8
865

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA

L
8
865
L

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA

RAKSTU KOPOJUMS

TREŠAIS SĒJUMS

(1912—1917)

Sakārtojuši A. Grigulis un V. Austrums

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RĪGĀ 1958

Pāv. 63
Latv. PSR Valsts bibliotēka
Inv. 59-12-725
0305049813
9 l.

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA STRĀDNIEKU KUSTĪBAS UZPLŪDU PERIODĀ, PIRMĀ PASAULES KARA LAIKĀ UN LIELĀS OKTOBRA SOCIĀLISTISKĀS REVOLŪCIJAS PRIEKŠVAKARĀ

Laikmets no 1912. gada līdz 1917. gadam latviešu literatūrā ir lielu pārvērtību un lielu pretišķību laiks. Tas attiecas arī uz literatūras kritiku kā tādu literatūras nozari, kas visjutīgāk un visaktīvāk saistīta ar tautas sabiedriski politisko dzīvi. Un tieši sabiedriski politiskajā dzīvē šajā laikā Krievijā un reizē ar to arī Latvijā noris notikumi ar milzīgu nozīmi tautas likteņu tālākā izveidē.

Šāvieni pie Ļenas un to atbalsis visās Krievijas malās un arī Latvijā bija signāli revolucionārā proletariāta jauna uzbrukuma sākumam. Pirmais pasaules karš un Latvijas īpatnējais ģeografiskais un politiskais stāvoklis izraisa jaunus notikumus latviešu tautas dzīvē. Pietiek, ja atceramies latviešu strēlnieku vienību formēšanos un tās politisko nozīmi un politiskās sekas, milzīgu latviešu iedzīvotāju masu klaiņošanu bezcerīgajās bēgļu gaitās, vācu ķeizariskās armijas okupāciju Latvijā, kas saistījās ar pilnīgu latviešu kultūras dzīves uzspridzināšanu, lai būtu skaidrs, ka tāda veida notikumi nevar neatstāt dziļas pēdas un neizsaukt izmaiņas latviešu literatūras un literatūras kritikas laukā.

Un, beidzot, 1917. gada Februāra revolūcija un cīņa par Oktobra revolūciju, cīņa par Ļeņina aprīļa tēzēm, kas izraisīja aktīvu stāvokli visā latviešu tautas iedzīvotāju masā. Pie tam nedrīkst aizmirst, ka Latvijā šī cīņa notika savdabīgākos un sarežģītākos apstākļos nekā pārējā cariskās Krievijas teritorijā. Daļa no šīs cīņas noris plašajos Krievijas novados, kur aizklīduši Latvijas iedzīvotāji pirmā pasaules kara gaitniecības ceļos, daļa — vācu okupētos Latvijas apgabalos, jo tikai dažus mēnešus pēc Februāra revolūcijas Rīga un Vidzeme bija brīva no vācu okupācijas jūga. Jau tā sarežģīto latviešu tautas sabiedriski politisko stāvokli, kāds ir pirmā pasaules kara laikā, vēl vairāk sarežģī tas apstāklis, ka Vācija zaudēja karu un tur izcēlās revolūcija. Revolūcija Vācijā vēl vairāk nekā revolūcija

Krievijā satrauca Amerikas un Vakareiropas imperiālistus, jo vēstīja signālu par revolūcijas pārsviešanos uz Vakareiropu. Tās jau bija briesmas pašu mājās. Vācijas kapitulējošais miera līgums ar sabiedrotiem deva iespēju Amerikas un Vakareiropas imperiālistiem diktēt savas intereses Vācijai un radīt pārorganizētu militāru spēku Latvijā. Šis īpatnējais stāvoklis vēl vairāk aktivizēja latviešu buržuāziskos nacionālistus, kas pēc Februāra revolūcijas jau tā bija kļuvuši aktīvi. Imperiālisti ļoti ātri izprata latviešu nacionālās buržuāzijas nozīmi, tāpat kā izprata visu Krievijā dzīvojošo tautu buržuāzisko nacionālistu nozīmi cīņā pret revolucionāriem spēkiem. Sākās latviešu nacionālās buržuāzijas mobilizācija, kuras rezultātā arī radās buržuāziskā Latvija. Visiem reakcijas spēkiem stājās pretī latviešu tautas revolucionārā cīņa par sociālistisko revolūciju un tās uzvaru.

Maldīgi ir domāt, ka šie ļoti sarežģītie sabiedriski politiskie stāvokļi uzreiz un viscaur tieši ietekmēja latviešu literatūru un literatūras kritiku. Ļoti daudzos gadījumos literatūras kritika reaģē ar stipru nokavēšanos, piemēram, uz notikumiem, kas saistīti ar pirmo pasaules karu. Dažreiz tieša reakcija aizmigloja tādas sarežģītas pretišķības kā buržuāziskā nacionālisma izpaudumus latviešu bēgļu literārajā dzīvē. Dažkārt šie notikumi rada literatūras kritikas laukā klusuma zonas kā ģeografiski, tā arī laika secībā. Tomēr pamatos visa literatūras kritika viscaur ir saistīta ar sarežģītajiem laikmeta sabiedriski politiskajiem apstākļiem.

1

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA NO 1912. LĪDZ 1914. GADAM

Pēc 1905. g. revolūcijas sakāves smagajā reakcijas periodā, kad literatūrā pieņēmās skaļumā renegāti un dekadenti, latviešu progresīvā literatūras kritika nebūt nebija iznīcināta. Gluži otrādi, tā uzplauka jaunā zēlumā un aktivitātē. Tieši reakcijas periods pārvērtās par progresīvās literatūras uzplaukuma periodu. Asās polemikās tika sakautas visas dekadentu reakciorārās teorijas. Par to liecina tie literatūras kritikas materiāli, kas ietverti šā izdevuma otrajā sējumā. Tāpat tie liecina par progresīvo literatūras kritiķu skaitlisko pieaugumu un individuālo izaugsmi. Šajā sējumā ietvertais materiāls uzrāda ne vien progresīvās literatūras kritikas tālāku attīstību paplašināšanās veidā, bet šajā laikā notiek arī literatūras kritikas padziļināšanās, latviešu marksistiskās literatūras kritikas tālākā attīstība. Pierādījums tam: tieši šajā laikā rodas tik daudz plašu kritisku apcerējumu, kas iztirzā sarežģītas literatūrkritiskas problēmas. Dziļu un sarežģītu literatūras kritikas problēmu plaša iztirzāšana ir viena no galvenajām atšķirīgajām pazīmēm progresīvajā

literatūras kritikā strādnieku kustību uzplūdu periodā pirmā pasaules kara priekšvakarā.

Iepriekšējā periodā viena no stiprākām progresīvās literatūras kritikas līnijām bija asi polemizējoši uzbrukumi dažādām reakcionārām literatūras parādībām un uzskatiem. Tā kā toreiz latviešu literārajā sabiedrībā valda uzskats, ka katram uzbrukumam, katrai nosodošai recenzijai vai pat piezīmei obligāti jāatbild un uzbrukums jāatspēko, tad dabiski, ka tādos apstākļos literatūras kritikā visu laiku pastāv stipri «sakarsēta atmosfēra».

Strādnieku kustības uzplūdu periodā pirmā pasaules kara priekšvakarā literatūras kritikas līmenis vairs nav tik vētrains. Tas izskaidrojams ar to, ka reakcionārā literatūras fronte cenšas izvairīties no asām, ilgstošām polemikām, raksturojot tās kā neauglīgas. Patiesībā iemesls tam ir cits, proti, progresīvie literatūras spēki bija pierādījuši, ka ir spējīgi dot ļoti efektīgus triecienus un prettriecienus un no visiem diskusiju un polemiku stāvokļiem iziet kā uzvarētāji. Vispirmā kārtā tāpēc, ka viņu pusē bija patiesība un progresīvie literatūras kritiķi bija arī profesionāli labāk sagatavoti, bez tam viņu vidū bija tādi īpaši strīdus spējīgi talanti, kuri, pēc pašu pretinieku ieskatiem, diskusijās un polemikās bija neuzvarami, kā, piemēram, J. Jansons-Brauns un Andrejs Upīts. Bez tam šajā periodā viens no reakcionārās frontes ķēdes locekļiem jau ir teorētiski un organizatoriski sakauts, tas ir — dekadenti. Šajā periodā dekadenti vairs nemēģina uzsākt lielākus strīdus un savas izstrādātās teorijas daļēji jau paši aizmirsuši. Visi dekadentiskie grupējumi ir izšķīduši, un ar dekadentu vārdu neviens, pat Viktors Eglīts, vairs nelepojas. Vakardienas dekadenti sāk praktiski piemēroties ļoti konkrētajiem un vienkāršajiem latviešu buržuāzijas mērķiem. Tāpēc tādas polemikas kā, piemēram, polemika ap J. Jansona-Brauna brošūru «Fauni vai klauni?» vairs nav iespējamas.

Tomēr arī strādnieku kustības uzplūdu periods nav bez saviem literāriem strīdiem un domstarpībām. Tas ir pilnīgi saprotams, jo šķiru cīņa ne vien nesamazinās, bet pat pieaug, un tas nevar neatstāt savu iespaidu literatūras kritikā. Kā savdabīgu mantojumu šis periods saņem no iepriekšējā, 1911. gadā aizsāktu polemiku, kas ilgst visu 1912. gadu un iesniedzas vēl 1913. gadā; dažādi piestrāvojumi to uztur pie dzīvības turpat trīs gadus. Tā ir polemika par A s p a z i j u (1868—1943) un laikrakstu «Dzimtenes Vēstnesis».

Lielā apjoma dēļ polemiku iepriekšējā — otrajā kritikas kopojuma sējumā uzņemt nebija iespējams, tāpēc tā visā pilnībā ietverta šajā, t. i., trešajā sējumā. Polemika ir ļoti plaša un vairākkārt maina savu galveno uzmanības degpunktu. Tās centrs, kas izveidojas sākumā sabiedrībā, izskan jau 1911. un 1912. gada

mijā. Vēlāk jau vairs polemika nav tādā sabiedrības uzmanības centrā.

Konflikts, kas aizsāk polemiku, absolūti neskar Aspaziju. Tas ir konflikts starp «Dzimtenes Vēstnesi» un nelielu rakstnieku grupu; tikai Aspazijai iejaucoties šajā konfliktā, viņa pati nokļūst polemikas centrā ar diezgan jūtamām sekām viņas tālākās vispārējās gaitās.

Polemikas pirmais konflikta kodols ir jautājums par rakstnieku stāvokli tā laika buržuāziskajā sabiedrībā.

1911. gada 15. oktobrī laikrakstā «Dzimtenes Vēstnesis» iespiests rakstnieka Jāņa Vainovska (dz. 1887) raksts «Es kaunos». Rakstnieks Vainovskis kaunas no rakstnieka vārda, jo tas sakompromitēts un sakompromitēts galvenokārt tāpēc, ka rakstnieki paši pārmērīgi gaužas par savu stāvokli, lai iežēlinātu latviešu buržuāziju, lai tā vairāk atmestu no saviem bagātīgi klātajiem galdiem arī kaut cik nabagajai latviešu mākslai un trūcīgajiem latviešu rakstniekiem, kuri kā ideālisti «smok jumta istabiņās». Kā piemēru tādai bezjēdzīgai gaudošanai Vainovskis min J. Akuratera (1876—1937), K. Skalbes (1879—1945) un J. Jaunsudrabiņa (dz. 1877) darbus. Kā Akuraters, tā Skalbe gaužas, ka māksla prasot kopšanu, siltumu un mīlestību. Latviešu inteliģencei jau esot Rīgā savi nami un fabrikas, bet tā pārāk maz darot, lai koptu šo siltuma puķi — latviešu mākslu, un pārāk maz ziedojot jumta istabiņās smokošajiem latviešu māksliniekiem-ideālistiem. Bez tam viņiem abiem pret latviešu buržuju vēl ir kāda pretenzija, proti, lai pēdējais līdzvērtīgi un sirsnīgi sasveicinātos ar latviešu mākslinieku. Citiem vārdiem — ir pretenzijas, lai latviešu buržuāzija uzņemtu latviešu mākslinieku — vakardienas dekadentu, vientuļā ziloņkaula tornī sēdošo, zvaigžņu togā ietinušos pārcilvēku — savā mietpilsoniskajā viesistabā un ēdamistabā sēdinātu blakus namamātei.

Vainovskis pamatoti pārmet latviešu rakstniekam, ka tas pa visu varu laužas iekšā latviešu buržuju priekšnamos un tur diedelē, tā apkaunojot latviešu mākslinieka vārdu.

Drusku citādāks ir rakstā minētais J. Jaunsudrabiņa darbs — drāma «Traģēdija», kas raksturo latviešu mākslinieka grūto stāvokli cīņā par sava talanta izveidi, par savu stāvokli un eksistenci sabiedrībā. Kaut gan Jaunsudrabiņa lugā ir arī savs patiesības grauds, taču izvēlētais varonis ir pārāk radniecisks vakardienas dekadentiem, kuri cenšas pielāgoties buržuāzijai un piedāvāt tai savus pakalpojumus un tāpēc vairāk vai mazāk lej ūdeni uz tām pašām dzirnavām, kā Akuraters un Skalbe. Šajā ziņā Jaunsudrabiņa lugu pamatoti kritizē gleznotājs J. Rozentāls (1866—1916).

Tādējādi J. Vainovskis ir samērā zīmīgi atsedzis savā rakstā vakardienas dekadentu gaudulīgo klauvēšanu pie buržuāzijas

virtuves durvīm un neapmierinātību ar to stāvokli, ko buržuāzija tiem ierāda pateicībā par padevību.

Šim rakstam ir diezgan negaidītas sekas. Jau pēc divām dienām visi trīs rakstnieki — J. Jaunsudrabiņš, K. Skalbe un J. Akuraters — ievieto «Jaunajā Dienas Lapā» paziņojumu, ka, ņemot vērā to, ka «Dzimtenes Vēstnesis» arvien vairāk pieņemot «bulvāru avīzes» toni, viņi atsakoties no tālākās līdzdalības minētajā lapā. Tātad — grupa rakstnieku ar troksni aiziet no «Dzimtenes Vēstneša».

Lai šo rīcību izprastu, ir jāatceras «Dzimtenes Vēstneša» stāvoklis tā laika sabiedrībā. Šo laikrakstu nodibina 1907. gadā iespaidīgas kapitālistu saprindas, kuras sapņo par visas latviešu periodiskās preses sagrābšanu savās rokās. Pagaidām izdevēji grib izvērst avīzi par masu laikrakstu. Tādam nolūkam tam ārēji bija jādod demokrātisks raksturs. Tāpēc jau no paša sākuma «Dzimtenes Vēstnesim» ir divkosīga seja. Sevišķi ciniska šī divkosība kļūst, kad Āronu Matīss (1858—1939) kļūst par avīzes atbildīgo redaktoru (1910. g. 2. aug.). «Dzimtenes Vēstneša» patieso seju pareizi raksturo Andrejs Upīts (dz. 1877) savā brošūrā ««Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē» (sk. «Latviešu literatūras kritika», II, 993. lpp.). Tieši «Dzimtenes Vēstnesis» bija viens no tiem kanāliem, pa kuru bijušie dekadenti pazemīgi piestūrēja pie buržuāzijas siltajām ligzdām. Ja «Dzimtenes Vēstnesis» iespieda savās slejās J. Vainovska rakstu, tad ne jau nu tādēļ, lai atbaidītu, bet gan lai bremzētu vakardienas dekadentu pretenzijas un paturētu tos cienībai nepieciešamā distancē. Tādā veidā J. Vainovska patiesi domātie spriedumi arī ieguva demagoģisku raksturu.

Vai nu rakstnieki uztvēra patiesos «Dzimtenes Vēstneša» nolūkus, vai arī visā nopietnībā apvainojās par Vainovska izteiktām domām, vai vienkārši gribēja nodemonstrēt sabiedrības priekšā apvainotos, nav zināms. Ņemot vērā vēlāk izteiktos J. Jaunsudrabiņa uzskatus īpašā brošūrā — «Latviešu rakstnieks», liekas, ka Jaunsudrabiņa ieskati ir tiešām saistīti ar nopietnām rūpēm par latviešu rakstnieka stāvokli un ir protestējoši pret valdošo latviešu buržuāziju un tās ciniskām attieksmēm pret mākslu, tai skaitā literatūru. Jaunsudrabiņš ir stipri konsekventāks un patiesāks par abiem pārējiem kompanjoniem.

Lai kaut cik saglabātu savu prestižu, Āronu Matīss organizē dažus pretrakstus, jo bija jābaidās, ka opozīcija, kas sabiedrībā arvien paplašinājās, nesāk atsaukties uz abonentu skaitu. Ar to noslēdzas polemikas pirmais posms, un tas varētu arī būt pēdējais, ja polemikā neiejauktos Aspazija.

Kā no dažiem izteikumiem polemikā secināms, tad īstenībā Aspazijas nolūks nemaz neesot bijis atklāti iejaukties polemikā. Tā kā viņa daudz iespieda savus darbus Āronu Matīsa vadītajā avīzē, tad viņa nosūtījusi pēdējam uzmundrinošu vēstuli, kas

neesot bijusi domāta publicēšanai. Āronu Matīss tomēr vēstuli publicēja, un Aspazija pret to sākumā necēla nekādus iebildumus, jo vēstules nolūks taču bija uzturēt Āronu Matīsa garastāvokli un «Dzimtenes Vēstneša» prestižu.

Par šāda ieskata pareizību tomēr var šaubīties. Šķiet, ka šī versija radusies vēlāk, kad polemikas gaitā Aspazija nonāca diezgan neērtā situācijā.

Bet arī tādā gadījumā, ja vēstule būtu domāta Āronu Matīsam personīgi, vēstulei sekojošā Aspazijas izturēšanās liecina, ka tā tiešām visā pilnībā solidarizējas ar «Dzimtenes Vēstneša» viedokli.

Rēzē ar Aspazijas iejaukšanos polemikā Vainovskis un viņa raksts no tālākās polemikas gaitas pilnīgi izslēdzas. Polemika ieiet otrā fāzē. Tagad strīda partneri sadalās divās lielākās grupās. No vienas puses Aspazija un «Dzimtenes Vēstnesis» un no otras puses — visa tā laika progresīvā sabiedrība, jo marksistisko studentu grupa ir tikai jautājumu ierosinātāja. Šī daļa arī sastāda visas polemikas galveno kodolu un iztirzā Aspazijas sabiedrisko pozīciju. Progresīvās sabiedrības spiediens ir tik liels, ka Aspazija ir spiesta piekāpties un vismaz pagaidām pārtraukt savas attiecības ar «Dzimtenes Vēstnesi». Taču polemikas rezultāts vairs nav atsaucams. Sabiedrībai no polemikas gaitas ir iespējams secināt, ka līdzšinējais ieskats par Aspaziju un par viņas nostāju — it kā līdz ar Raini sociāldemokrātiskās pozīcijās — ir maldīgs un nepareizs. Otrkārt, kaut arī Aspazija paziņo, ka tā esot «tikai demokrāte», tomēr visa polemikas gaita un Aspazijas solidarizēšanās ar «Dzimtenes Vēstneša» platformu liecina, ka Aspazija atteikusies no jebkurām demokrātiskām pozīcijām un ieslīgusi buržuāziskajā reakcijā, ka Šveices trimdas periodā viņa ir atteikusies no tām sabiedriski politiskām pozīcijām, kurās atradusies kā «Sarkano puķu», tā «Sidraba šķidrauta» laikā. Sava prestiža labā «Dzimtenes Vēstnesis», lai atspēkotu pretiniekus, laiž darbā visus līdzekļus — gan «dzelteno» strādnieku grupu ar redakcijā safabricēto ziņojumu, gan sava korektora Spriņģa brošūru «Aspazija, prese un strādnieki» (ar Ķibuļu Andreja pseidonīmu) utt.

Tā kā tomēr visi pielietotie līdzekļi nebūt nenoskaņoja sabiedrību par labu Āronu Matīsam un «Dzimtenes Vēstnesim», tad 1912. gada marta beigās «Kāds vecs lasītājs» no Kurzemes cenšas polemiku ievirzīt citās sliedēs, proti — pārrunās par to, ka latviešu studenti vāji pārzina latviešu valodu. Pamats tam ir dažādi studentu raksti. Ar to polemika ieiet trešajā fāzē. Taču arī pārrunās par studentiem un latviešu valodu Aspazijas un «Dzimtenes Vēstneša» jautājums pilnīgi nenoiet no dienas kārtības. Vairāku rakstu autori pamatoti norāda, ka visa valodniecības lieta ir radīta mākslīgi, lai novērstu sabiedrības uzmanību no pašiem sāpīgākiem jautājumiem.

Tomēr mazpamazām polemika zaudēja savu spilgtumu un dabiskā ceļā taisījās izplēnēt. Jo cik ilgi tad var ilgties viena polemika? Tomēr nāca gadījums, kas polemiku atkal «uzsildīja» no jauna. 1913. g. rudenī «Jaunajā Dienas Lapā» Andrejs Upīts sakarā ar J. Jansona-Brauna (1872—1917) referāta «Domas par jaunlaiku literatūru» 20. gadadienu ievieto nelielu atceres rakstu «J. Jansons un jaunlaiku literatūra». Andrejs Upīts pamatoti norāda uz Jansona darba nozīmi deviņdesmito gadu sabiedriskās domas attīstības vēsturē. Par to jūtas aizskarta Aspazija, jo viņai šķiet, ka Andrejs Upīts pārāk daudz izcēlis Jansonu un līdz ar to pārāk maz izcelti citi jaunstrāvnieki, bez šaubām, arī pati Aspazija. Pēc Aspazijas domām, Jansons nav bijis vairāk nekas kā tikai politisks feļetonists. Saprotams, ka Andrejs Upīts tādam viedoklim nevarēja piekrist. Parādās viņa raksts ««Tikai feļetonists» un... «tikai demokrāte»». Ar to polemika aizsākās no jauna, un tas jau bija četrdesmitais raksts šajā polemikā. Ar to tā iegāja savā pēdējā — noslēguma fāzē. Polemika īsteni noslēdzas ar Andreja Upīša rakstu «Vārda» 2. sējumā 1913. gadā — «Aspazijas 25 gadu rakstniecības darbības jubileja». Šo rakstu Upīts nobeidz ar zīmīgiem vārdiem: «Bet cerēsim, ka «Dzimtenes Vēstneša» honorāri nebūs apmulsinājuši Aspaziju, ka par visai teicamo kolekti viņa neies izpirkt birģelisko madāmu «grēkus», ka viņa zinās savu vietu pie jaunatnes un demokrātijas — ka, 50 gadu jubileju svētot, viņa nebūs vairs «tikai demokrāte».» Andreja Upīša labie novēlējumi tomēr nepiepildījās. Akmens, kas bija sācis velties no kalna, vairs neapstājās.

Polemikai bija ievērojama nozīme kā attiecībā uz rakstniekiem, tā attiecībā uz sabiedrību. Bez Aspazijas jaunās sabiedriskās pozīcijas noskaidrošanas tā lika rakstniekiem nopietni padomāt par savām saistībām ar attiecīgiem preses izdevumiem, un sabiedrībai tā mācīja vērtēt rakstniekus ne tikai pēc viņu darbiem, bet arī pēc viņu rīcības sabiedrībā, un visbeidzot — polemika līdz galam atsedza «Dzimtenes Vēstneša» reakcionāro raksturu.

Ar minēto polemiku cieši saistās vēl kāds raksts. Tas ir Andreja Upīša «Piespļauta bļoda jeb: Kārļa Skalbes atgriešanās». Upīts raksturo kādu īpašu kuriozu gadījumu. Vēl nebija pilnīgi nobeigta polemika, kuru izraisīja J. Vainovska raksts un K. Skalbes, J. Akuratera un J. Jaunsudrabiņa demonstratīvā aiziešana no «Dzimtenes Vēstneša», kad Skalbe jau atkal pa pakaļdurvīm atšmauca «Dzimtenes Vēstnesī» atpakaļ. Izrādījās, ka Skalbem īslaicīga sakaru pārtraukšana ar «Dzimtenes Vēstnesi» bija tikai tukša dižošanās.

Kā jau teikts, strādnieku kustības uzplūdu periodā pirmā pasaules kara priekšvakarā viena no raksturīgākām literatūras kritikas īpašībām, sevišķi progresīvajā literatūras kritikā, ir

plašu problēmu iztirzājošu rakstu parādīšanās. Tas liecina, ka progresīvie literatūras kritiķi ir spējīgi atrisināt lielus un sarežģītus uzdevumus. Tas liecina arī to, ka literatūras kritika šajā periodā ir sabiedrības uzmanības centrā. Šādu rakstu parādīšanās neapšaubāmi ir saistīta arī ar priekšnoteikumu — lai būtu periodiski izdevumi, kas ievietotu tāda veida rakstus, vai izdevēji, kas tos izdotu. Ja iepriekšējā periodā literatūras kritikas attīstību stipri veicināja žurnāls «Izglītība», kuram tieši literatūras kritika piedeva specifisko profilu, tad arī šis periods nav bez saviem progresīviem izdevumiem, kas lielu vērību pievērš tieši literatūras kritikai. Tūliņ pēc tam, kad cariskās patvaldības iestādes 1911. gadā slēdza žurnālu «Izglītība», viens no šī žurnāla redaktoriem — kritikas nodaļas «dvēsele» Andrejs Upīts sāka organizēt jaunu progresīvu literāri sabiedrisku žurnālu. Un jau ar 1912. gadu tāds žurnāls sāk iznākt. Tas ir žurnāls «Domas», kas pastāv līdz pat 1915. gada vidum, un tikai pirmā pasaules kara apstākļi piespieda šim izdevumam apklust. Arī šī žurnāla profilu nosaka tieši literatūras kritika.

Bet žurnāls «Domas» nav vienīgais izdevums, kas Andreja Upīša gādībā izvēršas par ievērojamu cietoksni progresīvajā literatūras kritikas frontē. Jau 1912. gadā rakstniekam Ernestam Birzniekam-Upītim (dz. 1871) piederošā izdevniecība «Dzirciemnieki» izdod Andreja Upīša noorganizētā un sastādītā almanaha «Vārds» 1. sējumu. Almanaha «Vārds» 1. sējums ir pāri par 30 iespiedloksnēm biezs un līdz pat šim laikam ir plašākais tāda veida izdevums latviešu literatūrā. «Vārda» 1. sējumā mazāk nekā ceturto daļu aizņem beletristiski sacerējumi. Viss pārējais veltīts literatūras kritikai. Tas pats ir arī «Vārda» 2. sējumā, kas iznāk 1913. gadā un apmēra ziņā ir nedaudz mazāks. Kā žurnāls «Domas», tā almanahs «Vārds» izveido plašu iespēju bāzi tā laika latviešu progresīvai literatūras kritikai. Līdzīgs stāvoklis latviešu literatūras kritikai nav bijis nedz pirms tam, nedz arī vairs pēc tam. Saprotams, ka daudz ko izšķīra Andreja Upīša enerģija, viņa lieliskās redaktora spējas un nenogurstošā darbība literatūras kritikas laukā. Bet daudz ko te noteica arī sabiedrības atbalsts, bez kā tāda veida izdevumi pastāvēt nevarēja. Tas viss iespējams tādos apstākļos, kad notiek literatūras kritikas patiess uzplaukums. Ir ļoti zīmīgi, ka lielākā daļa autoru, kas šajā laikā publicē plašākus literatūrkritiskus rakstus, stāv vai vismaz cenšas stāvēt marksistiskās pozīcijās. Tāpēc lielākā daļa šo rakstu apliecina latviešu marksistiskās literatūrkritikas tālāko attīstību. Ko jaunu pie jau esošiem marksisma principiem, kuri sastopami latviešu literatūras kritikā, sākot jau ar Jaunās strāvas laikiem, ienes šī perioda literatūras kritika, to, bez šaubām, sīkāk nāksies noskaidrot un plašās analīzēs pierādīt latviešu literatūras kritikas

vēsturei, kas kādreiz tiks uzrakstīta. Bet jau tagad, ļoti vispārēji apskatot plašo jo plašo materiālu, redzam vairākas jaunas īpašības. Vispirmā kārtā vesela virkne autoru, kā J. Jansons-Brauns, V. Dermanis (1875—?), Andrejs Upīts, Antons (Antons Birkerts, dz. 1876), V. Knoriņš (1890—1939) un P. Roberts (Roberts Pelše, 1880—1955), atklāti un bez maskēšanās deklarē savas marksistiskās pozīcijas literatūras kritikā. Viņi atklāti stāv dialektiskā un vēsturiskā materiālisma pozīcijās. Viņi atklāti saista savus ideālus literatūrā ar revolucionārā proletariāta mērķiem. Viņi atklāti cīnās par proletārisko literatūru, par proletārisko estētiku, kas agrāk — 90. gados nebija iespējams.

Kaut arī ne visiem kritiķiem no šīs drosmīgo literatūras vērtētāju grupas viscaur un vienmēr izdodas būt konsekventiem savos spriedumos un secinājumos, viscaur būt brīviem no vulgarizējumiem un sarežģītiem ekskursiem estētismā, kas tos aizved tālu no skaidrajiem marksistiskajiem pamatiem (piemēram, Antonam un P. Robertam — viņu apcerējumos par Raini, tāpat ne viss ir kārtībā arī P. Roberta rakstā «Šķiru elementi mākslā» u. c.), tomēr viņu nolūki un cenšanās ir nepārprotami.

Šī perioda progresīvā literatūras kritika apliecina, ka šajā laikā latviešu literatūrā ir sacerējumi ne vien beletristikā, bet arī literatūras kritikā, kas iet kopsolī ar revolucionāro proletariātu. Sacīto apliecina tādi darbi kā J. Jansona-Brauna «Vai gaidāma mums proletāriska māksla?», V. Dermaņa «Proletāriskie tipi A. Upīša «Balsā un atbalsā» un «Zīda tīklā»», Andreja Upīša «Renegāti un viņu laiks», «Māksla un diletanti», ««Tālo noskaņu» pirmie 10 gadi», «Dzejnieks un politika», «Tauta, laikmets un māksla», «Avīžnieciskā kritika», Antona «No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materiālismam», «Strādnieks latviešu rakstniecībā», V. Knoriņa «Māksla un dialektika», «Saturs un forma», «Jaunā pilsētas dzeja», P. Roberta «Šķiru elementi mākslā», «Antiņš vai Spīdola?», «Kurp trauc Aspazijas varones?», «Negaisa dvesmā».

Īpaši jāatzīmē tādi darbi kā V. Knoriņa «Māksla un dialektika» un «Saturs un forma», kas ir pirmie nopietnākie ieguldījumi proletāriskās estētikas teorijā.

Zināmas pārmaiņas šajā periodā saskatāmas arī Andreja Upīša kritiskajos apcerējumos. Ja iepriekšējā periodā vērojam arvien konsekventāku Upīša nostāju kritizētāja reālisma pozīcijās, tad tagad šīs reālisma pozīcijas arvien skaidrāk un konsekventāk tiek pamatotas marksistiskās atziņās. Tas nozīmē, ka ir noslēdzies zināms posms Andreja Upīša attīstībā un viņš jau apguvis marksistisko pasaules uzskatu.

Šī perioda literatūrā ļoti nozīmīgs kā literatūrvēsturisks materiāls ir Pētera Stučkas raksts «Jaunā strāva». Pēteris Stučka (1865—1932), pats būdams viens no Jaunās strāvas

vadošajiem darbiniekiem, dod vērā ņemamu liecību par Jaunās strāvas gaitām un nozīmi. Raksturīgi, ka Stučka uzsver «Dienas Lapas» organizējošo funkciju Jaunajā strāvā, ko dažkārt ne vienmēr pietiekami novērtē, runājot par šo ļoti nozīmīgo laiku mūsu sabiedriskās domas attīstības vēsturē. Tāpat svarīgas ir viņa domas par Jaunās strāvas un nelegālās strādnieku kustības attiecībām.

Ne bez literatūrvēsturiskas intereses ir arī Ed. Vulfa (1886—1919) raksts «Čehovs un latvieši». Savā laikā samērā lielu interesi sabiedrībā radīja 1912. gadā publicētā Arvēda Švābes (dz. 1888) brošūra «Rainis vai Plūdons?», tāpēc tai ir sava vieta visā literatūras kritikas kopainā. A. Švābe iesāk savas literāri sabiedriskās gaitas kā dzejnieks 1910. gadā. Divu turpmāko gadu laikā viņš publicē stāstus — «Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos» un «Inteliģenti». Dažos dzejoļos, bet īpaši abos stāstos Švābe cenšas tuvoties revolucionārai kustībai un ierindoties revolucionāro rakstnieku skaitā. Tas pats vērojams arī brošūrā «Rainis vai Plūdons?». Taču Švābe paliek tikai manierīgs marksistu līdzgājējs, nav apguvis marksismu un atrodas tālu no marksistiskā pasaules uzskata. Tāpēc arī Švābe nav spējīgs dot marksistisku literārā darba analīzi. Viņš ātri iekrīt rupjos vulgarizējumos. Viņš krasi vulgarizē Plūdoņa darbus, īpaši poēmu «Uz saulaino tāli». Par to pareizi recenzijās raksta Andrejs Upīts, bet it īpaši vēlākais Izglītības Tautas komisārs Padomju Latvijā 1919. gadā — J. Bērziņš-Ziemelis (1881—1939). Buržuāziskās Latvijas laikā Švābe nostājas uz buržuāziskā nacionālisma pozīcijām.

Īpašu vietu priekšpadomju literatūras kritikā ieņem savdabīga literatūras kritikas forma — literatūras gada pārskati. Tā jau pazīstama kopš pagājušā gadsimta. Šajā periodā nozīmīgākie literatūras pārskati: Andreja Upīša pārskats par latviešu literatūru 1911. gada otrā pusē un 1912. gada pirmajā pusē un otrs pārskats par 1912. gada otro pusi un 1913. gada pirmo pusi.

Jau pagājušā gadsimta 90. gados E. Pīpiņa-Vizuļa (1873—1927) un T. Zeiferta (1865—1929) literatūras gada pārskatos pierādījās, ka arī ar šo konspektīvo literatūras vērtējuma formu var pasvītrot un veicināt vienu vai otru literatūras parādības attīstību, šajā gadījumā reālisma attīstību, tāpat arī krasi apkarot vienu vai otru negatīvu parādību. Bez tam gada pārskatiem ir arī liela bibliografiska nozīme. Mācoties no pieredzes un ņemot vērā šos apsvērumus, arī padomju preses izdevumiem derētu grozīt savus uzskatus par šo īpatnējo literatūras kritikas veidu un atjaunot to.

Minētie Andreja Upīša literatūras gada pārskati ne vien dod pilnīgu priekšstatu par attiecīga perioda literāriem sacerējumiem, bet atbilstoši laikmetam izvirza savus spriedumus

par proletāriskās literatūras attīstību. Tādējādi šie pārskati cieši saistās ar plašajiem problēmu rakstiem, kuros jautājums par latviešu proletāriskās literatūras attīstību ieņem vienu no centrālajām vietām. Nozīmīgs ir arī Andreja Upīša pārskats «Latviešu emigrantu literatūra» (1912) par «emigrējušo vai arī emigrantu psiholoģijas pārņemto, mājās palikušo rakstnieku» daiļdarbiem.

Tāpat kā iepriekšējos, tā arī šajā periodā latviešu literatūras kritikā ļoti plašu jomu aizņem recenzijas. Kā visoperatīvākā literatūras kritikas forma recenzija sastopama visos izdevumos un ļoti lielā skaitā. Arī minētajos progresīvajos literārajos izdevumos ir ļoti daudz recenziju. Saprotams, ne visas recenzijas, kas sastopamas tā laika periodiskajā presē, ir interesantas un ar literatūrvēsturisku nozīmi. Bet ir arī daudz tādu recenziju, kurām ir neiespējami paiet garām, ja grib iegūt kaut cik vispārēju kopainu par tā laika literatūras kritiku.

Sastādot literatūras kritikas kopojuma trešo sējumu, sevišķi lielas grūtības radīja recenziju atsijāšana. Tādēļ dabiski, ka atlase var izraisīt vienu vai otru pretenziju.

Recenziju novadā neapšaubāmi pats svarīgākais sacerējums ir Jansona-Brauna recenzija par almanahu «Vārds». Liekot recenzijas sākumā devīzi — latīņu sakāmvārdu: «Platons ir mans draugs, bet patiesība lielāks draugs», Jansons-Brauns no ļoti principiālām pozīcijām kritizē almanaha «Vārds» pirmajā sējumā ievietotos darbus. Piemēram, asi un pamatoti Jansons-Brauns kritizē P. Roberta apcerējumu «Šķiru elementi mākslā». Viņš pat izsaka tik asus vārdus: «Lai man būtu atļauts piezīmēt, ka šai P. Roberta «kritikai» nav nekas kopējs ne ar marksismu, ne mākslu. Var atzīt P. Roberta labo gribu un centību, viņa «sajūsmu», bet tomēr jāsaka, ka māksla viņam vienmēr paliks sveša, nepieietams un nesaprotams lauks. Par visām lietām viņam trūkst mākslas sajūtas un mākslas izpratnes, un, kam šī spēja trūkst, tam nepalīdzēs nekādi rakstniecības un mākslas vēstures sējumi.»

Šie Jansona-Brauna spriedumi vērsti galvenokārt pret P. Roberta vulgarizējumiem kultūras mantojuma jautājumā. No šīs Jansona-Brauna recenzijas nāk tie apgalvojumi, kas dažkārt ir sastopami mūsu šīsdienas padomju literatūrā, it kā šajā periodā Roberts Pelše vispār noliedzis kultūras mantojumu. Kā rāda fakti — tādi secinājumi ir nepareizi. Bez šaubām, ir jārunā par kļūdām un vulgarizējumiem šī perioda P. Roberta uzskatos par kultūras mantojumu, bet vēsture ir pierādījusi, ka pārsteidzīgi ir bijuši Jansona-Brauna vārdi par P. Roberta tālāko attīstību mākslas izpratnē. Tā pierādīja pretējo, ka no P. Roberta izauga viens no lielākiem mākslas jautājuma speciālistiem un izpratējiem. Ļoti nozīmīgi ir arī tie spriedumi, kurus Jansons-Brauns izsaka par Antonu, par Knoriņu u. c.

Šim J. Jansona-Brauna spriedumam par «Vārda» pirmo sējumu ir liela principiāla nozīme. Tas rāda, ka savstarpējās biedriskās, bet stingrās kritikās aug, veidojas un novērš kļūdas sava laika marksistiskā literatūras kritika.

Recenziju skaitā nozīmīga ir Andreja Upīša recenzija par E. Birznieka-Upīša divām grāmatām — «No rīta» un «Pret vakaru». Būtībā tas ir aptverošs novērtējums par ievērojamu posmu visā Birznieka-Upīša daiļradē.

Pavisam citāda rakstura ir Fr. Bārdas (1880—1919) vērtējums par Raiņa lugu «Pūt, vējiņi!» garākā rakstu ciklā — «Mīlestība un nāve». Šis apcerējums var interesēt kā zīmīgs sava laika dokuments lielajā pretišķību laukā.

Fr. Bārda šajā periodā samērā aktīvi piedalās literatūras vērtējumos, kaut arī pa lielākai daļai neveiksmīgi. Simpātiska ir Fr. Bārdas ļoti aktīvā interese par literatūru vispār un sevišķi par latviešu literatūras attīstību un mākslas darba principiālo skaidrību. Viņa neveiksmes izskaidrojamas ar tiem nepareiziem ideālistiskajiem pamatiem, uz kuriem balstās viņa vispārējā mākslas koncepcija. (Sk. «Latviešu literatūras kritikas» 2. sējumu.) Fr. Bārdas pārmetumi par folkloras materiāla izmantošanu Raiņa lugā «Pūt, vējiņi!» labākā gadījumā ir strīdīgi, kā to pierāda arī sekojošais Zeltmata (Ernests Kārkliņš, dz. 1868) raksts «Pārmetums Rainim».

1914. gadā žurnālā «Domas» aizsākās Andreja Upīša populārā recenziju sērija «Ar ušņu duramo», kurā kritiķis, pielietojot satīru, apkaroja diletantismu un dažāda veida reakcionāras izpausmes literatūrā.

Savas sērijas pirmajā recenzijā Upīts vēršas pret dažiem diletantiem, bet savu tiesu dabū arī Apsesdēls (Augusts Apsītis, 1880—1932) par neveiksmīgu Bairona mistērijas «Debess un zeme» tulkojumu un Ādolfs Alunāns (1848—1912) par sava humoristiski satīrisko dzejoļu krājuma otro daļu.

No sērijas pirmās recenzijas ir grūti spriest — vai autors ir domājis aizsākt savdabīgu recenziju virkni, kas turpinātos no numura uz numuru un no gada uz gadu. Viņš ievadā tikai noskaidro, kas ir ušņu duramais: «Tas ir tāds daikts, ar kuru rūpīgi saimnieki vasaras sākumā apstaigā linu laukus, — asi trīts, parocīgā, gludā kātā. Kur tikai pamana neaicināto dzeloņaino viešņu — šņiks! Nodur un aizsviež grāvmalā. Jo agrāk nodur, jo labāk; kad augšā nekaunīgi izpletusies un zemē dziļi iesakņojusies, tad ir grūtāk, tad arī pa kādam tuvenākam sētam stādam nomaitā līdzi... Aug maigi zaļa sēja mūsu rakstniecības druvā, bet vidū zeļ arī nesētas nezāles. Vasaras sākumā arī kritiķim jātrin ušņu duramais un jāiet darbā.»

Pēc tam seko «Vēlreiz ar ušņu duramo», kur galvenais dūriens skar dzejnieka Augusta Brūklenāja (Augusts

Ulmis-Poguls, 1891—1918) pārsteidzīgo soli — izdot atsevišķā grāmatā vienu no saviem pirmajiem jaunības un mēģinājuma darbiem — stāstu «Zelta sapnis».

Ar to arī nostiprinās kritisku rakstu virkne ar kopēju apzīmējumu «Ar ušņu duramo», kas gan plašāk izvēršas tikai daudzus gadus vēlāk, buržuāziskās Latvijas apstākļos, un jēdziens «ar ušņu duramo» dziļi iegājis tautā kā negatīvā apkarošanas apzīmējums.

Izsekojot pēc recenzijām notikumus tā laika literatūras dzīvē, saduramies ar puslīdz vienādi vērtējošām Andreja Upīša un Vilhelma Knoriņa recenzijām par A. Saulieša (Augusts Plikauss, 1869—1933) «Andra Vītalka pasakām». Šīs pasakas Saulieša daiļradē nav nejaušības vai nenozīmīgi blakus ekskursi daiļradē. Šīs pasakas ir noteikta laika posma Saulieša estētisko un idejisko uzskatu bilance. Gadsimtu mijā Saulietis bija devis virkni nozīmīgu reālistisku stāstu. Tuvojoties revolūcijai, kā arī revolūcijas laikā Saulietis soli pa solim virzījās uz reakcijas pusi, soli pa solim virzījās nost no tiem drošajiem dzīves īstenības avotiem, kas viņu savā laikā padarīja par redzamu un tautā iemīļotu rakstnieku.

Saulietis (kopā ar Ati Ķeniņu (dz. 1874)) dibina «Zalkša» grupu, koķetē ar dekadentiem un Andra Vītalka pasakās ciniskā bravūrā deklarē principu «mākslu mākslas dēļ» un «brīvo, neatkarīgo» mākslu. Šī cinisma alegoriskais apsegs ir samērā nevarīgs. Sevišķi atklāti šie tīrās mākslas principi deklarēti pasakā «Zilajos augstumos». Še Saulietim aizsākās tas lejupiešanas ceļš, kas noslēdzās ar melnsimtnieciskiem stāstiem, kā «Revolūcija Prātaiņos» (1918—1923), «Brīvība un maize» (1919) u. c.

Kā V. Knoriņš, tā Andrejs Upīts skaidri un pārliecinoši atsedz Saulieša sacerējuma reakcionāro raksturu, tā vēlreiz apliecinādami, ka progresīvā literatūras kritika stāv modrā sardzē pret jebkuru reakcijas uzbrukumu, vienalga, kādā maskējumā tas arī mēģinātu ielauzties latviešu literatūrā.

Vēl ir atzīmējama V. Knoriņa recenzija par Ivandes Kaijas (Antonija Lukina, 1876—1942) un Angelikas Gailītes (dz. 1884) sacerējumiem. Abas šīs rakstnieces ieguva popularitāti, iztirzājot savos darbos dažādas erotiskas un seksuālas problēmas. V. Knoriņš dod pareizu ieskatu par tamlīdzīgu, tiem laikiem ļoti raksturīgu buržuāzisko daiļradi.

Savdabīgā pretišķību jūklī ļauj iemest skatu A. Švābes raksts «Govju slaucamā marseljēza».

Laikmeta ainu zīmīgi papildina «Latviešu draugu biedrības» sanāksmju un Fr. Veinberga (1844—1924) jubilejas svinēšanas atreferējumi.

1913. gadā nodibinājās pirmā revolucionāro rakstnieku un žurnālistu biedrība «Ideja», kurā par biedriem bija galvenokārt žurnāla «Domas» un avīzes «Jaunās Dienas Lapas» līdzstrād-

nieki. «Idejas» rīkotie rakstnieku vakari zināmā mērā raksturoja tā laika progresīvo rakstnieku darbu, un šo rakstnieku vakaru vērtējumi «Jaunajā Dienas Lapā» arī pieder pie sava laika literatūras vērtējumiem.

Drīz tomēr «Idejas» biedru vidū sākās šķelšanās, ko veicināja buržuāziskās «Latviešu rakstnieku biedrības» dibināšana. Sakarā ar to «Idejas» darbība noris stipri sakarsētā atmosfērā. Pirmā pasaules kara sākumā — 1915. gada 15. februārī cariskā patvaldība, kas visu laiku bija aizdomīgi sekojusi «Idejas» darbībai, šo biedrību slēdza. 1917. gadā, tūliņ pirmajās dienās pēc Februāra revolūcijas, ar Andreja Upīša iniciatīvu «Ideja» savu darbību atjaunoja. Taču vētrainajos revolūcijas apstākļos biedrība sevišķi rosīgu darbību izvērst nevarēja, un ar laiku tās darbība izplēnēja.

Augusta Brūklenāja biografiskajos materiālos lasām, ka viņš 1914. gada sākumā kaut kādā strādnieku biedrībā lasījis referātu par proletārisko mākslu. Ir nozīmīgi zināt, kādā laikmenī, kādā principiālā skaidrībā bijusi šī lekcija, vēl sevišķi tāpēc, ka Brūklenājam nācās strādāt ļoti smagos apstākļos un tikai pašmācības ceļā viņš varēja tikt pie vispārējās un rakstnieka profesionālās izglītības.

Teodora Draudiņa (dz. 1890) atreferējums «Jaunajā Ceļā» par šo lekciju dod zināmu skaidrību.

2

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA NO 1915. LĪDZ 1917. GADAM

1914. gada 1. augustā Vācija pieteica karu Krievijai, bet 3. augustā — Francijai un Beļģijai. 4. augustā Anglija pieteica karu Vācijai. Tā sākās pirmais pasaules karš, viszvēriskākais imperiālistiskais karš, kāds līdz tam laikam bija pazīstams cilvēcei. Latvijas teritoriju vācu iebrukums skāra jau 1915. gada pavasarī. Līdz 1915. gada beigām vācu karaspēks jau bija okupējis gandrīz visu Kurzemi. Sakarā ar cariskās Krievijas valdības pavēli visiem Kurzemes iedzīvotājiem bija jāatstāj teritorija, iepriekš visu iznīcinot. Lielākā Kurzemes iedzīvotāju daļa devās bēgļu gaitās (pāri par 570 000 cilvēku). Daļa apmetās Vidzemē, bet galvenā masa tomēr aizplūda uz Krieviju un izklīda lielajos Krievijas plašumos. Šo bēgļu masu vēl papildināja rūpniecības strādnieku evakuācija no Rīgas un citiem centriem. Pēc tam kad 1915. gada beigās ir okupēta gandrīz visa Kurzeme, rodas tiešs drauds Rīgai, to atstāj arī gandrīz visa inteliģence, kas apmetās galvenokārt Maskavā un Pēterburgā, daļa arī Valkā un citos Ziemeļlatvijas centros. Tādējādi liels iedzīvotāju skaits bija

mainījis dzīves vietas un atradās vai nu ļoti smagos, vai vismaz ļoti svārstīgos dzīves apstākļos. Saprotams, ka tādi faktori pilnīgi uzspridzināja latviešu kultūras un sabiedrisko dzīvi. Tas pilnā mērā attiecas arī uz literatūru.

Liela nozīme bija arī mobilizācijai, kas ievirzīja armijas rindās arī daudz inteliģences.

Latviešu tautas masveidīgās bēgļu gaitas ir viens no tiem apstākļiem, kas nosaka latviešu literatūrai un literatūras kritikai īpatnēju raksturu pirmā pasaules kara laikā.

Otrs faktors, kas arī manāmi ietekmē literatūru un literatūras kritiku, ir latviešu strēlnieku vienību dibināšana 1915. gada vasarā.

Treškārt — pirmā pasaules kara apstākļos nepārtraukti saasinās šķiriskās pretišķības un šķiru cīņa top arvien niknāka. Sabiedrības attīstības ceļš nepārtraukti revolucionarizējas un virzās uz 1917. gada notikumiem.

1914. gada beigās un 1915. gada sākumā latviešu literatūras kritikā vēl tikpat kā nav jūtami kara apstākļi. Eksistē vēl to idejisko centienu inerce, kas pastāv pirmā pasaules kara priekšvakarā. Šinī ziņā zīmīgi ir pat tādi plaši Andreja Upīša literatūras pārskati kā ««Dramatiskā» gruntniecība», «Feļetona valstībā» un «Pilsētas dzeja».

Tāpat no kara vēl nekas nav jūtams arī ļoti asajā Andreja Upīša un buržuāziskā literāta Jāņa Lapiņa (1885—1941) polemikā, kas noris žurnālā «Domas» 1914. gada beigās un 1915. gada sākumā. Andrejs Upīts te atkal demonstrē savu nelokāmo principiālo nostāju pret latviešu literatūras piesārņojumiem.

Sevišķi dīvaina šķiet pirmā pasaules kara apstākļos tāda šķēpu krustošana par «dziļdomīgiem» estētiskiem principiem, kādu vērojam Fr. Bārdas un Augusta Brača (dz. 1880. g.) polemikā.

Acīm redzot Fr. Bārda šajā laikā jau tik tālu nobeidzis savas teorētiskās estētikas studijas, lai varētu ķerties pie konkrētas un praktiskas literārā sacerējuma un estētiskās attīstības shēmas izstrādāšanas. Gala rezultātā šī estētiskā shēma viņu noved pie mītu taisīšanas.

Augusts Bračs, kas arī šai laikā daudz nodarbojas ar estētikas un poētikas jautājumiem, atrod Fr. Bārdas shēmu par nepieņemamu. Tomēr Bračam ir tik daudz no grāmatām izlasītu un pilnībā neapgūtu lietu, ka viņš neko daudz Bārdam palīdzēt nevar. Visus Brača uzbrukumus Fr. Bārda samērā erudutīvi atsit. Tā no šīs estētisko jautājumu polemikas Fr. Bārda varbūt būtu izgājis kā uzvarētājs un mītu taisīšana iekarotu savas pilsoniskās tiesības, ja strīdā neiejauktos Andrejs Upīts. Atmetot pie malas estētisko problēmu sīkumus, Andrejs Upīts

Fr. Bārdas uzskatos satriec pašu galveno reakcionāro posmu, proti, daiļrades novešanu līdz mitam.

It nekā vēl no lielajiem vēsturiskajiem notikumiem neatbalso arī renegāta J. Jankava (1886—1918) un Teodora Zeiferta diskusija par «sadzīves reālismu».

Vēl dīvaināka šķiet Viktora Eglīša (1877—1945) un tikko pāris gadu atpakaļ uz literatūras skatuves uznākušā Pāvila Rozīša (1889—1937) diskusija par to, kā jāsaprot atdarinājums klasiķu darbos. Šī diskusija notiek 1915. gada vasarā, kad Kurzemi jau min ķeizariskās Vācijas zaldātu zābaki un tūkstošiem Kurzemes zemnieku klīst bēgļu gaitās, kad Andrejs Upīts strādā uz Daugavas pie Skrīveru pārceltuves un palīdz Kurzemes bēgļiem nokļūt Vidzemes krastā.

Gausi, neticami gausi pirmā pasaules kara atbalsis iespiežas literatūras kritikā.

Stāvoklis radikāli izmainās 1915. gada rudenī un 1916. gadā. Rīga ir pārtraukusi eksistēt kā latviešu literatūras centrs. Arī rakstnieki un kritiķi ir izklīduši kur kurais. Sākas latviešu bēgļu literatūra un bēgļu literatūras kritika. Šķiriskās pretišķības un rakstnieku intrigas pārsviežas uz dažādām bēgļu palīdzības organizācijām. Pirmās bēgļu palīdzības organizācijas sāka veidoties jau 1915. gada aprīļa beigās un maija sākumā, kad Rīgā saplūda pirmie Kurzemes bēgļi. Tad pie Latviešu palīdzības komitejas nodibinājās bēgļu apgādāšanas nodaļa. Bēgļiem ieplūstot Vidzemē, šī apgādāšanas nodaļa dibināja Vidzemē apakšnodaļas. Taču tās veica tikai pašu niecīgāko palīdzību. Lielā mērogā latviešu bēgļu palīdzības organizācija izvērsās Krievijā.

1915. gada 30. augustā latviešu buržuāziskie sabiedriskie darbinieki sasauca Pēterburgā bēgļu kongresu. Kongress izvēlēja Bēgļu apgādāšanas Centrālo komiteju. Tā pastāvēja līdz pat 1918. gada sākumam. No šī brīža viss bēgļu palīdzības darbs tika pakļauts šai Centrālajai komitejai, tā saņēma pabalstu summas no valdības, vāca arī ziedojumus un koordinēja pabalstu izsniegšanas gaitu. Kur koku cērt, tur skaidas lec. Saprotams, ka tagad ap šo organizāciju sākās visdažādākās intrigas un egoistiskas sacensības. Tās iespiedās iekšā arī visās kultūras dzīves nozarēs un jūtami atsaucās arī uz literatūru. Tās galvenokārt koncentrējās ap īpašu iestādi, tā saucamo Kultūras biroju. Izēsties cauri šim intrigu un naida jūklim ir gandrīz neiespējami. Pa literatūras līniju tās uztveramas tikai galvenajos vilcienos. Ir diezgan skaidri iespējams konstatēt Centrālās komitejas pozīciju un opozīciju. Literatūras dzīvē tas izsakās galvenokārt divos laikrakstos. Ar pozīciju ir saistīta Pēterburgā iznākošā avīze «Baltija». Tā bija lielākā bēgļu dienas avīze un iznāca no 1916. līdz 1917. gadam. Izdevumu rediģēja buržuāzijas līderi — A. Bergs (1875—1942) un A. Būmanis (1881—1937). Literāro daļu vadīja Ed. Vulfs. «Baltija» piekopa liela stila

politiku. Kaut gan tā stāvēja buržuāziskā nacionālisma pozīcijās, tomēr ar buržuāziski nacionālistiskām frāzēm sevišķi nemētājās, lai nesadusmotu carisko patvaldību. Tā vairāk spekulēja uz lojālu politiku, lai pēc kara saņemtu par to pienācīgu atlīdzību.

Opozīcija grupējās ap Maskavā iznākošo bēgļu avīzīti «Dzimtenes Atbalss». Arī tā bija buržuāziska avīze, iznāca divas reizes nedēļā un pastāvēja no 1915. gada rudens līdz 1918. gadam. Tikai ap šo avīzīti grupējās galvenokārt sīkburžuāziskā inteliģence, sevišķi daudz rakstnieku. Te sastopam Viktoru Eglīti, Falliju (Konrāds Bulāns, 1877—1915), Linardu Laicenu (1883—1938), Jāni Akurateru, Ati Ķeniņu un citus. Pēdējie divi arī ir opozīcijas grupas līderi. Opozīcijas pamatā galvenokārt ir tā pārliecība, ka latviešu inteliģenti saņem pārāk maz no tā, kas tiek nodots vadošai latviešu buržuāzijai resp. Centrālās komitejas vīriem. Bez tam «Dzimtenes Atbalss» grupa ļoti atklāti un forsēti deklarē buržuāziskā nacionālisma idejas. Sākumā par Latviju viņi vēl gan runā tikai kā par autonomu Krievijas apgabalu, bet jau 1917. gadā sāk atklāti runāt par Latviju kā valsti.

Jāpiezīmē, ka Laicens atrodas šajā grupā atbilstoši saviem tā laika uzskatiem. Šis periods Laicenam ir meklējumu periods, un uz laiku viņš aizraujas ar buržuāziskā nacionālisma idejām un, pateicoties savam temperamentam, ir viens no dedzīgākiem šajā grupā. Tikai pēc 1919. gada izbeidzas šis Laicenam neauglīgais meklējumu posms, un viņš kļūst marksists.

Pozīcijas un opozīcijas pavedieni sarežģī visas tā laika literātu attiecības un arī ietekmē daiļradi, un atspoguļojas arī literatūras vērtējumu laukā.

Saprotams, ka tādos apstākļos vienīgo pareizo vērtējumu var atrast to rakstnieku un kritiķu daiļradē, kuri saistījuši savu likteni ar revolucionāro proletariātu, kas komunistiskās partijas vadībā cīnījās pret imperiālistisko karu, pret carisko patvaldību.

Droši un spēcīgi arī šajā periodā skan Andreja Upīša balss. Ironijas un rūgtu pārmetumu noskaņā rakstīts viņa apcerējums «Latviešu rakstnieks ceļā un darbā». Ironija un rūgtums pret tiem, kuri tautas lielajā sāpju laikmetā ieslēdzās sīkos egoistiskos niekos kā akls gliemezis savā čaulā.

Zināmu ieskatu bēgļu literatūrā dod arī Antona Birkerta lekcijas atreferējums.

Par to, ka pirmā pasaules kara laikā krievu sabiedrība sāk vairāk interesēties par latviešu literatūru, arī par latviešu dramaturģiju, norāda rakstiņš «Latviešu teātris krievu presē».

Tā laika oficiālās krievu sabiedrības interesei par latviešiem, latviešu kultūru un literatūru ir savs pamats vispārējā politiskā situācijā. Lieta tā, ka vācu valdošās aprindas Baltijā jau pašā kara sākumā krievu sabiedrības acīs stipri sakompromitējās ar pārliecīgām simpātijām Vācijai. Latviešu vēsturiskais naids pret

šīm valdošajām vācu aprindām ieguva īpašas krievu valdošo aprindu simpātijas. Tas atsaucās uz interesi arī par latviešu kultūru, mākslu, literatūru.

Latviešu buržuāzija no savas puses centās arī visvisādi izkalpoties krievu oficiālajām aprindām un cariskā šovinisma ziņā nebūt neatpalika no vislielākiem melnsimtniekiem. Latviešu grāmatu tirgu pārpludināja vispretīgākie cara tētiņa un kara slavinājumi, turpretī vācieši tika attēloti kā visbriesmīgākie cilvēkēdāji. Viss tas tika pasniegts atbilstošā erotiskā mērcē. Tāda veida sēnalliteratūra draudēja pilnīgi iekarot latviešu grāmatniecību. Tāpēc dabiski, ka pret to pacēlās balsis presē. Raksturīgs šajā ziņā ir R. Roba (Roberts Bīlmanis, dz. 1880) raksts «Latviešu lubu literatūras valstībā».

Arī pa kara laiku turpina darboties Andreja Upīša «ušņu duramais», tikai tagad šī kritisko rakstu sērija uz laiku ieguvusi citu apzīmējumu. Tā saucas «Literatūras krāmu tirgū». Pirmajā šīs virknes kritikā — «Gara varoņi» Upīts zīmīgi raksturo latviešu rakstnieku bēgļu gaitu apstākļus: «Tagad vairs nav kur iet, nekā ko meklēt. Kā ikkatrā dzīves apjukuma un sajukuma laikmetā latviešu rakstnieks pirmais apjucis un pazaudējis galvu. Mētājas apkārt kā dieva nepieņemts. Ķerstās un grābstās, un raujas prom, pirkstus sadedzinājis. Un kliedz par savām sāpēm. Visur bāžas virsū ar saviem padomiem, visas ausis tautai aizkliedz par saviem sāpīgiem piedzīvojumiem.»

Upīša rakstu sērija «Literatūras krāmu tirgū» iespiesta Rīgā iznākošajā E. Pīpiņa-Vizuļa vadītajā dienas laikrakstā «Jaunais Vārds», kas līdz Februāra revolūcijai stāv samērā demokrātiskās pozīcijās. Revolūcijas apstākļos Pīpiņam-Vizulim ir par grūtu kaut cik pareizi orientēties, un viņš ir pārāk daudz «pilsonisks», lai varētu nešaubīgi iet līdzi revolūcijas attīstības gaitai, un avīze konsekventi slīd uz reakcijas pusi.

Bēgļu literatūras «krāmu tirgu» raksturo arī vesela virkne citu rakstu. Savstarpējās intrigās īpaši izceļas demonstratīvā «Dzimtenes Atbalss» rakstnieku grupas aiziešana no Kultūras biroja.

Šajos apstākļos rodas savdabīgā Ed. Vulfa un J. Akuratera polemika.

1917. gada Februāra revolūcija kā buržuāziski demokrātiska revolūcija saviļņoja visas Krievijas sabiedriski politisko dzīvi. Rodas jauna kustība arī «literatūras krāmu tirgū», par ko liecina Andreja Upīša raksts «Dekadenti mostas».

Ed. Vulfa un J. Akuratera polemika ir ja ne pats interesantākais, tad katrā ziņā viens no interesantākajiem kara laika dokumentiem, kas atspoguļo tā laika literatūras dzīvi. Polemika līdz šim bija noklusēta. Literatūrvēsturnieki to nav reģistrējuši. Ed. Vulfa kopotos rakstos tā netiek minēta. Daļēji tas izskaidrojas ar to, ka Ed. Vulfs šajā polemikā ir labi maskēts. Viņš

parakstās ar pseidonīmu «J. Jo-na», kas grafiski stipri atgādina Jansona vārdu, un savā laikā bija autori, kas arī uzskatīja šo rakstu kā nākušu no Jansona-Brauna spalvas.

Tikai vienam cilvēkam Vulfs atklāja, ka viņš ir šī raksta patiesais autors, t. i., Haraldam Eldgastam (Jānis Miķelsons, 1882—1926). Tomēr acīm redzot Eldgasts prata glabāt noslēpumus, jo tikai vairākus gadus pēc Vulfa nāves un jau pavisam citos apstākļos — 1923. gadā viņš publicē šo Vulfa vēstuli, kas ienes skaidrību lietas norises izpratnē. Bet, tā kā šī vēstule tiek publicēta maznozīmīgā buržuāziskās Latvijas provinces avīzītē «Kurzemes Vārds», tad tā literatūrvēsturniekiem aiziet garām gandrīz nepamanīta. Polemikai ir nopietna literatūrvēsturiska nozīme, īpaši attiecībā uz Ed. Vulfu, jo tā raksturo pozitīvi viņa personības attīstību.

Polemiku ievada plašs J. Jo-na (Ed. Vulfa) raksts — «Rakstnieki un rakstniecība», kas sastāv no divām apakšnodaļām — «*Quo vadis?*» un «Sapņi un dzīve». Raksts iespiests 1916. gadā «Baltijas» 74., 75. un 76. numurā 11., 12. un 13. augustā. Eldgastam Vulfs raksta jau 29. augustā.

Vulfam atbild J. Akuraters ar rakstu «Dzimtenes Atbalsī» — ««Baltijas» uzbrukums Maskavas latviešu rakstnieku grupai». Šim rakstam seko J. Jo-na atbilde.

Novērtējot to, kas teikts polemikā un Ed. Vulfa vēstulē, ir jāatšķir viss tas, kas izriet tieši no «krāmu tirgus» atmosfēras, no pozīcijas un opozīcijas sadursmēm un kas neatkarīgi no šīs «krāmu tirgus» atmosfēras izriet no Ed. Vulfa pārliecības. Skaidrs, ka sevišķi raksta otrā daļa — «Sapņi un dzīve» un jautājumi par rakstnieka sabiedriski politisko pozīciju jau pirmajā daļā ir tīra «Baltijas» programas deklarēšana. Uz literatūras vēsturi šī daļa tikpat kā neattiecas. Bet svarīga gan ir tā daļa, kas raksturo Ed. Vulfa attiecības ar vakardienas dekadentiem un viņu darbību todien. Ed. Vulfs spriež tiesu kā par vakardienas dekadenci, tā par atsevišķiem vakardienas dekadentiem un reizē spriež tiesu arī pats par sevi un savu literāro darbību, par cik tā saistās ar dekadenci. Šķiet, ka var ticēt Vulfa vārdiem vēstulē Eldgastam, ka Maskavas Kultūras biroja notikumi ir tikai izejas punkts dziļākam literāro uzskatu vērtējumam.

Uz kurieni virzās Vulfs savos meklējumos no individuālistiskajām un subjektīvajām pozīcijām? Uz drošāku un stabilāku reālismu, uz dziļāku reālisma izpratni? Šķiet, ka tā, bet to praktiskā literārā daiļradē Vulfam vairs nebija iespējams realizēt, vismaz kaut cik plašākos apmēros, jo pēc dažiem gadiem — 1919. gadā Vulfs mirst.

Lai arī kā, tomēr šī polemika iezīmē interesantu lappusi Ed. Vulfa dzīvē un atklāj, ka šajā laikā viņš atrodas krasā vērtību pārvērtēšanas pozīcijā.

Tās pretišķības, kas vērojamas bēgļu literatūrā un tās vērtējumos, atrod savu atspoguļojumu arī tajā literatūras daļā, kas saistās ar frontes cīņām un īpaši ar latviešu strēlnieku varonīgajām kaujām. Arī te laužas iekšā «literārais krāmu tirgus». Bet pašu strēlnieku vidū ir literāti, kas dod tam pienācīgu atsitienu. To spilgti raksturo Konrada Jokuma (1894—1938) apcerējumi — «Garām ejot» un *«Inter arma silent artes»*.

Abi šie raksti publicēti pēc 1917. gada Februāra revolūcijas un raksturo arī revolucionārās literatūras kritikas kadru pieaugumu.

Īpatnēja lappuse literārajos laikmeta dokumentos ir arī materiāli par Amerikā dzīvojošo strādnieku literātu darbu. Tie ir Amerikas Savienotajās Valstīs iznākošos žurnālos — «Strādnieks» un «Proletārietis» — ievietotie raksti. Nozīmīgākais te J. Kundziņa — latviešu revolucionārā publicista — sacerējums «Amerikas latviešu literatūra».

Pavisam citāda nekā krievu šovinistisko aprindu interese par latviešiem un to kultūru pirmā pasaules kara laikā ir krievu progresīvajā sabiedrībā. Tiek veikts liels, nozīmīgs darbs latviešu literatūras un kultūras popularizēšanā krievu tautā. Šī darba veikšanā izcilus nozīme ir Maksimam Gorkijam (1868—1936), kura vadībā un tiešā līdzdalībā, viņa un V. Brjusova (1873—1924) redakcijā, 1916. gadā iznāca krievu valodā latviešu literatūras kopojums. Šī kopojuma sastādīšanā un izstrādāšanā ņem dalību labākie latviešu un krievu rakstnieki. Ļoti nozīmīgs ir šīs grāmatas ievads, kuram jāiepazīstina krievu lasītājs ar galvenajām latviešu kultūras dzīves, īpaši literatūras attīstības līnijām. Šo darbu Maksims Gorkijs uztic emigrācijā dzīvojošam J. Jansonam-Braunam. Tā radās ievērojamais J. Jansona-Brauna darbs «Latviešu sabiedriski kulturālā attīstība un latviešu literatūra». Latviešu valodā pārtulkots, šis darbs daļēji parādās 1917. gadā «Brīvajā Strēlniekā».

Šo kopojuma sējumu noslēdz daži raksti par J. Jansonu-Braunu, kas dod zināmu kopsavilkumu kā par viņa pēdējām gaitām, tā arī par visu viņa literāro darbību. Šajā ziņā sevišķi nozīmīgs ir viņa drauga Pētera Stučkas raksts «J. Jansona «domu» jubilejas dienā», kas īstenībā ir arī piemiņas raksts Jansonam. Te doti vairāki jauni fakti par Jansonu-Braunu un arī, kas ir sevišķi nozīmīgi, norādījums par to, ka J. Jansons-Brauns pirmā pasaules kara laikā ir pārvarējis svārstības savos politiskos uzskatos un nostājies uz pareiziem, marksisma pamatiem.

Februāra revolūcija un Oktobra revolūcijas pats priekšvakars maz atspoguļojas latviešu literatūras kritikā. Tas izskaidrojams ar vairākiem apstākļiem. Straujais saviļņojums, kas skar visas iedzīvotāju masas, ir tik intensīvs, ka literatūras kritika nespēj

sekot. Pirmajā vietā, īpaši progresīvajiem literatūras kritiķiem, izvēršas sabiedriski politiskais darbs, un literatūras vērtējums paliek it kā otrā plānā.

Otrkārt, pašā spraigākā cīņas laikā — 1917. gada rudenī krīt Rīga vācu ķeizariskās armijas rokās. Vācu okupācija visiem spēkiem cenšas noslāpēt revolūcijas tālāko attīstību uz sociālistisko revolūciju. Okupācijas jūgā nonāk arī Andrejs Upīts, un viņa literāri kritiskā darbība uz ilgāku laiku tiek paralizēta.

Tauta turpina cīņu. Tā beidzas ar uzvaru, ar Padomju Latvijas nodibināšanu 1919. gadā. Bet šajā laikā latviešu revolucionārā literatūras kritika jau aizsāk pavisam citu līniju — latviešu padomju literatūras kritikas veidošanu.

A. Grigulis

I

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA STRĀDNIEKU KUSTĪBAS UZPLŪDU PERIODĀ PIRMĀ PASAULES KARA PRIEKŠVAKARĀ (1912—1914)

59-12.225

I

POLEMIKA PAR ASPAZIJU UN «DZIMTENES VĒSTNESI»

ES KAUNOS...

Tik daudz ir skaidra lieta, ka dzejnieks ir vienīgais patiesais cilvēks un labākais filozofs ir tikai karikatūra pret to.

Šillers

Vēstule Ģētem 14. janv. 1795. g.

Slimam pabalstu, veselam darbu!

Iz kādas senatnes raksta

Es kaunos, jā, es kaunos, kad mani kāds uzrunā par rakstnieku. Kā izsmieklu, kā ironiju tikai dzirdu vārdos: latviešu dzejnieks, mākslinieks! Latviešu d z e j n i e k s! — latviešu nabags, man domāt, tad gribēts sacīt. Jā, es kaunos tagad no vārda «dzejnieks», kurš agrāk varbūt tiešām apzīmēja izredzētos — māksliniekus. Bet tagad es kaunos no šī vārda. Kad es meklēju sevim mēbelētu istabiņu (un ne katru reizi tradicionālajā «sestā stāvā») un saimniece ieprasās pēc manas nodarbošanās, es saku: esmu skolotājs; kaut gan ar stundām nenodarbojos. Man jāsaka tā, es nevaru citādi — nav dūšas pateikt patiesību; es kaunos no vārda — rakstnieks. Bet kādēļ? — jūs prasīsiet. To nesaku, protams, tādēļ, ka latviešu rakstnieki no zināmas puses pierādīti — kā divreiz divi četri — par dekadentiem, izvirtuļiem utt. Nē, ne tādēļ. Un arī ne tādēļ, ka godīgā darba pilsonība domā, ka viņi vismaz šimbrīžam gluži nevajadzīgi un lieki cilvēciņi. Ne tādēļ.

Bet, lūk, kādēļ. Tādēļ, ka jau gadu no gada es dzirdu vienu un to pašu no dažiem mūsu samērā atzītiem, lai neteiktu pirmās šķiras dzejniekiem raudu dziesmu par publikas resp. mantīgo šķiru vienaldzību pret latviešu mākslu un māksliniekiem, raudu

dziesmu par šo mākslinieku grūto, nenodrošināto (kas tiešām ir nenoliedzams fakts) materiālo stāvokli utt.

Ir vesela rinda šādu naudīgās buržuāzijas «tiesātāju». Par «vaidētājiem» man viņus gribas nosaukt.

Tur ir J. Akuraters, kurš «Latvijā» («Mūsu kultūras problēmas», 1910. g., Nr. 76) gaužas: «... cik daudz šo ideālistu (mākslinieku) smok jumtu istabiņās un, badu mirdami, sapņo par jaunu Latvijas laikmetu un mākslu.» Bet skaistākās puķes, t. i., māksla, prasot «kopšanas un siltuma, un daudz saules un mīlestības». Laiks esot latviešu inteliģencei, kurai Rīgā esot jau savi nami un fabrikas, «mācīties kaut ko ziedot viņas labā».

«Būsim mazliet ideālisti, atteiksimies no mūsu laicīgām mantām mūsu gara labā,» aicina Ak., pārliecinādams, ka materiālās mantas tak ir tās, kas visvieglāk ziedojamas kāda ideāla labā.

Tā klauvējas pie pilsonības durvīm tas pats Ak., kurš «Mājas Viesī» (1910. g., Nr. 29) galvo, ka buržuāzijai «nekad nevajaga un nevajadzēs īstās mākslas».

Tad nāk Kārlis Skalbe. Man tiešām grūti un sāpīgi šinī vietā minēt arī viņa vārdu, kurš kļuvis tik mīļš...

Neko jaunu arī Skalbe nepasaka. Tikai vēlreiz («Dzimt. Vēst.», 1910. g., Nr. 98) atkārto to pašu Akuratera sacīto: «Māksla ir siltumnīcas stāds, kura saknes jāsargā no sala... viņa ir vārīgs vīna stāds...» Arī Skalbe, tāpat kā Akuraters, ved lasītāju uz «sestā stāva» istabiņu, kur «smok ideālisti», utt. Arī Sk. nogaužas, ka «citās tautās mākslu pa lielākai daļai pabalsta turīgākās aprindas un inteliģence», kurpretī pie mums «talanti novīst ap 30. gadu — jauns vēl gados, sirdī vecums — kā puķes, kuras aizmirst apliet».

Tātad arī Skalbe domā, ka latviešu dzejnieks esot kā puķe. Kāda puķe? — man gribētos jautāt. Ne lauka puķe: tās ir bez zūdīšanās gara. Bet varbūt tā ir saulespuķe, kuna griež savu galvu vienmēr pret zelta sauli — turīgās pilsonības naudas maku?

Bet ar to visu varbūt vēl kaut kā varētu apmierināties, kamēr rakstnieku stāvoklis, kaut arī pārāk vaidulīgā tonī, tiek apskatīts teorētiskos apcerējumos sakarā ar vispārējām attiecībām. Bet, kad viņš tiek ievazāts arī beletristiskos darbos, kuri pretendē uz mākslas ražojuma nosaukumu un pie tam vēl ar audzinošu nozīmi, tad tas vairs nav izciešams.

Baidos, ka netieku pārprasts. Nedomājiet, ka gribu sacīt to, it kā beletristikā nemaz nedrīkstētu rakstīt par rakstnieku patieso stāvokli. Nemaz ne. Atgādinu tikai vecveco patiesību, ka rakstīt var visu ko, no svara tikai — kā raksta.

Lai atminamies franču rakstnieka Miržē tēlojumus iz «bohēmas» dzīves. Kāds nesalauzts spēks, lepnums un drosme pat visdrūmākajos apstākļos viņa varoņus pacel augstu pār viņu apkārtni.

Arī J. Jaunsudrabiņa «dvēseles tēlojumā» «Traģēdija» redzami latviešu «bohēmas» priekšstāvji. Bet kāds kontrasts!

Pēc «Traģēdijas» izrādes Jānis Rozentāls rakstīja «Zalktī», — nevaru atturēties viņa spriedumu nepievedis:

«Noskatoties J. Jaunsudrabiņa nule kā uzvestajā drāmā «Traģēdija» un dzirdot sirsnīgos aplausus no mūsu rožainās jaunās paaudzes pilnās zāles, man uznāca bažas par mūsu jauniņās, tik spilgti uzplaukušās mākslas tuvāko nākotni. Drāmā ir tēlotas mūsu jauno mākslinieku ciešanas, cīņa un traģiskie konflikti, rāpjoties uz stāvā Parnasa augstumiem. Pirmkārt, attiecoties uz lugas vispārējo koncepciju, man jāvaicā: vai tad tiešām šie negatīvie tēli mums vēl nav apnikuši un, otrkārt, — vai tad patiesi mūsu jaunībai tik maz pozitīvā spēka apziņas, ka tā sevi ļausies ievilināt šinīs p u r v a t e k ā s, ka viņa še izklāstītiem uzskatiem aplaudē?!... Jānis nevar un nedrīkst iegūt mūsu simpātijas, kaut gan autors acīm redzot to vēlējies, jo viņi ir ne vien garīgi aprobežoti un vienpusīgi tiepšas, bet arī kaitīgi biedri saviem līdzkarotājiem... Šādu Jāņu mums ir, diemžēl, daudz par daudz visos mākslas arodos. Es viņus labi pazīstu, un tiešām man jāsaka, — šie nav tie lietas koki, no kuriem drāž mākslinieku. Pirmajos studiju gados, kad prasības pret viņiem vēl nav diez cik lielas, viņi mēdz dot cerības, un tad biedru uzslavas tos apstiprina viņu iedomās par savām iedzimtām mākslinieka spējām un savu iekšējo vērtību, un tie ir drīz vien pārliecināti, ka ar tām jau pietiek kalnus gāzt. Viņu pašlepnība un palaišanās uz savu ģēniju tiem liedz nopietni un pamatīgi nodarboties ar savu tiešo priekšmetu. Kad pēc tam viņu bērnišķīgie darbi neatrod cerēto piekrišanu, tie nemeklē vis vainu sevī, savā nesaprašanā, bet tajos muļķos, skauģos un neģēļos, kas neprot uzminēt viņu dižo garu. Pa lielākai daļai viņi ir nesaprašanas upuri, kas no mākslas bij domājuši kaut ko pavisam citu, nekā tā īstenībā ir. Tos raksturo viņu uzskatu un ideālu neskaidrība un fantomība, viņu nespēja turēties uz zemes un atzīt mākslas stingri konkrētos pamatus. Tie nokaujas ar murgiem un griež zobus, kad apkārtstāvošie «buržuļi» viņos vienaldzīgi noskatās un nemaz nedomā viņiem pazemīgi savus naudas makus piedāvāt. Censties kaut cik objektīvi novērot apkārtējo dzīvi un izprast savus līdzcilvēkus — priekš tam viņiem nav lacu, jo tās viņi rīko vai nu uz mākoņiem, vai uz savu sašaurināto iekšieni, lai tad, ar viņas šķidrumu apsvaidītas, tās paceltu uz savu apkārtni...»

Pievedu šo spriedumu par «Traģēdijas» Jāni tādēļ, ka viņš nāk no Rozentāla, mākslinieka, kurš pats ar savu dzīves gājumu, vismaz mākslinieciskās gaitas pirmajā daļā, atgādina Skalbes stāsta «Dervišs» («Jaunības Tekas», Nr. 10) varoni Vaivaru, par kuru vēl būs runa turpmāk.

Rozentāls ienāk Rīgā 14 gadus vecs («Mājas Viesis», 1910. g., Nr. 25 — «J. Rozentāls»), viņš maina visdažādākās profesijas, izcieš vislielāko trūkumu, kamēr nokļūst pie iemīļotā mērķa — zīmuļa un krāsām. Vaivars — Skalbes varonis — šai ziņā gandrīz apskaužamāks, jo, Rīgā ienācis, vismaz tūliņ tiek par māldera mācekli. Bet daudz tālāk — vismaz materiāli — viņš vairs arī netiek. V. cieš vislielāko trūkumu un tomēr glezno, glezno... Bet gatavās gleznas pārdod pilsoņu ģimenēm par divdesmit rubļu uz izmaksu. «Savās izstādēs Vaivars rīkojas kā izsalcis bērns, kurš aplauž savu rožu krūmu un atdod ziedu un pumpuru pilnus zarus par gabaliņu rupjas maizes.» Bet vaļas brīžos viņš iet pastaigāties uz Vērmaņa parku «nopūtu alejā», kur salasās vēl citi tādi pat likteņa pabērni.

Bet kādēļ Vaivars netiek uz priekšu — teiksim — par otru Rozentālu vismaz? Tādēļ, — mums atbild Skalbe, — ka viņš «pavisam neprata tuvoties tai pilsoniskai sabiedrībai, kura varēja viņam sniegt kaut kādus ārējus panākumus. Balta krādziņa, melni svārki (bez šaubām, laba un nepieciešama! — J. V.), lēta frāze tur sver bieži vairāk nekā nopietns talants.»

Labi, labi! Ticu Skalbem, ka tas tiešām tā arī ir. Ticu, ka viņa Vaivars nepieder pie Rozentāla raksturoto «ģēniju» grupas. Ticu, ticu. Bet — skatīsimies tālāk.

Vaivara dzīvē nāk viens «traģisks» moments, kurš ļoti labi — diemžēl, tikai no negatīvās puses — raksturo šo mākslinieku. Kādā dienā viņš sēž parkā uz sola un «bāli dzelteniem, tabaku aplipušiem pirkstiem vīsta sev cigāriņu». Te garām iet «kungs no buržujiem», dakters Koše, kurš no Vaivara reiz pircis divas gleznas, bet tagad mākslinieku liekas nepazīstam un nesveicina.

Šo «traģisko» (teiktu — komisko) momentu Skalbe tēlo tā: «Garām ejot, viņš (dakters Koše) pavirši paskatās Vaivara sejā un aiziet, izcēlis galvu, ar pirkstiem uz muguras spēlēdams. Vaivars sakustas, it kā kaut ko sagaidītu, un viņa seja top drusku bālāka. «Nesveicināja,» viņš apjucis pagriežas pret mani un mēģina smaidīt, mute atveras, bet seja izskatās sāpīga un sastingusi kā traģiska maska. «Jocīgi. Es jau gribēju celties (!) un sveicināt, bet viņš pagāja garām,» saka Vaivars.

Ko pie tā vēl vairāk var sacīt? Cilvēks, kurš apzinīgi zin, ka viņam nav nekā kopēja ar «liberāliem dakteriem un advokātiem, kuriem tautas nodevība par paradumu palikusi», — šis pats cilvēks (labi ieskatoties Vaivarā un viņa biedrī, nav grūti pazīt vienu un to pašu «dervišu»: divos novilkumos viņš stāstā tiek lietots tikai tehnisku ērtību dēļ) tomēr apzinīgi laikam grib kājās celties, šim dakterim garām ejot. Kādēļ? Lai sveicinātu. Nezinu labi, bet domāju — gluži kā Skalbe šoreiz, — ka tikai Āzijā un sulaiņistabā vēl varbūt ir tāds «pieklājības kodekss», kurš to prasa, t. i., piecelšanos, kad «kungs» iet garām.

Būtu Vaivars labāk mierīgi sēdējis un tinis savus papirosus, nelikdamies gar Koše kungu ne zinis. Vai maz «buržuju» iet parkam cauri? Tad es par Vaivaru nekaunētos, bet tagad? — «Seja tam izskatās sāpīga un sastingusi kā traģiska maska». Bet par ko? Es nesaprotu Vaivaru un — kaunos.

Es nekaunējos par viņu, kamēr tas bija māldera puika un «vicināja āža nagu», kamēr tam pelēki, nodiluši svārki un kamašas bez zolēm — nē, tad es par viņu nekaunējos. Arī tad vēl ne, kad viņš sēž «nopūtu alejā» un «bāli dzelteniem, tabaku aplipušiem pirkstiem grābj kabatā un vīsta sev cigāriņu». Bet tagad kaunos.

Gan saka, ka mākslinieki jau no laika gala esot nepraktiski kā lieli bērni. Tas varbūt bieži ir tiesa. Bet nepraktiskam būt jau nenozīmē zaudēt arī loģiku un katru konsekvenci — un vismaz zīmējoties uz taktu un pašcieņu. Šīm pēdējām īpašībām mākslinieka kā jau vispār dziļāk jūtošā indivīdā vajadzētu būt sevišķi izkoptām.

Bet ņemsim kaut kuru no pievestā trio. Ķaut Akurateri: vienā vietā viņš buržuāziju nolād un redz tajā jau kapraci jaunajai nacionālajai mākslai, bet gandrīz turpat blakus jau atkal cer vienīgo glābiņu no mantīgās pilsoņu inteliģences, iegalvodams tai, ka «materiālās mantas taču visvieglāk ziedojamas». (Bet pēdējam A. vis negrib ticēt.)

Un arī Skalbe gaida to pašu («Dzimt. Vēst.», 1910. g., Nr. 98). Bet «Jaunības Tekās» (pie šīs pašas reizes es izsaku šaubas, vai «dervišs» jaunību vadīs pa pareizo teku) tas pats Skalbe liek «dervišam» — pirmā novilkumā — saukt visus «liberālos» par tautas nodevējiem, no kuriem ar vienu «dervišs» 7 reizes iepazīstināts, un cerams, «kad vajadzība savedīs kopā» (!), iepazīsies vēl septiņdesmit un septiņas reizes, lai tomēr ņepazītos. Bet «dervišs» — otrā novilkumā — sastindzis, sarkst un bāl, kad viņu «buržujs» nesveicina. Ķonsekvence, neko sacīt!

Un labāks nav arī Jaunsudrabiņa Jānis «Traģēdijā». Strupi noraidīts un, jādomā, ne vienu vien reizi, viņš tomēr atkal un atkal «mēģina pārdot» savas gleznas buržujiem. Bet iebildīs: ēst gribas. Pilnīgi pareizi — visiem ēst gribas, un latviešu mākslinieks, bet ne latviešu vien, tiešām daudzreiz iet neēdis.

Jā, ko lai dara, — profesija tāda. Un katrai profesijai savas ēnas puses. Bet tādēļ mākslinieks var izvēlēties citu, vismaz blakus profesiju, ja viņa mākslinieciskais darbs to nespēj uzturēt vai arī viņš negrib nest tādu ierobežošanās upuri — badošanos, kādu prasa nodošanās vienīgi mākslai. Bet laiks atmest tās domas, ka māksla arī mūsu tagadējā sabiedrībā dod tiesības uz kaut kādu priviliģētu pāršķiras stāvokli un tātad mākslinieciem būtu tiesības prasīt desmito daļu no visu citu ienākumiem, kā leviti pie seniem jūdiem.

Nedomājiet, ka es gribu sludināt varbūt atgriešanos pie vecās receptes: rakstnieks — tautskolotājs. Nebūt ne. Kas savu laiku pārdzīvojis, to velti kultivēt mākslīgā ceļā; tāpat kā būtu velti mēģināt kultivēt, teiksim, kaut kādu XXX gadu simteņa nākotnes mākslu jau mūsu apstākļos.

Bet katrā mākslas laukā ir savs arodnieciskais «melnais» jeb praktiskais darbs. (Bez tā neiztiek vairs arī «buržuji», kuriem īstā māksla šimbrīžam vēl nevajadzīga.) Un šī darba pareiza nostādīšana un organizēšana, kādas mums, diemžēl, gan vēl trūkst, varētu daudz ko labot pie mākslinieku materiālā stāvokļa. Protams, tikai zem noteikuma, ka mākslinieki g r i b š o d a r b u s t r ā d ā t.

Manis dēļ — tas, protams, personīgs ieskats — drīzāk var rakstīt sludinājumu daļai reklāmas dzejoļus par zābakiem un gataviem uzvalkiem vai zīmēt etiķetes papirosu kastītēm un krāsot sētas. Tas mākslinieka cienību tā nemazinās kā stāvēšana «buržuju» priekšnamā ar gleznu saini padusē vai saukšana pēc palīga no tās puses, no kuras — labi zināms — nekāds palīgs, vismaz šimbrīžam, nevar nākt.

Jā, vēlreiz atkārtoju: ir pats pēdējais laiks, ka mākslinieki pamatīgi reformē savus uzskatus par mākslinieka ražotāja un publikas kā patērētājas savstarpīgām attiecībām.

Tālāk tā vairs nevar iet. To atzīst arī pats Akuraters savā stāstā par «noklīdušo krīvu» («Zalktis», Nr. 1). Tur varonis Alksnis beidzot pats atzīstas: «Mēs svešnieki tautai (darbība norisinās lauku ļaužu vidū) un ne tikai pēc soļiem un gaitas — arī pēc valodas...» Tiešām traģiska atziņa!

Tātad saprašanās ar lauku zemniecību vairs nav. Bet proletārietis? «... Piedraudē mums nāvi(?), tādēļ ka mēs viņam un viņa idejai nekalpojam...» («Stari», 1908. g., Nr. 2) raksta tas pats Akuraters.

Bet «buržuji, pat liberālie, visi ir tautas nodevēji», saka Skalbes «dervišs».

Un nabaga Kalnietis «Traģēdijā» izsaucas: «Mums (mākslinieki em) tomēr jādzīvo un jāstrādā priekš tautas labklājības...»

Tas jau skan ļoti jauki. Bet kur tad nu ir tā tauta? Kur viņu meklēt?

V. Eglīts liek «visas cerības uz dzīvo, spēcīgo un uzņēmīgo mūsu lauku un pilsētu jaunāko pilsoņību. Kā reiz Atēnās, arī pie mums šī grupa spēs Periklus radīt. Tie tad arī mākslu pazīs. Un izcels to kā galveno tautas mērķi...» Viņš pareģo («Rakstn. Alm.», II), ka radīsies «racionāli lauksaimnieki, kuri savairos desmitkārt savus ienākumus, un uzņēmīgi pilsoņi, kuriem reiz Rīga piederēs...». Tie tad nu būšot tautas materiālo un garīgo vērtību radītāji.

Tātad — cerēt un gaidīt: izredzes jaukas. Tikai vienu Eglīts piemirst. To vārdiņu: t a g a d.

Tagadējie rakstnieki naksta un glezno tagad priekš tautas, tā piebilstu Kalnietis («Traģēdijā», II cēl.). Un paēst arī viņiem gribas jau tagad — no tautas, saku es. Un viņiem uz to ir tiesības: kā ražotājam uz algu. Tātad patērētāji jāatrod jau tagad.

Kur un kā viņus meklēt, tas cits jautājums. Atbildot uz to, būtu jāielaižas plašākos iztirzājumos. Bet tam šinī rakstā, kura uzdevums ir cits, neatliek ne telpas, ne laika. Ne konkrētus norādījumus par to, kā labot mākslinieku tiešām grūto materiālo stāvokli, gribēju še dot, bet tikai galvenos vilcienos aizrādīt uz to maldīgo virzienu, pareizāk sakot: maldīgo bezizejas situāciju, kurā mākslinieki paši sevi nostādījuši.

Beidzot vēl pāris vārdu par tiem motīviem, kas mani spieda nākt klajā ar šo rakstiņu, kaut gan, atzīstos, pirmā laikā biju jo cieši noņēmies ne ar vārdu neiejaukties šinī vaidēšanas koncertā. Daži no šiem motīviem jau pievesti rakstiņa pirmajā daļā. Atliek viens: tā kā pieminētais J. Ak. u. c. runā gandrīz vienmēr tikai daudzskaitlī («mēs») par latviešu rakstniekiem un mākslinieksiem, tad gluži dabiski lasītājos var rasties iespaids, ka viņi savā ziņā it kā pilnvaroti reprezentēt visu rakstnieku uzskatus. Tas tā nav — to gribēju še uzsvērt. Vismaz es neņemos sev tiesību runāt daudzskaitlī, bet tomēr droši ceru, ka vēl laba daļa jauno rakstnieku līdz ar mani protestē pret šādu atklātu dzejnieka necienīgu vaidēšanu vispārības priekšā.

J. Vainovskis

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 15. oktobrī, Nr. 238.

BALSIS IZ PUBLIKAS!

Ievērojot to, ka «Dzimtenes Vēstnesis» arvien vairāk sāk pieņemt bulvāra avīzes toni, ko starp citu pierāda Nr. 238 ievietotais raksts «Es kaunos», mēs atsakāmies no tālākas līdzdarbības minētā lapā.

J. Jaunsudrabiņš
K. Skalbe
J. Akuraters

N. B. Citus laikrakstus lūdzam pārdrukāt.

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 17. oktobrī, Nr. 239.

TRĪS RAKSTNIEKI UN KRITIKA

Rakstnieki — Skalbe, Jaunsudrabiņš un Akuraters[1] paziņo, ka viņi turpmāk atsakās no līdzdarbības pie «Dzimtenes Vēst-

[1] Zīmīgi tas, ka visi šie trīs rakstnieki ir Dombrovska celtā un uzturētā «Burtnieku nama» iemītnieki Vecmīlgrāvī. [Augusts Dombrovskis

neša». Iemesls: rakstnieka Vainovska raksts «Es kaunos» 238. numurā. Pie «Dzimtenes Vēstneša» lielā līdzstrādnieku skaita pāris personu atstāšanās nav no tāda svara, lai pie šī gadījuma sevišķi pakavētos. Ja to darām, tad tamdēļ, ka šoreiz ar šo atstāšanos savienota zināma principa lieta, kas mūsu rakstniecības labā pelna apgaismošanu.

Šis princips ir tas — vai mūsu rakstnieki un dzejnieki vispār kritizējami jeb tie neaizskarami un suminami vienīgi ar uzslavas vīraku?

Mēs esam tajos ieskatos, ka katra darbība, kas attiecas uz sabiedrību, šādā vai tādā mērā grozās ap sabiedrības interesēm, kritizējama, apspriežama, pārbaudāma. Rakstnieks, laizdams klajā savus darbus, strādā arī publiski, pnasa sabiedrības uzmanību, laiku un līdzekļus priekš sevis un sava darba. Ja tā, tad laikraksta pienākums iztirzāt šo darbību, aplūkot tās sakaru ar sabiedrību, pārbaudīt rakstnieka kā kultūras faktora stāvokli un uzdevumu sabiedrībā. Šīs pārliecības vadīti, devām telpas 238. numurā rakstnieka Vainovska rakstam «Es kaunos», kurš devis iemeslu augšminētiem trim kungiem griezt publikas sevišķu vērību uz sevi šinī gadījumā. Raksta autoram, kā katrā raksta rindā redzams, nav no svara personas, viņam pat nepatīkami, ja, pārrunājot mūsu rakstniecības zināmas principa lietas, jāmin personas, kuru rakstniecības darbos izteikti vieni vai otri tipiski apstākļi, viena vai otra pārliecība, kas pēc autora ieskata nepareiza. Autora uzskatus var atspēkot, ja tie nepareizi, var nodot tos mierīgi sabiedrības izšķiršanai, ja tie netaisni, bet jaunoties par to, ieskatīt to kā personīgu apvainojumu, tas ir pārspīlētas pašiedomības auglis un tikai savukārt pierāda, ka raksts nācis vietā un laikā. Raksta formas asums tikai liecina, cik autoram, pašam kā rakstniekam, šī lieta sasāpējusi, bet raksta principiālā puse tamdēļ netop mazāk svarīga. Ka rakstnieka un mākslinieka cieņu arvien vērtējam augstu un arī šinī reizē, liecina no redakcijas piespraustās rindas raksta virsgalā. Bet cienīšana vēl nebūt neuzliek pienākumu noklusēt, segt trūkumus latviešu mākslinieciskā dzīvē.

Vainovska raksta pamatdoma ir tā: «Laiks atmest tās domas, ka māksla arī mūsu tagadējā sabiedrībā dod tiesības uz kaut kādu priviliģētu pāršķiras stāvokli,» — kādas domas un uzskatus kultivē tie stāstu varoņi, mākslinieki un dzej-

(1845—1927), kuram Mīlgrāvī bija kokzāģētava, samērā plaši nodarbojās ar filantropiju: ierīkoja pie fabrikas skolu un bērnudārzu, nodibināja atturības biedrību «Ziemeļblāzma» un uzcēla tai namu utt. 1907. g. viņš Mīlgrāvī atvēra rakstnieku namu — «Burtnieku namu», kurā rakstnieki, nelietojot alkoholiskus dzērienus, varēja dzīvot gandrīz bez maksas un cik ilgi vēlējās. Āronu Matīsa piezīme norāda, ka minētie trīs rakstnieki eksistē ar Dombrovska materiālo atbalstu.] *Sakārtotāji.*

nieki, no kuriem Vainovskis ņēmis savus piemērus. Apgāzis šā ieskata nepareizību, autors nāk pie praktiska slēdziena: ka māksliniekam kā nepieciešamam faktoram nav jāvaid, jāžēlojas un jāgaida žēlastības dāvanas, bet organizācijas vai citā praktiskā ceļā jānodrošina savs stāvoklis sabiedrībā.

Šai vaidēšanai, psiholoģiski ņemot, ir savi zināmi cēloņi: mazā ievērība, ko sabiedrība piešķir mākslas interesēm, mecenātisms no dažu turīgu pilsoņu puses, pašlepnuma trūkums pie daļas dzejnieku un mākslinieku un arī, — ko autors nav atzīmējis, — sava talanta pārvērtēšana, kas dažkārt par saviem nedaudz vērtīgiem darbiem prasa uzmanību no publikas, kas pieder lieliem, kā saka, laikmeta vadītājiem darbiem. Bet, tā kā šī vaidēšana psiholoģiski tikai kaitē rakstniekiem, pazemina tos sabiedrības acīs, nedod nekādas izejas no šī bēdīgā stāvokļa, vēl saistīdama rakstnieka enerģiju, tad, pēc mūsu ieskata, nebij vārds liedzams rakstniekam, kas nāk ar savu spriedumu šinī lietā un pats pie sevis izjūt tagadējo n e n o r m ā l o apstākļu smagumu.

Ja pieminētie trīs kungi atrod, ka vaidēšana un kunkstēšana var palīdzēt latviešu rakstniekiem un māksliniekiem, — tā viņu daļa. Bet norādījums uz mākslinieku Rozentālu (rakstnieku vārdus še neminēsim) pierāda, ka latviešu mākslinieki savā spējīgākā daļā nebūt nepiekrīt šiem ieskatiem. Mēs sagaidām, ka latviešu rakstnieku spirgtākā daļa kopā ar sabiedrību nokārtos savas attiecības un panāks sava stāvokļa uzlabošanu bez vaidēšanas.

Augšminēto triju kungu izturēšanās mūs nebūt nepārliecina, ka mūsu uzskats būtu nepareizs, un nebūt nebiedēs saukt arī turpmāk lietas savā īstā vārdā.

Latviešu rakstnieks un mākslinieks ir tik garīgi pilngadīgs, ka ar viņu var runāt taisnu vārdu, vēl vairāk viņu pašu interešu labā. Mazi gari, cik patīkas, var joprojām sev glaimot ar savstarpēju vīraka kvēpināšanu.

Latviešu māksla un rakstniecība viņiem pakaļ neies: latviešu rakstnieka un mākslinieka vārdiem jātop par g o d a v ā r d u, bet, kas to grib pataisīt par kunkstētāju, tas nestrādā ne latviešu rakstniecības, ne mākslas interesēs.

[Āronu Matīss]

«Dzimtenes Vēstneša» pielikums, 1911. g., 20. oktobrī, Nr. 241.

BALSIS NO PUBLIKAS

Triju rakstnieku atteikšanās lietā mūs lūdz nodrukāt sekojošus iesūtījumus:

I

«Dzimt. Vēstn.» 238. numurā ir ievietots J. Vainovska rakstiņš par kaunēšanos būt par latviešu rakstnieku. Kādēļ? Tādēļ, ka vairums no mūsu rakstniekiem atrodas bezizejas stāvoklī un vai nu tieši, vai indirekti prasa sabiedrības pabalsta. Tādēļ, ka viņi ir latviešu rakstnieki un nevar taču pieklauvēt pie cittautiešu durvīm dēļ palīdzības. Tādēļ, ka mums trūkst jebkādas organizācijas, kura būtu vidutāja starp rakstniekiem un grāmatu apgādātājiem, sabiedrību (piemēram, ja jau mūsu pašu rakstnieku nopelni tik tad tiek atzīti, kad tie miruši un viņiem par godu tiek sarīkoti «svētki» uz viņpasauli, tad jau varētu bez liekas kaunēšanās sarīkot Ģētes, Šillera, Šekspīra, Turgeņeva u. c. vakarus, iepazīstinot plašākas aprindas kodolīgos referātos ar viņu dzīvi, nozīmi pasaules literatūrā, nolasot un deklamējot šo rakstnieku darbus, kuru tulkojumi mums lielā izvēlē). Un te nu nāk gluži nepazīstams publicists un izsaucas: «Es kaunos par jums!»

J. Vainovskis rekomendē kā blakus nodarbošanos rakstniekiem rakstīt reklāmas dzejoļus par zābakiem un gatavām drēbēm, daiļniekiem zīmēt etiķetes papirosu kastītēm un krāsot sētas. Man šķiet, ka ieteikt šādu nodarbošanos var vienīgi vieglprātīgs jauns cilvēks, kuram trūkst dzīves takta un kurš patiesās dzīves ēnas puses nepazīst. Es te varu aizrādīt, ka J. Rainis pēc studiju beigšanas varēja ieņemt kādas lielākas guberņas pilsētas notāra vietu un, ja viņš to būtu darījis, tad būtu tagad, bez šaubām, dažu desmit tūkstošu rubļu bagāts. Bet R. neatrada par iespējamu savienot rakstnieku ar veikalnieku. Un tie, kas pazīst šī mūsu tautas lepnuma, šī giganta izsvaidīto dzīvi, tiem zināmi visi tie trūkumi un ciešanas, ko viņš cietis. Protams, ne ikkurais no mūsu jaunākiem rakstniekiem ir spējis rakstura ziņā mēroties ar Raini, kādēļ dažs labs savā bezizejas stāvoklī devis sāpēm, izmisumam vaļu... Tad vēl pēdējo gadu notikumi izsvieduši ne vienu vien un to starpā arī latviešu rakstniekus iz parastajām dzīves formām pasaulē. Man domāt, ka tas pats melnais maizes kumoss kā biedēklis svaida vēl šobrīd dažu labu no viena ekstrēma otrā.

Salasīt citātus iz viena vai otra rakstnieka dzejas darba un taisīt uz šo citātu pamata slēdzienus attiecīgus uz paša autora personīgo dzīvi var vienīgi literatūras vēsturnieks, bet ne publicists. Man iekrīt prātā I. S. Turgeņeva piezīmes pie viņa romāna «Tēvi un dēli»: «Glabājiet kā savu acu ābolu mūsu mātes valodu (krievu), kopjiet šo dārgumu...» Arī mums, latviešiem, mūsu mātes valoda kopjama un daiļojama. Un mūsu mātes valoda ir mūsu rakstniekiem viņu darba rīks, un viņi asina un trin šo ieroci ar dižiem panākumiem, — vai vēl viņus kalpināt kā algādžus mūsu ikdienišķās dzīves vajadzību labā? Mums

nepiemirst, ka bez kasēm un Rīgas mājām ir vēl kaut kas cits, kas ne retumis satricina mūsu dvēseles stīgas: d r u k ā t a i s v ā r d s. Tādēļ mums nemazināt drukātā vārda nozīmi. Un mums negriezties prom no tiem dzīves nemākuļiem un neapmest viņus ar dubļiem, kuri savā vientiesībā izraudzījušies tik nepateicīgu profesiju kā rakstniecību. Dažs no viņiem jau paguris, dažs gan vēl pieceļas no jauna, klūp un atkal ceļas; tik retais pārējiem tālu pa priekšu aizsteidzies; bet viņi visi vienu un to pašu teku min — šī mazā saujiņa latviešu rakstnieku un dailnieku...

A. Gulbis

II

God. Red.! Jūsu avīzes 241. numurā ievietotā raksta «Trīs rakstnieki un kritika» beigās, starp citu, lasām: «Latviešu rakstnieka un mākslinieka vārdiem jātop par g o d a v ā r d u.» — Tikai vēl jātop! Tātad līdz šim visi latviešu rakstnieki un mākslinieki ir bijuši negodīgi. Atļausiet man šo godinājumu no sevis atraidīt, iekams neesiet man pierādījuši kādu negodīgu darbu. Bez tam raksta sākumā Jūs piesprauduši šādu piezīmi: «Zīmīgi tas, ka visi šie trīs rakstnieki ir Dombrovska celtā un uzturētā «Burtnieku nama» iemītnieki Vecmīlgrāvī.» Ikviens smalkjūtīgs lasītājs nomanīs, ka šās piezīmes uzdevums ir bijis minēto triju rakstnieku vārdus pataisīt par tādiem, no kuriem būtu jākaunas, un «Burtnieku namu» nostādīt tādā gaismā, lai ikviens latviešu rakstnieks tam liektu līkumu laiž bailēm tajā pazaudēt savu g o d ī g o v ā r d u. — Varu godātai redakcijai paziņot, ka «Burtnieku nams», kā laimīgas un svētīgas rokas celts, nav savus iemītniekus padarījis negodīgus; ka šie iemītnieki maksā īri un nebūt nedzīvo uz Dombrovska kunga rēķina un ka minētie trīs rakstnieki jūtas laimīgi, ka var dzīvot zem viena jumta ar tādu tautas darbinieku, kuram tik mīļa tautas dzeja un priekš kura sirmās galvas visiem zemu jānoliecas. Visā cienībā

Jānis Jaunsudrabiņš

R e d a k c i j a s p i e z ī m e. Gulbja kungs pastiprina to pašu, ko jau norādījis arī Vainovska kungs, — ka latviešu rakstnieks atrodas bēdīgos materiālos apstākļos. Tikai Gulbja kunga slēdziens nepareizs: it kā tamdēļ jau izeja būtu meklējama gaudošanā un vaidēšanā. N o s ū r o š a n ā s l a t v i e š u r a k s t n i e k a l i k t e n i s n e u z l a b o s i e s, bet gan no pašdarbības, no savas arodnieciskās organizācijas, kuras trūkumu konstatē pat Gulbja kungs. Vainovska kungs taisni uzsvēra, ka latviešu rakstniekiem nevajaga atrasties tādā pāršķiras stāvoklī, kas vaidēdami gaida, lai sabiedrība tiem pienes klāt Ēģiptes gaļas podus. Latviešu rakstniekiem jāapzinās sava vieta un

stāvoklis sabiedrībā un ar uzņēmību un pašdarbību kā sabiedrībā vajadzīgam un nepieciešamam elementam, bet ne ar gaudām jānopūlas tikt uz priekšu. Gulbja kunga atsaukšanās uz Raini pavisam nevietā: Rainis taisni ir latviešu drosmes un vīrišķības, un pašdarbības dzejnieks, un Raini pievienot pie kunkstētājiem ir liela pārestība patiesībai. Neviens cits kā Rainis rakstījis ievērojamos vārdus: «Pats cilvēks palīdz, domā, spried un sver, Pats esi kungs, pats laimei durvis ver!» — Pēdīgi vēl Gulbja kungam jāaizrāda, ka runa nav par vienu vai otru rakstnieka vai mākslinieka atsevišķu personu, kas nejauši krīt nelaimē un trūkumā. Šādos gadījumos latviešu sabiedrība allaž sniegusi palīdzīgu roku un sniegs arī turpmāk, bet, kad cenšas latviešu mākslinieku padarīt par tipisku vispārēju gaudotāju un vaidētāju, — tam atklāti jāpretojas. — Kas attiecas uz to, ka Vainovska kungs Gulbja kungam «gluži nepazīstams», tam ne redakcija, ne Vainovska kungs nevarēs neko līdzēt. Latviešu jaunākās paaudzes dzejnieku starpā Vainovska vārds sen nav svešs.

Zīmējoties uz Jaunsudrabiņa kunga iesūtījumu, jānorāda, ka tas vienīgi viņa apgalvojums, «ka visi latviešu rakstnieki un mākslinieki ir bijuši negodīgi», un tamdēļ atbildību par to atstājam viņam pašam. Tie nav mūsu uzskati. Ja viņš pēc sava «Traģēdijā» tēlotā mākslinieka grib raksturot visus latviešu māksliniekus, par to pēdējie viņam nepateiksies. — Jaunsudrabiņa kungs arī nenoliedz faktu, kas bij mūsu rakstā konstatēts, ka pieminētie trīs rakstnieki dzīvo «Burtnieku namā»; nekur nav bijušas arī izsacītas šaubas, «ka tie savu īri nemaksā utt.». Pavisam nevietā ir Jaunsudrabiņa kunga mēģinājums savā personīgā strīdū atsaukties uz latviešu darba, enerģijas, uzņēmības un spara cēlā personificējumu — A. Dombrovska kungu un vēl iepīt kādu otru «tādu tautas darbinieku, priekš kura galvas visiem jānoliecas»... Netraucējiet, Jaunsudrabiņa kungs, «sirmās galvas» viņu svētīgā darba un cīniņa pilnā mūža vakarā ar saviem personīgiem strīdiem... Esiet pārliecināti, viņi jauni un vēl veci nekad nav gaudojušies un savos jaunības gados nav meklējuši kluso miera māju meža malā... Viņi toreiz, kad latviešu dzejnieka stāvoklis bij simtreiz sliktāks par tagadējo, nevaidēja un negaidīja no sabiedrības žēlastību, bet spara un drosmes pilni dziedāja: «Uz priekšu, brāļi, naigi, naigi, Mums pieder nākamajie laiki! — Mums līgot līgo druvas plašas, jo pašiem mums ir rokas knašas, ja pašiem spēks mums būs!»

Kā šī dziesma saskan ar to, ko no principiālā stāvokļa cenšas mūsu dienās aizstāvēt Jaunsudrabiņa kungs un viņa abi biedri?

[M. Ārons]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 25. oktobrī, Nr. 245.

BALSIS NO PUBLIKAS

Triju rakstnieku atteikšanās lietā mūsu ievērojamā dzejniece Aspazija mums piesūta sekojošas rindiņas:

Cien k.!

Nupat «J. D. Lapā» Jaunsudrabiņš, Skalbe, Akuraters snieguši izskaidrojumu, ka «Dz. Vēstnesī» bulvāru lapas tonis un ka viņi tur nestrādāšot. Uz to Jūs varat pretī izskaidrot, ka pasniegsiet drīz vairāk izvilkumu no mana (jaunākā dzejoļu) krājuma «Ziedu klēpis», kurš būs 9 loksnes biezs un kuru 2 vai 3 dienās nosūtīšu.

Aspazija

Cīrihē, p. dt. [pasta datums], 3. nov. 1911.
«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 27. oktobrī[1], Nr. 247.

CIEN. REDAKCIJA!

Laipni lūdzam nodrukāt sekojošo:

Izlasījuši Aspazijas demonstratīvo paskaidrojumu (sk. «Dz. V.» 27. oktobra num.) triju «Dz. V.» līdzstrādnieku atteikšanās lietā un neiztirzādami nemaz jautājumu, vai minētiem trim rakstniekiem bija morāliska tiesība uztraukties par «Dz. V.» bulvāra lapas toni, turam par savu pienākumu konstatēt sekojošo:

Ar Aspazijas vārdu plašākās tautas masās līdz šim arvien saistījās patiesi demokrātiskas ilgas un centieni. Tagad Aspazija atklāti un demonstratīvi izsaka simpātijas un piekrišanu «Dz. V.» virzienam, kurš jau slavens tapis ar savām denunciācijām, provokatoriskiem jankaviem un izbijušiem veinberģistiem.

Ceram, ka strādnieku šķira nepalaidīs šo faktu neievērotu, bet zinās viņu pienācīgi novērtēt; viņa sapratīs, ka bijušās demokrātes demonstratīvais solis un viņas līdzdarbība «Dz. V.» nevar pacelt «Dz. V.» zemo morālisko un sabiedrisko līmeni, bet tikai liecina, ka Aspazija sabiedriskā atplūduma laikmetā ir noslīdējusi līdz minētam līmenim.

Pēterburgas latviešu studenti-marksisti

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 24. novembrī, Nr. 271, «Jaunais Laiks», Nr. 35, «Dzīve», Nr. 26 u. c.

---

[1] Vēstule datēta pēc jaunā stila, bet publicējuma datums — pēc vecā stila. Visā krājumā iespiešanas datumi līdz 1918. gada 15. (2.) februārim ieturēti pēc vecā stila, jo kalendāra reformu Krievijā realizēja tikai pēc Oktobra revolūcijas. *Sakārtotāji.*

MŪSU GALĒJIE KREISIE UN SPRIEŠANAS BRĪVĪBA

Tas būs pāris mēnešu atpakaļ (skat. «Dzimt. Vēstn.», Nr. 238), kad mūsu avīzē parādījās dzejnieka J. Vainovska raksts «Es kaunos!». Neskatoties uz raksta paaso formu, kas zināmā mērā izskaidrojas ar autora jūtu iesilumu pārrunājamā lietā, mēs pieminētam rakstam devām telpas mūsu avīzē, jo atradām iekustināto lietu par tik svarīgu, ka tā pelna atklātu domu izmaiņu. Lieta grozījās ne ap ko citu kā ap mūsu tā saukto zemes sāli, ap to inteliģences grupu, kuru reprezentē mūsu rakstnieki, dzejnieki, mākslinieki, proti — par viņu stāvokli latviešu sabiedrībā, par viņu cilvēcīgu cieņu un pašlepnumu. Ja rakstnieki un mākslinieki vispār ir smalkjūtīgi ļaudis, tad latviešu dzejnieki un mākslinieki sevišķi, bet, no otras puses, nu ir pavisam aplami, ka dzejniekiem un rakstniekiem trūkst smalkjūtības un pašlepnuma, kur to visvairāk vajadzētu: viņu eksistences un pašuzturas jautājumā. Tur, kur latviešu rakstniekiem vajadzētu nākt ar savām cilvēka un mākslinieka tiesībām, viņi reizēm (gan, protams, ne visi) nāk ar žēlošanos, gaudošanos, kunkstēšanu, sauc pēc sabiedrības labdarības, kur tiem ar arodnieciskām organizācijām vajadzētu aizstāvēt savas tiesības, prasa sev privileģētu stāvokli sabiedrībā, kur viņu centieniem vajadzēja iziet uz privilēģiju iznīdēšanu, uz sabiedrības demokratizēšanu. Ne par velti raksta autors noteikti uzsvēra: «Laiks atmest tās domas, ka māksla arī mūsu tagadējā sabiedrībā dod tiesības uz kaut kādu privileģētu pāršķiras stāvokli un tātad māksliniekiem būtu tiesības prasīt no visu citu ienākumiem, kā levitiem pie seniem jūdiem.»

Šīs bij raksta pamatdomas, un tās, bez šaubām, pārrunāšanas cienīgas. Viņu pareizība katram saprotama; par to sabiedrībā, inteliģences aprindās dažkārt bijusi runa; ja mēs jautājumu iekustinājām presē, tas notika tādēļ, lai dotu iespēju domu izmaiņai, arī pretiniekiem izteikt savus ieskatus un lietas motivējumus. Šīs lietas dēļ, pie kāda principa arvien esam turējušies, ieskatījām par pielaižamu atļaut raksta autoram apskatīt arī mūsu līdzstrādnieku — Skalbes un Jaunsudrabiņa kungu darbus, ciktāl tie derēja kā materiāls pārrunājamā jautājumā. Ka pret mūsu rakstnieku personām arvien esam izturējušies ar vajadzīgo cienību un pretimnākšanu, bez mūsu lasītājiem zina arī tie paši.

Bet raksta autors bij ķēris pārāk sāpīgā vietā. (Viens pierādījums vairāk, ka raksts nāca laikā un vietā.) Abi pieminētie kungi, kuriem piebiedrojās arī Akuratera kungs, no kura gadījumā kādu gabaliņu bijām nodrukājuši ar zināmu apdomu, paziņoja laikrakstos, ka viņi atsakās no līdzstrādības pie mūsu avīzes, pie tam lietodami tik rupju izteiksmes veidu, kas droši vien

nevairoja viņu rakstnieku slavu sabiedrības acīs: viņi iemeta dubļus akā, no kuras līdz tam ar tādu kāri bij dzēruši.

Izskaidrodami šādu izturēšanos ar zināmo kungu impulsivitāti, mēs nevienu brīdi nenogriezāmies no lietas un atbildējām personām tikai tur, kur bij jāatgaiņā nepelnīti uzbrukumi. Vēl vairāk: mēs labprāt nodrukājām kādu iesūtījumu no Gulbja kunga, kurš nostājās aizskarto kungu pusē, tāpat kā Jaunsudrabiņa kunga iesūtījumu: mēs ļāvām, lai sabiedrība pati teic izšķirošu vārdu šinī lietā.

Un sabiedrība sacīja: mums pienāca vairākkārtēji iesūtījumi no dažādām pusēm, kuri atzina no mums ieņemto principiālo stāvokli par pareizu. Starp citu šāds iesūtījums mums pienāca arī no mūsu cienījamās dzejnieces Aspazijas, kuras kompetento spriedumu nodrukājām «Dz. Vēstn.» 247. numurā. Tas bij ne vien gandarījums mums, ka viena no vislielākām latviešu dzejniecēm svarīgā rakstnieku principiālā jautājumā ar mums vienos ieskatos, — vismaz ka viņa atzīst par nedibinātu un rupju minēto rakstnieku spriedumu par mums, — bet tas deva arī s a b i e d r ī b a i pierādījumu par to, ka pie mūsu lielākiem dzejniekiem ar lielo talantu vienots augsts pašlepnums un cilvēcīga cieņa. Ja s p r i e š a n a s b r ī v ī b a varēja būt Skalbem, Akurateram, Jaunsudrabiņam, Gulbim, kamdēļ tad ne arī dzejniecei Aspazijai? Vēl vairāk — ja zināmā mērā mākslas un rakstniecības jautājumā nebūs tiesības izteikties pašiem māksliniekiem, dzejniekiem, jā, kam tad šī tiesība būs?

Vesels cilvēka prāts šo tiesību nevarēja liegt. Bet bij citi, kuriem šī spriešanas brīvība bij dadzis acīs, — tie paši, kuri daudzina brīvības vārdu vietā un nevietā un kas tagad nekavējas cienījamai dzejniecei uzbrukt visrupjākā un nekorektākā kārtā, a n o n ī m i, — dzejniecei, kura ar savu divdesmitpiecgadus ilgo literārisko darbību ir latviešu rakstniecības rota un lepnums! Šie uzbrucēji bij mūsu, kā tiem pašiem tīkas saukties, «galējie kreisie preses orgāni» — «Jaunais Laiks» (Nr. 35, 1911), «Jaunā Dienas Lapa» (Nr. 271, 1911) un «Dzīve». Gan pieminētie laikraksti to neuzdrošinājās darīt gaiši un atklāti, bet s l e p e n i iesūtījumu veidā. Bet pats no sevis saprotams, ka par anonīmiem iesūtījumiem m o r ā l i s k i atbild pati laikraksta redakcija.

Šis anonīms, kas slēpjas zem kādiem mistiskiem «Pēterb. latv. studentiem-marksistiem», piedraud ievērojamai dzejniecei, «ka strādnieku šķira (!) nepalaidīs šo faktu neievērotu (Aspazijas sprieduma izteikšanu), bet zinās to pienācīgi novērtēt», — un tad safantazē tenkas par «noslīdēšanu», «zemo morālisko un sabiedrisko līmeni» utt. Šis iesūtījums ir tik smieklīgs un nepamatots, un ne ar viņa atspēkošanu mēs nodarbosimies. Ja Pēterburgas marksisti-studenti iedomājas, ka katrs, kas ielīdis lauvas

ādā un rūc kā lauva, jau ir tāds, — atstāsim viņus šajā ticībā. Sabiedrība labi zin, ka šādu dresūras paņēmienu mēdz izdarīt vēl kāds cits dzīvnieks ar garām ausīm. Ne pirmoreiz piedzīvojam, ka tie, kas, pie krūtīm sizdami, atsaucas uz to kungu, vistālāk no tā stāv. Un mēs labi zinām, ka mūsu dienās taisni mazi gariņi mīl lepoties ar lielā domātāja ārējo stempeli, bet viņa mācības būtība tiem palikusi sveša.

Svarīgais ir principa jautājums, ko trīs pieminētie preses orgāni ieņem šinī lietā. Vai viņi atrod, ka latviešu rakstniekiem nevajaga cilvēcīgas cieņas un tiesību, vai viņi domā, ka latviešu rakstnieka un dzejnieka vārds jādara līdzīgs gaudotāja vārdam? Lai viņi nāk tad ārā ar saviem pierādījumiem un spriedumiem savām domām par labu! To viņi nevar. Bet ko viņi var: apmētāt dubļiem to, kas ir latviešu tautas zieds un lepnums. Šinī ziņā mūsu galējie kreisie preses orgāni stāv daudz zemāk vēl par otru ekstrēmu — to pusi, ko viņi mīl apzīmēt par melno. «Latviešu draugu biedrībā» Vidzemes mācītājs Gross, nenoliegdams, piemēram, Raiņa politisko stāvokli, uzsvērdams savas grupas nepiekrišanu tam, tomēr atzīst un cildina Raiņa ģeniāla domātāja un dzejnieka dāvanas! Turpretim šie preses orgāni nekautrējas runāt par «zemo morālisko un sabiedrisko līmeni», rupji aizskardami dzejnieci, kuras liela dzejas talanta priekšā jānoliec visām partijām galva. Aspazijas mūža darbs visiem priekš acīm, viņas dzeja pārgājusi tautas mutē, to bauda jauni un veci, skoloti un neskoloti, viņa darījusi latviešu vārdu tālu pazīstamu, viņas dzejas darbi ir tie, kas uztur taisni galvenā kārtā strādnieku teātri Rīgā, kā to daudzina arī pieminētie laikraksti, un nu kā alga par visu to — šāds cinisma pilns uzbrukums! Jādomā, latviešu sabiedrība šiem preses orgāniem cienīgi pratīs pateikties par viņu vēsturisko darbu!

Ko pieminētie laikraksti var dzejniecei pārmest? To, ka viņa strādā līdzi pie «Dzimtenes Vēstneša»? Dzejnieces pasaules uzskats ir vēsturiski attīstījies un izkopts, un neviens nevarēs liegt izsacīt savas domas viņai ar to preses orgānu, caur kādu viņa ieskata to visparocīgāk. Ja viņas māksla Rīgas Jaunā teātrī cildināma un strādnieku šķirai atzīstama, vai tad tā citāda paliek, ja to iespiež «Dzimtenes Vēstnesī»? Attiecīgais jautājums šoreiz «Dzimt. Vēstnesī» bij iekustināts, un tamdēļ saprotams, ka dzejniece šinī laikrakstā arī izteica savas domas. Un, kas uz mūsu avīzes toni zīmējas, tad lasītāji vislabāk zinās, ka tas nav pielīdzināms ne «Jaunās Dienas Lapas», ne «Rīgas Avīzes», ne «Jaunā Laika» tonim. Bet mums jāatzīstas — to ieskatām sev par nopelnu. Varbūt preses orgāni, kuri savā aizvējā slēpj savādos anonīmus, varētu paskaidrot, kas tiem devis tiesības, kas tos pilnvarojis runāt latviešu strādnieku šķiras vārdā? Vai tiešām mūsu galējie kreisie ieskata strādnieku šķiru

par bērnu vai tik garīgi nepilnīgu, ka katrs x vai y varēs uzmesties tai par vadoni un runāt strādnieku šķiras vārdā? Un ko nozīmē tie famozie draudi par Aspazijas novērtēšanu no strādnieku šķiras puses? Latviešu strādnieku šķira jau ir vērtējusi Aspazijas apbrīnojamo dzeju un viņas lielo talantu. Ja latviešu strādnieku šķira min mūsu lielos dzejniekus, tad Raiņa vārdam viņa stāda līdzās Aspazijas vārdu. Un neviens cits kā «Jaun. Dienas Lapai» labi pazīstams vīrs «Herm.» «Staru» 3. nr., 1908. g. sprieda sekoši par Aspaziju: «Kā vispārprogresīvā dzejniece Aspazija ir galvenā kārtā plašāko aprindu dzejniece, kā patiesi moderna dzejniece viņa ir galvenā kārtā to aprindu, kuru slāpes pēc citas dzīves un labākas nākotnes ir vislielākās, kā romantiska dzejniece viņa ir galvenā kārtā to dzejniece, kuri visdedzīgāki spēj ilgoties un cīnīties. Aiz visa tā mūsu darbaļaudis jūtas radniecīgi Aspazijas garam.» — Kas tagad ir grozījies šinī laikā? Aspazija ne — kā mirdzējusi, tā viņa mirdz sava lielā talanta spožumā. Tādā viņa paliks joprojām visai latviešu tautai, neizņemot apzinīgo latv. strādnieku šķiru. Vai «Jaun. Dienas Lapa» un biedri marksisti domā uz sārta sadedzināt Aspazijas rakstus? Drukas krāsu un papīru gan, bet viņas dzeju, viņas dziļās idejas, viņas gara spēku un skaistumu? Nē, šim garam arī modernie inkvizitori neko nevar darīt! Pieminēto galējo kreiso preses orgānu izturēšanās šinī aprādītā principiālā jautājumā par rakstnieku stāvokli un spriešanas brīvību pierāda to, cik lielā mērā uz šiem preses orgāniem vēl guļ senais verdzības gars un cik tālu viņi stāv no tiem demokrātijas principiem, kādus daudzinājas aizstāvam. Kas tie par demokrātiem vai marksistiem, kuri negrib pielaist spriešanas brīvību principiālos jautājumos, kas tie par brīvības aizstāvjiem, kuri apmētā dubļiem latviešu dzejniekus, kas nav varējuši brīvības labā ziedot vis drukas krāsu apdrukātas lapas, bet savu mūžu un sirds asinis! Šo dzejnieku darbi top par drosmes ķīlu un ceļa rādītāju tagadējām un nākošām audzēm, par mūsu literatūras krīvi, bet kaut kādi anonīmi nāk un ar «galējiem kreisiem preses orgāniem» apmētā tos dubļiem.

Tātad iekustinātais jautājums reizē ar to, ka atklājis vārīgu vietu mūsu rakstnieku un mākslinieku dzīvē, rādījis mums kādu citu bēdīgu parādību: cik vāji vēl brīvības pamatjēdzieni pie tiem, kas daudzinājas pirmie par viņu nesējiem un aizstāvjiem. Kur nav vēl elementārās spriešanas brīvības, kur pat principiālos jautājumos tautas lielākie gari nevar izteikt savu spriedumu, nenomētāti dubļiem no galējiem kreisiem preses orgāniem, — ko tur var runāt par kulturālu darbību, tautas vajadzību saprašanu, demokrātijas prasījumiem? Ja galējie kreisie preses orgāni parāda vēl tādu nesaprašanu brīvības un demokrātijas pamatjēdzienos, tad tie ilgi vēl neatsvabināsies no savas garīgās nepilnības.

Latviešu īstās demokrātijas pienākums tamdēļ jo vairāk neatļaut tiem savus principus padarīt par šauru kliķes lietu un vispirms jau atsvabināt no varmācības spaidiem spriešanas brīvību!

[M. Āronš]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 10. decembrī, Nr. 285.

BALSIS NO PUBLIKAS

God. redakcija!

Laipni lūdzam neliegt telpas sekojošām rindām:

Mūsu studētie un nestudētie marksisti katrā gadījumā, kad kāds pieduras viņu iedomībai vai neatzīst viņus par vienīgiem progresa veicinātājiem un garīgās gaismas nesējiem, draudē ar strādnieku šķiru. Viņi vēl vienmēr nevar aizmirst tos laikus, kad vajadzēja tikai strādniekiem priekšā pažvadzināt radikālas frāzes, un viņi bij gatavi uz visu ko, kad vajadzēja tikai strādniekiem uzsvilpt un parādīt, kas darāms, un viņi darīja, neprasīdami, kas ar to tiek panākts.

Nespēdami sekot cilvēces vienmēr uz priekšu ejošai domu gaitai, sastinguši pie vienas, pēc viņu — marksistu domām, līdz galam izdomātas domas, viņi uzbudinās par katru, kurš grib un spēj iet tālāk, kura jaunu atziņu, jaunu patiesību meklētājs gars nespēj ietilpt viņu šauros rāmjos.

Te ir meklējams cēlonis Pēterburgas studentu-marksistu uzbrukumam dzejniecei Aspazijai. Bet, nejuzdamies diezgan stipri, lai pašu spēkiem vien nomētātu cienījamo dzejnieci dubļiem, viņi aicina pie šī netīrā darba vēl strādniekus talkā. Un te tikai atkal mēs redzam, par ko tura strādniekus patentētie strādnieku «aizstāvji»: par materiālu, ko izlietot savas patmīlīgās iedomības apmierināšanai. Bet šoreiz, mums liekas, viņu iedomība atdursies pret strādnieku apdomību, pret strādnieku mostošos saprātu. Ja pēdējo gadu notikumi arī nav strādniekiem nekā cita devuši, tad vismaz iemācījuši tos skatīties vaļējām acīm dzīvē un patstāvīgi par visām parādībām spriest. Latviešu «nestudētais» strādnieks jau paspējis atsvabināties no tā dogmatisma un vienpusības, kuram vēl kalpo latviešu Pēterburgas studenti-marksisti; latviešu strādnieks tagad pats zin, vai viņam Aspazija jānicina jeb jācienī.

Neielaižoties Pēterb. latv. studentu-marksistu «motīvu» sīkākā analizēšanā, — jo marksistu «motīvi» visos it visos gadījumos bezmaz vieni un tie paši, — jāaizrāda tikai, ka par morāliska un sabiedriska līmeņa noslīdēšanu «sabiedriskā atplūduma laikmetā», ar ko «J. L.» pūlas izskaidrot Aspazijas rīcību, var būt runa tikai attiecībā uz tiem, kuri kādreiz jutušies par situā-

cijas kungiem, bet vēlāk nobīdīti pie malas — uz gadījuma varoņiem. Turpretim Aspazija nav pacēlusies tikai kaut kādā «uzplūduma laikmetā», nav pacēlusies ar citu palīdzību, nav iznesta uz citu pleciem, bet pati iekarojusi savu vārdu. Un tamdēļ viņa var tikai celties, bet ne slīdēt uz leju.

Ar to mēs negribam uzmesties Aspazijai par aizstāvjiem, viņai mūsu, tāpat kā jebkuras citas aizstāvības nav vajadzīgs; viņa varētu justies pazemota, ja kāds nopietni iedomātos viņu aizstāvēt. Mūsu nolūks ir daļas strādnieku vārdā paziņot atklātībā, ka mēs atsakāmies no tā «goda» pilna, tikai studentumarksistu cienīga darba, uz kādu «J. L.» slejās «Pēterburgas latv. studenti-marksisti» aicina strādnieku šķiru. Lai mētājas ar dubļiem tie, kuri nav vēl no viņiem izkāpuši!

A. Spriņģis
K. Spriņģis
J. Ķirsis
J. Brešinskis u. v. d. c.[1]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 14. decembrī, Nr. 288.

«DZIMTENES VĒSTNESIS» KĀ ASPAZIJAS AIZSTĀVIS

«Jaunā Laika» 23. nov. 35. numurā, «J. D. Lapas» 24. nov. 271. numurā, «Dzīves» 26. nov. numurā un «Arodniekā» — visur kā «balss iz publikas» bija ievietots Pēterburgas studentumarksistu kolektīvs iesūtījums, kurā konstatēta Aspazijas demonstratīvā nostāšanās «Dzimt. Vēstn.» virzienā pusē. Pēc vairāk nekā divas nedēļas ilgas pauzes «Dzimt. Vēstn.» savā 10. dec. 285. numurā pasniedzis šai lietā garāku rakstu «Mūsu galējie kreisie un spriešanas brīvība», kurš pilns patosa un vislielākā morāliskā īgnuma. Ar šo rakstu «Dz. V.» uzstājas par vienīgo «spriešanas brīvības» un «demokrātisma» aizstāvi latv. avīžniecībā un uzbrūk tiem laikrakstiem, kuri minēto iesūtījumu uzņēmuši.

«Dzimt. Vēstnesis», kurš vēl šo pašu gadu savos «Rīgas Avīzes» cienīgos referātos par Latv. skolotāju biedrības sapulcēm, žurnālu «Izglītība» un sevišķi skolotāju kursiem denuncēja visus daudzmaz brīvākus uzskatus, kuri nesaietas ar viņa piekopto «tautisko» klerikālismu, un ar to ieguva vēsturiskus «nopelnus» pie šīs biedrības un žurnāla slēgšanas (kā to «Dz. V.» draugs Dāvis Skolot. biedr. sapulcē atzinās) — tas uz reizi uzstājās par spriešanas brīvības aizstāvi! Kāda metamorfoza!

Ka aiz ārējas svētulības vienmēr slēpjas visriebīgākie nolūki un darbi, tā arī aiz «Dzimt. Vēstn.» morāliskā īgnuma maskas

[1] Pēc stila spriežot — raksts safabricēts «Dzimtenes Vēstneša» redakcijā. *Sakārtotāji.*

slēpjas tikai tas nolūks — sagrozīt patiesību, apslēpt savu īsto seju un savus grēkus novelt uz saviem pretiniekiem. Viss viņa raksts ir viens liels — gan neveikls — mēģinājums visu lietu nostādīt pavisam citādi, nekā tā patiesībā ir.

«Dzimt. Vēstn.» grib lietu nostādīt tā, it kā lieta grozītos tikai ap kādu Vainovska rakstu par latv. rakstnieku stāvokli. It kā vienīgi šī raksta dēļ no viņa atteikušies J. Akuraters, J. Jaunsudrabiņš un K. Skalbe un it kā Pēterburgas studenti «apmētājuši dubļiem» Aspaziju vienīgi tādēļ, ka viņa izteikusies par šai rakstā izteiktām domām un pie tam nostājusies J. Vainovska un «Dzimt. Vēstn.» pusē. Tādā veidā «Dzimt. Vēstnesim» ļoti viegli izgrozīties, bet viņš pats ļoti labi zina, ka lieta ir pavisam cita. Viņš taču lasījis minēto triju rakstnieku atteikšanos, kuri par atteikšanās iemeslu uzdod «Dz. V.» bulvāra toni. J. Vainovska raksts ir bijis tikai pēdējais, varbūt vismazākais piliens, kurš pārpildījis viņu pacietību. Tālāk Pēterburgas studenti ne ar vienu vārdu nav aizlieguši Aspazijai izteikt savas domas par latv. rakstnieka stāvokli. Tas Aspazijas vēstulē «Dz. V.» redakcijai nemaz nav darīts. Tanī tikai paziņots, ka, lai gan Akuraters, Jaunsudrabiņš un Skalbe aiz pašcienības un «Dz. V.» bulvāra toņa dēļ neatrod par iespējamu ilgāk pie tā strādāt, viņa, Aspazija, tomēr dos tam nodrukāt dažus savus dzejoļus. Pie tam šī Aspazijas vēstule tā uzrakstīta, ka, to lasot, rodas šaubas, vai tā maz ir bijusi domāta atklātībai un vai «Dz. V.» redaktors M. Ārons nav šo viņam privāti rakstītu vēstuli patvarīgi laidis klajā, lai ar Aspazijas vārdu celtu savu sašļukušo godu. Jo, ja «Dz. V.» būtu tikai vienkārši paziņojis, kā to Aspazija redakcijai raksta, ka viņš pasniegs dažus jaunus Aspazijas dzejoļus, tad gan laikam nebūtu Pēterburgas studenti nākuši klajā. Bet, nodrukājot un atklātībai nododot «Dz. V.» redaktoram M. Āronam personīgi rakstīto Aspazijas vēstuli, atklātība varēja to saprast kā — un to tā ir sapratuši Pēterburgas studenti — demonstratīvu simpātijas un piekrišanas apliecinājumu «Dz. V.» tonim, virzienam un morāliskam līmenim. Tikai pret šādu demonstrāciju ir vērsts studentu iesūtījums, bet nebūt ne pret Aspazijas «sprieduma izteikšanu» par latviešu rakstnieku stāvokli, kā to «Dz. V.» grib nostādīt.

«J. D. Lapa», tāpat kā citi visi mūsu preses kreisie orgāni, pasniedza studentu rakstu bez redakcijas piezīmēm. «J. D. L.» redakcija domāja un domā, ka viņai nebija tiesības liegt Pēterburgas studentiem savas domas šai lietā izteikt, lai gan redakcija tām nevar pilnīgi piekrist. «J. D. L.» redakcija darīja to taisni tās «spriešanas brīvības» vārdā, kuru «Dz. V.» ņemas aizstāvēt. Tomēr viņš par to mums uzbrūk. No tam redzama tūliņ viņa divpusīgā morāle. Viņš atzīst «spriešanas brīvību» tikai tad, kad tā viņam par labu nāk, bet, ja kāds to uzdrošinās izlietot pret viņu, tad viņš tūliņ lamājas par tādu. J. Vainovskim un

Aspazijai viņš atļauj spriešanas brīvību, bet Akurateram, Jaunsudrabiņam, Skalbem un Pēterburgas studentiem ne. Pēterburgas studenti turpretim nevienam nenoliedz spriešanas brīvību, viņi pat neprotestē, viņi tikai konstatē faktus. Un tikai šī faktu konstatēšana ir tas, par ko «Dz. V.» ir sadusmots. Kādus faktus nu Pēterburgas studenti konstatē? Pirmkārt, ka «ar Aspazijas vārdu plašākās tautas masās līdz šim arvien saistījās patiesi demokrātiskas ilgas un centieni». Otrkārt, ka «tagad Aspazija atklāti un demonstratīvi izsaka savas simpātijas un piekrišanu «Dz. V.» virzienam» un ar to viņa ir sabiedrisko atplūdu laikmetā noslīdējusi līdz «Dz. V.» līmenim. Treškārt, ka «Dz. V.» virziens ir «jau slavens tapis ar savām denunciācijām, provokatoriskiem jankaviem un izbijušiem veinberģistiem» un sasniedzis «zemu morālisku un sabiedrisku līmeni».

«Dz. V.» nu vajadzēja tikai apgāzt trešo un pēdējo apgalvojumu, jo uz tā cits viss dibinās. Bet viņš to nedara. Lietišķas polemikas vietā viņš pieķeras šī fakta konstatētājiem. Tie esot anonīms pulciņš. Atkal «Dzimt. Vēstnesim», kurš pusgadu slēpa pasaulei sava tagadējā ideologa J. H. (J. Jankava) vārdu, ir vismazāk tiesības par anonimitāti uzbudināties. Tālāk «Dzimt. V.» zākājas, ka Pēterburgas studenti-marksisti esot kaut kas mistisks. Vai gan Āronu Matīss, tāpat kā Fr. Veinberģis, iedomājas, ka viņš ar J. H. — Marksu jau sagāzis un visus marksistus no zemes virsus iznīcinājis, ka tie vairs būtu pieskaitāmi tikai mitiem? Ķerstīšanās ar to anonimitāti un mistiskumu ir šinī gadījumā tikai tāds jauns provokatorisks paņēmiens no «Dz. V.» puses, jo viņš ļoti labi zina, kamdēļ šie studenti nevarēja savus vārdus parakstīt. Un, ja viņš varētu šo studentu domas atspēkot, tad viņam arī nevajadzētu nemaz knaibīties gar viņu personām. Viņš gan lepni pasaka, ka nenodarbošoties ar atspēkošanu, ka tie marksisti esot tikai ielīduši lauvas ādā, bet visi it labi saprot, cik tādas lepnas izrunas ir vērtas un kā tās patiesībā jāsaprot. Tātad «Dz. V.» atstāj neatspēkotu šo viņa virziena un līmeņa raksturojumu. Bet kamdēļ viņš tādā kārtā uzbudinās par to otro apgalvojumu, ka arī Aspazija esot noslīdējusi līdz viņa līmenim? Ar tādu dusmošanos taču viņš pats atzīst, ka patiešām tā ir kauna lieta, ja kāds noslīd uz viņa līmeņa. Tātad drusku kauns ir gan Āronu Matīsam par to līmeni, līdz kādam viņš «Dz. Vēstnesi» ir novedis.

Apvainota par šo otro apgalvojumu arī var justies Aspazija, un šo otro apgalvojumu arī mēs neatzīstam vēl par pietiekoši pierādītu un dibinātu. Kā jau teikts, no «Dz. V.» nodrukātās Aspazijas vēstules formas var spriest, ka tā nav atklātībai varbūt domāta un tātad kā demonstrācija par labu «Dz. V.» virzienam un līmenim nav domāta. Gan tiesa, ka Aspazijas līdzstrādību «Dz. V.» vēl arī pēc Skolotāju biedrības denuncēšanas un J. H. demaskēšanas visi viņas cienītāji demokrātiskās masās

sajuta kā lielu morālisku plīķi un kā lielu piedauzību, un tamdēļ arī Pēterburgas studentu rakstā tomēr izteicās ne vien viņu, bet ļoti plašu aprindu protests. Ir jau arī zināms, ka vietējās strādnieku biedrībās, šo biedrību izglītības komisijās, pulciņos utt. šis protests tiek apspriests un tam pievienojas. Pēc mūsu domām, kā jau teikts, tas gan ir vismaz pārsteigti, iekams Aspazija nav pati paskaidrojusi, vai viņa patiešām ir solidāra ar «Dz. V.» virzienu un līmeni vai arī viņa tikai tamdēļ «Dz. V.» devusi savas dzejas, ka aiz lielā attāluma nav pietiekoši labi pārzinājusi, kādu lomu tagad «Dz. V.» latviešu avīžniecībā un sabiedriskā dzīvē spēlē un kā uz viņu skatās ne vien strādnieku apzinīgā daļa, bet visa progresīvā inteliģence un demokrātija. Kamēr Aspazija nav to paskaidrojusi, mēs vēl neticēsim un nepiekritīsim pēterburdziešu tik nosodošam spriedumam. Tādu paskaidrojumu gaida no Aspazijas ļoti daudzi, un pa daļai taisni tamdēļ, lai viņa pati dotu skaidrību šai lietā, mēs arī uzņēmām pēterburdziešu «balsi iz publikas».

Līdz tam mēs arī uzskatām tādu Aspazijas aizstāvēšanu, kādu uzņēmies «Dz. V.», tikai par Aspazijas apvainojumu. «Dz. V.» vīri taču ir tie paši «Balt. V.» vīri, kuri ir Aspaziju no pašas jaunatnes kā dzejnieci un sievieti ar dubļiem apmetuši. Arī tagad ar savu aizstāvēšanu «Dz. V.» tikai grib Aspaziju sev līdzi dubļos novilkt. Viņš grib, kā jau teikts un uz ko jau pēterburdzieši aizrāda, lai Aspazija ar savu dzejnieces vārdu ļaužu acīs paceļ «Dz. V.» zemo sabiedrisko un morālisko līmeni. Ar tiem, ko «Dz. V.» redakcija viņai samaksā par viņas dzejām, šī redakcija grib iegūt sev spožu izkārtni, aiz kuras varētu turpināt savu tautisko klerikālisma stiprināšanas, tautas muļķošanas un visu progresīvo pasākumu un ideju denuncēšanas darbu. Vai tas nav lāča pakalpojums Aspazijai, ja «Dz. V.» sameklē kaut kādus 4 jankavistus, kuri Aspaziju «strādnieku vārdā» «aizstāv» un mudina viņu tagad tā īsti piejūgties pie «Dz. V.» ķerras! Mēs vēl vienmēr ticam, ka Aspazija to neļausies, bet tā atkratīsies no tagadējā «Dz. V.» virziena, lai arī redakcija viņai uzbāžas ar čigāniski saldiem glaimiem un cildināšanām. Aspazijai vajaga būt tik daudz pašcienības un pašai zināt savu vērtību, ka viņai no «provokatorisku jankavistu», denunciantu un «izbijušu veinberģistu» lapas tādu glaimu nevajaga.

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 17. decembrī, Nr. 291.

[«DZIMTENES VĒSTNEŠA» REDAKCIJAS PAZIŅOJUMS]

«Jauno Dienas Lapu» stipri nodarbina «studentu-marksistu» famozais «protests» pret dzejnieci Aspaziju. Lieta, liekas, viņai tiešām neomulīga palikusi, jo viņa paskaidro, ka «redakcija tām (t. i., «studentu-marksistu» domām) nevar pilnīgi piekrist», un

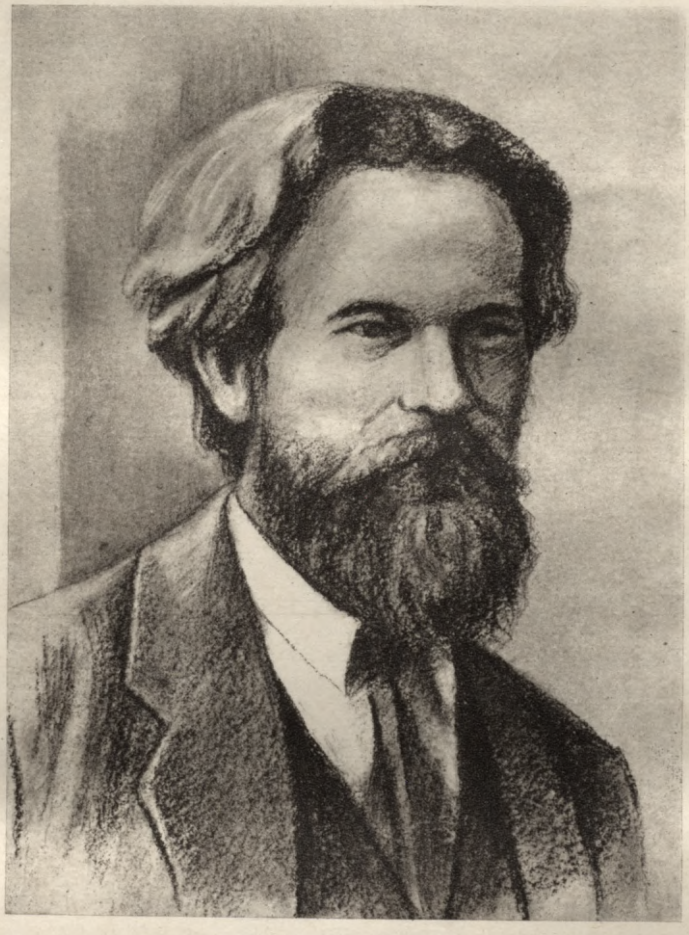

Jānis Jaunsudrabiņš

«studentu-marksistu» apgalvojumu arī mēs neatzīstam vēl par pietiekoši pierādītu un dibinātu». Ka tāda, kauču gan diezgan nepietiekoša atvainošanās kaunīgi jāpaslēpj veselā nekaunību jūrā uz mūsu adresi, to «J. D. Lapa» acīm redzot uzskata par taktikas augstāko gudrību.

Mēs jau aizrādījām savā agrākā rakstā, ka «studentu-marksistu» protests pats par sevi nav vērts tā papīra, uz kura tas rakstīts. «Jaunās Dienas Lapas» argumentācija viņa vērtību arī nepaceļ. Lieta pati arī ir skaidra, bet tikpat zīmīga priekš paņēmieniem, kādus mūsu atklātībā lieto ļaudis, kuri pie tam vēl tik labprāt sedzas ar idejiskuma mēteli. Tikai no šī stāvokļa mēs vēlreiz atgriežamies pie lietas un «Jaunās D. L.» raksta, kurš mūsu apgalvojumam noder par spilgtu ilustrāciju.

Vispār cienītai un atzītai dzejniecei gadās drukāt savus darbus zināmai grupai nepatīkamā laikrakstā. Par šī laikraksta toni un stāvokli viņai ir citādas domas nekā kādiem «protestantiem», kuri piespļauj bļodu, no kuras nupat vēl dzēruši, cik jaudājuši. Te gadās «studenti-marksisti» un nodod savu kompetento spriedumu par mūsu dzejnieci. Tā esot nogrimusi līdz līmenim, kuru protestanti apzīmē par «morāliski un sabiedriski zemu». Var piedot negatavai jaunībai, kura «ir ātra vārdos» un kurai tik briesmīgi tīk nosēsties soģa krēslā. Bet — un tas ir zīmīgākais — gadās trīs četri atklātības orgāni, kuri jaunības neapdomības grēkus nodrukā.

Kas tie par studentiem? Mums liekas, ja viņi savam «protestam» apakšā būtu parakstījuši vienkārši tikai savus godājamos vārdus, tad arī ne «J. Dienas Lapa» tos ar visu protestu nebūtu izcēlusi no nezināmības jūras. Bet «marksisti»! Tas ir burvja zizlis. Tas nenobriedušam jauneklim dod tiesību spriest tiesu, bargu tiesu par nopelniem bagātu dzejnieci. Šis burvja vārds atver redakciju durvis. Protests, kurš viņa tīri muļķīgā satura pēc pat «J. Dienas Lapā» ir tikai papīra kurvja cienīgs, ar troksni parādās nodrukāts. Šis burvja vārds atceļ visu domāšanas un spriešanas spēju; kur viņu dzird, tur atliek tikai paklausīt. Ne par velti saka, ka garīgas verdzības laiki mums sen vēl nav pagājuši.

Un pašas «J. Dienas Lapas» raksts! Mēs atzīmēsim tikai dažus viņas paņēmienus: Aspazijas paziņojums, kurš bija nodrukāts mūsu avīzē, esot patvarīgi nodrukāta privāta vēstule. — Kā «Jaunā Dienas Lapa» to zin? Pats vēstules saturs neatstāj nekādas šaubas par to, ka viņa ir nodomāta atklātībai, jo tur iet runa par «paziņošanu». Tātad vai nu vēstule ir viltota, vai viņa ir izlietota pareiza. Ja «J. Dienas Lapas» redaktors apgalvo pirmējo, tad lūdzam viņu to parakstīt ar savu vārdu. — Un, pat ja vēstule būtu bijusi privāta, kāds iemesls tad būtu Aspazijai viņas saturu slēpt atklātībai? Vai tas, ka atklātībā jārunā citādi nekā

privāti? Cien. «Jaunās Dienas Lapas» kungi, Jūs spriežat par citiem pēc sevis, bet Aspazijai Jūs ar to darāt pāri!

Mēs prasot — raksta «J. Dienas Lapa» — domu un spriešanas brīvību Aspazijai, bet liedzot to citiem dzejniekiem un «studentiem-marksistiem». — Nav taisnība! Vārda un spriešanas brīvību mēs atzīstam visiem, bet spriešanas spēju mēs nevaram atzīt «studentiem-marksistiem», par kuriem nav pat zināms, vai viņi jel Marksu izlasījuši un sapratuši. Bet nevienam, pat «studentiem-marksistiem» ne, mēs neatzīstam brīvību vispār cienījamu cilvēku atklāti vieglprātīgi apzīmēt par morāliski grimušu. Tā, «J. Dienas Lapas» kungi, ir mētāšanās dubļiem, kuru pat uz bulvāra neatļauj.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 20. decembrī, Nr. 293.

VĒL REIZI «DZIMT. VĒSTNEŠA» «SPRIEŠANAS BRĪVĪBA»

Savā rakstā «Mūsu galējā kreisā prese un spriešanas brīvība» «Dzimt. Vēstnesis» ar lielu bramanību un it kā lielgabaliem gribēja sašaut visus kreisos orgānus Aspazijas lietā. Bet savā otrdienas atbildē uz mūsu rakstu par šo pašu lietu viņš jau palicis gluži maziņš. Viņš gan sarakstījis gandrīz veselu sleju, bet nezin vai kāds spēs no visas garās atbildes kaut ko izlasīt un saprast, ko īsti «Dz. V.» grib teikt. Mums tamdēļ arī vajadzīgs pie mūsu raksta vēl kaut ko piebilst. Tikai mums jāprotestē pret dažiem mūsu raksta sagrozījumiem, kurus sev atļāvies «Dz. V.». Piemēram, viņš raksta, ka mēs esot Pēterburgas studentu rakstu apzīmējuši tikai par papīra kurvja cienīgu. Kur tas «J. D. L.» ir teikts? Nekur. Tātad vai nu «Dz. V.» redaktors neprot lasīt, vai —? Tālāk, «Dz. V.» nesaprot, kamdēļ mums «Dz. V.» nodrukātā Aspazijas vēstule izliekoties privāta, kas nav nodrukāšanai nolemta. Bet tas taču skaidri redzams no viņas satura, uzrunas «cien. k.» un no vārdiem: «Uz to Jūs (t. i., Ārons) varat pretim paskaidrot . . .» Ja Aspazija būtu rakstījusi atklātībai, t. i., «Dz. V.» lasītājiem, tad taču skanētu: «Uz to es (t. i., Aspazija) paskaidroju . . .» Tātad Āronam bija tiesība tikai no sevis paskaidrot, ka «Dz. V.» sniegs drīzumā dažus Aspazijas dzejoļus no viņas jaunākā krājuma. Tādam paziņojumam no redaktora puses nebūtu bijis tāds demonstratīvs raksturs, un tas nebūtu Aspaziju nostādījis tik nelabvēlīgā gaismā viņas cienītāju acīs. — Vēl mums «Dz. V.» redakcija uzstāda kādu naivu prasību: lai «J. D. L.» redaktors parakstot savu vārdu. Vai tad viņa nezin, kur katrā numurā meklējams redaktora paraksts.

«Dz. V.» garās, bet grūti izprotamās atbildes saturā ir viens ievērojams teiciens. Tas skan: «Vārda un spriešanas brīvību mēs atzīstam visiem, bet spriešanas spēju mēs nevaram atzīt studen-

tiem-marksistiem, par kuriem nav pat zināms, vai viņi jel Marksu izlasījuši un sapratuši». Ko tas gan nozīmē? Vai to, ka vienīgi «Dz. V.» redaktors M. Ārons ir Marksu izlasījis un sapratis? Vai varbūt arī to, ka «Dz. V.» J. H. ir jau tā marksismu «sagāzis», ka «Dz. V.» vairs nevienam marksistam neatzīst spriešanas spēju?

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 22. decembrī, Nr. 295.

ATKLĀTA VĒSTULE «DZIMTENES VĒSTNEŠA» REDAKTORAM ĀRONU MATĪSAM

Augsti godāts kungs!

Nedaudz dienu atpakaļ Jūs savā lapā bijāt ievietojuši kādu rakstu, kurā žēlojāties par to, ka Akuraters, Skalbe un es ar dubļiem esot piemetuši to aku, no kuras līdz tam laikam tik kāri dzēruši. Toreiz es domāju, ka šis teikums Jums netīšām izsprucis; bet, kā tagad redzams, tad Jūs ar nolūku gribiet atklātības priekšā plātīties. Jo «Dz. V.» 293. numurā Jūs atkal rakstiet par «protestantiem», kuri piespļauj bļodu, no kuras nupat vēl dzēruši, cik jaudājuši. — Ka pa šo īso laiciņu Jūsu vadītais laikraksts no akas par bļodu kļuvis, tam pretī man nebūtu nekā ko iebilst; es gribu tikai aprādīt, ka Jūsu salīdzinājums ir pilnīgi neloģisks. Ja jau «Dz. V.» ir aka, tad no tās dzer abonents, bet rakstnieks un redaktors taču gādā, lai ūdens būtu tīrs un lai tā nepietrūktu. Bet var skaidri redzēt, ka šis salīdzinājums cēlies tikai aiz liela asprātības trūkuma; tāpēc pāriesim uz galveno lietu, kuras dēļ šī vēstule Jums tiek rakstīta. No sekošajām rindām Jūs redzēsiet, cik liela ir bijusi «protestantu» kāre strādāt pie Jūsu lapas. — Ka Akuraters tur nodrukājis tikai pāris gabaliņu, to Jūs paši atzīstiet. Cik Skalbe tur ievietojis, to ziniet Jūs un vēl labāk Jūsu lasītāji. Un es? — Kad Madernieks bija it kā padzīts no «Dz. V.», tad, kā Jūs atcerēsaties, kādā jaukā svētdienas pievakarē Jūs ieradāties tai mežmalas miera mājā, kur es dzīvoju, lai piedabūtu mani rakstīt Jūsu lapā par mākslu. Varu Jums liecināt, ka vienīgi šaurie apstākļi un apziņa, ka blakus Jums darbojas vīrs [J. Stumbergs], kura agrāk vadītajā laikrakstā [«Latvija»] bija prieks līdzstrādāt,[1] lika man Jūsu priekšlikumu pieņemt. — Savā pusgada ilgajā līdzdarbības laikā es nu piedzīvoju to, ka viens otrs redakcijai nepatīkams teikums tika nostrīpots un dažreiz pat gadījās pa rindai klātu pie tā, ko biju

[1] «Dzimtenes Vēstnesi» no 1907. g. 1. sept. līdz 1908. g. 1. maijam rediģē A. Krūms, no 1908. g. līdz 1910. g. — Fr. Vitands un no 1910. g. 8. janv. līdz 1910. g. 2. aug. — J. Stumbergs, pēc tam Āronu Matīss. *Sakārtotāji.*

rakstījis. Šāda aka man nepatika. Tāpēc es jau aprīļa beigās Jums visā klusībā ziņoju, ka par mākslu nerakstīšu vairs. Tad Jūs kā arī literāriskās nodaļas vadītājs lūdzāt, lai es kaut ko dodot no beletristikas. Un tā Jūs dabūjāt vienai sestdienai dzejoļus un pēc tam divas skices. Tā ir visa tā kāre un jauda, ar kādu ir no Jūsu akas resp. bļodas dzerts. Kā redziet, tad maz Jums iemesla ar «protestantu» līdzdarbību lielīties. — Dubļus mest «akā» vai «bļodā» spļaut viņiem nav ne prātā nācis; kaut gan Jūsu akā vezums kaļķu un bļodā sauja sāls varbūt nebūtu par ļaunu.

Pagaidām priecīgus svētkus!

Visā cienībā Jūsu

J. Jaunsudrabiņš

Vecmīlgrāvī, 23. dec. 1911. gadā.
«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 24. decembrī, Nr. 297.

LATVIEŠU RAKSTNIEKS

JAŅA JAUNSUDRABIŅA NETIEŠA ATBILDE «DZIMTENES VĒSTNESIM»

Rīgā, ģenerālkomisijā pie J. Brigadera, 1911, 13 lpp.

Mums ir jau sava spilgta rakstniecība. Visās šās mākslas atsevišķās nodaļās var atrast darbus, kurus nespēs apēnot tagadnes cittautu literatūras ražojumi, kuri pa lielākai daļai ir tādi vārdu pilnā nozīmē. Un, ja jau mums ir sava rakstniecība, tad, protams, mums ir arī savi rakstnieki. Jā, par nožēlošanu, mums ir arī savi rakstnieki.

Runājot par latviešu rakstnieku, mūsu laikraksti bieži vien ir, tā garām ejot, nogaudušies par viņa grūto materiālo stāvokli. Šāda gaušanās ir pilnīgi saprotama, ja ievēro to, ka laikrakstu redakcijās sēd pa lielākai daļai praktiski pilsoņi, kuri it pareizi prot apsvērt, ko nozīmē, ja mēnesī saņem mazāk par tik un tik rubļiem. Bet pats rakstnieks jau līdz ar savu pirmo darbu ir izjaucis visus praktiskos aprēķinus. Jau iepriekš viņš ir skaidri zinājis, ka bieži viņa istabiņā ienāks kāds, kā vārds būs trūkums. Tomēr no šā ķēma viņš nav baidījies, jo ir cerējis uz ko daudz lielāku, kas stāv pāri visam trūkumam un personīgām sāpēm, — uz t a u t a s n ā k o t n i.

Jo lielāka cerība, jo vairāk cilvēks var ciest. Vai tāpēc kāds brīnums, ka latviešu rakstnieks spēj Rīgā dzīvot, ieņemdams daudz mazāk nekā kaut kurš dzelzceļa sargs. — Bet tad nāk brīži, kad rakstnieks nojauš, ka viņa tautai nav nekādas nākotnes, ka viņš pats ir tikai saucēja balss tuksnesī, — un viņš nopūšas par tautas vienaldzību pret visu, kas labs, patiess un daiļš. Bet pat šās nopūtas negrib saprast; to nosauc par vaidēšanu

rakstnieka paša grūto apstākļu dēļ un kā tādu to noraida pie visām nekaunībām. Ir dzirdēta nopūta, ir redzēts, ka rakstnieka apstākļi tiešām bēdīgi, bet nav justs, ka šo vaidēšanu radījis posts, kas ir lielāks nekā viena cilvēka labāks vai sliktāks ēdiens, jaunāki vai vecāki svārki.

Ikviens, kam rūp tautas nākotne, būs dažkārt nosapņojis baigus nomoda sapņus. Ikviens, kam mūsu tauta ir mīļa, būs nojautis, ka šī tauta rauga pati sevi iznīcināt. Jā, pati sevi. Viņu nepazudinās ne kolonizācija, ne pārkrievošana, bet viņa pati aizsērēs kā upe, kurai nav vairs spēka savu gultni veidot. Lūk, tas ir latviešu rakstnieka vaids, tā ir viņa nopūta.

Latviešos ir tik daudz piekļāvīgu asiņu, kuras meklēt meklē ieplūst kādas lielākas, varenākas tautas strāvā. Mēs esam samaisīti no daudzām ciltīm samērā diezgan īsā laikā un neesam spējuši vēl sakust. Un, tā kā mums nav nekādu tradīciju, tad pie pirmās izdevības atraisāmies no savas tautas. Mēs esam tautības vergi, tāpēc ka tikai verdzība mūs ir uzturējusi stiprus tautībā, kaut arī neapzinīgi. Brīvi kļuvuši, mēs no tās raugām atsvabināties, ar muti, zināms, pie tās turēdamies vēl līdz pēdējam brīdim.

Fiziskā ziņā visas tautas, kuras atrodas vienādos klimatiskos apstākļos, ir puslīdz vienādas. Kas mums ir īpatnējs, tas radīts latviešu gara pasaulē. Tautas dziesmas, mīklas un pasakas — tā ir mūsu vēsture. Mūsu tagadējā un nesenā literatūra ir tautas dvēseles spogulis. Un šai spogulī mēs esam paraduši redzēt tautas dvēseli kā Zilo kalnu zilu cerību tvaikos. Bet vai Imanta tiešām nav miris?

Lai palūkojamies tikai tautas dzīvē dziļāk. Vēl nesenā pagātnē Latvija bija kā milzīgs dziesmu kamols un skaņas saistīja visas sirdis. Bet kas tad tagad vairs šo saišu vietā redzams? Kas tagad vienos vairs šās tūkstošas sirdis, lai tautas lielo dvēseli aizvien atjaunotu? — Vai tie aukstie āmura sitieni fabrikās, kur sadzīti lauku puiši nobeidz vārgot savu grūti, bet gaiši sākto mūžu? Vai tās darbnīcas, kurās smok nākošo paaudžu mātes, pamazām samaitādamas līdz ar veselību arī savas skaidrās sirdis? Jeb vai tie būs lielie akmeņu nami, kuros valda pilnība un gaiši elektriskas lampas spīd? Jeb vai mūs vienos daudzās skolas — augstākās, vidējās un zemākās? Jeb vai mūs saistīs mūsu literatūra kā vienīgā tautas valodas un gara daiļotāja un uzturētāja?

— Jāatbild, ka neviens no augšā minētajiem faktoriem nevar un nespēj saistīt kopā irstošās tautas. Mēs paši ejam pretī drošai iznīcībai ne kā atsevišķi indivīdi, bet kā visa tauta. Tur nevar līdzēt ne to latviešu famīliju atdrukāšana laikrakstos, kuras pieder pie vācu draudzēm, ne arī zobošanās par rīdzinieku sakropļoto valodu. Rīga ir aprijusi un aizvien aprīs tautas spēcīgākās atvases.

Statistika rāda, ka daudzās lauku draudzēs dzimstība iet mazumā. Un vispārīgi jau tagad ir stipri sajūtams laukstrādnieku trūkums, tā ka pilsētu tuvumā atrodam pa vasaru lielāko daļu darbinieku no pilsētām. Šie strādnieki ir dažādu tautību, pa lielai daļai tikumības ziņā pagrimuši ļaudis, kuri samaitā lauku vienkāršo, bet stingro dzīvi. Žūpība pieņemas. Vai nav sāpīgi, dzirdot par tiem miljoniem, kurus latvieši samaksā par degvīnu, nopirkdami sev vienai dienai neīstu prieku un otrai dienai īstas galvas sāpes un īgnumu. — Ja nu uz laukiem, kas ir mūsu stiprums un no kurienes līdz šim ir nācis viss mūsu garīgais spēks un skaistums, tauta sāk panīkt, — ar ko tad atjaunosim pilsētas, kuras drīz vien izvirst un izmirst?

Un, kad ieskatāmies mazliet Rīgas strādnieku dzīvē, tad redzam, cik tumša ir latviešu tautas nākotne. Kādi tad ir šo ļaužu vispārīgie ideāli? Pie mazas daļas — izglītība un labāks materiāls stāvoklis, pie lielās daļas — labāks materiāls stāvoklis vien un pie vislielākās daļas — labāks materiāls stāvoklis un visas zemās baudas. Šos ļaudis mēs nekādi nedrīkstam vainot, jo šo cenšanos viņi ir mācījušies no savas tuvākās priekšniecības. Meistari un priekšstrādnieki rādīja, kā vajag dzert un dzīvot; biedri sākumā smējās par muļķi laucinieku. Jā, kad viņš uzvedās braši, tad bija zēns kā visi zēni. — Tāpat ir tikušas ierautas pilsētas reibinošajā, steidzīgajā dzīvē spriganās lauku jaunavas, kuras alka pēc tīrības un pārnāca šurp dubļos un netīros tvaikos. Starp abiem dzimumiem tiek slēgtas laulības zilu dūmu mākoņos un alkohola miglā. Dzimst bērni. Aug. Pusaugā jau ir piekusuši dzīvot, jo nav lielāku ideālu par pirmāk aprādītiem. Šie bērni runā trīs vietējās valodas, bet nemāk nevienas. — Kas var šo paaudzi vairs glābt? — Tā savu mūžu nostaigās pa kinematografiem un dzertuvēm, svilpodama banālus leijerkastes motīvus un runādama visas trīs vietējās valodas.

Lielie Rīgas nami pavairos latviešu turību un greznos pilsētu; bet vai tajos mājos gars un spēks, kas varētu tautu glābt un pasargāt, — grūti ticēt. Jo drīzāk mūsu tautība kļūs par vienkāršu šajās pilīs, tāpēc ka mēs vēl neprotam būt latvieši, nebūdami zemnieki. Viss, kas latvisks, mums atgādina pagātni, un mēs to labprāt negribam vairs cilāt, tikuši citām tautībām līdzās. Te nu jāvaicā, cik ir to pilsoņu, kuri, paši stingri tautieši būdami, neaudzina savus bērnus svešā valodā, būdami tajā aplamā pārliecībā, ka mātes valodu iemācīsies vēlāk. Šādu eksperimentu drīkst taisīt tikai lielas tautas, kuras par savu eksistenci var būt pilnīgi drošas. Latviešiem šāds solis ir bīstams. Vienmēr, kā pati bērnība, tā valoda paliks mīļāka, kurā esam izrunājuši pirmos vārdus. Un, svešu valodu runādams mīļāk par mātes valodu, neviens vairs nesils priekš savas tautas nākotnes, lai arī dēvētos par latvieti. Jau tagad mums ir daudz tādu «tautiešu», kuri šo tituli valkā tikai veikala interešu dēļ. Un varam

būt pārliecināti, ka šo veikalnieku pēcnācēji būs eiropieši vārda visļaunākā nozīmē. Tiesa, šie veikalnieki pabalsta pie reizes latviešu labdarības iestādes, dod dažreiz prāvas summas kulturāliem mērķiem; bet par to viņu firmas un vārdi tiek nodrukāti laikrakstos, kas ir vairāk vērts nekā liels sludinājums avīzes priekšpusē. Šie pilsoņi nāk arī teātros, un sevišķi koncerti viņiem mīļi, jo te zāle arī pa nepauzēm ir apgaismota. Tā jaunās modes netiek velti valkātas. Bet no īstās gara gaismas, kas lai būtu par stingru pamatu tautas nākotnei, šie kungi negrib ne dzirdēt. — Ikvienam lauku vecītim ir dziļāka gara pasaule nekā šiem tautas mīļiem. Tur staigā vēl dieviņš, balts vecs vīriņš, pa aso istabas klonu mīkstām pastalām kājā. Rudeņos nāk veļi līdz ar miglu, un ar tiem var sarunāties. Tur ir vēl dzīva arī Laimes māte, kas ir pati sirsnība un sirdsskaidrība... Bet te viss sadalīts rubļos un kapeikās. Dievs ir rublis, kapeika — Laima.

Bet skolas? — Tās taču izglīto sirdi un prātu. Mums Rīgā ir daudz vidusskolu, kurās mācās liels pulks latviešu jaunās paaudzes. Jā, jaunība vēl ir mūsu prieks un cerība, bet arī tikai tik ilgi, kamēr tā ir jaunība. Par nožēlošanu mūsu jaunība ir pārāk īsa. Beiguši skolas un augstskolas, mūsu jaunekļi un jaunekles pa lielākai daļai neatrod savai izglītībai piemērota darba savā dzimtenē. Tiem jāaizklīst uz Krievijas pilsētām, pat uz Sibīriju un Mandžūriju. Pa lielākai daļai šī izceļošana tiek vēl mākslīgi veicināta. Kas tad nu notiek ar šiem mūsu gaišākajiem un apdāvinātākajiem cilvēkiem? — Pirmajos gados viņi raksta biedriem vēstules, siltas, sirsnīgas. Kūsā mīlestībā uz dzimteni no katras rindas, no katra vārda. Bet jau pēc pieciem gadiem vēstules kļūst sausas. Tiek ziņots, ka dzīve ciešama; tikai kādreiz gribētos vēl nokļūt dzimtenē, palūkot, kā tur tagad iet. Tomēr tāds latvietis svešumā aizvien vēl lasa kādu laikrakstu un tā paliek tuvumā savai dzimtenei. Pēc desmit gadiem viņš jau varbūt ir apprecējies. Varbūt ir bijis kādreiz ciemā pie saviem vecākiem vai brāļiem; ir paskatījies dzimteni un atradis tur visu labā kārtībā. Nu viņš vairs nekāro to redzēt. Viņš dzīvo un runā sievas valodu. Kādreiz mēģina avīzi lasīt skaļi, klausās pats savā balsī un brīnās, ka mēle jau pie daža vārda klūp... Vislabākā gadījumā šāds izceļotājs, Latvijas smiltaines pievilkts, atbrauc atpakaļ nomirt. Un ar viņu tauta aprok sev svešu cilvēku. Kas var izskaitīt tos tūkstošus, kuri šādā ceļā aiziet?

Bet arī dzimtenē palikušie nepaceļas ideālos augstumos. Lielākā daļa iegrimst savā darbā un svešā kultūrā kā neizbrienamā dumbrā. Ja šāds izglītots latvietis ar visu savu dzimtu runā latviski, tad katrā ziņā lielās ar to atklātības priekšā. Nē, ar to vien vēl nepietiek, ka runājam, — mums vajag arī latviski domāt un par visām lietām — latviski just. — Kas tad ir izglītība? — Taču gara pasaules paplašināšana un dvēseles dzelmju padzi-

ļināšana. Lūk, tāpēc mēs no izglītota latvieša gribam prasīt, lai viņš stāv zināmā mērā kā paraugs tautas priekšā, kā ugunsstabs, uz kuru vienmēr jāceļ acis, lai ceļš tumsā būtu drošs. Bet mūsu ugunsstabi daudzkārt maldina. Savas zināšanas smēlušies svešās valodās, ar pūlēm situšies pa skolām, paturēdami acīs kā gala mērķi vienīgi diplomu, viņi ienāk dzīvē drudžaini, kārām acīm. Studiju laikā viņiem ir bijis daudz kas jāpiecieš; tagad jācenšas, lai ar augļiem to atķertu. Tā jaunība paiet nemanot, materiālās rūpes kļūst par paradumu. Atpūtas vietā nenāk dzidrs miers no daiļajām mākslām, kuras viņiem mūžam bijušas svešas, bet gan rafinētas baudas, kuras notrulina jūtas un nomāc garu. Labi vēl, ja tāds izglītots latvietis, kurš tagad ir eiropeisks kungs, darbojas kādā latviešu biedrībā kā priekšniecības loceklis. Bet katrai biedrībai ir savi šauri mērķi, un nav lielas idejas, kas visas biedrības vienotu. — Šo ugunsstabu dzīvokļu sienas ir apklātas ar dārgiem vācu tirgus priekšmetiem. Vai viņi zina, ka latviešiem ir sava gleznieciba? Un latviešu literatūra? Ak, par to viņi ir no saviem skolotājiem dzirdējuši niecinošas piezīmes un mācījušies to ignorēt.

No visa sacītā būs noskāršams, ka jautājums par to, vai literatūra kā tautas valodas vienīgā uzturētāja nestāvētu tautas vienotājas lomā, pats no sevis atkrīt. Literatūra kā māksla ir katrai no minētajām šķirām lieka. Čehovs, rakstīdams par kādas guberņas pilsētas iedzīvotājiem, teic, ka bibliotēkā grāmatas guļot neuzgrieztas. Vienīgie lasītāji esot tie pusaugu žīdēni un jaunas meitenes. Bet pie mums ir vēl sliktāk: mums nav pat žīdēnu; un jaunās meitenes pa lielākai daļai maldās pa svešu literatūru. Lielākais latviešu lasītāju pulks ir izkaisīts pa lauku vientulību. Šur tur pakalnos un mežu līkumos latviešu rakstnieks atrod atbalsi savas sirds skumjām un gavilēm. Jo te vēl mājo cenšanās, te vēl latvietim ir latvieša sirds.

Bet varētu domāt, ka latvieši tomēr ir lieli rakstniecības draugi, jo mums tak iznāk tik daudz laikrakstu, no kuriem dažam ir milzīgs lasītāju skaits. Jā, bet tas jau ir tas ļaunākais, ka ar to mēs mēdzam apmānīt citus un vēl vairāk paši sevi. Mēs domājamies stāvam kultūras kalngalā, ja abonējam kādu laikrakstu un pamatīgi izlasām rakstus par politiku, un pārskatām dienas notikumus un sevišķi — sludinājumus. Un laikraksti ne vien pie mums, bet pie visām tautām zina, kā drukāts vārds vislabāk banalizējams. Vislielākā vērība tur tiek piegriezta dienas notikumiem, slepkavībām, zādzībām, tad politikai, kur mazie politiķi var visvisādi izgorīties, pirms norij jau citur sagremotos kumosus. Un šajās lapās ikvienā ir arī savs stūrītis jūtu pasaulei, kurš nedrīkst pacelties pār lavīzes lasītāju garīgo līmeni. Ja rakstnieks nāk ar savu darbu šādā, lai neteiktu skaidri — «Dzimtenes Vēstneša» redakcijā, tad pirmais, ko viņš dzirdēs no atbildīgā redaktora, būs jautājums: «Vai tikai mūsu lasītājiem

tas būs saprotams?» Ka šāds jautājums ir mākslas stādam salna, tas pats par sevi saprotams. — Un tad, beidzot, ir tik savādi, redzot nodrukātu lirisku tēlojumu vai dzejoli starp precību un papirosu sludinājumiem. Kā tad arī ne? Jo paši redaktori taču izsakās, ka daiļliteratūra esot tikai s a l d a i s ē d i e n s pēc pamatīgas pusdienas, kāda laikam ir pati avīze ar visām slepkavībām un sludinājumiem.

Šādi laikraksti jau gan prot tautas priekšā nostāties kā lieli literatūras aizstāvji un rakstnieku pamācītāji. Ko domājiet, viņi ievēl rakstniekiem o r g a n i z ē t i e s un nodarboties ar p a š d a r b ī b u. — Cik nekaunīgs smīns tam visam cauri spīd. Vai tad viņi tiešām nesajēdz, ka visa rakstnieku organizēšanās mūsu apstākļos ir nulle. Ja nu, piemēram, nostātos visi mūsu gleznotāji un teiktu: tā kā mūsu darbus neviens nepērk, tad mēs tiem tagad uzliksim trīsreiz lielāku cenu. Vai par šādu ultimātumu šie paši laikraksti nesmietos? Un vai viņi vēl vairāk nesmietos, ja rakstnieki organizētos un nolemtu, ka nedos savus rakstus bez divreiz lielāka honorāra, kāds tas ir bijis līdz šim. Meklējiet, kas jums tā maksā, redaktors tad teiktu; mēs varam iztikt ar tulkojumiem. Jāievēro, ka rakstnieki nav jaunāko ziņu vai sludinājumu vācēji, bez kuriem laikraksts nevar dzīvot; bet tie ir tautas dvēseles tulki, kuri var pie laikraksta būt un arī nebūt. Literāriskās nodaļas vadītājs jau savā ziņā ir tikai tāds avīzes lāpītājs, uz kuru ekspedīcija skatās kā uz tīro naudas izvilcēju. Un būtu aplam domāt, ka tās avīzes redaktori, kurā nodrukāts kāds latviešu rakstnieka darbs, būtu to lasījuši. Nē, — viņi stāv, kā no debesīm nokrituši, ja kādreiz par to iznāk runa. Ko? Mūsu laikrakstā tas ir drukāts? — Gluži kā mūsu teātra aktieri var spēlēt savas lomas, pašas lugas nepazīdami.

Avīzes un daiļliteratūra ir divas pavisam pretējas lietas. Kā jau teicu: avīzes banalizē drukātu vārdu, kurpretim daiļliteratūra to rauga svētu darīt. Ka mūsu laikrakstiem visā viņu vairumā nav nekā kopīga ar rakstniecību kā mākslu, to jau pierāda tas, ka laikrakstu abonentu skaits nestāv nekādā samērā ar žurnālu lasītāju skaitu. Kur laikrakstu mums tagad ir tik daudz un katram no tiem abonentu pietiek, tur šimbrīžam vienīgajam literāriskajam mēnešrakstam «Jaunības Tekas» nebūt nav vairāk lasītāju kā «Austrumam» priekš divdesmit gadiem. Vai tas nav izskaidrojams vienīgi ar to, ka drukātais vārds ir banalizēts? Un vai tas nerāda jo gaiši, ka tautas ideāli ir iemūrēti biezos mūros, aizklīduši Āzijas stepēs un nogrimuši degvīnā?

No visa še minētā tad nu ir izaudzis tas trums, pie kura baidās tieši piedurties kā laikraksti, tā visa sabiedrība un kuru nedrīkst aiztikt paši rakstnieki, — tas, ka latviešu rakstnieks nevar eksistēt kā tāds. Laikraksti, savus lasītājus pārāk zemu vērtēdami, sniedz tiem pa lielākai daļai «avīžu rakstītāju» darbus, kuriem ar īstu mākslu nav nekā kopīga. Izdevēji ir atturīgi, jo

patiesi trūkst lasītāju. Un, ja kāds ko apgādā, tad maksā honorāru tādu, ka kauns pavisam minēt. Jo vairāk tāpēc periodiskiem izdevumiem, kurus dažkārt uztur bagātas akciju sabiedrības, vajadzētu gādāt par to, lai mūsu spirgtajiem talantiem nevajadzētu apklust pusmūžā vai pavisam aiziet uz viņpasauli, kas gan priekš rakstnieka paša ir tas visprātīgākais. Laikraksti, maksādami par tulkojumiem grasi rindā un divas kapeikas par oriģināliem, var rakstniekam dot iespēju veģetēt, ja tikai viņi to dara. Bet pa lielākai daļai viņi to nedara. Priekš tulkojumiem aizvien gadās redakcijai tuvi cilvēki, kuriem ir no svara dažus rubļus mēnesī piepelnīt pie savas algas. Tas nekā nav kaitējis, ja kādreiz šādos tulkojumos parādījušās kuriozas lietas un tikusi tieši banalizēta arī daiļliteratūra.

Kad iznāk runa par šo pašu eksistenci, tad latviešu rakstniekam bieži vien jādzird pārmetumi, ka viņš esot tiepša un fantasts. Pilsoņi viņam ar mieru pagādāt šādu vai tādu vietu, kurā varētu dzīvot un iedzīvoties; bet viņš ir tik naivs, ka neuzņemas darīt darbu, pie kura nevar viss klāt būt. — Ak, šās naudas mijēju dvēseles! — Viņi nesajūt, ka ar savu labdarību taisni acīs saka: tu mums esi nevajadzīgs. Aproc visas cerības uz tautas un cilvēces nākotni, beidz sapņot, dzīvo, ēd, dzer, guli! — Un šie paši labdari māk tik asi nosodīt mācītājus, kuri paši vada savas saimniecības, pērk un pārdod zirgus. Viņi pārmet skolotājiem, ka tie blakus nodarbojas ar fotografiju vai pulksteņu taisīšanu. Pat latviešu aktieriem viņi novēl nodoties vienīgi savam «arodam». Bet rakstnieks lai vāra ziepes, jo tas ir ienesīgākais šā laika darbs un pie tam šķīstījošs vēl turklāt... Tomēr, lai apdomājam tik, — kas gan ir gaisa vai meža iemītniekam kārtējais gaļas gabals ik dienas, ko tam iesviež viņa būrī. Ak, viņš simtreiz labāk gavē nedēļu, ja var tik priecāties par saviem svabadiem lēcieniem, ja var redzēt zemi dziļi zem sevis un sauli augšā kā baltu, starotu ripu.

Te nu es gandrīz piemirstu minēt kādu iestādi, kuras tiešs uzdevums ir interesēties par latviešu rakstnieku materiālā stāvokļa uzlabošanu. Šī iestāde ir «Literatūras fonds», kurš pēc Blaumaņa nāves ir kļuvis vai par pašu bezdarbību. Pāris pēdējos gados sarīkoto vakaru ir bijuši vienīgi mirušiem rakstniekiem par labu. Tātad šis ir vienīgais ceļš, pa kuru latviešu rakstnieks vislielākā vajadzības brīdī var tikt pie pabalsta. Jā, tā vēl ir latviešu rakstnieka vienīgā cerība, ka viņš nepaliks še, zemes virsū, bet tiks godīgi aprakts un par visu to viņam nebūs jāizdod ne vekselis, ne arī jāraksta kāds lūgumraksts. Nestāv jau arī Literatūras fonda varā novērst tos cēloņus, kuri rada latviešu rakstnieka bezizejas stāvokli.

Tomēr izredzētie ir atraduši un arī turpmāk atradīs iespēju izteikties bez visām veikalnieciskām organizācijām, bez visiem gaļas podiem, ja vien viņi spēs ticēt savas tautas nākotnei un

sev. Latviešu rakstnieks ir sācis savu gaitu, tālas zvaigznes vadīts. Viņš nav turējis acīs zeltu un spožu dzīvi. Viņš ir bijis daudz ideālāks par saviem lielo tautu kolēģiem, kuri sapņo par atzinību un līdz ar to par visu šās pasaules godību. Latviešu rakstnieks zina, ka līdz ar atzinību viņam nāks arī sarūgtinājumi, vairāk nekas. Nosaukt šos raksturus par vaidētājiem var tikai ēna no vecās derības, kurai tautas pagātne tuvāka nekā nākotne. Kristus reiz teica: «Lapsām ir alas un putniem apakš debess ir ligzdas, bet tam cilvēka dēlam nav kur savu galvu likt.» Tas ir vaids, bet vai tajā nav daudz lepnuma un miera? — Bet, kad viņš ar lielu pasaulīgu godu iejāja Jeruzālemē un no Eļļas kalna noraudzījās uz šo skaisto pilsētu, tad raudāja un sacīja: «Kaut tu zinātu, kas pie tavā miera ir vajadzīgs!»

«LATVIEŠU RAKSTNIEKS»

Ar tādu virsrakstu Jānis Jaunsudrabiņš izdevis brošūru kā «netiešu atbildi» «Dzimt. Vēstnesim». Tomēr tai nav politisks raksturs, bet tā ir pa daļai sabiedriski publicistisks, pa daļai literārisks apcerējums. Tanī ir rakstnieka domas par latviešu tautas nākotni un kultūru. Viņš sāk par to šaubīties, jo viņš redz «tautas vienaldzību pret visu, kas labs, patiess un daiļš», viņš nojauš, ka «šī tauta rauga pati sevi iznīcināt». Tauta iznīcina sevi, ieplūzdama citās tautās, ieplūzdama pilsētās un fabrikās, aiziedama un izklīzdama pasaulē, aizmirsdama savas tautas dziesmas, savu valodu un turēdama prātā tikai materiālo labklājību, cenzdamās tikai pēc tās, domādama tikai par rubļiem un kapeikām, nododamās žūpošanai un citām seklām baudām un neīstiem priekiem, izvirzdama un izmirdama. Literatūra ir tautas valodas uzturētāja, bet pie mums viņa nevar šo lomu spēlēt vienkārši tādēļ, ka tauta savu literatūru necienī. Gan ir daudz lasītāju avīzēm, bet tam nav kultūras nozīmes. Autors tad nu attēlo, ar kādu niecību bagātā «Dzimt. Vēstn.» izdevēji un redaktori izturas pret latv. rakstniecību un rakstniekiem. Beigās ir runa par pašiem rakstniekiem. Īstie pilsoņi nespējot saprast, kamdēļ rakstnieki nepieņem kādu birģelisku maizes pelnīšanas vietu vai amatu, bet labāk cieš trūkumu. Rakstnieku pabalstīšanai pie «māmuļas» nodibinātais Literatūras fonds kļuvis par pašu bezdarbību un nodrošinot latv. rakstniekiem vienīgi godīgu apglabāšanu. Tomēr visam par spīti latv. rakstnieks tic savas tautas nākotnei un sev. Viņš ir «sācis savu gaitu, tālas zvaigznes vadīts. Viņš nav turējis acīs zeltu un spožu dzīvi. Viņš ir bijis daudz ideālāks par saviem lielo tautu kolēģiem, kuri sapņo par atzinību un līdz ar to par visu šās pasaules godību. Latviešu rakstnieks zina, ka līdz ar atzinību viņam nāks arī sarūgtinājumi, vairāk nekas. Nosaukt šos rakstniekus par

vaidētājiem var tikai ēna no vecās derības, kurai tautas pagātne tuvāka nekā nākotne. Kristus reiz teica: «Lapsām ir alas un putniem apakš debess ir ligzdas, bet tam cilvēka dēlam nav kur savu galvu likt.» Tas ir vaids, bet vai tajā nav daudz lepnuma un miera? — Bet, kad viņš ar lielu pasaulīgu godu iejāja Jeruzālemē un no Eļļas kalna noraudzījās uz šo skaisto pilsētu, tad raudāja un sacīja: «Kaut tu zinātu, kas pie tava miera ir vajadzīgs!»»

Tādi ir brošūras beigu vārdi, tāds ir viņas saturs. No sociālās kritikas stāvokļa būtu dažs kas iebilstams pret rakstnieka zīmēto tautas pagrimšanas ainu. Bet brošūras smaguma punkts ir cits: viņas sirsnībā un ideālismā. Viņā redzama liela un īsta, nesavtīga mīlestība pret tautu un literatūru, kuru mūsu veikalnieku maziskās dvēseles, zināms, nespēs saprast. Bet tiem visiem, kam riebj viss mūsu dzīves maziskums un veikalniecība, kuru dvēsele prasa «dzīvu ūdeni», tiem varam visiem ieteikt šo brošūru.

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 10. decembrī, Nr. 285.

JĀŅA JAUNSUDRABIŅA «LATVIEŠU RAKSTNIEKS»

NETIEŠA ATBILDE «DZIMTENES VĒSTNESIM»

Rigā, ģenerālkomisijā pie J. Brigadera

Latviešu jaunais rakstnieks un gleznotājs Jānis Jaunsudrabiņš pagājušā gada beigās laidis klajā atsevišķā izdevumā nelielu grāmatiņu, kurā, sniegdams netiešu atbildi «Dzimtenes Vēstnesim» (vai J. Vainovska kādam feļetonam «Dz. V.»), mēģina iztirzāt dažus jautājumus par latviešu rakstniecību un rakstniekiem, sakarā ar to aizķerdams latv. vispārējo un kulturālo dzīvi un viņas attiecības pret latviešu literatūru.

Kā miegs, kā nakts ēnas izputēja skaļi iztaurētā un izreklamētā jaunā rakstniecības «strāva», pie kuras dažus gadus atpakaļ piederēja bezmaz vai visi jaunie latv. rakstnieki, tanī skaitā arī Jaunsudrabiņš, uzstādamies par rakstniecības «neatkarību» no dzīves, par daiļumu pašu par sevi, etc. Nu no saviem «aizdzīves» padebešiem tie nolaižas viens pakaļ otram, un no katra viņu vārda, ko tie runā, noskārstams, ka mums tagad darīšana ar izmisušiem cilvēkiem, kuriem spiežas asaras kaklā, kuri aizskarti pašos dvēseles dziļumos un apbēdināti par tagadnes sabiedriski kulturālo kustību. Alga viena, vai tas ir Kārlis Skalbe, J. Akuraters vai Fr. Bārda, nav arī no svara, cik viens vai otrs no tiem ir galīgi atsvabinājies no sapņu — ēnu un murgu iespaida, vai tie kož pirkstos un plēš matus, raksta dusmu un sašutuma pilnas brošūriņas un artiķeļus par «samaitāto

pasauli», — viņi tomēr spiesti savos uzskatos izdarīt stingru «frontes maiņu».

Bet tomēr — kā jau nelabojami dekadenti viņi arī tagad paliek antisabiedriski.

Tas redzams arī no Jaunsudrabiņa brošūras.

Mums esot spilgta rakstniecība, bet, lūk, tā tauta pie visa esot vainīga, viņa esot vienaldzīga «pret visu, kas labs, patiess un daiļš», un tamdēļ «šī tauta rauga pati sevi iznīcināt», «... viņa pati aizsērēs kā upe, kurai nav vairs spēka savu gultni veidot». Tas esot rakstnieka vaids, tā esot viņa nopūta.

Pasludinājis pastarus tautai, Jaunsudrabiņš, kaut arī sirsnīgos vārdos un asarām drebošā balsī, apraud latviešu izceļošanu un varbūtējo latv. atsevišķo locekļu asimilēšanos ar svešām tautām, nogaudojas par latv. valodas un dziesmu «novārtā likšanu», noraizējas par aizplūšanu uz pilsētām; tur fabrikās tie «samaitājoties», izvirstot, pagrimstot, interesējoties par materiālām interesēm utt. — ar vārdu sakot, viss tas pats, par ko Apsīšu Jēkabs raudāja gadus piecpadsmit atpakaļ. Saprotams, neviens kulturāls cilvēks tādas gaudas nevar ņemt nopietni; ja tās dzirdamas no latv. jauno rakstnieku mutes un pie tam tik «tumšās krāsās» un pārspīlēti nepareizas, tad tur visvairāk vainīgs tas, ka daži latv. jaunie rakstnieki katru reizi nepārzin tos jautājumus, par kuriem viņi «vaid».

Izņemot sīkumus, principā nevar piekrist arī Jaunsudrabiņa spriedumiem par laikrakstu un daiļliteratūras nozīmi kulturālā dzīvē un citiem jautājumiem, kurus viņš aizskar savā brošūriņā.

D.

«Dzīves» literāriski zinātniskais pielikums, 1912. g., 10. martā, Nr. 10.

ASPAZIJAS PASKAIDROJUMS

Pēterburgas studentu-marksistu raksta lietā Aspazija piesūtījusi «Jaunam Laikam» šāda satura paskaidrojumu:

1) Studenti-marksisti vispirms itin klaji atzīstas, ka tie negrib publiku iepazīstināt ar lietu pašu, dēļ kuras nācis mans paskaidrojums «Dz. Vēstnesī». 2) Tie šā viena iemesla dēļ mani nostāda kā zemi grimušu personu. 3) Tie paši mani atzīst par demokrāti un tomēr spriež par mani no s.-d. stāvokļa. 4) Tie brīdina strādnieku šķiru, gribēdami, lai pēdējā bez lietas tuvākas pārzināšanas, tikai aiz aklas paklausības studentu kungiem, ieņemtu pret mani naidīgu stāvokli.

Ja šāda uzbrukuma raksturs pats par sevi vien jau kaut cik spriedumu spējīgiem lasītājiem neduras acīs, tad man negribot jājautā: vai pie marksistiem valda tāda kārtība, ka tie bez iepazīšanās ar apsūdzētās personas lietu ņem un uz vietas spriež

tiesu? Vai tiešām Marksa pats, kura vārdā viņi rīkojas, tā būtu darījis? Jeb vai uzbrucēji, kuri dēvējas par studentiem-marksistiem, nav tikai studenti, kuri pēc kursa beigšanas izvēršas par karjeristiem kadetiem?

Pēc šo studentu konstatējuma tad es nu lai būtu uzreiz zemi noslīdējusi. Caur ko? Vai mana māksla tapusi citāda, nekā līdz šim bijusi? Vai es tagad esmu ko rakstījusi, kur parādītos mana pagrimšana? Taču ne! Jeb vai studenti atkal tur gatavu spriedumu par to, kas nav vēl nemaz drukā iznācis, protams, solidāriski ar izpalīdzīgiem laikrakstiem? Ja studenti un zināmie laikraksti ņem par uzbrukuma iemeslu manu līdzdarbību «Dz. Vēstn.», tad viņiem savs protests bija jāizsaka daudz agrāk, jo es tur jau strādāju kopš 2 gadiem.

Vēl savādāk izklausās, ka marksisti mani, kuru tie paši atzīst par demokrāti, tiesā no s.-d. redzes stāvokļa. Man uz to jāatbild, ka es ne vien esmu bijusi un arī vēl tagad esmu tikai demokrāte, bet arī ieskatu, ka mākslai jāpaceļas pāri jebkuras partijas robežām un jābūt neatkarīgai no neviena laikraksta.

Ja studenti mani dēļ mana paskaidrojuma, kas parādījās «Dz. V.» kādā mākslas jautājumā, dara atbildīgu par visu šā laikraksta virzienu, tad jau man jāatbild ne tikvien par politiku, bet arī par tirgus ziņām, ārstniecību, dārzkopību utt. Te, blakām minot, «Jaun. Laikam» joku kaktā iznāktu par mani vairāk izdevušies joki nekā līdzšinējie.

Ja studenti līdz ar laikrakstiem mani viena paskaidrojuma dēļ ved sakarā ar visu «Dz. V.», tad man arī viņi ir jāstāda līdzās ar Akurateri un Skalbi, kuru sīvie uzbrukumi marksistiem taču vēl nebūs aizmirsti.

Beidzot arī es, tāpat kā studenti, griežos pie strādnieku šķiras, prasīdama nevis aklu paklausību, bet brīvu spriedumu, un ceru, ka tā vismaz nenotiesās mani, neiepazinusies ar mana pārkāpuma kodolu, kurš ir sekošs.

«Dz. Vēstn.» parādījās no rakstnieka Vainovska raksts, kura tendence bija tā, ka mākslai nevajaga pazemoties un iet pie buržuju durvīm ubagot, bet ka mākslinieciem pašiem vajaga savstarpīgi organizēties. Kā piemēru no palīdzības meklētājiem V. bija minējis Akurateri, Skalbi un Jaunsudrabiņu. Šādam V. rakstam es tikai varēju karsti piekrist, jo es pati nekādos apstākļos neesmu palīdzību meklējusi pie bagāto šķiras. Pret šādu V. rakstu drīz «J. D. L.» parādījās protests, parakstīts no minētiem trim rakstniekiem, kurā tie «Dz. V.» pašapzinīgā uzskata dēļ nolamāja par bulvāra lapu, kaut gan tie paši bulvāra lapā līdz tam bija līdzstrādājuši. Šāda izturēšanās man izlikās ne tikvien no cilvēciskās puses zema, bet reizē es arī ieskatīju par savu pienākumu ieņemt stāvokli mākslas ekonomiskajā jautājumā un tādēļ, nostādamās uz Vainovska pusi, rakstīju «Dz. V.» redaktoram privātu vēstuli, kurā izteicu savu sašutumu par treju

rakstnieku nolamājumu un, kā pozitīvu pretsvaru dodama, teicu, lai aizrāda, ka pasniegšu viņā dzejoļus no sava nākošā krājuma. «Dz. V.» redaktors manu vēstuli bija drusku pārpratis un to visu nodrukājis protesta veidā. Tomēr tas pie lietas neko negroza, jo pie principiālu jautājumu izšķiršanas es kaut kurā citā laikrakstā izsacītos tāpat un visur stātos pretim, kur, pēc mana ieskata, notiek netaisnība.

Pēc šīs atzīšanās lai spriež par mani tie, kuriem studenti savu spriedumu jau ir priekšā diktējuši. Man tiešām jāatzīstas, ka, kaut gan neesmu optimiste, tad tomēr es vēl nespēju ticēt, ka mana persona, kas ar saviem uzskatiem nekad un nekur nav aiz žoga slēpusies, un visa mana gadiem ilgā darbība būtu tik mazvērtīga, ka kādu anonīmu studentu mājiens to varētu uz vietas sagāzt.

Aspazija

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 29. decembrī, Nr. 300 un «Jaunais Laiks», Nr. 39.

«JAUNĀ DIENAS LAPA» UN VIŅAS DĪVAINĀ LOĢIKA RAKSTNIEKU STRĪDUS LIETĀ

«Jaunā Dienas Lapa» savā vakarējā numurā nodrukā dzejnieces Aspazijas atbildi jau zināmā rakstnieku strīdus lietā, pie tam šis laikraksts izturas tā, it kā nesaprastu, ap ko lieta īstenībā grozās, un lieto paņēmienus, kas vienīgi var būt šim preses orgānam raksturīgi. Savā atbildē cienījamā dzejniece uzsver, ka laikraksti («Jaunā Dienas Lapa» un «Jaunais Laiks»), kas uzņēmuši resp. sankcionējuši pret viņu vērstu anonīmu uzbrukumu, nemaz neapjautādamies pie viņas kā pie savas oficiālās līdzstrādnieces par lietas sastāvu, pastrādājuši «nekulturālu beztaktību». Šo skaidro un dibināto, kaut gan viņai nepatīkamo atbildi uz pašas adresi «Jaunā Dienas Lapa» **vienkārši izlaiž** atbildes rakstā, ne ar pušplēstu vārdiņu nepieminēdama savu rīcību! Var redzēt, cik liela ir «Jaunās Dienas Lapas» taisnības mīlestība un sprieduma brīvības cienīšana, pat attiecoties uz mūsu lielākiem gariem! Vai tiešām, tīši sagrozīdama Aspazijas atbildi, «Jaunā Dienas Lapa» domājas apslēpt savu nekulturālo beztaktību? Ka šādu apiešanos ar cienījamas dzejnieces atbildi no «Jaunās Dienas Lapas» puses arī šoreiz nevarēs atzīt par kulturālu, katram saprotams.

Pārējo atbildes daļu un «Jaunā Laika» piezīmes nodrukājusi, «Jaunā Dienas Lapa» piesprauž no sevis: «Aspazija tomēr atkratās no «Dz. Vēstn.» virziena un negrib būt ar to solidāra.» Dzejniece turpretim savā atbildē noteikti uzsver, ka aplama tā loģika, kas dzejnieku grib atbildīgu darīt par kāda laikraksta politiku, tirgus ziņām utt., un ka «mākslai jāpaceļas pāri par

jebkuras partijas robežām un jābūt neatkarīgai no neviena laikraksta». Ja tik vāji stāv ar «Jaunās Dienas Lapas» saprašanu, tad gan maz cerams, ka augšējās patiesības jebkad paliks par viņas garīgu ieguvumu.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., 30. dec., Nr. 301.

«DZIMT. VĒSTNEŠA» REDAKTORAM GRŪTA GALVA

«Dzimt. V.» redaktors Āronu Matīss nevar un nevar saprast, ka Aspazija tomēr atkratās no «Dz. V.» virziena, neuzņemas par to atbildību un negrib būt ar to solidāra, lai gan tas skaidri izteikts viņas vēstulē. Tāpat viņš ne ar pušplēstu vārdiņu neatsaucas uz to Aspazijas pārmetumu, ka viņš publicējis viņas privātu vēstuli tādā veidā, kādā tā nemaz nebijusi domāta. Bet aiz dusmām par šādu savu izgāšanos viņš grib «J. D. L.» uztiept kaut kādus viņa izdomātus grēkus: «J. D. L.», pārdrukādama no «J. Laika» tam rakstīto Aspazijas vēstuli, esot atlaidusi nost vēstules ievada vārdus, kuri esot zīmēti taisni uz «J. D. L.». Tas, kā jau teikts, ir atkal jauna «Dz. V.» rupja nepatiesība. Šie ievada vārdi zīmējas tikai uz «J. Laika» redakciju un bija, tā sakot, privātas dabas, kamdēļ tie arī «J. D. Lapā» atlaisti nost. Mums turpretim no Aspazijas ir pienākusi nupat īpaša garāka vēstule, kuru visā drīzumā nodrukāsim.

«Jaunā Dienas Lapa», 1911. g., 31. decembrī, Nr. 302.

ATBILDE «DIENAS LAPAS» REDAKCIJAI

Lasot Jūsu Nr. 291 ievietoto rakstu ««Dz. Vēstn.» kā Aspazijas aizstāvis», es redzu, ka esmu tapusi pret savu gribu par laikrakstu strīdus priekšmetu ar vispārības nozīmi. Šāda preses uztrauktība mani pilda ar rūgtumu, atskatoties ne visai ilgi atpakaļ, cik prese izturējās mierīgi un mēmi, kad arī kāda atklātības un vispārības lieta saistījās ar manu personu. Tas bija tad, kad kapitālistam bankas direktoram, tagad nelaikim P. Biseniekam par godinājumu tika nodibināts Literatūras fonds un šim fondam par izspriedējiem iecelta komisija no reprezentatīviem vīriem mūsu sabiedrībā, kuri šo fondu piesprieda man, un kad kā kronis visai šai godalietai iznāca tas, ka piespriestais fonds man nemaz netika dots. Toreiz visi laikraksti ar «D. Lapu», kurai šā lieta stāvēja vistuvāk, nemaz neredzēja, ka tā nav personiska lieta vien, bet vispārīga, ka tas ir atklāts skandāls, kāds citām tautām nebūtu iespējams, un ka latviešu kultūra ar to pati sev bija iecirtusi pliķi. Tad arī tas, ko es šai lietā rakstīju, palika gluži neievērots. Kapitālistam bija ērti, kad tas

varēja reklāmu iztaisīt bez naudas; viņš pat nebija baidījies likt novārtā atklāti pazīstamu personu, — prese taču atradās viņa kalpībā.

Tagad turpretim laikraksti uztraucas par nedaudzām rindiņām, kuras parādījušās ar manu parakstu kādā laikrakstā. «D. Lapa», kura toreiz nesajuta, ka viņai bija pienākums par mani uzstāties, tagad savā rakstā izskaidro, ka viņai ir pienākums pret mani ieņemt stāvokli un ka tai anonīmo, šaubāmo studentu-marksistu uzbrukums visādā ziņā tūliņ jāuzņem, bez kā tā pirms arī man atklāti vai privāti būtu prasījusi, kā mans protests «Dz. Vēstnesī» ir domāts, — ja jau viņa pati to nevarēja saprast. Un šādu savu rīcību viņa dēvē par spriešanas brīvību un domu neliegšanu! Studentu uzbrukumam pašam par sevi nebūtu bijušas nekādas nozīmes, ja laikraksti to nebūtu sankcionējuši, tam piesliedamies bez kaut kādas piezīmes. Visi tā dēvētie brīvie, progresīvie, kreisie laikraksti izdarīja darbu — un viņi to izdarīja vienbalsīgi un uz vietas, — ka viņi parakstīja tādu spriedumu, kādu tik mēdz parakstīt pēc garākas izmeklēšanas un kur apsūdzētā persona arī līdzi runā, un šis spriedums izklausījās, it kā apvainotā persona ir zemi grimusi un tādēļ nodomama atklātības nicināšanai. Mans pretraksts studentiem, kuru es iesūtīju 7. dec. (21.) «Jaunam Laikam», vēl līdz šim nav parādījies viņa slejās.

Ko nu līdz, kad «D. Lapa» tagad saka, ka viņa vēl nepiekrītot pēterburdziešu (arī viņa šaubās teikt «marksistu») «tik nosodošam spriedumam», kad jau tam iepriekš ir piekritusi, šo «tik nosodošo spriedumu» solidāriski, bez piezīmēm uzņemdama. Ko līdz izlikšanās, kad viņa tagad, it kā no malas saklausījusi, saka, ka strādnieku biedrībās, komisijās un pulciņos tiekot vesta kūdīšanas aģitācija pret mani, kad viņa pati uz šo kūdīšanu ir pamudinājusi? Ko līdz arī tagad vairs mana balss vai izskaidrojums pret veselu kājās saceltu baru no brīvajiem, progresīvajiem laikrakstiem!

Un kāds nu ir mans noziegums, dēļ kura mani visi kopā grib linčot?

Mans noziegums ir tas, ka es kādā jautājumā, kas attiecas uz mākslas ekonomisko pusi, ieņēmu atklātu stāvokli pret tiem, kuri mākslu gribēja profanēt caur palīdzības meklēšanu pie bagātnieku durvīm. Vai nu nav pats par sevi saprotams, ka es savas domas pievienoju tam uzskatam, kurš kādā žurnālā — tas bija «Dz. Vēstnesis» — tika izteikts? Un, ka es to darīju protesta veidā, notika tādēļ, ka šā uzskata pretinieki arī to tādā pašā veidā bija darījuši. Gan tiesa, ka mana vēstule minētās avīzes redakcijai bija privāta rakstura un nebija taisni kā protests stilizēta, bet pats aizrādījums viņā bija nodomāts atklātībai kā pretsvars triju rakstnieku demonstrācijai. Es no savas puses uztraucos par demonstrantu morālisko zemumu, kuri kādu laik-

rakstu var nolamāt par bulvāra lapu, kad tie gluži mierīgi viņā līdz šim bija varējuši rakstīt, kamēr tie nebija personīgi aizķerti. «D. L.» runā par Skalbes pašcienību, kas tam neļaujot «Dz. Vestn.» rakstīt pēdējā virziena dēļ, un taču vēl nesen atpakaļ «D. Lapā» bija lasāms, ka Skalbe teātra komisijā, kad tika vēlēts dramaturgs, bijis izteicies, ka viņš varot izpatikt katram virzienam. Tātad par «Dz. V.» virzienu viņi nebūt neuztraucās agrāk kā tikai zināmā gadījumā, kad tika iztirzāts jautājums par mākslu, kur viņu vārdi bija minēti kā piemērs. Kādēļ «D. Lapa» šos kungus ar tik lokanu pārliecību un tik dažādiem virzieniem laida pa savām durvīm iekšā? Ja viņa tos tik viegli varēja atsvabināt no «Dz. V.» nepatīkamā virziena, kādēļ tad tā mani pie tā sien klāt? Mērojot ar tādu pašu mērauklu, man tad «D. Lapa», mistiskie marksisti un visi pēdējiem pakalpīgie laikraksti jāuzskata arī par solidāriskiem ar Akurateru un Skalbi, no kuriem garāki raksti parādījušies periodiskajā žurnālā «Ziemas Naktis» un «Mājas Viesī», pilni ar vismelnākiem uzbrukumiem marksistiem. Savādi ir uzskati ar godbijību tuvoties Skalbem, kad tas nolamājis marksistus, un nostādīt mani par zemu grimušu, kur es marksistiem nekad neesmu uzbrukusi.

Atgriežoties nu pie «D. L.» galvenā prasījuma, lai dotu kādus definitīvus paskaidrojumus, man šķiet, ka visskaidrākais paskaidrojums ir taču mana darbība pati, lai tā liecina, cik zemu es esmu grimusi un vai ar manu personu ir vedami sakarā tādi nosaukumi kā provokācija un denunciācija.

Lai tomēr priekš nākotnes principiāli uzsvērtu savu stāvokli, man jāsaka, ka es neatbildu par neviena laikraksta virzienu, kurā man atgadās kādreiz pāris rindiņas rakstīt, jo tad man būtu jānogremdējas visos sīkumos un dienas jautājumos, ja pat šo laikrakstu vēsturē, un tas man aizņemtu laika, ka es tad ar rakstniecību nevarētu nodarboties.

Mans darba lauks turpretim ir literatūra, ne publicistika. Starpība abām tā, ka vienai ir trokšņainais ikdienas tonis un otra turpretī runā kluso valodu, kuru dzird tikai nākotne. Mākslinieckam ir jāsaprot pēdējā, viņam arī ir jāredz, kur valda novecojušās formas un dogmatisks sastingums pat zem progresa etiķetes, kura atlikusies vēl no 90. gadiem. Lai šai gadījumā tūdaļ pievestu kādu piemēru no dogmu un dresūras sistēmas, aizrādu, ka «D. Lapa» savā rakstā uztraucas, kad tiek prasīts, lai noslēpumainie marksisti atmasko savas sejas, un liek saprast, ka tas būtu ļoti bīstami. Bet strādniekiem, kuriem jāizpilda slepeno kungu pavēles, taču ir jārīkojas atklāti, — vai te nemaz nekrīt svarā, ka arī priekš tiem lieta būtu bīstama? Jeb vai strādnieku āda ir daudz lētāka? Ja patiešām šis aklais un padevības, un dresūras gars, kurš paklausa kaut kuru anonīmu kungu mājienam, ir pārņēmis plašākās masas, tad lai nāk ar savām slepe-

nām aģitācijām, ar saviem biedrību un pulciņu lēmumiem un rezolūcijām, lai nāk visi uz mani vienu, tagadni man var ņemt vai vismaz sarūgtināt, ceļu uz nākotni man nevar aizsprostot, un — tas iet pāri visām dogmām.

Aspazija

Red. piezīme. Aspazija grib «J. Dienas Lapai» uzkraut par «grēku» to, ka tā nav uzstājusies par viņu tā saucamā Bisenieka fonda lietā. Uz to mums jāizskaidro, ka «J. D. Lapai» bija toreiz un vēl tagad ir gluži skaidri zināms, ka minētais fonds nemaz nav vēl ticis realizēts, ka Aspazijai nekas nav faktiski piespriests. Un, ka minētais fonds līdz šim vēl nav piespriests ne Aspazijai, ne kādam citam, kāda vaina gan pie tā «J. D. Lapai»?

Kas attiecas uz pašu tagad pārrunājamo lietu, tad mums jāatkārto tas, ko jau esam teikuši: lieta te negrozās ap zināmiem trijiem rakstniekiem, bet ap to, ka demokrātija sen sajuta to pliķi, ka Aspazija pēdējā laikā strādāja līdzi tikai «Dzimt. Vēstnesī» pēc tam, kad tas nostājās pilnīgi blakus «Rīgas Avīzei». Mums par to jau agrāk pienāca vairāki apmēram tādi pat kā studentu-marksistu raksti. Tā kā «pretsvars triju rakstnieku demonstrācijai» un Pēterburgas studentu-marksistu protests bija tikai pēdējais piliens — un mēram gāja pāri. Vai dažādām demokrātijas aprindām bija tiesības uztraukties par Aspazijas līdzstrādāšanu «Dz. Vēstn.», to mēs te neiztirzāsim. Bet «J. D. Lapa» nevarēja un nevar liegt telpas atklātības ieskatu izteikšanai. Un tādēļ drīzumā nodrukāsim mums jau piesūtīto Pēterburgas studentu-marksistu jaunu vēstuli kā atbildi uz «Jaunā Laikā» nodrukāto Aspazijas paskaidrojumu.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 4. janvārī, Nr. 3.

BALSIS NO PUBLIKAS

Lūdzu cien. «Dz. Vēstn.» redakciju uzņemt iesūtījumu.

Paskaidrojums

Uz pieprasījumu no publikas puses, vai es tagad strādāju līdzi, man še vēl atsevišķi jāuzsver, ka to jau esmu izsacījusi «J. Dienas Lapā», Nr. 3, savā atbildē redakcijai.

Es tagad nenodarbojos ar publicistiku, bet ar literatūru, un, ja es no pēdējās būtu kādā laikrakstā ko iesūtījusi, tad es būtu parakstījusi savu pilnu vārdu. Es tātad nestrādāju līdzi politiskajos laikrakstos, ne «Dz. Vēstnesī», ne arī citā. Galvenais iemesls uz atraušanos no līdzdarbības šimbrīžam man ir laikrakstu strīds, kurš, aizņemdams arī manu personu, ir izvērties tādā veidā, ka, ja es kādā laikrakstā strādāju līdzi, es tieku

darīta atbildīga par visu šā laikraksta virzienu. Tādu lielu atbildību es nevaru uzņemties, jo, kā jau minēju, dienas politika nav mans darba lauks un arī mans veselības stāvoklis mani no tā attur. Bez tam es, tālumā dzīvojot, nespēju personiski kaut cik iespiesties lietās, kuras man tiek attēlotas pārāk tumši.

Šimbrīžam es tātad uzturu savu neitralitātes stāvokli.

Aspazija

25/I 1912.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 16. janvārī, Nr. 12.

ASPAZIJAS LIETA

Aspazija ar savu demonstratīvo uzstāšanos par «Dzimt. Vēstnesi» sacēla lielu uztraukumu, sevišķi strādnieku un studentu aprindās. Tika laikrakstā nodrukāti vairāki protesti, kuros tika konstatēts, ka Aspazija vairs negrib būt darbaļaužu dzejniece, pabalstīdama klerikālo «Dz. V.». Uz to Aspazija pati atsaucās un aizbildinājās ar to, ka «Dz. V.» jau ar, lūk, esot «demokrātisks» un viņa nekad neesot bijusi sociāldemokrāte, bet tikai «demokrāte vispār». Kad pēc tam laikrakstos vēl plašāk tika iztirzāta Aspazijas spertā soļa nozīme principiālā ziņā, Aspazija tagad «Dz. V.» redakcijai paziņoja, ka viņa atsakās no turpmākas līdzdarbības ne vien «Dz. V.», bet laikrakstos vispār un paliek neitrālā stāvoklī. Tātad Aspazija negrib vairs izšķirties ne pa labi, ne pa kreisi, bet laikam piederēt pie tiem, par kuriem Rainis saka:

Ej vidusceļu starp kreisiem un labiem
Un beigās pērienu dabū no abiem.

Kreiso starpā ar šo soli viņa zaudē daudz no savas dzejnieces cienības, bet vai to viņai atdos labie? — Nē, «Dz. V.» nekad nevar būt vienis prātis ar tām, kaut arī «vispārdemokrātiskām» idejām, kuru dedzīga sludinātāja Aspazija ir bijusi; lielākais, ja šis laikraksts Aspaziju novērtē pēc tā, cik daudz abonentu tam pievilkuši nodrukātie Aspazijas dzejoļi.

«Auseklis», 1912. g., 22. janvārī, Nr. 3.

TIEM, KAS NOMALDĪJUŠIES

Kāda akcionāru sabiedrība izdod laikrakstu «Dzimtenes Vēstnesis». Akcionāri to pārvērtuši par kapitālistisku uzņēmumu un ienesīgu peļņas avotu. Pulcinādams par saviem «līdzstrādniekiem» visu šķiru un grupu renegātus un «noderīgās spalvas», laikraksts ir tik «vispusīgs», ka ar saviem tīkliem velk lomu visos ūdeņos. Zinādami, ka ikkatrai sabiedrības šķirai un grupai viņu locekļu vairums vēl ir neapzinīgs, ka starp pamata šķirām

pastāv daudz un dažādu starpelementu, akcionāri savu uzņēmumu iekārtojuši tā, ka tas apkalpo taisni šo sabiedrību nenoteikto un tumšo daļu. Aizmaskojies ar progresa masku, laikraksts tad arī piekopj vistumšāko un reakcionārāko politiku, piemērodams to pilnīgi savu lasītāju garšai. No katras viņa lejas dveš pretim kails naids pret it visu, kas saistās ar cīņu par tautas plašāko masu labāku nākotni. Tukši un sekli joki vieniem, tirgus ziņas un sludinājumi otriem, «aprīļa zinātne» un «sagāšanas» teorijas trešiem, bet par visu — riebīga, aizmaskota denunciācija un uzbrukumi sabiedrības progresīvākai daļai un it īpaši strādnieku šķirai un viņas centieniem, — lūk, tie tīkli un barība, ar kuriem «Dz. V.» zvejo un baro savas lasītāju aprindas. Sabiedrības progresīvie elementi no «Dz. V.» jau sen ar riebumu ir novērsušies, strādnieki pat atklātu boikotu pret to pasludinājuši.

Šai netīrā uzņēmumā jau kopš pāris gadiem strādā līdzi dzejniece Aspazija, dzejniece, kuru sabiedrības nemantīgās šķirās ir paraduši uzskatīt par savu centienu un ilgu izteicēju. Kā mazas, zaļas oāzes smilšu tuksnesī, kā sarkanas magones starp tārpainām kāpostu galviņām laiku pa laikam parādījās glīti dzejolīši, parakstīti no Aspazijas. Citus laikrakstus un it īpaši strādnieku izdevumus dzejniece bija aizmirsusi — skaitīja gan ir tie viņu par savu līdzstrādnieci, bet vārda pēc. Kas pazina «Sidraba šķidrautu» un kas Aspaziju nezin kādēļ ir paraduši domāt kopā ar Raini, tie paraustīja plecus, bet tomēr klusēja. Bet tad «Dz. V.» mēslu bedrēs notika mazs konflikts starp dažiem «līdzstrādniekiem»: vai aizrijušies paši no saviem sanestiem bulvāra dubļiem vai par daudz aptašķīti no kāda sava kolēģa — tas nekrīt svarā, — daži «līdzstrādnieki» sāka kliegt «karaul» un meklēt patvērumu kādā citā «iebraucamā vietā». Dzejniece Aspazija, kura, pēc pašas vārdiem, nodarbojoties tikai ar to literatūru, kas «runā to kluso valodu, kuru dzird tikai nākotne» (un arī Āronu Matīss. — Red.), bija atradusi par vajadzīgu ar kādu demonstratīvu vēstuli iejaukties «līdzstrādnieku» konfliktā un paziņot, ka arī viņa dumpīgos «līdzstrādniekus» nosoda. Vai jutusies apvainota, ka viņas izredzēto laikrakstu kādi tur sociālisma ķengātāji un «sagāzēji» uzdrošinājušies nosaukt par «bulvāru lapu», vai nopietni gribēdama izšķirt ar savu «kluso nākotnes valodu», kuriem no sastrīdējušamies dubļu racējiem taisnība, — arī tas nekrīt svarā. Ar savu demonstratīvo uzstāšanos Aspazija bija nokritusi no savas «klusās nākotnes» debesīm visnetīrākās «Dz. V.» politikas purvā, bija netiešā kārtā pabalstījusi visu «Dz. V.» — i tirguņ ziņas un tukšos jokus, i riebīgos uzbrukumus un denunciācijas. Protams, arī agrāk to visu Aspazija darīja, kamēr vien strādāja līdzi «Dz. V.», tikai tagad tas tika atklāti un demonstratīvi apliecināts.

Pret šādu Aspazijas soli parādījās Pēterburgas studentu-marksistu atklātā vēstule, pēc viņas pāris Aspazijas vēstules un beidzot trešā, kurā Aspazija paziņo, ka pagaidām tā atturas no līdzdalības laikrakstos un uzturēšot neitralitātes stāvokli. Ar to tad Aspazijas «nomaldīšanās» pagaidām būtu izbeigta. Atliek tik pavilkt tai strīpu apakšā.

Vispirms jāaizrāda, ka mums Aspazijas konflikts tikai tik daudz interesēja, cik tam piemita sabiedrisks raksturs. Šai ziņā ļoti ļoti pareizi tiek aprādīts vairākos mums iesūtītos strādnieku rakstienos un no preses orgāniem arī «Dzīvē».

Lasītāji sapratīs, ka lieta še grozās ne tikai ap Aspaziju vien, bet ap ikkatru žurnālistu, rakstnieku un mākslinieku, kuri sevi skaita vai nu par sociāldemokrātiem, demokrātiem, liberāļiem utt. un kuri savos ražojumos var dot tikai savu pasaules uzskatu, bet tomēr iesūta šos ražojumus tādos preses orgānos un izdevumos, kuri spraudu̇ši par mērķi šos uzskatus taisni apkarot. Priekš tā pasaules uzskata, kuru mēs aizstāvam, nevar būt divu domu, ka šāda braukšana drīz vienā lēģerī, drīz otrā ir nosodāma. Tā, piemēram, sociāldemokrāta publicista, mākslinieka utt. līdzstrādāšana birģeliskā presē nozīmē ne tikai savu ieskatu zināmu piemērošanu un mīkstināšanu, bet arī — un tas ir galvenais — lasītāju mānīšanu un savu ienaidnieku pozīciju stiprināšanu. Gluži to pašu var sacīt par demokrāta un liberāļa līdzdarbošanos reakcionāru un galējo labo lēģerī. Piemēra labad aizrādīsim uz «progresīvo» «J. D. L.». Netālā pagātnē, kad strādniekiem nebija savu orgānu, daži no kreisajiem publicistiem bija sabraukuši šinī lapā. Līdzās marksistiska virziena rakstniekiem parādījās visnetīrākie marksisma noķengāšanas raksti, bet marksisti rakstīja tik un necēla ir ausi. Šķitās, ka tie skatījās tikai uz to, ka viņu raksti netiek pārāk stipri sakropļoti un, galvenais, ja dabon par tiem honorāru. Saprotams, ka «J. D. L.» akcionāri un laikraksta virziena noteicēji to ļoti veikli izlietoja kā «progresa» masku un uzlaboja savu uzņēmumu, mānīdami un pievilkdami klāt lasītājus iz strādnieku aprindām.

Še gan mēģinās iebilst, ka visu to var attiecināt tikai uz žurnālistiku, bet nekad ne uz mākslu, jo māksla esot «bezpartejiska» un paceļoties pāri par visiem virzieniem. Pret šo iebildumu jau tik daudz rakstīts un aprādīts viņa nepamatīgums, ka vēl vairāk par viņu rakstīt turam par lieku. Še tikai jāaizrāda uz to, ka starpība starp abiem veidiem pastāv gan, tomēr ne tik daudz pēc lietas satura kā vairāk formas pēc. Kamēr žurnālists ir spiests aizstāvēt un pabalstīt zināma izdevuma virzienu un programu tiešā ceļā, mākslinieks to pašu izdara netiešā kārtā, piedodams ar saviem ražojumiem zināma virziena laikrakstam vai izdevumam lielāku popularitāti un uzticību arī pie tām aprindām, no kurām, pēc vispārēja virziena skatoties, to vismazāk varētu sagaidīt. Lūk, kādēļ arī pilnīgi ticam Aspazijas sirsnī-

gam apgalvojumam, ka viņa nebūt negrib pabalstīt «Dz. Vēstn.» politiku; viņa to tomēr izdara.

Kā redzam, tad priekš mums jautājums neaprobežojas tikai ar Aspazijas līdzstrādāšanu «Dz. Vēstn.» un vēl mazāk ar kādu tur konfliktu starp dažiem bulvāru lapas «līdzstrādniekiem», bet vispārīgi par līdzstrādāšanu tādos izdevumos, kuru virziens ir gluži pretējs līdzstrādnieku pasaules uzskatam. Ja Aspazijas vārdiem un darbiem nepiemistu sabiedrisks raksturs, ja viņa priekš sabiedrības plašākām aprindām patiešām būtu tikai demokrāte, mums būtu gluži vienaldzīgi, vai viņa strādā līdzi «Dz. Vēstn.» vai «Rīgas Avīzē», vai kādā nebūt citā laikrakstā. Bet, tā kā mums birģeliskās demokrātijas nav, — izņemot mazu saujiņu varbūt, — kas saprastu un sekotu tām idejām, kuras Aspazija pauž savā mākslā, tad likteņa ironijai ir paticis, ka viņa ir tapusi par sociālās demokrātijas mākslinieci, par sabiedrības nemantīgo šķiru ilgu un centienu paudēju. Un, kā šīs nemantīgās šķiras tiek aizskartas, kad viņas publicisti pārdod savas spalvas un iebrauc lomu vilkt viņām naidīgos ūdeņos, tāpat viņas tiek aizskartas, kad viņu ilgu uņ labāko jūtu paudēji novēršas no viņu izdevumiem un strādā līdzi tādos izdevumos, no kuriem tie ar īgnumu novēršas, kā tas, starp citu, notiek arī ar «Dz. Vēstn.».

> «Mēs gaidām, lai mūsu rakstnieki rakstītu mūsu laikrakstos, jo tie ir nešķirami saistīti ar mūsu ilgu un centienu izpaudumiem, mēs gaidām, lai tie ignorētu sindikātu redakcijas, kuras apvieno mūsu uzņēmējus un pelēkos baronus pret mūsu «pārmērīgām prasībām».»

Tā raksta kādi 50 Augškurzemes kalpi, kuri šinī lietā mums iesūtījuši savu spriedumu.

Aspazija, griežoties ar savām vēstulēm un paskaidrojumiem pie strādnieku šķiras, i domāt nevarēja iedomāties, ka taisni šī šķira ir tā, kurai viņa vistuvāk ir tikusi un kura vislabāk prot to cienīt. Un, kad Aspazija raksta «J. D. Lapā»:

> «Bet strādniekiem, kuriem jāizpilda slepeno kungu pavēles, taču ir jārīkojas atklāti ... Ja patiešām šis aklais padevības un dresūras gars, kurš paklausa kaut kuru anonīmu kungu vājumam, ir pārņēmis plašākas masas, tad lai tas nāk ar savām slepenām aģitācijām, ar saviem biedrību un pulciņu lēmumiem un rezolūcijām, lai nāk visi uz mani vienu ...» —

tad jāatzīst, ka nav vairs netaisnīgāka pārmetuma un uzbrukuma strādniekiem, kas izteikts šinīs vārdos. Vai patiešām Aspazija tik maz ir pazinusi to šķiru, pēc kuras sprieduma viņa griežas?! Vai viņa patiešām domā, ka strādnieki viņas dēļ ies «celt vētru ūdens glāzē»: pieņemt rezolūcijas un lēmumus savos pulciņos un biedrībās, kad šīs organizācijas tiem kalpo priekš

daudz lielākiem un svarīgākiem uzdevumiem?! Vai patiešām Aspazija domā, ka strādnieki ir tik mazi bērni, kas ļausies vadīties no studentiem, kuri, pēc viņas pašas vārdiem, nākotnē izlobīsies par kadetiem un gatavo sev karjeru?! Ļausim, lai atbild uz to paši strādnieki:

> «Jāpaskaidro, ka strādnieki nebūt nav tādi mazi bērni un akli paklausītāji, par kādiem Aspazija viņus uzskata... No augšā sacītā mums jākonstatē, ka Aspazijas loģika ne ar ko neatšķiras no «Rīgas Avīzes», kura tāpat uzbrūk strādniekiem un gānās par dogmām, ka viņi paklausot slepeno kungu mājieniem... Mēs, strādnieki, šinī lietā būtu izturējušies indiferenti, ja Aspazija nebūtu aizķērusi savā polemikā arī mūs.»

Tā raksta strādnieki. Pie tam jāpiezīmē, ka šie «lēmumi» nav tikuši izvesti ne pulciņos, nedz biedrībās. Kaut gan Aspazija savos paskaidrojumos teicās stāvam ārpus katras politikas, tomēr, kā lasītāji redz, līdzstrādāšana politiskā laikrakstā un pie tam vēl tik netīrā kā «Dz. V.» nav palikusi bez sava iespaida. Var redzēt, ka, arī «tālumā dzīvodama», Aspazija ir sekojusi ne tikai «tīrai mākslai», bet arī lasījusi visu savu izredzēto laikrakstu un arī to, ko raksta viņā Jankavs un citi «Dz. V.» melnie bruņinieki. Un tas tikai vēlreiz pastrīpo to, ka arī patiesa demokrāta līdzstrādāšana reakcionārā laikrakstā spiež piemēroties un zināmā mērā nolaisties līdz šā laikraksta vispārīgam līmenim.

Jau aizrādījām, ka aizkustinātais jautājums neaprobežojas ar Aspaziju vien. Aspazija, kā plaši pazīstama atklātības strādniece, deva tikai impulsu, ierosinājumu priekš jautājuma plašākas apgaismošanas. Un, ja mēs Aspazijas līdzdarbību «Dz. V.» nevaram atzīt par pareizu, tad taisni nosodāma ir to žurnālistu un publicistu rīcība, kuri sevi skaita par marksistiem un sociāldemokrātiem, bet tomēr strādā nevis sava virziena izdevumos, bet birģeliskos un it īpaši tanīs «iebraucamās vietās», kuras no «Dz. V.» un «Druvas» atšķiras ja daudz, tad tikai ar savu izkārtni.

Sabiedriskais atplūdu laikmets beidzies. Sākas jau jauni uzplūdi un spēku mobilizācija, tādēļ ir laiks, ka ikviens ieņem savu pareizo vietu un nošķiras no tiem «draugiem», ar kādiem sagadījās kopā dzīvot reakcijas naktī. Lai iet renegāti un «nodevīgas spalvas» — ne tos mums atgriezt atpakaļ un nožēlot: priekš viņiem «iebraucamās vietas» radītas. Bet tos mēs saucam zem agrākiem karogiem, kuri palikuši tiem uzticīgi, bet nomaldījušies, smagu apstākļu spiesti. Un mēs esam dziļi pārliecināti, ka arī Aspazija to darīs. Viņa, kura cīņas troksnī dzimusi un augusi, — ne viņas dabā palikt par pasīvu un neitrālu novērotāju.

«Jaunais Laiks», 1912. g., 28. janvārī, Nr. 8.

[ASPAZIJAS STRĪDUS LIETĀ]

Aspazijas strīdus lietu,

kuru pagājušā gada beigās tik neglītā kārtā sacēla mūsu «marksisti», dokumentāriski apgaismo kāda nupat klajā nākusi brošūra «Aspazija, prese un strādnieki. Viņu pēdējā laika attiecību kritisks raksturojums no Ķibuļu Andreja»[1]. Izrādās, ka autors ir kāds no vietējiem strādniekiem, kas brošūrai piešķir jo sevišķu svaru. Šai brošūrā iespiesti visi raksti, ko vien šai lietā rakstījuši «marksisti», laikraksti un pati Aspazija līdz tam brīdim, kad pēdējā izskaidroja galīgi savu stāvokli pret politisko dienas presi. Te nav nekas slēpts, bet viss atklāts un uzrādīts, ar raksturojumiem un pakritizējumiem pa starpām, diezgan asprātīgi un vietām pat ar humoru. Ar gandarījumu varam atzīmēt, ka autors strīdīgajā jautājumā centies turēties pie taisnības un godīguma principa. Mums un Aspazijai autors piešķir visās galvenās lietās taisnību. Atstāstīsim piemēra dēļ gabaliņu, kur aprakstīta mūsu pretinieku laikrakstu taktika un «taisnības» mīlestība pret mums, kā arī autora gala slēdzienus. 39. lpp. lasām šādi:

««Dz. Vēstn.» 3. numurā parādījās ziņa, it kā «J. Laiks» būtu atraidījis kādas viņam no strādniekiem pienestas atsauksmes Aspazijas lietā, jo nebijušas ieturētas «stingri marksistiskā garā». Pēc tam strādnieki griezušies pie «J. D. Lapas», bet ar tiem pašiem panākumiem. Ziņa, liekas, pilnīgi no gaisa grābta, jo nevar tak būt, ka «J. L.» atraidīs strādnieku atsauksmes pēc tam, kad viņš pēc tām ir griezies pie strādniekiem, kad viņš savā 39. numurā pats taisni uzaicina: «Tātad vārds strādnieku šķirai...» — utt. Jādomā, «Dz. V.» te būs pastrādājis «nekulturālu beztaktību», tās būs tikai no viņa «sadomātas muļķības», un tamdēļ ar nepacietību jāgaida, kā «J. L.» tam «sados», jo tas kā «proletariāta aizstāvis», būdams ar nopietniem uzskatiem, jokus nemīl.

Tas («J. L.») savā 3. numurā tad arī nosauc šo «Dz. V.» ziņu par «Dzimtenes Vēstneša» «pļāpāšanas brīvību» un «pasaciņu» un «Dz. V-sim» par apmierinājumu paziņo, ka viņam esot gan iesūtītas vairākas desmitas šādas rezolūcijas, bet, ka kāda būtu tikusi atraidīta, to viņš nesaka. Bet reiz jau «Dz. V.» ziņa ir «pasaciņa», tad, protams, tāda gadījuma nav bijis...

Bet pagaidīsim vēl, ko teiks otra, nedaudz mazāk progresīva avīze, kurai arī patiesība rūp vairāk nekā abonentu skaits, — paklausīsimies, ko teiks «J. D. L.», kuru arī nekaunīgais «Dz. V.» ir šai lietā iepinis. Tā savā 6. num. pārdrukā vārdu pa vārdam min. «J. L.» «atspēkojumu» un no savas puses vēl «sadod»

[1] Zem Ķibuļu Andreja pseidonīma slēpjas «Dzimtenes Vēstneša» korektors A. Spriņģis, J. Jankava ideoloģijas piekritējs. *Sakārtotāji.*

«Dz. V.» pa «nagiem». Tātad skaidrs kā diena: «Dz. V.» ir samelojies! Bet, tā kā jautājums diezgan svarīgs, jo tiek apvainots plaši pazīstams laikraksts par prastu meli, tad lūkošu arī uzdot cien. «J. L.» un «J. D. L.» redaktoru kungiem dažus jautājumus, un es ceru, ka viņi kā progresīvi cilvēki lietas labā no atbildēm neatteiksies. Tātad, «J. L.» redaktora kungs, būsiet tik laipni atbildēt: 1) Vai cien. redaktora kungs neatminas, vai pie viņa ceturtā ziemas svētku dienā neieradās kāds viņam diezgan labi pazīstams cilvēks, kurš arī pats diezgan daudz pūlējies pie «J. L.» nodibināšanas un nostiprināšanas, un vai šim cilvēkam nebij rokā kaut kāds no vairāk plaši pazīstamiem strādniekiem parakstīts papīrs? 2) Vai uz šā papīra nebija rakstīts kaut kas, kas attiecas uz Aspaziju? Piemēram, vai tur nebija teikts, ka strādnieki Aspaziju cienījuši un cienī; ka viņi uz Aspaziju nekad nav skatījušies kā uz s-d., bet kā uz demokrāti un ka nevar mākslinieciem uzspiest partijas disciplīnu un noteikt, kur lai viņi savus darbus ievieto. Vai tur vēl nebij teikts, ka viss studentu-marksistu uzbrukums Aspazijai ir tikai neizprotams pārpratums. 3) Varbūt atminat, vai pie šī raksta apspriešanas nepakavējās viss redakcijas sastāvs apm. 2 stundas un vai galu galā pār Jūsu cien. lūpām nepārvēlās vārdiņš «nevaram ievietot». Lai Jūs labāk varētu atminēties, tad atgādināšu, ka tur parakstījušies nebij «no provokatorisku jankavistu» lēģera, bet Jūsu pašu uzticamie pavalstnieki. Bet, kamēr Jūs apdomāsieties, es lūkošu pieiet «J. D. L.» redaktora kungam tuvāk, varbūt viņš man varēs atbildēt uz sekošiem jautājumiem. 1) Vai vienu dienu vēlāk arī pie Jums, «J. D. L.» red. kungs, neieradās tas pats cilvēks ar to pašu papīru rokā? 2) Vai uz šī papīra, bez jau pievestā, nestāvēja starp citu vēl šādi vārdi: «Strādniekiem vēl savas mākslas nav, jo polit. ekonomija nav lirika un statistika iz strādnieku dzīves no Andreja Upīša nav vēl māksla.» Tālāk: «Kamēr ceturtai šķirai savu gara milžu nav, tikmēr mēs lasīsim Aspaziju un Raini un ne Upīti; «Sidraba šķidrautu» un ne «Balsi un atbalsi». 3) Vai Jūs šim strādniekam neteicāt, ka Jums nepavisam vairs negribētos aiztikt pašu Aspazijas lietu, bet tikai, kur iespējams, sadot Āronu Matīsam? Un vai Jūs viņam nejautājāt, cik apmēram vēl būtu starp strādniekiem, kas par Aspaziju un Upīti tāpat domā kā tie, kuri šo papīru parakstījuši? Un, kad Jums atbildēja, ka viņam visos arodos ļoti daudz pazīstamu un tamdēļ varot droši teikt, ka tāpat domājot Rīgas strādnieku lielākā daļa, — vai tad Jūs nejutāties diezgan neveiklā stāvoklī un nelūdzāt viņu, lai atļauj nostrīpot par Upīti teikto, tad pārējo nodrukāšot arī. Bet, kad tas uz to neielaidās, tad izmēģinājāt vēl vienu «kulturālu» līdzekli — gribējāt to papīri saplēst, lai nevarētu citur vairs ievietot, — un, kad arī tas neizdevās, tad piesaucāt vēl Asara jaunkungu palīgā un aprunājušies atbildējāt: «Diemžēl, nevaram!» Vai neatminat,

«J. L.» un «J. D. L.» red. kungi, šādu «pasaciņu»? Pagaidām, kamēr Jūs atminēsieties, es uz savu risku novelšu tos melus no «Dz. V.» un pārvietošu Jūsu pusē.

Tā, tā — redaktoru kungi! Tāda tā Jūsu kārotā vārda brīvība, tāda tā Jūsu «nevarēšana liegt izteikties atklātības ieskatiem sava laikraksta slejās», tāds tas «vārds strādnieku šķirai»!

42. un turpmākā lapas pusē autors raksta:

«Pēdējais no avīžu rakstiem, ko es savā apcerējumā varu uzņemt, ir sekojošs «J. L.» 4. nr. trekniem burtiem nodrukāts paziņojums:

«Kā mums no Cīrihes raksta, tad Aspazija nosūtījusi «Dz. V.» paziņojumu, kurā viņa oficiāli atsakās no katras tālākas līdzstrādības šinī orgānā.»*»

Ka to tikai «J. L.» un «J. D. L.» vajadzēja, to mēs zinām. Ar kādiem līdzekļiem tas tika panākts, arī pa daļai zinām. Bet, kā pie tam ņemti varbūt vēl c i t i līdzekļi palīgā, par to arī nevar būt daudz šaubu, tāpat kā nav šaubu par to, ka pie «J. L.» un «J. D. L.» arī viņa nestrādās, — ko panākt bij viņu mērķis, — kamēr vien pastāvēs šo redakciju tagadējais sastāvs un viņu dresūras paņēmieni. Tomēr to nopelnu mēs viņiem nevaram apstrīdēt, ka ar saviem paņēmieniem viņi spēja dzejnieci tiktāl sarūgtināt, ka tai bij jāatsakās no līdzdarbības mūsu dienas presē.

Bet kāds tad nu galu galā bij šīs lielās literāriskās kaujas rezultāts? Kurā pusē palika uzvara? Vai arī te kāda no karojošām pusēm nepiedzīvoja Mukdenu un Cusimu? Vai netika novērota diezgan nevīrišķīga citu priekšā bīdīšana, slēpšanās aiz citu mugurām un atkāpšanās no ieņemtām pozīcijām? — Tie visi ir tādi jautājumi, ar kuriem derētu katram tikt skaidrībā, lai zinātu, kādu stāvokli ieņemt tamlīdzīgos gadījumos nākotnē. Bet ceru, ka man būs izdevies visu šīs cīņas gaitu tik saprotami izlikt, ka katrs pats būs par uzstādītiem jautājumiem pie atbildes nācis. Un priekš tiem, kas negribēs saprast, man, protams, līdzekļu nav, un priekš tādiem mans apcerējums arī nav domāts.

Kas vēl no šīs lietas izriet, ko es kā strādnieks varētu strādniekiem ieteikt, būtu: mazāk dogmatisma, mazāk vienpusības, bet vairāk kritikas, vairāk intereses un gribas! Neuzņemt neko kā jau pilnīgi gatavu, pie kā vairs nebūtu ko pielikt, nedz ņemt. Šaubīties par katru patiesību, zem kādas flagas viņa arī jums

---

* Šai vēlāk pienākušajā («Dz. V.», Nr. 12) Aspazijas paskaidrojumā viņa ne no viena neatsakās un ne pie viena «nepiesakās», bet paziņo, ka ieņem neitrālu stāvokli un par iemeslu tam uzdod laikrakstu strīdus ap viņu.

Ķib.[u|u] Andr.[ejs]

netuvotos. Uzstādīt pie katras parādības, pie katras mācības, pie katra vārda jautājumu: par un pret. Neuzskatīt kaut ko vienu par svētu un neaizskaramu un otru par zemu un nicināmu, pirms neesi viņos abos iedziļinājies un abus pārbaudījis; neuzskatīt vienu par draugu un labvēli un otru par ienaidnieku un nelieti, pirms neesi skaidrībā ar viņu mērķiem un nepazīsti viņu darbus. Sevišķi uzmanīgi jābūt pret tādiem draugiem, kuri par draugiem paši piedāvājas. Cik nav ēzeļu lauvas ādā un vilku avju ādā! Galvenais, vajaga sargāties no vienpusības literatūras lasīšanā. Atkratīties reiz no šīs sektinieku pazīmes! Ja mēs lasīsim kā turki tikai korānu, tad mūsu skats arī nesniegsies korāna mācībām daudz pāri. Nevajaga tamdēļ vien kādu laikrakstu uzskatīt par proletārisku, ja viņš par tādu saucas, un otru par provokatorisku jeb citādi, ja viņa pretinieki un konkurenti viņu par tādu grib nostādīt. Bet censties pašiem analizēt un svērt, salīdzināt vienu ar otru un tiklab no viena, kā no otra paturēt to, kas derīgs, un atmest to, kas nederīgs. Nekad neaizmirstiet Raiņa vārdus:

Pats cīnies, palīdz, domā, spried un sver,
Pats esi kungs, — pats laimei durvis ver, —

jeb Aspazijas:

Es spēju dot
Tik to, ko cenšoties tu pats sev dod,
Tev pašam savu zvaigzni vajag radīt.»

[M. Āronš]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 4. februārī, Nr. 29.

ASPAZIJA, PRESE UN STRĀDNIEKI

Viņu pēdējā laika attiecību kritisks raksturojums no Ķ i b u ļ u A n d r e j a. Autora apgādībā, Rīgā, 1912. g., maksā 20 kap.

Ar šādu virsrakstu nesen iznāca kāda 43 lappuses bieza brošūra, kuras autors — kāds strādnieks, kā viņš pats reklamējas brošūriņas teksta daļā, — uzmetas par dedzīgu Aspazijas un arī «Dzimtenes Vēstneša» aizstāvi pret Pēterburgas studentu «demonstratīvo uzbrukumu» Aspazijai.

Brošūriņas autors solās tuvāki iepazīstināt strādnieku šķiru ar Aspazijas lietu, kā arī iepazīstināt strādniekus ar to «nekrietno rīcību» un tiem «neglītiem paņēmieniem», kādus šinī lietā piekopuši un lietojuši Pēterburgas studenti-marksisti un latviešu progresīvie laikraksti pret Aspaziju un arī pret strādniekiem.

Visa brošūriņa galvenām kārtām pildās ar izvilkumiem no «Jaunā Laika», «J. D. L.» un «Dzimt. Vēstneša» rakstiņiem par

Aspazijas lietu. Paša autora domas izteiktas 6 lappusēs un stipri smaržo pēc melnsimtnieciski jankavisko «dakteru» receptēm.

— *s.*

«Dzīves» pielikums, 1912. g., 10. martā, Nr. 10.

PĒTERBURGAS «MARKSISTU» CIŅAS PAŅĒMIENI ASPAZIJAS LIETĀ

Mistiskie Pēterburgas «marksisti» griezušies šinīs dienās arī pie Maskavas studentiem ar lūgumu pabalstīt viņu «protestu alias konstatējumu» dzejnieces Aspazijas lietā. — Ja kāda daļa Maskavas studentu tiešām pievienotos šim protestam, tad arī pārējie studenti, kas šādu pseidomarksismu neatzīst, būs morāliski spiesti izteikties plašāk šinī lietā.

Vairāki Maskavas studenti un kursistes

«Marksisti» tagad uz visām pusēm kūda pret mums. Tā viņi sarīkošot tā saukto 50- vai 100-vīru demonstrāciju — lai mūs galīgi «satriektu». Nogaidīsim.

[M. Ārons]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 9. februārī, Nr. 33.

ASPAZIJAI

Nākotnes blāzma apdzisa,
Ikdienas ilgas pārņēma,
Jankavu perēklī novilka mani.
Lai skan nu Vēstneša zvani:
«Tagad mani
Vētras zvani,
Pārvarēti liesmu gari,
Izkaroti kāvu kari.»

V. Kņloriņš].

«Jaunais Laiks», 1912. g., Nr. 38.

BALSIS IZ PUBLIKAS

Cien. redakcija!

Laipni lūdzam nodrukāt sekojošo:
Plaši izplatītā avīze «Dzimtenes Vēstnesis» jau vairākus gadus no vietas, tērpdamās veikli demokrātiskā maskā, kalpo

apzinīgi reakcijai. Neatradīsim gandrīz neviena «Dzimt. Vēstneša» numura, kurā nebūtu gari jo gari uzslavas raksti Rīgas Latviešu biedrībai un viņas aprindām, tautiskiem cienīgtēviem, izkroplotai tautskolai, lubu literatūrai un vispār atpakaļrāpulīgai darbībai. Bet, lai ar šiem tumšiem darbiem neatraidītu lasītājus un strādnieku aprindas, «Dz. V.» mēdz arī pa reizei runāt kaut ko par progresu, reformām, demokrātismu, mākslu, zinātni. Vēl vairāk: savu reakcionāro nodomu izvešanai minētā lapa lieto neētiskus, netīrus līdzekļus, kādus necieš neviena kaut cik godīga žurnālistika. Tā «Dz. V.» sistemātiski nepareizi apgaismo un atstāsta strādnieku biedrību darbību un viņu centienus (tāpēc arī minētās biedrības «Dzimt. Vēstnesi» boikotēja); centās pašā sākumā nomākt Latviešu skatuves biedrību un visādi bremzēja tās turpmāko darbību (sk. «Dz. V.», 173. num., 1908. g. un num. 80, 116, 120, 1909. g.); denuncēja Latviešu skolotāju biedrību, viņas kursus un žurnālu «Izglītība» (tādēļ biedrība tika slēgta; sk. «Dz. V.», 128. un 130. num., 1911. g.); pilnīgi noklusēja valstsdomnieka Priedkalna 7. janv. lekciju; izmantoja patīgiem nolūkiem Aspazijas privātu vēstuli (sk. «Dz. V.», 1911. g., 27. oktobra num.); nekaunīgā kārtā apmētāja ar dubļiem latv. demokrātisko rakstnieku darbus un personas (piem., Fr. Roziņu, Andr. Upīti; sk. «Dz. V.», 212.—217. num. un 300. num., 1911. g.); un pulcina ap sevi visādus renegātus, literāriskus Azefus utt., utt.

Tāpēc mēs, apakšā parakstījušies Pēterburgas latviešu studenti un studentes, ar īgnumu novēršamies no šādas lapas un nosodām to demokrātu rīcību, kuri tur vēl par iespējamu līdzstrādāt «Dzimtenes Vēstnesī» vai to citādi pabalstīt.

J. Alksnis, P. Dripe, Ed. Volfs, E. Kurmīts, Kārlis Kalniņš, A. Āboliņš, V. Inveiss, P. Šķipsna, C. Goldberg, A. Dukur, O. Līcis, M. Eizenberg, Ābel, M. Asar, Fr. Lazdiņš, L. Līc, O. Jušēn, A. Dreimans, A. Koks, R. Āboliņš, J. Jurgens, R. Plauks, A. Rozenbergs, T. Veiss, Volfbahs, E. Zeidmans, E. Ārgals, M. Mežanc, A. Vēver, A. Kučer, J. Lauberg, E. Dobelstein, L. Blumentāl, M. Rusman, E. Āboltiņ, B. Leja, A. Pele. M. Braurej, M. Beker, E. Tūbel, R. Lindiņš, A. Šmits, A. Bērziņš, Ed. Kalniņš, J. Lejkarts, A. Baltkauls, E. Meijers, R. Zvagur, G. Delle, J. Jozutis, M. Jaunbrakman, K. Melbārd, J. Heils, M. Pampe, V. Heils, J. Zels, G. Lejnieks, R. Veidemans, E. Silarājs, M. Liniņ, Jonas Vilkaitis (leišu rakstnieks, bij. «Rigos Naujenos» vadītājs).

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 21. martā, Nr. 67.

KAS MŪSU STUDENTIEM VISPIRMS BŪTU JĀIEMĀCĀS?[1]

Dažu Pēterburgas studentu lielīgais, tukšais protests pret «Dzimtenes Vēstnesi» un šās avīzes redakcijas izziņotās studentu vēstules viņai un kantorim ar tik kļūdaino latviešu valodu mani pamudina mūsu studentiem uzsaukt: iemācieties papriekšu savu tēvu valodu, iepazīstieties papriekšu ar savu tautu un viņas patiesām vajadzībām — tad tikai sāciet «dzīt» augsto politiku, sāciet praktizēt «marksismu» utt. Ieteiktu šiem mūsu protestētājiem studentu kungiem, tāpat visai lasītājai publikai, iegaumēt kādu rakstu, kas bij iespiests «Jaunās Dienas Lapas» 1910. g. 92. numurā ar uzrakstu «Latviešu inteliģence un latviešu valoda». Tajā lasām apkaunojošus vārdus, kā arī faktu pievedumus par mūsu studentu (sevišķi Pēterburgas st.) vājo latviešu valodas prašanu. Tur lasām: «Ir atklāts noslēpums, par kuru visi zvirbuļi čivina uz jumtiem, ka liela daļa no latviešu inteliģences — un to starpā jo lielā mērā arī no latv. studentiem — neprot pienācīgi latviski, izturas vienaldzīgi un nolaidīgi pret latviešu valodu, sabojā tās formas, jauc teikumiem pa vidu krievu vārdus; katrs lieto gandrīz savādu ortografiju, pie tam brīžiem tādu, brīžiem atkal citādu.» Rakstītājam bijusi izdevība iepazīties oriģinālā ar tiem lūgumrakstiem, ko iesnieguši vairāki latviešu studenti kādai Zinību komisijas studentu stipendiju izdalītāju komitejai dēļ pabalstiem. No šiem lūgumiem liela daļa bijusi sastādīta ļoti nepareizos «latviešu» valodas teikumos (par tādu greznumu kā noteiktu ortografiju jau nemaz nerunājot). Te daži piemēri no šādas studentu valodas.

Kāds iesāk tā: «Stud. Kalna Institūta NN (vārds) lūgums» (t. i., pēc krievu parauga ņemts: Студент Горного Института (такого-то) прошение).

Un turpat tālāk: «Tā kā mans tēvs pagasta skolotājs un mazi brāļi, kuriem arī vēl skolas vajadzīgas, tad... maizes jautājumu nākas izspriest vienam pašam.»

Otrs iesāk tāpat: «Students Kalnu Instit. (tas un tās — stingrā nominatīvā) lūgums...» Un turpat tālāk: «60 rbļ. man izsniedza profesūra, Kalnu institūta» (t. i., профессура Горного института tikai ar latviešu vārdiem)... «Jāliecina, ka profesūra manam lūgumam atnesās ar ievērību»... «Tādēļ lūdzu atnesties manam lūgumam nopietni un ar ievērību un izsniegt visu lūgtu summu.» (Latvieši turpretim par govīm mēdz teikt, ka tās «atnesušās», kad tām piedzimst telēni.)

Trešais saka starp citu: «Griežu sevišķu vērību uz to, ka atrodos pilnīgi patstāvīgs, bez tam acumirklī atrodos bez darba...»

[1] Ar šo rakstu aizsākās īpaša līnija Aspazijas polemikā ar šaurāku, speciālāku raksturu. *Sakārtotāji.*

Kāds cits pašu «Pēterburgu» raksta ar «h» un ar to pašu burtu apbruņo arī burtu «t», rakstīdams «mathematika».

Vēl viens raksta: «Nedabodams nekāda pabalsta, man ir līdzekļi jāsagādā, stundas pasniedzot...»

Vēl kādā citā atrodas šāds neteikums: «Atrazdamies ļoti nelabvēlīgos materiālos apstākļos, jo dzīvoju tikai no stundām un kuru pašreiz ļoti maz, kā arī jāsamaksā skolas nauda, — laipni lūdzu izsniegt man... utt.»

Tik daudz iz minētā laikraksta apcerējuma.

Vai te nav tiešām jāuzsauc mūsu studentiem šā aizrādījuma priekšgalā teiktie vārdi. Tādēļ lai izcēlies strīdus jautājums nes arī savu labumu: lai atgādina latviešu studentiem, kas viņu pirmais un augstākais pienākums. Kad tas izpildīts, kad nepieciešamais pirmais solis sperts, tad — bet tikai tad lai apskatās arī par tālākiem saviem sabiedriskiem uzdevumiem un viņu izpildīšanu!

Kāds bērnu tēvs

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 24. martā, Nr. 69.

BALSIS NO PUBLIKAS

No Kurzemes mums pienākusi iekustinātā lietā šāda balss no publikas:

Rakstā «Kas mūsu studentiem vispirms būtu jāmācās?» «Dzimtenes Vēstnesī» tiek uzstādīts prasījums, ka latviešu studentiem par visām lietām būtu jāmācās pareizi latviski rakstīt un runāt. Es gribētu iet tālāk un šādu prasījumu uzstādīt visai mūsu izglītotai jaunībai. Un tad es gribētu prasīt, lai šī jaunība arī censtos iepazīties ar mūsu tautas pagātni, ar viņas literatūru un tagadējo sadzīvi. Ir tiešām bīstama nezināšana šai ziņā sastopama, un tā atriebjas mums pašiem uz katra soļa. Kur un kā pieķerties pie mūsu vispārderīgiem kopdarbiem, kad nepazīstam savu dzīvi? Visi, piemēram, sauc pēc izglītības, bet, liekas, to neviens neievēro, ka mums mazāk trūkst izglītības kā spējas jau tagad esošo izglītību sekmīgi izmantot pašiem sevis labā. Lai te varētu dabūt skaidrību, nopietni jāstudē mūsu pašu sadzīve visos sīkumos ne vien no grāmatām, kādu nav trūkums, bet jo vēl vairāk no pašu dzīves. Lai varētu mūsu tagadējo literatūru izprast, jāiepazīstas ar senāko paaudžu darbiem, lai apzinātos, ka bērniem jābūvē uz tēvu panākumiem tālāk, gluži tāpat kā mūsu tagadējās jaunās paaudzes darbi būs akmeņi, uz kuriem viņu bērni tālāk strādās un kritizēs. Tā jau ir pasaules dzīves attīstība!

Sevišķi uzcītīgi tā jāiepazīstas ar visu mūsu tautu mūsu studējošai jaunībai, jo viņa jau grib stāties tautas darbu priekš-

galā. Studentu stipendiju drīkstētu izsniegt tikai tam, kas ir pareizi pierādījis, ka viņš prot latviski un pazīst mūsu tautas vēsturi, valodu un literatūru un tagadējo dzīvi. Tas nav par daudz prasīts — tas ir katra izglītota latvieša pienākums, kas te tiek prasīts no tagadējā studenta, prasījums, kas vēl pāri desmit gadu atpakaļ bija katra latvieša studenta svēts goda pienākums.

Latviešu studentiem, kas neprot latviski, nav tiesības latviešu lietās līdzi spriest. Tie nav latvieši! Un to taču mēs varēsim par prasījumu vispārībā uzstādīt, ka sevišķi latviešu lietās var līdzi runāt tikai tie, kas latvietis. Bet tas, kas latvietis nevīžo prast, — tas sarāvis saites ar savu tautu. Un, ja «Jaunā Dienas Lapa» šādus kungus vēl aizstāv, tiem dodama savās slejās paglābiņu, — tad tā parāda ar to arī gaiši savu krāsu.

Kāds vecs lasītājs

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 28. martā, Nr. 70.

BALSIS NO PUBLIKAS STUDENTU LIETĀ

Kāds bērnu tēvs «Dzimtenes Vēstnesī» 69. numurā uzsauc visiem studentiem iemācīties papriekšu savu tēvu valodu, iepazīties ar savu tautu un viņas vajadzībām un tad tikai nodarboties ar augstām politikas gudrībām. Atstājot šoreiz neapskatītu iztirzāto dažu Pēterburgas studentu nenozīmīgo un tukšo protestu pret «Dz. V.», gribu tikai teikt dažus vārdus par latviešu valodas neprašanu no daudziem studentiem. Katram gandrīz būs zināms, ka pa lielākai daļai gadus 5—6 atpakaļ Baltijas vidusskolās nemaz nemācīja latviešu valodu. Tagad tās lietas ir drusku grozījušās, un dažās no minētām skolām atradīsim mācību priekšmetu sarakstā arī latviešu valodu. Skolnieks varēja nobeigt vidusskolu, iestāties augstskolā, bet no latviešu valodas prašanas viņam nebija ne vēsts. Dažus gadus atpakaļ Rīgas Politehnikas studenti iesniedza lūgumu ar vairāk simtiem parakstu, lai minētā augstskolā ieved arī latviešu valodu, bet administrācija to ieskatīja gluži par lieku, atrunādamās ar līdzekļu trūkumu. Studenti no savas puses darija, lai to izvestu dzīvē, bet vai to darīja jeb arī to dara bērnu vecāki, kuri sūta savus dēlus vidusskolās? Viņi savās skolēnu vecāku sapulcēs vai arī privātā ceļā varēja gan parūpēties, lai viņu bērni prastu mātes valodu. Valoda pati no sevis galvā vis neskries, un tamdēļ arī būs netaisni tik asā formā izteikties par studentiem, kuri neprot savu mātes valodu. Lielākā daļa latviešu studentu atzīstas, ka labi jau būtu, ja pienācīgi pārvaldītu mātes valodu, varētu līdzdarboties rakstniecībā, žurnālistikā. Īpaši žurnālistikā, kā arī

citās rakstniecības nozarēs beidzamā laikā ir taisni vajadzīgi krietni spēki. Daži vēl teiks — atliek vēl pašmācība. Jā, viegli tas sakāms, bet ne izdarāms, jo tur vajag laika, kura dažam labam ir ļoti maz. Ļoti pareizi darītu, ja kāda no lielākām biedrībām, piemēram, Izglītības biedrība vai arī Latviešu biedrības Valodniecības nodaļa sarīkotu latviešu valodas kursus skolēniem un studentiem, kuriem savā laikā bija liegta iespēja iemācīties savu mātes valodu.

Beigšu savu rakstu ar uzsaukumu bērnu vecākiem: pasteidzieties ar parūpēšanos, lai jūsu bērni nebūtu tādi valodas nepratēji kā dažs labs no tagadējiem studentiem.

Kāds students

Red. piezīme. Nebūt negribam liegt, ka arī tagadējo skolu apstākļi varētu būt labvēlīgāki latviešu valodas mācībai un ka arī vecāki un tāpat pieminētās biedrības kaut ko varētu darīt šā nolūka sasniegšanai. Bet tie nebūtu galvenie noteikumi: ja studenti paši neparādīs vairāk labas gribas piesavināties pilnīgi mātes valodu, bet visu savu laiku gribēs ziedot tikai priekšā rakstīto mācības priekšmetu paveikšanai, lai iegūtu diplomu un drīzāk tiktu pie patstāvīga peļņas darba, — tad ar visideālākiem palīga līdzekļiem fakultatīvā «mātes valoda» paliks novārtā — pašai latviešu jaunatnei, zināms, par kaunu, kā tas arī bij pēdējā pēterburdznieku vispārtukšā «protesta» gadījumā.

[M. Árons]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 29. martā, Nr. 71.

PIE ĀBECES!

Pēterburgas studentu pazīstamā protesta sāpīgi trāpīts, «Dzimtenes Vēstnesis» mēģina ķepuroties pretim. Bet kā? Vai viņš taisnojas vai pierāda savu nevainību? Nē — viņš pūlas valodu nogriezt uz citām lietām, sabiedrības uzmanību no savas nesmukās sejas vērst uz pašiem protestantiem-studentiem. Viņš drukā viņam, «Dzimtenes Vēstnesim», ļoti neglītā un nepareizā latviešu valodā rakstītas vēstules, zem kurām atrodami arī dažu protestantu paraksti[1]. Un tūliņ Āronu Matīsam pie rokas «kāds» pakalpīgs «bērnu tēvs», «kāds vecs lasītājs», «kāds students» (sagaidāmi vēl citi «kādi»); tie visi prāto, kā atturēt studentus no «augstās politikas» un citām tautisku redaktoru, banku direktoru un darbinieku monopolizētām lietām un kā viņiem labāk

[1] Domāts maznozīmīgs raksts «Dz. V.» 1912. g. 68. nr., kur norādīts, ka dažas studentu organizācijas un grupas lūdz saviem lasāmgaldiem turpināt piesūtīt «Dz. V.» brīveksemplārus. *Sakārtotāji.*

iemācīt pareizu latviešu valodu. Ideālā sajūsmībā par pareizu latviešu valodu arī es, Pepermentes Pēters, traucos tautiskā laikraksta karotājiem palīgā. Pilnīgi piekrizdams «Dzimtenes Vēstneša» prasījumam, ka katram latviešu studentam jāsaprot sava mātes valoda, es šo prasījumu gribu vēl paplašināt un papildināt. Es gribu piebilst, ka arī katram avīžu rakstītājam, bet it īpaši jau ikkatram tautiskas avīzes redaktoram un par visām lietām tam, kas citus grib valodā mācīt, — pašam papriekšu jāizmācās latviešu valoda. Bet ko redzam mūsu četrdesmittūkstoš-abonentu «Dzimtenes Vēstnesī»? Visu latviešu valodnieku iebraucamā vietā — «Dzimtenes Vēstnesī»! Neticamas «parādības». Par sīkākiem «stila ziediem» un valodas «pērlēm» šoreiz nerunāšu. Bet kā par to lai nerunā, ja «kāds students», citus studentus valodā mācīdams, «grib tikai teikt dažus vārdus par latviešu valodas neprašanu no daudziem studentiem»!? Patiešām, tā neraksta «Dzimtenes Vēstnesim» nepatīkamie, apkarojamie un mācāmie studenti, bet šo studentu pamācītājs «Dz. V.» š. g. 71. numurā! Un nevis Āronu Matīsam naidīgo marksistu vēstulēs, bet paša rediģētā «Dz. V.» 69. numurā lasām šādu neaizmirstamu gabaliņu: «Aptumšošanu varēs novērot it labi ar apkūpinātu glāzi vai arī ar binokli. Apkūpinātu glāzi ieteicams pagatavot tā, ka apkūpinātajā pusē gar malām uzlipina papes strēmeles un uz tām uzlīmē vienu neapkūpinātu glāzi, lai apkūpinājums tādā kārtā būtu aizsargāts. Šo glāzi var izlietot kopā ar binokli.» Vai šī «glāze» (lasi: stikls) nav savu slaveno priekšteču — «sāls svecīšu» un «slepenās večeras» pilnīgi cienīgas? Turpinās, turpinās tradicionālais «kultūras darbs» «Dz. Vēstnesī»... Zināms, «Dz. V.» redaktors mēģinās aizbildināties ar to, ka «Jaunā Dienas Lapā» ir daudz drukas kļūdu, ka «Latvijas» redaktors raksta vēl sliktāk nekā viņš un ka «Rīgas Avīzē» vēl ērmīgāka un nelatviskāka valoda nekā «Latvijā». Bet arī tāds arguments viņu neglābs: citās avīzēs tak nestrādā speciāli valodnieki, un citiem šo avīžu vadītāji nav lielīgi mācījušies pareizību. Bet, kas cita kuprim smejas, lai pats papriekšu atstiepj taisnu savējo. Lai iemācās paši un tad lai nāk citus mācīt. Tātad pie ābeces, kungi!

Pepermentes Pēters [A. Upīts]

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 7. aprīlī, Nr. 79.

LATVIEŠU STUDENTI UN VĀJA PAREIZRAKSTĪBAS PRASĀNA

Pēc Pēterburgas latviešu studentu protesta pret «Dzimtenes Vēstnesi» pēdējais, lai varētu izlocīties no tiešas atbildes došanas par protestā minētiem faktiem, centās nostādīt šos studentus smieklīgā gaismā.

Sāka ar privātu vēstuļu drukāšanu, tad ņēma talkā «kāda bērna tēvu» atkal ar privātām vēstulēm — un pasludināja savu kategorisko spriedumu, ka tam, kas neprot latviešu pareizrakstību, nav brīv spriest par latviešu sabiedriskām lietām. Beidzot vēl kāds deva padomu neizdot stipendijas tiem studentiem, kuri neprot latviešu pareizrakstību. (Par velti, «Dz. V.» kungi, jūs uztraucaties! «Protestanti» no jums stipendijas neprasa, ne arī ņems. Lai viņu tikai pietiek jūsu «deķelāniem», kuri buldurē pa vāciski un gar sabiedriskām lietām nenopūlas.) — Vispār jāatzīst, ka tādu, kas prot latviešu pareizrakstību visos sīkumos, — nemaz nav. Mums jau vēl nemaz nav vispār pieņemtas un atzītas pareizrakstības, bet ir gan vairākas tādas, gan vecās, gan jaunās. Pat rakstnieki, žurnālisti u. c. tml., pat tādi, kuri skaitās par latviešu valodas speciālistiem, taisa kļūdas, kuras, kā Andrejs Upīts teic, pat pirmziemnieks būtu izlabojis. Runa var būt tikai par lielākā vai mazākā mērā kļūdainu valodu, bet kļūdaina viņa ir visiem. Tas pats «Dz. V.», kurš tā mēdz plātīties ar saviem «augsti cienījamiem un mācītiem» valodniekiem, ikkatrā numurā sniedz paraugus, kā nevajaga latviešu valodā rakstīt.

Tātad latviešu pareizrakstību prot vāji ne vien latviešu studējošā paaudze, bet arī latviešu rakstnieki, žurnālisti utt., kuriem tak tā katrā ziņā būtu jāprot.

Kur meklējams cēlonis tādai parādībai? Pēc viņa nav tālu ko meklēt. Šī parādība ir tās skolas politikas sekas, kurai «Dz. V.» dzied slavas dziesmas.

Kur lai iemācās latviešu pareizrakstību? Vai pagastskolā vai vidusskolā? Visiem tak zināms, ka līdz pašam pēdējam laikam kroņa vidusskolas programā latviešu valoda nebija uzņemta. Tagad tā ir uzņemta, bet netiek mācīta. Privātās vidusskolās ir tāpat. Tamdēļ, ka latviešu valodas mācīšanās nav piespiesta, viņas prašana vai neprašana nedara nekādu iespaidu uz pāreju no vienas klases otrā, — daudzi skolēni un skolnieces mācās to tikai aiz gara laika. Vainīgi pa daļai skolotāji, latviešu valodas pasniedzēji, kuri neprot savus skolēnus ieinteresēt, iesildīt priekš savas mātes valodas, — un vecāki, no kuriem daudzi aiz šauri praktiskiem aprēķiniem pat negrib, ka viņu bērnus lieki nopūlot ar latviešu valodas mācīšanu.

Nu, un pagastskolā bērniem iemāca knapi tikai lasīt un savas domas uzrakstīt citiem puslīdz saprotami. 3—4 gados nevar tak bērniem iemācīt latviešu pareizrakstību visos sīkumos. Krievu valoda vidusskolās tiek mācīta 7—8 gadi, un tad tikai abiturientikrievi uzraksta beigu eksāmenos domrakstus tikai pietiekoši labi. Bet vai kādam latvietim ir bijusi izdevība tik ilgi mācīties latviešu valodu?

Zināms, viens otrs ir bijis spējīgāks, vairāk interesējies par latviešu valodu un literatūru, bijis ideālāku skolotāju audzināšanā, kuri visiem spēkiem cenšas iemācīt saviem audzēkņiem

vairāk, nekā to prasa programa. Bet tādiem skolotājiem tak stāv «nomodā» mācītāji, inspektori un klerikālais «Dz. V.», tos denuncēdams: «Ja vaļsirdīgi atzīstamies, tad jāsaka, ka daudzi skolotāji arī tā rīkojas, ka mācītājam jāiejaucas.»

Tātad latviešu bērniem skolās nav iespējams iemācīties latviešu pareizrakstību. Bet vai studējot tāda izdevība ir? Nē, vēl mazāk!

Ikkatrs zin, cik vāji materiālie apstākļi lielam vairumam latviešu studējošās jaunatnes. Viņai jāpelna maize un jāsteidzas ar studēšanu, un, ja atliek kāds brītiņš svabada laika, tas jāizlieto, lai papildinātu savu vispārīgo izglītību, izlasītu vienu otru ievērojamu grāmatu. Mācīties latviešu gramatiku un pareizrakstību nav ne laika, ne gribas. Un viņa nav arī nepieciešami vajadzīga, ja nedarbojas līdz latviešu presē. Pats par sevi saprotams, ka tiem, kas raksta presē priekš atklātības, jāprot latviešu valoda. Turpretim cilvēkiem, kuri atklātībai neraksta, es nekad neietu uzbāzties ar latviešu pareizrakstību. Es viņiem papriekšu ieteiktu tās grāmatas, kuras tiem dod iespēju saprast savu stāvokli sabiedrībā, apkārtējo dzīvi un iespēju saskaņot savu ar sabiedrības attīstības gaitu, lai tas taptu par apzinīgu sabiedrības locekli. Nevar tak cilvēkam, vienalga, vai tas students vai strādnieks, uzlikt par svētāko pienākumu zināt latviešu pareizrakstību. Mātes valodas pareizrakstības prašana ir tikai līdzeklis, lai varētu sekmīgi strādāt sabiedriski politisku darbu savā dzimtenē, bet nekad to nevar uzstādīt par mērķi.

Par mērķi viņu var uzstādīt tikai latviešu buržuāzija, pilsonība, *à la* Veinberģis, kurai no skaļās kliegšanas — «tauta», «tautība» — briest biezie naudas maki. Tātad arī viņiem latviešu tautības ideja nav mērķis, bet līdzeklis. — Latvietis, kurš dzīvo un strādā Krievijā politiski sabiedrisku darbu, var arī latviešu valodu aizmirst, un par to neviens nevar uz viņu akmeni mest. Cilvēka sabiedrisko vērtību tak nenosaka viņa piederība pie vienas vai otras tautības un šīs tautības pareizrakstības prašanas pakāpe, bet gan viņa griba un spēja strādāt tā ideāla labā, kuru sasniedzot taptu nodibināta vispārēja labklājība un visu tautu brālība. «Dz. V.» redaktoram, saprotams, tāda ideāla nav — no viņa redzes stāvokļa tāds ideāls pat ļoti kaitīgs. Viņa ideāls — ļaudis muļķot, rādīt tiem dzīvi «caur apkvēpinātu glāzi». Tamdēļ viņš caur «bērnu tēva» muti paziņo: «Nevienam, kas neprot latviešu pareizrakstību, nav brīv spriest par latviešu sabiedriskām lietām.» Jā, cik jauki tas būtu priekš «Dz. V.», ja «tie mīļie latvieši» tādam spriedumam piekristu un izdotu Āronu Matīsam vienam to «patenti» spriest par latviešu sabiedriskām lietām!

Tad nevarētu pareizrakstību neprotošie studenti taisīt protestus, tad nevarētu latviešu strādnieki, kuri arī neprot latviešu pareizrakstību, «Dz. V.» boikotēt utt., tad «Dz. V.» varētu liet «sāls

svecītes», taisīt «večeras noslēpumus», «apkūpināt glāzes» un — raust netraucēts vientiesīgo ļautiņu grašus.

Bet nelolojiet, «Dz. V.» kungi, veltas cerības, — cilvēki ar veselu prātu, kuru materiālās intereses neprasa tādu muļķīgu atzīšanu, par jūsu ilgām tikai pasmiesies. Tie atzīst, ka par latviešu sabiedriskām lietām ir brīv spriest katram latvietim, vienalga, vai viņš prot latviešu pareizrakstību vai ne.

Savelkot visu iepriekš sacīto vienkopus, nākam pie sekošiem slēdzieniem: ir ļoti vēlams, lai ikkatrs latvietis prastu latviešu valodas pareizrakstību; bet, tā kā pēdējās iemācīšanās tagadējās skolās nav iespējama, tad nevienam nav tiesība mest uz cilvēkiem, kuri neprot latviešu pareizrakstību un nestrādā latviešu presē, ar akmeni; tiem, kuri raksta priekš atklātības, katrā ziņā jāprot latviešu valodas pareizrakstība; cilvēka sabiedrisko vērtību nenoteic pareizrakstības prašanas pakāpe; katram latvietim, vienalga, vai tas prot latviešu valodas pareizrakstību vai ne, ir tiesība spriest par latviešu sabiedriskām lietām.

Kāds students

Red. piezīme. Nevarēdami dažā labā ziņā piekrist šim rakstam, tomēr, ievērojot jautājuma svarīgumu, nodrukājām to, gribēdami ar to ierosināt jautājuma vispusīgu apspriešanu. Ka mūsu studējošā paaudze ļoti vāji prot latviešu valodu un kā uz to jāskatās, par to mēs pērn sniedzām kādu garāku rakstu.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 4. maijā, Nr. 101.

6 NEDĒĻAS LAIKA UN TOMĒR — NEKAS

Lasītājiem vēl būs atminams, ka īsi pirms gada ceturkšņa maiņas «Jaunā Dienas Lapa» mēģināja ar dažu studentu un studenteņu palīdzību panākt to, kas tai nebij izdevies ar Upīša[1] speciālo brošūru gada beigās — sazvejot sev vairāk abonentu, atraujot tos «Dzimtenes Vēstnesim», — un kāda domu izmaiņa pēc tam izcēlās un sacēlās sakarā ar studentu «īgnuma» protestu un viņu pavisam trūcīgo latviešu valodas prašanu, kura pie tam nāca gaismā. Uz visu to pati «J. D. L.» cieta visu laiku klusu un tikai labu laiku vēlāk nodrukāja dažu studentu vēstules, ka tie turpmāk (no 1913. gada!) gan vairs nelūgšot «Dz. V.» brīveksemplāru, ko līdz šim darījuši tikai «informācijas» dēļ. Tomēr, redzot, ka ar šādu vien paskaidrojumu nav viss jautājums izsmelts, «kāds students» «J. D. L.» piektdienas numurā stājies tuvāk pie jautājuma iztirzāšanas par latviešu studentu attiecī-

[1] Domāta A. Upīša brošūra «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē» (1911. g.). *Sakārtotāji.*

bām pret latviešu valodu. Vispirms izpukojies par to, ka sakarā ar Pēterburgas 61 studenta resp. studentes vēstulēm nākusi klajā viņu trūcīgā mātes valodas prašana, autors rauga atvieglot savu uzdevumu ar pazīstamo Veinberģa paņēmienu, ka sagroza apkarojamā pretinieka domas. Tā uzstādot sev patvaļīgi izdomātu naidnieku un to visiem spēkiem apšaudījis, minētais žurnālists arī domā ķēris īsto pretinieku taisni tādās reizēs, kad tam trūkst labāku argumentu. Taisni tā minētais «J. D. L.» students aprobežo savu polemiku uz studentu «vājo pareizrakstības prašanu» un tad plaši jo plaši apskata, cik vainīgas skolas, cik vainīgi skolotāji un arī cik vainīgi paši jaunekļu vecāki pie šīs viņu trūcīgās latviešu pareizrakstības prašanas, līdz kamēr beidzot nāk pie gala slēdziena, ka latviešu studentiem mācīties latviešu gramatiku un pareizrakstību «nav ne laika, ne gribas»! Tādēļ «ir ļoti vēlams, lai ikkatrs latvietis prastu latviešu valodas pareizrakstību; bet, tā kā pēdējās iemācīšanās tagadējās skolās nav iespējama, tad nevienam nav tiesību mest uz cilvēkiem, kuri neprot latviešu pareizrakstību un nestrādā latviešu presē, ar akmeni; tiem, kuri raksta priekš atklātības, katrā ziņā jāprot latviešu valodas pareizrakstība; cilvēka sabiedrisko vērtību nenoteic viņa pareizrakstības pakāpe; katram latvietim, vienalga, vai tas prot latviešu valodas pareizrakstību vai ne, ir tiesība spriest par latviešu sabiedriskām lietām.»

Šie slēdzieni izrādījušies arī priekš pašas «J. D. L.» par stipriem, jo savā beigu piezīmē tā atzīstas, ka «dažā labā ziņā» nevarot piekrist šim rakstam.

Mums duras acīs, cik viegli studenta kungs raugās uz latviešu jaunības pienākumu iemācīties savu tautas valodu. Ne tikai «ļoti vēlams», bet taisni nepieciešami vajadzīgs ir latviešu studētai jaunībai piesavināties šo pirmo no visām zinātnēm, kas to vispār vēl raksturo par latviešiem. Nebūt negribam liegt, ka mātes valodas iemācīšanās skolās ir zināmā mērā apgrūtināta, bet bēdīgi stāvētu ar jaunatnes un tai līdz ar visas latviešu izglītotās šķiras stāvokli, ja tā gribētu atrast mātes valodas piesavināšanos tikai tur, kā tā pati labi zin, kur to neatradīs. Vai tad latviešu valoda iemācāma tikai skolās, un vai studenta kungs neko nav dzirdējis par latviešu laikrakstiem un grāmatām? Vai viņš arī savā satiksmē piekopj mātes valodu? Ja viņš un viņa domu biedri nopietni būtu vēlējušies, tad ne skolas, ne skolotāji, nedz vecāki nebūtu varējuši aizkavēt no mātes valodas iemācīšanās, tāpat kā dažus no viņiem nav varējuši aizkavēt arī no marksisma un citu sabiedrisku zinātņu piesavināšanās, kuras, kā zināms, arī nemāca ne pie skolas, ne pie skolotājiem, nedz pie vecākiem. Tātad pie vājās latviešu valodas prašanas vispār un ne tikai pie latviešu pareizrakstības vājās prašanas vien (lai studenta kungs izlasa «informācijas» pēc vēlreiz «Dz. V.» iesūtītos apcerējumus, bet jau pamatīgāki!) vainīgi ir vispirmā un

galvenā ziņā tikai paši studenti un neviens cits. Un, kamēr studenti neprot savas domas paši pareizi izteikt un uzrakstīt, ko jau pirms 2 gadiem ar pilnu tiesību konstatēja pati «J. D. L.», tik ilgi aiz vienkāršas godprātības tiem būtu jāļaujas vadīties, lai atsargātos no «akmeņu mešanas» uz citiem sabiedriskā dzīvē. Ja no viņiem daži tomēr atzīst sevi par aicinātiem pie šī akmeņu sviešanas darba, — nu tad viņi arī rakstura ziņā pierāda tikai vēl savu neapstrīdamo negatavību! Jo tādi studentu kungi taču nevar nopietni domāt, ka tas trūkums, ko nopietnākie laikraksti, pašu «J. D. L.» neizslēdzot, ar pilnu tiesību apkaro pie Veinberģa smacētās R. L. biedrības darbiniekiem, par kuriem arī pats viņu priekšnieks atzinās: kā lai uzrakstot protokolus pareizā latviešu valodā, ja viņu starpā negadās pratēji, — ka tas pats trūkums — «puskoka lēcējība» — būtu piedodams studējošai jaunībai, sevišķi, ja tā grib piederēt pie progresīvās, kas arī citus vēlas vadīt sabiedriskā dzīvē.

[*M. Ārons*]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., 7. maijā, Nr. 103.

LATVIEŠU VALODA STUDENTU APRINDĀS

«J. D. L.» 101. numurā «Kāds students» par jaunu ierosina jau cilāto jautājumu par latviešu valodas un īpaši pareizrakstības prašanu studējošā paaudzē. Par tuvāko iemeslu minētam studentam vēl ir noderējis «Dzimtenes Vēstneša» aizrādījums, ka, pirms protestēt un spriest par latviešu sabiedriskām parādībām, vajagot izmācīties pareizi latviski rakstīt un, kas to neprotot, tam arī neesot tiesības spriest līdzi latviešu sabiedriskos jautājumos. Pie minētā raksta «J. D. L.» redakcija piesprauž piezīmi, ka tā gan viscaur nevarot piekrist «kāda studenta» domām, taču, lai ierosinātu domu izmaiņu minētā jautājumā, dodot vietu tam rakstam. Te nu būs dažas no «ierosinātām domām».

«Kāds students» pilnīgi atzīst, ka starp latviešu studentiem tiešām liels vairums neprot pienācīgi latviešu valodu un pareizrakstību. Šinī ziņā, protams, ar to var būt vienis prātis: tā ir un paliek bēdīga patiesība. Bet kā nu jāizturas pret šo parādību, un kas jāprasa no šīs latviešu inteliģences daļas? Atbildot uz šo jautājumu, «kāds students» izsaka daudzas domas, kurām nekādi nevar piekrist.

«Kāds students» vispirms aizbildinās ar to, ka jau tādēļ vien neesot iespējams pareizi latviski rakstīt, ka latviešiem neesot vispār pieņemtas pareizrakstības un tālab arī pat valodas un rakstniecības speciālisti rakstot ar kļūdām un dažādās ortografijās. Šis iebildums liekas dibināts tikai no pirmā paviršā uzskata. Tiesa gan, pie mums blakus vecajai ortografijai tiek lietota

privātā satiksmē un (mazai) daļai arī periodiskajā presē jaunā ortogrāfija un pie tam dažādās variācijās: nav vēl arī vienas noteiktas jaunās ortogrāfijas. Daži liek uz garajiem vokāļiem pusjumtiņu, daži horizontālu strīpu; daži liek to tikai tur, kur līdz tam bija «h», daži (piemēram, prof. Šmits) — visur, kur ir dzirdama garāka skaņa. Daži raksta «ie» tur, kur citi «ee»; daži jotējamās zīmes apakšā, daži augšā. Tāpat arī vecajā ortogrāfijā ir dažādas nianses: daži lieto pusjumtiņu tā uz lietas vārdu, kā arī uz īpašības vārdu daudzskaitļa datīviem, citi turpretim tikai uz īpašību vārdu datīviem. Ja šķir veco ortogrāfiju no jaunās, tad starpība tiešām liela. Turpretim katrā no šīm divām ortogrāfijām atsevišķi dažādības samērā ir nelielas, un, ja iznāk nesaskaņas, tad ortogrāfijas pārveidošanās evolūcijas progresā tās ir atvainojamas un izskaidrojamas. Katrā ziņā vienmēr var sacīt, kur ir kļūda, kas cēlusies aiz ortogrāfijas (vecās vai jaunās — vienalga) neprašanas, un kur ir nesaskaņa ortogrāfiskos uzskatos, sistēmā. Ja kāds (piemēram, students) raksta tādā jaunās ortogrāfijas niansē, kuru otrs neatzīst (piemēram, visur lieto «ie» un nevis «ee»), tad to nebūt nevar saukt par ortogrāfijas neprašanu; tāds cilvēks var ļoti labi pārzināt ortogrāfiju, tikai viņš pieturas dažos sīkumos pie tādiem uzskatiem, kurus citi neatzīst. Tāpat, piemēram, vecajā ortogrāfijā: žurnāls «Izglītība» lietoja pusjumtiņus ne tikvien uz īpašības vārdu, bet arī uz lietas vārdu daudzskaitļa datīviem; turpretim «J. D. L.» un daudzi citi orgāni un atsevišķi rakstnieki tādus liek tikai uz īpašības vārdu daudzskaitļa datīviem. Ciktāl runa iet tikai par šādu nesakrišanu, «Izgl.» redakcija nekad nevarēja teikt, ka tie citi neprot latviešu pareizrakstību, bet tikai to, ka tie šinī sīkumā pieturas sistemātiski un ar nodomu pie citādas pareizrakstības.

Bet nu tālāk. Teiksim, rodas kāds cilvēks, kurš jauno ortogrāfiju ar veco maisa un salaiž iekšā dažādas druskas te no vienas, te no otras (šāda tipa «pareizrakstību» var novērot diezgan bieži). Par piemēru viņš visur lieto veco «w» (un nevis lat. «v»), visur lieto «h», bet «c» vietā tam stāv «s», un čupu burtus tam, teiksim, slinkums uzrakstīt, un tas sper visur «š», «č» un «ž»: iznāk īsāki. Par tādu var jau sacīt, ka tas neprot pareizrakstību, ka tam nav nekādas sistēmas, ne uzskatu tajā.

Tātad tagad ir zināmas robežas, kurās var svārstīties pareizrakstības dažādība. Un sakarā ar to — ir zināms pareizrakstības «fonds» vai minimums, kurš ir jāzina katram, lai par to varētu teikt, ka tas pārzina latviešu pareizrakstību. Tikai tas, kas jūtas stiprs šinī «fondā», var sniegties apzinīgi virsminētajās robežās un izvēlēties, uz kuru pusi nosvērties tagadējās pareizrakstības dažādībās (virzienos). Tiklīdz kā tas šo pareizrakstības fondu nepārzina, ierodas pareizrakstības mistrs, pie kura «pieturoties» vajaga lielas aušības un iedomības, lai teiktu,

ka arī tas pieturas pie zināma «virziena» pareizrakstībā. Protams, minētās robežas un ar tām sakarā stāvošais fonds ir vēsturiskas kategorijas, kuras pārgrozās valodas attīstības procesā. Un mūsu valoda pēdējos 40—50 gados nemitīgi attīstās un papildinās, pārveidojas. Tas ir gluži dabīgi un nepieciešami, jo visur dabā un sabiedrībā valda evolūcijas princips. Taču katrā — īsākā vai garākā laikmetā svārstīšanās robežas ir diezgan viegli pārredzamas un uz laiku fiksējamas kā rezultāts no kolektīvas valodnieciskas domas. Katra inteliģenta latvieša — un it sevišķi latviešu studenta — pienākums ir šai ziņā būt lietas kursā: pārzināt ikreizējo latviešu pareizrakstības stāvokli līdz ar visām — samērā nedaudzām, kontroverzām tajā un apzinīgi pieslieties vienam vai otram virzienam, gluži tāpat, kā tas to dara savā iemīļotā zinību laukā, kur mēdz būt vēl daudz vairāk virzienu (un pie tam daudz sarežģītāku, ar lielākām nesaskaņām savā starpā). Samērā ar to, kāds virzienu karš notiek, piemēram, politiskajā ekonomijā (tagadējās studentu paaudzes iemīļotā zinībā), tiesību zinātnē, psiholoģijā, filozofijā u. c. virzienu dažādībā, latviešu pareizrakstība ir gluži niecīga un pavisam viegli iegaumējama un pārzināma. Ne ar kādu «nevaļu» te nevar aizbildināties, kā to dara savā rakstā «kāds students». Bet par to tālāk sīkāk. Bez tam pareiza stila un latviešu sintakses iegaumēšanu tak netraucē nekādi pareizrakstību virzieni.

«Kāds students» itin dibināti aizrāda, ka Baltijas skolu politika ir svarīgs traucēklis, kura dēļ tiek kavēta latviešu valodas iemācīšanās. Elementārskolās tikko iemāca latviski kaut kā (ar kļūdām) rakstīt. Lasīt, patiesībā, gandrīz katrs latvietis un latviete iemācās jau mājās, un skolā tai ziņā notiek tikai papildināšanās. Vidusskolās vai nu latviešu valodu nemāca nemaz, vai arī tik nepietiekoši, ka to nav ko ierēķināt. Augstskolās no tās nav ne jausmas. Tā ir tiešām liela nacionāla netaisnība, pēc kuras novēršanas vienmēr ir jācenšas. Bet — «kamēr saule uzlēks, rasa acis izēdīs». Jāņem talkā pašpalīdzība, pašdarbība. Visas mūsu daudzās biedrības ir pašdarbības rezultāts; ja mēs paši tās nebūtu dibinājuši un kopuši, nekāda oficiāla iestāde par to nebūtu rūpējusies. Mums nav nevienas kroņa vai komunālas lauksaimniecības skolas: mēs izlīdzamies paši ar neskaitāmiem kursiem un ceļojošiem instruktoriem; mēs atpērkamies no jaungada vizītēm par labu Priekuļu lauksaimniecības skolai, kurai kroņa pabalsts noder par atspaidu tikai pa daļai. Un tāpat daudzās citās mūsu materiālās un garīgās kultūras nozarēs. Tāpat jāizpalīdzas arī valodas mācīšanās lietā. Ja biedrībās strādāt ir vaļa, kāpēc tad valodas izkopšanai nevar atlicināt laika?

«Kāds students» turpretim pastāv uz to, ka priekš latviešu pareizrakstības iemācīšanās studentiem tiešām nemaz neatliekot laika, neesot «izdevības» priekš tā. Zem šāda apgalvojuma sniedzas tā — varbūt neapzīnīga — prezumpcija, ka mātes valodas

iemācīšanās ir tāda blakus lieta, kurai var nodoties tikai tad, kad tiešām nekur vairs nevar likt vienu vai otru laika sprīdi. Studentu vairumam neesot «izdevības» *(sic!)* iemācīties pareizi latviski izteikt un uzrakstīt savas domas aiz daudziem iemesliem: vāji materiāli apstākļi un ar to saistītā nevaļa, sev uzturu sagādājot; jāsteidzoties ar studēšanu un brīvā brīdī jāpapildinot sava «vispārējā izglītība»... Vāji materiāli apstākļi ir bijuši un ir gandrīz katram latviešu rakstniekam un žurnālistam, un tomēr tiem ir bijis laiks priekš latviešu valodas, kaut gan lielākā daļa no tiem strādā vēl arī ko citu ārpus rakstniecības, lai pelnītu uzturu. Kādēļ tad studenti to lai pievestu sev kā attaisnojumu? Jāsteidzas ar studēšanu? Bet, kas pazīst mūsu studentu dzīvi, tas varēs teikt, ka īstenībā šī steigšanās, vispārīgi ņemot, nemaz tik drudžaina nav. Lielākā daļa bez sevišķa materiālā spiediena studē vienu vai vairāk gadus uzvijām un nekur tik ļoti nesteidzas. Būtu diezgan laika arī latviešu valodai. Lai liek roku uz sirds 90 proc. no latv. studentiem un lai saka, vai nepaiet laba tiesa laika tā, ka pa to starpu varētu šo to padarīt, kas nav padarīts. Būtu bijis laiks tiklab vispārīgai izglītībai, kā mātes valodai. Un galu galā, kas tā tāda par «vispārīgu izglītību», kurā neietilpst savas mātes valodas pienācīga prašana?... Šī pēdējā taču ir viena no visnepieciešamākām sastāvdaļām «vispārīgajā izglītībā»: nav taču tā nekāda sarežģīta specialitāte, nekāda speciālizglītība, un nav tak ērti iedomāties kādu mātes valodas inženieri... Te jau runa ir tikai par vispārīgo kulturālo minimumu latviešu valodas prašanā, bet nevis par dziļākām filoloģiskām un valodnieciski vēsturiskām studijām leišu-latviešu valodu celmā kā āriešu valodu sastāvdaļā. Būtu jau gan vēlams, kaut starp latviešu studentiem neatkarīgi no to specialitātes būtu vairāk tādu, kas nododas arī dziļākām studijām šai latviešu valodniecības druvā; tomēr no katra to prasīt nekādā ziņā nevar. Bet zināmu valodniecisku minimumu — pareizu runāšanu un rakstīšanu latviešu valodā — to gan var prasīt no katra latviešu studenta, tāpat kā no katra inteliģenta latvieša un latvietes.

To visu ievērojot, ir jāprotestē, kad «kāds students», pievedis minētos taisnības iemeslus, paliek arvien drošāks un jau saka, ka arī gribas neesot nekādas latviski mācīties: «Mācīties latviešu gramatiku un pareizrakstību nav ne laika, ne gribas. Un viņa arī nav nepieciešami vajadzīga, ja nedarbojas līdzi latviešu presē.» Tā saka minētais autors un turpat vēl piebilst: «Pats par sevi saprotams, kas raksta (latviešu) presē, jāprot latviešu valoda. Turpretim cilvēkiem, kuri atklātībai neraksta, es nekad neietu uzbāzties ar latviešu pareizrakstību.» — Ja jau nav gribas, kamdēļ tad vajadzēja vēl aizbildināties ar nevaļu? Kur nav gribēšanas, tur nekas neiznāks. Tad vairs nebūtu arī ko strīdēties, jo, kas negrib latviski prast, to neiesim ar striķi vilkt no kārlucittautības latvietībā atpakaļ; tāds vienmēr var atcirst: ko tu te

uzbāzies kā miegs ar savu latviešu valodu! Taču pielaidīsim, ka autors nav tik ļauni domājis un ka tā «griba» tam ir tikai nejauši pasprukusi vai nu aiz neuzmanības, vai arī aiz latviešu valodas nepilnīgas saprašanas. Piegriezīsimies strādāšanai presē. Tātad iznāk, ka mājās, ikdienas dzīvē var valkāt kaut kādu netīru un nodraskātu valodniecisku veļu un tīrai tai būs būt tikai tur, kur ir daudz publikas, kas to redz... Privātā ikdienas satiksmē — rakstiskā un vārdiskā — var iet uz «progulku», var liet «sāls svecītes», čukstēt par «slepenām večerām», rakstīt «sočiņeņijas», rakstīt «tāpēc» ar diviem «h» un «govs» bez «v», var konstruēt tādus stila ziedus, ka pats tajos apmaldīsies... To visu tātad var, un tikai, kad iet ciemā vai vispār publikā, tikai tad jāgādā par valodas pareizību un tīrību. Ar ko tad tāda taktika atšķiras no tās mātesmeitas ieskatiem, kura, uz teātri ejot, prasījusi: «Mamma, priekš kāda dekoltē man mazgāt kaklu — priekš dziļā vai priekš parastā?...»

Vai tad krievi vai vācieši tikai tiktāl iemācās pareizi savu valodu, ciktāl tiem ir paredzams strādāt presē vai vispār atklātībā? Kādēļ tad mums pašiem sevi nostādīt zemāk par tiem? Gribas atkārtot veco sentenci: «Kas pats sevis neciena, to arī citi necienīs.»

Beidzot «kāds students» vēl piezīmē, ka tiem, kuriem tas «neietu uzbāzties ar latviešu pareizrakstību», tas «ieteiktu papriekšu izlasīt grāmatas, kuras tiem dod iespēju saprast savu stāvokli sabiedrībā, apkārtējo dzīvi un iespēju saskaņot savu darbību ar sabiedrības attīstības gaitu, lai tas taptu par apzinīgu sabiedrības locekli. Mātes valodas pareizrakstības prašana ir tikai līdzeklis, lai varētu sekmīgi strādāt sabiedriski politisku darbu savā dzimtenē, bet nekad to nevar uzstādīt par mērķi.» Un tālāk tas turpina: «Latvietis, kurš strādā Krievijā politiski sabiedrisku darbu, var arī latviešu valodu aizmirst, un par to neviens nevar uz viņu akmeni mest. Cilvēka sabiedrisko vērtību tak nenosaka viņa piederība pie vienas vai otras tautības un šīs tautības pareizrakstības prašanas pakāpe, bet gan viņa griba un spēja strādāt tā ideāla labā, kuru sasniedzot taptu nodibināta vispārējā labklājība un visu tautu brālība.» Augstāk jau tika noraidīta ierādītā ieruna par to «nevaļu», un tādēļ ieteikšanas uzklausītāji varētu itin labi izlasīt visas ieteiktās grāmatas (un vēl pat kādu jaunāko romānu piedevām!), saprast visu, kas jāsaprot, kas jāsaskaņo, tapt apzinīgi — un līdz ar to tomēr iemācīties arī pareizi latviski. Te pievestos motīvus vairs neatkārtošu. Bet kā gan «kāds students» «saskaņotu» tāda puslatvieša stāvokli sabiedrībā, kad pēdējam jānes savas no ieteiktām grāmatām smeltās atziņas latviešu tautā, jāpopularizē tās? Vai tas katram šādam internacionālam Mozum piekomandētu pa latviešu valodā spējīgam Āronam? Bet kur tos ņemt vajadzīgā skaitā? «Ieteikšanas» brīdī taču nevar katrreiz iepriekš zināt: vai, kur

un kad nāksies darboties presē vai vispār publiskajā dzīvē. Pat, ja «kādam studentam» būtu taisnība tajā ziņā, ka valodas prašana ir tikai līdzeklis un vairāk nekas, arī tad katram un vienmēr vajadzētu šo «līdzekli» vienmēr zināt, izkopt un turēt gatavu vismodernākā veidā. Jo neviens nevar iepriekš zināt, cik ilgi un kādā veidā tas varēs iztikt bez publiskas darbības (patiesībā katram valsts pilsonim ir uz tādu jāgatavojas: tas ir ideāls, kuram jātuvojas).

Ja katrs sāktu ieteikt «papriekšu» izlasīt tās grāmatas, kuras tam liekas būt svarīgākas no sava redzes punkta, tad beigās rastos ļoti dīvaina hierarhija, pirmdzimtības strīdi un smieklīgas situācijas. Jau šī izredze vien liek šaubīties par «kāda studenta» improvizētās pakāpenības pareizību.

Sabiedrība patērē dažādas garīgās vērtības no visādām gara darbības nozarēm. Visādi darbinieki tai ir vajadzīgi. Tādēļ arī cilvēka sabiedrisko vērtību var noteikt dažādos apstākļos dažādas viņa spējas. Pavisam naiva un pretencioza tādēļ ir «kāda studenta» definīcija par to, kas nosaka cilvēka sabiedrisko vērtību. Es šaubos, vai še vispār ir iespējams dot izsmeļošu definīciju. Katrā ziņā «kāds students» pieved tikai vienu daļu no šīs vērtības noteicējiem, un tas ne ar ko nav pierādījis, ka arī pareiza mātes valodas prašana nebūtu viens no šiem noteicējiem. Tāpat vēl varētu strīdēties par to, kur beidzas valodas kā līdzekļa loma un kur sākas vijīgas, tekošas, daiļskanīgas, labi izkoptas valodas nenoliedzamā pašvērtība neatkarīgi no noderēšanas par līdzekli kaut kam. Bet tas še novestu par tālu.

Beidzot vēl jāuzsver, ka vāja latviešu valodas prašana latviešu inteliģences un tātad arī studentu starpā parādās ne tikvien nepareizā ortografijā, bet arī neiespējamā stilā, nepareizā sintaksē un it sevišķi mistrošanā ar krievu (un pa daļai vācu) vārdiem vienkop. Bieži vien šie pēdējie elementi traucē vēl vairāk nekā aplama pareizrakstība.

K. Dļucmanis?/.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 2. jūnijā, 4. jūnijā, Nr. 125 un 126.

«DZIMTENES VĒSTNESIS» UN LATVIEŠU STUDENTI

«Dzimt. Vēstn.» pārdrukājis dažus izvilkumus no mūsu raksta par latviešu studentiem (skat. «Dz. V.», Nr. 131) un piemetinājis šiem izvilkumiem savas piezīmes. Pēdējās liecina, ka «Dz. Vēstn.» redaktori vispirms nav sapratuši minēto rakstu jeb, kas vairāk iespējams, ar nodomu viņu pārprot un, otrkārt, rāda «Dz. V.» tiešām bērnišķīgos ieskatus par latviešu studentu peļamo īpašību cēloņiem. Mūsu rakstā par latviešu studentiem pārrunātas dažas tagadējo studentu negatīvās īpašības, bet pie tam studenti nav šķiroti pēc viņu politiskiem ieska-

tiem. Pārrunātas tikai tās parādības, kuras novērojamas gandrīz pie v i s i e m latviešu studentiem un kuras galvenā kārtā radītas no mūsu tagadējiem nenormāliem dzīves apstākļiem. Bet «Dz. V.» to nav gribējis saprast. Tas gan atzīst, ka rakstā minētās īpašības piemīt latviešu studentiem, bet grib tās sevišķi attiecināt uz marksistiem, un, galvenais, «Dz. Vēstn.» ar drošu pieri apgalvo, ka marksisti «taisni kultivēja rakstā nopeltās parādības mūsu studentos: latviešu apstākļu un valodas neprašanu un aklu piesliešanos gatavām formulām».

Bet kas gan iznāktu, ja tiešām sāktu latviešu studentus šķirot pēc viņu ieskatiem un tad novērot, pie kuras grupas piederīgiem visvairāk un visspilgtāk parādās jau minētās negatīvās īpašības? Iepriekš tomēr jāpiemin, ka nebūt visi tie latviešu studenti, kuri sevi sauc par marksistiem, tiešām jau tādi ir. Latviešu studentu-marksistu skaits ir liels, bet samērā maz ir tādu, kas šo nosaukumu tiešām pelna, t. i., tādu, kas tiešām iepazinušies ar Marksa mācībām. Ikkatram virzienam ir savs līdzskrējēju pulks, bet šos līdzskrējējus nekādā ziņā nevar uzskatīt par zināma virziena tipiskiem priekšstāvjiem. Ja ievēro tos latviešu studentus-marksistus, kuri šādā vai tādā ziņā piedalās sabiedriskā dzīvē, tad jāliecina, ka viņu starpā ir ļoti daudz tādu, kas dzīvi interesējas par jautājumiem, kuri saistīti ar latviešu sabiedrisko dzīvi. Tas citādi arī nevar būt. Marksistiem nu reiz ir tā īpašība, ka tie visus savus soļus atbalsta un saista ar dzīves tiešamību. Tie pastāvīgi atsaucas uz visiem jautājumiem, kurus dzīve izbīda. Tur arī slēpjas marksistu spēks. Ja viņi to negrib zaudēt, tad viņiem jāmācās pazīt sabiedrību un jāzin dažādo sabiedrisko parādību cēloņi. Arī jaunie latviešu studenti-marksisti to it labi sapratuši un tālab nopietni vērš savu uzmanību uz dažādām mūsu dzīves īpatnējām parādībām.

Bet vai to pašu novērojam pie «Dzimt. Vēstn.» aprindu studentiem? Nebūt ne! Tur vēl līdz šai dienai valda vecu vecie «tautiskie» aizspriedumi. Tur vēl vienmēr ir pēdējais politiskais gudrības vārds — vecu vecais stāsts par to, ka jārada spēcīga latviešu buržuāzija, kura gadiem reprezentētu latviešus citu tautu priekšā. Manta, turība, ienesīgs sabiedrisks stāvoklis — pēc šīm lietām dzenas «Dzimtenes Vēstneša» garīgie bērni. Pilsoniskie studenti nodarbojas ar to, ko līdz pēdējai iespējamībai sašaurinātā augstskolas mācības programa obligatoriski prasa. Neskaitāmos vaļas brīžus pilda sekla izdzīve. Publiskās bibliotēkās velti raudzīsimies pēc cerību pilniem «Dz. V.» jaunekļiem. Tie atrodami citur. Kā visur, tā arī šinī gadījumā ir izņēmumi sastopami, bet to nav daudz. Un tas arī citādi nemaz nevar būt. Ikkatru sabiedrisku darbu «Dz. V.» un viņam radnieciskās māmuļnieciskās dvēseles uzskata par nosodāmu «politiku». Ar to students taču nedrīkst nodarboties. Vienīgais izņēmums ir paālēšanās Zinību komisijas vasaras sapulcēs un darbība Vidzemes antialkoholiskā biedrībā.

Ja «Dz. V.» nesirgtu ar lieluma māniju, tad tas nedižotos ar latviešu pilsonības kulturāliem panākumiem, bet censtos novērst tās peļamās parādības, kuras tā paša «Dz. V.» slejās atklāja viens no spējīgākiem liberālās buržuāzijas ideologiem — B. kungs[1]. Rakstā par latviešu garīgo un materiālo kultūru viņš uzsver, ka latviešu pilsonība tagad esot sasniegusi augstu materiālās kultūras pakāpi, bet garīgā ziņā vēl valda tukšums. Tas tiesa. Un arī nākotnē nekas negrozīsies, jo tā jaunā paaudze, uz kuru «Dz. V.» liek savas cerības, ir vēl tukšāka un seklāka nekā tā paaudze, kura tagad iestājusies dzīvē. Ja pie visiem latviešu studentiem peļamas īpašības, tad tās nesalīdzināmi lielākā mērā sastopamas pie «Dz. V.» studentiem. Tur nav ne vēsts no dzīvas sabiedriskas darbības un sekošanas sabiedriskai dzīvei. Tur valda visneglītākais karjerisms. Katrs, kas pazīst latviešu studentus un viņu dzīvi, zin, ka tā saukto «tautisko» aprindu studenti visvairāk atsvešinājušies no latviešu dzīves un ka tiem visšaurākās sabiedriskās intereses.

Bet cik savādi! «Dz. V.» taču apgalvo, ka marksisti tie vainīgie, ka latviešu studenti nepazīst vietējos apstākļus un neprot latviešu valodu. Šādu nezināšanu un neprašanu marksisti esot tīšā prātā kultivējuši. Bet kā gan tas nāk, ka šāda nezināšana un neprašana visvairāk sastopama taisni pie tiem studentiem, kuri laimīgi izsargāti no marksistu iespaida, t. i., pie «māmuļas» aprindu studentiem? Marksistu iespaids gan ir liels, bet tomēr jāšaubās, vai tas sniedzas pāri par «māmuļas» un «Dz. V.» sliekšņiem. Nē, nevar būt, ka marksisti «kultivēja latviešu apstākļu un valodas neprašanu» pie Rīgas Latv. biedrības jaunekļiem. Šāds famozs apgalvojums var vienīgi «Dz. Vēstnesī» dzimt. Gribētos «Dz. V.» jautāt, kurā latviešu sabiedrības daļā visvairāk nodarbojas ar pašu latviešu apstākļu pētīšanu un latviešu sabiedriskās dzīves jautājumu atrisināšanu? Vai tas nav pie kosmopolitiskiem marksistiem? Jau tad, kad «Dz. V.» politiskās gudrības alfa un omega bija nenozīmīga rīdīšana pret «vācietību», jau tad marksisti bija vienīgie, kas nodarbojās ar Baltijas saimnieciskās un politiskās dzīves jautājumiem. Un latviešu vēsturi? Līdz šai dienai no marksista Roziņa sastādītais «Latviešu zemnieks» ir vislabākā Latvijas saimnieciskās attīstības vēsture. Ko «Dz. V.» var kaut šim vienam darbam pretim nostādīt? Taču ne sava līferanta Jankava apcerējumus.

«Dz. V.» iet savos apgalvojumos ļoti tālu. Tas pat saka, ka marksisti kavējuši latviešu valodas mācīšanos. Kur un kad tas noticis? Uz šo jautājumu «Dz. V.» paliks atbildi parādā, jo marksisti vienmēr un visur uzstājušies par latviešu valodas pilntiesību, un taisni ievērojamākie latviešu marksisti paši vienmēr rakstījuši priekšzīmīgi izkoptā latviešu valodā. Šis «Dz. V.» ap-

[1] Domāts Arvēds Bergs. *Sakārtotāji.*

galvojums, tāpat kā iepriekšējais, pilnīgi no gaisa grābts. Ja liela daļa no latviešu inteliģences, to starpā arī studenti, atsvešinājušies no latviešu dzīves, tad pie tā vainīgi «māmuļnieki» un viņu prese, pie kuras pieder arī «Dz. V.». Ir taču saprotams, ka dzīvības pilni cilvēki nevarēja apmierināties ar to garīgo trulumu un arhaismu, kurš vēl tagad valda «māmuļā». Pret to bija jācīnās, un tas tika darīts. Visa pilsonības darbība latviešu vēstures un sabiedriskās dzīves pētīšanas laukā aprobežojas ar tautas teiku un dziesmu krāšanu. Pret šo darbu pašu par sevi nevar neko iebilst, bet, kad tas izvēršas par vienīgo nodarbošanos un kad akūto dzīves jautājumu noskaidrošana tiek ar nodomu nobīdīta pie malas, tad šāds darbs iegūst negatīvas īpašības. Ar to nevar plašākās aprindas uz ilgāku laiku saistīt un nevar modināt interesi pret latviešu dzīves īpatnībām. Latviešu «tautieši» šinī darbā arī aizmiga un tagad guļ bezdarbībā. Tēvu piemēram seko dēli, un arī tagadējie māmuļnieciskie studenti negrib neko zināt no straujās, verdošās sabiedriskās dzīves. Viņus iemidzināja «māmuļa» ar savu presi un vispārīgi latviešu pilsonības garīgi tukšā dzīve. Tur galvenā kārtā meklējami apstākļi, kuri «kultivēja latviešu apstākļu un valodas neprašanu».

Ir gan tiesa, ka arī cīņā pret latviešu «tautiešiem» radies virziens, kurš skeptiski noraugās uz visu, kam šauri vietēja nozīme un kas radīts no vietējiem īpatnējiem apstākļiem. Šis virziens ir dabiska reakcija pret to pseidonacionālismu, kuru sludināja māmuļnieciskie tautieši. Bet tā nebūt nav parādība, kura novērojama vienīgi pie marksistiem. Tā sastopama visur tur, kur ir demokrāti, kuri neapmierināti ar māmuļas virzienu. Bet latviešu marksisti teorētiķi vienmēr uzmanīgi sekojuši vietējai dzīvei un ievērojuši visas vietējās īpatnības. Viņu darbs noteikti prasīja vietējās dzīves pazīšanu. Cik ļoti lielu uzmanību marksisti piešķīruši vietējai vēsturei, skaidri redzams no Fr. Roziņa «Latv. zemnieka» priekšvārda, kurā marksisti tiek uzaicināti nodarboties ar Baltijas vēstures studijām.

Ja latviešu studenti nepazīst Baltijas apstākļus un neprot latviešu valodu, tad, kā jau augstāk sacījām, pie tā vainīgi māmuļnieki un viņu laikraksti ar savu iežūžināšanas politiku un skolu pārkrievināšanas politiku. Skola bērnus visiem līdzekļiem cenšas atsvešināt no dzīves un bieži pat ar nolūku diskreditē visu vietējo un nekrievisko. Bet arī dzīvē jaunā paaudze atduras uz nedzīvām formām un tautiskā presē uz nodilušām frāzēm. Tur meklējami iemesli, kuri kultivē nevēlamas parādības latviešu studentos.

Mrs.

«Dzīve», 1912. g., 21. un 22. jūnijā, Nr. 139, 140.

INCIDENTS BEZ GALA

Kā no viena sērkociņa var izcelties vesels ugunsgrēks (piezīmēsim: ja pietiekoši degvielas krājumi pa vējam) un cik tālu tas var aizplatīties, to atkal pierāda incidents, kāds gan laikam latviešu žurnālistikā līdz šim vēl nebija piedzīvots. «Dzimt. Vēstn.» 1911. g. 238. nr. J. Vainovskis bij ievietojis rakstiņu «Es kaunos». Protat, viņš kaunoties par tiem latviešu rakstniekiem, no kuriem viņš dzirdot «raudu dziesmu par publikas resp. mantīgo šķiru vienaldzību pret latviešu mākslu un mākslinieki em, raudu dziesmu par šo mākslinieku grūto, nenodrošināto materiālo stāvokli utt.». Vainovskis «protestē pret šādu atklātu dzejnieka necienīgu vaidēšanu vispārības priekšā». Par šādiem vaidētājiem apzīmēti J. Akuraters, K. Skalbe un J. Jaunsudrabiņš — visi trīs tā paša «Dzimt. Vēstn.» līdzstrādnieki. No šiem J. Jaunsudrabiņš «vaidējis vispārības priekšā» gan nav, bet to viņa vietā esot darījis viņa «Traģēdijas» varonis Jānis! Kā redzams, Vainovska rakstā nebij nekā jauna, ko latviešu sabiedriskā kritika jaunajiem rakstniekiem jau sen nebūtu sacījusi. Bet uzbrukums no pašu tuvinieku puses un it sevišķi tajā avīzē, kurā paši strādāja, nevarēja neapvainot minētos trīs rakstniekus. Tie «J. Dienas Lapas» 239. nr. paziņoja: «Ievērojot to, ka «Dzimt. Vēstn.» arvien vairāk sāk pieņemt bulvāra avīzes toni, ko, starp citu, pierāda arī Nr. 238 ievietotais raksts «Es kaunos», mēs atsakāmies no tālākas līdzdarbības minētā lapā.» Jāievēro, ka J. Akuraters, K. Skalbe un J. Jaunsudrabiņš protestē ne «Dz. V.» garam un virzienam, bet tikai «tonim», ko arī nebūt nevar saukt par bulvāra avīzes toni. Ņirgāšanās par saviem līdzstrādniekiem, piemēram, Eglīti («avīžu rakstītājs»), savu līdzstrādnieku klaja kauninašana — pie tam bieži vien neveikli lempīgā, vecmodīgā veidā — nekad un nekur neizskanēs īstas, glumi smalkas bulvāra avīzes «tonī». «Dz. V.» redaktors Āronu Matīss, protams, mēģināja taisnoties. Šī taisnošanās iznāca vēl lempīgāka nekā uzbrukums, tā īstenībā nebij taisnošanās, bet mēģinājums vēl vairāk diskreditēt atsacījušos rakstniekus. Rakstnieki vispār nevarot būt «neaizkarami (nu, līdz kāršanai tā lieta tomēr diez vai tiks) un suminami (!) vienīgi ar uzslavas vīraku, bet kritizējami». Tas nu taisnība: kritizēt vajag visus stingri, bet it īpaši savējos. Bet Ārona kritikas smaguma punkts ir vārdu «kunkstēšana» un «vaidēšana» neskaitāmos atkārtojumos un variējumos un nepārprotamā uzrādījumā, ka trīs rakstnieki esot Dombrovska «Burtnieku nama» iemītnieki. «Dz. V.» 245. nr. «Univ. Bibl.» izdevējs A. Gulbis ievietoja dedzīgu rakstu pret tiem, kas nesaprot dzejnieku praktiskās dzīves nemākulību un grib tos pataisīt par veikalniekiem, bet Jaunsudrabiņš paziņoja, ka viņi «Burtnieku namā» nedzīvojot no Dombrovska žēlastības,

bet maksājot īri. Āronu Matīss turpat savā piezīmē, protams, nepiekāpās, bet pūlējās uzlielīt savas sabiedrības «palīdzīgu roku» un joprojām nosunīt rakstnieku kāri pēc «Ēģiptes gaļas podiem».

Tas bij incidenta pirmais cēliens. Bet tad piepeši «Dz. V.» 247. nr. parādījās jauna atsauksme uz triju rakstnieku atteikšanos: «Uz to Jūs varat pretī izskaidrot, ka pasniegsat drīz vairāk izvilkumu no mana krājuma «Ziedu klēpis», kurš būs 9 loksnes biezs un kuru 2 vai 3 dienās nosūtīšu. Aspazija.» Aspazijas uzstāšanās, protams, stipri saviļņoja plašākās aprindas. Nu jau vairs nebij strīds par «Dz. V.» «toni», bet par viņa garu un virzienu un latviešu demokrātisko rakstnieku attiecībām pret to. Žurnālistiska polemika izvērtās sabiedrisku attiecību pārvērtēšanā. Pēterburgas latviešu studenti-marksisti paziņoja «Jaunā Laika» 35. nr. (un «J. D. Lapas» 271. nr.), ka strādnieku šķira zinās pienācīgi novērtēt šo Aspazijas soli. «Viņa sapratīs, ka bijušās demokrātes solis un viņas līdzdarbība nevar pacelt «Dz. V.» zemo morālisko līmeni, bet tikai liecina, ka Aspazija sabiedriskā atplūduma laikmetā noslīdējusi līdz minētam līmenim.» Pret šo negaidīto iebildumu Āronu Matīss «Dz. V.» 285. nr. sarakstīja garu artiķeli, kurā nemaz nemēģināja celt savu «morālisko līmeni», bet runāja par «latviešu tautas zieda un lepnuma apmētāšanu dubļiem» un par «spriešanas brīvības atsvabināšanu no varmācības spaidiem». Par šo famozo artiķeli, kas klaji atzina, ka «Dz. V.» līdzdarbības konstatējums ir dzejnieka «apmētāšana dubļiem», rakstīja arī «J. Dienas Lapas» 291. nr. Savā atbildē Āronu Matīss runāja atkal par «J. D. L.» «mētāšanos dubļiem» un «veselu nekaunību jūru pret mūsu adresi (!!)», un «J. D. L.» viņam uz to īsi atbildēja. Uz Āronu Matīsa pārmetumu, ka trīs rakstnieki dubļiem piemetuši to aku, no kuras līdz tam tik kāri dzēruši, un piespļāvuši bļodu, no kuras nupat vēl dzēruši, cik jaudājuši, Jaunsudrabiņš «J. D. L.» 297. nr. paskaidroja, ka viņi visi trīs «Dz. V.» rakstījuši visai maz un kā redakcija ar viņu rakstiem apgājusies. Aspazija savā atbildes rakstā «Jaunā Laika» 39. nr. atzinās: «Es ne vien esmu bijusi un arī tagad vēl esmu tikai demokrāte, bet reizē arī ieskatu, ka mākslai jāpaceļas pāri par jebkuras partijas robežām un jābūt neatkarīgai no neviena laikraksta.» Ja viņu darot atbildīgu par visu «Dz. V.» virzienu, tad viņai būtu jāatbild arī par tirgus ziņām, dārzkopību u. c. Apmēram to pašu viņa izsacīja savā otrā pretrakstā «J. D. L.» 1912. g. 3. nr. Studenti-marksisti savā vēlākā paskaidrojumā «Jaunā Laika» 1912. g. 1. nr. uzsvēra savu redzes stāvokli, no kura lūkojoties arī literāriska līdzdarbība ir laikraksta morāliska pabalstīšana, jo citādi jau Aspazija varētu tāpat strādāt arī «Rīgas Avīzē». Āronu Matīss vēl pārrunāja «karagājienu pret mūsu līdzstrādnieci Aspaziju». Protams, ka līdz-

darbību pie savas avīzes viņš ieskata par sevišķu goda lietu, bet uzbrucējus marksistus sloga pēdiņās un lamā par ielas zēniem. Galu galā Aspazija palika pie sava, bet paziņoja, ka viņa vairs nestrādājot līdzi nevienā politiskā laikrakstā.

Trešais cēliens atkal norisinājās bez Aspazijas pašas līdzdalības. «Jaunais Laiks» 1912. g. 8. nr. sniedza rezumējošu rakstu «Tiem, kas nomaldījušies», kurā uzsvēra, ka runa še negrozās ap Aspaziju vien, bet vispār ap to jautājumu, vai demokrātiskam rakstniekam pieklājas strādāt klerikāli reakcionārā laikrakstā. Uz strādnieku piesūtīto atsauksmju pamata «Jaunais Laiks» taisīja slēdzienu, ka «taisni nosodāma ir to žurnālistu un publicistu rīcība, kuri sevi skaita par marksistiem un sociāldemokrātiem, bet strādā līdzi nevis sava virziena izdevumos, bet birģeliskos un it īpaši tanīs «iebraucamās vietās», kuras no «Dz. V.» un «Druvas» atšķiras, ja daudz, tad tikai ar savu izkārtni». Zināms, arī «Dz. V.» tagad netrūkst savu «strādnieku» un «studentu» aizstāvju. Kāds Ķibuļu Andrejs sarakstīja brošūru «Aspazija, prese un strādnieki», kur «Dz. V.» un viņa taktika bija tā saslavēta, ka Āronu Matīss nevarēja beigt nopriecāties un atstāstīt vien («Dz. V.», 29. nr.), un kādi nekādi «Maskavas studenti un kursisti» (33. nr.) piesolījās griezt krūti pretī «Dz. V.» naidniekiem.

Ceturtam cēlienam ar iepriekšējiem tikai idejisks sakars. Iesākās tas ar 62 Pēterburgas latviešu studentu un studenteņu parakstītu protesta rakstu «J. D. L.» 67. nr. Aplūkojuši «Dz. V.» nopelnus Latv. skol. biedrības un «Izglītības» slēgšanā, demokrātisko rakstnieku nodubļošanā utt., studenti «ar īgnumu novēršas no šādas lapas un nosoda to demokrātu rīcību, kuri tura vēl par iespējamu līdzstrādāt «Dz. V.» vai to citādi pabalstīt». Āronu Matīss «Dz. V.» 68. nr. pa paradumam nemēģināja taisnoties un pārmetumus atspēkot, bet atkal kompromitēt pašus protestantus, nodrukādams dažu Pēt. studentu pulciņu nepareizā latviešu valodā rakstītus lūgumus dēļ «Dz. V.» brīveksemplāra, zem kuriem atrodami arī dažu protestantu paraksti. Sak', atklāti no «Dz. V.» «ar īgnumu novēršas», bet tai pašā laikā turpina viņu godināt un bez maksas izlasīties. Uz to studenti ziņoja «J. D. L.» 86. un 88. nr., ka viņi «Dz. V.» eksemplāru prasījuši ne «godināšanas», bet vienīgi informācijas dēļ, bet turpat atsakās arī no tā. Bet «Dz. Vēstnesī» «kāds bērnu tēvs» (69. nr.), «kāds vecs lasītājs» (70. nr.) un «kāds students» (71. nr.) teica «dažus vārdus par latviešu valodas neprašanu no (!!) daudziem studentiem» un nosprieda, ka «latviešu lietās var līdzi runāt tikai tie, kas latvietis (!)», «latviešu studentiem, kas neprot latviski, tiem nav tiesības latviešu lietās līdzi spriest». «Dz. V.» 69. nr. divi burti ievietojuši ārkārtīgi muļķīgas 7 peršas par tiem pašiem studentiem, bet «J. D. L.» 79. nr. Peper-

mentes Pēters pašus «Dz. V.» avīžu rakstītājus vispirms sēdināja pie ābeces latviešu pareizrakstību mācīties. Tā nu Āronu Matīsam par lielu prieku visa lieta no bīstamo sabiedrisko jautājumu lauka bija novirzīta patīkamo valodas jautājumu aplokā. «Kāds students» «Jaun. Dienas Lapas» 101. nr. mēģināja aprādīt, ka latviešu studentam ļoti grūti izmācīties pareizu latviešu valodu, ka nevajagot akmeni mest uz tiem, kas aizmirsuši latviešu valodu, ka cilvēka sabiedrisko vērtību nenosaka viņa pareizrakstības prašanas pakāpe, ka par sabiedriskām lietām ir brīv spriest katram latvietim, vienalga, vai viņš prot latviešu pareizrakstību vai ne. Protams, te «Dz. V.» (103. nr.) bij viegli nospēlēt gudrā lomu un pierādīt, ka mātes valodas neprašana ne ar ko nav aizbildināma, ka ikkatram izglītotam latvietim, bet it īpaši jau ikkatram studentam jāprot pareizi rakstīt savā valodā. To pašu, tikai nesalīdzināmi pamatīgāk un asprātīgāk, pierādīja K. D. rakstā «Latviešu valoda studentu aprindās», «J. D. L.», 125. un 126. numurā. Pēc tam Liepājas «Dzīve» rakstā «Latviešu studenti» tuvāk aprādīja, ka tagad gandrīz it visi latviešu studenti ir garīgi invalīdi, kas neprot nevienu valodu, bet lieto viņas visas mistru mistriem, nelasa latviešu grāmatas, neinteresējas par savas dzimtenes apstākļiem utt. «Dz. V.», šo rakstu īsumā atstāstīdams, mēģināja visus pārmetumus attiecināt uz saviem ienaidniekiem, studentiem-marksistiem. Šo mēģinājumu «Dzīve» apgāza («»Dzimtenes Vēstnesis» un latviešu studenti», 139. un 140. nr.), pierādīdama, ka minētās vājības piemīt gan latviešu studentiem vispārīgi, bet it sevišķi «Dz. V.» resp. māmuļas aprindu studentiem, kur valda gara trulums, aprobežotība un sabiedriska miegainība...

Tik tālu šimbrīžam nokļuvis šis incidents. Bet tā vien liekas, ka beigas vēl nav.

A. U[pīts].

«Vārds», I, 1912. g., 423.—427. lpp.

PIESPĻAUTĀ BĻODA JEB KĀRĻA SKALBES ATGRIEŠANĀS

(ILUSTRĀCIJA APCEREJUMAM «RAKSTNIEKU ĒTIKA»)

Nepilnus divus gadus atpakaļ «J. D. L.» 1911. g. 239. nr. atskanēja šādas «balsis no publikas»:

«Ievērojot to, ka «Dzimtenes Vēstnesis» arvien vairāk sāk pieņemt bulvāra avīzes toni, ko starp citu pierāda 238. numurā ievietotais raksts «Es kaunos», mēs atsakāmies no tālākas līdzdarbības minētā lapā. — J. Jaunsudrabiņš, K. Skalbe, J. Akuraters. — Citus laikrakstus lūdzam pārdrukāt.»

Tā bij zīmīga demonstrācija — sākums tam populārajam sabiedriski avīžnieciskajam skandālam, kurā iejaucās Aspazija,

studenti-marksisti u. c. Varēja piekrist vai nepiekrist triju rakstnieku atteikšanās motīviem, bet viņu vīrestība bij jāatzīst. Atteikties no labiem honorāriem, nestrādāt avīzē, kura piekopj neglītu politiku — to var prasīt no ikviena rakstnieka, kurš kaut cik ciena pats sevi un savu darbu. Protams, «Dz. V.» redaktoram tas nebij patīkami, viņš dikti pukojās par tiem, kas «ar dubļiem piemetuši to aku, no kuras līdz tam laikam tik kāri dzēruši», un «kuri piespļauj bļodu, no kuras vēl nupat dzēruši, cik jaudājuši». Bet latviešu lasītājam palika pārliecība, ka viņi darījuši savu pilsonisko pienākumu.

Bet ar lieliem brīnumiem nupat «Dz. V.» pag. sestdienas (188.) numurā atkal ieraugām nodrukātu Kārļa Skalbes dzejoli «Jāņu klētiņā»... Gan jau tāda bēgšana un atkalatgriešanās, neirastēniska atkrišana un atkal piepeša piekrišana pilsonisko rakstnieku aprindās nav nekas neparasts. Tā lāgu lāgiem no tā paša «Dz. V.» ir atteicies un atkal pieteicies mākslas kritiķis Jūlijs Madernieks. Bet tur tā atteikšanās tomēr nav notikusi ar tādu bravūru, ar tādu pārdrukājumu citās avīzēs utt. Mēs pilnīgi saprotam, ka rakstnieks piespļauj to bļodu, no kuras līdz šim strēbis, ja tajā tiek ieliets viņa garšai pretējs virums. Bet atkal atgriezties un strēbt paša piespļautu virumu — tas nav tik vienkārši saprotams.

Uz tādu visaugstākā mērā pretīgu mielastu varētu spiest dažādi iemesli. Svarīgākais būtu — bads. Vai Kārlim Skalbem patlaban bij tāds literārisku telpu bads, ka atlikās tikai nākt atpakaļ pie «Dz. V.» feļetona, lai gūtu dzīvei līdzekļus no «Dz. V.» honorāru bļodas? Bet viņa ražojumus taču labprāt drukāja «Latvijā», «Druvā», «Domās», «Univ. Bibl.» utt. Tātad svarīgākais iemesls tūliņ atkrīt. Bada dzīts, K. Skalbe nav atgriezies atpakaļ pie piespļautās bļodas. Varbūt «Dz. V.» viņam par dzejoļiem solīja vairāk nekā citi un tāpēc Kārlis Skalbe sajutās spiests no jauna stāties ar viņu veikala sakaros? Grūti ticams, jo Madernieks jau izpauda, ka «Dz. V.» redakcijas budžets sašaurināts, lai akcionāriem atliktu vairāk skaidras peļņas, ka honorāra pamazināšanās pēc arī viņš bijis spiests aiziet. Varbūt Kārlis Skalbe vienkārši aizmirsis, cik svinīgi nesen atpakaļ viņš atteicās no «Dz. V.»? Gan jau dzejnieki vispār ir stipri aizmirsīgi, bet tik grandioza aizmirsība tomēr nav lāgā iedomājama. Varbūt Kārlis Skalbe adresi pārskatījies, varbūt aiz pazīstamās Rīgas pasta nolaidības manuskripts pa nepareizu ceļu nokļuvis «bulvāra avīzes» nagos? — Visas tās varbūtības ir pārāk šaubīgas. Atliek vēl viena, pati nopietnākā: varbūt «Dz. V.» ir racionāli mainījies, no «bulvāra avīzes» tapis par nopietnu, kulturālu preses orgānu un Kārlis Skalbe var atkal viņā strādāt?

Lai uz šo jautājumu atbildētu, ir jāatminas «Dz. V.» darbības spilgtākie momenti šajos nepilnos divos gados. Zīmīgākie

epizodi jāstāda pretim viņa toreizējai centībai. Bet tādējādi neredzam itin nekādas grozības. Nav uzlabojies «Dz. V.» rakstītāju sastāvs — tajā tagad pat ieraugām dziesmu grāmatas pārlabotāju R. Bērziņu, pat... baptistu mācītāju Fetleri! Palicis tas pats tumsonīgi klerikālais virziens: pats atbildīgais redaktors nekautrējas klaji noliegt zinātni un gausties par viduslaiku māņticības zušanu («... diemžēl, tagadnes cilvēks netic vairs pārdabiskiem spēkiem, kur redzama parādība, tur viņš meklē paka| pēc cēloņiem.» — «Dz. V.» 1912. g. lieldienas sestdienas numurā), un Jankavs un viņa apakšnieki svīst, stiprinādami veco, mī|o ticību un tradīcijas. It nepavisam nav mainījies «Dz. V.» stāvoklis pretim strādnieku kulturālām iestādēm un darbiniekiem, un demokrātiskās biedrības tāpat vien šķūtē viņu pa savām durvīm laukā. Kas varētu «Dz. V.» manīt virzienu uz augšu, ja katram vēl atmiņā, kā nesenās valsts domes vēlēšanās viņš piecreiz mainīja savu krāsu, kā viņš rāpu|oja gar vācu ķēķa durvīm un ar kādu niknumu cīnījās pret strādniecisko demokrātiju. Un kādām dubļu šļakatām viņa jankavi tagad apšļāc tādus sabiedriskus darbiniekus kā Jansonu!

Nē — ja tur ir pamanāms kāds virziens, tad vienīgi uz leju. Ja «Dz. V.» toreiz bij «bulvāra avīze», tad tagad viņš ir palicis tāds divkārtīgā mērā.

Un taisni tagad Kārlis Skalbe atgriežas pie viņa un savas «piespļautās bļodas». Man liekas, tā ir demonstrācija, kura desmitkārt vairāk prasa atklātu motivējumu nekā viņējā aiziešana. Latviešu lasītājs zina, kāpēc Kārlis Skalbe aizgāja no «Dz. V.». Lai Skalbe nekavējas izziņot un «citās avīzēs pārdrukāt», kādēļ nu ir atgriezies, — jo ko citādi lai domā par latviešu pilsonisko vīrestību un sabiedrisko ētiku?

Vai Kārļa Skalbes atgriešanās nav tikai lielāks latviešu rakstnieku imigrācijas sākums uz «Dz. V.»? Aizdomīgi izliekas, cik pārāk saldos un glaimīgos vārdos mūsu tautietis Līgotņu Jēkabs «Dz. V.» turpat Skalbes dzejolim blakus slavē un lielī, un ieteic kādu Jaunsudrabiņa grāmatu. Vai tas tikai nav Jaunsudrabiņam nodomāts smeķīgs kumoss Līgotņu Jēkaba makšķeres galā? Vai nav nodomāts visus aizgājējus dabūt atpakaļ «Dz. V.» paspārnē? Mēs tomēr domājam, ka tiem citiem būs vairāk vīrestības.

Andrejs Upīts

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 28. augustā, Nr. 198.

J. JANSONS UN JAUNLAIKU LITERATŪRA

1893. g. 28. augustā, tradicionālajos Kurzemes brīvlaišanas svētkos Jansons Jelgavas Latviešu biedrībā nolasīja savas «Domas par jaunlaiku literatūru». Tātad — šodien paiet 20 gadu

no šī ievērojamā notikuma, un tāpēc būs vietā mazs apcerējums par Jansona «domām» un darbiem un viņu nozīmi latviešu jaunlaiku literatūrā.

Cik mazs un nepilnīgs arī būtu šis apcerējums, viņš tomēr liekas nepieciešams. Vienkārt tāpēc, ka latviešu jaunlaiku literatūras ģenealoģija vēl diezgan maz apgaismota un pazīstama, vēl nepietiekoši pārdomāti tie idejiskie spēki, kas viņu sākumā ierosinājuši. Un otrā un galvenā kārtā tāpēc, ka tautiskie kliberāļi un viņu apkalpotāji avīžu rakstītāji ir uzsākuši nejauku un netīru traci — notraipīt un nogānīt demokrātiskās kultūras spēcīgāko cīnītāju, latviešu reālistiski sabiedriskās kritikas nodibinātāju. Šo rindu nolūks nav cīnīties pret renegātiskiem melnsimtniekiem, bet tikai godīgi norādīt uz Jansona nenodarvojamiem nopelniem latviešu sabiedriskā kultūrā un jaunlaiku literatūrā.

Jansona nolasītās un vēlāk brošūrā nodrukātās «Domas par jaunlaiku literatūru» ir atstāstītas visās plašākās rakstniecības vēsturēs (visplašāk Līgotņu Jēkaba vēsturē). Tāpēc viņu satura sīkāks atstāstījums še būtu lieks. Bet viņu vērtība nav apsverama, vispirms neuzmeklējot Jansona kritikas nolūkus. «Vajadzēja vispirms kritiski sadragāt tautiskās buržuāzijas ideoloģiju, kas tolaik (deviņdesmitajos gados) taisni nomāca un noslodzīja proletariāta šķiras apziņas mošanos, vajadzēja vējā izārdīt tautiski reakcionārās dzīvības autoritāti, kas tautas plašākām aprindām aizšķērsoja katru izeju uz brīvāku nākotni. Vajadzēja sagāzt visus vecos elkus, lai darbaļaužu masas redzētu un pārliecinātos, ka tām nav un nevar būt nekas kopējs ar tautiskās birģelības cildinātiem ideāliem — mietpilsoniski salkano romantismu, tukšo, pārspīlēto tautiskumu, Apsīšu Jēkaba vecās grāmatas spredikiem un glēvi verdzisko zemošanos valdošo varu priekšā. Proletariātam bij iepriekš garīgi jāatsvabinājas no savas tumsības un neapzinības, no pārdzīvotu tradīciju māņiem, tam bij jāpārvar sava kūtrā verdzība un tēvutēvu ieaudzinātā kalpu bijība, pirms varēja nojaust savu lielo vēsturisko uzdevumu un stāt tiešā cīņā par savu ekonomisko un politisko atsvabināšanu.» (J. Jansona «Fauni vai klauni», 1908. g., 18. un 19. lpp.) Viss tas ir tieši zīmējams uz Jansona paša «Domām». Te ir jau skaidri redzama Jansona sabiedriski idejiskā seja. Savas darbības pašā sākumā viņš tūliņ cieši nostājās uz zemo šķiru plašā un cietā pamata. Ar pirmo soli viņa gaita pieslēdzās apzinīgā proletariāta kustībai; virziena priekšgalā viņš konsekventi strādājis blakus citiem simpātiskiem sabiedriskiem cīnītājiem, palicis savā vietā arī tad vēl, kad dažs labs «dienlapists» un «jaunstrāvnieks» bij palicis prātīgs un apdomīgs. Viņa kritikai nav šauri formāla estētiska iztirzājuma raksturs. No sākta gala tā nāk vispirms kā sabiedrisku vērtību meklētāja, kas mākslu saprot kā dzīves virzītāju spēku, kā pozi-

tīvu kultūras cīnītāju, jaunu, možāku ideju izplatītāju. Arī priekš un pēc Jansona ir bijusi vecā sastinguma apkarotāja un jaunu vērtību prasītāja kritika. Teodors jaunā «laika gara» vārdā ar sekmēm cīnījās pret vecās tradīcijās sastingušo romantisko Lautenbahu. Bet viņa «laika gars» bij stipri nenoteikta būtne, un Teodora prasītam reālismam nevar atrast nekāda īsti reāla pamata tautas dzīvē, kura sāka strauji virzīties pa sabiedriskās sašķirošanās ceļu. Skaļi sāka runāt Dr. M. Valters, bet apgura un nogrima atpakaļ vecajā, pārjaunotā tautiskā tradicionālismā. Ražīgi un ar sekmēm strādāja Jānis Asars; bet viņam bija pārāk daudz piētisma un saudzības pret dekadentismā slīgstošo burtnieku gvardi, un viņa mūžs par īsu, lai izstrādātu konsekventi reālistiskas kritikas principus un metodi. Jansona «Domas p. j. l.» ir šo principu un metodes nepilnīgs, steigā uzmests skicējums, tomēr drošiem, spilgtiem, nešķobāmiem un nepārprotamiem vilcieniem. Jansons ir latviešu reālistiski sabiedriskās kritikas nodibinātājs un līdz beidzamam laikam arī viņas noteiktākais priekšstāvis.

Šai kritikai visciešākais sakars ar reālo virzienu latviešu rakstniecībā. Reālistiskā kritika, kura stipri nostājas uz šķiru pamatiem, ir vispār aktīva. Līdzi mākslai viņa pati ir dzinējs un virzītājs, ārdītājs un radītājs sadzīves spēks. Jo ikviens radītājs spēks ir arī ārdītājs un nevar būt citāds. Jansona «Domās p. j. l.» mums vispirms tiek redzama viņa kritikas noliedzējas un nesaudzīgas ārdītājas daba. Tā izauga no sava laikmeta, tai vispirms bij ārkārtīgi daudz vecā jāsagrauj un jānoārda, lai kaut asniņš jaunā varētu uzdīgt. «Ir tagad pavisam grūti sev stādīties priekšā, cik nospiesti šaura un cik nejēdzīgi sekla bij toreiz visa atklātā sabiedriskā dzīve» («Fauni vai klauni», 19. lpp.). Cenzūra tā bij nospiedusi atklāto balsi, ka svabadāku, progresīvāku vārdu vienīgi vēl daiļrakstniecībā un rakstniecības kritikā varēja parunāt. Bez šaubām, tas bij viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ Jansons izvēlējās kritiku kā līdzekli savu kultūrideju propagandai. Bet arī tāpēc, ka rakstniecībā visredzamāk izpaudās visa tā neticamā seklība, sastingušais birģelisms, frāze un tukšā lielība, kas toreiz bij pārņēmusi latviešu sabiedrību. Tautiski salkanā literatūra arī plašākās sabiedriskās masas iežūžoja pieticībā un mierā un kā valnis sargāja vispārējo tautiski epigonisko snaudu. Jansona «domas» gāza apkārt šo valni, un smagus, pat nepārciešamus triecienus dabūja tautiskās beletristikas leijerkastnieki. Ilgi glabātie, konservētie un pildītie svētumi sabira putekļos, tautiskās «gara mantas» vairs nelikās tas augstākais, svarīgākais un dārgākais visā pasaulē. Jausmiņu Valdemārs, Lapskalnu Andrejs, Lerhs-Puškaitis, Zeibots, mūžīgā, nebeidzamā romantiskā mīlēšanās, iesviķošana — vārdu sakot, visas tradicionālās tautiskās vērtības sāpigi ķēra Jansona sarkasma veseris, it nekā viņš necienīja un nesaudzēja vienīgi

tāpēc, ka tas vecs un iestāvējies. Pēc viņa domām, rakstniecībai vajadzēja tēlot tagadnes dzīvi, sekmēt tagadnes centienus, sekmēt augstāku sadzīves ideju izplatīšanos. Pozitīvās materiālistiskās zinātnes viņam likās nesalīdzināmi svarīgākas nekā tautiskā etnografija. Salkani romantiskā latviešu literatūrā vajadzēja nākt cittautu reālistiskās, idejiski vērtīgās literatūras pieplūdiem... Var iedomāties to šausmīgo troksni birģeliskajā nometnē, kur cēlās kājās Varaidošu Zanderi, Puriņu Kļāvi un Lautenbahi. Un tomēr par spīti visai tautiskai neķītrībai «jaunā strāva» dzīvē un literatūrā palika arvien straujāka un plētās plašāka.

«Jaunās strāvas» sabiedriskās nozīmes apcerei vajadzīgs daudz plašāku telpu. Jansona literatūras kritika bij viens no svarīgākajiem faktoriem jaunā, pozitīvi reālistiskā pasaules uzskata attīstībā un cīņā pret vecajām varām. Bet galvenā kārtā Jansona «Domas p. j. l.» vērtējamas kā reālistiskā rakstniecības virziena ierosinātājas. Par sevi protams, ka algotie Jansona darvotāji mēģinājuši noliegt arī šīs ievērojamās kritikas nozīmi. Jansons, lūk, neesot nodibinājis nekādu jaunu rakstniecības virzienu! Ja rakstniecības virziena «dibināšanu» iedomājas tādu pašu kā, piemēram, kādas nekādas anarhistiski melnsimtnieciskas politiskas vai «strādnieku» biedrības dibināšanu, tad, protams. Jansons nekā nav nodibinājis. Jo rakstniecības virziena «dibināšanai» nepietiek, ja sasauc kopā pāri desmit vīru, izstrādā statūtus, uzkrāso labi spilgtu izkārtni, tad nostājas uz sliekšņa un sauc tikai garāmgājējus skatīties jaunos brīnumus. Mākslas kritika nekā nevar dibināt, kas jau dzīvē nav iedibinājies, ko sabiedriskās attīstības spēki jau ilgāku laiku nav rosinājuši. Kritika var tikai salauzīt sazaļojuša, saglumējuša rakstniecības pīļu dīķa villaino segu un parādīt, kādas dūņas un netīrumi guļ dibenā. Kritika var atvērt acis, lai rakstnieki skatās un meklē, un atrod avotus, no kuriem plūst dzidrāks un vēsāks ūdens. Kritika nespēj radīt rakstniecības virzienus, bet ierosināt rakstniekus uz spirgtāku, vērtīgāku radīšanu. Un tāda vārda pilnā ziņā ir bijusi Jansona kritika.

Ja tūliņ nākošā vai pēcnākošā gadā pēc tam, kad bija atskanējušas Jansona «domas», neradās gatavs rakstnieku bars, kas viņa idejas ietērpa skaistā stāstā, tēlu un dzejas formā, tad tas ir pilnīgi saprotami. No kurienes lai uz reizes rastos jauna, spēcīga rakstnieku ģints? Riņķī apkārt taču viss bij nogrimis saldā pašpieticībā, remdenā, gurdenā tautiskā seklumā. Arī proletariāts — kā jau dzirdējām — bij vēl modināms no neapziņas miega. Nebij vēl plašu ļaužu šķiru, nebij auglīgas sabiedriskas apkārtnes un veicinošas idejiskas atmosfēras, lai spēji izrastos jauna dziesmineku avīze, kas dziedātu «jaunu dziesmu, labāku dziesmu». Sabiedriska pārkārtošanās notiekas lēnām un pakāpeniski. Reālās rakstniecības sākumi bij jau priekš Jansona.

Neikena, Kaudzīšu, Apsīšu Jēkaba darbos atrodami reālu novērojumu, izdomas un tēlojumu paņēmieni. Bet tomēr tur tikai neviļus aizskartas reālās mākslas stīgas, ko drīz saēda vecu veco patriarhālu surogātu rūsa, ko pārplūda Andra tēva un vecās, mīļās grāmatas reakcionārā romantika un noslāpēja visuvaldošās pasivitātes slogs. Vēl vajadzēja dzīvot un sāpīgi saldi dziedāt reakcionārajam hernhūtietim Porukam, un atjaunot famīlijas, dzimtenes godu un mierīgas šeptes dzīt Andrievam Niedram. Vēl krietni vēlāk viņi varēja dzīvot un dziedāt, un propagandēt, aplausus un kolektes gūt tāpēc, ka bij vēl plašas šķiras, uz kurām viņi atbalstījās, bij sabiedriski apstākļi, kuri viņus izcēla un uz kādu laiku izvirzīja latviešu literatūras priekšgalā. Ja ar Jansona «domām» tūliņ vēl nenodibinājās noteikts, spilgts un spēcīgs reālistiskās rakstniecības virziens, bet tikai noteikta, spilgta un spēcīga jaunstrāvnieciska žurnālistu grupa, tad tāpēc, ka nebij vēl pietiekoši daudz dzīves izaudzētu un sagatavotu, pret modernām sadzīves un mākslas idejām ieņēmīgu spēku — tāpēc ka latviešu toreizējam literāriskajam vairākumam Jansons nāca par agru. Viņš bija par redzīgu, viņi par akliem, viņš par drošu, viņi par gļēviem, viņš par stipru, viņi par nogurušiem.

Tomēr neredzēt latviešu jaunākā literatūrā arī Jansona «domu» tiešā ierosinājuma pēdas, to var tikai tāds, kam par zināmu atlīdzību jāsimulē nedziedināma tuvredzība vai pat pilnīgs aklums. «Dienas Lapas» sabiedriskajiem rakstiem un Jansona rakstniecības kritikai tieši pieslējās tas rakstniecības virziens, ko vēlāk sāka saukt par reālistisko, naturālistisko, sabiedrisko vai tamlīdzīgi. Aspazijas pirmā laikmeta sociālā tendence, Zvārguļu Edvarda pesimisma un sabiedriska sarkasma dzeja, Jukuma Paļēviča reālā sadzīves drāma — tas un vēl daudz kas sīkāks un mazāk pazīstams gandrīz vai tieši atvasināms no Jansona reālistiskās sabiedriski estētiskās propagandas. Latviešu reālā rakstniecības virziena pirmie pionieri pēc laika izsīka, apklusa, novērsās sāņus, aizgāja idejiskā vai arī tieši fiziskā postā un nāvē kā stādi, kam saknes nesniedzas pietiekoši dziļi melnās zemes slāņos un kuriem jānokalst, kad pāri skrien karsti vēji un ūdens sasūkums virskārtā izžūst. Bet aizvērptais pavediens arī bez viņiem vērpjas tālāk. Jo, kas mākslā reiz radīts un atstāts, tas vairs nepieder māksliniekam pašam, bet viņa laikam, kas pats ir tikai ievadījums nākošā. Ar Jansonu sākās apzinīga, reāla rakstniecības un kritikas strāva. Un neviens no mums, kas kā apzinīgs reālists stājies darbā vai ilgos maldos un meklējumos par tādu kļuvis, nevarēs sacīt, ka Jansona skarbās, nelokāmās kritikas spēks lielākā vai mazākā mērā viņu nav vadījis.

Dziļa idejiska pārliecība un dedzīgs sabiedriska cīnītāja temperaments runā no Jansona «Domām par jaunlaiku literatūru».

Šī mazā, plānā grāmatiņa ir viens no mūsu rakstniecības smagākajiem, neizkustināmiem stūra akmeņiem. Sabiedriskās attīstības straume un it īpaši latviešu augošā proletariāta centieni, no kuriem Jansons savā kļūmainā mūžā nav soli atkāpies, pēdējā laikā viņu ievirzījuši gandrīz vienīgi žurnalistikā un tiešas sabiedriskas un politiskas cīņas virpulī. Tikai retumis šad un tad parādās kāda viņa īsa piezīme par jaunākām rakstniecības parādībām. Ar pilnu pārliecību var sacīt, ka demokrātisko lasītāju vairākums neko latviešu kritikā nelasa ar tādu aizrautību kā Jansona piezīmes. Un taisni tagad viņa kritika tapusi nepieciešama. Vai tas ir nejaušs sagadījums, jeb vai attīstības gājienā tā loģiski izvirzījusies, bet Jansona «Domas par jaunlaiku literatūru» piepeši atrodas apkārtnē, kas stipri radniecīga tai priekš divdesmit gadiem. Gan jau tautiskie kumeliņi pagalam nojādelēti, bāliņi aptaukojušies un palikuši resni, «gara mantas» visas salasītas un sakopotas, — bet «tautiskums», «nacionālais jautājums» un kas ar to sakarā atkal nekaunīgi dižojas. Atkal tiek rīkotas sapulces, turētas skaļas runas, dzerti trimpus vakari, «progresīvo ideju uzvaras svētki», un viskopas kultūras lieta» kā stīvs čigāna zirgs vadāta uz visiem tirgiem. Un atkal ir uzradusies burtnieku gvarde, kura nu gan ne vairs aiz tautiskas sajūsmas un naivitātes, bet par stipendiju, kasu aizdevumu un rindu honorāru un pēc apsvērtas veikalnieciskas kalkulācijas mantīgo pilsoni un viņa freileni, lauku pelēko baronu un viņa otro pusi sēdina aiz sevis izkāmējušam, nodīdītam pegasam mugurā. Zināms, ka nav jābaidās, ka tautiskā salkanība pārplūdīs un dūņām aizbērs žirgtās reālās mākslas straumi. Apzinīgā strādniecība ar visām likstām ir palikusi tik spēcīga, ka viņas kulturālais rosinājums ir manāms vistālākos sabiedrības kaktos un viņas soļu troksnis jauc visdziļāko miegu. Savai mākslai viņa pati tīra taisnu un dziļu gultni. Bet arvien vēl maz spēcīgu, pārbaudītu izteicēju viņas domai un vadītāju viņas spēkam. Lai Jansons turpmāk piegrieztos jaunlaiku kritikai — to vēlamies mēs visi, kas ar dziļu cieņu lūkojamies uz viņu pašu un ar aizrautību viņa «Domās par jaunlaiku literatūru».

Andrejs Upīts

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 28. un 29. augustā, Nr. 198 un 199.

PIEZĪMES PIE ANDR. UPĪŠA RAKSTA «JANSONS UN JAUNLAIKU LITERATŪRA»

Savā rakstā ar augšminēto tituli, kuram taču ir literatūrvēsturisks mērķis svinēt J. Jansona zināmās brošūras 20 gadu jubileju, A. U. rīkojas tomēr kā steidzīgs feļetonists, svarīgām parādībām pāriedams pāri un faktus sagrozīdams tā, kā tie viņa nolūkam der.

Lietodams to pašu toni, kāds bija parasts pagājušo 90. gadu feļetonos ar spēcīgiem vārdiem par «darvotājiem un darvošanu, par netīru un nejauku cīņu, par avīžu kalpiem un melnsimtnieciskiem renegātiem», A. U. pats liek biezu kārtu darvas, lai uz melnās pamatkrāsas jo spilgtāk baltas gaismas spožuma lokā atceltos viņa apgaismojamais priekšmets.

Pēc šāda vispārīga krāsu uzmetuma plašā lokā A. U. ņemas nu vēl reljefi izcelt savu tēlu iz šaurākas apkārtnes. Šī apkārtne nu vairs nav aiz darvas melnuma nesaredzamie avīžu kalpi, renegāti un melnsimtnieki, bet šaubu iekavās ieliktie «dienlapisti» un «jaunstrāvnieki», no kuriem, ja daudz, kādi simpātiski biedri savā laikā ar J. blaku blakām cīnījušies. Bet, tā kā tie nu palikuši prātīgi un apdomīgi, tad J. Jansons, protams, paliek viens pats priekšgalā, kas nesatricināts gājis uz priekšu.

Te jau A. U. runā tik nepārprotami, ka tie nedaudzie toreizējās jaunās strāvas priekšstāvji, tagad iekavās ieliktie dienlapisti, var tikai kaunīgi nolaist acis un klusi paši aprēķināt, cik tāļš ir kļuvis viņu pakaļpalikšanas atstatums no J. Jansona.

Lai izceltu J. Jansona lielo literārisko un «sabiedriski estētisko» vērtību, A. U. liek uz svaru kausiem pat J. «kļūmaino» mūžu. Atsakoties no šīs savādās «estētisku» vērtību mērošanas, neviļus no cilvēciskā stāvokļa jāprasa, vai šinī salīdzinājumā ar citiem biedriem J. Jansona mūžs tik sevišķi kļūmains bijis, ka tas atceļas no citiem trimdiniekiem, jeb vai citu apstākļi ir tik spīdoši, ka vienīgi J. Jansona dzīve būtu kļūmaina?

Turēdamies joprojām pie salīdzinājumiem jeb, kā pie mums parasts, nobīdīdams citus no ceļa, lai svinīgā parādes gājienā vienam pašam dotu telpu, A. U. nonāk pie nelaiķa J. Asara. Par pēdējo A. Upīts zin tikai tik daudz laba sacīt, ka tas esot daudz strādājis, bet nekā nepanācis, jo viņa mūžs par īsu bijis, lai «izstrādātu konsekventi reālistiskās kritikas principus». Te tiešām jābrīnās par A. U. naivo iedomību, it kā konsekventa reālistiska metode būtu vienīgais nesasniedzamais ideāls, pēc kuras visiem kritiķiem jācenšas un ka ar šo konsekventi reālo metodi varētu analītiski iztirzāt darbus, kuri, meklēdami sintēzi, konsekventi ir atstājuši vecā reālisma robežas? Taisni J. Asars bija tas, kas atzina, ka vecais reālisms, kura galvenā dzīvība bija bijusi tendence, savu uzdevumu izpildījis un līdz ar to pārdzīvojies. Viņš bija arī tas, kas vērīgi lūkojās apkārt, kur māksla parādījās patstāvīgās un jaunās kultūras formās. Cik Jansons bija savā laikā skaļš ārdītājs, tik J. Asars bija kluss jaunu ceļu meklētājs, un, ja Andr. Upīts runā par pozitīvu kritiku, tad viņam būtu taisni Asars jāatzīst kā pozitīvas kritikas nodibinātājs un blakām vēl, ka J. A. bija **izglītotākais** kritiķis, kāds mums bijis.

Ja nu A. U. J. Asaru ar tik liesu atzinību noraida pie malas un to, kas pats ir apklusis, grib vēl noklusēt viņa darbos, tad nav jābrīnās, ka viņš savā vēsturiskā gaitā pāriet pāri par V. Dermani, it kā tas nemaz nebūtu bijis. Un tomēr V. Dermanis, man šķiet, priekš J. Jansona kritiskās dzīves ainas papildināšanas būtu bijis vajadzīgs, jo V. D. bija Jansona reālistiskās propagandas tālāknesējs un papildinātājs uz pozitīvo pusi.

Blakām kritiskai ārdītāja darbībai Upīts Jansonu spilgti apgaismo kā domātāju un jaunu rakstniecības virziena ierosinātāju un ideju devēju. Atkal tanī pašā konsekventi reālajā tonī viņš uzsauc, ka tam, kas to neatzīstot, vajagot par «zināmu atlīdzību simulēt nedziedināmu tuvredzību vai pilnīgu aklumu». Kā tieši piemēri tiek minēti Aspazija, Zvārgulis, Paļēvičs. Attiecoties uz mani, man tiešām jāriskē Andr. U. priekšā «simulēt nedziedināmu tuvredzību vai pilnīgu aklumu» un to pašu vēl par samaksu, bet man tomēr jāaizrāda, ka mani reālistiskie raksti nav radušies no J. Jansona brošūras ierosinājuma un tādēļ vien ne, **ka tie jau priekš tam bija rakstīti. Manu kopoto darbu priekšvārdā un arī citur tas allaž ticis aizrādīts.** Andr. Upīts kā kritiķis un literatūras vēsturnieks varēja arī to zināt. Arī Zvārguļa dzejās ir tik daudz spirgtas, patstāvīgas dzīvības, ka tā izverd no viņa paša iedzimta dzejnieka avota un nevis caur pakaļdarinājumu. Ja nu caur kādu kļūdainu likteni J. brošūra nebūtu iznākusi, ko tad? Tad nebūtu ne Zvārguļa, ne visa reālistiskā virziena.

Pie tāda slēdziena var nonākt, kad turas pie A. U. konsekventi reālās teorijas, ka kritiķis rada rakstniekus. **Citādi vispār ir zināms, ka nevis kritiķi ir tie, kas rada rakstniekus, bet gluži otrādi, rakstnieki — kritiķus.** Iespaidus literatūra dabon no lielākas kultūras un literatūras citās tautās. Latviešu reālisms nav radīts no Jansona, bet nāk no vācu un krievu literatūras. Šis reālisms, kurš uznāca kā tendences reālisms un bija cieši saistīts ar politiku, tagad vairs nekā jauna nevar teikt un kā tāds savu laika posmu pārdzīvojis. Pat savā formā viņš ir sabrucis, tādēļ ka viņa līdzekļi bija sīka, šablonistiska fotografija, caur kuru viņš savu mērķi — attēlot lietu realitāti — nesasniedza. To piedzīvoja pats J. Jansons, kad tas 15 gadus vēlāk nāca ar «Fauniem vai klauniem», kuri bija tik atkārtojumi no pirmās brošūras un pastiprināti tikai ar spilgtiem, «spēcīgiem» vārdiem un ar vairāk citātiem. Grāmata vairs neradīja ne sajūsmību, ne rakstniekus, ne virzienus, bet guļ neizpirkta plauktos, dabonama par pazeminātu cenu. Jansonam vispār nekāda iespaida uz literāriskiem darbiem nav bijis, viņš bija tikai politisks feļetonists un noliedza literatūrai patstāvīgu dzīvi un vēl tagad apkaro uz sīvāko visu mākslu. (Skat. «Dz. V.».)

Ja nu Jansons uz A. U. sajūsminošā pamudinājuma vēl trešā, pastiprinātā izdevumā sludinās rakstniekiem to pašu ten-

dences reālismu un A. U. ieteiks kritiķiem vienīgi tikai «konsekventi reālistisko» kritikas metodi, tad šī reālisma reakcija, kura arvien vēl saucas par progresu, draudēs apturēt visu dzīvi tā literatūrā ar dogmatismu un politikā ar šablonismu un birokrātismu un mēs būtu atkal tur, kur bijām 20 gadus atpakaļ. Bet tagadējā publika nav vairs tā pati vecticībnieku publika. Spirgta kultūras straume nes mūsu strādnieku progresīvāko šķiru uz priekšu, tā zin pati domāt un spriest un smeļas savu izglītību no lielo kultūru pirmavotiem un ne no vecas brošūras atkārtojumiem, kura savā laikā savu darbu ir darījusi un pelna vēsturisku piemiņu, bet tagad var būt tikai par važām. Ikviens nostāvējies progress top par regresu. Tagadējais reālisms nav vairs tas, kas bija agrāk, ne savā sastāvā, ne izteiksmes formā. Arī konsekventi reālistiskai kritikai jātop citai un savs laiks jāsaprot. Nepietiek vairs ar kādu aši uzmestu brošūru, nepietiek, ka kritiķis izlasa vienu otru grāmatu, bet gan savā arodā jāpapildinās ar pamatīgām studijām. Arī Jansonam jāpiepilda tas, ko tas pats solījis.

Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten![1]

A[spazija]

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 2. oktobrī, Nr. 228.

«TIKAI FEĻETONISTI» UN... «TIKAI DEMOKRĀTE»

Aspazija «J. D. L.» 228. numurā mani saukā par «steidzīgu feļetonistu». Jansons — tas viņai ir «tikai politisks feļetonists». Bez tam viņa vēl runā par «dienlapistiem» un «jaunstrāvniekiem», par J. Asaru un V. Dermani, par «tendences reālismu» un «reālisma reakciju». Piezīmju tonis ir skanīgs un pašapzinīgs, bet visos spriedumos tik daudz paviršību un aplamību, ka vieglu roku rakstīto pačalojumu nevar atstāt bez dažiem piebildumiem.

Aspazija ir izmeklējusi tādu stāvokli, tādu redzes punktu, no kura visvieglāk varētu «ķert» mani un manu apcerējumu par Jansonu un jaunlaiku literatūru. Sava apcerējuma sākumā es noteikti aizrādu, ka mans galvenais nolūks ir izcelt Jansona nopelnus latviešu sabiedriskā kultūrā un literatūrā pretim viņa tagadējiem gānītājiem un darvotājiem — tātad politisks, polemisks, manis pēc — «feļetonisks» nolūks. Bet feļetoniskam rak-

[1] Jaunu dziesmu, labāku dziesmu,
Ak draugi, es gribu jums dziedāt! H. Heine.
Sakārtotāji.

stam pārmest feļetonismu būtu pavisam jocīgi. Tāpēc Aspazija labāk izraugās par galveno to, kas manā rakstā apzīmēts par blakus lietu, un apgalvo, ka rakstam «taču ir literatūras vēsturisks nolūks». Nu, protams, pa daļai tāds nolūks viņam arī ir, un tāpēc vien nebūtu vērts strīdēties. Bet Aspazijai, kā pati vaļsirdīgi apliecina, «jāriskē simulēt nedziedināmu tuvredzību», un tas tad visām viņas piezīmēm piešķir raksturīgu nokrāsu. Es esot rīkojies «kā steidzīgs feļetonists, svarīgām parādībām pāriedams pāri un faktus sagrozīdams tā, kā tie viņa nolūkam der». Tas jau nu izklausās gluži pēc apvainojuma par literārisku vekseļu viltojumu. Ar tādiem apvainojumiem nevar vieglprātīgi mētāties, tie ir jāpierāda. Ko pierāda Aspazija?

Vispirms jau duras acīs viņas apsūdzības vienīgās tēzes nesmukais loģiskais klibums. Steidzīgs feļetonists, svarīgām parādībām pāriedams, nevar sagrozīt faktus tā, kā viņa nolūkam der. Faktu sagrozījums, literārisku vekseļu viltojums ir rūpīgs darbs; kā tā paša Jansona darvotāju prakse māca, tur reizēm ir sīki jāizkasa un reizēm liekšus jāieraksta, tur vajag gadīties «mašīnistes kļūdām», un tur dažureiz jāņem palīgā privātas tenku tantes. Steidzīgs cilvēks sagrozītu faktus aiz paviršības, bez nolūka. Kas apzinīgi, ar nolūku sagroza, nevar būt steidzīgs. Abas šīs īpašības nav savienojamas. Tikai tuvredzība vai naivums tās var mēģināt savienot. Bet varbūt Aspazijas pierādījumos būs vairāk loģikas nekā apsūdzībā?

Es lietojot Aspazijai nepatīkamu «toni» pret Jansona darvotājiem. Tas var būt. Bet tā ir tikai mana un viņas ieskatu un gaumes lieta. Ja daudz, tad tas ir pierādījums tikai par to, cik dziļi pretīgi man ir Jansona algotie darvotāji un — cik simpātiski un cienāmi tie Aspazijai. To mūsu abu lasītājiem jau no sākuma der paturēt prātā.

Ar sarkasmu Aspazija gribētu runāt par šaubu iekavās ieliktiem «dienlapistiem» un «jaunstrāvniekiem», kuri palikuši apdomīgi un prātīgi. Prasa, vai vienīgi Jansona dzīve tik kļūmaina un citu emigrantu apstākļi tik spīdoši? Uz to es īstenībā varētu arī neatbildēt: man bija jārunā par Jansona dzīvi un apstākļiem, ne par tiem «citiem». Bet, tā kā Aspazija tik visai vēlas kontrastu, tad esmu gatavs pakalpot. Mēs visi zinām, ka nekad avīzes nav nesušas ziņas par Jansona dzīves grūtumiem, nav viņš arī reakcijas laikā palicis prātīgs un pelnījies kā birģelisku laikrakstu feļetonists, nav ar savas personas nobildējumiem puškojis to avīžu ziemsvētku numurus, kurus demokrātija par denunciācijām un melnsimtniecību svieda pa durvīm. Jā, patiešām viņš «nesatricināts gājis uz priekšu», un dažam labam šaubu iekavās ieliktam bijušam «jaunstrāvniekam» nāktos «kaunīgi nolaist acis», ja vispārējā renegātu laikmeta bramanība viņu nenostādījusi komiski lielmanīgā pozā ar neizdevušos sarkastisku smaidu sejā.

Tomēr ērti laikam nav tādā pozā. Nervozi sagrābstīti ir Aspazijas pārmetumi, ka es J. Asaru gribējis «nobīdīt no ceļa» un «pāri pāriet» V. Dermanim. Cik augstu es vērtēju šo kritiķu darbību, par to Aspazija varēja palasīties rakstniecības vēsturē. Gadījumam domātā rakstiņā man galvenā kārtā bij jāizceļ Jansona kritikas īpatnējība. Un Jansona reālistiskais asums vislabāk redzams pret Asara romantisko pielaidību. Aspazija godina J. Asaru par izglītotāko kritiķi, naivā vientiesībā vai neziņā pamāca mani, atkārtodama to, ko es pats jau vairāk reižu un vairāk vietās esmu sacījis (sk., piemēram, «Domu» 9. burtn.). Kaut cik lietišķa satura varētu būt apgalvojumam, ka viņa, Aspazija, neesot stāvējusi zem Jansona iespaida. Apgalvojumus jau vispār atspēkot nav iespējams. Bet šaubīties tomēr var arī par to, ka visi Aspazijas reālistiskie raksti jau pirms Jansona uzrakstīti. «Kritika nespēj radīt rakstniecības virzienus», «kritika var atvērt acis, lai rakstnieki skatās, meklē un atrod» — stāv manā rakstā. Aspazija atkal vai nu simulē sliktu dzirdi, vai patiešām sirgst ar to, bet runā tikai savu: latviešu reālisms nav Jansona radīts, kritiķi nerada rakstniekus, bet rakstnieki — kritiķus. Pēdējā frāze ir gan varbūt skanīga, bet jau pārāk lietota, tukša, apbrīnojamā steigā un paviršībā paķerta. Ja Aspazijai būtu kaut cik pazīstami reālistiskās rakstniecības vēstures pētījumi, tad viņa zinātu, ka ne rakstnieki rada kritiķus un ne kritiķi rakstniekus, bet viņus visus rada dzīve — laikmetu ekonomiskā kustība, sabiedriskie strāvojumi, politiskās cīņas un no visa tā izaugušie laikmeta idejiskie impulsi. Un reālistiskā kritika allaž ir tā, kas pirmā šos impulsus samana un atklāj rakstniekiem, parāda tiem dziļākos, instinktīvi nojaustos mākslinieciskas sajūsmas avotus. Par visu to Aspazija var daudz ko lasīt arī J. Asara rakstos. Bet viņa nu runā par «reālisma reakciju», un viņas nolūki ir saprotami, ja atminas, ka viņa pati līdz ar citiem reakcijas un renegātu laikmeta pilsoniskiem rakstniekiem arvien dziļāk noiet romantisku bērnības atmiņu un mistisku sapņu valstībā. Ir saprotams viņas niknums pret «tendences reālismu», proti, pret to kritiku un tiem rakstniecības darbiem, kuri nav rakstīti birģelisko «mīļo māsu» laika kavēklim un tautisku meitskolu dejas vakaru deklamācijām, bet kuri saskaņā ar spēcīgākās, dzīvi virzītājas šķiras centieniem arī paši grib dzīvi virzīt.

Ka tagadējais reālisms nav un nevar būt vairs vecais «tendences reālisms», ka konsekventi reālistiskai kritikai jāsaprot savs laiks — kā Jansona ievērojamā brošūrā tikai reālistiskas kritikas principu un metodes nepilnīgs, steigā uzmests skicējums, ka tagad viņš pats to izveidotu un papildinātu, par to ir runa arī manā rakstā, tas nepārprotami redzams no Jansona jaunākā laika kritikām. Cik noteikti un skaidri viņš runā par tiem pašiem «lielo kultūru pirmavotiem» («Kāds vārds par

Aspazija

«Vārdu»»), par kuriem Aspazijai tikai vispārējas nenoteiktas frāzes! Gandrīz neticami, cik maz Aspazija pazīst latviešu kritiku un viņas tendences, cik pavirša un feļetonistiska domātāja var būt arī ievērojama liriķe. Bet ar feļetonistiskiem pačalojumiem un nervoziem uztiepumiem var gan demonstrēt savu sašutumu, bet nekā nevar ne pierādīt, ne apgāzt.

Un Aspazijai taču tā gribētos pierādīt, ka literatūra dzīvo savu «patstāvīgu dzīvi», ka tā neatkarājas no dzīves un sabiedriskām kustībām. Tad jau par sevi saprotams būtu, ka arī rakstnieks ir pavisam neatkarīgs, ka viņš var izandelēt savus pantus katram, kas par tiem vairāk sola, — ka «demokrāte» Aspazija var strādāt antidemokrātiskajā, obskurantiskajā «Dzimtenes Vēstnesī». Bet Jansons arī mākslinieku darbu atzīst par sabiedrisku darbu, viņš prasa, lai arī rakstnieks būtu apzinīgs sabiedrisks cilvēks, lai viņš ietu pa labi vai pa kreisi, — tāpēc viņš Aspazijas acīs ir «tikai politisks feļetonists». Tas ir gan rūgtuma pilns saukājums, skaļas mēles definīcija, bet kritiskas domas satura un loģikas viņam trūkst. Ar tukšām frāžu čaumalām Jansons nav nomētājams, tāpat kā renegātisko darvotāju sarenes velti lauzījās viņu izstrīpot no latviešu žurnālistikas.

Velti vien Aspazija cer, ka «strādnieku progresīvākā šķira» runās pakaļ viņas tukšos saukājumus. Jansonu viņa pazīst no viņa literāriskās un sabiedriskās darbības. Bet arī Aspaziju viņa pazīst — vispirms no viņas pašas liecības. «Es esmu tikai demokrāte,» viņa reiz patētiski izsaucās («Jaunais Laiks», 1911. g., 39. nr.), kad viņu mēģināja izraut no «saulainā stūrīša» «Dz. V.» nospārē. Bet strādnieciskā demokrātija resp. «strādnieku progresīvākā šķira» uz to viņai deva nepārprotamu atbildi: Jūs esat nomaldījusies, Jūs kalpojat tautas tumsībai un verdzībai — varbūt apstākļu spiesta, — bet mēs esam pārliecināti, ka Jūs griezīsaties atpakaļ («Jaunais Laiks», 1912. g., 1. un 8. num.). Veltas ir bijušas strādnieciskās demokrātijas cerības. Ar savu pēdējo rakstu Aspazija atklāti nostājas Jansona nodarvotāju pusē, «Dzimt. V.» renegātu rindā, un var sagaidīt jankavistisko «progresistu» vissiltākos apkampienus.

A. Ulpīts].

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 19. oktobrī, Nr. 242.

ANDR. UPĪTS VAIRĀK NEKĀ «TIKAI FEĻETONISTS»

Andr. Upīts manas piezīmes pie viņa jubilejas raksta par godu Jansonam uzņēmis ar neizprotamu sašutumu. Uz manu vienīgo apzīmējumu «steidzīgs feļetonists» viņš atbildējis ar veselu spēcīgu vārdu bagātību «smago važoņu» tonī, tādā kārtā

pierādīdams, ka viņš tiešām nav «tikai feļetonists», bet vēl kas vairāk. Te viņa pierādījumu izlase: «aplamība — viegls pačalojums — nervozs sagrābstījums — naiva vientiesība — tukšas frāžu čaumalas — literārisks vekseļu viltojums» utt., utt. Bez tā vēl A. U. konstatē, ka es «slimojot ar sliktu dzirdi, ar loģisku klibumu un ar nedziedināmu tuvredzību». Pēdējais teiciens bija jau A. U. jubilejas rakstā, kur A. U. apgalvo, ka visi tie, kas nedaloties ar viņu Jansona apbrīnošanā, esot vai nu nedziedināmi tuvredzīgi, vai pilnīgi akli, kaut gan grūti iedomāties, kā tādā aklībā būtu vēl iespējams izdarīt «darvošanas» darbus.

Cik tālu es piederu pie Jansona darvotājiem, par to vēlāk. Tagad man vēl jāpakuplina A. U. stila puķu pušķis un jāatzīstas, ka visspilgtākie ziedi ir redaktora nostrīpoti, pie kam man raksts piesūtīts novilkumā nesastrīpots. Tur ir pārmetumi, ka es saņēmusi dāvanas no māmuļnieciskiem fondiem, kā man svinēta jubileja un kā es pateikdamās zemu klanījusies; tur A. U. zobojas par mani kā par bijušo jaunstrāvnieci un nostāda mani kā strādnieku apkarotāju un, mani promdzīdams no progresa, neglītā veidā uzsauc «laimīgu ceļu»*.

Tas raksturīgs ceļa vēlējums no tāda pārliecības ceļotāja, kāds ir A. U.; man tāds vēlējums nesaprotams, jo es nekad neesmu mainījusi savu pārliecību.

Tie visi ir sirsnīgi vēlējumi un laipnas dāvanas no kolēģa Andr. Upīša, bet man jāatzīstas, ka es lūkojos neuzticīgi uz viņa dāvinājumiem, kopš piedzīvojumi māca, ka viņš reiz dotas dāvanas mēdz ņemt atpakaļ, kā tas notika ar Der. Gr. Nodaļu.** Var jau būt, ka viņš to, ko tagad slepu nostrīpo, atkal ar uzviju pastrīpo.

Ja es tā patiesi esmu, par kādu mani Andr. Upīts nostāda, «renegāte, darvotāja, strādnieku apkarotāja, melnsimtniece», tad

---

* A. Upīša uzsaukums man ir šāds: «Nebūs ilgi jāgaida, kad Aspazija atkal no jauna pušķos «Dz. V.» feļetonus. Ar varu strādniecība toreiz viņu atrāva no tiem, kas viņai garā rada. Viņas sirds visu laiku sāp un nemitīgi ilgojas atpakaļ. Ir laiks. Vēl nav apklusis gaisā spēcīgais kliedziens: «Pilsonība pret sociāldemokrātiju!» Vai «tikai demokrāti» lai trūktu viskopus kultūras cīnītāju rindā? Strādniecības apkarotāji un viņas cīnītāju darvotāji labprāt uzņem bijušos «jaunstrāvniekus». Tāpēc: «laimīgu ceļu!»[1].

[1] Šis teksts Andr. Upīša rakstā ««Tikai feļetonisti»... un tikai «demokrāte»...» nav atrodams. Iespējams, ka tas ietilpst Aspazijas norādītajos nosvītrojumos. *Sakārtotāji.*

** A. Upīts savā nesenajā «melnsimtnieciskā» periodā bija Der. Gr. Nodaļai dāvājis kādu no saviem rakstiem, bet, kad viņš, nevarēdams diezgan cenu izsist no «Dz. Vēstneša», pārgāja progresistos, tad viņš no D. G. Nodaļas atprasīja atpakaļ savu dāvanu, vēlēdamies, lai arī pretinieks — D. G. Nodaļa nomaksā viņam par pārliecības maiņu. Diemžēl, D. G. N. to nedarīja. Ne velti A. Upīts tā nīst «melnsimtniekus».

[Acīm redzot domāts incidents ar 1905. g. iznākušo Andr. Upīša viencēlienu «Dzimumdienas rītā», ko autors dāvinājis R. L. biedrībai. *Sakārtotāji.*]

lai mani atklātība par to soda. Es nepiederu pie tiem, kas izvairās no atklātības tiesas, es uzskatu par goda lietu pati to taisni prasīt.

Tiktāl par Andr. Upīša raksta pušķoto stilu un par viņa uzbrukumu taktiku. Ja visam tam pretī A. U. mana raksta toni nosauc par skanīgu, tad atliek tikai vēl lasītājam pašam izšķirt, kurai pusei vairāk piemīt skanīgums: A. U. jubilejas himnai vai manām piezīmēm pie tās.

Tagad par pašu mana raksta saturu. Kad to A. U. «nodarvo» par klibu un aklu, par tukšām frāžu čaumalām, ar kurām neko nevarot apgāzt, tad jāprasa, ko A. U. uz to licis pretsvarā: taisni ejošu un gaiši redzošu, kodolīgu un neapgāžamu.

Es biju teikusi, ka nevajag faktus sagrozīt un pāriet pāri svarīgām parādībām zināma nolūka dēļ pat tad, ja šis nolūks ir tik cēls kā Jansona cildināšana.

Nevajag ironizēt par senākās «Dienas Lapas» darboņiem tam, kas ir tikai vēls pakaļtecis šiem darboņiem.

Nevajag Jansonam par labu visus nopelnus atņemt J. Asaram.

Nevajag Jansona dēļ noklusēt kā nemaz neesošu V. Dermani.

Nevajag pieskaitīt Jansonam par sevišķu nopelnu viņa kļūmainos apstākļus, salīdzinot tos ar citu emigrantu dzīvi.

Nevajag šos kļūmainos apstākļus ņemt vēl par estētisku mērauklu.

Nevajag slavas dziesmas dziedāt, ka no Jansona atvasināmi kādu rakstnieku darbi, ka ar viņu sākas reālās rakstniecības strāva, ka viņš radījis kādu literārisku virzienu.

Beigās es teicu, ka kritiķi vispār nerada rakstniekus, bet rakstnieki — kritiķus.

Neslēpdamās un vispārīgos teicienos neizvairīdamās, es atkārtoju, kas bija no manis sacīts. Ko A. U. uz to atbild?

Gluži vaļsirdīgi viņš vispār atzīstas, ka viņa nolūks bijis «izcelt» Jansonu un ka tādēļ viņš varot citus noklusēt. Tad ar gandrīz nesaprotamu «aplamību» un «loģisku klibumu» viņš nosaka, it kā es gribētu ar sarkasmu runāt par «dienlapistiem», kur taču es pati arī varu skaitīties pie viņiem un kur es uzstājos, aizstāvēdama šos nedaudzos «dienlapistus» pret A. Upīša necienīgajiem un nepiedodamiem uzbrukumiem.

Bet tālāk A. U. sašutumā aizmirstas, ka gribējis izvairīties, un sāk no jauna kauninât «dienlapistus» savā neveikli smagajā stilā: ka «dažam labam no tiem nāktos kaunīgi nolaist acis, ja vispārējā renegātu laikmeta bramanība viņu nebūtu nostādījusi komiski lielmanīgā pozā ar neizdevušos sarkastisku smaidu sejā» (!!). Kuru «dažu labu» A. U. te domā? To viņš nesaka, tik daudz dūšas viņam nav, bet celt neslavu «dienlapistiem» ar slepeniem aplinkiem, tā dūša viņam gan ir.

Ko nu A. U. ir atbildējis uz manu pirmo iebildumu, ka, Jan-

sonu «izceldams», tas nopaļā pēdējā laika biedrus? Viņa atbilde ir, ka viņš tos vēl vairāk nomelno un domā, ka ar citu «darvošanu» nu ir spoži pierādījis Jansona nesatricināmo morāli. Tur tiešām mūsu gaumes šķiras, un man nevar patikt, ka visi pirmgājēji, kas nesuši sava laika lielās idejas un visu mūžu par to cietuši, tiek nopaļāti bez pierādījuma par «renegātiem» un «melnsimtniekiem». Un no kā? No tā, kas tik nesen bijis patiesi melnsimtnieks, Purapuķes skolnieks, kā Andrejs Upīts. Ko atbild A. U. uz manu pārmetumu, ka atņēmis visus nopelnus J. Asaram? Viņš atbild, ka citā vietā, savā literatūras vēsturē, viņš Asaru esot atzinis. — Kā tad nu iznāk? A. U. noliedz vienā vietā to, ko otrā pats atzinis. Viņš izdod liecību, ka var pēc vajadzības vai nu gluži noliegt, vai cildināt. A. U. gan drusku nojauš savu neveiklību, ka pats sevi nodevis, un retušē savu agrāko negatīvo spriedumu par Asaru, runādams tagad par viņa romantisku pielaidību. Gluži tā pati atbilde ir arī par Dermaņa noklusēšanu, jo A. U. klaji atzīstas, ka varot nerunāt, kur negribot.

Arī uz manu iebildumu, ka Jansonam nevar par sevišķu nopelnu ieskaitīt viņa kļūmainos apstākļus, salīdzinot viņu ar citiem emigrantiem, A. U. neatbild, bet velk tikai to pašu strīpu tālāk: avīzes nekad neesot nesušas par Jansona privātdzīvi ziņas, un viņš nekad neesot ar savas personas nobildējumiem lepojies. Bet vai laikraksti ir nesuši ziņas un nobildējumus par citiem biedriem? Vai U. ir ieskatījies to privātdzīvē, kuri bieži cieš badu, kamēr Jansons dabon par savu darbu samērā pietiekošu cietu algu? Vismaz to A. U. varēja apdomāt, ka es, dzīvodama pati kopā ar emigrantiem, varu viņu apstākļus labāk pārzināt nekā U. no tālienes, sēdēdams savā saulainajā stūrītī. Un tiešām! Ir arī laiks, ka A. U. ne tikvien apsola nerunāt, bet arī tiešām nerunā par lietām, kuras viņš nepārzina. Un, lai arī cik pieglaudīgs pakalpotājs viņš grib būt Jansonam, tad tomēr «izcelt» Jansona kļūmainos apstākļus, tāpat kā viņa nesatricināto morāli un lieliskos nopelnus pret citiem emigrantiem, — nudien! — tur vajag vairāk nekā dūšas. Par smieklīgo paņēmienu šos apstākļus vēl ņemt par pamatkrāsu priekš Jansona estētiskā spožuma izcelšanas, par to arī labāk vairs nerunāsim.

Tagad mums vēl atliek runāt par Jansona publicistiskiem jeb, kā A. U. saka, literāriskiem nopelniem. Savā jubilejas rakstā A. U. uzsvēra, ka J. ar savu brošūru esot radījis rakstniekus un veselu rakstniecības virzienu. Uz to es atbildēju, ka kritiķi nerada rakstniekus, bet rakstnieki kritiķus. Kur nav labības, tur sijātājam nav ko sijāt. Ko lai kritiķis kritizē, kad viņam nav materiāla zem rokām! Tagad A. U. savu pirmo izteicienu pārgroza tā: ka ne rakstnieki radot kritiķus un ne kritiķi rakstniekus. Bet kur tad nu paliek Jansona 20 gadu slava? Kur viss viņa radītais latviešu reālistiskais virziens! Piedevām vēl A. U., kā jau tautskolotājs, ar paceltu pirkstu mani izbar ar visiem

augšminētiem tituļiem par manu paviršību un nezināšanu un sludina man gluži nepazīstamo gudrību, ka ne rakstnieki radot kritiķus, bet kritiķi rakstniekus, bet visus kopā radot dzīve, ekonomika, sabiedriska kustība etc., etc. Bet lai nu šoreiz paliek tas temats.

Attiecoties uz reālisma definējumu, A. U. tagad arī tiktāl piekāpjas un atzīst: tagadējais reālisms tiešām neesot tas pats vairs kā agrākais. Bet, tiklīdz A. U. šo pamata starpību atzīst, tad viņš arī J. brošūru «Fauni vai klauni» vairs nevar ieslavēt par tik ievērojamu un jaunas literatūras epohas nesošu. Tā ir rakstīta no tā paša vecā stāvokļa kā viņa pirmā brošūra 20 gadus atpakaļ. Bet latviešu literatūra neatrodas vairs tanī pirmatnējā stāvoklī kā tolaik, tā ir izveidojusies par mākslu, un Jansonam, ja tas grib būt mākslas kritiķis, vajag būt studējušam mākslas likumus. Tagad vēl viņam no tiem nav ne elementārākā sajēguma. Tādēļ arī Jansons «Faunos vai klaunos» toreizējo virzienu literatūrā ir spējis apkarot tikai no politiskā stāvokļa, bet to nav ne analizējis, ne atspēkojis no estētiskā viedokļa. A. U. jau pats to brošūru, kuru viņš dēvē par tik ievērojamu, reizē atzīst par nepilnīgu, steigā uzmestu skicējumu. Kurš spriedums tad nu atkal ir pieņemams? A. Upīts izsaka divus spriedumus kopā un pats to nemaz nemana.

Tiktāl nu mēs abi ar A. U. būtu izlīdzinājušies ar saviem rakstiem. Tagad nāk nu vēl A. U. pakuplinājums: «es piederot pie J. darvotājiem». Uz to es varu atbildēt, ka man tā persona nav bijusi diezgan interesanta, lai viņu vai «darvotu» vai balsinātu, kā to dara A. U. Bet viņš gan ir pūlējies «nodarvot» mani jau kopš pašas savas «literāriskās» darbības sākuma, tā ka A. U. varēs drīz svinēt 20 gadu jubileju J-a «darvošanas» darbībai. Jau 1895. g. «Zelteņu kalendāros» J. centās ar niknāko naidu mani vai izmest laukā no latviešu literatūras; tādi viņa centieni turpinājās arī vēlāk, un sevišķi 1905. gads un jaunākie laiki man pierādīja, ka cerēt no viņa kādu saprašanu nav iespējams.

Sava raksta galveno trumpu A. U. pret mani izspēlē ar to, ka sauc mani par «tikai demokrāti». Bet šī galvenā trumpa nav Upīša paša, bet no Pēterb. marksistu grupas aizņemta un jau pēc vesela gada diezgan novazāta, ar P. marksistu grupu mēs strīdu godīgi izbeidzām ar izlīgumu manā jubilejā, kad viņi, būdami lietā pretinieki, tomēr mani apsveica. A. Upīts, nespēdams pats atrast ieročus pret mani, izvelk no pagaldes šo svešo novazāto trumpu. — A. U. vēl piebilst, ka es pati «patētiski» esot nosaukusies par «tikai demokrāti». Vai to es tiešām darīju ar patosu? Vai A. U. nezina, ka es toreiz, atzīdamās par demokrāti, varēju tikai zaudēt, jo visi uzbrukumi bija pret mani vērsti taisni kā pret «tikai demokrāti». Bet man šķita tomēr labāk ar godu savu lietu pazaudēt nekā piesavināties sev nopelnus, kuri

man nepieder. Es gan esmu visus gadus līdzi dzīvojusi sociāldemokrātu apstākļu dzīvi un cietusi savu daļiņu līdzi viņu ciešanām, bet tas man vēl nedod nekādas tiesības piesavināties sev organizētas darbones nosaukumu. Es varu saukties tikai ar to vārdu, kurā mani kā lamu vārdā A. U. nosaucis pašā virsrakstā — «tikai demokrāte».

Bet kas nu tam pretim ir mans tiesātājs un nopaļātājs — Andr. Upīts? Vai viņš tiešām ir sociāldemokrāts? Jeb vai kā es arī — «tikai demokrāts»? No atbildes uz šo jautājumu viņu neatlaidīs neviens godīgs lasītājs. Un tā vēl nebūtu atbilde, ja A. U. sauktos par marksistu jeb tamlīdzīgos nenoteiktos vārdos, kādos var saukties arī «tikai demokrāti». Nē, šoreiz, kur viņš mani nopaļā kā «tikai demokrāti», viņam gaiši un skaidri jāatbild, kas ir viņš. Atbilde šoreiz goda lieta.

Šo savu vienkāršo morāli: nosodīt pretinieku par to, ko pats arī dara, — to A. U., protams, izlieto arī sava parauga — Jansona labā. A. U. raksta: «Jansons arī reakcijas laikā nav palicis prātīgs un pelnījies kā birģelisku laikrakstu feļetonists.» Tā ir nepatiesība, jo J. arī reakcijas laikā ir palicis tik prātīgs un «pelnījās kā birģelisko laikrakstu feļetonists», piemēram, «Liepājas Atbalsī», tāpat kā viņš pirms 1905. gada neturēja par neiespējamu pelnīties pat kā oficiālu guberņas avīžu līdzstrādnieks. J. bijis arī konservatīvā «Austruma» līdzstrādnieks, kamēr apkarojis liberālo «Mēnešrakstu». Par Jansona pazīstamo līdzstrādāšanu «Domās» nemaz nerunāsim, kaut gan «Domas» arī ir birģelisks laikraksts un kā tāds, pēc A. U. domām, būtu soc.-demokrātam aizliegts. Tātad J. ir gan tik «prātīgs» ne vien palicis reakcijas laikā, bet bijis arī agrāk; J. šinī ziņā varbūt pat «prātīgāks» nekā A. U.; viņš pratis slēpt savu līdzstrādāšanu birģeliskos laikrakstos.

Pirms A. U. nav klaji izsacījies, kas viņš ir, viņam arī nav tiesības mani nosodīt, ka es strādāju tikai demokrātiskos laikrakstos, jo gluži to pašu dara arī viņš. Un, ka viņš no «Dz. V.», kur ne tik pārāk sen strādāja, ir pārgājis uz citu laikrakstu, tad tur, kā viņš savā brošūrā izskaidro, lielu daļu piepalīdzējis konflikts dēļ 11 rubļiem. Kādēļ nu A. U. sociāldemokrāta J. līdzstrādāšanu birģeliskos laikrakstos mēģina noliegt un attaisnot, bet mani, demokrāti, par to tiesā?

A. U. bargā tiesa, kura tīri ar mikroskopu uzmeklē pie manis visus apsūdzības punktus, vaino mani arī par to, ka mana ģīmetne pārāk bieži parādījusies publikā. Ko lai es tur daru? Es taču nespēju no ārzemēm kontrolēt, cik daudz manas ģīmetnes top pagatavotas. Izdevēji viņas izdod bez manas ziņas un atļaujas, un tad nu iznāk tāds daudzums, ka A. U. «nevar ciest klusu». Bet ko tad es te vainīga? Galvenā vainīgā taču ir publika, kas tik daudz pieprasa manu ģīmetni. Publikai vajadzētu taču nu reiz klausīties uz A. U. bāršanos un vismaz nepirkt manas ģīmetnes!

Bet vienā gadījumā gan es pati vēlējos, lai pirktu, tikai arī tad ienākums no tā nebija man: mani lūdza s.-d. sekcijas priekšstāvji pēc atļaujas izdot manu ģīmetni, un ienākums bija labs, — A. U. teiktu «diemžēl!».

Arī A. U. ģīmetni es esmu redzējusi birģeliskos laikrakstos. Bet, ka Jansona bilde nav parādījusies atklātībā, to es neieskatu par viņa tik lielu morālisku nopelnu; citu cienījamu biedru ģīmetnes, kurus taču A. U. nevarēs kā J. pretstatus titulēt ar saviem melnajiem tituļiem, starp strādniekiem ir ļoti izplatītas. Var būt, ka J. bilde aiz gluži vienkāršiem iemesliem nav parādījusies.

Kad nu A. U. mani uz visas līnijas ir notiesājis un nogodājis, viņš nosaka man spriedumu arī priekš nākotnes: strādnieku šķira mani atmetīšot un nekad nerunāšot pakaļ manas tukšās frāzes. Nezinu, vai nu viņš šo spriedumu sludina pats kā «tikai demokrāts», jeb dara to pilnvarots no strādnieku šķiras? Viņš novelk līniju un saka: strādnieku šķira pazīstot mani, un tā pazīstot Jansonu no viņa literāriskās un biedriskās darbības. Vispirms runāsim par Jansonu.

Ja A. U. te pirmā vietā uzsver J. literārisko darbību, tad jāprasa, kādus literāriskus darbus J. īsti ir pastrādājis? Tās brošūras, par kurām te runa, taču nav literatūra, bet publicistika; tāpat arī viņa darbi dažādos laikrakstos. Vai A. Upīts kā literatūras vēsturnieks un kritiķis nezina, kas ir literatūra, kas publicistika? Var būt, ka J. zem cita vārda ir sarakstījis kādus literāriskus darbus, tad es tos nepazīstu. A. U. gan runā par kādiem darbiem, «kuri esot rakstīti saskaņā ar spēcīgākās, dzīvi virzītājas šķiras centieniem un paši gribot dzīvi virzīt». Bet tur taču, man liekas, gaiši bija caurredzams, ka A. U. runā pats par saviem darbiem?

Nu runāsim par to, kā strādnieki «mani pazīstot», kā ar ļaunu ironiju raksta A. U. Man uz to jāsaka: jā, strādnieki patiešām mani pazīst, jo viņi — Cīrihes s.-d. sekcija — jau taisni bija tie, kas man sarīkoja manu jubileju, tādā autoritatīvā kārtā izteikdami, ka «pazīst» un arī atzīst mani un manu 25 gadu darbību. Bet cik mazisks, cik zemas skaudības pilns ir A. U., ka viņš man, kolēģei, pārmet to, ko nemēdz pārmest pat ienaidniekiem, kad tas svin visa sava mūža noslēgumu. Lai arī A. U. justos cik augsts kā slepens «arī sociāldemokrāts» vai varbūt kā viens no sociāldemokrātijas vadoņiem, kaut gan es turu sociāldemokrātiju pārāk augsti, lai A. U. varētu būt vadoņu starpā. Lai kā, bet te bija jārunā tīri cilvēciskām jūtām. Vai A. U. nezina, ka es nebraucu uz dzimteni un nereprezentējos nekādos goda mielastos un izrīkojumos, bet klusumā svinēju sava mūža lielos svētkus pie tiem, kuri svētkus nepazīst? Manu kluso svētku dalībnieki manu svētku dienu arī atklāti ir apzīmējuši par savējo savā presē. Ja A. U. par visu to mani tagad izsmej (toreiz arī

viņš mani apsveica) un nosaka man priekš nākotnes tik asu spriedumu, tad man taču jānogaida, ko par A. Upīti spriedīs citi un arī strādnieki.

Beigās vēl piezīme par pašu «J. D. Lapu». Viņa taču arī ir «tikai demokrāte», kā bieži vien apgalvojusi, — ar kādām acīm viņa ļauj bez vārda iebilšanas nopaļāt mani «tikai demokrātisma» dēļ?

Aspazija

Red. piezīme. Redakcija neatrod par iespējamu ņemt stāvokli polemikā, raugot tikai pēc iespējas ieturēt to parlamentārās robežās.

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 9. novembrī, Nr. 260.

«TIKAI DEMOKRĀTE» TĀLĀKĀ GAITĀ

Aspazija savā polemikā nu ir laimīgi notikusi līdz tai vietai, kur vairāk nekā lietišķa, nekā papildinoša viņai nav ko sacīt, kur atliek atkārtot, tielēties un tiepties. Ar ievērojamu čaklību un izturību viņa piepildījusi kādas vienpadsmit slejas (sk. «J. D. L.», 260. nr.). Lietišķa atbilde uz viņas jauno pačalojumu var būt īsāka:

Visbiežāk viņas rakstā atkārtojas divi vārdi: «stils» vai «tonis» un — «jubileja». Pilnīgi saprotu, ka Aspazijai mans «stils» nevar būt pa prātam: viņam tā sliktā īpašība, ka viņš katru lietu nosauc īstā vārdā, un tas «tikai demokrātei» viņas tagadējā pozīcijā ļoti nepatīkami. Nekā tur nevar līdzēt, ja šīs piezīmes viņu varbūt vēl sāpīgāk aizķer; taču «smagos važoņus» un tamlīdzīgus Daugavas tirgū noklausītus epitetus viņa manā «stila puķu pušķī» gan velti meklēs. Un kāpēc viņa vienmēr tā pūlas runāt par Jansona «jubileju»? Jansons taču nepieder pie čaklajām «jubileju» svinētājām aprindām, un mans raksts ir vienkāršs literāriska gadījuma raksts — pēc Aspazijas pašas sprieduma, «steidzīga feļetonista» darbs tātad nav un nevar būt nekāda «jubilejas himna».

Uz to, kas manos iepriekšējos piebildumos minēts par Aspazijas savādo mēģinājumu «ķert» manu apcerējumu, par viņas apsūdzības loģisko klibumu, par rakstnieka sabiedriskajiem pienākumiem u. c., — Aspazija nekā nevar atbildēt. Bet klusuciešana jau ir tā visusaprotamākā atbilde. Arī loģiskāka tā ir nekā jocīgā tielēšanās, ka apcerējumā par Jansona brošūru nevajadzējis galvenā kārtā izcelt Jansona nopelnus, bet rakstīt par J. Āsaru un V. Dermani. Pret tādu tīšu vai netīšu naivitāti karotu tikai tas, kas pats gribētu palikt smieklīgs. Tāpat pret negribu vai nespēju saprast tos viegli saprotamos, manā piebildumā aprādītos sakarus starp dzīvi un rakstniecību, starp rakst-

niecību un kritiku. Es «retušējot», es «pārgrozot», es «piekāpjoties» jautājumā par Jansonu un reālismu, saka Aspazija. Nē, cien. liriķe, it nekur es nepiekāpjos un nekā nepārgrozu; patiešām, es «kā jau tautskolotājs» gribēju Jums paskaidrot, ko manā pirmajā rakstā nebijāt sapratusi, bet tagad es redzu, Jums nevajaga «pacelta pirksta», bet irbuļa, ar ko salasīt viselementārākos un skaidri uzrakstītos slēdzienus.

Vēl jocīgāks ir Aspazijas apgalvojums, ka man nebijis «tik daudz dūšas» pasacīt, kuru izbijušu «dienlapistu» es domājis kontrastā Jansonam. Ja es runāju par prātīgu progresistu, kas ar savas personas nobildējumiem pušķojis melnsimtnieku avīžu ziemsvētku numurus, kura neveselība tikusi aptēlota tajās pašās avīzēs, tad katrs latviešu lasītājs saprata, ka tas zīmēts tikai uz Aspaziju. Tie ir tik pārāk pazīstami fakti, ka patiešām vajaga vai nu tās tuvredzības, kuru Aspazija sakās simulējam, vai arī stipras dūšas, lai izliktos neredzam to pirkstu, kas taisni uz viņu rāda. Pavisam bēdīgs ir Aspazijas mēģinājums iegalvot, ka es «visus pirmgājējus» «nopaļājis» par renegātiem un melnsimtniekiem. Lai viņa pārlūko vēlreiz manu rakstu, varbūt tad ieraudzīs, ka tur stāv «dažs», kur viņa lasījusi «visi». Lai mēģina taisnoties, ja var un grib, bet lai mitas reiz ērmoties ar to «tuvredzības simulēšanu».

Bet paliksim vēl pie tā nelaimīgā personas nobildējuma un tad atiesim pie pašas personas.

Reiz pasākusi simulēt naivu nesaprašanu, Aspazija daudz runā par savām pastkaršu ģīmetnēm un citām tamlīdzīgām lietām. Ar garu izrunāšanos grib novērst uzmanību no vārīgās vietas. Bet arī tas ķēriens ir neveikls un velts. Svēti apliecinu, ka man it nemaz neskauž tie ienākumi, kurus Aspazija saņem par savām pastkartēm. Gar tām man nav itin nekādas daļas — es visu laiku runāju tikai par to Aspazijas bildi, ar kuru «tikai demokrāte» izpušķojusi antidemokrātiskā «Dzimtenes Vēstneša» 1910. g. ziemsvētku (270.) numuru. Jā, par to es saku gar «diemžēl» — jo taisni ap šo laiku «Dz. V.» no rāmas liberālas avīzes sāka izkūņoties par niknu reakcionāru lapu. «Diemžēl», arī tad vēl Aspazija turēja par vajadzīgu to ar savu bildi pušķot. — Vai tagad nebūs diezgan skaidri teikts, ap ko runa grozās?

Aspazija spēlē tālāk savu lomu — jo tālāk, jo neveiklāk. Ak jā, «J. D. L.» un «Domas» tak arī esot «birģeliski» laikraksti! Kāpēc tad viņa nevarot pelnīties kā birģeliskā «Dz. V.» feļetoniste? Te atkal ir irbulim darbs. Te atkal jāburto priekšā tā elementārā politiskā gudrība, ka nav liels grēks, ja «tikai demokrāte» strādā godīgā, politiski neitrālā birģeļu avīzē, un it nepavisam jau nav grēks, ja arī vairāk kā «tikai demokrāts» strādā avīzē, kas cenšas pabalstīt organizētās strādniecības centienus. Bet grēks un kauns, ja viņš pušķo strādniecības apkarotāju,

denunciātu un darvotāju, obskurantu un klerikāļu lapas. Tā jau vairs nav nekāda liriska neitralitāte, bet tieša uzstāšanās pret patiesās demokrātijas centieniem. — Vai tagad nebūs redzama starpība starp Aspaziju un Jansonu?

Kas tā var būt par «tikai demokrāti», kura saņem «godalgas» no reakcionāru galvenā perēkļa, no māmuļiskiem fondiem un honorāru no māmuļisku teātru izrādēm? Kā viņa to cieš, ja melnsimtnieciskais «Dz. V.» blakus «mūsu dzejniekiem» — K. Cilinskim, Fetleram u. c. allaž min arī «mūsu dzejnieci Aspaziju»? Vai «demokrātes» lepnums nesacēlās, ja simtprocentu dividendu avīzes akcionāri, aiziedami uz Vērmaņa parku svinēt «brīvprātības idejas uzvaras svētkus», ziedoja 100 rubļus viņas pabalstam un pašizrakstīto kvīti pasteidza visai pasaulei izsludināt? Ko īsti viņa sajuta, lasīdama «Dz. V.» zem virsraksta «kvīte»: «Kolektei Baltiņ E. T. 150 kap. Kolektei Strēlniek A. 50 kap. Kolektei Marijai Feder J. S. 1 rub ... Aspazijas balvai par labu zīmēja Elza Egle 5 rub. un D. 1 rub.» («Dz. V.», 1912. g., 274. nr.)? Vai viņa nenoģieda, ka viņa tur bij neķītras politiskas spēles rīks, ka ar visām tām kvītēm latviešu kliberāļi viņu atklāti stempelēja par «mūsu dzejnieci», izspēlēja kā trumpi pret to īsto, plašo demokrātiju, kura melno lapu svieda pa durvīm laukā? — Aspazija apliecina, ka viņa nekad savus ieskatus neesot grozījusi. Tātad viņa vienmēr bijusi sirdsdraugos ar birģeliskajām «mīļajām māsām» un strādniecības ienaidniekiem? To nav iespējams ticēt. Vai tad patiešām tikai liekulība un meli būtu visi viņas demokrātiskā, revolucionārā protesta pilnie dzejas darbi — līdz pat «saulainajam stūrītim» «Dz. V.» paspārnē? Demokrātija viņai reiz sacīja: mēs bijām gan cerējuši, ka Jūs esat kas vairāk nekā «tikai demokrāte». Tagad viņa nepārprotami redz, ka Aspazija nav ne «tikai demokrāte», — ka viņa nemaz nav demokrāte, bet daudz kas mazāk. To dara renegātu laiks un birģelības tūkstoši, no kuriem stingri šķirama strādnieciskās un pilsoniskās demokrātijas ziedotā daļiņa.

Tātad par Aspaziju mēs būtu skaidrībā. Nu nāk tā manējā «goda lieta». «Kas viņš ir?» — t. i., kas es esmu, — to Aspazijai īsi un skaidri pasacīt esot mana «goda lieta». Šis ķēriens Aspazijai šoreiz liekas tik veikls un neatvairāms, ka viņa aizgūtnēm steidz izlikt cilpas riņķī apkārt, lai tikai es neaizšmauktos kur sāņus garām. Apmierinājieties, cienījamā dzejniece, — bet Jūsu cilpas ir no pakulu dzijām.

Ko nozīmē tāds īss, patētisks literāta pašraksturojums? Itin nekā. Piemēram, Aspazija svinīgi apliecināja: es esmu «tikai demokrāte»; bet mēs tikko redzējām, ka patiesībā viņa nav ne demokrāte, ne «tikai demokrāte», bet kas daudz mazāk. Tātad ne no pašizrakstītas apliecības, bet no viņu darbiem Jums tos būs pazīt. Vai mani darbi Aspazijai nedotu atbildi uz kategorisko jautājumu: «Kas viņš ir?» Ko tad nu viņai līdzētu mana

paša pastāstījums? Bet man paliek jautri no tās briesmīgās nopietnības, ar kādu Aspazija gaida atbildi. Man patīk šis komiskais nopratinājums. Tātad, ja Jums patīk, es esmu bijis «reakcionārs», es esmu bijis «tikai demokrāts», demokrāts un tagad esmu (t. i., es tā domāju) vairāk nekā demokrāts. Es varētu būt lepns uz to, ka neesmu palicis tas, kas reiz biju, ka lieli notikumi un demokrātijas lielā ideja ir pakāpeniski virzījuši manu attīstību garām «tikai demokrātiem» un tiem, kas iet uz turieni, no kurienes es nāku. Un ar sevišķu labpatiku es allaž klausos to veco dziesmu, pārmetumus par to, kas es reiz esmu bijis. Tā ir skaidrākā liecība, ka nekā pārmetama un peļama nevar atrast tanī, kas es tagad esmu. Tas ir pārmetums Pāvilam par to, ka viņš reiz bijis Zauls. Sirsnīgi pateicos Aspazijai un viņai radniecīgiem labvēļiem par rekomendāciju. Bet Aspazijas pratinājuma galvenais ākļis jau tas — piespiest mani klaji atzīties, vai es esmu «organizēts darbonis» vai ne. Šī famozā titula kodolam gan lāgā nespēju piekļūt; nevaru saprast, kā Aspazija iedomājusies viena atsevišķa cilvēka un vēl rakstnieka «organizēšanu». Es patiešām esmu pats organizējies, cik spējis, savam vairāk nekā «tikai demokrāta» literāriskam darbam, un, ja arī vēl nebūt neesmu pilnīgs un «izorganizējies», tad tomēr es cenšos izlabot savas kļūdas un tiecos pēc lielākas pilnības. Aspazija gan domājusi dikti ironiski savu jautājumu, vai es runājot kā strādnieku šķiras pilnvarotais vai vadonis, bet tā ir tikai ironija par viņas pašas neattapību: katram taču redzams, ka es strādnieku šķiras un vadoņu spriedumus izlietoju tikai kā pastiprinājumu un atbalstu savējam. Aiz loģiskas domāšanas nespējas Aspazija naivi cer, ka viņas nedemokrātiskā rīkošanās kļūs demokrātiska, ja manu vārdu nevarēs uziet organizētā proletariāta sarakstos. Vispirms jau rakstnieku neglābs piederība ne pie kādas partijas, ja viņa pārliecība un darbi ar to nesaskanēs. Vai varbūt Aspazija nav manījusi amizantu piemēru, kur kāds pazīstams latviešu literāts strādnieku avīzē dikti vien runā par «biedriem», bet biedri tajā pašā laikrakstā dzēlīgi zobojas par šo biedri! Un tad, — kamēr Aspazija būs «tikai demokrāte», kamēr viņa būs daudz mazāk nekā «tikai demokrāte», ikkatram, kura darbi liecina, ka viņš ir vairāk nekā «tikai demokrāts», ir tiesība un pat pienākums aizrādīt uz viņas nedemokrātisko rīkošanos.

Visaugstākā mērā nedemokrātiska ir Aspazijas uzstāšanās pret Jansonu. Tur kvadrātā atrodams viss tas, ko viņa gribētu atrast manā rakstā un «tonī». Viņa vēl dzīvo savas «jubilejas» noskaņās, viņa tur dzirdējusi tik daudz glaimu, ka laikam jau pilnīgi aizmirsusi turienes rīkotāju un demokrātisko sveicinātāju nolūku: izraut viņu no «Dz. V.» «saulainā stūrīša», — ka nevar paciest atklātu, kritisku vārdu. Viņa nekautrējas nolamāt mani par mazisku un zemas skaudības pilnu. Godātā dzejniece,

ja man būtu piemitusi jel kripatiņa no tām īpašībām, ko Jūs nervozā uzbudinājumā mēģināt man piedzejot, es toreiz nebūtu varējis klusēt. Bij gandrīz neiespējami nerunāt, ka strādniecības nodevēji un melnsimtnieki dzina andeli ar Jūsu vārdu un filantropiskās madāmas patīkami kavēja laiku, pa pusrubļam kolektēdamas Jūsu jubilejai no birģeliskajiem vīriem un brāļiem. Gribējās uzsaukt: ja arī Jūs esat «tikai demokrāte», tad raisāties vaļā no demokrātijas ienaidniekiem, viņi grib Jūs nopirkt. Bet dziļa cieņa pret Jūsu nopelnu pilno pagātni un doma par Jūsu grūto stāvokli lika klusēt pat Jūsu tagadējiem pretiniekiem. Jūs dziļi maldāties, ja domājat, ka kāds Jums skaudīs jūsu mūža lielos svētkus. Tik maziska cilvēka nav starp latviešu rakstniekiem. Atminieties: pat Jansons Jums, «tautas» apbalvotai un apglaimotai, sūtīja sveicinājumu. Bet kā pavisam otrādi izturaties Jūs! Kad par viņu, darvotāju, ilgi ielenktu un gānītu, atskanēja kāds atzinīgāks un draudzīgāks vārds, Jūs nevarējāt nociesties, Jūs traucāties izraut to vienīgo ziediņu, kas viņam viņa «jubilejā» tika sniegts. Jā — ir maziskums, zema skaudība, personīgs naids un sīkulīga atriebība, tikai ne tur, kur Jūs viņu meklējat.

Liekas, skaidrāk parādīt kontrastu starp Jansonu un Aspaziju vairs nav iespējams. Liekas, ir saprotams, kāpēc strādniecība un visa īstā demokrātija ar dziļu cieņu izturas pret Jansonu un dziļu īgnumu sajūt pret viņa nevarīgajiem darvotājiem, kuru barā, diemžēl, stājusies arī «tikai demokrāte» Aspazija.

A. Ulpīts].

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 16. novembrī, Nr. 266.

ATBILDE UZ A. UPĪŠA NEATBILDĒŠANU

A. U. savā rakstā ««Tikai demokrāte» tālākā gaitā» ir nonācis līdz tai vietai, kuru viņš pats apzīmē «līdz Daugavas tirgum» un par kuru tiešām var pats sev teikt: še Rodosa, še danco! *(Hie Rhodos, hie salta!)*; tur viņš vislabāk var parādīt savas spējas. Es atzīstos, ka tanī laikā nevaru ar viņu mēroties. A. U. polemikai piekrīt specifiskas iezīmes: izvairīties, noslēpties, pakāpeniski lamāties, bezgalīgi atkārtoties, lielīties, otram pārmest to, ko pats dara, — visas tās iezīmes, kādas ir nenoteiktam rakstniekam, kas var rakstīt pa labi un kreisi. A. U. saka, ka viņš nekur neko nepārgrozot un nekad nepiekāpjoties, vienmēr esot loģisks, lietišķs utt., utt., kamēr es izvairoties, neatbildot, topot smieklīga utt. Var būt, ka A. U. priekš skanīgas pašuzslavas ir sava ticīga publika (kaut gan par to arī jāšaubās), bet man jāturas pie faktiem un jāskatās, uz ko A. U. nav atbildējis un ko noklusējis, kur viņš piekāpies un ko pārgrozījis.

Tātad... — pirmkārt, ka A. U. uz manu prasījumu, vai viņš ir sociāldemokrāts, neatbild skaidri un gaiši ar jā, bet izvairās. Es biju uzsvērusi, ka atbilde ir goda lieta, jo tikai no s.-d. stāvokļa A. U. drīkstēja man pārmest demokrātismu; un, kad goda lietā viņš neatbild nepārprotami, tad viņu nevar ieskaitīt par nepārprotamu goda vīru. Atbildes vietā viņš izlokās: gan ka viņa darbi liecinot, kas viņš esot, bet te tūliņ jāprasa, — kuri darbi? Vai tie, kas rakstīti melnajā vai iesarkanajā laikmetā? Gan atkal: ka viņš esot «vairāk nekā demokrāts», — bet atkal jāprasa, cik zolotņiku vairāk? Vai viņš pats nezin, ka ir gan gluži noteikta robeža tam, kas ir vairāk par demokrātu? Tas ir sociāldemokrāts. Es gribēju, lai publika redz, ka tas cilvēks, kurš nebaidās un nekaunas mani sodīt par demokrātismu, pats kaunas un baidās no vārda «s.-d.»; ka tas, kas vienmēr uzbāzīgi uzmetas par s.-d. ideologu un lielīgi runā viņu valodā, pats bēg no nevēlamām sekām, kas savienotas ar šo s.-d. vārdu. — A. U. saka, ka viens pats nevarot organizēties. Tas teikums rāda, ka A. U. nav ne jēgas no sociāldemokrātijas, jo priekš organizēšanās taču vajag masas, un tad — latviešu strādnieki ir jau sen organizējušies, un viņu organizācijai vajag tikai pieslieties. Bet A. U. nav ne morāliskas dūšas būt par s.-d., ne teorētiskas zināšanas par s.-d. ideologu. Patiesība par A. U. pārliecību ir tā, ko es jau viņureiz izteicu: ka viņam nekad nav bijusi noteikta pārliecība, ne agrāk, ne tagad; ka viņš ir «vairāk» vai «mazāk demokrāts» pēc pieprasījuma un tirgus apstākļiem un cenām. Jau izgājušo reizi es aizrādīju uz 11 rubļu cenu un atkārtoju to še tādēļ, ka A. U. pats saka, ka «viņš ļoti labprāt klausoties, kad viņam atgādina viņa pagātni». Nekā smieklīga tur A. U. neredz, bet to gan viņš atrod par smieklīgu, kad kāds viņam prasa noteiktu atbildi par viņa pārliecību.

Tālāk es konstatēju, ka A. U. neatbild nekā uz manu teikumu, ka Jansons, būdams sociāldemokrāts un «izcelts» no A. U. kā spožs paraugs manam atbaidošam piemēram, — strādāja līdzi ne vien pilsoniskos laikrakstos, kā es, bet arī oficiālās guberņas avīzēs. Atbildes vietā A. U. gari atkārto atkal savu pazemīgo cienību pret Jansonu un savu nekaunību pret mani.

Es konstatēju vēl veselu rindu faktu, uz kuriem A. U. neatbild, tātad piekāpjas: Jansons ir tas, kas mani darvojis, ne es viņu; to A. U. tagad klusu ciešot atzīst. Par reālisma laikmeta radīšanu no Jansona puses, par viņa «Faunu vai klaunu» lielo nozīmi, par viņa darbību literatūrā vispār — nav vairs runas; paliek tikai pāri viņa darbi publicistikā. Arī tie vairs nav tik lieli, ka pret tiem pazustu Asars un Dermanis, kā A. U. līdz šim teica. Tātad te A. U. visur ir piekāpies.

Es konstatēju beigās, ka A. U. nespēj atbildēt un noliedz, ka savā pirmajā Jansona slavas rakstā nolamājis pēdējā laika biedrus: A. U. esot lietojis vārdus «dažs labs» un ar to sapratis tik

mani vienu, bet patiesībā «dažs labs» apzīmē vairākus, un tad arī tur stāv daudzskaitlī «dienlapisti», tātad tas nezīmējas uz mani vienu, bet uz daudziem. A. U. liekas aizmirsis, ka viss viņa raksts bija uzbūvēts uz kontrastu starp Jansonu un viņa laika biedriem, ka viņš iztēloja, cik augsti J. morāle (es par to jau minēju faktus) paceļas pār pēdējiem, cik spoža J. kritika pret citiem kritiķiem, cik kļūmaini J. apstākļi pret citiem emigrantiem. (Arī šos pārspīlējumus es jau pierādīju par nedibinātiem.) Taisni šis A. U. rakstīšanas veids, kas sastāvēja tikai no Jansona lielīšanas un citu nicināšanas, bija tas, kas izaicināja mani uz piezīmēm. Vai A. U. kā lit. vēsturnieks sev nejautāja, no kurienes Jansona brošūra nāca? — Taču no «D. Lapas», kura iesāka jaunās strāvas virzienu pirms Jansona. Kamēr J. savā brošūrā deva tikai negatīvu kritiku, tamēr «D. Lapa» uzstādīja un centās izvest pozitīvus nākotnes ideālus. Kas būtu J. brošūra un kādu iespaidu tā būtu panākusi bez «D. Lapas» darbības? Tātad galvenākais un svarīgākais ir — ne brošūra, bet pati «D. Lapa», no kuras nāca tiklab iniciatīva, kā arī vēlākā darbība. Visu to A. U. kā lit. vēsturniekam vajadzēja aizrādīt, bet viņš nepūlējās to darīt aiz nolūka izcelt savu ceļamo pretī vēsturiskā materiālisma prasījumiem, kuru piekritējs viņš teicās esam. Tādēļ es arī A. U. pārmetu tikai steidzīgumu un partejību, bet nebūt nenoliedzu viņa kritiskās un literāriskās spējas, kurās viņš, bez šaubām, tālu pārspēj Jansonu, jo pēdējais pozitīvas kritikas vispār nevar rakstīt.

Par to A. U. man atbildēja ar rupju personisku uzbrukumu. Un, lai vēl izlietotu pret mani visus ieročus, tad beigu efektam viņš ņem palīgā sentimentalitāti un žēlīgi runā par vienīgo ziediņu, kuru viņš Jansonam gribējis veltīt un kuru es cenšoties izplūkt. Bet kā nu šis žēlīgums saskan ar nekad nesatricināmo spožo varoni, par kādu A. U. Jansonu bija izcēlis? Priekš kura, plūkdams ziediņu, viņš nomīdīja veselu puķu dārzu, jauno strāvu?

A. U. nevajadzēja tiešām priekš manis tik daudz darvas un žults tērēt, kad arī to ziediņu izrāvu, jo — tas bija no papīra.

Aspazija

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 10. decembrī, Nr. 286.

ASPAZIJAS 25 GADU RAKSTNIECĪBAS DARBĪBAS JUBILEJA 1913. G. 9. (22.) MARTĀ

Šo jubileju nesvinēja rakstniece viena pati tuvīno draugu pulkā, nesvinēja kāda viena iestāde, bet — gandrīz var sacīt — visa tauta. Jubilejas svinēšanu ierosināja un, ja arī ne «visas tautas», tad tomēr visu latviešu sieviešu vārdā uzstājās trīs

godājamas pilsoņu kundzes. Pazīstamā rakstniece Anna Brigader, Latviešu izglītības biedrības darbiniece Austra Krauze un ārsta kundze Tonija Lukin «Dz. V.» 1912. g. 253. nr. (aiz pseidonīma «Latviete») nodrukāja uzsaukumu «Latviešu sievietes!». Latviešu (pilsoniskajām) sievietēm pārmetot garīgu interešu un sabiedrisku centienu trūkumu. Tas neesot taisnība, tas tikai ārēji tā liekoties, un pie tā esot vainīgi dažādi apstākļi, kurus iztirzāt godājamās dāmas šoreiz negribot. Tomēr rindiņu lejāk autores runā gan par latviešu sievietes «sabiedriskiem grēkiem», tikai tos visus izpērkot... Aspazija. «Mēs» esot pārāk maz rūpējušies par šīs «mūsu» lielākās ceļu lauzējas likteni. Uz ziemsvētkiem un uz 25 gadu rakstnieces darbību vajagot iepriecināt «mūsu» lielo Aspaziju ar kādu balvu. Jo vajagot atcerēties, ko Aspazija darījusi «mūsu» garīgās atsvabināšanas labā, vajagot parādīt tai «savas» simpātijas. «Mūsu» sabiedrība, «mūsu» vīri, tēvi, brāļi nākšot palīgā. «Dz. V.» redakcija piebilda, ka viņa ar prieku uzņemšoties starpniecību šai goda balvas lietā, un, aiziedama uz Vērmaņparka restorāciju svinēt «liberālisma uzvaras svētkus», vai pati pirmā ziedoja vienu Katrīni un, protams, pati sev par to kvitēja savā avīzē. Ziedojumi nāca bagātīgi. Ziedoja «mūsu» sabiedrība, vīri, tēvi, brāļi, ziedoja laikrakstu redakcijas, solīdākās grāmatu apgādniecības, teātri un pat dažādu naudas iestāžu vadītāji. Līdz jubilejas dienai bij savākts tepat pie 4000 rubļu. Bet ne tā vien Aspazija tika godināta. Interimteātris izlietoja gadījumu un februārī sarīkoja «Aspazijas vakaru» ar itin raibu programu, no kura peļņas pusi iebāza savā kabatā. Jaunais teātris uzsāka Aspazijas lugu ciklu, kas aptvēra «Raganu», «Vaideloti», «Zaudētās tiesības», «Neaizsniegto mērķi» un «Gunu». «Jaunā Dienas Lapa» savu 53. numuru 1913. g. 4. martā, Aspazijas 45 gadu dzimšanas dienā, izdeva kā speciālu Aspazijas numuru. Tajā bij Aspazijas ģīmetne, paraugi no Aspazijas lirikas, Hermaņa Asara raksts «Aspazija un demokrātija», V. Knoriņa «piezīmes par Aspazijas liriku» — «Vienas dvēseles dziesma», tur sākās Augusta Deglava «piedzīvojumi un atmiņas» ar virsrakstu «Aspazija». (Jāpiezīmē, ka šo pašu rakstu D. bij devis iespiest arī Liepājas «Dzīvē», bez tam vēl nolasīja vairākās vietās uz laukiem. «Piedzīvojumos un atmiņās» tikai retumis kādā vietā tiek pieminēts Aspazijas vārds, par viņu tikpat kā nemaz nav runa, bet toties vairāk D. stāsta pats par savu dzīvi, stipri noteiktiem ieskatiem, vēl noteiktāku un pavisam nelokāmu mugurkaulu, par to, kā tie neapzinīgie rakstnieki zināmā vācu-latviešu kompromisa dēļ aizgājuši no «Dienas Lapas», tikai viņš, apzinīgais, palicis viens turpat Platesa maizē, kam viņš pēc tam gribējis roku sniegt, kam ne, utt.) «Domu» trešā burtnīcā bij nodrukāts Aspazijas memuāru sākums, vairāki apcerējumi par dzejnieces darbiem un klāt pieliktas divas ģīmetnes. «Skatuves un Dzīves» 2., 3. u. c. burtnīcās 2 Aspazijas ģīmetnes,

viņas lugu varoņu tēlotāju nobildējumi, apcerējumi par viņas drāmām utt. Arī «Druva» nesa dzejnieces ģīmetni un pienācīgu apcerējumu, tāpat «Jaunības Tekas». Pašā jubilejas dienā atsaucās gandrīz visi latviešu laikraksti. «Dzimt. Vēstn.» drukāja Aspazijas dzejoļu paraugus, un mūsu tautietis Līgotņu Jēkabs sauca: «Lai dzīvo Aspazija, jo ar viņu dzīvo ne vien mūsu dzejas skaistums, bet arī — mūsu tautas lepnums!» «Latvijā» bij Kārļa Krūzas dzejolis «Aspazija» un Klaustiņa prātojums par to, «kāpēc Aspazija nav šķiru, bet tautas dzejniece». «Liepājas Atbalss» jubilejas rakstā runāja par studentu-marksistu lomu nesenajā Aspazijas incidentā un sprieda, ka «tik maziski varēja pret Aspaziju izturēties tikai tādi cilvēki, kas kā gliemeži ievilkušies savos vākos. Tie nespēj aptvert to vispārcilvēcisko daiļumu, ko dzejniece skatījusi savām gara acīm.» «Liepājas Dienas Avīze» teica: «Aspazija pierādījusi, ka cīņas troksnī var kokles skanēt, ka cilvēks var lietot reizē šķēpu un liru.» «Jaunā Avīze» aizrādīja, ka Aspazijas sirds pieder latviešu demokrātiskai jaunatnei. «Ventspils Apskats» vēlēja jubilārei daudz prieka, atskatoties atpakaļ uz ērkšķaino rakstnieces ceļu, — utt. Un kādu nedēļu vēlāk atguvās arī «Rīgas Avīze» un neapgāžami argumentēja, ka Aspazija nav spējīga sniegt ko dziļdomīgu, ilgi pastāvošu, t. i., ka viņa neraksta «Rīgas Avīzē» un nepieder pie Latviešu tautas partijas.

Bez mazākiem vakariem un sarīkojumiem 9. martā minams «Aspazijas vakars» Latv. izglītības biedrības Biedreņu komitejā. «Vēlēdamās ieturēt svinības intīmā raksturā, vakaru sarīkoja pašu mājās.» Dziedāja, deklamēja, «no idejiskās puses Aspaziju apskatīja», un pēc priekšnesumiem radītajā jūsmā turpinājās privāta domu izmaiņa («J. D. L.», 55. nr.). — Bet pati īstā jubilejas svinēšana notikās Cīrihē, dzejnieces tagadējā uzturas vietā latviešu kolonijā. Svētkus sarīkoja sevišķa izvēlēta rīcības komiteja. Tā jau laikus izlaida uzaicinājumus latviešu kolonijām Šveicē un citur ārzemēs un publicēja tos arī dzimtenes laikrakstos. Vakars notikās dekorētā Platengartena sapulču lokālā. Apmeklētāju vairums vietējie cīrihiešu latvieši. Bet iebraukuši arī no citām Šveices latviešu kolonijām — no Bernes, Davosas, Ženēvas. Daži viesi atbraukuši arī no Baltijas. Pavisam kopā 50 cilvēku. Jubilāre kopā ar Raini ieradās pulksten 9 vakarā un tika saņemti ilgiem, vētrainiem aplausiem. Komitejas locekle Turkina kundze atklāja vakaru, sirsnīgos vārdos apsveikdama dzejnieci. Tad jaukts koris J. Ozoliņa vadībā nodziedāja «Mēness starus stīgo», Sēja nolasīja referātu, kur Aspazija raksturota kā filozofiskā panteisma dzejniece un kā sabiedriska iejūsminātāja, modinātāja, cīnītāja, protestētāja. Referātam sekoja jaukta kora dziesmiņa «Sapņu tālumā» un trīs solo dziesmas, kuras kāda soliste šveiciete nodziedāja skaidri latviski. Pēc tam Skabarga nolasīja otru referātu par sociālo elementu Aspazijas dar-

bos, apskatīdams dzejnieci kā sieviešu tiesību karotāju un uzrādīdams, kādu iespaidu uz Aspazijas dzeju darījusi latviešu strādnieku kustība, sākot no 90. gadiem. Ar «Zeltītes» izrādi nobeidzās jubilejas vakara pirmā daļa. Otrā daļa ar dzejnieces godināšanas runām, balvām un adresēm, telegramu un vēstuļu nolasīšanu sākās īsi priekš pusnakts un ilga ap trīs stundām. Beigās uz visiem sveicinājumiem dziļi izjustā runā atbildēja Aspazija pati. No runas bij izmanāms, ka, neskatoties uz birģeļu lakstošanos, dzejniece arī turpmāk grib turēties pie jaunatnes un demokrātijas.

Tāds cien. dzejnieces pašas paskaidrojums bij nepieciešams. Ap viņu beidzamā laikā izcēlusies tāda burzma, viņu griež it kā atvarā, un labu laiku nebij noprotams, kur viņa domā piestāties. No garā sveicinātāju saraksta gan jau bij redzama dīvaina dažādība viņas cienītāju barā — no Interimteātra komisijas līdz Briseles Sociāldemokrātu savienībai, no J. Jansona līdz ... mācītājam Maldonim Cēsīs! Tagad jubileja ir pāri, tagad svinības sajūsmu vairs netraucēsim, tāpēc atklāti sakām: tā ir šaubīga dažādība. Ja dzejnieks ir tas, kam viņam vajaga būt, — idejiski pārliecināts cilvēks, noteikts savā dzīvē un darbā, tad mīlestība un naids skandēs viņa kokli — tad viena tautas daļa viņu karsti mīlēs un otra salti nīdīs. Kam «visa tauta» gavilē, tas ir nostājies sabiedriskas un tamlīdz arī estētiskas mazvērtības iecirknī vai ceļā uz turieni. Bet cerēsim, ka «Dzimtenes Vēstneša» honorāri nebūs apmulsinājuši Aspaziju, ka par visai teicamo kolekti viņa neies izpirkt birģelisko madāmu «grēkus», ka viņa zinās savu vietu pie jaunatnes un demokrātijas, — ka, 50 gadu jubileju svētot, viņa nebūs vairs «tikai demokrāte».

A. Ulpīts.

«Vārds», II, 1913. g., 371.—373. lpp.

2

PLAŠĀKI PROBLĒMU RAKSTI

VAI GAIDĀMA MUMS PROLETĀRISKA MĀKSLA?

DAŽAS PIEZĪMES

Par proletārisko mākslu pie mums pēdējos gados runāts un rakstīts daudz, pat pārāk daudz. No tālienes lūkojoties, varēja gandrīz vai izlikties, ka visādi mākslas principu jautājumi pārkuplojuši un nomākuši proletariāta sabiedriski politiskos centienus, ka teātra dekorācijas aizklājušas šķiru cīņas apvāršņus un ka diletantiska sajūsmināšanās un spriedelēšana par lugām un dzejoļiem aizspiedusies priekšā Latvijas proletariāta lielajiem vēsturiskiem uzdevumiem. Reiz Heine rakstīja par vācu romantisko skolu reakcijas laikmetā: «Miers tagad valda pie mums Vācijā, un — teātra kritika un novele tiek atkal par galveno lietu.» Bez šaubām, ja «proletāriskas mākslas» jautājumi pēdējos gados ieņēma pie mums tik nesamērīgi plašu vietu, tad tas uzskatāms par sabiedriska paguruma un atslābuma zīmi: no reālās tiešamības barguma un smaguma traucās pacelties ideālā dzejas mākoņu valstībā, no sabiedriski politiskās dzīves grūtiem, sarežģītiem problēmiem atkāpās atpakaļ viegli diletantisku mākslas iztirzājumu un tērzējumu laukā, no aktīvu cīnītāju rindām izstājās un palika toties par jo cītīgiem teātra izrāžu apmeklētājiem un dzejoļu deklamētājiem. Ar dažu labu marksistu inteliģentu un pusinteliģentu notika tas pats, kas savā laikā ar mūsu dekadentiskiem rakstniekiem: tikai pēdējie, reakcijas negaisam nākot, atšķīrās no strādnieku kustības pa labi un pārgāja tautiskās pilsonības lēģerī, kamēr mūsu izbijušie marksisti, nopakaļ paliekot, centās sāņus noiet katrā ziņā — «pa kreisi»! Tā pa daļai izskaidrojams arī pavīršais r a d i k ā l i s m s mūsu literatūras kritikā: par varu taču vajadzēja sev un citiem pierādīt, ka nav notikusi nekāda atkāpšanās, bet taisni cīņas turpināšana — kaut arī tikai teātra kritikas un dzejoļu recenziju laukā; par varu taču vajadzēja atrast kādu robežlīniju starp sevi un demokrātiski liberālo sīkinteliģenci, un šo robežgrāvi nu izraka ne vairs sabiedriski politiskos uzskatos, bet mākslas un literatūras principos. «Proletāriskā māksla» — tas skanēja tik radikāli, un tāpēc šai formulai pieķērās dažs labs, kas bij pametis un zaudējis savus agrākos lozungus. Buržuāziskās sabiedrī-

bas iekārtu atstāja tagad mierā, bet par to bargu karu pieteica viņas kultūrai, — Gēte un Šekspīrs, Puškins un Ļermontovs tika pazudināti tāpēc vien, ka tie, lūk, aristokrātijas un buržuāzijas dzejnieki... Un, tā kā ar šādu «kritiku» bij izpļauti pasaules literatūras un dzejas krāšņākie ziedi, tad uz klajā laukuma nu atlika tikai pašu māju proletāriskās dzejas puduri, pie kam tad šās dzejas un sevišķi dažu dzejnieku personu kults dažā labā reizē nezināja vairs ne mēra, ne robežu...*

Bet laiki tagad spēji grozījušies. Ar jaunu spēku ceļas uz augšu plašo masu kustība, kura uz priekšu var palikt tikai vēl straujāka un varenāka. Pamazām apklust diletantiska čalošana par mākslu un dzeju, izgaist neīstā, mākslotā sajūsmināšanās par vienas vai otras lugas izrādi, lielo notikumu un uzdevumu vidū zaudē savu agrāko interesi literātu polemikas un aktieru konflikti. Vairs nedzird arī tik daudz cildinām agrāko «proletārisko mākslu», un nesenā aizraušanās, kā liekas, stipri vien jau atdziest. Tagad vairs nevarētu būt bažas par to, ka estētika atstumj pie malas politiku, bet gan otrādi: kaut politisko un saimniecisko cīņu dzelžainā gaita nenospiestu pavisam proletariāta mākslas interesi un nenomāktu dīgļus, kuri mums katrā ziņā jāsaudzē un jāaudzē. Mūsu radikālā inteliģence jau ir tik ļoti svaidīga un nepatstāvīga: ko vienu brīdi tā uzskata par dārgu vērtību, to pēc kāda laiciņa tā spēj atsviest projām kā nederīgu krāmu. Mums jāatsvabinās no visa liekā un neīstā, ko nesa sev līdzi «proletāriskas mākslas» daudzināšana, bet mums jāpatur un jāglabā kā paliekams ieguvums viss tas, kas bij un ir īsts un patiess proletariāta mākslas sajūsmībā. Tuvināt proletariātu mākslai un mākslu proletariātam, celt un vairot darbaļaužu šķiras kultūru, sniegt tai jaunas dailes vērtības — tas ir liels un augsts uzdevums, ja arī pārdzīvojamā laikmetā proletāriskām masām stāv priekšā citi, svarīgāki neatliekami un neatvairāmi uzdevumi. Mums tagad vispirms jābrīvo dzīve un tad tikai māksla! Tas nebūt nenozīmē, ka mākslas un literatūras jautājumi būtu pametami novārtā, nē, tiem tikai ierādāma viņu pienācīgā vieta strādnieku kustībā. Un tamdēļ par visām lietām jāmēģina mums tikt skaidrībā par pašiem principiem: vai ir vispārim iespējama proletāriskā kultūra? Un kad un kā šāda kultūra gaidāma? — Mēs nedomājam te sniegt kādu izsmeļošu atbildi, bet gribam vispirms nostādīt pašu jautājumu un reizē ar to, cik tas uz dažām lappusēm iespējams, palīdzēt atrežģīt

* Piemēri jau nav tālu jāmeklē. Starp citu, piemēram, P. Roberts apgalvoja, ka «nāks laiks un katrs atzīs, ka Gētes «Fausts» tālu nevar līdzināties (!) Raiņa «Ugunij un naktij» («Jaunais Laiks», 1911. g., 31. num.). Arī A. Švābe bij atradis, ka pat «Fausta» labākās vietas izliekas sausas abstrakcijas puķes, salīdzinot ar smaržu elpojošām «Ave, sol!» rindām» («Rainis vai Plūdons», kritiskas paralēles). Un kur nu vēl paliek A. Krauja!

jucekli, kādu, diemžēl, marksisma vārdā pie mums ienesuši dilletantiska paviršība un pārsteidzība.

Vai maz ir iespējama proletāriska kultūra, citiem vārdiem sakot, vai nospiestās, kalpinātās darbaļaužu masas spēj maz radīt savu literatūru un dzeju, savu mūziku, savu skulptūru un arhitektūru, savu īpatnēju mākslas s t i l u (kā, piemēram, gotika vai renesanse)? — Būs daudzi birģeliski estēti, kas uz to atbildēs ar nicinošu «nē», kas proletariāta kultūru uzskatīs par tukšu, aplamu utopiju, jo rupjām plebeju dvēselēm — pēc viņu sprieduma — nerūpot nekāds daiļums, bet tikai sava maizes rika (lai atminam tikai mūsu nelaiķu dekadentu iepūtīgo lamāšanos!). Un tiem, kas proletariāta dzīvi paviršī redzējuši no tāluma, kas to skatījuši tikai pa tramvaja logu, strādnieku kvartāliem caurbraucot, tiem tiešām var izlikties, ka šinīs kvēpos un dubļos nekad nevar izplaukt mākslas un dzejas ziedi! Kur te lai rodas mākslas interese pie vienpadsmit stundu gara darba laika starp kaucošiem, klabošiem mašīnu riteņiem! Kur lai attīstās dabas sajūta lielpilsētas sablīvētās namu rindās uz kailiem, smirdošiem ielu akmeņiem? Kāda te var būt kultūra, kur rēgojas tikai nabadzības skrandas un cilvēka cēlums un daiļums noslīkst renstelē? Vienīgi alkohols te var uz brītiņu apskurbināt no dzīves posta un ar savu nāvīgo tvaiku sniegt dzīves prieka ilūziju.* Un kāda jau ir strādnieku kvartāla māksla! Nejēdzīgs kolportāžas romāns — ķērcoša leijerkaste uz ielas vai gramofons kabakā — un par visām lietām kinematografs ar saviem prastiem, rupjiem sensāciju skatiem . . .

Bet tā par proletariātu un viņa garīgo dzīvi varēja domāt un spriest tikai tanī laikā, kamēr tas vēl nebij apzinājies savu pasaules pārveidotāja lomu. Tagadējā proletariāta kustība ir vislielākā kultūras kustība, kādu jebkad pieredzējusi cilvēces vēsture. Tā pārvērš un pārveido masu psihiku: tā izaudzina un attīsta viņas, tā šķīsta tās no verdzības netikumu sārņiem, tā rada jaunu dzīves saturu ar jauniem dzīves mērķiem un ideāliem. Katrs proletariāta panākums ir reizē ar to kultūras ieguvums — tas uzplēš zemi jaunai cilvēces kopdzīvei. To vajaga paša acīm redzēt, kādā mērā katrs lielāks saimniecisks vai politisks notikums sakustina strādnieku šķiru līdz pašiem dziļumiem un atraisa viņas garīgos spēkus, viņas sociālos tikumus. Beļģijas ģenerālstreika laikā šo pavasari vairs īsti ne pazīt nevarēja citkārt tik vieglos un tukšos beļģiešu strādniekus; tie pierādīja tik apzinīgu nopietnību, tik pārliecinātu izturību, solidaritāti un disciplīnu, kādu iepriekš bij grūti no tiem sagaidīt. Un atmiņā man vēl šāds skats: kādu rītu «tautas namā» *(Maison du peuple)* uzstājās kāds aģitators un turēja streikotājiem runu: «Jūs esat cēluši visas kultūras bagātības un dārgumus, jūsu roku darbs ir

* «Alkohols ir — tautas literatūra,» saka kādā vietā Tēns.

muzeju un galeriju staltās telpas, bet cik ir no jums, kas redzējuši un pazīst mūsu slaveno gleznotāju un skulptoru darbus?!» Un uzcēlās viss bars un aizgāja skatīt Menjé *(Meunier)*, Rubensu, Van Deiku. Tā no smacīgām telpām strādnieku pulki devās uz muzejiem un bibliotēkām, tā apzinīgā proletariāta kustība atver viņiem durvis uz krāšņo kultūras pasauli.

Tas ir masu audzināšanas un izglītošanas milzu darbs, ko veic tagad strādnieku partijas katrā Vakareiropas zemē. Mēs te nerunāsim par politisko un saimniecisko cīņu panākumiem, bet par tiešo izglītības darbu *(Bildungsarbeit)*, kāds ar katru gadu tiek jo plašāks organizētā proletariāta kustībā. Vācijas sociāldemokrātija pagājušā gadā skaitīja 364 izglītības komisijas; 215 vietās noturēti 520 zinātniski kursi ar 2519 lekcijām un 44 146 dalībniekiem, bez tam 188 vietās sarīkotas 599 atsevišķas lekcijas ar 117 962 dalībniekiem; strādnieku jaunatnes komitejas pastāvējušas 655 vietās, kuras sarīkojušas ap 9000 priekšlasījumu, izbraukumu utt. Cik plašas masas tiek ierautas sociālistiskās kustības apjomā, to mēs redzam no tam, ka Vācijā vien iznāk 90 sociāldemokrātiski dienas laikraksti ar 1 miljonu 475 tūkstošiem abonentu. Bet šīs kustības viļņi jau iet tālāk pāri šiem simttūkstošiem organizētiem biedriem, tie apņem visus proletariāta slāņus, tie rauj sev līdz miljonus un miljonus. Tā visa plašā strādnieku šķira gūst jaunu dzīves saturu: viņas jūtas un domas tiek straujākas, viņas kolektīvā griba sprauž sev jaunus mērķus, savā darbā tā rada tiešām jaunu pasauli. Un kā lai šī jaunā cilvēces audze un viņas darinātais vēsturiskais laikmets paliktu bez savas dzejas un mākslas! Proletariāta iekšējā pasaule, viņa kvēlošais protesta spēks, viņa cerību ilgas, viņa dzīvības un daiļuma sajūtas — viss tas grib izteikties uz āru, apstiprināt un attēlot sevi mūzikas ritmā, gleznu krāsās, dzejas palosā, arhitektūras līnijās. Bez savas mākslas nav bijuši pirmatnējie akmens laikmeta cilvēki (Pireneju alās atrok tagad vairāk tūkstošu gadu vecas primitīvas «mākslas galerijas»), bez savas mākslas nevar iztikt eskimosi un bušmeņi — un apzinīgā proletariāta miljoni divdesmitā gadu simtenī lai neradītu savu mākslu!

Prometēja uguni tagadējā sabiedrībā sarga vairs tikai strādnieku cilts: tai ir savi lielie, augstie ideāli, sava nākotnes ticība, savas zinātņu slāpes un daiļuma ilgas. Un tāpēc jaunā strādnieku audze spiežas iekšā tautas universitātēs un bibliotēkās, tā izstaigā muzejus un klausās simfoniskus koncertus, tā par saviem pēdējiem grašiem pērk dzejnieku un domātāju darbus — tā nemet mieru meklēt, kur vien tā atrastu atbildes uz cilvēces mocošiem jautājumiem, kur vien tā mākslā sadzirdētu atbalsi savai jūsmu kvēlei, savām sāpju un gaviļu vētrām. Diemžēl, mākslas un zinātnes krājumi priekš plašām tautas masām vēl arvien ir noglabāti aiz septiņām atslēgām, un tās atdarīt izdo-

das tikai n e d a u d z i e m un pie tam ar ārkārtējiem pūliņiem. Bet kas var līdzināties šim entuziasmam, ar kuru strādnieku inteliģence ņem savās sastrādātās rokās iemīļoto rakstnieku sacerējumus, jeb tam aizgrābtības klusumam, ar kādu tā klausoties nogrimst Bēthovena un Vāgnera skaņu valstībā?* Vai — izņemot pašus māksliniekus un viņu nelielo draudzi — var tamlīdzīgu ko sastapt buržuāziskā publikā, kura, izbaudu meklējot un sensācijas tvarstot, klīst pa sketingrinkiem un «palas-teātriem», pa futūristu izstādēm un slekavību prāvām? Pazīstamais kadetiskais estēts Aleksandrs Benuā, reiz aprakstīdams, ar kādu svētsvinīgu sajūsmību krievu proletāriskās inteliģences ekskursanti apstājās klasisko marmoru tēlu priekšā, jūtas spiests piezīmēt: «Man pat liekas, ka taisni priekš viņiem, priekš viņu šķīstā, vienkāršā, no visas sirds plūstošā prieka radījuši savus «mūžīgos» darbus lielie mākslinieki, kuri pa lielākai daļai paši arī cēlušies iz šīs pašas zemās tautas vidus.» Un tālāk viņš saka, ka priekš kāda buržuāziska «snoba» skatu kartiņa ar Džiokondas reprodukciju izliktos kas nejēdzīgi pretīgs, bet kas zin, varbūt kaut kāds feldšeris Karsā vai skolotājs Vjatkā šo kartiņu ieliks rāmī, piespraudīs pie sienas un sāks to pielūgt «kā svētumu». Un pie šādas sienas Džiokonda jutīsies daudz cienīgākā sabiedrībā nekā kaut kāda miljardera galerijas krājumā.**

Bet, ja proletariāta mākslas dziņa tik dziļa un stipra, tad kā tas nākas, ka strādnieku šķira vēl nav radījusi savu ī p a t n ē j u, o r i ģ i n ā l u mākslu? Un ne tik vien tas: kāpēc tā vēl bieži vien ņem par saviem paraugiem gluži banālo, novecojušo pilsonisko (pat mietpilsonisko) mākslu? Ir taču tiešām dažreiz žēl redzēt Vācijas sociāldemokrātijas pirmā maija plakātus, viņas vadoņu piemiņas izdevumus, laikrakstu ilustrētos pielikumus un satīriskos zīmējumus, — kā tas viss gatavots pēc nodilušām un nolietotām klišejām! Un proletariāta dziesmas, viņa cīņas dziesmas ar neveikli sentimentāliem pantiņiem un aiztapinātām meldijām, — gluži neomulīgi klausīties, kā angļu sociālisti savu *«Red Flag»* rauj vaļā pēc vecumvecā «Ak eglīte, ak eglīte» motīva. Tas pats arī proletāriskā lirikā un «tēlojumos iz dzīves» — tik daudz nevarības, tik daudz bezgaršīgas salkanības! Un, ja Vācijas strādnieku organizācijas ceļ savus namus *(Gewerkschaftshäuser)*, tad pa lielākai daļai velti meklēsim īpatnēju, monumentālu stilu: te ir vienkārši sausas būves bez kāda cē-

* Krievu strādnieku laikraksta «За правду» 1. nr. nupat lasu dažu krievu zemnieku atsauksmi par Ņekrasovu: «Kad pa svētdienām vai ziemā mēs artelī sanācām kopā un lasījām Ņekrasovu, tad daudzi raudāja un aizgrābti skūpstīja grāmatu, un tas nepavisam neizlikās smieklīgi.» — «Varbūt es pārspīlēju viņa nozīmi,» saka kāds otrs, «bet es esmu zemnieks, un Ņekrasova dzejā dzīvo mana dvēsele un visa mana būtība ar visu manu ticību un cerību.»

** Александр Бенуа. Искусство для пролетариев. Речь, 1912 г., № 86.

luma vai atkal sajaukums no dažādiem agrāko laikmetu stiliem. Vai tiešām proletāriskā kustība mākslas ziņā tik mēma, ka tā nespēj izteikties dzejā un marmorā?

Vispirms te nu jāņem vērā, kādos apstākļos rodas proletāriskās mākslas sākumi. Nav jābrīnās par to, ka strādnieku pirmie literāriskie mēģinājumi tik nevarīgi un kļūdaini, bet gan par to nenoslāpējamo dziņu, kas šos melnos darba rūķus pēc sviedros un putekļos pavadītas dienas skubina ķerties pie spalvas un censties ritmā tvert un atsvabināt sevi no jūsmu smaguma, kas viņa krūtis spiež. Tur ir cienība jājūt pret tagadējo krievu strādnieku laikrakstu dziesminiekiem-proletāriešiem, pret šiem burtličiem, mehāniķiem, tekstilstrādniekiem un citiem, kuru garu nav nonāvējis mašīnu rats un kuru daiļuma sajūtas nav izdedzinājusi fabrikas svelme.* Ir jau un būs vienmēr viņu starpā vāji, sekli diletanti, bet pat tie, kuriem nenoliedzamas dzejiskas dāvanas, nevar taču sākumā nemaz citādi izteikties kā tikai diletantiski, ar nolietotām atskaņām, ar banālām gleznām. Ja pat tādi formas virtuozi kā Puškins un Ļermontovs sūdzas par «vārda mokām» (t. i., tiem nākas tik grūti savai poētiskai domai atrast un izkalt saskanīgu pantu), ja pat slavenais franču stilists Flobērs izsaucas, ka valoda ir tikai «sasists grāpis, uz kura mēs bungojam melodijas, kas noderīgas lāču dejai, kaut gan mēs paši gribētum ar tām aizkustināt zvaigznes», — tad ko gan prasīt no vienkārša proletārieša, kas pabijis savas pāris ziemas tautskolā un kam pati rakstīšana jau veicas tik grūti?! Sākumā viss viņa vārdu, atskaņu un salīdzinājumu krājums var būt tikai visai nabadzīgs, kādu tas sev smēlies no lasāmās grāmatas vai no kāda pazīstama dzejoļu izdevuma. Proletārietim viss jāiekaro ar lielām mokām: pat ja tas ir dzimis dzejnieks, tad viņam jāpārvar ar smagām pūlēm dzejas tehniskās grūtības, pie kādām nav jāatduras buržuāziskās kultūras luteklim. Katrreiz, kad es redzu Rodēna slaveno statuju «Domātājs», man nāk prātā proletārietis, kuram domāšanas un mākslinieciskās radīšanas process ir savienots ar gigantisku spēku nopūlēšanu.

Un tad tālāk. Nav jau ar to «proletariāta psiholoģiju» tik vienkārši, kā tas daždien izliekas mūsmāju marksistiem. Pēc viņu sprieduma, iznāk, ka cilvēka psihika puslīdz ir kā tāds trauks, kura agrāko saturu var izliet ārā un ātri vien iesmelt jaunu vietā, — tiklīdz kā strādnieks iegājis pa fabrikas vārtiem, tad jau īsā laikā būs pārveidojusies viņa iekšējā būtība, viņa uz-

* Vācijā kāds Ādolfs Lēvenšteins savācis un laidis klajā dažus strādnieku poētiskos mēģinājumus. Grāmatas priekšvārdā viņš saka, ka šie cilvēki runājot «savu visipatnējāko vārdu» *(ihre ureigenste Sprache)*, ja arī «ne arvien tehniski gatavā un gludā formā, tad tomēr no istām, pārplūstošām jūtām». *Adolf Levenstein. Arbeiter-Philosophen und -Dichter. Berlin, 1909.* Pats Lēvenšteins ir diezgan paviršs, bet viņa publicētie materiāli visai interesanti.

skati, viņa jūtas un tieksmes.* Tā Markss pats nekad nav skatījies, kurš, piemēram, tradīcijas cilvēces vēsturē uzskatīja par smagu, sīkstu slogu, teikdams, ka «visu mirušo paaudžu tradīcija guļ kā lietuvēns uz dzīvajo smadzenēm». Protams, ārējie apstākļi jau nosaka cilvēka psihiku, bet šī piemērošanās un pārveidošanās norisinās diezgan lēni: paiet gadi un gadu desmiti, pat veselas paaudzes augums, līdz proletārietis tiek vaļā no sava «vecā Ādama», līdz tas atsvabinās no mantotiem un ieaudzinātiem verdziskās pagātnes jēdzieniem un aizspriedumiem, vecām tikuma un daiļuma normām. Bērnībā proletariātam par mākslas audzinātāju bijusi sīkpilsonība, un tā arī izskaidrojas salkanā bezgaršība un bērnišķais naivums, kādu mēs tagad bieži vien sastopam tur, kur proletariāta mākslā vajadzētu parādīties varonības stiprumam un skarbumam. Ja kādu svētdienas pēcpusdienu Londonā stāvat uz Trafalgarskvēra, tad sirds iepukstas, kad pa Strandu plūst šurp uz mītiņu strādnieku kolonas, bet neviļus acis atduras pret karogiem, no kuriem jums māj pretim cīņas simboli neveiklu izkārtņu stilā. Bet nu — tas taču viss ir tikai sīkums, jo visus prātus jums pārņems ļaužu jūra, viņas nemiera bangas, viņas masu entuziasms. Un, kaut tikai būtu pati masu kustība, gan tad savā laikā nāks arī tai piemēroti karogu izrotājumi!

Par visām lietām jāpatur vienmēr vērā, ka jauns mākslas laikmets nekad nevar rasties tik piepeši kā teikā Venēra no jūras putām. Jaunā māksla sāk savu gaitu ar tās pašas vecās mākslas elementiem, un tikai savā tālākā attīstībā tā spēj pārveidot un pārvarēt vecās mākslas saturu un formu un radīt jaunas mākslas sintēzi. Šāda pāreja no vienas mākslas laikmeta uz otru var ilgt dažreiz gadu simteņus: pirmatnējās kristīgās mākslas sākums meklējams trešā vai ceturtā gadu simtenī, un savu ziedu laiku šī māksla sasniedz gotikā ap 13. gadu simteni.** Mēs zinām jau no Marksa mācībām, ka ideoloģiskā virsbūve

---

* Savā laikā mūsu marksistiskā kritika pārmeta Andr. Upītim, kā gan strādnieks Avots (drāmā «Balss un atbalss») drīkstot lietot vārdus: «Mēs neesam fabrikas strādnieki, mēs esam fabrikas dūmu un putekļu apkvēpināti zemnieki.» Andr. Upīša izteiktā doma ir citādi it pareiza, tikai viņš piemirsis, ka starpā te nāk 1905. gada lielais laikmets, kur mūsu strādnieku audzes vairums netika vis cīņas liesmās apkvēpināts, bet savā būtībā gluži pārkausēts...

** Tā ir liela kļūda, ja domā, ka kristīgās ticības un baznīcas izcelšanās uzreiz atnesusi jaunu mākslas stilu. «Jauns pasaules uzskats gan var sniegt mākslai jaunu vielu, bet tas nevar ar vienu cirtienu radīt jaunu kultūru, jaunu mākslas gaumi. Un pat jaunā viela nāk diezgan vēlu. Jo tikai ļoti lēnītiņām pirmās kristīgās draudzes, kurās izauga jūdu-helēņu un romiešu-helēņu tradīcijas, izveidoja savu reliģiju tik asi noteiktu, ka tās spēja tai atrast jaunu mākslas veidojumu *(neue Formgedanken)*. Sk. *Cohn-Wiener, Die Entwicklungsgeschichte der Stile in der bildenden Kunst. I. Leipzig (Verlag Teubner)*, 61. lpp.

(pie kuras pieder arī māksla) pārveidojas daudz vēlāk nekā ekonomiskais pamats, bet to aizmirst tie mūsu marksisti, kuri sludina proletāriskās mākslas «steidzīgu» dzimšanu. Un, ja reiz runa ir par kristīgo mākslu, tad viņas evolūcijā mēs atradīsim dažas paralēles ar tagadējo sociālistisko mākslu. Pirmām kristīgām draudzēm katakombās nebij ne sava mākslas stila, ne savu mākslas tēlu, un tās tos vienkārši ņēma no pagāniskās helēņu mākslas, pie kam tikai šos pārkrustītos mākslas darbus apveltīja ar piederīgiem baznīcas atribūtiem. Tas pats notiekas arī tagad strādnieku kustībā, kur klasisko dieviešu figūrām (Minervai vai Diānai) uzliek galvā frīģiešu cepuri un tad paraksta apakšā: «Brīvība» vai «Revolūcija» u. c. Bet, ja kristīgā māksla ar laiku atrada savu īpatnējo izteiksmi un radīja savu vēsturiski monumentālo stilu, tad nešaubāmi tādu pat ceļu ies proletāriskā māksla. Viņas gaita var tikai būt nesalīdzināmi straujāka un ātrāka, jo pat tagadējā īsā vēstures sprīdī, kamēr pastāv sociālistiskā kustība (Vakareiropā tā skaita savus 40—50 gadus, Krievijā un Baltijā tikai 15—20), mēs redzam jau veidojamies un kristalizējamies jaunās, proletāriskās mākslas elementus.

Barga ir proletariāta ikdienas cīņa, un tā prasa visus spēkus: kur vien strādnieku kustība iz sava vidus izvirza stiprus, spēcīgus cilvēkus (indivīdus), tur tie tūliņ ir spiesti stāties atbildīgās vietās un visu savu mūžu ziedot šim pienākumam. Saimnieciskā un sabiedriskā cīņa visā viņas milzu plašumā aizņem tik daudz sabiedriskas un individuālas enerģijas, katra pozīcija ekonomiskā un politiskā kustībā iekarojama un aizstāvama ar tādiem upuriem un pūliņiem, ka strādnieku partiju darbiniekiem tiešām neatlec laika un iespējas nodoties sevišķiem mākslas un kultūras problēmiem. Tiek celtas proletariāta milzu organizācijas, tiek strādāts visiem spēkiem pie praktiskas darbības kultūras (politiskās un saimnieciskās cīņas laukos), un tāpēc gribot negribot jāatstāj tagad pie malas tīrie mākslas kultūras uzdevumi. Ja nu vēl iegaumējam, ka tikai no nākotnes iekārtas mēs sagaidām strādnieku šķiras — un līdz ar to visas cilvēces un viņas mākslas un kultūras atpestīšanu, tad mēs sapratīsim arī, kāpēc daudzi strādnieku kustības dalībnieki izturas vēsi un noliedzoši pret proletāriskās mākslas jautājumiem. Tie ir tanīs domās, ka zem kapitālistiskās iekārtas slogiem nevar uzplaukt un uzziedēt proletāriskā kultūra, ka tagadējā laikmetā mums gan var būt sava «proletāriska Sparta», bet neradīsies «proletāriskas Atēnas». Pazīstamais krievu «likvidatoru» līderis Potresovs, piemēram, raksta, ka tā ir «ilūzija», ja domā, ka «proletariāts spēs ieiet nākotnes valstī bagātās un dažādīgās kultūras svētku uzvalkā. Nē, viņš neieies sadriskātā blūzē, ar tulznainām rokām un tikai pēc savas ienākšanas sāks celt gan

mākslu kultūru, gan visu pārējo kultūru»*. Tas skan varen radikāli, — bet vai tiešām tas tā?

Bez šaubām, cīņa pret veco pasauli tiek un tiks galvenā kārtā izkarota uz ekonomiski politiskā lauka, un tāpēc ir gluži dabiski, ka proletariāta spēki tiek koncentrēti uz šīs līnijas. Mums vispirms jāuzceļ un jānostiprina strādnieku šķiras politiskās un arodnieciskās organizācijas, mums — kā kādā vietā es jau izteicos — jākritizē tagad Kokovceva un Maklakova rīcība un nevis «Jaunā teātra» aktieri, mums jāizved galā strādnieku uzsākumi, un tas, protams, mums no nesalīdzināmi lielāka svara nekā visjaukāko dzejoļu deklamācijas un visspožākās teātra izrādes. Tas ir nepieciešams un neatliekams tagadējās vēsturiskās šīsdienas uzdevums, kas uz ciešāko jāuzsver visur un vienmēr, bet ar to nav teikts, ka tālākā nākotnē — vēsturiskā rītdienā — šim lozungam nevarētu pievienoties jauni uzdevumi, ka blakus proletariāta saimnieciskam un politiskam darbam mums nebūtu uz dienas kārtības nepārvaramas ilgas ne tikvien pēc brīvākas un laimīgākas, bet arī pēc daiļākas cilvēces nākotnes, un šīs ilgas var tikai arvien tikt dziļākas un plašākas. Bet tas nepavisam nav saprotams, kāpēc viņam nākotnes valstī būtu jāietiek netīrās skrandās vai «sadriskātā blūzē» (kā Potresovs saka)? Vai tiešām vēsturiskā dienā proletārietim būs tikai viņa kailās, «tulznainās rokas» jeb, pēc Lasala vārdiem, — tas būs «apbruņots ar savu gadu simteņa zinātni»? Vai viņam kabatā būs iebāzts nejēdzīgs kolportāžas romāns, jeb tas nesīs sev līdzi savas šķiras mākslas nemirstīgos darbus? Ir taču jāpatur vērā, ka sociālisms nozīmē j a u n u c i v i l i z ā c i j a s l a i k m e t u, ka proletariāts nepavisam nebūtu spējīgs piepildīt savus lielos sabiedriskos ideālus, ja tas nebūs garīgi pāraudzis tagadējo kapitālistisko kultūru, ja tas nebūs to garīgi pārvarējis un pārveidojis!

Aug augdama proletariāta kustība plašumā un dziļumā, aug viņa topošā politiski sabiedriskā vara un viņa garīgais spēks, aug viņa kulturālās prasības. Apzinīgs strādnieks tiešām nevar apmierināties ar tām (bieži vien saģiftētām) mākslas drusciņām, kādas krīt no buržuāzijas galda, viņš sāk atkratīties no tiem mākslas surogātiem, kādus viņam tagad sniedz bulvāra lapu romāni, prastie kafēšantānu gabali vai kinematografu skati**. Proletariāts sāk prasīt pēc dziļas, nopietnas, spēcīgas mākslas, pēc savas šķiras mākslas, — un šī māksla arī radīsies! Nāks laiks,

---

* «Наша заря», 1913. gada 6. burtnīcā — Критические наброски. Gluži pretēju pozīciju šinī jautājumā ieņem pazīstamais marksists Bogdanovs (sk. viņa brošūru Культурные задачи нашего времени. Москва, 1911).

** Vakareiropā jau kinematografs sāk manāmi slīdēt uz leju. Kinematografam nav nekas kopējs ar īstu mākslu, bet izlietot viņu arī var kultūras uzdevumiem (piemēram, demonstrējot zinātniskus pētījumus, tehnikas brīnumus, dabas skatus, masu kustību momentus u. c.).

kur apzinīgais proletariāts to neticami lielisko iniciatīvi, kādu tas pierādījis savā politiskā un ekonomiskā kustībā, pārnesīs arī uz saviem kulturāliem pasākumiem un arī te veiks varoņu darbus. Mums nav nekādu bažu, ka proletariāta spēki būtu par niecīgiem un vājiem, lai tas varētu uzsākt sacīksti ar bagāto buržuāzijas kultūru, jo vēsture mums rāda, ka tautas masās guļ neizsmeļami garīgās enerģijas avoti un ka vienmēr radušies un radīsies talanti, kas spēj piepildīt sava laikmeta kultūras uzdevumus.

Vispirms proletariātam jāiegūst par savu īpašumu agrākās kultūras dārgumi. «Kultūra» taču nozīmē visas cilvēces uzkrāto kopdarbu, visu materiālo un garīgo ieguvumu kopsummu, kādu cilvēce radījusi pa paaudžu paaudzēm, — un, tikpat kā proletariāts nevar atteikties no līdzšinējās tehnikas un zinātnes sasniegumiem, ja tas negrib grimt atpakaļ primitīvā barbarismā, tāpat tas arī nevar un nedrīkst novērsties prom no cilvēces nemirstīgiem un neiznīcīgiem mākslas darbiem, ja tas negrib sevī nokaut dzejas un dailes sajūtu. Nekas nav aplamāks un kaitīgāks proletariāta kultūras darbā kā dažu vulgārmarksistu spriedelēšana (kāda, diemžēl, dažreiz bij sastopama strādnieku laikrakstā «Jaunais Laiks» u. c.), ka strādnieku šķirai nav daļas gar «buržuāzisko» mākslu, ka tai tikai jālolo sava «proletāriskā» māksla utt. No kurienes tad šī «proletāriskā» māksla radīsies, ja tā nepazīs mākslas vēsturi un savus tuvākos un tālākos priekštečus, ja tai nebūs nekādu mākslas paraugu un tradīciju? «Katra šķira, kas laužas un cenšas uz augšu, meklē savas mākslas paraugus uz agrākās (vēsturiskās) attīstības a u g s t u m i e m. Renesanse sniedzas atpakaļ pie Grieķijas un Romas mākslas, vācu klasiskā māksla — pie antīkās kultūras un renesanses.» Un tā arī nākotnes māksla ņems savus paraugus no pagātnes, tā būs «lielās, klasiskās mākslas t u r p i n ā j u m s», to saka tik revolucionāra marksiste kā Klara Cetkin*. Zināms, daudz kas jau sabirzis drupās pagājušo laikmetu mākslā, daudziem šīs mākslas darinājumiem būs vairs tikai šaura, arheoloģiski vēsturiska nozīme, daudz te būs kas izmetams ārā kā neīstas, nevērtīgas grabažas (tas sevišķi sakāms par tagadējās galerijās glabājamiem oficiālo akadēmiju ražojumiem), — bet nedrīkst zust un aiziet bojā lielie mākslas darbi, kuri runā uz mums pat no gadu simteņu tāluma. Sociālisms nav nācis atmest cilvēces augstākos centienus, bet tos piepildīt!

Pagātnes kultūras pieminekļi paliks nākotnes sabiedrības mantojums. Un te marksistiskai mākslas kritikai un mākslas pedagoģikai jānāk palīgā strādnieku šķirai, lai tā varētu saņemt šo mantojumu, lai tā varētu izprast un izjust, un atdzīvināt sastingušos pagātnes tēlus. Tikai marksistiskā kritikas metode

* *Clara Zetkin. Kunst und Proletariat. Stuttgart, 1911.*

spēj mums īsti atvērt mākslas darbu būtību, jo tā rāda mums pašu mākslinieku un viņa mākslu sakarā ar vēsturiski sabiedrisko apkārtni, tā redzami izceļ dzīves un mākslas ideālus, kādus mākslinieks smēlies no sava laikmeta, tā atklāj domu un jūtu strāvas, kas neizsīkušas rit gadu simteņiem cauri un saplūst tagadējā proletāriskā kustībā. Marksistiskā kritika tiešām tuvina mākslu tautai. Un pagātnes lielajā mākslā jau ir tik daudz, kas spēj saviļņot tagadējo proletariāta audzi, aizgrābt un pacelt to ar savu diženumu un daiļumu! Buržuāzijas garīgās dzīves saturs tiek arvien tukšāks un šaurāks, tā aizgriežas prom no saviem lieliem domātājiem un dzejniekiem, nerunājot jau par tādiem protesta gariem, kādi, piemēram, ir Bairons, Šellijs vai Heine, bet pat klasiskā miera dzejnieki Gēte un Šillers arvien vairāk grimst necienā un aizmirstībā (viņu vārdi jau tiek minēti, bet viņu darbus vairs nelasa un svaidās tikai ar citātiem). Bet nekad nav velti dzīvojuši un darbojušies cilvēces lielie gari — viņu darbi nemirs, un, no valdošās buržuāzijas pamesti, tie tiek par augošās strādnieku cilts mantojumu. Un te nu atveras plašs un liels darbs m a r k s i s t i s k a i k r i t i k a i: tai ir jāizdara zināmu «vērtību pārvērtēšana» pasaules literatūras un mākslas vēsturē; tā nevar aprobežoties ar mākslas laikmetu vienkāršu aprakstīšanu, bet tai jāizpēta, jāanalizē un jāizskaidro mākslas un dzīves vēsturiskais kopsakars; tai nepieder akla slavēšana un cildināšana, bet tai pārliecinoši jārāda un jāapgaismo, kādi elementi šinīs mākslas darbos ir jau miruši līdz ar savu pagātni un kādi joprojām vēl savu dzīvo spēku pārraida uz tagadni.* Te nu īsti varētu savas spalvas izmēģināt mūsu estētiskie marksisti, bet diezin vai tie to darīs? Mums taču tāda tukšība literatūrā, mums nav pat nevienas pasaules rakstniecības vēstures, mums taču vēl tik sveši Šekspīrs un Servantess, Gēte un Šillers. Nesen nu sākusi A. Gulbja «Universālā bibliotēka» sniegt klasiķu darbus: mums ir pieejams «Fausts», pat «Ifiģēnija» un «Torkvato Taso» (Raiņa jaunākos, rūpīgos tulkojumos). Bet ko tas viss līdz? Bez komentāra, bez vēsturiski kritiska ievada šie darbi stipri vien pielīdzināmi aizslēgtiem mūzikas instrumentiem.

Tomēr, cik liela arī nav pagātnes māksla, visu tā nespēj dot mums, jauna gadu simteņa bērniem. Mēs taču dzīvojam savu dzīvi, mums ir sava pasaules sajūta, savas prieka gaviles un skumju sāpes, kuras nepazina agrāko laikmetu dzeja un māksla. To visu atbalsot un izteikt var vienīgi tagadnes māksla. Un tā

* Šī darba svarīgumu Vakareiropas marksisti jau atzinuši, un viņu teorētiskos orgānos (*«Neue Zeit»* un sevišķi Vīnes *«Kampf»*) tagad plašas telpas tiek ierādītas literatūras un mākslas kritikai. Sākusi iznākt vesela sērija brošūru par atsevišķiem dzejniekiem un māksliniekiem, tā, piemēram, *Goethe und die Arbeiter, Schiller und die Arbeiter,* uz priekšu apsolīts *Heine und die Arbeiter* u. c. Šis apgādiens saucas *Abhandlungen und Vorträge zur socialistischen Bildung. Dresden, Verlag Kaden.*

būtu atkal bēdīga aplamība, ja proletariāta ideologi mēģinātu deviņpadsmitā gadu simteņa mākslu bīdīt pie malas, tāpēc ka tā, lūk, nāk no buržuāzijas! Lielie buržuāzijas rakstnieki parasti mēdz būt arī buržuāzijas lielākie pretinieki un soģi: minēsim tikai Balzaku un Flobēru, Zolā un Mopasānu, Ibsenu un Strindbergu, kuri proletariātam stāv daudz tuvāk nekā pilsonībai. Tie ir kapitālistiskās sabiedrības satriecošie kritiķi, ja arī ne sociālisma ideālu pravieši, tie līdz ārdīt veco pasauli, ja arī tie neprot jaunu celt, bet ir šādā ziņā viņu nozīme jo liela. Un, jo tālāka un plašāka tiks proletariāta kustība, jo vairāk tā ieraus savā straumē modernos rakstniekus un māksliniekus, tāpēc ka buržuāzijas lēģerī viņu mākslai nav nākotnes izredzes.

Kapitālistiskā sabiedrība kalpina un apspiež mākslu un māksliniekus. Tie spiesti piemēroties valdošai birģelības garšai un dzīties pēc lētiem efektiem, ražot rupjas sensācijas, pikantus sižetus, stiept savu talantu uz kinematografa lentes. Jeb atkal, ja tie grib jel kaut cik palikt sev uzticīgi, tad tiem tā jāsasīcina un jāsasmalcina sava māksla, ka tā atrod cienītājus starp nedaudziem izmeklētiem efektiem: tā rodas dekadentiskā «salonu māksla» ar viņas jūtu sadrostalējumiem, ar viņas nīkstošo bālganumu un vārgumu, kura nevar cerēt uz ilgāku mūžu. Jo māksla nevar būt viegliņais tauriņš, kas lido un nobeidzas ap buduāra lampu, tai vajaga ērgļa spārnu, kas to nes pāri dzīves krācošiem dziļumiem. Māksla nevar dzīvot bez spēcīgiem, radošiem impulsiem, kādu tā smeļas no sava laikmeta lielajām strāvām, tai vajaga brīva vētru gaisa, tai vajaga plašuma un dziļuma, — un kur to lai ņem «tīrās mākslas» estētisms ar savu nīkulību un niecību, kam nav nekā vairāk kā viņas sīciņais «es» ar sava nespēka tukšumu! Lielam dzejniekam neatliek nekas cits kā bēgt turp, kur straujo dzīves nerimstošais ritms, kur laužas cauri jauni sabiedrības spēki, kur dūmos un liesmās veidojas jauna pasaule. No skumju sanīkuma un izmisuma, ar kādu to nomāca grimstošās buržuāziskās dzīves traģika, Emīls Verharns, tagadnes lielākais dzejnieks, glābās dzīves troksnī un cīņu mutulī.* Viņu aizrāva pilsēta — modernā Bābele — «ar savu apokaliptisko pieri», ostas ņudzoņa un fabriku smagā, krācošā rīboņa, viņš skatīja tagadējās sabiedrības briesmīgos kontrastus, viņas nenovēršamās katastrofas, un viņam kļuva skaidra nākotnes gaita — sociālisms. Verharns ne tikvien atrada savu dzīves uzdevumu, bet ieguva te tādu mākslinieciskū spēku, ka tas varēja pārraut līdzšinējās poēzijas un estētikas robežas un radīt jaunas daiļuma vērtības: viņš spēja pārkausēt lielpilsētas asfaltu par mākslas kristalu, fabriku āmura dārdie-

* Emīls Verharns latviešu publikai, diemžēl, vēl diezgan svešs. Aizrādu te uz J. Bērziņa literārisko studiju «Emīls Verharns» («Domas», 1912. g., 10.—12. burtn.), kā arī uz Ed. Virzas tulkojumiem «Domu» 1912. gada gājumā.

nus pārvērst par vienu muzikālu ritmu, sadursmju elementārās liesmas pacelt līdz mūžīgām cilvēces zvaigznēm! Tas bij sociālās kustības spēks, kas Verharna talantu uznesa līdz tādam augstumam...

Vēl vairāk kā dzeju kapitālisms māc skulptūru un gleznie-cību. Bij laiki, kad valdošām šķirām bij savs iekšējs spēks, sava lepna tagadnes un nākotnes paļāvība, savs mākslas stils, kad cēzariskā Roma cēla savu «Forumu» vai atkal septiņpadsmitā gadu simteņa beigās Ludvigs XIV — Versaļu. Tagad mums ir Vilhelms II, kas valda kapitālistiskā imperiālisma vārdā un kas par visu varu gribētu savu laikmetu Vācijā padarīt slavenu ar lieliskiem mākslas pieminekļiem. Nekas nav nejēdzīgāks un mākslas sajūtai pretīgāks kā tā sauktā *«Siegesallee»* Berlīnē vai arī visi tie citi monumenti, ar kuriem piebāzti un pieķēzīti visi Vācijas pilsētu laukumi, — tās ir karuseļu figūras, tā ir īstā šucmaņu estētiskā gaume, kas te izpaužas šinīs zirgos un stāvos, mundieros un zobenos! Vai palūkojaties uz īsto kapitālisma paradīzi — Ameriku: tur tresta karaļiem miljonu tik daudz, ka tie piramīdes varētu no zelta uzcelt, bet tikai mākslu tie nevar uzburt par naudu. Pinkertonu literatūra, Čikāgas lopu kautuves un Ņujorkas «debesskrāpji» — tie ir īstie pieminekļi, kādus vēlākām audzēm atstās kapitāla profīta kāres laikmets. Tagadējai peļņas un izdzīves slāpstošai buržuāzijai nemaz nav vajadzīga māksla: tā to vai nu nepavisam neatzīst, vai atkal pazemina par pērkamu modes lietu. Zināms, netrūkst jau arī tagad īstu, lielu mākslinieku, kas negrib savu talantu prostituēt pēc baņķieru un karaļu iegribas un kas ar sirdi un dvēseli meklē mākslai jaunus ceļus, bet, kad tiem jāiziet ārā no savas šķiras, tad tiem savu darbu dziļums un daiļums jāatstāj nākošām audzēm. Ņemsim, piemēram, tagadnes slavenāko skulptoru Rodēnu: viņa varenā grupa «Kalē pilsoņi» nepavisam nebij pa prātam cienījamiem Kalē pilsētas tēviem; viņa Balzaka statujas projekts tika no pieminekļa komitejas atraidīts; kad Panteona priekšā tika pagaidām uzstādīts ģipsa izlējums no viņa nemirstamā darba «Domātājs», tad radās birģeliski «mākslas cienītāji», kas to mēģināja ar cirvjiem saskaldīt... Beļģiešu lielais tēlu cirtējs Menjē gāja to pašu ceļu kā Verharns: viņš meklēja jaunu cilvēka daiļumu un atrada to strādniekos, viņu stāvos un muskuļos, viņu kustību ritmā, viņu spēkā un drosmē, viņu darbā un liktenī; viņš redzēja strādniekos nevis pie zemes nospiestus vergus, bet enerģijas pilnus gladiatorus. Menjē kalnrači, dzelzslējēji, maisu nesēji laimīgi atrada patvērumu muzejos, bet viņa nodomātais grupas piemineklis «Darba monuments» vēl arvien nav uzcelts, kaut gan tas gatavs jau kādus divdesmit gadus.*

* Cik zināms, tad agrākais Beļģijas karalis Leopolds II bijis ļoti pretim šī pieminekļa uzstādīšanai Briselē, jo tad to izlietošot sociālistiskās organizācijas par sapulces vietu savām manifestācijām...

Par Rodēnu tiek teikts, ka «viņam trūka katedrāles, kur tas būtu varējis līdzradīt» *(il n'a pas pu collaborer à la cathedrale absente)*, tas ir, nav tagadējam buržuāziskam laikmetam nekāda mākslas stila, nav tādu monumentālu darbu, kur arhitektūrā, skulptūrā un gleznieciībā varētu izteikties kopēja mākslas sajūta, kur māksla varētu runāt uz tūkstošiem un tūkstošiem (kā klasiskā senatnē vai atkal gotikas un renesanses laikmetos). Tas sevišķi arī sakāms par tagadējo gleznieciību, kura saskaldījās desmitos virzienos un kura maldās un klīst, sev izeju meklēdama. Patlaban tā ar pieri atdūrusies kubismā, kaut gan iepriekš jau pasakāms, ka te tā nekādu jaunu daiļumu neizburs, bet uz īsu laiciņu sacels tikai sensāciju, dabas un cilvēku nogleznojumu vietā sniedzot sasvaidītu, ģeometrisku kubu un konusu haosu. Mākslas jūtas svešas un liekas tagadējā buržuāziskā pasaulē, kurai pietiek ar «*Woche*» un ar tamlīdzīgu žurnālu nobildējumiem; šinī sabiedriskā apkārtnē tai nav ko ņemt un nav ko dot, tāpēc arī jaunā gleznieciība jūtas bez kopsakara ar dzīvi, bez mērķa un uzdevuma, tā dzenas tik pēc krāsu un līniju efektiem, kurus apsvērt un atzīt var tikai nedaudzi estēti, bet nevis plašs skatītāju vairums. Bet mākslas augstākais bauslis ir un paliek: saprast un tikt saprastai, pašai būt aizgrābtai un aizgrābt citus.* Spēcīgākais jaunlaiku impresionists Van Gogs, kurš mira nesaprasts un neatzīts, reiz kādu no savām gleznām gribēja pakārt matrožu šeņķī, — nāks laiks, kur strādnieku pilis uzņems savās sienās mākslinieku darbus, kur māksla atgriezīsies pie tautas. Tad tikai tā atdzims spēkā un krāšņumā.**

Lielās sociālās un kulturālās pārvērtības masu dziļumos jau tagad ir tik stipras, ka tās sakustina un apņem jaunlaiku lielākos rakstniekus un māksliniekus, pat ja tie arī paliek buržuāzijas lēģerī. Ņemsim, piemēram, Gerhartu Hauptmani un Rihardu Dēmeli: ja dažiem viņu darbiem ir nevīstošs svaigums, tad tas nācis tāpēc, ka savā laikā tie smēluši dzīvības malku no strādnieciības avota. Un tāpat proletāriskās kustības vēsma ir skārusi tos māksliniekus, kas, kā Klingers, Rodēns, Van Gogs un citi, meklē jaunu dzīves un mākslas skaistumu, jaunu, harmonisku cilvēces kultūru. Viss, ko viņi īpatnēju un paliekamu radījuši, paliek nākamām audzēm, jo viņu daiļuma ilgas piepildīsies īsti tad, kad cilvēce būs atsvabināta no kapitālistiskās ekspluatā-

* Pēc Gijo formulas: «Mākslas iekšējais likums ir radīt s o c i ā l a rakstura estētisku emociju» *(une emotion estétique d'un caractère social)*.

** Arī gleznieciībā mēs varam atzīmēt tendenci no «salona» šauruma iziet atkal sabiedriskās dzīves plašumā. Savā laikā Drēzdenē tika sarīkota izstāde *Die Stätten der Arbeit*, kur bija sakopoti visi labākie darbi (skulptūrā un gleznieciībā) iz jaunlaiku tehnikas un strādnieku darba pasaules. Labākās reprodukcijas no šīs izstādes sakopotas krājumā: *Artur Fürst. Das Reich der Kraft. Berlin-Charlottenburg.* Ievadā pats sastādītājs saka, ka «bezgalīgi liela, maiņu bagāta, krāsu un fantastiskas dzīvības pilna ir spēka valsts».

cijas lāsta. Proletāriskā kustība, vienmēr plašāka un stiprāka topot, pievilks arvien vairāk māksliniekus un rakstniekus, kuri galīgi pārraus savus sakarus ar buržuāziju un apzinīgi ņems dalību proletāriskās kultūras lielajā darbā. Un tomēr — to man gribētos visā noteiktībā uzsvērt — proletāriskā kultūra, proletāriskā māksla un literatūra var celties tikai no pašām darbaļaužu masām. Ne tikvien tanī ziņā, ka kultūra var būt tikai masu kopdarbs, ka jauna māksla un dzeja dzims no jaunas, kopējas stila sajūtas, no visu pārveidojošā proletariāta kolektīvisma, bet arī tanī šauri konkrētā nozīmē, ka tie būs paši proletārieši, kas mākslā un dzejā izteiks savu pasauli, savas šķiras likteni, savas sāpju mokas un savu uzvaru prieku. Kas cits mums būtu varējis mākslā atklāt pašas sabiedrības apakšējos slāņus, šos «bijušos» un esošos Krievijas ļaudis, kas savu dzīvi pavada pagrabos un uz ielas, kas mīt nakts patversmēs un klīst pa Krievijas bezgalīgiem lielceļiem, — ja ne Gorkijs, kas pats bijis dzīves «dibenā» kopā ar skrandu proletāriešiem! Un Gorkija vārds vien jau mums dod to liecību, kādas nezināmas un neapzinātas talantu bagātības slēpjas masu dziļumos.

Tikai paši proletārieši-mākslinieki varēs mums vēstīt, ko īsti jūt un pārdzīvo darbaļaužu masas, kā tās uzņem un pārveido sevī dabas un dzīves iespaidus, kā tās cieš, cerē un cīnās. Cik ģeniāls arī nebūtu kāds buržuāzisks rakstnieks, viņš tomēr nevarēs iespiesties visos proletariāta psihikas dziļumos, viņš uztvers un attēlos galvenā kārtā ārējās parādības, un intīmā masu jūtu dzīve tam paliks lielā mērā sveša, jo viņš taču būs svešs pienācējs, nevis pašas strādnieku cilts loceklis, kas dzimis un izaudzis savā šķirā. Man te gribas pievest vienkāršu piemēru, kāds man patlaban gadās pie rokas, cik dažādi reaģē uz vienu un to pašu parādību pilsonības un proletariāta estētiskās sajūtas. Taču rādās, ka dabu — ziedošos kokus un birstošās lapas, mākoņu laidas un saules rietu — mēs visi sajūtam vienādi, bez kādas šķiru starpības, un tomēr tas tā nav! Viens no daiļākiem, maigākiem dabas liriķiem latviešu literatūrā ir Skalbe, — cik mīļi un jauki, un viegli viņš, piemēram, apdzied ziemu dzejolī «Krīt atkal sniegs»:

Aiz mīksti ziliem miglas mākoņiem
Sēd māmiņa zem baltiem vītoliem.
Ap zariem noliektiem tur spieto bites baltas.
Vērpj māmiņa, tai rokas gludas, saltas.
Tos maigos pirkstus skūpstīt gribētos,
Kas gaisos vieglās pārslas raisa,
Pār zemi ziemas miglā pelēkā
Kas tik daudz dzīva prieka kaisa!

(«Sapņi un teikas», 44. lpp.)

Un šim patiesi sajustam priekam par sniega pārslām lai stādām pretim ziemas tēlojumu, kādu mums sniedz dāņu proletāriskais rakstnieks Andersens-Nekse, — tas ir smags un salts kā ledus gabals:

> «Aukstums noslēdza arvien vairāk nedēļu pēc nedēļas, tas noslēdza zemi, tā ka zemes strādnieki tanī nevarēja tikt iekšā, tas noslēdza nabaga ļaužu niecīgo kredītu. Visapkārt ziemas saltums jau bija aizvēris visas ostas. Tālo kuģu satiksme sarāvās gandrīz pavisam, ostas strādnieki varēja iet mājās. Aukstums savilka cieti cilvēku prātus un lielos naudas makus, kas visu uzturēja rosīgā gaitā... Viss, kas savus taustekļus bija izstiepis uz āru, savilka tos sevī, un tie bija it kā atsaluši. Zeme bija savas sulas saņēmusi sevī iekšā un pārvilkusi pāri ledus garozu, cilvēki darīja to pašu. Nabaga ļaudis savilka savu asiņu mazumiņu sirdī, lai saglabātu dzīvības dīgli... Tie it kā salīda paši sevī un tumšākos kaktos, cieši cits pie cita... Aukstums nosaldēja viņu prasības un lika viņu vietā b a i l e s.»*

Mēs varētum pievest tādus piemērus desmitiem, sevišķi iz proletāriskās lirikas. Un ne tikvien proletariāta tagadējo sūro likteni, viņa badu un nabadzību, viņa darba smagumu, bet par visām lietām viņa cīņas kustību visā plašumā, viņa uzvaras un zaudējumus, viņa streikus un demonstrācijas, viņa uz augšu ejošo kopības spēku — visu to spēs īsti izteikt un tēlot tikai paši proletārieši. N o p a š a p r o l e t a r i ā t a r i n d ā m n ā k s v i ņ a d z e j n i e k i, s k u l p t o r i, g l e z n o t ā j i, k o m p o n i s t i, — strādnieku šķiras atsvabināšanās ir viņas pašas darbs arī kultūras un mākslas laukā!

Latviešu proletariātam jau ir sava dzeja un savi dzejnieki — vispirmā kārtā Rainis. Te nav vietas tuvāk aplūkot Raiņa dzeju, un tas arī nav tik sevišķi vajadzīgs, jo tā runā pati ar savu īpatnējo spēku, bez visām pēdējā laikā saražotām «analīzēm» un «komentāriem».** Tādi darbi kā «Tālās noskaņas» un it sevišķi atkal «Vēja nestas lapas» un «Tie, kas neaizmirst» ir neiznīcīgi dzejas pieminekļi uz laiku laikiem, jo tanīs ir šī laikmeta

* Iz romāna *Pelle der Eroberer*.

** Raiņa dzejas elements ir l i r i k a. Man tāpēc gluži nesaprotama dažu R. cienītāju cenšanās Raiņa kultu dibināt uz viņa lugām, sevišķi uz «Uguns un nakts». Ir jau dažas jaukas un dzejiski spožas vietas šinī darbā, bet trūkst taču viņā drāmas stiprums un plastiskums, un, cik es varu spriest, tad uz skatuves iespaids tiek panākts galvenā kārtā ar dekorācijām, mūziku un baletu, jo lasot vien šī luga atstāj mūs vēsus. Var jau nu arī izprātot un uzminēt, kas šinīs «simbolos» (Lāčplēsī, Laimdotā un Spīdolā) domāts, bet mākslas darbam jārunā tieši, ne caur tulkiem un paskaidrojumiem. Un tad — ko mēs šinī darbā varētum saukt par p r o l e t ā r i s k u domu nesēju simboliem (pareizāk: alegorijām), tas ir tā pārņemts no tautisku teiku ietērpa un n a c i o n ā l i e m motiviem, ka mūsu tautiskā pilsonība ar dibinātu tiesību uzskatīja šo lugu par viņai vairāk tuvu stāvošu.

«cerība, pretsvars un spēks, dusmas un uguns, un spīts». Dažreiz atduramies uz spriedumiem (starp citu, arī Andreja Upīša «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturē»), ka Raiņa revolūcijas un pēcrevolūcijas dzejoļi būšot «bez nozīmes vēlākiem laikiem»!! Tā ir maldīšanās, un te varam atkārtot tikai to, kas kādreiz teikts par Verharna dzeju: «Un pat, kad tāda dzejnieka lielie darbi būs dažā vietā jau saplaisājuši, viņa dzejoļi novecojušies, viņa gleznas nobalējušas, tad paliks vēl arvien pats vērtīgākais — tas, kas viņa nodomā bij neredzams, — viņa laikmeta melodija, dvaša, ritms, it kā grafiskā gleznā uzglabāts» (Stefans Cveigs).

Protams, būs bez Raiņa mums arī vēl citi proletariāta dzejnieki, jo proletariāta kustību jau nemaz nevar izsmelt viens dzejnieks. Tagad mums ir prāvs bars «proletārisku dzejnieku», kas no Raiņa aizņēmušies viņa vārdus un gleznas, viņa dzejas ārējo formu, bet kam trūkst tikai Raiņa domas un izteiksmes spēks. Nevar jau teikt, ka kreiso laikrakstu feļetonos šad un tad nepamirdzētu kāds vairāk vai mazāk izdevies gabaliņš, bet viss lielais mūsu «proletāriskās dzejas» vairums ir lēta, nederīga prece (uznāk kauna žēlums, ja lasa kādreiz, ka strādnieku laikraksts «Jaunais Laiks» nosodīts par dzejoli «Un trūdi s m i e s!» vai redaktors notiesāts par kāda Skuju Frīda nejēdzīgiem pantiņiem!). Vispirms mūsu «proletāriskiem dzejniekiem» nepavisam nav aizgrābtības un sajūsmas uguns — par proletariāta cīņu viņi dzied ar tikpat vienaldzīgu bezgaršību kā «Dzimt. Vēstn.» sludinājumu dziesminieki par mēteļu un uzvalku firmām. Var redzēt, ka ar visu pūlēšanos un saprašanos tie sevi nepavisam nevar ieviļņot, ka tiem — taisnību sakot — gluži sveša un lieka ir proletāriskā kustība, kuru tie noņēmušies apdziedāt. Un šo trūkstošo iejūsmu tie cenšas no ārienes iedabūt (gluži kā velosipēda riepās gaisu iepumpēt!), tie liekas uz vaidiem un žēlabām, un, ja citādi neiet, tad jau «drēgnās cietumsienas» un «asinssviedri» vienmēr var panākt efektu. Un, lai nesaka, ka, lūk, šinīs «dzejās» esot vismaz proletāriska t e n d e n c e un ka tā esot vainīga, ja dzejas forma iznākusi tik kaila un nedaiļa! To jau nemaz nevar saukt par tendenci (bez tendences nav neviens liels mākslas laikmets), jo šinī dzejā jau nav nekāda idejiska augstuma un pravietiskas aizgrābtības; tā ar savu kroplību un nevarību tikai padara banālu visu to, kas proletāriskai kustībai dārgs un svēts; proletariāta himnas tā novazā līdz leijerkastmeldiņiem. Un, ja dažiem diletantiskiem iesācējiem būtu arī diezin cik labi nodomi, tad tie viņus neglābs, ja tiem nebūs māksliniecīskās izteiksmes spēks. Jo par visām lietām māksla ir forma, māksla nerunā ar frāzēm, bet ar tēliem, un proletāriskai mākslai, ja tā savu uzdevumu grib izpildīt, jāatrod arī savam saturam jauna, daiļa un varena forma.

Centieni un mērķi, kas aizrauj un ieviļņo miljonus, ir katrreiz

radījuši lielus mākslas laikmetus. Visus spēkus atdodot proletariāta kustībai, mēs līdz ar to brīvojam ceļu proletariāta mākslai. Jo pati šī kustība un viņas ideāli ir visaugstākā dzeja un daile, kādu cilvēce jebkad sapņojusi savās ilgās.

Jansons[-Brauns J.]

1913. g. oktobrī.

«Vārds», II, 1913. g., 265.—281. lpp.

PROLETĀRISKIE TIPI A. UPĪŠA «BALSĀ UN ATBALSĀ» UN «ZĪDA TĪKLĀ»

Andrejs Upīts savos jaunākos darbos, kā, piemēram, «Balss un atbalss» un «Zīda tīklā», ne tikvien noteikti ievedis lauku un pilsētas strādnieku tipus, bet vēl tēlojis zināmas proletāriskas idejas. Dažs labs mūsu kritiķis, piemēram, Antons «Domu» pag. gada 3. numurā apgalvo, ka A. Upīts ienesis mūsu daiļliteratūrā vēsturiskā materiālisma principus. Pēdējie šimbrīžam var būt tikai apzinīgā, sociālistiskā proletariāta principi. Ja Upīts tiešām uz tiem pamato savus ražojumus, tad viņam, bez šaubām, nebūtu noliedzams proletāriskais redzes punkts. Ka Upīts mēģinājis to darīt, par to var būt maz šaubu. Bet cita lieta, vai viņš savos mākslinieciskos ražojumos arī sasniedzis vajadzīgos rezultātus, kuri saskanētu ar minētiem principiem, ar strādnieku šķiras psiholoģiju un proletāriskām idejām. Mūsu progresīvie kritiķi maz uzkavējušies pie Upīša notēloto tipu un ideju dziļākas analīzes. Lasot šīs kritikas, neviļus rodas iespaids, ka šai ziņā pie Upīša viss ir «labākā kārtībā», bet īstenībā tā nebūt nav. Pieskaroties A. Upīša jaunākiem ražojumiem ar kaut cik pamatīgāku marksistisku kritiku, gaiši top redzams, ka taisni apzinīgo strādnieku dzīve, psiholoģija un idejas nereti pavisam savādi, pat gluži nepareizi notēlotas viņa darbos.

Pirmais ievērojamākais A. Upīša ražojums no pilsētas proletariāta dzīves bij pazīstamā luga «Balss un atbalss». Nav noliedzams, ka Upīts te īsti meistariski zīmējis dažu lugas personu, sevišķi negatīvos raksturus. Tāds ir plāpīgais degvīna un alus «iemetējs» Dzilna. Tas gatavs par pāris rubļiem pārdot savu strādnieka godu, apzinīgākos strādniekus dēvē par karstgalvjiem, kuriem neesot piedzīvojumu, un maz bēdājas par nākotni. «Es saku, lai nākošā paaudze pati zin, kas viņai darāms. Mums jāskatās, kā paši kuro reizi tiekam cauri,» tā spriedelē Dzilna. Īsts paraugs no neapzinīgo, kungiem iztapīgo, alkohola mīlētāju strādnieku vidus! Viņam cienīgi blakus stādāms traktiera kalpotājs Kulmanis, viegla, iztapīga, lunkana rakstura cilvēciņš, kura galvenais ideāls — «vieglāka, tīrāka» dzīve pie «kungiem». Viņa garīgo redzes aploku raksturo sekoša vieta drāmā. Uz

Rasmas jautājumu, kā viņam patikusi izlasītā grāmata, Kulmanis atbild: «Nevar sacīt, ka nepatika, bet nevar arī teikt, ka diez kā patika. Stāsta tur par nez kādiem rakstniekiem... Kas man daļas gar tādiem rakstniekiem.» Uz to Rasmas draudzene Amālija zīmīgi nosaka: «Tu esi liels muļķis. Jo vairāk ap tevi darbojas, jo glupjāks paliec.» Kulmanis ir tipiska figūra no neapzinīgajām tirdzniecības kalpotāju aprindām.

Plaši un dzīvi raksturota Anna, šī strādnieku šķiras vieglas dabas sieviete, kura, nebēdājot par ģimenes locekļu sirdssāpēm un strādnieku šķiras ideāliem, raujas prom no fabriku darba, lai rastu sevim vieglāku dzīvi, nebaidīdamās pat no sievietes tiklības zaudēšanas pie izvirtušā bodnieka Frēzes; viņas raksturā krasi izpaužas šā tipa sieviešu vieglprātība, bezrūpība un rupjība. Ka mūsu kapitālistiskā laikmetā arī šādas sievietes rodas proletariāta slāņos, tas ir nenoliedzams, bēdīgs fakts, par kuru tomēr nav darāma atbildīga pati strādnieku šķira, bet visa atbildība krīt uz kapitālistisko pretējību un ekspluatācijas rēķina. Dievamžēl, Upīts savā drāmā nav pietiekoši atšķetinājis tos neskaitāmos pavedienus, pa kuriem nabadzība un mirdzošā bagātība noved proletārietes tādā stāvoklī, kādā ir Anna.

Nedaudziem vilcieniem Upīts spilgti gleznojis apzinīgo strādnieču — Rasmas un Amālijas tēlus. Rasma ir proletāriete, kuras gars urbjas grāmatās, kura neatteicas citos modināt šķiras apziņu ar grāmatas palīdzību; viņai ir jūtīga, silta sirds, pilna mīlestības pret tēvu, postā grimstošo māsu Annu un brāli Jāni. Amālija — arī apzinīga strādniece, mazāk jūtīga nekā Rasma, toties atjautīga un asprātīga. Abas sīvas pretinieces alkohola lietošanai no strādnieku puses. Tās ir dzīvas, tipiskas apzinīgo strādnieču figūras. Tomēr atzīmējams, ka viņu psiholoģija ievērojami nepilnīga caur to, ka autors nav nemaz ieminējies par abu sieviešu teorētiskiem uzskatiem. Tāpēc arī nav izmanāms, kā Upīts saprot apzinīgo strādnieču «proletāriskās» idejas.

Pozitīvie vīriešu tipi lugā ir pa daļai Krauze, tad — Zariņš, bet it sevišķi Avots. Krauze — ģimenes rūpju sagrauzts, godīgs strādnieks, kuram nav sveši un tāli strādnieku šķiras ideāli, bet sašļukums strādnieku kustībā radījis viņā nogurumu un skepticismu, tā ka viņš pat šaubās par strādnieku šķiras jauno paaudzi, neparedzēdams no tās vairāk spēka kā no vecajiem. «Mūsu jaunā paaudze, tā vēl ir vecāka par mums,» viņš saka. Krauze vispārim ir vidusmēra strādnieks, ne pirmcīnītājs, ne vadonis. Zariņš — enerģijas pilns, jauns, apzinīgs strādnieks; nepilnīgi nopamatojies savos uzskatos, viņš stingri nosoda Dzilnas līšanu un vispārim strādnieku ubagošanos kungu priekšā. Zariņš nelaimīgi mīl Annu, tomēr nepadodas izmisumam, bet paceļas pāri personīgās dzīves sāpēm, tā ka lugas beigās pat spēj mudināt Avotu, lai tas strādnieku kopējās lietas labad savu ģimenes drāmu pārvar. «Vārdi te nelīdz — tik darba vajadzīgs!

Es saku, strādāt mums vajag, ne runāt!» enerģiski nosaka Zariņš. Tas ir tipisks modernās strādnieku jaunatnes priekšstāvis, kuru pamodusies šķiras apziņa sauc uz enerģisku darbu.

Avots ir gandrīz jau nosirmojies ģimenes tēvs, apzinīgs strādnieks, kurš jau ilgus gadus ņem dalību strādnieku kustībā, stāvēdams apzinīgo pirmās rindās. Zariņš par Avotu izsakās: «Nu, cik mūs, jauno, var dot par tevi pašu? Desmit? Divdesmit? — arī tas vēl maz!» Avots ne vidusmēra persona, bet dziļi idejisks darbonis, teorētiķis, entuziasts. Viņu dziļi skumdina pagurums strādnieku kustībā un grauž ģimenes rūpes: viena meita — Anna ved viņam nesimpātisku dzīvi, dēls Jānis, kurš studē medicīnu un uz kuru Avots licis lielas cerības, pavisam attālinājies no strādnieku šķiras ideāliem un paguvis iztaisīties par bēdīgi smieklīgu Don-Žuānu, birģeliski reakcionāru uzskatu piekritēju un strādnieku kustības izsmējēju. Sakarā ar visu to Avots visgarām lugā attīsta teorētiskus uzskatus par strādnieku kustības paguruma cēloņiem, par tagadējā proletariāta dabu, ģimenes dzīvi u. c. Šie uzskati pelna pamatīgas marksistiskas analīzes.

Avots tagadējo proletariātu nemaz neatzīst par īstiem fabrikas strādniekiem, kauču pats saka, ka «citam desmit, citam var būt divdesmit gadu, kā no laukiem ienācis». «Mēs neesam fabrikas strādnieki, mēs esam fabrikas dūmu un putekļu apkvēpināti zemnieki,» tā izsakās Avots. Kādā citā vietā tas saka: «Līdz šim vēl nemaz nebij strādnieku šķiras.» Tas arī saprotams, kāpēc tas strādnieku iekšējo nespēku un teorētisko nespēju izprast sarežģītas sadzīves parādības tāpat ņemas izskaidrot ar proletariāta zemnieciskumu. «Mēs neesam strādnieki, mēs esam fabrikas dūmu apkvēpināti zemnieki — tāpēc mēs nespējam,» atkārto Avots lugas otrā cēlienā. Pat mīlestību uz saviem bērniem, rūpes un sirdēstus ģimenes labad viņš piepalīdz sevim izskaidrot ar savu zemniecisko dabu. Cerības, kuras viņš lolojis attiecībā uz dēlu Jāni, Avots izskaidro šādi: «Tā jau ir latviešu zemnieku vecu vecā nelaime, ka viņi no bērniem gaida nezin kādas lielas lietas.» Trešā cēlienā viņš saka Jānim: «Par vienu lietu man kauns: ka es ar tevi vēl te runāju... Ka es vakar pats izgāju no istabas un tevi atstāju še. Ka es neesmu strādnieks... ka es esmu zemnieks — ka es nevarēju aizmirst, ka tu esi mans dēls.» Tā šī doma par strādnieku «visspēcīgo» zemnieciskumu stiepjas dažādās variācijās cauri visai lugai!

Avots ir centrālā persona visā lugā; ap viņu un viņa ģimenes locekļiem grozās visas lugas notikumi. Tāpēc nevar būt šaubu, ka Avota teorētiskajos prātojumos atstarojas lugas centrālās, galvenās idejas. Tas no vienas puses. No otras puses, autors Avotam, cik redzams, piešķīris svarīgu lomu: būt apzinīgo strādnieku teorētiskās atziņas izteicējam. Viņš viscaurim tēlots kā teorētiski attīstīts, kā pirmais no strādniekiem, un tādi

uzskati taču ir pa laikam vispārējo apzinīgi proletārisko ideju summa, kvintesence. Nav pieņemams, ka Upīts būtu gribējis tēlot Avota personā kādu ekstrā parādību, kurai nebūtu vispārēja rakstura. Plašajā strādnieku šķirā ir daudz dažādu elementu ar visdažādākiem uzskatiem. Nav brīnums, ja starp šiem elementiem nereti sastopami eksemplāri ar savādiem, dažkārt gluži aplamiem uzskatiem, kuri no patiesām, apzinīgi proletāriskām idejām stāv tikpat tālu kā debess no zemes. Tāpat dažreiz starp apzinīgiem proletariešiem attrāpās savādnieki, kuri pie gadījuma melš aplamības. Bet Avots raksturots kā apzinīga strādnieka tips, kura uzskati drīkstētu derēt kā paraugs apzinīgi proletāriskām idejām. Treškārt, mēs laikam nemaldīsimies, apgalvodami, ka Upītim Avota persona ir mākslinieciska paņēmiens, rīks izteikt savus personīgos teorētiskos ieskatus. Uz tādām domām pavedina tas apstāklis, ka A. Upīts ir stipri subjektīvs rakstnieks, kurš nebūt nefotografē dzīvi, bet apskata to ar savām teorētiskām brillēm, likdams galvenām personām izrunāt paša autora domas. Tādas domas vēl apstiprina Upīša romāns «Zīda tīklā», kur tas pats «zemnieciskuma» jautājums un viņa nozīme proletariāta dzīvē tiek vairākkārtīgi cilāts un aizstāvēts no Mārtiņa — apzinīga proletārieša tipa. Tādējādi pieliekot Avota «filozofijai» marksistisku mērauklu, mēs liksim uz kritikas svaru kausiem ne tikvien viņa, bet, domājams, arī paša Upīša «proletāriskās» idejas.

Avota teorijas nav nekādas proletāriski marksistiskas, nav materiālisms, bet ir brīnišķīgs ideālisma veids. Strādnieku šķira esot tikai fabrikas dūmos apkvēpuši zemnieki. Kāpēc gan tā? Nu, laikam tāpēc, ka proletariāts cēlies no zemniekiem. Bet jau Ludvigs Feierbahs, viens no materiālisma tēviem, teica, ka dzīves tiešamība (бытие, *das Wesen*) nosaka domāšanu un nevis domāšana — dzīves tiešamību. Tas nozīmē, ka tagadējais proletārietis domāja un juta zemnieciski, kamēr viņš bija zemes īpašnieks un zemes apstrādātājs, bet, pārcelts proletariāta stāvoklī, viņš soli pa solim zaudēja savas zemnieciskās īpašības, iemantodams to vietā proletāriskās. Šis strādnieku garīgās proletarizēšanās process sevišķi ātri noticies pie mums pilsētās, tāpēc ka mūsu pilsētu proletariāts, ar maz izņēmumiem, nācis no jaunā proletariāta vidus — pēdējam jau uz laukiem sendienām iznīkusi daža laba «zemnieciska» savādība un ilūzija un tā vietā iemantots ne mazums tīri proletārisku rakstura iezīmju. Ja dažos proletariāta slāņos vēl, bez šaubām, uzglabājušās kādas zemnieciskas īpašības, tad tas nedod ne mazākā iemesla teikt: mums nav nekādas strādnieku šķiras. Mums ir ne tikvien strādnieku šķira, bet arī — tūkstoši šķiras apzinīgu strādnieku. Ja viņu šķiras apziņa dažos laikmetos, piemēram, reakcijas brīžos, neizpaužas pietiekoši plaši, ja jūtams nogurums un nespēks, tad pie tam nav vainīga «zemnieciskā» daba, bet vainīgi ir ārpus

proletariāta dabas esošie apstākļi, kā rūpniecības krīze, reakcijas spaidi u. c., kuri uz laiku (un tikai uz laiku) aiztura strādnieku enerģiju. Vispārējais, ilgstošais cēlonis strādnieku kustības paisumam vai nespēkam ir šķiras apziņas trūkums plašās strādnieku masās, bet tas nav izskaidrojams ar zemniecisko dabu. Ir gan daži proletariāta slāņi, kuru dabā iemītošais «zemnieciskums» kavē šķiras apziņas noskaidrošanos; tie, piemēram, ir kalnrūpniecības strādnieki, kuriem nereti pašiem vēl pieder zemes gabaliņi, vai atkal strādnieki, kas vēl nav pilnīgi pārrāvuši sakarus ar zemi, — tādi ir Krievijas pusproletāriskie sīkzemnieki, peļņās gājēji. Bet pārējos proletariāta slāņos, kuri iztaisa strādnieku vairākumu, šķiras apziņas izkopu kavē galvenām kārtām saimnieciski un politiski apstākļi, kam ar «zemniecisko» dabu nav nekā kopēja. Viszīmīgākais piemērs šai ziņā ir Ziemeļamerikas Savienoto Valstu un Anglijas rūpnieciskais proletariāts, kura vairākumam nav vairs ne vēsts no zemnieciskuma. Tomēr līdz pat jaunākam laikam sociālismam tur bija vismazāk sekmju, strādnieku šķiras apziņa tur vēl bija bērnu autiņos. Cēloņi tam — minēto zemju saimnieciskie apstākļi, politiskā iekārta un daži starptautiski faktori, par kuriem te nav vietas runāt. Vispārim jāpiezīmē, ka nav un nekad nebūs proletariāta slāņu ar iedzimtu šķiras apziņu, kuru attīsta un turpmāk attīstīs nemitīgās saimnieciskās un politiskās cīņas un zinātniskā sociālisma izplatīšanās strādniekos.

Kā jau iepriekš aizrādīts, Avots pat rūpes dēļ ģimenes, vecāku mīlestību uz bērniem un bērnu mīlestību uz vecākiem piešķir dīvainam cēlonim — zemnieciskai dabái. It kā īsts proletārietis būtu tikai tas, kam nav ne dzimuma mīlestības, ne tēva un bērnu jūtu! Šīs jūtas ir bioloģiskas dabas un tāpēc piemīt visām šķirām. Tikai apzinīgam proletariātam jābūt spējīgam pacelt šķiras intereses pāri ģimenes interesēm, līdzās rūpēm par ģimeni turēt pirmā vietā darbu strādnieku šķiras labā. Ne vienreiz vien pieredzēts, ka proletāriskās kustības ideologi un darboņi jutušies lieliski satriekti no kādas ģimenes drāmas. Bet vai tāpēc viņi bija «zemnieki»? Drāmu pārcietuši, viņi par jaunu ziedojas idejiskam darbam proletariāta labā, tāpat kā Avots, kurš pretim visiem saviem prātojumiem, ģimenes sirdēstos norūdīts, stājas atkal apzinīgo strādnieku rindās kā cīnītājs. Ja Upīts ar Avota ģimenes drāmu gribējis apgaismot ģimenes un šķiras interešu savstarpējos konfliktus, tad tas bija labāki panākams bez Avota teorijām: paši dzīves fakti būtu cēluši gaismā konflikta īstos (nezemnieciskos) cēloņus. Bet arī tādā veidā, bez teorijām, šī ģimenes drāma liekas slēpjam sevī paša Upīša sociālos uzskatus par ģimenes lomu strādnieku šķirā, proti, ka starp ģimeni un šķiru ir nesaskaņojamas pretējības. Attiecinot šādu domu uz visām strādnieku grupām katrā laikā, tā ir nepareiza un neproletāriska. Mazapzinīgs vai pilnīgi neapzinīgs strādnieks bieži

vien ģimenes pienākumu dēļ piemirst strādnieku kopējās intereses vai pat nodod tās, tāpēc ka viņš neizprot, kāda loma tām ir viņa personīgā un ģimenes dzīvē. Apzinīgs strādnieks nojauš, ka pareizi saprasta šķiras interese ir arī viņa paša ģimenes interese. Strādnieku politiskās partijas un arodnieciskās biedrības visā pasaulē taču cīnās par proletariāta saimnieciskā, politiskā un kulturālā stāvokļa pacelšanu! Tāpēc strādnieks, ziedodams spēku, laiku un iemaksas proletariāta šķiras organizācijām, dara to ne tikvien «idejas skubināts», bet vēl tāpēc, ka šo organizāciju celšana un panākumi nes tiešus labumus pašam un ģimenei.

Bet nu atgriezīsimies pie Avota. Viņa ideālistiskās, neproletāriskās teorijas modina aizdomas, ka viņš nav tipisks apzinīgs proletārietis, bet vislabākā gadījumā ir — izņēmums, kam maza sabiedriska vērtība. Pat pie mums, Krievijā un Baltijā, stāvēt apzinīgo strādnieku pirmās rindās un izpelnīties viņu vispārēju atzinību var tikai tāds proletārietis, kurš savus sabiedriskos uzskatus izkopis uz marksisma pamata. Bet tad arī viņš strādnieku dabu, strādnieku kustību un viņas nespēku izskaidros marksistiski daudz citādi nekā Avots. Pēdējam vēl piemīt tā neproletāriskā savādība, ka viņš runā abstrakti, frāžaini un sentimentāli (jūtīgi). Apzinīgs proletārietis, pilns spara un vienkāršības, mīl runāt konkrētu, pēc iespējas īsu, dažkārt paskarbu valodu. Dažas zīmīgas vietas «Balsā un atbalsā» pavisam dīvaini raksturo Avotu. Viņš pārlieku gaužas par strādnieku nespēku, nīkuļošanu un vārguļošanu. «Tie spēcīgākie ir prom, tikai nīkuļi un vārguļi palikuši,» skan Avota drūmā doma otrā cēlienā. Tā nevar gaudot apzinīgs proletārietis, kurš zina un jūt, ka pat tumšos reakcijas brīžos inertā proletariāta masa nebūt nav «nīkuļi un vārguļi». Lapas pusi tālāk Avots skumst: «Laiks, šis briesmīgais laiks mani pašu māc nost. Dzīve ir tukša, bet nekas tā nenospiež kā tukšums.» Tas jau izklausās pēc Sologuba vai Pšibiševska mīkstčaulīgo inteliģences dekadentu sērām, kuras ir pavisam neparastas marksistiskas apziņas vadītam strādniekam. Bet kroni A. Upīša dziļredzībai strādnieku psihikas pazīšanā uzliek sekoša vieta pirmā cēlienā: «Pašaizliegšanās derīgumu mēs saprotam, pašaizliegšanās skaistumu — to mēs nepazīstam. Bet tikai skaistums vienīgi cilvēkam dod sajūsmu,» deklamē Avots. Apzinīgā strādnieku kustībā nav tādu proletāriešu estētu, kuri domātu, ka skaistums ir vienīgais sajūsmas avots, — šī doma, pati par sevi nepareiza, ir birģeliskā estēta Oskara Uailda pārsmalcināto nervu filozofijas cienīga.

Galu galā jābrīnās: no kurienes Upīts izrāvis Avota «tipu»? Tas ir caurcaurēm samākslota figūra, kurā autors iedvesis nevis dzīvu proletārisku garu, bet — savus abstraktos, nepareizos uzskatus par proletariāta dabu, kustību un idejām.

Gluži īpatnēji Upīts saprot apzinīgo strādnieku attiecības

pret alkoholu. Lugā veselu divu cēlienu darbība notiekas traktierī, uz kurieni nereti atnāk Amālija, Rasma, Līna meklēt savus piederīgos; Avota dēlēna bērēs bērinieki sanāk katrs ar savu «pudeli» kabatā un tad nu piedzeras, trokšņo un taisa «neķītrus jokus». Upīts ar visu to laikam grib rādīt, ka tās strādnieku aprindas, pie kurām pieder Avots, Zariņš un Krauze, ir žūpības upuri. Bet tie ir apzinīgie strādnieki, kuru dzīvē alkohols nebūt nespēlē to lomu, kādu tam piedzejojis Upīts. Ja viņi kādreiz viesībās lieto reibinošus dzērienus, tad tam nemaz nav tik «neķītrs» raksturs, par kuru autors zvana ar Avota muti: alkohols smird visās istabās, un piedzērušies cilvēki melš visādas muļķības un prastības. Apzinīgie strādnieki ir atturībnieki vai vismaz lieto reibinošus dzērienus sātīgi, turklāt retos gadījumos. Tāpēc tie var Upītim mest atpakaļ to pārmetumu, ko tas viņiem met priekšā «Balsā un atbalsā», un teikt, ka tas ir — varbūt pret paša dzejnieka gribu — viņu dzīves profanācija (sagānīšana).

Kritiskas piezīmes ir arī nepieciešamas sakarā ar Annas un Jāņa figūrām. Tie abi ir psiholoģiski iespējami, bet vai viņi ir vispārēja rakstura, tipiski tajās aprindās, no kurām cēlušies? Viņi ir apzinīgi inteliģenta proletārieša bērni. Apzinīgo strādnieku ģimenēs bērni parasti iet pa vecāku tekām, jo šķiras apziņa ir taisni tas spēks, kas aizsargā strādnieku meitas no prostitūcijas, viņus dēlus un meitas — no birģelisku iespaidu piesavināšanās. Neapzinīgo, tumšo proletāriešu bērni bez apzinīgi proletārisku ideju iespaida gan nereti uz vidēju vai augstskolu soliem (ja kādam tur palaimējas nokļūt) iesūc sevī birģeliski reakcionāru garu, un šajās aprindās ekonomiski faktori (nabadzība u. c.) visvairāk izmeklējas arī prostitūcijas upurus. Bet Upīts tādas parādības ierauga taisni apzinīgā proletariāta vidū. Nu rodas atkal jautājums: ko īsti autors gribējis tēlot? Vai apzinīgu strādnieku dzīves ekstrā gadījumu, kāds absolūti noliedzams nav? Bet izņēmuma gadījumam nav plašākas sabiedriskas vērtības, un tas mākslinieciskā ziņā nevar derēt par pamatu tipiskai proletāriešu ģimenes drāmai. Bet, ja Upītim izliktos, ka tādi fakti parasta parādība Avotam radniecīgu strādnieku slāņos, tad viņš bēdīgi maldās.

Pēc visa sacītā var savilkt kopspriedumu par drāmu «Balss un atbalss». Autoram ir ļoti simpātiski un teicami nolūki mākslinieciski rādīt proletariāta tipus un idejus. Drāmā ir interesantas vietas, daži meistariski, kaut arī vietām nepilnīgi tipi, bet notēloto ideju kopsummā, galvenās personas psiholoģijā un visas lugas iekšējā loģikā ir uzkrītošas pretrunas, psiholoģiski neiespējamas lietas un neproletāriskas idejas. Tādējādi «Balss un atbalss» nevar apmierināt ne psiholoģiski estētiskās, ne sociālās kritikas prasības.

«Balsā un atbalsā» uzsākto darbu — proletariāta dzīves un

ideju tēlošanu — Upīts turpina savā romānā «Zīda tīklā». Tā galveno saturu gan pilda zemnieciskā inteliģenta Jāņa dzīve un psiholoģija, kuru pamatīga analīze nav šī raksta uzdevums. Turpretim fabrikas strādnieks Mārtiņš un skolotāja Zelma ir strādnieku kustības ideologi un praktiski darboņi. Tāpēc viņu psiholoģija un, atsevišķi ņemot, sabiedriskie uzskati prasa plašākas analīzes. Mārtiņš strādnieku kustībā ir ievērojama persona, vadonis, par kuru Zelma izsakās, ka bez viņa dažas lietas nemaz nebūtu paveicamas. Sarunā ar buržuāzijas priekšstāvi Jansonu viņš izteic stingri marksistiskas domas par zemnieku dzīves trulumu, par laucinieku plūšanu uz pilsētu un tamlīdzīgas, tāpēc drīkstētu sagaidīt, ka arī viņa pārējās teorijas būs marksistiskas, bet tā īstenībā nav. Zelma viņu raksturo sekošiem vārdiem: «Tev pašam daudz no tās romantikas un fantāzijas māņiem, kuru dēļ ienīsti savu brāli. Tu pats esi zemniecisks sapņotājs.» Un Mārtiņš pats, līdzīgi Avotam, skumst par savu zemniecisko dabu: «Zemniecības rūsa ieēdusies manā dabā un nav notrināma. Zemniecības ģifts iesūkusies visās dzīslās — sirdī un smadzenēs. Satvert — iegūt... tikai sev... vienīgajam — to atziņu zvani bez apstājas zvana apziņā.» Garām ejot pieminot, ka šāda morāliska «pašmazgāšanās» ir pavisam neparasta lieta proletārisko ideologu un praktiķu starpā, nevar neatzīt, ka Upītim šī tirāde bija vajadzīga, lai tēlotu Mārtiņa — šī bijušā saimniekdēla un zemnieka atkarību no agrākās «zemnieciskās» dabas. Bet kādi tad ir tie cēloņi, kas Mārtiņu ierosina tā «graizīt» pašam sevi? Dzimuma mīlestība uz sievieti (Zelmu) un greizsirdība pret brāli (Jāni). It kā mazliet attīstīts strādnieks nevarētu sajēgt, ka tās ir atkal bioloģiskas jūtas, kam nav nekā specifiski zemnieciska, no tā tieksme «satvert, iegūt» vislabāko izskaidrojumu atrod pilsētu dzīves egoismā un konkurencē, kuru iespaidi nav sveši pat rūpniecības proletariātam. Mārtiņa paškritika top pavisam neizprotama, iegaumējot, ka viņam patiesībā nemaz nepiemīt zemnieciskā romantika, sapņainība un «rūsa». Viņš visā savā idejiskā darbībā ir sīvs romantikas pretinieks, vārdos — straujš un skarbs, norūdīts, bezbailīgs strādnieku kustības darbinieks, kuru pat cietums nav padarījis vēsāku, bet gan vairāk nocietinājis. Kur tad te nu izpaužas tā «zemnieciskā» daba? Rodas stipras aizdomas, ka viss šis nedabiskais raksturojums Mārtiņa psihikā ir paša Upīša nepareizo teoriju auglis un nevis dzīva, idejiska proletārieša rakstura vilciens.

Ja jau ieminējāmies par Mārtiņa dzimuma mīlestību, tad turpināsim analizēt, kā viņš vispārim skatās uz pēdējo. Attiecībā uz Zelmu viņš saka: «Vai tad tu nejūti šo tīro, svēto mīlestību, kurā tu apvieno jaunekļus, vīrus un bērnus, vīriešus un sievietes, un pati sevi? Tā ir tā nebijusī, dzimstošā, jaunā mīlestība, egoisma un iekāres šķista — mīlestības augstākais

veids. Es esmu lādējis sevi un savu dabu, tādēļ ka nespēju tā kā viņi.» Ja Zelma uz to Mārtiņam iebilst, ka viņam ir daudz zemnieciskas romantikas un fantāzijas māņu, tad tāds iebildums ir pavisam nemotivēts šinī gadījumā, jo taisni zemnieku dabai pavisam sveša tāda «nemiesīga», ēteriska mīlestība. Lapas pusi tālāk Mārtiņš vēlreiz raud par savu dabu: «Un tagad alkstu dvēseles, spēka un skaistuma saskaņas, augstākā, tīrākā daiļuma. Un atkal mana nolādētā daba velk viņu lejā un apgāna. Iegūt vienam pašam priekš sevis . . .» Vispirms konstatējams, ka Mārtiņa abās skaisto frāžu virknēs slēpjas nesamierināma pretruna ar to, ko viņš sludina citā vietā kā katras romantikas, frāžainības un sentimentalitātes apkarotājs. Pēc savas būtības no Upīša Mārtiņam piedzejotā mīlestības «romantika» ir tīri birģeliska — ne proletāriska, ideālistiska — ne materiālistiska. Proletāriskais materiālisms neredz pretrunas starp miesu un garu, dabisko un ideālo, jo gars ir materiālās dabas produkts, ideālais ir cilvēka dabisko prasību rezultāts. Miesīgās dabas tieksmes, to starpā dzimuma mīlestības kaisle, ietver sevī dzīves prieku un daiļumu. Tikai apzinīgs proletārietis cenšas saskaņot mīlestības tieksmi ar garu, atzīstot un mīlējot sievietē arī viņas tā saucamo «garīgo» — idejas, jūtas utt. Lādēt cilvēka «miesīgo» dabu, kā to dara Mārtiņš, var tikai birģeliskā liekulība, reliģiozais konservatīvisms un kaut kādi askētisma piekritēji, sektanti, bet ne dzīves prieka pilns, apzinīgs proletārietis. Tādējādi Mārtiņa domātais ideālās mīlestības «tīrākais, augstākais daiļums» un dabas nolādēšana liecina nevis to, ko domā un jūt modernais un idejiskais proletārietis, bet izpauž paša Upīša nepareizos uzskatus par modernā strādnieka dzimuma mīlestības sajēgu.

Savos uzskatos par modernās strādnieku šķiras dabu vispārim Mārtiņš atgremo Avota domas, sarunā ar Zelmu izsacīdamies vārdu pa vārdam šā: «Es tūkstošreiz esmu sev prasījis: vai mēs esam strādnieki? Un tūkstošreiz atbildējis: nē! Mēs neesam strādnieki, bet pilsētas apvaļāti, fabrikas dūmu apkvēpināti zemnieki.» Cik nepamatotas ir šādas domas, uz to jau tika aizrādīts, analizējot Avota teorijas. Par strādnieku šķiras spēku Mārtiņš tūliņ tālāk runā: «Mēs neesam spējīgi to nest, kas mums uzkrauts. Stāvam pie aizslēgtiem vārtiem un nepratīsim viņus atslēgt. Dzīve mūs ir nostādījusi attīstības priekšgalā, bet mēs nespējam pa priekšu iet.» Tādus psiholoģiski neiespējamus vārdus liek strādnieku šķiras ideologam runāt Upīts, kurš ar to tikai sludina pats savus neproletāriskos uzskatus par proletariāta spēku — uzskatus, kurus parasti apliecina tie birģeliskie inteliģenti, kas, kādreiz kalpojuši strādnieku kustībai, bet reakcijas brīžos pagriezuši tai muguru, īgni gauž par proletariāta «vājiem spēkiem», paši sevī sajuzdami nogurumu un bijušo ideju drupatas. Katrs mazliet attīstīts šķiras apzinīgs strād-

nieks raugās uz savu šķiru kā uz progresa virzītāju, un īstenībā mūsu modernais proletariāts arvien, pat tumšākā reakcijas naktī, gājis sabiedriskās kustības priekšgalā. Mārtiņš sarunā vēl daudz aplamību, kuras visas nav izsmeļamas; pietiks, aizrādot vēl uz vienu ziediņu viņa runās. Viņš Zelmai saka par strādniekiem: «Lai bodnieki un tirgus sievas dara, ja kas ko darīt! Tiem skaidrāka savas šķiras apziņa, ciešākas savas šķiras intereses, lielāka savas šķiras drosme.» Cik sparīgi un tomēr cik retoriski un neticami izklausās visa šī vārdu žvadzoņa no strādnieku ideologa puses!

Šo frāžu cilvēku un egoistu, kuram nav nekādas stingras idejiskas pārliecības un kura idejiskais seklums parādās kādā strādnieku sapulcē, Zelma tomēr tīri ar varu ierauj strādnieku organizācijā, velk līdz uz meža sapulcēm, uztic viņam pat konspiratīvas lietas un galu galā — iemīlas Jānī. Upītim piemīt savāds paņēmiens sieviešu «sirdslietu» tēlošanā. Tā romānā «Sieviete» Elza iemīlas neģēlī Apsē, kuram agrāk tā raudzījusi atriebties un kaitēt uz katra soļa; «Balsā un atbalsā» apzinīgais Zariņš «nelaimīgi» mīl palaidnīgo Annu un «Zīda tīklā» Zelma — Jāni. Līgotņu Jēkabs par to tūliņ uzgavilēs: lūk, cik smalka sieviešu psiholoģijas pazīšana! Bet šoreiz drīzāk konstatējams, ka tādas savādības nebūt nav tipiskas, ir pat neparastas starp proletāriskās kustības sievietēm.

Šajās aprindās idejiskais kopdarbs parasti savieno sievieti ar idejiski pārliecinātu vīrieti dzimuma kopdzīvē. Tālāk, Upīts apbalvojis Zelmu ar sekošu dzimuma mīlestības «filozofiju», kuru tā apliecina Mārtiņam, sajuzdama vēlāk pret to zināmu simpātiju: «Mums jāšķiras, lai dzīvotum un saprastum, ka tagad nevajag divu savienības ... Kur divi savienojas, tie atšķeļas, noiet vientuļā kaktā ...» Tie ir romantiski ideālistiski un neproletāriski uzskati! Pārliecinātiem proletāriskās kustības darboņiem, kādi ir Mārtiņš un Zelma, nav iemesla baidīties, ka tur, «kur divi savienojas, tie noiet savā vientuļā kaktā». Arī dzimumu kopdzīvē viņu galvenais dzīves saturs ir un paliek nepārtraukta darbība strādnieku šķiras ideālu labā. Tikai dzīves noguružie birģeliskie inteliģenti, no dzīves bēgdami, atrod dažkārt vienīgo «laimi» intīmās dzīves stūrītī, «vientuļā kaktā». Cik daudz tuvāk nekā Upīts atrodas modernais dzejas ģēnijs Emīls Verharns strādnieku kustības ideologu psiholoģijai, likdams kādā no savām lugām tautas vadonim un tribūnam Erenijanam kopdzīvē ar savu sievu Klāru atrast dzīves prieku un atbalstu savām entuziasma pilnam sabiedriskam darbam!*

Zelmas sabiedriskos uzskatos slēpjas daudz pretrunu ar apzinīgā proletariāta idejām. Viņa vairāk vietās izsaka sekošas domas, zīmējoties uz strādnieku šķiru: «Tikai mākslas kvēle

* Salīdz., piemēram, Emīļa Verharna drāmu («Rīta ausma») iekš «Зори».

mūs spēj sakausēt cietā, neskaldāmā granīta gabalā», «Lai saka, ko grib, tautas raksturam tomēr pat starptautiskā kustībā liela loma», «Aiz mums ir nepārredzamas, nepārzināmas, neuzminamas, draudīgas un tumšas, neorganizētas masas». Marksisma teorijai kategoriski jāatraida Zelmas uzskats par mākslas lomu strādnieku dzīvē, jo tos spēj sakarsēt vienīgi ekonomiskā un politiskā cīņa un šķiras apziņa. Arī tautas raksturam atzīstams pārāk niecīgs svars internacionālā strādnieku kustībā, kuras sekmes vai nespēku noteic ekonomiski politiski faktori. Pavisam dīvaini izklausās strādnieku ideologa mutē bailes no «neorganizētām, neuzminamām, draudīgām» masām. Tādas bailes pārdzīvo gan buržuāzija un viņas teorētiķi, bet ne strādnieku kustības apzinīgi darboņi.

Jājautā: ko īsti Upīts gribējis notēlot Mārtiņa un Zelmas personās? Vai tipiskus apzinīgā proletariāta ideologus — marksistus? Tādi tie nebūt nav! Vai atkal autora nolūks rādīt, ka no zemnieku vidus cēlušies fabrikas strādnieks un inteliģents nav spējīgi būt konsekventi marksisti un tāpēc pie gadījuma pūš vaļā ideālistiskas aplamības? Bet arī tāda doma būtu nepareiza, jo visa latviešu strādnieku kustības vēsture runā tam pretim. Atliek vienīgi šaubīties, vai latviešu strādnieku kustībā maz atrodami tādi nesamierināmu pretrunu pilni «tipi», kādi ir Mārtiņš un Zelma; drīzāk tie abi ir, tāpat kā Avots, paša autora safantazētas figūras, kurās ieveidoti Upīša savādie, nepareizie uzskati par strādnieku kustības darboņu psiholoģiju un proletāriskām idejām.

Romānā ir vēl ne mazums vietu, kas strādnieku kustību nostāda gluži nepareizā gaismā. Jānis, šis tipiskais un idejiskā sekluma un ieskatu jucekļa paraugs, ņem dalību strādnieku organizācijā kā konspiratīvu uzdevumu izpildītājs, «orātors» un revolucionāru dzejoļu dzejnieks; beidzot, galīgi izbankrotējies idejiskā un morāliskā ziņā, tas tiek no Mārtiņa raidīts aģitēt uz laukiem! Kāda neapzinīga strādnieka meita Emma, pēdējās sugas koķete un tepat jau prostituētā, apmeklē strādnieku sapulces, kur Jānis ar to «saskatās», lai vēlāk varētu ar viņu uzsākt savus Don-Žuāna piedzīvojumus. Jāprasa: uz kādu dzīvē novērotu faktu pamata Upīts tēlo, ka idejiskie kropļi spēlējuši un spēlē tik ievērojamu lomu strādnieku organizācijā un ka birģeliskie Don-Žuāni strādnieku organizāciju sastāvu un darbību pagriež pavisam ačgārniskā kārtībā. Upīts ir pārāk demokrātisks rakstnieks, lai viņam varētu pārmest strādnieku apzinīgās kustības profanāciju, kamēr viss sacītais liecina, — viņa galvā mīt ideju neskaidrība un nekonsekvence.

Pietiks! Varam taisīt kopslēdzienu. Nelūkojot uz to, ka Upīts savos jaunākos darbos sniedzis daudz vērtīga, atsegdams birģeliskās dzīves trumus un cenzdamies tai pretim notēlot strādnieku dzīvi un apzinīgos centīenus, viņam tomēr maz pa-

zīstama proletariāta dzīve un psiholoģija un nepietiekoši pazīstama marksistisko ideju pasaule. Vai Upīša mākslinieciskais talants būs spējīgāks viņa turpmākos darbos patiesāk atstarot proletāriskās kustības darboņu dvēseli un marksisma garu — to rādīs nākotne.

V. Dermans

«Dzīves Balss», 1913. g., februārī, Nr. 1—4.

RENEGĀTI UN VIŅU LAIKS

Ja visu zemju strādniecībā un līdz ar to arī latviešu strādnieku šķirā pēdējos gados ir manāma augota dzīvība, atmoda visās saimnieciski sabiedriskās dzīves nozarēs un rosīga interese visos garīgās nodarbības laukos, ja strādniecības ekonomiski politiskā un idejiskā nozīme ātri un spēcīgi pieaug, — tad par tiem galvas un spalvas darbiniekiem, kas lielu laiku turējās pie strādniecības, ko bij parasts saukt par latviešu «demokrātisko inteliģenci», jāsaka pavisam pretējais. Kad vēl nebij nekādas apzinīgas organizētas latviešu strādniecības masas, inteliģenti paši biedrojās pulciņos, kā spēdami vingrinājās vēsturiskā materiālisma pašizglītībā un ar maskotām runām un brošūrām, un demokrātiskiem laikrakstiem raudzīja iekustināt šķiras neapziņā snaudošās masas. Pagājušā vētras laikmetā visu šķiru inteliģences dzīvākā daļa gāja vai nu kustības priekšgalā, vai pakaļgalā. Kam no sākta gaļa nebij ciešāku organisku sakaru ar apzinīgo strādniecību, kas tur praktiski nevarēja lielu lomu spēlēt, tie vismaz «idejiski» sajūsminājās un juta līdzi atsvabināšanās, t. i., galvenā kārtā strādniecības lietai. Bet tad uznāca ātrais atplūdu laikmets, uznāca ziemeļa vējš un nesaudzīgi šķīra graudus no pelavām. Izrādījās, ka daudz gan ir aicinātu, bet maz izredzētu. Izrādījās, ka lielākā daļa no svērtajiem ir viegla un atmetama. Sākās «demokrātiskās» inteliģences dezertēšana, labprātīgā degradēšanās un pūlī ceļojums uz Kanosu. Reakcijas laiks izradīja latviešu sabiedriskā vēsturē līdz tam vēl neminētu tipu — renegātu. Renegāts ir tapis par šā laika simbolu. Šo rindu nolūks ir atzīmēt latviešu renegāta un viņa laika raksturīgākās īpašības.

Renegātu nevienā tautā un nevienā laikmetā nav trūcis. Īstenībā tas jau citādi arī nemaz nevar būt. Dzīvi pārvaldošā sabiedrības daļa, «augstākās» šķiras palaikam cenšas atvilkt pie sevis «zemāko» šķiru izglītotākos un tāpēc bīstamākos spēkus, lai vieglāk būtu rīkoties pret palikušo neapzinīgo vai niazapzinīgo pūli. Un, tā kā visi līdzekļi viņai rokā, tad tas viņai arī samerā viegli izdodas. Buržuāzijas dzīves interesēs ir, lai inteliģences ceļošana no kreisās uz labo pusi kļūtu arvien dzīvāka,

lai renegācija kā sabiedriska parādība paliktu hroniska, neizsīkstoša, augumā augoša. Nav liedzams, ka arī pati cilvēciskā daba savā ziņā atbalsta renegāciju: pašā cilvēka mūža gaitā no jauneklības līdz vecumam taču arī redzama tāda kā ilgstoša, hroniska reakcija, pamazītējs virziens no spēka uz vājumu, no spirgtuma uz klusu iesnaušanos — no kreisās uz labo pusi. Ir vajadzīgs ārkārtējs ideju dziļums un spēks, kas lai nesakalst līdzi miesai, vajadzīgi tieši iedzimti vai ieauguši sakari ar strādniecību, lai buržuāzijas zelta taustekļi neapžmaugtos un nesavaņģotu demokrātisku inteliģentu.

Bet latviešu renegāta tipiskā īpašība tā, ka viņš par renegātu kļuvis kinematografiski ātri un ka viņš ar vecuma vājību sasirdzis vēl pašos jaunekļa gados. Viņš nav cīnījies pret kārajiem zelta taustekļiem, bet pats traucies pretī pilsonības sirdsvēlēšanai. Lai viņu saprastu, drusku jāpalūkojas viņa un viņa laikmeta psiholoģijā. Tomēr jau iepriekš pieminam, ka arī še ar visu šķietamo ticamību nebūs pārāk daudz tās «nacionālās īpatnības», uz kuru «varam būt lepni». «Cittautiešiem blakus stādīt» gan mēs varam savu renegātu, — kā tips viņš ir vēl pilnīgāks un zīmīgāks. Bet dīdzis un uzaudzis viņš ir vēl pilnīgāks un zīmīgāks. Bet dīdzis un uzaudzis viņš tajā pašā zemē, kur patlaban zaļoksnēji zeļ arī lielo kultūrtautu renegātisms, viņa saknes lekni mirkst cittautu renegātisma ideju avotos. Francijas «lielie renegāti» ir tas visujaunākais paraugs, cik tālu var tikt atgriezīgs, buržuāzijas nometnē pārbēdzis sociāldemokrātisks inteliģents. Viss lielais vairums latviešu renegātu iet, vienīgi praktisku, materiālu aprēķinu dzīts. Bet, ja pie tam vēl izlasa kādu recenziju par intuitīvo filozofiju un pragmatismu vai ieskatās kādā «Logosa» sējumā, tad jau bez tam pats redz un var arī citiem apgalvot, ka tagad visi prātīgie cilvēki atgriežas pie noskaidrotas metafizikas, pārlabota klerikālisma un pārjaunoto tradīciju dzidrajiem avotiem — ka renegātisms tagad ir vai pats «īstas» sabiedriski filozofiskas «izglītības» augstākais posms un gala vārds.

Protams, vidējie latviešu renegāti daudz nelauza galvas par savu idejisko metamorfozu. Viņiem pilnīgi pietiek ar to «idejisko» sankciju, ko izlasa savu avīžu redakcijas šefa svētvakaru artiķeļos, bet par visām lietām jau ar to, ko skanošu un čaukstošu saņem pa avīzes kases lodziņu. Starp latviešu reakcionārajiem laikrakstiem, kā jau parasts, visloģiskāk renegātismu aizstāv un visatklātāk reklamē «Rīgas Avīze» (piemēram, 1913. g. 16. nr.). Tur rakstītājs aizkustinoši sirsnīgi dusmojas par to, ka tos cienījamākos cilvēkus nezin kā «ķēzot» par renegātiem un atkritējiem. Jo kurš tad gan «no mums» jaunībā neesot bijis muļķis un sapņojis jauko cilvēces brīvības, vienlīdzības un brālības sapni? Bet piebriedis apķēries, ka labāk ir raut uz savu roku. «Ja viņi (t. i., renegāti) ir vīri, kuri pēc ilgas cīņas un

daudzpusīgiem pārbaudījumiem muguru pagriezuši tam, kas tos vīlis vai kur tie paši ir rūgti vīlušies, tad tie ieraugāmi par īsta progresa priekšstāvjiem, kādus tik aprobežoti ļaudis var pelt.» Un tad nāk tādu slavenu, priekšzīmīgu «īsta progresa» vīru rinda: Andraši, Krispijs, Miljerans, Brians, Struve, Henkelis, Makajs, Verners Zombarts — un latviešu tautiskās pilsonības zieds un lepnums: Miķelis Valters un Jānis Jankavs. Sak, «ķepurojās savā laikā arī marksisma (sociāldemokrātijas) tīklos», bet nu viņi ir marksisma un vēsturiskā materiālisma galvenie apgāzēji. Un patiešām, «visdabiskākā pārveidošanās ar prāta pieaugšanu ir pāriešana no kreisās puses uz labo (labošanās!), bet nevis otrādi». Tāpēc «dievs palīdz!» visiem renegātiem un tiem, kas viņus mīļo.

Ka tāda pāriešana «dabiska», par to mēs še negribam strīdēties. Mēs vispār nedomājam strīdēties ar «Rīgas Avīzes» prātniekiem. Bet, ja pārdomājam nu to brīnišķo parādību, ka latviešu citreizējie demokrātiskie inteliģenti tik brīnum ātri «pieauguši prātā» un tik ļoti lielā skaitā pārskrējuši birģelības nometnē un kalpībā, tad nāk atkal prātā jau zināmas lietas. Latviešu priekšrevolūcijas demokrātisko inteliģentu starpā bij lielais vairums saimnieku un sīkbirģeļu dēlu. Pēc dabas sapņotāji-romantiķi, sava laikmeta dvesmu aizķerti, viņi nevarēja nesapņot «jauko cilvēces brīvības, vienlīdzības un brālības sapni». Izglītībā sekli, fiziska un garīga darba nepieraduši, raksturā gļēvi, viņi nevarēja neatdzist, kad uzpūta ziemeļa vējš, kad tika redzams, ka pasaule no sajūsmīgām dziesmām un dedzīgām runām vien vēl nebūt nesāka griezties uz otru pusi. Kad tika redzams, ka demokrātijai jāstājas atkal smagā un gausā ikdienas darbā, romantiskiem piedzīvojumu meklētājiem tur vairs nebij nekā pievilcīga. Nelaiķa dekadentiskā rakstniecības virziena vēsture stāsta par sabiedriskas straumes malā atsviesta latviešu inteliģenta klaiņošanu un pārdzīvojumiem. Īstenībā jau arī dekadenti bij tie paši renegāti, lai arī sākumā drusku vairāk tikai idejiskā ziņā. Un tagadējie renegāti atkal nav nekas cits kā tie paši dekadenti, lai arī vairāk tikai praktiskā ziņā. Renegācija ir dekadences turpinājums, augstākais un pilnīgākais posms. Bez šī posma mums ir tikai dekadences pirmējā, neizveidojušās, bāla sākuma vēsture. Pilnīgas latviešu dekadences vēstures uzdevums ir raksturot pirmdekadences un vēlākās tipus, kuri savā dziļākā būtībā gan ir viens un tas pats, bet kurus diezgan redzami šķir dažas ārējas iezīmes. Pirmdekadents arī atplūdu laikā vēl bij un palika romantiķis, kurš sacījās izbijies masu reālās brutalitātes un patvarības un tāpēc saviem daiļuma ideāliem auglīgu vietu meklēja netraucētā individuālas vientulības kaktiņā. Vēlākais dekadents-renegāts ir jau daudz labāk izpratis sevi un savu apkārtni un pilnīgāki izveidojies; šauro un neskaidro individualitātes jēdzienu viņš paplašinājis līdz veselai nacionālisma programai,

viņš neplātās ar lirisku vientulību, bet atklāti pievienojas pilsonības kolektīvam un paklanīdamies un smaidīdams jūdzas priekšā tautiskās birģelības praktisku interešu ķerrai.

Latviešu renegāts ir izpratis savu laiku un sevi un savā personā sniedzis latviešu dekadences nepārprotamu, plastiski veidotu tipu. Un no tā var redzēt, cik aplam dažu reizi ir domāts par latviešu pirmajiem dekadentiem. Cik visai savāda taču ir bijusi visa tā latviešu dekadence! Ar šo vārdu taču parasts apzīmēt nīkulības, pamazitējas miršanas parādības un kas ar tām sakarā. Protams, no mūsu stāvokļa lūkojoties, pāreja no spirgtiem demokrātiskiem centieniem uz atpakaļrāpuļu ceļa arvien saucama par nīkulību, izvirtību un dekadenci. Bet latviešu sīkpilsonībai, zemniecībai un viņas inteliģencei, kā to jau Niedra aprādījis, garīga lepnuma nekad nav bijis. Nekad viņa nav ilgāku laiku varējusi savu dzīvi locīt pēc kādas augstākas idejas, bet allaž idejas izvēlējusies un piemērojusi savai dzīves praksei. Ja arī viņa dažreiz tik ļoti nopūlas apgāzt zināmo teoriju, ka idejas izaug no materiālās dzīves, tad ar savu dzīvi viņa to desmitkārt apstiprina. Latviešu zemnieciski sīkpilsoniskā inteliģence visos laikos pēc savas dziļākās būtības bijusi noteikti materiālistiska. Arī dekadentiskā inteliģence. Ar tautiski reakcionāro avīžu rakstītājiem viņai tiesība sacīt, ka viņas dekadence nav nekāda dekadence: no nezin kādiem «sapņiem», no neienesīgas nodošanās diezin kad sasniedzamiem ideāliem viņa atgriezusies pie veselīga prakticisma, prātīgā, labi atalgotā amatā — tā jau drīzāk izveseļošanās nekā slimība. Kad viņiem pašiem vēl nebij ne jausmas, uz kurieni viņi zēģelēs, kad skanēja tikai visvisādu «individuālas brīvības» frāžu koncerts, vecākie un gudrākie jau zīmēja jaunos mērķus. Jānis Jankavs gan vēl 1910. gadā lieliski šķendējās par dekadentiem («Viņu māksla»), bet Miķelis Valters jau 1908. gadā runāja par «jauniem pieplūdiem», par «tikai pirmo cēlienu jaunā posmā» («Latviešu kritika», 106.) un kā vērā liekamas gudrības citēja Akuratera spiedzienus pret apzinīgo strādniecību un viņas barbariskumu. Tagad mēs šo jauno posmu redzam «visā pilnībā» un arī tos, kas cits pēc cita viņā sarāpjas. Latviešu renegātiskā inteliģence no pusceļa ir atgriezusies atpakaļ pie birģelības gaļas podiem; viņa ir gājusi, savu atmodušos spēcīgāko instinktu dzīta un savu runīgo Mozu skubināta un vadīta.

Bet šie instinkti nav modušies paši no sevis, ne arī Mozi paši no sevis palikuši tik visai runīgi. Tāds ir tas laiks un tāda viņa piepildīšana. Pēdējā atplūdu laikmetā ir sākusies latviešu zemniecības un pilsonības strauja saimnieciska attīstība. Bez vispārējiem politiskiem un saimnieciskiem cēloņiem tur arī daži vietēji iemesli: savas šķiras un interešu apziņas noskaidrošanās pagājušos nemiera laikos, saprata, cik nepieciešami pamatīgi nodibināties un nodrošināties pret zemāko slāņu iepriekš nepare-

dzamām iedomām, bads iekšējās guberņās, kas pacēla zemkopības produktu cenas, rūpniecības uzplaukums, kas izradīja dzīvokļu un namu vajadzību un augstas īres, valdības labvēlība mazgruntniekiem, viņu biedrībām — un tamlīdzīgi. Līdz ar saimniecisku nogruntēšanos un turību nepieredzēti ātri izauga arī pilsoniskā pašapziņa. Valsts domes vēlēšanas, pilsētu vēlēšanas, kasu vēlēšanas, zemkopju un namnieku un dažādas filantropiskas biedrības, dažādi praktiski kursi un priekšlasījumi un tamlīdzīgi sarīkojumi arvien vairāk pamodināja latviešu gruntnieku sabiedriskos instinktus. Praktiski nepieciešamai šķiras solidaritātei piesaistījās latvietim tik visai raksturīga sabiedriska godkāre. Kāre nostāties sadzīves pirmā vietā, vadīt pūli, komandēt un saņemt aplausus kā drudzim līdzīga slimība pārņēma latviešu pilsonību. Bet modernā sabiedriskā cīņā tagad vairs nepietiek ar naudas maku vien. Nepieciešama izglītība, inteliģence, lai savu materiālo spēku ikreiz lietā liktu, lai tiktu uz «tautas» vadoņa «pjedestāla». Vispirms vecie vadoņi ir jādabū nost no tā pjedestāla, citādi jaunajiem nav kur nosēsties. Viss tagad tā ir iekārtojies, ka bez lielām piekritēju un balsotāju masām sabiedriskā sacīkstē nekas nav izdarāms. Barveži bez bara noder jokam, ne nopietnai cīņai. Tāpēc latviešu pilsonība tik labprāt runā par «kopējo kultūru», «kopējām interesēm» un «nacionālo jautājumu». Bet, lai iegalvotu un iztēlotu, ka «nacionālā lieta» nav vienīgi tikai birģelisko kungu pašu, bet «visas tautas lieta», ir atkal vajadzīga inteliģence. Nepieciešami ir runīgi, apsviedīgi žurnālisti un rakstnieki, kas lai pilsonības lietai pagatavotu vajadzīgo izkārtni, kas aizstāvētu pilsonības intereses, nodibinātu viņas prestižu, cīnītos par viņas idejām, vervētu balsotāju pulkus pie viņas urnām un starplaikā viņai patīkami laiku pakavētu. Protams, ka no sviesta kupčiem un krodziniekiem par kasu direktoriem un «stadtrātiem» tikušie pilsoņi paši nekā nespēj uzrakstīt — un tad laika viņiem arī nav. Viņu korporācijās skolotie dēli latviešu valodā un rakstībā un visās tautiskās interesēs vēl vājāki nekā vecā paaudze. Pilsonībai ir nepieciešami volontieri, kas rakstītu viņu avīzēs, runātu sapulcēs un vispār aizstāvētu viņu «idejas». Ar stipendijām, ar mazākām aizdevu summiņām, ar palieliem honorāriem, ar algotām vietām un citiem līdzekļiem viņa cenšas pārdabūt savā pusē demokrātijai atklīdušos, kaunīgos literātus. Un viņu censībai ir raženi panākumi. Veikalnieciskajam nacionālismam predisponētā inteliģence *en gros* pāriet pilsonības nometnē, kalpībā un algā. Runā un raksta, kā prasa maizes tēvu intereses, pēc komandas sajūsminās vai sēro, kur dzen, tur lien. Un aiz ļoti saprotamiem iemesliem dikti cenšas savu metamorfozu izskaidrot ar augstām idejiskām dziņām.

Visa šālaika dzīve ir renegātisku tendenču pilna. Politiska, sabiedriska un psihiska reakcija vārgos un vidišķos veido pēc

sava ģīmja un līdzības. Un vārgo un vidišķo visās šķirās ir lielais vairums. Ka vētras laika iztraucēta, apmulsusī birģelība pamazām atjēdzas un nosēstas atkal polstētā lēnkrēslā, par to nav ko brīnīties. Cik no tos laikus žirgtās darba demokrātijas atklāti pārrāpušies birģelības pusē vai slepus palikuši neuzticami un šaubīgi, tas grūti saskaitāms. Bet mūsu čaklos galvas un spalvas darbiniekus, mūsu inteliģentos renegātus jau varam sākt skaitīt un reģistrēt un pie tās pašas reizes tos zīmīgākos drusku tuvāk aplūkot. Dekadences pirmā cēliena varoņi ir labi pazīstami; lai tad tā «viskopus tauta» neiet nevērīgi garām arī «jaunā posma» otrā cēliena idejiskajiem pionieriem.

Latviešu renegāti nav apmetušies sabiedrības un žurnālistikas galējā labajā spārnā. Tur ir spēcīgi avīžnieki, neapskaužamajā vadonībā nosirmojuši politiķi, kuriem savs nodibināts prestižs, savas tradīcijas un pat sava noblese; tie drīzāk pieņem tieši apsardzības dienestā stāvošus uzticamus līdzstrādniekus, bet raida prom no savām durvīm šaubīgos renegātus, lai cik zemu tie arī neklanītos. Viņu pagātne ir pārāk šaubīga, viņu pārvēršanās pārāk ātra un brīnišķa, lai «tautiskās» lietas džentlemeņi ar viņiem ielaistos. Laipni uzsit uz pleca un slepus noberzē roku pie svārku stūra. Famozā pilsoniskā «opozīcija» — tā «prātīgos» saņem atplestām rokām. Briesmīgi sajūsminātā cīņā pret strādniecību vienā pusē un karstā konkurencē pret dabisko melnsimtniecību otrā latviešu liberāļi ir laimīgi par katru atgriezīgu grēcinieku, kas kaut cik nodarbināms «progresīvo ideju» transportā. «Dzimtenes Vēstneša» vārti ir plaši vaļā, un visi pārnācēji tur tiek laipni iemitināti. Un, kam uz visiem laikiem nav rūmes, tie, mazākais, uz acumirkli ienāk apsildīties vai nometas plašajā, viesmīlīgajā nospārē. Ar dziļu godbijību «Dz. V.» plaši atstāsta Annas un Āta Ķeniņa sirdīgo taisnošanos, ka ne viņi, ne viņu skolas, neviens viņu skolnieks nekad neesot bijis pārgalvīgi progresīvs un ar cik asu pedagoģisku rīksti viņi pārmācījuši to vienu vienīgo neprāti. V. Olavs, kas ar savām «Pēt. Av.» reiz sekmīgi[1] sagatavoja ceļu brīvības kustībai un vēlāk, grēkus nožēlodams, uz to pēdējo izārdīja un nolika sociāldemokrātisko ētiku, nu kļuvis par «Dz. V.» oficiālo saimnieku un neoficiālo iedvesmināt̄āju. Un citreiz dēmoniski dekadentiskais V. Eglīts tur nu nāk ar interima lāpīšanas projektiem un resnu saimnieču idilēm. Un Plūdons, tas pats Plūdons, kas reiz dzejoja par cietumnieka pēdējo gājienu, kura dēļ avīze tika slēgta, tas pats Plūdons nu ar saviem dzejoļiem pušķo «Dz. V.» feļetonus, labā sabiedrībā ar baptistu mācītāju Fetleri un dziesmu grāmatas pārlabotāju R. Bērziņu! Tik liela ir laika vara, un tik brīnišķi viņa vada latviešu dzejniekus un publicistus — lejup, aizvienam lejup.

[1] pašam negribot un nedomājot. *Sakārtotāji.*

Bet atstāsim uz acumirkli «Dz. V.» un mazos garus un piegriezīsimies latviešu renegācijas zīmīgākām parādībām.

Latviešu renegātu ciltstēvs, kaut arī vēl nepietiekoši atzīts, laikam gan būs Miķelis Valters jeb, kā viņš pats dažbrīd titulējas: *Michael Walter, Dr. jur. publ. et rer. com.* (skat. «Latviešu kritikas» pēdējo lapu). Pirmoreiz plašāk pazīstams viņš kā Andrejs Paparde nāca ap 1900. g. Tad («Austrumā», 1900. līdz 1902. g.) tika drukātas viņa vēstules par «ārzemju rakstniecību», «Piezīmes pie kāda latviešu romāna» (V. Eglīša «Rīta blāzmā», 1902), apcerējumi: «Par arodniecībām» un «Cīņā par badu un tumsību». Pēdējais garais, arī atsevišķā brošūrā izdotais apcerējums vērsts pret toreizējiem mazo brāļu aizstāvjiem, «skaidrās, tīrās cilvēcības» sludinātājiem, it īpaši pret tautsaimnieku K. Balodi, kurš galā izrādījās par vācu agrāriešu interešu un maizes sadārdzināšanas aizstāvi. Andreja Papardes cīņa pret badu un tumsību un viņas kareivjiem pat toreizējo miegaino latviešu sabiedrību uztrauca un acumirklī saviļņoja — tik dziļš pārliecības spēks un tāda loģika skanēja no Papardes rakstiem. Vēstulē par arodniecībām viņš runā par «R. A.» slavēto renegātu, profesoru Verneru Zombartu, «kas pirmā laikā glaudās klāt vācu progresīvākām aprindām», bet pēdējā laikā «nav varējis citiem saviem katedra biedriem palikt pakaļ. Vācu buržuāzijas sajūsmināšanās par jūras karaspēku, koloniju iegūšanu un ārējiem tirgiem, viss šis tracis nav pagājis arī Zombartam garām. Smalciņais profesora mugurkauls nav izturējis pirmo pieduršanos no augšas, tas saļumis. Saļumšana tādos gadījumos, kā zināms, satinas glītos, zīdainos vārdos. Tā arī šeitan. Kas drīkstētu domāt, ka Zombarts no saviem agrākiem ideāliem attālinājies! Viņš savā pēdējā brošūrā pat vēl laipnāks pret zināmo šķiru nekā savās pirmējās. *«Meine Herren Arbeiter»* — tam no lūpām nenoiet. Bet teikumu vidū šur tur, tā garām ejot, it kā nevilšus izkritušas piezīmes, kas runā gaišu valodu» («Austrums», 1901. g., 336. lpp.). — Tie ir pravietiski vārdi! Bet toreiz jau Paparde nevarēja iedomāties, ka piecus sešus gadus vēlāk viņa mugurkauls ļums tāpat, ka viņš tālu nopakaļis slīdēs pa to pašu Vernera Zombarta iebraukto sliedi. It sevišķi vēstules par ārzemju rakstniecību rāda, cik cieši viņš toreiz glaudās pie progresīvākajām aprindām. Tur ir latviešu kritikā līdz tam neparasti dziļa socioloģiski estētiska mākslas darbu analīze, tīri mākslinieciska izjūtas spēja un oriģināli spēcīgs izteiksmes veids. Ārkārtīgi laipns tur Andrejs Paparde pret «zināmo šķiru» un pret tiem rakstniekiem, kuri «rāda, kādas plaismas un šķeltnes strāvojas sabiedrībā uz visām pusēm, kā tās atspoguļojas dažādo šķiru smadzenēs, kādas sadursmes caur to izceļas un cik asa tiek pie šīm sadursmēm sabiedriskā temperatūra», kuri cenšas «noraut segu sabiedrības trumiem» («Austr.», 1901. g., 56. lpp.), utt. Piezīmēs pie V. Eglīša romāna Andreju

Papardi neinteresē ne forma, ne fabula, bet vienīgi tikai «viņas sakars ar latviešu sabiedrisko dzīvi». Paparde skumst par to, ka nav latviešu rakstniecībā līdz tam bijis darbu, kur autors «metis dziļu skatu pār cīņas lauku, ieurbies ar dziļām domām mūsu sadzīves dvēselē», un ka arī pārrunājamā romānā personu darbība un jūtu pasaule nav atklāta «kopā ar viņas sakariem, ar dzīves varām», bet tomēr sajūsminās par to, ka «Eglīša stāsts grib virzīt dzīvi», un svēti skaistas par «slābanību un sīkulību darbos», par «sociālo jūgu», par «garīgo slogu, kas tagad draud visu mūsu kultūras nākamību demoralizēt», par «pastorāli birģelisku garu», par «riebīgu oportūnismu latviešu sadzīvē» («Austr.», 1901. g., 987., 990., 1110. lpp. u. c.). Liekas, no šiem piemēriem vien jau pietiekoši skaidri redzama Andreja Papardes konsekventa turēšanās pie zināmas «šķiras» un viņa kritikas noteikti sabiedriskais raksturs. Viņa sabiedriskā pārliecībā un mākslas sapratā izmanāmi vēsturiskā materiālisma principi. Viņš deg naidā pret visu, kas mākslā raujas nost no dzīves un kas dzīvē tiecas seklumā, sīkulībā, birģelībā un riebīgā opurtūnismā. — Tāds bij Andrejs Paparde kā publicists un mākslas kritiķis. Parādība, kura likās jo spožāka tāpēc, ka uznāca tik spēji, un tāpēc, ka latviešu sabiedriskā dzīvē bij bieza krēsla. Bet, ātri uznākusi, ātri rietēja. Kādos piecos gados nonīka Andrejs Paparde, un tā vietā izrosījās Dr. Miķelis Valters. Protams, nav iespējams noteikt, vai Andrejs Paparde bij ačgārns Miķelis Valters vai otrādi. Bet starpība starp abiem ir diametrāla. Jau minējām, ka viņš priecājās par jaunajiem dekadentiskajiem pieplūdiem, kuri taču plūda nost no dzīves un visu rakstniecību gribēja aizvirzīt klusā kaktiņā un tad pie birģelības nama durvīm. Tajā pašā Valtera pirmajā brošūrā ir vēl zīmīgākas vietas: «Tiešais faktors pie mākslas sajūsmas tikpat maz atkarīgs no šķiras kā cilvēka vispārējā garīgā spēja», «var sacīt, ka mākslai ir tendence stāties pretešķībā ar ikdienišķo dzīvi» («Latv. kritika», 1908. g., 82., 83. lpp.) utt. Te jau ir bīstami dekadences simptomi. Salīdzinot ar Andreja Papardes rakstiem, te manāms dīvains acu apmiglojums un virziens seklumā. Valters vairs neliekas redzot un zinot, ka mākslas pretešķība ikdienišķai dzīvei nekad nav pretešķība dzīvei kā tādai, visai dzīvei, bet tikai viņas zināmai daļai. Pret vienu daļu uzstādamās, māksla allaž runā otrās vārdā. Tagadni noliegdama, māksla iet cīņā par nākotni, un nākotne guļ tagadnē kā grauds zemē, kā dīglis graudā. Kaut kādi nākotnes ideāli var būt tikai tagadnē izaugušam māksliniekam. Un mākslinieka tagadne ir viņa laiks un sabiedriska apkārtne, viņa šķira, no tām viņa simpātijas un viņa riebums. Taisni vēsturiskais materiālisms ir tas, kas vislabāk var izskaidrot arī mākslas un atsevišķu mākslinieku šķietamo atraušanos un «pretešķību» dzīvei. Sākumā varēja domāt, ka M. Valtera lielgabali virzīti tikai pret vēsturiskā materiālisma nesapratējiem, pārpra-

tējiem un viltotājiem. Bet drīz izrādījās, ka tas tikai tāds maskots ievadījums: Valtera nolūks bij apgāzt pašu vēsturisko materiālismu, sagandēt un sakompromitēt ikviena prātīga tautieša priekšā. Brošūrā «Florence» (1909) viņš jau skaļi runā par «marksisma loģiskām vājībām», salīdzina marksisma metodi ar «jaunāko vēstures zinātni», rāda, «cik materiālisms maldās, kad tas grib cilvēces attīstības izpētīšanā būt vienīgā metode», un cik daudzkārt pilnīgāka par marksismu ir vācu liberālo profesoru «jaunākā vēstures zinātne», kur galvenā loma piekrīt pazīstamai rasu teorijai. Līdz ar to viņš papildina arī «jauno» mākslas teoriju — proti, ka mākslinieks nav atkarīgs ne no savas apkārtnes, ne laika, bet vienīgi tikai no savas īpatnējas krāsu sajūtas un dziņas: «apkārtnes iespaidi gulstas tikai uz ikdienišķiem gariem un vājiem talantiem», «saimnieciskie spēki mākslu nenosaka», «pārgrozība saimnieciskos faktos var palikt priekš estētiskiem faktiem bez kāda iespaida», «māksla nav ar saimnieciskām formām izskaidrojama» (72., 80. lpp.). Par uzskatāmu ilustrāciju saviem galīgi pārgrozītiem uzskatiem Valters izdod divus dzejoļu krājumus («Tantris», «Ēnas uz akmeņiem»), kuros patiešām nav itin nekā no sabiedriskās dzīves un pārdzīvojumiem, bet vienīgi tikai mākslota noslēpumainība, mistikas imitācija un uzpūsts patoss. Ja Valters palicis tikai mākslas iecirknī, tad viņu varētum pieskaitīt latviešu dekadentiskajiem rakstniekiem, jo visi tie lielākā vai mazākā mērā ir uzstājušies pret «vienpusīgo», «šauro» vēsturisko materiālismu un marksismu — tad nebūtu sevišķa iemesla viņu nodalīt un apzīmēt par pirmo latviešu renegācijas pionieri. Bet viņam nepietiek vienīgi ar «jaunajām» estētikas un vēstures zinātnes teorijām, viņš iejaucas tieši tagadējās latviešu sabiedriskās dzīves cīņā. Ar brošūru «Latviešu kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi» (1913. g.) viņš atklāti nostājas tajā pusē, kur par viņa sabiedriski politisko fizionomiju vairs nevar būt divējādu domu. «Zināmā šķirā» ar viņas centieniem Miķelim Valteram nu nozudusi kā nebūtībā. Latviešu kultūras centrā nu stāv «latviešu zemnieks... plašu demokrātisku un lielu sociālu reformu draugs». «Nervozitātes politika», «sabojātu nervu politika», «nervu politika» (8.), «varonības politika» (15.), «neirastēniķu politika» (24.), «paviršs marksisms», «brošūru marksisms», «frāžu marksisms» (14.) — tādi epiteti nu Valtera brošūrā birst no katras lappuses. Tagad vairs neder nekāda politizēšana un it nekāds marksisms. Tagad, «sākot no galējā kreisā spārna un beidzot ar tiem liberāliem slāņiem, kuri vēl nav tiktāl aptumšojuši savu prātu», — vajag organizēt vienu vienīgu kulturālu bloku pie vienas vienīgas nacionālas kultūras darba. Bet vai tad tas nav tas pats famozais, dzīves desmitkārt izzobotais un izplaukotais «sociālu pamatu pārgrozību ideālisms un sociālo reformu ideālisms» (26.), ko «saļumušais», liberālizējies profesors

Verners Zombarts neapkusis sludina? Bet ko nu tik tālu — vai tā nav tā pati «viskopas kultūras» propaganda, par kuru latviešu patiesā demokrātija tik gardi smejas? Vai tie nav tie paši tautas apvienošanas «ideāli», kas latviešu kliberāļus dzen konkurēt ar dabiskiem melnsimtniekiem un visiem līdzekļiem cīnīties pret darba demokrātiju, kas spiež desmitreiz vienā rudenī mainīt savu pārliecību, lai tikai Vērmaņparkā varētu nosvinēt «lielisku progresīvo ideju uzvaru»? Miķelis Valters nāk murmināt pakaļ to, ko kliberāļu avīžu rakstītāji maluši un maluši, līdz paši sakaunējušies un apklususi! Tā ir visdziļākā nogrimšana sīkulībā, birģelībā un riebīgā opurtūnismā, vispilnīgākā piemērošanās laikam un viņa prasījumiem. Nē, lai saka, ko grib, latviešu pirmā renegāta «godu» dakterim Miķelim Valteram nevar nostrīdēt!

Mūsu tautietis Līgotņu Jēkabs pats laikam gan jutīsies glaimots, ja to minam tūliņ blakus vīram ar tik «plašu erudīciju», kāds ir M. Valters. Tā vieta viņam tāpēc, ka viņš savā ziņā it kā «kontrasts» Valteram. Par Valtera sabiedrisko uzskatu metamorfozas cēloņiem nekas īsti nav zināms: vai viņu vadījis vienīgi materiālu aprēķinu kompass vai gara gurdenums uz vecuma dienām, vai patiešām kāda nekāda idejiska attīstība resp. satīstība? Par Līgotņu Jēkaba karjeru tajā ziņā nevar būt nekādu šaubu. Priekšrevolūcijas laikmetā, gan strādādams dažādos mērenos un klerikālos laikrakstos, viņš tomēr ar visiem spēkiem pūlējās būt «sabiedrisks» rakstnieks un «progresīvs» kritiķis. Pirmā laikmeta Līgotņu Jēkabu raksturo arī viņa «Latviešu literatūra» (1906. g.) un arī «Latviešu literatūras vēsture» (1908. g.). Tur viņš strostē dekadentus un patriarhālos rakstniekus, nīkstošo birģelību un visādu atpakaļrāpulību, pie Lunačarska pusmarksistiskās mākslas teorijas ne viena vārda nepielicis un neatņēmis, viņš ļoti sajūsminās par Jansona radikālismu un par visu jauno un možo latviešu rakstniecībā, ar platu sareni un slaidu roku viņš glezno «jauna rīta gaismu» («Latv. rakstn.», 342.), aizgrābti deklamē «jaunu darba dziesmu» un nevar vien beigt iegalvot, ka «arī māksla ir sociālā organisma viena funkcija» (318., 319.), ka «birģelības pamati grūst» (296.) un ka lielas lietas sagaidāmas no mostošām zemākām šķirām. Labu laiku Līgotņu Jēkabs strādājis «Dienas Lapas» pēcteču laikrakstos. Vispār viņš tik daudz runājis un rakstījis, un dzejojis, ka viņa toreizējo pasaules ieskatu radikālismu, kritikas materiālistisko principu un žurnālista konsekvento progresīvumu noliegt tagad varētu tikai viņš pats. Ja arī uzplūdu laikmetā viņš nav manīts sabiedriskās kustības priekšgalā, tad, karsti entuziasmētu, skaļi deklamējošu, visu mēreno un vidišķo nīstošu, ikviens viņu redzējis nadzīgi līdzskrejam, glaužamies pie vadošās demokrātiskās inteliģences un smaidīgi klanāmies pret aktīvo, apzinīgo strādniecību. Bet — uzplūdumiem rimstoties, norimās arī Līgotņu Jēkabs. Reakcijai uznākot, tika apturēti tie laikraksti, no

kuriem Līgotņu Jēkabs bij pārticis. Viņš nokļuva spiedīgā stāvoklī. Viņam bij jāapskatās, kā nu ierīkoties. Viņam bij jāaplūko arī sava pagātne, un tad, nejaukā un baigā laikā, viņš nevarēja neatzīt, cik nepateicīgs un riskants ir pārāks straujums, cik maz galu galā ienes sabiedrisks radikālisms un mākslinieciskas progresivitātes ekstrēmi — ka arvien ir labāk būt prātīgam, jo, lēnāk braucot, tiek tālāk. 1907. g. rudenī Līgotņu Jēkabs sāka lumstīties ap «Dzimtenes Vēstnesi». Tiesa, «Dz. V.» sāka savu gaitu vēl revolūcijas noskaņu laikmetā; vēl viņa vīriem nebij gluži pārgājis vētras un dziņu reibulis, tie vēl it kā mēģināja turēties un likās turpinot sabiedriskās atmodas rītā sākto virzienu — protams, dikti bij jāuzmanās, lai avīzes akcionāri atkal nepiedzīvotu zaudējumus. «Dz. V.» deģenerācija, sevišķi no sākuma, notikās gauži lēnām. Bet milzīga starpība tomēr bij starp tikko izradušos «Dz. V.» un tām avīzēm, pie kurām Līgotņu Jēkabs līdz tam darbojās. Desmit kāpšļus viņš ar reizi nolēca lejā. Sākumā vēl drusku kautrīgs un apmulsis, viņš kā nekā mēģināja aizslēpt savu sabiedrisko metamorfozu, pūlējās rakstīt tādā veidā, it kā viņš jau arī vakar un aizvakar, un vienmēr sēdējis šajā pašā kompānijā un kopā ar to domājis vienādas domas par «mūsu sadzīves sāpīgiem jautājumiem». Pašos pirmajos avīzes numuros viņš kā vēl neatzīts un mazliet neuzticams volontieris spraucās iekšā ar saviem artiķeļiem, kuros runāja par pavisam tālām un svešām lietām. Tā, it kā viņš būtu cilvēks «bez paša pagātnes», it kā nekādas pārvērtības, nekādas idejiskas likvidācijas nebijis.* Bet žurnālistikas volontiera liktenis Līgotņu Jēkabam pavisam nebij pa prātam. Un avīzes saimnieki laikam jau nojauda, cik lietojams spēks viņiem Līgotņu Jēkaba personā. Tā Līgotņu Jēkabs tapa par «Dz. V.» redakcijas locekli, izdzīvoja cauri visu šīs avīzes pamazītēju satīstības gaitu un čakli palīdzēja citkārt puslīdz liberālu avīzi pārvērst par latviešu pilsonisko kliberāļu orgānu, par sabiedrisku riebēju un vārdotāju, par jezuītiska klerikālisma un tumsonības ieroci. Kā tas varēja notikties, ka citkārt progresīvais, dedzīgais, kompromisus nīstošais dzejnieks pievienojās ļaudīm, kuri bij gatavi uz visādiem kompromisiem, lai tikai gūtu sabiedriskā dzīvē redzamāku lomu, kuri neko nerēķināja par līdzekļiem un pat nekautrējās konkurēt ar dabiskajiem melnsimtniekiem? Uz šo «sāpīgo jautājumu» atbild Līgotņu Jēkabs pats rakstiņā par kāda aktiera aiziešanu no skatuves («Dz. V.», 1912. g., 189. nr.): «...kā īsta despote māksla... nostājas priekšā un noprasa: izvēlies, kam tu gribi piederēt, vie-

* Skat. «Dz. V.» pašpirmā numurā, 1907. g. 1. nov., Līg. J. artiķeli «Kāds neatliekams latviešu kultūras darbs», kur atgriezīgais progresists runā par «brīvības ideju» (pēdiņās!) un, starp citu, raksta sekojošas vērā liekamas frāzes: «Ir arvien tādi lauki, kuri mēslojami izkultiem salmiem. «Sociālistisks», «revolucionārs» vai tamlīdzīgs vārdiņš velk kā magnēts nepiedzīvojušu lasītāju» utt.

nīgi man vai viņai — Ikdienas Dzīvei? Vidusceļa te nav. Nodošanās vienīgi mākslai — cik tas ideāli skan, bet vai kāds iedomājas arī par to traģismu, kas slēpjas šo vārdu saturā?... Tad nāk Ikdienas Dzīve, un par šo ideālo nodošanos vienīgi mākslai maksā 40 un 50 rubļu mēnesī un saka: dzīvo mākslai! Ēd no šiem rubļiem, maksā dzīvokli, ģērbies, uzturi sevi un savus piederīgos, nododies savām studijām, papildinies un padziļinājies, atpūties savā grūtajā darbā un tiec uz priekšu! Tu to nevari? Tad paliec par to mūžīgo akmeņu vēlēju kalngalā — Sizifu, kurš bez mitēšanās pūlas — bet arvien bez sekmēm...» Un, ja interima direktoru Pēteri Ozoliņu «redzēt tagad atšķirtu no skatuves» Līgotņu Jēkabam «ir kaut kas tāds, ko pretojas uzņemt mūsu prāti un saprašana» («Dz. V.», 1913. g., 95. nr.), tad mūsu prāti un saprašana no augšējā citāta ļoti labi «uzņem», kādēļ Līgotņu Jēkabs likvidē savu progresīvo pagātni un degradējas. «Dz. V.» viņam maksā vairāk nekā 40 un 50 rubļu mēnesī — un tādēļ viņš paliek par latvisku Sizifu, par avīzes akcionāru ķerras stūmēju «viskopas kultūras kalnā». Pilnīgi var būt, ka sākumā viņš pats nodomāja nemaisīties iekšā savu jauno maizes tēvu «kultūras darbos», sastādīt tikai savu feļetonu, saņemt savu algu un klusiņām paglabāt savas progresīvās pārliecības paliekas. Bet latviešu modernie saimnieki nav vairs tik naivi, ka savus gājējus neizmantotu vispusīgi un pilnīgi. Līgotņu Jēkabs ir spiests piemēroties savai apkārtnei, izkravāt veco bagāžu un pieņemties jaunos prātos un saprašanā. Līgotņu Jēkabam jātop par kliberāli starp kliberāļiem, citādi tas nevar būt. Viņš nevar būt par pasīvu kliberāli, viņam jārunā un jāraksta, tāpēc ka viņam talants, tāpēc ka uz to viņš pieņemts un, galvenais, tādēļ, lai varētu taisīt karjeru. Kauns sacīt, bet grūti noslēpt, ka bijušais progresists paliek par vidišķības, remdenības un salkanās «ideālās sajūsmības» sludinātāju vecā Jura Kalniņa draudzē. «Mūsu ekstrēmā prese,» viņš saviem tuviniekiem ar ironisku pirkstu rāda uz kreiso pusi (1912. g., 256. nr.) un ikkatrā recenzijā nebeidz izcelt un lielīt tos, kuri nav aizskrējuši «ne vienā ekstrēmā, ne otrā» (piemēram, 1912. g., 302. nr.), kas «nedibinājas ne uz vienu vai otru tautas šķiru vai kārtu, bet uz tautas vairumu, tautas serdi» (1912. g., 143. nr.). Viņš brauc uz Grīnvaldi un citur uz laukiem kolportēt dzimtenvēstnesiskās miera un miega zāles un propagandēt jauku sadraudzību un klusu zveju. Un, ja viņš ir «Ausekļa» jubilejas izrīkojumā — un ir viņš tur, jo viņš ir visur! — tad viņam «par to var būt dažādi uzskati», «vai tas ceļš pareizais, ko ieteica daudzi strādnieku biedrību apsveicinātāji» (1912. g., 234. nr.). Skaidra lieta, ka tas nevar būt tas pareizais, jo pareizais taču ved pār «Dz. V.» «gaisīgo tiltu» no zinātnes uz misticismu. Nē, nē, ar mūsu ekstrēmo presi Līgotņu Jēkabam sen vairs nav nekā kopēja, tāpat ar ekstrēmo sabiedrības daļu ne. Nu viņš skumst līdzi Saulietim-Vītalkam par Andra tēva garās

ticības zušanu, un tas, ko Vītalks savā pazīstamajā pasakainajā pamfletā melš par strādniecību un sociāldemokrātiju, — «viss, ko viņš saka, dziļi izjusts, izciests un apgarots ar patiesu sirsnīgumu» (1912. g., 215. nr.). Rāmai kliberāļu birģelībai par lielu prieku Līgotņu Jēkabs vaļas brīžos saraksta stāstu, kur aizgrābīgi tēlo ideālus filantropiskus inženierus un bezbailīgi picnaglo glupo, apzinīgo strādniecību, kura neprot ar pateicību baudīt tautiska fabrikanta rūgti saldeno mandeļu filantropiju, kuru katrs uzpirkts provokators var aiz deguna vazāt («Rozes sniegā», 1912). Tā ir dzimtenvēstnieciski-jankaviski «apkūpināta glāze», caur kuru «mūsu tautietis» nu lūkojas uz strādniekiem, viņu organizācijām un visu dzīvi. Tā ir cienīga kompānija, kurā viņš kā pančkā iesēstas arvien dziļāk. Bet visskaidrāk savu idejisko seju Līgotņu Jēkabs parādīja 1912. gada rudenī latviešu kliberālisma slavenajā cīņā pret latviešu demokrātiju. Nekad viņa nav pietrūcis sapulcēs, kur jāplaukšķina fruktvasera fabrikantam Frīdenberģim vai jāuzgavilē liberālajam kņazam Mansirevam. Starp «Dz. V.» neskaitāmajiem vēlēšanu artiķeļiem daudziem «mūsu tautieša» rokdarba pazīmes. Nenorimstoši viņa frāžu gramafons *allegro furioso* dārd par demokrātijas kaitīgumu un nevarību un *largo ritardando* pauž kliberālisma un kadetu slavu. Visu to neglīto komēdiju Līgotņu Jēkabs ir konsekventi līdzspēlējis un līdzpārdzīvojis tautiskā liberālisma bankrotu. «Mūsu tautietis» ir gājis Vērmaņparka restorācijā līdzsvinēt «uzvaru» un «brīvprātības dejas svētkus» (1912. g., 256. nr.) — no Ņekrasova un Ščepkinas-Kuperņikas atdzejotāja kļuvis par jezuītiskās birģelības galda dziesminieku... Tas ir tas bēdīgais stāsts par to, kā tie sabiedriskie apstākļi, kas «mākslu nenosaka», nosaka mākslinieka dzīvi un darbību, cik dziļi lejā idejiskas izvirtības un nīkulības laikmets nospiedis citkārt simpātisku dzejnieku.

Nav ko šaubīties, ka aiz vājai gribai un vieglam raksturam nepārspējamiem patiesiem iemesliem te Ikdienas Dzīve tik apkaunojošā kārtā nospiedusi Mākslu. Spēcīgākā laikā arī Līgotņu Jēkabs kā dzejnieks un žurnālists nebūtu tā nogājis no grauda. Var ticēt, ka laiks viņu jozis un vedis tur, kur viņš negribētu. Bet, ja nu pagriežamies pie šā laika raksturīgākā izradījuma, pie latviešu renegāta kaprāļa Jāņa Jankava, tad tur redzam renegāciju kā labi apdomātu un apzinīgu tieksmi, kā smalki izpētīta laika un apkārtnes manīgu izmantošanu, kā sistemātisku piemērošanos apstākļiem, kā nepārspējamu veikalisku kalkulāciju. Liekas, Jankava sociāldemokrātiskā resp. sociālrevolucionāriskā darbība ir diezgan pazīstama. Nebūs vajadzīgs minēt piemērus ne no viņa vēsturiskā materiālisma garā rakstītiem sabiedriskiem apcerējumiem, ne arī viņa vulgārmarksistiskās mākslas kritikas. Arī viņa tagadējos «uzskatus» «Dzimtenes Vēstnesis» ir paudis līdz apnikumam, diezgan par tiem runāts un rakstīts. Interesēt vēl var vienīgi pati šī pārvēršanās kā ļoti

saprotama «kultūras dīvainība» un tie paņēmieni, ar kādiem rīkojas latviešu pēdējais dekadents. Ka še nav cilvēks, kas aiz iekšējas vajadzības mainījis savu pārliecību, kas organiski pāraudzis savus agrākos ieskatus, bet tikai labs aprēķinātājs un izmanīgs veikalnieks, tas bij redzams tūliņ sākumā. 1910. gadā vēl iznāca viņa kodīgais apcerējums pret dekadentisko mākslu, birģelību un vēsturiskā materiālisma sagāzējiem, bet jau 1911. gada sākumā pa «Dzimtenes Vēstneša» slejām sāka plūst viņa reakcionārie, sabiedriskas riebēju lapas virzienam pilnīgi piemērotie artiķeļi. Tik elektriski ātri vēl neviens cilvēks nekur pasaulē nav «pāraudzis» savus uzskatus! Organiska izaugšana un pāraugšana ilgst gadiem; Jankavs ar rāvienu izlien no vecā uzskatu kažociņa un ietērpjas jaunā. No sākuma viņam tomēr vēl kauns, viņš kautri slapstās aiz kādiem svešiem burtiem, lai ļautiņi palēnām pierod pie viņa jaunā kostīma. Samērā ar kliberāļu avīzes invalīdiem viņam daudz vairāk izglītības, apķērības, piedzīvojumu, latviešu valodas prašanas un par visām lietām žurnālista un polemiķa veiklības. Visu savu paunu viņš atraisa un izkravā jaunapcelto kungu un darba devēju priekšā, lai tie ņem pēc patikas, pa drusciņai vai visu reizē. Protams, melnsimtnieku kalpība viņu nebūt nekavē arī vēl citur ieraut: tajā pašā laikā viņš paslepeni laiž klajā arī anarhistiskas brošūras, kuras gan nesaskan ar «Dzimtenes Vēstneša» svētvakaru sprediķiem, bet par to atkal ienes dažu grasi. Tā rīkojas «godīgi» uzskatu mainītāji; beidzamo smadzeņu kripsliņu viņi gatavi izmainīt pret apsūbējušu vara kapeiku. Jo vairāk viņā nolūkojas, jo «pievilcīgāks» izrādās šāds moderna sabiedriska deģenerāta tips. Tas galu galā nav vairs tikai vienkāršs veikalnieks, kurš peļņas dēļ gatavs uz visu. Tur kopā ir peļņas kāre un verdzisks kalpības gars, galēja pašpazemošanās un puiciska lielība, pašnicināšana un atriebība, sašutums un viltība, tikumisks trulums un skaļa nekaunība. Citreiz tāds renegāts nāk, it kā Katona togā ietinies, bet citreiz atkal gauži līdzīgs iesilušam zemnieku puisim, kurš uz derībām gatavs dzīvu vardi norīt. Mūsu laikos pat žurnālistikas reptiļiem un renegātiem jābūt kaut cik loģiskiem, lai ļaudis viņus nenotur par vienkāršiem klaiņojošiem kumēdiņu rādītājiem. Renegātiskā loģika cilvēciņu neatturami velk pa trepītēm uz leju. Savas karjeras sākumā Jankavs vēl tā kā mēģināja turēties mērena liberālisma robežās, bet pamazām noslīdēja galējo reptiļu barā. Kam rada viņš no laika apzinājies, redzams no tā, ka vispirms viņš klaudzinājās pie «Rīgas Avīzes» durvīm, bet netapa ielaists. Viņš nevarēja ne iedomāties, ka viņu ielaistu «liberālajā» «Dzimtenes Vēstnesī», viņš nevarēja ticēt, ka reiz pa šo orgānu varēs saimniekot kā pa savām mājām. Ko, reakcionārs? — Jā, viņš esot reakcionārs. Viņš esot lepns uz to, ka reakcionārs. «Reakcionāra vārdā es neatrodu nekā nepatīkama un apvainojoša. Pavisam otrādi! Es apzinos, ka beidzamajos gados neesmu rakstījis

nevienas rindas, kuras dēļ pat ļaunprātīgākais cilvēks varētu mani ievietot tai «progresa» paspārnē, kurā mitinās mūsu Asari, Upīši, Līgotņi un viss viņu pulks. Es ceru arī turpmāk nevienas tādas rindas nerakstīt... Tiešām «progresistu» uzskati ir «progresīvi», manējie turpretim reakcionāri..» («Kad pusnakts pāri», 30.). Šī vietiņa ir interesanta vispirms ar to sirsnīgi pajautrinošo, kategorisko paziņojumu, ka nevis viņš, Jankavs, bet mūsu Asari un Upīši līdzās Līgotņu Jēkabam mītot «Dzimtenes Vēstneša» paspārnē! Meli vien tie nav, priekš tam te pārāk daudz nejēdzības; izmisuma pārrunāšanās arī ne, priekš tam te par daudz kailas nekaunības. Atliek tikai pabrīnīties par to nepieredzēto ciniskumu, ar kādu Jankavs ņirgājas «Dzimtenes Vēstneša» abonentiem acīs. Bet jādomā taču, viņš pazīst savu tautu. Naivas galviņas nodotas viņa skološanā un izkopšanā. Un viņš sirsnīgi strādā savu darbu, un savas algas viņam netrūkst. Viena paša gada laikā viņš «Dzimtenes Vēstnesī» izrunājies par personīgo interesi un ideālu, par to, kam kalpo latviešu sociāldemokrātija, par šķiru nevienlīdzības pamatiem, par abstrakto un konkrēto mācību, par vēsturiskā materiālisma robežām, par mazgruntniecību un iedzīvotāju jautājumu, vēlreiz par to, kam kalpo latviešu sociāldemokrātija, par diviem veidiem kaitīgu rakstu apkarošanā, par sabiedriskas kārtības pamatiem, par nacionālā zemes īpašuma cīņu Prūsijā, par tautu un viņas tradīcijām, par to, kā cēlusies marksistu zinātne, par kādas literāriskas kliķes darbiem, par tradīcijām un moderno garu, par viedokli sabiedriskā rakstniecībā, par tautas dzeju kā kultūras formu — un kur tad nu vēl lielais blāķis Jansona izskaušanas rakstu! Tā kā daudzi Jankava spalvas darinājumi aizņem vairākus numurus, tad gandrīz var teikt, ka augu gadu viņa tintes straume neizsīkst «Dzimtenes Vēstnesī». Protams, velts būtu jautājums, ko šī jezuītiskā avīze īsti domā par savu neatlaidīgi daudzināto «liberālismu», kuru Jankavs diendienā slīcina izmeklēti reakcionāro frāžu grēku plūdos, kā šī «kulturālā demokrātija» var ciest savā vidū par viņu un viņu lasītājiem ciniski ņirgājošos reakcionāru, renegātu, kurš melnsimtniecībā cenšas pārspēt visu, ko latvieši līdz šim pieredzējuši. Zinām jau, kas ir dzimtenvēstnesisku kliberāļu «liberālisms» un ko viņš spēj. Bet varētu gan jautāt: kā neizsīkst Jankava tintes straume? Liekas, arī renegātiskai gara un spalvas prostitūcijai ir savs mērs un robežas. Arī reakcionārās žurnālistikas lielfabrikācijai vajadzētu aptrūkt materiāla. Bet Jankavs līdz šim kārtīgi izpilda visus apstellējumus un pamazām vēl kļūst arvien plašāks un produktīvāks. Un kā viņš iedziļinājies savu strādinātāju prasījumos! Viņš smalki izpētījis, kāds gara vai sadzīves virziens viņa maizes tēviem tas nepatīkamākais, un pret to tad vērš savas dubļu lodes; kādā mērā kurš sadzīves darbinieks kodis viņa saimniekam, uz mata tādā Jankavs viņam brūk virsū. Bet pati apbrīnojamā produktivitāte un visa tā janka-

viskā «erudīcija» izskaidrojama ļoti vienkārši. Reakcionārā sabiedriskā «zinātne», žurnālistika un mākslas kritika ārzemēs tagad tā uzziedējusi, ka latviešu renegātam nemaz nav jālauza pašam sava galva. Aizņemas no darba devējiem rubli iepriekš, nopērk kādu jauniznākušu revizionistisku vai šovinistisku brošūru un pēc tās uzraksta divdesmit sleju garu artiķeli «Dzimtenes Vēstnesim». Ikkatrā Jankava rakstā, labi apskatoties, var uziet to avotu, no kura viņš pasmēlies savas gudrības. Ikkatrs raksts ir kompilatorisks, ja negribam taisni sacīt — plaģiatorisks. Tā ir visai izmanīga saimniekošana! Tā izsargā sava paša smadzenes no darbošanās un neveselīga piepūlējuma un ar svešu mantu iesit labu grasi.

Apcerējums nebūtu pilnīgs, ja pāra vārdos nepieminētum arī to beidzamo renegātisko varoņdarbu, kur kalpinātāji uzrīdījuši Jankavu Jansonam virsū. Un, tā kā pret Jansonu Jankavam no sendienām nāvīgs naids, tad viņš noņēmās sist divas mušas ar vienu cirtienu: atsvabināt savus maizes tēvus no bīstamā traucētāja un sava paša personīgo ienaidnieku izstrīpot no latviešu žurnālistikas. Neglītu joku mīlētājiem šī «Dzimtenes Vēstneša» un Jankava sabiedrotā cīņa ar vējdzirnavu spārniem ļoti noderīga un veselīga. Nu jau vairs neplūst tinte, bet darvas pods tiek izgāzts kliberāļu avīzes slejās. Cik nežēlīgi Jansona spoks biedējis nabaga kliberāļus, var spriest no tā, ka Jankavs savus rakstus ar sagrozītiem datiem un izkasītiem vārdiem sāk bez paraksta drukāt «Dzimtenes Vēstnesī» (piemēram, 1913. g., 146. un 158. nr.). Tātad viņš jau uzņemts par «Dzimtenes Vēstneša» redakcijas locekli. Neko teikt, tā ir laba karjera. Lai nu vēl viens saka, ka mūsu laikos nelon būt par renegātu un darvas poda žurnālistu! «Es esmu reakcionārs», un — «es esmu liberāla avīze», — bet mēs guļam viens otram pie krūts un netiekam vaļā viens no otra... Tā ir jauka un pamācoša bilde!

Kad ūdeņi krītas, tad saskalotie gruži un mēsli paliek uz krastiem. Tas ir dabiski un saprotami un nevar citādi būt. Nākamais pavasaris tos notīrīs, un atkal varēs zaļa zāle augt. Un, kur vairs nekas nevarēs augt, mazākais būs tīra smilkts un neriebsies pāri iet. Bet patlaban ir karsts, slāpējošs bezvēja laiks, renegātu un viņu riebuma laiks. Riebums pret viņiem ir fizisks un nepārvarams, bet ienīst viņus nav iemesla. Jo galu galā ne viņi vainīgi, bet viņu laiks. Viņi nav nīstami, bet gan nožēlojami. Nožēlojami sabiedriski nīkuļi — *les misérables*...

Andrejs Upīts

1913. g. 3. augustā.

«Vārds», II, 1913. g., 207.—222. lpp.

MĀKSLA UN DILETANTI

I

Prom no dzīves! — tas ir tagadējās pilsoniskās mākslas, it sevišķi rakstniecības vispārējs lozungs. Buržuāziskā sabiedriskā iekārta un atspulga visā kultūrdzīvē ar katru dienu top juceklīgāka, pretrunu pilnāka, māksliniekiem nepievilcīga, pat atbaidīga. Izkurtējušai planētai atirušās virsējās plāksnes, pamazām sadrupdamas, klīst arvien tālāk no centra projām. Kvēlotas paspīd literāriskās romantikas debešos un apdziest smagajā, smacīgajā gaisā. Dzīves bēdzēju mākslu viņas tendencē neatlaidīgi mudina pilsoniskā zinātne, filozofija un teorētiskā estētika. Tā, bez šaubām, ir lielākā mākslas krīze, plašākā un dziļākā mākslas dekadence, kāda jebkad piedzīvota. Bet viņa stāv tiešā atkarībā no vispārējās sabiedriski kulturālās krīzes, no buržuāziskās sabiedrības dekadences. Šī sabiedrība, savu zinātnieku, prātnieku un ideologu apstulbota, to neredz un mākslas pagrimšanas cēloņus gribētu atrast viņā pašā. Tagadējā buržuāzija apnikusi savu tukšo, nedzīvo mākslu, savus vārgos, mazasinīgos māksliniekus; viņa vairs interesējas tikai par nemākslinieku «mākslu», par diletantiem un viņu ražojumiem, jo tikai tajos viņa vēl it kā saklausa savas pašas sirdspukstienus, samana savu asiņu siltumu. Profesionālo mākslinieku milzīgi augošais skaits lai neviena nemaldina. Kā piliens jūrā tā vispirmo un populārāko Vakareiropas rakstnieku darbi pazūd kādas Sakšu Luizes vai Margrietas Odū memuāru desmittūkstošos.

Kur māksla jau tiktāl izvirtusi, ka palikusi tikai par rotaļu māksliniekiem un par sportu un laika kavēkli paēdušam pilsonim, tur diletanta darbs dažreiz liekas noderīgs un pievilcīgs — kā sarkanu asiņu pilieniņš milzīgā sūkalu traukā, kā cilvēka balss nebeidzamā mehānisku instrumentu koncertā, kā dzīva parādība ēnu un fantomu valstī. (Par diletantisma derīgumu rakstījis nesen mirušais vācu kritiķis Leo Bergs — skat. viņa rakstus: *«Gefesselte Kunst»* un *«Unzünftige Literatur»*.) Mums, latviešiem, ir viens otrs «brīvpraktizējošs» rakstnieks, bet nav veselas, tīri profesionālas rakstnieku «cunftes». Lielākā daļa mūsu rakstnieku savu dienišķo maizi pelnās citādi un tikai pa vaļas brīžiem «nodarbojas ar rakstniecību». Tātad lielākā daļa mūsu rakstnieku ir diletanti. Starp tiem atkal lielākā daļa apdāvinātu, likteņa nospiestu, bet tomēr progresējošu un tikai nedaudz neglābjamu, dabas predestinētu diletantu. Latviešu labākie diletanti-rakstnieki tāpat savas dienišķās maizes darbā, kā mākslinieciskos centienos stāvējuši sakaros ar sadzīves kustībām un tādēļ spējuši radīt ievērojamus mākslas darbus. Sabiedriskai atziņai un apziņai augot, bez šaubām, izaugs vēl dzīves spēcīgāki rakstnieki un radīsies lielāki idejiski darbi. Mūsu rakstniecības sabiedriskā bāluma kaite bij vienas dienas slimība. Tā

izgulēta — jauns pavasara spirgtums plūst pa atvērtiem logiem iekšā.

Bet līdz ar to no visām pusēm plūst klāt jauni rakstniecības diletantu bari. Varbūt arī mūsu rakstniecību tie padarīs bagātāku? Ja bagātība būtu tikai plašumā, tad, bez šaubām, — jā. Bet rakstniecības kulturālā nozīme tikai mazāko daļu darba daudzumā, lielāko — iekšējā idejiskā dziļumā un idejas mākslinieciskā ietērpā. Un tur latviešu rakstniecības diletanti nespēj dot nekā dziļāka, nekā tīrāka. Latviešu dzeja no viņiem neko nevar mantot; latviešu sabiedriskās dzīves attīstību viņi neveicina. Latviešu rakstniecības diletantisms ir māksliniecisku un sabiedrisku negatīva parādība, tik intensīvi negatīva, ka steidzami ierobežojama un ievietojama tajā šaurajā lokā, kas diletantismam kā tādam dabiski piederas.

Lūkojām jau aizrādīt, ka latviešu rakstniecība vēl nebūt nav izvirtusi kailā artistikā un formālismā *(l'art pour l'art)*, tādēļ no diletantisma še nav ko gaidīt svaigu, ierosinošu dzīves pieplūdu, ko redzējām ārzemju rakstniecībā. Latviešu tagadējais (pretstatā diletantam, sacīsim) profesionālais rakstnieks dienišķās maizes darbā — kā skolotājs, kā kantorists, kā žurnālists — pats tikpat ciešos dzīves sakaros kā diletants. Bet viņš nav rakstnieks tāpēc, ka ir skolotājs vai žurnālists, — mākslinieks savā dabā viņš bij priekš un paliks pēc tam. Jo cilvēks ir mākslinieks vai nu vienmēr, vai nekad. Bet modernais diletants iedomājas, ka vajag būt tikai nospiestam tautskolotāja palīgam vai izsūktam kantoristam, vajag tikai sāpīgi sajust dzīves posta un netaisnības slogu, lai taptu dzejnieks. Viņš skatās uz slaveniem paraugiem un dara tāpat.

Viņš skatās uz citiem, viņš neklausās sevī — tā latviešu diletanta raksturīgākā pazīme. Tā ir arī viņa nelaime. Viņš nesaprot, ka nepietiek vien dziļi sajust: mākslinieks tiek tas, kas sajusto spēj un prot arī sajūtami un sajūsminoši attēlot. Tā just un tā tēlot nevar, uz citiem lūkojoties. Jo cits ir mācīties un cits — pakaļdarīt. Īstenam, iedzimušam māksliniekam-diletantam slaveni paraugi palīdz sevi atrast; predestinēts diletants pie viņiem pazaudē pat to drusciņu sava paša, kas iemīt katrā mākslinieka. Tādēļ nepalīdz atsaukties uz to, ka visi ievērojamākie mākslinieki savā laikā ir bijuši iesācēji un diletanti. Viņi ir iesākuši un gājuši tālāk, auguši augstāk; ozola zīlei, kamēr uzdīgst, ir jāpatveras zem nokritušas lapas, zem sūnu činkura, lai saulē nesakalstu, lai izsalkuši putni viņu neizknābtu. Bet, reiz uzdīgusi, tā aug pāri visām lapām, pāri visiem činkuriem un sīkiem krūmiem. Bet diletantisms ir iesākums bez gala. Viņš mūžīgi sāk un netiek nekurp. Gabaliņu viņš iet katram spēcīgākam nopakaļ, atmetas no tā un steidzas pie otra, pie trešā un tā bez gala. Viņa ceļš tātad iet šķērsu pāri mākslas un dzīves attīstībai. Paretam gadām arī tāds diletants, kas visu mūžu staigā kādam

izvēlētam māksliniekam pakaļ. Ir ļoti maldīgs ieskats, ka diletanti popularizē zināmā mākslinieka idejas un formas paņēmienus, veicina mākslu un pabalsta mākslinieku. Tas nav pabalstītājs, kas svārkos iekāries un jāvelk līdzi. Zināms, kopija ir lētāka un pieejamāka nekā oriģināls, bet kopija ir vienkārša fiziska spēka darinājums, kas nevar radīt mākslas iespaidu. Atbalss skan tālāk nekā balss, bet pirmais akustikas prasījums jau ir tas, lai atbalss nejauktu dzīvās, sajūsminošās oriģinālbalss skaņu.

Diletantisms *en gros*, diletantisms kā profesija ir parazīts pie dzīvās mākslas stāda. Latviešu rakstniecībā viņš aiz kritikas glēvuma plaši izplēties un dziļi iesakņojies. Ja «apzinīgi» profesionāli diletanti gadu desmitus — jā, pat veselu cilvēka mūžu netraucēti strādā, tad nav ko brīnīties, ka latviešu lasītājs tik vāji prot šķirt mākslu no mākslas pakaļdarinājumiem, oriģinālu no kopijas. Tad nav brīnums, ka «populāri» pagatavota kopija viņam liekas pat vēl pievilcīgāka nekā oriģināls. Mākslas sapratu aptumšodami, profesionālie diletanti visvairāk kaitē latviešu rakstniecības attīstībai.

Diletantismam gan vajag būt, bet godīgam, pārejošam, nepretenciozam diletantismam. Bet latviešu izdevēji un dažādi uzņēmēji, liekas, par vari gādā, lai jo stipri nodibinātos profesionālais diletantisms, diletantu cunfte, iedomīgu literārisku pirmziemnieku arodnieciska sabiedrība, kas sīksti turas pie savām tradīcijām un paradumiem. Palaikam iesāk šie cerību pilnie jaunekļi kā dažādu avīžu korespondenti un ziņotāji, kurus kontrolēt redakcijām nekādi nav iespējams un kuri tādēļ savos pirmajos «literāriskos darbos» labprāt izdarās ar saviem tuvējiem «ienaidniekiem». Pirmējo izdevušos nesodīto literārisko nedarbu ierosināti, viņi sāk vingrināties arī beletristiskā prozā un pantos un izmēģina roku kādā «zobgalī», drusku vēlāk pāriet jau uz kādu «krājumu» un beigās lūko iekļūt avīzes literāriskā feļetonā. Ja tas izdodas, tad — Варшава наша! Nekas par to, ja 25 «manuskriptus» redaktors katru nedēļu aprok papīrkurvī — 26. tomēr nodrukās. Ir jau taisnība: iesācējiem vajag ļaut atklāti strādāt, citādi viņi nevar attīstīties. Bet, ja tikai vienai deviņdesmitai daļai no visiem tiem rakstniecības pirmziemniekiem, kas producējušies piecos «zobgaļa kalendāros», «Jaunajā Ražā», «Druvā», «Zvirgzdēs» un dažādos «jaunības krājumos», bijis kaut cik talanta, tad jau tagad nevarētu izskaitīt mūsu rakstniecības zelta kviešu krājumu. Mākslas sapratējam nav grūti pazīt mākslinieku embrijā un vienkāršu literārisku fiksatoru. Bet mūsu «zobgaļu» un «krājumu» «vadītāji», dažus izņemot, paši ir pavisam neliterāriski cilvēki. Dažs labais, vecumu nodzīvojis, milzumu grāmatu sarakstījis, nezin vēl visvienkāršākos metrikas likumus un raksta pirmziemnieciski kļūdaini. Smieklīgas izklausās tāda vīra pamācības viņa «līdzstrādniekiem», izzobojumi un

uzslavas. Akls aklam nevar ceļu rādīt — abiem viņiem jāiet purvā. Šie «vadītāji» ir tie, kas visvairāk nopūlas apslēpt robežu starp mākslu un mākslas imitāciju, izdzēst līniju, pie kuras beidzas mākslas nopietnība un aiz kuras sākas estētiska blēņošanās un ērmošanās. Kādu estētiku lai mācās rakstniecības pirmziemnieks, piemēram, šādu «pērli» lasīdams sava «redaktora» pedagoģiskajā vēstulniekā: «Taviem «ragaiņiem» dažiem piegrūdu ar «sarkano» pie astes, jo citādi nebij valdāmi.» Kādu ieskatu par literāriskā darba labumu un sliktumu lai dabū cerību pilnais jauneklis no kalendārnieka, kas lielās: «Jauniem iesācējiem labprāt nogludināju ērkšķu bagāto ceļu uz atklātību, pārlabodams viņu darbus un tos pasniegdams plašām lasītāju aprindām,» — bet pats raksta tik dzejiski nenogludinātus pantus kā: «Pa jo garo dzelzceļ' stigu no tās Vācijas uz Rīgu, kur tas interimā stājās,» — un tik estētiski nepārlabotus kā «atver visas savas slūžas, aplej domām plecus, gūžas»! Par daudz diletantisma, kungi! Daudz par daudz. Ko tur darīsim: maize jāpelna katram. Bet vissmukāk pelna tas, kas prot sēnalas kviešu vietā pārdot. Mūsu kalendārnieki to prot vislabāk. Dārgi viņi pārdod literāriskas sēnalas, ko lēti pirkuši. Viņu apcirkņi ir lieli, viņiem vajag daudz ražotāju. Tādēļ viņi pulcina tik daudz «rakstnieku» un piedraudē tiem, kas viņus neslavē. Tāpēc tik daudz slavenu vīru viņu vēstulniekos. Jo ģēnijs ir tas, kas lēts un ienesīgs. Tādēļ: *«Alles, was Tinte und Feder hat, schreibe!»*

II

Katrs, kam tikai tinte un papīrs, kas iemācījies spalvaskātu turēt, raksta «zobgaļa kalendāros». Starp visām latviešu rakstniecības nozarēm s a t ī r a ir tā diletantiskākā. Līdz šim vēl nav radies neviens ievērojamāks satīriķis-mākslinieks, ko varētu stādīt blakus ievērojamākiem dzejniekiem un novelistiem. (Satīriķis-Blaumanis paliek tālu aiz Blaumaņa-novelista-dramatiķa; Zvārgulim-dzejniekam nesalīdzināmi lielāka nozīme nekā Zvārgulim-kupletistam.) Visas zīmes rāda, ka latvieša dabā skumja, refleksīvi liriska tēlotāja tieksmēm liels pārsvars pār atjautīga, dzēlīga dzīves vērotāja un kritizētāja dziņu. Tādēļ ir brīnums par to milzīgo «satīriķu» un «humoristu» skaitu, kas ar katru gadu aug lielāks; katru gadu pierodas klāt pa kādam jaunam zobgaļa kalendāram. Bet, ka visa tā «zobgalība» ar katru gadu kļūst neasāka un neinteresantāka, par to nav jābrīnās. Līdz ar visu pārējo pilsonisko mākslu arī latviešu humora atvariņš pamazām siek un aizsērē. Ka «tautai» liela raibas, dažādējas, papikantas lasāmās vielas vajadzība, to rāda zobgaļu un zobgaļa kalendāru daudzums. Bet pati šī «tauta» savā vairumā ir sadzīves ieskatos nenoskaidrota, sabiedriski maz izglītota masa; līdz ar to viņai,

protams, nevar būt noskaidrotas, apzinātas mākslas vajadzības un tieksmes. Vienīgā kalendārnieku cenšanās ir omulīgi amizēt savus «plašāko aprindu» lasītājus, tādēļ viņi pūlas izvairīties aktuālākām sadzīves parādībām, paiet garām personām un notikumiem, kuru satīriskie kritizējumi un attēlojumi vienai lasītāju daļai liktos personīgi, partejiski. Šī vairīšanās no visa partejiskā beidzamā laikā parādās tīri komiski pārspīlētā veidā. «Nevis partejiskus pamfletus par atsevišķām personām man rakstīt,» rekomendējas kāda zobgaļa kalendāra vadītājs. Gan jau nu turpat četras rindas zemāk viņš pats pārvelk krustu sava paša rekomendācijai, atzīdamies: «Te jau uzskaitīti jūsu pašu darbi. Te jau attēlota jūsu pašu dzeja,» — bet zīmīgi tomēr, kā latviešu zobgaļi iedomājas «graizīt dzīves tumšo pusi» un «cīnīties pret gara tumsu» — neaizskarot atsevišķas personas un parādības. Dažreiz tas notiek kādas tur iedomātas «augstākas» mākslas labā. «Mazs mākslas gabaliņš sver reizēm vairāk nekā gari dienas jautājumu apraksti.» — Bez šaubām tā — bet tikai tādā gadījumā, ja garais dienas jautājumu apraksts nav mākslas gabals. Bet gluži aplams ir ieskats, ka dienas jautājums vispār būtu tikai aprakstāms, ka dienas jautājums nevarētu mākslinieciski ierosināt, ka dienas jautājuma viela nebūtu izveidojama mākslas gabaliņa formā. Drīzāk jau varētu sacīt pavisam otrādi: visi tie «mūžības jautājumi» mākslas darbos mums ir tukša, abstrakta shēma, kas interesē tikai tiktāl, ciktāl pildīta ar dzīvu šīsdienas saturu. Satīrā tas vēl divkārt svarīgāk nekā citās mākslas nozarēs. Satīra tikai tad dzīva, ja viņa vijas ap dzīviem notikumiem un dzīviem cilvēkiem. Vairāk nekā cita satīra ir šīsdienas māksla; tikai savam laikam dzīvojusi, viņa dzīvos visiem laikiem. Satīra savā dziļākajā dabā rada teātrim: kā tas dzejnieka tēloto, tā viņa īpatnējā atspulgojumā parāda patieso dzīvi un šīsdienas cilvēkus. Satīra bez epigramām, pamfletiem, karikatūrām, parodijām nav satīra. Nevar būt satīras bez satīras izdomas un izjūtas pamata elementiem, bez galvenākajiem nepieciešamiem izteiksmes līdzekļiem. Iedomātas augstākas mākslas slavu kārodama, latviešu diletantiskā satīra nekad netiks par īstu satīrisku mākslu. Kalendārnieku satīra bēg no dzīves, aiz vielas trūkuma un izmisumā ķeras pie simtreiz dzirdētiem un drukātiem čigānu un žīdu jokiem — tādēļ, ka tie esot objektīvi un neitrāli! «Bezpartejiski» oriģināljoki, piemēram, šādi: «Manu pirmo sievu nospēra pats Pērkoņa tēvs no debesu mājām... Mana otrā sieva aizbēga uz Lejputriju par cūku tauku karalieni... Mana divdesmit trešā sieva noslīka putras katlā...»; «Ješkas tēvs man tā sadeva pa dibenu, ka ilgu laiku tur nemaz neniezēja un nebij jākasa...». Kā redzat, šī satīra neko neatšķiras no sētu un atejas vietu literatūras, bet latviešu zobgaļu kalendārnieki to drukā — tādēļ, ka tur nav partejisku pamfletu par atsevišķām personām! Iepazinuši kalendāru redaktoru vairuma

spējas (skat. 1. nod.), par valodas pareizību un tamlīdzīgiem «sīkumiem» latviešu kalendāru satīrās daudz neuztrauksimies. Kā senāk dziesmu grāmata ar savu nedzeju un ģermānismu šausmīgi sakropļoto valodu postīja tautas vairākuma dzejas un valodas sajūtu, tā tagad lielražotā diletantiskā nesatīra sekmīgi kavē īstas satīras un vispār mākslas sajēgas attīstību, banalizē vienkāršo ļaužu daiļuma sajūtas un zināmā mērā aizkavē visu sabiedrisko progresu. Sabiedriskais progress ir šķiras apziņas noskaidrošanās progress, visām mākslas nozarēm jākalpo vienam lielam uzdevumam. Satīra ir pirmā šajā darbā. Latviešu satīrai tikai tad būs nozīme, kad viņa no neitrālās un objektīvās pārvērtīsies krasi partejiskā. Kad viņa nelūkosies uz dzīvi no nezin kāda iedomāta augstākas mākslas redzes punkta, bet no savas šķiras vai partijas stāvokļa. Tad viņai nevajadzēs tukšu, nodilušu čigānu joku, ne banālu sētas asprātību; viņas zobgaļībām arvien būs noteikts, dzīvs saturs, viņas pamfletus un karikatūras nesīs viscaur izmanāma sociālu simpātiju un antipātiju apakšstrāva. Ar augošu sabiedrisku noskaidrošanos, bez šaubām, arī latviešiem izaugs tāda satīra. Vairāki mēģinājumi jau ir atzīmējami, bet līdz šim vēl nav varējis ciešāk nodibināties un ilgāk pastāvēt neviens šādas augstākas sabiedriskās satīras pasākums. Latviešu lasītāju «plašākās aprindas» vēl pārāk cieši turas pie sabiedriski nenoteiktās, birģeliski pusliberālās, diletantiski bezkrāsainās kalendārnieku satīras resp. nesatīras.

Satīrai ieblakus, tātad gandrīz pašā pirmajā vietā, stāv latviešu diletantiskā l i r i k a. Tai ir jau sava pagara vēsture, sava pagātne un tradīcijas. Tā ir iesakņojusies un iesīkstējusi, ka nevar iedomāties, kad viņa novirzīsies pie malas un paļaus īstai mākslai ceļu «plašākajās aprindās». No «ziņģu lustēm» pāri «mīlestības gaudu dziesmām» līdz «kaijām», «straumēm» un «bareljefiem» — viņas garais, nepārtrauktais ceļš. Tuvāk palūkojoties, redzam, ka diletantisko liriku (tāpat kā satīru) raksturo dzejisko izjūtu nenoteiktība, tēlojuma tieksmju izklaidība — seklība, konvencionālisms un subjektīva spēka trūkums. Lirikas diletants nedzejo tāpēc, ka viņu dzen pamazām sakrājušos dzīves iespaidu svars, ne tāpēc, ka dziļu iekšēju pārdzīvojumu degviela, spēji uzliesmojusi, uztrauc viņa mākslinieciskos radīšanas impulsus. Viņš agrāk ir dzejnieks uz papīra un avīzes pielikumā nekā sevī pašā. Viņam gribas tikt par dzejnieku, viņš stundām grauž spalvaskātu, mēģinās vienam pakaļ, otram, sviedriem vaigā pūlas iztaisīt dzejoli, ko laikraksta vai žurnāla redaktors ņemtu pretī. Bet, ja neņem, jūs domājat, viņš aprimstas, aizbāž tintes pudelīti, iet dzīvē strādāt un vērot un pēc klusā istabiņā pārdomāt, mācīties un nogatavoties? Ak nē! Viņš dusmīgi atprasa beidzamo neatzīto dzejolīti, sašuj visus zilos vākos un — liek uz sava rēķina nodrukāt atsevišķā grāmatā. Un, ja viņa bilde tur vēl nav klāt, tad tikai tāpēc, ka pēdējā fotografijā viņš

nav pietiekoši smuki uzņemts. Neviens nav gudrāks par viņu, neviens cits tik labi nezin viņa dzejoļu vērtību. Visu viņš ar mieru ticēt, tikai to ne, ka redaktors nav aiz skaudības, nenoliecības vai konkurences bailēm viņa ražojumu atraidījis. Dažs labais citādi caur un cauri godīgs tautskolotājs, ierēdnis vai students tā pastrādā smagu literārisku noziegumu, kas nav ne iznīcināms, ne piedodams. Tās nebūt vairs nav tās «liriskās zobu sāpes», ko savā laikā nelaiķa Rūdolfs Blaumanis konstatēja mūsu cerību pilnajā jaunajā paaudzē. Tā tagad ir vēl nelāgāka slimība, lirisku sāpju hipohondrija, iedoma, aiz kuras ikkatru gadu (sevišķi ap sniega kūstamo laiku) tiek tērēts tik daudz tintes, papīra un pastmarku. (Agrākā aizņēma tikai jauno paaudzi, tagadējā ir veciem vīriem neiet secen.) Raksturīgi tas, ka visi šie lirikas debitanti nešaubāmi zin tikai to, ka jādzejo, bet, par ko, — to zin tikai retais. «Kam ziedot pirmo saskanīgo dziesmu? Es patmīlīgs, — vai apdziedāt man sevi? Jeb darba tautas spēka liesmu, šo daudzo domu fokusu, jeb, meiten, tevi?» — Kā redzat, šajā vienā cerību pilnajā jauneklī ir mazākais trīs «varbūtības»: egocentriķis jeb anarhists, daudzo domu «fokusa» jeb proletariāta dzejnieks un meiteņu jeb erotikas poēts. Tie ir trejādi tepat vai paši asākie pretstati vienā personā, un, kurš no tiem paliks uzvarētājs, tas atkarājas no dažādiem apstākļiem. Pa lielākai daļai tas atkarājas no avīzes, kas pirmā nodrukā debitantu pirmās dzejas. Kāda virziena avīze, tādā tad turas arī mūsu dzejnieks. Gadās arī tā, ka vienā avīzē viņš raksta vienā, otrā — otrā virzienā, bet tik daudzpusīgu talantu tomēr nav visai daudzi. Kā teikts, dzīves iespaidu un pašiem savu domu un izjūtas īpatnējā satura dzejas diletantiem nav. Tie mūžam mācās no grāmatām, no literatūras, no citiem īstiem dzejniekiem. Bet bez paša iekšējā satura no ārienes, no citiem nekā nevar piemācīties klāt. Īsta dzejnieka iespaidi diletantā rada neīstus, nedzejiskus pakaļdarinājumus, dzejas imitācijas, populāru motīvu variācijas, dzejiska skaistuma banalizāciju. Protams, mūslaiku diletants vairs nerīkojas tā kā savā laikā kāds Fr. Kīpers, kas «Baltijas Vēstnesī» zem savas firmas izlaida pārlabotu Aspaziju, vai kā kāds Artis, kas savos dzejoļu krājumos uz sava rēķina un riska pārdrukāja gandrīz nemaz nepārlabotu Poruku. Modernā liriskā diletanta atmiņa ir visai vāja, — viņš daudzreiz nemaz neapjēdz, ka imitē un variē. Patlaban lasu kāda krājuma dzejoli «Kalpa sapnis»:

Mana druva... kā vārpas šalc,
No asarām sudrabots viz lemesis balts!
Un katra velēna, ko apgāž tas,
Caur melno pierīti nosmejas.

Nebūt nevar sacīt, ka tas apzinīgs pakaļdarinājums «Līdumnieka šķiršanai» Skalbes «Cietumnieka sapņos». Kas Skalbes

dzeju nepazīst, tas varbūt arī augšējos un tiem līdzās stāvošos pantus var «baudīt». Mums tikai tukšas izklaidu skaņas klīst gar ausīm un ieskandina atmiņā citu, spēka un viļņojoša skaistuma pilnu melodiju. Mums priekš acīm lielāka, patstāvīgāka dzejnieka dzīva glezna, un mēs īgni novēršamies no šīm traucējošām, plīvošām krāsu skarām. Lasām kāda cita krājuma dzejoli «Kalpa dziesma»:

Kalsenā sieva un bērnu pudurīts
Kā vienīgie dārgumi nāk man līdz,
Kad Jurģos no mājas uz māju eju
Ar rūpju vaibstos savilktu seju.

Un visu laiku jūtam, ka velti jaunais dzejnieks mēģina pārspēt meistaru — Raini. Jo vairāk viņš pūlas un tālāk tver, jo tuvāka un pazīstamāka mums tiek Raiņa «Kalpa manta». Un atkal nebūt nevar sacīt, ka viņš kopētu Raini, — viņam nav gandrīz neviena tāda paņēmiena kā Rainim, nevienas ārēji līdzīgas gleznas. Ja viņš tikai motīvu aizņēmies, arī tad nevarētu to saukt par lielā priekšteča imitatoru. Zinām taču, ka divi dzejnieki var apstrādāt to pašu tematu, katrs savādā, īpatnēji skaistā un mākslinieciski vērtīgā dzejas darbā (sal., piemēram, Bairona un Heines «Belzacaru»). Bet tie abi ir dzejnieki; mūsu piemērā turpretī tikai viens dzejnieks, otrs — dzejas diletants. Un starpība tūliņ redzama. Dzejnieka kalpa galvenā doma un sajūta ir tā, ka viņam nekas nepieder: ne vārpiņa, ne zālīte, ne siena saujiņa pagalvī, ne zeme, ko viņš ar, ne pļava, ko pļauj. Tā nav tikai šī, bet vispār katra kalpa doma un sajūta; šī doma loģiski virzās no viena priekšmeta uz otru, savirknē visus, kā tērauda stīpu lokā apliec visiem: «Tā atriebšana, tā pieder man!» — Tas nav tikai dzejiskas izdomas tēls, tas ir vesels sabiedriskas šķiras simbols, caur kuru paužas visa radniecīgā kolektīva dvēsele. Diletanta kalpam ir kalsena sieva un bērnu pudurīts — lai atšķirtos no dzejnieka kalpa, kuram, kā redzējām, nekā nav. Ka kalpa sieva kalsena, to ticam, bet šoreiz diletants to nebūtu stāstījis, ja zinājis, ka tā nevajadzīgi dala lasītāja uzmanību starp kalpu un viņa sievu, ar ārējā izskata tēlojumu kliedē iekšējās posta sajūtas nojaudu. Viņš iet vēl tālāk un liek kalpam pašam tēlot savu rūpju vaibstos savilkto seju. Tas nu ir tik tipiski diletantiski un nedabiski, cik vien iespējams. Savā posta apziņā un sajūtā cilvēks nemūžam neiedomāsies savu seju; spogulī lūkojas ne tas, kas patiesi cieš, bet tas, kas ciešanas imitē un attēlo. Tāds tēlojums izjauc visu dzejoļa iespaidu. Un, ja slēdzienā dzirdam, ka bērni lai atriebtu kalpa grūto mūžu, tad vēlreiz jo skaidri saprotam, kāda nelaime būt diletantam un censties pārlabot dzejnieku. Dzejnieks runāja tikai par atriebšanos, bet diletants domā, ka ar to vēl nepietiek: kas atriebs, un ko atriebs?

Un parādīja sīku, niecīgā personīgā naidā iedegušos, seklas personīgas atriebšanās kāru cilvēciņu. Nesaprata, ka dzejnieka kalpa neskaidrā, tuvāk neapzīmētā atriebšanās tēlota ne vien kā individuāla tieksme, bet kā sabiedrisks pienākums, ka viņā izpaužas mūžam vaidošās dzimtenes mūžam kvēlošais naids. Nesaprata starpību starp mākslas dziļumu un seklumu, starp reālu virspuses tēlojumu un simbolu, starp sīko un lielo. Bet lielo sadalīt un sadrupināt jau ir diletantisma dabiskais uzdevums. Piemēru var dučiem atrast katrā jaunākā dzejoļu krājumā. Par sabiedriskās idejas sadrupinātājiem runāsim vēl sevišķi šī apcerējuma beigās. Še tikai vēl minēsim, ka, tāpat kā idejā, arī izteiksmē lirikas diletantiem nav nekā patstāvīga un īpatnēja. Nevar būt, jo īpatnējā formā izveidojas tikai īpatnējs saturs. Tā kā lirikas diletants dzīvo, domā un jūt literārisku iespaidu resp. literāriskas romantikas pasaulē, tad bieži gadās, ka no otra aizņemtu saturu viņš pūlas ieliet trešā formā, vielas un formas organiskas saskaņas — stila sajūtas viņam pavisam nav. Vēl biežāk viņa «stils» ir dažādu lirikas laikmetu un dažādu dzejnieku izteiksmes maisījums. Bāli vaigi, rožu lūpas un spulgactiņas tur bieži stāv blakus liesmu bariem, dzimtenes druvām, tēva līdumam un dzīves vārgdieņiem. Un, ja arī diletantam kādreiz izdodas vienu pantu uzrakstīt cilvēcīgā valodā, tad otrā katrā ziņā ir kāds teikums, pret kuru dzejiskas valodas sajūtas atsitas kā pret akmeni. Par tiem «dzejniekiem», kuru darbos bieži atrodamas tīri elementāras valodas nepareizības, šoreiz nerunāsim; ortografijas diletanti nav sajaucami ar dzejas diletantiem. Joka dēļ tomēr še pants no kāda nesen iznākuša krājuma, tur tāds kvadrāta diletantisms, kādu laikam gan neatradīs nevienas citas tautas rakstniecībā:

Un tuvāk un tuvāk nāk kaps un nakts;
Un ciešāk un ciešāk nāk takts pēc takts.
Ak, nāciet vien, nāciet, man viss ir traks...
Ar skūpstiem grimsim pēc takts iekš nakts.

III

Nesen aizgājušais dekadences laikmets bij arī visražīgākais diletantisma laiks. Toreiz sākās tie diletantiskie grēku plūdi, kas vēl tagad nav gluži norimušies. Bet lirikā, strauju, izcilu sajūtu, spēju sajūsmu un atsevišķu spilgtu momentu mākslā, vieglāk paciešam ekscentriskus kliedzienus un hiperboliskas gleznas. Stāstu rakstniecībā un vispār prozas tēlojumos tie izliekas pārāk piedauzīgi un estētiski neciešami. Ir nodibinājies savāds, tīri latvisks «sajūsmas tēlojumu» žanrs, kuram līdzīga nav nevienai citai tautai. Tas ir tīrākais literāriskas romantikas ražojums. Pilnīgi svešs un pretīgs latviešu dabai, latviskai dzīvei, domai un sajūtām, viņš stipri traucē īstas literāriskas sapratas

attīstību un nomaldina neceļā tautas instinktīvas daiļuma tieksmes. «Sajūsmas» tēlojumam nav jānovēro dabiskas, cilvēcīgas sajūsmas strāvojumi, nav jācenšas katru vibrāciju atspulgot pienācīgā krāsu plankumiņā, ne katru šalcienu atbalsot pieskanīgā valodas akordā. Viņam nav arī jālūko, lai visi plankumiņi, cits citu papildinādami un atstarodami, saplūstu kopā vienā saskanīgā gleznā, lai atsevišķie akordi, cits citu turpinādami, sakustu vienā veselā melodijā. Sajūsmas diletants cenšas visu izkliegt vienā elpā. Jo skaņāk un raibāk — jo labāk un spēcīgāk viņam šķietas. Paklausieties: «Sarkanā saule laidās aiz meža stūra, apzeltīdama sniega spodriņus un piešūdama tos baltajiem eglīšu mēteļiem, kuru stūri ievilkās dziļi biezoknī, saplūzdami visi vienā krāšņā sudrabā! Aiz apvāršņa laizdamās, tā vēl pacēla manteļa stūrus un paskatījās uz mums, tad aiz laimes pārlūza sirsniņa un asinis kā zelts pārlēja bālgano ziemas debesi... Ai krāšņā vajāto cilvēku svētnica... Virs kupenas kā altāra mēs nokritām ceļos... Tumšās egles svētīdamas izstiepa savas rokas... Putenis dziedāja korāļus... Kā svecītes aizdegās divas zvaigznītes, katra savā pusē, un tad iešalcās mežs mūsu mīlas pirmajos akordos! Te tas zvanīja kā Gaujmalas oļi, te atkal kā zilie pavasara plūdi!... Mēs satvērām viens otra roku, un iz mūsu dvēselēm plūda divi atvaru viļņi, sakusdami vienā mirdzošā negaisā, kurā laistījās dimanti kā neskaitāmas atspulgas jūras viļņu ielokos!» — Kā no pirts izsprukuši, atraujam elpu. Bet garaiņu blāķis veļas pakaļ, un āra vēsums nepatīkami skar lipīga mikluma aprasotos locekļus. Kas viss nav sabērts šajā krāsu un skaņu drūzmaiņā haosā! Visus Gaujas oļus varētu apsudrabot un apzeltīt ar to metalu, kas te patērēts. Un tomēr novēršamies no visas tās bagātības, caur kuru rēgojas uzmācīga diletantiska kausējuma un formējuma nabadzība. Pieci izsaucēja zīmju pirksti rāda, bet neredzam; astoņpadsmit punktis birst kā zirņi grabēdami, bet nedzirdam. Cilvēka mākslas sajūta ir kurla un akla pret diletantisko troksni un vējputeņiem.

Ievērojama loma šajos «sajūsmas tēlojumos» ir erotiskam entuziasmam resp. diletantiskai seksuālai sajūsmai. Bet tādi ziedi kā: «Kad tavas krūtis atsedzu, kā vissvētākai vietai priekškaru atrāvu,» — mūs atkal novirzītu pie dekadentiskā diletantisma, un par to taču nav vērts vairs runāt. Tāpat nav vērts runāt par nedaudzajiem lauku gruntniecības apdaiņošanas mēģinājumiem: saimniekdēlu poēzija nepaspēja izvērsties par veselu diletantisma žanru, bet notrūka tūliņ pēc pirmajiem neveikliem akordiem. Bet patlaban gan atkal taisās nodibināties kāds jauns diletantisma virziens, par kuru arī še jārunā. Tas mākslinieciski interesantāks, sabiedriski svarīgāks nekā visi iepriekš minētie.

Tagadējās pilsoniskās mākslas, sevišķi rakstniecības darbinieki gandrīz bez izņēmuma pieder sīkpilsoniskai inteliģencei. Šīs inteliģences možākā daļa nevar nenojaust, ka viņas līdzši-

nējā garīgā matrona-buržuāzija pamazām slīkst un zaudē savu sabiedriskās kultūras vadītājas nozīmi un viņas vietā no apakšas pamazām ceļas cita šķira. Jūtelīgākā sīkpilsoniskās inteliģences daļa sliecas tuvāk darbaļaužu šķirai — pagaidām gan visvairāk tikai rakstniecībā un mākslā. Un, kaut gan īsti proletārisku rakstniecības darbu un rakstnieku (vienu varbūt atskaitot) latviešiem vēl nav, tomēr ir daudz pievilcīgu, nopietnu mēģinājumu, ir nopietna cenšanās izpazīt līdz šim maz pazīstā, varenā kolektīva īpatnējo dvēseli, iedegties viņa ugunīs, saklausīt viņa sirdspukstienus un atbalsot tos dzejā un stāstā. Bet kā visur, arī še nopietnu meklētāju pulciņam pakaļ steidzas avantūristu bars. Ikkatram ievērojamākam sabiedriskās mākslas darbam rodas trīs četri pakaļdarinājumi — ikkatram patstāvīgam māksliniekam svārkos ķeras pusducis diletantu. Par sabiedriskās lirikas pakaļdarinājumiem jau runājām iepriekšējā nodaļā. Vēl nekautrīgāki un kaitīgāki tie ir latviešu stāstu rakstniecībā. Vidusmēra lasītājam grūti atšķirt mākslu no mākslas imitācijas, īsto no talmizelta. Imitatori, bez šaubām, savā ziņā ir arī mākslas popularizatori. Īstā mākslas darbā idejiskais saturs arvien ieveidots viņam pieskanīgā formā — tikai šīs formas sapratējam viņš pilnīgi pieejams un uzņemams, tikai caur formu viņa sugestīvais, ierosinošais spēks. Diletanti rīkojas tā: paņem cita pilno kristalkausu, izlej dzirkstošo saturu savā tintes un sviedru apķepušā saujā un tad sniedz izslāpušajam. Vai atkal no dažādiem traukiem salaista un sasmalsta ko ārēji īstajam mākslas dzērienam līdzīgu. Nav jau grūti tagad sataisīt «sabiedriski idejisku stāstu pamatšķiras apziņas modināšanai». Kā sen zināms, vienā pašā bauslī taču karājas visa bauslība un pravieši. Nav nemaz grūti ielāgot trīs četrus teikumus un iejūsmināties priekš «augstākās idejas».

Diletantam pilnīgi pietiek gatava teorētiska slēdziena, gatavas shēmas. Viņam nav vajadzīgs pašam izpētīt, izdomāt, pa stiprām loģikas trepēm, pa tūkstoš kāpieniem lēnām nokāpt sabiedrisku sarežģījumu haosā, lai no turienes sajūsmā izceltos skaidrots, pārliecināts un spēcīgs. Viņam nav jātuvinās augstākās idejas nesējam kolektīvam, nav jādzīvo viņa dzīve, jācieš viņa sāpes, jāizprot viņa tieksmes un ilgas. Pietiek, ja iztālēm nolūko, uz kuru pusi virzās lielākie gari, un noklausās, kādas skaņas patlaban sāk spēcīgāk skanēt. Sabiedriskās mākslas popularizators nav māksliniekš šā vārda tiešā nozīmē (jo tad jau viņš nebūtu diletants). Bet viņš ir uzticīgs progresīvu avīžu lasītājs. Vēsturiskā materiālisma pamatdarbus studēt nav patīkams pienākums. Bet ir gatavi, žurnālistikas straumē smuki nogludināti teicieni, ir nocietējušas, neapstrīdami pareizas frāzes, kas pašas nemanot iespiežas un paliek atmiņā. Tās tad tiek lietotas ikkatrā izdevīgā un neizdevīgā gadījumā, lai pamatšķira drīzāk pamanītu savu jauno, brašo «ideologu», lai skaudīgais un nenoliedzīgais

kritiķis neiedrošinātos piedurties. Dūri pie krūtīm sizdams, diletants zvēras: «Rādīšu, kur meklējama patiesība, un vedīšu šos rūķus soli pa solim pretim nākotnes mērķim, pretim jaunai, dzimstošai dienai.» Viņš gribot «koncentrēt viņu uzmanību uz iesākto cīņu» un «deg kā bākas uguns tagadējā viļņojošā dzīvē». Kāds cits cerību pilns jauneklis, kurā «cīnās vecas tradīcijas ar jaunām domām», vaļsirdīgi atzīstas pamatšķirai: «Mans nolūks tikai jūs iesildīt, pamudināt.» Viņš tiem «daudz par dzīvi un cilvēkiem stāsta, par strādnieku šķiras apspiesto dzīvi, par viņas lielu un vilinošu nākotni». «Darbs, mūžīgs darbs, bez atpūtas un prieka jūs visur pavada... Bet vai tam mūžam tā būt? Vai mums mūžīgi par vergiem palikt, lai citi mūsu sviedrus priekos un bezdarbībā samīdītu? Nē. Mums vajag aizstāvēties, vajag apvienoties un saprast: kas esam mēs, un kas ir viņi? Kad mēs sapratīsim to, tad arī zināsim, ka tā dzīvot nav iespējams, ka tagadējā dzīve jāpārveido un uz taisnības pamatiem jānostāda... Lai mēs maziņi un apspiesti — mums nākotne pieder... viņi ir mirstoši, viņu šķira — nīkstoša šķira... Aiz viņu zārka nāks lielgruntnieku kārta — tā būs pēdējā laimes lutekļu stadija... Tad nāksim mēs un skatīsimies žilbinošās tālēs, priecāsimies par sapni, kurš par īstenību kļuvis...» Jums liekas, tā nav māksla, kur dzīva individuāla doma ierosina lasītāju, kur stipri mākslinieciski pārdzīvojumi, izjūtas un sajūsma ieviļņo un sajūsmina lūkoties tajās pašās žilbinošās tālēs, — tie izgriezumi iz steigā rakstītiem, nepārlabotiem progresīvu avīžu ievadrakstiem. Bet, ja tuvāk ieskatāties šajā progresīvajā deklamatorā, tad redzat, ka viņam «tumšas, dedzīgas acis, melnas, mazas ūsiņas, kupli, rudi mati un sārta, saulē nodegusi seja», dzirdat, kā viņš pie reizes čigānu Līziņai «mēģina arī ieskaidrot, kas ir mīlestība», kā viņš sasparojas pretī ļauniem ļaudīm un solās: «Pār maniem trūdiem tikai viņi to varēs ņemt!» Kā viņš citreiz iet ciemos pie «Elzas... mazas sārtvaidzītes» un citreiz pie Almas, kam «acīs staroja kā uzvaras prieks, bet ap sārtajām lūpām rotājās draudzīgs smaids». Tad vairs neparko nevar ticēt, ka tas ir progresīvs deklamators; un viņš drīzāk izskatās pēc kāda Voldemāra Eliāsa vai Mežsargu Ernesta romānu varoņa. Patiesībā šāds sabiedriskās mākslas diletants ir viss un nekas. Viņš savā frāžu maisā visos pagalmos lasījis, visos stūros krājis. Lai sargās, ja viņam tas reiz spruks vaļā! Ja patlaban tautiskā romantika bijusi modē — šis mūzas dēls būtu romantiķis, naturālisma laikā — naturālists un tā tālāk. Apbrīnojama «daudzpusība» galvenā kārtā atšķir sabiedrisko diletantu no «vienpusīgā» sabiedriskā mākslinieka. Bet sabiedriska sikšņošana ir daudzkārt pretīgāka un kaitīgāka nekā viņējā, tautiskā. Tautiskajiem censoņiem māksla bij vajadzīga atpūtai un goda mielastu piedevām; tagadējā sabiedriskā cīnītāja šķira bez mākslas nevar dzīvot kā bez maizes un ūdens. Lāčplēsis nevar uzva-

rēt, ja daile — Spīdola viņam neiet palīgā. Bet tad viņam jāuzmanās, vai tā ir īstā Spīdola, kas viņam teicas palīdzēt, vai īstā vietā nepasniedz viņam apsudrabotu koka zobenu.

Laikam sakarā ar sabiedrisko slāņu pārsvēršanos un idejisku spēku samēra pārgrozīšanos stāv latviešu d r ā m a s piepešais uzplaukums pēdējos gados. Uzplaukums — kaut arī tikai kvantitatīvais. Agrāk desmit gados neiznāca tik daudz lugu kā tagad vienā pašā. Agrāk pa visu Latviju gadā nesarīkoja tik daudz teātra izrāžu kā tagad vienā nedēļā. Šķira, kas patlaban iet sadzīves kustību priekšgalā, ir aktīva, cīnītāja — cīņā viņas dzīvība. Rakstniecības dramatiskā nozare rīkojas ar aktīviem, dzīviem tēliem — cīņa ir drāmas pamata principā. Vai sabiedriskais smaguma punkts pārvietodamies tādi nav arī rakstniecības smaguma punktu pārvietojis no lirikas drāmā? Ir beidzamā laikā radušās dažādas drāmas, kam patiešām augsta, līdz šim latviešu rakstniecībā nepieredzēta dramatiskas mākslas vērtība. Bet vēl vairāk radies viņām pakaļdarinājumu un citu, pavisam nevērtīgu dramatisku «ražojumu». Gandrīz visi latviešu liriķi sākuši lugas rakstīt. Parādījušies skatuvei nodomāti gabali, kur drāmas nav vairāk kā tikai virsrakstā. Nedēļām reklamētas pilnīgi nedramatiskas lugas, sak: jaunas, smukas dekorācijas; autors pats čakli piedalās mēģinājumos un arī pirmizrādi pagodinās ar savu klātbūtni, iet jau tīri brangi utt. Ja autors ir skolotājs, tad izrādē sanāk viņa skolnieki un skolnieces: aplausi, uravas, izsaukšana, lauru kronis ar platu lentu... Lai arī otrā izrādē zāle tukša un luga jānoņem no repertuāra, morālisku «gandarījumu» autors guvis, un varam būt droši, kā drīz viņš atkal būs klāt ar jaunu «lirisku drāmu». Tāds paraugs ir ļoti ierosinošs. Pēdējie neprašas ražo gadā pa divi lugas, kas nemaz nav izrādāmas un ko neviens arī neņemas izrādīt. Bet lai pamēģina kāds šiem kungiem ieskaidrot, ka viņu «drāmas» nav drāmas un viņi paši nav dramatiķi!

Dramatisko diletantismu ārkārtīgi sekmē daudzās teātra izrādes uz laukiem. (Tur notiek pat tādas lietas, ka «pārprot» autoru un visu lugas ideju apgriež otrādi.) Arī Rīgas vecajam teātrim nenoliedzami nopelni. Diletantiska pati, arī latviešu drāmas un teātru k r i t i k a uzcītīgi strādā diletantisma labā. Ja luga izkrīt cauri, viņa steidzas mierināt sasāpināto autoru, sak: liriska drāma, tādēļ viņai uz skatuves nebij lielu panākumu, bet kā dzejas darbs — utt. Ja izrāde cik necik izdodas, tad viņa pamatīgi apraksta plaukšķināšanu un citas ceremonijas, kam ar drāmu pašu ļoti maz sakara. Visu reakcionāro pilsonisko laikrakstu, t. i., latviešu laikrakstu vairuma kritika ir tipiska kliķes kritika, kuru nosaka simts dažādu apstākļu un apstāklīšu. It sevišķi latviešu drāma vēl ir audzināma. Bet latviešu drāmai jāaug līdz ar to šķiru, kas visu un arī mākslu ceļ uz augšu. Birģelības dienestā esošie teātru referenti nav spējigi izprast māk-

slas, it sevišķi dramatiskās mākslas sociālos pamatus. Diletanti paši, viņi sekmē diletantismu un audzina diletantus. Ārkārtīga mākslas nesaprata, estētikas elementārzināšanu trūkums rēgojas pretī arī no pārējās pilsonisku laikrakstu priekšlasījumu u. c. kritikas. Ko jūs sakāt, piemēram, par šādu nesamaksājamu teikumu: «Katrs, kas mēģinājis izskaidroties estētiskajā literatūrā, labi zin, kāds piedauzības akmens ir šis jautājums priekš estētiķiem-teorētiķiem, tādēļ ka, no vienas puses, abas šīs parādības izrāda tik ļoti līdzīgas darbības, bet no otras, estētiskās novērošanas pilnīgi nelīdzinās šim gadījumam.» Skaidri redzams, — šis putrojuma (tulkojuma) autors burtus pazīst, bet kopā salasīt neprot. Un tomēr viņš nāk latviešu laikrakstā citus mācīt! Un kā jūs sapratīsiet mākslas uzdevumu, ja ticēsiet pazīstamā latviešu dzejnieka un kritiķa apgalvojumam, ka «mākslas dzejas vienīgais uzdevums — darināt jaunai dzīvei jaunu, nevīstošu vainagu»? Tā taču tikpat satura tukša frāze, cik domu tukša bijusi rakstītāja galva. Un daudz mums tādu rakstītāju, pārāk daudz. Varētu viņiem ieteikt nemācīt citus, neskaidrot citiem, bet pašiem mācīties un skaidroties. Bet ko tas līdzēs! Diletants nevar nekā sevī paglabāt: viņam jāraksta — tā jau ir viņa nelaime.

IV

Pretenciozais diletantisms, diletantisms *en gros*, diletantisms kā profesija ir mākslas ļaunākais ienaidnieks, tāpēc nesaudzīgi apkarojams un nīdams laukā. Parazīta tītenis, viņš no apakšas līdz augšai aptinas mākslas stādam, līdz zaru galiņiem apslēpj to savām platajām, gļēvajām, novītušu dzīslu cīpslotām lapām. Nepieradusi acs redz tikai viņu un viņa tukšos ziedus, bet nemeklē, pie kā viņš turas. Viņa stīgas ir samezgloti līkumotas un viegli saista arī vientiesīga, ziņkārīga cilvēka interesi. Viņa līnijas salauzītas un sakrustotas, ātri mainīgu, kinematografisku iespaidu gaumei piemērotas. Viņa krāsas spilgtas un brēcošas, mākslas nepratēju patikai aprēķinātas. Predestinētais diletantisms nespēj un negrib pacelt un izkopt neizglītotā pūļa mākslas gaumi. Viņš pats nolāpj lejā pie tā, piemērojas, pabaista tā tieksmes mākslas neceļā un barbarismā.

Lai spētu audzināt, lai pats augtu, viņam būtu jātveras pie dzīves: jo tikai līdzi dzīvei, līdzi spēcīgiem, augotiem sabiedriskiem fenomeniem diletantisms visos laikos ir izaudzis sev pāri, ticis par mākslu, kam ievērojama sociāla nozīme. Latviešu diletantisms tāds nevar būt, tādēļ ka viņš ir tipiski birģelisks diletantisms. Cik tālu viņš spēj sniegties un cik tālu sniedz viņa apvārksnis, — nav dzīvē nekā lielāka, augošāka, ierosinošāka. Viņa matrona-šķira pamazām grimst — garīgi un sabiedriski, — un līdz ar to jāgrimst viņam pašam. Un, ja viņš, pie spēcīgiem

mākslas paraugiem tverdamies, domā tikt uz augšu, tad tur atkal tikai redzam veltas, bērnišķīgas tīkas — diletantisma raksturīgu īpašību. Īstas mākslas saturs allaž ir no dzīves. Īstam mākslinieka paraugi der tikai kā vadītāji sevis paša iekšējās atrašanas ceļā un savu īpatnēju vērotāja un veidotāja spēju izkopšanā. Latviešu rakstniecības diletants no pakaļmēģināmā rakstnieka ņem tāpat tēlošanas veidu, kā saturu (vai arī vienu no viena, otru no otrā — kas vēl ļaunāk).

Jau sistemātiski apmiglodams neizglītota lasītāja mākslas sapratu, latviešu diletantisms strādā visai nemorālisku darbu. Bet, atvilkdams viņa interesi no dzīves, pabalstīdams viņa neizkoptās daiļuma tieksmes seklas, dūņainas literāriskas romantikas peļķē, viņš padara neattaisnojamu sabiedrisku noziegumu. To nevarētu sacīt, ja viņš palicis savā šķirā, savējiem ražojis vielu vieglai laika pakavēšanai. Bet noziegums sākas tad, kad viņš, pēc savas dabas tipisks sīkpilsonis, pie pilsonības galdiem sēdēdams, mēģinās darba tautai stāstīt «par strādnieku šķiras apspiesto dzīvi, par viņas lielu un vilinošu nākotni». Viņam sveša šīs šķiras dzīve, vēl svešākas viņas nākotnes izredzes. Viņš vārsta nodeldētas frāzes, klabina tukšas, nevērtīgas retorikas riekstu čaumalas, nodeldē, noviļā šīs šķiras aso apziņu, nomalda viņas dzīves tieksmes uz tiem pašiem seklajiem literāriskas romantikas ūdeņiem. Darba tautas ideja necieš frāžu žņaugus. Reizēm viņa dzirdas mutuļojoša viesuļa brāzienos, reizēm — tāla pērkona dunoņā, reizēm kā sīks sila putniņš dzied zara galā, reizēm kā rasas dimants viz pie zāles stiebra. Tūkstošējādu viņu darba tauta redz un dzird savu lielo mākslinieku darbos; tikai tādēļ viņa to uzņem sevī dziļāk, saaug ciešāk ar to, ka visi tūkstoši veidi jaunās skaņās pauž to pašu veco dziesmu. Birģeliskais diletantisms cenšas uz to, lai šo lielo ideju iežņaugtu vienā pašā viegli aptveramā, parocīgi lietojamā frāžu formulā. Sabiedriskās idejas parazīti rakstniecībā ir tie kaitīgākie. Viņi nāk no vecās, grimstošās pasaules un kavē jaunās augumu. Buržuāziskās dekadences slimību baciļus viņi cenšas piepotēt jaunās, proletāriskās mākslas organismam. Frāze — ar šo vārdu apzīmējama buržuāziskās mākslas nīkulības vispārējā daba. Aiz tās slēpjas idejiska niecība un iekšējs tukšums — sirds slimība, bāluma kaite, hroniska neirastēnija. Nenovēršams vecuma nespēks izmanāms visā buržuāziskā mākslā. Tādēļ viņa reizēm tik pārāk skaļa. Tādēļ vienmēr tik skaļi arī sabiedriskās mākslas plaģiatori. Viņi tie, kas visstiprāk kliedz par sabiedrisko netaisnību, varmācību un postu, viņi visspilgtākām krāsām glezno tās «žilbinošās tāles». Bet tā ir tukša muca, kas tik dārdoši skan. Īstās, idejiski pārliecinātās darba tautas spēks ir kluss, klusumā audzēts, izkopts un organizēts, samērā klusa būs arī viņas patiesā māksla. Bet sabiedriskās sajūsmas imitatori to nesaprot, tādēļ ka nesaprot pašu šo darba tautu, ne viņas augstāko ideju.

Sabiedrisko frāžu kalēju un žilbinošo krāsu malēju kaitīgums sniedzas tālāk, nekā no pirmā acu uzmetiena liekas, — pāri rakstniecības lokam dzīves sīkumos dziļi iekšā. Ārējā dzīve tagad ir kā dzelzs stīpām nostīpota. Toties dzīvai, rosīgai darbībai vajadzētu attīstīties iekšienē. Un, iztālēm nolūkojoties, patiešām arī liekas, ka latviešu sabiedriskā dzīvē notiek moža un kulturāli auglīga darbība. Biedrības, priekšlasījumi, teātru izrādes, bibliotēkas, koncerti, dzejas — dzejas veseliem vezumiem... Bet viss tas īstenībā ir tikai kas ārējs, ir tikai līdzeklis sabiedriski idejiskiem un mākslinieciskiem ierosinājumiem. Tam vajadzētu būt tikai līdzeklim, bet patiesībā tas izvērties par nolūku. Paprasiet, kādēļ tiek sarīkots lielais vairums teātra izrāžu? Kādēļ tie paši, kas Mārtiņu vakarā spēlēja «Kāzas Zoslēnos» un rekrūšu atvadīšanās svētkos «Lenori», ziemsvētkos izrāda «Balsi un atbalsi»? Vai viņu sabiedriskās dziņas un mākslas gaume tik īsā laikā tik pamatīgi grozījusies? Nebūt ne: viss palicis pa vecam. Viņu «publika» kā agrāk grib patīkami laiku pavadīt, tai vajag pie kā acis pamielot — izrādāmās lugas idejiskais saturs viņai nepieejams un, ja pieejams, tad vienaldzīgs. Tikpat vienaldzīgs tas arī pašiem izrādītājiem. Tikai spēlēt — lai ko. Lai kā, bet ieinteresēt un pievilkt pēc iespējas vairāk apmeklētāju. Plašajai publikai diletanti sistemātiski iznīdē mākslas sabiedriskās nozīmes atziņu.

Izrādīt, spēlēt, rakstīt — tādas ir mākslas diletantu dziņas. Tās ir tik spēcīgas dziņas, ka daudzreiz pārmāc visu. Varētum saprast, ja tās parādītos tikai sīkpilsoniskā inteliģencē un pusinteliģentu slānī: sabiedrisku ideālu nabagā, sajūsmas tukšā buržuāzija nespēj ierosināt uz pozitīvu, reālu darbību, kaut cik jūtīgākam indivīdam nav citur kur patverties kā vienīgi mazvērtīgās, neauglīgās liriskās refleksijās. Sabiedriska mākslas kritērija nav viņā pašā, nav arī viņa tuvākai apkārtnei — viņam pilnīgi brīva kuģošana plašajā, seklajā diletantisma dīķī. Bet, ja arī pašā darbaļaužu šķirā pārmērīgi aug liriskas producēšanās kāre, tad tas nav tik viegli saprotams. Zināms, zem reakcijas sloga cilvēks ar varu tiek spiests vientulībā, sevis vērošanā, pasīvā apkārtnes izjūtā, pagājušā atmiņās un neskaidrās, bailīgās nākotnes jausmās. Taču spēcīgas darba tautas cīņas gars nav nospiežams. Zem pelniem ogles vēl baltāk kvēlo. Nav tik biezu sienu, kas īstu darba cilvēku atšķirtu no otra, tuvu radniecīga, kas viņiem abiem un visiem liegtu tomēr vienoties klusā, kopējā darbā. Bet latviešu strādnieku šķirā milzum daudz puszemniecisku cilvēku, kas iet tikai tad, ja dzīves ārējais spēks viņus rauj līdzi. Kad tas atslābst, aug viņu iekšējais nespēks. Viņi noslīgst gļēvā, rezignējošā gurdenumā un citus velk sev līdzi. (Vispār vieni paši viņi nevar ne celties, ne grimt.) Pārāk pesimistiski un drūmi ir viņu tagadnes novērojumi. Pārāk nejaušas, nepamatotas, pārāk spožas viņu nākotnes izredzes. Viņi nav no klu-

sās, spēcīgās likteņa locītāju paaudzes. Diletantiskā laikrakstu un atsevišķu krājumu beletristika viņus aizved neceļā. Nekas nav tik lipīgs kā pantu taisīšanas sērga. Ar to saslimis, strādnieka cilvēks vairs nedomā par savas vājās pasaules atziņas izkopšanu, nedomā par to, kā sabiedrībā ar citiem cīnīties pret to dzīves svaru, kas arvien smagāk un smagāk gulst uz pleciem. Un, kad, fabrikas svilpim atskanot, kad darba dienai beidzoties, tiek svabads, viņš sēstas pie papīra lapas, lai neveikliem, darbā sasprēgājušiem pirkstiem rakstītu neveiklus pantus, kas viņam pašam liekas ļoti ievērojami, bet citiem gluži vienaldzīgi. Šo rindu rakstītājam pēdējā laikā ir bijusi izdevība iepazīties ar vairāku šādu proletāriešu, dzejnieku-diletantu mēģinājumiem. Tie ir interesanti, vēl interesantākas pavadošās vēstules. Tā, piemēram, kāds lauku skroderis raksta, ka viņam «tāds mazs krājumiņš klusībā pašsacerētu dzejolīšu», ko viņš nu nodomājis nodot drukai. Pieliktos paraugos kā gandrīz visos tamlīdzīgos ir šur tur noklausītas frāzes par smacīgām cietuma telpām, par spirdzošu gaisu, saulainiem kalniem utt., tikai ne mazākās dzejas pazīmes nav. Cik daudz laika gluži velti un nevērtīgi izšķiests! Ar lirisko diletantismu nesaslimis, šis pats cilvēks varēja būt visai derīgs loceklis savā sabiedrībā un veikt daudz sīka, bet tomēr svarīga un nepieciešama darba. Dzejnieku mums patlaban jau tā atlikulikām, bet sabiedrisku darbinieku pārāk maz. Kāds cits, pilsētas strādnieks, aizkustinoši vaļsirdīgi stāsta, ka viņš 27 gadus vecs, ka viņam jau sava dzimta, ka viņam izmisumā vairāk reizes jau uzmākušās pašslepkavības domas. Tikai pārliecība par savu dzīves (t. i., dzejnieka) uzdevumu viņu aturējusi. Ārkārtīgi nepatīkami tādam sacīt patiesību, bet citas izejas taču nav. Pats no sevis rodas jautājums: vai tad patiešām tikai mazvērtīgos liriskos pantos var patverties no dzīves grūtībām? Mēs, profesionālie dzejnieki, pa lielākai daļai esam palikuši tiešai, aktīvai dzīves cīņai mazderīgi. Mūsu darbs prasa tik daudz sevis un citu novērojumu, tik daudz vientulīgas pārdomas — mums paiet tik daudz laika mācoties, salīdzinot, stilu meklējot un izstrādājot, ka ikkatra diena par īsu un viss mūžs par ātru. Bet tomēr mums daudzreiz prātā sviest spalvu kaktā un uz galvas mesties dzīves virpulī. Un no turienes tik daudzi tiecas laukā — vientulībā sapņot un dzejot...

Īstenībā — no turienes jānāk jaunās, nākotnes mākslas darbiniekiem. Mēs esam tikai iesācēji, tikai ceļa sagatavotāji, mums apsolītā zemē neiekļūt. Īstā darba tauta vēl ir pārāk maza. Bet viņa ik dienas aug — plašumā un dziļumā. No dziļumiem izcelsies atsevišķi mākslinieciski indivīdi, kas spēcīgā, īpatnējā skaņā varēs atbalsot sava kolektīva sirdspukstienus. Viņiem būs bagātāks piedzīvojumu un pārdzīvojumu krājums nekā tagadējās

sīkpilsoniskās inteliģences dzejniekiem, vajadzēs tikai laika un iespējas izkopt savas tēlotāja spējas. Piedzīvojumi jau būtu arī tagadējās sabiedriskās mākslas diletantiem. Bet viņiem nav laika mācīties, nav līdzekļu tikt pie vispārējas un māksliniecisku izglītības. Māksliniecisku darbs aizņem visu cilvēku. «Ar rakstniecību nodarboties» pa vaļas brīžiem var katrs, bet vaļas brīžu mēģinājumi nav tūliņ drukājami un ar skubu «tautai» sniedzami. Rakstnieka darbs vairāk nekā katrs cits ir sabiedrisks darbs. Tādēļ viņam vairāk nekā katram citam jāsargās pelavas vest tirgū, jāsargās sabiedrību sēnalām ēdināt un pieradināt pie sēnalām. Jo tikai tīri mākslas graudi dod augošam sabiedriskam organismam dzīvības spēku.

Andrejs Upīts

«Domas», 1912. g., Nr. 1 (52.—55. lpp.), 4 (379.—384. lpp.), 6 (605.—610. lpp), 10 (1075.—1079. lpp.).

«TĀLO NOSKAŅU» PIRMIE 10 GADI

Šā gada maijā paiet desmit gadi, kad iznāca Raiņa pirmais dzejoļu krājums.

Dažādi ir literāriski darbi un dažāds viņu mūža garums. Ir mums bijušas par nemirstīgām izslavētas grāmatas, kuru nemirstība nav ilgusi ne desmit gadu. Un atkal citas, kuras pirmajos desmit gados tikko sākušas dzīvot, kuru vērtība un spēks šādā laikā tikko spējis vispusīgi parādīties, bet vēl nebūt nav vispusīgi novērtēts. Tādas ir grāmatas, kas radušās aiz nenovēršamas, kategoriskas mākslinieciskas vajadzības, kuras nevarēja nerasties, kā nevar nerasties varavīksne, kad lietus straumei saule spīd cauri. Kategoriski mākslinieciskas radīšanas vajadzība ikreiz ir sabiedriskas apkārtnes ierosināta; individuālā skaņa arvien ir tikai radniecīgā kolektīva atskaņa un noskaņa — tikai kā tāda viņa var būt arī īpatnēji vērtīga. Un, ko dzīve ierosinājusi, to viņa nepamet pusceļā. Ar dzīvi dzejnieks vienmēr iet tālāk, atrodas mūžīgā kustībā un pārveidā. Kas dzejniekā iedzimts un augoti iesakņojies, tas attīstās un sazarojas, kas sākumā ievērpts, tas risinās tālāk, sniedzas augstāk, paliek skaidrāks, noteiktāks un spēcīgāks. Un, ja satveram tos mirdzošos pavedienus, kas apzīmē dzejnieka vēlāko dažādo darbu ceļus, ja ejam atpakaļ pa tiem, tad beigās atrodam, ka tie no visām pusēm satek vienā centrā — ka visas šīs mirdzošās stīgas vērpjas no viena zelta kamoltiņa, kurš brīnišķā kārtā nepaliek mazāks, bet, cieši aplūkots, vēl liekas arī pats briestam, augam. Tādam zelta kamoltiņam varam pielīdzināt Raiņa «Tālās noskaņas zilā vakarā».

Desmit gados Rainis ir aizgājis tālu. Savos mākslinieciskos meklējumos viņš ir staigājis pa dažādiem ceļiem, dzīvojis dažā-

dīgās dzejas iedomas un izjūtas pasaulēs un mēģinājies dažādos, šķietami svešos izteiksmes veidos. Un tomēr — labāk un ilgāk aplūkodami — visam tam pirmsākumu varam atrast viņa pirmajā meklējumā — «Tālās noskaņās». Dažreiz tikko samanāmi, tikko nojaušami, tikko pazīstami, dažreiz tikai uzminami — tomēr visi Raiņa dzejas elementi te ir atrodami. Augstu vērtēts un vērtējams mākslas darbs, Raiņa pirmā grāmata mūs šajā 10 gadu «jubilejā» interesē vairāk tik kā viņa dzejas primāts. Īsumā mēģināsim pārskatīt galvenos motīvus «Tālās noskaņās» un viņu tālāko noskaņu — dzejnieka vēlākos darbos. Protams, še nav vieta plaši izpētīt katra atsevišķa motīva tālāko veidojumu un variējumu; raudzīsim tikai uzrādīt galvenās līnijas. Liekas, arī tā būs «Tālo noskaņu» kritika un vērtējums, lai arī neparasts.

«Tālo noskaņu» pirmizdevuma sākumā stāv dzejolis par dziļo ziemu, par dzejnieka trimdu, par s v e š n i e c ī b u un dzimtenes i l g ā m, kurās tvīkst dzejnieka dvēsele. Uzšķirot astoņi gadi vēlāk iznākušo krājumu «Tie, kas neaizmirst», tur atdrukāts «Tālo noskaņu» dāvinājuma pantiņš «Daudz simtu jūdžu tālumā», un tajā ieliktā doma, tajā ietvertā jūsma paplašināta septiņos jaunos pantos. Jauni pārdzīvojumi ir gājuši pār dzejnieka galvu, ilgu motīvs ir palicis plašāks un dažādīgāks. Svešniecības smagākas un spiedošākas. Pa gadiem ilgu ogles uzkvēlojušas baltākas. Bet tomēr tās ir tās pašas, kas nespodri blāzmoja vētras priekšvakarā aiz apmiglota loga. Dzejolis minētā krājumā nav vienīgais. Līdzīgi atrodami «Vēja nestās lapās» u. c. grāmatās. Var taisni sacīt, šis dzimtenes ilgu motīvs ir tas pastāvīgākais Raiņa dzejā. Tas neizpaužas vienīgi atsevišķos, noteiktos dzejoļos un pantos, bet kā stiprāks vai vājāks mirgojums saskatāms veselās nodaļās — Raiņa dzejas lielākajā un labākajā daļā.

Ar to ciešā sakarā stāv Raiņa tieksme uz s e n a t n e s t e i k u motīviem. Iztvīkusi, svešniecības slāpēta sirds iedomā nevar šķirties no dzimtenes. Sasāpējusi acs viņu mūžam skata trejkrāsainā saulītē. Romantiskā mirgojumā paceļas dzimtenes pagātne «Tālo noskaņu» «Senatnē». Caur un cauri romantiski skan «senā dziesma jaunās skaņās» — «Uguns un nakts». Jaunā dzīvībā atmost senatnes teiksmu pasaule «jaunības traģēdijā» «Indulis un Ārija». Tā ir raksturīga trimdinieka dzeja, kas atrodama Raiņa senatnes tēlojumos, lirikā un drāmā. Visīstākais, patiesīgākais no dzejnieka tiešās dzīves apstākļiem un pārdzīvojumiem izritējis motīvs. Ar trimdinieka dzīves apstākļiem lielā mērā izskaidrojama n a c i o n ā l ā n o s k a ņ a sociāldemokrātiska mākslinieka darbos. Liekas, ar gadiem pieaug un paliek stiprāka mīlestība pret «jauno dienu zemi». Dzejnieks var ar lielu sirsnību pieķerties vienkāršam tautas pasaku motīvam par

diviem gudriem un trešo dumjo brāli un lielas sabiedriskas idejas ieveidot tautiski īpatnējos «Zelta zirga» tēlos.

Romantisko skumju un ilgu saspriegums atrod izeju romantiska atsvabināj uma jausmā. «Tālo noskaņu» «Karaļmeitā» simbolizēta latviešu tautas vēsturiski verdziskā pagātne un viņas atmoda un augšāmcelšanās nākotnē. Karaļmeita modīsies, un augšāmcelsies nogrimusī pils. «Ugunī un naktī» šīs romantiskās jausmas ietvertas plastiskā veidā. Tur ne tikai jūtam un jaušam, bet sadalītās jūtas redzam ieveidotas plastiskos, dzīvos tēlos un tēlojumā. Redzam Lāčplēsi cīnāmies ar velniem un pūķiem, uzmodinām karaļmeitu un nogrimušo Burtnieka pili atkal izceļam dienas gaismā. «Tālās noskaņās» tikai dzejnieks pats vēl nojauš, ka Karaļmeita audīs jaunas gaismas audus zibens metiem un varavīksnas audiem. «Ugunī un naktī» to visu tauta skata — «Kā viena saime cilvēce līgo». To pašu tālāk izveidotu un plastizētu motīvu vietumis varam saskatīt arī «Indulī un Ārijā» un «Zelta zirgā». Bieži tas ieskanas arī vēlākās lirikas krāsainos pantiņos.

Tomēr visa šī senatnes romantika ir tikai atjaunots ietērps tagadnes dzīves tēlam, tikai izmeklēts, dzejnieka psihikai pieskaņots līdzeklis vecajiem, pazīstamajiem veidiem izcelt un padarīt apjaušamu jaunu saturu. Zīmīgi, ka šī senatnes romantika «Tālās noskaņās» aizņem samērā tik visai niecīgu vietu. Tālumā un trimdā dzejnieks allaž stāv nepārtrauktā sakarā ar savas dzimtenes tagadnes dzīvi. Tagadnes vērojumi un tieksmes laužas cauri un pārmāc pagātnes romantisko mirdzumu. No plašās, neskaidrās romantisko teiku, jausmu un paredzējumu pasaules Rainis drīz atgriežas tagadnes piekvēpušā gaisā. Un tur viņš vispirms redz to gļēvo, bailīgo, nedzīvo, ko vajag tik satīras pātagām šaust. «Tālās noskaņās» Rainis vispirms mūs ieved pilsonisko statuju-karikatūru galerijā, rāda pilsonisko «labdari», «godīgo pilsoni», «filisteri», «prātīgu tēvijas mīlētāju», «miera ļaudis». Ar gadiem šī galerija paliek arvien plašāka un plašāka. «Vētras sējā» dabūjam redzēt vēl «godīgu liberāli», «filistri aprīlī», «ķīniešu priesteri», «veco rupuci» u. c. «Vēja nestās lapās» jau ir vesela epigramu nodaļa ar moto: «Kad neder sajūsma kā ierocis, lai nāk tad satīra un kritiķis.» Kas apzinīgi dzīvo tagadnes dzīvi, tam viņa vispirms jākritizē. Tam viņa jānostāda pret idejisko fonu, lai jo gaiši tiktu redzamas viņas nepilnības. Neviens nav spējīgs karsti mīlēt, iepriekš dziļi nenīdis. «Tālo noskaņu» satīra sākumā ir sajūtama kā klusu, graužošu sāpju caurstarots, atturīgi pesimistisks smīns. Tā ir vētras priekšvakara, priekšnegaisa sutoņas satīra. Reizēm tā parādās arī kā labsirdīgs, romantisks humors par bērnišķo «tautisko» sajūsmu, par bezsaknes «tautiskām» idejām un tieksmēm («Pusideālistā»). Dzīvei augstāk ceļoties, Raiņa dzejā ieskanas sar-

kastiski smiekli. Bet ar vētras brāzieniem svelpj viņa niknā, nežēlīgā pātaga («Vētras sējā» u. c.).

Satīra un sarkasms apzīmē tikai vienu, kaut arī diezgan ievērojamu momentu Raiņa dzīves izjūtā. Viņš labi redz, ka atsevišķās parādības par sevi nav tas svarīgākais, ka atsevišķie nejēgu, glēvuļu un nekrietneļu tipi vien ne par ko nav atbildīgi, ne vainojami. Sabiedriskā redzē asināta acs spiežas cauri dzīves virspusei un saredz tos dziļumus, uz kuriem viss balstās, to sakni, no kuras izaug viss ļaunums. Tā nav tik vienkārši ar ideālu sajūsmas spēku izraujama, ne ar satīras kapli izcērtama. Visa zemes miesa ir pilna viņas sūcēju-žņaudzēju šķiedru. Jo zeme briest, jo viņas paliek garākas un stiprākas. Tagadnes dzīvi dzīvojošā dzejnieka dzejā sāk skanēt s a b i e d r i s k a i s p e s i m i s m s. «Tālo noskaņu» divas nodaļas — «Zem vientulības tumšzaļiem spārniem» un «Nakts ēnas» — ir tās labākās šajā grāmatā. «Sirds tik grūta», «Jūras vaidi», «Priekš negaisa», «Vēls vakars»... īstenībā būtu jāpārraksta visu šo dzejoļu virsraksti, lai atgādinātu lasītājiem to neaizsniegto un neaizsniedzamo skaistumu, kas plūst no briestošu, aizturētu sāpju pilnās sabiedriski idejiskā pesimisma dzejas. Pa īso vētras laiku tā itin kā apraujas. Piekvēpušais gaiss uz acumirkli atmirdz sarkanos, skrejošos uguņos, ar kuriem vētra sēj savu sēju. Bet atplūdu laikmetā atdzimst atkal. Skan *«Ave, sol!»* lielajās rudens un ziemas alegorijās un it īpaši «Tie, kas neaizmirst» un «Vēja nesto lapu» īsajos, smagu asaru pilnajos dzejolīšos. Vēl pašā pēdējā Raiņa krājumā «Gals un sākums» ir ļoti daudz sabiedriskā pesimisma dzejas. Viņa ir tapusi savādāka, zem jaunlaiku notikumu, jaunlaiku dabas zinātņu un filozofijas iespaida vietumis izvērsusies it kā par tīri individuāla pesimisma dzeju, par tāda pesimisma, kas nemeklē vairs izeju un atpestīšanu kolektīva plašumā, bet apmierinās un sirgst savā šaurā vientulībā, — bet tomēr te ir tikai konsekvences un tālākais turpinājums, sākums — tas visam «Tālās noskaņās».

Individuālais moments ir sabiedriskas dvēseles dzīves nepieciešama sastāvdaļa. Caur savām sāpēm visu pasaules ļaunu nīst, caur vienu paša sirdij mīļu visus iemīļot — tas sabiedriska dzejnieka liktenis. Sāpju novārgusi dzejnieka sirds atspirgst zelta tvaikā, vienkāršā, siltā s i e v i e t e s m ī l ā. Kā silts dvašas vilnis viņa dveš uz ziemā un salā sastingušo sirdi, kā valgans mākonītis pārlaižas pār alkano, iztvīkušo zemi. Gandrīz nevarētu iedomāties, ka tik pārāk nopietns dzejnieks, domātājs un ideju karotājs kā Rainis spēja uzrakstīt tik sirsnīgus, gaišus mīlestības dzejolīšus kā «Tālās noskaņās» «Mazās kājiņas» un «Sīkie pirkstiņi». Un līdz pašam pēdējam laikam — arī beidzamajā lielajā krājumā — Rainim ir vientiesīgai, cilvēciskai mīlai veltīta nodaļa. Bet visskaļāk šis mīlas motīvs izskan «Indulī un Ārijā», ko sauc par mīlestības augsto dziesmu latviešu rakstniecībā. Tur

viņš ir bezgala sazarojies un atkal neaprēķināmi savijies un sarežģījies, aizņēmis visu cilvēka dzīvi un kļuvis par viņa likteni.

Tā nav mīla, kas atmiekšķē un vīrus padara par bābām. Ne viss mūžs, bet tikai moments, ne viss, bet tikai daļa, ne mērķis un piepildīšanās, bet tikai etaps un līdzeklis. Individuāls stiprums ir vīra pirmā īpašība, tam kalpo visi citi izbaudījumi un pārdzīvojumi. Individuāli stipram jābūt tam, kas grib kalpot sabiedrībai un tautai. Un, ja viņš arī plūdu laikā skrien līdzi kā straumes rauts koks, viņam tomēr jāzin, ka ar savu spēku un pretspēku viņš apzinīgi var veicināt vai kavēt straumes ātrumu. Taču Rainis nav kā skaida atvarā, lai arī viņš savā dzejnieka pazemībā tā dažkārt sevi tēlojas. Viņš ir taurētājs, kas no malu malām vāc darboņus. Drosme un spēks vajadzīgi viņam un visiem. «Pats» — ir «Tālās noskaņās» virsraksts vienam no labākajiem audzināšanas dzejoļiem latviešu lirikā. Zem citiem virsrakstiem šī vienatņa, šīs cilvēciskās vienbūtnes nozīme dažādi uzsvērta un dažādi rādīta visās Raiņa dzejoļu grāmatās. Lāčplēsis, Indulis — jā, pat vientiesītis Antiņš ir šī lielā individuālā stipruma reprezentanti.

Individuāli stiprs cilvēks tikai tad var būt, ja viņš diendienā nešaudās kā vēja svaidīta lapa, ja viņam ir augstāka ideja, ja viņam ir vienīga zvaigzne, kas allaž mirdz pār galvu un rāda ceļu. Augstākai idejai kalpodams, pat tāds labsirdīgs ģeķis un pusideālists netop gluži smieklīgs. Lauztās priedes augstākās idejas kalpībā nesatrun kāpā, bet par kuģiem iznirst iz ūdeņa un griež vētrai krūtis lepni pretī. Augstākai idejai kalpo Lāčplēsis: Latviju-Laimdotu atsvabināt viņa uzdevums, tam viņš ziedo sevi. Augstākai idejai mirst Indulis. Augstākai idejai strādā un dzīvo Rainis pats.

Ikvienu, pat to sērāko un klusāko Raiņa dzejoļu grāmatu nes augstākas idejas spēks. Sabiedriskai atmodai viņš strādā. Šī atmoda viņam tēlojas jau senatnes romantikā un fantāzijas paredzējumos. Gaiši to nojaušam «Tālo noskaņu» «Priekšpavasarā». Pārliecība par šīs atmodas nenovēršamību tik stipra, ka tā kā beidzamais, skaļi spītīgais akords pēc visām sērām, klusām sāpēm un drūma izmisuma noskan pat viņa emigranta dziesmu krājuma beigās (piemēram, «Vēja nestas lapas»). Par «Vētras sēju» nemaz nav ko minēt: tur šis akords viscaur dominē un viss pārējais ir tikai ornamentācija, tikai formas piepinums un izpušķojums. Visi Raiņa lielo drāmu varoņi mirst ar tuvu vai tālu jaušamā pavasara un uzvaras sveicienu uz lūpām. Vientiesītis Antiņš nones no stikla kalna pavasara vedēju princesīti Saulcerīti. Bet vislielāskās alegoriskākās variācijās šis akords dārd poēmā «Esi sveicināta, saule!». Tur pavasara nākšana un tapšana dzejnieka izdomā un iejūtā tikusi jau par kosmisku parādību un tēlota krāšņiem dabas simboliem.

Bet — tas jaunais laiks nenāks, ja ļaudis to nevedīs. Var dzejā salīdzināt sabiedriskas dzīves pavasari ar to, kas notiek dabā. Tomēr starp abiem ir radikāla starpība. Dabas pavasaris nāk pats no sevis, it nekādiem cilvēku pūliņiem nav iespējams viņa gaitu paātrināt, ne kavēt. Sabiedrisko gadalaiku dzimšanu apzinīgā cilvēces daļa var lieliski atvieglināt vai apgrūtināt. Raiņa dzejas lielākais nopelns tas, ka pretim latviešu dabā iesakņojušai kritiskajai pasivitātei viņa sludina apzinīgu aktivitāti. Drosmīgas sabiedriskas cīņas saucieni pirmo reizi atskan «Tālās noskaņās». «Pazudušajā dēlā», «Uz priekšu!» u. c. — visur aicinājums uz rosmīgu, neatlaidīgu darbību: «Ar spēku šauro loku lauzt, ar elkoņiem pret loku spraust.» Pat kurlie šos saucienus varēja sadzirdēt «Vētras sējā». Vārds tapa miesa Raiņa cīņas drāmās. Un pat tajā klusajā grāmatiņā, kura nevienu negrib ne baidīt, ne rūgtināt, kura grib būt tikai klusa rudens dziesma («Tie, kas neaizmirst»), — arī tur galu galā viss nosveras uz apzinīgu, neatlaidīgu cīņu par vienīgo, augstāko ideju.

Ne katram ir šī augstākā ideja, un ne katrs ir spējīgs viņai kalpot. Idejas nevar izvēlēties kā sezonai piemērotu uzvalku. Un cīnīties par viņām nevar katrs velosipēda un futbola cīkstītājs. Ideja ir cilvēka augstāki organiska daļa, un cīņa par to — cilvēka dziļākā, imanentākā tieksme. Un tad — absolūtās augstākās idejas nav; ikkatrai idejai ir relatīva vērtība. Rainis dzīvē ir redzējis tautisko pusideālistu, redzējis arī pilsoniski filisterisko desmitdaļas ideālistu. Vistālāk sniecas mūslaiku proletariāta ideja, tāpēc tā arī ir Raiņa «augstākā ideja». Raiņa dzeja veltīta jaunībai un pamatšķirai — strādnieku šķirai. Rainis pirmais starp latviešu dzejniekiem apzinīgi nostājies uz apzinīgā proletariāta darba un cīņas ceļa. Jau «Tālās noskaņās» viņš nepārprotami saka, ka proletariāts ir tas, kas pasaulē nes jaunu, labāku taisnību, kas jaunu pasauli ceļ virs vecās trūdiem. Paaudze, kas netop veca un kuras vārds ir leģions, — tā veidos un lieks jauno gadu simteni («Jauna gadu simteņa nakts domas»). Skaidri un atklāti skan «Vētras sējas» aicinājums: «Visi lauku putniņi, visi lauku stādiņi, visu zemju vārgdieņi — savienojieties!» Miglainākos un mīklainākos simbolos proletariāta apvienošanās ideja izpaužas Raiņa lielajās drāmās, tomēr nepārprotami dzirdama viņa arī tur aiz visādiem rekvizītu raibumiem un ļaužu pūļu ņudzoklja. Un, lai nebūtu nekādu šaubu, lai birģeliskie atgremotāji paši sevi literāriski izpļaukātu, Rainis savā pēdējā, dziļi prātnieciskā dzejoļu krājuma priekšlapā raksta: «Tev, pamatšķira!» Patiešām, pamatšķiras idejas ir tas sarkanais pavediens, kas velkas cauri visai Raiņa dzejiskai darbībai un saista nedalāmā kopsakarā visus viņa darbus, lielos un mazos, drāmu un liriku — visu viņa dzīvi un dzeju.

Pamatšķiras cīņa Rainim neliekas īsa un ātra. Viņš pārredz, ka tā ir sākusies, un paredz, kā viņa ilgs un risināsies. Tā ir g a r a g a i t a, — to viņš zin jau «Tālās noskaņās». Tā sniedz arvien augstāk, saulei pretī, un mūža galā nav, kas viņai ceļu liedz. Viņš atkal atgriežas pie dabas un viņas nemitīgajā gadskārtu maiņā redz sabiedriskās dzīves mainīgo laikmetu atspulgu. Poēmā *«Ave, sol!»* viņš lieliskos simbolos tēlo sabiedrisko gadskārtu griežus, kuru cēlonis ir visuvarenā, attālinošā un tuvojošā valdniece-saule. Nekas nav galīgs un absolūts; visam tikai pārejoša nozīme savam laikam un savā vietā. Mūžīgs ir tikai nemitīgais ritums — ritums bez apstājas, bez noguruma. Un tāpēc pēdējo dzejoļu krājumu «Gals un sākums» Rainis dziļdomīgi un zīmīgi sauc par «viena rituma dziesmu».

Mēs esam izvārstījuši tikai Raiņa «Tālo noskaņu» aizvērptos, vēlākos darbos nemitīgi tālāk šķetinātos galvenos satura pavedienus. Bet varētum tāpat uzrādīt vēl daudzus sīkākus. Varētum tāpat pierādīt, ka visas Raiņa dzejas f o r m a s dažādības pirmsākumi ir atrodami «Tālās noskaņās», kā no viņa d r a m a t i s k ā s l i r i k a s izaug l i r i s k ā d r ā m a, kā acumirkļa impresijas vēlākos darbos arvien vairāk tveras cietā, p l a s t i s k ā veidā, kā pirmo dzejoļu sajūsmas vibrējumi sāk ieveidoties d z ī v o s t ē l o s, kā vientuļa trimdinieka protestu un cīņas tieksmi sāk uz skatuves simtu skatītāju priekšā izpaust dzīvu tūkstošu ļ a u ž u d r ū z m a s. Vēl vairāk: varētum rādīt, kā vārds top miesa — kā Raiņa dzejas balss atbalsojas latviešu p r o l e t a r i ā t a d z ī v ē, kā dzīvē izaugušas idejas atgriežas tur atpakaļ, dabū k o n k r ē t u i e t ē r p u un stiprina savu šķiru spēkā un izturībā. Bet tas ir lielāks un plašāks darbs un neietilpst gadījuma skicē, kuras uzdevums tikai pieminēt «Tālo noskaņu» pirmo desmit gadu gaitu.

Un, ja pēc otriem desmit gadiem atkal šķetināsim Raiņa dzejas pavedienus, tad droši vien redzēsim, ka pirmējais zelta kamoliņš ir pieaudzis vēl lielāks. Jo vairāk no viņa šķetinām, jo lielāks viņš briest. Jo garāks paliek «Tālo noskaņu» mūžs, jo lielāka šķietas viņu mākslas vērtība.

Andrejs Upīts

«Domas», 1913. g., Nr. 5, 581.—588. lpp.

DZEJNIEKS UN POLITIKA

(PIEZĪMJU LAPAS)

Gustavs Freitāgs kādā vietā izsakās apmēram tā, ka politiķus varot iedalīt tādās pat nošķirās kā dzejniekus. Konservatīvie politiķi, tie esot epiķi, liberālie — dramatiķi un radikālie — liriķi. (Nodalījums par ļevi gan aplams: ja konservatīvie ir epiķi, tad dramatiķi var būt tikai straujie, radikālie, bet liriķos paliek

vidišķie, jūsmīgi lēnie — liberālie.) Ar to ir uzsvērta dzejas un politikas, dzejnieku un politiķu tuvā radniecība. Jaunākā laikā šo divu darbinieku radniecība tiek vēl vairāk satuvināta — tā satuvināta, ka nemaz vairs neatliek ko runāt par radniecību. Dzejniekam politika tiek uzlikta par pienākumu, dzejnieks un politiķis tiek ieskaitīti par nešķirami savienotiem vienā personā, par vienu nedalāmu būtni. Dzejniekam tikai kā politiķim tiek atzīta arī mākslinieciskū vērtību radītāja nozīme. Saprotams, ka vispirmie tādu atziņu izsaka visaktīvākās, vispolitiskākās šķiras — proletariāta piederīgie. «Mūsu dzejnieki-sociālisti un sociālisti-dzejnieki būs arvien visjūtīgākie savas šķiras locekļi, kuri ne tikvien izpaudīs mūsu straujākās ilgas, bet arī praktiskā dzīvē būs rosinoši un aizraujoši ar savu pašaizliedzīgo darbību,» saka kāds latviešu strādnieks, runādams par to, vai dzejnieks var būt labs sociālists («Tagadne», 1914. g., 8. burtn.). Tomēr jautājums par dzejas un politikas tuvo radniecību, par dzejnieka un politiķa vienvienību vienā būtnē nebūt vēl nav tik skaidrs, ne arī atbilde var būt tik īsa un noteikta. Šis ir viens no svarīgākajiem starp sabiedriskās mākslas jautājumiem, tāpēc der pie tā pakavēties.

Vispirms te nepieciešama skaidrība, ko nozīmē vārdi «politika» un «praktiskā dzīve», jo paši par sevi arī tie nav tik noteikti, kā no pirmā acu uzmetiena liekas. Par visām lietām, kad un kā šos vārdus lietot sakarā ar dzeju? Literatūras, kultūras un politikas vēsture nepārprotami liecina, ka daudzi lieli mākslinieki ir redzēti ārpus sava tiešā mākslinieciskās nodarbības lauka. Daudzi piedalījušies sava laikmeta lielajos notikumos un cīņās, daudzi cietuši un pat krituši cīņas laukā. Nerunāsim par tiem vārdā pazīstamajiem un tikai minamiem senatnes dzejniekiem, kuri vajāti un noslepkavoti tāpēc, ka nebij mācējuši izpatikt valdošo tirānu patmīlai, godkārei un politiskiem aprēķiniem. Minēsim tikai slavenos politiskos mocekļus: Baironu, Petefiju un Ferero un tādus politiskus cīnītājus kā Danti, Vāgneru, Zolā, Gorkiju un Raini. Bez šaubām, daži no tiem savā «praktiskā dzīvē» bijuši tikpat spēcīgi un rosinoši cilvēki, cik spēcīgi un patiesi mākslinieki savā dzejā. Tomēr tie ir tikai izņēmumi, un pat starp šiem izņēmumiem nevar atrast neviena, kurš ar savu praktisko dzīvi un praktiskām mācībām būtu tādā mērā ierosinājis un aizrāvis savu apkārtni un savu laiku kā katras politikas pretinieks un mākslas noliedzējs Ļevs Tolstojs. Kamēr viņš bij mākslinieks, viņu slavēja un apbrīnoja literatūras sapratēji; bet, kad viņš atteicās no mākslas un sāka tieši sludināt savu askētisma morāli un nepretošanos ļaunumam, viņam radās tūkstošiem piekritēju un pakaļdarītāju, dibinājās tolstojiešu sekte, kura vēl līdz šim nav iznīkusi. Te varēs iebilst, ka Tolstojs, arī katru politiku noliegdams, tomēr bij un palika politiķis un, politiķis būdams zināmā mērā un neapzinoties, palika arī vēl dzejnieks. Pret to

nebūtu ko iebilst, ja šādos gadījumos vārds «politika» netiktu it kā nevietā lietots, ja nevietā netiktu apvienota politika un dzeja.

Politika un dzeja ir visai savādi savienojami elementi. Kāda tā politika, kurā minētie un neminētie lielie dzejnieki piedalījušies, cīnījušies, krituši vai mocekļu nāvē bojā gājuši? Pa lielum lielākai daļai mēs viņus redzējām revolūcijās, lielās atsvabināšanās cīņās, sajūsminātu, aizrautu masu vidū vai priekšgalā pašus kā iejūsminātājus un vadītājus vai līdzās lieliem masu vadoņiem, oratoriem-nedzejniekiem. Nedzejniekiem un tomēr dzejniekiem! Jo lielie masu vadoņi un iedvesmotāji vēsturisku saviļņojumu laikmetos ir tie īstākie dzejnieki, kādi jebkad bijuši. Vadoņiem un dzejniekiem kopīgs ideāls, kopīga dziņa: sava laikmeta izrūgušo, pāri plūstošo vielu veidot tajā jaunajā tēlā, ko citi tikai jauš, bet viņi gaiši skata, — izteikt to, kas neizteikts ikkatra krūtīs dus. Dzejnieks vada masu skatīt sevi pašu un savu tēlu, iekalt tā veidu savā sirdī un apziņā; un vadonis vada masu savām rokām cieti veidot jauno tēlu un neatlaisties. Skatīt un skatīto tēlot — tie nav divi procesi, nav pat divi paņēmieni vienā procesā, bet viens un tas pats: dzejiskās veidošanās process. Nekad lieli vēsturiski saviļņojumi nenotiekas pēc iepriekš izstrādātām teorijām, nekad masas nav stingri novadāmas pēc iepriekš uzstādīta plāna. Kur tūkstošu cilvēku spēka, jūtu un sajūsmas strāvas saplūst vienā kopīgā straumē, tur viņa var pārplūst un izgraut iepriekš izrakto gultni, var arī novirzīties sāņus. Momentā, acumirklī apjaust virzienu un formas, kurās tiecas jaunradošais spēks, tas ir tā sauktam masu vadonim un tāpat dzejniekam dots. Abi viņi ir dzejnieki. Bet politiķis īstenībā nav ne viens, ne otrs.

Īstam dzejniekam gandrīz neiespējami būt arī īstam politiķim. Jo kas tad īsti ir tas, ko parasti saucam par politiku, un kad viņa sākas? Sacījām jau, ka lielie masu saviļņojumi nekad nenotiekas pēc stingra, iepriekš izstrādāta plāna. Bet parastās politikas pirmais prasījums ir noteikta programa un negrozāma taktika. Tātad lielos masu saviļņojumu laikos īsteni nevar runāt par politiku un politiķiem. Mēs redzējām, tur vieta dzejniekiem. Kad sabangotais viļņojums norimstas, kad varenā masu straume sāk šķelties dažādās noskaņu un pat pretišķu strāvu šķeltnēs, tad ierodas apķērīgi vīri ar plānu ruļļiem un programu loksnēm, ar mērnieku instrumentiem un stigojamiem mietiņiem. Tad politiķi nosēstas aiz zaļā galda un kārto, un rīko, un sakās vadām un visus apmierinām, un paši pie tam velk labu lomu. Kad sajūsmas rīts beidzas un uznāk praktiskā, pelēkā ikdiena, tad sākas politikas valdība. Politika ir praktiskā politika; viņa ietver «praktisko dzīvi» tā, kā lielākā diametra loks ietver sevī mazāko. Visa dzīve no viena gala līdz otram nav vairāk kā praktiska ikdienas politika. Atsevišķa cilvēka cīņa dēļ maizes kumosa ir politika, kur sīki jāaprēķina savu spēku mērs un iecīnāmā kumosa vērtība, kur

uzmanīgi jāpārliek visi apkārtējie apstākļi un sakarā ar tiem jāietur stingra taktika. Vienas dzimtas locekļu savstarpējā sadzīvē, dažādu ļaužu grupu un pat veselu tautu savstarpējā sacīkstē dažādos sadzīves laukos un pasākumos — visur ir sīkā, praktiskā ikdienas politika, un nekur bez viņas nevar iztikt. Vai dzejnieks var būt arī praktisks politiķis? Vai dzeja arī tikai caur sīko ikdienas politiku tiek par dzeju ar īstu sabiedriskas mākslas vērtību?

Novērojumi, rakstniecības vēsture, mākslas un mākslinieka psiholoģijas pētījumi uz to atbild noliedzoši. Sīkā, praktiskā ikdienas politika, zem kāda skanīga nosaukuma viņa arī nerādītos, ārkārtīgi bieži ir tikai vai nu materiālistiska, egoistiska sīkveikalniecība, izmanīga cirpšanas un apšmaukšanas prakse, vai brēcoša šovinisma un cilvēku ienaida kults. Vai sava laikmeta lielāko ilgu augstākās idejas izteicējam vai sociālo simpātiju izplatītājam-dzejniekam nākas piedalīties šādā praksē un šādā kultā? Vai viņam pēc savas mākslinieka dabas tas iespējams? Uz to nepārprotami atbild tieši piemēri no dzīves un rakstniecības. Sevišķi nemeklēdami, ņemsim to spilgtāko, kas tepat priekšā vai no nesenās pagātnes atmiņā. Vēl jau bieži redz skatlogos rēgojamies pastkartiņas ar pazīstamā Ernsta fon Vildenbruha pazīstamo patriotisko jūsmināju mu Baltijas kultūras trēģeriem un sargātājiem, kurš skan tik bezgala tukši un sāji un mākslinieciski bezvērtīgi — ne vien no pretējā nacionālā viedokļa raugoties, bet arī gluži bezpartejiski un objektīvi spriežot. Un vispār, sīkam tautiskam šovinismam kalpodams, šis apdāvinātais dzejnieks palika par Vācijas lielo junkuru sīko kalpu un kā tāds tikai pāris gadu pēc nāves tiklab kā pavisam aizmirsts dzejnieku pasaulē. Tautiskais šovinisms — tā ir tā politikas nozare, kura visbiežāk pavedina un samaitā dzejniekus. Man patlaban priekšā kāds 1911. g. franču rakstniecības pārskats *(Glaser, Le Nouvement Littéraire)*, un tajā minēti veseli pieci romāni, kuros vai nu «apgaismots» Elzasas jautājums, vai tieši sludināta revanšas «ideja». Tie pazīstamu rakstnieku ražojumi un būtu taču skaitāmi pie literatūras; bet cik līdzīgu tajā pašā gadā nebūs drukāts lubinieku izdevumos un bulvāru avīžu feļetonos. Un satura pārstāstījumus vien jau kauns lasīt — tik banāli, saturā tukši un cits citam līdzīgi šie «viņam», tik nejēdzīgs naids, tautisks aklums un šovinistiska bezkaunība izpaužas viņos. Ne zīmes tur nav no dzejas un nevar būt; dzeja nav savienojama ar veikalnieciskū sajūsmu un egoistiskas sīkpolitikas nolūkiem. Spējīga dzejnieka darbs pārvēršas par beletrizētu ievadartiķeli, par ūdeņainu bezgara un bezspara ražojumu. Kur dzejnieks jaucas tieši ikdienas politikā, tur neglābjami cieš viņš un viņa dzeja — un arī pati politika. Ja viņš ar savu dzeju iet līdzi savai apkārtnei un saviem ļaudīm, tad praktiskās dzīves tracis pārmāc un noslāpē viņa dzejas tramšķienus; un, ja viņš iet pretī savam laikmetam un tā

dabiski izaugušām strāvām, tad viņu pašu atsviež sāņus un noskalo nomalē. Vai tad mums pašiem piemēru trūkums? Atcerēsimies vispirms nelaiķi Rūdolfu Blaumani un viņa slavas un uzpurināšanas himnu Fricim Veinberģim («Pēt. Av.») un vēlāk atkal neveiklo vaļā raisīšanos un paškoriģēšanos («Latv.»). Viņš bij dzejnieks, ne dzīves praktikas sapratējs, viņš nevarēja iedomāties, uz kādām metamorfozām spējīgi tautiski dižvīri. Un tāds ir dzejnieku vairums. Neaizmirsīsim arī šajā vietā mūsu lielo nacionālpolitiķi Andrievu Niedru, kurš ar visu krūti traucās apturēt jaunā laika uzplūdus un ar visu savu žurnālu tika noskalots dibenā. Noslīka dzejnieks, noslīka dzeja, bet iz viņu trūdiem izauga nepievilcīgs tautisks kancelnieks un racionāls lopkopis. Uri nupat mūsu acu priekšā visdaiļākais dzejnieka-politiķa piemērs — Viktors Eglīts. Vēl «tauta» nebij beigusi smieties par viņa Veinberģa-Odiseja un Grosvalda-nobeigta pilsoņa tipa apdaiņojumiem, kad viņš atkal klāt ar jauniem jokiem. Viņa tautiski stiprinātāji «romāni» un par visām lietām viņa laikrakstos izdrukātā slēgtā vēstule Liepājas opozīcijas vēlētājiem galīgi kompromitē latviešu dzejnieku kā politiķi. Praktiskas ikdienas politikas nejēdzība, naivums un apkaunojoši komiska neveiklība tādā mērā vēl nekur nebij redzēta.

Bet nu dabiski rodas aizdomas, ka visi minētie un neminētie piemēri tikai tādēļ, lai pierādītu dzejas un politikas nesavienojamību. Dažam var likties, ka visa šī rakstiņa nolūks propagandēt apolitismu, politisku indiferentismu, atvilkt dzejniekus no dzīves, no dzīvākiem sava laika centieniem. Tas izklausītos visai savādi no tiem, kuri no sākta gala allaž uzsvēruši rakstniecības sakaru ar dzīvi, kas vienmēr nosodījuši dzejnieku atraušanos no dzīves un dzīvām laikmeta kustībām. Šķietamā pretruna izzudīs tam, kas uzmanīgi pārlasīs to, kas augšā rakstīts. Arī tagad mēs nesludinām nekādu dzīves nobēgulību, neatzīstam dzejnieka nošķiršanos individuālās nošķirtības kaktiņā, «tīrās mākslas» valstībā. Ar visiem piemēriem gribējām tikai rādīt, ka, no vienas puses, dzejnieki jau pēc savas dabas neder praktiskas politikas darbā un, no otras, šī pati politika ir dzejai tieši pretīga un kaitīga. Sīkās ikdienas politikas kaitīgumu redzējām tur, kur viņš parastī visspilgtāks: nīkulīgās buržuāzijas nīkstošā dzejā. Buržuāzijas sīkā, intrigu, viltības, nepieēdināmas iemantošanas kāres un nacionāla šovinisma pilnā ikdienas politika arī savus dzejniekus sien pie sīkām lietām, padara viņus mīkstus, niecīgus un nevērtīgus. Dzejnieka fantāzija nav dresēts vai saitē piesiets putns — kā kaijai viņai brīvai jālido pār plašiem ūdeņiem. Bet buržuāzijas, it sevišķi tagadējās latviešu buržuāzijas dzīvē nav nekāda plašuma. Kur visi ideāli tikai labos ienākumos, kur katrs un beidzamais tikai vara kapeiku kāriem pirkstiem tver, tur dzeja nevar uzņemties ierosinātājas un sajūsminātājas vai tikai līdzinātājas lomu. Ja viņa to mēģina, tad viņa neglābjami tiek banāla

un smieklīga. Tur īsts dzejnieks — kā Kārlis Skalbe — var tikai novērsties un vientulībā ziedēt kā nepamanīta ugunspuķe zem smilgām.

Dzeja ir ierosinātāja un sajūsminātāja, — bet tikai tad, ja dzejnieks pats ir ierosināts un sajūsmināts, ja viņš atbalso savas apkārtnes, radniecīga kolektīva sirdspukstus, ja viņš izteic to, kas neizteikts katra krūtīs dus. Dzejai ir vajadzīgs plašums, dziļums un spēks. Redzējām, ka buržuāzijas praktiskā ikdiena saviem dzejniekiem to nevar sniegt. Ikkatra birģeļa krūtīs neizteiktas dus ilgas pēc divdesmit piecu procentu augstas dividendes; dzejas ierosinājumam un spēkam vajag plūst no tālākiem, ne no personīgās, egoistiskas labklājības avotiem. Ja meklējam izejas punktu, no kura dzejnieks var palikt ciešā sakarā ar sava laika un savas apkārtnes dzīvi, kur dzeja un politika nav divas nesavienojamas, pat arī ne šķirtas lietas, tad nonākam atkal tur, kur masu vadoni un dzejnieku redzējām blakus vienādā sajūsmā un darbā. Bet lieli masu saviļņojumi drīz pāriet, un dzīve atslābst ikdienas krastos. Vai tad tikai īsos momentos dzejnieks varētu piedalīties lielos dzīves notikumos un pēc tam viņam būtu bez atbalsta un pieturas jānoslīkst praktiskā ikdienā vai jānovēršas individuālas vientulības kaktā? Tagadējās buržuāzijas dzejniekam, kā redzējām, cita ceļa nav. Bet demokrātijas dzejnieks arī atplūdu laikmetā var būt īsts dzejnieks un īsts politiķis. Demokrātija paliek cīnītāja par lieliem sabiedriskiem ideāliem arī tad, kad maldošie birģeliskie slāņi viņu ar varu spiež uz sīku veikalošanos, grib noturēt ikdienas robežās, kur aizmirstas rītdiena un viņas mērķi. Zināms, ir piedzīvoti tumši reakcijas laiki, kad viss likās atpakaļ ejot un nīkstot, kad māņi likās viss, kas sniedzās pāri personīgai labklājībai un ikdienas valstībai, — kad vispār dzīvē valdīja praktiskā sīkpolitika. Arī demokrātijas lielākā un slābākā daļa tad aizmirst savus sabiedriskos ideālus, savu lielo šķiras politiku. Dzejnieka uzdevums tad ir bez mitēšanās atgādināt un pašam neaizmirst. Varam aizņemties no birģeļiem viņu iemīļoto salīdzinājumu un sacīt, ka dzejnieks patiešām ir priesteris. Lielajā masu sajūsmas un saviļņojuma brīdī aizdegusies svētuguns viņam jāsargā no izdzišanas, jākurina arvien lielāka un spožāka. Jo zemāk slīgtu apkārtne, jo augstāk kalna galā viņam ar to jākāpj, lai vistumšākā naktī būtu redzams tāļš ceļa rādītājs spožums. Protams, arī bez dzejnieka un dzejas demokrātijas sabiedriskā cīņa nevar notikties pilnīgā tumsā. Vairākums var aizmirst reiz saprastos sociālos gala mērķus, bet neapzinīgi, instinktīvi viņš tomēr virzīsies turp. Saimnieciski sabiedriskās dzīves dzinēji spēki, arī pašiem neapzinoties un negribot, demokrātiju tur izcīnītājas un priekšgājējas lomā. Visīsākajam, šķietami mazsvarīgam momentam demokrātijas sabiedriskā cīņā ir savs svars vecās kārtības pārveidošanas un jaunās radīšanas procesā. Arī demokrātijas sīkajiem darbiem ir nozīme, kā lielas

ēkas būvē nozīme ikkatram mazākajam lietojamam smilšu graudam. Gluži tāpat arī dzejiskās radīšanas darbā katrs spalvas vilciens, katra krāsu svītra, katrs kalta kodiens ir nepieciešams lielā, nojaustā tēla veidojumam. Demokrātijas darbs savos pamatos ir tas pats dzejiskas radīšanas darbs. Tāpēc arī demokrātijas praktiskās dzīves un cīņas sīkumi ir dzejnieka vērojumu un tēlojumu cienīgi; pie viņiem dzeja nevar nekā zaudēt no savas «tīrās», īpatnējās estētiskās vērtības. Demokrātijas politika viscaur ir liela, idejiska politika, tā dzejnieku nepadarīs sīku un niecīgu.

Jo ārpus sabiedriskās dzīves un sabiedrisku dzīvi dzīvojoša cilvēka nav itin nekādas vērtības, un tamdēļ nav arī estētiskas vērtības. Jo ciešāk tagadnes dzeja saaug ar demokrātiju un viņas centieniem, jo lielāka kļūs viņas estētiskā un ētiskā vērtība. Bet tomēr ir jāsaka apzinīgai darba demokrātijai: neprasiet, lai jūsu dzejnieki arī sīkā praktiskā ikdienas darbā būtu jūsu rosinātāji un aizrāvēji. To viņi nespēs. Dzīves praktikā uz viņiem lūkodamies, jūs rūgti pievilsieties. Jūs lūkojaties, kā viņi paši dzīvē piepilda to, par ko tik skaisti dzejojuši, — un dažu labu reizi nesapratā un šaubās novērsīsieties.

Jūs būsiet lasījuši, cik loģiski un pievilcīgi dzejnieka tēlotais varonis runā par apzinīgās darba demokrātijas nozīmi un cīņām. Bet nu jūs klausāties dzejnieku pašu kā runātāju un lielās lietas propagandistu uz katedra un sapulcē, palūkojaties viens otrā un paraustāt plecus: tik neveikli un nepārliecinoši viņš nu runā pats, salīdzinot ar viņa tēloto dzejisko varoni. Dzejiskais varonis jums liekas līdz beidzamai cīpsliņai, līdz pēdējam kustienam dzīvs un pārliecinošs darba cilvēks, viņa tēlojums jūs stiprina darba izturībā un sajūsmā. Bet nostādiet dzejnieku pašu atbildīgā vietā, lai viņš savu jauko tēlojumu izved dzīves praksē, un no desmit gadījumiem deviņos viņš pats izrādīsies nespējīgāks par vienkāršu, piedzīvojušu un norūdītu strādnieku. Dzejā tik aizraujoši tēlotas strādnieciski tikumiskas īpašības; bet paša dzejnieka raksturā un privātā dzīvē varēs atrast daudz nepilnību un kļūdu...

Visam tam savs pamats. Par kādiem retiem izņēmumiem nav ko runāt; bet vispārīgi jāsaka: dzejnieks, arī demokrātijas, arī strādniecības dzejnieks, nevar būt labs praktiķis un praktisks politiķis. Strādniecības sīkā darba vērojumi un tēlojumi viņu nepadara sīku un banālu — kādam neglābjami bij jātop birģelības dzejniekam savā šķirā. Bet pats viņš šo darbu padarīs banālu, ja no dzejas pāries uz praktiku. Dzeja un dzīves praktika ir lielā mērā šķiramas lietas. Dzejniekam un dzīves praktiķim ir katram savāda daba; tā paša viena priekšmeta vienādi ieviļņotas jūtas katram plūst uz savu pusi; uz vienu un to pašu mērķi viņi traucas pa dažādiem ceļiem. Dzejnieka darbs ir zināmo ideju ieveidot fantāzijā skatāmā, ticamā un ierosinošā tēlā. Praktiķa —

izvest ideju dzīvē, dzejnieka skatītam un radītam tēlam dot konkrētu, reālu veidu. Vērot un tēlot ir dzejnieka iedzimtais uzdevums; strādāt un izvest — praktiķa, praktiska politiķa. Abi tie ir sabiedriski darbinieki, abi nepieciešami vienam darbam. Dalītās lomās abi zināmā mērā dzejnieki un abi politiķi. Tikai viens caur otru tie īsti dabū savu nozīmi. Strādniecības praktiskie politiķi mums saka: jūs dzejnieki! Jūsu pienākums būt tikpat sirsnīgiem un priekšzīmīgiem praktiķiem, kādi esat dzejnieki. Mēs uz to atbildam: jā — bet tad esiet arī jūs tikpat spēcīgi un cienījami dzejnieki, kādi esat sabiedriski darbinieki. Tas izklausās savādi, vai ne? Bet tikai tāpēc, ka neparasti. Tas nav nekāds joks, bet dziļa nopietnība. Viens prasījums ir tikpat pamatots kā otrs. Bet teiksim labāk skaidri: tikpat nepamatots. Protams, mēs neesam šķirami, viens darbs mums abiem strādājams — mēs esam viena organisma dzīvi locekļi. Varbūt nebūs pavisam aplam, ja sacīsim tā: mēs esam sirds, kas karstas asinis dzen vissīkākās cīpslu cīpsliņās, un jūs esat tās rokas, tas spēks, kas sev un citiem labāku nākotni veido. Vai sirds lai darītu to, kas tikai rokām spējams, — un otrādi?

Dzejnieka cilvēciskā enerģija aizplūst dzejiskos pārdzīvojumos, tēlojumos, sociālās fantāzijas tēlu veidojumos. Un sociāla dzeja, tā jau pati ir ievērojams sabiedrisks darbs — to pavisam aizmirst tie, kas prasa dzejnieka praktisku nodarbību. Ka tomēr kāda daļa enerģijas dzejniekam atliek arī tieši praktiskai darbībai, par to nav ko strīdēties. Bet dzejnieks dzīves, sevišķi strādniecības dzīves praktikā var būt tikai vaļas brīžu volontieris, ekskursants — gandrīz var sacīt — sportsmenis. Viņa galvenais, viņa dzeja viņam neatstāj ne laika, ne spēju piedalīties arī kā izveicīgam praktiķim darbā, kurš viņam tik tuvs un mīļš. Kā katrs cits sabiedrisks darbinieks, arī dzejnieks ir profesionāls tips. Blakus iedzimtām savādībām arī profesija, darbs veido viņa dabu un psiholoģiju. Dzejisks novērojums, iespaids vai sajūsma ir patvaļīgs un neaprēķināms, viņu izpausme, t. i., mākslas tēlojums, neparādās nekādiem proporciju likumiem, nav iekārtojams ne pēc kādiem iepriekš pieņemtiem plāniem un programām. Reizēm sajūsma prasās tūlītēju izteiksmi, reizēm ir vajadzīgs lielāks starpbrīdis, reizēm papildinoši vai pārveidojoši starpiespaidi. Dzejnieka darba gaita ir lielā mērā nejauša, tātad pilnīgi pretišķa praktiska politiķa darbībai. Tagadējam dzejniekam arī nav laika sistemātiskai praktiskai darbībai; ja viņš ir īsts dzejnieks, viņam ir jāstudē, jāpazīst visas pasaules literatūra, jaizpazīst pašam savas spējas un slepenās tieksmes, līdz mūža galam jāstrādā, izkopjot un noskaņojot savu stilu un visus izteiksmes līdzekļus. Tas ir milzīgs darbs, tas aizņem visu cilvēku un sniedz vēl tālu pāri viena cilvēka spēkiem un mūžam. Savādais darbs savādi veido cilvēku. Viss lielais dzejnieku vairākums var domāt, kā saka, tikai ar spalvu rokā, un tāpēc tur

reti atgadīsies labs orators vai publisks propagandists. Dzejniekam negribot vairāk jāpaliek vērotājam un tēlotājam, un nesalīdzināmi mazāk viņš var ar sekmēm piedalīties tieši praktiskā un politiskā darbā. Cik liela izteiksmes starpība tomēr ir starp dvēseles radiniekiem, demokrātisku dzejnieku un politiķi, rāda Jāņa Asara piemērs. Šis ģeniālais cilvēks bij arī dziļš mākslas sapratējs un pazinējs, bet tomēr viņa nedaudzie dzejiskie mēģinājumi ir vāji un bāli, salīdzinot ar viņa kritikām, politiskiem rakstiem un runām. Viņš bij aktīva darba un cīņas cilvēks — dzejnieks darbā, bet ne dzejā. Un taisni kā tāds lielāks nekā desmit dzejnieku, kuri neveikli mēģina arī praktiskā politikā līdzdarboties.

Neauglīgi un nevajadzīgi ir mēģinājumi dzejniekus pievērst praktiskai ikdienas politikai. Praktika no tā iegūs maz, bet dzeja zaudēs daudz. Un tā galu galā īstenā un vienīgā zaudētāja būs kopīgā demokrātiskā lieta. Atkal jau mums pašu dzīvē nav tālu atpakaļ jāmeklē piemēri, no kuriem redzams, cik sīki personīgi, banāli, strādniecības darbam kaitīgi sarežģījumi izceļas, ja dzejnieks neapdomīgi metas politiskās cīņas virulī. Dzejnieks ir liels un gudrs savā dzejas valstībā, bet priekš politiskām distancēm viņam trūkst acumēra, priekš praktiskiem sarežģījumiem vēsa mierīguma, loģiska apsvara un atkombinējuma spējas. Apzinīgās strādniecības cīņā ikviens ir līdzdarbinieks. Lai tie spēcīgākie no aktīvajiem darbiniekiem iet priekšgalā. Lai neviens neiedomājas profesionālus dzejniekus aicināt vai tikai vēlēties par vadītājiem un rīkotājiem praktiskā ikdienas politikā. Tad tikai apjukums un zaudējumi sagaidāmi.

Dzejnieki lai paliek savā dabas nodalītā darba laukā. Bet ar to nav sacīts, ka viss, ko viņi tur dara, ir labi darīts, ka viņi tur var būt bez sabiedriskas un politiskas sirdsapziņas. Dzejniekam jābūt īstam, patiesam pret sevi pašu, tas viņa pirmais un pēdējais bauslis. Strādniecībai tiesības prasīt, lai viņas dzejnieki būtu īsti strādniecības dzejnieki. Protams, dzejnieks nevar būt savai šķirai tikai himnu skandinātājs, vīraka kvēpinātājs un glaimotājs. Vispirmā kārtā viņam ir kritiķa un tiesneša pienākums. Bet kritika vispirms ir paškritika. It sevišķi mūsu dienās sabiedriskam dzejniekam jātur par sevi stingra, nesaudzīga tiesa. Sevi kā dzejnieku tiesādams, viņš nedrīkst aizmirst, ka viņš ir arī sabiedrisks darbinieks un politiķis. Un viņa šķira, viņu kā sabiedrisku darbinieku apspriezdama, nedrīkst aizmirst, ka arī kā tāds viņš ir un paliek dzejnieks. Dzejodams, dzejiski veidodams, viņš ir līdzīgs masu vadonim lielā sajūsmas un saviļņojuma momentā. Bet ar gatavu manuskriptu rokā viņš bieži vien piedalās arī sīkā praktiskā politikā. Jo tā ir politika, ja viņš savu darbu liek iespiest demokrātiskā laikrakstā, materiāli un idejiski pabalsta to un runā tieši uz sava kolektīva, uz savas šķiras piederīgiem. Tā nav demokrātiska dzejnieka cienīga politika, ja viņš

ar savu dzeju iet aplaimot savas šķiras apkarotāju lapu un pakavēt laiku demokrātijas ienaidniekiem. Tā ir nodevīga, netikla politika, kuru neattaisno atsaukšanās uz nezin kādu politisku vienaldzību un neitralitāti.

Tiešā praktiskā ikdienas politikā dzejnieks pēc savas dabas un darba maz var piedalīties. Nevajag prasīt no viņa, uz ko viņš nav spējīgs, — tur nebūs labuma ne dzejai, ne politikai. Bet pati dzeja par sevi jau ir liels un svarīgs sabiedrisks darbs. Ļaujiet, lai dzejnieks savā veidā un ar saviem līdzekļiem piedalās demokrātijas politikā!

Andrejs Upīts

«Domas», 1914. g., Nr. 7, 856.—864. lpp.

TAUTA, LAIKMETS UN MĀKSLA

(PIEZĪMJU LAPAS)

Pa desmit gadu garo atplūdu laikmetu latviešu rakstniekiem un kritiķiem ir gana bijis laika izrunāties un izstrīdēties par dažādiem mākslas un kritikas jautājumiem. Pelēks un sīks bijis laikmets, sīki viņa strīdi. Ap lieliem sabiedrisku ideju un mākslas principu jautājumiem tie reti grozījušies, bet toties biežāk novirzījušies rakstnieku pašu personas šaurā aplociņā, kur tas šķietami svarīgākais — vārdu karā noveikt pretinieku, lai cik vājš tas bijis, noveidot un vispusīgi apgaismot savu patiesību, lai cik nesvarīga tā bijusi. Un «tauta» daudzreiz ir klausījusies un šķitusi svarīgas principiālas cīņas vērojam. Tomēr atskatoties un ieklausoties varam sadzirdēt pāri nenoklustošu pamata balsu šķietami haotiskā sīku skaņu koncertā. Līdz pašām pēdējām dienām tās nav noklusušas un, jādomā, arī turpmāk vēl tik drīz nenoklusīs. Ilgst nejēdzīgais reakcijas laikmets, un līdzi ilgst viņa dziesma. Sēra, vietumis gan arī īsti nikna dziesma par augstāku centienu tukšo laikmetu, par mākslas nīdētāju tautu, par nonicināto, atmesto un aizmirsto mākslu. Pati dziesma vien vairs nevar interesēt. Bet, ja klausāmies viņu kā zināma psiholoģiska stāvokļa izpausmi, ja atejam vēl tālāk pie viņas veidotājiem sabiedriskiem apstākļiem, tad mantojam diezgan daudz. No sabiedriskā viedokļa lūkodamies, labāk saprotam tagadējo rakstnieku ar viņa sērām; un caur viņa sērām dziļāk ieklausāmies tagadējā laikmeta klusu šalkainās, dalītās strāvās. Izmanām, kādos nesavienojamos, dažādīgi saucamos pretekļos patlaban sadalās tas, ko līdz šim apzīmēja ar omulīgo kopus vārdu: tauta, un cik dažādīgas kļūst šo daļu attiecības pret mākslu. Noprotam, ka nav vairs vietā runāt par mākslu vispār, ka rodas sava, tuvāka māksla un kur sāņus paliek cita. Nojaušam, ka vainīga nav vien «tauta» mākslinieka vispārējā necieņā un mākslas negribā, bet vainīgs arī pats mākslinieks, tāpēc ka iedzimtā

vai tīšā stulbumā nav manījis, ka straume šķiras un viņš paliek vientulis uz vientuļas, klinšu apnestas salas. No tagadnes «tautas» un mākslinieka atšķirtības atveras izredze nākotnē, divu milzuma spēku, dzīves un mākslas nešķiramā sadarbībā iecīnāmā dzīves un mākslas zelta laikmetā. Tā cauri sīkiem strīdiem nokļūstam uz lielu ideju un tālu mērķu ceļa. Tāpēc nebūs velti zaudēts brīdis, ko vēlreiz pavadām pie pazīstamām, šķietami mazvērtīgām lietām.

Ierosinājumam pietiks ar pāra zīmīgākiem jaunākiem piemēriem. Tēlnieka G. Šķiltera rakstā «Tauta un māksla» («Dzimtenes Vēstnesis», 1913. g., 188. nr.), starp citu, lasām arī sekošu sūrošanos: «Mums vēl trūkst mākslinieciskas kultūras. Māksla mums vēl nav paspējusi iespiesties tautas miesā un asinīs, tā vēl ir sveša lieta. Tautai nav interese, nav iekšēja dziņa un vajadzība pēc mākslas. Tādēļ (domāts: tāpēc) arī (pie) mums māksla vēl nevar zelt un aizsniegt kuplo pilnību... Tautā vajag degt karstām ilgām pēc daiļuma. Nepielūdzamai gribai pēc ideāla un neaizsniedzamā vajag dzīt un kopot tautu no mākslas daiļumiem celt trepes, kas ved uz debesīm... Mākslas darbus pie mums maz pērk... Mūsu turīgo pilsoņu šķirai, kura tikko nodibinās, vēl nav bijis vaļas izdaiļot un izkopt savu gaumi un patiesi baudīt turības augļus... Strādnieku starpā izplatās mākslai naidīgi uzskati un idejas. Liela daļa sociāli demokrātisko ideju piekritēji atzīst mākslu par bezdarbju rotaļu, bagātnieku baudījumu un nevajadzīgu greznumu. Viņi, utilitārisma vadīti, meklē visur tik pēc praktiska un derīga.» — Tā spriež un tā noraudas tēlnieks G. Šķilters. Dzejnieks J. Akuraters ir daudz karstāks un pārsteidzīgāks. Pēc viņa domām, dzejnieks nav un nevar būt vainīgs; vienīgi vainīgi pie mākslas necieņas ir «tauta» un laikmets. Viņš dusmojas, viņš nikni šķendas rakstā «Laikmets un māksla» («Latvija», 1913. g., 200. nr.): «Tagadējais laikmets ir mākslas pusnakts laikmets... Nevis māksla vainīga, bet pati sabiedrība... Kolektīvisms, cilvēka individualitātes apsmiešana, personas nevajadzība — tāds ir šī laikmeta lozungs un kaujas sauciens... Visur nāvīga vienaldzība, praktiski ideāli, materiālās tieksmes. Nekādas saprašanās, nekādas estētiskās vajadzības ne pūlī (lasi: apzinīgā strādniecībā, sociāldemokrātijā), ne pilsonībā...»

Kā redzat, abiem pilsonisko avīžu rakstītājiem nevar pārmest ne pārāk stingru loģiku domu virzienā, ne sevišķu veiksmi izteiksmē. Viņu raksti gluži tādi, kā piederas pilsoniskiem inteliģentiem, kuri nav gluži skaidrībā par savu stāvokli, kuri instinktīvi kautrējas līdz pašiem pamatiem ielūkoties izvirzītā problēmā, bet kuri tomēr nevar atturēties, savu patiesi sasāpējušo dvēseli un savu neviltota īgnuma pilno sirdi neizkratījuši «tautai» priekš acīm. Lai redz un kaunas. Viens to dara rāmāk, otrs straujāk. Bet ar visu temperamenta starpību svarīgākais paņēmiens abiem

rakstītājiem vienāds: abi tie ar nolūku sit tikpat uz labo, kā kreiso pusi un domājas nostrostējuši «visu tautu». Tie nepieder pie tiem sabiedrības un avīžniecības simplicistiem, pie sešdesmito gadu invalīdiem, kuru iedomā «visa tauta» patiešām vēl rādās kā nedalīts un nedalāms kopums, kā tāda patriarhāla famīlija, kur saimniekam un kalpam un viņu piederīgiem viens darbs un viena maize. Ar uzsvaru viņi nošķir abas pretišķās puses — pilsonību un sociāldemokrātisko strādniecību un tad šausta abas ar vienu rīksti. Pie viņiem atkrīt nepatīkamais uzdevums vēlreiz atkārtot, ka nav nekādas «viskopas tautas», bet pretišķīgās, naidīgās šķirās sašķēlies tautas kopums. Tomēr kopīgā rīkste te tiek nevietā cilāta un vēl vairāk nevietā lietots un desmitiem reižu atkārtots vārds «tauta». Tā ir tīša miglošana un jaukšana. Strādniecībai ir savs un pilsonībai savs sabiedrisks stāvoklis, savas dzīves intereses, sava daba un līdz ar to savas attiecības pret sava laikmeta mākslu un māksliniekiem. Kam nav jākautrējas pašam no savas slepenākās apziņas, kas vēlas īstu, noskaidrotu patiesību, tas runās par pilsonību sevišķi un par strādniecību sevišķi.

Šķiras piederība un simpātijas izpaužas neapzinoties iedomājami sīkos gadījumos un neiedomājami dažādīgā veidā. Vienu un to pašu rīksti abi citētie mākslinieki cilā pār pilsonības un strādniecības muguru; bet palūkojiet tikai, cik mīksti viņa nolaižas uz pilsonības nobarotām miesām un ar kādu niknumu svelpj pret strādniecības kaulaino ķermeni! Savējs savējam allaž tuvāks. Pilsoņu mākslas necieņai Šķilters tomēr vēl atrod aizbildinošu un attaisnojošu dabisku izskaidrojumu: «Caur nemitīgu darbu un centību viņi kļuvuši pie turības. Savu mūžu viņi pavadījuši praktiskos darbos un veikalos, krādami grasi pie graša... Mūsu turīgo pilsoņu šķirai, kura tikko nodibinās, vēl nav bijis vaļas izdaiļot un izkopt savu gaumi un patiesi baudīt turības augļus.» Bet Akuraters apzinīgo strādniecību lamā par pūli un zobojas par viņas lielo ideju. «Pūļam ir vienīgā «lielā ideja»,» viņš saka un nekautrējas pat vārdu «lielā» ieslēgt izsmejošās pēdiņās! Šo kungu cinisms ir sen pazīstams; vienaldzīgs ir kļuvis tas, ko viņi melš par strādniecību un strādniecības ideju. Mēs labāk paraudzīsimies, kas ir viņu pašu birģeliskajā «tautā» un ko viņi no tās var sagaidīt.

Ka gruntnieciski pilsoniskai tautai nav nekādas vajadzības un dziņas pēc mākslas, tur Šķilterim varam tikai piekrist. Pārāk daudz pierādījumu tam nes katra diena. Bet kur, piemēram, mūsu lauku gruntnieku «tautai» tagadējā laikā lai rastos tā «nepielūdzamā griba pēc ideāla», t. i., mākslas ideāla, no kuras viņas mākslinieki viņu neparko negrib atsvabināt? Vispirms jau jāsaka, ka te tāds kategorisks ideālu prasījums var izrosīties tikai paviršа domātāja, tagadējās lauku gruntniecības nepazinēja galvā. Un šīs sabiedriskās domas paviršībai vēl piesaistās klāt vispā-

Andrejs Upīts

rējas filozofiskas izpratas seklums, neapzināta vai tīša neziņa, kas ir sabiedriska griba un sabiedrisks ideāls un kā viņi rodas. Lauku gruntnieku «nepielūdzamā griba» nu jau gadus desmit izpaužas ar augošu, gandrīz vai apbrīnojamu spēku; viņu «ideāls» ar katru dienu tiek redzamāks. Latviešu gruntniecībai patlaban sācies kapitālistiskas saimniecības laikmets. Nepielūdzama intensīvas zemkopības un lopkopības «griba» augdama aug, spīdoši nobarotu, pienīgu govju, pusotra simta dārgu, treknu vēršu un racionāli nomēslotu un izmantotu lauku «ideāls» gruntnieka acīm nenozūd. Tāpat kā sava sešstāvu nama ideāls turīgam pilsonim. Tik daudz arī viņu mākslinieki nojauš, ka tādiem «ideāliem» nav un nevar būt nekā kopēja ar lielas mākslas gribu un ideālu. Bet gluži nemotivēti un velti viņi cer, ka viņu «tautai» kaut kur sāņus izradīsies kādi citi ideāli, kuriem nebūs nekāda sakara ar brutālajām materiālistiskās iemantošanas dziņām. Mūsu laikmeta ideāls nevar būt kaut kāda iedoma, fantoms un fikcija — bet tāpat gan visos laikmetos visas fikcijas galu galā ir dibinājušās uz tīri reāliem pamatiem. Ideālam vajag būt ciešā, nešķiramā sakarā ar sava laikmeta reālo dzīvi. Protams, viņš nav ar roku aizsniedzams, varbūt viņš pavisam nav aizsniedzams, bet tomēr apzināms un konkrēti pierādāms. Ne viņā vienīgā ir lielā vērtība, bet it sevišķi neatlaidīgā «nepielūdzamā» tieksmē pēc viņa. Kur ir gars un ideja, kur tie neparādās šķirti no matērijas un reālās dzīves. Tikai reālajam augot un attīstoties, izaug un jaunas atzares izdzen viņā ieslēptais idejiskais. Uzzied, nogatavo un riņķī apkārt izsēj jaunas sēklas, tā ka beidzot vairs melnas zemes neredz aiz zaļi ziedainā vijuma. Kur nekā nav bijis no sākuma, tur nekas nevar rasties. Vīģes nevar izaugt pie ērkšķiem, upe, kurai gultne lejup, nevar piepeši apgriezties un sākt augšup kalnā tecēt. Ikkatrai sabiedriskai šķirai ir savs «dieva lemts» liktenis un gaita. Sava gaita arī gruntnieciski pilsoniskai tautai. Arvien bagātākai viņai tapt, arvien norūdītākai un brutālākai. Velti gaidīt, kad viņas griba pēc rubļa pārvērtīsies gribā pēc mākslas. Sugas vēršu kultivētājiem un krājkasu iesturmētājiem mākslas, īstas mākslas nav un nebūs vajadzīgs. Atmetiet visas cerības, kas gaidāt uz ūdens kustināšanu sazaļojušā, piegļotojušā pīļu dīķī. Sava māksla, māksla pēdiņās — tā šai «tautai» jau tagad nav sveša, un turpmāk, jādomā, viņa to pieprasīs vēl lielākā kvantumā. Ja jau katrs cits, tad par visām lietām mākslas ideāls stāv nešķiramā sakarā ar «tautas» dzīvi, — tā ir «tautas» reālo interešu un centienu taisna līnija, domās aizvilkta nepiesniedzami tālu. Ja jau kāda, tad taisni gruntnieciski pilsoniskā «tauta» visstingrāk prasa, lai māksla būtu ar viņiem viņu ikdienas dzīvē, lai mākslinieki darbīgi sekmētu viņu ikdienas sīkpolitiku. Piedzīvos, piedzīvos arī mūsu pilsoniskie mākslinieki tos laikus, kad viņu «tauta» vēlēsies «patiesi baudīt turības augļus». Kasi noslēgusi un prātīgi

paēdusies, «tauta» ar cigāru zobos atstiepsies uz dīvāna, un «māksla», uz lāčādas saritinājusies, glaudīs viņai papēžus, pakavēs laiku un iežūžos veselīgā miegā. Pat tagad jau vairs nevar sacīt, ka viņas dzīve bez «augstākām tieksmēm» un bez «dailes», ka «māksla» pavisam nepiesaistītos viņas praktiskiem centieniem. Palūkojiet mūsu liberālāko pilsoņu istabā: pie sienas pēdējā latviskā izstādē pirkta glezna, uz galda Steinberga vai Cīruļa cigārpelnu trauks, grāmatskapī zeltītos sējumos tautas garamantas un arī visi prātīgākie jaunākie izdevumi. Gruntnieka plauktā — ja tāds kādā stūrī maz sameklējams — gan maz kas noguldīts. Lauksaimnieka kalendārs, «Zemkopis», «Dzimtenes Vēstneša» feļetonu žūksnis, uguns biedrības statūti, kases gada pārskats un noputējusi dziesmu grāmata. Bet toties jo lielāks mākslas cienītājs latviešu gruntnieks ir tā sauktajā sabiedriskā dzīvē. Cik lopu izstāžu vien viņš nesarīko gadā, cik tur nav vajadzīgs «mākslinieciskuu» plakātu, afišu, uzaicinājumu un tamlīdzīgu piederumu! Un diplomu — galvenais diplomu! Vai tad velti J. Jaunsudrabiņš rakstā «Mūsu māksla» («Druva», 1914) kā zīmīgus «mūsu» mākslas paraugus veselā lappusē reproducē nogrieztām vēršu, kazu un cūku galvām izrotātus «goda diplomu» zīmējumus! «Mūsu mākslai» vispirmā kārtā jātiek praktiskai mākslai, tikpat praktiskai, cik praktiska ir mūsu gruntnieku-pilsoņu tauta. Un mēs stipri ceram, ka viņa pamazām arī kļūs tāda. Cik nav vēl nogleznojamu un «Dzimt. Vēstn.» iebildējamu «manu namu» — «manu piļu», cik tautisku trepju rūmju «mūsu» mirušo slaveno dēlu bistēm greznojamu, cik vēl slavenāku dzīvu tautiešu un viņu famīliju portretējamu un salonā uzkaramu! Un cik jaunbūvētu biedrības namu dzimtenes skatiem izmālējamu, cik godalgotu sugas lopiņu notēlojamu! Velti Akuraters šķendas par kolektīvisma uzmācību un indivīda necieņu. Ārpus kolektīva nav indivīda; tie ir kolektīva sirdspuksti, ko indivīds īpatnēji atbalso. Lai cik individuāls, savam laikam pretišķs mākslinieks, viņš tomēr ir izaudzis savā laikā un savā šķirā. Jeb vai jūs domājat, ka zaļi robotā lapa augstu bērza galotnē domājama arī bez tā sausā smilkšu paugura, kurā ieaudzis koks? Vai karmīnsarkanam, zīdainam, saldi smaržainam rozes ziedam nav nekādas daļas gar tiem miklajiem trūdiem, kuros sūcas stāda saknes? Visos laikmetos un visās tautās māksla ir bijusi kolektīva māksla — ja viņa vispār bijusi māksla, ne mākslas imitācija un rotaļa. Kādu auglīgu vielu īstai mākslai var sniegt arī tagadējā gruntnieku-pilsoņu «tauta», par to kādus vārdus beigās. Še tikai jāatgādina dzimušiem pilsoniskiem māksliniekiem, ka, nepārdzimuši un no pilsonības sārņiem nešķīstījušies, organiskā un idejiskā sakarā ar savu «tautu» palikdami, viņi mūžam paliks praktiski sīkmākslinieki — viņiem jātop tādiem, ja viņi vispār grib eksistēt un kaut ko strādāt. Vairāk nekā diezgan taču nesenā pagātnē bijis pasākumu, mēģinājumu, ka

māksla un viss, kas līdz ar viņu, nevar pastāvēt, nesaaudzis ar savas «tautas» un sava laikmeta organisko dzīvi. Un vissenākie un visjaunākie pētījumi pārliecinoši pierāda, ka māksla pat savā visnepraktiskākā veidā, ka pat «tīrā māksla», māksla-rotaļa tāpat rodas no tiešas, organiskas dzīves impulsiem un paliek ciešā sakarā ar viņas interesēm. Gruntnieciski pilsoniskai mākslai mūsu laikmetā jābūt tai, kam vārds — прикладное искусство, pielāgojamā māksla, praktiskās dzīves izraibinājuma māksla, mēbeļu, tapešu, tepiķu un pelntrauku māksla. Un, ja viņa šodien vēl tāda nav, tad rītu viņai jātop tādai pašai, kāda jau ir lielo kultūras tautu māksla.

Jo īsta lielu ideju māksla var rasties tikai tajā «tautā», kas strādā lielu idejisku darbu. Kur praktiskās dzīves centieni virzās uz tāliem idejiskiem mērķiem, līdz kuriem nesniedz atsevišķu indivīdu īsās rokas, kurām tikai spēcīgu, vienotu indivīdu kolektīvs spēj pamazītēm tuvoties, tur arī māksla vairs nevar būt tikai rotaļa, laika kavēklis un praktiskās dzīves izraibinājums. Lielu centienu pilnas dzīves impulsi izrosina mākslu, kura savukārt kļūst par lielāko dzīves virzītāju spēku. Tāda dzīve un tāda māksla tagad vairs iespējama tikai dzīves un pasaules pārveidotājā «tautā», apzinīgā strādniecībā. Kā praktiskā, tā mākslas dzīvē apzinīgā strādniecība ir centrā, ierosinātājas, vadītājas un galvenās izvedējas lomā; bet ap viņu grupējas radikālās sīkpilsonības un inteliģences pulki — it īpaši šie pēdīgie tagadējā laikmeta strādniecības mākslā izpilda ievērojamu lomu, — tāpēc pretstatā pilsoniskai varam arī runāt par demokrātisko «tautu» un viņas mākslu. Strādnieki — demokrātiskā tauta arī mākslas un mākslinieciskās kultūras jautājumā pilnīgi atšķiras no gruntnieciski pilsoniskās. Sai «tautai» — īstenībā tautai bez pēdiņām — nav vajadzīgas pazīstamās, dīvainās mākslas gribas un dziņas, kura dīvainā kārtā radīsies tikai tad, kad cilvēks būs labi paēdis, izgulējies un atpūties, kurai vēl dīvainākā kārtā būs gan griba un gaume baudīt savas turības augļus, bet reizē arī it kā protests un riebums pret savas turības ievākšanu, pret to mežonīgo materiālistisko raušanas un kampšanas sistēmu, pēc kuras norisinās birģeļu dzīve no šūpuļa līdz kapam. Demokrātiskās mākslas kritiķim nav vajadzības izdomāt tik šaubīgus mākslas apzīmējumus, ne konstruēt tādu pretrunu pilnu, divgabalainu estētikas ideoloģiju. Savas «tautas», savas šķiras dzīvi novērodams, izdzīvodams un izjuzdams, viņš izmanīs, ka vecās pasaules pārradīšanas un jaunradīšanas dziņa savā dziļākajā būtībā ir tuvu rada mākslinieciskas radīšanas darbam. Apzinīgās strādniecības dzīve un dzeja nav divi naidīgi elementi, nav divas neradniecīgas figūras kā loks un četrstūris. Tur dzīves plašākais loks ietver sevī mākslas šaurāko, tur dzīves meteoru miljoni bez apstājas birst mākslas saulē un sadeg, un viņa no tā top arvien baltāka un spilgtākas gaismas viļņus plūdina

atpakaļ dzīvē arvien tālāk un tālāk. Tur ir divi radītāji spēki, kas arvien paliek nešķiramā sadarbībā un viens bez otra nav domājami: sabiedrisko iekārtu revolucionizētājs un pārveidotājs masas spēks un pārveida tēlotājs mākslas spēks. Saviem līdzekļiem tie strādā vienu un to pašu darbu, dzejiskas veidošanas, mākslinieciskas radīšanas darbu... Bet tas ir plašāks teorētisks jautājums, mums pa daļai jau pazīstams. Šoreiz paliksim tuvāk pie sava laikmeta un viņa mākslas.

Aiz muļķības vai ļaunprātības melo tie, kas saka, ka sociāldemokrātisko ideju piekritēji atzīst mākslu par bezdarbju rotaļu, bagātnieku baudījumu un nevajadzīgu greznumu, ka strādnieku starpā izplatās mākslai naidīgi uzskati un idejas, ka viņi visur meklē tikai pēc praktiskā un derīgā. Ja starp apzinīgās strādniecības ideologiem kur būtu atrodams mākslas noliedzējs, tad tas nevar būt sociāldemokrāts, tad tas nepazīst ne strādniecību pašu, ne viņas lielo mērķi, ne ceļu, kas ved uz to. Strādniecības mākslu noliegdams, viņš noliedz arī strādniecības dzīvi. Apzinīgā strādniecība pēc savas dabas nevar meklēt tikai praktisko un derīgo. Tikai praktisko un derīgo meklē vienīgi gruntniecība, pilsonība un viņām radniecīgās puspilsoniskās, pusproletarizētās strādnieku aprindas. Apzinīgā strādniecība tikai caur idejisko, tikai idejiskā spēkā cenšas sasniegt praktisko un derīgo. Un sasniegtais praktiskais un derīgais viņu ikreiz pavirza soli tuvāk idejiskam mērķim. Kur pilsonības rakstītāji visu laiku lietojuši savus redzes un dzirdes orgānus, ja vēl nav sapratuši, no kā strādniecības praktiskajiem centieniem tas apbrīnojamais spars un tas augošais-veidojošais spēks, priekš kura arī godīgākie birģeļi noņem cepuri? Un, ja tikai druscin sapratuši, kā viņiem nav kauna dzīves vienīgam virzītājam, apzinīgajam proletariātam piedzejot mantrausībā sastingušās gruntniecības un pilsonības mākslas nesajēgu un necieņu?

Ne viņu, bet pašas strādniecības un viņas idejas labā atzīmēsim tomēr, ka mūsu laikmetā strādniecības interese pret savu mākslu un māksliniekiem varētu būt dzīvāka. Vajadzētu būt dzīvākai, tāpēc ka to prasa viņas pašas organiskā daba un cīņas mērķi. Tātad, konstatēdami še zināmu mākslas vienaldzību, līdz ar to konstatējam grēku pret sevi pašu, pret strādniecības svēto garu. Protams, strādniecības mākslas nevērība it nebūt nav tāda, ne arī tik absolūti liela, kā to birģeliskie rakstnieki gribētu iegalvot. Un savi dibināti iemesli tai arī ir. Cik sen tad tas atpakaļ, kad sabiedrības apzinīgākā daļa, salauzta un zemē samīta, gulēja dziļās sāpēs, bet šie paši rakstītāji kumurojās apkārt, ciniski ņirgādamies par viņas vaidiem, un ar saviem netīrajiem pantiem visas sētas nosmērēja. Par ko proletariāts lai cienītu šo «mākslu» un šos «māksliniekus»? Un, kad zemes spēks atkal pamazām pārplūda pakritušo milzi, kad viņš atkal cēlās un izstaipīja sadzijušos locekļus un citu pēc citas saraustīja stipri vītās sai-

tes, tad uzradās vesels bars labas gribas un vārgas iespējas pilnu dziesminieku, kas ar vāju, žēlabainu čivināšanu augu dienu ielenca strādniecības avīžu feļetonus un demokrātiskus žurnālus. Par ko proletariāts lai iemīlētu šos sabiedriskos sikšņotājus un viņu frāžainos pantus? Šo gaudeno meldiņu, kas bij tikai vecās birģeliskās līķu novākšanas dziesmas transponējums demokrātiskā sēru maršā? Lirisko raudātāju skaits bīstami vairojās, bet maz pieradās klāt spēcīgu, aktīvu praktiska darba darītāju. Zuda dabiskais samērs starp dzīvi un dzeju, sašķobījās līdzsvars starp sabiedrisko un mākslinieciško vadīšanu, un līdz ar to satrūka organiskais sakars starp diviem nešķiramiem proletāriskās cīņas elementiem. Mazākais centrālais loks zaudēja savu cieto, stingro veidu un plūda perifērijai pāri — lielais nejauši un nedabiski atradās mazākā iekšpusē. Jau instinktīvi strādniecība sajuta, ka tas mazina viņas spēkus un kavē cīņā. Saprotami bij, ka viņa toreiz, ja arī nenīda un nezaimoja, kā to birģeļu rakstītāji melo, tad tomēr reizēm ar vieglu nicinājumu vai vienaldzību nolūkojās arī uz sev pakalpīgo mākslu.

Bet nu laiki ir grozījušies, un līdz ar viņiem demokrātiski sabiedriskā atmosfērā vibrējošais ideju spēks ir strauji ierosinājis jaunus, spēcīgus proletāriskās mākslas meklējumus. Nu būtu laiks skaidrāk apzināties, ka māksla ir spēks, ka māksla ir spēcīgākais dzīves veidotājs līdzeklis blakus tieši praktiskai ikdienas cīņai.

Samērā ar gruntniecisko-pilsonisko «tautu» latviešu demokrātijas mākslas interese gan jau tagad saucama par lielu. Latviešu nedaudzie vecākie sabiedriskie rakstnieki no saviem piedzīvojumiem var pastāstīt, ar kādu mīlestību demokrātija izturas pret tiem, kuri pratuši saklausīt un atskaņot viņas sirds pukstus. Viņu darbu otrie un trešie izdevumi dod neapstrīdamu liecību par latviešu apzinīgās strādniecības mākslas gaumi. Bet — maz vēl šo rakstnieku un šādu viņu darbu. Tikai dažas atsevišķas, tālu dzirdētas skaņas vēl noskanējušas. Bet proletāriskā māksla nav tikai viena skaņa — kā to birģeliskie rakstītāji cenšas iegalvot. Viņa nav tikai nedaudzu skaņu kopa, viens akords — kā to domā daudzi strādniecības ideologi. Kā visa proletāriskā kultūra viņa ir bagātāka, pilnskanīgāka un daiļskanīgāka nekā visas, kas pirms viņas bijušas, viņa ir vesela simfonija — un tikai kā tāda viņa var būt spēcīga idejiska līdzcīnītāja. Proletariāta būtne ir intelekta un jūtu bagāta, un tādai tad jābūt arī viņa jaunradāmai mākslai. Mums nepietiek ar trim četriem mākslinieķiem un viņu īpatnējiem instrumentiem. Mums ir vajadzīgs līdzi proletariātam arī skaitā augošs orķestris, — jo tālāk aizaug apzinīgās strādniecības valsts, jo tālāk vajag sniegt mākslas skaņai. Un šī pieaugšana un vairošanās liekas lēnāka nekā strādniecības praktiskās varas pieaugums. Un, ja tas tā, tad atkal draud pārtrūkt organiskais sakars starp strādniecības sabiedrisko un mākslinie-

cisko veidošanu, līdzsvars starp dzīvi un dzeju, — tad mākslas enerģijas mazināšanās pēc kāda laika nenovēršami mazinās arī strādniecības tiešo dzīves cīņas enerģiju. Un, ja tas tā, tad droši varam sacīt, ka strādniecība vēl pilnīgi skaidri neapzinās savas mākslas milzīgo nozīmi. Neaicināti tiesāt un mācīt, tomēr pašai strādniecībai un mums visiem tuvās lietas labā varam atzīmēt dažus novērojumus.

Strādniecības priekšpulki droši un sekmīgi cīnās par savu arodniecisko pašaizsardzību, pašpalīdzību un pašizglītību. Bet par mākslas pašizglītību, par dažādiem kursiem un ekskursijām, par bibliotēku, teātru u. c. interesēm un centieniem dzirdam samērā maz. Samērā ar strādniecības tiešās praktiskās cīņas un viņas līdzekļu apgaismojumiem priekšlasījumu vakaros, mākslas popularizācija visplašākās masās notiek daudz gausāk. Un, pēdīgi, strādnieku laikrakstos un žurnālos aiz patiešām apzinīgi un krietni vadītas sabiedriski zinātniskās daļas un tekošās ikdienas jautājumiem pavisam pazūd raksti par mākslu un mākslas hronika. Mums teiks: ir laikmeti, kad visa strādniecības enerģija un visi spēki ir aizņemti tiešā saimnieciskā un politiskā cīņā, kad mākslas interesēm nepaliek laika un telpu. Bet tas iebildums būtu stipri līdzīgs birģeļu runām par to, ka vispirms vajag uzbūvēt sešstāvu namu vai ieaudzēt divdesmit piecas slaucamas govis un tad tikai varēs «baudīt savas turības augļus», t. i., mākslu. Te vēlreiz jāatkārto, ka strādniecības māksla nav nekāds patvaļas brīžu baudas priekšmets, nav pielāgojama dzīves izraibinātāja, bet pati dzīves neškirama daļa, spēks, kas arī sīkos praktiskos centienus apgaro lielās idejas ugunīm. Strādniecības saimnieciskai un politiskai cīņai bez mākslas īpatnējā palīga nevar būt tik lielu un ilgu sekmju. — Vairāk mākslas!!

Vairāk mākslas intereses un gribas izprast mākslu. Te nevar noklusēt, ka tajos pašos nedaudzos rakstos par mākslu strādnieku presē reizēm izmanāms stiprs diletantisms ne tikvien mākslas pašas būtības sapratā, bet arī viņas un dzīves, un idejas sakara izskaidrojumos. Vēl gadās apbrīnojami pretenciozi prasījumi un nepārdomāti slēdzieni, kuri izriet no patiesas sajūsmas un labas gribas katrā gadījumā pakārtot mākslu zem strādniecības dzīves interešu un nolūku tieša protektorāta. Saprotama, bet ne attaisnojama ir cenšanās uzspiest katram proletāriskas mākslas darba nodomam idejisku shēmu un tendences šablonu, nosodīt katru novirzīšanos no shēmas un tendences, lai arī tā radusies no neapstrīdamas māksliniecīskas vajadzības, aiz māksliniecīskā iedomā organiski ieslēpta impulsa vai no tēlojamo raksturu psiholoģiskā virziena. Tās te tikai īsas un nepilnīgas piezīmes. Proletāriskās mākslas jautājums ir drīzumā un plaši pārrunājams citā vietā. Bet mūsu lielajai, stiprajai strādniecībai, mūsu sabiedriskajam cīnītājam — Lāčplēsim jau tagad nepie-

ciešami apzināties, ka bez līdzcīnītājas dailes — Spīdolas uzvarēt viņš nevar. Un arī to, ka līdzcīnītāja nāks pa savu ceļu un ar saviem ieročiem viņu balstīs.

Andrejs Upīts

«Domas», 1914. g., Nr. 10/11, 1208.—1217. lpp.

AVĪŽNIECISKĀ KRITIKA

Kritikai, tāpat kā mākslai, ir vajadzīgs īpatnējs talants. Kritika ir individuālas atziņas izpausme un izjūtas attēlojums. Patstāvīga, radoša īpatnējība taču neciešot nekāda ierobežojuma, neļaujoties nekādi piemēroties un padoties ārējiem nosacījumiem. Tad liekas, ka vajadzētu runāt tikai par kritiku vispār un nekādi nebūtu šķirama plašā, brošūrās un rakstniecības vēsturē rakstāmā un dienas avīzes rakstniecības un kritikas nodaļā drukājamā kritika.

Bet tā var likties tikai no pirmā paviršā acu uzmetiena. Istenībā ne rakstnieks un dzejnieks, ne arī kritiķis tā instinktīvi un akli nebūt neizplūst savā darbā. Rakstniecība nav nekāda individuāla rotaļāšanās, bet visās savās nozarēs sabiedrisks darbs. Un sabiedrisks darbs ir tāds darbs, ko ierosinājušas zināmas ļaužu grupas vai šķiras tieksmes un vajadzības, kurš domāts zināmu interešu apmierināšanai, kuram tāpēc jārēķinās ar šīm sociālajām interesēm, zināmā mērā jāpieslēdzas un jāpieveidojas tām. Rakstnieks un kritiķis raksta tāpēc, lai tiktu lasīti, saprasti un uzņemti.

Tāpēc viņiem abiem stipri jāievēro to ļaužu psiholoģija, uz kuriem viņi grib runāt, kurā viņi grib runāt, un veids, kādā runāt.

Lielus kritiskus apcerējumus un rakstniecības vēsturi pa lielākai daļai lasa mācošās jaunatne un vispār izglītības meklētāja sabiedrības daļa, kura var atlicināt garākus laikus nopietnai nodziļināšanai un pārdomai. Dienas avīzes lasītāji ir nevaļīgi darbaļaudis, kuri savu brīvo acumirkli visu nevar ziedot tikai rakstniecības kritikai. Tāpēc dienas avīzes kritika nevar būt gara un sīka, viņa ikreiz nevar uzrādīt ikkatras grāmatas stāvokli zināmā rakstnieka darbu kopā, ikkatra darba priekštečus un pēcnācējus zināmā vēsturiskā laikmetā vai visā tautas rakstniecībā. Viņai vairāk tikai jāuzsver apspriežamā darba nozīme tagadējā momentā, lai lasītājs zinātu, cik liela vērība tur viņam vai pret viņu sniegta.

Viegli saprotams, ka tad varēja arī rasties maldīgais ieskats par «avīžniecisko kritiku» it kā par kādu zemāku kritikas nozari, it kā par kalpotāju dažādām praktiskām un citām ikdienas vajadzībām. Istenībā avīžnieciskā kritika ir viens no grūtākajiem

un atbildīgākajiem, bet tāpēc arī viens no svarīgākajiem un nozīmīgākajiem kritikas paveidiem.

Rakstniecības vēsturi var sarakstīt un varbūt uz sava rēķina klajā laist cilvēks, kuram pavisam nav sociālā instinkta un sabiedriskas apziņas, kurš lūkojas tikai «mūžīgo» jautājumu perspektīvā un acu nepacel pāri sakrautu manuskriptu grēdām. Laikraksta kritiķis nav domājams bez možas sabiedriskas pārliecības, jo laikrakstu, sevišķi demokrātisku laikrakstu, lasītāji ir sabiedriski cilvēki un rakstniecības darbs bez sabiedriska paveidiena viņiem organiski liekas svešs un nedzīvs. Laikraksta kritikas sabiedriskai atziņai jābūt sevišķi izkoptai un nodibinātai, jo, ja viņš šaubīsies un klibos, tad viņa lasītājiem drīz apniks viņam līdzi klibot un atmetīs ar roku. Un tā viņš kaitēs savam laikrakstam, saviem lasītājiem un arī pats savu kritiku notiesās uz iznīcību.

Tātad laikraksta kritiķim nepieciešams tas, bez kā bieži iztiek brošūru kritiķi un rakstniecības vēsturnieki. Bez tam viņam vajadzīgs arī vēl daudz citu īpašību, starp kurām arī visas tās, ar ko iztiek neavīžnieciskie kritiķi.

Viņa pārliecībai galvenos vilcienos jāsaskan ar viņa biedru pārliecību avīzes citās nodaļās, jo viņiem visiem strādājams kopīgs sabiedriskās audzināšanas un izglītības darbs. Viņam uzmanīgi jāseko savas šķiras lasītāju sadzīves centieniem, lai zinātu, ar kādiem līdzekļiem kuru acumirkli viņu uzmanību pievērst rakstniecības darbam. Viņš nevar būt sausa rakstniecības burta kalējs; viņam jāstāv dzīves straumes viducī, jāvēro viņas plūsme un tas, ko viņa izceļ, un tas, kas viņā nogrimst.

Ne vienaldzīgs, ne vienpusīgs viņš nedrīkst būt. Rakstniecības darbu analizējot, viņš analizē zināmas grupas vai šķiras dvēseli. Darbā tiesājamo tiesādams, viņš notiesā viņas atklīdušos un, slavējamo slavēdams, mudina viņas vājos un atpakaļ palikušos. Viņam jāsaprot, ka māksla ir lielākais dzīves virzītājs spēks, un jāmāk tas radīt.

Mākslas saturā ir tas spēks — bet tikai caur formu šis spēks top dzīvs. Demokrātiska laikraksta kritiķim ir it sevišķi nopietns uzdevums — audzēt saviem lasītājiem mākslas formas sapratu. Jo saturs par sevi ir kā neapstrādāts akmeņa gabals vai neizveidota māla pika. Tikai mākslinieka rokas veidotā forma to dara dzīvu, skaistu un vērtīgu. Tā arī avīžnieciskā kritikā liela loma piekrīt tīri estētiskai apcerei, kura tomēr nedrīkst būt sausi formāla, bet dzīviem piemēriem glabāta, saprotama un saistoša. Satura un formas vienvienības sapratu attīstīt un sajūtu izkopt — tas ir viens no avīžnieciskās kritikas svarīgākajiem uzdevumiem. Un viņa vienīgā to spēj, tāpēc ka viņa runā sistemātiski, ik dienas un gadiem, un mainīgiem simtējādiem piemēriem rāda to pašu vienu nemainīgo patiesību.

Tikai demokrātiska laikraksta kritika spēj atradināt visplašākās darbaļaužu masas nemeklēt darba nozīmi tiešās pamācībās un sausā programā un pieradināt meklēt mākslas patiesību skaitļos, dzīvības pilnos tēlos un tēlojumos. Mākslai ir sava valoda, tā runā arī bez vārdiem, ar skaņām, un pieradināt to klausīties un tajā runāt — tas arī ir demokrātiska laikraksta kritikas uzdevums.

Grūts ir avīžnieciska kritiķa uzdevums. Viņam jābūt sabiedriski attīstītam un estētiski dziļi izglītotam cilvēkam ar tikpat straujām sociālām dziņām, cik lielu un pašaizliedzīgu mākslas mīlestību. Saprotams, ka ideāls dzīvē nav atrodams; bet, mazākais, vēlēšanos to aizsniegt, cenšanos pēc tā var prasīt.

To demokrātiskas avīzes lasītājs var prasīt no sava kritiķa. Bet viņam pretim jāprasa dzīva interese pret rakstniecības un mākslas jautājumiem un, ja ne vairāk, tad uzticība viņa labai gribai un kaut arī vājai, tomēr godīgai iespējai.

Kritiķis stāv rakstnieku un lasītāju starpā. Ar vienu roku viņš saņem, ar otru sniedz. Bet viņam ir sava sabiedriska un mākslinieciska sirdsapziņa. Lai nedusmojas, ja ne visu viņš var saņemt un tālāk sniegt.

A. Ulpītsl.

«Jaunā Vārda» nedēļas pielikums parauga numuram, 1914. g., 20. decembrī.

NO TAUTISKĀ ROMANTISMA LĪDZ VĒSTURISKAJAM MATERIĀLISMAM

MĀKSLAS KRITIKAS VĒSTURES SKICE

1

Tautiskais romantisms un laika gars

Mūsu mākslas kritikas vēsture jāsāk ar Kronvalda Ati. 1868. gadā viņš laida klajā rakstu «Cilvēka iekšķīgs un ārīgs veids», kur mēģina psiholoģiski izskaidrot mākslas darbu rašanos un arī mākslu. «Tādu darbošanos,» viņš saka, «caur kuru cilvēks vai izrotātā valodā, vai skanošā meldijā, vai jaukās glīvēs, vai akmenīgos un metalīgos tēlos savam iekšķīgam veidam iedod, uzsedz acīm redzamu, ausīm dzirdamu ārīgu veidu, — tādu darbošanos sauc par daili; šāda darba strādātājus, proti, dailes kopējus, sauc par dailoņiem.» Pēc kādas tautas dailes darbiem varam spriest ne vien par atsevišķu cilvēku, bet arī par visas tautas iekšējo veidu.* Kā redzams, Kronvalds mēģina apzīmēt mākslu ar Jura Alunāna radīto vārdu d a i l e. Kas grib par kādu arodu runāt, tam jāzin attiecīgu jēdzienu apzīmējumi:

* «Draugs un Biedris», 1868. g., Nr. 24.

kalējs nevar par dārznieka darbiem vai rīkiem runāt ar tiem pašiem vārdiem, kas tik uz kalēja arodu zīmējas. Tāpat tas ir ar mākslu. Ja grib par to runāt, tad jāzin vārdi, ar ko apzīmēt dažādus jēdzienus mākslā. Ar to nolūku Kronvalds piesprauž savam apcerējumam virkni vārdu, ar ko apzīmēt attiecīgos mākslas teorijas jēdzienus un sniedz arī šo jēdzienu paskaidrojumus. Tā, piemēram, viņš iedala mākslu šādās nozarēs: 1) ēku daile jeb arhitektūra, 2) tēlu daile jeb skulptūra, 3) zīmolu daile jeb gleznība, 4) skaņu daile jeb mūzika, 5) dzejoļu daile jeb dziede, jeb poēzija. Bez tam kādā citā rakstā «Stāstu dzejoļi jeb epīgie dzejoļi» viņš no mākslas psiholoģijas un teorijas pāriet arī uz pašu mākslu. «Pagājušo laiku notikumi,» viņš saka, «tālīdz kā līgaviņas snauž ļaužu prastos stāstos, no vienas audzes otrai pastāstīti jeb kaut kādās grāmatās vientiesīgi uzzīmēti, snauž un gaida, līdz dziedonis, viņus izlūkojies, it kā brūtgāns izgrezno glītās, jaukās drēbēs. — Latvieti, vai tavas tautas klēpī arī kāds ievērojams notikums gaida uz brūtes skaisto apģērbu? Latvieti, vai tev arī kāds dziedonis, kas vairāk iespēj nekā savas nojautas un jūtības saskandināt un brīžiem, diemžēl, tā, ka tikai čaumalas vien grabēt grab, — proti, «sarīmēt»? Latvieti, kad uzplauks, ziedēs arī tavi stāstu dzejoļi?»*

Tā Kronvalds, skatīdamies kritiski uz mūsu daiļrakstniecību, redz, ka viņā nav literatūras zinātnei vajadzīgās terminoloģijas, un arī to, ka bagāta viela šur tur guļ neizmantota, bet mākslā derīga, redz un pazobojas, ka dzejnieki taisa rīmes. Kritikai Kronvalds deva rokā ieročus jaunu vārdu veidā, dzejniekiem ierosinājumu, ko un kā būs dzejot. Viņa sākumā popularizētie vārdi gan neieviesās mūsu literatūras zinātnē, bet vēlāk viņam izdevās radīt tādus, bez kuriem mēs tagad netiekam ne soļa: dzeja, dzejot, māksla. Atrast šos vārdus nozīmē uziet mūsu gara dzīvē veselu pasauli. Nu varēja nākt kritika un meklēt, kas viņā atrodams. Kronvalds, var sacīt, kritiski ievada, atklāj tautiskā romantisma laikmetu.

Pāris gadu vēlāk, 1872. gadā, kāds anonīms (Laubes Indriķis) laida klajā brošūru «Mūsu laika raksti», kur kritizēja ne vien toreizējos laikrakstus, bet arī dzeju un rakstniecību. Latvija viņam izliekas kā viens vienīgs rakstnieku un dzejnieku pulks. Tikai labu rakstnieku starp viņiem maz, turpretī sliktu liels daudzums vai, kā viņš saka, — suitums. Tie neapzinās, cik rakstnieka un dzejnieka uzdevums augsts un cienījams: kas vecu laiku tautām pravieši un apustuļi, par tādiem mūslaiku tautām jābūt rakstniekiem un dzejniekiem. Bet lielākā daļa no mūsu dzejniekiem ir vārdu kravātāji, pantu taisītāji. Ne viņiem izglītības, ne viņiem rūp dzejas un mākslas likumi, ne arī viņi ko no tiem zin. Kad tikai viņu dzejoļos rindu gali saskan — ar to

* «Draugs un Biedris», 1869. g., Nr. 47.

pietiek. Šīs nezāles pie laika jāsāk ravēt no mūsu rakstniecības; ja to nedarīs, rakstniecības lauks tā ar viņām var apaugt, ka derīgai sēklai grūti būs atrast vietu. Un autors ieteic laikrakstiem jaunas grāmatas apspriest, «lai tauta zinātu, kādas derīgas, kādas nederīgas». Bet kas ir derīgs, kas nederīgs? Autors ieteic šādu kritikas mērauklu: 1) «Labi raksti derīgi, slikti raksti nederīgi, tādēļ slikti raksti apspriežami.» 2) «Pārspriedums var būt ass kā zobens, bet bez brūcēm; citādi pārspriedums maz labuma panāks.»*

Tādi ir Laubes ieskati par toreizējo tekošo literatūru un kritiku. Viņa kritērijs: derīguma princips. Kas labs — tas derīgs, kas slikts — nederīgs. Bet kas ir labs un kas slikts? Šo svarīgo jautājumu viņš neaizņem, bet domā, ka pat «Latviešu Avīzes» par to ir aicinātas un kompetentas spriest.

Īsi pēc tam, 1874. gadā, nāca klajā Kaudzītes Matīss ar rakstu «Dzejas nodaļa mūsu laikrakstos 1873. gadā», kur izsakās par kritiku mazliet tuvāk. «Kritika,» viņš saka, «ir katra strādnieka uzticamākā padomniece un vadītāja. Viņa nedrīkst pa līkumainiem ceļiem staigāt, nedrīkst nedz draudzēties, nedz nīsties, nedz glaimot, nedz iekārot, nedz skaust; viņai nav jāpazīst arī žēlastība un līdzcietība. Īsi sakot: kritikai vajag būt prāta, bet ne sirdsauglim. Tāpēc tad kritika nedrīkst daudz par darba krietnību priecāties, bet tai nākas vairāk viņu nekrietnības uzrādīt. Tik krietnība spēj kritikas priekšā pastāvēt. — Rakstniekiem vajadzētu uz katra soļa kritikas līdzi sūtīt, jo nevienam no viņiem nepārbaudītam nav tiesības uz tā lielā cilvēcības kuģa kāpt, un tāpēc tad jārauga, ka arī paši pārbaudītāji būtu pārbaudīti.»**

Tātad kritiķim jābūt objektīvam, jāapsver mākslas darbs pēc viņa krietnības un katrs rakstnieks jāpārbauda. Bet kas ir mākslas darba krietnība? Nenoteikts jēdziens — un Kaudzīts par viņu nekā nezin teikt. Arī no viņa raksta praktiskās daļas nevar izprast šī jēdziena kodolu. Kaudzīša spriedumiem par dzeju un atsevišķiem dzejniekiem vai viņu atsevišķiem darbiem nevarēja visur piekrist un pretojās Auseklis. Rakstā «Mūsu laikrakstu dzejas nodaļa un viņas kritika» viņš atzīst, ka dzejnieki dīgst kā sēnes pēc silta lietus un ka kritika ir vajadzīga, bet, vai dzejniekiem pašiem būt par citu dzejnieku apspriedējiem, par to viņš ļoti šaubās. «Kritiķa uzdevums,» viņš saka, «nav viegls, nav katra vīra darbs. Dziesminieki it īpaši padara kritiķiem galvas lauzīšanas un zobu sāpes; jo īsts dziesminieks lasītāju nekad neaizved līdz gala mērķim, bet tam piesien fantāzijas spārnus un to atstāj lidinājot bezdibeņos. Lielam dziesminiekam

* «Mūsu laika raksti», Rīgā, 1872. g., 13. un 15. lpp.
** «Baltijas Vēstnesis», 1874. g., Nr. 127.

daudz un dažādi izskaidrotāji.»* Tas ir interesants ieskats, ko te Auseklis izsaka par dzeju. Bet kamdēļ viņš domā, ka dzejnieks nevar apspriest citu dzejnieku? Noskārstams, ka Auseklis šķir mākslinieciskо domāšanas veidu no kritiskā, analītiskā, zinātniskā. Auseklis, liekas, ir pirmais, kas pie mums kritizē kritiku. Savā rakstā viņš izsaka arī pāris interesantas domas par mākslu: 1) ka visai pilnīgs nav gandrīz neviena dzejnieka darbs, 2) ka dzeja ir liela kalpone mūsu baznīcām un žēl skatīties, ar cik neveikliem pantiem dzejiskais tautas gars svētdienu no svētdienas tiek mocīts, un 3) ka lirikā labāk nelietot nekādas atskaņas nekā netīras, nelāgas. Tad viņš ieminas arī kaut ko par kritikas metodi. «Dzejoļu sijāšanā,» viņš saka, «nepietiek ar vienu tīrīšanas metodu, jo tur tāpat atrodas visāda manta.»** Bet kādai jābūt kritikas metodei, par to viņš neizsakās.

1877. gadā pacēlās kāda nezināma balss pret kritiku rakstā «Kritiķis kritiķiem» un izteica šādas domas. Kritika esot laba lieta, viņa rādot rakstniekam, vai darbs vīlies vai veicies; viņa teicot publikai, par kurām grāmatām vērts sūri grūti pelnītos grašus izdot, par kurām ne. Bet šo savu teicamo pienākumu viņa tik tad vien pildīšot, ja kritiķis pēc pilnīgas pārliecības spriedīšot un ja viņš tiešām esot tas vīrs, kam spriešana nākas. Citādi kritika esot tikai jaucēja, rakstniekiem par piedauzīšanu un publikai par aklu vai viltīgu ceļa vadoni. Pēdējās sugas kritikas viņš daudzkārt mūsu laikrakstos lasījis un daudzkārt domājis, ka kritiķis pats būtu krietnu kritiku pelnījis, bet neuzdrošinājies citam rīkstes griezt, bīdamies, ka gandrīz viņam pašam to varētu pārmest, ko viņš citam kaklā karot.***

Šis raksts ievērojams tanī ziņā, ka prasa no kritiķa zināmu pārliecību un dāvanas. Bet kādai šai pārliecībai jābūt? Tas paliek nezināms.

Tas ir viss, ko septiņdesmitie gadi ienesa mūsu mākslas kritikā. Maz. Nākamais gadu desmits ir bagātāks. Septiņdesmitajos gados jau nebij mums arī vēl nekādas mākslas. Pumpurs, Auseklis, Kaudzīši — tas viss. Mākslai dzīvākai un plašākai topot, — dzīvāka un plašāka top arī kritika. To redzam jau astoņdesmitajos gados. Tiesa, sākumā tā vēl ļoti naiva. Tā raksturīgu spriedumu nodeva 1880. gada sākumā Dravnieks par romānu «Mērnieku laiki». Viņš cildina romāna jauko un bagāto valodu. Viņš uzzīmējis pat 300 vārdu un teicienu, kuri neatrodas latviešu vārdnīcās. Tikai ar romāna personām un viņa ideju kritiķis nav mierā. Un te parādās viņa naivitāte. «Personas romānā pa lielākai daļai ir nelāga cilvēki,» viņš saka, «blēži un ģeķi. Labu cilvēku ļoti maz — tie paši tikko pamanāmi, jo par viņiem ļoti

* «Baltijas Vēstnesis», 1874. g., Nr. 176 un 183.
** Kopoti raksti, «Vēl kāds vārds dzejas lietā», 74. lpp.
*** «Baltijas Zemkopis», 1877. g., Nr. 45.

maz dzirdam. Labiem arī visiem slikti iet, daudz sliktāk nekā ļauniem... Dzīves ļaunām pusēm vajaga stādīt pretim labās puses — tad lasītājs tiks atsargāts no ļauniem, skādīgiem iespaidiem.»* Tātad kritiķis nav mierā ar romāna objektivitāti, bet prasa no viņa tendenci. Varētu jau šo spriedumu neievērot, bet varbūt te Dravnieks zīmīgi izsaka to, par ko citi klusēja. Te izpaužas valdošais virziens toreizējā literatūrā un kritikā: labam būs uzvarēt, ļaunam dabūt pelnīto sodu. Kaudzīši tanī ziņā stāv pāri savam laikam. Bet kritika toreiz vēl lāgā nesaprata, ka mākslinieka nav jāizpušķo savi darbi pēc patikas, bet jābūt patiesam. Vēl vajadzēja paiet labam laikam, līdz to atzina.

Soli tālāk mūsu mākslas kritikā sper Jūsmiņš. Tas izklausās mums tagad dīvaini — bet, no vēsturiskā stāvokļa skatoties, tas tā ir. «Īstenam dzejniekam,» viņš raksta 1881. gadā, «vajaga visu cilvēci savās krūtīs, savā sirdī nest, tam jāsajūt visas cilvēces sāpes un raizes, jāpazīst viņas prieki un bēdas, vajaga pazīt cilvēku paradīzi un elli.»** Viņš runā arī par liriskās dzejas estētiku. Lirikā jāievēro ne vien ārēji, bet arī iekšēji, psiholoģiski likumi: ieviļņotām jūtām jāpanāk efekts. Dzejnieks nedrīkst lietot vārdus, kas paši par sevi neestētiski. Viņam jāievēro arī skaidra domu izteiksme, loģika un jārūpējas, lai tēli būtu plastiski. Dzejniekam jātīra un jākuplina valoda.

Varēja domāt, ka Lautenbahs būs mums aicināts kritiķis. Laikam tas arī deva Ingam (Laubes Indriķim) ierosinājumu pusnopietnā, pushumoristiskā veidā īsi pēc tam uzrakstīt savu interesanto gabaliņu — «Kritiķis». Jokodams un norādīdams, ka vārds k r i t i ķ i s ir svešnieks, viņš iespiežas diezgan dziļi jēdziena kodolā un izsaka diezgan zīmīgas domas par viņa saturu. «Kritiķim,» viņš saka, «varam dot droši mājas vietu, viņam visi papīri kārtībā: krustāmā zīme, mācības diploms un policijas apliecība, ka tikli dzīvojis. Krustāmā zīmē lasām, ka viņš grieķis, cēlies no *Krinein* (šķirt) ģimenes, tuvu rada ar *Krites* (soģis) un *Krisis* (šķīrība) un ka viņa meitas ir Kritikas; mācības diplomā redzam, ka viņš pie profesora Aristoteļa cauri gājis poētikai, pie tam arī nodarbodamies ar estētiku un loģiku; policijas liecībā atronam, ka viņš ar Daiļumu kopā dzīvojis pie Mākslas un Zinātnības un allaž godā, cienā turējis Mūzas. Bez tam viņš ir Gara brīvvalsts brīvs pavalstnieks, ko Patiesība iecēlusi par savu bruņinieku un tam dāvinājusi par ciltszīmi lauru kroni un asu rīksti. — Rau, tāds ir kritiķis, un tāda mums latviešiem vajaga, kas mūsu dziesminiekus un rakstniekus pušķotu ar lauru kroņiem, bet dzejnieķeļus un rakstnieķeļus ar rīksti atbaidītu no

* «Baltijas Zemkopis», 1880. g., Nr. 10, «Drusciņas par mūsu slaveno romānu «Mērnieku laiki»».

** «Pagalms», 1881. g., «Dzejas skaņas no Fr. Mālberģa», 29. lpp.

tintesglāzes, lai tik daudz balta papīra nesaķēzītu.» Tālāk Laube raksta, ka viņš apmeklē vēl neesošo latviešu kritiķi, pastāsta viņam, ka kritiķa krēsls pie mums vēl neieņemts, ka grāmatu pārspriedumus pie mums var sadalīt divās daļās: «lielākā un mazākā daļā jeb arī tādos pārspriedumos, kur pārspriežamo grāmatu uzslavē, un atkal tādos, kur to nopeļ»*.

Bet kritiķa krēsls «Pagalmā» palika neieņemts. Latviešu Lesings neradās. Ja Laube par tādu bij iedomājies Lautenbahu, tad viņš ļoti bij maldījies. Drīz vien izrādījās, ka Lautenbaha kritiķa un mākslinieka spējas ir ļoti aprobežotas. 1880. gadā nāca klajā viņa dzejojums «Zalkša līgava». Tanī pašā gadā Kalnnieks (Kaudzītes Matīss) sniedza par šo ražojumu recenziju, kurā, starp citu, izteicās pret paradumu dzejot tautas dziesmu formā un garā: «Līdz šim vēl nav neviens latviešu dziesminieks spējis bez tapinātiem teikumiem dziedāt īsti tautas dziesmu garā un, kā liekas, tad gan nespēs pavisam.»** Īsā recenzija deva iemeslu garai polemikai, kurā tika izteikta viena otra doma par mākslu un kritiku. Jau tas bij kas diezgan jauns, ka Kalnnieks uzstājās pret dzejošanu pēc tautas dziesmu paraugiem. Jauns bij arī tas, ka Pārstrauts uzstājās par tautiskas dzejas nodibināšanu. Par kritiķiem viņš tanīs domās, ka tiem jābūt aicinātiem, lietpratējiem, patiesības mīlētājiem, kuri, pat vainas uzrādīdami, spriež lietu veicinādami. Te ir pirmais gadījums, kur no kritikas prasa, lai viņa nerīkotos patvaļīgi, bet dibinātos uz zināmiem principiem. Kas zīmējas uz tautiskas dzejas nodibināšanu, tad Pārstrauts bij tanīs domās, ka ikvienas tautas literatūrai, ja tā grib reiz iegūt citu tautu ievērību un īpašas tautiskas literatūras atzīšanu, vajag plūst no vienīgā tīrā avota — no tautas dzejas, vajag notēlot tautas dzīvi un atspulgot sevī tautas raksturu. Ne pakaļdarināt mums būs cittautu literatūru, bet patstāvīgu radīt.*** Kā redzams, zem tautiskas dzejas Pārstrauts sapratis īpatnēju, patstāvīgu latviešu dzeju — nacionālu dzeju. Ja ievērojam to, ka latviešu literatūra no laika gala bijusi nepatstāvīga, darināta no cittautu un pēc cittautu, īpaši vācu literatūras paraugiem, tad šāds prasījums ir it saprotams un nopietni ņemams. Tikai tanī ziņā Pārstrauts maldījās, kad domāja, ka Lautenbah-Jūsmiņš ir tautiskas — šī vārda nesabojātā nozīmē — dzejas nodibinātājs un ka «Zalkša līgava» ir klasisks dzejas darbs. Viņa maldīšanos šinī ziņā aprādija Kalnnieks brošūrā «Pārstrauta Jānis un viņa domas par tautiskās dzejas nodibināšanu» (1882). Ka Kalniniekam bijusi taisnība — to pierādījis arī laiks: minētais dzejojums ir palicis nedzīvs, amatniecisks darbs. Kas zīmējas uz abu kritiķu brošūrām

* Turpat, 65. lpp.
** «Balss», 1880. g., Nr. 73, «Zalkša līgava».
*** «Domas par tautiskās dzejas nodibināšanu», 1881. g., 17. lpp.

un viņu vietu mūsu kritikas vēsturē, tad Pārstrauta darbs tanī ziņā vērtīgs, ka norāda uz tautas dzejas estētiku un karo pret rīmniekiem, kā arī liecina par autora diezgan plašo literatūrvēsturisko un literatūrteorētisko izglītību. Kalnnieka raksts kā kritika šinī ziņā mazvērtīgāks. Vienīgā paliekamā īpašība viņam tā, ka viņš prata pareizāk apsvērt Lautenbaha dzejas īsto vērtību un sāka uzstāties pret autoritātēm mākslā. Pārstrauts kā argumentu pret Kalnnieku bij pievedis to, ka «Zalkša līgavas» autors neesot vis kāds pagasta, bet universitātes skolotājs. Un, ja nu visu to ievērojot, viņš tomēr savā dziesmā pieminot vardes un cūkas, tad Kalniniekam, ja viņš nevarējis saprast, kālab tas notiek, vajadzējis klusu ciešot apmierināties, ka tas ticami viss ar savu labu ziņu tā likts un sacīts un ka tam tā un ne citādi vajagot būt.* Uz to Kalnnieks jautāja: kad universitātes skolotājs minot salonā pat vai mālus un pagastskolotājs to redzot, vai tad pēdējais jau tūlīt jāpazudina? Un Kalnnieks bez žēlastības savā analīzē uzrādīja universitātes skolotāja kā dzejnieka trūkumus.

Kā jau minēts, jautājumam par tautisko dzeju, tautisko literatūru bij savs nopietns vēsturisks pamats. Bez Pārstrauta par viņu uzstājās vēl pāris rakstnieku — Vaidelaitis un Apsīšu Jēkabs. Pirmais 1885. g. kādā rakstā — «Literāriskas vēstules» — izteicās, ka mums gan ir literatūra, diezgan grāmatu, bet nav tautiskas literatūras. Tā radīsies tikai tad, kad radīsies vairāk oriģinālrakstnieku, kas smels saviem sacerējumiem vielu no pašas tautas. Latviešiem raibu raibā vēsture — cik tur neizstrādātas vielas! «Latvju tautas dzīve tik vētraina, tik likteņiem bagāta,» viņš saka, «ka tanī simtiem romānu un noveļu, kas karakterizētu tautas savādības un ierašas, kas paceltu literatūru par ievērojamu un ievērotu, ja vien tās pienācīgi izstrādātu, ja vien rastos krietni oriģinālrakstnieki, kam netrūkst talanta un ģēnija!»**

1886. gadā Apsīšu Jēkabs savās «Vēstulēs iz tēvijas» aizņem arī dzeju un literatūru. «Kāds ir mūsu dzejas tagadējais virziens?» viņš jautā un paskaidro, ka pie dzejniekiem patlaban nomanāma divējāda cenšanās: vieni ejot veco, iemīto ceļu ar rīmēm jeb atskaņām; starp tiem esot krietni daudz rīmkaļu; otri — uzņemot pavisam jaunu teku, dziedādami tautas dziesmu veidā. Bet vai arī tautas dziesmu garā? — tas cits jautājums. Bet tautas dzeju pakaļtaisīt nav iespējams. Tā radusies un attīstījusies citos kultūras apstākļos, citādu cilvēku radīta. Tautas gars, nerimstoši attīstīdamies, nevar palikt senajā stāvoklī. Sirds un prāta atziņu apcirkņi paliek pilnāki, un šai pilnībai vajag parādīties dzejā. «Tādēļ arī dzejas ārējai formai vajadzēja

* «Domas ...» etc., 31. lpp.
** «Rota», 1885. g., 356. lpp.

pārgrozīties un piemēroties pilnīgākam saturam. Būtu aplam vēlēties, lai visa tagadējā dzeja ietu tautas dziesmu pēdās, jo tas tomēr nepiepildītos. Dzejai jāiet līdz ar visas citas rakstniecības attīstīšanos. Kas te panākts pie valodas daiļuma, pie augstāku ideju un centienu izkopšanas, tam kā ziedonim jāuzzied dzejā.» Bez tam viņš uzsver, ka dzeja var būt dzeja arī bez atskaņām, kā to tautas dziesmas pierāda, no kā dzejas skaistākā forma arvien ir valoda. Mūsu dzejai nevajadzētu būt aklai pakaļdarinātājai cittautu piemēriem, ne arī katru vielu tērpt tautas dzejas formā. «Vai nevarētu mēģināt,» viņš beidzot jautā, «šos abus šķirtos ceļus savest vienā, tā ka mums iznāktu savs īpašs, jauns ceļš, pa kuru mēs varētu nākt pie savas pašas īstas latviešu dzejas?»*

Apsīšu Jēkabs izteic te auglīgu domu, uz kuru toreiz neviens neatsaucās, bet kura pamazām sāka piepildīties. Šīs viņas realizēšanas process turpinās vēl mūsu dienās.

1886. gadā mūsu kritikas laukā parādās Teodors. Viņš nāk ar virkni apcerējumu: «Hugenbergers mūsu valodas un dzejas laukā» (1886), «Jura Alunāna dziesmiņas» (1886), «Ausekļa dzeja» (1887), «Lautenbah-Jūsmiņa dzeja» (1888) u. c. Teodora kritika ievērojami atšķiras no visa, kas līdz tam bij sastopams mūsu kritikā. Viņš neraksta par atsevišķiem rakstnieku darbiem, bet par atsevišķiem rakstniekiem. Viņš ņem vienu vai otru latviešu dzejnieku un apskata viņa dzeju visā kopībā, uzmeklēdams viņas idejiskās un estētiskās vērtības un dzejnieka īpatnību, vezdams arī pašu dzejnieku sakarā ar attiecīgu apkārtni un savu laiku. Viņš zīmē, tā sakot, dzejnieka garīgo un mākslinieciško portreju un ierāmē to attiecīga laikmeta rāmī. Tā ir jauna metode. Noteiktus kritikas principus viņš gan neuzstāda, bet savos apcerējumos šur tur iemistro pa teicienam, kur izpaužas viņa ieskati par mākslu, no kam tad var spriest arī par viņa kritikas principiem. Tā, piemēram, rakstot par Jura Alunāna dziesmiņām, viņš kādā vietā saka: «Dzejas nolūks —/patikt caur sevi un iekš sevis, un tādēļ tie raksti, kam nolūks ārpus sevis, kas uz kaut ko aizrāda, nenes dzejas vārdu ar tiesību, lai tie arī būtu pēc metrikas likumiem nodalīti un saskandināti rindās.» Tad turpat: «Tā zināja Alunāns sava laika un tautas cīniņā līdzi cīnīties; un tikai tas ir īsts dzejnieks, kas to zin un var.»** Tik Teodora kritikas nelaime jau no paša sākuma tā, ka viņa mēdz būt pretrunu pilna. Tā arī abi minētie principi vienā un tanī pašā rakstā stāv pretrunā: dzejai nav mērķa ārpus sevis un tomēr ir mērķis ārpus sevis. Svarīgākais, ko Teodors ienesa mūsu kritikā un kas viņu padarīja slavenu, bij — tagadnes princips: dzejai jābūt dzīvā sakarā ar savu laiku un jāstāv uz tagadnes pamatiem.

* «Austrums», 1886. g., 376.—379. lpp.
** «Austrums», 1886. g., 751. lpp.

Viņš sāka piegriezt arī vērību stilam. Tā apcerējumā par Ausekli, runājot par dzejoli «Zilais kalns», viņš uzsver tanī gleznieciskо elementu, teikdams: «Un mēs še atzīstam, ka valodas pirmatnīgā un augstākā vara vis nepastāv valodas mūzikā, bet valodas bildēs, gleznošanā priekš gara apjautības. Īsts dzejnieks strādā vairāk priekš acs nekā priekš auss.»* Dzeju, kas mitinās uz pagātnes trūdiem, viņš nosoda; arī Ausekļa dzeja, tik skaista un bagāta, nederējusi vis par pamatu latviešu nākotnes literatūrai, un cerība, ka pēc viņa uzausīs gaiša diena, bijusi veltīga.** Vēl noteiktāk šos principus viņš uzsvēra, rakstīdams par Lautenbahu: 1) dzejai, ja tā grib būt sava laika pirmā, jāstāv uz tagadnes pamata, un 2) idejai, ko dzejā apstrādā, vajag būt laika klēpī dzimušai.*** Pārmeklējis no šī stāvokļa Lautenbaha dzeju, viņš to atzina tik pa daļai. Lautenbahs nebij mierā ar Teodora kritiku un kritikām. Izcēlās polemika, kurā cīnījās divējādi kritikas principi. Rakstā «Teodora kritika» Lautenbahs attīsta šādas domas:

Īstam kritiķim vajagot nākt sauktam un aicinātam no kādas augstākas balss un būt dziļi mācītam. Tam vajagot būt taisnības vīram, «kurš vēl nes līdz no estētikas dotu patiesu un neviltotu mēru, ar kuru tas mēro uzceltos dailes namus un pagalmus, no sevis nenieka nepielikdams klāt, nedz atņemdams nost». Tāds vīrs bijis vispirms Aristotelis, kurš īpaši caur to esot apbrīnojami liels, ka atradis estētikas mūžīgos likumus. Otrs tāds vīrs esot Lesings, kas arī stingri turējies pie Aristoteļa. Mums, latviešiem, arī vajagot kritiķa, bet vai Teodors tas īstais? Vispirms Lautenbahs norāda uz Teodora kardinālkļūdu, uz pretrunām viņa kritikās: «Vārdus un apliecības, ko viņš priekšākos teikumos izsaka, viņš apēd jeb runā tiem pretī pēcākos.» Un tad: «Viņam ierodas vārdu tik daudz, kur nojēgumu pavisam trūkst. No estētiskām idejām viņš neizskaidro nevienas; no estētiskiem likumiem gan runā, bet neuzrāda nevienu un neprot tos tur, kur viņi no dzejniekiem pareizi lietoti, ieraudzīt un cienīt.» Teodora kritikas pamatakmens esot savs laiks. Bet kas ir laiks? Un kas savs laiks? Laika nemaz neesot. Tamdēļ Teodora pamats top par neko. Ja grib dzejniekam piešķirt vislielāko slavu, tad mēdz teikt, ka viņš stāv pār savu laiku. Tātad vajag pēc visaugstākā, mūžīgā dzīties! Izrēķinājies diezgan plaši un sīki ar Teodoru, Lautenbahs nosauc viņa kritiku par «jo plānu feļetona barību, kuras pavārs nebalstās vis uz estētikas kapitālistiem, bet tik uz kādiem literāriskiem rokpeļņiem», un beidzot dod Teodoram padomu, rakstot par dzejniekiem, neskatīties «tik visai un vienīgi caur sava prāta šauro atslēgas caurumu».****

* «Austrums», 1887. g., 570. lpp.
** Turpat, 577. lpp.
*** «Austrums», 1888. g., 569. lpp.
**** Turpat, 845. un 846. lpp.

Teodors atbildēja Lautenbaham rakstā «Dzejnieks un viņa laiks».* Par sevi kā kritiķi Teodors izsakās, ka viņš neesot kungs, bet kalps, ne kungs, kas nākot patstāvīgi ar pašu mēru rokā dailes namus mērot un pēc tā tad tos vainot vai uzteikt, bet viņš esot kalps domātājam cilvēka prātam, dzenulim pēc patiesības.**

Tālāk Teodors attīsta savu mākslas teoriju. Vislabāk viņu izlobīt te atsevišķos posmos un pēc iespējas viņa paša vārdiem:

1) «Tā domājāmies arī lielāku dzejnieku. Viņam ir daļas ar to rosīgāko prāta kustēšanos un to klusāko sirds iepukstēšanos viņa laikā. Viņš dzejo priekš sava laika, tāpēc ka viņš iz tā dzejo; bet viņš nedzejo priekš tā vien, tāpēc ka viņš, iz sava laika dzejodams, ir dzejojis priekš visiem laikiem.»***

2) «Dzejas viela ir iekš mums, ko mūsu jutekļi ir uzņēmuši un mūsu atmiņa uzglabājusi. Tā radusies mums iekšā otra pasaule, kas garīga, domājama un ir atspīdums no ārējās, kas miesīga, taustāma. Arī mūsu garā mīt, tāpat kā ārpus mums, daždažādas parādīšanās nenoslēgtos, neiekārtotos pulkos, kur tik šur tur nejauši parādās kas jauns, daiļš. Šīs parādīšanās sakopot par kaut ko veselu, kas nes skaistuma ideju, kas stāda aplūkojami priekšā paša garā ieslēgto ideālu, — tas ir dzejnieka darbs.»****

3) «Bet tā dzejnieks tikai savā fantāzijā vien uzceļ dailes tēlu; tam trūkst visiem pieejamas ārības. Tiešām dzeja dabon savu patstāvīgo izskatu vienīgi fantāzijā un ne taustāmā, priekš acīm stāvošā priekšmetā. Bet ir līdzeklis, kas to pārved no dzejnieka fantāzijas citās. Tas ir vārds, valoda. Arī citās fantāzijās dus tās pašas ārējās pasaules bildes, kas dzejniekam. Šīs nu viņš modina caur valodu pēc dailes likuma un tā uzceļ citu garā to pašu dailes tēlu, kas viņa garā.»*****

4) «Tātad prasība dot savām idejām miesu, kas iztaisīta iz paša laika pītes, dibinās uz dzejas pašas īpašu dabu.»******

5) «Ikkatrs cilvēks ir kluss dzejnieks. Viņš tās bildes, ko viņš no ārpasaules uzņēmis, nepamet nedzīvos pulkos iekš sevis guļam, bet viņa gars tās lielākā vai mazākā mērā apstrādā, un viņam tā izšķiļas no tām gaišas dzirksteles, idejas. Atrodam ikkatrā tautā ne mazumu ideju par sadzīves un valsts, par dabas un mākslas, par laika un mūžības lietām. Arī dzejnieks ir sava laika pilsonis, arī viņam ir tā pati cenšība, tie paši prieki un bēdas, kas citiem. Un tikai kā tādam viņam ir svars viņa tautiešos un viņa dzejai svars sadzīvē. Tikai tāda dzeja, kas izdzimusi iz

---

* «Austrums», 1888. g., 1337. un 1499. lpp.
** Turpat, 1339. lpp.
*** Turpat, 1346. lpp.
**** Turpat, 1347. lpp.
***** Turpat, 1348. lpp.
****** Turpat, 1348. lpp.

laika gara, plūst pilni iz krūts un ceļ gaismā neparedzētus likumus, kas paliek spēkā visos laikos.»*

6) No visa tā attiecīgi kritikas paņēmieni: ja grib kādu dzejnieku un viņa idejas saprast, tad jālasa un jāpētī viņa ražojumi, «jāaplūko viņa tautas toreizējais politiskais un sociālais stāvoklis, attīstības pakāpe, jārauga izmeklēt viņas iedzimtais raksturs un dzīves ierašas, viņas centieni un panākumi, jāiedziļinās viņas ticībā un sirds iegribā, jārauga aptvert tā laika gars»**.

7) «Mūžīgais mākslā? Jā, pēc tā jādzenas. Bet kur to ņemt un kur likt? Arī te savs laiks no svara, jo ļaužu dzīve, darbi, visas zemes lietas ir saistītas ar laiku. Pat debess un zeme ir laicīgas. Mūžīgais iet cauri visiem laikiem, bet parādās laicīgās formās. Un tām katrs laikmets uzspiež savu īpašu zīmi. Arī mūsu laikmetam ir savi īpaši tēli, savas īpašas iezīmes. Un tur meklējams un atronams visaugstākais, mūžīgais.»***

Tādi ir Teodora kritikas principi un mākslas teorija, kas viņam deva uzvaru pār Lautenbahu un nozīmēja ievērojamu soli uz priekšu mūsu mākslas kritikas vēsturē. Tiesa, tādi apzīmējumi kā savs laiks, sava laika klēpī dzimusi ideja, tagadnes pamats, dailes likums, laika gars bij diezgan nenoteikti un plaši tulkojami jēdzieni, bet, neskatoties uz to, viņi deva pareizāku ieskatu par mākslas būtību un kritikas uzdevumu nekā Lautenbaha atsaukšanās uz Aristoteļa mūžīgiem estētikas likumiem, kurš taču tos bij atvedinājis no līdz tam pazīstamo ievērojamo mākslinieku darbiem un kura teorijā, kā jau parasti teorijās mēdz būt, daudz kas bij paliekams, bet daudz kas pārejošs.

1890. gadā K. Siguldietis (Kasparsons) nāca klajā ar nelielu rakstu «Censons un prātons», kur dialoga formā, starp citu, aizņēma arī jautājumu par rakstniekiem, rakstu valodu, liriku. Rakstniekus viņš dēvē par rakstnieku baru bez mazākās patstāvības, par rakstu valodu izsakās, ka tā kopš Kronvalda netiek vairs kopta, atstāta atmatā un ka dzejas valoda pedantiska. Kas valodas dzidrumu aizmiglo, tas atmetams. Valodai vajag būt cienīgi daiļai, pat gleznai, vajag būt tādai, kurā var izteikties īsi un spēcīgi un mākslīgā vienībā. Te jāņem Luters par paraugu: lai kuplinātu valodu, viņš ravēja iepriekšējo rakstniecību un ņēma palīgā izloksnes.****

Tanī pašā gadā dzejnieks J. Purkalīts mēģina klasificēt rakstniekus, iedalīdams tos mākslinieko̦s un diletantos. Vispirms viņš, pieturēdamies pie kāda vācu autora (A. Gerta), iztirzā psiholoģiski un estētiski, kas ir mākslinieks un kas diletants. Rakstu̦rīgākais, kas šķir mākslinieku no diletanta, ir tas, ka pirmais nepūlas piedot saviem darbiem idejisku spēku, bet panāk to

* Turpat, 1349. lpp.
** Turpat, 1351. lpp.
*** Turpat, 1509. lpp.
**** «Austrums», 1890. g.

neviļus; diletants turpretī pūlas savus darbus idejiski celt, idealizēt, bet nevar, nespēj to. Lietojot Sillera teicienu, var sacīt, ka mākslinieks prot un var vielu caur formu iznīcināt, diletants ne. Tika norādīts arī uz praktiskiem piemēriem latviešu literatūrā.*

1891. gadā. K. Siguldietis raksta par «moderno dzeju» un uzsver, ka katrā dzejas darbā reālismam jāvienojas ar ideālismu, t. i., jātēlo viela ideju vadībā, ne vien pēc daiļuma likumiem.**

Ap to pašu laiku arī Teodors sāka runāt jau par reālistisko virzienu literatūrā. «Reālistiskais virziens,» viņš saka, «aizņēmis visas pasaules literatūras un arī mūsu. No tā vairs nespējam izbēgt. Raudzīsim izbēgt no viņa maldībām.» Un tās būtu? Teodors aizrāda, ka reālistiskā virziena mākslas darbi uzdodot gan uzdevumus, bet neatrisinot tos. Tas modinot jūtas, kas neesot īsti estētiskas. «Daži kritiķi,» viņš saka, «tās nosaukuši par sociālām, jo tās nav apmierinātas iekš sevis, bet izvada vērību dzīves bēdīgajos kaktos, lai lūkotu, vai tur nevar ko labot... Tā dzeja kalpo sociāliem uzdevumiem. Bet, ja dzejai uzdevumi, tad viņa pa daļai aizliedz savu dabu. Dzejnieks nevar teikt: «Es tik uzdodu uzdevumus, gar viņu izrēķināšanu man nav daļas.» Dailes darbam jābūt noslēgtam iekš sevis, ja tas grib būt pilnīgs.»***

1892. gadā izceļas polemika starp Teodoru un teoloģijas kandidātu J. Grīnberģi dēļ Mieriņa «Līgas skaņu» otrās daļas. Teodors bij izteicis par viņām negatīvu spriedumu, un tas deva iemeslu polemikai, kurā tika izteikta viena otra jauna doma par kritiku un dzeju. Tā par kritiku Grīnbergs izteicās, ka viņas uzdevums esot graizīt rakstnieka kļūdas un rādīt viņam pareizo ceļu. Bet kritika, kāda viņa parādoties mūsu laikrakstos, neizpildot nemaz savu uzdevumu, neesot rakstnieku pamācītāja un uzmudinātāja, bet nerātne sieviete, kura drīz vienu slavējot vai līdz debesīm, drīz otru nepelnīti nonievājot un paliekot pārspriedēja rokā par līdzekli, ar ko veicināt personīgus nolūkus. Tā Teodors nodarbojoties vairāk gar dzejnieka personu nekā gar viņa dzejoļiem.****

Uz to Teodors atbildēja, ka dzejnieks ir zobojams, ja viņš sludina ģeķības dzejā, kurā taču meklējam vairāk nopietnības nekā dzīvē. Katra cilvēka un sevišķi dzejnieka svēts pienākums esot visu dzīvi un darbus iegrozīt pēc ideāliem prasījumiem. Viņš velk arī robežu starp dzeju un prozu. Dzeja no prozas neatšķiras caur rindu nodalījumiem vai vārdu izskaņu; tas ir kas cits, kas dzejai piešķir viņas īpatnību. «Tā ir daiļuma ideja. Priekš daiļuma tēla ir jāstājas ikvienam dzejniekam,» saka Teodors, «ja

* «Austrums», 1890. g.
** «Pūrs», I, 1891. g., 48. lpp.
*** «Dienas Lapa», 1891. g., jūnijs, vai T. Zeiferta «Latviešu rakstniecības hrestomātija», III, 3. un 59. lpp.
**** «Austrums», 1892. g., «Piezīmes», 324. lpp.

tas grib ko cienīgu ražot; šim viņam vajaga zināmā mērā savus uzskatus pielīdzināt, lai kaut kas cienīgs tur iznāktu.»* Kad Grīnbergs vēl nelikās mierā, tad Teodors nāca klajā ar garāku apcerējumu «Kritisks aplūkojums», kurā kā jauns atzīmējams tas, ka Teodors izteicās nosodoši par neīsto, pārmērīgo mīlestību dzejā.**

Ar to tad nu varētu noslēgt tautiskā romantisma laikmetu latviešu kritikas vēsturē vai — pareizāk — mūsu mākslas kritikas attīstības posmu tautiskā romantisma laikmetā. Tikai nevaru vēl paiet garām kādam prasījumam, ko kritikai un dzejai uzstādīja tanī pašā 1892. gadā Apsīšu Jēkabs: viņš ieteica ne vien dzejai, bet arī kritikai iepūst bībeles garu.*** Vai šis gars bij domāts kā pretgars Teodora laika garam vai kā viņa papildinājums un iztulkojums, — nav zināms. Var jau arī būt, ka abi gari bij diezgan tuvu rada. Katrā ziņā šis bībeles gars ir kronis, ko minētais reālists uzlika rakstniecībai un kritikai ļoti kritiskā brīdī.

2

Reālisms un jaunā strāva

Tautiskajam romantismam līdzās visu laiku bij pastāvējis arī tautiskais reālisms. Šim reālismam, tāpat kā romantismam, bij dažāda nokrāsa: pie Neikena, Kaudzīšiem, Apsīšu Jēkaba tā bij dievbijīga, pie Lerha-Puškaiša un Lautenbaha — pa daļai etnografiska, pa daļai mitoloģiska, pie Blaumaņa — estētiska. Ar visu šo reālismu — dievbijīgo, etnografisko, mitoloģisko un estētisko — Teodora laika gars sadzīvoja it labi, bet, tiklīdz sāka parādīties sociālais reālisms, tad šis laika gars sāka viebt savu ģīmi un nezināja, ko īsti ar viņu iesākt. Te nu vajadzēja nākt kritiķim, kurš zināja iztulkot, kā pienākas, idejisko jeb sociālo reālismu. Un viņš arī nāca. Tas bij — Jansons. 1892. g. vasarā (jūnijā) viņš izlaida savu apcerējumu «Domas par jaunlaiku literatūru», kurā izteica diametrāli pretējus ieskatus par rakstniecību, rakstniekiem un rakstniecības uzdevumu, nekā toreiz bij parasts un pie kādiem turējās nupat minētais Apsīšu Jēkabs un Teodors. Apsīšu Jēkabs ne tikvien ieteica iepūst mūsu rakstniecībai un kritikai bībeles garu, bet arī pasargāt to no cittautu iespaidiem, un Teodors lēkāja uz pirkstu galiem ap idejisko reālismu un biedināja publiku, ka tas gars, kas pār rakstniecību nācis, neesot īsti lāga. Jansons turpretī analizēja šo idejisko reālismu, popularizēja, prasīja pēc cittautu iespaidiem, idejām un ieteica jauno literatūras virzienu. Sākumā viņš iepazīstina ar

* «Austrums», 1892. g., «Par atbildi», 43. lpp.
** Turpat, 1892. g., 376. lpp.
*** «Austrums», 1892. g., «Vēstule iz dzimtenes», 90. lpp.

reālisma principiem un tad saskaņā ar tiem pārbauda latviešu rakstniecību. «Reālisma galvenais nolūks,» viņš saka, «ir tēlot dzīvi viņas varenā patiesībā un īstenībā; nevis iz dzejnieka bagātas, raibas iedomu valsts mums radīt tēlus, kas kaut kādā ziņā būtu pretdabiski, neiespējami, nevis nogleznojamo dzīvi izpušķot un pārkrāsot, bet turpretim, dibinoties uz pamatīgiem novērojumiem, mums gaiši un taustāmi nogleznot dzīvi tādu, kāda tā ir.» Bet ko tas īsti nozīmē? Dzīvi fotografēt? Nē, tas jau nav arī nemaz iespējams. Dzejnieks mums var dot tikai savus iespaidus. Tamdēļ no svara ir dzejnieka persona, viņa daba, raksturs, ieskati. Dzejnieks nekad neredz dabu tādu, kāda tā ir. Savā ražojumā viņš neapzinoties ieliek arvien ko īpatnēju vai kā Zolā teic: «Mākslinieka ražojums ir dabas stūrītis, aplūkots caur temperamenta prizmu.» Katram darbam piešķir īpašu savādumu rakstnieka izteiksmes veids, viņa stils. Iz dzīves raibā mudžekļa dzejniekam jāizķer kaut kas, kam vairāk pastāvīga, paliekama nozīme; tas nedrīkst apmierināties ar notikumu ārējo pusi, ar sausu notēlošanu un atstāstīšanu, tam tie jāiztulko, jārāda to cēlonis un nozīme. Vajag domāt un modināt citos domas. Gleznā jābūt savai idejai un mērķim. Lai rakstnieks tēlo diezin cik pamatīgi, bet, ja viņa darbs nesaceļ nekādas augstākas domas vai jūsmas, tad tas nav nekas vērtīgs. Dzejniekam jāuztver tipiskie dzīves vilcieni. Viņam jārīkojas tā, ka var radīt tipu. Reālisti zin, ka mākslai svarīgs uzdevums: mācīt un audzināt cilvēci. Ar to nav teikts, ka tie to uzskatītu par vienīgo uzdevumu. Tamdēļ reālisti savos darbos dod vietu arī nejaukam, briesmīgam, ja vien caur to cer sasniegt kādu augstāku mērķi. Daži no reālistiem šinī ziņā iet pārāk tālu: naturālisti — tie rāda vienīgi šaušalīgus, rupjus skatus. Reālisms pūlas rādīt ne vien tikumam viņa atgleznojumu un netikumam viņa vaibstus, bet arī atspulgot gadu simteņa gara virzienu. Līdz ar to reālisti nostājas uz pavisam cita pamata nekā agrākie dzejnieki. Dzejnieks nedrīkst atrauties no dzīves, ja viņš grib ko ievērojamu sasniegt; tam jāievēro tagadnes laikmeta prasījumi. Dzīvē — nemitīga cīņa. Jaunlaiku centieni nemitoši skalda un dragā aizspriedumus un novecojušos uzskatus. Dzejniekam jāstājas cīnītāju rindās un droši, bezbailīgi jākaro par gaismu un patiesību, par cilvēces progresu. Kam tīk, lai apdzied lakstīgalas pogošanu, rožu smaržu; augstāk stādāms tomēr tāds rakstnieks, kas dziļi jūt līdzi savu līdzbrāļu laimei un nelaimei, kas visiem spēkiem strādā un cīnās viņu labā. Tādējādi zem jaunlaiku ideju iespaida literatūrā pamazām nāk pie vārda arī zemākās šķiras. Gan arī senāk tika tēloti zemie ļaudis, bet nedabiski, nepatiesi, idiliski. Reālisti apskata tēlojamās ļaužu šķiras līdz ar viņu tikumiem un ierašām sakarā ar apkārtni un šķiru savstarpējām attiecībām. Tā tiek gatavots ceļš sadzīves reformām, dzīves pārveidošanai. Tamdēļ rakstniekam,

stājoties pie sava svarīgā darba, pamatīgi jāsagatavojas: tam pilniem malkiem jādzer iz jaunlaiku prātniecības un gariskās dzīves avota, tam cieši un skaidri jāpazīst un jāsaprot dzīve, ko tas mums grib tēlot. Viņam tā jāpadara par nopietnu studiju priekšmetu; viņam savi ražojumi jāceļ uz stingri patiesīga, zinātniska pamata.»*

Tādi ir tie reālisma principi, kurus pasludināja Jansons. Ka viņi spilgti atšķiras no iepriekšējo kritiķu mākslas principiem, tas diezgan gaiši redzams. Kā galveno, kas sevišķi šo teoriju raksturo, varētu atzīmēt to, ka 1) tagadnes pamats tiek ieskatīts par tādu, uz kura dzīvo diferencēta sabiedrība, 2) tiek griezta vērība uz šķiru attiecībām, 3) tiek prasīts, lai māksla nesirgtu ar bāluma kaiti, bet lai viņā būtu idejas, 4) lai mākslinieks savos darbos turētos ne vien pie dzīves īstenības, bet arī pie jaunlaiku zinātnes, un 5) tiek uzsvērts, ka mākslai ir uzdevums mācīt un audzināt cilvēci, sekmēt īstenības pārveidošanu. Redzam: no kā Teodors bijās, to Jansons ieteic un popularizē. Kur Teodors kritikā beidz, tur Jansons sāk.

Skatoties no šī stāvokļa uz latviešu literatūru, viņā ne tikvien nebij nekā vērtīga, bet tas pats nevērtīgais, izņemot kādu mazumu, bij arī vēl smieklīgs. Tomēr ne ar sava raksta teorētisko, ne praktisko daļu Jansons neatstāja sevišķu iespaidu uz latviešu literatūru un kritiku. Tautiskais romantisms un tautiskais reālisms pārņēma arvien vairāk mūsu literatūras lauku. Jansons bij lietojis diezgan stiprus kritikas paņēmienus, bet izrādījās, ka tie vēl nebij pietiekoši stipri cīņā ar abiem šiem virzieniem. Gadu vēlāk viņš nāca klajā ar savu otru daļu, kurai bij citādi panākumi, bet, iekams ķeramies pie darba raksturošanas, jāpamet acis uz to, kas vēl bij pa to starpu noticis mūsu kritikā.

1893. gada pirmā pusē valodnieks K. Mīlenbahs laida klajā rakstu «Par romantiku, reālismu un ideālismu», kurā izteicās, ka ikvienam literatūras virzienam meklējamas saknes pazīstamajā laika garā. Kā romantikai atrodamas saknes romantikas laika garā un filozofijā, tā arī mūsu vēstures un dabas pētīšanas laiks dara iespaidu uz literatūru, radīdams virzienu, kuru sauc par reālismu. Bez tam, cilvēcības nojēgumam paplašinoties, plašākas top arī dzejas robežas. Dzeja nevar atstāt neievērotus tādus faktorus kā strādnieku šķiru un sieviešu emancipācijas jautājumu. Dzīvi reālists varot novērot vislabāk savā apkārtnē, bet, tā kā tur esot mūsu pašu tautas locekļi, tad reālisms esot tautisks virziens. Bet viņš nevarot lepoties ar ideju bagātību — īpaši ar pozitīvajām idejām. Reālismam nākot līdz pesimisms. Laika gars esot saīguma un nemiera pilns. Mūslaiku cilvēks

* «Populāri zinātnisku rakstu krājums», «Dienas Lapas» izdevums, 1892. g., 1.—27. lpp.

varētu būt lepns uz saviem atradumiem, bet dabas zinātne, darvinisms lielā mērā nospiežot cilvēka lepnumu. Indivīda svars ik dienas mazinoties, tamdēļ ka pieņemoties cilvēku kopība. Agrāk varonis radījis apstākļus pēc savas gribas, bet mūsu dienās materiālisms mācot, ka ne vīrs rada apstākļus, bet apstākļi — vīru. Pēc stingra, konsekventa materiālisma brīvas gribas neesot. Cilvēks darbojoties tā, kā viņa apstākļi to dzinuši un dzenot. Šis materiālisms pārvaldot mūsu laikos gan filozofiju, gan dzeju. Reālisms, kas ar visu to sakarā, ārzemēs gan sākot pāriet. Bet pie mums nule kā aizmeties. Mūsu kritika, kā liekoties, esot reālisma lolotāja. Krietnam reālismam, bez šaubām, esot pievilcīgas puses. Bet tas, kas reālismā labs, neesot jauns, un, kas viņā jauns, par tā labumu esot ļoti jāšaubās. Tad jau labāk prātīgs ideālisms. Jo «prātīgs ideālisms ir vidusceļš starp prātīgu reālismu un prātīgu romantiku. Ideālismā sastopamas gan reālisma, gan romantikas daļas.» Šis zelta vidusceļš būtu uzlūkojams par dzejas ideālu. Te dzejnieks tēlotu īstenību, ne vien kāda tā ir, bet kāda tā varētu būt, un tā paceltos pāri par laiku kā saucēja balss nākotnē.*

Šī prātīgā vīra izgudrotais prātīgais virziens neatrada neviena prātīga piekritēja un, protams, neieviesās, jo autors bij, starp citu, piemirsis to, ka literatūras virzienus netaisa kabinetā — ka nevar mākslīgi tos konstruēt.

Tanī pašā gadā mazliet vēlāk arī Teodors izteicās tuvāk par reālismu rakstā «Par dažām strāvām jaunākajā rakstniecībā». Tāpat kā Mīlenbahs, viņš reālismam piekrīt un nepiekrīt. Viņš atzīst, ka minētajā laikā pie mums stāstu rakstniecībā cik rakstnieku, tik strāvu. Visvairāk ievērības cienīga patlaban reālistiskā strāva. Kamdēļ? Tamdēļ, ka visur reālisms ņēmis virsroku. Tam savs pamats jaunlaiku kultūrā, kas mums neļauj sapņot, nodoties romantikai. Nav brīnums, ka, redzot sadzīves kaites, uzmācas pesimisms. Kā šīs kaites dziedēt? Pie dažām nevar zināt, ko darīt. Bet vai tamdēļ dzejnieks lai neturētu gadu simtenim spoguli priekšā? Reālistiskais rakstniecības virziens nav kails, vienpusīgs reālisms viens. «Bet nevar arī pamest nepiezīmētu, ka tas nav dailes ideāls. Tas ir virziens, kurā ir gars, patiesība un nepiespiežama dzīvība, bet virziens nav mērķis.» Un, apskatījis dažādas strāvas, kā «romantisko jeb brīnišķu stāstu strāvu», «reālisko strāvu», «mīlestības stāstu strāvu», «episko virzienu», kritiķis apcerējuma beigās zīmīgi saka: «Lai ikviens piebiedrojas tai, kura viņam patīk. Bet tā strāva, kurā kāds, savā laikā augdams un dzīvodams, ir ieticis, viņu nemanot aizvilks līdz.»** Sinī beigu piezīmē, var sacīt, ir viss Teodors. Bet kas mums te daļas gar Teodoru? Mūsu priekšmets — kritikas evolūcija. Un

* «Austrums», 1893. g., I, 455. un 555. lpp.
** «Austrums», 1893. g., II, 253. lpp.

tomēr te jāuzsver, ka kritikā, tāpat kā literatūrā, no vislielākā svara ir personība. No nupat citētā gabaliņa redzam cilvēku, kas runā par šo un to, runā diezgan nopietni, bet nestāv par neko. Viņš negriezīs krūtis pretī, lai aizstāvētu savu pārliecību, jo viņš pats bīstas no savām domām, bīstas ko izdomāt līdz galam, bīstas taisni no noteiktas pārliecības un manās, kā tik vieglāk un ātrāk var iztikt cauri, lai nedomātu, ka viņš tiešām ko grib panākt. Šis spēcīgas, noteiktas individualitātes trūkums pie minētā kritiķa īpaši tad krita acīs, kad uzstājās Jansons un ne vien ar savām domām, bet arī ar savu personību viņu gluži apēnoja. Teodors — laipotājs, Jansons — cīnītājs, caur to arī izskaidrojama viena krišana un otra uzvara. Jansona saceltais ideju vilnis mūsu kritikā noskaloja Teodoru prom no viņa tā jau nedrošās pozīcijas un rāva lielu gabalu līdzi. Šo ideju vilni vai, pareizāk, strāvu Jansons sacēla 1893. gada rudenī ar savu publicistisko apcerējumu «Domas par jaunlaiku literatūru», kura teorētisko daļu viņš bij laidis klajā gadu iepriekš un par kuru mums jau bij runa. Sākumā kā lekcija 1893. gadā Jelgavā 30. augustā, svētku priekšvakarā, vēlāk papildināts kā ievadraksts «Dienas Lapā», un tad 1894. gadā kā atsevišķa brošūra šis apcerējums radīja jaunu laikmetu mūsu kritikas vēsturē un iesākumu jaunai, spēcīgai strāvai, kura vēl tagad nav teikusi savu beidzamo vārdu, bet arvien vēl attīstās. Jaunu laikmetu? Bet vai tas nav par daudz sacīts? Labāko atbildi uz to dod pats Jansona darbs, kurš vēl arvien nav pienācīgi novērtēts. Jansons uzstājās ne «kā tīrās mākslas kritiķis, bet gan vairāk kā publicists» — kā viņš pats saka. Tātad ne māksla viņam no svara, bet gan kas cits: darīt zināmu iespaidu uz sabiedrību. Lai šo nolūku sasniegtu, viņš izvēlējies ceļu pār literatūru. Bet vai tādā gadījumā viņam maz vieta mūsu mākslas kritikas vēsturē? Lieta tā, ka viņš ar savu publicistisko rakstu darījis vairāk priekš mūsu mākslas kritikas kā neviens cits ne priekš tam, ne pēc tam.

Kā publicistam Jansonam no svara ir idejas. Jau pašā sākumā viņš nāk klajā ar izaicinošu noliegumu: «ka mūsu rakstniekiem galīgi trūkst jaunlaiku idejas un plašāki centieni». Lai pierādītu to, viņš izvēlas kādu pusotra desmita latviešu populārāko rakstnieku un pārmeklē viņu jaunākos darbus. Grāmatas pirmajā daļā viņš pārbauda rakstnieku ieskatus par mīlestību, sievieti, sievietes uzdevumu; otrā — par tautas dzīvi, apzinīga tautieša pienākumiem un trešajā — par jauno paaudzi un tās centieniem. Visur te Jansons atrada salkanību, tukšību, tumšību un bezspēcību. Tas viņam deva iemeslu varenam humoram un satīrai. Vārda pilnā nozīmē var sacīt: viņš ārdīja smiedamies tautiskās literatūras svētumus nost. Šīs vecās, tukšās, novazātās idejas bij ietērptas lielāko tiesu arī vecā, neglītā, novazātā formā. Izlobot idejas no rakstnieku sacerējumiem, Jansons nevarēja nociesties neizteicis asas piezīmes arī par pārrunājamo sacerējumu

estētisko pusi. Šinīs it kā nejauši izmestajās piezīmēs Jansons vēl izteica savus ieskatus par mākslu, kuri ievērojamā mērā papildināja viņa jau agrāk izteiktos. Tā jau pašā sākumā viņš aizrāda, ka mūsu rakstnieku sacerējumi tiklab formas, kā satura ziņā ļoti maz izšķiras cits no cita: pa lielākai daļai tie esot putni, kas līdzīgi puķēm, un puķes, kas līdzīgas putniem. Un tad tālāk:

Mūsu literatūru vēl arvien pārvalda pavirša tēlošanas kārta. Tiek tēlots pēc mūžīgi nodeldētiem paraugiem. Garlaicīgi, muļķīgi prātojumi. Gleznas nejēdzīgi paviršas. Tēlojamie raksturi un skati nedzīvi, nenoteikti. Cilvēki rīkojas kā uzvilkti ritentiņi. Rakstnieki neliek runāt pašam mākslas darbam, bet izbāž, tā sakot, galvu no sava sacerējuma un nosludina savas idejas un savus uzskatus. Humors? Stils? «Vēl būtu jāpiemin,» saka Jansons, «ka visgarām mūsu rakstniecībā nekur neuziesim «aticismu», t. i., liegām pārejām un ieēnojumiem bagātu gleznošanas spēju, vieglu grāciju, nenotveramu ironiju, glīti vienkāršu stilu; mūsu beletristu rokās mēs reti kad redzēsim vieglu, glītu zīmuli, bet gan tikai rupju, samērcētu slotu, ar kuru tie savā nodabā sparīgi rīkojas, šļākdami uz visām pusēm.»*

Neviens no latviešu kritiķiem nebij kritizējis tik sīki mākslas darbu formu un uzstādījis tādus estētiskus prasījumus. Tātad Jansons nemeklēja tikai idejas vien mūsu rakstniecībā, bet arī — mākslas izteiksmi. Viņš prasīja ne tikvien pēc jauna satura, bet arī pēc jaunas formas, jauna stila. Bez tam viņš griezās ne vien pret tautiskajiem romantiķiem un reālistiem, bet arī pret kritiķiem. Mūsu kritika viņam izliekas pārāk labiņa, pārāk pieticīga. Tiklīdz bij iznācis kāda rakstnieka darbs, kritika jau steidzās tūlīt paziņot, ka tas ir atkal kauls no mūsu kauliem un miesa no mūsu miesas. Pārmetumu uz pārmetuma viņš meta latviešu pazīstamo jaunlaiku rakstnieku barā. Komisma, gleznu, humora, ironijas, nesaudzīgas satīras, spēka un pārgalvības, drosmes un nopietnības pilnais stils, kādā rakstīts viņa darbs, dragāja un ārdīja ar nedzirdētu sparu visu, kas bij iecienīts, slavēts un tika turēts kā neaizskarams toreizējā literatūrā. Nekādas cienības pret autoritātēm, bet gan pret mākslu, kur tā bij sastopama, kā, piemēram, mūsu tautas dziesmās vai Apsīšu Jēkaba beztendences darbos. Ja Jansona apcerējuma saturs runāja un darīja daudz, tad vēl ne mazāk darīja viņa stils vai, pareizāk, viņa kā kritiķa personība. Lai pienācīgi saprastu to, tad jāiedomājas divdesmit trīs gadus vecs jauneklis, kas izaicina veselu rakstnieku paaudzi uz cīņu un — paliek uzvarētājs. Taču nav jādomā, ka Jansons ar savu darbu būtu nokritis gluži kā no debesīm. Nē. Te vesela virkne priekšdarbu. Tā par tautisko romantismu varenu satīru bij rakstījuši jau Kaudzīši «Mērnieku laikos» (1879). Pret tautisko dzeju cīnījās Kalninieks (Kaudzīts), rakstot par

* «Domas par jaunlaiku literatūru», 1894. g., 42. lpp.

Lautenbahu (1881) un polemizējot ar Pārstrautu (1882). Par tautiskās dzejas bimbekli asi zobojās Stučka un Rainis «Mazajos dunduros» (1887). Viņu nosodīja arī Teodors savos apcerējumos (1888). Diletantismu rakstniecībā bij aizņēmis un kritizējis jau Purkalīts (1890). Par mūsu dzejas nabadzību satura un formas ziņā zobojās arī Siguldiets (Kasparsons) 1890. gadā un uzsvēra idejiskas mākslas vajadzību, rakstīdams «Pūrā» par moderno dzeju (1891). Pēc vairāk satura latviešu rakstniecībā prasīja arī jau Sarķis ar savu rakstu «Par ko dzied mūsu dzejnieki?»*. Visi šie darbi bij it kā iepriekšējās pakāpes, uz kurām Jansonam pacelties, nostāties visaugstāk un teikt beidzamo vārdu. Un to viņš arī darīja, sacēla vētru ne vien mūsu literatūras kritikā, bet vispār mūsu gara dzīvē. Protams, ka te viņš mums no svara tikai tiktāl, cik tas darījis iespaidu uz mākslas kritiku un mākslu. Kritikā viņa darbs radīja veselu revolūciju. Teodors bij palicis stāvot pie laika gara, bet Jansons ārdīja veco laika garu nost. Tomēr viņš nerīkojās gluži tā kā Turgeņeva Bazarovs, kas tik bij uz ārdīšanu vien, lai iztīrītu vietu, kur jaunam rasties. Nē. Jansons arī tūlīt deva vecā vietā jaunu. Uz vecās literatūras drupām viņš pacēla karogu, kur bij rakstīts: sieviešu jautājums, sociālās idejas, sociālais problēms! Prasot pēc sociālajām idejām un attiecīgas formas mākslā, Jansons ieved mūsu kritikā sociāl-estētisko principu. Pie tautiskā romantisma ārdīšanas jau bij labi daudz strādāts pirms viņa; īpaši Teodors bij sekmīgi to darījis. Te vajadzēja tik dot pēdējo, spēcīgo triecienu — lai viņa vairs nebūtu. Ne tā ar tautisko reālismu. Pie tā vēl neviens nebij ķēries. Te Jansons gāja gluži jaunus ceļus. To vajadzēja apgaismot, parādīt viņa idejisko un mākslinieciško tukšību un sadragāt. Viņam pretī vai, pareizāk, viņa vietā vajadzēja nostādīt idejisko, sociālo reālismu — jaunreālismu. Jansons ar paraugiem no mūsu literatūras rādīja, kādai mākslai nevajag būt, un ar paraugiem no ārzemju literatūras, kādai tai vajag būt. Un mūsu kritikai pietika ar vienu otru zobgalīgu piezīmi; galvenais te nebija pierādīt teorētiski, kādai jābūt kritikai, bet rādīt praktiski, kā jaunlaiku kritiķim jāstrādā. Jaunlaiku literāriskās parādības kritika nevarēja izskaidrot ar līdzšinējiem kritikas paņēmieniem un laika gara pieminēšanu vien: vajadzēja ņemt palīgā arī tautsaimniecību un vēsturisko materiālismu, kura iespaids diezgan skaidri manāms Jansona kritikā, lai iespiestos paša laika gara būtībā. Viņš ir jaunreālistiskās estētikas un sociālestētiskās kritikas nodibinātājs mūsu mākslas kritikas vēsturē.

Bet darbs vēl nebij galā. Jansons bij tikai izmetis revolucionāra satura pilnas skrejošas piezīmes par jauno mākslu, estētiku, kritiku. Vajadzēja te vēl daudz ko noskaidrot. Tā ievēro-

* «Dienas Lapa», 1891. g., Nr. 184 un 186, un 1892. g., Nr. 7.

jami papildina Jansona mākslas teoriju Dauge un *Unus* (Kasparsons). Pie Jansona, kā jau minēts, tikai neskaidri izmanāma vēsturiskā materiālisma metode. Pie vecās mākslas ārdīšanas un jaunās stiprināšanas šī metode ir ārkārtēji svarīgs rīks. Tā ir prizma, caur kuru skatoties dzīvi un mākslu redz no tās puses, kas citādi nav redzama. Atklāti šo metodi jau sāk lietot Dauge. Savā rakstā «Domas par vēsturi», kas nāca klajā reizē ar Jansona nupat pārrunāto darbu, viņš izsaka par literatūru šādu ievērojamu ieskatu. «Katram laikam,» viņš saka, «savas intereses, savi vēlējumies, savi centieni un ideāli. Tiešām, katrai ļaužu šķirai sava garīgā dzīve. Katrai savi tikumības jēdzieni, katrai savas goda jūtas, katrai sava poēzija. Aplūkosim, piemēram, mūsu «daiļliteratūru»! Vai te var šaubīties, ka te lielākais ražojumu daudzums ir vienas zināmas šķiras, t. s. labāko famīliju poēzija! Nekā cildinoša, nekā mudinoša uz augstākiem centieniem, uz darbību priekš līdzcilvēkiem, uz nopietnu, dziļu problēmu pārdomāšanu.»* Te latviešu kritikā tiek ienestas jaunas domas: par šķiru estētiku, šķiru mākslu. Tālāk Kasparsons savā rakstā «Piezīmes par dzeju», polemizēdams ar jaunās mākslas pretiniekiem, veido arī reālistisko estētiku. Viņa ieskati galvenos vilcienos šādi:

Nav pareizi teikt, ka dzejas nolūks — iziet uz cilvēces glītošanu un labošanu. Protams, mākslas darbs pats par sevi, publikā dodamies, darīs ik pēc sava satura un svara savu iespaidu, lai arī neviens to nevirzītu ar sevišķu nolūku. Dzejošana notiek svabadi, patvaļīgi, vislabākais piemērs tam — tautas dziesmu celšanās. Jau ideoloģiskā estētika jeb «estētika no augšas» pareizi to aprādījusi. Reālistiskā estētika jeb «estētika no apakšas» neapgāž šo uzskatu, bet viņu tik ierobežo. Viņa kā ideoloģiskā estētika neuzskata daili par neatkarīgu no mainīgās dzīves, par neatkarīgu otru pasauli, kura tik augstu lidinātos, ka visa cilvēku dzīve norisinātos pa viņas apakšu. Dzejas darbā vajag būt zināmai virzienībai. Ja dzejnieks nopietnu, dziļu sociālu ideju bagāts, tad tās atspoguļosies arī viņa darbos. Viņa dzejā būs tad tendence, bet dzeja pati nebūs tendencioza. Dzejnieka darbs lielā mērā līdzinās zinātnieka darbam. Zinātnieks izpēta savu priekšmetu un pavēsta gala iznākumus, atklādams savas pētīšanas gaitu un pierādīdams savus spriedumus. Un dzejnieks? Viņa pienākums ir iepazīties ar ļaužu dzīvi visdažādākās viņas parādībās un tad par to vēstīt, nevis induktīvi analizējot un pierādot kā zinātnieks, bet gleznojot dzejiskos tēlos savu pētījumu panākumus bez pierādījumiem. Ja nu mums jāskatās uz dzejas darbu kā savā ziņā uz zinātnisku, tad arī kritikai jāizturas pret to tāpat kā pret zinātnisku darbu: viņai jāpārbauda dzejas darbs uz dzīves faktu pamata, jāpārrauga tādā kārtā spriedumi, pie

* «Dienas Lapa», 1893. g., Nr. 236—241.

kādiem nonācis dzejnieks. No reālistiskā rakstnieka daudz prasāms mākslinieciskās tehnikas ziņā: «Daiļiskumu, protams, reālists dzejnieks ne vien nedrīkst pamest neievērotu, bet viņam pat desmitkārt rūpīgāk nākas dailiski izstrādāt savus sacerējumus nekā rakstniekam, kura vienīgais mērķis ir daiļiskums! Trūkums šai ziņā spējīgs lielā mērā mazināt iespaidu. Reālistam stipri jārūpējas izlietot fantāzijas spēku, valodas līdzekļus, nepametot novārtā pat ārējus sīkumus, ja tie pastiprina iespaidu, bet neciešot neko lieku un nedzīvu, jo tas izmaitā visu.»*

Tādas ir tās jaunās idejas, ko jaunā strāva, noārdot veco mākslu, ienesa mūsu mākslas kritikas vēsturē. Īsumā viņu saturu varētu apzīmēt šādi. Jaunā strāva 1) teorētiski noskaidroja jaunu literārisku virzienu — idejisko reālismu vai, īsi sakot, jaunreālismu; 2) izveidoja jaunu estētiku; 3) deva pa daļai kritikai rokā jaunu, sociālās zinātnēs izveidotu un asinātu metodi — vēsturisko materiālismu.

3

Jaunromantisms un sociālestētiskais princips

Literatūra un kritika, kā zināms, iet roku rokā: literatūra pa priekšu, kritika mazliet nopakaļ. Tas ir viņu dabiskais gājiens. Bet, tā kā mūsu literatūra atrodas jau no laika gala zem cittautu iespaidiem, tad notiek arī tā, ka kritika iet pa priekšu un literatūra viņai pakaļ. Tā tas bij arī ar jaunreālismu. Teorētiski viņš bij pierādīts un apgaismots labi. Ceļš bij sataisīts, bet vēlamais ceļinieks nenāca vai nāca ļoti gausi. Čaklāks bij kāds cits virziens: jaunromantisms. Aspazija, Poruks, Niedra — tie ir visi jaunromantiķi, kas cits pakaļ citam nu sāka parādīties mūsu literatūrā kā mākslinieki. Protams, ka visu šo rakstnieku romantismam nebij vienāds raksturs, tāpat kā tas mēdz būt pie reālistiskā virziena rakstniekiem. Bet katrā ziņā jauns virziens lauza sev ceļu un prasīja, protams, arī pēc attiecīgas kritikas.

Jaunstrāvnieki nodibināja mūsu kritikā virzienu, ko varētu saukt pēc tiem principiem, kas bij guldīti viņa pamatā, — par sociālestētisko: no vienas puses, šī kritika prasīja, lai mākslas darbā būtu nopietni sociāli vai sociālpsiholoģiski problēmi, no otras — lai pats mākslas darbs būtu formas ziņā daiļš. Šī sociālestētiskā kritika tad nu tika lietota gan pie jaunromantisko, gan reālistisko un jaunreālistisko darbu apspriešanas (jaunreālistiskie darbi tika lielāko tiesu ņemti no ārzemju literatūras). Galvenie kritikas reprezentanti jaunromantikas laikmetā ir trīs: Niedra, Teodors, Vizulis (Pīpiņš). Visi viņi strādā paralēli un visi puslīdz tiem pašiem līdzekļiem, tikai ar to starpību, ka

* «Dienas Lapa», 1894. g., Nr. 153—162.

Niedra tiecas vairāk uz mākslas psiholoģisko un estētisko pusi, Teodors svārstās starp idejisko un estētisko, kā nu kuru reizi pagadās; Vizulis arvien vairāk uzsver idejisko pusi mākslā. Tā viņi strādā ap desmit gadu. Apskatīsim pēc kārtas viņu kritikas paņēmienus un to nozīmi mūsu kritikas evolūcijā. Bet vispirms vēl mazs norādījums uz to pretsparu, kādu bij radījušas Jansona «Domas par jaunlaiku literatūru». No vecās mākslas pīlāru puses nekas principiāli nopietns un svarīgs Jansonam netika pretī celts. Vienīgais dokuments, kas tika vērsts pret viņa reālistisko estētiku un kritiku, bij kādas līdz tam nepazīstamas un pēc tam vairs nedzirdētas Brunhildes (Matildes Jurevič) apcerējums «Latviešu literatūras soģiem un nievātājiem» (1895). Šis apcerējums ir spožs paraugs tam, kā var sarakstīt diezgan garu un dusmīgu pretrakstu un neaiztikt līdz pretinieka ideju kodolam.

Tas ir vairāk tik īgnuma izpaudums vai izverdums, ne nopietni ņemama, disciplinēta kritika. Vienīgais Brunhildes nopelns varbūt tas, ka viņa, liekas, pirmoreiz pie mums min vārdus un jēdzienus, kuri gadu desmit vēlāk kļuva tik populāri mūsu rakstniecībā un kritikā: viņa norāda, ka reālistiskais virziens ārzemēs sākot pārveidoties un tā vietā stājoties cits, kuru daži kritiķi saucot par neoromantismu. Bez šī nosaukuma jaunā virziena rakstniekus dēvējot arī par mistiķiem, simbolistiem, dekadentiem. Bez tam viņa izsaka pāris domas, kuras mūsu dekadences laikmetā tika uzsildītas par jaunu un izdotas kā oriģinālas. Tas ir pārmetums, ko viņa izsaka jaunstrāvniekiem: «Tagadējā jaunība ir metusi pār galvu visus līdz šim atzītus mākslas uzskatus aiz tā iemesla, ka tā mākslu pataisa par kalponi.»* Brunhilde pati par mākslu un kritiku ir tais domās, ka «pielaižami ir visi virzieni» un ka kritiķis nedrīkst piesavināties tiesību likt rakstniekam skatīties uz dzīvi tā, kā viņam, kritiķim, patīk.**

Tad nāca Niedra («-dr.-dr.-»). Viņa mākslas kritiķa darbība guļ pilnīgi noslēgta mūsu priekšā. Jāizceļ tik viņas vērtības. Tamdēļ jautāsim: ko Niedra domā par mākslu? Par kritiku? Ko viņš darījis mūsu kritikas laukā, un kāda tam nozīme? Savu kritiķa darbību viņš sāka 1895. gadā un tad arī tūlīt atzīmēja: mūsu rakstnieki un kritiķi esot patlaban sadalījušies divās daļās, un uz katru recenziju nu lasītāji noskatoties ar jautājumu: «No kuras puses!» Viņš nepiederot ne pie vienas. Viņš esot liels reālisma cienītājs, bet viņš arī zinot, ka reālisms tēlo ideju, kāda tā parādoties ļaužu dzīvē un darbos, ne vārdos vien.*** Runājot par Valda liriku, viņš uzsver, ka no dzejas likumiem pārāk baidīties nākot pašam dzejniekam par sliktu. Nevienam jau neuzstādot tādus likumus pēc paša iedomām, bet tie tiekot attīstīti pēc vislabākiem dzejas paraugiem. «Estētikā,» viņš saka, «jau nevar

* «Latviešu literatūras soģiem un nievātājiem», 1895. g., 7. lpp.
** Turpat, 20. lpp.
*** «Austrums», 1895. g., «Neaizsniegts mērķis», 613. lpp.

ziniski pierādīt, kāpēc viena lieta patīk, otra nepatīk. Tādēļ arī dzejas l i k u m u nozīme ir tā saprotama, ka viņi rāda, kas allaž ir bijis patīkams un kas ne.»* Par mākslas un dzejas uzdevumu viņš runā 1896. gadā, apskatīdams Aspazijas rakstus. Mākslas darbu apspriedēji turoties pie nevienādām mākslas teorijām un par maz klausoties uz savu mākslas sajušanu. Tamdēļ arī dažādi uzskati par mākslas un dzejas uzdevumu. «Tie no mūsu kritiķiem,» viņš saka, «kas daudz maz mēģinājuši iepazīties ar mākslas un kritikas uzdevumiem, tie šimbrīdim dalās divos galvenos pulkos. Vieni apgalvo, ka mākslinieka vienīgais uzdevums esot sagādāt mākslas baudījumu, kurš pats par sevi labojot cilvēku. Otri prasa no mākslas, lai tā veicinātu sadzīves attīstības gaitu. Pirmie apgalvo, ka estētisku baudījumu cilvēks atronot tikai pie tādiem mākslas ražojumiem, kuri attēlo to, kas s k a i s t s. Otrie aizrāda uz to, ka sadzīves daudzos jautājumus cilvēce atrisinās tikai tādā ceļā, ka mācīsies izprast šādas dzīves neskaitāmas parādības un viņu likumus. Māksliniekiem tādēļ jātēlo tas, kas dzīves- (un dabas-) p a t i e s s. Līdzībā runājot: pirmie tur māksliniekus par viesnīcu īpašniekiem, kas nogurušo ceļinieku sauc atpūsties un atspirgt no ceļa putekļiem jaukā dārza paēnā; otrie — par pasta zirgu turētājiem, kas noputējušam ceļiniekam dod jaunus zirgus, ko steigties tālāk pa bezgalīgo ceļu.» Autors atzīstas, ka viņš pie abām šīm strāvām gājis skolā. Abās viņš atradis daudz jauka un pareiza, bet gluži pārliecinājusi viņu neesot ne viena, ne otra no šīm teorijām. Atstādams savus estētikas pamata ieskatus sevišķam rakstam, viņš tikai piezīmē, ka viņš par mākslinieka uzdevumu turot «tēlot to, kas ir e s t ē t i s k i i n t e r e s a n t s». Mākslai piederot ikviena problēma uzstādīšana un apstrādāšana, ja vien šis sarežģījums mūs estētiski interesē.** Kādā citā rakstā — «Kāpēc mūsu rakstniecība tik drūma?» — Niedra uzsver arī mākslas sabiedrisko raksturu. «Māksla ir sabiedriska lieta,» viņš saka. «Tā uzplauks tikai, kad viņa atbalstīsies uz sabiedrības, uz draudzes jūtām un vajadzībām. Viņa uzziedēs tad, kad sabiedrība savu mākslinieku darbos tiešām atradīs savu tumši nojausto mākslas ideālu aptveramo ietērpumu.»*** Runājot par Pērsieša fabulām, viņš, kā tas pie viņa parasts, iesprauž recenzijā arī domu par mākslu, dzeju un aplinkus aizrāda, ka māksla kā rotaļa mūs vairs neapmierina. 1907. gadā, uzņemdams «Pēterburgas Avīžu» literāriskā pielikuma vadību, Niedra sniedz vispirms rakstu «Ko mēs gribam?». Runādams par mākslu feļetonā, viņš, starp citu, mākslas uzdevumu raksturo sekojoši. «A p m i e r i n ā t, s t i p r i n ā t, p u l c i n ā t,» viņš saka, minētos vārdus uzsvērdams, «tas ir mākslas galvenais uzdevums

* Turpat, 614. lpp.
** «Austrums», 1896. g., «Aspazijas raksti», 930.—933. lpp.
*** «Balt. Vēst.», 1900. g., lit. pielik., Nr. 103.

pārejas laikmetā.»* Piezīme par pārejas laikmetu ir pilnīgi nevietā, jo, īsti ņemot, — katrs laikmets ir pārejas laikmets, tikai viens straujāks un īsāks, otrs lēnāks un ilgāks, bet, kas mākslas uzdevums vienā, tas pats paliek arī otrā.

Tiktāl Niedra par mākslu un viņas uzdevumu. Bet par kritiku? 1899. gadā, uzņemoties «Austrumā» pastāvīga recenzenta pienākumus, viņš sniedz vispirms rakstu «Par kritikas uzdevumu». Kā mērauklu viņš te uzstāda mākslas gribu vai izglītotu mākslas sajušanu, par uzdevumu — mākslas darba iztulkošanu, iztirzāšanu. Viņa domu gājiens un argumentācija šāda:

Cilvēks pasauli apspriež divējādi: pēc savām jūtām, iekšējā dzinekļa, ģēnija — un pēc prāta. Šos pirmās šķiras spriedumus var nosaukt par g r i b a s spriedumiem. Griba var būt un ir daudzreiz neapzināma kā dzineklis, instinkts. Mūzikā klausīdamies, piemēram, mēs neapspriežam ar prāta palīdzību, vai melodija un harmonija ir skaistas vai ne. Mūsu muzikālā sajušana, muzikālā griba nodod vispirms savu spriedumu. Uz tā pamata tad prāts var spriest no savas puses, pētīt, kādēļ šī melodija patīk un otra ne. Prāta atvasinātie likumi nevar tikt uzstādīti par tādiem, pēc kuriem māksliniekam jādarina savs darbs. No tejienes arī attiecīgs kritikas uzdevums. Kritiķis nedrīkst uzstādīt kādus mākslas likumus, kuri māksliniekam būtu jāievēro savā darbā. Un, ja arī viņš to darītu, tam nebūtu nekādas nozīmes. Īsts mākslinieks šos likumus neievēros, jo viņa mākslas griba tam saka, kas jārada, kā jārada. Mākslas pabērns turpretī ražos niekus ar vai bez šiem likumiem. Kritiķis nedrīkst noteikt mākslas darba nozīmi pēc vienas vai otras teorijas. Tas mākslai kaitē. Mākslinieka darba atbalss citu mākslas sajušanā ir pareizais ceļa rādītājs. Kritiķim jārunā izglītotas mākslas sajušanas vārdā. Bet mākslas sajušanu pie katra cilvēka var šķirt divās nevienādās daļās: «viena, lielākā, viņam kopēja ar savu apkārtni, jā, pa daļai ar visu cilvēci; otra, mazākā, pieder tikai viņam vien un neatkārtojas ne pie viena cita». Tamdēļ viens un tas pats mākslas darbs pie dažādiem cilvēkiem sacel dažādas jūtas. Kritiķim jārunā vispārējās, kolektīvās mākslas sajušanas vārdā. Jaukumus, ko vienīgi viņš redz zināmā mākslas darbā, viņš nespēj parādīt citiem. «Tādēļ tas mākslas kritiķis būs savam uzdevumam visderīgāks, kurš aptver pēc iespējas lielu vispārējās, kolektīvās mākslas sajušanas vārdā. Jaukumus, ko vienīgi viņš redz zināmā mākslas darbā, viņš nespēj parādīt citiem.» — «Tādēļ tas mākslas kritiķis būs savam uzdevumam visderīgāks, kurš aptver pēc iespējas lielu vispārējās mākslas sajušanas daļu.» Bet kritiķis var iet arī tālāk: vērodams daudzās mākslas parādības, viņš var pētīt, kas viņām kopējs, meklēt pēc iekšējiem likumiem. Daži no tiem jau izprasti. Uz tiem viņš var atsaukties, pētīdams pēc cēloņiem, kamdēļ

* «Pēt. Avīžu» literāriskais pielikums, 1902. g., Nr. 1.

viņam kāds darbs patika vai nepatika. Likumi atrodami tikai ģēniju darbos. Ja rodas kas jauns, — jāievēro arī šis jaunais ģēnija darbs, ja tas mākslas sajušanai dod ko jaunu, vēl nemanītu. Kritiķis drīkst griezt mākslinieku vērību uz mākslas likumiem, nevis lai viņi pēc tiem rīkotos, bet lai viņi ievērotu tās parādības, no kurām šie abstraktie likumi izauguši. Kritiķis nav ne mākslinieku, ne publikas skolotājs. «Viņš ir tikai mākslas izglītotas sajušanas un apziņas balss tulks.» Šo kritiku Niedra sauc par i n d u k t ī v o kritiku, un viņas uzdevumu viņš formulē sekoši:

«Kritikas uzdevums tādēļ ir vispirms nodot izglītotas mākslas sajušanas vārdā spriedumu par to, vai zināms mākslas darbs saskan ar šo sajušanu vai ne. Otrkārt — kritiķis var meklēt pēc šās saskaņas vai nesaskaņas cēloņiem. Treškārt — viņš var mēģināt, vai tam izdotos izmanīt no mākslas parādībām kādus vispārējos likumus, — kas gan pa daļai jau sniedzas filozofijas robežās. Visbeidzot, ja šo vispārējo likumu atzīts jau tik daudz, ka var nospraust viņu kopējo virzienu, tad kritiķis — tapdams par mākslas filozofijas aizstāvi — var minēt, kas ir mākslas uzdevums. — Tā teorijā varētu norobežot kritikas pienākumus. Praktikā tur nāks vēl daudz citu lietu klāt, kuras pilnīgi atstājamas paša kritiķa ziņā.» Beidzot viņš piesprauž vēl piezīmi, ka māksliniekam subjektivitātes vai individualitātes trūkums esot par ļaunu: kas nesajūtot un nevarot izteikt nekā īpatnēja, tas nevarot būt īsts šolaiku mākslinieks. Turpretī īsts kritiķis un īsts mākslinieks vienā personā neesot savienojami.* Pāris gadu vēlāk Niedra sniedza vēl kādu rakstu par to pašu priekšmetu — «Kritikas uzdevums», kur apskata vairākas strāvas mākslas kritikā. Pēc viņa klasifikācijas, kritika iedalāma šādās nozarēs: 1) dogmatiskā kritika, 2) izprašanas kritika, 3) mākslinieka kritika, 4) estētiskā kritika. Dogmatiskā kritika ir tā, kas turas pie grieķu skaistuma ideāla (Lesings); izprašanas kritika tā, kas pūlas izprast, kamdēļ mākslinieks ražojis taisni tā un ne citādi un kādu virzienu viņš aizstāv savā darbā (Brandess); mākslinieka kritika tā, kas pūlas attēlot tos iespaidus, ko viņā radījis mākslas darbs, bet taisni tādēļ šī kritika nav ne kritika, ne māksla; beidzot, estētiskā kritika, kuras galvenais uzdevums — veicināt estētisku domāšanu. «Šāda kritika,» saka Niedra, «savieno sevī — īsti ņemot — paliekamo un patieso no visām trijām augšā minētām kritikas strāvām.»** No jaunstrāvnieku kritikas Niedras kritika atšķiras caur to, ka jaunstrāvnieki par mākslas darba mērauklu uzstādīja to, kas sabiedriski vai idejiski svarīgs un daiļš, Niedra — to, kas estētiski interesants, kaut arī idejiski un sabiedriski nesvarīgs. No jaunstrāvnieku estētikas galvenā principa iznāk, ka kritiķis ir ne vien mākslas darbu apspriedējs,

* «Austrums», 1899. g., 318.—321. lpp.
** «Pēt. Av.» lit. piel., 1902. g., Nr. 1.

bet arī cīnītājs; no Niedras — ka kritiķis ir mierīgs, objektīvs aplūkotājs, iztirzātājs, spriedējs, pavadonis, padoma devējs, tulks, estētiskās domāšanas veicinātājs un izkopējs.

Saskaņā ar šo principu tad arī Niedra strādāja savu kritiķa darbu — rakstīja apcerējumus un recenzijas. Ievērojamākie viņa apcerējumi ir «Aspazijas raksti» — kritiska studija (1895—96), «Kāpēc mūsu rakstniecība tik drūma?» (1900) un «Aklā fantāzija» (1903). No recenzijām ievērojamākās tās, ko viņš rakstīja par Raini un Skalbi. Viņa metode: loģiskā, psiholoģiskā un estētiskā analīze. Īpaši divus pēdējos paņēmienus viņš lieto plaši un bieži, gandrīz arvien novirzīdamies no pārrunājamā priekšmeta un ielaizdamies sīkos psiholoģiskos, mākslas psiholoģiskos un estētiskos paskaidrojumos, lai tad atkal tos izlietotu kā argumentus savam domu gājienam mākslas darba analīzē. Niedra, liekas, ir pirmais no mūsu kritiķiem, kas sāka piegriezt vērību tik svarīgam orgānam dzejnieka darbībā kā fantāzija. Tanī ziņā ievērojams viņa raksts «Aklā fantāzija». Te viņš nogremdējas ne vien fantāzijas analīzē, bet arī dzejnieka izteiksmes līdzekļos un pārmeklē, vai simboli, ko dzejnieks lieto, izsaka diezgan gaiši, ko viņš fantāzijā redzējis, un vai glezna, ko viņš zīmē un rāda, ir tiešām fantāzijā redzēta, harmoniski izstrādāta un estētiski vērtīga. Fantāziju, kas estētiskā ziņā nav pietiekoši attīstīta, viņš dēvē par aklu, bet tādu, kas dzīva un vispusīgi izkopta, — par redzīgu. Tikai šīs domas gan nav gluži Niedras paša. Jādomā, ka viņš tās aizņēmies no estētikas teorētiķa K. Grosa, kas kā jaunu jēdzienu ieved estētikā fantāzijas jeb estētisko redzīgumu.* Bet pie mums pirmoreiz šo terminu sācis cilāt Niedra; no svara te fakts, ka ar to ir sākts piegriezt vērību mākslinieciskās fantāzijas īpašībām. Kritika — tas ir solis uz priekšu. Tāpat solis uz priekšu ir tas, ka Niedra sāka piegriezt vērību stila analīzei, kā labākais piemērs var noderēt viņa recenzija par Raiņa «Tālajām noskaņām».** Tik vienā ziņā Niedras fantāzija un prāts, kas citādi diezgan redzīgi, ir pilnīgi akli; viņš nevar saredzēt šķiru psiholoģiju. Tamdēļ viņš neatzīst arī šķiru mākslu, kaut gan pats ar savu mākslinieciško darbību ir labākais šķiru mākslas iespējamības pierādījums. Minētajā recenzijā par Raini viņš izsaka savus ieskatus par šķiru mākslu un uzstājas pret viņu. Tikai te Niedra iet pa Teodora pēdām, kurš jau 1898. gadā rakstīja pret šo mākslas virzienu.

Jā — Teodors. Kā jau minēts, viņš strādāja mūsu kritikas laukā paralēli ar Niedru. Tikai p ē c Niedras lasīt Teodoru — ir diezgan nepateicīgs darbs. Loģiskās, psiholoģiskās un estētiskās analīzes ziņā Teodors paliek tālu aiz Niedras. Arī tur, kur ir runa par ekonomiskās un sociālās dzīves iespaidu uz litera-

* *Karl Groos. Einleitung in die Aesthetik.* 1892. [Ievads estētikā.]
** «Austrums», 1903. g., II.

tūru, Niedra var noderēt Teodoram par paraugu, īpaši ar savu apcerējumu «Kāpēc mūsu rakstniecība tik drūma?». Bet piegriezīsimies nu Teodoram. Ko viņš ienesis jaunu mūsu kritikā pa minēto laiku? Jaunās strāvas laikmetā viņš bij ierauts reālistiskās estētikas vilnī un peldēja laiciņu līdz. 1894. un 1895. gadā viņš sniedz «Dienas Lapā» virkni apcerējumu — «Kritiskas piezīmes», kur kalpo sociālajam reālismam. 1897. gadā viņš sniedz plašāku apcerējumu par Brandesu. Un raksturīgi ir, kā Teodors raksturo Brandesa kritikas principus. «Brandess,» viņš saka, «apzīmē kritiku par dāvanām, caur daudzpusēju simpātiju (sajušanos) pārvarēt pirmatnēju personības šaurību.»* Tad — Brandesa darbībai dodot virzienu tagad gars un domas, centieni, kas dibinoties uz jaunākiem zinātnes panākumiem — tā saucamais laika gars. Bez tam: «Brandess nebūt netur par attīstības pirmajiem cēloņiem materiālos apstākļus, pieslienoties vēsturiskajam materiālismam, bet idejas, pieslienoties Voltēram un Ruso.»**

Brandess uz mūsu kritiku, bez šaubām, darījis savu iespaidu: 1) uz Jansonu, 2) uz Teodoru, tikai uz katru, protams, savādāku. Bet kādu? Par to varam pārliecināties, ja salīdzinām, ko Jansons pie viņa kā kritiķa atradis un ko Teodors. Laižot klajā «Domas par jaunlaiku literatūru», Jansons kādai nodaļai liek par moto šādu vietu no Brandesa: «... Kritika rāda cilvēka garam ceļu. Viņa aptaisa ceļu ar dzīvu žogu un apgaismo to ar lāpām; viņa lauž jaunus ceļus un uzplēš vecos. Jo kritika ir tā, kas pārstata kalnus, visus milzīgās autoritātes, aizspriedumu, bezideju varas un nedzīvo tradīciju milzīgos augstumus.»*** Zīmīgi, ka šo ieskatu par kritiku ieraudzījis pie Brandesa Jansons un ne Teodors. Domāju, tas raksturo diezgan gaiši to iespaidu, ko dāņu kritiķis darījis uz katru no mūsu kritiķiem. — 1898. gadā pie Teodora manāma jau novēršanās no reālistiskās estētikas principiem. Rakstā «Mūsu dienas laikrakstu beletristika 1897. gadā» viņš jau uzstājas pret «izmēroto konsekvento reālismu» un cildina individuālismu.**** Tanī pašā reizē Teodors izsakās arī pret šķiru principu mākslā. «Ražojumi,» viņš saka, «kas cik necik dziļi neaizņem cilvēka dabu, neaizņem, mazākais, tik dziļi, ka sniedzas cauri viņa sevišķajām šķiras īpašībām, — tādi ražojumi nav mākslas darbi. Īsts mākslinieks nevar aizstāvēt, uz savu arodu zīmējoties, šķiru principu, un, ja viņš to aizstāv, tad viņš, kā tas nereti notiek, runā savai praksei pretī.»***** Te redzam, ka Teodors atrodas ārpus tā reālistiskās estētikas viļņa, kurā viņš bij ierauts un peldēja gabaliņu līdz. Pieci gadi no tā

* «Austrums», 1897. g., «Georgs Brandess», 142. lpp.
** Turpat, 472. lpp.
*** «Domas par jaunl. lit.», 31. lpp.
**** «Austrums», 1898. g., II.
***** Turpat, II, 283. lpp.

laika bij pagājuši, šis tas bij mūsu dzīvē grozījies, jaunā strāva bij ierobežota, nu varēja mainīt arī uzskatus. Un šķiras mākslas noliegšana 1898. gadā jau nemaz netraucēja viņas atzīšanu 1904. gadā, lai atkal vēlāk varbūt to noliegtu. Nelielā rakstiņā «Dzeja tautā» viņš saka: «Tas nu reiz ir nenoliedzams un nenovēršams fakts, ka, kultūrai mūsu tagadējos apstākļos tautā izplatoties, daži, kas tiek uz priekšu, no tautas vairuma atšķiras. Tie ir īpaši tie, kas rada tautas kultūru, tautas literatūru, tautas mākslas dzeju. Cik viņi arī par tautu nedomā un cik viņi arī par tautu nerunā, viņu dzeja ir, īsti ņemot, šķiras dzeja, viņu pašu no tautas vairuma atdalītās šķiras dzeja. Tas tā ir, un tas nav nekas peļams: lai dzejā būtu īsta, neliekuļota dzīvība, tam taisni tā vajag būt.»* Un, lai Teodors būtu Teodors, tad viņam katrā ziņā jārunā sev pretī. Ar jaunu gadu simteni sāka taču atkal mosties jaunā strāva mūsu dzīvē, gatavojās idejiska zemestrīce, ko Teodora estētiskais seismografs droši vien viņam rādīja un no kā tad viņa īpašnieks sprieda, ka šķiru māksla kaut gan nav īsta, tad tomēr ir īsta! Taču mūsu galvenais nolūks nav te kritizēt Teodoru, bet uzmeklēt viņa kritikas iezīmes un principus, lai redzētu, kādu vietu viņa darbs ieņem mūsu kritikas vēsturē. Pārrunājamā laikmetā viņš nonāk un paliek stāvot pie nesašaurināta individuālisma un nezin, ko darīt ar šķiru mākslu — kā uz viņu skatīties. Pie šķiru mākslas viņš tikpat apmulsis kā gadu desmit atpakaļ — pie idejiskā reālisma, kamēr nāca Jansons un atpestīja kritiķi no kritiskā stāvokļa. Un nu kā par nelaimi bij atkal tamlīdzīga situācija!

Taču nav jādomā, ka pretinieki un atkritēji vien radās tai strāvai, ko mūsu kritikā ienesa jaunstrāvnieki. Radās arī piekritēji, veicinātāji, jauno principu tālāk izkopēji. Viens no tādiem bij — Vizulis. Jau 1895. gadā viņš nāk klajā ar rakstu «Ģēnijs un māksla», kur īsumā apskata Tēna, Brandesa, Gijo, Heneneka domas par mākslu, galvenā kārtā kavēdamies pie Gijo sociologiskās mākslas teorijas, kura atzīst, ka mākslai ir sociologisks raksturs un viņas vienīgajam uzdevumam jābūt — modināt sociālas simpātijas, kalpot sociālai dzīvei. Šis darbs ir arī mūsu kritikas literatūrā pirmais, kas apskata mākslas darbu celšanos, mākslinieka psiholoģiju. — Pāris gadu vēlāk Vizulis laida klajā grāmatu «Tēna domas par mākslu». Te Vizulis pārstrādājis divas Tēna lekcijas: vienu — par mākslas filozofiju, otru — par ideālu mākslā. Grāmatiņas ievadā autors atzīmē, ar ko Tēna kritika atšķiras no vecās, estētiskās, un aprāda viņa mākslas teorijas un kritikas raksturīgās iezīmes. Dažas Tēna domas Vizulis atzīst par novecojušām, bet pārējās, jādomā, arī viņam pašam noderējušas par ceļa rādītājām. Pārlaižot acis pār grāmatiņas nodaļu virsrakstiem, redzam šādus nosaukumus: «Mākslas filozofija»,

* «Jaunā Raža», VII, 1904. g., 176. lpp.

«Par mākslas ražojumu dabu», «Kā ceļas mākslas ražojumi», «Par ideālu mākslā», «Kāds raksturs ir svarīgāks», «Kāds raksturs ir derīgāks» un beidzot — «Iespaidu saskaņa». Šie temati un jautājumi no mākslas filozofijas un teorijas nebij pie mums nemaz kustināti un, jādomā, nepalika bez iespaida uz mūsu kritikas evolūciju. Jau jēdzieni par mākslas socioloģisko dabu un analītisko kritikas metodi paplašina mūsu ieskatus par mākslu un kritiku. Savos patstāvīgajos kritikas darbos Vizulis, cik izmanāms, visgarām turējies pie Tēna, Gijo un jaunstrāvnieku reālistiskās estētikas principiem. Īpaši Tēna analītiskās metodes iespaids pie viņa redzams: viņa kā kritiķa galvenā iezīme ir nopietna, objektīva analīze. Taču viņš nekad neaizmirst arī socioloģisko principu un ikreiz uzmeklē, kādā mērā mākslas darbs to apmierina vai neapmierina. Tāpat viņš arī griež vērību uz sociālās dzīves tēlojumiem un uz sociālajām idejām mākslā. Tā recenzijā par Valda «Staburaga bērniem» viņš iesprauž piezīmi, kā: «No dzīves muižā un sakarā starp darba devējiem un strādātājiem mēs neredzam gandrīz nekā, tam tiek aiziets garām . . .»* Referātā par latviešu mēnešrakstu un dienas avīžu beletristiku 1895. gadā viņš savā beigu slēdzienā izsaka arī savus ieskatus par mākslu. Viņu kodols saņemams sekojošos vārdos: «Cilvēks nevar būt bez atpūtas, bez jautrības un rotaļām. Bet svarīgākais ir un paliek darbs. Un īpaši mūsu laikos darbs, apzinīgs darbs tiek paģērēts no katra. Sadzīves mīkla arvien top sarežģītāka, arvien paliek grūtāki to atrisināt. Tāpat arī mākslai arvien būs būt par cilvēka gara rotaļām, par to pārpalikušo spēku novedēju, kas praktiskajā darbā nevar tikt izlietoti. Bet tāpat arī tai svarīgākais uzdevums ir būt par palīgu cilvēces darbam un cīņai vispārības labā. Cik maz nozīmes rotaļām un ideāliem, kas nav saistīti ar cilvēka eksistenci mūsu laika apzinīga darbinieka dzīvē, tik maz nozīmes arī mākslas darbiem, kam nav saknes mūsu traģisko laiku sadzīves dziļumos.»** Tātad te skaidri un gaiši uzsvērts sociālā elementa svars mākslā un mākslas sociālais uzdevums. — 1898. gadā viņš atrod pie Poruka dekadences iezīmes ar iebildumu, ka Poruks tomēr nav īsts dekadents.*** Vieglai sapņu un jūsmu dzejai viņš pretinieks. Tā 1903. gadā, rakstot par Andreja Upīša stāstiņiem «Mazie cilvēki», viņš noteikti uzsver: «Šāda mazo cilvēku tēlošana vairāk vai mazāk ķer sociālajā dzīvē, kādēļ ir daudz simpātiskāka nekā nezin kāda lidošana pa sapņu un jūsmu valsti, no kā «nemirstīgajie» bieži nekā nespēj izprast.»**** Tie tad nu būtu visi tie vilcieni, ko Vizulis kā kritiķis teorētiski un praktiski ienesis mūsu kritikas attīstībā.

* «Austrums», 1895. g., 505. lpp.
** «Rakstu krājums», izd. no RLB Zin. kom., XI, 1897. g., 17. un 18. lpp.
*** «Jaunā Raža», I, 1898. g., 151. lpp.
**** Turpat, VI, 1903. g., 177. lpp.

Ja nu pametam vēlreiz acis uz to gadu desmitu, kurā strādājuši minētie trīs kritiķi — Niedra, Teodors, Vizulis, un jautājam, ko viņi devuši minētā laikā mūsu kritikas vēsturei, tad redzam, ka kritikas un mākslas iekšējā būtība un attiecības savā starpā un pret dzīvi lielā mērā tika noskaidrotas. Visi viņi savā teorētiskā un praktiskā kritikas darbā turējās sociālestētiskā principa robežās, pie kam Niedra ievēroja vairāk estētisko pusi, Teodors — gan vienu, gan otru vai abas vienlīdzīgi, Vizulis — vairāk sociālo. No sevišķa svara vēl tas, ka Teodors aizkustināja šķiru mākslas jautājumu, bet nezināja lāgā, kādu stāvokli ieņemt, sākumā izteikdamies pret to, bet vēlāk to atzīdams; Niedra šinī ziņā ieņēma noteiktāku stāvokli: neatzina šķiru mākslu. Vizulis šo jautājumu nemaz neaizņēma. Viņš tik pierādīja, ka mūsu daiļrakstniecībā sāk parādīties šķiru cīņas attēlojumi — Niedras «Līduma dūmos».*

Bet drīz vien mūsu kritikas laukā parādījās jauni spēki, kas pierādīja, ka mums jau faktiski ir šķiru māksla. To savā laikā (1893) gan diezgan konkrēti jau bij aprādījis Dauge, jaunās strāvas laikmetā, bet izrādījās, ka šķiru mākslas jautājums nav tā uzreiz nokārtojams. Gadu desmit vēlāk, 1902. gadā, šo jautājumu aizņēma V. Dermans sakarā ar Niedras darbu analīzi. Tā minētajā gadā, rakstīdams par inteliģentu tipiem Niedras apcerējumos, viņš nepārprotami aprādīja, ka Niedras mākslai šķiru mākslas raksturs.** 1904. g. savā apcerējumā «Latviešu oriģināldrāma» Dermans noteikti uzsver, ka Niedra ir turīgo zemnieku šķiras interešu izteicējs un ka «tā ideja, kas izteikta «Zemē», nav vispārcilvēciska ideja, bet izteic zināmas šķiras intereses»***. Gadu vēlāk, 1905. gadā, Dermans kopā ar J. Asaru laida klajā sevišķu brošūru, kur ar spožas analīzes un iznīcinošas kritikas palīdzību sīki un plaši pierādīja, ka Niedras māksla ir šķiru māksla. «Savos tipos un prātnieciskos apcerējumos,» tā tur ar sevišķu uzsvaru sacīts, «viņš parādījies kā mantīgās ļaužu šķiras un teoloģiskās latviešu inteliģences ieskatu un ideālu izteicējs.»**** Tad — vēl 1905. gadā Dermans, rakstīdams par Raiņa «Tālajām noskaņām», uzsvēra, ka Raiņa lirika nav priekš buržuāzijas aprindām, ar ko, protams, bij sacīts, ka arī Raiņa dzejai ir šķiru mākslas raksturs; tikai šī dzeja izteica ne mantīgo, bet nemantīgo šķiru idejas. Tā Dermans, var sacīt, ar piemēriem no mākslas praktikas pierādīja, ka šķiru māksla ne vien iespējama, bet mums jau ir. Dermans un J. Asars pierādīja to domu, kura mūsu kritikā kopš jaunstrāvnieku laikiem lauzās

---

* «Jaunā Raža», IV, 1900. g., «Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības», 101. lpp.

** «Ausekļa Gada Grāmata» 1903. gadam, «Inteliģentu tipi A. Niedras ražojumos», 187.—200. lpp.

*** «Rīta skaņas», II, 1904. g., 208. un 209. lpp.

**** «Ko Andrievs Niedra mums sludina?», 1905. g., 31. lpp.

uz āru. Zīmīgākais vēl tas, ka par vistipiskāko šķiru mākslas reprezentantu praktikā izrādījās tas, kas teorētiski bij pūlējies pierādīt, ka tāda māksla ir neiespējama: Niedra. Tā jaunromantismā nu kļuva redzami divi virzieni, kuru galvenie reprezentanti bij vienā pusē A. Niedra, Poruks, otrā — Aspazija un Rainis. Ar to noslēdzās atkal viens laikmets mūsu mākslas kritikas vēsturē, un viņa lielais nopelns tas, ka viņš bij atradis pie mums šķiru mākslu.

4

Dekadentisms un vēsturiskais materiālisms

Ap gadu simteņa maiņu mūsu literatūrā un kritikā notiek lūzums: parādās dekadentisms. Bet kas ir dekadentisms? Meklēsim atbildi pie kritiķiem. Ko viņi par to zin teikt? Pirmais kādus vārdus par dekadenci ieminas Vizulis. Pēc viņa izteiciena, dekadentisms ir virziens, kas radies ārzemēs pret naturālistisko mākslu. Tad dekadentisma iezīme ir atziņa, «ka ne dabā, bet mākslā meklējamas jaunas harmonijas»*. Tanī pašā gadā (1898) arī Teodors runā par dekadentismu vai dekadentisko mākslu. Dekadentiskā māksla, pēc viņa ieskata, ir sašaurināta individuāla māksla. Bet kas ir individuālā māksla? Tā, cik noskārstams, kas atzīst un tēlo cilvēka individualitātes svabadību. 1903. gadā Viktors Eglīts, kas jau šad tad bij kustinājis dekadentisma jautājumu, deva par viņu šādu paskaidrojumu. «Cilvēka garu var divējādi apskatīt,» viņš saka, «no reliģiskā un no dekadentiskā stāvokļa. Reliģija uz vienas vispārējās kārtības, uz atteikšanās, šķīstības un iedomātas Harmonijas pamata ceļ zaļi-balt-zeltain-spožu pasauli. Dekadansa krāsa ir sarkan-zilimeln-košas, un viņš dibinās uz individuālas pašpaģērēšanas, uz kaislību sarežģiem un acīm redzamas Disharmonijas. Tomēr nevar teikt, ka šās pasaules diametrāli pretējas, viena otru izslēdzošas. Kā divas ēnas viņas viena otru caurizplūst un lielo sintēžu laikmetos saplūst momenta akordā. Gala mērķis te ir Visuma sajūta...»** Tātad dekadentisms būtu tik daudz kā īpaša pasaules sajūta, pasaules uzskats, īpaša sociālfilozofija atspulgota mākslā. No svara, kā dekadentisms uztver indivīda un sabiedrības attiecības; par to autors izsakās šādi: «Starp sabiedrības pastāvības drošību un atsevišķa indivīda dzīvības pilnību pastāv mūžīga cīņa. Pirmā tiecas saglabāties, pastāvēt, otrais — iztērēt savu enerģiju visspilgtākā veidā un zust. Pēdējie ir tā saucamie individuālisti, dekadenti; viņi tiešām karo

* «Jaunā Raža», I, 1898. g., «Iz mūsu jaunākās stāstu rakstniecības», 151. lpp.

** «Poruks», Viktora Eglīša kritika. 1903. g., 44. lpp.

pret sabiedrības drošību, pastāvību. Un varbūt visa traģiskā māksla nav nekas cits kā dekadanss.»* Katrā ziņā lieta ir tiktāl skaidra, ka dekadentisms ir īpašs virziens literatūrā. Bet kā tādam viņam vajag savas teorijas, savas filozofijas, estētikas un arī kritikas. Īpaši no svara mums zināt dekadentisma estētiku. Drīz vien par to tika gādāts. 1904. gadā Viktors Eglīts laida klajā savā tulkojumā Valerija Brjusova poēmu krājumu līdz ar viņa rakstu «Noslēpumu atslēgas», kur izlikta dekadentisma estētika. Visas estētikas teorijas par mākslas izcelšanos, dabu un uzdevumu tiek atmestas kā nepilnīgas, nederīgas. Arī devīzes, kā: «mākslai jābūt derīgai», «māksla ir rotaļa», «māksla priekš mākslas» — tika atmestas. Kā jauna estētiska patiesība tika pasludināta: «Māksla ir pasaules izprašana pa citiem, prāta loģikai nepieietamiem ceļiem. Māksla ir tā, ko citos gara darbības iecirkņos mēs saucam par iedvesmi. Mākslas darbs ir — uz Mūžības bezdibeni pavērtas durvis.»** Kā vienīgā metode, ar kuras palīdzību māksla izprotama, tika atzīta «intuīcija, iedvesmēta minēšana, metode, kuru izlietoja visu laiku filozofi, prātnieki, kas meklēja būtības noslēpumus atminēt»***. Šis uzskats par mākslu un viņas izprašanas metodi ne caur ko neatšķiras no Niedras uzskata, īpaši, kas zīmējas uz metodi. Kas te prātam nepieietams ceļš, intuīcija, tur — mākslas griba, mākslas sajušana. — No dekadentisma estētikas tad arī izriet dekadentiskās mākslas (Eglīts viņu sauc līdz ar Brjusovu par jauno mākslu) uzdevums, kuru atrodam tur formulētu sekojoši: «Jaunās mākslas vēsture vispirms ir viņas atsvabināšanas vēsture. Romantisms, reālisms, simbolisms — tās ir trīs stadijas mākslinieku cīņā dēļ brīvības. Beidzot nu viņi ir sarāvuši visādu nejaušu mērķu dievināšanas važas. Tagad māksla beidzot ir atsvabināta. Tagad viņa apzinīgi nododas savam augstākam un vienīgam uzdevumam: būt par pasaules saprašanu ārpus domāšanas pēc cēloņības likuma.»****

Tāda ir dekadentisma būtība mūsu kritiķu iztulkojumā. Dekadentisms ar saviem principiem radīja spēcīgu pretstrāvu mūsu kritikā. Kā tautiskais romantisms un reālisms ar saviem ieskatiem par mākslas dabu un uzdevumu sadūrās ar laika garu un jauno strāvu, kā jaunromantisms ar šķiru principu, tā tagad dekadentisms spēcīgi sadūrās ar vēsturisko materiālismu kā divas naidīgas strāvas mūsu mākslas kritikā: pretsabiedriskā un sabiedriskā.

Vispirms pret dekadentismu, vairāk gan tik konstatējoši, uzstājās Jānis Asars, «pārrunādams 1904. gadā minētās Brjusova

* Turpat, 45. lpp.
** «Valerija Brjusova poēmas un noslēpumu atslēgas», Vikt. Eglīša tulkotas. 1904. g., 19. lpp.
*** Turpat, 18. lpp.
**** Turpat, 20. lpp.

«poēmas un noslēpumu atslēgas». Viņš atzīst, ka savos ētiskajos uzskatos dekadenti ir radikāli individuālisti, ka viņi dzejā kopj formu, modina dzenuli pēc dziļākām atziņām, virza dzeju uz filozofijas pusi, bet neapmierina aiz sava nespēka un iekšējām pretrunām — un ka nav redzams, kurp varētu iet viņu attīstība.* Sakarā ar šīs pašas grāmatas apspriešanu kāds cits kritiķis — Jankavs («-vs») — deva mazliet plašāku dekadentisma raksturojumu un ieņēma pret to noteiktu stāvokli kā pret dzeju, kas «nespēj vairāk nekā kā tikai ienest literatūrā domu neskaidrību, tukšu frāžu kalšanu un atraut sabiedrību no daudz svarīgākiem uzdevumiem». Viņš atzīst to kā kaitīgu — it sevišķi pārdzīvojamā laikmetā.** Dekadentu dzejas būtība — individuālisms. Ar šo individuālismu sevišķi kupli iepazīstina 1905. gadā Haralds Eldgasts sava romāna «Zvaigžņotās naktis» priekšvārdā. Te ir plašāk attīstīti Viktora Eglīša un Brjusova individuālistiskie principi, kurus vēlāk dekadentu grupa atšķaidīja vēl vairāk un šķaidījās ar tiem vairāk gadu no vietas. Bet individuālisms un individuālisms — ir starpība. Dekadentiskā dzeja ir uz maldīga ceļa, iedomādamās, ka cilvēka individualitāte var brīvi attīstīties bez sabiedrības. Varbūt vienam otram pārcilvēkam uz citu rēķina tas var izdoties. Un te ir tā lielā starpība, kas šo dzeju šķir no citas — sabiedriskās, kurai tāpat dārga ir cilvēka brīva individualitāte, bet kura tic un zin, ka tas ideāls sasniedzams tikai sabiedrībā.***

Nāca 1905. gada notikumi. Politiskās, ekonomiskās, sociālās dzīves pārgrozības nevarēja palikt bez iespaida arī uz mūsu literatūru un kritiku. Sen aizturētā garīgā dzīve lauzās ar varu uz āru. Un, ja senāk cenzūra idejiskai pusei nemaz gandrīz neļāva parādīties literatūrā, īpaši sociālajām idejām, caur ko literatūra dabūja vairāk vai mazāk viengabala raksturu, tad tagad nu tā kavēkļa vairs nebij un rakstnieki varēja izteikties it svabadi. Te tad nu arī sāka parādīties sociālo šķiru iespaids rakstniecībā. Rakstnieki, kas pēc saviem teorētiskajiem ieskatiem bij vai vismaz nostādīja sevi par zemākās šķiras — proletariāta domu izteicējiem, literāriskajā praktikā parādījās kā tipiski zināmas šķiras — buržuāzijas, sīkburžuāzijas vai inteliģences reprezentanti, kā tas bij redzams tūlīt tik spilgti viņu izdotajā žurnālā «Pret Sauli» (1906), kur tika kultivēta dekadence. Tā bij acīs krītoša pretruna! Vārgulība, nenoteiktība, bezspēcība, gaudulīgs pesimisms — tāds sāka parādīties šis proletāriski domātās dzejas raksturs un saturs. Tas deva Līgotņu Jēkabam iemeslu 1906. gadā kādā no saviem kritiskiem apcerējumiem —

* «Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g., 12. burtn., «Jaunas grāmatas mūsu beletristikā».

** «Dienas Lapa», 1904. g., Nr. 80 un 85.

*** «Dienas Lapas» feļetona pielikums, 1905. g., 15. okt., «Divi sajūsmas virzieni».

«Kas jauns rakstniecībā?» — izsaukties: «Mans dievs, vai tā dzied mūsu latviešu j a u n ī b a? Tā jau ir kapraču dzeja . . .»* Tālāk viņš arī aizrāda uz šādas mākslas bezspēcību, buržujisko raksturu, parazītismu.** Jau 1905. gadā Līgotnis norādīja, ka «gariga spēka trūkums ir dekadences atspulgojums ne vien rakstniecībā, bet arī dzīvē»***. Toreiz vēl dekadentisms skaitīja maz piekritēju un, var sacīt, neapzinājās vēl sava stāvokļa. Ne tā tagad. Līgotnim atbildēja J. Akuraters ar rakstu «Kā kritikas taisa?», kurā sirdījās, ka dzeja vesta sakarā ar politiku un ka kritiķi visi kopā gribot, lai dzeja būtu «viņu kalpone, ne karaļmeita . . .»****. Drīz pēc tam astoņi rakstnieki un viena rakstniece izlaida manifestu līdz ar saviem parakstiem un kopējas ģimetnes pielikumu: Ed. Cālītis, Kārlis Krūza, rakstniece Zemgaliešu Biruta, J. Akuraters, J. Jaunsudrabiņš, Kārlis Strāls, A. Baltpurviņš, Kārlis Jēkabsons, Kārlis Skalbe. Un viņu manifests saucās: «Mūsu mākslas motīvi». Atlaižot visus izpušķojumus nost un uzmeklējot pašus motīvus, dabonam šādu kodolu: 1) nav šķiru mākslas, 2) nav mākslas priekš dzīves, 3) nav mākslas priekš mākslas, 4) māksla ir pati savs mērķis, 5) mākslā notēlojas dvēseles stāvoklis, reliģisks sajūsmas kults, 6) «mākslas būtība ir pa gadu tūkstošiem bijusi un būs viena un tā pati», 7) mākslu nevar nolikt kalpones lomā, 8) nevar ņemt mākslā par mērauklu to, kas derīgs un nederīgs, bet gan to, kas skaists un mūžīgs, 9) mākslinieka jāsaka, ko viņš pats jūt un domā, 10) māksla ir reliģisks atsvabinošs spēks, dievība. Beidzot, manifesta sastādītāji kā rakstnieki un dzejnieki apņemas stāvēt «uz individuālistiskiem principiem»*****. Kā redzams, mākslas principu ziņā šis kritikas dokuments nesniedz nekā jauna. Visu to atrodam jau izteiktu mūsu kritikas vēsturē līdz tam. Visvairāk līdzības šiem mākslas principiem ir ar Brjusova-Eglīša noslēpumu atslēgām un Haralda Eldgasta ieskatiem viņa romāna priekšvārdā. Tie paši vēži, tikai citā, sliktākā kulītē. Manifests apbrīnojami juceklīgs, pretrunām bagāts un vientiesīgs. Tā, piemēram, par vienīgiem mākslinieka estētiskiem principiem tiek ieskatīts — skaists un mūžīgs. Bet kas ir skaists un mūžīgs? Atbildes nav. Tad — māksla priekš mākslas netiek atzīta, jo māksla esot pati savs mērķis! Bet vai tas nav viens un tas pats? Beidzot, šie deviņi cilvēki uzstājas pret šķirām un šķiru principu mākslā, viņi teikšot, ko viņi jūt un domā, un — spriežot pēc viņu teorijām — tā ielikšot savā mākslā savu dvēseles saturu. Bet kur ir audzis un izveidojies viņu domu un dvēseles saturs? Taču vienā vai otrā šķirā. To izsakot, tēlojot, viņi nesacelsies pret vai nepacelsies

* «Mūsu Laiku» feļetona pielikums, 1906. g., Nr. 112.
** «Mūsu Laiku» feļ. piel., 1906. g., Nr. 141.
*** «Vērotājs», 1905. g., 541. lpp.
**** «Dzelme», 1906. g., 4. burtn.
***** «Dzelme», 1906. g., 5. burtn.

pār šķirām, bet tikai izteiks vienas vai otras šķiras psiholoģiju. Laikmets no 1906. gada līdz 1908. gadam mūsu literatūrā ir trokšņojošā dekadentisma laikmets, bet līdz ar to arī viņa noārdīšanas laikmets. Pret viņu uzstājas galvenā kārtā vēsturiskais materiālisms. Gan laikrakstos, gan atsevišķās brošūrās iesākās īsts literārisks karš, kāds nebij redzēts kopš jaunās strāvas laikiem. Kā ievērojamākie kritikas darbi, kas tika vērsti pret dekadentismu, minami pa daļai Līgotņu Jēkaba «Latviešu literatūra» (1906), bet galvenā kārtā J. Jankava publicistiskais darbs «Vecie elki mūsu jaunākajā literatūrā» (1907) un Jansona «Fauni vai klauni?» (1908). Līgotņu Jēkabs gan bij ieminējies ko par šķiru mākslu, bet savas grāmatas priekšvārdā neatzina ne to, ka māksla būtu dzīves kalpone, ne arī to, ka māksla būtu šķiru māksla,* bet uzsvēra pozitīvās estētikas principus, kuri prasa no mākslas dzīvību, spirgtumu, spēku, nopietnus problēmus, un turpināja strādāt gan šo principu vārdā, gan galvenā kārtā paļaudamies uz savu mākslas jušanu — kā vispareizāko kritikas mērauklu. Bet dekadentisms nāca taisni kā principiāla literāriska kustība ar savu estētiku, kritiku un mākslu. Ja gribēja pierādīt viņa pamatu šaubīgumu un aprādīt, kas viņš īsti ir, tad vajadzēja sadragāt viņa principus un rādīt citu ceļu. To darīja vēsturiskais materiālisms. Viņš ņēmās pierādīt, ka dekadentisms nav vis bezšķiru māksla, bet gan taisni zināmas šķiras māksla: buržuāzijas kalpone un slimīga vēl turklāt. Jankavs viņu taisni sauc par slimo mākslu.** Viņas iezīmes: pārspīlētais erotisms, neaprobežotais individuālisms, sabiedriskuma noliegšana. Jansons dekadentismu ieskata par pārejošu parādību un uzsver, ka «tas ir tagadējais politiskās reakcijas produkts, kur nīkulības un nespēka sajūtas kādā proletāriskās inteliģences grupā (dzejnieki, zīmētāji, aktieri u. c.) atrod zināmā mērā arī atbalsu plašāku aprindu nospiestā gara stāvoklī»***, un ka «dekadentiskais virziens jaunlaiku mākslā un literatūrā asi un naidīgi nostājas pret proletariāta atsvabināšanās cīņu»****. Tātad tik daudz, ka bij pie mums sākusies šķiru cīņa mākslā! Un galu galā tas jau arī it vienkārši saprotams: tā ir nenovēršama parādība. Mākslas ciešo sakaru ar tautas dzīvi atzīst katrs kritiķis un katrs mākslas sapratējs. Bet ja nu tautas dzīve vairs nav viengabala? Ja modernais kapitālisms tautu sašķēlis šķirās? Tad arī tautas dzīve ir sašķelta gabalos ar īpašu šķiru nokrāsu, un kāds tad nu var būt šīs dzīves atspoguļojums mākslā? Par sevi saprotams, ka tā nevar vairs būt viengabala, bet gan gabalaina un katrs gabals ar īpašu šķiras nokrāsu. Bez tam visā mūsu dzīvē redzams šķiru raksturs — ekonomikā, politikā, zinātņu nozarēs, kām sakars

* «Latviešu literatūra», 1906. g., 9. lpp.
** «Vecie elki», 83., 113., 157. lpp.
*** «Fauni vai klauni?», 1908. g., 8. lpp.
**** Turpat, 16. lpp.

ar sabiedrisko dzīvi, ētikā, pat reliģijā — kamdēļ tad šis šķiru raksturs lai nebūtu mākslai? Un reiz viņš ir mākslai — kamdēļ tad mākslā lai nenorisinātos šķiru cīņa? Un reiz mākslā atspoguļojas šķiru psiholoģija, tad jāmeklē pēc metodēm, kā to izskaidrot. Ar parastajiem kritikas paņēmieniem tas nebij iespējams. Parastā kritika pie mākslas un viņas parādību izskaidrošanas bij ievērojusi dzīves iespaidu uz mākslu, negriezdama vērību uz pašas dzīves komplicēto saturu un neredzēdama, kāds liels iespaids uz visu dzīvi ir ražošanas attiecībām, ražošanas iekārtai un ar viņām ciešā sakarā esošām šķirām un šķiru psiholoģijai. Vēsturiskais materiālisms ar savu metodi ievērojami paplašina mūsu mākslas kritikas līdzekļus. Bet darīt mākslinieku un mākslu atkarīgus no kaut kādas ražošanas iekārtas — tas dažiem tramīgiem domātājiem un jūsmu cilvēkiem, īpaši dekadentiem, izlikās nepiedodama lieta vai pat mākslinieka un mākslas nokaušana. Tam vajadzēja pretoties. Un nu sākās vēsturiskā materiālisma apkarošana! Tiesa, viņa pretiniekiem nebij nekādu svarīgu argumentu, ar ko būtu varēts viņu uzreiz satriekt. Tamdēļ vajadzēja turēties pie citas taktikas: vest partizāņu cīņu. Sākās vēsturiskā materiālisma vai sabiedriskās kritikas apšaudīšana no malu malām: almanahiem, laikrakstiem, žurnāliem, brošūrām, katedriem, kalendāriem un no mākslas darbu ārienes un iekšienes — priekšvārdiem un satura (Eglīts, Eldgasts). Par sevi saprotams, ka te nav vietā un iespējams raksturot diezgan pilnīgi šo cīņu. No svara te tik apskatīt, ko viņa deva mūsu mākslas kritikas vēsturei principu noskaidrošanas un paplašināšanas ziņā. Kritiķiem nu nostājās priekšā divi jautājumi: dekadentiskais individuālisms vai vēsturiskais materiālisms? Citiem vārdiem: māksla vai šķiru māksla? Paskatīsimies, kā kritika kļuva pāri šiem pārbaudījumu akmeņiem. Par minētajiem jautājumiem izteikušies labi daudz rakstnieku, publicistu, kritiķu; ievērojamākie no viņiem šādi: Līgotņu Jēkabs, Teodors, Klaustiņš, Ducmanis, Landers, Ķeniņš, Zeltmatis, Kārlis Krūza, Art. Bērziņš, Viktors Eglīts, Andrejs Upīts un citi.

Par Līgotņu Jēkaba ieskatiem šinīs jautājumos jau bij runa. Tagad — Teodors. 1906. gadā viņš sniedz rakstu «Mākslas loma tagadnē», kur izsaka domas, ka pirmā, augstākā vieta, kas mākslinieka ieņemama, ir — virzīt, tīrīt progresa strāvu.* 1907. gadā viņš raksta par «Īsto un neīsto mākslu», kur atzīst šķiru iespaidu uz mākslu un mākslinieku. 1908. gadā nāk raksts «Latviešu rakstniecība ceļa jūtīs». Tiek izteiktas domas, ka tautiskais virziens zaudējis savu ražīgo spēku, reālistiskais iztukšojies, jaunromantiskais izvērties par dekadentisko. Bet tas nav mākslas attīstības veicinātājs.** 1909. gadā Teodors sniedz rakstu

* «Jaunā Raža», VIII, 1906. g., 8. lpp.
** «Jaunā Raža», X, 1908. g., 6. un 7. lpp.

«Dzejas sakari ar tautu». Dzejas sakari ar tautu pārtraukti, rakstniecības attīstība apdraudēta. Kas vainīgs? Rakstniecības kaprači: Jankavs, Jansons un dekadenti. Pirmējie divi «apgalvo un aprāda, ka mākslas darbiem nepieciešami piemīt šķiru mākslas raksturs, ka māksla ir šķiru cīņas ierocis un ka tāpēc no viņu stāvokļa atzīstami tikai tie rakstniecības darbi, kas aizstāv proletariāta centienus». Bet dekadenti jeb rakstnieki-mākslinieki sākuši cilvēkus nicināt, nosaukuši tos par pūli un rakstījuši tādā veidā un valodā, kas tikai viņiem pašiem bijusi saprotama. Esot jau šķiru māksla, bet kam nu tā vajagot; māksla esot cilvēces vienotāja.* Beidzot, 1912. gadā, Teodors paskaidro, ka šķiru māksla tikai tad ir māksla, kad viņa ir starpšķiras māksla, t. i., nav šķiru māksla: «Ja tas, ko zināma šķira nes mākslā, nedabū tādu veidu, netop padziļināts līdz tam cilvēciskas būtības dziļumam, ka to ar īstu baudījumu var saņemt arī c i t a s šķiras,» tā viņš uzsver, «tad tas nepieder pie mākslas.»** Tāds Teodora stāvoklis dekadentisma un šķiru mākslas jautājumos. Kā redzams, noteikti nenoteikts. Bet tā jau pa laikam Teodora kritikas raksturīgā iezīme — teodorisms!

Bet nu Klaustiņš. Tas grib būt diezgan rūpīgs un vērīgs kritiķis, bet tikai tiktāl, kamēr nenāk runa par šķiru mākslu, tad zūd viņa objektivitāte un viņš paliek par kritiķi ar noteiktu tautiski pilsoniskās šķiras nokrāsu. Pret vēsturisko materiālismu mākslas kritikā viņš uzstājas jau no pirmiem soļiem. 1904. gadā rakstā «Literatūra un dzīve» viņš saka: «Mākslas sakars ar dzīvi ir viens no interesantākiem un sarežģītākiem jautājumiem, kuru pēdējā laikā, īsti pēc vēsturiskā materiālisma laikiem, izšķir par labu tām domām, ka estētiskai dzīvei ir kopējs ceļš, organisks sakars ar dzīvi vispār». — Bet šī teorija esot vienpusīga. Viņa saskaņot faktus pēc viena muduļa. Daudzas spilgtas personības tiekot saberztas un neizskaidrotas. Tamdēļ: «Mums jāpieņem, ka minētā materiālistiskā mākslas teorija var izskaidrot tikai zināmus faktus, zināmu parādību virknes.»*** Tanī pašā laikā, runādams par Poruku, viņš atrod mūsu literatūrā estētismu, misticismu, individuālismu. Vieta viņiem mūsu sabiedrībā jāieņem.**** Kad 1907. gadā Jankavs bij nācis klajā ar savu grāmatu «Vecie elki mūsu jaunākā rakstniecībā», kas ārdīja nost jauno vai dekadentisko mākslu, lietodams vēsturiskā materiālisma metodi, un atzina šķiru mākslu, vilkdams robežu starp buržujisko un proletārisko mākslu un uzstādamies par pēdējo, — Klaustiņš sniedza kritiku par viņa grāmatu rakstā «Elks elka galā». Ne vēsturisko materiālismu, ne proletārisko mākslu, ne Jankava darbu viņš

* «Jaunā Raža», XI, 1909. g., 8. un 9. lpp.
** «Dzimtenes Vēstnesis», 1912. g., Nr. 155: «Dziedāšana kā šķiru māksla».
*** «Apskats», 1904. g., Nr. 11, 170. lpp.
**** Turpat, Nr. 19, 297. lpp.

neatzīst; pēdējo viņš ieskata par nepatstāvīgu un paviršu, savā kodolā nepareizu.* Rakstot par Raini, Raiņa dzejai viņš atzīst tik daudz lielu vērtību, ka nevar nemaz uzskaitīt, bet liels mākslinieks viņš tomēr neesot savas dzejas revolucionārā, proletāriskā rakstura un sociāldemokrātisko ideju dēļ.** Bet mākslinieki, kas savos darbos stāv uz tautiska, reliģiska un pilsoniska pamata, — tie ir lieli, kaut arī starp viņu darbiem būtu krietni daudz grabažu (kā, piemēram, Kaudzīši un Apsīšu Jēkabs), un viņu māksla īsta. Vienīgais, ko Klaustiņa kritikā sastopam jaunu, ir tas, kā viņš saprot jaunromantismu. Teodors domā, ka jaunromantisms izvērties dekadencē, Klaustiņš — ka jaunromantismā ietilpst dažāda virziena mākslinieki: Aspazija, Veidenbaums, Poruks, Plūdons, Saulietis, Niedra.*** Viņš ieskata jaunromantismu par lielu kultūras un rakstniecības parādību. Bet, kā jau tas pie šāda tipa kritiķiem parasts, vienreiz izteiktais viņu nebūt nekavē otrreiz to apēst. Tā, runājot 1910. gadā par jaunromantiķu izteiksmes līdzekļiem, caur ko tie darījuši savu lielo iespaidu, viņš pašās beigās piebilst: «Mums atliek šai tukšai mucai piesist, lai dzird, kā skan.»**** Tas pats, diemžēl, mums jādara arī ar Klaustiņa kritiku!

Pret dekadentismu uzstājās arī Atis Ķeniņš. Savus kritikas principus un paņēmienus Ķeniņš bij izteicis savā darbā «Fallijs», 1906. gadā rakstu krājumā «Zalktis». Eglīts bij sniedzis «Dzelmē» par šo rakstu krājumu recenziju, kurā neatzinīgi izteicies par Ķeniņa rakstu. Tas deva Ķeniņam iemeslu pārbaudīt dekadentu virsaiša kritikas paņēmienus. Un te («Zalktis», 1907. g., 2. burtn.) nu raksturīgi ir redzēt, cik tālu dekadenti gāja sevis un sava individuālisma cildināšanā. Vārdus, ar kuriem Eglīts savās recenzijās cildinājis Falliju, Ķeniņš savāca vienkop, un tad iznāca šāda virkne. «Fallijs ir pēc Eglīša,» saka Ķeniņš, «ne tikvien Heine, Bairons, Hamsuns kvadrātā, klasiski tipisks Moljērs un Rasīns, Mocarts, viņš it īpaši atgādina Hebelu, viņš ir Meterlinks, kaut gan to ienīst (?), Aspazija, Pumpurs, Vjačeslavs Ivanovs, Hugo f. Hofmanštāls, Vjelē-Grifins, Nīcše, Kristus, Ādams, Homērs, Hermess, Marss, Afrodīte-Venēra un tā tālāk, un tā tālāk, ar un bez «zīmīgiem epitetiem», kamēr elpa stājas.» Varētu vēl te izrakstīt otrtik garu virkni vārdu, ar kuriem cildināts minētais rakstnieks, bet arī tie ir diezgan zīmīgi priekš dekadentu kritikas paņēmieniem. Bez tam — pretrunu un muļķību viņu kritikās bez gala. Tiešām, nav brīnums, ka pie mums vārdi — dekadents un āksts kļuva sinonīmi. Bet vēl par dekadentu kritikas principiem mums būs runa. Tagad — Ķeniņš

---

* «Jaunā Raža», IX, 1907. g.

** «Rīgas Avīzes» feļetona pielikums, 1908. g., Nr. 74—114, «J. Rainis».

*** «Jaunā Raža», IX, 1907. g., «Elks elka galā», 131. lpp.

**** «Jaunā Raža», XII, 1910. g., «Par simbolismu latviešu dzejā».

ar savu mākslas un kritikas teoriju. Dekadenci viņš neatzīst. Viņa ideāls: «mākslas zelta vidusceļa noskaidrotie gājēji». Avīžnieciskā kritika vai nu nolaidīga, mākslu neveicina, vai kultivē diletantismu mākslā un kritikā. Tam jātop citādi. Jānodibina akadēmisks centrs, kuram jāstāv augstu pāri par politisku cīņu, jaunu iesācēju un piedzīvojumu meklētāju ņudzoņu. Jāsteidzas uz Šillera un Gētes klasicismu, prom no diletantisma un klaigātāju krasta. «Tikai pēc nodibinājušās klasicisma gaidāmi sekmīgi un mūsu kultūru tālākvedoši romantisma protesti.»* Izlaižot 1908. gadā «Zalkti» kā žurnālu, viņš sniedz vēl dažus vilcienus klasicisma noskaidrošanai: «Mēs turēsimies tālu no politisku partiju un šķiru cīņas tendencioziem ceļiem. Centīsimies arī izsargāties no literārisku skolu un strāvu šaurības. Klasiskās mākslas idejas, izteiktas ar latviešu tautas dvēselei īpatnēju temperamentu, — tas mūsu ideāls.»** Šī raisīšanās vaļā no diletantisma mākslā un kritikā, prasījums pēc klasicisma mūsu literatūrā — ir jauni vilcieni, ko Ķeniņš ienesis mūsu kritikas vēsturē.*** Bez tam Ķeniņš uzsver, ka dzejas darba saprašanai ir vajadzīga mākslinieciska izglītība, tāpat kā mūzikas darba saprašanai — muzikāla izglītība.**** Drīz vien tas arī diezgan spilgti pierādījās mūsu kritikas praktikā. Vēsturnieks K. Landers, ja nemaldos, savā rakstā «Sabiedriskie virzieni latviešu literatūrā» bij lietojis pie literārisku parādību apspriešanas vēsturiskā materiālisma metodi ar tādu neaptēstu sparu, ka teica: visa mūsu daiļliteratūra radusies no tikpat prozaiskiem pamatiem kā kartupeļu stādīšana, daudzlauku sistēmas un rentes kontraktu ievešana.***** Ar tik vienkāršu vienreizvienu vai tik bēdīgi saprastu vēsturiskā materiālisma metodi literatūras parādības nav izskaidrojamas. To arī bij atzīmējis kādā recenzijā par minēto rakstu K. Ducmanis. Un nu starp abiem publicistiem izcēlās interesanta polemika, kurā tika pārvērtēts vēsturiskais materiālisms — starp citu — arī kā mākslas kritikas metode. Nevaru paiet garām Ducmaņa rakstam «Vēsturiskais materiālisms un mākslas kritika», nepievedis pāris vietas no šī raksta, kurām principiāla nozīme. Ducmanis atzīst vēsturiskā materiālisma metodi mākslas kritikā par nepilnīgu, vienpusīgu un nāk pie šādiem slēdzieniem:

1) «Mākslinieks uzņem iespaidus no savas apkārtnes, no

* «Zalktis», 1908. g., 4. burtn., «Piezīmes par literatūru».

** «Zalktis», 1908. g., 1. burtn., «Ievadam».

*** Kaut gan jāpiezīmē, ka par klasicismu mūsu literatūrā jau 1901. gadā sāka runāt Aspazija, kura arī labi daudz strādājusi mūsu kritikas laukā. Runādama par latviešu liriku dažādos laikmetos, viņa, starp citu, saka: «Cerēsim, ka acumirklīgie zibeņi pārvērtīsies mierīgi noskaidrotā baltliesmu gaismā un ka latviešu tauta dzīvē un mākslā iet pretim jaunklasiskajam — zelta laikmetam» («M. V. M.», 1901).

**** «Zalktis», 1908. g., 4. burtn., «Lasītāji un māksla».

***** «Dzīve», 1908. g., Nr. 63, «Dažas piezīmes par kādu kritiku».

kuras tas nekurp nevar izbēgt, nedz noslēpties... Šos iespaidus tas var uzņemt tiklab no ekonomiskām parādībām, kā arī no sava laika gara dzīves apcirkņiem — no ideoloģijām un tad pārstrādāt pēc īpatnējiem psihiskās darbības likumiem. Ja kāda mākslinieka ražojumos atspoguļojas sava laika ekonomiskās attiecības, tad tas liecina, ka viņš ir uzņēmis iespaidus arī no šīs sfēras. Bet tas vēl nedod tiesību teikt, ka šīs ekonomiskās attiecības būtu bijušas vienīgās noteicējas mākslinieka jaunradīšanas procesā.»*

2) «Mākslinieks ir aktīvs jaunradītājs, kuram piemit daudz iniciatīvas un fantāzijas; nevis absolūta iniciatīva un fantāzija, kura rada no nekā resp. tikai «no galvas», bet gan tāda fantāzija, kura rada jaunu sakopojumu, jaunu sintēzi no iepriekš bijušiem datiem. Pie tam mākslinieka m ir jāpārdzīvo savu varoņu dzīve tik dziļi, it kā viņš pats tur būtu darbojies tiešamībā. Ar vārdu sakot, mākslas pasaulē valda sava īpatnēja dzīve, kura dziļos emocionālos saviļņojumos ir producēta un tādus pašus saviļņojumus rada mākslas baudītājos. Šo dzīvi nu vajaga ņemt viņas visās varavīksnes krāsās un tad analizēt, lai nevis aprobežotos tikai ar d a ž i e m attālākiem iepriekšējiem noteikumiem, kuri šai īpatnējai dzīvei ir stāvējuši kūmās.»**

3) «Kritiķis darīs vislabāk, ja izvēlēsies harmonisku s i n t ē z i no... divām daļām: ja ierāmēs mākslas ražojumu sava laikmeta faktoru rāmī un tad centīsies iedziļināties arī pašā mākslas ražojuma būtībā, viņa kompozīcijā un autora redzes punktā, lūkojot izprast šī redzes punkta lomu visa ražojuma uzbūvē un saturā. Tad tā dzīvība, kas ir ielikta mākslas ražojumā no viņa autora, nostāsies kritiķa priekšā kā sevišķa īpatnēja pasaule ar īpatnēju iekšējo attīstību un dzīvības ritumu.»***

Šīs domas gan ļoti līdzīgas tām, ko izteica Jānis Asars gadu atpakaļ (1907) savas grāmatas «Vispārīgā pasaules rakstniecības vēsture» ievadā.**** Tur viņš saka, ka viņš neturoties pie ortodoksālo marksistu ieskatiem, it kā «savas p a š a s attīstības likumu nebūtu mākslai nekādu». Māksla ir tikpat kā upes gaita. Vai apkārtnes apstākļi vien nosaka viņas tecēšanu? Nē. Arī ūdens īpašības, viņa daba. «Tāpat mākslas darbu raksturs,» saka Asars, «veidojas ne vien no ārējās «ekonomikas», bet arī no savu radītāju individuālā likteņa un no mākslas īpašiem estētiskiem likumiem.»***** Būtu interesanti apskatīt plašāk Asara mākslas teoriju, bet, tā kā tas te nav iespējams, tad jāaprobežojas tikai vēl ar dažiem aizrādījumiem uz viņas galvenajām iezīmēm. Asars plaši un dzīvi interesējās par mākslas un dzīves savstar-

* «Dzīve», 1908. g., Nr. 79.
** «Dzīve», 1908. g., Nr. 80.
*** Turpat.
**** Asars tās savukārt aiztapinājis no Lunačarska raksta. Sastād.
***** «Visp. pas. rakstn. vēst.», 1907. g., 4. lpp.

pējo sakaru. Viņam arī pieder pirmais plašāks pētījums mūsu kritikā par šo jautājumu — «Mākslas un kultūras sakars XIX gadu simtenī», kuru viņš laida klajā 1901. gadā. Apcerējuma galvenais princips izteikts ievadā. «Kultūra,» tā tur teikts, «uzspiež savu zieģeli cilvēkam un cilvēks mākslai. Kāds cilvēks, tāda viņa māksla.»* Viņš ir arī pirmais, kas uzstāda pie mums jautājumu par mākslas un ētikas savstarpējām attiecsmēm. Un zīmīgi ir tie slēdzieni, pie kādiem viņš nāk: 1) «Katra jauna mākslas strāva ir, no vienas puses, apsveikta taisni kā cilvēces g r i m š a n a s z ī m e,» saka viņš ar uzsvaru. 2) «Tādu estētikas apgādniecību no ētikas puses nekad necietīs mākslas īstā būtne. Jo cilvēkam ir tiklab savas estētiskās prasības, kā savas ētiskās.»** Par mākslas būtību viņš izsaka savas domas rakstā «Dioniss un Prometejs» (1905): «Jautājums nav galīgi atrisināms. Tik tas ir zināms, ka mākslinieka daba svārstās starp diviem poliem: vienā pusē baudas un individuālisms, otrā — uzupurēšanās un sabiedriskums.»*** Turpat viņš izmet kādu teicienu par — «buržuju mākslu». Bet ne te vien. Daudzos Asara rakstos atrodam aprauti izteiktus ieskatus par šķiru mākslu. Viņa simpātijas, protams, pieder proletāriskai mākslai. Jāatzīmē te vēl, ka Asars ir pirmais kritiķis pie mums, kas par mākslu rakstīja ļoti daudzpusīgi: par viņas sakaru ar dzīvi, par viņas būtību, ētiku, patiesību, par glezniecību, par formu un līniju, par klasicismu, romantismu, impresionismu — ar vārdu sakot: viņš pūlējās aptvert mākslas problēmu visā plašumā un dziļumā. Un savā kritiķa darbā viņš bij nācis pie slēdziena, ka vēsturiskais materiālisms kā kritikas metode, īpaši tādā veidā, kā tas pie mums tiek saprasts, pie mākslas parādību izskaidrošanas nav pietiekošs. Rakstot savu literatūras vēsturi, viņš līdzās ekonomikai un mākslas iekšējiem likumiem vēl uzsvēra, ka pie tāda darba — «ir jāizmanto visi vērtīgie jaunlaiku panākumi uzskatos par sabiedrības attīstību»****.

1908. gadā Dr. M. Valters nāca klajā ar savu grāmatu «Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos» — pirmais lielākais darbs, kur tiek kritizēta mūsu kritika. Grāmata gan neaizņem visu mūsu kritiku, kā to no viņas virsraksta varētu domāt, bet gan tik vienu strāvu: materiālistisko. Ņemdams piemērus no trim kritiķiem — Līgotņu Jēkaba, Jankava un Jansona, autors aprāda, ka vēsturiskais materiālisms pie mums tiek nepareizi saprasts un lietots. Bet Valters pats nav vēsturiskā materiālisma piekritējs. Viņš uzstājas tiklab pret vēsturisko, kā arī pret dabaszinātnisko materiālismu, atzīdams šīs doktrīnas par nepietiekošām, pirmo — vēstures un mākslas, pēdējo — dabas, īpaši dvē-

* Kopoti raksti, I sēj., 1. burtn., 1908. g., 8. lpp.
** Kopoti raksti, I sēj., 1. burtn., «Māksla un tikumība», 47. un 49. lpp.
*** Turpat, 54. un 55. lpp.
**** «Visp. pas. rakstn. vēsture», 1907. g., 3. lpp.

seles parādību izskaidrošanā. Par kritiku viņš tanīs domās, ka mums vēl tādas nav, īpaši, ja ņem kritiku kā «kultūras elementu», kā «sistēmu veselā kultūras darbu sistēmu rindā»*. Savu ieskatu par kritiku autors izsaka šādi: «Kritikas raksturisko iezīmi varētu meklēt viņas centienos asināt un attīstīt, runājot modernā psiholoģijas valodā, «intelektuālos kontrastus». Izšķirt atziņas aktus, nodalīt jēdzienus, attīstīt pareizus slēdzienus un spriedumus, paplašināt un nodziļināt cēlonības sakarus — tas ir kritikas galvenais darbs visur un vienmēr. Var sacīt, — kritikai jāstāv uz robežas starp esošo un nākošo, starp zināmo un nezināmo, starp veco patiesību un jauno hipotēzi. Kritikai jāsper arvien solis tālāk atzīšanā, tikai tad tā izpilda savu uzdevumu.»**

Tas ir grūti un prasa daudz zināšanu. Kritikai jābūt bagātai metodēm, jo viņas darba lauks saiet kopā ar dažādām zinībām. «Tai pastāvīgi jāmeklē,» saka autors, «vai apspriestā parādība nav pētāma vēl ar kādu citu līdzekli iz citas zinātņu nozares, lai tā atrastu zināma slēdziena nepilnības vai lai to papildinātu.»*** Bet, ja no zinātnes kritikas jāprasa daudz nopietnības, tad vairāk vēl — no kritikas, «kas stājas pie tirzāšanas darba rakstniecībā un mākslā, it sevišķi vēl, ja šī kritika negrib aprobežoties ar beletristisku iespaidu un jūtu attēlošanu, bet grib iet tālāk, grib būt s o c i o l o ģ i s k a e s t ē t i k a. Šādai kritikai jāņem metodes no visām zinātnēm.»**** Tās ir tās pašas domas, ko gadu iepriekš bij izteicis Jānis Asars un mazliet vēlāk — Ducmanis. Tikai pie Valtera atrodam viņas izteiktas un attīstītas plašāk. Viņš arī norāda, ka skaistuma daba, viņa iekšējā būtība nav ar prātu aptverama — tā ir jāsajūt. Arī te Valters neiet gluži jaunu ceļu; ka māksla resp. skaistums nav saprotams vienīgi ar prātu, ar loģiku, bet vairāk ar mākslas jušanu, to jau gadu desmit atpakaļ, kā redzējām, izteica un aprādīja Niedra. Jauns tik pie Valtera tas, ka viņš attīsta šīs domas plašāk, spiežas dziļāk iekšā kritikas problēmā. Un tāpat viņš dara ar mākslu, estētiku. Man gribētos teikt, ka mākslas teorijā Valters tur sāk, kur Asars beidza. Kā redzējām, Asara — var sacīt — beidzamie vārdi par mākslu bij tie, ka viņu nosaka ne ekonomika un kultūra vien, bet arī viņas iekšējie likumi, viņas pašas struktūra un cilvēka kāre pēc daiļuma, tīksmes un harmonijas. Šīs domas Asars tikai izteica, bet atstāja viņas neattīstītas. Te nu nāk Valters un taisni piegriežas šai iekšējai mākslas struktūrai, viņas iekšējiem likumiem un attīsta savu teoriju, kuras pamatā liek mākslinieka estētisko dabu, un balstās uz vēl nesaprastiem un nesaprotamiem

* «Latviešu kritika etc.», 1908. g., 3. lpp.
** Turpat, 3. lpp.
*** Turpat, 4. lpp.
**** Turpat, 4. lpp.

spēkiem cilvēka apziņā.* Īpašu lomu mākslā Valters piešķir kontrasta asociācijām: «māksla var nostāties ar mūsu ētiku kontrasta stāvoklī, izteikties formās un idejās, kurām naidīgas mūsu loģiskās asociācijas un no kurām atšķiras mūsu sabiedriskās simpātijas, un viņa tomēr var mūs ieraut mākslas sajūsmā un mākslas pārdzīvojumos»**. Šī atziņa un vēl citi psiholoģiski un estētiski aprādījumi — par dailes elementiem, estētisko iespaidu, iejušanās spēju, estētisko ierosmi, psiholoģisko kontrasta likumu u. c. — dod autoram iemeslu nākt pie slēdziena, ka šķiru mākslas nav. «Ir pilnīgi vienalga, kur cilvēks saņem savus estētiskos pieredzējumus. Kā e s t ē t i s k i pieredzējumi tie ir principiāli vienādas vērtības, lai nāktu tie no viena vai otra dzīves iecirkņa, no vienas vai otras šķiras.»***

Cilvēks labprāt cenšoties patīkamības sajūtu pie kāda iespaida pastiprināt ar citām patīkamības sajūtām. Tā tas notiekot arī ar estētisko iespaidu, kuram nereti tiekot piejauktas patīkamas politiskas, saimnieciskas un ētiskas domas, gan personiska rakstura, gan jūtu vērtības, kurām sociāls raksturs. Tāds piejaukums nezaudējot savu raksturu, lai tas citādi stāvētu arī diezin cik augstu kā ētiska vērtība, tāds faktors nepiederot pie mākslas sajūtas.**** Tā saucamā populārā māksla, kas domājot attīstīt cilvēka garīgos spēkus ar populāru tendenci, politiskiem, viegli sagremojamiem iespaidiem un spilgtām frāžu gleznām, cilvēka garīgos spēkus nemaz nepamudinot. Bet taisni par tādu mākslu domājot daudzi, kad runājot par sabiedrisko jeb šķiras mākslu.***** Runājot par mākslas iekšējo būtību un attīstības spēkiem mākslas vēsturē, Valters uzsver, ka mākslā esot iekšēji spēki, uz kuriem ekonomiskam faktoram neesot pozitīva iespaida. Tie esot estētiski, ritmiski spēki. Reiz iesākusies pārgrozība stilā un stila sajūtā ejot nenovēršami savu virzienu. Katrs motīvs, katra forma varot nonākt pie lūzuma un iesākt jaunu, dažreiz pat pretēju virzienu neatkarīgi no ārējiem iespaidiem, vienīgi sekojot virziena iekšējai formas idejai. Katrā stilā, katrā formā esot ieveidota sīrma vēsturiska pagātne. Tad — mākslas un zinātnes ierosinošais sakars. Nav te iespējams tuvāk pakavēties pie Valtera mākslas teorijas. Jāsaka tikai, ka viņa sniedz šo to jaunu, īpaši zīmējoties uz mākslinieciško fantāziju un fantāzijas psiholoģiju, un mākslas darbu radīšanas procesu, tāpat arī mākslas būtību. Mūsu kritikā vai, pareizāk, viņas materiālistiskajā strāvā, kas deva tik daudz cerību, viņš ierauga paviršību, paškritikas trūkumu, mākslas dziļākās būtības nesaprašanu un

* «Latviešu kritika etc.». Nodaļa: «Cilvēka apziņas darbība un viņa radošais spēks mākslā», 58.—66. lpp.
** Turpat, 77. lpp.
*** Turpat, 83. lpp.
**** Turpat, 78. lpp.
***** Turpat, 86. lpp.

subjektīvisma, individuālisma protestu pret to ieskata par itin dabīgu parādību. Kā tautiskais romantisms priekš savas krišanas iestiga pašpieticībā, tāpat tas esot noticis ar vēsturisko materiālismu.

Valtera grāmata ieguva diezgan lielu ievērību mūsu literatūrā. Viņa ļoti patika visiem vēsturiskā materiālisma pretiniekiem un it īpaši dekadentiem un dekadentiskā kalibra individuālistiem. Vispirms Viktors Eglīts pasteidzās izsludināt Valteri par «atzītu ekonomistu un atzīstamu estētikas teorētiķi» ar «neparasti dziļu un vispusīgu erudīciju» un «kristalskaidru zinātnisku metodi» un aiz tā iemesla, protams, nekavējās ieteikt viņa grāmatu ikvienam, kas nākuši zem Līgotņa, Jankava un Jansona iespaida.* Tāpat Haralds Eldgasts pasteidzās izteikt savu atzinību un, lai pastiprinātu iespaidu, deva vēl no sevis rakstu «Vēl kaut kas par latviešu rakstniekiem un viņu kritiķiem»**. Grāmatu nepameta neievērotu, protams, no sava stāvokļa arī Jansons un Jankavs. Jansons aizņēma vispirms to tikai dažās piezīmēs rakstā «Zinātne un ekonomika»*** un vēlāk savā grāmatā «Vēsturiskais materiālisms», kurā apskata vēsturisko materiālismu tikai kā vēstures filozofiju, atstādams viņa attiecības pret mākslu grāmatas otrai daļai.

1909. gada beigās Jankavs atbildēja Valterim ar savu brošūru «Viņu māksla», kurā sīki norēķinās ar dekadentiem un Valteri. Viņš neatzīstas, ka būtu maldījies vai paviršs bijis pret vēsturisko materiālismu. Tāpat viņš paliek pie saviem uzskatiem par proletārisko mākslu un uzsver, ka šķiras intereses parādās ne vien mākslā, bet arī kritikā un kaut arī tā izliktos visskaidrākā estētiskā kritika.****

Ap to pašu laiku Valters laida klajā otru savu grāmatu «Florencē»*****. Te viņš attīsta tālāk teoriju par mākslas iekšējiem spēkiem un likumiem, balstīdamies uz Florences gleznieciību 14. un 15 gadu simtenī. Kā raksturīgākos slēdzienus varētu atzīmēt šādus: 1) «vecās mākslas formas ierosina sev pretēju virzienu, kontrasta tipu»******. 2) Mākslinieka individualitātes īpatnējā tieksme, viņa «individuālā daba ir tā, ar kuru reizēm saistās jauna laikmeta iesākums»*******. 3) «Spēcīga mākslas forma ir pati par sevi sabiedrisks un tikumisks spēks.»********

---

* «Latvija», 1908. g., 20. dec.
** «Latvija», 1908. g., 31. dec.
*** «Vārpas», 1909. g.
**** «Viņu māksla», 1910. g., 62.—64. lpp.
***** Pilns nosaukums: «Florencē. Studija iz mākslas vēstures teorijas. Ar beigu piezīmēm: Māksla, sabiedrība un marksisms.» (1909)
****** Turpat, 17. lpp.
******* Turpat, 19. lpp.
******** Turpat, 31. lpp.

4) «Nav tāda brīža mākslā, kur vecā formā nedzimtu jauna, un jaunā forma iznīcina ne tikvien savu radītāju — priekšgājēju formu, bet līdz ar to šīs formas idejiski morālisko saturu.»*

Bez tam autors uzsver, ka mākslas vēsturē pastāvīgi rodas formas problēmi un ka viņiem cēlonisks spēks mākslas attīstībā «ārpus visiem citiem iespaidiem un it sevišķi neatkarīgi no sociāl- un morālidejiskiem cēloņiem, nerunājot jau nemaz par «materiāliem apstākļiem»»**. Beidzot — ja mākslinieks saaudzis ar kādu šķiru, kādu sociālu kustību, bet viņa estētiskās simpātijas un iedzimtā estētiskā īpatnība būs no tam tālu, tad var rasties mākslas darbi, kuri neattaisno šķiru mākslas teoriju. Par šo mākslinieka psihisko duālismu klūpot naivie šķiru mākslas teorētiķi.*** Grāmatas beigās Valters kritizē vēl vēsturisko materiālismu, atbildēdams līdz ar to arī Jansonam un Jankavam. — Tā vēsturiskais materiālisms caur visu šo polemiku pie mums kļuva kritizēts, pārvērtēts un it labi apgaismots. Jāpiezīmē tikai, ka bez lietas nopietnās puses visai polemikai ir arī sava komiskā puse. Valters savā pirmajā brošūrā bij aizrādījis, ka Jankavs ņēmis dažas vietas no Marksa, bet neuzrādījis avotu. Bet, tā kā dažas no šīm vietām gadās arī pie Jansona, tad Valters pārmeta tam, ka viņš aizņēmies tās no Jankava un arī nav aizrādījis avotu. Valters to nosauc par čiepšanu. Bet nu nāca Jansons klajā un aprādīja, ka ne viņš čiepis, bet gan Valters pats čiepis: no Deļevska. To pašu pierādīja arī Jankavs vēl pamatīgāk. Valters tad atbildēja, ka pat tas vislabākais suns esot reiz kādu desu zadzis.**** Bet lai Jankavs pasakot, vai brošūra «Dzīvības attīstība dabā» esot viņa? Uz to Jankavs neatteica nekā, bet palika domīgs un neizrādīja vairs simpātijas proletāriskai mākslai, bet gan zemnieciskai, īpaši ar rakstu virkni — «Mazgruntniecība un viņas literāriskie tiesneši» («Dzimt. Vēstn.», 1911. g., 68.—77. nr.). Vēl pēc kāda laiciņa, 1912. gadā, viņš paziņo, ka «Vecie elki» «nemaz nav īstā marksisma garā sarakstīti», ka tiem «nav ne oriģinalitātes, ne arī saskaņas ar paša Marksa teorijām».***** Bet kur tad nu paliek bruņnieciskā aizstāvēšanās pret Valteri brošūrā «Viņu māksla»? Izrādās, ka Valterim bijusi taisnība. Ar minēto pašatzīšanās rakstu Jankavs iznīcina abas savas grāmatas. Bet lai nu kā: paliek tomēr tas, ka viņš pirmais sāka runāt mūsu kritikā par proletārisko mākslu un atklāti lietot vēsturiskā materiālisma metodi — lai nu kādu! — pie mākslas darbu un parādību apspriešanas.

---

* Turpat, 34. lpp.
** Turpat, 43. lpp.
*** Turpat, 62. un 63. lpp.
**** Turpat, 88. lpp.
***** «Dzimt. Vēstn.», 1912. g., Nr. 102, «Par latviešu marksismu».

Kas zīmējas uz Valteri, tad polemikā viņa mākslas teorija tika vismazāk apgaismota. Kā jau sacīts: kur Asars beidz — zīmējoties uz mākslas teoriju, — tur Valters sāk. Bet Valters nav Asara tiešs turpinājums. Ja velkam paralēli starp viena un otra teorētiskiem ieskatiem, tad starpība ir tā, ka Asars iziet no kultūras, dara no tās atkarīgu mākslinieku un no pēdējā atkal mākslu, tātad: kultūra — mākslinieks — māksla. Pie Valtera šis samērs otrāds: mākslinieks — māksla — kultūra. — —

Atliek vēl apskatīt rakstniekus-kritiķus: Krūzi, Zeltmati, Art. Bērziņu, Akurateri, Bārdu, Andr. Upīti.* Ja būtu vairāk telpas, tad no pirmo triju kritiskās darbības «pieminekļiem» varētu ņemt vienu otru faktu jautrības dēļ, bet no tā tagad, diemžēl, jāatsakās. Akuraters rakstījis labi daudz [«Mākslinieks un buržuāzija» (1908), «Avīžnieciskā kritika» (1910)], bet nav ienesis mūsu kritikā nekā jauna, vērtīga, paliekama. Estētikā viņš iet pa Eldgasta pēdām un kritikā — pa Valtera. Nopietnāks darbinieks mūsu kritikas laukā grib būt Bārda. Un plaši atzīts jau kļuvis ir Upīts. Viņi pieder pie pretējiem virzieniem: Bārda ir vēsturiskā materiālisma pretinieks, Upīts arvien vairāk top par viņa piekritēju. Apskatīsim, kas viņiem katram īpatnējs. Bārdas kā kritiķa teorētiskos ieskatus labi raksturo jau kāda viņa priekšlasījuma temats — «Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēms». Viņa galvenā doma tā, ka — «ne tas ir dzīvojis mūžībai, kas dzīvojis savam laikmetam ... bet mūžībai dzīvo vienīgi tas, kas dzīvojis savai dvēselei, jo dvēselē tveras mūžība»**. Kodolā ņemot, tas ir tas pats ieskats, ko Eldgasts izteicis sava romāna priekšvārdā. Bet nu vēl kāds cits viņa apcerējums — «Par derīgo un garīgi vērtīgo». Par nožēlošanu man viss šis raksts nav pieietams, bet cik no tās daļas, kas man pieietama, var spriest, tad Bārda te iet pa Valtera pēdām, pa daļai arī kopā ar Akurateri. Buržuāzija mākslā prasa pēc derīga, proletariāts tāpat. Tā nevar. Tam jāpaceļas pāri. Kas to spēj, ir — gars. Un — «īsta mākslas darba nozīme meklējama iekš tam: pacelt, ievest mākslinieka augstāki kvalificētā jušanas stāvoklī tos, kam saviem spēkiem viņš nebūtu sasniedzams»***. Tiktāl viņam līdzība ar Valteri. Ar Akurateri viņam līdzība tanī ziņā, ka Akuraters arī proletariātu dēvē par sociālistisko buržuāziju**** un Bārda to sauc par topošo buržuāziju. Abas buržuāzijas gribot, lai viņām kalpo. Bet māksliniekam esot jābūt brīvam! Bet šis brīvības jēdziens nu reiz ir tāds, kura kodolā mūsu dekadenti un viņu sugas individuālisti nekad laikam neiespiedīsies.

Beidzot — Upīts. Sākumā kā kritiķis viņš ir zemnieciskās

---

* Te katrā ziņā jāmin arī paša šī sacerējuma autora vārds. Sastād.
** «Latvija», 1909. g., Nr. 258.
*** «Latvija», 1910. g., 280. un 297. lpp.
**** «Rakstniecības almanahs», II, 1908. g., «Mākslinieks un buržuāzija».

mākslas piekritējs un idejiskās mākslas pretiņieks, īpaši, kas zīmējas uz jaunstrāvnieku idejām, kā to redzam, piemēram, recenzijā par Skalbes dzejoļiem* un kritikā par Purapuķes darbiem.** Ar 1905. gadu viņa ieskati mainās. Kā rakstnieks viņš savos darbos labprāt ievēro jaunstrāvnieku ētiskās un sociālās idejas un aizstāv tās arī kritikā. No idejiskās mākslas pretinieka viņš ir tapis par tās piekritēju un veicinātāju. Bet viņa ieskati par kritiku un mākslas būtību? Tie nav izteikti kaut kur vienkopus kā noskaņota teorija, bet izkaisīti pa daudziem un dažādiem viņa rakstiem kritikas laukā. Lai dabūtu par tiem pārskatu, tie jārauga sameklēt kopā. Vispirms — māksla. Pievedīšu te viņa izteiktās domas viņa paša vārdiem: 1) Mākslas radītājs faktors ir atsevišķs cilvēks.*** 2) Jāsaka: runas par *l'art pour l'art*, mākslu bez tendences, ir pasaka. Nav mākslas bez tendences.**** 3) ...no lieliem māksliniekiem izaug liela māksla un mākslas virzieni. Un lieli mākslinieki izaug dzīvē — — —***** Mākslas vienīgais radītājs faktors ir indivīds. Mākslā tikai tas ir dzīvs un liels, kas elpo atsevišķa indivīda īpatnējo dzīvību. Bet indivīds pats nav meteorisks klejotājs ķermenis. Viņa īpatnējā dzīvība nav nejauša, absurda parādība: no indivīda radītajiem faktoriem cēlušās visas viņa savādības līdz pašai sīkākai. 4) Kā svarīgākos no indivīda radītajiem faktoriem var minēt sen pazīstamos, veco un jauno materiālistu uzstādītos, neapstrīdami pareizos: klimatu, rasu, apkārtni, šķiras instinktus.****** 5) Īsta māksla viņas visvienkāršākajā definīcijā ir ikdienišķās dzīves turpinājums, viņas koncentrācija, tālākais un augstākais posms.******* 6) Divas saules spīd pār visu cilvēci, un spožākā un karstākā no abām ir mākslas saule. Protams, ne idejā par sevi — viņas individuālā atskaņojumā un izteiksmes veidā mākslas dzīvība un spēks.******** 7) Vienas vispārējas absolūtās patiesības mākslā nav.********* 8) Cik tālu atpakaļ cilvēces pirmatnējos laikos sniedzas antropoloģiski pētījumi, visur mākslas instinkts atrodams blakām cilvēka elementārajām dzīvības un sugas uzturēšanas dziņām.********** 9) Māksla vienmēr ir bijusi dabiskā nepārraujamā sakarā ar tautu dzīves sabiedrisko iekārtu un ir mainījusies līdzi vispārējam kultūras attīstības virzienam.**********

---

* «Austrums», 1904. g.
** «Austrums», 1905. g., 17. lpp.
*** «Studijas un kritikas», I, 34. lpp.
**** Turpat, 40. lpp.
***** Turpat, 47. lpp.
****** Turpat, 48. lpp.
******* Turpat, 71. lpp.
******** «Izglītība», 1910. g., 4. burtn., «Uguns un nakts», 270. lpp.
********* «Jaunības Tekas», 1910. g., 7. lpp., «Grāmatas un lasītāji».
********** Turpat, 35. lpp.
********** Turpat, 35. lpp.

10) Māksla ir šķiru māksla; bet mākslinieki paši to tikai vēl beidzamā laikā sāk atzīt.* 11) Pilsoniskā māksla daudzreiz bij tik ārējas formas māksla, kur acs un estētiska tīksme rotaļājās gaisā lidojošiem, tukšiem ziepju burbuļiem. Jaunā māksla ir ideju māksla; nekāda daiļrunātniba, nekādas vizmainas krāsas nenoslēps idejisko tukšumu.** 12) Jaunai, demokrātiskai mākslai visai viegli izvērsties par frāžu un šablonas mākslu: viņa galvenā kārtā ir ideju māksla, bet viņas un viņas šķiras pamatideja ir skaidra un negrozāma kā saule pie debesīm.*** 13) Jaunās mākslas meklētāji ir darbaļaudis — spēka un cīņas cilvēki; tie mākslā nemeklēs vieglu estētisku tīksminăšanos, bet caur skaistuma sajūtas viļņojumiem enerģijas un drosmes pacēlumu, jaunus, spēcīgākus jūtu un ideju uzplūdus.**** 14) Viena saule spīd pār visu dabu, bet tomēr ikviena puķe viņas siltuma spēku veido savāda zieda skaistumā. Tādai jābūt jaunai, demokrātiskai mākslai.***** 15) Vispārcilvēciska māksla nekad nav bijusi.****** 16) Zemākajos sabiedrības slāņos arvien spēcīgāk pieaug dziņa pārveidot savējo un līdz ar to visu dzīvi. Dziņa pēc jaunas iekārtas, kur patiešām nebūtu ne šķiru naida, kur cilvēks būtu brālis cilvēkam. Vispārcilvēciskais tātad ir tikai tās mākslas ideāls, kas tagadnē visskaidrāk apzinās un nenoliedz savu šķiras raksturu.******* 17) Vecie teica: māksla ir atpūta, māksla ir miers, māksla ir rotaļa. Mēs, jaunie, sakām: māksla ir cīņa uz dzīvību un nāvi. Mēs neaicinām skatīties, pēcpusdienas garo garlaicību kavēt. Mēs saucam līdzi cīņā — ar mums uzvarēt, ar mums krist.********

No šiem atsevišķiem Upīša mākslas teorijas gabaliņiem un aforismiem redzams, ka viņš uztver mākslas jēdzienu — visplašāk. Mākslinieks — mākslinieciskais instinkts — klimats — rase — tauta — sabiedrība — šķira — sociālā kustība — tie ir tie faktori, kas nosaka mākslas raksturu un būtību. Bet, atzīstot šķiru mākslu, Upīts taču sašaurina mākslas jēdzienu! Jā, tā var izlikties, bet tā, kā redzams, nav. Norobežodams mākslu uz zināmu šķiru — proletariātu, viņš piešķir tai demokrātiskas mākslas nosaukumu un pierāda, ka vienīgi šis mākslas ideāls ir — vispārcilvēciskums. No Upīša mākslas teorijas tad arī rodas attiecīgi kritikas principi. Uzskaitīšu te tos atkal viņa paša vārdiem: 1) Kritika ir rakstniecības attīstības galvenais veicinā-

---

* «J. Rainis un viņa dzeja». Biografiski kritiska skice. 1912. g., 6. lpp.
** Turpat, 8. lpp.
*** Turpat, 7. lpp.
**** Turpat, 8. un 9. lpp.
***** Turpat, 8. lpp.
****** Turpat, 65. lpp.
******* Turpat, 65. lpp.
******** «Studijas un kritikas», II, 1912. g., 195. lpp.

tājs.* 2) Kritika nav jāsaprot tikai kā noārdītājs, liedzošs spēks — zināms, arī kā tādam viņai milzīga nozīme. Kā naidīgs jaucējs spēks viņa izārda pelnus un gružus un noslauka tur, kur vieta pelniem un gružiem, kamēr īstas mākslas uguns no viņas brāzieniem uzkvēlo augstākās, baltākās liesmās.** 3) Mākslas ziedu laiki ir arī produktīvas kritikas laiki. Īsta mākslas darba radīšanā arvien līdzdarbojas kritika.*** 4) Mākslinieciskās radīšanas spēks ir tikpat suģestīvā intuīcijā, cik analizējošā skaidra prāta kritikā. Tā mākslas lielajos laikmetos kritika arvien ir mākslinieka jūtu plūsmas līdzstrāva un līdzdarbiniece, nešķirams, nepieciešams pavadonis un palīgs.**** 5) Mākslas atplūdiem iesākoties, kritika pamazām atšķeļas, cenšas aizslēpt savu līdzdarbinieces un palīga dabu, cenšas pēc pilnīgas autonomijas.***** 6) Vēl vairāk: rodas cilvēki, kas tic, ka ar kritiku vien, ka ar kailu estētisku teoretizēšanu iespējams radīt arī mākslas darbus un nodibināt virzienus. Šādas autonomas kritikas nepamatota iedomība raksturo visus mākslas pagrimšanas laikmetus.****** 7) Jābūt kritiķim, kas savā darbā nav tik vien auksts aplūkotājs, profesionāls pētnieks, bet kas ar savu mākslinieka instinktu caur katru kritizējamu darbu sniedzas pie šī darba darītāja kā pie sev radniecīgas, tuvas un mīļas būtnes. Kritiķis-pētnieks, bez šaubām, var būt objektīvi patiesīgāks, jo viņš spriež no zināma atstatuma un viņa metodē galvenā vieta pieder prātam un loģikai, kamēr kritiķī-dzejniekā vienmēr stipri līdzrunā sirds, kas nekad nav gluži bezpartejisks tiesnesis. Tomēr ir zināma mākslinieku šķira (atvainojos par šo publicistisko, nedzejisko vārdu), kurus, ar prāta un loģikas līdzekļiem meklējot, var atrast tik visai maz, kuru garīgais tēls tverams tik tajās sīkās sajūsmu variācijās, ko sacel viņu maigā, klusi melodiskā māksla. Un tverams tas tikai kritiķim-dzejniekam.******* 8) Un mākslas kritikā, tāpat kā pašā mākslā, vienīgi taisnais un pareizais ir subjektīvais.******** 9) Beidzot — Upīts uzstājas pret formālās estētikas kritiku, kas apgalvo, ka nevarot būt nekādas šķiru mākslas, nekādas mākslas priekš dzīves, bet vienīgi māksla priekš mākslas. Tādēļ nevarot būt arī nekādas sociālās mākslas kritikas, bet vienīgi formāli estētiskā analīze un paskaidrojumi. — «Mūsu dzeja un viņas kritika ir cīņas droša un kāra . . .»*********

---

* «Studijas un kritikas», I, 43. lpp.
** Turpat, 45. lpp.
*** Turpat, 45. lpp.
**** Turpat, 45. lpp.
***** Turpat, 45. lpp.
****** Turpat, 45. lpp.
******* Turpat, 95. un 96. lpp.
******** «Izglītība», 1910. g., 1. burtn., «Uguns un nakts».
********* «J. Rainis un viņa dzeja», 9. un 10. lpp.

Praktikā tad arī Upīts pūlas izpildīt savus teorētiski uzstādītos principus. Viņa metode ir plaša, un to, spriežot pēc Upīša estētikas principiem, varētu saukt par sociologisku. Tikai jāatzīst, ka praktikā viņš ir vairāk kritiķis-dzejnieks nekā kritiķis-analītiķis. Viņa stils ir spēcīgs, gleznains, pilns atjautu un drosmes. Labāko liecību par viņu kā kritiķi nodod raksts «Ugunis un nakts», kurā viņš apskata kā kontrastus Raini un Niedru.* Tik spilgtas un spēcīgas lapas puses kopš Jansona nebij redzētas. Upīts ir viens no spēcīgākiem dekadentisma un pilsoniskās mākslas pretiniekiem. To pierāda gandrīz katra no viņa daudzajām recenzijām, nerunājot nemaz par lielākiem darbiem. Kā sevišķi raksturīgs šinī ziņā atzīmējams raksts «Dekadences dekadence», kur viņš visai asi ar dekadentiem vēlreiz norēķinās.** Upīts ir kritiķis ar spēcīgu individualitāti un katrā ziņā drošs jaunu estētisku vērtību meklētājs un cīnītājs par jaunām patiesībām mākslā un kritikā. Māksla šad un tad noved latviešu rakstniekus un kritiķus sadursmē ar presi, kuri ar savu žurnālistisko steigu nevar vairs nopietni veikt jaunlaiku mākslas kritikas komplicētos uzdevumus. Te tad rakstnieki-kritiķi atstāj mākslas kritikas paņēmienus un ķeras pie publicistikas, pārvērtēdami viena vai otra laikraksta vai vispār preses mākslas ieskatus un kritikas metodes, kā arī laikrakstu virzienus vispār. Tā to darīja savā laikā, kā redzējām, Laubes Indriķis ar savu grāmatu «Mūsu laika raksti» 1872. g., tā to darīja arī Teodors 1901. gadā ar savu brošūru «Dr. philos. P. Zālīts mūsu avīžniecībā». Jaunākā laikā pret avīžniecību sakarā ar mākslas jautājumiem uzstājušies Akuraters un Upīts. Akuraters ar savu rakstu «Avīžnieciskā kritika»*** un Upīts ar brošūru ««Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē» (1911). Publicistika ir liels palīgs mākslas kritikai un norāda tikai, cik ciešs sakars mākslai ir ar dzīvi — zināmām aprindām, ar zināmu šķiru. Īpaši spilgtu piemēru tam sniedz Upīša minētais publicistiskais darbs. Jāpiezīmē vēl, ka Upīts tiklab savos publicistiskajos darbos, kā arī mākslas kritikā arvien vairāk piegriežas vēsturiskā materiālisma teorijai un metodei. — —

Ja nu pametam skatienu atpakaļ uz pārrunājamo laikmetu, tad redzam, ka šis dekadentisma laikmets priekš mūsu mākslas kritikas bijis viens no auglīgākiem. Viņš pamudināja kritiku pārvērtēt pašai savas vērtības un apsvērt jautājumu par šķiru mākslu. Nekad tik plaši pie mums nebij ticis uzstādīts un apskatīts mākslas problēms kā taisni šinī laikmetā. Dekadentisma nopelns, var sacīt, arī tas, ka viņš piespieda uz lielāku paškritiku savu ienaidnieku — vēsturisko materiālismu.

---

* «Izglītība», 1910. g., 1.—4. burtn.
** «Jaunā Dienas Lapa», 1910. g., Nr. 180—227.
*** «Mājas Viesis», 1910. g., Nr. 19—23.

5

Jaunreālisms, universālisms un jauni ceļi

Kritikai pieder, kā no visa iepriekšējā redzams, mākslas vērtēšanas uzdevums. Viņa tad arī uzmeklē ne vien atsevišķu mākslas darbu iezīmes, liek pie tiem savu estētisko mērauklu un atzīst tos par vērtīgiem, mazvērtīgiem vai nevērtīgiem, bet arī, uz kāda laikmeta mākslas darbu iezīmēm dibinādamās, dod šī laikmeta mākslai attiecīgu nosaukumu: tautiskais romantisms, reālisms, jaunromantisms, dekadence — tie ir literatūrai kritikas doti nosaukumi. Protams, ka ne ikreiz kritika var skaidri formulēt, kas ar to un to vārdu ir sacīts. Visi līdzšinējie virzieni principiāli ir samērā maz noskaidroti, un katrs kritiķis par katru virzienu ir savādās domās. Panākt lielāku noteiktību šinīs jautājumos — te kritikai vēl darba daudz. Tiek cilāti pie mums arī vārdi: jaunreālisms, simbolisms, impresionisms — sevišķu mākslas virzienu apzīmēšanai. Bet pie tam bieži vien tiek aizmirsts, kas liekams virziena pamatā: ideja vai stils? Ja runā par jaunreālismu, tad tam ir savs pamats. Jaunreālisms pēc sava idejiskā satura ir pretējs vecajam reālismam, kam idejas, īpaši sociālās un moderni ētiskās, bij blakus lieta. Tagad pie mums sāk piepildīties tie prasījumi, ko jaunstrāvnieki uzstādīja reālistiskai mākslai ideju un stila ziņā. Tagad pie mums jau var būt runa tiešām par jaunreālismu. Lai ņemam tik tādus rakstniekus kā Jaunsudrabiņu un Upīti kā tipiskākos šī virziena reprezentantus un pretpolus. Abi viņi ir jaunreālisti pēc idejām un stila. Pirmais savos darbos ierāda vietu vairāk ētiskiem problēmiem, otrais — sociāliem. Simbolisms un impresionisms kā virzieni, liekas, nav teorētiski pierādāmi, jo šie jēdzieni zīmējas vairāk uz stilistiskiem paņēmieniem nekā uz saturu. Var taču arī reālists lietot savā mākslā simbolus, var taču arī reālists pēc stila būt impresionists! Bez tam mūsu kritiķi daudz cilājuši individuālisma problēmu mākslā. Ir staigāts šim problēmam daudz apkārt un pa virsu, bet kodolā kritiķiem maz ir izdevies iespiesties. Ir tikai kādas pāris piezīmes, uz kurām te var aizrādīt kā uz mēģinājumu kļūt viņa kodolam tuvāk. «Simbolisti ir individuālisma vēstneši,» raksta R. Klaustiņš 1910. gadā ar sevišķu uzsvaru un it kā nožēlošanu, «bet individuālisms cenšas aptvert visu pasauli, visu universumu, visu kultūru, vēsturi, mākslu, visus sadzīves un zinātnes problēmus, rakdamies līdz saknēm paša gara noslēpumos.» Neskatoties uz šiem centieniem, Klaustiņš simbolismu nosauc par tukšu mucu. Kamdēļ? Pilsoniskais kritiķis mīl mieru, omulību, un viss tas plašums, dzīvība, kustība, ko atklāj simbolisms, nav viņam pa prātam. Bez tam viņš aizmirst, ka simbolisms nav virziens, bet tik virziena viena puse: stilistiskā. Bet

te mēs tiešām stāvam jauna virziena sākumā, un šis virziens varētu saukties: universālisms. Kamdēļ? Jau Klaustiņa izteiktajā domā redzams — kamdēļ. Bet pāris piemēru lietu darīs vēl saprotamāku. Palasieties, piemēram, Poruka dzejoli «No mūžības perspektīvas» vai arī viņa dzejojumu «Nebijušais un divi vientuļi». Kas tur ir no lauka, pļavas, sētas, mājas un no ikdienišķām lietām? Nekā. Te gars aptver jau visumu. Vēl vairāk: palasieties Raiņa dzejoli «Gara gaita» un īpaši viņa ģeniālo poēmu *«Ave, sol!»*. Te cilvēks jau nav vairs atkarīgs no savas tuvākās apkārtnes vien, bet no visas cilvēces un viņas likteņa, no visa kosmosa vai universuma un viņa likteņa. Te ir aptverts visums mirdzošā pilnībā. Beļģieši savu Verharnu sauc par universuma dzejnieku, tamdēļ ka viņš ar savu dzeju aptver universumu. Pie mums to darījuši pa daļai Poruks, bet galvenais — Rainis. Un ne vienā vien viņa darbā atspoguļojas šī cilvēces un visuma aptveršanas ideja. To redzam arī lugās — «Uguns un Nakts», «Indulis un Ārija». Par jaunreālismu, jaunromantismu, simbolismu, impresionismu to nevar saukt — jo neviens no šiem apzīmējumiem neizsmeļ šīs dzejas saturu. Upīts kādā vietā runā par tagadnes un tuvākās nākotnes mākslas uzdevumu un nāk pie slēdziena, ka tas varētu būt individuālisma principa piepildīšana, cīņa par personas, sevišķi mākslinieciskās personas atsvabināšanu. Un personas atsvabināšana esot romantisma galvenais saturs. Tāpēc tagadējā laikmeta rakstniecības virzienam dots nosaukums «jaunromantisms». Tātad nākotnes māksla būtu — romantisms.* Bet individuālisma problēms, kā to redzējām pie Klaustiņa, var tikt uztverts ļoti plaši. Jaunromantisms viņu neizsmeļ, un romantisms ir pagātnes māksla — plašs, noteikts, bagāts un skaists virziens pagātnē. Lietot to pašu vārdu priekš nākotnes mākslas apzīmēšanas? Tas būtu jēdzienu sajaukšana! Un tad — nākotnes māksla — kas ir nākotnes māksla? Kas ir nākotne? Tad, kad Upīts rakstīja minētos vārdus, Raiņa *«Ave, sol!»* un «Indulis un Ārija» bij nākotnes māksla. Tagad jau tā ir tagadnes māksla. Katrs nākamais acumirklis ir nākotne. Un rakstnieks, kas patlaban laiž klajā savus darbus, bet kura mākslinieka-filozofa skatiens spiežas tiktāl nākotnē, ka redz ne vien cilvēku, tautu, bet cilvēces un pasaules, visa universuma likteni, — man liekas, tā ir jau nākotnes māksla. Kā viņa tiks nosaukta, rādīs laiks, bet liekas, viņas raksturīgās iezīmes aptver vārds — universālisms.

Mūsu māksla ir kļuvusi plaša, dziļa, augsta, komplicēta un lielā mērā izsmalcināta. Pats par sevi saprotams, ka kritikai jābūt tādai pat, ja viņa grib šo mākslu saprast. Mēs redzējām, ka visbeidzamā laikā mūsu kritikā cīnījās un vēl tagad cīnās divi virzieni: dekadentiskais individuālisms, kurš savas estētikas

* «Studijas un kritikas», I, 35. un 44. lpp.

pamatā liek individuālpsihisko faktoru, vēsturisko aktīvismu,* un materiālistiskais, kurš savas estētikas pamatā gulda sociālpsihisko faktoru un vēsturisko materiālismu. Pārsvars liekas būt vēsturiskā materiālisma pusē. Bet kāda ir vēsturiskā materiālisma izveidotā estētika? Tādas mums pašiem vēl nav. Ir viens otrs mēģinājums viņu formulēt, bet uz vēsturiskā materiālisma dibinātas mākslas teorijas vēl nav. Kā uz noslēgtāko darbu šinī laukā jāaizrāda uz 1907. gadā sniegto holandietes Henrietes Roland-Holst rakstu «Par dzīvību, daiļumu un mākslu»**. Bet arī tas ir tikai mēģinājums. — Jansons ir ķēries pie plašāka darba par marksistisko estētiku, bet no viņa ir parādījusies tikai viena nodaļa: «Par estētiskās sajūtas elementiem»***. Bet, ievērojot to, ka pacēlušās pie mums balsis — citur jau tādas sen dzirdamas — par vēsturiskā materiālisma hipotēzes un teorijas nepilnīgumu vēstures un mākslas parādību izskaidrošanā, ceļas jautājums: vai marksistiskā estētika vispār iespējama? Domāju, par to nav ko šaubīties. Tikai varētu šaubīties par to, cik pilnīga būtu tāda estētika. Tas atkarājas no tam, cik pilnīgi tiek saprasts un aptverts marksisms. Bet, lai viņš cik pilnīgi tiktu aptverts, teorija, kas radusies gadus 50, 60 atpakaļ, turklāt vēl neizveidota, bet tikai fragmentāriski izteikta, vai šāda teorija var noderēt moderno mākslas parādību saprašanai? Labu laiku pēc vēsturiskā materiālisma teorijas nodibināšanas viņas tagadējā veidā viens no viņas garīgiem tēviem — Fridrihs Engelss, laižot klajā brošūru par Ludvigu Feierbahu, viņas priekšvārdā saka: «Pirms šo rindu nodošanas atklātībai es vēlreiz uzmeklēju un apskatījos veco manuskriptu no 1845./46. gada. Nodaļa par Feierbahu nav nobeigta. Gatavajā daļā ir attīstīts vēsturiskā materiālisma uzskats, kas tikai pierāda, cik nepilnīgas bijušas mūsu toreizējās zināšanas par ekonomisko vēsturi.»**** Tā rakstīja Engelss 21. februārī 1888. gadā: ap 40 gadu pēc vēsturiskā materiālisma teorijas rašanās. No tā laika ir atkal pagājuši ap 25 gadi un kopš Marksa nāves ap 30 gadu. Ja Marksam un Engelsam būtu bijusi izdevība visu to laiku sekot ekonomiskai vēsturei un visiem zinātņu panākumiem, viņu teorija būtu bagātīgāk un vispusīgi pamatota. Taču arī savā tagadējā veidā viņa dod tik daudz kā neviena cita ne vien priekš ekonomiskās dzīves un vēstures gaitas izprašanas, bet arī priekš mākslas kritikas parādību izskaidrošanas un iztirzāšanas. Nepieciešams viņš proletariāta mākslas saprašanā un proletāriskās estētikas nodibināšanā. Proletariāta mākslas? Bet vai tad tāda maz ir! Viņa rodas

---

* Dr. M. Valters. Florencē, 81. un 86. lpp.
** «Rīts», 1907. g., 10. burtn.
*** «Izglītība», 1910. g., 10. un 11. burtn.
**** *«Ludvig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie». Von Friedrich Engels.* 1903. g., IV. [«Ludvigs Feierbahs un vācu klasiskās filozofijas gals».]

un nevar nerasties. Ja garīdzniecība, bruņniecība, aristokrātija, pilsonība, zemniecība — kā mazāk plašas sociālas kārtas un šķiras — nodibināja katra savu mākslu, tad proletariāts kā visplašākā šķira nodibinās arī savu. No viņa mākslas darbiem mākslas zinātne attīstīs savu estētiku. Jeb vai šī cilvēku gara dzīves nozare paliktu bez proletariāta iespaida? Nē. Kā politikā, sabiedriskās zinātnēs, sociālā dzīvē, tā arī filozofijā, mākslā, estētikā — visur kļuvis un kļūst arvien vairāk redzams proletariāta iespaids. No Berlīnes nesen atpakaļ ziņoja, ka tur tikusi sarīkota, ja nemaldos, 1911. gadā, proletariāta gleznu izstāde. Ar ironiskiem smaidiem uz lūpām akadēmiskie un pilsoniskie mākslinieki gājuši turp, lai tomēr redzētu šo kuriozumu. Taču ārā viņi iznākuši daudz nopietnāki nekā ieiedami: proletariāts pierādījis, ka viņš gleznie cībā zin atrast jaunu pasauli, jaunus daiļumus, kas citām šķirām nav pieietami. Un tā tas kļūst manāms jau arī citās mākslas nozarēs, īpaši literatūrā. Margareta Odū, par kuru rakstnieks-miljonārs Oktāvs Mirbo tik sajūsmināts, ir vienkārša franču šuvēja, proletāriete un tēlo savu proletārisko dzīvi un psiholoģiju. Valts Vitmens, šis modernais Homērs, ir amerikāņu proletārietis. Maksims Gorkijs, kas saviļņoja ar saviem darbiem visu Krieviju vienā no viņas drūmākiem laikmetiem, ir proletārietis. Un tā daudz. Šur tur tik rakstnieki, kas nākuši no proletariāta aprindām, gan zaudē savu šķiras psiholoģiju (Marks Tvens), bet arvien vairāk rodas cilvēku, kas viņu nezaudē arī kā mākslinieki. Latviešu proletariāts ir vēl jauns. Bet arī viņš darījis un dara iespaidu uz visu mūsu gara dzīvi. Nav nevienas šķiras, kura nebūtu bijusi spiesta ieņemt stāvokli pret proletariātu politikā, sociālā dzīvē, avīžniecībā, mākslā, kritikā. Rodas pie mums arī proletāriskā māksla un kritika. Kas bij ģeniālais jauneklis Jānis Asars? Kalpa dēls! Proletārietis! Bet ko viņš rakstīja? Ko aizstāvēja mākslā un kritikā? Viņš bij smalks vispasaules mākslas pazinējs un aizstāvēja proletārisko mākslu. Ar viņa vārdiem man arī jābeidz mans apcerējums. «Un jādomā gan,» viņš saka vēl cenzūras laikos, «ka ne plutokrātiskā mietpilsonība, kurā n a v vairs nekā liela ko pārdzīvot, bet c i t a sabiedrības daļa, visgrandiozāko piedzīvojumu pilna, mums palīdzēs tikt pie dzīvas, ar s a t u r u bagātas mākslas. Ne tur būs gaidīt sauli uzlecam, kur tā noiet. Bet otrā pusē.»*

1912. g. 22. jūlijā.

Antons [Birkerts]

«Vārds», I, 1912. g., 99.—152. lpp.

---

* Kopoti raksti, III, 1. burtnīca: Haralda Eldgasta «Zvaigžņotās naktis», 135. lpp. Pastripojumi viņa paša.

STRĀDNIEKS LATVIEŠU RAKSTNIECĪBĀ

Es wächst hienieden Brot genug
Für alle Menschenkinder,
Auch Rosen und Myrten, Schönheit
und Lust,
Und Zuckererbsen nicht minder.[1]
Heine

1

Latviešu rakstniecība un strādnieks

Viena no raksturīgākām latviešu rakstniecības iezīmēm ir tā, ka visos laikmetos viņā atspoguļojas latviešu strādnieka, latviešu proletariāta iespaids. Bet kā tad tā? Proletariāts taču ir jaunlaiku bērns un latviešu rakstniecības sākums meklējams dzimtbūšanas laikā! Jā, tā tas ir, tikai nav jāaizmirst, ka mūsu proletariāta sakne meklējama arī labā, tālā senatnē un ka savas vēsturiskās attīstības gaitā viņš var atzīmēt trīs laikmetus: dzimtbūšanas, klaušu un modernā kapitālisma laikmetu. Sakarā ar to tad arī var būt runa par feodālo jeb dzimtbūšanas proletariātu, klaušu un moderno proletariātu. Jā, bet ko tad mēs īsti saucam par proletariātu? Proletariāts ir algas strādnieku šķira, un tāda mums ir vairāk gadu simteņu no vietas. Bet reiz tā, kad ceļas jautājums, vai šī šķira ar savu dzīvi un darbību varēja palikt gluži bez iespaida uz mūsu garīgo un estētisko kultūru? Nē, pēdējos pāris desmit gados strādniecības iespaids uz visu mūsu garīgo dzīvi ir kļuvis ļoti redzams un ar katru dienu vairāk tiecas kļūt par valdošo. Mākslā turpretī šis iespaids redzams jau tautas dzejas laikmetā. Te nu interesanti, tā sakot, sekot latviešu strādnieka gājienam caur latviešu literatūru no visvecākiem laikiem līdz mūsu dienām. Tas vajadzīgs tamdēļ, lai redzētu, kādu iespaidu katrreiz proletariāts darījis uz estētisko kultūru — pasīvu vai aktīvu. Un bez tam vēl: netrūkst taču tādu spriedumu pie mums, kas apgalvo, ka mums nav ne proletariāta, ne sociālās kustības un ka proletāriskās idejas un pats proletariāta jēdziens ievazāts no ārzemēm. Nē. Mūsu strādniecība ir mūsu pašu zemes stāds un kā tāds — ar savu zināmu īpatnēju iespaidu uz mūsu dzīvi un mākslu. Ja jau latviešu strādnieks ir atzīts no valsts varas un aicināts kā līdzdalībnieks arī pie politiskas darbības, tad jau par to vairs nav ko strīdēties, ka strādniecība ir — ievērojams spēks. Bet reiz tā, tad proletariāts taču nevar būt vakardien dzimis. Viņam ir sava pagātne, viņam ir sava īpatnēja dzīve, sava domu, jūtu, ideju pasaule, kuras attēls meklējams

[1] «Šeit maize aug pietiekami visiem cilvēkbērniem, arī rozes un mirtes, skaistums un prieks, un cukurzirņi ne mazāk.» *Sakārtotāji.*

mākslā. Piegriezīsimies vispirms lauku strādniekam, tad pilsētas strādniekam un aplūkosim šīs šķiras attēlu mākslā un viņas centienu iespaidu uz mākslu.

2

Lauku strādnieks

Kad estētikas teorētiķis runā par mākslu, tad arī min piemēru, ka arī pirmatnējam cilvēkam ir sava māksla. Tā ir tāda elementāra patiesība, kuru nebūtu vērts atkārtot, ja viņai nebūtu sava nozīme arī pārrunājamā jautājumā. Lieta tāda, ka, runājot par latviešu literatūru un mākslu, aizmirst trīs ceturtdaļas no latviešu tautas: strādniecību. Tā ir zemākā ļaužu šķira, bet, ja viszemākām nekultūras tautām ir sava māksla, tad zemākai kultūras tautas šķirai var būt sava katrā ziņā. Un ir. Tā ir tautas dzeja. Lai tikai aplūkojam vērīgāk mūsu tautas dziesmas, tad redzēsim, ka pie šī ievērojamā tautas mākslas monumenta celšanas strādājis līdzi arī — latviešu strādnieks. Gandrīz vai no katras lapas puses tautas dziesmu krājumā mums raugās pretī feodālās strādniecības radītās estētiskās vērtības. Bez pārspīlēšanas varam sacīt, ka mums ir sava proletāriskā tautas dzeja. Un, ja nu tas tā, tad varam taču tuvāk ieskatīties šīs dzejas kodolā, aplūkot viņas īpatnību, jautāt: ko liecina tautas dzeja par latviešu strādnieku senākos laikos? Šī tautas dzejas nozare ir ļoti plaša un vispusīga; var sacīt, ka viņā attēlojas visa strādniecības dzīve no šūpuļa līdz kapam, ar svarīgiem un nesvarīgiem momentiem pa dzīves vidu, viņa mūžā. Mīlestība un jaunība, daiļums un nedaiļums, tikums un netikums, prieks un bēdas, humors un satīra, jautrība un asprātība — viss tas dažādās variācijās skaisti un vispusīgi notēlojies proletāriskajā tautas dzejā. Tur redzam strādnieka liriskās attiecības pret dabu, darbu, cilvēkiem. Ir ļoti vilinošs uzdevums izpētīt tautas mākslas estētiskos dokumentus visā plašumā, lai tad pilnīgi redzētu proletāriskās dzejas raksturu, saturu, psiholoģiju un estētiku; tikai, diemžēl, tāds darbs neietilpst īsa apcerējuma robežās, un tāpēc te jāapmierinās ar nedaudziem vispārējiem slēdzieniem un dažiem raksturīgākiem piemēriem. Viens no raksturīgākiem psiholoģiskiem vilcieniem šinī dzejā ir — šķiru antagonisms, kura saknes meklējamas darba grūtumos. Nevaru nociesties, te nepievedis dziļa dramatisma pilnu dzejoli, kurā atspoguļojas feodālās strādniecības darba grūtumi. «Darbs ira, darbs ira,»—tā tur lasām. «Kad tikšu galā? Ne svēta svētvakara, Ne svētdieniņas. — Kad gaitu beigsi, Ej, meitiņ, mājā, Ne kungam darbs trūka, Ne ellē mokas. — Tumšs ira, tumšs ira, Kā tikšu mājā? Nespīd zvaigznītes, ne mēnestiņis. — Bēdas vien, bēdas vien, Kur ņemšu prieku! Vēl

dieviņš baras Aiz muižas rijas. Šķil, pērkonīti, Dod uguntiņu, Lai tieku mājās Caur prieduliņu.» — Vai tā nav ievērojama un spilgta glezna no dzimtlaiku strādnieku dzīves? Bez liekiem paskaidrojumiem saprotams, kādas jūtas šie darba apstākļi varēja radīt strādnieka un strādnieces krūtīs. Bet ne muiža vien varēja modināt šīs jūtas. Arī saimnieki piegādāja viņām vajadzīgos elementus. «Balta gāja mātes meita,» dzied latvju kalpone, «Kā baltā ābelīte. Kā tā balta nestaigās, Trīs meitiņas velētājas.» Acīm redzot latvju kalpones skatam nav pagājusi garām starpība starp viņas un saimniekmeitas dzīvi. Un nu tālāk. Ne ģērbšanās ziņā vien starpība. «Kāpostiņi, kaceniņi, Kalpa vīra barībiņa. — Balta maize, pīrādziņi Saimnieka dēliņam.» Viena iztikšana un otra iztikšana — nē, tas nav vienalga, un arī vienaldzīgi tas nevar būt. No tam cieta strādnieka veselība, spēki, vispār — dzīvības jūtas, kā tas atspoguļojas dziesmiņā: «Saimniekam maizes žēl, Man bij savas varas žēl; Maize auga tīrumā, Kur varīte man uzauga?» Strādnieka vienīgais kapitāls ir viņa darbaspēks, un, kad tas iet uz leju neatlaidīgā darbā un neapskaužamā maizē — tad gluži saprotamas ir strādnieka žēluma jūtas. Tāpēc sociāla drāma, auksta un nežēlīga: «Spoži spīd uguntiņš Barga tēva istabā; Tur skaitīja kalpa soļus, Kalpa gaužas asariņas.» Un vēl dziļāk, vēl sāpīgāk kalpam sajūtama šī plaisa: viņam nav sava dzīvokļa, savas ģimenes. Zobgalīgi viņš jautā kādā dziesmā: «Kam, kalpiņi, sievu ņēmi, Tev nav nama, istabiņas; Tavu namu, istabiņu Vējš mežā vēcināja.» Pēc visa tā ne žēlums vien pārņem sirdi, bet arī rūgtums. Tāds rūgtums izskan dziesmā, kur kalps pārlaiž acis pār savu mūžu un pārdomā, vai tur ir bijis arī kaut kas no laimes: «Vai tā arī Laime bija, Kas kalpam mūžu lēma? Slikta maize, slikta drēbe, Pie durvīm gultas vieta.» Bet šīs sociālā rakstura tautas dziesmas vēl neizsmeļ strādnieka dzīves un dvēseles saturu. Ceļas jautājums: kāds tad īsti ir viens un otrs? Nav jāaizmirst, ka lirika ir jūtu dzeja un ka viņā izteicas cilvēka dvēseles visintīmākās tieksmes, visklusākās noskaņas. Un tautas dzejas proletāriskajā daļā mums nu atklājas senā strādnieka dvēsele. Te strādnieks parādās kā radītājs, kā aktīvais faktors. Viņa radītā dzeja ir viņa liriskā biografija, viņa liriskā pašportreja. Un kāds tad nu mums raugās pretī no šīs biografijas strādnieka tēls, kādi ir raksturīgie vaibsti viņa pašportrejā? Tas ir naivs dabas bērns, kas var un spēj priecāties par katru parādībiņu un puteklīti dabā, neskatoties uz savu smago darba nastu. Jautrība un zobgalība, ar kādu viņš reizēm paceļas pāri savai bēdīgajai dzīvei, liecina, ka latviešu strādniekā ir varens garīgs spēks, ko nav varējis salauzt viss briesmīgais dzimtbūšanas laiks. Bez tam: vispār atzīta ir tautas dzejas lielā estētiskā vērtība. Bet šādas estētiski vērtīgas lietas var radīt tikai cilvēki ar spēcīgu mākslas gaumi, apdāvināti ar īstu mākslinieciskū ģēniju. Taču būtu maldīgi domāt, ka katrā strādniekā jau

ir reizē arī mākslinieks. Nē. Proletāriskajā tautas dzejā mēs redzam cilvēkus ar augstāki attīstītu intelektu, ētiku un estētisko gaumi: tie ir tie, kas zobojas par citiem, kuri šādā vai tādā kārtā stāv zemāk par viņiem un vai nu ar savu dzīvi, vai dabu dod iemeslu zoboties. Tātad tautas dzejā redzam divus strādnieka tipus: viens ir jūtīgs, atsauksmīgs, apdāvināts, ētiski un estētiski augstu stāvošs, otrs — ētiski svārstīgs, palaidnīgs, garīgi mazvērtīgs. Bet ne pie nespēcīgiem mēs meklējam kādas šķiras reprezentantu spēku. Tāpat arī te. Jau tas estētiskais dokuments, ko feodālais strādnieks radījis, ir labākā liecība par viņa spējām, labākais piemineklis, no kā vienmēr varēs mācīties pazīt latviešu strādnieka dvēseli un likteni, estētisko gaumi un viņa lomu mūsu literatūrā.

Ar 16. gadu simteni sākot, rodas pie mums garīgā literatūra, kur strādniecības iespaids nav vairs aktīvs, bet pasīvs, kur viņš nav vairs tēlotājs subjekts, bet tēlojamais objekts. Dzimtbūšana un krogi gāja pa priekšu, reformācija un garīgā literatūra pakaļ. Valdošā šķira bij muižniecība, un viņas intereses tad arī izpaudās garīgā literatūrā: tur runā muižnieki ar mācītāja muti. Palasīsim, piemēram, kādu pamācību, kas ievietota pirmajā latviešu grāmatā starp baušļiem, ticības locekļiem un lūgšanām un ziedota latviešu strādniekam — «kalpiem». Šī gudrība tā skan:

«Juus kalpe, esset paklaussige yuusims messige kungims ar byaschenne ynde trysseschenne exkan wene wentesige ssirde, ka Christus patc, nhe ar kalposchanne wen prexkan atccems, kha tims ccilwhekims pastyke, bet kha te kalpe Christi, ka yuums thade dewe prate darreth no ssirde ar labbe prate, domadamme, ka yuus tham kungam ynde nhe thims ccilwhekims kalpoyat, ynde ssinnet, ko ickwens labbe dar, tho thas no to kunge atdabbuus, thas gir kalps, yeb swabatcc.»*

Šis pamācošais gabaliņš ir ņemts no Pāvila grāmatas eveziešiem un liecina, cik labi baznīcas kungi jau no laika gala mācēja pieskaņoties — stiprākai šķirai. Ir vēl raksturīgāki piemēri, kas nav ņemti no bībeles, bet izauguši, tā sakot, no dzimtbūšanas zemes baznīcas gaisā: es te domāju Manceļa spredikļu grāmatu (1654). Citēšu te vārdu pa vārdam gabaliņu, kur autors strostē strādnieku un kurš vēl mūsu dienās dzirdams saimnieku aprindās:

«Bett Deewam schähl» / — tā tur lasāms — «ko darra muhsso Saime? Rättais Saimneex warr schinniess laikohss leeliteess /, ka Saime to / darra /, kass tai kļuhst pa-wählähtc. Dazch Kallps un Kallpone / Audsehknis ittka Attskarbe: Sakka Kungs / Ghaspascha / Saimneex / Saimnecene / Eij projam / tad palleek Saime

* Teodors Zeiferts. Latv. rakstn. hrest. 1905. Pirmais laikmets. 12. lpp.

stahwota; Nahtc schurr / tad eet tha nohst. Py Maises strahdà dasschs swiesdams / py Darrbu ghribb wings sa-saledt... Ko tee darra / to darra tee Kuhkumu usmättuschi / kur tu patc nhe essi klahte / und nhe ey packaļļ / teitan jaw nhe buhss pareise / sacka Knehweļam jeb Skukgham weenu Wahrdu / ghann wings dessmitc attbilldehss: muhscham ne warr tai pa pillam ehst un Allghu doht.»* Un šis nav vienīgais piemērs no tā, kādas lietas dzimtlaiku strādniekam tika pārmestas un pie sirds liktas. No šī gabaliņa redzam divas lietas: kā pārveidojas dažkārt feodālā strādnieka tikums, daba, psihe. Ja varam šim raksturojumam ticēt, tad jādomā, ka viss lielais vairums strādnieku bijis tāds, jo retais saimnieks tikai varējis lielīties, ka saime dara to, kas pavēlēts. Bet vai par tagadējo lauku strādnieku nesaka to pašu? Tāpēc šī samaitātības liecība jāuzņem ar zināmām šaubām: katrai šķirai jau sava ētika. Ar to nemaz negribam sacīt, ka feodālais strādnieks bij nevainīgs un bez viltus kā balodis. Būtu jau brīnišķi nepagrimt, redzot pagrimušos vadītājus, dzīvojot grūtumos, nabadzībā un atrodoties zem krogu un varas kultūras spaida un iespaida.

Sevišķi gaiši muižniecības aktīvais un strādniecības pasīvais iespaids uz mūsu literatūru redzams Vecā Stendera darbos. Viena dziesma — ar nosaukumu «Maizes tēvi» — viņam gan ir tīri revolucionāra, apbrīnojama priekš tā laika, cik labi dzejnieks pratis redzēt un attēlot starpību starp darba devējiem — kungiem un darba darītājiem — strādniekiem. «Jūs, kungi, klausieties,» viņš saka, «Mēs maizes tēvi esam, Mēs jums to maizi nesam ar saviem sviedriņiem Kā saviem audzēkņiem. No kā ir jūsu lauki Tik bagāti un tauki? Kas ar, kas sēj, kas pļauj? Kas šķūņos mantu krauj, Kas rijā kuļ un vētī? Mēs visu padarām, Priekš jums to sakrājam.» Un tādā, var sacīt, sociālistiskā garā un virzienā pagarais dzejolis ieturēts un izturēts līdz galam. Ar šo darbu Stenders bij aizsteidzies vairāk kā gadu simteni mūsu literatūrai priekšā. Un tomēr šis vecais gudrinieks, šī gaišā, skaidrā galva savas dzejas kodolā bij un palika valdošās šķiras ideju izteicējs, kas uz darbaļaudīm — zemniekiem skatījās kā uz zemākiem radījumiem: kungiem jābūt kungiem, un zemniekiem ir jāpaliek pie savas kārtas. Tā dzejolī «Laimes tēvi» viņš svinīgi dzied: «Lai dziesma skan no labo kungu goda, Tie mūsu laimes tēvi ir, Tie labos glābj un ļaunos soda, Un tāda cilts no debess ir. Lai dievs jūs, kungus, apsvētī, Jūs esat viņa vietnieki... Mēs kalposim jums priecīgi, Tad visi būsim laimīgi.» Stenders ir tais domās, ka bagātība cilvēkam nav laba, īpaši zemniekam un strādniekam. Vairākos dzejoļos, kā «Sētas laime», «Savas kārtas patikšana», «Strādnieku laime», «Nabadziņš» u. c., viņš sludina un pamāca, ka īstais nelaimīgais ir kungs un īstais laimīgais —

* Citēju no Plūdoņa «Latvju literatūras vēstures», 1909. g., 36. lpp.

zemnieks, strādnieks, nabags. No tā tad arī saprotams, kāpēc viņš skubina darbaļaudis priecāties un diet: jo kā gan laimīgs cilvēks lai nepriecātos! Kur Stenders runā tieši par strādniekiem vien, tur viņš nodala tos labos un nelabos, krietnos un nekrietnos. Labi, protams, tie, kas agri ceļas un daudz strādā. Tā, piemēram, labais puisis: «Kad pie darba rokas liek, Tad par diviem strādā.» Labā vai krietnā meita: «Agri ceļas meitene, Tūdaļ pieliek rokas.» Bet, tā kā dzimtlaiku strādnieks nebij varējis atturēties pretī krogu kultūrai, tad dzejnieks liek viņam pie sirds — nedzert, nebojāt veselību, būt stiprākam par krogu kārdinājumu. — Tāds ir feodālā strādnieka tēls un attēls Vecā Stendera darbos. Zemniekam un tāpat arī strādniekam tiek ieteikts palikt tanī kārtā, pie kādas viņš pieder, un pēc iespējas strādāt un priecāties: «Pūt nu, resnais stabulniek, Puiši, ceļat kājas!» — Latviešu strādnieks devis vielu arī pirmajam latviešu dramatiskajam darbam, Jaunā Stendera lugai «Žūpu Bērtulis». Tiek tēlots kalpa vīrs un viņa dzeršanas posts ar kunga beigu morāli: ka viņš neļaušot saviem ļaudīm vairs dzert degvīnu, bet gan — alu! Zīmīgi: pavisam no dzeršanas atbaidīt kalpu — tas būtu neienesīgi, jo kunga alus paliktu neizdzerts, tātad celtos zaudējumi. Vispār jāsaka, ka garīgā laikmeta baznīcas- un laicīgajā literatūrā sludinātai morālei ir šāds ienesīgs raksturs. Kalpu veselība bij ne vien kalpa dārgākā manta, bet zināmā mērā arī kunga: kalps bij kunga ražošanas spēks, tātad kapitāls. Rūpējoties par kalpa veselību — kas varēja notikt tikai pie humānākiem kungiem, — kungi un viņu domu un ideju izteicēji — mācītāji darīja to ne tik daudz kalpu, kā kungu labā: sak, kalps ir kunga kapitāls un nevar taču ļaut šim kapitālam tik ātri sadilt! Vai kā paši dzimtkungi mēdza teikt: «Latvieši ir tādi māju lopi, kuri pavisam pazudīs, ja no tiem labuma nemeklēs.»* Barbariska vaļsirdība! Šis dzimtkunga barbarisms ir dziļi un sāpīgi ķēris strādniecības miesā un asinīs, galvā un sirdī. Baznīckungi, aizmaskoti ar humānisma masku, pūlējās dzimtkungu sistās brūces dziedēt un humānista slavā iedzīvoties — un dažs labs arī iedzīvojās!

Tad nāca — dzimtbūšanas atcelšana un visa latviešu tauta tika proletarizēta. Viena daļa gan palika par zemes nomniekiem, vēlāk arī par īpašniekiem un izvērtās par lauku kapitālistu — saimnieku kārtu, bet otra — lielākā daļa — palika par bezzemniekiem, proletāriešiem vārda īstā nozīmē. Sākās briesmīgie klaušu laiki, no kuriem, diemžēl, mums nav neviena mākslas pieminekļa, kur būtu notēlojusies strādniecības vai arī atsevišķu strādnieku dzīve. Raksturīgi tomēr ir pāris dzejoļu no Līventāla, kur redzams pa vilcienam no kalpu dzīves. Abi šie dzejoļi ir ļoti populāri: «Matīsiņš» un «Miķelis». Matīsiņš ir gans, bāra bērns. Ģērbts

* Merķeļa «Latvieši».

viņš tik slikti, ka dzejnieks viņu sauc par kankarīti. Nomērdēts viņš ir tā, ka apskauž cūkas un sivēnus, kuri barojas no saknēm. Arī viņa saimniekam nav nekā: tas pats badu cieš. Skolā viņu nesūta. Dzirdējis baznīcā mācītāju runājot no debess mājas, kur aizejot dvēseles un kur aizgājuši arī viņa vecāki, — bērns vēlas mirt, jo: «Šeit, virs zemes, slikti klājas, Jāsalst, jāsalkst briesmīgi!» — Otrā dzejolī, pareizāk, lokalizējumā, tēlots laisks kalps — Miķelis, kuram: «Zirgs par ātru, arklis smags, Putra šķidra, gailis traks.» Cik patīkamas atmiņas strādniecībā uzglabājušās no klaušu laikiem, to liecina, piemēram, kalpa Mārtiņa nostāsts Akuratera atmiņās «Kalpa zēna vasara»; dēļ pāris vārpām, kas nokrīt no miežu vezuma, kungs ar dzelzs spieķi pārsit kalpam muguru, tā ka tas nomirst turpat uz lauka un atstāj bez apgādnieka sievu un bērnus. No visa tā, kas līdz šim sacīts par latviešu strādnieku dzimtbūšanas un klaušu laiku mākslas literatūrā, domāju, nebūs grūti redzēt, ka strādnieka dzīve un dvēsele tur notēlojušies visai nepilnīgi. Bet kā? Rakstniecība taču ir dzīves spogulis! — kā populārā atziņa saka. Jā gan, tikai nav jāaizmirst, ka strādnieka dzīve te ir tāda, kāda tā atspoguļojusies mantīgās šķiras apziņā un caur to — literatūrā. Un tāpat tas bij tautiskajā laikmetā, kad pie saimnieciskas varas nāca latviešu mazgruntnieku šķira. Melno baronu iespaids uz literatūru sāka mazināties, toties vairojās pelēko baronu iespaids. Literatūru ņēma savās rokās — kas? Galvenā kārtā saimniekdēli, skolotāji. Domāja, runāja, rakstīja lielāko tiesu par stiprāko šķiru: saimniekiem. Ja kur gadījās tēlot kalpu, tad tas notēlojās uz papīra tāds, kāds viņš bij notēlojies saimnieku kārtas rakstnieka apziņā. Literatūras tipu galerijā kalps bij, tā sakot, blakus persona, kuru varēja zīmēt diviem trim vilcieniem, ne vairāk. Un, ja arī viņš iznāca ne dzīvam cilvēkam, bet karikatūrai līdzīgs, — kas tad par to! Tas taču bij tik nesvarīgi! Un tādu strādnieku karikatūru latviešu literatūrā tautiskā romantisma laikmetā ir daudz. Padumjš, neveikls, dzērājs un kauslis, romantiski prasts mīlestības lietās — lūk, minētā laikmeta strādnieks latviešu literatūrā! Ādolfa Alunāna lugas un Lautenbaha-Jūsmiņa stāsti var noderēt kā labākie liecinieki šim strādnieka tipam. Ne par velti deviņdesmitajos gados kritika sāka protestēt par tādu strādnieku karikēšanu!

Citādi tomēr pret strādnieku izturējās reālisti. Jau sākot ar Neikenu, viņi pūlējās rūpīgāk tēlot strādnieka dzīvi. Ņemsim, piemēram, strādnieka bērnības laiku. Kādu bēdīgu gleznu te mums zīmējis Neikens savā «Bārī» — un kādu patiesu gleznu! Neticami? Palasīsim mazu gabaliņu: «Jēcis jau māziņš bij palicis bez mātes un pirtiņā pie tēva audzis gluži neapkopts. «Kad tikai putra vēderā, — ko puika vairāk prasa!» tā spriezdams, vecais Pirts-Bērtulis susekli Jēcim matos nebij licis, nedz ūdeni uz miesas lējis un pats, tumšs vecu laiku cilvēks būdams, savu

bērnu mācīt maz rūpējies. Ar sausu maizi un kailu miltu putru vēderiņš puisēnam bij uzpampis un locekļi, kad Kaķīši to pieņēma par ganu.» Aug arī tur otrs bāris: Pēcis. Lasot stāstu, nezināms, ko vairāk nožēlot, vai strādnieci māti, kura ar savu pārmērīgo mīlestību ir slikta audzinātāja, vai strādnieka dēlu Pēci, vai apkārtnes sabojāto Jēci. Katrā ziņā Neikena stāsts ir drūma bilde no latviešu strādnieka ģimenes dzīves izgājušā gadu simteņa sešdesmitajos gados. Un nav šī bilde vienīgā mūsu literatūrā. Jaunākos laikos vairāki rakstnieki ir zīmējuši kalpu bērnu bērnību. Tā Upīts-Birznieks, piemēram, stāstā «Pelēkais akmens» dod šādu ievērojamu gleznu: «Ilzi es jau pazinu kā mazu mazu meitenīti,» stāsta pelēkais akmens. «Viņa prata pati tikai pabrēkt, kad viņas māte nēsāja to jau līdzi savās dienās ganos. Dažreiz, kad govis apstājās kalna gala malā brokastā, viņa nolika Ilzeli man blakus zemē un pati tik naigi dur kā dur — šuj savu šujamo. Ilzele brēc, brēc atņemdamās, tā ka pat manai akmeņa sirdij iežēlojas nabaga tārpiņa. Bet līdzēt nevaru: esmu akmens. Sāku dusmoties uz Ilzeles māti, ka viņai tik nežēlīgi cieta sirds. Bet paskatos, viņai tās varbūt vēl vairāk žēl, asaru viņai pilnas acis, to uzskatot, bet, ko darīsi, katrs acumirklītis tai no darba aizņemts, tik no saimnieka, kā kunga, tik dienā, kā naktī. Vienīgais pavaļīgākais brītiņš nu ir gana diena, tad arī jāaplāpa vīrs, jāapšuj sevi un citi bērniņi.» Tā ir glezna, pie kuras, kā mēdz teikt, paskaidrojumi lieki — glezna te no lauku strādniecības dzīves. Tas pats rakstnieks zīmējis vēl citu strādnieci-māti ar ārlaulībā dzimušu bērnu. Tās liktenis vēl neapskaužamāks. Ir vērts redzēt gabaliņu no šīs ievērojamās gleznas: «Trīnes Kārlēns auga kā mazs kaķēns,» stāsta atkal pelēkais akmens. «Trīne to vienmēr nēsāja no vienas vietas uz otru. Tīri tā nu gan ne kā kaķe, jo tā savus bērnus nes mutē un rāpjas pa pakšķiem. Īsi pēc tam, kad Kārlēns bija atradies, pļāva rudzus tepat lauku stūrī. Trīnei šoreiz nepavisam nevedās ņemšana; bez tam bieži bija arī jāatdzenā mušas no Kārlēna, tas jāpazīda, jāpiedur kāds alkšņa zars ēnai — tādēļ viņa bija visu laiku neparasti lielu gabalu citiem pakaļā. Tomēr parādā viņa nepalika neviena kūliņa. Kad sāka stādīt ķiguļus, viņa piesteidza un nesa tikpat kā citi. Un, saņēmusi pašā stūrī beidzamos trīs kūliņus, viņa pienāca līdz pašai ežai un paņēma arī Kārlēnu. Labā roka vilka gar zemi divus kūliņa resgaļus, kreisajā padusē kūliņš, un rokā brūnajā vilnainē nokaras Kārlēns garā ritulī līdz pat rugājiem.»* Divas lietas mēs te redzam: kā aug kalpa bērns un kas jāpārcieš kalponei-mātei, viņu audzinot. Var redzēt, cik varonības vajag strādniecei-mātei eksistences cīņā.—Ne mazāk raksturīgu gleznu par kalpa bērna un mātes likteni sniedzis Purapuķe savā stāstā «Savs kaktiņš, savs stūrīts zemes». Šis bēdīgais audzināšanas

* «Rīta Skaņas», II, 64. lpp.: «Trīnes Kārlēns».

jautājums lauku strādnieka dzīvē ir viens no tiem, kas dara vissāpīgāko spiedienu uz viņa psihi: dažu tas spiež aiziet no laukiem, dažu tiekties kļūt saimnieku kārtā. No visa sacītā viegli noskārst, kāpēc kalpa dvēselē dzimst — nemiers... Bet tas vēl nav viss. Ir vēl citas lietas, kas veido viņa psihi. Bet te nu mēs esam nonākuši pie visai interesanta jautājuma par latviešu strādnieka garīgo pasauli un viņa centieniem. Ar deviņdesmitajiem gadiem mūsu literatūrā sarodas arvien vairāk estētisku dokumentu no strādnieku dzīves, un pēc šiem dokumentiem nu varam studēt, kā veidojas, izveidojas un pārveidojas mūsu strādnieku ārējā un iekšējā dzīve — materiālā, intelektuālā un psihiskā.

Latviešu strādniecība ir prāva cilvēku masa. Lai gan mums skaidras un noteiktas statistikas nav, tad tomēr nav grūti aprēķināt, ka viņa iztaisa trīs ceturtdaļas no visas latviešu tautas. Šī masa, protams, nav vairs viengabala. Pēc sešdesmito gadu reformām sākās pie mums diezgan strauja modernā kapitālisma attīstība, kura turpinās vēl arvien straujākā gaitā. Bet modernā kapitālisma vēsture ir, var sacīt, arī modernā proletariāta vēsture. Kļaušu laikiem beidzoties, sākās ciešāks sakars starp laukiem un pilsētām, kas darīja iespaidu arī uz strādniecību. Latviešu strādnieks, dabūjis juridiskā ziņā kustības brīvību, steidzas pārvietoties, cik ātri vien iespējams, no ienīstajiem vai arī iemīļotajiem laukiem uz pilsētām. Iesākās diferenciācija strādniecības masā: tā pārdalījās lauku un pilsētas strādniecībā. Bet arī katrā no šīm strādniecības daļām notiek vēl dažādas maiņas, kustība vai, pareizāk, pārveidošanās. Mākslinieka acij te atklājas daudz interesantu vilcienu. Dzīvei attīstoties, arī latviešu rakstnieku skaits ir kļuvis lielāks. Viņi ir it kā iekaisīti strādniecības masā uz laukiem un pilsētās un šad tad it neviļus ir psihiski spiesti attēlot savus iespaidus un novērojumus — arī strādniecībā. Pamēģināsim saskatīt, ko latviešu rakstnieki — labākie, protams, — zin teikt par latviešu strādniecības dzīvi un centieniem un kā viņi prot iespiesties strādnieka dvēselē un atklāt mums to. Pie rakstniekiem, kuri vairāk vai mazāk aizņēmuši savos darbos latviešu strādnieku, pieder Apsīšu Jēkabs, Blaumanis, Pērsietis, Birznieks-Upīts, Saulietis, Niedra, Andrejs Upīts, Līgotņu Jēkabs, Akuraters, Aspazija, Rainis un vēl citi.

Piegriezīsim vērību vispirms lauku strādniekam. Ievērojamu estētisku dokumentu par gājēja mūžu mums sniedz Apsīšu Jēkabs stāstā «Bagāti radi». Bet kā tad tā? Apsīšu Jēkabs un strādniecība? — Vai te kas kopējs! It neviļus — jā. Andra tēvs ir gājējs, rokpelnis. Viņš ir proletarizēts saimnieku kārtas loceklis. Bet viņš nav tur vienīgais tāds. Tāpēc šis tips ir ļoti svarīgs un psiholoģiskā ziņā interesants. Raksturīgākie momenti, kas mūs te sevišķi interesē, ir Jurģu diena, Andra tēva ģimenes dzīve, attiecības pret bagātajiem radiem un — aiziešana uz

nabagu māju. Jurģu diena, protams, ir ļoti parasta parādība. Tomēr, dziļāk viņā iedomājoties, redzam, ka tā ir lauku strādnieka dzīvē ļoti svarīga diena: viņa tam atgādina, ka viņš ir gāju putns, cilvēks, kam nav kur savu galvu likt. Tādas jūtas mostas sirdī neitrālam novērotājam, bet kādas pārdzīvo pats gājējs? Tās par nožēlošanu Apsīšu Jēkabs (un arī neviens cits latviešu rakstnieks) nav attēlojis. Katrā ziņā šīs jūtas nevar būt nekādas jautras vai iepriecinošas: tās saka, ka gājējam nekur nav mājas, nav dzimtenes. Skatoties Andra tēva Jura dienā, mēs redzam tikai viņas ārieni, ne iekšieni, no kuras mums rakstnieks parāda mazu gabaliņu tikai ar savu lirisko ieviļņojumu. Bet nu pats Andra tēvs. Viņš izraidīts no saimnieku kārtas tāpēc, ka iemīlējis un apprecējis kalpa meitu. Jā, tā ir šķiru plaisa. Un kas notiek ar šī cilvēka garīgo pasauli? Viņa dvēsele tomēr naida nepazīst: tā ir daba, kas panes visu un piedod visu. Bet no viņa likteņa varam daudz ko mācīties: 1) cik grūtas ir gājēja ģimenes problēmas, īpaši, ja ar bērniem kādas neveiksmes, 2) cik nejēdzīgas var būt saimnieku attiecības pret kalpu — un kaut arī viņš tiem būtu rads, 3) cik bēdīga ir visgodīgākā gājēja mūža beigu perspektīva: nabagu māja. Bet Andra tēvs ir tāds strādnieka tips, kas mierīgi panes visu līdz galam. Ja visi strādnieki būtu tādi, tad darba devēji varētu būt ar gājējiem ļoti mierā un strādniecībā nebūtu nekādas kustības. Ar Andra māti turpretī ir mazliet citādi. Viņa nevar reizēm savaldīt to rūgtumu, kas sakrājies iekšā. Tā it neviļus mēs dabonam pie viņas redzēt šādu gabaliņu no dvēseles: «Tu, tu! Tu ļausies, lai otrs tev kreklu novelk no muguras!... Pliks skriesi pa pasauli!... Lai tik ņem vien, tev jau zelta kalni!... Lai sūc, lai spiež tevi!... Pats tu lej asins sviedrus,» saka viņa savam vīram ar apspiestā cilvēka skarbumu, «par velti... priekš otra!... Lai tevi min kājām... tu nepīksti!...» Te jau mēs redzam, ka proletāriskā psihe zināmā konkrētā gadījumā zaudē savu līdzsvaru un neviļus atklāj gabaliņu no savas īpatnības: īgnumu pret apspiešanu un dusmas par pasivitāti un nepretošanos ļaunumam vai savu interešu aizskaršanai. Ja nu meklējam tālāk latviešu literatūrā pēc lauku strādnieku tipiem, tad varam saskaitīt to labi daudz un labāka pārskata dēļ savienot grupās: 1) viena grupa ir tādi, kas micrā ar savu stāvokli un vairāk vai mazāk līdzinās Andra tēvam, 2) otra — tādi, kas raujas ārā no savas kārtas un mēģina kļūt par īpašniekiem, kā Purapuķes «Sava kaktiņa...» varonis Pēters Zelmenis, 3) trešā — tādi, kas dodas prom uz pilsētu, un 4) ceturtā — tādi, kuru centieni tālāk neiet par kroga slieksni. — No šīm grupām vislielākā ir pirmā; tādu pieticīgu lauku puišu un vīru, meitu un sievu ir mūsu rakstniecībā krietni daudz. Atgādināšu te spēcīgo, ievērojamo gleznu, kuru zīmējis Andrejs Upīts «Zīda tīklā», — gleznu, cik indiferenti ir purva strādnieki, vesels simts, pret savām interesēm... Viņu vienīgās intereses grozās tikai ap ģime-

nes nodibināšanu un maizes pelnīšanu. Ņemiet, piemēram, visus Blaumaņa tēlotos puišus: viņi cita nekā nezin kā tikai saimnieka darbu un mīlestību (piemēram, Pēteris un Jēkabs stāstā «Bērtuļa pirksts»), dzeršanu (Bērtulis — turpat), dzeršanu un precēšanos (Jānis Ābols stāstā «Sūpulis») vai vislabāk — iepreceēšanos kādās mājās («Salna pavasarī», «Raudupiete», «Nauda zeķēs», «Laimes klēpī»). Pēdējais punkts diezgan interesants strādnieka psiholoģijā: te redzams materiālā faktora spiediens uz cilvēka psihi. Divos no minētajiem stāstiem («Raudupiete», «Nauda zeķēs») tēlots, kā padzīvojušās saimnieku atraitnes apprec jaunus puišus — pret viņu gribu, un divos («Salna pavasarī», «Laimes klēpī»), kā veci saimnieki apprec daiļas jaunas meitas arī pret viņu gribu, neskatoties pat uz to, ka viņas sirsnīgi iemīlējušās vienā vai otrā gājējā. Jāsaka tā: ja precības ziņā liek uz svara kausa jaunu, smuku, mīlamu kalpu vai kalponi un uz otra — vecu, neglītu, nemīlamu, bet bagātu saimnieku kārtas locekli (sievieti vai vīrieti), tad katrā ziņā pārsvars būs pēdējam. Tik nepatīkams ir strādnieka stāvoklis, un tik vilinoša ir manta! Šis strādnieka tips ētiskā ziņā nav augstu stādāms. Interesantāks ir tas, kas ar paša spēku mēģina kļūt pie mantas un īpašuma, kā Purapuķes Pēteris Zelmenis. Pie šī tipa mēs varam redzēt, kāds varens dvēseles spēks, kāda neatlaidība raksturā piemīt dažkārt gājējam, ja vajadzīgs sasniegt kādu nopietnu mērķi. Šīs gribas spēks, šī rakstura neatlaidība ir ievērojamas īpašības latviešu strādnieka dvēselē. Daži no viņiem tās vērš ne uz īpašuma iegūšanu, bet uz citu pusi. Tie iztaisa trešo grupu: tie ir tie, kas sarauj savus sakarus ar zemi un aiziet pasaulē ar vairāk vai mazāk noteiktu mērķi. Tā Andrejs Upīts stāstiņā «Grēks» tēlo kalpa zēnu, kas aiziet uz pilsētu likt skolotāja eksāmenu. Šī strādnieka, Purēna, pašatzīšanās* mums atver interesantu skatu viņa dvēselē: redzam, ka te strādniekā ir dzīvas estētiskās jūtas, dabas jūtas, dzīva interese — dzīves mērķa un satura meklēšanas. Šis jauneklis intelektuālā ziņā stāv stipri augstu pāri parastajam, indiferentajam strādnieka tipam. Bet šis pieder pie tiem, kas tiecas ārā no strādniecības un meklē labāku dzīvi inteliģencē. No strādniecības ārā tiecas arī Akuratera zīmētais Jānis viņa memuāros: «Kalpa zēna vasara». Strādnieka literāriskā tipa evolūcijā Jānis ievērojams tanī ziņā, ka te pirmo reizi redzam strādnieka personību. Tas no ļoti liela svara. Pametīsim acis uz viņa attiecībām pret dabu, saimnieku, citiem kalpiem, sievieti un pret savu «es». Dabu šis cilvēks, var sacīt, mīl vairāk nekā sevi pašu. Ar ziedošu entuziasmu viņš uzņem tās gleznas un skatus savā dvēselē — un saules lēktus svin kā reliģisku kultu. Attiecībās pret darbu un darba devēju ļoti labi redzams, ko pārdzīvo jauns, nepieaudzis strādnieks ar patstāvīgu raksturu un kā viņā

* «Mazas komēdijas», I, 142. lpp.

pamazām veidojas proletāriskā psihe. Darbs dara uz viņu tik smagu iespaidu, ka viņš cauru vasaru nekļūst vaļā no sāpēm mugurā un gandrīz arvien arī locekļos. Tikai jaunība ar savu entuziasmu un dzīves prieku liek viņam aizmirst i sāpes, i darba grūtumu. Saimnieku viņš ienīst viņa praktiskuma pēc; mantas varai padevies, tas par katru nieku rūc un lādas un svētdienās skaita pātarus. Pret sievieti Jānis izturas kautrīgi, smalkjūtīgi. Viņš iemīlas saimnieka meitā, ģimnāzistē, un šī mīlestība ir skaista savā nevainībā un kautrībā. Bet viņš negrib tai padoties, kā parasti tas mēdz notikt. «Es esmu skaistais, lepnais kalpa zēns,» viņš saka, «es esmu pats priekš sevis, ne priekš tevis.» Un tad nu viņa paša — es. «Es esmu kā putns,» viņš saka, «laižos, kur gribu, un aizlaižos atkal tālāk; bet visur un visur ir svešs.» Šīs svešniecības jūtas ir viena no raksturīgākām proletāriskās psihes iezīmēm. «Bet vajag art un strādāt,» viņš prāto savā nodabā. «Man nava nekā vairāk kā manas drēbes un mana dzīvība.» Viņš reizēm skumst un cieš, bet nezin, kāpēc. Skolā ejot, viņš mācījies nekam neticēt — «ne dievam, ne velnam», kā viņš pats saka. Acīm redzot vecie uzskati ir dragāti. Jauni vēl nav izveidojušies, bet veidojas — darba dzīves grūtumos. Viņā ir zināms lepnums, kas viegli ievainojams. Pamazām viņš nāk pie atziņas, ka viņš neder gājēja dzīvei, ka viņam vajag darīt ko citu. Bet kas viņu var izraut no šīs dzīves? Grāmatas un mācīšanās ziemas vakaros. Ar to ir diezgan pilnīgi raksturota viņa personība, un redzams — tas nav vairs ikdienišķais gājēja cilvēks. Te jau mēs sastopamies ar ievērojamu cilvēka vērtības apziņu, ar zināmu proletārisku lepnumu un zināmu proletārisku domāšanas veidu. Bet šis cilvēks ir vēl negatavs, un, kas no viņa iznāks, — grūti pateikt, tikai var vērot, ka viņš strādniecībā nepaliks.

Atliek apskatīt vēl gājēju tipu ceturto grupu: tos, kuru dzīves mērķis ir krogs un precēšanās. Ētiski un intelektuāli šie cilvēki ir viszemāk stādāmi. Tas nav pievilcīgs elements strādniecības masā. Nebūtu par šo grupu vērts nemaz runāt, ja viņa nebūtu diezgan plaša, varbūt visplašākā dzīvē. Īpaši ievērības cienīga ir viņu izturēšanās pret sievieti. Par galveniem šīs grupas reprezentantiem var noderēt Blaumaņa Bērtulis un Saulieša Migucis (stāstā «Tukšs... tukšs...»). Pirmais dzer un ir zem savas sievas pātagas, otrais dzer un ir savas sievas mocītājs. Pret savu sievu viņš izturas kā zvērs, pret sievieti vispār — kā dzīvnieks: viņam vienalga, kad tik sieviete. Sieviete nav priekš viņa ne cilvēks, ne biedrene, bet kaut kas zemāks, dzīvnieciski baudāms un spīdzināms. Šis gājēja vai proletārieša tips ir riebīgs. Viņš gadās daždažādās variācijās. Ņemsim, piemēram, Blaumaņa tēloto Jāni Ābolu («Šūpulis»). Sirdslietās viņš neliekas vadīties ar mīlestības jūtām, bet no aprēķina, un, ja aprēķins jūk attiecībā pret vienu sievieti, kuru viņš nodomājis precēt, viņš

tad ar to pašu gājienu iet pie otras un noslēdz derību. Ir vēl ļaunāki gadījumi. Tādu mēs redzam tur, kur puiši paved meitas un ne tikvien neprec viņas pēc tam, bet neuzņemas pat nekādu atbildību. Vienu tādu gadījumu, piemēram, notēlojis Upīts-Birznieks stāstā «Aiz ciema vārtiem». Puisis Pēteris tur pat tiesas priekšā liedzas ņemt pavesto un cietušo meitu Kaču. «Kad es būtu ņēmējs, tad jau sen to būtu paņēmis,» viņš it bezkaunīgi atbild tiesai, kad tā iebilst, lai viņš darītu savu pienākumu, un saka: «Spriežiet, kas tiesa!» Bet arī tas vēl nav diezgan. Dažs no šiem cilvēkiem iet vēl tālāk sievietes apsmiešanā. Tādu gadījumu redzam Poruka stāstā «Veseli ļaudis». Skaists puisis Mārtiņš tur paved skaistu meitu Madu un uz rāviena lauž savu vārdu, ka viņš viņu mīlot; viņš vienkārši no meitas negrib nekā vairs zināt. Bet šinī pašā gadījumā mēs redzam arī ētiski ļoti augstu stādāmu parādību gājēju dzīvē: puisis Andrievs tūlīt bildina minēto meitu un tā izglābj viņu no izmisuma un kauna. Tāpat ētiskā ziņā cildināmu darbu izdara puisis Juris Upīša-Birznieka stāstā «Šūpotnes». Juris ir iemīlējis skaistu meitu Dārtu. Bet, pa lieldienām šūpojoties, viņš izsviež no šūpotnēm meitu Sapu, kura caur to bīstami tiek sakropļota. Kad pēc ilgāka laika Sapa kļūst vesela, Juris — mīlēdams citu — apprec viņu, acīm redzot lai izpirktu savu noziegumu.

Un nu lauku strādnieku sievietes mīlestība, — jo nepilnīgi būtu raksturota proletariāta psiholoģija, ja mēs paietu klusējot sievietes dvēselei garām. Runājot par Blaumaņa sievietēm, mēs redzējām, ka tur dažas meitas labprāt pārmainīja savu izredzētu līgavaini pret vienu vai otru vecu, bagātu saimnieku. Gadījumu, kur kalpu meita bez mīlestības iziet pie saimnieka, tēlojis arī Andrejs Upīts Zetiņas personā («Jauni avoti»). Ir arī sievietes, kas, izpildot kalpones darbu, dzīvo pie darba devēja vēl kā pieguļētājas, kā to tēlojis tas pats autors stāstiņā «Ragana». Bez tam stāstiņā «Nabaga sievietes» viņš attēlojis kalponi, kurai stipri plaši sakari ar apkārtnes vīriešiem, — tā ir Trīne, savā ziņā prostituētās tips. Vīru viņa sev rauga dabūt ar aprēķinu un viltību. Tāda pati aprēķinātāja mīlestības lietās ir Jaunsudrabiņa Aija: pamēģina ar vienu, otru un iziet pavisam pie cita, kur paredzama drošāka eksistence. Vispār eksistences jautājums te spēlē lielu lomu un arī vaļa, kā to ļoti labi — var sacīt — priekš visām izteic Upīša Zetiņa. Uz Mārtiņa solījumiem viņa atbild sekojošo: «Solīt var daudz. Es esmu redzējusi, kā dzīvē notiek. No solījumiem neviens nav paēdis. Un man apnicis visu mūžu iet kā dzenamam lopam, kā ķēdē piekaltam. Man gribas tādu dzīvi, kad rītā pamodies domā: vari celties — ja patīk, vari vēl stundu pagulēt. To man gribas . . .» Par šādu kalpu meitas psiholoģiju nav ko brīnīties; būtu jābrīnās, ja tā nebūtu. Ekonomiskais slogs, vīriešu šaubīgā izturēšanās, bērns — viss tas liek sievietei stipri apdomāties jūtu lietās. Bet vai tad nemaz

nav sirsnīgu, īstu, dzidru mīlestības jūtu kalpu sievietes sirdī pret — savas šķiras piederīgiem? Ir. Kā piemērs tam var noderēt Poruka tēlotā Made («Veseli ļaudis») un Saulieša Ede («Noslēpums») vai arī Made, precēta sieva, tā paša autora stāstā «Nesaticīgie». —

Vispār gan jāsaka, ka mīlestības ētikas jautājums lauku gājējos ir tāds pats, kā tas jau senā pagātnē atzīmēts tautas dziesmās un sevišķi spilgti izteicies sekojošā pantā: «Puiši rauga meitu godu, Sava goda nezināja; Būt zinā'ši savu godu, Stāvu lēktu ūdenī.» Vai arī: «Puisīt's nesa pieci kauni Zem plānās cepurītes; Meita viena nepanesa Zem vizuļu vainadziņa.» Bet, ja sievietei — proletārietei — nākas nest šo kaunu, tad, jāliecina, viņa nes to ar zināmu varonību, kā to varam redzēt no Upīša-Birznieka stāstiņa «Trīnes Kārlēns» un Andreja Upīša stāsta «Putenī». Pēdējā tēlots, kā nelaimīgais gadījums pārveidojis meitas Katrīnas jūtas un ieskatus mīlestības lietās, nocietinājis viņas raksturu, padarījis viņu par skeptiķi. Viņa netic vairs mīlestībai, netic cilvēkiem: «Viņa bij palikusi visaugstākā mērā neuzticīga pret dzīvi un cilvēkiem. It neko viņa neuzņēma pēc ārējā izskata un ietērpas, bet aiz tās visur vēroja ko noslēptu, ļaunu, rijīgu.» Skepticisms ir liels solis uz priekšu kalpones psihikā. Mūsu meitu nelaime mīlestības lietās ir tā, ka viņas pārāk lētticīgas, pārāk maz skeptiķes. Skepticisms ved tuvāk patiesībai, tuvāk lietu patiesai būtībai.

Atliek vēl teikt dažus vārdus par lauku strādniecību intelektuālā ziņā. Jādomā, ka ar intelektuālo attīstību pie gājējiem stāv bēdīgi, jo ir visai maz piemēru, kur mūsu rakstnieki par to runā. Gan jau 1888. gadā Sudrabu Edžus dziedāja: «Kāpēc nevar kalpa dēlu Gaismas māte bildināt, Kad ar' laime negrib tēva Mazo somu pildināt?» («Kalpa vīra lolojums».) — Bet vēl līdz šim nav gaismas mātei bijis nekāds lielais iespaids uz kalpa dēliem un meitām. Tikai pāris rakstnieku, tēlodami gājējus, ieminas šo to par grāmatām: Jaunsudrabiņš («Aija»), Akuraters («Kalpa zēna vasara»), Saulietis, kas «Noslēpumā» tēlo simpātisku lasītāju puisi Jēkabu, tikai par viņa uzskatu pasauli maz ko dabūjam zināt. Arī starp Andreja Upīša laucinieku, gājēju tipiem gadās dažs intelektuāli diezgan modrs, kā to jau redzējām ar Purenu. Bet zīmīgi ir tas, ka tie intelektuāli modrīgākie tiecas ārā no strādniecības. Un, ja nu pārlaižam acis pār visiem te minētiem lauku gājēju masas reprezentantiem, tad redzam pasīvus un aktīvus spēkus: pasīvie netiecas nekur, aktīvie — ārā no savas šķiras. Bet visi nevar palikt par īpašniekiem, ne arī par inteliģentiem, un visas meitas nevar apprecēt vecus, bagātus saimniekus. Jautājums, vai tad nav cilvēku, kas, paliekdami savā šķirā, strādniecībā, mēģinātu attīstīties un attīstīdamies iekustināt indiferento masu, vest viņu pie apziņas, celt un pārveidot viņu? Jāatbild, ka ir: viens vienīgs — Švābes Dobuls!

(«Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos».) Tas ir apzinīgs strādnieks, un te nu mums jārauga saskatīt raksturīgākie vilcieni viņa psihikā un centienos. Cilvēku, kā zināms, raksturo viņa domas, jūtas, uzskati, izturēšanās, darbi. Un ko atrodam šinī ziņā pie Dobuļa? Spriežot pēc viņa sarunām ar cilvēkiem, viņš ir labi daudz lasījis, uzņēmis lasīto sevī un izveidojis no tā sev noteiktu, marksistisku vai proletārisku pasaules uzskatu. Tas piešķir viņa domām drosmi, viņam pašam apzinīgumu un zināmu pārsvaru pār citiem — ne vien kalpiem, bet arī skolotājiem, nerunājot jau nemaz par saimnieku, pie kā viņš dzīvo. Viņš var skatīties un arī skatās uz visiem ar zināmu nožēlošanu un nicināšanu. Viņš novelk līniju ne vien starp sevi un pelēko baronu, bet arī starp sevi un lauku inteliģenci, starp sevi un neapzinīgiem strādniekiem: pret pelēko baronu viņš dzīvo šķiras pretestībā, skolotājiem pārmet šķiras apziņas trūkumu, starp neapzinīgiem gājējiem un sevi neatrod nekā kopēja — jūtas vientuļš, atstāts, grūtsirdīgs. Viņš ir tanīs ieskatos, ka vecā dzīve pārveidojama un ka šī pārveidošana nevar notikt bez upuriem. «Ar asinīm jaunā dzīve dzimst, ar asinīm vecā kapā grimst!» atkārto viņš kaut kur dzirdētus, bet raksturīgus vārdus. Bet vai tā nav tik pušķošanās ar citu spalvām, slēpšanās aiz frāzes? Pa daļai — jā. Savus mājas darba biedrus, piemēram, Jāni un Annu, viņš nicina viņu neapzinīguma pēc. Bet vai taisni neapzinīgie strādniecības locekļi nav tie, kas pieder pie vecās dzīves un tāpēc pārveidojami? Taisni neapzinīgajā masā apzinīgam strādniekam, ja viņš ne vien galvā, bet arī sirdī ir tāds, ne vien teorētiski, bet arī ētiski, — te īstais darba lauks. Raksturīgi priekš Dobuļa, ka viņš pa visu vasaru nekā nedara pie šiem cilvēkiem, lai viņus padarītu apzinīgus. Par viņa izglītības stāvokli nodod liecību tas, ka viņš apņemas strādnieku pulciņā lasīt referātu par darba un kapitāla pretišķībām. Interese un prieks par laukstrādnieku kustību un ekonomisko cīņu rāda, kam pieder Dobuļa simpātijas, un dalības ņemšana laukstrādnieku organizēšanā liecina par zināmu aktivitāti. Tāds ir pirmais apzinīgais laukstrādnieks latviešu literatūrā. Asums spriedumos, noteikts proletārisks pasaules uzskats, savas šķiras apziņa, noteikts dzīves mērķis — lūk, raksturiskās šī cilvēka apzinīguma iezīmes. Jāpiezīmē tikai vēl, ka pret sievieti arī viņš izturas citādi kā neapzinīgie: sievietes bez proletāriska pasaules uzskata un bez šķiras apziņas viņam, cik var spriest, vienaldzīgas. Sieviete viņam ir vispirmā kārtā — uzskatu un centienu biedrene. Tikai jāzin, ka Dobuls nav pastāvīgs laukstrādnieks, bet nejaušs. Viņš ir bijis fabrikas strādnieks un izvests no pilsētas. Ar šo tad nu mums arī jānoslēdz lauku strādniecības tipu galerija un jāpāriet uz pilsētu. Uz laukiem, kā redzējām, latviešu rakstnieki nav vēl atraduši apzinīga strādnieka, tāds ir jāmeklē pilsētā.

3

Pilsētas strādnieks

Mūsu pilsētas proletariāts ir daudz jaunāks par lauku strādniecību. Ap izgājušā gadu simteņa vidu bezzemes zemnieks dabūja pārvietošanās tiesības, un no tā laika tad arī sākās nemitīgā gājēju plūšana uz pilsētām, kas vēl arvien turpinās un pieņemas. Tā izdalījās un izdalās no lauku gājējiem īpašā grupā, kura viņiem daudzējādā ziņā vairs nelīdzinās: tas ir pilsētas vai, pareizāk, rūpnieciskais un tirdznieciskais proletariāts. Dažus gadu desmitus šis proletariāts nebij atklātībā nemaz manāms: tikai latviešu pilsonība vien trokšņoja un bazunēja 60.—80. gados, stiprinādama savas modernā kapitālisma pozīcijas. Tas bij nacionālās atmošanās laikmets. Bet kur bij latviešu strādniecība pa to laiku? Vai uz viņu nezīmējās šī atmošanās? Vai tautiskā apziņa viņā klusēja? Vai viņš nejuta nekā no tautiskā romantisma? Nē. Viņš palika nomaļus un krāja spēkus. Kāda gan daļa varēja būt latviešu strādniekam gar tautības lietām, kad tautietis viņu plēsa tiklab uz laukiem, kā pilsētā? Tāpēc arī šī klusēšana. Un arī skaita ziņā viņš vēl bij ļoti vājš, lai teiktu kādu vārdu. Latviešu pilsonībā jau arī ne uzreiz modās šķiras vai tautiskā pašapziņa, bet tikai tad, kad šī šķira bij skaitliski un materiāli jeb ekonomiski diezgan stipra. Tāpat tas bij arī ar strādniecību. Kad šī šķira bij skaitliski diezgan pieaugusi, tad arī viņā sāka mosties pašapziņa, tikai ne nacionālā, bet proletāriskā šķiras pašapziņa. Tas bij deviņdesmito gadu sākumā. Tad arī sāka mūsu literatūrā parādīties pilsētas strādnieks. Augusts Deglavs ir tas, kas pirmais sāka tēlot no laukiem ienākušos latviešu fabrikas strādniekus savos romānos: «Starp divām ugunīm» un «Jaunā pasaule». Nākot uz pilsētu, latviešu bezzemnieki nāca kā laimes meklētāji un tātad zināmā mērā romantiķi. Tāpēc Deglava romānos arī labi daudz romantikas. Latviešu laukstrādnieks ienāca pilsētā katrā ziņā ar nolūku — kļūt vieglāk un ātrāk uz priekšu, iedzīvoties ātrāk mantā nekā uz laukiem. Tas atspoguļojas arī Deglava romānā «Jaunā pasaule», kur fabrikas strādnieks uzstrādājas par inteliģentu — paceļas pāri strādnieku šķirai, izkļūst ārā no viņas. Kādā citā no saviem darbiem, kas iznāca vēlāk, — «Zeltenītē» Deglavs tēlo no laukiem ienākušās šuvējas dzīvi un darbu, aprindas, ar kurām viņai jāsatiekas, apkārtni, kurā viņai jādzīvo. Te romantikas jau vairs nav: kaila, nemīlīga īstenība, nabadzība un cīņa dēļ eksistences, bet latviešu strādnieks vēl neapzinīgs un bez jebkādiem augstākiem centieniem. Te latviešu strādniecību redzam kā neapstrādātu masu, kas dzīvo tikai savu darba un personisko dzīvi, stiprī neapskaužama garīgā un morāliskā ziņā. Tā ir masa, kas gaida, tā sakot, savu modinātāju, pārveidotāju, savu pravieti.

Pilsētas strādnieks kā mākslas objekts latviešu rakstniekam samērā grūti pieejams — daudz grūtāk nekā lauku strādnieks, kuru viņiem, kā zemnieku dēliem, bijusi izdevība daudzkārt novērot un kurš tēlojams apkārtnē, kas viņiem ļoti labi pazīstama un daudzējādā ziņā tuva, pat mīļa. Ne tā tas ir ar pilsētas strādnieka dzīvi. Tā norisinās latviešu rakstniekam svešos apstākļos. Aiz fabrikas vārtiem un sienām grūti novērot latviešu strādnieku, viņa darbu, pieredzējumus un piedzīvojumus. Tāpat tas ir ar viņa mājas dzīvi. Uz laukiem tā ir redzama, pilsētā ne vai arī ļoti grūti pieejama, jo inteliģents un strādnieks reti kad dzīvo kopā vai vienādos apstākļos. Te vajadzīgs daudz atsevišķu novērojumu, labas fantāzijas un iejušanās spējas — tikai tad kas sasniedzams. Tāpēc arī ilgāku laiku no vietas pilsētas strādnieks mūsu literatūrā bij maz ievērots. Parādījās šad un tad pa stāstiņam un skicītei, kur notēlots kāds moments vai gadījums no darbaļaužu dzīves, — un ar to tad pietika. Bet interesanti arī pie šiem mazajiem darbiņiem drusku pakavēties. No svara mums katrs estētisks dokuments, kur šādā vai tādā kārtā atspoguļojas tipiski vilcieni no strādnieku materiālās un garīgās dzīves. Dažus piemērus te atrodam pie Pērsieša, Saulieša, Baltpurviņa, Līgotņu Jēkaba, Andreja Upīša, kas savos jaunākos darbos plašāk sācis tēlot pilsētas strādniecības dzīvi. Apskatīsim vispirms proletāriskās sievietes. Zeltenītes personā Deglavs zīmējis latviešu šuvējas neapskaužamo dzīvi. Stāstiņā «Melnais Ansis» Saulietis, starp citu, rāda gleznu no nabaga Sausviešu mātes, atraitnes ar diviem bērniem, drūmās dzīves. Pati viņa nelaikā novecojusi, izdēdējusi un ļoti slimīga sieviete. Iet pa mājām apkārt, veļu mazgādama, un tā pelna sev nabadzīgo istabiņu un uzturu. Viņas piecpadsmit gadu vecā meita iet saimniecības skolā un pa brīvajiem brīžiem pelnās ar šūšanu. Dēlēns mācās grāmatu. Stāstiņā labi rādīts dzīvokļa posts, kas dažkārt tiek pavairots caur nama īpašnieka vai īpašnieces mietpilsoniskiem untumiem. Kādas attiecības strādniecībā dažkārt valda starp māti un bērniem, rādījis Līgotņu Jēkabs stāstiņā «Māte un trīs dēli». Trīs dēli, strādnieki, nevar apgādāt vienu vecu, pusaklu un puskurlu māti, kaut gan visi pelna. Viens no dēļiem nosit savu diezgan labo algu izdzīvē ar kādu paklīdušu sievieti, otrs aizbildinās ar lielu ģimeni, trešais ir sīksts un tik noziedzīgi nežēlīgs, ka aizved māti pa nakti mežā un tur atstāj to ziemas laikā. Tad tas pats rakstnieks kādā citā stāstiņā — «Grietiņas pirmā un pēdējā mīlestība» — tēlo, kā vienkāršu, nepiedzīvojušu kalponi paved un noved kapā kāds strādnieks — Jānis, izmantodams savai dzīvnieciskai tieksmei viņas sirsnīgo mīlestību.* Bet pilsēta pārveido ātri vien cilvēku. To mēs redzam no Aspazijas interesantās, īstenībai noklausītās pasaciņas «Meitenes

* Līgotņu Jēkaba stāsti, III, 1913. g.

mirte». Te rakstniece tēlo nabaga šuvēju, jaunu meiteni, kura vairāk nekā nezin kā tikai strādāt un strādāt priekš kāda liela veļas veikala. Zinātnes, mākslas un materiālās dzīves spožumu viņa redz tikai no ārpuses, nesdama darbu no mājām uz veikalu. Bet kādreiz pa ceļam viņa nejauši iegriežas kādā priekšnesuma vakarā, kur redz daudz strādnieku un strādnieču un noklausās apdāvinātā strādnieku runātājā, kas iekaro viņas sirdi un pārveido viņas garīgo pasauli: «Nu atkal meitene jutās nešķirama un neatdalāma no lielā vairuma, viņa piederēja visiem un visi viņai.» Kad runātāju reiz noveda uz soda vietu, viņa uzmeklē tā kapu un uzsprauž tur savu mīļo mirti. Tā aug solidaritātes jūtas starp citādi pilnīgi svešiem cilvēkiem, tā sieviete var mīlēt vīrieti ar gluži jaunu, idejisku mīlestību. Andreja Upīša lugā «Balss un atbalss» sastopamies jau ar nopietnākām sievietēm, izņemot vienu, Annu, kura neatzīst strādnieku centienus un tiecas ārā no proletariāta, mēģinādama caur savu skaistumu nodibināt sakarus ar sīkpilsoņu aprindām, grib taisīt — karjeru. Pārējās sievietes — Līna, Rasma, Amālija — ir interesantas kā jauna tipa sievietes — apzinīgās. Līna ir jauna meitene, bet lepna ar savu darbu, parāda jau zināmu patstāvību, pie viņas var redzēt it kā rodamies apzinīguma dīgļus. Amālijā tēlots reti enerģisks protestējošas, stipras dabas, cīnītājas sievietes tips. Rasmā — klusas, neatlaidīgas, dziļi jūtīgas, ētiski un idejiski strādnieku lietā nopietni ieaugušas sievietes vai, pareizāk, meitenes, jaunavas, dzīvas un rosīgas darbinieces tips. Rasma ir šuvēja, Anna un Amālija — fabrikas strādnieces, Līna vēl bērns. Tās ir gandrīz vienīgās proletāriskās sievietes, ko latviešu rakstnieki līdz šim iespējuši un pratuši notēlot. Maz — bet tomēr raksturīgi! Te ir redzami galvenie elementi, no kādiem sastāv pilsētas proletārisko sieviešu masa. Tā nav vairs gluži bezveida masa, viņai jau ir savi iekšēji dzinēji spēki. Arī vīrietis nevar vairs skaitīties, kā tas parasti mēdz būt, kā garīgi pārākais, garīgi stiprākais. Paklausīsimies tikai pāris Amālijas teicienos, kas liecina par viņas ētiku, par viņas garīgo spēku, par viņas ētisko un intelektuālo pārākumu pār parastajiem un dažkārt pat apzinīgiem vīriešiem, strādniekiem. «Ak, postā iet!» zobojas viņa par kādu nopietnu biedri, kad tas nožēlo Annas pagrimšanu. «Un jūs esat tie žēlotāji? Jūs esat tie glābēji?... Patiešām jāsmejas, lai arī raudāt vajadzētu. Kas tad tās vieglās sievietes aizved postā, ja ne jūs, žūpas! Jūs, jūs! Un tad vēl žēlotāji!... Neviena stingra, cieta cilvēka!» — Vai atkal: «Nu, tādu nav vērts turēt, kas pats nespēj kājās nostāvēt. Lai krīt!... Ak jūs stiprie, spēcīgie vīrieši! Likteņa locītāji.» Un pret paviršo studenteli, mediķi, jau viņai nav nemaz respekta. Tādu garīgu spēku piešķir sievietei apzinīgums.

Un tagad nu vīriešu proletariāta masa! Dažus indivīdus no šīs masas mēs jau redzējām, runājot par Deglava un Līgotņa

darbiem, kur tēloti pilsētas strādnieki: tie ir cilvēki, kas vēl nav proletāriski pārveidojušies un arī netiecas uz pārveidošanos šinī ziņā. Bet psiholoģiskā ziņā raksturīgu stāsta fragmentu atrodam pie Blaumaņa: «Pie pagraba loga». Tā ir dziesma iz kāda stāsta «Aleksis». Stāsta varonis izteic savu dvēseli šinī dziesmā, un no viņa dvēseles satura mēs varam spriest par viņas īpatnību: tas ir pārejas tips un kā tāds strādnieka psihes evolūcijā interesants.

Šis cilvēks neviena neapsūdz, bet lūdz — tātad vecā padevība, pazemība, nepretošanās ļaunam. Viņš tic liktenim un domā, ka to kāds var lemt. Tie ir vecās psihes vilcieni. Citiem viņš nevēl tādu dzīvi, kur, trūkumā dzīvojot, jāskatās, kā citi bauda visus labumus. Šis kontrasts jau darījis pārveidojošu iespaidu uz viņu un modinājis dvēselē ilgas, lai pagraba iemītnieku liktenis tiktu atvieglināts. — Raksturīgu gadījumu notēlojis arī Baltpurviņš stāstiņā «Sirdsdraugs». Te redzam, kā lauku zēna zemnieciskā dvēsele sāk uzņemt pirmos amatniecības strādnieku iespaidus. Aroda darba neprašana, krogs, dzērāji biedri, pilsētas greznība, īpaši salīdzinot ar viņa māmiņas būdiņu uz laukiem, — viss tas dod jau pirmajā dienā sāpīgu triecienu zēna dvēselei. Viņš labprāt bēgtu, bet — kur? «Un visur, kur arī negriezās viņa domas,» tā lasām, «draudēja dzīves dzelzu dūre, pret kuru viens pats cīnīties viņš izlikās sevim par vāju un nesagatavotu.» Te skaidri redzams, cik nespēcīgs sarežģītās dzīves milzeņa priekšā jūtas atsevišķs strādnieks, īpaši vēl nepiedzīvojis. Un zem šī spiediena mostas jaunas jūtas viņa dvēselē. «Viņš noņemas paciest,» saka autors, «visas nežēlīgās dzīves pārestības, kalpīgi locīdamies viņas priekšā, kamēr pieaugs viņa spēki un ievingrināsies ar viņu cīnīties, un tad sacelsies pret to un nokratīs tās važas no rokām un kājām un būs brīvs, brīvs...»* Tā zemnieciskā dvēsele pārveidojas un tiek sagatavota proletārisko ideju sekmīgai uzņemšanai. Indivīda nespēks pret kapitālistiskās dzīves smagumu liek strādniekam uzmeklēt strādnieku, liek biedroties un kopējiem spēkiem meklēt ceļu svabadākai dzīvei. Ekonomiskās un sociālās dzīves smagums ar savu spiedienu acīm redzot rada strādniekā ilgas pēc brīvības. Un, ja nu mēs iedomājamies labi daudz tādu cilvēku, tā sakot, proletārisko masu, tad nav grūti saprast, cik daudz viņā ir jauna spēka, nemiera un psihiskās degamās vielas. Pamazām izveidojas īpaša šķira ar īpašu psihi, šķiras apziņu un centieniem. Ne vienreiz vien arī praktiskajā dzīvē šī šķira jau stājusies darbā, lai aizstāvētu savas intereses un pārveidotu savu dzīvi. Bet nav jādomā, ka pati šī proletāriskā masa, šī šķira jau sastāv no apzinīgiem un atsvabināšanas darbā derīgiem cilvēkiem. Nav jāaizmirst, ka viņa sastāv no atsevišķiem indivīdiem, kuriem zināmā mērā

* «Mājas Viesa Mēnešraksts», 1904. g., 1. burtn.

jāsakūst par vienu aktīvu spēku, kas raksturu dažādības dēļ ne ikreiz iespējams. Sekmīgos cīņas gadījumos rodas strādnieku kustībai daudz piekritēju, nesekmju gadījumos — daudz atkritēju un pat bīstamu, nodevīgu elementu. Strādnieku masa tātad ir diezgan raiba masa, kurai jācīnās ne tikvien ar pretējo, naidīgo šķiru, bet arī pašai ar sevi. Tādu proletāriskās masas cīņu ar sevi tēlojis Andrejs Upīts lugā «Balss un atbalss». Rakstnieks te tēlojis veselu grupu strādnieku un strādnieču. Par strādniecēm mums jau bij runa. Tagad — proletāriskās masas vīriešu reprezentanti. Tie ir Avots, Krauze, Zariņš, Dzilna un Kulmanis. Pirmie četri ir fabrikas strādnieki, pieder pie rūpniecības proletariāta, pēdējais ir viesnīcas sulainis — tātad tirdznieciskā proletariāta reprezentants. Raksturīgi ir visi šie strādniecības masas priekšstāvji. Dzilna ir veca tipa strādnieks un dzērājs vēl turklāt. Viņam nav modernā strādnieka pašapziņas. Viņa devīze šāda: kas strādnieka cilvēkam var liegt iedzert glāzi alus? Vai pāris rubļu strādnieka cilvēkam nav nauda? Par tiem jau arī var locīties kungu priekšā. Jo: kamdēļ naidu celt, kur var iztikt ar labu? Apzinīgie strādnieki ar visām savām zināšanām ir — karstgalvji. Piedzīvojumi ved tālāk nekā zināšanas. Viņa lielākā vājība — glāze alus. Tips, kas viegli noslīd skrandu proletariātā. Sulainis Kulmanis pieder pie tā tipa strādniekiem, kuri labprāt tiecas ārā no strādniecības un kurus varētu saukt par vieglās dzīves meklētājiem vai karjeristiem. Apzinīgums un izglītība viņam nav no sevišķa svara. — Nopietns vīrs ir Krauze, apzinīgs, bet diezgan mīksts, — pasīvs un atrodas stipri zem ģimenes pienākumu nastas. — Proletāriskās psiholoģijas ziņā visai interesants tips ir Zariņš. Tas ir jauneklis, iemīlējies, padevies dzeršanai un karsts strādnieku lietas piekritējs. Šim cilvēkam ir spēks ienīst mīlamu sievieti, kad tā vairs nepiekrīt strādnieku centieniem, ir arī spēks atsacīties no alkohola, lai ziedotu sevi vienīgi strādnieku šķiras centieniem. Te varam redzēt, kā strādniekā aug un nocietinās griba un raksturs. Bet sevišķi redzami pilsētas strādnieku tipu nelielajā galerijā paceļas Avota tēls. Tas ir cilvēks, kas ar miesu un dvēseli nodevies proletariāta centieniem un gribētu arī, lai viņa bērni — medicīnas students Jānis un strādnieces Anna un Rasma — kalpotu tiem. Kad Jānis un Anna paliek par atkritējiem, Avots pārdzīvo stipru dvēseles drāmu, kura tomēr viņu nevar salauzt. Sakarā ar šiem diviem pilsētas strādnieku tipiem nāk priekšā — proletāriskā ētika. Ētika? Bet vai tad par tādām lietām pasaulē maz vērts runāt! Jā gan. Cilvēka dzīvē ir no milzīgi liela svara ētiskie principi. Kas derīgs, kas nederīgs? Kas labs, un kas ļauns? Kas veicināms, kas nosodāms? Ko būs mums darīt un ko nebūs? Visi tie ir ētikas jautājumi, par kuriem katram cilvēkam vairāk vai mazāk jābūt skaidrībā. Un, ja cilvēks pie kādiem centieniem ir tikai ar galvu vien, bet ne ar miesu un dvēseli, kad viņš ir tikai tur

saistīts caur aukstu teorētisku atziņu un ne caur dziļu ētisku pārliecību, tad maz kas labs var iznākt. Tāds cilvēks pirmajā grūtākā brīdī atkritīs no saviem biedriem, atsacīsies no saviem centieniem. Nevar būt jaunu centienu piekritējs un ar abām kājām stāvēt vecajā ētikā, ar abām rokām turēties pie viņas tradicionāliem principiem. Ceļas jautājums: kāpēc strādnieku šķirai nav savi ētiskie principi? Tie jāizveido dzīvē un darbā. Un dzīve neizbēgami prasa pēc jaunas ētikas. Ko darīt ar cilvēku, piemēram, kas gļēvs, palaidnīgs strādnieku šķiras loceklis? Viņš izmetams no apzinīgu strādnieku vidus. Jo «kas tad paliks, ja viņus n e i z m e t ! Tad viscaur viena pati sajaukta, netīra, gļēva masa. Tad nav vairs ne šķiru, ne šķiru starpības — tad nav nekā!» saka Zariņš un it neviļus izsaka ar to svarīgu strādnieku ētikas principu: būt stipram un nežēlīgam arī pret savas šķiras locekļiem, ja tie ir nederīgi elementi, kas nevairo viņas gribu, viņas iekšējo spēku. Tad — parasti, kā mēs redzējām, mēdz būt tā, ka strādnieki raujas ārā no strādniecības. Bet Zariņa personā redzam pirmo reizi cilvēku, kas ne tikvien nebēg no savas šķiras, bet taisni to mīl. «Strādnieks,» viņš saka, «dziļi nīst savu dzīvi un dziļi mīlē. Tik tas spēj patiesi nīst, kas patiesi mīlē! Tas mūsu liktenis . . .» Pazemīgais un padevīgais — tas nepieder nemaz pie strādnieku šķiras. «Strādnieka apziņas, strādnieka spītības, strādnieka lepnuma viņam nekad nav bijis, un bez tā strādnieks nav strādnieks . . . Klaidonis — skrandu proletārietis . . .» saka Zariņš par Dzilnu un atkal neviļus atklāj mums svarīgus elementus no proletāriskās ētikas. Strādnieka lepnums — jā, tas liecina par cilvēka cienību, par cilvēka pašapziņu. Vēl ievērojamāks tips nekā Zariņš ir Avots: apzinīga strādnieka tips, kas nemitīgi pūlas pārveidot ne vien sevi, bet arī savus bērnus, savus biedrus, savu šķiru. Sevī un savos biedros viņš nīst zemniecisko psihi, savos bērnos — karjerismu, savos biedros — bez tam vēl padošanos alkoholismam, nesolidaritāti, savā šķirā — nespēku. Katram cilvēkam lai ir strādnieku šķiras ideāls miesā un asinī. Tāds cilvēks ir ievērojams garīgā un morāliskā spēka avots. Cilvēkam būs pašaizliedzīgam būt, jo pašaizliegšanās ir skaista. Un tikai skaistums vienīgi cilvēkam dod sajūsmu, un tikai sajūsmā ir īstais dzīves dzīvais spēks. Visiem viņš vēl svabadību, arī saviem bērniem nemauc pinekļus uz rokām. Dzimta viņu stipri traucē darbā, tamdēļ jautājums: šķira vai dzimta? Viņš izšķiras šķirai par labu un apspiež savus dzimtas instinktus cik varēdams, jo — dzimtas posts ir tikai daļa no tā, kas riņķī apkārt. Un tad svarīgais atradums: «mēs neesam fabrikas strādnieki, mēs esam fabrikas dūmu un putekļu apkvēpināti zemnieki». Tas ir ievērojami. Pa tiem nedaudzajiem gadu desmitiem, kuros izveidojies pilsētās proletariāts par īpašu šķiru, strādnieka iekšējā dzīve, dvēsele nevarēja daudz pārveidoties: viņā daudz vēl zemnieciskas lēnprātības, bijības, pasivitā-

tes, vecās zemnieciskās morāles, zemniecisku ieskatu. Avots pats runā bieži vien lieto salīdzinājumus no zemnieku un lauku dzīves, kas liecina, ka viņa apercepcijai vēl stipri zemnieciska nokrāsa, ko viņš pats arī atzīst un pret ko tur par savu pienākumu — cīnīties. Bez tam viņa sauciens — «izglītības — izglītības mums trūkst...» — liecina, ka strādniekā — apzinīgā strādniekā ir stipras intelektuālas slāpes. Un tad strādniekam vajag noteiktu uzskatu — skaidras galvas, tikai tad viņš būs derīgs, stiprs un aktīvs savas šķiras loceklis. «Dzīves vecais spēks ir atslābis,» viņš saka, «tāpēc aug strādnieka iekšējais nespēks. Nu nav kas līdzi velk, un katram pašam iekšēji jāizprot viss grūti saprotamais, jāizloba dzīves dziļi ieslēptais kodols, jāskatās saulē, kas vairumam vēl dūmos un miglā...» No visa sacītā redzams, ka tas nav strādnieks vien, bet strādnieks ar īpatnēju proletārisku domu un jūtu pasauli, ar savu noteiktu individualitāti un tieksmi — tapt pilnīgākam. Un noteiktu personību vai individualitāti viņš prasa arī no citiem strādniekiem. Masā katram indivīdam par sevi vajag būt garīgi skaidram un stipram, tikai tad masa būs tas spēks, kas var veikt savu lielo uzdevumu, sekmīgi vest savu atsvabināšanās cīņu.

Ļoti ievērojams ir proletārieša tips, ko Andrejs Upīts zīmējis romānā «Zīda tīklā», — Mārtiņš. Tas ir proletarizējies saimniekdēls. Pilsētā viņš paliek par fabrikas strādnieku, un te nu zemnieka dēla dvēselē notiek vesela virkne pārvērtību. Jāzin, ka Mārtiņš nav gluži vienkāršs cilvēks, bet no dabas apdāvināts ar spēcīgu gribu, jūtīgu sirdi un nopietnu intelektu. Ienācis pilsētā, viņš, spriežot no viņa prāvā grāmatu krājuma, ir daudz strādājis pie savas pašizglītības, izkopdams to proletāriskā virzienā. Viņš iemācījies pat vienu svešu valodu, lai vairāk garīgu bagātību būtu pieietams. Tā viņš izveidoja sev noteiktu proletārisku pasaules uzskatu. Viņa proletāriskais domāšanas veids viņam dod ievērojamu pārsvaru pār visiem, ar ko nākas izmainīt domas. Ja pilsoņi apgalvo, ka pilsēta samaitā cilvēku, tad viņam nav grūti pierādīt pretējo: ka lauki samaitā cilvēku, gājēju. Ja inteliģents stājas katedrī un grib nākt talkā strādniekiem viņu lielajā pārveidošanas darbā, tad viņam, Mārtiņam, nenākas grūti inteliģenta gudrību sadragāt un pašu atgrūst nost no strādnieku centieniem, cik tālu vien iespējams. Un, ja šis inteliģents ir viņa miesīgs brālis — vienalga, te radniecība nekrīt svarā, te jāliekas vadīties no augstākiem, no tīriem proletariāta šķiras principiem. Šķira, ne dzimta — tā ir Mārtiņa devīze. Viņa gribu un aktivitāti grib paralizēt mīlestība uz sievieti. Bet arī te viņš atkratās no zemnieciskā romantisma — upurēt — upurēt arī mīlestību strādnieku šķiras ideālu labā. Brālis? Līgava? — Visi strādnieki un strādnieces ir cits citam brāļi, biedri, līgavas. Ciešanas? Cietums? — Tie tik norūda cīņas sparu, stiprina ticībā uz proletariāta centieniem. Kritiski un ironiski izturēties pret visu, kas

neveicina strādnieku kustību. Nacionālisms? Ja viņš grib savu dzīvības spēku sūkt no strādnieku sviedriem — jā, kamdēļ tad strādniekiem tāds nacionālisms?! Vecā morāle? Vecās patiesības? Maz viņas strādniekiem der. Ir sacīts: kas nestrādā, tam nebūs ēst. Labāk teikt: kas strādā, tam būs pienācīgi ēst. Pilsonība? Viņas spīdums un gludenums vien jau kaitina un modina naidu! Un strādniekus jau no bērnības būs audzināt proletāriskās pedagoģikas garā. Tamdēļ sevišķa rūpība pret strādnieku biedrības skolu. Skolotāji, kam sveša proletāriskā psihe, gars, domāšanas veids, uzskatu pasaule, — tie tam nolūkam neder. Indivīds? Tam vajag būt ar tēraudcietu gribu un uzupurēšanās spējīgam. Bet ko nozīmē uzupurēties? «Darba un uzupurēšanās spējīgs ir tas,» saka Mārtiņš «kas ar aukstu aprēķinu pārstiepjas bezdibenim pāri un, kad biedri tam stundu pāri gājuši, ar salauztu muguru nogāžas bezdibenī. Un vēl vairāk, tas, kas neviena neredzēts un nepazīts, var gadiem tumšā kaktā asiņainiem pirkstiem vīlēt un vīlēt tās ķēdes, kas viņu un visus saista.» Šķira? Šķiras apziņa? Tām būs būt kā klintij. Jo: «Un es jums saku,» teic Mārtiņš, «ja jūs sajūtaties un apzinaties kā atsevišķi sīki akmentiņi, ne kā ciets granīta gabals, tad ir velti.» Vai tie neskan kā pravieša vārdi? Jā gan. Un Mārtiņš ir izveidojis no sevis it kā proletāriešu pravieti. Sociālā kustība? Pagātne? Nākotne? Lūk, atkal zīmīgi vārdi: «Kas no pagātnes, to redzam, bet nezinām, ko nākotne veidos. Dzīvē nav bijis otra tik liela laikmeta, kāds nu nāk. Varbūt viņš attīstīs spēkus, kādi vēl nav bijuši, radīs cilvēkus, kādi vēl nav paredzēti. Mēs visi esam negatavs materiāls dzīves veidotājas varas rokā.» No visa sacītā redzam, kāda nopietna pārveidošanās notiek fabrikas dūmu apkvēpinātā zemniekā un kā no viņa izveidojas — apzinīgs proletariāts un ko šis apzinīgums nozīmē: cilvēku ar augsti attīstītu individualitāti, ar savu īpatnēju sirds un gara dzīvi, ar savu īpatnēju, proletārisku ētiku un pasaules uzskatu un īpatnējiem centieniem. Naids un mīlestība ir šī cilvēka ceļa rādītājas zvaigznes: naids pret visu, kas nomāc darbaļaužu šķiru, un mīlestība pret visu, kas viņu var pārveidot, attīstīt, celt.

4

Strādniecība un latviešu literatūras revolūcija

Kad gadu divdesmit atpakaļ mūsu literatūrā tika pieteikts latviešu strādnieks, tad tur izcēlās liels apmulsums un stipras jukas: divas rakstnieku paaudzes nostājās naidīgi viena pret otru un uzsāka niknu cīņu. Par ko? Par mākslu. Šī cīņa bij latviešu literatūras revolūcijas iesākums. Literatūrā taisījās ienākt strādnieks, un latviešu valdošās aprindas, tautiskā bur-

žuāzija līdz ar saviem rakstniekiem un ideologiem briesmīgi uztraucās. Kāpēc? Bij taču šie tautieši fanātiski situši pie savām krūtīm un saukuši: tauta — tauta — tautas mīlestība, tas ir mūsu augstākais bauslis. Un nu, tiklīdz padzirdēja darba tautas vārdu, tad laida visus līdzekļus vaļā, lai aizstāvētos pret viņu — mākslu. Itin kā darbaļaudīm mākslas nevajadzētu! Itin kā viņi nebūtu piedalījušies pie latviešu lielā tautas mākslas monumenta celšanas! Bet senāk un tagad? Kas senāk bijis, tas bij vienaldzīgs, bet, kas tagad nāca, tas vairs nebij un nevarēja būt vienaldzīgs. Šķiru plaisa starp gājēju un saimnieku uz laukiem, starp tautisku fabrikantu vai tirgoni un strādnieku bij tagad liela, nepārprotama. Tiesa, pats strādnieks jau vēl nevarēja uzstāties un runāt, izteikt savu dvēseli, attēlot savu dzīvi mākslā. Bet arī tie strādnieku tēli, kuriem rakstnieki lika runāt mākslā, jau uztrauca latviešu buržuāziju. Tāpēc viņa uzsāka cīņu pret sociālo reālismu: nebūt strādniekam un viņa idejām mākslā! Bet, ja buržuāzijai, viņas ideologiem un rakstniekiem nebij patīkami redzēt strādniecības un viņas dzīvi mākslā, — toties patīkamāk tas bij latviešu strādniecībai. Ar interesi un entuziasmu viņa klausījās un skatījās, ko viņai simpatizējošie rakstnieki sniegs. Kā no proletariāta sirds nāca Veidenbauma sociālā satīra un arī pesimisms. «Vienkāršie ļautiņi Verdzībā nomocas,» saka dzejnieks, «Verdzībā asaras raud Pēc dzīves labākas. Vienkāršiem ļautiņiem Dumjas ir galvas: Verdzības ķēdes sev tie Paši kaļ dienu no dien'... Pliķēt un cirpt sevi liek Un, kad sāp, tad tik smilkst. Dumjās galviņas, Ilgs vēl jums ciešanas laiks!» — Nē, šī dzeja buržuāzijai nevarēja patikt, jo viņa savā kodolā tai bij naidīga, turpretim proletariātam tā bij daļa no viņa paša, jo tur atspoguļojās viņa domas, jūtas, noskaņa, liktenis. Un tad nāca Aspazija un pasniedza latviešu proletariātam savas «Sarkanās puķes» — šīs varenās protesta, ilgu un dzīvības dziesmas, pavadīdama, starp citu, ar vācu sociālistisko dzejnieku teicieniem: *«Ihr Träumer, die Rosen herab vom Haupt Und ein flammendes Schwert um die Lenden!» (Herwegh)*[1] un «Par zemi varena gara dvesma dveš, Tai līdzīga manīta nav virs zemes mūžam. Tā viļņus vanda līdz pašai dzelmei» (L. Jakobijs). Aspazija pasludināja to jauno patiesību mūsu mākslā, ka nākotnes Mūza ir — darbs: «Es, nākotnes Mūza, esmu — darbs.» Buržuāzijas mākslinieki to nevarēja saprast, un dzejniecei nācās dažam no tiem paskaidrot jaunās mākslas dvēseli. Šī raksturīgā domu izmaiņa lirikā viņai iznāca ar Blaumani, kurš pielīdzināja mākslas darbu puķes ziedam un domāja, ka puķes ziedu taču varot dot arī — izsalkušam. Aspazija to nosauca par cietsirdību un rūgtu apsmieklu, piezīmēdama: «Nav mūsu uzdevums un

[1] «Jūs sapņotāji, rozes nost no galvas un liesmainu zobenu pie gurniem!» (Hervegs.) *Sakārtotāji.*

bažas Tiem maizes kurvjus iznest. Mums rādīt tik, kā savas važas Tie paši spētu sadragāt.»

Gāja gadi. Strādniecība auga un palika arvien vairāk par ievērojamu spēku, ar ko bij jau jārēķinās ekonomiskajā dzīvē. Bet reiz strādniecība bij uzsākusi ekonomisko cīņu, tad ar to neizbēgami saistījās arī zināma ideoloģija, radās zināma kustība — strādnieku kustība, kas nozīmē strādnieku šķiras mošanos uz apzinīgu dzīvi. Un, kā katru sociālu kustību pavada jūsma un rodas dziļš ieviļņojums visā sabiedrībā, tāpat tas bij ar mūsu strādniecības pirmajiem soļiem viņas lielajā darbā: tie sāka atbalsoties arī mākslā (Aspazija, Zvanpūtis, pa daļai — Zvārgulis). Un, jo vairāk strādniecība sāka apzināties savu spēku, jo vairāk tā arī simpatizēja mākslai. Kas uzgavilēja Aspazijas lugām, kad tās pirmo reizi sāka parādīties uz mūsu skatuves? Demokrātiskā inteliģence un proletariāts. Kas uzņem šīs lugas arī tagad ar lielāko interesi? Proletariāts. Tiesa, viņās nav tieši tēlota strādnieku dzīve, bet viņās ir cīņa — apspiesta cilvēka cīņa pret saviem izmantotājiem. Un šis gars, šī nokrāsa, šī cīņa — tie ir radniecīgi elementi proletariāta psihei. Tāpēc arī Aspazijas domas, nebūdamas proletāriskas savā kodolā, strādniecībai tomēr bij un ir mīļas. Tāpēc arī viņas bij un ir tik pretīgas buržuāzijai. Tāpēc arī Aspazijas māksla bij — revolucionāra jau no paša sākuma. Un vēl viens elements te jāuzsver, kas strādniecībai Aspazijas dzeju darīja radniecīgu un viegli uzņemamu: nemiers, kas viņā izteicās, — nemiers ar esošo un jauna dzīves satura meklēšana. Turēdama allaž priekš acīm proletariāta mērķus, dzejniece bij spiesta meklēt pēc jauniem simboliem, jauniem izteiksmes līdzekļiem, un tā viņas dzeja ar visu savu saturu, noskaņu un estētiku bij ass pretstats buržuāzijas mākslai. Un tad nāca Rainis, kas bij dziļi uzņēmis savā dvēselē proletariāta ideālus un centienus; viņam izdevās savā dzejā savienot visus idejiskos, ētiskos un estētiskos elementus tā, ka tika radīta pilnīga revolūcija mūsu lirikā un vēlāk arī drāmā. Ja Veidenbaums un Aspazija uzsāka sociālo virzienu mūsu lirikā, tad Rainis viņu nodibināja, nostiprināja, izveidoja par — proletārisku virzienu. Buržuāzijas mākslinieki, kritiķi, ideologi nevarēja vienaldzīgi noskatīties, ka māksla nenovēršami demokratizējas. Bet kas tad par to? Nu lai! Māksla taču līdz tam bij bijusi tik rotaļa, izprieca un tāds — pavisam omulīgs faktors. Bet nu buržuāzija atskārta, ka māksla ir kas daudz daudz nopietnāks, ka viņa ir sociāls spēks. Viņa redzēja, ka māksla spēj sajūsmināt, ieliesmot, aizraut masas priekš kādas idejas vai mērķa. Runājot caur tēliem, simboliem, situācijām, māksla deva ne vien mākslas baudu, bet atdarīja acis strādniekiem, deva jaunas idejas. To taču buržuāzija nevarēja pielaist. Vajadzēja gādāt, ka tāds virziens tiktu ierobežots. Jau pašā sākumā Purapuķe met šim virzienam ceļā savu nikni domāto stāstu «Jaunā strāva»,

bet izrādījās bez sekmēm. Varēja vēl pretim stādīt omulīgo literatūru, un Blaumanis rakstīja savas muļķīgās joku lugas. Bet arī tas bij maz. Vajadzēja citādi iet tai lietai pie kodola. Un gudrā ziņā Andrievs Niedra rakstīja tad modernu pasaku «Zemnieka dēls». Tur vajadzēja saņemt kopā visu dzīvi, kāda tā bij ap gadu simteņa maiņu, radīt pilsonību un pagraba iemītniekus, studentību un filistrību, mest skatu uz reliģiju un dabas zinātni, tēlot ģimeni un brīvo mīlestību un, beidzot, sociālo kustību un latviešu lielgruntniecību. Visi elementi sakausēti veikli un ar lielu talantu par lielu mākslas darbu, lai buržujiskā tendence nebūtu redzama, lai, uzņemot sevī šo darbu, lasītājs uzņemtu arī riebumu pret — strādnieku kustību — viņas vadītājiem, jo tie, lūk, ir tie, kas no strādnieku sviedriem un asarām — zeltu taisa. Tie ir tie, kas no strādnieku kustības iesit kapitālus un vēlāk — pērk muižas, paliek par kapitālistiem. Nevar jau liegt, ka visi sociālās kustības darbinieki nav bez vainas kā balóži, bet nolikt viņus krāpnieku un izsūcēju rindā — to tik varēja buržuāzijas mākslinieks aiz naida pret viņam nesimpātisko mākslas virzienu. Vēl vairāk. Ja nu proletariāts gribēja lasāmo materiālu, tad varēja jau viņam gādāt kaut ko lubu literatūrai līdzīgu, un lielais mākslinieks Niedra sāka fabricēt — savus vulgāros stāstus un humoreskas. Šim vulgārismam mūsu literatūrā sekoja dekadentisms — īsta literāriska kontrrevolūcija. Ir pazīstama tā cīņa, kas izcēlās un tika izcīnīta starp viena un otra virziena teorētiķiem un rakstniekiem: tā bij cīņa starp dekadentismu un vēsturisko materiālismu. Pārsvars izrādījās vēsturiskā materiālisma pusē. Sociālais virziens mākslā turpināja savu uzvaras gājienu. Literāriskā revolūcija aizņēmusi jau ne vien liriku, drāmu, bet arī romānu (Andrejs Upīts). Sociālā kustība dzīvē ieviļņo arvien dziļākus, plašākus slāņus, viņai atbild proletāriskais virziens literatūrā. Bet vai arī vispār mākslā? Teātra mākslā, mūzikā, gleznieciībā? Strādniecības interese priekš teātra un viņa dalība pie demokrātiska teātra pabalstīšanas ir jau tik pazīstama, ka par to minēt būtu lieki. Kas zīmējas uz mūziku, tad jāsaka, ka arī uz to strādniecība darījusi savu iespaidu. Ņemsim tik tādas tautas dziesmas kā: «Kas tie tādi, kas dziedāja», «Saulīt' tecēj' tecēdama», «Maza biju, neredzēju», Raiņa «Karaļmeita», «Rīta vēji» u. c. Ko liecina šo dziesmu muzikālā tērpa? Kā mūzikas mākslinieks ir bijis spiests ievērot šos proletariāta jūsmas radītos darbus, bijis spiests iejusties, iedzīvoties viņos, lai attēlotu tos mūzikā, tā strādniecība caur dzeju dara iespaidu uz mūziku. Zīmīgi arī, ka strādnieku biedrības rīko literāriskus vakarus, kur interesenti var dabūt noskatīties un novērot, ar kādu mīlestību un sajūsmu strādniecība uzņem proletāriskā virziena dzejas darbus. Tāpat zīmīgi ir, ka latviešu strādniecība mīl mūziku. Es te nedomāju to faktu, ka strādniecībā ir daudz mūzikas mīlētāju, kuri uz vienkāršiem instrumentiem ļauj izteikties

savai muzikālai emocijai, kaut gan tas ir zīmīgi un arī ievērības cienīgi, bet es domāju vairāk to, ka strādnieku biedrības Rīgā pasākušas rīkot simfoniskus koncertus. Tas ir ievērojams fakts, kas liecina par latviešu strādniecības estētisko modrīgumu vispār un muzikālo sevišķi. Visbēdīgāk stāv ar glezniecību. Grūti novērot, kādā mērā strādniecība interesējas par glezniecību. Tomēr liekas, ka arī šinī ziņā viņa ir modrīga. Tā domāt ir iemesls tāpēc, ka nav laikam nevienas strādnieka istabiņas, kur nebūtu šāda vai tāda glezna, it īpaši jau skati no strādniecības idejiskās dzīves un proletariāta ievērojamāko ideologu un darbinieku ģīmetnes, ja strādnieki ir apzinīgi; neapzinīgu strādnieku dzīvokļos tikai atradīsim pa kādai visai niecīgai glezniņai. Viss tas liecina, ka latviešu strādniecība nav indiferenta pret glezniecību. Tikai tā viņai nav pieejama: vienkārt, vērtīgas gleznas ļoti dārgas, īpaši oriģinālā, un, otrkārt, nav mums tādu gleznu, kuras proletariāta psihei varētu izlikties vērtīgas, kā arī nav latviešu strādniekam vēl vajadzīgās estētiskās izglītības, lai varētu orientēties šinī mākslas nozarē. Bez tam — latviešu gleznotāji ir ļoti vienaldzīgi pret latviešu strādnieku, pret viņa darba, mājas un sabiedrisko dzīvi. Apmeklējot latviešu glezniecības izstādes, var redzēt, ka latviešu gleznotāju interesē viss kas: bērni, puķes, lauki, lopi, tikai ne strādnieks, ne proletārietis. Ir vienā, otrā tautiskā žurnālā nozīmēts kāds romantisks puisis vai romantiska meita, bet... tas jau izsmiekls, ne strādniecības ievērošana mākslā. Diemžēl, no strādnieku vidus mums nav vēl gleznotāju, kas mīlētu savu šķiru un viņas īpatnību. Ja nemaldos, Rozentāls un Purvīts ir cēlušies no strādnieku kārtas, kas liecina, kādi ievērojami talanti var rasties šinī proletariātā. Tiesa, minētos mākslinieko nav šķiras apziņas, tāpēc arī viņu darbos nemaz nav ievērota strādniecība. Arī skatuves māksla un dziedāšana liecina, ka strādniecībā slēpjas ievērojami talanti. Ne viens vien krietns skatuves spēks ir cēlies no strādnieku vidus. Kā īpaši spoža piemērs tam var noderēt — Kaktiņš.

No visa sacītā, domāju, redzams, ka strādniecība ar savu dzīvi un centieniem darījusi iespaidu uz mūsu literatūru un mākslu. Nav ko šaubīties, ka, viņai spējīgākai un aktīvākai topot, lielāks paliks arī viņas iespaids uz mākslu. Kā viņa laužas uz augšu dzīvē, tā tas redzams arī mākslā. Un proletāriskais virziens literatūrā ir tikai šīs lielās mākslas revolūcijas iesākums...

1913. g. 25. jūnijā.

Antons [Birkerts]

«Vārds», II, 1913. g., 102.—129. lpp.

MĀKSLA UN DIALEKTIKA

Ich bin ein Bürger derer, die da kommen sollen.[1]
Fr. Schiller

I

Kas ir māksla? Kur tā laiž savas saknes? No kurienes smeļ savus dzīvības spēkus? Tie ir jautājumi, kas arvien vēl valdzina mūsu prātus. Pēc mākslas dziļākās būtības, pēc viņas uzdevumiem, sakariem ar sava laika dzīvi vēl arvien nav diezgan meklēts. Mēs savām acīm tik redzam nemitošo attīstību, kurā viss mainās, ik dienas pārgrozoties sabiedrisko spēku samēram. Sabiedrisko spēku samēra maiņas ir mākslas dziļākās būtības, viņas formas un satura, viņas vēstures pirmnoteicējas. Sabiedrības dialektiskajā attīstībā dzimst, attīstās un uzplaukst māksla.

Tikai mākslas sakari ar sava laika saimnieciski sabiedrisko iekārtu ir savādāki nekā citām dzīves parādībām, pat nekā citām ideoloģijām. Saimnieciski sabiedriskā dzīves iekārta tieši tikai mazā mērā noteic mākslu. Daudz lielākā mērā viņa to dara netieši, caur sabiedrisko psiholoģiju, valdošajiem filozofiskiem uzskatiem un citām — ar dzīvi ciešāk saistītām ideoloģijām.

Priekš mākslas saprašanas ir pārāk maz, ja mēs pazīstam un saprotam sava laika ekonomiku un zinām viņas attīstības likumus. «No ekonomikas vajag prast pāriet uz sabiedrisko psiholoģiju, jo bez pēdējās pamatīgas pazīšanas nevar materiālistiski izskaidrot ideoloģiju vēsturi.»* Mēs nedomājam pastāvam kādu mistisku sabiedrisku psiholoģiju, kura attīstoties pati pēc saviem likumiem neatkarīgi no ekonomikas. Ar to mēs saprotam tās domas un iejūsmas (jūtoņas), kuras tekošā momentā kādā sabiedrības daļā ir valdošās; ar to mēs saprotam arī masu temperamentu. Šī sabiedriskā psiholoģija kā zināmas sabiedriskas grupas attīstības un izredžu stāvokļa izteicēja pāriet tieši mākslas darbā.

Sabiedrība nav viengabala masa. Dažādām šķirām dažāds attīstības stāvoklis, dažāda pagātne, dažādas nākotnes izredzes. Tāda pati dažādība psiholoģijā. Un, ja mēs runājam par visas sabiedrības jeb tautas psiholoģiju, tad domājam vai nu tikai iedzimtās psihiskās iespējamības, nemaz nelūkodami, cik viņas izmantotas, vai arī tikai psiholoģiskās abstrakcijas, kurās ietilpst ļoti dažāds saturs. Bojā ejošā un uzvarošā šķira — katra pilnīgi savāda iejūsmā pret vienu un to pašu lietu vai sabiedrisku procesu. Sabiedriskais attīstības process neprasa atsevišķu cilvēku,

[1] «Es esmu no tiem pilsoņiem, kam jānāk.» Fr. Šillers. *Sakārtotāji.*

* Н. Бельтов. Критика наших критиков, стр 318. [N. Beļtovs, t. i., G. Plehanovs. Mūsu kritiķu kritika. *Sakārtotāji.*]

pat atsevišķu grupu un šķiru gribas. Tas norisinās pēc saviem iekšējiem, imanentiem likumiem. Tamdēļ to novērst vai grozīt nevar arī valdošās šķiras. Vaļējām acīm tām jāraugās notiekošā. Dota tikai brīvība pret to dažādi izturēties. Kaut kura šķira var notiekošo atzīt vai neatzīt, veicināt vai kavēt, droši tanī raudzīties vai aizvērt acis. Tas, kas vienā šķirā modina drosmi un dzīves prieku, otrā rada bailes; tā sabiedriskā parādība, no kuras vienai šķirai rodas prieks un nākotnes cerības, otrā sacelļ sēru lirismu.

Sabiedriskās attiecības rada katrā cilvēkā zināmu imanentu ideoloģiju, zināmu iejūsmu, kas noteic faktu un zinātnisko teoriju izvēli pasaules uzskata izveidošanai. «Dzīve noteic apziņu» — tā rada indivīda attiecības pret sava laika ideoloģijām. Tikai tādā kārtā varam izskaidrot, kamdēļ zinātniskās un sabiedriskās patiesības, pārgrozoties atsevišķu cilvēku sabiedriskam stāvoklim, pārveidojas un galā pat liekas pilnīgi nepatiesas. Šī imanentā ideoloģija ir arī tā, kas katram mākslas darbam piešķir savu nokrāsu, neskatoties uz sižetu, saturu. Mākslas darbā caur to vispirms izteicas cilvēka saimnieciski sabiedriskās intereses. Caur šādu mākslinieka imanentās ideoloģijas, viņa galvenās iejūsmas prizmu jāiet visam, kas vien ietilpst mākslas darbā, — tanī mākslas darbs iegūst savu nokrāsu.

Šī psihiski sabiedriskā iejūsma no dzīvē atrodamo faktu milzuma liek rakstniekam izvēlēties tikai dažus, viņam noderīgos, tā izceļ un izveido galvenās personas un viņu psihiku, tā rada šo personu tēlojamo vērtību dzīves attīstības procesā. Nekas nedrīkst un arī nevar izkļūt caur šo mākslinieka prizmu, kas neharmonētu, nesaskanētu ar dzīves attiecībās radīto mākslinieka imanento ideoloģiju.

Tamdēļ arī dažādu šķiru rakstnieku darbos vienas un tās pašas sabiedriskās formācijas, viena un tā paša sabiedriska notikuma, jā, pat individuālā fakta sejs ir pilnīgi savāds. Saulietis un Upīts savu darbu sižetus ir smēluši no mūsu irstošās sīkgruntniecības, no viņas cīņas pret kapitālistisko iekārtu un tās sekām. Visi vai vismaz lielais vairums Saulieša darbi no formālās, faktiskās puses ir pilnīgi reāli. Tie ir ņemti no pelēkās latviešu sīkgruntnieku ikdienas. Tanīs nav nekā «paša izgudrota», taisīta. Tikai pār viņiem gulstas tāda nospiedoši sēra lirisma tvaiks, kas radies caurlaužoties mākslinieka prizmai. Šis sērais lirisms ir tā pirmjūtoņa, iz kuras radušies Saulieša darbi. Saulieša dvēsele stāv tuvāk bojā ejošai iekārtai, viņa ideoloģija ir tās ideoloģija. Saulietis aizver acis pret tālu nojaušamām dzīves perspektīvām. Viņš redz tikai šodienu. Redzot sīkgruntniecības iršanas procesu, Saulietis jūt irstam arī visu to, ar ko viņa izcēlēja — sabiedriskā grupa tik cieši saaugusi, bez kuras tā nav domājama. Līdz ar to irst arī viņam pašam pamats zem kājām.

Tamdēļ dažos stāstos un sevišķi dramatiskā tēlojumā «Pret ziemeļiem» Saulietis atklāti nostājas pret sīkgruntniecības tradīciju un senseno ierašu sargu. Pat vairāk: pilsētnieciskā kultūra tam ir sabiedriski pretīga, tanī Saulietis redz tikai negatīvo. Saulieša pilsētnieki ir īstie huņņi, kas ar savu izdzīves un izmantošanas alksmi apdraud idealizēto iekārtu. Tanīs nav nekā pozitīva, jaunradoša. No kā ceļas šāda negatīva izturēšanās pret pilsētniecisko? Saulietis taču arī pats jau labu laiku dzīvo pilsētā. Atbilde: pilsētnieciskā kultūra, kapitālistiskā saimniecības iekārta spiežas iekšā lauku dzīvē, apdraud viņas un viņas atribūtu — tradicionālās morāles, reliģijas un visa pasaules uzskata pastāvēšanu. Tā arī pašu pilsētu un līdz ar to visu sabiedrību ved pretim jaunai formācijai, no kuras sīksaimnieciski sīkpilsoniskai psihikai tik baigi. Tā spiež sīkgruntniecību pārveidoties vai izputēt. No šejienes Saulietis smeļ sarežģījumus un traģiku. Viņa stāstu traģika ir bojā ejošās un dzimstošās dzīves sadursmes traģika.

Tas pats sabiedriskais process, gājis caur Andreja Upīša prizmu, parādās pavisam citādā gaismā nekā Saulieša darbos. Arī Upīša «Jaunie avoti» ir reāls mākslas darbs. Tik Upīti viņa pamatiejūsma spiedusi izvēlēties tādus faktus, kurus Saulietis un viņa šķira neredz un negrib redzēt. Rakstnieks tiem piedevis citādāku nokrāsu, izvēlējies personas ar citādu pamatiejūsmu. Upīša, tāpat kā Saulieša izvēle nav bijusi brīva, to noteikusi sabiedriskās šķiras pamatiejūsma. Upīts neskumst par sīkgruntnieciskās pasaules bojā eju, tamdēļ ka tā viņam nav svēta. Tamdēļ arī Andreja Upīša darbos nav Saulieša sērā lirisma. Upītim sīkgruntniecības bojā eja ir solis uz priekšu sabiedrības attīstībā. Tai zemes un kalpības filozofijai, ētikai un estētikai, kas raduša gadu simteņu ilgā kalpībā zemei, jāpārveidojas, un šis pārveidotājs ir modernā pilsētas kultūra. Te mēs redzam vienu un to pašu sabiedrisko faktu, bet pilnīgi dažādi izprastu viņa vēsturisko nozīmi un sekas. Tamdēļ arī rodas diametrāli pretēja izturēšanās pret moderno pilsētniecisko kultūru kā sīkgruntniecības ierašu postītāju.

Šāda dažādība divu mākslinieku imanentajā ideoloģijā — viņu galvenajā iejūsmā cēlusies no viņu attiecībām pret tagadējo momentu sabiedrības attīstībā, iz viņu sabiedriskajām attiecībām. Tomēr sabiedriskām attiecībām, caur mākslinieka imanento ideoloģiju mākslas darbā izteicoties, runā līdz arī citi faktori. Lai gan tikai formālā ziņā, tad tomēr diezgan lielā mērā mākslas darbs ir atkarīgs no citu ideoloģiju attīstības stāvokļa, no tā, cik labi sava laika sabiedriski filozofiskās utt. intereses rakstnieks izpratis, cik augsta un attīstīta ir šo interešu teorētiskā izteiksme. Ar sabiedrisko attīstību ļoti cieši vienotā filozofijas, vēstures un sabiedrības ieskatu, reliģijas utt. attīstības pakāpe spēj visu individuāli skatīto mākslas darbā stipri pārveidot,

stipri paplašināt mākslas darba idejiskās vērtības, pacelt viņa sabiedrisko ekvivalentu. Krievu kritiķis F. Batjuškovs pilnīgi pareizi kādā vietā teic, ka mākslai jāuzstādot problēmi un jautājumi, lai tad filozofija, ētika, tiesību zinātnes, politika utt. nodarbotos ar to atrisināšanu. Māksla no visām ideoloģijām ir tā jutīgākā, viņa uzķer sīkākās psiholoģiskās pārmaiņas cilvēkā, — pat tās, kuras, tā sakot, «guļ vēl zem apziņas sliekšņa», nav vēl atradušas savu izteiksmi, nav pieejamas zinātniskai pētīšanai.

Tamdēļ, lai rakstnieks varētu saprast savu laiku, varētu uzstādīt sava laika problēmus un jautājumus, tad viņam jāstāv sava laika ideoloģiskos augstumos un no turienes jāraugās dzīvē. Viņam jāsaprot jau uzstādītie problēmi un jāzin viņu atrisinājumi. Katrs mākslas stāvoklis pamatojas uz zināma pārējo ideoloģiju stāvokļa. Ja pēdējā manāmi lielāki trūkumi, tad tie tūliņ kļūs redzami arī mākslā.

Cik lielā mērā mākslas darba vērtība atkarīga no filozofijas, to vislabāk pierāda Raiņa darbi. Tie nav domājami bez vēsturiskā materiālisma un modernā kolektīvistiskā pasaules uzskata. Raiņa darbos redzam, kā dzejnieka filozofiski sabiedriskie ieskati apgaro sen pazīstamu vielu, apgaismo to no citas, līdz šim neredzētas puses un no vecajām skaņām rada jaunu dziesmu. Līdz Raiņa apstrādājumam tautas teikā par Induli un Āriju bijām ievērojuši tikai romantisko elementu, tikai vielu, — bet Raiņa apstrādājums tai palika jaunus pamatus, deva jaunas filozofiskas vērtības, ielika mūslaiku dzīves dziņas un tieksmes. Tā senā, mazvērtīgā viela guva lielas sabiedriskas vērtības. Lai pierādītu ideoloģiju stāvokļa lielo nozīmi mākslas darbā, bez «Induļa un Ārijas» (salīdz. Raiņa, Lautenbaha etc. apstrādājumus) varam vēl minēt «Uguni un nakti» un Pumpura «Lāčplēsi». Te jo sevišķi abu apstrādājumu attiecīgo vērtību izceļ rakstnieka pasaules uzskats un nevis t i k d a u d z māksliniecieskais apstrādājums.

Mākslas darbs bieži vien ir kādas ideoloģijas atspoguļojums tekošajā momentā. Tas izteic tiesību, filozofijas, reliģijas, ētikas utt. nesaderību ar pārveidotām sabiedriskām attiecībām. Tā Blaumaņa «Andriksonā» saduras muižniecības no likuma aizstāvētās tiesības ar zemnieka tiesību apziņu (sk. K. Ducmaņa «Divējādas tiesību pasaules Blaumaņa novelē «Andriksons»», «Izglītība», 1910). Ļ. Tolstoja «Dzīvā miroņa» dramatisma laba daļa dibināta uz pastāvošā laulības šķiršanas likuma. Abos gadījumos pārveidojušies dzīves apstākļi prasa likuma pārgrozīšanu — tātad: jaunā tiesību apziņa saduras ar veco likumu. Andreja Upīša «Jaunos avotos» atkal ļoti lielu lomu spēlē reliģiskie ieskati. Asākie konflikti Robežnieku ģimenē izteicas reliģiskā nesaderībā. Tur divas paaudzes, divi kultūras posmi vispirms un visasāk saduras reliģiskos ieskatos.

Zināms, ka ideoloģija arvien ir konservatīvāka par ražoša-

nas attiecībām (?), tā iet pēdējām nopakaļis un dažreiz vēl labu gabalu. Tamdēļ sabiedriskie konflikti visredzamāk mēdz izteikties ideoloģiju konfliktos. Modernajā literatūrā tam visai daudz pierādījumu. Jā, pat, varam teikt, mūsu literatūrā sastopamo konfliktu vairākums ir ideoloģiju konflikti, un tikai aiz tiem slēpjas sabiedriskie un saimnieciskie. Pēdējos varam atrast, tikai saistot mākslas darbu ar pamatīgu tekošās sabiedriskās dzīves analīzi.

Sabiedriskā dzīve, ekonomika noteic ideoloģiju. Tātad varbūt var teikt, ideoloģija ir tā pati ekonomika, tikai citā veidā. «Ideālais nav nekas cits kā cilvēka iedomā pārcelts un iztulkots materiālais» (Markss). Ar to tad būs pamatots apvienojums: mākslas saturu un formu l i e l ā m ē r ā noteic sava laika sabiedriskā dzīve, tikai netiešā kārtā — caur sabiedrības psiholoģiju, caur viņas ideoloģiju. Sabiedriskā dzīve dod māksliniekam vielu, sabiedriskās attiecības — ieskatu par šo vielu, galveno personu kolorītu utt.

Tikai sīkgruntnieciski patriarhālo attiecību iršanas process varēja Upītim un Saulietim dot vielu, tikai viņu sabiedriskā psihika — imanentā ideoloģija varēja radīt sabiedriskā nozīmē krasi pretējos veidojumus. Dažam liksies, ka svētvakara svētīšana, mežu taupīšana utt. ir lietas, kurām nevar būt sakara ar cilvēka sabiedrisko stāvokli. Materiālistiskai estētikai te no svara šo faktu asociācijas. Kādēļ norisinās cīņa ap svētvakara svētīšanu? (Upīša «Jaunie avoti», Saulieša «Pret ziemeļiem».) Tādēļ, ka svētvakara svētīšana sevišķi cieši asociējas ar visu patriarhālo iekārtu, ar viņas galveno spēku — reliģisko padevību. Tādēļ tik dažāda izturēšanās pret šo samērā niecīgo faktu Saulieša un Upīša darbos. Viens — pret, otrs — par. «Ar ideju asociāciju izcelšanos, pārveidošanos un izzušanu zem zināmu sabiedrisku spēku kombināciju izcelšanās, pārveidošanās un izzušanas iespaida ļoti lielā mērā izskaidrojama ideoloģiju vēsture.»*

2

Māksla izaug no dzīves, ciešām saitēm viņa ar to saistīta, — tā mūsu nupat aprādītā atziņa. Mākslas uzdevums — kalpot daiļumam, — sen dzirdēta patiesība. Bet daiļums ir mūžīgs, dzīve mūžam mainās. Kā lai tos vienojam? Vai te mūsu domu pavediens nesarežģījas dzīves pretrunās?

Taisnība — daiļuma vārds un sajūta ir mūžīgi, bet šī vārda, šīs sajūtas saturs mainās līdzi laikam, pat viena laika sabiedrības dažādās šķirās ir pilnīgi dažāds. Krievu marksisma teorētiķis N. Beļtovs (Plehanovs) savos rakstos par mākslu pierāda,

* Н. Бельтов. Критика наших критиков. Спб., 1906, стр. 333.

ka pie mežoņiem estētiskas emocijas dažreiz rodas zem ļoti sarežģītu ideju iespaida.* Viņš arī pierāda, ka pat tās «emocijas, kuras rodas no krāsu kopojumiem un priekšmeta formas, pat primitīvākajām tautām asociējas (saistās) ar sarežģītām idejām un ka vismaz daudzi no šiem krāsu kopojumiem un formām tikai tādu asociāciju dēļ mums izliekas skaisti»**. Šīs idejas, kas rada pirmatnējā cilvēka daiļuma sajūtas konkrēto saturu, nav nekas cits kā viņa sabiedriskās dzīves apstākļu dažādāko veidu atspoguļojums cilvēka galvā — v i s d a ž ā d ā k ā m saitēm tas saistās ar redzamo pasauli. Manā uzdevumā neietilpst estētisko emociju izcelšanās un īpašību izskaidrošana. Lai nu tomēr aprādītu, no kurienes tās gūst savu konkrēto saturu, pievedīšu pāris spilgtu piemēru iz mūslaiku šķiru sabiedrības estētikas.

«Lauku skaistulei tautas dziesmās nav nevienas pazīmes, kas neliecinātu par ziedošu veselību un pareizu organisma spēku samēru, kas vienmēr ir pārtikušas dzīves un pastāvīga, stingra, bet ne pārmēra darba sekas.»*** Augstākām šķirām turpretim šāds skaistules tips spēs aizkustināt tikai ļoti vājas estētiskas emocijas. Muskuļainas, sastrādātas rokas aristokrātam būs taisni pretīgas, jo tās runā par darbu. Viņš meklēs skaistules ar mazām, darba neredzējušām rociņām, jo tikai tādas viņam, darba bēdzējam, asociēsies ar mierīgu, viņa stāvoklim piederīgu bezdarba dzīvi. Tam tiksies sievietē bālums, ilgules skats, jo tas runā par jautru un baudpilnu dzīvi. Tāpat ir ar apģērba skaistumu. Iedomājaties balto buržuja vesti un zilo vai melno strādnieka kreklu. Īsts buržujs domā tikai, kā savos ļaudīs rādīties krāšņākā rotā, bet strādniekā šī pati baltā veste modina tik riebumu. Viņam ar to saistās jēdziens par cilvēku, kas viņu apspiež un izmanto. Viņam tā liekas tik netīra no citu sviedriem. Turpretim — darba krekls ir bubulis katra buržuja acīs, jo ar to saistās jēdziens par darbu, grūtu, netīru un riebīgu. Ar to saistās jēdziens par cilvēku, kas kāro viņam reiz atņemt ierasto bezdarba dzīvi. Strādniekam ar to saistās jēdziens par atsvabinošo darbu, par stiprām, muskuļainām rokām, kas vienīgās tam var dot gaišāku nākotni: ar to viņam saistās šķiras apziņas un šķiras cīņas jēdzieni. Tāds, lūk, divu pilnīgi nevainīgu apģērba gabalu daiļuma konkrētais sabiedriskais saturs. Un «t a i s n ī b a» «Rīgas Avīzei», ja tā saka, ka šādu kreklu valkāšana liecinot par daiļuma sajūtas pagrimšanu vienā mūsu sabiedrības daļā («R. Av.», 1910. g. pavasarī).

Tomēr līdzīgas emocijas izbaudīs ne ikkatrs strādnieks. Gadījumos tās var būt taisni otrādas. Tikai šādas emocijas tad liecinās par viņa sabiedrisko neapziņu, filozofisko trulumu. Īsta

* Н. Бельтов. За двадцать лет. Спб., 1906, 339. lpp. [N. Beļtovs. Divdesmit gados.]

** Turpat, 340. lpp.

*** Turpat, 295. lpp.

buržuja pazīmes izliksies daiļas tam strādniekam, kurš savu ideālu redz buržujā, kurš grib uzstrādāties par tādu. Tādam strādniekam, kurā vēl nav pamodusies šķiras apziņa, strādnieku pazīmes un starp tām arī darba krekls radīs tikai nepatīkamu sava grūtā darba un stāvokļa sajūtu.

Rezumējot augšējo, varētu teikt, ka estētisko emociju spēku noteic vai paralizē lielā mērā cilvēka sabiedriskās dzīves apstākļi. Tamdēļ arī estētikā izmanāmi sabiedrisko šķiru pamati. Absolūti un visām šķirām kopēji ir tikai primitīvākie estētikas principi: tiem pamati bioloģijā;* tie izteic bioloģiskās veselības un dzīvības vērtības patiesības. Šie bioloģiskie pamati ir tie, uz kuriem sabiedriskā attīstība būvē savas estētikas ēku.

Šķiru sabiedrībā valdošā ideoloģija arvien ir valdošās šķiras ideoloģija. Tā kalpina mazāk apzinīgos citu šķiru locekļus. Tāpat tas ir estētikā. Arī tur noteicēja ir valdošās šķiras daiļuma sajūta. Tā atstāj dziļu iespaidu uz mūsu mākslu.

Mākslas uzdevums izteikt daiļumu, bet daiļums ciešām saitēm saistīts ar cilvēka sabiedrisko dzīvi, ar viņa labā un patiesā atziņu. Daiļa var būt vienīgi laba dzīve, t. i., «dzīve, kādai tai vajadzētu būt». Mūsu tagadējā dzīve nav tāda. Tai piemīt daudz trūkumu. Tomēr tā dod mums vienu ievērojamu atziņu: labākā nākotnes dzīve var izaugt tikai iz tagadnes dzīves. Nākotnei jāizaug tagadnes klēpī, tāpat kā tagadne izaugusi pagātnes klēpī. No tagadnes nākotne smeļ savu dzīvību.

Māksla nevar mierināties ar to daiļumu, kas atrodams tagadnes dzīvē. Viņa vienmēr tiecas pāri tagadnei. Šis nemiers ar to daiļumu, kas mums pieejams tagadnes dzīvē, ir viens no mākslinieciskās radīšanas galveniem impulsiem. Radīt labu dzīvi, «virzīt dzīvi» — tas mākslas galvenais uzdevums. Tamdēļ par mākslas objektu arvien būs tagadnes kultūrdzīve. Vienalga, vai rakstnieks smeļ vielu iz pagātnes vai tagadnes, — viņa darbā izteiksies tagadnes sadzīve, viņas domas un centieni.

«Dzīve nestāv uz vietas, viņa attīstās. Bet viņas attīstība rada plaismu starp to, kas ir un kam, pēc ļaužu domām, vajadzētu būt.»** Visa mūsu ideoloģija tamdēļ pastāv no esošā atziņas, lai šo esošo varētu pārveidot, padarīt daiļāku. Dzīve mūžam pārveidojas, tiekdamās pretim savai lielai vidus saulei — savam mērķim. Attīstība un pārveidošanās ir dzīves lielākais daiļums, viņas augstākā ideja. Tamdēļ arī mākslas uzdevums nevar būt tēlot dzīvi viņas konservatīvajās, sastingušajās formās, tēlot kā esošu un pastāvošu. Mākslas darbs, kurā apieti dzīves jaunradītāji un pārveidotāji spēki, nebūs pilnīgi reāls un patiess,

* Skat. Jansona «Par estētiskās sajūtas elementiem», «Izglītība», 1910. g.
** И. Аксельрод. Плеханов об искусстве. [I. Akseļrods. Plehanovs par mākslu.]

jo tanī apiets pats galvenais. Caur to tas zaudē daudz no savas vērtības.

«Sastingusi tiešamība ir tikai pustiešamība, jo tanī apietas taisni tās parādības un impulsi, kam šī tiešamība jāpārveido.»* Dzīves tapšanā un maiņās — viņas lielākais daiļums un traģika.

Kas ir Raiņa jaunības traģēdijas «Indulis un Ārija» pamats? — Te dzīves jaunradītājs un pārveidotājs elements — personificēts Indulī — saduras ar esošo. Pie tam šis esošais ir tik stiprs, ka prasa sev par upuri jauno ideju sludinātāju. Induļa traģēdija ir tā, ka viņš savā garā par daudz pacēlies pāri savam laikam, ka viņš nespēj vairs nolaisties līdz kalpībai tekošās tumšās politikas uzdevumiem, ka viņa individuālais ir izaudzis tik liels, ka nevar vairs ietilpt sabiedriskās normās. Induļa traģēdija ir līdzīga Sokrāta traģēdijai, uz kuras Hēgels pamato savu dialektisko traģisma jēdzienu.

Bet Indulī redzam arī to, kas pie Sokrāta grūti samanāms, kas Hēgeli noveda pie maldīgām domām, it kā traģēdijas varoņa nāvei nāktos izpirkt viņa noziegumus. Indulī nav sabiedrisku noziegumu, — jo par tādu nevar skaitīt mīlestību uz Āriju. Iz viņa psihikas vien nekādi nevar izcelt viņa traģēdiju: tās pamats ir sabiedriskā dialektika. Induļa nāve reizē i r u n a r ī n a v nepieciešama — tas ir viņas lielākais traģisms.

Stipri līdzīgus un sevišķi raksturīgus piemērus atrodam labākajos Andreja Upīša darbos. Upīša reālie tagadējās sadzīves tēlojumi spilgti izteic dialektiskās mākslas principus. Upīts gaiši redz tos jaunās dzīves veidotājus spēkus, kas dzimst tagadnes dziļumos un no turienes, paceldamies pāri tai, pārveido pašu dzīvi. «Jaunajos avotos» redzams zemniecības iršanas process, rādīta viņas bojā ejas traģika, — līdz ar to redzami arī tie j a u n i e a v o t i, kam lemts dzīvi pārradīt. Te nav plašu sabiedrisku konfliktu, kuri izceltu varoņus, padarītu traģiskus. Sīciņas dzīvītes radīts konflikts starp tēvu un Mārtiņu sīkās sadursmēs tiek izcīnīts, tikai ideoloģiju sadursmēs izvests. Tikai kopējā sadzīves gaitā visi šie nieciņi gūst savu nozīmi. Pa atomam te pieaug dzīves pretešķības, — līdz jānotiek tēzes un antitēzes sadursmei, kurai lemts radīt jaunu dzīves formu — sintēzi. «Jaunajos avotos» nav redzama un Upītim, paliekot reālam, arī nevarēja būt redzama visa tagadnes sadzīves procesa pārveidotā milzu smēde, kura viņu sauc. Modernās lielpilsētas ugunīs Mārtiņam vajadzēja pārdegt, jo, «lai varētu ņemt dalību lielajā mūslaiku atsvabināšanās kustībā, tad zemniekam jāatstāj savs z e m n i e c i s k a i s p a s a u l e s u z s k a t s un jānostājas uz proletāriskā»**. To mēs redzam notikušu «Robežnieku» triloģijas otrā daļā — «Zīda tīklā».

---

* Sk. Plehanova grāmatu «Чернышевский».

** Н. Бельтов. Критика наших критиков, 306. lpp.

Vēl raksturīgāks darbs mūsu rakstniecībā ir tā paša autora drāma «Balss un atbalss». «Balss un atbalss» dramatisms nav individuālas, bet gan sabiedriskas dabas. Avots te nedarbojas vienīgi kā indivīds, bet vēl vairāk kā strādnieku šķiras loceklis. Tas — strādnieku šķiras nākotnes nesējs — saduras ar sabiedriskā paguruma laikā radītām konservatīvām tieksmēm, ar birģelismu savā dēlā. Šķirai vai dzimtai kalpot — Avota dilemma. Viņš izšķiras priekš pirmās. Zināms, pilsoniskai kritikai ir iespējams Upīša varoņus apstrahēt, uzskatīt tos kā gaisā karājošos indivīdus, tikai — mums par to vēl nāksies runāt — ar to viņa pati sev izraksta filozofiski sabiedriskās nabadzības apliecību.

Marksistiski dialektiskais mākslas uzskats nebūt nedomā, ka mākslas darbos vajadzētu tēlot tikai masu procesu, ka katrā marksistiskā virziena mākslas darbā būtu jārāda sabiedrības iespaids uz indivīdu. Mums tā arī nemaz nevajaga domāt, jo katrs indivīds, katra indivīda psihika un ideoloģiskie konflikti tik un tā ir zināmas sabiedriskas apkārtnes produkts, — arī tad, ja tas rakstnieka darbā nav redzams. Personas un fakti šādā sacerējumā būs gan abstrahēti, mākslīgi izņemti iz sabiedriskā procesa, bet ar to nebūs zaudējuši savu sabiedrisko vērtību.

Sabiedriskās pārvērtības parasti izteicas individuālās, materiālās — ideoloģiskās. Tamdēļ kritikai ir pilnīga tiesība meklēt individuālo un ideoloģisko parādību sabiedriskos, materiālos cēloņus.

Nenorobežodami mākslas pasauli ar sabiedrisko vai individuālo, mēs to nenorobežojam arī ar kādu šķiru. Uz strādnieku šķiras pasaules uzskata stāvēdami, mēs atzīstam, ka mākslas objekts ir visa plašā dzīve — mākslas objekts ir i bojā ejošais, i topošais, i ļaunais, i labais. Sižeta izvēlē, tēlojamās vielas izvēlē rakstniekam nevar un nedrīkst likt nekādus šķēršļus. Bojā ejošais un topošais, labais un ļaunais, skaistais un neglītais taču ir tikai vienas parādības divas puses, divas daļas, kuras tikai kopā sastāda vienu pilnīgu dzīvi. Veco sabiedrisko ieskatu un normu grimšana, aristokrātijas un buržuāzijas nāves bailes, cīņa pret augošo strādnieku šķiru un viņas ideoloģiju kā pret savu kapraci ir tāpat mākslas ietērpa cienīga kā proletariāta cīņa pret šo veco, izvirtušo šķiru un viņas ideoloģiju. Nav tāda priekšmeta, kuru mākslinieks nedrīkstētu tēlot, ja tikai šis priekšmets ir sabiedriski vērtīgs, ja tikai viņam pieder sava redzama vieta dialektiskajā dzīves tapšanas un bojā ejas procesā.

Nepiegriezdami vērības tēlojamai vielai, mēs uzstādām rakstniekam vienu daudz svarīgāku prasījumu. Rakstniekam vajaga saprast dzīvi, zināt viņas attīstības perspektīvas, — ar modernā pasaules uzskata lāpu viņam jāapgaismo un jāizskaidro vistumšākie un noslēpumainākie dzīves kakti.

Te atkal savienojas mākslas un filozofijas uzdevumi. Tikai tie līdzekļi dažādi: māksla domā tēliem, filozofija — siloģismiem. Iziedami no šādiem principiem, mēs nokļūstam pie mākslas uzdevumiem tekošā vēsturiskā momentā kādā zināmā sabiedrībā vai viņas daļā. Katras sabiedrības mākslas kodols izriet iz viņas sabiedriskiem ideāliem un tieksmēm. Tagadnē buržuāzijas un proletariāta sabiedriskie ideāli ir krasi pretēji: buržuāzija — tagadnes apsargātāja, proletariāts — nākotnes iekarotājs. Pirmā skumst par visa esošā bojā eju, otrais — priecājas. Iz kaisli mutuļojošās sabiedriskās dzīves proletariāts smeļ savus ideālus, tos izprazdams, viņš izprot savus tagadnes uzdevumus. Proletariāta mākslas tekošais sabiedriskais uzdevums ir nu katrā atsevišķā cilvēkā radīt šo sava spēka un stāvokļa, sava augstākā «es» apziņu. To rakstnieks var panākt gan pozitīvā, gan negatīvā kārtā. Tā A. Švābes stāsts «Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos» vispirms modina strādnieka šķiras apziņu ar pretējās šķiras — pelēkās baronības tēlojumu koncentrēti tumšā krāsā. Tad uz šī tumšā fona lasītāja priekšā paceļas spēka, drosmes un dzīvības pilnais Dobuļa tēls, dodams atmodinātai strādnieka-lasītāja šķiras apziņai pozitīvu izteiksmi. Rakstnieks-individuālists tagad varētu Dobulim likt mutē sīkpilsonisko individuālisma filozofiju un tā padarīt Dobuļa sabiedrisko ekvivalentu daudz mazvērtīgāku. Rakstnieks-kolektīvists dara Dobuli par strādnieku šķiras ideoloģisko izteicēju. Tā tiek atklāts strādnieku šķiras stāvoklis tekošajā sabiedriskās attīstības procesā un katra strādnieka apziņa kausēta lielajā strādnieku šķiras apziņā. Proletāriskās mākslas uzdevums ir modināt katrā strādniekā snaudošos spēkus, sakausēt atsevišķo cilvēku spēka apziņu strādnieku šķiras kopējā spēka apziņā un šim spēkam dot virzienu pāri šīs dienas tiešamībai.

Lai to panāktu, tad mākslai jārāda dzīves tiešamība un viņas izredzes, jārāda buržujiskās dzīves tiešamība un viņas bojā iešana, ar proletāriskās ideoloģijas palīdzību jāapgaismo viņas tukšums, izredžu un ideālu nabadzība. Viņai jārāda arī spēka un dzīvības pilnā nākotnes šķira, viņas šausmu pilnā tagadne, viņas cīņa par spožo nākotni.

Mākslai vispirms jābūt tagadnes mākslai un tad tikai nākotnes mākslai tādā nozīmē, kā tagadnes tiešamība ir nākotnes tiešamība, jo slēpj sevī tās dīgļus, jo iz pirmās jāizaug pēdējai.

Šāds mākslas uzskats nav savienojams ar kādu vienu rakstniecības skolu jeb virzienu. Dialektiska var būt un var arī nebūt tikpat simbolistiskā, reālā, kā jaunromantiskā virziena māksla. Zināmos apstākļos un zināmā vietā katra mākslas skola ir sabiedriskās attīstības dzinējspēks.

Simbolisms un reālisms — tās ir divas paralēlas pamatstrā-

vas modernajā rakstniecībā. Latviešu simbolisma priekšgalā iet Rainis, reālisma — Upīts. Simbolismu un reālismu mēs varam uzskatīt kā divas mākslinieciskas domāšanas metodes. Simbolisms — sintētiska, ar stipru cenšanos izkļūt laukā iz šīsdienējas tiešamības jeb pāri šai tiešamībai. Reālisms — analītiska, kas smeļ savas atziņas iz apkārtējās sadzīves un tikai ar šīs sadzīves dialektikas redzamām perspektīvām ceļas pāri šaidienai.

Simbolisms nevāc, nekopo faktus, neanalizē dzīvi, bet meklē izteiksmi savai teorētiskai dzīves atziņai apvienojošā ainā. Simbolismā daudz lielākā mērā nekā reālismā vieta filozofijai, te vispirms dzīves sintētiskā doma, tad tēls — kontūrās. Simbolisma sabiedriskā vērtība tamdēļ ļoti lielā mērā atkarīga no rakstnieka pasaules uzskata. Reālismā dialektiskā atziņa daudzreiz iespiežas kā dzīves analīzes sekas pret rakstnieka gribu, instinktīvi. Simbolisms var būt dialektisks tikai tad, ja visa mākslinieka domāšana ir tāda. Tamdēļ arī sīkpilsonības idejiskais nespēks pat tik lielos mākslinieko kā Henriks Ibsens kļūst redzams, tiklīdz tie pāriet uz simbolismu.* Buržujiskā doma rada simbolu jūtām, kuras attālina no dzīves (Meterlinks), tieksmēm, kurām vairs nav konkrēta satura (H. Ibsens, Fr. Bārda, Skalbe). Proletāriskā — simbolizē mūžīgo un negrozāmo dzīves procesu un viņa vidus sauli — kontūrās zīmēto lielo mērķi (Rainis, Verharns). Buržujiskais simbolisms ir līdzeklis kļūt prom no dzīves, proletāriskais — domā dzīves domu. Pirmais ir simbolisma pirmveids, visvairāk izplatīts. Otrs — samērā reta parādība. Tikai uz pirmo attiecināmi Pļehanova vārdi: «Kad kādas sabiedrības mākslā parādās tiekšanās uz simbolismu, tad tā ir droša liecība, ka šīs sabiedrības doma jeb tās sabiedriskās šķiras doma, kura uzspiež mākslai savu zīmogu, nespēj saprast notiekošās sabiedriskās attīstības būtību. Simbolisms ir kaut kas nabadzības apliecībai līdzīgs.»** Šāda liecība ir pilnīgi pareiza par Ibsenu, par latviešiem dekadentiem-simbolistiem, bet nav attiecināma nekādi uz Raini. Raiņa dzeja ir labākā liecība par to, kas simbolisms var būt.

Tomēr simbolisms un reālisms nekad nav sajaucami, nav nekad lietojami viens otra vietā. Ja mākslinieka nolūks ir atklāt dzīves trūkumus un augoņus un tos rādīt kā zināmas sabiedriskas parādības, tad var runāt vienīgi par reālismu kā par mākslinieciskas tēlošanas veidu.

Reālisms un simbolisms ir divas mākslinieciskās domāšanas metodes. Tās tik viena otru papildina, rada mūsu rakstniecībai vairāk idejisku un sabiedrisku vērtību. Simbolisms mūsu rakstniecībā lielā mērā apvienojis sabiedriski filozofisko elementu ar mākslinieciskō.

---

* Skat. Г. В. Плеханов. Генрик Ибсен.
** Г. В. Плеханов. Генрих Ибсен, 8. lpp.

3

Tikai ar tēliem māksla runā uz cilvēci. Kur mākslā beidzas tēls, tur sākas frāze. Un īsta māksla no frāzes pa gabalu bēg. Mākslas tēliem vajaga būt tik konkrētiem, tik iedvesmošiem, ka lasītājam ne mirkli nevajadzētu šaubīties par viņas iemiesoto domu pareizību. Tēlos mākslai jāizteic savas sabiedriski filozofiskās atziņas, tikai dzīvā attēlojumā viņai jārāda konkrēta dzīve.

Paši par sevi mākslas tēli nespēj radīt plašas masu suģestējošas emocijas. Jau agrāk teicām, ka estētiskās emocijas lielā mērā tiek noteiktas no sabiedriski filozofiskām vērtībām. No teiktā izriet materiālistiskās mākslas kritikas pirmelements: materiālistiskai mākslas kritikai vispirms jāuzmeklē un jāatklāj mākslas darba sabiedriski filozofiskais ekvivalents un jānoteic viņa attiecīgā vērtība.

Lai to panāktu, tad kritikai jāstājas pie rakstnieka sniegto tēlu analīzes un jānoskaidro, cik lielā mērā tanī izteicas patiesie un aktīvie dzīves spēki. Darbi, kuros nav redzams sabiedriskais masu process, bet tikai ideoloģiju konflikti, kritikai novedami no viņu idejiskiem augstumiem dzīves materiālo attiecību ielejā. Tikai dzīves materiālo attiecību ielejā kritikai var kļūt redzamas mākslas darba labās un ļaunās puses. Tikai te kļūst redzams viņa stāvoklis pret sabiedrību un tās attīstības procesu. Tikai te var redzēt viņa augumu visā garumā.

Nostādījusi mākslas darbu attiecīgā vietā un pārtulkojusi viņa idejiskās vērtības no tēlu valodas uz filozofisko valodu, kritika aplūko šo idejisko vērtību pareizību un noderību attiecīgā vietā. Idejas rodas iz dzīves materiālās iekārtas. Tamdēļ katrai sadzīves iekārtai sava ideoloģija. Var būt gadījumi, kad idejas nesaskan ar tēlu, kad idejas nav organiski saaugušas ar tēloto dzīvi. Tā būs kļūda, kura rupji aizskars lasītāja estētiskās jūtas. Tā var notikt, ka mums iz kāda barbara mutes nākas dzirdēt mūslaiku filozofiju, mūslaiku sabiedriskos, ētiskos un estētiskos uzskatus. Šādā gadījumā tie būs mākslinieciski nepareizi. Modernā filozofija, zināms, var izteikties arī reālā mākslas darbā, kura sižets ņemts iz senatnes, tik te viņai jāizteicas tēlu savstarpējā nostādījumā, dzīves attīstības perspektīvu skaidrumā. Šādos darbos modernā filozofija var rast savu iemiesojumu tikai dzīves dialektikā, bet nekad indivīda ideoloģijā.

Kritika nevar atstāt neievērotas arī sacerējumā izteiktās filozofiskās nepareizības. Viņai jāizskaidro, vai tās radušās tur tieši iz dzīves vai iz rakstnieka nezinātniskā pasaules uzskata. Abos gadījumos šīm nepareizībām ir liela nozīme. Pirmajā gadījumā kritikai jānoskaidro, kas dzīvi novadīja uz nepareiza atziņas ceļa, kā nepareiza filozofiska atziņa varēja kļūt par patiesu dzīves

idejisku izteicēju. Otrā gadījumā jānoskaidro, kamdēļ dzīve rakstnieka galvā atspoguļojās nepareizā gaismā. Sabiedriski filozofiskai kritikai jābūt analizējošai un ne tiesājošai. Viņai no vienāda svara pareizas un nepareizas prāta atziņas. Tikai tā izcēlusi sacerējuma sabiedrisko ekvivalentu, kritika var pāriet uz tīri mākslinieciskо jeb estētisko ekvivalentu.

Sabiedriskais ekvivalents tikai konkrētā tēlā iegūst mākslas vērtību. Tikai te tas kļūst par mākslinieciski izteiktu dzīves patiesību. Vienpusīga ideja nevar ietilpt dzīvā tēlā, jo tad arī šis tēls iznāks vienpusīgs — tam trūks dzīvības. Mākslas sabiedriskais ekvivalents sīkām dzīsliņām iespiežas vistālākajās tēlojamā priekšmeta daļās. Tikai tās daļiņas, kuras šādā kārtā tiek saistītas ar darba kodolu, ir vērtīgas un vajadzīgas.

Dzīvē mūs nepatīkami aizskar par daudz vienpusīgi attīstīti cilvēki. Tādi ir tukši franti, lielībnieki, skopuļi utt. Tomēr tie ir dzīvi cilvēki. Rakstniecībā mēs satopam cilvēkus, kuros šīs īpašības kļūst par vienīgām, pie tam bieži vien nemotivētām. Tādi cilvēki vairs nav dzīvi, bet ir tikai kādas idejas shēmas. Ja var salīdzinājumā izteikties — vienam milzu galva, pats maziņš, otram milzu vēders, bet galva kā smilšu graudiņš. Tāds tēlojums nevarēs lasītājā modināt nekādu dziļāku emociju, tā nebūs pat lāgā karikatūra, par kuru var gardi pasmieties.

Vēl spēcīgākiem vajaga būt tēliem lirikā. Visa lirikas vērtība taču pastāv iedvesmas stiprumā, spilgtumā. Tādēļ lirikā sevišķi ievērojamu vietu gūst dzejnieka izteiksmes līdzekļi. Ar vārdiem, frāzēm neko nevar iedvest. Tādēļ dzeja bēg no frāzes. Tādēļ tik ātri izzūd no atmiņas lielais vairums J. Gulbja un Kārkliņa («Lāpā» ievietotie. Beidzamie «Domās» drukātie K. dzejoļi rāda jauno dzejnieku citā, daudz labākā gaismā) dzejoļu, kamēr Raiņa «Tāļo noskaņu» panti iespiežas atmiņā uz visiem laikiem.

Gulbis ir kalis pantos labas idejas un ievērojamus lozungus. Lasītājs tam visam var piekrist ar prātu, bet ne to izjust. Dzejnieka izjūta tādā dzejā var tikai tad kļūt lasītājam pieejama, ja tā ir tik izplatīta un viegli pieejama, ka rodas pat neveikla frāze, par to ieminoties. Frāžu dzeju kā cīņas dzeju var baudīt ar zobenu rokās. Tad tā stiprinās pārdzīvojamās emocijas. Nokāpjot no apcietinājuma, gaisīs viņas iespaids.

Sacerējuma stils dara estētiskās emocijas bioloģiski iespējamas.* Tādēļ viņam tik liels uzdevums, lai gan pašam par sevi vien maza nozīme. Kritikai jāpiegriež arī tam sevišķi liela vērība. Estētiskais un sabiedriskais ekvivalents — divas vienlīdz svarīgas daļas mākslas darbā, kuras kritikai pienākas izcelt. Tikai tā kritika, kas spēj veikt šo uzdevumu, sava vārda cienīga.

---

* Sal. H. Roland-Holsta «Par dzīvību, daiļumu un mākslu», «Rīts», 1907. g., Nr. 10—13; Jansona «Par estētiskās sajūtas elementiem», «Izglītība», 1910. g., Nr. 10—11.

4

Latviešu pilsoniskā kritika slimo ar mazasinību. Tai pārāk maz pārliecinoša spēka. Tāpat kā tāda nav mūsu pilsoniskai rakstniecībai viņas vairākumā. Latviešu pilsoniskā kritika ir zieds ar tārpu izgrauztu vidu. Tik ziedlapiņas palikušas. Tas nevar izaudzēt jaunas mākslas sēklu. No pirmās vēja pūsmas tas sabirst.

Mazasinības cēlonis — idejiskais nespēks, domu nabadzība. Latviešu pilsoniskā kritika nespēj iespiesties mākslas darba dziļumos, nespēj atsegt viņas kodolu. Tā priecājas kā bērns par spožo ziemsvētku riekstiņu, lai gan nemaz nezina, kas slēpjas aiz zeltītās čaumalas. Nezina, vai viņa kodolu nav tārps izgrauzis vai maz tāds bijis. Viņai nekas cits neatliek darīt: par daudz truli viņas filozofiskie zobi šādu riekstu košanai. Par daudz neasas un aprūsējušas viņas filozofiskās kniebavas, lai tos pārspiestu, lai līdzi nesamaitātu un neaizmestu arī vērtīgo kodolu.

Un latviešu rakstniecība beidzamos gados ir diezgan spējīga dot kritikai šādus cietus riekstus gan vienkārši pelēkā, gan spoži zeltītā čaumalā, gan tārpu izēstus un izpuvušus, gan ar vērtīgiem sabiedriski filozofiskiem un estētiskiem kodoliem.

Nesen viens tāds ir bijis Andreja Upīša četrcēlienu drāmā iz strādnieku dzīves — «Balss un atbalss». Vēl nekad dramatiski neapstrādātā viela, Upīša vārds un samērā lielā viņa darba vērtība to ātri vien padarīja ļoti populāru, izaicināja stipras pārrunas. Gandrīz katrs laikraksts ir centies to apspriest savās slejās: cits slavēdams, cits Upīti pazudinādams.

«Balss un atbalss» ir pirmā drāma iz strādnieku dzīves. Jau tamdēļ tā ievērojama. «Balss un atbalss» ir sabiedriska drāma. Dramatiskais konflikts te nav meklējams indivīdā kā tādā, nav izceļams iz indivīda psiholoģijas. Tas meklējams sabiedriskās šķiru attiecībās, laiku maiņās un sabiedriskā psiholoģijā. Individuālistiskā kritika, zināms, nespēj uzmeklēt šos sabiedriskos dramatisma cēloņus un tamdēļ to atzīst par nemotivētu, par frāžainu. Artura Bērziņa un Jankava kritikas* rāda, cik maz tie vēl pazīst strādnieku dzīvi un psiholoģiju, viņu centienus. Viņi nevar vēl arvien iedomāties, ka strādnieks varētu citādi just un domāt nekā viņam tālie individuālisti, kā pilsonība. Pilsoniskā sabiedrībā tikai šaurā ģimenes lokā ir iespējama tik liela personīgo interešu kopība, ka individuālo psihiku sakušana vienā kolektīvā kļūtu iespējama. Arī strādniekiem ir dažādas personīgas intereses, tikai viņām daudz vairāk kopēja. Tamdēļ apzīnīga strādnieka dzīvē šķiras intereses var ļoti l i e l ā m ē r ā nobīdīt sāņus dzimtas intereses. Es saku — ļoti lielā mērā, lai gan nekad pilnīgi. Tādēļ ka arī pats lielākais buržuāzijas naidnieks

* Artura Bērziņa kritika «Latvijas» 1911. g. 190. nr. un J. H. «kritika» «Dzimtenes Vēstneša» 1911. g. 291. nr.

nevar atsvabināties no buržujiskās psiholoģijas, kamēr vēl pastāv buržujiskās attiecības. Tikai pēdējām krītot, var atsevišķo cilvēku psihikas sakust tik ciešā kolektīvā, kā tagad to redzam ģimenē. Ar to tad varam atraidīt Art. Bērziņa pārmetumu par Avota izturēšanos dēla bērēs, par viņa izturēšanos pret dzīvajiem bērniem — Jāni un Annu.

Arī mums ir ne visai patīkami, ja pirmās strādnieku drāmas lielā daļa norisinās krogā. Bet to Upīts bija spiests darīt aiz tiem pašiem Jankavam un Bērziņam nesaprotamiem apstākļiem. Un, lai kā, krogam tomēr, diemžēl, vēl ir sava nozīme strādnieku dzīvē.

Abi kritiķi sevišķi asi uzbrūk arī «Balss un atbalss» mākslinieciskam veidojumam, ar mūsu pieņemto terminoloģiju izteicoties: atzīst par zemu viņas estētisko ekvivalentu. «Upīša lugas varoņi nav dzīvu cilvēku tēli, viņu darbības nerodas nepieciešami no viņu rakstura; visas personas lugā ir abstraktas alegorijas vienai vai otrai «idejai» un «pamācībai», un katra no šīm personām, lasītāja vai skatītāja priekšā nostādamās, it kā sacītu: uz Andreja Upīša pavēli man j ā i z r ā d a tāda un tāda dzīves puse vai ideja, tāpēc es runāju un daru tā un tas nozīmē to un to,» tā saka Jankavs.* Un Art. Bērziņš tam pilnīgi piebalso: «Tie ir niecīgi un nedzīvi cilvēki, kurus mēs Upīša darbā redzam. Liekas, ka visas frāzes še būtu izlasītas kādā brošūrā vai arī lugas autors tās sadomājis, jo tik augstā stilā neprot runāt ne vecais, vienkāršais strādnieks Avots, ne Amālija Zariņ un arī vēlākais buržujs, kas audzis strādnieku aprindās, nekad tik ātri kažokam negriezīs otru pusi.»** Es nepiederu pie tiem, kuri bez pretrunas pieņemtu Upīša drāmas veidojumu, bet šādu kritiku nevar tomēr saukt citādi kā par akla kliķes naida izplūdumu. Strādnieka psihisko būti var iedomāties tikai tas, kas pazīst viņa dzīvi; lugas estētisko vērtību var izcelt tik tas, kas saprot viņas filozofiski sabiedrisko kodolu. Drusku vien pieskaroties mīnētām kritikām, mēs redzējām, ka šie kritiķi to nespēj. Tie strādnieku, ja var izteikties salīdzinājumā, iesēdina pilsoņa salonā un tad apspriež no pilsoniskās pieklājības un uzskatu stāvokļa. Te ir «psiholoģisks pārpratums», tik ne Upīša, bet Bērziņa un Jankava. Būtu velti polemizēt, jo divas pilnīgi pretējas pasaules nekad nespēs saprasties. Abas šīs kritikas nespēj un pat nemēģina atsegt Upīša darba sabiedrisko ekvivalentu un tādēļ arī nespēj to nosvērt no tīri estētiskās puses.

Gaišāk vēl šīs kritikas lielākā vājība redzama Dubura kritikā par Raiņa «Induli un Āriju».*** Tur Rainis tiek nosaukts par akla gadījuma, likteņa dzejnieku. Un taču Rainis ir tas, kura darbos jo sevišķi lielu vietu ieņem psiholoģisko parādību cēloņi,

* «Dzimtenes Vēstnesis», 1911. g., Nr. 291.
** «Latvija», 1911. g., Nr. 190.
*** J. A. Dubura «Raiņa «Indulis un Ārija»». Dramaturģ. skice, 1912.

dzīves attīstības perspektīva. Induļa traģisms neceļas tikai no mīlestības uz Āriju, bet to noteic kūru tautas sabiedriski politiskais stāvoklis. Citos apstākļos Indulis varētu mierīgi savienot savu mīlestību ar kalpošanu tautai.

Lasot grūti paiet garām Raiņa darba traģisma sabiedriskiem cēloņiem. Tos var neredzēt tikai tas, kas tīši aizver acis, kam visur vajadzīgi mistiski vadītāji spēki. Raiņa «Indulī un Ārijā» redzam, ka tas liktenis, kura priekšā Duburs krīt ceļos, ir tā pati dzīves saimnieciski sabiedriskā iekārta. Tikai filozofiski atpakaļpalikušās galvās daži izolēti šīs iekārtas radīti fakti pieņem mistisku nokrāsu. Traģismu vispār un Induļa traģismu sevišķi nekad nevar izskaidrot ar a k l u g a d ī j u m u. Liekas, jau vecais ideālists Hēgels ir diezgan noskaidrojis traģisma sabiedriskos cēloņus, atņēmis viņam gadījuma raksturu, un mūsu materiālistiski dialektiskai kritikai gan nenāktos vēl to Duburam atgādināt. Izejot no šādiem neizprastiem un nepareiziem pamatiem, kritiķim nāksies arī taisīt nepareizus slēdzienus par traģēdijas estētisko pusi. Un tiešām, ja mēs «Induli un Āriju» gribam uzskatīt kā likteņa traģēdiju, tad Mintautam nāktos ierādīt pavisam maz vietas, varētu nolaist vēl kādas personas, tad būtu jāizlaiž laba daļa Induļa runu utt. Tad Raiņa traģēdija būtu ļoti tālu no mākslinieciskas gatavības.

Atšķirsim «Latvijas» pagājušo (1911) gada gājumu. Tur 255. numurā no 5. dec. stāv rakstīts: «Dzejā *«Ave, sol!»* apdziedāta saule...», «Bez šī panta (Zems un smacīgs līdzi būdai utt. — *V. Kn.*) dzejā ir vēl dažas vietas, kas to liek attiecināt uz jaunlaiku dzīvi; tur ir runa par tumšām pagrabtelpām un biezām sienām, par dūmiem, ielu tvaikiem un sviedru vietām, par kungiem, kalpiem un bāra bērniem.» Lūk, ko Kārlis Krūza iztaisījis no lielākās latviešu filozofiskās dzejas, veselu pusotra gada to studēdams! Liekas, viņš nezin, ka rakstniecībā ir arī kaut kas, ko sauc par simbolismu. *«Ave, sol!»* lielā filozofiski sabiedriskā vērtība ir apskatīta gan «Izglītībā», gan «Jaunā Dienas Lapā», gan «Ziemelī» utt. Man, par to rakstot, taisni nācās teikt «Zieme|a» 1. numurā, ka Rainis nekad nerada ainas šīs pašas ainas dēļ, netēlo dabu vienīgi aiz sajūsmas par viņas daiļumiem. Katrai Raiņa ainavai, katram viņa dabas skatam kā sarkans zīda pavediens velkas cauri t ā v i e n ī g ā i d e j a, k a s n e p a z ī s t c i l v ē k a ž ē l u m a.

Ko tad šī pilsoniskā kritika mākslā bauda un izceļ? Stilu, jāatbild, vienīgi stilu. Atšķirsim uz laimi «Druvas» 2. burtnīcu. Tur Fr. Bārda kritizē Aspazijas «Ziedu klēpi». Sīki viņš apskata detaļas, beidzamo stila neveiklību. Bet paša darba kodols, pat viņa dzejiskā izjūta nemaz netiek aizskarta. Stilu mākslas darbā noteic saturs. Pēc kāda principa tad nu to lai kritizē mūsu pilsoniskā kritika, kura saturam nepiegriež vērības. Pēc tīrā muzikālisma, pēc viegluma. Vieglas domas mēs varam iepīt vieglākā

stilā nekā nopietnas. Labs piemērs ir Plūdoņa poēma «Uz saulaino tāli». Tur stils mainās līdz ar domu pantu no panta. Un, kur doma dziļāka, tur stils paliek mierīgāks, smagāks, tik daudz vairs nesit uz ārējiem efektiem. Tagad nu pilsoniskā kritika prasa, lai visi dziļie un nopietnie domātāji-rakstnieki rakstītu vieglajā un tukšajā pilsoniskā modernisma stilā. Tamdēļ mēs atkal pilnīgi sapratīsim Kārli Krūzu, kurš recenzijā par «Tiem, kas neaizmirst» («Latvija», 1911. g., dec.) teic: Raiņa dzeja estētiski neapmierinot, R. pārdzīvojumu noskaņošanas un dzejas iekšējas mūzikas ziņā pārspējot starp cittautiešu vieglākajiem rakstniekiem arī Kārlis Skalbe un Fr. Bārda. Mēs sapratīsim arī Fr. Bārdas uzbudinājumu par Upīša «rupjo stilu» («Druva», 1. burtn.), par Līgotņa un Švābes «rupjībām» («Dz. V.», 1912. g., janv.). Gribētos prasīt šiem kritiķiem, kādi gan izskatītos Upīša varoņi, ja tie runātu «romantiski daiļskanīgajā» Fr. Bārdas vai atkal kādā no slavenajiem Viktora Eglīša stiliem: «tēraudcietā», «brīvi nesošā», «impulsīvā», «sakustinātā un arī ļoti noslīpētā» (skat. V. Damberga recenziju «Druvas» 2. burtnīcā) vai kādā citā? Katra patstāvīgi domājoša un jūtoša rakstnieka stilu noteic lielā mērā veidojamā viela, Eglīša «brīvi nesošā stilā» var tēlot tikai «brīvi nesošu» vielu, t. i., tādu, kurai nav ne gala, ne malas, ne veida, ne krāsas. Stils ir mākslas darba vērtību izcēlējs, bet ne radītājs. Tamdēļ arī paši lielie stila vērtētāji nevar šai ziņā nekā panākt. Taisni idejiskā māksla arī pie latviešiem ir tā, kas vispilnīgāk izkopusi savus tēlošanas līdzekļus. Tagadējās latviešu dzejas stila lielmeistari — Rainis, Plūdons un Aspazija ir arī latviešu idejiskās dzejas labākie priekšstāvji.

Arī sabiedriskā kritika tagad nestāv sava uzdevuma augstumos. Maz spējīgu darbinieku to var uzrādīt. Arī viņas kritikas paņēmieni un metodes ir vēl stipri neizkoptas. Bet ar katru dienu tā kļūst noteiktāka, motivētāka. Materiālistiska, marksistiska tā grib būt. Kā tādai tai jāizskaidro literāriskās parādības ar sabiedriskām. To tad arī viņa mēģina darīt. Bet kā? Gandrīz visos līdzšinējās latviešu kritikas darbos ekonomika un rakstniecība ir un paliek šķiras lietas. Gan rakstnieks savus plašākos kritiskos un literatūrvēsturiskos darbus ievada ar piezīmēm iz sabiedriski saimnieciskās dzīves, bet, kādus retus gadījumus atskaitot, neved ar to sakarā literāriskos faktus. Tā ir vēl Līgotņa «marksisma» metode, — zem tās ilgi smakusi latviešu literatūras vēsture un kritika, ar kuru rīkojas P. Roberts savā brošūrā par Aspaziju.* Roberts pat lielākiem lūzumiem Aspazijas darbībā nespēj atrast sabiedriskus cēloņus. Viņa apcerējumā pietiekoši izcelts Aspazijas varoņu filozofiskais ekvivalents, bet nav izskaidrots. Laima, Aspazija, Zeltīte, Liesma, Guna ir dažādas

* P. Roberts. «Kurp traucAspazijas varones?». Rīgā, 1912. g.

nianses sabiedrības psiholoģijā. Robertam tās blakus pastāvošas. Kāds dziļums atrodas starp Liesmas un Gunas tieksmēm un laikmetiem, kas tās radīja! Pirmās radītājs — plaukstošā, iemantojošā kapitālisma laikmets, Viļu Strautmaļu laikmets, otras — masu atmodas, plašu sabiedrisku centienu mošanās laikmets.

Mūsu materiālistiskā, marksistiskā kritika tagad sekmīgi veic tikai pusi no sava uzdevuma. Tā tikai spēj pareizi nosvērt mākslas darbu idejiskās vērtības, tulkot tās no tēlu valodas filozofiskajā. To nespēja ideālistiskā kritika. Bet viņai vajaga arī veikt otro — izskaidrot atsevišķo literārisko faktu celšanos. Tikai tad viņa tos varēs pilnīgi saprast.

Tas ir materiālistiskās mākslas kritikas tuvākais nākotnes uzdevums.

Kritikai nav tikai jātiesā rakstniecība, bet gan jāsaprot.

V. Knoriņš

«Vārds», I, 1912. g., 172.—189. lpp.

SATURS UN FORMA

MĀKSLAS TEORĒTISKA SKICE

Mūsu mākslas kritika tikai ceļa meklētāja vēl... Tai ir gan idejiska, gan formāla mēraukla, bet to kopvienojums tikai sajusts, ne apzināts, ne teorētiski izveidots. Kritiķis-mākslinieks intuitīvi atrod šo kopvienojumu, bet viņa dabu netraucas atklāt. Baudītājs ar vājākām izjūtas spējām, bez teorētiska pamata, maldās starp krasajiem pretstatiem, te pārsvērdamies uz vienu, te uz otru pusi. Te viņa spriedumā pārsvaru gūst sabiedriskais, te estētiskais ekvivalents — pēc ikreizējām simpātijām un antipātijām.

Mūsu mākslas spriedumam vajaga atrast izeju no šī duālisma, vajaga atrast tādu novērtēšanas veidu, kurā mākslas darba «dvēsele un miesa» izzustu, bet to vietu ieņemtu mākslas darba vienbūtība kā sabiedriski estētiska monisma veids. Vajaga atrast tos piemērus un satiecības, kurās pašā mākslas darbā nebūtu vairs satura un formas, kurās nevarētu runāt par pretim nostādāmām sabiedriskām un estētiskām vērtībām.

Mums jārada viena vienīga un vispārēja mākslas vērtības teorija, šinī gadījumā speciāli literāriskas vērtības teorija. Tas jo grūtāki tāpēc, ka literatūra kā intelektuālākais no visiem mākslas paveidiem jo cieši saistās ar teorētiskiem un praktiskajiem, mākslai tālu stāvošiem cilvēka garīgās darbības elementiem. Ja jau māksla vispār ir ļoti ciešām saitēm saistīta ar cilvēka pārējo dzīvi, tad literatūrā jau bieži vien šīs praktiskās dzīves elementi iekļūst bez pienācīgā māksliniecisķā pārveidojuma.

Sacerējuma viskopā tie kļūst par nokaltušu zaru, pilnīgi zaudē katru vērtību, kā lieks augonis, kā nevajadzīgs loceklis, kurā asinis nespēj kārtīgi riņķot.

Katra vērtēšana domā par objekta un subjekta satiecībām, pie kam šis objekts vienmēr ir — dzīve viņas dažādajos veidos un parādībās, subjekts — indivīds jeb indivīdu kopa. Individuālās dzīves vienīgā pašvērtība ir d z ī v ī b a. Šī vērtības mēraukla pārnesama arī uz sabiedrisko dzīvi, kā indivīdu spēcīgākā vairākuma kopu interesēm. Un tad jānāk pie slēdziena: vērtīgs ir viss, kas indivīda jeb indivīdu vairākuma dzīvības uzturēšanai un dzīvības prasījumiem nāk par labu.*

Estētiskās vērtības nevar meklēt vērtību ārpus sevis. Tās kalpo gan mūsu būtnes dzīvības darbībai, bet ne ar savām attiecībām pret to, tikai ar ševī iemītošo līdzvērtīgo dzīvības darbību. Tāpēc tās, pirmā kārtā, ir bioloģiskas vērtības un, otrā kārtā, iz bioloģiskām izvestas sabiedriskas vērtības, kamēr to pamatos paliek bioloģiskais dzīvības princips.

Bet mākslinieciskā radīšana jau nav tīri estētiska darbība. Estētiskā sajūta ir tikai mākslas darba iedzemdētāja, tā deva viņa mākslinieciskō kristību, bet tad... tad nāca rakstnieka sabiedriskās atziņas, viņa doma, ārpus estētiskie nolūki un kļuva mākslas darbā par miesu un asinīm, par jaunu, nebijušu dzīvību. Mākslinieks-radītājs, kā Jehova ebreju leģendā, no visvienkāršākās un visparastākās vielas — no melnās zemes — veido savu radījumu, tikai ar savu dvašu to apdveš, lai tas locekļos spēku gūtu un celtos. Un, ja māksliniekam ir bijis Jehovas spēks, ja viņa darbs ir dzīvu darījis melno zemi, tai radītāja ģīmi un līdzību dodams, ja radījums ir spējīgs dzīvot patstāvīgu dzīvi, patstāvīgi domāt un spriest un, ja vajadzīgs, arī pret savu radītāju sacelties, tad tas ir kļuvis par bioloģisku vērtību un mums vairs nav vajadzīgs prasīt un taujāt, kādi nolūki vadījuši radītāju. Tad vienalga, vai tas gribējis propagandēt vai tikai savu sajūsmu par dzīvi rādīt vai tas slavu un naudu vai dzīvību un daiļumu augstāku turējis. Tad mākslas darbs kļuvis patstāvīgs, no sava radītāja personas un nolūkiem atsvabinājies, ieguvis savu «es».

Tas kļuvis pirmā kārtā par e s t ē t i s k u v ē r t ī b u. Nu iespējams aplūkot, kas šo estētisko vērtību noteic, no kādiem elementiem tā sastāv, caur ko un kā tā dara uz baudītāju savu tīri juteklisko iespaidu, darbojas bez jēdzieniskās domāšanas starpniecības.

Reiz rakstnieka darbs mākslinieciskā radīšanas procesā par šādu estētisku vērtību tapis, tad viņam laiks kļūt par mākslas baudas objektu, iziet sabiedrībā un kļūt par s a b i e d r i s k u v ē r t ī b u, tik tiešām, ka arī katra bioloģiska vērtība, katra

* *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band II,* 154. lpp. [R. Millers-Freienfelss. Mākslas psiholoģija.]

pašvērtība īpatņu sabiedriskajā kopdzīvē ir sabiedriska vērtība. Mākslas baudās atsvabinās atkal viņa sabiedriskais ekvivalents, kurš ietilpa un dzīvoja estētiskajā. Tas stājas sakarā ar baudītāja sabiedrisko apkārtni un rada zināmus sabiedriski estētiskus spriedumus. Baudītāja psihofizioloģiskā būtne ir tā, kas savā viskopā šos spriedumus noteic, izjuzdama mākslas darba dzīvi pukstu pa pukstam blakus savējai kā vienvērtīgas dzīvības darbībai.

Tāpēc mākslas darba estētiskai vērtībai dot vispārēju un absolūtu formējumu nav iespējams. Tā ir dažādu kairinājumu un viņu kopsummas radīta, sarežģīta asociāciju tīkla audums. Un viens te var piegriezt vairāk vērības vienai sastāvdaļai, otrs atkal citai. Un, kā empīriskā zinātne nepēta garu kā tādu, garu pašu par sevi, bet vēro tik viņa attiecības pret ārpasauli, kā tas reaģē uz tās kairinājumiem, tāpat arī sabiedriskā kritika nemeklē mākslas darbā absolūti estētisko, bet vispirms mēģina atklāt, iekš kā tas parādās, mēģina atklāt redzamo, vārdos saucamo daļu. Tikai vērojot mākslas darba attiecības pret dzīves visumu, mēs varam atklāt viņā ietverto — d z ī v o j o š o.

Šis mākslas darba «dzīvojošais» mūzikā, glezniecībā, skulptūrā, arhitektūrā un dejā izteicas tikai skaņās un noskaņās, krāsās un līnijās, ritmā kā visu to apvienojošā. Te tas darbojas pats par sevi tikai bioloģiski un fizioloģiski. Viss pārējais — un pirmā kārtā cilvēka doma — te pievienojas tikai asociatīvā ceļā, i z j ū t o t mākslas darbā dzīvojošā sakarus ar ārpus viņā — baudītājā-indivīdā jeb sabiedrībā — esošo dzīves dažādību. Te mākslinieks dod gandrīz vienīgi formu, kamēr saturu ielej katrreiz baudītājs. Mūzikas baudā bieži vien diviem klausītājiem rodas divas pilnīgi dažādas ainas, pat vienam klausītājam, divas reizes dzirdot vienu un to pašu gabalu, rodas dažādi priekšstati, ciktāl jau nu mūzikai jāpāriet priekšstatos, ciktāl tā darbojas uz cilvēka domu. Gleznieciībā tas gluži tāpat.

Literatūra-poēzija šai ziņā stipri no tām atšķiras. Tā ir visintelektuālākā no visiem mākslas paveidiem. Te mākslas baudai netiek dota vienīgi forma, bet arī daļa no satura, un tikai otra daļa pievienojas asociatīvā kārtā. «Poēzijā saturs darbojas vairāk un forma mazāk kā jebkurā citā mākslā.»* Un, ja mūziķis, gleznotājs, skulptors spiests piegriezt visu vērību formas izkopšanai, ja viņu radīšanā ir pirmā kārtā formas radīšana, tad dzejnieks, rakstnieks to jau sastop uz tāda stāvokļa, ka galveno vietu viņa radīšanas procesā ieņem satura ieveidojums.

Satura ieveidojums arvien būs tāds, ka kļūtu redzama viņa veidotāja atziņa par labāko un vērtīgāko viņā. Literāriskā radīšana ļoti stiprā mērā ir a p z i n ī g i m ā k s l i n i e c i s k ā d o m ā š a n a. Bet kā mākslinieciska domāšana tā krasi atšķiras

* *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band II,* 80. lpp.

no abstraktās zinātniskās domāšanas. Ja pēdējā cenšas izolēties, uztvert un par likumu padarīt nevainīgo, shematisko dzīves daļu jeb, ja tā var izteikties, preparē dzīvi savai pētībai, tad mākslinieciskā domāšana taisa savus slēdzienus no tās kā no sabiedriski bioloģiskās, fizioloģiskās parādības.

Tāpēc literatūrā rodas viens no vissarežģītākajiem jautājumiem. Jautājums par idejas, satura un formas satiecībām, par jutekliskā un jēdzieniskā kopvienojumu literāriskā sacerējumā. Rodas uzdevums šo domājamo duālismu novērst, pretējās būtības apvienot vienvienīgā, monistiskā estētiskā skatīšanā.

1

Kas tad rada poēzijas, daiļliteratūras tīri juteklisko iespaidu? Izejot no mūzikas kā no vistīrākā mākslas veida, mums jāliecina par vairākiem faktoriem, kas tanī jutekliski darbojas. Tie ir skaņa, ritums, melodija, harmonija un tembrs. Ernsts Jenčs savā estētiski psiholoģiskajā monografijā par mūziku* pierāda, ka jau atsevišķa skaņa atkarībā no sava augstuma un tembra atstāj iespaidu uz cilvēka asinsriņķošanu un līdz ar to uz visu viņa fizioloģisko būtni: uz sirds darbību, pulsu, elpošanu un muskuļu darbību. Pēc P a t r i c i j a viņš konstatē arī mūzikas skaņu iespaidu uz smadzeņu darbību. Pie tam tiek atzīmēts, ka katras skaņas un viņas noskaņas iespaids ir savādāks: dažas no tām pagarina, citas saīsina izplūstošo asins vilni un pārveido zināmās attiecībās sakarā stāvošās darbības. Šiem fizioloģiskiem saviļņojumiem seko attiecīgi psihiski saviļņojumi. Asins viļņa pagarinājums izteic radušos prieku, patiku, saīsinājums — gurdumu, nogurumu un rodas aiz apzinātas uzmanības, kura vienmēr stāv sakarā ar pulsa viļņa saīsinājumu (Menca domas). Ritms šinī psihofizioloģiskā procesā ienes zināmu kārtību, padara skaņu darbību mehānisku, kārtīgi ritošai asinsriņķošanai piemērotu. Līdz ar to tas spēj novērst cilvēka uzmanību no tām fizioloģiskām parādībām, kas viņā spēj neprieku un gurdumu radīt. Ritmiskas skaņas, kārtīgi paātrināmas asinsriņķošanu, līdz ar to padara cilvēka būtni brīvāku no ikdienas smaguma, sniedz tam itin kā svētku sajūsmu, padara to līdzīgu brīvi ritošai cilvēka psihikai. Un, ja nu šis skaņu ritums ir līdzīgs cilvēka psihiskam ritumam, tad uzņēmējs viņu vibrācijā izjūt savējam līdzīgu dzīvības procesu. Skaņa, ritums un viņu melodisks plūdums ir arī dzejas un vispār daiļliteratūras pamatos. Tikai tās dažādības un spēka, kas mūzikā, tiem te vairs nav. Tāpēc arī bēdīgā ceļā ir izbeigušies visi mēģinājumi dibināt dzeju tikai uz

* Эрнст Енч. Музыка и душа. Перевод с немецкого. СПБ., Москва, 1913. Вопросы психологии бессознательного. Вып. IV. [Ernsts Jenčs. Mūzika un dvēsele. Tulk. no vācu val. — Zemapziņas psiholoģijas jautājumi. IV sēi. *Sakārtotāji.*]

rituma un skaņu melodijas. Nenoliedzamu iespaidu atstāj labi nodeklamēta svešas valodas dzeja, bet cik daudzreiz labāks šis iespaids ir, ja tur pievienojas teksta saprāta! Dzejā pirmatnējiem muzikāliem elementiem pievienojas vārdu nozīmes uzņemšana, līdz ar to zināmi spriedumi. Katrs vārds pats par sevi jau ir vesels spriedums, teikums jau saistītu spriedumu sakarīga virkne, dzeja, romāns, drāma — jau vesela sistēma.

Ritms tiek atzīts par literāriskās formas primātu, tas ir arī muzikālās f o r m a s primāts. To sastopam jau tur, kur par noteiktu mūzikas melodiju, par noteiktu viņam piederīgu tekstu nevar vēl i runas būt. Pirmatnējā ritmiski veidotā mūzikā ir tikai nedaudz skaņu, darba dziesmas pirmveidā tikai nedaudz vārdu, ar kuriem spēka atslābumu un pieplūdumu apzīmēt, kuru etimoloģija bieži vien neizprotama, kuriem bieži vien pat konkrēta satura trūkst. Interjekcijas tikai. Tikai ritms saista visu šo nenoteiktību, nes un izveido sevī to, pats mainīdamies ar ik gadalaiku, ar ik darba veidu. Un kas gan ir šo rituma veidu noteicējs, kas pārveido cilvēka dabiskos ritmus? Tas — ārpus indivīda esošā dzīve ar savām maiņām, iespaidu dažādību, darbu. Tā, jau pēc mehāniskās estētikas teorētiķa Johana d'Udīna *(Jean d'Udine)* domām, «dzīvot nozīmē vibrēt», būt nemierā, just, kā mierīgi plūstošais ikdienas dzīves ritums tiek pārrauts no kāda stiprāka vai vājāka, mazāk vai vairāk ilgstoša uzbudinājuma.* Mākslas darbs ir mākslinieka psihisko un fizioloģisko saviļņojumu (*émotion,* волнение) izteiksme, kura spējīga citos cilvēkos radīt līdzīgus saviļņojumus.**

Pirms kā nokļūt pie mākslinieciskās radīšanas, cilvēks cenšas ritmu jau izlietot praktiskā darbā. Darbs stiprina strādnieka ķermenisko ritmiku. Vajaga to tikai piemērot tai, un tas kļūst vieglāks, noteiktāks, organizētāks. Tiek novērsta arī piespiestā uzmanība, un tāpēc arī nogurums ierodas daudz vēlāk. Tāpēc cilvēka spēkiem darāmo darbu vairums ritmiski organizēti: kulšana, velēšanās. Vēl lielāku saviļņojumu te ienes skaņa, ienesdama vēl vairāk dažādības darbā. Tāpēc nav brīnums, ja iz darba ritmikas rodas vesels pirmatnējās poēzijas veids — darba dziesmas, kuras katras tautas burtniecībā (folklorā) ieņem redzamu vietu.

Mēs nevaram piekrist, ka darbs būtu vienīgais dzejas rituma radītājs, rituma organizētājs, bet ievērojamu lomu viņš te spēlē katrā ziņā. Kārlis Bīhers aizrāda, ka jambs un trohajs varējis celties iz grūšanas — viena stipri, otra klusāk piesitamās kājas, spondejā dzirdas, kā divi maiņu taktā sit, daktils un anapests — vēl katrā smēdē dzirdami āmuru metri. Tur kalējs liek

* Ж. д'Удин. Искусство и жест. Перевел с французского князь Сергей Волконский. 17. lpp. [Ž. d'Udīns. Māksla un žests.]

** Turpat, 3. lpp.

āmuriem dziedāt, kad katram sitienam seko divi klusāki piesitieni.* Bet, tā kā arī citi darba veidi ir līdzīgi organizēti, tad šie tikai var būt krasākie piemēri, bet ne vienīgie. Darba iespaids un izteiksme dziesmu ritumā jo labi redzama pie latviešu malēju dziesmām. Viņu sērajā vienmuļībā izskan dzirnu vienmuļais troksnis, darba smagums un vienatne. Kulšanas dziesmās jau liela ritmiska dažādība, vairāk drosmes: tās kopus dziedātas, dažādu darba paveidu ritumā ieveidotas.

Tā jau pašā poēzijas sākotnē ritums nav tikai no ārienes smelts fizioloģisks faktors, kaut kas mehāniski pievienots, bet visas toreizējās cilvēka dzīves ieveidojums ar toreizējo dzeju organiski saaudzis. Latviešu malējiņas dziesmas sēro noskaņu jau neradīja tikai dzirnakmeņu vienmuļā rūkšana. Tā bija tikai forma, ar kuru asociatīvā kārtā saistījās neprieks, ko šis darbs radīja; smaguma, nospiestības, vientulības sajūta, viss darbnieces grūtais mūžs apvienojās ar rituma pacilājošo dažādību. Darba ritumā malējas dzīve realizējās ārpus viņas, kļuva par jaunu, līdzvērtīgu bioloģisku patiesību, kuras ritums straujāks par ikdienišķo, kuras pārdzīvojumi koncentrētāki. Malējas jūtas, viņas psihiskie pārdzīvojumi atrada sev gultni dzirnu gaitai piemērotās, ritmiski iekārtotās miesas kustībās. Sabiedriski psihiskā būtne atrada izteiksmi fizioloģiskajā. Notika radīšana «pēc sava ģīmja un līdzības»...

Te — pilnīgākais formas un satura monisms. Tie te organiski saauguši, nešķirami saistīti un katrs par sevi nekas.

Bet dzejas sabiedriskais ekvivalents nerodas tikai uz psihiskas iejūsmas, bet arī iz iegaumējumiem un atziņām. Tā visur, kur iz pirmatnējās ražošanas tehnikas radusies vesela patstāvīga (*eigenartige*) kultūra, tur darba dziesmas uzņem sevī šīs kultūras elementus. Tās uzglabā un izplata vēsturisko notikumu atmiņas, stiprina mitoloģiskos, teiksmainos un dzejiskos (*romanzenhafte*) elementus un, bez šaubām, atspoguļo labu daļu no zemāko šķiru iekšējās gara dzīves.** Un šos vārdus varam attiecināt uz visām šķirām un laikiem. Viss tas dzejā interesē ne savā galīgajā, abstraktajā veidā, bet kā topoša bioloģiska patiesība. Šie kultūras elementi pārvēršas ķermeniski ritmiskās kustībās, zināmās psihiskās iejūsmās, saaužas kopā ar tām par vienu dzīvu būtni. Un, ja dzīvot no estētikas viedokļa nozīmē vibrēt (d'Udīns), mūžīgā saskaņā ar apkārtni skanēt un kopību just (M. Gijo), tad mākslai jābūt šo mūžīgo saskaņu, šīs dzīves vibrācijas transmutācijai. Pie tam tādai transmutācijai, kura, netraucējot kopskaņas patiesīgumu, no daudzajām dzīves skaņām izvēl zināmās, lai tā stiprinātu domu un iejūsmu vienā vir-

* *Karl Bücher. Arbeit und Rythmus. Vierte Auflage, 1909,* 369. lpp. [Kārlis Bīhers. Darbs un ritms. 4. izd. *Sakārtotāji.*]

** *Karl Bücher. Arbeit und Rythmus,* 363. lpp.

Vilhelms Knoriņš

zienā, kā to redzējām malēju dziesmās, citiem vārdiem, mākslinieciskai stilizācijai.

Maz, pārāk maz, ja mākslinieks dzīves ritumu pārdzīvojis tikai savā radīšanas procesā. Tikai tad mākslas darbs būs savu uzdevumu izpildījis, ja arī baudītājs tiks ierauts šinī dzīves mutulī, ja arī viņš ar visu savu garīgo un miesīgo būtni pārdzīvos to, ko izdzīvojis radītājs mākslinieks. Tātad radošā dzīves procesā ceļš ir no mākslinieka caur mākslas darbu līdz baudītājam. Mākslinieka vajaga pārdzīvoto vai sevī izveidoto dzīvi viņas ritojošā gaitā realizēt paliekošā mākslas darbā. Tikai tas būs mākslinieks — rakstnieks, komponists, gleznotājs, skulptors, — kas to spēj izdarīt, pretējā gadījumā tikai — baudītājs, izpildītājs, improvizators. Tikai tas literārisks jeb muzikālisks sacerējums, tikai tā glezna jeb skulptūra spēs darīt estētisku iespaidu, kur dzīve šādā veidā būs realizējusies. Valodas un mūzikas skaņas, krāsas, formas utt., tāpat kā idejas un filozofiskas sistēmas, mākslā ir tikai līdzeklis, kurā iemiesot, realizēt dzīvi.

Katrai mūsu dzīves parādībai, katrai straujākai jūtai, domai un sajūtai ir savi likumi — savs ritums. Katrs īpatnējs pārdzīvojums cilvēka būtnē atstāj pēdas kā saldas saskaņas atmiņas. Tiklīdz mums nākas ārpus sevis ko līdzīgu redzēt pārdzīvojam, mēs atminamies toreizējo pacelto iejūsmu, līdzīgais ritums mūs aizvada atpakaļ uz to un mēs radām sev citu, pazaudētai līdzīgu — ilūziju pasauli. Tanī pārdzīvojumi zaudējuši savu egoistisko dabu, tomēr tur dzīve parādās visaugstāk sakāpinātā un koncentrētā veidā. Mākslas ritmi ir idealizēti, stilizēti ritmi, ne dabiskie vairs.

Dzejas, mūzikas, dejas un arī plastikas ritums stāv ļoti tuvā radniecībā. Viņu pirmavots — ritmiskās ķermeniskās kustības jeb — kā Dalkrozs un d'Udīns teic — ķermeniskā deja. No tās caur sinkrētismu (pirmatnēju, dažādu mākslas nozaru kopbūtnes veidu) tas nonāk mūslaiku nošķirotajos mākslas paveidos. Dzejas ritms nozīmē to, ka viņš gan arī tikai uz akustiskiem iespaidiem dibināmo prieka sajūtu un uzbudinājumu izplata uz visu organismu, pārnes no akustiskās (dzirdes) uz motorisko (kustību) sfēru.* Tāpēc pilnīgi dabīgi dzejas ritma darbību redzēt viņa spējā valodai likt paceltā balsī ritēt caur viņu uzbudinātā un paceltā valodas melodijā.** Jau ar pirmo rindiņu, ritmu izmanījuši, mēs sākam dzeju lasīt paceltā, svinīgākā balsī. Tas nav pats ritms, bet viņā iemiesoto pacelto, t. i., sakāpināto iejūsmu izteicošā valodas melodija, zināma svinīga modulācija, kas darbojas uz klausītāja jutekļiem.*** Saistītais dzejas ritms ikdienas valodai svešs, ikdienas valodas ritms teorētiskai met-

* *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band II,* 54. lpp.

** Turpat, 81. lpp. un M. Гюйо. Задачи современной эстетики. СПБ., 1898, 126. un 127. lpp.

*** *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band II,* 81. lpp.

rikai nepadodas, tas tik organiski izjūtams. Mērojams tas tikai tur, kur sajūta sevišķi sakāpināta, kā, piemēram, afektu brīžos. Tad arī ikdienas valoda tuvojas saistītai. Tad runa pieņem itin kā māksliniecisku improvizācijas raksturu. «Dzejā runāt nozīmē jau ar pašu valodas saistījumu itin kā teikt: es par daudz ciešu jeb esmu par daudz laimīgs, lai to, ko jūtu, izteiktu ikdienišķā valodā.»* Ar to tad dzejas ritmiskā iekārta ļauj apzīmēt dzejnieku kā cilvēku, kas sevišķi jūtīgs priekiem un bēdām, kas līdz ar Gunu var sacīt: «Es visu trīskārt redzu, jūtu, dzirdu, Kā katrai lapai līdzi iedrebos, Tā līdzi jūtu visas jūsu sāpes.» Dzejas ritms kā sirds puksti nokļūst līdz mūsu sirdij un regulē mūsu balsi tā, ka arī citas sirdis sāk ar viņu saskaņā pukstēt.** Tāpēc ritums nav nekas pastāvīgs, mūžīgu likumu viņam nav. Viņš mainās līdz ar sajūtu, līdz ar dzīvi. Tāpēc arī straujā jaunlaiku kultūra salauzusi klasiski mierīgos heksametrus un aleksandrīnijus un radījusi mainīgos jaunlaiku ritmus, kuri spēj sniegt lielāku baudu. Tik tiešām, ka ar ikkatru rituma maiņu ieplūst jauni asociatīvi iespaidi. Modernai kapitālistiskai kultūrai tāls ir tēraudcietais klasicisms, tai tuvāks nervozi mainīgais, sensiblais impresionisms.

Atskaņas ir tikai ritma paveids. Kā ritms sadala rindu pēdās un ar to atvieglina baudīšanu, tāpat atskaņas atdala rindas, dod baudītāja uzmanībai iespēju vēlreiz atskatīties atpakaļ, tādā ceļā apvienodamas beidzamā vārdā itin kā visu rindu. Pēc Vundta plaši pieņemtajām domām, skaņu atkārtojums ceļas no domu atkārtojuma. Vispilnīgākais viņa veids ir ebreju poēzijas refrēns. Atskaņas jau nav vairs pilnīgs skaņu un tamlīdz arī domu atkārtojums. Tās — zināmā mērā sajūtas atkārtojums, kura dabu vislabāk gan būs izteicis Sent-Bevs savā atskaņu «augstā dziesmā». Viņš to pielīdzina pēdējai drauga ardievai, uz kuru no tāluma vēl dzirdama atbilde, saktai uz Venēras krūtīm, kas satur dievišķo jostu (*l'écharpe divine*). Blakus šiem ieskatiem varam nostādīt tādus, kuri atskaņās redz tikai dzejnieka sajūsmas traucēkli un vēsturisku pārdzīvojumu.

Lielāku akustisku iespaidu arvien darīs tā dzeja, kuras atskaņas skaļākas un bagātākas, bet tas vēl it maz noteic dzejas vispārējo vērtību. Tā pastāv sajūsmas spilgtumā un skaidrumā. Meklētās un krāšņās atskaņās dzejniekam bieži nākas turēt prātā rindiņu beigas un pārējo daļu daudzreiz ar liekvārdiem izlāpīt. Tas sevišķi pie vecajām kultūrtautām, kur visas varbūtējās atskaņu iespējamības jau izsmeltas un, lai radītu jaunas, tad atliek tikai ķerties pie tehnisko terminu vārdnīcām. Tā atskaņas dažreiz var pārvērsties no dievišķās saktas par dzejnieka sajūs-

* *M. Гюйо.* Задачи современной эстетики, 127. lpp. [M. Gijo. Tagadnes estētikas uzdevumi. *Sakārtotāji.*]

** Turpat, 127. lpp.

mas iemauktiem. Dzejnieks tad ziedo i ritumu, i domu, i iejūsmu uz atskaņu altāra... sevišķi mazdomājošs, motoriski akustisko sajūtu kalpībā atrodošais dzejnieks, dzejnieks-diletants it īpaši. Atskaņas ir tikai estētisks palīglīdzeklis... Prozaiskai daiļliteratūrai jābūt tāpat ritmiskai. Ritmisks vārdu sakārtojums ir viena īpašība, kas šķir mākslas valodu no vulgārās (ikdienišķās). Tikai te domu bagātība un noteiktība tik liela, ka nekāds saistīts ritms to neizturētu, ja to nestiprinātu vienvienīga stipra iejūsma. Tāpēc tie daiļliteratūras veidi, kuri pārtiek no ikdienas dzīves, arī ritmiskā iekārtojumā tai seko, tie savu saturu ielej ikdienas ritmos...

Bet, saturam rafinētākam kļūstot, arī tur valoda prasās smalkāka noskaņojuma, niansējuma, un tad atkal notiek saistītās un nesaistītās valodas tuvošanās. Dzirde motoriskās sajūtas poēzijā, daiļliteratūrā ir tas pamats, pār kuru paceļas redzes priekšstati, krāsas un līnijas kā apkārtējās dzīves parādību iegaumējumi. Atzīstot visu jutekļu vienību, varam nonākt pie taustes un atzīt to par pirmatnējāko, no kuras cēlušies pārējie. Tādā gadījumā visus pārējos jutekļus varam pieņemt kā taustes specializāciju uz lielākiem vai mazākiem attālumiem. Redze arī ir tā pati tauste no ļoti liela attāluma. Kā tādas viņas kairinājumi darbojas līdzīgi dzirdes kairinājumiem uz visu cilvēka būtni, radīdami attiecīgus fizioloģiskus un psihiskus saviļņojumus. Daiļliteratūrā dzirdes kairinājumi daudz lielākā mērā darbojas tieši kā redzes kairinājumi. Dzirde tieši uzņem — pie balsī lasīšanas — skaņu, ritmu, vārdu melodiju un tembru, kamēr redze tādā kārtā var uzņemt tikai burtu kopojumu. Literāriskai formai te vajaga iz cilvēka senāko pieredzējumu pasaules izcelt tur atrodamos priekšstatu elementus un radīt no tiem vajadzīgo kombināciju. Tas panākams, tikai vārdu filoloģisko saturu ar tēlojošās valodas līdzekļiem atklājot. Tie vārdi, kuri kļuvuši jau stipri abstrakti, mākslinieciskajā radīšanas procesā atkal jāindividualizē, jādod tiem kādam vienam gadījumam vajadzīgā, tikai šoreiz priekšmetā iemītošā īpatnība. Tas ir priekšmeta attēls krāsās, līnijās. Līniju graciozās satieksmes ir tās, kas dzejas priekšstatos visvairāk kairina mūsu jutekļus, kas ļaujas uzņemties tāpat kā dabā, gleznā. Un krāsas, bez šaubām, ir tās, kas spēj radīt vienu no vislielākajiem jutekliskiem efektiem. Aspazijas «Sarkano puķu» dzejas būtības labākā izteicēja ir taisni spilgti sarkanā krāsa, ko arī Aspazija ne velti ņēmusi krājuma virsrakstam. Aspazija nelieto šo krāsu ik uz soļa šajā dzejā, tur tā pārgājusi miesās un asinīs, lai gan ne mirkli nevaram aizmirst, ka te no visa lielā ziedu klēpja izlasītas taisni sarkanās puķes. Dzejnieki, kuru dzīves izjūta nav tik organiska, savas dzejas «krāsu» rada tieši ar krāsu epitetiem, dažreiz priekšmetam ne visai raksturīgiem, metonīmiskiem. Fr. Bārdas «Zemes dēls» izturēts viscaur zilā krāsā, tikai retumis piemaisot

tumšzaļo; K. Ieviņa «Meklētāja dziesmas» baltas, sudraba un zelta krāsās; Rainis turpretim «Tālajās noskaņās» visvairāk rīkojies ar dziestoši jeb austoši mainīgām: zaļš, zils un sarkans, pie tam nepeldams arī citas. Fr. Bārda un K. Ieviņš — sapņotāji-romantiķi, viens tuvāks, otrs tālāks dzīves priekam, kas dzīvi tikai caur savu krāsoto prizmu redz. Rainis vaļējām acīm raugās viņas ņirbošā visumā, mūžīgi mainīgā, mūžam austošā un dziestošā.

Krāsu ņirbošā maiņa dzejas priekšstatos sevišķi vērtīga ar to dažādību, ko viņa ienes cilvēka pārdzīvojumos, ar to, ka tā liek asinīm straujāk pukstēt kā viena viegli ņirboša ilgstoši-dziestoša krāsa. Gan jau bieži arī krāsu neskaidrība, nenoteiktība spēj darīt stipru iespaidu uz rafinētu, sasmalcinātu jūtelību, tāpat kā mūzikā toņu un ritmu tik tikko dzirdamās noskaņas. Dzejā pēc šīm krāsu un skaņu noskaņām sauca jo skaļi dekadentiskais, simbolistiskais modernisms. Un populārs šis sauciens ticis pazīstamajā Pola Verlēna dzejolī *«Art poetique»: «De la musique avant toute chose... Car nous voulons la nuance encor, Pas la couler, rien que la nuance!»*[1] Vispirms mūzika un tamdēļ izvelēties dažādo nenoteiktāko, viegli aizklīstošo, kam smaguma un noteiktības nav... Tikai krāsu nianses mēs gribam, tikai nianses, ne krāsas... — Tāds ir rafinēto modernistu sauciens, kuriem dzīve ir noskaņa, romantisks sapnis, ne spēka un straujuma pilna. Arī dzīves spēcīgie nevar būt vienaldzīgi pret šo noskaņu poēziju, bet viņiem jāatzīst, ka šīs noskaņas tomēr tālas no septiņkrāsainā varavīksnā mirdzošās dzīves.

Un mākslas veidojamā viela vienmēr ir — mūžam mainīgā, esošā, bojā ejošā un topošā dzīve.

2

Lieli mākslinieki uz dzīvi raugās kā dievs, kas visu savas apziņas lokā ietver un redz. Priekš viņa dažādās dzīves parādības pašas par sevi vienvērtīgas, tikai viņu augotās dzīvības vērtību, viņu attīstību un sadursmes tam nākas vērot. Tāpēc lieli mākslinieki — lieli dzīves domātāji, tāpēc mākslinieciskā radīšana arvien ir domāšana. «Poēzija nedara iespaida, ja tanī netiek izvests zināms, kaut arī primitīvs spriedums, sintēze.»* Mākslinieciskā skatīšana nav tik vien redzes, bet gan vairāk prāta darbība. Tā redz un ievēro to, kam prozaiski domājošs cilvēks paiet garām it kā aizvērtām acīm, redz krāsas, līnijas un viņu kopojumus un uzņem kā pašvērtības. Bet šīs analītiskās skatīšanās vēl maz. Mums jāredz un jāizprot lietu iekšējā cēlo-

[1] «Dzejas māksla»: «Par visām lietām mūziku... Jo mēs vēl gribam niansi — ne krāsu, bet tikai niansi!» *Sakārtotāji.*

* *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band I.* 72. lpp.

nība, parādību cēloniskais kopsakars. Tad atsevišķie sīkie priekšstati grupējas ap kādu centru, degpunktu, tad katram cilvēka domāšanas un juteklības faktam rodas sava neatņemama vieta. Ja viņa trūktu, tukša paliktu šī vieta, cits nekas to nevarētu aizpildīt.

Mākslinieciskā radīšana ir pastāvīga grupēšana, kārtošana, veidošana vai, citiem vārdiem sakot, vielas idejiska, prātnieciska apgaismošana, spriešana. Spriešana — ne abstraktajās formulās, bet dzīves tēlu veidojumā. Teorijas un filozofiski zinātniskās sistēmas nav mākslinieka pasaule, tikai dzīvā, rokām taustāmā, acīm redzamā dzīve. «Sauc to par dzīvi, kustību vai cīņu, man vārda nav, es tikai ainu redzu,» tā raksturo savas attiecības pret savu darbu intelektuālākais un sabiedriskākais no visiem latviešu rakstniekiem — Rainis.

Šādas mākslinieciskās domāšanas elementi jau bagātīgi atrodami mūsu valodā. Tātad māksla te neiet patstāvīgus un jaunus ceļus, bet tikai attīsta tālāk vienu no ikdienišķas domāšanas elementiem, tāpat kā zinātne otru.

Vairums vārdu, kuri ikdienišķā lietošanā no zināma jēdziena izteiksmes nešķirami, jau pēc savas dabas konkrēti zināmo priekšmetu, darbību, īpašību jeb stāvokli attēlojuši. Pie tam jēdziens pilnīgi ietilpst tēlā, padarīdams to par savu izteiksmi.* Tā vārds kļūst par — tēlu. Ikdienišķā dzīvē mēs tā pie šīs valodas īpašībām esam pieraduši, ka nemaz to neievērojam, tāpat kā neievērojam valodas gramatiskās kategorijas. Tikai tad tās pamanām, kad esam pārkāpuši. Tāpat neapzinīgi tēlojam priekšmetu, lietodami vārdus, kā rokturis, tālskatis utt., neapzinīgi tēlojam priekšmetu, lietodami vārdus, kā māja, birze utt.

No atsevišķā uz vispārējo, no zināmā uz nezināmo, no konkrētā uz abstrakto iet cilvēka doma. Savos spriedumos mēs parasti lietojam induktīvo metodi: izejam no kāda konkrēta gadījuma, no kāda personīga piedzīvojuma. Šāds ir arī mākslinieciskās domāšanas ceļš. Un mākslinieks ir tas, kas piegriež pirmo vērību savas ikdienišķās valodas tēliem, kuru viņa domāšanā neinteresē vienīgi utilitārais (ar zināmu nolūku uzstādītais) galu mērķis, bet kuram ir arī dārgi tie tēli, tās ainavas, kas itin kā garām ejot pamostas viņa apziņā.**

No valodas ceļas tēlojošais literāriskais stils, katrs tēlojošs teikums jau ir mākslinieciska valodas fakts.*** Poēzijas ievērojamākais un visplašāk izlietojamais līdzeklis ir valoda. Ikdienišķā dzīves lietošanā vārdi kļūst arvien prozaiskāki un pamazām zaudē savu tēlojošo nozīmi. Tie pamazām pielīdzinās zinātniskām, abstraktām formulām, kurās vairs nav nekā no pašas

* Д. Овсянико-Куликовский. Собрание сочинений, том III, 62. lpp.
** Turpat, 66. lpp.
*** Вопросы теории и психологии творчества, том I, 21. lpp. [Daiļrades teorijas un psiholoģijas jautājumi.]

lietas būtības, kuras ir tikai simboli, tāpat kā burts — zināmas skaņas simbols.

Mākslinieks kā radošs domātājs arvien iet jaunus ceļus. Valoda viņam nav leksikons, kurā var uzšķirt un atrast katrai domai, katrai jūtai viņas īsto vārdu. Valoda līdz ar viņas lielajām bagātībām, literatūru un zinātni radošam mākslinieka un zinātniekam ir tikai esošo atziņu, līdzšinējo cilvēka gara panākumu glabātuve. Kas spēj apmierināties ar jau atzīto, ka jūtām un domām nekad nav vēl neredzētas nokrāsas un noskaņas, kam tikai kopu jūtas un kopu domas pieejamas, tikai tas var apmierināties ar to, ko sniedz valoda savā e s o š ā veidā. Radītājs-mākslinieks redz katrā lietā jaunas, vēl neredzētas krāsas, dzird nekad nedzirdētas skaņas. Jaunas, nebijušas un neredzētas vērtības viņš meklē. Pa takām, kur vēl neviens nav gājis, viņš iet... Tāpēc arī tam, ko viņš redz, dzird, jūt un domā, pareiza apzīmējuma velti meklēt. Vārds viņam var būt tikai izejas punkts, jau iegūta atziņa, sastingusi jūta, pie kā piestiprināt savu domu pavedienu, no kā to sākt šķetināt projām — vēl nebijušu — jēdzienu, krāsu, skaņu un tēlu pasaulē. Mākslinieka tā veidojas un top jauna pasaule. Šī tapšana savienota ar lielāku psihisku saviļņojumu, lirisku pēc savas dabas. Šis saviļņojums te nu ir forma, kuru apzinoties rakstnieks meklē vārdu viņa saturam. Dažreiz šis saviļņojums attīstās jau kopā ar domas un jūtas saturu, citreiz rakstniekam to jau iepriekš nākas sevī nest, lai tad tikai vēlāk ar saturu piepildītu. Pēdējam attīstoties, tad arī liriskais saviļņojums pats līdzi *crescendo* kāpj (Al. Veselovska domas). Mākslinieks apzinās sevi un «meklē sevi izteikt veidu; roka taustās vēl pa rīta krēslu. Sirds ar ilgām viļņojas pēc vārdiem...» Un izejas te divas: radīt jaunu vārdu topošai atziņai, pārraut to neizdomātu līdz galam un ar jau esošām nesalīdzināt jeb līdz galam izbaudīt radīšanas sāpes un priekus un vienīgi rodošā tēlojošā veidā iz pastāvošā kombinācijām radīt jaunās atziņas izteiksmi. Tas ir tēlojošās valodas ceļš, valodas individualizācijas ceļš, kurā tā rodama. Tam kalpo epiteti, tropas un visi tie daudzie līdzekļi, kurus elementārā rakstniecības teorija vārdā sauc. Iz pelēki dziestošās kopu domas tie jaunas noskaņas izceļ, tie visparastākajam vārdam liek iznirt mūsu priekšā jaunā, neredzētā apgaismojumā.

Mākslinieciskā radīšana ir saviļņota domāšana, un stils ir šis domāšanas ieguvumu krātuve. Tāpēc stilam tik liela nozīme rakstniecībā, tāpēc jaunas literāriskas skolas dibināšana ik reizes ir arī jaunu izteiksmes līdzekļu, jaunas formas meklēšana, kurā cilvēka sajūta pilnīgāk iegulties spētu, caur kuru rakstnieks pilnīgāk to jauno, ko atradis, spētu citiem dalīt. Un — kamēr literāriskā forma tiek radīta saviļņotas mākslinieciskas domāšanas kārtā, tikmēr tur gan viena vai otra īpašība, darbība, stāvoklis, priekšmets var būt nepietiekoši vai neskaidri izcelti vai apgais-

moti, bet nevar būt nekā lieka, nevajadzīga. Literāriskie kalambūri rodas tikai tad, kad doma zaudējusi savu skaidrību, kad tā sāk neziņā un nesaprašanā šaubīties, kad tā nejūt vairs cietas valodas sapratas zem kājām. Arī tad, kad rakstnieks kā amatnieks ar zāģi un cirvi iet pie darba, lai apzinīgi taisītu to, ko neviens vēl nav redzējis, ne dzirdējis. Tur mākslinieks netraucas vairs pēc sava vienīgā mērķa: atklāt un individualizēt vārda filoloģiski jēdzienisko saturu, bet tikai savas domas nabadzību apslēpt.

Veco kultūrtautu valodas tēlošanas paņēmieni jau tik ilgi lietoti, ka grūti nākas atrast kādu pilnīgi jaunu, piederīgu kombināciju. Tur rakstnieki, bieži vien uzstādīdami «to jauno un nebijušo» par pašvērtību, mēdz izlietot priekšmeta būtībai tālu stāvošus epitetus, viņai svešus metaforiskus paņēmienus, kuriem ar pārrunājamo priekšmetu var būt tikai gadījuma sakars jeb atkal tikai caur stipri piespiestu individualizētu domāšanu atklājums. Tādu ceļu gājuši eksotiskie franču modernisti: Lekonts de Lils, Malarmē, Adāns, Bodlērs; tādu ceļu gājuši arī krievu modernisti: Brjusovs, Ivanovs, Belijs un dažreiz arī Baļmonts. Reti tikai gan tas bijis solis uz priekšu. Tikai sākumā tas apžilbinājis ar savu skarbo ieskaņu, bet tad zaudējis arī savu izteicošo, attēlojošo vērtību. Latviešu dekadenti-modernisti mēģināja pakaļ cittautiešiem iet šo ceļu, lai gan mūsu mazizkoptajā literāriskā stilā pēc šāda paņēmiena vēl nemaz netika sajusta vajadzība. Nebija sekmju arī šim pasākumam, un mūsu modernisti drīz vien sāka rakstīt viskonvencionālākā «nacionālā» stilā, daži pat «atsacījās» no katras stilistiski estētiskās jaunradīšanas. Un tagad A. Austriņš, L. Laicens, K. Krūza u. c. savu domu saturu lej jau gatavos māla traukos, kuri iepriekš jau diezin kam kalpojuši. Tas liecina, ka viņi atsacījušies no īpatnējas mākslinieciskās domāšanas, uzgājuši uz ikdienišķās domāšanas ceļa. Ar caurmēra pilsoņa acīm tie redz krāsas un viņu kopojumus, ar caurmēra pilsoņa ausīm klausās pasaules harmonijā ... Banāli kļūst viņu darbi, tikpat banāli kā Ivandes Kaijas romāns, kā Kārsteņa stāsti, kā Lejgalieša dzejoļi. Dekadentiskā modernisma pirmajiem stilistiskiem pasākumiem mēģinājuši sekot daži no visjaunākajiem. Pie tam visuzkrītošākā kārtā A. Švābe. Neparastie salīdzinājumi, savādie epiteti griežas ausīs un pirmajā acumirklī paliek prātā ar savu meklēto svaigumu, bet drīz vien nobāl un nedara vairs pirmējā iespaida. Tas tamdēļ, ka viņos gan daudz retorikas, bet maz organiska sakara ar priekšmeta būtību. Viņos nelaikā radusi veidu doma, kura vēl nebija pilnīgi nogatavojusies, līdz galam izdomāta.

Literāriskajā sacerējumā vārds nestāv vairs viens. Viņš iepīts teikumā, un ap viņu drūzmējas pavadošie tēlošanas līdzekļi. Pēdējo uzdevums tikai tēlojoši individualizējošā kārtā atsegt vārda filoloģiski jēdzienisko saturu, padarīt to redzamu, taus-

tāmu — jutekliski apsveramu. Tikai tas vārds, kas stāv sakarā ar šo uzdevumu un tam kalpo, ieder mākslas darbā, ir vērtīgs. Vārds, kuram nav sava redzama uzdevuma, kurš tikai tukšu vietu izpilda, ir nemāksliniecisku ma pazīme. Katra māksliniecisku radīšana līdz ar to ir arī valodnieciska jaunradīšana. Radošs mākslinieks tikai tas, kurš ik reizes mūsu valodas māla traukus drupās triec, lai no tām radītu jaunus, krāsu un skaņu bagātākus, lai tos pārveidotu pēc savas īpatnības.

Pamats šādai mākslinieciskai radīšanai arvien ir un paliek esošais. Mākslinieciskā darbība vienmēr — reālās dzīves ritmu imitācija. Arī vārds — tikai līdzeklis, pats visai mazvērtīgs. Tikai apvienojoties ar ritumu, tas sāk darboties uz cilvēka psihiku. Tālākā valodas un rituma kopvienojumā tam jārada zināmu priekšstatu iespējamība, iespējamība dzirdēt, redzēt un just. Valodas krāsu un skaņu bagātība priekš tam daudz par niecīgu. Visskaidrākais un noteiktākais rozes apraksts pats par sevi nespēj likt sajust viņas smaržu, taustīt viņas lapu vijīgo zīdu un krāsas redzēt. Visskaidrākais psihisko pārdzīvojumu attēlojums pats par sevi nespēj mums tos likt pārdzīvot, ja mēs jebkad nebūsim ko līdzīgu izjutuši, dzirdējuši vai redzējuši. Aklais nekad — arī vislabākajā mākslinieciskajā apgaismojumā nespēs uzņemt krāsu pasauli, tāpat kā kurlais — dzirdes. Vajaga būt kādreiz pārdzīvojušam mīlestībai līdzīgus saviļņojumus, lai to spētu mākslas darbā baudīt; vajaga pazīt ilgas, lai saprastu mākslinieka tēlojumā viņu mocošo smeldzi. Kas nekad nav redzējis un rokās turējis rozi, tam mūžam sveša viņa būs; kas nekad nav dzirdējis, kā jūra krāc vētrā, tam nepazīt šīs skaņas arī viskrāšņākajā simfonijā.

Mākslas darbs var būt tikai izejas punkts, no kura tad asociatīvā kārtā sāk darboties cilvēka iepriekšējie pieredzējumi un pārdzīvojumi. Jau no Fehnera laikiem daudzinātais asociatīvais princips ir tas, kas mākslai piedod visu viņas krāsu, skaņu un jūtu bagātību, kas tai dabai līdzi ļauj sacīt: «Es esmu skaistāka par visu, kas virs zemes un apakš zemes ellē.»

Tāpēc ne katrreiz vajadzīgs skaidrs un sīks notēlojums. Dažreiz taisni neskaidrība ir tā, caur ko panākam bagātākas asociācijas. No svara ir tāda forma, kas spētu atmodināt pēc iespējas vairāk un spēcīgākas vienveidīgas asociācijas. Mākslas darbam vajaga tikai atvērt durvis, lai pa tām garas pārdzīvojumu un piedzīvojumu rindas steigtos iekļūt cilvēka apzinīgajā psihikā. Kā bezgala garai skaitļu rindai, kā acīm nesasniedzamā tālumā aizejošai telegrafa stabu rindai no katra vārda, no katras rindiņas būs vilkties uzņemamo un pārdzīvojamo priekšmetu virknei. Katrā dabas ainā, sabiedrisku satiecību notēlojumā, cilvēka pārdzīvojumos mēs mākslinieka dotajam saturam pievienojam daļu no savējā, saviem pieredzējumiem, saviem pārdzīvojumiem. Poēzijā, daiļliteratūrā katrs priekšstats ir līdz zināmam mēram

subjektīvs, jo katrs lasītājs ik vārdā var ielasīt savu saturu. Jo no ik vārda atmodināmiem priekšstatiem tikai daļa vispārēja, pārējā — katram lasītājam sava. Tikai viena daļa no mākslas darbā ietilpstošās dzīves ir kopēji saistīta, pārējā — īpatnēji.

Kā skata rakstnieks dzīvi, par to jaunlaiku estētika radījusi daudz un dažādu teoriju, no kurām katra uzsver kādu mākslinieciskās radīšanas pusi. Tā var dibināties gan uz autora pārdzīvojumiem, gan uz viņa novērojumiem, pieredzējumiem. Lirika vienmēr iet pirmo ceļu un tikai uz savu pārdzīvojumu plāna ceļ domu un atziņu ēku, bet romāns, eposs un drāma ņem par pamatu otro. Ja pēdējā gadījumā mākslinieciskā radīšana smeļ iz r e ā l i e m pārdzīvojumiem, tad rodas atklāti jeb maskoti es-romāni, es-stāsti jeb dramatiskas es-dzejas.

Abos gadījumos darbs neiespējams bez rakstnieka pieredzējumiem. Dažu labu personu ieraugot literatūrā, autora tuvinieki var teikt, kas bijis viņas prototips, dažu labu dabas ainu atradīsim iz tuvākās autora apkārtnes norakstītu. Ir rakstnieki, kā A. Deglavs un Ant. Austriņš, kas savos stāstos un romānos aprakstāmās vietas un cilvēkus mēdz saukt īstā jeb tikai drusku pārgrozītā valodā. Ir daži no visjaunākajiem rakstniekiem, kurus lasot m a n pie vislabākās gribas nav iespējams iedomāties tikai literāriskā vārdā sauktos cilvēkus un apgabalus, bez kā nenāktu prātā tie, no kuriem rakstnieks «norakstījis». Un tomēr nevaram sacīt, ka mākslas darbā būtu gluži tie paši cilvēki, ar kuriem citreiz kopā staigājām, runājām, ka tie būtu tie paši lauki, meži, ciemati un pilsētas, pa kuriem citkārt esam gājuši. Starp viņiem jau nostājies formālais mākslinieciskās radīšanas process.

Mākslinieks idealizē dabu, idealizē cilvēkus, idealizē dzīvi. Tas ir: viņš no savu iegaumējumu kompleksa (kopas) izdala, atšķir dažus, dažus atsevišķi stāvošus apvieno un tā vērš domu uz vienu mērķi, kurš izteicies radītajā tēlā. Šāda stilizācija vajadzīga, lai uzmanība netiktu velti izklaidēta, lai domai būtu savs noteikts ceļš, pa kuru tai jāiet. Vēl vairāk šādi jādarbojas mākslinieka, kad tas veidojamo dzīvi viņas kopumā nav noskatījis, bet pa atsevišķai krunciņai savācis un kopā sanesis no visa dzīves plašuma, kad tas pirmā kārtā ir bijis novērotājs. Arī tad rakstnieks nesniedz to viņas pirmveidā, arī tad jo plaši jādarbojas mākslinieciskai stilizācijai.

Tātad mākslinieciskā īstenība ir tikai stilizētā īstenība, kura cilvēka domāšanai caurgājusi. Tā ir cilvēka galvā pārveidota un pārveidojusies īstenība, kurā arī pats cilvēks — radītājs-mākslinieks izteicas jo lielā mērā. Cilvēks ir mākslas objekts, viņas augstākā vērtība, ne kosmoss. Kosmoss, daba ietilpst mākslā tikai tik daudz, cik tā ietilpst cilvēkā, cik tanī cilvēka sirds pukstieni izskan, cik tai satiecību ar cilvēku. Dzeja nostājas starp cilvēku un kosmosu un ir to vienotāja. Un, ja viņa visu

kosmosu spēj dzīvu darīt, likt viņā dzīves ritmu just, tad tas ir viņas lielais sabiedriskais spēks. Individualitātes cietumsienu tā spēj lauzt, lai cilvēks tad sajustu un apzinātos kopību ar cilvēci, ar visumu.

3

Dzīve ir tā viela, kuru veido rakstnieka roka pēc savas domas un īpatnības, kura viņas visumā jāietver mākslinieciskai domai. Rakstnieka radītais dzīves ritms tikai tad spēs ieviļņot lasītāju, ja tas būs pašas dzīves ritms, ja tas būs izstrādāts no sevišķa apdāvināta, jūtīga un atsaucīga cilvēka.* «Nekam nebūs būt mākslā kā vien caur vielu, bet līdz ar to nav neviena liela mākslas darba, kurā nedarbotos līdzi viss, kas cilvēkā cilvēcīgs.»** Reiz jau teicām, ka katra mākslinieka radīšana ir domāšana. Bet ne ikkatra domāšana redz savas visbeidzamās konsekvences. Mākslinieka domai vispirms jāietilpst savā vielā, un tad tikai viņa var stādīt kādu mērķi ārpus tās. Mākslas darbā nedrīkst būt nekā citādi kā vien caur vielu. Viela noteic saturu, noteic un izveido arī formu. Cilvēka doma pati šinī vielā aug, veidojas un top par mākslas darba saturu. Tāpēc formu un saturu nevar salīdzināt ar trauku un tanī ietilpstošo. Tik tiešām, ka trauks un viņa saturs ir divas organiski svešas lietas, kuras var arī katra par sevi pastāvēt un pastāv. Tās viena otru savstarpēji nenoteic. Tāpēc šāda alegorija uzskatāma par pilnīgi novecojušos un atmetamu. Tā varēja pastāvēt tik ilgi, kamēr vēl estētikā valdīja Hēgela teorija, ka māksla ir idejas attēlojums. Tagad šī teorija sen aizgājusi kapā kā mākslas necienīga, nespējīga izskaidrot tās būtību. Tikai šī alegorija atlikusi. Drīzāk jau mākslas darbu varētu salīdzināt ar koku, kurš no zemes sūc sev dzīvības spēku, barību. Melnā zeme ir tā viela, kuras spēks, zināmā ķīmiskā procesā tikai par tādu kļūdams, meklē un gūst sev veidu, kāda vēl nekur un nekad visā kopībā nav bijis. Tikai šinī vienīgā nekad un nekur bijušā formā melnā zeme-viela kļūst par spēku un tikai šinī formā var dzīva būt. «Domai vajaga izaugt un izveidoties savā īpašā, personīgā un neizbēgamā līdzsvara formā un arī tikai pēc šīs formas.»***

Lai pievienojam augotam kokam mākslīgi pagatavotu zaru, un būs mirusi forma, bet nebūs vairs dzīvā satura — dzīvības procesa. Kā skarba disonanse tas griezīsies acīs tam, kas dzīvību, dzīvības daiļumu un spēku meklē. Tāpat kā trūdošs līķis zaudē savu dzīvo formu, sairst, tiklīdz tanī vairs dzīvības spēki nestrādā, tā arī cilvēka psihikā sairst katra tikai-forma.

* Ж. д'Удин. Искусство и жест, 222. lpp.
** Turpat.
*** Turpat, 231. lpp.

Bet vai dzīvības saturs var izveidoties un pastāvēt bez formas, vai dzīvības sulas var augšup kāpt un veidoties, neradīdamas zināmas formas? Paša jautājuma uzbūve jau liecina, ka atbilde var būt vienīgi atraidoša — nē.

Var būt abstraktos formulos kaltas idejas, var būt zinātnes pēdējie slēdzieni. To vērtība ļoti liela. Tikai savā abstrakti zinātniskajā veidā tiem mākslas darbā nav vietas. Tikai tad tiem būs tur ieiet un dzīvību gūt, kad tie kļuvuši dzīvi, kad mēs šīs zinātniskās atziņas redzam individuāli augam un veidojamies cilvēkos, dzīvē, dabā. Tātad ne idejas pašas par sevi mākslas darbā vērtīgas, bet tas, cik daudz dzīvības viņas guvušas, cik tālu tās pašas kļuvušas par dzīvību, kas — kā kokā iesūcamās vielas — veidojas un top, mirdzošās saules staros gūdamas formu, lai tanī dzīvotu.

Mākslas darbam jārealizējas objektīvā, ārpus mākslinieka stāvošā formā, kas pati vēl nav mākslas darbs, bet bez kuras arī mākslas darba nav, kura pati arī tikai mākslinieciskās radīšanas procesā rodas. Pirmatnējai rotaļai nav šādas objektīvas formas — tas visvairāk viņu šķir no mākslas. Rotaļa realizējas tikai baudā, viņu nav iespējams ārpus cilvēka uzglabāt atkārtotai baudīšanai. Tā aiziet garām cilvēka acīm, ausīm, tāpat kā aiziet garām zibens, naktspūces kliedziens, tikai likdams cilvēkam viscaur nodrebēt, tikai zināmu saviļņojuma sliedi atstādams viņa psihikā. Te neprasa formas, jo viņu atkārtotai realizācijai, kura jau gan vieglāk panākama nekā pirmā, vajadzīgs tikai vienkāršs juteklisks satricinājums.

Mākslinieciskās formas jautājums paceļas tikai tur, kur runa par ilgstošu dzīvības darbību, kurā nodarbināts kāds no augstākiem cilvēka jutekļiem: dzirde, redze. Zemāko jutekļu darbības fiksācijai, uztveršanai lietotie līdzekļi nestāv sakarā ar mākslu, lai gan pēc savas būtības var būt estētiski. «Formu mēs sastopam visur tur, kur sajūtas nedarbojas katra atsevišķi, bet viena otrai līdzās, blakus un, kopīgā sistēmā augdamas, aizrauj mūs savā vienvienīgā kopībā.»* Formā mums jāpanāk visas mākslinieka personības sintēze. Tāpēc viņā jāapvienojas visam, kas spēj zināmā virzienā jūtnieciski darboties. Tikai forma pati radīt nespēj šīs sintēzes. To taisni dod veidojamā viela.**

Forma izteic rakstnieka personību, tā ir viņa individualitātes zieģelis uz objektīvās vielas. Tā rāda vielas un viņas veidotāja attiecības, kā objekta un subjekta attiecības. Forma vispirms ir stilizācija: rituma, dzīvības sajūtas, domu stilizācija, sakāpinājums, kas šķir mākslas darbu no dzīves.

Šai stilizācijai var būt kāds ārpus paša mākslas darba stāvošs mērķis, uz kuru rakstnieks vērsis visus sava darba zarus,

* *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band I,* 16. lpp.
** Ж. д'Удин. Искусство и жест, 233. lpp.

kā ikkatrs stāds, ikkatrs koks to vērš uz savu dzīvības devēju sauli. Var arī būt, ka mākslinieciskā stilizācija nejūt ārpus sevis nekāda mērķa, kad tā par savu uzdevumu stāda vienīgi bioloģiskās dzīvības vērtības izteiksmi. Arī tad, tāpat kā pirmajā gadījumā, mākslas koka zari tieksies uz sauli-dzīvinātāju, jo tikai tā rodama dzīvība. Abos aprādītajos veidos radušies dzīvības pilni darbi ar lielu un nenoliedzamu estētisku vērtību. Tātad abi šie ceļi ved uz Romu. Bet var būt arī gadījumi, kad tas tā nav. Ja rakstnieka mērķis, viņa ideja stāv ārpus mākslas darba, ārpus veidojamās vielas, tad var notikt, ka mākslas darbs kļūst tikai par šīs idejas izteicēju un zaudē katru bioloģisku pašvērtību. Tādā gadījumā mēs sacerējumā izteiktās domas, viņa saturu gan varam formulēt vienā teikumā, bet visa mūsu psihiskā un bioloģiskā būtne paliek neaizskarta. Tad rodas tendences darbs, kura vērtība nevis viņa estētiskajā darbībā, bet iekš tā, cik populāri un vispārsaprotami viņā izteikta kāda abstrakta ideja, doma. Ārpus šīs idejas, ārpus šīs domas tendences darbs nespēj atmodināt nekādu pārdzīvojumu. Viņa spēks — ne pārdzīvojumos, bet iegaumējumos. Darbos, kur rakstniekam nav bijis nekādas idejas, nekāda ārpusestētiska mērķa, viss atkarājas no rakstnieka personas un viņa dzīves izpratas.

Rakstnieks ar labām analītiķa spējām plašajā dzīves upē uztvers viņa tieksmes, pratīs novērot, kurp trauc viss plašais, mirdzošais līmenis. Līdz ar to viņš jau būs izgājis no indivīda paša par sevi vien, būs nostādījis indivīdu dzīves kopsakarā, kura dinamika ir vienīgā ārpusindividuālā estētiskā vērtība. Saprotot cilvēka ārpusindividuālās tieksmes, rakstnieks sapratīs labāk arī paša indivīda dzīvības tieksmes, jo tās veidojušās dzīves kopsakaros, sabiedriskajā kopdarbībā. Tā tikai estētiskās mākslinieciskās radīšanas apskatā esam nonākuši pie tā paša, ko mēs gribējām un varējām prasīt no mērķim piemērotās, idejiski mākslinieciskās radīšanas. Dzīves dinamika, viņas dialektiskā attīstība sīksīkajā dzīvības niansējumā ir katras mākslinieciskās darbības pamats. Pilnīgākā mākslas darba forma tā, kurā visgaišāk izpaužas šī dinamika, dzīves dialektiskā attīstība, kura pati dzīvo kā dzīves ritma realizētāja.

Tikai tad mākslas darba t e n d e n c e pamazina viņa vērtību, kad tā ir galvenais, un īpašām mākslinieciskām īpašībām zem tās nākas ciest. Kad mākslinieciskā harmonija ir nodrošināta, tad nav nelaime, ja mākslas darbam ir arī kāds ārpus mākslas stāvošs mērķis. Moljēra komēdijas, Dikensa romāni, Šillera jaunības drāmas un Lesinga Nātans — tie visi ir tendences darbi un tomēr vēl šodien iepriecē tūkstošiem ļaužu. Tas tāpēc, ka bez tendences tiem piemīt vēl daudz īpašību, kas tos mākslinieciski augstu stāda.*

* *R. Müller-Freienfels. Psychologie der Kunst. Band I,* 78. un 79. lpp.

Ne ideja, ne doma, bet rakstnieka attiecības pret dzīvi ir tas, kas noteic mākslas darba vērtību. Rakstnieks veido dzīvi estētiskai baudai. Objektīvu formu mākslas darbam dod viela, subjektīvo — viņa attiecības pret radošo mākslinieku un pret baudītāju. Tāpēc nav iespējams formu uzņemt kā kaut ko absolūtu, nemainīgu, teorētiski noteicamu.

Tāpat kā absolūts nav uzņemams arī saturs, ja to šķiram no vielas. Tas jūtu un domu komplekss, kas, ikkuru estētisku formu baudot, traucas pār mūsu apziņas slieksni, tiklab kvalitatīvā, kā kvantitatīvā ziņā katram baudītājam var būt stipri savāds. Satura plašums — kvantitāte — atkarājas no baudītāja pieredzējumu daudzuma un no formas spējām šos pieredzējumus atmodināt. Kvalitāte — labums un spilgtums — no tā, cik dziļas pēdas baudītāja psihikā atstājuši viņa iepriekšējie piedzīvojumi un pieredzējumi, cik dziļi viņa apziņā noguluši identiskie dzīves ritmi un no jaunuzņemamās formas bioloģiski fizioloģiskās vērtības, no viņas dzīvības vērtības.

Katra vārda reālais tēls jau ikvienam savāds. Runājot par kaut kādu «galdu», viens to iedomājas lielu, otrs — mazu, viens — četrām kājām, otrs — trim, viens — melnu, otrs — sarkanu. Ja visvienkāršākajos satura priekšstatos jau šāda dažādība, tad jo lielāka tā būs sarežģītajos psihodinamiskajos priekšstatos. Ļoti populāro «Jauno avotu» Mārtiņu ikviens lasītājs uzņems savādi, skatoties pēc tiem iegaumējumiem, kurus viņš būs ieguvis no agrāk dzīvē un pēc tam literatūrā redzētiem irstošā sīkgruntnieka dēliem — tēvutēvu tradīciju lauzējiem. Pievienosies vēl tālākās konsekvences iz Mārtiņa dzīves, kuras romānā nav redzamas, personīgās attiecības pret tām, pret redzamo dzīves procesu... Viss tas kopā radīs mākslas darba asociatīvo, baudītāja personā iemītošo, iz tās izejošo saturu — a s o c i a t ī v o b a u d a s s a t u r u. Par tādu tas kļūst tikai caur uz baudītāju darbojošos formu, kuras individuālā kvalitāte arī vienīgi baudītāja īpatnības un uzņēmības spēju noteikta.

Asociatīvais baudas saturs neizsmeļ visu, kas mākslas darbā atrodams. Rakstnieks, dzīvi vērtēdams, koncentrēdams, dzīves parādības sijādams un s a v ā ī p a t n ē j ā formā ieveidodams, radījis daļu no satura, kurā izteicis savus spriedumus, s a v a s attiecības pret veidojamo vielu un atziņas par to. Idejiskā mākslā to vairāk, bezidejiskā mazāk, bet arī pēdējā nav no tām brīva. Jau mākslinieciski subjektīvās formas radīšana — apstāklis, kāpēc rakstnieks izvēlas taisni šos zināmos faktus, — raksturo viņa spriedumus, viņa attiecības pret vielu, viņa apvienojošās atziņas.

Jānis Jaunsudrabiņš, domāju, būs viens no tiem latviešu rakstniekiem, kas savā mākslinieciskās radīšanas procesā vismazāk centies dot veidojamai vielai virzienu; viņam savā darbā vismazāk stāv kāda doma, kāda ideja pie sirds. Un tomēr katrā

savā darbā caur savu formu viņš ielicis zināmu saturu, kuru baudītāja varā vairs nestāv grozīt. Viņš var to paplašināt, var dot tam īpatnēju nokrāsu, viņš var to atzīt vai noliegt, atzīstot mākslinieka formu par nesaskanošu ar saviem iegaumējumiem, var arī šo saturu atzīt par nesaskanošu ar dzīvi darbojošos formu. Tikai atmest, neievērot viņš to nevar. Nevar neievērot Jaunsudrabiņa atziņas par sievieti («Aija»), par viņas dabu un likteni, nevar palaist neievērotas Andreja Upīša atziņas par zemniecības pārveidošanos un tapšanu, par lauku vecās un jaunās paaudzes satiecībām («Jaunie avoti»).

Un, tāpat kā īsts mākslinieks nekad necentīsies vielai dot viņai nepiederīgu formu, tā viņš necentīsies mākslas darbam dot arī saturu, kurš nesakristu ar viņa vielas objektīvajām īpašībām. Mākslinieks nevar radīt no nekā, viņš nevar arī no vienas vielas radīt visu ko. Tātad trešais formas un satura pamats ir viela. Dzīvei pretējas atziņas ieliekot viņas veidojumā, mēs nesasniegtu nekādu estētisku iespaidu, sajustos tikai kā svešos zābakos iekāpušu, klibu klabu ejošu cilvēku redzot.

Baudītājs, mākslinieks, viela — tie ir tie trīs faktori, kas noteic mākslas darba formu un saturu, kas noteic arī viņu kopvienojumu. Tikai šinī vienā formā dotais saturs iespējams, un tikai pie zināmas vielas un satura ieveidojuma iespējama šī forma. Neatšķetināmi savijas ik mākslas darbā saturs un forma, zaudēdami savu īpatnību, radīdami iz satura un formas vienu neatšķetināmu kopību.

Viss, kas cilvēkā cilvēcīgs, ietilpst mākslas darbā. Caur mākslinieciško formu kļūst iespējama šī cilvēcīgā transmutācija, atdarināšana baudā. Tāpēc literāriskā forma savos dažādajos paveidos ir vislielāko cilvēces garīgo bagātību glabātāja. Ne velti Fr. Hebels saka: «Poēzijai ir formas, kurās gars izcīna savas cīņas — episkās un dramatiskās; viņai ir arī formas, kurās sirds noglabā savus dārgumus, — liriskās, un ģēnijs rāda, kā katrai no viņām uz labāko izpildīt savu uzdevumu, kamēr pustalantam priekš lielākām trūkst satura, bet šaurākās taisās pārsprāgt, lai savā nabadzībā izliktos par bagātām.»* Tikai ģēnijs arvien pratis vielai dot pienācīgo veidojumu, pratis ievērot pienācīgās satura un formas satiecības. Katra pilnīgi nobeigta forma ir sastingusi, mirusi. Tāpēc nekad un nekur nav bijis iespējams dot māksliniekam priekšrakstus sarakstīt pilnīgu, zinātnisku formas teoriju.

Lirikai ir savas problēmas, kuras tikai viņas — cilvēces sirds mirdzošajos dārgakmeņos kļūst redzamas, eposam un drāmai savas, kuras tikai cilvēces cīņās viedamas, romānam savas —

---

* *Fr. Hebbels. Vorwort betreffend das Verhältnis der dramatischen Kunst zur Zeit und verwandte Punkte.* [Fr. Hebels. Priekšvārds par dramatiskās mākslas attieksmi pret laikmetu un radniecīgi punkti. *Sakārtotāji.*]

plašās topošās un veidojošās, individuālās un sabiedriskās dzīves problēmas. Viņu kopējā idejiskā būtība tikai — attiecības pret to visusvarīgo ētisko centru, ko mēs redzam pasaules organismā, viņu aptverdami: attiecības pret dzīves virzītāju ideju dialektiku. «Tikai tur, kur ir kāda problēma, mākslinieks var ko radīt.»* Idejiskums būs mākslas nelaime tikai tad, kad rakstnieks, dzīves dialektikas neizpratis, no sava dievišķi cilvēcīgā visumu aptverošā stāvokļa atsacījies — gribēs ienest veidojamā dzīvības procesā kādu s a v u ideju, kas nesaderas ar visuma dialektiku. Tad idejiskums būs nemākslinieciskuma zīme, tad neapzinīgi radošais estēts stāvēs augstāk par idejiski apzinīgo.

Literatūrai jābūt idejiskai šā vārda visplašākajā nozīmē, un lepna viņa var būt, ja par sevi var teikt to, ko prof. S. A. Vengerovs atkārtoti uzsver par krievu literatūru: «Русская литература всегда была кафедрой, с которой раздавалось учительское слово.»**

Sabiedriski ētiskie jautājumi, krievu tautas sirds jautājumi arvien bijuši dzīvi krievu literatūrā vairāk kā jebkurā citā. Un taisni tie radījuši viņas vispasaules nozīmi, taisni sirds jautājumu dēļ tai piegriezās vispasaules uzmanība. Tikai šie jautājumi vienmēr bijuši arī k r i e v u d z ī v e s j a u t ā j u m i. Lielie krievu literatūras ģēniji — Turgeņevs, Puškins, Tolstojs, Dostojevskis, Gorkijs — bijuši arī lieli dzīves vērotāji, viņas dinamikas izcēlāji. To topošo, to, kas ar lielām mokām cilvēkā dzimst un dzīves virspusē traucas, to viņi arvien centušies uztvert un a t t ē l o t. Maldījušies viņi dažreiz, kā jau meklētāji maldās... Tikai Gunas materiālistisko atziņu viņi pildījuši: «Es spēju tikai izteikt to, kas neizteikts ikviena krūtīs dus.»

Latviešu literatūra pa šauru meža taciņu, pa sīkiem alksnīšiem, pa pelēkām noriņām nonākusi tagadnes klajumā. Viņai trūcis bangojošā dzīves nemiera, meklētāja mūžīgās trauksmes. Apcirptiem spārniem lidojusi viņas doma pa tautiskā stinguma laikiem, no siltā mūrīša stāstījusi latviešu literatūra par Andra tēvu, par krusttēvu Ādamu, par Gaitiņiem un to gaitām. Bet tā arī bijusi latviešu dzīve, kurai «nebija tālu mērķu priekš cenšanās, augstu kalnu priekš kāpšanas». Literatūru mēs nevaram vainot, noliegt un atmest arī to nevaram. Katrai tautai ir tāda literatūras vēsture, kādu viņa to pelnījusi. Dienu no dienas mocošāki kļūst latviešu dzīves jautājumi, sarežģītāki tie kļūst, dažādāki, — bet līdz ar to daudz vairāk dzīvības plašuma un daiļuma tanīs varam atrast. Latviešu dzīvei plašākai un dažādākai kļūstot, mēs esam nopelnījuši estētiski daiļāku, idejiski dziļāku

* Turpat.

** Проф. С. А. Венгеров. Героический характер русской литературы. [«Krievu literatūra vienmēr bijusi katedra, no kuras atskanējis pamācošs vārds.» *Sakārtotāji.*]

literatūru. Viņa rodas pamazām, palēnām, bet rodas... Jo viņai jāizteic tas, kas jaunās, spēcīgākās latviešu paaudzes krūtīs mīt.

Fr. Hebels saka, ka dzejai vajagot būt sava laika dzejai, ka tā esot mākslinieka upuris laikam *(Künstlerische Opfer der Zeit)*. Un to saka ne teorētiķis, ne kritiķis, bet viens no ievērojamākiem dramatiķiem — vācu rakstniecības «sudraba laikmeta» lielākā zvaigzne. Viņš atzīst jau minētajā rakstā, «ka individuālie dzīvības procesi, ko esmu attēlojis un vēl attēlošu, stāv visciešākā sakarā ar tagadnes augoti mocošajiem vispārīgajiem principu jautājumiem. Lai gan man nevar būt nepatīkami, ka kritika līdz šim gandrīz vienīgi ievērojusi manus tēlus, bet viņu reprezentētās idejas atstājusi neievērotas, kas var liecināt tikai par šo tēlu dzīves patiesīgumu *(Lebendigkeit)*, tad tomēr es vēlos, lai tas turpmāk tā nebūtu un lai arī manas dzejas otram faktoram tiktu parādīta pienācīgā cienība.»

Tikai ap idejisko degpunktu grupējoties, mākslas darba saturs spēj izveidoties, pilnīgi dziļumā un plašumā attīstīties, tikai šāds ētiski sabiedrisks dzīves centrs spēj visumā asinīm likt pēc zināma rituma riņķot. Tas tikai spēj noteikt katrai lietai viņas pienācīgo apgaismojumu; viņas māksliniecīskās būtības attaisnojumu apzināti jeb neapzināti vienīgi tas spēj dot.

Ne formai, ne saturam mūsu dialektiskais mākslas viedoklis nedod nekādu priekšrocību. Saturs tikai caur formu rodas un kļūst uzņemams, forma tikai caur saturu top dzīva un vērtīga. Viela tikai formā sāk dzīvot.

1913. g. 12. jūnijā.

V. Knoriņš

«Vārds», II, 1913. g., 130.—150. lpp.

JAUNĀ PILSĒTAS DZEJA

Bez liela trokšņa, bez skaļiem manifestiem latviešu rakstniecībā ir ienācis kaut kas jauns. Grūti sazīmēt viņa dzimšanas dienu, jo līdz šim mēs viņam kā jau bērnam ar liela cilvēka nopietnību gājām garām. Mēs to mēdzām turēt tik par dažu sajūsminātu jaunekļu aizrautības augli, kuram sveštautieši kūmās stāvējuši. Tagad jau viņš diezgan liels un spēcīgs, lai stātos mūsu kritikas priekšā, aizkrustotu ceļu un teiktu: «Es tevi nelaidīšu, iekams tu manis nebūsi svētījis.» Šis jaunais kaut kas ir mūsu pilsētas dzeja.

Viņa nāk ar jaunu dzejas formu un jaunu saturu un prasa tiem vispārēju atzīšanu. Viņas uzstāšanās ir krasi revolucionāra un bieži vien tiek saistīta ar sabiedrības revolucionārajām tieksmēm. Viņu daudzi uzskata par proletārisku. Un tas jo vairāk piegriež viņai mūsu uzmanību.

Mūsu kultūrdzīves centrā līdz šim vienmēr bijuši lauki. Tie vadījuši arī mūsu rakstnieku domas un jūtas. Daba un zemnieks pilnam valdījuši pār mūsu rakstniecību. Zilās debesis, zaļā ziedu pļava, vējā viļņojošā druva un šalcošais mežs — tāda mūsu līdzšinējās rakstniecības un it īpaši dzejas dekoratīvā puse. Zemnieka dēls gāja uz pilsētu, bet tur tik savas romantikas taureņspārnus aplauzīja un griežas atpakaļ kā sapņotājs — dzejnieks. Pilsēta bija spiedusi viņu tikai dziļāk ierakties sevī, atteikties no ārpasaules un dzīvot «saviem sapņiem un savai sirdij». Pārveidotā zemnieka dēla dvēsele vēl nav ne Akuratera, ne Skalbes, ne arī Niedras darbos. Viņu varoņi bēgtin bēg pilsētas trokšņa.

Tomēr jau no 80. gadiem savelkas tumši mākoņi pie mūsu laucinieciskās rakstniecības debesīm, jo rodas cilvēki, kuriem nav vairs atgriešanās. Rodas modernā lielpilsēta ar jaunu intelektuālu (garīgu) kultūru. Tā izstiepj savas rokas arī pēc lauku bagātībām. Laucinieks rakstnieks visiem spēkiem cenšas atbaidīt no savas klusi sapņainās pasaulītes šo jaunlaiku spoku. Tik pilsēta arvien tālāk sniedz savas garās poliprokas. Viņa gūsta un savu pavalstnieku pulkā ieraksta ikvienu, ko aizskart spēj.

Straujākās dzīves, plašākās kultūras iespaidi pārveido dzejnieka dabu, un tas sāk redzēt daiļumu arī savā gūstītājā. Un te nu atskan modernās lielpilsētas gaiteņa dziesma... Izsmalcinātāko baudu dzejnieks Plūdons to sāk. Tas nav tikai sagadījums, ja šis pats Plūdons ir arī mūsu stila muzikālisma lielmeistars un jaunākās vācu lirikas atdzejotājs. Modernā Vakareiropas lirika, bez šaubām, atstājusi stipru iespaidu uz jaunā dzejas virziena rašanos: uz Plūdoni — vairāk vācieši ar Rihardu Dēmeli priekšgalā, uz Švābi — beļģietis Emīls Verharns, uz dažiem, piemēram, Rozīti, — varbūt arī Valerijs Brjusovs. Tie deva virzienu jaunās dzejas briestošajam spēkam. Tie rādīja, kā lauzt tradicionālās dzejas formas ar viņas kārtīgajiem jambiem un trohajiem un noteikto pēdu skaitu. Pilsētas dzejas virziena izcīnītājam jābūt daudz lielākam stila meistaram, viņam jātēlo daudz sarežģītāki un dažādāki ritmi. Kāda liela starpība taču arī ritmā starp Skalbi, Akurateri, Bārdu, no vienas, un Plūdoni, Švābi utt., no otras puses.

Pilsētas dzejas pazīmes manāmas jau Plūdoņa «Atraitnes dēlā» un «Divās pasaulēs», bet noteiktāk tās seja pamirdz tik «Fantāzijā par puķēm». Tomēr arī te Plūdoņa zemniekdēls nav visa pilsētas daiļuma varā. Viņš alkst tik tās reibu smaržas pilno puķu. To kaislajā dvašā viņš apreibst un zaudē savu īpatņa brīvību. Viņš, lielpilsētas gūsteknis, nespēdams no šī gūsta tikt vaļā, zaudējis tanī savu zemniecisko sirds skaidrību, kliedz lāstus par savu valdnieci. Pilsētas kā daiļuma parādības te vēl nav. Tā pirmo reizi parādās dzejolī «Lielpilsētas rīts» («Izglītība»,

1909, Nr. 1). Te jau dzirdama agrākajam dzejniekam neparasta lielpilsētas tehnikas radīta valoda, skarbas skaņas, vārdi un salīdzinājumi, kuri līdz tam latviešu lirikā bija aizliegti. Tamdēļ arī šis dzejolis griež uz sevi diezgan plašu vērību un netiek vēl vienmēr aizmirsts veca žurnāla gada gājumā. (Grāmatā tas nav iznācis.)

Vainovskis turpina iesākto dziesmu, bet daudz tālāk netiek. Arī viņš — gūsteknis, kas tikai uz mirkli spēj aizrauties no savas gūstītājas daiļuma un varenuma. Dzejolī «Elektrība» («Domas», 1913, Nr. 2) viņš raksta: «Tavas varenās saules, mierīgi saltās, Tavas sveces un lampas, kvēloši baltās, Kuras rada un dzēš viens pirksta spiediens, — Kā es jūs mīlu!» Tik viņa mīla ir zemošanās varenuma priekšā, kas tik uz mirkli pārņēmusi dzejnieku. Sirdi maigi ieviļņot pilsētas varenums viņam nevar, sirds viņam paliek salta. Tamdēļ, pirmajai sajūsmai atslābstot, dzejniekam nākas teikt: «Ak piedodiet, varenās, spulgās straumes, Bet es jūs nīstu, jā, nīstu es! Par jūsu mierīgumu, Vēso vēsumu — Nīstu! Un tomēr mīlu!» — Tā ir divatnējība dzejnieka sajūsmā, kura, kā liekas, pilsētas dzejai vienmēr būs raksturīga. Pilsētas dzeja pēc savas būtības ir reāla, pat naturāla. Reālā dzeja ir bijusi vienmēr problēmu dzeja un tikai ļoti mazā mērā liriska, ļoti mazā mērā sirds dzeja. Pilsēta, spējusi gūstīt, spēj arī gūstekni savā varā turēt, spēj to aizsargāt ar savu stiprumu, bagātību un skaistumu. Tomēr tā vienmēr dzejniekam paliek sveša kā lepna karaliene, par kuras skaistumu gan var dziedāt un kuras priekšā var ceļos krist, bet kuras tuvās draudzības un mīlas nekad negūt. Tamdēļ arī pilsētas dzeja pēc savas dabas jau nevar būt liriska. Tā ir visbiežāk episka, stāstoša: poēmas, dziedājumi.

Plūdons un Vainovskis jūt pār sevi lielo pilsētas varu, tomēr skaļi tai slavu dziedāt vēl nespēj. Viņus pie pilsētas saistījusi modernās mašīnu, dzelzs, tērauda un kustības dzīves mistika. Plūdoņa «Lielpilsētas rītu» un Vainovska «Elektrību» lasot, jūtamies tāpat kā kādā senā bruņinieku pilī. Tikai veco cilts piemiņu vietā te jaunās cilts šodienas dārgumi. Baiga, noslēpumaina vara gulst pār cilvēku arī pilsētā. Un, kad Skalbe raksta par dzirnavām, tad viņš gaņģu klabēšanā un ratu troksnī dzird tikai šo modernās rūpniecības mistiku. Vēlākajiem dzejniekiem nāk talkā viņu sabiedriskā atziņa, pēc kuras visai mūsu kultūras pārveidošanai jānotiek caur pilsētu, caur pilsētas rūpniecības proletariātu. Tikai caur šo atziņu spēj izaugt liela pilsētas daiļuma sajūta, tikai apvienībā ar šo atziņu pilsēta var kļūt par lielu un varenu mākslas spēku.

Mūsu pilsētas dzeja tagad nokļuvusi līdz šai atziņai un radījusi veselu strāvu, kuras priekšgalā patlaban iet Švābe un viņam blakus soļo Kārkliņš, Brūklenājs, vēl tālāk blakus līnijā Rozīts. Ciešā sakarā ar visu šo virzienu stāv beļ-

ģieša Emīla Verharna dzeju tulkojumi no Ed. Virzas, kuri jau pāris gadu retumis redzami latviešu žurnālos. Ja arī mums ir tiesības saukt šos nedaudzos Verharna dzejoļus par virziena ierosinātājiem, tad tomēr tas, ka tie spējuši veikt šādu darbu (pie Verharna oriģinālā mācījušies tikai daži no tiem vēlākā laikā, lasījuši tikai pāris dzejoļu), liecina par visa virziena lielo patstāvību. Latviešu pilsētas dzeja nav tapināta, tā šepat izaugusi.

Lai cik nepilnīgi šo dzejnieku darbi arī nebūtu, tomēr tie sniedz vienu atziņu: ka ir gan iespējama pilsētas daile, ir iespējams par to sajūsmināties. Tas tamdēļ, ka mums ir radušies cilvēki, kuriem apsīkušas dabas jūtas, apdzisis viņu iespaids, kuriem kļuvušas svešas zaļās pļavas un zilie meži, bet kas ielas troksnī sadzirduši rītdienas skaņas un tamdēļ spēj apstāties un klausīties tajā. Tamdēļ varam teikt, ka šis virziens nenāk pāragri, pēc viņa jau nogatavojusies vajadzība. Viņai jālauž tradīcijas, jāpārveido cilvēka dvēseles dzīve, viņai jāsniedz cilvēka pārdzīvojumiem jauna forma. Tamdēļ tagadnē katra īsta pilsētas dzeja ir revolucionāra, lai arī tā nemaz neaizskartu strādniecības un demokrātijas ideju pasauli. Viņa ir sagrāvēja un jaunradītāja, bet ne sargātāja un uzturētāja. Un radīt viņa grib tikai to, pēc kā jau redzama sabiedriski psiholoģiska vajadzība.

Vislielākais jaunā dzejas virziena darbs līdz šim ir Švābes «Pilsēta»*. Tanī tad arī redzam viņa labās un ļaunās puses.

Švābes poēmas varonis ir arī zemnieka dēls, kas izgājis karot pret pilsētu. Sievietes veidā pilsēta iznāk viņam pretim un apreibina saviem reibinošiem lievas skatiem. Tagad tas labprātīgi viņas gūstā atdodas un viņas pavalstniekos ierakstās. Viņa vienīgs prieks un bauda «būt tavs pavasara cīrulis, kas, saules siltos plūdos peldēdams, dzied, laimes apreibis»... Švābes prologs ir dzejnieka ticības apliecība un caurcaurēm estēta ticības apliecība. Pilsētas dailei dzejnieks grib himnu dziedāt, būt par tās pavasara cīruli. Dzejojums iedalīts trijās daļās, no kurām katra raksturo kādu pilsētas īpašību: «Tavam stiprumam», «Tavai bagātībai», «Tavam skaistumam», bez tam vēl — prologs un epilogs. Pirmajā daļā («Tavam stiprumam») redzam, kā modernā lielpilsēta no lauku spēka liela izaugusi un pārspējusi senos dievus. Pērkonam nav vairs zibeņu, Atrimps nevar vairs mierīgs dusēt savā viļņu kultajā jūras gultā, un Lāčplēsis kritis pats pirmais cīņā ar sievu-pilsētu. Vecā saimniektēva meitas un dēlus pilsēta aizvīlusi un apbūrusi.

Tā ir dziesma par pilsētas uzvaru pār laukiem Verharna «Lauku rēgu» garā (*Emile Verhaeren. Les Campagnes hallucinées*). Tikai bez Verharna smaguma un mierīguma. Te daudz

* A. Švābe. Pilsēta. Gūstekņu dziesma. A. Raņķa izdevumā, 80 lpp., 40 kap.

saspīlētu, samākslotu salīdzinājumu, daudz patosa. Ne stils, bet tikai pati ideja verharniska. Un, kamēr Verharns «Lauku rēgos» tēlo simbolos pilsētas uzvaras gaitu, Švābe dzied tikai «hoziannā» uzvarētājai.

Dziedājumā par bagātību Švābe jau mierīgāks, dziļāks, atsvabinājies no stila taisīšanas un lielā patosa, kamēr beidzamajā dziedājumā — «Tavam skaistumam» sniedz līdz šim labāko. Abās šinīs nodaļās cauri skaļajām slavas dziesmām spraucas dzīves pretešķību skaņas. No ielu melnuma skan dziesma: «Tev daļas nav, kad tavās vīnaudzētavās daudz labāk paēd vīnogulāji nekā mēs, kas visa darītāji! Un rozes, kuras vestas šurp no Nicas, un hiacintas, kurām celtas siltumnīcas, daudz vairāk tavas uzmanības pelna nekā mēs, kam tulznās katra delna.»

«Par daudz, par daudz sen rožu jau!» tā simtiem laukstrādnieku sasaucas. Un dzejnieks prasa lepno namu durvju sargiem, akmens atlantiem: «Šīm ļaužu lāsēm muskuļotām visplašāk durvis atveriet!»

Savāda ir Švābes pilsētas mīla. Viņš tās daili, lepnu un pavēlošu, stāda pretim lauku pazemīgi mierīgajai, viņš rada sev kā pilsētas pavalstniekam jaunu daiļuma ideālu. Šis lūzums daiļā atziņā ir tik liels sabiedriski psiholoģisks notikums, ka viņa parādīšanās Švābes dzejās mūsu kritikai būtu jo plaši jāpārrunā. Mēs, palikdami pie marksisma pamatiem, nevaram teorētiski uzstādīt kritikā nekādu jaunu daiļuma ideālu, nevaram arī nekā no esošā noliegt, neatzīt. Mums pirmā kārtā jāatzīmē esošais, jāatklāj viņa pārejošais raksturs un viņa vēsturiskie cēloņi. Sevišķi tas mums no svara, kad dzimst jaunas vērtības un vecās irst. Tamdēļ mums atkārtoti jāuzsver, ka še redzamā daiļuma pārvērtība ir jaunās pilsētas ļaužu audzes izteiksme.

Vainovskis nīda pilsētu par viņas vēso vēsumu, Švābe to nenīst. Tomēr arī viņa gūstekņa dziesmā pilsēta paliek «salta kā ledū kalta... salta mīlā... salta naidā»... «Pukst krūtīs ne sirds man, ne zirneklis: Baigs tukšums sev tīklu tur noaudis, Melns rūgtums šai tīklā iegulies, Ar saltu vienalgu apsedzies,» — tā raksturo pilsēta sevi. Viņas sirds uz vērtspapīru šķīvja pukst tik tikko dzīva. Tās ir baigas atziņas, kuras tiešām liek lāstus pilsētai saukt. To, bez šaubām, darītu arī Švābe, ja viņš neredzētu, ka līdzi šai varai aug otra vara, kas to cels «brīvi uz o t r o dzīvi. — Par pirmo skaistāka tā kļūs.» Šīs otrās dzīves dēļ, sociālistiskā ideāla dēļ dzejnieks mīl pilsētu, šīs otrās dzīves dēļ viņš sauc: «Un, ja man kādreiz nāksies jauno krūti griezt Pret jums, Jūs kluso lauku sastingušais remdenums, Tad asmeņi mums naidā krustosies Un cīņas dzirkstis tālu skries.» Vienā otrā vietā var nepiekrist dzejnieka sabiedriskās domas sīkumiem, bet tas jau nemazina dzejas vērtību. Tik tiešām, ka sabiedriskās teorijas nav dzejas augstākā vērtība, bet gan vispārējā sabiedriski psiholoģiskā dzīves sajūta. Šai ziņā

pilsētas dzeja, sevišķi Švābes, ievedusi latviešu rakstniecībā jaunas vērtības, kuru asumiem gan vajadzēs vēl noberzties, bet kuru vispārējo raksturu grūti noliegt. To, ko «Pilsētā» sācis, Švābe turpina atsevišķos «Domās», «Tagadnē» un «J. D. L.» drukātos dzejoļos, tik vēl noteiktāk, mierīgāk. Lirika tā nav: par daudz auksta... Tās ir poēmas, mazi episki dzejojumi — kā tādi viņi arī jāapskata un jākritizē.

Plūdons pirmais latviešos ienesa jauno dzejas stilu, A. Švābe tam seko. Tikai Plūdons izsmalcināts estēts un aristokrāts, kamēr Švābe «demokrāts», atklāts un vienkāršs no galvas līdz kājām, vietumis pat parupjš. Tik dažreiz viņš savos salīdzinājumos grib «spīdēt», mīl pavairāk pikantērijas, piemēram, logu aizkarus salīdzinot ar baletdejotājas apakšsvārkiem («J. D. L.») un tamlīdzīgi. Nelaime tā, ka viņš par vari grib būt oriģināls, par vari grib iet pret visu parasto tiklab dzīvē, kā dzejā. Tamdēļ bieži iznāk meklēta oriģinalitāte, griezīgs dzejas kalambūrs.

Brūklenājs un Kārkliņš turas pie parastajiem pantmēriem. Viņi nedzied slavas dziesmu pilsētai, priekš viņiem pilsēta pati vēl nav daiļuma parādība (estētisks fenomens). Viņi neskata pilsētu viņas krāšņajā visumā, kur kopā mīt vēl dievs un velns, skaistais un neglītais, šodiena un rītdiena, proletārietis un buržujs. Viņi dzied tikai par vienu modernās Bābeles stūrīti: par darbu un darba darītājiem, par to dzelzs un tērauda valsti, kurā šis darbs tiek darīts. Viņi aiz proletariāta un aiz fabriku dūmiem neredz pilsētas kulturālo visumu. Kārkliņš «Mūrnieku dziesmā» itin kā mēģina skatīties uz pilsētu no putnu lidojuma augstuma, bet tas viņam neizdodas, un viņš tūliņ nonāk atpakaļ pie darba. Tādas dzejas kalambūros kā «Kino» un «Auto» viņš tikai mēģina iznākt no darbnīcas uz ielas, bet tūliņ tik ļempīgi un, pat proletariāta dzejniekam nepieklājīgi, krīt, ka «Lietuvēns» vēl šodien smejas gardos smieklos. No ielas trokšņa Kārkliņš apmulst kā lauku puisītis, kurš pirmo reizi Rīgā ienācis, groza rokās cepuri un vairs nezin, ko ķert, ko darīt. Viņš pēc savas dabas liriķis, kuram cilvēka vajaga, kurš bez sava «es», bez cilvēka, itin nekā nezin iesākt. Projām no tehnikas, atpakaļ pie cilvēka — vienīgi tas var pacelt Kārkliņa dzeju. Tāda jau viņa īpatnība.

Kārkliņa «Darba balsis» dalās divās daļās. Pirmajā — «Darba dziesmas» — atrodam arāja, sējēja, pļāvēja, meitenes, rokpeļņa, ceļtaišu, audēju, mūrnieku un kalēju dziesmas. Dzejnieks mēģinājis i ritmā, i izjūtā uztvert katra darba īpatnību. Tik tas viņam ne visai izdevies. Vienu gan tam izdevies labi uztvert: jaunā strādnieka izturēšanos pret darbu. Otrajā daļā — «Darba dzīve» — varam redzēt, ka dzejnieka tēva mājas arī vēl tagad ir lauki. Viņš nav sūtīts karotājs pret tiem kā Švābe. Un, ja latviešu zemnieka dēls Arveds Švābe pārgājis pilnam savas cilts tradīciju un zemniecības kultūras noliedzēju pusē, tad

otrs latviešu zemnieka dēls — Jānis Kārkliņš savā dzejā vēl tomēr met atpakaļ pa skatam uz tēva mājas viļņojošām druvām. Viņš vēl nevar sacīt un zvērēt, ka lauku un pilsētu kulturālā cīņā savu zobenu cels pret tēva mājām, pret laukiem.

Brūklenājs stāv vidū starp Kārkliņu un Švābi. Pilsēta-Delila tik pašā beidzamajā laikā viņu sagūstījusi. Maz viņš vēl spējis tai veltīt. Dzejolī «Pilsēta» redzam, ka tā viņam var būt daiļuma parādība savā visumā (estētisks fenomens), ka tā, kaisli zvērēdama, viņu pie sevis sauc. Arī sevišķā pilsētas darba vara tam tuva, lai gan viņš vēl biešāk nekā Kārkliņš atceras zemi zaļo zaļā pavasarī. Savu dzejoļu vairumā viņš viscaur īsts laucinieks. Lauku dzīve, lauku salīdzinājumi viscaur viņa dzejā. Pilsēta redzama tikai tālumā.

Veiņa sausie, savītušie panti («Fabrikā», 1913) pilsētas dzejas raksturojumam nespēj dot jaunu krāsu. Auksta, drausmīga vara guļ pār cilvēku, māc to. Ne stipras mīlas, ne naida.

Un beidzamais mūsu pilsētas dzejnieku rindā — Pāvils Rozīts. Viņš nenāk kā domātājs, kā karotājs — viņš caurim cauri estēts, daiļuma meklētājs, kurš tikai pilsētas varenuma priekšā ceļos krīt. Viņa sonātes — «Parīze», «Roma», «Es atsakos» («Domās») glīti noskaņotas, izsmalcinātas. Tikai uztverdams pilsētu kā daiļuma parādību (estētisku fenomenu), Rozīts pilnam neievēro pilsētu kā sabiedriski revolucionizējošu parādību. Ja Švābe, Kārkliņš, Brūklenājs nostājas vairāk vai mazāk uz strādniecības viedokļa un savu dzeju padara par ideju dzeju, tad Rozīts šķiras no tiem un drīzāk jau ar mieru pievienoties Plūdonim un Vainovskim. Tomēr visi kopā tie uzskatāmi tikai par viena virziena divām apakšstrāvām. Vieniem vairāk sabiedriskās intereses, otriem — mazāk. Rakstniecības kritikai vairāk no svara vērot to, kurš no viņiem spēj uzņemt pilsētu kā vienotu daiļuma parādību, kurš vairāk piegriežas darba (jo te cilvēks-īpatnis) psiholoģijai. Galu galā šīs izšķirības nav tik lielas, ka mēs nevarētu visu virzienu uzņemt kā vienu.

Jaunā pilsētas dzeja nav individuāla dzeja. Tā nerunā par paša dzejnieka pārdzīvojumiem un piedzīvojumiem, par dzejnieka dvēseli pirmajā personā. Te dzejnieks nesit lepni pie krūtīm un nesaka: skatieties uz mani, ko visu es neesmu izjutis, izcietis un pārdzīvojis.

Un tomēr arī pilsētas dzejas saturs ir cilvēka jūtu dzīve. Tik dzejas priekšmets te nav subjekts (dzejnieka «es»), bet objekts — ārpus dzejnieka stāvošs «ne-es». Tamdēļ pretēji subjektīvai dzejai pilsētas dzeja saucama par objektīvu dzeju, kura grib iekustināt ik lasītājā to jūtu kopumu, kuru ik cilvēkā var atmodināt zināmais priekšmets. Šinī ziņā viņa jo tuvos rados nāk ar vecu pazīstamo — odu, poēmu.

Romantisma galvenais izteiksmes līdzeklis ir skaņas, muzikālisms. Visa vecā lirika uz to pamato savu kustību. Modernā dzeja

mēģināja no tā novērsties un stādīt augstāk par skaņu — krāsas un tēlus. Viņa mēģina kļūt objektīvāka un arī tirajā lirikā ievērot poēmas un balādes principus — dzejot trešajā personā, retāk otrajā. Jaunās pilsētas dzejas spilgtākie priekšstāvji gājuši mācīties nevis pie mūziķiem, bet pie gleznotājiem — impresionistiem. Glezniecisķā impresionisma principi vislielākā mērā redzami Švābes dzejojumos. Rupjiem pindzeles vilcieniem uzmestas tik tikko saprotamas ainas, spilgti krāsu plankumi. Tēlojošie valodas līdzekļi tomēr nav tik spēcīgi, ka dzejniekam tie pilnīgi jāpārvalda, lai varētu radīt ik pantā spilgtu ainu, kuru nākošā nespētu izgaisināt. Tamdēļ garie impresionistiskie panti bieži vien izliekas pārlieku smagi.

Kā neizrūdzis vīns vēl viss virziens. Viņa gaita latviešu rakstniecībā vēl visai īsa, viņš tikai ārēji spējis aizstāvēt un pierādīt savas dzīvības tiesības, kamēr viss iekšējās pašizveidošanās darbs vēl priekšā.

Vienu mēs tomēr tagad varam sacīt. Nervozais, iespaidiem pārbagātais pilsētnieks, kas bija reiz nogājis līdz galējam individuālismam, grib radīt krāsu bagātu, objektīvu un līdz ar to sabiedriski reālu dzeju. Sociālās idejas viņu apaugļojušas, padarījušas to par sabiedriski vērtīgu un dzīvības spējīgu. Lai arī viņā nebūtu nekā specifiski strādnieciska, tad tomēr tas apsveicams.

No elkšņu noriņām, no zaļām pļaviņām mēs virzāmies projām.

V. Knoriņš

«Domas», 1914. g., Nr. 4, 425.—432. lpp.

ŠĶIRU ELEMENTI MĀKSLĀ

Mākslas filozofijā un kritikā izmanāmi trīs pamata virzieni: tīri estētiskais (ideālistiskais), naivi materiālistiskais un vēsturiski materiālistiskais. Latviešu literatūrā Dr. M. Valters reprezentē «tīros» estētus, Teodors — naivo materiālismu (stipri nepilnīgi). Šķiru mākslas principus aizstāv vēsturiskie materiālisti. Bez tam mums ir vēl «kaunīgie» marksisti. Savos vēsturiskos latviešu literatūras darbos viņi gandrīz pilnīgi nostājas uz vēsturiskā materiālisma pamatiem, bet slēdzienos ir nenoteikti, izplūstoši, bāli — izvairās no konsekvences un «kaunas» atklāti atzīt mākslu šķiras raksturu. Arī te atspoguļojas valdošo šķiru iespaids: visas skolas grāmatas, hrestomātijas un literatūras vēstures taču top rakstītas pa lielākai daļai priekš buržuāzijas skolām un piederīgiem, kas šķiru principus neatzīst.

Šai rakstiņā mēģināsim visā īsumā uztvert visraksturīgākos gadījumus kultūrtautu mākslas vēsturē un atklāt viņu šķiras

raksturu. Šķiru elementus varam atrast tiklab Kaudzīšu «Mērnieku laikos», kā Šekspīra vai seno grieķu drāmās, tiklab Vakareiropas drūmo viduslaiku, kā pasakaino seno Austrumu mākslas darbos un Ēģiptes piramīdās...

Vispirms īsumā par «tīro» estētu principiem un viņu rašanos. Mākslas un mākslinieka absolūta neatkarība no dzīves, lūk, viņu teorijas pamatakmens. Māksla un mākslinieks ir absolūti patstāvīgas, no ārpasaules pilnīgi neatkarīgas, tikai pašas saviem iekšējiem likumiem padotas būtības. Mākslinieks ir kāda pārdabīga būtne, kā kāds dievs, kas pats sevi radījis, pats sevi audzējis, pats savā pasaulē dzīvojis, pats savu gaisu elpojis un brīvi pats sev ceļu spraudis, brīvi to iet un iz sava noslēpumainā, mistiskā brīnumavota — dvēseles rada darbus, kas stāv ārpus laika un ārpus telpas. Šie mākslas darbi paši par sevī ir absolūtas vērtības, kuras nevar mērot ne ar kādiem ārpasaules mēriem. Viņu vienīgā mēraukla, vienīgais kritērijs ir paša radītāja ģēnija neizdibināmu brīnumu pilnā dvēsele, kuru nesaprot pat pats mākslinieks, bet tikai trīsēdams klausās viņas noslēpumainos, vienīgi šim māksliniekam pašam dzirdamos, tomēr nesaprotamos čukstos. Te nevaram ielaisties šī virziena sīkākos iztirzājumos. Mums jāapmierinās tikai ar viņa vispārējo raksturojumu: absolūta neatkarība no dzīves.

Absolūta neatkarība no dzīves! Bet pie tam šie «neatkarīgie» nemaz nenojauš, ka viņi paši ar savu teoriju ir stingri noteikta vēsturiskā laikmeta bērni. Šāda «tīras mākslas» teorija taču nevarēja rasties pirmatnējā komūnisma laikā. Viņa nevarēja rasties arī veco kultūras tautu laikmetos. Viņa nevarēja dzimt arī viduslaikos, bet varēja dzimt un dzima tikai XIX gadu simtenī. Un kādēļ taisni Vakareiropā un Francijā?

«Tīrās mākslas» virziens pamazām izkūņojās no romantisma, bet sevišķi no franču, kaut gan arī vācu un angļu romantikā jo stipri skanēja «tīrās mākslas» akordi. Piem., Tīks dzied:

«Die Farbe klingt, die Form ertönt, jedwede
Hat nach der Form und Farbe Zung und Rede.»[1]

Tomēr franču romantisms ir tiešs «tīrās» mākslas priekštecis un audzinātājs... Pēc Lielās franču revolūcijas visā Eiropā ieviesās nospiedoša reakcija. Politikā šī reakcija izpaudās «trijsabiedrībā»; filozofijā uzziedēja mistiski klerikāls ideālisms (Vācijā Šlēgels, Šellings, Šleiermahers). «Šai laikā Šlēgels, Millers, Verners klausās dievkalpošanā, iet pie dievgalda. Geics, Jarke uzkavējas priekšistabās, kur no sulaiņiem izzin, kāda poēzija kungiem patīk,» zobojas ievērojamais franču «modernists» Katuls Mendess. — Šai pašā laikā Tīks viduslaiku tālēs

[1] «Krāsa skan, atskan forma, ikvienam pēc formas un krāsas ir mēle un runa.» *Sakārtotāji.*

atrada «maģisko nakti, kura mēneša gaismā atdzemdina teikas un leģendas»... Tas esot vācu romantikas laikmets. (*Catulle Mendès. Rapport à M. le ministre de L'instruction publique et des beaux-arts sur le mouvement poetique français de 1867 à 1900,*[1] 47. lpp.) Taču pašā Francijā reakcija bij nesalīdzināmi plašāka un dziļāka. Katram «godīgam» franču pilsonim Lielā revolūcija toreiz izlikās kā pasakains briesmonis, kas noārdījis vai galīgi satricinājis visu svēto — ģimeni, reliģiju, valsti, īpašumu, kas sagāzis troni, aprijis tūkstošiem dzīvību (terora laikmets). Gluži dabīgi, ka pēcrevolūcijas cilvēki nikni metās virsū visam tam, kas atgādināja revolūcijas nopelnus. Pirmām kārtām visi gāzās reliģijas apkampienos, studēja viņu, centās atjaunot un nostiprināt viņas sašķobītos pamatus un autoritāti. Visi tālaika lielākie rakstnieki rakstīja krasi un apzinīgi klerikālā garā. Šatobriāns sarakstīja savu grāmatu «Kristiānisma ģēnijs», nemaz nerunājot par to, ka viņa beletristiskie darbi šī paša kristīgi jezuītiskā gara caurausti. Bonalds rakstīja traktātus par reliģiju un slavēja to kā vienīgo cilvēku sabiedrības un valsts saiti, kārtības un varas uzturētāju. Žozefs de Mestrs sēdēja Pēterburgā un rakstīja prātojumus par savas dzimtenes bendēm. «Tas ir augsts radījums — sabiedrības stūrakmens,» teica Bonalds par bendi. Vai atkal: kad jaunieši runāja par slavu, viņiem atbildēja: ejiet garīdzniekos! Kad viņi ieminējās par godu, tiem atbildēja: ejiet garīdzniekos! Kad jaunieši runāja par cerību, spēku un dzīvi, tie dzirdēja vienu un to pašu: ejiet garīdzniekos! — raksta Alfrēds de Misē savā «*La Confession d'un enfant du siècle*»[2]. Lūk, šādā garīgā atmosfērā attīstījās franču romantisms. Un šis smacējošais gaiss zem sava iespaida bij dabūjis pat tādu garu kā Viktoru Igo (*Hugo,* 1802.—1885. g.), kaut gan vēlāk (ap 1848. g.) viņš pūlējās nomest un gandrīz pilnīgi nometa reakcijas laika spaidu.

1848. gadam tuvojoties, gan sāka pūst spirgtāki vēji arī franču literatūrā un daudzi ievērojami rakstnieki pamazām aizvirzījās prom no vecā romantisma un katolicisma. Piemēram, tas pats V. Igo, tālāk sevišķi minams abats H. F. R. de Lamenē (*La Mennais,* 1782—1854), kurš no tieša katolicisma teorētiķa pārvērtās par viņa vissirdīgāko apkarotāju. Bet visi franču rakstnieki taču nebij spējīgi sajust, uzņemt un pārstrādāt tuvā negaisa vēsmas; viena daļa aizvien palika savu iedomu, murgu pasaulē un bijās rādīties īstenības gaismā, kura tiem vienmēr vēl izlikās rupja, briesmīga, nepanesama. Bet savā tālākā gaitā, pēc četrdesmit astotā gada vētrām, romantisms sāka arvien straujāk pagrimt; viņš ne tikai palika vienaldzīgs pret

[1] Katuls Mendēss. Ziņojums tautas izglītības un mākslas ministra kungam par franču dzejas kustību laikā no 1867. līdz 1900. g. *Sakārtotāji.*

[2] «Gadsimta bērna atzišanās». *Sakārtotāji.*

dzīves īstenību, bet kļuva pat naidīgs tai. Un drīz vien spirgtākā strāva izvēršas par veselīgu dzīves īstenības atspoguļotāju (naturālisms), bet otra — aizvien noteiktāk pieņem to veidu un saturu, kuru vienkārši nosauc par dekadentismu. Jau Teofīls Gotjē (*Théophile Gautier,* 1811—1872) savā dzejā nonāca vienīgi līdz formas dievināšanai un tādā kārtā atzina pirmo bausli no «tīrās mākslas» katķisma. Viņa laikabiedrs Bodlērs (*Charles Baudelaire,* 1821—1867) iet tālāk: top brutāls, nemorāls, mākslots, kliedzošs. Viņam nav citas domas kā tikai nāves domas. Nāve viņam rēgojas priekšā katrā vietā un laikā; tā viņam dzied savas melnās izmisuma dziesmas, pauž savas neticības drūmos stāstus... Bodlērs jau ir tipisks tā sauktais dekadents. Un vēlākie «modernisti» arī staigāja pa Bodlēra iemīto taku. Bet 1866. g. iznāca kāds dzejoļu krājums — «Tagadējais Parnass» (*La Parnasse contemporain*). Šai krājumā piedalījās visi tā laika ievērojamākie «tīrās» mākslas piekritēji. Viņu priekšgalā stāvēja Lekonts de Lils (*Leconte de Lisle,* 1820—1894). Protams, Lils arī bij tāds pats pesimists kā citi viņa biedri. Arī viņš nekam neticēja, jo viss esot tikai ilūzijas un zūdot, gaistot bez atliekas; nekas nepaliek, nekas nav mūžīgs... Šī pulciņa biedri un pēcteči — Bodlērs, Malarmē, Mandē (*Mendès*), Pols Verlēns, — šie nu bij «tīrās» mākslas, vēlākā dekadentisma tēvi un kūmi.* Pēc Parīzes komūnas dekadentiskais virziens jo spēji auga un atstāja savu iespaidu arī uz citu tautu rakstniekiem, kur radās daudz pakaļdarītāju.

Krievijā un arī pie mums, Latvijā, dekadentisms sevišķi spēji izplaukst un uzzied, sākot ar 1906. gadu, kad brīvības kustība bij sadragāta, kad valdīja reakcija... Lai atceramies tikai traģikomisko «deviņvīru manifestu» «Dzelmē»... Arī Dr. M. Valters ar savām «tīrās» mākslas teorijām nāca tumšā nelaikā.

Un tā, lūk, «tīrās» mākslas paudēji, mākslas neatkarības pravieši paši ir zināma vēsturiska momenta darinājums. Bet naivie materiālisti jautās: kur te ir tie šķiru elementi? Laika un vietas iespaidu mēs taču atzīstam līdz ar Tēnu, Brandesu un citiem, bet viņi nekā nesaka par šķiru mākslu. Un franču romantisms pēc Lielās revolūcijas taču bij visas franču sabiedrības, visas tautas māksla?

Tā, lūk, ir tā nelaime, ka, runājot par reakciju vienā vai otrā valstī, vienā vai otrā vēsturiskā laikmetā, mēs paraduši lietot iemīļoto vārdu «sabiedrība» vai arī «tauta». Reakcija franču

---

* «*La Parnasse contemporain*» iznāca turpinājumos vēl 1871. un 1876. g.; vēlāk viņa vietā iznāca antoloģija četros sējumos. Un šo krājumu «olimpieši» gandrīz itin visi ir vēlākie dekadenti, kuri šādu nosaukumu iegūst 1880. gadā. K. Mandē protestē pret šo vārdu — «dekadenti»: viņi esot simbolisti, bet ne dekadenti, jo tad Šekspīru, Šilleri u. d. c. arī vajagot saukt par dekadentiem. — Skat. viņa grāmatu *La Légende du Parnasse contemporain, Bruxelles, 1884.* [Mūsdienu Parnasa leģenda.]

sabiedrībā, krievu sabiedrībā... Bet katra cilvēku sabiedrība un tauta sadalās vairākās šķirās. XIX gadu simtenī visā Vakareiropā jau varam runāt par krasi nošķirtām ļaužu šķirām. Un XIX gadu simteņa pirmā ceturkšņa reakcija nemaz nebij visas sabiedrības, visas tautas reakcija pret Lielo revolūciju, bet tikai buržuāzijas un visu mantīgo šķiru reakcija. Pie tam tā vērsās galvenā kārtā taisni pret to revolūcijas daļu, kurā proletariāts un pārējie nemantīgie spēlēja vislielāko lomu un tiecās pēc sociālās vienlīdzības, pēc īstās brālības, brīvības un vienlīdzības. Tā bij mantīgo reakcija pret sankilotu (bezbikšu) revolūciju, bet nevis pret 1789. gada revolūciju, kuras piemiņu tagadējā franču buržuāzija svin ik gadus 14. jūlijā. Franču proletariātam pēc Lielās revolūcijas nāves nebij iemesla gāzties reakcijā. Viņam gan bij iemesls skumt un dziļi skumt par to, ka izjuka lielie sapņi par tuvo brīvi un laimi, ka brālības un vienlīdzības vietā valda vēl tā pati vecā nevienlīdzība, nabadzība un izsūkšana, apspiešana. Franču proletariātam nebij iemesla sajūsmināties par katolicisma smacējošām dogmām un par jauniem mūku bariem, un par mantīgo ideologu apdziedātiem bendēm. Viņam nebij iemesla gavilēt arī par jaunievestiem karaļiem un viņu spožajiem rokaspuišiem. Daudzajos sīkajos nemieros gan izpaudās franču proletariāta gars; viņš izpaudās puslīdz spilgti 1830. g. un nākošo gadu sīkākos notikumos...

Tālāk nāca 1848. g. februāra ielu cīņas Parīzē, kur atkal pirmā un galvenā kārtā izpaudās proletariāta un visu darbaļaužu garastāvoklis un idejiskais saturs. Un tas taču gluži cits kas nekā buržujiskā romantisma vārgās ūdenszāles, siltumnīcu un pagraba stādiņi, — pavisam cits kas nekā «māksla priekš mākslas», nekā noslēgšanās no dzīves, nekā glēvulīgā, garlaicīgā, mistiskā murgošana par iznīcību, nāvi... Jā, 1848. g. jūlijā, tad gan izpaudās buržuāzijas, visu mantīgo un pat inteliģences gars, kurš slāpa pēc kārtības, miera, pēc atpūtas un mierīga veikala. Še pirmo reizi pasaulē tagadējais proletariāts cīnījās vienīgi un tieši tikai pret buržuāziju. Tagad taču nu grūti sajaukt strādnieku un buržuāzijas garastāvokli, dziņas un psiholoģiju. Tagad it droši varam sacīt, ka dzimstošā «māksla priekš mākslas» — bez satura, bez idejas, droši varam sacīt, ka šī māksla neizpauž proletariāta dvēseli. Proletariāts objektīvi nespēj nodoties bērnišķīgām, bet kaitīgām rotaļām. Un viņam nav arī vaļas, jo maizes kumosa un nākotnes rūpes aprij visu viņa laiku, visu viņa dzīvi un būtību... Tātad arī pēc 1848. g. dzimstošais franču dekadentisms ir tikai sīkburžuāzijas garabērns. Tikai sīkburžuāzijas slāņos varēja rasties tāda panīkšanas un nāves psiholoģija, tāda neapmierinātība, baiļošanās un izmisums, jo dzīvē viņai sāka slikti klāties. Lielā franču revolūcija jau izputināja dažādas sīkburžuāzijas politiski ekonomis-

kas cerības. Jaunā valdība arī tai nespēja cita nekā dot kā tikai jaunas nodevas, bet lielrūpniecība aizvien draudošāk pacēla savu garo skursteņu melnās galvas, aizvien nesaudzīgāk uzbruka sīkamatniekiem, postīja viņu darbnīcas, dzina tos proletāriešu rindās vai vismaz viņu eksistenci padarīja pārāk grūtu, pārāk knapu, nedrošu un no lieluzņēmēja atkarīgu. Un sīkamatnieki atcerējās zelta pagātni, viduslaikus, kad tie bij visa ražotāji, visa apgādātāji, kad viņi paši bij visas sabiedrības centrs un viņas vajadzību apmierinātāji, — viņi atcerējās un skuma. Gluži nemanot un daudz neprātojot, sīkburžuāzijas krūtī iezagās šaubas, baiļošanās, neticība un pēdīgi arī izmisums, jo katra jauna mašīna fabrikā dūca drūmu dziesmu par zudušu laimi, par neatgriežamu paradīzīti. Un pagājušā gadu simteņa 60. gados Francijā, Vācijā norisinājās visstraujākā lielražošanas ieviešanās un sīkražošanas panīkšana. Ne velti Francijā bij dzimis arī sīkbirģeliskais sociālisms, kas no valsts prasīja lielrūpniecības izplešanās ierobežošanu un sīkrūpniecības nodrošināšanu pret lielrūpniecības šausmīgo konkurenci... Tikai šai laikā varēja dzimt un nostiprināties arī Artura Šopenhauera filozofiskā pesimisma atziņa, ka ciešanu kopsumma dzīvē lielāka nekā baudas, patikas kopsumma, kādēļ nemaz nav vērts dzīvot... Bet lielburžuāzija tai laikā plaukā un attīstījās; viņas nākotne tēlojās pasakaini gaišās, skaistās krāsās. Un proletariāts, tas taču pēc visas savas būtības ir nākotnes nesējs, lielas pārliecības un varenu ideālu paudējs. Tātad Bodlērs un biedri savās nāves un kapa, faunu un klaunu dziesmās varēja izpaust vienīgi sīkburžuāzijas garastāvokli un, protams, arī atskaldījušos un nekur nepievienojušos atsevišķu inteliģentu psiholoģiju.

Drīz nāk Parīzes komūna (1871. g.). Parīzes darbaļaužu sešu nedēļu cīņa galīgi sabiedē ne tikai franču, bet arī visas kapitālistiskās pasaules buržuāziju. Tagad pirmo reizi tik spilgti un draudoši parādās šausmīgais «sarkanais spoks». Parīzes lielgabali dunēja kā pastardienas zvani... Trešai republikai dzimstot, buržuāzijai nedalīti valsti savās rokās ņemot, kapitālistiskās pasaules dzīvības stīga jau bij dabūjusi stipru triecienu. Kā nokaitēts asmens Parīzes komūna iespiedās aizvien dziļāk buržuāzijas ideologu smadzenēs un sveloši dedzināja, visādas ideālistiskas idejas un ideālus nīcināja nesaudzoši. Pamatos satriektas bij miglainās iedomas par tādu vispārīgu pāršķiru brīvību un brālību. Šo procesu turpmāk veicināja strādnieku partijas nodibināšanās visās zemēs, strādnieku šķiras patstāvīga uzstāšanās visā kapitālistiskā pasaulē. Lai gan kapitālisms aizvien vēl attīstās, bet buržuāzijas ideologi jau jūt un redz, ka tomēr jau «kaps top rakts», ka kapitālisms pats savā krūtī nes «nāves zāles», ka viņš pats «savā azotē nāvīgu čūsku» audzina. Un pesimisma, izmisuma, dzīves apnikuma mākslas iespaida lauks aizvien top plašāks. Visai buržujiskai pasaulei

vairs nav senās cerības un ticības, nav spirgtuma, nav dzīvības, nav plašu mērķu un ideālu. Arī atsevišķa cilvēka dzīves cīņa tagad pārāk grūta, sarežģīta, konkurence visās vietās un arodos tik atbaidoši liela. Un pati dzīve izliekas tik ārkārtēji sarežģīta, nesaprotama, draudoša, it kā mistiskiem noslēpumiem caurausta. Un gals nav paredzams, izejas nekādas, vadošās ideālu zvaigznes sen apdzisušas vai kļuvušas par kvēpošām lampelēm, kas skatu vēl vairāk aptumšo, prātu vēl vairāk mulsina... Lūk, zeme priekš «tīrās» mākslas! Lūk, druva priekš visādu šaubu un baiļu dzejniekiem! Lūk, briesmonis, kas daudzus spiež izdzīvē meklēt aizmiršanos un rada fiziskas baudas kultūru!... Bet šis netīrais izmisuma vilnis neaizķer strādnieku šķiru, jo viņa ir vienīgā ļaužu grupa, kurai pieder nākotne, kura cīnās par vislielākiem cilvēces ideāliem, kādu pasaule līdz šim vēl nav pazinusi.

Lūk, tāda visā īsumā ir «tīrās» mākslas attīstības gaita; tāds ir viņas vispārējais raksturs un sabiedriski ekonomiskie pamati. Bez tam vēl jāatzīmē, ka šķiru elementu noliegšanai mākslā jau pašai par sevi piemīt šķiras raksturs. Kam tad ir izdevīgi noliegt šķiru psiholoģiju? — Tiem, kam labi klājas, kas karo par to «mīļo mieru», kas negrib redzēt šķiras, bet redz tikai vienu tautu, «vienu miesu un dvēseli», — lai arī turpmāk varētu palikt savā priviliģētā stāvoklī, savā bezdarba stāvoklī.

Tagad ķersimies pie naivo *materiālistu* sīkākas aplūkošanas, jo viņu uzskati ir stipri izplatīti. Savāds ir šo cilvēku stāvoklis: vieni atzīst sadzīves un visas ārpasaules iespaidu uz mākslu, bet noliedz šķiru elementus mākslā. Mēs saprotam lielos kritiķus — Mišlē, Tēnu, Brandesu, — kādēļ viņi neprata jo spilgti uztvert mākslas šķiru raksturu: viņi dzimuši un auguši vairāk nekā par pusgadsimteni pirms mums, tad šķiru plaisa un psiholoģija vēl nebij tik krasi redzamas. Tanī laikā liels nopelns bij arī nodibināt triju faktoru teoriju: *apkārtnes (milieu), momenta un rases* iespaidu teoriju (Tēns). Bet, kad latviešu kritiķi vēl tagadiņ grib rīkoties vienīgi ar Tēna teorijas vāju atbalsi vai arī ar nesaprastiem Lunačarska uzskatiem, tad mēs sakām, ka tas ir par maz. Tagad mums ir zinātniski nopamatota vēsturiskā materiālisma pētīšanas metode. Viņu lietojot, mēs spējam sadalīt un zinātniski analizēt kuru katru sabiedrisku parādību, to starpā arī mākslu. Vēsturiskā materiālisma metode nesaprotamo dara saprotamu, neredzamo — redzamu. Ar viņu apbruņojušies, mēs skatāmies mākslas pagātnē un redzam, ka visa *ēģiptiešu, asīriešu, babiloniešu* un citu seno Austrumu tautu māksla, kā arī *grieķu un romiešu* skulptūra, arhitektūra, literatūra un glezniecība ir valdošo šķiru, bet nevis visas tautas māksla.

Seno Austrumu kultūras tautu mākslas atliekas mums rāda galvenā kārtā daudzos valdniekus visādos gadījumos un stā-

vokļos: gan medībās, gan karā, gan dieviem ziedojot, gan ar savu draudzeni mīlinoties vai dzīvojot, gan pavēles izdalot, gan nepaklausīgos tiesājot. Tālāk nāk kara skati, dažādu dievu tēli u. c. Kā tas patiesi tā, par to varam pārliecināties katrā ilustrētā mākslas vēsturē (kam nav iespējams redzēt lielākos ārzemju muzejus).* Taču katram viegli saprotams, ka šādos mākslas darbos nav ne smakas no tautas zemāko slāņu psiholoģijas, no viņu centienu un dzīves atspoguļojuma. Austrumu senatnes varenie dievnami un pasakaini greznās ķēniņu pilis arī ir tikai valdošo aprindu dziņu un vajadzību produkts. To pašu var sacīt pat par milzīgajām piramīdēm Ēģiptes smiltājos. Arī še neizpaužas vis zemāko slāņu, bet gan valdošo grupu psiholoģija: grūti ceļamās un apbrīnojamās piramīdas radītas priekš savādaš bijības, cienības un paklausības radīšanas un uzturēšanas savā tautā. Viņa tauta skatījās šais akmeņu kalnos un apbrīnoja nevis savu izturību, savus lietos sviedrus, kas pārpilnām plūda, piramīdas ceļot, bet tauta apbrīnoja savu valdnieku varenumu un spēku, kas spēj darīt tādus brīnumus, it kā šie atsevišķie cilvēki būtu te akmeņu kalēji, cēlāji.

Visi sajūsminās par s e n o g r i e ķ u mākslu, sevišķi par skulptūru, kuras darbus vēl vienmēr apbrīno dažādos Vakareiropas muzejos. Šai mākslā nu taču nekā nav no šķiru elementiem, viņa taču ir visas grieķu tautas dvēseles spogulis, runājot tik bieži lietotiem vārdiem? — Redzēsim... Katra vēsturiska laikmeta mākslā atspoguļojas šī laikmeta vispārējais gars, domu virziens, nerunājot par šķiru elementiem. Bet šķiru elementu daudzums un spilgtums dažādu laikmetu mākslā atkarīgs no sabiedriskās attīstības pakāpes: jo attīstītāka sabiedrība, jo attīstītākas viņā ir arī dažādas ļaužu šķiras un jo krasāka šķiru nokrāsa piemīt mākslai. Taisnība, šie šķiru elementi mākslā allaž būs neapzinīgas darbības auglis, bet lietas kodolu tas nemaz nemaina.

Taisnība, grieķu mākslas sākumos stipri maz var uztvert šķiras elementu, jo katra jauna māksla sākumā ir demokrātiska, viņa izteic plašāku tautas masu ikdienas psiholoģiju. Tā, piemēram, Homēra «Odisejā» lielā mērā izpaužas tā laika grieķu tautas gara dzīve, kaut gan tomēr arī «Odiseja» nav pilnīgi brīva no šķiru psiholoģijas. Visas tautas psiholoģija izpaužas ticībā uz dieviem un varoņiem. Bet «Odisejā» taču atklājas arī grieķu sabiedriskā dzīve ar dažādām ļaužu grupām un šo grupu savstarpējām attiecībām. Un tur redzam, ka grieķi vairs nedzīvo pirmatnējā komunismā, ka ir jau bagāti un nabagi, ka ir pat kungi un vergi. Taisnība, šo grupu starpā vēl valda diezgan

* Bez tam skat. *Atlas zur Archäologie der Kunst. — 64 Tafeln mit 1000 Abbildungen. München, 1897.* [Mākslas arheoloģijas atlants. 64 tabulas ar 1000 attēliem.]

cilvēcīgas attiecības, bet tomēr tautas zemākie slāņi Homēra dzejojumā nespēlē lielu lomu: pirmajā vietā visur un vienmēr stāv pats Odisejs un dažādie dievi. Bet ikdienišķie mirstīgie tur spēlē bezvārda mazu lomu. Piemēram, mēs nezinām, kā sauc tos daudzos jaunekļus, kuri it visur mirst traģiskā nāvē, cīnoties gan uz jūras, gan uz sauszemes. Visa uzmanība piegriezta tikai dižciltīgā Odiseja piedzīvojumiem un ciešanām. Un, cik lielā mērā Homērs apdzied tikai valdošo grupu piederīgos un Olimpa kalpus (dievus), tik lielā mērā «Odisejai» arī piemīt šķiru raksturs.

Bet grieķu un romiešu d r ā m ā s jau gluži skaidri un noteikti izpaužas tikai valdošo grupu un valdnieku psiholoģija. Ņemsim, piemēram, «Edipu», «Antigoni» vai kuru katru citu — tur taču top tēlotas tikai valdnieku namu traģēdijas, bet tautas dzīvi, viņas dvēseles būtību un dziņas mēs tur neredzam. No šīm veco tautu klasiskajām drāmām gandrīz nemaz nedabonam zināt, ka Grieķijā un Romā ir arī vergi, ka uz vergu izmantošanu dibināta visa vecā kultūra, ka vergi svīst, mocas milzīgajās plantācijās, lai patricieši pa to laiku varētu nodoties mākslai, zinātnei, rotaļām, sportam un politikai. Grieķu un romiešu drāmas par to visu nekā nestāsta, tādēļ viņas neatspoguļo it visu dzīves īstenību, bet tikai vienu daļu — p a t r i c i e š u dzīvi. Un nav arī ko brīnīties par grieķu drāmu vienpusību: pat lielākais grieķu filozofs P l a t o n s taču atzina, ka vergi ir zemāki radījumi un nākuši pasaulē, lai vergotu. Savu i d e ā l o valsti Platons nevarēja iedomāties bez vergiem. Šis uzskats izskaidro arī to, kāpēc grieķu drāmas un māksla vispār nemaz neinteresējas gar vergiem, kuru pie tam bij daudz daudz vairāk nekā brīvo pilsoņu.

Grieķu s k u l p t ū r a sākumā gan ir tīri demokrātiska: tēlo tipus un skatus iz tautas dzīves un mitoloģijas. Bet, sabiedrībai tālāk attīstoties, šķiru pretējības top asākas, t. i., starpība starp bagātiem un nabagiem, kungiem un vergiem top aizvien lielāka, dziļāka. Līdz ar to arī māksla top aristokratiskāka, jo viņa taču atradās mantīgo rokās, kādēļ tai jāmainās līdzi saviem darinātājiem. Tā jau V gadu simtenī dievu statujas ir nesalīdzināmi sarežģītākas nekā agrāk un izstrādātas stingri noteiktā nolūkā. Piemēram, par Fīdija Ceisu uz troņa (ap 447.—488. g. pirms Kr.) mākslas vēsturnieks Vērmans saka, ka tas bijis tā pagatavots, lai pēc iespējas spilgti «izpaustos dievu varenība, bezdievju nespēcība, dievticīgo pārākums; šie simboliskie tēlojumi (blakus tēli) kopā ar Ceisa ģīmja un pozas dievišķīgo varenumu atstāja aizraujošu, neaizmirstamu iespaidu»*. Blakus vienkāršai dievu cienīšanai te izmanāmi jau citi valdošo grupu nolūki: tumšajās

* «История искусства всех времен и народов» — профессора Карла Вермана. T. I — 406. lpp. [Prof. Kārļa Vērmana «Visu laiku un tautu mākslas vēsture».]

tautas masās uzturēt dievbijību, kura izmantotāju un vergu turētāju interesēs tik nepieciešami vajadzīga... Bet IV gadu simteņa skulptūrā vienkāršu ganu vietā jau redzam aristokrātiskus jaunekļus, vienkāršu tautas jaunavu vietā — izlutinātas patricietes ar savām kalponēm. Tāpat radušās jau augstmaņu grupas ar visiem vergiem. Šajos un līdzīgos darbos taču cita nekā nav kā tikai vienas zināmas šķiras dzīve, jūtas un domas. Bet grieķu mākslai vispār piemita aristokrātisks raksturs. Ar mākslu nodarbojās brīvie bagātnieki; viņi cirta un gleznoja, viņi priecājās un baudīja, kamēr lielākā tautas daļa, kā jau sacīts, smaka verga darbā un dzīves jūgā, kas pārāk maz saskan ar smalkās mākslas gaumes izkopšanu un baudīšanu. Un ne puteklīša no vergu dzīves atspoguļojuma nav grieķu varenajās statujās, monumentos. Nevienas bildītes nespēja iegādāties nabaga kalpinātais; priekš viņa nebij ne daiļās vāzes, ne skaistās gleznas; priekš viņa nebij arī apbrīnojamās statujas un smagie, mākslinieciskie sarkofagi. Vārdu sakot, nekas nebij priekš nabaga verga, un nekas nebij arī viņš pats priekš patriciešiem, ja daudz, tad viņš bij tikai «runājošs rīks» bagātā patricieša rokās. Bet patriciešu mākslas darbā mirdz neskaitāmas, neredzamas vergu asaru un asiņu pērles...

Metīsim īsu skatu pār viduslaiku mākslu. Ņemsim daudz slavēto Dantes «Dievišķo komēdiju». Kas viņu lasījis, tas zinās, ka no viena gala līdz otram tā ir tumšo viduslaiku reliģisko māņu darinājums. Bet «Dievišķā komēdija» tomēr sarakstīta ar pilnīgi noteiktu nolūku: ar elles mocību draudiem uzturēt cilvēkos dievbijību. Un, ka interesēs ir bijība, bet viduslaikos — akla paklausība pāvestam, — tas taču saprotams. Nav noliedzams, Dante bij liels mākslinieks, bet tas negroza viņa darba idejisko saturu, kurš ir nedzīvo, bet praktisko katolicisma dogmu kalpībā. Protams, Dante viens pats nekalpoja šīm dogmām, pareizāk — pāvestam: to darīja visa inteliģence un sabiedrība. «Gluži nemanot, sākot no ceturtā gadu simteņa, nedzīvs likums ieviešas dzīvas ticības vietā,» saka Tēns. «Kristīgā tauta pāriet garīdzniecības rokās, bet šī — pāvesta rokās. Kristīgo domas padodas teologiem, kuri savukārt — Tēviem. Kristīgo ticība apmierinās ar baznīcas ceremoniju izpildīšanu.» Tālāk dzimst teokrātija un inkvizīcija — šis garīdzniecības monopols, saka Tēns. Drīz rodas arī relikviju kults un grēku atlaišanas zīmītes. «Un kristīgās ticības vietā ir baznīca,» turpina Tēns, «brīvas ticības vietā — ortodoksija; morāliskās sacenšanās vietā — sastingušas tradīcijas, sirds un radošas domas vietā — ārēja, mehāniska disciplīna: tās ir viduslaiku raksturīgās īpašības.»* Protams, tādā garīgā atmosfērā nevar būt runas par spēcīgu mākslu, neatkarīgu domu un filozofiju. Un, apskatot

* *H. Taine. Histoire de la Littérature anglaise, 1877,* 239. lpp.

XII un XIII gadu simteņu gleznieciību, tūliņ arī pārliecināmies, ka tā ir pilnīgi panīkusi, ka viņa stāv nesalīdzināmi zemāk par to seno grieķu gleznieciību — tūkstoš, pusotrtūkstoš gadu atpakaļ. Pie tam grieķu gleznieciība arī jau nebij nezin cik ievērojama... Minēto gadu simteņu gleznās cita nekā neredzējām kā tikai izčabējušus, izstīgušus mūkus un citus līdzīgus tēlus. Pāvesta visvarenā roka, nāvējošais katolicisma dogmu — un sholastikas gars izpūtis katru dzīvības dzirksteli arī mākslā.* Spirgtāki vēji sāk pūst ar XIV gadu simteņa beigām un XV gadu simteņa sākumu, līdz kamēr pēdīgi nāk Leonardo da Vinči (1452—1519), Rafaēls (*Raffaelo Santi dit Raphael Sanzio,* 1483—1520), Rubenss (1577—1640) un citi viņu laikabiedri. (Starp citu, te gribu atzīmēt, ka minētie lielie meistari nemaz nestāv vieni savā laikā: ap viņiem redzams labi daudz tādu pašu un līdzīgu gleznotāju: G. de Kraijers (*Gaspard de Crayer,* 1584—1669), Francis Šneiders (1579—1657), J. Džordans (*J. Jordaens,* 1593—1678), Van-Diks (*Van-Dyck,* 1599—1641) un daudzi citi ievērojami mākslinieki, kuru darbi redzami arī Luvras muzejā Parīzē. — Tātad ievērojami mākslinieki nekad nestāv vieni paši kā no debesīm nokrituši meteorīti, kā to grib iestāstīt visādi «tīrās» mākslas sludinātāji.

Tomēr arī minētie lielie krāsu meistari atradās sava laika un valdošo šķiru kalpībā. Arī viņi apstrādāja reliģiskus, kā arī vēsturiskus sižetus iz pasaulīgo vareno dzīves. Piemēram, Rubenss veselā milzīgu lielu gleznu sērijā nodarbojās ar ķēniņieni Mariju Mediči un ķēniņu Indriķi IV. Protams, viņi un viņu darbi te top tēloti visspožākā, vislieliskākā gaismā. Un cik neskaitāmi daudz ir daždažādu grāfu, hercogu un karaļu portreju!... Protams, visi gleznotāji nenodarbojās ar augstdzimušo personām, gleznoja arī ikdienišķos mirstīgos un skatus iz viņu dzīves. Ir taču zināms, ka gleznieciības ziedu laikos gleznotāji kļuvuši par vienkāršiem amatniekiem un viņu darbi par ikdienišķu, tā sakot, rupju preci, kura allaž izpildījusi naudas vietu (pie maksāšanas) un ar kuru attīstījusies pat ārzemju tirdzniecība. Un šie mākslas darbi izstādīti nevis salonos un dažādos mākslas templos, bet uz ielām, tiltiem, gar sienām. Viņi vadāti apkārt pa tirgiem un turēti uz tirgus laukumiem un ielu stūriem.** Te tad nu gan varēja būt runa par visas tautas mākslu, kur gleznas arī nemaksājušas vairāk kā kurš katrs amatnieka darbs. Bet droši vien ne Leo-

* Jāievēro, ka viduslaikos Francijā līdz XII gadu simteņa un Vācijā līdz XIII gadu simteņa vidum gandrīz nemaz nebij citu mākslinieku kā vienīgi mūki. Bet Itālijā laicīgie mākslinieki radās vēl vēlāk. Kāda gara bērns var būt mūku māksla, tas jau pats par sevi saprotams.

** Skat. *Studien zur niederlandischen Kunst- und Kulturgeschichte. Die Formen des Kunsthandels. Von H. Floerke. München, 1905.* [H. Flērke. Studijas par Nīderlandes mākslas un kultūras vēsturi. Mākslas tirdzniecības formas. *Sakārtotāji.*]

nardo da Vinči, ne Rafaēls, ne citi lielie, nemirstīgie mākslinieki piedalījās šais tirgos, pareizāk — šais tautas darbos. Viņi savu nemirstību guvuši ar lielām reliģiska un vēsturiska satura gleznām, kur cildina dievību un pasaules varenos. Tātad šie lielie gari tomēr bij tikai valdošo grupu un aprindu, bet ne visas tautas mākslinieki. Viņu darbi lepojās grāfu un hercogu pilīs, bet ne nabaga zemnieka vai kurpnieka būdiņā. Un taču zināms, ka gandrīz visiem bagātiem feodāļiem, hercogiem un karaļiem bij savi speciāli mākslinieki: dzejnieki, muzikanti, gleznotāji. Piemēram, Francijas karaļa Ludviķa XIV mākslinieks bij Lebrēns *(Le Brun)*. Un šis savās gleznās cita varoņa vairs nepazina kā vienīgi Ludviķi XIV. Lebrēns glezno, piemēram, Maķedonijas Aleksandru, bet Ludviķis vien iznāk. Glezno viņš kādu citu pagātnes valdnieku vēsturiskos brīžos, iznāk atkal Francijas karalis. Bet tomēr Lebrēns bij ievērojams mākslinieks un sava laika valdnieks mākslā... Vispār zināms, ka viduslaiku valdnieku galmiem bijis liels iespaids uz mākslu. Tā tas pats Ludviķis XIV ar savu galmu un ar pasakaino Versaļas gleznumu lieliski veicinājis franču mākslas attīstību, bet, protams, tikai zināmā garā un virzienā, jo no mākslas viņš cita nekā neprasījis kā tikai to, lai viņa līdzētu tam «justies jaunam, laimīgam, mīlētam, apbrīnotam», kā saka Lemonjē. — «Tas nozīmēja prasīt, lai māksla nav nopietna, bet lai tā ir pavirša un ārēji spīdoša.»* Vai daudz ko citu var prasīt karaļi un hercogi?! Ķatrs piekritīs, ka te var runāt tikai par zināmas šķiras un grupas, bet ne par visas tautas mākslu.

Sevišķi interesanti atzīmēt, kā viduslaiku valdošo šķiru psiholoģija izpaudās arhitektūrā. Viduslaikos, kā zināms, visā Eiropā ieviesās gotiskais stils. Ķelnes baznīca ir viens no šī stila visspilgtākiem paraugiem. Un raksturīgi, ka durvju un logu velves daždažādu svēto statuju pilnas. Šo lielāko un mazāko statuju tur ir vairāk simtu. Priekš šī laikmeta arhitektūras raksturīgi vēl ir tas, ka arhitektoniskā māksla izpaudās tikai dievnamu būvēs, kamēr senie grieķi un romieši cēla arī dažādas sabiedriskas ēkas: teātrus, ģimnāzijas, odeonus utt. Bet viduslaiku valdošo šķiru psiholoģija sevišķi spilgti un raksturīgi izpaudās franču dievnamu būvēs. «Franču dievnamu fasādu gotiskie izrotājumi bij kas lielisks,» saka Vērmans. «Savos neskaitāmi daudzos reljefos un statujās šīs fasādes atspoguļoja visas sava laika ticības un uz sholastiskās filozofijas pamatotās zināšanas. Šīs skulptūras bij lielas, no akmeņa izcirstas pasaules epopejas, kuru saturs apņēma visas cilvēces reliģijas vēsturi, sākot ar grēku plūdiem un beidzot ar pastara tiesas dienu, pie kam telpas atvēlēja arī baznī-

* *H. Lemonnier. L'Art français au temp de Louis XIV. Paris, 1911,* 226. lpp. [Franču māksla Luija XIV laikā.]

cas draugu tēliem.»* Pāris vārdu arī par XVIII gadu simteņa klasiķiem.

Šilleru, Gēti, Voltēru u. c. mēdz iedomāties par visas savas tautas domu un jūtu nesējiem, par pāršķiru māksliniekiem. Bet patiesībā atkal tā nemaz nav. Taisnība, Šillers ir protesta gars, bet tomēr viņa ideāli nesniedzas tālāk kā tikai līdz labiem valdniekiem. Pret tirāniem, varmākiem jācīnās, lai iegūtu labus ķēniņus un labus viņu vietniekus. Cits viss var palikt pa vecam, pat feodāļi var dzīvot, tikai viņiem jābūt labiem, cilvēcīgiem. To taču rāda pat «Vilhelms Tels», tālāk — «Laupītāji», «Orleānas jaunava». Un Gēte ir vēl mazāk liberāls attiecībā pret pastāvošo politisko iekārtu. Viņš šo jautājumu nemaz nemēdz aizkustināt. Bet no «Fausta» varam nomanīt, ka politikā Gēte nepaceļas līdz brīvdomīgā XVIII gadu simteņa liberālismam. Viņš nemaz neatzīst, piemēram, Monteskjē liberālās idejas, par Ruso demokrātismu nemaz nerunājot. «Faustā» Gēte ir brīvdomātājs tikai dabas zinātnēs, visādu aizspriedumu, tradīciju un personīgās dzīves jautājumos. Bet sabiedriskos jautājumos viņš ir tikai savas aristokrātiskās apkārtnes domu izpaudējs: atzīst visu pastāvošo, atzīst karaļus, hercogus un visus feodāļus. Tātad nevar nemaz runāt par to, ka Gēte būtu bijis visas vācu tautas jūtu un dziņu izpaudējs — tās tautas, kura jau pusotra gadu simteņa pirms un arī simteņa ceturksni pēc Gētes uzbruka feodāļiem un cīnījās ar tiem. To pašu varam sacīt arī par Voltēru un Šekspīru u. c. Arī viņi ir tikai savas feodāli aristokrātiskās sabiedrības mākslinieki. Savās idejās un sabiedriskos uzskatos viņi objektīvi nespēj pacelties pār savu apkārtni, kurā tie dzimuši, auguši, kurā tie dzīvo un ar kuru viņiem jārēķinās. Latviešiem vispazīstamākais ir Šekspīrs (XVI g. s.). Katrs zin, ka viņa drāmas un tradēģijas smeļ savu vielu vienīgi iz karaļu un hercogu, vārdu sakot, iz valdošo aristokrātisko feodāļu dzīves. Bet galvenais tas, ka lielais dramatiķis savus varoņus nemaz neapbalvo ar kaut kādām jaunām sabiedriskām idejām, uzskatiem, centieniem, kā to, piemēram, dara Rainis ar saviem vēsturiskajiem varoņiem. Šekspīrs tikai graiza ikdienišķo nelietību, liekulību, melību, lišķību, maziskumu — tādas sīkas cilvēku vājības. Bet drāmu pamatviela, domas un psiholoģija tomēr ir un paliek tikai aristokrātiski feodālās dzīves un gara bērni. To liecina katra Šekspīra drāma.

Vēl dažus vārdus par krievu literatūru,[1] pēc kam tad pāriesim pie latviešiem.

* К. Вермэн, т. II, 368. lpp. — Piemēram, Parīzes Notre-Dame. Kas tā par lielisku būvi! Cik daudz sviedru un asaru tur nav liets! Un cik apbrīnojami daudz tur strādājis arī skulptūras un gleznieciības mākslinieciskais ģēnijs! Sava laika — kādu triju gadu simteņu — XI—XV mākslas spēki un iedvesma visa iztērēta šai baznīcas būvē.

[1] Jāievēro, ka autors krievu literatūras apskatā vairākkārt kļūdās. *Sakārtotāji.*

No sveštautiešu literatūras latvieši vislabāk pazīst krievu rakstniekus. Mēs taču visi no viņiem tik daudz mācījušies... Par Fonvizinu, Gribojedovu u. c. XVIII gadu simteņa rakstniekiem nemaz nerunāsim, jo viņu darbos pārāk spilgti atspoguļojas muižnieku ideoloģija. Ņemsim tūliņ Puškinu, Ļermontovu. Kas tad ir viņu Oņegini, Ļenski, Pečorini? Vai viņi nav tipiski izglītotu krievu muižnieku priekšstāvji? Vai jel vienā vietiņā viņi izsaka ko pretēju, muižniekam neiespējamu? — Taču ne. Oņegins gan kritizē, uzbrūk, ārda, bet vai viņš kaut pussolīti izsper iz savas grupas domu un jūtu pasaules? — Nē, jo «šķiras princips» — kā saka Beļinskis — «priekš viņa ir mūžīga patiesība». Un to pašu var sacīt arī par Puškina un Ļermontova dzejoļiem: tā ir muižnieku un aristokrātijas poēzija. Sabiedrisku ideālu ziņā abi lielie dzejnieki pat nepaceļas līdz sava laikmeta humānajām idejām. Tikai retos atsevišķos gadījumos viņiem pasprūk dusmu akordi pret varmācību, netaisnību.

Mums aizrādīs uz Gogoli, uz viņa «Mirušām dvēselēm». Taisnība, Gogolis nesaudzīgi un dziļi kritizēja sava laika muižniecību, viņas garīgo panīkšanu, tikumisko sapuvumu. Raksturīgi ir viņa Pļuškini, Sobakeviči, Maņilovi, bet tomēr Gogoļa kritika nesniedzas pāri savas šķiras ideoloģijas robežām. Tomēr Gogolis ir un paliek ļoti ļoti mērens muižnieks, kas sliktu muižnieku un gubernatoru vietā grib labākus, tas ir viss. Pat par dzimtbūšanu Gogolis neuztraucas... Nu jā, bet Turgeņevs taču sarakstīja pazīstamās «Mednieka piezīmes», kur attēloja krievu zemnieku bēdīgo stāvokli. Bet šais «piezīmēs» lielais rakstnieks tomēr neiet tālāk par vienkāršu muižnieka liberālismu. Un savos citos darbos ar daudz lielāku mākslas vērtību Turgeņevs nodarbojas vienīgi ar muižnieku kārtas piederīgo dzīvi, domām, tieksmēm un jūtām. Pie tam tīri estētiskā puse, tīri mākslinieciskie jautājumi aizvien stāv pirmā vietā, kaut gan ar lieliem sabiedriskiem jautājumiem T. vispār nemaz nemēdz nodarboties. Un, ja Turgeņevam gadās apstrādāt kādas sabiedriski politiskas strāvas darbiniekus, tad tomēr viņš neiztirzā pašu jautājumu, viņa kodolu (kā Tolstojs, piemēram), bet nodarbojas vienīgi ar savu varoņu psiholoģiju, ar viņu mākslinieciško izstrādājumu. To var sacīt par «Tēvi un bērni», «Priekšvakarā» («Накануне») u. c. Un par mērenu liberālismu T. nekur nekad tālāk neiet, jo pretējā gadījumā viņš nebūtu bijis vairs «muižnieku ligzdu» rakstnieks.

Grāfu Ļevu Tolstoju visi paraduši uzskatīt par revolucionāru. Šis uzskats gluži dabīgi top pārnests arī uz Tolstoju kā mākslinieku. Tolstojs ir liels mākslinieks. Viņa ģeniālās mākslinieka spējas dveš iz katras rindiņas, bet viņš tomēr ir aristokrātisks mākslinieks. Viņa mākslinieciskā būtība caur un cauri ir muižnieciski aristokrātiska. Tolstojs tāds ir pašam gluži negribot un varbūt arī nemaz nezinot. Lepno, dižciltīgo feodāļu pēcnācējs,

viņš tomēr nespēja atsvabināties no savas lepnās, neatkarīgās aristokrātiskās psihikas, kurā tas pārāk ilgi bij iedzīvojies, kura to pārāk dziļi un stipri bij caurausdusi. Tādēļ arī it visi Tolstoja romānu varoņi pēc sava psiholoģiskā un idejiskā satura ir tīri muižnieki, kas dzīvo no savu zemnieku vai strādnieku izmantošanas. Piemēram, «Annas Kareņinas» Levins, kuru Tolstojs tēlo ar tādu patiku un kurš izsaka viņa paša uzskatus, — šis pats Levins tomēr zin, ka strādniekam vajaga maksāt pēc iespējas mazāk, ka zemniekam nevar atlaist vai tikai ilgāku laiku pagaidīt renti utt. Apmēram tāda paša gara bērns ir arī kņazs Ņehļudovs, tādi ir visi citi romāni. Un raksturīgi, ka Tolstoja romānos zemnieki nespēlē gandrīz nekādu lomu. Ja kādu sīkāk arī tēlo, tad tas ir mīļš, godīgs, paklausīgs, kā, piemēram, Platons Karavajevs («Karš un miers»), ar kuru ir patīkami un mierīgi nākt darīšanās: «ne viņš jūsu sirdsapziņu uztrauks, ne klētis aizdedzinās, ne buntu, ne agrārnemierus sacels», kā saka grāfs Bezuhovs. Cik tipiska muižnieka psiholoģija ... Kā grāfs Ļ. Tolstojs, tā arī visi citi tā laika krievu rakstnieki — ar maziem izņēmumiem — ir muižnieku rakstnieki. Tēlodami dzīves īstenību, viņi nekad to nedarīs tā, ka atsegtos šķiru pretešķības, bet gan dara aizvien otrādi — nogludina šīs pretešķības, cenšas padarīt viņas neredzamas, kā saka Beļtovs. Bez zināmas sabiedriskas šķiras mākslinieki taču arī objektīvi nespēj citādi rīkoties.

Šī rakstiņa apmērs mums neatvēl apstāties pie tagadējās krievu literatūras, kādēļ steigsimies paši uz savām mājām.

Ka šķiru sabiedrībā mākslai piemīt šķiru raksturs, sevišķi spilgti to pierāda latviešu literatūra. Nevienas tautas literatūrā tik krasi neatspoguļojas valdošo šķiru psiholoģija kā latviešu literatūrā. Pirmais rakstu gabaliņš latviešu valodā ir tēvreize un mazliet vēlāk tā sauktie desmit dieva baušļi (1530. g.). Mēs ļoti labi zinām, kam visvairāk vajadzīgi šie baušļi ... Vairāk nekā pusgadsimteni vēlāk (1586. g.) iznāk «Lutera mazais katķisms» ... Šādā garā sākās latviešu literatūra un palika tāda veselus divsimt gadus — līdz Stenderam. Pa šo laiku latvieši cita nekā laba neredzēja kā vienīgi katķismus, visādas rokasgrāmatas, svētas dziesmas, bībeli un tamlīdzīgus citus rakstus, kuru vienīgā morāle bij: klausi kungus, lūdz dievu un strādā. Arī Vecais Stenders turpināja šo darbu; arī viņš sēja to pašu sēklu, kas jau ilgus gadu simteņus Latvijā augusi.

Lai dziesma skan no labo kungu goda,
Tie mūsu laimes tēvi ir,

dzied Vecais Stenders,

Tie labos glābj un ļaunos soda,
Un tādu cilts no debess ir.
Lai dievs jūs, kungus, apsvētī,
Jūs esiet viņa vietnieki!

Tādā pašā garā vēl nāk veseli septiņi pantiņi... Protams, Stenderam ir savi nopelni latviešu literatūrā, bet tomēr visiem viņa darbiem jo spilgti cauraužas muižnieku psiholoģija. Tādēļ jābrīnās, kāpēc latviešu literatūras vēsturnieki Stenderi pieskaita pie «apgaismotājiem». Un Stendera pēcnācēji vēl ilgu laiku turpina viņa iemīto taku, līdz kamēr nāk īstais latviešu draugs — Garlības Merķelis. Šis uzstājas pret visu to, ko dēstīja un apdziedāja Stenders. Viņš daudz strādā priekš dzimtbūšanas atcelšanas Baltijā. Bet tomēr G. Merķelis pēc savas sabiedriski politiskās pārliecības ir tikai liberālās muižniecības ideologs. Viņš apmierinās un pat lieliski sajūsminās par to, ka latviešus «atsvabina» no dzimtbūšanas, bet zemi patur muižnieki, no kuriem nu tā jāatpērk, t. i., latviešiem jādodas puslīdz jaunā verdzībā. Ir zināms, ka krievu dzimtbūšanas reformistu starpā bij labi daudz tādu muižnieku, kuri gribēja zemniekus atsvabināt un atstāt viņiem arī zemi, pat piešķirot vēl klāt jaunus gabalus. Bet mūsu G. Merķelis nespēja pacelties līdz šī augstākā, taisnākā liberālisma pakāpei.

Latviešu literatūra ļoti raksturīga. Tiklīdz viņa atsvabinās no vācu (klerikāli feodālās) aizgādniecības un beidz būt mācītāju un baronu interešu aizstāve, tūliņ tā top par citas sabiedriskās šķiras, latviešu lauku, arī pilsētu buržuāzijas ideālu paudēju. Latviešu tautiskā atmoda, bez šaubām, bij vēsturiski nepieciešama un progresīva parādība. Katrai kalpinātai tautai reiz jānāk pie sevis apzināšanās, pie savas garīgās konstituēšanās (nodibināšanās). Tas notiek tad, kad ekonomiskie faktori galīgi nobrieduši. Tā latviešu tautiskā atmoda uzliesmoja tad, kad uz laukiem bij jau pietiekoši nostiprinājusies lauku saimnieku šķira, bet pilsētā — lielāku un mazāku veikalnieku grupas. Tautiskās apziņas atmodas laikmets savos plūdos aizrāva visus tā laika izglītotos latviešus. Tie bij īsti censoņi. Savāda cienība rodas, lasot viņu darbus, domājot par viņu dzīvi... Šai kustībai radās savi aizstāvji arī daiļrakstniecībā. Kurš gan nepazīst Jura Alunāna dziesmiņas, piemēram, «Nevis slinkojot un pūstot...». Tā ir savāda ideālisma apdvesta. To pašu var sacīt gandrīz par visiem tā laikmeta darboņu darbiem... Bet sevišķi spilgtus un apdāvinātus aizstāvjus mākslā tautiskā kustība guva ar Pumpuru un Ausekli. Tie ir šī laikmeta visapdāvinātākie, straujākie un ideālistiskākie dzejnieki. Patiesi viņi mīlēja tautu, mīlēja ar visu savu būtību, ar visu savu naidu un mīlestību, ar visām savām jūtām, domām un kaislībām. Sevišķi to var sacīt par straujo, ugunīgo Ausekli. Katrs domu pavediens, katrs elpas vilciens piederēja tautai, cīņai par viņas nākotni, par viņas laimi, labklājību. Personīgas dzīves, personīgas laimes, personīgu mērķu, kas nesaskanētu ar visas tautas interesēm, — tā visa nemaz nebij: personīgais «es» bij sakusis ar kopību, ar visumu. Un laimīgi tie, kas tā spēj...

Ar nolūku mēs ņēmām tikai Pumpuru un Ausekli, šīs sava laika zvaigznes, sava laika latviešu dzejas karaļus. Bet nu jautāsim, kāds bij Pumpura, Ausekļa u. c. dzejas sabiedriski politiskais saturs? Ko Juris Alunāns saprata zem tautas «zelta kviešu krājuma»? Ko Pumpurs saprata savā dzejolī «Imanta», savā «Lāčplēsī»? Var būt, ka viņi paši īsti labi nezināja, bet mēs tagad zinām, ka aiz visa šī aizraujošā ideālisma slēpās latvju mantīgās šķiras cenšanās pēc saimnieciskas un politiskas neatkarības no vācu baroniem un kapitālistiem. Šis bij tas pamats. Latvju valodas tiesības, latvju literatūra — tās gluži dabīgi izrietēja iz minētā ekonomiski politiskā pamata... Pumpura «Lāčplēsis» nav Raiņa «Uguns un nakts». Pumpurs skumst un ilgojas tikai pēc tā, kas bij pagātnē (latvju patstāvība, bet ar visiem vaidelaišiem un valdniekiem). Rainis gan arī dziļi skumst par pagātni, bet tomēr skatās nākotnē, tic, ka reiz nebūs nekādu krīvu un vaidelaišu. Pumpurs un līdz ar viņu Auseklis un citi izpauda latviešu buržuāzijas, bet Rainis izpauž — latviešu strādnieku centienus. Un lai nestāsta, ka Pumpura laikā Latvijā nebij proletariāta un proletāriskās psiholoģijas, domu un jūtu pasaules. Drusku vēlāk no tautas dziesmām redzēsim, ka jau dažu labu gadu simteni atpakaļ Latvijā dzimusi proletāriskā psiholoģija.

Kaudzīšu «Mērnieku laiki» (iznāca 1879. g.) ir tipiska latvju pēlēko baronu epopeja. Izņemot pāris amatnieku un skolotāju, visi pārējie ir saimnieki Kaudzīšu darbā. Kalpu tur tikpat kā nemaz nav. Un arī pati stāsta viela ir ņemta iz tādiem notikumiem (māju zemes pārmērīšana), kuri tieši attiecas vienīgi uz saimniekiem. Vienīgi pelēko baronu dzīve, darbi, tieksmes attēloti «Mērnieku laikos». Vienīgi saimnieku dvēseles un miesas dzīve te analizēta un taisīti dažādi slēdzieni, pamācības, kas ne par matu nesniedzas tālāk par garīgi stipri aprobežota saimnieka prāta apvārsnīti. Kaudzīšu uzskatu izteicējs — Kaspars Gaitiņš ir tomēr gļēvs cilvēciņš, kas vēl nav atsvabinājies no visādiem pagātnes māņiem. Pats Šrekhūbers nav nekas cits kā gudrs veikalnieks, labs dzirnavnieks... «Mērnieku laikos» nav ne smakas no Pumpura un Ausekļa ideālisma. Kaudzīšu varoņi ir tīri auksti praktiski saimnieki, veikalnieki...

Bet — Auseklis jau miris (1879. g. janvārī). Miris viskarstākais ideālists tautiskajā laikmetā. Pamazām dziest ideālisma liesmas un dzimst gluži apzinīga, kaila šķiras apziņa un māksla. Otrs piemērs pēc «Mērnieku laikiem»: 1881. g. («Pagalms», 13. nr.) nāca klajā Sumbura (Zandera) stāsts «Saimnieka meita». Tur top izteiktas domas, ka «latvieši iepirksies muižas, tad mums būs muižnieki». Un šie tad nu arī kļūšot par latviešu tautas vadoņiem. Arī Māteru Juris domāja par latviešu muižniecību. Otrs tā laika teorētiķis — Krišjānis Kalniņš

noteikti izteicās, ka katrai tautai, dabīgi, vajadzīgas s a v a s š ķ i r a s un kārtas, jo «tauta, kura nepastāv iz dažādiem locekļiem, dažādām ļaužu kārtām, nevar zelt un kuplot». Šo šķiru un kārtu starpā viņš paredzēja arī muižniecību, tālāk tirgotājus, mācītājus u. c. Šo laikmetu vairs nekādā ziņā nevar saukt par tautiskā romantisma laikmetu, jo ar «Mērnieku laiku» klajā nākšanu beidzās naivā sajūsma, bērnišķīgās fantāzijas, romantiskās ilgas un sapņi par fantastisko tautas pagātni. Ir Krišjānim Kalniņam, ir B. Dīriķim, ir citiem tā sauktajiem tautiskā romantisma laikmeta teorētiķiem nav putekļa no romantisma. Jeb vai sapņi par latviešu muižniekiem ir romantisms? — Bet tagad taču latviešiem ir jau «savi» muižnieki, ir savi tirgotāji, mācītāji! Tas vairs nav romantisms un nebij arī toreiz. Tā ir latviešu buržuāzijas š ķ i r a s apzināšanās, savas tagadnes un nākotnes saprašana. Caur un cauri mākslotā, seklā, pašapmierinātā, mietpilsoniskā Lautenbaha-Jūsmiņa dēļ taču veselu laikmetu nevar nosaukt par romantisku.

Par tuvākās pagātnes un tagadnes latviešu rakstniekiem šeit nerunāsim, rakstiņa apmērs un spraustais mērķis to neatvēl. Tagadnes rakstnieki savā visumā ir buržuāzijas ideologi, — daži apzinīgi, daži neapzinīgi. Un maza saujiņa ir to mākslinieku, kurus varam uzskatīt par proletariāta lielo sāpju un lielo cerību paudējiem.

Vēl dažus vārdus par latviešu t a u t a s d z i e s m ā m.

Laikam nebūs neviena latvieša, kurš neatzītu mūsu tautas dziesmu vērtību. Viņas cildina katrs. Un tas ir dabīgi, jo tautas dziesmas ir tik dažādas un daudzpusīgas, ka vispretējāko pārliecību cilvēki viņās var atrast ko priekš sevis. Tomēr nevienam «tautietim» nav prātā nācis, ka mūsu tautas dziesmās būtu izmanāma arī kāda šķiru plaisa un šķiru psiholoģija. Daudzi vēl tagadiņ latviešu tautu uzskata par veselu, nekādās šķirās nedalītu vienību. Nu, un par tālāku pagātni, kura sniedzas tumšajos verdzības laikos, par to jau nav nemaz vērts runāt: visi latvieši vergi vien bijuši bez kādas izšķirības, savstarpējas nogrupēšanās. Nav tiesa: mūsu tālie senči dziedāja gan par savas dzīves ikdienišķām, vispārējām parādībām — par krīstībām, kāzām, bērniem, bēriem kumeļiem, daiļām tautietēm, bet viņi dziedāja arī par kungiem (muižniekiem). Šais pēdējās dziesmās krasi izpaužas latvieša-dzimtcilvēka uzskats par muižnieku kā liekēdi. Tā ir sava sabiedriski ekonomiskā stāvokļa apzināšanās.

31285:

Es domāju lielas domas:
Kur šie kungi naudu ņem?
Ne tie ara, ne ecēja,
Ne stādīja apinīšu.

Skaidri redzams, ka kungs pārtiek no nabaga zemnieka sviedriem, kas citās dziesmās arī top sacīts... Un cik dziļas sēras, cik aizgrābjošas skumjas izskan citā pantiņā:

31357:

Pūtiet, vēji, nelauziet
Kalnā zaļu ozoliņu;
Bariet, kungi, nešautiet
Manu baltu augumiņu.

Kādas ārēji mierīgas, bet tomēr dziļi satricinošas sāpes... Un cik daudz mūsu tautas dziesmās ir tādu pantiņu, kuros kā gadu simteņiem jūras smiltīs slīpētā, jūras putās skalotā dzintarā — tik skaisti sāpīgi mirdz tautas traģiskās skumjas un mūžiem lietās asaras, gariem šausmu mūžiem cauri sargātā cilvēcības apziņa. Tomēr melnie kraukļi nespēja izdzēst pēdējo Prometēja ugunsdzirkstelīti!...

Bet bez šīm vispārējām v i s a s t a u t a s bēdu dziesmām atronam arī k a l p u dziesmas par savu stāvokli, par kungiem un par saimniekiem. Arī s a i m n i e k i dzied par kalpiem, ka tie slinki strādā, daudz ēd, slikti kopj zirgus. Tomēr kalpu dziesmu ir daudz vairāk. Par saimniekiem dzied kalpi, kalpones, gani, sievas: saimnieki bargi, slikti dodot ēst, daudz jāstrādājot utt.

31116:

Saimniekam maizes žēl,
Man bij savas varas žēl;
Maizīt auga tīrumā,
Kur varīte man uzauga?

Cik spilgti izteikta proletārieša psiholoģija!... Daudz strādājot un slikti ēdot, kalpiņš tomēr vēl spēja būt jautrs un zobgalīgs.

31092:

Kas man vaina nedzīvot
Pie bagāta saimnieka?
Kancīts sakā, vērdiņš makā,
Skāba dzira druvnesī.

Šādu tipisku proletārisku dziesmu Latvju daiņās ir ļoti daudz. Pilnīgi nepārprotami un krasi viņās atspoguļojas kalpa-proletārieša dzīve, domas un jūtas. Un kalpiem, kalponēm, ganiem ir s a v a s dziesmas ikkatrā dzīves gadījumā: rītā ceļoties un vakarā guļoties, strādājot un ēdot, dzimstot un mirstot, precoties, brūtes vai brūtgānus lūkojot un mantojumu dabonot. Vārdu sakot, nav tāda gadījuma, stāvokļa un notikuma, kur kalpi nedzie-

dātu citādi, kur kalpiem nebūtu tīri proletāriskas dziesmas, bet saimniekiem — atkal savas dziesmas ar tikpat noteiktu saimnieka psiholoģiju. Telpu trūkums mums neatvēl še pievest piemērus; tos katrs pats atradīs Latvju daiņās izkaisītus...* Tātad latvju tauta jau senus gadus atpakaļ — XV un XVI gadu simtenī, kā mūsu vēsturnieki pierāda, sadalījusies saimniekos un kalpos. Taisnība, viņu stāvokļos bij daudz kopēju, vispārīgu ciešanu — viņus visus spieda dzimtbūšanas moku lāsts, bet tomēr viņu stāvokļos ir bijis arī daudz dažādību un nevienlīdzību, kādēļ varēja dzimt un gadu simteņiem ilgi uzglabāties kalpu un saimnieku dziesmas.

Mums jābeidz... Metām īsu, vispārēju skatu pār dažādu laikmetu un tautu mākslu un viņas darbiem. Redzējām, ka «neatkarīgās» un «tīrās» mākslas paudēji paši ir sabiedriskas reakcijas un sīkburžuāzijas sociāli ekonomiskās un garīgās panīkšanas, kā arī visas pilsoniskās sabiedrības garīgā bankrota produkts. Tālāk redzējām, ka it visos apskatītos laikmetos, visās zemēs un pie visām tautām mākslai piemīt spilgts raksturs. Vienmēr viņa bijusi valdošo šķiru un grupu dzīves atspoguļotāja un ideālu nesēja. Un tas ir dabīgi, jo cilvēces vēsture ir šķiru cīņas vēsture, kā saka Markss un Engelss. Un, ja ir šķiras, tad ir arī šķiru centieni, ideāli — šķiru ideoloģija. Bet māksla ir savas dzīves īstenības atspoguļotāja. Tātad viņai jāatspoguļo arī un vienīgi — šī šķiru dzīve un ideoloģija. Un, tā kā savi mākslinieki līdz šim bijuši tikai mantīgām šķirām un valdošām grupām, tad visā līdzšinējā mākslā atspoguļojas tikai valdošo šķiru un aprindu ideoloģija.

Visu laikmetu un visu tautu verdzināto un kalpināto masu sabiedriski saimnieciskais stāvoklis nespēja radīt un uzturēt augstāku mākslu un profesionālus māksliniekus. Tādēļ nav vergu un kalpināto mākslas pagātnē; nav viņiem gleznieciības, skulptūras, arhitektūras utt. Tikai tautas dziesmu, teiku, pasaku veidā uzglabājusies nerakstītā daiļliteratūra ir vienīgie īstie tautas un līdz ar to arī verdzināto kolektīvās mākslas atlikumi un traģiskā likteņa neteicamo sāpju liecinieki... Bet tagad jau dzimst īsta kalpināto māksla. Dzimst viņa steidzīgi, jo steidzīga tagad ir pašas dzīves gaita. Un steidzīgi viņa stājas savā vēsturiskā vietā līdzēt pildīt vēsturisko misiju — nest sauli un prieku tumsā un sāpēs vārgstošai cilvēcei.

P. Roberts [Roberts Pelše]

«Vārds», I, 1912. g., 153.—171. lpp.

* Par latviešu tautas dziesmām sīkāk rakstīju «Laika Balsī», 1911. g., 27.—30. nr. Tur pievedu labi daudz dažādu piemēru.

ANTIŅŠ VAI SPĪDOLA?

KRITISKS UN ĒTISKS APCERĒJUMS

Tētiņ, ņem še manu elpu!
Viņa spēcīga un jauna.

Antiņš.

Es kalpoju tikai sev,
Viss, arī tu, ir mans rīks.

Spīdola.

Ētikā, tāpat kā filozofijā, pastāv divi pamata virzieni: materiālistiskais un ideālistiskais. Bet katrs no šiem pamata virzieniem savukārt sadalās daudzās, dažreiz pat savstarpēji naidīgās nozarēs. Materiālistiskajā virzienā, piemēram, sastopam egoistisko ētiku, utilitārismu, darvinisma ētiku, marksisma ētiku. Ideālistiskā virziena ievērojamākais priekštecis ir veco grieķu prātnieks Platons (427.—347. g. pirms Kristus), tālāk kristiānisms, kantisms, tolstojisms. Dažādo ideālistisko ētisko sistēmu starpā nesalīdzināmi vairāk kopēja nekā materiālistisko. Tā kristiānismā ietilpst ne mazums platonisma elementu, bet Kanta un Tolstoja ētikā — krietni daudz kristiānisma. Patiesībā Kanta kategoriskais imperatīvs un Tolstoja morāle ir kristiānisma darinājums. Bet materiālistiskās ētikas sistēmu starpā nav tik daudz kopēju elementu. Piemēram, Štirnera «vienīgais» nav savienojams, nav nemaz tuvināms Bentama utilitāristam.* Starp Bentamu, Darvinu un Marksu gan ir labi daudz kopēju elementu, bet savienojami nav arī tie. Rakstiņa turpmākā gaitā mums nāksies drusku sīkāk apstāties pie vienas otras ētiskās sistēmas, bet tagad pāriesim uz Antiņu un Spīdolu kā minēto divu pretējo pamatvirzienu spilgtiem priekšstāvjiem.

Raiņa Antiņu un Spīdolu pazīst katrs. Šie ir divi no tiem nedaudzajiem tipiem, kurus, vienreiz redzējis, nekad neaizmirsīsi. Tas pa daļai gan arī tādēļ, ka Antiņš un Spīdola nav tikai cilvēku tipi vien, bet līdz ar to tie ir arī daudz ietveroši, daudz izteicoši simboli. Sevišķi tas sakāms par Spīdolu. Bet interesanti viņi ir abi divi: viens spilgts, konsekvents ideālists (Antiņš), bet otrs — vēl krasāks, vēl spēcīgāks materiālists (Spīdola). Viens naivs, dievišķi šķīsts vientiesītis, bet otrs — visas pasaules piedzīvojumu mutulī kvēlojis, visplašāko, visdziļāko atziņu vairogu bruņojies, savu pārspēku apzinošs cilvēces loceklis. — Tādus tik krasus pretstatus reti var atrast. Rainis viņus radījis it kā ar nolūku, lai mēs varētu viņus salīdzināt, sekot viņu darbībai un pārbaudīt divas pretējas, tomēr radniecīgas ētikas.

---

* J. Bentams (1748—1832) top uzskatīts par utilitārisma teorijas nodibinātāju: «iespējamu laimi iespējami daudz cilvēkiem».

Jau pašā sākumā jāuzsver, ka Antiņš nav filozofiskais ideālists. Viņš ir ētiskais jeb tikumiskais ideālists. Šos ideālistus (ideālismus) nedrīkst sajaukt. Filozofiskais ideālisms (ideālists) savos pamatos tomēr ir konservatīvs, ja ne reakcionārs, vēlāk to pierādīsim ar pašu šo ideālistu vārdiem.

Antiņa tikumiskā (ētiskā) būtība izpaužas jau tais pāris pantiņos, kur viņš savam mirstošam tēvam piesola it visu, lai tik varētu to glābt no nāves. Antiņš pat iet tik tālu, ka bez mazākās apdomāšanās, bez mazākās lielības tēvam piedāvā savu elpu, kad nāves kaulainā roka žņaudz tēva kaklu.

Tētiņ, ņem še manu elpu!
Viņa spēcīga un jauna, —

saka Antiņš. Protams, tēvs tomēr nomirst. Antiņš gauži raud, kamēr tā vecākie brāļi grūstās ap tēva atstātiem grašiem. Jau te jo gaiši redzams jaunākā brāļa tikumiskais pārākums. Bet Antiņa tikumiskais spēks aizvien pieņemas, tomēr tas notiek tikai tai pašā ētiskā, pareizi, neapzinīgā ideālisma virzienā. Gan viņš runā par «dārgāko mantu», ko tēvs ieteicis, — «vienību turēt», bet Antiņš pats to labi nesaprot: šī mācība ir sveša viņa psihiskai būtībai. «Vienību turēt» izriet iz materiālistiskās atziņas un ētikas. Tādēļ arī šis tēva padoms Antiņa turpmākā darbībā nespēlē nekādu lomu. Antiņš ir un paliek konsekvents individuālistisks ideālists līdz pēdējam brīdim.

Pilnīgs pretstats Antiņam ir Spīdola. Sākumā viņa ir divējāds pretstats Antiņam: materiāliste un egoistiska materiāliste. Antiņš katru mirkli gatavs uz vislielāko pašuzupurēšanos — līdz pat dzīvības ziedošanai, bet Spīdola saka:

Es kalpoju tikai sev,
Viss, arī tu, ir mans rīks.

Še Antiņam ar Spīdolu absolūti nav nekā cita kopēja kā tikai tas, ka viņi ir individuālisti. Bet starp individuālistu un individuālistu atkal ir starpība. Kā jau sacīts, Antiņš ir sabiedriski neapzinīgs individuālists (jo viņš nesaprot devīzi: «vienību turēt»), bet Spīdola ir krasi un apzinīgi pretsabiedrisks, šaurs egoistisks individuālists. Spīdola ir pati sevim mērķis. Viņa pati priekš sevis ir vesela pasaule — visu mērķu mērķis; pārējie cilvēki un visa daba ir tikai līdzeklis Spīdolas egoistisko tieksmju sasniegšanai, viņas absolūtā «es» piepildīšanai. Viņa jūtas brīva no katra vismazākā pienākuma. Spīdola rīkojas pēc Makša Štirnera teorijas. «Katrs ir brīvs jau no paša sākuma, ja bez sevis viņš cita nekā neatzīst. Nav nekā, no kā atsvabināties, ja jau pašā sākumā noliedz visu, izņemot sevi, — ja cita nekā neciena kā tikai sevi, īsi sakot, ja tikai no sevis paša iziet un pie sevis

nāk,» saka Štirners.* Tālāk Štirners raksta: «Man, egoistam, šis «cilvēku sabiedrības» labums nemaz neguļ pie sirds. Es viņai nekā neupurēju, Es tikai izmantoju viņu. Bet, lai Es pilnīgi varētu izmantot šo sabiedrību, Es pārvēršu to savā īpašumā un savā veidojumā *(Geschöpf)*, t. i., Es iznīcinu viņu un viņas vietā dibinu e g o i s t u b i e d r ī b u.»** Lūk, cik tālu noiet konsekvents egoists, kurš atzīst, ka viņam ir tiesības uz visu, ko tas spēj izdarīt. «Man ir tiesības nozagt Ceisu, Jehovu, dievu utt., ja es to spēju.» (Turpat, 248. lpp.) Spīdola nu ir šāds Štirnera egoists. Iz viņas būtības izriet arī «visu karš pret visiem». Viņa nepiekāpjas arī nekādu dievu priekšā. Viņa kāro un tver it visu, ko spēj. Viņa neatzīst nekā ārpus sevis, priekš citiem: viss dzimis un dzīvo tikai priekš viņas. Viņa uzbrūk katram, kas tai nepadodas ar labu. Viņa necieš nekā lielāka un stiprāka par sevi. Viņa grib būt stiprākā, skaistākā, gudrākā par visu, kas mīt pasaules telpā.

Diezgan skaista ir tik spēcīga individualitāte, bet viņas sveļošais egoisms nav savienojams ar sabiedrisku dzīvi un sabiedriskiem centieniem. Štirnera un Spīdolas filozofija ir sīkbirģeliskā anarhisma gara bērns. Tādas idejas, tādi ideāli var dzimt tikai tādu sabiedrisku grupu vidū, kur katra atsevišķa cilvēka dzīve rit atšķirti no pārējiem un ar pēdējiem konkurējot, vedot savstarpēju cīņu uz dzīvību un nāvi. Bet pilnīgi sveša, nesaprotama šāda «Es» teorija ir priekš tādas šķiras kā modernais proletariāts. Ikdienas darbs, ekonomiski sabiedriskais stāvoklis te audzina vienprātības, kopības sajūtu, sabiedriskas tieksmes. Tādēļ arī rūpnieciski attīstītās valstīs, kā Vācijā, Anglijā, anarhismam nav nekādu panākumu. Bet ievērojamas sekmes anarhistiem ir tādās valstīs kā Spānijā, Portugālē, arī Francijā, kur sevišķi izplatīta sīkrūpniecība. Tātad līdzšinējā Spīdola ir sīkrūpnieciskās šķiras gara bērns, tāpat kā Štirnera visuvarenais, dievišķais «Es».

Bet mēs nepiekrītam arī Antiņam, lai gan viņa individuālitāte ir nesavtības pārpilna. Kādēļ nevaram piekrist Antiņam? To izmanīsim, sekodami viņa turpmākai darbībai.

Antiņš vienmēr sapņo par princesi stikla kalnā, kura tur stikla zārkā guļ jau septiņus gadus. Kas viņu nonesīs no grūti uzkāpjamā stikla kalna, tam karalis princesi dos par sievu un visu valsti pūrā līdz. «Bet, kad neviens nespētu uzkāpt, tad princesei uz visiem mūžiem būtu jāpaliek stikla kalnā un viņa nekad neceltos augšā,» saka Nabags jeb Baltais tēvs. Protams, te mums darīšana ar simbolu, bet nevis ar vienkāršu pasaku. Tālāk arī dabonam zināt, ka apburtā princese ir «ļaužu laimīte». Šo

---

* *Der Einzige und sein Eigentum. Von Max Stirner. Leipzig, 1846*, 216. lpp. [Maksis Štirners. Vienpatis un viņa īpašums.]

** Turpat, 235. lpp.

«laimīti» varam saprast visplašākā politiski sabiedriskā nozīmē. Un tie septiņi gadi būs jāsaprot kā septiņi simti gadu, jo parasti domā, ka līdz ar vācu ienākšanu Baltijā — 700 gadu atpakaļ — beidzās latviešu tautas laime un brīvība. Tā spiež domāt arī tas fakts, ka septiņu melno kraukļu starpā, kas stikla kalnā apsargā princesi, visvecākajam ir 700 gadu. Šāds tautisks iztulkojums gan sašaurina Antiņa centienu tikumiskās vērtības plašumu. Tāds iztulkojums sašaurina arī visa Raiņa darba idejisko nozīmi.* Bet šoreiz priekš mums tas nav no svara. Šai gadījumā mums no svara ir tikai Antiņa ideālisms, pašuzupurēšanās gatavība.

Vecais pastāsta Antiņam, ka

Rītu atnāks saules dēli,
Uzjās stāvā stikla kalnā,
Uzmodinās princesīti,
Uzcels viņu zelta zirgā,
Nonesīs mums vizēdami.

Par atbildi uz šo paziņojumu Antiņš nopūšas, ka šis nemaz nedabūšot redzēt princesīti. Pēdīgi viņš jautā:

Tētiņ, kurš tai kalnā uzjās?

Nabags: Kurš tik skaidris būs kā saule.
Antiņš: Tētiņ, kurš to uzmodinās?
Nabags: Kurš tik mīlīgs būs kā saule.
Antiņš: Tētiņ, kurš to zemē nesīs?
Nabags: Kurš tik stipris būs kā saule.
Antiņš: Ak, kurš līdzīgs būtu saulei?
Nabags: Kurš spēj atdot sevi visu.
Antiņš: Ak, lai ņem jel manu dzīvi,
Es jau miršu labu prātu,
Viņu redzēt tik vēl gribu.
Nabags: Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu gribu.
Antiņš: Tētiņ, ak, i savu gribu?
Ak, tik vienu pašu skatu!

Šo garo citātu es pievedu tādēļ, ka te īsumā saņemta visa «Zelta zirgā» izteiktā filozofija. Viss iepriekšējais un viss nākošais šai vietā sakopots kā degpunktā.

Tātad apburto princesīti uzmodinās un no stikla kalna nonesīs tikai tas, kas būs tik skaidrs, mīlīgs un stiprs kā saule un kas spēj absolūti atteikties no savas dzīves, pat no savas gribas. Gluži neviļus nāk prātā Aspazijas: «Mūža

* Kraukļu starpā ir arī viens «simtgadenis». Man šķiet, ka še domāts kapitālisms, kurš sācies apmēram 100 gadu atpakaļ.

gaisma tam tik mirdz, kam no dzīves šķirta sirds.» Tas ir ideālisms. Par Aspaziju te gandrīz tā nevar sacīt, jo šais rindiņās sludinātā atsacīšanās ir citāda rakstura, bet šī Raiņa ētika ir ideālistiska un utopiska. Tas smagi sacīts, bet lūkosim to pierādīt.

Kurš spēj atdot sevi visu,
Savu dzīvi, savu gribu, —

pāris reizes no vietas atkārto Nabags. Tātad šīs domas autors gribējis pastrīpot. Šīm domām varētu piekrist tad, ja viņas attiecinātu uz atsevišķu, stingri noteiktu vēsturisku momentu, kāds bij 1789., 1848. gads utt. Šais momentos cilvēks patiesi «spēj atdot sevi visu, savu dzīvi, savu gribu». Bet ārpus šiem vēsturiskiem noteikumiem tāda atsacīšanās teorija tomēr ir ideālistiska mācība. Viņa skan pēc birģeliskā E. f. Hartmaņa «visu aptverošā principa»*, pēc Artura Šopenhauera «vienīgi morāliskās vērtības štempelētā darba spredikļa»**. Šo Raiņa pamācību gluži labi var savienot ar Kanta kategorisko imperatīvu: «Rīkojies tikai pēc tās maksimas, caur kuru tu līdz ar to vari gribēt, lai viņa taptu par vispārēju likumu.»*** Gaiši redzams, ka minētā Raiņa tēze pilnīgi var derēt par Kanta kategoriskā imperatīva maksimu, lai to pārvērstu par «vispārēju likumu». Bet tāda vispārēju tikumisku likumu došana ir ideālistiska, metafiziska. Kants, protams, ir konsekvents, jo viņš jau iepriekš pasaka, ka «visi tikumiskie jēdzieni pilnīgi *a priori* atrodas un ceļas prātā *(Vernunft)*». (Turpat, 34. lpp.) Un šos tikai iz cilvēka prāta kā pirmcēloņa iznirušos tikumiskos jēdzienus cilvēks izved dzīvē ar savas autonomās, brīvās gribas palīdzību. Acīm redzot še ne vismazāko lomu nespēlē ārējie vēsturiskie apstākļi un noteikumi, kuros cilvēkam jādzīvo un jādarbojas. Še mums darīšana ar tipiski ideālistisko mūžīgo patiesību, taisnību un priekš visiem laikiem, priekš visām tautām un ļaužu šķirām derīgu tikumību. Bet īstenībā nav nekādas universālas patiesības, ne tikumības. Katram vēsturiskam laikmetam ir sava taisnība, morāle, tiesības — visa ideoloģija. «Katrā vienā vai otrā laikmetā līdz šim valdījusī tikumiskā teorija pēdīgi tomēr ir attiecīgā ekonomiski sabiedriskā stāvokļa sekas. Un, tā kā līdz šim sabiedrība virzījās uz priekšu tikai šķiru pretešķībās, tā arī morāle vienmēr bijusi šķiru morāle. Viņa vai nu attaisnoja un aizstāvēja valdošo šķiru kundzību un intereses, vai atkal, līdz ko apspiestā šķira guva virsroku, — viņa sacēlās pret šo kundzību un aizstā-

* *Phänomenologie des sittlichen Bewusstseins. Von Eduard von Hartmann. Berlin, 1879,* 83. lpp. [Tikumiskās apziņas fenomenoloģija.]

** *Arthur Schopenhauers Werke. Zweiter Band. 2. Auflage.* 350. lpp.

*** *Grundlegung zur Metaphisik der Sitten. Von Immanuel Kant. Riga, 1797,* 52. lpp. [Imanuēls Kants. Tikumu metafizikas pamatmācība.]

vēja apspiesto intereses,» saka F. Engelss.* Piemēra dēļ ņemsim to pašu P l a t o n u, šo tagadnes ideālistu visvecāko skolotāju. Platons taču sacīja, ka tā sauktais cilvēka gars stāv ārpus dabas, augstāk pār dabu. Tikai mūžīgais gars esot daiļš, labs un dievišķs. Platons taču mācīja, ka visaugstākais tikums ir «labā izvešana sabiedriskajā iekārtā». Viņš sludināja «visaugstāko tikumu — patiesību kā harmoniju». Un tā vispār zemais ideālists runāja par daudzām un dažādām mūžīgām patiesībām, — tikumiem un tikumībām. Bet, tiklīdz nonāk līdz pastāvošai sabiedriskai iekārtai, tūliņ Platona mūžīgā patiesība, visaugstākie tikumi nokrīt no ideālisma augstumiem un nogrimst tās pašas šķiru sabiedrības purvājā. Kā zināms, savā i d e ā l i būvētā valstī Platons nemaz neiznīcina dažādās ļaužu šķiras un neieved vienlīdzību, bet atrod, ka nepieciešamas 3 pilsoņu šķiras, nemaz nedomā par vergu atsvabināšanu un pielīdzināšanu pilsoņiem! Platons pārliecināts, ka bez vergiem valsts nemaz nav domājama!** Te dažs iebildīs, ka vairāk nekā pāris tūkstošu gadu atpakaļ cilvēka prāts bij neizkopts, tikumiskā apziņa neattīstīta. Bet tagadnes ideālisti, kuri iedzimuši gadu tūkstošiem ilgajā kultūrā, kuru prāts modernās zinātnes brīnumiem asināts, kuru tikumiskā sajūta sasniegusi visideālākos augstumus, kuru atziņa stiprinājusies, spodrinājusies visas pasaules un visu laikmetu filozofijas dzidrumos, — tagadnes ideālisti nu taču būs sasnieguši to, pēc kā velti tiecās tālās pagātnes domātāji un reformatori. Tagadnes ideālisti no šķiru ideologiem būs kļuvuši par visas vienotas cilvēces dievišķo ilgu un gaidu praviešiem. Viņu mūžīgās patiesības spārni nemirks vairs pastāvošās šķiru kalpības sabiedrībā, bet vareni pacelsies pār visu cilvēcē esošo, nesīs mūs bezgala visuma (universuma) netveramās tālēs un rādīs viņa mūžīgi bijušo, mūžīgi negrozāmo pasaules pagātni un nākotni aptverošo dievišķo patiesību. Protams, mēs te nerunāsim par latviešu ideālistiem, jo mums tādu nav. Nerunāsim arī par krievu profesoriem-ideālistiem (Bulgakoviem, Berdjajeviem, Ņižegorodceviem, Merežkovskiem un leģionu), jo par mietpilsonību politiski sabiedriskā ideālā tie tik un tā tālāk netiek. Ņemsim tādu vīru kā vācu ideālistisko filozofu Š o p e n h a u e r u. Arī šis ne mazums runājis par visādām augstām tikumiskām lietām, morāliskām vērtībām, mūžīgām patiesībām un dzīves netaisnībām. Bet, tiklīdz lieta nonāk līdz tagadējai sabiedriskai iekārtai, tūliņ iz ideālisma miglas blāķiem izlien gluži noteikts absolūtisma un kapitālisma bruņinieks. Šopenhauers saka, ka monarhija esot dabīga valsts forma. Arī kustoņu baram priekšgalā tikai viens no bara. «Tāpat arī katram ar briesmām savienotam cil-

* *Herrn Eugen Dührings Umwalzung der Wissenschaft. 2. Auflage* 82. lpp. [Eižena Dīringa kunga zinātnes apvērsums.]

** Н. Я. Грот. Очерк философии Платона. М., 1896, 163. lpp. [N. J. Grots. Platona filozofijas apcerējums.]

vēku uzņēmumam, katrai kara armijai, katram kuģim būs paklausīt vienam virspavēlniekam; visur vajaga būt tikai vienai vadošai gribai. Pat kustoņu organisms monarhistiski būvēts. «Smadzenes ir vienīgais vadonis un valdnieks,»* saka Šopenhauers. Apmēram tāpat izsakās arī Šopenhauera pesīmistiskais biedrs E d. f. H a r t m a n s. Arī šis vīrs daudz prāto par absolūto augstāko metafizisko tikumību, par dieviškā iemiesošanu sadzīvē utt. Bet tomēr kapitālisma noliedzējus nosauc par iekšējiem vandaļiem, sieviešu atsvabināšanu — par emancipācijas švindeli.** Paklausīsimies, ko runā ievērojamais filozofs un psihologs V i l h e l m s V u n t s. Runājot par kapitālu, kurš dod iespēju dzīvot no savu tuvāku darba un rada nevienlīdzību, Vunts saka: «Ar valsts varas palīdzību aizbāzt šo paša cilvēka nenopelnīto nevienlīdzības avotu, bet kura izmantošana tomēr priekš viņa nav nekāds grēks, — nozīmētu dot vissmagāko triecienu personīgai brīvībai un sabojāt vienu no visdārgākām cilvēka darbības atsperēm.»*** Taču pilnīgi skaidri un gaiši runāts. Tālāk vācu ideālistiskais profesors gaužas par to, ka cilvēki necenšoties vis pēc tikumiskas vienlīdzības, kura taču esot neatkarīga un stāvot pār visiem arodiem, sabiedriskiem stāvokļiem un ārējo labklājību, bet šie cenšoties kurmet pēc šīs ārējās, materiālās labklājības un vienlīdzības. Materiālās vienlīdzības cilvēku sabiedrībā nekad nevar būt. Runāt varot tikai par vienu vienīgu vienlīdzību: «Viņa pastāv visu vienlīdzīgās tiesībās dzīties pēc garīgām mantām, kuras kultūra radījusi.»**** Lūk, kā birģeliskie ideālisti-filozofi ne sprīdi nespēj pacelties pār savu laiku, pār savu sabiedrību. Viņi lido, lido abstraktu teoriju mākoņos, bet ātri vien nokrīt dzīves īstenības ielejā un top par zvērinātiem kapitāla aizstāvjiem. Un tas ir dabīgi: visi tagadnes zinību vīri taču nāk iz mantīgām šķirām. Šai šķirā dzimuši, šai šķirā auguši, šais šķiras skolās mācījušies, šīs šķiras zinātnieku darbos pieauguši, šīs šķiras skolās, darba laukā strādā, no šīs šķiras rokām savu algu dabū, un, ar šo mantīgo šķiru, viņas pasauli tūkstošām saitēm saistīti, birģeliskie zinību vīri sabiedriskās zinātnēs spēj būt tikai s a v a s š ķ i r a s ideologi. Ņemsim vēl tādu vīru kā H e r b e r t s S p e n s e r s, kura nopelni filozofijas un ētikas laukā ir lieli. Tomēr arī šis lielais domātājs sabiedriskos jautājumos nespēj pacelties pār savu šķiru, nespēj aizmirst pats sevi. Tā viņš saka, ka sociālistiskā sabiedrībā cilvēki galīgi pagrimtu un pati sabiedrība ietu bojā. «Pat suns, kurš sāk plēsties ne tikai par atrasto kaulu, bet arī par sava saimnieka svārkiem vai citu priekšmetu, ko saimnieks atstājis viņa pārziņā, —

---

* *A. Schopenhauers Werke. II B.*, 544. lpp.
** *Phänomenologie des Sittlichen Bewußtseins.* 775., 871. un 651. lpp.
*** Вильгельм Вундт. Этика. Спб. 1897, 179. lpp.
**** Turpat, 274. un 275. lpp.

šis suns spēj saprast īpašuma tiesības uz redzamu, taustāmu priekšmetu. Tātad gaiši redzams, ka tiesību saprašanai uz materiālo īpašumu vajadzīga tikai niecīga daļiņa prāta,» saka Spensers.* Tas ir gan diezgan oriģināli, bet tomēr pārāk maz pārliecinoši. Tikpat noteikti Spensers izsakās arī pret sieviešu politiskām tiesībām.** Bet viņš iet vēl tālāk un izsakās arī pret vispārīgām vēlēšanu tiesībām, jo ar viņu palīdzību skaitliski lielākā šķira ņemšot pārsvaru pār mazāko. «Augstākā peļņa, kuru augstākām šķirām sniedz viņu sekmīgāka darbība, ne tikai netiks atstāta šo pašu šķiru rīcībā, bet daļa no viņu peļņas tiks atrauta kādā netiešā kārtā — mazāk cītīgo vai mazāk spējīgo mazākās peļņas palielināšanai. Un, cik lielā mērā tas top panākts, tik lielā mērā vienlīdzīgās brīvības likums izrādās pārkāpts,» raksta Spensers.*** Ja par tik ievērojamu domātāju kā Spensers to sacītu bez tūlītējiem pierādījumiem, tad patiesi negribētos ticēt, ka tādi zinību vīri spēj būt tik kaili mantīgo aizstāvji uz nemantīgo rēķina. Bet filozofs Spensers nav nemaz tik šaurs, tik egoistisks mantīgo sargs: viņa lielā sirds pukst taču priekš visas ciivēces, priekš visiem vārgdieņiem, un tādēļ vispārīgu vēlēšanu vietā viņš prasa — taisnus un humānus administratorus un politiskus darbiniekus! Protams, pats sevi Spensers uzskata par vispriekšzīmīgāko humānisma priekšstāvi. Bet «mazāk cītīgie» un «mazāk spējīgie» tomēr vairs nav atturami no savas «netaisnās» dziņas pēc vispārīgām vēlēšanu tiesībām un «augstāko šķiru» ienākumu ierobežošanas. Šie centieni, šī ētika, kā redzējām, nemaz nesaskan ar birģelisko filozofu «visaugstākās tikumības» un «absolūtās ētikas pamatprincipiem», bet neko darīt: «mazāk cītīgiem» un «mazāk spējīgiem» pašiem ir s a v a š ķ i r a s ētika.

Ar nolūku mēs it kā novirzījāmies no sava temata. Tas bij vajadzīgs, lai raksturotu filozofiskos ideālistus un birģelisko ētiku vispār. Tagad mēs jo krasi varam saprast to starpību, to bezdibenu, kāds ir starp Antiņu kā ētisku vai naivo ideālistu un starp filozofiskajiem ideālistiem, kuru ideālisms a p z i n ī g i uzstājas par pastāvošās nevienlīdzības un kalpības niknu sargu. No pievestiem piemēriem gaiši redzama arī tā vecā patiesība, par kuru tik daudzi naivi uztraucas, — tā vecā patiesība, ka vismaz sabiedriskās zinātnes ir š ķ i r u zinātnes, kalpo šķiru nolūkiem. Bet skaļie vārdi par vispārīgu tikumību, par vispārcilvēcīgu taisnību, patiesību, brālību un brīvību — ir tikai tukšas frāzes. Tā tas bij jau pāris tūkstošu gadu atpakaļ ar Platonu, un tāpat tas ir vēl tagad ar daudziem slaveniem dažādiem birģeliskiem prātniekiem un zinātniekiem.

---

* Сочинения Герберта Спенсера. Основания этики. T. II, части IV, V un VI, 56. un 57. lpp. [Herberts Spensers. Ētikas pamati.]

** Turpat, 89. lpp.

*** Turpat, 102. lpp.

Un tā Antiņš ir ētiskais vai naivais ideālists. Naivi ideālistiska ir arī Baltā tēva jeb Nabaga filozofija. Un, ja princesīti saprotam kā tautas laimi, brīvi, tad Antiņš un Nabags ir individuālisti: viņi runā par atsevišķiem cilvēkiem, kuri uzjās kalnā un atsvabinās princesi, līdz ar to — visu tautu. Bet mēs zinām, ka tautas brīve var nākt tikai no visas tautas pašdarbības. Tālāk veča ētikā slēpjas arī Tolstoja pašpilnības (самоусовершенствование) elementi, jo princesi uzmodināšot tikai tas, kurš būšot tik skaidrs, mīlīgs un stiprs kā saule. Mēs, protams, nenoliedzam arī cilvēka cenšanos pēc pašpilnības, bet tā ir katra cilvēka personīga darīšana, galvenais, ka tā nav šķiras teorija, ka tā neiziet uz veselas sabiedrības kopības, uz veselas šķiras apziņas izkopšanu. Te atsevišķa persona nostādīta veselas šķiras tikumības un apziņas vietā. Tā Antiņš atdod Nabagam savus cimdus, savu šalli, savus svārkus, kurpes un pēdīgi arī cepuri. Bet sala ir stipra, Antiņam auksti. Viņš sakur uguni. Atnāk noklīduši, nosaluši bērni un pa pagalītei aiznes Antiņa ugunskuru. Antiņš tikai labsirdīgi smejas un liekas uz dusu ugunskura vietā. Arī tagad viņš atceras princesīti un šķumst, ka šim tomēr labāk nekā viņai:

Es še siltā uguns vietā,
Tu uz aukstā ledus kalna.

Patiesi daiļa dvēsele! Patiesi aizgrābjoša pašuzupurēšanās! Bet tā tomēr nav šķiras morāle; mēs tomēr viņai nepiekrītam. Jā, vai tad mēs noliedzam pašuzupurēšanos citu, savu tuvāku labā? Vai tad savtīgā Spīdola ir mūsu ideāls? — Nē, līdzšinējā egoistiskā Spīdola nav mūsu ideāls, bet arī Antiņa pašuzupurēšanās ir birģeliska. Mēs vispār nemēdzam runāt par pašuzupurēšanos, ja viņa vienmēr satur sevī ideālisma elementus, bet mēs esam materiālisti, konsekventi materiālisti. Te var atsaukties uz sabiedriskiem instinktiem, pie kuriem pieder arī pašuzupurēšanās. Bet nav jāaizmirst, ka pati pašuzupurēšanās pie dzīvniekiem un arī cilvēkiem radusies un attīstījusies tikai aiz patīgiem, materiāliem indivīda p a š u z t u r a s dzenuļiem. Sabiedriskie dzīvnieki dzīvo baros, sabiedrībās tikai tādēļ, lai vieglāk varētu cīnīties par pašuzturu. «Arī priekš cilvēka sabiedrība ir tikai līdzeklis, pie tam galvenais — c ī ņ a d ē ļ u z t u r a,»* saka Kautskis. Šai cīņā dēļ uztura dzimuši it visi cilvēka sabiedriskie instinkti un tikumība. Un, laikam ejot, gadu simtenim pēc gadu simteņa zūdot, pirmatnējo cilvēku sabiedrībā jo augstu attīstījās likums: v i s i p r i e k š v i s i e m. Bet tas bij sirmā senatnē, kad cilvēce sapņoja savu laimīgo bērnības sapni, kad cilvēku ģimene vēl nepazina kunga un kalpa, bagāta un nabaga, kad viņa vēl nesmaka

* K. Kautskis. Sabiedriskie instinkti pie dzīvniekiem un cilvēkiem. 2. izdev., 1910, 11. lpp.

privātīpašuma asaru važās. Tie laiki ir pagājuši. Tagadnes cilvēku saimi šķeļ šķiru bezdibens. Cilvēce, pareizāk, tautas, vairs necīnās kā viens kopējs organisms, kā kopēja, vienota saime. Pamazām iznīkst arī atsevišķu cilvēku cīņa dēļ uztura. Plašāka un plašāka top veselu šķiru organizēta cīņa. Atsevišķs cilvēks ietilpst vienā vai otrā šķirā un kā viņas sastāvdaļa cīnās reizē par visas šķiras un savām personīgām interesēm, kuras te saskan. Šai cīņas procesā nu arī attīstās attiecīga tikumība. Tā, protams, var būt tikai šķiras tikumība. Kas priekš vienas šķiras locekļa tikumīgs, otras šķiras loceklim tas izliekas netikumīgs, netaisns, apkarojams. Piemēram, strādnieks domā, ka gluži netikumīgi un netaisni, ka vislielākais pasaules netikums ir dzīvot no otra, no sava līdzcilvēka darba, bet kapitālists prāto, ka pavisam aplamas un ar dievu radīto kārtību nesavienojamas ir tādas strādnieku domas.

Gaiši redzams, ka Antiņa ideālisms un tikumība neietilpst tagadnes šķiru tikumībā. Un, ja proletāriskajā ētikā arī varētu runāt par pašuzupurēšanos, tad tikai — veselas šķiras, bet ne atsevišķu cilvēku labā, un, otrkārt, proletāriskā pašuzupurēšanās būtu apzinīga, kamēr Antiņa — pilnīgi neapzinīga. Tā ir liela starpība. Nabags Antiņam saka:

> Laipni smaidi nav priekš tevis,
> Alga novērš nost no mērķa,
> Domā vien uz augsto tāli!

Atkal ideālisms: «alga novērš nost no mērķa». Nē, mēs gribam zināt arī par algu. Mēs gribam zināt, mums vajaga zināt arī par mūsu darbības panākumiem, taustāmiem panākumiem. Dodamies sabiedriskā cīņā, cīnīdamies par savas šķiras mērķiem, mēs līdz ar to cīnāmies par saviem mērķiem, par savām vajadzībām, kuras saplūst ar mūsu sabiedrības mērķiem un vajadzībām. Un, jo pilnīgāk, jo dziļāk to saprotam, jo labāki, jo neatlaidīgāki mēs būsim, jo labāk, vieglāk mēs spēsim izprast notiekošo. Protams, te nevar runāt par atsevišķiem cilvēkiem; viņu materiālajam un sabiedriskajam stāvoklim mainoties, mainīsies arī viņu attiecības pret to šķiru un viņas gribu, pie kuras šis atsevišķais cilvēks līdz šim piederēja. Vienmēr ir atsevišķi cilvēki, kamēr pašas šķiras paliek, pieaug un stiprinās arī viņu mērķu apziņa un cīņas spars par šiem mērķiem.

> Cilā savu sirdi, cilā,
> Sirds tik viena tevi cels! —

saka vecais Antiņam. Nav taisnība: sirdi nevar likt galvas vietā, prāta vietā nevar likt jūtas, apziņas vietā — neziņu. Laba ir sirds, vajadzīgas arī jūtas, bet pār viņām lai paceļas prāta un apziņas nemaldīgais, akmeni un ledu kausējošais uguns. Sirds

nespēj būt par pavadoni sabiedriskā darba laukā: viņa nekā nezin, nekā nesaprot, bet tikai jūt, tikai tic un cerē. Prāta vietā sirdi liek tikai ideālisti, kuri nespēj saprast sabiedriskās attīstības likumus, nespēj izprast viņas kļūmaino gaitu. Tā, piemēram, krievu ideālistiskais profesors Karejevs saka, ka cilvēki nevarot apmierināties tikai ar ēšanu un dzeršanu vien, bet jau no seniem laikiem tie cenšoties pēc pilnīgākas dzīves, kurai taču tomēr reiz būšot jānāk.* Karejevs ir vēsturnieks, bet kā ideālists viņš tomēr vairāk cerē, tic nekā pierāda, nekā pārliecinās. Tāpat arī ievērojamais angļu zinību vīrs Džons Selli savā grāmatā par pesimismu izsakās, ka mums jāpalaižas uz to labo, kas mīt cilvēka dabā. Bet sirds, labu jūtu un cerību ziņā visraksturīgākais gan ir vācu ideālists, profesors Cīglers. «No kurienes cēlušās labās tieksmes cilvēkā?» jautā Cīglers. «Kurp ved visas cilvēces un atsevišķa cilvēka ceļš un tiekšanās pēc laba vai ļauna? Progress vai regress, optimisms vai pesimisms, debess vai elle?» Lūk, mocošie jautājumi, uz kuriem mēs atbildēt nespējam, saka Cīglers. Te, protams, nelīdz arī Antiņa labā sirds, te vajaga aukstā prāta, vēstures likumu izprašanas, kā trūkst arī Cīgleram. Tādēļ Cīglers arī atsaucas uz aklu, reliģisku ticību. «Mums vajaga ticēt,» turpina C., «ka pasaulē viss iet uz priekšu un ka pastāv kas tāds kā lietu tikumiskā kārtība, kura gan lēni, nemanāmi, bet tomēr pasaulē ieviešas pēc nepārgrozāmā tikumības likuma.» Tomēr mēs nespējot pārliecināties par tikumiskā uzvaru, mums atliekot «tikai reliģiska vai metafiziska ticība», saka Cīglers. Gluži tāpat arī Antiņš nespēj pārliecināties, nezin, vai princesīti nonesīs no kalna vai ne, vai tauta gūs reiz brīvību vai ne. Arī viņam atliek tikai reliģiska vai pārdabiska (metafiziska) ticība. Tas ir visu ideālistu liktenis.

Bet visai raksturīgi, ka starp Antiņu un konsekvento vācu ideālistu Cīgleru vēl ir viena liela vienādība. «Parašas, tiesības, valsts, reliģija, — par viņu radītājiem un veidotājiem arvien ir atsevišķas personas,» saka Cīglers. «Tādēļ tikai atsevišķas personas var izdarīt valsts pārgrozības, ievest uzlabojumus un reformas.»** Arī Antiņš «Zelta zirgā» figurē kā tautas glābējs, kā brīnumu darītājs: viens pats viņš nones princesi no kalna.

Saulcerīte, Saulcerīte!
Ļaudīm laimīti es nesu, —

izsaucas Antiņš, princesīti saņemdams un zemē nesdams. Tātad naivais, vientiesīgais jauneklis beigu beigās tomēr apzinas savu darbu, apzinas, ka Saulcerītes personā viņš viens pats nones tautai «laimīti», atsvabina tautu no nelaimes. Agrāk jau sacīju,

* Н. Кареев. Мысли об основах нравственности. 19. lpp. [N. Karajevs. Domas par tikumības pamatiem.]

** Т. Циглер. Что такое нравственность? [T. Cīglers. Kas ir tikumība?]

ka Antiņš ir individuālists, bet neapzinīgs. Tagad viņš tomēr izrādās par apzinīgu individuālistu, par apzinīgu varoni, tautas glābēju. Bet šī apziņa nemaz nesaskan ar Antiņa iepriekšējo absolūto neapziņu. Šī mirkļa apziņa iznāk mākslota, nedabiska kā zibens spēriens no skaidras debess, kas tūliņ arī izgaist, un mirdz atkal dzidra debess. Tomēr tas nav galvenais. Mums no svara ir konstatēt, ka Antiņš līdz ar Cīgleru un daudziem ideālistiem atzīst sen apgāzto nezinātnisko varoņu teoriju un varoņu kultu vēsturē.

Blakus brīnišķīgajam, naivajam, neapzinīgajam vientiesītim Antiņam paceļas varenās, sevi apzinošās, mūžībā traucošās Spīdolas tēls. Antiņš iet bailīgi, nedroši, brīnīdamies, bet Spīdola soļo droši kā valdniece, un viņas kvēlošais skats urbjas mūžu tumsā — gaismo pagātni un nākotni. Caur viņu visa dzīvība dabā; caur viņu viss tūkstoš krāsās un veidos saistās; caur viņu zālīte zaļo un puķītes sārto.

> Es esmu dailes saule, kas visumu gaismo:
> Es visam tēlu dodu un veidu,
> Un katra būtne caur mani nošķiras
> Un pate top par sevi, un, greznās ainās
> Atjaunodamās, attīstās mūžam, —

saka Spīdola pati par sevi, par savu nozīmi. Acīm redzot Spīdolas nozīme dabā ir tik liela, ka bez viņas daba būtu nedzīva vai viņas, dabas, pavisam nebūtu. Kas nu ir Antiņa individualitāte, salīdzinot ar Spīdolu! ... Bet kā Spīdola spēj dot visam «tēlu un veidu»? Burve viņa taču nav? Še Spīdola izsaka tikai to, ka, cilvēka atziņā atspoguļojoties, viss dabā esošais cilvēkam top patiesi esošs, patiesi reāls un katra parādība, katrs priekšmets cilvēka galvā gūst savu īpatnējo «tēlu un veidu». Turpretim, ja cilvēks neapzinas savu apkārtni, neapzinas, neizprot tūkstošiem ap viņu dabā izkaisītos stādus, dzīvniekus — un visas dabas parādības, tad viss tas priekš cilvēka nepastāv, neeksistē. Piemēram, priekš maza bērna nav egļu, priežu, bet vislabākā gadījumā ir tikai koki, — nav to priekšmetu, to parādību, kuras bērns nav redzējis vai kuras pilnīgi nepamanītas, neizprastas aizslīdējušas gar bērna apziņu. Bet Spīdolas apziņa ir tik augsti attīstīta, ka nekas tai nepaiet garām nesaprasts: viņas atziņa — «visumā spīd un dzīvo viss, Kas skaistā zemē zaļo un debesīs mirdz Un kas iekš tumšiem klēpjiem guļ briestot». Tātad Spīdola izprot it visas dabas parādības, arī tās, kas debesu augstumos mirdz un kas slēpjas jūras un zemes dziļumos. To spēj tikai moderno zinību augstumos stāvošs cilvēka prāts. Antiņš, salīdzinot ar Spīdolu, ir kā tikko piedzimis bērniņš.

Antiņš tiecas pēc princesītes. Bet viņš negrib to iegūt, tikai redzēt. Un pie tam viņa tieksmju spēks niecīgs. Viņa tieksmes

gandrīz ir tikai paša vēlēšanās. Antiņš spēj tikai sapņot un, ja ko dara, tad cita (Nabaga) pamudināts, vadīts. Bet Spīdolas tieksmes ir spēcīgas, varenas, visus šķēršļus iznīcinošas. Te viņa maigi, liegi rotājas kā norietošas saules stars, te brāž kā vētra, kā trakojošs okeāns. Viņa trauc aiz zemes malas, aiz debess malas, kur

> ...plešas jūra, kur nav ne salas,
> Ne viļņu, ne vētras, ne dienas, ne nakts,
> Kur beidzas viss un stāv briesmas uz vakts.

Lūk, cik tālu sniedz Spīdolas varenās ilgas: visuma (universuma) netveramā bezgala tālumā, plašumā. Tās, protams, ir atsevišķa indivīda ilgas. Tik atsevišķi, vientuļi klīstošs cilvēks var to izjust, var tiekties pāri visai cilvēku sabiedrībai — mūžīgā universuma bezgala telpā. Bet, pārnesot šo tieksmju spēku uz sabiedrisko dzīvi, iznāks varens, dzīvi dzīvinošs faktors. Dzīvei vajadzīgi tikai apzinīgi, savā apziņā un dziņās spēcīgi cilvēki, spēcīgas individualitātes. Tikai tādi cilvēki spēj apzinīgi vēstures ratu dzīt, lielu nākotni darināt. Antiņi dzīvo tikai pasakās, bet mūsu laiku dzīves cīņai viņi neder.

Vēlāk Spīdola arī atsakās no savas aizzemes valstības, no dzīves tikai sev, no dzīves ārpus sabiedrības un pret sabiedrību.

> Es visu tev atdodu, Lāčplēsi,
> Sevi pašu un savu debesi... —

saka Spīdola. Ar šiem vārdiem viņa atsakās no sava pretsabiedriskā individuālisma, no savas vientulības un dodas tautas vidū — ar viņu kopā dzīvot, kopā cīnīties. Taisnība: arī Nabags («Zelta zirgā») runā par sevis un savas gribas atdošanu. Bet starp Antiņa atdošanos un Spīdolas atdošanos tomēr ir starpība: pirmais atdodas pilnīgi neapzinīgi, bez ārējiem noteikumiem, Spīdola — pilnīgi apzinīgi un zinamos apstākļos, un, otrkārt, Antiņš atsakās no savas gribas, bet Spīdolai paliek viņas griba, Spīdola nekad nekur nekļūst par aklu ieroci, par neapzinīgu svešas gribas izpildītāju. Bet vēl ir viena starpība starp Antiņa un Spīdolas uzupurēšanos: Antiņš uzupurējas priekš atsevišķām personām (priekš Nabaga un dažiem bērniem), bet Spīdola — priekš Lāčplēša kā tautas, kā masu simbola. Tomēr patiesībā šķiru cīņā, kā jau sacīts, nevar runāt par atdošanos, par uzupurēšanos, jo viens vai otrs šķiras loceklis, piedalīdamies savas šķiras cīņā, līdz ar to cīnās arī pats par sevi, par savām interesēm, kuras nestāv ārpus visas šķiras interesēm. Ja atsevišķi šķiras locekļi izrāda lielāku aktivitāti, vairāk strādā nekā citi, tad tas nenozīmē, ka tie uzupurējas, bet — ka viņi ir sabiedriski attīstītāki, ka sabiedriskie instinkti viņos stiprāki, un darbodamies viņi tikai apmierina šos savus instinktus, šīs dabīgās tiek-

smes, tādi piepilda paši sevi un gūst zinamu baudu, zinamu gandarījumu. Un tā nav pašuzupurēšanās. Ja viens darbojas zinamas šķiras vai grupas interešu virzienā, tad tas nozīmē, ka viņš citādi nespēj darboties, bet — nevis ka viņš būtu atsacījies no savas gribas, no sava «es». Zinamas šķiras psiholoģijā un ideoloģijā ieaudzis, cilvēks, gluži dabīgi, bez kādas atsacīšanās spēj darboties tikai šīs psiholoģijas virzienā tāpat, kā koks spēj augt tikai ar galotni uz augšu. Bet, šai noteiktā virzienā darbodamies, cilvēks tomēr spēj attīstīt vislielāko aktivitāti, visdziļāko apziņigumu un visspēcīgāko gribu, vārdu sakot — spēj būt spēcīga individualitāte. Un tā tas ir arī ar Spīdolu: viņa tomēr ir un paliek varena personība, kas, darbodamās tautas darba laukā, tomēr apzinas sevi, savas spējas, savu nozīmi, savu «es». «Liktens vai tumsība — Tos pārspēs Spīdola!» kādā vietā izsaucas Spīdola. Vai atkal citā vietā:

Vēl esmu es, Spīdola, Lāčplēsi,
Kas novērst spēj tavu likteni!

Cik niecīgs, nevarīgs, bērnišķīgs nu izliekas Antiņš ar savu sirds filozofiju, bet cik liela un daiļa savā visspēcībā ir Spīdola! Un vajadzības gadījumā Spīdola spēj un uzdrošinās pat sacelties pret Lāčplēsi, kuram kalpot tā nodevās.

Mēs nedosim,
Ne viss vēl pieder karalim.
Mēs esam vēl brīvi, mums tiesības, —

kādā gadījumā saka Spīdola. Tā ir drosme, kāda piemīt tikai spēcīgām personībām. Tālāk Spīdola atgādina Lāčplēsim:

Vēl tu tik ārveidu skāri,
Pār sevi tev būs pāraugt pāri.

Te izpaužas mierīga un savā mierīgumā spēcīga pārākuma apziņa, kura acīm redzot var piemist arī masas darbiniekiem un pie tam nenākot nemaz konfliktā ar šīm masām. Un tālāk Spīdola paredz nākotnes audzes, kas dosies cīņā par lielākiem mērķiem, par varenākiem ideāliem. Tad zudīs tautību un valstu robežas, tad visi vienotā cīņā ies pret tumsu un uzveiks «aklo melno», uzveiks visas pasaules. Un šī cīņa, šis pasaulē neredzētais visu cilvēci atsvabinošais gājiens nevar notikt bez Spīdolām. Te neder Antiņi, te neder bezvīltus baloži, te neder padevības jēriņi, — te vajadzīgas, te nepieciešami vajadzīgas Spīdolas, te vajadzīgi kalnu ērgļi un lauvas.

P. Roberts [Roberts Pelše]

«Domas», 1912. g., 399.—408. un 504.—508. lpp.

P. Roberts [R. Pelše]

KURP TRAUC ASPAZIJAS VARONES?

KRITISKS APCERĒJUMS

Rīgā, apgādājis A. Virauskis, 1912

Es vētras zvanis esmu,
Es zvanu negaisu
No simtu simtām balsīm
Kā draudu atbalsu.

Aspazija

Katra liela mākslinieka darbos atspoguļojas divi pamata elementi: individualitāte un pasaules uzskats. Jo spēcīgāka ir mākslinieka individualitāte, jo spēcīgāki ir arī viņa radītie varoņi, jo individuālāka ir viņa dzeja. Un, jo skaidrāks, dziļāks un plašāks ir mākslinieka pasaules uzskats, jo idejiski bagātāki un sabiedriski vērtīgāki ir viņa darbi, jo dziļāku, vispusīgāku un pozitīvāku iespaidu gūst lasītājs.

Bet par lielu mākslinieku nevar spriest pēc viena vai pāris darbiem. Sevišķi tas sakāms par 19. un 20. gadsimteņa rakstniekiem. Visas pasaules civilizēto tautu dzīvē norisinās vēl nekur nebijis, vēl nevienā pasaules stūrītī nepiedzīvots grandiozs process — kapitālisma valstības izbūve. Šis process rada jaunas sabiedriskas šķiras un diferenciāciju. Un katrai šķirai pamazām attīstās sava psiholoģija un vēlāk — arī sava pilnīgi noteikta ideoloģija (filozofija, māksla utt.). Šajā šķiru diferenciācijas un pārejas laikmetā valda liela sabiedrisku ideālu nenoteiktība un dažādība. Tā 19. gadsimtenis mums devis Sen-Simonu, Furjē, Robertu Ovenu un Prudonu, Luiju Blānu un Bakuņinu, Dž. Stj. Millu un K. Marksu, Džonu Reskinu un Fr. Engelsu. Šie ir zinātniskās literatūras (socioloģijas un tautsaimniecības) priekšstāvji. Un cik te gan nav liela uzskatu un teoriju dažādība! Gluži dabīgi, ka daiļliteratūrā valdīja vēl lielāks virzienu un sabiedrisku simpātiju un antipātiju mistrs. Tikai laikam ejot, kapitālismam pieaugot, šķiru diferenciācijai pieņemoties, aizvien noteiktāki top virzieni literatūrā un mākslinieki aizvien apzinīgāk nostājas vienas vai otras šķiras pusē. Un Vakareiropa gāja visas pasaules priekšgalā. Krievija, šis dabīgi bagātais pasaules milzenis, tikai pēdējos trijos četros gadu desmitos sāka pieslieties pārējai kapitālistiskai pasaulei. Un sākumā kapitālisma gaita Krievijā bij pārāk gausa. Tādēļ vēl ilgi visa krievu inteliģence sajūsminājās par plašiem sabiedriskiem ideāliem (народничество). Bet tomēr zem šīs it kā vienādās sajūsmas un simpātiju segas jau norisinājās triju sabiedrisku ideālu savstarpēja cīņa (marksisti, tautībnieki un vecās pasaules aizstāvji). Un gluži dabīgi, ka šīs idejiskās strāvas atspoguļojās arī daiļliteratūrā. Tādēļ daudzi

rakstnieki pārdzīvoja veselu evolūciju. Piem., V. Koroļenko palika pie tautībniekiem, Tolstojs aizgāja savu ceļu, Čehovs savu, bet Gorkijs, vienīgais no lielajiem gariem, aizgāja savu pilnīgi noteiktu ceļu pa kreisi. Tātad katra rakstnieka dzīve ir tāds pats process kā visas sabiedrības dzīve, kas mūžīgi attīstās, mūžīgi pārveidojas. Un, kā jau sacīts, šī pārveidošanās sevišķi strauja ir tad, kad tautu dzīvē dzimst un aug jauni ražošanas veidi un līdzi tiem — jaunas šķiras un jaunas idejas, centieni, sabiedriski ideāli.

Aspazija ir viens no mūsu tautas lielākajiem gariem. Viņa ir lielāka māksliniece, nekā mēs to parasti domājam. Arī par viņu nevar spriest pēc tās viena vai otra darba. Arī viņa ir dzīvojusi un augusi līdzi savam laikam. Arī viņas dzīve ir mūžīga pārveidošanās, mūžīga tapšana, jo bezmitus pārveidošanās ir bijusi arī visa latviešu dzīve pēdējos trijos gadu desmitos. Un īsti lieli mākslinieki vienmēr attīstās, pārveidojas, vienmēr pieaug un top lielāki un redzīgāki līdz ar savu laikmetu. Tikai lielākā vai mazākā mērā aprobežoti gari nespēj pacelties līdzi savam laikam un piesavināties viņa lielos centienus, vispārcilvēciskos ideālus, bet sastingst un vēl dziļāk ievelkas savā čaumalā. Latviešiem ir labi daudz tādu rakstnieku.

Tādēļ soli pa solītim sekosim Aspazijas lugu varonēm, kuras taču vienmēr izteic pašas rakstnieces jūtas un domas, pašas rakstnieces centienus un atziņas. Tikai tā rīkojoties, mēs iegūsim īsti pareizu jēdzienu par mūsu lielo dzejnieci, kura šodien vairs nav tā, kas viņa bij vakar, jo viņa ir mūžīga meklētāja un karotāja.

Aspazijas pirmais literāriskais darbs ir piecu cēlienu drāma «Atriebēja». Šo drāmu A. sarakstījusi, tikai 18 gadu veca būdama. Protams, tik jauna rakstnieka darbā nemeklēsim pēc noskaņotas mākslas, pēc dziļām idejām un noteikta pasaules uzskata. Bet tomēr šis agrās jaunības darbs liecina, ka Aspazijai piemīt liela dramaturga spējas: liels, varens un spēcīgs, kā vulkāns verdošs un kā mēness stars klusi sapņojošs temperaments. Šis ir viens no Aspazijas individualitātes pamatelementiem, kas stiepjas cauri visiem viņas darbiem un dara tos interesantus un atšķir no citiem līdzīgiem darbiem. Te izmanāms lielo vācu meistaru — Gētes un Šillera jo stiprs iespaids un radniecība ar A... Bet «Atriebējā» jau parādās arī Aspazijas vēlākā pasaules uzskata pirmdīgļi: «lielā māksla «atsacīšanās», kurai mums visiem būs locīties», kā saka jaunais grāfs Arnolds Rīders. Šī nenoteiktā, patiesībā ideālistiskā atsacīšanās ideja A. darbos velkas cauri līdz 1895. gadam. Vēl 1894. gadā sarakstītajā «Raganā» valda minētā ideja. Tomēr iz šī ideālisma pamatiem vēlāk izkūņojās aizvien noteiktāks un zinātniskāks pasaules uzskats, no kā rakstnieces darbi tikai iemanto lielāku vērību.

1891. gadā sarakstītajā «Saules meitā» diezgan spilgti izpau-

žas Aspazijas lielais nemiera un meklētāja gars, kurš kā teiku ērglis paceļas netveramos augstumos, jūt sevī tūkstoš liesmas kvēlojam, trauc satvert, apkampt «visu plašo bezgalību». Un pēdīgi šis nemiera gars nāk pie slēdziena:

Augstībā tur nesasniegtā
Ideāli paceļas —
Pīšļu radījumiem atliek
Tik pēc viņiem c e n š a n ā s.

Šī ir liela atziņa. Tomēr ir starpība starp cenšanos un cenšanos: var censties mierīgi, prātīgi, palēnām, kā visi «prātīgi» cilvēki, un var censties ar visu sparu, ar visu savu būtību un brāzt kā vētra, kā negaiss miera ielejā, kaut pats vai citi bojā ietu. Bet Aspazija no pat sākta gala var «Tik vētrā elpot! Tik vētrā būt!». — Tā 1891. gadā sarakstītā piecu cēlienu drāmā «Zaudētas tiesības» mēs sastopamies atkal ar spēcīgām jūtām, ar strauju un spēcīgu temperamentu un dziņu pēc laimes, pēc kaut kā neikdienišķa. Tā Laima saka uz bagātnieka Langarta meitu: «Man tās pašas tiesības sniegties pēc laimes, varas, spožuma — un kad man arī citi būtu — jāsamin!» Šajos vārdos izpaužas Aspazijas varoņu būtība: dziņu mērķis (laime, vara, spožums) un šo dziņu stiprums un mērķa sasniegšanas līdzekļi (citu samīšana). Laima, tāpat kā visas citas A. varones, savu mērķi tomēr nesasniedz un iet bojā (nošaujas).

Laimas dzīves mērķis, straujo dziņu nolūks bij personīga laime. Protams, no mūsu stāvokļa skatoties, šāds dzīves mērķis ir pārāk šaurs, pārāk sekls un sabiedriski nevērtīgs, jā, pat pretsabiedrisks (antisociāls). Bet, pārceļoties divdesmit gadu tālā pagātnē, atceroties tā laika sabiedrisko psiholoģiju un uzskatus par sievieti, tā laika seklo, miegaino dzīvīti un mietpilsoniski tautiskos čalotājus, mums nenovēršami jāatzīst, ka Laimas — šīs jaunās sievietes centieni un temperaments toreiz bij kaut kas sevišķs, kaut kas nedzirdēts, jā, pat nesaprotams. Vakareiropas literatūrā gan Laima nebij nekas liels un jauns: tur jau sen dzīvoja Ž. Zands ar savām varonēm. Tāpat arī krievu literatūrā bij Anna Kareņina, bij visādas nihilistes, bet dzīvē bij vēl kaut kas cits: S. Perovskajas, Veras Zasuļičas. Tomēr viss tas nemazina Aspazijas varones nozīmi l a t v i e š u literatūrā.

1892. gadā Aspazija saraksta piecu cēlienu drāmu «Vaidelote». Arī pie šīs drāmas iztirzāšanas mēs ilgi neuzkavēsimies, jo arī viņas varoņu — Asjas un Mirdzas dziņas un mērķi ir sīki un viegli saprotami — laime mīlestībā. Starp «Zaudētām tiesībām» un «Vaideloti» ir tikai tā starpība, ka pēdējā rakstnieces dramatiskais talants jau guvis lielāku plašumu un dziļumu, ka izteiksmes līdzekļi kļuvuši lokanāki, daiļāki, vispusīgāki un temperaments tapis izsmalcinātāki spēcīgāks. Tomēr līdz ar A. Upīti

nevar sacīt, ka «Vaidelotē» Aspazija «pati bijusi īstāka». Kādēļ gan īstāka? Vai tādēļ, ka «Vaidelotē» šaurāks varoņu tieksmju aploks? Ka šaurāks, noteiktāks ir varoņu «laimes» jēdziens? (Jo te varones jau pašā sākumā tiecas tikai pēc apmierinātas mīlestības, bez kādas plašākas, nenoteiktākas laimes nekā «Raganā», «Sidraba šķidrautā».) Nē, Aspazija «pati bijusi īstāka» katrā savā lugā, jo viņas talants ir dziļi vispusīgs un mūžīgi evolucionējošs. Jo A. talanta pamata elementos nav vis tikai «mūžīgā sievietība», bet ir arī mūžīgā dziņa tālumos, augstumos, mūžīga, vētraina cīņa pret ikdienību, sveloš naids pret netaisnību. Nav iespējams apgalvot, ka vienīgi «mūžīgā sievietība» ir A. talanta pamatelements, iedzimts, dabīgs, tā sakot. Cilvēka sabiedriskie instinkti (kuri jo spēcīgi ir jau «Atriebējā») un iz tiem izrietoša pārliecība, pasaules uzskats taču var tapt par cilvēka otro dabu, par neatņemamu sastāvdaļu, kas uz katra soļa atstāj savu iespaidu, jā, pat noteic visu cilvēka dzīvi un likteni. Man šķiet, ka sacīto var attiecināt arī uz Aspaziju. Tāpēc A. ir tikpat īsta «Vaidelotē», kā arī «Raganā» un «Sidraba šķidrautā», kaut gan starp visām šīm lugām ir liela starpība, jo rakstnieces garīgais aploks vienmēr pieauga.

Dramatiskais fragments «Ragana» ir sarakstīts 1894. gadā, t. i., divi gadi pēc «Vaidelotes». Par šo lugu ir labi daudz laikrakstos rakstīts un viņas varone Liesma dažādi iztulkota. Un patiesi, par Liesmu var daudz un dažādi rakstīt, jo viņā izpaužas pašas rakstnieces lielais, mūžam meklējošais, mūžam slāpstošais, mūžam neapmierinātais gars. Gadiem ejot, rakstnieces gars top gan lielāks, sarežģītāks, tālāks, augstāk un dziļāk tverošs, bet līdz ar to viņš uzstāda vēl augstākus, nesasniedzamākus mērķus, vēl neatrisināmākus jautājumus: par cilvēka dzīves mērķi un saturu. Šai laikā A. individualitāte jau sasniegusi varonisku drosmi un bezbailību. Viņa vairs nevar apmierināties ar drusku ļauna un drusku laba. Tagad viņa atzīst tikai abus galējos polus: velns vai eņģelis, visu vai neko.

Ne vidusceļu laipot,
Es gribu pilnību!
Šo drusku labu — ļaunu
Līdz nāvei ienīstu.

Šai laikmetā A. individualitāte ir pilnīgi individuālistiska rakstura. Arī agrāk viņa bij tāda pati, bet tai trūka tā apzinīguma, kurš tagad dveš iz A. darbiem. Jāatzīmē, ka ir divējāds individuālisms: sabiedrisks un pretsabiedrisks. «Raganā» pretsabiedrisks individuālisms top izvests līdz pēdējai konsekvencei un ir atbaidošs, briesmīgs, asinīs peldošs. Bet pēdīgi viņa asums top lauzts un apdvests ar pašaizliedzības dvesmu. Saku, tikai apdvests, bet ne pārliecinoši iznīcināts šis antisociālais indivi-

duālisms. Sociālo individuālismu mēs redzēsim «Sidraba šķidrautā».

Un tā «Raganā» jo krasi top nostādīts cilvēka dzīves mērķa jautājums, kurš nomoca arī pašu rakstnieci:

Un gars, kurš rītu samīs,
Ko šodien svētu tur,
Kur viņam p a s t ā v ī b a?
Kur nolikts m ē r ķ i s, kur?

Vēl jautājums paliek bez atbildes. — Un A. saraksta «Raganu», kurā izskan visas viņas dvēseles stīgas, visas viņas netveramās ilgas un sapņi, visas viņas vētrainās dziņas, verdošās, liesmainās kaislības un dēmoniskās slāpes un cilvēcīgās tieksmes pēc lieluma, varenuma, cēluma ...

Ai māte, dod man — sauli.
Man sauli, spožo, jauko, lielo sauli! —

lūdzas Liesma savu veco māti, raganu Ģiltiņu. Un, kad viņai prasītu, priekš kā tai vajadzīga saule, tad viņa nezinātu atbildēt, jo tā instinktīvi tiecas pēc saules. Bet, sauli uzlēcam ieraugot, Liesma kaisli gavilē:

Pie tevis, tevis, liesmu karaliene —
Kaut tevi sasniegt — satvert — noraut spētu!
Un nogrimt, iznīkt tavos zelta viļņos ...
Es pīšļos jūtos tevim līdzīga,
Tā spēks un cēlums, kas uz tevis staro,
Kā uguns atbalss manās krūtīs garo!!

Šis spilgtais monologs pierāda Liesmas dziņu plašumu un neapzinīgumu. No otras puses, šai monologā izpaužas neapzinīgs panteisms, atkārtoju — neapzinīgs un varbūt arī nejaušs, jo vēlāk tas nekur vairs neatkārtojas, un Liesmas domas un jūtas pieņem citu virzienu. Un patiesi, Liesmas tieksmes ir neapzinīgas, instinktīvas. Viņa jautā Almāram:

Vai atradīšu visam telpu še,
Kas man no krūtīm it kā bangas laužas?

Kas īsteni ir tas, kas no krūtīm laužas, ko viņa pati nemaz nezin un jautā tālāk:

Vai varu visu baudīt, iegūt, just?
Ka es ar savu spēku, kaislību
Lai visu pasaul's telpu apkampju!

Acīm redzot Liesmas dziņām, milzu tieksmēm vēl nav ne vismazākās konkrētības: viņas ir plašas un nenoteiktas kā pati pasaules bezgalība.

Bet, ar dzīves īstenību saduroties, Liesmas dziņas pamazām sāk izlobīties iz savas miglainās neziņas tērpa. Uz karaļa mīlestības piedāvājumu Liesma vēl gan atbild mīklaini, bet tomēr noteiktāk: viņa negribot mīlestību, jo tā esot tikai «kā dārgakmens, kas slēpjas azotē». Mīlestība ritot «kā mazs un dzidrs avotiņš, Bet es — es gribu visu plašo jūru, Es gribu kaudzēm tādu dārgakmeņu, Es gribu vairāk vēl — es gribu — dzīvot!» paskaidro Liesma. Tādi ir tagadējie Liesmas uzskati par mīlestību. Bet, kad karalis viņu tomēr mēģina apkampt, tad, dusmu dzirkstīm acīs zibot, Liesma pavēloši saka:

Laid mani, laid, es brīva esmu, brīva
Kā vētra, kas pār kalniem šalc! Neviens
Lai neiedrīkstas mani saitēs likt!

Tātad mīlestība Liesmai ir saites, un viņa draudoši biedina netuvoties tai ar šīm saitēm. Viņa grib vēl tālāk iet, vēl vairāk redzēt, baudīt, just. «Sev priekšā redzu zvaigzni mirdzošu, B e z n o j a u t a s tai sekoju!» — — Šie Liesmas vārdi tikai apstiprina mūsu apgalvojumu, ka viņas pārcilvēciskās dziņas ir neapzinīgas, nenojaustas.

Kurp tad nu Liesmu aizved viņas mirdzošā zvaigzne? — Liesma vienkārši paliek karaļa pilī, kur viņu saista neredzētais spožums, vara, slava, kas sniedzas pāri ikdienišķā mirstīgā dzīves iespējai:

...un kaut pār līķiem pāri!
Caur drupām, gruvekļiem un asinīm —
Lai lāsti, vaimanas ap mani kauc,
Uz priekšu mani spožais mērķis sauc!
Lai tārpi plok tur zemē putekļos,
Es paceļos pār viņiem mākoņos!

Kas tad nu ir šis spožais mērķis, šie mākoņi, kuru dēļ lai asins līst, lai vaimanas un lāsti plūst? — Tas ir karaļa tronis un karalienes kronis, ko Liesma sasniedza, citu līķiem pāri kāpjot. — Lūk, kurp Liesma nonāca ar savām neaptveramām tieksmēm pēc saules, ar savām nedzesējamām slāpēm pēc dzīves, pēc nezināmām tālēm, mūžam nesasniegtiem kalngaliem. Turp viņu noveda tā zvaigzne, kurai viņa bez nojautas sekoja. Še pretsabiedriskais individuālisms sasniedzis savu kulminācijas punktu, jo tālāk par karaļa troni, par karalisko greznumu, spožumu, varu — taču nevar aiziet un nav vairs kur iet pretsabiedriskam individuālistam, šim Štirnera ideālam. Nu var līksmot, gavilēt; nu var aizmirsties saldas mūzikas un kaislu dziesmu skaņās un dzirkstoša vīna un mīlas glāstu reibonī; nu var tērpties purpurā un dārgakmeņos un pavēlēt pār tūkstošiem, baudīt glaimus un padevību, mist nemirstīgo Olimpā, kur mirstīgais ne kāju nedrīkst spert...

Bet — drīzi vien mēs sastopam karalieni Liesmu dziedam nepārspējamo sagrauztas dvēseles sāpju dziesmu: «Sapņu tālumā — Staru spožumā — Zvaigzne dziestoša Mana laimība!»... Kāda satriecoša dvēseles traģēdija izskan šajā īsajā dziesmiņā! Un šo traģēdiju pārdzīvojusi agrākā netveramo dziņu pārpilnā, kā vētra brīvā, kā zibens straujā — ragana Liesma... «Tvaikos vītušas, Dubļos samītas Dvēseles drebošās, Baltās lapiņas...» kā asiņu nopūtas laužas iz Liesmas krūts. Un, tumšā izmisuma rokas žņaugta, Liesma noskārst, ka viņas laime ir jau aiz muguras. «Aiz manis! — it kā kāda balss man sauc.» Bet kas tad ir šī zaudētā laime? Vai aizmirstā zinātnes lāpa? Vai sagrauts mākslas templis? Vai — pašupuris uz cilvēces laimes altāra un nenožāvētas likteņa pabērnu asaras? Ak ne, tā ir atstumtā mīlestība uz Almāru. Kāda balss — «tā teic man kādu vārdu — Almārs — ha!» — tā runā Liesma pati ar sevi. Mēs pārsteigti apstājamies: tad tikai tāds ir tas gala iznākums no Liesmas pārcilvēciskās tiekšanās pēc visas mūsu dzīvības karalienes — saules! Tad ikdienišķā mīlestībā satek un nogrimst it visas noslēpumainās dvēseles tieksmes, it visas cilvēka brīvā, karaliskā gara lidojuma tekas! Tad mīlestības priekšā padevīgi nolaiž savus dievu spārnus visvarenais cilvēka gars, priekš kura zemas ir visaugstākās kalngales, tuvi — vistālākie mākoņi, mierīgi — visbriesmīgākie zibeņi un negaisi. Tad sīkas mīlestības tērcītē noslāpa Liesmas saules gars, kurš lidoja nevis pār kalniem un aizām, bet pār zvaigznēm un planētām — pasaules visuma bezgalībā un kuram bij mūžības noslēpumus vērot. Prometēja uguns dzirkstis pār zemi kaisīt un cilvēces visaugstāko nākotnes saskaņu paust!...

Tomēr mums nav ko brīnēties, ka Liesma, tik augstu lidojot, tik zemu nokļuva: «Raganas» dzimšanas laikam pašam Latvijā nebij stiprāku spārnu, kas tālāk un augstāk sniegtu. Sabiedrības apakšējos slāņos un atsevišķos inteliģentos gan jau radās rūgums, radās kaut kāds nemiers, meklēšana, bet viss tas bij vēl pilnīgi nenoteikts, bez kāda noteikta veida un satura. Un rakstnieks taču ir savas sabiedriskās apkārtnes vēsturisks produkts. Liels mākslinieks tikai koncentrēti atspoguļo to, kas viņa apkārtnē mīt izkaisīti, dažreiz pat nenojausti. Protams, šie apkārtnes iespaidi top laisti caur mākslinieka psihiku un tā iegūst savu raksturīgu, individuālu nokrāsu. Tā tas ir arī ar Aspazijas Liesmu... Ārzemēs gan jau senāk bij radušies lieli sabiedriski ideāli, pilnīgi noteiktas sociālas teorijas, pasaules uzskati, jo tur kapitālisms, kā jau agrāk sacīts, sāka agrāk attīstīties un sasniedza augstu pakāpi. Pie mums, Baltijā, šis process iesākās vēlāk un norisinājās gausāk, kādēļ vēl 90. gadu sākumā mums vēl gluži svešas bij tās idejiskās strāvas, kuras Vakareiropā jau dažu gadu desmitu plūda puslīdz noskaidrotas. Protams, liels, vispusēji izglītots mākslinieks savos darbos var aizsteigties lielu

gabalu priekšā savai v i s t u v ā k a i apkārtnei. Bet ar A. tas nenotika, varbūt tādēļ, ka viņa savu rakstnieces ērkšķaino teku uzņēmās pārāk jauna, tikai 18 gadu veca būdama. Saprotams, ka tik jauns cilvēks reti kad spēs vispusēji apbruņoties ar rakstniekam tik nepieciešamo filozofisko un vispār sabiedriski zinātnisko izglītību. Un mūsu rakstnieka dzīves kuģis parasti peld pa visādiem virs- un zemūdens kavēkļiem. Latv. rakstniekam klājas sliktāk nekā vecajam grieķu varonim Odisejam: viņa kuģis ik mirkļus peld starp Scillu un Haribdu.

Bet kas tālāk notika ar Liesmu? Viņa pavēl atsaukt Almāru, kurš uz tās pavēli bij cietumā mests. Nu Liesma pati ar velnišķu kaislību trauc pēc mīlestības — pēc tām saitēm, pēc tām važām, kuras viņa nesen tā ienīda un biedināja, lai neviens ar tām tai netuvojas, jo viņa jutās brīva «kā vētra, kas pār kalniem šalc». Kad Almārs tomēr atstumj Liesmu un viņas izsalkušā dēmona mīlestību, tad Liesma tam sola nesaudzīgu atriebību: «Cik bezgalīga mana mīlestība, Tik liels man ienaids tagad — ej!» Un Almārs aiziet, bet pār viņa un viņa līgavas Ligitas galvu uz Liesmas vēlēšanos top bendes cirvis celts. Tikai brīnums izglābj nāvei veltītās dzīvības. Bet Liesma tajā pašā laikā atzīstas savos noziegumos un ar lāstiem un zaimiem nomet asinīs slacīto purpura mēteli, to kājām mīn un, elles gaviļu pavadīta, nogrimst atpakaļ raganu valstībā.

Drīz Liesmai rodas izdevība atriebties karalim, Almāram, Ligitai — visai «šai ienīstai sugai». Te nu ir interesants psiholoģisks moments: augšā kalnos stāv Liesma ar visspēcīgo burvju zizli rokā, apakšā ielejā — Almārs, Ligita u. c. Viens rokas mājiens, viens elpas vilciens — un «ienīstā suga» putekļos vērsta ... Liesmas krūti niknas dvēseles cīņas pušu plēš ... Tomēr galējā individuālisma nezvērs top pārvarēts, un — Liesma pati labprātīgi nogāžas bezdibenī un mirst ... Tādā kārtā te vēl pēdējo reizi 25 gadus vecās A. lugā izskan tas «lielās mākslas» «atsacīšanās» akords, par kuru iet runa mūsu 18 gadu vecās rakstnieces «Atriebējā» (grāfs Arnolds Rīders).

Caur tagadnes atziņas prizmu skatoties, Liesmas dziņu motīvi bij pārāk šauri, personīgi; tādi paši ir viņas atriebības motīvi. Un pilnīgi nevajadzīga bij Liesmas nonāvēšanās. Mūsu laikos neapmierinātās mīlestības dēļ nāvējas tikai muļķīgas skuķītes vai nīkstošo šķiru locekļi, kuri organiski nespēj pieslieties sabiedriskas aktivitātes un vispārcilvēcisko ideālu psiholoģijai. Bet, kā jau sacīts, uz Aspazijas «Raganu» mums jāskatās ar pagājušā gadsimteņa deviņdesmito gadu acīm. Toreiz ari savā šaurā aplokā verdošā Liesma nāca kā zibens pietvīkušā gaisā, kā sastrēgušā ūdenī iemests milzu akmens. —

Aug laiks — aug rakstnieks, šī laika tulks. Un, jo tālāk steidz kapitālisma kara gājiens, jo ātrāka, jo straujāka ir viņa gaita. Kas agrāk dzima gadu desmitos un simteņos, tas tagad dzimst

Roberts Pelše

LAVV. PER VALSTS BIBLIOTEKA

nedēļās un dienās. Un, sadzīves centrā nostādīts, apdāvināts mākslinieks ik mirkļus gūst jaunus iespaidus, ik mirkļus gūst jaunas atziņas. Kas vakar bij miglā tērpts, tas šodien mirdz saules vizmā. Tādēļ Aspazija savās «Sarkanās puķēs» nav vairs tā, kas bij savā «Raganā», kura ir tikai par vienu gadu vecāka par minēto dzejoļu krājumu. Tagad jau A. savu pagājību sauc tiesas priekšā, droši atsedz viņas vājības, bez baiļu vaibsta skata pagātnes brūces, pagātnes sapņus un mērķus. «No kapa akmeni sev veļu, Kad sevi citiem ziedoju,» saka tagad dzejniece. Protams, šajā slēdzienā vēl paslēpies snauž vecais ideālisms, bet viņš tomēr ir milzu solis uz priekšu. Nāks laiks un galīgi slīpēs pasaules uzskatu. Citā dzejolī jau ir daudz lielāka pasaules uzskata noteiktība. Tā «Nākotnes dzejniekā» A. saka, ka nākotnes dzejnieks iet dzīves priekšgalā: «Iet dzīves cīņā asā — Un iepriekš laiku grāmatā Tas nākamību lasa... Un viņa dzeja rakstīta ar žulti un ar liesmām.» Te A. ir ne tikai dzejniece, bet reizē arī domātāja un pravietis, kas neskumst un nerūpējas vis vairs par savu personu, bet viņas lielā sirds pukst par visu cilvēci, kuras nākamās dienas tā sludina. «Es vētras zvanis esmu, Un zvanu negaisu No simtu simtām balsīm Kā draudu atbalsu,» dzied A. «Pastara tiesā». Kāda te milzīga starpība starp Liesmu! Un te tālāk A. skats, vēstures likumu izpratnes asināts, jau redz lielu nākotni nākam. «Un, vecam drupās krītot, Kā jauna Ēdene Starp gavilēm un lāstiem Nāk lielā nākotne.» Tā ir dziesma, kas pat varoņus spēj iz kapa traukt! Tagad mums viņa izliekas gluži saprotama, dabīga un nepieciešama, bet cik savādi viņa skanēja gadus 15, 16 atpakaļ, kad mūsu dzejnieki žēlabaini gaudoja gan par zilām actiņām un sārtām lūpiņām. Toreiz šie A. dzejoļi dārdēja kā īstas pastara dienas negaisa grāvieni tautisko Jāņu mierīgās svinībās... Pārbiedētie līgotāji apmulsa kā zibens ķerti...[1]

Šai pārejas laikā no antisociālā uz sociālo individuālismu (1895. g.) ir dzimusi A. drāma «Neaizsniegts mērķis». Šī luga nav īsti labi izdevusies tādēļ, ka viņā A. mēģinājusi iemiesot savu jaundzimstošo pasaules uzskatu. Un tādi mēģinājumi — konkrētus dzīves notikumus savienot ar zināmu teorētisku atziņu, — tādi mēģinājumi ir visai riskanta lieta. Dzīvē vēl nebij īsti piemērotu tipu jauno ideju paušanai, viņus vajadzēja pa daļai izdomāt. Tādēļ «Neaizsniegtā mērķī» maz īstas dzīves, kuru A. tomēr gribējusi rādīt. Tādēļ šai drāmā daudz naivitātes un frāžu par «citu pasauli», «nākotnes ideālu», par «tikai centienu biedriem», bet maz idejiskas konsekvences. Sākumā students Jausmiņš ar Veltu ir tik lieli «centienu biedri», nākotnes karotāji, bet vēlāk izrādās, ka Velta J. dēļ atsakās no saviem ideāliem, saplēš savas agrāk tik mīļās grāmatas. «Viņa viena dēļ es aiz-

[1] Šeit beidzas teksts, ievietots arī «Izglītībā», 1911. g., 603.—612. lpp., 8. numurā, ar kuru šis žurnāls noslēdza savu pastāvēšanu. *Sakārtotāji.*

mirstu visus tos daudzos, priekš kuriem gribēju dzīvot un mirt,» izsaucas V., kad tai izliekas, ka J. sarakstās ar citu sievieti un laikam to mīl. Drusku vēlāk arī pats Jausmiņš, šis lielo ideālu pravietis, Veltu atzīst par savu «dārgumu» un «pazudušo paradīzi». Nebūt nav sacīts, ka ideju cilvēkiem nebūtu tiesības mīlēt, bet pavisam bēdīgi iznāk tad, kad šīs mīlestības dēļ atsakās no saviem sabiedriskiem centieniem, no savas pārliecības, kas taču ir godīga cilvēka vissvētākā manta. Izliekas, ka rakstniece tīši, ar nodomu liek Veltai tik neprātīgi izturēties, lai pierādītu lugas otras varones — Kates nekritisko teoriju, ka «priekš sievietes viss dzīvības avots ir mīlestība» un ka «mīlestība pie sievietes spēj panākt visu un to pārvērst vai par eņģeli vai par velnu»! Šo teoriju ar panākumiem var attiecināt uz vienkāršu mietpilsonisku meitu Kati un viņai līdzīgām mazāk vai vairāk neapzinīgām sievietēm, bet ne uz sievietēm, tām retajām sievietēm, kuras aicinātas paust jaunu patiesību, sataisīt ceļu «jaunai Ēdenei». Tiklīdz mēs atzīstam Kates teoriju, tad mums jāvelk tālākas konsekvences un jāatzīst arī vācu filistru «onkuļa» slavenā četru «K» formula *(Kirche, Küche, Kinder, Klavier)*[1]. Un, ja arī 16 gadu atpakaļ Aspazija patiesi piekrita Kates uzskatiem, tad droši varam sacīt, ka tagad viņa jau sen vairs tam nepiekritīs, jo vēsturiski piemēri to būs mācījuši citādi domāt un arī citādi just.

Pēc «Neaizsniegtā mērķa» Aspazija ilgāku laiku vairs nestrādā drāmas laukā, bet viņas nemiera gars tomēr mūžīgi strādā, bezmitus uz priekšu trauc. Tikai gadu vēlāk — 1896. gada beigās atbildē «Rūdolfam Blaumanim» A. ļoti skaisti formulē slēdzienus par svarīgiem mākslas un sadzīves jautājumiem. Tā par «mākslu priekš mākslas» A. saka: «Un mūžīgi tad sastingušai Tai palikt savā daiļumā Kā teiku pilij nogrimušai, Kas dzelmē staro kristalā.» Tas ir klasisks «tīrās» mākslas satura un nozīmes formulējums!... Vai tālāk atkal par Mūzu: «Vai Mūza mazāk cēla, skaista, Kad pušķota ar bruņogu, Tās acis dusmu starus laista, Tā paceltu tur zobenu?» — Savu mūžu visas pasaules dekadenti un «jaunromantiķi» neizgudros daudzmaz nopietnas atbildes uz šo Aspazijas apbrīnojami izdevīgi uzrakstīto dziļi nozīmīgo pantiņu.

Tālāk, par sadzīves jautājumiem A. jautā nelaiķim Blaumanim: «Ja rādi cilvēcei, kur tverties, Tās nastas gribi vieglināt, Kam ļaunam ne pie s a k n e s ķerties Un to p a v i s a m nīcināt?» Un tālāk vēl viena svarīga, zinātniski pareiza tēze:

Nav mūsu uzdevums un bažas
Tiem maizes kurvjus iznēsāt,
Mums rādīt tik, kā savas važas
Tie p a š i spētu sadragāt...

[1] Baznīca, virtuve, bērni, klavieres. *Sakārtotāji.*

Ja nu atcerēsimies, ka «Atriebējā» grāfs Rīders saka: «Cik ļoti nabaga nospiestajiem ļautiņiem vajaga g l ā b ē j a,» — tad gan sapratīsim, ka toreiz Aspazija bij naiva ideāliste, bet tagad — nopietna materiāliste, toreiz — bērns, bet tagad — liels cilvēks. Un starp ideālistu un materiālistu ir vesels bezdibens, bet A. nerimstošais gars tam tomēr liekas jau pāri ticis. Vēlāk gan pati rakstniece atzīst, ka viņai nav vaļas nodoties pamatīgām teorijas un dzīves īstenības studijām, sīkāk pētīt un vētīt, lai varētu noteiktāk runāt par nākotni, kaut ko noteiktāku radīt. Viņa spēj tikai «satrunējušā drupu kaudzē... uguns degli mest...», «Man laika nav veidot, radīt, Ne tālāk nākotnē jūs vest, Man ziedēt vien, ne augļus nest» (*«Fin de siècle»*)[1]. Arī tas ir liels darbs, arī tas ir vēsturisks nopelns, jo satrunējušā ārdīšana tai pašā laikā ir arī jaunā celšana.

1901. gadā Aspazija saraksta īsu, divu cēlienu drāmu «Zeltīte». Šai drāmā ir gan aizgrābjoši daiļas vietas (Zeltītes pasaciņa par skaisto princesi), bet viņai tomēr trūkst dziļākas idejiskas vērtības, tādēļ to sīkāk neapskatīsim.

1904. gadā nāk klajā Aspazijas simbolistiskā piecu cēlienu drāma «Sidraba šķidrauts». Šai drāmā nu pilnīgi atspoguļojas visa atjaunotā, apskaidrotā Aspazija. Droši var sacīt, ka šajā lugā Aspazija ir pati sev tuvāka nekā jebkur... Tai laikā jau diezgan noteikti uzstājās strādnieku šķira un blakus viņai miegainās acis berzēja arī pilsonība. Tad gaisā lidoja pirmās liegās pavasara vēsmas, saulīte likās spožāk spīdam, sirds ātrāk pukstēja un it visas dzīvības pulss straujāk sita. Bet kaut kur tālumā pie debesu apvāršņa mazi, tumši mākoņiši parādījās — pirmie negaisa vēstneši. Pūlis tos nemanīja vai nesaprata. Bet mākslinieces lielā dvēsele it visu uzķēra: vispārdrošākos ziedoņa stūrgalvīgos vējus un aukstās ziemas dusmīgās nopūtas... Un tad dzima «Sidraba šķidrauts», visievērojamākā drāma latviešu literatūrā līdz Raiņa traģēdijai «Uguns un nakts».

Ļaudis Gunu notur par burvi, jo tā spējot paredzēt to, ko šie nespējot. Tad Guna ļoti zīmīgi un zinātniski atbild:

Mans gars ir tas, kas valda manā būtnē,
Un, ja tas skaidrāk redz un tālāk sniedz,
Tad zināt: katrs cilvēciskais gars,
Kas spiežas pagātnē un nākotnē,
Ir it kā teiku dievs ar daudzām acīm.

Te dzejiski izteikta zinātniskā patiesība, ka, pagātni pētot, cilvēks izprot vēstures attīstības likumus, caur ko tad nu viņš spēj vērsties arī nākotnē, paredzēt nākotnes vēsturiski nenovēršamus notikumus. Tālāk dzejniece arī to apstiprina:

[1] «Gadsimta beigas». *Sakārtotāji.*

Viņš redz, kas ir aiz viņa, kas tam priekšā,
Un reizē zīlnieks ir un pravietis.
Kad dzīves maiņā laiki pušu lūst
Un gadu simteņi kā plaisas šķiras,
Tad gars kā ērglis skrien pār bezdibeņiem
Un nolaižas no nākamības kalniem.

Jau šīs rindiņas liecina, ka 1904. gadā Aspazija vairs nav tā, kas viņa bij 1894. gadā, kad rakstīja «Raganu». Šajā 10 gadu laikā dzejnieces prāts ieguvis diezgan noteiktu jēdzienu par cilvēces likteni noteicošiem un bīdošiem spēkiem. Tas ir ieguvums, bez kura liels mākslinieks ir kā ērglis ar apcirptiem spārniem. Tādēļ arī «Sidraba šķidrauta» sabiedriskā vērtība ir nesalīdzināmi augstāka par it visām citām A. lugām un darbiem. Tāpēc arī Guna zin sacīt:

Ja mana balss jums dziļi sirdī noskan,
Ja tā jūs modina un satricina,
Tad viņas spēks ir izteikt tikai to,
Kas neizteikts i k k a t r a krūtīs dus...

Un arī ļaudis jūt, ka Gunai ir taisnība, ka viņa neteic neko jaunu, bet taisni to, ko viņi instinktīvi jūt. Tādas runas ļaudis arī uzņem kā īsta pravieša gudrību, bet nevis kā veikla dzejnieka vieglas fantāzijas mazvērtīgu augli. Un tāpēc ļaudis dievina savu gudro, labo Gunu. Un tāpēc Guna arī spēj cietēju tik pārliecinoši mierināt:

Kas viena zvaigzne
Pret visu lielo zvaigžņu debesi!
Kas viena laime, nelaime pret to,
Ko miljoni cieš! —
Norims sāpes, norims mokas,
Ja tu to, ko sevī glabā,
Saviem brāļiem atdod labā...

Bet kādēļ tad man būs labāk, ja es ko brāļu labā darīšu? Varbūt tās tikai tukšas iedomas, tukši vārdi — bez jēgas, bez reāla satura? — Taču ne, jo arī atsevišķa cilvēka darbs spēj kaut pilienu uz vēstures ratu mest, un tas ātrāk veļas.

Dzīves straume ātrāk veļas,
Gāžas okeānā iekšā...
Bet kas man tur par labumu? —
Viegli tavi vaidi kļūst,
Kā virs ūdens plūst,
Jauni mērķi spīd tev priekšā!

Tātad nevis aiz vienkāršas sajūsmas, aiz viegli pārejoša ideālisma man jāpalīdz dzīves straumi velt, bet — lai arī es pats

caur to iegūtu drīzāku dzīves uzlabojumu, atvieglojumu caur reformām, kuras dzimst tikai sabiedriskā progresā, bet ne sastingumā. Tomēr tas vēl nav viss labums, kas ceļas no sabiedriskā progresa veicināšanas. Sabiedriskajā darbā cilvēks it kā sakūst ar visu sabiedrību, viegli aizmirst savas personīgās sāpes, savus šauros egoistiskos mērķīšus un sakūst ar visas sabiedrības sāpēm un cerībām, ar visuma dziņām un ideāliem. Tad cilvēks ir tikumiski liels un spēcīgs. Tad viņš top nepārvarams; nekādas vētras, negaisi to nespēj lauzt, jo viņš ir stiprāks par klinti kalna galā, kuru graužot un drupina laika zobs. Tad cilvēks ir nesatricināms, jo nesatricināms ir tas cilvēku visums, kura sāpēs tas tērpies, kura mūžības spēkā tas bruņojies... Lūk, tā ir Gunas mācība. Un tā ir viscilvēcīgākā un reizē — visdievišķīgākā mācība, kāda jel kad ir bijusi un būs.

Un raksturīgi, ka Gunas māte īsti labi nesaprot savu meitu, viņas lielo individualitāti. Tas raksturīgi tādēļ, ka arī dzīvē vecāki pa lielākai daļai nesaprot savu bērnu īsti cilvēcīgos centienus. Un Guna saka, ka šī esot meteors vai viņam radniecīga. Patiesībā tā ir tikai savas būtības maskošana. Patiesībā Guna ļoti labi saprot un zina savu uzdevumu dzīvē un ka viņa ir stingri noteiktu apstākļu, labi saprotamas vēsturiskas nepieciešamības produkts.

Drīz izrādās, ka Karga (Gunas māte) ņēmusi maksu no ļaudīm, kas bij sanākuši paklausīties Gunu un izlūgties no tās visādus padomus un palīdzību. Kargas rīcība Gunu pavisam satriec. Šis gadījums Gunai atgādina zemos, aklos ikdienas cilvēkus un viņu zemes, ikdienas dzīvi, pēc kuras arī pravietes krūtī nevaldāmas ilgas dzimst.

Un tagad pirmoreiz es ilgas jūtu
Tikt ārā no šīs saltās vientulības.
Kaut kur, tur ārpusē, pukst zemes sirds,
Tā kvēlo vidū pašā dzīvē. —

Rodas jautājums, kādēļ tad Guna tā noslēgusies no cilvēkiem, no zemes dzīves un dzīvo vientuļi meža biezumos? — Tādēļ, ka viņas dievišķo spēju avots — sidraba šķidrauts to prasa. Bet kas ir pats šis brīnumauts? Tas ir Gunas prāta bagātības un dvēseles šķīstības simbols. Un šim autam ir dots līdzi šāds «lāsts»:

Mūža gaisma tam tik mirdz,
Kam no dzīves šķirta sirds;
Dievu ugunī tam kvēlot,
Dzīvi nedzīvot — bet tēlot. —

Jā, patiesi tas ir lāsts, jo tikai dievu svaidīts spēj izpildīt šo noteikumu — absolūti atsacīties no personīgās dzīves, no

kuras katras vismazākās personīgās tieksmes un vēlēšanās. Tas cilvēkam nav pa spēkam. Arī Guna ir tikai cilvēks, kura krūtīs pukst gan lielu ideālu apstarota sirds, bet kurai tomēr nav svešas arī zemes ilgas, personīgās vēlēšanās. — Šis «lāsts» liecina, cik ideāli Aspazija uztvērusi tās lielās idejas, kuras tajā laikā plūda šurp no vakariem. Gluži dabīgi, ka arī Guna nespēj izpildīt šo «lāstu», nespēj ilgi ciest šo absolūto atsacīšanos. Un viņai taisnība: lai gan šis lāsts ir ideāli daiļš, bet viņš ieiet galējos ekstrēmos, viņš stāv tuvā radniecībā ar viduslaiku askētisma principiem. Še Aspazija savā ideālā sajūsmā gājusi par tālu: mēs nevaram uzstādīt absolūtu atsacīšanos, pieturēties pie principa — «visu vai neko». Šis princips savos pamatos tomēr ir ideālistisks un anarhistisks, kuru dzīves īstenība nekad neattaisno, tātad — nezinātnisks. Un mēs neesam bezprātīgi fanātiķi... Tomēr atkal mums nav jāaizmirst tā sabiedrības psiholoģiskā atmosfēra, kurā dzīvodama A. rakstīja. Toreizējā sajūsma attīstījās šī «lāsta» virzienā, jo stingrāk noteiktoš vēsturiskos momentos patiesi rodas tādi askēti. Bet tie tomēr ir atsevišķi izņēmumu gadījumi un tikai stingri noteiktā vēsturiskā izņēmuma brīdī, kas nedod iemesla priekš vispārīga principiāla slēdziena.

Tomēr sekosim Gunas tālākam liktenim. Viņa aizvesta pie karaļa, uz kura draudiem tā atbild ar pravieša pārliecību:

> Liec, lai izkaisa
> Pa visiem gaisiem manus putekļus!
> Kā sēkla viņi nokritīs uz zemi,
> No kura izaugs jauni dzimumi, —
> Tie jozīs sev ap gurniem zobenu
> Un ies priekš patiesības karā... —

Šie vārdi ir dziļa patiesība, kuru apstiprina vēsturiski piemēri.

Bet sava laika zīmogs «Sidraba šķidrautā» pārāk smagi uzspiests arī tajā vietā, kur Guna norāda uz karali Targali kā uz vienīgo «niknās sērgas un sāpju sakni». Saku, tas ir pārāk krass sava laika iespaids, jo patiesībā — vismaz tā gribas domāt — pati māksliniece arī tad ļoti labi saprata, ka visu sabiedrisko ļaunumu saknes slēpjas daudz dziļāk nekā tikai atsevišķā personā — karalī vai arī tikai valsts p o l i t i s k ā iekārtā. Karalis Targals ir tikai dziļāku cēloņu virsotne.

Tā īsta pravieša garā runā Guna un nospiestai tautai sludina viņas atsvabināšanos ar pašas spēkiem. Ar Gunas muti te runā modernās vēstures filozofijas augstumos stāvošs cilvēks, kura skats kā daudzacainais teiku dievs urbjas tumšās pagātnes dienās, kura gars kā «ērglis skrien pār bezdibeņiem un nolaižas uz nākamības kalniem». Un šis cilvēks lasa citu cilvēku dvēseles noslēpumus un māca visaugstāko tikumību. Tad nu izliekas savādi, pat neticami, ka šis vislielākās taisnības izredzētais ģēnijs

piepeši no gara milža top par punduru — par dzimumkaislību upuri, kura ik dzīsliņa, katrs asins piliens, katrs miesas atoms kaist un kvēlo tikai vienā dziņā — dzimummīlestībā! Aizmirsts sidraba šķidrauts, aizmirsts «lāsts», aizmirsts pat visniecīgākais sabiedriskais pienākums! Ārpus dzimummīlestības nav dzīves, nav domu, nav jūtu, nav pienākumu — nav it nekā, absolūti nekā! Ar Liesmu tas varēja drīzāk notikt, jo viņa bij neapzinīga un instinkta vadīta būte, bet cits kas ir Guna.

Šis ir otrs ekstrēms, liels idejisks robs un zinātniskas konsekvences trūkums «Sidraba šķidrautā». Viņš man izliekas Gunai uzspiests. Viņš ir tās pašas «Neaizsniegtā mērķa» Kates teorijas auglis. Tā varēja runāt Kate, bet Gunas mutē tādas teorijas skan kā zaimi par savas pašas lielo garu. Un patiesi, Gunas dzimumkaislību apstulbojums ir kā viņas pašas vēsturiskā darba izsmiekls. Atkārtoju, ka mēs nevaram ticēt, ka Aspazija visā nopietnībā vēl tagad piekristu šai lauku skuķes Kates pārāk nekritiskai teorijai. Bet Gunai rakstniece liek pilnīgi aizmirsties savā dzimummīlestībā, man šķiet — tikai dramatiskā sarežģījuma un iespaida pavairošanas dēļ, kas būtu diezgan neapdomīgi darīts. Bet var jau arī būt, ka kritiķim A. Upītim taisnība, ka Kate izteic arī tagadējos A. uzskatus par sievieti, kas būtu uzskatāms kā pilnīgi nekritiska ideālistiska atlieka rakstnieces materiālistiskajā pasaules uzskatā.

Bet no liela svara ir tas, ka vēlāk Guna pati apzinās savu stāvokli un dziļi skumst par to. Viņa saka uz savu māti Kargu:

> ...Tu esi dzīva būte, iespēj sajust,
> Bet koki, lūk, no manis atkāpjas,
> Un, ja es arī bezdibenī lēktu,
> Aiz riebuma tas mani izspļautu.

Patiesi stipri sacīts, patiesi dziļa savas krišanas, sava nelabojamā nozieguma apzināšanās. Un ar šo apzināšanos ir daudz līdzēts, daudz piedots.

> Nekad tam netic vairs, kas pats sev netic.
> Visaugstākais, visskaistākais bij mans,
> Priekš savas pārliecības mirt — cik jauki.

Bet kādēļ tad viņai vajadzēja atsacīties no savas pārliecības? Šī neprātība iztek iz nepareizās tēzes: «visu vai neko». Te trūkst dialektikas. Un šis trūkums Gunu gāž postā un padara viņu tik riebīgu, ka pat bezdibens to negribētu turēt savos dziļumos un aiz riebuma izspļautu viņu laukā.

Vēlāk, kad princis Normunds atsakās no Gunas, kuru senāk pirmajā acumirklī iemīlēja, tad Gunā dzimst šausmīgas atriebības kāre. Un viņas brīnumauts nav vairs sidraba krāsā, bet zvēro ugunīs un asinīs. Un, sarkano autu satverot, iz Gunas krūts lau-

žas šausmu gaviles kā pastara dienas bazūnes, kā atriebības dēmona līksmes izplūdums:

Es tevi turu, atkal rokās turu!
Man krūtis cilājas un nāsis plešas,
Un spēku šausmas visu miesu krata.
Ak, kādās gailēs zvēro pasaule!
Nav debess gaisma vairs, nav spēks vairs radīt,
Bet trīskārt lielāks spēks ir — izpostīt!

Velnišķīga atriebība ir viens no parastiem elementiem A. lugās un jo krasi izpaužas pašā pirmajā rakstnieces darbā — «Atriebēja». Bet šī Gunas asinskārīgā atriebība nav vairs tā mazā, sīkā, personīgā atriebība. Viņa gan arī liekas tikai personīga atriebība Normundam, bet patiesībā tanī izskan sociāla atriebība, visas tautas atriebība viņas apspiedējiem. Še personīgie apvainojumi, personīgās ciešanas saplūst ar visas tautas sāpēm un pārvēršas iznīcinošā, asiņainā atriebības aukā.

Guna jūt izrēķināšanās brīža tuvumu, kas maksās arī tās dzīvību. Bet viņa nevar atstāt savu lielo darbu neturpinātu, savu vēsturisko teku tālāk nemītu — vajaga atrast vietnieku. Viņas spēki vēl bij par vājiem un spārni par nedrošiem, lai mūžam mākoņos pār bezdibeņiem lidotu un nekristu zemes zemumā... Jaunai meitiņai Dzirkstītei Guna dod gabaliņu no sava šķidrauta un saka:

To dodu tev! — Ej mani izlīdzini
Un izved to, ko neizvedu es...
Ej, mīļais bērns, un vēstī rītu tiem,
Kas dus vēl dziļā miegā...

Acīm redzot pēc vulkānisko kaislību skurbuma Guna atkal ļoti labi atceras savus sabiedriskos pienākumus, kurus gan patī vairs nespēj veikt. Un no svara ir tas, ka Guna Dzirkstīti nesūta vis bez kādas dziļākas pārliecības uz panākumiem. Par mīlestības upuri kritusi, Guna tomēr nav zaudējusi vēstures likumu izprašanas spējas. Viņa piekodina Dzirkstītei iet un klauvēt, iet un modināt, lai arī «cik dziļā miegā viss vēl dus. Un lai cik dziļa ziema zemi klātu.» Un, ja cilvēki dusmojas, ienīst Dzirkstīti, projām dzen, tad tomēr:

Ak, neizmisies, tici viņiem, tici. —
Ikkatrā stiepjas sīka stīdziņa
No sidrabšķidrauta! Un, kad tās reiz
Tiks kopā austas lielā šķidrautā,
Tad tas kā jauna debess visus pārklās.

Tātad Gunas varenā gara īpašības nav viņai vien piederošas, viņas snauž katrā cilvēkā — vajaga tikai tās uzmodināt, attīstīt,

izkopt. Un, otrkārt, ne atsevišķi gara milži būs cilvēces glābēji, bet visiem cilvēkiem kopēji jāauž šāds sidraba šķidrauts, kurš tad būs tik liels, tik neaptverami spēcīgs un visuvarens, ka pīšļos vērsīs katru netaisnību un visas pasaules ciešanas.

Bet Dzirkstīte tomēr jautā: «Bet, Guna, tu? Uz kurieni tu ej?» Guna lepni atbild:

Es eju turp, kur vētra nāk un iet —
Es eju pate sevī piepildīties.

Tas skan pašapzinīgi un lepni, lielam garam piedienīgi. Bet mums tomēr nebūs aizmirst, ka arī lieli gari «padoti likteņa lēmumam». Atsevišķs cilvēks ir tikai niecīgs loceklītis cilvēces visuma ķēdē, kura veidojas pēc saviem iekšējiem likumiem.

Drīz pēc sarunas ar Dzirkstīti Guna ar sava sarkanā šķidrauta palīdzību sadedzina pili ar visiem prinča Normunda un viņa līgavas Dzelzsjaunavas kāzniekiem. Bet kaucošās liesmās krītošu mūru drupās mirst arī pati Guna ar Normundu, kuram pēdējā brīdī tā sauc:

Tad, nāves biedri, — nāc, lai tevi skauju
Un, dzelmē krītot, tevi līdzi rauju!

Un sadeg, sabrūk, iznīkst visi, it visi — arī Dzelzsjaunava. Nelīdzēja ne karaliskā vara, ne tērauda zobens, ne mirdzošais dzelžu tērps — to visu grāva sarkanā šķidrauta burvju spēks. Taču cilvēka lieluma apziņa ir stiprāka par visu, taču viņa ārda arī to, ko nespēj varmācības dzelžu roka. Tāds ir «Sidraba šķidrauta» pēdējais paudums. Un tas ir liels paudums, kura nozīme nav viegli izsmeļama.

Nu esam galā. Aspazijas drāmu varones visas apskatītas. Cik spējams, centāmies saprast varoņu dziņas un mērķus, kurp tās trauc. Redzējām, ka it visām A. varonēm ir daudz kopēju īpašību. Un tas taču viegli saprotams: viņas visas taču ir rakstnieces dvēseles bērni, kuros atspoguļojas paša autora apbrīnojami bagātā individualitāte ar zibenskvēles temperamentu. Bet viens no šī rakstiņa nolūkiem bij rādīt to, kas A. varonēm n a v k o p ē j s. Un mēs arī redzējām, ka varones pakāpeniski top sarežģītākas, viņu dziņas spēcīgākas un mērķi plašāki. Šajā ziņā A. varones varētu sadalīt divās grupās un A. darbību — divos laikmetos: no «Atriebējas» līdz «Raganai» (1894. g.) — pirmais laikmets. Šī laikmeta un grupas varones ir šauri egoistiskas un vadās no pretsabiedriska individuālisma tieksmēm un principiem. Ar «Neaizsniegto mērķi» (1895. g.) sākas otrs attīstības posms A. dramatiskā darbībā. Še sākas tā sauktā sabiedriskā individuālisma tendence, kura visspilgtāk un konsekventāk izpaužas «Sidraba šķidrautā».

Bet vispār ar pilnu tiesību varam sacīt, ka jau no pirmā spalvas vilciena Aspazija ir cīņas dzejniece un rakstniece, kas zvana negaisu «No simtu simtām balsīm Kā draudu atbalsu». Taisnība, Aspazija nav vienas noteiktas ļaužu šķiras rakstniece: viņa ir demokrātijas, t. i., progresīvās sīkpilsonības, bet ne proletariāta rakstniece un cīnītāja. «Sidraba šķidrautā» gan, kā redzējām, Aspazija mēģināja nostāties uz darbaļaužu filozofijas pamatiem, bet īsti pilnīgi tas viņai tomēr neizdevās. Ar to tomēr nav sacīts, ka priekš proletariāta rakstniece nekā nebūtu darījusi. Gluži otrādi: pēc sava idejiski principiālā satura Aspazijas darbi gan neiet tālāk par pilsoniskās demokrātijas centieniem, bet, pateicoties likteņa ironijai, lielās rakstnieces mūžīgā nemiera saucienus vairāk klausījās taisni proletāriskās aprindas, taisni proletāriskā demokrātija. Latviešu pilsoniskā demokrātija vēl tagadiņ sapņo politiskās bērnības naivo sapni, tādēļ gandrīz pilnīgi kurla tā bij pret Aspazijas cīņas zvaniem.

Te vēl gribu pāris vārdu iebilst pret to, ka pēdējā laikā daudzi izsakās, ka Aspazijas kokles nemiera un meklēšanas akordi izskanējuši. Aspazija tagad spējot vairs tikai bērnības atmiņu saulītē sildīties. Un to pierādot arī rakstnieces pēdējo dienu uzstāšanās. Par pēdējo te nerunāsim, jo cerēsim, ka lielā māksliniece pati spēs atrast v i e n ī g i pareizo izeju no neveiklā stāvokļa. Es gribu sacīt tikai to, ka tik liels talants, tik spilgts un impulsīvs temperaments, tik aktīvs gars kā Aspazijai — organiski nespēj aprimt pusceļā, organiski nespēj izsīkt pusmūžā. Lielākā daļa pasaules ievērojamāko rakstnieku, kā zināms, ir palikuši liela darba spējīgi gandrīz līdz pēdējam elpas vilcienam sirmā vecumā. Bet Aspazija vēl ir tikai pusmūžā. Un, neskatoties uz cilvēcīgām kļūdām, Aspazijas talants vēl radīs daudz daudz meistardarbu, par kuriem varēs priecāties arī lielās nākotnes nesēji.

P. ROBERTS. KURP TRAUC ASPAZIJAS VARONES?

KRITISKS APCERĒJUMS

Apgādājis A. Virauskis. Rīgā, 1912. gadā

Nostādot jautājumu «kurp trauc Aspazijas varones», P. Roberts iekļūst sabiedriskās attīstības dialektiskajā procesā. Viņš meklē to, kā Aspazijas drāmā šodienas sabiedrība pārveidojas par rītdienas sabiedrību, kāds Aspazijas drāmās ir topošās dzīves ideāls, kāda sabiedriskā vērtība. Tie ir materiālistiskās mākslas kritikas pamatjautājumi, uz kuriem atbildi var atrast tikai ar konsekventi izvestu materiālistiskās mākslas kritikas metodi.

P. Roberts savā kritiskā apcerējumā lieto šo metodi, bet tikai ar diezgan lieliem trūkumiem. Jau pašā sākumā viņš par mākslas darba pamatelementiem uzstāda rakstnieka individualitāti un pasaules uzskatu (3. lpp.), — tas ir — gluži to pašu, ko nopietnākā ideālistiskā kritika. Galvenais mākslas darba noteicējs paliek individualitāte. Ja nu arī to pieņemtu par zināmu sabiedriski ekonomisku attiecību psihisko virsbūvi, tad būtu jāiet atpakaļ pie šiem ekonomiskiem pamatiem, ar tiem jāizskaidro šīs virsbūves raksturs un daba. Materiālistiskai kritikai vajadzēja nokāpt tanī sabiedrībā, kurā Aspazijas individualitāte un pasaules uzskats izveidojās, iz kuras tā smēla savus mākslinieciskās radīšanas impulsus, izskaidrot, kamdēļ taisni tādas un ne citādas izveidojās Aspazijas varones, izskaidrot viņu tieksmes ar toreizējām sabiedriskajām tieksmēm un uzdevumiem. Tā būtu radīts pamatfons, uz kura jo redzami nāktos izcelties pārrunājamām varonēm. Roberts taisni šī pamatfona nespēj radīt, tamdēļ arī viņa kritikā Aspazijas varones paliek karājoties gaisā. Roberts runā gan par sabiedriski saimnieciskām parādībām, bet nespēj tās saistīt ar mākslinieciskām, viņš nespēj pāriet no ekonomikas uz psiholoģiju, ar pirmo izskaidrot pēdējo. Tamdēļ, tiklīdz Roberts stājas pie literārisko faktu analīzes, materiālistiskais pamats viņam izšļūk no kāju apakšas. Rīdera («Atriebējā») ideālistisko atsacīšanās ideju radīja toreizējās sīkburžuāzijas sabiedriskās cerības. Roberts to atkal ņem abstraktu un tad pats nezin, kā tā radusies, ko ar to iesākt. Laimas dziņu nolūks — personīgā laime tādā veidā, kā tā tēlota Aspazijas «Zaudētās tiesībās» — no abstrakti proletāriskā redzes stāvokļa gan var tikt noliegts. Bet, ieskatoties deviņdesmito gadu sabiedriskā dzīvē, redzam to citādā gaismā. Ierindojot Laimas dziņas sabiedriskā attīstības procesā attiecīgā vietā — sīkpilsonības cīņā dēļ patstāvības, — tās kļūst jo lielā mērā sabiedriski vērtīgas.

P. Roberta brošūras lielāko daļu aizņem Liesmas un Gunas apskats: pirmā — pretsabiedriskā, otrā — sociālā individuālisma izteicēja. Roberts Liesmas dziņas apzīmē par plašām un nenoteiktām kā pasaules bezgalība, bez vismazākās konkrētības. Drāmā mēs redzam, iekš kā tās realizējas, kā tās gūst savu konkrēto izteiksmi. Bet no kritikas mēs prasām visa tā izskaidrojumu. Vēl nenoteiktāk izskaidrota Guna un viņas tieksmes: galu galā mēs pat nedabūjam zināt, kurp tā trauc. Robertam ir taisnība, dzīve ir mūžīga pārveidošanās, un Aspazija to dzīvojusi līdz. Viņas drāmu varones spilgtas latviešu sabiedriskās psiholoģijas izteicējas vairāk nekā veselā gadu desmitā. Tās atspoguļo vissīkākās nianses tā laikmeta sadzīvē. Tikai — lai tām un viņu centieniem ierādītu attiecīgu vietu, nepietiek ar viņu pašu analīzi un retiem mākslas teorētiskiem krikumiem. Te vajag iziet no sadzīves: mākslas vēsturi apgaismot ar sabiedrisko vēsturi.

P. Roberta grāmatiņā ir daudz sīku trūkumu. Tā uzkrītošā

kārtā Smaidiņa arvien tiek saukta par Dzirkstelīti. Nav skaidrības, kas individualitāte, kas temperaments, mūžīgā personīgās laimes un mīlestības vajāšana utt.

V. Kn[oriņš]

«Dzīves» liter. zin. pielik., 1912. g., 12. maijā, Nr. 19.

NEGAISA DVESMĀ

PIEZĪMES PAR A. UPĪŠA ROMĀNU «ZIDA TĪKLĀ»

Mūsu laikmeta sabiedriskā dzīve ir visai sarežģīta. Visā savā ilgajā mūžā cilvēce nav pārdzīvojusi tādu laikmetu, kādu pārdzīvo tagadnes kultūras tautas. Šai dzīvē norisinās tik dažādas, tik apbrīnojamas un pat pilnīgi pretējas parādības, kādas var rasties tikai modernā kapitālisma valstībā. «Melnais bruņinieks» radījis daudzas dažādas ļaužu šķiras, pašķiras un grupas, un indivīdus. Katra šķira un grupa dzīvo savas pasaules idejās, ideālos, — katra tic saviem dieviem, klausa savus praviešus. Un atšķēlušies, bet nepievienojušies klīst arī atsevišķi cilvēki (indivīdi) un lepni, ar olimpisku augstprātību pauž savas vienīulības īsās idejas, mefistofeliski smej par pūli, kas pie viņa kājām lokoties zemuma dziņās. Tad nāk rakstnieks ar svaru kausiem vienā un spalvu otrā rokā. Viņš grib svērt un atzīmēt. Grūts šāda rakstnieka stāvoklis: viņam vajag saprast, vajag redzēt caurī šim dzīves mudžeklim, prast viņu atšķetināt, sagraizīt un no jauna sastādīt kā ķirurgam. Tātad sabiedriskam rakstniekam nepieciešami vajadzīga ļoti plaša un pamatīga izglītība. Viņam vajag pārzināt arī socioloģiju un filozofiju. Bet proletāriskam rakstniekam jo pamatīgi vajag zināt arī savu proletārisko filozofiju un praktiskos mērķus, vajag viņus ieaudzināt savā miesā un dvēselē, lai nemaz citādi nevarētu just kā tikai proletāriski un citādi domāt, citādi runāt, rakstīt kā tikai vienīgi proletāriski. Vārdu sakot, tagadnes rakstniekam vajag iespējami zinātniski nopamatota pasaules uzskata, tikai tad viņš spēs radīt visievērojamāko, vislielāko, uz ko spējīgs viņa talants.

Reālistam vajag būt arī iespējami patiesam. Bet patiesīgs rakstnieks spēj būt tikai tad, kad viņš pats dziļi izjutis un pārdzīvojis tēlojamo vai kad pilnīgi pazīst, pilnīgi iedzīvojies tēlojamā.

Tālāk rakstniekam ļoti stingri jāievēro tie vēsturiskie apstākļi un noteikumi, kuros norisinās romāna vai stāsta darbība. Bet it sevišķi stingri šo noteikumu dzelžu loģika jāievēro tad, kad tēlo kāda stingri noteikta, objektīvi dziļi norobežota laikmeta notikumus, notikumu atsevišķos skatus vai tikai arī atsevišķus tipus iz šī laikmeta. Pretējā gadījumā tipu vietā dabūsim karikatūras

un cilvēkus, kuri nestaigā pa zemes virsu, bet karājas gaisā, mīt starp debesi un zemi.

Še īsumā uzzīmēju tos pamata principus, uz kuriem nostāšos, A. Upīša romānu apskatot.

Andreja Upīša «Robežnieku» otrā daļa — «Zīda tīklā» ir trīskārt ievērojama parādība latviešu literatūrā: pirmkārt, te pirmo reizi plašāk tiek tēlots sabiedrisko uzplūdu laikmets; otrkārt, pirmo reizi latviešu romānā parādās pilsētas apzinīgie strādnieki, un, treškārt, «Zīda tīklā» visā savā kopumā ir ievērojams māklas darbs. A. Upīts pieder pie tiem nedaudzajiem latviešu vecākiem rakstniekiem, kuri nepaliek uz vietas, kuri nesastingst reiz aizsniegtā punktā, kuri nenocietējas pret jaunām sabiedriski zinātniskām patiesībām, pret visplašākām cilvēcības idejām. Un A. Upīts nepadodas vis katrai niecīgai vēsmiņai; bez kritikas, bez stingras apziņas viņš nepadodas arī tagadnes vislielākajai, visvarenākajai laika strāvai: vispirms viņš pētī un vētī, sver un mērī un tikai pēc tam atraisa savu laivu, atraisa buras un dodas aukainajā cilvēcības jūrā. A. Upīts neiet, sajūsmas vējiņu dzīts, viņš iet, iekšējas atdzimšanas un dziļas pārliecības uguns spiests, un sadedzina visus tiltus aiz sevis...

Tādēļ Upīša jaunais romāns, lai arī taisām pie tā piezīmes, tomēr var būt un arī ir interesants un ievērojams darbs.

Romāna darbība norisinās negaisa dvesmā, negaisam tuvojoties. Katrs sapratīs, ka te domāts 1904. un 1905. gads, t. i., pirmsrevolūcijas uzplūdu laikmets. Un, starp citu, tēloti arī šī laikmeta apzinīgie strādnieki. Latviešu romānā līdz šim netēlots laikmets un cilvēki. Tādēļ būsim uzmanīgi un arī stingri. Pret katru apsveicamu jaunu parādību jāizturas saudzīgi, bet reizē arī nopietni šās pašas parādības labā.

Vecā Robežnieka jaunākais dēls Jānis jau ticis par skolotāju uz laukiem. Jānis ir nenobriedis, pilnīgi nenogatavojies jauneklis. Viņam absolūti nav nekādu uzskatu, nekādu noteiktu mērķu, ideju, jēdzienu. Jāņa galvā ir pilnīgs haoss. Un «Zīda tīklā» nu top tēloti šī jaunekļa piedzīvojumi, pārdzīvojumi un tieksmes. Bet it visur viņš atduras uz sievieti, it visur viņš staigā, kustas, tiecas, kā «mūžīgās sievietības» «zīda tīklā» ietverts, sapīts. Jāņa psiholoģija tēlota interesanti, bieži viņa dvēsele pa cīpsliņai, pa vissīkākajam nerviņam priekšā celta. Blakus tēlotiem Jāņa pārdzīvojumiem zib skaistas dabas ainas, kuras lasītājā spēj radīt pilnīgu īstenības ilūziju.

Jānis ir liels vientiesis. Piemēram, dabūjis pirmo honorāru — 35 r. — par saviem avīzē nodrukātiem dzejoļiem, viņš bērnišķīgi fantazē par to, ko viņam tagad vajadzētu nopirkt. Ar 35 r. kabatā Jānis vienu mirkli iedomājas pat māju, nevis par kādu nameli, bet par māju ar «doriešu stabiem priekšā un zeltoti izmargotiem balkoniņiem augšas stāvos». Tā taču ir vesela pils!... Pils un 35 rubļi?!... Cita lieta, kad Jānis sāk prātot par kristala tintes

traukiem, strīpaiņiem uzkrekliem, kaut gan beigu beigās nopērk tikai — mārciņu rozīnes... Bet Jāņa pārdzīvojumi no pilsētas mājā pārbraukušam, gultā liekoties un guļot, — tie tēloti patiesi skaisti, patiesi psiholoģiski smalki. Lieta grozās ap vēl neapzinātām seksuālām dziņām, kuru varā Jānis vienmēr atrodas, kuru «zīda tīklā» tas ieausts un kas velkas cauri visai viņa darbībai.

Jānis pieņem mājskolotāja vietu (arī mājskolotāja eksāmenu viņš izturējis) jūrmalā pie pilsētas bodnieka Jansona. Pie Jansoniem norīkojies, Jānis iziet pastaigāties gar jūrmalu. Un atkal, starp citu, viņš fantazē, ka «varbūt viņam pašam še reiz būs vasarnīca — ar verandu un spārnotiem sieviešu tēliem pie grantēta laukumiņa». Bet, tikai dažus soļus pagājušam, Jānim «ataust jausma, ka viņš īsti nepiederas šajā bagāto, grezno un pašapzinīgo cilvēku straumē». Un tepat viņam uzmācas arī jautājums: «Kas viņš īsti ir? Kungs vai kalps? Līdzīgs tiem vai zemāks?» — Jautājums tomēr paliek bez atbildes, bet Jāņa smadzenēs jau atkal tēlojas modes uzvalki, sarkanas kurpes, glazē cimdi. Ieraudzījis Jansona meitu Aneti, Jānis tūliņ atkal jūt, «ka it kā slīgst melnos, siltos viļņos un atkal glaudīdamies apkārt tinas mīksti pavedieni»... Acīm redzot Jānim piemīt vislielākā nenoteiktība, vismazākā mērķīša trūkums, apbrīnojamas tieksmju un jūtu pretējības un pilnīga bezraksturība.

Jānis dzīvo pie Jansoniem. Allaž viņam uzmācas tas pats vecais jautājums: kungs viņš te vai kalpotājs? Un atkal jautājums tomēr paliek bez atbildes. Bet te drīz vien «zīda tīkls» top jūtamāks, savelkas stingrāk un stingrāk. «Augošā, kvēlošā tieksme pēc sievietes... Pēc melnu matu viļņiem, kas grimst uz mazām, sārtām ausīm... Pēc augšā izliektās baltās, ņirbīgās rokas... Nāks gadījums. Jānāk!» Lūk, kas Jāņa dvēselei un miesai pāri šalko. Tikai drusku savādi ir tas, ka Jānis neilgojas, ka viņa lauku jaunekļa dvēsele netvīkst pēc šķīstas, romantiskas jaunekļa mīlestības, viņš tvīkst tikai pēc kaili kustoniskā. Un tūliņ autors atsaucas uz «zemnieka dēla» instinktiem. Un, jo turpmāk, jo biežāk mēs sadursimies ar šo «zemnieciskumu»... Turpat Jānis prāto par savu pagātni, audzināšanu, skolu. Viņā pazib doma «sevi paglābt tīru un spēcīgu. Sevi — savam darbam... lielam, skanīgam, mūžīgam darbam.» Bet Jānis tālāk atminas lauku grūto darbu — «kvēpaino riju, pārsalušu linu mārku, slapji sabristām pastalām un tulznainām rokām»... Un jaunekļa dvēselē tikai nostiprinās dziņa «vērot, izvēlēties un baudīt»! Še autors īsi izteicis Jāņa būtību un turpmāko darbību. Tikai nevaram skaidri izprast, kādēļ no vienas pašas ģimenes, no vienas un tās pašas piekvēpušās rijas un linu mārku dīķiem, no vienas un tās pašas vergu dzīves šie divi «zemnieka dēli» — Jānis un Mārtiņš iznākuši tik diametrāli pretēji cilvēki? Abi viņi auguši nevis sabiedriska paguruma, bet sabiedriska vingruma, nevis sabiedriska atplūdu, bet sabiedrisku uzplūdu laikmetā, negaisa dvesmā. Tas

sakāms visvairāk vēl par Jāni, jo viņš ir stipri jaunāks par Mārtiņu, viņa garīgās un miesīgās briešanas laiks kurmet norisinās, negaisa vēsmām šalkojot, viļņiem pieaugot. Sacīs, ka Jānis inteliģents, bet Mārtiņš strādnieks, fabrikā kvēpis. Tomēr vai fabrika būtu glābusi Jāni? Vai it visi fabrikas strādnieki kļūst par Mārtiņiem? — Bez tam, kā redzēsim, Jānis drīz vien arī nāks jo ciešos, tuvos sakaros ar visattīstītākiem, visapzinīgākiem fabrikas strādniekiem un inteliģenci, bet beigās tomēr paliks tas pats gļēvais un nenoteiktais jauneklis. Pie tam Mārtiņš ir tik nesalīdzināmi pārāks, tik nesalīdzināmi iekšēji citāds, dabīgi, bagātāks par Jāni, ka, tikai divus gadus pilsētā nodzīvojis, jau var stāties strādnieku kustības priekšgalā. Tātad palika neizskaidrots, kādēļ Jānis iznācis tāds, bet nav citāds.

Kādā dienā pie Jāņa ierodas Mārtiņš. Starp Mārtiņu un birģeļiem notiek interesanta saruna. Starp citu, Mārtiņš saka, ka šis esot «dzimts zemnieks». Līdzīgos gadījumos gan mēdz runāt par «pilsētnieku» un «laucinieku», bet Mārtiņš «laucinieka» vietā lieto «zemnieku». Patiesībā tas ir nepareizi: zemnieks ir ļaužu kārtas apzīmējums, tāpat kā muižnieks. Un arī pilsētā dzimušais ir zemnieks, ja viņš pierakstīts pie kāda lauku pagasta jeb sabiedrības. Bet A. Upīts tīši lieto «zemnieks», lai ar to pastrīpotu savu pazīstamo teoriju, par kuru vēlāk nāksies runāt.

Sākas interesantas sarunas, kurās Mārtiņš izrādās par pilnīgi apzinīgu pilsētas strādnieku, par ļoti labu marksisma pamatprincipa pazinēju un izlietotāju, kā arī par labu dzīves novērotāju. Tikai vienā vietā gan Mārtiņš pārspīlē savu personīgo piedzīvojumu nozīmi, kurus it kā grib nostādīt «zinātnes un statistikas» vietā. Patiesībā Mārtiņa runas var runāt tikai tāds, kas pazīst «sociālo zinātni un statistiku». Tautsaimniecība un socioloģija kā zinātnes bez statistikas nemaz nevar pastāvēt...

Jānis pavada Mārtiņu uz staciju un iekarsis stāsta par savu dzīvi. No šī stāsta Mārtiņš taisa slēdzienu, ka Jānis paliks «par birģeļu aptekātāju... par meitu mednieku un siltas gultas dzejnieku». Skaisti sacīts! Vēl skaistāks un zīmīgāks ir Mārtiņa teiciens: «Slinkumā nav ne sievietības, ne skaistuma...» Mārtiņš tomēr grib, lai Jānis ietu uz pilsētu kādā strādnieku biedrības skolā par skolotāju. Jānis ir ar mieru labprāt un saka, ka kabatā viņam esot «inspektora rekomendācija».

Jānim patīk Anete, Jansona meita. Pēc viņas traucas ar lielu sparu. Tikai nevar lāgā izmanīt, vai Jānis Aneti īsti mīl jeb vai tiecas pēc viņas, vienīgi instinkta, kailā seksuālā instinkta dzīts. Bet Anetei ir savs students Lapa, kurš pēdīgi piedzērušos Jāni spārda ar kājām, kad tas uzmācas Anetei. Tā taču nevar būt jaunekļa mīlestība, bet kas zemāks. Tātad iznāk tomēr, kā agrāk sacīju, ka Jānis nemaz netiecas pēc romantiskās, pirmās jaunekļa mīlestības. Viņš acīm redzot nav spējīgs uz to... Jānim neiznāca ar meitu, bet iznāca ar māti. Un atkal raksturīgi: no rīta uzcē-

lies, Jānis nejūt gandrīz ne vismazāko sirdsapziņas pārmetumu kā norūdīts netiklis, kā piedzīvojis svešu sievu mednieks. Un līdz šim Jānis taču bij fiziski nevainīgs jauneklis. Man nāk prātā Tolstoja ģimnāzists «Kreicera sonātē», kuru lasīju 12, 13 gadu atpakaļ. Kā cieta, kā mocījās šis jauneklis pēc netiklības nama apmeklējuma dzērumā! Nu jā, Tolstojam bij citādi mērķi rakstīt, Upītim — citādi. Bet tomēr tāds notikums jaunekļa dzīvē un vēl ar cita sievu, tāds notikums nav no ikdienišķajiem. Jānī pārmetumi, nemiers rodas tikai vēlāk un citu iemeslu, bet ne zināma fakta dēļ. Un arī šis pats nemiers apklust jau pēc dažām minūtēm. «Sirdsapziņa ir klusu, pavisam klusu», kad Jānis paskatās uz Jansonu un viņa ģimeni, kura nevar lepoties ar tiklību.

No Jansoniem padzīts, Jānis brauc uz pilsētu. Pārdomā savu jūrmalas dzīvi. Un viņš jūt, ka «pamazām atkal iesilst dzīslās jaunekļa asinis, muskuļos sakustas briestošais zemnieciskais spēks». Jau atkal «zemnieciskais spēks», kurš citā gadījumā pārvērtīsies par «zemniecisko nespēku». Tālāk Jānis negaidot top šķiras apzinīgs un lamā buržujus, kas zin «tikai izmantot cilvēku, pazemot, apvainot». Jānis tagad zin, ka «viņa darbaspēki ir viņa kapitāls». Tas gan izliekas priekš Jāņa par gudru, bet tomēr autors te ļoti skaisti parāda, ka Jānis spēj sajust tikai tīri personīgus apvainojumus, pārestības un no tā taisīt nopietnākus slēdzienus ar vispārīgu, šķiras rakstura nozīmi.

Uz brāļa ieteikumu Jāni ievēl strādnieku biedrības skolā par skolotāju. Pavisam te ir četri skolotāji. Pārējie trīs — divi vīrieši, viena sieviete — visi pilnīgi apzinīgi. Sevišķi simpātisks un darbīgs ir vecākais skolotājs Grauds. Te autors, bez šaubām, norakstījis no dabas, tādēļ arī tik labi izdevies. Te nu pavisam cita sabiedrība, cits gaiss, cita dzīve, kurā tagad atrodas Jānis. Nu Jānis, bez šaubām, centīsies izprast šos jaunos ļaudis, viņu mērķus. Nekā: Jānis ķer atkal pēc franču valodas grāmatas un fantazē par birģelisko studentu Lapu, kurš sarunās «var izmest pa franču vārdam, teikumam». Protams, priekš Jāņa tas ir ļoti raksturīgi. Tomēr vēlāk viņš sāk interesēties par savu jauno sabiedrību, neinteresēties, bet fantazēt. Viņam gribētos piedalīties šai dzīves mutulī, sakust ar viņu, lai «parok melnā dzīlē». «Nē, — lai izceļ viļņa galotnē»... lai viņu pa priekšu... pašā priekšgalā... un dzīvā straume pa viņa sliedi... Viņš augšā, gaisa dziđrumā zem saules, un melnais pūlis tur apakšā — viņa paša pa zemi līdzi slīdošā ēna. Tā viņš vēlētos! Tā būtu dzīve!» Man šķiet, ka tādas domas, tādas Nīcšes aristokrātiski individuālistiskās dziņas var rasties tikai spēcīgai cilvēka krūtīs, tā var just tikai individuāli liela, varena personība, bet ne gļēvais Jānis ar savu vājo individualitāti.

Piedzēries Jānis iekļūst pie Jansona kundzes. Pēc neizdevīga mēģinājuma spiests kāpt «zaķa pastalās». Taču izdevās izmukt no Jansona namiņa. Un ļoti interesanti, ka no šīs reizes Jānis

atkal top «apzinīgs» un iedegas «apzinīga proletārieša» dusmās pret «bagātību tumši strīpotā zīda uzvalkā un dziļu rievu tuklajā pazodē» (Jansoniene). Un viņš top aktīvs. Pie tam Jānim tik labi veicas, ka drīz vien viņš lasa priekšlasījumu strādnieku biedrībā. Tas nu gan ir drusku par daudz. Pie tam tanīs strādnieku biedrībās, kur apzinīgie ir priekšgalā, tur Jāņus nemēdz laist uz katedra ar priekšlasījumiem. No katedra nokāpis, Jānis sajūtas, ka patlaban «viņš viļņa galotnē». Bet katedrī kāpj Mārtiņš un velk savu brāli nost no «viļņa galotnes». Vispirms gan runā skolotājs Grauds, tad Zelma, skolotāja. «Priekšlasījums nāk no zemniecības zemākajiem, tumšākajiem slāņiem,» saka Zelma. Te jāatzīmē, ka ne tikai Baltijā un ne tikai Krievijā, bet visā Eiropā sen jau mēs vairs nevaram runāt par zemniecību kā par vienu veselu, kā par nedalāmu kopību, organismu. Zemniecībā taču ietilpst lielāki un mazāki zemes īpašnieki — zemnieki, tālāk — nomnieki un pēdīgi — kalpi un laukstrādnieki. Pirmie (pelēkie baroni) taču var būt un lielā mērā arī ir lielāki vai mazāki uzņēmēji — kapitālisti, bet otrie — laukstrādnieki — taču ir īstie proletārieši, kuri savu vienīgo mantu — darbaspēku pārdod saviem līdzzemniekiem uzņēmējiem — saimniekiem. Sevišķi Baltijā jo krasi nošķiras šie divi pilnīgi pretējie zemniecības lēģeri. Krievijā, tur ir daudz sīkzemnieku, bet tomēr arī tur jau dažus gadu desmitus atpakaļ nodibinājies miljoniem liels lauku proletariāts. Tāpat visā Eiropā. Tādēļ tāda runāšana par zemniecību ir grēkošana pret īstenību. Tālāk Zelma runā «par mantoto patriarhālo nespēku». Te mums jāatgādina tas «zemnieciskais spēks», par kuru nesen runājām. Uz katedra Mārtiņš. Bez žēlastības viņš kritizē savu brāli, tā ka tas sarkst un tvīkst kā vēzis grāpī. Protams, Mārtiņa runa ir prātīga un oriģināla, bet tik gudri un veikli nespēs runāt tikai pāris gadu atpakaļ arklu atstājis lauku puisis, kurš līdz tam vairāk arī nekā nezināja kā tikai savu arklu. Zinātniski izkopta proletāriska apziņa nav iegūstama divos gados. Šai laikā gan var kļūt apzinīgs, bet ne zinātniski izglītots, kāds ir Mārtiņš. Lai varētu runāt tā, kā runā viņš, lai varētu darīt to, ko dara viņš, tad vajaga labi daudz labi biezu tautsaimniecības un marksisma filozofijas grāmatu izlasīt, ko nevar izdarīt cilvēks, kas vismaz 10 stundu dienā pavada fabrikā un piedalās vēl sabiedriskā dzīvē. Un tik ātri bijušie lauku puiši, pie tam vēl māju saimnieka vai nomnieka dēli, toreiz nevarēja tikt pilsētas strādnieku kustības priekšgalā, kā tas noticis ar Mārtiņu. Tālāk Mārtiņā izskan sindikālistiski akordi, kad viņš, runājot par politisko kustību, saka, ka proletariātam «nav jāmeklē palīgi», kad viņš puslīdz naidīgi uzstājas pret inteliģenci, pret to inteliģences daļiņu, kura toreiz tiecās proletariāta cīņas rindās. Politiskās revolūcijas neizved proletariāts viens pats. Viņš gan ir vadonis, bet ne vienīgais cīnītājs. Un tai laikā strādnieki pieņēma arī materiālus pabalstus no līdzi

jutējiem, lai viņi bija kas būdami, pat no fabrikantiem. Un nedibināta ir Mārtiņa uzbudināšanās par to, ka sīkburžuāzija un citi tikai «tik tālu nāks mums līdzi, cik ilgi cerēs caur mums komantot». Tas taču gluži dabīgi. Katrā ziņā taču cīnās tikai par savām gluži materiālām interesēm. Un dažādas šķiras un grupas kopīgi cīnās tikai tik tāli, cik tāli saskan viņu intereses. Aiz interešu kopības robežas sākas interešu pretējības un — šo pretējo interešu cīņa.

Romāna apzinīgie mīl arī pārāk daudz runāt un gandrīz vienīgi par to pašu zemniecību, zemniecisko, zemnieciskumu. Pie tam ļoti daudzās vietās var sacīt «birģeliski egoistiskais», «birģeliskums», «birģelisks», bet autors visādā ziņā saka «zemnieciski egoistiskais», «zemnieciskums» utt. Jau agrāk sacīju, ka šo jēdzienu nevar lietot, kā lieto romāna autors, jo šis jēdziens taču satur sevī divus pilnīgi pretējus elementus. Otrkārt, ja zem «zemnieciskuma» Upīts saprot zemnieku-saimnieku psiholoģiju, tieksmes, instinktus, tad visu to var apzīmēt ar jēdzienu «birģelisks», «birģeliskums» utt., jo nav principiālas starpības starp lauku un pilsētas birģelības (buržuāzijas) ekonomiski sabiedrisko pamatu. Tiklab lauku, kā pilsētas buržuāzijas pamatu pamats ir privātīpašums un ienākumi no tā. Dažādos mazāk svarīgos jautājumos būs interešu nesaskaņa starp abām šīm buržuāzijām, bet galvenie pamati, dzīvības avots ir viens: privātīpašums, kurš tām ir svēts un neaizskarams. Tātad arī lauku un pilsētas buržuāzijas psiholoģijas, tieksmju un instinktu pamatvilcieni būs vienādi: mantkārība, egoisms, garīga aprobežotība utt. Sīkumi, blakus parādības te, protams, nevar krist svarā. «Satvert, iegūt sev... vienīgajam» — tās ir tipiski birģeliskas iezīmes, kādēļ gluži nedibināti Mārtiņš te lieto savu «zemnieciskumu». Un Mārtiņa egoismu varam arī saprast un izskaidrot: viņš taču uzaudzis saimnieka ģimenē kā saimnieka dēls, kā «sava stūrīša, sava kaktiņa» idejas atzinēja atvase. Šai sīkbirģeliskā atmosfērā dzimis, pirmos iespaidus uzņēmis, audzis, attīstījies, Mārtiņš, gluži dabīgi, mantoja, sevī iesūca tās pretsabiedriskās īpašības, par kurām tagad pats gremžas. Bet vai kāds iedrošinātos sacīt, ka ar šo sīkbirģelisko slimību slimo arī visi lauku proletārieši?

Bet Jāni mūžīgi vajā seksuālais velns, ko autors ļoti skaisti prot parādīt. Piemēram, viņš patlaban atrodas meža sapulcē. Viņu maz interesē tas, kas interesē un aizrauj citus. Viņš fantazē tikai par sievietēm: cik uz viņu skatās, kas skatās, kādēļ skatās, vai smukas viņas... Sapulce beigusies. Jānis ar Zelmu reizē nāk mājā. Jānis atkal aizraujas tiktāl, ka Zelma spiesta stingri izturēties pret viņu, kaut gan viņa šai iemīlējusies. Tā Jānis vienmēr «zīda tīkla» varā, arī tad, kad citi ne domāt par to nedomā. Bet reizē ar to viņš bailīgs kā zaķis. Protams, drīz drīz Jānim arī galīgi apnikušas visas šīs sapulces un debates, kurās tas arī esot piedalījies un centies būt vienmēr «tas asākais un straujākais

no visiem». Un tā viņš apnicis. «Iztīra visas kabatas un visu un dzelzs krāsniņu pusstundu visādiem papīriem un brošūrām kurina.» Jānis neiet vis vairs uz slepenām sapulcēm, bet katru vakaru, piebāzies ar konfektēm, apelsīniem, dažreiz pat konjaku līdzi paķēris, dodas pie kāda neapzinīga strādnieka meitas Emmas. Tā ir muļķīga, bet mīksta un spēcīga meita, un Jānim tā patīk ar viņu paknaibīties.

Jānis jau nācis tik tālu, ka savas birģeliskās un anarhistiskās gudrības sāk skaidrot bērniem klasē. «Es brīnos, ka strādnieku bērnus atļauj muļķot tādam, kam galvā pilnīgs brīvības sajēgas juceklis. Tipisks sīkbirģelisks anarhisms no tā slaista ragus gaisā,» saka Jāņa kolēģis Kaktiņš. Varam pilnīgi tikai piekrist šīm domām, jo patiesībā Jāni nemaz nevajadzēja te pieņemt par skolotāju. Skolotājs Grauds, starp citu, saka: «Bet mūsu pulki sāk birģelizēties; uz vienu pusi slīgst naivā romantiskā optimismā, uz otru — idejiskā vienaldzībā, enerģijas atslābumā un seksuālās izdzīves mutulī. Ļaunākais tas, ka visu to mēģina saskaņot un attaisnot ar proletārisko dzīves atziņu.» Piemērus Grauds nepieved, bet runādams laikam domā par Jāni. Bet Jānis ir tikai atsevišķa persona, izņēmuma gadījums, uz kura nevar dibināt tādu apvainojumu. Otrkārt, es tomēr nevaru iedomāties, ka uzplūdu laikmetā, kad katra cilvēka krūtīs jaunas stīgas ietrīsējās, jauni akordi ieskanējās, kad gadu simteņiem audzētās, mūžos slēptās ilgas modās, es nevaru iedomāties, ka tad varēja būt tādi Jāņi — gļēvi patmīļi. Kad ūdeņi bija atkrituši, tad, tikai tad malā palika viss gļēvais, netīrais, neviļus līdzi aizrautais. Un tikai šai laikā varēja runāt par «idejisku vienaldzību, enerģijas atslābumu un seksuālās izdzīves mutuli». Tātad starp Grauda iedomāto īstenību un patieso dzīves īstenību guļ vesels vēsturisks posms, kuru aizmirst, neievērot nedrīkst neviens.

Mārtiņš iznāk no cietuma, kurā sabija vairākus mēnešus. Zelma pirmā viņu apmeklē. Sākas garas sarunas. Mārtiņš cietumā daudz domājis: «Es esmu izdomājis — skaldījis un pa gabaliņam svēris, pa graudiņam cilājis, pa cīpsliņai aplūkojis ... Šausmīgi! Viss tas cits ir ... nieks pret šīm apziņas mokām,» saka Mārtiņš. Drusku savādi, ka romāna varoņi allaž spēj tā nostāties ārpus sava laika sabiedriskās psiholoģijas spiediena, pie kam vēl paši darbojas sabiedrības visaktīvākā daļā, iet viļņu priekšgalā. Šī gļēvā Mārtiņa kunkstēšana taču nesaskan ar lietas objektīvo stāvokli. Tanī laikā ar tādām «apziņas mokām» nodarboties nevienam objektīvi nebij iespējams. Tad katrs no cietuma iznāca nevis vājināts, bet, pārliecībā, spēkos stiprināts, tad nevis činkstēja, vaidēja, bet ķērās pie darba ar visu krūti, jo darba toreiz bij tik bezgala daudz ... Bet, tālāk domādams, Mārtiņš nācis pie slēdziena: «No cilvēka viss posts.» Lasītājs zinās, ka tā runā arī grāfs Ļevs Tolstojs. Bet mēs to saucam par filozofisku ideālismu. Protams, vainīgi ir arī paši cilvēki, un mēs

taisni nedrīkstam dažus cilvēkus ar viņu radošo apziņu un gribu atsvabināt no katras atbildības par vēsturiskiem notikumiem. Bet, no otras puses, nedrīkstam arī pārspīlēt šo cilvēku iekšējās pilnības nozīmi un aizmirst dažādos ārējos vēsturiskos apstākļus un noteikumus, kuri tomēr ir stiprāki par cilvēku gribu un paši ir šīs gribas noteicēji. «Kas mēs esam par cilvēkiem?» turpina Mārtiņš. «Es tūkstošreiz sev esmu prasījis: vai mēs strādnieki? Un tūkstošreiz atbildējis: nē! Mēs neesam strādnieki, bet pilsētas apvaļāti, fabrikas dūmu apkvēpināti zemnieki.» Pēc šiem Mārtiņa vārdiem gribot negribot atmiņā dzimst vecais Avots iz «Balss un atbalss». Ne tikai tā filozofija viņiem gluži vienāda, bet arī raksturā diezgan grūti uztvert kādas lielākas savādības. Un tas arī gluži dabīgi, jo tiklab vienā, kā otrā, man šķiet, autors netēlo dzīvu, reālu cilvēku, bet izved savu, savu personīgu teoriju. Šīs vienas un tās pašas teorijas izdomāti paudēji neizbēgami top idejiski vienādi un tālāk — arī psiholoģiski vienādi kā raksturi. Bet te tomēr ir radikāla starpība, kas runā tikai par sliktu Mārtiņam: vecais Avots šaubījās un rakās savā dvēselē veļu laikā, kad nešpetnība un netikums uzvaru svinēja, bet Mārtiņš birģeliski, jāsaka, pat dekadentiski rakās savā izmisuma šaubu gremstā dvēselē tad, kad visa dzīve runāja pretējo, kad viss gāja, viss plūda, viss drudžainā darbā steidza. Bez šaubām, Mārtiņš oriģināli izsaka arī daudz pilnīgi pareizu un interesantu domu, piemēram, kur viņš raksturo īsto un neīsto varonību, tur ļoti spilgti un pareizi runāts. Bet mēs nevaram piekrist Mārtiņam atkal tad, kad vēl — ja nemaldos — 1905. gada vasarā vai pat pavasarī, kad vilnis vēl nav izpleties un nav sasniedzis savu dziļumu un augstumu, tad pārgudri ir jau sacīt: «Mums jāzaudē. Uzvarēt nevaram.» Šais vēsturiskos apstākļos, šai sabiedriskās aktivitātes pieaugšanas laikmetā tā nevarēja runāt vienkāršs mirstīgais ar dzīva, īsta cilvēka sirdi un dvēseli. Tagad, kad pagātne ir jau vēstures daļa, tagad var gan redzēt, ka «mums jāzaudē». Tālāk, Zelma sakās braukt uz Maskavu, lai izvairītos no savienošanās ar — Mārtiņu. «Kur divi savienojas, tie atšķeļas, noiet savā vientuļā kaktā,» saka Mārtiņš. Man šķiet, ka tā nedomā un nejūt lielākā daļa no tiem īsti apzinīgajiem, kuri dzimuši un auguši lauku un pilsētas proletāriešu ģimenēs. Mārtiņam nepiekritīs arī labi daudz to proletāriešu-inteliģentu, kuri cēlušies iz lauku sīkburžuāzijas aprindām. Es runāju tikai par piekrišanu darbā, bet ne vārdos. Te cilvēki savienojas un, viens otru taisni atbalstīdami, savienotiem spēkiem turpināja savu cīņu. Vispār šai ziņā ir zināmi daudzi apbrīnošanas cienīgi piemēri. Viņus nevar citādi atcerēties kā tikai ar lielu godbijību, ar dziļu cienību...

Tagad nu atkal visa interese grozīsies ap Jāni un viņa piedzīvojumiem. Mārtiņš un visi citi biedri pēdīgi atzinuši, ka Jānis patiesi neder priekš strādnieku bērnu audzināšanas, ka viņš

neder arī priekš pilsētas strādnieku cīņas veicināšanas. Mārtiņš savu brāli sūta uz laukiem. «Tev vairāk zemnieka dabas nekā mums,» saka Mārtiņš. Bet kas tad tas bij tāds par «zemniecisko» vairākumu? Vai paša Jāņa kolēģi to nenosauca par sīkbirģelisku anarhismu? Vai Mārtiņš pats neskaitāmas reizes Jāni nesaukāja par piedzīvojumu meklētāju, par zemniecisku romantiķi, liriķi, frāžu pūtēju? — Bet klausīsimies, ko Mārtiņš tālāk sacīs. «Mūsu darbs neietilpst pilsētā vien; mūsu idejas izplatās arī uz laukiem. Bet tur vajag pilsētas dzīves un darba skolu caurgājušu vadītāju, citādi saimniekdēlu galvās mūsu doma tiek saķēmota un ačgārni apgriezta,» saka Mārtiņš Jānim. Tātad Jānis top sūtīts par to «vadītāju», par ceļa rādītāju, kuru pats nezin, — par ideju paudēju, kuras tam iekšēji pilnīgi svešas, pat naidīgas. Bet patiesībā tādi Jāņi nekur citur nevarēja tikt sūtīti kā tikai vienīgi prom no nākotnes nesējas šķiras, prom no viņas darba, ārā no viņas pasaules! Kas ir Jānis? — Jānis patiesībā nav anarhists, nav arī vienkāršs birģelisks demokrāts, jo viņam taču nav absolūti nekādas nopietnas pārliecības, nekāda pasaules uzskata. Viņš ir akls dzimumīnstinkta vergs, kurš, kā redzējām, pat konspiratīvās sapulcēs atrazdamies, ne mirkli nebeidza domāt par sievietēm.

Jānis pārbrauc uz laukiem pie saviem vecākiem. Uz reizi mēs nonākam citā pasaulē, kurā Upīts jūtas kā savās mājās. Tādēļ arī viņš tik spilgti prot uzķert nevis zemnieku vispār, bet saimnieku, sevišķi sīksaimnieku mantkārīgo uzskatu par saviem bērniem: kurš vairāk dod naudas, tas vislabākais. Šis uzskats jo spilgti raksturo lauku sīkburžuāziju. Un šīs īpašības Upīts vairāk vietās uzķer īsi, bet ļoti spilgti un raksturīgi.

Jānis tomēr ilgi necieš savā tēva mājā, jo tur nabadzība pārāk liela, neērtība, vispār tur nekādas brīvības, ne vismazākās omulības. Viņš aiziet uz Podniekiem, kur ir viss tas, kā nav tēva mājās. Un ko tur dara Jānis? Sāk savu aģitāciju un iesāk to no — pelēkā barona un pagasta vecākā Podnieka un it sevišķi no viņa tuklās, mīkstās sievas Zetiņas! Protams, varēja jau aģitēt arī pelēko baronu, bet viņu taču nevar mērot ar vienu un to pašu proletārisko olekti, ja Jānim tāda bij. Un, kad Jānis gudri runā, tad Zetiņa gurdeni žāvājas, bet klausīties klausās, jo Jānis taču ir jauns, glīts zēns. Kas par to, ka viņa nekā nesaprot no Jāņa «gudrībām», — tas taču nav galvenais. Bet, Zetiņu un Podnieku aģitēdams, mākslotais Jānis sāk jau gaist, sāk rādīties īstais mietpilsoniskais Jānis. Podnieki klusu ciezdami tomēr saaģitē pašu «vadoni». Jānis «patiešām nevar iedomāties labāku brīvību un labāku kārtību kā šādam dzimtmāju saimniekam. Viņam slepenībā skauž... Tādēļ viņš runā, lai nedomātu, ka viņam žēl, lai apmierinātos pats savām frāzēm.» Protams, tas ir ļoti raksturīgi priekš Jāņa, tomēr uzmācas jautājums:

kādēļ Mārtiņš sūtīja Jāni, kuru tas taču pazina līdz pēdējam matu galiņam?

Un arī turpmāk Jānis izturas neprātīgi: savu aģitāciju viņš sāk vest pilnīgi atklāti, nemaz neievērodams, ka neatrodas Anglijā vai Francijā, bet — Krievijā. Tālāk Jāņa darbībai nav noteikta mērķa: viņš pats nezin, ko pats grib; viņa darbībai nav nekāda plāna, nekādas sistēmas. Viņš tikai plātās uz visiem stūriem un tad jūtas apmierināts, kad cilvēki sāk par to runāt. Jāņa «slava» drīz top tik plaša, ka pie viņa sāk nākt dažādi dzīves spaidīti cilvēki. Pēdīgi tā lieta noiet tik tālu, ka «ik pāra vakaru» Podnieka aplokā notiek sapulces. «No attāliem pagastiem delegāti brauc... Tās ir savādas entuziastu sapulces, un savādas lietas tur tiek pārrunātas. Lielais vairums paskolotu saimniekdēlu.» Tad nāk jauni kalpi, ir arī amatnieki, pusgraudnieku dēli, muižas kalpi, algādži — «tauta», kā saka autors. Un par šiem cilvēkiem nu autors saka, ka viņi visi jūtot dzīves slogu, bet nezinot, no kurienes tas, kādēļ apskaužot viens otru, ienīstot un viens otru uzskatot par savu konkurentu, par sava posta cēloni. «Kas nekait pusgraudniekam — domā kalps. Bet pusgraudnieks pamet acis uz saimniekdēla smalkajām rokām un savas tulznainās — sakostiem zobiem slēpj kabatās. Ikvienam ideāls ir tepat blakus! Viņš apskauž un to nīst,» saka autors. Jāatzīst, ka šīs savādās sapulces ar viņu savādiem apmeklētājiem atkal, liekas, nesaskan ar īstenību, tādēļ tās iznāk tik pasakainas. Tas ir skarbi sacīts, bet tādos sabiedriskās dzīves jautājumos nevar runāt ar pusvārdiem. Patiesībā ne tādi bij delegātu vēlētāji un paši delegāti, ne tik slikta, ļauna tā saimnieku bērnu jaunā paaudze, kura toreiz mina pirmās tekas lauku kustībās. Bieži vien, tikai pateicoties šai saimnieku jaunatnei, tik ātri izplētās nevis zīda, bet pavisam cits tīkls. Vai arī nākotnē viņa stāvēs savās vecās sliedēs? Tas ir pavisam cits jautājums, ar kuru mums te nav jānodarbojas.

Drīz vien Jānis nācis pie pārliecības, ka visai tautai nevarot palīdzēt, «ikvienam dot un visus apvienot»... «Jāmeklē ļaudis, ko vienāds darbs un darba apstākļi saistījuši cietā, nesadalāmā masā,» prāto Jānis. Patiesībā tomēr neviens necentās visu tautu apvienot kādā partijā, vismaz to necentās darīt tā partija, kuras vārdā, kuras darbā Mārtiņš sūtīja Jāni uz laukiem. Bet, no otras puses, taču zināms, ka kustības tuvākos mērķos ietilpa arī tādas prasības, kuras apmierināja ne tikai kalpus, bet kuras izteica arī saimnieka vajadzības. «Žēl rožainā tautiskā humānisma, ko saimniekdēli iznesa pa malu malām,» skumst Jānis. Īstenībā tomēr tāds tautisks humānisms netika izplatīts, jo īstenībā atsevišķi cilvēki nerīkojās pastāvīgi un nevarēja sēt neko citu kā tikai to, ko viņiem uzdeva sēt. Kustības vadība bij stingri centralizēta, kur gandrīz vai ikkatrs atsevišķa darbinieka solis tika

kontrolēts. Tie taču tagad vēsturiski fakti, vēsturiski notikumi, kurus var pētīt, uz dokumentiem dibinoties.

Iznāk tā, ka visām līdzšinējām sapulcēm, plašajiem sakariem, visam šim darbam Jānis atmet ar roku un aiziet uz muižas tīreli pie grāvračiem, jo šie ir tie «ļaudis, ko vienāds darbs un darba apstākļi saistījuši cietā, nesadalāmā masā». Drusku gan par naivu še Jānis domā par to vienādo darbu, darba apstākļiem. Iz Jāņa teorijas pamatiem izejot, nevarētu cerēt uz dažādu arodu strādnieku apvienošanu vienā partijā. Cik arodu, tik partiju un arī mērķu! Te atkal drusku izmanāmas tās sindikālistiskās noskaņas, kuras puslīdz manāmi ieskanēja pie Mārtiņa... Un tā Jānis brien pa purvu pie grāvračiem. Izrādās, ka arī te gandrīz «ģeķi un idioti vien» ir. Un vairākas reizes Jānis iet uz purvu un arvien, nekā nepanācis, pārnāk mājā noguris, izslāpis, izsalcis, liekas gultā, un gandrīz vienmēr «divas dienas Jānis gandrīz vienā gulēšanā noguļ gultā». Tomēr, krietni izdomājies un izgulējies, Jānis liekas atkal turp uz tīreli. «Jānis vienmēr ir starp tīreļa susinātājiem un visu cieš līdzi»... «Un neapnicis runā un stāsta.» Bet šie ir nesalīdzināmi aklāki, stulbāki un neizsakāmi trulāki nekā tie pirmo sapulču dalībnieki. No šiem pretī dveš kas zvēriskumam, aklam kustonim līdzīgs. «Nabadzībā un naidā tie grauž viens otru, viens otrā redz sava posta cēloni.» Uz brīdi apziņas stariņš, bet drīz «atkal visu pārmāc kopīgi apzinātu interešu trūkums un akls savstarpējs naids. Palēnām viņi visi sagruzd un nonīkst sava naida ugunī...» Jāšaubās, vai tik kustoniski truli varēja būt latviešu grāvrači 1905. g. vasarā. Bet šie bij vajadzīgi tādēļ, lai dotu iespēju Jānim izrādīt savu neatlaidību, enerģiju tur, kur lieta grozās ap viņa patmīlību un ap ko ārkārtēji grūti izdarāmu. Tādēļ Jānim beigu beigās, saprotams, izdodas dažus no šiem kustoņiem pārvērst par cilvēkiem, viņu zvēriskās krūtīs iededzināt cilvēcības uguntiņu. Un Jānis nu, protams, gavilē. «Pašlepnums ir glābts, godkārība apmierināta. Viņš ir uzvarējis!» Tas iznāk drusku shematiski.

Protams, Jāņa aplamā rīcība nevienam nav apslēpta, un drīz par to runā visa apkārtne. Arī tas vēl ir brīnums, ka tikai runā vien, kā Jānis nav vēl aiz restēm. Pat Podnieks Jāņa rīcību atzīst par vieglprātīgu, aplamu: «Bet tā kā tu, tā nevar. Tevi katrs pazīst, — tu eji no manām mājām un nāci...» To saka vesela cilvēka prāts, kurš nekā nezin no konspirācijas, no taktikas, no organizācijas, bet tomēr taču saprot, ka Jānis rīkojas aplami.

Bet Jānis neliekas traucēties un dzīvo tālāk. Tikai nu viņš vairs neiet uz purvu, tagad viņš «izguļas gultā, izguļas dārzā ābeļu pakrēslī. Paēdis, cik tīk un ko vēlas. Ikkatru dienu Podniekos kaujamā zoss kliedz, vistas ķērc vai sivēns kviec!» Un kur nu vēl pati Zetiņa, kura ir Jāņa pilnīgā rīcībā. Bet kāpēc viņš vairs neiet uz tīreli? Kādēļ neturpina sakarus ar pārējiem?

Jānis tagad sajūt vienaldzību pret to, ar ko līdz šim diezgan nopietni aizrāvies. Jāņa ziņkārība, piedzīvojumu kāre nu esot apmierināta. Līdzšinējā darbība vairs nekā jauna nespējot sniegt piedzīvojumu meklētājam. «Viss pārdzīvotais liekas banāls, nevajadzīgs un apnicīgs.» Jau agrāk sacīju, ka daudzi Jāņa darbi un soļi izliekas maz motivēti, nav psiholoģiski, nenovēršami, nepieciešami. Tā arī tagad. Pie tam nav nemaz taisnība, ka atsvabināšanās kustība vairs nebūtu spējusi sniegt nekā jauna, interesanta — arī no piedzīvojumu meklētāja redzes stāvokļa. Jānis taču patiesībā vēl nemaz nav izbaudījis kustības interesantākos, krasākos, aizraujošākos momentus. Viņš to redzējis tikai mazā, niecīgā stūrītī un tikai kustības sākumā. Bet kustība patlaban tikai pieaug; vilnis patlaban tikai cēlās, negaisa dvesma patlaban tikai pieņēmās spēkā un drausmē. Tātad visinteresantākais, visvarenākais, vilinoši aizraujošākais vēl bij tikai priekšā, tikai gaidāms, tomēr skaidri nomanāms, skaidri sajūtams. Un arī Jānim kā dzīvam cilvēkam un vēl kā dzejniekam to vajadzēja sajust spilgti, intensīvi. Neskatoties uz visu to, Jānis tomēr paliek pie Podnieka un nekur vairs neiet. Te, man šķiet, grēkots arī pret vēsturisko apstākļu visspēcīgo gribu: reiz vilnī iekļuvušam cilvēkam uzplūdu laikmetā pārāk grūti nācās tikt ārā no šī viļņa. Tas patiesībā vairs nemaz nebij vilnis, bet visa dzīve bij viena vienīga jūra.

Pateicoties nejaušībai, Jānis ietiek muižas pārvaldnieka Meijera ģimenē. Te viņu saņem ar izstieptām rokām kā sengaidītu, mīļu, dārgu viesi. Vecais Meijers viņu labprāt grib par savu znotu. Un Jānim tas pārlieku patīk, jo Meijera meitai pūrā ir laba guzma naudas un dzimtas mājas. Tikai vēl viena maza nepatikšana: Jānis nav vēl pilnīgi ticis vaļā no Zetiņas. Bet gan jau atraisīsies. Zaļumu ballē arī notiek šī atraisīšanās: Jānis Zetiņu vienkārši atgrūž no sevis un vēl ar tādu dusmu sparu, ka Zetiņa atkrīt augšpēdu tērces dubļos, kuras malā abi atradās. Pēc dažām dienām Zetiņa saslimst un trako kā ārprātā. Bet Jānis paslepšus mēģina aiznest savu mantu no Podniekiem uz muižu pie Meijeriem. Visos šais notikumos Jānis tēlots meistariski pievilcīgi un kā dzīvs iespiežas atmiņā.

Piepeši ierodas Mārtiņš. «Mani sūtīja aplūkot, ko tu esi darījis...» — «Tīrelī biju,» saka viņš. Nu skaidri redzams, ka Jānis tomēr ir kādas iestādes sūtīts darbinieks, jo citādi Mārtiņu neviens nebūtu sūtījis pārraudzīt Jāņa «darbību». Tātad pilnīgi dibināti bij mūsu pārmetumi par tāda brunču varoņa sūtīšanu dzīt pirmās vagas vēsturiskajā tautas druvā.

Esam galā. Pavilksim strīpu. Paviršs lasītājs sacīs, ka A. Upīša «Zīda tīklā» esmu galīgi nokritizējis, ka viņā daudz nekā laba neatzīstu. Bet tā nav. Patiesībā man jāatkārto sākumā sacītais: «Zīda tīklā» ir ievērojams mākslas darbs. Lai atceramies tikai daudzos dabas skatus, kurus Upīts zīmē ar lielu

gaumi, skaistiem, saistošiem vilcieniem. Un kur paliek mietpilsoniskās pasaules tipi, kas vienmēr zīmēti labi: vienmēr uzķerts un spilgti attēlots visraksturīgākais, visinteresantākais. Piemēram, students Lapa, Jansona kundze, Zetiņa. Arī vecais Robežnieks atkal kā izliets nostājas mūsu priekšā. Un visi viņi ilgi dzīvo atmiņā kā dzīvi cilvēki. Tas liecina, ka tie labi zīmēti. Arī par proletāriskās pasaules tipiem nemaz nevar sacīt, ka tie nebūtu interesanti zīmēti: Upīts ir pārāk labs meistars, pārāk labs cilvēka dvēseles pazinējs, lai zīmētu slikti. Tikai viens pamattrūkums piemīt Mārtiņam, Zelmai un vēl dažam: autors viņus nostādījis uz nepareiziem idejiskiem un teorētiskiem pamatiem. Šis trūkums cēlies no tam, ka autoram, kā tas romānā redzams, puslīdz sveša ir apzinīgo proletāriešu pasaule. To jau sacīju par «Balsi un atbalsi». Tas pats vēl stingrāk jāsaka par šo romānu, kurā, diemžēl, Mārtiņš kā raksturs un idejisks cilvēks stipri līdzinās vecajam Avotam. Apzinīgi strādnieki tā nešaubās, nezūdās; viņi vairāk strādā nekā rakņājas savā dvēselē. Vismaz to droši var sacīt par negaisa dvesmas laikmetu. Nu un Jāņa psiholoģiskā būtība un iz viņas izrietošā darbība šur un tur iznāk drusku shematiska. Tādēļ šad tad trūkst nopietnas dvēseles cīņas un manāms psiholoģiskas motivācijas, iekšējas loģikas nepieciešamības trūkums. Un aizraušanās ar mietpilsonisku dzīvi un Mārtiņa gļēvulīgā šaubīšanās būtu bijušas vietā ne 1905. gadā, ne «vētru un dziņu» laikmetā, bet — 1906. un 1907. gadā. Tikai šai tumšā nelaikā arī radās latviešu jaunie dekadenti, bet līdz tam visi tie pa lielākai daļai gāja līdzi atsvabināšanās kustībai un sauca: «Oziannа!»

Bet, neskatoties uz visu, «Zīda tīklā» tomēr ir liels mākslas darbs, ievērojams ieguvums latviešu daiļliteratūrā: nevis smaga, bet taisni viegli ritoša valoda, daiļās dabas ainas, meistariski zīmētas psiholoģiskas gleznas — viss tas jaucas, krustojas un mirdz pievilcīgā mākslas daiļumā. Un, atmetot idejiskos trūkumus, arī Mārtiņš un citi proletāriskās pasaules darbinieki kā tīri psiholoģiskas būtības, kā dzīvi cilvēki tēloti interesanti, psiholoģiski pievilcīgi un oriģināli, kādēļ romāns caur un caur lasās viegli, bieži vien — pat aizraujoši. Bet, tā kā «Zīda tīklā» ir nopietns politisks sabiedriska rakstura mākslas darbs, tad par šo rindiņu uzdevumu spraudu uztvert — galvenā kārtā — idejiski un teorētiski svarīgākos momentus, nevis sīkāk atzīmēt romāna lielo mākslas vērtību, ko jau pirms manis izdarījuši citi. Un bez tam romāna mākslas vērtību dziļi izjutīs ikkatrs lasītājs pats. Arī romāna idejiskie ierosinājumi nesīs daudz labuma: dažu labu piespiedīs nogremdēties sevī un paškritikas svaros svērties.

P. Roberts [R. Pelše]

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 25., 27., 28., 30. aprīlī, 2., 5. maijā, Nr. 94, 96, 97, 98, 100, 102.

3

DAŽI LITERATŪRVĒSTURISKI MATERIĀLI

«JAUNĀ STRĀVA»

(1893—1903)

PIEZĪMES UN ATMIŅAS

Svētku brīžos, jubileju gadījumos mēdzam skatu mest pagātnē. Un, ja šī pagātne apņem noapaļotu laika sprīdi, šādām atmiņām var būt vispārēja nozīme, ja tās zīmējas uz sabiedriskiem notikumiem. Sevišķa nozīme šādai memuāru (atmiņu) literatūrai var būt mūsu kustībā, kur aiz dažādiem iemesliem lielais vairums biedru maz zina par kustības sākumu, jo paši to nav piedzīvojuši, kamēr paši šīs pirmās kustības dalībnieki pa lielākai daļai vai nu vairs nevar ar mums dalīties savos piedzīvojumos, jeb atkal negrib atminēties to, kas bijis un kā bijis. Ja mums tomēr šādas atmiņu literatūras tikpat kā pavisam nav, tad tas izskaidrojams pa daļai caur to, ka nevarēja atsegt to, kas pēc likuma sodāms. Tagad, pēc 1905. gada amnestijas, no laikmeta iepriekš 1905. gada, pa lielākai daļai šis šķērslis atkritis.

Es nekavēšos pie jautājuma par Jaunās strāvas avotu. Kā zināms, ap grieķu dzejnieka Homēra dzimtenes vārdu strīdējās septiņas grieķu pilsētas. Arī pie mums ir daudz runāts par to, kas pirmais sacījis «A». Pēc manām domām, tas nekrīt svarā un ir grūti izšķirams. Fakts ir tas, ka tanī pat laikā, kad krievu legālajā literatūrā parādījās legālā marksisma strāva, tā pārplūda arī pie mums un gandrīz vienā un tai pašā laikā parādījās Tērbatas un Maskavas studentu un Liepājas pulciņos, J. Jansona priekšlasījumā Jelgavas Latv. biedrībā un patlaban no ārzemēm atceļojušā J. Pliekšāna vadītā «Dienas Lapā». Arī pie mums, kā vispār Krievijā, marksisms parādījās vispirms legālā veidā, pie mums no cenzūras vairāk apcirpts nekā Krievijā, bet par to plašākos apmēros un uz ilgāku laiku nekā Krievijas centros, kur tas jo drīz vai nu pārgāja nelegālā, «apakšzemes» kustībā, vai arī izvirtās kadetiskā virzienā.

Tolaik latviešiem nelegālā literatūra vēl nebija pazīstama, jo latviski tādas nebija, ja nerēķina pazīstamā F. Veinberga brošūru

par latviešu aristokrātijas dibināšanu. Un sveša tāda literatūra palika līdz pašiem pirmajiem vajāšanas soļiem pret jauno kustību. Legalitātes robežas priekš Jaunās strāvas bija neparasti plašas jau aiz tā iemesla, ka nedz birģeliskā pasaule, nedz vietējā administrācija nesaprata Jaunās strāvas īsto nozīmi. Tanī pašā laikā, kad laikrakstu cenzūra neizlaida cauri vārdu «strādnieks», nerunājot jau par «sociālistiem» un līdzīgiem «istiem», «Dienas Lapa» sniedza anonīmi (bez vārda minēšanas) daļu no Augusta Bēbeļa «Sievietes» un dažus citus rakstus iz vācu marksistiskās literatūras.

Jo plaša brīvība faktiski kādu laiku valdīja legālo biedrību jautājumu vakaros, kuri piepeši no sekliem laika nosišanas vakariem pārvērtās nopietnos aģitācijas un propagandas gadījumos, kur marksisms atrada uzreiz legālu strādnieku auditoriju. Un ikvienam to dalībniekam vēl būs labi atmiņā, kā šie vakari uz rāvienu tika iekaroti no Jaunās strāvas. Vakaros, kuŗu jautājumi līdz šim grozījās ap sekliem mīlestības priekšmetiem, dejām un rotaļām un kur jaunatne līdz tam saradās uz «randevū» (satikšanos), ieradās «jauni ļaudis», kas ikkuru ienesto jautājumu pagrieza uz nopietno pusi un, ja nepietika citu ienesto jautājumu, paši meta tādus, lai novestu sarunas uz sociāliem priekšmetiem un paskaidrotu publikai līdz tam nedzirdētus jēdzienus, kā šķiru cīņu, gala mērķus utt. Un līdz ar jautājumu citādu apgaismošanu pārvērtās arī publika, nopietnas strādnieku sejas ieņēma agrāko «pārīšu» vietas. «Pārīšiem» bija jāmeklē citas satiksmes vietas, tie pārcēlās uz baznīcām.

Vēl spilgtā atmiņā, piemēram, kāds Cerības biedrības jautājumu vakars, kurā uz priekšniecības uzaicinājumu mācītājs Olavs, toreiz vēl Plutu Vilis, svētsvinīgi, bet ne bez runas dāvanām aprādīja taupības nozīmi kā līdzekli tikt pie turības un novest pie ļaužu vispārējas harmonijas (saskaņas). Uzstājās «jaunie ļaudis» un pierādīja, ka taisni taupībai tagadējā laikmetā jānoved pie nabadzības un šķiru pretešķībām, jo, ja strādnieku šķira taupīs to, kas viņai ir, tas ir, savu darbaspēku, un uzņēmēju šķira kapitālu, tad abu šķiru sadursme ir nenovēršama.

Tas bija, tā sakot, uzvaras gājiens, ko staigāja «jaunā strāva» pa arhilegālajām biedrībām. Jo drīz tanīs pat nozuda Jaunās strāvas pretinieku balsis, un kādreiz, kad tanī nolūkā, lai debates padarītu interesantas, kāds no «jaunajiem» iz citas pilsētas Jonatāna biedrībā (pirmajā Jaunās strāvas cietoksnī) sāka liekuļot vecās strāvas piekritēju un pārāk stingri aizstāvēt vecās dziesmas, strādnieku publikā neapslēpta un draudoša nemierība parādījās pret jauno veclaiku aizstāvi. Un pat tādā atpakaļ palikušajā pasaulē, kāda toreiz bija Sarkandaugavas Pavasara biedrība, kur pirmajā vakarā jaunajiem ļaudīm, kas te ieradās nejauši un negaidīti, draudēja vai pat fiziskas briesmas, pēc pāris vakariem līdzšinējo «jokufriču» loma bija galīgi izspēlēta un kaut kāds

Bertrams, agrāko jautājumu vakaru čempions, bez īgnuma no publikas puses vairs uzstāties nevarēja.

No pilsētām Jaunā strāva pārsviedās uz laukiem, un, kad, vasaras «suņu dienām» beidzoties, jaunie cilvēki atgriezās uz savām skolām un studijām, viņi ar sajūsmību ziņoja, ka arī «visi lauki, ir mūsu»*. Gan tā nebūs vienkārša nejaušība, ka taisni šinī pat laikā (1893.—1895. g.) pasaules saimniecībā valdīja krīzes laikmets, kas dara ļaužu prātus viegli pieejamus pārgrozību teorijām un cīņu saucieniem, bet to tuvāk apskatīt še nav vieta.

Bet katra marksistiska virziena raksturīga īpašība ir viņa tiekšanās uz organizēšanos. Tas nav līdzīgs pilsoniski idejiskam virzienam, kuram pietiek, ja viņš zina, ka viņam ir līdzjutēji. Tas ne vien pulcina, bet arī saista. Un tā mēs arī redzam, ka legālais marksisms, pirmos soļus sperot, tūliņ tiecas organizēt un caur to top — nelegāls. Gan stipri pārspīlēta ir šīs pirmās latviešu marksistiskās «organizācijas» loma, jo sevišķi tanī apsūdzības rakstā, kas viņa autoram ienesa lielu politisku karjeru un viņa upuriem bagātīgus administratīvus sodus (no 1½ gada cietuma un 5 gadiem izsūtīšanas sākot un beidzot ar vienkāršu policijas uzraudzību). Šai organizācijai kā tādai nebija nozīmes, viņa patiesībā sabruka, patlaban mēģinot nodibināties. Un vienīgā patiesā organizācija bija un palika toreiz pulcēšanās ap toreizējo «Dienas Lapu» viņas redakcijas personālā, jo organizācijas galvenais mērķis toreiz bija pašizglītošanās, apziņas izkopšana un šķiras apziņas pirmā modināšana, un šim mērķim vajadzēja vispirmā kārtā literatūras un sazināšanās.

Paši mēģinājumi 1894. un 1895. gadā nodibināt kādu ciešāku organizāciju bija diezgan primitīvi. Sanāca lielāks skaits inteliģentas jaunatnes apspriest marksistiskas organizācijas nodibināšanu. Tās starpā bija liela nenoteiktība par tālākiem mērķiem, bet vēl daudz lielāka par tuvākajiem. Varēja sacīt, pārdarinot kādu franču izteikumu, — tie paši «nezināja, ko gribēja, bet gribēja enerģiski (ar sparu)»... Vienojās uz Erfurtes programu, kura latviskā tulkojumā gāja no rokas rokā, kam nebija pazīstama vācu valoda. (Toreiz vācu valoda bija izplatīta un visa pirmā «nelegālā» literatūra gandrīz bez izņēmuma bija vāciska.) Bet programas politiskai pusei pagāja, tā sakot, secen, visus prātus vairāk valdzināja sociālā puse. Dažs labs jaunstrāvnieks gaidīja jo drīzu nākotnes valsti, labi neapzinādamies, ka šim nolūkam taču vajadzīga pašas valsts pārgrozīšana. Un laba daļa dalībnieku apķērās par politisko pusi tikai tad, kad jau atradās apsūdzēto pulkā.

Gluži otrādi gāja ar sūdzētājiem (un «kverkšinātājiem»): viņi, no tautiski patriotiskiem avotiem dabūjuši pirmās ziņas (lasi: denunciācijas) par Jaunās strāvas politisko organi-

* Skat. šī raksta beigās [415. lpp.].

zēšanos, to saprata kā tikai kustību un, tā kā tā bija «nacionāla», tad, zināms, kā politisku separātismu. Runāja pat par latviešu karaļa kandidātiem. Un, ja arī sūdzētāji jo drīz pārliecinājās par kustības īsto raksturu un pat par viņas (vismaz toreiz) politiski nevainīgo raksturu, viņi piepaturēja apzinīgi šo raksturu apsūdzībā, jo tas nodrošināja apsūdzības priekšstāvjiem karjeras laurus.

No divām lielākām «saeimām», ja tikai šis nosaukums nebūtu pārāk skaļš, apskatīsim drusku sīkāk pēdējo (pirmai bija vēl vairāk aprobežots raksturs, un tā līdzinājās vēl vairāk vienkāršai pārrunai): apmēram cilvēku 30, to starpā pāris augstskolu beigušu, vairāku augstskolu studentu un vidusskolu mācekļu, daži skolotāji un no strādnieku puses daži «pusinteliģenti», īsti strādnieki-proletārieši viens divi. Sastāvs pilnīgi nejaušs; bija pat jāšķiro dalībnieki «mazāk apzinīgos», kas tika uzaicināti tikai plašākās sapulcēs, kur pārrunāja tikai ļoti vispārējus izglītības centienus. Šaurākajās sapulcēs apsprieda politisko un sociālo pusi. Kā teikts, vienojās uz Erfurtes programu, un ar to pietika. Priekšlikums ķerties pie nelegālas literatūras apgādāšanas un izlaišanas ar lielu balsu vairumu tika atraidīts, pietiek legālās «Dienas Lapas» un rakstītu, lielākais, hektografētu vācu (un vienas divas krievu) brošūru tulkojumu. Kā par nelaimi mēģināja nodibināt kādu priekšniecību iz 3 personām, kuras pat ievēlēja. Bet ar to arī izbeidzās jaunās organizācijas eksistence, jo ievēlētās 3 personas nekādi, ne kopīgi, ne atsevišķi, nekad nav stājušās darbā un figurēja (tika uzstādītas) kā tādas vienīgi prokurora apsūdzībā. Tā organizācija joprojām palika vienīgi apavīzi, ja jel maz varēja runāt par kādu organizāciju. Jaunā strāva apstājās pie nelegalitātes durvīm un nevīžoja tās atvērt.

Jaunā strāva šinī stadijā bija un palika tikai idejiska kustība, idejisks virziens, pie tam bērna autos. Tanī kopojās literāriskais reālisms un ekonomiskais materiālisms. Tanī apvienoja Zūdermaņa «Godu» ar Bēbeļa «Sievieti». Kā jau teikts, programas politiskā puse palika nomaļus, un Jaunā strāva koncentrējās uz sociālo. Tā bija savā ziņā pa daļai ekonomisks, pa daļai, tā sakot, utopisks marksisms, kas vēl neskaidri iztēlojās jaunās marksistiskās inteliģences galvās. Un tomēr mēs nevaram uz to vienkārši atmest ar roku. Tā apvienoja daudz interesantu tipu un bija pievilcīga jau savas oriģinalitātes dēļ. Bet tā meta arī pirmo dzirksteli strādnieku šķirā, kas tur ir nemitīgi kvēlojusi šos ilgos gadus cauri. No šī laika Latvijas strādnieki sāka saprast sevi kā šķiru un pie tam kā šķiru ar nākotni.

Jaunās strāvas pirmais organizācijas mēģinājums bija organizēšanās no ārpuses, tā sakot, no augšas, mēģinājums no nekā radīt lielu apvienību. Un šinī ziņā viņas likteni dalīja pirmais patiesi strādnieku «kongress», kas drīz pēc tam un pa daļai

kā protests pret to sapulcējās Rīgā. Skaita ziņā daudz mazāks, tas apvienoja tiešām strādniekus, to starpā mūsu cienīgākos proletāriešus-celmlauzējus. Bet tur piedalījās arī inteliģentiskās «saeimas» «kreisais» spārns, un es nevaru teikt, ka viss tas būtu sastāvējis iz cienīgākajiem elementiem. Arī šis «kongress» nekā jauna neradīja, ja neskaita, kas jau vēl agrāk bija pasācies, atsevišķu strādnieku pulciņu nodibināšanos.

1896.—1897. gads ir robežas līnija starp legalitāti un nelegalitāti. Jaunā strāva ik uz soļa sanāk sadursmē ar likumību un satiksmē ar nelikumību. Streiki — Rīgā (korķu fabrikā) un Liepājā; 1. maijs (1896. g.) tanīs pašās pilsētās; visur strādnieku pulciņi. Un tam uz pēdām 1896. gada beigās strādnieka Ozola arests, 20. maijā 1897. g., aresti Liepājā un kratīšanas Rīgā, 24. jūnijā «Dienas Lapas» slēgšana un 8. jūlijā visas Jaunās strāvas apcietināšana. Tā valdība likvidēja legālo marksismu, bet pati strāva pārgāja no virszemes apakšzemē, kur, gan zem cita nosaukuma, tā tomēr lauzās uz priekšu jo tālāk, kā tā pati Jaunā strāva. Pārliecību par nelegālas organizācijas vajadzību strādnieku šķirā vēl vairāk apstiprināja 1899. gads ar milzu streiku Rīgā, kurā 97 strādnieki tika ievainoti vai apšauti un arestēti un iznīcināti visi pārējie vēl uzglabājušies atsevišķi strādnieku pulciņi. Ciešā saistīšanās starp nelegālo un legālo kustību bija ļoti atvieglinājusi vajātāju panākumus.

Nu kustība paliek skaidri nelegāla. Ienāk Baltijā viens otrs «Ausekļa» numurs, kuru no 1898. g. iesāka izdot emigrants D. Bundža Bostonā. 1899. gadā nodibinās «Vakareiropas latv. soc. savienība», kas sāka gādāt nelegālu literatūru Latvijai. Tā gandrīz saskaldās, bet ārzemju apgādība turpinās, un no 1900. g. oktobra iznāk «Sociāldemokrāts» un «Sociāldemokrātu Bibliotēka». Nu sākas jaunu strādnieku pulciņu nodibināšanās, kas gan gāja lēni, bet toties pamatīgi un plaši pa visu Latviju. Un sākas jauni mēģinājumi organizēties, apvienoties no apakšas, kas noved 1902. g. pie «Baltijas latv. s. str. organizācijas» nodibināšanas, kuras īpašumā pārgāja ārzemju «Sociāldemokrāts» un tā apgādība. Bet blakus tai nodibinājās «Latv. s. d. grupa Kurzemē». No 1902.—1904. g. turpinās šo grupu apvienošanās, kura patiesībā no apstākļiem bija nogatavota jau 1903. g. Tātad šo gadu es skaitu par Jaunās strāvas beigu gadu. Strāva ne nomira, bet pārdzima uz jaunu dzīvi kā masu organizācija. Marksistiska virziena tiekšanās uz organizēšanos bija piepildījusies.

7. jūnijā 1904. g. tika apzēģelēta šī pārgrozība — caur Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas nodibināšanu*. Tagad pagājuši 10 gadu arī no šīs dienas, un tādēļ, pieminot šo dienu, mēs nedrīkstam aizmirst iepriekšējo. Kad 1897. gadā biro-

* Skat. šī raksta beigās [415. lpp.].

krātija mēģināja likvidēt legālo Jauno strāvu, pie atbildības saucot un cietumos un trimdā raidot vairāk nekā 130 cilvēku, viņa tiešām neparedzēja, ka viņa reizē liek pamatu patiesas strādnieku masu organizācijas dibināšanai. Viņa strāvu iz legālas padarīja nelegālu, mazākais, paveicināja šo soli. Un, cīnoties pret iedomātu politisku virzienu, tā deva jaunu dzenuli uz patiesi politiskas partijas dibināšanu, kas brīva ir no ekonomisma, ir no utopisma.

P. S[tučka].

«Darbs», 1914. g., Nr. 3 (jūnijs), 144.—149. lpp.

ČEHOVS UN LATVIEŠI

Reti kāds no krievu rakstniekiem būs pie latviešiem tik populārs kā Čehovs. Grūti uzrādīt tādu viņa darbu (atskaitot vēstules), kurš nebūtu tulkots latviešu valodā. Šie tulkojumi izkaisīti pa laikrakstiem un žurnāliem; iznākuši arī mazāki atsevišķi viņa stāstu krājumi. Čehova iespaids mūsu stāstu rakstniecībā jo stipri manāms: no Čehova esam mācījušies arī latviešu dabai piemītošajām klusajām sērām dot vienkāršu un tomēr dziļu izteiksmi. Bet vēl jo lielāks Čehova iespaids mūsu dramatiskajā rakstniecībā, jo visas tās klusās noskaņu lugas, kuras radās ap 1906./7. gadu un arī vēlāk (minēšu tikai J. Jaunsudrabiņa «Traģēdiju», J. Akuratera «Lāča bērnus», Ed. Vulfa «Rožainās dienas», «Rītos, kad sapņi dziest» u. c.), ir Čehovam rada.

Ja kā stāstu rakstnieks Čehovs ātri un pilnīgi iekaroja latviešus, tad to vis nevar sacīt par Čehovu kā dramatiķi. Latviešu publika, vēl nebūdama brīva no salkanā vācu romantisma un patosa pat tādos reālos gabalos, kurus viņš modernam skatītājam padara par nebaudāmiem, savā vairumā nevarēja saprast vienkāršās, bet uz noskaņām konstruētās Čehova lugas.

---

* Interesanti salīdzināt šādu vietu iz Engelsa vēstulēm Marksam iz marksisma bērnības gadiem Vācijā. 22. februārī 1845. g. Engelss raksta: «Še, Elberfeldā, notiekas brīnumlietas. Mēs vakar pilsētas lielākajā zālē un pirmajā viesnīcā noturējām trešo komunistisko sapulci. Pirmajā bija 40, otrajā 130, trešajā ne mazāk par 200 cilvēku, no visas Elberfeldas un Barmenas, no naudas aristokrātijas sākot un ar mazajiem bodnieķeļiem beidzot, te bija dalībnieki, izņemot vienīgi proletariātu. Hess turēja priekšlasījumu. Tika nolasītas dzejas no Šillera un Vitmeņa un gabaliņi no Šellija, arī kāds artiķelis par pastāvošām komunistu kolonijām. Pēc tam debates līdz plkst. 1. Tas jautājums pievelk lieliski. Ne par ko vairs nerunā kā tikai par komunismu, un ik dienas mums pienāk jauni piekritēji... Kas te par izdevīgu lauku, to Tu nevari iedomāties. Vismuļķākie, vienaldzīgākie filistrīgākie ļaudis, kam ne priekš kā pasaulē nav bijis intereses, sāk gandrīz vai «švermēt» (sajūsmināties) par komunismu» utt.

** Dibināšanas dienā Rīgā vien skaitījās 116 organizētu strādnieku pulciņu ar apm. 1500 biedriem.

Gribēdams popularizēt Čehova lugas, es 1904. gadā ķēros pie viņu tulkošanas. Kā pirmo izraudzījos drāmu «Ivanovs». Taisni šo lugu, kura tiek uzskatīta par vājāko Čehova darbu, izraudzījos ar sevišķu aprēķinu. «Ivanovā» Čehovs vēl nav sevi atradis, viņš sper pirmo soli drāmas laukā; atrazdamies zem iespaidiem, mēģina un cenšas sekot slaveniem paraugiem. Bet Čehovs nebija dramatiķis šī vārda līdz tam parastā nozīmē. Nekas viņam nestāvēja tik tālu kā patoss un poza. Viņš neparko nevar kāpt uz katedras, pacelt balsi, skaļi moralizēt un pravietot. Viņš mīl nostāties sāņus, noskatīties lietu un notikumu gaitā ar sērīgi jutīgu smaidu, zem kura slēpjas klusas, bet no ticības un cerības apspīdētas sāpes, un tad runāt tā no sirds, neuzbāzīgi. Viņš prot radīt klusus akordus, kuri spēj piezagties cilvēku sirdīm daudz tuvāk nekā bravūras un mākslota spēka pilnas skaņas. Tādēļ arī «Ivanovā», kur šis Čehovs saplūst kopā ar kādu citu, neīstu Čehovu, nav tās kristala skaidrības, kāda atrodama Čehova turpmākos darbos.

Kā jau teikts, izvēlējos taisni šo Čehovu, jo domāju, ka neīstais Čehovs latviešu sirdis spēs pievilkt pie viņam blakus ejošā īstā un tā iekaros viņas, radot ceļu viņa turpmākajiem dramatiskajiem darbiem.

Bet tomēr biju savā cerībā maldījies. Neviens no abiem latviešu teātriem, kuriem lugas tulkojumu iesniedzu, neatrada par iespējamu uzņemt Čehova lugu savā repertuārā. «Tā tāda īsti krievu būšana, nav priekš mums,» apmēram tā motivēja abos teātros Čehova lugas atraidīšanas iemeslus. Tāpat grāmatu tirgotāji, pie kuriem griezos, neatrada par iespējamu «Ivanovu» izdot.

Cik savādi tas arī neizklausās, bet pirmoreiz Čehovs parādījās uz skatuves Jelgavā kāda turienes skatuves darbinieka Ozoliņa atvadīšanās beneficē — 1905. gada rudenī un pie publikas ieguva panākumus. Pēc tam «Ivanovu» uzņēma repertuārā slēgtā Sabiedrības teātru trupa «Apollo» teātrī, kur viņu izrādīja reizes četras ar labiem panākumiem. Pēc tam uz skatuves parādījās «Tēvocis Vaņa» (arī «Apollo» teātrī), kuru tur nospēlēja diezgan labi. Man pat palicis atmiņā, ka šīs lugas izrādes, neskatoties uz ārējā ietērpuma trūcīgumu, bija pie latviešiem vislabākās, kādas jebkad piedzīvotas. Tālāk nāca «Ķiršu dārzs» (Rīgas Latviešu teātrī, vecajā namā), «Kaija» un «Trīs māsas» (Jaunajā Rīgas teātrī). Beidzot pēc gadiem deviņiem rampas gaismu uz Rīgas Latviešu teātra skatuves ieraudzīja atkal «Ivanovs». Tātad visas Čehova lugas ar laiku tomēr izrādītas latviešu teātros.

Pats par sevi saprotams, ka šo lugu ārējais ietērpums bija vairāk nekā trūcīgs. Mūsu teātri, kuri bieži vien neatrod par iespējamu vai vajadzīgu pat klasiķu lugas pienācīgi inscenēt, Čehovam piegrieza mazu vērību. Tas lugām, protams, lielā mērā nāca par ļaunu, un, ja viņas tomēr pie publikas ieguvušas zinā-

mus panākumus, tad par to jāpateicas Čehova visu uzvarošam talantam, kurš pat caur ubadzīgām dekorāciju skrandām spīd cauri liels un gaišs.

Protams, latviešu aktieri nespēj pieiet tuvu klāt Čehova pasaulei, kuru pilnīgi izsmēlis tikai Maskavas Dailes teātris, bet vai tas lai atbaida no Čehova lugu izrādīšanas. Tikpat tāls taču latviešiem arī tā kariķētais Ostrovskis un citi jaunāki krievu rakstniecības priekšstāvji. Ja tā spriedīsim, tad jau jāatsakās vai no visas krievu dramatiskās literatūras.

Pie mums valda tas greizais ieskats, ka latviešu aktieri cittautiešu lugām tikai vācu lugās esot meistari. Tas attiecībā uz jaunākiem laikiem ir gluži nepareizi. Mūsu aktieru jaunā paaudze krievu dzīvei stāv daudz tuvāk nekā vācu dzīvei, kura mīļāka varbūt vienīgi mūsu skatuves vecāko darbinieku saimei. Tās priekšstāvji bieži vien pat neprot pareizi izrunāt krievu personu vārdus.

Tādēļ jācer, ka Čehovs uz latviešu skatuves vis nebūs vēl nodots arhīvā, bet piedzīvos daudz izrādes — tās labākās.

Kad Rīgas Latviešu teātrī izrādīja Čehova «Ķiršu dārzu», tad no daža laba dzirdēja spriedumu, ka «tas taču nav nekas». Kas mums esot par daļu gar kaut kādiem gaudojošiem krieviem, gar kaut kādu izmirstošu krievu muižniecību. Tā esot tāda «slimīga literatūra», latviešu veselīgajam garam nepiederīga.

Tie, kas tā runāja, izlikās par lieliem reālistiem un Čehovu nostādīja vāja, pesimistiska modernista lomā. Tomēr viņi pārskatījās: reālists bija Čehovs, bet viņu vecromantiskās, ar patosa zīmi apzieģelētās tieksmes bija nespēcīgas dabas.

Cauri Čehova pustoņiem un rezignācijām spīd veselīgs gars un gaišs skats nākotnē. Čehovs ne tikai sēroja un gaudoja vien: viņš rādīja arī stipras dabas un tālus horizontus.

Tas bija sērīgs, pelēks laikmets, kad Čehovs ražoja, un viņš šo laikmetu attēloja visā pilnīgumā, un, neskatoties uz visiem saviem klusajiem akordiem, viņš tomēr bija viens no sava laikmeta stiprākajiem cilvēkiem. Viņš bija ārsts, kurš netraucās dziedēt ar vienu rāvienu, jo tādas dziedināšanas panākumi ir tikai reti sastopams brīnuma darbs. Viņš sīki izpētīja sabiedrības slimības gaitu un zināja, ka ir tādas slimības, kurām jāļauj norisināties dabīgā gaitā. Viņš vēroja slimo sabiedrību un kā ārsts ar klusu smaidu rādīja viņai to, kas nāks, kad šī slimība būs izgulēta.

Un krievu sabiedrība izgulēja slimību. Viņas spēki spilgti uzliesmoja. Bet tad Čehova vairs nebija. Un atkal, atkal iesākās jauns slimības periods, kurš gan savā ziņā atšķīrās no iepriekšējā, bet kuram tomēr arī daudz līdzības ar viņu. Ja Čehovs būtu šo laiku piedzīvojis, viņš arī viņam būtu atradis daudz jaunu skaņu. Savu dabu viņš nebūtu grozījis — viņš būtu palicis tas

pats klusais ārsts ar sērīgu smaidu, bet izredzes uz nākotni varbūt būtu rādījis plašākas, aptverošākas.

Arī latviešu dzīvē daudz ir rezignāciju un klusu skumju. Tās dara mūs radniecīgus Čehovam, cik skaļi mēs arī to nenoliegtu. Balamutība un skaļas frāzes vēl nav īstā spēka zīmes. Varbūt daudz vairāk spēka tai klusajā sēru apgarotībā, kuras saknes dziļas jo dziļas nav pamirušas, bet tikai krāj spēkus jaunu, īstu asnu dzīšanai.

Čehovs mīlēja cilvēkus, mīlēja dzīvi. Tagad, kad kā neīstā gultnē ieskrējis strauts, aizšņācis un izgaisis pārdēmonisma un pārģenialitātes vilnis, cilvēks cilvēku var labāk saskatīt. Tagad Čehovs var jo tuvu pieiet mūsu sirdīm. Laidīsim viņu klāt tām.

Čehovs nevienu vēl nav nomācis ar nespēka dvašu, jo viņš pats nebūt nebija nespēcīgs. Viņš tikai var mūs padziļināt, sīkāk iepazīstināt ar visapslēptākiem dvēseles kaktiņiem un caur to darīt stiprus un pacietīgus mūsu grūtajās gaitās uz gaišo ziedu un dziesmu pilno augstās cilvēcības laikmetu!

Ed. Vulfs

«Latvija», 1914. g., 28. jūnijā, Nr. 145.

RAINIS VAI PLŪDONS?

DIVI SVEICIENI SAULEI

KRITISKAS PARALĒLES NO A. ŠVĀBES

Cēsīs, A. Bites grāmatu tirgotavas apgādienā, 1912

PRIEKŠVĀRDS

Rainis un Plūdons!... Kam šie vārdi gan būtu sveši, kam viņi nebūtu mīļi?...

Abi rakstnieki ar stipru mākslinieka oriģinalitāti, abi mūslaiku dzejas lielmeistari, abi ģeniāli stilisti. Abi vāji prozaiķi: abiem radošās dvēseles visspilgtāk spēj izteikties tikai vārdu ritumā un dzejas pantmērā...

Un tomēr — starp abiem guļ veseli bezdibeņi atšķirību. Jau pirmkārt tēlošanas paņēmienos vien: Rainis ir iedzimis s i m b o l i s t s, Plūdons — smalks r e ā l i s t s; Rainis paliek simbolists pat savos reālos darbos («Pusideālistā»), Plūdons turpretim reālists pat savās simbolistiskās poēmās («Fantāzijā par puķēm» un «Uz saulaino tāli»).

Bet vēl dziļāka plaisa starp abiem dzejniekiem viņu darbu idejiskā kodola ziņā. — Rainis krass proletariāta ideju izteicējs, ģeniāls sabiedriskās mākslas priekšstāvis — un ne tikai kā mākslinieks vien. Rainis atskandinājis lielos dzīves zvanus ne tikai ar sava talanta sidrabzvārgulīšiem vien, — nē: kā žurnālists viņš

pats licis roku klāt pie kolektīvā darba arkla un palīdzējis dzīt jaunas vagas šķiras apziņas izkopšanā.

Plūdons turpretim kā cilvēks ir sabiedriski indiferents un kā rakstnieks izteic tās nenoteiktās starpšķiras ideālus, kurai vārds — «tautas demokrātiskais vairākums» un kura ar vienu kāju stāv proletariātā, bet ar otru buržuāzijā. Bet «tautas demokrātiskā vairākuma» sastāvs ir tikpat mainīgs un raibs kā pasažieru drūzma dzelzceļa stacijā: vieni aizbrauc pa labi, otrie — pa kreisi, bet trešie paliek uz vietas. Tikpat mainīga un raiba ir arī šīs starpšķiras rakstnieka dvēsele un tikpat labi viņai piestāv «gājputnu» gars ar tipiskām ilgām «uz saulaino tāli». — Plūdons kā šīs sīkbirģeliskās starpšķiras ideologs neapzinīgi izteic augšminēto «gājputnu» psiholoģiju. Plūdons par strādnieku ideāliem nevar cīnīties, jo nav ar tiem saaudzis kā zaļa lapa ar dzīvu zaru. — Plūdons var par šiem ideāliem tikai sajūsmināties un sasildīties, tikpat kā garāmgājējs sasildās pie meža vīru uzkurtā ugunskura...

Bet viss nupat sacītais prasa pierādījumus, un šai nolūkā arī rakstīta šī brošūriņa. Pie kam viņas uzdevums divkāršs: 1) rādīt, ka Raiņa īstā mākslinieka būtne ir simbolisms, bet Plūdoņa — reālisms; 2) rādīt, ka pirmais proletāriskā kolektīvisma izpaudējs, bet otrais — sīkbirģeliskais individuālists.

Abu mērķu sasniegšanai es izvēlējos Raiņa *«Ave, sol!* Esi sveicināta, saule!»* un Plūdoņa «Uz saulaino tāli». Poēma no putnu dzīves.** — Šai izvēlei divi iemesli. Pirmais: abos pievestos darbos ir apstrādāta apmēram viena un tā pati viela, un tamdēļ priekš paralēlas iztirzāšanas viņi visnoderīgāki. Otrais: nekur citur tik krasi neparādās mūsu pilsoniskās kritikas nespēja un idejiskā bālumkaite kā recenzijās par abiem augšā minētiem darbiem.

Zināms, mēs nebrīnāmies, ja mūžības apustulis Vēsmiņu Kārlis redz Raiņa darbā *«Ave, sol!»* tikai «sapņus par mūžīgo gaismu» («Latvija», 1911); mēs nebrīnāmies, ja Teodors Zeiferts, rakstīdams par Plūdoņa «poēmu no putnu dzīves», redz viņā galvenokārt tikai skaisti notēlotu putnu dzīvi, nespēdams izprast tur apslēpto simboliku: T. Zeiferts sen par vecu, lai atrisinātu ideoloģiju mezglus («Dzimtenes Vēstn.», 1912); mēs nebrīnāmies, beidzot, ja formālā skaistuma pielūdzējs Fr. Bārda nostāda Plūdoni «zemākās šķiras, proletariāta dzejniekos» un par pašu poēmu saka, ka no viņas «krasi izskan šķiras tendence» («Druva», 7. burtn.). Bet mums vislielākais brīnums ir tas, ka mūsu «marksistiskais» kritiķis un speciālists Raiņa darbu iztirzāšanā — Antons Birkerts (zem šifras «A»), kritizēdams *«Ave, sol!»*, nespēja izcelt šī darba idejiskos dārgumus un ieteica Rainim «pārspēt pašam šo savas mākslas rekordu» («Izglītība», 1910).

* «Dzirciemnieku» izdevums, Nr. 8; maksā 40 kap.
** A. Golta apgādībā; maksā 70 kap.

Nav brīnums, ka pēc šāda lāča pakalpojuma, ko mūsu kritika nodarīja Raiņa mākslas darbam, *«Ave, sol!»* — šis ģeniālais lirikas zieds, kurš ar savu gaismu apēno ne tikai visu mūsu līdzšinējo dzeju, bet paša Raiņa «Tālas noskaņas zilā vakarā», — ka pēc visa šā viņš diezgan mierīgi nogulās putekļainos grāmatplauktos, nesaceldams ne pusi tās sensācijas, ko Aspazijas «Saulainais stūrītis». Šai parādībai iemesls viegli atrodams: *«Ave, sol!»* kā dziļi filozofiskā dzeja prasa, pirms tiek iemīļota no plašām lasītāju masām, pamatīgu iztirzājumu un popularizējumu, bet ne paviršu pačalojumu Ant. Birkerta garšā... Bet, ja par zemu tika novērtēts Raiņa idejām pārbagātais darbs, tad par daudz augstu pārvērtēta tiek tagad Plūdoņa poēma — un pie tam atkal no Ant. Birkerta. «Estētisks zelts», «klasisks mūsu literatūrā savas īpatnējās, šim dzejniekam vienīgi iespējamās liriski glezznieciskās izteiksmes dēļ», «vienkāršs, tīri latvisks un bez tam moderns», «darbam paliekama vērtība uz laiku laikiem» — un beidzot — «Plūdons ir devis vairāk, nekā gribējis», — tamlīdzīgu medus saldu frāžu pačalojumu lasām no viņa par Plūdoņa «Uz saulaino tāli» («Jaunības Tekas», 1912, Nr. 6).

Šī rakstiņa autors nu stādījis sev par uzdevumu nevis Plūdonim un Rainim «oziannā» dziedāt un «alelujā» saukt, bet — iztirzāt.

Autors

1

Gadu desmitiem nākot un ejot, nāk un iet, plaukst un vīst dažādie rakstniecības virzieni (skolas), viens otru noliegdami, viens otru uzvarēdami, tikpat kā pļavā vasaras puķes uzvar agrīnos pavasara ziedus un pašas savukārt tiek pārspētas no vēlīnām, nāves drūmuma pilnām miķelnīcām... Tur tālu pagātnē krēšļojas staltās klasicisma lilijas, harmoniska miera apgarotas, tur uz veco bruņinieku piļu drupām uzzied zilā romantikas puķe, un sapņi par bijušo laiku godību liec uz leju viņas vārīgos ziedus; te pirmo fabriku skursteņu tuvumā izaug zaļais, kupli lapotais reālisma stāds un kā naturālisma cūkpienene nekautrējas augt pat pilsētas mēslienēs; bet pāri tam visam stiepjas un vijas simbolisma raibais zirņa zieds, gan paceldamies līdz nākotnes zilajām debesīm, gan piepeši — atrauts no savas prāta maikstes — iekrīt bezprāta un misticisma dzēlīgā nātrienē... Un visu šo rakstniecības puķu saknes dziļi sniedzas iekšā ikreizējās sabiedrības simpātiju un antipātiju auglīgā zemē, un pie vēstures debesīm spīd trejkrāsainā ekonomikas saule.

Gadu desmiti nāk un iet, un viņiem līdzi «literatūras valstī» uz valdības troņa nāk un iet šie dažādie valdnieki. Bet šajā juceklīgā vārdu un nosaukumu maiņā kaut kas paliek nemainījies,

noteikti atkārtodamies, tikpat kā pār zemi periodiski nāk gadalaiki. Un, kā dārznieks ar nespēcīgi nolaistām rokām noskatās savu puķu nāvē, kad pār viņām nāk gadskārtējais rudens, tā rakstnieks paliek bezspēcīgs stāvot, kad dzīve iznīcina viņa kopto un sargāto rakstniecības virzienu. (Mums visiem atmiņā jauniņās dekadences «pāragrā» nāve.) Jā, kas tie par spēkiem, kuri reiz diktēja romantismam nāves spriedumu, kronēja par valdnieku reālismu, tad nogāza arī to un atkal svaidīja par karali romantismu (zem jaunromantisma izkārtnes), lai tagad no jauna valdības zizli dotu rokā reālismam resp. jaunreālismam? Un kāpēc šie aklie «nežēlīgie» spēki tomēr atļauj blakus stāvēt un dzīvot tādiem idejiskiem ienaidniekiem kā, piemēram, naturālismam un simbolismam, romantismam un reālismam? Kāpēc vienā un tai pašā laikā iegūst lasītāju simpātijas tādi antipodi kā jaunreālists Andrejs Upīts un tipisks dekadents Vikt. Eglīts, kāpēc vienā reizē atrod abonentus žurnāli ar diametrāli pretējām literāriskām platformām, kāpēc divi ģeniāli rakstnieki neatzīst viens otra (piem., Tolstojs Šekspīru)?

Kāpēc?

Šiem no ārpuses tik dažādiem jautājumiem izskaidrojums un atbilde meklējami sabiedrības plaismošanā. — Katrai no tagadnes kultūras tautām kā senlaiku teiku dieviem ir vairākas sejas, kuras naidīgi raugās katra uz savu pusi. Un katrai sabiedrības sejai (šķirai) — sava tipiska garīgā fizionomija.

Tāpēc arī saprotama cīņa par dažādiem ideāliem. Vienus izteic tā ļaužu grupa, kura savu vēsturisko lomu ir jau izspēlējusi un ar abām kājām stāv jau kapā. Šī ļaužu kārta ir lepna uz savu pagātni, uz saviem tituliem, uz savu lielkundzisko vārdu, uz savām dižciltīgām asinīm — un tomēr viņa tagadnes dzīvē tikpat lieka un nevajadzīga kā rudimentārie «gudrības zobi» cilvēka žoklī. Šīs ļaužu grupas psiholoģijā ir raksturīgas ilgas pēc «miera zvaigznēm», atraušanās no dzīves un viņas kultūras darba, nodošanās klusiem dvēseles brīžiem, nogrimšana sapņu nirvānā un atmiņu refleksijās. Šīs ļaužu grupas ideologi dzied slavas dziesmas metafizikai un reliģijai, sludina ne aktivitāti, ne cīņu, bet pasīvu padošanos «liktenim», un viņu mākslas izpratne izteicas romantismā un modernismā...

Tik tiešām romantisms nav vairāk nekas cits kā sabiedriski izbankrotējušu vakardienas ļaužu māksla, vienalga, vai tas būtu vecromantiķis — muižnieks Bairons (savas rakstnieka dzīves pirmajā pusē) — vai jaunromantiķis, nīkstošās zemniecības ideologs — Poruku Jānis. Bet, lai pagātnes atmiņas varētu literatūrā sacensties ar vienmēr uz priekšu ejošās tagadnes pārdzīvojumiem un piedzīvojumiem, tad pirmējās vajaga idealizēt un apgaismot ar teatrāliskām bengāluguņīm un pagātnes tipiem darbdienas drānu vietā uzvilkt

svētdienas «štātes» un karaļa purpuru. Tamdēļ arī romantiķu darbos neatspoguļojas visa dzīves patiesība, bet gan pagātnes meli. (Tā angļu jaunromantiķis, muižnieks Oskars Uailds saka: «Meli ir vērtīgāki par patiesību, darīt kaut ko derīgu ir noziegums.»)

Un, beidzot, starpība starp vec- un jaunromantisma saturu tikai tā, ka pirmajā izteicās 18 g. s. muižniecības sociālekonomiskais bankrots (1789. g. revolūcija), kamēr otrajā (jaunromantismā) izskan 19. g. s. sīksaimnieku un buržuāzijas dvēseles nemiers: viņi jūt, ka arvien stiprāk sāk kustēties «ceturtā ļaužu kārta» — proletariāts — šis visu pamatu pamats. Tāpēc arī tagad notiek brāļošanās un savstarpīga saprašanās bijušo ienaidnieku — bruņniecības un pilsonības — starpā, un šī brāļošanās noved žurnālistikā pie kompromisu politikas, bet mākslā — pie jaunromantisma.

Bet tagadnes sabiedrībā blakus nīkstošām ļaužu grupām darbojas arī valdošā šķira; tomēr arī viņa ar katru gadu jo vairāk pārzied un sairst kā astere, rudens salnām atnākot. — Bet šī pati buržuāzija, pie kuras durvīm tagad jau dauzās rudens, 19. g. s. sākumā tikko saņēma varas grožus savos pirkstos un ar pavasara cerību pušķi pogcaurumā uzbrauca uz vēstures laikmeta platā lielceļa. Toreiz šī ļaužu grupa bij nabaga ar tituliem, nabaga ar slaveniem priekštečiem, bet bagāta ar uzņēmību, enerģiju un izturību. Tāda viņa staigāja no pilsētas uz pilsētu, vienā rokā atvērts naudas maks, kredīta spējīgs, bet otrā papīra taure, no kuras skanēja paradīzes vārdi: «Brīvība, brālība, vienlīdzība!» Bet paradīze neiestājās, tikai fabriku skursteņi izbāza no zemes savus melnos, apkvēpušos degunus... Šīm fabrikām vajadzēja «brīvu» strādnieku. Tāpēc buržuāzija uzsāka cīņu pret dzimtkungiem-muižniekiem un, saprotams, arī pret muižnieku literatūru — vecromantismu. Buržujam bij riebīga un pretīga visa tā asarainā sūkalība un senču dievināšana, kas toreiz bij valdoša rakstniecībā. Buržujs prasīja no literatūras, lai tā attēlo viņa dzīvi, bet ne sengriekļu dievus un varoņus. — Un, lūk, mēs esam jau pie reālisma šūpuļa, — pie kam par šī šūpuļa līkstes nostiprinātāju jāskaita Balzaks. Reālisms pretī romantismam sprauž par savu uzdevumu attēlot tagadnes, šodienas dzīvi, attēlot tādu, kāda viņa ir pilsētā uz ielas, tīrumā pie darba, krogā pie bufetes, nekā neatņemot, nekā nepieliekot. Tamdēļ reālismu var saukt arī par darbdienas literatūru pretī romantisma svētku un svētdienu tipiem. Beidzot, reālisms, novests līdz beidzamai konsekvencei (naturālisms), nekautrējas notēlot dzīvi pat tad, kad no viņas tiek novilkta svārku un kreklu civilizācija (guļamistabās, atsevišķos kabinetos) un kad cilvēks parādās ne tikai savā kailā kustoņa miesā, bet arī vēl kailākā kustoņa dvēselē. Naturālisms — tā ir robeža, kur satiekas abas garīgās lielvalstis — māksla un zinātne, — tik tiešām, ka naturālista dabas apraksts ne caur ko

neatšķiras no tāda paša ģeografijas grāmatā un Zolā akušiera zināšanas nav mazākas par jebkura ārsta...

Var pilnīgi teikt, ka vecreālismam kā rakstniecības virzienam piemīt visas tās pašas pozitīvās un negatīvās īpašības, ar kurām 19. g. s. sākumā buržuāzija atšķīrās no viduslaiku bruņniecības.

Buržujs bij vairāk prāta nekā jūtu cilvēks — rakstnieki-reālisti neatzīst sajūsmināšanos, bet uzskata romānu rakstīšanu par profesiju, par labi atmaksātu amatu; buržujs savā dzīvē nebija idejisks meklētājs, bet nomierinājies filistrs, kura vienīgais dzīves mērķis raust naudu, — tāpat reālismā neatradīsim idejiskas tendences, bet tikai objektīvu faktu neitralitāti; buržuja dvēseles dzīve bij sekla, dziļiem pārdzīvojumiem nabaga — arī reālismā psiholoģiskā analīze nesniedzas dziļāk par izrunātiem vārdiem un izteiktām jūtām; fabriku rūpnieciskā atmosfēra bij pilna brutalitātes (rupjību), — arī brutalitāte atradusi savu izteicēju — naturālismu...

Bet fabrikām vajadzēja ne tikai strādniekus, bet arī inženierus, ķīmiķus, tehniķus. Un mēs redzam, ka buržuāzija nostājas zinātnes aizstāvja lomā un vajā reliģiju — zinātnes vajātāju. Kā bruņniecība dzied «oziannā» reliģijai, tā buržuāzija skandina himnas zinātnei, it īpaši analītiskām, tehniskām zinātnēm. Analītiska ir arī tā laika reālā māksla...

Tā redzam, ka 19. g. s. sākumā reālisms bij buržuju (pilsoņu) māksla. Bet tagad no jauna atdzimušais jaunreālisms ir proletariāta (un tam tuvstāvošu aprindu) māksla.

Jā, buržuāzijas laimes saule ik dienas vairāk slīd no dienvidiem uz vakariem, un viņas vietā rītos arvien sarkanāka iedegas to ļaužu cerības zvaigzne, kurus — lai tas būtu vai latvietis, vai krievs, vai vācietis — Fr. Veinberģis sauc par «žīdiem». Un līdz ar to, kā jau redzējām, izmainījās arī buržuāzijas literāriskā platforma: reālisma karoga vietā tur tagad plivinās modernisma raibie apakšsvārki.

Bet reālisms nav miris: no pelniem viņš atdzimis jaunreālismā. Un, par cik idejiski dziļāka un sāpju pārdzīvojumiem bagātāka ir tā jaunā sabiedriskā grupa — proletariāts, — no kuras šis virziens smeļ savus spēkus, par tik idejiski dziļāks un psiholoģiski izsmalcinātāks ir jaunreālisms par veco. Bet, neskatoties uz visiem šiem jaunieguvumiem, jaunreālisms palicis tikpat uzticīgs tagadnes dzīvei un viņas tipiem kā vecreālisms.

Atsevišķi no šiem diviem pamatvirzieniem (romantisms un reālisms) stāv 19. g. s. beigās izcēlies simbolisms. Kas viņš tāds? «Raibs kā zirņa zieds» — kā es viņu raksturoju pašā sākumā. Jaunromantiskais (Meterlinks), mistiskais (V. Ivanovs), individuālistiskais (Ibsens), kolektīviskais (Verharns) simbo-

lisms utt. Bet no kā ceļas šis raibums, un kas visiem simbolismiem kopējs?

Simbolisms nav reāla māksla; simboliskās drāmās notēlotās «personas» nav reālas, dzīvē atrodamas, bet gan nedzīvu dabas parādību un sabiedrisku spēku personifikācijas. Tas sevišķi sakāms par idejisko simbolismu (mistiskais individuālistiskais un kolektīvistiskais). Tā, piemēram, Raiņa «Zelta zirgā» tēlotās Vēja un Sniega mātes nav ne dabā, ne dzīvē sastopamas «mātes» — ļaunā un labā, — bet tikai divu dabas parādību (vēja un sniega) simboli, personifikācijas; turpretim septiņi runājošie kraukļi atkal — ne reāli putni, bet sabiedrisku spēku simboli.

Bet kā stāv ar Lāčplēsi? Ar Induli? Vai tie nebij reāli, «īsti cilvēki» vismaz pagātnē, vismaz tautas teikās? — Simt un tūkstoškārt viņi varēja būt reāli tad, bet Raiņa simboliskās drāmās viņi ir tikai simboli, zināmu abstraktu ideju un jēdzienu iemiesojumi. Visspilgtāk tas redzams Raiņa «Ugunī un naktī», Ibsena «Brandā» un Meterlinka «Zilajā putnā». Tā Lāčplēsis — tautas epa varonis — runā tik dziļi filozofiskā valodā, kādā nerunā pat neviens 20. g. s. reāls, «īsts cilvēks» — pat filozofijas profesors ne. Tas pats ar Induli.

Tamdēļ varam teikt, ka simbolisms ir jebkuras idejiskas mākslas visbeidzamā konsekvence. Un, tikpat kā naturālisms stāv uz aprakstošās analītiskās zinātnes robežām, tā simbolisms saplūst kopā ar sintētisko zinātni — filozofiju. — Ar to nebūt nav teikts, ka arī reālismā nebūtu ideju un filozofijas. Bet reālā mākslā papriekš nāk cilvēks un tad tikai ideja, kuru viņš izteic kā garām ejot, iesprauzdams to kā ziedu zaļu lapu pušķī. Simboliskā mākslā turpretim pirmā plānā stāv ideja, filozofiskie ziedi, un tikai tad nāk cilvēks (arī kustonis, koks, akmens), tikai tad nāk zaļās lapas. Tāpēc arī lielais vairums simbolisku darbu nes sausu, teorētisku un pat spredikojošu raksturu, un uz skatuves (ja šie darbi ir dramatiski) viņus var noklausīties tikai tamdēļ, ka lieliskas dekorācijas, krāsām pārbagāti aktieru kostīmi, dažādi gaismas un tumsas teatrāliskie efekti, piekomponētā mūzika un dažādi psiholoģiski nevajadzīgi starpgadījumi, kā velnu un raganu skati etc., ar vienu vārdu, visādi inscenējuma atribūti rada skatītājā dramatiska plūduma iespaidu. Bet šāda dramatiska plūduma (reālās mākslas nozīmē) simbolistiskās drāmās nav — tas autoram jārada mākslīgi, jo dramatisms (psiholoģiskais) var rasties tikai iz reālu personu attiecībām, bet ne no mākslīgu simbolu mākslīgām kustībām. Un, lai šis dramatiskais plūdums izliktos jo vairāk dabīgāks, tad simbolisku drāmu autori aizņemas motīvus no pagātnes, no vēstures teikām... («Fausts», «Indulis»). Tomēr viņi šajās teikās ielej tagadnes un nākotnes saturu: un tas norāda, ka simbolisms pretī reālismam ir sintētiska māksla, jo, rīkojoties ar analītisko metodi,

mēs vienmēr tagadnes saturu smeļam tagadnes formā. (Piem., mūslaiku Lāčplēsis ģērbtos nevis vīzēs un autos, bet modes uzvalkā.) Turpretim Rainis Lāčplēša idejas smēlis no modernās kultūras dzīves, abstrahējis tagad dzīvojošu latviešu zemnieku tipiskākās īpašības (analīze) un pēc tam viņas sakausējis un ielējis pagātnes varoņa Lāčplēša simbolā (sintēze).

Pateicoties šādai simbolistikai, Raiņa darbi stāv it kā divu pasauļu krustceļos: ar savām saknēm tie sniedzas iekšā pagātnes teiku zemē, ar zaļām lapām šalc līdzi tagadnes vētrām un negaisiem, bet ar ziediem stieg līdz nākotnes saulainajām debesīm.

Tik tiešām, ka simbolisms ir nākotnes ideālus izteicoša māksla. Ar to arī izskaidrojams simboliskās skolas raibums: cik tagadējā sabiedrībā dažādu ļaužu šķiru, tikpat daudz arī viņai nākotnes ideālu, kuri radīti pēc šo šķiru sociālekonomisko interešu «sejas un līdzības». Tāpēc starp simbolistiem mēs redzam tādas pretējas sejas kā muižnieku M. Meterlinku, sīkpilsoni H. Ibsenu un proletārieti J. Raini. — Pirmais ar sava «jaunromantiskā simbolisma» muti idealizē muižniecību un viņas «kluso stundu traģiku»; otrs ar «individuālistiskā simbolisma» lūpām sauc savus līdzpilsoņus pie dvēseles «tīrības» un saimnieciskos augoņus grib dziedēt ar spredikļu plāksteriem; trešais ar «kolektīvistiskā simbolisma» tauri mums uzsauc: «Mainies uz augšu, Spīdola!...»

Un beidzot. Ar ko izskaidrojams tas, ka šie dažādie šķiru ideāli izpaužas ne reālos tēlos, bet simbolos, ar citiem vārdiem, kāpēc radusies tā rakstniecības skola, kurai vārds simbolisms? — Nevis tamdēļ, ka nākotnes ideāli nevarēja izteikties tieši, reāli cenzūras dēļ (kā to apgalvo daži mūsu kritiķi), un nevis tamdēļ autori meklē mīklainus simbolus, lai no cenzora bargajām acīm apslēptu idejas, bet gan tāpēc, ka tagadnes dzīvē nav vajadzīgo reālo prototipu, jo 1) neviens dzīvs cilvēks nedzīvo no filozofēšanas vien (kas ir simbolisma «a» un «o») un 2) katrs cilvēks dzīvo tagadnes tiešamībā, kamēr simbolisma tēli mīt fantāzijas izburtās pilīs («Zilais putns», «Fausts», «Uguns un nakts»), kuras bij iespējamas (reālas) pagātnē un būs varbūt atkal iespējamas nākotnē, bet kuras tagadnē ir tikai «saulgriežu pasaka».

Un visbeidzot. Kas tie ir par faktoriem, kuri divus vienādu ideju rakstniekus padara — vienu par reālistu, otru par simbolistu. Jeb šaurākā nozīmē, kāpēc no Raiņa iznācis simbolists, bet, piemēram, no Andreja Upīša reālists. Mana subjektīvā atbilde un izpratne šāda.

Simbolisms ir kabinetmāksla, viņa neprasa, lai rakstnieks studētu tēlojamos tipus pats ar savām acīm, viņu ikdienišķīgā gaitā un dzīvē; neprasa no rakstnieka analītiķa un novērotāja dāvanas, kuras tik nepieciešamas reālistam. Dzīve

simbolistam dod tikai vielu, ar kuru viņš var rīkoties pēc patikas, radīt tādu formu, kāda patīk; turpretī reālistam dzīve dod ne tikai materiālu, bet arī mēru (prototips), pēc kura mākslas svārks ir jāpagatavo; tāpēc reālistam jāpazīst dzīve resp. prototipi visos sīkumos, jāizstudē pēdējā līnija uz sejas, pēdējā krunciņa ap acīm. Kamēr simbolists noskatās ikdienas steigā un burzmā no zināmas filozofijas kalngala un tāpēc uztver nevis mainīgos sīkumus, bet tikai galvenās līnijas, vispārējās dzīves kontūras, viņas stilu, viņas gaitas virzienu un galvenos pieturas punktus.

Bet visas šīs simbolistam nepieciešamās informācijas (zināšanas) viņš var vislabāk iegūt savā darbistabā (ne dabā), studēdams vēstures, filozofijas un avīžu lapas. Un šo grāmatu sniegto esenci viņš var padarīt ar sava talanta radošiem spēkiem par kvintesenci — simbolisko mākslu. — Ieskatoties Raiņa biografijā, redzam, ka viņš palicis par proletariāta ideologu ne tik daudz aiz sociālekonomiskiem faktoriem (materiālās rūpes viņš nepazina — tēvs muižu arendators), cik aiz idejiskās pārliecības. Raiņa ideoloģiju ir galvenokārt veidojušas grāmatas un ne personīgas dzīves rūpju dzelžainās plaukstas. Tāpēc arī proletariāta un vispār darbaļaužu dzīves vārgs viņam pazīstams vairāk no grāmatām, no pieredzējumiem, bet ne no pārdzīvojumiem. Tāpēc arī Raiņa talants vislabāk varēja izteikties simbolisma vaļīgās formās, ja pie tam vēl pievieno, ka, pateicoties klasiskai izglītībai un klasiķu studijām, viņš bij pieradis pie filozofiskas domāšanas.

Andr. Upīša biografija man nav zināma, bet daži fakti (kalpu bērns, «Austruma» laikmets) rāda, ka viņš dzīves slogus izjutis visos sīkumos un taisni pret viņiem vērsis sava talanta pretsparu; ne grāmatas, bet dzīve kalusi savā sāpju smēdē viņa psihiku, un pret šiem reāliem dzīves belzieniem var atbildēt tikai reālā māksla, — te sāpes neļauj domai pacelties līdz simbolisma vēsam filozofiskumam... Neaizmirsīsim, ka arī pat Rainis 1905. gadā nosvērās stipri vien uz reālismu: apstākļi diktēja tā un ne citādi...

Pēc šī mazā ievada par rakstniecības virzieniem un viņu sakariem ar tautas sociālekonomisko attīstību pāriesim uz Raiņa un Plūdoņa simbolisko darbu sīkāku iztirzājumu. Sāksim ar *«Ave, sol!»*.

2

Katrā literāriskā darbā vispirms krīt acīs fabula, t. i., tas dinamiskais, plūstošais darbības strauts, ap kuru vairāk vai mazāk cieši saistās statiskie, uz vietas paliekošie elementi. Bet šīs fabulas strauts var tecēt vai nu strauji, ja idejiskie ūdeņi ir sekli, vai rāmi, ja idejiskā gultne pilna filozofijas atvariem. Ja

fabula ir strauja, tad lasītājs, aizrauts no šīs straumes, brauc uz priekšu ekstrāvilciena ātrumā, nekā nemanīdams no tās apkārtnes, pa kuru traucas fabulas vilciens, un pašās beigās tikai atmozdamies ar noreibušu galvu. Ar šādu «elektrisku» fabulu tiek fabricēti visi lubu romāni, pinkertoni un šerlokholmsi. Turpretim idejisku mākslas darbu fabula plūst lēni un ļauj lasītājam apstāties ik pie jauna dabas skata upmalā, ik pie katras kustības krastmalas apdzīvotāju (tipu) sejās. Idejiskā mākslā galvenais nav vis fabula, anekdote, bet gan to cilvēku psihiskā un sociālā dzīve, gar kuriem it kā nejauša blakus parādība aizplūst garām fabulas upe.

Arī Raiņa *«Ave, sol!»* fabula ir tik vienkārša, tik ikdienišķa, ka pat grūti nākas viņu saskatīt, proti: pavasarī saule atnāk pie zemes kā priekā starojošs līgavainis, uzbāž viņai pirkstā zaļo dzīvības gredzenu, tad dzer ziedu kāzas visu vasaru, bet rudenī atkal atstāj savu mīļāko, zemi, un pēdējā no žēlabām — viena palikusi — raud visu garo rudens nakti, raud par savu neuzticīgo «laulāto draugu» — sauli.

Šis «neuzticīgas mīlestības stāsts» atkārtojas ik gadus, un tāpēc, liekas, nevar atrast vairs nepateicīgākas vielas notēlošanai kā šī... Jā, viduvējs «talants» tiešām nekā neprastu iesākt ar tik «neinteresantu» sižetu, — vienīgais, ko viņš pagodīgāk veiktu, būtu — uzrakstīt fotografisku ziņojumu par «lapu plaukšanu un lakstīgalas pogāšanu». Bet tur, kur pieskaras ģēnija iedvesma un izdoma, tur — akmeņi par miesu top un visikdienišķīgākais var tikt pacelts līdz mūžīgam (vismaz mākslā).

Pirms mēs pārejam pie tām filozofiskām idejām, kuras iemiesotas *«Ave, sol!»* miesās, apskatīsim šo ģeniālo sacerējumu no tīri formāli estētiskās puses. —

Sava darba priekšvārdā («Ieskaņā») Rainis pats saka:

> **Sauc to par cīņu, kustību vai dzīvi...**
> **... Teic: ziedons, prieks vai celšanās uz brīvi —**
> **Man vārda nav, es tikai ainu redzu...**

Pēdējā teikumā apslēpta mākslas ābece: tik tiešām, ka mākslinieks nedrīkst mētāties ar patosa pilnām frāzēm, ar vārdu ziepju burbuļiem, kaut arī šis patoss būtu revolucionāru lozungu pilns, kaut arī šie ziepju burbuļi būtu pildīti ar idejisku deggāzi.

Katram mākslas darbam vajadzīgas idejas, bet šīm idejām jābūt organiski saaugušām ar tēlojumu, tikpat kā cilvēkam mēle organiski saaugusi ar citu miesu. Ja tas tā nav, tad autora ideja būs tikpat nedzīva kā svārki, kurus var uzvilkt un novilkt, kā taure, kuru var pielikt pie lūpām un atņemt, nemaz netraucējot normālo (stāsta, romāna, drāmas) varoņu dzīvi. Mākslinieka tamdēļ nav brīv spredikot, bet viņa uzdevums tikai notēlot dzīves ainu. Ja šajā dzīves ainā būs zināma idejiska tendence, tad saprotama viņa būs arī mākslas darbā, un *tikai tad* viņa būs ne autora uzspiesta, bet pašas dzīves līdzdota.

No šī viedokļa (redzes punkta) skatoties uz dažādiem Raiņa darbiem, mēs redzam, ka ne visos viņos vienlīdz harmoniski izvests «idejas un formas sakarības» princips. Tā dzeju krājumi — «Vētras sēja» un «Vēja nestas lapas» mākslas ziņā stādāmi zemāk par «Tālām noskaņām» tāpēc, ka tajos idejas kailums nav apsegts ar mākslas vīģes lapu. Turpretim nekur citur nav ideja un forma tik apbrīnojami saaugušas kopā kā *«Ave, sol!»*. Pat «Fausta» labākās vietas izliekas sausas abstrakciju puķes, salīdzinot ar smaržu elpojošām *«Ave, sol!»* rindām.

Klasisks miers, ne cilvēcīga steiga runā no šīs Raiņa dzejas; visas vienlīdz garās četrpēdu trohaja rindas nav pantos sadalītas, bet nepārtraukti plūst uz priekšu, tikpat kā saules šķietamā gaita pār mūsu galvām plūst uz priekšu nepārtraukti, sākdamās rītos, beigdamās vakaros.

Bet starp rītu un vakaru ieslēgts dienu īss fragments no saules garās mūža gaitas. Arī Raiņa garā dzeja sadalīta īsos fragmentos (I, II, III...), no kuriem ikviens simbolizē vienu dienu saules darbā. Un saule ik rītus lec apmēram vienā un tai pašā vietā — arī Raiņa blakus stāvošie fragmenti sākas apmēram ar vienādiem vārdiem. Piem., XI, XII un XIII-ais sākas ar lielisko gleznu:

Saules platās, zvērās acis
Uzvarošiem skatiem skatās.

Tālāk. Kaut gan saule kā kosmisks spēks nav ne laba, ne ļauna, ne pikta, ne laipna, bet vienlīdz bezjūtīga pret zemes dažādiem bērniem, tad tomēr pēdējie ieņem katrs savu stāvokli attiecībās pret viņu. Tā ziemas salam un nakts kustoņiem izliekas ļauna («zvērām acīm»), un viņi mēmās dusmās lokās un «pret gaismu šņāko». Šiem tumsas bērniem saules smiekli skan ausīs kā pastardienas duņona un saules smaidi griež kā zobens. Turpretim «sērie meži, biklie zari, tumšais tīrums, putni, puķes» uzņem saules atnākšanu ar lieldienu gavilēm, un tiem liekas tā pati saule ne zvēra, ne ļauna, bet laipna kā māte.

Jeb:

Saules zaļā, laipnā vara
Smejas lejā spožiem mirkļiem:
Mīlas bērniem lēni smaida
Lielās saules laipnās acis.

Bet, ja viens un tas pats priekšmets (saule) tiek no mīlas bērniem sajusts kā laipns un skaists, bet no tumsas kalpiem kā ļauns un nedaiļš, tad tas norāda, ka pašam priekšmetam nav objektīva skaistuma; norāda, ka katrai ļaužu šķirai ir sava skaistuma sajūta, norāda, ka šķiru estētika ir ne tikai iespējama, bet ka arī tiešām pēc viņas mēs neapzinīgi ļaujamies vadīties savos spriedumos

par daiļu un nedaiļu. (Piem., buržujs miesas tuklumā redz skaistumu, bet proletārietis — riebumu.)

Tātad paliksim pie tā, ka skaistums ir mūsu subjektīvā impresija. Bet, pielaižot to, mums ir ceļš vaļā uz impresionistisku tēlošanu; pielaižot to, mums jāatzīst, ka viena un tā pati dabas parādība var uz mums atstāt visdažādāko iespaidu (impresiju) atkarībā no tā, kāds mums katrreiz garastāvoklis, par ko mēs domājam un ko jūtam. Šo impresiju dažādību mēs zinām katrs; tā, sniegam sniegot, bārenītei liekas, ka tās ir baltas asaras, kas līst pār mākoņu vaigiem; līgava turpretim šo pašu dabas parādību var izjust kā baltu ziedu lietu, kurš līst no debešos augoša ievu krūma; bet naudas vīrs sniega parslās redzēs sidraba dukātus, kas birst no vaļā pasprukušā maisa. Šīs dažādās impresijas nav ne pārdabīgas, ne nedabīgas, bet taisni dabīgas, t. i., saskanošas ar katrreizējā cilvēka psihisko dabu.

Sevišķi mākslinieka dvēsele bagāta oriģinālām un spilgtām impresijām, un tāpēc nebrīnēsimies, ja Rainim saule liekas gan

Zelta ērglis zilā gaisā:
Rītus sniedz ar vienu spārnu,
Vakarus ar otru aizskar, —

gan kā cilvēks, kurš

Lielā gaitā (tālāk) staigā
Zemei pāri skaļiem soļiem, —

gan

Atdar savu zaļu roku,
Gaisā vidū stāvēdama,
Dāsni kaisa dzīves balvas, —

gan kā sieviete,

(Kura) krata savu galvu,
Kuplās matu pīnes raisas,
Zelta mati plūst pār zemi.

Vispār *«Ave, sol!»* valoda tik pilna ar koncentrētām glezнām, ka še divi trīs vārdi dod lielāku estētisku baudu, nekā spēj dot vesels diletanta dzejoļu krājums. Un, kā Apsīšu Jēkabs reiz noraidīja savus literāriskos skolniekus pie bībeles kā pie dzejas klēts, tā mums, Raiņa ideju skolniekiem, jāiet pie mūsu grāmatu grāmatas *«Ave, sol!»* mācīties izteiksmes oriģinalitāti un konkrētību.

Un beidzot. Raiņa episkais stāstījums, iekšējā dinamīta pilns, plūst mierīgi tikai tik ilgi, kamēr iet runa par saules kosmisko gaitu gaisā, bet, līdzko saules staru šķēpi atsitas pret zemi, kur kosmosa vietā cīnās cilvēciskā tumsa un gaisma, ziema un pava-

sars, — tad stāstījuma dinamīts spēji eksplodē un epa vietā mēs redzam dziļi dramatiskus momentus...

Tagad piegriezīsimies *«Ave, sol!»* idejiskās sejas vaibstu apskatīšanai. — Bet pār šo seju visu laiku gulstas simbolisma plīvuris, apslēpdams to, kas reālā mākslā stāv neapsegts, visiem ieraugāms. Simbolistiskā māksla tikpat kā austrumzemju skaistule atplīvuro savu seju ne ļaužu pilnā zālē, bet tikai vientulībā, un arī tad viens skatītājs izjūt viņas skaistumu tā, otrs citādi.

Tāpēc arī mans iztirzājums var būt tikai subjektīvs.

«Ave, sol!» atrodam četrus aktīvus simbolus: Sauli, Zemi, Tumsu un Dvēseli. Premjeras vietu še ieņem Saule. — Kas gan zem viņas domāts? Bez šaubām, ar S a u l i s i m b o l i z ē t s zināms v ē s t u r i s k s l a i k m e t s resp. moments, kurš «griežas tūkstoš gados», bet, reiz atnācis, tikpat kā pavasara saule, «visu zemi sacej kājās, visu vecu lauž un kausē, rada neredzētus ziedus (ilgas, vēlēšanās), tumsu spiež uz nāves ciņu». Bet šāds vēstures moments («Saule») nenāk negaidīts. Nē! Visu cauru «ziemu» Zeme (tauta), ikdienas sociālekonomiskā darbā vergodama, neredzot, nemanot iet pretim jaunai dzīvei (pavasara saulei), kura vēl slēpta aiz mākoņu kalniem. Neviens no Zemes (tautas) bērniem nezin «ne to stundu, ne dienu», kad Saule nāks, bet tikai visi instinktīvi jūt, ka laukā sāk plūst brīvi aprīļa vēji, līdz beidzot sengaidītā, sencerētā Saule (vēstur. moments) ir klāt:

> Debess, p ē k š ņ i atvērdamās,
> Paceļas līdz bezgalībai;
> Z i b s n ī d a m a u z l e c s a u l e...
> Sirds uz mirkli sastingst bailēs...

Jā, no pēkšņā sabiedriskā lūzuma (Saules uzlēkšanas) Zemes bērnu sirdis sastingst bailēs. Bet ne ilgi. Drīz atmostas no pārsteiguma skurbas un, «līdzi aizraudamies, seko Saules žilbinošai gaitai». Un kā gan lai ļaužu acis neapžilbtu, kad «viss ir pēkšņi pārveidojies»: vecās politiskās iekārtas klintis ir saskaldītas; veco sabiedrisko attiecību melnie padebeši ir nogrūsti debess dangās (II); tur, kur līdz šim bij nāves miers, tur tagad trokšņi traucot ārdās:

> Putni čiep un spārnus cilā,
> Kustoņi no alām izlien.

Tāpat nogrūsts no debess jumta tiek vecais, izdilušais mēnestiņš (atcelta vecā administrācija), jo viņš «tumsībā un salā visu zemi noslodzīja», bet Nakts kalpiem — melnām «čūskām», zemes «tārpiem» — jāslapstās apakš akmeņiem un gružiem, jo t a g a d visiem ļaudīm ir redzami viņu zemie noziegumi, tagad viņiem ir brīv runāt.

Tomēr tā ir tikai viena puse no Saules darba — noārdošā; bet katrs vēsturisks lūzums (piem., 1789. g. franču revolūcija),

atņemdams «neatņemamās, no dieva dotās» tiesības vienai ļaužu kārtai, atdod tās otrai. Šo tumsai atņemto privilēģiju atdošana Gaismas bērniem (jaunai ļaužu kārtai) notēlota otrā *«Ave, sol!»* daļā — «Ziedu svētkos».

Bet, pirms tas var notikt, Gaismas bērniem jātop apzinīgiem, jāatmostas no politiskās ziemas miega, kurā viņus turēja «izdilušais mēnestiņš». Un mēs redzam, ka jau pirmajā *«Ave, sol!»* daļā Saule pārrada un pārvērš cilvēku jūtas, domas, gribu. — Saule ieskatās pilsētu tumšās pagrabtelpās, kur cilvēces vārgākā un nabagākā daļa pavada visu mūžu ar darba dzirnakmeni uz pleciem. Arī še no Saules siltiem viļņiem pamostas cerība uz nākotni un cienība uz sevi pašu. Arī uz laukiem arājs sāk just, ka šādā momentā jāatmet visa vecā zemnieciskā tradīcija, kurai rūp tikai personīgais labums, tikai individuālā labklājība, tikai ceturtais bauslis «par ilgo dzīvošanu virs zemes». Tad zemnieks nāk pie atziņas:

Lai ir mirt, kad vienu mirkli
Jutis lielo uzmošanos,
Kurai seko saules dzīve!

Šādā momentā cilvēks mirdams piepilda visu morālistu prasījumus, vienalga, vai tā būtu Kristus mācība «par mīlestību uz tuvāko» vai Nīčšes individuālistiskā «mīlestība uz tālāko», vai šauri saprastais hedonistu princips: «Mīlē pats sevi un to, kas tev atnes baudu.» Šajā momentā sabiedriskā pienākuma apziņa un personīgās baudas sajūta sakūst vienā veselā, tad trejgabalainā cilvēka dvēsele (prāts, griba, jūtas) saplūst kopā augstākā pilnestībā, — un šis harmoniskās pilnības vārds ir — «griba uz cīņu» *(die Wolle zum Kampf)*. Un šāds cīņas priecīgs pilsonis ir reizē hedonists (cīņa priekš viņa ir visaugstākā bauda), i nīčšeānietis (viņa cīņa atnesīs labklājību nākošām paaudzēm — Pārcilvēkam), i kristīgais (viņš mīlē savus biedrus — līdzcīnītājus).

Tāpēc arī *«Ave, sol!»* otrā daļā — «Ziedu svētkos» mēs jau redzam, ka ikdienišķīgie ļaudis, kuriem agrāk rūpēja tikai šauri personīgās intereses, tagad pārvērtušies par varoņiem, kuriem sirdis «saules pilnas», t. i., sirdis «saslimušas» ar lielā vēsturiskā brīža idejām un ideāliem. Un ar šo «saules sērgu, saules slimību» aplipuši ne tikai viens otrs indivīds, bet saslimuši visi Gaismas bērni:

Katra zālīte uz noras
Pilna saules piesūkusies;
Katris smilšu graudiņš ceļā
Mirdz un spīguļo kā zvaigzne.

Še izteikta visaugstākā kolektīvisma filozofija un ētika. Še varonis ir katrs, še pat niecīgais, kājām mītais zvirgzdiņš sajūt sevi

kā zvaigzni, še izzūd starpība starp neapzinīgo «pūli» un apzinīgo inteliģentu-barvedi, še neviens nav jāved pie rokas, nevienam nav jārāda ceļš, še visi stāv par vienu un viens par visiem; šajā brīdī

Sirdis, sevi atdodamās...
Sauli atspulgo kā spoguls.

Un piepešo Gaismas bērnu garīgo atdzimšanu neizdarīja ne māeītāju sprediķi par «tuvāka mīlestību»; šo tautas atmošanos neizsauca arī «žīdu un ārzemnieku» dumpīgā propaganda, bet to izdarīja «jaunais laiks», sociālekonomisko apstākļu un politisko represiju kopu vara. Pie tam šī Saules (vēst. brīža) vara ir tik liela, tik visspēcīga, ka visas līdz šim pārciestās mokas un sāpes nokrīt zemē it kā nožņaugtas čūskas un visa dvēsele pielīst pilna no prieka pat tiem, kuriem līdz šim naids gulēja uzačos.

Un tu brīnies: dvēsle skaidra.
Nav ne smaguma, ne tumsas,
Sirds bez ļauna, prāts bez naida,
Tikai ikdiena tos žņaudza.

Tātad ļaunums pasaulē nav vis iedzimis, nemīt vis cilvēka būtnē, kā to skandina bībelnieki, jo ļaunumam saknes «nevis tumšā patmīlībā», bet gan ikdienas (sociālekonomiskos) necilvēcīgos apstākļos. Un tādēļ sabiedrības «labošana» jāsāk nevis no augšas, nevis ar sprediķošanu par to, ka zagt ir grēks, bet no apakšas, pārradot šīs sociālekonomiskās attiecības...

Bet Zeme (tauta) atdzimst ne tikai ētiski (tikumiski). Nē, vēl daudz lielāks ir Saules apaugļojošais spēks uz Zemes intelektuālo (prāta) attīstību, proti: katrs vēsturisks lūzums padara tautas dvēseli piedzīvojumiem un pārdzīvojumiem bagātāku un sabiedriskās lietās apzinīgāku. Šo tautas idejisko piebriešanu Rainis izteicis lieliskā gleznā: Saule ar Zemi kāzas dzer. Un šo «laulību» pirmdzimtie — puķes un ziedi sāk plaukt uz Zemes krūtīm. (Zem «puķēm» var saprast tās «brālības, brīvības un vienlīdzības» idejas, ar kurām katra revolūcija apaugļo tautu.)

Pretī smejas visas puķes:
Mīlas gultā mēs še dzimām,
Saules kāzu pirmie bērni,
Nākam pārņemt visu zemi.

Ja lielā vēsturiskā brīža sākumā šur un tur parādās pa bailīgai pavasara puķītei (t. i., revolucionārās idejas dažādu partiju pulciņos), tad tagad dzīves vasarā («Ziedu svētkos») viņas pārņem visu zemi — kalnus, pļavas, lejas, gravas — un visas šīs daudzkrāsainās ideju puķes saplūst kopā vienā vispārīgā pamatkrāsā —

nenoteiktajā atsvabināšanās idejā. Un pretī šim raibajam, tomēr progresīvajam tautas vairākumam nevar pastāvēt reakcionārā Tumsa:

Saules visuvarenība
Tumsu veikusi un vārgu.

Bet abstraktās ideju puķes nepaliek par tukšiem «vēja ziediem» vien — nē, vismaz pa daļai, vismaz uz īsu laiku jaunā valdība tās mēģina realizēt dzīvē, ķerdamās ar rosmi pie darba. Šo viņas darba rosmi un gādību par pilsoņu ikdienišķīgām vajadzībām, salīdzinot ar agrākās administrācijas nevīžību un negādību, Rainis notēlojis šādi:

Kailos kalnos — kupli meži,
Liesos laukos — lepni kvieši,
Sausās smiltīs — zīda zāle.

Un šīs gādības sekas tiek jūtamas ik uz soļa; šī kulturālā rīcība it kā rudzu ziedu dūmi,

Kuplos vāļos aizveldamies,
Pārnes audzi lauku laukos.

Tiek ar darbu apgādātas pilsētu strādnieku bezdarba armijas, tiek uz valsts rēķina paēdināti bada cietēji (piem., franču Komūnas laikos):

Mīļās maizes saldā smarža
Visam gadam sola elpu;
Visiem tiku tiks ko paēst,
Nebūs salkstošu un bāru.

Bet tā tas turpinās ne ilgi. Raibās «brīvības, brālības un vienlīdzības» idejas nozied tikpat ātri kā vasaras puķes, raibais «tautas vairākums», ideālisma jūsmai pārdegot, atkal saskaldās pirmatnējās naidīgās šķirās, kurām katrai savs īpašs jēdziens par «brīvību, brālību un vienlīdzību».

Nakts, aiz saknēm aizslēpusies,
Kaisa nelīdzību ļaudīs.

Šo Gaismas bērnu saskaldīšanos un nevienprātību visu laiku bij gaidījusi nenoveiktā Tumsa. Un viņa atkal lien ārā no savām paslēptuvēm un iemet Saulei izaicinājumu acīs. Tā ir viena no *«Ave, sol!»* grandiozākām vietām:

Nu, tad nāvi būs tev baudīt,
Nu, tad izsīkt dzīves akai,
Nu, tad asnīm zemi pārplūst,
Nosmakt būs un plakt, un nebūt!

Bet, redzēdama, ka Saulei vēl spēka diezgan, ka viņai «vienā rokā zvīgo sudrabzobens», ar kuru aizstāvēt iegūtās, Tumsai noņemtās tiesības, bet otrā rokā «zelta kviešu kūlis», ar kuru paēdināt Gaismas bērnu izsalkumu, — Tumsa vēršas citā cīņā:

Laiž no purviem odžu pērkļus,
Sūta badu, sērgas, ligas,
Netīras un pretdabiskas
Kaisles, iekāres iz tumsas.

Zem brīvības maskas sāk rīkoties dažādas bandas, laupīdamas un asinis izliedamas, vājina Saules bērnu rindas; no kolektīva vidus izaug daudz un dažādi demagogi («Napoleoni»), kuru nolūks iegūt varu pār citiem un «Tautas garu līdz ar miesām Nomaitāt un novilkt dubļos». Nu laiks reakcijai saņemt atkal grožus savās rokās, un līst no Zemes krūtīm sarkans «lietus», un zila «krusa» kapā tai miesas. Nu Tumsa var droši teikt:

Saulei nava sava spēka!
Zeme mana ir un paliks —
Viss ir gatavs nāves plaujai.

Un Zeme — tauta jūt tik vienu: «Saule mirs,» — un tamdēļ lūdz: «Neej!» Bet Saulei (vēsturisk. momentam) jāiet, un viņa taisa sev jau ceļa apģērbus: uzvelk sārtus vakarblāzmas svārkus. Uzvelk un — riet. To redzot, politiskā ziema stīvām stikla acīm glūn: vai nevarēs jau iznākt ārā?... Melnas vārnas jau knābjus groza: vai drīz nebūs gala? — Un tiešām:

Laukums, izsalcis pēc asins,
Lasa kopā tūkstots miesas.

Zeme, reakcijas pakavu mīdīta, raud, un raudošo Zemi mierina Saule, vēl pirms rietēšanas atskatīdamās uz viņu:

Neraud, mana zaļā zeme,
Nesu tevi citā saulē...

Bet zeme nesaprot Saules filozofisko mierinājumu, nesaprot un netic, ka cita Saule (jauns vēsturisks laikmets) varētu atkal atgriezties šurp, un tamdēļ Saule liek savai dzirkstelītei — Dvēslei izpildīt mierinātājas un tulka lomu. Un Dvēsle-zinātne stāsta tautai, ka «lokos atpakaļ rit laiki, ka Saule nāves nepazīst un ka reakcija ir tikai mazs kavējošs zirnīts uz viņas mūžam uz priekšu ejošā ceļa»; stāsta, ka

Saule pašā ziemas vidū
Atgriežas uz ziedoņpusi.

Bet arī Dvēsles-zinātnes sausā ziniskā valoda nespēj noslaucīt asaras no Zemes asiņainā vaiga. Pie tam pati Dvēsle, sacelša-

nās vilnim pārskrejot un Saulei rietot, ievērpas sevī kā tauriņš kūniņā, ieslēdzas kabinetos un zaudē savas saites ar kolektīvu — tautu.

Tad Saule atskatās uz Zemi pašu beidzamo reizi un, redzēdama to vēl joprojām asarām pārplūdušu,

Nomet savu pērļu jostu —
Septiņkrāsu varavīksnu,
Cerību un ilgu zīmi.

Jā, septiņkrāsu varavīksna — māksla paliek tautai kā cerību un ilgu zīme: «Rādies, rādies, jaunā saule!» Un arī pati šī māksla nav vairāk nekas cits kā «pērļu josta», ko aizejošais vēsturiskais moments — Saule — mums atstāj par piemiņu no sava liesmainā apģērba...

Tā savā ģeniālā dzejā, dziļi idejiskā mākslas darbā *«Ave, sol!»* Rainis mums spilgti izceļ acu priekšā sabiedriskās attīstības procesu un būtību: nāk pa tūkstoš gadiem lielais vēstures brīdis — Saule, uzmodina tautu — Zemi, iededzina no savas uguns cilvēku dvēselēs jaunus ideālus, aiziet, bet atvadoties ar pērļu jostu kā ar burvju zizli piederas pie mākslas koka, un viņam izplaukst jaunas lapas, jauni ziedi, kas mums ausīs šalc par vēsturiskās attīstības mūžīgumu:

Zilganbaltā sudrabgaismā
Saule atkal atgriezīsies...

Tāds ir Raiņa darbs — vēsturiskā materiālisma metos šķērēts, kolektīvisma filozofijas audiem austs.

Tagad piegriezīsimies Plūdoņa simbolistiskai poēmai «Uz saulaino tāli».

3

Arī Plūdoņa poēmas fabula ļoti vienkārša un parasta. Ir rudens. Gāju putni lasās baros, lai laistos uz dienvidiem. Arī mājas putns, pīļu dīķa iemītnieks Jaunais Gulbis ceļas spārnos un pēc veltām ierunām no veco Gulbju puses dodas meža putniem līdzi, atstādams silto putnu māju un viņas piesmakušo atmosfēru. Bet uz Melnās jūras viņš nositas, uzskriedams virsū krastmalas bākas tornim. Citi putni apraud viņa nāvi. Un viss.

Bet arī Plūdons pratis šo vienkāršo fabulu padarīt dzīvu un interesantu, dažās vietās pat dziļi idejisku. Tomēr viņš strādā ar citiem tēlošanas līdzekļiem nekā Rainis. Tamdēļ apskatīsim arī Plūdoņa mākslas darbu vispirms no formāli estētiskā viedokļa.

Poēma «Uz saulaino tāli» rakstīta brīvā dzejā, ar nenoteiktu pēdu skaitu katrā rindā, piem.:

Vai pērkons no dzidrajām debesīm grauj?
Šauj!

Šāds svārstīgs pēdu skaits jau ar savu nevienādo plūdumu vien runā uz lasītāju ne par kosmisko mieru, bet par modernā cilvēka dvēseles nemieru un nervozu steigu. No šāda pantmēra plūst pretim ne simbolisma filozofiskais vēsums, bet reālās dzīves karsto asiņu pukstējieni. — Rainis savu *«Ave, sol!»* rakstījis bez atskaņām, un tāpēc viņš nebij spiests dzejā tik parastos ķīļus — «notes vārdus» lietot, kuri izteiksmi daudzreiz var padarīt plāpīgu un dzejas tēlus — miglainus. Plūdoņa poēma sadzejota ar atskaņām, tāpēc arī viņas stils plūst graciozāki, dažā vietā pat «ēteriski», bet līdz ar šo stilistikas vieglumu vieglāka paliek arī viņa idejiskā bagāža. Lūk, kāpēc Plūdoņa dzejai nav tā suģestīvā iedvesmes spēka, kāds tik raksturīgs Rainim. Plūdoņa stilā mēs daudzās vietās noskatāmies ar tādu pašu labpatiku, ar kādu rutinēts baudītājs noraugās baletdejotājas graciozās miesas kustībās. Raiņa dzeju lasot, mums rodas iespaids, it kā zemnieks vienādiem soļiem iet pa mīkstu tīrumu un ik uz soļa pilnām riekšavām bārsta dīgstošu zelta sēklu, — tas ir tas pats zemnieks, «kurš reiz lāčus ar rokām plēsis». — Ka tiešām Plūdons daudzreiz stiliska efekta dēļ spēlējas ar teikumu konstrukciju, to var redzēt no šādiem piemēriem:

. . . . . Domas
Slepenākās nolasa no sirds viņš
M e ž a m,
Celdams gaismā viņa tumsas darbus.

Še vārds «mežam», kuram vajadzētu stāvēt otrās rindas galā, izmests par sevi trešajā — tīra «acu prieka» dēļ. Šāda stilistikas operācija nekad nepaiet garām bez tā, ka mākslas dzīvajam organismam nenolaistu savu daļu asiņu. Tāpat tīri nevajadzīgi samākslota šī vieta:

— Biedri! Biedri!
Baltajai gaismai līst asiņu sviedri!
Biedri!
Auka liec pīšļos upmalas niedri,
Bet kalnu ciedri...

Še piecreiz atkārtotā viena un tā pati atskaņa «iedri» nebūt nesaceļ ausīs estētisku baudu, kā to gribējis dzejnieks, bet, pavisam otrādi, rada nepatīkamas pretsajūtas. — Ar šiem piemēriem es gribēju rādīt tikai, ar kādiem līdzekļiem strādā Plūdons. Š i e līdzekļi ir tīri formāli estētiskas dabas, un

tāpēc viņiem trūkst aizraujoša un sajūsminoša spēka. Otrs Plūdoņa dzejas trūkums ir tas, ka viņš r u n ā skaļus, patosa pilnus vārdus, b e t n e t ē l o konkrētas ainas (kas Raiņa darbā piepildīts līdz beidzamai konsekvencei). Tā, ko lai lasītāja dvēsele iesāk ar tādiem abstraktu jēdzienu savārstījumiem kā, piemēram, šie:

— Cīņas ārprāts un gaismas gaviles,
Saules smiekli un bezdibeņšausmas,
Un dzīvi dzemdinošā lielā spēka tvīksme...

Šie teikumi nogulstas mūsu apziņā kā smagi, piemirkuši koka bluķi, un viņiem nekad neizplauks mākslas zaļās lapas. Ar tādām abstrakcijām piebāztas vairākas lappuses (81., 82., 83.).

Bet, ja atskaita augšā minētos trūkumus, tad jāatzīst, ka «Saulaino tāļu» stils virtuozs, gleznām bagāts un daudz izteicošs; piem., aliterācijas teikumā «Kartavkraukļiem kāri kraucot» spilgti izceļ kraukļa balss ķērcošās «kr» skaņas. Tāpat jūras rūkoņa dzirdas no šīm divām rindām:

Bet apakšā kā elles vērsis mauro Mellā jūra:
Amaramūra!

Arī vēl daži citi panti rakstīti ar varavīksnā mērktu spalvu un apgaroti no liela mākslinieka iedvesmas.

Tagad pāriesim uz «Saulaino tāļu» simbolikas iztirzāšanu. «Prologā» apdziedātas trīs gadkārtas: P a v a s a r s, baudkārais lakstītājs, S i l t v a s a r i ņ a, mājrūķe strādīgā, un s o ģ i s R u d e n s. Vai ar šiem trim gadalaikiem ir kas simbolizēts jeb viņi tikai tā goda dēļ piekabināti pie poēmas, lai iznāktu Prologs? Tieša aizrādījuma no paša dzejnieka še nav, — tomēr dažas frāzes it kā runā par labu tam, ka te darīšana ar simboliem. Bez tam Antons Birkerts, kurš tās lietas, jādomā, tuvāk zin, «Jaunības Tekās» pastāsta, ka ar soģi Rudeni esot simbolizēts 1905. g. rudens. Ja tā, tad arī Pavasars un Vasara jāsaprot kā alegorijas.

Un proti: zem kaislīgā, no laimes apreibušā Pavasara var iedomāties tautisko laikmetu mūsu tautas vēsturiskā attīstībā, kad nodibinājās sīkgruntniecība un līdz ar to tautiskā apziņa (70. gadi). Bet Siltvasariņa tad būs sekojošie 80. gadi, kad, augstām labības cenām pastāvot, sīkgruntnieku rokās caur pirkšanu pārgāja daudz «savu kaktiņu, savu stūrīšu zemes» un saimniecībai vispār bij «silta, jauka dzīve» —

Kad valdīja dziņa vienvienīgā:
V i s u, v i s u p r i e k š b ē r n i e m, kas ligzdiņā.

No šī paša māju iepirkšanas laikmeta vēl 90. gadu beigās jaunnacionālists A. Niedra sūca savus slavenos ieskatus par «vienas tautiskas famīlijas» svētumu:

Visus pasaules labumus (bērnu) dēļ dotu,
Pat dzīvību savu nežēlotu!

Tad nāk 1905. gadi, un viņi tiešām sākās r u d e n ī un tiešām runāja ik uz katru:

Jūs, kas bijāt šķirti, savrupīgi, —
S a b i e d r ī g i
Topiet nu un plaši, v i e n d o m ī g i!

Bet šo 1905. g. rudeņa revolucionāro valodu Plūdons ielicis mutē gadalaikam Rudenim, ar citiem vārdiem, simbolam Rudenim viņš piedevis spilgti «sarkanu» nokrāsu. Uz kāda pamata tas ir darīts? — Uz kāda pamata, mēs prasām vēlreiz, var Rudenim likt spēlēt soģa lomu, ja Rudens pēc savas dabas tāds nav? Ar kādu tiesību dzejnieks drīkst apvainot miermīlīgo, konservatīvo Rudeni par nemiernieku? — Tā tak ir «neslavas celšana» i apvainotājam, ir apvainotam! Un, ja Plūdons raksta:

Rudens pārkar domu pilno galvu,
Sirmā klintī raksta uguns spalvu:
P ā r v ē r t ī b a! —

tad tas skan gan dzejiski, bet filozofiski nepareizi, tik tiešām, ka visas vērtības pārvērtē ne Rudens, bet Pavasars; tik tiešām, ka Pavasars mūžam nāk kā reformators, kā revolucionārs, visu veco ārdīdams, visam jaunas formas dodams. Turpretim Rudens tikai nostiprina Pavasara rakstītos jauno baušļu galdiņus un paglābj tos no ziemas varas. Dzīvības mīļāmāte ir Pavasars, — Rudens nāk kā pamāte, kājām samīdams tūkstošiem gaismas būtņu.

Un pret ko tad Plūdons liek cīnīties Rudenim? Ko tiesāt? Un kāpēc? — Rudens tiesā. Mežu. Kā? — Norauj tam no pleciem lapu biezo vilnaini. Mēs no brīnumiem sasitam plaukstas: vai tad tas ir sods? — Noraudams Mežam nederīgās, nodzeltējušās lapas, Rudens nespriež vis sodu, bet gan izdara pakalpojumu: bezlapu koks var labāk cīnīties pret ziemas sniegiem nekā lapots. Tātad pastardienas vietā iznāk filantropija. Tāpēc arī aplam likt Mežam mutē sekojošo valodu:

Neej tiesā bargā, ak, ar mani!
Saudzi manas sirmās dienas, saudzi!

Un ko Mežs noziedzies? — Viņš devis patvērumu plēsīgiem putniem, kurī plosījuši mazos dziedonīšus. Arī tas aplam. Mežs dod vienlīdz mīļi patvērumu i plēsoņiem, i dziedoņiem, — pēdējiem pat visvairāk. Pie tam, nosodot Mežu ar lapu noraušanu, caur to tiks ievesta nevis labāka iekārta, bet sliktāka: bezlapu mežā dziedonīši visu cauru ziemu sals vēl vairāk nekā skuju kokos, jo

ziemas saulei sirds krūtīs pukst vēl augstāk nekā tam «varmākam» Mežam, pret kuru tā uzstājas Rudens.

Bet man iebildīs, ka es apstrīdu Plūdoņa darba sīkumus, kuriem nav nozīmes, jo Rudens un Mežs ir tikai dažādu sabiedrisku parādību simboli. — Jā, t a i s n i t a m d ē ļ es jau arī prasu konsekvenci, ka še iet runa par simboliku. Jo nevar tak ar cilpu simbolizēt brīvību, ar pūci personificēt gaismu jeb ziloni nosaukt par graciozitātes emblēmu. To nevar. Bet Plūdons to dara, Rudenim pierakstīdams neesošas īpašības. Šādi simboli ir kā marmora statujas ar māla kājām: mākslas muzejs viņas nevar pretim ņemt. Un, kurp noved šāda nepārdomāta simbolika, to redzam no paša Plūdoņa poēmas: «Prologā» Rudens vētras tēlotas kā jaunas, labākas dzīves veicinātājas, turpretim poēmas beigās — «Pie Mellās jūras» šīs pašas vētras nostādītas brīvības bremzētājas lomā.

Un kas galu galā tā ir par klinti, uz kuras uzskrējis Plūdoņa dzejas kuģis? — To izmanīt nenākas grūti. Plūdons ir un paliek tipisks reālists, kura spēks parādās sīku, individuālu vaibstu notēlošanā, kura dvēseles laboratorijā galvenais māksliniecisķās skatīšanas rīks ir mikroskops. Un mākslas mikroskopa izlietošanā Plūdonim tiešām liels talants. To rāda viņa «Prologs», kur tiešām atrodamas skaistas r e ā l ā s dzejas vietas. Bet šis pats «Prologs» rāda arī, kāds bezdibenis guļ starp simbolistu Raini un reālistu Plūdoni. — Ņemsim kaut vasaras aprakstu.

Rainis apraksta zemi vasaras laikā vispārīgos vilcienos, it kā no Putnu ceļa augstumiem, apraksta tikai tās galvenās pārmaiņas, kuras notikušas zem «vienas vienīgās zvaigznes» — Saules iespaida. Jo Rainis ir simbolists — tālo zvaigžņu dzejnieks. Plūdoņa aprakstā turpretim «zvaigznes vienas vienīgās» mēs neredzam nemaz; Plūdons veikls «zemes lietu» tēlotājs, kurš apstājas pie sīkumiem, ne pie stila, bet pie ornamentiem. Tāpēc viņa «vasarā» vairāk nekā lappuse ziedota atsevišķa putna — bezdelīgas apdziedāšanai.

Bet veiklais reālists Plūdons gribējis rakstīt simbolistisku dzeju. Tas ir, viņš vēlējies rakstīt par tālajām zvaigznēm, par filozofijas debesīm. Priekš tam vajaga simbolistiskās mākslas tālredzīgo briļļu — «teleskopa». Tā Plūdonim nav. Un viņš pieliek savu mikroskopu pie acīm un raugās uz simbolikas — zvaigznēm! Ko viņš tur n a v saredzējis, to rāda viņa neveiklais simbolu pārpratums «P r o l o g ā». Tāpēc t a s j ā s k a i t a k ā l i e k s p i e k a b i n ā j u m s p i e c i t ā m p o ē m a s d a ļ ā m.

Nodaļā «P i e p ī ļ u d ī ķ a» simboliski notēlots s ī k p i l s o n ī b a s garīgais šaurums un dvēseles aprobežotība. Te redzam nesenās laucinieces, tagad mazpilsētnieces — pīles, kas vienā divos gados aizmirst latviski runāt un kā jau smalkas dāmas kaunas no savām lauku radiniecēm — ezerpīlēm. Pie kam vecās pīles stingri ievēro savas kārtas ārisko godu un pieklājības formas.

Turpretim jaunās pīlītes — pilsoņu preilenītes — stipri sentimentālas, un visa viņu garīgā dzīve sākas un beidzas ar šīm trim rindiņām:

Ah, man tik ļoti ļoti
Ar' nesas prāts uz kādu ceļošan',
Bet mammiņa teic: — Fui! — un nelaiž man'...

Drusku prastākas sugas sīkpilsoņi ir — zvirbuļi, tipiski miestiņu iemītnieki. Rupjš, nekaunīgs, ķildīgs, bez mazākām garīgām interesēm, katras pazaudētas kniepadatas dēļ celdams «škandālu»:

Vek! Vek! Vek, kaimiņ!
Kas tev te meklējams?
Ka' cekulā kritīš' —
Villoš'! —

Tāds ir šis sīkpilsonis, kurš visu mūžu pavada, kārnīdamies pa citu iemītnieku personīgās dzīves dubļiem.

Pie vēl augstākas kārtas pieder lepnie un uzpūtīgie Gulbji, kuriem lepnākas spalvas par visiem citiem. Zem viņiem droši var iedomāt mūsu tautisko «inteliģenci», jo Gulbis vienmēr tiek ņemts kā simbols ideālām, intelektuālām dvēseles tieksmēm. Un arī tautiskā «inteliģence» ir kā garīgi «apskaidrota», sniegā izmazgātā daļa no pārējās sīkpilsonības; viņa tās zieds. — Tomēr arī šim sadzīves ziedam mīļāks par visu pasaulē ir vardēm un gliemežiem bagātais pīļu dīķis (ienesīga vieta). Zināms, šis filistrs (Vecais Gulbis) arī reiz «bijis sapņotājs» un jaunstrāvnieks, bet tagad kā «famīlijas tēvs» un kā izstudējis cilvēks piemirsis, par ko īsti viņš uz augstskolas sola bij sapņojis, — tāpat kā viņš jau sen piemirsis, kāds bij viņa pirmās mīļākās vārds. Nu un par šī filistra tagadējo sievu — Gulbja māti nav vērts i runāt, — kurš gan nepazīst šīs ietaukojušās un zīdā dekorētās cienīgmātes.

Visi šie tipi tēloti reti spilgti un ar vieglu humoru (kas ir reālās mākslas paņēmiens), pie tam par vislabākajiem jāskaita Pīļu un Zvirbuļu dzimtas. Tur tiešām ir dažas grandiozas vietas, kā, piemēram, Zvirbuļu dziesma. Turpretim Gulbju ģimenes tēlojums izplūdis liekvārdībā, patosā un vietām kariķēts; piemēram:

Un, baltu spalviņu iz krūtīm izplūkusī,
Tā sāka asaras no acīm slaucīt klusi.

Un pavisam nevajadzīgs ir Strazds, kuru autors ievedis tēlojumā kā savu domu izteicēju, kā gramofonu, lai radītu dramatisku plūdumu. (Lai piedabūtu Zvirbuļus pie kaušanās.) —

Pēc šī vispārējā pārskata «par pīļu dīķi» piegriezīsimies visas poēmas centrālpersonai un ideālsimbolam — Jaunam Gulbim. Kas viņš tāds? Ko viņš grib? Kā notēlots? — Jaunais Gulbis ir vecs bērns, un pār viņu nākusi tēva jaunības slimība: pīļu dīķa

debesis no modes cepurēm un pīļu dīķa saule — zeltarubulis — viņam ne no šā, ne no tā piepeši palikuši riebīgi un sirds prasās «uz ceļošan'». Bez tam visās pamalēs gāju putni čiepst, notur pirms aizbraukšanas uz Āfriku apspriešanās «mītiņus», — ar vārdu sakot, gaiss elektrības pilns.

Nelīdz nekas — ne Vecā Gulbja prātīgā pārruna, nevelk arī Gulbja mātes asaras, dēla sirds paliek cieta kā krams; viņš jūt, ka augstāka vara to sauc palikt par vadoni «tautas brāļiem» lielajā lidojumā uz saulaino tāli, uz dienvidiem. — Un Jaunais Gulbis atstāj pīļu dīķi (mazpilsoņu sabiedrību) un pievienojas citiem putniem, kas iet cīņā par labāku nākotni. — Bet kāds ir šīs «ģimenes drāmas» māksliniecīskais ietērps?

Palūkosim.

Jaunais Gulbis kā labākas nākotnes cīnītāja simbols ir pilnīgi nedzīva šaha figūriņa, bez mazākā piliena siltu asiņu. Viņš dara to, ko autors grib. Neņemos spriest, kas te vainīgs, — vai nu tas, ka tagadējā latviešu sīkpilsonībā nav vielas priekš tāda ideālsimbola sintezēšanas, jeb var arī būt, ka Plūdons nav pratis to atrast un saskatīt.

Jaunais Gulbis viscaur runā ar milzīgu patosu un sadūšināšanos, kura vietām pāriet teatrāliskumā.

> Bet, kam vārds brīvība deg krūšu dzīlēs,
> To nespēs saistīt zelta būris,
> Un viens tāds fantasts esmu arī es...

Šāda pašreklāma ideālsimbola mutē pavisam neattaisnojama, pat tad, ja šis «ideālists» būtu tik liels kā individuālists Brands, — kas viņš nav. Tāpat smieklīgā situācijā nostājas Jaunais Gulbis, stāstīdams par saviem ideāliem veciem Gulbjiem: tā ir runāšana garīgi kurlu klausītāju priekšā. Tāpēc arī notiek amizanta pārprašanās «vecā» un «jaunā» starpā; pirmie runā par pīļu dīķa varžu labumu, kamēr pēdējais ar pirkstu pie debesīm zvaigznes skaita (33. lpp.). Bet pati kardinālkļūda atkal ietaisīta simbolu nepareizā saprašanā.

Proti: vai var ar putnu lidojumu uz dienvidiem simbolizēt atsvabināšanās kustību? Un vai sasniegtie dienvidi der par «saulaino tāli» resp. labākās nākotnes simbolu? — Nē, kā pirmoreiz, tā otrreiz.

Putniem saulainie dienvidi ir tas pats, kas jūdiem bij Bābeles gūstniecība, kas katram politiskam noziedzniekam ir Trimda: ik rudeņus Ziema tos izsūta «uz attālākām dienvidus guberņām» un ļauj atgriezties atkal tikai pavasarī. Putni nevis tamdēļ laižas prom, ka tiem riebj pīļu dīķa resp. dzimtenes vardes un lodātāji, bet gan taisni tamdēļ, ka šo varžu sāk pietrūkt. Putni «saulainās tālēs» vienmēr jūtas kā svešās mājās — ne dzied, ne ligzdas vij — un ar ilgām gaida, kad reiz beigsies viņu «svešniecības laiks». Tāpēc mēs ar pilnu tiesību

varam teikt, ka Plūdons nav izpratis šīs lielās rudens parādības filozofisko kodolu un trimdas braucienu pārvērtis par lidojumu pretim labākai nākotnei.

Un beidzot, māksliniecisku nemotivēts ir tas, kā varēja nemākulis un ceļa nezinātājs Jaunais Gulbis, kurš laidās uz dienvidiem pirmoreiz, nokļūt barveža lomā: viņa vienīgā vieta bij kustības astē, ne priekšā. Cita lieta, ja par barvedi būtu uzstājusies kāda veca dzērve jeb cits kāds putns, kurš jau ceļu zin no pērnējā lidojuma...

Nākošā nodaļā — «Pie vistu kūts» notēlota muižniecisko «kultūrtrēģeru» dvēseles sasmaka: ja pilsoņu garīgā atmosfēra ož pēc dīķa izgarojumiem, tad te jau smird pēc kūts. Redzam dižkungu fon Gaili, kurš, uzkāpis uz augstas mēslu čupas (te domātas kultūrtrēģeru kārtas privilēģijas), kladzina:

Mums izskats lepns un deguns līks...
Mēs esam kultūras audzēti
Caur simtgadīgu sugas izlasi...
Lai mūsu cilts dzīvo mūžīgi!...

Savas cilts lepnumā tie iet pat tiktāl, ka skaita savus radu rakstus no pasaules radīšanas laikiem; nē — viņu gailiskā cilts jau bij pirms pasaules!

Iesākumā bija Gailis...
Un Gailis bij tas iesākums:
No Gaiļa un caur Gaili viss tik tapis mums.

Pat dabas parādības nav vis izskaidrojamas ar fiziski ķīmiskiem likumiem, bet tās jāatrisina no viena vai otra Gaiļa locekļa. Tā saule ir Gaiļa acs, zilais debess jums — vistu kūts jumts un varavīksna — Gaiļa krāsainā aste. Kā dzīva nostājas mums priekšā arī kultūrtrēģera sieva — Vista Lielcekule:

Savu perēkli vienmēr turēt siltu!
Ko nevar ar varu, to paņemt ar viltu!
Un par ikkatru olu jaun'dētu
Piekladzināt pillu visu kaimiņa sētu.

Te tiešām Plūdons nemirstīgos simbolos rāda mums šīs mirušās dvēseles un viņu garīgo pārakmeņošanos... Bet pār visu slapstās sašķaidītu vanckaru tvans. — Tāpat labi notēlots turpat kaimiņos dzīvojošais «zemes rūķis» — Kurmis, kura visa viņa prāta pasaule grozās ap vienu vienīgo asi: «Kāds šodien būs laiks?» — un kuram katra «politika» apstājas pie domām: kad tik dižkungs fon Gailis man neuzcērt ar savu līko knābi.

Tamdēļ nodaļa «Pie vistu kūts» jāskaita par vislabāko no visām poēmas daļām. Un tomēr — kāds sakars visiem šiem Gai-

ļiem ar Jaunā Gulbja lidojumu? It nekāds, — ja par tādu neskaita neveiklo saklīsterējumu šīs nodaļas beigās, kur kultūrtrēģeru sievas, redzēdamas Gulbi laižoties, ņemas to nopaļāt.

Te pār sētu kā mākon's slīd klusi
Jaunais Gulbis uz ezera pusi...
Kur cēla tam gaita! Kur spēkpilns viņš pats!
It kā brīnumā varenā, svētā
Augšup vēršas dažs skaudīgs, dažs īgnumpilns skats.

Še mums negribot nāk smiekli i par 99° patosu, i par to naivitāti, ar kādu šīs rindas ir sadzejotas! To varētu saprast, ka kultūrtrēģeriskās Vistas dusmojas par Jauno Gulbi, bet, ka viņas skauž jaunstrāvnieku, kurš tīšu prātu skrien nāvē, — tas izklausās pēc pasakām no «1001» nakts, kuras autoram labpatīkas stāstīt, lai mums piespiestu redzēt Gulbī — «brīnumu varenu un — svētu»(?).

Tāpēc arī visa šī nodaļa jāskaita par skaisti sasietu mezglu, kurš tomēr kavē poēmas dramatiskam pavedienam plūst brīvi uz priekšu.

Nodalījums «Pa zvaigžņu ceļu» rakstīts pilnīgi reālās mākslas gaumē. Ko tas nozīmē? — Tas nozīmē to, ka līdz šim zem putniem mēs visu laiku domājām dažādus tipus no cilvēku sabiedrības, bet uz priekšu mums būs darīšana ar reāliem — spalvainiem un spārnainiem putniem. Šāda pāriešana no simbolikas uz reāliku nepaiet nesodīta garām: tā ir vivisekcija mākslas organismam. Tas ir priekš lasītāju ieinteresētiem nerviem spainis auksta ūdens uz galvas: visu laiku mēs skatījām drāmu spēlējošos aktierus piedienīgos kostīmos — un piepeši šie aktieri uznāk uz skatuves savos privātos apģērbos, nomazgājuši teātra grimu, nolikuši visas maskas; beidzot izkāpj no savas būdas suflieris — nostājas ar grāmatiņu rokās, — un nu drāmas izrāde notiek tālāk... Tāds iespaids no nodaļas «Pa zvaigžņu ceļu».

Tas rāda, cik grūti nākas Plūdonim turēties simbolista lomā: nav vēl poēma pusē, kad viņš jau izkritis no lomas.

Tā pilnīgi reāli notēlotas visas vietas, pār kurām laidās gājputnu bari. Redzam Dienvidkrievijas bada guberņas, kur

Plēsās sešas ģindenīgas ēnas, ko jauda,
Dēļ viena vienīga rudzu grauda.

Redzam stepju aku vindas, gaisā saslietas; redzam čumaku vezumus un fabriku tumši sarkanās raganacis; redzam cietumu, kur pie restēm pieplacis cilvēka stāvs... Te visur no simbolisma nav vairs ne vēsts.

No mākslas viedokļa neattaisnojami divi programas gabali, kuri atrodami starp nodaļas reāliem notēlojumiem, — viens par pilsētnieku izvirtušo dzīvi, otrs par zinību vīru ieslēgšanos kabi-

netos. Reālā darbā nedrīkst būt tik k a i l i redzamas paša autora personīgo simpātiju un antipātiju tendenciozās ēzeļausis. Lasām:

Un pār pilsētu lepnu guņ-mirdzošā zaigā
Putni lidinās pāri un aizgrābti klaigā, —
T i e l e j ā t u r t r a u c t i k p ē c i z d z ī v e s z a ļ a s.

Brīnāmies, ka Plūdons laiž klajā šo Apsīšu Jēkaba, A. Saulieša un Co pasaciņu no XVIII g. s. par pilsētnieku bezdarbu, samaitājošo, grēcīgo etc. dzīvi. Vai tad viņš pazīst pilsētu tikai no «zaļās izdzīves» puses? Un vai, pavisam otrādi, taisni pilsēta nav tā, kura iemieso un rada lielo vientuļnieku sapņus?

Un savus sapņus tāldimdošos
Putni bārsta vientuļos kabinetos,
Kur augsti un dziļi mācīti vīri
C i l ā j a g u d r ī b a s v a r e n o s v ī r i...
Ak, kas šiem vīriem, augsti mācītiem,
Bij par daļu, ko putni dziedāja tiem, —
V i ņ u g u d r a j ā s t a b u l ā s t a s n e i e t i l p a!

Šis Plūdoņa pamfletiskais sašutums par «kabinetniekiem» bez pamata, un pie ironizēšanas par «gudrības vareno svīri» viņš par velti šķiedis savu talantu: bez kabinetzinātnes ne tagadējā, ne nākošā «saulaino tāļu» dzīve nevar pastāvēt. Un pats šis saulaino tāļu «bezprāta sapnis» pārvērties par zinātnisku aksiomu, par prāta sapni, tikai pateicoties K. Marksa kabinetdarbībai; tikai pateicoties statistikas «gudrajām tabulām». Un vai starp šiem kabinetzinātniekiem neatrodas arī N. Morozovs, kurš 25 gadus nosēdēja Šliselburgas «kabinetā»? Un krievu profesoru attiecības pret tautas apgaismošanas ministri?...

Beidzot, traucējoša ir to putnu reģistrācija un pasu izrakstīšana viņiem, kuri ņēmuši dalību lielajā lidojumā uz dienvidiem. Kā zirņi nograb gar ausīm visi šie

Kurliki, pavāri, baltajos priekšautos,
Ķikuti, kurpnieki, asajiem īleniem,
Pupuči, miliči, sarkanos bašļikos... etc., etc.

Viņi nerada ne mazākā priekšstata, neviena vienīga skaidra tēla, jo jābūt latviešu ornitologam, lai zinātu visus veco latviešu putnu nosaukumus un lai izpazītu pašus putnus. Bet bez šādas izpazīšanās mums vienalga, vai šie vārdi (kurliki, ķikuti...) doti latviešu valodā vai franču. —

Citādi šī nodaļa bagāta oriģinālām gleznām, un daudzi panti (kā reālā dzeja) var dziļi iejūsmināt. Tomēr organiska kopsakara trūkums — visas poēmas kardinālkļūda — parādās arī še: visu laiku Jaunais Gulbis kā dramatiskā pavediena personifikācija

pavisam nozudis mūsu acīm, un tikai nākošajā nodaļā — «Pie Mellās jūras» mēs viņu atkal dabūjam manīt: viņš nositas pret bākas torni. Šīs poēmas beigu daļas tuvākā apskatīšanā es neiedošos, — par to jau runāju agrāk, ņemdams piemērus formāli estētiskiem iztirzājumiem. — Poēma beidzas ar patosa dūmiem piekvēpinātu «Epilogu»:

Uz saulaino tāli! Uz saulaino tāli!
Kam krūtīs vēl zvaigznes, kam ideāli!

Bet šo «zvaigžņu un ideālu» filozofiju es iztirzāšu nākošā nodaļā.

4

Visas poēmas centrālā figūra ir ideālists Jaunais Gulbis. Ko viņš grib? — Jaunais Gulbis 1) protestē pret sīkpilsonību un 2) vada savus «brāļus» saulainā tālē. Bet kā vārdā protestē šis protestants? — Vai saimnieciskās netaisnības vārdā: pilsoņu šķira dzīvo uz darbaļaužu, uz proletariāta rēķina!

Nē, tas ir tipisks buržujiskā inteliģenta protests: materiāli Jaunais Gulbis bij nodrošināts un, ja viņam tomēr riebj sava šķira, tad aiz tīri garīgiem iemesliem: pilsonības garīgais trulums.

Te viss tik gurdens, nobālis un pelēks;
Sals bāž te muti visam ciet, kas runā!

Bez tam viņš grib doties cīņā aiz līdzcietības, aiz žēluma pret strādniekiem, pret tiem «putniem»,

Kam trūkst pajumtes;
Ko vajā ļaunais bads un bargais saltums.

Pēc visas šīs grandiozās uzstāšanās un pēc visām ideālām runām būtu jādomā, ka «lielais protestants» Jaunais Gulbis sāks pārveidot apkārtni, ienesīs tur jaunu dzīvību un cīnīsies pret «salu, kas bāž muti ciet, kad runā». Bet nav vēl šis sals nemaz atnācis (jo pašlaik tikai rudens, ne ziema), kad jau Gulbis atstāj savu šķiru viņas liktenim (politiskai ziemai), noliedz to un dodas prom.

Jā, savu šķiru viņš atstāj, bet no savas iedzimušās šķiras resp. starpšķiras (sīkpilsonības) psiholoģijas viņš vaļā nevar tikt. Un sīkbirģeliskais inteliģents (kāds ir Jaunais Gulbis), tikpat kā Andr. Upīša romānā «Zīda tīklā» Jānis, tikai tad piedalās kādā sabiedriskā kustībā, ja viņš tiek paša viļņa virsgalā — kā barvedis, kā demagogs.

Es gribu vadīt savus brāļus tālē siltā, saulainā,
Kur nebūs tiem vairs jādreb saltumā,
Es gribu rādīt viņiem jaunu zemi
Un jaunu dzīvi, jaunu pasauli...

«Es gribu vadīt!» — no šīs frāzes vien jau var redzēt, ka mums darīšana ar kungu, kurš grib vadīt un savus vadāmos nesauc vis par biedriem, bet gan par («zemākiem») brāļiem. Un, ja tālāk viņš ugunīga patosa pilns izsaucas:

Mūs neaizturēs Nakts, ne Aukas sīvas,
Ne tumsas putnu mellais perējums, —

tad arī še skan cauri tas pats vecais iejūsmīgais inteliģents-sīkpilsonis, kurš iedomājas vēsturiskos momentus piebīdīt tuvāk un aizsviest tālāk kā maza bērna spēļu akmentiņus...

«Mūs neaizturēs Nakts, ne Aukas sīvas!» — šī valoda neizklausās smieklīga tikai tad, ja viņa plūst no miljonu, no veselas šķiras lūpām. Tik tiešām, ka lielie vēsturiskie brīži nav inteliģenta-individuālista baltajām rokām cilājami, — tie ir kā granīta bluķi, kurus var kustināt tikai veselas ļaužu šķiras. Bet šādos brīžos masas pašas sevi vada un vienas otras izcilus personas nāve nenozīmē nekā; tamdēļ mums pilnīgi pretīgas un nesaprotamas tās gaudas, kuras Plūdons liek sacelt putniem «Pie Mellās jūras» par Jaunā Gulbja bojā iešanu:

Ai! Ai!
Mūsu vedēj! Mūsu vadītāj!...
— Tu, kas savām varenajām dziesmām kā ērgļa spārniem uz saulaino tālu mūs nesi,
Mellajā aukā nu bezlaika nāvi atradis esi.
Mēness pie debesīm nomirst un izput, un dzimst atkal no jauna arvienu,
Bet tu, tu nekad vairs otrureiz nedzimsi un nenāksi pie mums mūžu dienu...
Ai! Ai!

Šajās rindās karājas visa sīkpilsoniskā inteliģenta dvēsele, viņa «ideālisms» un ētiskā «bauslība un pravieši». Tamdēļ patirzāsim sīkāk.

Plūdons liek brīvības lidoņiem dziedāt vispasaules sāpes. Kas tad noticis? — mēs prasām. — It nekas: no mūžam zaļā dzīvības koka viesulis norāvis vienu lapiņu. Kas caur to mainīsies? — It nekas. Bet Jaunais Gulbis tak uzupurējies strādnieku šķiras labā! — It nebūt ne. Materiālistiskā ētika pat neatzīst paša šī vārda: uzupurēšanās (kristīgās ticības nozīmē). Vārds «uzupurēšanās» ir psiholoģisks pārpratums, fikcija. Un, ja pat tas nebūtu pārpratums, pašapmānīšanās, bet ja tiešām dzīvē būtu

sastopama faktiska (ne fiktīva) uzupurēšanās, tad sabiedrībai viņa nav vajadzīga. Sabiedrība arī upuru neprasa.

Arī Jaunais Gulbis, nāvē iedams, nevis nesa upuri, nevis izpildīja kristīgās morāles priekšrakstus, bet mira kā nīcšeānietis, kā hedonists. Viņš tikai piepildīja sevi, (klausīja) savas dvēseles tieksmēm, gāja to ceļu, pa kuru viņu spieda iet viņa paša iekšējais «es». Kur te ideālisms šā vārda vecā nozīmē? — Tātad Jaunā Gulbja ētika nav ideālistiska, bet materiālistiska (egoistiska).

Bet egoistiska ētika ir divējāda: individuālistiska un kolektīvistiska. Individuālists, piepildīdams savas savtīgās dvēseles tieksmes, nerēķinās ar citu cilvēku interesēm. Viņš gatavs samīt tūkstošus zem kājās, lai tikai izvestu galā savu mērķi; viņš turas pie darviniskā konkurences principa: netaupīt, nežēlot neviena, kas ceļā stāv, kas nav spējīgs līdzi nākt.

Vai Jaunais Gulbis ir šāds darviniskās tikumības priekšstāvis? — Jā.

Plūdoņa «pārputni» *(Übervögel)* savā skrējienā «pa zvaigžņu ceļu» neņem vis līdzi «purva zālīti visiem zināmo», bet atstāj to likteņa rokā, lai «kājas to min un pļauj, un rauj». Plūdoņa putnī laižas tālāk un neliekas dzirdot, ka aiz upēm un strautiem balsis sīc:

— Ai gaisa gājēji, ņemait mūs līdz:
Mēs upes oliņi,
Sīkie zvirgzdiņi,
Ko straumes stumda...
Uz saulaino tāli mūs aiznesiet,
No tumšajām varām atpestiet!

Bet sīkbirģeliskie putni dzied par atbildi savu nežēlīgo nīcšeānisko dziesmu:

Kam nava pašam spārnos celties jaudas,
To sveši spēki saberzīs.

Putni laižas tālāk pār ciematu, pār fabriku, pār badā cietēju guberņām, redz visu dzīves postu, bet palīgā iet tiem nenāk ne prātā; viņi turas pie principa: jo mazāk būs «saulainās tālēs» ļaužu-ēdēju, jo mazāk būs konkurentu uz viena ogu krūma, jo labāka pašiem dzīve. Tamdēļ viņi laižas tik tālāk...

Un, nokratījuši no spārniem šausmas grūtas,
Pa gaisiem putni aizskrēja kā vēja pūtas.

Vai tas neizklausās tikpat «ideāli», kā kad fabrikanta freilenīte, braukdama caur strādnieku kvartālu uz teātra izrādi, izvelk sasmaršinātu mutautu un «nokrata no deguna smakas grūtas». Tāda galu galā izrādās Plūdoņa «zvaigžņu un ideālu» filozofija, proti: Plūdoņa zvaigzne — tas ir «bezprāta sapnis» par pārcil-

vēku valsti, kur mirstīgiem — «pūlim» nebūs ieejas; Plūdoņa ideāls: konkurences brīvība, tā pati konkurences brīvība, par kuru lielkapitālisti priecīgi berzē rokas.

Pretī šiem individuālistu ideāliem stāv kolektīvistiskie ideāli par sabiedrisko kooperāciju resp. par savstarpējo izpalīdzēšanos, kuri tik skaisti notēloti Raiņa «*Ave, sol*'ē». Ja Plūdoņa «saulainā tālē» nebūs ieeja ne sīkai zālītei, ne upes zvirgzdiņiem, tad no Raiņa brīves saules pilna piesūkusies

Katra zālīte uz noras;
Katris smilšu graudiņš ceļā
Mirdz un spīguļo kā zvaigzne.

Ja varžu paēdušie Gulbji meklē labāku nākotni, tad tāpēc, ka viņu nerviem vajaga jaunu, piparotu kairinājumu, kurus nespēj dot konvencionālā pieklājībā sastingušais pīļu dīķis; tamdēļ viņi laižas uz saulainām tālēm (dekadentisko salonu), kur pār viņu galvām nekarājas mietpilsonības pātaga, novīta no diviem vārdu pavedieniem — «tas atļauts», «bet tas aizliegts». Dekadentiskā salonā pārputniem viss ir atļauts. Lūk, kāpēc es iedrošinos apgalvot, ka Plūdons savā pussimbolistiskā, pusreālistiskā poēmā ir notēlojis nevis tautas neseno kustību, bet gan pilsonisko inteliģenta-dekadenta demonstratīvo aiziešanu no mietpilsonības gaļas podiem un nomešanos uz dzīvi olimpiskā salonā. (Tagad atkal viņi atgriezušies atpakaļ un pēc īsas grēku nožēlošanas viszēlīgi pielaisti strēbt no mietpilsoņu taukainās bļodas.)

Pirmāk es garām ejot pielīdzināju Jauno Gulbi A. Upīša «Zīda tīkla» Jānim; tagad mēs varam viņus skaitīt par kaulu no viena kaula un par miesu no vienas miesas. Bet Andr. Upīts savu Jāni domājis kā negatīvu tipu, Plūdons turpretim tēlojis Jauno Gulbi kā ideālsimbolu. Un «marksists» Antons Birkerts («Jaunības Tekās») nevarēja beigt sajūsmināties par Plūdoņa darbu, neredzēdams, ka tur no marksisma filozofijas un ētikas nav ne skripatiņas. «Tik vienkārši, tīri latviski un bez tam moderni — un vispusīgi,» nevar beigt gavilēt viņš. Jā, poēma «Uz saulaino tāli» ir tikpat vispusīga, cik vispusīgs ir pats Plūdons un viņa slavētājs Antons. Tā ir tā pati vispusība, ar kādu «prātīgs» cilvēks rīkojas, vienā kabatā turēdams sarkanu «mutautiņu», bet otrā — zilstrīpainu.

Esmu pie beigām.

Tikai vēl dažas paralēles starp Plūdoni un Raini. — Pirmajam «saulainās tāles» vajadzīgas vispirms garīgu interešu dēļ. Rainim turpretim labāka valsts iekārta vajadzīga vispirms «mīļās maizes saldās smaržas» dēļ, lai visiem reiz tiktu ko paēst, lai nebūtu vairs salkstošu un bāru. Tikai reizē ar to var iet runa par garīgo interešu apmierināšanu un izkopšanu. Mēs

no šīs «vēdera bruņniecības» nekaunamies, mēs viņu uzsveram kā katra cilvēciska progresa pirmo veicinātāju un noteicēju...

Kā Rainis, tā Plūdons rāda lielo atsvabināšanās kustību. Tikai starp abiem diametrāla starpība: Rainis rāda, ka atsvabināšana gaidāma no lieliem vēsturiskiem momentiem, kad cīņā ņem dalību visa zeme — kolektīvs. Plūdons uzsver, ka atsvabināšana gaidāma no dažiem — inteliģentiem, kas pārauguši pār sasmakušo buržuju pīļu dīķi.

Un, beidzot, īsa piezīme par simbolu «Saulainās tāles». — Nav vairāk nodeldētākas un apvazātākas literāriskas «mēbeles» kā visas šīs «zilās, saulainās tāles», «tālās tāles» un vēlreiz tāles, ar kurām mūsu sabiedriskās dzejas reprezentanti staigā apkārt kā ar leijerkasti un neredz tā, ka šī salkanā meldija ir tiešs mantojums no romantiskiem minnezengeru laikiem. Bet ko lai iesāk proletariāts un viņa ideologi ar šo kožu saēsto sofā, uz kura labi vedas sapņot? — Nu tad ļausim jaunromantiķiem sapņot un pa sapņiem aizlaisties uz «saulaino tāli». Kā uz brīnumzemi.

Proletariāts grib «saulaino tāli» savās mājās vest; viņš grib sauli gūt ne viens, bet kopā ar visu savu šķiru. Sīkpilsonim riebj savas šķiras brāļi, — tie viņam konkurenti lielajā skrējienā uz Sauli. Sīkpilsonis jūt, ka tagad spīd tikai divas Saules — viena darba, otra Zelta, — un tādēļ viņš bēg no saviem «brāļiem», bēg viens pats, lai jo drīzāk varētu apsildīt savu mietpilsonībā nosalušo dvēseli, — apsildīt vai nu pie proletariāta, jeb pie buržuāzijas šķiras ideāliem.

Tāpēc sīkpilsonis ir mūžīgs gājputns, kurš nekad nevar atrast īsto «tēviju», un gājputna «bēgšanas psiholoģija» tik raksturīga nenoteiktajam, svaidīgajam inteliģentam-individuālistam... Inteliģence mūžam paliks kā bezgaisa telpā, kā gājputns gaisā, ja viņa nepratīs savus ideālus saskaņot ar darbaļaužu reālām, neatliekamām vajadzībām. Viņa mūžam tiks noveikta pie dzīves «Melnās jūras», tiklīdz ko mēģinās atskaldīties no «darba putnu» miljona. Inteliģencei jāzin, ka šis mājās palikušais putnu miljons nekad neizmisīs, nebēgs no dzīves pelēkās ikdienas, jo pār viņa galvu arvien gaišāk sāk spīdēt šķiras apziņas saule...

Bet mūsu mākslā viens otram pretim stāv divi lieli simboli: kolektīvisma Saule un individuālisma Gulbis, un starp tiem ir tikai viena izvēle. Akls tas, kas to neredz...

«RAINIS VAI PLŪDONS?»

Divi sveicieni saulei. Kritiskas paralēles no A. Švābes. A. Bites apgādienā, Cēsīs, 1912, 52 lpp, 20 kap.

Pēc virsraksta varētu domāt, ka Švābe aplūko abus dzejniekus vispār, kritiskās paralēlēs rāda visu viņu mākslinieciskо dar-

bību no sākuma līdz beigām. Bet patiesībā viņš iztirzā tikai Raiņa *«Ave, sol!»* un Plūdoņa «Uz saulaino tāli». Abu šo dzejojumu saturā ir diezgan tuvas idejiskas paralēllīnijas; abas viņas tiecas uz vienu simbolu — sauli, pār abiem dzejojumiem tās pašas vienas saules spulga. Šie dzejojumi ir raksturīgi diezgan, lai viņu iztirzājumu beigās taisītu īsu, bet noteiktu slēdzienu arī par abu dzejnieku īpatnējību un spējām vispār.

Īstenībā gan jāsaka, ka mēs vēlētos šo slēdzienu beigās, bet Švābe to jau pasaka pašā pirmajā lapā: Rainis ir iedzimis simbolists un proletāriskā kolektīvisma izpaudējs, Plūdons — smalks reālists un sīkbirģelisks individuālists. Tā, protams, nav kritikas principiālā kļūda, bet tomēr, tā teikt, nepareizs stila paņēmiens, maza neveiklība, kam diezgan lielas sekas. Slēdzienu beigu lappusēm pataupījis, kritiķis nesalīdzināmi vairāk saistītu lasītāja uzmanību; lasītājs uzmanīgi iedziļinātos ikkatrā atsevišķā teikumā, paturētu acīs viņu kopsakaru un no tā jau mēģinātu uzminēt, uz kurieni kritiķis viņu virza. Tā lasītāja kritiski estētiskās domas gājienam lielākā vai mazākā mērā pievienotos arī estētisko jūtu ieviļņojums. Ikkatrai kritikai par dzeju zināmā mērā arī pašai vajadzētu būt dzejai — ja arī ne pēc Oskara Uailda receptes. Kritiskas paralēles, dzejiski kontrasti kritikas apgaismojumā jau pēc savas dabas tikai pa pusei ir kritisks paņēmiens — pa pusei tīri estētiska rotaļa pretišķām krāsām un gaismas un ēnu maiņām. Ja kritiķa slēdziens jau iepriekš zināms, tad lasītājam atliek tikai sekot iztirzājumam, vērojot, vai kritiķis ar katru soli seko savai tēzei un tuvojas savam iepriekš uzstādītam mērķim — kritizēt pašu kritiķi. Speciālam nolūkam, piemēram, dzejnieka darbu ievadam, rakstītā kritikā gan nevajag it kā iepriekšēji kopēt pašas nākamās dzejas attēlu un estētisko iespaidu. Bet šādam vispārējam apcerējumam taisni ik acumirkli lasītāja nojausmē vajadzētu zīmēt divējas paralēlas dzejas attēlu, divu pretišķu dzejnieku tēlus.

Lai zināmas dzejas attēlu vai dzejnieka tēlu dzīvi izceltu savas izpratas apgaismojumā, kritiķim, protams, vispirms jāliek spīdēt šai savas īpatnējības gaismai. Citiem vārdiem: kritikas izpratas, izjūtas un izteiksmes stilam vajag būt subjektīvi īpatnējam. Bet subjektīvai īpatnējībai vienmēr jārēķinās ar objekta īpatnējību, tā sakot, jāpiemērojas tai. Švābes *«Ave, sol!»* iztirzājumā šo abu stila elementu savienojums nav viscaur pietiekošs. Raiņa simboliskā, vienīgi no gleznām un alegorijām sastāvošā poēma prasās kritikā attēlojama tāpat gleznām — saprotams, vienkāršākām, atdalītām, noskaidrotām un tā sastādītām, ka būtu redzams sabiedriski idejiskais rāmis, kurā viņas visas turas. Kritikai vajadzētu tikai pašķirt krāsainu gleznu audus, lai tiktu redzami idejiskie tēraudpelēkie meti. Švābe tā nerīkojas. Viņš lasītāja acu priekšā izārda visu audumu, lai rādītu, kas slēpjas zem krāsainām dzijām, kas viņas satur kopā. Viņš ņem Raiņa dzejas

ziedu, lapiņu pēc lapiņas viņš tam izplūc, lai rādītu, cik dziļi kurās dzenoliņš ieaudzis zaļajā vidukļa bumbuliņā, cik sēklas, putekļu stiebriņu ieslēgts viņa dziļajā biķerī. Viņš ir noteikts un konsekvents, lasītājam negribot jāiet līdzi viņa loģiskajam risinājumam, bet tomēr estētiskās sajūtas dziļumos kaut kas it kā protestē, kad viņš kailu, līdz pēdējai cīpsliņai izplūkātu zieda kātu beidzot tur acu priekšā. Raiņa gleznu un alegoriju valodu viņš pārtulko žurnālistiskajā: viņš visur cenšas uzrādīt poēmas filozofiskos pamatus — un nav iespējams noliegt to, ko viņš rāda. Bet ikvienas dzejas «filozofija» zaudē daudz — zaudē pat savā loģiskumā un pārliecinošā spēkā, ja to izloba no dzejiskā veidojuma krāsainā tērpa. *«Ave, sol!»* sabiedriskā satura skelets par sevi nav vairāk vērts kā, piemēram, kādas progresīvas avīzes labi pamatots un noskaņots programas raksts.

Bet viņa vērtība tiek redzama, kad Švābe tam pretī nostāda Plūdoņa poēmas idejisko skeletu. Tad saprotam, ka viņa nolūks nemaz nav bijis aplūkot arī abu šo lielo dzeju veidojuma daiļumu, kritiskās paralēlēs rādīt abu dzejojumu tīri estētisko vērtību samērus, bet gan galvenā kārtā izsvērt tikai to, kas latviešu mākslai un dzīvei idejiski sagaidāms no Raiņa, kas no Plūdoņa. Ne vien kritiķa paša individualitāte, viņa sabiedriskais pasaules uzskats un imanentā marksistiskā mākslas atziņa viņu spieduši tik vienpusīgi analizēt Raiņa dzeju: Plūdoņa poēma viņu uz to visvairāk izaicinājusi. Plašā, vēsturiski tēlojošā, reālu parādību un tipu koriģētām personifikācijām pārbagātā, izteiksmē māksloti meistariski konstruētā poēma prasīt prasa idejiskas, sabiedriskas analīzes. Cik Raiņa simbolistiskās dzejas kritika zaudē teorētiski zinātniskā analīzē, tik iegūst Plūdoņa reālās poēmas (no «putnu» dzīves!) iztirzājums. Zināms, arī Plūdons runā vienos simbolos, tomēr viņa «simboli» tikpat taustāmi reāli kā, piemēram, tie, kas Krilova fabulās. Arī Švābes apcerējuma otrā daļā var uziet dažus sīkākus trūkumus (piem., nevietā lietoto vārdu «filozofija», 40. lpp., kur runa ir par tīru zooloģiju u. c.), bet samērā tā ir pārliecinošāka, saistošāka un dziļāka nekā pirmā. No poēmas dzejnieks ņem punktu pēc punkta, svītru pēc svītras, loģiski savieno tās un rāda mums dzejnieka idejisko tēlu aprautās, bet tomēr nepārprotami locītās kontūrās. Redzam, ka arī nepilnīgi zīmētam kolektīvista-simbolista tēlam pretī izbal un saraucas sīkbirģeliskā individuālista apveids. Nepārprotami redzam diametrālo starpību starp lielo sabiedrisko simbolu dzejnieku un reālo sīktēlotāju, un no beigu slēdzieniem dzirdas noteikta, pārliecinoša atbilde uz jautājumu: Rainis vai Plūdons?

Brošūra rakstīta ar temperamentu un sajūsmu (tikai mazliet sasteigta) un no pirmās lappuses valdzina lasītāju. Vietām ir skaisti, gleznaini salīdzinājumi un dzejiski, runājoši tēlojumi. Un, ja apcerējumam visumā arī trūkst vesela, organiska saskaņojuma

un noskaņojuma, taču atsevišķi raksturojumi, daudzi kritiskas analīzes paņēmieni rāda, ka Švābe nemitīgi strādā, izdziļinādams savu estētisko saprātu un izjūtu un izveidodams savu izteiksmes stilu.

A. U[pīts].

«Domas», 1912. g., Nr. 7, 1219.—1221. lpp.

A. ŠVĀBES «RAINIS VAI PLŪDONS?»

Divi sveicieni saulei. Kritiskas paralēles. Cēsīs, 1912, 20 kap. — Niecīga brošūra, kuru vēl mazvērtīgāku padara autora nemaldīgi patētiskais tonis. Tai varētu pilnīgi paiet garām, ja Švābe neuzstātos proletariāta un marksisma vārdā. Pēc manām domām — viņš to dara bez jebkādas tiesības. Viņš acīm redzot nezin, kā apzinīgais proletariāts izturas pret mākslu un mākslas darbiem, kā marksisms stāda un atrisina attiecīgos teorētiskos jautājumus. Proletariāts nekad neparakstīsies zem tādiem paviršiem spriedumiem kā, piemēram, sekojošie: «... Romantisms... sabiedriski izbankrotējušu vakardienas ļaužu māksla.» — «Rakstnieki-reālisti neatzīst sajūsmināšanos, bet uzskata romānu par profesiju.» — «Tik tiešām, ka simbolisms ir nākotnes ideālus izteicoša māksla» u. t. j. pr. Švābes pamatideja, kuras dēļ sarakstīta visa brošūra, slēpjas beigu slēdzienā: «Bet mūsu mākslā viens otram pretim stāv divi lieli simboli: kolektīvisma Saule un individuālisma Gulbis, un starp tiem ir tikai viena izvēle.» Švābe maldās, domādams, ka šie «simboli» tik nesavienojami stāv viens otram pretī, kā viņa shēma to prasa. Zināms individuālisms nesaraujami saistās ar kolektīvismu. To Švābem varēja skaidri parādīt jau Raiņa piemērs. To viņam vajadzēja saprast vēl labāk, ja viņš pazīst vislielākos kolektīvisma māksliniekus: Verharnu, Menjē, Gorkiju. Un tad: velti pūlas Švābe mūs piespiest, lai mēs «izvēlamies» starp diviem simboliem. To mēs nevaram darīt: mēs domājam, ka arī individuālisms viņa visabsolūtākā veidā (Ibsens, Nīcše...) mums sniedz tādas vērtības, no kurām mēs atsacīties negribam. Mums mīļa ne vien «kolektīvisma Saule», bet arī «individuālisma Gulbis». Mēs arī nebūt nesviežam mēslainē ne «klasicisma lilijas», ne «zilo romantikas puķi», ne «kupli lapoto reālisma stādu», ne «simbolisma raibo zirņa ziedu»: mēs cienām visu īstu un patiesu mākslu. Starp citu — mēs «izvēlamies» sev ne vien Raini, bet arī Plūdoni, arī Aspaziju, arī Skalbi...

J. B[ērziņš-Ziemelis].

«Vārds», II, 1913. g., 345. lpp.

4

LITERATŪRAS PĀRSKATI

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBA
(1911. G. OTRĀ UN 1912. G. PIRMĀ PUSE)

1

Rakstnieks. — Grūti klājas latviešu pilsoniskajam rakstniekam. 1911. gadu viņš skaitīs pie grūtākajiem. Cerību pilns viņš no dekadentiskā maldu ceļojuma atgriezās uz pilsoniskās Itakas krastiem. Bet pārrēķinājies bij: neviens te viņu nesagaidīja izplestām rokām. Viņa darbību un spējas vērtēja ļoti zemu. Izrādījās, ka latviešu pilsonība vēl pārāk neattīstīta un neizglītota, ka viņa vēl nav pacēlusies līdz tam kultūras līmenim, kur māksla vajadzīga mazākais kā patīkams intermeco starp pusdienām un pēcpusdienas atmiegām. Līdz ausīm iestidzis, latviešu mietpilsonis guļ materiālisma muklājā. Rakstnieku viņš ierauga un cieš tikai tad, ja tas nāk kā viņa taustāmo interešu tiešs veicinātājs. Uz acumirkli izņem cigāru no zobiem un paklausās, ja viņu slavē, ja viņam kādu patīkamu joku pataisa priekšā, ja tēlo viņa namu vai viņa famīlijas priekus un bēdas. Bet, līdzko rakstnieks sāk sūroties par sava paša likteni, mietpilsonis sabožas. Un, ja lien viņam virsū, traucē viņu un prasa samaksu par to, ka viņu un viņa famīliju aptēlo, viņš paliek brutāli rupjš. Rakstniekam tiek atgādināts, ka viņš ir tikai piedevas, ka «pie lielā skaita» līdzstrādnieku-valodnieku, tautisko epigoņu-invalīdu, vecu draudzes skolmeistaru, mācītāju, lopu dakteru, būvtehniķu, dārznieku, algotu sociālisma sagāzēju utt. — trīs četru rakstnieku piestāšanās vai atstāšanās «nav no tāda svara, lai pie šī gadījuma sevišķi pakavētumies». Un, ja izrātie vēl neprotas, tad dabū no saviem maizes tēviem «avīžu rakstītāju» palamas, dabū spļāvienus sejā, spaini auksta ūdens uz galvas un krietnu kājas spērienu — «lai zinām, ko sapņojam un kur piederam». Rūgtu mācību 1911. gads devis latviešu pilsoniskajam rakstniekam. Tā nevarēja iet secen pēc tam, kad viņš stūrgalvīgi neklausīja demokrātiskās kritikas brīdinājumiem. Viņš visu laiku bāza galvu

smiltīs un negribēja klausīties, kad viņam stāstīja par sagaidāmiem samazgu spaiņiem un kāju spērieniem. Viņš pūlējās aizmirst vēstures tēlojumus, kā senlaikos ceļojošos dziesminiekus paēdināja — ja tie labi bij apdziedājuši kunga varoņdarbus, bet ar pātagām aizdzina un suņiem aizrīdīja — ja tie aizskāra vai sāka gausties par sava paša likteni.

Rūgts ir latviešu pilsoniskā rakstnieka liktenis, bet pats viņš to grozīt nevar. Apkārtnes kolektīvā vara nabaga individuālistu-karaļdēlu tur savos stipros, neatliecamos nagos un ņirgājas par viņa veltīgiem atsvabināšanās mēģinājumiem. Pēc tautisko redaktoru pļaukām it kā nomanāma pilsonisko rakstnieku tieksme uz demokrātijas pusi. Demokrātiskiem laikrakstiem un žurnāliem savu līdzdarbību sola pat tie rakstnieki, kas tur visasāk nokritizēti, kas līdz šim tiem ar naidu garām gājuši. Nav ticams, ka no šiem mēģinājumiem kas nopietns varētu iznākt. Vispirms jau tāpēc ne, ka darba demokrātija visai neuzticīgi skatās uz šiem klaiņojošiem «dzimtenes meklētājiem» un uzmanīgi revidē to bagāžu, ko viņi nes sev līdzi. Lielā puse tur lieka un nederīga: dekadentisko ogļu izdegas, saules un mēness himnu lēveri, pelēkbaroniskas famīlijas mākslas surogāti. Un, otrkārt, rakstnieka pārvietošanās no vienas šķiras otrā nav tik viegla un vienkārša kā pārsēšanās no krēsla uz dīvānu. Tur jānotiek garš un ārkārtīgi grūts iekšējās pārkušanas, šķīstīšanās, pārveidošanās un pāraugšanas ceļš. Tas nav un nevar būt mākslīgās, aprēķinātās piemērošanās ceļš, tam jābūt organiskās attīstības ceļam. Bet latviešu klaiņotāji-rakstnieki jau tikai tāpēc ir klaiņotāji, ka organiskās sabiedriskas attīstības nespējīgi. Tātad: mēģinājumu redzam, bet nopietnu seku negaidām.

Viena lieta gan ir skaidra: mūžīgo «dzimtenes meklētāju», klaiņotāju rakstnieku sugai drīz jāizbeidzas. To nosaka negrozāmais sabiedriskās izlases likums. Šī suga varēja pastāvēt, kamēr visa latviešu sabiedrība, mazākais, viņas vairākums, bij puslīdz tāds pats klaiņotājs — sajaukta, šķiras interešu nenodalīta un šķiras apziņas nenoskaidrota masa. Kamēr «ideālā sajūsmība priekš savām interesēm» naivā vientiesībā tika izkladzināta par tautas lietu, par viskopas tautas kultūras lietu. Kā visi kultūras procesi, tā arī sabiedriska nošķirošanās latviešu tautā pēdējos gados norisinās ārkārtīgi ātri. Kas vakar vēl slapstījās aiz nenoteiktas, raibas frāžu maskas, tas šodien spiests izlīst gaismā un rādīt savu īsto seju. Kas vakar sita pie savām krūtīm un zvērējās, ka viņš esot «kopēju latviešu kultūras vajadzību» aizstāvis «visās ļaužu šķirās», tas šodien spiests klaji atzīties, ka viņa lozungs ir — «pilsonība pret sociāldemokrātiju!» (skat. «Dzimt. Vēstn.», 1912. g., 161. nr.). Masku ballei reiz jābeidzas, viena alga, vai dancotāji paši to grib vai ne; to prasa un izved sabiedriskās attīstības imanentie «obligatoriskie noteikumi». Jānošķirojas arī rakstniekiem, vai viņi grib vai ne. Zināms, nevar jau liegt, vien-

mēr būs kāda daļa arī tā saukto starpšķiras elementu, kas iedomāsies neatkarīgi, tādēļ ka šodien piekārsies vienai un rītu otrai šķirai. Bet šāda «neatkarība» pierādīs pavisam pretējo; un viņas nožēlojamie reprezentanti spēlēs tikai piektā riteņa lomu latviešu sabiedriskā un mākslas kultūrā. Īsts rakstnieks kā sava laikmeta kultūras zīmīgākais izteicējs, kā sava laikmeta kultūras spēcīgākais virzītājs nevar iet pretī vai šķērsu tiem spēkiem, kas dzen un vada visu saimniecisko un garīgo dzīvi. Desmitkārt vairāk nekā citiem viņam vajag cieta pamata zem kājām, lai saredzētu ceļu, pa kuru pašam virzīties un citus virzīt. Sabiedriskās izglītības trūkums latviešu rakstnieku rindās vēl milzīgs. Sabiedrisks indiferentisms gan pamazām zūd; bet iedzimusī un ieaudzinātā garīgā bailība latviešu rakstnieku arvien vēl nobēdzina kaktā, literāriskas romantikas migla vīstās ap viņa domām un centieniem. Sabiedrisku svabadību un nepieciešamību vienotas saprast viņš nav spējīgs. Un, kaut arī viņam priekš acīm konkrēti piemēri, ka tikai savu šķiras piederību apzinošie un atzinušie rakstnieki tiek īsti lieli un spēcīgi, tomēr no tiem viņš maz ko var mācīties. Ar augošām šķirām rakstnieks aug, ar nīkstošām nīkst; un, kas, kaut arī neskaidri, sajūtas saistīts pie nīkstošas šķiras, tam grūti atzīties, tas katrā gadījumā mēģinās iegalvot: es stāvu ārpus šķirām, es stāvu pāri šķirām, es esmu neatkarīgs!

Tā izskaidrojama tā parādība, ka savu šķiras piederību atklāti atzīst vienīgi tie rakstnieki, kuri apzinās organiskā sakarā ar augošo pamatšķiru. Bet nav jau jātic pašizrakstītām «neatkarības» apliecībām. Nav iespējams ticēt, kad ik dienas redzam, kā neatkarīgie varbūt neapzinīgi piekaras tām šķirām, kur viņi pēc savas dabas pieder. Tagadējais reakcijas laiks ir arī rakstnieku nošķirošanās laiks, kur bezpartejiskie uz brīdi paliek tie vispartejiskākie. Visrāmākie un klusākie objektīvie tēlotāji traucas apdraudētiem maizes tēviem palīgā karot pret viņu apkarotājiem, stutēt viņu veikalus, no kuriem arī pašiem drupatiņas atkrīt (Andrs Vītalks-Saulietis). Tā izklīst pāršķiru un āršķiru ilūzijas, un rakstnieks parādās tāds, kāds viņš īstenībā ir. Un, no otras puses, rakstnieks tiek spiests parādīties tāds, kāds viņš ir. Demokrātiskā sabiedrības daļa caur savu jauno paaudzi uzstāda stingru prasījumu: izvēlēties vienu vai otru, neklibot uz abējām pusēm (studenti-marksisti). Un pamatšķira, kas pati nepazīst kompromisus, kuras taktika neatļauj nekādu svārstīšanos, noteikti izsaka savu spriedumu: mēs gaidām, lai mūsu rakstnieki rakstītu mūsu laikrakstos, jo tie ir nešķirami saistīti ar mūsu ilgu un centienu izpaudumiem, mēs gaidām, lai tie ignorētu sindikātu redakcijas («Jaunais Laiks»). Iedomāsimies beletristu, kam gar politiku un sabiedriskiem jautājumiem nebūtu nekādas daļas, kas, teiksim, tēlotu tikai to, kā viņš bērnībā cūkas ganījis, kā ievziedus šķinis, kā saimnieka skuķi pār upīti nesis, — es saku, iedomāsimies, ka tādos tēlojumos nav nekā sabiedriska, ka tie pilnīgi bez tenden-

ces. Bet kādā laikrakstā vai žurnālā drukājamam šim tēlojumam tūliņ piesitas tendence — morāliski un saimnieciski balstīt to orgānu, kurā drukāts, un galu galā visu to šķiru, kurai šis orgāns kalpo. No šīs tendences neviens nevienu visnetendenciozāku gabaliņu nevar glābt. Varētu mēģināt glābties tādējādi, ka drukā atsevišķos izdevumos, — bet arī tas, tā teikt, tikai palīga līdzeklis. Periodiskās preses orgāni un viņu spriedēji tūliņ ieņems stāvokli pret katru rakstnieku un viņa darbu: tas ir ar vai pret mums. Atminieties vien patecējušā gada rakstniecības kritiku latviešu laikrakstos! Taču iedomāsimies vēl tālāk gadījumu, kad «šaurām» šķirām un partijām kalpojošā prese pilnīgi noklusē kādu rakstniecības darbu. Iespējams arī tāds gadījums. Ja rakstnieka sabiedriskā pārliecība un piederība nav zināma, tad taču laikam tāds beztendences ražojums būs pieņemams un patīkams visās šķirās un partijās, «viskopas sabiedrībā»? Veltas cerības. Tad nāks vēl šī pati «viskopas sabiedrība», kāda viņa ir, šķirās un partijās sadalījusies, katra šķira ar savu īpatnējo mērauklu. Viena meklēs, vai neitrālais cūku ganīšanas tēlojums patiešām ir pilnīgi «neitrāls», t. i., vai tur pēc vecām, labām tradīcijām aptēloti gana dzīves idiliskie jaukumi, daba, bišu pilnais dāboliņš, saulīte, vēsmiņa, elkšņa taure, ganiņa čaklums, modrība un paklausība — vai visu to patīkami lasīt vai ne. Un otra lūkos, vai tēlojumā neaužas cauri ganu zēna dziļākie, iekšējie pārdzīvojumi, vai viņš sasprēgājušām kājām paklausīgi brien rasas pilno zāli jeb vai viņš ar savādām neizprotamām jūtām neraugās uz saimniekbērniem, kas var līdz brokastlaikam gulēt un spodros zābaciņos skraidīt savvaļā, — vai vērts visu to lasīt vai ne. Tā āršķiru un pāršķiru māksla nenovēršami top par šķiru mākslu, lai cik netendencioza bijusi.

Protams, nav bijis netendenciozas mākslas un nebūs. Līdz šim māksla bijusi šķiru māksla neapzinīgi. Jo apzinīgāka viņa paliek, jo lielāks aug viņas kulturālais spēks. Latviešu mietpilsonība, pilsētu un lauku birģelība, vēl pati ir samērā jauna, augoša šķira. Viņas garīgo nīkulību šimbrīžam vēl redz tikai citi. Viņa neiztiks bez savas dziesminieku gvardes. Pieradinās, iedresēs un paēdinās. Jo drīzāk āršķiru un pāršķiru rakstnieki nokrata visādu, vēl atlikušo pretenziju lēverus, jo drīzāk tie taps uzņemti savas šķiras klēpī. Nevar sacīt, ka diezin cik salds viņiem būs šis praktiskās asimilācijas process pēc romantiskā karaļdēlu reibuļa, — kulturālā mietpilsonība zemāk par visu vērtē savu rakstītāju darbaspēku un stāda tam pārāk «augstus» (mākslas vārdā runājot, zemus) prasījumus. Bet citas izejas jau viņiem nav. Ka uz to pusi viņi virzās, tas katram redzams; pazīstamās gaudās par pilsonības trulumu un mākslas necieņu visskaidrāk nojaušamas viņu tieksmes.

Sajūtīgākie, tīrākā sabiedriskā atmosfērā uzaugušie jaunie rakstnieki apzinīgi sliecas pie stiprās darba demokrātijas. Bez

šaubām, vienīgi ar viņu, viņai līdzi var rakstnieki un rakstniecība celties. Bet daudz ir tādu, kam spārnu nav un kas tomēr mēģina celties, kas tajā pašā pilsoniskā nespēkā kuļas apkārt un traucē citus. Kas pats nekad nav dzīvojis darba cilvēka dzīvi, kam darba kvēpi nav acis grauzuši un delnas tulznās sūrkstējušas, tam ar visu teorētisko izglītību pasveša paliks darba daba un darbaļaužu psiholoģija. Arī darbs ar spalvu rokā, arī darbs pie apputējušu papīru grēdām ir darbs, bet tomēr ne tajā darbā ir izaugusi lielā atziņa, ne tur ir atspīdējusi vienīgā tālā zvaigzne. Latviešu demokrātiskās inteliģences vairākums pieslejas pamatšķirai aiz teorētiskas pārliecības un zem savas tagadējās dzīves apstākļu spaida. Apzinīgai, domātājai inteliģencei ar to pietiek. Bet tēlotājam inteliģentam, rakstniekam ne. Ko viņš ārienē novēro, ko viņš izdomā, tas tēlos un tēlojumos var tapt dzīvs tikai caur paša iedzimtām un tieši dzīvē veidotām dvēseles īpašībām. Starp mūsu jaunajiem rakstniekiem maz dzimušu un augušu proletāriešu. Bet ļoti daudz tādu, kas savu jaunību palaiduši tikai skolās un vecāku aizgādniecībā, kas melnā darba jaukumus paši nav izbaudījuši, bet pazīst to tikai no grāmatām. Man liekas, tādēļ arī latviešu jauniņajā proletāriskajā rakstniecībā tik daudz no tipiskās saimniekdēlu dvēseles — tik daudz romantiskas sasparības, retorikas un trokšņa un tik maz dziļākās pārliecības, klusa spēka un pārliecinošas patiesības. Tādēļ tik daudz naiva diletantisma un arī vienkāršas proletāriskas sikšņošanas, kas izklausās nesalīdzināmi pretīgāk nekā agrākā tautiskā. Bet literāriskā izglītība demokrātiskā masā ātri aug; siets ir pakārts asā vējā un bez žēlastības šķir graudus no pelavām. No pašas zemākās šķiras arī jau sāk pacelties pa kādam, kas iz paša pārdzīvojumiem mēģina tēlot to dzīvi, kurā veidojas visai cilvēcei augstākās vērtības.

2

L i r i k a. — Ja kāds varbūt neticētu, ka mēs, latvieši, esam dziedātāju un dzejotāju tauta, tam vajag tikai parādīt to dzejoļu krājumu, kas mums vienā gadā iznāk atsevišķos izdevumos (laikrakstos un žurnālos drukāto dzejas bagātību nemaz nav ko minēt). Iestrādājušies dzejnieki sakopo savas šur tur nodrukātās dzejas, un latviešu izdevēji tās labprāt apgādā. Un, ja kāds iemīlējies tautskolotāja palīgs vai students nevar nekur dabūt iedrukāt savus pirmos pantus, viņš iztērē beidzamo kapeiku, varbūt ietaisa vēl parādus un izdod savus ražojumus atsevišķi uz sava paša rēķina. Nevar atrast cita izskaidrojuma: tā ir tāda imanenta īpašība, iedzimta, nepārvarama dzejotgriba, kas citādi godīgu latvieti dzen grēkā pret estētiku vispār un pret liriku sevišķi. Bet līdzēt tur nekā nevar. Imanentā nepārvaramā dzejotgriba izaug no saprastnegribas un slēpjas aiz aklas pirmziemnieciskas iedomības un tīram idiotismam tuvas naivitātes. Visasākā kritika tai

netiek klāt. Neviens tur nekā nevar darīt, ja tādiem mākslas darbiem kā Plūdoņa «Uz saulaino tāli» un Aspazijas «Ziedu klēpis» pagājušā gadā novietojās blakus neglīti aptraipītie papīra žūkšņi — Mekleru Eduarda «Svētnīca» un Hugo Skujiņa «Rudeņa šalkas».

Ka tagadējais laikmets nebūt nav īsts lirikas laikmets, tas viegli saprotams. Lirikas laikmets bij vētras priekšvakarā. Tad smagā, nekustināmā sloga sajūta instinktīvi izlauzās grūtā dzejas nopūtā. Negaidīta, balta zibeņa dzirksts uz acumirkli aizdedzināja gaidās satvīkušo dvēseli, un īsos, aprautos pantos izskanēja liela paredzējuma trīsas. «Cietumnieka sapņi» un «Tālas noskaņas» ir šī īsti liriskā laikmeta nemirstīgie liecinieki. Toreizējās «noskaņas» patiesībā ir tikai ieskaņas, ievadījums tajā lielajā laikā, kad mākslai uz brīdi bij — jānoklus, tādēļ ka pati dzīve runāja skaļāk, nekā viņa to būtu spējusi. Nu ir noskaņu laikmets, pārvērtēšanas, likvidācijas laikmets. Sarauktu pieri latviešu lauku un pilsētu pilsonība rauj vaļā sava salona durvis un logus, pat tik visai bīstamo, reimatisma nesēju caurvēju nebaidās, vēdina, klapē polstētās mēbeles, berž piemīdīto parketu, mazgājas un tīrās no visa, kas pielipis vakarējā skurbulī iekšā salaistā pūlī. Sociālo vērtību pārvērtēšanai mākslai ir vajadzīga eposa, romāna, drāmas forma. Sabiedriski psiholoģiski aplūkojumi, vēsturiskas konsekvences un slēdzieni nevar ietilpt liriskā dzejolī. Bet pilsonībai jau vēl nav īstu ideologu-beletristu. Viņa algo cīnītājus-žurnālistus, sestdienas joku taisītājus un apkalpotājus-satīriķus, bet lielāka stila rakstnieku viņai nav. Tie, kas ko mēģinātu, pēc nesenās rupjās apiešanās vilcinās, labāk iet «pa saules taku», ieslēdzas «saules valgos», nododas «sirds varā» un raksta «klusas sonātes». Un, ja kāds kur vēl sasparojas cīņā, tad tā ir tikai «cīņa ar eņģeli» — rotaļa un joks.

Māksla izaug no sava laikmeta dzīves un pāraug savu laikmetu. Pagājušā gada pilsoniskā lirika ir nobēgusi kaktā, tādēļ viņa tik klusa un bezkrāsaina. «Vēl negribas ticēt,» saka Atis Ķeniņš («Druva», 1912. g., 6. burtn.), «bet tiesa, šķiet, ka dvēseles ūdeņi saltin salst ciet. Ak, dusēt, ak, aiziet! Apstāties, rimt! Priekš pasaules aizsalt un sevī grimt!» — Tā ir tagadējās rezignējošās pilsoniskās inteliģences vienīgā dziesma. Un, ja arī turpat otrā lappusē lasāt par «saules ritmu» un dzīvei pretī iešanu, tad tam nevar ticēt kā katram citam māksloti sasparotam retorikas saucienam. Vispirms jau tā dzīve nekurp neiet, bet izvēdinājusies un nosukājusies ieslēdzas pie savām polstētajām mēbelēm. Un gluži labi iztiek arī bez visiem saules ritmiem un viņu ritinātājiem. Ķeniņa lirikā, mazākais, dzirdas īsti pārdzīvojumi, un tērpti tie oriģinālā, īsta dzejnieka veidotā izteiksmes formā. Trīs četri Ķeniņa dzejoļi ir vienīgie, kuru mākslas vērtība sniedzas pāri šā gada pilsoniskās lirikas lokam. Turpretī sīciņas, apdilušas vērtībiņas tikai atrodam, nogājuši pie citiem «priekš

pasaules aizsalušiem un sevī nogrimušiem» pilsoniskiem dzejniekiem. Tikai divus raksturīgākus motīvus var saklausīt tagadējā lirikā: dabu un erotiku. Bet taisni aiz viņiem tagadējā lirika tik bezraksturīga: tie jau nav tagadējās lirikas, bet vispār ikkuras lirikas galvenie motīvi. Savam laikmetam aizsalušie dzejnieki nespēj tos izcelt savādā gaismā un īpatnējā mākslā.

Vientulības un klusuma nu jau gadiem alkst latviešu pilsoniskie liriķi. Pagājušais gads šo bēgšanu no dzīves var tikai veicināt. Bet jau tagad viņa reizēm parādās tīri komiskā veidā. Tā vecais, rāmais A. Saulietis veselā dzejoļu ciklā, nobēdzis «Pie jūras», «no Rīgas kritiķu rotas» paslēpies baltās kāpu smiltīs, smejas saldu smiekliņu: «Ne visziņa Andrejs Upīts — he, he — te netiek man klāt!» («Dzimt. Vēstn.», 1911. g., 160. nr.). Patiešām, nav viegla dzīve bailīgam bēgulim, pilsoniskam dzejniekam! Iebāž galvu smiltīs un priecājas: he, he, neredz manis, he, he, netiek man klāt. Jauka bilde! Bet lielākais vairums — tas neizpauž, kādēļ bēdzis. Tas esot gājis tik dabas jaukumus apbrīnot, baudīt un apdziedāt. Ak nelaimīgā Latvijas daba! Kur tie gadi, kopš tavi dzejnieki bradā pa taviem jaukumiem, nomin tavas smilgas, izplūc un osta tavus ziedus! «Dabas lirika» beletristikā ir tas pats, kas «skatu kartes» modes lietu fabrikācijā. Tāds «dabas dzejolis» ir tīrā skatu karte, tikai valodas krāsām gleznota. Nav no svara, vai tur gleznota nakts vai diena, vai saulē mirdz ziedoša ābele, vai mēness lej sudrabu strautā. Viss tas jau ir tūkstošreiz gleznots, skatīts un «baudīts». Bet tādēļ jau var vēl tūkstošpirmo reizi to «ņemt priekšā», aplūkot no citas puses, uzgleznot drusku spilgtākām vai drusku blāvākām krāsām, — un jauna, smuka bildīte atkal ceļo pasaulē. Vislielākais dabas skatu karšu ražotājs šimbrīžam ir Fr. Bārda. Viņš ārkārtīgi pūlas, un viņam arī izdodas tā skatīt, izjust un uzgleznot dažādus konvencionālus dabas skatus, ka tie pavisam atšķiras no iepriekš redzētiem. Dažus no viņa pirmajiem nemaz nevarēja skaitīt pie skatu kartēm, tās bij mazas, skaistas dabas glezniņas, pustautisku, pusromantiski mistisku balādu gaumē. Bet daba ir vistukšākais un nabagākais dzejas priekšmets, ja dzejniekam nav sava pāriplūstoša dvēseles satura, ko viņā liet. Bārdas dabas dzejoļi paliek saturā arvien tukšāki un nabagāki, formā, zināms, toties izčokuroti un izpūsti, viegli pakaļdarināmi. Ant. Bārda nodrukājis nedaudzus dzejoļus, tie pilnīgi Fr. Bārdas gaumē, bet krāsu īpatnējībā un pievilcīgā spilgtumā to vēl pārspēj. Ed. Lejgalietis dzīvo «ziedu elpā» un raksta reizēm elementāri naivus, reizēm puslīdz pievilcīgus dabas dzejolīšus jaunības žurnāliem un skolu lasāmām grāmatām. J. Grīns ir drusku spēcīgāks; viņš arī mēģina izkļūt no «sirds varas» un «saules valgiem» darba dzīvā pasaulē. Bet kāds Rob. Eidemanis ir tik labi un vispusīgi pieskaņojies Fr. Bārdam, ka par dažu dzejolīti nevar sacīt — viens vai otrs to sarakstījis. J. Akuraters mēģina pēc iespējas koncentrēties, neizplūst un

neizšvirkstēt klīstošās, nesavienojamās retorikas raķetēs, bet ne visur tas viņam labi padodas. Viņš tīši uzliek iemauktus savai nedisciplinētai jūtu plūsmai, mēģina to ievirzīt šaurā, spraudzīgā sonetu formā, bet tad atkal bieži iznāk tikai saturā tukšu vārdu māksloti savirknējumi. — Ja pilsoniskam dzejniekam tomēr reiz apnīk dabu lūkot un gleznot, ja viņš par tiesu ņemas «sevī grimt», tad tur viņš pa lielākai daļai atrod savādu «sukuburu» — seksuālā fantāzijā ļoti dzīvu un kustīgu, bet dabiskā erotikā vai nu vēl negatavu, vai pavisam nespējīgu dzīvnieciņu. Nav jau tas nekāds mistiski brīnumains radījums, viņa četrkājainos radagabalus var rudeņos redzēt tepat ikkura ciema ganībās. Pēc simplicistiskās dabas lirikas tāda nevarīgi kāra erotika izliekas divkārši nejēdzīga, estētiski pretīga. Vecākie dzejnieki vairs tā neblamējas kā bijušās dekadences laikos. Bet tāds cerību pilns jauneklis kā Pāvils Rozīts nekautrēdamies ceļ priekšā visu to, ko spējīga izperināt sevī nogrimuša jauniņa pilsoniska dzejnieka fantāzija.

Ka dabas skatu karšu fabrikāciju gandrīz tieši var apzīmēt ar veco vārdu «rīmēšana», tas, domāju, viegli saprotams. Nebūtu ko brīnēties, ja kāda iesācēja «dabas lirikas» dzejolī atrodam sauli, pērles, cīrulīti, slavas dziesmu, rozes, ieviņu, baltus ziedus, vējiņu, pasaciņas (skat. «Ziedu krūze», 9. lpp.) — visu kabatas ziņģu grāmatas inventāru. Vai arī salāpītas, sadiegtas un savārstītas vārdu virknes, kā: mājo, mīt; jaunus ceļus, jaunas tekas; sapņo, tvīkst; tulko, stāsti, izpaud, vēstī (skat. «Ziedu krūze», 43. lpp.). Bet arī veci, jau gadiem strādājuši dzejnieki aizmirst savu prestižu un dzejo — kabatas ziņģu grāmatai. Viņi rīmē. Izlasiet Akuratera tautas dziesmu veidā rakstīto dzejoli «Mīļā Laima» («Sirds varā», 11. lpp.), izlasiet divas trīs reizes, tad aizveriet grāmatu un padomājiet, kas palicis atmiņā. Tikai virsraksts un vairāk nekā. Vai, vēl labāk, tā paša krājuma 16. lpp. dzejoli «Nakts zvīļotā». Tas ir tipiskākais modernās sikšņošanas paraugs. Dzīves nobēgušam dzejniekam nav itin nekāda idejiska satura. Lāgu lāgiem viņa dvēsele aizskanas, kā kad tukšam traukam piesit. Desmitreiz var piesist, un vienmēr būs dzirdama tā pati viena skaņa. Vienmuļīga un apnīkstoša. Pats dzejnieks arī to mana. Un pūlas viņš to dažādīgu iedomāties un iztēloties. Viņš staipa to, loka, atkārto: viņš plūdina veselu vārdu straumi, lai lasītājam iegalvotu, ka ne tukšs māla trauks, bet zelta zvans tur aizskanējies. Tā, mazākais, vajadzētu labi ievingrināties formas meistarībā, jaukt krāsu pie krāsas, vilkt švītru pie švītras, lai iznāktu ārēji mirdzoša, pievilcīga glezna. Bet brīnum skaidri še parādās, ka arī tā visumākslīgāk izlocītā un izkrāsotā formas čaula paliek auksta un nedzīva, ja viņai cauri nespīd dzīvais idejiskais saturs. Tikai idejiskie mākslinieki var būt arī īsti lieli formas mākslinieki. Bezidejiskā dabas lirika ir liriska rīmēšana, un tādai viņai jāpaliek.

Dzejnieka liktenis ir laikā un viņa paša dabā. No laika varas pati stiprākā daba nevar izvairīties. Daudzi no tiem, kas nemēģina vairīties un dzīvei nobēgt, tomēr dzīvo dvēseles vientulības krēslā un rezignācijas skumjās. Viņi nevar aizmirst to, kas nesen bijis; viņiem atmiņās allaž jāatgriežas pie tikko apzēluša kapa un jānoliek uz tā savas dzejas rožu vainags (Kurcijs, J. Gulbis). No kapsētas nākot, ikviens ir domīgs. Tādās domās aizgājusī, neatgriežamā skaļā pagātne liekas nesalīdzināmi lielāka nekā klusā tagadne. Un, ja tagadne liekas maza un vārga, tad katrs pie tā sajūtas līdzvainīgs. Arī šādā sajūtā «jānogrimst sevī». Šī nogrimšana nav dzīves bēgšana, bet sagatavošanās uz atgriešanos. Tas ir sevis pārbaudīšanas, šķīstīšanās, iekšējās ataugšanas process. Uz pagātnes pamata nostājies, pret tālo zvaigzni seju pagriezis, dzejnieks samana, ka sirds kvēl tāpat kā lielās dienās, ka aug jauns spēks un «teka, iet pret pavasaru» («Nemiera balss»). Acumirkli bij jāpaliek klusu, lai sadzirdētu dzīves nemiera balsi. Ir dzejnieki, kuru dvēsele vairās trokšņa. Tie nekad nebūs dzīves skaļā spēka sludinātāji. Bet lielajā nākotnes darbā daļa arī tiem, kas visklusākā acumirklī saklausa nerimstošo, dimdošo soļu noskaņu un atskaņo to. Tāds dzejnieks ir Kurcijs. Viņa ārēji nepretenciozā, klusā, šķietami skumjā dzeja grūti samanāma, bet tomēr nenoliedzamā pozitīvā spēkā paceļas pāri pasīvi tēlojošai, rezignēti refleksīvai pilsoniskai lirikai. Laiks ir ārēji kluss un tomēr iekšēji ieslēptu, rosmīgu dziņu bagāts. Augošās pamatšķiras spirgtā, veselīgā elpa ir sajūtama visā pasaulē. Dzejnieks var dzīvot šķietamā individuālā atšķirtībā un vientulībā. Un tomēr, ja viņš tikai nav iedzimtības, audzināšanas un sabiedrisku apstākļu važām saistīts pie vecā, nīkstošā, ja viņa dvēsele vaļā kā nule izplaucis zieds, viņa nervu šķiedras notrīsēs spirgtā, vēsā plūsmā. Viņš nedomās par to, kas dzīvē grimst un kas ceļas. Viņam, kā Kārlim Ieviņam, liksies, ka viņš ir viens, atkritējs, mūžīgā skaistuma meklētājs. Un tomēr arī viņa meklētāja dziesmās tas pats neapzinātais, savādi izjustais lielais dzīves dzinēja spēks, kas tūkstoš indivīdos var tūkstošējādi parādīties, un tomēr vēl nebūs izsmelta viņa dažādība, ne par matu traucēta viņa saskaņotā vienība. Kur tagad ir redzama dzīvība, sajūsma, spēks un attīstību veicinošs darbs, tur visam dziļākie cēloņi atrodami darba šķiras centienos un idejās. Šī šķira pati ir kā zaļoksnējs, miesiskā spēkā un gara vingrībā patlaban briestošs jauneklis. Tādēļ viņai, dabiski, tik tuva, piemēram, Aspazijas liriskā biografija. Karstām rokām viņa ķer Aspazijas «ziedu klēpi», kaut arī ziedu teiksmaini vizošās, romantiskās krāsas, tīri psiholoģiskie un prātnieciskie tēlojumi, pavirši aplūkoti, neliktos tuvā sakarā ar viņas skarbi reālajiem centieniem.

Visiem, kas gavilē par prātīgas rīcības tagadējo popularitāti un sekmēm, kam liekas, ka mietpilsonības «intereses un vajadzības» nu ir tapušas par «viskopas tautas» interesēm un vaja-

dzībām, pašu labā derētu brīdi apklust, palūkoties un padomāt. Kādēļ taisni tagad, kad viss ārējās dzīves svars velk uz viņu pusi, dzīvības spējīgākie raisās vaļā? Vai arī viņi nenomanīs, ka kaut kur darbojas kāds «noslēpumains», «brīnišķs» pretspēks, kuru nekādi nevar iedabūt «mūžīgās», «dabiskās» sadzīves sistēmā? Bet katrs lai zina par sevi. Še minēšu tikai, ka arī Plūdons pēc refleksīvi tēlojošām, pasīvām puķu fantāzijām laidis klajā aktīvas sabiedriskas dzīvības pilnu poēmu no putnu dzīves: «Uz saulaino tāli». Zināms, nevar jau vēl sacīt, vai pāreja no ārējai izteiksmei lietojamu priekšmetu pasaules dzīvu simbolu valstī nozīmē pāreju vispār no pasīvi pilsoniskās lirikas aktīvi sabiedriskā. Bet nesenā lielā laikmeta notikumu dzīvās atskaņas dzirdas viscaur Plūdoņa ievērojamā poēmā. Meistariski niansētā, tēlojamam objektam un situācijai smalki pieskaņotā un nepārspējami izveidotā formā tur kā dzīvas paceļas acu priekšā dažādās ļaužu šķiras un tipi, dažādi centieni, strāvas un pretstrāvas. No griezīgas ironijas līdz vieglam, rezignējošam humoram, no sēras vientulības jūsmas līdz virpuļotu kaislību viesulim — Plūdons atkal reiz licis atskanēt šajā poēmā visam savam dažādības bagātajam dzejas instrumentam. Plūdoņa īstākā, dzīves reālisma suloti smagā pamatskaņa dzirdama cauri katrā paņēmienā, bet it īpaši tur, kur viņš it kā rotaļādamies aizmirstas graciozā sīku skaņu rotaļā. Plūdoņa lielajai poēmai vairāk objektīvi vēsturiska daba; turpretī tīri subjektīvi pārdzīvojumi izskan Apsesdēla pēdējos dzejoļos. Ja iedomājam dzejnieka šausmīgo likteni, tad pāriet viss prieks par to, ka viņš savā dzejā tapis tik nesalīdzināmi dziļāks un īstāks. Līdz matu galiem smeldzošas sāpes, beidzamā elpas vilcienā pārdzīvota mocoša atziņa deg šajos nemeklētos, brīžam grūti salasāmos, saraustītos pantos. Tie stādāmi blakus vislabākajam, kas atrodams mūsu sabiedriskajā lirikā, — Raiņa dzejai.

3

S t ā s t s. — Stāstu rakstniecībā nav daudz darbu, kas rakstīti pamatšķiras ideālu sajūsmā. Modernai pilsētnieciskai darba demokrātijai latviešu inteliģence vēl nav tā pieaugusi, ka abas elpotu vienu elpu, ka abēju sirdis pukstētu unisonā. Demokrātiskās inteliģences lielākā daļa nāk no zemniecības zemākajiem slāņiem, no turienes viņai daļa psiholoģiskā un idejiskā satura. Arī latviešu pilsētnieciskais proletariāts vēl pa pusei zemniecisks; bet zem rūpnieciskā kapitāla zelta naglu zābakiem acīm raugoties sabirst patriarhāli laucinieciskās dabas izčākstējušie elementi un ātri veidojas jauna, cieta cilvēka tips. Bet latviešu demokrātiskie rakstnieki visvieglāk uztver pilsētas proletariāta zemnieciskās īpašības un tēlo tās. Par sevi saprotams, ka arī negatīvam tēlojumam, pareizā idejiskā apgaismojumā nostādītam, var būt ievē-

rojama sabiedriski pozitīva nozīme. Bet mūsu klusajā laikmetā liela, teiksim, didaktiska, ierosinoša un audzinoša nozīme būtu tīru, aktīvu proletārisku tipu un raksturu tēlojumiem. Tikai viens tāds pagājušā gadā parādījies: A. Švābes «Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos». Tas apdāvināta iesācēja pirmais darbs, idejā labi un pareizi domāts, bet izstrādājumā stipri nepilnīgs. Upīša «Zīda tīklā» un noveļu krājumā «Nemiers», pēc kompetentu spriedēju domām, sabiedrisku cīņu un cīnītāju tēlojumos pārsvarā negatīvais elements. Dažus spilgtus sociālus tēlojumus sniedzis Jānis Kļaviņš. Latviešu jaunie sabiedriskie rakstnieki vēl arvien raksta īsākas skices un tēlojumus. Liela daļa no tiem līdz dziļumiem neizjusti un nepārdzīvoti, tādēļ estētiski mazvērtīgi un sabiedriski nespēcīgi. Arī laba skice un stāstiņš tomēr nevar būt estētiski un sabiedriski tik spēcīgs kā stāsts vai romāns. Īsā gabaliņā ietilpst tikai kāds moments; komplicēta psiholoģiska rakstura vai idejiskās cīņas tēlojumam vajadzīga plašāka forma. Latviešu jaunie rakstnieki it kā plašāku apvārsņu baidās un konsekventi turas sīkāku formu lokā. Var jau arī būt, ka tas aiz savu spēku pareizas apziņas. Tomēr dzird arī par kādiem lielākiem mēģinājumiem.

Bet ko tad dara latviešu vecākie stāstu rakstnieki? Vai viņiem nebūtu ko teikt tagadējā vērtību pārvērtēšanas laikmetā? Jādomā gan. Bet pagaidām lielākā daļa klusē aiz iemesliem, par kuriem īsumā minēts jau šī raksta sākumā. Pārskata, reģistrē un sakopo to, kas līdz šim sarakstīts. Nevienu gadu nav iznākuši tik daudz kopotu rakstu kā pagājušā. Niedras kopotu rakstu pirmais sējums, Annas Brigader kopotu rakstu pirmais sējums, Blaumaņa rakstu trešais sējums, Eglīša rakstu otrais sējums, Jaunsudrabiņa stāstu kopojums, Cālīša stāstu kopojums, Skalbes noveļu kopojums, Upīša noveļu kopojums. Arī tas labi. Nav jau iespējams uz priekšu iet, ja nepārredz ceļu, kas līdz šim noiets. Jaunu darbu nevar padarīt labāk, ja nepārskata un nekritizē veco.

Tādējādi sava nozīme arī tiem kultūrvēsturiskiem stāstiem, ko sniedzis Prātkopis un pazīstamais romānists Augusts Deglavs. Prātkopis nav rakstnieks, viņa sarakstījums stīvs, neveikls, daudzās vietās negribīgi komisks. Tomēr to ļoti labprāt lasīs visi, kas daudz nepatikšanu piedzīvojuši tagadējā ļaunuma un nemiera pilnā pasaulē. Cik patīkami taču aizmirsties nekaitīgā, neuztraucošā, galvas nelauzošā vēsturiskā tēlojumā! It sevišķi patīkami tiem kultūras invalīdiem, kas labprāt gribētu mierā dzīvot un pēc vecās tautisku tradīciju ābeces tautu modināt, vadīt, ganīt un — slaukt. Deglavs ir rakstnieks, liela stila rakstnieks. Bet viņa kultūrvēsturisko romānu triloģijas stils paliek tik «liels», ka aptver desmit lokšņu biezus, no desmit arhīviem izceltus, no desmit avīzēm izrakstītus sēžu un prāvu protokolus un citas tamlīdzīgas antikvāriskas lietas. Jādomā, tām ar līkumu garām ies arī tie, kas sajūsminās par Latviešu biedrības pīlāru smalki aprakstītiem

varoņdarbiem, goda mielastiem, krustībām utt. Ja par ko jaunu raksta latviešu vecākie rakstnieki, tad pa lielākai daļai klusus, objektīvus tēlojumus, bērnības atmiņas, kur šādus vai tādus šķiras elementus tik grūti samanīt, ka tiem vieta kura katra virziena izdevumos. Tādi, piemēram, ir Jaunsudrabiņa «Baltās grāmatas» tēlojumi. Vairāk idejiskas krāsas jau Sudrabu Edža skolnieku stāstam («Kaukšķītis»). Dažs varbūt tur pat «tendenci» saskatīs. Gluži bezkrāsas un arī gandrīz bez kādas literāriskas vērtības tipiska pilsoniska nobēguļa Smilgas tēlojumiņi. Dažam šī nepateicīgā pasaule tā atriebusies, ka, aizbēdzis no visas literatūras, ceļo «pa okeānu» un raksta ceļojuma aprakstus labākām famīlijām. Dažs atkal sava paša famīlijā atradis patvērumu no literatūrā un sabiedrībā piedzīvotām neizdevībām un naivā entuziasmā ceļ priekšā sava siltā kaktiņa poēziju.

Bet nav jau iespējams, ka šajā klusajā un tomēr tik dzīvā laikā itin visi pilsoniskie rakstnieki būtu, kā teikt, metuši plinti krūmos un paši tur apslēpušies. Dažam jāmēģina atlīdzināt savai šķirai par izsniegtu stipendiju vai citu labdarījumu, dažam jāpārāda, ka viņš vēl nav vis miris, bet tikai klusējis rakstniecībā aiz kāda tur cita, steidzamāka darba nevaļas, dažam jārauga atkost saviem nopēlājiem un visai eksistenci apdraudošai kustībai, un vēl dažam vienkārši jāizmanto gadījums, jāizsit labs honorārs no beletristikas manuskriptu nabagām tautiski reakcionāru lapu redakcijām. Fallijs izmēģina roku burtniču romānu fabrikācijā un laiž klajā neticami muļķīgas peršas par «dižlatviešiem», kuras paši dižie kaunas skaļi priekšā lasīt. Andrievs Niedra mēģina vēlreiz izpeldēt virs ūdeņa un vienā pašā «Dzimtenes Vēstneša» numurā iedrukā kriminālromānu ar tik daudz šausmām un asinīm kā par visu «Venēcijas asinsnakti» un «Bālo grēfieni» kopā. Tā, redzat, ir tā pazīstamā tautas māksla. Un, ja nav pazīstams, tad mazākais viegli uzminams, ka galvenais varonis tur stāsta sākumā, vidū un beigās ir luterāņu mācītājs. Brīvprātīgi klerikālās aprindas tādu rakstnieku gaidīt gaida. Bet tie visklusākie klusā laikā top tie visrunīgākie. A. Saulietis uzliekas Andra Vītalka masku un iet karā par «viskopas kultūras» lietu. Jāsaka, ka šī ir tā lieta, ko aizstāv māmuļnieku kreisais spārns. Aiz dīvainās «viskopas kultūras» iedomas slēpjas — mīksti runājot — apbrīnojama kultūras naivitāte, sabiedrisks simplicisms, strausa politika un aizsietu acu taktika. Veinberģiski noteiktai pilsoniskai kulaka politikai šie simplicisti nevar piekrist, tādēļ ka viņi nav šī kulaka vīcinātāji. No demokrātiskās kustības laikiem viņiem rūgtas atmiņas; viņi nezin, kā vēdināt savus salonus, kā klapēt savas polstētās mēbeles. Birģeliskākie starp birģeļiem, mietpilsoniskākie starp mietpilsoņiem, viņi sludina kaut kādu šķiru neitralitāti, kaut kādu neapjēgtu un neapjēdzamu tautas «viskopas kultūru». Daudz cietušais Saulietis stājas simplicistu rindās. Viņš ir beletrists un, protams, aizstāv mākslas — Mirdzas Daiļavas neatka-

rību. Viņš pēc iespējas cenšas izzobot veinberģistus, dzimtenvēstnešniekus («Dz. Vēstnesi»!) un sociālistus. Sociālistus izlamā par grautoņu salašņām, kas smirdot pēc sviedriem un asinīm, izdomā ļoti asprātīgas palamas saviem un it īpaši «Dz. V.» redaktora ienaidniekiem un tā tālāk. Kad tā demonstrēta neatkarīgo rakstnieku lielā atkarība, kad jaunais, aiztapinātais rakstniecības veids — karikatūra — izķēmots par personīgas žults izlejamo trauku, tad arī lielā kultūras cīņa ir galā. Tad vairāk nekā nav ko darīt, tad steigšus vien jābrauc uz kluso pilsētu aiz ūdeņiem. Jāglūn aiz pilsoņa sētas vārtiņiem, jāskrien pilsoņa meitas lindrakiem pakaļ, jāņerkst pēc nobriedušas pilsoņa madāmas, Skumjās Saules. Tā ir tā īstā un, jācer, arī daudz pateicīgāka nodarbošanās.

Pilsoniskās rakstniecības un rakstnieku deģenerācija ir acīm redzama. Žēl, ka viņiem nav spēcīgākas burtnieku gvardes, ko sūtīt spalvu karā. Tikai nopietns pretspēks rada jaunus enerģijas pieplūdus. Bet lamāšanās jau ir lielākā nespēka zīme.

4

Drāma. — Lirikas mums vēl arvien ir ļoti daudz, tas taisnība. Bet tomēr viņa tīri kvantitatīvā ziņā ar katru gadu vairs tā nepieaug kā līdz šim. Un nekādā ziņā jau ne tā kā drāma pēdējos divos trijos gados. Latviešu daudzajiem liriķiem pareizais ceļš uz drāmu ietu caur noveli un romānu. Bet lielākā daļa taisa drošu lēcienu pārejas disciplīnai pāri — no acumirkļa sajūsmas tēlojuma tieši psiholoģisku sarežģījumu un raksturu plastikas laukā. Ka tikai retais tur veic kaut cik vērtīgu darbu, tas, protams, par sevi. Bet nekas jau nenotiek bez saviem iemesliem. «Neatkarīgie» rakstnieki ir visatkarīgāki no ārējiem apstākļiem; jāiet, ja arī viņus dzen sveša, neparocīga darba laukā. Interesanti drusku padomāt par tiem cēloņiem, aiz kuriem latviešu liriķi beidzamā laikā cits pēc cita steidzīgi top par «dramatiķiem».

Viens no galvenajiem cēloņiem tas, ka līdz pašam pēdējam laikam drāmas nozare latviešu rakstniecībā bij visvājākā, visvairāk nolaistā. Zeiboltu Jēkabs, Blaumanis, Paļēvičs un Aspazija — vairāk īstu dramatiķu līdz revolūcijas laikam latviešiem nebij. Tautas vēsturiski psiholoģiskā daba ir refleksīvi liriska, visaugstākā mērā pasīva. Tā teikt, ideālas pasivitātes paraugi ir latviešu vakardienas rakstniecības pilnīgākie tēli: Andra tēvs, Zalkšņu tēvs un citi tēvi un māmiņas. Tie rādāmi novelē; drāmai pavisam nederīgi tādi gatavi, sevī noveidojušies, uz visām pusēm norobežojušies cilvēki. Drāmai taču jārāda, kā cilvēks cīnās, aug, top vai krīt. Un tikai zināmā, ieviļņotā sociālā apkārtnē, cilvēka sadursmē ar cilvēku izceļas dramatiska, drāmā tēlojama ārējā un iekšējā cīņa. Bet latviešu sabiedriskā dzīve bij tā noslodzīta, ka

plašāki un dziļāki ieviļņojumi tur nebij iespējami. Paslepena, savstarpēja tautiešu urdīšanās un graušanās nepavisam nesniedza drāmas tēliem vajadzīgās cietās vielas un nevarēja ierosināt dramatiskas radīšanas dziņu. Tad nāca vētras gadi un visu dzīvi sagrieza vienā mutulī. Ārēji aprimās, atplūda un noklusa. Bet sakustinātie sabiedriskie slāņi arī klusībā tāpat turpina grimt un celties, un pārkārtoties. Vecais miers vairs nav iespējams. Šķiru pretešķības nav iznīcināmas. Bet arī katrā atsevišķā šķirā notiekas nošķirošanās, noskaidrošanās un noveidošanās process. Vecā paaudze vairs lāgā nevar saprasties ar jauno, vienas dzimtas locekļi bieži nevar saprasties. Visur nemiers, un nemiers ir drāmas pamata elements. Saviļņotās tagadnes dzīves spēki šļācas tukšajā dramatikas laukā. Ir dabiski, ja pēc priekšrevolūcijas lirikas atplūdiem latviešiem uznāk drāmas plūdi.

Bet ir arī vēl citi blakus cēloņi. Sabiedrisko atplūdu laikā visi vīlušies, pārskatījušies, neviļus aizrāvušies, visi rezignējošie mūk no politikas klusā kaktā, «nogrimst sevī», meklē izklaidēšanos, izpriecu un baudu. Arī mākslas baudu. Arī un it sevišķi teātra mākslas baudu. Balle ar amorpastu un konfetikauju tikai tad īsti iet pie sirds, ja iepriekš noskatās teātra izrādē. Un pavisam jau nav no svara, ko tur rāda. Var būt drāma, komēdija, pose vai balets — viss viens; pārmaiņas dēļ, jo raibāks repertuārs, jo labāk. Miķeļos izrāda «Zaudētas tiesības», rekrūšu atvadīšanās ballē — «Lenori», Mārtiņos — «Trīnes grēkus», ziemsvētkos — «Balsi un atbalsi». Der savu reizi pasmieties, savu — pa asarai noslaucīt. «Publikas vajadzībām» kalpot sarodas visādi mazie un raibie teātri; ikkatrā lauku centrā nodibinās sava «aktieru» trupa — spēlē, kas nāk priekšā. Dažādas skolas beigušu, pa lielākai daļai nebeigušu jaunu bezdarba ļaužu tagad milzums. Taustāma lieta: teātra izrādēm vajaga izrādāmā materiāla. Līferantiem jārodas vai grib vai ne. Latviešu liriķiem jātop par dramatiķiem. Dažus skubina smuku, periodisku honorāru kāre, citus vairāk domājamie aplausi un lauru vaiņagi pirmizrādē. Nu un dažam retajam arī nolūks ar savas drāmas varu stāties pretī nepatīkami mācošiem sadzīves spēkiem. Visvairāk vajadzīgs publikai īsu viencēliena ludziņu, vislabākais joku ludziņu, dažādiem biedru vakariem, Mārtiņu vakariem un Jaungada sagaidīšanām. Ar to izskaidrojama pārmērīgi čakla viencēliena joku ludziņu ražošana pagājušā gadā. Kropli, nejēdzīgi, brīžam pat pilnīgi neliterāriski darinājumi, joku lugu karikatūras, tik muļķīgas un piedauzīgas, ka pat uz visprimitīvākās šmīres skatuvītes viņām nav iespējams parādīties. Ja arī ne mākslas, taču kaut cik literāriskas vērtības vienīgi Jaunsudrabiņa «Ansim Aunam». Akuraters jau sen uz skatuves un ārpus tās varējis pārliecināties, ka drāmu rakstīšana nav viņa amats. Bet viņš neklausās un turpina joprojām. Pārstrādā sava paša vecos motīvus un iztaisa jaunu lugu. Jādomā tak, ka pašam viņam izliekas ļoti dramatiska tā zvanu bimbināšana un visādas

gaismas laistīšana. Tīšā prātā tak viņš neietu tā izgāzties. Akuratera luga, kā liekas, skatuvei nemaz nav rakstīta. Turpretī Saulietis savu lugu «Pret ziemeļiem» laida pār interima dēļiem. Reizes divas trīs mēģināja, bet tad šis pagalam nedramatiskais, liriski raudulīgais gabals tomēr bij jāstrīpo no repertuāra. Pirmizrādē autors, protams, saņēmis lozberu kroni un sasparotus aplausus. Bet to visu viņa skolnieki viņam vienam pašam varēja turpat klasē sniegt; nemaz nebij vajadzīgs šo famīlijas padarīšanu norisināt atklātā vietā, par kādu, bez šaubām, jāskaita arī interimteātris. Trīs reizes turpat interimā mēģināja uzvest arī Ed. Vulfa piecu cēlienu un astoņu ainu teiku drāmu «Izabela» (pirmizrāde 1912. g. 7. martā). Arī tas ir pilnīgi neglābjams gabals, brīžam neīsta, nesaprasta klasicisma, brīžam vēl neīstāka romantisma pakaļdarinājums. Luga rakstīta pantos, bet arī lirikas nabaga viņa. Tās zilās un violetās ugunis no «Staburaga meitiņas» un kapsētas zvanus no «Lenores» taču lāgā nevar pieskaitīt lirikai. Par šo ērmīgo, juceklīgo «drāmu» tikai var plecus paraustīt. Jāpasmaida par tām izsamisušajām pūlēm, ar kādām apsīkusī un izkāmējusī birģeliskā iedoma kuļas pa dūņām un velti mēģina pacelties drāmas dzestri dzidrajos augstumos. Ja to redzam pie samērā vēl zaļa koka, tad par sakaltušo nav nemaz ko brīnēties. Veci, citā ziņā ļoti godājami tautieši pagājušā gadā smagi grēkojuši latviešu drāmā. Nelaikis teātra tēvs no vecām vācu humoreskām sataisījis neveiklu, vietām piedauzīgu satīru latviešu skatuvei. Tautmīlis-Bērziņš neīsta naturālisma gaumē sarakstījis lugu «Pie pilsētas vārtiem». Lielais varonis tajā aktieris, no ārpuses tik smuks, iekšēji tik ideāls, ka patiešām prasās mālējams uz pīpes čibuka. Un kur tad vēl Lauteņbah-Jūsmiņš! Veselas trīs bēdu lugas viņš nepilna gada laikā laidis klajā. Tas patiešām vairāk, nekā latviešu pacietīgais lasītājs spēj panest. Un nupat jau viņš sāk atkal draudēt ar veselu vēsturisku trilogiju! Vai tad nav nekāda līdzekļa pret šādu sistemātisku mākslas vaiāšanu un publisku apvainošanu? Pilsoniskā māksla grimst — nekādām subsīdijām, fondiem un citām stutēm viņu nesastutēt. Nekādām zelta skrūvēm viņu neuzskrūvēt augšam. Ar vienu vienīgu dramatisku darbu latviešu pilsonība var lepoties — ar Annas Brigader «Princesi Gundegu» (pirmizrāde 1912. g. 12. aprīlī). Tā ir gan vāja drāma, bet ievērojami dzejisks, episks tēlojums, maigas, daudzkrāsainas lirikas vižņiem bagātīgi pārbārstīts. Saista Annas Brigader nopietnā, dziļi sirsnīgā lirika, pievelk un paļautrina viņas graciozi naivā, nemeklēti komiskā. Tikai pakalpīgie kritiķi (Arturs Bērziņš, J. A. Duburs) pārmērīgā entuziasmā ar šīs lugas reklāmām apdrukājuši visus ģēvelgalus un tā padarījuši banālu arī šo vienīgo vērtīgo pilsoniskās dramatikas darbu.

Idejisku tēlojumu — romāna un drāmas vajadzība ir sevišķi plašai darba šķirai. Tagadējā spējā iekšējās augšanas, izveido-

šanās un nocietēšanās stadijā pamatšķirai vairs nepietiek ar liriskiem momenta tēlojumiem. Mākslas viņa alkst kā ūdens un maizes, tādas mākslas, kurā atspoguļotos viņas vēsturiskā pagātne, viņas psiholoģiskā tagadne un idejiskā nākotne. Nemiers un cīņa ir viņas dvēsele un miesa. Ne tāds nemiers, kas acumirkli uzliesmo un apdziest, ne tāda cīņa, kas sīkpilsoniski «nogrimst sevī» un aprimstas. Visīsākie momenti viņas dzīvē organiski saistīti savā starpā, tie izaug viens no otra, aug viens caur otru — kā ķēžu locekļi tie tur cits citu. Demokrātiskā māksla kā savas šķiras dzīves koncentrācija un augstākais, tālākais veids ir episkāka un dramatiskāka nekā vecā, pilsoniskā. Pamazām viņa top tāda. Visos laikos demokrātija ir bijusi dramatiskās mākslas cienītāja un pabalstītāja. Nākotnes drāmas izaugs no augošās darba šķiras kā viņas dziļākās būtības īstākā izteicēja. Arī tagadējie demokrātiskie rakstnieki jau instinktīvi sāk nojaust savas šķiras garīgo īpatnējību un vajadzības un mēģinās dramatiskā rakstniecībā. Bet vecie pilsonības sārņi vēl smagi guļ viņu dabā. Dramatisko iedomu vēl vienmēr saista un aizved neceļā pierastie liriskie tēlojuma paņēmieni. Tāda neizdevīga mēģinājuma spilgts piemērs ir P. Roberta «Lāsts». Proletāriskas drāmas mēģinājums ir arī Andreja Upīša «Balss un atbalss» (pirmizrāde 1911. g. 19. augustā). Vienas sezonas laikā šī drāma izrādīta vairāk nekā 70 reizes (Jaunajā Rīgas teātrī 13 reizes). Ka lugai daudz trūkumu, tas redzams arī no šajā krājumā ievietotām lietišķām kritikām. Laba zīme tikai tā, ka birģelisko avīžu recenzenti par viņu lamājas, kā saka, putām uz lūpām.

Vispēdējais un vispirmais pagājušā gada latviešu rakstniecībā parādijies drāmā. Raiņa «Indulis un Ārija» (pirmizrāde 1912. g. 3. aprīlī; līdz sezonas beigām Jaunajā teātrī izrādīta 27 reizes) ir pirmā īstā traģēdija latviešu valodā. Kā katrs liels mākslas darbs, viņa dažādi saprotama un saprasta. Īsā laikā par viņu saradusies liela, dažādām pretrunām bagāta kritiska un polemiska literatūra. Bet noliedzams nav, ka traģēdijas tēlojumu krāsu dažādībai cauri mirdz proletariāta idejas uguns, kā teiksmaini simboliskajos tēlos sazīmējami tagadnes lielās kultūras cīņas dažādo spēku un pretspēku personificējumi. Traģēdijas saturs tēlojumā tik plaši plests un dažādiem līdzekļiem izteikts, ka arī mērenie birģeliskie liberāļi tur kaut ko atrod priekš sevis. Bet pilnīgi viņu izjust un līdzdzīvot spēj tikai darbaļaužu šķira, kuras centienu atbalsis skan teiksmaino varoņu valodas dārdošā dzejā.

Pamatšķiras kustība piecos gados latviešu drāmu pacēlusi augstāk, nekā divdesmit piecos to paspēja pilsonība ar saviem fondiem un godalgām. Te ir redzams sabiedrisko un idejisko spēku samērs. Darbaļaužu šķira ir radījusi latviešu drāmu un arī latviešu teātra mākslu šā vārda patiesā nozīmē. Ja viņa saviem tūkstošiem ik vakaru neaizpildījusi teātra namu, tad nebūtu iespējams īstu, grūti saprotamu dzejisku drāmu izrādīt

27 un otru 50 reizes no vietas. Nebūtu iespējams sagādāt lugām īstas mākslinieciskas dekorācijas — nekas nebūtu iespējams. Pilsonisko teātru darbinieki, kā to redzam ārzemēs, pārvērš teātri par cirku, lai tik kā nekā ievilinātu birģeli tukšā ložā. Pūlas atdzīvināt antisko drāmu, mēģina atdzemdināt viduslaiku mistērijas — visvisādi izmēģinās, bet teātris grimst, un grimst viņam līdzi dramatiskā rakstniecība. Vairāk nekā jebkura cita nozare drāma savā būtībā ir demokrātiska māksla. Tikai visplašākajām masām spēkā, apziņā un apzinīgā darbā augot, var augt dramatiskā māksla. Tikai neatlaidīgās cīņas dvesmā rakstnieks var ieelpot to dzirkstošo dzīvību, kam jāplūst pa drāmas organisma nervu sīkākajām šķiedriņām.

Latviešiem būs proletāriska drāma — vai viņas nebūs nemaz.

5

Kritika. — Rakstniecība ir lielākais dzīves dzinēja spēks. Saimnieciskās attīstības radītām idejām viņa dod spārnus. Pa dzirkstij viņa sakrāj saules enerģiju un tad ar jaunu atziņu skrejošām ugunīm aizdedzina tumšās masas, apgaismo un sakarsē vistālākos un vēsākos sadzīves kaktus. No sākta gala viņa jau tāda bijusi; bet kā pašai dzīvei, arī viņai jātop vēl daudz pilnīgākai un spēcīgākai. Tagadnes kultūra pastāv sabiedrisku šķiru sacensībā un cīņā. Rakstniecībai kā mākslai vispār jāpaliek tikai apzinīgai šķiru mākslai, cik neapzinīgi viņa līdz šim tāda bijusi. Bet, lai viņa tāda varētu tapt, vajadzīga kritika. Nopietnai, nesaudzīgai šķiru mākslas kritikai jānoskaidro un jānorobežo īstas, kulturālas mākslas jēdzieni, jāpalīdz nošķiroties rakstniekiem no lasītājiem, jāpabalsta rakstnieki viņu meklētāju ceļā, jāmodina lasītājā īsta mākslas darba satura un formas saprata. It sevišķi latviešu rakstniecības kritikai tagadnes sociālā apkārtne piešķir tādu kā audzinātājas un vadītājas lomu. Pēc savas īsā kapitālistiskā laikmetā vēl pilnīgi nepārveidotās dabas latvietis visās šķirās ir vairāk jūtu nekā prāta cilvēks. Možākās sabiedriskās šķiras bez rakstniecības nevar iztikt. Lielās sociālās idejas viņās izplatās daudz vairāk caur daiļrakstniecības darbiem nekā pa zinātnes un loģiskās atziņas ceļiem. Kritikas uzdevums ir arī stingri lūkoties, lai rakstniecībā maizes vietā netiktu pasniegts akmens un ūdens vietā samazgas. Viņai jāredz, vai estētisko ideju zieds ir audzis taisni no sociālo ideju saknes un stiebra, vai tas nav tikai mākslīgi taisīta papīra puķe. It sevišķi latviešu rakstniecības kritikai plašo masu lasītāji jāaudzina mākslas īpatnējo izteiksmes līdzekļu sapratā, bez kuras nevienam nav iespējams piekļūt mākslas kodolam, uzņemt un pārdzīvot mākslas darba skaistumu un līdzdzīvot viņā nestā idejas spēkā. Tātad latviešu rakstniecības kritikai tagadnē ir tas pats uzdevums, kas vispārim visai darba

demokrātijas ideoloģijai: sekmēt sabiedrības kulturālo nošķirošanos, stiprināt šķiras apziņas intensivitāti un pabalstīt demokrātisko masu dzīves enerģiju. Lai viņa to spētu, viņai sīki jāizpazīst masu sabiedriski psiholoģiskā daba, ar darba demokrātijas dvēseli jāsaaug kopā. Bet tas var sekmēties tikai, ja kritika socioloģiskās izpratas un psiholoģiskas izziņas ceļā lieto vēsturiskā materiālisma metodi. Protams, tas ir prasījums, lai viņa tiek par noteiktu, apzinīgu darba šķiras kritiku. Vai mums jau tagad ir tāda kritika? Vai mums vispārim ir šķiras kritika?

Jāatzīst, ka latviešu kritiķi ir vairāk nošķirojušies nekā rakstnieki. Rakstnieks savas simpātijas un antipātijas, savu sabiedrisko pārliecību un savas tieksmes ieveido tēlos un tēlojumos, kur estētikas veidam cauri sabiedrisko saturu grūti saskatīt. Bet kritiķis, lai kā nelocītos aiz pazīstamās objektivitātes žoga, lai kā neslapstītos aiz vispārējām frāzēm, tomēr ir spiests galu galā parādīt savu īsteno seju. Tātad varam gan sacīt, ka mums tagad ir sava birģeliskā un sava demokrātiskā kritika.

Birģelisko labskaņas dēļ saucam arī par pilsonisko. Pati viņa ļoti vēlas, lai viņu sauktu par objektīvo, par īsti estētisko, par vispārcilvēcisko — un kaut vai par formālo kritiku. Bet, kaut kuras birģeliskās recenzijas estētisko frāžu mētelīti pašķirot, tūliņ tālāk tiek redzama viņas īstā daba. Visos laikos jau «tīrā» estētika ir noderējusi visam birģeliskajam par apsegu. Pilsoniska šķiras neapziņa latviešu rakstniecības kritikā pa lielākai daļai ir liekuļota. Bet, kur «tīrās» mākslas vārdā runā patiesa gara aprobežotība, sabiedrisks un māksliniecisks simplicisms un birģeliska tuvredzība, tur daudz joku dabū dzirdēt. Īstenībā par pilsonisku kritiku nemaz nevar runāt; pilsonisku kritiķu latviešiem šimbrīžam pavisam nav. Reiz bij Niedra, bij Dr. M. Valters. Tagad palikuši tikai teātra un grāmatu recenzenti, kas raksta, ko pavēl viņu maizes tēvi. Rakstīt viņi raksta daudz, tas tiesa. Kā «Dzimtenes Vēstnesis» palicis par visu sabiedrisko renegātu iebraucamo vietu, tā tiek stipri daudz recenziju ražots. Visu atpakaļrāpuļu priekšgalā rāpjas bijušais sociāldemokrāts Jānis Jankavs. Lielu laiku viņš slēpās zem maskas: J. H. Beidzamā laikā sarāvies zem viena paša J. Ar vienu roku viņš raksta sindikālistiski anarhistiskas brošūras pusbirģeliskajiem strādniekiem, ar otru — Rīgas tautisko šeptniecisko lielpilsoņu lapā gāž apkārt latviešu marksismu, izskaidro, papildina un pārlabo Marksu un, elpu neatvilcis, slavē visas vecās labās tradīcijas, klerikālismu, padevību, pazemību un panesību. Ja vajadzīgs, tad viņš brūk virsū arī tiem rakstniekiem un rakstniecības darbiem, kas vērsti pret tumsonīgo mietpilsonību un kuros izskan demokrātijas idejas. Jankavam ir atjauta un izveicība, un tekošs, žirgts izteiksmes veids. Viņš ar tādu sulainisku gatavību krīt pār saviem tagadējiem maizes tēviem, ka viņu gandrīz vai varētu saukt par tagadējās latviešu pilsonības kritiķi. Bet pagātnes ēnas vēl stipri traucē viņa taga-

dējo «spožumu». Jāpaiet lielākam laikam, lai viņu pilnīgi varētu atzīt, pazīt un novērtēt viņu neapskaužamā melnā bruņinieka lomā. Ar «Dzimt. Vēstn.» racionālo pārklerikalizēšanos arī Teodors atkal atdzīvojies un tapis stipri ražīgs. Kā lai Teodors neatdzīvotos šajā laikā, kad pilsonība sāk atklāti uzstāties pret darba šķiru? Kad četrdesmittūkstoš abonentu avīze sāk propagandēt ķesterību, viņš arī lien laukā, viņš steidzas palīdzēt iesvētīt Blaumaņa bisti, ar ko lielpilsoņi izpušķo sava kluba trepes. Pa divi priekšlasījumi viņš viens pats raksta Zinību komisijas sapulcēm — visur viņš ir klāt līdzdarboties un līdzcīnīties. It īpaši rakstniecības kritikā. Tur viņš klusiņām pieķeras Jankava svārku stērbelēm un iet nu šim bruņiniekam tikpat čakli pakaļ, kā it visos laikmetos kādam citam pakaļ gājis. Teodors arī latviešu pilsonībai apnicis; rakstniecības kritikā viņš ir *quantité négligeable*[1]. Un pārējie pilsonības mēnešalgā stāvošie teātru un grāmatu recenzenti? Tie raksta daudz un sparīgi. Tie īsti ir tie, kas neapzinās vai negrib apzināties savas šķiras kalpu lomas. Ja gadās kritizēt kāda pilsonībai nedraudzīga rakstnieka darbus, tad viņi sadodas sadraudzīgā korī, ko J. H. diriģē, un tad saskanīgi lamājas. Bet, ja nāk kāds no pašu kliķes, tad tikpat saskanīgi «ar uzslavas vīraku sumina». Tad ir ko smieties, kā mēģina šo savstarpējo aplaizīšanos izvērst un nostādīt par vienīgīsto estētisku mākslas kritiku. Pašu kliķes jautājumus mēģina izpūst par vispārcilvēciskiem problēmiem, sīkas birģeliskas mantiņas iegalvot par nezin kādām mūžīgām vērtībām. Pilsoniskā kritika nav apzinīga, atklāta šķiras, bet neattīstīta kliķes kritika. Viņai nav idejiskas noskaidrotājas un vadītājas, bet kliķes trepju slaucītājas loma. Pilsoniskai kritikai nav itin nekāda sabiedriska pamata zem kājām. Viņa taustās, neapzinātu un neizkoptu šķiras instinktu dzīta. Viņa nav ne satura, ne formas kritika; bez kaut kādas metodes viņa atgremo to, ko sacījis Andrievs Niedra, Valters, Teodors un Klaustiņš, sajauc vispretišķākos jēdzienus un prestiža labad katrreiz atsaucas uz kādu cittautu mākslas teorētiķi. Pilsoniskā kritiķa galvā ir vislielākais haoss; šodien viņam acu priekšā Nīcše, rītu Jūlijs Harts, parīt Reizebruks Brīnišķīgais — viņš mūžam taustās pa tumsu. Bet, jo tukšāka galva, jo vieglāk roka strādā. Tāda birģeliska grābstuļa-recenzenta tipiskākais paraugs ir Arturs Bērziņš «Latvijā». Mēnešalgas recenzentiem palīgā pierodas arī pa kādam māmuļas stipendiātam-studentam. Pilsonisko profesoru iekciju norakstiem tie vēl pabalsta recenzentus viņu neizglītībā un apjukumā. Visi tie runā par materiālisma filozofijas bankrotu, par vienīgvieno reliģisko patiesības skatīšanu un Dostojevski, par glābēju intuitīvo filozofiju un Anrī Bergsonu, par individuālo psiholoģiju un nacionālismu kā lielāko kultūras faktoru. Visur jaucas neizprasti, nenoskaidroti, sistēmā nesakārtoti birģeliskie

[1] *Quantité négligeable* (fr.) — neievērojams lielums. *Sakārtotāji.*

šķiras elementi. Un nav paredzams, ka tie drīz varētu nogrupēties un noskaidroties.

Bet demokrātiskā, marksistiskā kritika? Šā krājuma garajā, interesantajā apcerējumā «No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materiālismam» ir pārredzams, kā latviešu rakstniecības kritika savā attīstībā pa līkumainiem ceļiem lēnām, bet neatlaidīgi ir virzījusies uz vēsturiskā materiālisma pusi. Sen jau ir veidojušies vēsturiskā materiālisma principi rakstniecības kritikā, bet, ka tie būtu pilnīgi izveidojušies, saprasti, uzņemti un kritikas praksē plaši izlietoti, to nevar sacīt. Tādēļ nevar arī sacīt, ka latviešiem būtu sava noteikta marksistiska, socioloģiski estētiska, proletāriska šķiras kritika. Kā proletāriskā daiļrakstniecībā, tā kritikā redzami vēl tikai mēģinājumi, interesanti un daudzsološi pasākumi. Iemesls tam acīm redzams. Vēsturiskā materiālisma principus un metodi mākslas kritikā nevar tā vienkārši no ārienes piesavināties. Mākslas kritiķim jābūt pašam māksliniekam, kaut arī ne aktīvam, radošam māksliniekam. Bet īsts mākslinieks-kritiķis var būt tikai tas, kas organiski saaudzis ar savu šķiru, kas ar to dzīvo vienu dzīvi, elpo vienā elpā. Tikai tā kritiķa atziņas un apziņas veids saskanīgi ietilps vēsturiskā materiālisma teorijā, kurš kā sabiedriska un psiholoģiska būtne ir darbaļaužu masas organiska daļiņa. Tad viņa teorētisko vērtēšanas aparātu kustinās intuitīvas izjūtas un sajūsmas spēks, bez kura māksla un tāpat viņas kritika ir nedzīva. Bet latviešu kritiķi, tāpat kā rakstnieki, pa lielum lielai daļai ir no sīkpilsoniskās inteliģences. Pienācēji, ekskursanti, kas atnāk un aiziet. Dažs padara ievērojamu darbu, bet tad apklust. Dažs pamēģinās un atmet ar roku. Bet daudzi no marksistiskās kritikas agrākajiem teorētiķiem vēlāk nagiem un zobiem plēš nost to, ko paši uzcēluši. Patlaban jau taisni tāda mode. Par sevi saprotams, ka nevar būt stipra un saskanīgi izveidota būve, ko tādi vīri cēluši. Pamatu, zināms, neizplēsīs. Pamats ir likts un vēl vienmēr tiek nostiprināts. Bet darba vēl ir daudz un strādnieku maz. Tie spējīgākie klīst kur kurais svešā malā un sūri cīnās par kailās dzīvības uzturēšanu. Šad un tad tiem atkrīt brīdis vaļas uzrakstīt īsāku recenziju pēc marksisma principiem, bet pašu šo principu noskaidrošanai vajadzīgs sabiedrots, vispusīgs un ilgs darbs. Arī šis rakstu krājums iet šajā darbā.

Marksistisko kritiķu priekšā stāv grūts uzdevums. Ja kritika še gribētu apmierināties vienīgi ar pačalojumiem par to, vai zināmais darbs derīgs darba šķiras lasītājam vai ne, tad viņa netiktu nekur tālāk par pilsonisko. Lai viņa taptu patiešām spēcīga dzīves virzītāja, viņai vispirms pašai jātiek šķiras apzinīgai. Ikkatram kritiķim jāpārbauda sevi, vai arī viņš nav tikai ekskursants, piedzīvojumu meklētājs kā daudzi priekš viņa. Kura asinīs nav piliena proletariāta asiņu, tas labāk lai paliek pie saviem radiem. Kam slepenas tieksmes pēc pilsonības mēnešalgas, lai

iet un nekautrējas. Laiks tā kā tā svērs un izmetīs tos, kas par viegliem. Kas paliek, tiem abām kājām stipri jānostājas uz savas šķiras pamatiem. Tos pamatus atrast un uz viņiem nostāties dažā gadījumā nav nemaz tik viegli. Melnā darba strādnieks, tikai mazlietiņ aplūkodamies, saredz savu ceļu; ikdienas darbs un darba apstākļi viņam apbrīnojami ātri ieskaidro lielo, viņu un visu dzīvi aptverošo vēsturiskā materiālisma filozofiju. Profesionālam spalvas darbiniekam tas jau grūtāk. Viņu maldina nost no pareizā idejiskā ceļa visādi komentatori, paskaidrotāji un papildinātāji. No kritikas vēstures latviešu kritikas māceklis var daudz ko mācīties, bet noteiktu, plaši un vispusīgi pamatotu un skaidri formulētu vēsturiskā materiālisma kritikas principu viņam šī vēsture nesniegs. Pat tik ģeniāla kritiķa kā Jāņa Asara rakstos šo principu uzmetinājumi izpušķoti dažādu revizionistu piedevām un pusmarksistisku reliģisku «meklētāju» spekulatīviem prātojumiem. Uz savas šķiras pamata nostājušam, savas šķiras dzīvi līdzdzīvodamam latviešu kritiķim jāiet skolā pie vēsturiskā materiālisma nodibinātājiem un viņu labākajiem popularizatoriem. Saprotama lieta, viņam jāiepazīstas arī ar visu svarīgāko, ko vēlākie laikmeti līdz pašām pēdējām dienām snieguši vēsturiskā materiālisma papildinājumiem un tālākizveidojumiem. Noder izlasīt arī marksisma sagāzēju rakstus, jo tie prātīgu cilvēku tikai var nostiprināt viņa sabiedriskās dzīves atziņā. Tikai no vispusīgi izprastas vispārējas vēsturiskā materiālisma filozofijas ir atvasināma īsta marksisma mākslas saprata un kritika.

Tas ir tikai vēl iesākums, ne beigas. Marksistiskā kritika nedrīkst attaisnot pilsonisko avīžu rakstītāju iedomas, ka viņai ir viena pati šablona un pēc tās viņa stiepj un apgraiza itin visus mākslas darbus. Tā ir tā pati gudrība, pēc kuras nākamības valstī esot domāta viena vispārēja nolīdzināšana, cilvēks padarīts līdzīgs cilvēkam kā ola olai, kā nulle nullei. Tā gudrība ir jau sen pienācīgi atspēkota, un gudrāka viņa nepaliek, ja arī visi Jankavi vēl mūsu dienās to atgremo. Tikai kritika nedrīkst pabalstīt šīs aplamības. Vēsturiskais materiālisms nav šablons, bet metode. No vienas vietas izejot, vienādiem līdzekļiem uz priekšu laužoties, uz vienu mērķi tiecoties, tomēr katrs var iet pa sava paša taku un savā īpatnējā tempā. Marksistiskai kritikai nepavisam nav vajadzīgs būt sausi vienpusīgai, šauri doktrinārai; filozofija, no kuras viņa izaug, ir dzīva un augota, viņa nenošķiras un nepaliek uz vietas, viņa aptver plašus apvārsņus, viņa ir sintētiskākā starp visām pārējām sistēmām. Tāpat marksistiskai kritikai plašuma un dziļuma ziņā vajag atšķirties no pilsoniskās. Latviešu jaunajiem kritiķiem viena galvenā kļūda, kas varbūt būs pamanāma arī šī krājuma kritikās. Tā ir — cenšanās apspriestā rakstniecības darba pozitīvo un negatīvo reducēt vispārpazīstamās marksisma formulās, aiz ko kritikas patiešām dabū savādu vienmuļības, pat šablonas nokrāsu. Arī ābecisku marksisma patiesību

bieža minēšana nebūt nepaceļ kritikas pievilcību. Ne pēc iespējas vienā valodā, vieniem vārdiem runāt jācenšas kritiķiem, bet jāizkopj sava paša temperaments un tieksmes. Kā māksliniekam ikkatram kritiķim jāatrod un jāizkopj sava īpatnējā daba, jāklausa saviem impulsiem, jāpēta rakstniecības darbs no tās puses, kura katram liekas pievilcīgāka, un par visām lietām jācenšas savus atradumus un izjūtu attēlot īpatnēji pievilcīgā veidā. Marksisma kolektīvistiskais pamats nebūt neizslēdz individuālo dažādību, bet gan pabalsta to, piešķir tai reālu nozīmi. Kolektīvs taču nav pielīdzināms simtējādu vielu sajauktai un sakausētai masai. Kolektīvs ir dzīvs organisms, kur katram neatšķiramam loceklim savs īpatnējs iekārtojums un sevišķs uzdevums, lai arī vienas un tās pašas asinis viņus visus caurstrāvo un ikkatrā šķiedriņā dzirdas tās pašas dzīvības pukstieni. Demokrātisko mākslas darbu spēks ir viņu iekšējās dzīvības un asiņu vienībā; viņu skaistums — individuāla veidojuma atšķirībā un savādībā. Mākslas spēks tikai caur skaistumu top par tādu. Arī kritikas spēks atkarājas no tā, cik viņā individuālas subjektīvas izdomas, izjūtas un izteiksmes īpatnējības.

Kā rakstniecības darbam katrai kritikai jābūt īpatnējai izjūtā un izteiksmē. Protams, kritika nedrīkst izvērsties visvisādos izjūtu un stila eksperimentos. No tā viņu arī pasargās viņas skaidri apzinātais sabiedriskais uzdevums. Izkopta kritiķa individualitāte visai viņa darbībai piešķirs zināmu raksturīgu nokrāsu. Viens kritiķis pēc savas subjektīvās organizācijas vairāk būs prāta un loģikas cilvēks; viņš vairāk izpētīs un uzrādīs rakstniecības darba idejiskās vērtības un tās estētiskās kombinācijas, caur kurām rakstnieks viņas kā dzinēja spēku pārvada lasītāja psihikā. Otrs — vairāk tieši jūtām uztvers rakstniecības darba tēlu un tēlojumu vibrējošo skaistumu un ar savu attēlojumu centīsies arī lasītāju tā nostādīt, lai arī viņu ķertu mākslas iedvesmējošā plūsma. Un tomēr viņi abi paliks caur un cauri marksistiski kritiķi un nebūt nebūs izdalāmi Andrieva Niedras «prāta» un «jūtu» vai kādās citās dīvainās kritiķu kategorijās.

Īsiem vārdiem runājot, latviešu marksistiskajam, sociologiski estētiskajam kritiķim savu principu meklēšanas un savas personas izveidošanas darbā jārīkojas mazliet citādāk nekā līdz šim. No vienas puses viņam «jāsašaurinās», pašā sākumā stingri jānorobežojas no visādiem pusmateriālistiem, kriticistiem, intuītistiem un tamlīdzīgiem. Protams, viņam nav jāaizbāž ausis un jāaizver acis, bet jāprot vērtēt un svērt, un savas atziņas krājumā uzņemt tikai to, kas organiski izaug no viņa šķiras augošās apziņas. Uz otru pusi viņam jāpaplašinās un jāpadziļinās mākslas darbu īpatnējā izpratā, izjūtā un to attēlojumā, viņam jāpieradinās brīvi un droši staigāt, ne dogmu aukliņas vadītam virzīties pa izbrauktu ceļu. Lai arī teicām, ka īstās, marksistiskās kritikas latviešiem vēl līdz šim nav, tomēr radušies vairāki jauni literāti,

kuriem griba un spējas strādāt šajā jaunās kultūras plašajā laukā. Liekas, te jau sākumā var konstatēt, mazākais, nopietnu cenšanos no vienas puses «sašaurināties», uz otru paplašināties un padziļināties — cenšanos pēc īstās, marksistiskās mākslas sapratas. Žēl tikai, ka latviešu marksistiskās kritikas dibinātāji (piem., J. Jansons) nevar sistemātiski sekot rakstniecībai, pilnīgi nodoties mākslas pētījumiem un apcerei. Jaunajiem darbiniekiem tas būtu stiprs atbalsts darbā.

Darbs ir liels «šai laikā, kas esot tik mazs». Formāli estētiskā pilsoniskā kritika ir kritika «no augšas». Viņa tīri brīvi var rīkoties visvisādiem spekulatīviem mēģinājumiem, nepamatojamiem un nepierādāmiem slēdzieniem un apgalvojumiem. Ar pilsonisko «subjektivitāti», «intuīciju» un tamlīdzīgām lietām viņa aizbildina vienkāršu izpļāpāšanos par mākslu un mākslas problēmiem. Sociloģiski estētiskā marksistiskā kritika tā saistīta ar savas šķiras izveidoto ideoloģiju, kā zemi sien neatvairāmais saules pievilcēja spēks. No vēsturiskā materiālisma augstā viedokļa arvien ir skaidri pārredzami kritiķa fantāzijas lidojieni. Marksistiskā kritiķa atziņā nevar būt nekā metafiziska, saprātota un sasapņota, zinātniski nepamatota. Marksistiskā estētika ir vēsturiskā materiālisma filozofijas nozare; šīs filozofijas gaismā kritikai jāizceļ savas un arī citu šķiru rakstniecības darbi. Vispirms viņai jātiek skaidrībā, kas pieder viņas un kas svešai šķirai. Bet, lai saprastu mākslas darbu, vispirms jāizpazīst viņa darītājs. Marksistiskai kritikai jāpiegriež rakstnieka cilvēciskai personai vairāk vērības, nekā to darīja pilsoniskā, — iekš tā jau vispirmā kārtā parādās viņas socioloģiskā daba. Tikai izpazinusi rakstnieka cilvēcisko dabu, tā varēs pareizāk saprast un uzrādīt, uz kuru pusi tiecas viņa mākslinieka simpātijas. Kritikai arvien jāprot šķirt īstais no neīstā, mākslotais no instinktīvā. Apzināta un neapzināta liekulība ir pilsoniskās dvēseles un visas sadzīves kārtības galvenā īpašība. Arī rakstniecībā tā plaši ieviesusies un bez žēlastības skaužama laukā. Sabiedriski un psiholoģiski izpētījusi rakstnieka cilvēcisko un mākslinieciskо dabu, kritika izsargāsies no netaisniem pārmetumiem un neuzstādīs neizpildāmus, ar mākslinieka dabu nesaskanīgus prasījumus. Ar vēsturiskā materiālisma metodes palīdzību vislabāk izprotama un apgaismojama arī pilsoniskā māksla. Starp pilsonisko rakstniecību un marksistisko rakstniecības kritiku vajag būt tādām pašām attiecībām kā sadzīvē starp buržuāziju un sociāldemokrātiju. Bet, kā darba cilvēks bez liela riska noklīst no savas šķiras apziņas ceļa var no pilsoniska skolotāja mācīties tehniskas un arodnieciskas zināšanas, tā marksistiskā kritika nedrīkst katrā vietā un pavisam pazudināt pilsonisko rakstniecību. Proletāriskai rakstniecībai jāizmanto visas tās vērtības, ko pilsoniskā līdz šim radījusi un kas var kalpot viņas nolūkiem. Darbaļaužu lasītājam der pilsoniskās rakstniecības darbs arī tad, ja tas tikai ierosina viņa estētisko vērošanas un uzņem-

šanas spēju. Viņam jābūt spējīgam uzņemt sevī pieskanīgo un radniecīgo un atmest svešo un nederīgo. Bet tāda spēja var rasties tikai vingrinājoties, tā sakot, estētiskā praksē. Darbā ir izkalusies visa darba cilvēka cietā daba; estētiskā pašdarbībā jāizveidojas arī viņa plašajām mākslas sapratas un izjūtas spējām.

Pilsonisko mākslu marksistiskā kritika nepārveidos; tai tāpat savs pamats sabiedriskā dzīvē, to viņa drīz sataustīs un mēģinās stipri nostāties. Pazudināt ne, bet nesaudzīgi kritizēt. Jaunos ceļa meklētājus spēkus raisīt vaļā no vecām važām un rādīt plašo, tālo pasauli. Marksistiskās kritikas pirmais uzdevums ir atklāt līdzšinējās mākslas tipiski pilsonisko dabu, vēsturiskos tēlojumos rādīt, kā saskaņā ar neorganizētās, haotiski anarhistiskās kapitālistiskās sadzīves iekārtas attīstību attīstījies pilsoniskais individuālisms un viņa dabiskais mākslas veids — lirika. Ka lirika pamazām pārņēmusi visas citas mākslas nozares, tā ka nav vairs ne pilsoniskā romāna, ne drāmas, bet vienīgi tik lirika un pilsoniskās mākslas teorētiķi un rakstnieki velti meklē glābiņu renesanses, viduslaiku un antiskā mākslā. Kritikas tālākais uzdevums ir rādīt, ka ar sabiedriskās iekārtas dabisko pārveidošanos pārveidojas arī mākslas formas. Klaiņojošiem indivīdiem atkal pamazām savienojoties organiskā šķiras kolektīvā, kopīga darba garā gaitā nav vairs valdošas vietas acumirkļa tēlotajai lirikai, bet tās vieta jāieņem episkam stāstījumam un tēlojumam. Lielās, augošās kultūras cīņas atskaņām, uzmudinājumiem un tālākiem ievedinājumiem vajadzīga drāma un traģēdija. Ar apziņā un darba cīņā augošo proletariātu aug jauns episki dramatiskas mākslas laikmets. Marksistiskai kritikai jābūt viņa pravietim un tulkam.

1912. g. 28. jūlijā. *Andrejs Upīts*

«Vārds», I, 1912. g., 215.—237. lpp.

LATVIEŠU RAKSTNIECĪBA
(1912. G. OTRĀ UN 1913. G. PIRMĀ PUSE)

I

S a d z ī v e. — Rakstniecība allaž atrodas atkarībā no dzīves. Saimnieciskie apstākļi un sabiedriskā dzīve ikkatrā laikmetā nosaka mākslas un rakstniecības virzienu. Latviešu rakstniecība zināmā mērā grozās pat pēc gadalaikiem; pēc avīžu un žurnālu lirikas apmēram var spriest, vai ārā pavasaris vai ziema. Bet par meteoroloģisko liriku jārunā citā vietā. Še mums no svara aplūkot pēdējā gada sadzīves spēcīgākās tieksmes, raksturīgākos notikumus un parādības, lai izmanītum to vispārējo sabiedriskās

psihikas apakšstrāvu, kas iekustina un vada rakstnieku radošo dziņu un tamlīdz arī rakstniecības darbiem piešķir laikmeta raksturīgo nokrāsu.

Tagadējās latviešu sadzīves centrā stāv mazgruntnieks. Ekonomiskie apstākļi un politiskais stāvoklis viņu izvirzījis kultūras kustības priekšgalā. Pēc nemieru laika aplamās aizraušanās mazgruntnieks ir spēji atjēdzies, ātri aptvēris savu vietu un savas īstās intereses. Kamēr demokrātiju arvien ciešāk ieslēdz visādu noteikumu un aizliegumu loks, mazgruntniecības kā stiprākās, konservatīvākās visa pastāvošā balstītājas un sargātājas šķiras prātīgiem materiālās iegūšanas centieniem un mierīgam veikala darbam nekādi ievērojami šķēršļi nestājas ceļā. Pavisam otrādi: viņu arodnieciskās izglītības, kooperācijas un tamlīdzīgi centieni tiek visādi pabalstīti. Sava kaktiņa kultūra no romantiskā posma pāriet reālajā, no varonīgās iekarošanas laikmeta izmanīgās izmantošanas laikā — no sajūsmināta celmlauža, rūķa un rušinātāja viņa pāriet pašapzinīga aprēķinātāja kapitālistiskā uzņēmēja nagos. Mazgruntnieka intereses ir tagadējās sadzīves intereses. Mazgruntnieciski kooperatīvo ekonomisko sabiedrību tīkls aužas arvien biezāks pār visu Latviju. Ikkatrā miestelī, gandrīz pie katras dzelzceļa stacijas ir sava mākslīgo mēslu un mašīnu noliktava, kuras lieliskā izkārtne un zīmējumiem un reklāmām norakstītās sienas jau iztālēm kliedz par lauksaimniecības racionalizēšanos, par kultūras iespiešanos visklusākajās nomalēs. Visur tagad šņakst pļaujmašīnas, slaistās mehāniskie grābekļi, dūc pašbraucējas kuļmašīnas. Nozūd patriarhālās rijas ar līdz zemei nošļukušiem, nosūnojušiem salmu jumtiem, un to vietā paceļas milzīgi, balti šķūņi. Nozūd zemās, tumšās, saknupušās kūtiņas, un to vietā paceļas augstas akmeņa vai kleķa mūra ēkas lieliem logiem. Nozūd kuprainie vienskursteņa ērbeģīši, un parādās atsevišķas saimniekmājas ar stikla verandām un krāsotām grīdām un atsevišķi kalpu nami. Gandrīz katrā pagastā jau uzcelts savs biedrības nams — taisnība, bez mākslas gaumes, bez pievilcīga cēluma, neiedzīgs krustšķērsu sakravājums, bet impozanti liels un telpīgs. Mazgruntnieki tagad to spēj. Ik mēnesi biedrības namā notiek teātra izrādes — saprotams, bez ideļas lugu izvēlē un bez pienācīga sagatavojuma, bet tomēr izrādes. Un ik pārsvētdienas notiek priekšlasījumi par zem-, lop- un pienkopību; visādi kursi visās malās, visādi instruktori un pārraugi bez mitēšanās siro no mājas uz māju. Visas sarunas grozās vienīgi ap zemes mēslošanas un uzlabošanas jautājumiem, ap lauksaimniecības skolām un viņu pabalstiem, ap Dīringu un Mak Kormiku, ap Ransomu un Šutlevortu, ap Ardenu ķēvēm, Riteršaftes ērzeļiem un Jorkšīras kuiļiem, ap izlasēm, krustojumiem, lecināšanām un tamlīdzīgām lietām. Ragainais un astainais četrkājis stāv sava kaktiņa kultūras viducī, tas ir palicis par modernās zemnieciskās sadzīves centru, no kura un caur kuru top viss.

Tagadējais latviešu mazgruntnieks, redzēdams savu mantu augam un juzdams savu svaru sadzīvē, būtu daudz apzinīgāks un lepnāks, ja tēvutēvi neiepotējuši viņam ieskatu, ka viņš, bauris un mužiks, ir tomēr prastāks nekā pilsētnieks, kam arī darba dienā elsiņš priekšā un spieķītis rokā. Tāpēc viņš labprāt atzīst sava līdztautieša pilsētnieka pārākumu, rauga savus bērnus dabūt pilsētā un uz pilsētu vēlēšanām un tamlīdzīgām pilsoņu cīņām skatās kā uz to svarīgāko visā sadzīvē. Šo ieskatu lielā mērā nodibinājis arī praktiskais saprāts: kapitālistiskā lauksaimniecība tagad tik cieši sasaistīta ar pilsētniecisko veikalniecību, ka pilsētu pārvaldi dabūt savās rokās nav vien pilsētas namnieku, bet lielā mērā arī mazgruntnieku intereses. Bet komunālvēlēšanas gruntniecību galvenā kārtā tā pievelk un interesē tāpēc, ka pilsonība ar savām vēlēšanu cīņām patlaban pārdzīvo to pašu pirmējo, romantisko sava kaktiņa iemantošanas un nostiprināšanas laikmetu, kurš lauku mazgruntniekiem jau aiz muguras. Mazgruntnieki tāpēc tā sajūsminās par pilsētas namnieku cīņām, ka tajās redz atspoguļojamies savu pašu neseno pagātni, savu jaunību. Tur tiek vicināts nacionālās apvienošanās karogs pret senseno vēsturisko pretinieku, — kā latviešu mazgruntnieks, kā viegli sajūsmināmais latvieša cilvēks tur lai neiekaist līdzi?

Tomēr ne pilsētas namnieks, bet, kā jau teikts, lauku mazgruntnieks ir šālaika sadzīves svarīgākais faktors. Arī tāpēc, ka pats tas pilsētas namnieks pēc savas psihikas un dzīves tendencēm pa pusei ir vēl lauku mazgruntnieks. Nodrošināt sev un savējiem bezrūpīgu dzīvi, pašam bez darba, viegli un par kungu padzīvot un it sevišķi savus bērnus par kungiem izaudzināt, tas viņa centienu gala mērķis. Sīki veikalojot, par uzkupci vai krodzinieku dzīvojot, taupot, žīdojoties un krāpjot, ilgos gados mazu krājumiņu saraust, to viņš prot. Bet mazo summiņu laist auglīgā apgrozībā, tirdznieciski vai rūpnieciski gudri kalkulēt, izmanīgi riskēt, simtu pārvērst tūkstotī un tuvoties impozantajam miljonam — priekš tā viņam nav ne rakstura, ne patikas, ne pietiekami lielas godkāres. Viņš nodibina krājkasi, mazo ļautiņu sanestās un vienkopus savāktās kapeiciņas iegulda drošos nekustamos īpašumos — uzceļ savu sešstāvu kaktiņu un mierīgi dzīvo no savām rentēm. Viņa dzīve aizrit krogā — iepazīstoties, sakarus meklējot, draudzības noslēdzot, aģitējot priekš viena un otru apkarojot. Kases un kas ar tām sakarā ir latviešu pilsoņa-namnieka dzīves pamats. Bieži ap tām notiek sīva izplūkšanās. Bet par īsti romantisku cīnītāju latviešu pilsonis paliek pilsētas un valsts domes vēlēšanās. Pilsētu vēlēšanu karstums viņam vairāk aiz tiešas praktiskas vajadzības; valsts domes vēlēšanu entuziasms vairāk aiz ātri attīstījušās sabiedriskas iedomības. Pilsētu vēlēšanās tiek līdz aizsmakumam taurēts par viskopas kultūras lietu un par kopēju pretinieku, par tautiskiem ideāliem un cīnīšanos plecu pie pleca. Cik stiprs iespaids šai tautiskai romantikai uz latviešu nam-

niekiem, redzams no tā, ka citādi politiski nevainojamais pilsonības kreisais spārns, kas lielākos notikumos allaž turējies kopā ar strādniecību un sociālo demokrātiju, Rīgas pilsētas vēlēšanās stājās uz tās pašas kopīgās listes blakus Fricim Veinberģim un viņa kompānijai, nedomāja par savas sevišķas komunālprogramas uzstādīšanu un par vienošanos uz kopējas programas pamatiem, bet balstīja vien famozo viskopas tautisko lietu. Vai viskopas lietas bēdīgais fiasko uz visiem laikiem būs atvēsinājis pilsoniskās demokrātijas romantisko sakarsumu, par to vēl var šaubīties. Vēl spilgtākā veidā pilsoniskā romantika izpaudās pagājušās valsts domes vēlēšanās. Tur latviešu pilsonība — gan bez īstās pilsoniskās demokrātijas līdzdalības — lāgu lāgiem nāca tādos ekstrēmos, kas stipri atgādināja romantikas psiholoģijai pieskaņīgo ekstāzes, galējas aizrautības un pašaizmiršanās stāvokli. Romantiskā reibulī liberālā pilsonība traucās kā bez prāta, neskaitāmas reizes mainīja kandidātus, mainīja programu, taktiku, principus, pārliecību un devīzes — pēc acumirkļa vajadzības mainīja itin visu, uz ko pati līdz tam bij bijusi tik visai lepna. Samina dubļos tautisko karogu, vilka atkal laukā, izžāvētu sprauda atkal kārts galā un atkal rāva nost. Tikai nevaldāmā kārē par katru cenu uzvarēt, tikai romantiskā ekstāzē ir iedomājams tāds pašcienības trūkums, tāda sabiedriska un morāliska lupatība, kādu latviešu «liberālā» pilsonība izrādīja cīņā pret strādniecību un viņas kandidātu.

Materiālā ziņā latviešu mazgruntniecība un pilsonība stāv augstu, par to nav ko strīdēties. Bet visai nožēlojamas ir viņu sabiedriskā un morāliskā — vispār kulturālā kredīta spējas. Jo deņķelbuks vēl nav kultūra. Pēc vēlēšanu ekstāzes, pēc romantiskā reiboņa paģirās godīgākie un gudrākie pilsoņi paši to jau atzīst. Vērā liekamus vārdus lasām «Dz. V.», 1913. g., 79. nr.: «Ir taču no visiem atzīta patiesība, ka visa mūsu dzīve, visas mūsu intereses grupējas ap tīri materiālām lietām. Naudas iestādes — tās ir tās, kur norisinās mūsu sabiedriskā dzīve, tās spēlē galveno lomu mūsu sabiedrībā, visas citas ir tikai kā blakus lietas, kā nevajadzīgs greznums... Ar materiālām interesēm vien... nevar sajūsmināt uz lieliem darbiem, to var tikai kādu garīgu interešu vārdā, bet priekš tam mūsu sabiedrībā trūkst augļīgas zemes.» — Jā, tās jūsu sabiedrībā trūkst — un trūks! Neitrāls skatītājs un objektīvs spriedējs nevar dalīties pilsonisko ideologu optimismā, nevar ieraudzīt itin nekādas zīmes, kas liecinātu par pilsonības lielo lomu nākotnes garīgajā, t. i., īstajā kultūras darbā. Mēģinājumi, meklējumi, tie gan ik dienas un ik uz soļa redzami. Bet kādi ir to «garīgo interešu» eksperimenti un kāds viņu iznākums? Augstākais, ko meklētāja pilsonības daba še atradusi, ir filantropija — vecvecā, par jaunu pārsildītā filantropija, kas nu visvairāk parādās nabaga ļaužu izglītošanas centienos. Bet vai nabaga bērnu izaudzināšana un mācīšana kristīgi

tikumiskā garā un klausībā nāk vairāk strādniecībai vai pašai pilsonībai par labu, vai pilsoniskie filantropi galu galā visvairāk nežēlo paši sevi — tas ir jautājums, uz kuru viegli atbildēt. Un, no otras puses, šī filantropija, kura filantropiem tikpat kā nekā nemaksā, kur līdzekļi ar izrīkojumiem un vizītēm tiek savākti no sīkajiem ļautiņiem un pašu iztukšotajām šampanieša teltīm, kur pilsoniskie tēvi var omulīgi laiku pakavēt un kundzes izrādīt skaistos uzvalkus, ir tāds pats sports kā rata braukšana, futbols un gaisa kuģošana. Tas ir sporta jaunākais, sacīsim, arī kulturālākais veids. Ar to visvairāk nodarbojas pilsoniskā sieviete. Jāpiemin vēl sevišķi, ka pilsoniskai sievietei ir apnicis tamborēt un izšūt, apnicis pēc tradicionālā paraduma mājās sēdēt un pieklājīgi garlaikoties. Viņa sāk meklēt sabiedrisku nodarbību ārpus mājas. Viņa iestājas speciālā klubā, kura izkārtne pašapzinīgi vēsta par «sieviešu darbu». Viņa tur skanīgus priekšlasījumus par sievietes patstāvību, cilvēciskām tiesībām un pienākumiem. Viņa iestājas vispārējās labdarības biedrības dāmu komitejā, bazārā stāv šampanieša teltī un visu dienu izsniedz pudeles joviāliem kungiem. Viņa automobilī brauc vīram līdzi aplūkot kopjamos nabaga bērnus un aizved veselu bonbongu kārbu līdz. Un beidzot — viņa rīko speciālus sieviešu izrīkojumus un, ja vien iespējams, sarīko plašu, zvanīgu kolekti kādai pazīstamai mākslinieciei par labu. Tā arī pati var tikt «plaši pazīstama» un patīkami laiku pavadīt. Bez šaubām, pilsoniskā sieviete filantropijā ir atradusi noderīgāku un veselīgāku sportu nekā tamborēšana un izšūšana. Zināms, pati viņa to labprāt sauktu par sabiedrisku darbu, bet tas tikai aiz naivitātes un jēdzienu sajukuma. Darbs ir tas, kas cilvēkam arī negribot jāstrādā, bez kura viņš nevar dzīvot; nodarbošanās, ko dažs meklē, garlaicības dzīts, muskuļu un smadzeņu izvingrināšanas dēļ, — ir sports. Pilsoniskās sabiedrībās sports attīstās briesmīgi ātri un izdzen dažādas, pavisam neiedomājamas atzares. Bet arī kulturāls sports nav vēl kultūra. Tā ir bezsatura čaula, aiz kuras paslēpjas pilnīgs garīgu interešu trūkums un intelektuālā nabadzība. Spīdīgs ārienes lakojums, kuram cauri rēgojas sabiedriskā ideālisma absolūts tukšums un sajūsmas nevarība. Īstas garīgas kultūras vēl nav latviešu mazgruntniecībai un pilsonībai. Vai tā kādreiz rasies, tas mums nav jāpēta, tā viņu pašu darīšana. Šobrīd tikai konstatējams ārkārtīgi zemais garīgais līmenis, kurš, kā liekas, pamazām slīgst vēl zemāk. Ar materiālās kultūras, t. i., turības pieaugšanu grimst garīgā. Abas viņas savienot vienā saskanīgā, nedalāmā, dzīvā, jaunas vērtības radošā spēkā, to latviešu mazgruntniecība un pilsonība nav spējusi. Šīs šķiras ir palikušas apbrīnojami vienaldzīgas pret tautisko mākslu un rakstniecību. Inženieru, komersantu un vēl desmitējādu arodnieku viņas pieražojušas bailīgi daudz. Bet nav no viņu vidus cēlies tikpat kā neviens ievērojamāks mākslinieks, ne dzejnieks. Ievērojami mākslinieki un dzej-

nieki, ar viņām un viņu centieniem saistījušies, īsā laikā ir garīgi novājējuši un nonīkuši. Tur nav ko brīnīties. Tas ir sava kaktiņa kultūras tiešais iznākums. Tās praktiskā materiālisma galējās konsekvences.

Kaut cik īsteni kulturālās rosības mūsu jaunā laika sadzīvē vēl vienīgi no tām aprindām, kuras apvieno idejiskais materiālisms un centieni, kuros pretim pilsonības darbībai varētu atrast tīro praktisko ideālismu. Sīkpilsoniskā demokrātija un apzinīgā strādniecība it kā ielaiž drusku svaiga gaisa astaiņu un ragaiņu «kultūras» piesmirdušā gaisā. Zināms, atplūdu laikā ir manāmi sarucis kulturālās demokrātijas plašums. Visi aicinātie un neizredzētie ir aizgājuši — cits klusiņām, lavierēdams, cits ar nekaunīgu bravūru. Un cits, kas senāk stāvēja stipri, tagad ir palicis šaubāms un nedrošs. Bet sārņiem ir jānogulstas, lai avots paliktu skaidrs. Par cik kulturālā demokrātija ir sarāvusies ārējā plašumā, par tik tikusi idejiski dziļāka un stiprāka. Valsts domes vēlēšanas pierādīja, ka latviešu demokrātijas spēks pa šie garajiem un drūmajiem gadiem nav palicis mazāks. Tā ir ievērojama zīme. Un, kur vien kas dzīvāks un žirgtāks, un vērtīgāks pagājušā gada sadzīvē parādījies, tas plašo zemāko šķiru — apzinīgās kulturālās demokrātijas ierosināts, balstīts un virzīts. Pretalkohola kustība, strādnieku izglītības kursi, izglītības biedrības, labākie zinātniskie un literāriskie priekšlasījumi, sabiedriskā drāma un teātris, vērtīgākie rakstniecības darbi, apvienotu koru koncerti un pat simfoniskā mūzika — viss tieši vai netieši ir balstījies uz apzinīgās strādniecības pleciem. Ar viņu pieejam pie atvērta loga, lai nebūtu jānoslāpst tagadnes piesmakušā gaisā.

2

Avīžniecība. — Līdz ar mazgruntniecības un pilsonības šķiras apziņas noskaidrošanos nošķirojas arī latviešu avīžniecība. Avīžniecība ir svarīgs ierocis modernajā šķiru cīņā. Protams, galvenā un izšķirošā sacīkste allaž notiekas sadzīvē uz saimnieciskā un politiskā lauka. Aplam ir domāt, ka avīze varētu būt noteicēja un pati vadītāja. Vadoņi ir šķiru kolektīva gribas izmanītāji un formulētāji, un avīze ir un paliek tikai šīs gribas izpaušanās līdzeklis. Bet avīzei tomēr liela loma kā ievadītājai, kā šķiras interešu noskaidrotājai, principu popularizētājai un acumirkļa taktikas izpaudējai. Arī tāpēc avīzei liela nozīme, ka viņa vislabāk raksturo savu šķiru, viņas apziņu vai neapziņu, viņas gribu un centienus. Avīžniecība ir literatūras praktiskā atzare, sadzīves faktors, kuram ievērojams iespaids arī uz beletristisko rakstniecību, kritiku un vispār uz sava laika māksliniecisko radīšanu. Bez avīžniecības raksturojuma daudzas rakstniecības parādības nav saprotamas vai arī pārprotamas. Bez avīžniecības apskata zināmā laikmeta garīgās dzīves tēlojums būtu ļoti nepilnīgs.

Strādnieku šķiras laikrakstiem stāvoklis ir ārkārtīgi grūts. No vienas puses viņus apdraud nemitīgas represijas visādos veidos, uz otru viņiem jācīnās pret lielo masu neapziņu un vienaldzību. Un, ja tomēr Rīgā pastāv un iznāk, lai arī ar pārtraukumiem, sava strādnieku avīze, tad tas vispirms liecina, cik nenogurdināmi apzinīgā strādniecības daļa cīnās par savu vajadzību izpaudēju un aizstāvētāju orgānu — jo nevienai filantropiskai biedrībai jau nevar prātā nākt arī šādā ceļā pabalstīt «mazo brāli»! Un, otrkārt, tas liecina, ka visai strādnieku šķirai sava avīze ir nepieciešami vajadzīga, ka bez laikrakstu piepalīdzības nav iespējama milzīgo masu kārtīga organizācija un sabiedriska izglītošana. Ja mierīgā saimnieciskā sacīkstē strādniecība vēl nevar izsargāties no dažādiem pārsteidzīgiem ekscesiem, ja vēl notiekas atsevišķi neprātīgi anarhistiski varas darbi un pat kādas nekādas huligāniskas «ekspropriācijas», tad tas pa daļai arī tāpēc, ka nav varējis droši nodibināties un plaši izplatīties, un kārtīgi iznākt strādnieku laikraksts, kas apgaismotu tumšākos strādniecības elementus, kas visplašākām masām ieskaidrotu pašdisciplīnas nepieciešamību un sekmētu apzinīgo inteliģenci. Pret strādnieku masu demoralizēšanu, pret anarhistisko un sindikālistisko izvirtību sekmīgi cīnīties spēj tikai plaši izplatīts apzinīgs strādniecības pašas laikraksts.

Par pilsoniskajiem laikrakstiem runājot, vispirms jāmin viņu «prospekti», viņu «programas» raksti gada beigās. Ja tur bieži sastopama neskaidrība un nenoteiktība, arī tā tomēr raksturo zināmo laikrakstu un viņa aprindas. Visiem pilsoniskajiem laikrakstiem kopēja un raksturīga ir baile no «kādas šauras šķiras vai partijas», kopēja un raksturīga tieksme «aizstāvēt visas latviešu tautas kārtas un aprindas». Te redzams, ka nošķirošanās pilsonības nometnē notiekas vēl diezgan neapzinīgi un kaunīgi un ka dažādām pilsonības nošķirām pagalam trūkst pašapziņas un uzticības savu pašu spēkiem. Kaut tikai vairāk lasījuši, lai vairāk naudas ienācis! Jo pirmā vietā pilsoniskām avīzēm stāv veikals. Pilsonis neziedos kapeikas avīzes uzturēšanai, ja nebūs pārliecināts, ka šī kapeika atgriezīsies atpakaļ pie viņa un vēl otru atvedīs līdzi. Pati avīze ir kapitālistisks uzņēmums, no tās kā no katra veikala rauga izsist pēc iespējas lielāku profitu. Par labu samaksu tautiski tikumiskās avīzes gatavas drukāt un izplatīt visādas neķītrības. Samērā noteiktāk savu virzienu apzīmē «Rīgas Avīze»: ««Rīgas Avīze» centīsies būt mūsu saimnieku un namnieku kopotāja, vienotāja un biedrotāja uz organizēšanos cīņā pret sociāldemokrātiju.» Tas mazākais ir skaidri sacīts. Šīs cīņas veidi un paņēmieni ir tik vispusīgi pazīstami, ka nav vērts par to lieka vārda tērēt. Interesanti un pamācoši tikai redzēt, kā kristīgi tikumiskā avīze savus feļetonus pilda lubinieciskiem laupītāju romāniem un visvisādām jēlām, puspornografiskām anekdotēm un sīkumiem. «Rīgas Avīzes» jaunākais brālis — «Dzimte-

nes Vēstnesis» ir daudz nenoteiktāks un paslepenāks, jo jezuītiskam laikrakstam neder rādīt savu īsto seju. Viņš tikai «nopietnākā kārtā liberālā un progresīvā garā kritiski apskata vispusīgi sevišķi (kāds famozi neliterārisks vārdu savirknējums!) pašu dzimtenes apstākļus, vajadzības un trūkumus tā uz laukiem, kā pilsētā... Laikraksts aizstāv plašāku aprindu intereses.» — Kā viņš tās aizstāv, to pieredzējām pagājušās valsts domes vēlēšanās, kur viņam «gāja lozungs»: «pilsonība pret sociāldemokrātiju». Un tik daudz visādu rakstu, korespondenču un denunciāciju pret strādniecību, viņas centieniem, biedrībām un darbiniekiem, kā «Dzimt. Vēstnesis» sakravā vienā savā sestdienas makulatūras žūksnī, «Rīgas Avīze» pa visu gadu nepagūst klajā laist. Šo orgānu mēs esam jau atmaskojuši citā vietā; še tikai vēl daži beidzamā laikā pamanīti raksturīgi vilcieni liekuļa sejā, kuri līdz ar to zināmo aprindu un laikmeta raksturojums. Vispirms neaizmirsīsim, ka avīze, kura «mākslām atvēl daudz telpu», par labu algu atsevišķā pielikumā nekautrēdamās un nenosarkdama reklamē «Venēras», Rautenfelda un viņa Emīlijas ciešanas, dzimumu kopdzīves aprakstus un tamlīdzīgu «mākslu». Šodien reklamē literāriskas pudretes fabriku ražojumus un skanošas timpas bāž visās kabatās, bet rītu raud par tiem pašiem ražojumiem. Tā ir žurnālistiska ētika, ko var stiept, tīt ap īkšķi un locīt pēc patikas. Tālāk, «Dzimt. Vēstnesis» ir lielākais pilsoniskās filantropijas propagandētājs un vispār pilsoniskā sporta lapa. Literāriskais feļetons tur saraukts līdz minimumam, tā saukto «zemstrīpas» rakstu nodaļa uz pusi samazināta — paturēts tikai tik daudz telpu, cik nepieciešams visu Jankava sacerējumu ievietošanai. Bet par to atkal milzum daudz papīra tiek apdrukāts zirgu skrējēju, riteņbraucēju, futbolistu, boksētāju un citu kultūras darbinieku aptēlojumiem, šaha partijām, galu galā arī burtu, lēcēju, skaitļu un citām «mīklām», kuras lielāki lauku ganu puikas un pagastskolnieki piegādā bez kaut kādas atlīdzības. Tā «Dzimtenes Vēstneša» saimnieki sit divas mušas reizē: sagādā patīkamu laika pakavējumu tirgus sieviņām, ormaņiem, lauku saimniekmeitām un aiztaupa dažu grasi. Tādu «mākslu» un «zinātni» piekopj «Dzimtenes Vēstnesis». Tas viss jau arī taču iederas klerikālā avīzē, kuras svētākā pārliecība tā, ka nabadzība, netiklība un vispār viss pasaules ļaunums aizbiedējams ar spredikiem, sabiedrisku riebšanu, ubagu dāvanām un lēcēju mīklām. «Dzimtenes Vēstnesis» ir stingri konfesionāla, liberāli luteräniski klerikāla avīze, kas par citticībniekiem samērā interesējas mazāk nekā par savas draudzes locekļiem. Ja Valmierā tiek sarīkoti pātaru kursi skolotājiem, tad «Dzimtenes Vēstnesim» sirds silst priekā par šo tik visai derīgo, iepriecinošo un kulturālo ierīkojumu reliģiskās vienaldzības pārņemtajā laikā. Ja Rīgas Latviešu biedrībā mācītāji sarīko reliģiskus priekšlasījumus, tad «Dzimtenes Vēstneša» rakstītāji neiztrūkstoši sēd zālē, pukstošu sirdi klausās un steno-

grafē, un atdrukā tā, ka lai neviens vārdiņš neiet pazušanā. «Nevienā laikmetā,» saka «Dzimtenes Vēstnesis», «ne pie vienas tautas nav atrodama ievērojama kultūra bez reliģijas. Kultūrai ir lielas ēnas puses. Viņa aizvilinājusi lauciniekus prom no tīra gaisa, veselīgas dzīves, vienkāršības un pieticības uz lielpilsētām... kur cilvēks palicis par darba vergu (t. i., fabrikas strādnieku).» Un šis fabrikas strādnieks stāv «paceltām dūrēm, kas sarautas aklās dusmās pret visiem, kas pie dzīves galda stāv labākā vietā». «Dzimtenes Vēstneša» galvenā cenšanās nu ir — «apgaismot» šos aklos, neprātīgos barbarus — fabrikas strādniekus, lai tie labāk ietu atpakaļ uz laukiem veselīgā patriarhālā miera dzīvē, lai saimniekiem nebūtu jābrauc uz Latgali un Leišiem gājējus vervēt. Cik briesmīgmelnas ir tās kultūras ēnas puses, to vislabāk tēlo «Dzimtenes Vēstneša» redaktora Āronu Matīsa 1912. g. lieldienas sestdienas numurā sadrukātie spalvas ražojumi. Svētvakara sajūsmā apgarotais redaktors tur nekautrēdamies pauž, ka «kāda laika labākie cilvēki» esot tie «garīdznieki, kuri bez kādām bailēm cenšas jo vairāk nostiprināt gaisīgu (!!) tiltu starp ticību un zinātni». Bet tūliņ viņš atkal no sajūsmas krīt atpakaļ rezignācijā un skumji nogaužas par to, ka maz vairs atlicies tā «gaisīgā tilta» staigātāju, jo — «diemžēl, tagadnes cilvēks netic vairs pārdabīgiem spēkiem, kur redzama parādība, tur viņš meklē pakaļ pēc cēloņiem». — Tie ir vēsturiski vārdi! Jā, diemžēl, netic vairs ne riebšanai, ne spokiem, ne zagļu piesiešanas vārdiem, ne tam, ka kādreiz varžu lietus lijis no debešiem! Visas pasaules reakcionārākajos žurnālos, avīzēs un grāmatās nekad nav skanējusi sāpīgāka nopūta par zinātnes izplatīšanos kā «liberālajā» «Dzimtenes Vēstnesī». Pat tas visvecākais un tumsonīgākais spredikotājs no Stendera laikiem nav sajūsmīgāk raudājis pēc viduslaiku pārdabīgo spēku ticības kā Āronu Matīss 1912. gada lieldienas sestdienā. Ko nekad nav darījusi ne «Evaņģēliuma Gaisma», ne «Rīgas Avīze», uz to sadūšinājās «Dzimtenes Vēstnesis»: klaji noliegt zinātni un raudāt par viduslaiku tumsonības zušanu! Obskurantisma propaganda nevar būt «liberālas» šeptniecības interesēs. Tikai aiz savu interešu neatziņas un inteliģences trūkuma viņu veikalnieki var angažēt tik neveiklus, kompromitējošus rakstītājus. Bet gar viņu kantora un kases būšanām mums nav daļas. — «Latvijas» programa ne ar ko neatšķiras no «Dzimtenes Vēstneša» programas. Šī ceturtdaļ liberālā un trīsceturtdaļ reakcionārā saimniekavīze lielu laiku nīkuļodama laipoja starp dabisko melnsimtniecību un viņas konkurentu. Nu viņa galīgi pievērsusies «Dzimtenes Vēstnesim», visos svarīgākajos notikumos tek tam iepakaļis un velk aiz tā paša valga. Obskurantisma propagandai «Latvija» tomēr nenododas. Strādniecības gānīšanu, biedrību un sabiedrisku darbinieku denunciācijas kā profesiju viņa nepiekopj. Blakus savam vadonim «Latvija» izskatās inteliģentāka, kulturālāka — ja viņu nekompro-

mitētu viņas rakstniecības kritikas un joku nodaļa. «Latvijas» redakcijas personālā ir vairāki pajauni predestinēti literāriski diletanti, neatzīti rakstnieki un dzejnieki, un tie avīzes slejas lielā mērā izmanto savu ienaidnieku apstrādāšanai, sava personīgā niknuma izplūdināšanai. — «Jaunā Dienas Lapa» ir tās pilsoniski zemnieciskās demokrātijas un sīkpilsoniskās inteliģences laikraksts, kas lielākajos sabiedriskos un politiskos gadījumos iet kopā ar strādniecību un aizstāv apzinīgās strādniecības lietu. Tā tas bij, piemēram, pagājušās valsts domes vēlēšanās. Īstajam strādniecības laikrakstam lāgu lāgiem iztrūkstot, «Jaunā Dienas Lapa» izpilda arī noteikta šķiras orgāna vietu. Avīzē ir plaša darba dzīves nodaļa, kurai materiālu piegādā strādnieki paši. Par apzinīgās strādniecības kustību iekš- un ārzemēs avīze sniedz plašas un vispusīgas ziņas. It sevišķi plaša ir avīzes ziniski sabiedrisko rakstu un rakstniecības kritikas nodaļa. Te vienā pašā «Jaunā Dienas Lapā» būs tik daudz rakstu, cik visām pārējām avīzēm kopā. Rakstu lielākā daļā izpaužas vēsturiskā materiālisma un marksisma principi. Tagadējā vadībā «Jaunā Dienas Lapa» ātri ir attīstījusies par plašu, ievērojamu laikrakstu, kuram svariga loma Latvijas kulturālā attīstībā. Tomēr nevar sacīt, ka «Jaunā Dienas Lapa» būtu viscaur konsekventi turpinājusi tās progresa tradīcijas un tālāk izveidojusi tos radikālās politikas principus, ko saņēmusi no vecās «Dienas Lapas» un viņas vadītājiem. Viņas aprindu sastāvs ir diezgan dažādīgs un dažādos jautājumos svārstīgs, un tas nenovēršami atspoguļojas arī pašā avīzē. Tā, piemēram, «Jaunai Dienas Lapai» dažreiz nav noteiktas pozīcijas starp laukstrādniekiem un lauksaimniekiem. Rīgas pilsētas vēlēšanās viņa aizstāvēja radikālās pilsoniskās demokrātijas apvienošanos ar melnsimtniekiem, aizstāvēja tautisko, nešķiru un komunālprogramas platformu.

Vēl Rīgā iznāk kapeikas avīze: «Jaunākās Ziņas». Bet tā jau pēc sava apmēra var sniegt arī gandrīz vienīgi tikai jaunākās ziņas — abonentu pievilkšanas dēļ tā koķetē ar radikālismu, drukā sensacionālus romānus, bet uz vispārējo sabiedriski literārisko dzīvi liela iespaida viņai nav. Liepājā un Jelgavā ir arī savas dienas un nedēļas avīzes; tās turas vienas vai otras Rīgas avīzes virzienā un tiek izplatītas to pašu aprindu novadā. To pašu var teikt arī par dažām Latvijas mazpilsētiņās izdotām avīzēm. Savā apkārtnē viņām diezgan liela nozīme. Vispār viņas pabalsta to kulturālo nošķiršanos, kas vispirms un visspēcīgāk manāma latviešu dzīves centrā, sekmē tos pašus centienus, kuri izpaužas nodalījušos šķiru lielajos laikrakstos.

3

Rakstnieks. — Sabiedrības pamata slāņiem sakustoties, ir pamodies arī latviešu rakstnieks. Sāk sajust, ka arī viņš neatrodas uz kādas nekustināmas salas, kur var mierīgi sēdēt un

rakstīt, un drukāt, un saņemt honorāru — vai arī nesaņemt, un filozofiskā vientulībā badu ciest un pamazām nomirt. Sāk apzināties, ka arī viņš — un par visām lietām viņš! — ir sabiedriska būtne, viņa mākslinieciskais darbs vispirmā kārtā ir sabiedrisks darbs un ka tikai kā tādam viņam var piemist arī estētiska vērtība. Latviešu rakstnieks sāk aplūkoties, uz kuru pusi slīd tā sabiedriskā formācija, no kuras viņš dzimis un izaudzis, ar kuru viņš apzinās un sajūtas saistīts. Viņš traucas pievienoties un droši nostāties radniecīga kolektīva slānī, lai dzīves attīstības neatvairāmie spēki viņu neiesviestu starp straumes nestiem smagiem gabaliem. Uz vienu pusi rakstnieku nošķirošanās, otrā apvienošanās — tie ir tie spilgtākie un zīmīgākie centieni latviešu rakstnieku pagājušā gada dzīvē. Nav nekāds brīnums, ja nošķirošanās jautājums vispirms ticis dzirdams demokrātisko rakstnieku vidū. Šķiru būtības apjēga un viņu nozīmes izprata tikai ar proletariātu ienākusi pasaulē. Apzinīgā strādniecība ir vienīgā noteiktā šķiras apziņas veicinātāja — tāpēc arī pirmie atjēgušies tie rakstnieki, kas ar viņu organiskos vai idejiskos sakaros. Žurnālistu un rakstnieku biedrība «Ideja» šo jautājumu izvirzījusi atklātai pārrunai. Ka arī rakstniekiem nepieciešama nošķirošanās, par to sabiedrības demokrātiskā daļa jau sen skaidrībā. Bet kādiem līdzekļiem īsti veicināt šo nošķirošanos, tas nenoskaidrojas arī «Idejas» vakarā. No žurnālu un laikrakstu redakcijām vien tas neatkarājas. Redakcijas nevar izzortēt un nošķirot rakstniekus, kamēr lasītāji, kamēr sabiedrības lielākā daļa nav tapusi apzinīga un apzinīgi zināmam preses orgānam neliek sajust savu gribu. Nav neviena preses orgāna, kurš ilgāku laiku varētu turēties un stāvēt pret savu lasītāju gribu. Protams, šīs gribas audzināšanā laikraksti un žurnāli var stipri piepalīdzēt. Bet galvenā kārtā rakstnieku nošķirošanās jautājums ir vispārējās sabiedriskās nošķirošanās jautājums. Apzinīgai demokrātijai jau ir sava rakstnieku grupa, kas apvienojusies «Idejā». Jo apvienošanās rakstniekiem nepieciešama. Rakstniecība ir arods kā katrs cits. Ir daudzējādas īpatnēji arodnieciskās vajadzības, par kurām gādāt vislabāk speciāli arodnieciskai rakstnieku biedrībai. Savstarpējās materiālās un garīgās pašpalīdzības latviešu rakstniekiem gan vajadzīgs vairāk nekā visiem citiem arodniekiem. Zīmīgi, ka «Idejā» vispirmā kārtā ierosināts idejiskās pašpalīdzības jautājums. Te atkal reiz idejiski materiālisti pierādījuši savu praktisko ideālismu! Nošķirošanās un goda tiesa — tie bijuši pārrunu galvenie priekšmeti. Goda tiesas lietā gan dzirdēti arī visai dīvaini spriedumi un aplamas cerības. Dažs nelaimīgi cietis un tāpēc gribētu, lai projektējamā «goda tiesa» nodibinās kā ātras palīdzības iestāde caurkritušiem polemizētājiem, kā mutes aizbāzēja, kā brīvas domas kontroliere un svabadas literāriskas sacīkstes kavētāja. Нет семьи без урода,[1]

[1] Nav ģimenes bez izdzimteņa. *Sakārtotāji.*

un demokrātisko rakstnieku grupa nav bez sekliem, garā aprobežotiem līdzgājējiem un arī ne bez iedomīgiem diletantiem, kas tikai sagādā noderīgu vielu birģelisko avīžu žvinguļiem un kavē demokrātiskās mākslas attīstību. Var būt, ka goda tiesai sava nozīme literārisku diletantu apmācībā un disciplinēšanā, bet sevišķi lielas lietas no viņas nav ko gaidīt.

«Aprobežotas, vienpusīgas literātu grupas raksturs ir pagājušā gadā nodibinātai literātu biedrībai «Ideja»,» saka mūsu tautietis Līgotņu Jēkabs («Dzimt. Vēstn.», 1913. g., 138. nr.). Ar viņa muti runā visa birģeliskā rakstnieku nometne. Un tur jau labu laiku nomanāma rosība uz rakstnieku apvienošanos, uz kopējas rakstnieku biedrības nodibināšanu. Par nošķirošanos pēc sabiedriskās pārliecības un no tām nešķiramām mākslas tendencēm pilsonisko grupu rakstnieki nedomā. Labāk sakot, viņi par to negrib dzirdēt, bet tikai apvienot visus ar visādiem ieskatiem. Jo esot intereses, kas kopējas visu virzienu rakstniekiem. Bez šaubām, tā. Bet, vai mūsu dienās iespējama rakstnieku biedrība, kas spēs izcelt visiem rakstniekiem kopējo un vienīgi uz tā pamata apmierināt visus savus locekļus, par to stipri jāšaubās. Latviešu rakstnieku biedrība nevarēs būt vienīgi tikai rakstnieku pabalsta fonds, krāj-aizdevu sabiedrība vai bēru kase. Nekādas filantropiskas biedrības, ne vizītu listes rakstniekiem naudu nenesīs, viņiem pašiem tā būs jāgādā. Un literāriski vakari un citi biedrības sarīkojumi nenovēršami nesīs zināmu nokrāsu — biedru vairākuma nokrāsu. Varbūt katrā atsevišķā gadījumā tas nebūs skaidri manāms, bet vispārējā biedrības darbības bilance katrā ziņā noteikti rādīs majoritātes tendenci. Citādi nav bijis nevienā biedrībā, kas atklāti rīkojas. Un, tā kā birģelisko rakstnieku ir nesalīdzināmi vairāk nekā demokrātisko, tad visai drīzā laikā dibināmā biedrība izvērtīsies par latviešu pilsonisko rakstnieku biedrību, bet demokrātiskajiem paliks tikai vai nu labprātīgu kūliju loma pie pilsoniskā transporta ķerras, vai arī nevarīgas opozīcijas uzdevums. Tāds stāvoklis nesaskan ne ar demokrātisko rakstnieku pašcieņu un īstajām interesēm, ne ar viņu šķiras noteiktajiem prasījumiem. Kādēļ gan birģeliskie rakstnieki tā kāro tādu vispārīgu apvienošanos? Viņu ir daudz, aiz viņiem stāv bagātas ļaužu šķiras, viņiem ir savs literatūras fonds pie Rīgas Latviešu biedrības, kurš godalgo savus uzticamos un tos, kurus cer no demokrātijas pārvilkt savā pusē. Bet rakstniecības mecenātu starp bagātajiem filantropiskiem pilsoņiem nav un nav paredzams, kad viņi radīsies; vienaldzība pret rakstniecību «augstākajās» šķirās milzīga — rakstnieki jūt, ka bez plašu masu auglīga ierosinājuma neviena māksla un neviens virziens nevar pamatīgi attīstīties un nostiprināties, tāpat arī neviena biedrība. Tāpēc birģeliskie rakstnieki tā cenšas pēc viskopīgas apvienošanās. Viņi zina, ka demokrātiskie rakstnieki atbalstās uz plašākajām un inteliģentākajām aprindām, kuras tad nāktu biedrības izrīkojumos un visu raibo rakstnieku

pūli turētu virs ūdens. Jāšaubās, vai tas notiks. Proletariāta un viņa inteliģences šķiras apziņa paliek arvien noteiktāka, proletariāts nevarēs balstīt kaut kādu «vispārīgas kultūras» lietu, lai cik saldi birģeliskie rakstnieki to arī nesludinātu. Arī starp viņiem dažs jau iepriekš šaubās. Tā Līgotņu Jēkaba optimismam pretī runā Vulfu Edvarda pesimisms («Latv.», 1913. g., 141. nr.): «Tiem, kas nacionālo ideju uzstādījuši par savas dzīves mērķi, kuri caur viņu raugās uz visām lietām un parādībām, būs grūti saprasties ar krasa kosmopolītisma praviešiem. Kādas sevišķas mērenības piekopšana no pirmējo puses tikpat maz sagaidāma kā no otro puses.» — Nē, tie, kas visas cilvēces solidaritāti ieskata par to augstāko, par visu un arī mākslas centienu gala mērķi, tie nekādi un nekad nevarēs saprasties ar sava kaktiņa praviešiem un Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas vasaras sapulču kolportieriem. To jau varēja manīt latviešu rakstnieku biedrības pirmajos dibināšanas mēģinājumos. Kaut kur kaut kad kaut kāda sapulce bij ievēlējusi statūtu komisiju, sastāvošu no sekojošiem vīriem: Fr. Bārdas, Ata Ķeniņa, Teodora Zeiferta, Līgotņu Jēkaba, Hermaņa Asara un Andreja Upīša. 1913. g. 19. jūnijā pieci vīri (bez Bārdas) bij sapulcējušies uz pirmo apspriešanos. Viens stingri uzstāja, ka biedrībai vajagot vienīgi un pamatīgi novietoties uz nacionāliem pamatiem. Un vairākums bij par to, ka sevišķi un par visām lietām jāuzsver biedrības stāvoklis ārpus politiskām partijām. Zīmīga un labu nesološa ir šī skaļā neitralitātes demonstrācija, kuru pat no dzimšanas apdraudētās strādnieku arodnieciskās biedrības netur par vajadzīgu. Necerēsim daudz no viskopas latviešu rakstniekus apvienojušās biedrības projektiem.

4

Lirika. — Jau ilgus gadus latviešu lirika turas gandrīz tajā pašā vienādā augstumā. Tik daudz arī lirikā redzams, ka vispārējā literāriskā izglītība aug un līdz ar to vairojas gludi, pietiekoši sa- un atskaņoti panti. Lirisks lasāmais materiāls gadu no gada vairojas. Vairojas dzejnieku skaits — pa pārim, pa trim ik gada pienāk klāt. Un tūliņ drukā savus dzejoļus visos laikrakstos un žurnālos. Arī latviešu jaunie iesācēji liriķi stāv uz tās pašas veco pakāpes: ne iz dzīves viņi izaug, ne sabiedriskas dzīves strāvojums ieskaņo viņu liriskos pārdzīvojumus, bet literāriska romantika. Pat lauku korespondenti apmēram zina, kādus idejiskus centienus veicināt viņu ziņojumiem. Jaunie liriķi nezina un negrib zināt, ka arī katram nodrukātam dzejolītim bez viņa tiešās estētiskās vērtības ir arī zināma uzņēmuma, zināmas grupas, zināmas partijas pabalstīšanas nozīme. Jauno liriķu vienīgā cenšanās ir uzrakstīt literāriski ciešamus pantus un tad nodrukāt, viena alga — kur. To pašu dzejnieku jūs varat sastapt «Latvijā»,

to pašu «Druvā», «Dzimtenes Vēstnesī» un «Domās». Viņam nav daļas gar to, ka «Domas» «grib kalpot plašajam demokrātiskajam tautas vairākumam», bet «Dzimtenes Vēstnesis» kalpo «liberālai» pilsoniskai šeptniecībai un obskurantismam. Jauns latviešu liriķis gatavs kalpot ikvienam, kas tikai nodrukā viņa dzejoļus. Viņam pagalam trūkst pilsoņa pārliecības un sabiedriskas sirdsapziņas. Viņš ir tas lielākais patmīlis, viņa panti tam liekas tas visusvarīgākais pasaulē. Viss un viņš pats ir no tiem atkarīgs. Viņa «mūža laime» pastāv vai sabrūk līdz ar to, vai kādā avīzes feļetonā tiek nodrukāts viņa dzejolis vai ne. Tīkai lielākais vientiesis te varēs atrast visādi iztēloto dziļo dzejnieka mīlestību pret savu dzeju. Īsta dzejnieka individuālo lirisko emociju allaž iekustina sabiedrisku jūtu priekšstrāva. Un sabiedriska sajūta viņam neļauj savu «garabērnu» pārdot pirmajam sastaptam uzkupcim. Bet bez sabiedriskas sirdsapziņas saražotā diletantiskā lirika arī noder tikai avīžu sestdienas feļetonu aizpildīšanai. Nepaceļas un nav viņai iespējams pacelties pāri latviešu lirikas normālajam stāvoklim. Tīri estētiska tēlotāja veiksme vien var tikai sagrumbot lirikas rāmo līmeni. Vienīgi sabiedriskās apziņas un simpātiju spēks sakustina līdz dzelmes dibenam un saceļ augstus, šļācošus viļņus.

Arī jaunākā laikā pieradušos latviešu liriķu vairākums ir vienkārši pantu kalēji un nekad netiks par īstiem dzejniekiem. Nav līdzējuši kritikas aizrādījumi un zobgalības: izbrāķētie un jau pašā sākumā atraidītie «dzejnieki» izdod krājumus uz sava rēķina. Pret šādu barbaru iebrukumu latviešu lirikai trūkst pašaizsargāšanās līdzekļu. Arī literāriskie barbari «progresē» un nav vairs gluži tik barbariski kā senāk, arī liriska diletanta tipa caurmērs palicis lielāks, bet, īstās lirikas līmenim nemitīgi ceļoties, diletantiskā dzejniecība paliek tikpat zemu apakšā, kā bijusi. Pieci krājumi, veseli pieci diletantiskās lirikas krājumi pēdējā gadā atkal krauti uz latviešu tautas pleciem (Melnupju Marijas dzeja, Vientuļa «Līdumnieka dziesmas», Ersa «Dzīvības maize», Grenģa «Krītošas zvaigznes», Siliņa «Laikam līdz»)! Un nav nemaz cerams, ka šo lirisko nedarbu slogs turpmāk kaut cik mazināsies. Lielās avīzes ātri plešas, un līdz ar to viņu feļetoni, mazo provinču laikrakstiņu sarodas arvien vairāk — viss tas rada feļetoniskas lirikas pieprasījumu un aplam audzina liriskos diletantus. Diletantiskā lirika viscaur un visos laikos vienāda — tas laikam viņas dabā. Vispirmā kārtā tā ir meteoroloģiska lirika, kura apdzied visus četrus gadalaikus; agrāk viņa visvairāk mocīja ziedoni, bet nu ir modē rudens, un tam nav glābiņa no diletantu pantiem. Jaukais laiciņš un slapjdraņķis, saulīte un vējš, naktstumsa un rītblāzma, migla, putekļi un dubļi ... Un tālāk — tā ir ģeografiska lirika, kura smalki attēlo kalnus un lejas, plavas un birztalas, upes un ezerus. Dabas skatu karšu fabrikācija latviešu dzejā vienmēr vēl turpinās. Tāpat turpinās mūžīgā mīles-

tības prieku un bēdu apdziedāšana. Mocās nabaga diletants no savas ermoņikas izdabūt kādu sajūsmīgi īpatnēju skaņu, bet komiskas vien iznāk viņa nopietnās pūles. Pēdējā laikā liriskā diletantisma viskomiskākais ražojums par lieliem brīnumiem atradis paspārni latviešu vienīgā famīlijas žurnālā «Druva» (1904. g., 4. burtn.). Tas ir Leona Paegles sasikšņojums un saucas «Mazai Laurai». Domu un jūtu satura dzejolim nav, bet ievērojams viņš ar aliterāciju mahinācijām: katrā rindā visos vārdos atkārtojas viena un tā pati skaņa vai skaņu grupa («Lai Laima laista, Kūs kūsēdama pār kausu» utt.). Jaunie dilentanti prot iešmaukties laikrakstos pa to laiku, kad redaktors aizgājis diendusā vai rediģēšanu kādam prāvākam draudzes skolniekam uzticējis. Vecajiem zināmos birģeliskos orgānos savas iekalpotas privilēģijas. Laikraksta feļetonu viņi izlieto savu privāto vēstuļu pārdrukāšanai un tādā kārtā aiztaupa vienu otru pastmarku. Tā, piemēram, Viktors Eglīts piedrukājis «Latvijas» 1912. g. 11. nov. literārisko pielikumu. Tajā lasāms, ka Viktoram Eglītim Fr. Bārda «tik ļoti mīļš kā silta nakts», ka tam «fantāzijā krāsas, tēli un arī domas ritēt rit». Tālāk dabūjam zināt, ka Ed. Virza te «sēd salonā pilns dzejas, mīļš un maigs», «te skauj jau skuķi svēts» «un tikai skatiens mitrais» par viņa «naktīm pauž, kā arī bālais vaigs». Bet it sevišķi mīļš Viktora Eglīša sirdij ir Jākobsonu Kārlis. To viņš nostāda līdzās Verlēnam, Hamsunam, Teofīlam Gotjē un Lope de Vegam! Šī spēlēšanās ar slaveniem vārdiem pazīstama jau no agrākiem laikiem. Bet vēl arvien jāparausta pleci par nekautrīgu privātu izdairīšanos publikas priekšā.

Nopietnā pilsoniskā lirika ir un paliek romantiska savā saturā un izteiksmē. Romantiķi bēg no dzīves un vientulībā sapņo, mūžīgi sapņo. Un ir jau ar pilnīgi saprotams, kāpēc viņi bēg. Birģeliskā, mietpilsoniskā apkārtne nespēj dot ne tik daudz garīga atbalsta un idejiska spēka, cik nepieciešams viegliņā, pieticīgā pilsoniskā dzejnieka līdzsvaram. Kārlis Krūza ir noslēpies «saltā namā», mēģina tikt tik nopietns, dziļš un svarīgs, cik vēsmīgs un sentimentāli dvēsmīgs līdz šim bijis. Augusts Bračs nogrimis «pusnakts domās»; dažs pants viņam padodas gludens un dzejisks, bet nekādu dziļāku domu viņa grāmatiņā nav. P. Blaus dzīvo vienā «asnu mēnesī» un bērnišķi priecājas par puķītēm, neaizmirstulītēm, putniņiem un tamlīdzīgām ziedainām un spalvainām lietiņām. J. Jaunsudrabiņa «dziesminieks» aiziet dziedāt par visu, ko sastaps dabā un ļaudīs. Kārlis Ieviņš ar savām «meklētāja dziesmām» iet uz citu zemi, kur daiļš un šķīsts viss un kur varbūt varēs atrast vienu vienīgu tīru sirdi. Vistālāk romantiskā pasaulē aizgājis, pilnīgi «sapņos un teikās» nogrimis Kārlis Skalbe. Viņa klusā, nepretenciozā, no ārienes šķietami vienkāršā un vienmuļā, iekšēji mainīgās krāsās vizošā dzeja ir tas labākais un vērtīgākais pēdējā gada pilsoniskajā lirikā.

Pretstatā pilsoniskai dzejai rodas arī proletāriskās lirikas

mēģinājumi. Acumirklī vēl grūti pasacīt, vai ir iemesls priecāties par tiem. Bet, ja arī pašos šajos pirmajos mēģinājumos nebūtu daudz vērtīga un paliekama, tomēr kā saules griežu vēstneši, kā jaunā mākslas laikmeta pirmās zīmes arī tie ir pievilcīgi un ievērojami. Tie rāda, ka proletariāta augošais praktiskais spēks arvien spēcīgāk sāk ierosināt arī īpatnēju, garīgu, idejisku strāvu, kura pārplūdīs vecos, aizsērējušos atvarus, tāpat kā viņa praktiskie centieni atdzīvina kapitālisma pārvarā sastingušo sabiedrisko dzīvi. Nīkulīgā vietā spirgtais un zaļoksnējais sāk ieņemt galveno vietu liriskos pārdzīvojumos un sajūsmā. Atpakaļejošu šķiru dzīves pesimisma un noguruma sajūtu un nobēgšanas tendences vietā nāk augošu, savu spēku apzinošu ļaužu dzīves prieks un sajūsma. Un, ja arī proletāriskās dzejas mēģinājumos vēl stipri dzirdas darba smaguma, sāpju un posta skaņas, tas tomēr nav izmisuma un bojā ejas kliedziens. Tas — sava stāvokļa dziļas izpratas, sevis atvieglināšanas un citu modināšanas sauciens. Visai skaļš jau viņš vēl nevar būt, jo pavisam jauna un sveša latviešu dzejniekam vēl ir proletariāta darba, domu, jūtu un centienu pasaule. Te nav nekādu izstrādātu un nodibinātu lirisku tradīciju, nekāda izvingrinātu pantu un atskaņu materiālu gatava krājuma. Te jāsāk no paša gala. Jāiedzīvojas, organiski jāieaug svešajai pasaulei, lai proletāriskā kolektīva sirdspukstienus atbalsotu īstā dzejā. Bet jaunie dzejnieki pa lielākai daļai sāk no otra gala: nomaļus stāvēdami, viņi pēc seno tautisko dziedoņu parauga un bieži arī ar tautiskiem valodas un dzejas tēlojuma līdzekļiem grib ražot «proletārisku» dzeju. Protams, tā ir tā pati vecu vecā pantu taisīšana, kurai te nevar būt cita panākuma kā vienīgi jaunās, vēl neizveidojušās sabiedriskās dzejas sajūtas notrulināšana. Spirgts dzīves strāvojums gan iesācēju te drīzāk uzvirza uz pareiza ceļa. Tā J. Kārkliņa «darba balsis» nu jau skan nesalīdzināmi skaļāk, dzīves un darba īstenāki nekā viņa pirmie proletāriskās dzejas mēģinājumi. Bet dzīve virza tikai to, kas pats ir attīstības spējīgs. Nedzejnieki un predestinēti diletanti nevar iekļūt sabiedriskās mākslas vissvētākā vietā. Tā Pēteris Veinis gan labprāt ar savu dzeju ietu «fabrikā», bet tiem, kam patiešām fabrikā jāiet, netiek nekas no šādiem aplamiem, bez iejūsmas un arī bez tehniskas veiklības savārstītiem pantiem. Apdāvināts iesācējs ir A. Brūklenājs. Viņš strādā, meklē un, «tālos zvanos» klausīdamies, pamazām atrod pats sevi, apzinīgi veido pats savas spējas un ar laiku varbūt būs atzīstams darbinieks proletāriskās lirikas laukā. Apsesdēla dzejoļu «smagās domas» nav apzinīgās strādniecības domas. Tomēr viņa šaubās par tagadnes vērtībām, viņa kaislā trauksmē visu esošo pārradīt trīc proletariāta dvēselei tuvu radniecīga stīga. Tātad simpātisku proletāriskās dzejas mēģinājumu pagājušā gadā nav trūcis. Bet, ja latviešu strādniecībai arī būtu tikai Rainis viens pats, arī tad viņa varētu teikties dzejā bagātāka nekā birģelība ar savu burtnieku gvardi. No Raiņa

dzejas staro spožums, kurā pazūd pilsoniskās lirikas sīkie jāņtārpiņi. Un, kā proletariāts zina cienīt sava labākā dzejnieka darbus, redzams no tā, ka viņa simbolistiskais lielais dzejojums (*«Ave, sol!»*) pēc trijiem un «rudens dziesma» («Tie, kas neaizmirst») pēc diviem gadiem nu jau iznāk otrā izdevumā. Bet visas latviešu lirikas vērtīgākais ieguvums pagājušā gadā ir Raiņa lielā «viena rituma ziemas dziesma» («Gals un sākums»). Ne velti birģeliskie kritiķi kā vārnas sakrita ap šo dziesmu. «Mūsu!» iegavilējās «Dzimt. Vēstn.» rakstītājs. «Mūsu!» atsaucās saimniekavīzes reportieris. «Mūsu!» iztālēm piebalsoja famīlijas žurnāla recenzents. Kas viņiem par to, ja dzejnieks pats savas grāmatas pirmajā lappusē rakstījis nepārprotamus vārdus: «Tev, pamatšķira.» Viņi taču to lietu zina labāk. Kas viņiem gar vēsturisko materiālismu, Dīcgenu un vispār proletārisko filozofiju, gar kosmisko attīstības, saskaņas un mūžīgās kustības ideju, kura izpaužas dzejā *«Ave, sol!»* un vēl skaidrāk viena rituma ziemas dziesmā. Rainis paliek pie savas pamatšķiras un viņa pie tā. Šimbrīžam vēl viņš un viņa šķira smaidīdami noskatās, kā iztraucētie birģeliskie sodomieši nevainīgi grābstās gar durvīm.

5

S t ā s t s. — Pēdējā gadā stāstu rakstniecībā nav parādījušies darbi, kurus mākslas vērtībā varētu pielīdzināt, piemēram, Raiņa un Skalbes lirikai. Liekas, vēl būs jāpaiet labam laikam, līdz kamēr latviešu epika pacelsies līdz tam līmenim, uz kura jau atrodas latviešu lirika. Protams, latviešu epiku nepacels vien rakstnieku labā griba un centība. Mākslas izteiksmes veidi nevar būt citādi, kāds ir pasaules atziņas un mākslas izjūtas un sajūsmas veids. Kamēr valdošais būs pagātnes audzinātais tagadējais rakstnieka tips ar viņa romantisko pasivitāti un lirisku sentimentalitāti, tamēr tīrais jūtu un dabas lirisms paliks latviešu rakstniecības pamata skaņa. Aktivitātes psihikai vispirms jātop par tautas vairākuma raksturīgāko īpašību, sabiedriskās cīņas vajadzībai jātop plaši apzinātai, priekšgājējas šķiras idejām jāpaliek par sabiedrības galveno vadītāju spēku — tikai tad arī mākslinieciskās izjūtas veids pārgrozīsies un pārsvērsies mākslinieciskās radīšanas tendences. Tad lirika vairs nebūs viss, bet tikai zināms moments, zināma sastāvdaļa episkos un dramatiskos tēlojumos. Liekas, tik drīz tas nenotiksies. Būs citādā psihiskā atmosfērā un citādā idejiskā apkārtnē jāizaug jaunai rakstnieku paaudzei, kas spēs realizēt to, ko mēs tikai jaušam un par ko prātojam. Mēs esam tikai ceļa sataisītāji — — bet vai tad mēs paši piesavināmies un izdalām lomas sava laikmeta sabiedriskā darbā?

Tātad lirika ir valdošais elements arī pēdējā gada stāstu rakstniecībā. Plašāks un spēcīgāks viņš te nekā gadus atpakaļ. Bet tad jau viņa vēl aug un mākslas izdomā un tēlojumos nemaz

nav izmanāma tā tendence, par kuru nupat runājām. Šogad viņa nav izmanāma un varbūt nākošo gadu vēl nebūs: reakcionārais materiālistiskās kultūras laikmets, kultūras atplūdi latviešu rakstniekus ar stipru roku dzen romantiskā vientulībā un liriskā romantikā, bērnu dienu atmiņās, sapņos un teikās. Šā laika zīmīgākais rakstnieks ir Kārlis Skalbe. Liriskais elements viņa prozas tēlojumos spēcīgs, jāsaka, pārmērīgi spēcīgs. Un, kaut arī te daži prozas tēlojumā neizbēgami blakus iepinumi un raksturojumi traucē lirisko sajūsmas plūsmi, kaut arī te nav iespējams nodoties vienīgi sava jūsmu ritma vērojumiem un gleznas kā svaigus ziedus atskaņām saistīt sakarīgā vītnē («Jūras Vārava» — «Latv.», 1913. g., 3), tomēr viņa «ziemas pasakas» sniedz lielu estētisku baudu. Skalbe ir pilnīgi iedzīvojies latvisku pasaku psiholoģijā un vispārim piesavinājies arī tautas pasaku stāstīšanas veidu. Bet satura dziļumā un izteiksmes krāšņumā viņa pasakas paceļas tālu pāri tautas dzejai. Arvien vairāk un noteiktāk Skalbe izveidojas par panesības un pazemības dzejnieku («Mūžīgais students un viņa pasaka» — «Druva», 1913. g., 6). It īpaši pasakā par kaķīša dzirnavām («Kaķīša dzirnavas» — «Domas», 1913. g., 1) viņš parādās kā īsteni kristīgās ļauna ar labu atmaksāšanas pravietis vai, labāk sakot, kā tolstojiskās ļaunumam nepretošanās mācītājs. Protams, Skalbe nav uzbāzīgs morālists, bet vienīgi tikai mākslinieks-tēlotājs. Tomēr tendence viņa pasakās skaidra un skaļa. Vai taisni mūsu laikā tā bij vajadzīga, vai lielāka viņas pozitīvā vai negatīvā sabiedriskā vērtība, tas ir cits jautājums. Arī Akuraters labprāt nododas «jaungada pasakām» («Visvalda sapnis» — «Domas», 1913. g., 1). Tomēr viņa fantāzijai nav tā viegluma un tēlojumam tā pasakainā mirdzuma un smaržas, kas vēsmo no Skalbes pasakām. Un, ja viņam acumirklī pasaka negadās prātā, tad tikai tāpēc, ka viņš nogrimis bērnības un citās atmiņās («Degoša sala», «Iz bijušām dienām»). Bet, labi aplūkojoties, redzams, ka nav itin nekādas starpības starp viņa pasakām un atmiņām, ka tur izpaužas tā pati aizmiršanās un apreibināšanās dziņa. Šī dziņa ir tik liela, ka pat vienkāršu lirisku dabas tēlojumu («Līst» — «Latv.», 1913. g., 13) tā nostāda pasakai un atmiņu stāstam tik cieši blakus, ka ne mazākās starpiņas, it nekādas pārejas nepaliek. Akuraters visatklātāk un laikam tāpēc visneveiklāk raksturo to latviešu liriķa tipu, kuram glābiņš tikai pasakās un savas avīzes feļetonā. Ar Pētera Dangas muti («Pēters Danga» — «Latv.», 1913. g., 26) viņš svinīgi pasludina savas sadzīves prātniecības beidzamo slēdzienu. Ironiski viņš rausta plecus «tiklab par sarkano lēģeri un viņa ideju nabadzību, kā arī par salto, sterilo pilsonību». Viņš grib tikai «dzīvot», «baudīt» utt. Bet jūs sacīsiet — tā dziesma taču jau dziedāta līdz apnikumam un līdz riebumam. Protams — un negaidīsim, lai mūsu pasaku liriķi teic kaut ko pašu izdomātu un īpatnēji pārdzīvotu. Bērnības atmiņas īstenībā ir tikai pasaka par paša

bērnību. Tāpēc arī bērnības atmiņu rakstnieki stāv turpat blakus pasaku dzejniekiem. Plūdonim un Jaunsudrabiņam prozas tēlojumos nav mazāk lirikas kā citiem. Bet viņiem samērā ir plastiskāka fantāzija, viņu izdomai vairāk reālisma nokrāsas. Viņi nešūpojas vienīgi lirisku sajūsmu plūdos, bet skata arī ārējo veidu, viņi neglezno tikai, bet arī tēlo, nerunā vienīgi krāsām, bet arī plastiskiem ornamentiem. Plūdons no jauna izdevis savas pazīstamās «pirmās bērnības atmiņas» un «pasaku par vilku». Jaunsudrabiņš čakli turpina savu «balto grāmatu». Ja še, tāpat kā visās «atmiņās», nebūtu vairāk izdomas nekā reālu atmiņu, tad Jaunsudrabiņa atmiņa būtu tīri apbrīnojama — cik daudz tā paturējusi no seniem laikiem! Labākais te ir daži zīmīgi uztverti un veikli raksturoti laucinieku cilvēki. Noteikts reālists savu atmiņu tēlojumos («No rīta») ir Upīts-Birznieks. Viņa tēlotie cilvēki dzīvo, viss viņa tēlojums rāms un spodrs mirdz pretī kā zila ezera spogulis. Dzīves pabērņiem no laika gala pieder viņa sirds. Tos viņš tēlo bez liekas sentimentalitātes, bet tomēr no viņa stāsta it kā asa vēsma ķer lasītāja jutekļus un negribot vērš viņa domu uz dziļo dzīves netaisnību («Pret vakaru» — «Domas», 1913. g., 1).

Ar Upīti-Birznieku izejam no pasaku un atmiņu valsts reālu tēlojumu pasaulē. Tomēr īstas epikas arī še atrodam visai maz. Antona Austriņa «laika vērojumi» («Cīruļu putenis») pa daļai vēl izdarīti caur apsūbējušo dekadentisko brilli, pa daļai ieturēti brutāla materiālisma žanrā. Austriņam ir stāstītāja dāvanas, bet nevar teikt, ka viņš atradis līdzsvara stāvokli, kurā iespējams mākslinieka darbs bez ekscesiem, bez mūžīgās svaidīšanās, taustīšanās un eksperimentēšanās. Linarda Laicena stāstos («Vēji un aizvēji», «Malienā» — «Latv.», 1912. g., 37) ir daži ļoti zīmīgi nomales dzīves un nomales cilvēku raksturojumi. Bet vispār savas īpatnējas sejas Laicenam vēl nav, un nevar zināt, ko viņš grib. Kas Laicenam vēl var būt, to A. Baltpurviņš jau sen pazaudējis. Viņš ir galīgi pazaudējis ceļu zem kājām, viņš nezina, no kurienes nāk, uz kurieni iet; un latviešu lasītājs ir pazaudējis cerību no viņa vēl ko sagaidīt. Viņa īsie tēlojumiņi («Ievuks» — «Latv.», 1912. g., 38; «Kur laimei kādreiz miteklis bijis» — «Latv.», 1912. g., 43; «Skaistākā» — «Latv.», 1913. g., 2; «Ripša stāsts» — «Dz. V.», 1912. g., 292, 293; «Mežinieki» — «Druva», 1912. g., 11; «Iekaisums» — «Druva», 1913. g., 2; «Kamēr nav pienācis laiks» — «Domas», 1912. g., 11) ir gludi, pat veikli uzrakstīti, tajos nevar atrast nekādus literāriskus defektus — bet nevar atrast arī nekā tāda, kas viņus paceltu pār vienas dienas un feļetonu beletristiku. It sevišķi vājš un nenozīmīgs ir stāsts par veco Glūdu burvībām («Veco Glūdu burvības» — «Druva», 1913. g., 2, 3, 4). Tajā gari gari izstiepts pazīstamais lasāmās grāmatas temats, kā, racionāli saimniekojot, zemnieks bez burvībām tiek uz priekšu. J. Vainovska stāsts «bez varoņiem» («Bez

varoņiem» — «Domas», 1912. g., 7, 8) izdomā diezgan svaigs, bet apstrādājumā neizturēts, saraustīts un gabalains, turpretī otrs «stāsts par to, kas tikko nenotika» («Mans otrais ceļojums uz dzimtenes Šveici» — «J. D. L.», 1913. g., 19, 30, 36, 42), arī bez aiztapināta apakštitula būtu pietiekoši labs — kā paviegla anekdote, kā «sīkajam feļetonam» rakstīts gabaliņš. Vispār Vainovska prozas darbos arvien vairāk sāk izpausties anekdotiskais elements. Šajā ziņā viņam ir zināma radniecība ar Gruznu. Tikai Gruzna ir nesalīdzināmi oriģinālāks savos pārdzīvojumos, asāks novērojumos un pievilcīgāks izteiksmē. Anekdotiskais skelets ir samanāms visos Gruznas tēlojumos. Bet īpatnējā, satīras cauraustā filozofija un vieglais impresionistiskais izteiksmes veids tos visus padara savādi pievilcīgus. Lai viņš apraksta «svētlaimīgo salu» («Svētlaimīgo sala» — «Domas», 1912. g., 7, 8) vai citu ko, grūti izprast, kur viņš ir traģiski nopietns, kur sarkastisks vai pat cinisks, bet estētisko domu un sajūtu ierosina katrs viņa gabaliņš. Anekdotiska satura tēlojumus raksta arī Ezerietis. Tikai filozofiskā impresionisma vietā viņam naturālistiski spilgtas karikatūru līnijas, kā, piemēram, «stāstā par to, kas tik tikko nav noticis» («Drauga velosipēds» — «J. D. L.», 1912. g., 179, 185, 191, 197). Reizēm viņš var palikt arī dziļi nopietns, tikai stāsta spēcīgo reālismu traucē nevajadzīgā izplūsme («Pazudušais dēls» — «J. D. L.», 1912. g., 256, 260, 268, 274; «Krusta nesējs» — «Domas», 1913. g., 2; «Kad viņa mostas» — «Vārds», 1). Kā Ezerietis plašumā, tā M. Liepa dažreiz par tālu aiziet dzīves, raksturu un psiholoģijas sīkumos. Tas it sevišķi manāms viņa garajos stāstos («Viršājos» — «Domas», 1913. g.). Kur stāsta meti šaurāki, tur Liepas sīkais psiholoģiskais tēlojums atstāj dziļu iespaidu («Miķelītis» — «Vārds», 1; «Rīta krēslā» — «Domas», 1912. g., 12). Drīzāk par īsu un aprautu nekā par plašu allaž ir J. Kļaviņa tēlojums. Pārāk daudz domu un par vairāk jūtu ekspresijas viņš grib iežmaugt ikvienā atsevišķā tēlojumā, kāpēc viņa stils vietumis iznāk nedabiski saspīlēts («Pirmie viļņi», «Berta» — «Druva», 1912. g., 7). Sēra melanholija guļ vai pār visiem viņa «sapņotāju» jaunekļu tēlojumiem («Dzīves mirkļi», «Sapņotājs» — «Vārds», 1), bet tomēr nepadara tos salkanus. Salkani un stiepti ir Augusta Deglava pēdējie milzīgie Rīgas apraksti («Rīga»). Absolūts literārisks naivums — vai varbūt vēl kas ļaunāks— redzams Deglava «sirdspuķīšu» pārdrukājumos un ievadījumos («Sirdspuķīte»). Literāriskas vērtības šādiem tautiskā laika kalendāru gabaliem nav itin nekādas. Deglava literāriskās fizionomijas raksturojumam paši rakstniecības vēsturnieki tos savā laikā izceltu no aizmirstības putekļiem. Pēc tādu sirdspuķīšu salkanuma mazāk salkans un muļķīgs liekas Tirzmalietes gaudojums («Kas vainīgs?» — «Druva», 1913. g., 5, 6) par to, ka pilsētā «dēlam nav krekla mugurā, tik krekla vīles un skaras sedz kailos plecus», un sajūsmināšanās par to, ka uz laukiem

«sviests, biezpiens, karašas, paniņas, salds piens, — lai ēd, kas kuram iet pie sirds». Visa šī nevarīgā šļupstēšana un šņukstēšana ir atriebusies un palikusi vienaldzīga. Kritikai ir apnicis un nenāk vairs prātā prasīt, lai tādas Tirzmalietes mēģinātu taču kaut cik loģiski pamatot un sabiedriski un estētiski noskaidrot šo skrandu un paniņu kontrastu. Sirsnīgāk pie tās pašas lietas ir ķēries Ed. Vulfs savā stāstiņā par laucinieci-dziedātāju («Dziedātāja» — «Druva», 1912. g., 9), kuru pilsētas dziedātāja tikko neaizvilina prom uz «pilsētas drūmajiem mūriem» un kura vēlāk «dzīvojot tepat muižā un esot krietna strādniece». Tā visvisādiem mūslaiku māksliniekiem-nemāksliniekiem un predestinētiem diletantiem būtu iegaumējama recepte. Bet viņa ņemta tieši no Latviešu biedrības «nacionālās kultūras» ķēķa un tāpēc paliek tikai famīlijas žurnāla un viņa lasītāju šaurā iecirknī. Daudz lielāks pilsētas kultūras cienītājs ir Līgotņu Jēkabs savos stāstos («Stāsti», II), tikai arī viņa talantu pēdējā laikā bojā vidišķības, kompromisu un filantropijas piekopēja apkārtne. Nekāda kompromisa sabiedriskos jautājumos negrib atzīt A. Švābe, kurš īstos latviešu inteliģentus («Inteliģenti») stāda uz noteiktu demokrātiski sociālistisku ieskatu pamatiem. Diemžēl, Mārtiņa Dobuļa turpinājums — Augusts Egle ir vairāk konstruēts, nekā izdomāts un izjusts tips, un tāpēc stāstā daudz neveiklu un nedzīvu vietu. Labāki ir Švābes īsie tēlojumi («Matiņā piesiets» — «Vārds», 1; «Draugs» — «Domas», 1912. g., 10; «Svētku naktī» — «Domas», 1913. g., 1). Redzams, ka Švābe nopietni cenšas izkopt savu tēlotāja veiksmi. Pie sociālās mākslas mēģinājumiem vēl jāpieskaita Melnā Alkšņa «bēgļu skices» («Cerību un gaidu rītā») un Brūklenāja «tēlojumi un skices» («Atmodā»). Labākais, ko tur var atzīt, ir autoru labā griba un simpātiskā sabiedriskā atziņa. Bet ar to vien vēl nepietiek, lai radītu ievērojamus, pilnīgus mākslas darbus. Andrejs Upīts sarakstījis divas noveles («Darba laikā» — «Strādnieku kalendārs»; «Svētdiena» — «Domas», 1913. g., 5) un «patriotisku stāstu ar bēdīgām beigām» («Pēdējais latvietis»).

Kopotu rakstu izdevumos minami sekojoši darbi: Rūdolfa Blaumaņa rakstu ceturtais sējums, kurā sakopoti viņa precēšanās un citi vieglāki stāsti (arī drūmā novele «Nāves ēnā»); Andrieva Niedras rakstu otrais sējums («Sikspārnis», «Vilis Vālodze»); Annas Brigader rakstu otrais sējums, kurā ievietoti kādi divpadsmit īsāki stāstiņi; Poruka rakstu pirmais un otrais sējums ar nelaiķa dzejnieka liriskajiem dzejoļiem, dramatiskiem ražojumiem un vēstulēm; Raiņa kopotu rakstu pirmais sējums, kurā uzņemti viņa dramatiskie ražojumi un bez tam vēl ievadam A. Upīša biografiski kritiska skice («J. Rainis un viņa dzeja»). Nevar sacīt, ka mūsu grāmatapgādātāji būtu sevišķi čakli kopotu rakstu izdošanā. Pamazām tomēr arī še rodas dzīvība. Un viņai jāpaliek arvien lielākai. Jo bez kopotu rakstu izdevumiem visas tautas rakstniecība ir kā kāda pieliekamā telpa, kur gadiem mests

un krāts un jūku jukām sajaukts neatšķiramā un nepārskatāmā gūzmā. Kopotu rakstu izdevums nav vienīgi tikai grāmatniecības estētikas jautājums; tam arī liela praktiska un literatūrvēsturiska nozīme.

Pie svarīgākajām parādībām pēdējā gada stāstu rakstniecībā skaitāma arī vairāku apdāvinātu sieviešu-rakstnieču debija. Antija cenšas izprast un noskaidrot sievietes-mīļākās un sievietes-mātes stāvokli un pienākumus (« Aina Āre» — «Domas», 1912. g., 7—12). Angelika Gailīt zem Pšībiševska un citu radniecīgu modernistu iespaida nododas perverzās seksuālās psiholoģijas sīktēlojumiem («Ilgas un maldi»). Ivande Kaija episki plaši un naturālistiski kaili tēlo pilsoniskās sievietes seksuālo fizioloģiju («Iedzimtais grēks»). Visām trim rakstniecēm kopēja viena zīmīga īpašība: viņas tēlo sievieti, sievieti nekā sabiedriskā darba cilvēku, bet kā vīrieša klātgulētāju, kā dzimuma dzīvnieku. Viņu sabiedriskos prātojumos nav itin nekā jauna, patstāvīga un dziļa, viss no vīriešiem-rakstniekiem noklausīts. Viņu seksuālās psiholoģijas tēlojumi pašķidri un paviegli, bet seksuālās fizioloģijas apraksti katrā ziņā pamatīgāki, drošāki un vaļsirdīgāki nekā vīriešu darbos. Visi tēlojumi no ārpuses pilnīgi literāriski, vietumis pat īsteni pievilcīgi. Tie liecina, ka latviešu pilsoniskā sieviete apnikusi sēdēt vienīgi savā famīlijas kaktiņā, ka viņu neapmierina filantropiskais sports — ka viņa sāk izmēģināt roku arī rakstniecībā. Pilsoniskajiem rakstniekiem ir jāsaņemas, jo konkurente-rakstniece plašāku vispārēju izglītību dabūjusi un nopietnāk sagatavojusies. Arī uzcītības viņai netrūkst: viena pati Ivande Kaija vienam romānam vairāk lappušu sarakstījusi, nekā dažs rakstnieks pusmūžā paguvis.

Iesācēju un pustalantu nodaļa arī pēdējā gada stāstu rakstniecībā visai plaša. Jāsaka: pārāk plaša. Visu milzīgo iesācēju un pustalantu pierakstīto feļetonu blāķi pārkravāt nemaz nav iespējams. Bet arī no tā lieluma, ko pāršķiram, ir redzams, ka visvairāk tādu iesācēju, kuri nekad netiks par nobeidzējiem, visvairāk pustalantu, kuri līdz vecumam neizkūņosies par talantiem. Un pie tam gandrīz gluži viena alga, kādā virzienā kurais no viņiem mēģina rakstīt un kādā izteiksmes žanrā laužas. Aizgūtais, nepārjustais un īpatnēji neizveidotais satura un formā jau ir visu diletantu nelaime.

Iesācēji un pustalanti — tie ir tie, kuriem jau atvērušās viena otra feļetona durvis. Bet aiz tiem ir vēl nepārskatāms pūlis pavisam neatzīto un atraidīto. Šie pēdējie ir katrā ziņā interesantāki — jo nodrukātiem tiem tūliņ zūd visa pievilcība. Nedrukāto mēģinājumu traģiku ņēmies iztēlot Alfreds Rozentāls («Atbilžu krājējs» — «Latv.», 1912. g., 48). «Dvēselē viņi ir mākslinieki, bet izjusto daiļumu citiem parādīt — to viņi nevar. Nesaprasti un nicināti viņi dzīvo savu sapņu pasaulē. Tās skaņas, kas izlaužas no šīs pasaules, citu ausīm izklausās kā leijerkastes skaņas.»

Nu, leijerkastes skaņas var «izlauzties» tikai no leijerkastes pasaules. Velti ir sūroties, ja dažs šādā mūzikā negrib klausīties. Tomēr, kā zināms, leijerkastei ir daudz vairāk cienītāju nekā simfoniskam orķestrim, tāpēc viņas eksistence ir pilnīgi nodrošināta un traģiskām gaudām nemaz nav vietas. Vai, piemēram, var žēloties Vaibstiņš? Viņš raksta par nelaimīgu, sakropļotu fabrikas strādnieku («Grūtdieņi» — «Dzimt. Vēstn.», 1912. g., 163—166), raksta par sparīgu tautskolotāju un laimīgu mācītāja sievas kavalieri («Stūrgalvis» — «Dzimt. Vēstnesis», 1912. g., 261—277), viņš raksta vienādi gludi un sekli, bet tautiskā avīze ar viņa sarakstījumiem labprāt aizpilda desmitiem feļetonu, un četrdesmit tūkstoši birģeļu ar tiem smuki pakavē laiku. Skuju Frīdis savus ražojumus drukā reakcionārajos un progresīvos laikrakstos — kur tikai dabū iekšā. Pa lielākai daļai viņš ražo pazīstamo svētku beletristiku («Ziemas svētku pasaciņas» — «Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 298). Bet arī viņa pārējie «tēlojumi» («Kad mēs bijām jauni» — «Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 147, 153) nav vairāk kā tikai lasāmi gabali vieglai laika kavēšanai. Drusku pāri tiem sniedzas Fr. Jansona stāstiņi («Pa nolemtu ceļu» — «Dzimt. Vēstnesis», 1912. g., 251—254). Bet redzams nav, ka arī šis stāstiņu rakstītājs kaut palēnām attīstītos par nopietnu rakstnieku. Ed. Gulbis vēl vienmēr cenšas imponēt ar «klasiskiem» sižetiem («Vergs» — «Druva», 1913. g., 3) un pa reizei izmēģina roku arī humoresku rakstīšanā («Raibas dienas» — «Dzimt. Vēstnesis», 1913. g., 105—108). Vēl vienmēr no viņa var gaidīt, bet, diemžēl, vēl arvien vairāk zūd zīmes, uz kuru pusi viņš savā attīstībā virzās, tāpēc jādomā, ka viņš palicis stāvam. Jūliju Vecozolu pasāktais emigrantu dzīves tēlojumu ceļš varētu aizvest diezgan tālu («Ceļmalas akmeņi» — «Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 155; «Pa diviem ceļiem» — «Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 167; «Kad debesis deg» — «Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 4, 10). Tomēr liekas, — viņa sajūtas nav pietiekoši dziļas un izteiksme oriģināli spēcīga, lai viņš taptu iztālēm redzams sociālās mākslas darbinieku pulkā. Diezgan pievilcīgus emigrantu tipus prot zīmēt Alfr. Kukurs («Savādnieks» — «Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 16). Vēl nepilnīgi izstrādātas, tomēr saturā un tēlojumā saistošas ir P. Roberta impresionistiskās skicītes («Dzīves sīkumi» — «Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 203, 209, 215). Ražīgi, drusku pārražīgi sācis stāstus rakstīt Leons Paegle. Viņa garākajiem («Gāju putni» — «Druva», 1912. g., 9—12) trūkst koncentrācijas tēlojumos un plastikas tēlos. Daži īsākie pavirši uzmesti («Apsolītā zeme» — «Dzimt. Vēstnesis», 1913. g., 68—70; «Stāsts par Biezo Pieteri» — «Latvija», 1913. g., 18). Bet daži ir īsti pievilcīgi («Baraka Nr. 87» — «Druva», 1912. g., 8) un liek cerēt, ka no Paegles var attīstīties lielāks stāstu rakstnieks, nekā bij dzejnieks. Arī Ziltara prozas mēģinājums («Stāsts par kādu cilvēku» — «Druva», 1912. g., 8) ir intere-

sants. Ar nomales ļautiņu tēlojumiem viņš katrā ziņā panāktu vairāk nekā ar vieglu dzejolīšu un neveiklu ludziņu rakstījumiem. Turpretī Jānis Kārstenis gan droši vien savu mūžu netiks par kaut cik ievērojamu stāstītāju. Viņa lielā prozas produktivitāte ceļas vienīgi aiz nelabojamas diletantiskas paviršības. Pavisam šķidri saturā un neveikli izteiksmē visi viņa stāstiņi un tēlojumi («Zīmējumi ar ogli» — «Druva», 1912. g., 10; «Bēdu ļaudis» — «Druva», 1912. g., 12; «Zelta laiks» — «Dzimt. Vēstnesis», 1913. g., 101—104). Bet tāds nepārspējami salkans «bleķis» kā viņa «stāsts iz nomales dzīves» («No laipas» — «Druva», 1913. g., 1) laikam tikai aiz kāda nelaimīga pārpratuma ieraudzījis dienas gaismu. Vai tad patiešām arī Tirzmalietei radīsies savi «epigoni»?

Tā ir ievērojami gara iesācēju rinda. Un mēs varētu viņu stiept vēl daudz garāku. Bet pietiks. Ko tas arī līdzētu — vārdā saukt visus literāriskos pirmziemniekus un aplūkot viņu domu rakstus? Nē, latviešu diletanti nevar sūroties, ka viņus atraida un nedrukā viņu rakstu darbus. Latviešu žurnālu un laikrakstu redaktoriem vajadzētu būt daudz stingrākiem un nežēlīgākiem. Patiešām nav jau jābaidās, ka tā daudz ievērojamu vīru aizlaidīs postā tautai par lielu zaudējumu. Ja jau īsts talants caur «bieziem mežiem, stāvām klintīm» izlauž ceļu, tad latviešu diletantam nieks vien izlīst visai zemeslodei cauri!

6

Drāma. — Gandrīz vai visi latviešu stāstu rakstnieki un liriķi ir mēģinājuši tikt par dramatiķiem. Drāmā viņi neapzinīgi jauš rakstniecības augstāko veidu un cenšas to gūt un pārvaldīt. Laba lieta būtu tāda cenšanās, ja tikai viņa radusies aiz iekšējas mākslinieciskas attīstības. Ja rakstnieki piesavinājušies plašāku sabiedrisku izglītību un, plašajām cīnītājām ļaužu masām piesliedamies, pārveidojuši savu domu un jūtu pasauli — ja latviešu rakstnieku daba no veclatviski pasīvās pamazām un organiski izvērtusies savā pretmetā, tad būtu dabiski saprotama arī viņu tieksme uz drāmu. Bet mēs jau redzējām pilsoniskā rakstnieka tagadējo pozīciju. Un nevaram neredzēt, ka viņa dramatiskie mēģinājumi ir tikai vai nu neapzinīga taustīšanās, vai vienkāršs literārisks eksperiments, vai arī labi apzināta veikala lieta. Par sevi saprotams, ka nevienā tādā gadījumā nevar rasties kaut cik vērtīgāki dramatiski darbi.

Arī drāmā varam atrast visas tās pašas atzares kā iepriekšējos rakstniecības veidos. Te vispirms ir absolūti neliterāriskā pirmziemnieciski dumjā diletantu «drāma» (Lautenbah-Jūsmiņa «Vidvuts», Augusta «Uz priekšu jeb atpakaļ», Dāvida «Krusttēvs»). Tālāk — neizdevušies, nedramatiski mēģinājumi, kur

drāmas arī vairāk nav kā virsrakstā (Jūlija Pētersona «Ilgas», Zeltmata «Sagaidīts»). Tad nāk labu liriķu ražojumi, kuros laba, tekoša valoda un dzejiskas gleznas, bet nav dramatiskas idejas, dramatiska cilvēka un dramatiska dialoga (Akuratera «Kaupo», Saulieša «Jēkabs Saltups»). Un pēdīgi ir daži darbi, kurus gan nevar saukt par pilnīgām, nosvērtām un noskaņotām drāmām, bet kurās tomēr ir atsevišķi spilgti dramatiski momenti, dzīvi cilvēki un saistoša, dramatiskas dzīvības apdvesta ideja (Linduļa «Dižūdru Māle», Jūlija Pētersona «Cēlie mērķi»).

Pievilcīgu mācību dabūjam no šī īsā pārskata. Gandrīz vai jābrīnās, cik tieši drāmas vērtība ir atkarīga no autora pasaules ieskata. Dramatisko vērtību gammā tur viszemākās un netīrākās skaņas tiem darbiem, kuru ražotāji bez jebkādas idejiskās pārliecības un sabiedriskām tieksmēm, kam vienīgais nolūks — acumirkli amizēt lasītāju vai skatītāju. Maz daiļskaņas arī tiem ražojumiem, kuri vai nu cīnās par vecām, pārdzīvotām vērtībām, vai arī daudzinātās «tīrās» estētikas vārdā apzinīgi izvairījušies no visa, kam varētu būt sabiedrisku simpātiju vai antipātiju krāsa. Īstās estētiskās vērtības jau tagadējai laviešu drāmai tikai tik daudz, cik tā bijusi sociāla drāma vai komēdija. Tas ir zīmīgs norādījums, ko derētu iegaumēt ikvienam latviešu rakstniekam, kas nododas vai domā nodoties dramatiskiem mēģinājumiem. Par sevi saprotams un desmitiem reižu jau norādīts, ka ar pareizu atziņu, pat ar nopietnas teorētiskās pārliecības piesavināšanos vien vēl nav gana. Bet tā tomēr noder kā nopietns un spēcīgs ierosinājums uz psihisku iemantošanu un pārradīšanos, uz organisku pāraugšanu un pieaugšanu tam kolektīvam, kurš vienīgais tagad pēc savas psihiskās būtnes un dzīves centieniem var būt radoša mākslinieciski dramatiska apgarojuma radītājs.

Tāda pareiza atziņa un nopietni centieni nav nebūt tas galvenais un raksturīgākais pēdējā laika dramatiskajos mēģinājumos. Sacījām jau, ka visvairāk tur redzami vienkārši literāriski eksperimenti vai apzināta veikalnieciska cenšanās. No tam tagad latviešu vidusmēra drāmas raksturīgā seja.

Vispirms pastiprinātā dramatiskā produkcija jo gaiši atsedz latviešu rakstnieku lirisko dabu. Latviešu vidusmēra rakstniekam ir liriska, bet ne dramatiska fantāzija. Arī drāmā viņš tēlo momentu dažreiz spilgtām, oriģinālām krāsām, bet neprot to saistīt episki dramatiskā ritumā. Viņš labi apjauš tēlojamo acumirkli, bet nespēj atminēties pagājušo un paredzēt nākošo. Viņa tēlojums iznāk gabalos saraustīts, nesaistīts, un, ja viņš arī mēģina to kā nekā ārēji saistīt, iekšēja organiska sakara tam tomēr trūkst. Jo tikai strāvojoša, nenogurstoša dramatiska fantāzija spēj atsevišķu momentu tēlot par sevi veselu, bet tomēr nešķiramā sakarā ar visu iepriekšējo, no kura viņš dabiski izaudzis, un neapturamā tieksmē uz nākošo, kas izaug no viņa. Pagājušā fonam un nākošā perspektīvai vajag caurspīdēt ikkatru atsevišķu momentu, tikai

tad no viņa plūst līdzraujoša dramatiska dzīvība. Latviešu liriskais rakstnieks labi zina, ko viņa varoņi jūt, un liek tiem acumirkļa jūsmai pieskanīgi liriski deklamēt. Bet rakstot viņš fantāzijā neredz tos dzīvi savā priekšā, ikkatru vārdu nesaista ar pieskanīgu žestu un kustienu. Viņš tēlo savus varoņus sensoriski, bet neprot tos rādīt motoriski. Tāpēc viņa luga nav drāma, bet tikai lirisku deklamāciju un lirisku dialogu virkne.

Ja rakstnieks dara ko savai dabai pilnīgi pretišķu, tad viņš pat to labi sajūt. Un sajutis viņš nevar necensties maskot savu stāvokli un savu vājību sev un citiem iztēlot par spēku. Un tad tālāk redzam zīmīgu tendenci, kā latviešu dramatiķi mēģina savu lirisko fantāziju ieģērbt dramatiskā kostīmā. Viņi novēršas no reāliem, sociāliem sižetiem un iet teiku un teiksmainas vēstures valstī. Pa daļai tā ir tā pati zināmā pilsonisko rakstnieku nobēgšana literāriskā romantikā. Bet tāpat pa daļai tas notiekas aiz apzinātas vai neapzinātas tieksmes pēc tāda apvida un tādiem apstākļiem, kur liriska fantāzija varētu rādīties viņai tālu radniecīgās, dramatiskās lomās. Vēsture tajā ziņā ļoti noderīga. Vienkārt, tāpēc, ka visā vēsturē ir labi daudz teiksmu elementu, un tāpēc to zināmā mērā var iztulkoties un iztēlot pēc sirds patikas. Nemaz jau nav jāizmeklē, cik daudz dziļas reālas patiesības slēpts visfantastiskākās teiksmās un kādu konkrētu vēsturisku spēku simboli ir visi teiku varoņi. Nav jācenšas saskatīt aiz atsevišķiem notikumiem un viņu aprakstiem mūžam negrozīgos dzinēja un kavētāja spēkus mūžam nemitīgā cīņā. Nav jāizmana, ka nav nekā individuāli atsevišķa, patvaļīga, bet tikai atsevišķu notikumu sakarīga, loģiski saprotama virkne. Var ņemt kuru katru teiku vai vēstures varoni un to vienkārši pataisīt par nelaimīgu mīlētāju; ar viņa vārdu saistītu vēsturisku notikumu īsi un aši atvasināt no modernās neirastēniskās erotomānijas cēloņiem. Lai arī tas ir lubinieciski vēsturiskās beletristikas parastais ķēriens, tomēr latviešu jaunie dramatiķi ar to paspēj uzrakstīt garas jo garas «drāmas» un pat «traģēdijas».

Un, otrkārt, «vēsturiskā» viela aplam noderīga tāpēc, ka tur «var pielikt daudz dzejas». Jāsaprot tā, ka tur var pilnu vaļu ļaut savu nedisciplinēto lirisko jūsmu plūdiem un to visu apstatīt spīdīgām, neattīstītai literāriskai gaumei ļoti pievilcīgām rekvizītēm, caur kurām iekšējais idejiskais tukšums grūtāk saskatāms. Ko redzam un dzirdam romantisko «teiku drāmu» un «traģēdiju» izrādēs? Vispirms: dekorācijas — daudz un dažādas, sižetos un zīmējumos, un krāsās spilgtas, acis apstulbinošas dekorācijas. Pilis fantastiskām velvēm un stabiem, vecu, dīvainu ornamentu plankumus, visvisādus vēsturiskus kalnus un lejas. Tālāk: kostīmus, tautiskus svārkus, villaines un cepures. Un tad tā ļaužu burzma, tā mūžīgā kaušanās, tā vairogu klabināšana, zvanu bimbināšana un bleķa gabalu dārdināšana! Tas vairs nav teātris, bet kinematografs. Latviešu pilsoniskais teātris ir ceļā uz kinema-

tografu vai arī kinematografs taisās ievietoties uz latviešu lielākajām skatuvēm. Kinematografiskā «kultūra» pamazām sagrābj arī dramatisko mākslu. Traģiskās dvēseles vietā stājas traģisks maskas kostīms. Dzejnieka vietā nāk skroderis un pirotehniķis. Tā ir ačgārni apgriezta māksla. Jo skatuves iekārta ir tikai palīga līdzeklis, bet ne galvenais. Statiskais elements uz skatuves ir nepieciešams, bet par tādu viņš tiek dinamiskā dzīvības caurstrāvojumā un apgarojumā. Īstās drāmas kodols ir strāvoša ideja un viņas nesējs — spārnots vārds. Starp trim pelēkām sienām vajag drāmu spēlēt, un, ja, trijās pelēkās sienās lūkodamies, skatītājs neaizmirstas un neredz pilis ar fantastiskām velvēm, stikla kalnu un zaļas lejas — tad nav vērts, ka tukšo vārdu vērsmu apkar reālām krāsu un skaņu piedevām.

Nav ne mazāko šaubu, ka šī romantiskā dekorāciju drāma radusies zem Raiņa teiku drāmu iespaida. Ja dzejnieks būtu atbildīgs par tiem dažādiem ierosinājumiem, ko sacel viņa darbs, un it sevišķi par to, kā šie ierosinājumi tiek izlietoti un izmantoti, tad varētu vai pārmest Rainim, ka viņš ar savu «Uguni un nakti» un «Induli un Āriju» pavedinājis tik daudz latviešu rakstnieku uz nevērtīgu «vēsturisku» lugu rakstīšanu. Pret Raiņa dzejas spēku jo gaiši tiek redzams viņa pakaļdarinātāju nespēks. Nepārprotami tiek redzams steidzīgs virziens — seklumā un banalitātē. Ir laiks, ka latviešu dramatiķi no romantisku rekvizītu sakopojumiem atgriežas pie nopietnas reālas drāmas, — lai latviešu teātra apmeklētāji neiet skatīties briesmīgu pūķi, kas uguni spļauj, bet klausīties dzīvas dzejas vārdu, kas sirdis ieliesmina augstākās idejas ugunī.

7

Kritika. — Kritika var būt vai nu pavadītāja un tulkotāja, vai arī atradēja, ceļa rādītāja un lauzēja. Pirmajā gadījumā viņai palīga loma, otrajā tā ir patstāvīga radītāja. Protams, dalītā, tīri specifiskā veidā abas šīs lomas nemaz nebūs atrodamas. Kā visos rakstniecības veidos, arī kritikā lielākā vai mazākā mērā abas viņas jauktas vienkopus; katrā kritikā atrodami abi elementi — statiskais un dinamiskais, tēlotājs un dzinējs. Bet tāpat atkal, protams, ka katrā kritikā viens no viņiem pārsvarā, un tad tas noteic viņas raksturu.

Šķiru psiholoģijas pazinējam viegli noprast, ka pilsoniskā kritika ir vairāk pasīvas, statiskas, proletāriskā vairāk aktīvas, dinamiskas dabas. Tā kā sabiedriski aktīvākās šķiras māksla un kritika nupat vēl veidojas, tad, saprotams, ka sistemātiskas ceļa lauzējas un vadītājas kritikas latviešiem līdz šim vēl nav bijis, bet bijuši tikai atsevišķi spilgti momenti. Visnoteiktāk kā vecu vērtību dragātājs un jaunu ceļu rādītājs uzstājies Jansons ar

savu pazīstamo, vēlāk brošūrā nodrukāto priekšlasījumu par jaunlaiku literatūru. Spirgti, ierosinoši ir M. Valtera pirmie kritiskie apcerējumi. To pašu pa daļai var sacīt par J. Jankava pirmā laikmeta rakstiem. Jānis Asars gan arī bij atzinis, ka rakstniecības un tamlīdz arī kritikas uzdevums ir virzīt dzīvi, bet kā kritiķi viņu viņa mūžā vairāk nodarbināja rakstniecības statiskais, bet nevis dinamiskais elements. Te vispār jāpiezīmē, ka katrs nopietnāks latviešu kritiķis arī pret savu gribu, nolūkiem un īpatniecību ir spiests daudz nodarboties ar rakstniecības statisko, formālo pusi. Latviešu rakstniecība vēl caurmērā tik diletantiski trūkumaina, ka kritiķam arī pret savām tieksmēm zināmā mērā jāpaliek par miglainu tēlu pārtēlotāju, sajukušu rakstu dešifrētāju un sakarā ar to par tīri estētiskās formas elementārskolotāju.

Tagadnes birģeliskai kritikai nav neviena spēcīgāka priekštāvja. Teodors — nu, par Teodoru jau vairāk nevajadzēs runāt. M. Valters laikam kaunas no tā vāju|u bara, kurā viņam būtu jāiestājas un kurš klausīgi tecētu viņam paka|. Un Jankavam, tam tik daudz un dažāda tipa apstellējumu, literāriska rējēja un sabiedriska darvotāja nodarbības, ka tikai visnepieciešamākās reizēs pagūst uzklupt vienam otram rakstniekam. Vietējo birģelisko vāju|u pulks ku|as pats kā varēdams un prazdams. Strādniecības un sociālistu gāzējā — «Dzimtenes Vēstnesī» būtu īstais birģeliskās rakstniecības kritikas centrs. Bet, tā kā tur saimnieko taupīgi kungi, kas honorējamās slejas līdz minimumam sašaurinājuši, tad kritiku no malas tikpat kā nemaz nevar uzņemt. Kritikas jāražo tam pašam redakcijas rakstītājam — Līgotņu Jēkabam. Un, ko Līgotņu Jēkabs var uzrakstīt, to mēs jau zinām. «Latvijai» ir vairāk to literārisko spēku. Bet tiem jau trūkst vajadzīgo zināšanu un temperamenta. Tālākās un plašākās mākslas perspektīvās viņi negrib un nespēj ielūkoties. Pietiek, ja pa vecai modei brangi saslavē kāda sava tuvinieka literārisko darinājumu un sadod ienaidniekam. «Druvā» Viktors Eglīts pa reizei iedrukā kādu famozu sagrābstītu artiķelīti, kuru izlasīt diezin vai pašam žurnāla redaktoram pietiek pacietības... Bēdīgā stāvoklī tagad atrodas latviešu birģeliskā kritika. Dažreiz drusku paplūcas tuvinieki savā starpā — bet aiz tādiem famīlijas iemesliem, pie kuriem svešākam lasītājam taču nevar būt nekādas intereses. Nekāda nopietnāka domu izmaiņa, nekāda literāriska polemika ar birģeliskiem neveikuļiem nav iespējama.

Bet tāpēc nevar vēl apgalvot, ka sabiedriskā kritika jau stāvētu nezin cik augstu. Kaut arī tā vispārim nesalīdzināmi dzīvāka un rosīgāka, tomēr tikai palēnām attīstās un veidojas, un nav nemaz vēl paredzams laiks, kad varēsim sacīt, ka nu latviešiem ir sava noteikta marksistiska kritika. Bet labi jau arī tas, ka tiek strādāts noteiktā virzienā.

Bez šaubām, marksistiskā kritika tik ātri nevar tikt par aktīvu ce|a lauzēju un jaunu vērtību radītāju spēku tāpēc, ka arī viņu

traucē jau pieminētais latviešu rakstniecības diletantisms. Daudz laika un spēka viņai aiziet pie tādiem mākslinieciskās formas un satura jautājumiem, kurus sen jau vajadzēja ierindot ābecisko, ja ne tieši aksiomu pulkā. Tad stipri kavē arī tie savādie, puspilsoniskie, pusproletāriskie kritiķi, kas pašā beidzamā laikā raksta pat stipri progresīvos laikrakstos un žurnālos. Ja, piemēram, palasa, ko viens kritiķis var sarakstīt par to, cik cienījama persona ir Saulietis-Vītalks un kā sociāldemokrātijai pret viņa nolamāšanām vajaga nopietni aizstāvēties, par to, kādus tur psihiskus pārdzīvojumus un «lūzumus» iztaisījis cauri kaut kāds Augusts Bračs, un par to, ka sociālisms ir reliģija à la Lunačarskij, un cik svētīga lieta ir psihiska reliģiozitāte latviešu jaunākā rakstniecībā, — tad tūliņ var redzēt, cik daudz duļķu arī jaunie sabiedriskās mākslas un kritikas uzplūdi nes sev līdzi un ka neviena, pat tā visnopietnākā rakstniecības kustība nevar paiet bez savām «dīvainībām».

Daudziem jaunajiem marksistiskās kritikas darbiniekiem vēl trūkst mākslas formas un viņas nozīmes pietiekošas sapratas, tāpat nedroša vēl satura un formas kopvienības atziņa. Vārdos jau viņi to atzīst, bet neprot, kur vajadzīgs, loģiski pierādīt un līdz ar to atsegt kritizējamā darba vājības. Un netrūkst arī tādu, kurus apmulsina pilsonisko avīžu rakstītāju kora dziesma, ka nav nekādas šķiru mākslas, bet vienvienīgas viskopas māksla, ka Rainis pārkrustījies par birģeli, un tā tālāk. Tāpēc ikkatra marksistiskā kritiķa pienākums ir iegaumēt un pārdomāt sekojošo:

Ja jau sabiedriskas šķiras tik krasi atšķiras viena no otras ar savu sevišķo saimniecisko stāvokli un šajā stāvoklī dabiski izaugušu psiholoģiju, interesēm un centieniem, tad nav nemaz saprotams, kā māksla, šī cilvēka dvēseles tiešā izpaudēja, viņa intīmāko sirdspukstu atbalsotāja, viņa dzīves centienu apgarotāja un dzīvības spēku vairotāja — kā māksla lai paliktu neitrāla, bāli «vispārcilvēciska», kā viņa lai līdz ar šķiras apziņas augšanu neizaugtu par apzinīgu, spēcīgu šķiras mākslu? Var sacīt, ka šimbrīžam vēl nav proletāriskās mākslas, bet manāmi tikai mēģinājumi, tikai virziens uz turieni — par to visu vēl var dažādi domāt un runāt. Bet pavisam neredzēt viņas tapšanu, principā viņu neatzīt un noliegt, to tagad var tikai nožēlojami akls vai akli spītīgs cilvēks.

Liekas, to ikvienam marksistiskam kritiķim vispirms vajadzētu atzīt. Un, kam tā atziņa, tam visas pārējās lietas top piemestas.

1913. g. 20. augustā.

Andrejs Upīts

«Vārds», II, 1913. g., 223.—250. lpp.

LATVIEŠU EMIGRANTU LITERATŪRA
(KRITISKA SKICE)

1

Līdz revolūcijas gadam latviešu rakstniecībai viņas visumā bij tipiski vietējs, lokāls raksturs. Rakstniecības straumīte klusiņām sīca ap baznīcas bērziem, ap kapsētas kalnu, šaurā valdziņā novirzījās garām kāpostdārzam, ganībām un, pļaviņai pāri tecēdama, piepildīja linu mārku un pīļu dīķīti. Pašu ļaudis, pašu sadzīve, pašu vajadzības un intereses. Tā bij caur un cauri «nacionāla» rakstniecība; padarīt to vēl nacionālāku, pārvērst to par «jaunnacionālu» bij iespējams, tikai vēl vairāk sašaurinoties. Vajadzēja atmest visu, ko latviešu dzīve un latviešu daba aizguvusi vispārējā starptautiskā kultūrā, izlobīt savu tīro nacionālo īpatnību un iebrunot to tautisko tradīciju gliemežčaulā. Acis paviršī uzmetot, varēja domāt, ka še tikai rakstnieciskas tieksmes, tīras mākslas intereses, — viņu sludinātāji taisni izlietoja katru gadījumu un negadījumu, lai uzsvērtu mākslas neitralitāti, rakstniecības un dzīves nesakaru. Bet, dziļāk ielūkojoties, tika redzams, ka rakstniecību mēģina izsargāt tikai no plašākas un dziļākas kultūras iespaidiem, kurus jau toreiz sāka samanīt demokrātisku ideju un to izrosinātu dažādīgu sabiedrisku problēmu veidā, mēģina norobežot sīkgruntnieciski materiālās dzīves šaurā lokā. Redzams, ka jaunromantiskais jaunnacionālisms šķietamā progresa un tīrās mākslas maskā tiecas kalpot konservatīvo sabiedrības slāņu regresīvajām reālām dzīves tieksmēm.

Revolūcija spēji pārtrauca jaunnacionālisma izmēģinājumus. Niedriski ideoloģisko kartona virsbūvi sagāza vējš, bet veinberģiski prakticiskā reakcionārisma apakšpamati pastāv joprojām — «noskaidrotā» veidā. Galējais reakcionārisms līdz šim palicis idejā un mākslā impotents, neauglīgs. Viņam nav neviena dzejnieka; tos, kurus atvīlis mērenajam liberālismam, viņš arī pataisījis impotentus, nospiedis par paskvilu ražotājiem un denunciātiem. Mēreno liberāļu rakstnieki un dzejnieki gan atkal sāk stipri stūrēt pa tautiskam vējam, bet viņu nacionālisms it nebūt vairs nav viņējais jaunnacionālisms. Šim nemaz vairs nav tautiskās skābputras garšas, ne tautisko lāžu krāsas. Pelēkais barons, viņas iedvesmētājs, ir stipri moderns, «kulturāls» cilvēks, kam pie arheoloģiskās tautības un viņas garamantām nav ne mazākās intereses. Protams, arī pie demokrātijas centieniem nel Kā buržuāzija pret proletariātu, tā viņas tautiskā rakstniecība pret demokrātisko ir un paliek reakcionāra. Kā dzīvē, tā rakstniecībā starp abējiem virzieniem notiek nemitīga *«rouge et noir»*[1] spēle, nemitīga cīņa. Katrs tiecas uz savu polu. Demokrātiskais līdz ar savu šķiru iet uz priekšu, tautiskais ar savu virzās atpa-

[1] Sarkanais un melnais (fr.). *Sakārtotāji.*

kaļ un mēģina visu sev līdzi atpakaļ vilkt. Viens grib palikt uz vietas, mierā un pieticīgā baudā, otrs tiecas nemitīgi paplašināties, vienmēr uzsūkt un pārstrādāt jaunus elementus, formā un saturā bagātāks tikt un augt. Viņa šķira neatzīst nekādas tautiskas tradīcijas un neapstājas pie tautības robežām. Tā ir tikai viens zars pie zaļoksnēja strādniecības koka, tā aug līdz ar citiem, un, augot, visam kokam ik dienas kuplākam topot, tie arvien vairāk sniedzas un ciešāk saaug kopā. Latviešu demokrātiskā rakstniecība ātri aug idejiskā dziļumā, satura bagātībā un formas dažādībā. Reakcijas viļņa svešumā aizskaloti emigranti-rakstnieki vairāk nekā vienējādi ir sekmējuši latviešu rakstniecības plašumu.

Emigrantu literatūras vispārējais raksturs ir aptverams, iedomājoties latviešu emigrantu psiholoģiju. Ir milzīga, ja patīk, var teikt, nacionāla starpība starp latviešu un, piemēram, krievu emigrantu. Krievu zemnieks ir paradis klaiņot pa savu zemi. Kā gāju putni krievu zemnieku bari klīst uz tālām pilsētām peļņā. Ceļojumi, svešatne, sveši ļaudis viņiem nav nekas neparasts. Latviešu zemnieks turpretī ir cieši turējies savā kaktiņā, kā akmens iegrimis savā zemes gabaliņā. Bet viņa dēls, kam arī vēl stipra šī pati sava kaktiņa dvēsele, nu piepeši tiek izmests svešumā. Viņam jābēguļo, jāslēpjas, viņam nav vietas, kur mierīgi savu galvu nolikt. Dzimtenē viņš ir strādājis gadiem ierastu darbu, bijis materiāli kaut cik nodrošināts. Nu viņam reizēm nav maizes kumosa. Cilvēks, kas radis tikai ar spalvu rīkoties, spiests ķerties pie cirvja vai šķipeles. Varam iedomāties, ko pārcieš viņa dvēsele, kāds lūzums notiek visā viņa iekšienē. Tiešie fiziskie un psihiskie pārdzīvojumi ir tik stipri un apdullinoši, ka pirmajā laikā emigrācijas sākumā, ap 1906. gadu, īstais emigrants pats ir kluss, bet viņa dvēselē iedomāties un to tēlot visvairāk mēģina mājā palikušais rakstnieks.

Tik kaut kur svešumā kā nekā nodibinājies, savu dzīvi nosvarojis, emigrants var pārcilāt izklaidu iespaidus, svērt, kombinēt un mēģināt ieveidot mākslas tēlos un tēlojumos. Protams, ne ikreiz un ne ikkatrs emigrants-rakstnieks tēlo savus emigranta piedzīvojumus, pārdzīvojumus un novērojumus. Gadā, pāris gados nevar aizmirsties vecā pasaule, kur tik ilgi dzīvots un strādāts. Pa paradumam vedas vien tēlot to pašu pierasto (Liepa — «Laukgales labošanās», Sudraba Edžus — «Kaukšķītis»). Un ne tikai pa paradumam vien: svešā apkārtne taisni var izcelt atmiņā atstāto dzimteni ar viņas dažādīgajiem tēliem. Bet arī šiem atmiņu tēlojumiem tomēr piemīt raksturīga nokrāsa, kas to pievieno emigrantu literatūrai. Šīm atmiņām piemīt tāda sajūsma vai tāds rūgtums, kas var rasties tikai zem emigranta dzīves spaida. Bet bez kādiem motivējumiem ir saprotams, ka emigrants-rakstnieks vispirmā kārtā atminas un tēlo to saviļņojumu, kas viņu pašu aizskaloja, no kura brāzieniem vēl galva dun un visi nervi tvīkst. Saviļņojums ir bijis tik spēcīgs, ka dažreiz pat pārtraucas rakst-

nieka līdzšinējās mākslinieciskās darbības virziens — no rāmas, patriarhālas dzīves tēlotāja viņš vai nu uz laiku, vai visiem laikiem kļūst par sabiedrisku cīņu atskaņotāju (Upītis-Birznieks — «Zem ābeles», «Viņās dienās»). Kas pēc savas dabas nevar būt masu kustības, aktivitātes, mainošā, irstošā un topošā tēlotājs, tas atminas kādu situāciju, kādu tipu un mēģina to plastiski notēlot. Bet galu galā bijušais un aizgājušais tomēr atkāpjas priekš esošā, senās atmiņas pārmāc dzīvi vibrējoši, mākslinieka atsaucību ierosinoši jaunie iespaidi. Rakstnieks tēlo savu emigrantu tagadni. Šie tēlojumi tad arī stāv emigrantu literatūras centrā; var sacīt, ka no tiem visas šīs literatūras raksturīgā nokrāsa.

2

Emigrantu literatūras statistiku varētu sākt ar nedaudzajiem pirmā nemieru laikmeta tēlojumiem, tāpēc ka tos rakstījuši emigrējušie vai arī emigrantu psiholoģijas pārņemtie, mājās palikušie rakstnieki emigrācijas pirmajā laikmetā. Tur arī cildenas sajūsmas tēlojumiem cauri dzirdas it kā mākslota sasparība, kurai slēpt sāpes par zaudēto kauju, grauzošas skumjas par kāroto un nesasniegto. Mēs tomēr nesāksim ar tiem, vienkārt, tāpēc, ka tas mūs aizvestu par tālu atpakaļ pie pārrunātiem un sen pazīstamiem darbiem, un, otrkārt, tāpēc, ka dažos no viņiem pienācīgi iedziļināties un iztirzāt šimbrīžam vēl neiespējami. Tomēr jāpiemin, ka lielā, dažādības un pārvērtību pilnā laika plašāku episku notēlojumu latviešiem vēl nav. Plūdoņa «Uz saulaino tāli» ir liriski alegorisku dzejoļu virkne. Annas Brigaderes «Ausmā» cilvēki brīžam pievilcīgi, bet visa sabiedriskā kustība it kā nolūkota pa pašķirtu portjeru spraugu, pa pavērtu salondurvju malu. Raiņa «Ģirts Vilks» — viena paša raksturīga tipa tēlojums. Visplašākais, kaut arī galu galā tomēr tikai epizodiski revolūcijas attēlojums atrodams Upīša-Birznieka negarajā, meistariskajā novelē «Viņās dienās». Paliek vēl šādi tādi sīkāki, mazvērtīgāki darbiņi. Bet iesim labāk pie tiešās emigrantu rakstniecības.

Te pirmā vietā stāv R a i ņ a lirika. Tā ietver visus tos raksturīgākos emigrantu psiholoģijas elementus, kurus minējām šīs skices pirmajā nodaļā. Dzejnieks pats savu dzīvību sajūt kā nastu, kā noziegumu, un viņa domas kā vētras iztrenkti putni lasās kopā un griežas virs vecās mājvietas kūpošiem gruvešiem, laižas pār kapiem un netiek vaļā no tiem, kas ievāca nāvi par to, ka citiem gribēja nest dzīvību. Laika gaitā kaut cik aprimusies, dzejnieka dvēsele grimst skumjās jauno dienu un dzimtenes atmiņās un cīnās ar ilgām, kas to velk un velk atpakaļ. Dzejnieks dažubrīd notēlo arī savu jauno apkārtni un iespaidus, ko tā rada, — bet viss tas klusu skumju pelēkmirdzošā plīvurī. Tomēr Rainis pilnīgi nepaļaujas bezcerības skumjām; līdz izmisumam vai dzīves apnikumam viņa dvēsele nenoklīst. Viņa saslienas un

pati sev un citiem skaļi vēstī, ka nav taisnības tām senām sērām, ka laime mūžam neatnāks; logi ir vaļā vērti, drīz saule sāks spīdēt. «Un kaut ar diena asiņaina aust: tā tomēr diena ir, un nav ko gaust.» Ilgas atpakaļ top par ilgām uz priekšu, par ilgām pēc tās jaunās saules, kam drīz dzimt. Raiņa lirikai diametrāli pretējas ir Skalbes «Emigranta dziesmas» (1909). Skalbe nav tik vien kā politiski emigrējis no Baltijas uz Somiju. Tālāk un konsekventāk viņš emigrējis idejiski un psiholoģiski — no sabiedriskām sajūsmām tālu prom uz individuāli dekadentisko formas pasauli. Atrauts un aizmests — nejēdzība un haoss viņam aiz muguras. Viens, dziļi vientuļš, līdz nāvei noskumis un noguris. Viņš pats sevi salīdzina ar atvērtu grāmatu, kurai vējš šķirsta sajauktās lapas, ar rozi, kas vīst uz miroņa šķirsta, ar atrautu vanaga spārnu, ko vējš nes pa gaisu. Tas ir dziļi traģisks lūzums. Piedzīvojumu meklētāja saimniekdēla trauslā dvēsele neizturēja naidīgās pretvaras sitienu, sabirza putekļos, lai sveši vēji vēlāk no tiem veidotu klīstošus, fantastiskus dekadences tēlus. «Maldos riņķu riņķiem, kā vilnis pēc norimuša vēja muld gar krastu,» saka Skalbes emigrants liriskā tēlojumā «Bālas lapas». «Es esmu izmests starp pasaulēm un laikiem kā akmens no bojā gājušas zvaigznes.» — Tādam izmestam klaiņotājam, vientulim nav citas nodarbības kā vienīgi tikai aplūkot pašam savu seju, diendienā urbties sevī. Ne ar ziņkāri un pārliecību, ka atradīs tur arvien jaunas vērtības, kas varbūt atlīdzinās bijušo, zaudēto. Nē. «Viss ir palicis pārāk pazīstams. Nevienai lietai nav vairs viņas nevainīgā spožuma. Visu es esmu saplosījis un izmeklējis kāriem pirkstiem.» Paša seja ir apnikusi kā dvielis, kas ik rītus bāl priekšā no tā paša kakta.

Emigrantu lirikas latviešu rakstniecībā stipri daudz. Nav starp latviešu rakstniekiem gandrīz neviena, kas zināmu laiku nebūtu atradies emigrantu psiholoģijas varā. Līdz pat beidzamam laikam tā izmanāma gandrīz vai katrā jauniznākušā dzejoļu krājumā (piemēram, Gulbja «Magonēs», 1912). Un nav domājams, ka arī turpmāk tik drīz aizmirsīsies lielās zaudētās cīņas iespaidi, neaizkustinās dzejnieka atmiņu stīgas un lāgu lāgiem neizskanēs arī latviešu nākotnes lirikā. Bet nav vajadzības aplūkot visu lielo, vidējo un sīko dzejnieku emigrantu dzejoļus. Emigrantu dzejas raksturīgākie vilcieni skaidri redzami Raiņa un Skalbes lirikā. Šie abi dzejnieki ir pretstati, tādēļ viņi tik labi apgaismo viens otru un to, kas pirmo reizi noteikti un skaidri parādās latviešu rakstniecībā.

Tā ir — plaisa starp divām nesavienojamām sabiedrības daļām, starp divējiem rakstniecības virzieniem — starp divām straumēm, kuras sākas vienā kalnā, bet tad katra pa savu nogāzi tek uz pretējām pusēm. Diametrāla pretešķība starp diviem māksliniecīskās domas, sajūtu un darba tieksmes veidiem — starp kolektīvisko reālismu un individuālistisko romantismu. Emigrantu-

klaidoņu dzīves vientulībā latviešu dzejnieki ielūkojās dziļāk sevī un nošķīrās uz to pusi, kurp katru dzina viņa tieksmes. Vētras gadā lielais vairākums gāja vienkopus, viens dzīves uzplūdu vilnis viņus visus nesa. Citi emigrācijas vientulībā pārbaudīja sevi un redzēja, ka viņiem mūžam jāpaliek pie tiem, kas cīnās, cieš un tomēr iet uz priekšu, tādēļ ka tas ir pats dzīves attīstības spēks, kas izpaužas tajās cīņās, ka ar tiem viņu daba kopā saaugusi. Tiem pievienojās dažs, kas līdz šim bij turējies nosāņus, no kura acīm vētra bij aizkliedējusi veco, apjukušo zemniecisko ieskatu miglu. Tie visi tiecās pievienoties šķirai, kas bij zaudējusi, bet ne uzvarēta, kas nevar tikt uzvarēta, jo pēc katra trieciena viņa ataug un uzzeļ vēl zaļoksnējāk. Ar to izskaidrojama savādā parādība, ka taisni vismelnākajā reakcijas laikmetā sākās žirgts, progresīvs sabiedrisks rakstniecības virziens. Citi turpretī atzina, ka viņu vieta nav tur, kur cīņa un spēks, un pasteidzās likvidēt savu neīsto pagātni. Kā Skalbe, viņi kaunējās no savas līdzšinējās sejas un lūdzās, lai tas kungs dotu viņiem jaunu. Tas nevarēja būt nekāds literārs manevrs, kāpēc iestrādājušies, nodibinājušies rakstnieki pārvietojās no vienas uzskatu un centienu pasaules otrā. Vētras brāziens bij salauzījis masas, un nu gabali rimstošā ūdenī nogūlās pēc sava reālā smaguma. Emigrantu lirikā redzams šī pārkārtošanās un pārvietošanās procesa sākums.

3

Ne tik spilgti redzams, bet tomēr — kaut arī ne tiešā ceļā — tas sazīmējams arī emigrantu prozā. Piedzīvojumu meklētāju, saimniekdēlu sabiedriskās domas īpatnējais gājiens, centrbēdzēju pamazītiņām augošās tieksmes izmanāmas pat tur, kur rakstītāji paši, vēl it kā sabiedriskas sajūsmas aizņemti, šķietas cīnāmies pret redzamiem sabiedriskajiem un nojaušamiem psiholoģiskiem atplūdiem. Dziļāk iekšējais, intuitīvi īpatnējais skaidri redzams tur, kur rakstnieki cenšas viņu ārēji slēpt, neskaidri, bet tomēr nepārprotami tur, kur tas vēl neapzināts un tādēļ arī neslēpts.

Nemeklējams un nepētījams, par sevi nošķīries, skaidri redzams un pazīstams stāv Viktora Eglīša «Dāvīds» («Kāvi», 1906. g., 2. burtn.). Pirmā emigrācijas laikmeta tuvie un tālie notikumi bij par stipriem — arī latviešu dekadences barvedis nevarēja norimties pie savām zaļganajām sfinksām un baltajiem kumuriem, viņam bij jāraksta sižetā tipisks emigrantu stāsts. Bet stāsta «varonis» emigrants pats tipisks dekadents. Viņa līdzpiedalīšanās nemieru kustībā aiz tīrām piedzīvojumu meklētāja, avantūrista tieksmēm. Viņš pats liecina, — viņš gribot būt brīvs kā putns gaisā! Bet tas ir tipiska sīkbirģeļa-anarhista ideāls. Jo ne par putna brīvību cīnījās un cīnās apzinīgās masas un viņu ideologi. Brīvības un nepieciešamības sintēze augstākā dzīves

dzinēja spēkā viņa prātiem neaptverama. Viņš, Dāvīds, rekomendējas dzīvojis un darbojies priekšrevolūcijas inteliģentu pulciņos. «Katram sava īpatnība, skaistums vai dzīves riebums un elle dvēselē; katram savs darbs, sava dzīves traģika. Kā zodomisti rūdījāmies visos nāves grēkos, lai zustu vai atdzimtu kā varoņi.» Patiešām, pavisam svešs šis «gatavs tīģeris», šis «spītīgais ērglis» tiem, kuru mierīgā doma un vienīgais sauciens toreiz bij: «Visi sīki putniņi, visi lauku stādiņi, visu zemju vārgdieņi — savienojieties!» Eglīša Dāvīds kāro arī katorgu kā stiprāku piedzīvojumu porciju, kad viss cits jau apnicis, jo — «tabaku un sievu jau arī tur varot dabūt». Un, kaut arī šī katorgas sajūsma izperinājusies tikai kabinetā pie zaļas lampas un silta kamīna, tomēr nevar noliegt šī varoņa tuvo radniecību ar tiem «sociāldemokrātiem», kas varēja izdot Akuratera «Pret Sauli».[1] Pārvarējuši «sociāldemokrātisma mistifikāciju», visi šie spitālīgie ērgļi pēc garākiem vai īsākiem maldiem pārvērtās par pelēkiem zvirbuļiem un cits pēc cita salaidās atpakaļ tautiskās pilsonības kaņepēs. — Dekadentisko maldu ceļojumu un viņā veidojošos dekadentiska emigranta tipu vislabāk tēlojis Antons Austriņš. «Pēc mazgāšanās Nāves dzelmē Dēklens palika gluži savāds. Viņš vairs nesimpatizēja sabiedriskiem ideāliem, jo tie arvien šaurāk raucās, bet mietpilsonība turpretī guva uzvaru pēc uzvaras. Personu karš sākās, un kustība pārgāja sīkās intrigās, pie kam viens vadonis otra netīro pagātni sedza vaļā un jukas un līķu svaidīšanās starp nāves un dzīvības krastiem nerima. Tādēļ arī Dēklenam bij jābēg no dzimtenes, kurā viņu sāka vajāt kā pretīgu elementu, kurš kritizē un graiza partiju vadoņu kļūdas un netautisko rīcību... Maskojusies šansonete uzbruktu viņam par to, ka tas, sludinādams pilnu vaļu, pats melos un aizspriedumu verdzībā dzīvoja...» («Soģis», «Ziemas Naktis», II, 1906). Dekadentisko emigrantu simbolu — arī otrā Austriņa pašportretā — «Kaspars Glūns» (1908). Šis ir apmēram daudz lielāks, krāsots eļļotākām, spilgtākām, bet stipri saplūdušām krāsām. Dekadentizējošos emigrantu psiholoģijas izplūdumu redzam Akuratera «Maldu zvaigznē» («Stari», 1907). Mums jau nav vajadzīgs polemizēt ar šiem dīvainajiem atplūdu izradījumiem un viņu filozofiju — savā laikā arī tas jau pietiekoši darīts. Tagad ļausim, lai miroņi dus. Pieminēsim tikai, ka viss negarais dekadences mūžs nav vairāk kā nepārtraukta emigrācija. Sabiedriskā emigrācija izvērtās literāriskajā, bet visa viņas bēdu vēsture nepiederas šī apcerējuma rāmjiem.

Kārlis Strāls pats nav īsts dekadents; arī dekadentiem gabaliņu līdziedams, viņš par tādu nav varējis kļūt. Tādēļ viņa

[1] 1906. gada sākumā oportūnistiskā Latv. sociāldemokrātu savienība izdeva dekadentisku žurnālu «Pret Sauli», ko rediģēja J. Akuraters. Ar trešo, t. i., pēdējo numuru žurnāla raksturs nedaudz mainās, jo par izdevēju un redaktoru kļūst J. Jaunsudrabiņš. *Sakārtotāji.*

nedaudzajos emigrantu psiholoģijas tēlojumos individuāli anarhistiskais elements nav tieši, bet tikai aplinkus ceļā uzejams. Rezignācija, nogurums gan viņam ir, tāpat kā ceļa biedriem. It sevišķi tēlojumā «Nakts» («Dzelme», 1906. g., 7. burtn.). Redzam vienu no tām savādajām naktīm 1906. gada pirmajā un otrā mēnesī, kad jaunie zemnieku ļaudis negulēja mājās; visbailīgākie slēpās pat no kaimiņiem, un katrs par sevi bēga tālos šķūņos un purvos, bet tuvākie arvien sadevās pulciņos un kopā pavadīja naktis kaut kur māju tuvumā. Slēpjas vīrs, slēpjas viņa jaunā sieva, bet mājās pie loga paliek māte ar mazo puisēnu, kas smejas, kad no ārpuses ar pirkstu piesit pie rūts. Klusi svilpieni, sasaukšanās, ausīšanās, baigi čuksti, klaiņošana pa apsnigušiem, mēnesnīcā mirdzošiem laukiem, nemierīga guļa kur šķūnī ataugas līkumā, nelabais paredzējums un traģiskais gals — viss tas kā dzīvs paceļas šajā vienkāršajā, skaistajā, dziļi izjustajā tēlojumā. Turpretī kādā citā Strāla tēlojumā — *«Adrastea»* («Dzelme», 1906. g., 3. burtn.) jau nepārprotami izpaužas zināmā virziena elementi. *Adrastea* ir latviešu zemnieku meitene, ko līdz ar citiem revolucionāriem matroži ved uz nošaušanu. «Bet viņas roka slepeni uzmeklēja un izvilka no mazas, speciālas, vīlē slēptas kārbiņas mazu, tikko sataustāmu makstīti no gutaperčas... Tagad vajadzēja tikai paspiest mazo tērauda atsperīti un rokās bij smalka kā matiņš un asa kā lapsenes dzelonis šļircenīte, ar nāves zālēm pildīta. Nejūt cilvēks lielu moku, no viņas dzelts, nekliedz un neraustās. Kā mēms un triekas ķertiem locekļiem viņš dzīvo vēl dažas minūtes, tad vēlreiz uz acumirkli atdabū savu spēku atspīdumu, vēlreiz izjūt savu dzīvi un mirst.» — Un — «kad matrozis čukstēja viskarstākos vārdus uz viņas sejas, *Adrastea* (atriebēja) apkampa viņa galvu un iedzēla ar mazo šļircenīti netālu no auss». Un tad viņa sagriež savas saites, iedzel vēl pārējiem — vienam, otram, trešam. Iet uz citām ragavām, trīsdesmit sešiem vedējiem iepotē nāves zāles un atsvabina astoņus vaņģiniekus un tad, virsnieka lodes trāpīta, mirst pati... Tā nu ir reizē zemnieciska un dekadentiska romantika, kur rakstnieka fantāzija mēģina patverties no dzīves nejaukām šausmām. Zemnieks nevar saprast, kādēļ jāmirst tiem, kas, pēc viņa domām, it nekā launa nav darījuši; viņš nesaprot reālo varu attiecības un nesaudzību, viņa mīkstā sirds izmisumā un sāpēs kuļas kā aizšauts putns. Bet dekadentam arvien pie rokas līdzekļi, kā izkļūt no nejaukās dzīves īstenības. Ar glāzīti fakīra pagatavota dzēriena Poruks pārcēlās «aiz mūžības» un skatīja lietas, kas mirstīgam citādi nepieejamas. Ar burvja ģifts adatu Strāls atsvabina astoņus nāvei nolemtus. Tā ir pasaciņa, kam ar dzīves īstenību, ar reālu, sabiedrisku cīņu nav un nevar būt nekāda sakara. Pasakas ir priekš bērniem. Pieaugušos viņas aizved pa to ceļu, pa kuru aizskrēja spitālīgie gulbji, lai par pelēkiem zvirbuļiem atgrieztos atpakaļ tautiskās piīsonības kaņepēs.

4

It kā vidū starp abiem emigrantu literatūras virzieniem iespraucies N i e d r a ar savu «Pēteri Salnu» («Dzimt. Vēstn.», 1911. g., 297. nr.). Tas ir uz redakcijas laipnu apstellējumu rakstīts ziemsvētku stāsts — bet tomēr nenoliedzami pieskaitāms emigrantu literatūrai. Jāatzīmē, ka neviens latviešu rakstnieks nav tik lielā mērā kā Niedra izmantojis pagājušo nemieru laikmetu. Vētras priekšvakarā viņš rakstīja vēstules un kritikas pret augošo kustību. Nemieru gadā izdeva brošūras par tekošiem jautājumiem un notikumiem. Pirmajā emigrācijas laikmetā viņš tūliņ plaši aprakstīja lauku nemierus un sāka sacerēt romānu «Zem sarkanā karoga», kur bij nodomājis iztēlot, kā latviešu nemierus izrādījuši kāda angļu revolūcijas kluba aģitatori, un humoresku «Kā es karā gāju», kur gribēja jocīgā veidā aprakstīt Dūmu Brenča raibos piedzīvojumus. Bet, tā kā tas iegadījās 1906. gada sākumā, kad latviešu tautai prāts nenesās ne uz pasakām, ne jokiem, tad ij nemieru apraksti, ij romāns, ij humoreska palika nenobeigti. Turpretī «Pēteris Salna» ir nobeigts un iespiests «Dzimt. Vēstn.» ziemsvētku vakara numurā. Pēteris Salna ir vienkāršs latviešu zemnieks — ne dekadentisks inteliģents; tādēļ viņa revolucionāra un emigranta piedzīvojumu tēlojums it kā būtu pievienojams latviešu emigrantu literatūras otrajam, reālajam virzienam. Bet, aplūkojot tuvāk Pētera Salnas bēgšanu un atpakaļ atgriešanos, redzam viņa tuvo gara radniecību ar dekadentisko emigrantu tipiem. Protams, Niedra nekad nav bijis dekadents; viņš allaž aizstāvējis un sludinājis visu veselīgo, veselīgi nobriedušo, dabisko, tradicionālo. Bet dekadentiskie emigranti taču arī galu galā pārnāca atpakaļ pie tā paša tradicionālā, veselīgi nobriedušā — pie Niedras un viņa programas. Tad jau nav ko brīnēties par Pētera Salnas radniecību ar dekadentiskajiem emigrantiem. Nav ko brīnēties, ja galu galā izrādās, ka viņš nestāv vis taisni vidū starp abiem virzieniem, bet stipri noliecies starp saviem radiniekiem.

Niedras sabiedriskā gudrība ir tāda, ka mierīgs, panesīgs darba rūķis, Andra tēva pēcnācējs, latviešu zemnieks dabiskā kārtā nevar kļūt par revolucionāru. Un, ja viņš patiešām par tādu kļuvis — un Niedram tas, diemžēl, bij jāpieredz, — tad tur vajag būt vainīgai kādai svešai, naidīgai ārējai varai (angļu revolucionāru klubam, japāņu miljoniem, žīdu aģitatoriem un brošūrām, neirastēniskiem studentiem utt.) vai arī kādai nekādai iekšējai maziskai īpašībai vai psihiskai nenormālībai. Tādēļ arī Pēterī Salnā ir iedzimuši nenormāli instinkti. Viņš cēlies no nenormālas dzimtas. «Juku jukām starp pērminderu, tiesnešu, pagastvecāko un skolotāju vārdiem nāca arī citi Salnas ... Viens bij izdzēsts, kā uz Sibīriju aizsūtīts; otrs bij padarījis pats sev galu un aprakts ārpus kapsētas; trešo atrada noslīkušu, ceturts, piekts — nozuduši

bez vēsts. Un pa starpām ārlaulības bērni, bērnu slepkavas, vājprātīgi, kropļi, zirgu zagļi... It kā divas dvēseles būtu Salnas ciltī: viena uz augšu ceļas, otra gulstas dubļos.» — No sākuma tā liekas, it kā Pēterim Salnam arī nav tās dvēseles, kas ceļas uz augšu, — uz pagastvecākā, skolotāja un... pērmindera amatu, bet gan tā, kas gulstas revolūcijas dubļos. Un gulstas līdz pat ausīm, tā ka nekas nepaliek tīrs un sauss. Aiz vienkāršas zemnieciskas skaudības, aiz sīka, personīga naida, kur mantkāre sajaucas ar romantiskiem iemesliem, Pēteris Salna kopā ar kādu skolotāju un kādu ģimnāzistu nošauj savu nevainīgo kaimiņu, tā sievu un divus bērnus. Un tad šis briesmonis cilvēka veidā piecus gadus klaiņo pasaulē, dzīvo bēgļa-emigranta dzīvi. Vairāk nekā klaidoņa dzīve viņu nomoka briesmīgi sirdsapziņas pārmetumi. Ne acumirkli viņš nevar aizmirst, ka ir lāsta cilvēks. Šausmīgu darbu viņš ir padarījis, bet tas nav bijis spēka, bet nespēka darbs. Visā tēlojumā redzama tā mīkstā, Kaina apziņas vajātā, drebošā, sapņojošā dvēsele. Sapņi un halucinācijas no viņas nekad neatstājas. Sapņos un nomodā viņa ilgojas atpakaļ pēc zaudētās sirdsskaidrības un miera. Tikai ziemsvētku vakaru pa vecam nosvētīt — tā šī dīvainā «revolucionāra» visstiprākā vēlēšanās. «Cik jauki būtu,» lasām tēlojumā, «ja mums būtu svecīte... viena pati maza svētku svecīte. Egles zariņā mēs to iespraustu un aizdedzinātu... Tad es skatītos uz svecīti un domātu par māti. Tā šovakar dedzina eglīti un raud, manis gaidīdama.» Visdziļāk atmiņā Pēterim Salnam iespiežas tādi gadījumi kā tas, kur «kāds zaldātiņš viņam (ievainotam un mirstošam bēglim) bij iespiedis aukstajos pirkstos savu vara krustiņu» un kur viņš pats tad «noskaitīja, nekā nedomādams, tēvareizi». Un, piecus gadus maldījies, viņš pie sava draudzes mācītāja atzīties un grēkus sūdzēt nāk visvairāk tāpēc, lai viņam reiz bez pienācīgām ceremonijām nebūtu jāaiziet viņā saulē. «Varbūt jūs, mācītāja kungs, atļautu arī par mani uzspraust krustiņu par zīmi, ka šie pieci gadi jau dzēsuši daļu no manas vainas.» Un no tā tad skaidri redzam, ka Pēterim Salnam nav vis tā dvēsele, kas gulstas dubļos, bet gan tā, kas ceļas uz augšu. Tad, protams, atkrīt viss tas bioloģiskais-naturāliskais ievadījums, kur Niedra mēģina šā «revolucionāra» tieksmes izskaidrot ar iedzimtiem ļauniem instinktiem. Stāsta mākslas formu, tēlojamā tipa plastiskumu nepiederīga materiāla balasts izbojā galīgi — bet mums še pietiek, ja atmetam tik nost paša autora saraustīto zinātnisko ievārstījumu un ņemam Pētera Salnas dvēseli tādu, kāda viņa parādās savas dzīves noteiktībā. Tā ir normāla zemes rūķa, Andra tēva pēcnācēja dvēsele; grūta atbildība ir tiem žīdu aģitatoriem un neirastēniskiem studentiem, kas viņu novilkuši revolūcijas dubļos un nav ļāvuši pacelties līdz pērmindera amatam, kuram tā, kā redzējām, radīta.

Niedras emigranta stāstā sastopam atkal to pašu veco autoru viņa parastajā sarga vietā. Sākumā redzam mēģinājumu latviešu

zemes rūķa nemierniecību izskaidrot ar iedzimtiem ļauniem, noziedzīgiem dzinuļiem. Līdz ar to būtu arī izskaidrots, ka nemieru kustības dalībnieki varēja celties tikai no bērnu žņaudzēju, vājprātīgu, kropļu, zirgu zagļu, sibīrnieku un pašslepkavu dzimtām. Bet vēlāk autors krasi groza savu plānu — aiz kādiem iemesliem, paliek nezināms. Bet domāt var, ka, turoties pie Pētera Salnas kā iedzimuša patoloģiska eksemplāra, neko daudz vairāk un tālāk par padarīto noziegumu nevarēja tēlot; stāsts bij jāaprauj un nevarēja aizsniegt nodomāto honorāra garumu, nevarēja arī tikt pie ziemsvētku vakara jaukumiem un mācītāju lielās lomas atgrieztu dvēseļu šķīstīšanā un nemiera laiku sisto brūču dziedināšanā. Un jāatzīst, ka šis otrais paņēmiens daudz parocīgāks kā Niedras tēlotāja īpatnībai, tā viņa ārpusmākslinieciskajiem nolūkiem. Ja visu zināmo kustību vienmēr ieskatītu par slimu sabiedrības elementu tieksmi uz pašiznīcināšanos, kā Niedra to apzīmēja savās vēstulēs, tad jau atliek tikai priecāties par to, ka augonis ir izgriezts un projām aizmests, tad gar to nevienam vairs nebūtu nekādas daļas, bet ārstējama tikai palikusī operētā, nesaslimusī miesa. Bet caur tādu «apkūpinātu glāzi» skatīties pat Niedram tagad liekas neērti. Tādēļ viņš nabaga nomaldinātu, nomaldījušos un atkal atgriezušos dvēseli pa mācītājmuižas ķēķa durvīm un rakstāmistabu vada atpakaļ taisni uz turieni, kur saradās arī Nāves dzelmēs izmazgājušies, purgatorijām caurgājušie dekadentiskie emigranti.

5

Otrā virziena rakstnieku darbos nav ne tās nedabiskās, romantiskās sasparības, ne dabiskās idejiskās un psiholoģiskās reakcijas, kas rēgojas no katras rindas rezignējošu zemnieciski birģelisku literāru emigrantu tēlojumos. Arī tur bieži izskan skumjas par zaudēto cīņu, par sākto un neveikto darbu, bet tās ir tīras, bez dekadentiskas pievilšanās šķērmajām atraugām, bez sabiedrisko renegātu riebuma pret neseno pagātni. Sabiedrisko emigrantu literatūrā reizēm izskan nogurums, bezspēks un izmisumam tuvas sāpes, bet tomēr tie nav tie paši vientuļa, atšķelta un izmesta indivīda vaidi. Atšķirtais, izraidītais sabiedriskais rakstnieks svešumā velk sev līdzi tos neredzamos, nepārraujamos pavedienus, kas viņa dvēseli sien pie sabiedriskā kopuma, pie kopīgā, pusceļā palikušā darba; taisni pret šā darba tēraudpelēko, cieto fonu viņam pašam un citiem redzami atplaiksnojas viņa nespēka bālgani plīvošās liesmiņas. Tās tomēr nav dziestošas salmu uguns bālganums, bet puskurā apdzēsta sārta spīdums, ko spirgts vējš varbūt atkal reiz uzpūtīs baltā liesmā.

Šī otrējādā emigrantu psiholoģija samanāma arī Jāņa Kļaviņa pāra stāstiņos. Vispirms stāstiņā «Uzvarētie» (1906. gada krājumā «Pie dzīves ziedokļa»). Divi zemnieku jaunekļi,

mežā aizbēguši, slēpjas uz kādas purva salas. Vienam no tiem pietiekoši spēka un dvēseles rupjuma ar varmācību, varbūt ar citas nevainīgas dzīvības upuri glābt pašam savējo. Otrs tipisks latviešu zemnieku jauneklis, mīkstas dabas, sapņotājs, kas pārsteiguma acumirklī var tik gāzties upes dziļumos, lai nekristu ķērājiem rokās. Arī šajos divos cilvēkos, autora negribēti un neapzināti, it kā vieglām, saraustītām līnijām zīmētu, redzam to pašu sabiedrības divatnējību, kas izteicas emigrantu literatūras divējādos virzienos — kas apzīmē visas sabiedriskās un garīgās kultūras sašķelšanos divās pretišķās daļās. No vecās, pasīvi zemnieciskās nāk un jaunajā, strādnieciski aktīvajā pāriet Kļaviņa «Bēglis» («Izglītība», 1910. g., 1. burtn.). Izbēdzis, līdz nāvei noguris, viņš pakrīt mežā un sapņo par to, kas viņu nomodā mocījis, par ko nav varējis skaidrībā tikt: par to, kura dzīve tā labākā, vecā vai jaunā. Dekadentu-emigrantu darbos redzējām, cik viegli ir no augšas atslīgt atpakaļ lejā, no aktivitātes nogrimt pasivitātē. No lejas augšup celties ir daudz grūtāk. Kļaviņa «Bēglis» to tomēr spēj. Sapnī viņš pārskata zemnieka dzīvi ar viņas mūžīgo sīko materiālās iegūšanas darbu, kas to garīgi notrulina un miesīgi nomāc. «Viltīgs, negants, sāpīgs — kā traips rēgojas viņam atmiņā redzētais.» Un tādēļ uzmodies viņš sajūt sevi tīru, atpestītu. «Pēkšņi iedegas viņam domas, silst krūts un saņem viņu neizsakāms prieks.» — Kaut arī šajā impresionistiskajā sapņu sajūsmas tēlojumā vēl laba daļa revolucionārās romantikas, tomēr cauri tai saredzami stipri reālās dzīves un psiholoģijas balsti. Kļaviņa nedaudzie tēlojumiņi pieder pie latviešu emigrantu literatūras vislabākās daļas.

Šajā skicē nav iespējams aprakstīt tos dažādos rakstus, kur latviešu emigrantu dzīve tēlota beletristiski publicistiskā formā. Arī Melnā Alkšņa «bēgļa skicēm» «Cerību un gaidu rītā» (1906.—1908. g.) piemīt daudz publicistiska. Ja mūsu nolūks šeit galvenā kārtā apsvērt emigrantu literatūras mākslas formu, Melnā Alkšņa skicēs atrastum daudz trūkumu. Bet kā emigranta tiešu piedzīvojumu, domu un sajūtu attēlojums šīs skices ir ārkārtīgi pievilcīgas. Bēgļa dienasgrāmata — protams, ne ikdienas uzzīmējumos, bet laiku pa laikam uzmestos skicējumos, kur atzīmēts vai nu kāda atsevišķa momenta, vai notikuma iespaids, kāda nejauši uzmirdzējusi doma, kāda spēji iedzēlusi sajūta vai arī garu un grūtu dienu krājušās sāpes, ilgas un veikts, bet nenoveikts dzīves spēks. «Pie Okas, 1906. g. 18. februārī» — lasām zem vienas skices. Un zem citām: «Smoļenskā, 1906. g.», «Sčurovā, 1906. g. 13. martā», «Kurzemē, 1908. g.», «Kuokalā, 1907. g.», «Valmieras cietumā, 1909. g. sākumā». — No Kuokalas līdz Smoļenskai, no Valmieras līdz Okai — tie ir plašumi, ko pirmoreiz pārstaigājis latviešu rakstnieks. Tas pats rakstnieks, kas līdz šim gadiem klusu sēdējis savā pagastskolā pie zilu burtnīcu grēdām, rūpējies par to, vai klasē lampa nekūp un vai vējš nevelk pa izsisto rūti.

Nu plašās Krievijas vēji ap viņu svilpo. Tā ir pavisam cita pasaule, kurā viņš dzīvo. Pavisam citā pasaulē viņam lasītāju vajadzēja ievest. Bet tomēr redzam, ka cilvēka daba lēti negrozās, ka latviešu zemnieka dēls gandrīz tāds pats ir pie Okas, kāds bij Kurzemē. Tūkstoš iespaidu viņam ir pāri gājuši, bet nav spējuši pārveidot to, ko viņš no dzimtenes līdzpaņēmis. Un paņēmis līdzi viņš vispirms vispārcilvēcisko, nenoslāpējamo gribu dzīvot. Dzīvot gribas! — sauc ikkatrs nervs, ikkatra cīpsliņa emigranta miesā. Aiz muguras viņam nelaimīgo upuru raudas un šausmas, viņam jābēg un jāslēpjas. Viņš sakož zobus, savelk dūres un dodas uz priekšu — lai vēlreiz dzīvotu. Laika emigrantam daudz; lielu daļu no tā viņš pavada atmiņās un sapņos. Bet viņa atmiņas ir bez dekadentisko mieļu padibenēm, sapņi bez grēka apziņas slāpējošiem murgiem. Saulaini gaišās atmiņās viņam rādās neaizmirstamā pavasara lieldienas, kas sludināja nāvei nāvi un dzīvībai uzvaru. Pat cietumā viņš nepagurst un nenonīkst rezignācijā un skumjās. Atminas skaistos vakarus, kad biedru pulkā laiks pagāja ātri un skaisti, kad visiem bij viegli un labi, tāpēc ka cerēja un gaidīja. Laiks viņus nesa savā spēcīgajā vilnī, viņi paļāvās, bij vieglprātīgi un lētticīgi. Bet tikai tagad, vienam vientulībā atminoties un pārdomājot, rodas nelokāma pārliecība, ka velti nav dzīvots un ciests, ka cerību un gaidu rītam tomēr reiz jāaust. Tāpat arī sapnī viņu atkal pārņem straujo dienu reibonis. Viņš dzird ļaužu pūļus spēcīgu dziesmu dziedam un traucas tiem pievienoties, viņš izmist, kad tīro dziesmu pārskan neģēlīgas skaņas, straujo gājienu aiztur neatvairāms pretspēks. Citreiz viņš seko vētras jājienam, piedzīvo atkal nikno dienu un šausmu nakti. Visa emigranta dvēsele vēl ir pārdzīvoto, neaizmirstamo uzplūdu varā. Arī visnospiestākajā dzīvē cilvēks var atrast kur roku pielikt, kur strādāt to pašu darbu, lai arī citādā veidā un citiem rīkiem. Bet emigrants ir izrauts un nosviests ārpus dzīves. Nevienā vietā viņš nevar ilgāk palikt, iedzīvoties, iesakņoties un sameklēt pavedienus uz to darbu, ko dzimtenē sāka. Arī aiz savas dabas viņš to tik drīz nevar. Dzimtenes šaurumā uzaudzis, zemnieka dēls nevar tik drīz aprast svešā plašumā. Tūkstoš saknēm dzimtene ieaugusi viņam sirdī. Tur, strādādams darbu, ko vienas zemes robežas neieslēdz, viņš vispirms un vienmēr iedomāja, ko viņa tauta no šī darba mantos. Jāpaiet lielākam laikam, varbūt vēl smagākiem pārdzīvojumu viļņiem jāskalojas ap latviešu emigrantu, lai pārmērīgais dzimtenes sentimentālisms («Sibīrijas skicītes», «J. D. L.», 1911. g.) atkāptos un vairāk paļautu vietu tās internacionālās šķiras psiholoģijai, kuras vārdā viņš cīnījies un cietis. Tad viņš varbūt varētu vairāk lūkoties uz priekšu. Tagad viņš skatās atpakaļ, redz tālo, pamesto krastu un raud karstas asaras par uguntiņu, ko nakts drēgnumā tumsa pamazām dzēš. Uguntiņas žēl...

6

Skumjā jūsmība, «sēras pēc dzimtenes saules» dažubrīd pavisam apņem un pārplūst latviešu emigrantu literatūru. Šajā ziņā raksturīgs ir Alfreda Kukura «vienas svētdienas stāsts»: «Gāju putni» («J. D. Lapa», 1911. g., 142. un 148. nr.). Stāsts par latviešu emigrantiem Berlīnē. Raksturīgākais, dziļākais un patiesīgākais emigrējuša zemnieka dēla dvēseles tēlojums, kāds līdz šim parādījies latviešu rakstniecībā. Nevar sacīt, ka savā dzimtenē normālais latviešu zemnieks būtu liels dabas cienītājs. Viņš vispirms ir pamatīgs praktiķis, kas raugās uz dabas noderīgo estētisko pusi. Šī puse viņam nāk atmiņā, kad viņš praktiskai dzīvei un darbam atrauts. Estētiskie priekšstati jau pēc savas dabas visvairāk un visvieglāk rodas iedomā un atmiņās. Estētisko atmiņu iekustina apkārtējās tagadnes kontrasti. «Rudens. Meži stāv nosirmojuši, un celiņi lapām nokaisīti. Diena ir gaiša un patīkama, un ļaudis bariem vien plūst ārā no pilsētas.» — Lauku un pļavu bērns, latviešu emigrants sajūtas it kā akmens zārkā iesprostots. Stāv pie loga un nepacietīgi lūkojas uz ielas. Nepārvarami viņam gribas tikt laukā no mūriem un nervus nokaujošās rūkoņas. Redz mūžīgu kustību un cilvēku knadu. Joņo automobiļi, dārd rati, un elektrisko ielu dzelzceļu vagons zvana bez pārtraukuma. Pa starpām jaucas avīžu pārdevēji un rožu pārdevējas ... Agrāk, no laukiem iebraucis, viņš to visu ar kāru interesi būtu aplūkojis. Tagad apnicis, tagad riebj. Viņš zina tikai, ka logu nav iespējams atvērt, ka no āra tūliņ plūstu istabā putekļu mākoņi un nepanesama benzīna smaka. Agrāk, uz laukiem dzīvodams, viņš bij pilsētas dzīves un kultūras cienītājs. Tagad, kur apstākļi viņu pašu tajā iespieduši, viņš raujas laukā. Varbūt pirmo reizi viņš dziļi sajūt teorijas, teorētiskā ideāla organisku nesaaugumu ar dzīves parašām, ar viņa cilvēcisko dabu. Šī sajūta var tikai vairot viņa grūtsirdību. Savādi paasinātu skatu viņš vēro, kā pilsētnieki ar somiņām un bērniem pie rokām bariem steidzas uz tramvaju piestātnēm, kā visi vagoni pārpildīti, kā autobusi un omnibusi cilvēku pilni — kā visi traucas laukā no pilsētas. Laukā iet arī latviešu emigrants. Bet, līdzko pilsētas burzma un knada aiz muguras, — uz acumirkli, šķietami nesaprotami un tomēr gluži dabiski, mainās latviešu zemnieka dēla dvēseles stāvoklis. Lauku klusumā it kā ataust vecā domu un jūtu pasaule: «Izkaisīti stāvēja rudie bērziņi starp pļavu uzkalnīšiem. Arī zāle bija cieta kā sarūsējusi. Cēlās un staltās papeles tumši zaļas un aristokrātiskas spītēja rudenim. Man neviens koks nav tik mīļš kā šīs cēlī stingrās papeles. Viņas ir ar tik raksturīgi stingriem, cieši pieglaustiem un gluži stāvu uz augšu augošiem zariem. Kamēr bērzs stāv kā nevarīga, padzīvojusi sieva ar slābani nokārtām rokām, papele ir stingra un nelokāma kā mūžīga jumprava. Nekad tā nesēro, nekad neizliekas gurdena un pārvarēta.» Nevarīgais, slā-

banais bērzs ir Latvijas koks, stingrā, spītīgā papele — sveš-zemju augs. Ir dabiski, ka emigrants apzinīgi vai ne sajūt savas dvēseles radniecību ar bērzu, indentificē sevi ar to, bet papelē redz to ideju un viņu nesēja tipa simbolu, uz kuru viņš ar savu pārliecību tiecas, bet kas viņa dabai vēl vienmēr pasvešs. Kā viņš cīnās pret savas zemnieciskās dabas glēvumu, tā viņš nīst tās attēlu dzimtenes bērzā un mīļi raugās uz cēlo papeli. Bet tas tomēr ir tikai acumirklis. Emigrants pamet atsevišķos priekšmetos zīmēt savu dalīto dabu, izvairās atkal nodziļināties sevī, pārbaudīt savus uzskatus un tieksmes. Izlaižas saulē, rokas zem galvas palicis, raugās rudens zilganumā. «Tālu šņāca vilciens, un tepat pie pašas galvas cirpstīja skumju rudens dziesmiņu sienāzīši.» — Tāpat vilciens šņāc tur kā te, tāpat čirpst sienāzīši. Tāds pats rudeņa debess zilganums ar tādiem pat mākonīšiem ir pār Berlīnes nomalēm kā pār Daugavas lazdu un gobu apaugušiem krastiem. Ir skaidri iedomājams, uz kurieni šī rudens daba novirza emigranta domas. Un tad vēl gaisā piepeši iekliedzas dzērves. «Dzērvju klaigas likās kā tuvas un pazīstamas. Bij tā, kā atgriežoties kādreiz būtā, iemīļotā vietā. Kā satiekot mīļu un tuvu paziņu.» — Liekas, šīs dzērves ir no pazīstamā dzimtenes purva, viņa smaku tās atnesušas līdzi. Roku uz augšu izstiepis, emigrants sajūsmināts sveicina pazīstamos, mīļos putnus. Sēru pilnām acīm nolūkojas, kā tās aizpeld dzidrajā zilumā. Un, kad izskanējušas pēdējās klaigas un kāsis pie apvārkšņa galīgi pazudis, galvā viena vienīga doma, sirdī viens skumju smagums: vienu dienu vēl redzēt dzimteni! Atmiņās plūst ar vilni. Kā bij jābēg no dzimtenes, kā palika vecāki un radi, kā paziņām tagad klājas... Un, kad jau sen atgriezies atpakaļ pilsētas burzmā un troksnī, vēl vienmēr liekas, ka ausīs skan gurdā un žēlā dzērvju klaigāšana.

Nav iemesla šaubīties, ka tamlīdzīgus brīžus pārdzīvo ikkatrs no latviešu emigrantiem-zemnieku dēliem. Mums nenāk ne prātā pārmest viņiem šo pārmērīgo sentimentalitāti un rezignācijas slābumu. Neviens jau savam augumam nevar olekti pielikt, ne atņemt — un mākslas darba patiesībai taisni jābalstās uz psiholoģisko īstenību. Atzīmējam tikai, ka politisko emigrantu dvēsele vājuma brīžos ir tuvu rada tai pašai Niedras nespēcīgai teoloģiskai dvēselei, kurai bēdīgā dziesma mūžam trīc sērās pēc dzimtenes saules, kura dzimtenes zemi nēsā līdzi spičku kārbiņā un vestes kabatā noglabātu.

Skarbā kontrastā šīm gāju putnu asarainām klaigām un nespēcīgās dvēseles vaidiem izceļas Jūlija Vecozola «Alpu svētdienas glezna»: «Pa diviem ceļiem» («Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 167. nr.). Tuberkulozes slims emigrants stāv kādā Šveices kurortā mazas mājeles augšdzīvoklī viens pats pie loga (zīmīga ir arī šī vienmēr atkārtotā situācija: mājeles augšdzīvoklī viens pats pie loga un lūkojas uz ielu!). Viņam nepārvarams

kauns par to, ka dzīvo sanatorijā uz kādas birģeliskas filantropiskās biedrības rēķina, izveseļoties arī nav nekādu cerību. Viens, īsākais ceļš ir — nobeigt pašam savas dzīvības paliekas. Bet pa ielu ar karogiem un mūziku aiziet garām strādnieku biedrības zaļumos. No marseļjēzes skaņām viņam vaigi pieplūst asinīm, galva it kā apreibst, sirds drudžaini un skaļi pukst. «Iekarsēja, reibināja, dzina. Kā dzīves eleksīrs pildīja cilvēka ķermeni ar ugunīgām dziņām, pielēja ar cīņas kaislību, noveda pie robežas, kur sakūst dzīvība ar nāvi un varonīgi aust jaunās dzīves rīts.» Viņš nerēķina par grūto slimību un nespēku — uzņem otro ceļu, dodas gājienam pakaļ un nesasniedzis — mirst upes malā.

Aiz šiem kontrastu, galējā noguruma un galēja akla spara tēlojumiem stāv objektīvi emigrantu dzīves un novērojumu stāsti, kuros dzīves atslābums vai sasparība tieši neizpaužas, kur idejiskais kolorīts tikai vispārēji sazīmējams reālu pārdzīvojumu gleznās. Tādi ir P. Roberta «Dzīves sīkumi» («J. D. Lapā», 1912. g., 203., 209. u. c. nr.). Tie mūs noved pāri emigrantu atmiņu un dzimtenes atspulgu tēlojumiem pie īstās, tiešās emigrantu dzīves un piedzīvojumu literatūras.

7

Sudrabu Edžus sarakstījis četrus garus emigrantu stāstus — var sacīt, tipiski skaidrākos, kādi atrodami šajā latviešu rakstniecības nozarē. Še tikai īsi varam ielūkoties viņos.

Parasti Sudrabu Edžu skaita pie latviešu tīrākajiem romantiķiem. Romantiķis viņš patiešām ir savos garajos vēsturiski episkos dzejojumos un dzejiskos bērnības atmiņu tēlojumos. Tomēr viņš nav ekstrēmās dabas romantiķis, ko fantāzijas izdoma bez pieturas un atbalsta nes zilu ilgu mākoņos. Visromantiskāk idiliskajos dzejojumos viņa vēsturiski teiksmainajiem tēliem paliek zināms reāls smagums, kas tos saista ar dzīvi un pie zemes. Arī savos agrākajos prozas tēlojumos Sudrabu Edžus ir noteikts reālists, ko objektīvi dzīves novērojumi reizēm noved pat līdz karikatūrai. Viņa emigranta stāstu vērojumos un tēlojumos vietām jau izmanāmi reālisma galējās pakāpes — naturālisma vilcieni. Mākslinieciskai izdomai tur maz vaļas ļauts; visur gandrīz fotografiska dzīves īstenība, gandrīz emigrantiska reportāža beletristiskā formā. Gandrīz — un tādēļ Sudrabu Edžus emigranta stāsti nav ne fotografiski uzņēmumi, ne beletristiska reportāža. Jo visam cauri izmanāma dzīva cilvēka sūrstoša dvēsele, visur klātu redzama nogatavojušā veikla mākslinieka roka, kas apzinīgi rindo gleznu pie gleznas pievilcīgi stāstoši saistošā emigrantu dzīves ainā.

Divos stāstos Sudrabu Edžus tēlo, tā sakot, paša emigrācijas procesu un emigrantu ceļā — «Svešumā» («Izglītība», 1910. g., 7.—10. burtn.) un it īpaši — «Grūtsirdība» («J. D. Lapa», 1911. g.,

47., 52., 58., 64., 68., 75., 80., 85. un 91. nr.). Latviešu buržuāziskie rakstnieki ir bieži un meistariski aprakstījuši ceļojumu uz gāršu, uz meža pļavām — no leišu robežām uz Jelgavu un no Vidzemes malienas uz Rīgu. Emigrantu literatūrā redzam citādus ceļojumus. Urāli, Čeļabinska, Tomska, Krasnojarska, Čita, Harbina, Vladivostoka — tie ir Sudrabu Edžus ceļa etapi. Savāds, latviešu rakstniecībā līdz šim neparasts baigs klusums mūs apņem šajos skaistajos tēlojumos. «Liekas, ka ģīmī tev nepūš ne mazākā vēsmiņa un tikai no ziemeļiem kaut kas aizskar tavus vaigus, kaut kas apņem tevi nevis kā vēsma, bet kā gars no kaut kā varena, nenovēršama, nepielūdzama, — bet caur taigu iet kā dobja dūkoņa, nekustas ne zars, bet dūkoņa dzirdama, — dzirdama nākam kaut kur no tāla dziļuma... Un pavadīja mūs šīs egles no Irkutskas līdz Krasnojarskai, veselu tūkstots verstu, un gāja šī taiga no Irkutskas līdz Lielajai jūrai un no Krasnojarskas, apejot Tomskas un Toboļskas milzīgos zemes gabalus, pāri Urāliem pa visu ziemeļu Krieviju līdz Baltās jūras piekrastēm... Un, kad atkal reiz naktī taigā uznāca vētra ar pērkonu un zibeņiem, tad šī taiga bija uzskatāma par elementu, kas, tikusi savā darbībā, top par postu un bojā iešanu katram, ko tā sagrābj sevī, gatava sasmalcināt visus nezvērus, kuri līdz šim viņas paēnā bija domājuši esam patvērumu atraduši un bezbēdīgu dzīvi...» Nepārprotami tēlojuma beigās izskan politiskā bēgļa vēl vienmēr nenorimusī slepenā doma un izjūtas. Bet tām nav pastāvīga, gari refleksīva plūduma... Tikai īsu brīdi ceļā, uz vagona platformas vai pie loga, var aizmirsties apkārtnes un savu sirds dziļumu vērojumos. «Tu jūties kā drošībā, bet, kad domas sāk nokauties gar jautājumu, kas būs tur priekšā, ko darīsi, nobraucis tālā, svešā pilsētā, pie kā griezīsies, kur atradīsi darbu un vai jel maz laimēsies atrast, un, kad šiem jautājumiem uzmācīgi pievienojas pārliecība, ka naudas pietiks labi ja līdz Krasnojarskai, tad šīs drošības jūtas izzūd un tu šķieties izmests plašā upē mazā laiviņā, kura tevi nes pretī lielai jūrai, nenoteicamai, kas šodien mierīga, bet rīt var sākt trakot un mētāt tavu skaidiņu, uz kuras tu uztupies, no viļņa uz vilni, no bangām bangās vai pret cietām, aukstām klintīm, kur tev vai nu jāizšķīst, vai jānoiet dibenā...» Kad šādas domas uzmācas, tad nav cita līdzekļa kā pirmajā piestātnē kāpt laukā un degvīna skurbulī mēģināt aizmirsties. Degvīnam vispār ievērojama loma emigranta klaiņu dzīvē, — to arī vēlāk vēl redzēsim. Lasot šīs bada un moku dzīves satricinošos tēlojumus un iedomājot emigranta zemnieka dēla dabu, labi saprotams, kādēļ viņš alkoholā meklē glābiņu. Bet Sudrabu Edžus gan samērā ļoti maz nododas tīriem emigranta psiholoģijas tēlojumiem; viņš ir noteikts epiķis un krasi atšķiras no pārējiem emigrantiem rakstniekiem-liriķiem. Viņš apraksta veselu garu ceļa gabalu, un skaidri sajūtams, ka beidzamais sīkākais notikums tur līdzi dzīvots un pārdzīvots. Viņš izceļ veselu galeriju

svešādu, dzīvā plastikā veidotu tēlu, un ir redzams, kā tie dzīvo un darbojas, kāpj vagonā ārā un iekšā, sēstas un sarunājas. Tur ir streika dēļ no vietas padzīts strādnieks, tur darba velti meklētāji mūrnieki, atpakaļceļotāji zemes raudzītāji, uz dzimteni atpakaļbraucējs izbijis katordznieks — Sibīrijas medinieks, izbijis katordznieks un japāņu gūsteknis kalmiks, tur ļaužu mānītājs itālietis ar savu skaisto sievu, izmanīgs kāršu spēlmanis, bagāts žīdu maiznieks, kontrabandists, baskāja zēns — un nepārredzama rinda citu. Ir savādi lasīt, ka arī visi netīros vagonos saslodzītie dzīves pabērņi, nabagi, vajātie un noziedznieki, tomēr ir cilvēki un pat tādā mērā līdzjūtīgi un izpalīdzīgi cilvēki, ka, viņos raugoties, jānosarkst tiem, kas iet siltos kažokos un brauc automobilī.

Reizēm pagadās, ka vilnis emigranta skaidu uz brīdi pieskalo kaut kur malā. Sudrabu Edžus tēlo tādus piestājas brīžus «meža brāļa stāstā»: «Aizpieters» («Mājas Viesis», 1910. g., 3.—10. nr.) un «emigranta piedzīvojumos» — «Zem dienvidus debesīm» («Izglītība», 1911. g., 3.—8. burtn.). It sevišķi raksturīgs ir pirmais stāsts, kurā iepazīstam latviešu kolonistu dzīvi kādā Sibīrijas apvidū. Savāda ir emigranta dzīve še pie saviem «tautiešiem». «Vajadzēja no gara laika vai nu dzert, skatoties pa logu pāri ezeram tālajos kalnos, vai arī likties gulēt un lāpīt paģiras.» — Un patiešām, vienā dzeršanā un paģiru lāpīšanā paiet viss laiks. Ikkatrā stāsta slejā atrodam šiem līdzīgus tēlojumus: «Kad konjaka pudele bija izdzerta, pēc tam Auziņš no savas puses atnesa buteli brandava un es sešas pudeles alus...», «Mēs ar Auziņu smēķējām un tad vēl atnesām puspudeli brandava un trīs pudeles alus...», «Mēs bijām nodomājuši atspirdzināties ar limonādi vai kvasu, bet nezin kā limonādes vietā iznāca brandavs un kvasa vietā alus. Tā mēs dzesējām slāpes katrā stacijā, līdz beidzot abi aizmigām...», «Aizpieters lika atnest pudeli brandava un marinētas siļķes ar sīpoliem...», «Te būs šņabis, sacīja puika, likdams pudeli uz galda, te desas un te ko smēķēt...», «Dzērām mēs ar Aizpieteri, iemeta arī savu tiesu saimniece un Batalauskis...», «Mēs dzērām līdz vakaram...», «Un pudeli brandava arī viņš atnesa...», «Uz galda stāv divas tukšas puspudeles un pilna pudele, atliekas no vistas rumpja, desas struņķis, galda nazis, sāls trauciņš un gabaliņš rupjas maizes...», «Minētā vakarā, kad uz galda parādījās varbūt jau piektā pudele...», «Es aizeju uz monopolu un bodi un atnesu, kas vajadzīgs...» — Viss tas ir ņemts no viena paša stāsta («Aizpieters»). Redzams, cik viegli dzimtenes stūrītim atrautais zemnieka dēls kļūst par baskāji. Nav brīnums, ka citā stāstā («Zem dienvidus debesīm») Sudrabu Edžus rāda tipiskas baskāju figūras, kas dzīvo alās, dzer, zog un filozē *à la* Gorkijs. Bet tur cauri naturālistiskiem tēlojumiem vietvietām atkal jau saredzama vecā romantika, tikai jaunā ārējā tērpā.

8

Pametot acis atpakaļ uz pārstaigāto latviešu sabiedrisko emigrantu literatūras lauku, redzam tur plašāku apvārksni, nekā bij agrākiem buržuāziski tautiskās rakstniecības virzieniem. Tur ir dažādīgāka sižetu bagātība un lielāka tipu dažādība. Brīžam taigu vētras šalciens skan no turienes, brīžam pamirdz pretī zilās dienvidu debesis. Sveša pasaule, sveša dzīve un svešādi, pievilcīgi tipi ar emigrantu literatūru ienāk latviešu mākslā un pleš plašāku viņas šauro loku. Emigrantu svešuma piedzīvojumu stāsti paši par sevi jau izskatās svešādi latviešu rakstniecības tēlojumu pasaulē. Ārējās un iekšējās dzīvības, nemitīgās kustības, pārmaiņu stāsti ar mainīgo svešādu tipu dažādību nav parasti latviešu rakstniecībā. Tradicionālā latvieša un viņa rakstniecības daba ir rāmi vērojoša, refleksīvi tēlojoša, pasīvi liriska. Emigrantu literatūra tajā ievirza aktīvi episko elementu.

Tādējādi sabiedrisko emigrantu literatūra, bez šaubām, atzīmējama kā progresīvs, latviešu rakstniecības progresu veicinošs faktors. Jo cita progresa jau arī latviešu rakstniecībai nevar būt kā no nacionālās noslēgtības šauruma uz plašo, aktīvo kultūras pasauli. Tomēr nevar sacīt, ka emigrantu literatūras progresa spēks būtu tik liels, kā to varēja gaidīt pēc lielajiem ārējiem un iekšējiem pārdzīvojumiem, pēc novērojumu un pieredzējumu bagātības, ko pagājušā lielajā laikmetā ieguvuši emigranti-rakstnieki. Tur vainīga rakstnieku pašu iedzimtā un ieaudzinātā daba, kas īsā laikā nevar grozīties un pārveidoties. Arī emigranti ir un paliek sīkgruntnieku dēli, kas paļauties var gan dzīves plašajiem, sabangotiem ūdeņiem, bet nespēj savā dvēselē uzņemt, ar visu savu būtni aptvert demokrātiskās idejas dziļumus un no turienes smelties spēku nedienu kļūmainā grozībā. Un, ja arī viņi nesaplok līdzi, kad visa dzīve plok, un nepadodas atplūdu straumei, tomēr paliek kā uz sēkļa, un nav redzams, kurp viņi varētu doties uz priekšu un citus saukt līdzi. Tas jaunais, plašākais, ko redzējām, kas ar emigrantu literatūru pieplūst latviešu rakstniecībai, ir no apkārtējās dzīves it kā pats, it kā negribēti cauri viņiem spiedies. Jauns un plašs tas ir visvairāk tikai rakstniecības sižetu, mākslas izdomas un izjūtu ziņā. Raiņa liriku un dažus sīkākus prozas gabaliņus atskaitot, nekur nav izmanāms, ka emigranti-rakstnieki ar saviem beletristikas darbiem aktīvi strādātu sociālo ideju labā, ka viņi mākslā turpinātu to, ko dzīvē bij sākuši. Redzējām, kā latviešu emigrants skumjās stāv pie loga un lūkojas uz ielu svešas dzīves drūzmā, kā viņš smagi ilgojas pēc pamestās dzimtenes un nonīkst savās ilgās, kā saslienas neprātīgā spītībā un mirst uz ceļa, dzīvajiem un spēcīgajiem velti pakaļtraucoties. Redzējām viņu paklīdušu, nonīkušu dzērāju baltiešu vidū dzeram vai paģiras izguļam, klīstam ar visādiem dzīves bēguļiem un filozofējam ar baskājiem. Bet netikām viņu redzējuši darba un

domu biedru pulkā, vispārējā strādnieku šķiras darbā. Emigrantu literatūrā nesastapām to trūkuma un slimības sagrauzto, tomēr nesaliekto un nesalauzto, darbā vienmēr kustīgo latviešu emigranta tipu, kāds mums allaž priekš acīm, kad min vienu otru pazīstamu vārdu. Bez tā latviešu rakstniecība ir un paliek nabaga. Var jau būt, ka vēl redzēsim viņu, jo latviešu emigrantu literatūrai katrā ziņā vēl tikai sākums.

A. U[pīts].

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 5., 7., 14., 17. un 26. novembrī, 1., 3. un 5. decembrī, Nr. 257, 259, 265, 268, 275, 280, 281 un 283.

5

RECENZIJAS UN ATREFERĒJUMI

KĀDS VĀRDS PAR «VĀRDU»

KRITISKAS PIEZĪMES

Amicus Plato, sed magis veritas.[1]

Bieza, smaga grāmata. Un arī saturā bagāta. Tā sniedz mums plaši sakopotu pārskatu par latviešu jaunāko rakstniecību un līdz ar to par jaunākām, raksturīgākām parādībām mūsu mākslas un kultūras dzīvē; ievietotie apcerējumi un pārskati nešaubāmi ierosinās lasītāju starpā daudz domu un daudz jautājumu, jo tie pa lielākai daļai rakstīti ar dzēlīgu kritikas asumu, ar cīņas drosmi un pārliecības sparu. Literārisku materiālu «Vārds» tiešām sniedz daudz — vezums te nokrauts ļoti liels, tā ka, krājumu atšķirot, uznāk pat bažas, vai tas maz laimīgi nonāks galā. Bet, ja kādā vietā vezums draud apstigt, tad liek savus izturīgos plecus klāt pats krājuma sastādītājs un viss virzās atkal uz priekšu. Tik prāvu literārisku pasākumu, kāds ir «Vārds», uzņemties un ar neatslābstošu spēku novadīt līdz beigām — to var tikai tāds darba spirgts un darba spējīgs rakstnieks, kāds mums ir Andrejs Upīts.

Bet «Vārds» negrib būt un nav arī vienkāršs literāriski kritisku rakstu krājums. Augošam demokrātismam, tautas vairākumam — saka «Vārda» sastādītājs — «vajag savas mākslas, kas atbalso viņa sirdspukstienus, kas aug līdz ar viņu un top par visas tradicionālās dzīves pārvērtētāju un jaunās radītāju spēku». Un tāpēc «Vārds» stāda sev par mērķi «izskaust attīstības nespējīgo, amatniecisko diletantismu, apdāvinātos iesācējus pabalstīt jaunās, sociāli vērtīgās mākslas ceļā, vērtīgu rakstniecības darbu paraugiem tautas vairākumu pieradināt pie savas mākslas, ar sistemātiskiem, teorētiskiem apcerējumiem noskaidrot sociālās

---

[1] Saīsinājums no latīņu izteiciena: *«Amicus Plato, sed magis amica (est) veritas.»* — Platons ir draugs, bet patiesība vēl lielāks draugs. *Sakārtotāji.*

mākslas principus». Bet, ja šis izdevums nāk noteiktas programas vārdā, tad tas prasa arī noteiktu, nesaudzīgu kritiku. Tā ir jo nepieciešama sevišķi tāpēc, ka «proletāriskās mākslas» vārdā pie mums pēdējos gadus ticis grēkots bez gala un zem «marksistiskās» kritikas flagas tautā raidītas vislielākās aplamības un paviršības.

Pie krājuma pirmās daļas — beletristikas — mums nav daudz ko uzkavēties. «Vērtīgus rakstniecības darbu paraugus» tā sniedz diezgan maz, bet mēs visi jau esam tā iebiedēti no latviešu tā sauktās «proletāriskās mākslas» fabrikātiem, ka uzelpojam jau it viegli, ja mums nenākas lasīt Bankava, J. Gulbja, Skuju Frīda u. c. ražojumus. «Vārda» labākais tēlojums «Miķelītis» zīmēts ar M. Liepas parakstu. Tas ir stāsts par nesen pilsētā ienākušu agrāku lauku pusgraudnieku, vāju, mazapzinīgu cilvēciņu, kas, fabrikas streikam izceļoties, ienāk spaidīgā klizmā un nezin, ko darīt: vai sekot saviem darba biedriem jeb klausīt meistara solījumiem un sievas skubinājumiem — «paša spēkiem pacelties uz augšu» (Jankavu valodā runājot) un palikt par streiklauzi! Galu galā strādnieku solidaritātes jūtas tomēr ņem pārsvaru. Tēlojums uzrakstīts mazliet pasausi, tik kritiskā dienā kā streika priekšvakarā tāda Miķelīša domas darbosies katrā ziņā daudz drudžaināk, bet par to beigu skatos M. Liepas spalvas vilcieni tiek jo droši un skaidri. — Vēl krājumā uzņemtas skices un tēlojumi no J. Jaunsudrabiņa, A. Švābes, A. Brūklenāja, Ezerieša un J. Kļaviņa, bet šie tēlojumi necik nepaceļas augstāk par parastiem laikrakstu sestdienas feļetoniem. Tie ir pārāk īsi, sasteigti un aprauti (sevišķi vājš un paviršs ir Kļaviņa gabaliņš «Sapņotājs»). Te mūsu jaunajiem rakstniekiem jāiet skolā pie Mopasāna un Čehova un jāmācās vienā teicienā dažreiz attēlot veselu dabasskatu, vienā gleznojumā — veselu cilvēka likteni.

Kā jau visos latviešu literāriskos krājumos, tā arī «Vārdā» lirisku dzejoļu pārpilnām. Raiņa un Aspazijas vārdi jau runā par sevi, bet arī pārējos pantiņos (piem., Vainovska, Švābes, Andreja Kurcija, Ramizara) ieskanas tiešām kaut kas, kas vēsta jaunu sabiedrisku mākslu. Dažas labas rindas par pilsētas ugunīm pagadās Švābes dzejojumā «Aizejot», bet tad atkal nāk tukši klabošas, banālas vai neizstrādātas vietas. Vēl vairāk tas sakāms par J. Kārkliņu (piem.: «Tie — mūsu darbdzīves veidojums» — ir vienkārša avīzes frāze, nevis dzeja). Tomēr atzīstams, ka šie dzejoļi patiesi sajusti un ka krājumā nav kroplainu, nevarīgu pantu «par nelāgiem gorodovojiem» (savā laikā Čehovam bija ļoti bail no tādiem «proletāriskās mākslas» ražojumiem). Ar pāris ļoti bēdīgām peršām «Vārdā» iemaldījies Līgotņu Jēkabs: nav izprotams, ko viņš te meklē un kamdēļ Andr. Upīts laidis viņu iekšā, kaut arī cik gaudīgi tas klauvētos aiz durvīm. — Atsevišķi šinī krājumā stāv Apsesdēla dzejoļi: tie ir lielā mērā pakaļdarināti Raiņa tēraudcietiem, spodriem pantiem, tikai tie izdveš gluži

anarhistisku naidu, sagrauztu šaubu izmisumu un nāvīgi ievainotā lāstus; tā nav parasta liriska dzeja, bet gan vairāk tīri psiholoģiski dokumenti. Tomēr, ja mēs izlasām pēdējo dzejolīti par važām, kas no rīta modina «kā nikni, nejauki kucēni ņerkstot», kuru džinkstošā dziesma cauru dienu skan par «zaudētu kauju» un kas naktī «kā salauztas, nogurušas» pie kājām «vaid un vaid», — tad šādu akordu pavadībā Apsesdēla dzeja kā neass nazis griežas dvēselē un liek tai līdzi skumt un sāpēs trīcēt...

J. Zemīša dramatiskā etīde «Ceļā» ir caurcaurēm diletanta darbs, un no sastādītāja puses tas bija gluži nepareizi darīts, ja tas šo neīsto, neizdevušos mēģinājumu uzņēma krājumā. Ar to vienīgi tiek veicināts mākslas diletantisms, kas pie mums jau tik bīstamā mērā sazēlis: iznākums būs tas, ka J. Zemīts nākošo gadu «Vārdam» iesūtīs kādas piecas «dramatiskas etīdes» un ka daudzi nu izmēģinās tāpat savu laimi. Savas šķiras ideālu labā var taču daudz citādāk strādāt, apmierinājumu un laimi sev rast, nekā veltīgi, gluži veltīgi lauzoties un pūloties ap kādiem dramatiskiem vai liriskiem «mēģinājumiem». —

«Vārda» smaguma centrs ir k r i t i k a s nodaļa. Te arī gandrīz visi raksti modina interesi, ja arī šur tur malā tiem jāliek kritiskas piezīmes. Pirmais stājas priekšā A n t o n s ar latviešu mākslas kritikas vēsturisku apskatu «No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materiālismam». Antons ir daudz nodarbojies gar latviešu rakstniecības un sabiedrisko centienu vēsturi, daudz meklējis un racies pa veciem, sadzeltējušiem laikrakstu gadagājumiem, daudz arī gaismā cēlis iz mūsu nesenās pagātnes, — tomēr v ē s t u r n i e k s viņš nav, bet gan čakls a r h i v ā r s. Antons prot savākt un sakārtot literāriskus materiālus, bet arī viņš nemāk lietot zinātnisku vēstures pētīšanas metodi, t. i., viņš neprot atrast ciešus ģenētiskus sakarus starp literāriskām parādībām un viņu vēsturiski sabiedrisko apkārtni, līdz ar to viņš nevar mums izskaidrot zināma rakstniecības virziena cēloņus un nezin atrast ceļu no zināmas ideoloģijas (dzejas un rakstniecības) atpakaļ uz viņas materiāliem, ekonomiskiem pamatiem. Arī šinī apcerējumā par latviešu mākslas kritikas vēsturi Antons nedarbojas kā ģeoloģisks pētnieks, bet sniedz mums tikai topografisku uzņēmumu — sistematizētu sakopojumu par dažādiem literāriskas kritikas virzieniem, kādi vien parādījušies mūsu rakstniecībā. Bet arī tādā veidā Antona darbs ir interesants.

Savu apskatu Antons iesāk ar kādu Kronvalda Ata rakstiņu, kuru tas izracis no «Drauga un Biedra» 1868. gada kodu saēstiem numuriem. Tad viņš aizņem Laubes Indriķi, Kaudzītes Matīsu, Pārstrautu un nonāk līdz Lautenbaha un Teodora sadursmei kritikas laukā («Austrumā», 1887. un 1888. g.). Žēl, ka tas viss saņemts pārāk īsi un ka tagadējais lasītājs nespēj sev priekšā stādīties toreizējo laikmetu mūsu kultūras dzīvē. Plašāk Antons apskata «reālismu un jauno strāvu» 90. gados, pie kam tas jo

rūpīgi izliek toreizējo «jaunstrāvnieku» uzskatus par dzeju un viņas uzdevumiem. (Te der vēl aizrādīt, ka bez Tēna un Brandesa savs iespaids toreiz piekrita franču filozofam estētiķim Gijo *(Guyau)*, kuru mūsu lasītāji, kā liekas, nemaz vairs nepazīst.)* Un atkal raksta trūkums te tas, ka Antons «jaunstrāvnieku» spriedumus par dzeju un rakstniecību it kā atgriež nost no viņu vispārējiem radikāliem sabiedriski filozofiskiem uzskatiem un nerauga aprādīt un izskaidrot, ka te aiz literāriskas kritikas trokšņa notiek vesels lūzums mūsu garīgā un sabiedriskā dzīvē.

Arī Niedras uzskatus par mākslu un kritiku Antons izloba ārā un nesniedz tos sakarā ar sabiedriski politisko virzienu, kura sirdīgais kareivis un sargs bija un ir vēl tagad mūsu vecais paziņa Andrievs Niedra. Par dekadentisma un vēsturiskā materiālisma cīņām kontrrevolūcijas gados rakstot, Antons kaut kā pavisam sašķetina un samudžina atsevišķos pavedienus, bet nelaime te nav nekāda lielā, jo šis laikmets visiem vēl diezgan labā atmiņā. Runājot par marksismu un estētiku, Antons izvairās no noteiktas atbildes par kritikas uzdevumu un izsakās vispārējās frāzēs, ka «kritikai pieder mākslas vērtēšanas uzdevums» un ka tā, «uz kāda laikmeta mākslas darbu iezīmēm dibinādamās, dod šī laikmeta mākslai attiecīgu nosaukumu». Šis «attiecīgais nosaukums» nu gan ir vismazākā lieta, un, ja vien mums būs jauna, spēcīga un varena māksla — Antons ir pārliecināts par proletāriskās mākslas nākotni, — tad tiešām mums nenāksies galvu lauzīt, vai to saukt par «universālismu» jeb kā citādi. —

Nāk P. Roberts («Šķiru elementi mākslā»), kurš jau ieguvis diezgan plašu slavu mūsu žurnālistikā. Pats «Vārda» sastādītājs Andr. Upīts izraksta viņam šādu liecību: «Bet ne ikkatram jaunam kritiķim ir tik vispusīga izglītība un, galvenais, tāda sajūsma kā P. Robertam.»** Jā gan, šī «sajūsma» nudien ir bīstama! Apbruņojies ar «vēsturiskā materiālisma metodi», kura — pēc viņa vārdiem — tam «nesaprotamo dara saprotamu, neredzamo — redzamu», P. Roberts uz dažām lappusēm sagrauj drupu drupās seno ēģiptiešu, seno grieķu, viduslaiku, renesansa mākslu, Šekspīra drāmas, vācu klasisko dzeju, krievu slaveno rakstniecību... P. Roberts gāž ar savu pašdarināto «vēsturiskā materiālisma» rungu — un nekas vairs nepaliek pāri! Dantes «Dievišķā komēdija» — «tumšo viduslaiku reliģisko māņu darinājums». Gotiskā arhitektūra un Ķelnes katedrāle — ko tur skatīties un apbrīnot, ja «durvju un logu velves daždažādu svēto statuju

---

* Mazs sīkums. Mazo «Brunhildes» brošūriņu («Latviešu literatūras soģiem un nievātājiem») Antons pieraksta kādai Matildei Jurēvič jkdzei. Cik man zināms, tad min. jaunkundzei nav nekādas daļas gar latviešu rakstniecību, jo «Brunhildes» garderobē slēpies mūsu «dižtautietis» J. Kreicberģis. [Kā pēdējā laikā noskaidrots, Brunhildes brošūras autors ir J. Kreicbergs un M. Jurēviča-Priedīte. Kam lielākas autortiesības — grūti noteikt. *Sakārtotāji.*]

** Sk. «Vārds», 370. lpp.

pilnas». Šillers — «viņa ideāli nesniedzas tālāk kā tikai līdz labiem valdniekiem». Gēte — «viņš nemaz neatzīst, piemēram, Monteskjē liberālās idejas». Šekspīrs — «smeļ savu vielu vienīgi iz karaļu un hercogu dzīves». Bet varbūt krievu rakstniecība atradīs žēlastību šī literatūras «bojevika» priekšā? Nekā — krīt atkal zarainā runga! Puškins, Ļermontovs — «vai viņi nav tipiski izglītotu krievu muižnieku priekšstāvji?». Gogolis — «ir un paliek ļoti ļoti mērens muižnieks». Turgeņevs — «par mērenu liberālismu nekur nekad tālāk neiet». Ļ. Tolstojs — «muižnieku rakstnieks» utt. Cik apbrīnojami ātri P. Roberts tiek galā ar visu cilvēces līdzšinējo mākslu. «Metīsim īsu skatu,» viņš saka, «un pāri paliek tikai pelnu čupiņa.» Un tad beigās mūsu «kritiķis» noslauka pieri, iedzer tautisku skābu putru un sāk cildināt mūsu tautas dziesmas, jo tās esot «tīri proletāriskas dziesmas». Visa pārējā māksla, pēc viņa sprieduma, nekam nav vērta: «visā līdzšinējā mākslā atspoguļojas tikai valdošo šķiru un aprindu ideoloģija», un tātad slēdziens te vienīgi var būt tas, ka modernajam proletariātam nav nekādas daļas gar šo mākslu, it sevišķi kur — pēc P. Roberta vārdiem — «tagad jau dzimst steidzīgi (!) īstā, kalpināto māksla».

Lai man būtu atļauts piezīmēt, ka šai P. Roberta «kritikai» nav nekas kopējs ne ar marksismu, ne ar mākslu. Var atzīt P. Roberta labo gribu un centību, viņa «sajūsmu», bet tomēr jāsaka, ka mākslā viņam vienmēr paliks svešs, nepieietams un nesaprotams lauks. Par visām lietām viņam trūkst mākslas sajūtas un mākslas izpratnes, un, kam šī spēja trūkst, tam nepalīdzēs nekādi rakstniecības un mākslas vēstures sējumi. Tā, piem., Roberts raksta: «Pāvesta visvarenā roka, nāvējošais katolicisma dogmu un sholastikas gars izpūtīs katru (!) dzīvības dzirksteli arī mākslā.» Viņam nav ne jausmas, ka taisni šis «sholastikas gars» radījis gotisko stilu, vareni cēlās un staltās katedrāles Reimsā, Parīzē, Strasburgā, Ķelnē, Antverpenē u. c. un ka šis varenums un daiļums arhitektūrā nav aizsniegts no tagadējās būvmākslas. P. Roberts sāk runāt par gleznieciību, bet no tam, kā viņš sastāda kopā Leonardo da Vinči, Rafaēlu un Rubensu, ka viņš aizmirst kaut jel vārdiņu šinī sakarā minēt par Ticiānu un Mikelandželo, ka viņš Rubensam un Van-Deikam kā līdzīgus stāda blakām Kraijeru un Šneidersu utt., no visa tā var redzēt, ka viņš mākslā ir pilnīgs nepraša un barbars, kaut arī tas desmitiem reižu būtu izstaigājis pa Luvras muzeju. Un, ja Roberts ņemas «apstrādāt» vācu klasisko literatūru un krievu rakstniecību, tad paliek pilnīgi kauns par šīm «Vārdā» ievietotām lappusēm un uznāk tādas pat jūtas, kā kad dzirdētu kādu gorodovoju klavieres dauzām. Roberts bradā pāri Šekspīram, Šilleram un Gētem — un tas nav nekāds atvainojums, ja viņš šos rakstnieku darbus nepazīst un nesaprot. Tas nav nekāds marksisms, tā ir vienkārša neizglītība un nesaprašana, kura uz nesaudzīgāko apkarojama, jo vai-

Jānis Jansons-Brauns

LATV. PSR VALSTS BIBLIOTEKA

rāk vēl tamdēļ, ka tā nekautrējas uzstāties «vēsturiskā materiālisma» vārdā! Nē, mani kungi, ar cienību un aizgrābtību būs tuvoties tādiem nemirstamiem mākslas pieminekļiem kā Venēras statujai Luvrā, Mikelandželo tēliem, Šekspīra drāmām, Gētes «Faustam» — jo tā ir liela, varena māksla, ja arī tā nav proletāriskā māksla.*

Var iebilst: jā, bet kas proletariātam daļas gar šo pagātnes mākslu, gar šo «valdošo šķiru» mākslu? Mēs nevaram iztikt bez pagātnes, jo mūsu tagadne un mūsu tagadējā kultūra ir pagātnes darinājums. It sevišķi proletariātam, kam lemts apzinīgi darināt vēsturi, — jāpazīst un jāsaprot vēsture — cilvēces attīstības, cilvēces kultūras gaita, ar kuru tik cieši saistīts paša proletariāta liktenis. Tā nav vienkārša ziņkārība, kas mūs spiež atsegt pagājušo laiku plīvuru, tā ir cilvēces vēstures izprašana, bez kuras mēs nezinām un nespējam iet savas nākotnes ceļu. Nekādas kroņikas, nekādi gadu skaitļi un juridiski dokumenti nespēj mūsu garam tā stādīt priekšā pagājušos vēstures laikmetus kā taisnīs mākslas darbi, jo pat vissīkākā gleznā te izpaudīsies un izteiksies bijušo gadsimteņu gars. Īstā, lielā mākslā, vai tā būtu grieķu klasiskā skulptūra vai astoņpadsmitā gadu simteņa dzeja, mākslinieks izveidos sava laikmeta augstākās domas un jūtas, sāpes un šaubas, cerības un gaviles, vārdu sakot, visas toreizējās cilvēces centienus un ideālus. Un, šinī mākslā nogremdējoties, mēs izjūtam un pārdzīvojam cilvēces pagātni, mēs paplašinām savu gara dzīvi, mēs paši sevi paceļam un izdaiļojam, mēs iegūstam kultūras vērtības un bagātības.

Jā, bet «visā līdzšinējā mākslā atspoguļojas tikai valdošo šķiru un aprindu ideoloģija»! Tā ir lielā kļūda no P. Roberta un viņa domubiedru puses, ka tie nepazīst un nesaprot vēsturi, ka tiem visā vēsturē šķiet darbojamies tikai viena, negrozīga, valdoša šķira, sākot no Ēģiptes faraoniem un beidzot ar tagadējo buržuāzisko republiku prezidentiem. Taču šķiras bijušas dažādas, tās ir cēlušās un grimušas, un vedušas savā starpā nerimstošas cīņas, saimnieciskiem pamatiem pārgrozoties, ir pārveidojusies arī šo šķiru ideoloģiskā virsbūve, dažādi bijuši šo šķiru ideāli un tikpat dažāda viņu dzeja un māksla — to visu, lūk, pētīt un analizēt ir marksisma metodes uzdevums. Neviens nevar skaitīties par marksistu, kas jel kaut cik nepazīst šķiru cīņu vēsturi un lielos sabiedriskos lūzumus cilvēces vēsturē: šie lielie sabiedriskie lūzumi (revolūcijas) rāda mums, ka daudzi no toreizējiem lozungiem (piem., 1789. g. revolūcijas «brīvība, brālība, vienlīdzība») nav tikuši piepildīti un ka proletariātam tos tagad savā vēsturiskā cīņā jāizved līdz galam. Tātad ir tādi laikmeti vēsturē, kur tagad valdošās šķiras (buržuāzija) cīnījušās pret

* Mums te jāaprobežojas ar pāris īsām piezīmēm un iebildumiem — ceram turpmāk plašāk izteikties par proletāriskās kultūras un mākslas jautājumiem.

pagātnes varas slogiem un kur šai cīņai līdz ar to daudz kas radniecīgs ar proletariātam priekšā stāvošo vēsturisko uzdevumu. Šīs cīņas skaidri dzirdami atbalsojās toreizējā mākslā un dzejā. Un, ja mēs marksisma ekonomiskā un politiskā sistēmā ejam atpakaļ pat līdz Platona valsts utopijai, līdz viduslaiku un reformācijas komunistiem, līdz Anglijas un Francijas revolūcijām, — tad tāpat mūsu ilgotai, cerētai proletariāta mākslai mums jāmeklē savi priekšteči toreizējos mākslas laikmetos. Tā nākas, ka pār gadu simteņiem pāri mums pagātnes māksla tiek tuvu un saprotama, ka tā modina ne tikvien vēsturiski arheoloģisku interesi, bet liek arī atskanēt mūsu dzīvo jūtu un domu stīgām. Mēs zināmā mērā varam justies garā saistīti ar Šekspīra tēlotiem cilvēkiem, tāpēc ka tie nav vairs sastingušie feodālie «karaļi un hercogi», bet liela, vētraina laikmeta priekšstāvji, kuri atraisījušies vaļā no katoļu baznīcas dogmām un važām un pārkāpuši pār jaunlaiku vēstures slieksni.*

Zināms, daudzi skati Šekspīra drāmās un daudzi no viņu varoņu darbiem un vārdiem mūs vairs neaizkustina, tie mums palikuši sveši un mūsu estētiskai sajūtai nepieņemami. Bet pie tam nav jāaizmirst, ka, mākslas darbus baudot un sevī uzņemot, mēs tos pārveidojam un pielīdzinām savas psihikas saturam, saviem jēdzieniem un uzskatiem; mēs tātad arī, piem., Hamletu (vai atkal Don-Kihotu, Faustu u. c.) iztulkojam un iztēlojam sev tagad daudz citādāku, nekā to savā laikā domājis un veidojis pats dzejnieks. Bet pāri pār gadu simteņiem var runāt tikai lieli, īsti mākslinieki un dzejnieki.

Mūs var saviļņot un aizgrābt vācu klasiskā dzeja (Lesings, Šillers, Gēte), tāpēc ka proletariāts ir nācis piepildīt viņu humānos, brīvos ideālus, ja arī dažs, kas viņu dzejā novecojies, un daudz, ko mēs tagad citādi sajūtam un saprotam. Tačū jāpatur vērā, ka buržuāzija pati ir novērsusies no saviem agrākiem ideāliem, no saviem lielajiem dzejniekiem un raksturiem, un tos atstājusi proletariātam. Vācijas strādnieku partija ar dibinātu lepnumu uzskata sevi ne tikvien par vācu klasiskās filozofijas, bet arī par klasiskās literatūras mantinieci. (Un zināmā mērā tas notiek arī pie mums, jo, piem., Šillera «Vilhelmu Tellu» neizrāda vis Rīgas vācu teātrī, bet Skatuves biedrības demokrātiskās telpās.)

Jā, bet mums «tagad jau dzimst īsta kalpināto māksla» un pie tam vēl «steidzīgi»! Lieta ir tā, ka šī māksla nebūt nedzimst tik «steidzīgi» un ka īstas proletāriskās mākslas darbu mums vēl maz, pavisam maz. «Domu» 1. numurā V. Dermans** ņemas skaitīt proletāriskus māksliniekus, un šis skaits tam nebūt neiznāk

* P. Roberts bargi tiesā nabaga Šekspīru, kāpēc viņš «savus varoņus nemaz neapbalvo ar kaut kādām jaunām un sabiedriskām idejām, uzskatiem, centieniem». Fakts ir tas, ka Šekspīrs to savā laikā darījis tādā pašā mērā kā tagad Rainis.

** Sk. Ciņa rakstu «Modernais proletariāts un māksla» — «Domas», 1. num., 1913.

prāvs, pie kam vēl dažus no viņa pievestiem (kā, piem., Oktavu Mirbo, Knutu Hamsūnu u. c.) būs taču jāatlaiž projām. Mums ir daži īsti, atzīti proletāriski rakstnieki ar spēcīgu mākslas talantu, kā Gorkijs — Krievijā, Rainis — Latvijā, Heijermanss — Holandē, Mārtins Andersens-Nekse* — Dānijā, mēs par sociālisma dzejnieku varam skaitīt Emīlu Verharnu, mums savus straujos, ugunīgos pantus atstājuši Freiligrāts un Hervēgs Vācijā un Ņekrasovs Krievijā. Mums ir daudz jaunu iesācēju (sevišķi sociālistiskā lirikā), un bez Konstantīna Menjē mēs sastapsim vēl veselu rindu gleznieciības un skulptūras darbus iz proletariāta dzīves. Bet mums tomēr nav vēl proletāriskās mākslas laikmeta un mākslas stila, t. i., mums nav tādas mākslas, ko proletariāts pats darinājis priekš sevis, kas visā plašumā un pilnīgumā it visos mākslas laukos izteiktu un attēlotu proletārisko masu jūtas un domas, viņu lielo tagadnes cīņu, viņu nākotnes brīvi un laimi. Un tomēr ir daudzi pilsoniski rakstnieki un mākslinieki (minēsim, piem., tikai Zolā, Ibsenu, Hauptmani u. c.), kuri savos darbos tēlo un analizē tagadējo sabiedrību un viņas problēmas, kuri līdz ar to šādā vai tādā ziņā tuvinās proletariāta pasaulei un kuru darbos tad arī atskan viens vai otrs akords no proletariāta dzīves un cīņas. Ko tas nozīmē? Lieli mākslas laikmeti nerodas nekad tik piepeši (kas tik «steidzīgi» dzimst, tie ir kropļi, samocīti, nevērtīgi diletantu mēģinājumi), pāreja no viena mākslas laikmeta līdz otram (piem., no gotikas uz renesansi) ilgst dažreiz gadu simteņiem, bet šinī pārejā jau rodas daudz darbu, kas vēsta jauna laikmeta tuvumu. Proletariāta māksla neapšaubāmi reiz nāks, bet vispirms jāatsvabinās pašam proletariātam, tad atsvabināsies arī viņa dzeja un māksla un raisīs savus ziedus nepieredzētā krāšņumā un daiļumā. Bet, kamēr proletariātam vēl savas mākslas nav, viņam (tāpat kā zinātnē) jāņem māksla tur, kur tas to sev atrod.**

Pēc P. Roberta ir tiešām prieks sastapties ar V. Knoriņu («Māksla un dialektika»), jo te mūsu priekšā ir nopietns, pārliecināts rakstnieks, kas tiešām pazīst un pārvalda savu priekšmetu. Gan nekā tik sevišķi jauna viņš nesniedz un popularizē

* Andersens-Nekse latviešu demokrātiskai publikai, diemžēl, vēl nemaz nav pazīstams, kaut gan Vācijas strādniekos tas ticis jau stipri populārs. Pag. gadā *«Vorwärts»* savā literāriskā pielikumā sniedza viņa *«Pelle der Eroberer»*, kur tas strādnieku kustības celšanos un gaitu Kopenhāgenā attēlo daudz patiesāk un dzīvāk nekā Gorkijs savā «Мать».

** Pats P. Roberts atskārst, ka mums proletāriskās mākslas vēl trūkst, un noraida tāpēc pie latv. dziesmām, kur esot «spilgti izteikta» proletārieša psiholoģija. Vispirms atzīmēsim, ka mūsu tautas dziesmas ir galvenā kārtā dzimtvergu darba un kalpības dziesmas, ka klaušu laiku vergi un kalpi nav «proletārieši» šī vārda tagadējā nozīmē un ka tāpēc arī tautas dziesmās nevar būt «spilgti izteikta» tagadējā proletārieša psiholoģija. P. Roberts tik ļoti sajūsminās par šādu pantiņu: «Kas man vainas nedzivot Pie bagāta saimnieka? Kancīts sakā, vērdiņš makā, Skāba dzira druvnesī.» Vai tiešām lai tā arī dzied modernais proletariāts, kurš šo verdzisko pieticību un panesību («kancīts sakā, vērdiņš makā, skāba dzira

galvenā kārtā citur izteiktas domas (piem., Pļehanova), bet, kur pie mums mākslas un kritikas jautājumos tik nepiedodami savazāts «marksisma» vārds, tur ir īsti vietā atkārtot un noskaidrot patiesos marksisma principus. Tā, piem., tagadējās kritikas juceklī no ļoti liela svara atgādināt, ka «saimnieciski sabiedriskā dzīves iekārta t i e š i tikai mazā mērā noteic mākslu» un ka «daudz lielākā mērā viņa to dara n e t i e š i caur sabiedrisko psiholoģiju». Vai atkal, ka «tikai ar t ē l i e m māksla runā uz cilvēci; kur mākslā beidzas tēls, tur sākas frāze; un īsta māksla no frāzes pa gabalu bēg». Pie mums tagad taisni tik nejauki ieviesusies frāze, tukša, nodeldēta, saviļāta frāze, pret kuru pat leijerkaste izliekas kā jauka mūzika! Knoriņa apcerējuma trūkums ir tas, ka tas savu izteikto domu apstiprinājumam pieved pārāk maz estētisku faktu un piemēru, ka līdz ar to tādējādi tiek mazināta jeb paliek neievērota viņa teorētisko slēdzienu vērtība. Bez tam, kā jau Andr. Upīša audzēknis, V. Knoriņš ļoti mīl svaidīties ar svešvārdiem un piemirst pie tam, ka viņa raksts nodomāts demokrātiskiem lasītājiem, kuriem filozofisku terminu vārdnīcas nav pie rokas. Tā, piem., Knoriņš izsaka ļoti pareizu domu, ka «materiālistiskās mākslas kritikai vispirms jāuzmeklē un jāatklāj mākslas darba sabiedriski filozofiskais ekvivalents un jānoteic viņa attiecīgā vērtība». Cik daudzi «Vārda» lasītāji neatdursies pie šī paša «ekvivalenta», kuriem visa raksta domu gaita paliks ar to nesaprotama!

Viegliem, jaukiem vilcieniem kā uz vijoles iesāk A. K r a u j a savu kritisko apcerējumu par J. Jaunsudrabiņu; viss šis gabaliņš rakstīts ar tādu plūstošu mākslinieciski sajūsmu. Nav tikai īsti izprotams, kamdēļ Krauja taisni izvēlējies Jaunsudrabiņu, kuru tas pats dēvē par «stipri vidēju talantu» bez spēcīgākas mākslinieka individualitātes. Bet, uzsācis reiz savu muzikāli kritisko koncertu, A. Krauja neprot vairs īstā laikā apstāties: viņam pašam tā iepatikušies savi vijīgie, tik daudz svešvārdiem bagātie teicieni, ka viņš tiem taktā šūpojas līdzi un taisni izbojā savu pirmo iespaidu. Beigās mēs tiešām neiegūstam īsti skaidru un noteiktu jēdzienu par Jaunsudrabiņu.

A. Kraujas spriedumu par Andr. Upīša romānu «Z ī d a t ī k l ā» nav iespējams atstāt bez kritiskiem iebildumiem. Vispirms jaunajam kritiķim nopietni jācenšas tikt vaļā no nepanesamās svešvārdu sērgas. 212. lappusē var lasīt vai katrā rindā: «kvalitatīva starpība... balansēšanas amplitūde... anormālais

druvnesī») uzskata par savas šķiras lielāko netikumu un visiem spēkiem to cenšas iznīdēt? Mūsu tautas dziesmās skan vaidi un nopūtas, bet tanīs nav nekāda protesta spara vai cīņas drosme, kas turpretim gan sastopama pie dažiem buržuāziskiem dzejniekiem. — Zināms, kamēr pie mums vēl tik dzīvi zemnieciskās pagātnes iespaidi, kamēr vēl nav galīgi izdeldēts dzimtverdzības lāsts, — tik ilgi mums tautas dziesmās vēl nebūs mirušas «tautas garamantas» un mēs tanīs atradīsim atbalsi savām kaitēm un sāpēm, kā arī idiliskām lauku dzīves atmiņām.

individuālists... latentās enerģijas pārvērtēšanās kinētiskā» utt. Друг мой Аркадий! Не говори так красиво! Pat Vikt. Eglīts sācis pēdējā laikā rakstīt latviski, kādēļ tad nu mūsu marksistiskiem rakstniekiem kultivēt šādu esperanto! — Tā bija blakus piezīme, bet tagad ejam pie lietas kodola. A. Krauja romānu «Zīda tīklā» liek blakus vērtīgākiem darbiem latviešu romānu literatūrā, — tāds tas arī bija, bez šaubām, kaut gan, pēc manām domām, «Robežnieku» triloģijas pirmā daļa («Jauni avoti») stādāma augstāk. A. Krauja raksta: ««Zīda tīkls» ir lielo sociālo cīņu priekšvakara romāns; redzam naidīgos pulkus mostamies un asinām savus ieročus.» Tas ir Upīša vislielākais trūkums, ka mēs tanī neredzam sociālas cīņas, bet gan individuālus konfliktus, ka tanī nenāk uz skatuves šie «naidīgie pulki», bet gan divas trīs figūras. Pat diezgan vāji mēs sadzirdam šo lielo cīņu dunoņu, kaut gan nav iespējams rakstīt romānu par 1905. gada priekšvakaru, ja neredzam p a š a s m a s a s, kā tās ievilņojas, slēdzas rindās, cīnās un darbojas! A. Krauja sāk gudri spriedelēt: «Visur manāma lielākā nenoteiktība tiklab vēstures uzliktā uzdevuma saprašanā, kā arī organizācijas uzbūvē (?!).» Ir jau jauki sēdēt pie šokolādes tases un justies tik ļoti pārāk pār šo gadu cīņām un viņu dalībniekiem, bet tomēr ievēlams būtu nerunāt par lietām, par kurām pašam nav jausmas. Nekad Latvijas proletariāts nav tik noteikti apzinājies savu uzdevumu, nekad tas tā nav nostiprinājis un nocietinājis savas organizācijas (tās arī nevarēja izārdīt reakcijas negaisi) kā taisni šinī laikmetā, — to pateiks katrs, kas šinīs gados darbojies un cīnījies līdzi partijas rindās. Tikpat neapdomīgs un aplams ir A. Kraujas teiciens: «Mārtiņš skaidri zin, ka viņš un arī visi latviešu strādnieki ir zemniecības ataugas un kā tādi t i e n e b ū s s p ē j ī g i v e i k t n o v ē s t u r e s u z l i k t o u z d e v u m u.» Un tad vēl tāda vieta: «Arī 905. gada kustību negatīvās ēnas puses tēlotas plastiskāk: v i s s i r b i j i s n e p i l n ī b a.» Tā. To pašu, cik atminos, pēc revolūcijas apgalvoja Vēsmiņu Kārlītis un Cālītis, tagad tiem piebiedrojas A. Krauja. Te nav vietas strīdēties ar A. Krauju par šo jautājumu, te var tikai viņu klaji uzaicināt, lai tas rauga jel pierādīt un pamatot savus pārgudros spriedelējumus.

A. Krauja ir tanīs domās, ka «ne ar meistara roku zīmētos sīkpilsoņu tipos, ne plastiskos dabas skatos meklējamas «Zīda tīklā» paliekamās estētiskās un vēsturiskās vērtības, bet Mārtiņā un Zelmā, un it sevišķi Jānī». Par Jāni nav ko runāt — tas ir apbrīnojami skaidri zīmēts tips visā savā ārējā attīstības gaitā no laukskolotāja līdz pilsoniskas dzimtas algotam dienderim, no revolucionāri anarhistiska inteliģenta līdz turīga muižkunga znotam: lasot tā vien acu priekšā viena otra redzēta figūra, kas tik ātri izstaigājusi cauri no revolucionāru pantu kalēja līdz sīkbirģeliskam dekadentam. Jānis ir paliekams tēls, ko izveidojis un izkalis stiprs, spējīgs mākslinieks. Bet ne tā Mārtiņš un Zelma. Tie nav

nekādi tipi, tie nav šo lielo gadu priekšstāvji, jo tie «Zīda tīklā» mums stādīti priekšā ne tikvien bez P. Roberta «proletāriskās psiholoģijas», bet gluži vai bez jebkādas psiholoģijas, bez iekšēji patiesiem pārdzīvojumiem. Ja romānā sāk runāt Mārtiņš un Zelma — un viņi runā ļoti daudz, — tad pilnīgi šķiet klaudzam divas rakstāmās mašīnas, no kurām nāk ārā apdrukātu papīru strēmeles. Tās ir lieliskas, jaukas runas par individuālismu un kolektīvismu, par proletārisko cīnītāju pienākumiem utt., bet tā runā un raksta tagad septiņus gadus vēlāk pats autors Andr. Upīts, nevis toreizējie aģitatori un organizatori. Tas ir pilnīgi atzīstams, ka Andr. Upīts savos darbos tuvojas šai lielajai kustībai ar nopietnību un aizgrābtību, ka viņš dziļdziļi sajūt mazu drosmi un varonību, bet turpat «Zīda tīklā» redzams un izmanāms, ka viņš pats nav pārdzīvojis un pieredzējis pilsētas strādnieku kustību, nav pats jaucies iekšā cīņas troksnī un ugunī. Nevar mākslinieciski attēlot kara lauku vai tuksneša ceļojumu, ja pats to neesi savām acīm skatījis, pats to izjutis ar saviem nerviem un asinīm (lai salīdzina, piem., Ļ. Tolstoja «Karā un mierā» aprakstītās Austerlicas un Borodinas kaujas un Viktora Igo dārdošo rīboņu un melodramatiskās līķu kaudzes Vaterlo kaujas attēlojumā). Tamdēļ arī Andr. Upīša romānā pilsētas strādnieku kustības vietā ir tukšs plankums vai tikai neskaidras kontūras, nevis pati mutuļojošā, dūmu un uguns pilnā dzīve ar streikiem un sapulcēm, mītiņiem un demonstrācijām, organizācijas rīkojumiem un desmitiem un simtiem cīņas dalībniekiem un darbiniekiem. Te visur autors iet pa nedrošām laipām, bet, tiklīdz tas no pilsētas ielu akmeņiem nāk ārā lauku dzīvē, tur tas jūt tūlīt zemi apakš kājām (tā, piem., tīreļa grāvraču skats ir varena, spēcīga glezna). Lauku dzīves vai atkal mūsu pilsonisko aprindu tēlojumos Andr. Upīts rīkojas ar stipru, drošu roku, viņš gan vienmēr izplūst plašumā, bet arī šinī ziņā tas radniecīgs ar Zolā. Tamdēļ arī, «Zīda tīklu» aizverot, mums bez Jāņa figūras visilgāk paliek prātā vientuļā, vienmuļā lauku skola ar smago rudens dienu krēslu, tad atkal jūrmalas dzīve, tīreļa dūņās ieplakušie darba rūķi un sevišķi pēdējais skats, kur Jānis steidzoties klūp birģeliskās dzimtas apkampienos.

A. Krauja patlaban tiek proklamēts par R a i ņ a «konģeniālo» kritiķi.* Rainis ir un paliks latviešu proletariāta lielais, nemirstī-

* Sk. A. U. atsauksmi «Domu» 1. num. un V. Kn. recenziju «J. D. L.» pielikumā (Nr. 10, 1913). A. U. raksta: «A. Krauja ir visdziļākais Raiņa sapratējs un raksturotājs... A. Krauja, liekas, pats Rainim tuvu rada, viņam pašam piemīt apzīmētā ģeneralizācijas spēja... Krauja nav šaurs materiālisma doktrinārs, ne sauss marksisma pedants... Krauja» utt. Vai tiešām tāpēc mums vajadzēja tik asi apkarot dekadentu slavēšanas un lielīšanas kāri, lai paši tagad atkārtotu viņu netikumus? Mazāk pašuzslavas, vairāk paškritikas savā starpā! A. Krauja darīs labi, ja viņš uz šiem pārspīlētiem glaimiem un uzslavām neklausīsies, bet neatlaidīgi strādās uz priekšu, pārbaudīs un pats kritizēs sevi.

gais dzejnieks, viņš iet mūsu vidū, un visiem mums viņš ir tuvs un dārgs, viņš runā no savas dvēseles dziļumiem, un viņa dzeju zina un saprot simti un tūkstoši. Bet tagad Rainim spiežas apkārt visādu tulku, kritiķu un sulaiņu bars, kuri ar vīraka dūmiem un frāžu mudžekļiem taisni stājas viņa dzejai priekšā. Nu, piem., lai pārlasa «Domu» 1. num. A. Kraujas «Zelta tvaiks», — ko no šīs vārdu brāzmas lasītājs būs mantojis Raiņa lirikas dziļākai izpratnei? A. Kraujam ienākusi prātā nelaimīga ideja saplosīt Raiņa dzīvos pantiņus, izārdīt viņu ritma skaistumu un tad iespīlēt tos kādā abstraktā formulā. Krauja ņem Raiņa vienkārši daiļo liriku — «Mazākās kājiņas» un «Sīkie pirkstiņi», sagraiza tos gabalos un tad lepni pasludina, ka tas tur atradis «simbolus»: nākošās, jaunās proletariāta ģenerācijas un jaunās strādniecības — jaunās kultūras — saules lēktu!! Tādā garā A. Krauja ņemšoties apstrādāt visu Raini: nupat izdotā apcerējumā «Pusideālists» (man šī grāmata nav vēl rokās nākusi) «konģeniālais» kritiķis, kā draudzīgās uzslavu recenzijas vēsta, pierādot, ka šinī darbā tiekot «mistēriski simbolizētas»* dažādas sociālas parādības. «Mistēriski simbolizētas» — šis vārds vien jau ir Vikt. Eglīša vērts! Ja tiešām sāks tā «simbolizēt» katru Raiņa dzejas tēlu, ja «simbolus» jau atradīs katrā Raiņa dzejas pantiņā un rindiņā, — jā, kur tad laiz šiem «simboliem» paliks pati Raiņa dzīvā, plūstošā dzeja? Tā vairs nav kritika, tā ir tīrā sholastika, tā ir tukša rotaļāšanās ar vārdiem un formulām. Raiņa dzeja ir mūžam zaļš, ziedošs koks, kura pavēnī mēs visi atspirgstam, — šīs dzejas vietā A. Krauja ar saviem draugiem grasās uzcelt prozaisku Eifeļa torni no sausām abstrakcijām, shematiskām formulām, lieku svešvārdu sakarinājumiem. Tamdēļ lai baudām un lasām paši Raiņa dzeju bez viņa tulku «mistēriski simbolizētiem» komentāriem! —

Pie vērtīgākiem rakstiem «Vārdā» pieskaitāms Andr. Upīša apcerējums «Latviešu rakstniecība». Tas ir rakstīts ar stingru uzskatu pārliecību un ar patiesu mākslas izpratni, ar strauju spēku un ar drošu veiksmi. Pat Andr. Upīša ienaidniekiem (un tādu viņam laikam ir daudz) būtu jāatzīst, ka nav mums tagad otra rakstnieka, kam ar visu naidu un mīlestību būtu tik dārga paša latviešu literatūra, kas tā spētu viņai nodoties ar cerību un aizgrābtību. Savā apskatā Andr. Upīts jutās arī spiests uzstāties pret vulgāro diletantismu proletāriskā mākslā un kritikā. Viņš saka: «Bez šaubām, vienīgi ar viņu (stipro darba demokrātiju), viņai līdzi var rakstnieki un rakstniecība celties. Bet viņa necels nevienu, kam pašam nav spēka celties. Un daudz, stipri daudz ir tādu, kam spārnu nav un kas tomēr mēģina celties, kas tajā pašā pilsoniskā nespēkā kuļas apkārt un traucē citus.» Un

* Red. piezīme: Te ir iezagusies tikai nepatīkama drukas kļūda. Vajadzēja stāvēt: «meistariski simbolizētas».

tālāk vēl: «Latviešu jaunajiem kritiķiem viena galvenā kļūda, kas varbūt būs pamanāma arī šī krājuma kritikās. Tā ir — cenšanās apspriestā rakstniecības darba pozitīvo un negatīvo reducēt vispārpazīstamās marksisma formulās, aiz ko kritikas patiešām dabū savādu vienmuļības, pat šablonas nokrāsu. Arī ābecisku marksisma patiesību bieža minēšana nebūt nepaceļ kritikas pievilcību.» Šāds «ābecisks marksisms» pie mums, diemžēl, bieži vien parādās ne tikvien literāriskā kritikā. Marksisma dziļo un plašo pasaules uzskatu daži nespējīgi diletanti samaina ar pāris banālām, viegli iekaļamām frāzēm, pārvērš to par tādu strupu krogus polku, pēc kuras nospēlējami un nodancojami visi sarežģītie mākslas, filozofijas un dzīves jautājumi.*

Man jābeidz manas kritiskās piezīmes, un tamdēļ es pāršķiršu pāri H. Asara, Jaunsudrabiņa u. c. rakstus. Vēl tikai daži vārdi par krājuma trešo daļu («Apskats»). Kā jau sākumā minēju, kritiskus pārskatus un literāriskus materiālus «Vārds» sniedz bagātīgā — pat pārbagātā mērā. Pēc manām domām, uz priekšu derētu šos materiālus citādāk kārtot un šķirot: tas ir gluži nevajadzīgi un lieki, ja «Vārdā» ņem pārdrukāt visas sēnalainās Rīgas avīžu recenzijas par vienas vai otras drāmas pirmizrādi. Kam no «Vārda» lasītājiem varētu būt kāda interese par to, ko rakstījuši un raksta Art. Bērziņš, K. Krūza, Līgotņu Jēkabs u. c. savu maizes kungu izdotos orgānos? Tas ir velti cerēts, ka šī makulatūra

---

* Pret šādu marksisma vulgarizēšanu sāk pie mums jau pacelties protests no vairākām pusēm. Tikai mēs esam tā paraduši svaidīties, ka drīz vien ieskrejam pretējā ekstrēmā un sākam tad atkal tā «paplašināt» marksismu, ka viņa saturs tiek izgaisināts. Kā piemērs te var noderēt P. Dauges raksts («Filozofija un dzīve») «Domu» 1. num. Man, protams, nav ne mazāko šaubu par P. Dauges marksistisko pārliecību, bet viņš izsakās tik neapdomīgi, ka viņa uzstādītās tēzes var noderēt dažiem pāri gājējiem par ērtu tiltiņu uz revizionisma un kadetisma lēģeri. Tā, piem.: «Šķiru cīņa nav vienīgais, nav universālais līdzeklis, bet viens no svarīgākiem speciāliem līdzekļiem. Bez šķiru cīņas sabiedrība nevar kļūt uz priekšu, bet ar šķiru cīņu vien arī ne.» Šādam teicienam ar visiem viņa ierobežojumiem var piešķirt diezgan šaubīgu iztulkojumu — šķiru cīņas mīkstināšanu un noliegšanu, — it sevišķi kur vēl autors uzsver, ka «strādnieku un saimnieku ārpus antagonistiskām šķiras attiecībām vēl saista *vispārcilvēcīgākas attiecības*». Tas bija Markss, kas uz asāko un stingrāko apkaroja šādas «vispārcilvēcīgo attiecību frāzes» (sal. Marksa polemiku pret Kārli Grīnu un citiem jūsmīgi izplūstošā «vācu» sociālisma priekšstāvjiem 40. gados). — Tālāk P. Dauge raksta: «*Viss cilvēks neizkūst partijā kā cukura grauds ūdens glāzē.* Partija savas darbības aplokā var uzņemt tikai mazu daļu no lielā sabiedriskā kopdarba.» P. Dauge taču neliegs, ka ir bijuši, ir un būs tūkstošiem cilvēku, kas spēj izkust partijā, atdot partijai visus savus mūža spēkus un iet bojā partijas dēļ. Nav jāsaprot zem «partijas» tikai organizācijas šūniņa vien («pulciņu» vai «kolēģiju»), bet visa proletariāta atsvabināšanās cīņa viņas apzināto prasību un mērķu robežās. «Zem partijas es saprotu partiju *lielā vēsturiskā* nozīmē *(im großen historischen Sinne),*» saka pats Markss. (Sk. Mēringa brošūru *«Freiligrath und Marx in ihrem Briefwechsel», Stuttgart,* 1912.) Un vai, pēc P. Dauges domām, šādā nozīmē saprastā «partijā» nav iespējams izkust.

varētu derēt par materiālu «nākotnes literatūrvēsturniekiem», jo literatūras vēsturei nav nekādas daļas gar to, kurš no «Dzimt. Vēstn.» vai «Latvijas» šmokiem dabūjis brīvbiļeti zināmas izrādes vakarā. Un tikpat veltīgi ir iztērēts papīrs, ja «Vārds» no pagaldē nomestiem avīžu blāķiem zvejo ārā un pārspriež kādas gluži neievērojamas K. Krūzas vai Līgotņa «kritikas» vai atkal sniedz atsauksmes par dažādos laikrakstu feļetonos ievietotiem Akuratera dzejojumiem, Fr. Jansona, Vainovska u. c. stāstiem, vai atkal salasa kopā visādu «iesācēju un pustalantu» rubriku (pat no «Rīgas Avīzes» slejām!) utt. Šādu reģistrēšanas darbu it labi var atstāt mūsu mīļam Teodoram, kuru savā laikā V. Eglīts nokrustīja par līķu nokopēju uz literatūras lauka. «Vārdam» vajag sniegt pārskatu par latv. rakstniecības attīstības gaitu, vajag atsaukties uz visām interesantākām, raksturīgākām parādībām mūsu garīgā dzīvē, bet pie tam stingri jāšķiro paliekamais un vērtīgais no niecīgā un zūdošā. Tas taču nav nekāds samērs, ja Ed. Vulfa, Grīna, Skuju Frīda glupjām burleskām ierāda kādas četras lappuses, kamēr Lesinga «Nātanam Gudrajam» tiek ierādītas 5 rindiņas un «Vilhelmam Tellam» 10 rindiņas! Katrā ziņā vajadzīgs nākošā krājumā izmest ārā liekās latv. rakstniecības grabažas un dot telpas apcerējumiem un kritikām par sveštautu lielajiem rakstniekiem, kuru darbi (sevišķi A. Gulbja «Universālās Bibliotēkas» izdevumā) tiek tagad pieietami demokrātisko lasītāju vairumam.

Kritiskus pārspriedumus par iznākušām grāmatām (tiklab oriģināldarbiem, kā tulkojumiem) snieguši A. U., V. Kn., A. Šv., P. R., J. B. (Ziem.), M. Liepa. Sevišķi daudz nācies strādāt pašam «Vārda» sastādītājam, un pie šāda darba daudzuma arī neviļus šur tur gadās atkārtojumi. Vēlams būtu arī, lai Andr. Upīts ar mūsu literāriskiem pretiniekiem izrēķinātos mazliet aukstasinīgāk, — polemikas karstumā viens otrs cirtiens dažreiz neķer tik dziļi un asi, kā pienāktos. Vispārīm šinī daļā ievietotās kritikas ir caurmērā rūpīgi izstrādātas — tiek pļauts ar jaunām, spodrām izkaptīm. Tikai nesaudzēt nezāles arī pašu domubiedru darbos! Gribētos man sevišķi aizrādīt uz Ziem. apcerējumu par Jāņa Asara Kopotiem rakstiem. Viņš ierāda J. Asara mūža darbam īsto vietu, viņš neslēpj šā darba trūkumus un nepilnības, bet līdz ar to viņš redzami izceļ visu to, ko mums sniedzis J. Asars ar savām gara dāvanām un darba spējām. J. Asara dzīves uzdevums bija «smelt pilnām riekšavām no cittautu kultūras bagātajiem apcirkņiem un sēt vistīrākos graudus mūsu nekoptajos tīrumos». J. Asara nozīme ir nevis politisku cīniņu, bet kultūras darba laukā. Ziem. atgādina, ka «daudziem no mūsu jaunajiem «proletāriskās mākslas» ideologiem vajadzētu gan pamatīgāk iepazīties vispirms ar pašu mākslu un tad arī palasīties, ko par to rakstī-

jis — starp citu un starp citiem — mūsu Asars. Tur viņi smeltos ļoti daudz.»*

Savu kritisko pārspriedumu beidzot, atkārtošu tikai vēlreiz, ka, nelūkojot uz dažādiem trūkumiem, «Vārds» tomēr ir un paliek vērtīgs darbs. Tikai nepagurt arī uz priekšu, tikai nežēlot stingru paškritiku un pašiem vienmēr censties pēc dziļuma un skaidruma savos darbos! Tad šāds krājums kā «Vārds» tiešām pašķirs ceļu jaunajai proletariāta mākslai un kultūrai.

Jansons [*-Brauns, J.*]

«Domas», 1913. g., Nr. 2, 203.—218. lpp.

STARP DIVĀM PASAULĒM

«No rīta» — «Pret vakaru» ... tā nosauktas Upīša-Birznieka pēdējās grāmatas. Par sevi protams, ka šie vārdi te lietoti metafiziski, ka te domāts cilvēka mūža rīts un vakars. Ar cilvēka dzīvi, vispār ar dzīvi nesaraujamā sakarā atrodas Upīša-Birznieka māksla. Rīts un vakars, sākums un beigas, bērnība un vecums ir divas pretiškas pasaules, visasāk atšķiramie un noteiktākie laikmeti cilvēka dzīvē — vidējā mūža daļa ir izvadītāja, ievadītāja un savienotāja, tā lielā mērā arī pati pieder pie sākuma un beigu pasaules. Bet ne par šīm divām pasaulēm šoreiz runāsim. Upīša-Birznieka pēdējā grāmatā («Pret vakaru», «Dzirciemnieku» izdevums, 42. nr., Rīgā, 1913, 153 lpp., 50 kap.) vienā pašā redzam arī vēl citādas divas pasaules, katrā ziņā vēl pievilcīgākas pašas par sevi savā pretišķībā un mākslas attēlojumā. Jaunības un vecuma, teiksim, bioloģiskās pasaules katrs ikdienas cilvēks pats pārdzīvo un pārjūt; mākslinieks tur var tikai katra personīgos pārdzīvojumus padarīt intensīvākus un

* Ziem., starp citu, it pareizi uzsver, ka mūsu «proletāriskās mākslas» diletanti nenoliedzami stāv zem agrākā J. Jankava vulgārā marksisma iespaida un ka tie savus bargos spriedumus smeļ no «Veco elku» un «Viņu mākslas» atmiņām. Tagadējais renegāts J. H. aiz prieka lēkā apkārt P. Roberta paviršībām un aplamībām, jo tam nu izdevība te nopelnīt smuku grasi. J. H. darītu labāk, ja viņš ņemtos palasīties agrākos J. Jankava darbus un papūlētos tos «apgāzt» un nevis tik vienkārši tos pasludināt par «muļķībām». J. H. sadomājis sirdi satricinošu stāstu: viņš ticis kā naivs zēns «maldināts» no Kautska, Plehanova, Lunačarska un citiem bezdievjiem, bet tad viņu ceļā sastapis R. Klaustiņš, licis tam rokas uz galvu, un no tā laika viņš brīnišķā kārtā atgriezies pie «Rīgas Avīzes» un «Dzimt. Vēstn.» svētumiem (sk. «Dz. Vēstn.», 102. num. 1912). Tas jau skan kā kāda viduslaiku leģenda! Bet J. Jankavs šādas brīnišķas atgriešanās agrāk izskaidroja daudz prozaiskāk: «...vajag tikai uzlikt viņam uz mēles labu biftēku, tad lielais ideālists drīz vien aprimst un gluži omulīgi iedzīvojas pilsoņu sabiedrībā.» Sk. J. Jankava «Viņu māksla», 70. lpp. Jādomā, ka J. H. tagad kā reakcionāram birģelības sargam un kalpam taču arvien «labs biftēks uz mēles», jo viņš to taču ir izpelnījis...

apzinīgākus, izjūtas dziļākas un pastāvīgākas. Bet divu sociālu pasauļu īpatnējā būtība un asās pretišķības vienam cilvēkam tikai reti izdzīvojamas. Ja arī šīs pasaules bieži apzīmējam ar tiem pašiem vārdiem — vecā un jaunā, — ja arī viņas bieži saistītas ar attiecīgām bioloģiskajām, ar veco un jauno paaudzi, tomēr viņu būtība nav neizskaidrojama vienīgi ar bioloģiskajiem cēloņiem, ne ietilpst viena mūža laikmeta šauros apmetos. Sociālās jaunās un vecās pasaules pamati guļ viņpus ikdienas cilvēka apziņas, labāk sakot, viņpus ikdienas sajūtām. Tos izpētīt un izskaidrot ir pētnieka uzdevums. Tos izjust un tā apgaismot, kā lai divu pasauļu pretišķība apjaušama un pārliecinoša būtu redzama ikkatram ikdienas cilvēkam, — ir mākslinieka darbs. Tā rodas reāls tēlojums, kura estētiskie jūtu un domu rosmināj umi neatslābstošiem, straujiem viļņiem rit pa stāvo dzīves patiesības gultni. Tie tad nenoglaužas vienīgi gar vieglās tīksmes krastiem, bet dziļi aizkustina cilvēka jūtu un domu pasauli. Vēl ilgi cilvēks sajūt visu savu būtni saviļņotu, un pilnīgi atpakaļ vecajā mierā tā vairs neatslīgst nekad. Sabiedriski estētiskās mākslas iespaidi cilvēku padara ne vien jutīgāku, bet arī humānistiski redzīgāku. Tā ir sociālu simpātiju izplatītāja māksla, tā ir tā lielā, pa gadu simteņiem un visām tautām neizsīkstošā mākslas pamatstraume, no kuras ik acumirkli novēršas, uz kuru ik acumirkli atpakaļ griežas simts sīku, siekstošu atteku.

Pie tās pieder Upīša-Birznieka māksla.

Vecās un jaunās sabiedriskās pasaules pretišķības aizvienam tēlojušas divas rakstnieku grupas, divējādi rakstnieku tipi. Viņu samēru un salīdzinošu vērtību šoreiz nemeklēsim. Sacīsim tikai, ka pie vienas grupas skaitāmi tie, kuri paši sajūtas vienai vai otrai pasaulei piederīgi. Vienai vai otrai tie ir aktīvi līdzcīnītāji, un viņu darbos ir apzināta vai neapzināta tendence. Gan jau bez tendences nav un nevar būt neviena rakstniecības darba, bet otrās grupas rakstnieku tendence pirmai pretī ir tik maiga, tik nepamanāma, ka te nevar runāt par beztendences rakstniekiem, par objektīviem dzīves vērotājiem, par klasiski objektīviem tēlotājiem, kuri stāv starp divām pasaulēm, redz un rāda, bet tieši nekā nenosoda un nekā nepropagandē.

Pie tiem pieder Upīts-Birznieks.

Viena viņa vērojamā un tēlojamā pasaule ir vecā, tautiski zemnieciskā. Pēdējais apzīmējums še lietots tādēļ, lai norādītu uz viņas radniecību ar tautiskā romantisma un tautiskā reālisma rakstnieku tēloto, ar Neikena, Kaudzīšu, Apsīšu Jēkaba, Saulieša zemnieku pasauli. Jo ir mums pēdējā laikā radušies arī citādi zemnieku pasaules tēlotāji, kuriem nav itin nekā kopēja ar tautiski zemniecisko romantismu un reālismu. Pie šīs grupas tēlojumiem krājumā «Pret vakaru» pieder trīs no pazīstamiem «pelēkā akmens stāstiem»: «Andžēni», «Trīnes Kārlēns», «Zem ābeles». Pirmajā īsā tēlojumiņā pelēkais akmens pastāsta savus novēro-

jumus, kā slimīgs sīkrentnieks pamazām krīt parādos, kā izput viņa saimniecība, kā viņš pats nonīkst un beigās pakaras. Otrajā — aprautiem vilcieniem zīmēts kalpa meitas un viņas bērna liktenis. Kā kaķe kaķēnu, tā viņa savu nelaikā pieradušos bērnu pa visiem laukiem un visiem darbiem iznēsā līdzi, izbaro un izaudzē. Bet liels viņš aiziet uz jūru un vairs nepārnāk, tāpat kā nepārnāca viņu abu gaidītais tēvs. Trešais stāstiņš liekas lāgā vairs neiederēties «pelēkā akmeņa» sērijā. Tur nav vairs tā noskaidrotā miera, to apvaldīto sāpju un tās objektīvās epikas. Kur dzīvu cilvēku nošauj tāpēc, ka viņš zina, kur noslēpta brīvība un taisnība, tur pat pelēkajam akmenim jāsakustas un jābrēc. Viņš noturas gan — bet mēs tomēr manām, kā notrīs viņa akmeņa sirds, kā apspiestās raudās elso saltās miesas...

Pārējie vecās pasaules tēlojumi pieslejas «pelēkā akmeņa» stāstiem. «Pastalas lāpot», Mežmalis visādi izdomājas par savu paputējušo saimniecību un kā to dabūt uz augšu. Sešus gadus viņš jau vispārim dzīvojis par tādu lāpītāju, visus vaļas brīžus ar skalu lēkšķi staigājis pa ēku augšām un drīvējis, bet tomēr saule spīd jumtam cauri un lietus līst uz galvas. Tik traģiski kā Andžēns Mežmalis nebeidzas; viņam ir citāda daba: «Viņam trūka dūšas, kā prūsim, mesties uz reizi pāri malai un glābties.» «Iz dienas grāmatas» tādā pašā drūmā zemnieka izputēšanas tēlojumā beigās pat ieskanas smalks, sēru caurausts humors. Viss ciems paglābj no pristava savas mantas pie kaimiņu radiem un pazīstamiem. «Pie aploka stūra apskatījos vēl uz Siliņiem. Blakus skursteņam kaut kas spurinājās saulē. Tas bij man pasprukušais gailis.» Tas vienīgais tad arī palicis pristavam ko uzrakstīt un pārdot lielkungam nesamaksātai rentei. Bet toties šausmīgāka cilvēka dzīves traģika ir stāstā «Pret vakaru». Aiz nepanesamas vientulības, dzīves sloga un apnikuma pakaras nabagmājas iemītnieks...

Ja augšā minējām, ka Upīša-Birznieka vecās pasaules tēlojumi radniecīgi tautiskā romantisma un tautiskā reālisma rakstnieku tēlojumiem, tad tomēr šī radniecība nav jāiedomājas diez cik tuva un spilgti redzama. Īstenībā tur ir tikai pirmatnējās vielas un ārpuses novērojumu radniecība. Upīša-Birznieka zemnieku dzīves īpatnējie iegaumējumi viņu šķir tālu nost no tautiskajiem romantiķiem, viņa izjūtas dziļums un tēlojuma paņēmieni to paceļ augstu pāri tautiskajiem reālistiem. Tātad apzīmējumu «tautisks» varam attiecināt, ja daudz, tad uz Upīša-Birznieka mākslas ārējo, nesvarīgāko pusi. Pašos mākslinieka dabas pamatvilcienos Upīts-Birznieks atšķiras no tautiskajiem. Tie ir ideālisti un sapņotāji; viņš — noteikts reālists un dziļi nopietns domātājs. Tie bij dogmatiķi un morālisti; viņš — objektīvs estētiķis. Tie vienmēr sajūsminājās par lauku dzīves veselīgumu un jaukumiem; viņš allaž redz darba nospiestus un izsūktus un nīkstošus zemes ļautiņus. Tie tēloja, ka ar dievalūgšanu un strādāšanu cilvēkam uz laukiem

labi klājās un ka elles sodība jau še zemes virsū ķēra veco noteikumu un vecās morāles pārkāpējus; viņš tikai skata dzīvi ar viņas varām un tēlo zem apstākļu sloga ļimstošu cilvēku. Tie nevarēja iedomāties cilvēku bez kaklā pakārtas akmeņa galdiņa nastas; viņš redz, ka no vecās nastas tur vairs tikai aukla atlikusies, ka citi spēki tagad vada dzīvi un cilvēku... Gandrīz diametrāla starpība ir starp vecajiem tautiskiem rakstniekiem un Upīti-Birznieku. Viņa acīs cilvēks nav dieva iecelts radības kungs un zemes valdnieks. Pēc viņa domām, cilvēka liktenis nav viņa paša rokās un nebūt neatkarājas no viņa paša individuālās gribas. Nabaga zemnieka cilvēks nomākts, pusputējis sīksaimnieciņš un nostrādināts kalps ir tikai vāji, nevarīgi radījumi un itin nekā neiespēj pret to dzīves nerimstīgo ritumu, kas cilvēku met pret cilvēku nežēlīgā savstarpējā karā cīņā dēļ maizes kumosa. Ar fatālistisku nenovēršamību Upīša-Birznieka cilvēki iet savu dzīves ievirzīto gaitu. Tikai sociloģiski objektīvi vērojošs, materiālistiski domājošs un nesasaldināti reāli jūtošs mākslinieks var tā redzēt un izprast dzīvi un cilvēku.

Liela mākslinieka īpatnējā psihe prasās īpatnējas izteiksmes. Vēl racionālāk nekā vielas uztvērumā izdomā un iejūtā Upīts-Birznieks stilā atšķiras no tautiskajiem romantiķiem un reālistiem. Atminoties to un viņa būtnes atsevišķās īpatnības, tūliņ jau varam noģist arī divēju stilu savādības.

Dogmatisko morālistu tēlotais cilvēks nevar dzīvot pēc savas iedzimtās dabas prasījumiem, ne arī padoties ārējās dzīves kategoriskiem nosacījumiem. Viņam nav savas gribas, ne arī apstākļu vara valda pār viņu. Viņš ir dieva sūtīts pasaulē un izpilda viņa gribu. Šī griba, pēc viņa domām, izpaužas svētos rakstos un arīdzan šīs zemes obligatoriskos noteikumos. Viņš nevar soli spert pēc savas iekšējās dziņas un praktiskajām vajadzībām. Ik acumirkli viņam jāapstājas un jāpārdomā, vai speramais solis tikai saskan ar bauslību un citiem priekšrakstiem. No tam šī cilvēka tēlojumos tik daudz, pārāk daudz lirisku refleksiju, garu morālisku prātojumu un nebeidzamas asarainas sentimentalitātes. Ne cilvēks pats te tas svarīgākais, bet viņa attiecības pret to, kas viņu sūtījis. Ne viņa paša tapšanai, augšanai un krišanai sekojams, bet vērojams tikai, kā viņa darbi izpaužas pret viņa apkārtni. Ne viņa paša cieti noveidotu tēlu skatām, bet reizēm tikai, kā viņa rakstura apveida līnijas dīvaini mainīgi atspulgst apkārtējos priekšmetos. Ir vajadzīgs garš un plašs, līkumlokumots tēlojums, līdz kamēr dogmatiski moraliskais tēls stingri noveidotām formām neizdzēšami iespiežas mūsu atmiņā. Un arī tad vēl didaktisko, sentimentāli morālisko prātojumu un pamācību krāsaina migliņa tīstās viņam apkārt.

Sociloģiski objektīvi tēlotais cilvēks no pirmā acumirkļa kā dzīvs stāv mūsu priekšā. Viņš iet un strādā, un cīnās, un krīt — un ik acumirkli redzam un sajūtam, ka tāds ir īsts, dzīvs cilvēks

un nevar būt citāds. Ja vecā dogma viņā vēl nav gluži nomirusi, tad viņš to piemērojis savām reālajām dzīves vajadzībām, tad viņš tai novēlējis septīto dienu, bet sešas dzīvo sev, savam maizes kumosam un savējiem. Viņš nav tikai ierunāta teikuma fonografiska atskaņa, bet pati dzīva un īpatnēja balss dzīves koncertā — kaut arī vārga un tikko saklausāma. Viņš nav tikai diedziņā pakārta prizma, caur kuru dievišķai gaismai varavīksnes krāsās atspoguļoties apkārtējos priekšmetos, bet pats dzīva, augoša, sāpes un prieku jūtoša būtne, kas tiecas savu sauli novilkt pie sevis lejā un bieži krīt un nozūd melnā atvarā... Un tādi ir visi Upīša-Birznieka tēlotie cilvēki. Viņš neglezno krāsainas, liriski sentimentālas, izplūstošas ainas un ainu sejas, bet rāda pašu cilvēku pret viņa apkārtnes viegli uzmesto fonu. Labāk sakot, viņš neglezno, bet plastizē. Viņa tēlojuma līdzekļi nav sarene un krāsu bundžas, bet āmurs un kalts, viņam nav vajadzīgs aršīnām mērojams audekls, bet zem klajas debess gulējis cietš akmeņa gabals. Un viņš nerāda mums savu tēlu nepārskatāmā situāciju sērijā un nesaskaitāmos raibi dažādīgos gadījumos. Viņš uztver tikai divus, trīs, četrus raksturīgākos momentus un cērt savu tēlu trijās četrās pozās. Bet tās vien izteic visu to īpatnējo, kas šo tēlu padara elpojoši dzīvu, tās atklāj arī visus tos netēlotos sakarus, kas viņas visas saista, tās liek mums pārredzēt visu cilvēka dzīvi no šūpuļa līdz kapam. Pēc savas īpatnējās psihes un tai pieskaņotā tēlojuma līdzekļiem Upīts-Birznieks nevar būt sentimentāls gleznotājs; viņš ir un paliek impresionistisks plastiķis. Viņa tēlojums aizvienam īss un aprauts līdz beidzamam. Viņš labāk saka vārdu mazāk nekā par daudz. Cik lappušu sentimentālie «tautiskie» rakstnieki neizlietotu, lai pamatīgi un vispusīgi iztēlotu, kā pavesta kalpu meita, kas bijis pavedējs un kur viņš palicis. Upītim-Birzniekam resp. viņa «pelēkajam akmenim» vajadzīgas tikai četras īsas rindiņas: «Labi sen atpakaļ gan te kāds staigāja ar bezširmiu cepuri un runāja ar Trīni par jūru. Bet nezin vai tas varēja būt tēvs. Kārlēns jau tad vēl nemaz nebij atradies.» Un Mežmaļa grūtās domas, pastalas lāpot, un viss viņa posts aptverams astoņās zīmīgās rindās: «Turpat viņam blakām uz galda arī pil no griestiem. Un pil tādā noteiktā kārtībā, ka, kamēr Mežmalis izdur ar īlēnu caurumu un izvelk aukliņu, tikām nokrīt četri pilieni; ja viņam drusku misējas un viņš aizkavējas, tad pieci, seši un vairāk pilieni. No galda ūdens laiku pa laikam čurkstēdams satek apakšā paliktajā šķīvī. Arī plānā tek vēl kādās trijās vietās apakšā paliktajos traukos...» Tas te taisni pārdomu un refleksiju tēlojums, kas liriski predisponētu un mākslinieciski nedisciplinētu tēlotāju pret paša gribu ievilšķinātu gari garā sentimentālu jūsmu plūsmē. Bet Upīts-Birznieks ne uz acumirkli neaizmirst savu mākslinieka nolūku. Viņam nav jānožēlo un jānosoda un tāpēc nav jāizbāž galva no sava sacerējuma laukā un pašam jāsprediķo un

jāpropagandē — viņam tikai jānotēlo tā, ka lai būtu saredzams katrs sīkākais vaibstiņš tēlojamā cilvēka sejā, pamanāms ikkatrs viņa kustējiens, dzirdama ikviena skaņa viņa tuvumā. Un itin nekas tur nav pamanīts un tēlots viņa paša dēļ. Viss ieskaņots un piekausēts centrālās figūras raksturojumam, viņa acumirkļa sajūtu attēlojumam, viņa dziļāko pārdzīvojumu atspulgai. «Mežmalis sāk atkal durt pastalā un noklausīties smagajās lietus pilēs: viens, divi, trīs, četri! Paks! Paks! Paks! Paks! — Tas vissliktākais par sienu un āboliņu, ka tas samirkst zem caurajiem jumtiem un tādu sapelējušu, pussapuvušu tad jādod lopiem...» Tā jau vairs nav instinktīvi uzķerta, ārējo parādību ierosināta un viņām piesaistīta jūtu asociācija. Vienkāršā, ikkatram saprotamā impresionistiskā tēlojumā izpaužas ilgi un apzinīgi studētu psiholoģisku parādību dziļa saprata. Aiz tēlojamā nabaga cilvēka siltās līdzjūtas ir manāms ne acumirkli neatslābstošs, rāmi vērojošs un modrīgs mākslinieka-pētnieka intelekts. No tā pašam īsākajam un vienkāršākajam Upīša-Birznieka tēlojumam — viņa estētisko jūtu un domu ierosinošais spēks, viņa lielā mākslas vērtība.

Ikkatra mākslas vērtība ir arī sabiedriska vērtība. Jo vairāk sabiedriska elementa mākslas tēlojumā, jo lielāka arī viņa estētiskā nozīme. Arī Upīša-Birznieka vecās zemnieciskās pasaules tēlojumiem ir ievērojama sabiedriska vērtība, tāpēc ka, kā redzējām, tie nav romantiskas izdomas radīti un klibojoša misticisma balstīti, bet izauguši no konkrētiem dzīves vērojumiem, no māksliniecīskās intuīcijas un loģiskās domas sadarbības. Tajos nepārprotami jaušam dzīves dzinējus un cilvēku veidojošus ekonomiskus spēkus. Tomēr tie ir tikai vecās, rakstnieka bērnības pasaules tēlojumi. Bet viņa pēdējā stāstu krājumā ir arī citi, kuros redzam citus ļaudis iz citas pasaules. Pīlāgs, stāstā ar tādu pašu nosaukumu, ir cilvēks, kurš svārstās starp veco un jauno zemniecības pasauli. Starp veco, patriarhālo un jauno, kapitālistisko pasauli. No tā vien jau saprotams, ka sabiedriskais moments šajā stāstā nesalīdzināmi vairāk izcelts. Zem ikviena psiholoģisku pārvērtību viļņa tur samanāma tiešo sadzīves spēku apakšstraume. Sākumā Pīlāgs kalpo pie laba, bet nabadzīga saimnieka. Nē, tas nav saimnieks, un kalps nav kalps. Tas ir saimes tēvs saviem gājējiem-bērniem. Viņš maksā algu, cik spēj, viņa bērni satiekas un dzīvo ar gājējiem kā ar saviem brāļiem un māsām. Bet veco, jauko pasauli apdraud kārīgā jaunā. Kluso, patriarhālo idili izjauc kapitālistiskie uzmācēji. No tiem gājējiem rodas tādas jaunas, nedzirdētas domas: «Pielika algu! Par ko tad pielika? Par manu darbu. Podiņš manu darbu vērtē uz 90 rubļiem, varbūt 100, bet Teteris uz 120. Es pārdodu savu darbaspēku pēc iespējas par augstāko cenu... Vai saimnieks pats nestaigāja pa visu pilsētu ar auzu provi un beidzot nepārdeva Kalmanam, tāpēc ka tas deva kapeiku par mēru vairāk nekā citi...» Tā ir

noteikti formulēta jaunās pasaules atziņa, ka viss, arī cilvēka darbaspēks, tiek pēc iespējas lētāk pirkts un pēc iespējas dārgāk pārdots. Visa pasaule ir viens milzīgs veikals, un paši pārdevēji un pircēji tur galu galā līdzi savām precēm arī ir pārdodamie un pērkamie. Patriarhālām attiecībām skaitļu pasaulē nav vietas. Bet cits ir atzīt jaunās pasaules patiesību un atkal cits — pašam iedzīvoties un pieaugt šai pasaulei. Iedzimtā un ieaudzinātā daba ar savām dziļākajām tieksmēm ir spēcīgāka nekā tīra prāta un loģikas atziņa. Pīlāgam nepietiek ar to vien, ka viņam jaunajā pasaulē, t. i., pie jaunā saimnieka, maksā lielāku algu. Viņš nevar pierast pie jaunām saimnieka un kalpa attiecībām, citādi iekārtotā darba un citādiem darba biedriem. «Podiņos viņš bij paradis darīt visu pēc labākās apziņas un tā sācis arī te. Bet Podiņš skatījās uz saviem gājējiem kā uz līdzcilvēkiem, kā uz saviem darba biedriem un prata cienīt tādu darbu. Varbūt abi vīri (pārējie kalpi) arī te no iesākuma bij tāpat skatījušies uz darbu, bet ar laiku nākuši pie saviem tagadējiem ieskatiem, ka pārdevuši savu laiku no saules līdz saulei savam tagadējam saimniekam. Un bez pārdotā laika un bez dabūjamās algas par to cits vairs nekas nesaistīja ar saimnieku...» Pret savu veco saimnieku «Pīlāgs juta savā sirdī kaut ko siltu», saimnieka dēlēns tur pa galda apakšu izlīda, sēdās viņam klēpī un ķērās ap kaklu — — nē, jaunajā pasaulē Pīlāgam nav vietas. Gada vidū viņš iet atpakaļ uz savu veco.

Nevar noteikti sacīt, kurai pasaulei pieder paša rakstnieka simpātijas. Viņš nelūkojas pār sava Pīlāga plecu, ik acumirkli nesuflē viņam ausī. Nekad viņš pats nav saskatāms aiz savu stāstu cilvēkiem. Arī nekādas tendences nemeklējot, pēc ētiskā kodola netaustot, varam sacīt, ka Pīlāgs par sevi plastiski un ticami tēlots; viņa dvēseles pārdzīvojumus, visu viņa nekomplicēto psiholoģiju lasām kā atvērtu grāmatu. Un pa rindu starpām šajā grāmatā atkal lasām par divām naidīgām, nesavienojamām un nesamierināmām pasaulēm. Rakstnieks pats kā objektīvs vērotājs un klasisks estētisks tēlotājs arī še stāv vidū starp abām karotājām pasaulēm, starp veco, nīkstošo un jauno, brutāli augošo. Bet, ja atminamies vien, ka nevarīgais un nomāktais allaž pievelk viņa mākslinieciski vērotāju skatu, ka vecajā zemniecības pasaulē viņš pats dzīvojis un to dziļi iepazinis, tad nemaldīdamies varēsim sacīt, ka viņa simpātijas stipri sveras uz vecās pasaules pusi.

Ka vecās, patriarhālās attiecības starp saimniekiem un kalpiem bij cilvēcīgākas nekā jaunajās, kapitālistisku izmantotāju saimniecībās, to neviens negribēs noliegt. Ir saprotami, ja Upīts-Birznieks līdzi savam Pīlāgam novēršas no jaunās pasaules. Arī izkopts mākslinieciski instinkts viņu vada. Viņa mākslinieka dzimtene ir nīkstošā patriarhālā pasaule ar viņas zaļi nosūnojušiem jumtiem, ar istabā pakšķošām lietus pilēm, ar viņas ve-

cuma, nabadzības un bēdu nospiestiem ļautiņiem. Dzīvs top un sāk elpot viss, kam tur viņa roka pieskaras. Par to viņš, protams, nedomā, vai arī šī patriarhāli tēvišķā gādība nekalpo tiem pašiem izmantošanas nolūkiem, vai tas zināmā mērā nav tāds kulturālāks līdzeklis, kaut arī bieži neapzināts un nezin aiz kādiem svētiem iemesliem lietots, — labāk un pamatīgāk izkalpināt gājēju; vai tāds patriarhāls tētiņš tāpat nepiesavinās sava strādnieka darba virsvērtību kā brutāli atklāts zemniecisks uzņēmējs. Viņš neruņā par to, ka atklāts izmantotājs vairāk tikai kalpina sava strādnieka miesu, bet patriarhāls pātarnieks arī viņa dvēseli cenšas satvert un noturēt savos nagos — ka visļaunākie izmantotāji ir tie žēlīgie filantropi, kuri sakās ar tēvišķu gādību rūpējamies par saviem gājēju bērniem. Protams, šeit teiktais nav saprotams kā pārmetums Upītim-Birzniekam. Mākslinieķam ir augstākais pienākums būt tādam, kādu daba viņu pasaulē radījusi. Un mēs jau zinām, ka Upīts-Birznieks nav tendences rakstnieks, sociālu vērtību pārvērtētājs, tiešs sabiedrisks karotājs un apkarotājs, bet objektīvi vērojošs un tēlojošs rakstnieks. Viņš novēršas no jaunās, zemnieciski kapitālistiskās pasaules, tāpēc ka tā vēl nav galīgi izveidojusies un nodibinājusies, tur vēl nav noteiktu cilvēka tipu, tur viscaur vēl praktiska un idejiska svārstīšanās — tur rakstniekam pašam nenovēršami jāiet par ideoloģisku līdzvērtētāju un kombinētāju, par karotāju un apkarotāju.

No vecās, patriarhālās pasaules Upīts-Birznieks neiet tieši pretišķi stāvošā jaunajā, bet novēršas — sāņus no abām. Viņa jaunības zeme ir «pret rītiem» — bet nu viņam jāiet «pret vakariem». Viņš savā ziņā ir arī emigrants, viņam jādzīvo svešā zemē starp svešiem ļaudīm. Tā ir savāda zeme un ļaudis, bet tomēr pilnīgi noveidoti, labi vērojami un plastizējami. Tur gadās savādi piedzīvojumi un pārdzīvojumi, bet tomēr konkrēti, uztverami un impresionistiski attēlojumi. Upīts-Birznieks noiet citas vielas un iespaidu pasaulē, bet tomēr tur viņa mākslinieka radošie spēki atkal var brīvi darboties. Redzam Melnās jūras viļņus veļamies pret akmeņaino krastu, sajūtam Kaspijas sāļo dvesmu un Aizkaspijas sausos, svilinošos vējus, dzirdam naftas rūpniecības apgabalā ugunsgrēku krācam un naidīgus ļaužu pūļus apšaudāmies, satiekam izskatā un dabā svešādus ļaudis — un dabūjam atzīt, cik tālu tomēr sniedz Upīša-Birznieka vērotāja skats un cik dažādi spēj veidot viņa tēlotāja roka. Upīša-Birznieka svešatnes stāsti izteiksmes smalkumā stāv līdzās viņa labākajiem zemniecības tēlojumiem; bet ar satura smagumu, ar notikumu pievilcīgo, dažādīgo plašumu un jūtu dziļumu manāmi paceļas tiem pāri. Upīts-Birznieks ir spēris soli vēl tālāk savā mākslinieka attīstībā, nostājies pakāpi vēl augstāk savā jau tā ievērojami augstā reāla stāstītāja vietā.

Par sevi protams, mūs vispirmā kārtā interesē paša rakstnieka psihes pārgrozības šajā jauno iespaidu pasaulē. Un tūliņ noģie-

dam, ka Upīša-Birznieka svešatnes stāstiem pastipra, tipiski latviska un tāpēc vispārēja emigrantu sajūtas noskaņa. Sēras pēc dzimtenes, atmiņas no pasaules «pret rītiem» — bērnības atmiņas — tās izskan ikkatrā stāstā. Daži, kā, piem., «Ziemsvētku vakarā», sastāv vienīgi no šādu sendienu pasaules un piedzīvojumu atmiņu impresionistiskiem skicējumiem. Šādas atmiņas dabiski un viegli izceļas no vietas un laika pretstatiem. Ziemsvētku vakars svešatnē atgādina to pašu vakaru dzimtenē. Skats uz drūmā miglā grimušo Kaspijas jūru sauc atmiņā spoži apgaismoto baznīciņu dzimtenes ciemā. Emigrants svešumā un vientulībā vispār ir spiests kavēties pie savu atmiņu krājuma. Viņš nenovēršami nododas ilgām un skumjām atcerēm, viņš ir predisponēts garām domu un jūtu refleksijām. Bet tad ir pievilcīgi redzēt, kā Upīts-Birznieks jau pieminētā tēlojumā, bet it sevišķi «Domās» neizplūst saldenos un salkanos liriskos sērojumos, bet paliek tas pats objektīvais reālists. Visas viņa atmiņas saistās pie konkrētiem priekšmetiem un gadījumiem; arī viņa atmiņu skats aptver noteiktas kontūras, atjūta pārlaiž spēcīgus saviļņojumus — arī viņa atmiņu tēlojumā viss ietverts stingrā, noteiktā plastikā.

Bet šie tīrie atmiņu stāsti, šie domu un sajūtu asociāciju notēlojumi nav ne tie lielākie, ne arī labākie starp Upīša-Birznieka jaunās pasaules stāstiem pēdējā krājumā. Sava paša dvēseles analīze arvien ir tik lielā mērā pasīva, domu un jūtu refleksijā par sevi tik daudz lirikas, ka arī tādam plastiķim kā Upītim-Birzniekam tur izdodas radīt tikai pievilcīgus, sīki izstrādātus bareljefus, bet nevis veselus, nobeigtus tēlus un dzīvas tēlu grupas, kuras veidojamas tikai no episkas un dramatiskas vielas. Ar tādu vielu un tādiem tēliem divi stāsti Upīša-Birznieka grāmatā izceļas ne vien no rakstnieka paša līdzšinējo darbu augstā līmeņa, bet arī no visas bagātās latviešu novelistikas.

«Sadursme» — saucas viens no šiem stāstiem. Tā ir sadursme ar persiešu kontrabandistiem, un viss tēlojums tūliņ no pirmās rindas savaldzina lasītāja uzmanību ar savu svešādo, mežonīgo saturu. Latviešu parastās noveles saturs palaikam ir bezgala niecīgs un novazāts. Piem., gandrīz visas Blaumaņa meistarnoveles zin stāstīt tikai par to pašu vecu veco laimīgo vai nelaimīgo mīlestību, precēšanos un kas ar to sakarā. Latviešu romāns vēl kā nekā glābjas ideju sasaistījumos un atrežģījumos un mākslīgi paplašinātā psiholoģijas laukā; bet novele līdz šobaltdien netiek laukā no patriarhālās tēvu sētas, mazasinībā nonīkuļo un nepazīst lielāka nervu uztraukuma un spēcīgāka fantāzijas ierosinājuma. Upīša-Birznieka «sadursmes» tēlojums uztrauc un ierosina. Robežsarga zaldāts tur atstāsta savus piedzīvojumus. Līdz ar citiem viņš jāj biedriem palīgā pret persiešu kontrabandistiem. Gar tatāru aulām, gar pelēkām mālu bezjumta būdām, caur mežu, pār satrunējušiem lapu koku stumbriem, pa gravām

un pār straujām upītēm, gar klinti, no kuras gāžas zemē karsta sērūdeņa strūklas, pāri zāļu un puķu klajumiņiem uz kalnu zaļajām un pelēkajām galotnēm, no kurām atskatoties redzams nepārskatāms klajums ar izkaisītām zaļajām oāzēm: subotņiku, molokāņu, stundistu un citu sektantu ciemiem un vīna dārziem. No Kaspijas jūras pūš spirdzinošs rīta vējš... Un tā viss tēlojums risinās tālāk šajā svešajā, skaistajā un briesmīgajā pasaulē. Viss tur ir jauns, svaigs, pievilcīgs un saistošs. Viss zaļš, kustošs, plūstošas dzīvības pilns. Zināms, tikai mākslinieks dabu un laiku, un visu apkārtni padara dzīvu. Bet, pa mākslinieka pēdām iedams, neviens neredz šīs pēdas un nedomā par tām, bet tikai skata to, kas riņķī apkārt zaļo un elpo. Bet tad piepeši nozūd daba ar savu noslēpumaino skaistumu, un rakstniekam un viņa lasītājam paliek vienīgi tikai cilvēks, un tomēr nu redzam, ka mazais, niecīgais cilvēks ar saviem pārdzīvojumiem ir desmitkārt svarīgāks nekā neaptverami plašā daba. Un atkal šī atziņa vai, labāk sakot, nojausma ir rakstnieka apzinīgi provocēta. Nu atģiedamies, ka visu laiku viss šķietami vienkāršais dabas tēlojums pauda kaut ko noslēpumainu, kaut ko draudīgu un brīdinošu. Neapzinoties soli pa solim esam sagatavoti uz galveno, kam jānāk, mūsu jutoņa ir noskaņota nākamajam momentam, mūsu nervu stīgas pamazām tā savilktas, ka, gadījuma dzirkstelei pāri skrejot, viņas visas sāk saskanīgi un ilgi trīsēt. Negaidīta kontrabandnieka lode piepeši trāpa zaldātu un viņa zirgu. Pussamaņā viņš klīst tumšās, nenoteiktās jausmās. Un, kad atjēdzas, tad guļ zem mirstoša zirga svara un nevar atsvabināt savu sadragāto kāju. Tad nāk gara, briesmu pilna nakts, kur jātrīs no uzvarētājiem ienaidniekiem un no rijīgiem šakāļiem, un beidzot slimnīcā operācija, kur spēcīgo cilvēku pārvērš par kropli un nabagu... Še nav iespējams vilcienu pēc vilciena atkārtot apbrīnojami sīko un smalko psiholoģisko tēlojumu, kurš tik reāli un apjaušami rāda šausmās un nāvē krituša cilvēka jūtu un domu pārdzīvojumus. Tāds tēlojums ir līdzīgs gleznam, maigam puķes ziedam: izpētot un analizējot tur ir jāizrauj viena lapiņa pēc otras, un, ja arī beigās skaidri redzams viņa sastats, tad visa kopuma estētiskais iespaids tomēr ir zaudēts. Upīts-Birznieks ir pierādījis, ka viņš nav vienīgi tikai vecās zemnieciskās pasaules un viņas vienkāršo cilvēku tēlotājs, bet ka viņam pārpilnām izjūtas un izdomas spēka arī lieliem, traģiskiem dvēseles pārdzīvojumiem un satricinājumiem. Jauno iespaidu pasaule ir ārkārtīgi paplašinājusi viņa sajūtu apmetus un pastiprinājusi viņa estētiskā attēlojuma veiksmi.

Tā pati šausmu un nāves drūmā šalka skan no Upīša-Birznieka otra stāsta — «Viņās dienās». Arī te nāvei nolemts, par savu dzīvību ik acumirkli trīsošs, nevarīgs cilvēks. Bet viņa šausmu laiks ir garāks, viņa pārdzīvojumi nesalīdzināmi dažādīgāki, un tāpēc nesalīdzināmi dažādīgāks, dažādīgāki mainīts un niansēts

ir impresionistiski psiholoģiskais tēlojums. Plašāka un reljefāka viņa perspektīva. Aiz nelaimīgā, vientuļā cilvēka redzam veselas Kaukāza tautiņas nesaprotamā, aklā naidā savstarpēji apslaktējoties un iznīcinoties. Dienām un naktīm skan flinšu šāvieni, bēdzēju un laupītāju soļi, un nožēlojama, ietramdīta cilvēciņa acs pa pagraba pasienā izkašņātu caurumu bikli veras uz ielas. Nerimstoši dun grūstošu naftas rezervuāru ugunskurs. Tomēr visi šie arī paši par sevi lieliskie tēlojumi ir tikai miniatūras grandiozā plastikas grupā. Kā vakar vēl ikkatra paša pārdzīvots, atkal parādās acu priekšā viņējo revolūcijas dienu laikmets naftas rūpniecības, raiba tautu maisījuma un sarežģītu ekonomisku attiecību centrā. Asinīs plūstošas, ugunīm starojošas viņas neaizmirstamās dienas. Un neaizmirstams traģisku notikumu stāsts — sociālās patiesības bagāts un traģiska estētiskā skaistuma pilns!

Ar abiem pēdēji minētiem tēlojumiem Upīts-Birznieks jau aizsniedzis klasiskās novelistikas augstāko pakāpi. Ja meklē salīdzinājumu — kuri mākslā gan tikai līdz zināmam mēram iespējami, — tad var sacīt, ka Upīša-Birznieka pēdējie stāsti stipri atgādina Mopasāna labākās noveles — tās, kur nav vieglu, pikantu mīlestības intrigu un kutelīgu anekdotu pārtēlojumi, bet vienkārša un dziļa dvēseles traģika traģisku ārēju apstākļu rāmī. Ja jau traucamies «cittautiešiem rādīt» bībelisko hernhūtieti, sentimentāli erotisko mūžīgmīlētāju Poruku, tad vēl vairāk tādas rādīšanas cienīgs dziļi cilvēciski mīlētājs, sociālās patiesības meklētājs — Upīts-Birznieks.

Jo it sevišķi viņa pēdējie, psiholoģiski ievērojami dziļie, izteiksmē stilistiski noskaņotie darbi rāda, ka nemaz viņā vairs nav atlicies tautiskā salkanuma un dogmatiski morāliski samiglotas lirikas — ka Upīts-Birznieks ir ievērojams sabiedrisks rakstnieks. Teicām jau, ka viņš nav tendences rakstnieks, nav karotājs un apkarotājs. Viņš pilnīgi nozūd aiz saviem tēlojamiem cilvēkiem, neuztiepj viņiem savas simpātijas un antipātijas. Bet absolūta objektivitāte ir iespējama tikai kā kails abstrakts jēdziens; mākslā un visā mākslinieciskā nodarbībā tā domājama tikai līdz zināmam mēram. Dzīves tēli un tēlojumi taču iet caur mākslinieka dvēseles ugunīm, un mākslas sapratējs, labi novērodams un pārdomādams, beidzot visur atradīs viņa īpatnējā veidotāja spēka zīmes. Īpatnējs veidotājs māksliniecisks spēks — kas tas gan cits kā imanenta, neaizturama un neizvēršama tendence? Arī starp divām pasaulēm stāvēdams, vienu un otru objektīvi vērodams un tēlodams, Upīts-Birznieks nevar noslēpt savas dzīves simpātijas. Pārstaigājiet visu to dzīves plašumu no nabadzīga Kurzemes ciema līdz Kaukāzam un Kaspijas jūrai un visos Upīša-Birznieka tēlojumos jūs sastapsiet vienu un to pašu ļaužu nošķiru. Tur ir raiba tipu dažādība — no Latvijas lauku puiša un pavestas kalpones līdz pagrabā pie suņiem un žurkām patriekta armēņa, bet

visi viņi pieder pie nabagajiem, izsūktiem un vajātiem, citu cilvēku un dzīves pazemotiem un apvainotiem. Vienaldzīgi Upītim-Birznieka tie, kas sēd pie dzīves dzīru galdiem, nabagiem un vārdzinātiem — tiem pieder visa viņa sirds. Tas ir tas spilgtākais un raksturīgākais vilciens Upīša-Birznieka darbos, tā ir caur un cauri demokrātiskās mākslas pazīme, un ar to Upīts-Birznieks nostājas latviešu visievērojamāko demokrātisko rakstnieku pulkā. Un aizvienam caur viņa tēliem un tēlojumiem paužas tā sabiedriskā apkārtne, kas visus audzējusi un veidojusi, tie sociālie apstākļi, zem kuriem viņi ļimst un nīkst. Tā viņa tēlojumus viscaur nes spēcīga sabiedriskās psiholoģijas apakšstraume, un viņa tēlu estētiskā skaistumā ietveras ievērojamas sociālas vērtības. Latviešu demokrātija Upīti-Birznieku skaitīs pie saviem cienījamākiem un mīļākiem rakstniekiem.

— Esmu dzimis 25. martā 1871. gadā Dzirciema Bisniekos, Kurzemē. Tēvs bija dzērājs un nomira, man vēl mazam esot. Māte iespēja pasūtīt tikai kādus pusotrus gadus Tukuma pilsētas skolā. Kursu nobeidzis, ieguvu skolotāja tiesības un 18 gadu vecs iestājos par mājskolotāju Dzirciema muižā. Vēlāk biju līdzīgā vietā Talsos.

Pēc tam pārgāju uz Aizkaukāziju. No turienes tiku uzaicināts kā taut- un arī mājskolotājs uz Dagestānu. Pēc kādiem trim gadiem mani pārcēla uz Balahāniem Baku tuvumā par divklasīgas skolas pārzini. No šejienes pārgāju pie kāda lielāka naftas rūpnieka Benkendorfa, vispirms par skolotāju, tad bibliotekāru un vēlāk par ierēdni, un dzīvoju te jau kādus 13 gadus. Esmu daudz ceļojis pa Krieviju, Somiju, Vakareiropu un Turciju.

Tieksmes uz literatūru bija man jau pagastskolā, kur sāku krāt pasakas un tautas dziesmas. Viens no pasaku krājumiņiem izdots 1893. gadā no Jelgavas Rakstniecības nodaļas. 18 gadus vecs sarakstīju garāku stāstu ar nosaukumu «Zaldāta līgava». Tas nodrukāts «Baltijas Vēstnesī» 1892. gadā. Dziļu iespaidu uz mani atstāja Jansona «Domas par jaunlaiku literatūru», kuras noklausījos Jelgavas «brīvlaišanas» svētkos...

Tas ir viss, ko Birznieks-Upīts devis kā nepieciešamu materiālu biografijai. Pārāk skops viņš bijis šinī ziņā. Šos īsos datus šoreiz papildināsim ar vienu lietu, ko nedrīkstam noklusēt, runājot par Birznieku-Upīti.

Birznieks-Upīts ievērojams arī kā latviešu grāmatizdevējs, «Dzirciemnieku» apgādniecība jau gadiem plaši pazīstama, bet laikam gan tikai retais starp latviešu lasītājiem zinās, ka aiz šiem «dzirciemniekiem» slēpjas tikai viena pati persona — Birznieks-Upīts. Arī te gaiši izpaužas tā pati klusā, visaugstākā mērā smalkjūtīgā cilvēku daba: ne kā skaņa un ārišķa — klusi un cītīgi strādāt, lai runā darbi, ne vārdi. Un Birznieka-Upīša apgādniecības darbi patiešām runā skaņāk nekā daža cita tautas apgaismotāja skaļa plātīšanās! 1908. gadā iznāca «Dzirciem-

nieku» pirmā grāmata (Tolstoja «Muļķa Jānis»), un līdz šim, piecu gadu laikā, izdevumu skaits jau pieaudzis līdz 50. Desmit grāmatu gadā — tā ir ievērojama ražība! Vēl ievērojamāka šī ražība izrādās, kad, pārskatīdami «Dzirciemnieku» grāmatu sarakstu, neatrodam tur nevienas sensacionālas, lētai ziņkārei aprēķinātas brošūras, neatrodam pat nevienas mazvērtīgas, bet vienīgi rūpīgi izvēlētus literāriski vērtīgus darbus. No paša sāktā gala «Dzirciemnieku» apgādniecībā manāma tā pati spilgti demokrātiskā tendence, kura raksturo arī Birznieka-Upīša mākslinieciskо darbību: sniegt sabiedriski vērtīgus rakstniecības darbus lētos, visplašākajām aprindām pieejamos izdevumos. Tolstojs, Čehovs, Koroļenko, Gogolis, Mopasāns ir sastopami «Dzirciemnieku» katalogā. Un no paštautas rakstniekiem — Aspazija, Rainis, Sudrabu Edžus, Andrejs Upīts, Apsesdēls, Lindulis, Ieviņš, Kļaviņš, Jaunsudrabiņš, Krauja u. c. Starp «Dzirciemnieku» lielākajiem izdevumiem minami Raiņa Kopoti raksti un Aspazijas «Ziedu klēpis». No pag. gada sākot, «Dzirciemn.» izdod arī lielo, ievērojamo sabiedriskas kritikas un mākslas rakstu krājumu — «Vārdu». It sevišķi atzīmējama ir Birznieka-Upīša cenšanās ar savu grāmatapgādniecību pabalstīt emigrējošos un citādu kļūmainu apstākļu spaidītos latviešu rakstniekus, ar kuriem viņam tie simpātiskākie un sirsnīgākie sakari. Saprotams, ka tāda darbība prasa lielus materiālus upurus no izdevēja. Gandrīz neticami izklausīsies tas, ko esam izzinājuši no pilnīgi ticama avota, proti, ka Upīts-Birznieks no saviem personīgiem ietaupījumiem līdz šim piemaksājis savai apgādniecībai tuvu pie 20 000 rubļu! Jā — ne no apgādātājiem-veikalniekiem ir uzplaukusi mūsu grāmatniecība un rakstniecība, bet no tiem nedaudzajiem apgādātājiem-dzejniekiem, ideālistiem, kādi ir, piem., Gulbis un Upīts-Birznieks. Neatsverami vērtīgu darbu viņi strādā demokrātiskās kultūras sekmēšanai. Lai tāpēc katrā gadījumā sirsnīgs rokas spiediens šiem nesavtīgajiem darbiniekiem — šoreiz Upītim-Birzniekam!

Andrejs Upīts

«Domas», 1914. g., Nr. 1, 23.—35 lpp.

MILESTĪBA UN NĀVE

III

Ja nu piegriežamies mūsu pašu literatūrai, meklējot tajā pēc pārrunātās lielās mīlestības paraugiem, tad, diemžēl, jāliecina, ka tādu atrast nāksies grūti. Trūkst mūsu jaunajai kultūrai un līdz ar to mākslai vispār lielo vilcienu. Trūkst senatnē varoņu, trūkst tagadnē lielo kultūras cīnītāju, trūkst arī mīlētāju. Mūsu vecāko paaudžu mīlestība, cik tā atspoguļojas literatūrā, sākot

no pagājušā gadu simteņa vidus, ir par daudz šauriņa, idiliska, jo bieži ar sentimentālu noskaņu; bet jaunākās paaudzes — sākot ap gadu simteņu maiņu — ar stipri pārsvarā stāvošu seksuālismu. Tas izskaidrojams pa daļai ar pēdējo gadu visādiem ekscesiem bagāto dzīvi, kas vienumēr izskan arī seksuālismā, pa daļai ar pārprastu nīcšeānismu. Te dzirdīgas ausis pa lielākai daļai bija tikai priekš tā, lai «blondais bestija» dod visiem saviem dabiskiem instinktiem pilnu vaļu. Un tad jau, zināms, arī seksuālajam. Bez tam šis pats virziens bija valdošais pie krievu modernistiem, zem kura fatāliskā iespaida stāvēja un vēl tagad stāv laba daļa mūsu jauno dzejnieku. Un kad nu — nerunājot jau nemaz par kādiem Saņinu autoriem — pat tāds samērā izsmalcināts dzejnieks kā Valerijs Brjusovs nevar uzrakstīt pat līdz šai baltai dienai gandrīz neviena mīlestības dzejoļa, kur nebūtu tēloti seksuāli izsludinātas sievietes kunksti un vaidi, — tad jau, protams, mūsējiem nevarēja vairs ne mazāko šaubu būt, ka tas viss ne tikvien priekšzīmīgi, bet pat obligatoriski. Kā gailēni tad nu viņi arī cīnās.

Nu, bet laiks visas kaites dziedē. Arī gailēnu kaiti. Un pašā beidzamajā laikā manāma viena otra simpātiskāka parādība. Tā Ed. Vulfs nesen bija uzrakstījis mīlestības traģēdiju ar interesantu koncepciju, tikai pavisam vājā izvedumā. Annas Brigader Gundega jau ir solis tālāk. Un pašreiz man priekšā mīlestības un nāves traģēdija no mūsu populārākā dzejnieka R a i ņ a, kuru tad arī gribu druscin tuvāk aplūkot.

IV

Drāmas saturs īsumā šāds:

Agri no rīta maltuvē strādā bagātas daugavmalietes meitas Zane un Anda kopā ar bārenīti Barbu, saimnieces māsasmeitu, kalponēm Ortu un Ciepu. Tiek gaidīti precinieki, jo Zane jau daugavieša bildināta pērnajā gada tirgū. Kad tie atnāk, mātes meitas aizmūk izrotāties, maltuvē paliek tikai Barba, bezgalīgi kautra meitene, kura aiz lielas kautrības staigā aizsegtām acīm un tādēļ iesaukta par «sedzacīti». Zanes brašais līgavainis Uldis sāk ķircināties ar sedzacīti un ar varēm viņu noskūpsta, acu tomēr neatsedzis. Barba iekož Uldim rokā un izraujas. Uldim nu būtu jāiet no mātes izlūgties Zanes roku un jāsadzer derības, bet Uldis uz to vairs nav piedabūjams — viņš taujā tik pēc aizbēgušās Barbas, sakurdams caur to pret viņu ir mātes, ir Zanes dusmu uguņus. Kad Barba atrasta un Uldis mēģina ar varu viņu atkal noskūpstīt, Barba saslienas dusmās pret to, pati norauj galvas lakatiņu no acīm, «lai tu redzi, kā tās mirdz, tevi, puisi, nicinot», pie kam pati paģībst. Nu saceļas tracis bez gala. Barbai pieraksta to par nāvīgu grēku, ka viņa pati daugavietim rādījusies. Lai viņu dabūtu nost no ceļa, nav izslēgta pat tāda pamātes

mežonība: ieslodzīt viņu kūtī, līdz nobeidzas. Kalponi Ortu, kura stāv Barbas pusē un labprāt redzētu sedzacīti kā bagātā Ulda līgavu, uz vietas padzen. Bet nu izrādās, ka Barba slepenībā Uldi tomēr mīļu tur: «Pašā sirds dibenā Kā smildziņa dziļu leju Tura skaidru avotiņu.» Kāda lai te nu rodas izeja? Viņa varētu Uldim līdzi iet, bet tad uz viņu krīt pamātes lāsts; viņas bijusī aizgādne Orta aiziet postā; nelaimīgs arī kroplais bārenītis Gatiņš, kurš arī Barbu mīl; atstātā, apkaunotā Zane taisās slīcināties. Tāds ceļš uz laimi kautrajai bārenītei liekas neiespējams. Bet no Ulda atsacīties arī viņa vairs negribētu. Citas izejas neatliek kā Daugavas tumšā dzelme. Uldis ienes noslīkušo sedzacīti savā laivā, dziedādams: «Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, Aizdzen mūs jūriņā! Jūras baltā augstumā!» — Priekškars. Tātad arī Uldis iet nāvē — baltā jūra lai paņem abus, lai savieno uz mūžību.

Skaidri redzams, Rainis gribējis rakstīt tīru mīlestības traģēdiju, bez kāda modernās sabiedriskās dzīves problēmu piemaisījuma. (Tas, protams, nebūt nav vēl kavēklis gadīties atkal kādam visādiem «ielokiem» pielocītam jauneklim, kas ņem un sāk viņu locīt sintētiski analītiski un analītiski sintētiski, līdz iznāk kā likts kādas sociālisma teorijas ilustrācija.) Abi mīlētāji, kā liekas, atzīst tikai alternatīvi: visu vai neko. Tā kā pirmo varbūtību dzīves sarežģījumi izslēdz, paliek tikai pēdējā — nāve, tā vienam, kā otram. Tāda ir drāmas idejiskā koncepcija, atgādināda pilnīgi lielās mīlestības traģēdijas pasaules literatūrā.

Kas nu zīmējas uz šīs idejas izvedumu un mākslinieciskо izbūvi, tad gan nedalītu spriedumu par viņu grūti nodot. Drāmā ir skaisti momenti un dziļi liriskas vietas, sevišķi divos pēdējos cēlienos, un viens līdz asarām skaists, dziļi sievišķīgs, pasīvas dabas raksturs — sedzacīte. Pievedīšu vietu, kur sedzacīte taisās uz savu pēdējo gaitu:

Nāc nu, mīļā vakarmāte,
Sedz nu sārtus paladziņus
Zeltainām bārkstītēm,
Melnajiem metiņiem!

Lai neviena dvēselīte
Manus soļus neredzētu; —
Ne pat mans mīļākais,
Ne pat manas pašas acis:
Ko nu dara sedzacīte.

Tu, niedrīte-čukstētāja,
Nepačuksti vējiņam!
Tu, vilnīti-čalotājs,
Nepačalo vakaram! —

Brīnišķā sāpju skaistumā mirdz te sedzacīte, paceldamās brīžam līdz Meterlinka mazās Zelizetes debešķīgajam dvēseles dai-

ļumam. Te kļūst saprotami Meterlinka vārdi: «Tas, k u r a dēļ kāds sevi upurē, nekad nav tik laimīgs kā tas, k a s p a t s sevi ziedo.»

Bet tie ir tikai momenti vai atsevišķi ņemts raksturs. Kopībā ņemot, tomēr jāsaka, ka šī Raiņa drāma ir stipri vājš darbs. Nerunāšu nemaz par tīri formālām nepilnībām — par uz priekšu ritošas dramatiskās darbības trūkumu drāmas pirmajā un lielākajā daļā; par to, ka trešais cēliens beidzas ar to pašu, ar ko beidzās pirmais cēliens, tātad divi cēlieni bijuši mīņāšanās uz vienas vietas ar vēsturiski etnografiskiem laika kavēkļiem. Ja par visu to nemaz nerunātu, tad tomēr jāatzīmē, ka vāja ir pašas pamatidejas izveidojuma kompozīcija. Lai liktu drāmas varoņiem mīlestības dēļ nāvē iet, tad taču vispirms pārliecinošā kārtā jāparāda šī mīlestība, taisni šī lielā, fatāliskā, ar viņas brīnišķo uzliesmojumu — kurš neļauj nogriezties vairs ne uz vienu, ne otru pusi. To atrodam visās lielās mīlestības traģēdijās. Minēšu tikai pazīstamākās. «Tristānā un Izoldē» tas notiek pēc simboliskā mīlestības dzēriena baudīšanas. Viens mirklis — un abi ir kļuvuši pilnīgi citas būtnes; kā sapnī tie raugās viens otrā un svētlaimībā drebošām balsīm vairs spēj izrunāt tikai viens otra vārdu: «Tristan!» — «Izolde!» (Pēc Vāgnera versijas.) Romeo pēc Jūlijas pirmā ieraudzījuma jautā auklei, kas tā tāda, un, dabūjis zināt, ka tā viņa nāvīgā ģimenes naidnieka meita, izsaucas: «Mana d z ī v ī b a ir manam naidniekam kā parāds ziedota.» Tāpat Jūlija, tikko Romeo redzējusi, izsaucas: «Ja viņš jau precējies, tad kaps ir mana kāzu gulta.» — Aglavene raksta Meleandram: «Es esmu tevi tikai vienreiz redzējusi, tas bija vairāk nekā priekš 3 gadiem. Un tomēr es nāku pie tevis mierīgāka, nekā kad mēs būtu bērnībā vienā un tai pašā šūpulī gulējuši.» — Tie ir droši pamati priekš mīlestības traģēdijas uzbūves.

Rainis turpretim liek savam Uldim drāmas lielākā daļā kā pa tumsu grābstīties. Līdz trešā cēliena beigām Uldis dzenas pēc Barbas tikai tāpēc, lai viņai a t s p ī t ē t u par to, ka tā ievainojusi viņa pašmīlību, viņam rokā iekodusi, aizmukusi, un vēlāk piegriež kroplim Gatiņam vairāk uzmanības nekā viņam. Trīs cēlienus cauri Uldim a b s o l ū t i n a v i e s p ē j a m s pret Barbu kaut ko noteiktu just, jo viņš taču to nav nemaz vēl vaigā redzējis. Visa Barbas meklēšana notiek aiz kāres viņai atspītēt, ko Uldis pats atkārto tiku tikām: «... viņa mani neturēs par nerru. Es viņai rādīšu mani, Uldi, kaitināt!», «Es tam skuķim gribu kodīgu pirts garu uzlaist, ka viņai acis sarkanas nosūrstēs» (69. lpp.). Kad Orta saka, lai mēģina Barbu ar labu pierunāt, Uldis atbild: «Es to lūgties? Tādu knīpu! Mani kaitināt, tu redz!» (71. lpp.) «Es jau viņu gan noķeršu, Atspītēšu spītniecei» (77. lpp.). «Tu spītē, es spītēšu, Tevi saka viltnieci» (85. lpp.). «Man lai meita atsacītu, Mana prāta iegribēta?! Vai ar labu vai ar ļaunu — Būsi mana līgaviņa» (87. lpp.). «Man gribas jokoties,

Spītētai atspītēt» (89. lpp.). Tā tas velkas līdz III cēliena beigām. Liekas, nu taču vajadzētu reiz lūzumam nākt, kur spītības vietā nāktu tikpat īsta un dziļa mīlestība. Autors kaut ko tamlīdzīgu brīžam it kā gribētu rādīt, piem., III cēliena beigu skatā. Tomēr kaut cik pārliecinoši tas viņam neizdodas ne tur, ne vēlāk kur citur, jo Ulda raksturs vispār pārāk rupjš, brutāls, pat mežonīgs, lai tas būtu spējīgs pacelties līdz tai lielai mīlestībai, kas cilvēkam liek nāvē iet. Viņa uzvaras ieroči ir spītība, rupja vara, nauda; gluži kā Orta par viņu saka: «Pirkt par naudu, raut ar varu, — To tik zini, tirgus viltnieks!» Tāds viņš arī paliek līdz pašām drāmas beigām, kā to liecina kroplīša Gatiņa piekaušana pēdējā cēlienā un rupjā Barbas aicināšana laivā priekšpēdējā skatā. Ja autors ar to gribējis rādīt Ulda vīrišķību, tad viņš stipri pārrēķinājies, jo vīrišķība un brutalitāte ir divas diezgan viegli izšķiramas lietas. Protams, ka mums nav nekādas tiesības prasīt no autora, kādus raksturus lai viņš tēlo, kādus ne. Bet mums ir gan tiesības ko citu prasīt: lai viņš paliek zināma rakstura izvedumā konsekvents, lai tādējādi raksturs kļūtu pārliecinošs. Par Raiņa Uldi to nu gan nevar sacīt. Šis Uldis ir īsta, dziļa mīlestība, jā, pat mīlestības nāve, kā autors to beigās mēģina rādīt, — tās ir pavisam nesavienojamas lietas.

Bez sacītā te krīt svarā vēl viens zīmīgs apstāklis. Visa Ulda gražošanās notiek lielākā vai mazākā mērā dzēruma skurbumā. No paša rīta, kad Uldis ierodas maltuvē, viņš ir jau iemeties. «Vai, tu dzēris! Tava mute nāvi dvešl» iesaucas Barba, kad Uldis grib viņu skūpstīt. Dzerts tiek arī vēl nākamos cēlienos. Kad III cēlienā Uldis atkal sāk dzert, lielīdamies Barbai atspītēt, tad Didzim liekas, ka Uldis viņa «mīļais vīna biedris» jau tādā stāvoklī, ka nav vairs droši pat mātes priekšā rādīties (runāt par Zani). «Nedzer, nedzer! Izdarīsi vēl kādu muļķību!» — «Apdomā, ka tevi gaida māte ar Zani uz derībām,» saka Didzis.

Tas notiek taisni pusdienas laikā. Ja nu paturam atmiņā, ka visi pieci cēlieni norisinās vienā dienā, no rīta tumsas līdz vakara tumsai, — tad skaidri redzams, ka visa Ulda gražošanās notiek zem alkohola iespaida. Pēcpusdienā (IV cēl.) viņš gan aplējis savu biedri Didzi ar vīnu un solījies nekad vairs nedzert, bet tas jau ir varoņa darbs, ko starp reibumu un paģirām jo bieži pastrādā.

Tad nu iznāk šāds nostādījums: rupjš, brutāls «vīna brālis», kurš, gandrīz visu dienu pavadījis skurbumā, vakarā grasās palikt par Romeo! Pārāk daudz autors no mums prasa, ja viņš grib, lai mēs tam ticam. Tāpēc arī Ulda dziesmai drāmas beigās, priekškaram krītot: «Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, Aizdzen mūs jūriņā! Jūras baltā augstumā!» — kritiski domājoša skatītāja ausīs jāskan kā ironijai, kas atstāj drīzāk uzjautrinošu nekā aizgrābjošu iespaidu. Tam jaunkungam varam ar mierīgu sirdi šo brau-

cienu novēlēt: atvēsināsies, pāries skurbums un paģiras — būs atkal viss labi.

Tātad rādīt īstu, mākslinieciski pārliecinošu mīlestības traģēdiju — tas Rainim nav izdevies. Tomēr bez skaistā sedzacītes tēlojuma vienkāršos skatītājus drāma interesēs ar daudzajiem mākslas ziņā nozīmīgiem un lieliem raibumiem. — Drāmas uzvedums var būt tekošā teātra sezonā notikums, bet mūsu literatūras vēsturē — ne.

V

Beigās vēl dažas piezīmes par drāmas stilu un valodu. Šai ziņā Rainis laimīgi nonācis tai pašā vietā, kur reiz stāvēja Pumpurs un Auseklis. Kā toreiz visiem spēkiem pūlējās rakstīt un dzejot tautas dzejas stilā un īsti tautiskā valodā, tādā, kāda viņa uzglabājusies mūsu garamantās, — tāpat tagad dara Rainis. Viņa drāmas valoda un stils viscaur liecina, ka autors nopietni un pamatīgi iedziļinājies mūsu dainās, dabūjis no tām daudz skaistu ierosinājumu, izzvejojis daudz zīmīgu, aizmirstu vārdu, no kuriem dažs labs tādā kārtā var tikt ievests atkal mūsu literāriskā valodā. Autors iet pat tik tālu, ka daudzās vietās drāmas dialogos iepin veselus tautas dziesmu pantus, gluži tāpat kā to darīja Pumpurs dažos savos dzejojumos. Šim paņēmienam ir sava labā, bet arī ļaunā puse. Labā tā, ka dažām vietām drāmā tiek pārliets īsts tautas dzejas mirdzums. Ļaunā tā, ka pretstatā šim tautas dzejas mirdzumam dažs autora paša darinājums izliekas pelēks, smags, brīžam pat neveikls. Piemēram:

Baibiņ, mīļo Baibaliņu,
Nu tad bēgsim prom no mājām,
Kā dūjiņas gaisā skrien,
Bēgsim, rokās saķērušies.

Jeb:

Ko tu nāc? Te nau ķēķis.
Te ir tautas sabraukušas.
Vai nāc pate rādīties?

Ja arī principā atzītu par pieļaujamu šādu gatavu tautas dziesmas pantu izlietošanu patstāvīgiem literāriskiem nolūkiem, tad tomēr vienu lietu gan autoram vajadzēja ievērot: dot lasītājam iespēju redzēt, kur ir autora paša darbs, kur tapinājums — gatavā tautas dziesma, atzīmējot pēdējās citātu pēdiņām. Jo, tā kā iepītie tautas dziesmas panti pa lielākai daļai nepieder pie populārajiem, tad lielais vairums lasītāju noturēs tos visus par Raiņa oriģināliem. Un, ja arī šinī jautājumā domas varētu būt dažādas, tad par kādu citu līdzīgu Raiņa paņēmienu jāizsakās kategoriski neatzinīgi: tā ir patvaļīga tautas dziesmu plucināšana un parodē-

šana pēc acumirklīgām dialogu vajadzībām. Barona tēva dainu krājums tagad mums ir galīgs tautas dziesmu kanons. Bagātie variāciju materiāli dod iespēju katru pantu piemērot visdažādākām vajadzībām. Rainis tomēr neatrod par vajadzīgu ar to rēķināties: viņš, kur iepatīkas, pārtaisa personas, maina vārdus; ņem no panta 2 pirmās rindas, pats pēc vajadzības pietaisa pēdējās vai atkal 2 savām rindām pieliek galā 2 tautas dziesmas rindas utt. Pievedīšu dažus piemērus:

T. dz.:

Spoža zvaigznīte grozījās
Pa ziliem debešiem;
Tā grozās mans prātiņš,
Ar tautām runājot.

(L. D., 15032.)

Rainis:

Spožas zvaigznes grozījās
Pa ziliem debešiem:
Dod man vienu, tev paliks
Visai naktij gaišumiņa.

(Uldis uz māti, rādīdams uz meitām, 34. lpp.)

T. dz.:

Meitu māte, meitu māte,
Saderim, saderim!
Tev pieder rožu dārzs,
Man tā rožu ravētāja.

(L. D., 14761.)

Rainis:

Meitu māte, labunīte,
Nāc uz pusēm dalīsim:
Tev palika rožu dārzs,
Dod man rožu ravētāju.

(Uldis, 34. lpp.)

T. dz.:

Kalnā leju iestāvēju,
Ar tautieti runādama.
Viņš teic sava goba zemi,
Man žēl tēva, māmuliņas.

(L. D., 14922.)

Rainis:

Kam tev redzēt to meitiņu,
Kad tev es izredzētā?
Kalnā leju iestāvēju,
Ar tevīm runādama.

(Zane, 60. lpp.)

Un šie piemēri nav vienīgie. — Jāatzīstas, man ļoti neomulīgi tādam iecienītam dzejniekam, kāds Rainis, šādus pārmetumus taisīt. Tomēr šādu rīcību par korektu gan nevar saukt. Rainis pats ir daudzu skaistu dzejoļu autors. Ko viņš teiktu, ja kāds,

drāmu rakstot, taisītu dialogus no viņa pantiem, tos šādi apstrādājot un pat neieminoties, ka tie viņa?! Tautas dziesmas arī noteikts literārisks īpašums. Un taisni tāpēc, ka viņu autors visa tauta, tās vēl daudz vairāk cienījamas. Tās mums pat svētas.

Fr. Bārda

«Dzimtenes Vēstnesis», 1913. g., 21. decembrī, Nr. 295, 1. pielikums.

PĀRMETUMS RAINIM

(PIEZĪMES PIE FR. BĀRDAS KRITIKAS PAR «PŪT, VĒJIŅ!»)

Apskatīdams Raiņa jauno lugu «Pūt, vējiņ!» «Dzimt. Vēstn.», 295. num., pag. g., Bārdas kgs aprāda, ka Rainis rīkojies nekorekti ar mūsu dziesmām: izmantojot savai lugai, tās sagrozījis un parodējis. Par to Rainis esot pelnījis pārmetumus. Tos autors izsaka visai kautrīgi, piebilzdams, ka viņam «ļoti neomulīgi tādam iecienītam dzejniekam, kāds Rainis, šādus pārmetumus taisīt». — Tiesa, mēs visi sajūtam cienību pret Raiņa dzeju, bet taču ne pret viņa kļūdām. Kritikas pienākums tās uzrādīt, lai cik cienīts un liels arī kāds dzejnieks būtu. Jo lielāks, ievērojamāks kāds dzejnieks, jo vairāk viņa kļūdas duras acīs. Un, ja šīs kļūdas ir tieši mākslas likumu pārkāpumi vai viltojumi, — kādēļ tad tās neuzrādīt? Kādēļ tas, kas tās redz, lai neatklātu viņas dzejnieka cienītājiem?

Cits jautājums ir — vai uzrādītās kļūdas tiešām kļūdas un pārkāpumi. — Šai ziņā gribētu Bārdas pārmetumus Rainim tuvāk aplūkot.

Pirmām kārtām, Bārda pārmet Rainim, ka viņš daudzās vietās iepin drāmas dialogos veselus tautu dziesmu pantus; vajadzējis tos likt «pēdiņās», lai atšķirtu no autora teksta. Otrkārt — Rainis sagrozot īstās tautas dziesmas pēc acumirklīgām dialogu vajadzībām; bet mūsu dainu krājuma bagātie variāciju materiāli dodot iespēju katru pantu piemērot visdažādākām vajadzībām. — Vai šie pārmetumi ir pelnīti? Man gribētos Raini pret tiem attaisnot. Jāievēro, ka Raiņa luga notiek tanīs laikos, kad vēl maltuvēs strādāja, tātad labi sen atpakaļ. Pilnīgi varam pieņemt, ka tad vēl bija paraša zināmos gadījumos runāt «tautas dziesmās», vai nu ķircinoties, apdziedoties pie darba, utt. Man vēl atmiņā no savas bērnības kāda māmuliņa, kura parasti runāja tautas dziesmās vai katrā gadījumā atbildēdama ar zīmīgu pantiņu. Vai visi šie pantiņi bija īstas tautas dziesmas jeb māmuliņa tos kādreiz sacerēja vai variēja pēc pazīstamām tautas dziesmām, piemērodamās acumirklīgām vajadzībām? Vai tas nav vienalga? Kā gan mūsu tautas dziesmu lielie variantu krājumi būtu cēlušies, ja pašā tautā nebūtu bijusi paraša jeb, teiksim, brīvība. Un kādēļ

Raiņa lugas personas to nedrīkstētu darīt? Tādēļ prasīt, lai īsto tautas dziesmu tekstu liek «pēdiņās» atšķirības dēļ no Raiņa paša teksta ir aplami. Ja kura katra māmiņa drīkstēja tautas dziesmas variēt (kuras tagad kā variācijas sakrātas «Latvju Dainās»), kādēļ tad Rainis to nedrīkstētu? — Bez tam, man šķiet, tas dažā labā vietā nebūs darīts apzinīgi. Bārda dažām sagrozītām dziesmām uzrāda «L. D.» krājuma kārtējos numurus; bet es negribu ticēt, ka Rainim, savu lugu rakstot, «L. D.» gulēja priekšā uz galda un viņš tur meklēja attiecīgās dziesmas, kas noderīgas dialoga vajadzībām. Nē, drīzāk pieņemams, ka tās viņam zināmos gadījumos iesitās prātā kā valodas izteiksmes gleznas, teiksim — kā mantojums no dzirdētām tautas dziesmām. Bet vai tad visa mūsu valodas izteiksme nav mantojums no tautas garamantu krājuma, par kādu devējama tautas valoda? Tādēļ apvainot Raini par tīšu sagrozīšanu nav iemesla. Ņemsim, piemēram, kādu tautas dziesmu no «L. Dainu» krājuma; izvēlos bez sevišķas meklēšanas Nr. 8539.

Ko, ļautiņi, dabūjāt,
Ap manīm runādami?
Manas bēdas, manas raizes,
Manas gaužas asariņas.

Pie šās dziesmas sakopoti 15 patstāvīgi varianti un vairāk desmit variantu atsevišķās vārsmās. Tas ir pierādījums, cik ļoti tauta mēdza dziesmas variēt, piemērojoties atsevišķiem gadījumiem, dziedātāja resp. dziedātāju atsevišķām īpašībām utt. Un šo variantu starpā atrodam dažas neveiklas vārsmas, kas liecina, ka ne katram padevies tautas dziesmas sacerēt resp. variēt. (Ja tikai sliktie varianti nav pašu uzrakstītāju «grēks» vai arī jaunāku laiku teicēju «sagrozījums».) Tātad, man šķiet, nevis pats fakts — dziesmu variēšana nosodāma, bet neveiklā, aplamā dziesmu sabojāšana. Par veikliem, daiļiem variantiem varam tikai priecāties; un to daudzums ir laba liecība par variēšanas brīvu tiesību.

Tagad atliek jautājums: vai Rainis darinājis daiļus variantus jeb vai sliktus, neveiklus sagrozījumus? Pirmējā gadījumā mums būtu iemesls tikai priecāties, bet otrā ne. Lai uz šo jautājumu atbildētu, vispirms jātiek par to skaidrībā, kas ir laba un kas ir slikta tautas dziesma. Kā atšķirt vienu no otras? Apskatīsim to īsi. Katram mākslas darbam ir forma un saturs. Arī katra mūsu tautas dziesma par sevi ir mākslas darbs kā katra dzeja. Un pie mums mūsu tautas dziesmām forma ir sevišķi īpatnēja; saturs tur taisni izteicas caur gludo, noslīpēto ritmu formu. Kur ritums neveikls, tur arī saturs daudz zaudē no savas vērtības. Mūsu tautas dziesmu ritums jeb pantmērs ir visai īpatnējs, kas pilnīgi atšķiras no parastiem trohajiem, — lai gan to dēvē par trohaisku, bet pie tam stingri noteikts. Ar šā pantmēra pētīšanu nodarbojušies

vairāki tautieši un atraduši tajā zināmus likumus. Tiklīdz šos likumus neievēro, bet turas pie parastā trohaiskā ritma, tad ceļas neveiklības, kas viegli izmanāmas un atšķir tādu sacerējumu no īstas tautas dziesmas. Ja nu grib rakstīt tautas dziesmu stilā jeb ritmā, kā to Rainis ir darījis, tad, protams, jāpārzin un jāievēro šie likumi. Citādi iznāks neveikli darinājumi vai viltojumi. Un, diemžēl, Raiņa darbā «Pūt, vējiņ!», ko autors pats nosaucis par «tautas dziesmu», nav stingri ievēroti tautas dziesmas ritmiskie likumi, tādēļ panti vietām ir neveikli, nedaiļi, pat līdzinās prozai. Tas ne vien bojā šī darba vērtību, bet ir arī noziegums pret mūsu tautas dzejas garu.

Par to, lūk, Rainis gan pelna pārmetumu. Ja Rainis gribēja rakstīt tautas dziesmu stilā, lai ievestu modernā dzejā mūsu seno dzejas daiļumu, tad viņam arī vajadzēja turēt svētas šīs dzejas dailes īpatnības. Ja kāds grib drāmu rakstīt jambos, tad tam jāpazīst jambiskais ritms, citādi iznāks mistrs, kas bojā ritmisko sajūtu un caur to estētisko dzejas baudu. Tāpat Rainim, rakstot tautas dziesmu pantmērā, bija tas vispirms labi jāpazīst. Galvenā pazīme liriskajam tautas dziesmu ritumam ir tā, ka katra vārsma sastāv no divām dubultpēdām, kas dalāmas ar cezūru, bet nekad vārds nedrīkst iet pāri par cezūru. Šo likumu Rainis gan viscaur ievēro, bet pārkāpj citus likumus. Piemēram: katras dubultpēdas (dipodijas) pēdējais balsiens tautas dziesmā vienmēr viegls vai arī tiek pavisam atmests, bet Rainim atgadās še arī smagi:

«Visas mežā sabēgušas.» Vajadzēja: «Mežā visas . . .»

«Tu tik proties, meitu māte.» Labāk būtu: «. . . proties pati . . .»

Tamlīdzīgu kļūdu daudz. Tad vēl pieminēšu šādas neveiklas vietas:

«Dzirdam, dzirdam, atpūš vējš.» Tautas dziesmu ritumā pareizāk būtu:

«Dzirdu, dzirdu, vējš atpūta.» Tālāk —

«Visiem tiks, Rīgā daudz» — tautas dziesmu ritmā teiktu:

«Tiks visiem (!) — daudz Rīgā (i).» Tad vēl:

«Salds tavs vīns, tautu dēls.» Ja loģisko uzsvaru liktu uz «salds», tad šī vārsma nav tautas dziesmas garā; bet vajadzētu vārdus pārstatīt šādi:

«Vīns tev salds . . .» Neveikli skan arī:

«Mēs līdzēsim pameklēt.» Visi šie piemēri ņemti bez meklēšanās 48.—49. lpp. Vietām ir vēl raksturīgāki, bet par tiem ceru tuvāk izteikties atsevišķā rakstā, apspriežot Raiņa jauno lugu. Še lai pietiek ar šīm piezīmēm, kas liecina, ka Rainis par mūsu tautas dziesmu formas bojāšanu gan pelna pārmetumus.

Zeltmatis [*E. Kārkliņš*]

«Dzimtenes Vēstnesis», 1914. g., 11. janvārī, Nr. 8.

AR UŠŅU DURAMO

— Tas ir tāds daikts, ar kuru rūpīgi saimnieki vasaras sākumā apstaigā linu laukus, — asi trīts, parocīgā, gludā kātā. Kur tikai pamana neaicināto dzeloņaino viešņu — šņiks! Nodur un aizsviež grāvmalā. Jo agrāk nodur, jo labāk; kad augšā nekaunīgi izpletusies un zemē dziļi iesakņojusies, tad ir grūtāk, tad arī pa kādam tuvenākam sētam stādam nomaitā līdzi... Aug maigi zaļa sēja mūsu rakstniecības druvā, bet vidū zeļ arī nesētas nezāles. Vasaras sākumā arī kritiķim jātrin ušņu duramais un jāiet darbā.

Jāsāk turpat no maliņas, no leknajām lirikas nezālītēm. Ja tās neravēs, tad vērtīgai sējai drīz pietrūks telpas. Liekas, ar katru gadu viņas pavairojas. Nekā tur nevar darīt, jātrauc vien nost Alberta Rutka «Apšu lapiņas» (Ķarlsbādē, 1913). «Kā maziņš mazs kucēniņš, prieka pilns, es gribētu līgot,» izsaucas Alberts Rutkis. Mums nevarētu būt nekas pretī tādam špāsam, ja kucēniņš sācis līgot, un vēl vairāk ne, ja viņš līgojis turpat Ķarlsbādē. Pakutinātu ar pirkstu aiz austiņas un atstātum līgojam. Bet, ja viņam nav trūcis literāriskās bezkaunības uz sava paša rēķina pielīgot pilnu veselu grāmatu un mums to bāzt acīs, tad šī uzbāzība stingri jāatraida. Kā Albertu Rutki uz pagastskolas sola sēdošu, tā viņa «dzejoļus» lasot, «trīsas viscauri mūs apņem». Un kā gan ne, ja tur redzam, ka «pūsmiņa mēnesi bur», ja «spēcīgie ozoli ir simboļi varam», ja «sapnis promu nirst», bet «nez kam prātā ienāk daudz kas». Bet, ja tad vēl uzšķiram, piem., šitādus pantus:

Puspelēkām šķiedrām tīklu
Noauž vakarēnas.
Un es dodu sevim mīklu, —
Kam gan šitais noausts?

Vai lai ķertu balodīšus,
Kas še birzīs ligzdo?
Ak, ne meža balodīšus...
Noķērās jau sapnīts, —

tad tiekam pagalam sajūsmināti un bez žēlastības šķinam nost Alberta Rutka apšu lapiņas. Pakaišiem viņas varbūt varēs lietot. Citur ne.

Un tikpat nedelikātiem mums jābūt pret kāda cita cerību pilna jaunekļa gara ražojumiem — neskatoties uz to, ka viņš tos mums laipni mājās klātpiesūtījis. Domāju Arvīda Siliņa pirmo «dzeju ciklu» — «Sirds un ziedi» (1914). Jo tā sirds ir pēperkoka sirds un tie ziedi — izkaltušu ušņu ziedi. Iesākas dzeju cikls ar lielu, garu «raksturojumu», kurš «veltīts» slaveni pazīstamajam tautietim J. Rijkura kungam, un beidzas ar savādu, prozā

rakstītu «elēģiju». Un jau šī rakstības savādība, šie raksturojumi un veltījumi kaut kādam Arvīda Siliņa sola biedram liecina, ka mums še darīšanas ar nemākuļa iedomību un ievērojamu diletantisku nekautrību. Un patiešām, nemākuļa uzpūtība un pārgudrība atbaidīgi rēgojas no visiem Arvīda Siliņa pantiem. Ar saspīlētu pretenciozitāti viņš domājas apsegt savu izglītības un talanta trūkumu. Iepriekš aplūkotais «dzejnieks» mazākais bij naivs un negribēja izrādīties citāds. Šis turpretī pa visu varu cenšas izrādīties gudrs un pašapzinīgs. Pavisam spocīgs ir viņa putrojums, saukts «raksturojums», par to Jāni Birznieku, Andreju Salu, Ritu un citiem. Ko īsti viņš tajā gribējis raksturot, nekādi nav izprotams. Bet «dzejnieka» paša vārgumu tas raksturo diezgan labi. Piemēram, tādi nesamaksājami «izspiedieni»:

Darbs riebās viņam veikalā,
Jo tāli nerod kapitālā.

Kā redzat, šis te ir pazīstamais butaforiskais tālu tiecējs, kurš ar banālām frāzēm pret kapitālu rauga demonstrēt savu progresīvo tendenci un tā piešmugulēties demokrātijai. Šos demokrātiskos lubeniekus mēs pazīstam jau diezgan labi. Viņu neticamā nemākulība viņus apzīmē visskaidrāk:

Un viegli trīs tai nastiņas (!),
Tad notiek tas bez kādas ziņas.
Vēl cēlums viņas gaitai savāds
Tam acis mielo, tad top dāvāts
Viens skats un kāda melodija
Kā harfes saldi ieloloja.

Viņu muļķība visgaišāk parādās tur, kur tie grib gudri būt:

Man daba — ceļš un īsta ziņa
Ir spēks, ne kulturālā dziņa.
Lai matēriju dailē tveram,
Viens bēdas, otrs prieku sveram,
Tā dvēseļu stīgas harmonējam
Un smaržas liegas vēdinājam.

Tā ir tāda jocīga dižošanās, par kuru vēl var pasmieties. Bet, ja pagadās šādi panti:

To sauca, — tur aiz loga Rita
No Andreja bij noskūpstīta.
Nu asinis tiem abiem kaisa,
Starp viņiem vērās naida plaisa,
Andrs Jāni rupji nolamāja,
Bet Jān's ar Ritu projām gāja
utt. —

tad saprotam, ka mums še darīšana ar literāriskiem pašpuikām, no kuriem visu ko var sagaidīt. No citām Arvīda Siliņa talanta īpašībām redzami atdalās un izceļas seksuālisms — tāpat māksliniecisku nepārkausēts un neapgarots, rupjš, banāls un pretīgs. Un pēc visa tā Arvīdam Siliņam tomēr vēl nepietrūkst dūšas ar svinīgu pirkstu bikstīt sev krūtīs un pārsvarīgi rekomendēties:

Es esmu dzejnieks,
Kas vaiņagu nes...
Es negribu, lai pielūdz mani,
Lai sveces dedz, lai zvana zvani.
— Lai sauli lūdz, kas visiem viena.
Es rodu sevi un neviena.

Mums pietiek. Mēs pametam Arvīdu Siliņu ar viņa radību tur, kur tiem vieta. Katru neapdomīgu lasītāju un pircēju brīdinām no Arvīda Siliņa pirmā un turpmāk sagaidāmiem cikliem, kuri par lielu kaunu mūsu grāmatniecībai. —

Grāmatu drukāšana maksā labu naudu. Viņiem visiem, kuri uz sava paša rēķina izdod savus sarīmējumus, vajag būt turīgiem cilvēkiem. Arī P. Sērdienītim, kurš savu krājumu «Miglainā rītā» (1914) iespiedis uz moderna, liela formāta papīra. Un vēl viņiem visiem katrā ziņā vajag būt savādas iedomas apmāktiem. Laikam viņiem liekas, ka tukšas un nevērtīgas rīmes tūliņ pārvēršas par dzeju, līdz ko viņas nodrukā un iešuj apdrukātos vākos. Viņi nevar saprast, ka rīmes paliek rīmes, vai nu viņas iespiestas grāmatā, vai glabājas turpat «dzejnieka» zilajā kladē. «Nelaimīgs jūtos iekš lielajo lomas,» vaļsirdīgi atzīstas mūsu P. Sērdienītis. Un mēs viņam no visas sirds ticam. Patiešām nav nekādas laimes būt par tik diletantiskas un nevērtīgas dzejoļu grāmatas īpašnieku. Daudz omulīgāks viņš varētu justies, daudz vairāk par dzejnieku apzināties, ja savus saražojumus tāpat no klades nolasījis paziņām priekšā. Vienu pakāpi augstāk par iepriekšējiem darbiniekiem gan P. Serdienītis stāv ar savām dzejām. Bet līdz patiesas dzejas līmenim arī viņam vēl tālu. —

Savādi, ja no šiem zaļajiem dzejotājiem, no diletantiskajiem spalvas nedarbniekiem tieši jāpāriet pie tik populāra un spējīga dzejnieka, kāds ir Apsesdēls. Viņš «Univ. Bibl.» pārtulkojis Bairona mistēriju «Debess un zeme», un šo tulkojumu nevar citādi saukt kā arī par literārisku nedarbu. Tas ir tāds literārisks kuriozs, aiz kura nobāl Viktors Eglītis ar visiem dekadentiskajiem kumuriem un Lautenbah-Jūsmiņš ar saviem duņķiem un sluņķiem. Tā te ir tāda jaunu vārdu kalība, tāds izteiksmes samistrojums un sapiņķerējums, tāda nepiedzīvota valodas kropļošana, ka bez runas ticētum: tas viss domāts lasītāja muļķošanai un smīdināšanai, tas rakstīts kaut kādam joku kaktam — ja

nepārprotami nebūtu redzams pārāk nopietnās «Univ. Bibl.» vāks un 185. numurs. Apsesdēls ir saslimis ar jaunu vārdu radīšanas un formu atvasināšanas maniju; tā ne acumirkli nelaiž savu upuri vaļā. Nevienas rindas, neviena teikuma viņš nevar uzrakstīt, negudrojis, kā to lai izteiktu mākslotāk, neparastāk un nesaprotamāk. Ar tādu nolūku viņš bieži, pārāk bieži cilā arī nelaimīgā Lautenbah-Jūsmiņa vārdnīcu: ligzdēni un tamlīdzīgi spokulēni taču ņemti tieši no turienes. Apsesdēls nepazīst nekādas rituma un atskaņu grūtības. Ja vajadzīgs — un bieži arī bez kādas vajadzības, — viņš ar olimpisku pašapziņu un mierīgumu nokniebj vārdam galotni, citādi kā piemēro to savām vajadzībām. Viņam nekas nav neiespējams. Piemēram, pagadās viņam vārdiņš «graus» — un kāpēc tad to neatskaņot ar «paus» paudīs vietā? Kāpēc neteikt «kris» kritīs vietā vai «vid», «vie», «fus», «dzis», «laups», «brās», «klīsim», «lid» utt., utt., kas noskan daudz jaukāk nekā vidū, vien, zudīs, laupījums, brāzīs, klīdīsim, lido? Pēc Apsesdēla domām, valodas daiļumu var lieliski pacelt arī tā, ja katram pazīstamam vārdam vai nu vidū, vai arī galā, vai sākumā pārmaina kādu burtu. Tā tiekam bagātāki, piemēram, ar šādiem dzejiskiem jaundarinājumiem: dievjuse, bezdibē, šķis (laikam domāts: šķitis), modija, neticē, taisā (taisnā), lidit, (kapu) paudzes, drosti, stun, vise utt. Visoriģinālākie tomēr ir Apsesdēla radikālie jaundarinājumi. Kādi un cik to, jūs jau varat spriest no tā vien, ka grāmatiņas beigās pielikts speciāls «vārdu» izskaidrojums. Nu sakiet, par piemēru, kā jūs tik ilgi varējāt nevietā lietot neglīto vārdu «jauns»? «Naujs» — pavisam cita lieta; un apzīmē to pašu, ko nauja, novij, nev. Nevarīgs, vārgs — kāpēc vārgs? Kāpēc ne «silpns»? Rāms nav nekāds rāms — bet gan «dāms», glēvi ir «rēji», likteņis — «daiva», labs — «ģers», elements — «dzijols», lūgšana — «migla», garām palaist — «pralaist», pogot — «pojot», labā roka — «desne», bērns — «kūds»... pietrūkst telpu, visu to jaunkalību pienācīgi aptēlot. Var jau būt, ka daži no jaunkaltajiem vārdiem tikai pārkalti un uzspodrināti veci, bet tas jau viņu daiļumu nebūt nemazina. Kādā pārpilnībā Apsesdēls izbārstījis savu gara bagātību, var spriest no tā, ka divās mazās, blakām stāvošās lappusītēs (26. un 27.) saskaitām sekojošus jaunizceptus vārdus: duktis, bestas, vaļi, vizē, kris, ģobs, sundījis, klusē, daiva, neticē, māri, modīja, milgām, adamiti, blāzmo, pojot, auss (ausis), jukli, atnaujots, grēmas, baibstus. Un tās it nebūt nav pirmās un vienīgās. Visai bieži šī daiļkalība sabiezē tādā mērā, ka mistērija patiešām paliek gluži misterioza, nav ne atšifrējama, ne izprotama. Piemēram, kā jūs izburtosiet sekojošas divas rindas:

Ar briesmām viņu dīvains dims
un dīvi māži piesēlija...?

Un šis trīs rindas:

Par pēdējo tā vārda kūdi —
tà Ķunga vērtu pasaugt to —
mēs notuļ. bijām rūpēs būdi.

Vai varbūt Jums patīk galvu palauzīt pie sekojošiem pantiem:

Tik pīti guva, slenķes mākts,
bet eņģļu pulks būs viņas gaujs...
Lai paliek dzijoļiem to gauja...
Būs ģers un dāms, kā tēvs tam bija.

Viņš neģobs kā šie debess kūdi
ar zemes duktīm...
Ko juklis cēla, — dzījolgāzna
drīz pārvērs tajā, reiz kas bija...

Ja pasaule ir viņa dars,
lai kaunina tās moku svars
to — radīt zemi ciešanām.
Rau, riebjie ūdeņi jau brāžas!
Mērkst daba viņu rūkoņām!...
Un, kaut šīs acis slēgsies mūža miegā,
šī vājā balss vairs nemels sēsta priegā...
Bet vai par īso mūža riņu
man bluznīt, izmisumā bļaut?...

Uzmācas domas, ka nebūtu iemesls jokus dzīt ar šo nedzejisko bluznīšanos, kura stiepjas pa veselām lappusēm, ne smieties par visu šo nejēdzīgo, ķēmīgo «tulkojumu». Liekas, ka tas nemaz nav vesela, normāla cilvēka darbs. Bet šim literāriskajam absurdam ir arī vēl cits izskaidrojums, un tas viņu padara vēl riebīgāku un pretīgāku. Vai nevar būt arī tā, ka Raiņa lauri Apsesdēlam nav ļāvuši dusēt? Vai «Fausta» tulkojums ar jauniem vārdiem un formām nav izrosinājis Bairona mistērijas «tulkojuma» karikatūru? Šā vai tā, bet Bairona dzeja ir galīgi izķēmota, «Univ. Bibl.» kompromitēta un latviešu literatūras nabagmāja par vienu gaudenu eksemplāru bagātāka.

Nekādā ziņā saudzama nav arī nelaiķa, nopelnu bagātā Ādolfa Alunāna humoristīgi satīrisko dzejoļu otrā daļa. Arī te ušņu duramam darbs. Nav humora, nav satīras, nav vienkāršas atjautas Alunāna kalendāru prologos, parodijās un dažādos «pielikumos». Pa lielākai daļai tur tikai nepievilcīga, negramatikāliska un komiski neveikla izrēķināšanās ar nelaiķa kalendārnieku necienītājiem un konkurentiem. Ne mazākās literāriskās vērtības nav šiem vecmodīgiem, elementāru kļūdu pilnajiem sacerējumiem. Arī literatūrvēsturiskas nozīmes tikpat kā nekādas.

Nav saprotams, kāpēc daži tautieši vēl vienmēr ieskata par vajadzīgu tā uzupurēties un pilnu muti cildināt nelaiķa teātra tēva «humoru un satīru». Un kas par prieku izdevējam izmest savus grašus pilnīgi nevietā, kur mums vēl tik daudz izkaisītu, nesavāktu un neizdotu patiesi vērtīgu rakstniecības darbu.

A. U[pīts].

«Domas», 1914. g., Nr. 7, 882.—885. lpp.

VĒLREIZ AR UŠŅU DURAMO

— Kas latviešu rakstniecības lauku neizlaiž no acīm, tam te darba līdz rudenim. Visa nezāļu bagātība nav pārskatāma un iznīcināma vienā paņēmienā — viņa aug un vairojas laikā un nelaikā. It sevišķi nepatīkams ravētājam darbs, kad jābrien druvā, kuru vairāk par citām būtu vēlējies redzēt tīru no liekiem un nevērtīgiem piemaisījumiem, pieaugušu un briestošu. Bet vairāk nekā citur būtu noziegums te pamest ušņas zaļojam un nomācam to, kas vēl patlaban laužas no neiestrādātas zemes... A. Brūklenājs ir jau diezgan plaši pazīstams dzejnieks ar nepārprotamu sabiedrisku tendenci. Ar puslīdz diletantiskiem pantiem debitējis, viņš samērā ātri attīstījies, iedzīvojies fabrikas darba pasaulē, izveidojis īpatnēju darba izdomas un izjūtas veidu un pūlējies izstrādāt pieskaņotu izteiksmes formu. Starp viņa pēdējiem dzejoļiem ir daži patiešām skaisti sociālās lirikas paraugi. Tos atradīs it sevišķi patlaban drukai sagatavotā krājumā. Bet blakus pievilcīgiem, nevainojamiem dzejoļiem vēl bieži atrodami arī diletantiski, pat kļūdaini. Tas liecina, ka Brūklenājam vēl nav pietiekoši spēcīgas un nesaudzīgas paškritikas, vēl nav viņam īsti dziļas mākslinieciskas smalksajūtas, kas to nemaldīgi pasargātu no paviršībām un grēkiem. Viņš grēko daudz un nepiedodami — bet noziegums pret pašu sabiedriskās mākslas svēto garu ir viņa «Zelta sapnis» (apgādājis un rakstos spiedis J. Rupais, Cēsīs, 1914, 54 lpp., 25 kap.). Brūklenājs šajos savos stāstiņos ir gribējis tēlot lauku apzinīgo proletariātu, — pareizāk sakot gan, lauku inteliģenci, pirmos cīruļus, kuriem modināt vēl vienmēr snaudošo gājēju šķiru un pašiem raisīties no veciem valgiem. Tā ir literārisku tēlojumu apjoma, kurā jau tik daudzi klupuši, — lai pieminam tikai Bankavu un Švābi. Brūklenājs klūp zemāk un neglītāk par visiem. Bet lai labāk viņš rāda pats, kā viņš klūp. Vispirms «sīkumos», tēlojuma paņēmienos, «stilā» — ja te vispār varam runāt par stilu, kaut arī pēdiņās:

(Varonis, tumšo platmali pakausī atstūmis, caur savām biezajām matu cirtām) «raudzījās debesīs ar savām zilām sapņu acīm tik naivi, sapņaini, kā brīnišķīgā dienvidnieku gleznā raugās zilie ezeri no izdegušās prērijas».

«... debess bezgalības rāmī vizmoja...»

«Ziedus aizliegts pie stingrāka soda raut.»

«Smaids — spītīgs un lepns uz lūpām nozibēja kā spoža kandala, kurā viņš savus uzskatus ieslēdza.»

«Ļāva domas viļņiem nest pa rindu straumēm pretī skaidrības jūrai.»

«... Kā kapara čūska... Kā zelta vanags...»

«Upīte iegāžas čurkstēdama Gaujā.»

«Katrs izdalījās pa savu graustu.»

«Pamazām noklusa dvēseles sudraba zvans un domas koncentrējās ap biedru sarunām.»

«Nonākuši pie «Dzērvītes», Pēcis atvadījās.»

«... aplēja Pāvilu ar skatiem kā ziliem neaizmirstulīšu ziediem.»

«Meitene zelta dzirkstis iebēra jaunekļa kautrajā skatā.»

Pietiks piemēru, lai redzētu, ka Brūklenājam arī latviešu gramatika vēl pasveša. Tas jau var būt saprotams un cilvēciski piedodams; bet mūslaiku rakstniecībā elementārā pareizrakstība ir obligatoriska. Pirmziemnieciski kļūdaini sarakstījumi ir labojami, gludināmi, pārstrādājami, bet nevis steigā nodrukājami un tautai priekšā ceļami. Nekādiem idejiskiem nolūkiem nevar aizbildināt vienkāršu nemākulību. Nemākulība jau ir tā, kas rakstniecībā visvairāk kaitē visiem labajiem nolūkiem. Brūklenāja nemākulībai vēl pievienojas dzirdama un taustāma pretenciozitāte. Visos minētos piemēros skaļi dzirdams mākslots patoss un viltota sajūsma. No katras gleznas rēgojas laukā diletantiska oriģinalitātes kāre, aiz kuras tās iznāk neīstas, samocītas, saplosītas lupatiņas, estētiski pretīgas. Nav jau vērts katru no viņām sīkāk analizēt, kaut gan te ārkārtīgi izdevīgs gadījums visvisādos veidos un variācijās rādīt māksliniecīskas fantāzijas aklumu un tēlotāja nevarību. Mums vēl vesela virkne Brūklenāja «idejiskās» domas piemēru:

«Nav mūsu dzīvei atbalss tanīs pamatos.»

«... nozibēja aizliegtais auglis par «Sievieti un sociālismu».»

«Velti apsegt ar puķēm bezdibenu, kas divas pasaules šķir.»

«Zaļums tiešām jāapbrīno, ka viņš aizrāvies no lielās idejas.»

«... domās mita kopā ar tiem, kas pilsētās no jauna atmodu sveica, varai protestēja un cīņās gāja.»

«Vecis savilka rokas kā krampjos un draudoši pacēla tās gaisā. Sejā nāvīgas bailes ar traku naidu jaucās.»

Jā... tā «lielā ideja», cik maziņa un kropla viņa paliek nemākuļu un nevarīgu diletantu runās un rakstos! Nekas nevar būt pretīgāks un mazvērtīgāks kā vāja progresīva žurnālista ievadrakstiņš, progresīvi sasparota rakstnieka beletrizēts. Visu var paciest, tikai ne sastaipītu frāžu virknējumu. Lielās idejas profanācija, sabiedriski sikšņojumi, sociālās mākslas lubeniecība... Šīs «mākslas» jau tik daudz, ka pati par sevi viņa vairs neliekas

ne sevišķi atbaidīga, ne uztraucoša. Interesantāks jau jautājums: kāpēc gandrīz visi lauku mostošā proletariāta tēlojumi tik pārāk nedzīvi un nevērtīgi? Īsa atbilde būtu tāda: tāpēc, ka pārāk vāji rakstnieki, kuri tos pagatavojuši. Bet var vēl lūkoties, kur īsti viņu vājums. Līdz ar to tiek redzama visas jaunākās sabiedriskās mākslas vienpusība. Vispirms jau Brūklenāja un viņam radniecīgo rakstnieku tēlojamā dzīve pati pa daļai tāda, ka spēcīga mākslinieka ierosinājuma viņa nespēj sacelt. Lauku proletariāta pirmie modināšanas mēģinājumi ir tik vienkāršas, varētu sacīt, praktiskas dabas, tik vienskaņoti, no estētiskā viedokļa raugoties, šabloniski, ka vajadzīga pavisam ārkārtīga mākslinieciska iedomas un sajūsmas spēja un tēlotāja dāvanas, lai tēlojums neiznāktu sīks un šablonisks. Praktiskām tautām, piemēram, somiem, ir sajūsmīgi racionālas pienkopības beletristiski tēlojumi. Mūsu «proletāriskie» «zelta sapņi» tuvu rada piensaimnieku beletristiskiem sapņiem. Protams, liels mākslinieks arī sīkas lietas prot izmantot lielam mākslas darbam. Bet starp mūsu lauku proletariāta atmodas tēlotājiem nav gadījies liels rakstnieks. Tas redzams jau no tā, ka viņi neprot apvērtēt savu izvēlēto vielu un no īstās puses piesniegties tai. Viņi nemeklē dzīvu cilvēku, neskata un nevēro to vispirmā kārtā, netēlo, kā viņa organiskā daba paļaujas zināmai tendencei un kā zināmās idejas veido viņa psiholoģisko būtni. Viņi nāk ar neapstrīdami pareizas teorētiskas atziņas shēmu, ar cieti noslēgta pasaules uzskata rāmi un tad meklē cilvēku, ko iespraukt šajā rāmī. Tāpēc viņu varoņi ir tik nedzīvi, tik smieklīgi kokaini un tik bēdīgi frāžaini. Tie nav cilvēki, tie manekēni noteikta fasona uzvalka uzmēģināšanai. Vislabākā gadījumā tie ir mākslīgi konstruēti staigājoši un runājoši leļļi. Ikviens rakstniecības virziens ir pārdzīvojis savu leļļu laikmetu. Būtu labi, ja mūsu jaunā, sociālā māksla jau pašā sākumā atkratītos no viņiem. Tikai no dzīva cilvēka var izaugt dzīva māksla.

Pie Brūklenāja ražojuma kavējoties, nāk prātā Ā. Švābes stāsts «Māsas» («Domas», 1914. g., 1.—6. burtn.). No pirmā acu uzmetiena liekas, ka būtu neiespējami vilkt kaut kādas paralēles starp Švābes stāstu un Brūklenāja ražojumu. Tomēr, dziļāk ielūkojoties, arī Švābes stāstā sazīmējam dažus Brūklenāja «mākslas» elementus. Bet iepriekš aizrādīsim, ka «Māsas» ir vislabākais Švābes stāsts, ka tas ir noteikts sabiedrisks mākslas darbs ar ievērojami labu idejisku un estētisku vērtību. Tajā ir rūpīgi novērota reālā dzīve, dzīvi cilvēki un dzīvs, saistoši impresionistisks tēlojums. Visas viņa vērtības būtu daudz lielākas bez tā, kas viņam kopīgs ar Brūklenāja stāstu, — bez nedabiskiem, izspīlētiem un samocītiem salīdzinājumiem, bez aklām metaforām un izķēmotām gleznām:

«Kā ar cirvi nocirta, spēji pārtrūka klibklabošā riteņu dziesma, un no konduktora svilpes tarkšķēdami izbira zirņi.»

«Trīs stacijās zvani kā dūcoši vanagi, cits citam garām dzīdamies, aizskrēja gar Zelmas ausīm.»

«No pārdurtas sirds vārās sarkanas dusmas.»

«Negaiss bij šo vietu sapļaukājis ar cieto zibins plaukstu.»

«Kādreiz iesmaržojās viņas atmiņu zariņš, un tad dzimtene tai gāja gar acīm kā iesvētāmā meita ar baltu dvēseli krūtīs, ar baltu muslinu plecos.»

«Gaismas zobens atkal visā garumā iegriezās tumšās istabas miesā.»

«Kaut kur uz ielas eksplodēja smiekli, un atbalss nobira pār namu jumtiem kā akmens lietus.»

«Ceļa baltais plūdums neieplūda Zelmas apziņā.»

«Viņas galvā žvadzēdamas trinās divas nule redzētās ainas kā jūrmalas oliņas.»

...Tā ir tāda savāda manija par katru cenu konkretizēt, plastizēt, itin visu padarīt tveramu un taustāmu. Tā ir bilžota ābece ar aukliņā piesietu kaula irbuli. Tas ir tāds kā estētisks animisms vai kaut kas tamlīdzīgs. Katrā ziņā no tā cieš Švābes māksla un lasītāja mākslas bauda. Šāda estētiska tēlojuma tendence un viņas psihiskie cēloņi gadījumā būs tuvāk pārrunājami.

Ja jūs kur Rūjienas vai Bauskas grāmattirgotavas logā ieraugāt plānu brošūriņu — nu, kaut vai ar šādu virsrakstu: K. Jansons. «Vientuļā dvēsele» (Dzejas. Autora apgādībā, Rūjienā, 1914, 32 lpp., 25 kap.) — tad, no dieva puses, neesiet lētticīgi un neiedomājieties, ka tur patiešām sastopama kaut kāda vientuļa dvēsele vai atrodams kaut kas no dzejas. Tāda vieglprātība jums tikai maksātu 25 kap. — un ar tām mūsu grūtajos laikos tā nevar mētāties. Nelaimīgs viņš ir, tas K. Jansons — un pie tam visai šausmīgos apmēros. Viņš pats savu nelaimi izkliedz šādā dzejīgā pantā: «Ak tu mana mazā puķīte, Cik tev koši zilās acis mirdz! Tomēr skumīgs es, jo mana skuķīte Ir — bez sirds.» Un tālākos... jūs jau paši sapratīsiet, kā tālākos viņš bez gala sapņo un cerē, un ilgojas pēc kampšanās un bučošanās un pēc visa, kas ar to sakarā! Viņš to var, un viņam vaļas gana sapņot un ilgoties, jo viņš katrā ziņā ir kaut kāds saimniekdēls uz laukiem, kas prātīgu un derīgu darbu strādāt nav spiests. Kāda daļa jums pie viņa lieliskajām zobu sāpēm, to viņš, protams, neprasa. Ikviena dzeja izdodas aiz pašas patstāvīgiem impulsiem. Garīgais izaug no laicīgā. Gruntniektēvu lopkopības un māksligo mēslu smago, racionālo ieguvumu dēli pārdevuši ripojoši ritošā pantu produktā. Saimniekdēlu lirika pašu apgādībā aug un vairojas, un taisās piepildīt visu zemi.

Lirikā mūs laikam itin nekas vairs nevar pārsteigt. Pat neticamo un neiespējamo te esam piedzīvojuši. Itin visur dzīvē sabiedrības instinktīvā sajūta prasa zināmu mēru un robežu, tikai lirikā visiem viss atļauts. Kad dzejnieks, kurš instrumentu nav rokās turējis, iedomātos producēties mežraga koncertā, viņu droši

vien nosmietu no pasaules. Bet, kad pazīstamais mežraga pūtējs Rinkusu Andrejs jeb «Amadejs», kuram tāpat nav itin nekādas jēgas no dzejoļu taisīšanas, nāk klajā ar biezu, rīmēm gandrīz pilnu grāmatu («Zilās puķes jeb ilgu ziedi», izdotas no humanitātes, dailes un patiesības, Rīgā, 1914, 141 lpp., 80 kap.), tad, liekas, neviens par to sevišķi nebrīnās. Bet negribošam jābrīnās būs ikkatram, pat tam visvienaldzīgākajam piisonim, kurš pašķirstīs mūsu populārā mežraga pūtēja priekšvārdus, pārskatus, motus un beigu beigās arī pašus sadzejojumus, neskaitāmām pēdiņām, pastrīpojumiem, pareizrakstības kļūdām un nepareizrakstības nejēdzībām izpušķotus, famoziem komentāriem un rūpīgiem dzimumdienas datiem papildinātus. Dzejas Rinkusu Andreja darinājumā, protams, nemeklēsim. Viscauri grāmatai lappusēm gariem teikumiem viņš tikai lamājas, pārgrieztām acīm, putām uz lūpām lamājas par sīkstajiem naudas nedevējiem tautiešiem un turpat līdzās rekomendējas par neatzītu ģēniju un pārcilvēku. Atzīmējams te būtu vienīgi tas, ka gluži tik bezkaunīgā kārtā līdz šim vēl neviens no pazīstamajiem «ģēnijiem» nav bāzies tautai acīs, pat Viktors Eglīts ne. Tomēr par visu to netīk ne smieties, ne dusmoties, jo skaidri redzams, ka šis cilvēks nezina, ko viņš dara. Bet, līdzko mūsu Amadejs iedomājas sievieti, tad viņa peršas paliek tik prastas un jēlas, ka neviļus jānomet kaktā. Kādas muļķīgas cūcības viņš sasikšņojis un «dāvinājis» savu labdaru, pazīstamu atklātības darbinieku bērniem! Daudzus no saviem labdariem viņš arī blamē gariem veltījumiem. Kritika, protams, šādam «poētam» netiek klāt; tad viņa paziņas varētu viņam un latviešu rakstniecībai izdarīt lielu, labdarīgu pakalpojumu, atrunādami viņu no piedraudēto turpmāko «dzejoļu» un daudz «filozofijas» klajā laišanas. Vispārīgs lūgums lai būtu: *«Schuster, bleib bei deinen Leisten!»* Vai skaidri latviski: «Rinkusu Andrej un Amadej! Paliec nu pie sava mežraga!»

A. U[pīts].

«Domas», 1914. g., Nr. 10/11, 1267.—1270. lpp.

[RECENZIJA PAR ANDRA VĪTALKA «PASAKU»]

Pasaka. Andra Vītalka piezīmējumi un karikatūras. Izdevis A. Saulietis. «Varavīksna», 1912. g., 212 lpp. Maksā 1 rbl. 25 kap.

Bija latviešiem reiz rakstnieks — Apsīšu Jēkabs. Viņa sirds piederēja Andra tēvam un tai iekārtai, kuru lielā ātrumā patlaban grāva pilsētas kultūras straume. Karoja Apsīšu Jēkabs pret to ar saviem mākslinieka ieročiem un redzēja, ka nekā nespēj. Tad meta kaktā mākslinieka spalvu — un ar «Evaņģēliuma Gaismu»

devās cīņā pret latviešu trauksmi uz pilsētu, pret jauno pilsētas cilvēku.

Un Apsīšu Jēkabam ir literārisks skolēns — A. Saulietis, kas karo par tiem pašiem Andra tēva ideāliem, kurus dzīve jau sen atstājusi aiz muguras. Ja nesen vēl kāds būtu teicis, ka Saulietim nāksies pārdzīvot visas tās pašas stadijas kā Apsīšam, — tad par to vēl varētu strīdēties. Tagad turpretim Saulietis nepārprotamā kārtā ir uzgājis uz tā paša ceļa, kas Apsīšu Jēkabu noved pie «Evaņģēliuma Gaismas» un visas savas mākslinieciskās darbības noliegšanas. Lai par to pārliecinātos, tad vajag izlasīt Andra Vītalka grāmatu «Pasaka»; tik tiešām ka Andra Vītalka vārds ir maska, aiz kuras slēpjas c i t k ā r t ē j a i s latviešu rakstnieks un dzejnieks A. Saulietis. Pēdējo apliecina i z d e v ē j a* A. Saulieša piezīmes, ka šie «uzzīmējumi atrasti kādas ziemeļu zemes mežainā klintājā un atradējs, kas piezīmējumu autora bērnības biedrs un tuvs draugs, atvēlējis viņu publicēt, uzņemdamies par to atbildību, arī pret savu šimbrīžam n e z i n ā m o draugu». Tas taču nav nekas cits kā vienkāršs literārisks paņēmiens, ko bez nodoma maskoties lietojuši jau Hamsuns un citi.

Bet kamdēļ gan maskojas Saulietis? Vai viņš pats grib noslēpt savas mākslinieka gaitas bankrotu jeb vai viņam kauns no tā sabiedriskā melnsimtnieciskuma, no tiem cirkus mākslas paņēmieniem un akrobātiskiem lēcieniem, ar kuriem pilns šis pamflets? — Citādi tas grūti domājams.

Pamflets sarakstīts tādā kā alegorijas veidā, kur aiz katras personas vai fakta slēpjas kas visai pazīstams: kāds Saulieša personīgs naidnieks, kāda naidīga iestāde vai vieta. Bet tas vēl maz: Vītalka raksturīgākais paņēmiens ir pēc ik pāra soļiem uz ceļa apstāties, sist pie krūtīm un runāt pašam ar sevi par savām sīkajām «zobu» sāpītēm.

Saulietis pats saka (9. lpp.): kaut ko rakstām tad, kad zobi sāp. Šoreiz viņa zobu sāpes radījusi mūsu Rīgas — Zilo Augstumu — pilsētnieciskā kultūra, pret kuru tas cīnās ne mazāk enerģiski kā citkārt Apsīšu Jēkabs. Troksnis uztrauc Saulieša nervus, un tas bēg uz jūrmalu, bet, kad tur, sezonai sākoties, saplūst peldu viesi, tad tālāk — uz Somiju. Te viņu saista senās bruņnieciskās atliekas, klusā lauku daba. To tas idealizē, pie tās atpakaļ sauc. Atpakaļ, atpakaļ! — tas ir vienīgais Saulieša-Vītalka sauciens.

Tomēr Saulietis nemaz tik tālu no mūsu sadzīves nestāv. Viņš pat tajā ieņem savu, visai nepārprotamu vietu. Izdarījies ar Tautoņu Pagalmu — domāta Rīgas Latv. biedrība, — kurā Saulietim diezin kāpēc palicis nelabi, un, pārbraucis pāri Sautoņu Lejai — buržuāzijai, — viņš nokļūst pie Grautoņu Salases — sociāldemokrātijas. Un, ko viņš par to pūš vaļā, tas tipisks cienīg-

* Bez tam izdevusi vēl «Varavīksna».

tēvu un citu pātarnieku murgojums, kas jau neskaitāmas reizes skandināts no kancelēm un no «Rīgas Avīzes» slejām un kuru bērni-strādnieki arvien vēl nespēj saprast. «... Pār vārtiem tur ilgu laiku stāvēja izkārti veci, noskranduši svārki, bieziem ielāpiem apdiegtas bikses un vecas tupeles ar ādas virsu un koka zolēm... Tur šāda apģērba valkātājus apgādājot ar visu vajadzīgo kā pie miesas, tā pie dvēseles... bet apgalvoja arī, ka tur no viņiem pieņemot viņu grūti pelnītās nodevas un tikai solot kaut kad viņiem atdot visu Tautoņu un Sautoņu grēcīgo bagātību... Bet amata vīri arī tur stingri un pretim runāšanas un šaubu nekādu.» Lasītājs šaubās, vai tik neesmu pārskatījies un šo citādi izrakstījis no «Rīgas Avīzes» slejām vai no Andrieva Niedras 1905. g. izsūtītajām brošūrām — «Kurp mēs ejam»?, «Grūtā brīdī» utt. Nē, paskatieties šīs grāmatas 68. lpp., tur atradīsiet šo pierādījumu, ka Saulietis stāv tagad pilnīgi blakus Fr. Veinberģim. Un ne tikvien blakus! Stāstu par to zobu griešanu un šņakstināšanu, ņergu un aurēšanu, par briesmīgo dūru vicināšanu un sēruma (lasi: marksisma ideju) iešļircināšanu pacientiem, ko Grautoņu Salasē izdarot dakteri, aptiekāri un **veterināri,** nevarēja izgudrot ne Veinbergs, ne Niedra. Viņiem **trūka** vēl vajadzīgās **neķītrības,** lai salīdzinātu savus politiskos pretiniekus **ar lopiem.** Priekš tam vajadzēja Saulieša...

Neturu par vajadzīgu aprādīt Saulieša izteicienu nejēdzību. Tie paši par sevi runā vislabāk. Tie arī rāda to vietu, kurā Saulietis nostājas. Tikai tagad nu savādi skan tie vārdi, ko Saulietis saka par mākslu: «Viņa ir brīva, un viņai nav nekam jākalpo!» Skaidri mēs redzam, ka savu mākslu ar šo grāmatu tas jau nodevis sabiedriskās melnsimtniecības kalpībā. Ja Saulietis uzstājas pret mākslas nodošanu Tautoņu un Sautoņu kalpībā, tad tas jāuzskata par lielu pārpratumu, jo Saulieša un viņa rakstnieka ideāls ir viens. Cita lieta, kad Saulietis stājas pret strādnieku mākslu. Sevišķi liels naidnieks Saulietim ir Žanis Klīsteriņš — domāts Andrejs Upīts. Tas tad arī viņam spokojas i dienā, i naktī — un, liekas, pat kapā nedos miera.

Arī jaunākajām parādībām mūsu tautskolā Saulietis nevar paiet garām, lai, pēc paša izteiciena, negrieztu un nešņakstinātu zobus. Tagad, lūk, esot sākuši nō ārstiem parakstīt skunstmēslus, sējot jaunas labības sugas, bet vecās maz kultivējot. Tas jau smird pēc d...

Nav pacietības, nedz arī vajadzības izrakstīt visu to rupjo gānīšanos par katru progresīvāku pasākumu, par katru autora pretinieku, par visas strādnieku šķiras nolamāšanu un strādnieku dziesmu nosaukšanu par «cūkkūts» un «mēslaines» dziesmām.

Visa Saulieša-Vītalka grāmata viens vienīgs bībelnieka «karaūl» sauciens jaunajai latviešu kultūrai un visam, kas nav

vienis prātis ar to un Andra tēva garo (?!) ticību. Pret baroniem izgāztā žults un vājie dabas apraksti te neko negroza.

V. Kr[oriņš].

«Domas», 1912. g., Nr. 9, 981.—983. lpp.

[RECENZIJA PAR ANDRA VĪTALKA «PASAKU»]

Andra Vītalka «Pasaka». Piezīmējumi un karikatūras. Izdevis A. Saulietis. «Varavīksnas» apgādībā, Rīgā, 1912. g., 212 lpp., 125 kap.

Pazīstamo parunu uz rakstniekiem var attiecināt tādā veidā: pasaki man, kur tu raksti, un es tev teikšu, kas tu esi. Andrs Vītalks savus «piezīmējumus» vispirms drukāja «Dz. V.», un ar to jau pietiekoši skaidri apstempelēta rakstītāja persona un darbs. Mums nav vajadzīgs pētīt, kas slēpjas aiz Andra Vītalka maskas: literatūrā saulaini skaistajam lakojumam cauri allaž rēgojas nesmukās, plikās ausis. «Dz. V.» taču beidzamā laikā palicis par visu literārisko bezpasinieku dabisko iebraucamo vietu; Andrs Vītalks ir no tiem, ko saimnieki tik drīz neraidīs laukā kā dažu labu citu avīžu rakstītāju. It īpaši viens no viņa piezīmējumiem — «Zilajos augstumos» («Dz. V.», 113. nr.) rāda, ka viņam visas īpašības, kas vajadzīgas sabiedriskā riebēja laikraksta apkalpotājam. Viņš tēlo Mirdzu Daiļavu — «viņa ir brīva, un viņai nav nekam jākalpo». Bet tomēr tā reiz nez kā iegadās Tautoņu Pagalmā, kur pamazi, apaļīgi vīri baltiem elšķiniem piepelējušā zālē sēd ap goda mielasta galdiem un cits citam dzied augstas laimes un kliedz uravas. Mirdzu Daiļavu viņi ieslēdz būrī un sajūsmas brīžos liek sevi slavēt. No Tautoņu Pagalma izmukusi, Mirdza Daiļava nokļūst Sautoņu Lejā. Zeme tur trekna un auglīga, paši Sautoņi resniem vēderiem un īsām, līkām kājelēm. Tie visi traki grib mīlināties ar Mirdzu Daiļavu un ņemas to izpolstēt mīkstiem dūņu spilventiņiem. Sautoņu atsvabinājusies, Mirdza Daiļava — vai dieviņ! — nonāk Grautoņu Salasē, kur uz vārtiem par izkārtni «veci, noskranduši svārki, bieziem ielāpiem apdiegtas bikses un vecas tupeles ar ādas virsu un koka zolēm». Amata vīri Grautoņu Salasē stingri un pretimrunāšanu nekādu nepielaiž. Runāt Grautoņu Salasē nerunā, tur dzirdama tikai «neganta zobu griešana un šņakstināšana... beigās viss saplūst par vienu ņergu un aurēšanu» un dūres vien tik vēcinās pa gaisu. «Ikvienam jaunam biedrim tiek iešļircināts zem ādas savāds serums, rūzans no izskata ar sviedru un asiņu smaku — bet tik stipru, ka ikviens suns, kam gadās būt tuvumā, tūliņ saslien galvu uz augšu un ierūcas.» Arī Andrim Vītalkam paliekot nelabi no šī seruma smakas. Protams, ka Mirdzai Daiļavai še stāj virsū, «lai viņa nelgtu, grieztu zobus un aurētu» tāpat kā

visi citi. Un, kad viņa to ne, tad viņu dauza dūrēm, spļauj viņai sejā, velk uz moku sola un beidzot grib iešļircināt rūzano serumu. Bet tad Mirdza Daiļava atgrūž ārzemju dakterus (laikam tak no «Dz. V.» aizlienētus!) un aizmūk. — Kā teikt, komentāri še nav vajadzīgi. Tautoņu un Sautoņu avīžu un viņu dienderu spējas un saprata sen pazīstamas. Runāt varētu vienīgi par viņu idiotismu un par to cinisko nekaunību, ko bezspēcīgas dusmas izverd augšējam līdzīgos pamfletos. Sautoņi sāk apjēgt savu garīgo nīkulību un tādēļ sāk arī lietot pazīstamo «devīgo roku», darbā pieņemdami un algodami sev aizstāvjus. Daudz vāja rakstura cilvēku tā paklīst. Šis pats Andrs Vītalks — kamēr viņš vēl nebij Andrs Vītalks, bet skaitījās pie «godīgo, kluso rakstnieku grupas»! Klusi un godīgi viņš tēloja savus vecos ļautiņus, tēlojumu varēja lasīt vai nelasīt, bet par tēlotāju pašu nebij slikta vārda ko teikt. Kamēr viņš mierīgi oda parfīmu, kas vēsmo no Sautoņu kundžu kleitām, nevienam nebij ko skaust, ne ko nožēlot. Bet nu, seruma smaku saodies, saimnieku sarīdīts, «saslien galvu uz augšu un ierūcas». Un nabadziņš neredz pats savu lomu, bet domā, ka lauva rūcis! Un nemana, ka Mirdza Daiļava nav vairs brīva, bet ka tai jākalpo, sūri grūti jākalpo: jāmēž Sautoņu koridori, istabās jāuzlasa nomestie papirosu gali, jāizlej spļaujamie trauki un, beidzot — kailām rokām jāiet usnas ravēt Sautoņu treknajā linu gabalā. Un, kad Sautoņi slēgtās rindās vasaru iet — pie Tautoņiem ciemos, viņai jāsēd uz sliekšņa, jādzied un jāuravā līdzi un jāļaujas, kad iesilušiem tīkas to paknaibīt. Nabaga Mirdza Daiļava! Divkārt nabaga Andrs Vītalks!

A. U[pīts].

«Vārds», I, 1912. g., 322. un 323. lpp.

MODERNĀ PILSONISKĀ SIEVIETE UN VIŅAS SEKSUALĒTIKA

1. Ivande Kaija. Iedzimtais grēks. Romāns trijās daļās. Pirmā daļa: Gaidas pirmā mīlestība. Otrā daļa: Atzīšanas ābols. Trešā daļa: Jaunā atziņu meklēšanā. Rīgā, 1913, A. Valtera, J. Rapas un biedru ģenerālkomisijā, 493 lpp., 2 r. 50 kap.

2. Angēlika Gailīt. Ilgas un maldi. Studijas un tēlojumi. «Varavīksna», Rīgā, 1913, 125 lpp., 60 kap.

Latviešu pilsoniskā sieviete vēl maz paradusi par sevi runāt atklātībā. Līdz šim tā apmierinājusies ar savu ģimenes pavardu. Latviešu pilsoniskā sieviešu kustība pavisam sīciņa, pārāk maz tai darbinieču iz pašu sieviešu vidus. Cik latviešu publicistikā ir runāts par sievieti un viņas stāvokli, tik vienīgi no demokrātiskās sīkpilsonības un proletariāta viedokļa. Pilsoniskā sieviete klusēja ... Viņa, pēc savas izcelšanās un dabas zemniece, kon-

servatīva mājās sēdētāja, kura tik ļoti lēnām atsvabinās no zemnieciskās tradīcijas, tik lēnām emancipējas pie pavarda un pa bērnu istabu, lai dzīvotu vecāko tautu pilsonības tukšo bezdarba dzīvi. Un, jo vairāk latviešu pilsonība «eiropeizējas», jo vairāk izsmalcinās viņas dzīve, — toties jo zemāku grūst viņas tikumiskais līmenis. Grūst ciešie patriarhālās ģimenes pamati, lai gan viņas iznīcināšana vēl jo tālu nav iespējama.

No tā visvairāk cieš sieviete kā ciešāk ar dzimuma dzīvi un ģimeni saistītā, kā saimnieciski nepatstāvīgā. Pilsoniskais vīrietis pamazām emancipējas no mājas, no ģimenes un atrod dzimuma dziņas apmierinājumu ārpus tās. Sievietei pie tagadējiem apstākļiem gandrīz neiespējami uztvert sevi un bērnus ārpus ģimenes. Vīrietis-īpašnieks un sievas uzturētājs prasa no tās to, ko pie sevis netur nekādā cieņā...

Mājas darbi kļuvuši vienkārši, atdoti kalpoņu rokās, un pilsoniskai sievietei jāpaliek, bezdarbā sēdot. Kā tāda viņa — pilnīgākā atkarībā no vīra. Bezdarbība un atkarība — lielākās pilsoniskās sievietes nelaimes.

Dabiski, ka šī sieviete reiz sāk protestēt pret savu stāvokli, ka tā nokļūst stāvoklī, kad sāk meklēt tā cēloņus un izejas no tā. Viņas sabiedriskais stāvoklis, viņas piederība pie valdošās šķiras liedz tai ieskatīties sava stāvokļa saimnieciskajos cēloņos. To spēj tikai demokrātiskā sieviete. Pilsone atrod par vainīgu pie sava stāvokļa ne dzīves iekārtu, bet no tās mazāk cietušo vīrieti kā fizioloģisku būtni. Vīrietis ir tīģeris (Angēlika Gailīt), vīrietis ir vilks (Ivande Kaija), mums jāiet cīņā pret vīriešiem — tas ir pilsoniskās feministerkarotājas sauciens. Mums, latviešiem, šis sauciens ir vēl svešs, jo mūsu sieviešu kustība līdz šim viscaur bija demokrātiskās sievietes kustība. Ivandes Kaijas un Angēlikas Gailīt augšā atzīmētie darbi nu ir ievērojamākie latviešu literatūrā, kas nostājas uz šāda tīrā feminisma viedokļa, un Ivande Kaija pirmā latviešu sieviete-rakstniece, kas atklāti un skaļi pieteic karu pilsoniskam vīrietim. Angēlika Gailīt pie tam paliek tikai prātnieciski psiholoģiskajā laukā, kamēr Ivande Kaija jo tālu ietiecas arī sabiedriskajā, tiklab ar savu darba reālo dabu, kā ar tur iepītajām teorijām. Diemžēl, šīs teorijas ir autores nelaime.

Iedzimtais grēks — dzimuma fizioloģiskās tieksmes. Tām abas autores piešķir noteicošo lomu sievietes dzīvē. Tām viņas dod lielu pārsvaru par mīlestības psihisko būtību. Ne vīrietis kā mīlestības objekts, bet pats fizioloģiskais sakars un viņa sekas — bērns — abām rakstniecēm vienmēr stāv pirmā vietā.

Ivande Kaija tēlo, kā 17 gadus vecajā Randavas mācītāja meitā Gaidā pamostas sieviete, kā tā samīlas savā skolotājā — studentā Valdī Pārupā. Pa to pašu laiku ar Valda māsu ģimnāzisti Anitu tiek pārrunāti uz dzimuma dzīvi un uz «moderno» beletristiku *à la* Verbickajas «Laimes avoti» un Pšibiševska *«De*

profundis» attiecīgie jautājumi. Šinī pārrunā vēl izteicas Gaidas mērenība, jo mācītāja meitas galvā tikumiskā *quasi*-brīvdomība grūti lauž ceļu. Piebiedrojas vēl pubertātes laikmetam raksturīgais ideālisms. Bet viņas sakars ar Valdi tomēr izvēršas tikai par skūpstīšanos, mīlināšanos. Kad Valdī šī jutekliskā kaisle apsīkst, Gaida tūliņ jūtas neapmierināta, pievilta.

Šī pirmā daļa romānā labākā, lai gan jauna, ne arī spilgtāki attēlota sniedz maz. Dzimuma dziņas mošanās jau pēdējo gadu rakstniecībā tiku tikām rakstīta. Lai tik atceramies Jaunsudrabiņa un Akuratera darbus. Pie tam — Ivandes Kaijas stāstījums bez mazākās koncentrācijas, par daudz stiepts, — tamdēļ tas paliek salkani banāls. Banāli līdz nejēdzībai nodaļu virsraksti: «Mīlestības naidnieki un pirmās sāpju asaras», «Derīgs padoms grūtā brīdī», «Es tevi mīlēšu līdz nāvei», «Pirmās mīlestības vēstules», «Mīli mani, vienvienīgi mani» utt., utt.

Rudenī Gaida iestājas ģimnāzijā, Valdis aizbrauc uz augstskolu Pēterburgā. No šiem laikiem romānā uzņemta laba tiesa mīlestības vēstuļu, kuras visas vienlīdz banālas. Šī sarakstīšanās diezgan nemotivēti tiek no Valda puses pārtraukta par jo lielu laimi lasītājiem. Nāk pilsētas balles ar savu flirtu, jauni sakari, — pirmā mīlestība aizmirstas. Tā atjaunojas atkal kādas vasaras vēlāk, lai gan pa starpām tiek flirtēts ar adjunktmācītāju Vilni. Un autore no savas puses liek manīt, ka šādam flirtam ir dabiskas tiesības Gaidas dzīvē... Raksturīgs priekš pilsoniskās sievietes! — Valda un Gaidas sakari kļūst kaislāki un noiet līdz dabiskam galam. Valdis grib kļūt par zinātnieku, Gaida to varētu tikai traucēt — tamdēļ viņš to atstāj garu gadu gaidās. Gaida itin kā ķircinādamās apprecas ar nemīlēto mācītāju Vilni, kurš dabūjis vietu Mazpilī. Laulība nelaimīga, jo Vilnis greizsirdīgs uz Gaidas pagātni. Beidzot tie šķiras, un Gaida kļūst par skolotāju, tad ģimnāzijas priekšnieci Rīgā. Te tā nodibina savādu sakaru — itin kā trijlaulību. Gaida nevar un negrib būt inženiera Pazara sieva, tā atļauj tam precēt Cepļu Dēziju, bet pati turpina bezbērnu mīlestības sakarus. Un kā par brīnumu šis sakars izrādās dzīvības spējīgs. Tanī pašā laikā Gaida teorētiski izveido savu seksualētiku un sludina to savām skolniecēm. Grāmatas beidzamās nodaļas tad arī ir tikai teorētiskas. — Tāda romāna pamatfabula. Ap to vijas blakus fabulas, tiek ievests vesels bars sieviešu un vīriešu «jaunās» seksualētikas demonstrēšanai. No tiem visvairāk nozīmes Balvai, Anitai, Korintai, Mirtai, Dēzijai, Purmalam, mācītājam Gobam ar sievu, Dr. Liepziedam utt.

Ivande Kaija ar savu romānu gribējusi prasīt latviešu pilsoniskai sievietei brīvāku laulību, maternitātes tiesības, jaunu seksualētiku. Tādā kārtā «Iedzimtais grēks» — arī «Ilgas un maldi» — uzskatāms kā noteikts tendences romāns, kuram jāizteic latviešu pilsoniskās sievietes programa.

Ja Ivande Kaija atklāj ko vecu, satrunējušu un nederīgu, tad mēs ik reizes varam būt ar viņu, bet ne jau ar tādu piekrišanu varam sekot romānā topošai ētikai, topošai dzīvei. Autore grib rādīt, kā notiek jaunu ieskatu meklēšana, kā tie ieaug jaunajā paaudzē, un tamdēļ liek darboties ģimnāzistu pulciņam zem skanīga nosaukuma: laulības reformatoru sapulce, liek savām varonēm un varoņiem uzņemt jaunlaiku teorētiskos ieskatus un pašu dzīvē tos eksperimentēt. Tikai žēl, šie eksperimenti tik izplūduši, ka par to vērtību un pareizību ļoti grūti pārliecināties. Galu galā idejas tiek formulētas tikai ļoti mazā sakarā ar romānā redzēto un dzirdēto dzīvi. Teorija par sevi un eksperiments atkal par sevi.

Ivande Kaija uzskata vīrieti par poligamu, sievieti — monogamu, vīrietis viņai pēc dabas jau ārkārtīgi greizsirdīgs, sieviete — ne. Ja tas tā dabiski būtu, tad jau autores sludinātā brīvās laulības nākotne varētu būt nopietni apdraudēta. Tad monogamā brīvā mīlestība, ko varam atzīt par augstāko laulības veidu, neiespējama. Bet laulības vēsturē mēs atrodam laikus, kad šāds ass greizsirdības veids nekādi nevar būt pastāvējis, piem., grupu laulība. Tā ir īpašnieka sajūta pret savu īpašumu, tik tiešām kā mūslaiku pilsoņu laulībā sieva ieder vīra īpašumā līdz ar gultu, krēslu utt. Nepareizi arī Balvas aiziešanu — kā sabiedrisku parādību — dibināt tikai uz tikumiska sašutuma par vīra sakariem ar savu kantoristi. Vīram un sievai pieliekamā mēraukla būtu daudz vienādāka, ja arī te pielaistu kaut kādu greizsirdību. Bet tā, — ar kādu, ne visai zinātnisku teoriju ķeroties pie šī jautājuma, pretešķības tiek mākslīgi uzpūstas.

Galu galā Ivande Kaija nespēj attēlot savā romānā nevienas dzīvības spējīgas laulības, tās, domājams, atrodamas aiz skatuves. Izvedums nāk teorētisks, un tamdēļ mēs tam neticam. Mums jānāk pie slēdziena, ka Ivande Kaija laulības problēmā nav tikusi nekur uz priekšu. Viņas pašas sakars ar Pazaru, kuram bez tam vēl sieva — Dēzija, jau nav nekas jauns. Ētiski tas ļoti apstrīdams. Ar to Kaija atšķetina jautājumu tik priekš izredzētām un arī nespēj vispusīgi apmierināt sievietes dabu, tam trūkst vispārējas nozīmes. Vai Gaidas laime ir pilnīga, zinot Pazara sakarus ar Dēziju, vai arī Dēzija ir laimīga? Nē un nē. Pazara, Dēzijas un Gaidas trijlaulība nav nemaz labāka par tradicionālo pilsonisko «monogamiju». Tā tikai pēdējās veids. Arī vairāk laimes tā nespēj sniegt. Anitas poligamija redzami nelaimīga un pretvīrietiska, Korinas laulība tai līdzīga. Balva zaudējusi mīlestību pret vīrieti vispār, redzot sava vīra sakarus ar citām sievietēm... Tātad visi eksperimenti beigušies nelaimīgi. Visām sievietēm kā Iv. Kaijas, tā Gailīt darbos palikusi kā augstākā mīlestība — mīlestība uz bērnu. Pēc šādām kopdzīvēm var to saprast, bet tad nevajadzēja to uzstādīt kā vispārēju un patstāvīgu likumu. Ivande Kaija un Angēlika Gailīt, ja tās pareizi būtu izpratušas

dzīvi, būtu rādījušas sievietes, kuras nīst zināmas iekārtas vīrieti, bet ne vīrieti vispār. Viņu sabiedriskais skats priekš tā bijis par nespēcīgu, viņas nav pratušas dzīvi viņas visumā skatīt un izprast. Un tam, ko šīs sievietes savos kongresos un priekšlasījumos par laulību runā, varam paiet mierīgi garām, jo tur viņas nekā jauna neteic un teikto neprot realizēt dzīvē.

Vēl šaubīgāks Ivandes Kaijas sabiedriskais viedoklis, lai gan romānā netrūkst interesantu ainu no modernās pilsonības dzīves. Mācītāji pārāk bieži brauc «uz Rīgas sinodēm», jo sievas apnīk, dzīvo jautri pa jūrmalu, pārlaiž desmitiem sakaru, tirgotāji uztur sakarus ar kantoristēm un, kad tās atrodas zināmā stāvoklī, — atlaiž no vietas utt. Sievām, kuru vīri ir neauglīgi, tiek ieteikts braukt uz ārzemju peldu vietām, lai tur dabūtu kādu veselīgu malaci, viena ar mieru aizdot otrai vīru... Tā ir tā pilsoniskā «tikumība», kura romānā jo spilgti attēlota. Tas šī romāna lielākais sabiedriskais nopelns.

Ivande Kaija pati dod atslēgu jautājumam, kamdēļ pilsoniskā sieviete nonākusi līdz tagadējam garīgam trulumam, tikumiskai un miesīgai izvirtībai, nepatstāvībai. Tā ir slinkulībā un bezdarbā ielaidusies, aiz garlaicības aptaukojusies sieviete. Gaida — tik tikko tikusi par mācītāja cienmāti — atrodas pilnīgā bezdarbībā, nezina, ko darīt. Viņa metas uz labdarību kā uz visai pieklājīgu sportu, aizraujas no tās, līdz redz viņas kaitīgumu. Arī patversmes dibināšana ir tikai mazs plāksterītis. Lielāki panākumi tai redzami kā audzinātājai, lai gan Gaidas audzināšanas programa stipri vien apstrīdama.

Atbaidošas ir tās nodaļas, kurās Ivande Kaija attēlo slinkulīgās sievietes miesīgo izvirtību («Peldu stundas no 10.—11.»). Iv. Kaija domā, ka to varētu glābt tikai vingrošana. 326. lpp. viņa saka: «Visu mūžu sievietei vajadzētu vingrot, ja viņai nav izdevība strādāt fizisku darbu.» Kamdēļ tad viņām nav šīs izdevības, kamēr citām tās pārāk daudz, — tas ir jautājums, kura iespējamības iznīcinot tik var novērst sievietes garīgo un miesīgo izvirtību. Bet Ivande Kaija par daudz ciešām saitēm saistīta ar savu šķiru, lai šo ceļu ietu. Tas būtu — pašai sev kapu rakt...

Arī pret sievietes ekonomisko nebrīvību Iv. Kaija zina tikai ļoti šaubīgu līdzekli: «Vajag tikai pierast pie ieskata, ka sievai par savu darbu mājās ir morāliskās tiesības uz pusi no vīra darba algas ārpus mājas.» Jā, god. dāmas, pie daudz kā mums vajag pierast... Tikai to prasīt var tādi morāles optimisti kā mūsu autore. Tikai, diemžēl, šāds optimisms ne par matu nespēj tuvināt mērķim.

Niecīga, visai niecīga ir šī lielā romāna vērtība: viņa propagandai nav cieta pamata zem kājām, viņa propagandējamiem ieskatiem pašiem trūkst plašās dzīves vērtības.

Angēlikas Gailīt «Ilgas un maldi» sastāv no vairākām studi-

jām un tēlojumiem. Viņas vispārējie ieskati pilnīgi sakrīt ar augšējiem. Tas liecina, ka šie ieskati nav tikai pašu rakstnieču, bet visu moderno latviešu pilsonisko sieviešu ieskati. Gailīt tomēr piegriež lielāku vērību pašai mīlestībai nekā Ivande Kaija. Viņas tēlotā mīlestība arī daudz rafinētāka nekā pilsoniski naturālās Iv. Kaijas. 33. lpp. kāda viņas varone saka: «Es esmu tikai sieviete, kurai mīlestība viss ... Kurai līdz ar to zūd visa dzīves vērtība ... Kura tādā ceļā vēl arvien atkarīga no vīrieša ... Kuras brīvība tikai ilūzija!» Studijā «Kas nenomirst» redzam, kā mīlestības kaisle pārņem sievieti, kura bija domājusi palikt viena. Mīlestība tai uguns un ledus, elle un paradīze, līdz noved pie sava dabiskā gala — bērna. Bērns ir arī A. Gailīt tēlotās mīlestības augstākais mērķis, un abas rakstnieces itin kā vienojas par to, ka sieviete, kurai nav bērnu, pelna nicināšanu ... Studijā «Venus vai Elizabete» visai neizdevīgi mēģināts raksturot sievietes psiholoģisko kaisli, bet šī studija iznākusi pilnīgi nebaudāma.

Abu rakstnieču darbos mīlestība pastāv tikai kā fizioloģiska prasība, viņas garīgās, psihiskās būtības tur neredzam. Tik pirmajā studijā tā vēl kur pamirdz. Bet pilsonībā jau domas un ieskati — kopīpašums, tur miesa tikai individuāla, tā valda. Te ir kaut kas no Arcibaševa, kaut kas no Verbickajas, kaut kas no Eldgasta un ... Marlitas.

Kā beletristiski darbi abas grāmatas liecina par zināmām, lai arī maz izkoptām stāstītāju spējām. Iv. Kaijas «Iedzimtā grēkā» dažas labi notēlotas figūras, kā, piem., vīra māte u. c. Labi izdevušies balles un viesību tēlojumi. Tikai romāna lielum lielā daļa neveikli saklīsterēta. Visneveiklākā trešās daļas pirmā nodaļa, kur katrs teikums runā par savu laikmetu un sākas ar: «Vasara pagāja ... Tas bija grūts laiks ... Tik uz pavasari ... Reiz rudenī ... Kādreiz ... Reiz ... Toreiz ...» Un tad briesmīgās vecu un jaunu sievu pļāpas, banāli naturālie un pikantie paņēmieni, briesmīgi garlaicīgā teoretizēšana — viss tas padara beidzamo daļu par pilnīgi nebaudāmu. Pirmās divas turpretim rit diezgan veikli.

Angēlika Gailīt kautrējas savus darbus turēt par beletristiku un tamdēļ tos sauc par studijām un tēlojumiem. Viņas tēlojumos daudz sirsnīga lirisma, vieglas vaļas dienu sapņainības, to dzeju var ar baudu lasīt. Studijās mākslinieciskais tēlojums arī autorei bijis tikai blakus lieta, tamdēļ te daudz garu dialogu, atmiņu utt. Viņas valoda jau diezgan gleznaina, kamēr Iv. Kaijai gleznas pilnīgi svešas, stāstījums koncentrētāks. Tikai daži neliterāriski paņēmieni ...

Laika parādība ir šīs abas grāmatas un kā tādas uzņemamas, lai arī viņu vērtība ir diezgan niecīga.

V. Knoriņš

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 15., 18. jūnijā, Nr. 136, 138.

GOVJU SLAUCAMĀ MARSELJĒZA

«Skaistajai dāmai, ko sauc par kultūru (lasi: tumsonību), nevar nekad aptrūkt pašaizliedzīgu bruņinieku. Tad nu arī tāds radās kritiķa A. Švābes personā «J. Dienas Lapā», kura vienmēr ir stāvējusi un stāv par kultūru un progresu...»

Sk. Atskabargas rakstu «Piektā Rītenī», 1913. g., 53. lpp.

Stud. jur. K. Ducmanis (Atskabarga) nupat iesācis savu juridisko karjeru, uzņemdamies vest rakstnieka Jaunsudrabiņa prāvu pret Švābi un «Dienas Lapu». Apsūdzības raksts iespiests kalendārī «P. Rītenis» no 51.—56. lpp. Akta galvenais paragrafs sekojošais: Švābe, recenzēdams žurnālu «Druvu», «J. D. L.» slejās iedrošinājies slikti atsaukties par Jaunsudrabiņa tēlojumu «Piektaļa».

Tiesa, es biju tik pārdrošs, ka apgalvoju: ««Piektaļa» paliek mums pretīga — runa iet par sasprēgājušiem govs tesmeņiem resp. cičiem.» Un nākošā rindā es teicu: «Tālāk vairs nevar iet tradicionālā «zemes rūķa» idealizēšanā un tagadnes kultūras pasaules noliegšanā.» Visas šīs trīs tēzes es atzīstu par motivētām arī vēl tagad. Proti: 1) Jaunsudrabiņš noliedz pilsētu kultūru. Tas it spilgti izteikts viņa programas rakstā «Latviju rakstnieks», kur viņš gaužas par izvirtušiem fabriku strādniekiem. Turpat viņš 2) idealizē lauciniekus, nostādīdams tos kā tikumības un garīgās attīstības paraugu pilsētniekiem. Šī pati idealizēšana velkas arī cauri visai viņa «Baltai grāmatai». 3) Šī tendenciozā idealizēšana neaprobežojas tikai ar to vien, ka tiek katra lauku tētiņa un māmiņas nelaimīte iztēlota par veselu traģēdiju, — to pašu asaraino romantiku Jaunsudrabiņš lej pāri visiem tradicionālās zemniecības atribūtiem — pusbībelei, dziesmu grāmatai, ganos dzīšanai utt.

Lūk, šī gaušanās pie sīkzemniecības kapa man pretīga. Man ir pretīgi arī visi tie atribūti, ar kuriem viņa ir saaugusi kopā.

Nevis govs tesmenis pats par sevi kā govs orgāns man riebj, bet man riebj viņa vešana sakarā ar to ņaudulīgo ideoloģiju, kuru izteic Jaunsudrabiņa varoņi. Tāpat man riebj nevis balta veste par sevi kā drēbes gabals, bet gan šī veste uz buržuja resnā vēdera. (Turpretim manu estētisko sajūtu it nebūt neaizskar sviedraina, savalkāta veste darba cilvēka mugurā.) Tāda ir mana dialektiskā mākslas izprata un skaistuma sajūta; viņu man piespieda izteikt K. Ducmaņa jezuītiskais raksts «P. Rītenī»!

Jezuītisks! Es tiešām nezinu cita vārda tam rakstīšanas paņēmienam, ar kura palīdzību K. Ducmanis grib mani par vari iespiest tumsoņa, bizmaņa, bašibuzuka un kultūras nīdēja krēslā

(K. D. epiteti). Neviens sofisms viņam priekš tam nav neatļauts. Izķer frāzi no Zolā, izķer otru no Hauptmaņa, samelo, ka Rainis idealizējot zirgus («Zelta zirgā»), — un samazgu spainis viņam gatavs — atliek tikai uzliet man uz galvas. Kas viņam daļas gar to, ka Zolā tikpat maz kopēja ar Jaunsudrabiņu, cik franču literatūrai ar latviešu; kas viņam daļas, ja viņš Hauptmaņa drāmu «Pirms saules lēkta» apgriež ar galvu pret zemi, apgalvodams, ka tur tiekot idealizēts (pastrīpojums mans) vecs žūpa, — Ducmanim vajag tikai sadot Švābem pa ādu un tāpēc nevajag ilgi meklēt pēc metamā.

Kas attiecas uz K. D. ziņkārību par manu personīgo dzīvi, vai es dzerot sterilizēto kopmoderniecības pienu vai nesterilizēto kazas pienu, tad man jāatbild, ka ne viena, ne otra. Turpretim man bija ļoti patīkami dzirdēt, ka Ducmanis vaļsirdīgi pastāsta, — šis dzerot «Rozenrovo» firmas pienu par 15 kap. pudelē.

Beidzot atliek tikai apbrīnot Ducmaņa estētisko gaumi, kura atļauj viņam runāt par «govju slaucamās marseljēzas» sacerēšanu, un to uzdod man, — lai saimniecēm pie slaukšanas būtu jautrāks prāts, — jo es esot «specializējies arī dzejošanā». Šo laipno piedāvājumu — neskatoties uz manu «specializēšanos» — es iedrošinos Ducmanim atdāvāt atpakaļ: govju marseljēzas sacerēšanai vajadzīgā iejūsma viņam tak netrūkst (to rāda 5 lpp. garais govju aizstāvēšanas raksts); un, ja Ducmanim kādreiz ievajagas manas «speciālās zināšanas» par pantmēru, ritumu un atskaņām, tad esmu gatavs pakalpot katrā laikā.

A. Švābe

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 17. novembrī, Nr. 268.

«LATVIEŠU DRAUGU BIEDRĪBAS» TIESA PAR LATVIEŠU RAKSTNIECĪBU

6. decembrī Latviešu Literāriskā jeb Draugu Biedrība noturēja Jelgavā savu gada sapulci, kurā tā sauktie Vidzemes un Kurzemes direktori nodeva savu spriedumu par latviešu rakstniecību pēdējā (1911) gadā. Spriedēji atdūrās pret latviešu rakstniecības kardinālo iezīmi: tā esot **pārāk radikāla!** Vidzemes direktors mācītājs Gross nodrukā vācu «*Rigasche Zeitung*'ā» sava referāta atstāstījumu, kurā uzsver, «ka, diemžēl, latviešu apdāvinātākie dzejiskie talanti un darbīgākie rakstnieki atrodami galējā kreisā pusē». Pārskatot visu tekošā gada literatūru, konstatējams, ka stiprākais virziens vēl joprojām latviešu rakstniecībā paliek demokrātiskais, proletāriešiem draudzīgais. «Tiklab populāri zinātniskos apcerējumos,» saka māc. Gross, «kā beletristikā,

drāmā un lirikā **strādnieku jautājums** stāv pirmā vietā un, proti, tajā cerībā, ka strādnieku rokās atrodas nākotne, kas caur viņiem visus aplaimos.» Tālāk seko norādījumi, it kā latviešu daiļliteratūrā propagandētu sociālo revolūciju, nākotnes cīņu, tēlotu strādnieku izsūkšanu utt., ko visu caur savām baiļu brillēm redz cienījamais referents.

Vai tiešām lieta tik briesmīga? Kas pazīst latviešu cenzūras apstākļus, un, jādomā, godājamam referentam tie arī nebūs sveši, tas labi zinās, ka no minētām lietām tik kliedzošā virzienā latviešu rakstniecībā nevar ne runa būt. Bet nelaime tā, ka latviešu rakstniecību nevar vairs pārcelt uz kādiem simts gadiem atpakaļ, kad latviešu literatūru radīja un vadīja vācu mācītāji savā šaurā, tendenciozā luterticīgās baznīcas garā. Latviešu «Draugu Biedrībai» jārēķinājas ar to, ka māksla negrib iet un neies baznīcas sholastikas ceļus, neies uz veciem klostera mūriem un bruņinieku piļu kazemātiem atpakaļ, bet meklēs tos ceļus, kuri ved tautas uz labklājību un augstāku kulturālu dzīvi. Bet bija Grosam arī par ko papriecāties, proti, par to, ka «sociāldemokrātiskā un materiālistiskā «Izglītība»» reizē ar Latv. Skolotāju Biedrības slēgšanu apstājusies un tā «vairs nevarēs «maitāt» jaunos skolotājus un līdz ar to visu latviešu jauno paaudzi». Te nu bēdas vēl par «Jaunības Tekām», kas esot radikāli modernas un, iedomājieties, pastrādājušas to lielo grēku, ka rakstījušas par dzimtbūšanas atcelšanu, reliģiju izcelšanos, darbaļaužu vēsturi un nodrukāti izvilkumi no sociāldemokrāta Deglava tendences romāna «Vecais pilskungs» un no naida pilnā Garlība Merķeļa grāmatas «Latvieši».

Vienu tomēr nevarēja noliegt bargie tiesneši no latviešu draugiem: savā apstrādājuma vielā latviešu rakstnieki bez savām idejām pratuši ielikt vēl savas *īpatnējās estētiskās vērtības*. Tādas mācītājam Grosam bija jāatzīst Raiņa un vēl citu radikālo dzejnieku dzejoļos, Andreja Upīša lugā «Balss un atbalss» utt. Beigās mācītājs Gross tomēr tā liecina par latviešu rakstniecību: «Senos laikos Latviešu Literāriskās Biedrības gada pārskatā jau katrs maz ievērojams latviešu stāstiņš vai kristīgs rakstiņš priekš tautas bij pieminēšanas cienīgas literāriskas parādības. Pēdējos divdesmit piecos gados turpretim attīstījusies **ievērojama latviešu literatūra** ar savām dzejnieku skolām un dažādiem darbiem, **kuri var pastāvēt arī pasaules literatūrā,** un tagad jau var runāt un rakstīt par latviešu literatūras **vēsturi,** kurai starptautiska nozīme.»

Pie pārējiem referātiem nav mums sevišķas intereses uzkavēties.

Latviešu rakstniecības vēsturē no svara varētu būt profesora Voltera paziņojums, ka **pirmā** drukātā latviešu grāmata nav vis «*Enhiridion*», bet gan kāds **katoļticīgo latviešu katķisms,** kas

drukāts Viļņā 1575.[1] gadā. Tuvākas ziņas par šo atradumu Volters solās publicēt turpmāk. Pie sapulces ņēma dalību kādi 25 biedri, visvairāk Kurzemes un Vidzemes mācītāji.

L. [J. Roze]

«Domas», 1912. g., Nr. 1, 100.—102. lpp.

LATVIEŠU 1913. GADA LITERATŪRA VĀCU MĀCĪTĀJU TIESAS PRIEKŠĀ

Vairāk nekā 80 gadu atpakaļ nodibināta Latviešu literatūras biedrība. Tātad tā būtu pirmā un vecākā latviešu biedrība. Bet, tāpat kā pirmie latviešu laikraksti tikai saucās par latviešu laikrakstiem un tikai iznāca latviešu valodā, tā arī šī biedrība patiesībā no sākta gala ir bijusi un vēl tagad ir vācu mācītāju biedrība, pie kam arī viņas sapulcēs un rakstu krājumos lieto gandrīz vienīgi vācu valodu. Latviešiem 80 gadu atpakaļ arī nemaz neatļāva vēl nekādas biedrības, bet pirmās patiesās latviešu biedrības varēja sākt rasties tikai 60. gados. Biedrību nodibināja vācu mācītāji, lai iepazītos ar latviešu valodu, vēsturi un gara dzīvi, jo tas viņiem bija vajadzīgs kā latviešu draudžu mācītājiem. Viņi biedrībai ir devuši arī otru vārdu — «Latviešu draugu biedrība». Biedrības darbība no laika gala ir pastāvējusi viņas sapulcēs un rakstu krājumos («magazīnās»), kuros drukāja sapulcēs nolasītos referātus. Agrākos laikos biedrībā un viņas sapulcēs piedalījās arī latviešu valodnieki, vēsturnieki, rakstnieki, un tie bija pat nodomājuši biedrību paņemt sev, iestājoties tanī arvien lielākā skaitā un iegūstot galu galā pārsvaru, jo biedrībai bija pēc viņas statūtiem dažas vērtīgas tiesības, piem., drukāt savus rakstus bez cenzūras. Bet vācu mācītāji bija uzmanīgi: viņi uzņēma gan arī latviešu literātus, bet reizē ar katru jaunu latviešu biedri uzņēma kādus 2 jaunus vācu biedrus. Tagad vairs biedrība latviešiem nav vajadzīga, un pēc 1905. gada arī plaisa pat starp vācu mācītājiem un latviešu «tautiešiem» ir kļuvusi liela. Līdz ar to gadu no gada sašļūk biedrības sapulču dalībnieku skaits, un šogad 11. decembrī Jelgavā noturētā 83. gada sapulcē bija ieradušies vairs tikai 11 biedri un pāris viesu.

Galvenie un paliekošie dienas kārtības punkti šais sapulcēs, kuras notiek ik gadus decembrī, vienu gadu Rīgā, otru Jelgavā, ir ziņojumi par tā gada latviešu literatūru. Ziņotāji ir divi: viens ziņo par Vidzemē, otrs par Kurzemē iznākušiem izdevumiem. Par Vidzemes ziņotāju jeb «direktoru» jau vairākus gadus ir Straupes mācītājs Gross, par Kurzemes — pēdējos gados ir Džūkstes mācītājs Gilberts.

[1] Faktiski 1585. gadā. *Sakārtotāji.*

Savā sapulces atklāšanas runā biedrības prezidents mācītājs Teodors Dēbners, starp citu, pieveda oficiālus datus par latviešu literatūras tagadējo plašumu. Pēc tiem: 1912. gadā iznākušas latviešu valodā 738 (no tām Rīgā vien drukātas 475) grāmatas un 66 laikraksti un žurnāli. Par «grāmatām» gan ieskaitīti arī dažādi biedrību pārskati, statūti utt.

Vidzemes direktors Gross ziņoja, ka viņam šogad pienākušas 294 latviešu grāmatas, tā ka varot apskatīt tikai ievērojamākās un tikai īsumā. Vispārējais iespaids esot tas, ka parādījušies mazāk izdevumu par dabas zinātnēm. Tas būšot tamdēļ, ka lielais dabas zinātņu tulkotājs Rob. Maksts esot aprimis, iznākot 2 žurnāli — «Domas» un «Druva», kuros drukājot tādus rakstus, un izdevēji negribot tādus labprāt izdot, jo tādiem neesot tik daudz lasītāju. Arī daiļrakstniecībā neesot nekas sevišķi ievērojams parādījies. Bet visā rakstniecībā esot joprojām manāma cīņa un plaisa starp jauno un veco strāvu. «Domas», «Druva» un «Jaunības Tekas» esot vērtīgi žurnāli, tikai «Domām» esot sociāldemokrātisks virziens, un Andrejs Upīts, apspriezdams Ivandes Kaijas romānu «Iedzimtais grēks», esot «Domās» nedzirdēti rupjā kārtā apvainojis mācītājus, jo apgalvojis, ka viņi braucot bieži uz Rīgu padzīvot, uzturot tur pat mīļākās utt. Kur gan tas Upīts vēl nonākšot! Otra bāršanās mācītājam iznāca par minēto Ivandes Kaijas romānu, trešā par P. Stumpu Limbažos, kura «Auseklis» esot par viņu, Grosu, sniedzis kādu aplamu korespondenci un kurš izdodot pakaļdarinājumu Hekera Vecajam Vidzemes kalendāram, bet galvenā bāršanās bija par Atturības biedrības «Ausekļa» kalendāru. Jau par Stumpu runājot, Gross apzīmēja latviešu laikrakstu izdevējus un redaktorus par «ķerļiem», kurus pie tiesas sūdzēt neesot vērts, jo viņi varot dabūt tikai cietumu, bet viņiem tas nekas neesot, un viņiem cietumā varbūt gluži labi patīkot. Bet, kad Gross lasīja sapulcei priekšā no «Ausekļa» kalendāra to vietu, kurā aprakstīts, kā Vidzemes mācītāji Valmieras sinodē mielastojuši un augstas laimes uzdzēruši, bet pēc tam sākuši spriest par žūpības apkarošanu, viņš nevarēja vairs nemaz valdīties, bet jau pa starpām sirdījās, ka to esot kāds ielas puika rakstījis, ka rakstītājs pats esot bijis piedzēries utt. Pie tam Gross it labi zināja, ka rakstītājs ir Deglavs, un redzēja, ka Deglavs ir arī sapulcē klāt. Pēc tādas Grosa uzstāšanās gan viņam ir vismazāk tiesības uzbudināties, ka latviešu rakstnieki esot pret mācītājiem rupji. Vēl Gross žēlojās, ka latviešiem iznākot ļoti daudz kalendāru, bet tautai derīgi esot tikai pāris: vecu vecais Hekera kalendārs, Platesa kalendārs un Freija kalendārs. Un vispār starp iznākušām grāmatām tautai derīgas esot ļoti maz, bet viss vairums esot proletariāta garā, sociālisma uzskatos, bezdievīgas, pret kungiem utt. — Par to pašu žēlojās Kurzemes direktors Gilberts, kuram bija ko apspriest tikai 29 izdevumi, pa lielākai daļai kalendāri un tulkoti stāsti un romāni.

Laikrakstus direktori nemēdz apskatīt. Abu «direktoru» ziņojumiem par iznākušām grāmatām un kalendāriem gandrīz vienīgi vairs tā nozīme, ka pēc šiem ziņojumiem paši ziņotāji sastāda ik gadus «ieteicamu latviešu jaunu izdevumu sarakstu» un nodrukā to vācu «ceitungās», lai dažādi vācu kungi zinātu, ko drīkst un ko nedrīkst svētkos saviem latviešu dienastniekiem dāvināt.

As. [*Hermanis Asars*]

«Domas», 1914. g., Nr. 1, 113. un 114. lpp.

FR. VEINBERĢA «JUBILEJA»

Ka mēs, latvieši, esam kalendārnieku tauta, tā slava mums jau sen. Bet, ka mēs esam arī jubileju tauta, tas ar katru dienu gaišāk top redzams. Visādas jubilejas esam svētījuši, bet tik kurioza kā «Rīgas Avīzes» redaktora Fr. Veinberģa 70 gadu jubileja gan vēl nebūs piedzīvota. «Latviešu melnsimtnieku smotrs» — kā to zīmīgi nosauca «Jaunā Dienas Lapa». 70 gadu cilvēks strādājis, dažreiz stāvējis latviešu sadzīves izcilā, redzamā vietā, bet viņa jubileja varējusi sapulcināt tikai kādus 250 «godinātājus», starp kuriem puse atnākusi ne «godināt», bet aiz ziņkāres paskatīties. Tātad: 125—150 personīgu «godinātāju», «Latviešu Avīžu», «Tēvijas» un «Bitītes» redakciju sveicinājumi un pāris desmit telegramu. Varam iedomāties, kā ap sirdi tādam «jubilāram», kas septiņdesmit gadu strādājis, cīnījies, rakstījis kā prazdams un beidzot tomēr atrodas tikpat kā viens baigā tukšumā. Vēju ķēris, ūdeni ar sietu nesis. Jo, ja viņš nav gluži akls, viņam pašam vajag redzēt un saprast, ka nav iemesla būt lepnam uz to mazo pulciņu, kas bij saradies viņu «godināt»: pāris vismelnāko, reakcionārāko un nenozīmīgāko avīžu, smieklīgi mazais pulciņš personīgo un famīlijas draugu, Veinberģa kasu aizņēmēji un reflektanti, Veinberģa pavalstnieki, interima aktieri, parastie līķu pavadītāji, sēru karoga un alus kausa reprezentanti. It sevišķi amizanti šajā melnsimtnieku parādē bij redzēt arī tādus pazīstamus darboņus kā izbijušo dzejnieku V. Zāliti (Valdi), Lautenbah-Jūsmiņu un... Teodoru Zeifertu. Vai patiešām Teodoram «Druvas» redaktora gods prasa tik visai smagus upurus? «Jubilejas» runas bālas un bez dzīvības — it sevišķi paša «jubilāra» pateikšanās. Atzīmēt var vienīgi, ka kāds «Rīgas Avīzes» kalps sajūsminājās par to, ka caur Veinberģa gādību viņiem te iespējams sēdēt smokingos un baltās kaklasaitēs un šmorēt šampanieti. Un to, ka «jubilārs» ieradies ar sarkanu rozi pogcaurumā, bet priekšā viņam viņa avīzes dienderi nostādījuši milzīgu, sarkanu puķu buķeti! Ka viņi patiešām gribējuši visai asprātīgā kārtā piezobot savu maizes devēju, tas nav domājams.

Tā sarkanā roze Veinberģa pogcaurumā nepārprotami rāda, ka šis sarkano puķu nīdējs un visa sarkanā rējējs žurnālistikā īstenībā spēlē neasprātīga klauna lomu. To pašu rāda arī «Rīgas Avīzes» «godināšanas» raksti. Labi saprazdams, ka cits viņu neslavēs, Veinbergs jau iepriekš jubilejas izspēlēja ievada komēdiju: uz kādu nedēļu atkāpās no «Rīgas Avīzes» redaktora amata un iecēla savā vietā pakalpīgo advokātu V. Teikmani. Tas tad nu arī teica, cik mācēja, par varu gribēja iegalvot Veinberģi par lielāko un tālredzīgāko latviešu politiķi. Kā kuriozs šī «jubileja» ar viņas rakstiem ir interesanta. Ar labpatiku varam minēt to, kas viņā tik gaiši parādījās: pat latviešu remdenās, nenoteiktās pilsonības deviņdesmit deviņas simtdaļas nepiekrīt konsekventai melnsimtnieku lišanas, rāpuļošanas un denuncēšanas politikai un viņas «darboņiem».

[*Andrejs Upīts*]

«Domas», 1914. g., Nr. 4, 509. un 510. lpp.

6

RAKSTNIEKU VAKARI

ŽURNĀLISTU UN LITERĀTU BIEDRĪBAS «IDEJA»

1. LITERĀRISKAIS VAKARS

Rakstnieku un žurnālistu biedrības «Ideja» pirmam literāriskam vakaram, sestdien, 21. jūlijā, Torņkalna palīdzības biedrībā, bija atļauja panākta, tikai palīgā ņemot mūsu biedrībām, diemžēl, svešo 1. aprīļa 1910. g. Valdības senāta ukazu Vidzemes gubernatoram, ar Nr. 4753, par to, ka biedrību literāriskiem un muzikāliskiem vakariem, kuros pielaiž tikai biedrus un ievestus viesus, nav jāprasa atļauja, bet tādi tikai jāpaziņo policijai. Jau ārpusē pie biedrības stāvēja kāds policists un trīs gorodovoji un prasīja daudziem biedru kartis, bet nebiedrus, kuri gribēja tikt no biedriem ievesti vakarā, nelaida nemaz mājā iekšā. Par to gan biedrības priekšniecībai vajadzēja telefonēt policijmeistaram, jo nav domājams, ka viņš būtu tā pavēlējis. Pašā zālē un vakarā gan nekāda iejaukšanās nenotika. Ievērojot aprādīto un nepietiekošo vakara izziņošanu, apmeklētāju nebija daudz. Vairāki «Idejas» biedri lasīja kritiskus apcerējumus, savus stāstus, skices un dzejoļus. Iesāka A. Švābe ar apcerējumu par A. Deglava stāstu «Lielā Lavīze», kurš savā laikā «Mēnešrakstā» nodrukāts un tagad iznācis A. Gulbja «Universālā Bibliotēkā». Lielā Lavīze ir latviešu baskājes tips un kā tāds vienīgais mūsu literatūrā. Stāstā tēlota viņas «attīstības» gaita no protestējošas baskājes līdz ubadzei. Lavīzē redzams krasais individuālisms. Viņa noliedz darbu, bet katra filozofija, kas noliedz darbu, noved pie baskājības un naturālās saimniecības, un ubagošanas. Otrs tips stāstā ir kalpu tiesas vīrs Skrupšķis. Tas arī nemīl darbu, bet viņš ar viltu cenšas no darba izvairīties. Citādi Skrupšķis ir Lavīzei tieši pretējs tips: viņš reprezentē kraso dogmatismu, tradīciju vajadzību un autoritātes dievināšanu. Trešais stāsta varonis — pagasta nabags Raps, lai gan stāstā tēlots kā komiska persona, ir visinteresantākais un simpātiskākais ar savu īpatnējo pasaules uzskatu par katras lietas noderību un noliktiem mērķiem. «Pasaulē viss

notiek ar ziņu,» viņš vienmēr mēdz sacīt. Šāda filozofija gan var, kā pie Tolstoja, novest pie gļēvas padošanās un vienaldzības, un šādu jēru filozofiju prot visu laiku vilki ļoti labi izmantot. Bet Rapa personības skaistums ir viņa attiecībā pret darbu. Viņš strādā ne algas dēļ, kuru darbs viņam dod. Viņš tad arī nevar strādāt nedzīvu darbu un tikai pakaļdarīt, bet cenšas vienmēr darbā ielikt savu un kaut ko radošu. Darbs viņam nav lāsts, bet prieks. Tā ir nākotnes cilvēka iezīme. Turpretim Lavīzes izturēšanās pret darbu ir pagātnes cilvēka stāvoklis, un Skrupšķis ir tagadnes cilvēks, kuram darbs ir uzspiests slogs. — Interesantais referāts zaudēja no tam, ka Švābem kā lektoram ir neskaidra un slikta izruna. Kad viņš brīvi runā, tas ir citādi. Viņam vajadzētu griezt vērību uz savu izrunu, jo nenākas grūti iemācīties skaidri runāt, un tad viņš varētu sķaitīties pie mūsu labākiem lektoriem. — Kritiska rakstura bija vēl V. Knoriņa apcerējums par mākslu. Knoriņš aprādīja mākslas sakarus ar saimnieciskiem apstākļiem. Tie nav tieši, bet netieši. Saimnieciskie apstākļi nosaka cilvēka sabiedriskās attiecības un viņa ideoloģiju, bet ikvienā mākslas darbā parādās arī viņa, autora ideoloģija. Tā Saulietis ir bojā ejošās patriarhālās iekārtas un tradicionālās sīkpilsonības ideologs. Viņš grib to uzturēt un nesaprot pilsētas dzīvi un tagadnes pārvērtības. Raiņa darbi nav pilnīgi saprotami vēsturiskā materiālisma un kolektīvisma ideju nepazinējam. Rainis ir mūsu lielākais simbolists un Upīts — reālists. Šie abi veidi tagad valda mūsu rakstniecībā. Zināms, ir starpība starp Raiņa simbolismu un dekadentu simbolismu. Simbolisms ir sintētisks, reālisms — analītisks. Pļehanovs maldās, apzīmēdams simbolismu par nabadzības zīmi. Pļehanovs spriež pārsteidzīgi, pazīdams vienīgi buržujisko rakstnieku simbolismu. Jo tikpat simbolistiskā, kā reālistiskā rakstniecības veidā var izteikties dažādu šķiru ideoloģijas. Mākslas uzdevums ir kalpot daiļumam, bet dzīves daiļums ir atkarīgs no sabiedriskās un saimnieciskās iekārtas. Tamdēļ mākslas uzdevums ir kalpot arī dzīvei un palīdzēt dzīvi radīt daiļu un labu. Mākslinieka ideoloģijā jāietilpst esošā izprašana, kā arī nākotnes saprašana. Tāpēc mākslā jātēlo dzīve nevis sastingusi, bet viņas pārveidošanās un jaunradīšanās. Sastingusi īstenība ir tikai pusīstenība, bet patiesā dzīves īstenība ir viņas pārveidošanās. — Savus dzejoļus lasīja Šalkons. Viņš vēl nespēj pilnīgi atsvabināties no diletantisma un sarīmē dažkārt skaļus vārdus bez dzejas. — Stāstu «Pazudušais dēls» nolasīja Ezerietis. «Pazudušais dēls» ir saimnieka dēls, kurš klīst pasaulē un cīnās līdzi sabiedriskās kustībās. Reiz viņš atnāk tēva mājās, bet sastopas ar tēva un brāļu naidu, nesaprašanu un liekulību un tūliņ atkal aiziet uz visiem laikiem. Tēlojums sirsnīgs. — A. Švābe nolasīja páris savu skiču, no kurām ievērojamākā likās «Draugi»

(atkal traucēja sliktā lasīšana) un pāris dzejas. — Kā pēdējais nolasīja 3 savas skices Zemrāns. — Daži citi vēl pieteikušies rakstnieki, kā Vainovskis un Bankavs, nebija atnākuši.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 27. jūlijā, Nr. 172.

ŽURNĀLISTU UN LITERĀTU BIEDRĪBAS «IDEJA»

2. LITERĀRISKAIS VAKARS

Lielais apmeklētāju skaits, kurš ne vien pildīja Romanova ielas 25 vidus zāli, bet no kura kāda daļa pat spiesta iet atpakaļ, jo policija neļāva zāli gluži pārpildīt, liecināja par lielo interesi strādnieku un citās plašākās aprindās, sevišķi jaunatnes interesi par mūsu rakstniecību un uzticību «Idejai». Tas lai mudina biedrību šo uzticību attaisnot un gādāt par savu vakaru pacelšanu.

Kā pirmais mūsu jaunais kritiķis A. Švābe, kurš «J. D. L.» lasītājiem jau diezgan pazīstams, salīdzināja Plūdoņa dzejojumu «Uz saulaino tāli» ar Raiņa *«Ave, sol!»*. Šis viņa kritiskais darbs patlaban iznācis drukā īpašā brošūrā, un tamdēļ tikai īsos vārdos atzīmēsim, ka Švābe atrod Plūdoņa darbu par neizdevušos. Plūdons ar putnu laišanos rudenī uz siltām zemēm gribējis simbolizēt un attēlot neseno atsvabināšanās kustību, bet šis nolūks jau ir nepareizs, jo putni, rudeņos uz siltām zemēm laizdamies, nelaižas ne uz atdzimšanu, ne atsvabināšanu, bet gan tikai uz ziemas atpūtu, turpretī gan putnu atgriešanās varētu būt tāda atdzimšana. Bet galvenā Plūdoņa kļūda — viņa sīkpilsoniskos uzskatos par atsvabināšanās kustību. Viņš to attēlo kā kāda jauna gulbja ideju radītu notikumu, bet nesaprot masu nozīmi kustībā. Tāpat šauri un frāžaini viņš saprot kustības mērķus. Tamdēļ Plūdoņa poēmu nevar uzskatīt par atsvabināšanās kustības poēmu, bet varbūt gan par nesen sīkpilsonisko individuālistu un dekadentisko rakstnieku pacelšanos gaisā no mūsu pilsonības dumbrāja un laišanos uz «izredzēto» saloniem.

Otrs literārisks referāts bija H. Asara par mūsu rakstniekiem, dramatisko literatūru un teātri. Referents aizrādīja, ka nevienā citā rakstniecības, ne mākslas, ne sabiedriskās dzīves nozarē nav atzīmējami tādi panākumi kā teātrī. «Uguni un nakti» viena gada laikā Rīgā vien nākuši skatīties kādi 70 000, kamēr Raiņa 1. dzeju krājumu «Tālās noskaņas» būs 10 gados lasījuši tikai kādi 30 000. Upīša «Balss un atbalss» vienā pašā sezonā pievilkusi ap 30 000, bet cik būs lasījuši tai pašā laikā viņa labākos romānus? To vajag ievērot rakstniekiem un tamdēļ pašiem savā labā piegriezties dramatiskai literatūrai, kura mums vēl tik trūcīga, ka mūsu teātriem un arī lauku biedrībām visvairāk jādzīvo no cittautu drāmas un jāizrāda lugas, kuras pēc sava satura mums tomēr svešas, kamēr mūsu pašu lauku un pilsētu dzīves parādības paliek neattēlotas un neapgaismotas. Dažkārt mūsu

rakstnieki ir vainojuši mūsu teātrus par latviešu oriģināldrāmas nabadzību, bet tas nav pareizi. Nav mūsu teātros atraidīta un atstāta neizrādīta nevienа daudzmaz izrādāma luga, ir pat godalgas piespriestas diezgan vidējām un pat vājām lugām. Ka mūsu rakstnieki tomēr arī dzīvi nododas drāmu rakstīšanai, pierāda uz Jaunā teātra sacensību iesūtīto 27 lugu skaits. Bet tikai 3 no tām atzītas izrādāmas, kamēr ap 20 pārējo raksnieku veltīgi pūlējušies. Puse būs gan pilnīgu nemākuļu darbi, ar kādiem pārpludina arī redakciju papīru kurvjus, bet puse tomēr ņemama nopietni. Un galvenais trūkums viņiem ir dramatiskās tehnikas trūkums. Viņi raksta skatu virkni, bet ne lugas, viņi neievēro, ka lugai vispirms vajadzīgs par pamatu un saturu kāds dramatisks konflikts, vai nu sociāls, vai idejisks, vai ģimenes dzīves. Tāpat kā jebkurā citā mākslas arodā, dramatiskam rakstniekam vajag vispirms piesavināties dramatisko tehniku, un to var mācīties no citiem, priekšzīmīgiem dramatiķiem, kā Šekspīra, Moljēra, Skrība, Ibsena, arī mūsu pašu Blaumaņa. Nav, zināms, aizliegts iet jaunus ceļus arī drāmas tehnikā, bet to spēs tikai tas, kas jau būs piesavinājies līdzšinējo tehniku. Ibsens savu tehniku ieguva, darbodamies pie teātra. Un rakstnieku arī kas cits velk pie teātra: rūpes par viņa lugas pareizu iestudēšanu. Mūsu dramatiskās rakstniecības un arī pašas teātra mākslas labā ir vēlama rakstnieku tuvošanās teātrim. Vācijā patlaban atrod par drošāko līdzekli ir teātra, ir dramatiskās rakstniecības pacelšanai dibināt rakstnieku vadītu teātri. Kas Vācijā ir tikai vēl ideāls, tas mūsu rakstniekiem vieglāk sasniedzams. Piedaloties Skatuves biedrībā, mūsu rakstnieki var piedalīties mūsu teātru vadībā. Šāda piedalīšanās no rakstnieku puses par maz, tā ka dažreiz trūkst literāriski izglītotu spēku, ko vēlēt Teātra un Repertuāra komisijās, un tiek uzstādītas tādu cilvēku kandidatūras, kurām par literatūru un teātri nav nekādu zināšanu. Mūsu rakstniekiem ir jālūko uzņemties arī režisoru pienākumi. Tas nav nebūt vajadzīgs, ka režisors būtu aktieris. Aktiera un režisora pienākumi ir dažādi, un nepietiek režisoram ar aktiera zināšanām vien. Tas ir tāpat kā orķestris, kuru vadīt nevar vis jebkurš mūziķis, kaut arī tas būtu sava instrumenta vislielākais mākslinieks. Kā kapelmeistaram orķestrī, tā režisoram teātrī galvenais ir spēlējamā darba saprašana un atsevišķo spēlētāju kopskaņošana. Galvenais režisoram tātad ir literāriskā izglītība un mākslinieciskā sajūta. Un mūsu rakstnieku starpā tā ir vairāk nekā mūsu aktieros. Tāpat arī krievu (Maskavas Dailes teātris) un vācu (Reinharta teātris Berlīnē) teātra mākslu pacēluši un labākie režisori ir nevis aktieri, bet rakstnieki. — Mūsu rakstnieki bieži jau darbojas pie teātra kā kritiķi. Bet kritiķa pienākumus nedrīkst izpildīt diletantiski. Kritiķis nedrīkst stāvēt uz vienādas pakāpes ar publiku un tāpat kā tā spriest tikai pēc personīgās patikšanas vai nepatikšanas. Teātra kritiķim arī vajadzīgas speciālas zināšanas par skatuves mākslu,

un viņam jāspriež pēc mākslas mērauklas. Viņam bieži vien jāsoda tas, kas publikai patīk, un otrādi. Viņam vajag gāzt dažu labu «ievērojamu» un «iecienītu» aktieri un publikas elku, bet atzīmēt un cildināt publikas neatzītos un vēl neievērotos spēkus. Sevišķi tas vajadzīgs pie mums, kur teātris paceļams tikai ar jaunu spēku atrašanu, pievilkšanu un audzināšanu. Pie mums teātra kritikai sevišķi jākaro pret veco spēku pašapmierinātību un iedomību un jāpabalsta jaunie spēki. Mūsu rakstniekiem un dramatiskai mākslai ir laimīgi apstākļi tai ziņā, ka mums ir liela daļa nopietnas demokrātiskas publikas, kas prasa pēc nopietnas, idejiskas mākslas. Pat angļu, vācu un krievu presē jau apbrīnota Jaunā teātra publika, kura ne vien atzīst, bet prasa tik nopietnu repertuāru. Tamdēļ mūsu rakstnieki nav spiesti sevi pazemot un rakstīt seklus joku gabalus, lai publikai patiktu. Mūsu demokrātiskā publika neprasa no rakstniecības un teātra tikai laika kavēkli un izpriecu, bet prasa dzīvu ūdeni, prasa idejas un problēmas, prasa, lai viņu māca dzīvi saprast un pārveidot. Tamdēļ mūsu rakstnieki var ar prieku nodoties savam darbam, un viņu labākās idejas var gaidīt no mūsu skatuves uz spēcīgu atbalsi tautā. Tā apziņa lai viņiem dod dramatiskā laukā lielāku centību nekā līdz šim. — No daiļliteratūras vakars sniedza sekojošo:

Dramatisko kursu audzēkne Paula Baltābol nolasīja J. Kļaviņa stāstu «Sapņotājs», bet nolasīja nesagatavojusies, un tamdēļ maz ko varēja klausītāji baudīt. Bet J. Vainovska dzeju «Gājējs» viņa nolasīja labāk un tad arī panāca iespaidu.

P. Gruzna pats lasīja savu tēlojumu «Svētlaimīga sala» — par Roņu salu un mīlestības sakariem, — vienkārt, ar kādu Roņu salas jaunavu, otrkārt, ar kādu mākslinieci, kura grib būt proletāriska, tomēr ir neuzticīga savam vīram, proletāriskam ideologam. Tēlojumu klausījās ar interesi, un Gruzna lasīja labi. Tikai daži beigās protestēja ar svilpieniem, tikai nezin, pret ko viņi īsti protestēja. Kā par brīnumu autors jau sākumā teica, ka tādi svilpieni būšot. Palika nelasīts J. Bankava stāsts «Zvejnieka sieva» un L. Paegles «Pļavas un kalēja dziesmas». Jo bija jau pāri pusnaktij, darba cilvēki nevarēja darba dienas vakarā ilgāk palikt, un zālē bija jau karsts un smags gaiss.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 22. septembrī, Nr. 221.

ŽURNĀLISTU UN LITERĀTU BIEDRĪBAS «IDEJA»

3. LITERĀRISKAIS VAKARS

Arī šis vakars bija pievilcis visai prāvu skaitu apmeklētāju, kas liecina par šādu vakaru vajadzību. Kā pirmo Šalkonis nolasīja Andreja Upīša kritisko skici par latviešu emigrantu litera-

tūru, kura saistīja klausītāju uzmanību. Tā kā šo Upīša darbu pasniegsim «J. D. Lapā», tad to plašāk neatstāstīsim. Šai darbā Upīts dod kritisku pārskatu par visu līdzšinējo latviešu emigrantu literatūru un tās izcelšanos. Tā stipri sekmējusi mūsu demokrātisko rakstniecību. Emigrantu rakstniecībā pirmā vietā stāv Raiņa lirika. Emigrantu literatūrā redzams plašāks apvārsnis nekā agrākās, tautiskās rakstniecības virzienā, lai gan nevar teikt, ka emigrantu literatūra būtu spējusi attēlot visus lielos ārējos un iekšējos pārdzīvojumus pagājušā lielajā laikmetā.

J. Bankavs nolasa savu stāstu «Zvejnieka sieva», stāstu par sievu, kura negaisa naktī gaida pārbraucam vīru no zvejas; nevarēdama sagaidīt, steidzas viņam pretī, būdama jau iepriekš pārliecināta, ka šausmīga nelaime ir neizbēgama. Kad locis liedzas viena zvejnieka dēļ doties jūrā, viņa pati sēstas laivā un izbrauc ostā pie signālzvana, kur zaudē samaņu, un atmostas tikai piekrastes smiltīs netālu no vīra līķa. Stāstījums naivs, bet pievilcīgs.

H. Asars runā par īsto un neīsto mākslu sakarā ar dažām pēdējā laika kritikas parādībām. Apspriedumos par Raini sapratušies pretēju virzienu kritiķi. Klaustiņš un Teodors nebeidz apgalvot, ka Rainis neesot nekāds strādnieku šķiras rakstnieks, bet īsts tautisks un individuāls mākslinieks. Jo viņš esot tulkojis Gēti, Šilleru, Ļermontovu u. c. Un P. Roberts, kurš domā izteikt strādnieku šķiras mākslas uzskatus, arī apgalvo savā rakstā žurnālā «Domas», ka Antiņa ideoloģija Raiņa «Zelta zirgā» birģeliska, jo viņš cenšas pēc pašpilnības un ir ideālists. Tāda vienādība pretēju virzienu kritiķu slēdzienos rāda, ka pastāv vēl ļoti liela neskaidrība jautājumos par tīro mākslu un šķiru mākslu. Mēdz vēl pārāk aplam un vienkārši tīro vai īsto mākslu nosaukt par buržujisku mākslu, bet strādnieku šķiras mākslu par tai pilnīgi pretēju. Kas ir māksla, ir īsta māksla. Ja mēs neatzīstam par augstāko mākslu tīro baudas mākslu, bet par mākslu uzskatām dzīves atspoguļojumu, dzīves patiesības meklēšanu un saprašanu, tad iznāk, ka mākslai arvien ir sava tendence, — dzīvi pārveidot un cilvēku atsvabināt. Tāda tendence arī ir lielo klasiķu darbos, un tikai ar to viņu darbi ir lieli. Bet tās pašas tendences ir pilna visa proletāriskā ideoloģija un strādnieku šķiras māksla. Strādnieku partijas programā ir divas daļas: tagadnes prasības un nākotnes mērķis. Tamdēļ strādnieku ideoloģijā un ētikā arī jāparādās strādnieku nākotnes ticībai. Proletāriskā ētika nevar pastāvēt tikai no šķiru naida un šķiru cīņas, jo strādnieku kustības mērķis ir šķiru un to pretešķību iznīcināšana un patiesas brālības un brīvības nodibināšana zemes virsū, kuru sludināja arī pilsoniskā šķira, kad Lielajā franču revolūcijā 19. gadu simteņa sākumā cīnījās pret aristokrātiju un absolūtismu. Un šīs idejas arī dzīvo toreizējo rakstnieku darbos, kurus tagad mēs skaitām par klasiķiem, īstiem un tīriem māksliniekiem. No tam nu redzams,

ka arī tie ir bijuši savā laikā šķiras mākslinieki, tikai viņu šķira buržuāzijā vairs tagad neatzīst savus toreizējos ideālus, kuri vēl dzīvo klasiķu darbos. Tamdēļ arī tagadējā buržuāzija nemaz īsti nesaprot šos darbus, un viņa nemaz nevar uzskatīt Gēti, Šilleru un Vāgneru u. c. par savējiem. Turpretim daudz spēcīgāk viņu idejas atbalsojas plašākās tautas masās un strādnieku šķirā, kura tagad ir visas brīvības kustības nesēja. Tamdēļ arī Rainis ir tulkojis šos klasiķus, nebūt ar to nepalikdams par pilsonisko rakstnieku. Strādnieku šķira ir citreizējo pilsoņu brīvības cīņu turpinātāja, tāpat proletāriskā Raiņa māksla ir klasiķu mākslas turpinājums. Un arī Rainis taisni tamdēļ ir īsts mākslinieks, ka viņš ir strādnieku šķiras mākslinieks, jo šī šķira ir vienīgā, kam mūsu laikos ir ideāli, kura veicina cilvēces progresu un kur ir vēsturiskās attīstības augstās idejas nesēja. To atzīst pat neproletāriskie filozofi, kā, piemēram, Bulgakovs. Proletariāta cīņa dēļ saimnieciskām prasībām virza attīstību uz kolektīvisma pusi, kurš jau tagadējā sabiedrībā sāk dīgt dažāda veida kooperācijās. Un līdz ar to aug arī jauna ētika un augstāka cilvēcības apziņa. Šķiras ētiskā un idejiskā augšana nevar notikt citādi kā caur atsevišķu šķiras locekļu cenšanos pēc pašpilnības, un tamdēļ tāda cenšanās nav nekas birģelisks, kā to P. Roberts domā. Marksismā, lai gan tas saucas par vēsturisko materiālismu, ir visspēcīgākie ideālisma elementi, un tamdēļ ideālists Antiņš nebūt nav antiproletāriska personība. Tie vecie ieskati, it kā reālismā un naturālismā būtu bijusi proletāriskā māksla meklējama, jau atmesti no visiem proletariāta teorētiķiem. Klāra Cetkin, Lunačarskis u. c. atzīst, ka proletariāta mākslai jābūt ideālu un sajūsmas pilnai, jābūt klasiskās mākslas turpinātājai. Pesimistiskais naturālisms un reālisms ir sīkpilsonības māksla. Rainis sniedz savos darbos proletariāta mākslas paraugus, no kuriem atvasināma šīs mākslas teorija. Ja kāds ar veciem un šauriem šabloniem grib Raini kritizēt, tad viņš tikai pats savu nabadzību pierāda. Proletāriskā filozofija un ētika vēl tikai attīstās, un Rainis savos darbos ir lielākais to izkopējs un jaunu atziņu radītājs. Vēl vakarā Paula Baltābol nolasīja vairākas Brūklenāja dzejas un Šalkonis savas. Nākamais vakars ir domāts 6. novembrī.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 19. oktobrī, Nr. 243.

ŽURNĀLISTU UN LITERĀTU BIEDRĪBAS «IDEJA»

4. LITERĀRISKAIS VAKARS

Žurnālistu un literātu biedrības «Ideja» 4. literāriskais vakars, pirmdien, 26. novembrī, Romanova ielā 25, bija pievilcis ne mazāk klausītāju kā iepriekšējie. Vispirms nolasīja R. Kroders V. Knoriņa kritisko skici «Sabiedriskās estētikas principi visjau-

nākā latviešu lirikā». Ja latviešu rakstniecībā kaut kas ir izkopts, tad, pēc Knoriņa slēdziena, tā ir lirika, kurā bez tādiem mākslas priesteriem kā Raiņa, Aspazijas, Plūdoņa, Upīša un Skalbes strādā vesels bars diletantu, sākot ar atzinību ieguvušiem Švābi un Kārkliņu un beidzot ar predestinētiem diletantiem. Dabas dzejai, kāda ir mūsu laiku lirika, tikai tad var būt vērtība sabiedriskās estētikas acīs, ja tā indivīdam palīdz pacelties pār savas dvēseles šaurību, jo ar to, salaužot sabiedriskā cietuma sienas, tiek atrasta izeja uz kopību un visumu. Bet tas visā pilnībā izjūtams tikai Raiņa «Tālās noskaņās» un *«Ave, sol!»*, jo pat Aspazijas «Ziedu klēpī» ir vēl diezgan daudz romantikas, lai gan tā jau ir pavisam cita romantika, nekā tas parasts pie mūsu pārējiem dzejniekiem. Tas ir plašo kultūras dzīvi dzīvojošās modernās sīkpilsonības dvēseles nespēka un sāpju kliedziens. Turpretim Bārdas dzeja ir mirstošās sīkgruntniecības un tās nespēcīgo dvēseļu kapa dziesma. Tāpat arī Ieviņš skumst tikai par savu garīgo vientulību. Bez Raiņa izeju kolektīvismā nopietni meklē tikai vēl Upīts un pa daļai arī Vainovskis. Cerības savā laikā devis arī J. Gulbis, kurš tagad pārgājis uz nevērtīgu pantu kalšanu. No visjaunākajiem labākais ir J. Kārkliņš ar savu «Lāpu», bez kura par darba dzejnieku grib vēl būt arī Šalkons. Apcerējuma beigās Knoriņš par mūsu visjaunāko liriku spriedumu nodod, ka mums vēl esot par daudz maz dzejnieku, bet par daudz diletantu. Pēc šā apcerējuma E. Zapoļskaja nolasīja J. Kļaviņa jaunāko stāstu «Dzīves atplūdos», kurā raksturoti dažu pēdējo laiku kustības momenti un darbinieku tipi, un teicami nodeklamēja vairākas J. Kārkliņa darba dziesmas. Otrs referents bija A. Deglavs. Viņa referāts par «Laiku un telpu» bija filozofisks un ļoti plašs. Viņš īsi skicēja vai visu filozofijas vēsturi un visu pasaules uzskatu attīstību no klasiskās senatnes līdz Kantam un mūsu dienām. Sevišķi spilgti referents attēloja teoloģiskā pasaules uzskata vājos pamatus un visa pārdabiskā nepamatotību.

«Jaunā Dienas Lapa», 1912. g., 30. novembrī, Nr. 279.

IZGLĪTĪBAS BIEDRĪBAS «JAUNĀ SĒKLA» LITERĀRISKAIS VAKARS

Izglītības biedrības «Jaunā sēkla» sarīkotā literāriskā vakarā A. Brūklenājs lasīja par «proletārisko mākslu un pēdējā laika parādībām tajā». Referāta pirmā daļa bija nesakarīgs čalojums par lietām, kuras, šķiet, pašam ir svešas. Runāja viņš par gradācijām, par integrālām reformām, substances pārveidībām un citām jaukām lietām. Pa starpai pazibēja dažs pareizs teikums vai arī pareiza marksistiska tēze. Piemēram, literatūra ir sadzīves apstākļu veidojums, jaunā filozofija devusi triecienu vecai, proletāriskais

mākslinieks un viņa radītā māksla ir protests pret veco, satrunējušo sabiedrības iekārtu, tagadējā strādnieku kustība ir lielākā no agrākām un tagadējām kultūras kustībām (Plehanovs) utt. Bet referātā šīs tēzes bija izmantotas bez cēloniskās sakarības. Lektors pēc patikas tās ielika te vienā, te otrā vietā. Runāja par V. Morisa un Belamija sociālām utopijām, tad pārlēca uz krievu strādnieku Kaļiņinu, kas esot aizrādījis, ka no strādniecības vidus rodoties jauni mākslinieki, tad atkal stāstīja par naturālisma maldiem un tā bez gala. Daudz patiesāks autors bija lekcijas otrā daļā, kur viņš izteica dažas kritiskas piezīmes par latviešu jaunākiem dzejniekiem resp. saviem kolēģiem. Lektors kā ļoti aizņemts cilvēks katram no tiem ziedoja tikai dažus teicienus, piemēram, Rainis ir stādāms blakus Verharnam, kas ir tagadnes Dante. Bet Rainim nav Verharna dzīves prieka; A. Švābe — dzejā ir rupjš; Andr. Upīts spēcīgs tikai lauku dzīves attēlojumos; J. Kārkliņa dzejā valda publicista frāze, kamēr «Darba balsis» pārsniedz «Lāpu»; Šalkons ir rīmju kalējs; P. Veinis ir vaidētājs, kādēļ arī viņš strādniecībā neatrod dzīvu atbalsi; Šillers ir salkans, bez izjūtas. Viņa dzejā valda cīņas romantika; R. Sēlis strādājot var sasniegt lielus panākumus; J. Bankavs savu talantu apracis redakcijas papīros utt. Kādēļ tas tā, to lektors negribēja vai arī nespēja analizēt, nedz pierādīt. A. Brūklenāja kritika nebija īpatnēja, bet salasīta no dažādiem avotiem un pamatvilcienos jau senāk citur dzirdēta. Lekcijas beigās viņš turēja par vajadzīgu uzbrukt kritiķiem kā tādiem, t. i., profesionāliem literatūras kritiķiem. V. Dermans un J. Jansons stāvot ārpus visām šaubām. V. Knoriņš ar A. Švābi un pa daļai Andr. Upīts esot atzīstami, turpretim Antons Birkerts un citi pusmarksistiskie kritiķi (starp tiem arī J. Lapiņš) ciniskā veidā apstrādājot strādnieku mākslu. No šiem kritiķiem vajagot iztīrīt «Vārdu un «J. D. L.», kas esot neoficiāls ««Idejas» orgāns» (!? no kura laika? Ref.) utt. Pusmarksistiskā kritika esot tuva rada pilsonības kritikai. Tā pieķeroties pie proletāriskā dzejnieka atsevišķas frāzes vai nelielām kļūdām, bet neievērojot darba pozitīvo pusi. Tā kritika neizaudzēšot proletārisko mākslu. Tomēr velti — pusmarksistiskie kritiķi neapdzēsīšot vājo proletāriskās mākslas uguntiņu. Ja šie kritiķi gribot skaitīties par marksistiem, lai viņi tad topot par sociāldemokrātiem mākslā un dzīvē. Bet mēs lai ticot tiem, kurī grib uzcelt nākotnes ēku. Uzbrukumu kritiķiem varam ar pilnu tiesu uzskatīt kā sirds izkratīšanu publikas priekšā par ilgi ciestām un sirdī glabātām «pārestībām» no šo kritiķu puses. Lekcija bija kā protesta sauciens no jauno, proletārisko dzejnieku puses pret nelabvēlīgām vai arī neslavējošām atsauksmēm. Bet šaubos, vai strādnieku izglītības biedrības uzdevums būtu atbalstīt šādu izrēķināšanos. Tagad, kad izcilais top redzams, ka strādnieku kustība Latvijā top par svarīgu dzīves faktoru, strādnieku izglītības biedrībām, šķiet, vajadzēja rīkot priekšlasījumus par akūtiem

dienas jautājumiem, kā politiskiem, tā arī kulturāliem. Piemēram, par kooperatīvo kustību, statistikas nozīmi (V. Dāvida referāts), rūpniecības krīzi utt. Ka tie jautājumi strādniekiem stāv tuvu un tos interesē, to pierāda adv. A. Rozenberģa pārpildītās lekcijas par darba algu.

Pēc Brūklenāja referāta nolasīti tika daži Raiņa, A. Švābes un paša Brūklenāja dzejoļi. Apmeklēts vakars bija labi.

tdr. [*T. Draudiņš*]

«Jaunais Ceļš», 1914. g., 29. janvārī, Nr. 23.

7

DAŽI LAIKMETAM RAKSTURĪGI VĒRTĒJUMI UN LITERĀRI NOTIKUMI

SAĢIFTĒTĀ TAUTA

«J. D. L.» 38. nr. bij raksts par tautas saģiftētājiem, lubu literatūras izdevējiem un izplatītājiem. Interesanti un pamācoši redzēt arī tautiskās avīzes «Latviju» un «Dzimtenes Vēstnesi» burtnīču romānu reklamētāju un kolportieru lomā. Kapitālistiskā šeptniecība paliek arvien nekautrīgāka. Bulvāru prese gatava tautas dzīvo dvēseli par rubli izandelēt katram garīgu nāves zāļu maisītājam. Viss ir tapis pārdodams un pērkams. Ap visiem «tautas svētumiem» grābstās ierāvēja netīrie nagi. Pār reakcijas nomocīto zemi lidinās izsalkušais krāmu tirgotāja gars. Vēl atlikušās krietnākās avīžniecības daļas pienākums ir ik dienas runāt par šo «sāpīgo jautājumu», meklēt līdzekļus un organizēt pret netīrās literatūras plūdiem.

Augšminētā rakstā aplūkots tikai pats galvenais lubu literatūras veids: burtnīču romāni. Es gribu minēt vēl kādu citu, citādi izdomātu un citādi izplatāmu. Bez tam der arī palūkoties tieši uz tiem, kuriem nodomāta šī garīgā barība un kas to kāro, — uz pašu saģiftēto tautu.

Modernais burtnīču romāns pieder pie vissmalkāko legālo krāpšanas līdzekļu šķiras. Pēc savas dabas, pēc viņa fabrikantu aprēķina, izplatīšanas veida un visādi citādi viņš pilnīgi līdzīgs tām neskaitāmām brīnumzālēm, kas līdz pret visām kaitēm, ko rīdziniekiem apliecina un ieslavē kāds amerikānietis un amerikāņiem kāds rīdzinieks. Burtnīču romāns tāpat noder visām tautas «gara vajadzībām»: viņš izpilda tautas neizbēgamo prasījumu pēc īsti patiesīga, no dzīves smelta, nevis kaut kā safantazēta stāsta un tādēļ ņem un sniedz tālāk to pašu Rautenfelda un viņa Emīlijas debešķīgo mīlestību; viņš apmierina muļķa lasītāja ziņkāri, padzirdina viņa šausmu un asiņu slāpēs tvīkstošo dvēseli, paēdina viņa seksuālā salkumā mūžam neapmierināmo miesu. Pikanta puspornografijas piegarša modernam lubu romānam ir nepieciešama kā pieēdušam un padzērušam uzdzīvotājam uz rīta pusi glāzīte benediktīnieša pie kafijas. Bet ne tikai kā piedevas

un piegarša — puspornografija tiek celta galdā arī pavisam tīrā veidā kā sevišķi vircota un piparota maltīte. Kur tā tiek pagatavota un kas viņu bauda, to tūliņ redzēsim.

Ilgu laiku «Rīgas Avīzes» sestdienas pielikumā rēgojās kaut kāda «zobgala korespondenču» rubrika, kur visneglītākajā, neestētiskā veidā tika aptēlotas visvisādas iedomājamas un neiedomājamas jēlas seksuālas būšanas. Mūsu avīzes 148. nr., 1911. g., tika nodrukāts raksts par šo «kristīgi tikumisko» literatūru, šad un tad par to bij pa gabaliņam arī «sīkajā feļetonā». Galu galā «zobgala korespondenču» nodaļa izzuda no sestdienas pielikuma. Bet, ja kāds domātu, ka līdz ar to viņa pavisam izzuda no «R. Av.» slejām, tas ļoti maldītos. Viņa tikai emigrēja — no pielikuma uz galveno lapu, tātad vēl pacēlās par vienu pakāpi augstākā goda vietā. Kam pēc sava amata gribot negribot jālasa arī melnā lapa, tas būs ievērojis, ka tur ikkatrā numurā tiek bagātīgi sniegti visai birģeliskai presei tik raksturīgie «sīkumi». Pārskatot «R. Avīzes» šā gada «sīkumus», viņš jutīsies pavisam pārsteigts, ar kādu čaklumu šī stingri tikumiskā visas jaunstrāvnieku netiklības apkarotāja tautiskā avīze diendienā rakņājas pa lielo «kultūrtautu» bulvāru avīžu saslauku kaktiem, vāc no turienes tos pikantos dzimuma kopdzīves un kopošanās iztēlojumus un aprakstus un ceļ priekšā saviem lojālajiem, stingri kristīgiem un tikumīgiem lasītājiem. Tie tiek pamieloti ar «kāda mūka mīlestības romānu» un ar «kādu priestera romantisku traģēdiju», ar «kādas ungāru grāfienes mīlestības romānu» un ar simtējādiem citādiem romāniem. Pēc šī galvenā dzīvas gaļas cepeša uzkodām «Rīgas Avīzes» «labākās famīlijas» dabū sīkus aprakstus par ķēniņa Leopolda mīļākām, par to, kā grāfa meita Flora aizbēgusi ar savu svaini, par namnieka dēlu un viņa mīļāko — namiķa meitu, par grāfieni un viņas mīļāko — šveicaru, par 32 gadus vecu kundzi un viņas 73 gadus veco mīļāko, par to, kā 45 gadus vecā šuvēja savam 24 gadus vecajam mīļākam, skārdnieka zellim, ar sērskābi izplaucējusi acis, un par to, kādi dzimuma sakari 20 gadus vecai jaunavai bijuši ar savu draudzeni un kā viņa tās dēļ nokāvusi savu māti. Bet desertam tikumīgas gara barības cienītāji bauda tos vispievilcīgākos tēlojumus — kā kāda dejotāja Parīzē pavisam plika dancojusi uz skatuves, kā kāds mākslinieks gleznojis sava paša sievu gan puskailu, gan gluži kailu dažādās pikantās pozās utt., utt. Man še nav ne tuvu iespējams apzīmēt, ne uzskaitīt tos tūkstošējādos tematus, ar kuriem pilna «Rīgas Avīzes» seksuālās rafinādes literatūra. Dažs numurs, piem., 22., tā pārpildīts visvisādu neiedomājamu mežonību, jēlību un nešķīstību aprakstiem, ka riebjas rokās ņemt, un izliekas gluži neticama tā ciniskā nekautrība, kas zem jezuītiskas svētulības maskas kultivē dzimumdzīves netīrumu literatūru. Reakcionāro liekuļu cinisms jau gan vispārpazīstams, bet nepazīstams bij tas visaugstākais mērs, līdz kuram viņš sakāpis «Rīgas Avīzē».

Parastais ieskats tāds, ka «zemākās», t. i., mazturīgās šķiras esot lubu literatūras galvenās pircējas — saģiftētā tauta. Īstenībā lubenieku tauta sastāv no visu šķiru tumšākajiem elementiem. Bet latviešu mazturīgās aprindas gan garīgi daudz attīstītākas un možākas nekā bagātās. Īstās mākslas un literatūras cienītāji gandrīz vienīgi tikai strādnieki un mazturīgi inteliģenti. Bagātā pilsonība par latviešu rakstniecību neinteresējas. Man labi pazīstama kāda grāmatapgādniecības iestāde, kuras cien. priekšnieks nezināja pat gadā izdoto grāmatu virsrakstus. Tas pats priekšnieks varēja pastāstīt, ka pašizdotās un abonētās grāmatas viņš dodot savai kalponei lasīt un ko tā par viņām sakot. Ko viņa paša meita par tām saka, to viņš nestāstīja un nevarēja stāstīt, jo tā droši vien nelasīja pat ne tēva izdotās latviešu grāmatas, bet savas «garīgās vajadzības» apmierināja ar Marlitu un Špīlhāgenu. Latviešu puspornografijas noņēmēji galvenā kārtā ir miesā uzdzīvojušies un garā nodzīvojušies izlutināti dēliņi, filistri un papas. Nav ko brīnēties, ja «Rīgas Avīze» tik uzcītīgi smalsta rāvu no visas pasaules seksuālo netīrumu literatūras plūdiem.

Par «Rīgas Avīzes» pašas tautu mums nebūtu ko rūpēties. Ja viņa palikusi tikai uz pieci simts latviešu mietpilsoņu galdiem, tad netraucētum viņu. Bet ir taču zināms, ka viņa tiek ar varu sprausta rokās arī dažam labam mazākajam brālim un māsai — un tad vairs nevar klusēt. Ir taču zināms, ka daudzi cittautiešu lielmaņi izraksta «Rīgas Avīzi», — protams, ne sev, bet savām ķēkšām un istabmeitām. Pazīstama lieta, kas kalponēm jau tā jāiztur no izvirtušu junkuru un uzdzīvotāju kundziņu uzmācības. Vai jūs varat ticēt, ka, «Rīgas Avīzes» dzimumdzīves nešķīstības tēlojumus diendienā lasīdamas, viņas stiprināsies tikumības un pašaizsargāšanās spēkā? Nē, pavisam otrādi! Kas «Rīgas Avīzi» no cita rokām saņem un lasa, jau tā ir neattīstīts, dievadots cilvēciņš. Puspornografiskā literatūra viņu padara vēl vājāku un kroplāku, sistemātiski saģiftē un taisni grūž nagos katram izvirtušam junkuram, nosiekalojušam dzīvās gaļas medniekam. Tas ir tas svētīgais, tikumību, dievticību, mieru un kārtību stiprinošais darbs, ko strādā izmeklētā seksuāli lubenieciskā literatūra! Un strādāts viņš pie tam vēl tiek ar svētu tikumisku sašutumu, liekulīgi cienīgās grumbās sarauktu pieri, citus nerimstīgi gānot un lamājot par netikļiem un netiklības izplatītājiem! Tālāk iet tikumiskā cinismā vairs nav iespējams. Un nav pret to cita līdzekļa kā modināt tīro cilvēku, atvērt viņam acis, lai redz, kas viņa glāzē tiek pilināts. Lai viņš izlej samazgas laukā. Lai tās strebj nodzīvojušies subjekti, kuriem tikai pornografiski piparota literāriska dzira vēl spēj atdzīvināt izmiekšķētos nervus.

A. U[pīts].

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 25. februārī, Nr. 47.

DZEJNIEKS KĀ KAVALIERIS

Ērmīgs temats, vai ne? Un tikpat kā nedzirdēts. Zināms dzejnieku vai rakstnieku kā katordznieku (Apsesdēls), dzejnieku kā krodzinieku (Ernests Cāns), dzejnieku kā jūrnieku (Ķlods Ferārs), dzejnieku kā saimnieku (Rūdolfs Blaumanis), dzejnieku kā vienkāršu strādnieku (Margareta Odū, Baltpurviņš), dzejnieku kā bruņniecības muižnieku (Ātis Ķeniņš), dzejnieku kā ministri (Gēte), dzejnieku kā tautskolotāju, mācītāju vai ierēdni nemaz neminot. Bet par dzejnieku kā kavalieri līdz šim vēl tikpat kā nemaz nav runāts.

Kritikā tikpat kā nemaz nav runāts, — turpretī beletristikā bezgala daudz. Bet temats ir tik pievilcīgs, ka patiešām der arī kritikai to pacilāt. Uz to pamudina «Domu» aizpagājušā burtnīcā nodrukātais Akuratera tēlojums «Grietiņa».

«... Labas, tikumīgas kundzes izbāza galvas pa logiem, lai redzētu, kur Viktors Priede iet pa ielu. Teātros visām jaunām un vecām dāmām bija binokļi vērsti uz vienu pusi: tur sēdēja Priede ar ironisku, uzvarošu smīnu. Jaunas meitenes grūda viena otrai pie sāniem, kad redzēja, viņu nākot, un drebēja no bailēm un prieka, uz ielas to satikdamas ... Viņš tika uzņemts ar prieku katrā ģimenē, un cik dažs labs skats viņu sveica un aicināja. Grietiņas ar zilajām acīm un labi koptām rokām nopūtās klusumā un domāja pie sevis: «Ak, kaut jel tu zinātu, kā es tevi mīlu un mīlētu, ka es tev uzupurētu visu, lai tikai tu laimīgs būtu! Tu aiziesi postā ar tām palaidnēm, ar tām netiklēm, ar tām mākslinieciēm. Tu nezini, kur ir tā īstā pērle priekš tevis. Es būtu tava verdzene, tava kalpone, es atdotu savu mūžu un savu «es», lai tik tu laimīgs esi —»» utt.

Un uz mata līdzīgu tēlojumu mūsu un tāpat cittautu beletristikā var atrast bez skaita. Rakstnieks, dzejnieks — ah, cik tā ir pievilcīga parādība! Kā rakstnieks un dzejnieks liriskos dzejoļos, grāmatā, uz skatuves? Nē, bet taisni kā cilvēks, kā kavalieris, kā salona varonis, kā visu dāmu mīlulis. Katrā ziņā viņš ir slaida auguma, bālu (katrā ziņā!) seju, tumšiem, kupliem, sprogainiem matiem, bezgala domīgām acīm, kuras tik tālē vien raugās, sāpīgi sakniebtām lūpām un sērīgu smaidu ap tām. Runāt viņš runā maz, priekš tā viņam nav vaļas, jo viņa domas vienmēr darbojas ap dziļiem mūžības problēmiem. Bet, ja viņš kādreiz iesilst un sāk, tad ir ko skatīties un klausīties! Tad viņa augums atstiepjas pavisam taisni, tad viņa bālās, caurspīdīgās rokas konvulsīvi saraujas dūrēs, tumšās acis dzirkstis met, bālajos vaigos atplaukst sārtums, uz augstās pieres izslīd neizsakāmi liriska matu sproga un viņš runā, runā — ah, kā viņš runā! Viņa balss plūst kā rāma, līgana upe, bet tad piepeši iešalcas kā kalnu strauts, bet tad jau grauj kā septiņi Niagāras kritumi. Un tās mēmās acis zibsnī, un visām klātesošām mēmām palikušām dāmām

sajūsmas šermuļi skrien pār muguru. Un, kad viņš beidzis un noguris atslīgst lēnkrēslā un atkal nogrimst sevī un savās domās, tad visām dāmām, jaunām un vecām, gribas iet viņam klāt, ķerties viņam apkārt un bučot... Vai atkal, kad viņš pagadās kavalieru barā, kas ielencis kādu brīnišķīgu skaistuli. No sākuma viņu nepamana, jo viņš, savu svaru apzinādamies, ir lepni atturīgs un kluss. Bet tad viņš ierunājas, un ar reizi kluss top ap viņu. Ja viņš sāk zoboties, tad no viņa satīras dzeloņiem pārējie krīt kā mušas. Vai ja viņš jokus taisa, tad paši sīkākie konkurenti nevar noturēties nesmējušies. Un pati brīnišķīgā skaistule, tā smejas par visiem trakāk — tā nevar vairs savas acis novērst no viņa, un viņas skati paliek arvien spulgāki un karstāki. Viņš ir gudrs, viņš ir asprātīgs, viņš ir ģeniāls runātājs un laika kavētājs — ja viņš tikai grib. Kā viņš prot cēli solot ar jaunkundzi zem rokas, kā viņš nevīžīgi, ar saprotošu smīnu uz bālajām lūpām, bet tomēr apbrīnojami veikli dejo visjaunākās dejas! Neviena skuķe, neviena meita, neviena kundze — neviena visā sieviešu barā no divpadsmit līdz četrdesmit pieci gadi nespēj atturēties viņa noslēpumainajam pievilkšanas spēkam un pirmajā izdevīgā acumirklī krīt viņam ap kaklu — un viņš to arī laipni atļauj, jo viņš pats ir kaislīgs kā vētra un ugunīgs kā zibens, un — jā, un neprecējies viņš ir, tā viņa galvenā īpašība...

Tāds ir dzejnieks kā kavalieris visu dāmu — jā, bet vispirms sava paša fantāzijā un iztēlojumos. Protams, tāds viņš nav vienmēr, visu mūžu, bet tikai zināmā laikmetā. Vēlāk arī dzejnieks paliek prātīgs un prot savu fantāziju valdīt skaidra prāta uzliktos grožos. Bet sākumā savā fantāzijā viņš sevi iztēlojas par brīnišķīgu kavalieri. Es gribētu apgalvot, ka mēs visi bez izņēmuma tielākā vai mazākā mērā to esam pārdzīvojuši. Tēva cūkas ganīdami, uz pagastskolas sola sēdēdami un slepus sāniski uz patīkamu skuķi palūkodamies, zaļumballēs stūrī stāvēdami un sāpīgi noskatīdamies, kā lielie, veiklie saimniekdēli aizdancina mūsu izredzēto, esam iztēlojušies, cik jauki tad būs, kad būsim lieli un slaveni un kad mūs nevarēs noveikt paša slavenākā dancotāja konkurence. Dabiska un saprotama ir tāda lauku sīkulībā un tukšībā uzauguša, nabadzīgās, pašaustās drēbēs ģērbta, karstas literāriskas fantāzijas pārvaldīta pusaudža zemnieku zēna iedoma. Bet nav lāgā saprotams, kā Akuraters un citi vēl vīra gados var tik nopietni lūkoties uz pusaudža fantāzijām un pat attēlot tās kā svētu patiesību. Pārāk dziļi mūsu rakstnieki vēl naivās zemnieciskās romantikas varā — kā rožainā miglā iegrimuši. Tur viņi nespēj kritiski lūkoties ne uz sevi, ne uz savu apkārtni, tur māņi un patiesība saplūst vienā mudžeklī. Rakstnieki un dzejnieki aizklīst bērnišķīgos, nesakarīgos sapņos un aizmaldina citus sev līdzi.

Visbiežāk līdzi aizmaldās pusaugu skuķes. Laikmetā starp bērnu un pieaugušu jaunavu erotiskā fantāzija ir visrosmīgākā.

Kā rožaina migla viņa ietīsta visu. Pusaugu skuķe visu pasauli aplūko gar savu piemiņas albuma vāku. Albumā ir dažs labs pantiņš par skaistumu un mīlestību un kas ar to sakarā, un, ja skuķei vēl nav kāda tuvāka reāla mīlestības objekta, tad viņas iedoma griežas uz pašu pantiņa sacerētāju — dzejnieku un iztēlojas to tīri pasakaini. Tam tikai vajag būt cilvēkam! Visu pasauli viņš izmīļojis un apbučojis. Tā fantāzijā sastopas naivais dzejnieks un naivā pusaugu skuķe; abus viņus tin rožaina romantikas migla — dzejnieks kā mākslinieks, kā radītājs nav vairs saskatāms, paliek tikai dzejnieks kā kavalieris. Drusku mazāki jau ir pārējās sabiedrības daļas (it sevišķi, protams, atkal viņas «daiļā dzimuma») prasījumi. Pēc tiem dzejniekam jābūt ja arī ne absolūti apburošam un vispār mīlamam, tad tomēr veiklam sadzīves cilvēkam. Viņam katrā ziņā vajag kustēties un runāt savādāk, viņam vajag būt pievilcīgākam nekā citiem «ikdienas» cilvēkiem.

Pirms sīkāk aplūkojam sabiedrības prasījumu un dzejnieka īstās būtības nesaskaņu un pretišķības, tūliņ sākumā minēsim, ka šādi sabiedrības prasījumi paši par sevi pieaugušam dzejniekam ir stipri apvainojoši. Sabiedrībai ir savas nodibinātās sadzīves formas, savas tradīcijas un likumi. Birģeliskās sadzīves «smalkais tonis» ir grūti pildāms; tas prasa ilgu praktiku, praktisku vingrināšanos un slīpēšanos. Jaunu vērtību radītājs dzejnieks lai vingrinātos smalkā toņa šablonā, lai viņš tur sacenstos un konkurētu ar visādiem korporeļiem, komijiem un dejas skolotājiem! Viņa literāriskā izglītība — visa viņa dzeja lai būtu tikai palīga līdzeklis vārdu un manieru karā noveikt kādu galantu balamuti un uz pusstundu saistīt pusduča elegantu dāmu uzmanību! Tas ir tīrais apsmiekls. Bet augšcitētā un tāpat neskaitāmos citos tēlojumos dzejnieks kā kavalieris slavu manto ar to, ka viņš arī sadzīves formās un dzīves veidā nāk it kā jaunradītājs, kā vecā toņa ārdītājs, ar to, ka viņš dzīvo «traku», t. i., skaļi netiklu, neslēpti cinisku dzīvi. Bet, mazliet vien dziļāk aplūkojot, redzam, ka arī šī šķietamā «jaunradīšana» notiek pēc tiem paša pastāvošā toņa prasījumiem un pieslēdzas tām pašām jau esošām formām: ikkatru formu īsteni aptvert un sajust var tikai tad, ja viņa kādā vietā iedragāta, ielauzta. Ikkatra īpašība vislabāk redzama un izjūtama viņas pretstatā. Un, birģeliskai sabiedrībai arvien vairāk deģenerējoties, smalkās uzvešanās «prasījumiem» pieaugot, pilsoniskām madāmām un skuķēm arvien vairāk pieaug tieksme sacirsties, spītēt, apgriezt ačgārni — protams, uz kādu laiciņu tikai. Mūsu laikmets traucas tikt par galantā laikmeta karikatūru bez elegances, bez smalkuma un dzejas. Un dzejniekam jātop par kavalieri, par Džakomo Kazanovu izlutušu, aptaukojušos sieviešu pasaulē, par erotisku avantūristu, par bēdīga izskata bruņinieku «ar ironisku uzvarošu smīnu», kuru satiekot meitenes un madāmas «dreb no bailēm un prieka».

Ka būs atrodami arī starp latviešu dzejniekiem daži eksemplāri, kas cenšas izveidoties par tādiem, kādus tos iztēlojas bezdarbā seksuāli pāragri attīstījušos skuķu fantāzija, par to es negribu strīdēties. Tās ir vispārējās un it sevišķi arī mākslinieciskās ētikas jautājums. Mani še vairāk interesē jautājuma psiholoģiskā puse. Es gribu mēģināt aprādīt, ka dzejniekam, it sevišķi latviešu dzejniekam, pēc savas dziļākās dabas un arī pēc apkārtējiem dzīves apstākļiem nemaz nav iespējams tikt ne par Don-Žuānu, ne par Kazanovu — pat ne par vienkāršu salona varoni. Kā visur, arī te var gadīties daži izņēmumi. Kā visur, arī te izņēmumi apstiprina vispārējo.

Ja daži dzejnieki paši savos tēlojumos vai dzīvē cenšas tikt par slaveniem kavalieriem, tad tur vainīga izvirtusī birģeliskā apkārtne. Tā birģelizē arī dzejnieku, pavedina viņu aizmirst savu īsto uzdevumu un cieņu, un viņu ar visu viņa dzeju padara par savas ārišķās «kultūras» piedēkli, par savu tukšo, konvencionālo sadzīves formu un prasījumu dienderi. Birģelizēts vai par birģeli dzimis dzejnieks labprāt nododas konvencionālo formu verdzībā un cenšas tapt par tādu, kādu apkārtne viņu vēlas. Sabiedriskās apkārtnes vēlēšanās un prasījumi atbalstās uz mākslinieka dabas un būtības nesapratas, uz svētās vientiesības stiprajiem pamatiem. Naivs sadzīves cilvēciņš (обыватель) lasa dramatisku, asprātīgu diskusiju atstāstu vai aizraujošu, psiholoģiski smalku sievietes skaistuma un pievilcības un vīrieša iekāres tēlojumu vai uzbudinošu dzimuma tieksmju un saejas analīzi un iedomājas, ka dzejnieks katrā ziņā arī pats to reāli pārdzīvojis un kuru katru brīdi spējīgs to vēl un vēlreiz pārdzīvot. Viņš pilnīgi identificē dzejnieka cilvēcīgo un māksliniecisko personu, viņa dzīvi un dzeju. Šajā ziņā katram latviešu dzejniekam būs gadījušies tīri sajūsminoši piedzīvojumi. Tā kādam rakstniekam, kurš nesen kā bij savā stāstā dzīvi attēlojis scēnu no atklāto māju dzīves, kāds joviāls kungs draudzīgi sita uz pleca un nožēloja, ka tas vakarnakt nebijis līdzi viņu kompānijā, kas bijusi pārāk piedzērusies un bez «speciālista» tādās lietās un vietās. Un, kad rakstnieks mēģināja apgalvot, ka viņš pavisam neesot «speciālists», kungs tikai saprotoši pasmaidīja. Viņš nevarēja iedomāties, ka tādu tēlojumu var uzrakstīt dzejnieks, kas pats visu nav kārtu kārtām reāli caurizdzīvojis. Bet ne vien naivais sadzīves cilvēks, arī dažs labs mākslas kritiķis pārāk cieši slēdz kopā dzejnieka dzīvi un dzeju un tādā kārtā nonāk pie aplamiem un pat famoziem apgalvojumiem. Man vēl ausīs skan nesen dzirdēts slēdziens: tas un tas rakstnieks to un to nepārliecinoši tēlojis, tāpēc ka pats nav pārdzīvojis; bet, lūk, izvirtušās mietpilsoņu fantāzijas tēlojums dzīvs un pievilcīgs, tāpēc ka viņš tajās aprindās dzīvojis un elpojis. Bet patiesībā šis rakstnieks ne vienu dienu nebij ne dzīvojis, ne elpojis tajās aprindās, ne sēdējis uz attēlotās verandas, ne ēdis pie aprakstīto pusdienu galda, ne amizējies ar pārliecinoši tēloto

pikanto kundzi. Dzejnieka dzīve un dzeja tomēr ir divas šķirtas un šķiramas lietas. Dažādu pārdzīvojumu un izbaudījumu tēlojumus vienmēr nebūt nevajag atvasināt no dzejnieka paša pārdzīvojumiem un izbaudījumiem. Viens pats rakstnieks var tēlot un tēlo savos darbos kaislāko Don-Žuānu un vēsāko askētu, dziļu prātnieku — desmitējādus tipus, kurus izdzīvot vienam pašam absolūti neiespējami. Es pāris reižu esmu uzrakstījis «stāstu par mironi» — domāju, te visi būs vienis prātis: «tā ko» reāli pārdzīvot taču nevar! Un, ja piegriežamies pasaules lielajiem dzejniekiem, tad redzam, ka visi viņi ir daudzkārt un pārliecinoši tēlojuši apvidus, kuros nekad nav bijuši, laikmetus, kuros nekad nav dzīvojuši, situācijas, kuras nekad nav redzējuši, īpašības, kādu tiem pašiem nekad nav bijis. Es varu uz to smalkāko un pievilcīgāko attēlot vissarežģītāko moderno deju un viņas ritma un mūzikas radīto sajūsmu un tomēr pats savā mūžā varbūt ne jandāliņa neesmu izlēcis. Es apņemos sīki, pievilcīgi, ticami un pat sajūsminoši attēlot kairinošu, elegantu mīlināšanās scēnu, bet pats tamlīdzīgā situācijā tomēr būtu stipri neveikls, mēms kā beidzamais nepraša. Ne katrs, kas skaistus tēlojumus raksta, prot pats arī skaisti dzīvot. Un otrādi: ne katrs, kas cūcības reāli apraksta, pats arī cūcīgi dzīvo. Ne katrs — tas par maz teikts: tikpat kā neviens. Dzejnieki bieži tēlo sev, savām tieksmēm un jūtām pretišķo. Protams, mākslas pazinējs arī pretišķajā saklausīs dzejnieka īpatnējo pulsu, vissvešākajos tēlojumos saskatīs daļu no dzejnieka īstās dabas. Bet tas ir garš un sarežģīts psiholoģisku vērojumu un estētiskās loģikas process, kuram ar tiešo, strupo identifikāciju nav itin nekā kopēja.

Tātad: dzejnieka dzīve un dzeja nav un nevar būt viens un tas pats. Bet kā tad tā? Vai tad saskaņot savu dzīvi un dzeju, savus vārdus un darbus nav ikkatra cilvēka un toties jo vairāk ikkatra dzejnieka augstākais pienākums? Bet tā nokļūstam atkal pie tā paša ētiskā jautājuma, no kura jau sākumā izvairījāmies, jo tam vajadzīga sevišķa, nesalīdzināmi plašāka un pamatīgāka studija. Mūsu vienkāršais, īstais uzdevums šoreiz tikai aprādīt, kāpēc tagadējais latviešu dzejnieks psiholoģiski ir tāds, kāds viņš ir, — kāpēc viņš dzīvē pats nevar būt tas neatvairāmi smukais, visuuzvarošais kavalieris, kāds reizu reizēm parādās viņa dzejiskos tēlojumos?

Ja vienojamies to jauno siržu trīsināšanu un bailināšanu, t. i., visu to kavalieru būšanu, saukt par «skaistu», tad neaizmirsīsim jau teikto: zināma pretruna vienmēr ir starp skaistas dzīves dzīvošanu un tēlošanu. Skaisti var dzīvot tikai tas, kam saskaņotās dzīves tieksmes visos gadījumos izpaužas instinktīvi, kura instinkti un ieviļņojumi tieši ietilpst konkrētās, plastiskās dzīves formās. Vai mūslaiku dzejniekam var būt tādas formas (kuras, blakus minot, rutinēti subjekti vajadzīgā brīdī kā vizošu čaulu prot lietot arī bez kāda iekšēja satura)? Dzejnieka un rakstnieka

darbība galvenā kārtā taču pastāv ārējās dzīves un iekšējo sajūtu vērojumos, iegaumējumu kombinācijās un attēlojumā. Dzejnieks stāv it kā uz kādas vidējas dzīves pakāpes: starp zemāko, no kuras viņš ņem savus novērojumus, un augstāko, kurai vēl nav konkrētu formu, kuras viņš vēl tikai skata savā iedomā. Ja mākslas tēlojums arī patiešām atstāj īstas mākslas iespaidu, tad viņš nekad nevar būt vienīgi tikai ārpasaules fotografija vai dzejnieka iekšējo, reālo jūtu stenografija, bet arvien kaut kas vairāk. Protams, ne no kā neviens nekā nevar radīt, arī dzejnieks ne. Zināms novērojumu, pārdzīvojumu un izjūtu krājums viņam ir vajadzīgs, zināmas pamata formas nav šķiramas no veidojamā materiāla. Bet dažādos savienojumos, vijumos, locījumos un turpinājumos dzejnieks ar viņām rīkojas pilnīgi brīvi, un viņa iedomu un izdomu tur nekas nesaista. Un tikai šī — kā Ribo viņu sauc — radošā iedoma jeb fantāzija *(L'imagination créatrice)* ir tā, kas dzejnieka darbu padara par dzeju, kas dzejisku tēlojumu paceļ pāri tēlojamam objektam, kas viņam piešķir lielāku vai mazāku nerealitātes nokrāsu. Dzejā tēlotā priekšmetā katrā ziņā vajag būt kaut kam piedzejotam, tur viņam vajag saturēt kaut ko vairāk nekā reālajā īstenībā, jo tikai tā viņš izskatīsies mākslas patiess un pārliecinošs. Radošās fantāzijas galvenā īpašība tā, ka viņa visu redz un rāda palielinātā veidā un apmēros. Ja dzejnieks arī tēlo paša tiešos pārdzīvojumus un izbaudījumus, viņš tēlo tos vai nu piedzejoti lielākā, vai piedzejoti mazākā veidā. Debesis dabā nekad nav tik zilas un augošs koks tik zaļš, kā tas parādās mākslas attēlojumā. Neviena sieviete nav tik šausmīga, neviens klusums tik kluss, kā to dažkārt atrodam dzejā. Dzejnieks allaž pārspīlē — tas viņa dabā, un nevar būt citādi. Tāpēc pavisam nepareizi ir domāt, ka kādas satricinošas sajūtas tēlotājs pats to tādā mērā arī izjutis. Šajā virzienā radošā fantāzija var aiziet nedzejniekam neticami un neiedomājami tāli. Estētiskās loģikas pavedienu neizlaizdama, pasāktās konsekvences turpinādama, redzēto un izjusto paplašinādama un tālāk sarežģīdama, dzejnieka izdoma var noiet tīrajā fantāziskā valstī, tur dzīvot kā savās mājās, to reljefi un pārliecinoši attēlot. Tāpēc smieklīgi ir dzejnieka privāto dzīvi un cilvēcisko personību samērot ar viņa dzejiskiem tēlojumiem.

Bet še nav vieta plašāk runāt par mākslinieciskās radīšanas psiholoģiju. Paliksim tuvāk pie sava temata. Bez nupat minētiem, teiksim, iekšēji iedzimtiem psiholoģiskiem iemesliem ir arī vēl citi, ārējāki, redzamāki un izprotamāki, kuriem vislielākais svars un iespaids. Bez šaubām, visa līdzšinējā un tagadējā dzīves iekārta tur vainīga, ja dzejnieks tagad ir pilnīgi divatnēja, divdaļu būtne: cilvēks par sevi un mākslinieks par sevi, dzīvotājs un izbaudītājs par sevi, vērotājs un tēlotājs par sevi. Un, atkal, bez kādām šaubām, dzīvei izejot jaunā, saskaņotākā un pilnīgākā posmā, arī dzejnieks kļūst viengabalīgāks — dzīve un dzeja,

vārdi un darbi sakusīs kopā par vienu nedalāmu būtni. Bet mums priekšā tagadējais, tagadējā sadzīves iekārtā izaugušais dzejnieks. Tas nevar dzīvot tā, kā tēlo, viņa liktenis — «dzīvi nedzīvot, bet tēlot». Protat, to dzīvi, kādu dažkārt iztēlojas viņa iedoma. Viņa pasaule būtu klusu domu un dziļu jūtu; bet tagadējā apkārtējā pasaule ir ārišķības, tukša trokšņa un tukšas uzpūtības pilna. Ar citiem un sevī dzīvodams, viņš ik acumirkli vēro — protams, viņš nestaigā apkārt, piedzīvojumus meklēdams un iespaidus krādams, kā to atkal daudzi iedomājas; viņš pa lielākai daļai dzīvo klusu, vientuļu dzīvi, bet vērojumi, tie viņam ik acumirkli krājas paši. Un taisni šie pašnovērojumi un pašaplūkojumi viņu padara dzīvē savādi neveiklu, nedrošu un nepievilcīgu. Pazīstamajam, anekdotiskajam lielo mākslinieku dzīves komiskumam ir dziļi nopietni psiholoģiski iemesli. Dzejnieks nevar nemanīt savas cilvēcīgās nepilnības, savas reālās būtnes nesaskaņu ar to ideālo, kas viņam pašam fantāzijā tēlojas un ko viņš citiem tēlo. Viņš nevar tā, kā kurš katrs vidēji veikls, nogludināts sadzīves cilvēks šai nesaskaņai smaidoši pāri iet. Viņš ir cilvēks ar visām cilvēciskām vājībām; starpība tikai tā, ka viņš apzinās to, kas citiem nemaz prātā nenāk. Viņš ir smalkjūtīgāks un uztraucas par savas dzīves nepilnību un nedaiļumu, viņš zaudē arī to drusciņu praktiska līdzsvara, paliek īgns, neveikls un komisks. Dzīve riņķī apkārt ir tik sīkulīga, nicības un nieku pilna, balamutīga tukšība, uzpūtība un liekulība tur plātās tādā mērā, ka mūsdienu dzejnieks nevar nekaunēties visas savas sabiedriskās apkārtnes vietā. Tagadējās birģeliskās sabiedrības dzejniekam ir tikai divi ceļi: vai nu apgriezt spārnus savai radošai fantāzijai, iesālīt savu ideālu, palikt par veiklu, nogludinātu vidusmēra birģeli, vai atvilkties klusā individuālās vientulības kaktā un tur pēc iespējas dzīvot savu dzīvi. Pirmajā gadījumā viņš var izkūņoties par tādu kavalieri, kura priekšā pats visveiklākais korporelis vai skrodermeistars nevar pastāvēt, — bet tas jau ir nepārprotamas mākslinieciskās likvidācijas ceļš, tas ved tieši prom no dzejas kalngaliem birģeliskās sutoņas ielejā, kur māksla der tikai kā piedevas, kā laika kavēklis, kā deserts pie augu dienu ilgstošām treknām pusdienām. Dzejniekam, it sevišķi latviešu dzejniekam, tagad atliek tikai izvēlēties vai nu palikt par kavalieri, vai par dzejnieku. Abas šīs «profesijas» nav savienojamas.

Komijs, dejas skolotājs, skrodermeistars — tie var savienot savu amatu ar kavaliera pienākumiem; dzejnieks, īsts dzejnieks — ne. Rakstniecība ir atsevišķa profesija, rakstnieks, dzejnieks ir īpatnējs profesionāls tips. Mēs kaut cik redzējām tos psiholoģiskos iemeslus, aiz kuriem šis tips lāgā nevar būt pašapzinīgs sadzīves cilvēks un siržu trīsinātājs. Latviešu dzejniekam arī aiz tīri saimnieciskiem iemesliem nav iespējams būt par galantu kavalieri: viņš ir nabags. Bieži viņš staigā nodriskušiem bikšu galiem, bieži viņam nav manšetes, ko maukt uz netīra krekla

aprocēm, ziemu viņš staigā tajā pašā plānajā mētelītī, un pat karakula apkaklītes viņš tam nevar piekabināt. Viņš nevar, nē, viņš ne domāt nevar sacensties ar elegantu komiju — par skrodermeistaru nemaz nerunājot. Un tad viņš bieži, par nožēlošanu pārāk bieži, ir jau apprecējies; viņam ir sieva, kas pati mazgā istabas un vāra ēdienu, ir bērni, par kuriem viņam jāgādā. Nodilis, mazākais, stipri nostrādājies izskatās latviešu dzejnieks. No pastāvīgas sēdēšanas pie rakstāmgalda mugura viņam ielīkusi, un tikai reti kad viņš to atstiepj pavisam taisnu. Ācis no petrolejas lampas viņam iesarkušas un palikušas vārīgas. Ja viņš reiz dzīvojis kā pagastskolotājs vai tamlīdzīgs, tad viņam rīklē mazs katars no putekļiem un miklā gaisa, no lētām veļas ziepēm seja plankumaina, bet galvā neizdzenamas blaugznas un mati stipri padiluši... Es nesaku, ka tādam jābūt latviešu dzejniekam, bet tāds viņš pa lielākai daļai ir. Man žēl postīt jaukās ilūzijas tiem naivajiem, druscin par agru attīstītajiem pusaugu skuķiem, kas krāj pastkartes ar dzejnieku bildēm un saldi sapņo par to, cik smuki ir tikt no dzejnieka iemīlētai, kas trīsošu roku raksta naivas, bet zīmīgas vēstulītes nepazīstamajam dzejniekam. Bet svēta patiesība tā, ka deviņas desmitdaļas latviešu dzejnieku nepilda tos caurmēra prasījumus, kādi rutinētu sieviešu sabiedrībai no laba kavaliera. Dzejnieks ir cilvēks ar visām cilvēciskām vājībām — un dzeja, tā viņam ir tā vislielākā vājība. Palasieties Poruka biografiju un vēstules, tad jūs redzēsiet, cik bēdīgi, cik maziski, cik neglīti lielajam mīlestības dzejniekam daždien klājies pašam savā cilvēciskā mīlestībā. Viens otrs dzejnieks zinās, cik izmisusi cīņa viņam bij jāiztur ar kādu uniformētu ierēdni, ar kādu krodzinieku, ar kādu pagasta skrīveri. Un daža laba dzejnieka sieva varēs pastāstīt, ka pie pagasta skrīvera vai krodzinieka viņai būtu daudz labāka dzīve... Jā, liela cilvēciska vājība ir tā dzeja — ļaunāka nekā alkoholisms vai aizdusa.

Es negribu tīšām apgānīt dzejnieka cilvēcisko tēlu. Bet kāds akmentiņa sviediens ir vajadzīgs tajā siltajā, saldenajā erotiskās jūsmas upē, ko naivu skuķu iedomas un sentimentālu romantiķu tēlojumi plūdina pār dzejnieka cilvēcisko personību. Es negribu noslēpt, ka mēs varbūt redzam un pārdzīvojam vairāk daiļuma nekā «ikdienas cilvēki»: mēs ieraugām spilgtu staru tur, kur citiem tikai pelēka tumsa, mēs varam pacelt un ar brīnumiem stundām aplūkot vienkāršu lapiņu, ko cits nevērīgi ar kāju paspēris nost, mēs ar sajūsmas trīsām klausāmies saskanīgu melodiju, kur citi dzird tikai apraustītas, skarbas skaņas. Bet tā ir cita pasaule, un tajā nevar iekļūt no otrās, kur valda skaļa tukšība un ārīgs spīdums! Un, ja kāds no mums šajā otrajā grib spēlēt lielu lomu — lai, liegt to neviens nevar. Lai viņš sacenšas vien ar skrodermeistariem un korporeļiem. Bet lai tikai neaiz-

mirst, ka ar to viņš ir izstājies no dzejnieku pasaules. Jo cilvēkam jābūt vai nu dzejniekam, vai kavalierim. Abas šīs profesijas nav savienojamas.

Andrejs Upīts

«Domas», 1913. g., Nr. 9, 1027.—1035. lpp.

BALSIS IZ PUBLIKAS

Godāto «Jaunās Dienas Lapas» redakciju padevīgu lūdzu atļaut sekojošām rindiņām telpas savā avīzē.

Nesen atpakaļ nosūtīju Rīgas Latviešu Biedrības Derīgu Grāmatu Nodaļas priekšniekam šādu vēstuli:

«Griežos pie Jums, god. kgs., un caur Jums pie Der. Gr. Nodaļas ar sekojošu lūgumu: Tā kā tagad vairs nevaru atzīt Derīgu Gr. Nodaļas darbību par diez cik derīgu tautai un veicināmu, tad lūdzu man paziņot, vai Nodaļa neatrod par iespējamu atsacīties no manas viņai dāvinātās ludziņas «Dzimumdienas rītā» izdošanas un izrādes tiesībām. Šo rakstu tajā patīkamā pārliecībā, ka arī Nodaļa no savas puses vairs neturēs manus sacerējumus par noderīgiem un tautā izplatāmiem un tāpēc ar prieku izpildīs manu lūgumu. — Atbildei pieliku pastmarku. Augstcienībā» utt.

Dažas dienas atpakaļ lasīju avīzēs, ka Nodaļa atrod par neiespējamu izpildīt augšējo lūgumu. Nu — ar to lieta varētu beigties. Bet nupat Nodaļas neaicinātais (varbūt arī aicinātais) aizstāvis «Dzimtenes Vēstnesis» par to nodrukājis šķidru prātojumiņu zem virsraksta «Ko visu nedara naudas dēļ» — un to nevar atstāt bez dažām piezīmēm. Aiz kādiem motīviem īsti gribēju atdabūt savu ludziņu no Nodaļas, tas manā vēstulē gaišī pasacīts. «Dz. V.» redaktors vaļsirdīgi izpauž, aiz kādiem Der. Gr. Nodaļa to tur cieti: «Viens otrs rublītis no tās ietecēja nodaļas kasē»... «kas dots, tas dots»... Saprotami tas ir, bet pašas Nodaļas labā to nevajadzēja skaļi izpaust. Kam tautai bij zināt, ka Nodaļa patlaban tādā stāvoklī, kur tai jātur ciet, ko dabū, ka viena otra rublīša dēļ jāizplata viņai katrā ziņā nesimpātiska un nederīga rakstnieka darbi! Par visai augstu morāli rīcība neliecina, bet var būt apstākļi, kuros katra morāle paliek lieka. «Ko visu nedara naudas dēļ!»

Andrejs Upīts

«Jaunā Dienas Lapa», 1913. g., 8. jūnijā, Nr. 130.

PAR DAIĻLITERATŪRAS NELIETĪGU VALKĀŠANU

Mūsu tēvutēvi vispirms nomazgāja rokas, noskaitīja tēvareizī un tad tikai āķēja vaļā smago bībeli. Bet ne tikai bībele viņiem bija svēta. Ar nemazgātu muti un nesukātu galvu bērni nedrīk-

stēja pat pie ābeces sēsties. Drukāts vārds tika turēts godā, jo tas bija vidutājs starp cilvēku un sirdīm.

Tagad, kur visu Latviju ik dienas apjoņo vairāk nekā simts tūkstošu laikrakstu lapu un vesels pulks dažādu izdevumu un grāmatu, literatūra ir kļuvusi ikdienišķa un mēs uz to skatāmies ar tādu pašu vienaldzību kā uz visu, kas ikdienišķs. Tomēr zināma pietāte pret drukātu vārdu ir palikusi arī jaunlaiku cilvēkos. Bieži vien, lasīdami atsauksmes par kādu žurnālu vai rakstu kopojumu, sastopam teikumu: «Tādam darbam būtu īstā vieta kādā joku kaktā.» — Bet, ja viss izdevums ir sēnalains, tad labāks rakstnieks vai kāds labāks raksts, kas te ieklīdis, tiek nožēloti. Tas nozīmē, ka cienība pret drukātu vārdu nav vēl galīgi zudusi un ka mūsos ir vēl gaiša nojauta par to, kas kopā der un kas ne. Norādījums, ka kādam rakstam īstā vieta būtu joku kaktā, pašu rakstu kā tādu nebūt neiznīcina. Var būt, ka satīriskā vai humoristiskā izdevumā tas būtu taisni atzīstams, bet nopietnu zinātnisku rakstu un nopietnas beletristikas starpā tas atstāj nevēlamu iespaidu. Tāpat kāds labs un vērtīgs darbs, iekļuvis starp literāriskām pabirām, zaudē daudz no savas nopietnības. Nepiederas taču krogā sprediķi sacīt un baznīcā dejot kadrili.

Bet mūsu dažādie izdevēji un pat daži laikraksti, kā liekas, šīs abas lietas un vietas pilnīgi sajauc. Ar mierīgu sirdi viņi metas ceļos uz netīras kroga grīdas un stāv baznīcā ar visu cepuri galvā un pīpi zobos. Un no šādas jēdzienu sajukšanas visvairāk cieš daiļliteratūra un sevišķi viņas visintīmākā daļa — lirika. Nemaz jau nebūs jāmin dzejas banalizēšana tādā veidā, kādā to sastopam kalpībā pie veikalniekiem. Te tā bieži vien tikai nevainīgs vārdu savārstījums, un neviens to neņem kā mākslu. Bez tam tā ir pilnīgi sludinājums starp sludinājumiem. Bet, ja mēs redzam Skalbes vai Plūdoņa dzejoli nodrukātu līdzās sludinājumam par blaugznu pomādi, tad patiešām augšējā salīdzinājuma kontrasts nav lielāks par šo bēdīgo īstenību. Daiļliteratūra tā ir pārņēmusi visu izdevēju, «redaktoru» un dažādu kopotāju prātus, ka tie nevar atturēties, tīri zinātnisku un sabiedrisku rakstu vidū neiesprauduši kaut pa dzejolim. Tā mūsu ārstniecības kalendāros līdzās rakstiem par zīdaiņu mirstību un aklās zarnas iekaisumu atradīsim jūsmīgus mīlestības dzejoļus. Vai gan šiem kalendārniekiem būtu iemesls domāt, ka viņu speciālā grāmata netiks pirkta, ja tajā nebūs šo pantu, kuri bieži vien tikai «ražojumi»?

Vēl soli tālāk sper kāds J. Circenis, no Daudzevas pagasta skolas. Šis kungs patlaban ziņo laikrakstos, ka lopkopības pārraugi nolēmuši izdot «Pirmo lopkopības pārraugu gadagrāmatu» un ka grāmatā ievietošot arī «daiļrakstniecības tēlojumus no pārraugu un vispār no lauku dzīves». Būšot arī nodaļa satīrai ar karikatūrām un zīmējumiem. — Protams, lai provinces menažērija būtu pilnīga, tad tur bez ēzeļa un skudru lāča nedrīkst trūkt

arī milzu čūskas un pērtiķa. Bet šāda arodnieciska rakstu krājuma sastādītājiem gan vajadzētu apdomāt, ka ar savu aizrādījumu, lai iesūta «daiļrakstniecības tēlojumus» no lopu pārraugu dzīves, tie nostāda sevi tādā gaismā, kādā tie patiesi staigā. Te skaidri redzama viņu naivitāte: viņi taču domā, ka Circeņa kunga uzsaukumam rakstnieki paklausīs un pēc uzdotā temata rakstīs jaukus stāstus, kuros būs lopu pārraugs tā centrālā figūra un ap to grupēsies govis, meitas un meitu mātes, bet par fonu būs labi koptas vai arī pavisam nolaistas zemnieku mājas.

Patiesi būtu laiks, ka daiļliteratūra kā viena no lielajām mākslām netiktu tā vietā vai nevietā vazāta. Un vēl vairāk būtu laiks, ka beidz to vazāt pa dažādām arodnieciskām brošūrām aiz tā iemesla, ka tikai retā gadījumā tā ir īsta māksla, kādu tur sastopam. Pa lielākai daļai tā ir tikai daiļrakstniecības surogāts, ko «taisījuši» vai nu bankrotējuši rakstnieki, vai arī tādi ļaudis, kuri nekad rakstnieki nebūs. Tautu ar šādiem surogātiem aplaimot nav nekāds gods. To lai mūsu izdevēji ievēro. Ir skaisti, ja laidaru pakaisa ar dzelteniem rudzu salmiem. Ir skaisti, ja dārza celiņi ir rožu ziediem apbiruši. Bet riebīgi ir, ja to visu sajauc kopā un lai tas notiktu ar vislabākiem nodomiem.

J. J[aunsudrabiņš?].

«Latvija», 1914. g., 1. martā, Nr. 49.

MĀCĪTĀJS ANDRIEVS NIEDRA UN SEPTĪTAIS BAUSLIS

«... «Austruma» divi un pusgada gājumi (un vēl viena burtnīca) rāda,» saka A. Upīts savos literāriskos kontrastos «Uguns un nakts» (sk. žurn. «Izglītība», Nr. 1, 1910. g., 32. lpp.) par bijušo rakstnieku un publicistu, tagad mācītāju Andrievu Niedru, «kā pamazām nomirst mākslinieks un no viņa trūdiem izaug literārisks veikalnieks.»

Nav mans nolūks rakstīt kritiku jeb ko citu tamlīdzīgu par A. Niedru. To ir darījuši Upīts, Dermanis u. c. Gribētu tikai Niedras kā literāriskā veikalnieka labākas raksturošanas dēļ pievest mazu, tomēr diezgan zīmīgu faktu.

Nesen atpakaļ, lasīdams amerikāņu humoristu Marku Tvenu, es uzgāju mazu stāstiņu zem virsraksta «Nenobeigts stāsts». Šis stāstiņš man atgādināja kādu citu, pilnīgi nobeigtu stāstu latviešu valodā zem virsraksta «Kā Jēkabs precībās brauca». Starp šiem abiem stāstiem starpība tā, ka Marka Tvena stāsta varonis saucas par misteri Braunu, bet A. Niedras — skaidrā latviešu vārdā — par Jēkabu. Bez tam Tvens savu stāstu pārtrauc tanī vietā, kad Jēkabs-Brauns, laimīgi apģērbis tikai vesti un svārkus, sēž ratos zem deķa, bez biksām un runājas ar savu izredzēto.

Autors atstāj savu varoni pašā kritiskākā brīdī, kad miss Mēri grasās atcelt ratu segu...

Niedra turpretim, palikdams uzticīgs savam mācītāja amatam, neatstāj savu varoni Jēkabu ātrāk, kamēr nav novadījis pie laulības ostas durvīm. Izņemot šīs divi vietas, viss pārējais abos stāstos brīnišķi gandrīz v ā r d u p a v ā r d a m s a s k a n.

Visu šo ievērojot, es atrodos lielā nezināšanā, kurš gan no abiem rakstniekiem būs norakstījis no otra, — Marks Tvens no Niedras jeb otrādi? Personīgi es gan drīzāk esmu ar mieru pirmo pieņemt par patiesību, jo grūti nākas apvainot mācītāju zādzībā, kaut arī tikai literāriskā. Bet... (tas «bet» daudzreiz ir par piedauzību, ir viena nekrietna padarīšana...) cik man zināms, Marka Tvena stāsts «Ceļojums ap pasauli», kurā atrodas nelaimīgais stāsts par misteri Braunu-Jēkabu, parādījies drukā (oriģinālā) daudz agrāk, pirms «Austrumā» tika nodrukāts «Kā Jēkabs precībās brauca». Būtu ļoti interesanti zināt paša cienīgtēva Niedras domas un paskaidrojumus šinī lietā.

Ķencis [*J. Lencmanis*]

«Jaunās Avīzes» literāriskais un satīriskais pielikums, 1914. g., 25. janvārī, Nr. 4.

II

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA PIRMĀ PASAULES KARA LAIKĀ UN LIELĀS OKTOBRA SOCIĀLISTISKĀS REVOLŪCIJAS PRIEKŠVAKARĀ (1914—1917)

1

LITERATŪRAS PĀRSKATI

«DRAMATISKĀ» GRUNTNIECĪBA

Arvien vēl lauku gruntniecība atrodas latviešu saimnieciskās un garīgās dzīves centrā. «Sava kaktiņa» gars vēl lidinās pār visām šīs dzīves atzarēm. Viņa spārni apēno arī lielu daļu rakstniecības. Tas nevar būt citādi, jo valdošā šķira allaž ir valdījusi pār sava laikmeta mākslu. Un ikviena laikmeta māksla ir kalpojusi saviem valdītājiem vai cīnījusies pret tiem.

Valdītājiem kalpodama vai tos apkarodama — laikmeta pozitīvā vai negatīvā māksla ir visciešāk saistīta pie sava objekta. Tā īpatnējais raksturs sīki un pilnīgi noteic arī viņas dabu. Pozitīvai mākslai ir jāizpazīst savas šķiras lielākie nodomi un centieni, lai tos sekmīgi veicinātu. Negatīvā tikai tad ko īsti spēj, ja patiesi uzzinājusi viņas vājības, ja prot pienācīgi apgaismot viņas greizo pusi. Valdošās šķiras dzīve un psiholoģiskā rakstura galvenie elementi izrāda tādu vai citādu galvenu mākslas atzari tikpat pozitīvā, kā negatīvā tendencē.

Mēs še nevaram plašāk aplūkot, vai latviešu modernās gruntniecības dzīvē un raksturā vairāk lirisma vai epikas, vai dramatisma elementa. Tad mums būtu jāatiet pārāk tālu atpakaļ labi pazīstamā gruntniecības pagātnē, kas izaudzējusi viņas dabas pamata spēkus, un pārāk jānodziļinās maz izpētītos un apgaismotos tagadnes sadzīves apstākļos, kas šos spēkus virza uz zināmu pusi. Pietiks, ja ievadam minam, ka pēdējā laikā latviešu rakstniecībā ir nomanāmi sparīgi mēģinājumi dramatizēt gruntniecību pozitīvi un negatīvi, tēlot viņu tikpat drāmā, kā komēdijā. No tā varētu spriest, ka modernās gruntniecības dabā daudz sakrājušās psihiskās degvielas, viņas idejiskā dzīvē — bagātīgi un rosmīgi dzenuļi un viņas tieksmēs — neizbēgami kļūmaini sarežģījumi. Mākslinieki mazāk objektīvu novērojumu un zinātnisku pētījumu ceļā kā instinktīvā nojausmā aptver savā tēlojumā dziļāko, dzīvāko ierosinātāju dabu. Bet viņi var arī maldīties savā nojausmā — it sevišķi, ja viņi nav pārāk lieli mākslinieki, ja viņu jausmas gleznu taustekļi nav izkopta prāta un

asinātas domas spēcināti. Tad viņi var arī ārēji, neviļus piegadījušos vai mākslīgi pierādīto ieskatīt par iekšējāko un dziļāki īstāko. Pārskatīdami pēdējā laika dramatiskos ražojumus, kuros tēlota latviešu gruntniecība, mazākais pa daļai redzēsim, vai patiešām latviešu modernās gruntniecības dzīvē un dabā pārsvarā dramatiskais elements un vai mūsu dramatiķiem izdevies viņu pienācīgi attēlot.

Ācis tikai pametot vien uz moderno lauku gruntniecību kā uz latviešu buržuāzijas centrālo slāni, rādās, ka viņa patiešām ļoti noderīga dramatiskiem tēlojumiem. Drāmai vispirmā kārtā vajag dzīvu, raksturīgu, pēc šablona nedarinātu cilvēku; jaunie laiki ir izkustinājuši gruntniecībā dažu labu vecu, iesīkstējušu, ietiepīgu praktiķi, bet vēl vairāk izradījuši jaunu, skolotu, agrākai gruntniecībai pavisam svešu atvašu. Drāmai nepieciešama iekšējā psihiskas tapšanas, izaugšanas, pārveidošanās un lūzuma gaita; gruntniecībā saduras divas atsvešinājušās paaudzes, kuras bieži sanāk sadursmē, kurā tiek pārvērtētas visas īstās un iedomātās vērtības. Drāma nav drāma bez plašākās sabiedriskās nozīmes, bez sociāla fona, pret kuru vienīgi cīnītājas personas izceļas lielu, ievērības cienīgu, dramatisku personu veidā, ar kuru vienīgi visa cīņa no pagalma rotaļas pārvirzās plašā nopietnās cīņas laukā; gruntniecība patlaban ārkārtīgi dzīvi rosās, neatlaidīgi un strauji traukdamās kapitālistiskajā ražošanas un izmantošanas posmā; gruntniecībā saduras divu šķiru — izmantotāju un izmantoto pretišķas intereses un tieksmes, saimnieciskās iekārtas dziļākie pamati te tiek aizkustināti, sabiedriskās dzīves plašākie plašumi ieviļņoti. Gandrīz viss šīs dažādīgās dzīves saturs, kaut arī tikai pa daļām un savā sevišķā veidā, attēlojies arī jaunākā gruntnieciskā drāmā.

Lai raksturojums būtu kaut cik pilnīgs, viņā jāmin arī daži zīmīgi, agrāk iznākuši un pārrunāti darbi; tā kā kopnovērtējums un spriedums par tiem jau zināms, tad tie izlietojami tikai atsevišķiem vilcieniem un papildinājumiem, pie tam arī te sargājoties no atkārtojumiem. Jaunās gruntniecības zīmīgākie darbi iznākuši pēdējos trijos gados. Pavisam viņu vairāk par desmit. Vispirms tie pēc autora viedokļa un divējām tendencēm asi nodalās divās grupās: pozitīvajā, nopietnā drāmā, kur gruntniecība vērota un tēlota nopietni viņas šķietami traģiskajā kultūras cīņā, un negatīvajā, komēdijā, kur gruntniecība un viņas tieksmes aplūkotas kritiski un tēlotas noliedzoši. Pirmajā gadījumā autors pilnīgi nostājies uz gruntniecības stāvokļa, otrajā raudzījies uz to no citas, augstākas vērojamās vietas. Bet, tā kā drāma vispār ir latviešu rakstniecībā neizkoptā, nediferencētākā nozare, tad daudzi rakstnieki savos vērojumos palēkā no viena stāvokļa uz otra, tad latviešu gruntnieciskā drāmā traģiskais ar komisko, pozitīvais ar negatīvo, nopietnais ar jocīgo bieži vien saplūst traģikomiskā juceklī.

Patiešām, varētu brīnēties par to, ka vispraktiskākā, visveikaliskākā latviešu šķira savā ideoloģijā ir arī visromantiskākā, ja nebūtu sen zināms, ka ikkatrai mantas un varas kārai šķirai iedzimta neapzināta tieksme savu rupjo, tīri laicīgo dabu un nolūkus ievīstīt rožainā garīgas vērtības plīvurī. Gruntnieciskā ideoloģija vēl vienmēr un viscaur ir zem Niedras karojošās gruntniecības sapņaini asaraini dārdošas romantikas iespaida. Arī latviešu jaunākā drāmā dzīvi rosās Niedras idejas — protams, mazliet lokalizētā, izgrozītā veidā.

V. Bgs (Bergmanis) savos «skatos iz netālās pagātnes» («Aklie», trīs cēlieni, 1913) vēl mocās tieši, pārskaņodams uz savu vīzi «Zemes» motīvus, latviešu gruntnieka cīņu ar vietējo vācu muižnieku. «Kā kara pulks nāk jaunā paaudze, barona kungs,» tā barona kungu drausmina viņa skrīveris, latviešu gruntnieks, «un iekaros sev stāvokli, par kādu tēvi nav sapņojuši.» Jādomā, ka latviešu gruntnieki ar lielu labpatiku lasīs šo sparīgo pareģojumu, jo apetīte uz baronu muižām viņiem nebūt vēl nav pārgājusi. Bet mēs zinām arī to, ka muižas tiek gan pirktas, bet atkal pārdotas vai izmainītas pret ienesīgiem pilsētas namiem — skatoties pēc tā, kur atlec lielāka peļņa. Mēs redzam vienīgi tikai veikaliskas kalkulācijas bez gala un apstājas un nevienā, ne tai vismazākajā šīs pasaules stūrītī neatrodam vietas Niedras un viņa trabantu ideālistiskai romantikai. «Kāds plašums dzimtenes dzīvē! — Kas darba!» citā vietā kliedz tas pats dramatiskais muižas skrīveris. Un, ja lūkojam vien, ka viņa «darbi» — mērīt barona piena stopus un rūpīgi saskaitīt un pierakstīt visus muižas teļu eksemplārus, ja dzirdam, ka viņa un viņam līdzīgo simsoniski tautisko cīkstoņu «sapņi» vijas ap to vien, kā nosusināt pļavu, lai tur vienā vietā piecdesmit birkavu siena ražotu uz pūrvietas, tad nekādi nevaram noliegt, ka Niedras gruntnieciskā romantika īsā laikā izvērtusies negribētā, bet ikkatram acīm redzamā karikatūrā.

Vēl spilgtāk to redzam kāda Vilciņa-Lodigera (?) viencēliena «dzīves ainā» «Lielais leģions» («Dzimt. Vēstn.», 1913. g., 183. nr.). Lielais leģions, protams, nav nekas cits kā atkal tie paši baronu muižu uzpircēji, latviskas muižniecības pirmie pionieri. Agrāk mācītāja mētelis un krādziņš bij turīgo gruntniektēvu un mammu un tamlīdz arī viņu dēlu «sapņu» virsotnē. Tagad mācītāja amata gods un mācītāja muižas ienākumi vairs nevar apmierināt latviešu gruntniecības praktisko pusi. Ganāmie pulki ir stipri aprāvušies, un, kas vēl paliek, tie arī nav vairs tik čakli uz devīgas rokas atdarīšanu un pienācīga goda parādīšanu. Tautisko idejistu «sapnis» ir atkāpies sāņus priekš brīvzemnieciskā, činovnieciski praktiskā «ideāla». Vilciņa-Lodigera «dzīves» resp. sapņu ainā redzam viņu ģimnāzijas virsskolotāja personā iemiesotu, baltā uniformā, bez špāgas, bet ar hofrāta čina zīmēm pie apkakles, ar universitātes zīmi pie labās

un ar Staņislava ordeni pie kreisās krūts — tikko kā no Iekškrievijas dzimtenē atbraukušu, krieviski runājošu, bet caur un cauri latviski jūtošu. Ar lieliem nolūkiem viņš pārbraucis Latvijā, kur tautisks posts samanāms visos stūros: «Pagājušā nedēļā atkal divas latviešu mājas pārdotas un no vāciešiem nopirktas» (latviskā tulkojumā šis teikums jāsaprot tā, ka latvieši savas divas mājas pārdevuši un vācieši viņas nopirkuši). «Kā sāpīgi augoņi mūsu zemītē sajūtami vācu kolonisti», latviešu gruntnieku bērni «beidz simtiem gadā vidus- un augstskolas un — aizlaižas lapās», pēc gadu simteņiem vēsturnieks vēstīs: latvieši «bija egoisti, skaudīgi, mantkārīgi, — patriotisma trūkuma dēļ (t. i., ne tādēļ, lai patriotisma pietrūktu, bet tāpēc, ka viņa jau trūkst) tie bojā gāja, tos uzsūca citas tautas», «tādēļ (viņš grib sacīt: tāpēc) es runāšu par latviešu bojā iešanu». (Pašdarināta alus glāzēm rokās, kājās stāvēdami, visi dzied «Dievs, svētī Baltiju». Muzikanti pie durvīm spēlē. Uniformētais N. kungs piecēlies klusē — ne dzer, ne dejo. Pērkons sāk rūkt un lietus līt.) Un tad atdara savu muti arī viņš, *der Mann aus der Fremde,*[1] un nu sāk runāt skaidrā latviešu mēlē. Sāk tieši ar Niedras pazīstamo pantu par to dvēseli, kura tvīkst un ilgojas pēc Trāķijas mežiem — tur esot domāta ģimnāzijas virsskolotāja dvēsele, kura ilgojoties pēc dzimtenes baronu muižām. Tālāk viņš stāsta neticamas lietas par ģimnāzijas virsskolotāju milzīgiem kapitāliem un par tautiskas agrārbankas dibināšanu patriotisma stiprināšanai; bet visas garās runas īsais kodols pilnīgi ietilpst vienā pašā švaukstiskā teikumā: *ich kaufe alle muižen*[2]... Un tad lec kājās namatēvs un sajūsmā pa laucinieku parašai kliedz svešajam: «Bet očka, kā tevi sauc?» Ak nē! Pēc visiem Dravnieka grāmatas likumiem, viņš taisa galantu palocīšanos un vissmalkākā kārtā vaicā: «Cienījamais kungs! Atļaujiet man kā šī nama tēvam jautāt pēc jūsu uzvārda.» Un cienījamais kungs to arī it laipni pasaka un tad ne mazāk galanti griežas pie mājas jaunkundzes un izsaka sekojošu «gara dāvanām» pāri plūstošu atvainošanos: «Un tagad, Mildas jaunkundze, piedodiet man, ka izspiedu jums asaras.»... Un tad viņš precē nost to Mildas jaunkundzi, un advokāts Resnais turpat uz karstām pēdām ņem atpakaļ savus vārdus par latviešu bojā iešanu, un tad visi paceļ glāzes uz Kalnamuižas īpašnieka, mūsu tautas garīgās dzīves jaunā vadoņa veselību, un tad visi mūzikas pavadībā dzied «lai dzīvo sveiks», un tad pērkons vairs nerūc, lietus ir nostājies, bet vakara saule apspīd viesus, un tad ir beigas, un priekškars nolaižas un aizsedz šo famozo «dzīves ainu»...

A. Sauliešа pieccēlienu drāma «Jēkabs Saltups» (1913) arī pilna visneticamākās un neiespējamākās romantikas —

[1] Vīrs no svešuma. *Sakārtotāji.*
[2] Es pērku visas muižas. *Sakārtotāji.*

katrā ziņā pilnāka nekā liriskais sacerējums «Pret ziemeļiem». Atsevišķās epizodēs un atsevišķu tipu psiholoģijā sīkākais vilciens aiztapināts no Niedras ideju un tēlojuma līdzekļu krājumiem. Vispārējā gaitā šī drāma tomēr neatkārto Niedras lielromantiku, viņā nedārd Niedras bleķa instrumentu orķestris, bet svelpj viena pati aizkaltusi, ieplīsusi tautiskā stabule. Gruntnieciskā romantika te neparādās savā visplašākajā apmetā, tā nav zīmēta lielā masštābā un pēc tautiskiem meridiāniem, to nevērojam lielā attālumā kūsošās, rožainās blāzmas apmiglotiem apveidiem. Saulietis piegājis tuvāk klāt latviešu gruntnieku dzīvei un sīkāk novērojis viņu patieso cīņu. Baronus ar viņu muižām viņš atstājis pilnīgi mierā, un tāpēc vietu vietām viņa drāmas romantikai sataustāms reāls pamats. Jo tā ir nenoliedzama lieta: ne pret baroniem un viņu muižām galvenā kārtā virzās latviešu gruntniecības lielākie spēki, ne tik daudz gruntsīpašuma ekstensīvā paplašināšanā tiek patērēta viņas enerģija, bet visbiežāk izšķiesta sīkā, savstarpējā ķildā dēļ zināma iekārota vai aizstāvama pašu zemes gabala. Līdzko gruntniecības cīņa no tautiskām lugām un sajūsminātu žurnālistu rakstiem pārvirzās Latvijas reālā sadzīvē, tūliņ tiek redzams, ka gruntnieka lielākais ienaidnieks ir viņa paša radagabals un tautietis — kāds iedzīvojies krodzinieks, kāds āķīgs advokāts, kāds nolādams intrigants. Saulietis tēlo tādu šķiru, bet tāpēc ne mazāk niknu tautisku raušanos ap kādām lauku mājām. Diemžēl, viņš nav varējis noturēties, pārmērīgi un pa savai modei neidealizējis savus varoņus, un tāpēc luga šļūk no saviem cietajiem reālajiem pamatiem un neglābjami brūk vecā, niedriskā romantiskā miglājā. Saulietim nav simpātisks īstais lauku gruntnieks praktiķis, tāpēc ka tas nelasa Andra Vītalka pasakas, nepērk «Varavīksnas» izdevumus un vispār neinteresējas ne par ko, kas nodomāts viņa garīgai izkopšanai un spirdzinājumam. Viņš tāpēc sūta uz laukiem pilsētās drusku apkvēpinātu inteliģentu pēc sava ģīmja un līdzības, un tas tad arī sarunā un sadara visvisādas neiespējamas lietas un visu to gruntnieciski idejisko būšanu noliek pavisam savādā apgaismojumā. Gan šis savā kaktiņa mīlētājs nenāk uniformā un ar Staņislavu pie labās krūts, bet citādi visādi tuvu rada «Dz. V.» ekonomisko feļetonu varoņiem. «Jau tās domas vien, ka šo māju reiz pārdos, var mani vai traku padarīt,» apgalvo Jēkabs Saltups. «Ne graša neņemt, tikai savējo tuvumā apzināties... Viegluma jušanas, miera un — teiksim — bērna prieka iegūt.» To viņš vēlētos iegūt, bet mēs viņam neticam. Nevienam viņa vārdam nevar ticēt. Te nerunā dzīvs, reāls latviešu zemnieks, bet Saulieša konstruēts ideālistisks lellis, kura frāzes ir pārāk naivas, lai viņās nopietni klausītos. Patiesībā māju pārdošana latviešu gruntniekdēlus nemaz nebiedē — gluži otrādi: viņi tās pērk un pārdod un gatavi trīs reizes pārdot, ja tikai labi nopelna. Jo veikals paliek veikals pilsētā tāpat kā uz laukiem. Ja tikai

kabata smaga, tad tās «vieglās jušanas» un visāda prieka nekur netrūkst. To zina ikkatrs gruntnieks. Saulietis pats, protams, arī to zina, un tāpēc viņš par visu varu gribētu uzrādīt kaut kādu gluži savādu «prieku», kurš tikai uz laukiem vien iespējams. Cik spēdams viņš gāna pilsētu; tā esot tīrā ļaunuma bedre: tur «viss ir īrēts, pat, liekas, tas gaiss, ko elpo, un vārdi, ko viens otram saka». Pilsētā mājas pārdevuši saimnieki «noklimst uz ielu stūriem un mēslu kastēm vai arī laimīgi rij ielu putekļus kā ormaņi». Bet latvieša «īstā vieta pie zemes», kur «zeme zem kājām» — tur viņa «sapnis», — «tur tālu zaigo nākamība kā liela saules diena». Mums nepieciešami jākoriģē šīs Saulieša inspirētā ideālistiskā ģeķa frāzes. Ne tās, bet vienīgi praktiski aprēķini noteiks ikkatra, pat tā sajūsminātākā gruntnieka dzīves vietas izvēli. Dažs ormanis, ielas stūrī «klimzdams», nopelna vairāk un dzīvo cilvēcīgāk nekā cits parādiem apkrauts zemnieku mājas «gruntnieks». Putekļu uz zemēm nav mazāk kā pilsētā, tikai tas izsargājas no viņiem, kas prot un spēj tā ierīkot, ka cits tos rij viņa vietā. Tā būtu tā reālā bāze, uz kuras nekautrējoties un atklāti vajadzētu balstīt visus gruntnieku sapņojamos «sapņus». Lai visi tautiskie ideālisti mums piedod, bet jāsaka ir, ka viņu «lielā saules diena» ir vienīgi tikai feļetoniski bengālisks švermeris un viņu «tāli zaigojoša» gruntnieku nākamības filozofija stipri pēc sviluma smaržo. Saulieša daiņojums — «(paša) zeme zem kājām» ir tikai gruntnieciski ideālistiskās filozofijas drupata. Pilnīgā veidā Niedras rakstos viņa skan šādi — «paša zeme zem kājām, paša debess pār galvu». Bet arī šis pilnīgais veids vēl ir stipri nepilnīgs; prātnieciskā doma te ir varmācīgi un tendenciozi pārsvilināta pušu. Bet pārliecināt var vienīgi līdz beidzamai konsekvencei, līdz pēdējai robežai aizvirzīta doma. Tad gruntnieku ideologiem jāsaka tā: «Paša zeme zem kājām, paša debess pār galvu — un paša putekļi rīklē . . .» Prozaiski, varbūt brutāli tas izklausās, bet mēs tur nekā nevaram darīt. Tā nav mūsu, bet tautisko ideālistu filozofija. Ja viņi grib mūs pārliecināt — un kam tad viņi runā, ja negrib? — Tad viņiem jāsaka tā.

Tie putekļi, tie putekļi . . . Daudz viņu tiek redzams arī mūsu gruntnieciskajā drāmā. Vispirms tie jau saceļas gruntnieku vecās un jaunās paaudzes ikdienas sadursmēs. Sīki, bet nejauki konflikti starp gruntnieku tēviem un dēliem vairojas ar katru dienu, un ideālistiskā ideoloģija tur it nekā nevar darīt. Ja viņa apzinātos savu morālisko atbildību un spētu kritiski izturēties pret sevi, viņai būtu jāatzīstas, ka daudzos gadījumos atbildība galvenā kārtā krīt uz viņu pašu. Kā ne! Vai tas nav viņas visstingrākais prasījums, lai gruntnieks ar sirdi un dvēseli iemīl savu kaktiņu, savu stūrīti zemes un turas pie tā rokām un kājām? Vai tas nav viņas baušļa visstingrākais piepildītājs, kas līdz nāvei turas pie savas gruntes un neizlaiž valdīšanu no savām rokām? Bet vai tas jaunais gruntnieka dēls, kas no otras puses laužas

šim pašam kaktiņam klāt un grib to izraut tēvam no nagiem, arī tāpat nav viņas saskubināts un samusināts? Liekas, gruntnieciski ideālistiskā ideoloģija nezina, ko viņa dara. Mazākais to viņa vēl nav aprēķinājusi, kā savaldīt tos garus, ko pati izsaukusi; ne mazākās apjēgas viņai nav, kā samierināt un apvienot cildināto patriarhāli ideālistisko konservatīvismu un ietiepību ar uzmācīgo praktisko progresivitāti. Divas tendences saduras gruntniecības dzīvē, un nejaukos, kodīgos putekļos šajā sadursmē sabirst apdaiņotie, lieliskie «sapņi». «Kā upe plūst starp mums, māt, un es neredzu tilta pār viņu»... Es arī ne.

Bet tos putekļus mēs visi redzam. Arī mūsu gruntniecības dramatiķi. Tur, piemēram, saimniekdēls gribētu precēties, bet priekš tam taču vajadzīga māja, kur sievai saimniekot un bērnus gruntnieciski audzināt. Bet tēvs tur māju savos nagos un nedod. Tā saduras vecās paaudzes patriarhāli gruntnieciskā idejiskā ietiepība un jaunās precētvajadzība. Un izceļas tā šausmīgā saimniekdēlu «traģēdija», tas «lāsts», ar kuru pat dažs demokrātisks rakstnieks izblamējies (piem., P. Roberts ar savu trīscēlienu drāmu «Lāsts», 1910). Te izpeld virspusē tik naturāli, pat tīri fizioloģiski elementi, kuri nekādi nav ietilpjami ideāliskā švermeru filozofijā. Diņģēšanās un kapeikošanās, ķildas, prastības, pat kaušanās — tās aizņem lielo daļu no gruntniecības famīlijas dzīves.

Šajā, ne mākslas vērtības ziņā pievilcīga ir Rob. Eidemaņa drāma četros cēlienos un sešās ainās — «Kalnāju dzimta» (1913). Lugas vispārējā uzbūvē, personāžu sastatā, psiholoģiskos tēlojumos, dramatiskā kāpinājumā un kritinājumā pārāk daudz kā no «Zemes», «Saltās upes», liekas, pat no «Balss un atbalss» aizgūta. Daudz, pārāk daudz viņā arī nepiederīgas pseidoromantikas, kurai segt neveikli stieptos, vietvietām kaili redzamos lugas metus. Ka lauku gruntnieces vairās no nemīlama, praktiskam aprēķinam precēta vīra un piedzīvo bērnus no kāda cita, tas, protams, iespējams; bet šāda parādība tomēr nav tik vispārēja, lai to paceltu tipiskā nozīmē un lai no viņas atvasinātu traģiskus dzimtas konfliktus. Sava kaktiņa aprēķini pilnīgi pārvalda lauku gruntnieces tikumisko un vispār garīgo pasauli, tā nosaka arī viņas tīri cilvēcisko dzimuma jūtu dzīvi un tur to stingrās robežās. Aiz tiem un nevis svešu asiņu pēc izceļas dzimtas plaisa latviešu gruntnieku sētās. Eidemaņa Kalnāju dzimta ir jau pārāk saplaisota, lai viņas tēlojums izpaustos pārliecinošā, reālā dramatiskas mākslas darbā. Luga dažādiem cilvēkiem, konfliktiem un notikumu sašķetinājumiem tā piekravāta, ka drīzāk atgādina kinematografisku demonstrāciju nekā plastiski skatāmu skatuves gabalu. Vecais saimnieks un saimniece, trīs dēli, no kuriem viens saimnieks, viens izbijis ierēdnis, viens ārsts, viena vedekla, divi dzērāji, divas «noziedzīgas» mīlestības un vēl šis un tas. Tomēr atsevišķi tipi un situācijas ir raksturīgas. Veca gruntnieka uzpūtība nevar ciest un aizmirst, ka viņa

mājās saimnieko vedekla šneideriene. Šķiras aizspriedumi vēl joprojām turas gruntnieku vecajā paaudzē. Vecā gruntniece nevar pielaist, ka šneideriene viņu atstumj no ierastās saimniekošanas. Te ir reāls pamats nebeidzamiem strīdiem un ķildām. Tīri praktiskas īpašuma attiecības rada visus nebeidzamos konfliktus Kalnāju dzimtā. Aiz tam brālim jāiekaro un jāpaved brāļa sieva un abiem ar tēvu jānodrošina dzeršanai, aiz tam otram brālim jāsanāk konfliktā ar saviem jaunības nodomiem, no sabiedriskā ideālista jāpārvēršas par neglābjamu praktisku karjēristu. Lielais pamatcēlonis viens par sevi ir diezgan skaidri izmanāms un saprotams. Eidemanim nebij nekādas vajadzības pēc mākslīgiem, estētiski nepielaižamiem saskrūvējumiem, kāds, piem., ir dzērājtēva trakums, māju dedzināšana, nošaušana un viss kas ar to sakarā; vēl mazāk vajadzības bij pēc psiholoģiski neīstiem un estētiski pretīgiem pieskrūvējumiem. kā, piemēram, tas, kur dēls savai vecai mātei nekautrīgi atgādina «ugunīgo kaimiņa puisi ar lieliem stilbiem...». Tādām diletantiskām aplamībām arī gruntnieciskā drāmā nevajadzētu vairs atļaut vietas.

Bez traucējošiem romantikas piemaisījumiem tāpēc spilgtāk un ticamāk gruntnieku jaunās un vecās paaudzes pretešķības apgaismo kāds Alberts Dravnieks trīscēlienu skatu lugā «Pelēkie baroni» (1914). Vecais Liepa tur ir no tiem sasīkstējušiem un apsūnojušiem patriarhālajiem saimniekpapiem, kuri «cita nekā nezin kā kvankstēt un pātarus skaitīt». Un taisnība ir, «kvankst» viņš vienā gabalā, visu lugu cauri. Jaunie grib iet uz priekšlasījumiem, uz teātriem, grib nopirkt un izlasīt pa grāmatai — Liepam viss tas ir tikai kumēdiņi un blēņas. Sīksts un ietiepīgs viņš līdz pēdējam. Dēlam ir jau trīsdesmit gadu — saprotams, viņu sāk jau mākt mums pazīstamais «lāsts». Dēls «alkst nodibināt patstāvīgu dzīvi», t. i., apsievoties un dabūt māju valdīšanu un vadīšanu savās rokās, bet vecais stūrgalvis nepieļaujas: «Kamēr es būšu dzīvs, tikmēr mājas neatdošu. Vai diezgan nav pieredzēts, kā iet, kad atdod dēliem mājas.» Autora simpātijas redzami ir jauno pusē; veco kariķējumiem viņš krāsu nav taupījis. Bet neitrāls skatītājs te neņemsies tiesu izspriest. Mazākais to neviens nevarēs noliegt, ka arī vecajam gruntniekam viņa stāvoklī pilnīga taisnība, ka viņam dibināts iemesls baidīties Indrānu tēva likteņa un runāt un darīt taisni tā, kā viņš to dara. Taisnība ir arī dēlam, kurš galu galā pamet cerības uz māju mantošanu un aiziet pasaulē. Divas subjektīvas taisnības te saduras un nav samierināmas, mazākais tā ne, kā mūsu dramatiķi to dara. Zvanus viņi dzird skanam, bet nezin un neprot atrast, kur karājas. Viņi nenokāpj līdz trešai, pēdējai objektīvai taisnībai, līdz privātīpašuma taisnībai, kura noteic cilvēku satiecības un veido pašus ārēji un iekšēji. Viņi paliek pie atsevišķu cilvēku sīkām ķildām un ciešanām, tāpēc arī paši šie cilvēki izliekas sīki un mazvērtīgi.

Ja Dravnieka luga kaut cik interesē, tad vienīgi ar tiem plašāki sabiedriskajiem motīviem, kas viņā šur tur ievērpti. Ievērpti viņi vietā un nevietā, dramatiskā darba tīrā mākslas vērtība no viņiem maz ko manto; bet idejiskais saturs no pirmā acu uzmetiena izliekas svarīgāks, nopietnāks nekā parastajās gruntniekbērnu «lāstu» drāmās. Saimnieku un kalpu attiecības, divu pretišķu šķiru sadursmes ir tas temats, par kuru jau arī latviešu rakstniecībā sarakstītas samērā vērtīgas drāmas (Linduļa «Dižūdru Māle», 1912). Šajās sadursmēs parādās cilvēka dabas visaugstākās un viszemākās tieksmes; patiesais, nepārdzejotais un nemākslotais cilvēks parādās tur, kur visas viņa dzīves vērtības tiek pārsvērtas un pārvērtētas. Diemžēl, latviešu gruntniecības dramatiķi vēl maz saprot un vāji attēlo šo lielo idejisko cīņu, kura dzīvē jau viscaur samanāma un turpmāk arī mākslas tēlojumos ieņems centrālo vietu. Dravnieks sadala savās lugās cilvēkus, liek tiem reprezentēt dažādas strāvas tagadējā lauku sadzīvē un aizstāvēt pretišķas idejiskas nozares. Tā, piemēram, viens saimniekdēls aizstāv vispārpazīstamo gruntnieciski tautsaimniecisko tēzi: «būs vairāk saimniekam, būs labāk arī gājējam». Otrs saimniekdēls tam tikai pa daļai piekrīt, tomēr arī galu galā atzīst, ka par saimnieku un kalpu nesaticību «galvenā vaina uzkraujama tikai mūžīgi esošam egoismam», ka patiesībā gruntnieks no sava gājēja atšķiras «tik, cik vienpadsmit colli no pēdas». Bet skolotājs, tas ir īsts lauku progresista, ciema marksista tips, tas gāž apkārt visus saimniekdēlus ar viņu viegli būvētiem teoriju namiņiem. Kādējādi viņš to izdara, par to nav vērts runāt; šādu marksistu frāzes jau pārāk bieži dzirdētas. Sabiedrisku sadursmju un idejisku cīņu tēlojumi latviešu drāmā allaž atstāj mazliet komisku iespaidu. Tas tāpēc, ka latviešu dramatiķi nesāk no dzīva cilvēka, bet no frāzes. Frāze, arī progresīva frāze ir avīžnieku un feļetonistu ražojums. Ja rakstniekam jāiet pie feļetonistiem aizņemties, tad tā ir zīme, ka pats viņš vēl nav pacēlies tiem pāri. Un tāpēc latviešu drāmā tik daudz frāžu skaitītāju automātu un runājošu leļļu, bet pavisam maz dzīvu cilvēku. Dzīvam cilvēkam var misēties vienas vai otras frāzes atstāstījumā, vienas vai otras teorijas izpildījumā, bet kļūdas un misekļi jau ir taisni tie, kas viņu dara par dzīvu cilvēku.

Tādus laucinieku cilvēkus gribējis rādīt Visvalds savā četrcēlienu tēlojumā «Bērzgaliešos» (1914). Viņa «varoņi» gan nerunā novalkātās frāzēs un vispār nestrīdas par augstām idejiskām lietām. Tomēr nevar arī sacīt, ka viņi dzīvo parasto ikdienas dzīvi. Nevar sacīt, ka viņi dzīvo — viņi parādās, izrunājas un aiziet. Ja atskaita iemešanu, tad citādā darbā viņus arī neredzam. Viņi nerunā novalkātas frāzes, tomēr runā daudz, gari un līdz apnikumam garlaicīgi runā. Visu viņu dzīve ir tikai viens vienīgs sīku blēdību un intrigu un sīku tikumiņu kamols. Vienaldzīga un garlaicīga liekas tāda dzīve rakstniecības tēlojumos.

It sevišķi nepievilcīgu Visvalda tēlojumu padara vecmodīgais personu sadalījums melnajās un baltajās. Bet tā jau vairs nav un nevar būt dramatiska cīņa, kurā ārējais noder tikai iekšējā apgaismojumam, kur ārējie konflikti tikai ierosina dvēseles pārvērtības un pašpārvērtēšanos. Tā galu galā tomēr ir tikai tā pati vecā rotaļa nedzīvām figūrām, kurai grūti un nevērtīgi sekot pa veselām 176 lappusēm.

No gruntnieciskās drāmas uz komēdiju pārejot, sajūtam it kā lielāku plašumu un svaigāku gaisu. Ja arī te gaiši neredzam gruntnieku dzīvi ar dzīviem cilvēkiem, tad tomēr iztālēm dzirdam viņas īpatnējo dunoņu, kurā lāgu lāgiem atdalās pa raksturīgai, atsevišķi spēcīgai skaņai. Ja arī te līdz ar autoru nenostājamies uz izcila redzes punkta, no kura gruntnieciskās dzīves mudžeklis vērojams pret vispārējās sabiedriskās dzīves gaišo fonu, tad tomēr nomanām, ka autors tuvāk vai tāļāk garām taustījies un dažreiz tepat jau vai apstājas īstajā vietā. Citiem vārdiem: dramatiskā stratēģija arī te ir kļūdaina, reizēm pat īsti primitīva, bet pats karagājiens vispārējā virzienā pareizs. Maz ko no visa tā gan var zīmēt uz J. Vainovska sacerējumu «Mūsu teļos mūsu nākotne» (1914). Tā esot «moderna lauksaimnieka likteņa traģēdija» un «satīra divās ainās». Par sevi protams, tā «likteņa traģēdija» te arī var būt domāta tikai satīriski, jo nekādas likteņa un pavisam jau it nekādas traģēdijas sacerējumā pašā neatrodam. Tomēr šie dubultotie apakštituli vākā un titullapā jau noder par nepārprotamu aizrādījumu, ka Vainovska satīra ir satīrisks saspīlējums un dubultojums, apzinīgi izlauzīta un izkrāsota karikatūra. To apstiprina lappuse, kurā ievietots personu saraksts; tur minēts kāds saimnieks, 3 biedrību priekšnieks vienā personā, katru reprezentē uz cita krēsla; tomēr arī izglītības biedrības priekšnieka krēslā vispirmā kārtā stāv, t. i., sēž par vislopības un pārlopības ideju. Un tālāk tur lasām: notiek — «pašā pienošanās, teļošanās un cūkošanās laikmetā» — «kopmoderniecībā (koppiennīcā, koppienotavā, pienavā)». Ērmota sajūta pārņem lasītāju pēc šīm pirmajām lappusēm: tā, it kā satīras elementi būtu, it kā smiekliem, mazākais smaidiem vajadzētu nākt. Katram taču atmiņā visādiem lopu rakstiem, propagandām, strīdiem, referātiem un lopniecības valodas kurioziem pārpildīti tautiskie laikraksti, par kuriem varēja smieties asarām acīs. Bet kāpēc par Vainovska jokiem nenāk smiekli, kāpēc pret tiem it kā īgnums? Tāpēc, ka te vairs nav satīras, nav karikatūras, vispār nav idejiskā kritika rosīta sabiedriskā vērojumā, un tāpēc nav arī estētiskā tēlojuma, bet vienīgi tikai nemākslinieciska, kupletiska uzstāšanās; tautas mute to vienkārši sauc par ākstīšanos. Vainovskis nav spējis aptvert un apsvērt to estētisko vērtību, kura patiesi piemīt viņa izvēlētam gruntnieciskās dzīves un tipu materiālam. It nepavisam nav nojaudis, kādas formas un

kāda mēra prasīs veidojamais materiāls. Formas apziņas un stila sajūtas viņam nemaz nav bijis. Tikai vienu viņš domājis: jo vairāk un treknāk, jo labāk. Bez māksliniecisķās sirdsapziņas un kautrības mērcis sareni līdz kātam un triepis, un triepis. Tā nerodas mākslas ražojumi, bet pretīgi sētas traipījumi, no kuriem garāmgājējs novēršas uz otru pusi. Velti rakstnieks mēģina glābties ar «dažādām piezīmēm» sava ražojuma beigās. Tādas «autora piezīmes» allaž ir it kā nedzīvi dzimuša beletristiska gabala krustāmzīme. Vainovska piediegtā «veļas cedele» lasāma kā viņa satīras tiešā gara nabadzības apliecība. Izņemam no tās trīs četras rindas: «Nav arī jāiedomājas, ka «Mūsu teļi» sniegtu tiešu notēlojumu no vietējo vai citu lopu reālās dzīves; drīzāk tie ir domāti kā šīs dzīves resp. vislopības nevēsturisks atspoguļojums sava laika vēsturisku dokumentu spogulī — mūsu preses slejās. Savā ziņā it kā atspoguļojuma atspoguļojums. Un tādā kārtā, protams, gluži dabiski, dažas līnijas ir karikatūriski izlocītas — tas spoguļa nopelns un vaina.» — Nē, tā ir tikai rakstnieka vaina, ja viņa «atspoguļojums» iznācis tik ķēmīgs un atbaidīgs. Tautiskā prese patiešām ir tik plašs un spodrs spogulis, ka labs satīriķis tur varētu nolūkot vielu nemirstīgiem darbiem. Veikla dramatiķa rakstītā komēdijā neaizmirstami parādītos tādi tipi kā, piemēram, triju biedrību priekšnieks-saimnieks un viņa lopu pārraugs. Vainovskim tur iznākušas tikai nedzīvas, nejaukas cilvēku parodijas, kurām no mutēm stiepjas izgrieztas un šā tā kopā salipinātas avīžu strēmeles. Pat par farsu šo «satīru» nevar saukt; tā ir nožēlojams literārisks izdzimtenis, kuram nevar atrast it nekāda attaisnojuma.

Tad jau samērā nesalīdzināmi labāka ir J. A k u r a t e r a četrcēlienu komēdija «K u r z e m e» (1914). Ka Akuraters pēc savas dabas nav un nevar būt dramatiķis, tas zināms no paša pirmā viņa dramatiskā mēģinājuma — ikkatrs nākošais to no jauna apstiprinājis. Bet viņam pielipusi nenomācama kāre lugas rakstīt, tāpēc viņa drāmu un komēdiju skaits turpmāk allaž vēl augs. Arī tas labi, ja viņa komēdija tomēr paceļas pār kāda cita, vēl nespējīgāka dramatiķa ražojumu. Akuratera komēdijā nav itin nekā tāda, kas attaisnotu viņas virsrakstu; tikpat labi tur varētu rakstīt arī «Vidzeme» — bet tās nu tomēr blakus lietas. Akuratera komēdija nav sociāla komēdija, kaut gan viņas tituls liekas norādām uz to. Nav — kaut arī viņā no pašas pirmās lappuses tiek «kustināts» gruntnieku un kalpu jautājums, kaut arī viņā no sākuma līdz beigām nāk un iet visādu lauku ļaužu reprezentanti. Jo Akuraters jau nav tas rakstnieks, kas droši nostātos uz noteikta sabiedriskā redzes punkta un no tā vērotu lauku sadzīves ņudzekli. Viņš taču ir individuālists un romantiķis un kā tāds pūlas būt pēc iespējas «bezpartejisks» un «vispusīgs». Viņš kariķē tāpat ietiepīgo Gremšas gruntnieku vienā pusē, kā otrā krekloto, ar auklu apjozto Jankauski. Protams, zobojami viņi ir abi,

tāpat negala gaidītājs gruntniekpaps, kā krekla un auklas «sociālists» ar resno rungu un krieviskām frāzēm. Bet, tā kā Akuraters nespēj nokļūt uz augšā minētā redzes punkta, tad viņš arī nenomana, ka gruntnieks nav tāpēc jocīgs, ka uztraucas par kalpu nekaunību, un tāpēc ka viņam sirdskaite, un Jankauskis nav tāpēc komisks, ka viņam krekls pār biksām un zaraina runga rokā. Tipi, situācijas un notikumi bez visas autora piepūles un stīvējumiem mums liktos komiski, ja mēs redzētu, ka šie cilvēki dauzās apkārt, nesaprazdami to dzīvi un apstākļus, no kuriem viņi netiek laukā, un pārprazdami tās idejas, kuras domājas aizstāvam. «Mūžīgo» vērtību vērotājs Akuraters visas juceklīgās dzīves centru redz padumjā, bet precētspējīgā saimniekmeitā; tāpēc visa «Kurzemes» idejiskā dzīvība izpaužas brūtgānu sacīkstē ap šo saimniekmeitu un pēc seklām un neasprātīgām intrigām nobeidzas ar izmanīgākā «uzvaru». Tāpēc dzīvi un strauji sākusies luga pamazām apstieg un apsiek un banāli beidzas sēklī...

Ja nu vēl pārlaižam acis pār visu tuvāk aplūkoto — par gruntniecības dzīves tēlojumiem, par atsevišķi apzīmētām tipu nošķirām un arī par to idejisko apgaismojumu, kurā tas viss rādīts, tad jāatzīst, ka sīks un sekls, un pelēks viss. Galu galā visreljefāk un reālāk zīmēti vai kariķēti izrādās tie paši vecu vecie gruntniecības reprezentanti, kurus jau tā labi pazīstam. Tas arī labi saprotams; pati dzīve te uz ik soļa sniedz pilnīgi noveidotus, visādi vērojamus modeļus; nav vajadzīgs liela mākslinieka talants, lai pēc tā pagatavotu puslīdz ciešamu literārisku tēlu. Jaunās paaudzes vispārīgais tēlojums daudz pelēkāks, atsevišķi tēli nesalīdzināmi vājāki. Redzam paskolotus saimniekdēlus, lopu pārraugus, vairākus agronomus un tamlīdzīgus inteliģentus, bet grūti sazīmējam, no kurienes viņi nāk, uz kurieni iet. Vecās un jaunās paaudzes konfliktos un cīņās nevaram saskatīt nopietnas sociālas sadursmes, bet vairāk tikai tādu kā leļļu teātra jandāliņu. It nekur neredzam, kā vecais drūp, kā jaunais top un izcīnās, un aug vai pakrīt zem vecā drupām. It sevišķi gruntniecības un gājēju sadursmēm trūkst sociālās šķiru cīņas rakstura un idejiskas nozīmes. Pa lielākai daļai tur ir tikai improvizēts teatrālisks skandāls, par kuru smejas autors pats un grib piespiest arī mūs smieties.

Bet mēs negribam tikai smieties, jo mēs neesam leļļu teātrī un cirkā, bet skatuves mākslas templī. Mēs kārojam tādu smieklu, kur lai acumirkļa jautrībai līdzi skanētu ilgi nenorimstošas nopietnas stīgas. Mūs estētiski apmierina tikai tāda komika, kur aiz paejošas jocīgas situācijas vērpjas gari un stipri idejiski pavedieni.

Ir jau taisnība: latviešu gruntniecības dramatiķi paši par sekliem un vājiem atklāt šo dziļāko un ierosināt šo tālāko. Tomēr — ne viņos vien tā vaina, bet galvenā kārtā viņu izvēlētā tēlojamā objektā, pašā latviešu gruntniecībā. Viņā nav itin

nekāda idejiska spēka sajūsmas, tāpēc arī viņas drāma ir vāja un banāla. Vislabāk to rāda kalpu un saimnieku konflikti: pa deviņām desmitdaļām tur patiešām ne vienā, ne otrā pusē nav nekādas īstas savu interešu apziņas un no tās izradušās apzinīgas sabiedriskas cīņas, bet vienīgi tikai sīki personīgi stīviņi aiz kaila subjektīva egoisma, ietiepības un muļķības. Lauku šķiru cīņa vēl pilnīgi ir pirmatnēju instinktu varā. Pirmatnēji, dzīvnieciski instinkti pārvalda visu latviešu gruntniecības cīņu. Gruntniecības dramatiķu inscenētā traukšanās pēc baronu muižām tikai dzimušam ģeķim var izlikties ideālistiska un nezin kā apdaiņojama. Latviešu gruntniecība dzenas vienīgi pēc materiālās labklājības, pāri tai sniedzas tikai viņas feļetonistu frāzes. Viņas dzīvē šimbrīžam nav itin nekādu idejisku dzenuļu un tāpēc nav itin nekāda dramatisma. Jo traģiskais cilvēka dzīvē izaug vienīgi no augstāki idejiskā un viņa slāpēm. Ne drāma, bet labākajā gadījumā drāmas parodija un dramatisks feļetons iznāk, kur rakstnieks nopietni mēģina tēlot gruntnieku vecās vai jaunās paaudzes «ideālus», «cīņas» un ciešanas. Turpretī komēdijai latviešu gruntniecība sniedz bagātīgu vielu. Bet viņas rakstnieki nespēj rakstīt principiālu, sociāli idejisku komēdiju. Viņi uztver tikai ārējo, nesvarīgo. Tāpēc gruntniecības komēdija gandrīz tikpat mazvērtīga kā drāma.

Andrejs Upīts

«Domas», 1915. g., Nr. 1, 23.—36. lpp.

FEĻETONA VALSTĪBĀ

Feļetonam palaikam nav laba slava.

Ne tikai rakstnieku un kritiķu aprindās, pat nopietnas beletristiskās lasāmās vielas cienītāju publikā ar šo vārdu parasts apzīmēt zemākas šķiras rakstniecības darbus. Feļetonists — tas ir rakstnieks, kas vai nu dzimis kā pusmākslinieks, vai arī atteicies no īsta, radoša mākslinieka ērkšķainās gaitas un ražo vieglu lasāmu vielu, piemērodamies savas avīzes lasītāju gaumei. Tādam ieskatam — kā visiem vispārības spriedumiem — ir daļa taisnības, bet arī daudz netaisnības. Tradicionāli jēdzieni arvien ir savāds maisījums. Viņos sīksti uzglabājas vecas patiesības, kas laika gaitā un pārvērtībās sen palikušas par meliem, ko ļaužu garīgā kūtrība un kritiskās domas nespēja allaž uztur dzīvus. Un tajā pašā koncentriskos lokos ejošā laika un dzīves gaitā nāk jauni piemēri, kas šķietami apstiprina veco patiesību un nostiprina tradicionāli mantoto un atzīto jēdzienu. Jaunām atziņām te tikai piedevu loma. Tās veco patiesību gan padara sarežģītāku un grūtāk aptveramu, bet vispār tās tomēr tiek pakombi-

nētas valdošajiem elementiem un jēdziens patur savu seno nokrāsu.

Franciju var saukt par beletristiskā feļetona dzimteni. Gluži tāpat to var uzskatīt arī par bulvāru avīžniecības dzimteni. Protams, tas nav aiz kaut kādas nejaušības, bet aiz reāliem sociāli psiholoģiskiem iemesliem. Sīku naudnieku, noguldītu kapitāliņu rentes patērētāju tautā ir apbrīnojami daudz bezdarba cilvēku. Bez kneipes un citiem izpriecas iestādījumiem tiek vajadzīga arī interesanta lasāmā viela. Te darba lauks piemērotai avīžniecībai, bulvāru presei. Nepieciešama bulvāru preses sastāvdaļa ir beletristiskais feļetons. Tai, zināms, arī jāpiemērojas savu lasītāju zemajam vispārējam izglītības līmenim, pagalam neizkoptai literāriskai gaumei un diezgan šaubīgiem instinktiem. Bulvāru avīžu lasītājam interesanta lasāmā viela ir vienīgi sensācijās, drausmīgi vai atkal sirdi aizgrābīgi sarežģījumi un atrisinājumi. Tos ražot ir avīzes feļetonista uzdevums. Visām lielākajām avīzēm ir pa divi feļetoni, pa divi gari gari stāsti, kuri stiepjas pa neskaitāmiem numuriem un stiepj savu lasītāju un avīzes numuru pircēju līdzi. Avīzes tirāžs lielā, var pat sacīt, vislielākā mērā atkarājas no feļetona pievilcības vai nepievilcības. Pievilcīgs ir tāds feļetons, kas apmēram līdzinās mūsu lubenieciskajam burtniču romānam. Pistole izstieptā rokā norīb šīsdienas feļetona beigās, bet jātniekam ar visu zirgu, tam tikai vēl nākošajā jāgāžas bezdibenī. Tā ražot māk tikai izmeklēti rakstītāji. Tādēļ bulvāru avīzes vārda pilnā ziņā tur apgabalis noīrētus rakstītājus, kuriem kārtīgi jāpilda feļetons. Tā savā laikā ir rakstījuši Dimā tēvs un dēls, tā tagad ražo Pjers Zaless un leģions citu.

Iemeslu diezgan uz feļetonu skatīties šaubīgi un feļetonistus skaitīt pie zemākās šķiras beletristiem. Feļetonisti ne vien samaitā lasītāju mākslas gaumi, bet ar varu notur plašas lasītāju masas gara stulbumā, vēl izkopj viņu šaubīgos instinktus un tā pastrādā tiešu sabiedrisku noziegumu, kas, diemžēl, nevienā likumu krājumā nav paredzēts. Jo rakstniecība nekad nespēj izpildīt savu sociālo uzdevumu, ja viņa, nolaidusies lejā pie lasītāja, paliek tur, neceļas pati augšām un lasītāju neceļ sev līdzi.

Mūsu, latviešu feļetons laikam ir tikpat vecs, cik veca mūsu avīžniecība. Vai nu to sauc par atzinību, uzslavu, vai vienkārša fakta uzrādījumu — viena alga, — bet patiesība ir, ka mūsu feļetons nemitīgi mainījies laikiem līdzi. Zināms, reālā tautas dzīve viņā tikpat kā nemaz nav atspoguļojusies, bet gan avīžu vadītāju, rakstnieku un vispārīgi inteliģences ieskati un idejiskie centieni. Latviešu feļetons nav gribējis būt tikai lasītāju ziņkāres kairinātājs, bet arī pamācītājs un tautas vadītājs tādā pašā garā, kāds avīzes ievadrakstu daļā un vispārējā virzienā. Tātad viņam allaž bijusi, lai nu kāda, tomēr sabiedriska nokrāsa un, lai nu kāda, tomēr idejiska tendence. Ar visu to latviešu feļetons it kā paceļas pār lielu kultūrtautu un bulvāru avīžu feļetonu. Pasto-

rālā laikmeta feļetonam bij sava tendence, sava — tautiskā un tautisko noskaņu laikmetam, sava — deviņdesmito gadu reālistiskās atmodas laikiem, sava — vētras priekšvakaram un sava tā ir mūsu renegātisma, likvidācijas un emigrantu dienām.

Redzams, ka zināmā tautā un sevišķos apstākļos var krasi pārgrozīties feļetona seja, tā ka vecais jēdziens zaudē katru pamatu un tradicionāli apzīmējumi vairs nav lietojami. Mūsu avīžniecības interesantā kultūrvēsture vēl nav rakstīta; bet ievērojama vieta tajā piekritīs arī feļetona nozīmes apcerējumam. Mūsu dzīves šaurinie apstākļi tādi, ka mūsu sabiedriskā un praktiskā zinātne un politiskie virzieni pa lielum lielākai daļai var izpausties tikai avīzēs. Mūsu tautas daba visās šķirās tāda, ka visi idejiskie rosinājumi galvenā kārtā izplatās ar beletristikas, īstenībā ar feļetona palīdzību. Gandrīz vai visi mūsu ievērojamākie rakstniecības darbi vispirms ir drukāti laikrakstu feļetonos un pēc tam tikai un lielā mērā caur to tikai varējuši parādīties grāmatu veidā. Mūsu grāmatniecība samērā ar feļetonu vēl pavisam niecīga, viņas kulturālā nozīme nesalīdzināmi mazāka. Latviešu avīžu feļetons ir ievērojams sabiedriskās domas un mākslas gaumes veidotājs faktors. Šajā apstāklī ir viņa spēks — bet arī viņa vājums.

Feļetons dienu pa dienai iet tautā. Daudz ir tādu lasītāju, kuri avīzi izraksta tikai viņa dēļ, jo tik lēta beletristiskā lasāmā viela nekādā citā veidā nav pieejama. Bet viņu negribot izlasa arī tie, kuriem avīze vajadzīga tikai sensāciju kāres apmierināšanai vai praktiskiem padomiem. Kāda nozīme te viņam literāriskās un vispārīgi idejiskās intereses modināšanā un visas garīgās dzīves pacelšanā, to katrs pats varēs iedomāties. Bet vai viņa nozīme nevarētu būt vēl lielāka, vai viņš pats to allaž skaidri apzinājies un centies attaisnot sev uzticēto lomu, tas ir cits jautājums.

Feļetons un viņa tendence ir atkarīga no avīzes vispārējā virziena, tas ir saprotami un dabiski. Avīzei kā sabiedriskās domas veidotājai un vadītājai jābūt noteiktai viscaur, saskaņotai visās savās nodaļās. Tulkotās beletristikas izvēle samērā ir viegla, tas ir tikai avīzes vadītāju noteiktas apziņas un spēju jautājums. Nav pārāk sarežģīts darbs no pasaules rakstniecības milzīgās kopas izvēlēties tādus stāstus, kuru idejiskā tendence sakrīt ar avīzes vispārējiem nodomiem un viņas šķiras prasījumiem. Tikai uzcītība te vajadzīga — zināms, arī literāriskā izglītība un estētiskā gaume. Bet ar oriģinālbeletristiku ir drusku citādāk. Te feļetona atkarība, bez šaubām, ir rakstnieka radīšanas patvaļas traucējums. Mākslinieka darbs tikai tad var būt īsts un liels, ja viņš darīts pilnīgā individuālā brīvībā, bez jebkādiem ierobežojumiem un noteikumiem. Rets būs tas laimīgais starp latviešu rakstniekiem, kura personīgā pārliecība pilnīgi saskanēs ar viņa avīzes virzienu un prasījumiem, kurš pats piedalījies

avīzes programas sastādīšanā, kura beletristisko darbu idejas būs tās pašas, kuras sausā, formālā veidā jau izteiktas avīzes prospektā un ievados. Pa lielākai daļai avīžu dibinātāji ir kungi ar saviem sevišķiem nodomiem, kuriem nav nekādas daļas pie rakstnieku individualitātes un radīšanas brīvības. Viņiem vajadzīgs feļetons un kas to pilda, tāpēc viņi maksā naudu, un rakstniekam, kuram ēst un dzert gribas tāpat kā katram citam mirstīgajam, ir jānāk un lielākā vai mazākā mērā jāpiemērojas — un jāraksta.

Protams, par kaut kādu tiraniju latviešu feļetona rakstniecībā runāt būtu pārspīlējums. Bieži vien latviešu avīzes feļetonā parādās sacerējumi, kuri nebūt nesaskan ar avīzes virzienu. Ievērojamākiem rakstniekiem kaut kādus spaidus uzlikt nav tik viegli, bet viņu vārds un darbi velk, un tāpēc ar viņiem jārēķinās. Spējīgu beletristu nav daudz; reizēm pat godalgas jāizsola un jādrukā tikai nost, kas pagadās. Un tad — viss vairums latviešu avīžu redaktoru pēc dabas nav ļauni cilvēki. Arī aiz pietātes viņi pielaiž darbus, kuriem idejiski nevar piekrist. Tomēr no avīzes stāvokļa tas viņiem par labu nerunā; tas tikai pierāda, ka viņi neapzinās feļetona īsto nozīmi un vispār ir gan patīkami estēti, bet vāji politiķi. Bet feļetona rakstnieki piemērojas paši. Katram taču interese pie tās avīzes, kura dod viņam maizi. Tāpēc jau neapzināts instinkts viņiem liek zināmās lietās piekāpties, zināmās atkal saņemties — satikt ar vadītāju kungiem un gādāt, lai nekad nepietrūkst ūdens viņu dzirnavām. Var, piemēram, nosodīties par avīžniekiem un feļetona tiraniju, bet atkal var nākt un palikt par pilnīgu feļetona kalpu, rakstīt kara gleznas, sajūsminošus tēlojumus. Visu var. Feļetonisms sniedzas daudz tālāk, nekā to domā, un pat tur, kur to nemaz nedomā. Tas, bez šaubām, bojā rakstnieka talantu un lielai rakstniecības daļai uzspiež labi saredzamu zīmogu. To labi saredzam arī mūsu dienu feļetonā.

Būtu patīkams darbs aplūkot latviešu feļetonu visā viņa pilnībā — visu tulkoto un oriģinālo feļetona beletristiku. Tad redzētum, ar kādām sapelējušām sēnalām vēl mūsu dienās baro lasītājus vienā pusē un kā pūlas sijāt un vētīt otrā. Tad redzētum, kā logaritmiskā līkā līnija te no lejas, no pašiem dibeniem labajā, galējā reakcionārā pusē strauji kāpj augšā virzienā uz kreiso. Diemžēl, tas nav iespējams: laiks un telpa... Še varēsim tikai īsumā aplūkot lielākos, vēl nekur neapspriestos oriģinālbeletristikas darbus pāra beidzamo gadu feļetona valstībā.

Grietiņas stāsts «Zagta laime», «kādas ikdieniškas sievietes dzīves gājums» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 1.—21. nr.), ir tas pats populārais «Iedzimtais grēks» — saprotams, miniatūrā. Tur ir tās pašas bērnu gribētājas un atkal negribētājas

sievietes un viņu traģēdijas, tie paši vaislai spējīgie un atkal nespējīgie, venērisku slimību sakropļotie vīrieši. Tādas pašas jaunības izmīlēšanās ar bēdīgām beigām un laulības jūgu seksuālas avantūras ar priecīgu sākumu. Ir arī prātošana par vispārējo seksuālo ētiku un pa daļai arī par laulības dzīves sociālo iekārtojumu. Bet vispār Grietiņas ražojums nebūt nav pielīdzināms Ivandes Kaijas fizioloģiskai enciklopēdijai. Grietiņa neprot atrast noteiktas krāsas sabiedrisku fonu, tāpēc viņas tēli un tēlojumi bez sakara klīst kā miglājā un ļogās it kā bez mugurkaula. Viņas problēma ir līdz beidzamajam, pat līdz komismam vienkārša: viņa ņem un nostāda vienu otrai pretī divējāda tipa sievietes. Viena — famīlijas dzīves kārotāja, kura tikai tīko apprecēties, lai kā un ar ko. Un jau agri sapņo par to, «kā viņa mīlēs savus pabērnus», «sašūs jaunas biksītes», «guldinās tīrās, aizvien mīksti klātās gultiņās», «mācīs lūgšanas un tautas dziesmas», — kā klās tamborētas segas pār laulības gultu, adīs jostiņas savas pašas bērnam un nekad nepērs to, kā kniepadatām spraudīs pie sienas eņģeļu galviņas un kārs iesvētamās dienas lapiņas ar uzrakstu: «Svētīgi . . .» utt. Tas mums stipri pazīstams un ticams latvisks sievietes eksemplārs. Bet tas otrais — daudz svešādāks, katrā ziņā vairāk rakstnieces fantāzijā kombinēts, nekā reālā dzīvē novērots. Tā otrā jau iepriekš pārliecināta, «ka viņai nekad nebūs bērna», tai «mazi bērni riebjas tāpat kā krupi, vārdes un sliekas», sametas nelabi, «iedomājot vien, ka mātēm jātīra viņu netīrumi», un «gluži nesaprotami, kā mātes var dzert no tā paša trauka, kuru bērns apsiekalojis netīrajām rociņām». Tas nu pagalam nav un nevar būt normālas, neskolotas latviešu saimniekmeitas tips, un mums še atkal jāvaino Grietiņas mazliet noklīdušā literāriski pilsētnieciskā fantāzija. Tāpat arī viņas dilletantiskā problēma atrisinājums. Kura bērnus grib un mīlē, tai dzīvē svētības netrūkst, bet kura ne, tā beidzas cietumā vai citādās lielās mocībās. Tik vienkārša nu dzīvē tā lieta pavisam nav. Ne tikai no iedzimtām normālām un nenormālām seksuālām tieksmēm, bet daudz vairāk no sarežģītiem saimnieciskās un tiesiskās dzīves apstākļiem atkarājas precētas sievas liktenis. Bāls un nevarīgs šo apstākļu tēlojuma mēģinājums Grietiņas sieviešu refleksijās un vēstulēs. Tur viņa ne tuvu netiek Ivandei Kaijai. Arī rakstura zīmējumos un stāsta vispārējā uzbūvē ne. Te viņa ir tipiska dilletante un predestinēta feļetoniste. Viņas ikdienišķās sievietes stāsts ir stāsts par daudzām sievietēm, daudziem vīriešiem un tāpat par daudzām dzīvēm, kurām nav gandrīz nekāda sakara citām ar citu. Tie jaucas un maisās, un lasītājam nav iespējams orientēties šajā juceklī. Grietiņas stāsts līdzinās bērnu rotaļu olai, kur vienā lielākā sabāzts pusducis mazāko un visas viņas grabēt grab. Īsti daudz arī brutālu, estētiski un ētiski piedauzīgu vietu. Tā, piem., bučošanās visvisādos, reizēm pat īsti piedauzīgos veidos stiepjas visam stāstam cauri. «Nu tad sabu-

čosimies...» — «Un viņi bučojās tik stipri, ka Pelēcs aiz elkšņu krūma to varēja dzirdēt...» — «Nemīli un bučojies...» — «Un pati bučoja Ludi...» — «Tiem nu pāries luste bučoties...» Tas viss no viena pāris desmit rindu gara tēlojuma. Tikai speciāli *en gros*[1] bučotāji to varēs bez riebuma lasīt un baudīt.

Skuju Frīda feļetonista talantam labi daudz radniecības ar Grietiņu. Starpība tā, ka Grietiņa bez apdomas raksta konvencionālajā feļetonistu frāžu valodā, bet viņš pūlas savas frāzes iekārtot impresionistiskā stilā. Bet lielas lietas līdz šim vēl nav iznākušas no tā teikumu apraustījumu un interpunkcijas impresionisma. Tāpēc, ka aiz tā neslēpjas vajadzīgā impresionistiskā izjūta un doma. Skuju Frīdis taisa savus stāstus, piepūle ir manāma ikvienā vilcienā, bet sviedrainu roku piegarša pamatīgi sabojā ikvienu estētisku baudu. Viņa stāstā «Beigas bez beigām» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 254.—285. nr.) ir vai uz mata tādi paši mīlestības būšanu notēlojumi kā nupat pārrunātā gabalā. Allaž tie tādi papikanti — vai tā būtu zīme, ka mūsu puskulturālai buržuāzijai jau rodas vajadzība pēc tāda veida lasāmās vielas? Tad varētu droši sacīt, ka viņa jau stāv pie pilnīgas vakareiropeiskas pilsētnieciskas buržuāzijas kultūras sliekšņa. Saturu savam beidzamajam garajam feļetonam Skuju Frīdis gan vēl ņēmis no tām pašām labāk pazīstamām laucinieku inteliģentu aprindām, no tautskolotāju dzīves. Tas ir saprotams. Mūsu pilsonība ir jauniņa zemniecības atzare; viņas psiholoģijā vēl stipri rosās zemniecības elementi, un pilsētas drūzmā viņa laikraksta feļetonā labprāt un ar labpatiku atskatās atpakaļ uz matronas-šķiru un pati uz savu pagātni. Bet nav jāšaubās, ka, pilsonībai aizvienam pamatīgāk pilsonizējoties — ne vien ārēji, bet vēl vairāk iekšēji, arī Skuju Frīdis pamazām piegriezīsies citiem, modernākiem tematiem. Spējas viņam uz to ir. Viņa tagad tēlotais pagastskolotājs ir stipri aprasts tips. Ar lielām mācīšanās un citām nākotnes cerībām viņš ievietojas savā patstāvīgā vietā, bet no visa tā nekas vis neiznāk. Sīks, traucējošs ikdienas darbs, pagastskrīveris, muižas jaunkungi, dažādi tēvaiņi un, galvenais, meitas. Apciemojumi, amizēšanās, iedzeršana, paģiras un tamlīdzīgi traucēkļi. Un beigās jāprecē vien nost tā tuvākā un labākā un jāpaliek par pieticīgu, omulīgu skolas kungu, biškopi un ābolvīna darītāju. Tās nu nebūt nav beigas uz beigām. Tās ir beigas ar visnoteiktākām beigām, pie kādām nokļūst lielā daļa lauku skolotāju-ideālistu. Skuju Frīdis ir labi domājis, bet nav pienācīgi spējis parādīt apkārtnes ļauno iespaidu uz tautskolotāju censoņiem. Atsevišķi tēlojumi viņam ir, bet nav sabiedriskas perspektīvas, ar kuru vienīgo viņa stāsts no patīkama lasāma gabala paceltos īstu mākslas darbu līmenī. Un arī šie paši atsevišķie tēlojumi liekas stipri šķidri, stiepti, izplūduši un

[1] Vairumā. *Sakārtotāji.*

miglaini, tāpēc ka centrālā figūra rakstnieka iedomā iznākusi pārāk pasīva, inerta un bāla. Nav redzams, kā individuāls rakstura spēks cīnās pret apkārtnes pārspēku un pamazām iet bojā. Tāpēc stāstam trūkst saistošas dramatiskas plūsmas, bet daudz, pārāk daudz paliek nesvarīgu un neinteresantu pļāpājumu, nedzīvu refleksiju un atšķaidītas, pelēkas lirikas.

Augusta Laiviņa vārds vairs nav gluži svešs — kaut arī to līdz šim visbiežāk esam lasījuši tikai tautiskas avīzes vēstulniekā. Bet pa reizei viņš iekļūst arī feļetonā — kā nupat ar garo stāstu «Azes nāve» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 74.—89. nr.). Ar Skuju Frīdi viņam kopēja cenšanās par katru cenu izstrādāt sev «impresionistisku» stilu. Mūsu feļetonistu impresionisma tehnika ir ārkārtīgi vienkārša: sarauj teikumu gabaliņos, pat atsevišķos vārdos, pēc katra vārda liek punktu un nākamo raksta ar lielo burtu. Tas ir tas impresionisms. Gatavs. Visos sīkumos. Šajā ziņā Augusts Laiviņš paliek konsekvents līdz galam. «Kā neapzinīgi. Sev nemanot. Tālas domas... Nopūtas. Gaušanās. Apriebušies vārdi. Sāpes. Un mūžīgi skumja ilgošanās...» Teorētiski jau tā var būt mūžīga ilgošanās pēc īpatnējas izteiksmes, bet praksē iznāk tikai kanavas izšuvums pēc musturu grāmatas. Un tas ir estētiski pilnīgi nebaudāms. Gluži tāpat arī Augusta Laiviņa stāsta saturs. Tur atkal tā pati nebeidzamā luncināšanās ap cita sievu, satikšanās, slepena staiguļošana, sentimentālas nopūtas, bučošanās, atkal nopūtas un visi pārējie mīlēšanās atribūti. Mīlestība ar bēdīgām beigām — tas ir galvenais, var sacīt, vienīgais feļetonistu apstrādājamais temats. Jābrīnās, kā viņš lasītājam jau nav apnicis. Un par rakstniekiem pašiem jābrīnās. Ko viņi tik čakli un uzmanīgi min Jausmiņu Voldemāra pēdās? Mīlestība taču nav vienīgā, ko rakstnieks drīkst tēlot. Ikkatrā, arī birģeliskajā cilvēkā ir milzums citu, no viņa dabas izrosījušos, sabiedriskas apkārtnes un laika apstākļu ierosinātu tieksmju. Tās rakstniecības tēlojumos līdz šim daudz mazāk apstrādātas, ar viņām taču vieglāk būtu izsargāties no pakaļdarinājumiem un šabloniem. Bet viņi nekā cita negrib meklēt un paliek vien pie tās pašas musturu grāmatas. Kad jele tad tā kaut cik paplašinājusies! Bet arī to neredzam.

Ne mazākās zīmes no tā neredzam Jāņa Kārsteņa stāstā «Sievas laime» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 147.—167. nr.). Ja arī izteiksmē Kārsteņa stāsts nav tā samākslots un samocīts, tad saturā tur pilnīgi tā pati šablona. Tā nav dzīves, bet literatūras šablona. Lai cik vienādi ir vienmuļīgās lauku dzīves un vecās paaudzes cilvēki, raksturos un ikdienas sīkās tieksmēs te tomēr arī dažādība saskatāma. Lielākie rakstnieki tad arī vispirms uzmeklē un izsver šīs cilvēku īpatnējās savādības. Viņi zin, ka tikai ar tām katrs tips rakstniecības tēlojumā tiek dzīvs un tikai tā ap viņu var saistīt dzīvus, pievilcīgus notikumus. Bet diletantiem arī šis elementārais estētiskās tehnikas

prasījums ir pavisam nezināms. Bet laikam jau viņu daba tāda, ja arī zinātu, līdzēt tas viņiem nekā nelīdzētu. Liekas, viņi spējīgi nodarbināt tikai roku un spalvu, bet smadzenes allaž paliek kūtrā bezdarbībā. Pārdomas spējas viņiem vājas, izdoma vēl vājāka. Viņu fantāzija nelido kā putns — kā piekususi vecene tā lēnītiņām čāpo pa izbraukto, grambuļaino lauku ceļu. Jānis Kārsteņis ir izvēlējies nopietnāku tematu; par sievas «laimi», t. i., nelaimi, patiešām varētu uzrakstīt nopietni ņemamu stāstu. Bet tad būtu rūpīgi jākombinē īpatnējās rakstura īpašības un vērīgi jāseko viņu izpausmei, lai tā nelaime patiešām būtu šīs sievas nelaime un nevis viena no tām, par kurām jau līdz apnikai esam dzirdējuši desmitos agrākos stāstos. Vai atkal būtu dziļi jālūkojas apkārtnes dzīves apstākļu savādībā, kuras to pašu pazīstamo sievu nodzen savādā nelaimē. Bet tur tad izrosītos dzīves un indivīda, īpatņa gribas un sabiedrības sadursmju un cīņas problēmi. Un ko feļetonists lai iesāk ar problēmiem? Gar tiem viņa prāts slīd kā pīle uz aizsaluša dīķa. Tintes pudelīte — tas viņa vienīgais problēms. Tāpēc Jānis Kārstenis ņem sievieti, kura mīl un mīl necienīgu palaidņa vīrieti — gluži tāpat kā jau divdesmit citas ir mīlējušas. Un, ja viņam vajadzīgs palaidnis, tad viņš atkal pats nekā nevar izdomāt, bet pēc savām spējām un ar saviem līdzekļiem taisa pazīstamā «purva bridēja» kopiju. Protams, avīžu lasītāji jau sagremo arī kopiju, varbūt tā viņiem vispatīkamākā, jo viņu literāriskā gaume jau pārāk pieradināta pie papīra barības. Bet pievilcīgie ietiepīgo un neatgriežamo grēcinieku raksturi un viņu attiecības pret vispārējām tautas tieksmēm un sabiedrisko apkārtni paliek rakstniecības darbos neaplūkotas. Latviešu feļetonisti raksta tikai, lai iznāktu stāsts, ko tautiska avīze neliegtos drukāt. Augstāk un tālāk viņu literāriskie nodomi nesniedzas. Tajos biežajos nelaimes gadījumos, kad raksturiņš pavisam izbalē, darbība apstājas un nekā vairāk nav par ko rakstīt, feļetonistam allaž vēl viens glābiņš: viņš tūliņ sāk dabu tēlot. Vai tādu dabas tēlojumu prasa stāsta vai raksturu psiholoģija, vai tas nav lieks un traucējošs, par to viņš nedomā. Tie ir estētikas un rakstnieciskās tehnikas jautājumi, bet viņam jāglābj pašam sevi. Mazākais šajā ziņā Jānis Kārstenis ir oriģināls. Viņa glābiņš krīzes laikos ir — ganu dzīves tēlojumi. Kad stāsts kādā vietā samežģījas vai pavisam izput, tad jūs varat būt pārliecināti, ka tūliņ nāks kāds ganu dzīves notikums. Visi stāsta pavedieni tiek aizšķetināti ganos, visi tur sastopas, izrunājas un tad tikai vēl iet projām. Viss Jāņa Kārsteņa garais stāsts ir salipināts no sīkiem, maziem gabaliņiem, kuriem pa lielākai daļai nav nekādas daļas citam ar citu. Nevar iedomāties stieptāku, garlaicīgāku, mazvērtīgāku feļetona gabalu kā Jāņa Kārsteņa «Sievas laime».

Zeiboltu Jēkabs ar savu stāstu «Caurie ziedi» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 182.—209. nr.) atgādina, ka arī viņš vēl

pasaulē. Viņš liekas pats raksturīgākais starp mūsu tautskolotāju rakstniekiem. Palaikam viņi jaunībā sparīgi ķeras pie darba. Rakstnieka talants ir, dzīves un literatūras interešu arī mazliet un laika — nu to var aiztaupīt uz labojamo burtnīču un citu skolas darbu rēķina. Bet drīz sāk apsīkt šī rakstniecības interese. Audzinātāja darbs tomēr par daudz aizņem skolotāja spēkus, bet literāriskai nodarbībai ir vajadzīgas modras acis un žirgta enerģija. Nav arī laika daudz nodoties literāriskām studijām, papildinot savu izglītību, un nemitīgi tālāk izkopt savu talantu. Nav ar ko satikties, pie kā salīdzināt un novērtēt savas spējas un nespējas. Apkārtējā seklā dzīve pamazām kā zirnekļa tīklā ietin savā maziskumā. Nav nekādu spēcīgāku ārienes ierosinājumu, un tāpēc izdziest iekšējā sajūsma. Un, kad pēc gadiem gadās acis pamest tālāk un pamanīt, par ko visu interesējas jaunākie rakstnieki, kādos paņēmienos viņi vingrinās un kādas idejiskas cīņas cīnās, tad atliek tikai atzīt savu nekulturālo vai puskulturālo stāvokli, nomest spalvu un palikt pie savām bitēm un cita lauku dzīves jaukuma... Apmēram tāds būs bijis arī Zeiboltu Jēkaba liktenis — tipisks deviņdesmito gadu skolotāja-rakstnieka liktenis. Reiz viņa romāni — «Ūdens burbuļi» un «Liktenis» bij patiešām nopietni ņemami rakstniecības darbi. No Zeiboltu Jēkaba varēja arī lielākas lietas gaidīt. Bet tad viņš klusa un noklusa, un ilgus gadus par viņu nedzirdējām it nekā. Nu tie jaunie tautiskie laiki un tiem piemērotas avīzes viņu atkal uzcēlušas kājās. Bet — labāk gan, ka viņš nebūtu cēlies. Visu klusuma laiku viņš kā rakstnieks ir nostāvējis tajā pašā nekustīgajā punktā, kur toreiz apstājās. It nekā viņš no dzīves un grāmatām nav piemācījies klāt. Viņš atkārto to pašu un tādā pašā veidā kā agrāk. Nē — vēl mazāk! Viņš daudz ko aizmirsis no agrākā un tagad raksta nesalīdzināmi šķidrāk un plānāk. Ir nepatīkams uzdevums par vecu, cienījamu, nopelnu bagātu rakstnieku runāt tāpat kā par jaunajiem, iesācējiem feļetonistiem un rakstniecības pirmziemniekiem. Bet kam tagad vairs var interesēt tie pastulbie uzdzīvotāji skolotāji, ko manīgas lauku mātes apprecina savām dzīvi un mīlu baudījušām slinkajām meitām? Un tāpat tie ideālie, godīgie skolotāji, kas laimīgi apprecas un saņem algu pēc nopelna? Visas tās garu garās skolotāju vēlēšanas, tie šņaba pudeļu lietotāji un intriganti un visa tā pagasta vietnieku kompānija? Tās ir sen arhīvā noliktas un apputējušas mantas. Tāpat tie naivie kontrasti starp jaunajiem un labajiem skolotājiem un visa tā no skolas grāmatām aiztapinātā paralēltēlošana. Tagadējā mākslā ir vajadzīgs pavisam citāds skats uz dzīvi un cilvēkiem un literāriskā tēlojuma tehnika ir cita. Uz Zeiboltu Jēkaba jaunāko darinājumu mēs varam skatīties tikai kā uz literārisku kuriozu un ļoti nožēlot, ka viņš atkal nācis feļetonus pildīt un nav klusējis joprojām.

Zeltmata «Elga» («Dzimt. Vēstn.», 1913. g., 232.—244. nr.) ir tas pats stāsts, ko pirms dažiem gadiem sāka drukāt

«Izglītība» un kuru autors pārtrauca, apvainots par to, ka viņu turot par predestinētu diletantu. Šim stāstam tad nu bij konkrēti pierādīt, kuram taisnība: Zeltmatim vai viņa kritiķim. No vienas puses skatoties, jāsaka, ka stāsts nekādi nav sliktāks par Zeltmata agrākiem ražojumiem; dažos vilcienos, piemēram, raksturu psiholoģijas zīmējumos pat noteiktāks un mākslinieciskāks. Tātad to var skaitīt pie labākajiem Zeltmata darbiem. Viens no labākajiem tas arī starp citiem še aplūkojamiem feļetonu beletristikas gabaliem. Bet, pēc viņa vispārējās mākslas vērtības meklējot, izrādās, ka izdomā, fantāzijas veidojumos un uzbūvē viņam piemīt gandrīz visas Zeltmata vecās vainas. Un aiz tām tad sāpīgajam jautājumam laikam arī šoreiz būs jāpaliek neizšķirtam.

Mīlestība ir Zeltmata vienīgais tēlojuma lauks. Citi cilvēka miesiskās un garīgās dzīves veidi viņam liekas pavisam sveši. Mīlestība ir visplašākais lauks, tas tiesa — bet tiesa arī, ka rakstniecībā visvairāk apstrādātais un pēdējā laikā jau pagalam noplicinātais. Bez ārkārtīgi dziļiem un īpatnējiem pārdzīvojumiem un sevišķi dzīvas fantāzijas rakstnieks tur visvieglāk izbrauc seklumā un tiek banāls. Bet tā mīlestība, ko Zeltmatis palaikam tēlo, pavisam nav un nevar būt mākslinieka iejūsmas un mākslas tēlojuma objekts. Jo tikai gara cauraustā, dvēseles caurspīdētā, cilvēciski izsmalcinātā mīlestība, erotika ir estētiskā tēlojuma cienīga. Zeltmata stāstos nav erotikas, bet tikai kails seksuālisms — vai tur vainīga viņa iedzimtā iedomas savādība vai tēlotāja neveiksme, tas viena alga. Ja tas būtu primitīvi dzīvnieciskais, instinktīvais seksuālisms, tad viņš varbūt varētu interesēt fizioloģijas cienītājus. Bet Zeltmata tēlotais seksuālisms nav pirmās pakāpes seksuālisms; tas savā ziņā izsmalcināts, ar savādiem intelektuālisma piemaisījumiem. Pirms galvenā fizioloģiskā notikuma tur notiek gari garās izspriešanās un prātojumi par to, kam vajag nākt un kas katram jau tāpat acīm redzams un saprotams. Šī tīšā un nevajadzīgā apkārtluncināšanās un vilcināšanās, šī atvirzīšanās un atkalpievirzīšanās atstāj ļoti nepatīkamu iespaidu. Tā vairs nav ne māksla, ne seksuāls traktāts, ne fizioloģija, ne psiholoģija, bet savāds literārisks kompots. It sevišķi gan laikam tāpēc, ka Zeltmata prātojumi par mīlestības fizioloģiju ir domu tukši un visai sāji. Apolitiskie un immorālie bonvivāni un citu sievu pavedēji pretim tiem izsmejamiem sarkanpuķu un bumbuļjostas nēsātājiem ir jau pārāk nodilušas figūras; «varoņi» tie ir, ne varoņi. Tādus par jaunu uzzeltīt gan tikai Zeltmatim vēl var ienākt prātā. Stāsts ir saraustīts, pavisam bez kompozīcijas, no atsevišķiem gabaliem kopā samētāts. Beigas nedabiski saspīlētas, bet piekarināta avīžu reportāžas aste vajadzīga, lai neviens nevarētu pārprast, ka še tipisks feļetona ražojums, ne nopietnas mākslas darbs.

Viktors Eglīts turpina taisīt «jaunklasicismu» arī savos īsākajos stāstos — «Gustavs Korts» («Dzimt. Vēstn.»,

1913. g., 256.—261. nr.) un «Judīte» («Latv.», 1915. g., 26.—33. nr.). Kāpēc tas ir taisni jaunklasicisms un nekāda cita jauna vai veca virziena pakaļdarinājums, to viņa pakalpīgie referenti vēl nav paguvuši noskaidrot. Tāpēc gar to mēs savas galvas velti nelauzīsim. Paliksim pie tā, kas skaidrs tāpat bez visām apoloģijām. Tagadējais «jaunklasicisms» savā saturā ir gluži tas pats izdzīvotais dekadentisms — un tāds pats būs arī tas nākošais virziens, uz kuru, kā stipri cerams, Eglīts drīzā laikā pāries. Mainījusies ir tikai rakstnieka poza un viņa ražojumu ārējais veids. Toreiz viņš līdz nāvei nomocījās kaut kādu niecīgu seksuālepizodīti izspīlēt un izkumurot un savu mīlētāju niecīgās figūriņas visādiem raibumiem izšausmināt, lai ar tām biedētu omulīgos birģeļus. Tagad viņš to pašu figūriņu gari gariem biografiju nostāstiem mēģina vareni plastiski un objektīvi aptēlot. Teatrāliski naivi viņš nogrimst dziļi dziļos radu rakstos, mēbeļu, bibliografijas, garderobes un kulinārās zinātnēs. Un sajauc visu to tik diletantiski salkanā un nebaudāmā virumā, ka no sirds jānožēlo būtu tie vientieši, kas nopietni mēģinātu tur sameklēt kaut kādu dziļāku domu vai mākslas vērtībiņu. Viņš pats lauzās būt vientiesīgāks par lielāko vientiesīti. Viņš aiztapina novecojušus un novāktus literāriskas izteiksmes paņēmienus un rauga ar tiem pielabināties savu feļetonu lasītājiem. «Persona, par kuru es gribu stāstīt...» — «Interesentiem varu pastāstīt» — un tamlīdzīgi literāriskas onkulības līdzeklīši vairs nevar neviena izbrīnēt, ne uztraukt; drusku brīnīties var gan par tām lapām, kuras šādai beletristikas māžošanai vēl ierāda paspārni. Jauns triks būtu tie gudrie zinātniskie izskaidrojumi zvaigznītē un zem strīpas un turpat arī tie mūžam citējamo dzeju tulkojumi. Bet arī no šī jaunā numura lasītāja uzmanība vēršas atpakaļ uz vecām lietām. Uz veco lielību: «Kad es domāju kā kritiķis vai estēts, tad esmu ļoti stingrs stāsta vielas un līdzekļu izvēlē un raugos tikai uz mākslas pilnību... Tā ir lielais Šekspīrs lūkojies dzīves un dabas grāmatā, un ne citādi rīkojās arī pats dzejnieku vectēvs Homērs...» Šekspīrs, Homērs un Viktors Eglīts. Atstājis jele kaut Fallijam iedalīt sevi šajā vectēvu triumvirātā! Vai tad patiešām bij tik nepieciešami rādīt to pēdējo robežu, līdz kurai var sniegties literāriskā diletantisma bezkaunība? Bet ļoti var būt, ka te nav tikai tīrs, apzināts švindelis vien. «Atduramies» Eglīša stāstā uz sekojošo skaistās, melodiskās dzejas citātu: «Невольно к этим грустным берегам меня влечет неведомая сила»[1] — un zem strīpas lasām tulkojumu: «Ak vai! Uz viņām skumjām vietām Kā tumša vara mani projām rauj.» Tulkojums, atdzejojums tas esot! Bet tur taču nav ne pazīmes, ne jausmas no krievu dzejnieka jūsmas un viņas ritma, nav dzejas sēri smagās plūsmes un lēni viļņotās melodijas. Kas tas par tādu «ak vai!» — un kas

[1] «Pie šiem skumjajiem krastiem negribot mani saista kāds nejaušams spēks.» *Sakārtotāji.*

tā par projām raušanu! Tas ir caurumains katūna lēveris, kas aizkārts priekšā klasiskās dzejas gleznai. Tur neparādās vien diletantisms, bet pilnīga aklība un dzejas nespēks. Šajā vienā atdzejojumā raksturīgi redzami visi Eglīša dažādo virzienu atdarinājumi. Tas ir mākslinieciski akla cilvēka darinājums. Vai mākslinieciska kroplība galu galā arī nav pieskaitāma cilvēka organiskām kaitēm, par kurām neklājas ķildoties? Varbūt tāpēc «Lietuvēns» un zobgala kalendāri tagad it kā izvairās no Viktora Eglīša ražojumiem, lai gan vielas viņiem tur pietiktu gadiem?

Jānis Jaunsudrabiņš pēdējā laikā palicis diezgan ražīgs. No viņa jaunākajiem garākiem stāstiem minami «Dzimtene» («Latvija», 1914. g., 68.—82. nr. un atsevišķā izdevumā) un «Atbalss» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 286. — 1915. g., 5. nr.). Šie darbi tikai viņu nodrukājuma vietas pēc skaitāmi pie feļetona literatūras. Jaunsudrabiņš ir pilnīgi izveidojies, nopietns rakstnieks, kurš nekad nestrādā sensācijām un ārpus paša darba stāvošiem nolūkiem. Nopietna mākslinieka darbs var būt izdevies labāk vai sliktāk, viņa vērtība var būt lielāka vai mazāka, bet pavisam nevērtīgs viņš nevar būt. Novērojumos, izdomā, tēlojumos — visur zināmā mērā izpaužas rakstnieka īpatnējība, un tā allaž paliek mākslas vērtības pamatos un kopsummā.

«Dzimtene» netiek ne tuvu Jaunsudrabiņa labākajiem garajiem stāstiem. Tā ir vienkrāsainas, pelēkas lauku dzīves vērojumu un vienmuļīgu attēlojumu virkne. Nav saprotams, kāpēc un kādēļ viņa radusies: nesakarīgiem, pelēkiem tēlojumiem saturā it kā trūkst mākslinieciska pašattaisnojuma, un, ka caur viņiem kaut kādi veidotos tēlu psiholoģija, tas nekur nav redzams. Varētu sacīt, ka te ir tikai naturālistiski dabas skatu un dzīves mirkļu zīmējumi, ja Jaunsudrabiņa sentimentāli romantiskajam talantam šis nosaukums nebūtu nepiemērojams. Liekas, viņš še gribējis tikai izmēģināt pats un parādīt citiem, ka arī viņam iespējams atkratīties no liriskās jūsmības, no krāsainu gleznu pārmēra un tēlot objektīvi reāli. To viņš ir pierādījis. Bet, diemžēl, arī to, ka bez jūsmu un krāsu izšķērdības viņa īsie tēlojumi zaudē savu labāko daļu un paliek stipri vienmuļīgi, vēsi un garlaicīgi.

«Atbalss» turpretim pieder pie vislabākā, ko Jaunsudrabiņš rakstījis. Tas ir nesen atpakaļ nodrukātā stāsta «Aija» turpinājums. Liekas, beigas vēl gaidāmas. Kā pirmā, tā arī šā otrā stāsta saturs ārkārtīgi vienkāršs. Vienkārši lauku cilvēki un viņu vientiesīgā, skaidrā mīlestība, nomales zemnieku dzīves notēlojumi bez meklēta un izspīlēta spilgtuma. Taisni pašā šajā vienkāršībā ir Jaunsudrabiņa tēlojamo zemnieka cilvēku pievilcība un stāsta īpatnējā vērtība. Latviešu vecākajos «tautas stāstos» reālisms un romantisms maisījās bez estētiskās nosvērtības. Tikpat balto veco tētiņu un māmiņu, kā ļauno rāvēju tēlojumos paudās rakstnieka dogmatiskās morāles dedzība; romantiskās iejūsmas pārmērā viņš aizmirsa psiholoģiski pamatot un reāli notēlot savu

vērojumu un izdomas cilvēkus. Tie bij tikai ilustrācijas ārpus stāsta stāvošām reliģijas un morāles tēzēm — paskaidrojoši, papildinoši miglas bilžu gleznojumi bez patstāvīgas iekšējas vērtības. Veco miglas bilžu vietā Jaunsudrabiņš veido dzīvus, plastiskus tēlus un rāda tos kustošos, dramatiskos skatos. Viņš vēro cilvēku pašu un seko viņa dzīvei. Viņš nestāv kā skolmeistars ar lineālu rokā ekrāna malā un ik acumirkli nerāda un nemāca: palūk, cik tas ir jauki! Tas ir labi, bet šitas atkal ir ļauni! Kā pilnīgi objektīvs mākslinieks, viņš pavisam noslēpjas aiz saviem tēliem, lai lasītājs skatās un klausās tajos. Viņš ir sapratis to vienkāršo patiesību, ka rakstniekam nevar būt citas valodas uz savu tautu kā tikai tā, ko runā viņa veidotie tēli. Jaunsudrabiņš «tautas stāstu» ir pacēlis pār to elementāro didaktiski skolmeisterisko pakāpi, uz kuras viņš turējās līdz pašam pēdējam laikam. Ar to nav sacīts, ka viņa «Atbalss» vispārējā mākslas vērtība ārkārtīgi liela. Par lielumu te varbūt var runāt, salīdzināt, piemēram, ar Saulieša gaudulīgajiem morāles gabaliņiem vai ar Jaunsudrabiņa paša vājākiem darbiem. Te vispirmā kārtā no svara atzīmēt rakstnieka nenoliedzamo attīstības soli māksliniecīskās izpratnes dziļumā un estētiskā tēlojuma veiksmē. Viņa agrākie īsie tēlojumiņi bij krāsaini, liriski gleznojumiņi bez lielas vērtības. Daži viņa vēlākie darbiņi — pelēki, naturālistiski zīmējumi tāpat bez lielas vērtības. «Atbalsā» (tāpat kā «Aijā» un «Vēja ziedos») viņam ir palaimējies īpatnējs, episki paplašs sižets, pie kura vieta tiklab ievingrinātam objektīvi reālam tautas dzīves vērojumam, kā iedzimtai sēri sapņojošai atmiņu tieksmei. Ap tādu sižetu palaikam izdevīgi apvienojas viņa raksturīgākās un vērtīgākās radītāja mākslinieka spējas. Vienādā, nosvērtā virzienā tās darbināt Jaunsudrabiņam arī «Atbalsī» nav izdevies. Vispirms viņa stāsts ir pārāk stiepts. Atsevišķiem tēlojumiem reizēm aptrūkst saistoša un virzoša satura koppavediena, tas paliek gausāks un vietām pavisam apstājas. Tur stāsts ir stipri garlaicīgs. Dažādie mīlestības starpgadījumi ar viņu personām aizrit it kā līdztekus; nav redzams, cik un kā tie novirza, traucē vai sekmē galveno, dziļi iesakņojušos un neiznīdamo tieksmi. Epizodes nav pareizi samērotas un piemērotas galvenajam motīvam. Sīkumi daudzkārt paliek atkarus, par sevi, nepievienoti un nepiekausēti stāsta pamata masai.

Dūmu Brenča «Stāsts par karātavām» («Dz. Vēstn.», 1915. g., 1.—7. nr.) — jeb kā pilskungs gribēja mācītāju pakārt un kā mācītājs pakāra pilskungu... Bet, kāpēc viņš lai būtu tikai «veļu laikā lasāms», tam nevar atrast nekāda iemesla. Jo ir taču jau tik bieži lasīts par cietsirdīgiem pilskungiem, par grēcīgiem mūkiem, kuri mīl pilskungu meitas un tāpēc tiek kārti, par tām meitām, kuras gan baida «grēcīgā mīlestība», bet kurām seksuālās tieksmes tomēr ir spēcīgākas par grēka bailēm. Stāsts par karātavām ir tik tuvu rada stāstam par mēnesi, kas

dilst, un stāstam par Pēteri Salni, ka Dūmu Brencis jāatzīst par Niedras likumīgo literārisko mantinieku. Un, ja nu skatāmies, ko viņš paturējis, ko atmetis no Niedras literāriskām tradīcijām, tad ieraugām sekojošo: atmestas ir bezgala garās, asaraini sentimentālās refleksijas un spredikļi, un, lai arī viss tēlojums vēl liriskās sajūsmas varā, tomēr stāsta izteiksme samērā daudz stingrāka, vīrišķīgāka un saturīgāka. Asaru vispār tiek daudz mazāk izliets, un lasītājam dūša nepaliek sāja. Paturēts ir kriminālais sižets, kuru arī Niedra beidzamā laikā tik ļoti iemīlējis. Tas Dūmu Brenča stāstā ir visādā ziņā izsmalcināts un izdziļināts. Tas ir tik veikli izvīts un sarežģīts, ka, bez šaubām, var izturēt konkurenci ar ārzemju veiklāko kriminālromānistu sižetiem. Tā patiešām ir savāda fantāzija, kura tā mīl lidot ap visādām grēcīgām mīlestībām, ap cietumiem, ķēdēm, pēršanām, spīdzināšanām, ģifts pudelītēm un karātavām. Un savādi šīs fantāzijas varoņi. Kārt viņus, protams, var, bet neba pakārt. Viņi tikām runā un vārdo, līdz apvārdo visus, kas viņos klausās. Un gala iznākums tas, ka karamie pakar savus kārējus. Tas ir jauki un pamācoši — tikpat kā vārdošana, kā tā kāršana. «Dz. V.» feļetona lasītājiem Dūmu Brenča veikli un ar ievērojamu talantu uzrakstītais «Stāsts par karātavām» būs sagādājis dažu patīkamu brīdi. Bet, ka arī latviešu rakstniecība no kriminālās romantikas daudz mantos, to apliecināt nav iespējams.

Ed. Vulfa stāsts «Sveša vara» («Līd.», 1915. g., 28.—41. nr.) liekas taisni rakstīts feļetonam un uz kādu nozīmīgāku lomu nemaz nepretendē. Saturs tam tipiski anekdotisks: tikumībā viegla pilsētniece dziedātāja izdevīgā gadījumā drusku pamīlinās ar kautrīgu lauku puisi. Kā redzams, sižetam potenciālā veidā iemīt spēja pāraugt anekdotisko, pacelties nopietnu kultūras, psiholoģijas un mākslas jautājumu pakāpē. Priekš tā vajadzīga tikai rosīga māksliniecīska dziļdomība un tēlotāja veiklums. Tur būtu vajadzīga Mopasāna fantāzija izdomā vai arī Čehova skumjā ironija veidojumā. Vulfs ir palicis pie sava reālā anekdotiskā satura un apstrādājis to vienkāršā, pavieglā veidā. Tomēr kā patīkams lasāms gabals viņa stāsts atzīstams. Puspilsētnieciskās, pusbohēmiskās pasugas sievietes viņa tēlojumos arvien liekas diezgan pievilcīgas. Liekas, te ir kāda jauna, mūsu zemnieciskajā rakstniecībā maz pazīstama pasaule. Vulfam tā labi pazīstama; no tās viņš varētu sniegt dažu vēl vērtīgāku tēlojumu — bet tad vajadzētu censties anekdotisko saturu idejiski kaut cik paplašināt un psiholoģiski padziļināt.

A. Švābes «Mašīna» («Jaunais Vārds», 1915. g., 1.—28. nr.) ir vērtīgākais starp laikrakstu feļetonā drukātiem darbiem. Feļetona mākslas mēraukla pie tā vairs nav lietojama. Tas ieņem diezgan redzamu vietu latviešu vispārējā jaunākā rakstniecībā. Redzama — vispirms jau tāpēc, ka viņš ar savu saturu atdalās nost no vispārējā «tautas stāsta» un parādās kā pievil-

cīgs demokrātisks mākslas mēģinājums. Demokrātiskā māksla mūsu dienās var būt tikai strādniecības māksla — strādniecības māksla saturā un izteiksmē. Stāstu satura meklējumos, dzīves vērojumos un apzinīgi uzņemtos pārdzīvojumos Švābe sācis pareizu ceļu; visas zīmes rāda, ka pa to viņš tiks tālu. Buduāram un guļamistabai kā mākslinieciskās iedomas un sajūsmas galveniem priekšmetiem viņš pagriezis muguru un droši iet darba pasaulē. Protams, arī te ieskanas mīlas un ar viņu saistīto pirmatnējo sajūtu saldās skaņas. Bet tās ir tikai atsevišķu brīžu parādības, pavadu elementi. Strādniecības dzīves centrā nav un nevar būt seksuālais instinkts, bet gan darbs viņa neskaitāmos veidos. «Mašīnā» Švābe izvēlējies pievilcīgu tematu, kurā var it kā saskatīt apzinātu, demonstratīvu pretstatu līdzšinējai, valdošai seksuālai un erotiski seksuālajai tautiskai romantikai: kalpa zēna «mīlestību» uz mašīnu un viņas darbu. Tā negrozāmi ir «mīlestība» ar nelaimīgām beigām. Mašīna nav priekš tā, lai to apbrīnotu, tīksminātos pie viņas slaidajām, mehāniski samērotām formām, lai iejūsminātos par viņas skaisto, ritmisko kustību. Mašīna un mašīnists ir priekš tā, lai pelnītu savam īpašniekam — kapitālistam. Pie mašīnas strādājot, cilvēkam pamazām apdziest visa romantiskā sajūsma. Mehāniskā darbā pamazām zūd lielā zemnieciskā jūtelība. Sirdsjūtu pārmērs atslābst, un smadzenes sāk rosīgāk darboties. Kā mašīnas spēka rats, tā pareizi un nenovēršami vienā virzienā iekustas strādnieka doma un nokļūst pie sava stāvokļa, savas atkarības un savu interešu noteiktas un skaidras apziņas... Švābes stāstā nav visa šī interešu virziena un atmodas pilnīga tēlojuma, bet tikai atsevišķi, reizēm stipri pievilcīgi skati. Stāsta saturs izdomā pievilcīgi aptverts, bet formā var uzrādīt daudz trūkumu. Kaut arī šo stāstu ne salīdzināt nevar ar Švābes pirmajiem mēģinājumiem, tomēr darba dzejas izteiksmēs meklējumu ceļš viņam vēl tikai pašā sākumā. Te garām ejot var aizrādīt uz dažām viņa vājībām. Viņa mākslinieciskā izdoma nu vismīļāk kavējas pie neapzinīgā zemnieku dzimtā dzimuša, apzinīgam darbam audzināma lauku zēna. Sociāli psiholoģiskais tapšanas process sniedz tēlojumam bagātīgu un pateicīgu vielu. Bet tā, kā liekas, pārāk cieši saistīta ar rakstnieka paša jaunības pārdzīvojumiem. Un tā tēlojums neapzināti izvēršas subjektīvās refleksijās, atmiņu lirikā, kurai stipra sentimentāla pieskaņa un maz radniecības ar reālu, objektīvu darba dzeju. Personīgo atmiņu plūsmē rakstnieks bieži aizmirst estētiski vērot un mērot savu veidojamo, nenošķir mazsvarīgo no svarīgā un aizklīst nevajadzīgos sīkumos. Negarā, aprautā stāstā, kā «Mašīna», pats darba apmets viņu tomēr vēl notur zināmās robežās; bet, ja viņš to pašu atmiņu liriku sāk izvērpt gari garā pavedienā, tad tas bieži iznāk vienmuļīgs un pelēks. Tad rodas biografiskā romāna vai pat veselas romānu sērijas forma, kura mazākais no sākuma liekas stipri garlaicīga. Tas tāpēc, ka lirisku refleksiju

saturs tiek izstiepts un izplests nepiemērotā, pārplašā episkā stāstījuma veidā. Tāpēc, ka vielai un formai nav organiska kopsakara. Liriskie audi nesakļaujas un nesalīp, pa vidu rēgojas episko metu baltie diegi. Lai tos noslēptu, apzināti vai neapzināti rodas māksloti izteiksmes izčokurojumi, neestētiskas, aklas gleznas, nevajadzīgi jaunvārdi, nedabiski, aiz matiem pievilkti salīdzinājumi un dažādi neiespējami tēlojumi. Viss stāsts dabū neīsta, forsēta, naturālistiska impresionisma nokrāsu; sīksīkais sīkumu tēlojums nogurdina un apnīk, un lasītājs negribot paliek un kavējas pie tām vietām Švābes stāstos, kur parādās patiešām spēcīgs, lielas attīstības spējīgs rakstnieka talants.

Jūlija Vecozola «stāsts iz Amerikas latviešu dzīves» — «Kāds plašums!» («J. D. Lapa», 1914. g., 1.—28. nr.) skaitāms pie latviešu stāstu visjaunākās kategorijas: pie tā saucamās emigrantu literatūras. Latviešu ārzemēs ir samērā daudz, bet viņu dzīves un psiholoģijas tēlojumu rakstniecībā ārkārtīgi maz. Bet latvietis ar savu sentimentalitāti un ar raksturīgajām sava dzimtenes kaktiņa ilgām būtu ārkārtīgi interesants sociāli psiholoģisku pētījumu un estētiskā tēlojuma priekšmets. Žēl, ka mūsu rakstniekiem viņš līdz šim bijis tik maz pieejams. Amerikas latviešu kolonijām ir jau savi ievērojami politiski partiju laikraksti, ir arī sava beletristika un rakstnieki. Mums Latvijā tie tikpat kā nepazīstami. Tas, pirmkārt, tāpēc, ka viņi dzīvo citādos apstākļos un raksta par lietām, kuras mums pat lasīt nav atļauts. Un, otrkārt, tāpēc, ka viņiem diezgan maz sakara ar mūsu vispārējo kultūras dzīvi un mākslas dziņām; mūsu rakstniecības kritika uz viņiem atstāj visai mazu iespaidu, viņi raksta stipri diletantiski, un šejienes izdevumos iekļūt viņiem nāktos pagrūti. Tāpēc mēs tik maz ko zinām par Amerikas latviešiem un viņu dzīvi.

Tādā ziņā visai pievilcīgs ir Jūlija Vecozola stāsts. Bet tēlojumā pašā gan maz kā pievilcīga, sevišķi sākumā. Latvieša cilvēks pēc savas dabas nevar iedzīvoties svešos apstākļos un tikpat sabiedriski, kā tikumiski slīd lejup. To tēlojis Lindulis savās lugās, to Vecozols savā stāstā. «Latviešu emigranti dzēra visi bez izņēmuma, gan krogā, mājā, pirka mīlestību ar naudu, ar viltotu naudas gabalu: glaimiem, liekuļošanu, dāvanām, neīstu laulības dzīvi. Visur — liekuļota bauda, neīsta mīla, tukša dzīve.» Un Vecozols diezgan pārliecinoši rāda šo panīkušo cilvēku netiklo un nešķīsto bezmērķa dzīvi. Viņa tēlojums ir pilnīgi naturālistisks — tik kaili naturālistisks, ka bieži paliek pat piedauzīgs un neestētisks. Tukša liekas arī Čikāgas latviešu sabiedriskā dzīve un bez nozīmes viņu idejiskās cīņas. «Uguns ēzē bij viena, bet katrs nāca ar savu āmuru, ar savu vielu. Un vienam bij ciets tērauds, otram varš, trešam neapstrādāta rūda, bet citam māls priekš māla pīlītēm. Kādam čūska azotē. Viens centās savu vielu veidot, bet otram izsist āmuru no rokām.» Bet tukša šī dzīve — kā strādniecības dzīve vispār — ir tikai tik ilgi, kamēr strādnieks nodevies

vienīgi sava paša interesēm un, otru no ceļa nobīdīdams un uz otra pleciem pakāpdamies, rauga tikt uz priekšu. Kad viņam ataust savas šķiras atziņa un pamostas interešu kopības sajūta, dzīves tukšums pildās ar vērtīgu, neizsmeļamu saturu. Viņu nenomāc vairs tautiskās kolonijas šaurums, viņam rodas vieta starptautiskā savienībā, sīkās, individuālās intereses un centieni tikai lielas kolektīvās cīņas plašumā dabū īstu nozīmi. — Jūlijs Vecozols nav sevišķi izsmalcināts stāstītājs. Stāstā daudz lieka, daudz estētiski nepiemērota un nesamērota. Tomēr viņa darbs pēc sava satura vērtīgs kā kultūrvēsturisks dokuments no latviešu ārzemju koloniju dzīves.

Andrejs Upīts

«Domas», 1915. g., Nr. 3, 4, 5, 279.—285., 416.—419., 532.—540. lpp.

PILSĒTAS DZEJA

«Tous les chemins vont vers la ville.»[1]
E. Verharns

Rūpnieciskās kultūras zemēs tāds jauns dzejas nodalījums liktos savāds, varbūt nevajadzīgs, pat neiespējams. Pilsēta tur saimnieciskās un garīgās dzīves centrā, viņas iespaids un nokrāsa guļ pār pašu atstātāko zemes stūri. Pār cilvēku ar visām viņa dzīves dziņām, domām un jūtām. Un, ja arī tur vēl zināmā mērā sastopama tīra lauku un dabas dzeja, tad tā tomēr pilsētnieka rakstīta. Tikai izpazīstot pilsētnieka psihi, iespējams pilnīgi izprast un uzņemt tādas lauku dzejas daiļumu.

Gluži otrādi tas latviešu dzīvē un dzejā. Latviešu dzīve vēl ir caur un cauri zemnieciska. Lauku gruntniecība stāv latviešu dzīves centrā. Tā, protams, vairs nav vecā, idiliski patriarhālā zemniecība, bet jau pilsētnieciski rūpnieciskas kultūras manāmi skarta. Tomēr iekšējā, psihiskā pārveidošanās notiek daudz lēnāk nekā ārējā. Ir jau pareizi, ka ekonomika veido ideoloģiju un psihi pēc sava ģīmja un līdzības, bet priekš tā vajadzīgs ilgāks laiks un dažādi, reizēm grūti sazīmējami ceļi. Visi latviešu saimnieciskās un garīgās dzīves jaunie pasākumi ir zemniecības atzares un atsalas. Latviešu tirgotājs un rūpnieks, un banķieris savā dziļākajā dabā vēl ir pa pusei zemnieks. Arī tipiskākais pilsētas kultūras reprezentants, latviešu proletariāts, vēl ilgi nepāraugs savu iedzimto puszemniecisko dabu.

Pilnīgi saprotams, ka arī latviešu dzeja līdz pašam pēdējam laikam palikusi noteikti zemnieciska. Latviešu rakstniecības prāvākā daļa ne tikai neapzinoties, pēc savas iekšējās dabas, bijusi noteikti laucinieciska, bet bieži vien apzinīgi uzstājusies par

[1] «Visi ceļi ved uz pilsētu» (fr.). *Sakārtotāji.*

zemniecības tieksmju un ideju izpaudēju. Un sīvi apkarojusi pretējas tendences, kuras dabiski izradušās modernās pilsētniecisķās kultūras pieaugumā. Pilsētas dzeja ir viens no latviešu dzejas visjaunākiem mēģinājumiem. Spilgti zaļa atzare, kas redzami atšķiras no tradicionālās laucinieciskās poēzijas. Līdz ar nākamo straujo kultūras attīstības posmu paredzams viņai ātra auguma laiks. Zem viņas guļ dziļi dzīves slāņi, aiz viņas plašas, vēl neizmantotas psiholoģiskas bagātības. Viņas rīcībā vēl nelietoti izteiksmes līdzekļi un līdz šim nepazīta jauna daiļuma formas. Pilsētas dzejai piesniedzamas vēl neskartas stīgas nākotnes cilvēka dvēselē.

Kā katrs jauns un neaprasts mākslas veids, pilsētas dzeja uz pašiem pirmajiem soļiem sastop lielu neuzticību. To varētu izskaidrot ar sabiedrības un literātu estētisko konservatīvismu — ar vispārcilvēcisko nepatiku pret nepierastiem psihiskiem rosinājumiem. Bet neuzticībai manāmi piejaucas klāt naids, un tad redzam, ka aiz estētiskiem motīviem slēpjas tīri sabiedriska antipātija. Redzam te visskaidrāk tīrās mākslas ciešo sakarību ar cilvēka sociālo un politisko pārliecību.

Lauku dabas apdzejotāji pilsētu palaikam nav varējuši ciest. Reakcionārā dzīves nobēdzēja romantika allaž uzmeklējusi lauku vientulību un meža biezokņus. Tur noslēpusies, īgni sūrojusies par pilsētu, kura ar savu nerimstošo troksni un nemitīgo steigu traucē individuālos mistiskos sapņus. Mūsu zilā romantika te dara pēc veca, daudz cilāta trafarēta. Tomēr latviešu rakstniecībā naids pret pilsētu ir vecāks nekā zilie romantiķi. Neikeniski tautiskais reālisms jau sen apkarojis pilsētas tieksmes pēc lauku cilvēka un viņa dvēseles (Apsīšu Jēkabs, Saulietis). Tāpat noliedzoši pret pilsētu uzstājās jaunnacionālisms (Niedra). Visu reakcionāro ideju un mākslas virzienu naids pret pilsētu velkas sakarīgā virknē kā ķēde atsevišķiem saistītiem gredzeniem. Tāpēc arī še nevaram runāt par pilsētu vienīgi tika kā par brīvi izvēlējamu estētikas iejūtas un tēlojuma priekšmetu pretstatā laukiem. Cauri estētiskām simpātijām un īgnumam ir samanāma divējādu pasaules un dzīves atziņu, divējādu kultūras dziņu pretešķība.

Ar visu ciešo, arvien ciešāk augošo lauku un pilsētas sakaru vēl ilgi paliks dziļā starpība starp lauku un pilsētas kultūru. Zemnieciskā dzīve ar savām savādībām rosās un rit samērā daudz gausāk nekā pilsētas dzīve. Tas, pirmkārt, tāpēc, ka zemkopiskais kapitāls saskaņā ar viņa ārējo apstākļu pamatiem un robežām attīstās lēnāk. Lēnāk ieviešas jaunā tehnika, jaunie ražošanas līdzekļi; lēnāks ir viņu izlietošanas temps atkarībā no nenovēršamiem zemes un klimata apstākļiem. Un, otrkārt, zemnieka darbs nav izolējams ierobežotā un noslēgtā telpā; zem klajas debess viņam jāpiemērojas dabas gaitai un maiņām un jārēķinās ar dažādiem neparedzētiem traucēkļiem. Sakarā ar zemnieka darba tehnisko gaitu lēnāk pārkārtojas lauku dzīves saimnieciskā un

sabiedriskā iekārta. Lēnā saimnieciskās attīstības strāva lēnām virza arī lauku cilvēka psihes pārveidošanas procesu. Pamazītēm, iepakaļ palikdama, tam piemērojas zemnieciskās ideoloģijas virsbūve. Ciešā atkarība no apkārtnes izaudzina stipru konservatīvismu lauku cilvēka dabā un ieskatos. Aiz tās radusies tā īpatnējā sava kaktiņa mīlestība, tas indrāniskais privātpiederuma fetišisms, kas katru mantotu vai iegūtu īpašumu nevērtē vienīgi kā maiņas un tirgus objektu, bet gandrīz kā apdvēsmotu dzīvu priekšmetu, kurā ir daļa no paša īpašnieka dvēseles. Ap lauku apstākļos radušos privātpiederumu dabiski saistās un visilgāk uzglabājas augstāko varu māņticība; vecās, mīļās mācības te turas godā vēl ilgi pēc tam, kad dzīves praktika sen pierādījusi viņu tukšumu un atmetusi. Materiālistiskā romantika un pat mistika te dīvainā kārtā labi satiek ar materiālistisko racionālismu dzīves praksē. Pilnīgi pareizi konservatīvie ideologi atsaucas uz zemniecību kā uz lielāko vecās kārtības sargātāju, veco parašu, nodibinājušos tikumisko ieskatu un visādu tradīciju kopēju.

Pēc visa sacītā pavisam dīvains liekas kāda jauna romantiķa (Fr. Bārdas) spriedums: «Cik krāšņāka lauku ziedošā taka par pelēko trotuāru, zvaigžņotā debess par elektrisko lampu jucekli, zaļš, vēja locīts koks par stingro, nokvēpušo fabrikas skursteni, cik augstāk stāv mūžīgi mainīgais pār sastingušo, dzīvais pār nedzīvo, — tik augstāk mūžam paliks dzīvības radītāja daba par dzīvības maitātāju pilsētu.» — Mūžam un āmen! Tā ir tipiska lauku gudrinieku valoda. Ticība, ne pārliecība, zvērests, ne pierādījums. Tikai lauku gudrinieku vientiesības šajā tirādē nav. Mūsu romantiķis ar ziņu runā par dabu, bet ne par dzīvi. Protams, loģiski nav pretim lauku dabai runāt par pilsētas «dabas» trotuāriem, elektriskām lampām un fabriku skursteņiem. Bet tamlīdzīgas pretrunas ietilpst ikkatrā romantiskā teorijā. Šajā gadījumā tās labi atsedz lauku un pilsētas pretešķību tālākās konsekvences. Tālākās — tiklab divējādu kultūras būtību, kā divējādu dzejiskās iejūsmas priekšmetu pretešķības.

Lauku dabā viss galvenais ir dieva likts un radīts, viss no sevis gatavs un negrozāms («ziedoša taka», «zvaigžņota debess», «zaļš, vēja locīts koks»). Pilsētas «daba» — pilnīgs un konsekvents cilvēka roku, prāta un fantāzijas darinājums (trotuāri, elektriskās lampas, fabrikas un viņu skursteņi). Lauku daba liek sajūsmināties par augstākām pārdabīgām varām un mistiski sapņot. Pilsēta ir cilvēka varas liecinieks. Katru sīkāko lietiņu viņš tur radījis pēc savas iedomas un vajadzībām. Šajā pašradītā pasaulē nekādiem sukuburiem nav vietas. Tāpēc tie, kuriem nav sakara ar dzīvām, dzīvi veidojošām sabiedriskām šķirām, ar darba un cīņas cilvēku kolektīvu, līp pie apaugušas, grūti iekustināmas lauku zemes. Romantiskā inteliģence grib sev un citiem iestāstīt, ka dzejniekam vajag tikai ēnā dusēt un zvaig-

znēs lūkoties, un cieši turēties pie tā, kas sastindzis, nekustīgs un «mūžīgs». Lauku dabas kā dzejiskās iejūsmas kardinālā priekšmeta dievināšana pauž sasūnojušu, sakrupušu ideoloģiju un dziļi reakcionārus sabiedriskus centienus.

Mēs atkārtotu zilās romantikas vientiesību, bez apdoma un mēra notiesādami un noliegdami lauku dabu un dzīvi pretim pilsētas kultūrai. Lauku dabas skaistums allaž pievilks katru, kam jel druscin skaistuma dziņas un sapratas. Bet te nu daudzkārt novērojama parādība, kas it nepavisam nesaskan ar minētām teorijām. Taisni pilsētas iedzīvotājs, no saviem mūriem laukā ticis, vislabāk uztver un visintensīvāk izbauda brīvās dabas skaistumu, tāpēc ka viņam ar šo dabu nesaistās nekādi praktiskās izmantošanas nolūki. Lauku dzīves higiēniskās priekšrocības vislabāk atzinis pilsētas proletariāts, kurš ap Vakareiropas rūpnieciskām pilsētām pūlas nodibināt atsevišķus dzīvokļus dārzu un lauku vidū, lai pēc dienas darba kaut tikai pa vakariem paelpotu svaigu gaisu un nolūkotos sārtajās saulrieta debesīs. Turpretī zemnieki gandrīz bez izņēmuma skatās debesīs tikai tādēļ, lai uzzinātu, vai rītu gaidāms siena laiks vai lietus; pa daudzināto ziedošo taku un puķu pļavām staigādams, zemnieks rēķina tikai, cik siena viņas dos. Patiesībā skaidri domājošā un dziļi jūtošā modernā demokrātija neredz tādu antagonismu starp laukiem un pilsētu, kāds rādās dažu romantiķu aizmiglotām acīm. Lauki kā pilsētas kultūras paplašinājuma un papildinājuma objekts aizvien paturēs ievērojamu nozīmi. Zināmā mērā un savā laikā arī visdzīvākā sabiedriskā dzejnieka dvēseli saistīs dabas daiļums kā pretsvars pārsmalcinātās kapitālistiski pilsētnieciskās pilsētas kultūras nomaldiem. Bet tie var būt tikai miesas un gara atpūtas acumirkļi, kas nepieciešami spēku atjaunošanai, tālākai dzīves sajūsmai un cīņas sparam. Demokrātiska dzīves līdzcīnītāja māksla nevar palikt pie nedzīvās lauku dabas; pirmā vietā viņai stāv dzīves veidotājs sabiedrisks cilvēks. Un līdz ar to šī cilvēka redzamākajam veidojumam, pilsētai, nākotnes dzejā arvien vairāk jāizceļas pār lauku dabas motīviem.

«Zinātne sniedz jaunus atradumus, rūpniecība dara brīnumus, bet mēs paliekam vēsi un nejūtīgi un pa vecam tramšķinām savas liras sarūsējušās stīgas. Tiek izgudrotas tvaika mašīnas — bet mēs apdziedam Venēru; atrasts elektrības noslēpums — bet mēs apdziedam Bakhu. Tas ir absurds!» — Tā jau 1860. g. izsaucās kāds franču dzejnieks (Maksims di Kamps). Jau te ir izdzirdama cauri jaunu kultūras avotu un jaunas dzejiskas izdomas un sajūsmu pasaules jausma. Un modernajā kapitālistiskajā lielpasaulē līdzi tehniskai, rūpnieciskai un sociālai attīstībai šī jausma līdz mūsu dienām jau attīstījusies par noteiktu atziņu. *«La rêve ancien est mort et le nouveau se forge»* — «miris ir vecais sapnis un jauns tiek kalts,» saka pats spēcīgākais starp šā laika modernās kultūras dzejniekiem — Emīls Verharns. Visi ceļi satek pil-

sētā. Pilsēta top par centru, kurā tiek izkaltas visas jaunās vērtības. Pilsētā vienīgi izradusies tā varenā kustība, kura tiecas visu vecās pasaules kārtību pārveidot. Kā no milzu ugunskura no pilsētas zvīlošas dzirksteles sprigst pār visu pasauli — arī pār aizmigušiem laukiem, pār klusiem klajumiem, pār viļņojošām druvām, pār visu nedzīvo dabu. Tā ir cilvēciskās kultūras uzvara pār noslēpumaino varu valstību, cilvēka radīto tēlu uzvara pār sukuburiem un tamlīdzīgiem neradījumiem. Dinamiskā, aktīvā dzīves elementa uzvara pār statisko un nekustīgo. Dzīves līdzdzīvotāji un vadītāji dzejnieki nav varējuši peldēt pret vispārējo dabisko kultūras virzienu. Sabiedriski un idejiski vērtīgā dzeja, dzejas augstākais posms arvien vairāk pievēršas pilsētai vai, mazākais, aug un attīstās pilsētas kultūras atblāzmā. Noteiktu pilsētas dzejnieku jau ir tik daudz, ka būtu visai pievilcīgs darbs aplūkot dažādās grupas viņu īpatnējā nokrāsā. Iznāk veselas antoloģijas, kur apvienoti dažādu virzienu dzejnieki, kuras sniedz sakarīgu pārskatu par tagadējo pilsētas dzeju (piem., Hībnera un Megelina sakopojums *«Im steinernen Meer. Großstadtgedichte»*[1]). Bet pašu raksturīgāko, tā sakot, apvienojošo motīvu pilsētas dzejā nepieciešami arī še atzīmēt.

Jaunās pilsētnieciskās kultūras apziņa rada arī pavisam jaunas dzīves sajūtas (to plaši aprāda krievu kritiķis Tugendholds). Pilsētas dvēsele — ja tā var teikt — ir nesalīdzināmi sarežģītāka un daudzpusīgāka nekā vecā vienmuļo, kluso lauku dvēsele. Viņas dziļākā īpašība ir nemitīgs strāvojums, kurā sajaucas ielu haotiskā trauksme un nakšu paslepenā virmošana ar viņu simtējādiem kontrastiem un pretešķībām un atkal ar savu apbrīnojamo saskaņojumu un apvienojumu uz vienādu mērķi. Pilsētas dzejas sarežģītais uzdevums nu ir — izmanīt pilsētas dzīves dzinējus un apvienotājus spēkus, lai tad impresionistiski attēlotu skrejošos, mainīgos vērojumus, iespaidus un pārdzīvojumus. Lai zīmīgās metaforās un komplicētos simbolos zīmētu šķietamā haosa viengabalību un vienmērķību. Bet galvenais un grūtākais tas, ka pilsētas dzīve ir kolektīvas ļaužu sadarbības parādība — it sevišķi pretim lauku individuālajai atsevišķi nodalījušos cilvēku dzīvei un cīņai. Pilsētas dzejas vadošā motīvā jāizskan kolektīvas psihes rosmei. Labi saprotams, ka tas nevar būt pa spēkam individuālā vientulībā nošķirtiem romantiķiem. Pilsētas dzejai apzinīgi vai instinktīvi pievēršas tie dzejnieki, kas atrodas psihiskā vai idejiskā sakarā ar pilsētas kolektīva dzīvāko daļu — strādniecību. Nav ko brīnīties, ka reakcionārais kritiķis Žoržs Bisērs brīdina no Verharna grāmatas «Taustekļainās pilsētas» *(«Les villes tentuculaires»)*, jo tā nepārprotami liecinot par autora sociālistiskajām simpātijām un varot nomaldināt nabaga lasītāju no īstā ceļa. Viņam taisnība: pilsētas dzejai nenovēršami jātiek par kolektīvās

[1] «Akmens jūrā. Lielpilsētas dzejas» (vāc.). *Sakārtotāji.*

psiholoģijas izpaudēju. Viņai jāizveidojas par noteiktu strādniecības dzeju, jo apzinīgā strādniecība ir tīras pilsētnieciskas kultūras izradījums; viņa vienīgā arī ir tā, kas pilsētas dzīves haotiskajam juceklim piešķir vienību un kopēju, mērķa apzinīgu tendenci. Šī apziņa nav tikai jausmās un sapņos, bet skaidra prāta slēdzienos un vingrinātas gribas stiprumā. Ar to tad visa pilsētnieciskā psihe no ārēju pārskrejošu jutekļu kaires ieloka tiek pacelta augstāku, sociālu pārdzīvojumu pasaulē. Ar to pilsētas dzejas jausmām un jūsmām pievienojas neatšķirams skaidrotājs un vienotājs intelektuālais elements. Pilsētas dzejā sajūtām jābūt nesalīdzināmi dziļākām un smalkākām, tur vajadzīga nesalīdzināmi lielāka domu bagātība nekā vecajā, omulīgajā lauku dabas apdziedāšanā.

Saprotams, ka dziļākai dvēselei un viņas liriskiem pārdzīvojumiem vajadzīgi arī bagātāki un izsmalcinātāki dzejiskās izteiksmes līdzekļi. Tāpēc arī mūsu jaunā pilsētas dzeja vēl nav iespējusi nest to, ko mēģinājusi celt.

Bez šaubām, starp visiem citiem pilsēta ir tas dižākais un zīmīgākais internacionālās kultūras un kapitālisma izradījums. Visas lielpilsētas lielākā vai mazākā mērā nes to pašu kopējo starptautiskā kapitāla nokrāsu. Visas viņas radušās un pastāv kā finansiālā un rūpnieciskā kapitāla centri, viņās pulcējas kapitāla īpašnieki un izmantotāji visādos veidos un kapitāla kalpi dažādās rūpniecības nozarēs. Visām viņām tieksme sagādāt saviem iemītniekiem zināmas ērtības gan tehnisku ierīkojumu ziņā, gan arī laicīgas un garīgas izpriecas ar baudas iestādījumiem. Nemirstīgs dzīves mudžeklis ir visās lielpilsētās.

Tomēr aiz viskopējās kapitālisma nokrāsas viegli saskatāmas arī atsevišķu pilsētu atsevišķās īpatnējās krāsas. Nerunāsim par pazīstamajām, obligatoriski apceļojamām muzeju pilsētām (Brigi, Venēciju, Florenci, Romu u. c.). Tām vairāk tikai vēsturiska nozīme, tās vairāk no svara kā vēstures un mākslas piemineklu krātuves un sporta ceļojumu pieturas punkti nekā šā laika dzīves centri un virzītāji. Bet arī starp šīm pēdējām dažas ir vairāk tirdznieciska, dažas finansiāla, dažas rūpnieciska kapitāla rosītājas un vēl dažās, pašās galvenajās, apvienojas visas šīs kapitāla sistēmas. Pilsētu atsevišķais raksturs atkarājas no viņu vēsturiskās pagātnes, ģeografiskā stāvokļa un apdzīvotāju vairākuma nacionālā rakstura. Tā varētu sacīt, ka katrai pilsētai tomēr ir arī sava, vairāk vai mazāk īpatnēja daba.

Pilsētas dzeja nu var būt divējāda. Pirmkārt — sintētiska, kas izmana un izjūt pilsētu kopējo, vispārējo, visā pasaulē sastopamo. Cik savādi tas varbūt neizklausītos, bet šimbrīžam tā vēl stāv diezgan tuvu vecās lauku dabas romantiskai dzejai. Tā tāpat uztver pilsētas kultūras parādību ārējos, par noteiktiem objektiem sacietējušos veidus, tā tepat vai jau atkal sāk runāt par «mūžīgām» vērtībām, atkal sāk redzēt noslēpumainus spēkus darbo-

jamies un grimst savādā romantiskā mistikā. To visskaidrāk var redzēt ievērojamākā pilsētas dzejnieka Emīla Verharna dzejā. Verharns ir dzejnieks ar sociālistiskām simpātijām, bet bez skaidras sociālistiskas atziņas un reālām tieksmēm. Viņa pilsētas romantikas jūsmas pārplūst un saplūst ar Flandrijas klajumu mistiku.

Bet — otrkārt — pilsētas dzeja var būt arī analītiska. Ja šo vārdu te vispār var lietot, tad ar to būtu apzīmējama tā dzeja, kas uz pilsētu neskatās kā uz noslēpumainu romantisku būtni viņas kopumā, bet vairāk pievēršas viņas atsevišķajām, tīri cilvēciskām parādībām, mēģina izprast viņu īsto būtību un nolūkus un it sevišķi piesaistās tam pilsētas kolektīvam, kurš visam šim haotiskajam juceklim piešķir mērķapzinīgu tieksmju raksturu. Socioloģiskas zinātnes paplašināta un sociālas filozofijas padziļināta, šī dzeja var arī sintētiski aptvert visas modernās pilsētnieciskās kultūras dzinējus spēkus, viņu tendenci un nolūkus un tā skaidrā, racionālā prāta, dziļas, cilvēciskas sajūsmas un nesalaužamas, aktīvas gribas kopumu uzstādīt pretim vecajām, pielūdzamām pārdabīgām varām. Analīze un sintēze te beigu beigās sakūst cilvēciskas domas, izjūtu un skaistuma jaudas augstākā vienībā. Tai jāaptver pilsēta arī kā atsevišķa, individuāli savāda kolektīva būtne, ar kuras dabu sakarā viņas apvienotājai un apgarotājai strādniecībai mazliet savāds uzdevums un savāda cīņa.

Un nu — latviešu pilsēta un latviešu pilsētas dzeja?

Latviešiem ir diezgan daudz «pilsētu», bet pavisam maz īstu pilsētu. Mazās lauku pilsētiņas nav pilsētas vārda īstā nozīmē. Ar savām amatnieku cunftu paliekām, sīkajiem veikaliņiem, primitīvo labierīcību un puspatriarhālo pārvaldes kārtību tās drīzāk ir veco laiku atliekas nekā jauno laiku veidotājas kapitālistiskas pilsētas. Stingri ņemot, mums ir tikai viena pati īsta pilsēta, lielpilsēta — Rīga. Un tāpēc visu mūsu līdzšinējo pilsētas dzeju gandrīz var saukt par Rīgas dzeju. Ir jau pat vairāki prāvi dzejojumi ar tiešo virsrakstu: Rīga. Un, kur šī virsraksta arī vēl nav, tur tā kā tā rēgojas cauri Rīgas Pulvera tornis un Pēterbaznīcas gailis. Mūsu pilsētas dzeja ir Rīgas dzeja.

Bet kas ir mūsu Rīga pati? Pilsēta ar kapitālistiskām tendencēm un nešaubāmu kapitālistiskas lielpilsētas nākotni. Bet šimbrīžam gan viņa vēl ir tikai lielpilsēta miniatūrā. Tas it sevišķi sakāms par viņas apdzīvotāju lielāko daļu, par latviešu rīdziniekiem, viņu dzīvi un psiholoģiju. Latviskā Rīga pa trim ceturtdaļām vēl ir un paliek zemnieciskā Rīga. Pierādījumus tam var atrast kaut kuras dienas avīzes kronikā. Latviskās Rīgas raksturā ir lielpilsētnieciskās kultūras ārienes aizguvums un zemnieciskas tūļības un sīkulības maisījums. Dzejnieka acij tur grūti izmanīt lielpilsētu grandiozo straujumu un traģisku dzīves pretrunu un konfliktu motīvus. Dabisks komisma un karikatūras elements tur daudz stiprāks.

Vai mūsu pilsētas dzejā šis elements izskan pienācīgā stiprumā? Nebūt ne; viņš tur neskan pavisam. Teiksim, nav jau nepieciešami vajadzīgs, lai attēlojamā objekta galvenā īpašība dzejā visstiprāk skanētu. Dzejnieks attēlo to objekta īpašību, kura pēc viņa īpatnējības viņam likusies tā raksturīgākā, kura viņā vispēcīgāk ieskanējusi — tas jau ir ikviena dzejiska tēlojuma individuālās nokrāsas pamats. Paiedami garām jau pazīstamiem sīkākiem mēģinājumiem, palūkosimies pāris populārāko pilsētas dzejnieku prāvākos darbus. No pašas pirmās rindas tur manām, ka viņi visdziļākā nopietnībā un lielā sajūsmā ņemas apdziedāt Rīgas vēsturisko pagātni un visus pieminekļus no vienas vietas. «Sveiks, vecais rātes nams!» mūsu dzejnieks paceļ cepuri. Aptēlo rātes namu un dodas tālāk. Turpat laukumam pāri ir Melngalvju nams — pie tā. Tur Holandes renesanses stils ar visiem sīkumiem. Un tad nāk Lielā ģilde, Jāņa ģilde, Bruņniecības pils, Pēterbaznīca, Svētā gara konvents ar trim baložiem, Pulvertornis ... Nevar sacīt, arhitektūra ir apcerēta pamatīgi. Nepārprotami izmanāmas pamatīgas *«Führer durch Riga»*[1] studijas. Tikai pašu galveno neiegūstam no šiem apdzejojumiem: katra arhitektūras pieminekļa kopējo, veselo iespaidu, stilā ieveidoto un izveidoto laikmeta ideju. Viņējā laikmeta ideja mums nemost, un mūsu estētiskās sajūtas kairekļi netiek aizskarti un nodarbināti. Vēl mazāk varam aptvert visu šo atsevišķo arhitektūru kopsakaru; vecās Hanzas pilsētas estētiskais tēls un viņa vēsturiskā perspektīva paliek apslēpta mūsu acīm. Tūliņ redzam, ka mūsu pilsētas dzejniekam trūkst arheoloģijas un vēstures fantāzijas dzīvināšanas spēju, kāda, piemēram, piemīt Buņinam, Baļmontam, Rodenbaham, Flobēram un Verharnam. Neredzam un neredzam to vēsturisko Rīgu, kuru viņi nopūlas mums rādīt. Un neredzam to ne tikai aiz viņu vēstures fantāzijas trūkuma, bet galvenā kārtā aiz kāda cita, daudz vienkāršāka iemesla. Protiet, viņi paši nebūt nav skatījuši to, ko nopūlas mums rādīt. Patiešām! Vai tad Rīgai ir vēsturiskas arhitektūras pieminekļu un muzeju pilsētas raksturs? Vai tā pati mūsu slavenā Vecrīga nav kā čaumaliņa iežmaugta starp jauno, moderno priekšpilsētu masām? Vai tie paši pie pirkstiem saskaitāmie Vecrīgas vēsturiskie pieminekļi pavisam bēdīgā kārtā nepazūd starp jaunām, masīvām būvēm, starp kurām kāds vecs namelis rēgojas tikai kā pelēks ielāpiņš pie gaiša uzvalka? To dzejā dzīvu darīt iespējams tikai ārkārtīgi dzīvai un redzīgai fantāzijai un arī tad tikai raksturīgā kontrastā ar apkārtējo moderno pilsētu. Rīga nav nekāda vēsturisku pieminekļu un muzeju pilsēta. Kā tādu to obligatoriski apdziedāt var tikai tie, kuri pilsētas dzeju taisa pēc slaveniem ārzemju paraugiem. Tā nav Rīga, ko viņi apdzied, bet kaut kāda neveikli lokalizēta Venēcija pie Daugavas grīvas.

[1] «Vadonis pa Rīgu» (vāc.). *Sakārtotāji.*

Atdarināmo paraugu iespaids vēl vairāk izmanāms, kad mūsu pilsētas dzejnieki no Vecrīgas mūriem pievēršas strāvojošai pilsētas dzīvei. Atmiņā palicies it sevišķi kāds latviskas «bankas» apdziedājums. Dzejolis pats skaitāms pie labākajiem mūsu pilsētas dzejā. Bet tikai tam viņš baudāms, kas nepazīst latvisko Rīgu un viņas bankas. Dzejnieks pie sava priekšmeta stājies ar tādu impozantu nopietnību un sajūsmu, ka no «bankas» durvju plakātiem pat darba stundu rādītāju pārdrukājis savā tēlojumā. No desmitiem rītā līdz trijiem pēcpusdienā! Bet kāpēc tad nenodrukāt arī direktora privātdzīvokļa adresi, kura taču turpat līdzās piesista? Un tad to lielisko drūzmēšanos un naudas kopu drausmīgo žvarkstēšanu! Dzejā tas skanēja lieliski, ja latviskā bankā pa to laiku kāda lauku vecīte neguldītu divdesmit piecus rubļus uz augļu augļiem, ja kāds skrodermeistars nenopūlētos diskontēt kundes ieķīlātu vekseli par piecdesmit... Pavisam nesaskan mūsu sīkulīgās zemnieciskās Rīgas īstā būtība ar to milzīgo lielpilsētas masštābu, kuru mūsu dzejnieki cilā.

Pārliecīgi uzpūsts mūsu pilsētas dzejnieku izjūtu un izdomas patoss, pārspīlēta viņu izteiksmes retorika. No Emīla Verharna, no viņa visa nelaime. Verharns ir romantiķis, tikai ar sociālistiskām simpātijām. Romantiķis ar stiprām kosmiskā romantiķa tieksmēm. Ne pilsēta pati par sevi viņu pievelk, bet visa dzīve savā zemnieciskajā un pilsētnieciskajā kopumā. Viņš iet pa šo kopumu, visur vienlīdz meklēdams ierosinājumus saviem estētiskiem taustekļiem — *le poète tentaculaire*.[1] Viņa sociālistiskās simpātijas dzejā vēl nebūt nav saucamas par noteiktām, iz sociālistiskās atziņas augušām. Tāpēc viņš no sociāli romantiskas mistikas viegli slīd atpakaļ tīri zemnieciskā mistikā — tāpēc neskaidrās mistikas plīvuris aužas pār visu viņa dzeju. Bet mūsu dzejnieki taču nāk ar noteiktu sociālu, pat proletārisku mākslinieku pretenzijām. Priekš kā tad nu šī patētiskā sajūsmināšanās par Vecrīgas mūriem un pieminekļiem? Priekš kā šī aplam uzpūstā, dārdošā retorika? Patoss un retorika ir reliģiskas un pravietiskas dzejas piederumi; tie saistās ap elementārām alegorijām, ap simboliem, kurus pūļa ticības iedvesma uzņem kā dzīvas, reālas būtnes, kas prasās dogmatiska kulta. Ko ar šiem mistikas atribūtiem lai iesāk sociālā dzeja, kuras izjūtu centrā ir strādnieciskais kolektīvs ar savu skaidro zinātnisko atziņu, ar savu cieto ikdienas darbu, kurš pilsētas šķietamajam haosam piešķir mērķa apzinīgu vienību un saskaņu?

Bet visas mīklas ir viegli atminamas. Mūsu dzejnieki teorētiski ir atzinuši pilsētas kā modernās kultūras centra un dzejiskas iejūsmas galvenā priekšmeta nozīmi. Bet viņi ir zemnieku dēli un zemnieku dvēsele viņiem krūtīs. Pilsētu kā jaunu kolektīvu organismu izjust, pilsētas dzīvi izdzīvot, izprast un attēlot viņi

[1] Taustekļainais dzejnieks (fr.). *Sakārtotāji.*

nav spējuši. Pat to viņi nav spējuši apjaust, ka mūri nav tas svarīgākais, bet dzīve, kas strāvo šajos mūros, un spēks, kas arī viņus cēlis. Ne arheoloģiskā un vēsturiskā jausma ir tas svarīgākais, bet tas augošais kolektīvs, kas vēsturi un visu veido. Ir mums arī vērtīgi mēģinājumi dzelzs un tērauda, t. i., pilsētas darba valsts dzejā. Bet tā bez pretenciozā pilsētas atzīmējuma virsrakstā un ar proletāriskas domas un sajūtu elementiem saturā. Turpretī mūsu pilsētas dzejnieku zemnieciskā psihe bez pretsvara un atturas piekļaujas Verharnam; viņi vai nu flandriski sapņo, vai saslienas pārmērīgā patosā un apmulst paši savas retorikas troksnī. Jo tālāk, jo vājāka, estētiski brutālāka paliek viņu izmākslotā, ritmā izraustītā un izstaipītā, neciešamiem jauntaisītiem vārdiem piekravātā dzeja. Kā agrāk tēva sētiņu, birztalu un strautiņu, gluži tāpat viņi tagad pūlas apdzejot no vietas Rīdziņupi, tramvaju, Lielo un Mazo ģildi un Pulvera torni. Ārpusi, ārieni — bez īsta idejiska un psiholoģiska kodola. Bet tā nav sociāla pilsētas dzeja, tā nav arī pilsētas dzeja, bet drīzāk jau tāda *«empfindsame Reise durch Riga»*[1]. Tās dēļ vien patiešām nav vērts atmest veco, pamatīgo Rīgas apdziedāšanu:

Rīga, Rīga! — tā dažs saukā,
Kur tie lepnie kungi braukā:
Kučieri ar bārzdām lielām
Sēž uz bukām, laiž pa ielām.

Andrejs Upīts

«Taurētājs», 1916. g., Nr. 7 un 8, 22.—27., 18.—23. lpp.

[1] «Jūtelīgs ceļojums pa Rīgu» (vāc.). *Sakārtotāji.*

2

ANDREJA UPĪŠA UN JĀŅA LAPIŅA POLEMIKA

KARSTOS PELNOS

(PIEZĪMES PIE TRIM STĀSTIEM)

Desmit gadu garais revolūcijas likvidācijas laikmets nevarēja palikt bez sava atspoguļojuma rakstniecībā. Bez šaubām, krītošu ūdeņu panorāma nav tik pievilcīga kā viļņoti vārošos uzplūdu skati. Tur katru acumirkli mainījās straumes virziens un pārveidojās viļņu rotaļa, nebij paredzams, kas notiks nākamā brīdī, — ziņkārība bij līdz pēdējam sasprindzināta, acs neapnika lūkoties, un dvēsele neapgura gaidīt; te — ilgs un vienmulīgs kritums, garlaicīga, apnīkstoša slīkoņa bez samanāmām pārmaiņām. Un tomēr rakstniecības tēlojumam atplūdu laikmets ir bijis parocīgāks nekā uzplūdi. Nemieru laiku milzīgās masu kustības un nepārtrauktu strauju notikumu virkne apdullina ar savu troksni un apžilbina ar savām spēji mainīgām krāsām; ar savu ārējo spēku vien šis laiks aizrauj sev līdzi tuvu nostājušos cīnītāju-rakstnieku, bet vērotājam-rakstniekam nav iespējas aplūkot virpulī ierautu atsevišķu cilvēku, vērot viņa dvēseles uzplūdus, un bez tādiem vērojumiem viņš, varbūt spējīgs gan ražot beletristisku feļetonu dienas avīzei, bet nevis nopietni uzņemamu mākslas darbu. Atplūdu un likvidācijas laikmets ar savu riebumu atstumj rakstnieku tālu nost; rakstnieks kaut kur ieblakus virzās pakaļ serkstošajiem ūdeņiem, brien pa izgrautām, izmiekšķētām, gļotu un visādu atkritumu pārklātām nokrastēm un vēro slīkstoši siekstošo cilvēku, jo ārpus tā viss noguris, norimies, lēns un pelēks un nav, kas viņu citādi ierosinātu vai pievērstu viņa uzmanību. Savā ziņā jau daļa taisnības pazīstamajam teicienam, ka sabiedriskā paguruma laiki esot mākslas ziedu laiki. Mūsu tēvijas rakstniecībā revolūcijas nedaudzie tēlojumi pilnīgi pazūd likvidācijas laikmeta un viņa cilvēku tēlojumu milzīgā gūzmā. Nerunāsim par to, vai šie darbi arī mākslas vērtības ziņā tāpat pārsniedz pirmā laikmeta darbus, vai «ziedu» laikmets tā nebūtu apzīmējams vairāk tikai pēc šo «ziedu» milzīgā daudzuma. Nākošais apcerējums pa daļai un netieši atbildēs arī uz šo jautājumu.

Krievu rakstniecībā revolūcijas beletristiskie likvidatori strādājuši bez pārtraukuma un ar augošu niknumu. Nav lāgā saskaitāmi īsāki un gari tēlojumi iz krastā iestigušo, sāņus aizskaloto, izvīlušos, nožēlojošo un atgriezīgo, iz nogurušo, izpostīto un nelaimīgo dzīves. Pieminēt var tikai Ropšina un Viņičenko lielos romānus («Tas, ka nav bijis» un «Uz dzīves svariem») un dekadentiskā āksta Andreja Belija pamfletu («Petrograda» — «Sirina» almanahos, vēl nenobeigts). Latviešu «emigrantu literatūra» arī samērā diezgan plaša. Bet līdz pat šim viņā nebija īstā likvidatoru garā rakstītu darbu (varbūt atskaitot Niedras «Pēteri Salnu»). Bet nupat šajā (1914) gadā nodrukāti trīs garāki stāsti, kuros, ja arī nav manāms īsts likvidatora gars, tad taču viscaur samanāms lielisks spars rakstīt šādā garā. Un tādam sasparojumam ir ne vien savs psiholoģisks izskaidrojums, bet arī savs idejisks attaisnojums un pamatojums.

Laikam gan vairāk nekā kur citur Krievijas nomalēs Latvijā vētras laikmeta darbinieki pirmējām rindām rekrutējās no inteliģences, no saimniekdēliem. Starp tiem bij ārkārtīgi daudz vienkāršu avantūristu, piedzīvojumu meklētāju, cilvēki, kuri nekad dzīves grūtības un īstu darbu nebij pazinuši, kuriem tāpēc nebij un nevarēja būt nekā kopēja ar darba un visādu grūtumu nesaspiestajām galvenām cīnītājām masām, kurām te nebij nekāda romantiska aizraušanās, bet nopietns dzīves jautājums. Romantiskajam ievadījumam izbeidzoties un rūgtai patiesībai sākoties, saimniekdēli sāka atkrist — sākumā pa vienam, tad veseliem bariem. Sākās nejaukās atmodas un pagiru laiks, vaļā kratīšanās no nesenās pagātnes, «vērtību pārvērtēšana», psiholoģiska «šķīstīšanās» un teorētiska taisnošanās. Par to jau esam lasījuši mūsu «dekadentu» sasparības laikā (Akuratera «Maldu zvaigznē» u. c.). Bet aiz dekadentiskiem kumuriem visa tā šķīstīšanās izskatījās stipri jocīga. Palūkosimies, vai pēc desmit gadiem viņa kļuvusi nopietnāka, vai nopietns sabiedrisku vērtību pārvērtēšanas un psiholoģiskas nošķirošanās laikmets arī atradis sev nopietnus attēlotājus.

Vispirms lasīsim Viktora Eglīša romānu «Skolotāja Kalēja piedzīvojumi» («Dzimtenes Vēstnesis», 1914. g., 95.—116. nr.). Viktora Eglīša figūru latviešu rakstniecībā pamanot, gan negribot tiek jautra sirds un nopietna doma negrib nākt prātā. Bet var jau būt, ka arī Viktors Eglīts pa šo laiku pārveidojies, no rakstniecības jokupētera kļuvis par nopietnu mākslinieku. Esam taču dzirdējuši viņa zvērēšanos staigāt ceļu uz latvju renesansi, dzirdējuši arī viņa lielīšanos ar manuskriptiem pilnām galda atvilktnēm, esam lasījuši pagalam vientiesīgi un saprotami rakstītās, «Dz. V.» līmenim rūpīgi pielāgotās «kritikas un esejas». Diemžēl ... jo nav iespējams tūliņ iepazīties ar taustāmi simbolisko, jauno vērtību izkalēju Kalēja kungu; iepriekš drusku jāpakavējas pie Viktora Eglīša «romāna» kā pie

jaunās «resesanses» pirmā vēstneša un rauga, jāpapriecājas par viņa izdomas un formas skaistumiem.

Jau pašā pirmajā feļetonā mums no šiem skaistumiem — vienkārši sakot — mati saslejas stāvus. Vai dieviņ, vai tāda tā mūsu renesanse! Tad lai glābjas, kas var... Kas viss tur nav sakravāts kādās puspiektās īsās slejiņās! Ar rāvienu tūliņ no pirmās rindas tiekam ievadīti 1905. g. kultūrvēsturiskās nozīmes apcerē. Aiz tās nāk četri «mana romāna varoņi» priekšā stādīti, pēc tautisko simplicistu paraugiem sīki aprakstīti — no baltām pierēm un ūsām sākot un tepat vai ar bikšu lencām beidzot. Kas ir cilvēks bez bikšu lencēm — nu, lai nu tās! — bet kas ir cilvēks bez savas bibliotēkas? Jo nav no svara, ko tu pats domā, vari un dari, bet tas, ko tu savā grāmatplauktā esi salicis. No grāmatplaukta jau nāk tā pestīšana un likvidatoriska šķīstīšanās! Un tāpēc latvju renesanses pirmajās slejās ar skubu tiek iespiests skolotāja Kalēja bibliotēkas katalogs. Tur ir Gēte vislētākajā Kārļa Prohaskas izdevumā par pusotra rubļa un tikpat lēts kopots Puškina rakstu krājums, tikai, diemžēl, ar nekur nederīgā Skabičevska priekšvārdu. Un tad vēl šis un tas — sīki un pamatīgi atzīmēts, kas ir un kas nav no Šekspīra, Bairona, no Šenjē un Misē, no Flobēra un Dostojevska, no Ibsena un Oskara Uailda, no Homēra, Eshila, Sofokla, Eiripida, Platona, Ariosta, Veidenbauma, Marciala, Dantes, Teodora Zeiferta, Bokačio, Apsīšu Jēkaba, Kalderona, Lautenbaha-Jūsmiņa un citiem lieliem gariem. Un tad tur nāk nepieciešamās piezīmes par to, ka latviešu skolmeistari, diemžēl, vēl nav iemācījušies lasīt Lautenbaha-Jūsmiņa jaunatrasto episko ritumu, un, protams, arī par to, kā uzradās Dr. philos. Pēteris Zālītis ar plašu Vakareiropas garu un ar saviem izdevumiem šajā garā. Un vēl un vēl daudz kas ir tajās puspiektās slejās. Bet, ko neatrodam, tas ir — Fallijs, nemirstīgākais starp nemirstīgajiem. Vai tad nu viens Viktora Eglīša ražojums un visa latviešu renesanse lai iztiktu bez viņa? No tā taču varētu izcelties milzīga skāde. Bet — varat apmierināties; pirmās slejās pacieties, Eglīts vēlāk savu draugu padara vēl nemirstīgāku, iemiesodams viņu kādā jaukā, viegli atšifrējamā beletristiskā tēlā, kurš pārējiem sīkuļiem tā paceļas pāri, kā Gaurizankars paceļas pāri Gaiziņkalnam. Daudzkārt Viktors Eglīts vēl atgriežas ij pie Dr. philos. Pētera Zālīša, ij pie Lautenbaha-Jūsmiņa, izrēķinās ar saviem draugiem un ienaidniekiem, tā ka vietām pat liekas, ka viņš neraksta romānu, bet stīvējas, nabags, pa vecu vecām nedienām. Daudzkārt viņš apraksta un nevar beigt aprakstīt savu Kalēju — gan pašu personīgi, gan viņa korteli ar visiem sīkiem krāmiem. Bet mums pietrūktu telpu, pārstāstot, par ko visu viņš krustu-šķērsu neizrunājas šajā famozajā savārstījumā. Taču jācitē daži daiļākie teikumi, lai būtu redzams, ar kādiem mākslas līdzekļiem strādā mūsu renesansētāji un vētras laikmeta likvidatori. Pašā sākumā lasām:

«Un cik daudz nezināšanas, netīru, netaktisku paņēmienu, tīras mežonības un muļķības neizpeldēja dienas gaismā visās tautībās, šķirās, grupās, arodos un personībās, tomēr caur brīvo domu izmaiņu, apstākļu izpētīšanu un spēku samērošanu duļķei beidzot bij jāatstājas dibenā, lai prāts un zināšanas sāktu valdīt agrāko sapņu un miglas vietā, kuros jo bieži slēpās visādas nelietības, kā apzagšana zem aizgādniecības un labdarības maskas, piekrāpšana un piekukuļošana zem vecvecās sirsnības maskas, visprastākā bezgaršība zem vienkāršības un izvarošanas zem mīlestības sapņiem, kā daždien kādā Tatārijā vai vecajā Ķīnā.» — Vai tas ir literārisks stils vai kaut kāda nomales pagastskrīvera rakstības produkts, vai arī «visprastākā bezgaršība zem vienkāršības maskas», tas lasītājam pašam jāizspriež. Lai spriedums būtu pilnīgi noteikts, lai tas nezīmētos uz kaut kādu nejauši pagadījušos teikumu, bet uz visu Viktora Eglīša ražojumu, še vēl daži piemēri no nebeidzamās, neizmantojamās kopas: «Vispār šī bibliotēka, iedvesdama mācītājā bailes no viņam uzticētās draudzes šķīstās sirds iespējamas sabojāšanas, nevarēja neiedvest viņam cienības pret pašu Kalēju.» — «Šis cilvēks draudzē viņam paliks par vislabāko gara atpūtu.» — «Stipri gaišzilas acis, garena, sausi sarkana seja, dzelteni, vasarā gandrīz balti mati, balss savādi klindzoša, uzstāšanās klusa, bet pašapzinīga līdz nebēdai, dzērumā līdz kārts galiem, pāršķeltām sejām, cietumam» utt. Un tā tālāk — visam romānam cauri.

Estētiskas vērtības Viktora Eglīša pēdējā laika penterējumos meklēt būtu smieklīgs darbs. Klauna lomā viņš ieaudzis kā gliemezis vākā — kamēr dzīvs, viņš dzīvos tajā. Bet varbūt kaut kāda jauna doma izlobāma no viņa korespondenču teikumiem? Varbūt tomēr kāda atplūdu laikmetam raksturīga, līdz šim nepamanīta īpašība pamanāma kropli tēlotā saimniekdēla figūrā?

Ar lielisku līkumu, no impozanta attāluma Eglīts sāk savu stāstu. Kultūrvēsturiskie, biografiskie, bibliografiskie un anatomiskie ievadījumi tāpēc, lai pamatīgi un bezpartejiski nosvērtu vētras laikmeta idejas, lai slēdzieni izliktos objektīvi pareizi un neapgāžami. Bet tikai pa kādiem diviem trim feļetoniem viņam padodas noturēt savu fizionomiju nopietni un gudri savilktiem vaibstiem. Aizmirstas kultūrtēlotāja loma — un tad sāk atkal rēgoties sapīkuša, savu neveiksmi sajuzdama klauna seja. Sapīcis klauns — tā galu galā ir tā visbēdīgākā figūra, kādu esam pieredzējuši.

«Ko tad viņam — Kalējam bij darīt?» — kad sākās vētras laiki. «Vai uzmeklēt sakarus ar revolucionāriem, pēc kā ilgojas daži no viņa amata biedriem, un tad pievienoties sociālistiem jeb palikt tikai pie savas skolas, bibliotēkas un klavierēm?» — Kā redziet, dilemma ir uzstādīta pareizi. Saimniekdēlam nav nekādas tiešas dalības pie lielajiem sabiedriskajiem notikumiem, nav viņam arī jausmas par šo notikumu cēloņiem un nolūkiem — vis-

pār tie var iztikt bez viņa un viņš bez tiem. Bet tomēr ir interesanti, un viņš kā dažs labs cits arī gribētu drusku pamēģināt. Tad objektīvi, vilcienu pa vilcieniem vajadzētu tēlot šī politiskā ekskursanta, šī «piedzīvojumu» meklētāja neveiksmes nepazīstamā pasaulē. Vieglai ironijai, labsirdīgam humoram vajadzētu tīstīt visu tēlojumu ar viņa tēliem. Bet ko dara Eglīts? Ar svinīgu nopietnību viņš ņemas sīki un smalki izklāstīt sava varoņa piedzīvojumus, svīzdams mēģina mums to ierekomendēt par nezin kādu gara bruņinieku, par visas lielās kustības un viņas darbinieku pārvērtētāju un jaunu, lielāku vērtību kalēju. Un tāpēc, jo svinīgāks paliek autors, jo komiskāks liekas mums viņš pats un viņa Kalējs. Jo dziļākas krunkas redzam ievelkamies sapīkušā klauna sejā, jo jautrāki topam mēs.

Negribēts, bet toties lielāks komisms ieslēpts ikkatrā šīs sociālās «kritikas» rindiņā. Eglīts nevar nociesties un kaut cik, kaut diviem trijiem vilcieniem patēlot tieši sava varoņa piedzīvojumus. Tie jau arī varētu būt tendenciozi, izvērsti, bet tie tomēr būtu mākslas tēlojumi, tiem paliktu viņu estētiskā vērtība, ja arī caur viņiem paustā sociālā atziņa izrādītos aplama un atmetama. Bet viņš nevar nociesties. Kā vecmodes kancelnieks viņš tūliņ un vispirms traucas bībeliski nogānīt to kustību, kuru viņa varonis ies pārdzīvot, un nosunīt tos darbiniekus, kuriem jātiek pārkaltiem pēc jaunas modes. «Sen-Simona, Lasala un Marksa teorijas... bija kā savādas sektes mācības, kurās iestājoties gandrīz ceremoniāli bija jāatteicas no visas cilvēcīgās dzīves. Sevišķi Marksa «Komunistiskais (!) manifests»... prasīja itin kā iestāšanos kādā viduslaiku klosterī.» Uzmanīgi noklausoties šo bēdīgo tirādi, tomēr uztveram raksturīgus vilcienus — gan nu ne izsmejamo sektu un teoriju, bet paša autora un viņa varoņa dabā. Tādam no malas pienākušam sabiedriskam ekskursantam allaž grūta galvas lauzīšana. Izmēģināt gribētos, bet nebijis taču jāatsakās no «visas cilvēcīgās dzīves», t. i., no tās dzīves ērtībām un ōmulības, ko līdz šim dzīvojis. Grib kaķītis zivtiņu ķert, negrib kājas slapināt... Varējis jel visu kā no paaugstināta parketa līdzi nolūkot un ar nerviem vien līdzpārdzīvot. Diemžēl, sabiedriska cīņa nav cirks, kur katrs saimniekdēls pret pusrubļa biļeti saņem attiecīgo porciju baudas. Un tā šie pasaules kalēji mīņājas uz robežām un skaišas, un gremjas, un nesaprot, ka paši vainīgi, ne tā viņējā svešā zeme. Un neredz, ka paši komiski, ne tie, uz kuriem viņā pusē ar pirkstu rāda. «Arī sociālisti, kā viņam likās, jauca tikai ūdeņus, lai ar saucienu: «Visu zemju proletārieši, savienojieties!» — piedabūtu sev jo lielāku armiju cīņai dēļ savas varas, bagātības un greznības. Bet viņam — Kalējam bij citi ideāli. Viņš nevarēja būt sektants un fanātiķis.» — Nu, to mēs viņam uz vārdiem ticam: šāds ekskursanta skolmeistars nevar būt politisks cīnītājs, tikai kādā farsā un dzimtenvēstnesiskos romānos viņam jāmokās šādā lomā un līdz atraugām

jāatkārto muļķīgās frāzes par sociālistu «bagātību un greznumu». — «Viņam vajadzēja šajā malienes pieticīgajā svina smagumā, peļņas kārajā zemsirdībā, daudzpļāpībā, bet pilnīgā domu nekustībā iedvest nojautu par gara modrību un inteliģenci.»

Pilnīgi pietiek, lai saprastu, ka arī šajā «romānā» velti meklēt estētiski pievilcīgu, sociālpsiholoģiski un idejiski vērtīgu tipu. Pēc tautisko darboņu norādījumiem, pagatavota klišeja koka griezumā no pirmās slejas sāk rēgoties priekšā. Tikai nomaltas avīžu frāzes, citas gudrības nedzirdam. Bet, reiz sākuši, turpināsim līdz galam pārlūkot Viktora Eglīša ražojumu no pilnās atvilktnes.

Kā tas ir labi un piederas latviešu renesanses beletristikai, personas — t. i., tie fenomeni, kuri romānā jāiedomājas par dzīviem cilvēkiem, — smuki sadalītas divās asprātīgi kombinētās grupās: baltajos un melnajos. Ka pie melnajiem skaitās visi nemiernieki, tas vēl sevišķi nebūs jāsaka. Un nedomājiet, ka vārds «melnais» tikai kritiķa apzīmējumā lietots; nē, autors pats ar to bez žēlastības stempelē sociālistus, lai tā ar itin taustāma simbolisma piepalīdzību šo nelāga sugu padarītu pretīgu ikvienam prātīgam tautietim. Melna bārda viņiem, viņi smēķē, aiz nagiem viņiem — fi! — melns. Nemaz vārdā nav vajadzīgs saukt šīs sugas eksemplāru: melnais — un pietiek. Un, ja vēl kādas pazīmes vajadzīgas, tad tur jau vēl ir neizbēgamais krievu krekls ar auklu, ūdens zābaki, resnā, zarainā boze un proklamāciju vīkšķi. Pie tiem jums viņus būs pazīt. Un baltos? Ah, tur ir viegli, vaļēji manto ar sniega baltu zīda galvas segu, kuras bordurs, krizdams pāri pierei, viegli apēno ļoti dzīvo, bālo seju, — tur viss ir balts un smalks! Un, ja jūs dzirdat, ka tos vienus vienā pusē sauc, piem., par Kreiļiem un Ākiem, bet tos otrā par Kalējiem un Pavasariem, tad arī neskatīdamies zināt, pie kuras grupas kurais pieder. Tas te nav vairs tikai simbolisms vien — tas ir simbolisms kvadrātā. Ne tikai ar parastajiem diviem jutekļiem, ar redzi un dzirdi, aptveram šos nemirstīgos baltā un melnā, labā un ļaunā personificējumus, bet ar visiem pieciem prātiem — osmi neatskaitot.

Sīkbirģeļu madāmiņas būs pateicīgas Viktoram Eglītim: tas viņām pagatavojis melnu bubuli, ar ko bērnus baidīt. Mēs labāk piegriezīsimies daiļajiem baltajiem. Ko, piemēram, viens pats tāds Pavasars vērts! Dzejnieks un aristokrāts — iegaumējiet! — īsts latviešu aristokrāts, kuram kaut kāds laukskolotājs par prastu un neinteresantu. «Es tikai līdzīgs Faustam,» ar ģeniālu pazemību rekomendējas «skaistais Pavasars». Un visi laukskolotāji tvīkst, kad viņš saka vārdu par latviešu rakstniecību. Un visi Āķi smieklīgi apjūk, un viņus taisni bailes sagrābj, un viņiem «šausmas pārskrien pār kauliem, it kā ar pašu Heraklesu būtu sastapušies» — kad Pavasars iegraujas kā pērkons. Ka visas

dāmas viņu mīl kā negudras, to jau katrs pats būs bez sacīšanas iedomājies. «Pats viņš bija ieņemts tikai no savas dvēseles dzīves, kurai sakustoties viņam iedegās acis, un seja tad lāsmoja neizteicamā daiļumā.» Protams, ka, tā sakustinājies, viņš tūliņ skrien pie spoguļa un tur, savu fizionomiju novērodams, «jutās vai dievībai līdzīgs». Un, kad viņš, «tā sakustināts, kur gāja, tad visi pašķīrās un noklusa. Viņš pats brīnījās par savas personības iespaidu un tamdēļ nevarēja nenolikt to augstāk par visām partiju programām, teorijām un sociālām gudrībām.» — Nē, nē, kā viņš, latviešu Fausts, to lai būtu varējis! Viņš filozofs un mākslinieks, kas jau sen «drukājās», kas bij jau sacerējis savu lielāko dzejas darbu, kur sadevis visiem vecās un jaunās strāvas darbiniekiem (Dr. philos. P. Z. atskaitot) un tā sacēlis «veselu revolūciju priekš tautas». Domāju, īstā vārdā saukt šo latvisko Faustu nebūs vajadzīgs, kādēļ tad nu minēt tik muļķīgas mīklas. Pazīstam mēs arī šo «veselu revolūciju priekš tautas», šo ugunsgrēku špicku kastiņā, no kuras gan aizsvilās parķa odere dzejnieka mētelim, bet par ko «tauta» ij nenošķaudījās. Un kāda daļa gan tautai gar muļķīgi tukšiem, bēdīgi neasprātīgās un neveiklās rīmēs sakaltiem ziedoņa sapņiem un viņu sapņotājiem latviskiem Faustiem? To arī pats Viktors Eglīts ļoti labi zina un tāpēc izblamētam rīmniekam mēģina sagādāt citas kompensācijas. Kam bijusi stipra griba un tik daudz pacietības — izlasīt Eglīša «esejas», tas katrā dzejoļu recenzijā būs sastapis šo mūžam reklamējamo kungu, kurš der tūkstošējādiem amatiem. Savā beidzamā darbā Eglīts tam piešķir vēl vienu jaunu činu: politiska izbēguļa činu, un tā ir amizantāka nekā, piem., Interima direktora čina. Oh, kas par «marksistu, revizionistu un anarhistu» savā laikā bijis šis mūsu Fausts! — «Viņu ievēlēja par nelegālās literatūras ievedēju pār robežām un kādreiz netālu no Eidkūņiem sagūstīja.» — «Aiz viņa Petrogradā slēpās vesela organizācija, savukārt atbalstīdamās uz centrāles Rīgā.» — Vai Latvijas sociāldemokrātija pati atminas, aiz kā muguras viņa sava mūža pirmajās dienās ērti slēpusies? Neaizmirstiet savus labdarus — tas ir iegaumējams kristīgs tikums. Nav arī dzirdēts, ka viņa būtu pietiekoši reaģējusi uz to, ka viņas Fausts izdevīgā brīdī «smalki izstāstīja visu organizācijas vēsturi un pamatus, dodams jo rūpīgas vecās un jaunās strāvas darbinieku biografijas», ka viņa vispārim būtu pienācīgi sajutusi «jaunā lauvas nagus». Nav ne laika, ne telpas ilgāk kavēties pie šā brīnišķā radījuma, kurš beigu beigās ar kādu žīdieti aizlaižas uz ārzemēm. Arī ne pie tās tautiskās sieviešu ģimnāzijas ar to priekšnieci, kura bieži ceļo pa svešām zemēm. Vienkārša tīrības sajūta neļauj atstāstīt, kā Eglīša Kalējs turciski izdzīvojas ar septiņām ģimnāzistēm, savām skolniecēm, paved tās un samaitā. Tas, protams, nepieciešami un veselīgi viņa īpatnības uzasināšanai. Bet, kad šo goda vīru nolādamie sociālisti reiz piespiež pie proklamā-

ciju drukāšanas, viņš pēc tam sajūtas kā sieviete, kurai laupīta nevainība...

Pietiks. Varam atstāt pilnīgi pie malas visas tās gudrības, ar kurām Eglīts mēģina kritizēt vētras laikmeta kustību, kompromitēt viņas darbiniekus un sagāzt viņu idejas. Tad jau kurš katrs no «Dz. V.» onkuļiem ir pamatīgāks «sagāzējs» nekā šis «avīžu rakstītājs». Tik glupju frāžu un tādā vairumā neviens no viņiem vēl nav sakopojis vienā pašā ražojumā. Eglīša pasaules pārkalēji ir butaforiskas papes figūras, kuras iztālēm izliekas komiskas, bet, tuvāk aplūkojot, kļūst riebīgas savā kroplībā un nejēdzībā. Izbijušais dekadentu virsaitis šo ražojumu formā mēģinājis pielāgot savas avīzes lasītāju prasījumiem, bet saturā viscaur palicies tas pats klauna laikmeta raugs. Tā pati nekautrīgā reklāma drauģeļiem, tā pati bezkaunīgā uzbāzība ar visādiem lielo tautu dekadentiem pakaļmeistarotiem un tāpēc kariķētiem izvirtušiem subjektiem. Ne zīmes no kaut kādas, kaut arī sīciņas psiholoģiskas patiesības, ne drupatiņas no sociāli idejiskas un mākslas vērtības. Neticams diletantisms, pilnīgs mākslinieciskš nespēks kā tēlojuma sīkumos, tā «romānā» visumā. Un gluži tas pats vecais neatzīta rakstnieka sapīkums, nožēlojami sīks un mazisks naids pret tiem, kurus domājas vainīgus pie savām neveiksmēm un nelaimes, — lamāšanās un prasta gānīšanās, ar kuru varbūt tikai vēl Puriņklāvs mēģinātu sacensties. Visgarām privāta izdarīšanās un izdairīšanās, liekam cilvēkam gar to nav nekādas daļas. Viktors Eglīts neglābjami brauc lejā, tomēr nevar vēl sacīt, cik zemu īsti var pagrimt izdienējis dekadents, ja viņš nododas ekonomisku veikalnieku kalpībā. Jo tur nav vairs tikai mākslinieciska, bet arī dziļi cilvēciska pagrimšana. Cilvēks ar kaut cik veselu sirdsapziņu un ētiskiem jēdzieniem nevarētu huligāniski lamāties par līdējiem un krāpniekiem un tajā pašā laikā pats panesīgi saņemt morāliskus kājas spērienus no bērnišķīgiem, bet iedomīgiem un turīgiem večukiem un tomēr bāzties viņiem virsū ar saviem manuskriptiem, pildīt viņu feļetonus, piemēroties viņu gara pasaulītei, piejūgties viņu materiālo un garīgo interešu ķerrai, šļupstēt viņu žargonā un pēc komandas izlocīties deviņos līkumos. Ne tikai dzejnieks, katrs vienkāršs cilvēks, kurš pats sevi vēl kaut vērdiņu vērtē, nevarētu gānīties par demokrātijas izmantotājiem un pats ar saviem manuskriptiem klauvēt pie demokrātisku žurnālu durvīm un zvērēties rakstīt tā, kā demokrātiskajiem lasītājiem patiksies... Par Viktoru Eglīti mēs uz visiem laikiem esam skaidrībā. Sen aizgājušas tās dienas, kad viņš dižojās dekadentiskām jēlībām — *pour épater le bourgeois*.[1] Nu viņš gatavs piesmērēties un kalpot ij buržujam, ij demokrātam, kas tikai viņam honorāru maksā. Bet arī šāds literāriska algotņa tips nav vairs ne jauns, ne oriģināls, ne

[1] Lai pārsteigtu birģeļus (fr.). *Sakārtotāji.*

interesants. Mazliet interesantāk, ka tautiskās-ekonomiskās avīzes spiestas uzņemt un reklamēt pat tādus ražojumus kā nupat aplūkotais Eglīša «romāns», par kuru «Dz. V.» 1914. g. 70. numurā iesprausta šāda «veļas cedele»: «Skolotājs Kalējs tiek tēlots kā nopietns meklētājs, kas vietējo tautību, šķiru un ideju jukās, kuras romānā attēlotas, pateicoties smalkjūtīgākai sirdsapziņai, atrod vēl neietus, jaunus ceļus. Romāns varēs it sevišķi interesēt mūsu inteliģenci.» — Nu, visai augstu tā jūsu inteliģence nestāv, bet tomēr var šaubīties, vai arī viņu interesēs tik gara nabadzīgs pamflets. Tautiskās avīzēs večukiem viņš gan licies tik ievērojams, ka Saulieša komēdiju tie iedrošinājušies drukāt tikai uz viņa mugurpuses. Tātad «mūsu mīļais Saulietis» viņu acīs jau noslīdējis par vienu pakāpi zemāk nekā Eglīšu Viktors. Nav jāšaubās, ka viņam atkritīs arī no zināmā 1000 rubļu godalgu fonda. Jo ikkatram algādzim sava alga pienākas.

Citādākas dabas ir J. Lapiņa stāsts «Šķīstīšanas ugunīs» («Jaunā Dienas Lapa», 1914. g., 148.—207. nr. — drukāts ar pārtraukumiem). Pamfleta pazīmju viņā nevar atrast. Autors diezgan konsekventi noturas pārāk brutālā formā izpaust savu renegāta naidu un pārāk skaļi izkliegt savas likvidatora simpātijas. Viņa tēlotais varonis nav nekāds dekadentisks āksts un pasaules pārkalējs, bet īsts latviešu saimniekdēls ceļā no sabiedriskās dzīves plašumiem atpakaļ uz sava paša mazo nomales namiņu. Un, kaut arī nevaram līdzi autoram skatīt viņa dvēseli pārkūstam «šķīstīšanas ugunīs», kaut arī tikai redzam viņu apspūrušu un apsvilušu mūkam no karstiem pelniem, kuros nejauši iekūlies, tomēr vispār komiskajam skatam netrūkst vienas otras nopietnas, pārdomājamas un pamācošas situācijas.

Šis laikam ir Lapiņa pirmais beletristiskais darbs. Bet kā publicists un rakstniecības kritiķis Lapiņš pēdējā laikā rakstījis ļoti daudz. Lapiņa beletristika viscaur ir viņa publicistikas varā un bez šīs pēdējās nav saprotama. Lapiņam vēl patāls ceļš līdz pilnīgas mākslinieciskas izdomas un izteiksmes iespējai. Pagaidām viņš vēl neprot veidot objektīvus tēlus, iedomāties katra atsevišķa cilvēka psiholoģijā, individualizēt katra pārdzīvojumus, likt ikkatram domāt savā īpatnējā veidā un runāt sava paša vārdā. Pagaidām Lapiņa stāsts ir tikai viņa paša beletrizēta publicistika. Galvenais varonis savā iekšējā būtībā ir tieši paša Lapiņa otrais izdevums, un, ko viņš runā, to jau pāris gadu no vietas esam lasījuši visās Lapiņa kritikās.

Kā kritiķis Lapiņš ir vēl pilnīgi neizveidojies un tāpēc problemātiska personība. Nepārprotami redzamas ir tikai viņa renegātiskās, likvidatoriskās tieksmes — cits viss izplūdis un nenoteikts. Pazīstamajās, plašajās renegātu nometnēs viņš vēl nav atklātī rādījies, kaut gan vieta viņam tur netiktu liegta, bet pagaidām vēl raksta demokrātiskos izdevumos. Liekas, nesenā pagātnē

viņu ārēji velk pie sabiedrības progresīvās daļas, bet ar savu nelielo idejisko amunīciju viņš pilnīgi pieskaitāms ideālās sajūsmības pulkiem. Viņš raksta daudz un par visvisādiem jautājumiem, sākot ar praktiskiem un arodnieciskiem un beidzot ar tīri estētiskiem. Pārāk mazsvarīgs un nenozīmīgs vēl viss, ko viņš raksta, lai latviešu sabiedrība interesētos par viņa pasaules ieskatiem un mākslas atziņu. Kam aiz pienākuma jālasa viņa raksti, tas zinās, ka «mūžīgās» mākslas atziņu Lapiņš, liekas, aizņēmies no Akuratera. Demokrātiskos izdevumos viņš aizstāv Andra Vītalka neglītās, reakcionārās pasakas, propagandē nezin kādu «psihisku reliģiozitāti» latviešu rakstniecībā utt. Nenoteikts domu saturs izpaužas nenoteiktā izteiksmē. Lapiņa kritikās autora viedoklis nav samanāms, ne pārrunājamais objekts saredzams.

Uzbūvē neveikls, visā apstrādājumā tipiski diletantisks ari pārspriežamais Lapiņa stāsts. Tomēr jāatzīst, ka ne tuvu tik piedauzīgs viņš nav kā Lapiņa publicistiskie sarakstījumi. Atgadās arī pa interesantai domai un pa veikli tēlotai situācijai, kas liecina, ka, nopietni pie darba ķeroties, Lapiņš beletristikā varētu iegūt daudz lielākus panākumus nekā kritikā. Jāaizrāda tomēr, ka tad viņam vispirms būtu jāradinās novērot raksturīgākos izcilos momentus cilvēka dvēseles dzīvē, savirknēt tos un tēlot, lai stāstam būtu nepārtrūkstošs, arī lasītāju saistošs satura pavediens, lai svarīgais ar nenozīmīgo nesaplūstu kopā vienmulīgā, pelēkā masā bez uzplūda un bez atkrituma, kur viens un tas pats atkārtojas, atsākas no jauna, līdz apnīk un atvējas. Bet še nav vietas Lapiņa ražojuma plašam estētiskam iztirzājumam. Mūs še vairāk interesē viņa tēlotais revolūcijas karstos pelnos neviļus iekūlies saimniekdēls un viņa «šķīstīšanās».

Stāsta sākumā atrodams šāds tēlojums: «Mežu tālē zīda palagos gulēja atmodusies ausma. Augstu paceltām, kailām staru rokām lasīja zvaigznes savā sarkanbaltā gaismas priekšautā. Vēsā nakts dziedrē drebēja zvaigznes, un likās, ka viņas tālāk paceļas debesu augstumos. Nevarīgus kā bērnus ausma nesa zvaigznes sildīties pie zaļās dienas ugunskura. Lepnās, tērauda kaltās debesis palika vienas un domīgi klusēja. Bet vienmēr augstāk pret debesīm cēlās ausmas rokas un debesu vaigu tina zaļā plīvurī. Ausma debesīm nesa rubīnus uz mākoņu spilvena, bet kas ir debesis bez zvaigznēm, kas cilvēks bez mīlas un ideāliem! Augstas un lepnas palika debesis» utt.

Neizdevies, saspīlētais tēlojums šajā gabaliņā nav tas galvenais. Raksturīgākais tas, ka tik daudz reižu viņā atkārtojas vārdi: debesis, ausma, zvaigznes. Uz pirmā soļa ieraugām Lapiņa varoni ar augšup pagrieztu seju un tūliņ saprotam, ar ko mums darīšana. Ja nelegāls darbinieks, zemes un pat apakšzemes cilvēks zin vairs tikai gaisā lūrēt, ausmu pētīt un zvaigznes skaitīt, tad zinam, ka viņš ir ceļā uz sava darba nodevību, uz savas tagadnes likvidāciju — uz renegātismu un izvirtību. Šī debesu

lūkošanās atkārtojas neskaitāmas reizes un telota tiek gandrīz vai stereotipiski. Kad Lapiņa varonis apgurst savos dvēseles viļņojumos un iekšējās cīņās vai apkūst ārējās, teorētiski pārvērtētajās polemikās, tad vienmēr vēl viņam atliek laika un patikas palūrēt gaisā un tūliņ nogrimt sajukušās, saldsērīgās liriskās refleksijās. Bet tajās tad redzam tikai nogurušu, mieru un aizmirstību meklējošu cilvēku, bet viņa mainošās garīgās būtnes kaut cik saskatītais reljefs atkal pagalam pazūd siltā, viļņotā miglā. Lai to kaut cik varētu iedomāties, mums jāturas pie Lapiņa un viņa varoņu dvēseles pārdzīvojumu tēlojumiem, pie viņa teorētiskajiem strīdiem un pašpolemikas.

Iekšējo pārbaudījumu tēlojums ir Lapiņa stāsta labākā daļa. Tas ir motivēts un ticams. Labi varam iedomāties un saprast, ko pārdzīvo cietumā ieslodzīts saimniekdēls, nemieru kustības ekskursants. Tur nav vairs nekādas noslēpumainas gaitas, nekādu slepenu, kairinošu uzdevumu un romantisku piedzīvojumu. Ir tikai šaura, smirdoša telpa, kriminālisti, bezdarbā atmodušās dzīvnieciskās dziņas, cinisms un riebums — bezgala vientulība un neizturamas bailes par savu likteni. Tie ir tie dabiskie apstākļi, kuros nenovēršami jānotiek saimniekdēlu vērtību pārvērtēšanai. Cietuma kameras miklajā siltumā ir uzdīdzis un tūkstoš saknēm sasakņojies latviešu renegātisma stāds. Lapiņš viņa augšanas pirmo stadiju tēlojis tepat vai episkā plašumā, kaut arī bez episka miera, objektivitātes un sakarības.

Sarežģīts jau nu nav šis latviskā renegātisma izrašanās tēlojums. Pavisam ne! Galvenos vilcienos Lapiņam tāds pats kā Akuraterim, kā desmit citiem.

Teicām jau, ka cietuma bezdarbā un ļaunā sabiedrībā pamostas dzīvnieciskas dziņas. Ilgi aizturētas, pamostas, pieaug, izvēršas un stingri sagrābj saimniekdēla būtni, visu viņa domu un jūtu pasauli. Visu vada un veido. Viņam liekas, ka visa pasaule ir pārgrozījusies, kur īstenībā pārgrozījies tikai viņš pats. Patiešām, vai tad liela ideja tāpēc kļūtu maza, ja pie viņas ķērušies sīki cilvēki ar nepietiekošiem spēkiem? Vai pašaizliegšanās morāliskā vērtība tāpēc tiktu mazāka un sabiedriskās pašuzupurēšanās skaistums bālāks, ja arī vesela ļaužu grupa viņu profanējusi? Bet Lapiņa renegāts — tāpat kā visi renegāti — aiz tīri fizioloģiskiem iemesliem tiesā ideoloģiju. Sakars starp fizioloģiju un ideoloģiju ir ciešs, bet viņš tā neapzinās un tāpēc tuvu līdzinās ģeķim, kurš ūdeni olektīm iemēro. Viņam liekas, ka viņš visu kolektīvismu idejiski sver un notiesā sava individuālisma labā, kur patiesībā viņš tikai atsakās no sabiedriska pienākuma, tāpēc ka tas traucē viņa personīgo izdzīvi. Viņa domu un jūtu, un visas būtnes centrs ir pārcelts dzimuma — teiksim — instinktā, tas valda un vada. Tā fizioloģija apņem un ieslēdz ideoloģiju, renegātisko varoni un viņa nelaimīgo tēlotāju.

Lapiņa stāsta idejiskā polemika un prātojumi to it taustāmi

pierāda. Tā debesu vērošana un kas ar to sakarā ir ne tikvien stāsta pavedienam nepiederīgi klātpiepīta, bet arī psiholoģiski maz pieskanīga. Neiestrādājušās rakstnieka pašpiedevas. Ticams viņa varonis tikai tad, kad viņš lūrē pa kameras ļogu, kur vecās grantsbedrēs saules brāļi ar prostitūtām nāk «mīlēties». Protams, viņš ir smalkāks, viņš nelūrē tik ciniski kā citi biedri, bet par to atkal viņa seksuālā fantāzija rāda citādas, kaut arī tuvu radniecīgas ainas un nelaiž vaļā no tām. Tāpat arī viņš ir sava dzimuma orgāna vergs. Jo ko tad tas nozīmē, kad viņš nomodā sapņos klūp savai Martai virsū un «skūpsta, skūpsta, vai dvēseli izsūkdams», kad viņš domā tikai par ģimnāzistēm ar divām bizēm un atkal par plecu skūpstīšanu un sarkdams lūrē, kā vējš izpūš Līnas drēbes, — un tā desmitējādi un atņemdamies. Nu, protams, pa starpām viņš atkal skatās gaisā, domā par bezgalīgām tālēm un plašu un skaistu dzīvi, un par baznīcu, klausās svētrīta zvanus un nododas tamlīdzīgām idiliskām lietām. Bet šie sīkie piepušķojumi taču itin nekā nepārgroza lielajā dzimumu tieksmju gleznā. Renegāts kāro tikai sievietes, tāpēc viņš atsakās no pienākumiem, kuri prasa atturību un aizliegšanos. Fizioloģija kauj nabaga vārgo ideoloģiju un pati rada sev pieskaņotu attaisnojumu.

Tā ir tā vienkāršā «traģēdija», kuru Lapiņš resp. viņa varonis mēģina izskaidrot gariem gariem prātojumiem par partijas piederības nelādzību, par sociālistu neķītrību un par viņu mācības muļķību. Ja viņš to darītu oriģināli un asprātīgi, un kaut vai tā kā, piem., zviedru rakstnieks Osians-Nilsons, tad mazākais nebūtu garlaicīgi pakavēties arī pie šīm gudrībām. Bet te Lapiņam galīgi aptrūcis patstāvīgu domu, viņš raksta tikai banālas, no tautisko avīžu ievadrakstiem aiztapinātas frāzes, ar kurām cienīgi nostājas blakus kolēģim Viktoram. Visu var kritizēt, arī kolektīvismu un sociālistus. Ka šādai kritikai Lapiņam trūkst vajadzīgo zināšanu un pārbaudītas atziņas, to zinām jau no viņa psihiskām reliģiozitātēm. Beletristikā lasītājs cik necik apmierinātos arī ar patiesu sajūsmināšanos un viņas interesantu lirisku izpausmi. Taču arī tās Lapiņam gadījies tikai retiem atsevišķiem gabaliņiem. Visā garajā sabiedriskā darba kritikā un vēl daudzkārt garākā individuālisma apoloģijā tikai vārās nespēcīgs renegātisks sašutums un skan noklausītās, bēdīgi nodeldētas un tāpēc nevarīgas frāzes . . .

Lapiņa stāsts beidzas ar varoņa aizceļošanu no šīs bēdu pasaules uz Somiju. Linarda Laicena stāsts «Vitolds Vītums» («Dzimt. Vēstn.», 1914. g., 245.—252. nr.) ar to tikai vēl sākas. Bet rūgti pievilts tas, kas cerētu, ka apsolītā zemē Somijā nu beigu beigās dabūsim redzēt to, ko velti gaidījām Lapiņa un Viktora Eglīša šīs pasaules tēlojumos, — sabiedrisko ideju loģisku pārvērtēšanu un atmešanu, atgriezīga saimniekdēla praktisku šķiršanos no kolektīvisma grēkiem un nenovēršamu

pārveidošanos vienvienīgā neatkarīgā indivīdā. Nabaga Vītums ir tāds pats nevainīgs jērs kā viņa priekšteči: «... nemieros bij iejaucies ar kādu runu, kuru bij turējis vispārējas sajūsmas un aizrautības brīdī un kurai patiesībā, izņemot pāris beigu saucienus, nebij bijis pat nekāda pretlikumīga un politiska satura.» — «Pāris beigu saucienu» — tas tomēr nav nemaz tik slikti teikts. Tas apstiprina to, ko mēs tik daudzreiz esam sacījuši par saimniekdēliem un viņu ekskursijām nemieru laikmetā. Un arī tas, kas nāk drusku tālāk: «... bij ievilkts sociālistisko pulciņu kustībā un darbībā, kurai toreiz pa lielai daļai bij visai ideālistisks un idilisks raksturs.» — Nē, bet tad ir gan bijuši «ievilcēji» tie ideālistiska un idiliska rakstura sociālisti! Cik godīgu saimniekdēlu viņi nav tā ar varu ievilkuši karstos pelnos!

Ar šo savu pasīvo dabu un negribētām ekskursijām Laicena varonis atšķiras no Eglīša un Lapiņa piedzīvojumu meklētājiem. Bet savu pieredzējumu raksturojumam viņam atkal gluži tās pašas frāzes: «Arī labākiem sociāldemokrātu partijas darbiniekiem bij bijušas tādas koka sejas... Tādas sejas bij arī visiem sektantiem, kuri savu mācību fanātiski izplatīja un savas dogmas mēģināja visur iedzīt kā naglas ar vesera sitieniem. Tā bij sastindzināta griba.» — Linards Laicens aizmirstas tādā mērā, ka izmoka pat šādu salīdzinājumu: «... pestīšanas armija un sociāldemokrātija...» Ko vairāk par šīm frāzēm un it īpaši ko saturīgāku sacīt par nīdamo un izdeldējamo Laicens neprot. Bet dusmas viņam lielas, un tāpēc viņš gānās — atkal ne oriģināli, sava paša vārdiem, bet pēc aiztapinātiem paraugiem. Strādnieku nama zāle viņam, Linardam Laicenam resp. Vitoldam Vītumam, «bij tikpat nepatīkama, cik nepatīkama varēja būt kroga lielā puse viesnīcās izlutinātam ceļotājam». Tur ir «daudz visādu bezgala nemākulīgi krāsotu un veidotu sociālisma emblēmu un simbolu»... Varbūt tam visam bij nozīmēt to, ka strādnieku šķiras mākslas vēl nav... Mūzika bij tik briesmīga, ka bij jābēg, bet vajadzēja dziedāt līdzi. Te bij strādnieki, bet maz bij cilvēku... Vītums juta, ka viņš tai pasaulei pilnīgi svešs; novērot viņš to varēja un piekrist strādnieku centieniem arī, bet dzīvot tanī — nē.» —

Tā ir pilnīgi skaidra un ticama lieta, ka viņš nevar dzīvot tur, kur daudz strādnieku un maz cilvēku, t. i., renegātu, un tāpēc viņam mudīgi jāliek ļekas vaļā. Uz kurieni? Nu, protams, uz turieni, kurp laižas visi citi izmukuši renegāti: pie meitām. Tas ir tik aprasts un banāls paņēmiens, ka negribas vairāk runāt par to. Pēc Eglīša un Lapiņa sacerējumiem Linarda Laicena stāsta beidzamās deviņas desmitdaļas varam atstāt pavisam nelasītas. —

Ja nu atskatoties vaicājam, vai šie trīs stāsti ir pavairojuši «šķīstīšanās» beletristikas sociālās un estētiskās vērtības, tad mums uz to jāatbild kategorisku — nē. Ar viņiem šīs beletristikas

apjoms gan vareni pleties plašumā, bet līdz ar to arī manāmi aizgājis galīgā seklumā. Kaut kādas sociālas vērtības šiem stāstiem nav tāpēc, ka viņu rakstītājiem nav it nekāda sabiedriskā viedokļa, no kura vienīgā iespējams aplūkot un saprast lūzuma laikmeta cilvēkus. Un estētiskā vērtība mākslā izaug no sociālās. Tikai tiem tipiem piemīt pārliecinošs un aizraujošs mākslas skaistums, kuru veidojumā izpaužas reāla sociāla patiesība. Šie rakstītāji nav gribējuši, pareizāk sakot, nav spējuši lūkoties uz saviem tipiem kā uz reāliem laikmeta cilvēkiem, nav jēguši tēlot saimniekdēlus, kas iemaldījušies viņiem organiski pavisam svešā un tāpēc pārprastā kustībā un nu atgriežas atpakaļ savā kaktiņā. Viņi nākuši kā apoloģēti, kā latviešu renegātu morāliski taisnotāji un tāpēc nav redzējuši malā noskalotus un sēklī palikušus nīkuļus, bet mēģinājuši safantazēt nezin kādus vērtību pārvērtētājus un ideju cīnītājus. Nemākulīgi grieztas, pretīgi izmālētas «koka sejas» mums rēgojas pretī no visu šo stāstu slejām. Leļļi bez dzīvības, bez dzīves patiesības un mākslas daiļuma.

Tādiem tipiem nav iespējams reabilitēt latviešu renegātu — gluži otrādi: viņa apoloģēti to sakompromitē arvien vairāk. Vēl mazāk iespējams apkarot un apgāzt sabiedriskās idejas, ja prasti lamājas un bez apnikas vārsta nožēlojamas, nodilušas avīžu frāzes. Vai tad tā ir kāda idejiska cīņa, ko redzam šajos sarakstījumos? Nē, tā ir cīņa starp cilvēcisku pašaizliedzību un dzīvniecisku egoismu, starp smadzenēm un dzimuma orgānu, starp sabiedriska darba arēnu un meitu māju. Lai sajūsminās, kas grib, par tādiem «cīnītājiem»; demokrātijai nav daļas ne gar viņiem, ne gar viņu smirdīgo «šķīstīšanos».

Andrejs Upīts

«Domas», 1914. g., Nr. 12., 1316.—1330. lpp.

VĒSTULE REDAKCIJAI

Augsti godājamais «Domu» redaktora kgs!

Lūdzu savā žurnālā nodrukāt sekojošo:

«Domu» 1914. gada 12. burtnīcā ievietots Andreja Upīša raksts «Karstos pelnos», kurā runāts par Viktora Eglīša, manu un Linarda Laicena stāstiem un kurš ir tik pārāk oriģināls, ka uz viņa savādībām, kas nav parastas inteliģentā sabiedrībā, aizrādīt turu par savu pienākumu. Rakstīdams par manu stāstu «Šķīstīšanas ugunīs», kurš nodrukāts «Jaunā Dienas Lapā» E. Pīpiņa kga redakcijā, Upītis sacer manu stāstu par jaunu pēc sava stila un idejām, pie kam sekojošie izteicieni, par kuru citēšanu es jau iepriekš atvainojos, raksturo Andreja Upīša ražojumu: «Galvenais stāsta varonis savā iekšējā būtībā ir paša Lapiņa otrais izdevums...

Lapiņa renegāts (tātad domāts personīgi es, J. L.), tāpat kā visi renegāti, aiz tīri fizioloģiskiem iemesliem tiesā ideoloģiju. Sakars starp fizioloģiju un ideoloģiju ir ciešs, bet viņš tā neapzinās un tāpēc tuvu līdzinās ģeķim, kurš ūdeni olektīm mēra. Viņa domu un jūtu, un visas būtnes centrs ir pārcelts dzimumu instinktā, tas valda un vada. Tā fizioloģija apņem un ieslēdz ideoloģiju, renegātisko varoni un viņa nelaimīgo tēlotāju... Viņš nomoda sapņos klūp savai Martai virsū... Viņš ir savu dzimuma orgānu vergs... Varonis iet turp, kurp visi izbēgušie renegāti: pie meitenēm... Tā ir tā vienkāršā «traģēdija», kuru Lapiņš resp. viņa varonis mēģina izskaidrot gariem gariem prātojumiem.» Še skaidri un atklāti, pielaizdams kriminālo difamāciju, Upītis autoru sauc par izvirtuli un dzimuma orgānu vergu. Bet citātu forma un saturs rāda arī to, priekš kā Andrejs Upītis izlieto presi, savu rakstnieka talantu, darba demokrātijas aizstāvja vārdu un savu autoritāti. Beigdams savu rakstu, Upītis runā jau par visiem trim stāstiem un sekojoši griežas pie proletariāta: «Vai tā ir kāda idejiska cīņa, ko redzam šajos sarakstījumos? Nē, tā ir cīņa starp cilvēcisku pašaizliedzību un dzīvniecisku egoismu, smadzenēm un dzimuma orgānu, starp sabiedrisku arēnu un meitu māju.» Še Andrejs Upītis Viktoru Eglīti, Linardu Laicenu un mani sauc par dzimuma orgānu un meitu mājas cienītājiem un, protams, izvirtuļiem, lai gan nevienā no minētiem stāstiem varoņi nav ne tikai atklāta nama cilvēki vai citādi izvirtuļi, bet dažs no viņiem augšminētā jautājumā ir pat askēts. Šādās personīgās insinuācijās kultūras tautu publicisti konfliktus izšķir goda tiesā, bet tas notiek tikai tad, ja pretinieki ir kaut cik ētiski vienlīdzīgi. Mums šāda goda tiesa šoreiz ir lieka, jo «demagoģiski personīgā pētīšanas metode» Upīša darbos, kur insinuēti viņa idejiskie pretinieki, ir pārāk parasta. Bez tam augšminētās citātes runā tādu nepārprotamu valodu, ka Upītis ir diezgan labi pats sevi raksturojis un par savu godu nodevis liecību. Tie, kas lasījuši Upīša sacerējumus, Viktora Eglīša, Laicena un manus stāstus, bez komentāriem sapratīs, kas ir Andrejs Upītis kā cilvēks, kritiķis un publicists.

Jānis Lapiņš

«Domas», 1915. g., Nr. 1, 111. un 112. lpp.

PIEBILDUMS PIE AUGŠĒJĀ RAKSTA

J. Lapiņš manā rakstā meklē personīgus apvainojumus un pat «kriminālo difamāciju», grib atstāstīt, ka es autoru saucis par «izvirtuli un dzimuma orgānu vergu» un atkal viņu līdz ar pārējiem diviem par «dzimuma orgānu un meitu mājas cienītā-

jiem un, protams, izvirtuļiem». Velts mēģinājums. Viņa paša izraustītie un pastrīpotie citāti apgāž viņa apsūdzību. «Galvenais varonis savā iekšējā būtībā ir paša Lapiņa otrais izdevums» — lūk, kā bezpartejisks lasītājs pastrīpo teicienu, uz kura celta visa apsūdzība. Es to esmu noteikti un skaidri pastrīpojis tepat lapu garā apcerējumā, kurā norādu, ka tas, ko stāsta varonis runā, ir jau gadiem lasīts visās Lapiņa kritikās. Ikkatrs lasītājs, Lapiņu atskaitot, saprot, ka še uzsvērta tikai Lapiņa un viņa stāsta varoņa renegātiski idejiskā radniecība. To neredzēt var vienīgi tas, kam šis norādījums nepatīkams, kuru interesē novērst lasītāja uzmanību no galvenā un mazināt kritikas nozīmi ar personīga apvainojuma izdomājumiem. Insinuācija nav manā apcerējumā, bet gan mēģinājumā iegalvot, ka arī to, ko stāstu varoņi dara, es apzīmētu kā pašu autoru darītu. Tāds mēģinājums, pirmkārt, ir ļoti vientiesīgs un, otrkārt, labi raksturo viņa autoru. Man nav nekādas daļas gar apspriesto renegātisko rakstnieku privāto dzīvi, personīgi viņi man tiklab kā pavisam sveši, bet es pilnīgi ticu, ka viņi tikumiski nevainojami un augsti cienījami cilvēki. Žēl tikai, ka viņu idejiskam renegātismam bij jāizpaužas tik nepievilcīgos rakstniecības tēlojumu tipos, kurus man nav nekas pretī līdz ar Lapiņu apzīmēt par «izvirtuļiem». Idejisko un sabiedrisko izvirtību apkarot, priekš tā es patiešām izlietoju presi, savu rakstnieka talantu un darba demokrātijas aizstāvja vārdu.

«Goda tiesas» un tamlīdzīgi draudi nav nekas jauns: man reiz bij jāstājas viņas priekšā pat par to, ka kādu rakstnieku biju nosaucis par predestinētu diletantu! «Pētīšanas metodes», ētiskā nevienlīdzība u. c. pilnīgi vien atkarājas no nevienādiem sabiedriskiem uzskatiem un temperamenta, bet daudzreiz arī no aizskartās mākslinieciskās jūtelības un uzbudinājuma. Tādā stāvoklī ir iespējams pārprast nepārprotamo un izlasīt to, kas nemaz nav rakstīts. Kas lasījuši Lapiņa stāstu, augšējo rakstiņu un manu apcerējumu ar šo piebildumu, tie spriedīs paši; un, kuram par labu iznāks spriedums, par to es nešaubos.

A. U[pīts].

[«Domu»] Redakcijas piezīme: Ieskatām šo lietu par izsmeltu. «Domas», 1915. g., Nr. 1, 112. lpp.

BALSIS IZ PUBLIKAS

Godātā «Domu» redakcija!

Pagājušā gada «Domu» 12. burtnīcā ievietots kāds Andreja Upīša raksts — «Karstos pelnos», kurā kritizēti Viktora Eglīša, Linarda Laicena un J. Lapiņa stāsti. Šī Andreja Upīša kritika uzrakstīta tik neliterāriskā, rupjā un neciešamā stilā, ka, neska-

toties uz viņas diezgan simpātisko virzienu, sacel lasītājā gluži pretējas jūtas. Tā, piemēram, 1330. lpp., apskatīdams Linarda Laicena stāsta varoni — emigrantu, kuram strādnieku nama zāle izlikusies nepatīkama, Upīts raksta: «Tā ir pilnīgi skaidra un ticama lieta, ka viņš nevar dzīvot tur, kur daudz strādnieku un maz cilvēku, t. i., renegātu, un tāpēc viņam mudīgi jāliek ļekas vaļā. Uz kurieni? Nu, protams, uz turieni, kurp laižas visi citi izmukuši renegāti: pie meitām...»

Kādā citā vietā (1327. un 1328. lpp.) par J. Lapiņa stāsta varoni un pašu Lapiņu Upīts saka: «Sakars starp fizioloģiju un ideoloģiju ir ciešs, bet viņš to neapzinās un tāpēc tuvu līdzinās ģeķim, kurš ūdeni olektīm iemēro. Viņam liekas, ka viņš visu kolektīvismu idejiski sver un notiesā sava individuālisma labā, kur patiesībā viņš tikai atsakās no sabiedriska pienākuma, tāpēc ka tas traucē viņa personīgo izdzīvi. Viņa domu un jūtu, un visas būtnes centrs ir pārcelts dzimuma — teiksim — instinktā, tas valda un vada. Tā fizioloģija apņem un ieslēdz ideoloģiju, renegātisko varoni un viņa nelaimīgo tēlotāju.» Bet vēl drusku tālāk par tā paša stāsta varoni teikts: «Tāpat arī viņš ir sava dzimuma orgāna vergs. Jo, ko tad tas nozīmē, kad viņš nomoda sapņos klūp savai Martai virsū un «skūpsta, skūpsta, vai dvēseli izsūkdams», kad viņš domā tikai par ģimnāzistēm ar divām bizēm un atkal par plecu skūpstīšanu un sarkdams lūrē, kā vējš izpūš Līnas drēbes — un tā desmitējādi un atņemdamies.»

Visā šinī atbaidošā Lapiņa stāsta attēlojumā tikai viens teiciens — «skūpsta, skūpsta, vai dvēseli izsūkdams» — ņemts no paša stāsta. Bet, tā kā šis pats par sevi nevainīgais teiciens ir izrauts no vesela teikuma, no veselas domas vai gleznas, tad tas nekā vairs neizsaka un tam nav nekādas nozīmes. Bet, ja Upīts to ieliek tādā kontekstā un pavada ar tādiem teicieniem kā «sava dzimuma orgāna vergs», «klūp savai Martai virsū» utt., tad gan lasītājam tiek rādīts ciniski brutāls un riebīgs skats. Tikai šis skats nav vairs stāsta autora — Lapiņa, — bet paša kritiķa — Upīša — zīmēts, un atbildība par to krīt uz pēdējo.

Beidzot savā rakstā Upīts jautā: «Vai tā ir kāda idejiska cīņa, ko redzam šajos sarakstījumos? Nē, tā ir cīņa starp cilvēcisku pašaizliedzību un dzīvniecisku egoismu, starp smadzenēm un dzimuma orgānu, starp sabiedrisku darba arēnu un meitu māju.»

Saņemot kopā visu sacīto un ievērojot vēl to, ka 1) savus spriedumus par tēlojumu varoņiem Upīts zināmā mērā attiecina arī uz pašiem tēlojumu autoriem un tāpēc tie uzskatāmi par personīgi apvainojošiem; ka 2) Upīša raksts pilns neliterāriskiem un ne kritikā, ne žurnālistikā nepielaižamiem izteicieniem, kuri, kā to jau aizrādījām, nebūt nav citējumi no kritizējamo autoru darbiem, bet paša kritiķa radīti, un tāpēc atbildība

par tiem krīt uz kritiķi, bet ne uz stāstu autoriem, un ka 3) žurnāls «Domas» tiek lielā mērā lasīts no jaunatnes un nepieaugušiem pilsētu un lauku skolu skolniekiem, uz kuru jūtām un dvēseli nevajadzīgie un ciniskie skati, rupjie vārdi un teicieni un neglītie attēlojumi var atstāt vissliktāko un nevēlamāko iespaidu, — mēs, apakšā parakstījušies «Domu» līdzstrādnieki, izsakām savu visstingrāko protestu pret Upīša raksta stilu un formu un lūdzam «Domu» redakciju turpmāk stingrāk raudzīties ne tikai uz ievietojamo rakstu saturu, bet arī uz izteiksmes formu.

R. Liepiņš
V. Bastjānis
T. Līventāls
P. Dauge
Indr. Rītiņš

Maskavā, 20. janv. 1915. g.
«Domas», 1915. g., Nr. 2, 223. un 224. lpp.

ATBILDE R. LIEPIŅAM, V. BASTJĀNIM, T. LĪVENTĀLAM, P. DAUGEM, INDR. RĪTIŅAM

«Domu» pag. burtnīcā minētie kungi nāk pabalstīt J. Lapiņu un viņa zināmo stāstu. Protams, manas piezīmes pie Lapiņa pārmetumiem un personīga apvainojuma iedomām uz viņiem nav atstājušas nekāda iespaida. Viņi tikai atkārto un paraksta visu, ko L. sacījis. Draugu būšana ir sirds tieksmju un jūtu lieta, tāpēc es velti nepūlēšos viņus vēlreiz pārliecināt loģiskiem pierādījumiem un prāta slēdzieniem.

Bet draugu būšanai ir otra puse, un es ieskatu par noderīgu uz to griezt «Domu» lasītāju vērību. Pieci protestantu kungi ļoti uzbudinās par manu «neliterārisko, rupjo un neciešamo stilu», «atbaidošo attēlojumu» un «ciniski brutāla skata rādīšanu». Viņi mēģina iegalvot, ka tie brutālie skati atrodami vienīgi manā kritikā, bet L. stāstā esot tikai nevainīgi teicieni. Lai šādu mēģinājumu un brutālu patiesības sagrozīšanu pienācīgi apzīmētu, man atkal būtu jāpaliek «brutālam» un jālieto «atbaidīgi attēlojumi» — bet tad jau nāktu jauni protesti un jauna polemika. Ka minētie pieci kungi nepazīst to, ko ņemas aizstāvēt, ka viņi Lapiņa stāstu nemaz nav lasījuši, to grūti iedomāties. Tātad L. nevainība un mana vaina viņu acīs izskaidrojama vienīgi ar viņu intīmo simpātiju pret L. personu un ar otrādām jūtām pret mani. Lai lasītāji skaidri redzētu, ka cita izskaidrojuma te nav un nevar būt, esmu spiests minēt vēl dažas vietas no L. stāsta, ar kurām es savā kritikā un pirmajā piezīmē gribēju saudzēt savu lasītāju smalkjūtību. Par glūnēšanu uz prostitūtām un viņu mīlēšanos grants bedrēs jau bij minēts; bet tas vēl nebūt nav

pats «nevainīgākais» tēlojums. «...ar izkurtušu cinismu sāka stāstīt anekdotes», «un viņš sāka atdarināt veca, izvirtuša ērzeļa zviedzienu». «Vecais taisīja ciniskas kustības», «nebeidzamie ciniskie joki», «vēl nekaunīgāk izgāzās cietuma jēlības», «ar savādu patiku stāstīja par sodomistu zagli, kas zadzis tikai sodomistu ķēves»... utt. Zināms, protestantu kungi, šos teikumus L. stāstā uzmeklējuši, steigsies iesaukties: jā — bet tā jau runā un dara tikai renegātiskā varoņa kameras biedri! Bet man tad atkal būs viņi jālūdz acumirkli valdīt savas emocijas un pamekl ēt vēl drusku tālāk, kur L. ideālais varonis «laida pats vaļā nedzirdētus cinismus». Un pats viņš apliecina, ka «kameras intereses griežas ap vēdera un dzimuma instinktu kā zeme ap asi». Un pats viņš atzīstas: «Dzimuma instinkts? Bet es nupat taču domāju par Martu. Man tikai viss druskū smalkāks. Vai es esmu labāks par šiem vienkāršiem cilvēkiem?» — Nē, es nevarēju neticēt viņa pašraksturojumam, es nevarēju steigties viņam glaimot un apgalvot, ka viņš patiešām labāks gan tāpēc, ka drusku smalkāks, — un tāpēc, ka tas patiktos L. un viņa aizstāvjiem. Nevarēju, jo visa viņa tēlotā dzīve liecina pavisam pretējo — ar visu savu «smalkumu» viņš klūp savai Martai virsū un «kā ārprātīgs to skūpsta, skūpsta, vai dvēseli izsūkdams». Es nevarēju tā sajūsmināties par renegātiskā varoņa seksuālo ārprātu, cimdiem glaudīt to, kas, pēc viņa paša un viņa autora apliecības, tikai drusku smalkāks par tiem izvirtušajiem ērzeļiem, zviedzējiem, sodomistiem un citiem riebekļiem. Es nevarēju meklēt glaimīgus, maigus, L. draugu ausīm patīkamus teicienus visas šīs seksuālās izvirtības un cinisma apzīmējumiem. Bet kur ir īstie riebīgie skati, brutalitāte un cinisms — stāstā vai viņa kritikā, to lasītāji tagad nepārprotami redz, salīdzinādami augšējo L. stāsta tēlojumus ar manai kritikai izrautiem un pastrīpotiem un piecu protestantu kungu pārrakstītiem un vēlreiz pastrīpotiem attēlojumiem.

Tik brutālu un riebīgu parādību kritikai negribot jābūt atklātai un asai. Minēto kungu sašutums ir sašutums pret sabiedriskās kritikas augstāko pienākumu. Dīvains ir viņu protests pret kritiku, kura uzrāda un īstā vārdā sauc brutālu seksuālu cinismu, un ne pret pašu šo cinismu, viņa tēliem un tēlotājiem, kas to uzstāda par ideālu pretsvaru sabiedriskas cīņas centieniem. Vēl dīvainākas viņu rūpes pasargāt jaunatnes jūtas un dvēseli no kritikas «neglītiem attēlojumiem», kur vispirms to vajadzētu sargāt no pašiem neglītajiem tēlojumiem un no visas tās riebīgās sabiedriski idejiskās izvirtības un seksuālā kanibālisma, ko kultivē pārrunātie un citētie renegātu stāsti. Piecu protestantu kungu gādība par manu rakstu formu un stilu ir stipri pajautrinoša, sevišķi tāpēc, ka viņa parādās līdzās nepārprotamai simpātijai pret rene-

gātisma tēlojumiem un viņu autoriem. Es tikai redzu, ka necerēti un negaidīti paplašinās darba lauks renegātiskajā pasaulē un ka kritikai nepieciešami jāpaliek vēl nesaudzīgākai un asākai. Ar protestiem un «visstingrākiem protestiem» man mute nav aizbāžama. Ne pieci, ne desmit protestanti mani nepiespiedīs iemīlēt un glaudīt renegātus un kas ar viņiem sakarā. — Vairāk man Lapiņam un viņa draugiem nebūs ko teikt.

A. U[pīts].

«Domas», 1915. g., Nr. 3, 335. un 336. lpp.

3

FR. BĀRDAS UN AUGUSTA BRAČA POLEMIKA

J. GRĪNS. ROŽU UGUNĪ
[RECENZIJA PAR GRĀMATU]

Šo nelielo J. Grīna dzeju krājumiņu var izlasīt ar patiku, vietumis pat ar baudu (jūsmotais nosaukums lai neviena neatbaida!). Pats svarīgākais, ko par J. Grīnu tagad varētu teikt, ir tas, ka viņš atrodas uz pareizā attīstības ceļa. Bet te nu tūliņ arī pamostas Pilāta jautājums: kas ir patiesība? — Kas ir pareizais ceļš? Kā atbildi uz šo kļūmīgo jautājumu dzirdam vesela, uz visām pusēm vilinoša sirēņu kora balsis: pareizais ceļš ir sociālā dzeja; pareizais ceļš ir modernā pilsētas dzeja; pareizais ceļš ir vēl modernākā intelektuālā dzeja; pareizais ceļš ir vismodernākā klasiskā dzeja! Un tā gandrīz bez gala. Atbildes nāk un nāk. Un pašās beigās, lūk, vēl viens pavisam moderns un «brīvs» literārisks sienāzis, kam no visas īstās dieva pasaules nepieder vairāk kā tikai garās kājas, ar kurām lēkt no viena sveša zieda uz otru. Bet arī tas švirkst par pareizo ceļu — pareizais ceļš ir: cip-sirip — cip-cirip! —

Ja, kurš tad nu beigās ir tas pareizais ceļš?

Protams, ka šī plašā un sarežģītā jautājuma pietiekošs noskaidrojums nevar ietilpt šo īso piezīmju rāmī. Ja tomēr mēģinu tādu aizrādījumu dot, tad tas ir tikai dažu pieturas punktu atzīmējums garākā ceļā. Kas nav spējīgs būt par vainīgu «moderno» vēju rādītāju, bet nes sevī organiskas attīstības prasošos dzejnieka instinktu, tas sapratīs arī to, kas šai vietā paliek nesacīts.

Vispirms: katras īstas dzejas galvenais ierocis un izteiksmes līdzeklis ir tēls, glezna, vispār kāds fantāzijā skatāms veids. Bet, dzejniekam attīstoties, attīstās un mainās arī dzejiskā veida būtība un sastāvs. Šis attīstības ceļš sākas ar vienkārši naivi skatītu g l e z n u un beidzas ar m i t u. Protams, mits te jāsaprot tagadnes nozīmē: kā visplašākais un dziļākais dzīves un likteņa gudrības kopsummu aptverošs veidojums, kas aizvien tomēr gleznaini fantāzijā skatāms. Ja mēģinātu uzmest šī attīstības ceļa galvenās pieturas vietas, tad dabūtu apmēram sekojošo:

1. Vienkārša gleznа (piem., Skalbes «Man teciņa — linu audeklis»).

2. Gleznains salīdzinājums (Veidenbauma «Kā gulbji balti padebeši iet...», 1. daļa).

3. Naivais personificējums (Aspazijas «No teiku salas ziedonis»).

4. Alegorija (Barona «Mazs avots kalnā», Raiņa «Lauztās priedes»).

5. Simbols (Raiņa «Kalnā kāpējs», Poruka «Krusts»).

6. Simbolisks personificējums (Poruka «Izgāja dvēsele», Plūdoņa «Rēgi»).

7. Mits (Skalbes «Jūras vārava», Ļermontova «Dēmons», Eshīla «Prometejs»).

Ieskatoties tuvāk šais attīstības pakāpēs, redzam, ka pirmās divās valda nekustīgais (statiskais), tā sakot, tīri grafiskais elements. Trešajā ienāk dinamiskais elements, kas, pārnests personā, darbojas kā griba, tātad ieaug jau ētiskā pasaulē. Ar ceturto (alegoriju) piešķetinājas domu (idejiskās) dzīves pavedieni, kaut gan vēl diezgan neveikli, tā sakot, nesakausēti ar gleznaino vielu. Šī sakušana notiek simbolā (5.). Simboliskā personificējumā (6.) nereti tā sevi pāraug un daudzreiz iegūst likteņtraģēdijas (tātad jau pa daļai reliģiskas) pieskaņas. Un beigās — septītajā — apvienojas estētiskie, tikumiskie, prāta un reliģiskie pavedieni (elementi). Te var atrast katrs no tiem savu pilnīgāko izteiksmi. — Jāpiezīmē vēl, ka zināma pilnība jeb gatavība, kaut gan saturā vairāk vai mazāk vienpusīga, var tikt sasniegta uz katras pakāpes, kā to jo gaiši rāda augšā pievestie piemēri. Bet lielajos īsto gara milzeņu darbos, kā, piem., Gētes «Faustā», ir atrodami paraugi visām attīstības pakāpēm, visiem izteiksmes veidiem — sākot no vienkāršas gleznas līdz visu aptverošam mitam.

Man nu liekas, ka ar šīs diezgan vienkāršās shēmas palīdzību ir tiešām daudzmaz iespējams orientēties dažādo «ceļa rādītāju» juceklī. Novestu mūs par tālu, ja gribētu te ierādīt viņiem katram (kā «pilsētas dzejai», «sociālai dzejai» utt.) pienācīgu vietu. Piemēram, minēšu tikai dažus vārdus par tā saukto «intelektuālo dzeju», kuru daži garīgi pavārgi un attīstības nespējīgi rakstītāji ņemas vientiesīšiem iegalvot kā visjaunāko, augstāko un pilnībai tuvāko dzejas virzienu. Par laimi šie rakstītāji paši labprātīgi izrāda savu teoriju darbos. Un te nu dabūjam pārliecināties, ka mums darīšana vai nu ar lietām, kam ar dzeju nav nekāda sakara, kā ritmā un ar atskaņām savārstītām abstraktām frāzēm, vai arī ar neveikli sakabinātām, kailribainām alegorijām (mūsu shēmā 4. pakāpe). Bet alegorija nu taisni ir tā nelaimīgā pārejas stadijas izteiksme (no tikai gleznainā un emocionālā uz emocionāli

idejisko, uz simbolu), kura nekad nav varējusi iekarot visai cienījamu vietu īstā dzejas pasaulē; bet mūsu dienās tikai neglābjamu diletantu sirdis pieder tai. Īsts dzejnieks šīs pārejas stadijas produktus, izņemot retus gadījumus, nemaz nerāda atklātībā, līdz viņš attīstījies līdz simbolu radīšanai. Ar to tad arī izsmelta šīs jaunās Amerikas nozīme un viņas atradēju nopelni.

Šīs blakus piezīmes bij nepieciešamas, lai attaisnotu un tuvāk paskaidrotu sākumā izteikto aizrādījumu par jaunā dzejnieka ceļa pareizību vai nepareizību. Un tā nu, atgriežoties pie J. Grīna, varam sacīt, ka viņa dzeja aptver mūsu shēmā atzīmētās 3 pirmās pakāpes: gleznas, salīdzinājumi, personificējumi — ar tīri estētiski emocionālu saturu. Bet ar prieku jāliecina, ka jaunais dzejnieks še strādā apzinīgi, ar modru paškritiku, diezgan stingri raudzīdamies uz formas gludumu, ritma un atskaņu pareizību, kontūras skaidrību, krāsu noskaņojumu un vajadzīgo dažādību, kā arī jūtu satura vispārnozīmīgu vērtību. Ja salīdzina «Rožu ugunī» ar autora pirmo dzeju krājumu «Pirmdiena», tad pēdējo gadu panākumi jo spilgti manāmi. Kamēr tur viscaur valdīja nejaušība un svaidīšanās uz dažādām pusēm, tikmēr še redzams nopietns darbs un spirgta dzejnieka dziņa. Par dažām viņa nelielajām dzejām, piem., gleznu «Raudoša meitene (53. lpp.), salīdzinājumu «Puķes» (48.), personificējumiem «Bērziņi» (59.) — jāsaka, ka tās s a v ā veidības pakāpē ir jau tuvu īstai gatavībai. — Par pirmo Grīna dzejoļu krājumu man gadījās izteikt dažas asas piezīmes. Jo patīkamāk tādēļ šoreiz uzsvērt pilnīgi pretējo. Bet reizē arī to, ka ceļš vēl priekšā tāls. Pamazām vajadzēs sākt domāt par tālāko gaitu. Jaunajam dzejniekam tagad jau labs nepieciešamais pamats zem kājām. Kaut ko vērtīgu sasniegt simbolos un simboliskos personificējumos varēs tikai tas, kas pietiekoši pārvalda vienkāršās gleznas un personificējumus. Tā tikpat vienkārša patiesība kā, lai varētu būt labs gleznotājs, portretists, papriekšu jāiemācās godīgi zīmēt. Ačgārna ceļa gājēju kā atbaidošu paraugu mums tiešām vairāk, nekā vajag, gan nesenā pagātnē — mistēriju autori, kuri neprata visvienkāršāko gleznu iespiest četrrindu jambu pantā, — un arī tagadnē — kauču tie paši bēdīgi slavenie intelektuālisti, kuri gan patiesībā nav vēl tā goda izpelnījušies, lai viņus nopietni apkarotu.

Un, ja arī kādam trūktu radošo spēju iziet aprādīto garo ceļu līdz galam, tad tomēr nekad nevajag aizmirst, ka sasniegt pilnību uz kādas zemākas pakāpes ir daudz vairāk nekā sacelt jucekli uz augstākas.

Fr. Bārda

«Dzimtenes Vēstnesis», 1915. g., 14. februārī, Nr. 43.

BĀRDAS ESTĒTISKIE PAMATI

Lasot Bārdas kritikas «Dz. V.», dažam labam būs izlicies savādi, ka, runājot par dzejas darbu mākslas vērtību, minētais autors no estētiskā stāvokļa apskata gandrīz vienīgi izteiksmi, iekšējās īpašības viņš arvien ir apspriedis no cita — ētiskā redzes punkta. Pašā pēdējā laikā tomēr atzīmējams, ka spriedumu par dzeju kā mākslu Bārda kritikās izteicis vairāk un vairāk, līdz pēdējā — par Grīna «Rožu ugunīm» — viņš uzstāda jau it kā veselu estētisku sistēmu. Iepazīsimies pamatīgāk ar to.

Bārda dzejā izšķir 7 estētiskās darbības pakāpes, pa kurām esot jāpaceļas dzejniekam attīstoties: 1) vienkārša glezna, 2) gleznains salīdzinājums, 3) naivs personificējums, 4) alegorija, 5) simbols, 6) simbolisks personificējums, 7) mits. Tā kā izprašanas ceļš ir apvienošana un nolūks — vienība, tad jau no pirmā acu uzmetiena šo kategoriju izliekas par daudz: še no vienības tālu. Bez tam šo sistēmu Bārda uzstāda kā pretekli tiem, kuri sakot, ka īstās dzejas ceļš esot pilsētas dzeja vai 2) sociālā dzeja, vai 3) intelektuālā dzeja, vai 4) klasiskā dzeja utt. Ikkatram no še pievesto ceļu sludinātājiem esot vieta vienā no šīs sistēmas numuriem. Te acīm redzot Bārda taisa loģisku kļūdu: daļu salīdzina ar veselu, tas ir, visu savu ceļu nostāda pretī vienam punktam — tam, kuru kā mērķi atzīst viņa pretinieki. Bārdas augstākais punkts ir mits; tas tātad viņa attīstības gala mērķis; tikai to drīkstēja nostādīt blakus pretējo virzienu gala mērķim, tas ir, tam, ko šie citi virzieni atzīst par augstāko pakāpi: intelektuālismu, klasicismu, sociālismu utt. Ja gribēja ceļus salīdzināt, tad atkal drīkstēja salīdzināt savu ceļu tikai ar to ceļu, kādu sludina, piem., intelektuālisti tiem, kas grib nonākt pie viņu sludināmās pilnības.

Apskatīsim šo sistēmu viņas pamatos. Šie pamati varētu būt divējādā ceļā nodibināti: 1) vēsturiski — ģenētiski un 2) dogmatiski. Ejot pa pirmo ceļu, dažādu dzejas sacerējumu vērtība būtu jānoteic sakarā ar dzejas attīstības gaitu, tas ir, izpētot dzejas attīstības virzienu un dažādos posmus tanī, jānovieto dzejas darbs uz viņam piederīgā pakāpiena. Šī gaita gan ir grūta un prasa no sava gājēja plašas zinātniskās erudīcijas; bet vienīgi viņa galvo par zināmu objektīvu pareizību gala iznākumos. Bez tam Bārda ar savu sistēmu gribot dot aizrādījumus, pa kādu ceļu jāiet dzejniekam attīstoties; tad gan vienīgi šī ģenētiskā metode būs pareiza, jo, dabiski, ik radījumam jāatkārto viņa priekšteču attīstības gaita saīsinātā veidā. Apskatīsim tad no šā stāvokļa Bārdas sistēmu vispirms.

Pirmā, zemākā pakāpe esot vienkārša glezna, kā, piem., Skalbes «Ziedoņa idile» — tātad dabas glezna. Tas nu būtu dzejas darbības sākums. Bet mākslu vēsture rāda taisni pretējo. Homēra eposi, kuri tik augstu stāv mākslas ziņā, dabas skaistuma jūta

atrodas tikai vājā dīglītī; tikai pie Eiripida sastopam attīstītāku «dabasjūtu». Vēl romieši nespēja priecāties par mežonīgās dabas jaukumu; tikai Ruso «Jaunā Eloīzē» (1761) rāda mums tādu dabas jaukumu jušanu, kā mēs to tagad saprotam. Kā tad nu dzejnieks, kas tēlo dabas gleznu, lai būtu viszemāk stādāms? Augstākās pakāpes Bārda raksturo kā arvien vairāku un vairāku elementu kopā sakušanu, pie kam šie elementi galvenā kārtā ir mākslas būtībai pretēji. Tā trešā pakāpe ieaugot jau ētiskā pasaulē; septītajā apvienojoties estētiskie, tikumiskie, prāta un reliģijas elementi vienā sacerējumā. Tātad Bārda par augstākās attīstības iezīmi atzīst dažādu funkciju (darbību) savienošanu (vienā sacerējumā). Vai tas tiešām tā? Vai to mums māca zinātne?

Dabā mazāk attīstītam dzīvniekam (piem., amēbai) viena un tā pati šūniņa ikkatrā savā vietā der, ko uz priekšu tikt, barību uzņemt, just utt. Te darbības (funkcijas) nav sadalītas. Attīstītākam dzīvniekam jau ir muskuļi un kauli ko kustēties, nervi ko just, zobi un kunģis ko gremot utt. Mežonis savā ģimenē pats ir priesteris, dziednieks, amatnieks, tiesnesis utt. Bet attīstītā sabiedrībā ik uzdevumam jau ir sava persona. Kur attīstība vēl tālāk tikusi, tur pat ikkatra orgāna slimībai jau savs speciālists. Tātad visur te redzam, ka attīstība ir darbību (funkciju) sadalīšana (diferenciācija), tātad taisni otrādi, nekā Bārda domā. Arī mākslās tas pats. Dzejas iesākums meklējams tā saucamā ritmiski muzikālā sinkrētismā — saaugumā: tas ir, pirmatnējās rotaļu veidīgās ritmiskās kustībās, pie kam dalībnieki dzied dažus mazāk vai vairāk sakarīgus vārdus (tekstu). Te saauguši kopā ne tikai dažādie dzejas veidi (lirika, drāma, eposs), bet pat dzeja ar mūziku, skatuves mākslu, deju. Attīstoties šie elementi pamazām atdalās viens no otra. Vispilnīgākie mākslas darbi ir visvairāk diferencētie — viņos nav sajaukti elementi. Jau Lesings «Laokoonā» (1766. g.) runāja par dažādo mākslas veidu šķiršanas vajadzību. Gēte «Propileju» ievadā teica: «Viena no galvenām mākslas pagrimšanas iezīmēm ir — viņas dažādo veidu sajaukšana. Tas ir īsta mākslinieka pienākums, nopelns un vērtība dibināt katru mākslu un viņas veidu tik uz viņas pašas un pēc iespējas to vairāk izolēt (atšķirt).» Tātad dzeja jāšķir ne tik no tā, kas pieder ētikai, bet arī no tā, kas pieder glezniecībai un mūzikai, dibinot dzejas darbus pēc iespējas tik uz vārda īpatnības. Un tiešām, kā var nākt kādam darbam par labu tie elementi, kas viņam pēc būtības ir pretēji? Teiksim, Bārdas ieteiktā ētika mākslā. Ētika prasa aktivitāti, darbību; tā ir dzīves mērošana. Estētika prasa dzīves pasīvu vērošanu. Kā ētiskie elementi, kas ir mākslas būtībai pretēji, var padarīt mākslas ziņā kādu darbu vērtīgāku? Tādēļ arī nav saprotama Bārdas uzstādītā kārtība, jo viņa attīstības principam taisni pretēji. Bārda grib, lai mītu dzeja izpildītu mākslas, zinātnes, reliģijas, ētikas darbu. Viegli jau tas būtu: tad nevajadzētu ne zinātni, ne ētiku atsevišķi — pietiktu

ar mitu. Ar to jau arī pietiek mazkulturālas tautas. Bet tā jau ir attīstības otra puse kā atsevišķās daļas, kurās sinkrētiskā parādība sadalās, viena otrai toties nepieciešamāka: mežonis var iztikt bez skrodera (viņš pats tas ir), bet kulturālās sabiedrības loceklim tas vajadzīgs. Tāpat arī attīstītam cilvēkam nevar būt tāds sacerējums (mits), kas stātos mākslas, zinātnes utt. vietā.

Pārpratis attīstības principu dzejā vispārīgi, Bārda taisa arī pavisam ačgārnus spriedumus par intelektuālo dzeju («garīgi pavārgi un attīstības nespējīgi rakstītāji» viņu gribot «vientiesīšiem iegalvot»). Noteikti, saskanīgi piemērojot spriedumu, ka attīstība ir darbību sadalīšana, par dzeju jāsaka, ka viņas uzdevums ir — izteikt tikai to, ko izteikt citas mākslas mazāk spējīgas. Pie dzejas specialitātes tad pieder pirmā kārtā intelektuālo jūtu (jeb teorētisko emociju) izteikšana. Šīs jūtas, tas ir, prieku par domu skaidrību un mokas par neskaidrību, nevar nevienā citā mākslā izteikt, kā, piem., dzimumu mīlestības jūtas, kurām kā radīta mūzika — vismiesīgākā no mākslām (salīdz. Tolstoja «Kreicera sonāti», akadem. Tarhanova «Par mūzikas iespaidu uz organismu» un d. cit.). Šīs jūtas (intelektuālās) gan parādās tikai pie attīstītākiem cilvēkiem, kā Vunts, — viszemākā attīstības pakāpē parādoties estētiskās, tad ētiskās un vispēdīgi tik intelektuālās jūtas. Ja arī daži pētnieki nepiekrīt, ka lakstīgalas mātīte padodas tēviņam, daiļuma jūtu dzīta, viņa jaukās dziedāšanas dēļ, un ka tādēļ vajadzētu par zemākām skaitīt ētiskās jūtas, tad tomēr gan neviens neapšauba, ka augstāko vietu attīstības pakāpēs ieņem intelektuālās emocijas. Tādēļ bieži gadās ļaudis, kuriem viņas ļoti maz attīstītas. Tiem tad arī intelektuālā dzeja izliksies sausa, kā, piem., nevarētu par varavīksnas skaistumu priecāties tas, kura acs nav spējīga izšķirt krāsas. Priekš viena gada man bija izdevība izteikt šīs domas par dzejas diferenciāciju nelielā sapulcē, dodot terminu «intelektuālā dzeja»; tagad viņas nebūt nav tikušas aizmirstas, bet arvien vairāk izplatās jaunākā dzejas cienītāju paaudzē. Tas nebūt nav zīme, ka ar viņām stāvētu tik bēdīgi, kā Bārda pārrunājamā savā rakstā saka. Intelektuālā dzeja nav šķirama no klasiskā virziena. Ikkatrs klasiķis rakstījis sacerējumu, kas var noderēt kā intelektuālās dzejas paraugs; no mūsējiem tos var atrast pie J. Alunāna, Kaudzītēm, Esenberģa, L. Bērziņa, Raiņa, Ķeniņa un citiem.

Tātad Bārda nav ievērojis dzejas attīstības principus; no ģenētiskā stāvokļa skatoties, viņa sistēma ir aplama.

Vienkāršāk ir iet pa dogmatisko ceļu: izejot no pamata jēdziena par dzejas būtību, var šķirot sacerējumus pēc tā, cik pilnīgi viņos šī būtība izteikusies. Varētu likties, ka Bārda gājis šo ceļu. Bet tad vajadzētu vispirms uzrādīt, ko viņš tur par dzejas būtību. Ir gan teikts, ka galvenais izteiksmes līdzeklis esot tēls; un pievedamo dzejas šķiru apzīmējumi saistās šā vai tā ar tēliem; bet ar to vēl nevar pietikt.

Pirmkārt, pēc šīs sistēmas nav kur ierindot tos dzejas darbus, kuros tēlu nemaz nav, piem., daudzi intelektuālās dzejas paraugi. Varbūt Bārda tos nemaz neuzskata par dzeju? Taču visi klasiskie dzejnieki izteikušies arī šādā veidā. Tādas vietas un tādi veseli sacerējumi sastopami Horācija, Gētes, Puškina utt. rakstos lielā vairumā (piem., Puškina «Jel nevaicā»; «Fausta» un «Hamleta» vienrunās un daudz citos). Arī jaunlaiku rakstniekiem tādu vietu nav trūkums, piem., O. Uaildam, Rainim («Ja dzīve būtu» un daudz c.) utt. Ir ievērojami teorētiķi, kuri dzeju iedala tēlu un beztēlu (образное и безобразное); pie kam taisni liriku pieskaita pie pēdējās šķiras. Ja nepiekristu tam, ka visa lirika ir beztēlu dzeja, tad nevar noliegt šādu dzejas darbu esamību. Hamanis savā estētikā, runādams par uzskatāmību mākslā, saka: «Ka uzskatāmība nepieciešama estētiskam iespaidam, tam pretī runā vispirms asprātīgi blakus nostādījumi, kuri modina domas, kaut arī patiesībā viņas galīgi neatklājas, un sagādā mums baudījumu ar dažādu kombināciju vairumu, negaidītu loģisku sakarību vai pat ar sofismiem, kuri izskatās pēc patiesības. Kas gan, lasot dažādu bonmotu pilnos Oskara Uailda stāstus un lugas, sauks tos par teorētiskiem vai ziniskiem sacerējumiem tādēļ vien, ka interesantais tur nav uzskatāmā veidā, bet iztek no domu blakus nostādījuma? Šie darbi drīzāk ir pārestētiski *(hyperästhetisch)*.» (Dr. P. Гаман. Эстетика. 1913 г., 13. un 14. lpp.)

Otrkārt, šī sistēma neaptver arī visas tēlu dzejas. Piemēram, kur pieder R. Blaumaņa «Andriksons»? Pats autors min pilsētas un sociālo dzeju, bet nesaka, kur tā ievietojama. Paliek pilnīgi nenoskaidrots, kur šos dzejas veidus kā tādus likt visā viņu kopībā, kā Bārda par viņiem runā.

Treškārt, šķiru kārtība ir gluži patvaļīga arī no dogmatiskā stāvokļa. Kādēļ, piem., otrā pakāpiena dzeja augstāka par pirmo, nav izprotams.

Ceturtkārt, Bārda sajauc mitoloģijas un dzejas jēdzienus. Viņš skaita mitus par dzejas pašķiru, pie tam par tās augstāko pakāpi. Ka pēdējais tā nav, no ģenētiskā viedokļa raugoties, tas jau pārrunāts. Ka mits nav pavisam dzeja, mācīsimies pie piemēra, teiksim, pie stāsta par Bābeles torni. Šis sacerējums tikai tam ir mits, kas pilnīgi tic, ka tāds tornis tiešām reiz tika taisīts un ka dievs nolaidās un sajauca valodas. Te ir tad vairāki elementi: 1) zinātniskais — aprakstītam tic tā kā ziniski konstatētam faktam; tiek izskaidrota parādību sakarība (valodu izcelšanās); 2) dzejiskais — izskaidrojums dots tēlos (ne jēdzienos, kā zinātnē); 3) ētiskais — pamācība, ka grēks ir lolot augstprātīgus nodomus; 4) reliģiskais. Bet, tiklīdz ko mēs vairs neticam, ka viss tiešām tā noticis, bet saprotam zem tēlotā visus tos gadījumus dzīvē, kur lieli nodomi neizvesti vai ka vēlēšanās pārkāpt iespējamā robežas noved pie ļauna gala, — tad mēs esam Bābeles torņa notikumu sapratuši tikai dzejiski — tas mums ir tikai

mākslinieciska simbola. Te jau atdalījies viss reliģiozais; arī ētiskās pamācības te nav par to, kas labs, kas ļauns, te tikai atziņa: dzīvē tā daudzkārt iet. Bet jautājumu par valodu izcelšanos ņemas izšķirt zinātne (salīdzinošā valodniecība utt.). Tātad, ja zināmu mitoloģisku faktu uzskatām tikai kā mūsu dzīves parādību apvienojumu, tad tas vairs nav mits, bet dzeja; ja tam ticam kā reiz bijušam faktam, tad tas ir mits, bet nav dzeja. Jēdzienu sajaukšana tikai Bārdam ļāva šķirt VI un VII klasi savā tabelē. Plūdoņa «Rēgi» esot personificēts simbols — jādomā tādēļ, ka zem garu parādībām jāsaprot varoņa pašpārmetumi. Bet vai tad Ļermontovs ticēja, ka tiešām tāds Dēmons Tamāru kārdināja? Vai Skalbe tic, ka jūrā ir Vārava, kas bija izzvejota? Arī viņš zem tās saprot tik zināmas varoņa tieksmes (pēc daiļuma). Neviens pētnieks mitu neidentificē ar dzeju, kā to Bārda pieņem (skat. piem., Лозин «Миф, поэзия, наука»; Кагаров «Очерк современного состояния психолог. науки» un daudzi citi). Ievērojamais krievu zinātnieks Potebņa saka: «Kritikas trūkums noved pie parādību mitoloģiskas iztulkošanas»(«Вопросы психолог. творчества», т. V, 498. lpp.). Un tad šis lai nu būtu tas augstākais dzejas veids, uz kura censties Bārda skubina rakstniekus!

Piektkārt, ja pielaistu, ka Bārdas sistēma pareiza, kā viņš to pats dara, ir tad jānonāk pie slēdziena, ka viņa nekam neder, tas ir, ar viņas palīdzību nav nosakāms, kurš dzejas darbs par otru mākslas ziņā vērtīgāks. Arī to atzīst pats Bārda. Viņš Grīna dzejoļus pieskaita trim zemākām šķirām (I, II, III); ceturtai, tātad augstākai šķirai piederot intelektuālistu dzejojumi; tomēr tie mākslas ziņā stāvot daudz zemāk par Grīna dzejoļiem. Kā tad tā? Tie atrodas uz augstākas pakāpes un stāv zemāk? Kas tad tās par pakāpēm? Atkal rodas ticība, vai tik viss nav labi, tikai — autors būs trepes apgriezis otrādi; bet, diemžēl, arī tik labi nav. Jāatzīst, ka labi un slikti, vērtīgi un nevērtīgi darbi, pat pēc paša Bārdas domām, var atrasties uz visām pakāpēm. Priekš kam tad viņas taisītas? Kur tad nu tas dzejnieku attīstības ceļš, kad var noiet līdz augstākai pakāpei un tomēr — nekā vērtīga nesadzejot?

Tad: 1) pareizi dara Bārda, ka meklē dzejas darbu vērtēšanai estētiskus pamatus;

2) viņš itin nekāda pamata vēl līdz šim nav savās kritikās atradis.

Vēl jāatzīmē kāds zīmīgs sīkums. Uz savu uzskatu pretiniekiem Bārda zīmē šos izteicienus: «brīvs literārisks sienāzis, kam nepieder vairāk nekas kā tikai garās kājas»; «intelektuālo dzeju daži garīgi pavārgi un attīstības nespējīgi rakstītāji ņemas vientiesīšiem iegalvot»; «jaunā Amerika un viņas atradēji»; «bēdīgi slavenie intelektuālisti, kuri nav tā goda izpelnījušies, lai viņus nopietni apkarotu» un tiem līdzīgus. Tiem jāprotestē sekojošo iemeslu dēļ:

1) tie grēko pret inteliģentā sabiedrībā pieņemto izteikšanās veidu;

2) viņi maitā Bārdas stilu: daiļums ir saskaņa; Bārda vispārīgi savu sacerējumu rakstījis lietišķā tonī; šīs atsevišķās vietas saskaņu izjauc; to kritiķu rakstos, kas vispārīgi lieto rupju toni, līdzīgi izteicieni, saprotams, taisni nepieciešami stila saskaņas, tas ir — daiļuma dēļ;

3) tie ir nevajadzīgi (un, kas nevajadzīgs, tas ir par ļaunu): ar viņiem nevar neko pierādīt; to var tik ar lietišķi pārliecinošiem loģikas paņēmieniem;

4) viņi maitā rakstnieku savstarpējās attiecības bez vajadzības; kāpēc uzbudināties? Kāda tēva zeme mums jādala?

A. Bračs

«Dzimtenes Vēstnesis», 1915. g., 6., 7. martā, Nr. 63 un 64.

PAMATI UN PAVIRŠĪBA

(ATBILDE A. BRAČAM)

Lasot «Dzimt. V.» 63. un 64. num. A. Brača sacerējumu, ar kuru viņš tik sekmīgi «apgāž» manu mākslas teorētisko uzskatu pamatus, man ne vienreiz vien bija rindu vidū jāapstājas un jāpadomā, kas īsti ir šī sacerējuma cēlonis: vai te izteicas jau labi pazīstamā A. Brača polemiku kāre vai paviršība, domu vienpusība un nezināšana mākslas teorētiskos jautājumos? Vēl tagad neesmu par to gluži skaidrībā, kaut gan liekas, ka savu daļu būs vainīgi abi no šiem cēloņiem. — Uz tiem jautājumiem, kas radušies aiz mana oponenta paviršības vai nezināšanas, es labprāt dodu tuvākus paskaidrojumus. Un tādu, pēc manām domām, te trīs: 1) par fantāzijā skatāmo veidu jeb gleznu nozīmi dzejā; 2) par mitu attiecību pret dzeju un 3) par mākslu diferenciāciju. Turpretim uz tiem citiem skaidri izmanāmiem polemiskiem niķīšiem un sofismiem, kurus izplucinot būtu jāraksta vismaz divreiz garāks raksts par Brača sacerējumu, es pa lielākai daļai neatsaukšos, izņemot pāris vispārīgu aizrādījumu.

A. Bračs izlasījis no ievada piezīmēm kādā manā recenzijā (šīs piezīmes ieņem ne vairāk par pāris desmit rindām, un es noteikti tās apzīmēju par «mēģinājumu dot dažus pieturas punktus dzejnieka attīstības vērošanai») veselu estētikas sistēmu (šī sistēma izteikta 7 rindās) un nu pūlas viņu apgāzt: pēc šīs sistēmas nevarot nemaz skaidri zināt, kur lai ierindo Blaumaņa «Andriksonu», kur Horācu, kur Puškina dzejoli «Jel nevaicā», kur Fausta un Hamleta «vienrunas», kur dažas asprātīgas vietas un *bonmot*'us no Oskara Uailda, kur Raiņa dzejoli «Ja dzīve būtu», kur stāstu par Bābeles torņa būvēšanu un valodu sajaukšanu —? Un tāpēc Bračs cīnās pret to. Nu, var jau cīnīties.

Kāds kungs cīnījās ar vēja sudmalām un domājās cīnoties pret bruņinieku. Kas A. Bračam var aizliegt domāt, ka viņš cīnās pret estētisku sistēmu? Man uz to tikai jāpiezīmē: ja es būtu uzrakstījis ne 7 rindas, bet 70 lappuses garu principiālu apcerējumu par dzeju kā mākslu, tad tas nekad nevarētu tikt uzskatīts par citu ko kā tikai par nodaļu vai fragmentu tajā, ko mākslas filozofijā sauc par estētisku sistēmu. Izstrādātās estētiskās sistēmas aizņem ne tikai 70 un ne tikai 700, bet pat 7000 lappuses, bet arī pie tām vēl aizvien varēs nepilnības atrast un pat lietišķas ierunas celt.

Kaut gan savā recenzijā ar minētām piezīmēm neesmu ne varējis, ne gribējis kādu noapaļotu teoriju vai sistēmu dot, tad tomēr viņām ir savi labi pārdomāti pamati. A. Bračs tad nu cīnās arī pret šiem pamatiem un domā, ka tie varot būt vienīgi vai nu ģenētiski, vai dogmatiski, jo, tā kā es neesot turējies ne pie vieniem, ne pie otriem no tiem, tad man viņu pavisam neesot. Uz šo aplamību jāpiezīmē, ka tagadnes mākslas filozofijā ir estētiskās teorijas un sistēmas ar ļoti dažādiem pamatiem, tā, piem., nerunājot jau nemaz par spekulatīvām un metafiziskām estētikas teorijām (kā Platona, Plotina, Šopenhauera teorijas), ir estētikas teorijas uz atziņas teorijas pamatiem (Kanta un Baumgartena), sociālloģiskiem (Gijo-*Guyau* estēt.), bioloģiski evolūcionistiskiem (Granta-Alles, Herberta Spensera estēt.), salīdzinoši etnoloģiskiem (Hirna, Ernsta Grozes), eksperimentāliem (Fehnera, Meimaņa) un vēl citiem. Kas zīmējas uz manis dotiem aizrādījumiem, tad, kā tas viegli redzams — tie balstās uz psiholoģiskiem pamatiem: iejušanās ceļā dvēseles stāvokļus objektivizēt, ejot saskaņā ar individuālās attīstības gaitu no vienkāršā uz sarežģīto. (Uz psiholoģiskiem pamatiem dibina savas estētikas teorijas ievērojamākie tagadnes mākslas filozofi, kā Lipss, Folkelts, Gross, Vitezaks u. c.) Un, tā lasot visus garos, dažādi izpušķotos A. Brača atspēkojumus, ka manai «sistēmai» neesot ne ģenētisku, ne dogmatisku pamatu, es redzu, ka man gar tiem nav itin nekādas daļas. — Pēc šīm piezīmēm varu pāriet uz jau minēto triju jautājumu paskaidrošanu.

Dzeja un fantāzijā skatāms tēls. Kā jau savā recenzijā esmu to pareizi izteicis — fantāzijā skatāms tēls ir galvenais dzejnieka izteiksmes līdzeklis, tāpat kā filozofa galvenais izteiksmes līdzeklis ir abstrakts jēdziens. Bet, kā ievērojami filozofi (piem., Platons, Šopenhauers, Nīcše, Solovjevs) savos tīri filozofiskos darbos brīžiem paceļas līdz apgarotai tēlu un gleznu valodai, tā ievērojami dzejnieki dažreiz noslīd līdz abstraktai domu refleksu valodai. Tā starp abiem viņiem atrodama, tā sakot, kopēja robežu josla, kur filozofs it kā ieiet dzejnieka daļā, bet dzejnieks — filozofa. Šai vietā vilkt matemātiski stingras robežas ir tiešām grūti. Un ne šai vietā vien tas tā: dabas zinātnieki, piem., nespēj vilkt pilnīgi stingras robežas starp organiskām un neor-

ganiskām vielām; pat starp dzīvnieku un stādu valsti, kas, liekas, taču tik viegli atšķiramas lietas! Praktikā, zināms, caur to nekādas grūtības neceļas, jo atsevišķu vietu dēļ filozofisku darbu neviens nesauks par dzeju un dzeju — par filozofiju; neidentificēs arī viņu izteiksmes līdzekļus. Bet sofistam te ir pateicīgs darba lauks: tā kā dzejnieks runā abstraktā beztēlu valodā, tad dzejas valoda ir abstrakta, beztēlu. Tiek pēc Hamana norādīts uz dažiem Fausta un Hamleta monologiem, kaut gan Hamans turpat saka (par ko Bračs klusē), ka taisni caur šiem monologiem attiecīgās personas tiekot raksturotas un padarītas «uzskatāmas» *(anschaulich)*. Gluži tāpat par šo jautājumu izteicas prof. Kroce savā estētikā: «Filozofiskās sentences, ko runā komēdijas vai traģēdijas persona, stāv savā vietā nevis kā domas, bet kā zināmas personas raksturojums, tāpat kā sarkanā krāsa uz gleznas nestāv kā jēdziens par sarkanu, — tātad arī ne kā doma, bet kā tēlotās lietas raksturīgs elements.» — Bet A. Bračs atrod dzeju arī asprātībās un paradoksos, kaut gan kā pierādījumu tam viņš var pievest tikai nepareizi tulkotu un sagrozītu Hamana citātu (neņemos izšķirt, vai tas ar nolūku, aiz paviršības vai nepareiza krieviskā tulkojuma dēļ): kur Bračs stāsta, ka paradoksi sagādājot baudu un esot interesanti, tur Hamans saka, ka viņi sagādājot omulīgu «štimmungu» *(vergnügte Stimmung)* un esot «amizanti». Pēdējais vērtējums, zināms, pilnīgi pareizs. Bet par mākslu (t. i., asprātības un paradoksu «dzeju»), kura iziet uz «omulīgas štimmungas» un «amiziera» radīšanu, man nekas nav sakāms, tur jāatstāj A. Bračam pilnīga rīcības brīvība*. Prātā tomēr nāk Gētes vārdi tais pašos «Propilejos»: «Diletants domā, ka ar asprātībām viņš varot līdz dzejai tikt.» Tas pats būtu sakāms arī par tām «teorētiskām emocijām», kas jau kā jēdziens izteic tikpat daudz kā — «koka dzelzs». Turpretim īsts dzejnieks, kāds, piem., bija Gēte (kuru prof. Diltejs un Čemberlēns ne par velti sauc par redzes un skatīšanas ģēniju), saka: «Mana domāšana jau ir skatīšana,» — un kādā citā vietā (sarunās ar Šilleri): «Tas man ļoti liels prieks, ka man ir idejas, bez kā es to zinātu, un ka viņas pat acīm redzu.»

Dzeja un mits. A. Bračs mani dikti bar, ka es sajaucot dzeju un mitu. Un, kad nu to lietu tomēr vajag noskaidrot, tad viņš saka — «mācīsimies» pie Bābeles torņa. Nu labi, mācīsimies. Bet ko tad? 1) Ka šis mits nav pavisam dzeja (pastrīpojumi Brača), 2) ka viņā ir dzejiskais elements (dažas rindas zemāk), jo notikums rādīts tēlos, un 3) ka viņš ir tikai dzeja, ja mēs neticam tēlotam notikumam kā faktam. Tas nu ir tiešām kā pie Bābeles torņa. Tomēr visu to dara ticība: ja ticot kāda notikuma

* Tādēļ, kad Bračs atsaucas uz dažiem saviem slepeniem piekritējiem, man jābrīnās, kā to vēl tik maz un kā tie paši vēl tik nikadēmiski slepeni.

faktiskumam, tad viņš esot mits un neesot dzeja; ja neticot — tad viņš tikai dzeja un vairs neesot mits. Man gan vieglāk pieņemt, ka ticība spēj kalnu pārstādīt, nekā to, ka ticība var pārvērst dzeju par nedzeju un nedzeju par dzeju. Bet nu uz vienu acumirkli tomēr piekritīšu Bračam: es neticu vairs neviena tā sauktā mita faktiskumam — ne grieķu, ne romiešu, ne ēģiptiešu, ne babiloniešu, ne indiešu. Kas nu ir noticis? Nav vairs neviena mita — ne grieķu, ne romiešu, ne ēģiptiešu, ne cita kāda. Ir tikai grieķu, romiešu utt. dzeja! Par šitik ievērojama atraduma līdzdalībnieku man tomēr metas bailes palikt un tādēļ arī šito «teorētisko emociju» atstāju atkal A. Bračam vienam pašam. Tā nu ar šo mācīšanos mēs būtu iemācījušies tik rokām taustāmu aplamību, ka katrs iz zemākās klases vidusskolas zēns varētu mums paskaidrot, ka grieķiem ir ļoti dzejiski miti, kuru faktiskumam gan neviens netic; bez tam grieķiem ir ļoti ievērojama dzeja, kas dažkārt ar mitiem nestāv nekādā sakarā. Bet vecākajās klasēs jau zin, ka grieķiem ir mitu radītāji dzejnieki, piem., Homērs (pie kura A. Bračs uz manas «sistēmas» pamata meklē pēc vienkāršām dabas gleznām!). Nav grūti saprast, ka viss babiloniskais juceklis, ar kuru Bračs teicas noskaidrot manus uzskatus, ceļas no tam, ka ticība vai neticība dzejiskā ziņā itin nemaz svarā nekrīt, bet tikai dogmatiski reliģiskā: ja es ticu stāstam par pirmo cilvēku grēkos krišanu, tad šis stāsts ir manas reliģijas sistēmas piederums; ja es tam vairs neticu, tad viņš kļūst par mitu. Bet dzejas, cik viņas ir bijis, tikpat ir, jo visi tie elementi (tēli, simboli, situācijas utt.), kuri rada dzejisku emociju, — kā bijuši, tā ir, tā ka to var formulēt pat tīri matemātiski: tādēļ, ka palikuši tie paši saskaitāmie, iznākumā būs tā pati summa. Nav tikai vairs pārdabiskā, t. i., dogmatiski reliģiskā faktora. Lūk, kādēļ dzejnieks ir un var būt mitu radītājs. Ja tauta uz šiem mitiem skatās dogmatiski-reliģiski, tad tie kļūst par pamatu tautas dogmatiskā reliģijas sistēmai; ja ne, tad tie turpina pastāvēt kā miti, daudzreiz nesdami sevī tomēr aizvien vēl brīvas reliģijas, it sevišķi panteistiskās elementus. Jau Herodots teica, ka Homērs un Hesiods esot grieķiem viņu dievus devuši. It sevišķi tas sakāms par Ceisu, Apolonu, Atēnu, Afrodīti. (Skat. prof. *O. Pfleiderer — Die griechische Religion.*) Tas notiek apmēram 8.—10. g. s. pr. Kr. Bet 399. g. Sokrātu notiesā uz nāvi par to, ka viņš noliedzot tautas dievus. Dzejnieka radītie (zināms, arī ar tautas dalību) miti un dievi bija kļuvuši par dogmatiskas reliģijas pamatu. Bet, kad dogmatiskā ticība izirst, tie turpina savu pastāvēšanu kā miti. Tā mitu radītājs ir dzejnieks, un mits ir viņa pilnīgākais un augstākais izteiksmes veids. — Protams, ka šis jautājums sīkumos ir ļoti sarežģīts, jo miti ir ļoti dažādi: dabas miti, debess miti, kustoņu miti, teiku miti u. c. Vunts savā «Tautu psiholoģijā» šo jautājumu iztirzā uz vairāk tūkstošu lapu pusēm. Še tad arī ir savākts viss

ievērojamākais no visiem jaunākiem pētījumiem, ko mūslaiku zinātne šai jautājumā var uzrādīt. Varbūt būs pareizi darīts, ja «mācīsimies» pie viņa. Un mūs interesējošā jautājumā Vunts saka sekojošu: «Caur to, ka māksla abos savos pamatveidos (t. i., tēlojošā un muziskā) izteic visu to, ko cilvēks gan kā iespaidus no ārpasaules, gan kā paša dvēseles saviļņojumus sevī nes, — ir viņa (t. i., māksla) beigu beigās paša cilvēka dzīves glezna, vispirms un vistiešāk cilvēka pasaules uzskatu glezna, kā tie no ārējiem piedzīvojumiem un iekšējiem pārdzīvojumiem radušies. Tādēļ (māksla) katrā savā attīstības pakāpē pēc savas formas ir vispārīgas fantāzijas darbības izteicēja, bet pēc satura — pasaules uzskatu izteiksme, kā tie vispirms izveidoti mitā un reliģijā. Tādēļ pēdējiem (t. i., mitam un reliģijai) priekš savas izteiksmes tikpat nepieciešama ir māksla kā māksla caur to saturu, ko mits un reliģija viņai dod, iegūst savus visdažādākos visu cilvēka dvēseles dzīvi aptverošus veidus.» (*Völkerpsychologie,* III. sēj., *Kunstentwicklung* u. *Mythenbildung.* — Plašāki darbi par mitu un dzejas identitāti ir vēl L. Prelleram — par grieķu un romiešu m., K. Zimrokam — par vācu m., L. Ūlandam: visi miti — tautas dzeja.)

Mākslas diferenciācija. Jautājums par atsevišķu mākslu rašanos zinātniski nav vēl galīgi noskaidrots, kā paviršībā to domā, jo vēl tagad dažādas autoritātes par to dažādi izteicas. Tā P. J. Mēbiuss pieņem, ka sākumā esot bijušas trīs pirmmākslas: būvniecība, mūzika un mīmika. Spensers un pa daļai arī Vunts turpretim pieņem, ka visas mākslas cēlušās no divām saknēm: no vienas — dzeja, mūzika un deja; no otras — gleznieciba un skulptūra. Un beigās daži, sākot ar Ādamu Smitu, domā, ka visas mākslas radušās no vienas pirmmākslas — no dejas. Tomēr tā ir tikai viena varbūtība starp daudzām; šis uzskats nebūt nav zinātniski pierādīts, kā to arī prof. Desuārs (*Dessoir*) pareizi piezīmē: «Priekš šīs atvasināšanas mums nav nekādu drošu zinātnisku pierādījumu, jo visvecākā vēsturē it nekas nav zināms par tādu deju, bet tautu zinātne (etnoloģija) mums vēsta tikai par gatavām, nošķirotām (diferencētām) mākslām.» (*Aestethik u. allgemeine Kunstwissenschaft.*) — Tomēr visā — arī un it sevišķi tagadnes dzīvē — diferenciācijas princips nenoliedzams, tādēļ arī svarīgi zināt, kā skatīties uz to tagadnes mākslas jautājumos. Ir tiesa — jo augstāk kāds dzīvnieks attīstās, jo viņš iegūst vairāk derīgu orgānu: kājas, muti, acis, īsas vai garas ausis utt. Bet no tā nu nebūt vēl neseko, ka attīstības nozīme un vērtība pastāv kāju, astes, kuņģa utt. iegūšanā. Jo tādā gadījumā mums būtu jāsaka, ka mēs dzīvojam priekš kājām, kuņģa utt. Tātad šai organisma darbību diferenciācijai ir vēl otra puse: jo diferencētākas organisma darbības, jo attīstītāka psihiskā dzīve, kura organismā balstās uz attīstītākiem nervu centriem. Beigās, kā visas organiskās attīstības gala mērķis — tādu lielo

galvas smadzeņu izveidošana, kādas atrodam pie (kultūras) cilvēka. Te organisma funkcijas sasniegušas vislielāko diferenciāciju, bet psihiskā dzīve — gluži pretēji — vislielāko koncentrāciju, jo te mostas cilvēka nedalāmā, valdošā «es» apziņa, kas zemākās attīstības pakāpēs vēl nebija. Nu ceļas jautājums, priekš kam tad bija vajadzīga organisko funkciju diferenciācija? Priekš tam, lai dzīvība varētu sekmīgi cīnīties ar dzīvībai naidīgo nedzīvo matēriju, lai dzīvība varētu sekmīgāk attīstīties uz dziļāku un varenāku nedalāmā «es» apziņu. Bet ar organisko funkciju diferenciāciju vēl nav izsmelti visi cīņas un matērijas kalpināšanas veidi. Cilvēks to turpina ar prāta* palīdzību, kā tas jo gaiši izteicas visā tagadnes prāta un viņa radītā tehniskā kultūrā. Tāpēc Bergsons saka: «Prāta (šī vārda šaurākā nozīmē) mērķis ir nodrošināt mūsu ķermenim dzīvi zināmos apstākļos, attēlot ārējo lietu savstarpējās attiecības un beigās aptvert domās matēriju.»

Tad nu dabīgi un ar attīstības pamatdomu pilnīgi saskanoši: jo lielāka matērijas pārvaldīšana un kalpināšana caur tieksmi uz āru vienā pusē (caur organisko funkciju diferenciāciju, prātu un zinātni), — jo lielākai jābūt nedalāmā «es» pieaugšanai, gara koncentrācijai un tieksmei uz iekšu otrā pusē. Pirmā beigu beigās, tā sakot, kristalizējas intelektā; otrā — intuīcijā. Ja diferencētās organisma funkcijas līdzeklis un psihe ar augstāku «es» ir apziņas mērķis, — tad arī intelekts ir līdzeklis un intuīcija mērķis. Bet intuīcijas funkcijas visspilgtāk izteicas mākslā.

Vecā sholastiskā psiholoģija māca, ka prāts, jūtas un griba esot pilnīgi savā starpā nošķirtas un cita no citas neatkarīgas psihes pamatspējas un funkcijas. Jaunākā tagadnes psiholoģija (vislielākie nopelni varbūt gan te piekrīt Bergsonam) turpretim māca, ka šī sadalīšanās ir tikai psihes virspusē — viena vesela un spēcīga celma «es» trīs zari, no kuriem visvairāk materializēts ir prāts, kādēļ tas arī pašā mākslinieciskā radīšanā (ne tehnikā, izvedumā!) spēlē samērā mazāko lomu. Tātad visdziļākās intuīcijas būs tās, kas pēc iespējas aizņems reizē visus šos psihes pamatzarus: prātu, jūtas, gribu, līdz ar viņu dziļākos pamatos it kā paslēpto nedalāmo «es». Tādēļ dziļi patiesi jau pievestie Vunta vārdi, ka mākslai vajag aptvert visu cilvēka dvēseles dzīvi jeb, kā viņš citā vietā saka (tai pašā III sēj. beigās), «māksla ir dzīve ar visiem viņas elementiem, kas tiecas pēc vienības». Ja nu salīdzinām visas mākslas, tad, pēc manām domām, šim nolūkam visvairāk piemērota ir vārda māksla jeb dzeja, jo valoda taču ir visas cilvēka dvēseles dzīves — ārējās un iekšējās — domu, jūtu un gribas vispilnīgākais attēls. Zināms, iespējama arī citāda izvēle. Tā Rihards Vāgners par tādu visu atziņas elementu (filozofisko, tikumisko, reliģisko, estētisko) un

* Ум, *Verstand;* не разум, *Vernunft.*

visu mākslu (dzejas, mūzikas, plastikas, glezniecības, dejas un arhitektūras) apvienotāju uzlūkoja liela stila operu un arī praktiski diezgan atzīstamā mērā to realizēja (izlietodams, blakus minot, šim nolūkam gandrīz vienmēr mitus). Pēc A. Brača teorijas, «noteikti un saskanīgi piemērojot spriedumu, ka attīstība ir darbību sadalīšana», Vāgners, zināms, būtu jānostāda uz vienas pakāpes ar hotentotiem un bušmeņiem. —

Tomēr arī lielie vārda meistari — Dante, Šillers, Gēte, Tolstojs, Strindbergs — ir aizvien centušies rādīt gudrības, tikumības, dziļas reliģiozitātes un skaistuma apvienojumu savos nemirstīgos darbos. Šie darbi ir neapgāžami pierādījumi, ka dzeja — jo augstāk attīstās, jo vairāk tiecas pēc pilnīgākas sintēzes (apvienojuma). Un viņu panākumi liek gaidīt no nākotnes vēl vairāk. Jo mūsu dienās, kur materiālistiskās kultūras garu nāvējošais intelektuālisms tik bīstamā mērā sazēlis, kur reliģijas (nerunāju par dogmatisko) dzidrie avoti gandrīz pilnīgi aizsēruši, kur dažādas vienpusīgas specializācijas kļuvušas par plašām, liekas — pat nepieciešamām dvēseles kropļošanas organizācijām, — taisni tagad ilgām pēc tā jaunā mita, kas mums atkal mācīs apzināties mūsu dievišķā gara, mūsu «es» dziļumus un plašumus, — tagad šīm ilgām jākļūst aizvien karstākām un mocošākām.

Fr. Bārda

«Dzimtenes Vēstnesis», 1915. g., 14. un 15. martā, Nr. 71 un 72.

PAVIRŠĪBA UN PAMATI

(PAR BĀRDAS ESTĒTISKIEM PAMATIEM)

1. Tēli dzejā. Bārda nebija uzrādījis savā tabelē vietas beztēlu dzejai, kas lika domāt, ka viņš šādas dzejas neatzīst. Pēc viņa izskaidrojuma «atbildē» nav vairs izprotams, vai viņš to atzīst vai ne. No vienas puses, par to runājot, viņš liek vārdu dzeja pēdiņās, sauc to par «amiziera» radīšanas mākslu, pieved Gētes vārdus, ka «diletants domā ar asprātībām līdz dzejai tikt»; saka, ka dzejnieks brīžam nolaižoties līdz beztēlu valodai un filozofs paceļoties līdz tēliem. Tas viss rāda, ka Bārda beztēlu dzeju netur par dzeju. Bet citos teikumos turpat viņš runā pretējo: viņš esot teicis tikai, ka tēls esot galvenais dzejas izteiksmes līdzeklis; viņš pieved autoritātes — Hamani un «Kroci» (patiesībā Kroče), ka arī ar beztēlu valodu varot raksturot varoņus, padarīt tos uzskatāmus. Te jāsaprot, ka Bārda tur gan beztēlu dzeju par dzeju.

Apskatīsim vispirms iebildumus pret beztēlu dzeju. Gētes piemērs nebūt nesaka, ka asprātība dzejai pretēja; no tā izla-

sāms tikai, ka ar to vien nepietiek, lai iznāktu dzeja. Tikpat labi Gēte varētu teikt, ka dažs diletants domā, ka ar tēliem jau tūliņ var tikt līdz dzejai; Gētem pretim nerunā arī šāds spriedums: dažs diletants domā, ka asprātība padara dzeju par nedzeju — par «amiziera mākslu». Ne Gēte pats, ne citi klasiķi bez izņēmuma nav no asprātībām bēguši, turot to par diletantu iezīmi. Hamans paradoksus, sofismus utt. nopietni sauc par pārestētisku mākslu. Tas saprotams no visas sakarības, to tā sapratis arī tulkotājs, universitātes privātdocents Samsonovs. «Omulīga stimmunga» zobgalīgā tonī ir pilnīgi paša Bārdas izgudrojumi; kas viņam tic, ir ļāvies maldināties. Gotšāls par paradoksu saka: «Šīs figūras jaukums pastāv tai drošībā, ar kādu veidota redzama pretruna, un radīšanas baudā, kas pavada viņas izpratu.» Pie tik nopietnas gara baudas nevar būt vietas zobgalībām.

Bārda pilnīgi patvaļīgi apgalvo, ka filozofs brīžam «paceļoties» līdz tēliem, dzejnieks «nolaižoties» līdz beztēlu valodai. Vai tad domāšana jēdzienos jau kā tāda zemāka, neskatoties uz to, ko domā? Drīzāk otrādi: bērns un mežonis domā tikai tēlos, abstrakcija — jēdzieni tiek radīti, tikai tālāk attīstoties. Bet, ja ir runa par dažādām lietām, tad arī tā nevar teikt: var arī tēlos izteikties lielas idejas, kuras jēdzienos nevar formulēt. Ne tēlos, ne jēdzienos kā tādos vien izteikta atziņa nav augstāk stādāma; to noteic ne šīs divas domāšanas metodes, bet sasniegtais gala mērķis: cik radoša gara izteicas vienos vai otros.

Beztēlu dzeja arī raksturojot, padarot uzskatāmu. Nu taisni tā! Var raksturot, iztēlojot varoņa ārieni — vaibstus, mājienus, cik tajos atspoguļojas dvēsele; var raksturot ar tēliem, tas ir, apgaismot pasauli ar tādu gaismu, kāda tā varoņam rādās: var raksturot arī, uzrādot varoņa domas, kuras lasot jautājam: kā vajadzēja justies tam, kurš šā ir domājis par dzīvi? Piemēram, kā lai raksturo varoni, kam āriene vienaldzīgi noslēgta, tā ka neviens vaibsts nenodod viņa īsto jūtu; kurš savā gara dzīvē atraisījies no materiālās pasaules tēliem, bet redz tik vairs sakarību starp tiem, kura jūtas nesaviļņo ne skaņu, ne krāsu prieks, tikai domu priekš? Vienīgais līdzeklis — iet pa trešo ceļu (beztēlu valodu). Nav svarā, vai varoni iztēlo kā Makbetu, Faustu vai kā sevi («es»).

Varbūt te mēs būtu vienojušies, ja Bārda būtu izpratis terminu «teorētiskās emocijas». Šādu apzīmējumu lieto profesors Petražickis; no latviešiem rakstniekiem — viņa māceklis advokāts K. Ducmanis; Bārda par to saka, tas esot tikpat neiespējami kā «koka dzelzs». Otrā vietā viņš šo terminu lieto nevietā, apzīmēdams tā kādu, pēc viņa domām, aplamu spriedumu. Ne spriedums ir emocija, bet tās jūtas, kas spriedumu pavada, tāpat kā daiļumjūtas pavada daiļas parādības novērošanu. Vunts saka, šīs jūtas parādoties tik augstākā attīstības pakāpē; tomēr pie-

ņemu, ka ikkatram, kas raksta, viņas jau ir. Mācīsimies tikai pie piemēra viņas novērot.

Kāds kritiķis noķengājis mana drauga dzejoļus. Mani pārņem nepatīkamas jūtas, kuras spiež man spalvu rokā rakstīt pretrakstu. Kas šīs par jūtām? Viņas var būt dažādas: 1) ētiskās jeb tikuma sirdsapziņa: man šķiet, ka mans draugs cietīs nevainīgs no cilvēka, kam nav bijis pietiekoši goda prāta; 2) estētiskās — daiļuma sirdsapziņa: kritika rakstīta tik neglīti, ka man riebjas; tā zaimo to, kas man liekas daiļš; 3) intelektuālās jūtas jeb teorētiskās emocijas, jeb loģiskā sirdsapziņa: es uztraucos, kā kritiķis tik neloģiski var rakstīt — taisa aplamus slēdzienus, nesaprot tā, par ko raksta un ko raksta. Kura no šīm sirdsapziņām kādam stiprāka, tā būs noteicēja; Poruks dzejojumā «Nebijušais un divi vientuļi» iztēlo konfliktu starp ētisko un estētisko sirdsapziņu. O. Uailds saka: «Vislielākais grēks ir — muļķība,» — viņam visstiprākā ir loģiskā sirdsapziņa (teorētiskās emocijas), un grēku pret to viņš uzskata par lielāko. Tātad, ja iespējams prieks par domu skaidrību un mokas par to neskaidrību, tad ir iespējamas teorētiskās emocijas, kuras Bārdam liekas tikpat neiespējamas kā «koka dzelzs».

Jaunākā mākslas teorijā noskaidrotam tīram lirismam nav daļas ar tēliem. Liriskās mākslas jūtas mostas no rituma iespaidiem. Tālab tīrā lirikā galvenais ir vārdu un domu ritums. Intelektuālās emocijas, kā to noskaidrojis Rajinovs («Лирика философского-научного творчество»), sadalāmas divās elementārās jūtās: spēka taupīšanas jūtā un rituma jūtā. Viņu izteiksme tad dod tīro liriku, kura nekādu tēlu neprasa. Galvenais tur ir un paliek domu ritums, kas parādās arī loģiskā simetrijā, paradoksā, sofismā utt. Ka tēli nav nepieciešami arī lirikā, to blakus teorētiķiem pierādījuši praktikā dzejnieki, uz kuru piemēriem pirmā rakstā aizrādīju.

Tātad tēlojošā dzejā (raksturojot), kā arī lirikā (tīrā lirikā) ir gadījumi, kuros visideālākais stils ir beztēlu valoda.

2) Mits un dzeja. Neskatoties uz pievesto Bābeles torņa piemēru, Bārda apgalvo, ka mits ir dzeja. Viņš šo savu domu aizstāv ar pierādījumiem un autoritāti (Vuntu). Dzejas būtība, pēc manām domām, esot atkarīga no mūsu attiecības (ticības) pret izteikto. Viņam esot vieglāk pieņemt, ka ticība kalnus pārvietojot, nekā dzeju pārvēršot par nedzeju un otrādi. Labi. Bet ko viņš saka turpat tālāk? «Ja es ticu stāstam par pirmo cilvēku grēkos krišanu, tad šis stāsts ir mans reliģijas sistēmas piederums; ja es tam vairs neticu, tad tas kļūst par mītu.»

Reliģijas sistēma nav dzeja; mits, tas ir (pēc Bārdas domām) — ticība, pārvērtusi nedzeju par dzeju! Ja runā par manu piemēru, viņš saka — nē; ja par savu — jā. Kas tā par loģiku?

Viņam taisnība iznākot tīri matemātiski — «tādēļ, ka palikuši tie paši saskaitāmie, iznākumā būs tā pati summa. Nav tik vairs pārdabiskā faktora.» Kā tā? Matemātiski tā pati summa, tik šai summā kaut kā trūkst — vai tā vairs tā pati summa? Šis trūkstošais «kaut kas» tad nu ir tas, kas svarā krīt: mūsu attiecība — ticēšana pārdabiskam. Jo nav tādas parādības, kura pati par sevi jau būtu dzejiska. Par tādu, tas ir, par dzejas simbolu, to padara tikai mūsu attiecība. Gēte teica: «Uzmanies! Ja sapogāsi pirmo pogu neīstā caurumā, tad visas citas arī būs jāpogā aplam.» Ja zem teiktā saprotu tikai pamācību svārku aizpogāšanā, tad tas priekš manis nav dzeja; ja es grozu savas attiecības pret to un saprotu minēto notikumu kā visu to dzīves faktu apvienojumu, kur pirmā aplamā soļa dēļ visa nākošā rīcība iznāk aplama, tad tā jau ir dzeja. Par dzejas simbolu padara pogāšanu tik mana attiecība pret to, un nevar teikt kā Bārda, ka, «cik viņā dzejas ir bijis, tikpat ir». Katrs notikums vai priekšmets var kļūt par dzejisku simbolu, ja viņā ieliek vispārīgu nozīmi. Šo par simbolu izlietojamo parādību var ņemt no dabas, vēstures, tagadējās dzīves, var izgudrot to vai ņemt no «reliģiskas sistēmas», kā Bārda saka, jeb (kā es saku) mitoloģijas. Kamēr šī vispārīgā nozīme nav mitoloģiskam tēlam piešķirta, tikmēr tas nav dzeja; kad tas ir jau noticis — tas ir dzeja un vairs nav mits.

Pēc manām domām iznākot, ka grieķiem mitu neesot bijis, jo mēs tak tiem neticot. Šī ir vai nu neizprašana, vai — labākā gadījumā — terminoloģijas sajaukšana, proti: vārdu «mits» es lietoju iekšķīgā, subjektīvā nozīmē, saprazdams zem tā sacerējumus, kuri mūsu dvēseles dzīvē patiesi arī mita lomu spēlē; Bārda šo vārdu izgriezis ar ārīgu, objektīvu nozīmi, domādams stāstus, kas vispasaules mitoloģijā kā tādi ir reģistrēti, jo kādreiz senatnē psiholoģiski spēlējuši mita lomu. Saprotams, grieķu miti priekš mums vairs iekšķīgi agrākās mitu lomas nespēlē — mums iekšķīgi tie ir vairs vai nu dzeja, vai pētīšanas priekšmets. Jaunu mitu radīšanā, ap ko mūsu domu izmaiņa grozās, var būt runa — arī no Bārdas stāvokļa — tikai par mitu manā nozīmē: jaunie miti nekādās mitoloģijās nav uzņemami.

Nevar nu Bārdam piekrist, ka Vunta grāmatā «savākts viss ievērojamākais no visiem jaunākiem pētījumiem», tomēr priekš nespeciālistiem mitoloģijā, kādi mēs esam, Vunta spriedums visādā ziņā svarīgs. Ko no tām «vairāk tūkstošu lappusēm» tad Bārda ir atradis sev par labu? «Māksla katrā savas attīstības pakāpē pēc savas formas ir vispārīgas fantāzijas darbības izteicēja, bet pēc satura — pasaules uzskatu izteiksme, kā tie vispirms izveidoti mitā un reliģijā.» To Bārda pieved kā pierādījumu, ka mits ir dzeja. Bet te taču teikts, ka 1) mits ir šķirams no dzejas: dzeja izteicot to, kas vispirms izveidots mitā; vai no tā var saprast, ka dzeja tas pats? 2) neattīstītākā stāvoklī («vispirms») ļaudīm bijis mits, vēlāk dzeja — kā jau aprādīju pirmā

rakstā, kur pieminētais Kagarovs saka: «Mitoloģiju ar pilnu tiesību var saukt par mežoņu filozofiju,» — tas ir, cilvēces attīstība nevis iet uz mitu, bet nāk no mita — mits mums aiz muguras; iet uz to nozīmē iet atpakaļ, — tas izlasāms no Vunta citāta.

3. Diferenciācija mākslā. Runājot par šo jautājumu, Bārda man pārmet paviršību, jo es saviem uzskatiem par pierādījumu pievedis tikai sinkrētisma teoriju. Vai tad man bija jāatsaucās arī uz tām strāvām, kas man runā pretī? Tas gan būtu paviršība. Un taisni tā ir rīkojies Bārda min. vietā: viņš manas domas cenšas atspēkot ar autoriem, kuri runā viņam par sliktu. Bet ko lai dara: ja autoritātes grib pievest, tad šajā jautājumā var dabūt vienīgi tādas. Bārda pieved Mēbiusu, kurš domājot, ka mākslas cēlušās no trim, un Špenseru, kurš atzīstot divas pirmmākslas. Ko tad tas nozīmē? Ka arī, pēc viņu domām, mākslas attīstoties diferencējas gan: tagad neviena estētika neizšķir tikai 2 vai 3 mākslas, bet palaikam 5. Tātad arī pēc Bārdas pievesto autoritāšu domām, mākslas attīstoties ir sazarojušās — sadalījušās vairākās atsevišķās mākslās, nevis salējušās kopā, kā Bārda domā. Viņi mākslu viensākumam nepiekrīt tikai tādēļ, ka neesot pietiekoša materiāla, lai šo teoriju varētu uzskatīt par pierādītu; bet diferenciācijas princips visos izvests.

Diferenciācija nebūt nav personas jeb «es» vienībai pretēja, kā Bārda domā. Slieka, kura maz diferencēta, var tikt sagriezta gabalos, un katrs no tiem spēj dzīvot atsevišķi: te visa organisma vienība nav liela; cilvēka locekļi, kas vairāk diferencēti, tā nespēj, kā jau to rādīja senais romietis pasaciņā par locekļu ķildu. Ikkatrs loceklis spēj izdarīt tik dažas dzīvībai nepieciešamas darbības; kā lai viņš dzīvo viens pats? Gara dzīvē tas pats. Vienība nav vienmuļīga masa, tā nav vienādība. Vienība ir cieša sakarība starp elementiem, kuru izjaucot zūd veselā un daļu nozīme. Aristotelis savā traktātā par dzeju, prasīdams vienību un veselumu, taisni aizrāda uz to, ka veselam ir dažādas daļas, kuras stingri viena no otras atšķiras: iesākums, vidus un beigas. Tā šī daļu diferenciācija nemaz nekaitē veselumam un vienībai, bet taisni to rada, kad ikkatra daļa ir kaut kas atsevišķs, savāds, kas viņu dara citām nepieciešamu.

Tā cilvēka «es» būs sasniedzis lielāku vienību, ja tur dažādas darbības būs vairāk diferencētas, sadalītas — tur viena otrai tās nepieciešamas, vienai ar otru ciešāki sakari. Bārdas sludināmai diferenciācijai jānoved pie «es» vienības izjukšanas, pie zemāka un zemāka attīstības stāvokļa, jo diferencēšanās ir tas pats, kas vienības, sakarības, vairošanās.

Viduslaiku mistērijas sastāvēja no traģēdijas, komēdijas, cirka vingrotāju, zvēru dīdītāju un citiem gabaliem. Arī Šekspīrs šo to paturējis no šā mākslas pagrimšanas laika. Grieķiem, kuru darbus uzskatām vēl šodien kā paraugus, pat traģēdija bija stingri šķirta no komēdijas: attīstītākā māksla līdz ar to dife-

rencētāka. Pēc Bārdas iznāk, ka mistērija stāv augstāk par grieķu lugām.

Arī operas piemērs runā Bārdam pašam par sliktu. Ja dažādu mākslu sakausēšana esot zemas attīstības zīme, kā Bārda domā, tad hotentoti blakus Vāgneram stāv. Vai te Bārda lielu pakalpojumu izdarījis Vāgneram un sev? Operai tiesība pastāvēt tikai tik lielā mērā, cik tā ir mākslu diferenciācijas iznākums: vārds necenšas izteikt to, ko labāk spēj mūzika; pēdējā atkal nemaisās vārda darīšanās. Tā opera sadala psiholoģisko momentu 1) mūzikā izteicamā, 2) dzejā izteicamā, 3) mīmikā izteicamā utt. Bez tam dažādi pārdzīvojumi izteikti pilnīgi atšķirtos gabalos: koros, ārijās utt., kuri koncertā neatstāj mazāka iespaida. Bet, ka līdz ar to viena māksla otru aprobežo, redzams no tā, ka ne dzeja, ne mūzika, ne glezniecība, ne deja operā sava augstākā pakāpiena nesasniedz. Balets raisās ar lielām sekmēm vaļā no operas aizbildniecības, drāma samazina glezniecību līdz minimumam, kā to redzam pat uz latviešu skatuvēm pēdējās izrādēs — «Makbetā», «Tornī», «Tantrī».

Nediferencētā māksla ir pusdiena, kurā zupa, cepetis un saldais samaisīti par vienu ēdienu.

Slēdziens. Krievu kritiķis Geršensons («Петрарка», Пгрд., 1915) saka, ka kultūrai nevarot dot cita apzīmējuma kā to, ka tā esot apzinīga attiecība pret sevi un apkārtni. Kļūst cilvēki kulturālāki, viņu attiecības kļūst arvien apzinīgākas, un viņu gara dzīvē sāk spēlēt lielāku lomu prieks par domu skaidrību un mokas par to neskaidrību. Šīs mokas un šis prieks vairāk sāk atspoguļoties mākslā — kā mākslas darbu saturs. Turpretī radīšanas procesā arī še spēlē tādu pašu lomu intuīcija kā visur, kur cilvēka gars rada: tehniskā izgudrošanā, jaunu zinātnes likumu atrašanā, mākslas darbu radīšanā. Kultūra kā apzinīga attiecība nesanāk nekādā konfliktā ar intuīcijas spēju, kura arī noskaidro. Kultūra tik necieš nekādas tumšas, vārgas jūsmošanas. Apzinīgo virzienu mūsu gara dzīvē Bārda grib visādi apkarot, vienā vietā teikdams, ka tam nekādu piekritēju nav, otrā atkal saukdams sabiedrību pie ieročiem pret to, jo «intelektuālisms bīstami sazēlis». Viņš grib modināt kaut kādas «aizvien karstākas un mocošākas ilgas pēc jaunā mita». Patiesībā tās ir nopūtas par aizgājušiem veciem labiem laikiem, kad intelektuālisms vēl nebija «tik bīstami sazēlis». Bet šis intelektuālisms ir kultūra, kuru ne ar kādām nopietnām nopūtām nevar atturēt. Spējīgākai daļai nekāds jauns mits nav vajadzīgs, un nespējīgākā daļa nav spējīga to radīt. Tai atliek pietikt ar «karstām, dedzinošām ilgām» pēc tā.

A. Bračs

«Dzimtenes Vēstnesis», 1915. g., 25., 27. un 28. aprīlī, Nr. 111, 113 un 114.

FR. BĀRDAS PIEZĪMES

1) Jau savā recenzijā es noteikti saku: fantāzijā skatāms tēls ir galvenais dzejas izteiksmes līdzeklis; runāju par viņa attīstību un lietošanas veidiem. Ja reiz runā par galveno, tad, par sevi saprotams, ir arī mazāk ievērojami, kā, piem., samērā diezgan svarīgais mūzikas elements, bez tam vēl daži sīkāki izteiksmes līdzekļi, kā sajutumu skaņas, aliterācijas un citi sīkumi. Varbūt man kādreiz gadīsies runāt arī par tiem. Ja kāds saka — es tagad runāšu par vilku, bet otrs metas tam starpā — ā, bet kāpēc ne par jēru un par suni, un par balto vērsīti, un par Bābeles torni, — tad tas norāda tikai uz šī cilvēka loģikas un takta trūkumu.

2) Bračs domā, ka viņš sevi var glābt ar to, ko Gēte būtu varējis teikt. Ķencis, braucot pie mērnieka, domāja, ka viņš varētu glābties ar to, ka cietuma atslēgas būtu pazudušas un mērnieka kučieris piedzēries. Un nolūdza dievu par to. Tomēr ne nu atslēgas bija pazudušas, ne kučieris piedzēries. Un Ķenci ielika cietumā. Tā arī Gēte nav teicis ne vienu, ne otru un arī nevarēja teikt, kamēr viņš bija Gēte un ne viņa apkarotais diletants. Un Bračs paliek tai pašā cilpā, kur bijis. — Kas zīmējas uz manis konstatēto Hamana citāta sagrozījumu, tad, kā jau teicu, man nav ne mazākās vajadzības izpētīt, vai tā ir Brača privātaplamība vai kopēja ar privātdocenta Samsonova aplamību. Es varu tikai vēlreiz konstatēt faktu: kur Bračs nepareizi saka, ka paradoksi sagādājot baudu un esot interesanti, tur Hamans saka, ka viņi sagādājot *«vergnügte Stimmung»* un esot *«amüsant»* — vērtējums, kas uz nopietnu mākslu nekad nav attiecināms. Cik svētu seju Br. pie tā taisa, tas atkal viņa privātlieta. Dīvaini paliek tomēr tas, ka Br. nepadodas pat faktiskiem konstatējumiem.

3) Esmu pilnīgi pareizi teicis, ka saltā, abstraktā prāta valoda īpatnēja filozofam, konkrētā tēlu valoda — dzejniekam. Filozofs paceļas līdz tēlu valodai — zīmējas uz filozofā notikušo jūtu pacilātību un otrādi. — Ka abstrakcijās nav iespējama pozitīva radīšana, atzinuši paši lielākie filozofi, piem., Kants: «Lielākais un varbūt vienīgais tīra prāta filozofijas derīgums ir tikai negatīvas dabas, jo filozofija nav atziņu paplašināšanas orgāns, bet tikai robežu noteicēja, un patiesību atrašanas vietā viņas klusais nopelns ir izsargāt no maldiem.»

4) Uz to varu tikai atgādināt vecvecos un mūžīgi jaunos lielā meistara vārdus — «tēlo, māksliniek, nerunā!».

5) Jūtu apzīmējumiem ir lietišķs saturs vienīgi tad, kad tie izteic kādu zināmu jūtu īpatnību (īpatnēju kvalitāti), tā, piem., daiļuma jūtas — pilnīgi īpatnējas jūtas, kurās mēs piedzīvojam jeb atzīstam daiļumu. Tāpat tikumiskās, reliģiskās, mīlestības, prieka, naida u. c. jūtas. Turpretim iznāk aizvien absurds, ja mēs

jūtas un emocijas apzīmējam ne pēc viņu iekšējās īpatnības, bet pēc tā cēloņa, kas viņas modinājis. Tad, protams, varam dabūt aritmētiskas jūtas, trigonometriskas jūtas, ģeometriskas, ķīmiskas, medicīniskas u. c. jūtas un emocijas, jo šādas vai tādas jūtas jau aizvien cilvēks pārdzīvo, ar šīm lietām nodarbojoties. Un tad, zināms, arī teorētiskas. Mēs zinām: ir teorētiska atziņa, t. i., atziņa, kas teorijā izteikta; teorētisks uzdevums — uzdevums, kas teorijā formulēts un kam teorijā jāatrod atrisinājums. Tāpat teorētisks uzskats, teorētisks pierādījums utt. Ja es tagad saku — teorētiska emocija, tad tas nozīmē — emocija, kura satur teoriju; teorētiskas jūtas — jūtas, kurās slēpjas teorija. Iznāk absurds uz matu tāds kā «koka dzelzs». Tādēļ ne Brača naivā daudzvārdība, ne Petražicka autoritāte nespēj glābt šo valodas ziņā nepareizo un neloģisko terminu. To pierāda arī pats Bračs, jo, tiklīdz viņam kaut kas par šīm jūtām jāizsaka, tad viņš saka: tās esot prieka vai moku jūtas. Pilnīgi nepareizi! Turpretim, rīkojoties aprādītā neloģiskā ceļā — apzīmējot jūtas nevis pēc viņu iekšējās īpatnības, bet pēc cēloņa, kas viņas modinājis, — dabūtu ne tikvien braukšanas jūtas, jāšanas jūtas, bet pat rudzu un kartupeļu lauka jūtas, glītu zirgu un brangu vēršu jūtas, zaķu, lāču un vēl daudz citas jūtas.

6) Kas zīmējas uz to «tīro liriku», tad, nemaz neiztirzājot šo jautājumu pēc satura, viegli redzams, ka tā tikai tukša vārdu rotaļa. Ja arī pieņemtu (kas patiesībā nepareizi), ka abstrakta prāta atziņa tieši var modināt zināmus jūtu saviļņojumus un, tos atkal abstraktā valodā izteicot, rastos lirisks dzejolis, kas ar to tad panākts? Vienu emociju izsaukusi mākslinieciska skatīšana, otru — abstrakta domāšana. Kāpēc tad nu tā viena tīra, otra netīra? Skatīšana un jušana ir abas tuvu radnieciskas senzilbas funkcijas, kamēr domāšana un jušana pretējas (heterogēnas). Tātad tikai pēdējās var tikt uzskatītas par nesaskanīgu maisījumu jeb netīru liriku, ne pirmo. Bet, ka stingri abstrakta domāšana pati par sevi nekad nevar jūtu saviļņojumu radīt, redzams no tā vienkāršā piemēra, ka, rēķinot grūtu matemātisku uzdevumu, visu mūsu apziņu aizņem loģiska domāšana, gandrīz pilnīgi izspiežot jūtas. Ja pēc tam, kad uzdevums tuvojas laimīgām beigām, mūsos mostas zināma gara pacilātība, tad to nebūt neizsauc skaitļi un abstrakcijas, bet apziņas pilnīgi konkrētais saturs: nolūks tūliņ panākts, līdz ar to atpūta, pastaigājiens, zinātnisks atradums ar daudz patīkamām sekām utt. — Kad Ņūtons sarežģītos matemātiskos aprēķinos sāka redzēt, ka rezultāts iznāk apstiprinošs priekš kādas viņa pamathipotēzes, viņu pārņēma tāds uzbudinājums, ka viņš vairs nespēja savus rēķinumus turpināt, un tie bija jāpabeidz kādam viņa biedrim. Kāpēc? Taču ne tāpēc, ka no šī brīža attiecīgās matemāt. formulas un domāšana ar viņām būtu izrādījušas pēkšņi tik brīnišķi uzbudinošu spēku, bet tāpēc, ka viņš garā jau skaitīja visu to

konkrēto nākamības ainu, kādu radīs viņa atradums. Un tā atkal nonākam pie konkrētā, kas aizvien šādā vai tādā veidā arī fantāzijā skatāms, kā vienīgā un īstā emociju cēloņa.

7) Manā paskaidrojumā pēc Brača izķertā un še pievestā citāta tieši tūliņ tālāk stāv: «bet dzejas, cik viņā bijis, tik ir, jo visi tie elementi, kuri rada dzejisku emociju, kā bijuši, tā ir». Ja dzejas, cik bijis, tik ir, tad taču no dzejas nekas nav pārvērties. Jaunpienākušais reliģiskais faktors pievieno vēl citu — ne tieši dzejisku, bet reliģisku vērtību; tam atkrītot, atkrīt arī reliģiskā vērtība, atkal: kas bijis, tas paliek! Tad nu es prasu: kas tā par loģiku; norauj no vienas domas pavediena pusi, izkariķē to un tad brīnās! — Ka mana doma, kuras otra puse tālāk izkariķēta, pilnīgi pareiza, formulēju to vēlreiz uzskatāmāk un vienkāršāk. Apzīmēsim mitu ar M. Bet šis M (mits) kā dzejas veids sastādās no vairākiem elementiem: tēli (t), situācijas (s), runas (r), darbības (d) u. c. Tātad: M=t+s+r+d. Bet dogmatiski reliģisko ticību apzīmēsim ar R. Ja nu mitam pievienojas šī ticība, tad dabūjam: M+R=t+r+d+R — dzejai pievienojusies ticība. Ja šī ticība izgaist, paliek atkal tikai tas pats mits ar saviem elementiem: M=t+s+r+d. Nekādas pārvērtības, ne citi brīnumi nav notikuši. Arī it nekādi matemātiski viltojumi, kā Bračs tālāk neloģiski zobojas.

8) Turpinādams vairot savā agrākā rakstā iesākto babilonisko jucekli, A. Bračs sajauc jēdzienus: 1) ticēt reliģiskā nozīmē ar jēdzienu attiecību, abus tos identificēdams (ja es savu parādnieku sūdzu pie tiesas, tā ir attiecība: bet kur te ticība?), un 2) simbols un dzeja, it kā kāda tēla simboliska saprašana vien to padarītu par dzeju. Redzams, ka Bračam ļoti der «mācīties» pie manis uzmestās dzejas attīstības shēmas, lai zinātu, ka vienkāršas gleznas, salīdzinājumi un personificējumi ir dzeja bez kaut kāda sakara ar simboliem. Kad šīs aplamības atsegtas, A. Bračs paliek savā agrākā neglābjamā stāvoklī.

9) Ja es savā dzejas attīstības shēmā kā mitiskas dzejas paraugus pievedu Ļermontova «Dēmonu» un Skalbes «Jūras vāravu», tad jājautā: no kādas planētas tapināta tā loģika, pēc kuras es par mitiem atzīstot tikai «stāstus, kas vispasaules mitoloģijā kā tādi ir reģistrēti» — ?! Bet nu tālāk. Tagad A. Bračs atzīst par mitu to, kas subjektīvi «mūsu dvēseles dzīvē patiesi arī mita lomu spēlē» (tāds, bez šaubām, ir Ļermontova Dēmons); bet pagājušo reizi viņš savu atziņu savelk kopā sekojoši: «ja zināmu mitoloģisku faktu uzskatām tikai kā mūsu dzīves parādību apvienojumu (tātad subjektīvi. — Fr. B.), tad tas vairs nav mits, bet dzeja; ja tam ticam kā reiz bijušam faktam (tātad objektīvi. — Fr. B.), tad tas ir mits». Nu, vēl stingrākas loģikas var iedomāties! Kopā savelkot: Bračs prasa tādus subjektīvus mitus, kuru objektīvam faktiskumam mēs ticam... Bet tādi būs iespējami gan vienīgi «pie lielas upes Bābelē»...

10) Brača paskaidrojums, kā saprot Vunta loģiskā, ne laika ziņā uzsvērto «vispirms», gan ļoti amizants (lietojot Hamana apzīmējumu), bet nav gluži oriģināls: tas stipri līdzinās tam, kādu lieto Bierns (Raiņa «Zelta zirgā»), mirstošā tēva vārdus «paskaidrodams»: «Otrais dēls, ak vai, jau beigas!» — tas taču nozīmē: «jau beigas dalīšanai, jo viss jau atdots man». — Ka, pēc Vunta uzskata, mits no dzejas nav šķirams, no agrāk pievestā citāta redzams pilnīgi («... mitam ... priekš savas izteiksmes tikpat nepieciešama māksla kā māksla ar to saturu, ko mits un reliģija viņai dod, iegūst visdažādākos visu cilvēka dvēseles dzīvi aptverošus veidus»).

11) Pagājušo reizi, uzrādot A. Brača nezināšanu mākslas teorēt. jautājumos, kurai pateicoties viņš tagad jau novecojušos brošūru gudrību par visu mākslu celšanos no vienas pirmmākslas uzstāda kā kādu pēdēju tīri zinātnisku patiesību (lai ar to «apgāztu» manu uzskatu pamatus!), — es pievedu vairākas autoritātes, rādīdams, ka šis jautājums zinātniski nemaz vēl nav izšķirts un kā te valda visdažādāki apgalvojumi. Tagad Bračs runā tā, it kā viņam būtu jau agrāk bijuši pazīstami manis pievesto pētnieku uzskati. Bet, ja Bračam tiešām bija zināms, ka šai jautājumā pastāv tikai dažādas zinātniski nepierādītas hipotēzes un viņš tomēr šādu nezinātnisku uzskatu nostāda kā tīri zinātnisku patiesību, tad man jājautā: kā sauc tādu rīcību īstā vārdā? Ja Bračam tiešām būtu pazīstami jaunākie pētījumi šai jautājumā, tad viņš zinātu arī, ka dažas diezgan ievērojamas autoritātes, piem., Meimans un Stumpfs, galīgi noliedz dažādu mākslu rašanos no vienas vai nedaudzām pirmmākslām, pieņemot katrai mākslai pilnīgi patstāvīgu izcelšanos no sākta gala: un tad viņš arī nevarētu nākt pie komiskā slēdziena, ka es, aizrādot uz valdošo uzskatu dažādību šai jautājumā, runājot pats sev pretim.

12) Ar sacīto A. Bračs diezgan nepārprotami pierāda, ka intuitīvā dvēseles darbība (it sevišķi jaunradīšanā) kā diferencēto organisma darbību pilnīgs pretpols viņam vēl pilnīgi sveša pasaule. Neredzu sevišķas vajadzības uzņemties pie viņa paniatīgu «misijas» darbu. Nepieciešamākais manā iepriekšējā rakstā diezgan skaidri sacīts.

13) Vāgnera nostādīšana blakus hotentotiem ir iespējama tikai uz Brača nepareizā uzskata pamata par visu mākslu rašanos no vienas mākslas. Tā šis uzskats tiek novests pirmoreiz pie absurda. Nostādot hotentotus blakus Vāgneram, Bračs nonāk pie absurda no otras puses. Tā ar šo uzskatu A. Bračs šoreiz tiešām rīkojas pēc paroles: kas tevi sit pa vienu ausi, tam griez arī otru.

14) Cik zināms — Vāgners nav ne no viena pastāvēšanas tiesības prasījis savai operai, arī no Brača ne, jo viņa opera var pastāvēt bez tā. Tādas dziesmas un ārijas, kas «nemaisās vārda darīšanās» (!!), līdzšinējā vēsturē vēl nepazīst.

15) Te Bračs saredz gan kokus, bet mežu ne.

16) Šai mākslas filozofijas veidā gan A. Bračam nav no konkurences ko bīties.

17) Tiem, kas tiešām dzīvo tikai domāšanai, ir spējīgi pat līdz skaidrām domām tikt, bet atrod savai individualitātei par nepiemērotu dzejnieka tēlojošo izteiksmi, pilnīgi pietiek ar to, ka viņi piešķir savām domām stingri piemērotu prāta valodas ietērpu. Un tiešām — visi lielie domātāji, kuri gan laikam visdziļāk būs izbaudījuši priekus par savu domu skaidrību, nekādu citu prieka izrādīšanas līdzekļu nav lietojuši ka vienīgi to — uzrakstīt savas domas skaidrā filozofiskā valodā. Visiem citiem, kas grib šais priekos dalīties, nevajag nekā vairāk ka tikai ņemt viņu darbus rokā un lasīt. Katrs, kas domu skaidrību mīl, zin, kāda bauda ir lasīt Kantu, Šopenhaueru, Bergsonu. Priekš kam te vēl vajadzīgi speciāli prieka taisītāji? Pie tam vēl tādi, kuriem, ievērojot viņu domu vērtību, pavisam maz izredzes priecāties, bet gan vairāk mocīties, kas tik neizbēgami noved pie tumšās, vārgās jūsmošanas gaudenu pusnakts domu garā. —

Atzīstot intuīcijas kā pilnīgi irracionālas (prātam pretējas) gara darbības galveno nozīmi katrā radīšanas procesā, reizē ar to atzīst, ka abstrakti domājošam prātam augstākajā gara kultūrā nepiekrīt pirmā vieta.

Bet, kas zīmējas uz nākotnes augstākas kultūras saprašanu un veicināšanu, tad te gan maz kas panākams ar kāda diezgan nenozīmīga kritiķa nenozīmīgu frāzi. Tad jāmet acis uz tiem gara milzeņiem, kuru garīgais raugs apņēmis visu tagadnes kultūras cilvēci. Minēšu tikai visizcilāk stāvošos: Nīcše, Tolstojs, Bergsons. Katrs no tiem pieder dažādām tautībām, katram savs īpatnējs, daudzreiz pilnīgi pretējs pasaules uzskats. Bet vienā lietā viņi visi vienis prātis: cīņā pret intelektuālisma valdību, kas padara cilvēku seklu un trulu. Par Tolstoju būtu lieki vēl ko minēt. Bergsona trieciens racionālismam un intelektuālismam liekas būt tik stiprs, kāds pēdējos 2 un 3 gadu simteņos nav vēl piedzīvots. Arī Šellinga laikā ne. Tas liekas, it kā piepildot Nīcšes pravietiskos vārdus: «Mēs tagad tuvojamies atkal visiem tiem īpatnējiem pasaules saprašanas veidiem, kādus atrada grieķiskais gars Anaksimandrā, Heraklītā, Parmenidā, Empedoklā, Demokritā un Anaksagorā.» Vārdu sakot: visos priekšsokrātiķos, kuri vēl stāvēja tuvu mitam, konkrētai pasaules uzņemšanai un saprašanai. Bet vēlākos intelektuālistus, pat Sokrātu Nīcše nekautrējās saukt par «muļķa desu» *(Hanswurst)*, redzēdams viņā vienpusīgu prāta cilvēku. Mēs sapratīsim Nīcšes pārmērības, bet tagadnes un nākotnes vērtēšanā mēs neaizmirsīsim viņa zīmīgos vārdus «Zaratustrā»: «No savas gudrības jūs taisiet nabagu mājas un slimnīcas priekš sliktiem dzejniekiem.» Es gribētu teikt: priekš attīstības nespējīgiem intelektuālistiem.

«Dzimtenes Vēstnesis», 1915. g., 25., 27. un 28. aprīlī, Nr. 111, 113 un 114.

JAUNĀKĀ LIRIKA

«MITU» TAISĪTĀJI

Fr. Bārdas debeszilā romantikas dzeja no laika gala bijusī «jaunklasicisma dzejas» tiešais pretstats. Viņa jūtu tēliem un sajūsmas gleznām nav nekā kopēja ar intelektuālajām emocijām. Bārdas dzejā vispār maz domu un domu darbības izrosināta jūtu elementa, tā ir tīras jūtu lirikas raksturīgākais paraugs. Tikai dabā vai fantazijā skatīt un vērot, un redzēto attēlot konkrētā gleznā un redzamā tēlā — tālāk par to nesniedzas viņa dzejiskie nolūki. Šo pasīvo, refleksīvo liriku attaisno mūsu kritikā jau no Niedras laikiem pazīstamā romantiskā mākslas teorija, pēc kuras dzejiska domāšana (īstenībā gan te nav nekādas domāšanas) esot domāšana gleznās, tēlos un simbolos.

Fr. Bārdam ir izkopta skatīšanas spēja un refleksīva attēlojuma veiksme. Viņa gleznu un tēlu bagātā dabas jaukumu lirika tikai vēlākā laikā sāk izvirst kailu laukskatu pastkaršu žanrā. Visinteresantāki viņa bērnu dzejolīši — un tas par sevi saprotams. Bērna intelektuālās spējas vēl tikai dīglī; bērna estētiskās jūtas vēl pilnīgi fantāzijas varā. Bērna dzejiskos pārdzīvojumos prāta līdzdarbībai nav vietas. Bērns uzņem tikai konkrēti skatāmas gleznas un tēlus. No šī viedokļa lūkojoties, pievilcīga likās Bārdas dzeja ar viņas bezgalīgām dabas gleznu virknēm un it īpaši ar saviem oriģinālajiem dabas simbolu tēliem. Viņa aitu lēpji, meža nagažas, purvu velni, vārpu mātes un pat tie komiskie sukuburi (!) bij kā radīti bērnu fantāzijas ierosināšanai un lielu cilvēku smīdināšanai. Komiskais elements jau ir tas raksturīgākais un arī vērtīgākais šajos naivos personificējumos. Ķā amizanta fantāzijas rotaļa bez dziļāka satura un tālākas nozīmes šī dzeja bij stipri pievilcīga.

Bet pašā pēdējā laikā Fr. Bārda par savu dzeju un viņas nolūkiem uzrakstījis dažus teorētiskus aizrādījumus, un tie liek uz viņa dzejisko nodarbību lūkoties no pavisam citas puses. Un tad zūd visa pievilcība un vērtība un atliekas tikai vienkārša dzejiska mahinācija. Izrādās, ka Bārdas dabas simbolu tēli nav tikai vientiesīgas fantāzijas un lirisku refleksu produkts, bet noteiktas sistēmas koordināti, aiz kuriem slēpjas vesela mākslinieciska, jā, pat kultūras teorija. Šī teorija tāpat savos pamatos, kā uzbūvē ir tik gaisīga, aplama un antikulturāla, ka sagāžas no visvieglākā kritiskas domas pieskāriena un gāzdamās arī visas nagažas un sukuburus aizrauj līdz pīšļos un putekļos.

«Mūsu dienās,» saka Fr. Bārda, «kur materiālistiskās kultūras garu nāvējošais intelektuālisms tik bīstamā mērā sazēlis, kur reliģijas dzidrie avoti gandrīz pilnīgi aizsērējuši... taisni tagad ilgām pēc tā jaunā mita, kas mūs atkal mācīs apzināties mūsu dievišķā gara, mūsu «es» dziļumus un plašumus, — tagad šīm ilgām jākļūst aizvien karstākām un mocošākām.» Dzeja

sadalās pavisam septiņās zortēs, un tā visaugstākā zorte ir mits, tāpēc ka tas apvieno visu atziņu elementus — filozofisko, tikumisko, reliģisko, estētisko...

Protams, še nav iespējams aplūkot Bārdas dzejas izzortējuma paviršību un neloģiskumu — to jau arī sekmīgi darījuši mūsu humoristi. Nav arī pavisam iespējams izprast, kādus īsti reliģijas avotus viņš iedomājies, ja uzsver, ka dogmatiskā reliģija tā vis neesot. Paliksim pie tā mūsu dievišķā gara un par visām lietām pie tā mita, pēc kura mūsu ilgām jākļūst aizvien karstākām un mocošākām, kurām jātiek par virsvadoni mūsu dzejā un jāapvieno sevī visi mūsu atziņas elementi.

Garām ejot pieminēsim, ka nedogmatiska reliģija nemaz nav iedomājama. Par reliģiju tikai tur var runāt, kur ir dogmatiska ticība augstākām valdošām būtnēm ārpus cilvēka un kur cilvēks ar zināmu kultu un kalpojumiem grib pielabināties šīm būtnēm. Līdzko viņš atmet dogmas un vairs nepiedalās kultā, viņam reliģijas vietā nāk kaut kāda individuāla, spekulatīva māņticība, kāda filozofiska doktrīna vai arī pilnīga neticība. Patiesību sakot, arī vārdam «mits» tur vairs nebūtu vietas. Jo tur ar šo vārdu vairs netiek apzīmēta dzīva, valdonīga būtne, bet, ja daudz, tad šīs būtnes atmiņa; mitoloģija nav vairs augstākās būtnes nešaubāmi ticama vēsture, bet šīs vēstures zinātniski pētījumi vai dzejiski tēlojumi. Vārdu nepareizais lietojums nepaliek pareizs arī no tā, ka viņu lieto nopietni, tikai caur un cauri ideālistiski apgaroti tautu psiholoģijas pētnieki. Bārda reliģijas dzidros avotus un mitus min tik ciešā sakarā, kādā tie atrodami tikai pirmatnējo tautu animistiskajā reliģijā. Nopietni viņš vedina mūs atpakaļ uz turieni. Vēl vairāk — mūsu ilgām pēc animistiskās pasaules jātiekot arvien karstākām un mocošākām.

Ja dažādas individuālas un intuitīvas pasaules izjūtas veidus un dažādas metafiziskas kombinācijas, un sadzīves morāles likumu kopojumus arī vēl mūsu dienās apzīmē ar vārdu «reliģija», tad pret to tomēr nebūtu ko strīdēties. Taisnība, ka plašām ļaužu šķirām mistiskā izjūta ir vienīgais pasaules izziņas līdzeklis un reliģiskā metafizika vienīgais dzīves atziņas un sabiedriskās tikumības pamats. Bet Fr. Bārda nerunā par mistiku, par reliģisku jausmi un jūsmu bez konkrētiem tēliem, bet tieši par pirmatnējo, animistisko ticību, par reliģisko fiziku ar viņas mitiem. Tai kalpot esot dzejas visaugstākais uzdevums.

Viņš ir konsekventāks nekā visi teoloģijas profesori, konsekventāks nekā katoļu pāteri. Tie nebūt nenopūlas apgāzt dabas parādību zinātniski pierādītos dabiskos cēloņus, bet patur sev tikai vēl neizpētītos un zinātniski nepierādītos virzienus un nolūkus. Tā viņi var sacīt, ka zinātne ar ticību iet roku rokās, un savā laikā viņiem darba daudz. Viņi nebūt nemēģinās noliegt, piem., ka pērkons ceļas no sakrājušās un spēji atraisītās elektriskās enerģijas. Bet mūsu Fr. Bārda? Viņš tēlo, kā «vecais

pavasara vakarā» («Latv.» piel., 1915. g., 16. num.) atsēžas papīpēties uz mēnešraga, kā viņš pūš dūmus, šķaudās utt. Kā dabas parādības personificējums, kā dzejisks simbols viņa tēls būtu īsti pievilcīgs; sevišķi bērniem viņš liktos stipri amizants. Bet tā viņu saprast mums kategoriski liedz Bārdas teorija. «Vecais» ir «mits», un mits ietver sevī mūsu filozofisko, tikumisko un estētisko atziņu. Dabaszinātniskā atziņa dzejiskā steigā nav pieminēta; bet, ka tai arī nešaubāmi jābūt šajā atziņu rindā, par to taču neviens pats nešaubīsies. Jo kas tad tā mūsu dienās varētu būt par filozofiju un ētiku, kura nestāvētu nešķiramā sakarā ar dabaszinātnisko atziņu? Un pie tam šis «mits» taču tiek uzstādīts kā tiešs pretstats «nāvējošam, bīstami sazēlušam intelektuālismam». Prāta darbība ir kaitīga augstākā izziņas pakāpē, cilvēciskās domas attīstība cilvēku noved seklumā. Vienīgais glābiņš ir reliģiskā pasaules skatīšanā, animistisku mitu atkalradīšanā un stiprā ticībā.

Garu ticībai un sukuburiem jāpārvar «materiālistiskās kultūras» ļaunums. No svara gan būtu zināt, vai mūsu pāters še domājis materiālistisko pasaules atziņu vai birģeliski materiālistisko dzīves praktiku. Tad viņa kara gājiena spars būtu labāk apredzams. Ja materiālistiskā atziņa patiešām līdz šim nekā nav gribējusi zināt par mitiem un viņa kultu, bet birģeļu dzīves materiālisms turpretī ļoti labprāt satiek ar visādām ideālistiskām projekcijām un mistiskās fantāzijas norādījumiem. Bet vai tad var prasīt noteiktību un skaidrību no šādu romantiķu «filozofijas»? Fr. Bārdas «mitus» nu tomēr arī tā redzam viņu īstajā būtībā.

Un tā viņi pazaudē visu savu dzejisko vērtību. Mūsu priekšā rēgojas tikai atbaidīgi muļķības un nevarības ķēmekļi. Mūsu laiku dzejniekam, kuram smadzeņu vietā nav zils tukšums, kura intelekts nav mitros bērna autiņos tīstīts, mitoloģija ar visiem viņas mitiem noder tikai kā dzejiskas atceres krājums, kā bagātīgs apsērējis vielas slānis, kurā vai nu rakties aiz vēsturiskas intereses, vai ņemt un pārkausēt, un jaunos tēlos veidot. Bet to mūsmāju romantiķi nesaprot, ka animistisks mits kā tāds jau pēc savas dabas ir pilnīgi nedzejisks un dzejā nelietojams. Viņā izpaužas gan pirmatnējā cilvēka naivais pasaules uzskats, viņa «filozofiskā» un tikumiskā atziņa, bet no estētiskā elementa tur nav ne zīmes. Dabas tautas savus dievus nav taisījušas aiz estētiskās sajūsmas. Visi dabas parādību personificējumi radušies aiz katras reliģijas cēloņa jūtām — neziņas un bailēm. Tie nav simboli, tie ir varas pilnas būtnes, kuru nozīme vienīgi tikai viņu iespaidā uz cilvēka praktisko dzīvi. Tikai prātam attīstoties un pirmatnējai reliģijai zaudējot savu absolūto nozīmi, mita praktiskai prozaiskai dabai arvien vairāk piejaucas dzejiskas izdomas elements, līdz kamēr tur atliek vienīgi tikai dzejiska fikcija. Ebreju Jehova nav nekāds simbols, viņš nav arī dzejisks jūs-

minātājs, bet varas pilns likumdevējs un soģis. Ebreju dzeja tikai tam ir leģenda, dzeja un estētisks daiļums, kam nav daļas gar viņas īsto, praktisko saturu, kam no viņas nav jānoskaita zināms skaits pātaru dienā.

Bet nu atstāsim Fr. Bārdu ar viņa mitiem. Mēs domājām, ka prāta gaismas vēl arvien maz, ka māņi vēl par daudz smagi nospiež tautas dvēseli. Bet nu nāk cilvēks un apgalvo, ka pārmērīgs intelektuālisms esot tas nāvējošais! Animistiskos mitos esot visas pasaules atziņa, visa zinātne un ļaužu tikumiskais balsts. Tāpēc jāmeklējot glābiņš pie dakotiešiem un alforusiem. Mēs smējāmies par Lautenbaha-Jūsmiņa urķiem un nurķiem, kaut gan tie kalpoja vienīgi nevainīgai mitoloģiskai romantikai un naivai tautas teiku izraibināšanai. Un nu nāk Fr. Bārda un tieši apgalvo, ka mums vajagot pielūgt nagažas un sukuburus, jo viņos esot mūsu zinātne, filozofija un ētika. Tā ir dziļas kulturālas pagrimšanas zīme. Tā iespējama tikai laikmetā, kura vispārējs sauciens ir:

«Beati pauperes spiritu!»[1]

[A. Upīts]

«Jaunais Vārds», 1915. g., 11. jūnijā, Nr. 156.

[1] «Laimīgi ir garā nabagie!» (lat.). *Sakārtotāji.*

4

J. JANKAVA UN T. ZEIFERTA DISKUSIJA

KAS IR SADZĪVES REĀLISMS?

Mūsu rakstniecībā valda vēl aplami jēgumi par reālismu. Visbiežāk viņu saprot kā daiļrakstniecības virzienu, kurš cenšoties attēlot «dzīves īstenību». Nav jābrīnās, ja ar tādu tik plaši iztulkojamu nozīmi šī vārda lietošanā ieviesusies liela nenoteiktība, tā ka viņā mēdz saprast visdažādākās lietas. Daži pat 90. gadu jaunstrāvnieku literatūru vēl sauc par «reālistisku virzienu latviešu rakstniecībā». Šādā nenoteiktībā reālisma vārds var noderēt gan domu jaukšanai, bet ne viņu noskaidrošanai.

Pareizi saprasts reālisma vārds ir viens no pašiem kodolīgākajiem, un bez viņa grūti iztikt sadzīves jautājumu pārrunās. Tādēļ nevar būt lieki šo noskaidrot, uzrādot dažas drošas un patstāvīgas iezīmes reālisma jēgumā. Priekš tā vispirms jāatraida pārpratumi, aiz kāda daži literatūras apspriedēji vēl dēvē «jauno strāvu» par reālistisku virzienu.

Tiesa, 90. gadu Jaunās strāvas rakstnieki un avīžnieki paši gan saucās par reālistiem un laikam arī šķitās esam tādi. Var domāt, ka īsti ar šādu nosaukumu jaunais virziens sākumā modināja daudziem nevilšu cienību un ātri ieguva piekritējus jaunajā paaudzē. Reālisma vārds, tas taču aizrāda kaut ko īstenu, patiesu, kaut ko pretēju sapņiem un māņiem. Un jaunatne, vismaz tā viņas daļa, kura apzinās patiesības lielo garīgo vērtību, vienmēr ar lielu sajūsmu centusies tikt vaļā no maldinošiem sapņiem un māņiem, lai ņemtu sev domu priekšmetus un centienu mērķus no tāda lauka, kur vairāk īstenības un patiesības. Tikai aiz piedzīvojumu trūkuma un aiz savas pārāk vieglās uzticības ārējam izskatam jaunatne tā bieži pievienojas literāriskiem virzieniem, kuri gan nosaukumā sola īstenības atziņu, bet saturā savā nespēj tādu sniegt. Tā arī notika ar 90. gadu Jauno strāvu. Reālisma vārdā, kādā šī strāva nāca, jau bija spriedums par agrākajiem uzskatu virzieniem kā tādiem, kas nebijuši diezgan patiesi, īstenībai piemēroti. Šai vārdā bija arī solījums dot nu beidzot to patiesību, kādas visiem senākiem virzieniem trūcis.

Tātad: vienā pusē vecā, tautiskā romantika, sapņi un māņi; turpat pretī jaunā, reālistiskā patiesība. Te nebija vairs daudz jāprāto, kurai pusei piegriezties! Šādā paviršā veidā arvien notiek pievienošanās «jauniem» uzskatiem. Tie saista vispirms ar savu ārieni un nosaukumu, bet viņu iekšējais saturs nav iepriekš pārbaudāms, tas sāk atklāties tikai pēc tam, kad šai jaunajā virzienā jau daudzmaz iedzīvojies.

Pie reālisma vārda, kas deva tādus ātrus panākumus, Jaunās strāvas pēcteči arī turpmāk arvien palikuši. Reālistu vārdu tie sev paturējuši arī «visgrūtākos» brīžos, kad viņu mācības saturs atklājās pašā bēdīgākā veidā, kad izrādījās, ka aiz viņu daudzinātā «reālisma» slēpušies tikai cittautu brošūru tulkojumi un plaģiāti. Un protams, ka saukties par šādu specifisku «reālismu», to viņiem neviens arī nevar liegt, jo sakars starp jēdzienu un vārdu nav no dabas likts un neatmaināms. Kad bērni savās rotaļās no mazajām lietiņām sakrauj lielākas kopas, tad tās viņi bieži dēvē par pilīm. Un viņiem to tā arī pieļauj un runā līdz ar viņiem tāpat un necenšas nemaz šo «terminoloģijas kļūdu» izlabot. Bet pieaugušie cilvēki, domājams, tādēļ vēl nezaudē savu jēgumu par to, kas ir pilis! Tāpat jaunstrāvniekiem var mierīgu prātu pieļaut, lai tie savus paveiktos brošūru tulkojumus un plaģiātus dēvē par «reālismu». Ja viņi paši zina, ka tas, ko viņi sastrādājuši, ir tikai cittautu brošūru tulkojumi, — un to zināt viņi taču zina nenoliedzami, jo paši viņi tās tulkojuši, — tad vismaz savās pašu sarunās viņiem puslīdz vienalga, kādā vārdā tie savus darinājumus apzīmē. Ja viņiem patīk, lai ņem kaut pašu cienījamo reālisma vārdu!

Bet, ja tie grib šo apzīmējumu padarīt par vispār lietojamu, lai arī citi un pilnā nopietnībā sauktu viņu darinājumus par reālismu, un, ja gadās pat literatūras apspriedēji, kuri izpilda šo viņu vēlēšanos, — tad lieta pārgrozās. Tad jājautā, vai lietojamais nosaukums ir pareizs un piemērots saturam, ko viņā grib ielikt. Un, ja vēl, kā šai gadījumā, reālisma vārdu grib atņemt kādam senākam, nenoliedzami reālistiskam virzienam, tad ir nepieciešami paraudzīties pamatīgāk, kāds še kļuvis sakars starp vārdu un viņa saturu. Lai domāšanā panāktu skaidrību un saprotamību, jācenšas domāt un runāt vispārējos veidos. Tad arī reālismā nevar vis ielikt kaut kādu jēgumu pēc savas patikas vai nepareizas vietējas parašas, bet jāsaprot šai vārdā tādi paši domu saturi, kādi viņā vispār parasti.

Ņemot reālisma vārdu tai nozīmē, kādā to saprot un lieto citu tautu ievērojamākie reālisti, jāatzīst, ka 90. gadu «jaunai strāvai» nebija nekādas daļas ar reālismu. Par to viegli pārliecināties jau no īsa ieskata reālisma vispārējā idejā. Reālisms ir sociāleksperimentāla mācība, izvedināta no agrāko paaudžu piedzīvojumiem un no mūslaiku sadzīves novērojumiem. Reālisms cenšas vispusīgi izprast sadzīvi; viņam nepietiek ar parādību

ārējākās vai praktiskā ziņā svarīgākās virspuses novērojumiem, viņš dzenas līdz pamatiem izdibināt īstenības dziļākos spēkus un viņas kodolu. Reālistam, ja tā varētu teikt, ir zīmīga dziņa ieaugt īstenībā, lai viņu iekšēji pārdzīvotu un izjustu un lai spētu viņas saturu izvilkt skaidrās intelektuālās idejās. Tādu jēgumu par reālismu dabūjam pie visu laiku lielākajiem reālistiem. Tas ir patstāvīgais reālisma gars. Bet varbūt ne pie viena cita viņš neparādās tik skaidri kā pie reālistiskās skolas nodibinātāja jaunlaiku sadzīves zinātnē, ievērojamā franču metalurga Frederika Leplē. Īsti viņa galvenās idejās var uztvert sadzīves reālisma kodolu.

Lielais sadzīves pētnieks Fr. Leplē (1806.—1882. g.) bija jau savā dziļākā garā īsts reālists. Atmozdamies uz apzinīgu dzīvi laikmetā, kad atjaunotās ķēniņu varas tālredzīgā gādībā Francijai sāka sadzīt dziļās brūces, kādas revolūcija viņai bija situsi, Leplē ieinteresējās jautājumā par vispārējiem spēkiem, kas noteic tautu varenību un pagrimšanu. Bet kā patiess reālists pēc sava gara viņš lika maz svara uz parastajām grāmatu gudrībām, uz vispārējiem principiem un valdošiem modes uzskatiem. Viņš gribēja savām acīm redzēt īstenību un viņā tieši iedziļināties, lai to pareizi saprastu. Priekš tam viņam labi noderēja ārzemes ceļojumi un praktiskie darbi cittautu slavenākās rūpniecības iestādēs, kādos Parīzes politehnika sūtīja savus audzēkņus. Visu savu ilgo mūžu, ar ļoti maziem pārtraukumiem, Leplē pavadījis ceļojumos pa Eiropu (astoņus lāgus bijis arī Krievijā), novērodams dažādās zemēs valdošus dzimtas un darba satversmes veidus un galvenās ierašas, un iestādes, kādās tautas dibina savu dzīvi. Savos ceļojumos viņš arvien centās nākt sakaros ar tiem, kuri bija plašā apkārtnē pazīstami kā labākie lietpratēji savā amatā. Vienalga, lai tas bija kāds slavens valstsvīrs vai arī kāds vecs zemnieks, vairāk piedzīvojis strādnieks vai meistars, — ja vien tas bija kāds rīkotājs, kam ar vispārības lietām vai ar labāku ļaužu daļu darīšana, Leplē ar lielāko rūpību uzklausīja viņu domas un spriedumus, ko tie no saviem piedzīvojumiem bija izveidojuši. Viņu aizrādījumus salīdzinādams ar paša novērojumiem, Leplē centās izprast, kādi ir spēki, kas tautas sadzīvi uztur veselu, un kādi tie citi, kas viņu posta un gremdē. Tikai pēc tādiem ilgiem, ar dziļu rūpību piekoptiem novērojumiem un pārbaudījumiem Leplē laida klajā savu savākto materiālu un uz tā dibinātos vispārējos slēdzienus. Viņa darbi vēl līdz šim paliek ievērojamākais un bagātākais reālistisku pētījumu krājums Rietumeiropas literatūrā.*

* Leplē lielais pētījums par ģimeņu un darba satversmes formām dažādās zemēs saucas *«Les Pauvriers Européens»*, 6 sējumi, 1855.—1879. g. Vispārējos slēdzienus no šī milzīgā materiāla Leplē izteicis savā pēdējā lielajā darbā *«La Méthode sociale»*, 1879. — Bez tam jāmin viņa ievērojamais darbs *«La Reforme sociale en France»* (3 sējumi, 1864. gadā), kuru Leplē

Ķādi bija vispārējie slēdzieni, pie kuriem Leplē nonāca ar savu nenoliedzami reālistisku metodi? Tie bija pilnīgi tradicionāli. — Pēc Leplē mācības, cilvēka zīmīgākā atšķirība ir viņa brīvā griba ar visām tās sekām. Ķamēr kustoni negrozāmi vada viņa instinkts, cilvēkam dota brīvība pašam ar prātu sevi vadīt un visdažādākā kārtā grozīt savas dzīves apstākļus. Te visa progresa pamats, bet tepat arī avots visai pagrimšanai, kāda notiek cilvēku sabiedrībā. Ar savu gribu un prātu vien cilvēks ātri nonāk zemā un ciešanu pilnā stāvoklī. Viņam tādēļ bija vajadzīgs kāds drošāks atbalsts, viņa dabiskai brīvībai bija nepieciešams papildinājums ar sadzīves veidojumiem, ar autoritātes un garīgas disciplīnas mācībām, kādas kopotas reliģijā un morālē. Te meklējami tautu varenības un pagrimšanas avoti. Kuras tautas klausa savām disciplīnas, tradīcijas un autoritātes varām, tās sasniedz augstu stāvokli un piedzīvo laimīgus laikus kultūrā. Turpretī tautas, kas atkāpušās no grūtajām, bet svētīgajām disciplīnām, ātrā gaitā slīd uz leju un nonāk tādā zemiskumā un ciešanās, kādas pat nožēlojamākam kustonim svešas. Jo tas pats instinkts, kas kustoni noteic un ierobežo viņa attīstību uz augšu, neļauj viņam arī pārāk zemu grimt. Kustoņu valstī neredz samērā tik dziļu sugas degradāciju, kāda pie cilvēkiem, piem., lielo pilsētu padibenēs, bieži novērojama. Cilvēkam viņa brīvā griba un prāts ļauj sasniegt augstu stāvokli, bet arī ļauj viņam krist jo zemu, nestādot nekādu galēju robežu. Ierobežojumi un atbalsti viņam var nākt tikai no garīgās disciplīnas varām: no reliģijas un morāles mācībām un iestādēm. Šo disciplīnas spēku loma ir vēsturē izšķiroša. Nav redzēta neviena tauta bez savas reliģijas un kulta (dievkalpošanas) iestādēm un bez savas stingras sabiedriskas morāles. Tautas, kurās reliģijas un morāles saites mazinās, slīd ātri savā kultūrā uz leju. Šie negrozāmie tautas dzīves garīgie pamati, pēc Leplē mācības, vispilnīgāk ietverti kristīgā reliģijā un viņas tradicionālā morālē. Te kopots cilvēku dzīves tikumiskais likums pretī tam dabiskajam likumam, kādam visa pārējā dzīvā daba padota.

Tāda ir, īsi saņemta, Leplē mācības vispārējā ideja. Ar sevišķu dziļumu un lietprātību Leplē izšķaidrojis zemnieku dzimtas satversmi un atklājis viņas iekšējās dzīves psiholoģiju. Spriedums par sadzīves attīstību uz laukiem, pēc Leplē, dibinās novērojumos par tādām «paraugu dzimtām», kuras ar savu lietpratību saimniecībā un ar saviem krietnajiem tikumiem noder apkārtnei par priekšzīmi un kuras tā izpilda vadītāju lomu lauku sadzīvē. Šādas dzimtas Leplē sauca ar zīmīgo vārdu — «sadzīves autoritātes». Tās ir galvenākās tikumu un hierarhijas

sarakstīja Napoleona 3. uzdevumā kā vispārējās iekšējās sociālās nokārtošanas projektu. Tas gan izpelnījās paša ķeizara piekrišanu, bet atrada sīvu pretestību viņa padomnieku lielākajā daļā, tā ka dažas atsevišķas reformas tika ievestas Leplē projekta garā. Leplē publicējis arī daudz sīkāku rakstu.

(nevienādu stāvokļu kārtības) sajūtas uzturētājas tautā. Leplē mācību par sadzīves kārtības pamatiem tautā var labi raksturot šāds slēdziens: «Lauku dzīves hierarhija (t. i., varas un paklausības kārtība pēc cilvēku dažādiem stāvokļiem) vienmēr nodrošina savai apkārtnei labklājību, kamēr katra ļaužu šķira paglabā ikvienas krietnas sabiedrības galvenos elementus: padošanos dieva likumiem un tēva varai ģimenē; reliģijas un valsts valdības cienīšanu; ģimenes patstāvību, kas dibināta dzimtas īpašuma nedalītā mantošanā...

Bet, diemžēl, ne vienmēr šie noteikumi tiek izpildīti, īpaši tautās, kuras jau rāda, ka šādas tautas nepaliek ilgi uzticamas saviem svētīgajiem tikumiem; agrāk vai vēlāk viņās ieviešas samaitāšana. Un vienmēr ir tā, ka ļaunumi un kaites iesākas pašās valdošās aprindās un no viņām izplatās vispirms pilsētās. Vēlāk, kad ļaunumi pāriet uz laukiem, nestiprā vieta, kur tie vispirms ieviešas, ir bagātnieka nams; bet stiprā vieta arvien paliek zemnieka māja. Šī zīmīgā īpašība redzama sevišķi tur, kur zemkopju šķirās dzimtas īpašumu manto veselu, nedalītu. Īsti šādās zemkopju ģimenēs es savos ceļojumos esmu sastapis pašus labākos krietnas, veselīgas dzīves un skaistas nāves paraugus, nekas nav mani tā aizkustinājis kā skats, kur vecais zemnieks, līdz beidzamam acumirklim uzglabādams savu gara gaišumu, griežas pēdējā stundā pie apkārt stāvošiem bērniem un bērnu bērniem un liek tiem pie sirds visu šo laicīgo dzīvi uzlūkot tikai par līdzekli, kā iemantot mūžīgu dzīvību. Vēl labāk es saprotu, kas dara kādu tautu stipru un krietnu, kad Šveicijā un Spānijā man nācās novērot, kā sirmgalvji ieteic saviem mantiniekiem censties visos dzīves rūpestos vienmēr savienot dziņu pēc mūžīgas dzīvības ar pienācīgu gādību par nākošās paaudzes laicīgo labklājību. — Cik auglīga ir šāda gādība, to apstiprina tiklab novērojumi par mūslaiku sabiedrībām, kā arī vēstures mācības. Viss jautājums par tautu uzplaukšanu tā saņemams trijās pamata mācībās: lauku dzīve nodrošina mieru un patstāvību daudz labāk nekā pilsētu dzīve. Dzīves tikumus vislabāk nodrošina un izkopj zemnieks. — Šādas lauku hierarhijas svētīgais iespaids ir toties lielāks un pastāvīgāks, jo mazāk svētīta zeme dabiskām bagātībām. Par šo mācību pareizību var pārliecināties sevišķi tais apgabalos, kuri palikuši tagadējā Eiropā kā četras galvenās dzīves tikumu oāzes: Skandināvijas kalnājos un mežu apgabalos; Saksijas līdzenumu mežu apgabalos; sešos mazajos Oberlandes kantonos Šveicijā un Spānijas basku provinču piekrastēs un puskalnēs. Šais zemnieku mītnēs hierarhijas ierašas uz labāko saskaņotas ar trim kopības jūtām, kādas nāk no vietējā patriotisma.

Lasot tādus apcerējumus par citurienes zemnieku dzīvi, paliek žēl, ka Leplē savos ceļojumos pa Krieviju, kurus viņš uzsāka ķeizara Aleksandra II uzaicinājumā, nav aizņēmis arī mūsu

dzimteni. Latvju zemnieku dzīvē viņš būtu atradis plašu novērojamu lauku un gaišus apstiprinājumus savām galvenām idejām. Bez šaubām, arī latviešu zemi Leplē būtu pieskaitījis tām «dzīves tikumu oāzēm», kādas viņš tik mazā skaitā vien vairs bija atradis toreizējā Eiropā. — Bet še no svara aizrādīt garīgu sakaru. Leplē rakstos pārsteidz viņa domu vienādība ar Neikena uzskatiem, kādi tie parādās viņa stāstos. Daudz jautājumos, piem., par ģimenes, par pastāvīgās dzīves vietas nozīmi cilvēka personības izveidošanā, par darba morālisko nozīmi, par audzināšanu utt., Leplē un Neikens runā vienādā valodā. Arī Neikens ir vistīrākās šķiedras reālists. Viņš tēloja un aizstāvēja latviešu veco zemnieku, kuru toreizējās pārgrozības jau sāka vajāt, satricinādamas viņa dzīves garīgos pamatus. Neikena stāstos dots latvju zemnieka garīgās pasaules dziļi noskaidrots zīmējums. Dzīves gudrības un no senčiem mantotās tikumu mācības, kādas vadīja vecā tipa zemnieka domāšanu, Neikens izceļ apbrīnojami noteiktās intelektuālās idejās. Te ir klāt gan zināms idealizācijas darbs, bet tas nerunā pretī reālisma garam, jo reālisms arvien cenšas pēc īstenības skaidra, it kā stilizēta zīmējuma. Un tad ir ievērojami, cik Neikena atziņas līdzīgas tām, kādas Leplē bija ieguvis savos ilgajos ceļojumos un no saviem daudz plašākiem novērojumiem. Neikenam viņa domas patstāvīgi cēlušās, Leplē iespaids uz viņu ne tieši, ne netieši nav domājams. Bet, ja viņi tik rūpīgi sadzīves novērotāji un tik dziļi domātāji, viens no otra neatkarīgi, dažādās tautās nonāk pie vienādiem slēdzieniem, tas ir svarīgs apstiprinājums par viņu domu pareizību.

No Leplē sākās tā pētnieku skola, kuras mācības sauc par sadzīves reālismu vārda īstā nozīmē. Leplē vispārējais iespaids ir ļoti plašs, un nav neviena virziena, nevienas skolas mūslaiku sadzīves zinātnē, kurā tas nebūtu vairāk vai mazāk iespiedies. Bet ir arī virziens, kas tieši turpina Leplē tradīciju. Francijā viņa galvenākie priekšstāvji ir marķīzs Delatūr-Dipēn-Lašarss, Pols Biro un Pols de Rusjē. Austrijā un Vācijā šim pašam virzienam pieskaitāmi Grūbers, Fogelzangs, Rud. Meijers un Veiss, neminot jaunākos. Leplē tiešie mācekļi Francijā izdod kopš 1886. gada arī ievērojamo mēnešrakstu *«La Science Sociale»*, kurā galveno vietu ieņem monografijas, pēc paša Leplē parauga, par norobežotām iedzīvotāju grupām vienā vai otrā tautā. Līdzās šīm monografijām nāk īsāki vispārteorētiski raksti. Šis uzdevums ir viens no mūslaiku ievērojamākiem konkrētu socioloģisku pētījumu krājumiem.

Jau pievestie izraksti rāda, kāds dziļš īstenības gars runā no Leplē darbiem. Viņa tuvākā raksturojuma labā derēs piemetināt vēl šo pievilcīgo atziņu no pēdējās grāmatas, kurā viņš sakopojis sava mūža darba galvenākos panākumus. «Puse gadu simteņa ir jau pagājusi,» viņš raksta, «kopš esmu sācis meklēt

laimīgās sabiedrības, kuras varētu uzstādīt kā paraugu saviem tautiešiem. Arvien esmu rūpējies šais sarežģītās un grūtajās lietās izsargāties no iepriekš pieņemtu domu (aizspriedumu) iespaida. Un tomēr pēc tam, kur man nācies uzklausīt visādu jauninātāju domas, man atkal un atkal bijis galā jānonāk pie tās pašas patiesības, kādu jau kā mazs bērns no savas mātes biju saņēmis: arvien vairāk un ciešāk man bijis jāpārliecinās, ka īstais tautu labklājības un uzplaukšanas mērs ir dzīve pēc morāliskā likuma un dienišķā maize, t. i., divi galvenās lietas, ko kristīgie lūdz no dieva savā lūgšanā. Kad domās paceļas līdz cilvēku sabiedrību mūžīgajam sakaram, vienmēr tad jānonāk pie dievišķā morāles likuma. Tas ir nepieciešamais papildinājums cilvēka nepilnīgajai dabai un aizsarga līdzeklis viņam pret savas brīvības nelietīgu valkāšanu.» *(La Méthode Sociale, Paris, 1879,* 81. lpp.)

Šai slēdzienā, kuru Neikens un visi viņa skolas rakstnieki līdzi parakstītu, izteikta sadzīves reālisma galvenā ideja. Viņas pareizību apliecina visu tautu dzīve un vēsture. Nav redzēta neviena tauta, kura būtu spējusi uzturēties bez reliģijas un morāles disciplīnām. Šī atziņa var reālismā parādīties divējādi: viņa var nākt ar dievišķu sankciju, kā paša Leplē un dažu citu darbos; vai arī bez tāda augstāka apstiprinājuma, ar sociālās tradīcijas pamatojumu vien, kā pie dažiem vēlākiem reālistiem. Bet, kur šo ideju vienā vai otrā veidā neliek domāšanas pamatā, tur nav sadzīves reālisma šī vārda nodibinātā nozīmē.

Reālisms nav noslēgta dogmatiska teorija, kuru varētu katrā vietā attiecināt un izlietot. Reālisms dod tikai vispārēju viedokli un metodi, ar kādu stāties pie sadzīves jautājumiem. Visos reālisma virzienos tomēr valda viens kopējs gars: godbijības pilnā izturēšanās pret pagātnes vērtībām, cenšanās īsti pagātnes mācībās meklēt vadību tagadnes dzīvei un darbībai. Šī pagātnes cienīšana un uzticēšanās viņas padomiem būtu saucama par reālisma valdošo jūtu toni; bet patiesībā viņa nav tikai jūtu parādība vien, viņa ir dziļi un rūpīgi ar prātu pamatota atziņa. — Viss, kas vērtīgs rodas kultūrā, ir labāko cilvēku darbs. Bet tradīcijās uzglabājas tas, kas no katra laikmeta kultūras vēl pats labākais, t. i., ko arī nākošo paaudžu labākie cilvēki atzinuši un pieņēmuši kā labāko. Kā tad lai tagadnes cilvēks vien vairs neuzticētos šiem pagātnes labāko cilvēku padomiem? Reālisms no plašiem pētījumiem slēdz, ka spēki, kas mūsu senčus veduši pie krietniem panākumiem, nav tikai kādi pārejoši paņēmieni, kas derīgi vienam laikmetam, bet ka tie ir mūžīgie garīgie spēki, kas izteicas reliģijā un morālē un kuru vadībai klausīdama tauta nemaldīsies arī nākotnē.

Šo tradicionālo garu visur pieņem par pamatu reālisma jēgumam. Tas pats būtu jādara arī mūsu rakstniecībā, ja negrib taisīt savu īpatnēju un citiem pretēju reālisma jēgumu, pēc kāda,

liekas, nebūtu sevišķas vajadzības. Vienīgi tāds reālisma jēgums ir arī pilnā saskaņā ar mūsu tradicionālo Neikena un viņa skolas rakstniecības virzienu, kurš līdz šim jau pareizi saukts par sadzīves reālismu. Tikai 90. gadu jaunstrāvniekiem no reālistu vārda tad pilnīgi jāatteicas, jo viņu virzienā nav ne zīmes no reālisma.

J. Jankavs

«Dzimtenes Vēstnesis», 1915. g., 6., 8. jūnijā, Nr. 152, 154.

PAR REĀLISTISKO VIRZIENU

Līdz šim bija zināms, ka tautisko epigonismu latviešu literatūrā deviņdesmitajos gados pārtrauca reālistiskais virziens. Bet nu nāk Jankavs («Dzimt. Vēstn.», 152. un 154. numurā, rakstā «Kas ir sadzīves reālisms?») un saka, ka tas neesot nekāds reālistiskais virziens. Aiz reālisma vārda slēpušies tikai cittautu brošūras tulkojumi un plaģiāti. Deviņdesmito gadu jaunstrāvniekiem esot no reālistu vārda pilnīgi jāatteicas, jo viņu virzienā neesot ne zīmes no reālisma.

Ka 90. gados latviešu literatūrā nomanāms jauns virziens, tas ir nenoliedzams. Kas tad šis bija par virzienu? Jankavs viņu dēvē par «jauno strāvu». Bet ar to nav apzīmēta šī virziena būtība. Ja ieskatāmies tanī, tad gan grūti tam dot zīmīgāku nosaukumu kā minēto. Varētu to vēl arī saukt par sabiedriski demokrātisko, par naturālistisko. Tā tas dažkārt arī nosaukts. Bet visi šie nosaukumi iziet uz to pašu: uz piegriešanos īstenībai, dzīvei, dabai, lietai. Šādu virzienu parasti dēvē par reālistisku. Arī Jankavs to nenoliedz. Viņš saka: «Reālisma vārds, tas taču aizrāda uz ko īstenu, patiesu, kaut ko pretēju sapņiem un mākoņiem.» Bet viņš apgalvo, ka 90. gadu virziens tāds neesot bijis, neesot bijis reālistisks.

Ja to apgalvo, tad tas ir tikpat, kā kad teiktu: nē, diena nav gaiša, bet nakts. Ir taču fakts, ka toreizējie jaunie censoņi gribēja redzēt un rādīt dabu, sadzīvi, cilvēku viņa īpatnējā, nekrāsotajā veidā un šai nolūkā ar sajūsmu studēja Darvinu, Beklu, Marksu, Tēnu utt.; fakts, ka kritika asi uzbruka visādiem romantiskiem sapņiem, idealizējumiem, fantāzijām (Lautenbaham, Pavasaru Jānim u. c.), norādīja uz dzīves īstenību un sabiedriskiem problēmiem, kas izceļami; fakts, ka no skatuves prasīja, lai tā ir neviltots sabiedriskās dzīves spogulis, kurā redzami viņas trūkumi, ļaunumi, netikumi; fakts, ka dzeja atmeta daiļuma ideālu un gribēja attēlot vienīgi dzīves patiesību un sajūsmināt uz sabiedriskiem centieniem. Še nav vieta par to visu rakstīt. Kas pazīst 90. gadus, tas zin, ka toreizējais valdošais virziens latviešu gara dzīvē bija reālistisks. (Par to esmu plašāk rakstījis

apcerējumā «Reāl. virziens latv. rakstniecībā», tai pašā «Dz. Vēstnesī», 1911. un 1912. gadā.)

Kāds pamats Jankavam visu to noliegt? Tie esot bijuši tikai cittautu brošūru tulkojumi un plaģiāti. Nu, teiksim, ka tie arī patiesi ir bijuši cittautu brošūru tulkojumi un plaģiāti. Vai ar to ir teikts, ka tie nav un nevar būt reālistiski? Jankavs pats sniedz savos rakstos tulkojumus un izvilkumus no citiem, tāpat arī viņa tagadējais raksts ir īsti tikai franču rakstnieka Leplē domu plaģiāts. Un tomēr viņš domā, ka tam tiešas attiecības uz latviešu dzīvi, ka tas uzrāda īsto sadzīves reālismu. Kāpēc tad nu 90. gadu «brošūru tulkojumiem un plaģiātiem» nevarētu būt attiecību uz patieso dzīvi? Kāpēc tie nevarētu būt reālistiski? Tātad šis nav nekāds pamatojums, ka 90. gadu virziens nevarētu būt reālistisks. Še ir cilvēks, kas kaut ko tik saka vaļā, pie tam kaut ko klāt pielikdams, kas nepieder pie lietas.

Bet apgalvojums, ka «jaunstrāvnieku» raksti ir «tikai cittautu brošūru tulkojumi un plaģiāti», ir arī nepatiess. Zināms, attiecīgos zinātnes panākumus darīja pieejamus tulkojumos, izvilkumos, apstrādājumos. Nedaudz citādi tas arī citur. Zinātnē kaut ko gluži jaunu sniedz tikai ļoti reti. To tad visās kultūras tautās dara pieejamu, izplata. Tulkojumos, izvilkumos, domu aizguvumos darīja pazīstamus arī dažus publicistiska satura rakstus, kā arī Jankavs to darījis ar sociāldemokrātu, anarhistu, sindikālistu un tagad dara ar Leplē rakstiem. Bet tā tikai daļa no toreizējās literatūras, tā daļa, kam tulkojumu, izvilkumu raksturs ne toreiz un ne tur vien. Kritiķi no sava stāvokļa aplūkoja un iztirzāja latviešu literatūras darbus. Ed. Veidenbaums, šis cilvēks, kas mēģināja aptvert visas zinātnes, prata 10 valodu, nopietni un patstāvīgi strādājis pie savu uzskatu nodibināšanas, nav nekādā ziņā uzskatāms par plaģiatoru. Reālistiskā virziena spilgtākie dzejnieki, kā Zvārguļu Edvards un Pērsietis, pat ļoti maz pazina moderno ārzemju literatūru. Tāpat Aspazija, Rainis u. c. sniedza patstāvīgus dzejas darbus. To visu nevar nosaukt par brošūru tulkojumiem un plaģiātiem.

Ja tad nu Jankavs saviem apgalvojumiem par 90. gadu virzienu nedod nekādu pamatojumu un ja arī viņa pie lietas nepiederošais piebildums ir aplams, tad ir redzams, ka še nav darīšana ar nopietni ņemamu cilvēku. Bet kāda daļa no «Dzimtenes Vēstneša», šī nesen tik visai izplatītā laikraksta, aprindām viņu tomēr varētu ņemt nopietni un īpaši tāpēc, ka Jankavs, kas citkārt iet nenosarkdams pāri visām godīga avīžnieka robežām, ar šo apgalvojumu sakarā izsaka domas, kurām liekas kāds pamats un uz kurām tad arī dibinās tā daļa viņa ievadrakstos, kuros izsakās it kā nopietni ņemama programa: pārliecināta konservatīvu un reakcionāru uzskatu aizstāvētāja programa.

Ja Jankava apgalvojumiem trūkst pamatojuma, tad tomēr viņam uz tiem savi iemesli. Viņš 90. gadu centieniem negrib no-

vēlēt reālisma vārdu tāpēc, ka tie ar to ceļas cieņā. «Var domāt, ka īsti ar šo nosaukumu jaunais virziens sākumā modināja daudziem nevilšu cienību un ātri ieguva piekritējus.» Te nu gan būtu ceļami divi iebildumi. Viens tas: šim virzienam sākoties un dedzīgākos piekritējus gūstot, par reālismu nemaz tik daudz nerunāja, bet pieķērās pašām iztirzājamām lietām; viņa nosaukums nodibinājās pamazām tikai vēlāk. Otrs tas: reālisms ir zināmas būtības un ne vērtības apzīmējums; par to, kas augstāk stādāms, vai reālisms vai ideālisms, var būt un ir bijušas lielas domu starpības. Bet Jankavam gar to nav nekādas daļas. Viņš nu reiz domā, ka reālisma vārds šim virzienam ātri ieguvis piekritējus un ka ar šo vārdu apzīmējams kaut kas augstāks, pārāks, cienījamāks nekā ar citādi nosauktiem virzieniem. Īpaši aiz šī pēdējā iemesla viņš negrib 90. gadu virzienam novēlēt reālisma vārdu. To viņš grib dot virzienam, kas minētajam pretējs. Kāds nu ir šis jaunais Jankava reālisms?

Tās ir franču pētnieka Leplē (dz. no 1806.—1882. g.) domas. Cilvēka brīvā griba viņu ceļ. Bet tā viņu var arī gremdēt zemāk par kustoni. Ar brīvo gribu un prātu vien viņš var nonākt zemā stāvoklī. «Viņam tādēļ vajadzīgs kāds drošāks atbalsts, viņa dabiskai brīvībai bija nepieciešams papildinājums ar sadzīves veidojumiem, ar autoritātes un garīgas disciplīnas mācībām, kādas kopotas reliģijā un morālē.» Negrozāmie dzīves pamati vispilnīgāk ietverti kristīgā ticībā un viņas tradicionālā morālē. Paraugus redzam vecajā laucinieku dzīvē, zemnieku dzimtas satversmē, lauku dzīves hierarhijā, kur galvenie noteikumi — padošanās dieva likumiem un tēva varai ģimenē. Bet šāda laucinieku dzīve irst ārā. Leplē atrod ap 1860. gadu vēl tikai četras oāzes Eiropā, kur šāda noskaņota hierarhija uzejama: dažās vietās Skandināvijā, Saksijā, Šveicē un Spānijā. Jankavs vēl pieskaita klāt toreizējo latvju zemnieku dzīvi un atrod, ka Neikena rakstos uzejama pārsteidzoša vienādība ar Leplē uzskatiem. Gala iznākums: pagātnes cienīšana un uzticēšanās viņas padomiem — reālisma valdošā sajūsma; viņu padomiem klausīdama, tauta nemaldīsies.

Tā ir diezgan pārdomāta konservatīvu un reakcionāru centienu teorija. Kādas reālisma iezīmes tai ar to, ka tā grib atstāt tiešu iespaidu uz reālo dzīvi? Varētu būt, ka tai Leplē laikā un rokās ir vairāk pamata un nozīmes nekā tagad pie mums un Jankava rokās. Pa šiem gadiem gan nebūs palikušas Eiropā nevienas oāzes, uz kā šī teorija varētu atbalstīties; un tādas radīt nozīmētu pārvērst tagadējo dzīvi par postažu. Esot jāpadodas pagātnes mācībām, autoritātei un disciplīnai, kas kopotas reliģijā un morālē. Bet kur ir kāda pagātnes mācība, autoritāte vai disciplīna, kas savukārt nebūtu stājusies pretim kādai vēl tālākas pagātnes mācībai, autoritātei vai disciplīnai? Par pamatu nostāda kristīgu ticību. Bet vai tā ir kāda sveša lieta, cik

cieši un nesaudzīgi Kristus stājās pretī varizeju un rakstu mācītāju uz pagātnes tradīcijām nodibinātām mācībām, viņu autoritātei un disciplīnai? Jankavs cilda Neikenu un tad atkal tautas atmodas laika centienus. Bet tautas atmodas laika darbinieki, kas pulcējās ap «Pēt. Avīzēm», nebija draugi Neikenam, kas kā pretsparu viņu orgānam dibināja «Ceļa Biedri», stājās pretī uz pagātnes tradīciju pamata valdošām autoritātēm Baltijā, garīdzniecībai un muižniecībai, kas savā pusē skaitīja arī Neikenu. Neikens bija reāls savos tēlojumos, tautas atmodas darbinieki reāli savos centienos. Neikens, godīgs, īsts būdams, nav sevi aptraipījis un ir ar savām sevišķām dāvanām sniedzis kaut ko paliekamu; tautiskās atmodas darbinieki, atbalstīdamies uz dzīves īstenībā iemītošiem attīstības spēkiem, cīņā uzvarēja, izkustināja no vadošas vietas tos, kas atsaucās uz pagātnes tradīcijām un autoritāti. Ja padotos vienmēr pagātnes tradīcijām un autoritātei, redz, kā tad iznāktu: nebūtu ne kristīgās ticības, ne tautisko centienu. Tāds pats attīstības izvirzīts posms ir 90. gadu reālistiskais virziens. Ar to, ka tas stājās pretī pagātnes tradīcijām, tas tikpat maz nosodāms kā kristīgā ticība un tautiskie centieni. Kā tas patiesi bijis un atstājis neizdzēšamas pēdas latviešu literatūrā un dzīvē, tas taču nenoliedzams. Un arī tās ir pasakas, kuras ir pārņēmušas latviešus, pateicoties dažiem aģitatoriem, kas še pārnesuši svešas idejas. To pašu jau tad varētu sacīt arī par kristīgās ticības izplatīšanu un arī par nacionālismu, kas tāpat pabalstījies uz svešām idejām. Kaut kas atrod vietu sabiedrībā, kas uz to nogatavojusies, un, ja tur atradīs vietu, tad tas tur ir un ar to jārēķinās, lai tas kā tur radies un lai tas būtu labs vai ļauns. Reālistiskais virziens stājās pretī tautisko pēcteču tukšībai (ne tautas atmodas laikmetam) un ir uzstādījis uz dienas kārtības neskaitāmus nopietnus jautājumus. Ka tas pārgāja ekstrēmos, izskaidrojams ar katra jauna virziena cīņas dabu; ka tas turpmāk tika iekšķīgi nepatiess, vienpusīgs, varmācīgs, rīkojās negodīgiem līdzekļiem un sevī mitināja netīrus elementus, norāda, ka arī tas ir nogatavojies, lai to pārvar vai noskaidro. Bet cilvēks, kas to tur par neesošu, kas, iziedams uz citu iznīcināšanu visnetīrākiem līdzekļiem, min zem kājām katru morāli, to nevar izdarīt, ne arī uz to dot kaut kādu ierosinājumu. Nevar būt tik augstas un svētas lietas, lai tā arī būtu kristīgā ticība vai tautiski centieni, ko tādi cilvēki nevarētu novilkt netīrumos.

Teodors [Zeiferts]

«Līdums», 1915. g., 26. jūnijā, Nr. 169.

5

VIKTORA EGLĪŠA UN PĀVILA ROZĪŠA POLEMIKA

KĀ JĀSAPROT ATDARINĀJUMS PIE KLASIĶIEM?

Dzīves un literatūras attīstība diktē mums aizvien jaunus problēmus, kuŗi gribot negribot jāiztirzā, lai mēs nenomaldītos no īstajiem kultūras ceļiem pašaizspriedumos un māņos. Kad visas teorijas vēlies mest jau pie malas, lai pieķertos zaļajam dzīves kokam, pēkšņi ieraugi, ka šo koku sāk apaugt nevēlamas piepes un jāķeras atkal ar asās teorijas nazi pie viņu nokasīšanas.

Šādas domas man nācā prātā, kad pēdējā laikā vienā otrā avīzē sāka parādīties visdažādākās aizspriedumu variācijas par mākslinieciskо atdarināšanu slaveniem paraugiem, jo atdarināšana paraugiem, lai viņa būtu kāda būdama, pa lielākai daļai no visiem šiem rakstītājiem tika cieši noliegta.

Bet kā tad tā? Vai tad tiešām mācīties vairs nebūs brīv? No kura laika tad? Un kas ir visa kultūra, ja ne vēsturiskā atmiņa? Un kas ir mācīšanās, ja ne atdarināšana labiem paraugiem?

Bet, protams, ir robežas, aiz kurām atdarināšanai nav vairs ne vēsturiskās atmiņas, ne mācīšanās nozīmes. Un šīs robežas ir atdarināšanas nebrīvībā un neapzinībā, kāda valda visā nekulturālajā un puskulturālajā masā. Turpretim pilnīgi brīvajā un apzinīgajā kultūrā atdarināšana ir tikpat atļauta un pat nepieciešama un neizbēgama kā oriģinālradīšana. Jeb labāk sakot — brīva atdarināšana ir vienmēr arī dziļa oriģinālradīšana. Tikai dziļi kulturāls gars, kas izsmeļoši sevī uzņēmis vēsturisko piedzīvojumu bagātības, savā darbībā spēs sacensties ar vēsturisko personu darbību. Aleksandrs Lielais acu priekšā vienmēr sev turējis Ahilesu un visās kara gaitās līdzi vadājis un lasījis Homēra Iliādu. Tāpat Napoleons pastāvīgi lasījis viņa dievināto Jūliju Cēzaru. Monumentālajās mākslās, kā, piem., arhitektūrā, veselas paaudzes, viena otru atdarinādamas, stingri ievērodamas priekšgājēju tradīcijas un neizlaizdamas iz acīm arī

nevienu vērtīgu jaunieguvumu kā šaurajā dzimtenē, tā visā plašajā pasaulē, ir izstrādājušas tos nogatavotos stilus, kurus mēs saucam par klasisko, renesansa, baroka, rokoko, ampīru stiliem, kā arī visus nacionālos stilus, piem., ķīniešu, asīriešu, ēģiptiešu utt. Bet interesanti ir pasekot arī kādas atsevišķas personas attīstībai. Ņemsim, piemēram, slaveno gleznotāju nelaiķi Serovu, kura darbību analizējis Igors Grabars. Serovs pēc Vrubeļa ir ievērojamākais šolaiku krievu mākslinieks. Ir interesanti zināt, ka pat vislielākajā savas darbības gatavībā, tā atzīmējamā trešajā periodā, viņš gleznodams aizvien ir turējis acu priekšā kādu paraugu, kurš tam vēl jāsasniedz. Tā, pirmās reizes sākdams gleznot Giršmonas portreju, viņš iesaucies: «Bet nu lai iet lielā Engra garā!» Dažus gadus vēlāk šo pašu dāmu gleznodams, Serovs sacījis: «bet nu ar pašu Rafaēli lūkosim sacensties». Un tiešām — pat gleznas formāts tiek ņemts tāds kā pie minētiem klasiķiem. Bet vai tamdēļ šās gleznas nav vairs īstas, paša Serova gleznas? Pavisam otrādi: viņās ir sasniegti tādi augstumi, kādi vien Serovam bijuši iespējami. Jo izstrādāt pašam savu stilu un turēties cauru mūžu pie tā kā pie šablona lieli ģēniji nemēdz. To ir darījis, piem., Rerihs; bet cik garlaicīgi skatīties bezgalīgos paša sevis atkārtojumos, kur nekas vairs nepieplūst no labākajām vēsturiskajām atmiņām.

Piegriežoties literatūrai, redzam to pašu. Katrs inteliģents skolas bērns zin, cik cieši, piemēram, Dante saistījies pie sava priekšteča Vergīļa, pie kura rokas turēdamies kā uzticams māceklis, tas iziet cauri visiem deviņiem elles riņķiem. Vai cik pilnīgi Gēte savos epos un drāmās jo bieži vien sekojis Homēram un Sofoklam, nerunājot nemaz par mazāk monumentāliem dzejniekiem. Arī tāds individuālists kā Bairons savas poēmas aizvien ir mēdzis noskaņot Taso oktāvās. Bet cik nav to dzejnieku, uz kuriem atkal šis Bairons 19. gadu simteņa sākumā atstājis neaptverami lielu un auglīgu iespaidu! Artistiskais krievu maestro Puškins ir imitējis tik daudz dzejnieku, palikdams aizvien arī pats par sevi, ka puse no viņa dzejas darbiem tiek atzīmēti kā atdarinājums (подражание) Parnī, Voltēram, Ovīdam, Bajronam, Dantem, Juvenālam, tautas dziesmām, korānam, Faustam utt. Lielais Gēte ir uzstādījis taisni par sava un vispār vācu ģēnija priekšrocību šo mācēšanu uzņemt sevī visu svešo nāciju kulturālos ieguvumus, padarot tos par savējiem. Tāpat kā Kalderons, Šekspīrs, Moljērs un daudzi citi, viņš kopā ar Šilleru ir veselus lielus darbus un mazāku darbu krājumus gandrīz vārdiski attulkojis no svešiem autoriem un nekautrēdamies izdevis par saviem personīgiem darbiem, jo tie ir tik dziļi sakrituši ar viņa paša bagātās individualitātes dažādajām sastāvdaļām un attulkojot tik dziļi viņš tos ir pārdzīvojis, izjutis un dzejiski pilnīgi attēlojis, ka piesavinājies par savu

neatņemamu īpašumu. Lai atminamies tikai Gētes un Šillera «Ksenijas», kas pa lielākai daļai tikai aizņemtas un sevišķi no romiešu epigramista Marciāla. Vai ja atminēsimies Gētes labākos dzejoļus — *«Westostlicher Divan»*, vai tie nav Hafisa ģeniāls atkārtojums? Šie ģēniji nekad nav kautrējušies savā gara kausētavā pārkausēt un pārvērst par savu personīgu īpašumu visu, kas vien tiem pasaules literatūrā kādreiz ir stiprāk iepaticies. Tikai tādu «izaugšanu pašiem iz sevis» viņi ir sapratuši. Un redziet, kas par brīnumu! Viņi, kā, piem., Puškins, pat atklāti atzīdami savus «pakaļdarinājumus», ne sapnī nav sapņojuši, ka šie viņu darbi būtu kādā nebūt ziņā mazvērtīgi nekā pārējie viņu darbi vai mazvērtīgāki par pašiem oriģināliem. Lūk, labs piemērs, Ļermontova «Горные вершины» ir Gētes *«Über allen Gipfeln»* brīvs atdzejojums, bet Ļermontovs viņā izteicies tikpat pilnīgi kā Gēte savā oriģinālā. Tātad kā tautas dzeja, tā arī kultūras dzeja zināmā mērā tiek uzskatīta it kā par viskopēju dzeju.

Klasiķis visu ko var aizņemties no savu kolēģu dzejas — sajūtas, sižetu, domas, salīdzinājumus un gleznas, pantmērus, ar vārdu sakot, ko vien vēlas, un tomēr palikt pilnīgi brīvs radītājs un pilnīgs arī visā savā individualitātē gluži tāpat, kā kad viņš ņemtu no pašas dabas un saviem pašpiedzīvojumiem vien. Un ko tas nozīmē? Tikai to, ka viņš atdarinājis, vienalga, dabai, literāriskiem paraugiem, brīvi un apzinīgi. Viņš ir rīkojies kulturāli.

Protams, no šā paša domu gājiena izlasāms arī tas, ka verdziskie un neapzinīgie pakaļdarinātāji dabai, tā saucamie reālisti un impresionisti, tikpat mazvērtīgi kā verdziskie un neapzinīgie literārisko paraugu pakaļdarinātāji.

Ar to tad krīt visi aizspriedumi par atdarinājumu nevērtību principā. Ja te ir kāds jautājums uzstādāms, tad pavisam no cita stāvokļa — cik šis atdarinājums vispār izdevies? Vai dzejniekam ir bijusi tiesība likt uz sava darba atzīmējumu «atdarinājums»? Piemēram, jo labāk Puškins imitēja tautas dziesmas, korānu, Faustu vai Danti, jo viņa darbs māksliniecisk pārliecinošāks un pilnīgāks, bet viņa darītājs ģeniālāks taisni kā oriģināldarītājs. Saprotams, ka Puškins, kuram bija vairāk tikai literāriskā izglītība, nevarēja sacensties ar Gēti, kuram bez literāriskās izglītības, kurā gan tas nevarēja sacensties ar Puškinu, bija vēl filozofiskā un vispār zinātniskā. Tamdēļ, kur Puškins ģeniāli imitēja stilu un galvenās domas, tur Gēte izsmēla līdz galam to, uz kuru viņa skatiens vērīgāk krita.

Un tas taču ir tik saprotami...

Viktors Eglīts

«Līdums», 1915. g., 5. jūlijā, Nr. 178.

RADĪT VAI ATDARINĀT?

PIEZĪMES PIE VIKTORA EGLĪŠA RAKSTA «KĀ JĀSAPROT ATDARINĀJUMS PIE KLASIĶIEM?»

Izlasot Viktora Eglīša rakstu «Kā jāsaprot atdarinājums pie klasiķiem?», jutos nepatīkami pārsteigts. Eglīts literāriskū atdarināšanu (подражание) nostāda blakus literāriskai radīšanai jeb jaunradīšanai (творчество), mēģinādams to motivēt ar dažiem piemēriem no klasiskās literatūras. Pēdējā laikā daži kritiķi (Andrejs Upīts, Augusts Bračs) Eglīšam tiešām pārmeta svešu paraugu atdarināšanu, nosaukdami to par pseidoklasicismu kā pretstatu tam, ka es Eglīša darbos atzīmēju jaunklasicisma tendences. Tagad Eglīts mēģinājis izskaidrot un arī motivēt savas atdarināšanas tieksmes, tādā kārtā atzīdams par pamatotiem augšā minēto kritiķu pārmetumus. Minētam Eglīša rakstam skan cauri it kā taisnošanās, ko viņš mēģina panākt ar dažu klasiskās literatūras piemēru nepareizu apgaismošanu un izskaidrošanu. Šo nepareizību vadīts, Eglīts taisa slēdzienu, ka «pilnīgi brīvajā un apzinīgajā kultūrā atdarināšana ir tikpat atļauta un pat nepieciešama un neizbēgama kā oriģinālradīšana. Jeb labāk sakot — brīva atdarināšana ir vienmēr arī dziļa oriģinālradīšana. Tikai dziļi kulturāls gars, kas izsmeļoši sevī uzņēmis vēsturisko piedzīvojumu bagātības, savā darbībā spēs sacensties ar vēsturisko personu darbību.» Šis slēdziens pilnīgi neloģisks jau savos pamatos, jo kas gan varētu būt kopējs sacensībai ar atdarināšanu, no vienas puses, un atdarināšanai ar oriģinālradīšanu, no otras puses? To Eglīts mēģina izskaidrot ar krievu gleznotāja Serova izteicieniem: «Nu lai iet lielā Engra garā!» — un «Bet nu ar pašu Rafaēli lūkosim sacensties!». Šos izteicienus Serovs lietojis, kādas dāmas portreju gleznojot. Šie izteicieni nevis pastiprina Eglīša apgalvojumu, bet gan apgāž to, jo gleznot «lielā Engra garā» vai «sacensties ar pašu Rafaēli» taču nenozīmē vienu vai otru no viņiem atdarināt. Ja Serovs mēģinātu Engru vai Rafaēli atdarināt, tad viņš arī būtu teicis: «tagad atdarināsim lielā Engra garu, bet nu pašu Rafaēli». Tad, protams, visiem Serova darbiem būtu gluži citāda nozīme, jo viņiem trūktu tā seroviskā kolorīta un īpatnības, kas tos tagad vērtīgus un mūžīgus dara. Ja Serovs atsaucās uz Engru un Rafaēli, tad tas nozīmē tik daudz, ka Serovs abu šo lielmeistaru dailes mūžīgās vērtības bija sevī pārspējis, lai nevis viņus imitētu, bet radītu brīvi un patstāvīgi, tieši no sevis. Tālāk Eglīts atsaucas uz Puškinu, Ļermontovu, Danti un daudz citiem. Bet arī še viņš nekā lietišķa un pārliecinoša neatrod. Vai, piemēram, Puškina Sulamītei ir kaut kas kopējs ar Zālamana Augstās dziesmas Sulamīti? Tie ir divi pilnīgi patstāvīgi darbi, kurus radījuši divi lieli dzejnieki, kuru dažādības pat nepiešam saredzamas. Kopējs abiem šiem darbiem vienīgi varones vārds

tāpat kā Puškina un Gētes Faustam. Tāpat literāriskai atdarināšanai par labu nerunā Eglīša pievestais Aleksandrs Lielais, kurš «acu priekšā vienmēr sev turējis Ahilesu un visās kara gaitās līdzi vadājis un lasījis Homēra Iliādu», un Napoleons, kurš «pastāvīgi lasījis viņa dievināto Jūliju Cēzaru». Ir taču jau pierādīta lieta, ka literatūra jaunradīšanā lielā mērā aizsteidzas dzīvei priekšā un tikai pēc kāda laika dzīve sāk atdarināt oriģinālākos un spilgtākos literāriskos tipus. Piemēram, krievu sabiedrība nepazina tā saucamos «liekos cilvēkus» un viņu garīgo splīnu. Bet, kad Puškins bija radījis Oņeginu un Ļermontovs Pečorinu, tad pēc kāda laika krievu sabiedrībā tiešām uzradās Oņegina un Pečorina atdarinātāji. Tas nozīmē, ka sabiedrībā šādas «lieku cilvēku» tieksmes jau bijušas, bet rakstnieki viņām devuši veidu un tēlu, ko tad arī krievu sabiedrība plašā mērā atdarināja, brīžiem nonākdama kuriozos ekstrēmos, kā tas aizvien mēdz būt tādos gadījumos.

Bet kādēļ mums iet pēc piemēriem tik tālu, kad pašu literatūrā viņu ir pārpilnība. Piemēram, ņemsim mūsu visintīmāko un visizsmalcinātāko sirds liriķi Kārli Skalbi. Viņš savās «Pazemīgajās dvēselēs», «Sapņos un teikās» un «Ziemas pasakās» apbrīnojami tuvu piegājis mūsu tautas dzejai un izpratis tās dvēseli un iekšējo būtību. Bet vai kāds no mums iedrošināsies teikt, ka Skalbe tautas dzeju atdarinājis? Skalbe ir uzņēmis tautas dzejas garu un to pārkausējis savas personības īpatnībā, tādā kārtā radīdams pilnīgi oriģinālus darbus, kuros izpaužas vienīgi Skalbem piemītošā īpatnība. Vai ņemsim vēl otra mūsu nacionālākā dzejnieka Fallija darbus, kā: «Zalkša līgava», «Dziesmu svētki», «Daile un spēks, un milzums» un «Dziesmu leja un kalna gals». Pēdējā no minētiem darbiem Fallijam, starp citu, ir nodaļas: «Latviešu baznīciņa», «Iz lauku ciema» un «Senču virsaitis», kuras caurcaurēm ir dziļi nacionālas, tomēr ik rinda liek sajust, ka viņas Fallijs radījis. Viņas lasot, mums ne prātā nenāk atdarināšana, kaut gan mēs jūtam, ka šiem darbiem ir dziļa garīga un stilistiska radniecība ar mūsu tautas dzeju.

Tad vēl paša Viktora Eglīša «Pelēkā barona» vērtība nav vis tā, ka viņš vietām mēģinājis imitēt Puškina Oņeginu, bet gan — cik šinī darbā izpaužas Eglīša īpatnība un patstāvība. Neapdomīgi ir no Eglīša puses nosaukt katru, kurš neatzīst atdarināšanu, par nekulturālu. Gluži otrādi, katrs apzinīgs un kulturāls mākslinieks noliegs atdarināšanu, atstādams to nekulturāliem vai puskulturāliem. Jo mākslinieka kultūra taisni ir tur, kur viņš visu pārredz un saprot, bet sevi tomēr nezaudē.

Tad vēl Eglīts neatšķir un negrib atšķirt apzinīgu mācīšanos no atdarināšanas. Katram apzinīgam un kulturālam māksliniekam neatlaidīgi jāstudē kā dažādas filozofiskas sistēmas un cilvēces kulturālie ieguvumi vispār, tā arī plašie un neizsmeļamie

dažādo formu un kompozīciju likumi un teorijas. Viņam neatlaidīgi jānodziļinās mākslas problēmu būtībā, tikai tad viņš stāvēs sava uzdevuma augstumos. Tā domā un saprot jaunklasiķis savu uzdevumu, uz ko viņš skatās apzinīgi un skaidru prātu. Dzeja nav tikai krāsu un gleznu savārtījums ar saldenas jūsmas piegaršu. Ne tik daudz ar krāsām un gleznām svaidīties kā meklēt domu bagātību un formas kristalskaidrību. Ne tēls vai glezna, bet forma un doma īstai kulturālai dzejai stāv pirmā vietā. Ne priekšgājēju atdarināšana, bet stingri īpata oriģinālradīšana ir katra kulturāla un apzinīga mākslinieka nopietns uzdevums. Amatnieki atdarina, bet mākslinieki rada. Ja Viktors Eglīts to nesaprot vai negrib saprast, — tas liecina par to, cik viņš apzinīgs un kulturāls mākslinieks.

Pāvils Rozīts

«Līdums», 1915. g., 9. augustā, Nr. 213.

ATBILDE PĀVILAM ROZĪŠAM

«Uzmanīgam cilvēkam arvien jāiet pa visievērojamāko vīru pēdām, un, ja viņš tiem arī nelīdzināsies, viņš tomēr tiem tuvosies.»

Makiavelli «Valdnieka» IV nod.

Man ļoti žēl, ka Pāvils Rozīts, būdams dzejnieks, uz kuru var cerēt, dzejas teorētiskā saprašanā tik labprāt stājas blakus Andrejam Upīšam un Augustam Bračam. Arī viņš turas vairāk pie burta nekā pie gara būtības. Viņš nebūt nav izpratis tās ironijas, ar kādu es noliedzu tā saucamos oriģinālradītājus, aizstāvēdams pakaļdarinātājus. Pēdējie, savus darbus reizēm atzīmēdami par pakaļdarinājumiem* (Aristoteļa — *mimesis*, Puškina — подражание), aizrāda ar to uz savu kulturālo sakarību ar sava aroda lielajiem meistariem, bet pirmējie, izslavēdamies par «pilnīgi oriģināliem», parasti rada kaut ko mākslinieciski nepieņemamu un pārejošu, tas ir, ja mēs uz viņiem paskatāmies no lielās, paliekamās mākslas stāvokļa. Vārdi jau viņiem pilnīgi pareizi, bet darbi nevis oriģināli un paliekami, bet tikai pretenciozi un ikdienišķi. Literatūras vēsture taču pilna ar šiem «oriģinālradītājiem», kuri uzbrūk lielajiem pakaļdarinātājiem. Vai Rozīts tiešām piemirsis, ka lielākai daļai krievu kritiķu Puškins bija tikai — мелкий подражатель Байрона, bet viņa Oņegins tikai krieviskotais Čaild-Harolds? Bet Puškins

* Redakcija manā rakstā vārdu «pakaļdarinājums» ir izmainījusi ar jaunvārdu «atdarinājums», kura nozīme manai ausij liekas tumša un kuram es nevaru piekrist.

par tiem tikai pazobojās un jo straujāk pastrīpoja savu tuvību un atkarību no lielajiem Eiropas ģēnijiem. — Tomēr vispārsteidzošākais Rozīša rakstā priekš manis tas, ka viņš uzcelts uz paša autora neskaidrās domāšanas. Rozīts man ņemas par jaunu pierādīt taisni to, kas taču bija visa mana rakstiņa nolūks un kas tajā pilnīgi noskaidrots, tas ir, ka ģeniālie pakaļdarinātāji nebūt nav pakaļdarinātāji burtiskā nozīmē, bet gan vistiešākie oriģinālradītāji zināmās pašu vilktās robežās. Jeb citiem vārdiem, viņi nav puskulturāli, t. i., ir verdziski un neapzinīgi kopētāji, bet gan pilnīgi kulturāli, t. i., ir brīvi un apzinīgi pakaļdarinātāji, imitētāji vai pārradītāji (sauciet to, kā gribat: grieķi lietoja terminu *mimesis* — подражание, pakaļdarinājums, jo visu mākslinieciško darbību grieķu estētiķi uzskatīja kā pakaļdarinājumu, vienalga, dabai, tautas mākslai vai kādiem ģēnijiem utt.). Liels, īsts mākslinieks visam kam var pakaļdarināt, jo viņš neizbēgami savam pakaļdarinājumam uzspiedīs savas sejas un līdzības zīmogu. Un tamdēļ brīdināt no šāda pakaļdarinājuma, kas pie mums taisni tiek darīts, ir pilnīga neapzinība. Ar to lai pietiek par šo jautājumu un lai lasītājs pats izšķir, kurš mēs ar Pāvilu Rozīti tas «kulturālākais» mākslas sapratējs.

V. Eglīts

«Līdums», 1915. g., 16. augustā, Nr. 219.

6

PAR BĒGĻU LITERATŪRU UN BĒGĻU LITERATŪRAS «KRĀMU TIRGU»

LATVIEŠU RAKSTNIEKS CEĻĀ UN DARBĀ

1

«Rakstniekam nevajag daudz: sava kaktiņa, tintes un spalvas, — un tas var turpināt savu radošo darbu.»
Artūrs Bērziņš «Baltijā»

Apbrīnojami laimīgs radījums tas latviešu rakstnieks! Pilsētas namniekam vajag savas mājas, bankas direktoram — klientu, saimniekam — lopiņu, arkla un sēklas. Bet viņam — tikai tintes un spalvas. Grūtā brīdī pat ar zīmuli iztiek. Un rada tikai vaļā. Savs kaktiņš viņam allaž gadīsies, ja citur ne, tad iebraucamās vietas numurā vai vagona stūrī.

Patiešām vagona stūris ir tapis par to galveno kaktiņu, kur latviešu rakstnieks tagad «rada». Viņš dalās savas tautas liktenī: viņš ir bēglis un bēguļo. Iebēg kādā bēgļu komitejā un laiciņu noturas. Bet tad viņam atkal no turienes jāizvācas un jābrauc tālāk. Un tā viņš klīst pa pasauli. Sēd vagona stūrī, pārsēšanās punktos nakti kvern uz vokzāles sola, brauc vilcienā, brauc uz kuģa — un rada. Jo vairāk viņam nav vajadzīgs kā kabatas grāmatiņa un zīmulis.

Kara sākumā vēl neiesauktais latviešu rakstnieks, otrās šķiras zemessargs vai baltbiļetnieks, ar varu traucās tuvāk pie frontes. Cerams taču bij, ka pēc dažiem mēnešiem būs beigas, un tad nevarēja palaist gadījumu kaut cik tuvāk nolūkoties lielajos notikumos. Latviešu rakstnieks rakstīja kara korespondences, kara ainas un stratēģiskus prātojumus. Rakstīja par to, ko pats bij piedzīvojis un pieredzējis, bet vēl vairāk par to, ko noklausījies. Bet mājās palikušais dzejoja patriotiskus dzejoļus. Jo kurš lai būtu varējis nepielikt roku pie lielā tēvijas atsvabināšanas darba?

Tā radās neaizmirstami literāriski piemineklī, kas rāda latviešu rakstnieku dzīvās, vēsturiski monumentālās pozās. Kas

lai, piem., aizmirstu, kā Kārlis Skalbe Polijā pie kāda poļu namiņa uz sola dabūja pašam Valerijam Brjusovam blakus pasēdēt. Vai kā Zeltmatis augstā ērzelī izjāja uz Kurzemes dambja un pret vakara sārtumu izskatījās kā pats latviešu Skobeļevs... Daudz diža un daiļa padarīja latviešu rakstnieks kara sākumā — kabatas grāmatiņu un zīmuli rokā.

Bet karš ilga ilgumā un aizvien plētās plašumā. Paredzējums nepiepildījās, un gals nemaz nelikās aprēķināms. Tad latviešu rakstnieks nevarēja vairs palikt frontes tuvumā. Viņš apgādājās ar prēmiju no Bēgļu komitejas un Maskavas Kultūras biroja un devās ceļā — kabatas grāmatiņu un zīmuli rokā.

Un rakstīja ceļa vēstules, ceļa piezīmes, vēstules no Kaukāza, vēstules no Dņepras un vēstules no Somijas. Latviešu avīzes pildījās ģeografiskiem un etnografiskiem Krievijas apraksti em. Un vēl vairāk — rakstnieka paša piedzīvojumu un pārdzīvojumu apcerējumiem.

Šos aprakstus derētu savākt vienkopus vienā biezā sējumā. Lai mūsu pēcnācēji redz, kur visur latviešu rakstnieks pa kara laiku ir bijis un ko viņš pa to pašu laiku piedzīvojis, novērojis, pārdomājis un izjutis. Tagadējā laikā mums, izklīdušiem pasaules gājējiem, nav iespējams dabūt izlasīt un uzglabāt visas avīžu lapas un puslapiņas, kurās iespiesti šie ievērojamie kultūras dokumenti. Tā tikai niecīga daļiņa, kas nokļūst mūsu rokās. Aprauti skati un ainas. Bet arī tie ir nesamaksājami vērtīgi.

Tā, piemēram, Jaunsudrabiņš. Ar neatslābstošu interesi mēs lasām, ka viņš dzīvo Baku un kā viņam tur klājas. Lielā izbrīnā mēs dabūjam zināt, ka Baku pūš lieli vēji un saceļ putekļus, ka tur dažiem tatāriem sarkani nokrāsotas bārdas un ka viņi saka «čoh jakši», un ko nozīmē latviski «čoh jakši». Bet galvenā kārtā mēs uzzinām, kādu iespaidu uz Jaunsudrabiņu atstājuši piespriestie trīssimts rubļi, ka viņam ir meita, kurai jāiet skolā, un sieva, kura iet uz tatāru kāzām. Kur viņi dzīvo, kā viņiem tur klājas — un vēl daudz ko interesantu dabūjam zināt.

Un tad — Pāvils Rozītis. Arī viņš ir Kaukāzā. Viņš sēd pilsētas parkā, un rokā viņam kādas laipnas jaunkundzes roka. Un viņš fantazē — plaši un ar temperamentu. Vai atkal viņš naktīm staigā pa pilsētas ielām pakaļ plīvuros ietītām turcietēm un klausās, kā tie plīvuri čaukst, un atkal safantazē — dieviņš zin ko. Un vēl viņš ar četrām skuķēm brauc uz Zihu zaļumos. «Četras dāmas un viens kavalieris — te nu var redzēt kara postošo iespaidu.» Bet — «jūs, Rozīša kungs, viens pats atsverat septiņus» — piemetina ceturtā meitene, — un mēs visi atelpojam vieglāk, bet tad lepnumā izliecam krūti. Par savu kolēģi, kurš pat viskritiskākā stāvoklī, kā saka, *ne udaril ļicom v grjaz.* Viens pret četrām — un tad vēl atsver septiņus gabalus! Nē, par Rozīti mēs varam būt droši. Lai viņš brauc kaut vēl tālāk

nekā uz Baku — mūsu korporācijai viņš kaunu nedarīs un visādos apstākļos noturēs kanti.

Haralds Eldgasts visādā ziņā stāv aiz Rozīša. Vispirms, viņš nobraucis tikai līdz Dņeprai, un tas nemaz nav tik tālu. Un tad — kaut gan viņam līdzi visas komercskolas skolnieces — viņš zina vārdā minēt tikai Oļu Moisejenko; tikai pēc tam tad vairs neliekas tik ievērojami tie vēsturiskie notikumi, kur Haralds Eldgasts pārgulē Kahovkas zēnu ģimnāzijā — vai kur viņš pastaigādamies brien pa smilšainu ceļu un viņa viksētie zābaki un uniformas bikšu gali pārklājas ar baltu putekļu kārtu. Par Oļu Moisejenko ieinteresējusies, tauta pavisam aizmirst daudz svarīgākus jautājumus, piem., vai Haraldam Eldgastam bij drēbju birste līdzi jeb vai viņam nācās tāpat ar plaukstu savu garderobi tīrīt — un tamlīdz.

Linards Laicens, tas atzīst tikai Somiju. Kā zināms, tas svarīgākais ir, kā ierakstīties Somijas viesu grāmatās. Par šo sāpīgo jautājumu Linards Laicens arī nekavējas visu feļetonu pilnu pierakstīt. Un, kad viņš no vasarnīcas vai baznīcas iziet Somijas dabā, tad tur ir brīnumi bez gala. Dabūjam pat zināt, ka Somijā — ko domājat — dzīvo vardes, pats ar savu aci Linards Laicens vienu redzējis no zāles izlecam. Un patiešām, es negalvoju par savu atmiņu, vai tur divas gabalas vardes neizlēca.

Un kur vēl paliek šo rindu ierosinātājs un iedvesmotājs Arturs Bērziņš. Viņš brauc daudz, katrā ziņā vairāk nekā visi citi latviešu rakstnieki. Un daudz draugu viņam. Un visi viņam nokodinājuši rakstīt. Bet pastmarkas maksā naudu, un kuvēri mūsu dienās paliek aizvienam dārgāki. Viņam, nokodinātam, nav cita līdzekļa kā griezties pie avīzēm. Un tās, sava laika un uzdevuma augstumā stāvošas, nevar izturēties vienaldzīgi pret latviešu rakstnieka kabatas grāmatu un nenodrukāt ievērojamu privātu korespondenci. Un, pateicoties latviešu avīžu kultūras apziņai, arī visplašākām masām nepaliek apslēpts, kā Arturs Bērziņš Nikolaja vokzālē pērk otrās klases biļeti un cik viņš par to dzeramnaudas samaksā. Un tālāk, kā viņš novietojies kupejā, kā galanti atdod savu numurēto apakšējo sofā krievu kundzei un kā pats tad, uz augšējās gulēdams, ar smaidu noklausās, kur kundze slavē latviešu tautu... Latviešu rakstnieki izplata Krievijā tautas labo slavu. Tas ir kultūras darbs, ko tikai nākotne mācēs pienācīgi novērtēt. Un pie tam tas viņiem tik viegli! Tikai tinte un spalva, vairāk nekas nav vajadzīgs. Viņi brauc un raksta, raksta un brauc.

Šīs rindas bij nepieciešamas, lai norātu tos īsredzīgos un šaursirdīgos, kuri nesaprot, kas tautai tagad visvairāk vajadzīgs un ko no latviešu rakstnieka var prasīt. Tauta maldīgi iedomājas, ka viņas nelaime un posts ir tik liels un visu aptverošs, ka tam vajag aptvert arī rakstnieka interesi un ievērību. Sakiet paši,

kāda daļa rakstniekam gar to pūli, kas, lopu vagonos saslodzīts, trīs stundas stāv kaut kur kādā Krievijas «razjezdā» un vienaldzīgi gaida, kamēr visi kārtējie vilcieni paies garām? Vai gar tiem, kas uz savām paunām un tāpat uz kaila klona tup staciju uzgaidāmās telpās, koridoros un uz platformas un nezin, kad un uz kurieni brauks tālāk? Par tiem rakstnieks var interesēties kā algots bēgļu komitejas aģents, bet taču ne kā radītājs mākslinieks. Viņam jādomā, kā pašam sev dabūt biļeti un kā savus koferus novietot plauktos. Un kā latviešu bēgļi iekārtojas Krievijā — kā naudīgākie un uzņēmīgākie ierīko veikalus un konkurē ar krievu bodniekiem, kā mazturīgie staiguļo no vienā darba apgādāšanas biroja uz otru un mitinās no dažādu organizāciju žēlastības, kā evakuētie strādnieki mocās svešos ļaudīs un svešos apstākļos un mēģina nodibināt savstarpējas pašpalīdzības organizācijas, — tautas dzīve, ciešanas un cenšanās latviešu rakstniekam un viņa radošam darbam nav vajadzīgas. Tikai tinte un spalva vajadzīga. Un tatāri ar sarkanām bārdām un Oļa Moisejenko, un vardes, kuras lec no Somijas zālājiem. Tautai vajag zināt, kā un kur viņas rakstnieki ceļo un kā viņi sajūtas. Par to viņa atkal dabūs dzirdēt, kā oficieru kundze otrās klases kupejā un citas augstas dāmas slavē latviešus.

2

Tomēr visu laiku latviešu rakstnieks nav un nevar būt ceļā. Kaut kur viņam uz laiciņu jāapmetas — lai raudzītu nopelnīt maizes kumosam un tālākā ceļa biļetei. Pat mūsu ievērojamākiem godalgotiem māksliniekiem taču nepietiks komiteju piespriestā pabalsta, lai bez sīkām rūpēm turpinātu radīt tās kultūras vērtības, par kurām viņiem godalga piešķirta. Par sīkākiem gariem, bulvāru rakstniekiem un tamlīdzīgiem spalvas darbiniekiem nemaz nav ko runāt. Tiem jau laikus bij jāapskatās pēc kaut cik piemērota darba, lai nopelnītu sev, savai sievai un bērniem pārtiku. Visbiežāk gan viņiem pašiem bij jāpiemērojas, jo rakstnieka «arods» ir tāds, pēc kura praktiskā dzīvē un it sevišķi Krievijas svešienē vismazāk pieprasījumu. Laimīgi var saukties tie, kam trāpījās atrast spalvas darbu — kaut pie kantora grāmatām, tabeļu un kvīšu rakstīšanas. Citur jāapmierinās arī ar tabeļšķiku, kladavščiku, strādnieku uzraugu vai pat vienkāršu strādnieku darbu. Un tad nu izrādījās, ka starp Krievijā aizklīdušiem turīgiem tautiešiem — uzņēmējiem un ierēdņiem ir necerēti liels procents krietnu un izpalīdzīgu, pat pašaizliedzīgu cilvēku. Neviens latviešu rakstnieks nevarēs sūroties, ka viņam lielākā vai mazākā mērā nav pretim nākts, izpalīdzēts un gādāts. Zināma pašaizliedzība jau ir vienkāršā rekomendācijā vai kaut kādas praktiskas vietas uzticēšanā, jo tikai visai vāji

rakstnieki varēs lielīties, ka viņi uzticēto praktisko darbu tiešām priekšzīmīgi veikuši. Īsta mākslinieka daba un sauss arods ir ļoti grūti saskaņojamas lietas.

Pilnīgi saprotama un dabiska parādība, ka arī rakstnieki kara laikā iestājās cita, sveša aroda darbā. Strādā taču latviešu lauksaimnieki, gājēji, skolotāji u. c. nekad neiedomātās vietās; kā tad rakstniekam kārot kādu izņēmuma stāvokli vispārējā sajukuma un posta laikā? Pretenzijas uz kaut kādām stipendijām, ar kurām būtu iespējams netraucēti nodoties mākslinieciskai nodarbībai, nav nemaz tik dibinātas, kā viņas pirmā acu uzmetienā izliekas.

Zināms, ja latviešu rakstnieks varētu dzīvot apmēram tādā pašā mierā un bezrūpībā kā pirms kara, tad tautai gan atkristu iepazīšanās ar Oļu Moisejenko un Somijas vardēm. Bet vai tas tieši un manāmā mērā sekmētu nepārtraukti īstas mākslinieciskas nodarbības turpināšanos un garīgās kultūras pieaugumu, par to iemesls šaubīties. Stiprs iemesls domāt, ka latviešu tauta tad vēl biežāk un sīkāk dabūtu dzirdēt un redzēt, kā rakstnieks pērk biļeti, kā viņš guļ uz augšējā vai apakšējā sola, kāds liktenis viņa bikšu galiem un čemodānam, kā viņš brauc zaļumos un amizējas vai kā viņa dēlēnam vēders sāp.

Lieta tā, ka šajā postā un klaiņošanas laikā ikviens cilvēks domā vispirms par sevi pašu un to, kas ar viņa paša personu sakarā. Paša trūkums un raizes, un sīkie prieki tādā mērā aizņem ikvienu cilvēku un tamlīdz arī rakstnieku, ka viņš, likteņa trieciena apdullis, nevar īsti atgūties, ne iejusties arī citu ciešanās un dzīvē. Un rakstnieka darbs pēc savas būtības prasa savu paša sīko sajūtu aizmiršanu, iedzīvošanos tēlojamā objekta dabā — pilnīgu iejušanos izvēlētās apkārtnes dzīvē un pārdzīvojumos. Tās pilnīgi trūkst, kad rakstnieku pašu griež mutulī līdzi un viņam ik acumirkli jālūko, kur pietverties, lai noturētos virspusē. Un, ja arī pats viņš būtu izpeldējis drošā vietā — virmoša mutuļa viducī, mākslinieciski radošs darbs tomēr paliktu neiespējams. Jo radošs darbs vārda īstā nozīmē ir tikai tas, kas spēcīgi iesniedzas apkārtnes radniecīgā kolektīvā un paliek dzīvā sakarā ar apvienotas masas trauksmi. Bet mūsu dienās, ja kas kopējs un apvienojošs ir sajauktai tautas masai, tad vienīgi tikai elementārā, instinktīvā dziņa — paglābt un uzturēt savu kailo dzīvību. Vienkārša primitīva cīņa eksistences dēļ tagad apņem tautas kopumu. Bet tur viņai līdzēt un viņu vadīt var daudz labāk dažādas praktiskas organizācijas; daudz noderīgāka ir tieša palīdzība nekā visjaunākie dzejoļi.

Dzeja pati apzinās savu nespēku, pati savās acīs rādās bāla un nenozīmīga. Atstāšu visas lasītās kara peršas; tās aizmirsušās un izgaisušas kā divdesmit piecus gadus atpakaļ rakstītas. Bet mūsu svešumā aizklīdušie dzejnieki tagad bieži raksta dzimtenes sēru dzejoļus. Arī starp tiem nav viena vienīgā, kas iespies-

dies atmiņā. Degošām sāpēm ilgu tvīksmē tiem vajadzētu skanēt, dziļi ieviļņot nomocītās dvēseles un visas izklaidu ilgas sakausēt vienā vienīgā spēcīgā trauksmē. Bet mūsu dzejnieki neatrod īsto vārdu. Vāja un bēdīga viņu dziesma sen dzirdētās skaņās izskan, tautas nedzirdēta. Kāda daļa viņai gar Nargenām, persiešu ambaliem un «Kaukāza un Merkūrija» tvaikoņu sabiedrību uz Volgas? Jauni vārdi vēl nav jauna dzeja; reiznieciska dižošanās nevar interesēt tos, kas paši klīst pa svešām malām un velti meklē, kur savu galvu nolikt.

Rakstnieki raksta stāstus un dzejoļus, bet nojauš arī paši, ka tas tagad nav tas svarīgākais. Un mēģina, kur iespējams, līdzi strādāt arī tiešā palīdzības darbā. Dažādās bēgļu organizācijās latviešu rakstnieki, bez šaubām, daudz derīga pastrādājuši. Bet arī tur viņi varētu vairāk, ja viņi nebūtu mākslinieki ar savām lielajām, dzīves īstenībā neciešamajām mākslinieku vājībām. Ja viņiem būtu mazāk iedomības un vairāk politiskas sapratas un tālredzības, tad daudz vairāk neatliekama, derīga darba būtu padarīts, mazāk spēka un galvenā kārtā tintes — daudz mazāk tintes velti iztērēts.

Galvenā kārtā rakstnieki ir vainīgi pie tās tautiskās viskopas kultūras lietas, kura negaidot izperinājās latviešu bēgļu organizācijās un uz brīdi uzpeldēja sajaukto sabiedrisko ūdeņu virspusē. Viņiem nepietika ar to, ka dažādu šķiru elementi apvienojās, lai sniegtu palīdzību bez izšķirības visiem cietējiem un bēgļiem. Kur viņi bij pārsvarā — aiz viņu rātnās politiskās pagātnes un koloniju biedrību māmuļnieciskā rakstura arī tas bij iespējams, — tur viņiem drīz vien radās iedoma visu to lietu nostādīt uz daudz plašākiem pamatiem. Praktiskai organizācijai pamazām piejaukt viskopas ideoloģijas nokrāsu un pašiem izbīdīties par šīs jaunās viskopas varoņiem. Ne tikai tagadējā laikā un zināmās organizācijās vien, bet jo vairāk vēl nākotnē — sagaidāmā atjaunotā, baronu brīvā un dieva svētītā Latvijā. Tā patiešām svarīgā kopējā lietā rakstnieki ievazāja famozo viskopas lietu, lai ar to pirmajā vietā izvirzītos viņu pašu sīkās, neņozīmīgās personas.

Savas personas kults, tas allaž stāvējis un stāvēs šo rakstnieku «radošā darba» centrā. Kaut arī vēlu, tomēr sabiedriski saprātīgākie darbinieki atkratījās kā no «radošā darba», tā no viskopas tautiskās lietas un viņas pionieriem. Tieši atraisījās, bet viņu ēnas, kā no nebeidzamiem rakstiem redzams, viņus vajās līdz pat kapa malai.

Kur latviešu rakstnieks tagadējā laikā ķeras pie «radoša darba» dzejā, sabiedriskās organizācijās vai politikā, tur iznāk tikai juceklis un banāla dairīšanās. Tagad ir skaidri redzams, viņš — neviens vienīgais starp viņiem — nav tribūns, kas varētu iet tautas priekšgalā, nav pat pravietis, kas vestu pa taisnu, pravieša garā skatītu ceļu. Kad masas sajūsmā iet uz priekšu,

arī viņš sajūsminās un var iet pat priekšgalā. Kad tauta slīgst nevarībā un izmisumā, un apjukumā, tad viņš pirmais apjūk un slīgst līdzi. Jo vairāk viņš tagadējā laikā savalda savu fantāziju un pārmērīgo patmīlu, jo labāk priekš viņa paša un tautas. Sīks, labi pārdomāts darbs bēgļu pašpalīdzības organizācijās, sabiedriskas noskaidrošanas vai skolas izglītības laukā tagad ir svarīgāks nekā desmits dzejoļu. Lai latviešu rakstnieks neuzstājas tautiskā viskopas lietā un nebūvē laicenisku tautisku reliģiju. Tā ir patīkama nodarbošanās miera un vaļas laikos. Ja viņš nevar citu, lai klusi vēro un pārcieš savas sāpes un tautas postu. Lai vaļējām acīm skatās lielo notikumu nepārprotamo virzienu. Lai krāj piedzīvojumus tiem laikiem, kad atkal būs iespējams īsts māksliniecisks darbs. Bet, ja ir kāds, kas redz, ka aiz viskopas posta tautas lielākajam vairumam tomēr ir savs atsevišķs liktenis, ja nākotnē viņu sagaida tas pats, kas bij pagātnē, ka tur ne ar kādām viskopas deklarācijām, bet vienīgi tikai ar neatlaidīgu darbu līdzams, — varbūt tas zinās, ka arī viņam pieliekama roka pie šī vienīgā radošā darba.

A. U[pits].

«Jaunais Vārds». 1916. g., 25., 28., 29., 30. augustā, Nr. 184, 186, 187, 188.

BĒGĻU LAIKMETS LATVIEŠU LITERATŪRĀ

Kultūras birojs Maskavā 28. oktobrī bija sarīkojis otru lekciju nodomātā lekciju virknē. Lasīja Antons Birkerts par bēgļu laikmeta attēlu latviešu literatūrā. Ar zināmām šaubām gāju uz šo lekciju. Mums visiem zināms, ka bēgļu laikmets vēl nav paspējis atrast sev vispusīgu, spilgtu un plašāku attēlu latviešu literatūrā, kam būtu paliekama mākslas vērtība. Ārkārtīgi grūtie apstākļi nav ļāvuši rakstniekiem nodoties savai mākslai, un, ja arī kādam kas vērtīgāks un lielāks uzrakstīts, tad tie paši apstākļi neatļauj darbam parādīties klajā. Nav izdevēju, kas riskētu, nav arī laikrakstu, kas drukātu lielākus darbus. Noklausoties A. Birkerta lekcijā, mēs tomēr dabūjām diezgan noteiktu ainu. Ar lielu rūpību viņš bija savācis visu vērtīgāko kā prozā, tā dzejā, kurā atspoguļojas grūtais vēsturiskais laikmets. Pašā lekcijas sākumā jau lektors aizrāda, ka bēgļu laikmets ir pārejas laikmets un tādā laikmetā grūti radīt. Radīšanai vajag miera. Un tomēr rakstnieks mierīgi nevarēja raudzīties uz savas tautas sāpēm un asarām. Rakstnieks vēl spilgtāk jūt ilgas pēc zaudētās dzimtenes un arī izsaka tās.

Visvairāk šinī literatūrā attēlota zemnieka dzīve. Zemnieka ciešanas izteicas bēgļu laikmetā visspilgtāk. Viņam bija jāšķiras no savas zemes, savas iedzīves. Cik dārga zemniekam

viņa zeme, viņa mājas ar kuplajiem kokiem ap to, mēs redzam jau no Blaumaņa «Indrāniem». Tagad drāmas, līdzīgas Indrānu tēva drāmai, norisinās tūkstošiem. Bēgļu laikmeta literatūrā vairākkārt attēlota šķiršanās. A. Švābe stāstā «Ceļā» tēlo vienu šādu šķiršanos. Še šķiras zemnieks no sava dēla — inteliģenta. Neskaitāmas reizes jau dēls braucis projām, bet šī šķiršanās ir gluži citāda. Ir tēvs, ir dēls jūt, ka viņi kopā varbūt pēdējo reizi. Pirmo reizi še vecais zemnieks skūpsta savu dēlu. Pirmo reizi dēls atrod tēva sirdi un tūliņ atkal zaudē to. Ir vēl otra šķiršanās — šķiršanās no lopiņiem. To tēlo Jaunsudrabiņš.

Viens no vislabākiem darbiem ar vēsturisku vērtību ir Ed. Virzas «1915. gada vasara Kurzemē». Še meistariski attēlota sajūta pirms bēgšanas, kas mācās virsū kā lietuvēns un spieda zemniekus, kā arī pati bēgšana. Lektors nolasa izvilkumus no šī darba. Tur ir tiešām spēcīgi mākslinieka rokas uzmesti vilcieni, kas dziļi iespiežas atmiņā pat tiem, kuri paši bēgšanu nav redzējuši.

Ir divējādi svešumi bēgļiem. Svešums pašu zemē, kurzemniekiem Vidzemē un svešums svešatnē. Svešumu pašu zemē ir skaisti attēlojis Jaunsudrabiņš. Viņš rāda pieaugušos un bērnus ārpus savas ligzdas. Bērni vēl neredz traģēdijas, kura spiež lielos. Viņi tikai priecājas par maiņu un gaida, kas vēl nāks. Bet viss bēgļu laikmeta posts un nelaime parādās tikai tad, kad bēgļi nokļuvuši svešatnē. Nav nevienas acs, kas nevērtos atpakaļ uz dzimteni, nevienas sirds, kas nepukstētu tikai ilgās pēc tās. «Kaut arī man zemes alā būtu jādzīvo, es tomēr brauktu atpakaļ,» saka Jaunsudrabiņš. Švābes varonis glāsta pat saltās, nedzīvās mašīnu daļas, kas izvestas no dzimtenes.

Mēs esam šķīrušies ne vien no savas dzimtenes, mēs esam šķīrušies arī no savas pagātnes un tradīcijām. Domas par nākotni tagad mums vissvarīgākās. Jo intensīvi izkarojam tagad pašaizsargāšanās cīņu, ko esam veduši vienmēr, sākot jau no Valdemāra un Spāģa. Tagad šo cīņu uzņēmušies mūsu kareivji. Viņiem arī ziedots daudz dzejoļu. To ir darījis Jaunsudrabiņš, to Fr. Bārda savā dzejolī «Vagonā», kurā Jura krustu kavaliers saka, ka braucot vēl pēc ceturtās un augstākās varoņa zīmes, — to Ed. Treimanis dzejolī «Trīs», kurā izteiktas domas par cilvēka dzīvības vērtību. Ilgas pēc dzimtenes spilgti izteicas Vainovska dzejolī «Māte ceļmalā». Māte ir zaudējusi visu. Atlicies mazais dēls, kuram viņa grib ieaudzināt dzimtenes mīlestību un ilgas pēc tās. Šīs ilgas izteicas arī Damberga dzejolī «Baznīca». Bez ilgām daudzos dzejoļos izskan arī lielas nākotnes cerības. Sevišķi daudz par to runājis Plūdons. Šis dzejnieks vispār daudz dzejojīs bēgļu laikmetā. Viņa dzeja ieguvusi savādi dziļu sēru nokrāsu un ir ļoti vērtīga kā mākslas darbs. Lai minam tikai viņa dzejoli «Rīta vēji». Nākotnes ticība izskan arī Ieviņa dzejoļos. Bet sevišķi spilgti viņu izsaka Rainis dzejolī «Jaunas

balsis». Katru šī dzejoļa rindu mēs varētu likt par virsrakstu veselam darbam.

Beidz lektors, aizrādīdams, ka viņš nav gribējis runāt par latviešu literatūru bēgļu laikmetā, bet par bēgļu laikmeta attēlu literatūrā. Literatūra vispār šinī laikā ir daudz plašāka. Dzejnieki arī šinī svešniecības laikā ir bijuši tie, kas dod mums ticību jaunas dzīves iespējamībai atjaunotā Latvijā.

Lekcija bija vāji apmeklēta. Vēlams tomēr būtu, ka Maskavas latviešu plašākās aprindas piegrieztu Kultūras biroja lekcijām vairāk vērības, ievērojot viņu krietno saturu.

L. Plaegle.

«Baltija», 1916. g., 5. novembrī, Nr. 147.

LATVIEŠU TEĀTRIS KRIEVU PRESĒ

Krievu mākslas žurnāls «Театр и искусство» savā 41. num. zem virsraksta «Latviešu teātris» raksta, starp citu, šā:

«Vai līdz šim jel kāds no mums interesējās par latviešu teātri? Ļoti ļoti daudzi pat nevarēja ne iedomāties, ka eksistē latviešu teātris, aktieri, drāmas un ka viss tas svaigs, oriģināls, mākslinieciskš.

Karš mums piespieda sākt runāt par latviešiem. Parādījās tādi kautrīgi ļaudis — bēgļi, un līdz ar viņiem atbrauca aktieri, sāka uzvest latviešu lugas; un izrādījās, ka pie mums vēl kāds māksliniecisķās radīšanas veids, par kuru līdz šim bijām nezināšanā.

Man priekšā divi drāmu tulkojumi manuskriptā un kāda skaisti izdota bērnu luga ar latviski nacionālu vāka zīmējumu. Pirmā — drāma «Raudupiete» piecos cēlienos no Annas Brigader, sarakstīta pēc pazīstamā latv. rakstnieka Blaumaņa noveles motīva. Otrā — «Pazudušais dēls», drāma piecos cēlienos no R. Blaumaņa, un, beidzot, dramatiska pasaka «Sprīdītis», pēc latv. pasaku motīviem, no Annas Brigader. Tulkojumi V. Jakovļeva.

Sākšu lasīt. Aprauta, cieta valoda. Trūkst monologu. Darbība attīstās ātri, gaiši un skaidri. Apvidus vienkāršs. Latvieši — bagāti saimnieki, pa pusei muižturi, pa pusei zemnieki. Visā plašumā izvirzās jauna, sveša pasaule. Tās pašas kaislības, tie paši prieki un bēdas kā visur, bet jaunos veidos, jaunā uztvērumā. Skarbi, dažkārt nevaldāmi ļaudis...»

Un tālāk. «Skarba, īpatnēja psiholoģija un asa dzīves īstenība. Un tai pašā laikā skati tik brīnišķas lirikas kā, piemēram, paunu žīda Joskes saruna ar Matīsiņu tik dažas minūtes priekš viņa nāves, kad tas tam dāvā raibas lupatiņas priekš viņa spēļu kuģīšiem. Vienkārši skaists, bezviltus simbols.» (Raudupiete.)

Un — — — «skati dziļas, skaistas lirikas, kad vectēvs lasa dēladēlam iz svētās grāmatas». (Pazudušais dēls.)

«Lirika vispār raksturo latviešu dramaturgus. Varbūt taisni tāpēc iznāca tik izdevusies bērnu luga kā Annas Brigader «Sprīdītis». Mūsu bērnu dramatiskās literatūras nabadzībā šī pasaka pelna sevišķu ievērību...

Var sagaidīt, ka latviešu dramaturgu darbi atradīs tagad izeju uz krievu skatuves un mēs drīzā laikā redzēsim šīs oriģinālās, mums vēl nepazīstamās drāmas.

Īstenība, reālisms, noteikta, gaiša psiholoģija un ātra darbības attīstība, bez šaubām, darīs savu. Var droši ieteikt krievu teātrim griezties pie latviešu literatūras.»

«Dzimtenes Atbalss», 1915. g., 14. novembrī, Nr. 21.

LATVIEŠU LUBU LITERATŪRAS VALSTĪBĀ

Ka karš ir smaga liksta, to katrs sapratīs. Pie nekulturāliem mežoņiem kara sekas tā nebija izmanāmas kā pie mums, kulturālās valstīs. Jo kulturālāka valsts, jo sarežģītāks valsts organisms, jo attīstītāki viņas pilsoņi, jo karš tai briesmīgāks, atbaidošāks un postošāks. Bez milzīgajiem materiāliem zaudējumiem karš prasa arī cilvēku upurus. Un prasa tos tagad veseliem miljoniem. Kulturālam cilvēkam viņa dzīvība daudz dārgāka nekā mežonim — hotentotam un ņiamujamam Āfrikas mežos. Kulturāla cilvēka apziņai, prātam un jūtām karš vispretīgāks. Tāpēc pēdējos gados priekš kara sākšanās tik daudz tika runāts pret to. Bet kara trokšņa apstulbinātais Eiropas pilsonis vēl nejūt šī kara sekas visā pilnībā, tōties atmoda pēc kara būs rūgtāka. Blakus šiem miljoniem cilvēku upuriem karš nes vēl vienu lielāku ļaunumu — garīgās dzīves notrulināšanu, labo, daiļo jūtu izskaušanu, labo tikumu, izdaiļoto raksturu sakropļošanu. Asinīm aptraipītā, asinīs izmazgātā ārprāta izmisumā cilvēces dvēsele vēl daudzos gadu desmitos netiks tīra un šķīsta no šiem kara traipiem. Karš pēc savas būtības ir postošs, noārdošs, kropļojošs, tāpēc viens no pirmajiem sevišķi uzvaru nesošo armiju pienākumiem ir rūpēties par karaspēka un visas tautas morālisko atbalstu. Jo augstāks morāliskais līmenis armijā, jo kareivji augstsirdīgāki, saprātīgāki, cilvēcīgāki un līdzjūtīgāki kā savā starpā, tā arī attiecībās pret pretinieku, jo saistošāka, satverošāka un apvienojošāka pašas armijas disciplīna. Kara vēsture to gaiši pierāda. Tāpēc viens no pirmajiem pienākumiem uzvaru gaidošai armijai ir gādāt par visas tautas un sevišķi par kara laukā atrodošās armijas tikumu un jūtu aizsargāšanu, uzglabāšanu un audzināšanu. Šie uzdevumi tāpēc arī gulstas uz svabado no kara pilsoņu pleciem, sevišķi uz tautas apgaismības orgāniem — presi.

Bet kā piekopj šo svarīgo uzdevumu pie mums, latviešiem, Baltijā?

Par karu vien tagad raksta mūsu prese. Bet ko un kā par to raksta, tas ievērības cienīgs jautājiens.

Apstājaties pie kura katra no mūsu avīžu pārdevējiem, — veselu izstādi lubniecisku izdevumu ar visšausmīgākām bildēm un lamu uzrakstiem tur redzēsiet. Grāmatu veikalu logi ar savām briesmu bildēm, neķītriem zīmējumiem saista ielas publiku kā mušas uz medus. Nāk māmiņa ar iepirkumiem — apstājas, nāk strādnieks, pārdevēja, skolnieks, ģimnāziste, ierēdnis ar zīmi pierē, students, nāk glīti ģērbušās dāmas — visi apstājas, un garā virknē kā dzelzceļa piestātnē pie kases visi gaida izdevības tuvāk pieiet, tuvāk apskatīt, kā «briesmīgais» kazaks vācu ķeizaru per, kā nejēdzīgi uzzīmētie gaisa kuģotāji viens otram šķēpu cauri dur, kā šrapneļi sprāgst utt. Stāv un brīnās...

Jo briesmīgāk, jo nejēdzīgāk, jo zvēriskāk — jo mērķis izdevējiem drīzāk aizsniedzams. Izdevumam seko vēl briesmīgāks izdevums, un čaklie kolportieri veselām gubām tos izvadā uz visām malām. Tā lubenieki rauš savā ķešā trūcīgo cilvēku pēdējos grašus un pieliek visas pūles, lai sakropļotu viņu gaumi un morāli. Un tādu lubenieku izdevēju ir saradies vesels leģions, gan atsevišķas personas — Lācis, Šneiders, Freibergs, Kukurs, Ansons utt., gan veselas sabiedrības — «Oreons», «Argus», «Tautas Bibliotēka» u. c. Konkurence jāiztur, un tāpēc tie viens par otru spilgtāki, rupjāki, neķītrāki. Cik īsti šādu lubniecisku izdevumu — nav iespējams aptvert. Rīgā vien kādu 30 izdevēju, no kuriem vairāki jau paspējuši izlaist pāri par 20 dažādiem izdevumiem (M. Freibergs). Cik vēl tādu nav mūsu apriņķu pilsētās. Jau no izdevumu uzrakstiem vien top pārāk «stipra» glezna. Piemēram: «Kankarainā Austrija kā tautu žņaudzēja», «Dullais Viļums jeb vācu briesmas», «Kā prūšiem iesāka āda niezēt, kad viņi pa dibenu dabūja», «Prūšu cūka», «Prūši ķezā», «Prūšu pulveris», «Prūši ellē», «Prūšu sumpurņi jeb divi cilvēkēdāji» utt. Pašķirstot minētos izdevumus, atradīsim vēl neķītrākas «gleznas», izteicienus un, galvenais, epizodus. Agrākā lubnieciskā literatūra nobāl šo izdevumu priekšā. Vienā ziņā šie izdevumi paliks nākotnes vēsturniekam kā lamu vārdu leksikons un būs kā riebīgākais traips šinī svarīgajā vēsturiskajā laikmetā. Būs tumšākā ēna mūsu latviešu kareivja smaidā. Grūti ticēt, ka viņi, no kara pārnākdami, ar prieku skatītos šinīs kara bildēs, kur viņi tēloti tik mežonīgi «vareni». J. Kuzma Kručkovs nebūt nepriecātos par visiem tiem uzbildējumiem un aprakstiem, ko viņam tagad tik raženi veltī. Un kas ir šie čaklie izdevēji? Mūsu agrāk pazīstamie pornografisti. Tagad tie izmanto progresīvās preses trūkumu, izmanto izdevīgo laikmetu un blakus «tautas varoņiem», «tēvijas dēliem» un viņu bagātajai dzīvei pin tagad zemākās nezāles vaiņagā.

«Klimphenfrēzeriene histēriski iekliedzās un kā iežņavas picka nolaidās uz grīdu»; «palīdis madāmai zem brunčiem, kliedza kā aizkauts sivēns»; «kaķe ieķērās kunga treknajā pakausī un sprauslādama ieņēma cīņas stāvokli»; «kārpīdams Hinci nost, viņš steberējās uz augšu»; «grāba viņai aiz svārkiem un noplēsa tai divas trešdaļas no kleitas un ar šo cīņā iegūto karogu vārtījās pa grīdu». — Lūk, pērles iz «Prūši ķezā». Tālāk šis pats izdevējs — Freibergs — nekautrējas pornografiskā veidā tēlot kādas Gerdas, ievainotas žēlsirdīgās māsas, intīmo dzīvi uz kara lauka. Un protams, efekta dēļ tam jāpiedod latviska nokrāsa: māsu sauc Gerdu, oficieri — Bērziņu. Un tāpēc «Dz. Vēstn.», «Jaunākās Ziņas» tik laipni ņem šos izdevumus savā paspārnē. Tikpat labi saprotas arī kāds lubenieks J. Butkis — «tautas bibliotēkas apgādātājs» un Rīgas Latviešu teātris. Pirmais lubenieciskā kārtā pārstrādājis G. Mopasāna «Madeмoiselle Fifi» un otrs — to uzvezdams uz skatuves.

Vēl banālāki ir J. Ansona izdevumi. Gabali par Preiskera madāmu un kazakiem, par prūsi Bunduli un viņa gaspažu jau nemaz nav lasāmi. Tie par daudz neķītri:

«Atpiņģerēs vienu galu vaļā — mucā, kā gove izlaidusies, guļ prūsiete. Baļķis ķer aiz kājām un krepē tik ārā. Šī dreb un trīc, bet Baļķis tik tur aiz spranda cieti un fīrē projām.» Tā jau ir tieša karaspēka apvainošana un zaimošana. No kura laika šie pornografisti drīkst to darīt? «Preiskeriene metās uz sētu. Pāri lecot, Preiskerienes svārki aizķērās uz mieta ... Tā nu viņa palika ... Kazaki smējās, vēderus turēdami.» Tā kā minētā gabalā sastopami tādi vārdi kā «kļūmīgs», «apsūtīt», tad jādomā, ka pie tiem strādājusi kāda mūsu pusaptēstā «literāta» roka. Savā seksuālā reibonī šie dzimuma izvirtumi tagad nekautrējas aptraipīt mūsu karā iesauktos biedrus. Veselām gubām tie tagad sēj savus mikrobus tautas dzīvē. Seksuālās dzīves izvirtuma tipi vienmēr bijuši pornografijas sakne; savā laikā par šo ļaunumu tika daudz runāts un daži no labākiem literātiem savu mākslas darbu dēļ tika vajāti, bet' īsti pornografisti vienmēr izgājuši nesodīti, un tagad zem patriotisma segas tie sēj vēl ražīgāk savu izvirtības sēklu. Strādnieku presei izbeidzoties, šai pornografijai arī izdevība izplatīties strādnieku vidū. Tāpēc pret šo lubu literatūru jāved jo nopietna cīņa.

Līdzi visiem šiem lubenieciskiem stāstiem, kareivju, spiegu piedzīvojumiem vijas banālie anekdoti par prostituētām. Ne māti, sievu, līgavu, bet par prostituētu sievieti. Prostituētā sievіete tiek tēlota kareivja līgavas lomā, tai veltīti arī veseli dzejoļi un par visu labāk — attiecīgas ilustrācijas. Piemēram, iz «Prūši ellē»:

Manu kaķīt, manu pincīt, manu labulīt,
Loc, loc pieniņu, labulīt!
Mans mīļais aizgāja prūšus kaut
Un viņu cietokšņus drupās graut...

Protams, ka še seko ilustrācija: prostituētā vienā krekliņā ar kaķīti pie piena bļodas. Še jāizsaka «atzinība» arī mūsu tautiskajiem zīmētājiem «mākslinieciem» par to, ka viņu spalvas tagad visbrutālāk un vispadevīgāk kalpo šiem pornografisko rakstu izdevējiem un ka viņu fantāzija it sevišķi spilgti piemērojas lubu literatūras saturam.

Marss apveltījis ar savu nezāļu vaiņagu gandrīz arī visus mūsu dzejniekus, gan pazīstamos «parnasiešus» — Skalbi, Akurateri u. c., gan arī radījis gluži jaunus. Kara dziesmu nāk viens izdevums pēc otra. Lūk, ko kāds Meženieks, kas izdevis jau veselu krājumu dziesmas ar visiem meldiņiem, saka par kareivi. Vienā pantā:

Vēl skatu pēdējo
Zilactiņās-i,
Vēl skūpstu šķiroties
Sārtlūpiņās-i.

Un otrā:

Un prūšu zeltenītes
Mums visur uzsmaidīs,
Klās baltus paladziņus
Un mīļi sagaidīs.

Un tālāk:

Uz štikiem viņus ņemsim
Un gaisā cilāsim.
Kur Latvija un Rīga,
Tiem laipni rādīsim.

Vai tiešām kareivji tā ilgojas pēc Bavārijas desiņām un prūšu zeltenītēm un vai mūsu zeltenītes, dziedādamas šo dziesmu, tiešām ar asarām acīs adīs savam bāleliņam siltas zeķes un šūdinās siltu kreklu, tas laikam tikai Meženiekam zināms. Un blakus šiem pantiem stāv valsts himna «Dievs, svētī Latviju». Apbrīnojama saderība!

«Un žēlots netapa neviens. Vēl tagad somā nesu līdzi pāris degunu un divi pāri ausu.» — «Bet trešā — tīrais piens un medus, man sirds pēc skūpstiem tvīka!» — Ko gan domā sasniegt šie rebinieki ar šādām pērlēm? Bet grāmatas beigās stāv oficiālais apstiprinājums. Ko gan citu kā izvirtību, barbarismu sēj šie panti. Tās ir briesmas, pret kurām mēs esam tagad aizvēruši acis. Šinī laikmetā šie lubu literatūras plūdi apmiglo un nomāc tautas cēlākās jūtas un tumšajiem elementiem raisa

rokas jaunām neģēlībām un noziegumiem. Vēl bēdīgāk tas, ka arī visa mūsu birģeliskā prese pārņemta daudzreiz no tāda lubenieciska virziena. Nav brīnums par Jākobsonu Kārli, ka tas iestidzis lubu žurnālos un dzied garu garos pornografiskos pantus par «Puphenu un Viļumu». Bet kauns par tiem pantiem, kurus Grīns, Akuraters, Skalbe ievieto «Jaunākās Ziņās».

«Skaistā Ninete vienā krekliņā iegāja leitnanta istabā, uzvilka viņa mēteli, paņēma atslēgas, aizgāja pie ieslodzītiem vaņģeniekiem, atslēdza durvis, izsauca franču oficieri, atdeva tam savas virsdrēbes, pati palika vienā krekliņā. Oficieris nomušīja sargu, un Ninete vienā krekliņā aizbēga kopā ar oficieri. Gala iznākums bija tas, ka abi iemīlējās.» Šis «stāsts» atrodams lubu grāmatā «Pasaules karš».

Viktors Eglīts sludina latviešu tautai jaunu renesansi (Latvju tauta uz renesansi — 2 rubļi!). Tik jājautā, kur viņš redz šo atdzimšanu. Vai tagadējos lubu literatūras plūdos, kad vairs bez lubenieciskām neiznāk neviena vērtīga grāmata, kad avīzes tukšas līdz nebēdai, kad žurnāli izbeiguši savu gaitu, kad katrs ārpus kara stāvošs jautājiens nostrīpots. Vai varbūt «Dzimt. Vēstn.» uzsaukumā latvju tautas sievietēm, lai tās vārošu ūdeni gatavo, ko ienaidniekam uz galvām liet? Varbūt tā ir jaunā atdzimšana, ka visa pilsoniskā prese, sākot ar bij. demokrātisko «J. D. Lapu», nostājusies uz «Rīgas Avīzes» politiskās platformas.

«Simts tūkstošu turku jātnieku ar kamieļiem dodas uz Suecas kanālu. Katram jātniekam ir līdzi maiss ar smiltīm. Tie nodomājuši aizdambēt kanālu,» tā raksta «Jaunāko Ziņu» stratēģi par turku kara plāniem. Pāris simts verstu garo ceļu vest uz kamieļiem līdzi smilšu maisus, kad turpat pie kanāla veseli smilšu tuksneši. Kur gan vēl ņemtu lielāku ideju! Mūsu «parnasieša» un sabiedrības darboņu stratēģija šoreiz nav labāka par «Jaunāko Ziņu» kara gudrību. Tik tiem nav kamieļu, un viņi paši ir spiesti nest uz saviem pleciem ne smilšu maisus, bet tukšas, skanošas bungas. Un šinī bungu dārdoņā uz visiem ielu stūriem rebinieki dzen savu neķītro izdevumu veikalu, sūc pēdējos grašus no trūcīgiem iedzīvotājiem, karā iesaukto sievām un bērniem. Še birģeliskā prese nepaceļ ne ausu.

Cīņā pret šo pornografisko literatūru ir tikai viens līdzeklis — p r e s e. Bet, tā kā strādniekiem tagad nav savas preses un šie pornografiskie plūdi, šie pusaptēsto «inteliģentu» parazītiskie ražojumi tiek ražoti taisni sabiedrības zemākajiem slāņiem un virzīti uz strādnieku rajoniem, tad apzinīgai strādnieku daļai tiešām jāieņem nopietns stāvoklis pret lubu literatūru.

R. Robs [Roberts Bīlmanis]

«Mūsu Kalendārs», 1915. gadam, 65.—70. lpp.

LITERATŪRAS KRĀMU TIRGŪ

1

«Gara varoņi»

Reiz bij laiks, kad latviešu kritiķis varēja iet «literāriskās ekskursijās». Ja arī viņam bieži pienācās bez liela ieguvuma atgriezties mājās, tomēr sava nenoliedzama nozīme tādiem ceļojumiem bij mūsu sabiedriskās un mākslas dzīves šaurumā. Meklētājs kritiķis gāja pie meklētājiem rakstniekiem. Ja ne vairāk, tad dzīves patiesības nojēgā un jaunas mākslas daiļuma jausma pamodās šajos kopīgos meklējumos.

Tagad vairs nav kur iet, nekā ko meklēt. Kā ikkatrā dzīves apjukuma un sajukuma laikmetā latviešu rakstnieks pirmais apjucis un pazaudējis galvu. Mētājas apkārt kā dieva nepieņemts. Ķerstās un grābstās, un raujas prom, pirkstus sadedzinājis. Un kliedz par savām sāpēm. Visur bāžas vīrsū ar saviem padomiem, visas ausis tautai aizkliedz par saviem sāpīgiem piedzīvojumiem.

Agrākos apjukuma laikmetos tautai tomēr vēl bij kaut kāds nesašķobāms centrs, pie kura varēja tverties izbiedētā, klīstošā individuālā doma. Visniknākajā reakcijas laikā strādnieciskā demokrātija nenolaida savu karogu. Pār siekstošiem ūdeņiem uz to raudzījās šaubu mētāta, gļēva rakstnieka acis. Ar naidu, niknumu vai vāju cerību raudzījās — bet raudzījās tomēr. Taisnība, sabiedriskā demokrātiskā inteliģence reizēm neapdomīgi sniedza roku dažam, kam ar viņu nebij nekā kopēja, kas tūliņ otrā dienā sāpīgi kompromitēja viņas nedemokrātisko, nekritisko filantropisko izpalīdzību. Tomēr idejiska anarhija nebij iespējama, kamēr latviešu sadzīves centrā palika neapmiglots, spilgti saredzams strādniecisko centienu kodols, ap kuru virmoja sajauktu tvaiku mutuļi.

Tagad organizētājas šķiras balss virs zemes tikpat kā noklususi. Ārējie apstākļi, nomākuši viņas patstāvīgu darbību, cenšas piejaukt un pievienot viņu viskopas tautas lietai. Bez stingras, asas kritikas, kas sabiedrisko domu vada noteiktā virzienā un dažādos idejiskos virzienus piespiež izteikties reālā reljefā noteiktībā, tagad izradies īsts bābeles juceklis. Un tie labākie jaucēji ir mūsu sīkie — mazie literāti. Ar katru dienu viņi paliek dzīvāki un runīgāki. Tautas sabiedriskai un tikumiskai pagrimšanai saskanīgi pievienojas literāriska un vispār idejiska pagrimšana. Pret to uzstāties ir, mazākais, tikpat steidzams pienākums kā rūpēties par sugas lopu neizmiršanu.

Tas nebūt nav tik vienkāršs uzdevums, kā varētu likties. Latviešu birģeliskais rakstnieks ir pavisam savāds radījums. Reizēm viņš tik jūtelīgs, ka no vieglāka aizskāruma krīt gīboņī.

Un atkal reizēm viņa āda piepeši paliek tik bieza, ka vajadzīga sevišķi asa spalva, lai viņu pamodinātu no pašpietiecības un omulīgas pašapziņas snaudas. Aiz viņa nestāv nekāda šķira, pat idejiska grupa ne. Tas viņu atsvabina no jebkuras atbildes par saviem vārdiem — par darbiem viņa literārisko dairīšanos saukt nav iespējams. Viņš labprāt dēvējas par individuālistu — un, ja tikai palasāmies viņa rakstījumus divos trijos avīžu numuros, tad saprotam labi, kādēļ viņš izvēlējies taisni šo amatu. Tādēļ, ka tur viņam, kā saka, brīvas rokas, tur viņam nav vajadzīgs ne sabiedriskās atbildības apziņas, ne pilsoniskās goda un pieklājības sajūtas. Lieka neseno sāpīgo piedzīvojumu un pelnītas pārmācības atmiņa, lieka pat vienkāršā elementārā loģika. Viņš fantazē, viņš muld kā pa miegam, jaucas visur iekšā, maisās praktiska, nopietna darba darītājiem pa kājām, stāsta par sevi un klāsta savus projektus, gar kuriem pat viņa draugam nav daļas — jo tam pašam savas sāpes un savi projekti. Un uzpūšas un lielās, un plātās — un nekur tautai nav glābiņa no viņa.

Cik tad sen tas laiks — vakar tas bij vai aizvakar? — kad latviešu birģeliskie rakstnieki sacījās mājojam mūžības sfērās, kur viņiem neesot daļas gar politiku un tautas dzīves šodienu. Bet palasieties kaut «Līduma» 218. num. V. Eglīša «Kādu vārdu par rakstnieku politisko pārliecību». Ko? Viņi neesot politiķi? Pavisam otrādi. «Politika mums, rakstniekiem, nekad nav bijusi sveša.» — «Starp rakstniekiem nemaz nevar būt politiskā ziņā baltu lapu,» Eglīts nu runā pakaļ Jansona un citu demokrātisko kritiķu sen izteikto spriedumu. Runā to ar tādu komisku pašapziņu, it kā viņa āda pavisam nesajutusi neseno pārliecību, it kā vakardienas atmiņas galīgi izgarojušas pa viņa smadzenēm. Tagad taču visādu politisku utopiju laiks un birģeliskie rakstītāji nevar negriezties līdzi pa vējam un nemēģināt lomu vilkt saduļķotā ūdenī. Viņi, protat, esot aicināti, «lai nacionālo politiku nostādītu uz pareiziem pamatiem». Kad reālpolitiķi kļūdoties, «tad rakstnieki raksta par viņiem iznīcinošas un nicinošas atsauksmes». Un, kad tautai neesot noteiktu politisku partiju, tad viņi, dekadentiskās vēja bakas laimīgi izgulējušies rakstnieki, nu dibināšot «liberālo balto bloku», lai būtu kur iestāties nabaga birģeliskai tautai, kura šimbrīžam mētājoties starp galējo labo un galējo kreiso — teikt, kā ēzelis starp diviem siena kušķiem.

Sakiet, ko lai iesāk kritika ar šiem literatūras vientiešiem? Liekas, tikām viņi spēlējuši sadzīves vientiešu un literatūras joku darītāju lomu, ka tā beigu beigās tikusi par viņu īsto, pieaugušo dabu. Ko te vēl palīdz atgādināt zināmā latviskā Olimpa dibināšanu un viņa bēdīgās beigas? Vai slaveno «eglītisko» izpalīdzību Liepājas vēlēšanās un Veinberģa suminašanā? Visus tos artiķeļus, kuriem iznīcināts tik daudz tintes un nevainīga

balta papīra? Šīs unteroficieru atraitnes pašas sevi tik daudz pērušas, ka būtu pavisam nežēlīgi viņu pašu dēļ viņus vēl aiztikt.

Pret tik kolosālu gara stulbumu, literārisku bezkaunību un pilnīgu loģikas trūkumu tikpat nopietnai kritikai kā sīkajam feļetonam jānolaiž rokas. Kad šie tintes politiķi un vēja rādītāji ir izlingoti no iestādes, kurai nopietns sabiedrisks darbs darāms, tad viņi kā no svešas sētas patrenkti gailēni salec uz žoga un atspērušies kladzina, ka viņi esot bīstami «gara varoņi», ka pret viņiem tiekot sarīkots «kara gājiens», ka viņiem «brūkot virsū ar nolūku diskreditēt», ka esot vajadzīga «dūša priekš cīņas ar rakstniekiem». Lai tikai paklausās vien, kas par «gara varoņiem» ir V. Eglīts un J. Akuraters paši savās acīs un savos tintes pārbagātos avīžu artiķeļos. Un, ja Linarda Laicena ērmošanos ar kādu teikumu aizskar sīkajā feļetonā, tad — «mans feļetons ir radījis jau ap sevi tādu mazu literatūru», lielās šis rakstnieciņš «Līduma» 219. numurā. Viņš esot liels vīrs: redziet, viņu ievērojot — zobojoties par viņu.

Un atkal man prātā nāk šopavasar redzētā aina — kad saimniece, zemes pikām sviezdama, izvadīja svešu gailēnu no saviem kāpostiem. Bet viņš — palecas uz sava žoga un dzied, krūti izliecis. Sak, nedomājat, ka viņa, — es esmu tas uzvarētājs!

Kur rakstnieku pašapziņa tik problemātiska un literāriskās ētikas līmenis tik neticami zems, kritikai velti mēģināt pacelt latviešu literatūras pagrimušo prestižu. Patīkami nav, bet tomēr jāatzīst lielā kļūda un veltās pūles labot klaiņojošo «lielo garu» raksturu un «individuālistu» sašķobījušos psihi. Predestinētais diletantisms ir neārstējama slimība.

Tomēr nepiedodams sabiedrisks noziegums būtu klusēt, kad apjukuši jaucēji mulsina sajauktās tautas masas. Nākotnes dzīves un mākslas labā jāuzstājas pret tiem politiķiem un jūsminātājiem, kuri piegāna ražīgu darba lauku. Tikai kritikai jānostājas citādi un uz citu pusi jāvērš sava darbība. Ne pret tiem spalvas darbinieku vientiešiem, kurus pati vieglākā sadzīves vēju pūsma pārslauka no viena kakta otrā, kuri nav kultūras virzītāji, bet tikai apjukuma laikmeta dīvainību pasīvi izpaudēji. Ja, piemēram, Ed. Vulfs šodien sēd «Baltijā» un pūlas apkarot «Līdumu», to pašu «Līdumu», kurā vakar nāvīgi cīnījās pret visiem viņa pretiniekiem, tad par to nav atbildīgs viņš, Ed. Vulfs, bet tas laikraksts, kas šodien viņu pieņem, bet rītu jau atlaiž no sava dienesta. Laikraksti un tās grupas, kas aiz viņām, — tie ar savām reālām interesēm ir vainīgi pie rakstnieku kalpināšanas un samaitāšanas. Arī tad tie ir vainīgi, ja sava sabiedriskā pienākuma neapziņā un literāriskā nesajēgā atļauj plātīties «lielo garu» muļķībai. Pret tiem kā pret apzinīgas

sabiedriskas sapratnes kavētājiem tagad galvenā kārtā jāvēršas kritikai.

Literāriskā krāmu tirgū mums tikai tāpēc jānoiet, lai redzētum, kādas grabažas vispirms jānovāc, lai sagatavotu zemi nākotnes sabiedriskās un mākslas kultūras sējai.

A. Ulpīts].

«Jaunais Vārds», 1916. g., 17. un 18. oktobrī, Nr. 229 un 230.

LITERATŪRAS KRĀMU TIRGŪ

2

«Īsu brunču mistērijas»

Mistiķiem mūsu dienās klājas pavisam vāji. Tauta sava reālā posta un cerību tā aizņemta, ka nekādi nav piedabūjama mistiski sapņot. Badodamās un saldama viņa rauga gan ko paēst un kur apsildīties, bet vienaldzīga iet garām tai tirgus būdai, kur uzkārts plakāts: to neredzamo lietu izstāstīšana un citi brīnumi. Un, kad sametas uz vienu roku četri «lieli gari», lai izstrādātu vienu pavisam svaigu tautisku pātarniecību, tad tauta viņus nobīda no ceļa. Un īgni noņurd pie tam, — tagad nav laika niekiem.

No apcietinātās, klejojošās tautas lielie gari ar vēl lielākiem portfeļiem padusēs bēdīgi pārnāk mājās. Pie tiem, kam nav bijis nekur jābēg. Kam tagad raiba dzīve, naudas papilnam — un drēbju tik daudz, ka no lejas gala var gabalu griezt nost un aizsviest. Un tie gari ar tiem portfeļiem lūko, vai te varbūt kas neiznāk.

Starp tiem ir arī J. Akuraters.

Viņš ir uz ielas. Viņš staigā pa alejām un vēro. Vai nevarēs kur pamanīt kādu noslēpumu, kādu brīnumu, pret kuru kā nepārkožamu riekstu atkodīsies aprobežotais racionālais cilvēka prāts. Un pamana ar. Zināt, pārtikušie sievieši tagad staigā apkārt īsiem brunčiem. Tas ir dziļi iekustinošs fakts. J. Akuraters nogrimst lielā domāšanā. Un turpat uz vietas iefilozofē fartu jaundibināmās tautiskās reliģijas pamatos.

Kas gan tas varētu būt, kāpēc sievietes tagad tik labprāt iet īsos brunčos?

«Tā ir mistērija!» sauc J. Akuraters. Un, arvien vairāk sajūsmināmies par glābjošo atradumu, viņš izsauc to pašu vēl svinīgākos toņos: «Kāda neizpētāma mistērija!»

Un tomēr viņam gribētos to drusku papētīt. Mazākais viņš izliekas nogrimstam pētījumos. Laikam tāpēc, lai viņa funda-

ments liktos stiprāks. Jo, redziet, mūsu nelāga laikos pat mistikai jādibinās uz eksperimentāliem pamatiem un jārēķinās ar veselu cilvēka prātu. Bet Akuraters refleksē.

Desmit gadu vecām meitenēm, tām tās īsās kleitiņas izskatās tīri smuki. Var iet. Bet palūk vien! Tur slāj padzīvojusi birģeļa matrona ar nedabiski resnām kājām. Un arī tai «drēbes ar katru dienu paliek īsākas. Ir tikai vairs mazs trūkums, un viņa staigās neapsegtiem ceļiem.» Viņa un visas citas. Jaunas un vecas, knīpas un pieaugušas jaunkundzes. Viņas ķeras katram vīrietim pie rokas. Viņas runā vārdus, kādi līdz šim bij dzirdami netīrās anekdotēs tikai. Viņas gatavas pamest bērnus, vecākus, vīrus un līgavaiņus un plīvot kā tauriņi pusdienas tvanā. Kāpēc?... Tāpēc, ka viņas dzen «mistēriskā vara», kura «grūti vai pat nekādi nav izskaidrojama».

«Varenā mistērija tā pavēl» — un viņas šūdina īsus brunčus un iet uz ielas.

Taisnība: neapdvesmotā, neaizbirģeļotā ikdienas cilvēka doma nav solidāra ar J. Akurateri. Tāpēc, ka viņai nav nekādu jaunas reliģijas plānu. Kauns atzīties: viņa ir pavisam nesarežģīta un vientiesīga. Viņa neuztraucas. Viņa pat nebrīnās... Kāpēc viņas tā skrien? — viņa prasa. Un atbild: tāpēc, ka tā to prasa viņas kungs un pavēlnieks. Vīrietis. Gadu tūkstošiem ieaudzināts, kaltin iekalts viņas smadzenēs, iekausēts viņas apziņā un ieliets viņas apziņā, ka viņas iegribēšanai būs būt pēc vīrieša. Viņa nav savas pašas nozīmes un vērtības apzinoša, patstāvīga būtne. Tikai vīrieša piedēklis un piedevas. Miera laikos, tad viņas kungs un pavēlnieks viņai uzlika arī vēl citus pienākumus. Tad viņai bij jāapkopj vīra bērni, jāstāv pie pavarda un jāsargā dzimtas labā slava un augsti tikumi, kamēr vīrs paklusu izpriecājās. Viņš to varēja, jo viņš ir tas galva, un viņam, lūk, nekas nepielīp. Bet nu visa iestādītā kārta ir pie joda. Nu viņam pašam savs pavards uz lauka līdzi. Nu viņa sieva un bērni, un līgava ir nezin kur. Satrunējušās saites ir izirušas vēju vējos. Viss iekaltais un iepātarotais izducināts kā putekļi. Kad šausmas un nāve rēgojas tieši acīs, viņš domā un trīc par sevi. Un, kad viņš uz brīdi ir drošībā, viņš domā atkal tikai par sevi. Izbaudīt viņš grib katru mirkli, kas viņam vēl atļauts. Sieviete viņam vajadzīga — tikai vienam acumirklim. Vai viņa lai nepaļautos savam kungam un pavēlniekam? It īpaši latviešu sieviete — kura ne tikai sevi, bet pat savu krājkases grāmatiņu ziedo vīrietim. Latviešu saimniekmeita — kura no mazotnes audzināta un pucēta tikai preciniekiem un precēšanai. Kas viņai tagad ko darīt? Viņa nevar citu, viņai jāvelk mugurā īsi brunči un jāskrien uz ceļa un ielas. Lai nu priecājas mammas un tēvaiņi — nu viņu ideāls piepildās. Nu viņu meitai uz katra pirksta pa kavalieram. Un kas par kavalieriem!

Bet nē. Labāk lai apklust vientiesīgā doma. Labāk lai klausās, ko dveš lielie gari, ko sludina Akuraters.

Ak noslēpumi! Ak misterioza būšana!

A. U[pīts].

«Jaunais Vārds», 1916. g., 28. oktobrī, Nr. 249.

LITERATŪRAS KRĀMU TIRGŪ

3

«Cel, brāl, tu — es stenēšu!»

Mums bij jau izdevība ziņot, kā Haralds Eldgasts brauc pa Dņepru, kā viņam vispār klājas. Arīdzan tāpat turam par savu pienākumu pukstošu sirdi sekot mūsu tautiskajam skandināvietim līdzi uz dzimteni. Jo ir jau acīm taustāma lieta, ka tikai tur viņa dzejiskā, tautiskā, patriotiskā un visas citas sajūsmības dabū pilnīgu un vispusīgu izpausmi.

No sākuma tā lieta nemaz neiet tik gludi. No Valmieras pasta ratos braucot, štimmunga lēti negrib rasties. Jūs varat iedomāties: dažādi traucējoši epizodi. Bet beigās iekārtojās gan.

«Mans runīgais pasta puisis, iz Rīgas evakuētais fabrikas strādnieks, kurš sākumā mani bērtin apbēra savām politiskām un ekonomiskām gudrībām, par laimi ir apklusis, pat uzsācis cīņu ar snaudu. Nu varu netraucēti risināt savu domu pavedienu, atļauties tām komplicētām psiholoģiskām (!) emocijām, kuras saviļņo visu manu būtību.»

Redziet, kāds nelga un niekalbis — es domāju — tas pasta puisis. Tagadējā laikā viņš ar savām politiskām un ekonomiskām gudrībām! It kā tagad nebūtu daudz kas steidzamāks un svarīgāks. Kāda necieņa pret tautas labākajiem dēliem! Es domāju, — mūsu nākamās, brīvās, zaķu un krogu tiesību bagātās tautiskās kultūras vārdā mums būtu nopietni jāgriežas ar lūgumrakstu pie... Lai uz visiem pasta ratiem tiktu lipināti plakāti ar uzrakstu: «Domu pavedienu un komplicētu psiholoģisku enerģiju bērtin apbēršana uz to ciešāko aizliegta.»

Labi, ka tur, Haralda Eldgasta mājās, negadās neviena aizbērēja. Tur viņš var atļauties savai štimmungai. Kā mārkā viņš nu nogrimst un neredz ne gala, ne malas.

«Kā mēnešsērdzīgs es klīstu pa tumšiem parka celiņiem, un man gribas ir gavilēt, ir raudāt par to, ka esmu atkal šeit, savā dzimtenē, apstāts no saldi sērām aizgājušās jaunības atmiņu ainām un vīzijām. Sūtu jums visiem savu mīlestības sveicienu,

visiem un visām, kas mani mīlējuši un mīlat, kas likuši man ciest un laimē gavilēt. Un arī jums, kas pret mani cīnījušies, kas mani ienīstat, vajājat, arī jums mani dzimtenes sveicieni, jo esmu tik apskaužami laimīgs šajā brīdī, ka manā sirdī nav vairs vietas dusmām, naidam, atriebības kārei. Ļūk, zeme un debess, un ūdens — visi šie pasaules dieva brīnumi guļ šajā svētlaimības klusumā nogrimuši, un pār viņiem lidinās visu apburošais, visu uzturošais un svētījošais kosmosa radītājs — ģēnijs, kura bērni vienlīdzīgi mīlētie mēs visi esam. Es un tu un viņš un viņa, kas mani mīli vai nīsti, visi viņa bērni, visi brāļi un māsas priekš viņa mūžīgā tēva vaiga.»

Man žēl, man ļoti žēl, ka pēc sirsnīgās sasveicināšanās un pēc nupat pārciestā īsta baznīckunga cienīga spredikļa es nevaru atmaksāt Haraldam Eldgastam ar tādu pašu pretmīlestību. Jo es nepiederu pie tiem leģioniem, kas viņu mīlē, ne arī pie tiem, kas viņu nīst. Ne glaudīt es gribu, ne iet cīnīties ar viņu. Bet jācīnās gan ar to švindelisko tautisko entuziasmu, ar to neticamo patriotisko varizejismu, ar to diletantisko tukšumu, kas tagad plātās tā pa latviešu laikrakstiem.

Kad Haralds Eldgasts tā ir izstaigājies pa parkiem un izjūsminājies līdz apnikai, tad viņš atkal kāpj vagonā un brauc — — uz pozīcijām sargāt savu tēvu zemi, jūs domājat? Nē — atpakaļ uz Dņepru, atpakaļ mierīgā, ienesīgā amatā. Bet tāpēc viņš atkal no trepju kāpšļa atgriežas un notur brašu runu latvju kareivjiem. Sak, — «tādēļ, latvju kareivji, turieties pie Rīgas un Daugavas līdz pēdējai asins pilītei, līdz pēdējam elpas vilcienam, jo te jūsu asins plūst uz visas Latvijas nākotnes ziedokļa. Tādēļ — uz priekšu, cīnītāji, ar drošām sirdīm un lepni paceltām galvām, plecu pie pleca ar tiem cīņas biedriem!»

Cik aizraujoši varonīgi ir mūsu patriotiskie reiznieki, kad viņiem jātur runa no vagona trepju pakāptuves. Kā viņi lepni ceļ galvu un liek plecu pie pleca — ja tā nav viņu galva un viņu pleci. Ar kādu sajūsminošu gatavību viņi atdod pēdējo asiņu pilienu, pēdējo elpas pūtienu — ja tās nav viņu pašu asinis un viņu elpa.

Jau pašā kara sākumā mums bij izdevība redzēt, kā dzejiskie bardi un mutes patrioti lien savā gultā dziļi zem segas. Un no turienes auro, plaušu netaupīdami. Droši! Dūšu! Uz priekšu — jūs — tie — tur! Tagad uznākusi cita mode. Tagad viņi reizo pa pasauli apkārt. Atbrauc dzimtenē pajūsmināties un priekš mūžīgā tēva vaiga saldsēri nodeklamēt kādu dzejoli prozā. Un tad kāpj atkal otrās klases kupejā un brauc projām. Un pie tam pārliecināti, ka arī viņi ir tajā, kā paši saka, lielajā dzimtenes aizstāvēšanas darbā. Viņu plecs taču arī ir turpat blakus tiem apdaiņotiem tūkstoš pleciem. Kas tad par to, ka tie mirkst lietū un vējos salst, bet viņi atdusas uz polstēta

dīvāna? Kas tad par to, kad tiem nāve gar acīm dejo, bet viņi... Nu, par to atkal risinās savu domu pavedienus un saviļņos savas būtības komplicētām psiholoģiskām emocijām.

A. Ulpītsl.

«Jaunais Vārds», 1916. g., 29. oktobrī, Nr. 250.

LITERATŪRAS KRĀMU TIRGŪ

4

«Liberālais baltais bloks»

Varēja domāt, ka tas viens no tiem Viktora Eglīša dibinājumiem, kurus šis čaklais rakstītājs ik gadus velk no savas pilnās atvilktnes. Itin kā turku beķerim ik rītus svaigas bulkas ielas pusē logā izliktas. Bet nu izrādās, ka šis jaunais cepums tik drīz netiks vis nobāzts atpakaļ atvilktnē pie viņa nelaimīgiem priekštečiem. Viņam tendence turēties dūšīgi un pēc iespējas ilgāk pajautrināt latviešu avīžu lasītājus. Tad nekait pie viņa šad tad apstāties. Nekait viens otrs patīkams brīdis mūsu drūmajos laikos.

Kam labāka atmiņa, tas varbūt zinās vēl, ka Eglīts reiz staigāja apkārt ar zaļi-sarkan-melnu dekadences karogu. Lieliski plivināja šausminoši strīpaino parķa lēveri par izbailēm visiem Latvijas zvirbuļiem. Bet tad pie horizonta parādījās balta, zeltaini strīpota bura. Tur Atis Ķeniņš no Potrimpa zemes brauca uz Gētes un Šillera klasicismu. Sadūrās divi virzienu taisītāji un izcīnīja nāvīgu cīņu. Par to, kuram lielāka tiesība slavēt Falliju. Iznīcinošu cīņu, kurā nekas netika saudzēts un neizglābās. Ne Eglīša dekadanss, ne Ķeniņa klasicisms. Ne zaļi-sarkan-melni strīpotais parķa karogs, ne no baltas, zelta strīpotas bonbongu kārbas vāka pagatavota bura. Kā tās divas lauvas apēdās viena otru, tikai divi astes gali vien palikās pāri.

Bet patlaban ir vērtību pārvērtēšanas, apkārt apgriešanas, uz galvas staigāšanas — dieviņš vien to zina, kas tagad īsti ir par laikiem. Tas viens tikai skaidrs: Fallija nav vairs, un tāpēc nav iemesla vecai nāvīgai konkurencei. Nu var apvienoties un izmēģināt kopīgu nagu. Un tāpēc — Eglīts raksturo sevi un Ķeniņš — «mūsos radusies savāda nacionālas pašcienības apziņa. Un viņai mēs meklējam izeju latviski īpatnējā politikā». Taisnību sakot, mums tā jaunā apziņa neliekas tik savāda kā Eglītim pašam. Apziņas kā reformas karājas gaisā. Izbēgt no viņām nevar. Uzpūš vējš no tās puses — un klāt viņas ir. Un jāmeklē viņām izeja, grib vai negrib. Vienreiz viņas atrod izpausmi zaļi-sarkan-melnā renesansē, otrreiz — baltā, zelta strīpotā bon-

bongu kārbu stilā. Un vēl citu reizi latviski īpatnējā politikā. Kaut kas jāprojektē ir, lai tur vai kas.

«Pērnziem,» svinīgi raportē Viktors Eglīts, «mēs paguvām tikai droši aizkustināt dažus jautājumus, bet šoziem mums ir jānāk pie skaidrām rezolūcijām» («Dzimt. Atb.»). Kā redzat, viņi varbūt negribētu, varbūt viņiem daudz svarīgāku un steidzamāku darīšanu savā famīlijā vai ap savām atvilktnēm. Bet viņi nevar. Viņiem ir jākustina, viņiem «ir jānāk» — un jātaisa tā «latviskā īpatnējā politika», no kuras, kā no katras citas politikas, viņiem nav ne īstas jēgas, ne jausmas.

Par tām skaidrajām rezolūcijām, pie kurām Eglītim jānāk nākamziem, visvēlākais ap stādu laiku nākamā pavasarī, laikam vissirsnīgāk smaida viņa tuvākie domubiedri. Tik pārāk naivi viņi taču nav, ka nopietni klausītos šo joku darītāja projektus. Bet tāpēc viņam blakus stājas apvienotājs Atis Ķeniņš, kurš kā radīts sabiedriskai dibināšanai, vadīšanai. Tas Eglīša fantāzijas pēdās lūko to iemiesot reālā veidā. Un to pārsteigtā tauta lasa «Dzimt. Atbalsī», kur apvienojušies veseli 9 rakstnieki un... un bez tiem, protams, vēl sagaidāmi daži leģioni. Tas ir tas «liberālais baltais bloks». Un visas šīs kolosālās organizācijas, šo deviņvīru spēka «simpātijas pieder mūsu tautas nacionāli demokrātiskajam baltajam kultūras karogam ar brīvās Latvijas sauli pār to». Eglīts būs tā baltā karoga nesējs un bundzinieks un Ķeniņš baltā bloka reprezentants nākamās Zinību komisijas vasaras sapulcēs un citās starptautiskās konferencēs.

Šai komēdijai ir savs reāls pamats. Tie ir tie paši vīri, kas reiz nodibināja «Dzelmi», «Zalkti» un latvisku Olimpu. Viss sabrucis un iznīcis, ka pelnu kopa nav palikusi. Palikusi tikai vecā dibināšanas un vadīšanas kāre. Un no demokrātiskās kritikas iegaumētā mācība, ka bez sabiedrības atbalsta ikviens individuālistu dibinājums sagāzīsies kā kāršu namiņš. Tagad, kad visas nopietnās sabiedriskās un kulturālās organizācijas piespiestas klusēt, ir laiks atkal pamēģināt. Parādīt Kultūras birojam, kā īsti taisa nacionālu politiku un tautisku kultūru. Vecajā kātā ir uzvilkts jauns balts karogs. Teiksim, balta papīra lapa, ko lietū un vējā iznest gan nedrīkst. Bet par to tur var rakstīt virsū, kas tikai ienāk prātā. Var ar viņu plivināties pa Maskavu, var braukt uz Rīgu, var sākt atkal staigāt ap «Dz. V.» durvīm, ar kātā uzspraustu neaprakstītu papīra lapu visu ko var. Lai tikai nu lasās tā tauta — un palīdz, un balsta. «Baltā bloka» ģenerāļi jau sēd zirgos. Septiņu vīru maršētāja rota rindās un gaida komandu.

Allons, enfants![1]

A. Ulpītis.

«Jaunais Vārds», 1916. g., 12. novembrī, Nr. 262.

[1] *«Allons, enfants!»* (fr.) — Ejam, bērni! Marseljēzes sākuma vārdi. *Sakārtotāji.*

LITERATŪRAS KRĀMU TIRGŪ

5

«Ar diviem gaņģiem»

Pēc Dubura nāves Zeltmatim ir stipra cerība mantot kaut daļu no populārā skatuves mākslinieka darba lauka un slavas. No dramatiska inspektora viņš sevi paaugstinājis par dramatisku direktoru. Tomēr, liekas, pats viņš šaubās mazlietiņ, vai līdz ar meistara činu pār viņu nāks arī meistara gars. Ar visu savu imponējošo optimismu par to nešaubīties viņš nevar. Un tāpēc aplūkojas vēl pēc citas nodarbības, kur parādīt savas dramatiskās spējas un iemantot to, kā viņam visu laiku trūcis, — autoritāti skatuves darbinieku pasaulē un avīžniecībā — popularitāti, popularitāti.

Zeltmatis piestāj par dramatisku recenzentu pie Koškina nodibinātās «Komēdijas». Lai pierādītu, ka teātra uzplaukšana mūsu dienās ir tieši atkarīga no labvēlīgām avīžu recenzijām, bet nevis no sabiedriskiem un idejiskiem sakariem ar zināmu sociālu grupu. Lai labāk pakalpotu Koškinam un arī sev pašam, viņš par vienu un to pašu rakstīs divās avīzēs: Rīgas «Jaunākās Ziņās» un Valkas «Līdumā». Mals, kā teikt, ar diviem gaņģiem. «Jaunākās Ziņās» mals šifra: Zltm., «Līdumā» — atis., Zeltm., — atis—, Zeltmatis. Īsi un pareizi. Bez morāliska iemantojuma šī vienkāršā aritmētiskā kombinācija atstās arī divkārši labvēlīgu iespaidu uz Zeltmata gada ienākumiem.

Sudmalniekam divi gaņģi ir nepieciešami. Ar vienu viņš maļ rupji, ar to otro bīdelē. Ar to vienu viņš vienā rupji maļ, ar to otru otrā bīdelē smalki.

«Jaunākām Ziņām» nav nekas pret Koškinu un viņa «Komēdiju». Viņas to labprāt pabalsta. Zeltmatim to tikai vajag. Viņš stājas pie «Komēdijas» aprakstīšanas. Garās slejās viņš raksturo Koškina aktierus gan pa vienam, gan kopīgā ansamblī. Viņš ļoti izplešas plašumā un tad atkal nodziļinās visos sīkumu sīkumos. Viņš pareģo «Komēdijai» zelta nākotni — tāpēc ka tur pievilkti Dubura resp. viņa, Zeltmata, «izglītoti spēki». Turpat viņš nekādi neaizmirst norādīt arī uz A. Freimaņa trupu, kurai neizglītoti, pa nomaļu skatuvēm auguši spēki. Kamēr interims palicis par nomali, Zeltmatis nomales neatzīst. Kamēr pašam dramatiska akadēmija, viņš ir stingrs dramatiskās centralizācijas piekritējs. Tā viņš pakalpo Koškinam — un arī sevi pašu neaizmirst.

Tā Zeltmatis maļ ar to vienu gaņģi.

Bet, kad nu viņš ar saviem manuskriptiem nonāk «Līdumā», tad tā lieta paliek sarežģītāka. «Līdums» ir lauksaimnieku avīze un iznāk Valkā. Pie dramatiskas mākslas vispār un Koškina

«Komēdijas» sevišķi viņam nav lielas intereses. Viņš nav par, bet arī nav pret to. Bet pret Ed. Vulfu, kas Koškinam rakstījis savu «Sensāciju», viņam ir kaut kas. Vakar vēl nebij — jo tad Vulfs rakstīja «Līdumā». Teikt, līduma dūmus pūta acīs ikvienam, kas «Līdumam» piedūries. Bet šodien viņš ir «Baltijā» un rauj sava paša vakarējo maizes devēju pie tā āķīgā nāburga, lai tas nu skrāpē, kā māk. Jo viņš ir žurnālists ar principiem. Viņš nekavēsies iet karā pret saviem vakardienas draugiem — ja izrādās, ka tie nav viņa šīsdienas avīzes draugi. Viņš ir objektīvs līdz pēdējam un kalpo tikai lietai. Tikai tai! To piedzīvoja Viktors Eglīts un Akuraters — to citi, kas reiz «Līdumā» un «Latvijā» lielīja viņu un kurus viņš lielīja «Latvijā» un «Līdumā». Itin ar tādu pašu mēru viņam atmēro Zeltmatis, jo tas ir recenzents ar principiem un zina, kas šodien «Līdumā» jāraksta par Ed. Vulfu.

Ed. Vulfa «Sensācija» nav izdevusies. Izstrādājums vājš kā darbības sarežģījumā, tā idejas ziņā. Autors nav sniedzis neko jaunu, tipi — visi veci paziņas, norakstīti no citu un arī no pašu agrākiem darbiem. Dialogi smagi, bez dzirkstoša plūduma. Par daudz vārdu, par maz satura, kas virzītu darbību uz priekšu. — Tā Zeltmatis ar savu otro gaņģi samaļ Ed. Vulfu. Nekā tur nevar darīt, ka Vulfs raksta «Baltijā» un ka «Baltija» ir pret «Līdumu»!

Bet malšana uz diviem gaņģiem ir un paliek diezgan riskanta — pat literatūras krāmu tirgū, kur šis un tas noiet gan tāpat zem rokas. Vulfu maļot, aizskrubina arī Koškinu un viņa «Komēdiju», pret kuru «Līdumam» un tāpēc arī Zeltmatim nav nekas. Tad jāmēģina ārstēt to, kas negribot ievainots. Dramatiskie recenzenti prot arī to. «Sensācija» ir bleķis. «Sensācija» ir vāja, bet spēcīgs viņā ir režisora zīmulis. «Komēdija» var izrādīt nevērtīgu lugu — tas nekas. Jo allaž viņā augstu stāvēs Koškina zīmulis. Un, kur tas pieskaras, tur bleķis pārvēršas — neteiksim, par zeltu, bet tomēr par kaut ko ciešamu un baudāmu. Tāpat skrāpējot var glaudīt un nopaļāt — tomēr reklamēt. Tā ir māksla!

Malšana ar diviem gaņģiem ir veselīgs un ienesīgs amats. Bet, kas ar to domā nodarboties, tam nepieciešama dramatiska centrālizglītība. No nomalēm spējīgi darbinieki šajā arodā nav gaidāmi.

A. Ulpītis.

«Jaunais Vārds», 1916. g., 26. novembrī, Nr. 274.

«BALTIJAS» UN «JAUNĀ VĀRDA» RAGANU DEJAS

(DAŽAS PARALELES)

«Raganu deja» — tā saucas «Jaunā Vārda» laikrakstu apskats, kurā ciniķis atver netīru muti, lai paņirgātos par latviešu rakstniekiem. «Dekadenti», «lielindividuālisti», «fauni», «klauni» — tādi vārdi birst kā no mēslu fanka. Ja jautājam, kādēļ tāda gānīšanās, tad atbildi dod kopīgi «Jaunais Vārds» un «Baltija» tādu: Maskavas rakstnieku grupa pēc 1905. g. notikumiem esot nogriezusies pa labi, kritusi dekadentismā un individuālismā, «samaitājusi» jauno paaudzi, bet kas tas galvenais — aizgājusi no Kultūras biroja un demokrātijas...

Kādēļ rakstnieki aizgāja no Berga sastiķētā Kultūras biroja, tas katram saprotams pēc J. Akuratera un L. Laicena rakstiem «Dzimtenes Atbalsī»: rakstnieki, proti, negribēja un nespēja nest savu pārliecību pseidodemokrātu «krāmu tirgū». Un, kaut «Baltijas» nezināmais Jona (par kuru var domāt, ka tas ir vai nu pats Bergs, vai Berga aicināts Jansons) sauc rakstniekus par «baltām lapām» un kaut «Jaunais Vārds» apgalvo, ka tā tikai «raganu deja», ko tagadējā sabiedriskās dzīves atplūdu laikā uzsākuši pēcrevolūcijas laikā radušies «fauni un klauni», taču ne lielie liberāļi no «Baltijas», ne vēl lielākie demokrāti no «Jaunā Vārda» nevar mierīgi gulēt un pilda savas slejas ar boikotu uzsaukumiem pret rakstniekiem un viņu kulturālo darbību. Nebrīnoties par «Jaunā Vārda» paņēmieniem, kuri allaž bijuši tādi, jo iekš tam taisni parādās šīs banku vīru lapas «demokrātisms», mūs tomēr zināmā mērā pārsteidz Jonas raksti «Baltijā»... Atgremot Jankava, Jansona un Upīša pasakas par 1905. g. t a g a d, kad katram zināma kā revolūcijas, tā pēcrevolūcijas laika vēsture un tā izcilus loma, ko šajā laikā spēlēja ne rakstnieki, bet Jansoni un Upīši, ir tiešām pārdroša nekautrība.

Ja Jonas un «J. V.» tagad runā par atplūdu laiku sabiedriskā dzīvē, tad mums jāsaka, ka viņi paši sevi aprunā. Priekš viņiem nācis «uzplūdu» laiks, un viņi runā gluži to pašu valodu, ko runāja pēc revolūcijas pazaudēšanas. Arī toreiz bija jāmeklē vainīgie, lai paši tīrītos, un tādi arī tika atrasti.

Lai gan ne rakstnieki bija tie, kas braukāja pa Latvijas ciemiem, «rīcības komitejas» vēlēdami, lai gan ne rakstnieki pieteica karu privātīpašumam un «gāza» dievības ideju — to darīja «vadoņu» sakūdīti skolas puiši, — taču par «vainīgiem» pasludināja taisni viņus...

Politisku vadoņu lomu mūsu rakstnieki nekad nav spēlējuši — viņi bijuši politiski domātāji. Un izteikt tautas labākās ilgas un gaidas — uz to viņi jūtas aicināti, un to viņi darīja. Pārskirstot nodzeltējušās lirikas un beletristikas lapas no «vētras laikiem», mēs redzam, ka visi mūsu jaunie, apdāvinātie

rakstnieki toreiz dzīvoja un elpoja jaunās dienas un spožas saules gaidās. Tikai rakstnieku ideāli bija c i t ā d i nekā vadoņu griba. Rakstnieki maz vai pat nemaz nedomāja par «boikotēšanu», par «gāšanu» un tamlīdz. lietām. «Kas vecs un nederīgs, tas sagrūs pats no sevis.» Ne tik daudz par ārdīšanu, cik par celšanu runāja rakstnieki:

Šurp, brāļi! Mēs esam jauni,
Plūst krūtīs plūdi no spēka —
Šurp! Sirsnīgi plecu pie pleca:
Mums j ā u z c e ļ sadzīves ēka!

Vai atkal:

Iededzināsim saulīti
Ar jauno dvēseļu liesmām!
Nāks ziedos mirdzoši laiki
Ar tāli skanošām dziesmām.

Tā dziedāja K. S k a l b e, un tā dziedāja viņa laikabiedri — J. Akuraters, L. Laicens, A. Austriņš, K. Krūza un citi. Viņi sapņoja par brīvu tautu — brīvā Latvijā. Starp ā r d ī š a n u un c e l š a n u jau toreiz bija redzama starpība. Un par to nākas runāt arī tagad. Pie mums tā vienmēr bijis: vieni s t r ā d ā, otri stāv nomalē un labākā gadījumā ņirgājas, bet sliktākā — b o i k o t ē. Tā ir tā lielā distance, kas atšķir īsto demokrātismu no pseidodemokrātisma, kā laika un vēstures izpratne šķir pravieti, kura acs vēršas mūžībā, no vienas dienas reālpolitiķa..., kurš neredz tālāk par degungalu.

Ja «Baltijas» Jona nebūtu pilnīgs profāns literatūras laukā, tad viņš nekad nepielaistu tādu patiesības sagrozīšanu un rakstnieku zākāšanu, kā tas notiek tagad. Cilvēks, kas kaut cik pazīst latviešu tautu un viņas rakstniekus, taču zinātu, ka nav tāda stūriša Latvijā, kur nesajūsminās par Akuratera vai Skalbes liriku...

Māksla-karaļmeita bārenītes uzvalkā bez apstājas staigā pa Latvijas ciemiem un dēsta jaunatnes sirdīs mūžīgas ilgas pēc visa laba un cēla. Tādēļ ir smagi un sāpīgi, ka mūsu avīžniecībā dažkārt tiek laisti pie vārda banku vīri no Skalbes tēlotās «trekno cūku zemes», kuri pretim visu citu kulturālu tautu tradīcijām nozākā to labāko, kas tautai ir, — viņas māksliniekus.

Lai mūs nepārprastu, tad pastrīpojam, ka nebūt neuzskatām rakstniekus par «ārpus laika un ārpus telpas» stāvošiem, t. i., it kā viņus nedrīkstētu kritizēt. Nē. Kritika v a j a d z ī g a un nepieciešama, bet jākritizē d a r b i un d a r b ī b a, un tai jābūt kritikai viņas patiesā nozīmē, ne tādam prasību izvirumam, kādu sastapām «Baltijā» un «Jaunā Vārdā».

Ļoti varizejiski rīkojas šīs avīzes, vezdamas zināmo rakstnieku grupu sakarā ar 1905. g. sekām. Katram cilvēkam, kas

dzīvojis līdzi «vētrai» un viņas sekām un kas interesējies par mūsu rakstniecību, taču zināms, ka visi mūsu rakstnieki, kas toreiz bija pati jaunība, p a l i k a pie tautas un jaunatnes arī tad, kad «vadoņi» nozuda un atstāja saviļņoto un apjukušo masu reakcijas varā. No reakcijas c i e t a ne tikai rakstniecība, bet c i e t a jo smagi paši rakstnieki. Cieta Akuraters, cieta Austriņš un jo sevišķi Laicens. Cieta un nekurnēja, bet arī nepierakstīja to sev par kādu nopelnu. Un mēs neredzam nekā savāda vai peļama, ja pēc visa piedzīvotā un pieredzētā pagura rokas un J. A k u r a t e r s, piem., ar sāpēm un skumjām dvēselē rakstīja:

Es neticu vairs dzīves zvaniem,
Tik savai s i r d i j ticu vien...

Vai atkal K. S k a l b e:

Man visi gudrie vārdi
Sen garlaicīgi kļuva.
Tik s i r d s, tik sirds
Un saule man tuva.

Ne «vētras» gados, ne vēlākos rakstnieki nekad nav slēpuši savu pārliecību. Un nav viņi arī nekad gājuši pret b r ī v ī b a s i d e j u. Ja skarbāks vārds teikts, tad gan par šīs idejas n e c i e n ī g i e m n e s ē j i e m. Apgalvojumam par reakcijas apkampieniem nav nekāda pamata. Ne rakstnieki par 1905. g. neizdevībām darāmi atbildīgi. Par tām lai padomā Jonas un Jansoni...

Kad smacējošais šausmu laikmets kā draudošs negaisa mākonis aizsedza garīgās debesis un visa dzīve šalca drūmi un smagi kā svina lietus pielijis mežs, tad atbildi par notikušo meklēja ne tikai mūsu rakstnieki vien. To darīja arī viņu krievu kolēģi. R o p š i n a romānā «Конь бледный» attēlota «revolūcijas vadoņa» psiholoģija visā viņas kailumā. Redzams viss viņas attīstības process, sākot no «netaisnības atziņas» un beidzot ar viskrasāko cīņu pret to, līdz cīņas veids nokauj cīnītāja dvēselē tos pašus ideālus, kuru dēļ viņš cīņā devies... Cīņa zaudē mērķi un izvēršas par asiņainu sportu. Saceldamies pret apspiedējiem cilvēku mīlestības un patiesības vārdā, Ropšina varonis pats kļūst par varmāku. Ropšins savu analīzi ved vēl tālāk un nepārprotami norāda, ka, uz smiltīm celtai teorijas ēkai sabrūkot, iestājas dvēseles pagurums. — To pašu traģēdiju, tikai citādās variācijās, tēlo A r c i b a š e v s savā stāstā «Рабочий Шевирев». Bet V e r e s a j e v s romānā «К жизни» ar Tšerdinceva muti apliecina, ka «viss, kas tā saviļņoja, nav nekas vairāk kā mānošs iedomu spoks un brīvība — tikai tuksneša strauts». — Nemaz nerunājot par Arcibaševu, Veresajevu,

Brjusovu, Sologubu un citiem, arī tāds noteikts demokrātisks rakstnieks kā Maksims Gorkijs savā darbā «Исповедь» nodarbojas ar atbildes meklēšanu. Meklēt vajadzēja, jo kā krievu rakstniekiem, tā mūsu jaunajiem dzejniekiem ik uz soļa sekoja Leonida Andrejeva drūmā skeptiķa balss, čukstēdama, ka nav meklētās patiesības ne brīvības ideālos, ne dievībā... Jo Anatema saka: «Ir dievs, ir absolūtas vērtības, bet tās nav cilvēka prātam pieietamas, tādēļ ka tas nolādēts. Lai viņas saprastu, vajag nest sevī kādu savādu elementu...»

Kas ciezdams meklē pēc patiesības, tas nav peļams arī par notikušu kļūdīšanos. Apvainoto rakstnieku darbība Maskavā pag. ziemā deva labāko liecību par to, ka šie rakstnieki nacionālās kultūras darbā atraduši pareizāko atbildi un gaišāko ceļa zvaigzni savā dzīvē. Padarīts jau daudz, bet jādara vēl milzums.

Nobeidzot šīs piezīmes, nāk prātā Beļinska vārdi, kurus tas teica sarūgtinājuma brīdī un kurus man gribētos attiecināt uz mūsu kultūras darba strādniekiem — rakstniekiem: «Mēs dzīvojam šausmīgā laikā. Liktenis mums uzlicis smagu nastu, kura jānes, lai nākošām paaudzēm būtu vieglāk dzīvot. Es esmu literāts un saku to ar sāpīgu un reizē ar priecīgu un lepnu apziņu. Literatūrā mana dzīvība un manas asinis.»

J. B-vs [J. Bankavs]

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 7. septembrī, Nr. 70.

UZBRUKUMS LATVIEŠU RAKSTNIEKIEM UN MĀKSLINIEKIEM

Kad latviešu tauta pārdzīvo grūtus vēsturiskus brīžus, mūsu avīžniecība vienmēr uziet vainīgos pie tiem un bez žēlastības ņemas tos pārmācīt. Kas bija vainīgs pie 1905. gada traģēdijas Latvijā? Vai vēsturiski sarežģījumi, vācu muižnieki, marksisti? Liels jautājums. Par vainīgiem izrādījās latviešu rakstnieki. Priecīgi bija bezgala tādi «marksisma» varoņi kā Jansons, Upīts, Jankavs, kad tie bija vainīgos dabūjuši rokā. Vesela rinda grāmatu nāca no viņu spalvas, kur latviešu rakstnieks bija iztēlots ļaunāks par visļaunāko reakcionāru, nodevēju un samaitātāju. Kas pavedinājis tautas jaunatni uz tikumisku pagrimšanu? Latviešu rakstnieki! — izsaucas Jansons. Kas vainīgs pie revolūcijas apspiešanas? — rakstnieki! Un tā tālāk, bez gala. Desmit gadu laikā ar lielu patikšanu un prieku tika linčoti šie «trani un kāpuri pie tautas miesas», kā teica Jankavs. Un nebija vēl beigta bargā avīžu un žurnālistu tiesa par rakstniekiem, kad vēsture gatavoja mūsu tautai jaunu sāpju laikmetu, — nāca tagadējais karš un līdz ar to bēgļu plūdi.

Kas vainīgs pie šī posta? To vajadzēja zināt zināmās sugas avīžniekiem, lai mazgātu baltus pat prūšus un militārismu un visu, kas ar to sakarā. Un notiek atkal nedomājamais un neticamais: vainīgie ir rokā, un tie ir latviešu rakstnieki! Tas izklausās ironiski varbūt, bet vesela rinda avīžu un pie tam taisni «progresīvākā» to apliecina par pilnu patiesību. Sākas atkal visniknākie un neķītrākie uzbrukumi mūsu rakstniekiem un māksliniekiem.

Un man liekas, ka daudzcilātais pabalsta jautājums ir tikai viens iemesls. Arī bez tā agrāk vai vēlāk preses vairums būtu atradis par iespējamu apvainot par visu rakstniekus (sevišķi tos no visiem māksliniekiem).

Iesākās tas Centrālkomitejā, kura no saviem līdzekļiem bija devusi 3000 rubļu priekš rakstniekiem un māksliniekiem. Kas dzen bēgļus postā, kādēļ nav iespējams tiem kārtīgi palīdzēt? Lūk, rakstnieki apēdot bēgļu pabalstu! Tās bija baumas īstā laikā, un ar prieku tam piekrita zināmie «progresa» nesēji. Un par saņemtiem 3000 rubļiem rakstnieki ir saņēmuši jau pārmetumus un apvainojumus par veselu miljonu. Rakstnieki, saņēmuši šo «lielisko» pabalstu, slinkojot un nenākot atstrādāt saņemto summu. Nevienam nekas nav jāstrādā: ne zemkopjiem, ne strādniekiem, ne studentiem, ne skolniekiem, bet tikai rakstniekiem. Lūk, ko ziņo Centrālkomiteja par savu sēdi 28. un 29. decembrī 1915. gadā:

«Vienā ziņā Centrālkomiteja pilnā mērā piekrīt tiem, kas pārmet pabalstītiem rakstniekiem, ka tie atraujas no bēgļu lietas un nepiedāvā savus pakalpojumus bēgļu organizācijām.» Tas bija lasāms visos laikrakstos. Gaiši un skaidri. Citi bēgļi ir pabalstīti ar dažādām summām, bet rakstnieks tak nav neko cietis kara dēļ, tādēļ viņš dabūjis veltīgas «balvas» un tam ir jāstrādā!

Pārmetumu uztvēra «Jaunā Dienas Lapa» ar zobošanos, ka latviešu rakstnieks gan paspēšot notērēt savu naudu «prieka namos» utt.

Kad apvainojums par saņemtiem pabalstiem mazliet aprima, nāca uz dienas kārtības citi latviešu rakstnieka «grēki». «Jaunās Pēterpils Avīzes» un «J. Dienas Lapa» ņēmās aprādīt, ka latviešu rakstnieki apsmejot un apspļaujot latviešu kultūru, skolas, izglītības lietu un nacionālos centienus. Un ar ko? Ar to, ka tie Maskavā sapulcējoties «inteliģences vakaros» un runājot par minētām lietām tur klaji un atklāti. Latviešu rakstnieks par to nedrīkstot runāt, tā esot mūsu kultūras apsmiešana. (Cita lieta, ja to darītu, piem., tie studenti un «inteliģenti», kuri runā pus krievu, pus latviešu žargonā.)

Bet vislielāko rekordu latviešu rakstnieku un mākslinieku izsmiešanā un apvainošanā sniedz «Jaunais Vārds». Ne

par velti šī avīze arī sevi sauc par visdemokrātiskāko un progresīvāko. Savā 30. num. š. g. «Jaunais Vārds» raksta par mākslinieka tiesībām, starp citu, tā:

«Mākslinieks ir tāds cilvēks, kurš var mālēt un rakstīt tikai tad, kad viņš ticis švunkā... Bet ko nu darīt, kad visi krogi cieti? Arī denaturātu nav tik viegli vairs dabūt.» Tādēļ esot jālūdz valdība, lai atļauj atvērt krogus, un rakstnieks tad piedzēries varēšot «mālēt un rakstīt».

Neviens no rakstniekiem nevarēja apvainot «Jauno Vārdu» par «simpātijām» uz rakstniekiem, bet, ka viņa vadītāji apvainos rakstniekus par nelabojamiem denaturāta dzērājiem un apgalvos, ka mūsu rakstnieku darbi ir radušies tikai dzērumā, tas gan arī nebija sagaidāms. Bez tam «Jaunais Vārds» it ciniski liek saprast, ka, ja rakstniekiem neesot ko ēst, lai tie ejot malku skaldīt, grāvjus rakt un drēbes šūt vai arī sēdot uz bukas.

Nu Jansona un Jankava lauri var bālēt — tos visus pārspējis «Jaunais Vārds».

Bet lai rakstnieki nedomā, ka tas ir jau viss. Uzbrukumi un apvainojumi ir sākušies, un nedomāsim, ka «progresīvie» laikraksti apkaunēsies vai nosarks, sevišķi par visu, kas attiecas uz rakstniekiem. Pār rakstniekiem nāk atkal traģēdiju laikmets, un, atminoties neseno pagātni, viņi visu var sagaidīt. Galvenais vainīgais atrasts. Nost ar to! — tā sauc no visām pusēm.

Cik zemu vēl mūsu tauta un avīžniecība stāv kulturālā ziņā — tas tagad redzams visā pilnībā. Tiek baigi un sāpīgi reizē un uzmācas šausmas par to, kur mēs nonāksim.

J. Akluraters[s].

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 13. februārī, Nr. 12.

MĀKSLINIEKA TIESĪBAS

Par mākslinieku pabalstīšanu un pabalstu izsniegšanu avīzēs ir bijušas vairākas pārrunas, kuras, neskatoties uz dažādiem toņiem, savā pamatā nes kurnēšanu un pārmetumus pabalsta saņēmējiem. Šāda paša satura piezīmes ir gadījies dzirdēt arī sabiedrībā un pat no dažiem šķietamiem vadoņiem. Arī dažs no kolēģiem nav mierā ar netaisnīgu pabalsta izdalīšanu, pie kam vaina uzlikta atkal pašiem pabalsta saņēmējiem vairāk nekā izdalīšanas veidiem un izdalāmās summas apmēram. No vienas puses, mēģināts sacelt neuzticību pret cienījamo Valkas Sarkanā Krusta Komiteju, ka tā it kā karam novēlētās summas atdevusi

rakstniekiem un, protams, tā spiedusi arī Centrālkomiteju atcerēties par latviešu kultūras darbu (par ko visi tomēr mēdz daudz runāt) un par šā darba darītājiem; no otras puses, dziedāta atkal tā pati vecmodīgā gaiļa ābeces dziesma, ka nu pienācis laiks, kur rakstniekiem jāzin savi pienākumi, kur tiem jāsteidzas un jāstāv klāt tautai un jāprotokolē visi bēdīgie gadījumi un ciešanas. Šinīs sīkumos, no kuriem beidzot sastāv pats palīdzības jautājums, tiešām iekšā ir iesms, un tādēļ arī šur un tur ir bijuši jūtami dūrieni. Es šo apslēpto iesmu gribu saukt par mākslinieka tiesībām. Parasts ir runāt tikai par rakstnieka vai mākslinieka pienākumu un varbūt parādītu atzinību par pieticīgu un panesīgu šo pienākumu izpildīšanu. Bet kur ir tie, kas aizstāvējuši rakstnieka darba tiesības, kas stāvējuši par viņa mākslinieka tiesībām un kas sargājuši viņa individualitātes tiesības, par juridiskām, protams, šinī gadījumā nemaz nerunājot!?

No pašām pirmām kara dienām un tāpat ar bēgļu laika sākumu no jauna par visu rūpējās par visādu īpašumu tiesībām, tāpat kā par lauku, fabriku un visu citu strādnieku darba tiesībām. Šā darba tiesības sargā profesionālas organizācijas, tās aizstāv visas avīzes (ne tikai demokrātiskās), un par tām rūpējas arī valsts. Kādēļ? Tādēļ, ka viņu darbs ir vajadzīgs momentam. Bet mākslinieka darbs? Tas liekas pilnīgi nevajadzīgs, tagad pat kaitīgs. Un tomēr — strādnieka darbs, skatoties no viņa paša stāvokļa, vispirmā kārtā vajadzīgs viņa paša uzturam, kamēr jo bieži tautas kultūrā tā rezultātiem nav nekādas nozīmes un varbūt daudziem tagadējā laika darbiem tikai negatīva nozīme ne vien nacionālā, bet arī vispārcilvēciskā ziņā. Turpretim rakstnieka vai mākslinieka darbs visos laikmetos ir tas, kurš devis nepārejošu rezultātu tiklab tautai, kā cilvēcei. Ja šinī laikmetā par derīgu atzīst vairs tikai to darbu, kas palīdz kultūras vērtības iznīcināt, tad vajag būt konsekventam un neprasīt nacionālās kultūras. Bet, tiklīdz runā par šo kultūru, tad runātāji uzliek sev pienākumu — sargāt nacionālās kultūras darba tiesības, kurās vispirmā rindā nāk mākslinieka darba tiesības. — Garīgās kultūras radošs darbs nav ikkurš darbs; lielākā daļa darbu, kurus sauc parasti par kultūras darbiem, ir tikai atkārtojoši resp. kopējoši. Mākslinieks, protams, visos laikos ir viens no galveniem nacionālās un visparējās kultūras vērtību radītājiem, un kā tādam tam ir savas īpašas mākslinieka tiesības, kuras dod tam pārākumu par citiem (protams, ne juridiska, — tad šis pārākums būtu privilēģija). — To ievērojot un pie tam nemaz neuzsverot mākslinieka individuālo tiesību, kas tam piekrīt kā katram tautas un cilvēces locekļam, jānāk pie slēdziena, ka tautai pret saviem māksliniekiem ir īpaši pienākumi. Un, ja nu kas ir darīts rakstnieku vai citu mākslinieku labad, tad ir izpildīts tikai pienākums tautas pašas kultūras labā.

Ja rakstnieki ir saņēmuši pabalstus — vienalga no kādiem līdzekļiem, — tad šie pabalsti nav nekas vairāk kā ziņāms atlīdzinājums par viņu darba tiesībām, jo no mākslinieciem taisni rakstnieki ir tie, kas tagad visvairāk ir zaudējuši — zaudējuši visu savu darbu.

Linards Laicens

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 6. janvārī, Nr. 1.

RAKSTNIEKI UN SABIEDRISKAIS DARBS

Tam kara gājienam, ko tagad uzsākusi «Baltija» pret Maskavas latviešu rakstnieku grupu, mēs citā laikā un pie citiem apstākļiem varētu paiet garām un atstāt šo cīņu izcīnīt personīgi šai lietā ieinteresētām personām. Jo vairāk tādēļ, ka šoreiz kritizēti tiek ne rakstnieki kā mākslinieki, bet rakstnieki kā sabiedriski darbinieki. Bet pie tagadējiem draudošiem apstākļiem, kur katra nevajadzīga šķelšanās un savstarpēja apkarošanās ir jo nevēlama, mēs nevaram šim konfliktam paiet vienaldzīgi garām, jo tas mums liek daudz pārdomāt par dažādu grupu un sabiedrisku darbinieku savstarpējām attiecībām un joprojām meklēt to *modus vivendi*[1], kas mums ļautu vienotiem spēkiem atrisināt mūsu sabiedriski kulturālos uzdevumus.

Mēs cerējām, ka mūsu dienu lielie notikumi noslaucīs to seklo publicistisko strāvu, kas aiz partiju un kliķu interesēm ar saraustītu un nesakarīgu citātu palīdzību un bez pienācīgām kritiskām metodēm centās nostādīt lielāko daļu mūsu rakstnieku par sabiedrības ienaidniekiem. Vecā pasaciņa, diemžēl, tiek turpināta joprojām, pie kam nemīlamie rakstnieki tiek nosaukti ar žurnālistu acīs tik briesmīgu vārdu: individuālisti. Kāda ironija! It kā rakstnieks kā mākslinieks varētu būt neindividuālists, jo māksla taču ir individualitātes spilgtākā izteiksme. Un šo briesmīgo vārdu «individuālists» tagad bez kautrēšanās pārnes uz rakstnieku sabiedrisko darbību, un še jau tam jānozīmē vienīgi: sabiedrības ienaidnieks, kopēja darba noliedzējs un sava labuma meklētājs. Pierādījums: rakstnieku aiziešana no Kultūras biroja. Rakstnieki politiski sabiedriskā ziņā — «baltas lapas, bālas, nenozīmīgas personības, spējīgas saprasties tikai ar galējiem labiem elementiem» utt.

Visinteresantākais šai apsūdzības rakstā ir pārmetums par rakstnieku politisko negatavību — sakarā ar viņu darbību Kultūras birojā. *Ergo*[2] Kultūras birojs — politiska iestāde, visas mūsu kultūras vērtības — māksla, zinātne, reliģija apskatāmas

[1] Dzīves veids. *Sakārtotāji.*
[2] *Ergo* (lat.) — tātad. *Sakārtotāji.*

galvenām kārtām no politiskā viedokļa un viņu liktenis nodomdams cilvēku rokās ar krasu politisku fizionomiju — partiju vīriem «no galvas līdz kājām». Tādus uzskatus un tik atklāti laikam gan neviens vēl nebūs izteicis.

Pie Kultūras biroja ir Mākslas nodaļa, kurā mūsu rakstnieki varētu pilnīgi justies savā elementā, un pat «Baltija» neņemas apgalvot, ka mūsu rakstnieki nebūtu kompetenti mākslas jautājumos. Un, ja rakstnieki nav varējuši turpināt savu darbību viņiem tik tuvā mākslas un kultūras laukā, tad tam būs savi nopietni cēloņi, un uz vienu no tādiem vaļsirdīgi aizrāda pati «Baltija»: rakstnieki tīri kultūras jautājumos neliekas vadīties no partiju politikas, tie ir «politikā bālas un nenozīmīgas personības». Te mums pāris vārdos jāraksturo tagadējais Kultūras birojs, lai redzētu, kas viņš ir un kādam tam vajadzētu būt.

Kādi principi ir vadījuši Kultūras biroja reorganizētājus, par to jau savā laikā «Dz. Atb.» rakstīja V. Eglīts un L. Laicens. Cik spriežams no Kultūras biroja dažādo nodaļu nosaukumiem (Mākslas, Izglītības, Sabiedrisko zinātņu, Arhīva, Studentu nodaļas), tad viņa darbībai jāaptver vienīgi mūsu garīgā kultūra. Nevietā ir tikai Studentu nodaļa, jo tai var būt tikai materiāla pabalsta raksturs, un tāpēc to derētu tieši nodibināt pie kādas bēgļu apgādāšanas organizācijas. Ja nu Kultūras birojs ir galvenām kārtām domāts priekš mūsu garīgās kultūras veicināšanas, tad pēc pašas Biroja būtības būtu gaidāms, ka vismaz Biroja priekšnieks, darbvedis un nodaļu vadītājs tiks izvēlēti no cilvēkiem, kuriem ir nodibinājusies stingra zinātnieka vai mākslinieka reputācija un kuriem ir nenoliedzami nopelni mūsu kultūras laukā. Tai vietā mēs redzam, ka Kultūras birojs, aizgājušos rakstniekus neskaitot, sastāv no cilvēkiem, kuru vārdi (Skujenieku izņemot) priekš latviešu kultūras ir labākā gadījumā tikai baltas lapas un kuri tur iekļuvuši tikai Biroja reorganizētāju politisko konjunktūru dēļ. Viņi, būdami skaita ziņā pārsvarā, tad arī centās Kultūras biroju pārvērst par tādu neoficiālu parlamentu, uz visu raudzīdamies caur politisko prizmu un pie tīri kulturālu jautājumu pārspriešanas lietodami visur parlamentāriski mehānisko metodi. Un šādā Kultūras birojā, kas bija pārvērties par politisko cīņu arēnu, vajadzēja strādāt rakstniekiem, kuri, it dabīgi, nevarēja pielaist, ka mūsu kultūra vienas partijas interesēs tiek apcirpta pēc šauru sektantu programas. Strīds par kolektīvu un individuālu darbu, par «pūli» un individuālistiem še pilnīgi nevietā. Īsts mākslinieks sapratīsies ar mākslinieku un zinātnieks ar zinātnieku un strādās roku rokās kopējo kultūras darbu, kādas arī nebūtu viņu politiskās pārliecības. Nesapratīsies tikai zinātnieks ar profānu un mākslinieks ar diletantu un politikānu. Kur noteicošais vārds būs mākslas un zinātnes profāniem, tur neviens mākslinieks un zinātnieks nebūs ar mieru strādāt kopīgi mākslas un zinātnes laukā. (Jā,

pat augstskolās zinātniskos semināros tiek pielaisti studenti tik pēc stingras izlases un iepriekš sagatavošanās, lai darbi ietu sekmīgāk un nekompetentas personas netraucētu zinātnisku darbu.)

Vairuma domām še nevar būt pietiekošas autoritātes, jo priekš katra domājoša cilvēka ir skaidrs, ka garīgās vērtības nevar radīt mehāniskā ceļā ar kvalitatīvi dažādu balsu saskaitīšanu. Gara vērtības nevar izmērīt skaitļos, un simts skolotāji nelīdzināsies vienam Ņūtonam. Tādai mehāniskai metodei ir vieta tikai politikā, parlamentā, jo še pēc spēku paralelograma likuma ir jāatrod dažādu politisko spēku ekvivalents. Kaut arī še daži, piem., Karleils, šaubās, vai parlamentāriski mehāniskā ceļā var iegūt tādu gara vērtību kā brīvība.

Reorganizētā Kultūras birojā saplūda cilvēki, priekš kuriem politika nozīmē vairāk nekā kultūra. (To pierāda, starp citu, viņu demonstratīvā atteikšanās spriest par turpmāko latv. baznīcas iekārtu un uzbūvi.) Tāpēc tie arī ienesa savu mehānisko politisko metodi ar viņu balsošanām, nebeidzamām rezolūcijām un paļaušanos uz vairākuma nevaldību. Bet katrs, kas šo vairākumu kritizē, ir «politikā bāla un nenozīmīga personība». Un aizskart «pūli» — tikpat kā aizskart pašu tautu. Velta uztraukšanās! Jau romieši mēdza teikt, ka senatori labi cilvēki, bet senāts — nekrietns dzīvnieks.

Bet tagad atgriezīsimies pie mūsu rakstniekiem. Vai viņu aiziešana no Kultūras biroja bija pietiekoši motivēta? Ņemot vērā, ka viņiem Kultūras birojā nācās kopā darboties ar tām aprindām, kas jau sen gadus raugās uz rakstniekiem «individuālistiem» un «dekadentiem» ar neuzticību un pat ar naidu, ar cilvēkiem, kas nekā nav mācījušies un nekā nav aizmirsuši, ņemot vērā minētos trūkumus Kultūras biroja uzbūvē un darba metodēs, latviešu rakstnieku palikšana viņā būtu piiņģi lieka un neauglīga un tikai funkcionētu šķiru un partijas kultūras «jaunradījumus». Kādi arī nebūtu rakstnieki savos politiskos uzskatos (dažs labs no viņiem ir politikā noteiktāks un spilgtāks par «Baltijas» Gs un kreisāks par viņas reālpolitiķiem, neskatoties uz pēdējo kuriozo savienību ar sociāldemokrātiem), ar īstu kultūras darbu tam nav cieša sakara, jo politisku uzskatu dažādība netraucē kopdarbību tīri kulturālās darbības laukā. Katrā ziņā atbildība par nespēju kopā sastrādāt krīt ne uz rakstniekiem, priekš kuriem kultūras jautājumos partiju politika nekad nav spēlējusi noteicošo lomu, bet uz tiem, kuri ienesa politiku tur, kur tai vismazāk vietas. Jo pasaule, saka Nīcše, griežas ne ap jaunu trokšņu taisītājiem, bet jaunu vērtību radītājiem, pie tam tā griežas klusi un nedzirdot.

R. Lazdiņš

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 10. septembrī, Nr. 71.

Eduards Vulfs

BIBLIOTECA
FACULTAD DE DERECHO

KULTŪRAS BIROJS

(VĒSTURE UN ATBILDES)

Ne velt, to pušu šķelt!
Fallijs

Tagad, kur tālu vairs nav gads no tā laika, kamēr vārds «kultūras birojs» visādās nozīmēs un nolūkos ticis visur minēts, — ir laiks ieskatīties tanī būtībā, ko šis vārds zem sevis turējis. Tādēļ jānāk ar tiem materiāliem, kuri radušies sakarā ar šo, bet nav pazīstami un kuri varēs tad noderēt arī par latviešu kultūras un apziņas attīstības vēstures materiāliem. Tāpat jānāk dažām atbildēm, kuras dažreiz it kā vajadzīgas visiem tiem rezolūciju blāķiem un avīžu korespondenču plūdiem, kas, sākot no pagājušā rudens, kādu nelielu sabiedrības daļu tā aizrāvuši, ka tā pretī kultūrai palikusi vieglprātīga un smieklīga. Šie materiāli un piezīmes starp tiem tad arī būtu tā atbilde, kādu prasa šodiena. Turpretī galīgo atbildi dos laiks un vēsture.

Izglītības jeb kultūras centrāles dibināšanu bēgļu apgādāšanas organizāciju priekšstāvju kongresā iekustināja A. Ķeniņš. Viņš sastādīja arī rezolūciju jeb programu, kura galīgi tika rediģēta, piedaloties V. Olavam un J. Zālīšam.

Šādai centrālei vajadzēja būt par visu garīgo lietu sistematizētāju un atrasties Maskavā. Tā radās kongresa rezolūcijas 8. paragrafs, t. i., agrāk nekā § 9, kurš nosaka Centrālkomitejas dibināšanu. — Šī iekustinātā lieta ilgi stāvēja klusu, jo Centrālk. pati nespēja vēl saorganizēties; tur nebija arī laika, un šī lieta viņai bija tāla un sveša. Kad tomēr sāka Centrālkomitejā ienākt dažādi pieprasījumi no Iekškrievijas un pat no Rīgas skolas un izglītības jautājumos, tad viņa izlaida cirkulāru, kurā norādīts, ka ar šiem jautājumiem jāgriežas pie Maskavas Latv. biedr. Bēgļu apgād. komitejas. Komiteja lietu nodeva viņas ierosinātājam Ķeniņam, kurš bija Komitejas izgl. nodaļas vadītājs un darbinieks, nedodama pie tam nekādu aizrādījumu. Tā iznāca, ka iniciatīva bija Centrālkomitejas rokās, bet reizē ar to faktiski lietu nokārtot viņa atturējās. Biroja vārda vēl nebija, bet faktiskais kultūras centrāles darbs jau bija, un viņu darīja Ķeniņš. Bija nodomāts pieaicināt personas, kas garīgā kultūrā vērtības ienesušas, politisko uzskatu līdzsvara dēļ neizslēdzot arī kultūrā maz pazīstamas personas no Maskavas. Bet tad notika Bēgļu komitejā pazīstamā opozicionālā demonstrācija ar P. Dauges aiziešanu un tas vairs nebija iespējams, un Centrālk. arī, neskatoties uz vairākkārtīgiem pieprasījumiem, nenāca pretī lietu nokārtot tā, ka tiek garantēta kultūras darbinieku majoritāte, atzīstot arī politisko saprašanos. Pienāca no dažādām vietām vēstules ar jautājumiem skolu izglītības lietās, un bija jādod plašas atbildes. Šo darbu tad uzņēmās Maskavā

atbraukušais dzejnieks Fallijs. Bet, lai nebūtu jāapmierinājas tikai ar atbildēm uz pieprasījumiem, bija jādod arī pašu izstrādāti rezumējoši aizrādījumi, kādēļ vajadzēja krāt materiālus; tā radās avīžnieciskā informācijas arhīva sākums, un es tiku pieņemts kā Fallija asistents. Tika iekustināts un vairākās sapulcēs pārrunāts latviešu vidusskolas un augstskolas jautājums un dabūta atļauja vidusskolai ar latviešu valodu. Studentu pabalstīšana tika ievadīta pareizās sliedēs, pie kam tika uzsvērts organizēšanās princips, kā tas no piezīmēm uz lūgumrakstiem redzams. Sasaukta tika studentu bēgļu sapulce, kurā Fallijs uzstājās pirmo reizi kā kultūras veicināšanas Biroja sekretārs, un viņa uzstāšanās bija kulturāli auglīga. Priekšlasījumiem un sarunām taisni bēgļu patversmēs jau bija izstrādāti pamata principi, un Fallijs vienmēr interesējās par studentiem, kuri vēlētos šo demokrātisko darbu uzņemties. Arī mākslas izstādes ierosinājums nāca šai laikā, Ķeniņam vedot sarakstīšanos ar Dzeni un Rozentālu. Bija gādāts par latviešu apstākļu apgaismošanu ārzemju presē. Starp citu, bija iesākta nodibināt arī rakstnieku kolonija un ievadīti Inteliģences vakari. Un tas bija padarīts apmēram vienā mēnesī, pie tam nezinot, kur līdzekļus ņemt. Bet pa to laiku «J. Dienas Lapa», «Jaunās Pēterpils Avīzes» un «Jaunais Vārds» drukāja no Maskavas korespondenču žūkšņus, vienu nekulturālāku par otru, un autorīši domāja, ka viņi tie kultūras izredzētie, kaut gan viņu vārdi latviešu kultūrai bija tikpat nedzirdēti kā tās šifras vai burti, ar kādiem rakstiņi bija parakstīti. (Latviešu kultūras vēsturniekiem būs jānosarkst, redzot šinīs materiālos šā laika briesmīgo gara verdzību.) Fallijs, kurš latviešu nacionālai kultūrai devis ievērojamas vērtības, kurš bija viens no visizglītotākiem, visvairāk piedzīvojušiem un pārdzīvojušiem latviešiem, kurš pēc ilgiem gadiem bija no ārzemēm atbraucis ar vislabākiem nodomiem un plāniem priekš latviešu tautas, — Fallijs bija tas, kuru šiem korespondenču žūkšņiem vajadzēja noslāpēt. Korespondentiem pievienojās arī rezolēšana pa dažādām biedrībām un pulciņiem. Centrālkomiteja sabijās, jo viņa visus rakstiņus un rezolētājus ņēma par pilnu, noturēdama tos par īstiem demokrātiem, kuri grib pie latviešiem parlamenta un panesības apziņu izkopt. Tā bija nonākts pie pazīstamās novembra Centrālkomitejas sapulces, kurā «maskavieši» vairāk nekā sešas stundas runājuši, kamēr dabūjuši vārdu «reorganizēt». Centrālkomiteja pati šinī sēdē bija uzsvērusi politiskās platformas principu pretī kulturālā darba un spēju principam, nostādamās pret līdzšinējā Biroja vārdu un darbu tā, it kā gribēdama no viņa atkratīties, un brīnīdamās par lielo budžetu kulturālām vajadzībām, kamēr šī toreiz no Ķeniņa priekšā celtā norma tagad jau sen pārsniegta.

Tagad Maskavā iesākās reorganizēšanās sēdes, no kurām otrā — 8. novembrī Latviešu biedrībā man uz Ķeniņa uzaicinā-

jumu gadījās būt klāt. Piedalījās P. Zālīts, Ķeniņš, Meierovics, Šmits, Bastjānis, Kaupiņš, Skujenieks un Vite. Šinī sēdē no opozīcijas tika uzsvērts, ka tagadējais Birojs nav apmierinājis un ka Centrālkomiteja tikusi maldināta (bet, kas viņu maldinājis, — neteica). Izrādījās arī, ka Centrālkomitejas pilnvarniekam Meierovicam nav dots zināms noteikts uzdevums Biroja lietās. Šinī sēdē tika balsots, vai pielaist Biroja faktiskā darbinieka Fallija organizācijas projektu, kuru nolasīt Fallijs, slims būdams, bija uzticējis man. Fallijs šo projektu uzskatīja ne kā juridisku instrukciju, bet kā faktiska darba projektu. Iznāca pret lielu pretošanos, ka nolasīt.

Fallija projekts

I e v a d s. Fallijs ieskata A. Ķeniņa viņam doto instrukciju par spīdošu, turpretī viņa Centrālkomitejai iesniegto organizācijas projektu par pārsteigtu soli un pēc sava satura vēl neauglīgāku un nederīgāku kā viņa un opozīcijas līderu — Šmita un Bastjāņa rezolūcijas studentu vispārējā sapulcē.

1) Kultūras birojs kā iestāde nevar būt ne patstāvīgs, ne tiešā atkarībā no Centrālkomitejas, bet tam ir jāpaliek pie vietējās Latviešu biedrības zināmā koordinārā attiecībā ar Izglītības nodaļu un Bēgļu apgādāšanas komiteju. Centrālkomiteja ir konfliktā ar «Dzimteni» vai vienu daļu no konservatīvām mūsu aprindām; Kultūras birojam turpretī jāstāv tā, ka viņa durvis lai būtu visiem atvērtas — kā labajām, tā kreisajām ekstremitātēm. Nostādīties Kultūras birojs kā pilnīgi patstāvīga iestāde nevarēs. — 2) Kultūras birojs ir praktiska darba iestāde, dibināms un realizējams uz radoša spēka emanācijas principa; tā mūžam un uzdevumam jābūt īsam un noteiktam. — 3) Kult. biroja smaguma centrs ir sekretārs; Biroja uzdevums — nodibināt uz visdrīzāko latviešu augstskolu un nacionālās propagandas pamata principus. Augstskolai nodibinoties, tas vai nu pārvērtīsies par augstskolas valdi un kanceleju, daļu no saviem darbiem atdodot atpakaļ Izglītības nodaļai, vai arī pavisam likvidēsies. — N. B. Kā mūžīgi pastāvīga iestāde K. B. būtu kas smieklīgs un zaimotu kā kultūras vārdu, tā latviešu kultūras darbiniekus vispār. Acīm redzot K. Biroja nosaukums nav faktisks, bet simptomātisks apzīmētu ko sevišķu mūsu kultūrā, proti: augstskolas nodibināšanu un nacionālās propagandas principu izstrādāšanu. Tikai priekš š ā m d i v ā m l i e t ā m Kultūras birojs ir vajadzīgs un j ē d z ī g s. — 4) Kā praktiska darba iestāde K. Birojs katru inteliģences apvienošanos, kas iziet uz apvienošanos vispār, ieskata par aplamību; Biroja nodoms — ne vienu centru dibināt, bet latviešu augstskolu un vienoties ar opozīciju tikai tik vien tālu, cik augstskolas atvēršana un nacionālās propagandas pamata principu izstrādāšanas

darbs to prasa. — N. B. Ja iedomājam K. Biroju kā mūžīgi pastāvošu iestādi ar daudziem nezin kādiem neizpildāmiem uzdevumiem, tad braucam zilā gaisā un bez izbraukšanas uz sēkļa neko labāku nevaram iedomāties. — 5) Kultūras birojs ir viņa sekretārs, kura radošām spējām uzticas vispirms tuvākie līdzstrādnieki, Bēgļu komitejas un Izglītības nodaļas priekšniecības, latviešu studentība kā savā kreisā, tā labajā spārnā, visa vietējā sabiedrība, Centrālkomiteja P.-gā un visa latviešu prese. — N. B. Pozīcijai un opozīcijai uz brīdi jāapvienojas, bet ne vienmēr, jo tad būtu kultūras nāve. — 6) K. Birojā līdzās sekretāram bez jau minētiem — Laicena, Annas Lāča kundzes vēl jānāk iekšā kā ierēdnim žurnālistam Kaupiņam (liela aplamība žurnālistu nodarbināt stacijā pie bēgļu sagaidīšanas; tur lietojami studenti; Kaupiņam turpretī jāvingrinās korespondencē izglītības lietā ar latviešu kolonijām), kā goda ierēdņiem — vietējo korporāciju senjoriem un studentu savienību priekšniekiem, kuru uzdevumā pievienot studentību latviešu bēgļu masām, strādājot atsevišķā istabā un pēc patikšanas. — 7) Sevišķi grūtos gadījumos sekretārs viens jeb ar līdzstrādniekiem griežas pie Izglīt. nodaļas vai komitejas priekšniekiem, tāpat kā pie Biroja pastāvošās vietējās latviešu sabiedrības reprezentantu padomes, kurā ietilptu pēc skaita esošās personas Centrālās komitejas apspriešanā K. B. organizācijā. — 8) K. Biroja sekretārs ir aģitators kā vakara kursu, vidusskolu programas, tā augstskolas statūtu izstrādāšanā, par nacionālās propagandas principu izstrādāšanu pagaidām sevišķi nerunājot. Ar to pats no sevis izšķiras jautājums, kā rīkot K. Biroja priekšlasījumus. — 9) K. Biroja priekšlasījumos var būt runa tikai par augstskolas statūtu un organizāciju un par nacionālās propagandas pamata principiem un ne par ko citu. — 10) Priekšlasījumi noturami, ja labāku telpu nav, arī lielajā Biedrības zālē, bet tad nepieciešami iegādājama katedra, bez kuras plašāku auditoriju darbība nav disciplinējama. Priekšlasījumiem jāsākas tūliņ, jo pastāvošais klusums un pārāk ilgā tūļošanās ap Biroja organizāciju atstāj pārāk nospiedošu morālisku iespaidu uz pierakstītiem kursistiem. — N. B. Par Biroju domājot, nevar būt ne runa par to, kurš ir un kurš nav pirmā plāna, nevar būt runa par to, vai viņš ir vai nav kas juridisks. Pirmais un pēdējais plāns te ir radošās idejas un viss juridiskais pastāv morāliskā m o m e n t ā n ā apvienošanā. Nedomāt par Falliju — kas ir un kas būs Fallijs Birojā, bet vai to laist vai nelaist latviešu augstskolā, tāpat nemeklēt juridiskos Biroja pamatus, bet kā noteikt latv. augstskolas būtību, — te lai krāj savus spēkus latviešu opozīcija un daļa no pozīcijas.

Šis projekts no opozīcijas līderiem tika uzņemts nievājoši.

Nākošā reorganizācijas sēdē es iesniedzu P. Zālīšam adresētu, ar savu vārdu parakstītu rakstu, kurš tika nolasīts, un

viņā izteiktā prasība caur Zālīša uzstāšanos tika atzīta, bet caur manu kļūdu nevarēja tikt izpildīta.

Iesniegums: «1) Mēs atzīstam 8. nov. sēdes lēmumu par nelikumīgu. 2) Tā kā Fallija iesniegtais projekts nav pārspriests pa pantiem, tad K. Biroja faktiskiem darbiniekiem jākonstatē, ka organizācijas komiteja nestāv sava uzdevuma augstumos. Tādēļ organizācijas komiteja vai nu to pārspriedīs, vai Fallijs caur Zālīti vai personīgi iesniegs to Centrālkomitejai, neslēpjot pie tam savā sprieduma par komitejas sastāvu un nespēju. 3) Balsot par to, vai sekretāra projekts ir nolasāms, ir nekorektība, un cīņa ar sekretāru vispār var novest tikai pie tā, ka Centrālkomiteja pārvietos Biroju uz Petrogradu un tie, kas pietiekošā skaitā pierakstījušies kā kursisti, velti nogaidījušies, arī turpmāk vēl sēdēs un sals uz ielas, kamēr opozīcija ar īstu sholastisku ietiepību dibinās un nenodibinās Kultūras biroju j u r i d i s k i.»*

15. februārī notika reorganizētā Biroja pirmā dalībnieku sapulce, un pāris dienas pirms tās bija nodrukāts avīzēs garāks darbības pārskats. (Sk. «Dz. Atb.» 13. februāra numuru.) Līdz tam laikam reorganizētā Biroja valde noturējusi 16 sēdes, sākot no 27. nov., kad «reorganizēšana» nobeigta un savēlēta, t. i., sanākusi valde. Pārskats sākas: «Telpu jautājums, kurš tik ilgi nodarbināja Biroju un tik lielā mērā traucēja viņa darbību, nu reiz galīgi izšķirts.» — «Tāpat apstiprinātas no Centrālkomitejas arī Biroja valdes instrukcijas. Vēl tik atliek galīgi rediģēt un valdē pieņemt atsevišķu nodaļu vispārēju instrukciju, un tad būs nobeigts arī Biroja iekšējais organizācijas darbs.» — Pie šā iekšējās organizācijas darba man nācās būt klāt no paša sākuma kā pagaidu sekretāram, bet bez «lēmējas» balss.** Šinīs sēdēs tika izstrādāta Biroja instrukcija, kuru Centrālkomiteja pati rediģēja. Šinīs sēdēs daudz runāja, Nodaļu instrukcijas izstrādājot, kā arī par kooptējamiem 5 locekļiem pirms tā kooptēšanas un par kandidātiem uz Biroja sekretāra, tagadējā darbveža amatu. Vienā no šīm sēdēm Z. Meierovics iepazīstināja kooptētos un visus citus valdes locekļus ar to, kā un kādēļ radies reorganizētais Birojs. Viņš ziņoja, ka tad, kad vecais Birojs, pie Bēgļu komitejas būdams, nevienu neapmierinājis, arī Centrālkomiteja nevarējusi būt ar to mierā, jo tik daudz rakstīts par nekārtībām, kas tanī notikušas. Tādēļ A. Berga kungs komandēts uz Maskavu iepazīties ar apstākļiem uz vietas; viņš,

---

* Šis ir tas pats raksts, par kuru V. Bastjānis «J. V.» 110. numurā saka, ka viņš n e p a r l a m e n t ā r i s k i sastādīts un atdots atpakaļ bez apspriešanas. Rakstu atpakaļ neesmu saņēmis. Vai viņš ir apspriests vai ne, to neņemos apgalvot, bet pie minētā raksta katrs no sēdes dalībniekiem ņēma pat divi reizes vārdu un runāja pietiekoši ilgi.

** Sēdes no plkst. 8 līdz 2 naktī! Viņās ne reizi netika runāts par Biroja mērķiem.

protams, nevarējis pie Bēgļu komitejas griezties, jo tā viņam ziņu nebūtu devusi; bijis ziņas aplinkus jāievāc. Arī Meierovics pats ziņojis Centrālkomitejai novembra sēdes laikā savus novērojumus šinī lietā. — Tāds paskaidrojums nāca pilnīgi vietā. Raksturīga bija kooptējamo locekļu izvēlēšanās, bet vēl raksturīgāka sekretāra uzmeklēšana. Šie jautājumi nāca no sēdes sēdē. Kā kandidāti no manas vai Ķeniņa puses tika uzstādīti — Fr. Bārda, J. Akuraters, T. Zeiferts, Plūdons un A. Smilga (bij. «Latvijas» redaktors). Bārda un Akuraters bija ar mieru nākt par 75 rbļ. mēnesī. Bet Dauge proponēja un aizstāvēja Kuršinski, t. i., dzejnieku Kurciju, kā tika paskaidrots. Bet otrā sēdē izrādījās, ka Dauges kungs kļūdījies, jo tas, kaut viņam labi pazīstams, neesot vis Kurcijs, bet Kurševics, tātad priekš latviešu kultūras kāds Kurševics. Bet tam bija jāmaksā 100 rubļu, jo viņš citādi nevarēja atstāt labu vietu zemstu savienībā, kamēr latviešu rakstniekiem vajadzēja arī vietas. — Interesants laiks nāca Birojā resp. Biroja valdē ar A. Berga atvesto tematu: kulturālās darbības atjaunošana Baltijā atgriežoties. Bija iespaids, ka tas ir kumoss, ar kuru jāaizrijas. Pirmā sēdē, kurā šis jautājums bija uz dienas kārtības, P. Dauge izsaucās, ka tas esot no Centrālkomitejas puses pārsteidzīgs lēmums. Pie tā jautājuma vajadzīgi speciālisti. Bastjānis un Skujenieks pievienojās — instinktīvi pareizi, bet pret saviem principiem, — ka jautājums apstrādājams atsevišķiem cilvēkiem, bet ne sekcijās. Centrālkomitejā, domājams, ir zināms, kas no šā jautājuma ir iznācis, kaut gan Biroja valdes sēdēs viņš ilgi bija uz dienas kārtības. — Mākslas izstāde Maskavā bija liels šoziem padarīts darbs. Viņas vārds gan pie aprēķiniem un dažiem pārskatiem saistīts ar Biroja vārdu, bet viņas strādniekiem nav nekā kopēja ne ar Biroja principiem, ne sēdekļiem. Birojs vēl nebija juridizējies, kad līgums ar galeriju bija noslēgts privāti, tātad izstādes dēļ juridiskā nevajadzēja. Pie izstādes valdīja kultūras ideja, bet ne juridiskā organizācija vai politiskā platforma. — Pietiekoši skaļš, bet neinteresants bija Birojā tas lielais likumu un tiesību strīds, kas izpūlās ap Ķeniņu kā Izglītības sekcijai no Biroja ieceltu vadītāju. Kā zināms, Birojam ir no Centrālkomitejas pieņemta un administratīvi reģistrēta instrukcija jeb statūti, kurus viņš pats savās sēdēs tik ilgi bija izstrādājis. Bet vēlāk viņš izdeva arī nodaļām instrukciju, kuras viens punkts sevišķi bija a) pret statūtu, b) pret kultūras darba sekmību un c) pret iestādes vienības principu. Šo briesmīgo Gordija mezglu pārcirta Centrālkomiteja pēc tam, kad man Birojā gadījās iesniegt Centrālkomitejai adresētu rakstu, kuru viņš bija spiests nosūtīt pēc adreses. Šo rakstu kā materiālu es pievedīšu tādēļ, ka daži Biroja valdes locekļi sacēluši baumas, ka viņš būtu manas neparlamentāriskās darbības auglis.

«Kultūras birojs savām apakšnodaļām resp. sekcijām ir pieņēmis un apstiprinājis sekojošu instrukcijas punktu: § 2. Tiklīdz nodaļa organizējusies, viņa pārvēl vadītāju un pati izvēl visu savu pārējo vadošo personālu, bet Biroja valde viņus apstiprina.» Šis pants runā taisni pretī tai instrukcijai, kuru Birojam apstiprinājusi Centrālkomiteja un ar kuru tas kā viņas rajona komiteja reģistrēts pie administrācijas. Šās instrukcijas 14. p. ir šāds: «§ 14. Kultūras birojs izvēl sekciju vadītājus, kuri pārzin sekciju darbību un informē Biroju par šo darbību. — Piezīme: Sekciju vadītāji var būt Biroja locekļi, kā arī no Biroja šiem nolūkiem aicinātas personas.» — Minētais nodaļu instrukcijas pretrunīgais punkts pieņemts, neskatoties uz to, ka no Biroja locekļiem mazākums tam nepiekrita un ka tika aizrādīts, ka, šo minēto «2. punktu» pieņemot, tiek pārkāpta Biroja instrukcija. Šī nepareizā instrukcijas tulkošana jau vienā no Biroja sekcijām ienesusi pārpratumus. Neskatoties uz to, 28. februāra sēdē Birojs ar balsu vairākumu vēlreiz sankcionēja šo savas instrukcijas pārkāpšanu par pareizu, atzīdams pretrunīgo «2. punktu» par pielaižamu un nolemdams dot nodaļai attiecībā uz apstrīdamo «2. p.» atbildi, kas no jauna runā pretī Biroja paša instrukcijas 14. punktam. — Uz šo man kā Biroja darbiniekam, kura aizrādījumi par instrukcijas pārkāpšanu nav tikuši ievēroti, atliek griezties ar šo pie Centrālkomitejas un lūgt dot Birojam paskaidrojumu par savu uzskatu šo punktu lietā. Birojam adresēts pavadraksts pie šā snieguma: «Še klāt pielikts Centrālkomitejai adresēts raksts. Vai nu Kultūras birojs a) atradīs par vajadzīgu pats rakstā minēto punktu atmest, b) vai viņš nosūtīs rakstu pēc piederības, c) pretējos gadījumos raksta parakstītājs būs spiests lietai dot virzienu ārpus Biroja.» — Birojs atrada par neiespējamu revidēt jaunus spriedumus. Jāpiezīmē, ka Birojā maz kas bija panākams ar mutiskiem aizrādījumiem, — vajadzīgi bija tādi rakstiski iesniegumi, kāds šis; tas norāda uz Biroja juridiski birokrātisko būtību.

Šo būtību man nācās netieši konstatēt tanī — atkal! — rakstā, kuru tiku Birojam un pēc tam arī Centrālkomitejai kā virsinstancei iesniedzis. Tādēļ, ka Biroja valdes loceklis V. Bastjānis arī šo iesniegumu nosaucis «J. V.» 110. numurā par neparlamentārisku, esmu spiests viņu pievest pilnīgi, — «atsakoties no Biroja un izstājoties no visām viņa nodaļām, turu par vajadzīgu aizrādīt uz sekojošo: 1) Reorganizētam Birojam nav vadošas idejas, noteiktu kultūras mērķu un programas. 2) Reorganizētam Birojam nav nekāda jēdziena par sabiedriskā darba metodēm, kas redzams no viņa ārkārtīgi smagā pūliskā mehānisma, niecīgā darba un lielās reklāmas. 3) Reorganizētais Birojs kultūru un latviešu lietu jau kompromitējis, tiklab atteikdamies no baznīcas un reliģijas jautājumu apspriešanas pašā

Biroja valdē, kā arī caur skolotāju konferenci izlaizdams negatīvu stāvokli par baznīcu un reliģiju ārpus Biroja. — Mana sešus mēnešus ilgā piedalīšanās Birojā vedusi mani pie pārliecības, ka reorganizētais Birojs, lai galīgi nekompromitētu latviešu kultūras lietu, vai nu pašos pamatos reorganizējams, vai likvidējams.» Pierādīt visu še teikto ar citātiem un dažādiem avīzēs nodrukātiem rakstiem paša Biroja pārskatiem ir tik viegls darbs, ka to var atstāt pašam Birojam, bet jāpiezīmē tikai tas, ka par reorganizētā reorganizēšanu pēc «neparlamentāriskā» iesnieguma sāka runāt arī opozīcija, arī Bastjānis un šis jautājums ir bijis uz dienas kārtības.

Bez tam par Biroju labu neitrālu atsauksmju nav bijis ne laikrakstos, neizņemot viņa majoritātei draudzīgos, ne arī, cik zināms, Centrālkomitejā. Vienīgi viņš pats par sevi sniedzis krietnas atsauksmes. Rakstnieki, kuri Birojā piedalījās pēc izstādes rēķinu noslēgšanas, pamazām visi aizgāja. Nav Birojam pēc vairāk nekā pusgada sabiedrībā uzticības, to apliecina viņš pats atkal minētā darbības pārskatā.

Biroja valde sastāv no 10 personām, no kurām viens — Biroja priekšnieks. Bet kas tad ir šī valde un kas priekšnieks? Valdes darbību apzīmē tikai viens vārds: lemt. Visi protokoli un ziņojumi mudž no šā vārda konjugācijām. Ko tas nozīmē? Tas nozīmē, ka Birojs resp. valde — resp. resp. kodols nav darbs, vēl mazāk kultūras darbs. Kodolā nav kultūras darbības principa. Kas tad tas ir? Ne strādāt, bet sēdēt un lemt — tas ir birokrātiskais princips.* Vēl skaidrāk sakot — Biroja pamatā likts kultūras liekēdības princips.

Slēgums: Latviešu kultūras labā tāds Birojs ir jāiznīcina.

Nost ar birojiem, lai dzīvo kultūra!

Linards Laicens

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 11. jūnijā, Nr. 45.

DEKADENTI MOSTAS

Visiem vēl atmiņā, ka pēc 1905. g. revolūcijas zaudētās cīņas latviešu demokrātijas idejiskā dzīvē uznāca renegātisma, bet rakstniecībā — dekadentisma laikmets. Dzīvē, publicistikā un literatūrā uzradās neskaitāmi atkritēji, pa lielākai daļai revolūcijā pirkstus apdedzinājuši saimniekdēli, kuri nolādēja revolū-

* Kāda principu ironija, ka to popularizē kā demokrātisku principu! — Sibīrijā grib dibināt šādu Biroju, un visas zīmes rāda, ka kļūda tiks atkārtota.

ciju un viņas darbiniekus un paši savu vakardienu. Gāza apkārt marksismu, gānījās par izsalkušo darbaļaužu masu mēģinājumu revolucionārās cīņas ceļā iegūt maizi un brīvību. Uz nenožuvušām kritušo un nomocīto cīnītāju kapu kopām sarīkoja valpurģiskas orģijas un sauca un aicināja visus nodoties labāk individuālās izdzīves reibulim un seksuālās baudas ekstāziem. Kā ķērcošu kraukļu bars nolaidās pār nomīdīto, asiņaino cīņas lauku.

Latviešu rakstniecībā dekadentiem tomēr panākumu nebij. Sabiedriskā kritika drīz padzina klaunus no skatuves. Tie noslēpās birģeliskos midzeņos, lai pamazām «izveidotos» par «nacionālās mākslas» piekopējiem un pilsonības apdaiņotājiem. Tā viņi, pašas birģelības dažādi izniekoti un apspļauti, mētājās pa pilsoņu avīžu koridoriem un lūgtin lūdzās, lai tikai nodrukā viņu ražojumus vienalga kur. Pievietojās kur kurais pilsonības maizē un, likās, uz laiku laikiem aizmirsa savu revolucionāro un tāpat renegātiski dekadentisko pagātni.

Bet nupat izrādās, ka vecais raugs slepenībā rūdzis vien joprojām. Dekadenti mostas. Un atkal atskan pazīstamā apriebusies kraukļu ķērkšana.

J. Akuraters «Līduma» 140. un 144. numurā drukā kādu pamfletu, kurš pēc ārējā izskata drusku līdzinās stāstiņam, tēlojumam vai tamlīdzīgam beletristiskam gabaliņam. Virsraksts tam — «Pilsonis Ozolārs». Un, to lasot, liekas, ka nedzīvojam 1917. gada lielās Krievijas revolūcijas vētrā un trauksmēs, bet gan 1906. un nākamo gadu reakcijas orģiju, soda ekspedīciju un karātavu laikā.

Tas pats renegātiskais sašutums, tas pats dekadentiskais idejiskais rahītisms, tas pats gļēvais niknums pret revolucionārām tautas masām, tā pati kvalificētā gara nabadzība paužas no Akuratera sasmērējuma. Šis bēdīgais bruņinieks nav varējis nociesties, līdzi sastiprinājies un sadūšojies buržuāzijai, samobilizē savus kontrrevolucionāros spēkus un iziet atklātā cīņā pret demokrātiju. Saniknots par to, ka revolūcija iztikusi bez viņa piepalīdzības, ka tā savā gaitā vienkārši paspērusi pie malas viņu un viņam līdzīgos, viņš pirmais izlec uz ielas ar kārts galā piesietu melnu lupatu, plivina to, sauc skatīties, kas viņš par drošsirdīgu varoni, un klausīties, kā viņš prot apstrādāt tagadējos revolūcijas darbiniekus.

«Ozolārs bija rakstnieks no dieva žēlastības,» vēsta Akuraters, lai nevienam nebūtu šaubas, ka savā pamfletā viņš tēlojis sevi pašu, savu aizmirsto un neievēroto «individuālista» un dekadenta seju. Arī tas ir parastais paņēmiens no viņējiem klaunu laikiem, tikai tagad viņš liekas nesalīdzināmi banālāks un glupjāks nekā toreiz, kad literāriskā faunošanās un mākslinieciskā gara nabadzība svinēja savus ziedoņa svētkus. Banālāki un

dumjāki tie līdzekļi, ar kuriem viņš domā cīnīties pret tagadējo revolūciju un izsmiet un izgānīt viņa darbiniekus.

Par revolūciju un kontrrevolūciju Akuraters «filozofē» šādi: «Visi centās pēc viena ieguvuma. Ne pēc brīvības, ne pēc miera un atjaunošanās sevī — tikai pēc varas. Un, kad varas dekorācija būs mainīta, — viss būs atkal tāpat, kā bijis, un dzīve ritēs tikpat sekla un pilsoniska kā arvien, tikai pie citas varas. Tagad personības bija pilnīgi liekas — tagad valdīja pūlis, dažu vadoņu vadīts. Bet arī šie vadoņi nebija personības, viņi tikai izteica gatavu dogmu, kur pašiem nekā radīt un atrast nevajadzēja, bet tikai runāt zināmā virzienā. Tie bija masu cienīgi vadoņi. Viena doma, vienas frāzes, viena gudrība: cenšanās pēc materiāliem labumiem un varas... Īstai revolūcijai nav kontrrevolūcijas. Ja jūs to neredzat, jūs nezināt, kas ir revolūcija. Tikai mākslīgo revolūciju nekas nevar glābt no kontrrevolūcijas. Arī aģitatori ne. Un tagad es vēl neredzu nekādu briesmu revolūcijai. Un aģitatori ir lieki. Ļaujiet tautai pašai spriest un darīt.»

Būtu pavisam lieki pamācīt Akurateri par revolūcijas un kontrrevolūcijas īsto būtību. Desmitkārt jau pierādījies, ka priekš politiskiem jautājumiem viņa galvā trūkst pašas lielākās skrūves, tāpēc viņš grābstās, muld un pļāpā visādas muļķības. Un galu galā tāds Akuraters un pat vesels ducis tādu Akurateru nav revolūcijai ne bīstami, ne arī diez cik kaitīgi. Uzkavējamies pie viņa tikai kā pie simptomātiskas parādības. Viņš savā liriskā iekaisumā un dekadentiskā vaļsirdībā izpauž to, ko slepenībā domā visa kontrrevolucionārā buržuāzijas daļa, kurai vēl trūkst dūšas savus nodomus un tieksmes atklāti izteikt. Bet vajag sadūšoties — par to nemaz nav jāšaubās. Tai ir vajadzīgi šādi Akurateri un tāda revolūcijas «filozofija». Tajā viņa atrod apmierinājumu un spirdzinājumu pārestībā, ko revolucionārā demokrātija nodarījusi, noslaucīdama viņu kaktā un veidodama dzīvi bez prātīgo pilsoņu padoma. Viņa nesaprot un negrib saprast masu kustības īsto dabu, viņai gribas ticēt, ka tauta ietu viņai pakaļ — ja tikai nebūtu to sasodīto «aģitatoru», kuri «sakūda» tautu. Viņai ir tik patīkama visu laikmetu un visu zemju melnsimtnieku parastā, pie mums it sevišķi Friča Veinberģa iedziedātā un Akuratera turpinātā dziesma, ka revolucionāros vadoņus dzen tikai varas un naudas kāre. Birģeļiem dzīves augstākā mērauklа ir naudas maks, tāpēc viņi labprāt gribētu šo mērauklu pielāgot arī pie revolucionārās tautas cīnītājiem. Viņiem nav jāzina par to nepateicīgo, rūgto un pārmērīgo darba nastu, kas uzlikta masu pašu izvirzītiem idejiskiem vadoņiem, — aplaizīdamies viņi lasa Akuratera melus, un pēc tiem viņu gremojamie orgāni tūliņ sāk darboties kārtīgāk un viņi var labāk gulēt. Viņi neprasa savam padevīgam kalpam Akuraterim, kāpēc tas brūk virsū tikai revolūcijas vadoņiem, kāpēc viņš tikai tur

noliedz vadoņiem pastāvēšanas un darbības tiesības un nesaka to pašu arī par kontrrevolūcijas barvežiem. Kāpēc no viņa redzes aploka pavisam izslīd, piem., Zemnieku savienības aģitatori, kāpēc viņš neprasa, lai arī tie «ļauj tautai pašai spriest un darīt» un lai nemulsina to uz kontrrevolucionāriem soļiem un melnsimtniecību? Bet ko nu te velti prasīt. Ne loģiskas domāšanas un skaidra sprieduma spējas birģeļiem vajadzīgas. Tikai sirdi atveldzēt, kur lamā revolucionārus un visus, kas nekalpo mietpilsonībai un reakcijai.

Akuraters nopūlas pēc savas labākās iespējas. Par rubli dzeramnaudas viņš gādā birģeļiem patīkamu atspirdzinājumu pēc grūtas veikalu dienas un labi paturētām vakariņām. Viņš spļauj uz savu diezgan pazīstamo liriska dzejnieka un arīdzan uz savu godīga cilvēka vārdu un taisa tādas karikatūras par revolucionārās tautas vadoņiem un iestādēm, kur muļķība un bezkaunība cenšas viena otru pārspēt.

Ziniet, ka revolucionārās Izpildu komitejas un viņas darbinieki tagad tekā apkārt, meklēdami «dzejniekus no dieva žēlastības», kuriem «lielā vientulība ir vienīgā glābēja», kuri ir «pilni vientulības skaistuma un moku», kuri aiz nolaistiem priekškariem lasa Andrē Šenjē un tad līdz pat gaismai raksta sacerējumu «Kolektīvisms kā cilvēces garīgās pagrimšanas forma». Kā ar uguni Izpildu komitejas tagad meklē tādus varoņus, bet, diemžēl, maz var sastapt, jo tagad pats Viktors Eglīts mēģina iegalvot, ka viņš taču vienmēr esot bijis sociālists.

Un, ja tāds līdz pēdējam noskrējies Izpildu komitejas loceklis beidzot noķer kādu retu, vientuļu eksemplāru uz ielas stūra, tad vientulības un moku pilnajam dekadentam ir jaunas mokas tikt vaļā no uzmācīgā tēviņa.

«Klausieties, pilsoni Ozolār,» viņš tūliņ triepj vaļā. «Jums ir jābrauc uz laukiem par aģitatoru. Tā mēs runājām šodien padomē. Jums populārs vārds, un jūs mūsu lietai daudz varat palīdzēt.»

Bet padomēs sprieduši velti. Jo dekadentam ir citas šķiras un citas lietas, kurām kalpot. Viņš liek dzirdēt savu revolūcijas filozofiju. Viņš lamā sociāldemokrātijas propagandistus un Izpildu komiteju darbiniekus par revolūcijas homunkuļiem un ievērojamu revolūcijas vadoņu papagaiļiem un nekautrēdamies saka, ka tā senais Kangars kāpjot nu naktskrēslā — t. i., ka tie esot vācu nopirkti nodevēji. Viss, ko birģeļi un viņu avīzes līdz šim salējuši vienā netīrumu baļļā sētas stūrī, — viss tas izvirst Akuratera netīrajā artiķelī. Bet stulbais Izpildu komitejas dekadentu ķērājs zina tikai stostīties un ar pirkstu sev krūtīs bakstīt: «Neaizmirstiet, ka te sēd Izpildu komitejas loceklis...» Un beigās viņš ierodas un arestē nevainīgo dekadentu ar viņa vientulību un mokām, ar viņa Andrē Šenjē manuskriptu un revolveri no deviņsimti piektā gada...

Tā nobeidzas šis glupjais farss. Par kaut kādu, lai arī niecīgu literārisku vērtību tajā ňav ko runāt. Arī par personīgo pārdzīvojumu attēlojumu to nevar saukt. Jo laikam taču arī pats Akuraters ar visu viņa nekautrību neņemsies nopietni apgalvot, ka kaut kur kaut kāda Izpildu komiteja, ja viņa pati nesastāv no birģeļiem, aicinātu dekadentu gļēvuļus par revolucionāriem propagandistiem. Tie vienkārši ir pasperti sāņus un sabrukuši tup savās ligzdās. Bet nu jau sāk piedāvāt reakcionārajai birģelībai savus pakalpojumus. Sāk pa vienam laidelēties un ķērkt. Kāpēc tik laikus jau? Vēl taču revolūcijas atplūdi nav sākušies. Cīņas laukā vēl ieroči skan, un maitas putniem tur vēl nav darba. Jeb vai tā būtu zīme, ka kontrrevolūcija sāk apzināties savu laiku tuvu esam? Arī uz to mums jābūt gataviem.

A. Ulpītsl.

«Brīvais Strēlnieks», 1917. g., 28. jūnijā, Nr. 61.

7

ED. VULFA UN J. AKURATERA POLEMIKA

RAKSTNIEKI UN RAKSTNIECĪBA

I

Quo vadis?

Pats par sevi vienkāršais vienas Maskavas Kultūras biroja locekļu daļas aiziešanas fakts ir izvērties par ļoti svarīgu notikumu. Tas ir, patiesībā viņš par tādu tiek uzpūsts un pataisīts no aizgājušiem darbiniekiem, kuri tagad sev tuvos laikrakstos ar pilnām zēģelēm dodas karā par «apsmieto, iznīcināto un kājām mīdīto» latviešu kultūru. Kā uz šo vienkāršo faktu skatās pati sabiedrība, to, šķiet, gaiši liecināja tā Centrālkomitejas sēde, kura Kultūras biroja incidentu izšķīra bez kādas iekarsēšanās. Centrālkomiteja, kura reprezentē dažādas mūsu sabiedrības aprindas, taisīja lēmumu, kuru nožēlot nav nācies un laikam arī nenāksies.

Ja nu paši aizgājēji šo vienkārši ņemamo lietu iztēlo tā, it kā nu pašlaik latviešu kultūrai būtu uzvelts liels akmens uz ceļa, tad tas tikai liecina, ka viņu pašmīlības jūtas ārkārtīgi aizskartas un viņu goda krēsls smagi satricināts.

Negribu sīkāk iztirzāt Kultūras biroja sasniedzamos, sasniegtos un vēl pāri palikušos mērķus, negribu apstāties arī pie tam, vai vispārīgi tāds uz ātru roku konstruēts birojs varētu palikt par iestādi, kurai nepārsūdzami uzticama latviešu kultūras lieta pēc kara, jeb vai viņa vienīgā nozīme pagaidām varētu būt tikai tīri praktisku soļu speršana kara laikā.

Manu rakstienu cikla temats ir «Rakstnieki un rakstniecība», un Kultūras biroja konfliktu es tikai gribu ņemt kā izejas punktu dažu tagadējā laikā izvirzījušos ar rakstniecību sakarā esošu jautājumu atrisināšanai.

Vispirms man jāuzstāda jautājums: kas īsti ir tie vīri, kas atmetuši Kultūras birojam ar roku? Atbildi uz šo jautājumu visīsāk var dot šādu: rakstnieki, kuri bij pulcējušies ap Ati

Ķeniņu, un pāris sabiedrisku darbinieku, kuri plašākām aprindām vārda pilnā ziņā ir «balta lapa». Tātad var sacīt, ka radies un izšķīries konflikts starp Kultūras biroja demokrātiskajiem elementiem (man šķiet, pāri palikušos ar pilnīgu tiesību tā var dēvēt) un Ķeniņa literārisko grupu. Kad arī mēs šīs grupas locekļus uzskatītu par diez cik lieliem vīriem un rakstniekiem, fakts tomēr paliek tas, ka aizgājusi viena maza mūsu kultūras darbinieku — rakstnieku grupa. Kā jau teikts, nemaz nerunājot par to, ka viens vai otrs no šīs grupas locekļiem var būt no mums cienījams, pat mīlējams, mums nav ne mazākā iemesla sērot, ka nu visa latviešu kultūra gājusi bojā.

Mēs nemaz nezinām, kā uz šo lietu skatās viss vairums latviešu rakstnieku, un galu galā tak rakstnieki vien arī nemaz netaisa latviešu kultūru. Tā kultūra vispārīgi nav taisāma vai kā uz burvju zižļa mājienu radāma, — tā izaug, tiek veidota no dažādiem mūsu dzīves apstākļiem. Tā radāma ne diviem, pieciem vai desmit cilvēkiem, bet visai mūsu tautai.

Vieni ir aizgājuši, otri palikuši. Tiek minēti arī no aizgājējiem viņu aiziešanas iemesli. Lai tie sīkumos būtu kādi būdami, vienu lietu mēs zinām: Ķeniņa grupa nav pratusi sadzīvot ar mūsu demokrātiskajām aprindām. Turējusi par labāku atstāt kopā darāmu darbu un, no malas noraugoties, spriest, kritizēt un tā tālāk. Par šādas nesaderības nevēlamo morālisko iespaidu nav ko runāt. Tas katram skaidrs. Bet arī savu pašu labumu aizgājēji vieglprātīgi izlaiduši no acīm. Kamēr viņi bij sevišķa frakcija Kultūras birojā, tikmēr viņu domām un spriedumiem bij zināmas kopības svars un nozīme. Tagad turpretim Akuratera domas paliek tikai Akuratera domas un Ķeniņa domas — Ķeniņa domas, kuras mēs varbūt varam ar interesi izlasīt, bet ar kurām rēķināties kā ar zināmas grupas lozungu neviens mūs nevar piespiest.

Mēs, latvieši, esam sapņotāji. Pārāk lieli sapņotāji un liriķi mēs esam. Un tā mūsu nelaime. Bet mūsu liriskie liriķi ir visnelabojamākie šai ziņā. Tādēļ viņiem tik grūti, varbūt pat neiespējams būt kādā lietā par vadītājiem. Tādēļ viņi pat savā patstāvībā nav patstāvīgi. Viņiem arvien vajag kāda vadītāja, kāda «staršina», ap kuru viņi varētu pulcēties. Un, kā tas parasti mēdz būt neorganizētās masās, par šādu «staršinu» parasti izbīdās tas cilvēks viņu vidū, kuram visvairāk to dāvanu par Āronu būt. Tā Mozus vietā pie viņiem parasti stājas Ārons. Šoreiz zināmā rakstnieku grupa, pie kuras pieder vīri, kas ne arvien ir dziedājuši ar Ķeniņu vienā korī, ir izbīdījuši iz sava vidus par vadoni Ķeniņu. Tādēļ, ka viņš par visiem viņiem tuvāk stāv zemei, sabiedrisku prasību, sabiedriskās «diplomātijas» un tīri praktisku paņēmienu laukam. Ķeniņa rokās tad nu mūsu liriķi bij nodevuši savu lietu.

Par Ķeniņu plašākās sabiedrības aprindās nav divējādu

domu. Mēs zinām, ka tas ir tāds nelaimīgs līgavainis savai iecerētajai — Latvijai. Mēs zinām, ka tas ir vīrs, kurš nekad nav pratis pulcināt ap sevi plašāku auditoriju; vīrs, kurš «melnajos» ir palicis minoritātē ar savu rozā krāsu un «sarkanajos» — ar savu pelēkmelno krāsu. Stūrēt zem Ķeniņa zvaigznes sabiedriskā darba laukā (un Kultūras biroja paredzētā darbība tak uzskatāma par sabiedrisku darbu) nozīmē šo darbu plašākās aprindās jau no paša sākuma padarīt par nepopulāru. Ķeniņš to nevar noliegt, ne ņemt ļaunā, kad par viņu saka, ka viņš sapņo par vadoņa lomu latviešu sabiedrībā. Tāda tieksme par sevi nav nekāds grēks, bet Ķeniņa tieksmē par nožēlošanu tik stipri redzams viņa «es» kults, ka vairums arvien no viņa nogriežas.

Tādēļ Ķeniņam nelaimējās Kultūras birojā, tāpat kā viņam nelaimējās Piektā kredītbiedrībā un pirmā sākumā Jaunā teātrī un daudzās citās vietās. Ķeniņa nelaimīgā tieksme pēc izcilus stāvokļa viņu reizēm noved pat tik kļūmīgā pozīcijā kā pazīstamajā Maskavas latviešu skolotāju afērā.

Maskavā Ķeniņam blakus stāvēja vēl viens otrs stingrs pīlārs. Tas bij Fallijs. Bet viņš tika pieaicināts klāt pie jau sākta darba. Ar kādām idejām viņš nāca un vai tās bij pilnīgi Ķeniņa idejas, to noslēpumu viņš aiznesa sev līdzi kapā. Ka šai atsevišķā Kultūras biroja lietā arī viņš nebūtu bijis īstais vīrs īstā vietā, to parāda lielā opozīcija, kura pret viņu sacēlās kreisākās aprindās, kas Fallijam nevar piedot daudz ko no pagātnes darbiem.

Ka Ķeniņš nevarēs strādāt kopā ar citu grupu ļaudīm, par to nevarēja būt šaubu jau pašā sākumā. Ja Ķeniņš varēs saprasties, tad tikai ar labā spārna ļaudīm; ar kreisā jau nu nekādā ziņā ne. Piemērs tam viņa darbība Jaunā teātrī, kad tas tika nodibināts. Kur sabiedrība teic savu vārdu, tur arvien jābīstas, ka Ķeniņš paliks pie atsevišķām domām: tik vāji viņš ietilpst iekšā kaut kādā demokrātiskā lietā!

Tiktāl par Ķeniņu. Bet kādu lomu tad spēlē aizgājušās rakstnieku grupas locekļi par sevi? Vai tie tikai statisti šai lugā? Gluži to nevar sacīt. Ķeniņš bij tas priekšrunātājs, un viņi savās runās mēdza viņam piemēroties.

To rakstnieku grupu, kuri Kultūras birojā pulcējās ap Ķeniņu, bieži mēdz apzīmēt par «individuālistu» grupu. Tas ir vārds, kurš neizsmeļ katra atsevišķa rakstnieka būtību, bet vienkāršības labā lietosim viņu vēl jo vairāk tāpēc, ka šie rakstnieki Biroja konfliktā tik bieži ķērušies pie atsevišķas personas tiesību, iniciatīvas un gribas izvešanas idejas uzsvēršanas.

Mūsu «individuālistu» raksturīgākā pazīme ir tā, ka viņi ir nelaimīgi individuālisti. Tas ir — viņi nebūt nejūtas ērti savā individuālistu mētelī un mūžīgi sapņo savas sirds dziļumos par piesliešanos. Mūžīgi meklē šādas piesliešanās ceļus. Tie ekspe-

rimenti, kurus viņi šai ziņā izdarījuši, sagādājuši viņiem nenoteiktu cilvēku slavu. Būdami tīra ūdeņa romantiķi, viņi savā romantismā 1905. gadā aizrāvās ar lielu straujumu. Viņi metās cīņas karstumā, cieta par šo savu soli un dabūja iepazīties ar visām viņa sekām. 1905. gada kustības atsevišķi momenti un atsevišķas sānu tendences, pa daļai arī personīgās ciešanas pārveidoja viņu psihi. Radās neuzticība uz to lietu, par kuru viņi bij stāvējuši. Vēl vairāk: radās neuzticība uz sabiedrību kā tādu. Vajadzēja lozunga, zem kāda varētu iet cīņā. Un lozungs radās saucienā: «Ceļu tīrajai mākslai!»

Kā uzņēma mūsu sabiedrība šo saucienu? Kreisie elementi ar izsmieklu, mērenie pilsoņi vienaldzīgi, rūpēdamies tikai par to, ka «izvirtušie dekadenti» netiek par tuvu viņu tikumiskajām ģimenēm. Kā vieni, tā otri dēvēja mūsu individuālistus par dzērājiem, izvirtuļiem un tā tālāk, kaut gan dažs labs no viņiem visā savā mūžā nav tik daudz reizes bijis «ķitē» kā dažs godīgs pilsonis nedēļā, kaut gan dažs labs no viņiem uzticīgi dzīvoja pie savas (vienalga, laulātas vai nelaulātas) sievas sāniem. Andrejs Upīts mūsu individuālistus nokristīja par «renegātiem» un vēl šobrīd turas pie šī apzīmējuma. Šo vienpusīgo apzīmējumu mums nav ne griba, ne vajadzība lietot.

Laiks gāja savu gaitu. Rakstnieki-individuālisti nošķirojās, sadalījās grupās, kuras viena ar otru šad un tad naidojās. Bet visus apvienoja viena lieta — neuzticība uz sabiedrību. Nošķiršanās no sabiedrības, dzīve par sevi, bohēmas dzīve. Bet latviešu bohēma bij bez cittautu bohēmas plašuma.

Uzsvērdami savu «es» un to apdziedādami, rakstnieki-individuālisti tomēr jutās vientuļi. Viņi meklēja tādus punktus, kur varētu nākt ar vienu vai otru sabiedrības grupu tuvākā sakarā. No vienas puses, viņi uzsvēra, ka rakstniekam jāstāv ārpus šķirām un partijām, bet no otras, atkal nemitīgi sūdzējās par sabiedrības vienaldzību, par mākslinieciskās atmosfēras trūkumu sabiedrībā.

Ko tad īsti rakstnieki prasīja no sabiedrības? Pirmkārt, protams, lai viņu darbus pērk un lasa. Bet šie darbi taisni tai laikā bij vismazāk piemēroti sabiedrības prasībām. Sava «es» cildināšana, miglainas frāzes un dzejas, zem dekadentiskās cittautu literatūras iespaida radušās, nevarēja imponēt nevienai sabiedrības daļai. Vieni sabiedrībā no pārdzīvotā lielā laika bij dabūjuši stipru triecienu personīgām interesēm, bij galīgi nobažījušies, ka ļāvušies aizrauties no pārāk liberālām idejām, kaut gan viņu liberālisms sniedzās varbūt tikai atsevišķu frāžu sfērā. Tie nu nolēma, ka tagad viņiem jāaizbarikadējas pret katru brīvāku vēsmu, jo: cik tur tālu no ļauna? Šo cilvēku acīs jaunie individuālisti bij tikai izbijuši dumpinieki un vairāk nekas. Otri savukārt bij tikai kļuvuši stiprāki savā ticībā: tie atzina, ka par daudz bijis kompromisu un ka uz priekšu var rīkoties tikai ar

vislielāko uzmanību. Individuālistiem te nepavisam nebij vieta. Trešie bij tie vienaldzīgie: tie, kuriem lielie notikumi bij pagājuši garām gar logu aizkariem un kuri tagad tikai zināja slaucīt asaras. Tie sacīja, ka viņiem prieks par katru pazudušu avi, kas atgriežas. Bet arī pie tiem piestāt nebij tik viegli. Tur piestājot, bij jāatmet katrs pašlepnums, katra patstāvība, jāpaliek par jezuītu draudzes locekli. Arī še rakstnieki-individuālisti nevarēja piestāt.

Kā tā lieta būtu izšķīrusies, grūti pateikt. Es saku, — ja nebūtu radies glābiņš tai apstāklī, ka raibu raibā politiski sabiedriskā nogrupēšanās radīja prāvu skaitu politiski sabiedrisku laikrakstu. Šiem laikrakstiem vajadzēja līdzstrādnieku, vajadzēja tādu, ar kuru muti dažādās partijas izteic savus ieskatus. Un nu rakstnieki-individuālisti, kuriem vajadzēja dienišķās maizes, devās dažādu grupu maizē, arvien vēl uzsvērdami: «mēs tā ne... tā nav mūsu pārliecība... mēs kalpojam tikai tīrajai mākslai!...».

Bij tāda kā tīri patīkama ilūzija: pilsoniskās aprindas sāk interesēties par mākslu. Lūk, mēs esam vajadzīgi! Un iznāca tā, ka tās vispilsoniskākās aprindas bij gandrīz vislielākās mākslas mīlētājas. Dažs jau sapņoja par mākslinieciskiem saloniem lielpilsoņu ģimenēs. Viktors Eglīts, kuram starp rakstniekiem visgrozīgākā daba, dziedāja slavu veciem dieviņiem. Lieta nonāca pat tik tālu, ka kādā Zinību komisijas vasaras sapulcē Eglīts attīstīja klausītāju acu priekšā tādu ainu, kurā bij zīmēti dzejnieki-pani un dzejnieki — patriciešu filozofi, un pilsoņu meitas nimfas, najādas un heteras.

Voldemārs Teikmanis no savas puses tā piekāpās, ka laida pār galvu to heteru jautājumu un uz rakstnieka-individuālista Eglīša saucienu pēc vaļējām durvīm pilsoņu salonos atbildēja: «Lūdzu, kungi, durvis ir vaļā, nāciet vien, bet... jums jābūt svārkos un jāprot pieklājīgi un ar manierēm uzvesties!» Un Aleksandrs Dulbe, uzstādamies it kā par vedējtēvu, piezīmēja, ka šis tais «aprindās» esot bijis un ka tie lielie vīri nemaz tik briesmīgi neesot kā izskatoties.

Nekādu reālu panākumu šai salonu idejai tomēr nebij. Lieta palika uz tās pašas izrunāšanās platformas. Nāca pazīstamie saprašanās nodibināšanas vakari Zinību komisijā. Bij viens otrs jūsmīgs vārds, bet arī viens otrs karsts uztraukums, kuros Viktors Eglīts, piemēram, dabūja piedzīvot, ka ar viņu kā jaunvārdu radītāju nekāda saprašanās nevar iznākt.

Kā reāls iznākums no šiem saprašanās vakariem jāatzīst «Druvas» iznākšana. Ap to bij liela spriešana. «Druva» galu galā iznāca, bet viņai nebij ilgs mūžs. Redaktori še bij tikai viesi — uz īsu laiciņu. Pat tādi mēreni liberālu aprindu ļaudis kā Adamovičs, Bērziņš u. c. nevarēja saprasties ar negrozāmi konservatīvajiem noteicējiem. Tā nu iznāca, ka visa tā «Druva»

bij viens vienīgs pārpratums. Izdeva viņu aprindas, no kurām liela daļa piederēja pie sabiedrības galējā labā spārna, bet tomēr tur šad un tad pazibēja idejas, kurām ar latviešu biedrības majoritāti nebij nekā kopīga. Karš izšķīra šo domstarpību, kā citiem sabiedriski mākslinieciskiem pasākumiem, tā arī «Druvai» uzlikdams savu *«veto»*.

Ko no visa sacītā mācāmies? To, ka rakstnieki-individuālisti ir meklējuši saprašanos vai vienīgi ar mūsu sabiedrības labo spārnu, kur vienīgi viņu darbība sabiedriskā laukā uzrāda kaut kādus panākumus.

Ļoti interesantu piemēru sniedz, piemēram, «Dzimtenes Vēstneša» vēsture. Līdz ar viņa virzīšanos uz labo pusi pieauga viņa līdzstrādnieku skaits, un bij tāds laiks, kad viņa literāriskā nodaļa bij tiešām tik plaša kā līdz tam vēl nevienā latviešu laikrakstā. Un rakstnieki-individuālisti arī bij tie, kas pēc šī preses orgāna krišanas vispēdējie no viņa novērsās.

Vispārīgi rakstnieku-individuālistu loma «Dzimtenes Vēstneša» vēsturē ir ļoti pamācoša nodaļa, kura liecina par rakstnieku-individuālistu ārkārtīgi lielo nepastāvību. Tīri anekdotiskas ir palikušas tās atteikšanās un pieteikšanās pie viņa. Cik reizes pat tāds labs psihologs kā Skalbe nav kravājis savus čemodānus pa «Dzimtenes Vēstneša» durvīm iekšā un ārā.

Vai pēc visa tā rakstnieki-individuālisti vēl var ļaunoties, ka sabiedrība raugās uz viņiem ar neuzticību, pa reizei pat neņem viņus nopietni?

Atgriežoties atpakaļ pie tā punkta, no kura izgājām, — pie Kultūras biroja konflikta, — kādu slēdzienu mēs varam taisīt? Man šķiet, tikai to, ka ar demokrātiskajām sabiedrības aprindām mūsu rakstnieki-individuālisti var vismazāk saprasties. Varbūt pat nekad nesapratīsies. Šī saprašanās nav nākusi pat tik svarīgā vienojošā brīdī kā tagadējais. Uz priekšu tātad nav ne mazākās izredzes uz viņu. Varbūt viens otrs no rakstniekiem-individuālistiem pievirzīsies tuvāk šīm demokrātiskajām aprindām un darbosies kopā ar viņām. Dažs varbūt strādās i vienu, i otru izdevumos, ja šo izdevumu vadītāji to pieļaus. Bet tie būs tikai atsevišķi, arī līdz šim novēroti gadījumi. Rakstnieki-individuālisti savā kopībā paliks šīm aprindām sveši.

Bet ar to es vēl neesmu visu izteicis. Kultūras biroja nākotne ir nezināma. Varbūt viņa, šī vienojošā platforma, izbeigsies. Jājautā, kurp turpmāk vērsīs savus skatus piesliešanos meklējošie rakstnieki-individuālisti?

Jāšaubās, vai viņi varēs iet roku rokā arī ar tām demokrātiskajām aprindām, kuras Kultūras birojā meklēja saprašanos ar kreisajiem demokrātiem. Viņi jau tagad uzsākuši kara gājienu pret šīm aprindām, norobežodamies uz labo pusi.

Pašā pēdējā laikā ir tāda kā ilūzija, it kā rakstnieku-individuālistu grupa būtu atradusi sev mājas vietu «Līdumā». Bet tā

ir tikai ilūzija, uz kuru lielas cerības nevar likt. Tā arī ir tikai tāda ārēja piesliešanās. Ir tak zināms, ka «Līdumu» izdod mūsu lauksaimnieku aprindas, tās pašas aprindas, par kuru pārāk lielu mīlestību uz tautisku lopkopību, uz pienu, izmēģināšanas stacijām un centrifūgām rakstnieki-individuālisti ir daždien sūrojušies. Ka viņi te varēs ietilpt ar miesu un dvēseli, tas nav domājams. Bez tam mūsu lauksaimnieku aprindas, cik tālu tās nesaistās ar Bisenieka vārdu, savā vairumā arī ir demokrātiskas un nez vai cietīs savā vidū lielus individuālistus.

Tagadējais laiks prasa noteiktus lozungus. Un vēl noteiktākiem šiem lozungiem būs jābūt, kad pēc pārciestā kara stāsimies pie Latvijas jaunradīšanas. Te nevarēs iztikt ar vispārējām frāzēm, kurās daži grib slēpt savus sapņus par kaut kādu kulturālu radīšanas darbu. Šo kultūras darbu var darīt tikai kopēji — visa tauta. Bet šī kopējā radīšana nebūs kaut kādas dziesmiņas dziedāšana vienā meldiņā. Te viss notiks uz vienošanās pamata starp dažādām grupām un aprindām. Piecu vai sešu atsevišķi stāvošu cilvēku nez cik jauka un skanīga programa te būs tukša skaņa, ja šie pieci vai seši cilvēki neietilps kādā noteiktā sabiedrības grupā. No pāri stāvēšanas pār sabiedrību tagad rakstniekiem jāatsakās, ja viņi negrib, ka viņu balss pavisam izstīdzē.

Jo brīvāks ceļš būs zem kājām jaunajai Latvijai, jo mazāk vietas tanī būs individuālisma centieniem. Mēs par daudz ilgi esam klausījušies, kā citi uz mums runā; tagad mēs gribam arī paši runāt.

Latvietis no svešuma pārnāks mājās stipri demokratizējies. Viņš dzīvē redzējis daudz ko tādu, ko agrāk pazina tikai no grāmatām. Kādēļ latvietis atstāja savu mīļo dzimto sētu un gāja svešumā? Tās nebij vienīgi bailes par sevi pašu, tās bij arī bailes par savu dzimteni. Svešums latviešus ir vienojis. Un tagad latvietis-pārnācējs gribēs kopīgi ar saviem bēdu brāļiem lemt savas dzimtenes likteni, nesaņemot to gatavu no kaut kāda, kaut arī latviska rakstnieku departamenta.

Rakstniekiem-individuālistiem vēl ir laiks pārdomāt to, kurā pusē viņi grib stāvēt. Tas viņu pašu labā: nebūt svešniekiem savas tautas vidū, kaut arī viņi piederētu pie kaut kādas nelielas sabiedriskas svešinieku draudzītes. Tā draudzīte priekš jaunās Latvijas nebūs noteicoša.

II

Sapņi un dzīve

Mūsu rakstniekiem-individuālistiem pēdējā laikā ir viens sevišķi iemīļots uzskats: banku un partiju politika *kontra* kultūras politikai. Šis teiciens tiek lietots ar milzīgu uzsvaru, kad minētā rakstnieku grupa grib «iznīcināt» mūsu sabiedrību, galvenā

kārtā pilsonisko. Sak, jums nav pieietams nekas augstāks, nekādi kulturāli centieni jums nav pazīstami, — jūs zināt tikai plēsties ar savām bankām un partijām.

Tas tiek izteikts ar tādu pārliecību, it kā teicēji būtu visu pasauli apceļojuši, ar dažādu tautu kulturālo dzīvi iepazinušies un, uz pašu mājām skatu vērsdami, var tikai ar sirdssāpēm novērsties.

Bet vārdi tādēļ vien nepārliecina, ka tie ar patosu izteikti. Tā gudrība par banku un partiju politiku nav smelta svešās zemēs. Tā ir pašu tuvredzīgās fantāzijas auglis.

Vai tad nopietni vēl jāņemas apgalvot, ka visā attīstītā pasaulē tiešām ir partijas un bankas? Un, kur ir partijas un bankas, tur starp viņām un ap viņām notiek cīņas. Par to vēsta kura katra laikraksta kurš katrs numurs.

Vai tas neizklausītos smieklīgi, ja uzreiz kāds anglis vai francūzis sāktu gausties: sak, nu kam vajag tādas sacensības par bankām un dēļ bankām? Sak, partiju un banku cīņas nomāc mūsu kultūru. Šādu jaunpiedzimušu prātnieku izsmietu.

Bet pie mums — nekas. Pie mums tādu ideju var uzstādīt pat par lozungu!

Kādēļ nu tad pie mums šī partiju un banku politika tiek tā sevišķi uzsvērta kā kaut kas mūsu dzīvi nomācošs?

Te vainīgs tas apstāklis, ka pie mums viss notiek miniatūrā. Mūsu tauta ir maza, mūsu pilsonība (te guļ tās bankas!) ir maziņa. Visas partiju un banku cīņas, sevišķi pēdējās, norisinās pārskatāmi, visiem priekš acīm. Dažādi nevēlami izplūdumi šais cīņās tūlīt paliek par dienas jautājumiem, un stāsti par tiem iet no mutes mutē.

Un tā nu paliek tāds (dažreiz arī pamatots) iespaids, ka cīnās Jānis ar Pēteri un nevis jāņinieki ar pēterniekiem.

Vēlēšanās, lai ne banku, ne partiju cīņu nebūtu, ir veca vēlēšanās. Šo dziesmiņu parasti dzied Veinberģa koris. Ļoti savādi ir tas, ka rakstnieki, kuriem tak jābūt progresējošas domas izteicējiem, smeļas gudrību no «tautas partijas» vīru domu vāceles!

Kādas tautas kulturālo stāvokli izteic viņas garīgās un materiālās kultūras kopsumma. Garīgā kultūra tieši un nenovēršami atkarīga no materiālās. Piemēri nav tālu jāmeklē. Melnkalnieši, serbi, bulgāri materiālās kultūras ziņā stāv zemāk par ungāriem, tādēļ arī viņu garīgā kultūra zemāka. Ka materiālās kultūras pieaugšana veicina arī garīgās kultūras attīstību, to novērojam arī pie mūsu pašu tautas. Pirms kara mūsu materiālā kultūra bij līdz tam vēl neredzētā kārtā pieaugusi un bez tam vēl neredzētā kārtā bij uzziedējusi arī mūsu tautas garīgā kultūra.

Kad pieauga tautas turība, tad līdz ar to vairāk izplatījās laikraksti, varēja izdot vairāk grāmatu, sarīkot vairāk izstāžu,

nodibināt vairāk teātru. Tautas turības pieaugšana deva jau reālāku izredzi uz to, ka kādreiz dabūsim savās rokās Latvijas pilsētu pārvaldību un līdz ar to lielākā mērā varēsim veicināt sabiedriskus kulturālus pasākumus. Un ar ik gadu, ar ik vecu spēku aizplūšanu un jaunu pieplūšanu vairojas izredzes, ka mūsu tautas kulturālā darbība kļūs eiropeiskāka. Pārvērst uzreiz tos elementus, kuri tautas turībai ar savu darbu un rīcību pamatus likuši, par īsti kulturāliem eiropiešiem, kuri pazīst un prot cienīt pilnīgos apmēros arī garīgās kultūras izredzes un iekarojumus, ir veltīgs sapnis. Garīgā kultūra nevar tik strauji pieaugt kā materiālā, jo pārāk maza iespēja ir garīgās kultūras veidotājiem piedalīties pie materiālās kultūras pacelšanas, viņas tieksmju šķīstīšanas un izdaiļošanas, ja tā var izteikties.

Banku politika un partiju politika tātad nav vis kultūras trūkuma, bet gan kultūras attīstīšanās iezīme. Partiju politika rodas tur, kur tauta sāk apzināties savus nacionālos mērķus un saredzēt ceļus to sasniegšanai. Banku politika rodas tur, kur ataususi atsevišķu sabiedrības grupu interešu atziņa. Katra sabiedriska grupa, izcīnīdama cīņu ap tautas materiālās kultūras vienu pīlāri, bankām, iet cīņā ne tikai ar materiālo, bet arī ar kulturālo interešu lozungu. Un, kaut šāds vai tāds vienas vai otras cīņas iznākums pie mums izteicas vai vienīgi neliela pabalsta piespriešanā vai atraušanā tai vai citai kultūras iestādei, i te jau redzams, ka banku cīņām nozīme arī priekš kultūras. Un vienas vai otras partijas uzvara kaut kādās vēlēšanās dažas pilsētas kultūras dzīves vēsturē nozīmē jau vesela jauna laikmeta sākumu.

Tātad pārmest var nevis pašu banku un partiju politiku, bet vienīgi to, ka cīnītāju masa pie mums vēl pārāk neapziņiga, pārāk maz sajūt savas tautas garīgās dzīves vajadzības. Un atkal slēdziens no tam, ka taisni tādēļ mums nebūs bēgt no šīm cīņām, bet taisni aicināt uz viņām, lai reizi top gaisma.

Tās ir tik elementāras lietas, ka taisni netīk par tādām rakstīt, bet acīm redzot sapņotājiem nekad nav par daudz reālo dzīvi priekš acīm nostādīt.

Nopietnu mācību mums dod tagadējais laiks. Mēs stāvam uz atjaunotās Latvijas sliekšņa. Mēs dzirdam solījumus, mēs ceram, mēs jau pa druskai dabonam. Un taisni šai brīdī, kad mēs tādu svaru liekam uz cerībām, mūsu sabiedrības domu izteicējā — presē uzliesmo ar sevišķu spilgtumu domu izmaiņas un domu starpība. Un atkal daudzi trīc un dreb, ka nu pašlaik esot tik slikti kā vēl nekad, jo, lūk, pat tik svarīgā brīdī kā tagadējais neesot vienprātības. Ko lai nožēlojam — tos, kuri tagad gaužas, vai pašu lietu, par kuru viņi gaužas? Tikai pirmajos, tikai! . . .

Jo tas, ka mēs runājam, pierāda, ka mēs neesam mēmi, ka pat pēdējā laika lielās ciešanas nav mums mutes aizdarījušas

un ka mēs varam ar gaišu skatu nākotnē raudzīties un zināms, ko mēs gribam. Tas būtu ļoti bēdīgi, ja mēs tikai zinātu, kā sacīt, «bez kārtu un ticību izšķirības» saņemt to, ko mums dod, un tad varbūt, kad saņemts, sākt ap to dāvanu karu. Te mums atkal jāpateicas mūsu banku un partiju politikai, kura nav mums ļāvusi palikt par sapņotājiem, kuru cerībām nav robežu un kuri tikai zina, kā asaras liet, kad ideāls izrādās nesasniedzams.

Un šinī laikā, kad mēs vēršam skatus uz jauno, no jauna radāmo Latviju, mums jābūt ārkārtīgi noteiktiem partiju vīriem, jo tikai tad mēs varēsim kopējā lietā līdzi runāt. Ja mēs varēsim prasīt, tad mums būs jāzina, ko mēs prasām. Un, ja mēs nebūsim savā starpā noskaidrojuši, kas mums prasāms, tad mēs atstāsim tāda ganāma pulka iespaidu, kurš, zālainā pļavā uz dzidras upes krasta ganīdamies, brēc un nezina, ko viņš grib.

Un te nu es atkal atgriežos pie rakstniekiem. Pie rakstniekiem-individuālistiem. Viņi grib veidot kultūru, kura stāv ārpus bankām un partijām. Viņi grib ātri pacelt savu tautu, kura tagad atgriezīsies uz māju nabaga un kaila, par priekšzīmīgu kultūras tautu. Viņi negrib ļaut tai tautai paēst, bet tūliņ vest viņu uz dievnamu pie rīta pātariem. Nemaz nenoliedzot rīta pātaru nozīmi, es tomēr gribu aizrādīt, ka tik traki dzenama uz priekšu tā lieta nav. Tauta svešumā ir daudz mācījusies, daudzas jaunas atziņas guvusi. Nav šaubu, ka tagad viņa ne tikai zina, bet arī izjūt to veco patiesību, ka cilvēks nedzīvo no maizes vien. Svešniecības laiks tautai ir rādījis, ka tas, kas viņu vilka uz leju, bij viņas miesa, bet tas, kas pacēla, bij gars. Un tad nu man šķiet, — tauta tagad labi pratīs savienot miesīgo ar garīgo. I paēdīs, i aizies uz rīta pātariem. Katru savu darbu pavadīs ar lūgšanu. Tas darbs būs — maize, un tā lūgšana būs — daile.

* *
*

Es paredzu, ka dažs labs, it sevišķi tā rakstnieku grupa, uz kuru šis raksts attiecināts, pārpratīs viņu jeb, labāk sacīt, izlasīs no viņa tikai to, ko gribēs, un, ko negribēs, to atstās. Viņi varbūt teiks, ka es noliedzu viņu, rakstnieku grupas darbam jebkuru kulturālo vērtību. Tas tā ir šīs rakstnieku grupas dabā. Viņa ir ārkārtīgi jūtīga. Viņa nepielaiž kritiku attiecībā uz sevi. Kas sāk kritizēt, tas ir rakstnieku un rakstniecības ienaidnieks. Ka var būt dažādi uzskati uz dzīvi un mākslu, tas viņiem nepatīk. Kas nav ar viņiem, tas nav mākslinieks, tas no mākslas nekā nesajēdz. Tas ir gluži tas pats, ko rakstnieki-individuālisti pārmet pretējai, sabiedrisko rakstnieku grupai. Man jāsaka, ka šī grupa ir pat mērenāka savos spriedumos. Andrejs Upīts kritizē Skalbi no sava, sabiedriskā rakstnieka redzes viedokļa, bet

tomēr atrod arī viņa rakstos kaut ko atzīstamu, bet, ja Viktors Eglīts kritizē Andreju Upīti, tad tur nav tā labā ne tik, cik melns aiz naga.

Tāds liktenis, bez šaubām, sagaida arī manu rakstu. Ja rakstnieku-individuālistu grupa atsauksies uz viņu, tad viņš tiks iztēlots kā nebeidzamu nepatiesību sakopojums. Lai tomēr kaut cik aiztaupītu dārgās tintes tēriņu, es gribu vēlreiz uzsvērt sekojošo.

Jebkuru kulturālu vērtību rakstnieku-individuālistu darbībai nevar noliegt. Šie rakstnieki, bez šaubām, pielikuši un pieliek roku pie tautas kultūras veidošanas. Viņiem ir ražojumi, kuri latviešu literatūras un līdz ar to arī kultūras vēsturē ieņems vietu.

Kā tādi atsevišķi kultūras darbinieki viņi var strādāt, kā patīk un kur patīk. Dzīve paņems no viņiem to, kas būs paņemšanas cienīgs, un pievienos to latviešu kultūrai. Tikai viens sakāms: jo tālāk viņi aizvirzīsies no tautas masas, jo mazāk izredzes un paliekamu kulturālu vērtību būs viņu darbiem.

Bet bez atsevišķa indivīda radoša kulturāla darba vēl ir arī sabiedrisks kultūras darbs. Te vairs nav svars un nozīme rakstniekam kā tādam, bet gan rakstniekam kā sabiedrības loceklim, kā zināmā sabiedriskā grupā ietilpstošam loceklim. Un no grupām sastādās sabiedrība. Šis kulturālais darbs ir vairāk organizējošas, praktiskas dabas. Un te nu rakstniekam, kas grib sabiedrisku kultūras darbu līdzdarīt, jāatzīst un jāpieņem sava daļa kā vienlīdzīgam darba biedram vienlīdzīgu starpā.

Ņemsim kaut vai to pašu latviešu kultūras ieguvumu reprezentēšanu uz ārieni. Te mums labs piemērs jau priekš acīm. Par šo piemēru bij runa vienā no jaunākiem «Baltijas» numuriem, ievadrakstā. Tas ir — tā jaunā ideja, kura radusies kādam šai rakstā vairākkārt pieminētam individuālistam, — sarīkot latviešu mūzikas demonstrēšanu Pēterpils un Maskavas Ķeizariskos teātros. Vai sabiedrība te lai tiešām dod šim individuālistam tiesību neapdomīgi rīkoties ar tādu jautājumu kā latviešu mākslas reprezentēšana?

Latviešu kultūra ir — latviešu zemes īpašums, latviešu stāvoklis pilsētu un lauku pārvaldībā, Tērbatas universitātes teoloģiskā fakultāte, latviešu izstādes, latviešu teātris utt., utt.

Ap šiem jautājumiem cīnās un cīnīsies latviešu sabiedriskās grupas. Katra no tām nāk cīņā ar savu lozungu. Tad nu rakstniekiem-individuālistiem jāizšķiras, vai viņi, teiksim, ies cīņā par teoloģisko fakultāti ar Veinberga, ar Niedras, ar Gailīša vai cita kāda, vēl kreisāka lozungu uz lūpām.

Rakstniekiem-individuālistiem jāpasaka, kas viņi ir, kas viņi grib būt, ja tie stājas pie latviešu kultūras organizēšanas darba.

Bij tādi laiki, kad — ja kādam prasīja, kāda viņam politiski sabiedriskā pārliecība, — tādu prasītāju mēdza uzlūkot ar

baltām acīm. Tas bij savā ziņā nepieklājīgs jautājums. Tagad par laimi tie laiki pagājuši. Tagad visi tiecas pēc skaidrības.

No katra cilvēka mēs prasām pēc politiski sabiedriskās pārliecības. Tikai rakstnieks grib stāvēt pāri pār šo jautājumu. Dievs ar viņu, kamēr viņš dzīvo par sevi! Bet, kad viņš uzstājas sabiedriskā lietā, tad jāprasa: lūdzu, kungs, parādiet pasi!... «I jumsiem, i mumsiem»... tā teorija tagad pilnīgi likvidējama.

Sapņot — katra privāta lieta, dzīvā dzīvē noteiktu darbu darīt — katra pilsonisks uzdevums.

J. Jo-na [Ed. Vulfs]

«Baltija», 1916. g., 11., 12. un 13. augustā, Nr. 74, 75 un 76.

«BALTIJAS» UZBRUKUMS MASKAVAS LATVIEŠU RAKSTNIEKU GRUPAI

Pēc klajā nākšanas Pēterpils jaunais laikraksts «Baltija» labu laiku neteica par latviešu kultūru nekā. Kad no avīzes sāka prasīt noteiktu vārdu, «Baltija» laida klajā savu programas rakstu «Mūsu sabiedriskās izredzes», kurā nonāca līdz vēl nebijušai pašapziņas apsmiešanai un pierādīja latviešu īpatnējās kultūras nevajadzību.

Pret šo rakstu sacēlās protesti visos latviešu laikrakstos, arī pašā «Baltijā». Visasāk pret to nostājās mūsu rakstnieki, nevarēdami ciest tagadējā laikā tik necienīgu uzskatu sludināšanu.

Uz to «Baltijai» vajadzēja reaģēt. Un viņa ņēmās uzbrukt sevišķi tai Maskavas latviešu rakstnieku grupai, kura izstājās no bijušā Kultūras biroja.

Rakstnieku apmelošanai, insinuācijām pret tiem ir veltīti pagaidām trīs «Baltijas» numuri: 74., 75. un 76. Tur ņemas ne tikai kāds iesūtītājs rakstā «Rakstnieki un rakstniecība», bet arī pati redakcija zīmīgajā un ārkārtīgi nekautrīgā rakstā — «Mūsu kultūras popularizēšana».

Abi šie raksti ir pilni melu, insinuāciju un tik nesistemātiski un pretrunu pilni, ka nav iespējams tos atstāstīt, — tie jāizlasa oriģinālā. Abu šo rakstu saturu vislabāk ir apzīmējis autors: «Ja rakstnieku-individuālistu grupa atsauksies uz viņu (rakstu), tad tas tiks iztēlots kā nebeidzamu nepatiesību sakopojums.» Un tāds tas arī patiesībā ir. Autors ir labi zinājis, ko viņš dara.

Vispirmais pārmetums Maskavas rakstnieku grupai ir, — tā esot neorganizēta masa un tāpēc, kā tas parasts tādos gadījumos, iecēlusi sev «staršinu», kuram pilnīgi uzticoties. Otrs pārmetums — rakstnieki nespējīgi darīt kulturālu darbu — to pierādot viņu aiziešana no bijušā Kultūras biroja.

Ja minētie rakstnieki — A. Ķeniņš, K. Skalbe, J. Akuraters, L. Laicens, P. Dāle un vēl pulciņš citu būtu «neorganizēta masa», tad tie nebūtu tik vienprātīgi atteikušies strādāt tai Kultūras birojā, kuram šāda kultūras problēma bija nevajadzīga lieta. Bet, tā kā šī atteikšanās vēl vienmēr tiek skaitīta minētiem rakstniekiem par noziegumu un kopdarbības nesaprašanu, tad ir vēlreiz jāatgriežas pie minētās atteikšanās.

Ar ko «Baltija» pierāda rakstnieku darba nespējību? Tas ir kaut kas pārsteidzošs. Rakstnieki nepratuši sadzīvot ar mūsu demokrātiskajām aprindām. Bet tas ir ļoti apšaubāms pierādījums. Vispirms «Baltija» nosauc Kultūras biroja kreisās aprindas tikai par «demokrātiskām». Ar to laikraksts pierāda, ka viņam šīs aprindas pavisam svešas vai tas nemaz negrib izšķirt demokrātu no sociāldemokrāta un ortodoksāla marksista.

Maskavas rakstniekiem tātad, pēc «Baltijas» domām, vajadzēja saskaņoties ar cilvēkiem, kuri ir negrozāmi vecmarksisti, tautības noliedzēji, (pēc programas) internacionālisti, kuriem tautība — akmens, kas stāv cilvēces progresa ceļā? Rakstniekiem tātad vajadzēja palikt vēl tālāk tajā Kultūras birojā, kur personas un idejas vietā mītiņš un protokols valda? Nē, to rakstnieki nevarēja ilgāk darīt, jo tie negribēja palikt par tādiem pat fanātiķiem, tautības noliedzējiem un pūļa principu pielūdzējiem, kādi vēl tagad sēd Kultūras birojā.

Aizbraukdami no Kultūras biroja uz Centrālkomiteju ciemos, varbūt minētie Biroja darbinieki uzdevās par «tikai demokrātiem» un runāja pavisam citādu valodu nekā Maskavā. Tā tad ir bijusi viņu parastā viltība. Bet, pirms «Baltija» runā par sadzīvošanu ar demokrātiem, viņai ir jāzina, ka tā rūgti maldās, turēdama ortodoksālus marksistus par demokrātiem.

(Cik maz «Baltijas» vadītāji saprot vārdu «demokrāts», redzams no tā, ka «Baltija» brīdina «Līdumu» no individuālistiem rakstniekiem un tie arī ilgi nevarēšot būt pie «demokrātiskā» «Līduma». Tātad Maskavas marksisti un tīrasiņu sociālisti, bijušie Kultūras biroja un «Līduma» demokrāti, ir, pēc «Baltijas» domām, viens un tas pats. Patiesi ļoti bēdīga mūsu sabiedrisko strāvu pazīšana. Ar tādām zināšanām gan «Baltijai» nevajadzēja lepoties. Bet sevišķi komisks ir «Baltijas» brīdinājums «Līdumam». Dzirdēsim, kādu pateicību par to «Līdums» «Baltijai» izteiks.)

Un nu, lūk, apvainojums: rakstnieki ar tiem nevarējuši sadzīvot un tādēļ — darba nespējīgi! «Baltija» neliek miera pat bijušajam Kultūras biroja sekretāram, mirušajam dzejniekam Fallijam. Arī tas nebijis īstā vietā. Pierādījums tam, pēc «Baltijas» domām, īss un skaidrs: kreisāko aprindu opozīcija, kas sacēlusies pret Falliju.

Pēc visa tā no «Baltijas» teiktā ir redzams, ka šis laikraksts ieteic tagad par vienīgo mērauklu sabiedriskam darbam sociāldemokrātus un marksistus, jo tādi ir «Baltijas» domātie Maskavas demokrāti. Tas ir jauns atradums. Kas nav ar tiem viens un nestrādā kopā — tas ir darba nespējīgs. Ir tomēr labi, ka «Baltija» tā atsedz savas kārtis un ņem marksistus savā aizsardzībā, un pat uzstāda tos par ideālu mūsu sabiedriskiem darbiniekiem. Neliegsim «Baltijai» turpināt viņas jauno misiju. Bet mums, rakstniekiem, gan stingri jāatraida no sevis tāda «Baltijas» recepte. Mēs esam līdz pēdējam bijuši uzticīgi saviem nacionāliem ideāliem, viņu dēļ tikai ierosinājuši Kultūras biroja ideju un viņu dēļ strādājuši un piekāpušies līdz galīgai iespējamībai pret «Baltijas» rekomendētiem marksistiem. Bet tālāk iet vairs nevarēja. Un rakstnieku aiziešanai simpatizēja ne tikai visa Maskavas latviešu inteliģence, bet arī sabiedrība dzimtenē (izņemot marksistus) un arī atlikušie rakstnieki. Bija Kultūras birojā gan arī īsti demokrāti, un tie aizgāja reizē ar rakstniekiem, jo arī tie nevarēja izturēt «Baltijas» Kultūras biroja «demokrātu» vidū.

Tālāk «Baltija» melo, teikdama, ka Maskavas rakstnieku grupa varot saprasties tikai ar «labā spārna» ļaudīm. Te autors, liekas, raksta atkal ar Jansona vai Upīša roku, jo to iemīļotais paņēmiens bija rakstniekus nostādīt «labo aprindu» pulkā. Mūsu darbība Kultūras birojā un Inteliģences vakaros gaiši rāda, ka mums nekad nav bijusi vajadzība pēc kāda «labā spārna», ne arī pēc viņu idejām. Mēs negribam un nevaram būt ne melni, ne sarkani, kamēr mūs apvieno gaišā doma par Latvijas nacionālo kultūru, saimniecisko un sabiedrisko iekārtu.

Tad «Baltija», gribēdama diskreditēt minētos rakstniekus, ņemas apgalvot, ka mēs gribot barot tautu tikai ar dzejām, ienīstot bankas un reālpolitiku, esot politiskos jautājumos «balta lapa» un nenoteiktas personības. Tāds apgalvojums dod bēdīgu liecību par «Baltiju» pašu. Ja laikraksts kaut ko ņemas apgalvot, tad tas viņam arī jāpierāda, pretējā gadījumā tas iegūst apmelotāja vārdu. Un te jāsaka, ka «Baltija» melo ar nodomu, jo viņai nevar būt nezināma šīs rakstnieku grupas darbība Maskavā. Līdz šim dzejnieki nodarbojās vairāk ar savu tiešo uzdevumu — mākslu. Bet, kad lielā traģēdija bija satricinājusi mūsu tautu un viņas vadoņi steidzās glābt tikai paši savas ērtības un tautas materiālo kultūru, dzejnieki jutās spiesti un aicināti domāt arī par kaut ko citu nekā par dzeju. Un, kad atlikušie dzejnieki redzēja, ka mūsu politiķi un kultūras «vadoņi» (pēdiņās) ir nespējīgi vai arī negrib nodarboties ar kultūras jautājumiem, tie ņēma savās rokās tautas kultūras sarga lomu. Un, jāsaka, ar labiem panākumiem. Par to «Baltija» var pārliecināties, sekodama Maskavas rakstnieku grupas sarīkoto «inteliģences vakaru» programai. Tur tika noskaidrots vispirms

mūsu tautas tagadējais stāvoklis un vēlāk iztirzāti speciāli jautājumi par mākslu, tautskolu un augstskolu, par baznīcas un reliģijas atjaunošanu, par studējošās jaunatnes uzdevumiem mūsu nacionālā kultūras darbā un par mūsu reālpolitiku. Te vēl jo vairāk redzami «Baltijas» meli ar nodomu. 7. «inteliģences vakarā» tika lasīts priekšlasījums no «Baltijas» rakstā visvairāk apvainotā rakstnieka par mūsu sabiedrisko grupu taktiku garīgās un materiālās kultūras apvienošanas darbā un tika sniegta (no kultūrtehniķa Laursona) pat sīki izstrādāta mūsu materiālās kultūras programa Latvijā pēc kara. Tātad kur te vienpusība un banku un reālpolitikas nopelšana?

Maskavas rakstnieku grupa neatlaidīgi turpināja šos priekšlasījumu un debatu vakarus, kamēr «demokrāti» tikai pelnīja sev honorārus ar šo vakaru diskreditēšanu presē, nespēdami nekā cita atkārtot kā savas aizvēsturiskās tēzes par pūli un vienlīdzību.

Stāvēdami visciešākā sakarā ar sabiedrības domām par mūsu latviešu kultūras centieniem, mēs pārliecinājāmies, kas visvairāk nodarbina sabiedrību un kādi jautājumi prasa atrisinājumu visspiedīgāk. Un tomēr mums ir zināms, ka nevienam tagad nav tik aprobežotu domu par mūsu kultūras nākotni kā «Baltijas» redaktoriem, kuri iedomājas sevi par vienīgiem cienīgiem politiķiem, bet pilnīgi bez kāda pamata un diskreditē sevi līdz. Apvainojums, ka rakstnieki tikai zinot dzejot un sapņot, ir vienkārša un prasta insinuācija, kuru palaiduši diezgan šaubīgi «politiķi».

Ja «Baltija» nebūtu iepriekš spraudusi sev par mērķi ar nodomu diskreditēt rakstnieku grupu Maskavā, tad tā būtu varējusi pilnīgi pārliecināties, ka tiem stāv tuvu tiklab praktiskie, kā arī mākslas un garīgās kultūras jautājumi. Ja «Baltija» nelasīja vai negribēja lasīt atreferējumu par Maskavas rakstnieku grupas darbību Maskavas vietējā avīzē vai demokrātiskajā «Līdumā», tad insinuāciju rakstītāji varēja smelties ziņas no savu rekomendēto sociālistu avīzēm — «J. Dienas Lapas», «Jaunā Vārda» un «J. Pēterpils Avīzēm», kuras taisīja lielu troksni un neskopojās ar konstatējumiem, ka Maskavas rakstnieku grupas darbība ir pretēja un nepatīkama sociāldemokrātiem. Tas, protams, runā tikai mums par labu, un tātad saprotams arī «Baltijas» tagadējais uzbrukums. «Baltija» tagad ieņēmusi noteiktu vietu minēto laikrakstu vidū, un ar to tad arī izskaidrojams viņas karagājiens pret Maskavas rakstnieku grupu.

Likās, ka «Baltija», apskatīdama no sava stāvokļa minētos rakstniekus un viņu darbību un *a priori* pierādīdama tos par šaubīgām personām kultūras laukā, varētu apmierināties ar melu pilno rakstu «Rakstnieki un rakstniecība», bet tā tas nebija.

«Baltijas» vadītāji zināja un sajuta, ka ar to nepietiks, jo sabiedrībā var arī būt citādas domas par rakstnieku spējām kultūras jautājumos un arī politiskos jautājumos. Tādēļ «Baltija» no redakcijas puses rakstīja rakstu, kas savu neķītro nolūku dēļ pārspēj visu, kas jau «Baltijā» rakstīts. Tas ir raksts «Mūsu kultūras popularizēšana», 74. num., kuram liels, nevajadzīgs rāmis priekš īstas gleznas ielikšanas.

Viskrievijas Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrība, kura apstiprināta š. g. 30. aprīlī Maskavā, bija lūgusi attiecīgā vietā atļauju piešķirt minētai biedrībai priekš latviešu labdarības koncertiem Pēterpils Ķeizariskā Marijas teātra un Maskavas Ķeizariskās operas telpas. Lūgumam ir labvēlīgs iznākums, un par to varētu tikai priecāties, ievērojot to, ka atlikums nāktu arī par labu strēlnieku bataljoniem.

Bet ārkārtīgs pārsteigums notika no «Baltijas» puses. «Baltijas» redakcija minēto nodomu uzskata par «kultūras trūkuma apliecību», «reklāmas bungām», «nevēlamu parādību» un brīdina sabiedrību uzticēties tādam pasākumam. Grūti ticēt, ka tas drukāts «Baltijā» — avīzē, kuru vada vīri, kas sprauduši sev par uzdevumu a p v i e n o t visus kulturālos spēkus un pabalstīt arī mūsu garīgo kultūru, — orgānā, kas cieši saistīts ar Centrālkomiteju. Šīs mīklas atminējums varētu būt: galma teātri tiek atļauti nevis «Baltijas» redakcijai, bet Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrībai, kuru nodibinājusi atkal tā pati Maskavas rakstnieku grupa.

«Rakstnieku un rakstniecības» autors iet pat tik tālu, ka sauc sabiedrību palīgā, lai izjauktu min. biedrības nolūkus.

«Vai sabiedrība tiešām lai dod šim individuālistam (autors nezina pat vēl, kam atļauja dota, personai vai biedrībai, vai atkal melo tīši!) tiesību neapdomīgi rīkoties ar tādu jautājumu kā latviešu mākslas reprezentēšanu?»

Tas ir atklāts sauciens uz boikotu. Un tas notiek, pirms vēl Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrība paspējusi izziņot a t k l ā t ī b ā, kādi izrīkojumi domāti, un lūgt sabiedrību un māksliniekus pabalstīt labos nodomus. Te «Baltija» savā rakstnieku-individuālistu iznīdēšanas un diskreditēšanas tieksmē un savās dusmās iet tik tālu, ka gatava izjaukt visideālākos centienus, lai tikai līdz ar tiem kristu arī ienīstie rakstnieki. Papūlieties, «Baltijas kungi», var jau būt, ka pa daļai tas jums arī izdodas, bet tā kauna darba laurus gan mēs nevienam neskaudīsim.

Un tad vēl pēc visa tā «Baltija» nekautrējas prasīt no mums politisku pasi un tad tikai ļaut kaut ko darīt? Pēc tam kad ar augšā minēto rīcību «Baltija» mums jau ir pierādījusi s a v u pasi, mēs varam tikai teikt, ka viņas mājās mums nav ne mazākās patikas apmesties un tāpēc mūsu pase var izpalikt. Tauta

savus rakstniekus pazīst arī bez pases, un mūsu nacionālā atziņa un cīņas, kas mūs apvienojušas, ir labākā liecība par mūsu pozitīvajiem nolūkiem. Akls naids un apmelošana nenāk pirmoreiz pār mums, bet mums ir pārliecība, ka tie kaitēs tikpat maz arī šoreiz kā līdz šim.

Pēc Jansona, Jankava un Upīša «apstrādājuma» mūs nekas vairs nevar pārsteigt — daudz ja rakstnieki varēs tikai pabrīnēties, ka uzbrukums nāk tagad no Centrālkomitejas darbinieka puses. Atliek vēl tikai nogaidīt citu Centrālkomitejas darbinieku un līdzizdevēju — V. Olava, Čakstes un valsts domņieka Goldmaņa domas. Vai arī tie ieteiks mums «sastrādāt» ar sociāldemokrātiem kultūras darbā, un vai arī tie sauks sabiedrību uz boikotu pret rakstnieku nesavtīgiem nolūkiem.

Maskavas latviešu rakstnieku grupa nav nekad atbildējusi uz «J. Dienas Lapas», «J. Vārda» un «J. Pēterpils Avīžu» nepatiesiem apmelojumiem un insinuācijām, jo mēs turējām par netaktisku atbildēt laikrakstiem, kuri piekopa diametrāli pretēju mums uzskatu nacionālos jautājumos. Atbilde «Baltijai» bija jādod tādēļ, ka mēs katrā mūsu darbā esam aizstāvējuši tās pašas «Baltijai» tuvu stāvošās idejas, kuras vadīja arī Centrālkomiteju viņas darbā. Bet šīs nacionālās domas un ideju sekmēšanas dēļ mums tagad pārmetumus izsaka un grib diskreditēt pie sabiedrības Centrālkomitejas loceklis redaktors Bergs. Sevišķi nesaprotams ir tas šai uzbrukumā, ka «Baltija» savā programas rakstā norobežojās pa labi un kreisi no galējiem elementiem un tagad pārmet rakstniekiem, ka tie nevarējuši sadzīvot ar šiem «galējiem» elementiem. Priekš koķetēšanas ar sociāldemokrātiem «Baltija» būtu varējusi izvēlēties arī citu formu.

Noslēdzot šoreiz atbildi «Baltijai», Maskavas latviešu rakstnieku grupa vēlētos tikai no minētās avīzes redakcijas dažus mazus paskaidrojumus, kuri tiklab minētai avīzei, kā rakstniekiem daudz ko darītu saprotamu.

Kādēļ «Baltijas» redakcija, būdama pārliecināta (kā tas pēc viņas tagadējiem rakstiem redzams), ka minētie rakstnieki ir «neorganizēts pūlis», «nenoteiktas personības», «baltas lapas» utt. un ka sabiedrība neņem tos nopietni un «skatās uz tiem ar neuzticību», — kādēļ «Baltijas» redakcija uzaicināja visus šos rakstniekus par saviem līdzstrādniekiem pie «Baltijas»? Un kāpēc līdz ar to «Baltija» sāka drukāt apmelojumus un insinuācijas pret minētiem rakstniekiem tikai tad, kad tie nevarēja piekrist Berga uzskatiem politikā un nepiedalījās «Baltijā» ar saviem rakstiem? Vai tiešām A. Bergs gribēja pildīt «Baltiju» ar mūsu rakstiem, upurēdams savu pārliecību? Un vai tagadējie «Baltijas» uzbrukumi nebūtu tikai maza atmaksa par Berga «žēlastības» neievērošanu?

Kaut gan priekš mums, rakstniekiem, Berga atbildes uz šiem jautājumiem puslīdz liekas, bet varbūt tās noderētu par pamācību sabiedrībai un arī tiem rakstniekiem, kuri pieņēmuši uzaicinājumus.

J. Akuraters

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 20. un 24. aug., Nr. 65 un 66.

ATBILDE «BALTIJAI»

«Baltijas» redakcija uz manu rakstu par uzbrukumu rakstniekiem atteicās atbildēt tā iemesla dēļ, ka es esot slikti audzināts... Tagadējais «Baltijas» redaktors jau vairākreiz paziņojis atklātībā, ka viņš smalki un labi audzināts un citādi domājošie slikti audzināti un tādēļ atbildēt tiem neesot vērts. Šī «aristokrātiskā» poza gandrīz varētu imponēt, ja «labi audzinātā» «Baltijas» redaktora rīcība neliecinātu kaut ko citu. «Baltijas» redaktors nav pats lamājis rakstniekus, jo «Dzimtenes Vēstnesī» to darīja viņa labi samaksātie un paklausīgie kalpi — Līgotnis, Andrejs Upīts, Antons; un tagad «Baltijā» zem tā paša redaktora vadības to dara atkal viņa algotie spēki — Vulfs, Jona un komp. Rakstīt insinuācijas par rakstniekiem ar cita roku un tad runāt par labu audzināšanu ir vairāk nekā riskanta lieta. Un «Baltijas» redaktora pieņemtā poza gan nevienu rakstnieku vairs nepārliecinās, sevišķi pēc tam, kad esam izbaudījuši, nu jau otrreiz, «labi audzinātā» redaktora manieres un darba paraugus. Un kā ļoti laba pašironija skan arī «Baltijas» vēlreizējais teiciens, ka rakstnieki tiešām esot «baltas lapas» politiskā ziņā pēc tā, kad «Baltijā» ir parādījusies tik šaubīgi aprakstīta lapa kā Gs ar «mūsu sabiedriskām izredzēm».

J. Akuraters

«Dzimtenes Atbalss», 1916. g., 31. augustā, Nr. 68.

VIŅU ATBILDE

Ko es savā rakstā «Rakstnieki un rakstniecība» paredzēju, tas ir noticis. Mans raksts mūsu individuālistus jeb, kā viņi sevi tagad dēvē, «Maskavas latviešu rakstnieku grupu» ārkārtīgi uzbudinājis. Šis uzbudinājums ir tik liels, ka J. Akuraters, «Dzimtenes Atbalsā», Nr. 65 un 66, uz manu rakstu atbildēdams, pavisam izkrīt ne tikai no «salona cilvēka», bet pat vispār pieklājīga cilvēka lomas un vietām prasti šķendējas. Visam Akuratera rakstam cauri velkas sarkans pavediens: ««Baltija» melo!» Bet vairāk arī nekas netiek uzstādīts, — iekš kam pastāv

«Baltijas» meli, to autors ar faktiem nepierāda. Viņš laikam ir tai pārliecībā, ka, ja ar patosu sauc vienā gabalā «meli, meli!» — tad lasītāji tā i noticēs.

Ņemot vērā faktiskā materiāla trūcīgumu J. Akuratera rakstā, nebūtu ne vajadzīgs, ne patīkams uz to atbildēt, jo nervozu cilvēku pie mums tagad tik daudz, ka katru tādu nav iespējams respektēt. Bet Akuratera rakstā ir tāda frāze, kura lietu mazliet groza. Šī frāze skan: «Noslēdzot šoreiz atbildi «Baltijai», Maskavas latviešu rakstnieku grupa vēlētos tikai no minētās avīzes redakcijas dažus mazus paskaidrojumus» utt. Tātad — Akuraters runā nevis savā valodā vien, bet gan visas Maskavas grupas vārdā. Tas viņa rakstam dod tiesību uz lielāku ievērību, bet līdz ar to arī uz asāku kritiku.

Man šķiet, ka Maskavas grupa būtu rīkojusies prātīgāk, ja nebūtu tik paļāvīgi vienam no saviem locekļiem savu aizstāvēšanos uzticējusi. Tad varbūt raksts būtu iznācis kodolīgāks un nopietnāks.

Sacensties ar Akurateru skaļos zaimu vārdos nāktos grūti, un tas arī nav vajadzīgs, es atzīstu kritiku un protu ievērot arī citu domas, ja vien tās kulturālos vārdos izteiktas.

Vispirms gribu taisīt dažas piezīmes pie vienīgās nopietni ņemamās Akuratera raksta vietas — tās, kur viņš mēģina rīkoties ar faktiem, kur ir uzsvērta Maskavas rakstnieku grupas darbība Kultūras birojā un sacīts, ka šie rakstnieki esot gan interesējušies par taut- un augstskolu, reālpolitiku utt. Tas jau viss var būt, un to noliegt es nebūt neesmu mēģinājis, tāpat kā neesmu centies uzsvērt Kultūras biroja kreiso demokrātu kaut kādus sevišķus nopelnus augšminētās lietās. Es (kā to jau savā rakstā aizrādīju) neesmu gribējis iztirzāt Kultūras biroja sasniegtos un sasniedzamos mērķus. No Kultūras biroja konflikta iziedams, es tikai nodarbojos ar jautājuma noskaidrošanu: kāda politiski sabiedriska fizionomija ir Maskavas grupai. Un te man no svara tikai tas, kā šie rakstnieki skatās uz taut- un augstskolu, reālpolitiku utt., tas ir, — ar kuru no mūsu sabiedriskām grupām rakstnieki šo jautājumu izšķiršanā grib iet roku rokā. Es izsacīju šaubas par to, ka tā varētu būt kāda mūsu demokrātiskā sabiedrības grupa, pa kreisi demokrātiskām nemaz nerunājot. Un tagadējais J. Akuratera raksts manas šaubas tikai vēl pastiprina.

Apbrīnojams ir tas vieglums, ar kādu Akuraters tiek galā ar mūsu sabiedrības grupu pārskatīšanu un apspriešanu. Pēc Akuratera raksta tā i iznāk, ka mums ir tikai kaut kādi galējie kreisie un tad... tauta. Tie galējie kreisie ir pavisam nederīgs balasts (līdz ar tiem, kas viņiem klāt «smērējoties»), un tā tauta, nu tā, protams, ir Maskavas rakstnieku grupas pusē. Kas šī tauta pēc savas sabiedriskās būtības, kā viņa sastādās, to Akuraters nepaskaidro, nemaz neapsvērdams, ka, latviešu tautu

(to pašu no viņa tik neieredzēto «pūli») kaut kādas neapzinīgas masas stāvoklī nostādīdams, viņš tieši to zaimo. Akurateram nepatīk atzīt, ka ir bez galējiem kreisajiem sevišķas (pēc grupu domu izteicējiem laikrakstiem ņemot) «Jaunā Vārda» aprindas, «Baltijas» aprindas utt., ja pat «J. Dienas Lapa» sakās esam zināmu aprindu domu izteicēja. Akurateram nepatīk to atzīt tādēļ, ka visas šīs grupas nav ar viņu, bet pret viņu, ka viņa pusē ir tikai kaut kāda neorganizēta masa un tas nelielais inteliģences pulciņš, kurš lasa «Dzimtenes Atbalsi».

Vēl apbrīnojamāka par vieglprātīgo sabiedrisko grupu apspriešanu ir tā tendence, ar kādu J. Akuraters pieiet Maskavas Kultūras biroja kreisajiem demokrātiem. No tās dveš pretim tāds antagonisms, kāds latviešu presē kopš «Rīgas Avīzes» izbeigšanās nav novērots. Akuraters runā pilnīgi kā Veinberģa skolēns, lietodams tādus paņēmienus, kuri sen jau atzīti par veciem un kaitīgiem. Lai runā citāti no Akuratera raksta:

«Rakstniekiem tātad vajadzēja vēl palikt Kultūras birojā, kur personas un ideju vietā visu dara un lemj pūlis (it kā pūlim nevarētu būt idejas! — Jo-na.), kur darba vietā m ī t i ņ š un p r o t o k o l s valda?»

«Pēc visa no «Baltijas» teiktā ir redzams, ka šis laikraksts i e t e i c tagad par vienīgo mērauklu sabiedriskam darbam s o c i ā l d e m o k r ā t u s un m a r k s i s t u s.»

«Sociālistu avīzes», «vecmarksisti», «internacionālisti» — tā i mudž Akuratera rakstā.

Līdz šim tā bij Veinberģa privilēģija — iztēlot savus pretiniekus tik maziņus, cik vien tas iespējams, noliegt tiem, sevišķi galējiem kreisajiem, jebkādu nozīmi, nostādot savu no desmit vīriem sastāvošo tautas partiju par visas tautas domu izteicēju. Tādu politiku mēs apzīmējām par tuvredzīgu, un katrs solis tautas dzīvē pierādīja, ka šādam apzīmējumam taisnība.

Man šķiet, ka «Baltija» labi apzinās, k a s v i ņ u š ķ i r n o k r e i s a j i e m d e m o k r ā t i e m, bet taisni šī apzināšanās ir tā, kas viņai nelaupa gaišu skatu uz lietām un apstākļiem, kas viņai liek rēķināties ar patiesību, faktiem un apstākļiem.

Tie laiki ir pāri, kad ar vārdu «sarkanais» varēja biedēt ļaudis. Tagad tāda metode varbūt velk tikai attiecībā pret bērniem un sirmgalvjiem.

Pati dzīve, sevišķi tagadējais laiks, ir rādījusi, cik maz pamata mums ar bubuļu kulta propagandēšanu nodarboties. Kreisais ar labo cīnās kopā armijā, aizstāvēdami tēvijas lietu, latviešu bataljonos arī apvienojas konservatīvo tautas slāņu priekšstāvji ar strādniekiem-proletāriešiem.

Latviešu rakstnieks Akuraters nāk klajā ar vecu veco paņēmienu, kurš nebūt neliecina par kulturālās atziņas dziļumu un kurš skan — «ķeriet!».

Un — kādēļ viņš to dara? Tādēļ, ka domā — visa latviešu nacionālā kultūra nu esot apdraudēta, kad kreisie demokrāti no Maskavas Kultūras biroja «izēduši» rakstnieku grupu. Iznāk tā, ka tā kultūra būtu saistīta ar Maskavas Biroju. Bet paši aizgājušie rakstnieki tak sauca: «Kultūras birojs ir miris, — lai dzīvo latviešu kultūra!» Tātad viņi tak domā, ka nacionālās kultūras veidošana iespējama arī ārpus Biroja. Kādēļ tad šis antagonisms, šī gribēšana «novākt no skatuves» savus pretiniekus?

Kādu vēl labāku liecību kā Maskavas rakstnieku grupas pēdējā uzstāšanās «Dzimtenes Atbalsī» varam atrast tām domām, ka šī rakstnieku grupa, sabiedriski kulturālus jautājumus izspriežot, būs redzama labajā pusē? Jo tikai tur akceptē šādus «ķērienus» pret pretiniekiem.

Savā bardzībā iededzies un sākto ceļu tālāk staigādams, Akuraters paliek konsekvents. Kur tik viņš, piemēram, «dumpīgo» «Baltiju» neapsūdz! Gan pie rakstniekiem, gan pie sabiedrības, gan pie Čakstes un Olava, gan pat pie valsts domnieka J. Goldmaņa! Cik lielai vajag būt tai pašmīlībai, kura tā nomāc pašcieņu!

Vēl vienu labu mācību mums dod Akuratera raksts. Viņš apliecina, cik dibinātas ir bijušas «Baltijas» bailes par nodomātajiem lielajiem «reprezentēšanās koncertiem» Maskavā un Pēterpilī. Akuraters gan aizrāda, — «Baltija» maldoties, domādama, ka šos koncertus sarīko kāda atsevišķa persona. Tos sarīkojot «Viskrievijas Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrība», kura apstiprināta Maskavā tādā un tādā datumā. Tā kā nekāda latviešu rakstnieku un mākslinieku kopīga apspriešanās dibināmās biedrības lietā nav notikusi, tā kā vispārīgi arī presē par viņu nekas plašāk nav ziņots, tad varam gan domāt, ka šī «Viskrievijas» biedrība ir tāda tikai vārda pēc un ka viņa jeb vismaz viņas kodols ir tā pati Maskavas latviešu rakstnieku grupa.

Kādu cerību nu pēc Akuratera uzstāšanās «Dzimtenes Atbalsī» varam lolot uz to, ka koncerts (pieņemsim, ka viņš mākslinieciskā ziņā būtu priekšzīmīgs) gūs nedalītas mūsu sabiedrības simpātijas? Kad Maskavas latviešu rakstnieku grupa tik savādi nostājusies pret prāvu mūsu sabiedrības daļu, — vai tā vairs var cerēt uz viņas simpātijām šai lietā? Vai tas atkal nebūs nevis tautas koncerts, bet tikai grezns koncerts greznā telpā priekš greznas publikas? Un vai tie latviešu bēgļi un tie daudzie mazturīgie, kuri cittautiešu priekšā arī reprezentējas ik dienas, bet tikai ar savu trūkumu, vai tie nedomās: «K u n g i priecājas!» Un vai tas ieguvums — tie daži desmiti apmeklētāju, kurus izdala pret mazajām tēvijas tautībām indiferentā krievu tautas inteliģence, — vai tas ieguvums spēs atsvērt modināto rūgtumu?

Man šķiet, ka «Baltija», kaut arī šāda veida koncertam nepiekrizdama, ja jau nu viņš ir nolemta lieta, nespēlēs ārdītājas lomu: ne tikai neuzaicinās koncertu ignorēt, bet gan ieteiks viņu apmeklēt, sevišķi, ja ienākums nāks priekš tāda mērķa kā latviešu strēlnieku bataljonu pabalstīšana. Un, jo lielāks būs ienākums no koncerta, jo vairāk varēs priecāties.

Bet tas fakts, ka koncertu rīko kāda biedrība, kaut arī ar skanīgu vārdu, tak nedrīkst laupīt tiesību izsacīt domas par viņa vēlamību vai nevēlamību, uzsvērt, ka — jo plašākas aprindas ņemtu tāda koncerta sarīkošanā dalību, jo lielāka piekrišana un jo lielāks morālisks atbalsts viņam būtu.

Kā te var klaigāt par boikotu, par kultūras trūkumu, par ārdīšanu?

Tas apstāklis, ka Maskavas latviešu rakstnieku grupa turas pie prasības: «Neaiztiec mani!» — nekādā ziņā neliecina par sava stipruma apzināšanos.

J. Jo-na [Ed. Vulfs]

«Baltija», 1916. g., 2. septembrī, Nr. 93.

DAŽAS EDUARDA VULFA DOMAS PAR RAKSTNIEKU SABIEDRISKIEM PIENĀKUMIEM UN LATVIEŠU LITERATŪRAS NĀKOTNES IZREDZĒM

Augšā[1] pievesto Ed. Vulfa vēstuli saņēmu kopā ar vairākām citām 1916. gadā, tajā laikmetā, kad mans nelaiķa studiju biedrs un draugs vadīja Pēterpilī iznākošās «Baltijas» literāro pielikumu. Viņā izteiktie slēdzieni par toreizējām Maskavas un Pēterpils latviešu politiskām un literāriskām strāvām un nogrupējumiem var interesēt ne tikai kultūrvēsturnieku vien, bet arī plašāku lasītāju publiku, tādēļ turēju par vajadzīgu viņas publicēšanu. Gribas ticēt, ka tie mūsu rakstnieki un sabiedriskie darbinieki, kuru darbi un personības ir raksturotas šajā dokumentā, izturēsies pret viņu tikpat objektīvi un iecietīgi kā pret tām vēstulēm un atmiņām, kuras pēdējā laikā tik izšķērdīgi parādījušās un turpina parādīties mūsu galvaspilsētas dienas presē un žurnālos un kurās viņi figurē radikāli pretējā apgaismojumā.

E. E[ldgasts].

[1] Šeit sk. zemāk. *Sakārtotāji.*

Pēterpilī, 29. aug. 1916. g.

Mīļo Eldgast!

Nu man ar Tevi būs liela runāšana, un es runāšu pilnīgi vaļsirdīgi. Tu vēlies zināt, kas ir tā raksta — «Rakstnieki un rakstniecība» autors. Tev vienam es to gribu atklāt. Neskatoties uz to, ka citam nevienam neesmu atklājis. Kādēļ es ar Tevi daru izņēmumu? Tādēļ, ka pazīstu Tevi par aizrautības un aizraušanās pilnu, bet līdz ar to arī par pilnīgi brīvu cilvēku, tas ir, tādu, kas prot skatīties uz lietām un apstākļiem brīvi no ārējiem spaidiem un ierobežojumiem.

Tā raksta autors esmu es pats.

Man jau nācies dzirdēt daudz pārmetumu no rakstnieku aprindām, un arī Tava vēstule nesatur attiecībā pret mani nekādus glaimojošus epitetus. Ja nu es tomēr neņemu viņus ļaunā un runāju ar Tevi gluži mierīgā tonī, tad tas izskaidrojams ar to, ka es neņemu šos pārmetumus galvenā kārtā kā uz sevi, bet kā uz savu ideju vērstus un aplūkoju citādi domājošo ieskatus un slēdzienus aukstasinīgi un bez kādas aizraušanās.

Es ceru, ka Tu manu, tā sacīt, «inkognito» neatklāsi. Kādēļ es neparakstīju attiecīgam rakstam savu vārdu, to Tev tūlīt paskaidrošu. Lieta tā, ka, tiesādams citus, es līdz ar to esmu sevi tiesājis. Jo — arī manā pagātnē ir daudz kas no tā, ko es citiem pārmetu. Lai nu neceltos veltīga polemika ar viņas pazīstamajiem, aizraušanās stadijā neizbēgamajiem «ķērieniem», tad es neliku rakstam savu vārdu apakšā. Es uzskatīju to lietu tā, ka autora persona šai lietā nespēlē lomu. Tici man, ka drosmes trūkuma dēļ es neslēpos zem pseidonīma. Ar laiku jau varbūt tā kā tā raksta autora šifru atšifrēs.

Un nu es Tev paskaidrošu, kas mani pamudināja rakstu rakstīt.

Pēdējie gadi ir mani pārvērtuši. Es esmu daudz ko pārcietis, pārdomājis un pārvērtējis. Esmu vairāk runājis ar savu prātu nekā līdz šim. Līdz šim es vairāk domāju ar sirdi. Bet nevaru sacīt, ka prāts man tagad būtu sirdi apklusinājis. Nē, gluži otrādi: padarījis jūtīgāku, redzīgāku. Varētu sacīt, ka nodibinājusies lielāka saskaņa starp prātu un sirdi.

Es esmu ticis izrauts ārā no indiferentisma attiecībā uz sabiedriski politiskiem jautājumiem. Es esmu taisījis slēdzienus par to, kādā ceļā turpmāk jāiet cilvēkiem uz cilvēcības pamatu. Nevaru dažādu apstākļu dēļ Tev neko sīkāk paskaidrot, un arī tas aizņemtu daudz telpas. Ceru, ka Tu mani sapratīsi. Es zinu, ka daudz man būs jāziedo no vecā, no tā varbūt, kas man ar gadiem palicis mīļš, bet, ja tā būs vajadzīgs, — nekā nevarēs darīt. Būs jāziedo. Es zinu arī, ka mani sagaida daudz vilšanās, bet es arī no tām negribu bīties.

Nelaimīgā kārtā mana tagadējā nodarbošanās vieta («Baltija») mani nostāda tādā kā divdomīgā stāvoklī. Bet tur nekā nevar darīt. Varbūt tas pat arī ir labi priekš manas galīgās noskaidrošanās.

Ja nu Tu varētu un gribētu saprast to, ko es par sevi esmu sacījis, tad mēs varētu runāt tālāk.

Varbūt runāsim par mākslu. Es nebūt nenoliedzu mākslā individuālismu. Es viņam dodu tādas pašas tiesības kā citām pārliecībām. Varbūt vainīgs ir apzīmējums manā rakstā, ka tieku pārprasts. Es jau gan aizrādīju, ka apzīmējumu «individuālisti» lietoju tikai ērtības labā, nedomādams, ka atsevišķu rakstnieku īpatnības pilnīgi ietilptu šai apzīmējumā.

Man no Tevis, kā arī no dažiem citiem nākas dzirdēt, ka attiecīgo rakstu varot būt rakstījis cilvēks, kam sveša rakstniecība, kas nemīl mākslu. Tas man vissāpīgākais. Jo patiesi, ja dažam labam rakstniecība ir tikai blakus nodarbošanās, vaļas brīžu darbs utt., tad man tā ir — visa dzīve. Es — to, man šķiet, zina kurš katrs, kas mani kaut cik tuvāk pazīst, — nebūt neesmu iedomīgs uz sevi un nemīlu savu personu izcelt. Es varbūt pat pārāk zemu sevi vērtēju. Un, ja nu tomēr es esmu sajutis par vajadzīgu uzstāties kritizētāja lomā, tad tam ir savi iemesli. Te ir runājusi atkal mana sirds, no prāta pabalstīta.

Maskavas Kultūras biroja konfliktu es ņēmu tikai par izejas punktu saviem rakstiem. Es negribu tik nepārsūdzami visos sīkumos aizstāvēt Kultūras biroja kreiso demokrātu rīcību. Bet to es atkal zinu, ka starp kreisajiem demokrātiem ir cilvēki, kuri nenoliedz nacionālās kultūras vērtību, un šai idejai starp kreisajiem demokrātiem ir nākotne.

Es jau Tev — ja atceries — no Kaukāza tiku rakstījis par Ķeniņa grupu un piebildis, kā par viņu domāju. Tagad gribu izsacīties tuvāk. Ķeniņa persona man nav simpātiska. Mana pārliecība ir tā, ka tas cilvēks nekad nerunā no sirds. Ka viņam aiz izrunātiem vārdiem arvien slēpjas kaut kāda neizrunāta pakaļdoma. Ka viņam literatūra nav sirdslieta, bet tikai ceļš citu, personīgu nolūku sasniegšanai. Ka viņš nav īsts ne dzīvē, ne mākslā. Un ka tiem, kas patiesi mīl literatūru, no viņa draudzības nekad nekāda svētība nevar nākt.

Vai zini, kā man līdz šim stāvējis priekš acīm latviešu rakstnieka caurmēra tips? Tāds Skalbes-Akuratera-Laicena utt. tips? Kā tāds mazs vīriņš platmalē ar maigi sirsnīgu balstiņu, kurš paņem tevi zem rokas un tad sērīgi sūrojas. Kurš var piestāt i te, i tur, piekrist i tam, i citam. Kurš gan dzīvo no rakstniecības un priekš rakstniecības, kurš arī mīlē viņu, bet kurš nezina skaidri, ko viņš viņā mīlē. Kuram trūkst drosmes un kurš mūžīgi kurn par apstākļiem. Viņš raksta, jā, viņš raksta arī īgnuma un dusmu pilnus artiķeļus, bet līdz ar to viņam iet viena baile — «kur es rīt piestāšu?». Kurš neieredz mīļos pilsoņus,

bet tomēr alkst pēc viņu žēlastības un mīlestības. Galvenais — cilvēks bez drosmes. Literatūru par savu eksistences līdzekli padarījis un nevarēdams sevi nekā citādi materiāli nodrošināt, viņš sevi padarījis par tādu, ko krieviski apzīmē «zabitij». Tā iznāk, ka tā literatūra nav vis uzvarētāja, bet uzvarētā.

Protams, ir izņēmumi. Tie ir tie brīvie gari, kuri no šķēršļiem un apstākļiem nebīstas. Tie ir tie, pie kuriem es arī Tevi pieskaitu. Visu cienību pret tiem!

Tagad mēs runājam par mūsu mākslas, mūsu literatūras reprezentēšanu cittautiešu priekšā. Un mēs pūlamies sev iegalvot, ka mūsu literatūra var ieņemt cienīgu vietu cittautu literatūru vidū. Bet vai tā nav pašapmānīšanās, vai tā nav sev glaimošana? Mūsu literatūra tak ir tik pārāk zemnieciska, ar tik pārāk šauru redzes aploku. Kur mums ir tās idejas un domas, kuras cittautieši var respektēt? Mēs mīlam Latviju un sapņojam par Latviju, bet arī tikai — sapņojam. Kas cits kā viens mazs sapnītis par Latviju ir Skalbes dzeja? Tāds pabailīgs sapnītis, tāds mierīgs peizāžs, tāda zaļa pļaviņa meža vidū. Tas viss miniatūrā jau ir tik glīti, bet tā ir tāda viena maza stīdziņa, pavisam maza. Vai Tu lasīji pagājušā vai aizpagājušā gadā Skalbes «kara piezīmes» «Dzimtenes Vēstnesī»? Tās visspilgtāk rādīja, cik nevarīgs ir latviešu rakstnieks, ar lieliem notikumiem vaigu vaigā nostādīts. Vienu divus gabaliņus izlasījis, Tu varēji apriecāties par tīkamajām glezniņām, bet, jo tālāk Tu lasīji, jo lielāks kļuva Tavs nogurums, un beigu beigās Tu izsaucies: «Mans dievs, tikai?!»

Ka Skalbe mīl Latviju, mīl Latvijas peizāžu, tas ir jauki un labi. Bet tas jau pats par sevi saprotams, ka katrs mīl savu dzimteni, un ar to mēs nevienu krievu vai francūzi nepārsteigsim. Tās maigās krāsiņas, kādās viss tas tiek tēlots, ir, mazumā ņemot, saprotamas mums pašiem, bet ko lai par viņām saka citi? «Skaidro siržu» kults vairs nevienu plašā apkārtnē nesajūsmina, un, lielā porcijā baudīts, viņš dara sliktu iespaidu uz nerviem.

Akuraters dzied par sauli. Saule un saules stari visādās variācijās. Bet — lai man piedots! — man šī saule izskatās ļoti bāla. Tāda teātra saule pie teātra debess. Tas laikam tāpēc, ka mēs par daudz labi sauli pazīstam un to redzam tik lielu un varenu, ka Akuratera saule nobāl viņas priekšā. Te, man šķiet, atkal vislabāk redzama traģēdija, kura rodas, kad līdz saulei nepieaudzis cilvēks sāk viņu slēgtā telpā ar spoguļu palīdzību demonstrēt.

Blaumanis varbūt vienīgais nedaudzos savos darbos bij uzķēris to latviešu tautas dzīvē un dvēselē, kas tur liels redzams. Bet Blaumanis bij tikai tēlotājs, ne domātājs, ne pravietis.

Poruks bij pirmais, kurš bij dzēris no īstas kultūras avotiem, bet viņš, kā to aizrādījis Vestermans pie viņa kapa (protams,

no sava, vestermaniskā redzes stāvokļa raugoties), vēl bijis par daudz nesagatavots šīs kultūras uzņemšanai un tādēļ gājis bojā. Es varētu pielikt, ka Porukā par daudz vēl bij hernhūtiskā, kas nepavisam neharmonē ar īstu kultūras atziņu. Un, ja mēs prasām, ko vairāk mēs smeļam no viņa dzejas — hernhūtisko vai vakareiropeisko, tad būs gan laikam jāsaka, ka pēdējais nobāl pirmajā priekšā.

Viktors Eglīts nāca ar savu mācību par tautskolotāja laikmeta izbeigšanu un akadēmiski izglītoto laikmeta iestāšanos. Viņš šķitās esam tā jaunā laikmeta ievadītājs. Viņa doma bij pareiza, jo, cik sekla arī nav mūsu izglītība, tad tomēr viņa ir tas pamats, uz kura vienīgi var izaugt īstas kulturālās atziņas ziedi. Un, kaut vidusskola un augstskola par sevi priekš mūsu gara samērā maz devušas, tad tomēr viņas mūsu prātu ir disciplinējušas, mūs ne tikai ārīgi, bet arī iekšķīgi, kā saka, «aptēsušas». Bet Viktors Eglīts gāja jaunajā gaitā ar krievu semināra iespaidu garīgo bagāžu, tā apjuka no grieķu un latīņu senās kultūras bagātībām, ka nezināja, ko tur paņemt moderna eiropieša sirdij un prātam. Seno tautu kultūra viņā radīja haosu, no kura viņš laikam vaļā vairs netiks.

Varbūt vienīgi Fricis Bārda ir pratis sev dažādos laikos un sfērās piesavināties to, kas viņa garīgai būtībai bij tuvs un noderīgs.

Bet viss tas, kopā ņemot, ir daudz par maz priekš kaut kādas patstāvīgas kultūras nodibināšanas, priekš kaut kāda renesansa radīšanas. Tādēļ kļūst nesaprotama mūsu pārāk lielā paļaušanās uz mūsu kultūras vērtībām, mūsu pāris gadu desmitos sakrājušamies bezsistēmas atziņām.

Mūsu par pilsonisku topošā zemnieku tauta savā lielā vairumā vēl nepavisam nav sagatavota priekš kaut kāda renesansa uzņemšanas.

Tādēļ es šaubos par tās nacionālās kultūras tēžu pieņēmīgumu, kuras izstrādās Ķeniņš, Skalbe, Akuraters, Laicens, Briedis (!), Pauls Dāle u. c.

Es pēc kara paredzu vispāreiropeiskajā kultūras dzīvē lielas pārmaiņas un šaubos par to, vai mūsu kara troksnī izstrādātās tēzes atradīsies jebkādā saskaņā ar to, ko nesīs šīs pārmaiņas. Visamizantākā man izliekas tā nacionālās reliģijas dibināšana, pie kuras grib strādāt māc. Beldavs, jurisprudences students Briedis un rakstnieks Viktors Eglīts un kurā darbā jau dzīvi pārspriests jautājums par mācītāju talāru krāsu.

Es savā rakstā biju aizrādījis uz rakstnieku politiski sabiedriskās noskaidrošanās nepieciešamību. Man šķiet, ka tā ir nepieciešama pašu rakstnieku darbības vēlamās ietekmes ziņā. Jo šķiru interešu pretišķības, man šķiet, nekad vēl nebūs izteikušās tik spilgti kā tad pēc kara, kad

atgriezīsimies Latvijā. Un tad nu rakstnieku pašu labā ir vēlams, lai viņi izbeigtu savu svešniecības laiku tautas vidū, lai tauta sāktu viņiem ticēt, jo patiesi tautā ticības uz rakstniekiem nav. Kur tad ir tās aprindas, kuras rakstnieki sauc par savām? Pilsonisku tieksmju sākumā esošie latviešu saimnieki? Vai kalpi? Vai inteliģence — skolotāji, advokāti, ārsti? Vai skolu jaunība? Pēdējā būtu visuzņēmīgākā, bet viņa neredz mūsu rakstniecībā tradīcijas. Jaunība alkst pēc noteikta vārda, — kādu iespaidu uz viņu atstāj rakstnieks, kurš kā p i l s o n i s nezina, kur viņš pieder. Kurš vienu dienu raksta «Dzimtenes Vēstnesī», otru — «Jaunā Vārdā»?

Es nesaku, ka rakstnieka darbs ar to paliktu sliktāks, ka viņš «Dzimtenes Vēstnesī» nodrukāts. Paies laiks, un, ja viņam tiešām būs tāda vērtība, viņu izvilks no «Dzimtenes Vēstneša» putekļiem un nostādīs goda vietā. Bet šī darba iespaids, kuram būtu vislielākā nozīme tagadnē, kurš varētu likt kādu atziņu sirdīs vai saucienu uz lūpām, šī darba visdzīvākais iespaids būs zudis. Un taisni tādēļ, ka mums tik maz rakstnieku un praviešu viņu starpā nemaz nav, mēs nedrīkstam neapdomīgi rīkoties ar tautas sirdi. Mums jātaisa ceļš tam pravietim, kas kādreiz nāks, lai viņam nebūtu tuksnesī jādzīvo un ar tuksneša vējiem jārunā, bet lai viņam būtu l i e l a d r a u d z e.

Tie ir vārdi ar lielu skaņu, Tu teiksi, bet slēdziens sīks. Tas slēdziens: mīļie rakstnieki, nerakstiet «Dzimtenes Vēstnesī»! Tas tā izklausās gan, bet mūsu dzīve ir tik šauriņa, mūsu tauta tik maza, ka te ar lielu mēru nevaram mērot. Mūsu rakstniekiem jābūt ar noteiktu demokrātisku pārliecību, ja viņi grib būt priekš tautas, grib tautai kultūru dot. Jo ar to, ka Viktoram Eglītim ir nacionāla apziņa, tautai vēl tā apziņa netiek iepotēta.

Mēs esam bijuši sapņotāji un ne darba darītāji. Jo darbu var darīt tikai starp cilvēkiem. Un mums starp tiem cilvēkiem vēl par daudz «melnā darba» darāms, no kura mēs nedrīkstam atteikties.

Tu redzi, ka es neticu tai kultūrai, kuru izstrādās Eglīts un biedri un kuru tad izsludinās kā obligatorisku, līdzīgi ģeografijas mācībai. Pravieša vārds tas nebūs un tautai jaunus horizontus neatklās. Tā kultūra sastādīsies no tiem ieguvumiem, kurus dabūs Jānis, Ansis un Pēteris un kuri neatkarājas ne no Maskavas Kultūras, ne cita kāda biroja. Un, ja Eglīts, Skalbe utt. šai iegūšanas ceļā neies kopā ar tiem visgaišākiem elementiem sabiedrībā, tad viņu loma nebūs ievērojama.

Es par sevi varu sacīt, ka es tagad zinu, kur man jāstāv. Un es vēlētos arī zināt, kur citi grib stāvēt. Tad es zināšu, kurš man draugs un kurš ienaidnieks.

Es cienu sabiedriskas grupas, bet ienīstu kliķes. Un par kliķi draud izvērsties Maskavas latviešu rakstnieku grupa. Tur

nebūs vietas citādai pārliecībai, tur nebūs pat tiesības kritizēt. To pierāda jau tas uztraukums, kādu radījusi mana uzstāšanās vienā otrā sīkumā pret Eglīti. Maskavas grupa pārmet kreisajiem demokrātiem neciešamības principu. Tas princips ir arī viņas pusē.

Es Tev minēšu mazu piemēru. «Baltija» vēl nebij sākusi iznākt. Maskavas grupa nezināja, kāda būs viņas programa. Nezināja arī, kas vadīs tur literatūras un mākslas nodaļu. Bet bij jau nolēmusi, ka līdzi nestrādās, jo «Baltijas» redaktors esot Bergs, kas Centrālkomitejā esot uzstājies pret rakstniekiem.

Es sāku vadīt «Baltijā» literārisko nodaļu ar to nodomu — dot vārdu visiem, kas rakstniecībā ienes kaut ko. Es drukāju Švābi, Saulieti, Eglīti. Saulietim es aizrakstīju vēstuli, vai viņš nevar nestrādāt «Dzimtenes Vēstnesī», jo man šķiet, ka «Dzimtenes Vēstneša» pozīcija visiem skaidra. Viņš atbildēja, ka nevarot, pēc tam «Baltijai» viņš neko nav sūtījis. Tā ir nošķīrušies no «Baltijas» viens otrs. Paši no sevis nošķīrušies. Tādēļ, ka necieš kritiku. Viņi laikam atrod, ka Bisenieks («Dz. V.»), Kānels («Līdums») un Maskavas stipri konservatīvie Latviešu biedrības vīri («Dz. Atbalss») ir tie īstie gaismas nesēji un rakstniecības cienītāji.

Es zinu savu politiski sabiedrisko pārliecību, es zinu arī, ka man stāv tuvāk jaunreālisti nekā romantiķi un simbolisti. Bet es tomēr nenoliedzu tiem pēdējiem eksistences tiesību. Es viņos varu atrast arī kaut ko priekš sevis. Bet, ja viņi no manis novēršas, tad tā nav mana, bet viņu vaina.

Vai tad par to var uztraukties, ka sabiedriskā darbā cilvēkam prasa pēc pārliecības? Šādā darbā stājoties, katrs tak līdz ar to paliek par šīs sabiedrības locekli? Un katram ir no svara zināt, vai, teiksim, Skalbe, kad būs runa par latviešu zemsti, stāvēs Veinberģa vai Berģa pusē? ... Līdz šim tā draudzība (ar Ķeniņa vidutājību) ar Maskavas pīlāriem vairāk liek domāt par pirmējo.

Man maz ticības uz Maskavas grupas rakstnieku nesavtīgumu. Kāds biedrs, kurš Skalbi atzina un cienīja, pēc tam, kad kādu laiku bij ar viņu kopā nostrādājis, man vēstulē sūrojās, cik ļoti viņš viņā maldījies. Šis liriskais liriķis esot lielākais intrigants. Es šos vārdus nesaku ar savu muti. Es tikai gribu uzsvērt, ka cilvēks paliek cilvēks un vienu vai otru idealizēt nav ne mazākās vajadzības.

Laiks rādīs, ko katrs grib darīt un var darīt. Un, ja mans raksts «Rakstnieki un rakstniecība» man atnestu tikai sarūgtinājumus, es esmu pārliecināts, ka nevietā viņš nav bijis un ka viņš tomēr kaut ko nozīmē tagad pastāvošā haosa noskaidrošanas ziņā.

Tu pēc šīs vēstules varēsi spriest, ko Tu manī un manā pārliecībā vari atzīt un ko ne. Tu varēsi spriest arī, vai atrod vai

neatrod par iespējamu ar mani kopā vienā laikrakstā strādāt. Es domāju, ka Tu nemetīsi uz mani ar akmeni tādēļ, ka es varbūt domāju citādi nekā Tu.

Es varu tikai apliecināt, ka Tevī man patīk Tava drosme. Un, kur ir drosme, tur ir dvēseles jaunība. Un jaunība ar visiem viņas maldiem tomēr ir skaistāka nekā mierīgs, kaut arī sapņiem rotāts vecums.

Ar mīļu sveicienu

Tavs *Ed. Vulfs*

«Kurzemes Vārds», 1923. g., 11., 12., 13. un 14. septembrī, Nr. 203—206.

8

PAR STRĒLNIEKU LITERATŪRU

GARĀM EJOT

Ka mūsu birģeliski reakcionārie dzejnieki ir tādi tipi, kuri prot piemēroties apstākļiem un bazunē visā kaklā, kā to katrreiz moments prasa, tas ir vispār atzīts fakts. Varētu jau par to arī pilnīgi klusēt, ja viens otrs biedrs-strēlnieks aiz tīras neziņas neizšķiestu savu grasi par šo vīru ražojumiem, kuri savā laikā un vēl tagad ir stipri modē. Te es domāju Skalbes fabricētos krājumus un dažādas «peršas», kuras arī vēl tagad atrod starp neapzinīgiem biedriem noņēmējus. Šie dzejnieki ir tik lieli karotāji, ka liekas, — tie vieni paši jau puspasaules būtu iekarojuši. Lai paklausāmies, kā dzied Akuraters, šis lielais demokrātijas ēdājs:

Kauns, kauns bija ciešana un dusēšana!
It visos izlepušas miesas vien,
It visos apātija dzīvi sien... —
Sirds jaunas dienas sen bij izsalkusi,
Nu sveicu asins straumi kūpošo (!)

(Skalbes sakopotās «Kara dziesmās».)

Liekas, ka tas nav vairs cilvēks, bet gan kāds zvērs, kas, saodis cilvēku asins smaku, iebrēcas lielā priekā. Pēc šīs receptes kareivim jātop par vampīru, kas kāri sūc savu līdzcilvēku asinis. Otrā Skalbes sakopotā krājumā «Latvju Strēlnieks» tas pats Akuraters kliedz:

Ja gribi tu karotājs būt,
Tev vajaga asiņu slāpt...
Bet, ja tava roka grib drebēt,
Tu — nolādēts.

«Nesātā asinis dzert» un «nesātā dzīres svinēt, kaut zeme lai asinīs slīkst», — tāds ir «Kurzemes strēlnieks». Viņš «nāveklī slapinā bultu» un «ar smaidiem to līkstī liek»...

Liekas, ka šie dzejnieki ir pilnīgi apmulsuši no kara bakhanālijas, zaudējuši savu cilvēcīgumu. Jādomā, daudz ir karojuši, daudz pāri darījumu un netaisnības cietuši no ienaidnieka puses, sēdēdami ierakumos šos trīs garos kara gadus. Bet, ja jūs tā domājat, tad gan jūs ļoti maldāties. Šie «dūšīgie karavīri» ne tikvien nesēž pozīcijās un pat savā fantāzijā nevar iedomāties tās grūtības un smagumus, kas strēlniekiem še jāpiedzīvo, bet tie pat nejūt pelēkā šineļa smagumu, jo dzīvo pilnīgā brīvībā. Pieskaitīti un piekomandēti (Akuraters, Skalbe) pie kādas karaspēka nodaļas, tie nesajūt uz saviem kamiešiem nekādas kara grūtības, bet dzīvo pilnīgi svabadi un jūsmo par karu. Šie kungi netur pat par vajadzīgu, kā pienākas, izpildīt savus uzdevumus arī karaspēka nodaļā, kurā viņi ieskaitīti. Nav jau viņu tik liela vajadzība, bet lai nebazunē un nekliedz, lai nemuļķo citus cilvēkus ar savām «peršām». «Baltijas Vēstneša» un «Dz. V.» redakcijas, šie melno kraukļu midzeņi — tur tikai vietas šādiem mākslas profanētājiem!

Ko-. Jo-. [*K. Jokums*]

«Ziņotājs», 1917. g., 1. maijā, Nr. 39.

INTER ARMA SILENT ARTES[1]

KRITISKAS PIEZĪMES PAR STRĒLNIECISKO LITERATŪRU

1

«Ieroču troksnī māksla apklust...» Kur nāve smej un trakā orģiju dejā līksmo, kur brāļu līķi krauti kaudzēm, kur vaidi un ārprāta smiekli lejas, kur zeme no sāpēm sten un asinis kur plūst, — tur mākslai nav vietas. Te nomirst cilvēks — dievs, te izgaist brīnišķie dvēseles sapņu un ilgu tēli, te nodziest spožā uguns, kas silda un nemierā dedzina sirdis; te pagurst un sastingst doma un apmulst prāts, šausmīgo notikumu stindzinošas elpas apdvesmots. Izkūp kā ziedu putekļi jūtu viļņi, un kaut kas baigo tukšumu piepildošs, akmeņa vēsumu dvesošs, neaptverami akls iegulst dvēselē. Nomāc dvēseli... notrulina sirdi un izsausina asaru biķerus. Pamostas instinkts un fatālā iekšējā balss, un cilvēks dzīvo dzīvi, kādu tam momentsituācija un acumirklīgie fakti diktē un kādu tas nekad nav dzīvojis un arī pēc tam vairs nedzīvos... Traģiskā momenta dvēseles emociju spilgtums reizēm pārskrej pār cilvēka būtni kā melns negaiss, atstādams neattēlojamo iespaidu tumšu komplektu, reizēm iezīmēdams smagas ārprāta un sāpju rezignācijas rievas. Kad nokristalizējas doma un jūtu vibrējošais uzblāzmojoši dziestošais

[1] «Starp ieročiem māksla klusē.» *Sakārtotāji.*

haoss, top redzams, ka tukšums ir dvēselē. Bet skaistuma un dailes ziedu tur nav...

Zem pelēkā šineļa palēnām izveidojas un asiņu un līķu burzmā emancipējas savāda kareivja psiholoģija. Pati notikumu un tiešamības gaita bija tāda, kas dzina cilvēku aizmirst sevi un savu «es», aizmirst un noliegt tās jūtas un prāta atziņas, kuras gadiem tika no mākslas, literatūras un humānām zinātnēm ieaudzinātas, atsacīties no saviem ideāliem, no saviem mērķiem un centieniem, nogrimt pasīvā vienaldzībā un drūmā rezignācijā, kļūstot par aklu ieroci rupjas varas rokās. Vajadzēja būt bezgala garīgi stipram, ar cietu domu un asu, kritisku skatu, lai nenoslīgtu galīgā trulībā un pasivitātē. Biji spiests mācēt kļūt par cīnītāju pret paša gribu un pārliecību. Katrs, kas to pats pārdzīvojis, to sapratīs vislabāk. Tas nedziedās karam slavas dziesmas, tas nesuminās asiņainās bajonetes, tas nerakstīs kokainus stāstus par kaujas saldajām izjūtām un saldo asins prieku, tas ar riebumu novērsīsies no katras kara apoteozes un dievināšanas. Ja mēs rakstītu patiesību par karu, ko līdz šim neviens nav darījis, tā būtu savāda pasaule, kurā šāda mūsu literatūra mūs ievestu, — šausmīga ārprāta, asiņaina tvana un riebīgas maitu smakas pilna tā būtu...

Bet par karu daudz rakstīja. Veseli stāstu krājumi, kara dziesmu un gleznu sējumi ir plūduši pa šiem trim kara gadiem, veselas odas un eneidas Marsam ir skanējušas no daudzu dzejnieku mutēm. Cilvēka zvēriskumā un ārprātā pūlējās atrast dievišķības un skaistuma dzirkstelīti. Meloja un liekuļoja, samāksloja jūtas un pūlējās iedomāties un sakombinēt kara troksni un dūmos smokošas dvēseles pārdzīvojumus, mokas un... «priekus», lai iznāktu stāsts, kurā «attēlota mūsu drošīgo kareivju varonīgā dzīve». Pat brīvās un tīrās mākslas kultivētāji un sludinātāji noslīga kara dieva slavēšanas orģiju dūksnājā. Kara nospiedošajā atmosfērā profanējas māksla, dezorganizējas sabiedrība, pagurst un regresē dzīve. Bet ko darīja tie, uz kuru balsi mums bija jāklausās, jo tai vajadzēja skanēt kā taurei modinoši? «Jūs (literāti) izvarojāt māksliniecisko vārdu ar kazaku veiksmes un vācu leitnantu zvērisko rīcību aprakstīšanu, jūs pildījāt nedēļas un mēneša žurnālus ar viltota kara atlaisnošanu un pasaciņām par nezin kādiem cilvēkiem, kuri priecīgi kaujoties un trūdot ierakumos. Un pat tad, kad vienkāršiem ļaudīm, kuriem trūkst gaišas sajēgas par šo cilvēces kautiņa šausmīgumu, pat tiem sāka aptrūkt elpas, kad viņi redzēja savu tuvinieku bojā iešanu, — Jūs veikli un pašapmierināti cēlāt no kara lubenieciskas uzvaras un cīņas ainas...» Rakstīja un pūlējās rast kara ārprāta labās puses, kādu faktiski nemaz nav. Un tāpēc no katra šāda literāriska darba pretī dveš vēsums, samākslotība un īsto jūtu un pārdzīvojumu galīgs trūkums. Tur nav brīvās cīņas aizraujošā straujuma atspulgas, jo pati cīņa

bija cīņa ne par labāku, saulaināku dzīvi, bet gan cīņa par savām vaţām, cīņa, pilna nodevības un pārdošanas, kurā katra kareivja dzīvība ne grasi netika vērtēta; tur nav tēraudskaļa aicinājuma ar ieročiem rokās nokratīt vergu pinekļus, tur nav vadošās ideālisma zvaigznes; tukšums un mākslas profanācija tur rodami...

Un tomēr, kur ir cilvēks, tur ir dzīve ar visām viņas cerām un ilgām. Ir brīži, kad norimst kara troksnis un vakara pusē atsarkst sārtie padebeši, tad uzpeld domu un jūtu viļņi un gribas teikt vai visai pasaulei, ko sirds runā. Šī kareivja sirds teiks jums īsto patiesību — savas sāpes, izmisumu, tukšumu, ilgas, vienu otru saulaināku dienu un teiks neliekuļoti. Kas dzirdēs šo balsi, pārdzīvos un pārkausēs to sevī, tas veidos tēlus, radīs pasaules, kuru spilgtums uz mums, uz mūsu iekšējo cilvēku atstās suģestējoši paliekamu iespaidu. Esi īsts un neliekuļoti patiess! Patiesība jau pati par sevi vien ir skaistums...

2

Ja mēs palūkojamies uz latviešu «kara literātiem», tad ar gandarījumu jākonstatē, ka kara un asins izliešanas procesa kultivēšanā mēs neesam tik strauji progresējuši, kā tas novērojams krievu literatūrā. Mūsu tauta pārdzīvo smagu laikmetu, un kara cirstās brūces ir manāmas asiņojot vissīkākajā viņas organisma daļiņā. Mūsu rakstnieki, izdzīti no savas tautas vidus, maldās pa svešām malām, un nav sirds, kas atbalsotu mākslas tēlos tautas ciešanas un mokas... Un pat tagad, kad uzlēca saule un jauna diena atblāzmo, cīnīdamās ar tumsas ēnām, mūsu literatūras dārzā neuzzied spilgti un sārti tagadnes dzīves atblāzmas dzejas ziedi. Taisnība, tas nav vienas dienas darbs, un tāpēc pārmetumi būtu nevietā...

Tagadne atšķīlās no pagātnes; tāpēc arī divu dzīvju atspulgā un attēlā ir nesavienojama plaisa.

Visenerģiskākais un rosīgākais kara dziesmu un gleznu kopotājs un producētājs ir Kārlis Skalbe. Savā pirmajā «Kara gleznu» krājumā viņš ar saviem maigi klusiem, lirisma apēnotiem dvēseles stāstu audiem idilizē sīkas epizodes un novērojumus nāves aplokos. Sīka un maza ir viņa balss un apklust un izgaist kara smaguma troksnī. Un, tāpat kā visur, arī šinīs gleznās mēs redzam tikai no vienas puses ar subjektivitātes noskaņu un iedomāto pārdzīvojumu dzijām sietus dzīves attēlus. Bet, kad mēs zinām, ka šī dzīve ir ne tāda «gleznaina» un idiliski mierīga un rāma, bet gan vētraini drausmīga un šaušalu pilna, — mums pat nepazīstama izliekas šī ārdošās dzīves bālā kopija.

Otrā Skalbes sakopotā krājumā — «Latvju Strēlnieks» ievietoti darbi no Annas Brigader, J. Akuratera, K. Skalbes, Vikt. Eglīša, J. Lapiņa un K. Strāla. Varbūt savā laikā, kad mūsu

rakstniecības laukos neviļņoja ne mazākā spirdzinoša vēsma, šis krājums ienesa mazu prieka jundu un dzīvības pulsu pagurušajā dzīvē. Bet, kad mēs tagad ņemam šo krājumu savās rokās, mums tāls un svešs ir tas pamatmotīvs, kas še dzirdas. Mēs, strēlnieki, mētāti un rūdīti tagadējo notikumu drūzmā, redzam, ka tur nekad nav atbalsojušās mūsu nospiedošākā vairuma ilgas. Mums nepazīstams un atbaidošs ir tas «Kurzemes strēlnieks», kas «nesātā asinis grib dzert un nesātā dzīres grib svinēt, kaut zeme lai asinīs slīkst» (Akuraters). Mēs neesam tādi zvēri, kuros pēdējā žēluma un mīlas liesma būtu dzisusi. («Man žēlastība — vārds svešs.» — Ak.) Nav taču mūsos miris cilvēks, lai arī mēs esam kareivji, kuri jau trīs garus gadus atrauti radošam darbam un kuri, šķirti no dzīves, smok un trūd ierakumos... «Šo laiku ideālistu jūs satiksiet zaldāta mētelī ar latviešu strēlnieku zīmi — sauli un zobenu pie krūtīm.» (Skalbe, «Latviešu bataljoni».) Varbūt Skalbem taisnība. Un ticams, ka Skalbes sirds runā patiesību, jo viņš saka: «Kuram gan šie kritušie nevarētu būt brāļi? Viņi ir kā gabals, kas izrauts no dzīvas tautas miesas.» (Turpat.) «Mūsu bataljoni ir tāls mūsu nacionālā karaspēka simbols, kas caur dziļu nakti liek mums atminēties, kas mēs būtu, ja mēs būtu brīvi ļaudis.» (J. Lapiņš, «Latviešu dižciltīgums».) Tā savā laikā jūsmoja Lapiņš... Bet dzīve šķetināja metus un mainījās... un tad mēs izdzirdam savādas balsis no tiem ļaudīm, kurus reprezentē viņu nenogurstošie ideologi: «Nevienas markas latviešu strēlniekiem... Kauns, ja tie ēd krievu valsts maizi... Pagaidu valdībai būtu jāsūta karaspēks latviešus nomierināt» etc. Komentāri še lieki. Grūtā brīdī cilvēks parāda savu īsto dabu! Toreiz liekuļoja... Sakarā ar pēdējo laiku notikumiem mums šī metamorfoza saprotama.

Nav dzejas aizraujošā maiguma un ierosinošā spēka daudzajos kokainajos šī krājuma pantos; rīmju neestētiskā, plandoši skaļā fráze un meklētu jūtu dārdas klaudz kā vienmuļie vilciena rati:

Ak, stāvat droši, ozoli,
Jūs, latvju bataljoni!
Jūs savas tautas gaišais spēks,
Sniegs nākotne jums kroni.

Skalbe, «Taures».

Vēl atbaidošāks un svešāks, savādu kāri asinīm dvesošs, tumša smaguma pilns ir Akuraters savos dzejoļos. Piem.:

Ja gribi tu karotājs būt,
Tev vajaga asiņu slāpt,
Bet, ja tava roka grib drebēt,
Tu — nolādēts.

J. Akuraters, «Karotājam».

Mākslinieks audzē un daiļo neattīstījušos dvēseles ziedus. Viņš aizdedz kvēles liesmas mierīgās krūtīs un uzpūš liesmas kūpošam ugunskuram. Bet kāda psihe var izveidoties jau tā smacīgā kara atmosfērā, ja šo procesu apzinīgi jeb arī neapzinīgi pabalsta rakstnieki un dzejnieki?

Vienkāršāka un daudz tuvāka lasītājam ir Anna Brigader savā varoņa teikā «Spēka dēls», kur tomēr tagadnes mistiski teiksmainais vērpums tagadnes dzīves straujumā ne visai aizrauj. Ed. Virzas «Viena vasara Kurzemē» senzentīvi jūtelīgā, episki noslēpumainā stāstījumā tēlo pretinieka tuvošanos un ielaušanos Kurzemē.

K. Strāla vēstule oktāvās («Kauja pie Glemu-Liepas»), kurā viņš mēģina attēlot pats savus pārdzīvojumus, mums liekas vissaprotamāka un patiesāka pretī kliedzošiem pantiem, kuri aicina liet un nesātā dzert asinis; un pats dzejnieks saka:

Kam lira bij, ko zobins tam var dot?
Ko kaujas klaigas klusā dievnamā?
Tik sirdij, sirdij mirt un asiņot!

Bet gribas līdzi viņam ticēt, ka apklusīs reiz šis kara troksnis, apklusīs uz visiem laikiem; mest cerības skatu nākotnē, kur «mīlas dziesmas jaunās sirdis sildīs».

...Bet gribas ticēt man vēl jaunās ciltīs,
Kas kara drupās citai dzīvei augs
Un neļausies vairs asins naidu viltus.
Un zemes vaigs būs vēlreiz jauns un jauks,
Un jauni mērķi ļaužu domas pildīs,
Un mīlas dziesmas jaunas sirdis sildīs.

K. Strāls, «Kauja pie Gl.-Liepas».

«Kara dziesmas». K. Skalbes sakopojumā. Zīmīgi šo krājumu ievada tautas dziesmiņa:

Visiem rozes dārzā zied,
Manas rozes neziedēja.
Vai tādēļ neziedēja,
Ka es augu karavīrs?
Šūpo mani, māmuliņa,
Tu vairs ilgi nešūposi.
Šūpos mani karavētra
Karavīru pulciņā...

Dzidri skaidrais tautas dzejas avots čalo balto oļu gultnē. Ne skaļi kliedzošs, ne strauji trakojošs, bet klusi maigs un vienkāršs kā pati Latvijas daba. Nedaudz vārdu uzbur veselas gleznas, un nemākslota vienkāršība un sirsnīgums liekas dve-

šam iz katra vārdiņa. Ja mūsu dzejnieki būtu klausījušies tautas sirds pukstos, tad pār viņu lūpām nenāktu vārdi:

Ar asins plūdiem jāaizskalo
Tas ilggadējais miera kauns...

Virza

Nu sveicu asins straumi kūpošo,
Kas jaunas dienas cietumu ir salauzusi.

Akuraters

Jeb arī:

Kauns, kauns bij ciešana un dusēšana!
It visur izlepušas miesas vien,
It visur dzīvi apātija sien.

J. Akuraters

Dzejoļos «Karš» un «Kara vadonis» liekas sasniegts kulminācijas punkts kara dievināšanas un slavēšanas kultā. Pasaule būtu viena liela asins peļķe, ja visi būtu tik aktīvi un dūšīgi karotāji un rīkotos pēc šo dziesminieku receptes. Un naiva ir to fantāzija, kas virknējas ap nākotnes dienu uzbūvi, kuri, «līķu smakas un nāves posta» apēnoti, izpostītos klajumos un uz nobendēto brāļu kauliem grib stutēties. Nē, pa citu ceļu tie iet, kas cīnās un karo par «jauno dienu», un šie ceļi mūsu dzejniekiem ir sveši un nepazīstami. Bet viņiem jau gar tautu nav nekādas daļas, jums vajag saprast, ka «laimīgs bezgala ir dzejnieks bez tautas — ar mūzu viens pats», saka sīkas individualitātes atēnojums — V. Eglīts. Un tāpēc jau arī viņš, šis «dzejnieks bez tautas», atgriež tautai muguru tanī brīdī, kad tā mirkst sāpju un asaru plūdos, un pats dodas uz zemi, «kur opijs ļam ir...». Bet strēlnieki, kamēr viņiem tādas smukas dzejas kaļ «opijā un vīnā» apreibušie dziesminieki, lai tver smagas vāles un asas bultas, lāstos un asinīs mērc... Savādu iedomājas to karu Antons Austriņš:

Ne maiga glāstu mēnestiņa,
Ne klusuma vairs vakarā;
Sten stenēdama zemes mala
Kā vērsis, gāzts uz ragavām.

Kas par grandiozu salīdzinājumu! Kad debess mala deg vienās ugunīs un visa zeme dreb, un gaiss elles troksnī dārd, tas viss ir ne vairāk, ne mazāk kā vien — lēna vērša stenēšana...

Līdz ar kara briesmām mūsu tauta piedzīvoja vēl bēguļošanas postu un nelaimi. Daudzu bēgļu salauztās dzīves atskaņas, aukainos pārdzīvojumus un lielās šaubas un ilgas vairākos izjustos un iekšēji stilizētos dzejoļos attēlo Plūdons un J. Kārk-

Konrads Jokums

BIBLIOTEKA ★ EKTV. PER VALETY

liņš. No visa krājumiņa, ieskaitot vēl dažus tulkojumus, tas tad arī būs tas vērtīgākais.

Tieši strēlnieku žurnālu šauri subjektīva nokrāsa ir pašu strēlnieku izdotam žurnālam «Cīņas Biedrs» (3. Kurzemes Latv. Str. pulka žurnāls) un «Latviešu Strēlnieks», kuru izdod 1. Daugavgrīvas pulks. Pie abiem žurnāliem pa lielākai daļai piedalās tikai paši strēlnieki, kur tiek aprakstīti vienkārši, bez dziļākas mākslinieciskās gaumes, uzsverot reālo faktu smagumu, pašu strēlnieku iespaidi, jūsmojumi, pārdzīvojumi un piedzīvojumi. Kā strēlnieku pašu personīgiem izdevumiem tiem sava audzinoša, kā arī vēsturiska nozīme varbūt būs nenoliedzama, tomēr, ja pieliekam stingrāku kritikas mērauklu, tad atliek daudz ko vēlēties no pašu redakciju kolēģijām, lai tās pie žurnālu satura sastādīšanas vairāk ļautu vadīties no mākslinieciskā, kā arī tīri sabiedriski zinātnisko rakstu nopietnāka un dziļāka kritērija principiem. Lai gan tagadējo notikumu gaitā maz cerības, ka žurnālīšu plānais saturs kaut cik dziļāk reaģēs uz nopietno un apzinīgāko mūsu strēlnieku vairumu.

Latviešu strēlnieku pulku tehniskās un idejiskās uzbūves pirmcēloņus un pamatfaktus, kā arī mūsu strēlnieku kaujas un to rezultātus nodevīgās patvaldniecības laikā pēc dažu laikrakstu suminošiem un liekulīgiem artiķeļiem sniedz Līgotņu Jēkabs krājumā «Latviešu strēlnieku bataljoni. Skices un epizodes». Te mums no katras lappuses uzbāzīgi pretī skan šīs zaldātu dzīves idealizācija, kur «zaldātiņi (... ak, šie nabaga zaldātiņi!) zemnīcās dzīvo, viegli izģērbušies, kur varākās čuguna krāsnītēs kvēlo bērzu ogles. Gar abām pusēm vidusceļam atrodas nāras, uz tām sasēdušies zaldātiņi — dzer tēju». (24. lpp., pēc «Jaun. Ziņ.».) Cik tas viss idiliski skaisti un patīkami. Bet šiem avīžu skribentiem neienāca ne prātā, ka «nabaga zaldātiņi», dzerdami «siltajā un piemīlīgajā zemnīcā» tēju, jūt varbūt nepanesamas kaulu sāpes visos locekļos, ka no griestiem pil ūdens, padarīdams neveselīgu un mitru visu zemnīcu, ka sūrkst un čulgo nosalušie roku un kāju pirksti, ka turpat netālu skrej lodes, jaukdamās ar sniegu puteni un izraudamas vienu biedri pēc otra no mūsu vidus... Un ar tamlīdzīgiem citātiem no avīžu feļetonu paspārnēm, dažādiem suminošiem rakstiem ir piebāzts viss krājums. Šķirstot tagad šīs lappuses, mums izliekas neticami, ka kādreiz varēja dievināt elkus, kurus atminoties pārskrej tirpas pār kauliem... Tomēr būsim netaisni, ja krājumu kā sava laika vēsturisku dokumentu izmetīsim no muzeja plaukta...

Tāpat kā katrā sabiedriskās dzīves paguruma un sastinguma laikā no sabiedrības padibeņiem izpeld dažādi surogāti un atkritumi, tāpat arī literatūrā pa šiem kara gadiem, kad katra nopietnāka un svabadāka doma tika apslāpēta, literatūras krāmu tirgū, uz strēlnieku neapzinību spekulēdami, ir izbraukuši dažādi lubenieki ar «kara dziesmām un dzejām» un ar dažādiem mākslinie-

cisko un estētisko gaumi un elementārāko daiļuma sajūtu profanējošiem «ražojumiem, himnām un pastkartēm». Šādi profāni, paši dzejotāji, paši kopotāji un izdevēji vai nu aiz savas nesajēgas, jeb arī tieši ar nolūku, nekaunēdamies un dzīdamies pēc savām personīgām interesēm, nodara nepiedodamu noziegumu ar saviem lubu ražojumiem, jo tie visvairāk cer un spekulē uz neattīstītāko un tumšāko lasītāju neapziņu. Pret šādiem literārisko padibeņu iztirgotājiem, tāpat kā pret katru demoralizējošu un ļaunu parādību, jāved ir visnesaudzīgākā cīņa.

Beidzot savu īso apcerējumu, gribas vēl aizrādīt uz T. Draudiņa veikli skicēto, savādas smagi rezignējošas noskaņas un oriģinālā stilizējuma cauraustо tēlojumu «Kara apoteoze» («Cīņa», Nr. 36). Te ieskanas citas skaņas, te atveras cita pasaule, un šīs šausmu un izmisuma pilnās pasaules priekšā katram jānodreb... Te nedzirdam samāksloti banālo frāžu vēsumu un tukšumu, te dzirdas skanošais pamatmotīvs: «Lāsts iekarotājiem pagātnē, tagadnē un nākotnē.»

Cerēsim, ka mūsu klusie rakstniecības ūdeņi sāks pamazām atkal viļņoties. Jaunais laiks nes arī jaunas dzīves izskaņas, kurām vajag iejūsmot gurušās sirdis. Kara literatūrai kā tādai, kādu mēs to redzējām reprezentējamies iepriekš apskatītajos krājumos, nav vietas kulturālas tautas garamantu vidū. To rāda pati senā atziņa, ka ieroču troksnī māksla klusē... Tā klusēja pa šo kara laiku. Ja tomēr kāds iedrošinājās atklātībā rādīties ar asins un nodevības kara laika audiem maisītām atmiņām, pati pelēkā diena to atbīdīja pie malas, un viņa balss izlikās tik sīka un neīsta, ka tanī nevienam nebija prieks klausīties. Tagad nu ir cita dzīve, un mēs no tās arī gaidīsim — atdzimušu mākslu...*

K. Jokums

«Strēlnieks», 1917. g., 10. augustā, Nr. 9.

---

* Ar pirmo aprīli sāka iznākt divi reizes mēnesī žurnāls «Strēlnieks». Kā savus spraustos mērķus spēj veikt «Strēlnieks», par to lai spriež paši lasītāji.

9

PAR LATVIEŠU LITERATŪRU AMERIKĀ

ATKLĀTS VĀRDS ČIKĀGAS LIT. PULCIŅA DIBINĀTĀJIEM

Sakopot latviešu strādnieku gara ražojumus, lai Amerikā tie neietu pazušanā, un izdot tos Baltijā — apmēram tāds ir pulciņa nolūks. Nevarētu teikt, ka pats sākums kā tāds būtu peļams vai atmetams. Nevar būt šaubu arī par to, ka kādreiz šādā jeb citā ceļā tas notiksies. Bet, kad lasīju «Str.» 82. num. paziņojumu, ka iniciatori ir biedri Kanbergs, Mergups ar D. Rožkalnu, bija ko pasmieties. Atklāti runājot, tīri kā uzbāšanās, kā literatūrpašcieņas aizmiršana: sak, redzi tik, rakstnieki, un nu tik redzēs, kas vēl galā būs.

Bet tas nav pats galvenais. Lietu būtībā ir cita liksta, tā nelaime, ka nav vērts Baltijā drukāt vai izdot Amerikas latviešu strādnieku ražotās garamantas. Var jau tās apzīmēt par latviešu strādnieku radītām mantām, kas tie patiesībā arī ir, — bet vērtības, mākslas vidējās prasības izpildītas viņās nav.

Šo teikdams, tieši zīmēju uz augšā minētiem trīs biedriem, tas ir, pulciņa dibinātājiem. Cik man ir gadījies lasīt minēto autoru rakstus, gan stāstu, gan dzeju tērpā, tad visos tanīs krēšļojas cauri iepriekš noplānots vai redzēts attēls, kopija no kaut kā. Mīļie! — tā nav māksla ... tas tikai būtu tiešamības apzīmējums, novērotāja atmiņas, glezna un nekas vairāk. Māksla ir dziļākas dabas. Tā pārspēj pāraugt to iemeslu, kas viņu radījuši. Marksistiski izteicoties: māksla ir ārēju apstākļu produkts, sekas zināmu vai nezināmu iemeslu dēļ, bet nebūs nemarksistiski teikts vai domāts, ka šīs sekas (māksla) aizvienam aprij, pārēno ar savu pāraugumu pati sevī savu pirmcēlonību. Ja reiz kāds cilvēks sevi atrod par rakstnieku un grib, lai citi to atzītu, tad — manis pēc kaut tāds arī būtu sociālists un rakstītu pa vakariem — vispirms un galvenām kārtām tam jāzina, ka viņa gara ražojumos jāatspīd i tēlojamā laikmeta specifiskam laika garam, i paša indivīda iekšējai pasaulei. To darīt ir svēts pienākums katram rakstniekam, tā ir mākslas pamata prasība tikpat gleznicībā, dzejā vai mūzikā. Māksla, vēlreiz

atkārtošu, ir puķe, kura gan izaug no zemes, bet greznojas tādā krāsu spilgtumā, ka vai jādomā — «to radījis pats dievs».

Ērglis asā formā tikai izteicies, bet viņa uzskats ir pareizs, un es tam piekrītu. Nav vērts! Nav vērts apgrūtināt Baltijas proletariātu ar mūsu līdzšinējām Amerikas garamantām. Ārējais šablons ir gan politiskas ekonomijas apstiprinājums, bet tas vēl nenozīmē, ka ar to jau varētu iekšējo saturu apzīmēt vai atzīt par daiļliteratūru. No tā vēl ļoti tālu.

Sakarā ar šo jautājumu vēl gribu izteikties druscin par K. Siliņa darbiem.

K. Siliņš, ja nemaldos, ir viens no vecākajiem Amerikas latviešu literātiem. Celmu lauzējs, kā teikt. Bet viņš ir slikts skolotājs rakstniecībā, vismaz es no viņa nekā nevaru mācīties. Varbūt ir daudzi raksti, kurus neesmu vēl no viņa lasījis, bet, kas attiecas uz «Caur miglai», «Jaunās simfonijas» un citiem pēdējo gadu drukā nākušiem, tad tie ir vāji. K. Siliņš vājš psihologs vispār, — nav mākslinieks, bet ir tikai žurnālists, cilvēks, kura profesija ir rakstīt. Un tā ir slikta parādība, nevērtīga priekšzīme, ko Kanbergam ar Rožkalnu pie laika novērot.

Cik smieklīgi, ka viņš (K. Siliņš) abos nupat minētos stāstījumos stiepj garumā aprakstāmo tematu. Kombinē izveicīgi vārdus, bez temperamenta vai dziļākas asprātības. Viss rit kā pa vienmuļu ceļu, ne kontrasts, ne kaut kādas aizgrābtības. Un abos gadījumos notikuma varoņi iemīlas citu vīru sievās. Zināms, tā jau parasta lieta pie literātiem, un nav nekas svešs, ja tādā ceļā vienu otru reizi izdodas radīt iekšēju impulsu; bet iepīt tādas lietiņas stāstījuma attēlos kā tur, tad dažreiz iznāk briesmīgi ciest — un tā tālāki, tā jau ir tā literāriskā šmurgulēšanās un ne nopietna mākslas radīšana.

Vārdu sakot, Amerikas oriģinālā daiļliteratūra ir pārāk neizkopta mākslas ziņā, lai to vestu pāri Eiropas ūdeņiem, atkārtoju, oriģinālā daiļliteratūra. Taisni šī iemesla dēļ «Amerikas Latviešu literārisku darbu sakopotāju pulciņš» šauj pāri literātu elementārākai pieklājības robežai, padara paši sevi smieklīgus un caur to palaiž ārkārtēji naivi iedomīgus «jokus» atklātībā.

Mans personīgais uzskats ir tas, ka vajag Kanbergam, D. Rožkalnam un tāpat Mergupam pārdomāt šo lietu vairāk no pašcieņas redzes stāvokļa, neiedomāties, ka jau viņu uzrakstītiem gabaliņiem būtu kādas mākslas vērtības. Lasītāji domā citādi, un būtu daudz prātīgāk, ja trīs minētie biedri sadūšotos un uzrakstītu drīzā nākotnē vai nākošam gadam ko labāku.

Tik daudz par Amerikas latviešu oriģinālo «daiļliteratūru».

Kas attiecas uz tulkojumiem un sabiedriskiem problēmiem, dažādiem sociālistiskiem jautājumiem, kādi še beidzamos desmit gados iztirzāti un atrisināti rakstniecības laukā, tad ir patiešām jādod gods Amerikas apzinīgajam proletariātam. Viņš

tanī ziņā, pateicoties šejienes druscin labākajiem apstākļiem, ir, bez šaubām, pārspējis Baltijā dzīvojošos biedrus.

Bet šos darbus es lieku priekšā pārvest uz Baltiju visiem Korporācijas un Federācijas biedriem kopīgi, vienotiem spēkiem, kas būs daudz produktīvāk un pareizāk, nekā to iedomājušies un pasākuši trīs Čikāgas biedri vien.

«Strādnieka» un «Proletārieša» redakcijās ieiet taisni priekš tam derīgi biedri, kuri var un spēj bezpartejiski izvēlēties un sakārtot derīgākos Amerikas latviešu biedru rakstus. Šīs divas organizācijas ir daudz strādnieku kustības labā uzupurējušas, darījušas to pareizāko, kas no internacionālistiem var tikt prasīts, strādājošām masām tikai atliekas viņas pabalstīt ar izkaisīto garamantu savākšanu un piesūtīšanu. Tad visi un katris dabūtum pārliecināties, kā raksti vērtīgāki un kā ne. Bet, ja trīs biedri Čikāgā vien to izdarīs, tad ir stipri jāšaubās, cik un kādu bezpartejību tie ieturēs.

Mums, latviešiem, ir divas sociālistiskas organizācijas, abas izdod savu marksistiska virziena laikrakstus; viņām lai būtu tas pienākums nelaist zudumā savas agrāk izteiktās domas. Ar to tikai tās vēlreiz pastrīpotu veco patiesību savos uzskatos, un pagājušos desmit gados rakstītais vārds dzīvē vēl ilgi nebūs par novecojušu. Ja tādā veidā nokārtosies paceltais literārisku darbu sakopošanas jautājums, tad Baltijas biedri mantos daudz kā teorijas ziņā un latviešu valodā parādīsies daudz vērtīgu tulkojumu. Ar to mēs, emigranti, būtum radījuši savu paliekamu vēsturi, interesantu dokumentu tiem, kuri Amerikas «trimdu» nepazina. Trīs Čikāgas biedru līdz šim drukā parādījušies rakstu gabaliņi nekā neizteic par to lielo dzīves drāmu, kāda patiesībā še pastāv un ko mēs garīgi pārdzīvojam. Apraksts vien ir tikai apraksts, un, ja rakstītājs vietām burtiski piemin savu piekrišanu vai nepiekrišanu, tad kaut cik vidēja līmeņa attīstīts lasītājs (citam neredzot) līdzcietīgi smīn ... «ko tur teikt, strādnieciņš». Tomēr tas vēl ir piedodami. Bet, ja šie rakstītāji sapulcējas Čikāgā un sper vaļā tādu gaņģi, nu tad nevar balsī nesmieties.

Majs [E. Grenenbergs]

«Strādnieks», 1917. g., 9. oktobrī, Nr. 98.

AMERIKAS LATVIEŠU LITERATŪRA

Saņēmu dažas nedēļas atpakaļ uzaicinājumu no Amerikas latv. literatūras sakopotāju pulciņa sekretāra b. Kanberga ņemt dalību pie Amerikas latv. literatūras sakopošanas un izdošanas. Neatliekami darbi mani aizkavēja atbildēt tūliņ un, otrkārt, nebiju skaidrībā par dažiem svarīgiem sīkumiem, kā paši inicia-

tori skatās uz Amerikas latviešu rakstniecību sakarībā ar šejienes lit. vēstures kopošanu.

Tagad «Str-kā» un «Prol-tī» no pašiem ierosinātājiem — bb. D. Rožkalna, Mergupa un Kanberģa ir parādījušās polemikas, no kurām viegli izlobāmi tie sīkumi, par kuriem nebiju skaidrībā, ir redzamas viņu domas par Amerikas latv. strādnieku literatūras uzdevumiem, ko viņi ierauga vērtīgu, ko nevērtīgu. Tādēļ mana atbilde latv. lit. pulciņam var būt pilnīgāka un bez pārpratumiem. Rakstu atklāti tamdēļ, ka šis literatūras jautājums ir presē cilāts un ka ar plašākai publikai te var būt interese.

Ir uzkrītoši, ka minētā pulciņa biedri runā par Amerikas latv. strādnieku rakstniecību tā, it kā visu garo gadu darbu vērtības būtu iekš tam, cik ir sarakstītu oriģinālstāstu vai dzeju, ar citiem vārdiem, tie mūsu rakstniecības svaru un nozīmi redz daiļliteratūrā, māksla viņiem izliekas strādnieku literatūrā tas noteicošais.

Es līdz šim esmu tādu iespaidu no viņu polemikām saņēmis, un man, šķiet, grūti to citādi izprast. Biedrs Rožkalns, piemēram, nopietni apgalvo: «Strādnieku šķira cīnās pret kapitālistu šķiru uz visas zemeslodes, un šinī cīņā māksla spēlē galveno lomu.»*

Es tiešām līdz šim nebiju padomājis, ka māksla ir galvenais cēlonis proletariāta šķiru cīņā, ka viņa spēlē galveno lomu. Es esmu tai pārliecībā, ka b. Rožkalns pats šo teikumu koriģēs, ja tuvāk pārbaudīs šo domu sakarībā ar proletariāta vēsturisko cīņu.

Literatūras sakopotāju pulciņa biedri grib pierādīt, ka Amerikas latv. strādnieku izdevumos parādījusies oriģinālā daiļliteratūra ir vērtīga sakopošanai, vismaz tur esot daži vērtīgi graudi. «Strādniekā» atkal Ērglis ņemas un apstrīd tādu domu, nosauc augšminētos biedrus par dekadentiem, kas ir pilnīgi netaisnība, un noliedz katru nozīmi Amerikas latv. strādnieku daiļliteratūrai. Viņa oponenti nepaliek parādā nevajadzīgos personīgos uzbrukumos, un galu galā, jo tālāk polemika starp abām pusēm iet garumā, jo vairāk jautājumi top saistīti un vīti bezgalīgos problēmos par mākslu, mākslas vērtību, proletārisko mākslu etc.

Arī b. D. Rožkalna raksts «Prol-tī» stiepjas jau labi garumā, un, jo tālāk tas iet, jo vairāk paliek nesaprotams taisni par tiem jautājumiem, kuru dēļ uzsāka polemiku. Parauga dēļ ņemšu kaut to pašu polemiku pret b. Lasītāju, par kuru arī Rožkalns nespēj nosirdīties, tāpat kā Mergups. Lasītājs, cik noredzu, vispārīgos vilcienos ļoti pareizi atbild Mergupam uz viņa lielīgo un

* Pastrīpojumi mani [J. Kundziņa. *Sakārtotāji*].

iedomīgo valodu, kādu tas piekopj pret redakcijām, un augstprātīgo nostāšanos, zīmējoties uz Sī romānu tulkojumiem «Prol-tī». Bet Rožkalns nav ar to apmierināts, viņš domā, ka rakstnieka darbs, kas vielu ņem iz vēstures, nav tik vērtīgs kā tas, kas atspoguļo šī laika šķiru cīņas raksturu, jo tas, runājot b. Rožkalna vārdiem, «mūsu oriģinālдarbus ceļ». Ja nu tā būtu aplūkojamā mākslas vērtība strādniekam, tad jau labāk dzejot tieši par vēsturisko materiālismu, jo te ir iekšā teorija par šķiru cīņu un strādnieku vēsturiskā nepieciešamība atsvabināties no kapitālisma.

«Eižens Sī ir meklējis saviem darbiem vielu vēsturē,» saka Rožkalns. «To ir darījuši daudzi sava laika ievērojami rakstnieki un mākslinieki. Minēšu tikai vienu, nu, manis dēļ, Šekspīru, kurš uz vēsturisku materiālu pamatu sarakstījis ievērojamas drāmas. Vai tamdēļ, ka šajos ražojumos nevarēja būt mūslaiku šķiru cīņas pazīmes, mūsu Amerikas latviešu «dramaturga» Munķēnu Alberta «Šuvējas», kur katrā teikumā vai kliegtin kliedz par šķiru cīņu, ir stādāmas blakus Šekspīra darbiem?»

Pēc b. Rožkalna teorijas iznāk, ka jāliek pat augstāku, jo tur taču cilvēks gandrīz vai aiz matiem tiek rauts uz šķiru cīņas lauku.

Ja nu ar tādu mērauklu lit. pulciņš stāsies klāt pie daiļliteratūras apvērtēšanas un sakopošanas, ko pasniegt kā paraugu dzimtenē, — sak, redz, kur mūsu darbs svešumā, kāds šis sakopojums izskatīsies un ko par to teiks baltieši?

Vēl mazs aizrādījums.

Mergups kādā vietā «Str.» nezināšanā prasa «Lasītājam», kamdēļ «Prol-tī» tiek drukāts šis vai tas stāsts, kāda tiem vērtība, kamdēļ vienreiz mazāka, otrreiz lielāka ir stāstu nodaļa utt. Un pats atbild: lai piepildītu «Proletārieti». Un jocīgi tas izliekas Mergupam. Bet, ja nu es aizrādītu viņam, ka ar maz izņēmumiem ikviena redakcija pēc vajadzības sašaurina un paplašina zināmas nodaļas, bet ka to nevar uzskatīt par obligatorisku mērauklu rakstu trūkumam un, otrup, ka redakcijas — un pat redakcijas ar plašiem līdzekļiem — ir spiestas dažreiz ievietot rakstus, kuru literāriskā vērtība nav tāda, kā būtu vēlējams, ka viņa «cīkstošu grupu» iedomas te nespēlē nekādu lomu, tad Mergupam tas izliktos vēl nesaprotamāk.

Bet taisni tas apstāklis, ka dažreiz redakcijas ir spiestas aizpildīt telpas ar mazāk vērtīgiem rakstiem, par ko Mergups grib zoboties, — ir palīdzējis viņa gara ražojumiem ļoti daudzreiz tikt pie gaismas, tas Mergupam nav ienācis prātā. Un tagad nāk Rožkalns un, dibinādamies uz to, pretendē Mergupam rakstnieka tituli, jo «kas šos laikrakstus pieraksta?» — «lasītāji», tātad rakstnieki vien visi ir.

Sākumā b. Rožkalns tik devīgs ar rakstnieka tituli vis nav,

tur tas saka, ka «caur rakstnieka spalvu vajag runāt sabiedrībai, kurā viņš dzīvo», ka rakstnieki ir «instruments», kas papildina un noslīpē cilvēka raksturu, rīkojas ar to tāpat kā «dentists ar sliktiem zobiem», noslīpē, pieķitē un iesprauž pat pa jaunam zobam. Vai šādas piezīmes ir visiem mūsu laikrakstu lasītājiem rakstniekiem? Es šaubos.

Beigās būtu jāsaka daži vārdi par to, ko var prasīt no Amerikas latv. strādnieku literatūras. Rožkalns un Mergups pukojas par to, ka oriģinālā daiļliteratūra netopot no redakcijām īsti labi ievērota un to neliekot pareizā vietā. Šis jautājums nemaz tik delikāts pats par sevi nav, jo mūsu laikraksti nav tik lieli, ka lasītājs neatrastu stāstu vai dzeju, kaut ar tie būtu nodrukāti otrā, trešā vai pat ceturtā lapas pusē, bet tas patiesībā satur atbildi, kamdēļ mums te, Amerikā, tā oriģinālā daiļliteratūra tik vāja. Tas ir taisnība, ka te, Amerikā, strādnieku laikrakstu redakcijas nepiegriež šai rakstniecības nozarei pirmo ievērību.

Te strādnieku organizācijas, kas izdod laikrakstus, iet taisnā ceļā uz sociālismu, izskaidro šķiru cīņu ar kailiem ikdienas faktiem, bet neprasa tik daudz, lai šķiru cīņu izskaidro no mākslas redzes punkta, lai iet aplinkus un runā uz jūtām. Un, man šķiet, soc. organizācijas arī citās zemēs ieņem tādu stāvokli.

Tas, vispārīgi runājot, ir par iemeslu, kāpēc modernā strādnieku kustībā mākslai, daiļliteratūrai ir tikai sekundāra nozīme. Ar to es negribu teikt, ka mākslai nebūtu nozīme pie cilvēka gara attīstības un izdaiļošanas, bet es konstatēju tikai to faktu, kas redzams [?] strādnieku kustībā.

Un, ja lielāku tautu proletariāta kustībā tā māksla vēl tikai ir radāma, kas aptvertu un izpaustu šīs mūslaiku lielās vēsturiskās kustības b i e d r i s k o s ideālu centienus un kaislības, ka atkal un atkal daži oriģināli pasākumi noklīst vecā individuālismā, kas grib cilvēka raksturu dreijāt, labot un slīpēt un gluži piemirst, ka cilvēka raksturs, viņa daba ir sava laika apkārtnes un apstākļu produkts, — ja tas te ir lielās kustībās, kur tad to meklēt pie mums, emigrantiem. Vai mums, blakus runājot, ir bijuši vajadzīgie ierosinājumi uz mākslu, vai mums, galvenais, ir bijis laika? Tāpēc arī nav mums Amerikā latviešu literatūrā neviens izdevies plašāks mākslas zīmējums, kas vilktu tās īpatnīgās psiholoģiskās līnijas, ko pārdzīvo un izjūt latviešu proletariāts Amerikas lielajā tautu sakausēšanas grāpī.

Tos vārdus, ko mūsu rakstniecība runājusi tieši par sociālismu, par moderno strādnieku kustību, būtu gan derīgi mierīgākos laikos vākt un kārtot, jo te mēs esam vairāk varējuši darīt tāpēc, ka ir bijuši ierosinājumi no biedriem, no komplicētās politiskās un materiālās dzīves. Bet tas arī var izdoties kaut cik pilnīgāk tad, kad virzienu cīņas putekļi ir rimuši un strādnieku kustība ir saplūdusi kopā atsvabināšanās straumē. —

Lai gan es katru strādnieku pasākumu, kas ved uz nopietnu garīgu darbību, cienu un pabalstu, tomēr no augšējām rindiņām Am. latv. literatūras kopotāju pulciņa redzams, ka manas domas nesaskan ar pulciņa inicitētāju uzskatiem, un tāpēc šoreiz nevaru ņemt viņu pasākumā dalību.

J. Kundziņš

«Proletārietis», 1917. g., 19. oktobrī, Nr. 42.

10

J. JANSONS-BRAUNS

LATVIEŠU SABIEDRISKI KULTURĀLĀ ATTĪSTĪBA UN LATVIEŠU LITERATŪRA*

Latviešu tautas vēsture ir viņas verdzināšanas vēsture, vergu laiku varmācību un patvaļību, lēnas dzimtbūšanas iziršanas un zemnieku šķiras ekonomiskās un politiskās atsvabināšanās cīņas vēsture. Sākot no pagājušā gadu simteņa 60. gadiem, šī cīņa zem nacionālās idejas karoga tiek vesta pret privileģētiem vācu baroniem un vācu pilsonību, līdz kamēr, ar ātro kapitālisma attīstīšanos pašās latviešu masās, nenorisinās krasas šķiru saskaldīšanās process un — 90. gados — nacionālo konfliktu un nacionālo centienu vietā nenostājas asa un neatlaidīga šķiru cīņa.

Latviešu tautas dzeja — tautas kolektīvās radīšanas pieminekļis no dzimtbūšanas laikiem — dod spožu liecību par latviešu tautas mākslinieciskо apdāvinātību. Ilgā un grūtā dzimtbūšanas laiku verdzība nebija nomākusi latviešu tautas garīgo enerģiju, un pēc dzimtbūšanas atcelšanas mēs novērojam latviešu tautas vispārīgā kultūras līmeņa ātru celšanos. Latviešu literatūras

---

* Pasniedzot ar nel. b. J. Jansona (O. Brauna) atraitnes atļauju tulkojumā šo vienu no pēdējiem J. Jansona darbiem, mēs ceram, ka, neskatoties uz to, ka šis darbs domāts galvenā kārtā priekš krievu publikas (viņš ievada M. Gorkija un V. Brjusova šovasar krievu valodā izdoto latviešu daiļliteratūras krājumu), arī latviešu lasītājs piegriezīs tam pienācīgu vērību. Nelielajā apcerējumā ciešā organiskā sakarībā ar vēsturiski ekonomiskiem notikumiem ir ietverta visa latviešu literatūras vēsture. Vēsturiskā materiālisma principi, konsekventi ieturēti, ir devuši spīdošus rezultātus, atvērdami mūsu acu priekšā kā gaismas pilnu logu uz mūsu tautas garīgās dzīves pagātni. Spilgti un noteikti uz vispārīgā fona iezīmējas veseli laikmeti un atsevišķi stāvi, un dabīgi no notikumu gaitas izriet slēdzieni par nākamību. Šo savu īpašību dēļ J. Jansona apcerējums pelna visplašāko ievērību ne vien kā autora — viena no mūsu spēcīgākiem kritiķiem un mākslas teorētiķiem — solis, pirmais un pēdējais, jaunā laukā — mākslas vēsturē, bet kā pilnīgi patstāvīgs un izsmeļošs pārskats par latviešu literatūru, vienīgais, kurš konsekventi ieturēts un izvests ar zināmu uzskatu un principu (vēsturiskā materiālisma) palīdzību un noteiktu vienību.

vēsture atspoguļo un izteic latviešu tautas garīgās atsvabināšanās procesu, viņas nacionālās un kulturālās pašapziņas pieaugšanu, viņas sociālo grupu izjūtas un ideālus. Neskatoties uz ārkārtīgi smagajiem apstākļiem, kādos ir noritējusi latviešu literatūras attīstība, neskatoties uz neticamiem cenzūras spaidiem, provinciālo noslēgtību un vispārējo atpakaļpalikšanu Eiropas domu pasaulei, — latviešu literatūra beidzamos divdesmit gados ir gājusi strauji uz priekšu un tuvojusies daudzsološam ziedu laikam. Latviešu literatūra nākusi jau saskarē ar Vakareiropas un krievu literatūras ietekmi, viņa ir jau pāraugusi etnografiskā stāsta rāmjus, un, bagāto liriku ieskaitot, mēs atrodam viņā jau jaunās drāmas un sociālā romāna dīgļus. Latviešu literatūra tagad droši var izturēt salīdzinājumu ar jauno Eiropas tautu (piemēram, ar somu, serbu, čehu un c.) literatūrām, kuras arī pagājušā gadu simtenī ir modušās uz patstāvīgu kulturālu dzīvi un jaunradīšanu.

I

Baltijas iekarošana un kolonizācija no vācu bruņiniekiem-krustnešiem iesākās XIII gadu simtenī. Vietējie iedzīvotāji nokļuva zem ienācēju iekarotāju varas, un zemē ar laiku uzradās un nodibinājās tā stingrā feodālā kārtība, kāda valdīja tad Vakareiropā. No sākuma vietējiem iedzīvotājiem bija jāmaksā bruņinieku ordeņa vasaļiem un katoļu baznīcai zināmi nodokļi, jāiet dažās klaušās un jāpadodas savu valdoņu tiesai, — bet pamazām zemnieki pāriet verdziskā atkarībā un XV gadu simtenī ir jau saistīti pie zemes. Pastāvīgās asiņainās ķildas starp ordeni, bīskapiem un pilsētām padarīja dzimtcilvēku stāvokli tikai ļaunāku, un reformācija, neaizskardama latviešu un igauņu zemniekus, vēl vairāk pastiprināja muižnieku-feodāļu spēku un varenību.

XVI gadu simteņa vidū izcēlās asiņainais Livonijas karš, un īpatnējā Livonijas baznīcas un bruņinieku valsts sašķēlās zem Maskavas-Krievijas spiediena. Rēvele ar Igauniju tika Zviedrijai, daļu no livoniešu zemēm paņēma Dānija, Vidzeme padevās Polijai, Kurzeme tika pievienota viņai kā vasala hercogiste. Ir jāatzīmē, ka, atdodamās zem Polijas varas (1561. g.), vietējā muižniecība aizrunāja sev ārkārtējās tiesības un privilēģijas, kuras pazīstamas ar nosaukumu «Zigismunda Augusta privilēģijas» un kuras galīgi nostiprināja zemnieku saistīšanu pie zemes.*

1600.—1621. gadu karā Vidzemi iekaroja Zviedrija, un apmēram simts gadus šī province atradās zviedru režīma varā.

* Šā vēsturiskā dokumenta īstenība tiek apstrīdēta, bet tas pareizi izteic toreizējiem muižniekiem piešķirto tiesību kopsummu.

«Zviedru laiki» latviešu zemniecības vēsturē tiek uzskatīti par samērā mīkstāko periodu, jo aiz dažādiem politiskiem un ekonomiskiem iemesliem zviedru tronis, uzsākdams cīņu ar Vidzemes muižniecību, centās ierobežot viņas privileģēto valdīšanu un atvieglināt dzimtcilvēkiem uzspiesto likteni. Tika izdarīta zemnieku zemes īpašumu reģistrācija un novērtēšana un noteikts katra zemes gabala klaušu un nodokļu lielums; muižniekiem (1632. g.) tika atņemtas kriminālās tiesas pārvaldīšana, tiesības lemt par viņiem padoto zemnieku dzīvību un nāvi utt. Tomēr, neskatoties uz dažiem atvieglinājumiem, dzimtbūšana netika atcelta un tautas masas palika zem savu kungu smagās varas.

XVIII gadu simteņa sākums Baltijas vēsturē ir iezīmēts ar asiņaino un posta pilno Ziemeļu karu (1700.—1721. g.). Pēc Rīgas ieņemšanas (1710. g.) krievu feldmaršals Šeremetjevs ar Pētera I piekrišanu parakstīja kapitulācijas noteikumus, kādi bija sastādīti no Vidzemes muižniecības un Rīgas pilsonības. «Akorda punkti» atjaunoja visas muižniecības privilēģijas un atdeva vietējo zemniecību neaprobežotā muižnieku varā. Ar Vidzemes pievienošanu Krievijai dzimtbūšana sasniedza augstāko pakāpi un humānistu un filozofu gadu simtenī pārvērtās patiesā verdzībā. Nekur Eiropā dzimtbūšana neizteicās tādā briesmu pilnā un cietsirdīgā formā kā Baltijā, nekur nevaldīja tik neaprobežota feodālo muižnieku patvaļība un spaidi kā Baltijas baronu latifundijās! Bet beidzot pietrūka pacietības arī verdzinātiem iedzīvotājiem: iesākās zemnieku dumpji, kuri piespieda galu galā arī Baltijas feodāļiem pastāvīgi labvēlīgo krievu valdību iejaukties viņu mājas lietās. Dzimtbūšanas atcelšana Baltijas provincēs no šā brīža nenozūd no vēstures dienas kārtības. Viss laikmets no XVIII gadu simteņa beigām līdz pagājušā gadu simteņa 60. gadiem apzīmējams par lēnu dzimtbūšanas iziršanas laiku, pie kam šis iziršanas process norisinājās ļoti gausi un smagi, līdz beidzot vietējā zemniecība neizkaroja sev cik necik drošu ekonomisku patstāvību un tiesisku stāvokli. Bet agrākās Baltijas baronu feodālās varenības atliekas bija vēl tik ciešas un stipras, ka pilnīgi tās neiznīcināja pat 1905. gada notikumi...

Mēs redzam te tātad dzimtbūšanas vēsturi, kas turpinās bez pārtraukuma septiņus gadu simteņus. Karš pēc kara mīdīja Baltiju, mainījās zemes augstākie pārvaldnieki, bet bez pārmaiņām palika tie paši privileģētie muižnieki-apspiedēji un tie paši beztiesīgie, apspiestie iedzīvotāji, tās pašas dzimtbūšanas laika šausmas un nelaimes, tās pašas smagās klaušas, rīkstes, gānīšanās. Dzimtbūšana pieņēma Baltijā sevišķi cietsirdīgu raksturu vēl arī tādēļ, ka muižnieku-baronu šķira, kura bija sagrābusi savās rokās visu ekonomisko un politisko varu, piederēja un pieder pie svešas tautības. Agrākie livoniešu bruņinieki skatījās uz

vietējiem iedzimtiem iedzīvotājiem kā uz «nevāciem» *(Undeutsche)*, kā uz zemāku rasi un bija pilnīgi pārliecināti, ka šos «nevācus» pats dievs kungs radījis mūžīgai verdzībai un paklausībai.*

Gadu simteņu ilgās dzimtbūšanas atkarības periods nevarēja nesakropļot un nesavainot tautas psihiku, nevarēja palikt bez iespaida uz tautas raksturu. Vēsture ir izveidojusi no latviešu zemnieka neatlaidīgu, pacietīgu darba rūķi, bet viņa ir apveltījusi to arī ar verga psihiku un vergu tikumiem — pazemību, piekāpību un pakalpību stipro un vareno priekšā. Šīs rakstura līnijas mēs sastopam visā latviešu sabiedriskā un kulturālā vēsturē līdz pat revolūcijas laikmetam, kad jaunā šķira — rūpniecības proletariāts savā varonīgajā cīņā izlieca taisnu nospiesto tautas psihiku.

Gadu simteņiem ilgās verdzības smagais mantojums ir, zināms, atspoguļojies arī latviešu tautas literatūras raksturā: nerunājot jau par latviešu rakstniecības katra attiecīgā perioda saturu, pārdzīvotā vēsturiskā pagājība liek manīt sevi pašā tautas dzejas melanholiskajā uzbūvē un pat māksliniecīskās uztveršanas formās. Latviešu literatūrā — izņemot beidzamos divus gadu desmitus — galvenais motīvs nav cīņa, bet padošanās liktenim, ne cenšanās pēc labākas nākotnes, bet — reizē ar dzimtā kaktiņa praktisku ierīkošanu — sentimentāla sapņainība, ne spilgtas, drošas protesta jūtas, bet labākā gadījumā vērotājas skumjas. Visa latviešu literatūras bagātība ir viņas l i r i k ā; rakstīt par latviešu literatūru — nozīmē rakstīt par latviešu liriku. Bet pārmērīgs lirisms vienmēr ir bijis pasīvu raksturu un pasīvu laikmetu dzejiskā pazīme, un taisni šis pāri malām plūstošais lirisms raksturo visu latviešu dzeju līdz pat visjaunākiem laikiem.

Dzimtbūšanas laika patiesais gara piemineklis ir latviešu t a u t a s d z i e s m a s. Tautas vēsturiskie likteņi, viņas darba gaitas, gadu simteņu ilgās ciešanas un īsie prieka brīži — viss tas ir atradis savu izteiksmi tautas dziesmā. Dziesmā verdzinātā tauta izteica savu sāpju un ciešanu pārpilno sirdi, savas domas un sapņus; dziesma mīkstināja viņas likteni un izpušķoja viņas nabago, bargo dzīvi; dziesma ar savu ritmu atvieglināja viņas nemitīgo darbu — un tādēļ tautas dziesma pavadīja dzimtbūšanas laika latvieti no šūpuļa līdz kapam. Latviešiem nav savu teiksmainu tautas varoņu, episko teiku un nostāstu cikla, bet tautas lirikas četrrindu simti un tūkstoši atsedz līdz pašiem dziļumiem pārdzīvoto laiku un rāda mums plašā ainā

* Kad XVIII gadu simteņa beigās tika sākts cilāts jautājums par dzimtbūšanas atcelšanu, Baltijas feodāļi izvirzīja savu oriģinālu teoriju, ka latvieši esot cēlušies no Vecās derības dieva nolādētām pagānu ciltīm un ka tādēļ viņiem esot iedzimts «verdzības gars»...

latviešu tautas darba gaitas. Mūsu tautas dziesmas — tās savā ziņā ir kā tautas dzīves un tautas darba vēsturiska epopeja.

Tautas dziesma ir arvien skaidra, vesela un svaiga kā rasas pilna, neaizskarta pļava; viņa pārsteidz mūs ne vien ar savu naivi sirsnīgo vienkāršību, zīmīgu gleznainību, ritma saskanīgumu, bet arī ar savu dzejisko skaistumu un intīmo maigumu. Liekas kā neizprotams brīnums, kā gan, mežonīgajam, rupjajam dzimtbūšanas barbarismam valdot, tauta ir varējusi paglābt savas dzejas dāvanas un ietvert dziesmā tik daudz smalkjūtības un atsaucības, tik daudz dzīves un dabas mākslinieciskas novērošanas!

Tautas dziesmas ir kolektīvās radīšanas produkts: tās rodas darbā, atvieglinot darba vienmuļo smagumu, un dod izeju jūtām un domām, kuras sakrājušās. Viņas aptver visu dzimtbūšanas laika latviešu dzīvi, viņas ir saistītas ar dažādiem dzimtas svētkiem un ieradumiem, puiši un meitenes dzied tās mīlestības laikā, un ar viņām aizvada uz kapu kalnu. Latviešu tautas dzejas galvenais motīvs, kā mēs jau apzīmējām, ir tautas sūrais darba liktenis. Centrs, kurš valda pār visu tautas dzīvi, ir feodālā muiža ar viņas bagātību un varenību, ar viņas bargajiem kungiem un lielkungiem. Uz turieni ir vērsti visas grūtā darbā smokošās tautas skatieni, turp bezspēcīgā niknumā aizplūst viņas vaidi un lāsti. «Kas tie tādi,» jautā tautas dziesma, «kas dziedāja bez saulītes vakarā?» — «Tie ir visi bāra bērni, bargu kungu klausītāji.» Un kādā citā dziesmā tiek lūgta saulīte, lai viņa ātrāk noriet, jo «bargie kungi» nepieļauj beigt darbus līdz saulrietam. Blakus skumjajām klaušu dziesmām tiek dziedātas vēl arī tā sauktās bāra bērnu dziesmas, jo bāreņu liktenī tauta redzēja pašas likteņa iemiesojumu.

Ar latviešu tautas dziesmu uzsāka cīņu garīgā literatūra, it sevišķi no XVIII gadu simteņa beigām. Tā laika izglītotajiem mācītājiem tautas parašas, tautas teikas un dziesmas likās par pagānu māņticību un mežoņu laiku atliekām. Tie nopūlas izravēt tautas dzejas lauku ziedus un viņu vietā iestādīt derīgos kristīgi didaktiskās rakstniecības stādus, bet šiem mēģinājumiem sākumā nav lāga sekmju, — tautas dziesmas saknes netiek aizskartas, un mācītāju literatūra maz iekļūst tautas vidū. Nopietnas briesmas tautas dziesmai sāk draudēt tikai tad, kad pašas tautas masas tiek aizrautas no reliģiozā sektantisma (tā, par piemēru, no hernhūtisma* pagājušā gadu simteņa pirmajā pusē), kad naivais, dzīves priecīgais tautas pasaules uzskats sabrūk no tautas pašas iznākušo sludinātāju kristīgo motīvu un pašmocību priekšā. Bet tautas dziesma tomēr vēl paglābās līdzās ar gaudulīgajām lūgšanas namu meldijām, jo nebija mainījies

* Hernhūtes brāļu draudzes nodibinātāja Cincendorfa piekritēji, kuri sevišķi izplatīti bija Vidzemē.

tas sociāli vēsturiskais pamats, kas izaudzēja pašu dziesmu, — dzimtbūšanas klaušas. Tautas dzeja apklust tikai tad, kad agrākie dzimtbūšanas darba apstākļi dod vietu jaunām saimnieciskām attiecībām, kad primitīvās noslēgtības vietā izaug jauna pasaule ar jaunām interesēm, ar jaunām prāta prasībām. Beidzamo triecienu tautas dziesmai dod kapitālistiskais jaunlaiks, ieviesdamies arī zemnieku saimniecībās: ratiņu, rokas dzirnavu un spriguļu vietā parādās lauksaimniecības mašīnas; tautas motīvus un meldijas izdzen valši un polkas.

Pirmais uz latviešu tautas dziesmām grieza vērību lielais vācu humānists Herders (dažas četrrindes pievestas viņa krājumā «*Stimmen der Völker in Liedern*»[1]). Pēc viņa, jau XIX gadu simtenī, dažādi Baltijas mācītāji, nodarbodamies ar latviešu valodas studēšanu, līdz ar to sāka krāt tautas dzejas paraugus. Milzu nopelni šai ziņā pieder latviešu valodas un latviešu senatnes pazinējam Augustam Bīlenšteinam. Bet latviešu tautas dziesmu, pasaku u. c. krāšana tomēr tikai tad nokļūst drošās rokās, kad — latviešu nacionālai pašapziņai mostoties — tā paliek savā ziņā par nacionālu darbu, kad katram apzinīgam patriotam tiek uzlikts par pienākumu glābt no aizmirstības tautas gara dārgumus. Par galveno ierosinātāju latviešu tautas dziesmu un vispār latviešu folkloras krāšanā jāuzskata Treilands-Brīvzemnieks. Lerha-Puškaiša vārds ir saistīts ar latviešu tautas teiku un pasaku izdošanu (pavisam viņš savācis ap 6000, bet latviešu dziesmu sakopošanas milzu darbu uzsāka un izveda līdz galam Krišjānis Barons. Latviešu tautas dziesmas 6 lielos sējumos ir izdotas tagad no krievu Zinātņu akadēmijas (pēdējais sējums nāca klajā 1915. gada rudenī); savākto dziesmu skaits kopumā pārsniedz 210 000 (no viņām pamata tekstu ir 35 790, pārējie — varianti); savāktas tās no 400 dažādiem Latvijas apgabaliem. 30 gadu no sava mūža Kr. Barons ir pavadījis pie šī darba, krādams, aplūkodams un kārtodams milzīgo materiālu ar vecmeistara pacietību un veiklību, līdz beidzot no atsevišķiem dārgakmeņiem nebija radīta brīnišķa latviešu tautas dzejas aina. Tas patiešām ir rokām neradāms tautas lirikas piemineklis.

* *
*

Latviešu rakstniecības sākumi meklējami XVI gadu simteņa pirmajā pusē (Simona Grunava «Tēvreize» un Nik. Rama tulkotie desmit baušļi). Pirmā grāmata latviešu valodā — tā sauktā Lutera mazā katķisma tulkojums — parādās 1586. gadā zem nosaukuma «*Enchiridion*»[2], kam 1857. gadā sekoja latviešu baz-

[1] Tautu balsis dziesmās. *Sakārtotāji.*

[2] Istenībā pirmā grāmata latviešu valodā, kas saglabājusies, ir katoļu katķisms, iespiests Viļņā, 1585. gadā. *Sakārtotāji.*

nīcas dziesmas (*«Undeutsche Psalmen»*). Luterānisma princips prasīja, ka dievkalpošana notiktu tautas valodā, un šo izdevumu mērķis ir — glābt «nabaga tumšos nevācus» *(arme, einfältige Undeutsche)* no «elku pielūgšanas, māņticības, burvestības un citiem grēkiem». Luterānisma propaganda iesākās taisni zemnieku masu pilnīgākās apspiešanas laikā, viņai savā veidā bija jākalpo dzimtbūšanas interesēm un jāsavalda tumšo, nomākto iedzīvotāju nepaklausīgie prāti. Kas gan var būt raksturīgāks par šo pirmo grāmatu latviešu valodā, kur toreizējā dzimtcilvēka grēku sūdzībā viņa grēku saraksts pastāv no tā, ka viņš nav pietiekoši cītīgi kalpojis savam kungam, ka viņš ir sadusmojis to ar savu nepaklausību un ar to novedis viņu pie rupju vārdu lietošanas, ka viņš kurnējis pret savu kundzeni utt.* Tāda bija evaņģēlija mācība, ko toreizējā baznīca nesa tautai.

Pēc Livonijas ordeņa sabrukšanas baznīca Baltijā spēlē feodāļu kalpones lomu. Tas citādi arī nevarēja būt, jo draudžu mācītājus pēc saviem ieskatiem un izvēles iecēla pats baronsmuižnieks (patronāta tiesības ar dažiem ierobežojumiem ir paglabājušās vēl līdz mūsu dienām)**. Mēs nemaz nepārspīlēsim, ja teiksim, ka dzimtbūšanas laikā mācītājs ar saviem spredikiem pa svētdienām turpināja to pašu darbu, kādu darba dienās izpildīja muižas stārasts ar savu bozi. Visā tā laika garīgā literatūrā, visās šais baznīcas dziesmās un spredikų krājumos, kas bija nolemti priekš nelaimīgajiem «nevāciem», ir ieausta stingra dzimtbūšanas tendence, kas plaši izplatītajā Bankava spredikų grāmatā ir ietverta šādā īsā pēršanas draudu formulā: «Klausi savam kungam un klausi gaspažai, un, ja tu neklausīsi, tad paklausība tiks uzrakstīta tev uz muguras.»

Zināms, bija izņēmumi arī starp tā laika dvēseļu ganiem: atradās viņu vidū arī tādi ļaudis, kurus saistīja pie tautas patiesa līdzcietība un kuri visiem spēkiem centās pacelt nospiesto tautas masu tikumisko un garīgo līmeni. Bet arī vishumānākie, visizglītotākie no viņiem nekā nevarēja atsvabināties no pārliecības, ka klaušas un rīkstes ir priekš latviešu zemnieka nepieciešama lieta un ka zemes iedzimtajiem uz mūžu mūžiem ir jāpaliek pie arkla un jānopūlas savu vācu kungu labā.

Pirmās latviešu grāmatas ir nodrukātas tieši barbariskā valodā, bet vēlāk vācu alfabēts piemērojās latviešu fonētikas īpatnībām (pie tā ir strādājis galvenā kārtā Juris Mancelis, XVII g. simteņa sākumā). Nodibinājās vienota latviešu literatūras valoda, kura pamazām tiek tīrīta un atbrīvota no vācu piemaisī-

* Salīdz. *Ad. Bezzenberger. Litauische und Lettische Drucke des 16. Jahrhunderts. Göttingen, 1874.*

** Vēl tikai priekš desmit gadiem kāds Vidzemes junkurs bija lietojis šādu raksturīgu frāzi: «Kā aitu baram nav jāzin, kādu es priekš viņa iegādājos suni, tā arī latviešu draudzes locekļiem nav tiesības zināt, kādu es viņiem ieceļu mācītāju!»

jumiem. Par latviešu rakstības pamata akmeni ir jāuzskata mācītāja Ernesta Glika (1652.—1705. gadā) bībeles tulkojums. Bībeles pārtulkošanai latviešu valodā zviedru valdība noteica 7500 dālderu lielu pabalstu, un viss šis milzīgais darbs tika pabeigts 8 gados (1681—1689). Priekš Glika un pēc viņa mēs sastopam veselu virkni vācu mācītāju, latviešu garīgās rakstniecības diletantus, kuri saraksta, tulko un sastāda dažādas dievkalpošanas rokasgrāmatas, dziesmu un spredikļu krājumus un pie tam tādā daudzumā, ka XVIII gadu simteņa beigās garīgo dziesmu vien jau ir salasījies ap 800.* Visi šie sacerējumi kalpo noteiktiem dzimtbūšanas laikmeta reliģiozi morāliskiem mērķiem, dieva bijāšanas audzināšanai «nevācu» starpā un tādēļ ir bez jebkādas dzejiskas un estētiskas vērtības, lai gan arī starp šiem rakstniekiem no mācītāju vidus gadās ļaudis ar neapšaubāmām literāriskām dāvanām (par piem., Kristaps Fīrekers XVII g. simteņa sākumā).

Latviešu pasaulīgā literatūra iesākās ar Gothardu Stenderi (1714.—1796. g.). Stenders izceļas kā īpatnēja luterāņu racionālista figūra: tautas izglītošanas lieta viņam patiešām stāv pie sirds, un ar ārkārtīgu enerģiju un darba spējīgumu viņš visu savu mūžu strādā, radīdams literatūru priekš latviešu tautas. Bez neizbēgamajām baznīcas dziesmām un bībeles stāstiem viņš ir sastādījis arī latviešu gramatiku un pirmo plašo latviešu vārdnīcu. Viņš pirmais no vācu mācītājiem iedrošinājās iepazīstināt latvieti-dzimtcilvēku ar ģeografijas un kosmografijas pamatiem, pie kam šīm zināšanām jākalpo «visaugstākā slavai». Stenders, protestantisks racionālists pēc saviem uzskatiem un sava prāta uzbūves, uzsāk cīņu ar tautas dzeju, ar «rupjajām dziesmām» *(rohe Lieder)* un cenšas radīt viņām pretstatu gan ar svinīgām odām un sentimentālām pastorālēm, gan ar pamācošām fabulām un peršām. Stenders, bez šaubām, ir pati ievērojamākā personība latviešu literatūras pastorālajā periodā, viņš no visas sirds grib palīdzēt tautai, bet pēc savas pārliecības viņš tomēr paliek dzimtbūšanas piekritējs, un dzimtbūšanas kārtība priekš viņa ir nekustināma, no paša dieva noteikta.

Stendera ietekme bija milzīga; viņš rada veselu literāru skolu. Mēs šeit nepakavēsimies pie atsevišķiem pārstāvjiem, kuru vidū bija ļaudis vai nu pavisam neapdāvināti, vai apveltīti ar visai mērenu literāru talantu. Kā viņi prata, viņi daudz rūpējās par lasīt un rakstīt mācēšanas izplatīšanu, par tumsības un dzeršanas iznīdēšanu utt., par dažādu praktisku padomu

* Jau XVII gadu simteņa beigās mācītājs Jannaus žēlojās, ka priekš verdzinātiem latviešiem bez mitēšanās tiekot drukātas visādas garīgas grāmatas un «dieva likumu» pavēles, bet ka neviens neuzdrošinoties sakopot un izdot latviešu valodā likumus, kuri attiektos uz latviešu zemnieku tiesisko stāvokli.

pasniegšanu,* bet vienā ziņā viņi visi ir vienis prātis: pastāvošās feodālās kārtības atzīšanā. Šai nolūkā tiek rakstīti reliģiski traktāti, tiek izdoti kalendāri, tulkotas un sastādītas dažādas grāmateles dvēseles glābšanai, kurām jāapmierina tautas garīgais izsalkums. Klaušu laiku grūtajos gados, pagājušā gadu simteņa pirmā pusē, tautai bija jāpārtiek no maizes, kas bija sajaukta ar pelavām, — un viņai nolemtā garīgā barība sastāvēja no tādām pašām pelavām! No sākuma latviešu rakstniecība bija vienīgi vācu mācītāju roku darbs, bet pamazām viņiem sāk palīdzēt daži no tautas cēlušies lauku skolotāji un ķesteri. Šie ļaudis ar ļoti nabadzīgu izglītību, kaut arī ar slavējamu paklausību un uzcītību, pēc savu skolotāju parauga ķeras pie spalvas, un nožēlojamās, garā nabagās tautas literatūras apmēri aug ar katru gadu.

Latviešu literatūras pastorālais laikmets ir jau pārklāts ar aizmirstības putekļiem, bet viņš — kā verdzības rīkšu rētas — ir atstājis ārkārtīgi dziļas pēdas tautas prāta un dvēseles dzīvē. Pastorālā literatūra — kā mēs jau aizrādījām, — baidīdama tautu ar briesmu pilniem sodiem, mierināja viņu ar viņpasaules laimību, audzināja viņu verdzības, padevības un paklausības garā, apzinīgi sekmēja viņas garīgo apspiešanu un verdzināšanu. Pastorālā literatūra ir radījusi tos Lutera baznīcas dogmu un dzimtbūšanas patriarhālās morāles sīkstos slāņus, kas ilgus laikus nospieda katru brīvāku, patstāvīgāku centienu tautas dzīvē; viņa ietvēra svētuma oreolā pastāvošo lietu iekārtu un tiesāja kā grēciniekus un noziedzniekus visus, kas uzdrošinājās lauzt šīs iekārtas normas; viņa slavēja zemnieku pacietību, pazemību un centību un svētās šausmās noliedza jebkādu cīņu par labāku nākotni, ikkatru protestu pret cilvēka personības pazemošanu. Dzimtbūšanas ideoloģija uzglabāja savu varu ilgi vēl arī tad, kad jau bija satricināti zemnieku dzīves patriarhālie dzimtbūšanas pamati: dzīve izlauza sev jaunu gultni, bet prāti vēl aizvien bija sapīti ar stiprām reakcionāri klerikālām tradīcijām. Zemnieka-dzimtcilvēka būdas smagais gaiss valda latviešu literatūrā līdz pat pagājušā gadu simteņa otrai pusei, un to pašu nabagās domas nevarību un veco vergu morāli mēs sastopam vēl arī pie dažiem nacionāli buržuāziskā laikmeta rakstniekiem. Ja jaunākā laika latviešu rakstnieki ir jau atsvabinājušies no konservatīvo patriarhālo tradīciju un priekšstatu šaurā loka, tad viņu radītu tipu nevarībā un padevībā, drošu, spēcīgu jūtu un domu trūkumā, liriskajā izplūstībā un pašu literārisko darbu vispārīgajā bālumā un viduvējībā vēl arvien ir jūtams smagais vergu pagātnes mantojums.

---

* Atzīmēsim še, ka pirmais oriģinālais dramatiskais darbs latviešu valodā (uzrakstīts no mācītāja Elverfelda) ir veltīts jautājumam par baku potēšanas nozīmi.

II

Starp tikumīgajiem, bargajiem luterāņu mācītājiem, pārliecinātiem dzimtbūšanas aizstāvjiem, 18. gadu simteņa beigās droši izceļas nemierīgais, protestējošais Garlība Merķeļa stāvs (1769—1850).

Franču revolūcijas lielās humānās idejas iekļuva arī feodālajā Baltijas nomalē, un te par kaislīgu viņu aizstāvi palika Merķelis, par «brīvdomību» no amata atcelta Vidzemes mācītāja dēls. Uzaudzināts ar Ruso, Voltēra un citu franču enciklopēdistu darbiem, jaunais mājskolotājs iesāk izturēties pret apkārtējo dzimtbūšanas īstenību ar dusmu pilnu kritikas garu, un viņam rodas plāns bez žēlastības atsegt dzimtbūšanas barbarismu. Merķelis dodas uz Vāciju, un 1797. gadā Leipcigā parādās drukā viņa slavenā grāmata *«Die Letten vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts»* (Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadu simteņa beigās). Merķeļa pamflets grieza uz sevi vispārīgu ievērību un radīja starp Baltijas feodāļiem tādu pašu uztraukumu*, kādu starp krievu dzimtkungiem sacēla Radiščeva grāmata. Pēc diviem gadiem Merķelis uzstājās ar jaunu grāmatu — *«Die Vorzeit Lieflands»* (Vidzemes senatne), ar vēsturisku apvainošanas aktu pret slavētās Vidzemes senatnes «bruņinieku un mācītāju garu». Pēc tam 1802. g. sekoja viņa sentimentālā poētiskā fantāzija *«Vannem Ymanta»*, kurā viņš apdzied zemes iedzimto iedzīvotāju cildenumu un ienākušo vācu iekarotāju viltību.

Savu kara gājienu pret dzimtbūšanas verdzību Merķelis kā īsts sava laika cilvēks uzsāk prāta un cilvēka tiesību vārdā. Patiesa talanta spēks un neviltotas dusmu jūtas verd pretī no tām viņa sacerējumu lapām, kurās viņš attēlo latviešu vergu šausmu pilno, beztiesisko stāvokli un piesauc cilvēka personības cienību un brīvību. Merķelis griežas pie krievu monarhu «gudrības un cildenības», viņš mēģina pārliecināt tos nedaudzos Vidzemes muižniecības priekšstāvjus, kuros vēl nav izzudusi cilvēciskā sirdsapziņa, bet pie tam viņš ir spiests vairākkārt aizrādīt, ka pastāvošo dzimtbūšanas attiecību neizturamais smagums agri vai vēlu novedīs pie revolucionāra izplūduma, pie tautas masu sacelšanās. Viņa «Latvieši» beidzas ar pravietisku aicinājumu: «Es neņemos pareģot, ar kāda veida katastrofu tiks izšķirts latviešu liktenis. Es nolieku savu darbu cilvēces acu priekšā kā apvainošanas materiālu tai briesmīgajā tiesas procesā, kādu agri vai vēlu uzsāks nākotne pret manas dzimtenes apspiedējiem. Nākamība lai tiesā un izspriež! Viņas spriedums būs bries-

* Pats briesmīgākais apvainojums, kādu Baltijas feodāļi zināja mest Merķelim acīs, bija slēdziens, ka viņš droši vien pats esot latvietis! *«Von den Letten kamst du, Lette,»* viņi šņāca savos pamfletos. Sk. *«Paradiesgärtlein für Garlieb Merkel»*, Köln, 1806.

mīgs un ātrs!» Šis pravietojums piepildījās tikai pēc simts gadiem, 1905. gadā.

Savos vēsturiskos apcerējumos Merķelis visā pilnībā pieņem Ruso mācību par cilvēces laimīgo, bezrūpīgo stāvokli aizvēstures laikmetā, kad cilvēki vēl nebija samaitāti no šaubīgajām civilizācijas dāvanām un kad tautas «dabīgais stāvoklis» nebija vēl sakropļots no valdošo šķiru varmācības un patvaļas. Tādu Merķelis iztēlo sev Baltijas vēsturisko pagātni, kad «rāmie, mierīgie» latvieši un igauņi ar viltu un varu tika apspiesti no ienācējiem bruņiniekiem un mūkiem. Baltijas seno cilšu naivā idealizācija, saprotams, neiztur vēstures kritikas, bet Merķeļa vēsturiskā koncepcija — kā mēs tālāk redzēsim — spēlēja lielu lomu arī latviešu nacionālās atmodas laikā. Leģendas par brīvo, laimīgo latviešu tautas pagātni sajūsmināja ne tikai Merķeli viņa cīņā ar feodālo dzimtbūšanu XVIII gadu simteņa beigās, bet viņas atdzima no jauna pēc 50.—60. gadiem un palika par nacionālās atdzimšanas simbolu laikā, kad latviešu zemniecība un pilsētu sīkburžuāzija uzsāka cīņu par savu ekonomisko patstāvību. Merķelis pats nav uzrakstījis latviešu valodā nevienas lappuses, bet ir atstājis tomēr ārkārtīgi dziļu iespaidu uz latviešu sabiedriskās domas vēsturi, un šā iespaida atbalsis ir nomanāmas latviešu literatūrā līdz pat visjaunākiem laikiem.

Merķelis ar savu atsvabināšanas propagandu uzstājās taisni tai brīdī, kad dzimtbūšanas pamati jau bija ieplaisājuši un zemnieku nemieri spieda Baltijas muižniecību un krievu valdību ķerties pie dažām pārmaiņām pastāvošās attiecībās. Merķeļa spēks bija viņa atmaskojošā protestā; tikko viņš no humāno principu abstraktiem augstumiem nolaižas zemes virsū, viņa praktiskie priekšlikumi pārsteidz ar savu nabago mērenību. Viņam bija svarīgs pats cilvēka īpatnības brīvības princips, un tādēļ viņš ne tik apmierinājās, bet pat sajūsminājās par Baltijas zemnieku «atsvabināšanas» reformu (1817.—1819. gados).

1817.—1819. gadu reforma pastāvēja iekš tā, ka formāli tika atceltas muižnieku īpašuma tiesības uz zemniekiem, bet zemniekiem par to bija atņemta visa viņu zeme un izsludināta vienīgi par muižnieku īpašumu. Baltijas muižniecība patiešām varēja priecāties, ka viņa tik izdevīgi bija izvedusi «zemnieku atsvabināšanu», bet nelaimīgie zemnieki, pateicoties «atsvabināšanas» reformai, nokļuva vēl ļaunākā jūgā. Klaušas pieņēma vēl nedzirdētus apmērus, vairāki bada gadi noveda zemniekus līdz izmisumam, un 40. gados no jauna izcēlās zemnieku nemieri, kuri pieņēma visai īpatnēju reliģiozu nokrāsu. Zemniecība, nezinādama nekādu citu izeju, sāka veselām masām pāriet pareizticībā naivā cerībā, ka «krievu ticība» pasargās tos no vācu baronu spaidiem un nodrošinās ar zemi un brīvību. Bet uz šo masu pāriešanu pareizticībā (5 gadu laikā vienā pašā Vidzemē tika pievienoti pareizticībā ap 100 000 zemnieku) augstākās admi-

nistratīvās sfēras skatījās kā uz bīstamu dumpi! Bez kavēšanās tika sarīkotas uz Baltiju soda ekspedīcijas, un jaunkristītie latvieši tika šausti visnežēlīgākā kārtā!...*

Bet ar miesas sodiem vien nevarēja iznīdēt tautas nemieru, un tādēļ no jauna sakustējās valdības komisijas un muižnieku landtāgi. Dzimtbūšanas laiks jau tuvojās beigām, — priekš pašiem muižniekiem bija daudz izdevīgāk pāriet no klaušām uz naudas renti. Un tad nu pēc ilgas vilcināšanās 60. gados latviešu un igauņu zemnieki beidzot tika atsvabināti no dzimtbūšanas atkarības un ieguva zināmas tiesības (par piem., brīvas dzīves vietas maiņas tiesības, miesas soda atcelšanu utt.). Baltijas muižniecība atkāpās lēnām, soli pa solim, izmantodama katras jaunas likumtiesības savām interesēm un paglābdama pašas svarīgākās un dārgākās savas privilēģijas. Tāpat kā agrāk, lepni pacēlās pār zemnieku mājām baronu pilis, feodālā dzimtbūšanas iekārta arī nebija vēl galīgi likvidēta, un tādēļ jauni konflikti, jaunas sadursmes bija neizbēgamas.

60. gados latviešu zemniekus sāka jau aizstāvēt ne vairs tikai kādas atsevišķas personas no sveša lēģera (kā, par piem., Merķelis), bet pašu latviešu inteliģenti, kuri bija cēlušies no tautas dzīlēm un bija palikuši tai uzticīgi. Mēs sastopam veselu grupu tā saukto «jaunlatviešu» (Kr. Valdemārs, Andrejs Spāģis, Juris Alunāns, Kr. Barons u. c.): ar modru ticību uz savu lietu viņi cenšas atmodināt tautas masu pašapziņu un pašdarbību, aicina viņas pretī labākai nākotnei un viņu vārdā uzstāda prasības pēc ekonomiskām un politiskām reformām. Jaunlatvieši iesāk savu darbību pēc Merķeļa parauga: līdzīgi viņam vairākos pamfletos (kas izdoti ārzemēs vācu valodā) tie apgaismo «brīvo» zemnieku nepanesamo stāvokli Baltijā un liek savas cerības uz spēcīgiem aizstāvjiem, uz valsts varas iejaukšanos. Bet, salīdzinot ar Merķeli, liela starpība bija tā, ka jaunlatvieši bez tā vēl arī, un pie tam pirmā kārtā, griežas dzimtā valodā pie pašām masām un aicina tās aizstāvēt savas tiesības un intereses, aicina uz sabiedrisku un kulturālu pašdarbību.

Jaunlatviešu galva un dvēsele bija Krišjānis Valdemārs (1825—1891), cilvēks ar ārkārtīgu enerģiju, vispusīgas iniciatīvas spējām un reti spēcīgām organizatora un praktiska darbinieka dāvanām. Valdemāram ar milzu pūlēm izdevās izlauzt sev ceļu, un visu savu dzīvi viņš ziedoja, lai paceltu savu tautu uz augstākas sociālas un kulturālas pakāpes. Baltijas feodāļu intrigas un vajāšanas pārtrauca viņa darbību, un savas dzīves otro cēlienu viņš bija spiests pavadīt ārpus Latvijas, Maskavā (Valdemāram pieder ievērojami nopelni Krievijas jūrniecības

* 40. gadu notikumi ir aprakstīti no Jurija Samarina viņa grāmatā «Окраины России», том VI.

un jūrskolu attīstības lietā), bet visur un vienmēr viņš centās sekmēt visus latviešu kulturāli progresīvos pasākumus.

Valdemārs ar saviem biedriem nodibināja 60. gados pirmo neatkarīgo latviešu preses orgānu — «Pēterburgas Avīzes», kuras sprauda sev par mērķi iepazīstināt latviešus ar Krievijā priekšā stāvošām reformām un notikumu gaitu Eiropā. «Pēterburgas Avīzes» sludināja to vienkāršo patiesību, ka latviešu zemnieks arī ir cilvēks, ka viņam vajag baudīt zināmas cilvēka tiesības un ka viņam jādara pieejami kultūras labumi, — bet var iedomāties, par kādu bīstamu dumpinieka mācību tas izlikās Baltijas privileģētai šķirai! Laikraksts tika padots visstingrākai cenzūrai, pēc tam slēgts un pati jaunlatviešu grupa sapostīta un izkliedēta. Bet viņas idejas jau bija iekļuvušas tautas masās: atsvabināšanās no ekonomiski politiskās atkarības, no valdošo vācu šķiru kulturālās valdonības paliek tagad par atbrīvotās tautas vadošo slāņu lietu un noved pie nacionālās pašapziņas un nacionālās atdzimšanas. Līdz šim latvieši bija vienkārša dzimtcilvēku šķira, tauta «bez vēstures» *(geschichtslose Nation)*, — tagad šī tauta pati iziet uz arēnas un sāk veidot savu vēsturi, savu kultūru.

Tikko no dzimtbūšanas atkarības atsvabinātām tautas masām bija jāapvienojas kopā, lai kopīgiem spēkiem aizstāvētu savas intereses un censtos pēc labākas nākotnes. Jauno sociālo grupu (latviešu zemniecības un pilsētu sīkburžuāzijas) materiālā un kulturālā pieaugšana, viņu spiediens pret kopējo ienaidnieku notiek zem nacionālās atmošanās un apvienošanās karoga, tādēļ ka valdošās šķiras — vācu muižniecība un pilsonība — pieder pie svešas tautības. Latviešu tautas masās nebija vēl formulējušās tik krasi šķiru dažādības (lai arī starp saimniekiem un kalpiem-bezzemniekiem no seniem laikiem pastāvēja šķiru naids), un bez tam arī paglabājušās feodālās pagātnes atliekas ar saviem spaidiem vēl apvienoja saimniekus un kalpus kopīgā tautas vienībā. Tādā kārtā latviešu nacionālā kustība, kurā aktīvā loma piederēja — bez nedaudzās inteliģences — zemniecības attīstītākiem elementiem un pilsētu sīkburžuāzijai, varēja atbalstīties uz plašu tautas masu līdzjūtību un palīdzību. Latviešu «nacionāliem centieniem» sākumā piemita, bez šaubām, progresīvs raksturs, izsakot kopīgās, pret labāku nākotni traucošās tautas masu cerības un gaidas.

Reizē ar dzimtbūšanas krišanu jaunlatviešu darbinieku priekšā nostājās jautājums: kādā ceļā jānorisinās tumšo, apspiesto tautas masu kulturālai pacelšanai? Atbilde bija skaidra: latviešu iedzīvotāju vispārīgā garīgā līmeņa pacelšana, viņu apaugļošana ar Eiropas kultūras sniegumiem panākama tikai dzimtās valodas, pašas tautas skolas un nacionālās literatūras attīstības ceļā. Jaunlatvieši ar sajūsmu ķērās pie darba: lika pamatus patstāvīgai latviešu presei un literatūrai, nežēloja pūles, lai

izplatītu tautā patiesu izglītību kā pretstatu šaubīgajiem mācītāju rakstniecības surogātiem. Tādam darbam bija ceļā milzu grūtības: latviešu literāriskā valoda bija labi piemērota baznīcas sprediķu prasībām, bet viņā trūka apzīmējumu pašiem elementārākiem zinātniskiem un literāriskiem terminiem. Bet arī šis uzdevums tika atrisināts, un pamazām tika atrasti un radīti latviešu valodā izteicieni priekš eiropeiskās kulturālās domas, priekš klasiskās un modernās dzejas ritmiskajām saskaņām. Juris Alunāns, tā laika publicists un dzejnieks, parādīja, ka rupjajā, nicinātajā latviešu zemnieku valodā var sastādīt populārus zinātniskus apcerējumus un atdzejot Heines un Gētes mākslinieciskās strofas. Jaunlatviešiem bija dedzīga ticība uz savas tautas nākotni, un, lai arī viņi paspēja paveikt tikai niecīgu daļu no saviem grandiozajiem apgaismošanas darbu plāniem un sapņiem, ar viņu pūlēm latviešu tautai bija tomēr izlauzta taka uz Eiropas kultūru.

Valdemārs un viņa biedri ir 60. gadu lielo notikumu un pārgrozību aculiecinieki Krievijā. Stipru idejisku iespaidu uz viņiem atstāja Merķeļa piemērs; daži no viņiem (piemēram, pats Valdemārs) iepazinās arī ar Eiropas buržuāzisko ekonomistu un politiķu mācībām, bet visā kopumā viņus sakustināja un nesa uz priekšu pārdzīvojamais laiks. Pēc saviem uzskatiem 60. gadu latviešu darbinieki bija mēreni demokrāti, pārliecināti neatliekamo reformu piekritēji, bet tautas revolucionārās cīņas pretinieki. Viņi nelika lielas cerības uz tautas masu spiedienu un nemaz negribēja izsaukt tādu spiedienu, bet paļāvās pie reformu ieviešanas uz valsts varas pretimnākšanu un tādēļ visādi centās griezt augstāko krievu aprindu ievērību uz Baltijas lietām. Šie centieni saveda Valdemāru sakaros ar tā laika slavofilu publicistiem — Katkovu un I. Aksakovu, kuri savos izdevumos — gan nepavisam ne aiz demokrātiskiem principiem — bieži nosodīja Baltijas kārtību. Kopīgais naids pret vācu elementu pārsvaru nodibināja zināmus idejiskus sakarus starp vadošo latviešu inteliģenci un krievu sabiedriskām aprindām, — tikai diemžēl, ar slavofilu un reakcionāru. Latvieši iepazinās ar Katkova un Ļeontjeva Krieviju, bet ilgi viņiem vēl palika sveša Hercena un Černiševska Krievija...

60. gadi atnesa latviešu zemniecībai ievērojamus atvieglinājumus. To neatlaidīgo centīgumu, kāds bija iegūts gadu simteņu ilgos klaušu laikos, latvieši izlieto tagad pie pašu labklājības ierīkošanas. Nedaudzos gados tiek ieviesta racionālā saimniecība, uzplaukst skolas, tiek likti pamati latviešu sabiedriskām organizācijām un kulturāliem pasākumiem (liela nozīme bija savā laikā 1868. gadā nodibinātai Rīgas Latviešu biedrībai, bet šis «nacionālo centienu» centrs izvērtās pēc tam par reakcionāru tieksmju perēkli). 70. gados smaguma punkts no plašām ekonomiskām un politiskām pārgrozībām tiek pamazām pārnests uz

mierīgu kulturālu darbu un latviešu patriotu darbības lauks ievērojami sašaurinās. Galvenie kulturālie darbinieki šai periodā ir lauku skolotāji, kuri zināmā mērā bija atsvabinājušies no agrāko patronu smagās aizbildniecības; pateicoties viņu pūlēm, tautas izglītība tika pacelta tādā augstumā, ka lasīt un rakstīt prašanā latvieši ieņem pirmo vietu starp citām Krievijas tautām. Galveno vietu starp toreizējiem darbiniekiem ieņem Kronvaldu Atis; ar savu entuziasmu un savu oratora talantu viņš aizrauj un iejūsmina visus un iedveš ticību uz latviešu «nacionālo centienu» nākotni. Latviešu skola, latviešu literatūras valoda ir daudz pateicības parādā Kronvaldam; pats viņš tomēr nemaz nebija šaurs, aprobežots nacionālists, jo pirmā vietā viņam bija vispārīgās kulturālās attīstības intereses.

70. gados, nacionālai pašapziņai pieaugot, tiek piegriezta lielāka vērība latviešu folklorai, un sajūsminātie latviešu nacionālisti tikai tagad atklāj savu tautas dziesmu un teiku īsto bagātību un skaistumu. Naidniekiem un izsmējējiem, kuri noliedza patstāvīgas latviešu kultūras iespējamību, tagad ar lepnumu var stādīt pretim ne vien nākamības cerības, bet arī pagātnes garīgo mantojumu. Līdz ar to pār ļaužu prātiem sevišķu varu iegūst leģenda par latviešu tautas augsto kultūru un laimīgo brīvību priekš vāciešu ienākšanas, un latviešu un leišu cilšu barbariskie senlaiki tiek iztēloti savā ziņā līdzīgi klasiskai Heladai ar tās dieviem un varoņiem, ar saviem priesteriem un tautas svētkiem! Šai naivajā fantāzijā izteicas ne vien rūgtums par pagājušā dzimtbūšanas laikmeta ciešanām un pazemojumiem, bet viņā izceļas arī vilinoši, pašiedomīgi jaunās sociālās šķiras sapņi, izlaužot sev ceļu uz materiālu un kulturālu labklājību. Ticība uz pagātni ir tai pašā laikā arī ticība uz nākotni, un miglainā senatnes utopija apsedz jaunās latviešu buržuāzijas cenšanos pēc ekonomiskās un sabiedriskās valdonības zemē, kura vēl vienmēr atrodas zem vācu kundzības.

Nacionālās kultūras atdzimšana tika vesta sakaros ar tautas senatnes atjaunošanu, un mūsu jaunie nacionālie dzejnieki Auseklis (Krogzemju Mikus, 1850—1879) un Andrejs Pumpurs (1841—1902) ar patiesu aizrautību ķērās pie šā uzdevuma. Tikai par daudz nabaga bija šī senatne, un par maz tā saskanēja ar latviešu nacionālistu iekarsušām fantāzijām! Trūkstošie nacionālie dievi un varoņi bija gluži vienkārši jāizdomā un jāizveido pēc kādas senās vēstures mācības grāmatas paraugiem, — tāds mēģinājums jau iepriekš bija nolemts uz neizdošanos.

Ja Ausekļa un Pumpura dzejas nav vēl pilnīgi aizmirstas, tad vienīgi pateicoties viņu spēcīgajiem akordiem, viņu dzejiskai izjūtai, kura tomēr grimst dibenā ar smago pseidomitoloģisko balastu. Bet pēc viņiem sarodas jau vesels bars patriotiski noskaņotu diletantu; ar saviem tautas dziesmu pakaļdarinājumiem

un viltojumiem viņi tikai aizsērēja dzīvās tautas dzejas avotu. Mēģinājums atdzemdināt mirušo senatni un iedvest dzīvību viltotās nacionālās mitoloģijas vaska tēlos neizdevās. Visas pūles sastādīt savu, latvisko nacionālo eposu, pie kā tik daudz ir strādājis Lautenbahs, izrādījās veltas, jo visā šajā mākslīgajā piepūlē nebija dzīva dzejas gara. Tāds ceļš nevarēja novest pie patstāvīgas nacionālas kultūras radīšanas: mākslīgie senatnes viltojumi nevarēja izpildīt patiesas dzejas vietu, nevarēja apmierināt jaunās sava laika paaudzes mākslas prasības, jo jauni laiki prasa arī pēc jaunām dziesmām.

Latviešu nacionālo centienu straume drīz vien izsīka. Latviešu nacionālisti neuzstādīja vairs sev nekādus plašus vēsturiskus uzdevumus, viņu programa pastāvēja no visai mērenām prasībām, un viņu sapņojumi aprobežojās ar dzimtā kaktiņa ierīkošanu. Tikko lauku un pilsētu sīkburžuāzija bija sasniegusi zināmu materiālu labklājību, viņas patriotiskais dedzīgums sāka atdzist. «Nacionālie centieni» banalizējās un daudziem pārvērtās par lētu reklāmu; nacionālais entuziasms atslāba un deva vietu tukšām frāzēm un pašlielībai; agrāko ideālistu vietā stājās praktiski nacionālveikalnieki. Velti pret tādu virzienu sacēlās apdāvinātais žurnālists Māteru Juris (1845—1885), velti viņš kritizēja un atmaskoja latviešu vadošo aprindu šauro paślabuma politiku, — tie ātri vien tika vaļā no uzbāzīgā protestanta, un Māters nomira, vajāts un sabeigts no pašu tautas brāļiem.

Bet, kamēr turīgā latviešu buržuāzija nomierinājās jau ieņemtajās pozīcijās, priekš latviešu sīkzemniecības 70. gadu beigas un 80. gadu sākums ir taisni tas periods, kad norisinās asākie konflikti ar vietējiem baroniem. Bija pienākusi reize zemnieku rentes māju pārdošanai par dzimtīpašumu, un visus uztrauca jautājums: vai izpirkšana notiks ar valdības varas iejaukšanos, vai arī šai operācijai ļaus norisināties «abpusējas vienošanās» ceļā, t. i., pieļaujot vaļu Baltijas baronu mantkārības patvaļai? Arvien biežāk notika sadursmes, un vietām uzliesmoja agrārais terors (ne par velti Baltija toreizējā krievu presē bija iemantojusi «krievu Īrijas» nosaukumu). Bet sīkzemniecības nemiers nenobrieda tomēr līdz atklātai masu kustībai un pēc tam sāka drīz nokristies. Patriotiskie veikalnieki (jeb, kā viņi paši saucās, «tautas pīlāri») pa to laiku izsauca neskaitāmus tostus, rakstīja lūgumus, sūtīja telegramas, kurās tika izteiktas pavalstnieku uzticības jūtas. Viņu vienīgās rūpes bija, kā apliecināt savu «lojalitāti» vietējās un augstākās administrācijas priekšā, jo, pēc viņu apgalvojumiem, nevis ar cīņu par uzstādītām prasībām, bet tikai ar bezgalīgu lojalitāti ir iespējams iegūt augstāko sfēru labvēlību un piegriezt viņu vērību vietējo iedzīvotāju vajadzībām. Neskatoties uz šādas taktikas nesekmīgumu, latviešu buržuāzija palika un joprojām paliek tai uzticīga līdz šim laikam.

80. gadi atnesa latviešu zemniekiem rūgtu vilšanos. Agrārais jautājums, kā to arī varēja sagaidīt, tika izšķirts vietējiem baroniem par labu, viņu privilēģijas palika neaizskartas, un zemnieku māju izpirkšana — bez jau nesamērīgi augstajām cenām — bija savienota ar visādām klaušām un tiesību ierobežojumiem. Krīze (lauksaimniecības produktu cenu nokrišana), kas drīz pēc tam iestājās, piespieda latviešu zemniecību uz ilgiem gadiem pie zemes. Pilnīgs krahs sagaidīja arī nacionālistu sapņus un cerības: pie krievu tiesu un policijas iestāžu ieviešanas 80. gados ne vien netika ņemtas vērā vietējo iedzīvotāju vēlēšanās, ne vien netika atzītas latviešu valodas vienlīdzīgās tiesības, bet ar vispārīgo Baltijas pārkrievošanas sistēmu iesākās arī latviešu valodas un latviešu tautskolas vajāšanas. Latviešu skola līdz šim cieta no klerikāļu — vācu mācītāju aizgādniecības, tagad viņiem pievienojās krievu ierēdņi, kuri ar savām programām un cirkulāriem cenšas galīgi nokaut tautskolas dzīvo garu. Bramanīgo pārkrievotāju un mātes valodas vajātāju uzbrukums nesastapa no vadošo nacionālo aprindu puses ne mazāko pretsparu: latviešu «vadoņi» klanījās vēl zemāk, vēl vairāk nopūlējās savu pārlojālo jūtu izrādīšanā. Un pa to laiku vispārīgais reakcionārais kurss pastāvīgi pastiprinās, latviešu prese un literatūra vārguļo cenzūras spaidos un katrs kulturāls darbs sabrūk administratīvās patvaļas priekšā. Pēc trokšņainajiem «nacionālajiem centieniem» sabiedriskā dzīve, Aleksandra III režīmam valdot, iegrimst smagā nāves miegā. 80. gados arī pie mums bija pilnīgs kulturāls sastingums.

Bet atgriezīsimies pie šā perioda literatūras. Vispirms atzīmēsim, ka nacionālā kustība bija apņēmusi tad vienīgi latviešu zemniecības vadošos slāņus un ka nomaļus no «nacionālo centienu» lielceļa palika vecās zemnieku mājas ar viņu salmu jumtiem un patriarhālajām ierašām. Zināms, jaunā laikmeta pārmaiņas aizskāra arī šo noslēgto pasauli, bet, neskatoties uz to, te arvien vēl svēti godā senču tikumus un pilnā spēkā te paliek dzimtbūšanas morāles bargās normas. Par šās morāles aizstāvi savā laikā uzstājās Juris Neikens (1826—1868); savos stāstos no tautas dzīves viņš uzbrūk jaunās paaudzes «samaitātiem tikumiem», vājībām un grēkiem. Bet Neikens nav mākslinieks, bet bargs, sadusmots mācītājs, viņa stāsti ir tie paši sausie sprediķi, ietverti viduvējās pamācošās ainās.

70. gadi savu atspoguļojumu atrada brāļu Kaudzīšu «Mērnieku laikos». Šā plašā smagnējā sacerējuma sižets ņemts no laikiem, kad tika gatavota zemnieku māju izpirkšana, un pateicīgā tema dod autoriem iespēju plašos vilcienos attēlot nākošo zemnieku-īpašnieku ēnas puses, viņu šauro egoismu, skaudīgo kārīgumu, tiekšanos pēc sava zemes gabala ar visādiem taisniem un netaisniem līdzekļiem. Pelēkajā zemnieku pūlī izceļas

jaunlaiku lauku «inteliģenti», toreizējā nacionālisma karikatūriskie priekšstāvji, un autoru spalvas zīmē viņus ar nežēlīgu un parupju satīru. Tomēr brāļu Kaudzīšu portreju galerijā tādā pašā smieklīgā, kariķētā veidā ir attēlotas arī dažas veco labo laiku figūras, īsti dzimtbūšanas laikmeta garīgie kropļi, ar viņu verdzisko gļēvumu un bērnišķīgo prāta aprobežotību. Autoru, cienījamu lauku skolotāju un mērenu nacionālistu simpātijas ir to kluso, godīgo zemniecības priekšstāvju pusē, kuri ir paglabājuši vecās zemnieku pasaules īpašības un tikumus, galvenā kārtā — agrāko darba mīlestību un nopietnu, nesavtīgu izturēšanos pret saviem tuvākiem. «Mērnieku laiki» radīja veselu laikmetu nabadzīgajā latviešu literatūrā un ieņēma viņā gandrīz tādu pašu vietu kā Gogoļa «Mirušās dvēseles» krievu literatūras vēsturē. Neskatoties uz stāstījuma naivi vecmodīgo toni, uz diezgan viduvējo autoru māksliniecisko talantu, «Mērnieku laiki» diezgan pareizi raksturo zināmu laikmetu un plaši aptver latviešu zemniecības dzīvi (daži tipi ir uzzīmēti tik veiksmīgi, ka latviešu literatūrā viņi palikuši jau par vispār pieņemtiem apzīmējumiem). Bet visspilgtāk tomēr krīt acīs toreizējo zemnieku gara nabadzība un aklums un neviļus nāk prātā Puškina vārdi pie «Mirušo dvēseļu» lasīšanas: «Ak dievs, cik nožēlojama ir Krievija!»

Vecā, patriarhālā zemniecības pasaules iekārta gāja neglābjami bojā. Kapitālisms lauza sev ceļu pašos noslēgtākos Baltijas lauku kaktos, un taisni smagās 80. gadu lauksaimniecības krīzes laikā veco pamatu grūšana bija jūtama vissāpīgāk. Daudziem tā i izlikās, ka reizē ar veco dzīves iekārtu sabrūk arī visstiprākie zemnieku sadzīves morāliskie pamati. Izzūdošo dievbijīgo senatni apraud savos stāstos un tēlojumos Apsīšu Jēkabs (Jānis Jaunzems, dzim. 1858. gadā), rakstnieks ar noteikti reliģiozu pasaules uzskatu. Viņam ir dārgs vecais zemnieku ciems ar vectēvu dzīves kārtību, kur dienu sāk un beidz ar lūgšanām, kur vecāki uzaudzina bērnus dieva bijāšanā un kur pār ļaužu prātiem valda hernhūtiešu «lūgšanas nams». Ar skarbu nelabvēlību viņš izturas pret pieaugošās paaudzes tikumiem, viņš neieredz ne tikai jaunos praktiskos veikalniekus, kuri savā darbībā maz rēķinās ar desmit baušļu noteikumiem, bet vispār visus jaunos lauku ļaudis, kuri novērsušies no vecajiem patriarhālajiem tikumiem un iet savu ceļu. Viņiem rakstnieks stāda pretī savus iemīļotos agrākās dzimtbūšanas formācijas tipus: tie nopūlas vaiga sviedros, ar kristīgu pazemību pārcieš visas dzīves likstas un nekad nenokūst labu darīt. Tāds ir viņa Andra tēvs («Bagātos rados»), kurš apvieno sevī visus pārdzīvotās dzimtbūšanas verdzības tikumus: pilnīgu patstāvības trūkumu un padošanos liktenim, kristīgu pazemību un lēnprātību. Apsīšu Jēkabs ar sāpēm izjūt pastāvošās iekārtas sociālo netaisnību, kad viņa iemīļotam Andra tēvam, kurš visu

mūžu pavadījis grūtā darbā, ir jānobeidz dzīve nabagu mājā, bet autors tomēr nezin citas izejas kā griezties pie bagātajiem un varenajiem ar aicinājumu: «Topiet brāļi! Mīliet cits citu!» Bet šis evaņģēlija aicinājums tiek pārspēts no kapitālistiskā veikalniecisma trokšņa un trauksmes, modernā dzīve neklausās «vecās, biezās grāmatas» (bībeles) aizrādījumos, — un autors pats, pievīlies cerībās par savas mācības sekmēm, pēc dažiem darbiem apklust.

Par labāko latviešu zemnieku dzīves tēlotāju, bez šaubām, ir jāatzīst Rūdolfs Blaumanis (1863—1908). Uz apkārtējo lauku dzīvi viņš skatās jau galvenā kārtā mākslinieka un ne morālista acīm; viņa talants daudz spēcīgāks nekā viņa priekšgājēju (Neikena, brāļu Kaudzīšu, Apsīšu Jēkaba), apveltīts ar labām plastikas dāvanām, jautru humoru, dzīvu mākslinieciskā mēra sajūtu. Viņa vieglos, vienkāršos stāstos jūtama latviešu lauku un pļavu svaigā smarža, spēcīgā, veselīgā lauku dzīve ar viņas vienkāršajām ģimenes attiecībām, vienkāršajām lauku drāmām un traģēdijām. Blaumanis neaizskar nekādus sabiedriskus un sociālus jautājumus, pat senais konflikts starp zemnieku māju un barona muižu ir atradis atspoguļojumu tikai vienā viņa stāstā («Andriksons»), bet psiholoģiskie sižeti no zemnieku dzīves dažreiz viņam ir izstrādāti lieliski. Viņa labākais tēlojums — «Nāves ēnā» ir stāsts par traģēdiju, kura norisinās starp bojā ejošiem zvejniekiem uz atšķelta ledus gabala, kur cilvēki ar mierīgu apziņu, ar īstu zemnieku fatālismu sagaida neizbēgamo nāvi. Tie ir īsti latvieši, drūmi, noslēgušies sevī, norūdījušies darbā un dzīves likstās.

Blaumaņa stāstos un it sevišķi drāmās («Ļaunais gars», «Pazudušais dēls») vēl arvien ir nomanāms vecās, konservatīvās morāles raugs, bet viņa iespaids jau mīkstināts no jauno laiku vēsmām un neuzrāda vairs agrākās bardzības un nesamierinātības rakstura. Diemžēl, Blaumanim nācās savu spēcīgo talantu iztērēt provinciālās preses feļetonu jokos un sekli teatrālos farsos, bet viņš tomēr ir paguvis atstāt vairākas dziļi vērtīgas miniatūras, kuras pēc sava gara atgādina Mopasānu un Čehovu.

Blaumanis stāv latviešu rakstniecības krustceļos. Ar viņu nobeidzas sevī ieslēgtā provinciālisma un nacionālisma periods, pamācošu zemnieku stāstu un nacionālās pseidomitoloģijas, naivas lauku idiles un patriarhālo dzimtbūšanas tradīciju periods. Iesākas jauns moderno centienu un meklēšanu, šķiru sadursmju un Vakareiropas idejisko iespaidu, visu vērtību pārvērtēšanas un grandiozu revolucionāru satricinājumu «vētru un dziņu» laikmets. Rodas literatūra ar jaunu saturu, ar jaunu mākslinieciisku formu — latviešu literatūra pamet veco tēvutēvu ciemu un dodas pretī modernai kopīgai eiropeiskai kultūrai.

III

Deviņdesmitie gadi ir lūzuma laikmets visā latviešu sabiedriskās un kulturālās dzīves vēsturē.

Zem smagās 80. gadu reakcijas segas Baltijas ekonomiskā un sociālā dzīvē notiek dziļas pārmaiņas. Ātrā kapitālisma attīstība, lielās fabriku rūpniecības izveidošanās, strādnieku masu atplūšana no laukiem pilsētās, viss tas saskalda agrāko tautas vienību atsevišķās, asi norobežotās šķirās. Jaunā šķira — rūpniecības proletariāts — samērā drīz atrod savu ceļu, uzsūc šķiras apziņu un stājas cīņā par saviem ekonomiskām un politiskām prasībām. Strādnieku kustība satricina līdz pašiem dziļumiem mūžos nodibinājušos nevarību un nekustamību, pārgroza un pārrada tautas psihiku, piepildot sabiedrisko un kulturālo dzīvi ar jaunu saturu. Šķiru cīņa strauji pieaug un plešas, latviešu strādnieks paliek zemē par varenu spēku, ieraudams cīņas virpulī arī citus iedzīvotāju slāņus. Nekur Krievijā 1905. gada lielās dienas nepieņēma tādu izšķirošu raksturu kā Latvijā; nekur tautas masas tik pilnīgi nenostājās zem apzinīgā proletariāta lozungiem, nekur arī tautas galējā uzvara nebija tik tuvu!

Tautas dzīves lūzuma tuvošanos agrāk par visiem nojauta 90. gadu demokrātiskā jaunatne. Viņa bija ar asins radniecības saitēm savienota ar tautas zemākiem slāņiem, viņa neskaidri apzinājās notiekošās pārmaiņas un jaunā laikmeta pierodošās vajadzības un dedzīgi meklēja pēc jauniem ceļiem. Un pa to laiku latviešu sabiedriskā dzīvē jaunatni sagaidīja tas pats nāvējošais reakcionārais sastingums, pakalpīgais servilisms un pilnīgs dzīvās domas, dzīvu ideālu trūkums. Viss, kas «nacionālo centienu» laikā valdzināja prātus ar savu spilgto svaigumu, tagad bija novītis un sakaltis. Dzīve neatlaidīgi prasīja jaunus lozungus, un atbildei bija dzirdamas tās pašas uz «nacionālo vadoņu» lomām pretendējošo, laikam atpakaļ palikušo filistru novazātās frāzes.

Nacionālisma ideoloģija jau sen vairs nesaskanēja ar notikušām dziļām sociāli ekonomiskām pārmaiņām tautas dzīvē un tikai kavēja jaunās sabiedrības šķiras — proletariāta atmošanos. Nepieciešami bija pārraut savu laiku pārdzīvojušās ideoloģijas loku, un tādēļ jaunās paaudzes kritika bija koncentrēta galvenā kārtā pret nacionālismu, pret visu, ko latviešu nacionālā buržuāzija uzskatīja par neaizskaramu svētumu. «Jaunā strāva» gan mutiski, gan rakstniecībā sludināja, ka latviešu tauta nesastāv vairs no agrākās viengabala masas, bet ka tā ir tagad saskaldīta šķiru sabiedrība ar pretējām interesēm un ideāliem, ka «nacionālie centieni» pazaudējuši savu idejisko saturu un ka nacionālās apvienošanās vietā tagad jāstājas savās tiesībās šķiru cīņai. Par cīņas arēnu starp veco un jauno paaudzi noderēja literāriskā kritika, kur jaunatne dedzīgi uzbruka bezidejiskai

mietpilsoniskai sentimentalitātei, pārakmeņojušamies etnografiskam nacionālismam, valdošām literatūras un sabiedrības autoritātēm.

Vecam nacionāli mietpilsoniskam pasaules uzskatam, vecām konservatīvi zemnieciskām tradīcijām bija pieteikts karš; «jaunā strāva» sprauda par savu mērķi iepazīstināt tautas masas ar Vakareiropas kultūras idejām, galvenā kārtā — ar proletariāta centieniem un ideāliem. Laikrakstu apcerējumos un referātos iemirdzējās vesela rinda latviešu publikai pilnīgi nepazīstamu vārdu: Markss un Engelss, Darvins un Hekels, Tēns un Brandess. Klusā, mietpilsoniskā Latvijas nomalē kā vētra ielauzās uztraucoši jautājumi, radikāli lozungi, kuri apzīmēja pilnīgu sakaru pārraušanu ar visu agrāko: personības atbrīvošana un sieviešu emancipācija, darvinisms un materiālisms, šķiru cīņa un sociālisms. Literatūrā jaunie pavēstīja r e ā l i s m u, prasīdami, lai literatūrā mietpilsoniskā pseidoromantisma vietā rastu atspoguļojumu lielās laika sociālās un morāliskās problēmas, lai literatūra būtu caurausta ar zināmu idejismu un lai viņa tā vai citādi apgaismotu proletariāta likteni, viņa tagadni un nākotni. Jaunā paaudze ne vien propagandēja Marksu un popularizēja Darvinu, viņa lasīja un pārtulkoja arī Hauptmaņa un Ibsena drāmas, Zolā romānus un Mopasāna stāstus, viņa atklāja latviešu publikai jaunākos skandināviešu un krievu rakstniekus (Kīlandu, Arne Garborgu, Koroļenko, Gorkiju, Čehovu). Ja mēs iedomāsimies, ka līdz tam laikam latviešu literatūra pārtika no drusciņām, kas nokrita no vācu literāriskās mietpilsonības galda, ka par literāriskām autoritātēm līdz 90. gadiem pie mums tika uzskatītas toreizējo vācu «ģimenes žurnālu» trešās šķiras slavenības, tad kļūs skaidrs, cik dziļi sniedzās lūzuma līnija un cik plaši šis lūzums paplašināja latviešu literatūras šauro apvārsni. Sākot ar 90. gadiem, latviešu sabiedriskā doma un latviešu literatūra ir cieši saistīta ar Vakareiropas un Krievijas lielākajām kultūras strāvām.

Par savu dziesminieku 90. gadu jaunatne izvēlējās E d u a r d u V e i d e n b a u m u (1867—1892). Veidenbaums nomira jauns un ir atstājis (neieskaitot dažu Horācija odu tulkojumu) tikai nelielu dzejoļu krājumu burtnīcu, kur atrada savu izteiksmi jaunās paaudzes meklēšanas un šaubas, sajūsmas brīži un izmisuma uzplūdi. Izliekas savādi, ka jaunatne ar savu skaļo, dzīves priecīgo entuziasmu ir varējusi aizrauties no pantiem, kur nedziedināmi slimā dzejnieka skumstošā dvēsele izplūst drūmā pesimismā, pilnīgā dzīves, viņas mērķu un ideālu noliegšanā. Bet šāda līdz galam ejoša noliegšana un pats jaunā dzejnieka sāpīgais liktenis izskanēja kā ass, patiess protests pret gavilējošo mietpilsonisko labklājību, pret nacionālās buržuāzijas aprobežoto pašapmierinātību, un tādēļ Veidenbauma dzejas tika lasītas un uzņemtas ar sajūsmu. Un, starp citu, blakus drūma-

jiem, rūgtuma pilnajiem lāstiem dzīvei jaunatne saņēma no Veidenbauma arī viņa skaisto, jūsmīgo marseljēzas tulkojumu.

Nāve aizrāva Veidenbaumu, kad vēl nebija atskanējušas pret veco buržuāzijas lēģeri uzbrukumā ejošās jaunatnes kaujas taures. Literatūrā pēc tam sākās «vētru un dziņu» laikmets, un šajos jūsmīgajos, pacilātajos gados vispārīgu uzmanību ar savām dzejām un drāmām uz sevi vērsa Aspazija (Elza Pliekšān, dzim. Rozenberg, Raiņa dzīves biedrene; dz. 1868. g.). Sākumā, pēc Ausekļa un Pumpura tradīcijām, viņa izmeklēja sižetus priekš savām poēmām no latviešu un leišu senatnes, bet jau drāmā «Vaidelote» kareivji un priesterienes nav vairs nacionālās mitoloģijas bālās, miglainās figūras, bet jau tipiski romantiski tēli ar dedzīgām, teatrālām kaislībām un krāšņu dzejisku dailrunātnību. 90. gados dienas kārtībā stāvēja sieviešu jautājums, un Aspazija uzstājās par sieviešu emancipācijas aizstāvi drāmā «Zaudētas tiesības», kur pievilta jaunava, nogalināšanas savu pavedēju, atriebjas par savu samīto laimi, par savām mīlestības un cienības zaudētām tiesībām. Modernās jaunās sievietes nenormālais stāvoklis dzimtā pie vecākiem un pie vīra visspilgtākām krāsām attēlots drāmā «Neaizsniegtais mērķis». Neskatoties uz pārāk vienpusīgu raksturu zīmējumu, uz pārliecīgu teatrālismu un skaļu retorismu, Aspazijas drāmas savā laikā tika saņemtas ar aplausiem un sajūsmas pilnām atsauksmēm. Romantiskā individuālismā, sava «es» kaislīgā apliecināšanā, jaunatne sajuta protestu pret pastāvošām sociālām un morāliskām normām un gribēja tādēļ ieraudzīt šajās drāmās savu cīņu par personības brīvību, pret vecām tradīcijām un varas autoritāti. Pēc desmit gadiem, revolūcijas virpulī, Aspazija no jauna piesaista sev vispārēju vērību ar savu simbolisko drāmu «Sidraba šķidrauts», lai arī drāmas saturam un virzienam nebija nekā kopēja ar tuvojošos lielo katastrofu.

Īstā Aspazijas sfēra nav tomēr drāma, bet lirika, kur viņas talants, vētrainais temperaments un krāsu un tēlu bagātība varēja parādīties visā pilnībā. Aspazijas liriskie dzejoļi pieder pie labākiem latviešu lirikā: tādu kaislīgu jūtu viesuļi un sava «es» pārdrošu apliecināšanu, tādu spožumu, purpuru un zeltu mūsu lirika līdz Aspazijai nepazina. Beidzamos gados Aspazija no agrākā romantiskā individuālisma, no pašpārliecīgās trauksmes un dzejiskiem izsaucieniem pāriet uz skumju rezignāciju, sentimentālu nogremdēšanos dabā, uz tālu atmiņu klusiem krastiem, bet arī tur viņas pants nezaudē savu agrāko virtuozitāti.

«Jaunā strāva» drīz tika pārtraukta no uzbrukušām represijām un viņas darbinieki izkliedēti. Politiskā ziņā «jaunā strāva» (kas grupējās ap «Dienas Lapu») bija sava veida «legāls marksisms» ar neskaidra radikālisma un utopisma piejaukumiem. Bet arī tādā veidā viņa nospēlēja savu lomu latviešu proletariāta šķiras apziņas atmošanās procesā un savienoja

strādnieku masas ar sociālisma teoriju. Latviešu strādnieki drīz atsvabinājās no sākotnējām naivām ilūzijām un zem marksisma karoga izgāja uz neatlaidīgas šķiru cīņas ceļa. Mēs nevaram še apstāties pie šās cīņas vēstures, varam tik atzīmēt, ka šī cīņa ir spēlējusi milzīgu lomu Latvijas vēsturē un izvirzījusi latviešu proletariātu visas Krievijas cīnītāja proletariāta pirmās rindās. Turpretim attiecībā uz latviešu strādnieku masu šķiras apziņas atmošanos un šķiru cīņas kulturālo nozīmi šī cīņa, paātrinādama šķiru nogrupēšanās procesu, ar to pašu paplašināja un padziļināja arī visas mūsu sabiedriskās un kulturālās dzīves gultni, pacēla tautas vispārīgo garīgo līmeni un apveltīja tautas psihiku ar jaunām interesēm, jaunām garīgām prasībām un kultūras vērtībām.

[Tulkojuši Jānis Sudrabkalns un Kārlis Ozoliņš (Dzirkstele).]

«Brīvais Strēlnieks», 1917. g., 10., 11., 15., 16., 17. un 18. augustā, Nr. 98, 99, 102, 103, 104 un 105.

(Turpinājums[1])

Agrākā noslēgtā nacionālisma siena bija nojaukta, un mūsu klusā nomale kļuva pieejama visām Eiropas kultūras domas strāvām un ietekmēm. Un arī literatūrā atgriešanās pie vecajām tradīcijām, pie vecajiem mākslinieciskajiem paņēmieniem izrādījās neiespējama. Tāda pārmaiņa vērojama pat rakstniekos, kas palikuši uzticīgi nacionālās buržuāzijas vecajiem novēlējumiem, kā, piemēram, Andrievā Niedrā (dzimis 1871. gadā). Sāka viņš, kā visi latviešu rakstnieki, ar liriku, pēc tam pievērsās inteliģences dzīves aprakstiem un sniedza mums dažus vērtīgus psiholoģiskus dokumentus, kas atspoguļoja latviešu inteliģenta pārdzīvojumus un svārstīšanos starp bezpajumtes ideālista vientuļo ceļu un praktiska veikalnieka plašo karjēru. Niedram sevišķi raksturīga viņa mūsdienu pasaka «Zemnieka dēls», kur zemnieku jaunekļa — patiesības un laimes meklētāja acu priekšā liriskos izplūdumos un spilgti zīmētās ainās izvēršas tagadnes kopdzīves kontrasti. Niedra mēģinājis latviešu literatūrā radīt tagadnes romānu un ņemas attēlot («Līduma dūmos») divas pasaules: vācu feodālo aristokrātiju un latviešu inteliģento buržuāziju, kas savā tieksmē pēc bagātības un varas pakāpeniski izstumj seno cilts muižniecību no tās ekonomiskajām un sociālajām pozīcijām. Neraugoties uz autora plašo vērienu un atsevišķām spožām lappusēm, Niedras mēģinājums nav izdevies, jo no visa romāna dveš melīga idealizācija, neīsta deklamācija un kriminālromānu lētie efekti. Jo tālāk, jo vairāk Niedra aiz-

[1] No šejienes līdz beigām V. Austruma tulkojumā. *Sakārtotāji.*

rāvies ar iedzīvošanās un ekspluatācijas slavināšanu, iztēlojot šīs jaunās latviešu buržuāzijas tieksmes kā sava veida pilsonisku tikumu un nacionālu pienākumu (sk. viņa drāmu «Zeme»). Pa šo slīpo plakni Niedra strauji ripo lejup, un 1905. gada periodā viņš stāv vecās kārtības sardzē, raksta zemas kvalitātes pamfletus pret sociālistiem utt. Pēc revolūcijas agrākais romānists un bezpajumtnieks teoloģijas kandidāts kļuva mācītājs un racionāls lauksaimnieks.

Redzamu vietu jaunākajā latviešu literatūrā ieņem Jānis Poruks (1871—1912[1]). Viņš piedzima un uzauga tādā pašā patriarhālā zemnieku vidē kā Apsīšu Jēkabs, tika audzināts stingrā dievbijībā, hernhūtiskā «saiešanas nama» atmosfērā, — bet kāda starpība starp smagajiem, tikumiski pamācīgajiem Apsīša stāstiem un liegajiem, liriskajiem Poruka akvareļiem! Rupjās iedzīvošanās kults, kas arvien jo vairāk pārņēma latviešu buržuāziju, viņa smalkajai, artistiskajai dabai nebija ciešams, bet viņam nebija spēka pārtraukt sakarus ar buržuāzisko nometni, un tā bija viņa talanta bojā eja. Poruks nav idejisks cīnītājs, bet pasīvs romantisks sapņotājs; ar žēlabainām skumjām viņš vēro dzelžaino, nepielūdzamo dzīves ritējumu, kur stiprais uzvar vājo, un ar vēlīgu mīlestību, kas bieži kļūst asaraina, viņš zīmē savus dzīves bardzības un netaisnības aizlauztos bezgribas neveiksminiekus un bezpalīdzīgos gauduļus. Par visu labāk Porukam padodas viņa bērnības atmiņu tipi un vienkāršie, sirsnīgie senās zemnieku sētas ļaudis; reizēm viņš ļaujas filozofiskām pārdomām (Nīčses ietekmē), bet šai novadā viņš vienmēr bija un palika diletants. Poruks rakstīja daudz, bet steigas un paviršības dēļ atstāja mums tikai savas mākslinieciskās apdāvinātības fragmentus un uzmetumus. Visvērtīgākais Poruka dzejiskajā mantojumā — viņa nelielie, maigie apraksti un viņa liriskās, sudrabaini tīrās vārsmas. Dzīve salauza trauslo dzejnieku, viņš mira psihiatriskajā slimnīcā.

Līdzās Porukam var nostādīt Kārli Skalbi (dzimis 1879. gadā). Līdzīgi daudziem pirmsrevolūcijas perioda jaunajiem dzejniekiem, viņš sāka kā protestētājs, vētrā un negaisā gatavojās peldēt uz tālām jūrām, bet drīz atgriezās buržuāziskā nacionālisma klusajā piestātnē. Savā jauneklīgajā satīrā «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties» viņš kaisli uzbrūk snaudulīgajai Livonijai[2] — «miera un pieticības» un «trekno cūku» zemei, bet viņa uzbrukumus izraisījis nevis pilsoniskais naids, bet estēta aizskartās jūtas. Pirmajā periodā Skalbe centās savu liru noskaņot pilsoniskā[3] toņkārtā, saukt uz darbu, uz cīņu, bet pēc reakcijas uzvaras mainīja toni un atrada savu īsto novadu —

[1] Patiesībā J. Poruks miris 1911. g. *Tulk.*
[2] Domāta Baltija. *Tulk.*
[3] Progresīvā nozīmē. *Tulk.*

mierīgu, idilisku pastorāli. Skalbem daudz intīmas dabas izjūtas; viņš lieliski pazīst tautas dziesmu un teiksmu motīvus un valodu, un naivi aizkustinoši skan viņa gana stabule, viņa liriskās dziesmas un pasakas. Pretstatā Porukam Skalbe spēja pielāgoties nacionālās buržuāzijas nometnei, un kara laikā mēs viņu sastopam kā kara korespondentu, kur viņš kara šausmām un ciešanām pieiet ar naivi patriotisku daiļrunību, ar salkani lirisku bezrūpību.

Latviešu liriķu vidū nedrīkst paiet garām Plūdonim* (dzimis 1874. gadā), kuram piemīt sevišķa vārsmas muzikalitāte un virtuozitāte. Viņa vārdu sevišķi populāru padarīja poēmas «Rekviēms» un «Atraitnes dēls» — parastā latviešu studējošās jaunatnes traģēdija, kur trūkums un pārmērīgais darbs tik agri aprok kapā mūsu jaunos talantus, mūsu labākās cerības. Plūdons — vispusīgs talants, līdzās poēmām viņš latviešu literatūru bagātinājis ar jaunākās vācu lirikas lieliskiem tulkojumiem.

Savrup no latviešu liriķu pūļa stāv J. Rainis** (dzimis 1865. gadā), neapšaubāmi pats lielākais latviešu dzejnieks, kura daiļradei pilnīgi piemērojams Rietumeiropas mākslinieka mērogs. Rainis — cīnītāja proletariāta dziesminieks, tā galīgās varonīgās uzvaras vēstītājs, tā augsto centienu un sapņu tulks. Rainis — īsts dzejnieks, un viņa dzeja izceļas ne tikai ar iedvesmotām jūtām un dziļu domu, bet arī ar savdabīgu oriģinalitāti un vārsmas mākslinieciško kalumu. Rainis pieder 90. gadu darbiniekiem, vispirms uzstājās kā publicists un savu dzejnieka karjēru sāka tad, kad viņam apritēja jau 30. mūža gads. Viņa dzeja ir brīva no jauneklīgas negatavības un banalitātes, viņš jau bija izjutis un pārdzīvojis daudz, kad vārsmās sāka paust savas dziļās vienpatņa domas, savu pārliecināto ticību cilvēces augstākajiem ideāliem. Raini nebiedē pagaidu zaudējumi un neveiksmes, viņu nepārņem izmisums, redzot trulās un rupjās varas uzvaru, pret to viņš vērš savu kodīgo ironiju, savu aso sarkasmu. Viņš — politiskās epigramas meistars. Viņa ticība tautas masu nākamai uzvarai ir nesatricināma: viņam pastāv tikai viena zvaigzne, viens sapnis — cietējas cilvēces lielā atbrīvošanās cīņa, un savā iedvesmotajā trauksmē viņš reizēm paceļas līdz pravietīgam patosam. Rainis — pirmsrevolūcijas cerību un gaidu labākais izteicējs, un viņa grāmata «Tālās noskaņas zilā vakarā», kas iznāca 1903. gadā, veidoja veselu laikmetu latviešu literatūrā.

Tuvojoši 1905. gada dārdi Raiņa dzejā rod skanīgu atbalsi. Viņa revolucionārā lirika netēlo masu rūgšanu ar streikiem un

* Vilis Lejnieks.

** Jānis Kristapa d. Pliekšāns, Pēterburgas universitātes tieslietu kandidāts, kopš 1906. gada dzīvo kā emigrants Šveicē.

demonstrācijām, strādnieku bataljonu dipoņu ar plandošiem karogiem, tautas sacelšanos un degošās baronu pilis, — Rainis nepauž masu kolektīvo darbību, bet revolucionārā cīnītāja individuālās jūtas un pārdzīvojumus. «Drosmīgo neprātam» viņš dzied savu dziesmu — neiebiedējamai drosmei un pašaizliedzīgam varoņdarbam. Viņa revolucionārajās dzejās nav nodrāztu skanīgu frāžu un «trafaretu pavērsienu» — viņam viss piesātināts ar īpatnēju spēku un dziļumu.

Pats vērtīgākais, ko Rainis devis proletariāta kustībai, ir viņa dzeju krājumi, kas pauž 1906.—1908. gadu noskaņas. Tie bija šausmīgas kontrrevolūcijas patvaļas gadi, kad nāve tautas rindās pļāva visu dzīvo un drosmīgo, kad Latviešu novadā plosījās Baltijas junkuru soda akcijas un kad visā novadā gandrīz ik dienas raka kapus nošautajiem un sakropļotajiem. Šais briesmīgajos gados kaujas karogu aizstāvēt varēja tikai pašaizliedzīga masu varonība un bezbailīga uzticība tautas lietai... Tautas traģēdija, tās dziļās sāpes, lepnā, varonīgā noturība un liesmainā ticība sāktās cīņas taisnīgumam — tas viss rod atbalsi Rainī, un viņš to izteicis ar patiesām jūtām, ar stingru, vīrišķīgu spēku. Viņa «Klusā grāmata» (mūžīga piemiņa kritušiem cīnītājiem) un «Tie, kas neaizmirst» pieder pašam dārgākajam, ko devusi latviešu lirika. Var teikt, ka Eiropas tagadnes proletariātam tādu grāmatu maz, — Raiņa revolucionāro dzeju var droši likt līdzās iedvesmotajām, liesmainajām Freiligrāta un Hervega strofām.

Rainis neapmierinājās ar liriku vien, viņš sprauda mērķi radīt jaunu latviešu drāmu. Viņa «Uguns un nakts» uzrakstīta jau 1905. gadā, bet skatuvi ieraudzīja tikai 1911. gadā un guva skaļus panākumus. «Uguns un nakts» — pēc tautas teiksmu motīviem veidota liriska drāma, taču Rainis cenšas šīs «senās dziesmas» pārskaņot «jaunās skaņās» un tautas teiksmu vienkāršās figūras pārvērst par savu sabiedrisko un nacionālo kultūras centienu simboliskām izteicējām. Šo mēģinājumu viņš atkārto visos savos sekojošos dramatiskajos sacerējumos. Tā «Zelta zirgs», pazīstamā tautas pasaka par jātnieku, kas no mūžīgā miega izglābj princesi, Rainim noder par metu altruisma un varonīgas pašaizliedzības simbolizēšanai. Plastiskākas un reljefākas ir figūras drāmā «Indulis un Ārija» (1912. gadā), mīlas traģēdijā no laikmeta, kad vācu bruņinieki iekaroja Latviešu novadu (sižets atgādina «Romeo un Džuljetu»). Taču arī šeit Rainis neaprobežojas ar jaunības traģēdijas attēlošanu zināmos vēsturiskos apstākļos, bet cenšas šo vēsturisko pagātni saistīt ar tagadni un ar sava varoņa lūpām paust savus uzskatus par latviešu tautas likteni, tās tagadni un nākotni. Proletāriskie šķiras centieni Rainim arvien vairāk atkāpjas otrā plānā un atdod vietu nacionāli kulturālām vai, pareizāk sakot, tautiskām interesēm un motīviem.

Raiņa drāmās — liriskas izjūtas bagātība un zīmīgu tēlu un filozofisku sentenču pārpilnība, bet izvēlētā sižeta rūpīgs mākslinieciskš apstrādājums, spilgtie simboli un lirikas greznie ziedi nespēj aizstāt raksturu plastikas un dramatiskā sprieguma trūkumu. Raiņa īstais dzejiskais novads — lirika, un arī drāmā viņš tāpat paliek galvenokārt liriķis.

Runājot par Raini, nedrīkst nepieminēt viņa tulkojuma darbus: viņš devis latviešu lasītājai publikai lielisku, dziļi pārdomātu «Fausta» tulkojumu, viņš pārtulkojis vēl veselu virkni citu klasisku darbu (Gētes «Egmontu» un «Ifiģēniju», Šillera «Vilhelmu Tellu», Lesinga «Nātanu Gudro», Šekspīra «Karali Liru», Puškina «Borisu Godunovu», Ļermontova «Dēmonu», Gorkija «Dziesmu par Vanagu» u. c.). Savos tulkojumos Rainis ir tāds pats dziļš dzejas lietpratējs, vārsmas un latviešu literārā stila meistars kā savos oriģinālsacerējumos.

Revolūcijas laikmeta vilnis Raini izvirzīja latviešu literatūrā pirmajā vietā un izvērsa viņa lielo dzejisko talantu. 1905. gada revolūcija iezīmēja milzīgu, neizmērojamu pavērsienu visā Latviešu novada sabiedriskajā un kultūras dzīvē un atraisīja tautas slēptos radošos spēkus. Revolūcija latviešu tautas vēsturē paver jaunu laikmetu: tā satricināja Baltijas baronu gadsimtu varu un izdeldēja gadsimtos ieaudzināto tautas verdzības garu, tā salauza vecās, feodālās kastas varenību un pavēra ceļu jauniem sabiedriskiem spēkiem — latviešu buržuāzijai un latviešu proletariātam. Pēc 1905. gada Latviešu novadā citādi dzīvo un jūt, citādi domā un darbojas, — ir radusies jauna sabiedriski kulturāla atmosfēra, jo pārdzīvotais vēsturiskais pavērsiens nevarēja neizpausties visā novada kultūras dzīvē. Pēc 1905. gada mēs novērojam neparasti strauju latviešu preses un literatūras, latviešu kultūras un mākslas pasākumu augsmi.

Īsu laiku — kontrrevolūcijas un sabiedriskā sabrukuma gados — literatūras priekšplānu pie mums ieņem «dekadenti». Viņi uznāk, gavilēdami, ka literatūra atbrīvojusies un ka tai jāpaliek brīvai, bez pakļaušanās demokrātiskām un sociālistiskām teorijām, ka pienācis «tīrās mākslas» un brīvā māksliniecisķā individuālisma laiks utt. Īstenībā viss šis uzpūtīgais estētisms nebija vairāk kā krievu dekadentu un modernistu vāja atdarināšana — mūsu vietējie literārie estēti visur centās kopēt savus Petrogradas un Maskavas skolotājus.

Kā noteikts literārs virziens latviešu dekadentisms ātri saira, un «tīrās mākslas» dziesminieki atrada savu vietu latviešu nacionālās buržuāzijas nometnē. Pats redzamākais latviešu modernistu vidū — Viktors Eglīts (dzimis 1877. gadā). Savu literāro karjeru viņš uzsāka Blaumaņa un Poruka pēdās un uzrādīja svaigu, patstāvīgu apdāvinātību. Viņa pirmie jaunekļīgie stāsti saistīja vispārīgu uzmanību ar savu drošo zīmējumu

un sulīgajām krāsām, bet pārmērīga tieksme pēc ikviena jaunuma pamudināja viņu akli atdarināt krievu modernistus, no tiem patapināt simbolismu un misticismu un ar šo atdarināšanu sakropļot paša dzejisko talantu.

Pārējo latviešu rakstnieku vidū, kas cieši pieslēdzas nacionāli buržuāziskajai nometnei, bez Skalbes jānosauc vēl nesen mirušais Fallijs, Akuraters, Austriņš, Fr. Bārda, Virza u. c. Neraugoties uz individuālām nokrāsām, viņus vieno kopīgs literārs noskaņojums un kopīga rakstnieku platforma: proti, pirmkārt, krasa norobežošanās no proletariāta, tā mērķiem un ideāliem; otrkārt, tieksme radīt savu specifiski «nacionālu» literatūru, pie kam par šādas «latviešu renesanses» bazi jābūt latviešu buržuāzijas augošam ekonomiskam un sociālam spēkam. Viņu skaļās prasības nav vainagojušās sekmēm un pagaidām devušas visai nelielus rezultātus: latviešu modernisti un nacionālisti nav radījuši nekā liela un interesanta ne drāmā, ne romānā, un tikai lirikas novadā viņi ienesuši vairāk subjektīvisma, vairāk dzejiska izsmalcinājuma un mākslinieciskās formas un literārā stila pilnveidojuma. «Tīrās mākslas» princips un sakara noliegšana starp literatūru un sabiedriskajām strāvām necik nekavēja latviešu modernistus uzstāties publicistu lomā un uzņemties aizstāvēt nacionālās buržuāzijas intereses.

Nekur literārās grupas savā starpā nav norobežotas tik asi, nekur literārajām domstarpībām nav tāda kaisla, nesamierināma rakstura kā pie mums. Latviešu rakstnieki grupējas pēc noteiktām sabiedriskām strāvām un idejiskiem centriem: katrai nometnei ir savi preses orgāni, savs mākslas un literatūras žurnāls, latviešiem nav pat viena kopīga «nacionāla» teātra, bet mūsu metropolei Rīgai to veseli divi: nacionāli buržuāzisks un kulturāli demokrātisks. Tāda literatūras un kultūras sašķeltība pie mums ir valdošā šķiru antagonisma izpaudums: latviešu sabiedriskajā dzīvē tagad darbojas divi lieli spēki — buržuāzija un proletariāts, un starp šīm naidīgajām nometnēm nekāda samierināšanās nav domājama. 1905. gada notikumi attīrīja ceļu latviešu lauku un pilsētas buržuāzijai, kas patlaban pārdzīvo «sākotnējās uzkrāšanas» periodu. Viss novads pārklāts ar prāvu lauksaimniecības un kredītorganizāciju tīklu, un latviešu buržujs visam uzliek savu roku. Latviešu buržuāzijai ir plaša avīžniecība no melnsimtnieku līdz mēreni liberāliem izdevumiem; vesela virkne orgānu pieder latviešu «ekonomistu» pazīstamai firmai, kas nenicina amerikānisku reklāmu un īstas dzeltenās preses paņēmienus. Latviešu buržuāzija pilnīgi iestigusi savās praktiskajās interesēs un maz uzmanības veltī kultūras un mākslas interesēm. Lūk, kāpēc latviešu modernistu cerības uz nacionālu «renesansi» paliek veltīgas, jo sīkpilsoniskā materiālisma un prakticisma treknajā augsnē grūti uzplaukt dzejai un mākslai.

No otras puses — mums ir proletariāts. Tā cīņa prasa bez-

galīgus upurus, un milzu spēks strādnieku avangardam jāizšķiež savu politisko un ekonomisko pozīciju aizstāvēšanai, savu šķiras organizāciju, savas preses radīšanai, savu rindu papildināšanai. Liekas, ka cīņai par tiešajiem mērķiem jāaprij visa proletariāta garīgā enerģija, ka visas tā domas un jūtas aizņemtas ar tiešiem šķiras uzdevumiem, un tomēr latviešu strādnieku vidū sastopam ļoti dzīvu interesi par literatūras un mākslas jautājumiem. Atzīmēsim šeit, ka «Latviešu Jaunais teātris» Rīgā, kas uzved ne tikai Raiņa darbus, bet arī Hauptmaņa, Ibsena un tagadnes krievu rakstnieku drāmas, galvenokārt balstās uz strādnieku demokrātijas progresīvajiem slāņiem. Katra ievērojama literatūras un kultūras parādība tajos atrod dzīvu atbalsi.

Tajos apstākļos, kādos strādā un cīnās latviešu proletariāts un kuros darbs un cīņa prasa tā visu dzīvo spēku sasprindzinājumu, nedrīkst gaidīt, lai tas no savas vides tūdaļ spētu izvirzīt ievērojamus dzejniekus un rakstniekus. Ir mums jau jaunu proletārisku rakstnieku grupa, kas atdarina te Raini, te Verharnu, bet pagaidām proletāriskā lirika un beletristika sirgst ar visām iesācēju literātu kļūdām un uzrādījusi pārāk maz oriģinalitātes un talantības. Taču svarīga ir vispārīgā dziļā interese par dzeju un mākslu, svarīga ir atsaucība un uztveres spēja, svarīga ir tieksme pēc pasaules kultūras — un tā ir patiesa garantija nākotnes kultūras radīšanai.

Latviešu proletariātam pēc savām sabiedriskajām un kultūras simpātijām pagaidām pieslēdzas latviešu demokrātiskā inteliģence un sīkburžuāzijas progresīvie elementi. Šīs vides rakstnieki, kas vairāk vai mazāk turas pie sociālistiskā reālisma tradīcijām, rod plašu auditoriju arī strādnieku vidū. Latviešu reālistu grupā jāpiemin E. Birznieks-Upītis, nelielu stāstu autors, kurš ar domīgām skumjām zīmē ikdienas dzīves sīkās drāmas. Pats spēcīgākais talants latviešu tagadnes reālistu vidū — bez šaubām, Andrejs Upīts, rakstnieks ar kaujiniecisku temperamentu, ar plašu vērienu un trāpīgu roku. Sākumā viņš bija Niedras ietekmē, bet savos tālākajos darbos nacionālo konservatīvismu viņš pārvar un pakļauj nesaudzīgai kritikai un demokrātisko ideālu un centienu vārdā kļūst par visniknāko senās dzimtbūtnieciski patriarhālās dzīves kārtības, veco sabiedrisko tradīciju un morāles normu pretinieku. Ar patiesu meistarību uzrakstītas viņa «mazās komēdijas», kur viņš ar nesaudzīgu ironiju satriec mietpilsoniskās laimes un labklājības sīkās ilūzijas. Plaši iecerēta viņa romānu sērija «Robežnieki». A. Upīts šeit pēc Zolā parauga cenšas attēlot pārdzīvojamo laikmetu, vecās un jaunās vēsturiskās paaudzes cīņu un sabiedrisko formāciju maiņu latviešu dzīvē. Spēcīgu iespaidu atstāj viņa pirmais romāns «Jaunie avoti»: autors nojauc un iznīcina seno zemnieku sētu — pretstatā Apsītim un citiem dievbijīgās

pagātnes slavinātājiem viņa mērķis ir atklāt, cik zemnieciskas nežēlības un egoisma, cik melu un varizejiskuma sakrājies zem šiem vecajiem salmu jumtiem patriarhālās kristīgās morāles aizbildnībā. Īpaši uzskatāmi A. Upīts prot attēlot vecās paaudzes pārstāvjus; ievērojami vājāki un bālāki ir viņa spalvas zīmētie jaunā laikmeta ļaudis. Nākošais romāns «Zīda tīklā» mūs tuvina priekšrevolūcijas noskaņu un sadursmju gadiem: patriarhālās zemnieku dzimtas sairšanas vietā A. Upīts mūsu acu priekšā izvirza tālākās šķiru noslāņošanās momentus, kur formējas divi naidīgi spēki — latviešu buržuāzija un proletariāts, iezīmējas to ieņemtās pozīcijas un noskaidrojas to šķiriskā psiholoģija.

Mēs jau pieminējām, ar kādu strauju spiedienu pēc 1905. gada sabiedriskajā arēnā virzījās latviešu buržuāzija. Veselā virknē sacerējumu («Pēdējais latvietis», «Zelts» u. c.) Upīts attēlo visas šo jauno kapitālistu nepievilcīgās, atbaidošās īpašības, viņu nekulturālību un uzpūtību, viņu neremdināmo negausību un rupjās dēkas. Vietām autors sniedz spēcīgas, spilgtas ainas, bet vispār jāsaka, ka Upīts bieži neievēro nepieciešamo mākslinieciskо mēru. Nerunājot nemaz par viņa romānu un stāstu vispārējo stieptumu, viņa sociālā satīra nereti pāriet saržā, psiholoģisko analīzi aizstāj tīri fizioloģisku momentu apraksts un bez jebkādas mākslinieciskas un psiholoģiskas nepieciešamības sablīvējas rupjas, vaļsirdīgas scēnas.

A. Upīts — ne tikai apdāvināts romānists, bet arī talantīgs mākslas kritiķis un publicists, kurš krasi un kaisli aizstāv savus vispārdemokrātiskos ideālus ir literatūrā, ir mākslā.

Latviešu reālisti grupējas ap žurnālu «Domas». Šī žurnāla līdzstrādnieku vidū vēl jānosauc Jaunsudrabiņš, Kļaviņš, Kurcijs, Švābe u. c. Švābe — vēl nenoskaidrojies rakstnieks: viņa pirmos aprakstus par «pelēko baronu» (latviešu lauku buržuāzijas) sadzīvi bojāja pārāk uzbāzīga tendence, bet pēc tam viņš deva nedaudzus pilsētas dzejas mēģinājumus ar neapšaubāma talanta iezīmēm.

* *
*

Mēs beidzam savu īso latviešu sabiedriski kulturālās attīstības un latviešu literatūras apskatu. No šī īsā apcerējuma krievu lasītājs, ceram, guva priekšstatu par latviešu tautas masas sabiedrisko un kultūras augšupeju, par latviešu literatūras straujo augsmi, par literatūras strāvu un virzienu dzīvo daudzveidību. Latviešu novads jau nav vairs nomaļš, sniega aizputināts provinces kakts — pēdējos divdesmit gados tas pārdzīvoja strauju, vētrainu vēsturisku attīstību, kas satricināja un iznīcināja gadsimtos sastingušās dzimtbūtnieciski zemnieciskās pasaules attie-

cības. 1905. gads realizēja milzu pārvirzi visā novada sabiedriskajā un kultūras dzīvē, atraisīja tautas radošos spēkus un pavēra tās enerģijas un iniciatīvas dzīvos avotus. Šī pārvirze īpaši spilgti izpaudās vispārīgā kultūras līmeņa pacēlumā, latviešu literatūras augsmē un uzplaukumā: saskare ar Rietumeiropas un Krievijas sabiedrisko un kultūras dzīvi izbeidza latviešu kultūras domas agrāko kūtrumu un nabadzību, kāpināja vispārējās mākslinieciskās prasības, modināja dzīvei latviešu dzejas un latviešu mākslas daudzveidīgos talantus. Tiesa, latviešu kultūra vēl jauna un nabaga, literatūra nevar mēroties ar Ibsena dzimtenes literatūru, bet, ja mēs ievērosim, cik daudz šai īsajā periodā jau devusi latviešu literatūra, glezniecība un mūzika, kādu dzīvu kultūras interesi apliecinājuši plašie tautas slāņi, kā attīstījusies un virzījusies latviešu literatūras un kultūras jaunrade, — tad pilnīgi pamatoti varam teikt, ka latviešu literatūrai un latviešu mākslai sagaidāma neapšaubāmi laba nākotne un ka pagaidām tauta paguvusi izpaust tikai niecīgu savas apslēptās iekšējās bagātības daļu.

Tagad Latviešu novads kara nobradāts: iznīcināta ne tikai novada ziedošā materiālā turība, bet apturēta arī novada sabiedriskā dzīve, izmētāts un iznīcināts viss, ko ar karstu mīlestību un neatlaidīgām pūlēm bija radījis kultūras darbs. Latviešu tautas kā zināmas kultūras vienības nākotnei draud nopietnas briesmas: lai kā beigtos karš, tas nevar latviešu tautai atdot visus milzīgos kultūras zaudējumus. Mēs nerunājam par karā kritušajiem, bet ap pusmiljona latviešu bēgļu tagad izkaisīti pa visu plašo Krieviju, un viņu lielākā daļa nezin vai atgriezīsies savā izpostītajā dzimtenē. Un, ja iegaumēsim, ka Latviešu novadā pavisam bija tikai ap 1½ miljona latviešu iedzīvotāju, tad tāds milzīgs pamatiedzīvotāju noplūdums latviešu kopībai nozīmē briesmīgu zaudējumu un apdraud visu latviešu tautas un tās kultūras attīstības nākotnes likteni.

Latviešu literatūra un māksla, latviešu kultūras aizsākumi tagad atgādina krusas notriektu jaunu sējumu. Vai latviešu jaunās kultūras asni spēs izturēt kara postījumus un no jauna pacelties tālākai attīstībai — to mums teiks nākotne, kurā tagad ar tādu satraukumu raugās visi, kam dārgs latviešu tautas kultūras darbs un sevišķi latviešu tautas masu varonīgie centieni pēc brīvas demokrātiskas kultūras.

J. Jansons [-Brauns]

Londonā, 1916. g., 9. februārī.

«Сборник латышской литературы под редакцией В. Брюсова, М. Горького», книгоиздательство «Парус» А. Н. Тихонова. Петроград [1916. g.]. 1.—32. lpp.

IZ KĀDAS NO JAŅA JANSONA PĒDĒJĀM VĒSTULĒM

Īsi pirms revolūcijas dienām saņēmu no Londonas Jaņa Jansona vēstuli, kura rakstīta 16. gadā jūlija pēdējās dienās.

Vēstulē Jansons īsti kā pareģojis savu nāvi netālu no nesasniegtā krasta un raksturojis pēdējo divu gadu smacējošos materiālos un garīgos apstākļus, kādos viņam nācies dzīvot.

Tādēļ, izpildīdams «Jaunā Vārda» redakcijas lūgumu, publicēju dažus izvilkumus no saņemtās vēstules.

Vēstule rakstīta krievu valodā.

...«Es tagad atrodos tādos apstākļos, ka labprāt meklētu fizisku darbu, jo mana profesija — žurnālistika — pēc kara laika nemaz neder. Es pēdējos divos kara gados esmu pārdzīvojis tik daudz nepatikšanu un nelaimju kā nekad visā mūžā. Mani uztur vienīgā cerība, ka kādreiz beigsies tagadējais nospiedošais sabiedriskais stāvoklis un pienāks citi laiki.

Nekādi negribas grimt, kad krasts liekas tik tuvu — «ни за что не хочется тонуть, когда берег кажется близко». Literāriskais darbs tagadējos apstākļos ir veltas pūles: es jau nemaz nerunāšu par neesošiem latviešu izdevējiem, bet arī manas cerības strādāt krievu literatūrā līdz šim nav attaisnojušās — manuskripts nenonāk adresātiem, vēstules nozūd utt.

Es tagad nobeidzu pāris grāmatu, bet drukāt viņas varēs tikai pēc kara vai kad apstākļi mainīsies.

Es neesmu Skalbe, nedz Kārlis Jēkabsons, un tādēļ man nav tas gods kļūt ierindotam to latviešu «zvaigžņu» starpā, kuras dabū pabalstus no latviešu «kultūras birojiem».

Un pats par sevi saprotams, ka es ar īgnumu atraidītu katru piedāvājumu no šādām iestādēm.

Bet fakts paliek tas, ka mans stāvoklis šimbrīžam šausmīgs, jo nevaru tirgoties ar savu pārliecību.

Pēdējā laikā rakstīju saviem biedriem uz Pēterpili, bet pagājuši vairāk mēnešu, un atbildes nekādas, tātad vēstules nenoiet. Tāpat es arīdzan nesaņēmu pēdējā laikā nekādas ziņas. Esmu pilnīgi izolēts.

Atraksti tūdaļ, kas notiekas ar Pēteri (viens no Latvijas sociāldemokrātijas dibinātājiem un ievērojamākiem darbiniekiem), vai viņš vesels un vai viss pie viņa kārtībā, — man tāds nemiers viņa dēļ.

Jau desmit gadu esmu ārzemēs. Bieži bijuši grūti laiki, bet nekad nav bijusi dzīve tik drūma, tik nospiedoša kā pēdējos divi gados. Es neesmu salauzts ne fiziski, ne morāliski, bet brīžiem jūtos tik bezgalīgi noguris. Bet gribas dzīvot un ticēt, ka drīz atnāks citādi laiki — drīz zudīs smacējošā tumsa...»

X. X.

«Jaunais Vārds», 1917. g., 1. jūlijā, Nr. 147.

J. JANSONS (O. BRAUNS)

Kad aizvakar telegrafs atnesa ziņu par nogremdēto angļu kuģi ar krievu emigrantiem, kuru starpā minēja vārdu «Jansons», tad negribējās ticēt, ka tas būtu tiešām mūsu vecais biedrs J. Jansons, kaut gan bija zināms, ka taisni viņam vajadzēja braukt, jo tikai mūsu un Anglijas valdības celtie kavēkļi viņu jau tik ilgi bija atturējuši no došanās darbā — brīvajā dzimtenē. Tagad vairs nav šaubu par to, ka bēdīgā ziņa tiešām attiecas uz viņu. J. Jansons vairs nav starp dzīvajiem.

1893. g. Jelgavā Kurzemes brīvlaišanas svētku laikā toreiz jauneklis-students J. Jansons nolasīja priekšlasījumu «Domas par latviešu literatūru». Tās bija tiešām brīvas domas, kas kā dzirksteles krita klausītāju galvās. Šīs domas bija priekštecis lielajam marksismam, kas šinī pat laikā pa vairāk ceļiem ielauzās klusajā Baltijā un uzreiz sacēla kājās visu, kas bija tiešām progresīvs toreizējā Latvijā. Šinīs domās, izejot no literatūras, J. Jansons pirmoreiz atklāti latviešiem sludināja zinātniskā sociālisma idejas. Un jo drīzi toreizējā «Dienas Lapā», kurā Jansons ņēma dzīvu dalību līdz viņas pilnīgai aizslēgšanai (1897. gadā), pārvērtās par jaunās mācības sludinātāju, kuru tanī pašā laikā pa citu ceļu no ārzemēm ieveda Latvijā toreizējais «Dienas Lapas» redaktors **J. Pliekšāns (Rainis).**

1897. gadā, drīz pēc «D. Lapas» aizslēgšanas, 8. jūlijā starp citiem «jaunstrāvniekiem» apcietināja arī Jansonu, toreiz varbūt vispopulārāko cilvēku visā Latvijā. Pēc 6 mēnešu aresta Jansonu aizsūtīja uz Smoļensku. Tikko viņam bija iespējams, viņš atgriezās no jauna Rīgā un iestājās no jauna «Dienas Lapas» redakcijā. Tūliņ pēc 17. oktobra «Dienas Lapa» J. Jansona vadībā pasludināja sevi par atklātu sociāldemokrātijas orgānu. Un ne vien redakcijā J. Jansons atklāti uzstājās Latvijas sociāldemokrātu vārdā.

Reakcijai un soda ekspedīcijām uznākot, Jansonam bija jānozūd. Vispirms viņš slēpās pie draugiem, tad pārbrauca uz Somiju (Helsingforsu) un, kad tur dzīve kļuva nedroša, uz Briseli (1912. g.). Karš no jauna piespieda Jansonu mainīt savu dzīves vietu, šoreiz uz Londonu.

Visā ilgajā trimdas laikā Jansons neturēja rokas klēpī; gan legālos, gan nelegālos rakstos viņš turpināja savu agrāko darbību. Karam uznākot, viņš droši nostājās pašās kreisajās rindās. Un, kad sociāldemokrātija zaudēja galvu pa visu pasauli, viņš bija viens no pirmajiem, kas ar sirdi un dvēseli nodevās Cimmervaldes-Kintāles internacionālistu propagandai: pret imperiālistisko karu un šovinismu un par jaunu, patiesu proletariāta starptautisku apvienību.

Likteņa ironija: kā pretmilitāristu — jeb kā angļu buržuāzija tos sauca «ģermanofilu» — Anglijas valdība viņu aizturēja, un,

kad beigās viņam izdevās dabūt atļauju izbraukt, — vācu zemūdens laiva viņu apraka Ziemeļu jūrā. Viņam nebija lemts nolikt galvu brīvajā dzimtenē.

Dusi saldi, dārgais draugs un biedri! Mūžam Tu dzīvosi, kaut ūdens Tevi sedz!

P. Stučka

«Cīņa», 1917. g., 9. aprīlī, Nr. 25.

J. JANSONA «DOMU» JUBILEJAS DIENĀ

(29. AUG. (11. SEPT.) 1893. G. — 11. SEPT. 1918. G.)

«Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten!»

Šie vācu dzejnieka H. Heines ugunīgie vārdi 25 gadus atpakaļ pirmoreiz atskanēja sīkpilsoniskās Jelgavas sīkpilsonisko «brīvlaišanas» svētku vēl sīkpilsoniskāko (nelaiķis Jansons atklāti sacītu «spīserisko») klausītāju priekšā. Tas bija «students Jansons», kas še ienaidnieku nometnē ar drošu krūti pirmoreiz atklāti sludināja sociālismu — Jelgavas «māmuļas» (Latv. biedrības) telpās. Še pirmoreiz atklāti sadalījās latviešu tauta daļās, tagad mēs sakām «šķirās». Un mazie pulciņi publikas starpā izkaisīto «jauno» še pirmoreiz atklāti pacēlās cīņā pret «vecajiem» par sociālisma ideju. Viņu skaļie aplausi vēl vairāk apstulbināja jau tā apstulbušos Jelgavas tautas svētku parastos viesus. Pa pārtraukuma brīžiem «veči» vēl mēģināja pie labas bufetes pacelt savu dūšu ar glāzīti alus un šņabīti špuktera. Pēc beigtās runas viņi izklīda drūmi un klusi pa mājām. Līķu smaka, kapitālistiskās sabiedrības trūdu vēsma ir ikviena šāda vēsturiska momenta pavadmotīvs.

Ja es tagad parakņājos pa savu atmiņu, tad man atklāti jāteic, ka es nevaru iedomāties cita iz mūsu toreizējās un arī vēlākās mazās sabiedrības, kas būtu tik lielā mērā «aicināts» uz šīs Latvijas soc.-demokrātijas uvertīras (priekšspēles) atklāšanu kā nel. biedrs Jansons ar viņa ozoldēla figūru, ar viņa skaņo saucēja balsi, ar viņa jaunekļa temperamentu (aizgrābtību), ar viņa plašo, vispusīgo izglītību un ar viņa nesatricināmo ticību. Ja es aizmiedzu acis, vēl tagad manā priekšā stāv šī staltā jaunekļa impozantais stāvs un cerību pilnā seja un ausīs atskan viņa citētie Heines vārdi par jauno dziesmu un jauno valsti šinī pasaulē... Patlaban mēs stāvam viņas priekšdurvīs...

«Domas par latviešu literatūru» — tāds bija nevainīgais uzraksts tai degošai lāpai, ko Jansons iemeta ienaidnieku vēl snaudošos pulkos. Nevainīgs daudziem tagad izliksies arī šo

domu saturs, jo kā lai varēja toreiz iedomāties latviešu valodā teikt atklātu vārdu pret pastāvošo kārtību? Pats priekšcēlums bija literatūras kritika, gan asa, skarba, nesaudzoša kritika, bet tikai aiz šīs čaumalas parādījās tā kritika, kas bija griezta pret pašu šinī literatūrā izlikto un iztēloto kārtību. Nevar jau tiešām iedomāties kaut ko muļķīgi gļēvāku nekā to laiku latviešu literatūru, par kuras dižumu un daiļumu tomēr kaut kādi Jūsmiņi varēja sarakstīt veselas grāmatas. Un tādēļ šis pērkoņa spēriens, kas tagad šķiet tik nevainīgs, toreiz varēja izlikties tik negaidīti briesmīgs.

Kā vācu sociālistiskajā literatūrā Bēbeļa «Sievietei» piekrīta ilgus laikus pārvaldoša loma, kaut gan tanī tikai īsa nodaļiņa bija veltīta sociālismam tieši, tā arī Jansona «Domās» pirmā vieta piekrita sieviešu un vispār ģimenes jautājumam latv. literatūrā. Un tikai starp rindiņām mēs izdzirdam to «jauno dziesmu» par «jauno valstību šinī pasaulē», ko mēs tagad atklāti saucam par sociālismu. Un, kad toreiz apdāvinātais latviešu rakstnieks, arī dzejnieks (vēlāk policijas pristavs) — E. Skujenieks aiz «pilnīgi nesavtīgiem motīviem» pārtulkoja daļu priekšlasījuma (jāatzīstas, ļoti skaistā) vācu valodā vienā no Rīgas vācu avīzēm un tanī ar trekniem burtiem nodrukāja tās kaitīgās rindiņas, kurās parādījās vairs ne literatūras, bet pašas pastāvošās sabiedrības kritika, tad nevajadzēja vairs i laikrakstā redakcijas komentāra, ka te sludina sociālismu... Es nezinu, vismaz neatminu nevienas citas zemes, kur šī jaunā mācība būtu ar lielāku efektu pirmoreiz uzstājusies uz skatuves kā 1893. g. augustā uz Jelgavas Latv. biedrības tribūnas. Nebija klausītāja, kas nebūtu domīgs aizgājis uz mājām. Un ne viena vien jaunekļa krūtīs sirds iesāka ātrāk pukstēt un asinis dzīvāk ritēt...

Tagad jubilejas dienā gribētos vēlreiz pārlasīt slavenās «Domas». Bet tas man neizdodas un tādēļ savā piezīmē aprobežojos ar savām atmiņām, jo pēc 1893. g. «Domas» vairāk redzējis neesmu... Dažā ziņā tie darbinieki ir nelaimīgi, kuru pirmais solis guva neparastus panākumus. Viņus apspriež bieži pēc šī pirmā soļa, no viņiem gaida jaunus, vēl stiprākus efektus. Šinī gadījumā tā būtu vislielākā kļūda apspriest nel. b. Jansonu vienīgi pēc viņa pirmā soļa. Tā galu galā bija nejaušība, ka pie mums atklāti no tribūnas un presē sociālisma ideju pacēla viņš. Tanī pašā laikā šī jaunā mācība spiedās pa visām logu un durvju šķirbām mūsu, toreiz tik klusajā un rāmajā Latvijā: no ārzemēm caur Pliekšānu-Raini, no Krievijas caur legālo marksistu literatūru utt. Pārāk par viņa «Domām» pat pirmajā laikmetā literāriskā un politiskā ziņā stāv viņa atbilde «vecajai paaudzei», kurā daži jautājumi, cik no galvas atminu, izteikti daudz gaišāk un noteiktāk nekā «Domās». Un, ja arī nebūtu Jansona uzstāšanās Jelgavas brīvlaišanas svētku priekšvakarā,

viņa vārds Latvijas sociāldemokrātijas vēsturē vienmēr būtu minēts ar trekniem burtiem.

Jansona dzīvē mēs izšķiram 4 laikmetus: pirmais — viņa pirmā uzstāšanās Jelgavā un viņa literāriskā un aģitatoriskā darbība Latvijas legālā marksisma jeb, pareizāk, t. s. «jaunās strāvas» kustībā. Otrais laikmets — viņa noteiktā sociāldemokrātiskā virziena darbība, kas iesākās izsūtījumā, sasniedza visaugstāko pakāpi Latvijas s.-d. priekšgalā 1905. g. revolūcijā Rīgā un turpinājās trimdā (pēc kārtas kādā paslēptuvē Krievijā, tad nelegāli Helsingforsā un no 1912. g. Briselē). Trešais laikmets ir b. Jansona šaubu laikmets, ne tai ziņā, it kā viņš būtu šaubījies par pašu s.-d. un viņas mācību galīgo uzvaru, ne tikai par viņas noteikto, kreiso virzienu. Un šis laikmets, diemžēl, daudziem no mūsu biedriem ir pārāk atmiņā, kamēr viņa politiskās darbības ceturtais laikmets — viņa noteiktā, stingrā internacionālista loma ir pārāk maz, jā, daudziem pat nemaz pazīstama, nerunājot jau par to, ka tā tika spēji pārtraukta gandrīz pirmajos soļos no vācu apakšūdens laivas mīnas sprādziena.

Uz politiskās skatuves — «Dienas Lapas» toreiz vēl sīkpilsoniski (un pie tam pa latviski sīkpilsoniski) demokrātiskās aprindās students Jansons parādījās neilgi iepriekš 1893. g. augusta. Es pat nevaru patlaban pasacīt, vai jel maz kas tur bija agrāk no viņa drukāts. Maskavas un vēlāk Jurjevas studentu pulciņos viņš jau bija vairāk redzama figūra. 1893. g. augusts viņu izbīdīja uzreiz «jaunās», sākumā lielajā vairumā skaidri literāriskās strāvas starpā. Tur Ibsens vai pat Zūdermans (viņa «Gods») un vēlāk Aspazijas «Zaudētas tiesības» ieņēma svarīgāku vietu nekā Markss, no kura pieietami galu galā bija tikai rokrakstos daži gabaliņi komentāru. Vārds «reālisms» toreiz izlikās daudziem ne mazāk draudošs kā sociālisms. Saprotams, ka šinī pirmatnējā latv. marksisma kustībā bija tāds mudžeklis dažādu virzienu un kustību, ka tagad to grūti īsumā saprotami paskaidrot. Pats Jansons vienmēr par to sapņoja — izlikt visu šo 1. cēlienu romāna veidā, tā pēc norvēģieša Arne Garborga «zemnieku studentu» parauga.

Tikai tā izskaidrojams lielais panākums, kas bija legālajam marksismam vispārīgi un stud. Jansona un viņa biedru aģitācijas ceļojumiem pie Kurzemes saimniekdēliem un -meitām un viņu legālajās biedrībās. Otrais cēliens bija legālo biedrību jautājumu vakari — pārnesti uz pilsētām strādnieku biedrībās. Pirmā kārtā Liepājā, tad Rīgā un arī Jelgavā. Visu šo mudžekli tiešām pareizi varētu attēlot tikai romānā, un, cik es zinu, nelaiķis zināmu laiku nopietni ap to nodarbojās, bet acīm redzot viss šis darbs ir gājis bojā.

Daudz darba toreiz prasīja «Dienas Lapa» — šīs «jaunās strāvas» centrs un, gribētos teikt, perēklis. Še ar Pliekšāna

atgriešanos no ārzemēm noteikti iesākās marksisma propaganda, cik nu tas bija iespējams, gan tulkojot gabalus no Bēbeļa «Sievietes», gan iz citām brošūrām, gan arī pasniedzot patstāvīgus rakstus par strādnieku, bet jo biežāk par sieviešu jautājumu. Jo ko varētu rakstīt par strādnieku jautājumu, ja cenzūra pat vārdu «strādnieks» strīpoja laukā un tā vietā bija jāliek kāds darbņēmējs vai darba rūķis jeb vienkārši rūķis?

Polemikā ar veco paaudzi un viņas denunciācijām, kurai piekrita svarīgākā loma pirmatnējā propagandā un pat aģitācijā, Jansons ar savu atjautību bija īstā vietā. Bet visvairāk viņu pievilka jautājumu vakaru plašā strādnieku publika. Tikai savādie politiskie apstākļi pielaida to, ka krievu valdībai ar visiem viņas žandarmiem ilgu laiku nebija ne jausmas par to, ko īsti nozīmē «jaunā strāva». Še zināmu lomu arī gan spēlēja tas, ka šī kustība bija pilnīgi atsevišķa un atšķirta no Krievijas revolucionārās kustības (literatūra gandrīz vienīgi bija vāciska no vācu s.-d. izdevumiem). Tātad vajadzēja denunciācijas un ļoti nopietnas denunciācijas, lai iegāztu «jauno strāvu» un ieliktu cietumā visus viņas dalībniekus; vienā no pirmajām vietām tur atradās Jansons (aresti 8. jūlijā 1897. g.). —

Tagad, kad mēs pazīstam Krievijas revolūcijas vēsturi, kad mēs esam pārdzīvojuši 3 revolūcijas, kurās latviešu proletariāts gājis pirmajās rindās, viss tas mums pilnīgi nesaprotams.

Šinī pirmajā latv. politiskajā strāvā gan jau bija daži patiesi revolucionāri, bet vairums bija pilnīgi nejauši iepīti elementi, kas turpmāk arī vairs neņem dalību jel kādā kustībā jeb tagad pēdējos gados spēlē tieši reakcionāru lomu. Ja Jansona dzīves gaita būtu izbeigusies ar šo pirmo laikmetu, viņš varētu atrast vietu kā centrālā figūra romānā, līdzīga minētajam Arne Garborga «zemnieku studentiem», un nedaudz vairāk.

Bet tas bija īss laikmets, šī pāreja no naturālās saimniecības ideoloģijas uz kapitālismu. Tikai nepilnus 4 gadus pie mums vilkās «jaunās strāvas» mūžs, kamēr Norvēģijā uz to aizgāja gadu desmiti un vairāk.

Tikko mazliet atpūties no cietuma sienām, b. Jansons uzsāk savu 2. laikmeta darbību trimdas vietā — Smoļenskā. Par šo laikmetu es vismazāk zinu, jo atrados tolaik Tālajos ziemeļos un no jauna ar viņu sastapos tikai Vitebskā 1903. g., uz kurieni viņš bija pārcēlies, gaidīdams tā brīža, kad varēs tikt atpakaļ uz Latviju. Viņš bija dzīvu dalību ņēmis Smoļenskas kustībā, bija tur no jauna vajāts un cietumā sēdināts, bet viņa īstā darbība — literatūra un publicistika, un masu aģitācija šinī laikā bija piespiestā kārtā rimusi. No jauna viņš ar avīžniecību nodarbojas atjaunotajā «Dienas Lapā», kur viņu sastop 17. oktobra revolūcija Rīgā. Zem viņa iespaida «Dienas Lapa» otrā dienā pasludinās par sociāldemokrātijas orgānu, un brīvā presē Jansons no jauna, šoreiz atklāti un ne vairs starp rindiņām,

sludina sociālismu. «Vairāk drosmes» — šo uzsaukumu es vēl šodien atminos sociāldemokrātiskās «Dienas Lapas» pirmajos numuros.

Reizē ar to Jansons piedalās iepriekš 17. oktobra nelegālajā Rīgas kustībā, federatīvkomitejā. Viņš atklāti uzstājas visos brīvības dienu mītiņos, ved, s.-d. priekšstāvju skaitā, sarunas ar vācu toreiz kapitulējošo (padodošos) muižniecību. Viņa īstais elements ir masu sapulces. Jansona sapnis šķita piepildījies. Ne uz ilgu laiku. Ar soda ekspedīciju ierašanos Jansonam bija jānozūd. Viņa maz konspiratīvais stāvs un vispārējā pazīstamība viņam neatļāva ilgāk palikt te. Viņš kādu laiku paslepšus dzīvo Pleskavas guberņā, kādā sādžā, un, tur dzīvei nedrošai paliekot, pāriet uz Berlīni, tad uz Šveici un no turienes uz partijas priekšlikumu uz Helsingforsu, saprotams, zem sveša vārda.

Tur viņš ne vien stājas ciešā sakarā ar Somijas soc.-dem., bet arī turpina savu darbību, tikai nelegāli, latviešu un pēc tam Latvijas (ar kr. s.-d. partiju apvienotajā) s.-demokrātijā — gan kā literators un publicists nelegālajā un legālajā presē, gan kā dalībnieks nelegālās partiju saeimās.

Legāli šinī laikā iznāk viņa literāriskais darbs «Fauni vai klauni?». Darbs nodomāts kā turpinājums no «Domām», tikai jaunos apstākļos. Pēc revolūcijas atplūdiem literatūra no jauna bija nošļukusi uz reakcijas līmeņa. No jauna plātījās tikai skaļu frāžu kalēji, šoreiz pretendēdami uz visjaunāko no visa, kas jauns. Apvienot galīgi ģenialitāti ar ārprātību jeb ar tiešu noziedzību, par to sapņoja jaunā latv. dekadentu skola. Tikai veco laiku literatūrai par tiešu pretstatu toreizējās naivās «lauku meičas» vietā tagad parādās «kaila sieviete» visā savā bezkaunībā, salkanās romantikas vietā tieša un atklāta netiklība, danču grīdas vietu ieņem izpriecas māja. No jauna Jansons atklāj un graiza ne vien revolūcijas paģirnieku rakstniecību, bet arī visas šīs bandas īsto reakcionāro ģīmi. Grāmata sarakstīta ļoti pievilcīga, bet tai, zināms, vairs nav «Domu» panākumu. Laikmets grozījies. Cīņa iz literatūras pārgājusi masu kustībā. Šinī laikā Jansons saraksta arī savas «Baltijas revolūcijas» 1. daļu, kura pirmoreiz iznāk Rīgā, bet iekrīt ar visu rokrakstu. Jaunuzrakstīta tā divās daļās iznāk Briselē 1910. un 1914. g.

Biedra Jansona nelaime bija viņa ilgā trimda, atrautība no tiešās darbaļaužu masas, no tiešas cīņas (no 1905. g.sākot). Tālumā no apakšzemes cīnītāju pulkiem Jansons sāka zaudēt cerības uz uzvaru spējā, atklātā revolūcijas cīņā. Veikli demonstrēti «apzinīgi strādnieki», kādi, saprotams, esot atrodami vienīgi mazo darbu darītāju, mazinieku-oportūnistu aprindās, apmulsina viņu, un viņš sāk ieslīdēt mēreno sociālistu ideoloģijā, kas tic vienīgi lēnam organizācijas darbam un ne straujai uzstāšanai, skaļiem uzsaucieniem. Es kā šodien atminu sarunu ar b. Jansonu pēc Vīnes O. K. sēdēm. Tas bija, man no Parīzes uz mājām braucot,

1912. g. rudenī Ļežā, kur viņš uz dažām stundām, no vilciena līdz vilcienam, no Briseles bija uz satiksmi atbraucis. Lija lietus, un, kā nelaiķis mīlēja sacīt, «štimmunga» bija nospiesta. Jutās, it kā mūsu agrākajā sirsnībā būtu radusies plaisa. Mēs šoreiz pirmoreiz izšķīrāmies oficiāli remdeni. Gan mūsu sarakstīšanās turpinājās — arī ne bieži, tomēr pa vecam. Bet nebija šaubu, ka mēs slīdējām pa dažādām strāvām un manai atsaukšanai uz strādnieku masu lielniecību Pēterpilī nebija iespaida: Jansonam trūka ticības. Gan uz manu uzaicinājumu piedalīties noteiktā virzienā nodomātajā strādnieku žurnālā «Darbs» 1912. g. Jansons atsaucās ne vien ar vārdiem, bet arī darbiem. Tomēr viņš nevarēja vēl izrauties iz Pļehanova valgiem, kuros tas bija kritis. Tas bija 1914. g. vasarā, kad es no Berlīnes aizrakstīju uz Rīgu savu noteikto uzsaukumu atmest pie malas klibošanu un apvienoties ar to s.-d. spārnu (lieliniekiem), ar kuru mēs esam domu biedri, un nevis ar to, pret kuru mēs savā vairumā uzstājamies (O. K.), un tanī pašā laikā aizsūtīju Jansonam vēstuli, pārmetumu bagātu, kurai vajadzēja būt mūsu saišu pārtraucējai, jo liekulība vai divdomība bija mums, kā vienam, tā otram, nesaprotama. Es nebiju paspējis aizsūtīt vēstuli, kad sirds jau sažņaudzās žēlabās. Es tikko paspēju saņemt mazu atbildi, kurā Jansons pa daļai salauztu sirdi, pa daļai pārmetuma tonī atsaucās uz manu vēstuli, kad es jau sēdēju pie galda un saucu «mīļo Janci» uz personīgu satiksmi Rigenas salā Vācijā, kur es biju 1914. g. vasarā atpūsties.

Te izcēlās karš, un mūsu tikšanās nodoms izputēja. Es biju cerējis, ka tanī izgaisīs visi pārpratumi, jo man bija fakti par Pēterpils revolucionārās sociāldemokrātijas augšanu, par pašas revolūcijas uzplūdumu (ko atzina pats Vandervelde 1914. g. jūnijā «Pravdas» redakcijā, Pēterpilī). Es nešaubījos, ka Jansons šoreiz šķirsies no manis kā pilnīgs domu biedrs. Karš pārtrauca cerības: es tikko izmuku caur Zviedriju uz Pēterpili; Jansonam bija jo drīzi jālaižas ar citiem bēgļiem no Briseles uz Londonu. Nebija brīnums, ka Jansons bija nevainīgi cietušo beļģiešu pusē, ka nebija arī noslēpums, ka Latvijas nacionālistiskās skaņas 1914. g. rudenī atrada atbalsi Jansona meklētājā garā. Es atminu vēl, ka pirmā vēstulē, ko dabūju no Jansona iz Londonas, bija it kā pārmetums, ka es par viņu āzējies. Patiesībā es biju cenzūras apstākļu valodā aprakstījis Pēterpils patriotisko reiboņu. Es iesāku ar Ščedrina vārdiem, ka Krievijas zinātne no jauna aprobežojas ar vienīgo zinātni, sauktu «Grom pobiedi, razdavaisja» (zīmēts uz studentu ovācijām Ziemas pils priekšā), un turpināju, ka mūzikas māksla aprobežojas ar apvienoto valstu valdinieku himnām, daile ar šo valdinieku ģīmetnēm utt. Nelaiķis bija to ņēmis, kā pret sevi mērķētu.

Mana nākošā vēstule jau atrada Jansonu uz pareizā ceļa. Bija pārdzīvots šaubu laikmets. Jansons bija no jauna interna-

Pēteris Stučka

cionālistu starpā, un par viņu varēja zvērēt, ka viņš stāvēs un kritīs par 3. internacionāli. Es neatminu vairs, kas mums paziņoja uz Pēterpili par Jansona pāreju internacionālistos, bet to es atminu, ka mēs vienbalsīgi atbildējām ar vārdiem iz Gētes «Fausta»: «Viņš ir glābts!»

Tam vajadzēja būt darbiem visbagātākajam laikmetam, kas iesākās nelaiķa dzīvē, esot cimmervaldiešu un kintāliešu kreiso pirmajās rindās. Viņš ir pēdējo vidutājs ar angļu biedriem, kuriem konspiratīvie paņēmieni ir sveši. Saprotams, viņš tādi iekļūst angļu «neuzticamo» sarakstos un tiek cieši uzraudzīts.

Viņa pirmie šī laikmeta raksti izkaisīti pa legāliem un nelegāliem periodiskiem izdevumiem. Bet Londonas Britānijas muzeja grāmatu krātuvēm bija daudz no sava satura jāatdod nerimstoši strādājošā internacionālista Jansona galvā un piezīmju grāmatiņā. Viens plāns pēc otra izauga viņa galvā. Iesākti 2 lieli darbi: «Partijas vēsture» un «90. gadi». Un, kad izcēlās 27. febr. revolūcija, es no Jansona no pirmā dabūju telegramu, kurā viņš piedāvā savus spēkus, ja vajag mājās braukt. Es atbildēju tūliņ ar — jā. Un, sakrājis galvā visas tās ziņas, ko angļu imperiālistiskā cenzūra nelaistu pār robežu, viņš steidzās nokļūt agrāk Pēterpilī nekā angļu sociālpatriotiskie Torns un Ogredi. Bet kā ar nodomu angļu valdība internacionālistu Jansonu kopā ar Karpoviču iesēdināja lēnā preču kuģī, kamēr Plehanovu un citus imperiālisma roklaižus viņa ar ātrbraucošu tvaikoni kara kuģu pavadībā 1½ dienās nogādāja Norvēģijā.

Un, kā paredzēdama, kas sēd šinī netīrajā preču tvaikonī, vācu apakšūdens laiva — arī imperiālistiskā — ar mīnu nogremdēja kuģi un tā pasažierus aukstajos jūras viļņos. Aizgāja bojā ne vien vispār viena dzīvība vairāk — miljonu kara upuru starpā, — bet viena no gaišākajām un patlaban visvajadzīgākajām galvām starptautiskā proletariāta cīņā uz dzīvību un nāvi. Aizgāja bojā viss tas bagātais nodomu un zināšanu krājums, kuram vajadzēja galīgi reabilitēt nel. Jansona dzīves trešā posma svārstīšanos. «Pravdā» viņam veltīja siltus vārdus kā nelaikā bojā gājušam Trešās internacionāles censonim, vīrs, kas neprot liekuļot un nemīļo lieku vārdu: b. Ļeņins. Krievu pirmajā masu mītiņā Londonā pēc Febr. revolūcijas prezidēja Jansons. Un, ja pēc tā tomēr vēl dažādi sociālpatrioti un nacionālšovinisti, atsaukdamies uz Briselē runātiem vārdiem, ar savām imperiālistiskā kara asinīs mērcētām rokām ķeras pie nelaiķa biedra Jansona zārka, tad strādnieku pulki lai uzsauc ar bazūnīgu balsi: nost savas netīrās rokas!

Jansona izdoto un vēl neizdoto rakstu krājuma (cik tālu tas izglābies no cenzūras rokām, no kara uguns un no jūras viļņiem) pārdrukāšana būs labākais piemineklis J. Jansona īsajai dzīves gaitai. Viņa runas, saprotams, rakstos zaudē daudz. Viņa uzstāšanā pa laikam bija varbūt pat pārāk daudz temperamenta.

Neaizverot acis ne uz vienu no viņa vājībām un kļūdām, mēs tomēr varam sacīt, ka laikos, kad mūsu, pārējo, kapi būs apauguši ciešu aizmirstības virzas sienu, Jansona vārds un Jansona stāvs dzīvos strādnieku šķiras masu piemiņā. —

Jansons bija dižs — uz tribūnas, viņš bija sakarīgs un atjautīgs pie rakstāmgalda, bet vēl dziļāks un pievilcīgāks viņš bija intīmā, sirsnīgā satiksmē. Kā reti kam viņš tuvs bija man. Ne velti viņš dēvējās man par dēlu, un ne velti man viņam bija jāapsola «labākā govs un labākā kumode uz kāzām» kā vecākajam dēlam. Diemžēl, šīs svinības norisinājās jau tad, kad man vairs nebija ne govs un ne kumodes, kad es jau biju «izputējušo zemnieku» skaitā... Mēs bijām tuvi draugi. Un tas parādījās vislabāk brīžos, kad domu starpība vai cita nejaušība jau patlaban taisījās mūs šķirt vai uz visiem laikiem. Es daudz un viegli esmu zaudējis labākos draugus, jo nekad nepielaižu liekulīgas draudzēšanās, kad nav patiesu draudzības jūtu... Pretim Jansonam šķiršanās brūce bija arvien drošākais līdzeklis uz jaunsavienošanos. Jansonu es (viņam stingri protestējot) salīdzināju ar Lasala dabu; viņš viegli kādreiz likās aizrauties no skaista efekta. Bet viņš pirmais pats atzina savu lieko entuziasmu, un ne velti viņš sev pieņēma palamu Brauns: tas ir Hauptmaņa lugas «Vientuļi ļaudis» tips, «atjautīgs māksliinieks, kurš kaut kur nokavējis vilcienu *(den Anschluß versäumt)* un kuram nu vienalga, vai vienu dienu agrāk vai vēlāk tapt slavenam».

Kad pienāca pa telegrafu no Anglijas ziņa par biedra Jansona traģisko nāvi, es paliku mēms: negribējās un nespēju ticēt. Un vēl tagad ir it kā gaidas, ka vienā labā dienā parādīsies no jauna durvīs Jansona stāvs, dzīvs un neaizskarts. Negribas un nevaru ticēt, ka biedrs Jansons miris. Un viņš nav miris; viņš dzīvs un dzīvos, kaut jūra vai smiltis to sedz.

P. Stučka

«Darbs», 1918. g., septembrī, Nr. 1, 51.—59. lpp.

BIBLIOGRAFIJA
(1912—1917)

SAĪSINĀJUMI

Romiešu cipars pēc šifras nozīmē krājuma resp. izdevuma daļu. An. — anonīms. Angl. — angļu valodā. Apg. — apgādājis, apgādātājs, apgāds. Atref. — atreferējis. B-ba — biedrība. Bibl., ari b-ka — bibliotēka. Dz. — dzimis. Fr. — franču valodā. G. — gads. Gr. — grieķu valodā. Grām. — grāmata. Gs. — gadsimts. It. — itāliešu valodā. Izd. — izdevējs, izdevis, izdevniecība. Kr. — krievu valodā. Krāj. — krājums. Lat. — latīņu valodā. Latg. — latgaliešu. Latv. — latviešu. Lpp. — lappuse. M. — Maskava. Mir. — miris. Pb. — Pēterburga. Piel. — pielikums. Ps. — pseidonīms. Pusg. — pusgads. R. — Rīga. Rec. — recenzija, -as. Red. — redakcija, redaktors. Ref. — referāts, referents. *S.* — *Seite.* Sk. — skaties. Стр. — страница. Tp. — turpat, tas pats. Vāc. — vācu valodā.

Der. Gr. Nod. — RLB Derīgu Grāmatu Nodaļa. PALKLN — Pēterburgas Augstāko Lauksaimniecības Kursu Latviešu Novadniecība. RLB — Rīgas Latviešu Biedrība. ZAFB — Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālā bibliotēka.

A — «Austrums»
ĀAK — «Ādolfa Alunāna Zobgala Kalendārs»
AlkK — «Alūksnes Kalendārs», izd. J. Ozols, Cēsīs
AMSK — «Alojas-Maz-Salaces Kalendārs», izd. J. Vītols, Alojā
AmLK — «Amerikas Latviešu Luterāņu Kalendārs»
AmV — «Amerikas Vēstnesis»
Ar — «Arodnieks»
ĀrK — «Ārstniecības Kalendārs»
As — «Auseklis» (katoļu, 1914—15)
Atg — «Ataugas»
Atp — «Atpūta»
Aus — «Auseklis» (1911—1915)
AusK — «Ausekļa Kalendārs», izd. atturības b-ba «Auseklis», R.
Ausp — «Ausekļa» literāriskais pielikums
Av — «Avots»
AvK — «Avota Kalendārs»
B — «Baltija»
BdK — «Biedrību Kalendārs», sastādījis un izd. G. Kurzemnieks
BGGr — «Baltijas Gada Grāmata»
BgK — «Bēgļu Kalendārs»
BgZ — «Latviešu Bēgļu Apgādāšanas Centrālkomitejas Ziņojums»
Biļ — «Biļetens»
BK — P. Bērziņa «Baltijas Kalendārs»
BL — «Baltijas Lauksaimnieks»
BlK — «Blāzma» (kalendārs, J. Rauskas izd., Valkā)
BMTK — Bērziņa «Mūsu Tēvijas Kalendārs»
BP — «Burtnieka Pūrs»
BrSt — «Brīvais Strēlnieks»
Bs — «Balss»
BSk — «Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas» piel.
BT — «Baltijas Tirgotājs»
Bt — «Bitīte»
BV — «Baltijas Vēstnesis»
BVp — «Baltijas Vēstneša» piel.

CA — «Cēsu Apskats»
CAp — «Cēsu Apskata» piel.
CB — «Cēsu Balss»
CBd — «Cīņas Biedrs»
Cņ — «Cīņa»
CZ — «Cēsu Ziņas»
D — «Diena» (1912)
DB — «Darba Balss» (Fičburgā, ZASV)
DbK — «Darbs» (kalendārs Rūjenē)
Ddz — «Dadzis»
DegGGr — A. Deglava «Gada Grāmata»
DgK — «Daugavas Kalendārs» (Valtera un Rapas)
Dgv — «Daugava» (latg. kalendārs)
DJ — «Darba Jaunatne»
Dm — «Domas»
Dr — «Druva»
Drb — «Darbs»
Drg — «Draugs»
Dry — «Dryva»
DryK — «Dryvas Kalendārs»
DrV — «Draudzes Vēstnesis»
DT — «Darba Tauta»
DZ — «Daba un Zinātne»
Dz — «Dzīve»
DzA — «Dzīves Atbalss» (1914)
DzA — «Dzimtenes Atbalss» (1915—1918)
DzB — «Dzīves Balss»
DzDzK — «Dzimtenes un Tēvijas Kalendārs», apg. J. Dzērve, R.
Dznt — «Dzintars», izd. P. Skrābāns, M.
Dzp — «Dzīves» literāriski zinātniskais piel.
DzSp — «Dzīves Spēks»
DzV — «Dzimtenes Vēstnesis»
DzVp — «Dzimtenes Vēstneša» literāriskais piel.
DzZ — «Dzimtenes Ziņas»
Ev — «Evaņģēlists»
EvB — «Evaņģēlijuma Bazūne»
EvG — «Evaņģēliuma Gaisma»
FrLK — «Freija Latviešu Kalendārs»
FrTK — M. Freiberga «Vispārīgais Tēvijas Kalendārs»
G — «Gaisma» (avīze Ventspilī)
GdM — «Gudrais Muļķis»
GGr — «Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata»
GL — «Gada Laiki» (kalendārs Ventspilī)
Gl — «Gailis»
Gls — «Gailis» (rakstu krāj.)
HAK — «H. Alunāna Kalendārs»
HVK — «Hekera Vidzemes Kalendārs»
IVK — «Īstais Vidzemes Kalendārs»
Izgl — «Izglītība»
JA — «Jaunā Avīze»
JAp — «Jaunās Avīzes» piel.
JAr — «Jaunais Arodnieks»
JArK — «Jaunais Ārstniecības Kalendārs»
JB — «Jaunā Balss»
JBP — «Baznīca un Skola» (piel. pie JLA)
JC — «Jaunais Ceļš»
JCp — «Jaunā Ceļa» piel.
JDL — «Jaunā Dienas Lapa»
JDLp — «Jaunās Dienas Lapas» piel.
JDn — «Jaunā Diena»
JDr — «Jaunības Draugs»
JDz — «Jaunā Dzīve»
JkTK — M. Jākobsona «Īstais Tēvijas Kalendārs»
JL — «Jaunais Laiks»
JLA — «Jaunās Latviešu Avīzes»
JLAp — «Jauno Latviešu Avīžu» literāriskais piel.
JlgK — «Jelgavas Kalendārs»
JLt — «Jaunā Latvija»
JnK — «Jaunais Kalendārs» (sastād. Atskabarga)
JPA — «Jaunās Pēterpils Avīzes»
JR — «Jaunais Rīts»
Jr — «Jūrnieks»
JT — «Jaunības Tekas»
JTsK — «Jaunais Tieslietu Kalendārs»
JV — «Jaunais Vārds»
JVp — «Jaunā Vārda» piel.
JZ — «Jaunākās Ziņas»
JZn — «Jaunas Zinias»
KKv — «Kara Kāvi»
Kpr — «Kooperators»
KrGK — «Kristīgās Ģimenes Kalendārs»
Krz — «Kurzemnieks» (1911—1913)
Krz — «Kurzeme» (1914—1915)
Krzp — «Kurzemnieka» literāriskais piel.
KrV — «Kristīgs Vēstnesis»
Kv — «Kāvi»
L — «Latvija»
LA — «Latviešu Avīzes»
LAp — «Latviešu Avīžu» piel.
LAt — «Laika Atbalss»
LAtp — «Laika Atbalss» literāriskais piel.
LB — «Laika Balss»
LBK — «Latv. Bērnu Kalendārs»
LD — «Laika Domas»
LDA — «Liepājas Dienas Avīze»
Ld — «Līdums»

Ldp — «Līduma» piel.
Lk — «Laiks»
LkC — «Laukstrādnieku Cīņa»
LkD — «Laika Domas»
LkK — «Lauksaimnieku Kalendārs»
Lks — «Laiks» (kalendārs Jaunjelgavā)
LLGr — G. Landsberga «Kurzemes un Vidzemes Laika Grāmata»
LndK — G. Landsberga «Latviešu Kalendārs»
Lp — «Latvijas» piel.
LpAtb — «Liepājas Atbalss»
LpAtbp — «Liepājas Atbalss» feļetona piel.
LSk — «Latvijas Skola»
LStr — «Latviešu Strēlnieks» (žurnāls, 1916)
LStr — «Latvju Strēlnieks» (laikraksts, 1917)
Lt — «Lietuvēns»
LvK — «J. Lauvas Kalendārs»
LV — «Laika Vēstis»
LZK — «Lit. Zin. Kalendārs»
LžB — «Liaužu Bolss»
Mag — «Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft»
MC — «Mūsu Cīņa»
MD — «Mūsu Domas»
MDp — «Mūsu Domu» piel.
MjK — «Māju Kalendārs»
MK — «Mūsu Kalendārs»
MLGr — «Malienas Laika Grāmata», Madonā
MlDz — «Malienas Dzīve»
ND — «Nākotnes Domas»
Nd — «Nedēļa»
NK — «Nīderbergera Kalendārs», Cēsīs
NV — «Ņevas Viļņi»
PC — «Proletariāta Cīņa»
PLV — «Pareizticīgo Latviešu Vēstnesis»
PmK — «Vidzemes Lielais Piemiņas Kalendārs»
Пр — «Правда»
Prl — «Proletārietis»
Prm — «Prometejs»
PrmK — «Prometeja Kalendārs», R.
PTA — «Pirmais Talsu Almanahs»
Ptg — «Pātaga»
PtK — «Pēterburgas Kalendārs»
PVK — «Paēršķa Viesuļa Kalendārs»
RA — «Rīgas Avīze»
RAp — «Rīgas Avīzes» feļetona piel.
RigTgl — «Rigaer Tagesblatt»
RjV — «Rūjenes Vēstnesis»
RKr — «Rakstu Krājums», RLB Zinību komisijas izd.
RLA — «Rīgas Latviešu Avīze»
Rt — «Rota»
RtK — «Rīta Kalendārs»
Rts — «Rīts»
RV — «Rīta Vēstnesis»
RZ — «Rīgas Ziņas»
RZt — «Rigasche Zeitung»
Scd — «Sociāldemokrāts»
Sdz — «Sadzīve»
SdzK — «Sadzīves Kalendārs»
Sdzp — «Sadzīves» feļetons (sestdienas piel.)
Sk — «Skatuve»
SkDz — «Skatuve un Dzīve»
SkM — «Skola un Māja»
Sp — «Spogulis»
Sprn — «Spēriens»
St — «Stari»
StLGr — «Stefenhāgena Vecā un Jaunā Laika Grāmata»
StrA — «Strādnieku Atbalss» (1914)
StrA — «Strādnieku Avīze» (1917)
StrB — «Strādnieku Balss»
Strdn — «Strādnieks»
StrK — «Strādnieku Kalendārs» (Amerikā)
Strl — «Strēlnieks»
SZK — «Saimnieču un Zelteņu Kalendārs»
T — «Tēvija»
Tf — «Tēvijas» feļetons
Tg — «Tagadne» (red.-izd. Em. Elks)
Tgd — «Tagadne» (red.-izd. K. Augenbergs)
TkK — «Tukuma Kalendārs»
TLGr — «Tēvijas Kalendārs jeb Laika Grāmata»
TlK — «L. N. Tolstoja Kalendārs», izd. J. Pīpe
Tr — «Taurētājs»
TuT — «Tiesa un Tautsaimniecība» (T piel. 1912)
VA — «Ventspils Apskats»
VAp — «Ventspils Apskata» literāriskais piel.
VAsp — «Ventspils Apskata» svētdienas piel.
VAv — «Ventspils Avīze»
VdB — «Vidzemes Balss»
VJK — «Jaunais Kalendārs», izd. «Venta», Ventspilī
VLGr — «Vidzemes Vecā un Jaunā Laika Grāmata»
VLK — «Vispārīgs Latvijas Kalendārs», LpAtb izd.

VnTK — S. Veinberga «Tēvijas Kalendārs»
Vrd — «Vārds» (A. Upīša)
Vrv — «Varavīksne»
Vsl — «Veselība»
VspK — «Vispārīgais Kalendārs», izd. J. Ozols, Cēsīs
VStr — «Ventas Straume»
VStrp — «Ventas Straumes» piel.
VTK — L. P. Vītola «Tēvijas Kalendārs»
VZbK — «Vispārīgais Zobgala Kalendārs»
VZn — «Valmieras Ziņotājs»
Z — «Zemkopis»
ZbK — «Zobgala Kalendārs: Visiem, kas pelnījuši»
Ziņ — «Ziņotājs»
Zm — «Zeme»
ZMK — «Ziedoņa un Mīlestības Kalendārs»
ZnR — «Zinātne un Reliģija»
Z-VK — «Zieme|-Vidzemes Kalendārs», Valkā
ZvZK — «Zvārguļa Zobgala Kalendārs»

POLEMIKA PAR ASPAZIJU UN «DZIMTENES VĒSTNESI»

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Jaunsudrabiņš Jānis. Latviešu rakstnieks. Netieša atbilde «Dzimtenes Vēstnesim». 1911, ģenerālkomisijā pie J. Brigadera, Rīgā, 13 lpp. *Rec.:* [*An.*] — JDL, 1911, 285; *D.* — Dzp, 1912, 10; [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Vrd, I, 402. un 403. lpp.; *Plebejs* — JA, 11; [*T. Zeiferts*] *T.* — DzV, 257

[*Spriņģis Andrejs.*] Aspazija, prese un strādnieki. Viņu pēdējā laika attiecību kritisks raksturojums no Ķibuļu Andreja. Autora apgādībā, Rīgā, 1912, 43 lpp. *Rec.:* [*Roberts Pelše*] *P.R.* — Vrd, I, 1912, 409. un 410. lpp.; [*Aronu Matiss. An.*] — DzV, 29; *-s.* — Dzp, 10

Upīts Andrejs. «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Andreja Upīša apcerējums. I. Autora apgādībā, Rīgā, 1911, 62 lpp. [Par Aspazijas un DzV attiecībām sk. 10. un 12. lpp.] *Rec. un polemikas: Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 1912, 5; [*An.*] — Ar, 1; [*An.*] — JDL, 3; [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Vrd, I, 362., 370.—375. lpp.; JDL, 230; [*Jānis Jankavs*] *J. H.* — DzV, 64, 65; [*Arvids Švābe*] *A. Šv.* — Vrd, I, 377.—379. lpp.; [*Janis Jansons-Brauns*] *J.* — JL, 14, 15; [*Teodors Liventāls*] *T. L.* — MlDz, 1; [*An.*] — Aus, 1; [*Voldemārs Bastjānis*] *V. B-ans* — Dzp, 12; [*Āronu Matiss*] — DzV, 103

RAKSTI PERIODIKĀ

(HRONOLOĢISKI)

1911

Vainovskis J[*ānis*]. Es kaunos... DzV, 238

Jaunsudrabiņš J[*ānis*], *K*[*ārlis*] *Skalbe, J*[*ānis*] *Akuraters.* Balsis iz publikas! [Atteikšanās no tālākas līdzdarbības DzV.] JDL, 239

[*Āronu Matiss.*] Trīs rakstnieki un kritika. DzVp, 241

Gulbis A[*nsis*]. Balsis no publikas. DzV, 245

Jaunsudrabiņš Jānis. God. red.! [Paskaidrojums DzV red.] DzV, 245.

[*Āronu Matiss.*] Redakcijas piezīme. [A. Gulbja un J. Jaunsudrabiņa rakstiem.] DzV, 245

Aspazija. Cien. k.! [Vēstule DzV red. Āronu Matīsam, ka viņa DzV drīz iesniegs ievietošanai savus jaunākos dzejoļus no krāj. «Ziedu klēpis».] DzV, 247

Pēterburgas latv. studenti-marksisti. Cien. redakcija! [Par Aspazijas solidarizēšanos ar DzV.] JL, 35; JDL, 271; Dz, 137

[*Āronu Matiss.*] Mūsu galējie kreisie un spriešanas brīvība. DzV, 285
[*An.*] «Latviešu rakstnieks». [Rec. par J. Jaunsudrabiņa brošūru.] JDL, 285
Spriņģis A., Spriņģis K., Ķirsis J., Brešinskis J. u. v. d. c. Balsis no publikas, God. redakcija! DzV, 288
[*An.*] «Dzimtenes Vēstnesis» kā Aspazijas aizstāvis. JDL, 291
[*Āronu Matiss.*] «Jauno Dienas Lapu» stipri nodarbina «studentu-marksistu» famozais «protests» pret dzejnieci Aspaziju... DzV, 293
[*An.*] Vēl reizi «Dzimt. Vēstneša» «spriešanas brīvība». [Aspazijas lietā.] JDL, 295
Jaunsudrabiņš J. Atklāta vēstule «Dzimtenes Vēstneša» redaktoram Āronu Matīsam. JDL, 297
Aspazija. Balsis iz publikas. [Atbilde «studentiem-marksistiem».] JL, 39
[*JL*] *Redakcijas piezīme.* [Aspazijas «Balsij iz publikas».] JL, 39
Aspazijas paskaidrojums. [JL red.] JDL, 300
[*Āronu Matiss.*] «Jaunā Dienas Lapa» un viņas dīvainā loģika rakstnieku strīdus lietā. DzV, 301
[*An.*] «Dzimten. Vēstn.» redaktoram [Āronu Matīsam] grūta galva. [Aspazijas lietā.] JDL, 302

1912

Aspazija. Atbilde «Dienas Lapas» redakcijai. [Uz rakstu «Dzimt. Vēstn.» kā Aspazijas aizstāvis.] JDL, 3
[*JDL*] *Red.* piezīme. [Aspazijas rakstam «Atbilde «Dienas Lapas» redakcijai».] JDL, 3
[*JDL red.*] «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. No Andr. Upīša. JDL, 3
[*Ar red.*] Andr. Upīša «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Ar, 1
[*Aus red.*] «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Andr. Upīša apcerējums. Aus, 1
[*Liventāls Teodors*] *T. L.* Andrejs Upīts. «Dzimten. Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. MlDz, 1
[*DzV red.*] Aspazijas atbilde «J. Dienas Lapai». DzV, 4
[*Zeiferts Teodors*] *Teodors.* Andreja Upīša jaunākais cīņas raksts. [«Dzimt. Vēstnesis» un viņa loma latv. sadzīvē».] DzV, 5
[*Āronu Matiss.*] Galējie kreisie un viņu «marksisti». DzV, 5
Pēterburgas latv. studenti-marksisti. Paskaidrojums Aspazijas lietā. JDL, 5, 13; JL, 1
[*JDL red.*] Vai «Dzimt. Vēstnesis» ir melns? JDL, 5
[*Dz red.*] Dzejniece Aspazija un «Dzimtenes Vēstnesis». Dz, 7, 8
[*JL red.*] «Dzimten. Vēstneša» «pļāpāšanas brīvība». JL, 2
[*Dz red.*] Aspazijas incidenta lietā. Dz, 10
Aspazija. Paskaidrojums. [Par viņas atturēšanos no līdzstrādības politiskos laikrakstos.] DzV, 12
X. Dzejnieces Aspazijas neitralitāte. Dz, 16
[*DzV red.*] Sajukuši jēdzieni. [Par progresīvās preses uzbrukumiem «Dzimt. Vēstnesim».] DzV, 21
[*Aus red.*] Aspazijas lieta. Aus, 3
K. A. «Dzimtenes Vēstnesis» un latgalieši. RA, 27
[*JL red.*] Tiem, kas nomaldījušies. [«Dzimt. Vēstn.» un Aspazija.] JL, 8
[*MlDz red.*] Aspazija aiziet... [No sociāldemokrātijas.] MlDz, 5
J. Sajukuši jēdzieni. [Par Aspazijas solidarizēšanos ar «Dzimt. Vēstn.».] MD, 9
[*JL red.*] «Dzimtenes Vēstneša» pēdējais trumpis. JL, 11
[*Āronu Matiss.*] Aspazijas strīdus lietā... DzV, 29
Strāls Kārlis. Balsis iz publikas. [Atteikšanās no līdzstrādības «Dzimtenes Vēstnesī».] JDL, 30; L, 30
[*JDL red.*] Vēl reizi Aspazijas lieta. JDL, 32

Vairāki Maskavas studenti un kursistes. Pēterburgas «marksistu» cīņas paņēmieni Aspazijas lietā. DzV, 38

[*An.*] Balsis iz publikas. [Par Maskavas studentu un kursistu vēstuli Aspazijas lietā.] JDL, 59; JL, 15

[*DzV red.*] «Jaunais Laiks» kā komiķis. DzV, 59

-s. Aspazija, prese un strādnieki. Viņu pēdējā laikā attiecību kritisks raksturojums no Ķibuļu Andreja. Dzp, 10

Vairāki Maskavas studenti un kursisti. Atbilde Pēterburgas pseidomarksistiem. [Aspazijas lietā.] DzV, 65

A-e. «Dzimten. Vēstneša» divkosība. [Divējāda izturēšanās pret Andr. Upīti.] RA, 66

Alksnis J., Dripe P., Volfs Ed., Kurmits E., Kalniņš Kārlis, Āboliņš A., Inveiss V., Šķipsna P., Goldberg C., Dukur A., Licis O., Eizenberg M., Ābel M., Asar M., Lazdiņš Fr., Līc L., Jušēn O., Dreimans A., Koks A., Āboliņš R., Jurgens J., Plauks R., Rozenbergs A., Veiss T., Volfbahs, Zeidmans E., Ārgals E., Mežanc M., Vēver A., Kučer A., Lauberg J., Dubelštein E., Blumentāl L., Rasman M., Āboltiņ E., Leja B., Pele A., Braurej M., Tūbel E., Lindiņš R., Šmits A., Bērziņš A., Kalniņš Ed., Lejkarts J., Baltkauls A., Meijers E., Zvagur R., Delle G., Jozutis J., Jaunbrakman M., Melnbārd K., Heils J., Pampe M., Heils V., Zels, J., Lejnieks G., Veidemans R., Silarājs E., Liniņ M., Vilkaitis Jonas (leišu rakstnieks, bij. «Rigos Naujenos» vadītājs). Balsis iz publikas. Cien. redakcija! [Protests pret DzV antidemokrātisko virzienu.] JDL, 67

[*DzV red.*] «Rīgas Avīzei». [Andr. Upīts un «Dzimten. Vēstn.» redaktors Ārons.] DzV, 67

[*Āronu Matiss.*] Gada ceturksnis tuvojas. [Pēterburgas latv. studenti un «Dzimtenes Vēstnesis».] DzV, 68

Pēterburgas latv. studenti un studentes. [Seko 57 paraksti.] Vēstule redakcijai. [Novēršanās un īgnums pret «Dzimt. Vēstnesi».] Dz, 69

Kāds bērnu tēvs. Kas mūsu studentiem vispirms būtu jāiemācās? DzV, 69

Kāds vecs lasītājs. Balsis no publikas. [Papildinājums rakstam «Kas mūsu studentiem vispirms būtu jāiemācās?» DzV 69. n-rā.] DzV, 70

Kāds students. Balsis no publikas. Studentu lietas. [Par latv. valodas zināšanām.] DzV, 71

[*Āronu Matiss.*] Red. piezīme. [Kāda studenta rakstam.] DzV, 71

Plebejs. Latviešu avīžniecības akrobāti. [«Dzimten. Vēstnesis» un J. Jaunsudrabiņš.] JA, 11

[*Bastjānis Voldemārs*] *V. B-ans.* A. Upīts par latviešu avīžniecību. («Dzimten. Vēstn.» un viņa loma latv. sadzīvē.) Dzp, 12

[*Upīts Andrejs*] *Pepermentes Pēters.* Pie ābeces! [Lai DzV redaktori «paši iemācās pareizi latviski rakstīt un tad lai nāk citus mācīt»!] JDL, 79

[*JDL red.*] Balsis iz publikas. [Atbilde «vairākiem Maskavas studentiem» Aspazijas lietā.] JDL, 84

P[ēterburgas] A[ugstāko] L[auksaimniecības] K[ursu] L[atviešu] N[ovadnieci-bas] valde. Balsis iz publikas. [PALKLN valde nolēmusi, «ņemot vērā «DzV» progresīvi netīros darbus, ka nevar citādi izturēties pret šo avīzi kā ar īgnumu, tāpēc ir nepieciešami atturēties no visa, kas var tikt pārprasts vai «iztulkots» kā morālisks pabalsts šai avīzei».] JDL, 86

Alksnis J., Inveiss V., Kalniņš Ed., Meijers Ed., Ābeltiņš P., Delle G., Volfs Ed., Dripe P., Jaunbrakman M., Baltkauls A., Kurmits Ed., Melbārds K. un Kalniņš K. Balsis iz publikas. God. «J. D. L.» red . . . [PALKLN studentu polemika pret DzV.] JDL, 88

Kāds students. Latviešu studenti un vāja pareizrakstības prašana. JDL, 101

[*JDL*] *Red.* piezīme. [Kāda studenta rakstam «Latv. studenti un vāja pareizrakstības prašana».] JDL, 101

[*Āronu Matiss.*] 6 nedēļas laika un tomēr nekas. DzV, 103

[*Knoriņš Vilhelms*] *V. Kn.* Aspazijai. (Nākotnes blāzma apdzisa . . .) [Satīrisks dzejolis par Aspaziju un DzV.] JL, 38

[*Ducmanis Kārlis?*] *K. D.* Latviešu valoda studentu aprindās. JDL, 125, 126
Mrs. Latviešu studenti. Dz, 131
Mrs. «Dzimtenes Vēstnesis» un latviešu studenti. Dz, 139, 140
[*Stukmanis Kārlis Augusts*] *K. A.* «Dzimt. Vēstneša» simpātijas un antipātijas. RA, 157
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Incidents bez gala. [Ap J. Vainovska rakstu «Es kaunos» un polemiku ar Aspaziju.] Vrd, I, 423.—427. lpp.
[*DzV red.*] Sajukuse. [JDL it kā pretrunīgie raksti.] DzV, 207
Lapiņš J[*ānis*]. Aspazija. Sabiedriski literāriska studija. [Sk. apcerējuma pēdējo nodaļu «Ziedu klēpis».] BP, I, 40.—76. lpp.
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* J. H. [J. Jankava] literāriskie fabrikāti. Vrd, I, 362. lpp.
[*Svābe Arvēds*] *A. Sv.* Andreja Upīša «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Vrd, I, 377.—379. lpp.
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Jāņa Jaunsudrabiņa «Latviešu rakstnieks». Netieša atbilde «Dzimtenes Vēstnesim», Rīgā, 1911, 13 lpp. Vrd, I, 402. lpp.
[*Pelše Roberts*] *P. R.* Ķibuļu Andreja «Aspazija, prese un strādnieki». Vrd, I, 409. lpp.
[*DzV red.*] Atbilde Rīgas Lauksaimniecības Centrālbiedrībai. [Uz viņas pieņemto rezolūciju par riebuma izteikšanu pret «Dzimt. Vēstnesi».] DzV, 297

1913

[*Asars Hermanis*] *A.* Aspazija un demokrātija. JDL, 53
Jansons-[*Brauns*] *J.*[*anis*]. Paša lietā. [Atspēkojums «Dzimt. Vēstn.» rakstam par Jansona pagātni.] Dz, 84; DzB, 14; JDL, 85
Kundziņš, M-d-miņa, Merķels [*Skare*], *Ziemels* [*J. Bērziņš*], *Solovs* [*Fr. Menders*], *Čipus* [*Kr. Eliass*], *Cis* [*F. Cielēns*]. Pret tumšiem goda vīriem. [Par DzV uzbrukumiem J. Jansonam-Braunam.] DzB, 14
Dobuls J[*ānis*], *stud.* Balsis no publikas. [Latv. studenti un latv. val. neprašana.] JDL, 111, 139
Jansons-[*Brauns*] *J*[*anis*]. Pēdējais vārds. [Atbilde «Dzimt. Vēstn.».] JDL, 112; DzB, 15
Jansons-[*Brauns*] *J*[*anis*], *Briselē.* Nemelot! [Atbilde «Dzimt. Vēstn.».] DzB, 18
[*DzB red.*] «Pavēderes tīfs». [«Dzimt. Vēstn.» un politiskā dzīve Latvijā.] DzB, 20
Upīts Andrejs. Balsis iz publikas. [RLB Der. Grām. Nodaļa, Andr. Upīša ludziņa «Dzimumdienas rītā» un «Dzimt. Vēstn.». Sakarā ar A. U. izstāšanos no Der. Grām. Nod.] JDL, 130
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Piespļautā bļoda jeb: Kārļa Skalbes atgriešanās. (Ilustrācija apcerējumiem «Rakstnieku ētika».) JDL, 198
Lapiņš J[*ānis*]. Kārlis Skalbe. Monografijas mēģinājums. [Par K. Skalbes attiecībām ar DzV sk. I nodaļu «Darbības gaita», 199. un 200. lpp.] BP, II, 187.—251. lpp.
[*Jansons-Brauns Janis*] *J.* Pilsoniskā prese un marksisti. DzB, 35
Upīts Andrejs. J. Jansons un jaunlaiku literatūra. JDL, 198, 199
[*Aspazija*] *A.* Piezīmes pie Andr. Upīša raksta «Jansons un jaunlaiku literatūra». JDL, 228
[*Upīts Andrejs*[*A. U.* «Tikai feļetonisti» un... «tikai demokrāte». [Polemika ar Aspaziju.] JDL, 242
Aspazija. Andr. Upīts vairāk nekā «tikai feļetonists». JDL, 260
[*JDL*] *Red.* piezīme. [Pie Aspazijas polemikas pret A. Upīti.] JDL, 260
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* «Tikai demokrāte» [Aspazija] tālākā gaitā. JDL, 260
-r-. Andrejs Upīts un Aspazija. RA, 267
Aspazija. Atbilde uz A. Upīša neatbildēšanu. JDL, 286
Jansons-[*Brauns Janis*]. Balsis iz publikas. [Polemika ar Aspaziju par viņa agrāko līdzstrādību pilsoniskos laikrakstos.] JDL, 296
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Aspazijas 25. g. rakstniecības darbības jubileja 9. (22.) martā. Vrd, II, 371.—373. lpp.

1912

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Alunāns Ādolfs. Humoristīgi satīriskie sakopotie dzejoļi. Ar Ā. Alunāna biografiju. 1. daļa. Jelgavā. Izd. H. Alunāns, 1912, 228 lpp., 1 ģīmetne. *Rec.: Andrejs Upīts*] *A. U.* — Vrd, II, 1913, 354.—356. lpp.; [*Priedulājs-Vilhelms Knoriņš?*] *Pr.* — LpAtb, 46; [*Gotfrīds Milbergs*] *G. M.* — DzV, 28.

Arbusow jun. Leonid. Livländische Geschichtsliteratur 1910. in Verbindung mit den baltischen Gesellschaften herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands in Riga durch — — — Riga, Verlag von N. Kymmel, 1912, V+90 S. Rec.: F. Ke[ussler] — «St. Peterb. Zeitung», 1912, 329.

Asāns Ignats. Kai dzeivoj latvīši Pīterburgā. Pēterburgā, 1912, autora izd., 16 lpp. *Rec.: K. Skrinda* — Dry, 1912, 129

Asars Jānis. Kopoti raksti, IV sējums. Raksti par alkohola jautājumu un kustību. Raksti par filozofiju. Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. Mūsu tautskola. Raksti par strādnieku un citiem sabiedriskiem jautājumiem. Otrs, pārlabots izdevums. Rīgā, 1912, A. Raņķa grāmatu tirgotavas apg., 495 lpp. Saturs: Raksti par alkohola jautājumu. Alkohols un organisms (1903. g.). Cīņa pret alkoholu pie latviešiem (1901). «Atturības sērga» (1902). Ko māca starptautiskie antialkohola kongresi (1902). 9. Pretalkohola kongress Brēmenē (1903). Starptautiskais (XI) pretalkohola kongress Stokholmā (1907). Raksti par sieviešu jautājumu un kustību. Uzbrukums sieviešu gara spējām. Sievietes darbs (1901). Sieviešu kustība dažādās kultūras valstīs (1904). Starptautiskais sieviešu kongress (1904). Pēterburgas sieviešu augstāko kursu jubileja (1903). Latviešu sieviešu petīcija (1905). Sieviešu literatūra (1904). Raksti par filozofiju. Modernā dabas filozofija (1902). Herberts Spensers, lielākais angļu filozofs (1903). Kanta piemiņai (1904). — — Patiesība un meli rakstniecībā un dzīvē. — — Mūsu tautskola. — — Raksti par strādnieku un citiem sabiedriskiem jautājumiem. Darba uzvara (1905). Kā rodas sabiedriskie ideāli? (1906) Kas ir apzinīgums? (1906) Vācijas strādnieku partija lielo spaidu laikmetā 1878—99 (1906). Partijas skola Vācijā (1907). Arodniecisko biedrību un ģenerālstreiku jautājums vācu sociāldemokrātijā (1906). Kautskis par partiju un arodniecisko kustību (1906). Kas ir sindikālisms? (1906) Arodnieciskā Internacionāle (1907). Kooperatīvas biedrības (1907. g.). Socializēta fabrika Delftas pilsētā. Lauksaimnieku sabiedrošanās panākumi Dānijā (1904). Kas ir sociālisti-revolucionāri? (1906) Par fabriku likumu reformu (1906). Arodniecību tarifu salīgumi jeb «samierinātājas kameras» Krievijā (1907). Strādnieku kustība ārzemēs (1907). Strādnieku arodnieciskā kustība Dānijā (1907). Strādnieku prāva Amerikā (1907). Amerikāņu strādnieku prāva Eidaho valstī (1907) Amerikas kapitālistu tresti (1906). Kapitālistu organizēšanās Krievijā (1906). Par sindikātiem, karteļiem un trestiem. Pēc prof. J. Janžula (1904). Krievu zemnieku kopzemes gals (1906). Krievijas zemnieku nākotne (1907). Krievu zemnieki un sociāldemokrātija (1907). Sapnis vasaras naktī jeb: te bij, te nebij (1907). Sīkgruntniecības ideāls (1906). Sīksaimniecības drudzis. Džuzepe Garibaldijs (1907). Kas bija vainīgs? (1906) Politiskā dzīve Francijā no 1789.—99. g. (1906). Valdību iespaids uz vēlēšanām (1906). Liberālisma «atdzimšana» (1907). Ceļā uz parlamentārismu (1906). Anglijas liberālisms (1906). Jauns virziens vēlēšanu svārstībā (1907). Par miera konferenci un atbruņošanos (1907). Francijas «Maliena» (1902). Baznīca un valsts (1906). Politiskas partijas Somijas seimā (1907). Par tautas vietniecību (1905). Pilsētu pašvaldības uzdevumi. Par nodokļa ņemšanu pilsētu pašvaldībā (1906). Ienākumu nodoklis Krievijā (1907). Valsts kredīta un parādu nozīme

(1907). Garīgais proletariāts. Domas par tautas vadoņiem (1907). Strādnieki un inteliģence (1906). Divi ceļi vai divi ceļa gabali? (1906) Domas par nacionālismu (1906). Zinātnes brīvības dēļ (1907). Kur sērgas nāk? (1907) Indijas ciešanas (1907). Par starptautisko valodu (1904). Darba svētki (1907). *Rec.:* [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *Ziem.* — Vrd, I, 1912, 383.—391. lpp.

Ausekļa Izlasīti raksti. Rediģējis Līgotņu Jēkabs. Pēterburgā [1912?], A. Gulbja apg. Ar Ausekļa ģīmetni uz atsevišķas lapas. 140+4 nen. lpp. Universālā Bibliotēka, Nr. 89/91. Saturs: Auseklis (Krogzemju Mīkus). Īss raksturojums. Līgotņu Jēkaba. I. Dzejas: Oriģināldzejoļi. — Ozolu vainagi slavenu tautas vīru kapiem. — Satīras. — Tulkoti dzejoļi. — Atdzejojumi no dažādiem neminētiem autoriem. — Prātulas. II. Prozaiski raksti: Līdumnieks. — Latviešu tautas dziesmas tautas skolās. *Rec.:* [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Vrd, II, 1913, 347. lpp.; *K. Videnieks* — JT, 921. lpp.

[*Balodis Antons*] *A. Krauja.* Raiņa «Pusideālists». Kāds nelaikā piemirsts ievērojams mākslas darbs. Rīgā, 1912, «Dzirciemnieku» izd., Nr. 31, 72 lpp. *Rec.:* [*Janis Jansons-Brauns.*] *J.* — Vrd, II, 1913, 338.—341. lpp.; [*Vilhelms Knoriņš*] *V. Kn.* — JDL, 8; [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Dm, 1, 105.—107. lpp.; [*Kārlis Tifentāls-Dziļleja*] *K. D.* — Dz, 45

Bēbels Augusts. Iz manas dzīves. I d. Tulkojis J. Jansons [Brauns]. Izd. A. Gulbis, Pēterburgā, [1912], 61 lpp. (Universālā bibliotēka, Nr. 28.)

— Sieviete un sociālisms. Tulkojis Fr. Roziņš. Izd. «Taurētājs», R., 1912, 410 lpp. Saturs: Priekšvārds. Ievads. Pirmā daļa. Sieviete pagātnē. I. Sievietes stāvoklis pirmatnējā sabiedrībā. II. Cīņa starp tiesībām un tēva tiesībām. III. Kristīgā ticība. IV. Sieviete viduslaikos. V. Reformācija. VI. Astoņpadsmitais gadu simtenis. Otrā daļa. Sieviete tagadnē. VII. Sieviete kā dzimuma būte. VIII. Mūslaiku laulība. IX. Ģimenes izdrupšana. X. Laulība kā apgādāšanas iestāde. XI. Izredzes uz laulību. XII. Prostitūcija ir birģeliskā sabiedrībā nepieciešams iestādījums. XIII. Sievietes stāvoklis ražošanā. XIV. Sievietes cīņa dēļ izglītības. XV. Sievietes tiesiskais stāvoklis. Trešā daļa. Valsts un sabiedrība. XVI. Šķiru valsts un modernais proletariāts. XVII. Kapitālistiskās rūpniecības koncentrēšanās. XVIII. Krīzes un konkurence. XIX. Revolūcija zemkopībā. Ceturtā daļa. Sabiedrības socializēšanās. XX. Sociālā revolūcija. XXI. Sociālistiskās sabiedrības pamatlikumi. XXII. Sociālisms un laukkopība. XXIII. Valsts atcelšana. XXIV. Reliģijas nākotne. XXV. Sociālistiska bērnu audzināšana. XXVI. Māksla un literatūra sociālistiskā sabiedrībā. XXVII. Brīva individualitātes attīstīšanās. XXVIII. Sievietes nākotnē. XXIX. Internacionālisms. XXX. Ļaužu vairošanās jautājums un sociālisms. Beigas. *Rec.: -ja.-* JDL, 1913, 207

«Burtnieka Pūrs». Studentu rakstu krājums. Pirmais bērums. Rīgā, 1912, D. Zeltiņa apgādībā, Tērbatas ielā, Nr. 20, 260 lpp. Saturs: 1) Priekšvārds. 2) Ievadījums jaunradīšanas psiholoģijā. (Pēc akadēmiķa Ovsjaņiko-Kuļikovska lekcijām Pēterburgas universitātē.) K[ārlis] Ducmanis. 3) Aspazija. Sabiedriski literāriska studija no J[āņa] Lapiņa: Aspazija kā karotāja. Aspazija kā individuāliste. Miesas emancipācija. Ilgu dzejniece. Fatums un bēgšana no īstenības. Aspazija kā panteiste (1910. g.). Ziedu klēpis. Liriska biografija, II, no Aspazijas (1912). 4) [Jura] Plāķa. Bāleliņi un tautas. 5) M[arģera] Skujenieka. Nacionālais jautājums. 6) K[ārļa] Ducmaņa. Vietējās tiesības Krievijā. (Besarābijā, Mazkrievijā, Aizkaukāzijā, Somijā, Polijā un Baltijā.) 7) Valsts budžets un tautas priekšstāvība. Juridiski kritisks apcerējums no V[oldemāra] Bastjāņa. 8) J. Dns. [Kārlis Jūlijs Daniševskis.] Sociālā likumdošana. (Viņas attīstība, attīstības faktori, panākumi, principi un izredzes.) *Rec.:* [*Vilhelms Knoriņš*] *V. Kn.* — JDL, 1912, 292; [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *J. B.* — Vrd, II, 1913, 356.—358. lpp.; [*Vilis Dermanis*] *V. D.* — Dm, 1, 107.—110. lpp.; *K.* — Dr. 243. un 244. lpp.; JT, 5, 402. un 403. lpp.

Cariskā valdība un demokrātiskā republika Krievijā. [Uzsaukums.] Briselē, Latvijas Sociāldemokrātijas apg., 1912

Carisms un nacionālisms. [Carīskās Krievijas 4. Valsts domes vēlēšanu uzsaukums.] Briselē, Latvijas Sociāldemokrātijas apg., 1912

Deičs Ļevs. Četras bēgšanas. (Revolucionāra atmiņas.) Tulk. J. A. Bt. 1—2. Cēsīs, izd. JA. Bite, 1912. 1. No cietuma. 83 lpp. 2. No Sibīrijas. 100 lpp.

Duburs J[ēkabs] — *Ā[riņš]*. Raiņa «Induls un Ārija». Dramaturģ. skice. R., izd. D. Zeltiņš, 1912, 39 lpp.

Eldgasts Haralds [Jānis Miķelsons]. Pa okeānu. No Rīgas līdz Ņujorkai un atpakaļ. Ar ilustrācijām. R., 1912, 200+(3) lpp. [S a t u r ā pirms ceļojuma apraksta uz ZASV arī autora personīgi subjektīvas atmiņas par studentu dzīvi Pēterburgā un vēlāk Liepājā. Še tuvāk raksturoti arī daži toreizējie Liepājas preses izdevumi, to redaktori un līdzstrādnieki: F. kungs — Kārlis Freivalds (1865—1923), bij. dienas laikraksta «Sēkla» (1905—1906) red.-izd., J. Kovaļevskis (1873—1921), LpAtb red., un citi.] *Rec.: A. Bērziņš* — L, 1912, 227; *H* — RA, 131; *J. Jaunsudrabiņš* — JT, 11 pusg., 76. lpp.; *A. Upīts* — Vrd, I, 402. lpp.; *T. Zeiferts* — DzV, 118

Freinbergs K[ārlis]. Emīls Rozenovs un viņa luga «Pakrēšļa ļaudis» («Og|raktuvēs»). Dramaturģiska skice. R., Latv. skatuves b-bas (Jaunā Rīgas teātra) izd., 16 lpp. *Rec.: [An.]* — DzV, 1912, 271

— K. Guckovs un «Uriels Akosta». Dramaturģiska skice. R., Latviešu skatuves b.-bas (Jaunā Rīgas teātra) izd., 1912, 16 lpp.

Из Митавской старины. К 100-летнему юбилею Отечественной войны. Вып. 1—2. Митава, Мальмгрен, 1910—1912. Вып. 1. Враги в Курляндии. [1812], 1910, 30 стр. Вып. 2. События в Курляндской и Лифляндской губерниях по сведениям единственной Митавской литературно-политической газеты *«Allgemeine deutsche Zeitung für Russland»*. 1912, 165, XVI стр.

[Jansons-Brauns Janis] O. Brauns. Baltijas revolūcija. Atskats uz 1905. un 1906. gadu. 1. d. Briselē, Latv. Sociāldem. apg., 1912, 1. d., 78 lpp.

Jefimenko A. Napoleons Krievijā. 1812. gads. — Metuzāls K. 1812. gada kara notikumi Baltijā. R., 1912, 60 lpp., ar il. (Rīgas Latv. Biedr. Der. grām. nod. izd., Nr. 240). *Rec.: J. Daniševskis* — Dm, 1912, 776. lpp.; *-J-ns-* — Dr, 1028. lpp.; *[An.]* — JT, 154. lpp.; *A. Birkerts* — DzV, 150; *Ed. Rudzīts* — RA, 129

[Kalniņš Jānis.] Pagātnes ainas. J. Vientuļa sakopots vēsturisku dokumentu krāj. 1. Cēsīs, izd. J. Kalniņš, 1912, 96 lpp. *Rec.: P. Rozīts* — Dr, 1913, 883. lpp.

Keija Elena. Kā sievietes darbaspēks tiek izlietots nevietā. Tulk. L. Skalbe. R., izd. D. Zeltiņš, 1912, 52 lpp. *Rec.: R. Klaustiņš,* — Dr, 1913, 883. lpp.

Krodznieks Jānis [Krigers]. Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti, I. Izd. RLB Der. Gr. Nod., R., 1912, (4)+99+(1) lpp. S a t u r s: Lasītājiem. Rīgā, oktobrī, 1912. g. RLB Der. Gr. Nod. I. Kas ir latviešu vēsture? (Pirmiesp. A, 1892.) II. Par senlatviešiem. 1. (A, 1885). — 2. (M., 26. dec. 1910. g., DzV, 1911). — 3. Par mūsu senajām pilīm un pilsētām (A, 1895). III. Par zemgaliešiem 1.—7. (A, 1886—1887). Paskaidrojumi un pārlabojumi. *Rec.: -ņ-.* — DzV, 1912, 298; *P. Smits* — L, 1913, 40 un Dr, 251. lpp.; *[An.]* — JT, V, 403. lpp.

Kronvalda Ata. Tautiski centieni. Paskaidrojumi pie kāda *«Zeitung für Stadt und Land»* raksta. Tulkojis Āronu Matīss. [Moto]: «Pret likteni nespēs nekas mani sūtīt peklē, Tomēr, kas nolemts, tam izbēdzis neviens no mirstīgiem nevaid, Augsts vai zems, kas vien tikai dzimis. Homērs, Iliādā.» A. Gulbja apg., Pb, 1912. («Universālā B-ka, Nr. 71.) 70 lpp. S a t u r s: [Veltījums latv. valodā.] «Cienītam draugam B. Dīriķim, «Baltijas Vēstneša» redaktorim dāvina šās lapas Kronvalda Atis.» [Ievads.] Pirmā nodaļa: Ir gan mācīti latvieši. Otrā nodaļa: Latviešu valoda augstākās un zemākās skolās. Trešā nodaļa: Vācu iespaids. Ceturtā nodaļa:

Nākotne. *Rec.*: [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Vrd, II, 1913, 352. lpp.; [*Roberts Pelše*] *P. R.* — JDL, 22; [*Teodors Zeiferts*] *T.* — Dr, III, 374. lpp.

Latvijas Sociāldemokrātijas programa un statūti. Briselē, 1912

Lai dzīvo vispārējas, vienlīdzīgas, tiešas un aizklātas vēlēšanu tiesības. Briselē, Latv. Soc. dem. apg. 1912, 16 lpp. (Valsts domes vēlēšanu uzsaukums, Nr. 2).

Matīšu Brīvbibliotēkas biedrības grāmatu saraksts. Sast. Ed. Alainis. Matīšos, 1912, 32 lpp.

Meimans E., Dr. Ievads tagadnes estētikā no filozofijas prof. — —, Hamburgā. No otrā, papildinātā izdevuma tulkojis J. Bērziņš [Ziemelis]. Pēterburgā. Apg. A. Gulbis. 174 lpp. Universālā Bibliotēka, Nr. 44/46. *Rec.*: [*Andrejs Upits*] — Dm, 1912, 8, 886.—889. lpp., [*Vilhelms Knoriņš*] *V. Kn.* — JDL, 203 un Vrd, II, 1913, 342. un 343. lpp.

[*Pelše Roberts*] *P. Roberts.* Kurp trauc Aspazijas varones? Kritisks apc. R., apg. R. Virauskis, 1912, 31 lpp. *Rec.*: [*An.*] — Aus, 1912, 3; *V. Kn*[*oriņš*] — Dzp, 8

Plūdons [*Vilis Lejnieks*]. Latvju literatūras vēsture. Saīs. izd. 1. d. 1.—2. p. Jelgavā, izd. L. Neimanis, 1910—1912. 1. d. 1. puse 1910, 1.—152. lpp. 1. d. 2. puse 1912, 153.—274. lpp. Saturs: Ievads. 1. Indo-eiropiešu valodu cilts. 2. Latvju valodas radniecība ar leišu valodu. 3. Latvju valodas radniecība ar krievu valodu. 4. Vācu vārdi latvju valodā. 5. Lībiešu vārdi latvju valodā. 6. Latvju valodas pārgrozība. 7. Latvju valodas pareizība. 8. Mātes valodas nozīme tautas dzīvē. 9. Literatūras un literatūras vēstures jēdziens. 10. Latvju literatūrvēstures iedalījums. Visvecie laiki. I. Vēsturisks apskats. 11. Livonijas iedzimtie un viņu dzīves vieta. 12. Mūsu senču nodarbošanās. 13. Senlatviešu sabiedriskās un saimnieciskās dzīves iekārtojums. 14. Senlatviešu apģērbs un rotas. 15. Senlatviešu ieražas. 16. Senlatviešu ticība. II. Literārisks apcerējums. A. Tautas dziesmas jeb daiņas. 17. Dziesmu vara. 18. Dziesmu tīšana kamolā. 19. Apdziedāšanās. 20. Daiņu vecums. 21. Aizgūtās tautas dziesmas un ziņģes. 22. Viltotās tautas dziesmas. 23. Daiņu aizmiršanas cēloņi un viņu glābšana no pazušanas. 24. Daiņu satura dažādība un daudzpusība. 25. Daiņu svars un nozīme kultūrvēsturiskā un valodnieciskā ziņā. 26. Daiņu svars un nozīme dzejiskā ziņā. Kopspriedums par mūsu tautas dziesmām. 27. Sveštautiešu atsauksmes par mūsu tautas dziesmām. 28. Paštautiešu spriedumi par mūsu tautas dziesmām. B. Teikas un pasakas. 29. Par tautas teikām un pasakām vispārīgi. 30. Teiku un pasaku krāšana un klajā laišana. 31. Tautas teiku un pasaku iedalījums pēc viņu satura. 32. Teiku un pasaku nozīme valodnieciskā ziņā. 33. Pasaku nozīme tikumiskā un pedagoģiskā ziņā. 34. Teiku un pasaku nozīme dzejiskā ziņā. C. Sakāmvārdi un parunas. 35. Par sakāmvārdiem un parunām vispārīgi. 36. Sakāmvārdu saturs. D. Mīklas. 37. Par mīklām vispārīgi. 38. Mīklu kodols. E. Buramie vārdi. 39. Par buršanu un buramiem vārdiem vispārīgi. 40. Buramo vārdu izcelšanās un viņu vecums. Kopspriedums par mūsu tautas garamantām. 41. Sveštautiešu atsauksmes par mūsu tautas garamantām. 42. Mūsu tautas garamantu vērtība. Vecie laiki. A. Garīgu rakstu laikmets. I. Vēsturisks apskats. 43. Livonijas tautu nomākšana. 44. Katoļu laiki Livonijā. 45. Reformācija Baltijā. 46. Vidzemes sabiedriskais stāvoklis zviedru laikos. 47. Kurzemes sabiedriskais stāvoklis hercogu laikos. II. Literārisks apcerējums. 48. Mūsu rakstniecības visvecākie pieminekļi. 49. Pirmā grāmata latviešu valodā. 50. Juris Mancelis. 51 Jura Manceļa valoda un rakstība. 52. Kristaps Fīrekers. 53. Kristaps Fīrekers kā garīgs dziesminieks. 54. Kristapa Fīrekera valoda un rakstība. 55. Kristapa Fīrekera nozīme latvju literatūrā un dzīvē. 56. Citi mūsu ievērojamākie garīgie dziesminieki. 57. Latviešu vecā dziesmu grāmata. 58. Ernests Gliks. 59. Latviešu bībele. B. Stendera un viņu pēcnieku laikmets. I. Vēsturisks apskats. 60. Politiskais un sabiedriskais stāvoklis Vidzemē XVIII gadu simtenī. 61. Muižnieku un

zemnieku stāvoklis Kurzemē XVIII gadu simtenī. 62. XVIII gadu simteņa garīgā atmosfēra Vakareiropā un Baltijā. II. Literārisks apcerējums. 63. Vecais Stenders. 64. Vecā Stendera raksti. 65. Vecā Stendera nozīme latvju dzīvē un literatūrā. Vecā Stendera pēcnieki. 66. Matīss Stobe. 67. Aleksandrs Jānis Stenders. 68. Baumbahs. 69. Mačevskis. B. Merķeļa laikmets. I. Vēsturisks apskats. 70. Dzimtbūšanas pēdējais cēliens. 71. Klaušu laiki. II. Literārisks apcerējums. 72. Garlībs Merķels. 73. Garlība Merķeļa raksti. 74. Garlība Merķeļa nozīme priekš latviešiem. 75. Latviešu draugi. 76. Elverfelds. 77. Girgensons. 78. Lundbergs. 79. Krons. 80. Hugenberģers. 81. Citi latviešu draugi. Pirmie laicīgie dziesminieki-paštautieši. 82. Neredzīgais Indriķis. 83. Ansis Līventāls. 84. Ernests Dīnsberģis. 85. Ansis Leitāns. 86. Vēl kādi vārdā minami dziesminieki-paštautieši. Kalendārniecība un avīžniecība. 87. Kalendārniecība. 88. Avīžniecība. Jaunie laiki. A. Progresīvi tautiskais laikmets. I. Vēsturisks apskats. 89. Sešdesmito gadu reformas Krievijā un Baltijā. 90. Baltijas sešdesmito gadu reformu iespaids uz latviešu dzīves izveidošanos. II. Literārisks apcerējums. 91. Krišjānis Valdemārs. 92. Krišjāņa Valdemāra raksti. 93. Krišjāņa Valdemāra svars un nozīme latviešu dzīvē. 94. Andrejs Spāģis. 95. Juris Alunāns. 96. Jura Alunāna literāriskā darbība. 97. Juris Neikens. 98. Jura Neikena stāsti un dziesmas. 99. Krišjānis Barons. 100. Kaspars Biezbārdis. 101. Jēkabs Zvaigznīte. 102. 60. gadu avīžniecība. 103. Kronvalda Atis. 104. Kronvalda Ata raksti. 105. Kronvalda Ata nopelni. 106. Auseklis. 107. Ausekļa dzeja. 108. Andrejs Pumpurs. 109. Andreja Pumpura dzeja. 110. Fricis Brīvzemnieks. 111. Fr. Brīvzemnieka literāriskā darbība. 112. Brāļi Kaudzīši. 113. Brāļu Kaudzīšu «Mērnieku laiki». 114. Progresīvi tautiskā laikmeta avīžnieki. B. Konservatīvi tautiskais laikmets. I. Vēsturisks apskats. 115. Astoņdesmito gadu politiskā atmosfēra Krievijā un Baltijā. 116. Latviešu pilsonība un tautiskais epigonisms. II. Literārisks apcerējums. Tautiskie epigoņi. 117. Lautenbahs-Jūsmiņš. 118. Mālberģis. 119. Lapas Mārtiņš. 120. Vensku Edvards. 121. Anss Lerhis-Puškaitis. 122. Stepermaņu Krustiņš. 123. Matīss Siliņš. 124. J. Purkalīts. 125. Edvards Zeibots. 126. Mieriņš. 127. Pavasaru Jānis 128. Vēl kādi vārdā minami konservatīvi tautiskā laikmeta dziesminieki. 129. Ādolfs Alunāns. 130. Esenberģu Jānis. 131. Esenberģu Jānis kā literārisks darbinieks. 132. Apsīšu Jēkabs. 133. Apsīšu Jēkaba literāriskā darbība. 134. Apsīšu Jēkaba literāriskās darbības koprakstūrojums. 135. 80. gadu avīžniecība. *Rec.: R. Klaustiņš* — Dr, 1912, 1409. lpp.; *T. Zeiferts* — DzV, 233; *V.* — L, 203; *P. Šmits* — L, 1913, 22

Plūdons V. Latvju rakstnieki. Daiļliteratūras hrestomātija skolām un pašizglītībai. Sastādījis Plūdons. IV daļa. J. Rainis, Aspazija, Zeltmatis, Anna Brigader, J. Poruks, Baltpurviņš, J. Kleinberģis, Plūdons, Atis Ķeniņš, Līgotņu Jēkabs, J. Kļaviņš, R. Klaustiņš, J. Akuraters, Antons, Viktors Eglīts, Fallijs, J. Jaunsudrabiņš, Aina Rasmer, Andrejs Upīts, Kārlis Skalbe, Smilga, Fr. Bārda, K. Strāls, Haralds Eldgasts, Antons Austriņš, Kārlis Krūza, R., 1912, A. Golta apg., 569+(1) lpp. [Saturā: īsas rakstnieku biografijas un darbu paraugi.] *Rec.: J. Akuraters* — L, 1912, 240; [*An.*] — DzV, 231; [*A. Vičs?*] *A. J.* — Dr, 1913, 113. lpp.; *R. Klaustiņš* — DzV, 10 un Dr, 369. lpp.; [*A. Upīts*] *A. U.* — Vrd, II, 353. lpp.

Pumpurs Andrejs. Raksti. [J. Kalniņa red. — Otrais izdevums.] Rīgā, 1912, K. Bērziņa apg., LIV+346+(1) lpp. + Pumpura ģīmetne uz atsevišķas lapas. Saturs: Priekšvārds. J. Kalniņš — Andrejs Pumpurs. J. Kalniņš — Tēvijā un svešumā. Dziesmas. — Lāčplēsis, latvju tautas varonis. Tautas epus, pēc tautas teikām sacerēts. — No Daugavas līdz Donavai. Latviešu savvaļnieka ceļojuma apraksti Serbu-Turku kara laikā 1876. g. — Austrumā aiz zemēm, jūrām. — Erkus Monte. Aina iz senprūšu vēstures. Kurmis.

[*Saulietis Augusts — Plikauss.*] Pasaka. Andra Vītalka piezīmējumi un kari-

katūras. Vāka zīmējums B. Dzeņa. Rīgā, 1912. Izdevis A. Saulietis. Apg. «Varavīksne». 215 lpp. *Rec. un polemikas:* [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — Vrd, 1912, I, 322.—323. lpp.; *V. Bastjānis* — JDL, 243, 248, 249; *R. Klaustiņš* — Dr. 1279. lpp. un DzV, 221; *V. Knoriņš* — Dm, 981.—983. lpp.; [*Jēk. Roze*] — JT, II pusg., 153. lpp. un DzV, 215; *A. Švābe* — JDL, 174; [*K. Tifentāls*] — Dzp, 35; *K. A. Stukmanis* — RA, 1913, 43

Simson Henri. La Lettonie. Rapport à la Conference des Nationalités Tenue à Paris, les 22—23 Juin 1912. 8 pag.

Сивицкій С. Н. Отечественная война в Прибалтийском крае. 1812—1912 г. С ист. очерком Прибалтийского края в XVIII столетии. Р., Рижск. пед. о-во, 1912. 224 стр. с илл. и карт. Оглавление: Часть первая. Исторический очерк Прибалтийского края в XVIII столетии. Первый век русского господства. Период невмешательства. Присоединение Курляндии. Политика правительства. Самоуправление. Таблица правительственных и земских учреждений. Дворянство. Города. Крестьяне и крепостное право. II. Эпоха правительственных реформ 1762—1804 г. «Просвещение» (Эйзен, Шульц, Яннау, Гупель, Меркель) 44. Екатерина II и ея реформы (ландтаг 1763 г. законодательная комиссия, наместничества). Освобождение крестьян (Фр. Сиверс, ландтаг 1803 г., положение о лифляндских крестьянах 1803 г.). Заключение. Часть вторая. Отечественная война в Прибалтийском крае. III. Причины и подготовка войны. Публицистическая деятельность Меркеля. Континентальная блокада. Приготовления к осаде в Риге (Барклай де-Толли). Генерал Эссен. IV. Нашествие французов. Рига в опасности. Движение X корпуса Макдональда. Военное положение в Риге. Битва при Экау. Сожжение форштатов и последствия этого. Благотворительная и патриотическая деятельность г. Риги. V. Военныя действия близ Риги. Отступление французов. Расположение французов и пруссаков. Иорк. Вылазки прусских. Прибытие финляндскаго корпуса. Сражение при Мезотене. Маркиз Паулуччи. Экспедиция против Фридрихштадта. Бедственное положение неприятелей. Отступление X корпуса. VI. Лифляндское дворянское ополчение. Событие в Дерпте. Пожертвования Лифляндской и Эстляндской губерний. Воззвание Фр. Сиверса об ополчении. Печальное состояние лифляндскаго ополчения и его уничтожение. Столкновение между студентами и офицерами в Дерпте. Взгляд маркиза Паулуччи на Дерптский университет. VII. Французы в Курляндии. Пожертвования Курляндской губернии. Отъезд губернатора Фр. Сиверса. Волнение в Митаве. Военно-прусское и французское управление. Областное правление из курляндских чиновников. Контрибуция и реквизиции. Страдания жителей Курляндии. Освобождение от неприятелей. Всеобщая амнистия. VIII. Таурогенская конвенция. Заключение. Переговоры маркиза Паулуччи с Иорком. Участие Меркеля. Рескрипт 6 декабря. Встреча Иорка с Дибичем и заключение конвенции. Мнение маркиза Паулуччи о конвенции и о Меиле. Историческое значение Таурогенской конвенции. Последствия Отечественной войны для Прибалтийскаго края.

Skalbe K[ārlis]. Latvju Daiņu izlase, I. Druvas un darba dziesmas. Ar Kr. Barona priekšvārdu. Pēterburgā, 1912, A. Gulbja apg., 102 lpp. (Universālā Bibliotēka, Nr. 23.) *Rec.: J. Akuraters* — L, 1912, 287; [*Jēk. Roze*] — JT, pusg., 255. lpp.

— II. Bāru dziesmas. Tp. 69+(3) lpp. (Universālā Bibliotēka, Nr. 43). *Rec.:* [*J. Roze*] — JT, II pusg., 234. lpp.; *R. Pelše* — Dzp, 31, 34; *Pāvils Rozīts* — Dr, 1347. lpp.

— III. Dziesmas un jaunība. Tp. 72 lpp. (Universālā Bibliotēka, Nr. 79).

Šmits P[ēteris], prof. Etnografisku rakstu krājums, I. Rīgā, 1912. Dabūjams pie J. Misiņa. 141+(1) lpp. Saturs: 1. Auseklis kā dzejnieks tautas dziesmu garā. 2. Indu|a teika. 3. Mežs mūsu tautas dziesmās. 4. Daži jautājumi par tautas dziesmām. 5. Ko vēsture māca par tautas savstarpīgām

cīņām. 6. Par seno latviešu kultūru. 7. Par austrumu Sibīrijas tautām. 8. Kāda nozīme ir mūsu tautas dziesmām? 9. O. Bēkeļa tautas dzejas psiholoģija un latviešu tautas dziesmas. 10. Vai latvieši zinātnēs ir pastrādājuši ko ievērojamu? 11. Latviešu tautas dziesmas kā vēstures avoti. 12. Par daiņu. 13. Par trūkumiem mūsu rakstniecībā. 14. Kāds vārds par ienaida politiku pie latviešiem. 15. Kā cēlies vārds «vācietis»? 16. «Stāvu koku nami». 17. Ko valodniecība māca par latviešu, leišu un prūšu senatni? 18. Mūsu tautas dziesmu bāri. *Rec.: J. Endzelīns* — Dr, 1912, 1421.—1423. lpp.; *K. Milenbahs* — DzV, 227; *P.* — L, 296; [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *J. B.* — Vrd, II, 1913, 358. lpp.; [*Vilis Dermanis*] *V. D.* — Dm, I, 110.—113. lpp.; *P. Šmits* — DzV, 84

Švābe Arveds. Rainis vai Plūdons? Divi sveicieni saulei. Kritiskas paralēles no — —. Cēsīs, Bite, 1912, 52 lpp. *Rec.:* [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — Dm, 1912, 11, 1219.—1221. lpp.; [*Vilhelms Knoriņš*] *V. Kn.* — JDL, 168 un Dzp, 46; *Teodors* [*Zeiferts*] — DzV, 244; [*Voldemārs Bastjānis*] *V. B-ans* — JDL, 233; *R. Pelše* — JAp, 1913, 3; *J. Bērziņš-Ziemelis* — Vrd, II, 345. lpp.

Tolstojs Ļ. N. Vēstules. Tulk. J. Jansons-[Brauns]. 1.—2. d. Pb. izd. A. Gulbis, 1912. (Universālā bibliotēka, Nr. 33, 82/84.) 1. d. (1848—1880). 1912, 83 lpp. 2. d. (1881—1910) [bg]. 171 lpp. *Rec.:* [*Jēkabs Roze*] *L.* — DzV, 1912, 108; [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — Vrd, I, 418. lpp. un II, 1913, 361. lpp. un JDL, 162; [*Roberts Kroders*] *R. Kr.* — Sp, 10

Upīts Andrejs. J. Rainis un viņa dzeja. Biografiski kritiska skice. R., «Dzirciemnieku» izd., 1912, 66 lpp. *Rec.:* [*Antons Balodis*] *A. Kr.* — Vrd, 1912, I, 379.—383. lpp.; [*Antons Birkerts*] *A.* — Dm, 8, 878.—880. lpp.; [*Vilhelms Knoriņš*] *V. Kn.* — JDL, 168; [*Teodors Zeiferts*] *T.* — Dr, 1154.—1156. lpp; *A*[*ndrejs*] *Spriņģis* — DzV, 209; [*Arveds Švābe*] *A. Šv.* — JDL, 218; *R. Pelše* — JAp, 1913, 2

— «*Vārds*». Literāriski kritisku rakstu krājums. — — sastādīts. Pirmais sējums. [*R.*] «Dzirciemnieku» izdevums. 442+(2) lpp. Saturs: Pirmā daļa — Beletristika. M. Liepas — Miķelītis. Stāsts. Raiņa — Gaitas gājējs. Dzejolis. J. Vainovska — Gājējs. Dzejolis. Jāņa Kļaviņa — Sapņotājs. Stāsts. Kārļa Ieviņa — Cilvēks atkritējs. Dzejoļi. P. Kūlas — Zelta drudzis. Dzejolis. A. Švābes — Matiņā piesiets. Skice. Andreja Kurcija — Nemiera balss. Dzejoļi. Ezerieša — Kad viņa mostas. Stāsts. Aspazijas — Ziedoņa dzejoļi. Līgotņu Jēkaba — Lielpilsētā. Dzejolis. Jāņa Jaunsudrabiņa — Pirkstiņa žēl. Tēlojums. Ramizara — Arāja šķiršanās. Dzejolis. A. Švābes — Aizejot. Dzejoļi. Ant. Bārdas — Zvaigznes. Dzejolis. J. Vainovska — Pilsētā. Dzejoļi. P. Kūlas — Zelta rudens. Dzejolis. J. Grīns — Akmens zārkā. Dzejolis. A. Brūklenājs — Māte. Skice. Leona Paegles — Stacija. Dzejolis. J. Kārkliņa — Darba balsis. Dzejoļi. J. Grīna — Pļāvējs. Dzejolis. Apsesdēla dzejoļi. Līgotņu Jēkaba — Viss. Dzejolis. J. Zemīša — Ceļā. Dramatiska etīde. Otrā daļa — Kritika. Antona — No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materiālismam. P. Roberta — Šķiru elementi mākslā. V. Knoriņa — Māksla un dialektika. A. Kraujas — Jānis Jaunsudrabiņš. Kritisks apcerējums. A. Kraujas — Kāds vārds par Andreja Upīša romānu «Zīda tīklā». Andreja Upīša — Latviešu rakstniecība. V.[Kārļa Dēķena] — Bērnu un jaunības literatūra (1911. g. otrā un 1912. g. pirmā puse). H. Asara — Teātru izrādes mūsu biedrībās. J. Jaunsudrabiņa — Māksla. (Pēdējās sezonas notikumi.) A. U[pīša] — Latviešu mūzikas demokratizācija. Trešā daļa — Apskats. Lirika. J. Akuratera — Sirds varā. A. Šv[ābe]. Aspazijas — Ziedu klēpis. A. [Birkerts.] Rob. Eidemaņa — Uz saules taka. A. Šv. Garāki dzejojumi. (Periodikā.) A. U. Jāņa Grīna — Pirmdiena. V. Kn[oriņš]. J. Gulbja — Magones. V. Kn. J. Kārkliņa — Lāpa. A. Šv. Gētes dzejas. J. B[ērziņš-Ziemelis]. Ed. Leigalieša — Ziedu elpā. A. M. J. Ļermontova — Dēmons. A. U. Žaņa Mūrnieka — Ziedu svētki. A. Šv. Plūdoņa — Fantāzija par puķēm. M. L[iepa]. Plūdoņa — Uz saulaino tāli. A. Šv. Pāvila Rozīša — Ziedu krūze. A. Šv. Hugo Skujiņa — Rudeņa šalkas. V. Kn. Andreja Upīša — Mazas drāmas. V. Kn.

Stāsti. J. Akuratera — Mazā Liza. A. U. A. Baltpurviņa — Tiesas diena. A. U. Lilijas Braun — Kādas sociālistes memuāri. Ziem. [J. Bērziņš.] Ed. Cālīša — Celmi un ataugas. A. Šv. Ed. Cālīša — Beigu sākums. A. U. Augusta Deglava — Lielā Lavīze. M. L. Viktora Eglīša — Vērtības pārvērtējot. A. Ezerieša — Rožu dārzs. A. U. Fallija — Dižlatvieši. A. U. Knuta Hamsūna — Sapņotājs. P. R. [Rob. Pelše.] Fr. Jansona stāsti. A. U. Jāņa Jaunsudrabiņa — Mani draugi. A. U. Jāņa Jaunsudrabiņa — Baltā grāmata. A. U. Bernharda Kellermaņa — Jūra. M. Liepa. Jāņa Kļaviņa stāsti. A. U. Linarda Laicena stāsti. A. U. M. Liepas — Filozofs Laiviņš. A. U. Heinriha Manna — Skolotājs Mēsls. V. Kn. Andrieva Niedras — Pēteris Salna. A. U. A. Saulieša stāsti. A. U. A. Švābes — Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos. V. Kn. Kārļa Skalbes — Pazemīgās dvēseles. V. Kn. Kārļa Skalbes tēlojumi. A. U. Skuju Frīda — Zem saules. A. U. A. Smilgas — Aizsniguši ceļi. A. U. K. Strāla — Ziemas vidus sapnis. A. U. Sudrabu Edža — Kaukšķītis. A. U. Zeltmata — Ilgu lilijas. A. Emīla Zolā — Dāmu paradīze. J. B. Turgeņeva noveles. A. U. Andreja Upīša — Nemiers. J. B. J. Vainovska stāsti. A. U. Andra Vītalka — Pasaka. A. U. Drāma. J. Akuratera — Saules gredzens. A. U. Ādolfa Alunāna — Draudzes bazārs. P. R. Rob. Tautmīļa Bērziņa — Pie pilsētas vārtiem. P. R. Bjernsterna Bjernsona — Kad jaunais vīns zied. A. U. Annas Brigader — Princese Gundega un karalis Brusubārda. P. R. Citas kritikas par «Princesi Gundegu...» [1912. g. periodikā]. Gētes — Fausts. J. B. Gerharta Hauptmaņa — Gabriela Šilinga bēgšana. A. U. Fridriha Hēbeļa — Judīte. P. R. H. Heijermansa — Cerība uz svētību. J. K[ārkliņš]. Henrika Ibsena drāmas. A. U. Jaunākās vienceliena joku lugas. J. Kārkliņš un A. Upīts. Lautenbaha-Jūsmiņa — Zilā kalna līgava. P. R. Lautenbaha-Jūsmiņa — Marģeris. A. U. Lautenbaha-Jūsmiņa — Indulis un Ārija. P. R. Lesinga — Nātans Gudrais. A. U. J. Raiņa — Induls un Ārija. (Iz Leimaņu Jāņa izdotas brošūras.) Citas kritikas par «Induli un Āriju». [1912. g. periodikā.] P. Roberta — Lāsts. V. Kn. Rozentāla-Krūmiņa — Sarkanais kungs. A. Viljama Šekspīra — Karalis Lirs. P. R. Fr. Šillera — Vilhelms Tells. A. U. Alfr. Ziediņa — Plaisa. A. U. Andreja Upīša — Balss un atbalss. V. Kn. Citas kritikas par «Balsi un atbalsi». [1911. g. latviešu periodikā.] Kritika. Antona apcerējumi. A. U. H. Buduļa — Poruku Jānis. A. Šv. J. H. (J. Jankava) literāriski fabrikāti. A. U. Jaunie latviešu žurnāli [To prospekti un spriedumi periodikā.] Kārļa Krūzas — Zvārguļu Edvarda stāvoklis mūsu dzejā. A. U. Līgotņu Jēkaba kritikas. A. U. Andrieva Niedras — No «Sarkanām puķēm» līdz «Ziedu klēpim». A. U. P. Roberta — Antiņš vai Spīdola? A. U. Teodora kritiskie apcerējumi. A. U. Andreja Upīša — Studijas un kritikas. A. Andreja Upīša — «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. A. Šv. A. Upīša — J. Rainis un viņa dzeja. [Antons Balodis.] A. Kr. Dažādi raksti. Jāņa Asara kopoti raksti. Ziem. Antona Austriņa stāsti un dzejas. A. U. Rūdolfa Blaumaņa Kopoti raksti. A. U. Jāzepa Dīcgena — Filozofijas akvizīts. Ziem. Iesācēji un pustalanti. A. U. Haralda Eldgasta — Pa okeānu. A. U. Jāņa Jaunsudrabiņa — Latviešu rakstnieks. A. U. Kultūrvēsturiski stāsti. A. U. Annas un Ata Ķeniņu ražojumi. A. U. Ķibuļu Andreja — Aspazija, prese un strādnieki. P. R. Mekleru Eduarda — «Svētnīca», «Dzīvība» un... ortografija. A. U. Andrieva Niedras Kopoti raksti. A. U. Satīra. A. U. Kā Tirzmaliete raud. A. U. L. N. Tolstoja raksti «Univ. Bibl.» izdevumā. A. U. A. Čehova raksti. P. R. Kronika. A. Gulbja «Universālā Bibliotēka». A. U. Incidents bez gala. [DzV un Aspazijas polemika.] A. U. Zinību komisijas vasaras sapulces. A. U. Priekšlasījumi par kritiku. Valodas kuriozi. A. U. Jubilejas. A. U. Nekrologi. A. U. Īss pārskats par Amerikas latviešu sabiedrību un rakstniecību. D. Rožkalns. «Vārds». [Prospekts.] «Vārda» sastādītājs. Paziņojumi [līdzstrādniekiem]. *Rec., anotācijas, polemikas: A. Upīts* — JDL, 1912, 35; -gs. — JDL, 267; *J. Jankavs* — DzV, 301—303; *V. Bastjānis* — Dz, 51, 54,

55; Erglis — JDL, 113; *J. Jansons-Brauns* — Dm, 2, 203.—218. lpp.; Ķikuņts — Krz, 15, 16

Wulffius Woldemar. Livländische Geschichtsliteratur 1909. In Verbindung mit den baltischen geschichtsforsschenden Gesellschaften herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands in Riga durch — —. Riga. Verlag von N. Kymmel, 1912, IV + 64 S. Rec.: A. H[asselblatt] — «Nordlivl. Zeitung», 1912, 138; F. Ke[ussler] — «St. Peterb. Zeitung», Montagsbl, 450.

Zubs N. K. Marksa teorija par kapitāla rašanos un augšanu. Tulk. Arčuns. R., 1912, 24 lpp. *Rec.: K. Gaigals-Hiršs* — DzV, 1912, 68

Zvaigžņu Andžs. Seno latviešu apvārdošanas un citi etnografiski materiāli. Savācis Zvaigžņu Andžs. Ērgļi, aut. izd., 1912, 31 lpp.

Жамов В. Е. Отечественная война 1812 г. Операция в направлении Тильзит—Митава—Рига. К 100-летнему юбилею Отечественной войны. Р., Рижск. гор. упр., 1912. 183 стр., с илл. и карт.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNĀLOS U. C.

Ādolfs Alunāns †. DzV, 143
Ādolfs Alunāns †. JlgK 1913. gadam, 49. un 50. lpp.
Ādolfs Alunāns †. JLA, 51
Ādolfs Alunāns †. LA, 72, 73
Ādolfs Alunāns †. LpAtb, 142
Ādolfs Alunāns miris. Kv, 27
Ādolfs Alunāns miris. L, 143
Ādolfs Alunāns miris. MD, 71
Ādolfs Alunāns †. VA, 51
A. J. Kosorotovs †. JDL, 86
Aleksandrs Kosorotovs †. Dz, 87
Andr. Upīša «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Ar, 1
Ap «Pēterburgas Avīžu» jubileju. LpAtb, 167
Ārējais progress un iekšējā kultūra. LpAtb, 298
Arī «mākslas žurnāls». [Par «Druvas» 8. burtnīcu.] JDL, 180
Āronu Matīsa 35 g. jubileja avīžniecības laukā. DzV, 53; LpAtb, 55; L, 52, 53
Aspazija aiziet... [No sociāldemokrātijas.] MlDz, 5
Aspazijas atbilde «J. Dienas Lapai», DzV, 4
Aspazijas incidenta lietā. Dz, 10
Aspazijas jubileja. Dm, XII, 1348. lpp.
Aspazijas strīdus lietā. DzV, 29
Atbilde Rīgas Lauksaimniecības Centrālbiedrībai. [Uz viņas pieņemto rezolūciju par riebuma izteikšanu pret «Dzimt. Vēstnesi».] DzV, 297
Atskats uz franču rakstniecību 1911. gadā. Dm, XI, 1291.—1223. lpp.
Augusta Strindberga godināšana. [Zviedrijā.] LpAtb, 28
Augusts Strindbergs. Dzp, 19
Augusts Strindbergs †. JDL, 100
Augusts Strindbergs †. JZ, 123
Augusts Strindbergs †. L, 100
Bailes no atklātības. [Par Fr. Grosvalda, A. Krastkalna un Fr. Veinberga rīcību.] DzV, 234
Balsis iz publikas. [Par Maskavas studentu un kursistu vēstuli Aspazijas lietā.] JDL, 59; JL, 15
Balsis iz publikas. [Atbilde «vairākiem Maskavas studentiem» Aspazijas lietā.] JDL, 84
«Balss un atbalss». Drāma no Andr. Upīša. Dm, III, 321.—324. lpp.
Bērnu un jaunības literatūra, V. Lapu pa lapai. Sakopojis J. Grīns. JT, II, 398. lpp.
Boļeslavs Pruss †. Dzp, 19
Boļeslavs Pruss †. JDL, 104

«*Das literärische Echo*» [Art. Luters] par Baltijas vāciešiem, 1905. g. revolūciju un latv. literatūru. JDL, 130
D. N. Mamins-Sibirjaks. MD, 129
«Domu» anketa. Dm, 893.—895., 1005.—1007. lpp.
Dzejniece Aspazija un «Dzimtenes Vēstnesis». Dz, 7, 8
«Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Andr. Upīša apcerējums, Aus, 1
«Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. No Andr. Upīša. JDL, 3
«Dzimtenes Vēstneša» pēdējais trumpis. JL, 11
«Dzimten. Vēstneša» «pļāpāšanas brīvība». JL, 2
Emīls Rozenovs un viņa luga «Pakrēšļa ļaudis». Dramatiska skice no K. Freinberga. DzV, 271
Fr. Veinberga atriebšanās. [Denunciācijas raksts pret JDL.] JDL, 178
Fr. Veinberga «pastardiena»? JDL, 165
Fr. Veinbergs [un viņa draudi]. DzV, 168, 171
Galma padomnieks R. Bērziņš. Av, 37
Gerharts Hauptmans. MD, 130
Harona kustība Vācijā. Dr, 1388.—1390. lpp.
Hermanis Bangs †. Dm, II, 223. lpp.
Hermanis Bangs †. JDL, 15
Hermanis Bangs †. L, 15
Hermaņa Banga testaments. LpAtb, 26
Henriks Senkevičs. LA, 2
I. A. Buņina jubileja. L, 254
Induļa un Ārijas pirmizrāde Jaunā Teātrī. JL, 17. (Nenobeigts.)
Jauna gada sagaidīšana. Uzvedums 1 cēlienā no K. Jākobsona. JDL, 301
«Jaunais Laiks» kā komiķis. DzV, 59
«Jaunās Dienas Lapas» nosodīšana. [Par kādas A. Strindberga pasakas ievietošanu 73. num. pielikumā.] JDL, 82
«Jaunlatviešu» jubileja. JDL, 169
Jelgava. Ādolfs Alunāns †. Krz, 26
Johans Nāgels. [Revolucionāra, 1905.—1906. g. Cņ nelegālās tipografijas vadītāja nekrologs.] Cņ, 121, 11. un 12. ipp.
Jozefs Ignacijs Kraševskis. Dr, 1025. lpp.
J. Raiņa «Induls un Ārija». JDL, 67
Kārlis Maijs †. Dr, 1029. lpp.
Kā Strindbergs kļuva par rakstnieku. (Izvilkums no viņa autobiografijas.) Dzp, 21
«*Königsberger Hartungsche Zeitung*» par «Dievzemīti». Dz, 181
Kristus pēdās. Otrs garīgu dziesmu krājums. No Rob. Bērziņa. RA, 173
Laikrakstu apskats. [«Okraini Rossiji» raksts par latviešiem.] L, 203
Latgaliešu literatūras lietā. DzV, 20
Latv. grāmatu tirgotāju un izdev. biedr. priekšlasījumu vakars 14. janv. [*Ligotņu Jēk. — Rozes, Ant. Birkerta* un *J. Misiņa referāti.*] JDL, 14
«Latvija» [un Annas Brigaderes «Princese Gundega un karalis Brusubārda»]. RA, 86
«Latvju rakstnieki», daiļliteratūras hrestomātija. Sastād. Plūdons. IV daļa. DzV, 231
Lielais priekštecis. (Ruso 200 gadu dzimšanas piemiņai.) MD, 70
«Liepājas Atbalss» un viņas akadēmiskā inteliģence. Dz, 32
Liepājas «kultūras glābēji». Dz, 73, 75
Literāriska izvirtība. [J. Gulbja-Bulļa darbi «Sadzīvē».] MD, 21
Literāriski sīkumi. Dm, I, 104., II, 213., IV, 432., VI, 600., IX, 996., X, 1112., XI, 1226. lpp.
Literatūras statistika par 1911. g. RA, 78
Lubu literatūra Vācijā. Dr, 1029. lpp.
Lubu žurnālistika un «Jaunākās Ziņas». JDL, 65
Ludis Zvirbulis. [Nekrologs.] Cņ, 124, 9. lpp.

Ļ. Tolstoja ražojumu motīvi. MD, 124, 125, 128, 129, 133, 137—141, 143
Marokas valdnieks. [Dzejnieks-valdnieks Mulaj-Hofids un viņa dzejas.] LpAtb, 106
Mazie gariņi. [A. Dobelis un viņa referāts par Ād. Alunānu.] Dz, 216
M. I. Petrunkevičs †. JDL, 103
Morisa Meterlinka 50 gadu dzimšanas diena. L, 193
Mūsu pozīcija. [Bi]. 1. n-ra ievads līdz ar norādi, ka Bi]. red. taktikas jautājumos aizstāvēs to līniju, ko «vairāk vai mazāk pilnīgi izteikuši un aizstāvējuši biedri — Brauns, Veterāns, Šloss un Šmits».] Bi], 1, 1. un 2. lpp.
Mūsu žurnāli. [«Druva», «Domas»» un «Jaunības Tekas».] DzV, 79
Neitrālā kultūra un šķiru kultūra. Dz, 272
N. F. Anņenskis †. JDL, 174
Par latv. dienas laikrakstiem. [Sakarā ar M. Bruža referātu Zinību komis. vasaras sapulcēs.] DzV, 141
«Pēterburgas Avīzes» (1862—1912). Dzp, 29
Pilsoņu karš. [Angļu raktnieka Ernsta Bramas sociālais romāns.] LpAtb, 102, 103, 105
Plūdoņa «Uz saulaino tāli». Dm, V, 560. lpp.
Poļu rakstnieks Boļeslavs Pruss †. L, 104
Pornografijas līderanti. [Ārzemēs.] Dm, 1227. lpp.
Poruka nenobeigtie darbi. Dm, VII, 775. lpp.
Preses «brīvība». JL, 8
P. Roberts [R. Pelše]. Kurp trauc Aspazijas varones? Kritisks apcerējums. Aus, 3
Puriškevičs kā dzejnieks. Dm, 1226. lpp.
Rakstnieku un žurnālistu biedrības «Ideja» pirmais literāriskais vakars. JDL, 172
«Rīgas Avīze». [Andr. Upīts un «Dzimten. Vēstn.» redaktors Ārons.] DzV, 67
«Rīgas Avīzes» Azefs... [Plaudis.] JDL, 200
Sajukuse. [JDL it kā pretrunīgie raksti.] DzV, 207
Sajukuši jēdzieni. [Par progresīvās preses uzbrukumiem «Dzimt. Vēstn.».] DzV, 21
Sociāldemokrātijai nav izskata pie latviešiem. RA, 143
Strādnieku protests Aspazijas lietā. JDL, 6
Tautiskajiem rebiniekiem. LAt, 3
Tautiskie bubuļi. JDL, 108
Tiem, kas nomaldījušies. [«Dzimt. Vēstn.» un Aspazija.] JL, 8
Tolstoja «Dzīvais mironis». Dm, I, 106. lpp.
Tolstoja rakstu statistika. Dm, IV, 432. lpp.
Vācu preses ētiskais līmenis. [«*Rig. Tgl.*» par Raini.] JDL, 31
Vai «Dzimten. Vēstnesis» ir melns? JDL, 5
Vai pie latviešiem atkal iesākusies politiskās nejēdzības strāva? RA, 246
Vakar-Eiropas literatūra 1911. gadā. Dzp, 5
«Vecās atmiņas». [«Jaunā Avīze» un T. Antmaņa darbība Ventspilī.] VA, 82
Vēl reizi Aspazijas lieta. JDL, 32
Viduslaiku goda jēdzieni. DzV, 19
Zinātniskas un mākslas biedrības Kurzemē un Vidzemē. BdK 1913. gadam, 222. un 223. lpp.
Žans Žaks Ruso. «Ženēvas pilsonis». DzV, 136—139, 149
Žurnālistu un literātu biedrības «Ideja» 2. literāriskais vakars. JDL, 221
Žurnālistu un liter. biedr. «Ideja» 4. literārisk. vakars 26. nov. JDL, 279
-Ādolfs Alunāns †. RA, 144
- .- Augusts Strindbergs. RA, 92
a. Par latviešiem un 1905. gada notikumiem. [«*Königsberger Hart. Zeitung*» raksts ar komentāriem.] DzV, 197
- *a* - Linduļa «Dižūdru Māle». LpAtb, 300
- *a* - Plūdoņa «Atraitnes dēls». RA, 295
abl - Ļ. N. Tolstoja bibliotēka. DzV, 239

abl- Strindberga jubileja, DzV, 14
- gs. Jaunais rakstu krājums «Vārds». JDL, 267
- ģis. «Idejas» literāriskais vakars 8. okt. [*A. Upīts, J. Bankavs, H. Asars.*] DzV, 237
— «Pilsoniskās mākslas bankrots». Andr. Upīša priekšlasījums. DzV, 226
— Strādnieku kultūras biedrības ref. komisija un [Andr.] Upīts. DzV, 274
- i - Roberts Bērziņš. [Sakarā ar viņa 25 g. jubileju skolotāja un literāta darbā.] L, 174
- i - Roberts Bērziņš. RA, 173
— R. Bērziņa jubileja. RA, 185
— Sarkanais kungs. Skatu luga no Rozentāla-Krūmiņa. RA, 67
-ib. [*Bērziņš Jānis-Ziemelis*] Arturs Šniclers. Dm, VIII, 882. lpp.
— Žana Žaka Ruso 200 gadu piemiņas diena. Dm, 559. lpp.
-ietis. Dažādas piezīmes par mūsu grāmatniecību. [Sēnalu literatūra un kalendāri.] JDL, 46
-ka- Jāņa Poruka vakars. [Liepājā.] Dz, 251, 252
-lis. Sociāldemokrātu lapa «Arodnieks». RA, 70
-lk- Aleksandrs Bisons †. DzV, 16
-lv- V. V. Muižeļa romāns «Grēks». DzV, 91
-lvn- I. A. Gončarovs Rīgas jūrmalā. DzV, 128
— Marks Tvens kā zelta meklētājs. DzVp, 58
n. Turgeņevs un Viardo. DzVp, 291
-n. P. Jeršova «Zirdziņš-Garausīts». Tulk. Ed. Pētersons. DzV, 232
-n- Ādolfa Alunāna piemineklļa lietā. DzV, 183
-nea. Aleksandrs Hercens. LpAtb, 72
— Augusts Strindbergs †. LpAtb, 104
-novs. I. A. Gončarovs. Dzp, 25
-ns. Ādolfs Alunāns †. Dz, 145
— Cittautu rakstnieki XXI. «Septiņas nedēļas dienas». Ad. Šmithenera pasakas. DzV, 215
— «Septiņas nedēļas dienas». Ādolfa Šmithenera pasakas. Dr, 1413. lpp.
-nst. Carls Dikenss un viņa darbi. DzV, 23
— Henrija Bernsteina jaunākā drāma. [«Lielā vētra» *(L'Assaut).*] DzV, 36
-nš. «Cīņa». Jocīgu rakstu krājums. Dz, 71
-ons. Krievu strādnieku avīze «Luč». JDL, 260
-pk- Andrejs Vištelauskis †. DzV, 271
— Igauņu rakstnieki ungāru valodā. DzV, 302
— Latgale. [Latgales laikraksts «Dryva» un katoļu arhibīskaps Kļučinskis.] DzV, 101
— Leišu rakstniecība. DzV, 251
-rs. Minna Kautskis †. Dz, 290
-rv. Gerharts Hauptmanis. Dz, 264
— Rakstnieki-emigranti, Dzp, 50
s. Bērnu literatūras lietā. L, 192
-s. Brīvzemnieka raksti. III. N. Gogoļa «Tarass Buļba». Dr, 1281. lpp.
— Brīvzemnieka raksti. III. «Tarass Buļba». Krieviski no N. Gogoļa. DzV, 227
— Čarls Dikenss un sievietes. DzV, 23
— Nodevība. Dramatiska leģenda no kņaza Sumbatova. T, 27
tn. [*Grēviņš Valdis?*] Poruku Jāņa kopoti raksti. Otrais sējums. MD, 112
u. [*Krūza K.?*] Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Otrais sējums. L, 52
x. Aspazijas lugas un A. Deglava pilnvaras. Dz, 78
— Dzejnieces Aspazijas neitralitāte. Dz, 16
— Pārdots «tautas draugs». [Nik. Puriņš un «Latv. Avīzes».] Dz, 2
— «Rīgas Avīze» un «Sadzīve». Dz, 88
— Ķēči. [Kārļa Jēkabsona apdegšana.] RA, 107
A. L. M. B. (lūdz lasīt «Latviešu Mākslas Biedrība»...) [Satīra par šīs b-bas literātu un mākslinieku vakaru, ar Art. Bērziņa, P. Gruznas, J. Jaunsudrabiņa, Zeltmata u. c. piedalīšanos.] GdM, I, 3. un 4. lpp.

A. Rote Tage. Baltische Novellen aus der Revolutionszeit. Von Frances Külpe. Aus dem Baltenlande. Erzählungen und Skizzen.. Von Hanny Brentono. Dr, 898. lpp.

A-a. «Lāpas». Henri Bataila jaunā luga. DzV, 302

A-e. «Dzimten. Vēstneša» divkosība. [Divējāda izturēšanās pret Andr. Upīti.] RA, 66

Akmeņkalis. Magones. J. Gulbja dzejas. JAp, 31

[*Akuraters Jānis*] *J. Ak.* Anatola Franša «Dieviem slāpst». Romāns. L, 185

— Antoloģijas un dzejnieku izmantošana. L, 97

— *J. Ak.* Lapu pa lapai. Bērnu un jaunības literatūra. V. Sakop. J. Grīns, L, 237

— *J. Ak.* Latvju rakstnieki. Daiļliteratūras hrestomātija. Sastād. Plūdons. IV daļa. L, 240

— *J. Ak.* Upīša-Birznieka No rīta. L, 234

[*Alunāns Ādolfs. An.*] Brencis un Žvingulis. [Sarunas par literāro un sabiedriski politisko dzīvi Latvijā 1910./11. g.] ĀAK 1912. gadam, 82.—95. lpp.

— [*An.*] Iz Žvingu|a humoristīgiem uzzīmējumiem. [Par H. Asaru, Raini, EvG, JLA, T, Ev, A. Niedru, L, A. Priedkalnu, LpAtb, DzV, Fr. Mierkalnu, JDL, JLA, Sdz, K. Skalbi, A. Upīti, Līgotņu Jēkabu, Izgl, J. Akurateri, V. Eglīti, Zemgaliešu Birutu, Tirzmalieti, T, A. Spodri, R. Tautmīli-Bērziņu, LA u. c.] ĀAK 1912. gadam, 34.—48. lpp.

— *Kalendārnieks.* Kalendārnieka korespondencija. [Vērtējumi un polemiskas replikas atbildēs līdzstrādniekiem par literatūru, literatūras kritiku, publicistiku un presi. Skārta Rožmīļa, T, LpAtb, Ād. Alunāna, L, R. Tautmīļa-Bērziņa, J. Akuratera, Raiņa, Rižsk. Mis|., V. Eglīša, Zūdermaņa, Gorkija, L. Tolstoja, Šekspīra, Dantes, Homēra, Nīcšes u. c. darbība.] ĀAK 1912. gadam, 96.—101. lpp.

Alunāna Ādolfa pēdējā gaita. JDL, 146, 147 *(-ea-)* [*Aug. Deglavs*]; DzV, 146 *(-t-)* [*Roze-Ligotnis*]; Dz, 146 *(Ed. Sillers)*; L, 146; LpAtb, 146; JZ, 176; JLA, 52; MD, 73 *(-s)*; JA, 52 *(Ed.-)*; Sdz, 73 *(J. Bullis-Gulbis)*

Alunāna Ādolfa pieminekļa lietā. [Latv. skatuves Darbinieku Biedrības uzsaukums.] L, 275; JDL, 275; DzV, 274; Dz, 276

[*Ambainis Valdemārs*] *Vold. Odiņš.* Baltijas Kalendārs 1913. g. P. Bērziņa apg. JA, 100

— Jaunais Kalendārs 1913. g. Sabiedr. «Ventas» apg. JA, 96

— Jaunais Kalendārs 1913. g. Sastād. Atskabarga [K. Ducmanis]. K. Bērziņa apg. JA, 98

— Kalendāri 1913. gadam. (1. Viesu|a Kalendārs. 2. Piektais Ritenis.) JA, 92

— *Ciekurs.* Mūsu kalendāri. [Veco kalendāru pielikumi ar jauniem nosaukumiem.] Sdz, 11

A. P. Juku laikmeta zīmes latviešu rakstniecībā. RA, 8, 17, 23, 29, 35, 40, 46, 52, 58, 64, 69, 73, 79

Apsīšu Jēkabs [*Jaunzems Jānis*]. Pārlabojums. [Aizrādījums, ka ne viņš, ne viņa tēvs nav bijuši brāļu draudzē.] RA, 5

[*Āriņš Jēkabs*] *J. A. Duburs.* Annas Brigader «Brusubārda un Gundega». DzV, 80, 81

— Raiņa «Indulis un Ārija». Dramaturģiska skice. Dr, 243.—252., 310.—335. lpp.

[*Āronu Matiss. An.*] Gada ceturksnis Tuvojas. [Pēterburgas latv. studenti un «Dzimtenes Vēstnesis».] DzV, 68

— [*An.*] Galējie kreisie un viņu «marksisti». [DzV un Aspazija.] DzV, 5

— Jubilejas apraksts... [Jubilāra atbilde un pateicība suminātājiem.] DzV, 54

— [*An.*] Šodien priekš piecdesmit gadiem. [«Pēterb. Avīžu» iznākšana un Kr. Barons.] DzV, 161

[*Asars Hermanis*] *A.* Fr. Veinberga rekords. [Rīg. Latv. Biedrības nodenuncēšana.] JDL, 300

— *A. J. A.* Duburs [Āriņš] kā J. Raiņa «Induls un Ārija» dramaturģisks kritiķis. JDL, 70, 72, 76

— *A.* Latv. Skatuves Biedrības 1. priekšlasījumu vakars. [*K. Freinbergs* par

Em. Rozenova «Og|račiem» un *A. Upīts* par latv. rakstniecību 1911. g. otrā un 1912. g. pirmā pusē.] JDL, 244
— *Ā.* Lubenieku «Uzvara», [«Dzimt. Vēstn.» kā sēnalu literatūras propagandētājs.] JDL, 274
— *A.* No kurienes «tautiskā» prese tagad gaida to pestīšanu. JDL, 203
— *A.* «Sociālais jautājums un katra valsts pilsoņa uzdevumi». Izd. S. Veinbergs. JDL, 197
Aspazija. Atbilde «Dienas Lapas» redakcijai. [Uz rakstu ««Dzimt. Vēstn.» kā Aspazijas aizstāvis».] JDL, 3
— Paskaidrojums. [Par līdzstrādību politiskos laikrakstos.] DzV, 12
[Ašmanis Pauls] P. A. Indrāni krievu teātrī. DzV, 24
— Mūsu redakcijas biedra Āronu Matīsa 35 g. sabiedriska darba jubileja. DzV, 53
— *P. A.* Rīgas krievu teātris. [VI. Bjancovska «Natali Puškino».] DzV, 249
«Atstumto» autors. Atklāta vestule drāmas «Atstumtie» lietā. JDL, 274
Augurs. Mazas literatūrvēsturiskas un valodnieciskas piezīmes. [Par Plūdoņa jaunvārdiem.] RA, 137
— Mūsu «Zobgalu kalendāri». [I. Viesuļa kalendārs 1913. gadam.] RA, 233
B. Aizsniguši ceļi. A. Smilgas uzzīmējumi. DzV, 64
— Dēmons. M. J. Ļermontova. Tulk. J. Rainis. DzV, 85
— Gētes dzejas. Tulk. Aspazija. DzV, 77
— Hannele. Sapņu dzeja no G. Hauptmaņa. Tulk. J. Rainis. DzV, 78
— Seši viencēlieni. (1. Cīņa ar pūķi. Satīra pēc P. Hibnera idejas no Andrejsalieša [T. Lejas-Krūmiņa]. 2. Sirds — kurzemnieka gods. Pēc H. Zalingrē, latv. no Andrejsalieša. 3. Pielūdzēji. Ed. Vulfa. 4. Glābts gods. J. Grīna. 5. Nelaime nelaimes galā. No Škuju Frīda [G. Mīlberga]. 6. Ziltars [K. Panovs]. Mežmalas |audis.) DzV, 74
[Balodis Antons] A. Kr., A. Krauja. Andreja Upīša «J. Rainis un viņa dzeja». Biografiski kritiska skice. Vrd, I, 379.—383. lpp.
— Arī Antiņš. Kritikas kritika. Dm, VIII, 801.—806., IX, 953.—964. lpp.
— *A. Krauja.* Jānis Jaunsudrabiņš. Kritisks apcerējums. Vrd, I, 190.—206. lpp.
— *A. Krauja.* Kāds vārds par Andr. Upīša romānu «Zīda tīklā». Vrd, I, 207.— 214. lpp.
Baltpurviņš Aug[usts]. Aizsniguši ceļi. A. Smilgas uzzīmējumi. Dr, 517.— 519. lpp.
— Latv. Grāmatu Izdev. un Tirgot. priekšlasījumu vakars 14. janv. [Referenti: *Jēk. Roze-Ligotnis, Antons Birkerts, Jānis Misiņš.*] L, 14
Bankavs J., [arī] *J. B.-vs, J. B.* A. Saulietis savos stāstos. JA, 17—20; Krz, 7, 8
— *B-vs.* Glābts gods. Joks 1 cēl. no J. Grīna. JA, 23
— *J. B.* Magones. J. Gulbja dzejas. Krz, 38
— Mamina-Sibirjaka jubileja. JAp, 44
J. B-vs. Mūsu žurnāli. [«Domas», «Druva» un «Jaunības Tekas».] Krz, 1
— *-vs.* Okūrovas pilsētiņa. Kronika no M. Gorkija. JAp, 49, 51
— *J. B-vs.* Pirmdiena. J. Grīna dzejas. JAp, 19; Krz, 15
— *J. B-vs.* Rakstnieku un žurnālistu biedrība. JA, 26
— *J. B-vs.* Tolstoja rakstu jaunākie izdevumi. (Īsas piezīmes.) Dzp, 1, 4
Bārda Fr., [arī] *Fr. B.* Mazas drāmas. Andr. Upīša dzejoļi. Dr, 114.—116. lpp.
— Pirmdiena. Jāņa Grīna dzejoļi. Dr, 116. lpp.
— *Fr. B.* Saules gredzens. J. Akuratera teiku drāma. Dr, 898. lpp.
— *Fr. B.* Sirds varā. J. Akuratera. Dr, 388. un 389. lpp.
— *Fr. B.* Uz saulaino tāli. Plūdoņa poēma iz putnu dzīves. Dr, 896.—898. lpp.
— *Fr. B.* Uz saules taka. Rob. Eidemaņa dzejas. DzV, 128
— *Fr. B.* Ziedu klēpis. Liriska biografija, II. No Aspazijas. Dr, 254.—257. lpp.
[Bastjānis Voldemārs] V. B-ans. A. Upīts par latviešu avīžniecību. («Dzimten. Vēstn.» un viņa loma latv. sadzīvē.) Dzp, 12
— *V. B-ans.* Gada grāmata, IV. Latv. Izgl. Biedr. rakstu krājums. Dzp, 48, 49; Dm, 1344.—1346. lpp.

[*Bastjānis V.*] *V. B-ans.* Jaunie latviešu žurnāli. («Domas, «Druva»,) JL, 6
— *V. B-ans.* «Tas jaunais laiks»... un viņa nīdēji. [A. Saulieša-Vītalka Pasaka.] Dz, 243, 248, 249
B. C. Ataugas. Beletristisku rakstu krājums. Kv, 38
[*Bergs Arveds*] *B-s.* «Pēterburgas Avīzes» un «*Rigasche Zeitung*». DzV, 168
Bergs Rubens G., Dr. Strindbergs. Tulk. J. J. R. [Teod. Lejas-Krūmiņš.] DzV, 132, 133
Bērziņš Arturs, [arī] *Ar. Br., A. B.* Agrā rasā. Annas Brigader. Dr, 387. un 388. lpp.
— *Ar. Br.* Aizsniguši ceļi. A. Smilgas uzzīmējumi. L, 52
— Annas Brigader «Princese Gundega un karalis Brusubārda». Dr, 484.—495. lpp.
— Degoša sala. J. Akuratera stāsts. L, 245
— *A. B.* Drāmas astigaļi. [Ziltara «Mežmalas ļaudis», Skuju Frīda «Nelaime nelaimes galā», J. Grīna «Glābts gods», Alfr. Ziediņa «Plaisa».] L, 161
— *Ar. Br.* «Druva», Nr. 2. «Domas», Nr. 2. L, 35
— Dzīves mirkļi. Jāņa Kļaviņa stāsti. L, 287
— *A. B.* Jaunākās lugas. L, 167, 173
— Pa okeānu. Haralda Eldgasta. L, 227
— Pazemīgās dvēseles. K. Skalbes. L, 155
— Sagaidīts. Ģimenes drāma. Sarakst. Zeltmatis. L, 281
Bērziņš Jānis — Ziemelis, J. B., Ziem. Anatols Franss, mākslinieks un domātājs. D, 92.—96., 171.—177., 306.—316. lpp.
— *Ziem.* Andreja Upīša «Nemiers». Noveles. Vrd, I, 318.—320. lpp.
— *J. B.* «Dieviem slāpst...» Piezīmes par An. Fransa jauno romānu. JDLp, 161
— Emīls Verharns. Literāriska studija. Dm, IX, 905.—969., X, 1089.—1090., XI, 1195.—1202., XII, 1329.—1334. lpp.
— *J. B.* Emīla Zolā «Dāmu paradīze». Romāns. Tulk. Ezerietis. Vrd, I, 317. un 318. lpp.
— *J. B.* Ģētes dzejas. Tulk. Aspazija. Vrd, I, 278. un 279. lpp.
— *J. B.* Ģētes «Fausts». Traģēdija. Tulk. J. Rainis. Vrd, I, 331.—333. lpp.
— *Ziem*[elis]. Jāņa Asara kopoti raksti. I—IV. Vrd, I, 383.—391. lpp.
— *Ziem.* Jāzepa Dīcgena «Filozofijas akvizīts». Tulk. no P. Dauges. Vrd, I, 394.—396. lpp.
— Jaunākie virzieni filozofijā. Dm, V, 523.—532., XII, 1315.—1327. lpp.
— *Ziem.* Krievu liberālisma pagrimšana. (1. Krievu liberālisma sociālekonomiskie pamati. 2. Iz krievu liberālisma pagātnes. 3. Tautas brīvības vai tautas verdzības partija?) Cņ, 120, 9.—13. lpp.
— *J. B.* Leons Dirks *(Dierx)* †. Dm, VIII, 892. lpp.
— *Ziem.* Lilijas Braun «Kādas sociālistes memuāri». Romāns. Tulk. Ezerietis. Vrd, I, 291. lpp.
— *J. B.* Par romantismu un reālismu franču rakstniecībā. Dm, I, 1102.—1111. lpp.
— *J. B.* Pauls Rihters †. Dm, VIII, 893. lpp.
— *Ziemelis.* Piezīmes par taktiku. 1. Par oportūniskā novirziena ieviešanos Latvijas Sociāldemokrātijā. Biļ, 1, 2.—4. lpp.
— *Ziem.* Pilsoniskās demokrātijas bankrots. Cņ, 119, 11.—14. lpp.
— Žans Žaks Ruso, viņa dzīve un darbi. Dm, 745.—750., 831.—836. lpp.
[*Bērziņš Roberts — Tautmilis*] *T. B.* Augusts Strindbergs †. L, 107
— *Rob. Tautmilis-Bērziņš.* Dažas atmiņas no Ādolfa Alunāna dzīves. L, 161, 167, 170
— Franču dramatiskā literatūra uz latviešu skatuves. DzV, 160, 161
Bihners Georgs. Strindberga atzīšanās. JDL, 128
[*Birgers Jēkabs*] *Pilsonis Varšavā.* Smilšu sauja uz Boļeslava Prusa zārka. DzV, 109

[*Birkerts Antons*] *A.* Aspazijas «Ziedu klēpis». Liriska biografija, II. Vrd, I, 268.—270. lpp.
— *A.* A. Upīša «Robežnieki». Triloģija. Otrā daļa. Zīda tīklā. Dm, 317.—321. lpp.
— *A.* «Brands». Dramatiska poēma no Henr. Ibsena. Dm, IX, 988. un 989. lpp.
— *A.* Ed. Lejgalietis [Ramats]. «Ziedu elpā». Dzejoļi. Vrd, I, 279. lpp.
— *nn.* Itāliešu dzejnieks Džovanni Paskols †. DzV, 77
— *A.* J. Gulbis. «Magones». Dm, VIII, 876. lpp.
— *Antons.* J. Rainis. Biografiska skice. Dm, I, 18.—27., II, 132.—143., III, 244.—255., V, 481.—493., VI, 580.—590., VII, 693.—705., VIII, 847.—859., IX, 915.—925., X, 1031.—1037., XI, 1138.—1146., XII., 1273.—1282. lpp.
— J. Rainis kā satīriķis. Kritiski raksturojumi. VLK 1913. gadam, 11.—14. lpp.
— *A.* J. Raiņa «Indulis un Ārija». Dm, II, 202.—204. lpp.
— *A.* Juris Alunāns un viņa kulturēlie centieni. GGr, IV, 10.—28. lpp.
— *A.* «Kā Dobulis brauca pie pelēkā barona viesos». A. Švābes. Dm, VI, 653. un 654. lpp.
— Latviešu sieviete plašāku centienu laukā. DzV, 73, 79, 85, 91, 97
— *Antons.* Latviešu sieviete visjaunākā latv. literatūrā. DzV, 177—182; L, 26 (Atref. A-a. Kr.)
— *Antons.* Markss un dzejnieki. Dm, II, 149.—153. lpp.
— *A. Bt.* N. A. Ņekrasovs. JAp.
— *Antons.* No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materiālismam. Mākslas kritikas vēstures skice. Vrd, I, 99.—152. lpp.
— *n.* Oto Ernsts. DzV, 231
— *A.* Pāvila Rozīša «Ziedu krūze». Dm, 878. lpp.
— A. Plūdoņa «Uz saulaino tāli». JT, I pusg., 496.—500. lpp.
— *Antons.* Rainis un viņa dzeja. Biografija un estētiska studija. JT, II pusg., 7.—21., 121.—128., 166.—173., 253.—258., 356.—364., 456.—461. lpp.
— *A.* Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais kungs». Skatu luga 4 cēl. Vrd, I, 351. lpp.
— *A.* Viktora Eglīša «Vērtības pārvērtējot». Vrd, I, 294. un 295. lpp.
— *A.* Zeltmata «Ilgu lilijas». Sakopoti sacerējumi, III. Vrd, I, 316. lpp.
Bjs A. Mūsu «Zobgaļu kalendāri». (1. Vispārīgais, 2. Piektais ritenis, 3. Viesuļa.) Aus, 48
Bk. Raiņa «Induls un Ārija» vērtību pārvērtēšana uz skatuves. Sdz, 55, 56
[*Blūms J.*] *J. Bl-ms.* Augšāmcelšanās. L. N. Tolstoja romāns. A. Austriņa un Ed. Jansona autorizēts tulkojums. JAp, 20—22
— *ms.* Ed. Meklera «Dzīvība» un «Ziedu krūze» — P. Rozīša dzejas. JAp, 29
— *J. Bl-ms.* Filozofijas akvizīts. Apcerējums no Jāzepa Dīcgena. Tulk. P. Dauge. JA, 22, 23
— *J. Bl-ms.* Lāpa. J. Kārkliņa dzejas. JAp, 30
— *J. Bl-ms.* Lāsts. Drāma 3 cēl. no P. Roberta [R. Pelšes]. JA, 25
— *J-ms.* Par satīriskiem žurnāliem un rakstu krājumiem. JAp, 21
— *Bl-ms.* Piezīmes par mūsu šāgada [1912] kalendāriem. JA, 14—16
— *J. Bl-ms.* Zem saules. Romāns no Skuju Frīda. JAp, 43
[*Brencis Ed.*] *E. Br.* L. N. Tolstoja romāna «Augšāmcelšanās» sižets. (Pēc prof. A. F. Koni.) DzV, 296
— *Br. E.* Čarlss Dikenss kā kriminālists. Pēc Vl. Nabokova. DzV, 35
[*Bullis Jānis*] *J. Gulbis.* Parazīti literatūras laukā. Sdz, 26
— *G.* Žans Žaks Ruso. Sdz, 70, 71
C. Irbes tautiskā formula un politiskā programa. DzV, 239
— Latviešu pilsonība Rīgā. DzV, 3—7
Cers K[*ārlis*]. Latviešu jaunākā beletristika. Zinību Komisijai ralstīts referāts. DzV, 143—145
— Pelēkais barons un viņa dēls. [V. Eglīša un A. Upīša uzvārdu V. 108—111
[*Cilinskis Kārlis*] *K. C.* Ādolfs Alunāns †. ZMK 1913. gad. m. 69.

D. «Dzimten. Vēstn.» kara ziņas. RA, 239
D. Jāņa Jaunsudrabiņa «Latviešu rakstnieks». Netieša atbilde «Dzimtenē. Vēstnesim». Dzp, 10
D. «Rygas Garsas» [un viņas raksts «Tautiski virzieni starp latgaļiem»]. L, 175
D. Ruso jubileja. Dzp, 25
D. A. Upīša-Birznieka «No rīta». LDA, 1
Dāle P. Vilhelma Vunta 80. dzimšanas diena. [Ar ģīmetni.] L, 178
Damblons, prof. Šekspīrs — lords Retlends. L, 287
Daniševskis J[ūlijs]. Vēstule redakcijai. [Atsacīšanās no līdzstrādības «Mūsu Domās».] Dz, 197
Dauge P[auls]. Dzīves apnikums un dzīves prieks. [Veltīts Rainim.] MlDz, 1—10
— Filozofija un dzīve. Atrefer. V. B-ans [Bastjānis]. Dz, 261
— Jāzepa Dīcgena dzīve un darbība. Dm, XII, 1255.—1272. lpp.
Daži Rīgas strādnieki. Pamudinājums. [Ziedojumi, lai «Jaunais Laiks» varētu pārvērsties par dienas laikrakstu.] JL, 11
Deglavs Augusts. Andreja Upīša «elementārā loģika». JDL, 78
— Andreja Upīša «nejūtīgā» juteklība un noslēpumainā «trešā valstība». JDL, 61
— Fantāzija un gars. Dzp, 41
— Jāzepa Dīcgena «Filozofijas akvizīts». Dm, II, 217. un 218. lpp.
— No Jelgavas. Margarieta Rozenberga, dzim. Freiman. [Aspazijas māte.] †. JDL, 96
— Žurnālistu un liter. biedr. «Ideja» 3. liter. vakars. Dz, 236
[Dermanis Vilis] V. Drms., V. D. Arodniecisko biedrību un arodn. preses nozīme tagad un turpmāk. Ar, 28
— *V. D.* Būt vai nebūt strādnieku presei? LAt, 12
— «Rīga». Kultūrvēsturisku romānu triloģija no Aug. Deglava. I. Patrioti. Dm, XII, 1335.—1340. lpp.
(Dikrē Klāra.) Sieviete franču dzejas laukā. Dzp, 23
[Dirikis Kristi] Salkonis. Balsis no publikas. [R. Bērziņš iespiedis laikr. «Gaisma» Salkoņa dzejoli «Meitenei» ar savu parakstu, pārgrozot virsrakstu par «Ozoliem».] MD, 22; Dz, 45; JL, 14; JDL, 42
Dobelis Ā[dolfs]. Personīgā lietā. [«Dzīve» un A. Dobeļa priekšlasījums par Ādolfu Alunānu.] LpAtb, 214, 219
[Dorbe Herberts] H. B-ts, Biruts. Tedis Bērzvīrs. Zāļu stiebriņi. JAp, 19
D-s. «Gudrais Muļķis» un «Spēriens». Dz, 116
— Vispārīgs latviešu grāmatu katalogs. [J. Misiņš un viņa algotie darbinieki.] Dz, 87
Ducmanis K. Ievadījums jaunradīšanas psiholoģijā. Pēc akadēmiķa Ovsjaņiko-Kuļikovska lekcijām. BP, I, 5.—39. lpp.
— *K. D. Vivat sequens!* (Latviešu zinātniskās literatūras lietā.) JDL, 299
[Dulbe Al.]-be. Jaunie mēnešraksti «Druva» un «Domas». LA, 11
Dzelksnis. Ziedu krūze. Pāv. Rozīša dzejas. Aus, 29
Dzelzkalnu Kārlis. Iz J. Poruka bērnības un jaunības. BlK 1912. gadam, 44.—52. lpp.
Dz. P. Pašnāvības idealizētājs. [Arcibaševa romāns «Pie pēdējās robežas».] Dzp, 9
E. Parīzē. «Dieviem slāpst». [Anatola Fransa romāns.] DzV, 151
— Šekspīra jautājums. DzV, 292
Ed. Latviešu Universālā Bibliotēka. Krz, 27
[Egle Kārlis] K. Eg. Bērnu literatūras labā. L, 187
[Eglits Viktors] V. Eg. Dzeja divu laikmetu maiņā. DzV, 233, 234
— *V. Eg.* Ideālistu uzdevums šķiru cīņā. DzV, 122
— Stila problēma mākslā. DzV, 158, 159
Eiduku Jānis. Blaumaņa kapa pieminekļa lietā. DzV, 192
Eilenbergs Herberts. Džordāno Bruno. Tulk. -ni-. DzV, 71
Ena. Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos. A. Švābes stāsts. Dzp, 3

Endzelīns J. Piezīmes J. Rupā kga «atklātai atbildei». [Latgales lietā.] DzV, 198
F. K. [*Freinbergs Kārlis?*] A. J. Hercens. Dm, 556.—559. lpp.
Fr. «Universālā bibliotēka». [H. Manna «Skolotājs Mēsls».] RA, 173
[*France Anatole*] *Franss Anatols.* Aforismi, sentences, paradoksi. Dm, II, 178.—181. lpp.
Freijs J. A. R. Bērziņš. Av, 34
[*Freinbergs Kārlis*] *K. F.* A. J. Hercens. DzV, 74, 75
— J. Raiņa «Pusideālists». DzV, 229
— *K. F.* Mūsu uzdevums. [Kulturēlā tuvināšanās ar vietējiem cittautiešiem.] DzV, 27
G. Pesimisms un optimisms. Pēc Mečņikova. BSk, 51, 56
G. Žans Žaks Ruso. JLAp, 51
G. Žans Žaks Ruso. RA, 118
[*Gailis Mārtiņš*] *Šanteklers.* Zinību komisijas vasaras sapulces. GdM zaļumos, I, 3. un 4. lpp.
Gailits Augusts. Aino Kalass [sieviete] somu rakstniecībā. DzV, 167, 173, 179
— Igauņu liriķa. DzV, 9—11
— Igauņu rakstniecība 1911. g. un latviešu literatūra pie igauņiem. DzV, 68, 70
— Igauņu rakstniecība 1912. gada pirmā pusgadā. DzV, 186, 188, 190
— Igauņu sieviete kā liriķis. DzV, 254—256
— Somu rakstniecība. DzV, 31, 32
Gorkijs M. Gerharts Hauptmans. JDL, 256
— Par mūsu laika sadzīvi un rakstniekiem. JDL, 125
Gredeskuls N. A., prof. Inteliģences nozīme sabiedriskā dzīvē. RA, 18 (atref.-n.); Dz, 56 (atref. k.)
— Par krievu inteliģenci un krievu atsvabināšanās kustību. Atref. *A.* [*H. Asars.*] JDL, 26, 29
[*Grēviņš Valdis*] *V. Gaitnieks.* Balsis iz publikas. [Par «Sadzīves» red. Ģ. Eilenberga nekorekto rīcību.] MD, 31
— *V. Gaitn.* Meklētāja dziesmas. K. Ieviņa dzejas. MD, 109
Grīns Jānis. Literārisks plaģiāts. [Ventspils «Gaismā» iespiests J. Grīna dzejolis «Ce|š sauc» ar R. Bērziņa parakstu.] DzV, 44
— Poruka nenobeigtie darbi. L, 125
Grīviņš Fr., Vestienas dr. skol. Vestiena. [Aizmirstais Jāņa Ilstera kaps.] DzV, 220
[*Gruzevskis Žanis*] *Grs.* Rīga. Žurnālistu un literātu biedr. «Ideja» vakara lietā. [Atbilde P. Zemrānam.] MD, 90
— *Grs.* Žurnālistu un literātu biedr. «Ideja» vakars 21. jūl. MD, 85
[*Gruzna Pāv.*] *Pe-Ge-.* Fr. Hēbeļa traģēdija «Judīte». MD, 13
— Nadsons. (Isa literāriska biografija.) JDL, 16
Gusevs. Divi gadi ar Tolstoju. JZ, 37
H. Haralds Eldgasts. «Pa okeānu». RA, 131
Hercens A. J. Aforismi. Lp, 32; Dm, 647.—649. lpp.
Hilners G[*othilfs*]. Druskas no Vidzemes Kalendāra jaunības dienām. [Sakarā ar kal. 100. gada gājumu.] HVK 1912. gadam, 49.—58. lpp.
— [*An.*] 1912. 100 gadu gaviļu svētki. [«Vidzemes Kalendāra» 100 gadi.] HVK 1912. gadam, 47. un 48. lpp.
[*Hirjakovs*] *Chirjakovs* — «Reč». Ļ. Tolstoja pēc nāves izdoto rakstu cenzūra. JDL, 107
H. J. Ļevs Tolstojs. LndK 1912. gadam, 16.—18. lpp.
Hm. No kreiso rakstniecības. RA, 91
J. Jānis Poruks. SZK 1912. gadam, 58.—60. lpp.
J. Jaunākā krievu romānu rakstniecība. Dr, 1284. un 1285. lpp.
J. Sajukuši jēdzieni. [Par Aspazijas solidarizēšanos ar «Dzimt. Vēstn.».] MD, 9
J. A. «Lapu pa lapai». Sakopojis J. Grīns. Dr, 1283. lpp.

[*Jankavs Jānis*] *J. H.* Andreja Upīša literāriskā lielražošana. DzV, 64, 65
— *J.* Divi veidi «kaitīgu rakstu» apkarošanai. DzV, 244
— *-vs.* Ģēte savās pēdējās stundās. DzVp, 56
— *J.* Jauna lubu literatūra. [K. Cilinska «Heinr. fon Rautenfelda un viņa laulātās draudzenes Emīlijas ciešanas».] DzV, 272
— *J.* Kādas literāriskas kliķes darbi. [Rakstu krājums «Vārds».] DzV, 301—303
— *J.* Kam kalpo latviešu sociāldemokrātija? DzV, 194—197
— *-vs.* No jaunākās franču literatūras. DzV, 23
— *J.* No ticības un māņticības psiholoģijas. DzV, 72—74
— *J.* Par sabiedriskās kārtības pamatiem. DzV, 257, 258
— *J.* Par šķiru nevienlīdzības pamatiem. DzV, 207
— *J.* Personīgā interese un ideāls. DzV, 156, 157
— *J. H.* Publicistika un sociālā zinātne. DzV, 13, 15
— *J.* Reālisms un tradīcija Neikena stāstos. DzV, 113—116
— *J.* Tauta un viņas tradīcijas. DzV, 278, 279
— *J.* Vēsturiskā materiālisma robežas. DzV, 226, 227, 228
[*Jansons-Brauns Janis*] *J.* «Dižlatvieši». Dziesmu romāns no Fallija. Dm, 2, 208. lpp.
— [*An.*] Mūsu tautiskā pilsonība. Cņ, 119, 4.—8. lpp.
— *br.* Tautiskā birģelība pret sociāldemokrātiju. Cņ, 124, 2.—6. lpp.
— *J.* Viktors Eglīts. «Vērtības pārvērtējot». Otrie kopotie raksti. Dm, 1, 97.—99. lpp.
[*Jaunsudrabiņš Jānis*] *J. J.* Pa okeānu. No Haralda Eldgasta. JT, II, 76. lpp.
[*JDL*] *Red. piezīme.* [Aspazijas rakstam «Atbilde «Dienas Lapas» redakcijai».] JDL, 3
J-nieki. Jelgava. [Par Ād. Alunānu un viņa apbedīšanu.] Ev, 14
J-ns A. Bērnu un jaunības literatūra, V. «Lapu pa lapai». Sakop. J. Grīns. DzV, 233
[*Jokums K.*] *Ko.-Jo.-* «Malienas Dzīves» gaitas atjaunošana. Aus, 30
K. Ilgu lilijas. Zeltmata sakopoti sacerējumi, III. RA, 137
K. A. «Dzimtenes Vēstnesis» un latgalieši. RA, 27
Kāds dzejas cienītājs. Kāds vārds par Jūsmiņa [J. Lautenbaha] dzeju. [«Triloģija».] L, 20
Kāds dzejas sapratējs. Kāds vārds par Jūsmiņa [Jēk. Lautenbaha] dzeju. L, 26
Kalniņš Jānis. (Druvienā.) Atmiņas par dzejnieku Poruku. DzV, 74—79
[*Kalniņš Juris.*] Pr. Dzīves uzskats, I. J. Lauvas apcerējumi. DzV, 35
— *Pr.* Vācu atsauksme par [Andr. Niedras] «Pēteri Salnu». DzV, 12
[*Kārkliņš Ernests*] *-atis.* Bildinājums. A. Čehova joku luga. Dr, 1539. lpp.
— Brands. Henrika Ibsena dramatiska poēma. Tulk. J. Akuraters. Dr, 1027. lpp.
— Mazais teātris. Lejas-Krūmiņa izdots lugu krājums. Nr. 7. Sirds — kurzemnieka gods. Nr. 8, Meža meita. Dr, 1538. lpp.
— *-atis.* Putriņa mantinieki. Joku luga no J. Liekā [Rempētera]. Dr, 1538. lpp.
— *-atis.* Savs stūrītis. Pēc dota parauga latviešu skatuvei sarakstījis P. Aumalis. Dr, 1538. lpp.
— *-atis.* Vidvuts. Romantiska bēdu luga no Lautenbaha-Jūsmiņa. Pirmā daļa. Dr, 1537. un 1538. lpp.
Kārkliņš J[ānis]. Atklāts vārds V. Kn[oriņa] kgm. [Uz viņa recenziju par J. Kārkliņa dzeju grāmatu «Lāpa».] Dzp, 1
— Jaunākās vienčēlienu joku lugas. (Ed. Vulfa «Pielūdzēji», J. Grīna «Glābts gods», J. Jaunsudrabiņa «Ansis Auns», Ziltara «Mežmalas ļaudis».) Vrd, I, 337.—341. lpp.
— Magones. J. Gulbja dzejas. MD, 72
Kārkliņš K[ārlis]. Krievu literatūra XIX gs. otrā pusē. Dr, 1371.—1383., 1462.—1472. lpp.
Kaudzītes Matiss. Pārskats par dažiem nedēļas un mēnešu laikrakstiem. RA, 147—150

[*Kaudzītes Reinis*] *R. V.* Kāds vārds par mūsu baznīcas dziesmu pārlabojumu. RA, 191
Kemps F[*rancis*]. Latgales jautājumā gala vārds polemikai ar skolotāju J. Rupo. DzV, 237
— Par J. Rupā referātu un viņa sacelto polemiku. [Latgales lietā.] DzV, 207, 208
Kindzulis J[*ezups*], *students*, [arī] *Čenču Jezups*. Zinību Komisijas sapulces Reigā [un latgalieši]. Dry, 125, 126
K. J. [*Jānis Kārkliņš*.] H. Heijermansa «Cerība uz svētību». Traģēdija 4 cēl. Tulkojuse A. Janson. Vrd, I, 335.—337. lpp.
Kl. Ad. A. J. Hercens (1812—1912). L, 73, 76
Klaustiņš R., [arī] *R. Kl.*, *R. K.* A. Deglava «Rīga». DzV, 274
— *R. Kl.* «Ilgu lilijas». Zeltmata kopoti sacerējumi. III. Dr, 1026. lpp.
— Kāds Aspazijas dzejai kodols? DzV, 292, 294
— *R. K.* Latviešu universālā bibliotēka. Dr, 1026. lpp.
— Latvis kultūras un reliģijas mijkrēslī. Dr, 812.—815., 943.—949., 1072.—1076., 1201.—1207., 1328.—1338., 1447.—1458. lpp.
— *R. Kl.* Ļ. Tolstoja «Hadži-Murats». Tulk. Būmanis. Dr. 1282. lpp.
— Oskara Uailda Pasakas un stāsti. Tulk. Skalbe. Dr, 1282. lpp.
— *R. Kl.* Pasaka. Andra Vītalka. [*A. Plīķauša-Saulieša*] piezīmējumi un karikatūras. Dr, 1279. un 1280. lpp.
— Pumpurs un Auseklis kā antropoloģiski tipi. L, 212
— *R. Kl.* Saulieša Andris Vītalks partiju cīņā. DzV, 221
— Tūkstoš un viena nakts. Arābiešu pasakas. Tulk. Linards Laicens. Dr, 1283. lpp.
— *R. Kl.* Upīša-Birznieka «No rīta». Dr, 1539. lpp.
— Vēsturiskās attīstības un šķiru pretstati tautas dziesmās. L, 8, 11
[*Kleinberģis Jānis. An.*] Brencis un Zvingulis [Sarunas par literāro un sabiedriski politisko dzīvi Latvijā 1911./12. g.] ĀAK 1913. gadam, 88.—100. lpp.
— [*An.*] Iz Zvinguļa humoristīgiem uzzīmējumiem. [Par LA, R. Šulcu, Dm, A. Upīti, DzV, Sdz, RV, JLA, *Rigasche Rundschau*, JDL, MD, JLA, Dz, Bs, Ed. Treimani, *Rigaer Tagesblatt*, Dz, LpAtb, Aspaziju, J. Poruku, Līgotņu Jēkabu, Apšīšu Jēkabu, A. Niedru, J. Akurateri, Raini, P. Gruznu, br. Kaudzīšiem, K. Jēkabsonu, A. Brūklenāju u. c.] ĀAK 1913. gadam, 34.—35. lpp.
— Kalendārnieka korespondencija. [Vērtējumi un polemiskas replikas atbildēs līdzstrādniekiem par latviešu literatūru, literatūras kritiku, publicistiku un presi. Skarta Ād. Alunāna, Skuju Frīda, ĀAK, Kārkliņu Ģederta u. c. darbība.] ĀAK 1913. gadam, 101.—104. lpp.
— *J. Kl.* «Ziedu klēpis». Liriska biografija, II. Aspazija. MD, 5
Klepers A. Poruku Jānis un «Hernhūtieši». VAsp. 12—14
Klintājs. Dzīvais mironis. Drāma no Ļ. N. Tolstoja. Tulk. A. Būmanis. KrV, 2
K.-L. J. Čehova vēstules. DzV, 149
Kļaviņš J[*ānis*]. Bārenīte. B. Auerbaha stāsts. Jaunības bibliotēka. Nr. 13. DzV, 77
— Marleja gars. Č. Dikensa stāsts. DzV, 83
— Sniega karaliene. N. V. Čehova bērnu luga. 4 cēl. Tulk. Ed. Ramats. DzV, 40
K-n. Pols Marietons †. Dzp, 2
[*Knoriņš Vitis*] *V. Kn.* Andreja Upīša «Balss un atbalss». Drāma 4 cēl. Vrd, I, 353.—356. lpp.
— *V. Kn.* Andreja Upīša «Mazas drāmas». Dzejoļi. Vrd, I, 289. un 290. lpp.
— *V. Kn.* Andr. Upīša «Zīda tīklā». Dzp, 6
— *V. Kn.* A. Švābes «Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos». Vrd, I, 310.—312. lpp.
— *V. Kn.* «Ataugas». Beletristisku rakstu krājums. I, Dm, 1217. lpp.

[*Knoriņš Vilis*] *V. Kn.* Atklāta atbilde J. Kārkliņa kgm. [Par dzejoļu krājumu «Lāpa».] DzV, 3
— *V. Kn.* Burtnieka Pūrs. Studentu rakstu krājums. I bērums. JDL, 292
— *V. Kn.* «Degoša sala». J. Akuratera stāsts. Dm, X, 1102. lpp.
— *V. Kn.* «Domas» 1912. gads. Dz, 283
— *V. Kn.* «Druva» 1912. gads. Dz, 297
— *V. Kn.* Dziesminieks. J. Jaunsudrabiņa dzejas. JDLp, 292
— *V. Kn.* Ed. Lejgalietis. Ziedu elpā. Dzejoļi. Krz, 18
— *V. Kn.* Heinriha Manna «Skolotājs Mēsls» jeb «Kāda varmākas gals». Romāns. Tulk. A. Būmanis. Vrd, I, 306. un 307. lpp.
— *V. Kn.* Hugo Skujiņa «Rudeņa šalkas». Dzejas. Vrd, I, 288. lpp.
— *V. Kn.* Jāņa Grīna «Pirmdiena». Dzejas. Vrd, I, 274. un 275. lpp.
— *V. Kn.* J. Gulbja «Magones». Dzejas. Vrd, I, 275. lpp.
— *V. Kn.* J. Raiņa «Induls un Ārija». Dzp, 8
— *V. Kn.* Kārļa Skalbes «Pazemīgās dvēseles». Vrd, I, 313. un 314. lpp.
— *V. Kn.* «Lapu pa lapai». Bērnu un jaunības literatūra. V. Dm, X, 1108. lpp.
— Māksla un dialektika. Vrd, I, 172.—189. lpp.
— *V. Kn.* «Meklētāja dziesmas». Kārļa Ieviņa dzejas. Dm, X, 1103. lpp.
— *V. Kn.* Melnā Alkšņa [Aug. Melnalkšņa] «Cerību un gaidu rītā». Dm, 1216. lpp.
— *V. Kn.* Naktī. Ed. Lejgalieša dzejoļi. JDLp, 280
— *V. Kn.* «Nemiers». Andr. Upīša noveles. Dm, VI, 651.—653. lpp.
— *V. Kn.* «Pasaka». Andra Vītalka piezīmējumi un karikatūras. Izdevis A. Saulietis. Dm, IX, 981.—983. lpp.
— *V. Kn.* Plūdoņa «Uz saulaino tāli». Dzp, 19
— *V. Kn.* P. Roberts. Kurp trauc Aspazijas varones? Kritisks apcerējums. Dzp, 18
— *V. Kn.* P. Roberta [R. Pelšes] «Lāsts». Drāma trijos cēlienos. Vrd, I, 349.—351. lpp.; Dzp, 16
— Ziedu krūze. Pāvila Rozīša dzejas. JDL, 150
Kns. «Zāļu stiebriņi». No Teda Bērzvīra. Krz, 13
Kogans P. Nīcše un Ibsens. (Atref. -x-) DzV, 256
— Par modernismu literatūrā. Dm, VIII, 880.—882. lpp.
— Par Nīcši un Ibsenu. Atref. N-s. Dz, 256
K. P. Nīcšes individuālisms un sabiedrība. T, 18
Kr. «Zem saules». Skuju Frīda romāns. DzV, 274
Kr. E. Nācis pie prāta. [Par J. Jankavu un viņa agrāko un tagadējo literārisko darbu.] JA, 39
[*Kroders Rob.*] *R. Kr.* N. F. Anņenskis †. Krz, 32
[*Krols Oto.*] *O. Kr.* Alfr. Ziediņa «Plaisa». Dramatiska etīde. Kv, 22
— *O. Kr.* Bulgāru valoda un literatūra. DzV, 254
Krosbi E. Tolstojs pie sevis mājās. Tulk. V. JDr, 25, 26
Krūza Kārlis. Džiovanni Paskoli †. L, 77
— Ed. Lejgalietis. Ziedu elpā. Dzejoļi. L, 269
— J. Akuraters. Sirds varā. Elēģijas un sonetas. L, 263
— K. D. Baļmonta jubileja. L, 48
— Mazas drāmas. Andr. Upīša dzejoļi. L, 228
— Pāvila Rozīša «Ziedu krūze». L, 299
— Puškina nāves diena. L, 23
— Rozes un ērkšķi. Līgotņu Jēkaba dzejoļi. L, 97
— S. J. Nadsona piemiņai. L, 15
— Tie, kas neaizmirst. Rudens dziesma no Raiņa. L,46
— Ziedu klēpis. Liriska biografija, II. No Aspazijas. L, 257, 260
— Zvārguļa Edvarda [Treimaņa] stāvoklis mūsu dzejā. L, 113, 119, 121, 122
Kundziņš K[*ārlis*]. Aleksandrs Vēbers. Dzīves apraksts un tagadnes notikumi. Dr, 428.—434., 607.—612., 697.—702., 795.—806., 929.—941., 1232.—1240., 1491.—1496. lpp.

[*Ķeniņš Atis*] *A. Ķ.* Jāņa Jaunsudrabiņa «Ansis Auns» un «Jēkabs Gudrais». Dr, 114. lpp.
— Rasas īpatnība kā oriģinālas nacionālliteratūras pamats. Dr, 188.—193., 379.—382., 558.—562. lpp.
Ķikunts. Lapu pa lapai. Bērnu un jaunības literatūra, V. Sakop. J. Grīns. Dzp, 38
— Liriskas pabiras. (P. Rozīša «Ziedu krūze», Ersa «Dzīvības maize».) Dzp, 42
— No rīta. Upīša-Birznieka stāsti. Dz, 273
— Uz priekšu jeb atpakaļ? Stāsts-drāma. Sarakstījis M. Augusts [A. Mežsēts]. Dz, 285
L. Ataugas. Beletristisku rakstu krājums, I. L, 234
— Krievi 1812. gadā. (Roslavļevs.) M. N. Zagoskina romāns. L, 299
La. Annas Brigaderes rakstu pirmais sējums. Stāsti. LpAtb, 46
— «Druva» un «Domas», LpAtb, 23, 29
— Induls un Ārija. J. Raiņa. Jaunības traģēdija 5 cēlienos. LpAtb, 68
— Mani draugi. J. Jaunsudrabiņa stāsti. LpAtb, 35
— Ziedu klēpis. Liriska biografija, II. No Aspazijas. LpAtb, 12
Laicens Linards. Atsaukums. [Kārļa Jēkabsona lietā.] L, 292
— *L.* Uz saules taka. Rob. Eidemaņa dzejas. L, 234
Lapiņš J. Aspazija. Sabiedriski literāriska studija. BP, I, 40—76. lpp.
— J. Akuraters. Sirds varā. Elēģijas un sonetas. JDL, 251
— Mūsu jaunākā lirika. JDL, 182, 209, 215, 251
— Studenti senāk un tagad. JDL, 102, 105, 107
— Ziedu klēpis. Liriska biografija, II. No Aspazijas. BP, I, 77.—82. lpp.
Latviešu Literāriskās jeb Draugu Biedrības sapulce. DzV, 290, 291 (Lt. [*Jēk. Roze*]); JDL, 301—303 (*H. Asars*); L, 292; LA, 145
Latviete. [*Anna Brigadere, Austra Krauze, Tonija Lukina.*] Latviešu sievietes! [Uzsaukums ziedot saslimušai Aspazijai.] DzV, 253; JDL, 253; L, 254; LpAtb, 255
Laucenieks. Negatīvi tipi literatūrā. Sdz, 59
Lautenbaha cienitājs. Kāds labs vārds par sirmo dzejnieku Lautenbahu. L, 26
Lauva J. Prāts. LvK, 1.—9. lpp.
[*Lejas-Krūmiņš Teodors*] *L-Kr., J. J. R.* Hermanis Bangs. DzV, 20
— *L.-Kr.* Hermaņa Banga piemiņai. Dr, 390. un 391. lpp.
— *L.-Kr.* Jozefs Etlingers †. DzV, 21
— *J. J. R.* Lapu literatūra. DzV, 43
— Oto Brāms †. DzV, 282
— *L.-Kr. «1812».* Sofus Mihaelisa romāns. Dr, 116. lpp.
— *L.-Kr.* Vilems Mištiks. DzV, 67
Lesings Teodors. Vēstules par kritiku kādam dzejniekam, L, 108
[*Lieknis Ed.*] *Ed. Virza.* Par Emīlu Verharnu. Atref. A. Bjs. Dz, 291
[*Liepa Mārtiņš*] *M. L.* Augusta Deglava «Lielā Lavīze». Vrd, I, 294. lpp.
— *M. L., Kopenhāgenā.* Augusts Strindbergs. JDL, 110, 112, 113; Dm, 630.—640., 727.—735. lpp.
— Bernharda Kellermaņa «Jūra». Romāns. Tulk. J. Jaunsudrabiņš. Vrd, I, 299.—302. lpp.
— Georgs Brandess. (Vēstule no Kopenhāgenas.) JDL, 17
— Hermanis Bangs. Dm, 293.—298. lpp.
— *M. L.* Johann Sigurjonsson «Kalnu Ejvins un viņa sieva». Dm, 990. un 991. lpp.
— Plūdoņa «Fantāzija par puķēm». Vrd, I, 282. lpp.
[*Liepiņš R.*] *R. L.* Hermanis Bangs †. LpAtb, 4
[*Liventāls Teodors*] *T. L.* Andrejs Upīts. «Dzimten. Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. MlDz, 1
L. J. Dzelzava. Doku Ata pieminekļa lietā. RA, 178
— «Dziesminieks». J. Jaunsudrabiņa dzejoļi. Dm, 1341. lpp.
L. J. [*Jānis Lapiņš?*] Mūsu Brandi darbā un dzīvē. JDL, 292

L-ks J. Dzejoļu krājums «Svētnīcā» — Ed. Meklera. Aus, 29
— Plūdoņa «Uz saulaino tāli». Aus, 35
L-s. Ziedu krūze. Pāv. Rozīša dzejas. Kv, 43
Lunačarskis A. Jaunākā franču komēdija. Atst. -lv-. DzV, 68
Ļvovs Rogačevskijs, V. «Pie jaunām robežām». (Atref. -p-.) DzV, 294
M. «Latviešu lieta». Dz, 237
Matisons, Tukuma dr. mācitājs. Uzruna Robertam Bērziņam 25 gadu amata un rakstniecības svētkos. RA, 197
M. G. Latviešu Izglītības Biedrības IV gada grāmata. DzV, 268
[*Milbergs Gotfrīds*] *G. M.* Mūsu «zobgaļi» 1913. gadam. (1. Ād. Alunāna Zobg. kal. 2. Jaunais Zobg. kal. 3. Vispārīgais Zobg. kal. 4. Zvārguļa Zob. k. 5. Paērkšķa [M. Rožkalna] «Viesuļa» kal. 6. Piektais Ritenis.) DzV, 277, 291
Milenbahs K. Kristus pēdās. Otrs garīgu dziesmu krājums no R. Bērziņa. DzV, 197
Misiņš J. Pusgada bibliografija. Saraksts par latviešu grāmatām, kas iznākušas no 1. jūlija 1911. g. līdz 1. janv. 1912. g. DzV, 205, 209, 215, 217, 221, 225, 226, 228, 232, 235
Mrs. Diletantisms latv. avīžniecībā. Dz, 111
— «Dzimtenes Vēstnesis» un latv. studenti. Dz, 139, 140
— Latviešu studenti. Dz, 131
N. Latviešu un leišu tautas dzeju vakars. DzV, 29
Nansens Pēteris. Gerharts Hauptmans. JDL, 256
Niedra Andr. No «Sarkanām puķēm» līdz «Ziedu klēpim». [Aspazijas lirika.] DzV, 25, 26
— Pētera Salnas lietā. DzV, 287
[*Nonācs Oto*] *X.* Mūsu inteliģence. LpAtb, 23
Olavs Vilis. Runa, Zinību Komis. vasaras sapulces atklājot. L, 139, 140
Ozerovs I, prof. Kā atrast talantus? DzV, 232; LpAtb, 227; Krz, 45
P. Ataugas. Beletristisku rakstu krājums. Dzp, 37
P. Augusts Strindbergs †. JLAp, 45
P. Poruku Jānis hernhūtiešu saiešanas namā. RA, 3
P. Vēl par pilsonisko mākslu. [Sakarā ar A. Upīša priekšlasījumu.] DzV, 246
P. Vēsturnieka J. Krodznieka [Krīgera] jubileja, Maskavā, 3. martā. DzV, 56
Pa-re. Par sievieti visjaunākā Latv. literatūrā. [Sakarā ar Ant. Birkerta lekciju.] Dz, 27
Paegle Leons. Ziedu elpā. Ed. Lejgalieša [Ramata] dzejoļi. LpAtb, 94; JT, I, 500. lpp.
P-e. Populārais krievu rakstnieks D. N. Mamins-Sibirjaks. DzV, 256
[*Pelše Roberts*] *P. R., P. Roberts.* A. Čehova raksti, 1.—5. burtn. Tulk. Sudrabu Edžus. Vrd, I, 419. lpp.
— *P. R.* Ādolfa Alunāna «Draudzes bazārs». Satīra 5 ainās. Vrd, I, 324. un 325. lpp.
— *P. R.* A. Hercena simtgadu jubileja Parīzē. JA, 30
— *P. R.* Annas Brigaderes «Princese Gundega un karalis Brusubārda». Pasaka 4 cēlienos. Vrd, I, 327.—329. lpp.
— *P. Roberts.* Antiņš vai Spīdola? Kritisks un ētisks apcerējums. Dm, IV—V, 399.—408., 504.—508. lpp.
— *P. R.* Brands. No Henr. Ibsena. MD, 98
— *P. R.* Fridriha Hēbeļa «Judīte». Traģēdija 5 cēl. Tulk. Līgotņu Jēkabs. Vrd, I, 334. lpp.
— *P. R.* Izglītības Biedrības «Gada grāmata», III. Krz, 3
— Jāņa Jaunsudrabiņa «Ansis Auns». JL, 1
— J. Bankava stāsti, I. JA, 12
— J. Kārkliņa «Lāpa». JL, 5
— Kārļa Veidenbauma Kopoti raksti. JL, 5
— *P. R.* Knuta Hamsuna «Sapņotājs». Romāns. Tulk. K. Skalbe. Vrd, I, 296. lpp.

[*Pelše Roberts*] *P. R.* Lautenbah-Jūsmiņa «Induls un Ārija». Bēdu luga 5 cēl. Vrd, I, 343. un 344. lpp.
— *P. Roberts.* Lielais mākslinieks un reformators Žans Žaks Ruso [*Rousseau*]. JDL, 136—138
— *P. Roberts.* Lielais reformators Žans Žaks Ruso [*J. J. Rousseau*]. JAp, 25, 26
— Negaisa dvesmā. Piezīmes par A. Upīša romānu «Zīda tīklā». JDL, 94, 96—98, 100, 102
— Pagātnes sāpju lapas. Piezīmes par Raiņa traģēdiju «Induls un Ārija». MD, 56, 57, 59—60, 64—66
— Pielūdzēji. Joku luga 1 cēl. no Ed. Vulfa. JL, 1
— Rīga. Kultūrvēsturisku romānu triloģija no Aug. Deglava. I. Patrioti. Dz, 298
— *P. R.* Roberta Tautmiļa-Bērziņa «Pie pilsētas vārtiem». Drāma 5 cēlienos. Vrd, I, 326. un 327. lpp.; JL, 1
— *P. Roberts.* Šķiru elementi mākslā. Vrd, I, 153.—171. lpp.
— *P. Roberts.* Tagadnes tikumība. JAp, 5—8
— *P. R.* Viljama Šekspīra «Karalis Lirs». Traģēdija 5 cēl. Tulk. J. Rainis. Vrd, I, 351. lpp.
— *P. R.* Ž. Ž. Ruso un marksisti. (Vēstule no Francijas.) MD, 74
Pēterburgas latv. studenti-marksisti. Paskaidrojums Aspazijas lietā. JDL, 5, 13; JL, 1
Pēterburgas latv. studenti un studentes. [Seko 61 paraksts.] Balsis iz publikas. [Protests pret «Dzimt. Vēstn.» antidemokrātisko virzienu.] JDL, 67
Pēterburgas latv. studenti un studentes. [Seko 57 paraksti.] Vēstule redakcijai. [Novēršanās un īgnums par «Dzimt. Vēstnesi».] Dz, 69
[*Petrevics Andrejs*] Sinus. Strādnieku prese. LAt, 2
P. F. I. A. Gončarovs. JDL, 128
Plāķis [*Juris*]. Bāleliņi un tautas. BP, I, 83.—122. lpp.
Plebejs. «Domas» un «Druva». JA, 6—10
— Latviešu avīžniecības akrobāti. [«Dzimten. Vēstnesis» un J. Jaunsudrabiņš.] JA, 11
P-p- Mūsu sarkano laikrakstu liktenis. [Par «Liep. Atbalsi» un viņas redaktoru J. Kovaļevski.] RA, 23
Pr. [*Vilis Knoriņš.*] Pirmdiena. Jāņa Grīna dzejas. Dzp, 1
P-ris. Zvārguļa Zobgala Kalendārs 1913. g. JA, 95
P. A. Strādnieku tips literatūrā. [Pēc F. Kaļiņina.] Dr, 1393.—1395. lpp.
«Reč». Valodnieka J. Endzelīna disertācija. JDL, 54
Rīdzinieks. Vēstule no Rīgas. [Blaumaņa «Indrāni» krievu teātrī.] LA, 16
«Rižsk. Vestn.». Latviešu zinātņu vīrs. [Prof. Kārlis Balodis.] JDL, 177
RLB Zin. Komis. vasaras sapulces. DzV, 139—145 (*-a*); LpAtb, 145, 146, 148, 150—153, 155—157 (atref. *D.* [*Nonācs*]); L, 139—150; JDL, 139—144 (*H. Asars*); RA, 139—149 (-.); Dz, 139—144 (*Ed. Šillers);* Aus, 26; Dr, 907—909., 1035.—1038. lpp. *(J-s.);* Dry, 125, 126 *(stud. J. Kindzuls);* JZ, 168—173; JA, 50—58 (J. Bankavs); JLA, 50, 51; Krz, 26, 27, *(-s);* LA, 71, 73 *(Ed. Rudzīts);* MD, 71—75 *(P. S.);* Sdz, 76, 78, 80 *(Pns.);* Vrd, I, 427.—430. lpp. [*A. Upīts.*]
[*Roze Jēkabs*] *-t-.* Ād. Alunāna piemineklja lietā. DzV, 193
— *Līgotņu Jēkabs.* Ādolfa Alunāna piemiņai. JT, 11, 85.—93. lpp.
— Ādolfs Alunāns. Dm, 782.—784. lpp.
— Balsis iz publikas. [Protests pret «Rīg. Avīzē» ievietotā rakstā viņam uztieptiem teikumiem.] DzV, 59
— *Lt.* Brīvzemnieka raksti, III. Tarass Bulba. Krieviski no N. Gogoļa. JT, II, 233. lpp.
— Divi jauni dzejoļu krājumi. 1. Ziedu krūze. Pāv. Rozīša. 2. Magones. J. Gulbja dzejas. DzV, 143
— «Dzīves mirkļi». Jāņa Kļaviņa stāsti. DzV, 239

[*Roze J.*] Fausts. Traģēdija no Ģētes. Tulk. J. Rainis. JT, III, 233. lpp.
— Gadu atpaka]... (Jāņa Poruka piemiņai.) DzV, 133
— *Lt.* Gerharts Hauptmans. DzV, 256
— *Lt.* Ibsens savās vēstulēs. [Pēc Aleksandra Dauges grāmatas.] DzV, 73
— Indulis un Ārija, jaunības traģēdija no J. Raiņa. JT, II, 333.—336. lpp.
— Jaunas dzejas. (I. «Dziesminieks». J. Jaunsudrabiņa. 2. Ed. Lejgalieša «Nakts». 3. Kr. Greņģa «Krītošās zvaigznes».) DzV, 262
— *Lt.* Jāzeps Ignacijs Kraševskis. DzV, 161
— *Lt.* Jelgava. Margrieta Rozenberg. [Aspazijas māte.] †. DzV, 91
— *-t-* Jelgava. [Par Ād. Alunāna dzīvi.] DzV, 146
— Jubilejas diena «Dzimt. Vēstnesī». [Aronu Matīsa 35 g. žurnālista jubileja.] DzV, 53
— Karalis Lirs. Traģēdija no Vilj. Šekspīra. Tulk. J. Rainis. JT, I pusg. 414. lpp.
— *L.* «Latviešu Draugu Biedrības» tiesa par latviešu rakstniecību. Dm, I, 100. lpp.
— Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata, III. JT, 93. un 94. lpp.
— Latviešu rakstniecības idejiskā seja 1911. gadā. DzV, I. 2
— *L.* Ļ. N. Tolstoja vēstules, I da]a. Tulk. J. Jansons[-Brauns]. DzV, 108
— «Mani draugi». J. Jaunsudrabiņa stāsti. Dm, 206.—208. lpp.
— Meklētāja dziesmas. K. Ieviņa dzejo]i. DzV, 203; JT, II, 316. lpp.
— *L.* Mūsu vēsturnieka Jāņa Krodznieka [Krīgera] 25 g. zinātn. darbības jubileja. [Ar ģīm.] DzV, 52
— Nātans Gudrais. Dramatiska dzeja no G. E. Lesinga. Tulk. J. Rainis. JT, I, 336. lpp.
— *Lt.* Pasaka. Andra Vītalka [A. Saulieša] piezīmējumi un karikatūras. DzV, 215; JT, II, 153. un 154. lpp.
— P. Blaus kā liriķis. [Rec. par krāj. «Asnu mēnesis».] DzV, 302
— Princese Gundega un karalis Brusubārda no Annas Brigaderes. JT, I, 413. lpp.
— Sieviešu tipi Annas Brigader stāstos. DzV, 16, 17
— *Lt.* Vilhelmīne Heimburg [Berta Bērens] †. DzV, 203
— Vilhelms Tels. Drāma 5 cēl. no Fr. Šillera. Tulk. J. Rainis. JT, II, 74.—76. lpp.
— *Lt.* Ziedu elpā. Ed. Lejgalieša dzejo]i. DzV, 73
— Ziedu klēpis. Liriska biogra]ija no Aspazijas. JT, I, 174. un 175. lpp.
(Rozentāls Heinrihs.) Igauņu tautas kultūras centieni. DzV, 239, 240, 244
Rožkalns D. Īss pārskats par Amerikas latv. sabiedrību un rakstniecību. Vrd, I, 437.—439. lpp.
R. R. Henri Konsjansa 100 gadu piemiņas svētki. (Vēstule no Antverpenes.) DzV, 181
[*Rudzīts Ed.*] *-jm-., Zm.* Bičer-Stou. RA, 130
— *Zm.* Bo]eslavs Pruss †. RA, 105, 108
— *Zm.* J. A. Gončarovs. RA, 134
— *Zeltenietis.* Ideālisms. VnTk, 53.—57. lpp.
Rupais J. Atklāta atbilde stud. J. Kindzu]a kgm. [Uz viņa rakstu par šā gada Zinību Komis. Vasaras sapulcēm. «Dryvas», Nr. 125 un 126.] DzV, 192
— Cīņa ap Latgales jautājumu. (Beidzamā atbilde stud. Fr. Kempam.) DzV, 250
— Latgales jautājums. Atbilde Fr. Kempa kgam. DzV, 227
— Latgales un viņas sabiedrisko darbinieku pozitīvās un negatīvās puses. DzV, 144—146
«Rusk. Slovo». A. J. Kosorotovs †. JZ, 107
S. Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata, III. Sdz, 1
S. Zem saules. Romāns no Skuju Frīda. L, 299
Sauvebois Gaston. Tagadējā franču literatūra. Tulk. B. [Fr. Bārda.] Dr, 473.—477. lpp,

Sequens. Dzejnieks-despots. [Marokas sultāns Mulajs Hafids.] DzV, 179
[*Seskis Jānis*] *J. S.* Vēstules no Parīzes. Apcerējumi iz modernās kultūras dzīves Francijā. DzV, 119, 125, 126, 131, 132, 137, 142, 143, 147, 149, 152, 155, 161, 163, 164, 168—171, 215—217, 227, 231, 232, 262, 268
[*Shaw*] *Bernhards Šou.* Aforismi priekš noliedzējiem. Lp, 29; Dm, 90. lpp.
Sīkums. Jaunie latviešu žurnāli. «Druva», «Domas», «Jaunības Tekas». JLAp, 6, 8, 9
Sīk-s [*Sīkums*]. Pirmdiena. Jāņa Grīna dzejas. JLAp, 12
Sīlīšu Jānis. Dabas iespaidi sengrieķu kultūras gaitā. Dr, 1352.—1366., 1477.—1487. lpp.; L, 29 (atref. K.)
Skandaljoso. Cerību un gaidu rītā. Melnā Alkšņa. Aus, 41
Sk. E. «Dzimtenes Vēstneša» morāles jēdzieni. RA, 279
Skrinda K., bk. Divi paaudzes. [Latgalē.] Dry, 108
— Latgališi un baltīši. Dry, 109
Spriņģis A. Skolotāju tipi. [A. Švābes «Inteliģenti».] DzV, 281
S-s. Poruku Jānis krievu valodā. [«Baltās dvēseles» žurnālā «Русская Мысль».] DzV, 169
Strādn. Kult. Biedr. referātu komisija. Atbilde Andr. Upītim. [Vintēna referāta lietā.] JDL, 272
Strāls Kārlis. Balsis iz publikas. [Atteikšanās no līdzstrādniecības «Dzimtenes Vēstnesī».] JDL, 30; L, 30
[*Straume Jānis — Vaidelaitis*] *-s.* Ādolfs Alunāns †. LndK 1913. gadam, 79. un 80. lpp.
«*St. Pēterb. Zeitung*». «Muižnieka I. S. Turgeņeva nekārtību lieta». DzV, 40
St-rs J. Augusts Strindbergs †. CZ, 20
— Hermanis Bangs †. Pēc J. Segala. CZ, 4, 5
[*Stukmanis K. A.*] *K. A.* «Dz. Vēstneša» simpātijas un antipātijas, RA, 157
— *K. A. S.* Mūsu literatūra un latgalieši. RA, 18
[*Sillers Ed.*] *Ed.-lers.* «Dzīvība». Ed. Meklera. Dm, 773. lpp.
— *Ed.-lers.* Plaisa. Alfr. Ziediņa. Dramatiska etīde 2 cēlienos. JAp, 29; P, 1107. lpp.
— *Ed-lers.* Satīriskie žurnāli «Gailis», «Dadzis». Dm, 1104.—1107. lpp.
[*Steins Aleksandrs*] *A. St., -ei-.* Augusta Strindberga piemiņai. MD, 55
— Boļeslavs Pruss. MD, 58, 59
— Ģētes piemiņas diena. Dzp, 12
[*Sulcs E.*] *E. S.* Tautiskā lieta. VJK 1913. gadam, 59.—64. lpp.
[*Švābe Arveds*] *A. Š.* Andreja Upīša «Dzimtenes Vēstnesis» un viņa loma latviešu sadzīvē. Vrd, I, 377.—379. lpp.
— *A. Šv.* «Andrejs Upīts kā kritiķis un mākslinieks». [Sakarā ar studenta Vintēna priekšlasījumu.] JDL, 218
— Govu slaucamā marseļjēze. [K. Ducmanis J. Jaunsudrabiņa aizstāvja lomā.] JDL, 268
— *A. Šv.* A. Saulietis zem maskas, jeb «Mēs stāvēsim savās sarga vietās!». [Andra Vītalka «Pasaka».] JDL, 174
— Bjernstjerne Bjernsona «Kad jaunais vīns zied». Komēdija 3 cēl. Tulkojusi A. Janson. Vrd, I, 327. lpp.
— Brands. Dramatiska poēma no Henr. Ibsena. Tulk. J. Akuraters. JDL, 161, 162
— *A. Šv.* «Dzīves mirkļi». J. Kļaviņa stāsti. Dm, 1214.—1216. lpp.
— *A. Šv.* Ed. Cālīša «Celmi un ataugas». Stāsti un skices. Vrd, I, 292. un 293. lpp.
— *A. Šv.* Ersa dzeja. «Dzīvības maize». Dm, 1218. lpp.
— Fr. Sillera «Vilhelms Tels». Drāma 5 cēl. Tulk. J. Rainis. Vrd, I, 352. lpp.
— Gerharta Hautpmaņa «Gabriela Šilinga bēgšana». Drāma. Tulk. A. Būmanis. Vrd, I, 333. lpp.
— *A. Šv.* H. Buduļa «Poruku Jānis savas garīgās dzīves krēslainās dienās». Vrd, I, 360.—361. lpp.
— Henrika Ibsena drāma. 1) Svētki Zolhaugā. 2) Brands. Vrd, I, 337. lpp.

[*Švābe A.*] *A. Šv.* J. Akurātera «Sirds varā». Vrd, I, 267. un 268. lpp.
— A. Šv. J. Kārkliņa «Kāpa». Dzejas. Vrd, 276. un 278. lpp.
— «Kritikas dekadences kritika». [Otrā atbilde K. Ducmanim.] JDL, 289
— «Lāsts». Drāma no P. Roberta [R. Pelšes]. Dm, 541.—544. lpp.
— *A. Šv.* Lirikas pelavas. 1) Naktī. Ed. Lejgalieša dzejoļi. 2) Krītošās zvaigznes. Kr. Greņģa dzejoļi. Dm, 1342. lpp.
— Melnā Alkšņa skices «Cerību un gaidu rītā». D, 1
— *A. Šv.* Mūsu žurnāli. 1. «Domas». 2. «Druva». 3. «Jaunības Tekas». JDL, 212, 216, 238
— *A. Šv.* Pāvila Rozīša «Ziedu krūze». Dzejas. Vrd, I, 287. un 288. lpp.
— *A. Šv.* Plūdoņa «Uz saulaino tāli», Vrd, I, 283.—287. lpp.
— *A. Šv.* Rob. Eidemaņa «Uz saules taka». Dzejas. Vrd, I, 270. lpp.
— *A. Šv.* Rudeņa šalkas. Hugo Skujiņa dzejas. Dzp, 18
— *A. Šv.* «Svētnīcā». Ed. Meklera dzejas. Dzp, 14
— *A. Šv.* «Zem saules». Skuju Frīda romāns. Dm, 986.—988. lpp.
— *A. Šv.* «Ziedu elpā». Ed. Lejgalieša dzejoļi. Dm, 877. lpp.
— «Ziedu klēpis». Liriska biografija, II. No Aspazijas. Dzp, 14
— Žaņa Mūrnieka «Ziedu svētki». Fantāzija dzejā. Vrd, I, 280.—282. lpp.
[*Tīfentāls Kārlis*] *K. Dz. K. Dziļleja.* Aizsnigušie ceļi. A. Smilgas uzzīmējumi. Dzp, 32
— *K. Dz.* Kārļa Ieviņa «Meklētāja dziesmas». Dzp, 38
— Karš un cilvēks. (Cilvēka dvēseles pārdzīvojumi karā, kādi tie atzīmēti Tolstoja un Garšina rakstos.) Dzp 44—47
— *K. Dz.* Melnā Alkšņa «Cerību un gaidu rītā». Dzp, 34
— Pasaka. Andra Vītalka [A. Sauliešа] piezīmējumi un karikatūras.
— Skolotāju tipi latviešu literatūrā. Dz, 203, 205, 207, 209, 211, 213, 215, 217, 219, 222, 225
Treimanis Ed. (Zvārgulis.) Vēstulnieks. [Vērtējumi un polemiskas replikas atbildēs līdzstrādniekiem par latviešu literatūru, literatūras kritiku, publicistiku un presi. Skarta Apsesdēla, Rožmīļa, Atskabargas — K. Ducmaņa, Diedelnieka — Fr. Plostenieka, Mīles Vīra, Flegmatiķa, V. Eglīša, J. Poruka, K. Paucīša, K. Jēkabsona, A. Upīša, ZvZK, L u. c. darbība.] ZvZK 1912. gadam, 103.—111. lpp.
— Vēstulnieks. [Polemikas, replikas un vērtējumi atbildēs līdzstrādniekiem par literatūru, literatūras kritiku, publicistiku un presi. Skarta Ausekļa, A. Pumpura, R. Blaumaņa, Ed. Veidenbauma, Fr. Šillera, H. Heines, Fr. Bārdas, Alf. Rozentāla, A. Upīša, A. Brača, DzV, ZvZK u. c. darbība.] ZvZK 1913. gadam, 107.—115. lpp.
— «Zvārguļa Zobgala Kalendārs» turpmāk vairs neiznāks... [Paziņojums par darbības izbeigšanu 1912. g. oktobrī.] ZvZK 1913. gadam, 116. lpp.
Tolstojs Ļ. N. Domas par materiju un garu. [Ļ. N. Tolstoja atbilde uz P. Viduča vēstuli viņam.] T, 24
— Ko mums būs darīt? DzV, 11, 13, 18
Троицкий. В. Поземельный вопрос в Прибалтийском крае, «Вестник Европы», 1912, IX
U. J. «Lāsts». P. Roberta drāma. Aus, 14
— Ziltars [K. Panovs]. «Mežmalas ļaudis». Aus, 14
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* A. Deglava literāriskie «kuriozumi». JDL, 53
— *A. U.* A. Deglava loģiskie «kuriozumi». JDL, 67
— A. Deglava polemiskie «kuriozumi». JDL, 85
— *A. U.* Ādolfs Alunāns †. Vrd. I, 437. lpp.
— *A. U.* A. Gulbja «Universālā Bibliotēka». Vrd, I, 419.—423. lpp.; JDL, 227
— *A. U.* Alekša Mierlauka [25 gadu darbības] jubileja Jaunā teātrī, 1912. g. 16. martā. Vrd, I, 435. lpp.
— *A. U.* Alekša Mierlauka jubileja Interimā. Vrd, I, 435. lpp.
— *A. U.* Alfr. Ziediņa «Plaisa». Dramatiska etīde 2 cēl. Vrd, I, 352. lpp.
— *A. U.* Andra Vītalka «Pasaka». Piezīmējumi un karikatūras. Izd. A. Saulietis, «Varavīksnas» apg. Vrd, I, 322. un 323. lpp.

[*Upīts Andrejs*] *U. A.* Andrieva Niedras kopoti raksti. Pirmais sējums. L. Neimaņa izd., Jelgavā, 1912. 237. lpp., Vrd, I, 412. lpp.
— *A. U.* Andrieva Niedras «Pēteris Salna». Vrd, I, 307.—309. lpp.
— *A. U.* Andr. Niedras No «Sarkanām puķēm» līdz «Ziedu klēpim». [DzV, 1912, 25 un 26.] Vrd, I, 369. lpp.
— Annas Brigader «Princese Gundega un karalis Brusubārda». Pasaka četros cēlienos, sešās bildēs. (Pirmizr. «Interimā», ceturtdien, 12. aprīlī.) Dm, V, 550. lpp.
— *A. U.* Annas un Ata Ķeniņu ražojumi. Vrd, I, 407.—409. lpp.
— *A. U.* Antona [Birkerta] apcerējumi. [1) «J. Rainis» (Dm, 1912, 1—3, 5, 6) 2) «Latviešu sieviete plašāku centienu laukā» (DzV, 1912, 73, 79, 85, 91, 97).] Vrd, I, 360. lpp.
— *A. U.* Antona Austriņa stāsti un dzejas. Vrd, I, 391. lpp.
— *A. U.* Āronu Matīsa avīžnieka darbības 35 gadu jubileja «Dzimtenes Vēstneša» redakcijā un «Imperial» viesnīcā» 1912. g. 3. martā. Vrd, I, 434. lpp.
— *A. U.* A. Saulieša stāsti. 1. «Deramdiena» iz tēlojumu grāmatas «Svarīgi notikumi Prātaiņos». (JT, 1912, 2.) 2. «Veļu tiesa». (Dr, 1912, 1.) Vrd, I, 309. un 310. lpp.
— *A. U.* A. Smilgas «Aizsnigušie ceļi» Uzzīmējumi. «Varavīksnas» apg. Vrd, I, 315. lpp.
— A. Švābes «Kā Dobuls brauca pie pelēkā barona viesos». JL, 5
— Atstumtie. Drāma 5 cēlienos. Pirmizrāde Jaunā teātrī. 7. novembrī, Dm, XII, 1351. lpp.
— *A. U.* Baltpurviņa «Tiesas diena». [L, 1911, 243.] Vrd, I, 291. lpp.
— *A. U.* Bjernstjerna Bjernsona «Kad jaunais vīns zied». Komēdija 3 cēlienos. No norvēģu valodas tulk. A. Janson. Univ. Bibl., Nr. 3, 1911, 93. lpp. Vrd, I, 327. lpp.
— [*An.*] Cīņa ar lubu literatūru Vācijā. Dm, X, 1113.—1115. lpp.
— [*An.*] Čarls Dikenss. Dm, 447. lpp.
— [*An.*] Čehova vēstules. Dm, 660. lpp.
— «Dižūdru Māle». (Linduļa) drāma četros cēlienos. Pirmizrāde Jaunā teātrī, 16. sept. Dm, X, 1115. lpp.
— Dzejniece Aspazija. Dm, X, 1112. lpp.
— «Dzimtenes Vēstneša» redaktors Āronu Matīss. JDL, 2
— *A. U.* Ed. Cālīša «Beigu sākums». Stāsts. [L, 1912, 109—120.] Vrd, I, 293. lpp.
— Ed. Vulfa «Izabella». Teiku drāma piecos cēlienos un astoņās ainās. (Pirmizrāde Interimā, trešdien, 7. martā.) Dm, X, 435. lpp.
— *A. U.* Ezerieša «Rožu dārzs». [Dm, 1912, 5.] Vrd, I, 296. lpp.
— *A. U.* Fallija «Dižlatvieši». Dziesmu romāns. Vrd, I, 296. lpp.
— *A. U.* Fr. Adamoviča 25 gadu skolotāja jubileja. Vrd, I, 433. lpp.
— *A. U.* Fr. Jansona stāsti. 1) «Dzirkstelīte». [L, 1911, 152—156.]. 2) «Pelēkas dienas». [DzV, 1912, 75—81.] Vrd, I, 297. lpp.
— *A. U.* Fr. Šillera «Vilhelms Tels». Drāma piecos cēlienos. Tulkojis Rainis. Univ. bibl., 36—37, 1912, 120. lpp. Vrd, I, 352. lpp.
— [*An.*] Futūrisms. Dm, XI, 1223.—1226. lpp.
— [*An.*] «Gabriela Šilinga bēgšana». Drāma no G. Hauptmaņa. Tulk. A. Būmanis. Dm, 657. lpp.
— *A. U.* Garāki dzejojumi. [1. J. Akuratera «Saules valgos» (Dr, 1912, 2) un «Trīs pasakas» (L, 1911, 50). 2. Fr. Bārdas «Cīņa ar eņģeli». 3. P. Blaua «Maharadža Visvamarga» (Dr, 1912, 4). 4. K. Strāla «Kains» (DzV, 1912, 29).] Vrd, I, 271.—273. lpp.
— *A. U.* Gerharta Hauptmaņa «Gabriela Šilinga bēgšana». Vrd, I, 333. lpp.
— Gerharta Hauptmaņa jaunākā luga «Gabriela Šilinga bēgšana». Dm, II, 213. lpp.
— [*An.*] Gustava Frensena jaunākais romāns saucas «Annas Holman bojā

eja» *(Der Untergang der Anna Hollmann, Grote, Berlin, 1911)*. Dm, VI, 649. un 650. lpp.

[*Upits Andrejs*] *A. U.* Haralda Eldgasta «Pa okeānu». No Rīgas līdz Ņujorkai un atpakaļ. Vrd, I, 402. lpp.

— *A. U.* Henrika Ibsena drāmas. 1) «Svētki Solhaugā», drāma trijos cēlienos. Tulk. J. Rainis. Univer. Bibl., Nr. 8, 1911, 71. lpp. 2) «Brands», dramatiska poēma piecos cēlienos. Tulkojis dzejā J. Akuraters, Univ. Bibl., Nr. 39—40, 1912, 174. lpp. Vrd, I, 337. lpp.

— *A. U.* Iesācēji un pustalanti. Vrd, I, 396.—402. lpp.

— Ievads tagadnes estētikā no Dr. E. Meimaņa. No otrā, paplašinātā izdevuma tulkojis J. Bērziņš, Univ. Bibl., Nr. 44/46, 1912, Dm, VIII, 886. lpp.

— *A. U.* Incidents bez gala. [Ap J. Vainovska rakstu «Es kaunos» un polemiku par Aspaziju.] Vrd, I, 423.—427. lpp.

— *A. U.* Iz Jāņa Jaunsudrabiņa tēlojumu virknes «Baltā grāmata». Vrd, I, 299. lpp.

— [*An.*] Iz jaunākās ārzemju rakstniecības. Dm, 102.—109. lpp.

— Iz laikrakstu beletristikas. «Rozes sniegā». Stāsts no Rīgas dzīves. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. («Dzimtenes Vēstn.», 1912, 148—160) Dm, X, 983. lpp.

— *A. U.* Iz laikrakstu kritikas Dm, 772. un 773. lpp.

— *J. A.* Dubura jaunvārdi. JDL, 43

— *A. U.* J. Akuratera «Mazā Līza». [L, 1911, 232.] Vrd, I, 291. lpp.

— *A. U.* J. Akuratera «Saules gredzens». Teiku drāma 1 cēlienā ar prologu un epilogu. «Dzirciemnieku» izd., Nr. 28, R., 1911, Vrd, I, 323. un 324. lpp.

— *A. U.* Jāņa Jaunsudrabiņa «Latviešu rakstnieks». Netieša atbilde «Dzimtenes Vēstnesim». Rīgā, 1911, 13. lpp. Vrd, I, 402. lpp.

— *A. U.* Jāņa Jaunsudrabiņa «Mani draugi». Stāsti. Vrd, I, 297. un 298. lpp.

— *A. U.* Jāņa Kļaviņa stāsti. [1. Dēls (DzV, 1912, 204, 206). 2. Stāsts par meiteni (L, 1911, 208). 3. Marijas sapnis un dzīve (L, 1911, 299). 4. Uz laimes zemes (DzV, 1911, 297). 5. Laiku varā (JDL, 1912, 5). 6. Dzīves ēnā (Dm, 1912, 1). 7. Pavasars (Dm, 1912, 4). 8. Savā tautā (L, 1912, 85).] Vrd, I, 302.—305. lpp.

— [*An.*] «Jaunreālisms». Dm, VII, 774. un 775. lpp.

— *A. U.* Jāzepa Vītola 25 gadu [darbības] jubileja. Vrd, I, 433. lpp.

— *A. U.* J. H. [J. Jankava] literāriskie fabrikāti. Vrd, I, 362. lpp.

— *A. U.* J. Krodznieka [Krīgera] 25 gadu [darbības] jubileja. Vrd, I, 433. lpp.

— J. Rainis un viņa dzeja. Biografiski kritiska skice. Grām.: J. Raiņa kopoti raksti, I, Rīgā, 1912

— J. Raiņa «Induls un Ārija». Jaunības traģēdija piecos cēlienos. JDL, 36, 39—41

— *A. U.* J. Vainovska stāsti. [1) Nelaimīgā mīlestība kvadrātā (JDL, 1911, 232, 238, 243, 249). 2) Ēnu māja (L, 1911, 267). 3) Mirušo svētkos (DzV, 1911, 267). 4) Pavasars (Dm, 1912, 3). 5) Bez varoņiem (Dm, 1912).] Vrd, I, 321. lpp.

— *A. U.* Kārļa Krūzas «Zvārguļu Edvarta stāvoklis mūsu dzejā». Vrd, I, 366. lpp.

— *A. U.* Kārļa Skalbes tēlojumi. [1) «Rīga», noskaņa (Dm, 1912, 1). 2) «Pasaka par vērdiņu» (Dr, 1912, 1).] Vrd, I, 314. lpp.

— *A. U.* Kā Tirzmaliete raud. Vrd, I, 418. lpp.

— [*An.*] Krievu jaunākā romānu rakstniecība. [J. Rukavišņikova «Nolādētā ģinta», A. Fedorova «Papīra valstībā», A. N. Tolstoja «Divas dzīves», L. Andrejeva «Saša Šeguļevs».] Dm, II, 209. lpp.

— Krievu literatūras fonds. Dm, II, 214. lpp.

— *A. U.* K. Strāla «Ziemas vidus sapnis». Tēlojums. [JDL, 1912, 58.] Vrd, I, 316. lpp.

— *A. U.* Kultūrvēsturiski stāsti. 1) «Tautības centienu dēļ». Prātkopja [Jura Kalniņa] kultūrvēsturisks nostāsts. (DzV, 1911, 258—268.) 2) «Rīga». Kultūrv. rom. triloģija no Augusta Deglava. «Patrioti». (Pirmā daļa, JDL,

1911, 148—244; otrā daļa, JDL, 1912.) 3) «Jodu karš». Kult. v. tēloj. no Grietiņas [Emīlijas Prūsas]. (DzV, 1911, 251—257.) Vrd, I, 403. lpp.

[*Upīts A.*] *A. U.* «Lāpa». J. Kārkliņa dzejas. Cēsīs, 1911, Dm, 99. lpp.

— Latviešiem ārpus Baltijas! Dz, 104

— *A. U.* Latviešu drāma, 2. Lautenbaha-Jūsmiņa «Induls un Ārija», bēdu luga 5 cēlienos, sar. 1906, «Zilā kalna līgava» jeb «Naidīgie dvīņi», bēdu luga trijos cēlienos, sar. 1909, Tērpatā (!), 1911, paša apgādā. Dm, III, 324.—326. lpp.

— *A. U.* Latv. drāma, 3. «Draudzes bazārs». Satīra 3 ainās. Latviešu skatuvei sarakstījis Ād. Alunāns. Jelgavā, 1911. Dm, 427.—429. lpp.

— *A. U.* Latv. drāma, 4. «Pie pilsētas vārtiem». Rob. Tautmīļa-Bērziņa drāma piecos cēlienos. Ed. Rozīt (?) grām. tirg. apg., Rīgā, 1911. Dm, V, 539.—541. lpp.

— *A. U.* Latv. drāma, 5. «Sarkanais kungs». Skatu luga iz Zemgales dzimtlaikiem četros cēlienos, no Rozentāla-Krūmiņa. Jelgavā, 1912. Dm, VI, 650. un 651. lpp.

— *A. U.* Latv. drāma, 6. «Dramatiskas pabiras»: 1) Skuju Frīda «Nelaime nelaimes galā». 2) Ziltara «Mežmalas ļaudis». 3) J. Grīna «Glābts gods». 4) Ed. Vulfa «Pielūdzēji». 5) J. Liekā «Putriņu mantinieki». 6) Lautenbaha-Jūsmiņa «Marģeris». Dm, 769.—772. lpp.

— *A. U.* Latviešu drāma, 7. 1. Zeltmata «Sagaidīts». 2. P. Aumaļa «Savs stūrītis». 3. Lautenbaha-Jūsmiņa «Vidvuds». Dm, 1212., 1214. lpp.

— *A. U.* Latv. drāma, 8. Jūlija Pētersona «Ilgas». Viens cēliens, Rīgā, 1912. Dm, 1340. lpp.

— *A. U.* Latviešu «emigrantu» literatūra. (Kritiska skice.) JDL, 257, 259, 265, 268, 275, 280, 281, 283

— *A. U.* Latviešu kritikas kuriozi. [Sakarā ar A. U. atsauksmēm par V. Eglīša «Vērtības pārvērtējot» (Dm, 1) un J. Lautenbaha-Jūsmiņa «Zilā kalna līgava», «Induls un Ārija» (Dm, 3).] Dm, IV, 429. un 430. lpp.

— [*An.*] Latviešu kritikas kuriozi. [Dr un Dm salīdzinājums.] Dm, VI, 654. lpp.

— *A. U.* Latviešu mūzikas demokratizācija. Vrd, I, 261. lpp.

— Latviešu rakstniecība. (1911. g. otrā un 1912. g. pirmā puse.) Vrd, I, 215.—237. lpp.

— Latviešu «Universālā bibliotēka». Dm, V, 544. lpp.

— *A. U.* Lautenbaha-Jūsmiņa «Marģeris». Bēdu luga 5 cēl., sar. 1911. Tērpatā, 1912, 168 lpp. Vrd, I, 342. lpp.

— Lesinga «Nātans Gudrais». Dramatiska dzeja 5 cēlienos. Tulk. J. Rainis. Univ. Bibl., Nr. 24—25, Pēterburgā, 1912, 144. lpp. Vrd, I, 344. lpp.

— *A. U.* Līgotņa Jēkaba kritikas. 1) «Kas jauns mūsu stāstu rakstniecībā?» [DzV, 1911, 286]. 2) «Triju paaudžu dzejnieki» [DzV, 1911, 208]. 3) «Latviešu rakstniecības idejiskā seja 1911. g.» [DzV, 1912, 1—2]. Vrd, I, 366.—369. lpp.

— *A. U.* Linarda Laicena stāsti. 1) Miestiņā [L, 1911, 220]. 2) Skolotājs Karulis [L, 1912, 5]. Vrd, I, 305. lpp.

— *A. U.* Literāriskas ekskursijas. 1. Rūdolfa Blaumaņa kopotu rakstu trešais sējums. JDL, 24

— *A. U.* Lit. eksk., 2. Andrieva Niedras kopotu rakstu pirmais sējums. JDL, 59

— *A. U.* Lit. eksk., 3. Rakstnieks bez galvas. [Viktors Eglītis un viņa raksts «Stila problēms mākslā».] DzV, 1911, 158, 159.] JDL, 167

— *A. U.* Lit. eksk., 4. Dzīves īstenība un mākslas patiesība. [Piezīmes pie «Vienkārša lasītāja» raksta par «Pēdējo latvieti».] JDL, 203, 204, 208

— *A. U.* Lit. eksk., 5. «Universālā bibliotēka». JDL, 227

— L. N. Tolstoja raksti. [Vēstules.] «Univers. Bibl.» izdevumā. Vrd, I, 418. lpp.

— Māksla un diletanti. Dm, I, IV, VI, X, 52.—55., 379.—384., 605.—611., 1075.—1079. lpp.

[*Upīts Andrejs.*] Maniem kritiķiem. (Polemika ar J. Vintēnu sakarā ar viņa priekšl.) JDL, 230
— *A. U.* Mekleru Eduarda «Svētnīca», «Dzīvība» un ...ortografija. Vrd. I, 410.—412. lpp.
— [*An.*] Mihaila Lomonosova 200. dzimšanas diena. Dm, I, 103. lpp.
— M. J. Ļermontova «Dēmons». Dzejojums. Pirmā un otrā daļa. Tulkojis J. Rainis Univ. Bibl., Nr. 4, Pēterburgā, 1911, 62. lpp. Vrd, I, 279. lpp.
— *A. U.* M. Liepas «Filozofs Laiviņš». [Dm, 1912. 6.] Vrd, I, 305. un 306. lpp.
— N. A. Dobroļubova 50. nāves diena. Dm, I, 104. lpp.
— [*An.*] N. N. Zlatovratskis †. Dm, II, 210. lpp.
— [*An.*] No Heinriha Kleista nāves dienas... [100 g. nāves dienas atcerei.] Dm, II, 212. lpp.
— [*An.*] Noziedznieks literatūrā. (Pēc Kārļa Hansa Strobla.) JDL, 126, 131, 132
— *A. U.* Olgas Ezerlauk 25 g. jub. Interimā. Vrd, I, 435. lpp.
— Par bezdievīgo krievu rakstnieku izslēgšanu no baznīcas. Dm, II, 214. lpp.
— Par modernismu literatūrā. Dm, VIII, 880 lpp.
— [*An.*] Par šķiru mākslu. Dm, XII, 1346. un 1347. lpp.
— Par vāciešiem un vācu rakstniecību... Dm, II, 213. lpp.
— Pie latviešu pilsonības veļas baļļas. JL, 12, 13
— [*An.*] Pols Lafargs †. Dm, I, 105. lpp.
— [*An.*] Poļu jaunākā rakstniecība. Dm, V, 545. lpp.
— Poļu jaunākā romānu rakstniecība. Dm, VI, 657. lpp.
— Pret grāmatu aizdošanu un aizņemšanos. Dm, II, 213. lpp.
— *A. U.* Priekšlasījumi par kritiku. Vrd, I, 430. lpp.
— *A. U.* P. Roberts [R. Pelše]. «Antiņš vai Spīdola?». Kritisks un ētisks apcerējums. [Dm, 1912, 4, 5.] Vrd, I, 370. lpp.
— «Rainis vai Plūdons?». Divi sveicieni saulei. Kritiskas paralēles no A. Švābes. A. Bites apg., Cēsīs, 1912. Dm, XI, 1219. lpp.
— Rakstnieku piemiņu «godināt»... (Par N. Ņekrasovu, A. Čehovu, G. Brandesu, Polu Lafargu.) Dm, I, 104. lpp.
— «Rozes sniegā». Stāsts no Rīgas dzīves. Sarakstījis Līgotņu Jēkabs. [DzV, 1912, 148—160.] Dm, IX, 983.—986. lpp.
— *A. U.* Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. Humoristiski satīriskā dzeja un proza. Trešais sējums. L. Neimaņa izd., Jelgavā, 238 lpp. Vrd, I, 391. lpp.; JDL, 24
— *A. U.* Satīra: 1) Satīrisku rakstu krājumi. 2) Zobgala kalendāri 1912. gadam. 3) Laikrakstu satīriskie feļetoni. Vrd, I, 414.—417. lpp.
— Satīriskie žurnāli. 1) «Gailis», humoristisks, satīrisks un bilžots žurnāls, iznāk reizi nedēļā. 1912, 1—10. 2) «Dadzis», satīrisks žurnāls dzīvei un mākslai. Iznāk ik 14 dienas, 1912, 1—8. Dm, X, 1104. lpp.
— [*An.*] S. J. Nadsons †. Dm, III, 333. lpp.
— *A. U.* Skuju Frīda «Nelaime nelaimes galā». Karikatūra 1 cēlienā. J. B. Krūmiņa apg., Rīgā, 1911. Vrd, I, 341. un 342. lpp.
— *A. U.* Skuju Frīda «Zem saules». Romāns. [DzV, 1912.] Vrd, I, 315. lpp.
— [*An.*] Sociālais romāns itāliešu rakstniecībā. [Džiovani Čeka Gli «*Ammonitori*», «Brīdinātāji».] Dm, IV, 430.—432. lpp.
— [*An.*] Strādnieki-dzejnieki. Dm, 1111. lpp.
— Strādnieku Kultūras Biedrības referātu komisija. [Sakarā ar viņa un Vintēna polemiku.] JDL, 257
— *A. U.* Sudrabu Edža «Kaukšķītis». [Dm, 1912, 1—4.] Vrd, I, 316. lpp.
— Teodora kritiskie apcerējumi. 1) Reālistiskais virziens latviešu rakstniecībā. (Četras hodaļas.) [DzV, 1911 un 1912.] 2) Andreja Upīša jaunākais cīņas raksts. [DzV, 1912, 5.] 3) Raksturiskākie vaibsti Blaumaņa sejā. [Dr, 1912, 1.] 4) Poruka dzeja. [Dr, 1912, 2 un 3.] Vrd, I, 370. lpp.
— [*An.*] Tolstojs ārzemēs un Krievijā. Dm, II, 211. lpp.
— [*An.*] 1912. gads poļu rakstniecībā. Dm, VI, 656. lpp.
— *A. U.* Turgeņeva noveles «Universālās Bibliot.» izdevumā. Vrd, I, 318. lpp.

[*Upits Andrejs.*] «Universālā bibliotēka». Dm, XI, 1219. lpp.
— Upīša-Birznieka «No rīta». «Dzirciemnieku» izd., Nr. 34, 1912, 53 lpp. Dm, 1100.—1102. lpp.
— *A. U.* Valodas kuriozi. Vrd, I, 432. lpp.
— *«Vārda» sastāditājs.* «Vārds». Literāriski kritisku rakstu krājums. [Programa un mērķi.] Dm, III, 355. lpp.; Vrd, I, 440. un 441. lpp.; JDL, 35
— Vilhelms Jensens. Dm, II, 212. lpp.
— *A. U.* Zariņu Kārlis (Kārlis Millers) †. Vrd, I, 436. un 437. lpp.
— «Ziedu klēpis». Liriska biografija, II. No Aspazijas. «Dzirciemnieku» izd., Nr. 26, 1911. Dm, 205. un 206. lpp.
— *A. U.* Zinību komisijas 1912. g. vasaras sapulces. (19. un 20. jūnijā.) Vrd, I, 427. lpp.
— Zinību komisijas vasaras sapulces. Dm, VII, 779. lpp.
V. [Kārlis Dēķens.] Bērnu un jaunības literatūra. (1911. g. otrā un 1912. g. pirmā pusgadā.) Vrd, I, 238.—245. lpp.
V. Cecīlija Krogs †. Dzp, 3
— Hermanis Bangs †. Dzp, 3
V. A. Žana Žaka Ruso 200 gadu piemiņa. Dr, 1025. lpp.
[*Vainovskis J.*] *J. Vn.* Dzīvības maize. Dzejas. DzV, 233
Vairāki Maskavas studenti un kursistes. Pēterburgas «marksistu» cīņas paņēmieni Aspazijas lietā. DzV, 33
— Atbilde Pēterburgas pseidomarksistiem. [Aspazijas lietā.] DzV, 65
[*Valdmanis Arvids*] *Sp*[*odris*]. Meklētāja dziesmas. Kārļa Ieviņa dzejoļi. JLAp, 80
Valka. Raiņa konkurents. [Atgadījums ar Rob. Lejenieti-Eidemani.] JDL, 21, *(Grāmatu tirgotājs)* 26, *(Rob. Eidemans.)* 32, *(Grāmatu tirgot.)*
[*Vecozols Jūlijs*] *J. V-ls. Šveicē.* Vilhelms Vunts. JDLp, 197
[*Velkme Jānis*] *Sābris.* Latgaliešu un baltiešu attiecības top asākas. JDL, 250, 251
— Tautskolotāji un Latgales kulturēlā atmošanās. DzV, 227
«Vestņik Jevropi». Pēterburgas studenti un Vlad. Serg. Solovjevs. Dr, 512.—514., 634. un 635. lpp.
[*Videnieks Kārlis*] *V.* A. Čehova raksti, I—V. Tulk. Sudrabu Edžus. JT, II, 397. lpp.
— *V.* Annas Brigader raksti jaunībai un vecākiem: «Sprīdītis», «Vizuļi», «Agrā rasā». JT, I, 176. lpp.
— D. N. Mamins-Sibirjaks (1852—1912). JT, II, 406.—411. lpp.
— J. Akuratera «Degoša sala». JT, II, 315. lpp.
— N. V. Čehova «Sniega karaliene». JT, I, 415. lpp.
— Upīša-Birznieka «No rīta». JT, II, 314. un 315. lpp.
Vidi. K. Bal̦monta jubileja. Dr, 899.—901. lpp.
Vienkāršs lasītājs. Piezīmēs par lasīto. [A. Upīša «Pēdējais latvietis».] JDL, 180
Vindelbands Vilhelms, prof. Mūsu laiku mistika. Tulk. Alf. Dr, 730.—734. lpp.
Vintēns P. A. Upīts kā mākslinieks un kritiķis. (Atref. -ģis.) DzV, 218
— Atbilde A. Upīšam, JDL, 234
— Piezīmes pie A. Š[vābes] recenzijas «Andrejs Upīts kā mākslinieks un kritiķis». JDL, 222
V-ņš V. Kārļa Veidenbauma kopoti raksti. Rediģējis Ed. Treimanis. Dzp, 6
— Zeltmatis. [E. Kārkliņš.] Modernās pasakas. Dzp, 17
Volters E., prof. Latviešu pirmā drukātā grāmata. DzV, 185
— Visvecākā latviešu grāmata. *(Catechismus Catholicorum,* 1585.) Dr, 117. lpp.
Vulfs Ed. Latviešu lugas uz krievu skatuves. L, 22
— Par Gerhartu Hauptmani. L, 293
Z. Kārļa Skalbes «Pazemīgās dvēseles». Sdz, 5
Z. Latviešu Izglītības Biedrības Gada grāmata, IV. L, 294

Zālīts Fr., stud. hist. Nacionālisms kā kultūras faktors. Atref. D, [Oto Nonācs]. LpAtb, 156
Zālīts P. Velmes prēmijas komitejas vārdā. Balsis iz publikas. [Par J. Liekā Rempētera lugu «Putriņa mantinieki».] L, 231
[*Zalts Kārlis*] *Zalktis.* Lieta par sevi. Dm, VIII, 860.—868., IX, 937.—944. lpp.
Zbs. Atmiņas par L. N. Tolstoju. (Pēc Morozova.) DzVp, 275
Zeiboltu Jēkabs. Kā iznīka Valkas draudzes skolotāju seminārs? Atzīmēts 1890. g. DzV, 14
[*Zeiferts Teodors*] *T.* Ādolfa Alunāna paglabāšana. Dr, XIII, 1030. lpp.
— *Teodors.* Andreja Upīša jaunākais cīņas raksts. [«Dzimt. Vēstnesis» un viņa loma latv. sadzīvē.] DzV, 5
— *T.* Andr. Upīša «Zīda tīklā». Dr, 770.—773. lpp.
— Augusts Strindbergs †. Dr, 773.—775. lpp.
— *T.* Dziedāšana kā šķiru māksla. DzV, 155
— *T.* Gabriela Šilinga bēgšana. Drāma no Gerharta Hauptmaņa. Tulk. A. Būmanis. Dr, 1153. un 1154. lpp.
— Georgs Brandess. Dr, 516. un 517. lpp.
— *T.* Gerharts Hauptmanis. Dr, 1549. lpp.
— *T.* Haralds Eldgasts. Pa okeānu. DzV, 118
— *T.* Iepriekšēja ziņa par «Pēterburgas Avīžu» izdošanu. DzV, 149
— *Teodors.* Indula teikas dramatizējums. [J. Raiņa «Induls un Ārija».] DzV, 39, 40
— *T.* J. Akuratera «Degoša sala». Dr, 1410. un 1411. lpp.
— *T.* Kārlis Ieviņš. «Meklētāja dziesmas». Dr, 1411. lpp.
— *T.* Kristaps Alksnis-Zundulis †. Dr, 1548. lpp.
— Latviešu lirika grāmatās divos pēdējos gados. DzV, 212—214
— *T.* Lielpilsētas problēmi. Dr, 1521. lpp.
— *T.* Melnā Alkšņa «Cerību un gaidu rītā». Dr, 1412. lpp.
— Reinholds Kaups. Noda|a iz latvju-vācu attiecībām. Dr, 515. un 516. lpp.
— *T.* Nomirušais naturālisms. [Pēc Georga Hermana.] Dr, 1392. un 1393. lpp.
— *T.* «Pēterburgas Avīzes». (1862.—1912. g.) Dr, VII, 785.—794. lpp.
— Piezīmes pie priekšvārda. [Aspazijas «Ziedu klēpim».] Dr, 389. lpp.
— Plūdoņa «Uz saulaino tāli». Poēma no putnu dzīves. DzV, 91
— Poruka dzeja. Dr, II, III, 166.—172., 298.—307. lpp.
— Raksturīgākie vaibsti Blaumaņa dzejā. Dr, I, 30.—39. lpp.
— Reālistiskais virziens latviešu rakstniecībā. Ceturtā noda|a. Reālisma paplašināšanās. DzV, 134, 135, 137
— *T.* Sagaidīts. Ģimenes drāma. Sarakstījis Zeltmatis. Dr, 1280. lpp.
— *Teodors.* Universālā Bibliotēka. A. Gulbja izdevums. Dr, 386. un 387. lpp.
— *T.* Vilhelmīne Heimburg, īstā vārdā Berta Bērens †. Dr, 1549. lpp.
Zemrāns P. Balsis iz publikas. [Piezīmes pie Grs.-Ž. Gruzevska atreferējuma par Žurnāl. un literātu biedrības «Idejas» vakaru 21. jūl.] MD, 87
Žurnālistu un literātu biedr. «Ideja» dibināš. sap. 6. maijā. JDL, 104 *(A. [sars H.]*; Dz, 105 *(K. Zvaigzne)*;
— sap. 7. okt. JDL, 236 *(H. Asars)*; Dz, 235 *(-ds.)*; Aus, 42 *(Dzelksnis)*, LpAtl, 8 *(K. Zvaigzne)*
— sap. 11. nov. JDL, 265 *(H. Asars)*; Dz, 265 *(-nis)*
X. X. Gabaliņi iz teātra enciklopēdijas. [Satīra.] GdM, I, 6. un 7. lpp.
X. X. Vienas iedzīvotāju da|as rīdīšana pret otru. [«J. Dienas Lapas» šķiru politika.] RA, 175

1913

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Balodis Fridriks. Mūsu senču ievērojamākie vairāk kā 200 zelta padomi. Jelgavā, Balodis, 1913, 16 lpp.
Belše Vilhelms. Māksla un īstenība. Tulk. R. Makstis. Popul.-zin. b-ka, Nr. 4, R., izd. D. Zeltiņš, 1913, 21 lpp.

Bernheims Ernests. Vēstures filozofija, viņas vēsture un uzdevumi no — — vēstures profesora Greifsvaldes universitātē. No vācu valodas tulkojis P[auls] Dāle. Pēterburgā, [1913], A. Gulbja apgādībā. («Universālā Bibliotēka», Nr. 128.) Saturs: No tulkotāja. [P. Dāles.] I. Vēstures filozofijas attīstība. II. Vēstures filozofijas jēdziens un uzdevumi. *Rec.: [Kārlis Grasis] K. Gr.* — Dm, 1913, 10, 1213.—1215. lpp.

«Burtnieka Pūrs». Studentu rakstu krājums. Otrais bērums. Rīgā, 1913, D. Zeltiņa apgādībā, Tērbatas ielā, Nr. 20, 351+(1) lpp. Saturs: 1) Apcerējumi iz valsts zinību vēstures. K. Ducmaņa. 2) Latvijas lielrūpniecība. Statistiskas piezīmes. M. Skujenieka. 3) Darbaspēka zinātniska izmantošana. (Teilora sistēma.) J. Daniševska. 4) Antropoloģija un etnoloģija materiēlu interešu kalpībā. Zalkša. 5) Kārlis Skalbe. Monografijas mēģinājums. J. Lapiņa. 6) Latviešu kāzu ierašu izcelšanās pēc tautas dziesmām. Zelmas Brezovskas. 7) Grieķu traģēdija un viņas vēsture. (Elementārs pārskats.) K. Strauberģa. 8) Bioloģiskie un psiholoģiskie pamati dzīvo būtņu darbībā un mācībā par sabiedrību. Osvalda Ozoliņa. *Rec. un polemikas: Arveds Švābe* — JDL, 3, 4; *Jānis Lapiņš* — JDL, 30; *Kārlis Grasis* — JDL, 1914, 35

Burkhards Maksis. Teātris. Tulk. A. Būmanis. Universālā bibliotēka, Nr. 111/112, Pēterburgā. Apg. A. Gulbis. *Rec.: [Jānis Bērziņš-Ziemelis] Ziem.* — Vrd, II, 1913, 338. lpp.; *Arturs Bērziņš* — L, 162

Buševics J[ānis]. Spēks un viela. («Universālā Bibliotēka», Nr. 118/119.) Pb, A. Gulbja apg. 106 lpp. *Rec.: [Jānis Bērziņš-Ziemelis] J. B.* — Vrd, II, 1913, 360. lpp.; *[Arveds Švābe] Š.* — Dm, 841. lpp.

[Daniševskis Kārlis Jūlijs] J. Dns. Jaunie likumi par strādnieku apdrošināšanu. Rīgā, izd. «Kultūras Darbs», 1913, 177+4 lpp. *Rec.: [Jānis Bērziņš-Ziemelis] Ziem.* — Vrd, II, 1913, 359. lpp.; *V. Bastjāns* — JDL, 70, 95; *Kārlis Ducmanis* — JTsK 1914. gadam, 142.—145. lpp.

— *J. Dns.* Sociālā likumdošana. R., 1914[1913]. 67 lpp. («Dzirciemnieku» izdevums Nr. 46) *Rec.: V. Bastjāns* — Dz, 1913, 264; *Roberts Klaustiņš* — Dr, 3, 336. lpp.; *Kārlis Ducmanis* — JTsK 1914. gadam, 145. un 146. lpp.

Dauge P[auls]. Dzīves apnikums un dzīves prieks. Izd. sabiedrība «Stars», 1913. 71 lpp. Rec.: *A.* — L, 1913, 182; *As.* — Dr, 1914, 2, 212. lpp.

[Dižs] Diženajo Bernhards. Kā mani par cilvēku taisīja. Otrais izd., R., 1913, apg. A. Golts, 56 lpp. *Rec.: [Kārlis Tifentāls] K. Dz.* — Dz, 1913, 240; *Roberts Klaustiņš* — Dr, 1914, 1, 104 lpp.

Ducmanis K[ārlis]. Iz Baltijas provinču tiesībām. Rīgā, izd. P. Bērziņš, 1913, 368 lpp. *Rec.: J[ānis] Lapiņš* — Dm, 1913, 11, 1322.—1335. lpp.; *Konstantīns Gaigals-Hiršs* — DzV, 224, 230

Endzelin J. Lituanisch-lettische Miszellen. Vilnius, 1913, 12 lpp.
— *Miszellen. Strassburg, K. Trübner, 1913, S. 119—126* [8 lpp.]
— *Zu den kurischen Bestandteilen des Lettischen. Strassburg, K. Trübner, 1913, S. 96—104* [9 lpp.]

[Garais Fricis.] Земцев В. О квотной земле в Лифляндии. Рига, 1913, 215 стр. *Rec.: As.* — Dr, 1914, 5, 552. lpp.

Jankavs J[ānis]. «Kad pusnakts pāri, maska krīt». Rīgā, 1913, 36 lpp. *Rec.: Olģerts Grosvalds* — L, 1913, 176; *Gustavs Šķilters* — DzV, 118

Jankavs J[ānis]. «Kad pusnakts pāri, maskas krīt.» Rīgā, 1913, 36 lpp. *Rec.: [Kārlis Jūlijs Daniševskis] J. Dns* — JDL, 1913, 142; *[Roberts Pelše] P. Roberts* — JAp, 27, 28; *[Žanis Gruzevskis] Ž. Grs* — Tg, 20, 21; *Novērotājs* — Dz, 130, 131; *[Fricis Menders] Zol.* — DzB, 21; *[Plaudis] XX* — RA, 147; *Dr. phil.* — RA, 148; *[An.]* — DzV, 129
— Rainis un sociāldemokrātiskā kliķe. Izd. A. Spriņģis, R., 36 lpp.

Jelgavas palīdzības biedrība savā 25 gadu pastāvēšanas laikā. Apraksts XXV gadu jubilejai par piemiņu. Jelgavā, 1913, 36 lpp.+4 lpp. il.

Jēringš Rūdolfs. Cīņa dēļ tiesībām. Tulkojis Konstantīns Hiršs. A. Gulbja apgādībā, Pēterburgā, 1913. (Universālā bibliotēka, Nr. 94.) 65 lpp. *Rec.:* [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Vrd, II, 1913, 351. lpp.; *Kārlis Ducmanis* — JTsĶ 1914. gadam, 150.—153. lpp.

Латышский литературный альманах «Вестник Знания». С.-Петербург. Издательство «Вестника Знания» (В. В. Битнера). 1913, 128. lpp. Saturs: Предисловие. (Редакция.) Латыши и их литература. (Вместо предисловия.) [Še īss latv. folkloras, kā arī Kr. Valdemāra, Kr. Barona, A. Pumpura, Ausekļa, J. un Ād. Alunānu, Fr. Brīvzemnieka, Vensku Edvarta, J. Raiņa, Aspazijas, Ķ. Skalbes, J. Poruka, Ŗ. Blaumaņa, A. Niedras, A. Saulieša, Birznieka-Upīša, Sudrabu Edžus, Annas Brigaderes, Andr. Upīša, Ed. Vulfa, Ivandes Kaijas u. c. literāras darbības apskats.] Зегевольд, май 1913 г. Я. П. Розе-Лиготнис. — Иван Порук. Возрожденный Рим. Пылинка. Вдова. Перевел Александр Лутцау. — Иван Порук. Факир. Перевел А. Серый. — Иван Порук. Чистые сердцем. Перевел Я. Вайновский. — Иван Порук. Семейный развал. Перевел К. Дуцман. — М. Лиепа. В сумерках утра. Перевела Альма Витол. — Андрей Упит. Романтик. Грех. Перевел К. Дуцман. — А. Саулиет. Деньги на дорогу. Рудольф Блауман. Под сенью смерти. Перевела Альма Витол. *Rec.:* [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Dm, 1913, 5, 593. lpp.; *V. G.* — Dr, 1350. lpp.

Latvīšu tautas posokas. Stanislava Cunskò apstròdòjuma, sarakstītas nu Rēzeknes tērdz. škola audzēknim. Latvīšu tautas pòsokas, Nr. 1, Rēzeknē, 1913. Izd. S. Cunskis un E. Kozlovskis, 16 lpp. *Rec.:* [*An.*] — JZn, 25

«Les Annales des Nationalités» Nr. 5—6. (Maijs-jūnijs, 1913.) *Paris, Union des Nationalités.* [Ŗakstu krājums par leišiem un latviešiem, kura saturā šādi raksti: S. Senjobosa (Ceignobos) par leišu-latviešu nāciju, valodnieka A. Meijē (Meillet) par leišu un latviešu valodām, anonīms raksts «Leiši un latvieši» (H. Simsona?), raksti par Lietuvu un leišiem, Jāņa Krīgera-Krodznieka «Latviešu vēsture», Kr. Barona «Par latviešu tautas dziesmām», Teodora Zeiferta «Latviešu rakstniecība», Kārļa Kundziņa, sen., «Latviešu skolas», Kārļa Graudiņa «Par latviešu biedrībām», Jāņa Berga un Jāņa Mazvērsīša «Par latviešu lauksaimniecību», *Mag. theol.* Franča Trasūna «Latgale», Henrija Simsona «Katoļu baznīca Latgalē», A. Āboliņa «Savstarpējās kreditiestādes Latgalē», Artura Graša «Par latviešu jūras tirdzniecību un jūras zveju», H. Simsona «Par vācu kolonizācijas «nopelniem» Latvijā», Andreja Stērstes «Agrārjautājums Latvijā» u. c.] *Rec. un polemikas:* [*Jānis Bērziņš-Ziemelis*] *J. B., Parizē* — Dm, 9—10, 1913, 1041.—1052., 1145.—1151. lpp.; [*Jānis Krigers*] *J. Krodznieks* — DzV, 175 [*Oto Nonācs. An.*] — L, 160; [*A. Meillet*] *prof. A. Meijē* — L, 141; Dz, 142; DzV, 149; *A*[*leksandrs*] *Grāvītis* — DzV, 1914, 72

Līventāls T[*eodors*]. Kā nodibināt un iekārtot bibliotēku. B-kas māc. grām. Rīgā, izd. A. Golts, 1913, 87 lpp. *Rec.: F.* — Dz, 1913, 137; *E. T.* — JT, 772. lpp.; *Jānis Lapiņš* — JDL, 266

Madernieks Jūlijs. Ornaments. — — oriģinālzīmējumu krājums. Autora izd., R., [1913], (6)+67 lpp. *Rec.: Jānis Jaunsudrabiņš* — Dm, 7, 846. lpp.; [*An.*] — L, 129; *Teodors Zaļkalns* — L, 200, 247; *Gustavs Šķilters* — Dr, 7, 759. lpp.; *St.* — RA, 113; [*An.*] — DzV, 101, 218

Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft Zvanzigsten Bandes viertes Stück. Mitau, 1913, 116 lpp. *Inhaltsverzeichnis: Pastor Aug. Bielenstein. Dr. phil. et theol. h. c. Ein Wort dankbarer Erinnerungen. (Verf. Th. Doebner.) Verzeichnis der von Dr. A. Bielenstein im Druck erschienenen grossen Werke und Abhandlungen und Vorträge, zusammengestellt von Pastor W. Bielenstein. Ueber den Uhsin-Mythus. Zur Abwehr. Von P. emer. R. Auning. Die Entstehung des deutsch-lettischen Lexikons von P. emer. Brasche. Von Pastor H. Bielenstein. Aus livländiscen Kirchenarchiven, Mitteilungen von Pastor*

Baerent: Graf Zinzendorfs Anerbieten, lettische und estnische Bibeln drucken zu lassen. Kämpfe der Letten in alter Zeit. Von R. Klaustiņ. Der «Rakstu krājums» der «Zinību komisija». Referat von Pastor em. Th. Doebner auf der Jahresversammlung der lett.-lit. Gesellschaft 1911. Aus livländischen Kirchen-Archiven. Mitteilungen von Pastor P. Baerent auf der Jahresversammlung der let.-lit. Gesellschaft 1912.: Das Langesche Lexikon. Schulwesen. Lihgo. Vortrag von Th. Doebner in der let.-lit. Gesellschaft 1912. Nachtrag. [*Pie «Līgo».*] *Kirchliche Terminologie in etymologischer Beleuchtung von Pastor H. Grüner — Salgaln. Rec.: J. Endzelins* — DzV, 1913, 79; *P. Šmits* — L, 146

Plūdons [*Vilis Lejnieks*]. Deklamācija jeb daiļlasīšana. Pirmais mēģinājums īsā pamācībā par daiļlasīšanu latviešu valodā. Skolām un literāriskiem vakariem sarakstījis — —. Otrais izd. Rīgā, 1913, apg. A. Golts, 84 lpp. Rec.: [*Kārlis Tifentāls*] *K. Dziļleja* — Dz, 1913, 246

Poruks Jānis. Kopoti raksti. Līgotņu Jēkaba rediģēti. Vāka zīmējums — G. Šķiltera. Pirmais sējums. Vēstules un dramatiski sacerējumi. Rīgā, 1913, A. Golta apgādībā, 254 lpp. Saturs: Rediģētāja priekšvārds. — Jānis Poruks. Biografisks apcerējums. — Vēstules. — Dramatiski sacerējumi: Hernhūtieši. — Napoleona nāve. — Cīņas pēc cīņām. — Nemirstīgie. — Ideāli. — Sapnis. — Māmiņa. — Nakts. — Modernie saimnieki. — Bibliografiskas piezīmes. Pielikumi: Poruka vecāku ģīmetnes, Poruka līgavas E. Pēterson jaunkundzes ģīmetne. Prēdeļi, kur Poruks dzimis, saiešanas māja un skats no «Knipskas gravas». *Rec.:* [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — Vrd, II, 1913, 353. lpp. un JDL, 162; *Arturs Bērziņš* — L, 236; [*An.*] — Dm, 593. lpp.; *Roberts Klaustiņš* — Dr, 11, 1121. lpp.; *Jānis Lapiņš* — JDL, 148, 152, 153; *Kārlis Cers* — DzV, 271

Rakstu krājums. Rīgas Latviešu Biedrības Zinību Komisijas izdots. 16. krājums. Rīgā, 1912, 276+(2) lpp. Saturs· [Krāj. ievietoti šādi P. Šmita raksti]: (1) A. Bīlenšteina grāmata *«Die Holzbauten der Letten. I Teil, St. Petersburg, 1907».* (2) Vārdu izvilkums no Elversa vārdnīcas *«Liber memorialis letticus».* (3) Langes latviešu vārdnīca. Latviešu kāzas. Pēc tautas mutes aprakstījis Pētersona Kārlis, ģimn. skolotājs. Dažs «labs» un senlatv. «labieši». J. Endzelīns. Papildinājumi pie raksta «Par drustēniešu izloksni», kurš ievietots RLB Zin. kom. 15. Rakstu krāj. [Indriķis Cīrulis.] Drukas kļūdas 14. Rakstu krāj. (P. Šmits) un 15. krāj. (Indr. Cīrulis.) *Rec.: J. Endzelins* — DzV, 1913, 51; *K. Milenbahs* — L, 39, *P. Šmits* — Dr, 12, 1239. lpp.

Upīts Andrejs. Jaunā paaudze. Sabiedr.-psihol. apcerējums. «Dzirciemnieku» izd., Nr. 5, R., 1913. 77 lpp. *Rec.:* [*Jānis Jankavs*] *J.* — DzV, 1913, 253, *Daži skrivērieši* — DzV, 266; *Paziņa* — L, 241

— *«Vārds».* Literāriski kritisku rakstu krājums. — — sastādīts. Otrais sējums. [R.] 1913. «Dzirciemnieku» izdevums. 381+(3) lpp. Saturs: Pirmā daļa — Beletristika Ezerieša. — Uz krustceļiem. Stāsts. Aspazijas — Debess pagirnieks. Dzejolis. A. Brūklenāja — Dzelzs un tērauda valstī. Dzejoļi. J. Jaunsudrabiņa — Brāļam kāzas. Stāsts. Andreja Kurcija — Dzejas. Raiņa — Pūt, vējiņi! Fragments. Andreja Upīša — Aiz Ēdenes vārtiem. Divi stāsti. Jāņa Sudrabkalna — Dzejoļi. Arņa — Svešnieka dziesmas. Andreja Upīša — Ceļš. Dzeja. Otrā daļa — Kritika. P. Ginta — Proletariāta psiholoģija. Antona — Strādnieks latviešu rakstniecībā. V. Knoriņa — Saturs un forma. J. K. Landava — Mākslas nozīme audzināšanā. A. Kraujas — Tie, kas neaizmirst. Hermaņa Asara — Virzieni latviešu presē. Andreja Upīša — Renegāti un viņu laiks. Andreja Upīša — Latviešu rakstniecība. K. Dēķena — Bērnu un jaunības literatūra. J. Jaunsudrabiņa — Māksla. Jansona — Vai gaidāma mums proletāriska māksla? J. Bērziņa — Pie cittautu kultūras avotiem. Trešā daļa — Apskats. Lirika. Apsesdēls — Smagas domas. [Andrejs Upīts] A. U. P. Blaua — Asnu mēnesis. A. U. A. Brača — Domas pusnaktī. [V. Knoriņš] V. Kn. A. Brūklenāja — Tāli zvani. A. U. K. Ieviņa — Meklētāja dziesmas. A. U. Ersa —

Dzīvības maize. A. U. Kr. Greņģa — Krītošas zvaigznes. A. U. H. Heines — Ziemeļjūra. V. Kn. J. Jaunsudrabiņa — Dziesminieks. V. Kn. J. Kārkliņa — Darba balsis. A. U. E. Lejgalieša — Naktī. A. U. Plūdoņa — Atraitnes dēls. A [Birkerts.] Plūdoņa — Rekviēms. [Balodis Antons] A. Kr. J. Raiņa — Gals un sākums. V. Kn. K. Skalbes — Sapņi un teikas. V. Kn. P. Veiņa — Fabrikā. A. Kr. Stāsti. J. Akuratera — Degoša sala. A. U. Š. Aleihema — Kāda zēna piezīmes. A. M. Alkšņa — Cerību un gaidu rītā. A. P. Altenberga — Skices un stāsti. V. Kn. A. Brūklenāja — Atmodā. A. A. Deglava — Sirdspuķīte. A. M. Dautendeja — Astoņas sejas... [J. Bērziņš] J. B. G. Flobēra — Stāsti. [Fricis Goliats] Fr. G. A. Fransa — Dieviem slāpst. A. U. A. Fransa — Krenkbila lieta un Silbārža septiņas sievas. V. Kn. A. Gailīt — «Ilgas un maldi». A. U. N. Gogoļa — Mirušās dvēseles. A. U. M. Gorkija — Pasakas. F. G. K. Hamsuna — Bads. [Mārtiņš Liepa] M. L. I. Kaijas — «Iedzimtais grēks». A. U. J. Klaviņa — Dzīves mirkļi. A. J. Klaviņa — Pirmie viļņi. Fr. G. Plūdoņa — Mazā Anduļa atmiņas. V. Kn. Plūdoņa — Pasaka par vilku. A. Kr. A. Puškina — Pīķa dāma A. U. A. Saulieša — Stāsti. A. A. Švābes — Inteliģenti. [J. Jansons-Brauns.] K. Skalbes — Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties? J. B. A. Strindberga — Precēti ļaudis, I un II. M. L. L. Tolstoja — Hadži Murats. A. U. I. Turgeņeva — Aizvējā un Priekšvakarā. A. U. O. Uailda — Pasakas un stāsti. A. U. Upīša-Birznieka — No rīta. V. Kn. A. Upīša — Pēdējais latvietis. Drāma. P. Aumaļa — Savs stūrītis. A. U. A. Dāvida — Krusttēvs. A. Kr. N. Gogoļa — Revidents. A. U. V. Ģētes — Egmonts, Stella, Prometejs, Ifigēnija. J. B. K. Hamsuna — Saules rietā. M. L. H. Heijermansa — Septītais bauslis. A. H. Ibsena — Meža pīle. M. L. L. Jūsmiņa — Vidvuts. A. U. J. Pētersona — Ilgas. A. U. A. Puškina — Boriss Godunovs. A. U. E. Rozenova — Ogļraktuvēs. Zeltmata — Sagaidīts. A. U. F. Sologuba — Dzīves gūstekņi. V. Kn. V. Šekspīra — Antonijs un Kleopatra. A. J. Tribsvasera — Meistara kungs. A. O. Uailda — Salome. J. B. Kritika. M. Burkharda — Teātris. J. B. A. Kraujas — Raiņa Pusideālists. J. Latviešu žurnāli 1912. g. otrā un 1913. g. pirmā pusē. A. U. E. Meimaņa — Ievads tagadnes estētikā. V. Kn. E. Minca — Rafaēls. V. Kn. E. Rozenovs un K. Guckovs. [J. Bērziņš-Ziemelis] ib. A. Švābes — Rainis vai Plūdons? J. B. Dažādi raksti. Ataugas. Fr. G. L. Andrejeva — Jūdass Iskariots un citi. A. U. Ausekļa izlasīti raksti. A. U. A. Austriņa — Cīruļu puteņis. A. U. R. Blaumaņa kopotie raksti. J. A. Brigader raksti. A. U. R. f. Jeringa — Cīņa dēļ tiesībām. A. U. A. Koni — Cietumnieku labdaris Hāzs. A. U. Kronvalda — Tautiski centieni. A. U. Latv. Izgl. Biedr. gada grāmata IV. A. U. Latv. rakstnieku darbi cittautu valodās. A. U. A. Niedras kopoti raksti II. A. U. Plūdoņa — Latvju rakstnieki. A. U. Poruku Jāņa kopoti raksti. A. U. J. Raiņa kopoti raksti I. A. U. Satīra. A. U. Zinātniskas grāmatas. J. B. Strādnieku kalendārs. A. U. L. Tolstoja vēstules. A. U. M. Valtera — Latv. Kultūras demokrātija, viņaš spēki un uzdevumi. A. U. Kronika. Latv. grāmatapgādniecība. A. U. Latv. Teātris 1912/13. g. sezonā. A. U. Priekšlasījumi. Rakstnieku vakari. A. U. Zinību Komisijas Vasaras sapulcē. A. U. Literāriskas godalgas. Jubilejas. A. U. *Chronique scandaleuse.* «Vārda» prospekts. *Rec. un polemikas: Erglis* — JDL, 1913, 113; [*Jānis Jankavs*] *J.* — DzV, 300, 301; [*Janis Jansons-Brauns*] *Jansons* — Dm, 203.—218. lpp.; *Ķikunts* — Krz, 15, 16; [*Arveds Švābe*] *Š.* — JDL, 295.—297, 300 un Tgd, 1914, 2

Valters M [*iķelis*], *Dr.* Latviešu kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi. R., 1913, 26 lpp. *Rec. un polemikas:* [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Vrd, II, 1913, 207.—222. un 361. lpp.; [*Kārlis Jūlijs Daniševskis*] *J. Dns.* — JDL, 74, 75; [*Teodors Draudiņš*] *td* — Tg, 14; [*Ernests Sulcs*] *E. Kr.* — JAp, 14

Wulffius Woldemar. Livländische Geschichtsliteratur. 1911. In Verbindung mit den Baltischen geschichtsforschenden Gesellschaften herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseepro-

vinzen Russlands in Riga durch —. Riga. Verlag von N. Kymmel, 1913, (IV)+67 *S.*

Wulffius W. Livländische Geschichtsliteratur. 1912. In Verbindung mit den Baltischen geschichtsforschenden Gesellschaften herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands in Riga durch — Riga. Verlag von N. Kymmel, 1913, (VI) + 705

[*Zeiferts Teodors.*] Tautas rakstnieki. Teodora kopoti raksti, I. Rīgā, 1913, 177+(1) lpp. Saturs: Ievadam. (Olainē, ziedonī, 1913. g.) T. Hūgenberģers mūsu valodas un rakstniecības laukā. (1886. g.) Jura Alunāna dziesmiņas. (1886. g.) Jura Neikena stāsti. (1892. g.) Krišjānis Barons. (21. jūlijā 1899. g.) Ausekļa dzeja. (1887. g.) Pumpura dzeja. (1902. g.) Fricis Brīvzemnieks. A. Brīvzemnieka dzīve un darbi. (1905. g.) B. Brīvzemnieka loma tautiskajos centienos. (Olainē, 15. martā 1908. g.) Vensku Edvarts. Apsīšu Jēkabs. (1898. g.) Aleksandrs Vēbers. (1910. g.) Ansis Lerhis-Puškaitis. (1903. g.) *Rec.: [Andrejs Upits] A. U.* — Dm, 1914, 10—11, 1140. lpp.; *K.* — Dr, 11, 1113. lpp.; [*V. Knoriņš*] *Kn.* — SkM, 415.—417. lpp.

Земец. Казенные имения в Курляндской губ. и вопрос о русской колонизации названной губернии. Вильна, 1913. *Rec.: [Marģers Skujenieks] S.* — Dm, 1914, 1, 124. un 125. lpp.

Zombarts Verners. Proletariāts. Skati un studijas no — —. Tulkojis J. Jansons [Brauns]. («Universālā Bibliotēka», Nr. 146.) Pēterburgā, [1913], A. Gulbja apgādībā, 80 lpp. [Saturā: arī tulkotāja Jaņa Jansona-Brauna «Priekšvārds».] *Rec.: [Teodors Draudiņš] tdr.* — JC, 1913, 12

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNĀLOS U. C.

Ād. Alunāna pieminekļa atklāšana. T, 112
Ādolfa Alunāna Zobgala Kalendārs 1914. gadam. DzV, 260
Agr. J. Mazvērsīša 25 gadi lauks. literatūrā. JLA, 89
Agronoma Jaņa Berga 50. dzimumdiena. LA, 313
A. Gulbja «Universālā Bibliotēka». DzV, 255
«Aklā» inteliģence. [Sakarā ar H. Asara rakstiem «J. Dien. Lapā».] Tg, 18
A. Kuprina «Bedres» otrā daļa. JC, 16
Amerikāņu romāns un noveles. JDLp, 201
Annas Brigader dzejas. L, 289
Ar krieviem vai vāciešiem? JDL, 238
Ārprātīgo nams. [«Golos Ļibavi», «Liep. Atbalss» un «Liep. Dien. Avīze» pret «Dzīvi».] Dz, 224
Aspazija. Dz, 56, 59, 61, 62
Aspazija. [Sakarā ar viņas 25 g. liter. jubileju.] DzB, 9
Aspazija. SkDz, 2
Aspazijas jubilejā. LDA, 56
Aspazijas jubileja Cīrihē. LpAtb, 69, 71
Atmaskots provokators. [«Rīg. Avīzes» līdzstrādnieks Plaudis.] Dz, 148
Atskats. [«Arodnieka» 100. num. iznākot.] Ar, 3
Augusts Bēbels. [Ar ģīmetni.] Cņ, 129/130, 1.—2. lpp.
Baznīckungi un zemnieki. Dry, 15
Bijušā deputāta Ozola lietā. JA, 47
B-kgs F. Trasuns Pēterburgā. JZn, 35
Burtnieka pūrs. Studentu rakstu krājums, I. JT, V, 402. un 403. lpp.
Darba pasaulē. [Strādnieki-dzejnieki.] LpAtb, 169
Doku Atis. Dm, 1454. lpp.
Domātāju un dzejnieku tauta. [Rakstnieku un dzejnieku smagais stāvoklis Vācijā.] JDLp, 90
«Dryvas» jubileja [un JZn]. JZn, 24
«Dryvas» pīcu godu jubilejs. Dry, 18

«Dryvas voluda». JZn, 39
Drukas ražojumu statistika Krievijā 1912. g. JLAp, 36; L, 95; LpAtb, 97
Dzejnieces Aspazijas 25 gadu jubileja. Aus, 10
«Dzīves Balss» 1. num JDL, 12
Džeka Londona pašbiografija. Dm, 602. lpp.
Džiovani Bokačio (1313—1913). L, 98—100
Elektricitātes un tērauda poēma. [B. Kellermaņa «Tunelis».] LpAtb, 121
Emīls Verharns. Tg, 11
Filozofiskā un literatūrvēsturiskā metode. LpAtb, 110
Francūži interesējas par latvīšim. [«*Unions des Nationalités*».] JZn, 31, 32
Fr. Grosvalda sūdzība pret «Jaunās Dienas Lapas» red. E. Pīpiņu. JDL, 49—51, 268; DzV, 48; LDA, 53
Fridriha Hēbeļa 100. dzimšanas diena. L, 53
F. M. Dostojevska viltotie rokraksti. JC, 20
Gala vārds Jansona-Brauna lietā. RA, 152
Gārds kumoss. [Latv.-vācu attiecības 1850.—1880. g.] DzV, 293
Gerharta Hauptmaņa lugas vajāšana. [Vācijā.] JDL, 133
Grāmatu plūdi. Dm, 475. lpp.
Grieķu dzejnieki kara laukā. Dm, 1449. lpp.
Gustava Flobēra stāsti. «Univers. Bibliot.», Nr. 121. DzV, 149
«Iedzimtā grēka» pamati. DzV, 224, 230, 236, 241, 259, 262, 271, 285
Ievērojamā latv. atklātības darbinieka Kārļa Graudiņa 50 g. dzimumdiena. LA, 306
Igauņu tauta. JZn, 23
Iz A. Čehova vēstulēm, L, 184
Jānis Veismanis †. JLA, 25; MjK 1914. gadam, 60.—64. lpp.
Jānis Veismanis †. DzV, 68
Jānis Veismanis †. Sdz. 35
Jansona lietas tālākā gaita. DzV, 146
Jansona un Ozola lietā. LpAtb, 130, 131, 134
«Jaunā Dienas Lapa» [un J. Ozola un J. Jansona lieta]. RA, 146
«Jaunais Ceļš» pirmais num. DzV, 277
Jauna latviešu revolūcija! [Fr. Veinberga slēdzieni.] JDL, 55
Jaunas grāmatas. («Latvīšu tautas posokas», Nr. 1.) JZn, 25
Jaunības raksti. Andersena pasaciņas, VII. Tulk. Apsīšu Jēkabs, DzV, 109
J. Cimzes cienītāju un audzēkņu sapulce Valkā. DzV, 271
Jelgavā. Jānis Veismanis †. LDA, 69
J. Jankavs. «Kad pusnakts pāri, maskas krīt». DzV, 129
J. Jansona lietā. DzV, 122
J. Ozola «lietas» atskaņas. [Sakarā ar viņa apvainojumu provokācijā.] JDL, 135
Kā bulvāru prese fabricē ziņas. [Par J. Ozolu un J. Jansonu-Braunu.] Dz, 127
Kādēļ viens un otrs no mūsu vecākajiem ļaudīm tā greizi skatās uz romānu lasīšanu? JDr, 32
Kamils Lemonjē †. Tg, 23
Kā mūsu sociāldemokrātu vadoņi nodod savus biedrus. [«Dzimt. Vēstn.» «atklājumi» Jansona-Brauna lietā.] RA, 74
«Kanādietis». Dz, 41
Kārlis Markss. DzB, 9
Kārlis Mīlenbahs. [Ar ģīmetni.] Dr, 252. lpp.
Kārlis Zvingevičs †. Cņ, 126 un 127, 26. lpp.
Kārlis Zvingevičs †. Dm, 254.—256. lpp.
Kārlis Zvingevičs †. Dr. 383. lpp.
Kārlis Zvingevičs †. Dz, 3
Kārlis Zvingevičs †. JDL, 1
Kārlis Zvingevičs miris. LpAtb, 3
Kažoku Dāvis (D. Pelcs) †. Dm, 607. lpp.
Kažoku Dāvis †. Dr, 633. lpp.

Kažoku Dāvis (D. Pelcs) †. JDL, 75
Kažoku Dāvis (D. Pelcs) †. LA, 88
Kažoku Dāvis (Pelcs) miris. L, 75
Kn. Hamsuna romāns «Laika bērni». JC, 20
Koroļenko jubileja. JZ, 196
Krievijas-Vācijas literatūras konvencija. JLAp, 32; L, 81; LpAtb, 84; RA, 81; DzV, 85
«Kristus pēdās», otrs garīgu dziesmu krājums no R. Bērziņa. Bt, 3/4
Laikrakstu apskats. [Baznīckungi izsludina boikotu pret latg. laikr. «Jaunas Zinias».] DzV, 36
Laikrakstu apskats. [Par Plauža provokatoriskiem rakstiem RA.] DzB, 21
Laikrakstu apskats. [Pēterpils un latv. prese par J. Ozola un Jansona-Brauna it kā provokatorisko darbību.] Dz, 128
Lasītājiem! [Sakarā ar «Arodn.» 100. num. iznāk.] Ar, 3
Latvieši, vācieši un krievi. Dz, 240
Latviešu rakstnieku darbi krievu valodā. JDL, 182
Latviešu sociāldemokrātija. JDL, 295
Leģendas. Lejas-Krūmiņa sakopojumā. JT, V, 403. un 404. lpp.
Leopolds Kampfs †. JDLp, 10
Ļaudis bez goda sajēgas. [«Ventsp. Apskats» un J. Ozola lieta.] JA, 48
Ļ. N. Tolstoja rokraksti. LpAtb, 225
Mācītājs Jānis Veismanis †. VA, 25
Marksa piemiņai. Cņ, 128, 11. un 12. lpp.
Melnie kraukļi. [Apmelojumi pret Jansonu-Braunu un J. Ozolu.] JA, 46
M. Gorkija «Pasakas». Tulk. A. Būmanis. DzV, 149
Mogenss un citas noveles no J. P. Jākobsena. DzV, 281
Mopasāns un Flobērs. Dzp, 8
Mopasāns un Flobērs. JDLp, 40
Mums [Rīgas strādniekiem!] nepieciešama sava dienas avīze! Ar, 17; DzB, 20
Mūžīgais žīds. AmLK 1914. gadam, 38.—40. lpp.
Par Knuta Hamsuna personīgo dzīvi. L, 186
Par lobu saticību ar krīvim. Dry, 33
Pārskats par «Dzīves Balss» 25 numuriem. DzB, 26
Patiesības himna. (V. G. Koroļenko 60 gadu jubilejā.) LpAtb, 160
«Pavēderes tīfs». [««Dzimt. Vēstn.». un politiskā dzīve Latvijā».] DzB, 20
Pirmais Heines piemineklis Vācijā. L, 280
Pirmā jubileja. [«Pravdas» pirmais gads.] DzB, 14
Plūdoņa «Pasaka par vilku». JT, 553. lpp.
Plūdoņa «Rekviēms», JT, 553. lpp.
Poļu jaunākā rakstniecība. [Stefāna Žeromska «Uzticīgā upe».] JDL, 125
Poruku Jāņa kopoti raksti. Pirmais sējums. Dm, 593. lpp.
Prāva par slepenpolicijas aģenta Kārļa Pupīļa nogalināšanu. DzV, 184
Preses giļotīna. DzB, 29
Profesors Ernsts Mahs, LDA, 34
Rabindranats Tagors. L, 257
Rakstnieks-humānists. [Vlad. Koroļenko.] DzB, 24
Rīga. Kārlis Zvingevičs miris. MD, 2
«Rīgas Avīze» — provokatoru perēklis. DzV, 148
«Rīgas Avīzes» redakcijas loceklis X. X. [Plaudis] kā provokators. LpAtb, 149, 150
«Rīgas Avīze» [un Jansona-Brauna lieta]. DzV, 75
Rīg. Latv. B. Zinību Komisijas gada sap. 25./I. L, 23
«Rižsk. Vestņ.» grib latviešus padzīt no Baltijas. JDL, 138
Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti, IV sējums. Dr, 369. lpp.
Rūdolfs Zeiberlihs †. Dr, 382. lpp.
Rūdolfs Zeiberlihs. Baltijas vācu dzejnieks un humorists †. JDL, 12
Sapņi un teikas. K. Skalbes dzejoļi. LpAtb, 4
Saules puķes. K. Skalbes dzejas. L, 289

«Septiņi uz vienu cirtienu» jeb kā Fr. Veinbergs satriec «kreiso pusi» un izved jaunu preses projektu. JDL, 133
Silti vēji — agras salnas. P. Blau'a dzejoļi. LpAtb, 34
Sociālistiskais morālists. [Jansons-Brauns] un viņa darbība. DzV, 100, 101
Strādnieku dienas avīzes priekšvakarā. DzB, 44
Strīds ap Ļ. N. Tolstoja atstātiem rakstiem. [Sofijas Andrejevnas Tolstojas sūdzība pret tautas izglītības ministri.] L, 78
Šķelšanās sociāldemokrātu frakcijā un latviešu sociāldemokrāti. JDL, 260, 275
«Tās vecās Lavīz's Puriņklāvs ir atkal kaut ko vaļā šāv's». [Par uzbrukumiem JDL.] JDL, 217
Teodors Hermans Panteniuss. L, 236
Teodora Hermaņa Panteniusa 70. dzimšanas diena. RA, 234
Tirdzniecības zinību kandidāts K. Zvingevičs †. L, 2
Trasūns un latviešu laikraksti. L, 26
Tumšas baumas. [Jansona-Brauna lieta.] Sdz, 69
«Un zeme tomēr griežas!» [Strādnieku preses vajāšanas bezsekmība.] DzB, 22
Upīša-Birznieka «Pret vakaru». Sp, 14
Vairāk patiesības, mīlestības! [Polemika ar DzB, Jansonu-Braunu.] JLD, 257
Vecas lietas. [Izvilkums no policijas departamenta žurnāla par Jansona-Brauna liecību žandarmērijai.] DzV, 73
Vecs zelts. [Veco grāmatu jaunizdevumi un J. Misiņa nopelni.] St, 343.—345. lpp.
Vēl J. Ozola «lietas» atskaņas. JDL, 139
Vēl par melu ziņām Ozola lietā. JA, 49
V. G. Koroļenko. Dzp, 29
Vilhelms Tells. SkDz, 9
Vladivostokas latvieši un rakstnieks T. Panteniuss. [Telegramu apmaiņa.] RA, 298
Zemes pēdējā stunda. [T. Končinska romāna «Pēdējā stunda» atstāstījums.] LpAtb, 72, 73
Zūdermaņa «Labā slava». Dm, 724. lpp.
Žurnālistu un rakstnieku ētika. JDL, 15, 20
-. Rūdolfs Blaumanis. Tg, 3
-.- Hotentotu svētki. [«Dzimt. Vēstn.» un «Rīg. Avīze» nosauc Jansonu-Braunu un Ozolu par provokatoriem.] DzB, 19
-.- «J. D. Lapa» un Bēbelis. RA, 184
? Literatūras un mākslas veicināšana vai veikala reklāma. [«DzV» prēmijas literatūrai.] JZ, 22
-a- Kažoku Dāvis miris. RA, 74
— K. Skalbe. Saules puķes. RA, 295
— Mērnieku laiki. Sarakst. Kaudzītes Reinis un Kaudzītes Matīss. RA, 296
— Vācu tautas materiālisms. RA, 18
-ak- Vēstule no Liepājas. VII. [Par laikrakstu «Dzīve».] DzV, 204
-aka. Futūristi. (Vēstule no Pēterburgas.) RA, 290
-akī Karmen Silva. [Elizabete Vied.] DzV, 289
-aroi- Jāņa Kļaviņa «Laika varā». Stāsti. Sp, 15
-be. [*Al. Dulbe?*] Par Ivandes Kaijas «Iedzimto grēku». RA, 121
-be. Preses sodi Baltijā 1913. gadā. L, 300
-chm- Latviešu konversācijas vārdnīca. DzV, 4
-d. Fiktīvie redaktori un redaktoru izglītības cenzs. Dz, 258
-dt- Laikraksts bez «cīperblates». [«Jaunā Dienas Lapa».] Ar, 15
-dt- Strādnieki un inteliģence. Ar, 6, 8
-dt- Teorija un prakse. [Polemika ar P. Stučku dēļ viņa raksta «Caur atziņu pie apziņas».] DzB, 41—43
dt. Rīgas Latv. Biedr. Zinību Komisijas vasaras sapulces. Dz, 136
fr. Pols Klodēls. DzV, 228
-i- Ko lai lasa mūsu jaunība? LpAtb, 113

-i- Mācītājs Jānis Veismanis †. RA, 68
ib. [J. Bērziņš-Ziemelis.] Arturs Šniclers. JDLp, 74
— Cīņa pret netiklu literatūru Anglijā. Dm, 734. lpp.
— Gerharta Hauptmaņa 50 gadu jubileja. JDLp, 63
— Herberts Eilenbergs. Dm, 473. lpp.
— Par literārisku almanahu plūdiem Vācijā. Dm, 979. lpp.
-ietis. Balsis no publikas. [Studentu latv. val. neprašana, atbilde stud. J. Dobulim.] JDL, 116
-jnieks. A. Švābes «Inteliģenti». JAp, 14
-kln- R. L. B. Zin. kom. vas. sap. 22./II. L, 46
kr. Kā dzīvo Knuts Hamsuns? Sp, 5
— Luidži Pirandello. DzV, 185
— Vācu jaunie dzejnieki. DzV, 253
-l- Rabindra Tagors. [Lielais indiešu dzejnieks.] DzV, 265
— «Sava laika bērni». Knuta Hamsuna Jaunais romāns. DzV, 301
-lai- Kārlis Markss. Dm, 431.—439. lpp.
m. Pirmās krievu drukātās grāmatas jubileja. DzVp, 110
-n. Konversācijas vārdnīcas lietā. RA, 253
-n- «Vispārīgā bibliotēka». [A. Jesena.] Nr. 1—13. DzV, 40
-ne. Baltijas preses sodi 1913. gada pirmā pusē. DzV, 156
-ns. Jaunākie krievu literāriski kritiskie raksti. DzV, 293
— Jaunības raksti. Andersena pasaciņas. Tulk. Apsīšu Jēkabs. Dr, 499. lpp.
— Teodors Antmans savā dzīvē un darbā. VA, 38—40
-nst- No Verlēna pēdējām dienām. DzV, 34
-nv. Augusts Bēbels.Dz, 182, 183
-ons. Baltijas preses sodi 1913. g. pirmā pusē. LA, 180
— Leģenda par Tolstoju. L, 75
-pk- Leišu prese. DzV, 282
-r- Mečņikova domas par ideālistiskās filozofijas jaunākiem virzieniem. DzV, 124, 129
— Nemiers. Andr. Upīša noveles. L, 18
-rd- Vairāk drosmes! [Latv. liberālisms un Rīg. Latv. Biedrība.] L, 252, 253
-rr- Kārļa Marksa piemiņai. JDL, 81—84
rr. [Vsevolods] Vasilijs Mihailovičs Garšins. JDL, 80
-ru- Jansona[-Brauna] lietā. JDL, 121
-s. Aspazijas jubileja. VA, 20
-s. Cand. theol. J. Veismans †. T, 35
— Dostojevska parādi. DzVp, 87
— Krievu avīzes «Russkij Invaļid» 100 gadu pastāvēšanas svētki. DzVp, 36
— Latviešu grāmatu tirdzniecība ceļa jūtīs. LpAtb, 28
— Vecā ūpja ziemsvētku eglīte un citi stāstiņi no E. Švēdera. LpAtb, 29
-s- Donaleiša jubileja. RA, 239
stud. Pašnāvība vai slepkavība? [Par Ž. Žaka Ruso nāvi.] RA, 149
-t- [*T. Zeiferts?*] Aspazijas 25 g. literāriskās darbības jubileja. Dr, 506. lpp.
-t- Sievietes tips jaunākā krievu literatūrā. Dr, 610. lpp.
td. [*T. Draudiņš*] Dr. M. Valters. Latv. kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi. Tg, 14
tdr. [*T. Draudiņš*] Emīla Verharna domas par sociālo mākslu. Tg, 23
— Jaunlaiku demokrātiskais nacionālisms. JDL, 225, 228
— Proletariāts. Skati un studijas no Vernera Zombarta. Tulk. J. Jansons. JC, 12
— Strādnieku inteliģence un māksla. JDL, 216
— Veikalnieciskā prese. Dz, 108
-ts. Ļeva Tolstoja Pēdējie stāsti. Tulk. K. Skalbe. DzV, 225
— Tā runāja Zaratustra. No Fr. Nīčses. Tulk. Plūdons. DzV, 225
— Torkvato Taso. Skatu luga 5 cēl. no V. Ģētes. Tulk. J. Rainis. DzV, 225
-u- Preses sodi Baltijā 1913. g. pirmā pusē. L, 148
-x- Maksima Gorkija Pasakas. Tulk. A. Būmanis. JDL, 148

A. Agron. J. Mazvērsīša godināšana Jelgavā. Sdz, 127
— Dzejnieks Leopolds Kampfs †. LpAtb, 17
— Dzīves apnikums un dzīves prieks. P. Dauges. L, 182
— Fr. Hēbeļa traģēdija «Judīte». LpAtb, 25
A. Jaunas vācu noveles. Cittautu rakstnieki, XXII. Lejas-Krūmiņa sakopojumā. L, 290
— «Mārtiņš Luters» itāl. rakstn. Ignacis Mastropovska luga. LpAtb, 28
— Teodors Antmanis †. RA, 91
— Viļņiem šalcot. Fr. Jansona stāsti. L, 295
— Vispārīgā bibliotēka. Nr. 1—13. Dr, 1011. lpp.
A-a Morālisks bankrots. [Jansona-Brauna lieta.] RA, 107
A-as Krievu rakstnieces Ščepkinas-Kuperņik jaunais dzejoļu krājums «Padebeši». DzVp, 36
Ādams Georgs. Serbu jaunākā lirika. L, 63
Aihenvalds J. Oskars Uailds. LpAtb, 10.—12. lpp.
— Trīs lekcijas. [F. M. Dostojevskis. N. A. Ņekrasovs. Oskars Uailds]. Atrefer. A. D[obelis]. LDA, 7, 8
— V. M. Garšina piemiņai. LpAtb, 74
A. J. Jaunākās parādības krievu rakstniecībā. Augusts, 1913. g. DzV, 224, 237
— Jaunākās parādības krievu literatūrā. Oktobris. DzV, 259, 265
— Jaunākās parādības krievu rakstniecībā. Novembrī. DzV, 289, 295
— Vēstules no Maskavas. XVIII. Gada ceturksnis krievu daiļliteratūrā. DzV, 91
— Vēstules no Maskavas. XX. [Dzejnieka K. Baļmonta suminašana.] DzV, 109
— Vēstule no Maskavas. XXVII. [Tolstoja muzejs.] DzV, 262
[*Akuraters J.*] *J. Ak.* Gabriela d'Annuncio *«Chèvrefeuille»*, traģēdija 3 cēl. L, 284
— Henrika Ibsena «Pers Gints». Dm, 531.—550. lpp.
— Laikmets un māksla. L, 200
— Moderno «Grietiņu» aizbildņiem. (Kritiskas piezīmes.) JDL, 270
Alfa. Dažu grāmatu tirgotāju kaitīgā darbība. DzV, 284
Alkors [*J. Sudrabkalns?*] Latviešu Izglītības Biedrības V Gada Grāmata. DzV, 293
Als. Atklāta vēstule «Cīņas» līdzstrādn. b. Č-am. Biļ, 2—3, 15. lpp.
Alunāna H. grāmatu pārdotavas apgādiena katalogs. HAK 1914. gadam, 81.—90. lpp.; NK 1914. gadam, 81.—90. lpp.
Alunāns Nik[olajs]. Disharmonijas harmoniskā apgaismojumā. [Par nac. jautājumu.] L, 194
Aļbavskijs E. A. Seši mēneši Kurzemē. [1905. g. notikumi.] DzV, 170, 176, 239, 280, 293
A. P. Aspazija. Viņas 25 gadu rakstniecības jubilejas gadījumā. RA, 62
A. P. «Jauna» seksuālā ētika. [Ivandes Kaijas romāns «Iedzimtais grēks».] RA, 118—124
[*Apsīšu Jēkabs — Jaunzems Jānis.*] V Kažoku Dāvis †. EvG, 15
— V Mācītājs Jānis Veismanis †. EvG, 14
— Aps. J. Pēters Rozegers. EvG, 51, 52
— Aps. J. Melnītis. Pēc Annas Sevēl's. EvG, 18
— Aps. J. Zelmas Lāgerlef leģendas. Pārtulk. A. Bāliņš. EvG, 3,
A. R. Maiznieks Linders. No Fr. Treifreinda. EvG, 42
[*Āronu Matīss*] *Ā. M.* Teodors Hermans Panteniūss. DzV, 234
— Vilhelms Panteniuss. DzV, 158, 160, 162—167
As. Bēbels un ortodoksālais sociālisms. Dr, 1115. un 1116. lpp.
A-s. A. Džovanni Bokačs. Dr, 1440.—1446. lpp.
[*Asars Herm.*] *A.* Aspazija un demokrātija. JDL, 53
— *A.* Divi N. A. Ņekrasova vakari Rīgā. JDL, 40
— Internacionālais Aspazijas vakars Literātu un mākslinieku biedrībā. JDL, 57

[*Asars H.*] *A.* Kā liberālā krievu bulvāru prese «latviešu «Azeļu» atrada». [Bij. deputāta J. Ozola apvainošana provokācijā.] JDL, 132, 133
— Kapitālisms presē. Atreferējums. -eins. [A. Šteins.] JC, 3, 4
— *A.* «Šī zeme ir mūsu, un mūsējai tai jāpaliek!» [Sakarā ar Dr. E. Serafīma rakstu «*Rig. Tagesbl.*».] JDL, 300
— *A.* Tautas saģiftētāji. [Latv. sēnalu liter. izdevumi.] JDL, 38
— *A.* Vēlreiz Maksims Gorkijs un Dostojevskis. JDL, 256
— Virzieni latviešu presē. Vrd, II, 189.—206. lpp.
— *A.* Vl. G. Koroļenko piemiņai. JDL, 262
Aspazija. Andr. Upīts vairāk nekā «tikai feļetonists». JDL, 260
— Atbilde uz A. Upīša neatbildēšanu. JDL, 286
— Pateicība. T, 64
— *A.* Piezīmes pie Andr. Upīša raksta «Jansons un jaunlaiku literatūra». JDL, 228
[*Balodis Antons*], *A. Krauja, A Kr.* Aspazijas «Atriebēja». (Sintētisks analīzes mēģinājums.) Dm, 275.—286., 380.—388. lpp.
— A. Dāvida «Krusttēvs». Vrd, II, 331. lpp.
— J. Raiņa jaunais dzeju krājums. («Gals un sākums».) Dm, 309.—315. lpp.
— J. Raiņa «Uguns un nakts». SkDz, 4
— *A. Krauja.* «Klaja» atbilde J. Jansonam. [Sakarā ar A. Upīša romānu «Zīda tīklā».] JDL, 50
— Pēt. Veiņa [Vintiņa] «Fabrikā». Vrd, II, 314. lpp.
— Plūdoņa «Pasaka par vilku». Vrd, II, 323. lpp.
— Plūdoņa «Rekviēms». Vrd, II, 309. lpp.
— Tie, kas neaizmirst. [J. Raiņa dzeja.] Sakarīgs iztirzājums. Vrd, II, 167.—188. lpp.
— 1905. gads Raiņa dzejā. («Vētras sējas» analīze.) Dm, 219.—224., 449.—451. lpp.
— Valdītāju raksturi Aspazijas drāmās. Dm, 649.—638., 740.—747. lpp.
— Varoņu raksturs Aspazijas drāmās. SkDz, 2—5
— Vēja nestas lapas. Sintētiska analīze. Dm, 1198.—1206., 1288.—1292. lpp.
— Zelta tvaiks. Modernās mīlestības dziesmas. [J. Raiņa «Tālās noskaņas...».] Dm, 73.—80. lpp.
[*Bankavs J.*]-*vs.* Aspazija. JAp, 10
— [*An.*] Kārlis Bergs †. JA, 31
— *vs.* Koroļenko jubileja. JA, 57
— Pēdējais latvietis. A. Upīša. JAp, 42
— -*vs.* Pie pēdējās robežas. M. Arcibaševa romāns. JAp, 41
— Rīga. Kultūrvēsturisku romānu triloģija no Aug. Deglava. JAp, 43, 44
— -*vs.* Tolstoja atstātie raksti. JAp, 39, 40
— Tolstoja mācību idejiskie pamati. TkK 1914. gadam, 11.—16. lpp.
Bārda Fr., (arī) *Fr. B.* Apsesdēls. Smagas domas. Dzejoļi. DzV, 51
— Jaunākā lirika. DzV, 295
— J. Rainis. Gals un sākums. DzV, 10
— K. Jākobsons. Dziļš miers. Dzejas. DzV, 7, 9
— K. Skalbe. Sapņi un teikas. Dzejoļi. DzV, 22
— Mīlestība un nāve. [J. Raiņa «Pūt, vējiņi!».] DzV, 289, 295
— Piezīme. [V. Eglīša rakstam «Kritikas un morāles pamati».] DzV, 34
— «Pilsētas dzeja». [A. Švābes «Pilsēta».] DzV, 247
— Varas un mīlestības ideju lietā. [Atbilde V. Eglītim.] DzV,28
— Vikt. Eglīts. *Hipokrena.* DzV, 10
Barons Kr. Latviešu tautas dziesmas. DzV, 152
— Latviešu tautas dziesmu lietā. DzV, 155
Bastjānis V. A. Upīša «Vārds». I. Dz, 51, 54, 55
— Jaunā lauku inteliģence. (A. Švābes stāsts «Inteliģenti».) Dz, 34, 37, 40, 42
— Latviešu sabiedrība un studenti. Atreferējums. JDL, 103
B. E. Par reālismu drāmā. SkDz, 3
[*Bebris*] *Bideru Juris.* Peteris Rozegers. LpAtb, 161

Bergs A[rveds]. Piezīmes par latviešu kultūras jautājumiem. GGr, V, 5.—10. lpp.
— *B-s*. Rīgā, 15. jūnijā. [Sociālisms un «tautiskā kustība» Latvijā.] DzV, 135
Bergs L. Māksla un kapitālisms. JDL, 4—7
Bērziņš Arturs, [arī] *A. B*. Annas Brigaderes rakstu otrais sējums. L, 34
— Andrieva Niedras kopoti raksti. Otrais sējums. L, 230
— Cīruļu putenis. Antona Austriņa. L, 135
— Debess vārti. Jāņa Jaunsudrabiņa. L, 240
— Doku Atis. L, 263
— Dzīve. J. Jaunsudrabiņa stāsti. L, 295
— Iedzimtais grēks. Ivandes Kaijas romāns trijās daļās. L, 151—161
— Ilgas un maldi. Angēlikas Gailītes studijas un tēlojumi. L, 235
— Iz bijušām dienām. J. Akuratera stāsti un tēlojumi. L, 244, 245
— Jaunības literatūra. 1. Poruka Jāņa «Izlasīti raksti jaunībai». Rediģ. Līgotņu Jēkabs. 2. J. Jaunsudrabiņa «Bērnība». L, 224
— J. Raiņa kopoti raksti. I sējums. L, 154
— Laiku varā. Jāņa Kļaviņa stāsti. L, 245
— Līgotņu Jēkaba stāsti, III. L, 170
— Melnupju Marijas — Nama mātes [L. Stumbergas] liriskā un satīriskā dzeja. L, 156
— Pirmie viļņi. Jāņa Kļaviņa stāsti. L, 158
— Poruku Jāņa kopoti raksti. Pirmais sējums. L, 236
— Pret vakaru. Upīša-Birznieka stāsti. L, 222
— Vēji un aizvēji. Linarda Laicena stāsti. L, 16
[*Bērziņš Jānis — Ziemelis*] *J. B*. Artura Šniclera jaunākā luga «Profesors Bernhards». (Iz lasītāja piezīmēm.) JDL, 126, 129
— *J. B*. A. Švābes «Rainis vai Plūdons?». Vrd, II, 345. lpp.
— *Ziemelis, dažu marksistu vārdā*. Atklāts jautājums. [Vai Gulbja izdotā «Universālā Bibliotēka» tiek boikotēta?] JDL, 217
— *J. B*. Atskats uz franču rakstniecību 1912. gadā. Iz lasītāja piezīmēm. Dm, 351.—355. lpp.
— *J. Ziem*. Balsis iz publikas. [Par šķelšanos latv. soc.-dem. un «Biļetenu».] JDL, 16
— *J. B*. Burtnieka pūrs. I bērums. Vrd, II, 356.—358. lpp.
— *Ziem., Parīzē*. Cīņa par savu orgānu! [*L' Humanité*.] DzB, 4
— «*Humanité*» paplašināšana. Dz, 40
— Jaunākie talanti franču rakstniecībā. Literāriska studija. Dm, 338.—345. lpp.
— *J. B*. Jāz. Dīcgena «Cilvēka galvas darba būtne». Vrd, II, 359. lpp.
— Kā latviešu pilsonība izbrāuca rādīties... (Piezīmes par «latviešu krājumu» franču valodā.) Dm, 1041.—1052., 1145.—1151. lpp.
— K. Skalbes «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties». Vrd, II, 327. lpp.
— *J. B*. M. Dautendeja «Astoņas sejas pie Biva ezera». Vrd, II, 317. lpp.
— *J. B*. Morisa Meterlinka jaunākā grāmata «Nāve». Dm, 603.—605. lpp.
— *J. B*. Oktava Mirbo jaunais romāns «Dingo». Dm, 857. un 858. lpp.
— *J. B*. Uailda «Pasakas un stāsti». Vrd, II, 329. lpp.
— *J. B*. Osk. Uailda «Zolome». Tulk. A. Austriņš. Vrd, II, 338. lpp.
— Pie cittautu kultūras avotiem. Vrd, II, 282.—302. lpp.
— *Ziemelis*. Piezīmes par taktiku. 2. Partijas vienības pamati. Biļ., 2—3, 2.—4. lpp.
— *Ziem*. Pilsoniskās preses meli. [Par Vācijas soc.-demokrātiju.] Vēstule no Francijas. DzB, 13, 14
— Pjers Loti — turku aizstāvis. JDL, 36
— *J. B*. P. Šmita «Etnografisku rakstu krājums». I. Vrd, II, 358. lpp.
— *J. B*. Romens Rolāns. Dm, 1217.—1220. lpp.
— *J. B*. Volfg. f. Ģētes 1) «Egmonts», 2) «Stella», 3) «Prometejs», 4) «Ifiģēnija». Vrd, II, 331. lpp.
— *J. B*. Žils Valè un pilsoniskā rakstnieku biedrība. JDLp, 254

Bērziņa P[ētera] grāmatu pārdotavas katalogs. BK 1914. gadam, 78.—82. lpp.; BMTK 1914. gadam, 82.—91. lpp.

[Bērziņš Roberts] R. Tautmilis-Bērziņš. Gerharts Hauptmans uz latviešu skatuves. L, 206; Sp, 13

Bij. amata biedris. Žurnālista Lasu Pētera 30 gadu darbības jubileja. JDL, 63

[Birkerts Antons] A. A. Brūklenāja «Atmodā». Vrd, II, 316. lpp.

— *Bts.* A. Brūklenājs. Tāļi zvani. Dzejoļi. DzV, 130

— Andr. Upīša «Pēdējais latvietis». Dm, 1328.—1330. lpp.

— A. Saulieša stāsti. Paštautu rakstnieki. VI. Vrd, II, 324. lpp.

— Aug. Deglava «Sirdspukšķīte». Vrd, II, 317. lpp.

— *A.* Cīņa. Drāma no Džona Galsvortija. Dm, 1437. un 1438. lpp.

— *A.* E. Rozenova «Ogļraktuvēs». Vrd, II, 335. lpp.

— *A.* H. Heijermansa «Septītais bauslis». Vrd, II, 333. lpp.

— Jānis Asars un proletariāts. Dm, 1110. lpp.

— Jansona «Domas par jaunlaiku literatūru». Dm, 1113.—1116. lpp.

— Jāņa Kļaviņa «Dzīves mirkļi». Vrd, II, 321. lpp.

— *A.* Jāz. Trībsvasera «Meistara kungs». Vrd, II, 337. lpp.

— J. Raiņa kopoti raksti. 1. Dzirciemnieku izdevums. Dm, 1207.—1209. lpp.

— *Antons.* Latviešu proletariāts un izglītība. GGr, V, 11.—30. lpp.

— Melnā Alkšņa «Cerību un gaidu rītā». Vrd, II, 315. lpp.

— *N.* No V. Koroļenko dzīves. DzV, 72

— Pēters Veinis. Fabrikā. Dzejoļi. DzV, 146

— Plūdoņa «Atraitnes dēls». Vrd, II, 309. lpp.

— Strādnieks latviešu rakstniecībā. Vrd, II, 102.—129. lpp.

— *A.* Šoloma Aleihema «Kāda zēna piezīmes». Vrd, II, 315. lpp.

— *A.* V. Šekspīra «Antonijs un Kleopatra». Vrd, II, 337. lpp.

[Birkerts Pēteris] P. Gints. Proletariāta psiholoģija. Vrd, II, 69.—101. lpp.

Bjernsons Bjernstjerne. Pjers Gints. (Vēstule Ibsenam.) Tulk. -lf- [Ed. Vulfs]. L, 16

Bjs A. Bez temata un bez varoņiem. (1912. g. krievu literatūras apskats.) Aus, 12

Bl. Latvju rakstnieks [Jūlijs Vecozols] vācu literatūrā. Dr, 1459. un 1460. lpp.

Blanks E[rnests], strādnieku marksistu grupas vārdā. Atklāta vēstule «Dzīves Balss» redakcijai. [Par laikr. virzienu.] JDL, 243

Bračs A[ugusts]. Par literārisku izglītību. Dr. 1361.—1373. lpp.

— Rakstnieciskā izglītība, viņas vajadzība un nozīme. -ģis. atreferējums. DzV, 80

Brandess Georgs. Atmiņas par Ibsenu. L, 240

Brinkmanis J. J. Jankava meli. [Par viņa brošūras «Sociāldemokrāti nav strādnieku, bet kungu-inteliģentu partija» konfiskāciju.] JDL, 151

Buduls H. Piezīmes par Poruka Jāņa biografijas sastādīšanu un viņa kopotu rakstu sastādīšana. L, 97

[Bušēvics Jānis] Sk. Proletariāta kulturēlās cīņas cēloņi. DzB, 5—7

C. Caur vēsturisku atziņu pie šķiru apziņas. [Polemika ar P. Stučku.] DzB, 38—40

— Strādnieku šķira un strādnieku prese. DzB, 30

[Cers Kārlis] K. C. A. Saulieša raksti. Pirmā grāmata. DzV, 296

— Ilgu dzejnieks. (J. Akuratera «Parādības».) DzV, 283

— Laiku varā. Jāņa Kļaviņa stāsti. DzV, 271

— Līgotņu Jēkaba stāsti. 3. DzV, 168

— Poruku Jāņa kopoti raksti. Līgotņu Jēkaba rediģēti. DzV, 271

— *K. C.* Pret vakaru. Upīša-Birznieka stāsti. DzV, 212

Cunskis S. Muysu tautas gorigojs monts. JZn, 16

D. A. Uz ziemsvētkiem. [Ieteicamākās grāmatas.] JZ, 22

[Dāle Pauls] Дале П. Ян Порук. Grām.: Ян Порук. Белая одежда. Рассказы. Москва, [1913], стр. 3—8

— Poruks kā domātājs. [Atreferējums.] DzV, 219

Dambergs V. Antons Austriņš. Cīruļu putenis. Dr, 881. un 882. lpp.

Dambergs V. Hipokrena. Viktors Eglīts. Jambi un lirika. Dr, 372. un 373. lpp.
— J. Raiņa «Gals un sākums». Dr, 370. un 371. lpp.
— K. Jākobsona «Dziļš miers». Dr, 1125. un 1126. lpp.
— K. Skalbes Sapņi un teikas. Dzejoļi. Dr, 753. un 754. lpp.
Daniševskis J., [arī] *J. D.* Jaunā sieviete latv. literatūrā un dzīvē. (Atref. -si.) Dz, 284
— *J. Dns.* J. Jankavs. «Kad pusnakts pāri, maskas krīt». JDL, 142
— *J. Dns.* Kārlis Markss. Tg, 10, 11
— *J. Dns.* Latviešu demokrātija un tās nespēks. [Sakarā ar M. Valtera brošūru «Latv. kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi».] JDL, 74, 75
— *J. D.* Rečitācijas vakars. [J. Raiņa dzejas iz «Gals un sākums». Birutas Skujenieces rečitācijā.] Dz, 212
Dauge Aleksandrs. Par Veidenbaumu. (Atref. Larve.) L, 266
Dauge P[auls]. Filozofija un dzīve. Dm, 39.—51, 181.—191. lpp.
Dauge P[auls], zobārsts Maskavā. «Studējošo latviešu biedrības» valdei. [Izstāšanās iemesli.] DzB, 5
[*Dāvids A.*] *D.* Laikraksti. JLA, 102
Dažas no Tavām mājām. Aspazija. [Apsveikums jubilejā.] DzV, 56
Daži skrivieši. Vēl pāris piezīmes pie Upīša brošūras «Jaunā paaudze». DzV, 266
Deglavs Aug[usts]. Aspazija. Piedzīvojumi un atmiņas. JDL, 55—59
— Par Aspaziju. [Priekšlasījuma atstāstījums.] DzV, 17, 18; L, 20; Tg, 4; MD, 27
— Par latviešu kritiku pēdējos 20 gados. (Atrefer. -ģis.) DzV, 207
— Žurnālistu un rakstnieku ētika. [A. Deglava kritika par Andr. Upīti un «J. Dien. Lapas» atreferējums.] Dz, 88, 91
Dēķens K. Bērnu un jaunības literatūra. Vrd, II, 251.—256. lpp.
[*Dermanis Vilis*] *V. D.* Burtnieka pūrs. Studentu rakstu krājums. Pirmais bērums. Dm, 107.—110. lpp.
— Ekonomika un politika strādnieku šķiras dzīvē. Dm, 941.—956., 1069.—1075., 1194.—1197., 1269.—1276., 1373.—1378. lpp.
— Modernais proletariāts un māksla. Dm, 12.—25., 141.—150. lpp.
— *V. D.* Piezīmes par nacionālismu. [Atbilde M. S.] JDL, 91
— *V. D.* Prof. P. Šmits. Etnografisku rakstu krājums. Dm, I, 110.—113. lpp.
Dermans V. Proletāriskie tipi A. Upīša «Balsā un atbalsā» un «Zīda tīklā». DzB, 1—4
*Dione*s — «Rusk. Vedom.». Indiešu dzejnieks un prātnieks Rabindrants Tagora. [Ravindranatha Thakura.] Atst. kr. DzVp. 202
D. J. Džungela. Uptona Sinklera romāns. Dm, 976. un 977. lpp.
— Maksims Gorkijs. Okūrovas pilsētiņa. Kronika. Dm, 977. lpp.
Dl. K. Ačgārnais Fausts. [J. Akuratera «Grietiņa».] JDL, 229, 230
D. M. Kā «J. Dienas Lapa» denuncē. RA, 141
— Mūsu mēnešraksti «Domas» un «Druva». RA, 8, 9
D-ns. Bērnu un jaunības literatūra, V. Lapu pa lapai. Sakop. J. Grīns. RA, 26
— Linards Laicens. Vēji un aizvēji. Stāsti. RA, 6
Dobelis Ādolfs, [arī] *A. D.* Aspazijas jubileja. LDA, 53
— «Dižūdru Māle». J. Linduļa drāma. LDA, 2
— *A. D.* Parādības. J. Akuratera stāsti un tēlojumi. JZ, 1
Dobuls J., stud. Balsis no publikas. [Latv. studenti un latv. val. neprašana.] JDL, 111, 139
Dr. Poruks kā dzīves novērotājs. RA, 34
[*Draudiņš Teodors*] *T. Dr.* Latvju demokrātija un nacionālais jautājums. JA, 40—43
— Vēstule redakcijai. [Par līdzstrādību «Jaunā Ceļā».] JC, 12
Dravnieks J[ēkabs]. Paskaidrojums [K. rakstam] «Konversācijas vārdnīcas lietā». L, 175
Dr. phil. «Kad pusnakts pāri, maskas krīt». J. Jankava brošūra. RA, 148

[*Ducmanis Kārlis*] *K. D.* «Inteliģenti». A. Švābes stāsts. JDL, 14, 15
— Juridiskas piezīmes pie Grosvalda un Pīpiņa prāvas. JDL, 60, 63
— *K. D.* Tradīciju valgos. JDL, 141, 143, 146, 147
«Dzimten. Vēstneša» administrācija. «Dzimtenes Vēstneša» prēmijas. [Noteikumi.] DzV, 295
E. No spāniešu rakstnieka. Pedro Luisa Galveca biografija. DzVp 186
[*Eglits Viktors*] *V. Eg.* Kritikas un morāles pamati. [Polemika ar Fr. Bārdu.] DzV, 34
— *V. Eg.* Mākslinieciskās formas jautājums. Dr, 533.—540. lpp.
— Paskaidrojums. [Sakarā ar viņa «Zemnieces stāstu».] DzV, 204
— «Rīga» — kultūrvēsturisku romānu triloģija. I. Patrioti. No Aug. Deglava. Sp, 2
— *V. Eg.* Tāda ir tā patiesība... [Dialogs starp žurnālistu un rakstnieku.] Sp, 7
— Varas un mīlestības idejas. [Atbilde Fr. Bārdam uz viņa kritiku.] DzV, 21
— *V. Eg.* Zinātniskā literatūras vēsture un mūsējā. DzV, 4, 5
[*Eliāss Kristaps*] *Č.* Atbilde «Biļetenam». [1. n-ra apskats.] Cņ, 126—127, 14.—21. lpp.
— *Č.* Kā «Biļetens» iepazīstina lasītājus ar Krievijas strādnieku kustību. (B. Alsa pieprasītā redzēšanās ««dokumentārisko pierādījumu» laukā».) Cņ, 129—130, 25.—30. lpp.
Endzelins J. «Latvieši un latgalieši». DzV, 295
— *«Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft. Zwanzigsten Bandes viertes Stück.»* DzV, 79
— Rakstu krājums. Rīgas Latv. Biedr. Zinību Komisijas izdots. 16. krājums. DzV, 51
E-ns. Latviešu buržuāzija vācu arklā. Aus, 27, 28, 32
E-os. «Pēdējs prieks». Knuta Hamsuna romāns. Sp, 3
Erglis Par Andreja Upīša «Vārdu». Iz vērotāja piezīmēm. JDL, 113
[*Ermanis J.*] *J. E.* Fr. Krastiņa. Visjaukākais vakars. Priekšnesumi. EvG, 2
Ezernieks K. Pie G. Merķeļa kapa. JDr, 26—28
Fer. Pa vecām tekām. (Krusttēvs. Joku luga 4 cēl. Sarakstījis A. Dāvīds.) L, 160
Fersters F. V. Sabiedriskā kultūra. Atst. -s. DzV, 206
Fr. Jauna sistēma estētikā. LDA, 68
Fr. RLB Zinību Komisijas vasaras sapulces un latgalieši. JDL, 145
«Frankf. Zeitng.». Kroņprincis un Hauptmanis. [Sakarā ar viņa svētku lugas aizliegšanu.] LpAtb, 131
Freinbergs K., [arī] *K. F.* «Kalnu Ejvins un viņa sieva». [Sigurjonsona drāma.] SkDz, 7
— Magdalēna. Ludviga Toma tautas luga. SkDz, 1
— «Privāts uzņēmums». V. Čerešņeva luga. SkDz, 1
— *K. F.* Skrīveri. Karstena Eberharda komēdija. SkDz, 9
(Friče V., prof.) Elektrības un tērauda poēma. [Kellermaņa romāns «Tunelī».] Tg, 18, 19
— Kapitālisms un māksla. Tulk. akrs. JAp, 36—38
Fs. Latviešu prese 1912. gadā. MD, 4
G. Diskusija par latviešu presi [JZ] žurnāl. un liter. biedr. «Ideja» vakarā. JZ, 291, 292
— Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata. V. L, 277
— Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. Piektais sējums. Stāsti. L, 265
— Vispārīgā bibliotēka. Izdev. A. Jesens. L, 113
Gailīt Angēlika. Piezīmes pie Līgotņu J. raksta «Kas jauns mūsu stāstu rakstniecībā». DzV, 182
Gailits Augusts. Dziļais ūdens. (Igauņu rakstnieka Juhana Liiva nāves gadījumā.) DzV, 289
— Franču rakstniecība pēdējos gados. L, 188
— Igauņu rakstniecība 1912. gadā. DzV, 2—4

Gailīts Augusts. Japāņu lirika. Atdzejojumi un apcerējums. DzV, 295
— Jaunākais somu rakstniecībā. DzV, 212, 221
Ganšulevičs T. L. Andrejeva drāma «Ķaina zīme». SkDz, 19
[*Goliats Fr.*] *Fr. G.* Ataugas, I. Vrd, II, 346. lpp.
— *Fr. G.* Darba balsis. J. Kārkliņa dzejas. Dz, 123
— «Domas», Nr. 1—3. Dz, 68, 74
— *F. G.* Gustava Flobēra stāsti. Vrd, II, 318. lpp.
— *Fr. G.* Jāņa Ķ|aviņa «Pirmie viļņi». Vrd, II, 322. lpp.
— Linards Laicens. Vēji un aizvēji. Stāsti. Dzp, 27
— *F. G.* M. Gorkija pasakas. Vrd, II, 320. lpp.
— Rakstnieku ceļojumi. Dzp, 28
[*Golts Dāvids*] *D. Želtiņš.* A. Gulbja apgādiena lietā. JDL, 249
Gorkijs M. Par tagadējo krievu literatūru. LpAtb, 159
Grasis K[ārlis]. E. Bernheims. Vēstures filozofija, viņas vēsture un uzdevumi. Dm, 1213.—1215. lpp.
— Marksisms un «dīcgenisms». Kritiskas piezīmes. Dm, 1411.—1421. lpp.
— *K. Gr.* Poruks kā domātājs. Kritiskas piezīmes par P. Dāles lekciju. JDL, 221
— Quazi proletāriskā zinātne. [Par «Literārisko un zinisko Latvijas kalendāru 1914. gadam».] JDL, 290
Grīns J. Krievu žurnālu beletristika 1913. g. Dr, 828.—830., 1184.—1186. lpp.
[*Gruzevskis Žanis*] *G., Ž. G.* D. N. Mamins-Sibirjaks. Tg, 1
— *Ž. Grs.* J. Jankavs. Kad pusnakts pāri, maskas krīt. Tg, 20, 21
— *Ž. Gr.* Jauns virziens krievu poēzijā. Tg, 10
— *Ž. G.* Literāriska kronika. Tg, 7, 8
— *G.* N. A. Ņekrasovs. Tg, 2
— *Grs.* Piezīmes par marksismu un ideoloģiju. Tg, 1, 2
— *Ž. G.* Proletariāts un dai|literatūra. Tg, 6
— *Ž. G.* Strādnieks literatūrā. Tg, 1
[*Gruzna Pāvils*] *Pe-Ge.* Nav vērts. [Autoru honorāri un viņu lugu izrādes.] SkDz, 5
Gulbis A[nsis]. Piezīmes pie A. Raņķa raksta par latv. «Univ. Bibliotēku». JDL, 238
G. V. Латышский литературный альманах «Вестник знания». Dr, 1350. lpp.
— Latviešu rakstnieki krievu valodā. Sp, 6
Ян Порук. Белая одежда. Dr, 1009. lpp.
Heines vēstule. [Kristjānim fon Vērmanim, Rīgā.] L, 240
Hermans Georgs. Beigtais naturālisms. Kritiska studija. LpAtb, 114, 117
Hm. «Iedzimtais grēks». Ivandes Kaijas romāns. RA, 259
Huysmans, Internac. soc. Biroja sekretārs. «Dzimtenes Vēstneša» līdzstrādnieku kara gājiens pret J. Jansonu. JDL, 98
Иорданский Н. Материальное положение учителей-латышей. «Русская Школа», 1913, Nr. 10
[*Ivanovs R.*] -rv. Heinriha Heines vēstule. Dzp, 43
— *-rv.* Leopolds Kampfs †. Dz, 2
Ivanovs-Razumņiks. Krievu rakstniecība 1912. gadā. LpAtb, 23
J. — Grieķu un romiešu varoņa teikas. II. Pēc H. V. Stola. DzV, 135
J. Mūsu grāmatu tirgus. L, 244, 245
J. Pirmie viļņi. Jāņa Ķ|aviņa stāsti. Dr, 1122.—1125. lpp.
J. A. Angelikas Gailīt «Ilgas un maldi». Dr, 1122. lpp.
— Cittautu rakstnieki, XXII. «Jaunas vācu noveles». Lejas-Krūmiņa sakopojumā. DzV, 195
— D. N. Mamins-Sibirjaks. Dr, 126. lpp.
— Ivande Kaija. Iedzimtais grēks. Romāns. Dr. 755. un 756. lpp.
— Latvju rakstniecība. Dai|literatūras hrestomātija. Sastād. Plūdons. IV da|a. Dr, 113. un 114. lpp.
— Vispārīgā bibliotēka. Izdevis A. Jesens. Nr. 14—19. DzV, 118
— «Vispārīgā Bibliotēka». Nr. 26—37. DzV, 284

J. A. Vladimirs Koroļenko. Dr, 1022. lpp.
[*Jankavs J.*] *J.* Andreja Upīša «Jaunā paaudze». DzV, 253
— *J.* Andreja Upīša kliķes rakstu krājums. («Vārds», II.) DzV, 300, 301
— Atbilde Raiņa atbildei. [Uz viņa vēstuli «Laika Balsī» Jansona lietā.] DzV, 164
— *J.* Augusts Bēbels kā pangermanists. DzV, 206, 211, 212
— *J.* 90. gadu «jaunās strāvas» raksturs. DzV, 194, 200, 202
— J. Jansona lietā. Paskaidrojums. DzV, 122
— Meklēšana pēc sabiedriskā ideāla. Dr, 991.—993. lpp.
— *J.* Nācijas dabiskā īstenība. DzV, 299
— *J.* Par viedokli sadzīves rakstniecībā. DzV, 34, 41, 46, 51, 52, 56
— *J.* Romantiskais un reālistiskais sadzīves uzskats. DzV, 154, 157
— *J.* Sociāldemokrātijas patriotisms. DzV, 168
— *J.* Tautas dzeja kā kultūras forma. DzV, 107, 110
— *J.* Tautiskie centieni pagātnē un tagadnē. DzV, 188
— *J.* Tradīcijas un modernais gars. DzV, 6, 7
— Tradīcijas un zinātne. DzV, 179, 182
— *J.* 1905. gada likvidācija un «vērtību pārvērtēšana». Dr, 990. un 991. lpp.
— *J.* Vai strādniekam patiesi nav tēvijas? DzV, 218
[*Jansons-Brauns Janis*] *J.* A. Kraujas «Raiņa Pusideālists». Vrd, II, 338.—341. lpp.
— *J.* A. Švābes «Inteliģenti». Vrd, II, 324.—327. lpp.
— *Jansons J.* Augusts Bēbels. Dm, 1093.—1098., 1172.—1181. lpp.
— *Jansons.* Balsis iz publikas. [Polemika ar Aspaziju par viņas agrāko līdzstrādību pilsoniskos laikrakstos.] JDL, 296
— *J.* Brīvais vārds. DzB, 8, 9
— *Jansons.* Kāds vārds par «Vārdu». Kritiskas piezīmes. Dm, 2, 203.—218. lpp.
— *br.* Mākoņi krājas... Cņ, 129 un 130, 2.—4. lpp.
— *Jansons J., Briselē.* Nemelot! [Atbilde «Dzimt. Vēstn.».] DzB, 18
— *br.* Par partijas vienību. Cņ, 129—130
— *Jansons Jānis.* Paša lietā. [Atspēkojums «Dzimt. Vēstn.» rakstam par Jansona pagātni.] Dz, 84; DzB, 14; JDL, 85
— *Jansons J.* Pēdējais vārds. [Atbilde «Dzimt. Vēstn.».] JDL, 112; DzB, 15
— *J.* Pilsoniskā prese un marksisti. DzB, 35
— *J.* Rūd. Blaumaņa kopoti raksti. I—IV sēj. Vrd, II, 347.—351. lpp.
— *Jansons.* Vai gaidāma mums proletāriska māksla? Dažas piezīmes. Vrd, II, 265.—281. lpp.
— *br.* Valsts domes vēlēšanas Baltijā [un latviešu buržuāziskās preses cīņa pret sociāldemokrātiju]. Cņ, 125, 7.—11. lpp.
— Vēstule «Reč» redakcijai. [Sakarā ar viņa un J. Ozola apvainošanu provokācijā.] JDL, 140; JZ, 171
[*Jaunsudrabiņš J.*] *J. J.* Linards Laicens. Vēji un aizvēji. JT, IV, 326. lpp.
— Misiņvārdis un stiprais kalps. Latv. tautas pasaka ar R. Tilberga zīmējumiem. L, 289
— Pasakas. «Dzirciemnieku» izdevumi. L, 83
J. J. [*Jaunsudrabiņš.*] Kultūras jautājums. [Latv. pārvācošanās un pārkrievošanās.] L, 31
[*Jēkabsons K.*] *R. Sk.* Saltā namā. K. Krūza dzejoļi. Sp, 12
J. L. Bērnībai. J. Jaunsudrabiņa. Sp, 7
— Cīņa, Drāma no Džona Galsvortija. Tulk. Fr. Roziņš. Sp, 4
— Tagadējais Maksims Gorkijs. [Viņa jaunais stāsts «Saimnieks».] Sp, 7
— «Teātra» izdevumi. (Ed. Vulfa «Tapiņa atgriešana».) Sp, 10
— Pēters Veinis [Vintiņš]. Fabrikā. Dzejoļi, Sp, 6
J-ns, A. Bērniem. XI. E. Švēdera «Vecā ūpja ziemas svētku eglīte». DzV, 22
— Cittautu rakstnieki. XX. «Leģendas». Lejas-Krūmiņa sakopojumā. DzV, 16
Jurjānu Andrejs. Visvecākā rakstos iespiestā latvju tautas meldija. Dr, 121. un 122. lpp.

Juškēvičs P. Profesors Ernsts Mahs. (Viņa 75 g. dzimšanas dienas piemiņai.) JDL, 37
K. Aspazijas «Mazajo Saulainais stūrīts». DzV, 284
K. Aspazijas vakars Latv. Izglīt. biedrībā 9. martā. L, 58
K. Burtnieka pūrs. Studentu rakstu krājums. Pirmais bērums. Dr, 243. un 244. lpp.
K. Cand. teol. J. Veismanis. (Pavasaru Jānis) †. L, 68
K. Dāvis Pelcs (Kažoku Dāvis) pēdējā gaitā. DzV, 81
K. Fridriha Hēbeļa 100 gadu jubileja. SkDz, 2
K. Kronvalda Ata «Tautiskie centieni». Tulk. Āronu Matīss. Dr, 374. lpp.
K. Latviešu Azevi jeb sociāldemokrātijas barveži. [Jansona-Brauna lietā.] VA, 46
K. Latviešu lietas mūsu konversācijas vārdnīcā. L, 174
K. A. Henrika Ibsena «Sabiedrības pīlāri». LpAtb, 216
[*Kārkliņš Ernests*] *-atis., Zeltmatis.* Audzināšana laulībai. Satīra no Oto Eriha Hartlēbena. Dr, 1011. lpp.
— *Zeltmatis.* Ētiskais problēms [Sigurjonsona] lugā «Kalna Ejvins un viņa sieva». DzV, 241
— Ilgas. Jūlija Pētersona viencēliens. Dr, 375. lpp.
— *-atis.* Jūlijs Pētersons. Cēlie mērķi. Satīra 3 cēlienos. Dr, 1235. lpp.
— *Zeltmatis.* Kalna Ejvins un viņa kritiķi. DzV, 200
— *-tis.* Mūsu dēli. Tautas luga. Latv. skatuvei pārstrād. K. Brīvnieks. Dr, 1011. lpp.
— *-atis.* Pakrēšļa ļaudis. (Ogļraktuvēs.) Drāma no E. Rozenova. Dr, 1348. lpp.
— Pretrunas Tolstoja laulības dzīves ētikā. DzV, 277, 283, 287
— *-atis.* «Septītais bauslis». Komēdija no H. Heijermansa. Dr, 375. lpp.
— *-atis.* Uz priekšu jeb atpakaļ. Stāsts-drāma. Sarakst. M. Augusts [Augusts Mežsēts]. Dr, 621. lpp.
Kārkluvalks K., [arī] *-valks.* «Dieviem slāpst». Anatola Fransa romāns. JAp, 29
— «Domas pusnaktī». Aug. Brača dzeju krājums. JAp, 45
— J. Jaunsudrabiņa «Debess vārti». Dr, 1462. lpp.
— «Pavasara vēji». E. Ramata. Stāsts. Dr, 1460. lpp.
— Saulieša «Jēkabs Saltups». JAp, 18, 19
Karters Leons, Pēterburgā. Igauņu romantika. RA, 296
[*Kaudzītes Reinis*] *R. Vidzemnieks.* Progress un progresisti. RA, 57
— «Vācu kultūra» un «krievu kultūra». RA, 76
Kauliņš K[ārlis]. Četras jubilejas. (Georgs f. Ompteda. Herm. Bārs. Pet. Rozegers. Berta f. Zutner.) Sp, 5
— Doku Ata piemiņai. Sp, 16
— Gustavs Frensens. (50. dzimšanas dienas piemiņai.) Sp, 14
— Kamils Lemonjē †. Sp, 3
Kāvs E. Leonīda Andrejeva jaunā luga «Tev nebūs nokaut». Sp, 15
— Maksims Gorkijs pret Maskavas Dailes teātri. Sp, 13
K. J. Ladislavs Belca †. JDLp, 22
Kl. Ad. Aspazijas lirika. VA, 26—30
[*Klaustiņš Roberts*] *R. Kl.* A. Deglava Rīga. Kulturvēsturisku romānu trilogija. I d. Patrioti. Dr, 240.—242. lpp.
— Andrieva Niedras kopoti raksti, II. Dr, 496.—497
— Aspazija. Pārskats. Dr, 257.—264. lpp.
— Aspazijas goda dienā. L, 56
— Aug. Strindberga «Precēti ļaudis». Tulk. A. Janson. Dr, 115. un 116. lpp.
— Cīrulītis dzērājpuiša lomā. Par simbolismu daiņās. Dr, 691.—700. lpp.
— Kā izauguse Aspazijas īpatnējā izteiksme. DzV, 16
— Kāda nozīme antropoloģiskiem tipiem rakstos. L, 69
— *R. K.* Leģendas. Lejas-Krūmiņa sakopojumā. Dr, 498. lpp.
— Linards Laicens. Vēji un aizvēji. Stāsti. Dr, 497. un 498. lpp.

Klaustiņš R. «Mērnieku laiki» kā tilts no veciem uz jauniem laikiem. Dr, 1261.—1267. lpp.
— Piezīme pie Plūdoņa «Latvju rakstnieki», IV. [Pretraksts A. J. piezīmēm.] Dr, 369. lpp.
— Plūdoņa «Latvju rakstnieki», IV. DzV, 10
— Poruku Jāņa kopoti raksti. 1. sēj. Dr, 1121. un 1122. lpp.
— Saulieša stāsti. Paštautu rakstnieki. V. Dr, 879. lpp.
— Upīša-Birznieka «Pret vakaru». Dr, 1345. un 1346. lpp.
[*Kleinberģis J.*] *J. Kl.* Apšu lapiņas. Alberta Rutka dzejoļi. LpAtb, 241
— Humoristiskā un satīriskā dzeja. Rūd. Blaumaņa kopotu rakstu otrais sējums. LpAtp, 157
— J. Raiņa dzejas dārzā. [Gals un sākums.] VLK 1914. gadam, 109.—111. lpp.
— «Pie skala uguns». Rūd. Blaumaņa kopotu rakstu pirmais sējums. LpAtb, 151
— *J. Kl.* Sniega zemē. A. Saulieša raksti. I grāmata. LpAtb, 289
— *J. Kl.* «Tāli zvani». A. Brūklenāja dzejoļi. LpAtb, 217
— *J. Kl.* Tunelis. Bernh. Kellermaņa romāns. LpAtb, 253
Kļava V. Angļu rakstnieks Oskars Uailds. ZnR, 5
[*Kļaviņš-Landavs J.*] *J. K. Landavs.* Bulgāru literatūra. JDLp, 153
— A. Bāliņš. Rīta blāzma. Bērnu raksti. 1. burtnīca. Dm, 594. lpp.
— *L-vs.* Jaunas bērnu ludziņas. 1. M. Harkeviča «Meža karaliene». 2. J. Gureviča «Galvotājs» un 3. P. Solovjevas «Saulgodis un Pavasara». JC, 8
— 1. Meža Karaliene. M. Harkeviča bērnu ludziņa. 2. Galvotājs, J. Gureviča bērnu ludziņa. Dm, 977. un 978. lpp.
— Pasakas. Zivs spēks — dieva palīgs. Tēva āboļi. Dm, 466. lpp.
— P. Ērmaņa «Jāņu vakarā». Dm, 595. lpp.
— *Lnd.* Priekšlikums strādnieku biedrībām. [Par A. Gulbja «Universālo Bibliotēku».] JDL, 254
Kļ. J. Andželo de Gubernatis †. JDLp, 69
[*Knoriņš Vilis*] *V. Kn.* A. Krauja. Raiņa «Pusideālists». JDL, 8
— *V. Kn.* Anatola Fransa «Krenkbila lieta» un «Zilbārža septiņas sievas». Vrd, II, 319. lpp.
— Andr. Upīša «Amacones». Dm, 1099. un 1100. lpp.
— Antons Austriņš. Cīruļa putenis. Dm, 590. un 591. lpp.
— Aug Brača «Domas pusnaktī». Vrd, II, 306. lpp.
— *V. Kn.* «Domas», žurnāls literatūrai, zinātnei un sadzīvei. JDL, 22, 159, 237
— *V. Kn.* Dr. E. Meimaņa «Ievads tagadnes ēstetikā». Vrd, II, 342. un 343. lpp.
— *V. Kn.* «Druva», Nr. 1 un 2, 1913. g. JDL, 40
— *V. Kn.* F. Dostojevskis un M. Gorkijs. JDL, 242
— *V. Kn.* F. Sologuba «Dzīves gūstekņi». Tulk. Ant. Austriņš. Vrd, II, 336. lpp.
— *V. Kn.* H. Heines «Ziemeļjūra». Tulk. J. Rainis. Vrd, II, 307. lpp.
— Induls un Ārija. J. Raiņa jaunības traģēdija. SkDz, 3
— Inteliģenti. A. Švābes stāsts. Dm, 239.—242. lpp.
— *V. Kn.* J. Akuraters. Iz bijušām dienām. Dm, 720. un 721. lpp.
— Jāņa Jaunsudrabiņa «Debess vārti». Dm, 1100. un 1101. lpp.
— J. Jaunsudrabiņa «Dziesminieks». Vrd, II, 308. lpp.
— J. Raiņa «Gals un sākums». Vrd, II, 310.—312. lpp.
— J. Raiņa «Pūt, vējiņi!». Dm, 1431.—1434. lpp.
— K. Skalbes «Sapņi un teikas». Vrd, II, 312.—314. lpp.
— Laiku varā. Jāņa Kļaviņa. Stāsti. Dm, 1435.—1437. lpp.
— Līgotņu Jēkaba stāsti. III. JDL, 165
— Literatūra un dzīve. (Atrefer. Fr.) JDL, 266
— Modernā pilsoniskā sieviete un viņas seksualētika. (1. Ivande Kaija. Iedzimtais grēks. 2. Angēlika Gailīt. Ilgas un maldi.) JDL, 136, 138
— *V. Kn.* P. Altenberga «Skices un stāsti». Tulk. K. Egle. Vrd, II, 316. lpp.

[*Knoriņš V.*] Pavasara vēji. Ed. Ramata stāsts. Dm, 1330. un 1331. lpp.
— Plūdoņa «Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas». Vrd, II, 322. lpp.
— Saturs un forma. Mākslas teorētiska skice. Vrd, II, 130.—150. lpp.
— *V. Kn.* Sociāldemokrāti par mākslu. Tgd, 1
— Tāli zvani. A. Brūklenāja dzejoļi. Dm, 721. un 722. lpp.
— Upīša-Birznieka «No rīta». Vrd, II, 329. lpp.
— Vēji un aizvēji. Linarda Laicena stāsti. Dm, 350. un 351. lpp.
— Vienas dvēseles dziesma. Piezīmes par Aspazijas liriku. JDL, 53—55
Kogans P. Eiropas literatūra. LpAtb, 28, 31, 35, 42
[*Kozlovskijs L.*] «Pēdējā stunda». Poļu rakstnieka T. Končinska stāsts. Atst. G-nieks [P. Galenieks]. Tg, 22
K. P. Grāmatas un lasītāji. JA, 94
Kr. Bjernstjerne Bjernsona vēstules no 1857.—70. g. JDLp, 242
Kr. Pjers Mills par to, kādam jābūt stilam. DzVp, 256
Kr. J. Aug. Deglava «Sirdspukšķīte». Dr. 1010. lpp.
— Gogoļa «Revidents». Tulk. A. Upīts. Dr, 623. lpp.
— Gustava Flobēra stāsti. (Univers. Bibliotēka.) Dr, 1461. lpp.
— *Johannes von Günther «Neuer Russicher Parnass».* Dr, 1463. lpp.
— «Tāli zvani». A. Brūklenāja dzejoļi. JLAp, 98
[*Krigers J.*] *J. Krodznieks.* Paziņojums. [Sakarā ar *«Les Annales des Nationalités»* ievietoto rakstu *«L'Histoire lettone».*] DzV, 175
[*Kroders Roberts*] *R. K., R., R. Kr.* Anatols Franss. Tg, 7
— *R.* Emīls Verharns. Tg, 9
— *R. Kr.* Fjodors Sologubs. (Pēc J. Steklova.) Tg, 8
— *R. Kr.* Jevgenijs Nikolajevičs Čirikovs. Tg, 1
— *R. Kr.* Lielas mīlestības grāmata. [L. N. Tolstoja vēstules sievai.] Sp, 10
— *R. Kr.* V. M. Garšins. Tg, 13
[*Krols O.*] *O. Kr.* Latviešu rakstu valoda senāk un tagad. DzV, 16
— *O. Kr.* Rūdolfs Blaumanis. Sp, 5
Krūza K. Apsesdēls. Smagas domas. Dzejoļi. L, 295
— Aspazijai. L, 56
— Dziesminieks. J. Jaunsudrabiņa dzejoļi. L, 16
— Ed. Lejgalietis. Naktī. Dzejoļi. L, 30
— J. Gulbis. Magones. Dzejas. L, 7
— J. Raiņa Gals un sākums. L, 79, 84
— Kārlis Ieviņš. Meklētāja dziesmas. L, 10
— Krītošas zvaigznes. Kr. Greņģa dzejoļi. L, 45
— K. Skalbes Sapņi un teikas. L, 278
— Viktors Eglīts. *Hipokrena.* Jambi un lirika *in modo classica.* L, 202
Kundziņš K. Aleksandrs Vēbers. Dzīves apraksts un tagadnes notikumi. Dr, 35.—45., 414.—427. lpp.
Kundziņš, M-d-miņa, Merķels [*Skare*], *Ziemelis* [*J. Bērziņš*], *Solovs* [*Fr. Menders*], *Čipus* [*Kr. Eliass*], *Cis* [*F. Cielēns*], Pret tumšiem goda vīriem. [Par DzV uzbrukumiem J. Jansonam-Braunam.] DzB, 14
[*Kurševice Emilija*] *Nātre.* Vētras gada noskaņas jaunākā krievu literatūrā. Dz, 127, 133, 136, 139, 144
[*Ķemps Francis.*] *Latgalīts, Skomba, Skoborga.* Baltīši un latgalīši. JZn, 37
— *Skoborga.* Latvišu tauta zem spaidim. [Baznīckungi un pārpoļošana.] JZn, 19
— *Skomba.* Latvyskò volùda. JZn, 52
— *Skoborga.* «Vidzemei un Kurzemei draud izdzimšona?». [Baltiešu un latgaliešu attiecības.] JZn, 41
Ķikunts. Dziesminieks. J. Jaunsudrabiņa dzejas. Krz, 6
— «Vārds». Krz, 15, 16
Ķirpis. Aspazijas vakars. Parīzē. JDL, 70
L. Amacones. Andr. Upīša komēdija. L, 182
L. Cand. rer. merc. K. Zvingevičs †. DzV, 1

L. Dziļš miers. K. Jākobsona dzejas. Kv, 16
L. Kažoku Dāvis (D. Pelcs) †. DzV, 75
L. Latviešu sociāldemokrātiskie Azevi. [Par Jansonu-Braunu un J. Ozolu.] LA, 156
L. Leišu cīņa ar tumsību. LA, 316
L. Serena Kierkegora jubileja. [100 gadu piemiņas svētki.] L, 109
L. A. Anekdotes par Lapas Mārtiņu. DzV, 107
L. A. Bildes latviešu zemnieku mājās. L, 238
L. A. [*Leiše?*] Sēnalu literatūra Rīgā. L, 208
Lācis Aug. Grāmatu apgād. katalogs. LITK 1914. gadam, 29.—32. lpp.; LIVK 1914. gadam, 7.—15. lpp.; PDzK 1914. gadam, 7.—15. lpp.
«La Grande Revue». Atmiņas par Mopasānu. Tulk. -kr. DzVp, 215
[*Laicens Linards*] *Ln.* Kāda zēna piezīmes. No Šoloma Aleihema. Tulk. J. Kļaviņš. L, 26
Lapiņš J., [arī] *J. L.* Aspazija. Dm, 266.—272. lpp.
— Aug. Brača «Domas pusnaktī». Dm, 718.—720. lpp.
— Blaumanis un «Indrāni». SkDz, 7
— Idilisku sapņu dzejnieks. K. Skalbes Sapņi un teikas. Dm, 348.—350. lpp.
— Kārlis Skalbe. Atskatā uz 15 gadu darbību. Dm, 1350.—1356. lpp.
— Kārlis Skalbe. Monografijas mēģinājums. BP, II, 187.—251. lpp.
— Latviešu stāstu rakstniecība 1912. gadā. JDL, 50—52, 74—76
— Linards Laicens. Vēji un aizvēji. JDL, 46
— P. Blau'a dzejoļi «Starp pagātni un nākotni», «Silti vēji, agras salnas», «Miglas tēli». Dm, 346.—348. lpp.
— Poruka traģēdija. (Poruku Jāņa kopoti raksti. I sējums.) JDL, 148, 152, 153
— Psihiskā reliģiozitāte jaunākā latviešu literatūrā. Dm, 779.—787., 876.—885. lpp.
— Rūdolfs Blaumanis. Dm, 1111.—1113. lpp.
— Zemniecība latviešu literatūrā, Atrefer. tdr. Dz, 192
Larve. Maskavas vēstules, III. [A. Dauges lekcijas atreferējums par Ed. Veidenbaumu.] L, 266
Latviešu grāmatu izdevēju un tirgotāju Biedrības valde. Piezīme pie Lnd. [Kļaviņa-Landava] raksta «Priekšlikums strādnieku biedrībām». JDL, 271
Latviešu Literāriskās (Draugu) biedr. sap. DzV, 288 (*B.*); JDL, 288.—290. *(H. Asars.)*; JLA, 101 (*-š.*); L, 288. (*-vs.*)
Latviešu Rakstn. biedribas dibināš. sap. 28. okt. JDL, 250 (*H. Asars*); L, 249 (*K.*)
Latvijas revolucionāro Sociālistu Partijas Ārzemju Delegācija. Jansona lietā. RA, 148
Lautenbahs Jēk., prof. Teodors Hermans Panteniuss. DzV, 234
Ld. Ян Порук. «Белая одежда». Рассказы. Перевод с латышского П. Дале и В. Дамберга. Dz, 131
— Lubenieki pie darba. MD, 22
L-e. Divu lieku cilvēku traģikomēdijas beigu cēliens. [Marianes Times kundzes slepkavības prāva un Ivandes Kaijas [Lukinas] romāns «Iedzimtais grēks». Paralēles.] RA, 125
[*Lejas-Krūmiņš Teodors*] *L-Kr.* Ciemos pie Maksima Gorkija. DzVp, 261
— *L.-Kr.* Čehu rakstniecības zaudējumi. Dr, 635. lpp.
— *L.-Kr.* Feliksa Moešlina «Amerikas Jānis». Dr, 1471. lpp.
— *J. J. R.* Hermanis Vamberijs †. DzV, 255
— *L.-Kr.* Itāliešu drāma. DzV, 150
— *L.-Kr.* Kamils Lemonjé †. Dr, 1132. lpp.
— *L.-Kr.* M. A. Simačeks †. DzV, 56
— *L.-Kr.* Nobeļa prēmijas par literatūru. Dr, 1451. un 1452. lpp.
— Oto Brāms †. Dr, 126. lpp.
— *L.-Kr.* Pietari Peiverinta †. DzV, 174; Dr, 1133. lpp.
— *L.-Kr.* «Saules aptumšošanās». Arno Holca traģēdija. DzVp, 230
— *L-Kr.* Steingrimurs Torsteinsons †. Dr, 1133. lpp.

[*Lejas-Krūmiņš T.*] *L-Kr.* Tomass P. Krags †. [Ar ģīmetni.] Dr, 507. un 508. lpp.
Lejmalietis P. M. Sunakste. [Par Vecā Stendera kapu.] T, 118
[*Lieknis*] *Ed. Virza.* Cittautu iespaidi franču jaunākā lirikā. JC, 14
Liepa M., [*arī*] *M. L. Aug.* Strindberga «Precēti ļaudis». Vrd, II, 327. lpp.
— *M. L.* Haralds Hofdings. (Vēstule no Kopenhāgenas.) JL, 64, 65
— *M. L.* H. Ibsena «Meža pīle». Tulk. J. Akuraters. Vrd, II, 334. lpp.
— «Kalnu Ejvins un viņa sieva». Sigurjonsona luga. (Vēstule no Kopenhāgenas.) SkDz, 6
— *M. L.* Knuta Hamsuna «Bads». Vrd, II, 320. lpp.
— *M. L.* Knuta Hamsuna «Saules rietā». Vrd, II, 332. lpp.
L. J. «Iz bijušām dienām». J. Akuratera stāsti. LpAtb, 163
— Līgotņu Jēkaba stāsti, III. LpAtb, 176
L-is. Jurs Pabērzs. «Pavasara skanias». JZn, 43
Ln. [*Laicens Linards?*] A. Saulieša stāsti. Paštautu rakstnieki. IV. L, 22
L-ņš A. Pie mīlestības dzejnieka Esenberģu Jāņa kapa. DzV, 124
L. R. Monisms kā reliģija. [Pēc V. Ostvalda priekšlasījuma.] JDL, 271
Ļvovs-Rogačevskijs V. Iespaids no krievu rakstniecības 1912. g. Atst. R. Kr [oders]. Tg, 10
M. Mūsu žurnāla galvenam redaktoram J. Bergam 50 gadu svinības. Z, 50
Mazvērsitis J. Agronoma J. Berga 50 gadu dzimšanas diena. DzV, 269
[*Mednis Ed.*] *T. Ū.* Auseklis kā audzinātājs. GGr, V, 70.—83. lpp.
[*Meillet A.*] *A. Meije, prof.* Leišu un latviešu valodas. [Iz *«Les Annales des Nationalités»*. L, 141; DzV, 149; Dz, 142
[*Melnalksne Antonija*] *Antija.* Atbilde Andrejam Upītim. [Sakarā ar viņa rakstu «Mūsu jaunās rakstnieces».] JDL, 155, 156
[*Menders Fr.*] *Sol.* «Dzīves kļūda». [Jankavs un viņa brošūra «Kad pusnakts pāri, maskas krīt».] DzB, 21
«Mercur de France». Par amerikāņu dzejnieka Valta Uitmaņa [*Walt Whitman*] paglabāšanu. Sp, 1
— Valta Uitmaņa bēres. JDLp, 207
Meterlinks M [*oriss*]. Par iekšējo skaistumu. Tulk. A. O. JĀrK 1914. gadam, 120.—128. lpp.
Mežolietis. Žurnāla «Vestņik Znaņija» 10 gadu jubileja. JDL, 5
[*Miķelsons Jānis*] *Haralds Eldgasts.* Latviešu kulturēlā attīstība un viņas veicinātāji. L, 224
— Ван-Дидов [Pseidonīms, autors latvietis.] «Врач безумия». Драма в четырех действиях. L, 194, 196
[*Milbergs Gotfr.*] *G. M.* Ādolfa Alunāna humoristīgi satīriskie sakopotie dzejoļi. I. DzV, 28
— *G. M.* Jaunākās parādības krievu literatūrā. DzV, 81
— *G. M.* Pugačova dumpis. Vēsturisks romāns. Atst. A. V. DzV, 235
— Tapiņa atgriešana. Joku luga 2 cēl. no Ed. Vulfa. DzV, 235
Mīlenbahs K. 16. rakstu krājums. Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas izdots. L, 39
Misiņš J. Vecs zelts. [Par subskribciju uz reto veco grāmatu jaunizdevumiem.] St, 343. lpp.; JDL, 280; L, 280; RA, 279
Mr. Tauta un kultūra. Dz, 282
[*Munkevičs Kirils*] *Letus.* Par tagadējiem inteliģences politiskiem un sabiedriskiem uzskatiem. RA, 64
— Proletāriešu vadoņi vārdos un darbos. RA, 234
N. J. Veismanis (Pavasaru Jānis) †. Dm, 479. lpp.
N. un -ns. Vec-Piebalga. [Karolina Kronvalde †.] L, 261, 265
[*Nilsen.*] Henrika Ibsena pirmais panākums. Tulk. E-e. L, 17
[*Nonācs Oto.*] [*An.*] Latviešu vēstures rakstītāji un viņas taisītāji. [Vācu laikr. par *«Les Annales des Nationalités»* rakstiem par Latv.] L, 160
— Mūsu lielpilsonības paštiesāšanās. [Zin. Kom. vas. sap. novērtējumi un slēdzieni.] L, 145
— [*An.*] Rīgas krievu prese [un latvieši]. L, 47

Novērotājs. «Kad pusnakts pāri — maskas krīt»... [Par Jankava brošūru.] Dz, 130, 131
Nts. Kārļa Zvingeviča nekrologs. DzB, 1
Ogrietis, Ozols, Ziemelis, Nemiers, Sencis. «Savienībnieku» kara gājiens pret b. Braunu. [Protests pret DzV, RA, J. Jankava u. c. uzbrukumiem J. Jansonam-Braunam, ko parakstījuši Latv. socd. Ārzemju grupu Biroja un Ārz. Gr. Revīzijas kom. locekļi.] Biļ. 2—3, 9.—10. lpp.
O. J. [*Ozoliņš Jēk., mācītājs*] Karolīne Kronvald †. DzV, 261
Olavs V. Atklāšanas runa Zinību Komisijas vasaras sapulcēs. DzV, 138; RA, 138; L, 138
Ostwalds O. Zinātne. Priekšcēlums I moristu kongresā Hamburgā. Dm, 81.—84., 167.—172., 396.—402. lpp.
Ozoliņš Kārlis. Aspazijas 25 gadu rakstniecības jubilejas svinības Cīrihē. L, 68, 69
[*Ozols J.*] Augusts Bēbels †. StrK 1914. gadam, 67.—79. lpp.
Ozols J. Paskaidrojums. [Sakarā ar viņa apvainošanu provokācijā.] JDL, 144; JA, 52
P. Akad. D. N. Ovsjaņiko-Kuļikovska jubileja. DzV, 28
P. Latvieši un igauņi. (Dažas paralēles.) L, 180
— «Teātra» izdevums. I. Māte. Vences Goldbauma drāma. 2. Neredzīgais. Drāma, 1 cēl. no Š. Epena un P. Estoļa. L, 232
— «Teātra» izdevums. Tapiņa atgriešana. Ed. Vulfa joku luga. L, 232
P. A. Vēstules no Japānas. Japānas literatūra. L, 164
Pagāns. [*R. Lindiņš.*] «Domas» un dekadenti. Dz, 10
Paulsons Dž. Ibsens kā cilvēks. L, 285
Paziņa. Andreja Upīša gaudu ziņģe. «Jaunā paaudze». L, 241
P-e. Laucinieku cildinājums dzejā. [Em. Verharna «Druvu viļņošanās».] DzV, 285
[*Pelše Roberts*] *P. R.* Aug. Deglava «Lielā Lavīze». Dz, 28
— *P. Roberts.* I. Ave, sol! Dzeja no Raiņa. 2. Rainis vai Plūdons? Kritiskas paralēles no A. Švābes. JAp, 3
— *P. Roberts.* Balsis iz publikas. [Atbilde J. Jansonam-Braunam.] JDL, 51
— *P. R.* J. Rainis un viņa dzeja. Biografiski kritiska skice no Andr. Upīša. JAp, 2
— *P. Roberts.* Uz saulaino tāli. Plūdoņa poēma no putnu dzīves. JAp, 4
— *R. P.* Iz angļu un franču strādnieku cīņas par saviem dienas laikrakstiem. Ar, 2
— *P. R.* Kara gājiens pret Raini. [Briseles latv. s-d. «Vēstule biedrim Rainim» un «Parīziešu rezolūcija» kā atbilde uz šo vēstuli.] JDL, 260
— *P. R.* Kronvalda Ata «Tautiskie centieni». JDL, 22
— *P. R.* K. Skalbes Latvju Daiņu izlase. I. Dzp, 31
— *P. R.* K. Skalbes Latvju daiņu izlase. 2. Dzp, 34
— *P. Roberts.* Saimniekbērnu lāsts. JDL, 57
— *Pe. R.* Smējējs un smejamie. (Piezīmes par 1914. g. zobgaļu kalendāriem.) Dz, 282, 284
— *P. Roberts.* Viens no daudzajiem. [J. Jankava «Kad pusnakts pāri — maskas krīt».] JAp, 27, 28
[*Pētersons K.*] *K. P.* Dzīves drupinātāji. Drāma no P. Svempa. LpAtb, 133
— *K. Pt.* Jēkabs Saltups. A. Saulieša drāma. LpAtb, 182
— *K. P.* Jekaterina Ivanovna. L. Andrejeva luga. LpAtb, 66
— *K. P.* «Profesors Storīcins». L. Andrejeva jaunākā luga. LpAtb, 58
— *K. P.* Tomass Krags †. LpAtb, 62
[*Plaudis P.*] — *X. X.* Aizliegtu grāmatu izdošana. [J. Jankava brošūras par sindikālismu.] RA, 147
— *X. X.* Anarķisti Baltijā. RA, 51
— *-s., X. X.* Atkal sociāldemokrātu laupītāju banda un «Jaunā dienas Lapa». RA, 255
— *X. X.* Bijušā valstsdomnieka Ozola un Jansona lieta. RA, 127

[*Plaudis P.*] *-s.* «Jaunā Dienas Lapa» kā sociāldemokrātu partijas aizstāve. RA, 176
— *-s.* Latviešu Azefi. [J. Ozola un Jansona-Brauna lietā.] RA, 130
— *X. X.* Mūsu revolūcijas «veikalnieks». [Par J. Ozolu.] RA, 124
[*Plikauss Augusts*] *A. Saulietis.* Latviešu sēta un gara tradīcijas. [Priekšlasījuma atreferējums.] RA, 140; L, 139
— Saules dienās. (Iz priekšlasījuma par Poruka dzeju: «Mūžīgā daiļuma meklētājs».) JT, 779.—782. lpp.
— Sirds patiesība. (Iz priekšlasījuma par Poruka dzeju: «Mūžīgā daiļuma meklētājs».) JT, 901.—904. lpp.
— Zilizāna liktenis. (Iz priekšlasījuma par Poruka dzeju: «Mūžīgā daiļuma meklētājs».) JT, 730.—733. lpp.
Pogodins A. L., prof. Par serbu tagadējo literatūru. Tulk. E. Br[encis]. DzV, 252
[*Poguls Aug.*] *A. Brūklenājs.* Protests [pret grāmattirgotāju K. Priedīti par honorāra neizmaksu]. JDL, 145
Poišs E. Balsis iz publikas. [Atbilde R. Kroderam Sinklera romāna «Džungela» tulkojuma lietā.] JDL, 180
Порук Ян. Белая одежда. [Recenzijas par viņa krievu valodā izdoto stāstu.] Dr, 1009. lpp. *(V. G.);* Dz, 131 *(Ld);* DzV, 89 *(Jēk. Roze);* Dm, 539. lpp. *(A. Upīts)*
Poruks V. Krievu rakstnieks I. S. Turgeņevs. RA, 223, 224, 230, 237
— *V. P.* Latvieši un pesimisms. RA, 256
«Postimees». Krievu-vācu literatūras konvencijas nozīme priekš igauņu un latviešu literatūras. LpAtb, 89
P. P. J. Mazvērsīša 25 gadu rakstnieka jubileja. Z, 46
[*Priedulājs — Vilis Knoriņš?*] *Pr.* Ādolfa Alunāna humoristīgi satīriskie sakopotie dzejoļi. Pirmā daļa. LpAtb, 46
— *Pr.* Aspazija. LpAtb, 57
— *Pr.* «Dziļš miers». K. Jākobsona dzejas. LpAtb, 81
— *Pr.* J. Rainis. Gals un sākums. LpAtb, 16
— *Pr.* Plūdoņa Atraitnes dēls. Poēma. LpAtb, 22
— *Pr.* Vispārīgā bibliotēka. Izdevis A. Jesens. LpAtb, 40
— *Pr.* «Zem maskas». Skuju Frīda, mūsu dienu pasakas. LpAtb, 52
[*Puriņš Ernests*] *Silarts.* Futūrisms. Dr, 1237.—1239. lpp.
R. Latgales kalendāri. DzV, 22
«Rabočaja Pravda». Vēl J. Ozola lietā. JDL, 167
Rainis J. Balsis no publikas. [Jansona-Brauna lieta un JDL piezīme Jansona vēstulei.] JDL, 142
— Vēstule redakcijai. [Par Jankava draudiem publicēt viņa vēstules sakarā ar Jansona-Brauna lietu.] DzB, 18
Raņķis A. Atklāta atbilde Ziemeļa [J. Bērziņa] kunga marksistiem. [Latviešu «Universālās Bibliotēkas» lietā.] JDL, 229
— Piezīme pie A. Gulbja piezīmēm viņa apgādiena lietā. JDL, 246
Redzoklis. Ērgļi. [Rūd. Blaumaņa aizmirstais kaps.] LA, 193
Reisners M. A., prof. Leģenda par zvēra valstību krievu literatūrā. Sdz, 21 (atref. J. Gulbis); L, 38 (atref. -s-); T, 20 (atref. K.)
Rem. Gerharts Hauptmanis. Tg, 1
«Revue Bleue». Dzīšanās pēc jaunumiem mākslā un literatūrā. Tg. 3
Rīgas Literātu un Mākslinieku biedr. gada sap. 31./1. DzV, 27 *(N);* JDL, 29 *(H. Asars);* L, 28
RLB Zin. kom. vas. sapulces. DzV, 137 un turp. JDL, 139—142 *(H. Asars);* RA, 137—145 *(A. R.);* L, 137—140; Dz, 138—141 *(Ed. Sillers.);* Dr, 891.—894. lpp. *(-u-);* EvG, 26, 27 *(J. Jaunzems — Apsīšu Jēk.);* JA, 49—51 *(T. Draudiņš);* JLA, 51—59; JZ, 167—170; LA, 160—169; LDA, 137, 140; Sdz, 72—77 *(P-ka);* Tg, 22 *(tdr.);* VA, 50—56 *(A. K.)*
R. J., Briselē. Ludviga Feierbaha 40 gadu piemiņas svētki. DzV, 5

R. J. Briselē. Tolstoja ideju pielietošana dzīvē. [Tolstoja kolonija Beļģijā.] DzV, 244
R. J. Tautību stāvoklis Latgalē. DzV, 82
R. J. Šķiru cīņa uz skatuves. [Džona Golsvorsija drāma «Cīņa». Tulk. Fr. Roziņš.] JDL, 184
Rn. A. Jaunradīšana jeb ražošana. Ld, 2
Rns. Tautas slaucēji. [Lubu literatūras izplatītāji.] JA, 3
Rodens O. Domas par mākslu. Fragmenti no grāmatas «Māksla». *(L'Art.)* Tulk. J. B [ērziņš-Ziemelis]. Dm, 805.—808. lpp.
[*Roze Jēkabs*] *Lt.* A. Gulbja «Universālā Bibliotēka». GGr, V, 128. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Aspazijas jubilejā. DzV, 56
— Aspazijas divdesmit piecu gadu rakstnieces darbība. JT, III, 224.—231. lpp.
— Bērnībai. No J. Jaunsudrabiņa. DzV, 188
— *L.* Ян Порук. — Белая одежда, рассказы. Перевод с латышского П. Дале и Дамберга. DzV, 89
— Jēkabs Saltups. Drāma 5 cēl., sarakst. A. Saulietis. JT, 621. un 622. lpp.
— J. Raiņa — Gals un sākums. JT, 170. un 171. lpp.
— J. Raiņa kopoti raksti, I. JT, 849. un 850. lpp.
— *Lt.* Jura Kalniņa 35 gadu rakstnieka jubileja. DzV, 68
— Kāda apzīmējama jubileja mūsu grāmatniecībā. [A. Gulbja «Universālās Bibliotēkas» 100. num.] DzV, 135
— Kas jauns mūsu stāstu rakstniecībā. DzV, 158, 164, 170
— *Lt.* Kritiķa un rakstnieka Hermaņa Bāra 50. g. dzimšanas diena. DzV, 152
— Латыши и их литература. Grām.: Латышский литературный Альманах. «Вестника Знания», 1913, стр. 3—12
— *L.* Latv. leksikografs Jēkabs Dravnieks. [Ar ģīmetni.] GGr, V, 122.—124. lpp.
— *Lt.* Latviešu rakstnieku organizēšanās jautājums. DzV, 138
— Mērnieku laiki. Stāsts no Kaudzītes Reiņa un Matīsa. JT, 850. un 851. lpp.
— *Lt.* Pavasara Jānis †. DzV, 69
— Poruku Jāņa studija. Nākotnes reliģija. DzV, 146
— *-t-* Rīgā, 20. jūnijā. [Zinību Kom. vas. sapulču novērtējums.] DzV, 139
— Sapņi un teikas. K. Skalbes dzejoļi. JT, II, 171. lpp.
— Vladimirs Koroļenko. DzV, 159
[*Rozits Pāvils*] *P. Rt.* Apsesdēls. Smagas domas. Dzejoļi. Dr, 754. un 755. lpp.
— *P. Rt.* Erss. Dzīvības maize. Dzejas. Dr, 246. lpp.
— *P. Rt.* J. Akuraters. Iz bijušām dienām. Dr, 879.—881. lpp.
— *P. Rt.* J. Akuraters. Iz bijušām dienām. Stāsti un tēlojumi. Tg, 24
— *P. Rt.* J. Vientulis. Līdumnieka dziesmas. Dr, 883. lpp.
— *P. Rt.* Krītošas zvaigznes. Kr. Greņģa dzejoļi. Dr, 243. lpp.
— *P. Rt.* K. Skalbes Latvju daiņu izlase. I, II, III. Dr, 1347. lpp.
— *P. Rt.* Melnupju Marijas — Nama mātes [Luizes Stumbergas] liriskā un satīriskā dzeja. Dr, 882. lpp.
— *P. Rt.* Naktī. Ed. Lejgalieša dzejas. Dr, 243. lpp.
— *P. Rt.* Plūdoņa «Rekviēms» un «Pasaka par vilku». Tg, 17
— Sāpju estētika. (Kārlis Skalbe.) Dr, 647.—659. lpp.
— Sāpju nemiers. J. Akuratera dzejas un raksturojums. Dr, 1034.—1049. lpp.
— *P. Rt.* Vai akmeisms būs simbolisma pēctecis? Dr, 624.—626. lpp.
Rožkovs. Piezīmes par jaunāko filozofiju. Tulk. Dr. A. Priedkalns. Dm, 636.—646., 753.—763., 896.—904., 1053.—1057., 1135.—1143., 1279.—1287., 1379.—1389. lpp.
R. P. [*Bērziņš Pēteris.*] Kā nopelni? [Latviešu kultūra.] L, 28
Rs. A. Mainītās lomās. Komēdija 3 cēl. Lokalizējis Zeltmatis. Dr, 1461. lpp.
— Saules rieta. Knuta Hamsuna skatu luga 3 cēl. Pārstrādājis Zeltmatis. Dr, 1461. lpp.
R. S. Anatola Fransa jaunais romāns. [«Eņģeļi».] Tg, 25

Ru Alfonss [*Roux*]. Jaunās tendences literatūrā. Tulk. J. S. (Sudrabkalns?] Dr, 1, 78.—84. lpp.
[*Rudzīts Eduards*] *-ņp-*. K. Jākobsons. Dziļš miers. Dzejas. LA, 62
[*Rudzīts Ed.*] *-ņp.* Kņazs Serebraņijs. A. K. Tolstoja romāns. Tulk. J. Upīts. LA, 54
«Russk. Slovo». Kā dzīvo Hamsuns. DzV, 188
«Russkoje Slovo». Māksla un publicistika. Atst. Kr. Sp, 9
«Russk. Vedom.». Hauptmaņa svētku luga. LpAtb, 132
S. F. Sologubs. LpAtb, 225
Seskis J. Anri Bergsona idejas. Apcerējums iz intuitīvās filozofijas. Dr, 562.—565., 673.—682., 813.—827., 946.—957., 1059.—1065. lpp.
Simsons H. Bibliografijas internacionālais muzejs. (Preses nodaļas.) Dr, 499. un 500. lpp.
— *H. S.* Zinātne un progress. Z, 52
S. J. Aspazijas jubilejas svinības Cīrihē. JDL, 63—68; Dm, 467.—469. lpp.
S. J. Mūsu zemniecības ideoloģijas trūkumi. DzV, 16, 19, 22
S. J., Ženēvā. Par Aspazijas ārzemju dzīvi un darba nodomiem. Dm, 469. un 470. lpp.
S. J. Domas par mūsu idejisko kultūru. DzV, 224, 236, 241, 265, 277, 283
S. K. Gustava Flobēra Stāsti. JDL, 148
[*Skare Vold.*] *Merķels, Briselē.* Balsis iz publikas. [Par J. Raiņa vēstuli Jansona-Brauna lietā.] JDL, 157
Skrinda O., Dr. Vords «Dryvas Kalendāra» lasītājim. DryK 1914. gadam, 3. un 4. lpp.
Skujeniek L [*uize*]. Atmiņas par Ādolfu Alunānu. SkDz, 6, 8, 9
[*Skujenieks Marģers*] *M. S.* Nācija un nacionālisms. [Pretraksts V. D., t. i., Dermanim.] JDL, 56—58
— *M. S.* Naivais kosmopolītisms [Polemika ar V. D., t. i., Dermani.] JDL, 101, 102
Sm. Kultūras strāvu virzieni 1912. gadā. DzV, 16
S. M. Kultūras nesēji Latvijā. Dz, 233
Smilga A. Andr. Upīša «Pēdējais latvietis». LpAtb, 235
— Fridrihs Hēbels. Dr, 1396.—1400. lpp.
— Ivande Kaija. Iedzimtais grēks. LpAtb, 295
— Jāņa Kļaviņa «Laiku varā». Stāsti. LpAtb, 271
— J. Jaunsudrabiņa «Debess vārti». LpAtb, 229
— Pavasara vēji. Ed. Ramata stāsts. LpAtb, 259
— «Pie dzīves ziedokļa». J. Kļaviņa stāsti LpAtb, 211
Soboļevs D. Rihards Dēmels Atst. kr. Sp, 15
Spr. A. Aug. Brača «Domas pusnaktī». Dr, 1233.—1235. lpp.
— Darba balsis. J. Kārkliņa dzejoļi. Dr, 1349. lpp
St-cs E. K. Skalbes Saules puķes. JC, 26
[*Straujāns Vilis*] *Jns.* Inteliģences jautājums strādnieku organizācijās. Ar, I
Strindberga vēstules. L, 238
Stučka P. Balsis iz publikas. [J. Jansona-Brauna lietā.] JDL, 91
— *§.* Caur atziņu pie apziņas. [Par strādnieku šķiras apziņas izkopšanu, polemika ar Pagānu-Lindiņu.] DzB, 29
Stukmanis K. A. Kāds vārds par politisko un sabiedrisko uzskatu maiņu. RA, 16
— *K. A. St.* Pasaka. Andra Vītalka piezīmējumi un karikatūras. Izdevis A. Sauliets. RA, 43
[*Stumbergs Jēkabs*] *JS.* Rīgā 13. jūnijā. [Latv. prese, DzV un J. Ozols.] DzV, 133
Sudrabkalns Jānis. Doku Ata pieminai JT, 811.—815. lpp.
Surgučevs. Rakstnieku ārzemju ceļojumi. JDLp, 142
S. [*A. Svābe?*] Mūsu proletāriskā māksla un marksistiskā zinātne. (Kritiskas piezīmes pie Andr. Upīša «Vārda».) JDL, 295—297, 300
Šķilters G. Bērnu bilžu grāmatas. DzV, 247

Šķilters G. Tauta un māksla. DzV, 188
[*Šmits J.*] *J. Kārst.* Valerija Brjusova «Ēnu spogulis». Dr, 621.—623. lpp.
Šmits P. Konversācijas vārdnīca. 73.—85. burtnīcas. [No valodniec. viedok|a.] L, 218
— Konversācijas vārdnīcas 86. burtnīca. L, 253
— «Ļaunu ļaužu valodiņas». Dr, 1187.—1200. lpp.
— *Magazin, herausgegeben von Lettisch-Literärischen Gesellschaft. XX Bandes viertes Stück.* L, 146
— Par Baltijas vēsturi. [Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti.] Dr, 326.—331. lpp.
— Par Jēkabu Langi. Dr, 1354. lpp.
— Piezīmes pie kritikas «Domās» par manu «Etnografisku rakstu krājumu». DzV, 84
— Plūdoņa Latvju literatūras vēsture, saīsināts izdevums. [No etnografiskā un vēsturiskā stāvok|a.] L, 22
— Rakstu krājums, RLB Zin. Kom. izdots. 16. kr. [Par Pētersona Kār|a rakstu «Latviešu kāzas».] Dr, 1239. lpp.
[*Šulcs Ernests*] *E. Kr.* Dr. M. Valters. Latviešu kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi. JAp, 14
Švābe A. Dailes biosocioloģiskie pamati. (Atreferēja V. Knoriņš.) JDL, 271
— Estētikas emociju psiholoģijas pamati. Atref. K. U[pīts]. JDL, 290
— Pasaules rūgtums mūsu jaunākā lirikā. JDL, 16, 19, 21
— Piezīme pie «Idejas» pilnas sapulces. [Par Švābes izstāšanos un atgriešanos «Idejā».] JDL, 238
— Skaistums dabā, dzīvē un mākslā. Atref. A. Dz, 258
— Trijādi darba ideāli. Īsas piezīmes pie A. Deglava stāsta «Lielā Lavīze». JDL, 12, 13
«Tagadnes» līdzstrādnieki par «Tagadnes» virzienu. [*J. Rainis, M. Liepa, R. Pelše* un *A. Jirgens.*] Tgd, 1
[*Tīfentāls Kārlis*] *K. Dziļleja.* A. Deglava «Sirdspukstē». Dzp, 20
— «Amacones». Andr. Upīša komēdija vienā cēlienā. Dzp, 32
— A. Švābes «Pilsēta». Dzp, 48
— Augusta Brača «Domas pusnaktī». Dzejoļi. Dz, 164
— Deklamācija jeb daiļlasīšana. Sarakstījis Plūdons. Dz, 246
— Diženajo Bernharda «Kā mani par cilvēku taisīja». Dz, 240
— Dziesminieks. J. Jaunsudrabiņa dzejoļi. Dz, 80
— Gals un sākums. (J. Raiņa «Gals un sākums» un Apsesdēla «Smagas domas».) Dz, 100, 106
— J. Akuratera «Iz bijušām dienām». Dz, 156
— Jāņa Jaunsudrabiņa «Debess vārti». JDL, 219
— Jāņa Kļaviņa Laika varā. Stāsti. JDL, 278
— Jaunlaiku poēmas: Plūdoņa «Atraitnes dēls» un «Rekviēms». Dzp, 36, 37
— J. Jaunsudrabiņa «Bērnībai». (Iz «Baltās grāmatas».) Dm, 1209.—1211. lpp.
— J. Raiņa kopoti raksti, 1. sējums. Dzp, 44, 46
— K. Skalbes «Sapņi un teikas». Dz, 84
— Pētera Veiņa «Fabrikā». Dzejoļi. Dzp, 25
— *K. Dz.* Pirmais Talsu Almanahs. Sastādījis Fra. Dz, 296
— Pirmie viļņi. J. Kļaviņa stāsts. Dzp, 33
— Pret vakaru. E. Upīša-Birznieka stāsti. Dz, 276
— *K. D.* Raiņa «Pusideālists» un Kraujas «Pusideālists». (A. Kraujas Raiņa «Pusideālists».) Dz, 45
Tolstojs Ļ. N. Vēstules sievai. L, 210
[*Upītis Kārlis*] *-U-.* Strādnieku filozofs Jāzeps Dīcgens. LZK 1914. gadam, 38.—43. lpp.
— *-U.-* — Trīs marksisma pamatelementi. LZK 1914. gadam, 6.—11. lpp.
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* A. Brūklenāja «Tāli zvani». Vrd, II, 306. lpp.
— *A. U.* Dāvida «Krusttēvs». Joku luga 4 cēl. Dm, 7, 842. lpp.

[*Upīts Andrejs*] A. F. Koni. «Cietumnieku labdaris Hāzs». Tulk. A. Būmanis, Pēterburgā, 1912. «Univer. bibl.», Nr. 96, 65 lpp. Vrd, II, 351. lpp.
— [*An.*] A. Gulbja «Universālā Bibliotēka». Dm, 591. un 592., 1434. un 1435. lpp.
— [*An.*] Akmeisms un adamisms. Dm, 7, 843. un 844. lpp.
— *A. U.* A. Kraujas «Pusideālists». Kāds nelaikā piemirsts ievērojams mākslas darbs. Dm, 1, 105.—107. lpp.
— *A. U.* Anatola Fransa «Dieviem slāpst». Romāns. Tulk. J. Bērziņš. Dm, 7, 840. un 841. lpp.; Vrd, II, 318. lpp.
— *A. U.* Andrieva Niedras kopoti raksti, II, Jelgavā, 1912. Dm, 2, 238. un 239. lpp.; Vrd, II, 353. lpp.
— *A. U.* Angēlikas Gailīt «Ilgas un maldi». Vrd, II, 319. lpp.
— *A. U.* Annas Brigader raksti. I un II. Vrd, II, 351. lpp.
— *A. U.* Annas Brigader rakstu otrais sējums. Dm, 2, 236. lpp.
— *A. U.* Ant. Austriņa «Cīruļu putenis». Vrd, II, 347. lpp.
— *A. U.* Apsesdēla «Smagas domas». Dzejoļi. Dm, 1, 103.—105. lpp.; Vrd, II, 305. lpp.
— Ar lielajām bungām. (Sakarā ar E. Laurson-Hibšman rakstu «Latviešu sievietēm».) JDL, 296
— *A. U.* Aspazijas 25. g. rakstniecības jubileja. Vrd, II, 371.—373. lpp.
— *A. U.* A. S. Puškina «Boriss Godunovs». Vrd, II, 335. lpp.
— *A. U.* A. S. Puškina «Pīķa dāma» un citas noveles. Tulk. K. Skalbe. Vrd, II, 324. lpp.
— *A. U.* Ausekļa izlasīti raksti. Rediģ. Līgotņu Jēkabs. Vrd, II, 347. lpp.
— *A. U.* Balsis iz publikas. Glābšanas mēģinājums. [Atbilde «Kādam «Domu» abonentam».] JDL, 34
— Balsis iz publikas. [RLB Der. Grām. Nodaļa, Andr. Upīša ludziņa «Dzimumdienas rītā» un «Dzimt. Vēstn.». Sakarā ar A. U. izstāšanos no Der. Grām. Nod.] JDL, 130
— [*An.*] Bulvāru romāns Francijā. Dm, 12, 1440.—1443. lpp.
— *A. U. Chronique scandaleuse.* Literāriskas prāvas. Jākobsonu Kārļa sonātes. Dramatiskas pļaukas. Augusts Deglavs un ticība. Cūkkūts estētika. Lubenieki un viņu kalpi. Bulvāru avīžu uzdevums. Valodas kuriozi. Vrd, II, 376.—388. lpp.
— *A. U.* Cūkkūts estētika. [«Rīg. Avīzē» iesp. J. Kūļas dzejojums «Roberts».] JDLp, 28
— *A. U.* Dr. M. Valtera «Latviešu kultūras demokrātija, viņas spēki un uzdevumi». Vrd, II, 361. lpp.
— Dzejnieks kā kavalieris. [Sakarā ar J. Akuratera tēlojumu «Grietiņa».] Dm, 9, 1027.—1035. lpp.
— Džiovani Bokačio 600 gadu dzimšanas diena (1313—1913). Dm, 10, 1230. un 1231. lpp.
— *A. U.* Ed. Lejgalieša [Ramata] «Naktī». Vrd, II, 309. lpp.
— Edmonds Lepeļtjē †. Dm, 9, 1117. lpp.
— *A. U.* Ersa «Dzīvības maize». Vrd, II, 307. lpp.
— Glābšanas mēģinājums. [Atbilde kādam «Domu» abonentam.] JDL, 296
— Gogoļa «Revidents» un «Mirušās dvēseles». JDL, 104—107, 109—111
— [*An.*] Hermanis Bārs 19. jūlijā svinēja savu 50. dzimumdienu. Dm, 9, 1116. lpp.
— [*An.*] Indiešu dzeja. [Par Ravindranatu Thakura — Tagori.] Dm, 8, 978. un 979. lpp.
— *A. U.* Indivīds un pūlis. Pēc L. Voitolovska. Dm, 12, 1393.—1403. lpp.
— [*An.*] Individuālisma «filozofija». [Teodora Kuklarska «Individuālisma filozofija».] Dm, 4, 474. un 475. lpp.
— *A. U.* I. S. Turgeņeva «Aizvējā» un «Priekšvakarā». [Par šo darbu K. Skalbes un A. Austriņa tulkoj. latv. val.] Vrd, II, 328. lpp.
— *A. U.* Ivandes Kaijas «Iedzimtais grēks». Vrd, II, 321. lpp.
— Izglītības kurpnieki. JDL, 297, 298

[*Upits Andrejs*] *A. U.* Iz laikrakstu beletristikas. (1. Viktora Eglīša «Zemnieces stāsts» un «Barons Šlipenbahs». 2. Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».) Dm, 9, 1102.—1105. lpp.
— *A. U.* Iz laikrakstu beletristikas. 3. Skuju Frīda «Zina Siliņ». Novele. (DzV, 1913, 147—155.) Dm, 10, 1211.—1213. lpp.
— *A. U.* Iz laikrakstu beletristikas. 4. Ed. Cālīša «Ints Grīns». (L, 1913, 162—189.) Dm, 12, 1438.—1440. lpp.
— *A. U.* J. Akuratera «Degoša sala». Vrd, II, 315. lpp.
— J. Akuratera «Kaupo». (Interimteātrī 27. martā.) Traģēdija piecos cēlienos, astoņos tēlojumos. Pirmizrāde Veica beneficē. Dm, 5, 597. lpp.
— *A. U.* Jāņa Asara piemiņai. Dm, 9, 1110. lpp.
— *A. U.* Jāņa Kļaviņa «Pirmie viļņi». Dm, 8, 972. un 973. lpp.
— Jaunā paaudze. JDL, 152, 156, 157, 159, 165, 170, 171, 173, 178, 185, 188, 193, 195, 197, 201
— «Jēkabs Saltups». Drāma 5 cēlienos. Sar. A. Sauliets. Pirmizrāde Interimteātrī 19. aprīlī. Dm, 6, 729.—732. lpp.
— J. Jansons un jaunlaiku literatūra. JDL, 198, 199
— *A. U.* J. Kārkliņa «Darba balsis». Vrd, II, 308. lpp.; Dm, 6, 717. un 718. lpp.
— *A. U.* J. Raiņa kopoti raksti, I. «Pusideālists», «Uguns un nakts», «Zelta zirgs», «Ģirts Vilks». «Dzirciemnieku» izd. Vrd, II, 353. lpp.
— *A. U.* Jūlija Pētersona «Cēlie mērķi». Satīra trijos cēlienos. Dm, 5, 589. un 590. lpp.
— *A. U.* Jūlija Pētersona «Ilgas». Viens cēliens. «Laboremus» bibl., Nr. 4. Vrd, II, 335. lpp.
— [*An.*] Jura Kalniņa 35 g. rakstniecības jubileja. Vrd, II. 374. lpp.
— [*An.*] Kamils Lemonjē †. Dm, 8, 1116. lpp.
— *A. U.* Kārlis Bergs †. Vrd, II, 375. lpp.
— *A. U.* Kārļa Krūzas «Saltā namā». Dzejoļi. Dm, 8, 970.—972. lpp.
— *A. U.* Kažoku Dāvis (Pelcs) †. Vrd, II, 375. lpp.
— *A. U.* K. Ieviņa «Meklētāja dziesmas». «Dzirciemnieku» izd., Nr. 32. Vrd, II, 306. lpp.
— *A. U.* K. Jākobsona «Dziļš miers». Dzejas. Dm, 4, 464. un 465. lpp.
— *A. U.* Kr. Greņģa «Krītošas zvaigznes». Dzejoļi. Vrd, II, 307. lpp.
— *A. U.* Krievu rakstniecība 1912. gadā. JDLp, 28
— [*An.*] Krievu romāna rakstniecība. Dm, 1, 2, 114.—116., 242.—244. lpp.
— Kronvalda Āta «Tautiskie centieni». Tulk. Āronu Matīss. Gulbja apg. «Univ. bibl.», Nr. 71, 76 lpp. Vrd, II, 352. lpp.
— Latviešu grāmatapgādniecība 1912. g. otrā un 1913. g. pirmā pusē. Vrd, II, 361. lpp.
— Latviešu Izglītības Biedrības gada grāmata, IV, 1912. Zinātnisku, literārisku un pedagoģisku rakstu krājums. Vrd, II, 352. lpp.
— *A. U.* Latviešu jaunais famīlijas žurnāls. [«Druva».] JDL, 119
— Latviešu pilsoniskā sieviete sabiedriskā darbā. Dm, 3, 361. lpp.
— Latviešu rakstniecība (1912. g. otrā un 1913. g. pirmā puse). Vrd, II, 223.—250. lpp.
— Latviešu rakstniecības pēdējais posms. (Iz Andreja Upīša pārskata rakstu krājumā «Vārds», II sēj.) JDL, 296
— *A. U.* Latviešu rakstnieku darbi cittautu valodās. 1. Ян Порук «Белая одежда». 2. *Julius Wetzosol «Auf dem weissen Sterne». Mysterien aus dem Kurleben von Davos. Tristan Verlag, Davos,* 1913. Dm, 5, 593. lpp.
— Latviešu teātris 1912/1913 sezonā. Vrd, II, 363. lpp.
— *A. U.* Latviešu žurnāli 1912. g. otrā un 1913. g. pirmā pusē. 1) «Domas», 2) «Druva», 3) «Tagadne», 4) «Skatuve un Dzīve», 5) «Dadzis» un «Gailis». Vrd, II, 341. un 342. lpp.
— *A. U.* Lautenbaha-Jūsmiņa «Vidvuts». Romantiska bēdu luga, triloģija.

Pirmā un otrā daļa — katra piecos cēlienos. Tērbatā, 1912. Vrd, II, 334. lpp.

[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Leonida Andrejeva «Jūda Izkariots un citi», «Universālā bibliotēka», Nr. 87, J. Asara tulk. Vrd, II, 346. lpp.

— [*An.*] Leopolds Kampfs †. Dm, 3, 366. un 367. lpp.

— *A. U.* Līgotņu Jēkaba stāsti. 3. Dm, 7, 837. un 838. lpp.

— *A. U.* Literāriskas ekskursijas. 1. J. Akuratera «Degoša sala». Stāsts. «Dzirciemnieku» izd., Nr. 31. JDL, 35

— *A. U.* Literāriskas ekskursijas, 2. Kārļa Ieviņa «Meklētāja dziesmas». «Dzirciemnieku» izd., Nr. 32. JDL, 73

— *A. U.* Literāriskas ekskursijas, 3. K. Skalbes «Sapņi un teikas». Dzejoļi. «Universālā bibliotēka», Nr. 85/86. JDL, 85

— *A. U.* Lit. eksk., 4. P. Blaua «Asnu mēnesis». Dzejoļi. Kopotu rakstu 1. sējums. JDL, 90

— *A. U.* Lit. eksk., 5. A. Brūklenāja «Tāli zvani». Dzejoļi. JDL, 91

— Lit.eksk., 6. Rakstnieku vēstules. 1) Ļ. N. Tolstoja vēstules, I un II daļa. Tulk. J. Jansons[-Brauns]. «Univer. Bibl.», Nr. 33, 82—84, 83 un 171 lpp. 2) Poruku Jāņa vēstules. Kopoti raksti, I. sēj., 1913, 254 lpp. JDL, 102

— *A. U.* Liter. eksk., 7. Nacionālisma leijerkaste... [DzV 188. n.-ra raksti.] JDL, 213

— *A. U.* Liter. ekskurs., 8. Kritiķi un kritika. [Zeltmatis, Haralds Eldgasts, Kārlis Krūza.] JDL, 272, 273

— Literāriskas godalgas. Vrd, II, 371. lpp.

— *A. U.* Ļ. N. Tolstoja «Hadži Murats». Stāsts. Tulk. A. Būmanis. «Universālā bibl.», Nr. 57—58. Vrd, II, 328. lpp.

— *A. U.* Ļ. N. Tolstoja «Vēstules». I un II daļa. Tulk. J. Jansons [-Brauns]. «Universālā bibliotēka», 1912. g., Nr. 33, 82—84, Vrd, II, 361. lpp.

— *A. U.* Mat. Siliņa «Laikam līdz». Dzejoļi tautas dziesmu ritumā. RLB Latviešu muzeja piemiņai. Dm, 4, 466. lpp.

— *A. U.* Mirušais naturālisms. JDLp, 22

— [*An.*] Modernā šausmu dzeja. Dm, 6, 722.—724. lpp.

— Mūsu jaunās rakstnieces. [Antijas [Antonijas Melnalksnes] «Aina Āre», Angēlikas Gailītes «Ilgas un maldi», Ivandes Kaijas «Iedzimtais grēks».] Dm, 6, 659.—672. lpp.

— [*An.*] N. G. Pomjalovskis. Dm, 12, 1455. un 1456. lpp.

— *A. U.* N. V. Gogoļa «Mirušās dvēseles». Poēma divās daļās. Tulk. Vizulis. Pēterburgā, 1912. «Universālā bibl.», Nr. 65—68. Vrd, II, 320. lpp.

— *A. U.* N. V. Gogoļa «Revidents». Komēdija piecos cēlienos. Tulk. Andrejs Upīts. «Universālā bibl.», Nr. 106. Vrd, II, 331. lpp.

— [*An.*] Ņekrasova piemiņai. Dm, 3, 368. lpp.

— P. A. Kropotkins. Dm, 3, 367. lpp.

— [*An.*] Par un pret Hauptmani. Dm, 7, 844.—846. lpp.

— *A. U.* P. Aumaļa «Savs stūrītis». Drāma trijos cēlienos iz zemnieku dzīves. Pēc dota parauga latviešu skatuvei sarakstīta. Vrd, II, 330. lpp.

— *A. U.* Pavasaru Jānis [Veismanis] †. Vrd, II, 374. lpp.

— *A. U.* P. Blaua «Asnu mēnesis». Dzejoļi. Kopotu rakstu pirmais sējums. K. Priedīša izd., Cēsīs, 1920. Vrd, II, 305. lpp.

— [*An.*] Peiverinta, somu rakstnieks †. Dm, 9, 1117. lpp.

— *A. U.* Pētera Veiņa [Vintiņa] «Fabrikā». Dzejoļi. Dm, 7, 838. un 839. lpp.

— Piespļautā bļoda jeb: Kārļa Skalbes atgriešanās. (Ilustrācija apcerējumiem «Rakstnieku ētika».) JDL, 198

— *A. U.* Plūdoņa «Latvju rakstnieki». Daiļliteratūras hrestomātija skolām un pašizglīt. IV daļa. Vrd, II, 353. lpp.

— *A. U.* Poruku Jāņa kopoti raksti. Pirmais sējums. Vēstules un dramatiski sacerējumi ar biografisku apcerējumu par dzejnieku un vairākām fototipijām. Vrd, II, 353. lpp.

— Rakstnieku vakari. (J. Porukam, A. Brigaderei.) Vrd, II, 367. lpp.

— Renegāti un viņu laiks. Vrd, II, 207.—222. lpp.

[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. Ceturtais sējums. Stāsti. L. Neimaņa izd., Jelgavā, 1912. Dm, 2, 237. un 238. lpp.
— Rūdolfa fon Jēringa «Cīņa dēļ tiesībām». Tulk. Konstantins Hiršs. A. Gulbja apg., «Univ. bibl.», Nr. 94, 1913, 65 lpp. Vdr, II, 351. lpp.
— Sabiedriskie rudimenti. JDL, 298
— Saģiftētā tauta. (Par lubu literatūru.) JDL, 47
— *A. U.* Satīra. [Pārskats par: 1) Ādolfa Alunāna «Humoristīgi satīriskie dzejoļi», I daļa. 2) Melnupju Marijas — Nama mātes «Liriskā un satīriskā dzeja». 3) Zobgala kalendāri 1913. gadam. 4) Laikrakstu satīriskie feļetoni.] Vrd, II, 354.—356. lpp.
— Sezonas literatūra. Dm, 11, 1240.—1251. lpp.
— *A. U.* Strādnieku kalendārs 1913. gadam. Vrd, II, 360. lpp
— Svētā vidišķība. (Atskats un izredzes.) JDL, 2, 4, 5
— [*An.*] Šķiru mākslinieki. Dm, 4, 470.—473. lpp.
— «Tālo noskaņu» pirmie 10 gadi. Dm, 5, 581.—588. lpp.
— [*An.*] Tautiskā liberālisma bēres. Dm, 1, 124.—127. lpp.
— *A. U.* «Tikai demokrāte» [Aspazija] tālākā gaitā. JDL, 266
— *A. U.* «Tikai feļetonisti» un ... «tikai demokrāte». [Polemika ar Aspaziju.] JDL, 242
— «Vārds». Literāriski kritisks rakstu krājums. Vrd, II, 381. lpp.
— [*An.*] V. G. Koroļenko 15. jūlijā svinēja savu 60. dzimšanas dienu. Dm, 8, 991. lpp.
— *A. U.* Viktora Eglīša «Hipokrena». Jambi un lirika *in modo classico*. Zalkša apg., Rīgā, 1912. Dm, 4, 462.—464. lpp.
— Vladislava Reimonta «Zemnieki». Dm, 10, 1215.—1217. lpp.
— *A. U.* Zeltmata «Sagaidīts». Ģimenes drāma. Trīs cēlieni. «Skatuves» izd., Rīgā, 1912. Vrd, II, 336. lpp.
— *A. U.* Zinību Komisijas vasaras sapulces 1913. g. 18. un 19. jūnijā. Dm, 7, 847.—851. lpp.; Vrd, II, 367.—371. lpp.
«Utro Rossiji». Krišjāņa Valdemāra nopelni. LpAtb, 290
V. Emigranti literatūrā un dzīvē. Dr, 999.—1002. lpp.
V. Emīls Verharns. [Ar ģīmetni.] Sp, 17
[*Vainovskis J.*] *J. V.* A. Brūklenājs. Tāli zvani. Dzejoļi. Tg, 16
— *J. V.* Darba dzeja. (1. Darba balsis. J. Kārkliņa dzejas. 2. Pēt. Veinis. Fabrikā. Dzejas.) Tg, 18, 19
— Topošā Aspazijas drāmu varone (jaunā sieviete). SkDz, 2
V. Art. Jauni materiāli par Šekspīru. LDA, 45
Vasiļevskijs J. M. «Laimes atslēgas». A. Verbickajas romāns un šolaiku lasītāji. JLAp, 34, (atref. K[.]); Dz, 84 (atref. F. G, [*oliats*]; T, 43 (atref. K[.])
[*Vecaukums Dāvids*] *V. Dvs.* J. A. Buņins. Tg, 9
[*Vecaukums D?*] Jaunākā bulgāru literatūra. DzV, 145
[*Vecozols J.*] *J. V-ols, Cīrihē.* Aspazijas 25 gadu darbības svētki Cīrihē, Dz, 65, 66, 69, 71
Veismaņa-Pavasaru Jāņa pavadīšana pēdējā dusā. DzV, 71; JL, 26, 27 (*R. V[iksna]*); L, 71 (*K.*); LA, 84; Sdz, 37 (*J. Gulbis.*)
[*Videnieks Kārlis*] *V.* Andrieva Niedras kopoti raksti, II. JT, VI, 479. un 480. lpp.
— *V.* Annas Brigader rakstu otrais sējums. JT, 552. un 553. lpp.
— *V.* Ausekļa izlasīti raksti. JT, 921. lpp.
— *V.* J. Jaunsudrabiņa «Bērnībai». JT, 699. lpp.
— *V.* K. Skalbes «Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties». JT, III, 248. lpp.
— *V.* Pasakas. 1. Zivs spēks — Dieva palīgs. 2. Tēva āboļi. JT, 773. lpp.
— *V.* Pasakas un stāsti no Oskara Uailda. JT, II, 248. lpp.
— *V.* Paštautas rakstnieki. IV. A. Saulieša stāsti. JT, 773. lpp.
— Plūdoņa Atraitnes dēls. Poēma. JT, IV, 325. lpp.
— *V.* Plūdoņa «Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas». JT, I. 95. lpp.

[Videnieks K.] *V.* Poruku Jāņa izlasīti raksti jaunībai. JT, 921. lpp.
— *V.* Pret vakaru. Upīša-Birznieka. JT, 699. lpp.
— *V.* Skujiņas Veltījums jaunībai uz ziemas svētkiem. Sakopojis K. Bormans. JT, I, 96. lpp.
Viens no latgaliešiem. Latgalieša ortografijas lietā. Z, 38
[*Vintiņš Pēteris*] *P. Veinis.* Markss un Bēbels. Nekroloģiskas piezīmes. RtK 1914. gadam, 12.—24. lpp.
Витаев А. Инородческая школа в Лифляндской губернии. «Вестник Воспитания», 1913, октябрь
Vitols Indriķis. Vēji un aizvēji. L. Laicena stāsti. Kv, 18, 19
V. M. Aspazijas «Mazajo saulainais stūrītis». 1, II. L, 292
— Grāmatu galds. (1. A. Upīša «Jaunā dzērve». 2. J. Jaunsudrabiņa «Klibais Jurks». 3. J. Jaunsudrab. «Rites meža burvības». 4. A. Austriņa «Dzērvju zābaki».) L, 293
— Latviešu tautas pasakas. I—IV. Izdev. A. Jesens. Mazajiem lasītājiem. L, 286
— Saulgodis un Pavasara. Dzejiska dabas luga. N. P. Solovjevas. [Allegro.] L, 293
— Vispārīgā Bibliotēka. Izdevējs A. Jesens. L, 271
Vns. J. Uz priekšu jeb atpaka!? Stāsts-drāma. Sarakst. M. Augusts (Aug. Mežsēts]. JDL, 4
Volfs Kārlis, Dr. Tagadējais drāmas līmenis Vācijā. LpAtb, 20
Voltērs E. A., prof. Leišu raudu dziesmas. Atref. stud. phil. E. B[lese]. DzV, 92, 95
[*Vulfs Eduards. An.*] Brencis un Žvingulis. [Sarunas par literāro un sabiedriski politisko dzīvi Latvijā 1912./13. g.] ĀAK 1914. gadam, 84.—92. lpp.
— Kalendārnieka korespondencija. [Vērtējumi un polemiskas replikas atbildēs līdzstrādniekiem par latviešu literatūru, literatūras kritiku, publicistiku un presi. Skarta Ād. Alunāna, J. Labera, Kārkliņu Ģederta, ĀAK, A. Upīša, Vrd, Stefenhāgena, A. Moškovska, Kuri-Beri, L. Šanteklera u. c. darbība.] ĀAK 1914. gadam, 93.—95. lpp.
— *Ed. V.* Krēslā un miglā. [Krievu inteliģence.] L, 165
— *fs.* Krievu [«Рижск. Вестник»] atsauksmes par Annas Brigader «Sprīdīti». L, 254
— *Ed. V.* Latviešu Rakstnieku Biedrība. L, 141
— [*An.*] No visādām vietām un par visādām lietām. [Par DzV, JDL, MD, H. Zalasu, L, Stefenhāgenu, Bl, Aug. Pētersonu-Linksmiņu, *Rigaer Tageblatt, Rev. Beobachter,* Melno Alksni u. c.] ĀAK 1914. gadam, 53.—61. lpp.
V. R. Latviešu Izgl. Biedrības Gada Grāmata, IV. Dr, 373. un 374. lpp.
Z. Angēlika Gailīt. Ilgas un maldi. Sp, 1
Zālīts J., valsts domnieks. J. Jansona un J. Ozola lietā. JDL, 138
[*Zalts Kārlis*] *Zalktis.* Skaitļi latviešu tautas dziesmās un pasakās. Dm, 1129.—1134., 1263.—1268. lpp.
[*Zeiferts Teodors*] *T.* A. Brūklenāja Atmodā. Tēlojumi un skices. Dr, 1347. lpp.
— *T.* A. Brūklenājs. Tāli zvani. Dzejoļi. Dr, 1346. lpp.
— *T.* Anss Lerhs-Puškaitis. Dr, 635. lpp.
— *Teodors.* Atskats uz latviešu kalendārniecību. (Simts piecdesmit gadu piemiņai.) Dr, 1137.—1148. lpp.
— *T.* Augusts Bēbels. Dr, 1132. lpp.
— *T.* Doku Atis. Dr, 1355. lpp.
— *T.* Dzelmes Karalis. Aspazijas dzejoļi. Dr, 265. lpp.
— *T.* Dziesminieks. Jāņa Jaunsudrabiņa dzejoļi. Dr, 114. lpp.
— *Teodors.* Fridrihs Adamovičs. [Ar ģīmetni.] Dr, 134.—137. lpp.
— *T.* Juris Kalniņš. Dr, 632. lpp.
— *T.* Kārlis Krūza. Saltā namā. Dzejoļi. Dr, 1235. lpp.
— *T.* Kārlis Markss. Dr, 507. lpp.
— *T.* Latviešu rakstnieki čehu valodā. Dr, 1350. lpp.

[*Zeiferts*] *Teodors.* Latviešu stāstu rakstniecības sākumi. Dr, 513.—519. lpp.
— *T.* Mat. Siliņa Laikam līdz. Dr, 1009. lpp.
— *T.* Nikolajs Pomjalovskis. Dr, 1356. lpp.
— *T.* Pavasaru Jānis †. Dr, 633. lpp.
— *Teodors.* Pētera Blaua dzejas. Dr, 401.—404. lpp.
— *T.* Pēteris Rozegers. Dr, 1021. lpp.
— *T.* Plūdoņa Atraitnes dēls. Poēma. Dr, 240. lpp.
— *T.* Plūdoņa Pasaka par vilku. Dr, 1346. lpp.
— *T.* Plūdoņa Rekviēms. Dr, 1346. lpp.
— *T.* Rūdolfs Blaumanis. [Ar ģīmetni.] Dr, 125. lpp.
— *T.* «Skatuve un dzīve». Dr. 375. lpp.
— *T.* «Spogulis». Dr, 1126. lpp.
— *T.* Teodors Hermans Panteniuss. Dr, 1350. lpp.
— *Teodors.* Vai ir iespējama kopēja latviešu kultūra? Dr, 897.—904. lpp.
[*Zeignobos Ch*] *K. Senjoboss, prof.* Latviešu-leišu tauta. [Iz «*Les Annales des Nationalités*».] L, 141; DzV, 144
Zocius. Marksa un Engelsa korespondence. JDL, 248
Žurnālistu un literātu biedr. «Ideja» gada sap. Dz, 72 (*Z. Zhrs.*)
— ārk. sap. 2. sept. JDL, 206 (*N.*); Dz, 203 (*tdr.*); sap. 4. okt. JDL, 232 (*H. Asars.*); JZ, 276

1914

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Alunāns Juris. Raksti. Izdoti rakstnieka piecdesmitā nāves gada piemiņai ar viņa kapa pieminekļa nobildējumu. Sakārtojis R. Klaustiņš. Pirmā daļa. Dzejoļi. («Universālā Bibliotēka», Nr. 177/80.) Pēterburgā, A. Gulbja apg., 229+(3) lpp. Saturs: Jura Alunāna dzīve. [Roberts Klaustiņš.] Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas. Pirmā nodaļa. [«Dziesmiņu...» 1867. g. papildinātā izd. jauniespiedums.] Dziesmiņas. Otrā nodaļa. [«Dziesmiņu» 1869. g. jauniespiedums.] — Otrā daļa. Vēstules un prozas raksti. («Universālā Bibliotēka», Nr. 181/83.) Tp, 233—421 lpp.+(11) lpp. Saturs: Vēstules (1855—1862). [Daļa pirmiespiedumu. Vācu valodā rakstītās, domājams, tulkojis R. Klaustiņš.] Raksti par valodu. Raksti par latvju garamantām un vēsturi. Raksti par sadzīvi, tautsaimniecību un dabas zinātnēm. [Roberta Klaustiņa.] Bibliografiskas piezīmes: Vārdu saīsinājumi. Rokraksti. Grāmatas. Laikrakstos iespiesti sacerējumi. Raksti par valodniecību. Raksti par tautsaimniecību un tirdzniecību. Raksti par latvju-leišu vēsturi un garamantām. Raksti par saimniecības, dabas zinātnes lietām un sadzīvi. Galvenie raksti par J. Alunānu. *Rec. par abām daļām:* [*Andrejs Upits*] *A. U.* — Dm, 1914, 9, 1139.—1140. lpp.; [*Teodors Zeiferts*] *T.* — Dr, 9—12, 1113. lpp.; [*An.*] — L, 130; [*Ādolfs Ģersons*] *V.* — JT, 766. lpp.

Atskaņas no seniem laikiem. [Rīgā, 1914.] Izd. Mīlgrāvja Bezalkohola Biedrība «Zieme|blāzma». 32 lpp. Saturs: Precības: Līgavaiņa mājās. Līgaviņas mājās. Kāzas: Dāvanu dalīšana, pūra naudas mešana. Izvadīšana. Mičošana.

Балтийский сборник исследований по археологии и истории. Труды Балтийского предварительного комитета по устройству XVI археологического съезда во Пскове 1914. Рига, 1914, 415 стр., 24 табл.

Brīvzemnieka raksti. Brīvzemnieka komisijas izdevumā. Teodora redakcijā. IV. Sakāmi vārdi, mīklas un burvības vārdi. Pirmais posms. Latviešu tautas sakāmi vārdi un parunas. Rīgā, 1914, 64+(2) lpp. Saturs: Ievada piezīme. Teodors [Zeiferts]. Priekšvārds (Maskavā 28. decembrī 1880. gadā.) Fr. Brīvzemnieks. 1. Latviešu tautas sakāmi vārdi un parunas.

Papildinājums. Piezīmes (pie Brīvzemnieka rakstu IV daļas 1. posma). [Teodora Zeiferta.] *Rec.: Krš.* — DzV, 1914, 8

Buchholtz A. und Spreckelson, A. Bibliographie der Archäologie Liv-, Est- und Kurlands von den Anfängen bis 1913. [Rīga], 1914, Sonderabdruck aus «Baltische Studien zur Archäologie und Geschichte». S. 295—415

Daniševskis Jūlijs. Prūšu junkuri Latvijā 1812—1914. R., izd. A. Golts, 1914, 120 lpp. *Rec.: -s.-* JAr, 1914, 10; *x.* — JDL, 277; *E. Draudiņa* — ĻV, 1, 2; [Teodors Draudiņš]. Ld, 186

Дилевская О. А. Прибалтийский край. М., 1914, 41 стр. *Rec.: [Marģers Skujenieks.] M. S.* — JV, 1915, 141

Dzeršanas posts latviešu tautas dziesmās. Vec-Mīlgrāvī, 1914. Izd. Mīlgrāvja Bezalkohola biedrība «Zieme|blāzma», 14 lpp.

Eglīts Viktors. Kopoti raksti. Ceturtais krājums. Ceļš uz latvju renesansi. Kritikas un dzejas. Ar autora ģimetni uz atsev. lapas. Rīgā, 1914, D. Zeltiņa apg., 330+5 nen. lpp. Saturs: I daļa. Poruks. Kritisks apcerējums — Mūsu teātris. — Priekšlikums Interimteātra reformas lietā. — Purvīša izstāde. — Latviešu mākslas izstāde 1913. — Ko lai mācāmies no Pēterburgas mākslas izstādes. — «Мир Искусства» izstāde Rīgā. — Vācija, Secesija un vēl kas. — Vācu mākslas karakteristika. — Iz piezīmju grāmatas: Dzejas manifests. — Dzejnieku tipi. — Objektīvais tips. — Haralda Eldgasta «Zvaigžņotās naktis». — Haralda Eldgasta «Vižņi». — Fallija komēdija «Selgā» Apollo teātrī. — Fallija «Herakless». — Damberga «Zīmējumi». — Zalktis: Pirmais almanahs. — Virzas «Biķeris». — Ķ. Krūzas «Saltā namā». — Morāles jātniekiem un gramatisko kļūdu meklētājiem. — Jankava «Vecie elki». — Jansona «Fauni un klauni». — Jaunākie lubu literatūras avoti: Upīša romāns. — Dr. M. Valtera «Mūsu mākslas un zinības kritika». — A. Deglava romāns «Rīga». II daļa: Pret dažādiem aizspriedumiem: Svarīgie jautājumi. — Par dzeju un kultūru. Aforismi. — Tautu iekšējais un ārējais spēks. Tautas un viņu varoņi. — Mūsu kultūras stāvoklis. — Mūsu mākslas un zinību žurnāli 1908. g. — Valoda un dzeja: Pirmā atbilde Mīlenbaha kgm. Otrā atbilde Mīlenbaha kgm. Atgādinājums filologiem. III daļa: Tautas gara pārveidošanās: Jāņa Poruka piemiņai. — Raiņa «Uguns un Nakts» izrāde. — Dekoratīvā māksla uz skatuves — «Ivanova» izrādes Interimteātrī. — Ideālista uzdevums šķiru cīņā. — Poētikas pamatjautājumi. — Stila problēmas mākslā. — Dzeja divu laikmetu maiņā. — Zinātniskā literatūras vēsture un mūsējā. — Varas un mīlestības idejas. — Kritikas un morāles pamati. — Mākslinieciskās formas jautājums. *Rec.: -u-.* — Dr, 1914, 9—12, 1114. lpp.; *[Arveds Švābe]* Dm, 10/11, 1270. un 1271. lpp.

Jahrbuch der bildenden Kunst in der Ostseeprovinzen. VII Jahrgang, Rec.: Dr. phil. Olģerts Grosvalds — L, 1914, 44

[Kalniņš Juris — Prātkopis.] Jānis Cimze, Vidzemes draudzes skolotāju semināra pirmais direktors. Dzimis 21. jūnijā 1814. g., miris 10. okt. 1881. g. Rīgā, 1914. g., 208 lpp. + (4) lpp. il. *Rec.: [Andrejs Vičs] A. V.* — Dr, 1914, 8, 878. lpp.

Latviešu studentu Gada Grāmata. Izd. Maskavas Studējošo Latviešu Palīdzības Biedrība. Rīgā, 1914, 165+(3) lpp. Saturs: Priekšvārds. — Redakcija. Divas paaudzes. (Iss atskats mūsu augstskolu vēsturē.) — J. C. Leišu studējošās jaunatnes dzīve un īsas piezīmes par leišu nacionālās atdzimšanas laikmetu. — Stud. M. Nasvitis. Tulk. S. P. Atmiņas par Ed. Veidenbaumu un tā laika Tērbatas studentu dzīvi. — A. Dauges priekšlasījums M. St. L. P. Biedrībā. Ko var prasīt no studentiem? — Amicus. Latviešu studenti un sabiedrība. — (V. Bastjānis.) Ceļā uz savu ideālu. — J. Lapiņš. Studējošā latviete Maskavas Augstāko Sieviešu Kursos. — S. P-las. Ziņas no augstskolu dzīves. — Edm. M., K. Gr[asis], K. B., A. Bērzmalietis, Latviete, D-ms, Biedre, D. K., Tērb. Latv. Stud. Biedrība «Atauga», V-rs, Anna. Iz studējošās paaudzes bilžu galerijas. [Indr. Zeberiņa un J. Samiljona Karikatūras.] Ziņas par iestāšanās notei-

kumiem augstskolās. [Krievijā un ārzemēs.] Latviešu studentu Gada Grāmatas līdzstrādniekiem. — M. St. L. P. B. Literāriskā Komisija. *Rec.: [Valdemārs Ambainis] Vold. Od.* — JAp, 1914, 22; [*Teodors Draudiņš*] *tdr.* — JC, 20, 23, 26

Latvīšu tautas dzīsmes. Sarakstītas nu Rēzeknes Tērdzības škołas audzēknim. Sakòrtoja Stanislavs Cunskis. Pyrmò gròmotinia. Rēzeknē, 1914. Izdeve S. Cunskis un E. Kozlovskis. 24 lpp.

Lecs [*Juris*]. Ārieši-latvieši. Jelgavā, 1914. Latviešu etnografiskās biedrības izd. 14 lpp. *Rec.: A. B.* — Dr, 1914, 9—12, 1142.—1144. lpp; *J. Endzelīns* — L, 151; [*Arveds Švābe*] *Š.* — Dm, 12, 1386.—1388. lpp.

Līgo — apdziedāšanās un rotaļu dziesmas. Sakopojis Stuģu Emīls, Rīgā, 1914, Fr. Lasmaņa apg., 31+1 nenum. lpp.

[*Menders Fricis*] *Z. Olavs.* «Jankavisms». Īsa atbilde mūsu «kritiķim» un «viņa maizes tēviem». Saturs: I. Mūsu «kritiķis». II. Mūsu kritiķa «kļūdas». 1) Jankavs kā marksists. 2) Jankavs kā sindikālists un anarķists. 3) Jankavs kā neomaltuāziniets. III. Jankava tagadējie uzskati. 1) Jankavs kā plaģiators. 2) Kā «Dzimtenes Vēstnesis» piešmauca savu «publiku». 3) Jankava čiepto uzskatu zinātniskais stingrums. 4) Jankava praktiskā programa. 5) Četri viena tēva dēli. IV. Jankavs kā strādnieku kustības «kritiķis». 1) Kritiķis pēc savu kungu līdzības. 2) Citu kritiķu atgremotājs. 3) Patstāvīgais Jankavs. V. «Jankavisms». Rīgā, 1914, vairumā A. Raņķa grām. tirgotavā. ... lpp. *Rec.: [Jūlijs Celms] -krats.* — StrB, 1914, 8

Общество журналистов и литераторов «Идея» в Риге. Народныя песни. Эстонские, Еврейские, Украйнские, Литовские, Латышские. В оригинале и с русским. Исполняемыя на интернациональном концерте, в воскресенье, 2 марта 1914 года, в 8 часов в зале Рижского Немецкого Ремесленного Общества.

Poruks Jānis. Ceturtais sējums. Dažādi raksti. Papildinājumi: Dzejas un vēstules. Filozofiski raksti, apcerējumi par rakstniecību un mākslu, kritikas, ceļojumu apraksti, biografiski gabaliņi. Rīgā, A. Golta apg. 1914, VIII+191 lpp. Saturs: Rediģētāja priekšvārds. [J. Roze — Līgotņu Jēkabs.] — Dzejas. — Vēstules. — Filozofiski raksti: Nākotnes reliģija. — Mīlestība dabā un dzejā. — Šekspīrs vai Gēte. — Ideāls kā ideja un kā jēdziens. — *Quo vadis?* — Aforismi. — Apcerējumi par rakstniecību un mākslu: Par mūsu jaunāko rakstniecību. — Rīgas latviešu teātris un viņa māksla. — Vēstule mūsu rakstniekiem. — Mūzikas skolas un privātizglītošanās mūzikā. — Par estētiku saimniecībā. — Mūsu rakstniecības nākotne. — Vēstules par mākslu un literatūru. — Māksla un tauta. — Mūsu tagadnes rakstniecība. — Kritikas: Aspazijas «Zaudētas tiesības». — Hermaņa Zūdermaņa «Dzimtene». — «Zaudētas tiesības». — Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais kungs». — Brahfogeļa «Narciss». — Niedras «Zeme». — Gļinkas «Dzīvība priekš cara». — Oto Ernsta «Taisnība». — Lembergas filharmoniskā orķestra koncerts. — Ernsta «Taisnība». — Dellingera «Dons Cezars». — Gruzīt kundzes gleznas. — «Taisnība» un «Dzimtene». — M. Vārnzemja «Viļņi». — Gerhards Hauptmanis un viņa nozīme. — «Mātes svētība». — Vildenbruha «Meistars Balcers». — Ceļojumu apraksti: Mans ceļojums uz Elbflorenci. — Brauciens uz dziesmas svētkiem. — Biografiski gabaliņi: Ernsts Dīnsberģis. — Rihards Vāgners. — Bibliografiskas piezīmes. *Rec. un anotācijas:* [*An.*] — Dm, 1914, 4, 510.—511. lpp.

Rakstu Krājums Rīgas Latviešu Zinību Komisijas izdots. 17. krājums. Rīgā, 1914. 150+(1) lpp. Saturs: Mūsu pasakas par burvju gredzenu, kas top nozagts un no nepateicīgiem kustoņiem atkal atpakaļ dabūts. P. Šmits. Kas ir ģeņģi un triki mūsu tautas dziesmā. P. Šmits. Par miežvilkiem. K. Pētersons. Ģērbs. K. Pētersons. Rija, kulšana, apkūles. K. Pētersons. Ratu, arklu un ratiņu daļas. K. Pētersons. Vārdi, kas nav sastopami Ulmaņa vārdnīcā. J. Heniņa sakrāti. Tautas mutē lietojamo vārdu krā-

jums. Sakrājis J. Kalniņš Palsmanē. Par lizumiešu izloksni. [Rakstīts viņu izloksnē.] No Apsīšu Jēkaba. Novērojumi no alūksniešu izloksnes. Ed. Brencis. Drukas kļūdas. Misekli XV Rakstu krājumā. Ed. Brencis. *Rec.: J [ānis] Endzelīns* — DzV, 1914, 151; *P [ēteris] Šmits* — L, 54

Reņņikovs A. [*t. i., Andrejs Seļitreņņikovs.*] Brīnumu zemē Baltijā. (Iz «Novoje Vremja».) Tulk. Būmanis. Petrogradā, 1914, izd. A. Gulbis, 80 lpp. [6000 eks.] Saturs: 1. Kā Baltijā vāciešiem klājas. 2. Vācieši un latvieši. «Wacht im Ost». 3. Muļķīgas aizdomas. Mīlestība uz sargu torņiem un asiem galiem. Pētera baznīcas torņa noslēpums. Kā Rīgas pilsētas mežkungi baidās no pērkoņa. 4. Rīgas patriotisms. Aizlūgums par brāļiem. Krievu ievainoto silta sagaidīšana. Krizantēmas gūstekņiem. Sarkanais Krusts vai Deutscher Verein? Slimnieka izbailes. 5. Rīgas pilsētas domnieki. Daži vācu fereina biedri. Sagaidīšanās. Kalpotāju algas. Uzvārdu harmonija un saskaņa. Slēdzienu nevajadzība. 6. Rīgas vācu fabrikas un ko tās pelna. 7. Pārvācošanas līdzekļi. Stundas naiviem pārkrievotājiem. 8. Liepājas patrioti. 9. Bīrona ēna. Sporteļu nodoklis. Gubernators, galva un gondola. Par zemākām rāsām: krieviem un latviešiem. 10. Mākslīgi cenzi. Jelgavas «kredītbiedrība». «Muižniecības komiteja». Cenzūra. 11. Vācu gars. «Fereini». 12. Šis un tas par muižniekiem, faktiem, baumām un ģermāņiem. 13. Kas ir lojalitāte? 14. Kurzemes kolonizācija. Kam atļauts ierošus glabāt. Bismarka novēlējums. 15. Vācieši un latvieši. 16. Latvieši. Patriotisms. Attiecības pret Krieviju. Viņu kultūra. Kopēji ceļi. Lasītājiem. (Izdevēis A. Gulbis.) *Rec.: -eers.* — JA, 1914, 127; *Vd* — JLAp, 74; [*An.*] — ŅV, 1915, 6; [*An.*] — CA, 31

Статистический Сборник Рижского Городского Управления. Издание Рижской Городской Статистической комиссии. Часть II. Естественное движение народонаселения в г. Риге с 1881—1911 г., Рига, 1913 [1914]

Šterns Roberts. Aforismi, paradoksi un līdzības. Rīgā, 1914, 55 lpp. *Rec.: [Pāvils Rozītis] P. Rt.* — Dr, 1914, 9—12, 1119.—1120. lpp.; *A. Spr. [Arvīds Valdmanis]* — DzV, 199; *[Ādolfs Erss] A. E.* — Ld, 1915, 12, *[Andrejs Upits] A. U.* — JV, 31

Šulcs Kārlis Fridrihs. Aizkrauknes un Rīmaņa muižas zemnieku tiesa dota no Kārļa Spridiķa Šoultz, 1764. [Jauns pārspiedums.] Vecu latv. rakstu b-ka, I. *Bibliothèque des anciens auteurs Lataviens.* Rīgā, J. Misiņa apg., 1914. *Rec.: [Teodors Zeiferts] T.* — Dr, 1914, 9—12, 1134. lpp.

Tēns Ipolits. Lekcijas par mākslu. Lasītas Parīzes Daiļo Mākslu Akadēmijā. Pieci kursi. Tulkojis J. Urdziņš. (Ar autora ģīmetni uz atsevišķas lapas.) Limbažos, 1914. Apg. un iesp. P. Stumps. 282 lpp + 1 ģīm.

Токарев П. М. [*Dreimanis Pēteris.*] Краткая история латышского народа. С 128 рис. художников В. Пурвита, Я. Розенталя, Ю. Мадерниака, Убана и др., с портретами, снимками памятников старины и картами. Фотографии И. Риакста. М. Лапыня и М. Буцлэра. Рига, «Народные всходы», 1915. [1914.] 140 стр. Оглавление: От автора. Введение. Быт древних латышей. Латыши под властью древнерусских князей. Ливонский орден и его падение. Лифляндия под властью Польши. Заботы шведского правительства о лифляндских крестьянах и самоуправление края. Великая Северная война. Курляндское герцогство и присоединение его к России. Крепостное состояние латышей и его последствия (XVIII век). Реформа 1804 года и освобождение крестьян от крепостной зависимости. Движение 40-х годов XIX века и его последствия. Просвещение в XIX веке. Народное движение начала XX века. *Rec.: [Kārlis Tīfentāls] K. Dz.* — Dm, 1914, 10/11, 1274. un 1275. lpp.; *[Roberts Klaustiņš] R. K.* — Dr, 9—12, 1132. un 1133. lpp.; *P. K.* — DzV, 282; *[Jēkabs Janševskis-Janovskis] -J-.* — RA, 1915, 168

Тупин А. П. Прибалтийский край и война. Материалы из русской печати за август, сентябрь и октябрь 1914 г. Собрал и составил А. П. Тупин. С предисловием К. И. Арабажина. Петроград, изд. А. П. Тупина. 1914 г. VI+241+(1) стр. *Rec.: [Teodors Zeiferts] T.* — Dr, 1914, 9—12, 1142. lpp.;

[*An.*] — CA, 1915, 31; [*Teodors Draudiņš*] *tdr.* — Dm, 1, 106. un 107. lpp.; [*Jēkabs Stumbergs*] *Js.* — Ld, 8; *V.* — JLAp, 9

Устав Вологодскаго Латышскаго общества. Вологда, 1914

Valters Miķelis, Dr. Mūsu tautības jautājums: Domas par Latvijas tagadni un nākotni. Jaunu Rakstu apgādiens. Ģenerālkomisijā pie A. Valtera, J. Rapas u. biedr., Rīgā, 175 lpp. Satur s: [Veltījums.] Rainim. Ievadam. (Rudenī, 1913. g.) I. Mūsu tautības jautājums un aizgājēji. II. Latviešu tautība un šķiru cīņa. III. Tautības jautājums vecā un jaunā strāvā. IV. Jauni uzskati par tautības jautājumu sociālā demokrātijā un latviešu marksisma sakars ar krievu sabiedrisko rakstniecību. V. Tautības un pašvaldības pretinieku līdzekļi. VI. Krievijas saimniecības vajadzības un pašvaldības jautājums. VII. Vecās tautības idejas pārveidošanās sakarā ar jaunu grupu izcelšanos. VIII. Demokrātiski nacionālu domu trūkums mūsu avīžniecībā. IX. Zemstes, landtāgi un pašvaldība. X. Latviešu biedrošanās ar citām tautām, sevišķi vāciem. XI. Latviešu-krievu attiecības. XII Latviešu apvienošanās ar latgaliešiem. XIII. Latviešu satiksme ar igauņiem un leišiem. XIV. Gala vārds.

Veinbergs Fridrihs. 1844—1914. [70. gadu jubilejas izd.] «Rīgas Avīzes» apgādiens. Rīgā, 1914.

Земцев В. [*Garais Fricis*]. О свободном договоре при отчуждении крестьянской земли в Прибалтийском крае. А. Вальтер, Я. Рапа и Ко. Рига, 1914 г. 41 стр.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNĀLOS U. C.

A. Gulbja «Universālā Bibliotēka». L, 130

Agron. J. Bisenieka 50. dzimumdiena. JLA, 96

Aizliegumi presei. Dz, 158

Akadēmiķis F. F. Fortunatovs †. DzV, 220

Akadēmiķis F. F. Fortunatovs †. Ld, 107

Angļu rakstnieku deklarācija. JDL, 214

Antons Čehovs. VA, 53

A. P. Čehova piemiņai. LpAtb, 149

A. P. Čehovs. Dzp, 27

A. P. Čehovs. Ld, 51

Apsveikums strādnieku dienas avīzei. [«Dzīves Balsij».] DzB, 8 (47 Vidzemes gub. Nr. 1 cietuma ieslodzītie, 60 kalpones.)

«Arī tu, Brut!» [«Rižsk. Mysļ», karš un Balt. vācieši.] JDL, 224

Aspazijas Mazajo saulainais stūrītis. I, II. JT, 1, 94. lpp.

Artūrs Voldemārs Bērziņš †. Lt, 7

Bailīga patiesība. [«Dzimt. Vēstn.» un Rīgas teātru krīze.] JC, 21

Bērna prāts. [Par «Dzimt. Vēstnesi».] JDL, 154

Berta fon Sutner †. Dz, 130

Berta f. Sutner †. Dm, 896. lpp.

Berta f. Sutner †. JDL, 133

Berta f. Sutner †. JLAp, 51

Biedriem strādniekiem. [Strādnieku preses nozīme.] JB, 12

Biedri strādnieki! [Par strādnieku preses vajāšanu.] JB, 1

Bijušais «JDL» līdzstrādnieks. Atklāta vēstule. [«J. Dien. Lapas» redaktoram.] JAr, 7

Bjernsons un Ibsens. L, 4

Caur sudraba birzēm. Al. Dulbes otrā dzejoļu grāmata. LA, 176

Cilvēks ar diviem ģīmjiem. [J. Bankavs.] JA, 103

Citā lēģerī. [J. Bankava iestāšanās «Ventsp. Apskatā».] JA, 98

Darbu sākot. SkM, 1. un 2. lpp.

Daži lasītāji. «Kapeikas marksisti». [«JDL» un sociālisms.] DzA, 25

Dažu latviešu laikrakstu atsauksmes par Veinberga jubileju. RA, 57, 58, 62, 66, 74, 76; LpAtb, 58, 59
Demokrātija bez programas. [«Jaunais Vārds».] JAr, 14
Dižena sacensība. [«Dzimt. Vēstn.» denunciācijas.] JDL, 157
«Dryvas» kalendārs 1914. g. JZn, 58
Drukas breivības 10 godu jubilejs. Dry, 16
«Dzimt. Vēstn.» apmetas tuvāk «Rīgas Avīzei». JDL, 126
«Dzimt. Vēstn.» augstsirdība. JDL, 73
«Dzimt. Vēstn.» jaunie paņēmieni. JDL, 69
«Dzimt. Vēstn.» jauno kungu paskaidrojums. JDL, 36
«Dzimt. Vēstn.» Joku Pētera lomā. JDL, 66
«Dzimt. Vēstn.» kodolīgie ievadraksti. JDL, 103
«Dzimt. Vēstn.» pašatzīšanās. JDL, 89
«Dzimt. Vēstn.» 15 kapeiku gudrība. JDL, 63
«Dzimtenes Vēstnesis» «Rīgas Avīzes» pēdās! JDL, 24
«Dzimt. Vēstn.» saslimis. JDL, 135
«Dzimt. Vēstn.» «smalkais tonis». JDL, 87
Dzīve. J. Jaunsudrabiņa raksti. JT, 246. lpp.
Ekonomisti dibina «labi domājošu» avīžniecību. JDL, 106
Elena Keller. Tulk. Mangaļu Olga. JDr, 15—22
Faktiskie un fiktīvie redaktori. JDL, 45
Frederiks Mistrāls †. JC, 64
Frederiks Mistrāls †. JDL, 65
Fridrihs Veinbergs. (Viņa 70 gadu maiņas gadījumā.) [Ar ģīmetni.] RA, 55
Fr. Veinberga iedomība. JDL, 131
Fr. Veinberga godināšana viņa 70. dzimšanas dienā. DzV, 56; JDL, 56; L, 56; RA, 56—59
Fr. Veinberga godinātāji Liepājā. Dz, 57
Fr. Veinberga jubileja. Av, 11
«Fr. Veinberga jubileja». Dm, 509. lpp.
Fr. Veinberga jubileja. JA, 4
Fr. Veinbergam adreses [viņa 70. g. šūpļa svētkos]. RA, 55
Fr. Veinberga 70. dzimšanas diena. SgB, 6
Fr. Veinbergs kā revolucionārs! JDL, 134
Fr. Veinbergs latv. tautas un pilsonības aizstāvja lomā. JDL, 62
Fr. Veinbergs un revolūcija. L, 134
Gars, viela un enerģija. Popularizējums. Dz, 61, 77
Gerhards Hautpmans kā vācu šovinists. RA, 215
Herberts Spensers (1820—1903). SkM, 66.—68. lpp.
Ibsens un viņa «Brands». JDL, 291, 293, 294, 296—300
Iedomības varžacis. [V. Knoriņš un viņa referāts.] Ld, 12
Ievērojama diena leišu kulturēlā attīstībā. [10 gadi, kopš atļauts iespiest grāmatas latiņu burtiem.] LpAtb, 85
Interimteātra repertuārs. L, 265
Iz latviešu attīstības vēstures. Dz, 50, 53, 54
Iz latv. strādnieku avīzes vēstures. JB, 23
Iz nesenās pagātnes. [Bijušā Vāres pag. skrīvera Kr. Neimaņa-Kr. Dīnsberģa sūdzība un vēstules krievu laikrakstiem ap 1880. g. par jaunlatviešu vajāšanām.] DzV, 55, 58
Izrāžu pārskats (no 1.—31. dec. 1913). SkDz, 62.—69. lpp.
— (no 1. janv. — 1. mart.) 93. un 94. lpp.
— (no 1. marta — 1. apr.) 125. un 126. lpp.
— (Sākot no 1. apr.) 176., 207. lpp.
Iz revolūcijas «vecmāmuļas» [Breško-Breškovskajas] dzīves. DzSp, 6
Iz sociāldemokrātijas vēstures Baltijā. [Par prof. K. Balodi u. c.] LA, 299
«Jaunā Balss»... [Polemika par «Dzīves» platformu.] Dz, 127
«Jaunā Dienas Lapa». DzV, 134—136; 141—144
«Jaunā Dien. Lapa» un citi (par «ekonomistu preses sindikātu»]. DzV, 65

«Jaunā Dienas Lapa» un «smalkais» tonis. [Par H. Asara runu Vietalvā.] DzV, 88
«Jaunais Ceļš». [Raksturojums.] Dz, 14
«Jaunais Ceļš» [un Jaun. Rīgas Teātris]. Dz, 19
Jaunais Imanta. [«Dzimt. Vēstn.» un J. Bisenieka jubileja.] JA, 134
«Jaunais Vārds». [Parauga num.] JA, 141
Jauna laikmeta vēstneši. [Krievu sabiedr. uzskatu maiņa par latviešiem.] RZ, 54
«Jaunās Dienas Lapas» bezgodība un nekaunība. [Sakarā ar Zin. Kom. vas. sap.] LA, 166
Jaunība. Nr. 1—4. JT, 783. lpp.
Jauni marksisma aizstāvji. [Muzikāli Dramatiskā Biedrība un Teodors Amtmanis.] JZ, 29
J. Cimzes piemiņai. RA, 114
«J. Dien. Lapa» sāk atgriezties. DzV, 155
«J. Dien. Lapas» niknums uz mums. DzV, 138
«J. Dien. Lapas» un «Latvijas» [sapražanās]. DzV, 124
«J. Dien. Lapa» [un Rīg. Jaunais Teātris]. JC, 13
«J. Dienas Lapa» [un viņas izdevēji]. DzV, 67
«J. Dienas Lapas» — vārdi un darbi. [Rakstnieku honorāru lietā.] DzV, 102
J. [Indriķa] Paļēviča, K. Zigmunda un A. Sinepa «Dziesmu kamoliņš bērniem». I burtnīca. SkM, 72. lpp.
Jubilejs Latgalē. [Preses brīvības 10 gadi.]
Jūlija Skaidrīte. [Ar ģīmetni.] SkDz, 95. lpp.
Jūlijas Skaidrītes [Birzgales] apsveicināšanas telegramas viņas 25 g. skatuves darbības jubilejā. L, 67, 68
Jūlijas Skaidrītes 25 gadu darbības jubileja. JC, 64
Jūlijas Skaidrītes kundzes benefice. RA, 65
Jura Alunāna raksti. Pirmā daļa. Sakārtojis R. Klaustiņš. L, 130
J. Veismaņa kapa pieminekļa atklāšana. JLA, 36
Kā izauga Latvijas sociāldemokrātija. Cņ, 133
Kā jāspēlē Šekspīra lugas. L, 131
Kalendārs «Rīts» «sargu» postenī. RjV, 14
Karš un kultūra. JDz, 125
Karš un kultūra. JDL, 261, 282 [Nenobeigts.]
«Kas tā par vēršu bļaušanu?...» [«Līdums» par Jaunā teātra izrādēm.] JC, 52
Kā Veinbergs aizstāv savu pozīciju [RLB Teātra komisijā]. JC, 88
Ko mēs nākamu gadu «Avotā» vēlamies rakstīt un lasīt? Av, 1
Ko tas nozīmē? [Mācītāji un latv. valodniecība.] DzV, 214
Krievijas Literatūras Biedrība par preses likuma projektu. Dz, 20
Krievu kultūra. [*J. Kriškāns.*] DzV, 14, 16
Krievu laikraksts. [«Rusk. Vedom.»] par «latviešu amerikāņiem». [Agr. J. Bisenieks u. c. «ekonomisti».] L, 91
Krievu rakstnieks V. A. Tihonovs †. JDL, 110
Krievu teātris. SkDz, 64. lpp.
«Kurpniek, paliec pie savām liestēm!» [Par «JDL».] DzV, 152
Laikrakstu apskats. [«Jaunās Dienas» pirmais num.] JA, 57
Lasals un «J. Dienas Lapa». [Alfr. Širokauera romāns «Lasals».] JB, 15
Lasītājiem un teātra darbiniekiem. [«Sk.» un «Dz.» mērķi.] SkDz, 23.—27. lpp.
Lasītāju ievērībai. [Programa.] Vsl, 1
Latgaliešu un leišu drukas brīvības jubileja. LpAtb, 95
Latv. Interimteātris. [Sillera «Orleānas jaunava».] RA, 215
Latv. Interimteātris. [Šekspīra «Antonijs un Kleopatra».] RA, 229
Latv. Interimt. [Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] RA, 285
Latv. Interimt. [A. Bisona «Nezināšanā».] RA, 300
Latv. Interimt. [«Quo vadis» izrāde.] RA, 313

Latviešu nacionālisms kā līdzeklis pret sociāldemokrātiju un revolūciju. RA, 14
Latviešu prese kā latv. politisko uzskatu mēraukla. RA, 311
Latviešu preses nostiprinātājs. [Agr. J. Bisenieks.] JDL, 277
Latviešu rakstnieku atsauksmes par Veco Stenderu. Dr, 919.—922. lpp.
Latviešu rakstnieku darbi cittautu valodās. Dm, 9, 1014. lpp.
Latviešu strādnieku dienas avīzes pirmā pusgadā. StrB, 5
Latviešu strādnieku pirmais arodnieciskais žurnāls. [«Arodnieks».] JAr, 1
«Latvija» un «Rīg. Avīze» par 1905. g. kustības raksturu. JB, 44
Lettre à Romain Rolland. 30. septembre 1914. «Jaurnal de Genève», 1914, 10. octobre, arī grām.: *Romain Rolland, Au-dessus de la mêlée. Paris, 33 éd., 1915, 46.—56. lpp.* [Kāda latvieša vēstule: latv. tautas grūtības starp diviem bezdibeņiem — pangermānismu un panslavismu.]
«Līdums». [Raksturojums.] JA, 4
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. JV, 125
L. Martovičs. Ld, 146
Lubu literatūra [Liepājā]. Dz, 27, 103
Ļenas notikumu gadadiena. DzV, 78
Ļ. N. Tolstoja aizliegto rakstu liktenis. JC, 67; DzV, 92; JAp, 14
Ļoti «iepriecinoša parādība»? [«Dzim'. Vēstn.» un kara patriotisms.] JDL, 228
Maksima Gorkija atgriešanās dzimtenē. [Krievu rakstnieku atsauksmes.] JC, 32
M. Gorkija iespaidi [Krievijā]. JC, 35
M. J. Ļermontova dzīve. DzV, 227
M. J. Ļermontovs. JA, 111, 112
Monarhisms un latvieši. RA, 308
Moriss Meterlinks atriebēja lomā. [Karš Vācijā.] DzV, 217
«Mūs nevar piespiest klusēt». [Polemika ar «Dzīvi».] JB, 50
Mūsu kapi. [Mirušie s.-d.] Cņ, 133
Mūsu lasītāji. («Druvas» anketas iznākumi.) Dr, 2, 194.—199. lpp.
Mūsu teātri ceļa jūtīs. JC, 72
Mūžīgi pats sevi pārspēj. [«Latv. Avīzes» par Raini kā «literārisku zagli».] Ld, 30
Nacionālu un revolucionāru centienu sajaukšana. L, 3
Nocirstās galvas. [Aizliegtie laikr. latv. valodā.] JB, 23
Nonāca «Latvijas» cīņa pret tautisko lietu. RA, 127
No Bertas fon Sutner dzīves. DzV, 139
No redakcijas. [«Ausekļa» mērķi.] As, 1
No redakcijas. [Žurnāla mērķi.] Vrv, 11
«Ņevas Viļņu» pirmais num. JA, 132
Ņujorkas avīžu spriedumi par Anni Simson. JZ, 11
Pārcilvēks. Vācu «kultūras» iespaids uz latviešu inteliģences garu. (Lasītāja piezīmes.) Krz, 3
Pārkožot riekstu. [Proklamācijas pret karu.] DzV, 222
Pārkrievošana un «Pareizticīgo Latv. Vēstnesis». DzV, 153
Par latviešu grāmatniecību. Dz, 77
Pagājuse sezona Jaunajā Rīgas Teātrī. SkDz, 150.—154. lpp.
«Pašslepkavība». Komēdija. Tulk. Apolonija Laurinovič. Dry, 5
Pašu lietā. [Pie R. Lindiņa un P. Stučkas polemikas.] DzA, 23
Patiesi nožēlojama parādība. [«Rižsk. Vestņik.» un latvieši.] DzV, 137
«Pavasara Skaņas». Jura Pabērza dainu krājums. Dry, 6
Pēterburgas strādnieku kustības raksturs un «Dzimt. Vēstnesis». JDL, 156
[Pēterpils.] 9. janvāris Pēterburgā. DzV, 8; JDL, 8; L, 7
Pirmais maijs Krievijā. JDL, 89; Dz, 100, 101; DzSp, 5
Polemika [Dr. O. Grosvalda un R. Veica] par Interimteātra repertuāru. RA, 284
Prātīgs vārds. [«Rusk. Vedom.» un Baltijas apstākļi.] L, 248
Preses brīvība ārzemēs. JB, 25

Principiēla literāriska prāva. [Kār]a Jēkabsona prāva pret M. Freibergu.] RA, 65
Pristava Makarova sūdzība pret «Dzimt. Vēstn.» red. Matīsu Āronu. JDL, 54
Profesors Dr. K. Balods. L, 111
Proletariāts un pilsonība politiskās lomās. RA, 8
Prūšu militārisms vācu zinību vīros. JDL, 202
Publikas prasības un garša. VA, 4, 5
Pussimts. [«Jaunā Balss» 50. num. iznākšana un represijas pret avīzi.] JB, 51
Redakcijas ievads. [Gaitu sākot.] Drb, 1. un 2. lpp.
«Republik Lettland». [Par prof. Holča grāmatu.] L, 126
Režijas plāns L. Tomā drāmai «Magdalēna». SkDz, 158. un 159., 169.—171. lpp.
Riebekļi latv. presē. [«JDL» un sociāldemokrātija.] LA, 151
Rīgā, 17. janv. [V. Rozanovs par latviešiem.] DzV, 13
Rīg. Latv. Biedrības opozīcija «Rīg. Avīzes» apgaismojumā. JC, 82
Rīg. Latv. Biedr. Teātra dramaturgs Ed. Vulfs atteicies no šī sava amata. Ld, 5
Rīgas Latv. Biedr. Zinību Komisijas gada sap. 31. I. DzV, 27 (St.); JDL, 29 (Fr.); L, 28 (1.); RA, 31; JZ, 26 (V.)
Rīg. Latv. B. Zinību Komisijas vasaras sapulces. Dz, 141
Rīg. Latv. Teātris. [M. Arcibaševa «Greizsirdība».] JV, 16
Rīgas preses domas gadu maiņā. JDL, 2
«Rig. Tagesblatt» [un vācu kultūra]. DzV, 39
Rob. Valtera drāma «Tornī». SkDz, 191. un 192. lpp.
Rūjenes Izglīt. biedr. Teātris. [A. Saulieša «Jēkabs Saltups.»] RjV, 7
«Sarkanais grēks». LA, 145
Sarkanās puķes. Aspazijas dzejoļi. JT, 474. lpp.
Sniega zemē. A. Saulieša raksti. Pirmā grāmata. JT, 473. lpp.
Sociāldemokrātijas kalpi. LA, 156
Sociāldemokrātu mantinieki Baltijā. Z, 52
Sociāldemokrātu mantinieki pie latviešiem. RA, 297
Strādnieku preses diena. JB, 15
Strādnieku preses dienā. JB, 23
Šausmīgi draudi. [A. Krauja-Balodis un viņa Raiņa drāmas «Pūt, vējiņi!» iztirzājums.] Ld, 5
Ševčenko jubileja [un demonstrācijas]. DzV, 47, 49; L, 48, 49; Dz, 48, 49
Ševčenko svinības Rīgā. DzV, 48; L, 47 (K); JDL, 49
Ševčenko un viņa dzeja. JC, 9
Šķira un partija. Cņ, 133
Tagadējais karš un kultūras jautājums. RA, 236
T. Gr. Ševčenko. DzV, 46
T. Gr. Ševčenko piemiņas diena. Ld, 17
To pilsoņiem nekad nesaprast. [Marksistu līdzstrādība pilsoņu presē.] JB, 46
Vai latviešiem atlec labums no piedalīšanās revolūcijā? RA, 111
Vēlreiz Teodora [Zeiferta] kungs. JDL, 149, 151
Vēl viens bankrotējis «demokrāts». [J. Bankava iestāšanās «Ventsp. Apskata» redakcijā.] JA, 100
Vēstules un atbildes. Jākobsonu Kārlim Rīgā. [No viņa dīvainās vēstules.] JLA, 37
Vīns sprīdums uz divejom pusem. [Baltiešu un latgaliešu attiecības.] JZn, 78
Vords tautišiem. [Programa 1915. gadam.] Dry, 51
Zemnieka [Ādama Vītoliņa] prāva pret zvērinātiem advokātiem. [Juri Lazdiņu un Andr. Krastkalnu.] DzV, 157; JDL, 157
Ziņojums par Velmes un Krodznieka prēmijām. Dr, 108. lpp.
Zviedru iespaidi par latviešiem. [Pēc dzied. biedr. «Orfeja Dēli» viesošanās Rīgā.] DzV, 116
Z. L. Žoress †. StrB, 11
Zviedru stāsti. Cittautu rakstnieki. XXIII. JT, 782. lpp.

Žurn. un liter. biedr. «Ideja» gada sap. 18. III. JDL, 66 *(A[sars])*; JC, 66 *(-eks.)*
— Ilustrēti izdevumi bērniem, Dr, I, 102. lpp.
△ Lāča bērni. [Latviešu-leišu attiecības.] DzV, 254
... Kaut kas par tagadējiem lībiešiem. DzV, 235
-. Skolotājs un dzejnieks Andrejs Mezīts. L, 238
-.- Ievērojama tautas darbinieka piemiņai. [Kaudzītes Reiņa 75 gadu jubileja.] RA, 97
-a- Latviešu Famīlijas kalendārs 1915. g. «Avots» apg. RA, 317
ad. Aizmirsts. [Andr. Pumpura kaps.] DzV, 149
aj., Berlinē. Politika tiesas zālē. [Rozas Luksemburgas notiesāšana.] DzV, 19
ajs. Strādnieki un māksla. [Par strādn. teātri.] JB, 7
-ak- No Tukuma teātra vēstures. SkDz, 206. un 207., 221. un 222. lpp.
-an. Klasiķu tulkojumi un mūsu kritika. DzV, 165
-bl- Pauls Heize † JC, 77
-bs. Latviešu studentu gada grāmata. DzA, 29
bs. Jaunais Rīgas Latv. Teātris. [A. Kicberga «Viesulī».] JAr, 8
-bt. Pilsētnieks. Jākobsonu Kārļa skatu luga. CA, 49 (53)
-c- Antons Čehovs. Ld, 53
-d- Rīg. Latv. Teātris. [Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] JC, 80
-d- Rīgas Latviešu Interimteātris. [Fr. Podnieka «Indulis».] DzV, 90
dr.-k. «Kalnu Ejvins un viņa sieva». Jaun. Rīgas teātrī. JC, 86
-e- Sociāldemokrātu un sociālistu līdzskrējēju apvienošanās. [«JDL» ar «Līdumu».] LA, 306
-eers. Brīnuma zemē Baltijā. A. Reņņikova. JA, 127
-eh. «Varavīksne». JLAp, 69
ep. «Jaunākās Ziņas un «Jaunais Ceļš» — žīdu orgāni latv. valodā. LA, 45
-er. Administratīvi sodi Baltijas presei 1913. gadā. JDL, 1
-ers. Latviešu prese 1913. gadā. JDL, 4
— Latviešu preses prāvas 1914. g. pirmos 6 mēnešos. JDL, 153
-griezīte. «Visu dvēseļu diena». H. Heiermansa drāma. VA, 87
-i. Jauni «ekonomistu» cīņas paņēmieni pret latv. avīžniecības neatkarību. JZ, 63
-ietis. Skola un Māja, Nr. 1. Dm, 2, 249. un 250. lpp.
-ip- «Latvija» [un viņas virziens]. LA, 37
-ir- Laurensa Irvinga traģēdija. L, 119
— Rakstnieki un gulta. L, 23
-is. Domas par teātri. SkDz, 185.—188., 202.—206. lpp.
— Liepājas Latv. Teātris. [Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais kungs».] LpAtb, 84
-kd- Vispārīgā Bibliotēka. Izdev. A. Jesens. JDL, 102
l. Preses sodi. (1906.—1913. g.) JDL, 97
-l- [*Vulfs Ed.?*] Jaun. Rīg. Latv. teātris. (Dž. Golsvortija «Sods» pirmizr.) L, 50
— Jaun. Rīg. Latv. t. [Heijermansa «Cerība uz svētību».] L, 88
— Jaun. Rīg. teātris. [J. Raiņa «Uguns un nakts» 100. izrāde.] L, 86
— Jaun. Rīg. teātris. [M. Gorkija «Dibenā».] L, 83
— JRT. [«Judīte».] L, 54
-lis. Pa ērkšķainu ceļu. [«Jaunā Arodnieka» nostāja laikmeta apstākļos.] JAr, 3
-ls. Vācija un dāņu dzejnieks. DzV, 252
-ļa- Jaunas bērnu ludziņas. DzV, 20
-mj- Leonīda Andrejeva bērnības atmiņas. JC, 78
-ms. Prof. P. Leshafta «Bērnu raksturu tipi skolas vecumā». Tulk. P. Bernards. [No valodas viedokļa.] JAp, 12
n. Par Šekspīru un viņa laikmeta kritiku. DzV, 86
-n-. Krievu rakstnieku domas par literatūras boikotu. DzV, 208
-nd- Literārisks murgojums. DzV, 91
-ne. Administrācijas sodi Baltijas presei 1913. gadā. DzV, 1

-*ns*. Apžēlojaties par latviešu valodu un literatūru. RA, 65
— Cittautu rakstnieki, XXII. «Jaunas vācu noveles». Lejas-Krūmiņa sakopojumā. Dr, 1, 105. lpp.
-*ņš*. Cēsu Viesīg. Biedr. teātris. [P. Codera «Skrandu mācītājs».] CA, 13
-*ņš*. [*R. Dēliņš?*] Modernā vācu lirika Plūdoņa tulkojumā. JLAp, 22
— «Skola un Māja», Nr. 1. JLAp, 6
-*o*- O. Nonāca veikaliskā aģitācija. [Par «Konzumu».] LA, 111
-*pk*- Leišu prese. DzV, 42
— Leišu preses [10 gadu] jubileja Rīgā. DzV, 91
— Preses jubileja Lietavā. DzV, 100
r. Literātu un Mākslinieku biedr. gada sap. DzV, 28
ro. Rīgas Literātu un Māksl. biedr. ārk. sap. 20. II. DzV, 44
-*rs*. Krievu teātris Liepājā. Dz, 15
-*rs*. «Tagadne». [Žurnāls.] «Idejas» izdevumā. Dr, 215. lpp.
-*s*. Antons Čehovs. JAp, 28
— Drukas brīvības 10 g. jubileja Latgalē. JDL, 108
— «Greizsirdība». M. Arcibaševa drāma. SkDz, 18.—23. lpp.
— J. Daniševska «Prūšu jaunkuri Latvijā». JAr, 10
— Miera apustule [Berta Sutnere]. Dzp, 25
-*s*. «Skola un Māja», Nr. 1. Dr, 2, 214. lpp.
-*š*. Pauls Heize. JLAp, 23
-*š*. T. Gr. Ševčenko. JLAp, 19
tn. [Grēviņš Valdis.] M. J. Saltikovs-Ščedrins. JLAp, 35
— Mūsu žurnāli 1914. gada pirmajā pusē. «Druva». JLAp, 55
— «Domas». Tp, 57
— «Jaunības Tekas». Tp, 59
-*tre*. L. Andrejeva drāma «Karalis, likums un brīvība». DzB, 2
-*u*.- Viktors Eglīts. Ceļš uz latvju renesansi. Kritikas un esejas. IV kopotu rakstu krājums. Dr, 1114. lpp.
-*um*- Vācu dzejniece Riharda Huh. DzV, 152
zem. Šekspīrs jaunā gaismā. DzV, 69
x. «Mūsu teļos mūsu nākotne». J. Vainovska. Ld, 35
— J. Daniševska «Prūšu junkuri Latvijā, 1812—1914». JDL, 277
A. Berta fon Sutner †. DzV, 130
— Debess vārti. J. Jaunsudrabiņa. JT, 96. lpp.
— «Domas», Nr. 1. L, 3
— Ernesta Seton-Tompsona «Ragainis». Dr, 661. lpp.
— Jaun. Rīgas Teātris. [M. Arcibaševa «Greizsirdība».] JC, 13
— Jūlijas Skaidrītes jubileja. Dr, 437.—440. lpp.
— Liepājas Latv. teātris. [J. Raiņa «Pūt, vējiņi!».] Dz, 84
— No Vec-Piebalgas. Mūsu vietējie kalendāri. L, 33
— Parādības. J. Akuratera stāsti un tēlojumi. L, 20
— Rīgas Latv. teātris. [A. Brigaderes «Sprīdītis», Šekspīra «Hamlets» un Fr. Molnāra «Velns».] Dr, 2, 215.—217. lpp.
— Rīg. Latv. teātris. [Arcibaševa «Greizsirdība» un Rūd. Blaumaņa «Trīnes grēki».] Dr, 3, 327.—329. lpp.
— Rīg. Latv. teātris. (G. Ge «Sods», A. Kicberga «Vilkatis».) Dr, 4, 440.—442. lpp.
— Rīg. Latv. t. [A. Brigaderes «Raudupiete».] Dr, 5, 544.—546. lpp.
— Žoržs Ransi. (Alberta Štasera pseidonīms.) Ld, 101
Ad. Naurēnu Elzas [E. Stērstes] «Prelūdijas». Dzejoļi. Ld, 45
A. G. Frederiks Mistrāls, provansāļu valodas un rakstniecības atjaunotājs. DzV, 67
— Ideālisma atdzimšana. DzV, 117
— No otra krasta... [Kņazs D. A. Hilkovs. Kņazs P. A. Kropotkins. G. Hervé.] DzV, 254
A. J. Rīg. Latv. Teātris. [Molnāra «Velns».] DzV, 239
Ajs. «Jaunā Diena». [Raksturojums.] JB, 41

A-ns. Puriņu Klāva «Latviešu Avīžu» uzbrukums [Rainim]. JC, 86
A-tis. Liepājas Latv. Teātris. [Blaumaņa «Zagļi» un Rīksteskoka, t. i., Jēkaba Bērziņa «Mantinieki».] LpAtb, 19
— Liepājas Latv. Teātris. [A. V. Suhovo-Kobiļiņa «Krečinska kāzas».] LpAtb, 25
— Liepājas Latv. teātris. [M. Gorkija «Dibenā».] LpAtb, 38
Adlers Viktors. Marksa un Engelsa vēstules. Drb, 3.—10., 149.—158. lpp.
[*Akmens Jānis*] *J. A.* Grauzošo šaubu tulks. [Dzejnieka Ļermontova 100. dzimšanas dienas piemiņai.] DzV, 227
— Jāņa Briesmīgā nāve. Aļekseja Tolstoja. Tulk. Ed Vulfs. DzV, 72
— Jaunākās parādības krievu rakstniecībā. DzV, 14, 36, 44, 49, 61, 72, 82, 88, 111, 117, 135
— Skumjš krēslas stundu dziedonis. (Piemiņas lapiņa Ant. Čehovam.) DzV, 148
Aktiers. Aktiers Roberts Tautmīls-Bērziņš [un viņa slimība . . .] VA, 5
Akuraters J. Dzīves un mākslas ritums. L, 111
— Franču teātris. SkDz, 263.—266. lpp.
— *J. Ak.* Ģermānisms un tautu pazemošana. L, 247, 253
— *J. Ak.* Lubenieku uzbrukums. L, 240
— *J. Ak.* Vācu valodas saldums. JZ, 338
— Veltīgi sapņi. [Par Interimteātri.] Ld, 160
Alberts K. Ko mēs no «Avota» vēlamies. Av, 4
Alunāns Nik[olajs]. Vēl kāds brīnums «Brīnumu zemē». [Par Ķeiz. Muzik. skolas direktoru G. f. Samsonu-Himelstjernu.] L, 259, 265
[*Ambainis Valdemārs*] *Vold. Odiņš.* Demokrātija un tīrā dzeja. JC, 29
— *Vold. Odiņš.* K. Jansona «Vientuļā dvēsele». Dzejas. JAp, 7
— *Vold. Od.* Latviešu studentu Gada Grāmata. JAp, 22
— *Vold. Od.* Linarda Laicena «Pilsētā un laukā». Dzejoļi. JAp, 8
Andersens-Nekse M. Iz manas dzīves. Drb, 125.—127. lpp.
Aņičkovs Jevgenijs. Par beļģiešu poēziju. Tulk. V. D. Lp, 44
Arktiņ Berta. Vēstule redakcijai. [Atbilde faktiskam «Jaunās Avīzes» redaktoram E. Šulcam.] Krz, 3
Ārzemju Grupu Birojs. Draudzīga atbilde b. Braunam. Biļ, 11 un 12, 9.—11. lpp.
As. P. Dauge «Dzīves apnikums un dzīves prieks». Dr, 2, 212. lpp.
Asars H. Balsis iz publikas. [Atbilde A. Deglava «Balsij iz publikas».] Ld, 190; JAp, (141) 146
— *Arno.* Jaun. Rīgas Teātris. [M. Arcibaševa «Greizsirdība» pirmiz.] JDL, 12
— *Arno.* Jaun. Rīg. T. [Verharna «Filips 2.» pirmiz.] JDL, 104
— *As.* Jaun. teātris. [J. Raiņa «Uguns un nakts» 100. izrāde.] JDL, 85
— *Arno.* J. R. T. [Hēbeļa «Judīte».] JDL, 54
— *H. As.* Jūlijas Skaidrītes 25 g. jubileja. JDL, 65
— Kādēļ neattīstās mūsu teātris. Atreī. K. [H. Asara priekšlasījums.] JC, 69
— *A.* Krievu literatūras un mākslas boikots Vācijā. JDL, 220
— *A.* Krievu teātris. [L. Andrejeva «Karalis, likums un brīvība» pirmizr.] JDL, 249
— *H. As.* Mūsu teātri pagājušā sezonā. Dm, 6, 754.—756. lpp.
— *A.* Krievu teātris. [Osipa Dimova «Mūžīgais ceļinieks» pirmizr.] JDL, 238
— *A.* Krievu teātris. [V. Riškova «Pirmie soli» pirmizr.] JDL, 22
— *A.* Latviešu avīžniecība ceļa jūtīs. JV, Parauga num.
— *As.* Latviešu 1913. g. literatūra vācu mācītāju tiesas priekšā. Dm, 1, 113. un 114. lpp.
— *A.* Par latviešu politiku. JDL, 288
— *Arno.* «Pūt, vējiņi!» pirmizrāde Jaunā Rīg. Teātrī. JDL, 26
— *A.* Rīg. Latv. Biedr. Interimteātris. JDL, 109
— *A.* Rīg. Latv. Biedr. interimteātris. [Fr. Molnāra «Velns» pirmizr.] JDL, 7
— *A.* Rīg. Latv. Biedr. Interimteātris. [M. Arcibaševa «Greizsirdība»] JDL, 16

[*Asars H.*] A. Rīg. L. B. Interimt. [Devrienta «Luters».] JDL, 33
— *A.* R. L. B. Interimt. [A. Brigaderes «Raudupiete» pirmizr.] JDL, 75
— *A.* R. L. B. Int. t. [Blaumaņa «Trīnes grēki».] JDL, 40
— *A.* R. L. B. Int. t. [Ķicberga «Vilkatis» pirmizr.] JDL, 67
— *A.* Romēna Rolāna un Gerharda Hauptmaņa vēstules par karu. JDL, 218
— *A.* Sezonas atklāšana teātros. Dm, 9, 1144. un 1145. lpp.
— *As.* Sezonas pirmā puse teātros. Dm, 1, 117.—120. lpp.
— *A.* Teātris un karš. JDL, 186
— *As.* «Uguns un Nakts» 100. izrāde. Dm, 5, 625.—627. lpp.
— «Uguns un Nakts» vēsture. SkDz, 100.—103. lpp.
— *A.* Vācu «kultūra». JDL, 226
Askinazi Zigfrīds. Teātra traģisms. Tulk. P. Rt. [P. Rozīts.] SkDz, 260.—263. lpp.
B. Donaleiša piemiņai. DzV, 44
B. Latgaliešu «Jaunas Ziņas» un viņu vakars Pēterburgā. JDL, 97
— Ļermontova jubileja. VA, 76
— Poruku Jāņa kopoti raksti. IV sējums. L, 94
B. A. Annas Brigaderes rakstu otrais sējums. Stāsti. Dr, 2, 209.—211. lpp.
— J. Leca Ārieši-latvieši. Latv. etnografiskās biedrības izdevums. Dr, 9—12, 1142.—1144. lpp.
— Saules puķes. K. Skalbes izmeklētas dzejas. Dr, 3, 320. un 321. lpp.
— Būt vai nebūt «Jaunam Arodniekam». JAr, 2
[*Balodis Antons*] *A. Krauja.* Pūt, vējiņi! Sakarīgs iztirzājums. JDL, 11—22
Baltpurviņš A. Valodas jautājums. L, 272
[*Bandrevičs A.*] *Bandēnu Pastaritis.* F. F. Fortunatova piemiņai. DzV, 227
Bankavs J. A. Saulieša stāsti. 1. Sniega zemē. 2. Iz laika ēnām. 3. Pret kalnu. Krz, 4
— [*An.*] Cilvēks bez ģīmja. [Atbilde Ern. Šulcam par «Ventsp. Apskata» virzienu.] VA, 72
— «Jaunās Avīzes» idiotisms. VA, 70
— Līdumnieka dziesmas. J. Vientuļa dzejas. JAp, 3
— *-vs.* Līnas Kļaviņas vakars [Ventspilī]. JA, 24
— *-vs.* Rob. Tautmiļa-Bērziņa vakars Ventspilī. JA, 10
— T. G. Ševčenko. JAp, 9
Bārda Fr., [*ari*] *Fr. B.* Andrejs Paparde. Mūžība. DzV, 288
— J. Lapiņa priekšlasījums par J. Raiņa «Pūt, vējiņi!». DzV, 6
— Mākslas attiecības. DzV, 134, 152, 157
— Mūsu jaunākā lirika. DzV, 29, 32, 55, 72, 111
— Radīšanas process aktieru mākslā. L, 76 (atreš. te); JC, 73 [atreš. J. Kārkliņš.]
Bastjānis V. M. Skujenieks. Nacionālais jautājums Latvijā. JDL, 88
— V. gada grāmata. (Latv. Izglīt. Biedr. Gadagrāmata.) Dz, 8, 11
B. E. Anglijas vēstule. «Dumja akts». [Sekstona drāma.] SkDz, 91. un 92. lpp.
— Pantonīmas Anglijā. (Vēstule no Anglijas.) SkDz, 127. un 128. lpp.
Beldavs K. Ceļā! [Par «Draudzes Vēstnesi» 1915. gadā.] DrV, 12
B. J. [*sieviete.*] Matilde Serao. CAp, 6
[*Berģis Pēteris*] *Brgs.* Jaunais Rīgas Latv. Teātris. Ld, 18
— *Brgs.* «Raudupietes pirmizrāde Interimteātrī. Ld, 27
Bērziņš Art. Aktieru vakars Jaunā Rīg. teātrī. L, 4
— *A. B.* Andersena pasaciņas, VIII. Tulk. Apsīšu Jēkabs. DzV, 279
— Annas Brigaderes Raudupiete. DzV, 285
— Dārta Baron. Piemiņas lapiņa. DzV, 145
— Jaunais Rīgas teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!» pirmizr.] L, 26, 27
— Jaunais Rīg. Teātris. [Sezonas atklāš. ar Alunāna lugu «Mūsu senči».] DzV, 187
— Jaun. Rīg. T. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] DzV, 189
— Jaun. R. T. [Fr. Šillera «Vilhelms Tells».] DzV, 195
— Jaun. Rīg. T. [A. I. Stoikina «Inteliģenti» pirmizr.] DzV, 200

[*Bērziņš Art.*] Jaun. R. L. T. [Rob. Valtera «Tornī».] DzV, 219
— Jaun. Rīg. T. [L. Andrejeva «Profesors Storicins».] DzV, 230
— Jaun. R. T. [V. Tunošenska «Guberņas Kleopatra» pirmizr.] DzV, 239
— Jaun. Rīg. T. [H. Ibsena «Ziemeļu varoņi».] DzV, 245
— Jaun. Rīg. Teātris. [Visvalda «Bērzgaliešos» pirmizr.] DzV, 250
— Jaun. R. T. [A. Kicberga «Viesulī».] DzV, 259
— Jaun. R. T. [Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] DzV, 265
— Jaun. R. T. [Ibsena «Brands».] DzV, 289
— Jaun. R. T. [G. Redera «Aladins jeb burvju lampa».] DzV, 299
— Jaunākās latviešu lugas. DzV, 298
— J. Jaunsudrabiņa Baltā grāmata. DzV, 294
— Jūlija Skaidrīte. L, 59
— Jūlijas Skaidrītes 25 gadu jubilejas izrāde. L, 15
— *A. B.* Korša teātra aktieru izrāde. [A. Ostrovska «Ienesīga vieta».] L, 92
— *A. B.* Korša teātra atvadīšanās izrāde. [Serafimoviča «Jaunava aiz sienas».] L, 94
— Krievu teātra aktieru vakars. L, 7
— *A. B.* Krievu teātris. [A. Protopopova «Vīrieša sirds».] L, 7
— *A. B.* Krievu t. [Ņemirovičs-Dančenko «Zelti».] L, 16
— *A. B.* Krievu t. [V. Davidova viesu izrādes.] L, 24
— *A. B.* Krievu t. [Ņemiroviča-Dančenko «Dzīves vērtība».] L, 39
— *A. B.* Krievu teātris. [Korša teātra viesu izrādes.] L, 89, 90
— *A. B.* Krievu t. [Maskavas Mazā teātra viesu izrādes.] L, 100
— Krievu teātris. [K. Goci «Princese Turendota».] DzV, 232
— *A. B.* Krievu Teātris. [O. Dimova «Mūžīgais ceļotājs».] DzV, 238
— *A. B.* Krievu teātris. [V. Zenkēviča «Uzvaras priekšā».] DzV, 243
— *A. B.* Krievu teātris. [L. Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] DzV, 249
— *A. B.* Krievu t. [Ašešova «Zelta māja».] DzV, 253
— *A. B.* Krievu T. [V. Riškova «Karjeras sākums».] DzV, 273
— *A. B. Krievu T.* [J. Beļajeva «Varde-karaliene».] DzV, 285
— K. Skalbes Ziemas pasakas. L, 44
— Ķeiz. Muzikas Skolas Dramatisko Kursu pirmais vakars. L, 60
— Maliena. Linarda Laicena stāsti. DzV, 273
— Pēterburgas kabarē «Летучая Мышь» izrāde. L, 81
— Rīg. Latv. teātris. [F. Molnāra «Velns».] L, 6
— R. L. T. [M. Arcibaševa «Greizsirdība» pirmizr.] L, 15
— R. L. T. [Devrienta «Luters».] L, 33
— R. L. T. [R. Blaumaņa «Trīnes grēki».] L, 38
— Rīg. L. t. [G. Gē. «Sods».] L, 49
— R. L. t. [A. Kicberga «Vilkatis».] L, 67
— R. L. t. [A. Brigaderes «Raudupiete» pirmizr.] L, 72, 73
— R. L. t. [G. Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] L, 80
— R. L. t. Aktieru vakars. L, 95
— Rīg. Latv. t. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] DzV, 194
— Rīg. Latv. t. [J. Laimnieka [Dravnieka] «Skirmunda».] DzV, 197
— Rīg. L. T. [Fr. Šillera «Orleānas jaunava».] DzV, 209
— Rīg. L. T. [Bicnaha un Gostina «Pie lielās dūres».] DzV, 215
— R. Latv. T. [Šekspīra «Antonijs un Kleopatra» pirmizr.] DzV, 222
— Rīg. L. T. [M. Lengjela «Taifūns».] DzV, 233
— Rīg. Latv. T. [Šillera «Laupītāji».] DzV, 256
— R. L. T. [Fr. Arnolda un Baha «Spāniešu muša».] DzV, 262
— Rīg. L. T. [Andrejeva «Karalis, likums un brīvība» pirmizr.] DzV, 268
— Rīg. L. T. [Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] DzV, 274
— Rīg. L. T. [M. Daļska un P. Korsakova «Kulturālie zvēri».] DzV, 286, 287
— Rīg. L. T. [«Quo vadis?»] DzV, 292
— Rīg. L. T. [«Robinsons Krūziņš».] DzV, 298
— Rīgas Krievu Teātris. [Atklāš. izr. ar A. Ostrovska «Nebija ne graša».] DzV, 218

[*Bērziņš Art.*] Rudens miglā. Annas Brigaderes stāsti. DzV, 147
— Rūdolfa Blaumaņa dzimtenē. DzV, 117, 122
— Torņkalna Latv. Palīdz. Biedr. teātris. [Gogoļa «Revidents».] DzV, 237
— *A. B.* Varlamova viesu izrāde. L, 91
— Vasaras teātris Karlsbadē. DzV, 137
— *A. B.* Zviedru stāsti. Lejas-Krūmiņa sakopojumā. DzV, 163
Bērziņš J [*ānis — Ziemelis*]. Augusts Bēbels, viņa dzīve un darbi. Drb, 1, 2, 25.—30., 112.—120. lpp.
— *Ziemelis.* Ceturtais kongress. (Ārzemju biedru delegāta ziņojums vēlētājiem.) Biļ, 11—12, 1.—7. lpp.
— *Ziem.* Franču sociālistu avīze. (*«Humanité»*) paplašinātā veidā. DzA, 1, 2
[*Bērziņš Rob.*] *Roberts Tautmilis-Bērziņš.* Henriks Ibsens uz latviešu skatuves. 25 gadu piemiņai. Dr, 2, 142.—146. lpp.
[*Birgers Jēkabs*] *Pilsonis.* Rumānijas ķēniņiene Elizabeta. [*Carmen Sylva*] kā rakstniece. JLAp, 3
Birka. «Dzimt. Vēstn.» denuncianta lomā. (No Iecavas un Grienvaldes apkārtnes.) JDL, 133
[*Birkerts A.*] *Antons.* Latviešu proletariāts. Kultūrvēsturiska skice. Dm, 8, 9 947.—956., 1063.—1073. lpp. (Nenobeigts.)
— *Antons.* Šaubīga kritika un šaubīgs marksisms. [Pretraksts A. Švābem.] JDL, 8, 9
[*Birzgale*] *Skaidrīte Jūlija.* Pateicība [viņas suminātājiem. DzV, 71; L, 72; JC, 72
Baļmonts K. Poēzijas burvība [Lekciju atref. -a-] Dr, 445. lpp; DzV, 65 (atref. Fr. B [ārda])
«Biržev Vedom». Jasnaja Poļana. Tulk. -adfs. JLAp, 7
Bledaus A. Lasītāja-strādnieka iespaidi par A. Švābes «Dzejnieku kā sociālistu». Tgd, 8
Bračs A. Par intelektuālo dzeju. [Priekšlasījuma atreferējumi.] DzV, 34; JC, 34
Brandess G. Uzruna jaunatnei. JC, 80
Br. E. Latvieši un krievu sabiedrība. Sdz, 126—128
Breško-Breškovskijs St. Dziesminieka Ševčenko dzimtenē. JC, 51
Briedis A. Latviešu balss Krievijas tautu koncertā. DzV, 177
Brigader Anna. Lugas «Raudupiete» lietā. [Pretraksts Rozes-Līgotņu Jēk. kritikai.] DzV, 78
Bruža M. Atklāšanas runa Zinību Komis. vasaras sapulcēs. DzV, 137; JDL, 137; L, 137
Būcens Fr. Tiem nevajaga iet; dodiet jūs tiem ēst. PLV, 49, 50
[*Buclers Mārtiņš.*] 1914. gads. [«Staru» izdošanas kavēkļi sakarā ar karu un 1915. gada izdošanas izredzes.] St, 257. un 258. lpp.
— 1913. gads. [«Staru» izdevumi un ieņēmumi.] St, 27. lpp.
[*Bullis Žanis*] *G-bis, G.* Aktiera-režisora Viļa Segliņa benifice Jelgavā. [Arcibaševa «Greizsirdība».] Sdz, 35
— *J. G-bis.* Latv. teātris Jelgavā. [J. Akuratera «Kurzemē».] Sdz, 137
— *G.* «Mūsu mūža dienas». Starptaut. «Ido» valodas biedr. «Defirs» izrīkojumā Jelgavā. Sdz, 27
— *G.* — Neizdevies priekšlasījums. [Ed. Virzas-Liekņa priekšlasījums Jelgavā «Verharns un viņa dzeja».] Sdz, 33
— *G.* — Vecais īstais Pigornieka Zobgala Kalendārs 1914. g. Sdz, 10
— *G.* «Zelta zirgs» izrāde Jelgavā. Sdz, 27
Buševics E. Dr. Piepes. [Par «Latv. Avīzēm».] Dz, 145
Buševičs Ed. Pirmais Talsu Almanahs. Sastādījis Fra. JAp, 8
C. [Vācietis.] Baltijas vācu politika. L, 75
[*Cālitis Eduards*] *C. E.* Ezerieša kopoti raksti, I. Stāsti. DzV, 3
— Jāņa Straujāna «Meža brāļi». Dr, 883. un 884. lpp.
[*Cālitis Eduards.*] *E. C.* «Liljekronas dzimtene». Zelmas Lāgerlef romāns. L, 271
— *E. C.* Pasaka par mīlu. No Nikolaja Krašeņņikova. Tulk. P. Rozīts. L, 160

[*Celms Jūlijs*] *-krats*. Z. Olava [Fr. Mendera] «Jankavisms». StrB, 8
Cers K[*ārlis*]. A. Saulieša raksti. Otrā grāmata. DzV, 157
— *K. C.* Jaunais Rīgas Teātris. [Arcibaševa «Greizsirdība» pirmizr.] DzV, 13
— *K. C.* Jaunais Rīg. T. [Dž. Golsvorsija «Sods» pirmizr.] DzV, 48
— *K. C.* Jaun. Rīg. T. [Gorkija «Dibenā».] DzV, 83
— *K. C.* Latv. dramatisko kursu audzēkņu izrāde. [Sigurjonsona «Kalnu Ejvins un viņa sieva».] DzV, 88
— *K. C.* Latv. interim. T. [Šekspīra «Sapnis vasaras naktī».] DzV, 32
— *K. C.* Raiņa «Uguns un nakts» 100. jubilejas izrāde J. Rīg. teātrī, DzV, 85
— *K. C.* Rīgas mūzikas skolas pārbaudīšanas vakars 17. II. DzV, 40
Cimzes 100. dzimšanas dienas svinību komiteja. Uzaicinājums. DzV, 123; JLD, 126
Četri bezstrādnieki-komunisti. Dienas avīzei. DzB, 7
Čulkovs Georgijs. Par simbolismu. DzV, 66 (atreferējis A. J.)
D. «Domas», Nr. 2—3. JDL, 67, 68
— «Domas», Nr. 4. JDL, 90
— «Domas», Nr. 5—6. JDL, 137
— «Druva», Nr. 3—6. DzV, 136
D. A. [*Dobelis Ādolfs*.] Jaun. Rīg. Teātris. [J. Pētersona «Redaktors Podiņš».] JC, 1
— Jaun. Rīg. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!» pirmizr.] JC, 26
— Jaun. Rīg. [Dž. Golsvorsija. «Sods» pirmizr.] JC, 47
— Latv. Dramatisko kursu audzēkņu vakars. JC, 70
— Latviešu kara literatūra. DzV, 232
— M. Arcibaševa «Greizsirdība». JC, 12
— Modernā vācu lirika. Plūdoņa tulkojumā. DzV, 122
— Mūsu teātri. Ld, 38
— Rīg. Latv. Teātris. [Fr. Molnāra «Velni».] JC, 6
— Rīg. Latv. Teātris tagadējā brīdī. JC, 11
— Roberts Tautmīlis-Bērziņš. JC, 38
Dāle P[*auls*]. Eiropas kara filozofija. L, 240
— J. G. Fihte. Dr, 258.—262. lpp.
— Poruks kā domātājs. Dr, 941.—952. lpp.
Dambergs V. Potrimpa zemē. Ata Ķeniņa. Dr, 880. un 881. lpp.
[*Daniševskis Kārlis Jūlijs*] *J. D.* Ferdinands Lasals. Dm, 9, 10/11, 1075.—1083., 1183.—1191. lpp.
— Jaunā sieviete latv. liter. un dzīvē. [Priekšlasījuma atreferējumi.] DzB, 11 (atref. Akrs.); JDL, 17 (atref. tdr.); Sdz, 33 (atref. Meliza); JC, 16, 17
— *J. Dns*. M. Skujenieka nacionālais jautājums Latvijā. Dm, 3, 369.—374. lpp.
— *J. Dns*. Sociālisti un karš. Dm, 9, 1146.—1151. lpp.
— *D-s*. Strādnieku dienas avīze un viņas lasītāji. DzB, 13
Dauge Aleksandrs. Iz studijām par Ģēti. Dm, 5, 565.—583. lpp.; JDL, 52, 53
Deglavs Augusts. «Apzinīgs» referents. [Atbilde K. Grasim.] JDL, 27
— Atbaidošs piemērs, kādam filozofam nebūs būt. [Atbilde K. Grasim.] JDL, 41
— Balsis iz publikas. [Paskaidrojums pie raksta «Lūzums JDL redakcijā».] Ld, 189; JAp, (141) 146
— Iz Rode-Ebelinga laikiem. Atmiņas. SkDz, 4.—9., 39.—44. lpp.
— Laiks un telpa. Apcerējums. DegGGr 1915. gadam, 65.—79. lpp.
— [Par «Gada grāmatas» izdošanu.] DegGGr 1915. gadam, 3. un 4. lpp.
[*Dermanis V.*] *V. D.* Pretim vienībai. [Šķelšanās Krievijas soc.-demokrātijā.] JB, 1
«Die Tal». Tagadējā franču literatūra. JC, 17
«Dieņ». Prof. Verners Zombarts. JC, 52
D. K. Vēlreiz [par L. Laicena rakstu] «Karš un miers». DzV, 203
Dl. K. Bet mu|ķis lielās ar skaistu sievu... [Prof. P. Šmits par rakstniekiem ar un bez augstskolas izglītību.] JDL, 66

Draudiņ E. Vācu junkuri un latvieši. ĻV, 1, 2
[*Draudiņš Teodors*] *tdr.* Daži tagadnes kultūras jautājumi. (Beigas.) JC, 6
-tdr. Divējādi laikraksti [«Jaunākās Ziņas» un «Jaunā Balss».] JDn, 23
— Dzejnieks kā domātājs. [Pēc K. Spitelera.] JCp, 5
— «Dzimt. Vēstn.» ceļā uz... «liberālismu». JDn, 46
— J. Daniševskis. «Prūšu junkuri Latvijā 1812—1914». Ld, 186
— *T. Dr.* Kalendāru tirgū. «Mūsu kalendārs». JAp, 33; «Jaunais kalendārs», Ventas apg. Tp, 34; «Ausekļa Kalendārs». Tp, 35
— *tdr.* Latviešu studentu Gada Grāmata. JC, 20, 23, 26
— *tdr.* Tauta un derīga grāmata. JnD, 3
— *tdr.* Latviešu teātris un viņa attīstības līmenis. JAp, 13
[*Dulbe A.?*] *-be.* Par futūristiem. RA, 34
Dz-s K. N. K. Mihailovskis, krievu filozofs un publicists. Ld, 19
Džonsons A. Dzīves nozīme un mērķis pēc Čehova uzskatiem. L, 145
Egle Rūd [*olfs*]. Aizrādījums. [Par kādu viņa vārda līdzenieku.] L, 108
— *R. E.* Fr. Bārda. Nu ar dievu, Vidzemīte. L, 299
— Ibsena «Brands». L, 292, 293
— *R. E.* Jaun. Rīg. T. Ibsena «Branda» inscenējums. L, 293
— Modernā vācu liriķa. Dr, 5—7, 489.—495., 654.—659., 737.—743. lpp.
— *R. E.* Rīg. Latv. teātris. [L. Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] L, 269
— *R. E.* Rīg. latv. teātris. [R. Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] L, 275
— *R. E.* R. L. T. [Bisona «La femme X».] L, 281
— *R. E.* R. L. T. [Mihailovska «Quo vadis?».] L, 294
Eglīts Viktors, [arī] *V. Eg.* Kārļa Krūzas «Saltā namā». Dzejoļi. L, 140
— Mūžība no Andr. Papardes. [M. Valtera.] L, 289
— *V. Eg.* Valerijs Brjusovs latviešu vidū. Dr, 3, 288.—292. lpp.
Ego. «Demokrātisks pakaļpāris». [«JDL» un «Latvija».] RA, 138
Eisners Kurts. Dzīvais [Johans Gotlībs] Fihte. JC, 20
[*Elizabete, Rumānijas karaliene.*] *Karmen-Silva.* Kā es kļuvu par dzejnieci. Tulk. V. Dāvids. [D Vecaukums.] L, 144
Endzelīns J. J. Leca Ārieši-latvieši. L, 151
— Kā vācieši rauga pierādīt, ka Baltija sena vācu zeme. DzV, 294
— Piezīmes [Fr. Kempa rakstam «Par «latgaliešu» vārda tiesībām»]. DzV, 20
— Rakstu krājums. R. L. B. Zinību Komis. izdots 17. krājums. DzV, 151
— Vecā Stendera latviešu gramatika un vārdnīca. Dr, 9—12, 907.—911. lpp.
Engelss Fricis. Kritikas robežas. Tulk. V [ulfs]. L, 117
Ergo. Jaun. Rīg. Teātris. [Stoikina «Inteliģenti» pirmizr.] JDL, 201
— Jaun. R. T. [Rob. Valtera «Tornī» pirmizr.] JDL, 219
— J. Rīg. T. [Andrejeva «Profesors Storicins» pirmizr.] JDL, 231
— J. R. T. [Tunošenska «Guberņas Kleopatra» pirmizr.] JDL, 240
— Jaun. R. T. [Visvalda «Bērzgaliešos» pirmizr.] JDL, 250
— J. R. T. [A. Kicberga «Viesulī» pirmizr.] JDL, 260
— J. R. T. [Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] JDL, 265
— J. R. T. [Bern. Sou «Sātana apustulis» pirmizr.] JDL, 281
— Jaunais Rīg. Teātris. [H. Ibsena «Branda» pirmizr.] JV, Parauga num.
Ermanis P., [arī] *P. E.* Andrieva Niedras kopoti raksti. Trešais sējums. L, 240
— A. Saulieša raksti. Otrā grāmata «Iz laiku ēnām». L, 295
Erss Ā [*dolfs*]. «Bērzgaliešos». Visvalda [J. Lejnieka] tēlojums 4 cēlienos. SkDz, 198.—202. lpp.
— *A-s.* «Druva», 7 un 8. Ld, 193
— *Ad. Rs.* Mūsu žurnāli 1914. g. pirmā pusgadā. Ld, 47, 48
— Par simbolisma pirmavotu. Ld, 57
— Rīg. Latv. Teātris. [Šillera «Laupītāji».] Ld, 149
— *A. E-s.* «Skatuve un dzīve». Ld, 179
E-tis. Rabindranats Tagore. JDLp, 38
[*Eucken Rudolf, prof. Dr.*] Mazo tautu kulturēlā nozīme. DzV, 75

F. «Jaunā Dien. Lapa» pāriet ekonomistu rokās? RA, 72
Filipovs A. Eņģeļu dumpis. Jaunākais Anatola Fransa romāns. L, 134
Freinbergs K[ārlis]. Bernhards Šovs un viņa «Sātana apustulis». SkDz, 225.—229. lpp.
— «Profesors Storicins». L. Andrejeva drāma. SkDz, 177.—182. lpp.
— «Pūt, vējiņi!» pamatnoskaņa. SkDz, 71.—77. lpp.
— *K. F.* Teātris kara laikā. SkDz, 173.—176. lpp.
— Tornī. Rob. Valtera drāma. SkDz, 161.—165. lpp.
— Uguns un nakts. SkDz, 104.—111. lpp.
G. Ints Grīns. Ed. Cālīša stāsts. L, 100
— «Jaunības Tekas», Nr. 1—5. L, 111
— «Jaunības Tekas». L, 298
— Puķes ziemeļos. J. Akuratera. L, 87
— Krievu iespaids dāņu literatūrā. JCp, 2
— Viļņi ceļas. [Sarla Düffara romāns.] JC, 17
Gailīts Aug[usts], Aug. G. Godalgas par igauņu literāriskiem darbiem 1913. gadā. DzV, 14
— Igauņu literāriskās biedrības sapulces Tērbatā. DzV, 14, 16
— *Aug. G.* Igauņu teātris. SkDz, 218.—221. lpp.
— Jaunākais igauņu rakstniecībā. DzV, 8, 20, 26
— *Aug. G.* Vēstules no Igaunijas. IV. DzV, 49
— «Viesulī». Aug. Kicberga drāma. SkDz, 209.—212. lpp.
[Goliāts Fricis] F. G. «Anna Kareņina» Liepājas Latv. teātrī. Dz, 49
— *F. G.* «Bārenīte Hasja». [Gordina drāma Liepājas Latv. biedr. teātrī.] Dz, 9
— Bērnības pagalmos. Sakopojis J. Grīns. JDL, 76
— *F. G.* Liepājas Latv. biedr. teātris. [A. V. Suhovo-Kobiļina «Krečinska kāzas».] Dz 26
— *F.* Rīgas Krievu teātra viesu izr. Liepājā. [M. Arcibaševa «Greizsirdība».] Dz, 49
— *F. G.* Rīgas krievu teātra atk. viesu izrādes Liepājā. [L. Andrejeva «Kaina zīmē» un G. Natansona «Aiz mūžības žoga».] Dz, 51
Gr. «Rīts», Nr. 1—3. Tgd, 7
Grāmatrūpn. Ekonomiskā Sabiedrība. [«Paziņojums par «Tēvijas» apstāšanos resp. apvienošanos ar «Latviešu Avīzēm».»] LA, 201
Grasis K. «Apzinošs» filozofs. [Atbilde Aug. Deglavam.] JDL, 32
— Atbaidošs piemērs, kādi sevi sauc par filozofiem. Pēdējais vārds [A. Deglavam]. JDL, 49
— *K. Gr.* Atkal viens marksisma papildinājums. [P. Dauge.] Tgd, 8
— «Darbs», Nr. 1. DzSp, 4
— *K. Gr.* «Darbs», 1—2. Dm, 892.—895. lpp.
— *G.* «Domas». JB, 34, 35
— Garlaicīga polemika. Atbilde J. Lapiņam [pie kritikas par «Burtnieka Pūru».] JDL, 35
— Hekels kā domātājs. JDL, 27, 28
— K. Skalbe. Saules puķes. JLAp, 14
— *Gr.* Latviešu studentu gada grāmata I. Tgd, 7
— *K. Gr.* Lielīšanās un raudāšana. [Latv. pilsonība.] JB, 7
— *Gr.* Marksa neaizmirstamam draugam. [Vilhelms Volfs.] JB,28
— Marksisms un enerģētika. Dm, 695.—699. lpp.
— *Gr.* Pelēkie baroni iejūsmina. [Polemika ar J. Lapiņu.] JB, 52
— Plūdoņa Dzīves simfonija. JLAp, 30
— *K. Gr.* Rīts. Nedēļas žurnāls. JDL, 38
— Savāds materiālisms. [Par A. Deglava lekciju «Neapzinošā un apzinošā dvēsele».] JDL, 19
— Stunda pēc ābeces. [Polemika ar «J. Arodnieku» par karu un marksismu.] JDL, 282
— Tiem, kas sāņus un ārpus... [Polemika ar «J. Arodn.».] JDL, 269

[*Grasis K.*] *Gr.* Tie palīdz apkarot likvidatorismu. [Polemika ar K. Upīti «Rītā».] JB, 17
— *K. Gr.* «Tīrie principi». JDL, 258
— *K. Gr.* Viens un daudzie. Traģikomēdija no Andr. Upīša. Dm, 12, 1388. un 1389. lpp.
— *Gr.* «Visas tautas uzdevums». [Polemika ar H. Asaru.] JB, 18
[*Grāvitis Aleksandrs*] *A. G. Les Annales des Nationalités.* 1914, 1—2. DzV, 72
[*Grēviņš Valdis*] *-ņš.* Anna Brigadere. Dzejas. JLAp, 40
— *V. Gaitnieks.* A. P. Čehovs. JLAp, 53
— *V. Gaitnieks.* A. Saulieša raksti. Sniega zemē. Pirmā grāmata. JLAp, 42
— *V. Gaitnieks.* Aspazijas Mazs saulains stūrītis. JLAp, 6
— Emīls Verharns. JLAp, 25
— *tn. K.* Skalbes Ziemas pasakas. JLAp, 48
— Ata Ķeniņa Potrimpa zemē. JLAp, 26
[*Grīnbergs Teodors.*] «Bitītes» lasītājiem. [Programa 1915. gadam.] Bt, 97/50
Grīns J. Karš un dziesmas. L, 259
Gross E[*vins*]. *Lāti kiŗjandus aastal 1913. «Olevik» 1914,* Nr. 28, 5. lpp., 8/III
Grosvalds O. Balsis iz publikas. [Piezīmes Reinh. Veica pretrakstam.] DzV, 266
— *Jahrbuch der bildenden Kunst in der Ostseeprovinzen. VII Jahrgang.* L, 44
— Kāds vārds mūsu teātra lietā. DzV, 262
— *O. G.* Mākslas dzīve ārzemēs un Krievijā kara pirmā pusgadā. Dr, 9—12, 1128.—1131. lpp.
— Par Spānijas mākslu. (Atrefer.) L, 35, 38
— *«Dagens Nuyeters».* Par zviedru kultūru. DzV, 150
Grs. N. K. Mihailovska idejas. JC, 32
[*Gruzevskis Žanis*] *Ž. G.* Jaun. Rīg. teātris [Veltas Verneres debija «Indulī un Ārijā».] JZ, 49
— *Ž. G.* Jauni žurnāli. [«Tagadne», «Skola un Māja».] JZ, 3
Gütmans Jēkabs. Juris Neikens un patriotisms. DzV, 228
G. V. «Karalis, likums un brīvība». L. Andrejeva drāma. SkDz, 215.—218. lpp.
— «Rīts». (1.—3. burtnīca.) Dz, 81
— «Tagadne». (1.—3. burtnīcas.) Dz, 47
[*Ģersons Ādolfs*] *V.* Ilustrēta bērnu literatūra. (A. Upīša «Jaunā dzērve». A. Austriņa «Dzērvju zābaki». Jaunsudrabiņa «Klibais Jurka».) JT, 94. lpp.
— *V.* Jura Alunāna raksti. I un II daļa. JT, 706. lpp.
— «Kad ābeles zied». K. Skalbes dzejoļi. JT, 706. lpp.
— Kārļa Skalbes Ziemas pasakas. JT, 245. un 246. lpp.
— Ļeva Tolstoja Pēdējie stāsti. Tulk. K. Skalbe. JT, 396. lpp.
— *V.* M. I. Ļermontovs. JT, 765.—771. lpp.
— Mordernā vācu lirika. Plūdoņa tulkojumā. JT, 321. lpp.
— «Pelēkā akmens stāsti». Birznieka-Upīša. JT, 938. lpp.
— Plūdons. Dzīves simfonijas. JT, 321. lpp.
— Poruku Jāņa Izlasīti raksti jaunatnei, II. JT, 473. lpp.
— Poruku Jāņa kopoti raksti. JT, 172. lpp.
— «Rudens miglā». Annas Brigaderes stāsti. JT, 782. lpp.
— Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. V sējums. JT, 171. lpp.
— «Tālas noskaņas zilā vakarā». J. Raiņa dzejoļi. JT, 937. lpp.
Heinemans E. Tēlojums un pārdzīvojums. SkDz, 82.—84. lpp.
Hs. «Baltische Typographie», jauns arodniecisks žurnāls. DzA, 10
J. I. Janžuls †. L, 250
Ičass — «Rusk. Ved.». Par leišu nacionālo atdzimšanu. JC, 67
Iks. Liepājas Latv. Teātris. [Gordina «Bārenīte Hasja».] LpAtb, 10
— «Vēršu kupča» izr. Liep. Latv. teātrī. LpAtb, 24
— Liepājas Latv. Teātris. («Mākslas brīvība» Gr. Ge luga.) LpAtb, 58
— Liep. Latv. T. [Rozenova «Ogļrači».] LpAtb, 73
Kl. Ad. Pilsētā un laukā. Linarda Laicena dzejoļi. LpAtb, 132

-J- Vēja bultas, humors un satīra. Paērkšķa sakopojums. CA, 23
J. A. Aļekseja Tolstoja Jāņa Briesmīgā nāve. Dr, 661. lpp.
— «Druva», Nr. 1—2. DzV, 44
— Mežmuižnieku zemnieku nemieri 1861.—1863. g. L, 7, 8, 10
Jakovičs L. Leišu preses vēsture. JDL, 98, 99 (atref. J. S.)
[*Jankavs Jānis*] *J.* 90. gadu ideju padibenes. DzV, 156—160
— *J. J.* Kāda ir vācu kultūra? DzV, 217
— Kad pusnakts pāri, maskas krīt. LA, 332, 334, 336, 338, 340, 342, 344, 346—348
— *J.* Mūsu pagātnes «tiesneši». DzV, 61, 67
— Nacionālās tradīcijas iekšējā nozīme. DzV, 77, 82
— Žīdu varas centieni un sociālisms. LA, 171—190
[*Jansons Janis*]-*Brauns.* Draudzīgs vārds Ārz. grupu birojam. Bi|, 11—12, 8. un 9. lpp.
— *O. Brauns.* Eiropas karš. Strdn, 70—72, ...?... 76, 77
— *Brauns O. un P. Vinters.* Internacionālā Biroja lietā. Strdn, 84
— *br.* Iz Augusta Bēbeļa dzīves un cīņas. JB, 8, 9
— *O. Brauns.* Iz Baltijas revolūcijas. [Dažas nodaļas no grām. «Baltijas revolūcija», II d.] Strdn, 41, 45
— *br.* Par vienotu Valsts domes frakciju — par vienotu partiju. Cņ, 131
— *J. Jansons.* Pēc 25 gadiem. Drb, 2, 99.—110. lpp.
— *J.* Pirmie soļi. Vēsturisks atskats. [Latvijas sociāldem.] Drb, 3, 159.—171. lpp.
[*Janševskis-Janovskis Jēkabs*] *-J-.* Krievu teātris. [Ščepkinas-Kuperņik «Laimīgā sieviete».] RA, 89
— *-J-* Krievu teātris. [J. Ļvovska «Dzīves atbalss».] RA, 90
— *J.* Latviešu teātris. [Arcibaševa «Greizsirdība» pirmizr.] RA, 15
— *-J-* Latv. teātris. [R. Blaumaņa «Trīnes grēki».] RA, 39
Jaunsudrabiņš Jānis. Balsis iz publikas. [Par Baltās grāmatas iznākšanu.] DzV, 15; L, 16; JDL, 16; RA, 16
— *J. J.* Misiņbārdis un stiprais kalps. Latv. tautas pasaka ar R. Tilberga zīmējumiem. JT, 95. lpp.
— Par daiļliteratūras nelietīgu valkāšanu. L, 49
— Vācu kultūra un mēs. DzV, 264, 270
[*Jaunzems Jānis — Apsīšu Jēkabs.*] Mātes valodas jautājums. EvG, 9
[*Jēkabsons Kārlis*] *Roberts Skarga.* Paskaidrojums [pie N. raksta «Lubenieki»]. Ld, 120
J-g-s A. Ainas iz latv. tautiskās preses prāvas. I. «Dzimt. Vēstneša» melu fabrikanti. [J. Jankavs par sociālismu.] DzSp, 2—4, 6; II. «Druva» un ortodoksālais sociālisms. Tp, 6
J. -ns A. P. Rozegera stāsti. I. DzV, 38
Jobulis. Iz vecās dziesmu grāmatas. Ldp, 4
J-s. «Bērnības pagalmos». Bērnu un jaunības literatūra, VI. Sakopojis J. Grīns. Dr, 211. lpp.
J-sons V. Piezīmes pie [J. Sudrabkalna] raksta «Daži vārdi par sabiedrisko ētiku». JC, 23
Juris. No Kuldīgas. Jāņa Frīdenberga-Mieriņa 20 gadu piemiņai. L, 118
K. Brīdis pie Tautmīļa-Bērziņa. DzV, 22
— Tarasa Ševčenko jubileja. Tgd, 6
— Tautas rakstnieki. Teodora kopoti raksti. I. Dr, 1113. lpp.
— Valerija Brjusova godināšana Rīgā. L, 22
Kāds R. Tautmīļa-Bērziņa cienītājs. Atklāts vārds Ventspils Latv. Skatuves Biedr. priekšniecībai. [Par palīdzības sniegšanu ar ārprātu saslimušam R. Tautmīlim-Bērziņam.] JA, 6
Kaimiņš S. Sīmanis Daukants. DzV, 279
Kaislers Fr. Teātra ideālais mērķis. SkDz, 168. lpp.
[*Kalniņš Juris.*] Jānis Cimze un viņa laiks. [No J. Kalniņa grāmatas.] JDL, 151—160

Kārklis-Ziedaitis M. Kāds vārds no kāda līdzstrādnieka. [Latviešu kato|u literatūras attīstība.] As, 1
[*Kārkliņš Ernests*] *Zlt.* Cezars Flaišlens. Dr, 6, 672. lpp.
— *Zeltmatis.* Čehova laikmets. L, 148
— *Zeltmatis.* Franks Vedekinds. L, 157
— G. Hauptmaņa jaunākā luga *(«Der Bogen des Odysseus».)* DzV, 67
— Jākobsonu Kār|a lugas — «Ņemnaudu mantinieki» un «Pilsētnieks». Dr, 1118. un 1119. lpp.
— *Zeltmatis.* Jaun. Latv. teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!» pirmizr.] DzV, 26
— *Zlt.* Zeltmatis. Jaunais Rīg. Teātris. [M. Arcibaševa «Greizsirdība».] Dr, 217. un 218. lpp.
— *Zlt.* Jaunais Rīg. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] Dr, 3, 329. lpp.
— *Zlt.* Jaun. Rīg. teātris. [Golsvortija «Sods» (Tiesa).] Dr, 4, 442. un 443. lpp.
— *Zlt.* Jaun. Rīg. T. [M. Gorkija «Dibenā» un Raiņa «Uguns un nakts».] Dr, 5, 546. lpp.
— *Zlt.* Jaun. Rīg. T. [Verharna «Filips II» un P. Codera «Slogs».] Dr, 6, 662.—665. lpp.
— *Zeltmatis.* Jaun. Rīg. Teātris. [Gorkija «Dibenā».] JZ, 82
— *Zeltmatis.* Jaun. Rīg. Teātris. [«Uguns un nakts» 100. izrāde.] JZ, 86
— *Zlt.* Jaunais Rīg. Latv. Teātris. [Em. Verharna «Filips II».] JZ, 128
— *Zlt.* Jaun. Rīg. Latv. teātris. [A. Stoikina «Inteliģenti».] JZ, 240
— *Zlt.* Jaun. Rīg. L. T. [R. Valtera «Tornī».] JZ, 261
— *Zlt.* Jaun. R. T. [Andrejeva «Profesors Stoikins».] JZ, 275
— *Zlt.* Jaun. R. T. [Tunošenska «Guberņas Kleopatra».] JZ, 286
— *Zlt.* Jaun. R. T. [Visvalda «Bērzgalieši».] JZ, 299
— *Zlt.* Jaun. R. T. [A. Kicberga «Viesulī».] JZ, 310
— *Zlt.* Jaun. R. T. [L. Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] JZ, 316
— *Zlt.* Jaun. Rīg. L. T. [B. Šova «Sātana apustulis».] JZ, 336
— *Zlt.* Jaun. R. L. T. [Ibsena «Brands».] JZ, 344
— *Zeltmatis.* Jūlija Skaidrīte. (Personīgas atmiņas un iespaidi.) JZ, 64
— *Zlt.* Jūlijas Skaidrītes jubileja. JZ, 65, 66
— *Zlt.* Jūl. Pētersona «Redaktors Podiņš» un «Nelaimīgais automobilis». Dr, 5, 542. un 543. lpp.
— *-atis.* Kurzemē. J. Akuratera komēdija. Dr, 9—12, 1117. lpp.
— *Zeltmatis.* Latviešu vasaras teātris. L, 133
— *Zeltmatis.* Laucinieku dzīves lugas. (1. «Pelēkie baroni». Alberta Dravnieka. 2. «Kalnāju dzimta». Rob. Eidemaņa.) L, 142
— *Zlt.* Mūsu lauku un mazpilsētu teātru izrādes. Dr, 9—12, 1127. lpp.
— *-atis.* Mūsu te|os — mūsu nākotne. Likteņa traģēdija. Sarakst. J. Vainovskis. Dr, 9—12, 1119. lpp.
— *Zlt.* Pārmaiņas mūsu teātros. JZ, 140, 142, 145, 147, 151, 156
— *Zeltmatis.* Pārmetums Rainim. (Piezīmes pie Fr. Bārdas kritikas par «Pūt, vējiņi!».) DzV, 8
— *Zeltmatis.* Pēdējo gadu dramatiskā rakstniecība. DzV, 26, 38, 77, 128
— *Zeltmatis.* Raiņa luga «Pūt, vējiņi!». Dr, 2, 3, 178.—181., 308.—316. lpp.
— *E. Z.* Rīgas. Latv. Interimteātris. [Atklāšanas izrāde ar «Dzīvība prieks Cara».] RZ, 16
— *Zeltmatis.* Rīg. Latv. teātris. [A. Kicberga «Vilkatis» pirmizr.] JZ, 67
— *Zeltmatis.* Rīg. Latv. Interimteātris. [A. Brigaderes «Raudupiete».] JZ, 72
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Fr. Podnieka mūzikas drāma «Indulis» pirmizr.] JZ, 89
— *Zlt.* Rīgas Latv. Teātris. [Šillera «Orleānas jaunava».] JZ, 251
— *Zlt.* Rīg. Latv. T. [Šekspīra «Antonijs un Kleopatra».] JZ, 265
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Lengjela «Taifūns».] JZ, 282
— *Zlt.* Rīg. L. T. [F. Molnāra «Velns».] JZ, 291
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Arnolda un Baha «Spāniešu muša».] JZ, 313
— *Zlt.* Rīgas Latv. teātri. (1914./15. g.) Dr, 9—12, 1120.—1127. lpp.
— Sarkanais tiesneša mētelis. Eižena Briè luga. Dr, 1, 105. lpp.
Kārkliņš J. Varšavas teātris. SkDz, 269.—272. lpp.

Kārkluvalks Fr. — *Gaigalietis.* Mūsu dainas. (Iz nelaiķa atstātiem rakstiem.) LAtbp, 342
[*Kārkluvalks Kārlis*] — Valks. J. Jaunsudrabiņa «Dzīve». Dr, 5, 541. un 542. lpp.
[*Kaudzītes Reinis*] *R. Vidzemnieks.* Baltijas tautu nostādīšana valdības un valsts acīs. RA, 106
— *R. Vidzemnieks.* Kas draud latviešu tautai. RA, 55
— *R. Vidzemnieks.* Par valodu un mācīšanu skolās. RA, 11
Kauliņš K. Valerija Brjusova dzejas. DzV, 38
[*Kaupiņš Hermans*] *H. Kps.* M. A. Bakuņina piemiņai. JDL, 115
— *H. Kps.* M. A. Bakuņins. Dm, 6, 766.—768. lpp.
[*Kemps Francis*] *Skoborga.* Atbilde kgm doktoram O. Skrindai. JZn, 67
— [*An.*] Dasmytajs gods «Daugavas» gojums. Dgv, 3.—6. lpp.
— *Skoborga.* Desmit godu druka breivibas. JZn, 71
— *Skoborga.* Desmit godu gaismas un breivibas. JZn, 73
— *Skoborga.* Dzymto volūda. JZn, 56
— Par «latgaliešu» vārda tiesībām. [Atbilde J. Endzelīnam.] DzV, 20
— *Sk.* Tarass Ševčenko. JZn, 67
— *Skoborga.* Vēstule kgam Leidumnīkam. [Ontonam Skrindam pie viņa recenzijas par kalendāri «Daugava».] JZn, 72
K. J. Jaun. Rīg. teātris. [P. Codera «Slogs» pirmizr.] JDL, 108
— Latgale savā attīstības gaitā. JDL, 87, 95
K. K. Eduards Kļaviņš †. SkDz, 240. lpp.
[*Klaustiņš Roberts*] *R. K.* Dekabristu sievas. Pēc K. Bestuševa. Tulk. A. S. Dr, 2, 211. lpp.
— *R. K.* Diženajo Bernharda Kā mani par cilvēku taisīja. Dr, 1, 104. lpp.
— *R. K.* J. Jaunsudrabiņa Bērnībai. Dr, 1, 103. lpp.
— Juris Alunāns kultūras ideju strāvās. Dr, 5, 449.—459. lpp.
— Kā Egīls Skalagrimesons braucis vikingos uz Kurzemi. Dr, 1, 51.—56. lpp.
— *R. K.* Krievijas kultūra un tautsaimniecība. Dr, 1, 110. un 111. lpp.
— *R. K.* Latviešu Izglītības Biedr. Gada grāmata V. Dr, 1, 101. lpp.
— *R. K.* Latviešu kalendāri 1914. gadam. [1. Homeopātiskais k. 2. Ausekļa
— *R. K.* Latviešu Izglītības Biedr. Gada grāmata V. Dr, 1, 101. lpp.
— *R. K.* Poruku Jāņa izlasītie stāsti jaunībai. Dr, 2, 212. lpp.
[*Kleinberģis Jānis*] *J. Kl.* Saules puķes. K. Skalbes izmeklētas dzejas. LpAtb, 8
— *J. Kl.* «Sprīdīša» izrāde Liepājā. LpAtb, 17
Kleinborts. Fabriku poēzija. Atst. G. JCp, 3
Klūdziņš K. Mūsu jaunākā ilustrētā bērnu un jaunatnes literatūra. JAp, 5, 6
[*Kļaviņš-Landavs*] *Lnd.* Ilustrēta bērnu un jaunības literatūra. Dm, 1, 110.—112. lpp.
Kn. Dž. Golsvorsija drāma «Sods» («Tiesa») Jaunā Rīg. Teātrī. DzA, 28
— Jaun. Rīg. Teātris. [M. Arčibaševa «Greizsirdība» pirmizr.] DzB, 6
— Jaunais Rīg. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] DzA, 15
— Jaunais Teātris. [Verharna «Filips II».] JB, 34
— Tautas rakstnieka Teodora kopoti raksti. I. SkM, 415.—417. lpp.
Knoriņš V., [arī] *V. Kn.* A. Brūklenāja «Zelta sapnis». Tgd, 4
— Cezars Flaiślens. Dm, 5, 638. lpp.
— *V. Kn.* «Domas», Nr. 1—3. Tgd, 7
— Jaunā pilsētas dzeja. Dm, 4, 425.—432. lpp.
— *V. Kn.* Krievu drāma. Dm, 237.—240., 501. un 502. lpp.
— K. Skalbe. Saules puķes. Ziemas pasakas. Tgd, 4
— K. Skalbes Ziemas pasakas. Dm, 494. un 495. lpp.
— Modernā vācu lirika. Plūdoņa tulkojumā. Dm, 367.—369. lpp.
— Plūdons. Dzīves simfonijas. Episki dzejojumi. Tgd, 7
— Raiņa «Pūt, vējiņi!». Tgd, 3
— Rūd. Blaumaņa kopoti raksti. V sējums. Dm, 235. un 236. lpp.
— Saltikovs-Ščedrins. Dm, 765. un 766. lpp.
— *V. Kn.* «Uguns un Nakts» simtā izrāde Jaunā Teātrī. JB, 22

[*Knoriņš V.*] Vāgnera «Parsifāls». Dm, 1014.—1016. lpp.
— Viesnīcas sulainis. Iv. Šmeleva stāsts. Tulk. Melnais Alksnis. [Aug. Melnalksnis.] Dm, 1016. un 1017. lpp.
Kohans P., privātdoc. Jaunākā Eiropas literatūra. JCp, 6—8
Kooperators. Jaun. Rīg. Teātris. [Visvalda «Bērzgaliešos».] Kpr, 11
K. P. P. M. Tokareva [Dreimaņa]. Īsa Latvijas tautas vēsture. [Krievu valodā.] DzV, 282
Kr. A. «Salašņu filozofija» jeb kāds lāča pakalpojums marksismam. [Par K. Graša «Kritiskām piezīmēm» par dīcgenismu.] Rts, 2, 3
Krauze Austra. Riharda Huh. L, 151, 153
Kreicbergs J[*ānis*]. Dārta Baron. Atmiņas. L, 155
[*Krigers Jānis*] *J. Krodznieks.* Svešvārdi valodā un viņu nozīme sadzīvē. Par bajāriem. Dr, 959.—964. lpp.
Kr. J. Andreja Belija romāns «Pēterburga». Dr, 879. lpp.
— Birznieka-Upīša «Pelēkā akmens stāsti». Dr, 878. un 879. lpp.
— Ed. Cālīts. Ints Grīns. Dr, 882. un 883. lpp.
— Henr. Ibsens. «Pers Gints». Tulk. J. Akuraters. Dr, 325. un 326. lpp.
— Rob. Eidemans. «Kalnāju dzimta». Dr, 662. lpp.
— Сиринь. Сборник первый. Dr, 326. un 327. lpp.
— Turgeņeva «Rudins». Tulk. A. Austriņš. Dr, 437. lpp.
Kronlins J. Andreja Upīša «vecie avoti» [«Jauni avoti»]. Av, 51, 52
[*Krols Oto*] *O. Kr.* Latv. Interimteātris. [Arcibaševa «Greizsirdība» pirmizr.] DzV, 15
— *O. Kr.* Latv. Interimteātris. [A. Brigaderes «Karalis Brusubārda».] DzV, 101
— *O. Kr.* Roberts Holcmans †. SkDz, 32. lpp.
Kronikus. Ap teātri. L, 156
Krš J. Friča Brīvzemnieka [Treilanda] raksti. DzV, 8
Krustiņsons J. K. Jansona Vientuļā dvēsele. Dzejas. RjV, 12
Krūza Kārlis. A. Brūklenājs. Tāli zvani. Dzejoļi. L, 72
— Apšu lapiņas. Alberts Rutkis. L, 88
— Aug. Brača Domas pusnaktī. L, 88
— Jaun. Rīg. Latv. teātris. [Em. Verharna «Filips II» pirmizr.] L, 105
— J. Vientulis. [Kalniņš.] Līdumnieka dziesmas. L, 32
— K. Jākobsona Dziļš miers. Dzejoļi. L, 55
— Mat. Siliņa Laikam līdz. Dzejoļi. L, 72
— P. Blau'a Asnu mēnesis. Dzejoļi. L, 20
— P. Blau'a Ziemas dienas. Laiku glezniņas. L, 163
KRVB. «Trīnes grēki». Interimteātrī. JC, 38
Kundziņš K., jun. Domas par dzīves mērķi XIX gadu simtenī. Dr, 113.—123. lpp.
[*Kundziņš K., sen.*] Vecā Stendera 200 gadu piemiņai. Dr, 897.—906. lpp; L, 139
[*Kurševics Kārlis*] *K. Liepa.* «Pasaules filozofija» un «dzīvais marksisms». DzB, 7, 8; DzA, 6, 12, 13 (turpin.); JB, 1, 10 (nobeigums)
— *K. L.* «Rīts», Nr. 1. DzA, 22
— *K. Liepa.* «Tagadne», Nr. 1—5. «Idejas» izdev. JB, 7
— *K. L.* Tukša sezona. (Vēstule no Kopenhāgenas.) SkDz, 159. un 160. lpp.
[*Ķeniņš Atis*] *A. K.* Emīls Verharns. VAp, 27
— Kultūra un nacionalitātu karš. Ld, 141, 144
L. Divu tautu rakstnieki. [Hauptmans, Meterlinks un karš.] Ld, 98
L. Franks Vedekinds. DzV, 158
L. Kas ir filozofija un dievs dabā un cilvēkā? Prof. Žakova lekcijas. DzV, 166
L. Latviešu rakstniecība kara laikā. Ld, 86
L. «Mūsu senču» izrāde Jaunā Teātrī. Ld, 67
L. E. Emīls Verharns. SkDz, 131.—135. lpp.
L. J. «Dzīve». J. Jaunsudrabiņa stāsti. RA, 72

L. J. Lauku teātris un kultūras svētki. Ld, 48
— Rīgas Latv. teātris. Ld, 95
L. J. [Lapiņš Jānis?] *Ex oriente lux.* (No rītiem nāk gaisma.) Ld, 175, 177
[*Labers Jānis*] *Valkiriāns.* Kāds vārds par lubu gubām. JDn, 48
Ladiševskis Vl. Čehovs kā sabiedrisks cilvēks. Lp, 26
[*Laicens Linards.*] Brīnišķā burvība. [Leonardo da Vinči gleznas.] Z-VK 1915. gadam, 11.—18. lpp.
— *L. L.* Karš un miers. DzV, 199; Ld, 198
Laiks A. Latviešu mākslas aizstāvēšana pret «vācu garu». VA, 91
Lapiņš Jānis, [arī] *J. L.* J. Raiņa «Pūt, vējiņi!». SkDz, 9.—14., 45.—51. lpp.; JC, 7
— Kāds kritiķis pie lielajām bungām. [K. Grasis.] Ld, 52
— K. Grasis kā «Burtnieka Pūra» kritiķis. JDL, 30
— *J. L.* Latviešu vārds. Ld, 178
— Linards Laicens. Pilsētā un laukā. Dzejoļi. Dm, 495.—497. lpp.
— Reālisma nodibināšanās latv. rakstniecībā. Ld, 5, 6
— Teātra bēres vai krīze. SkDz, 230.—234. lpp.
— *J. L.* Universālā Bibliotēka. [A. Gulbja izdevums.] Ld, 47
Lasals Ferdinands. Ko nu? Tulk. -ps. [P. Stučka.] Drb, 2, 79.—98. lpp.
Lavrovs. Pagurums un sapņi par labāku dzīvi šolaiku krievu literatūrā. DzV, 158
Lecs J[*uris, seņ*]. Ārieši-latvieši. DzV, 138, 140, 142
[*Leiše Andrejs*] *Andr. L.* «Baltijas Tirgotājs». Ld, 12
— *Andr. L.* Dryvas Kalendārs 1914. g. BL, 3
— *Andr. L.* Pirmais Talsu almanahs 1914. g. BL, 2
— *Andr. L.* Pirmais Talsu almanahs. Sastādījis «Fra». Ld, 5
[*Lejas-Krūmiņš Teodors*] *L-Kr.* «Goda gulta», komēdija no Gunāra Heiberga. [Pamflets par Bjernstjerni Bjernsonu] DzVp, 15
— Gustavs Vīds †. DzV, 240
— Jaunas kara lugas. DzV, 225
— Kārlis Frencels †. DzV, 124
— *L-Kr.* No ārzemju skatuvēm. DzV, 149
— Mirušie atklātības darbinieki. Dr, 1135.—1137. lpp.
— No vācu skatuves. [Jaunākās lugas.] DzVp, 33
— Prof. Dr. Jūlijs Rodenbergs †. DzV, 150
— Roberts Tautmīlis-Bērziņš †. Dr, 1137. lpp.
— Strindberga atstātā garīgā manta. DzV, 207
— Turku almanahs. DzV, 162
[*Lencmanis J.*] *Ķencis.* Mācītājs Andrievs Niedra un septītais bauslis. [A. Niedras «Kā Jēkabs precībās brauca» un Marka Tvena «Nenobeigts stāsts».] JAp, 4
Licis P[*ēteris*]. Kad rozes zied. [Rūd. Blaumaņa piemiņai.] Dr, 225.—230. lpp.
[*Lieknis Eduards*] *Ed. Virza, Ed. V-za.* Emīls Verharns. Dr, 605.—624. lpp.
— Lauki un pilsēta Verharna dzejā. JZ, 38
— Remi de Gurmons. JZp, 3
Liekais J. [*Rempēters Jēkabs.*] Valodas tīrīšanas lietā. DzV. 117
[*Lindiņš Rūdolfs*] *Pagāns.* Divas darbības metodes. DzA, 15—18
[*Līventāls Teodors*] *T. L.* Kāds ievērojams bibliografisks darbs. [J. Misiņa sastād. «Vispār. Latv. Rakstniec. Rādītājs».] JDL, 1
— *T. L.* Latvieši un krievu sabiedrība. Ld, 200
— *T. L.* N. Jordanska vēstuļu lietā. JDL, 253
L-ks J. Plūdoņa «Dzīves simfonijas». LpAtb, 73
— Četras kāzu runas. Kā var varone un varonis tikt. Izdevis A[ndrejs] Ambainis, Jēkabmiestā. LpAtb, 26
Ls. Jaunības raksti. Mūsu tautas pasakas. I un II d. Mūsu tautas teikas un pasakas. III u. IV d. Der. grām. Nod. izd. SkM, 344.—346. lpp.
L.-š, A. A. Saulieša raksti. Pirmā grāmata. Sniega zemē. RA, 55
Lunačarskis A[*natolijs*]. Par proletārisko daiļliteratūru. Tulk. J. O. Rts, 4

M. Arī nacionāls labums. [Sakarā ar J. Jankava rakstu DzV.] Dz, 131
— Latgaliešu drukas brīvības jubileja. Dz, 91
— Žans Leons Žoress †. JDL, 165
Makstis R[oberts]. Paskaidrojums «Dabas» abonentu lietā. JDL, 25; JA, 7
Mansīrevs S. P. [*Kņazs*] — «Rusk. Ved.» Baltijas jautājums. JDL, 256; DzV, 256; L, 257; Ld, 144; Sdz, 125
— Priekšnesums Rīg. Latv. Biedrībā. [Par Baltijas muižniecību.] DzV, 7—10; JDL, 7; L, 7—12; Sdz, 8—10
Markss par sīkgruntniecību. [Iz «Kapitāla» 3. sējuma 2. daļas ar tulk. Fr. Roziņa piezīmēm.] Drb, 42.—52. lpp.
Maskavas krievu rakstnieku un mākslinieku protests. [Karš un kultūra.] JDL, 226
Meklers Eduards. Valerija Brjusova godināšana [Rīgā]. DzV, 24
[*Melnalksnis Augusts*] *Silabrencis.* Asiņu un sensāciju kultūra. [Sēnalu literatūra.] DzV, 88
— *Silabrencis.* Mākslas nedienas [Rīgā]. DzV, 85
[*Menders Fricis*] *Z. Olavs.* Politiskas vēstules. [Preses brīvība un latv. laikrakstu attiecības pret to.] JB, 5
Meterlinks [*Moriss*]. Uzsaukums. [Par pirmo imperiālistisko pasaules karu.] Sp, 21
[*Mierkalns Fricis*] *Coilos.* Antons Čehovs. JDL, 41—43
— Jaun. Rīg. Teātris. [Ibsena «Brands».] JDL, 289
Mierlauks A[leksis]. No vasaras ceļojuma piezīmēm. SzDz, 188.—190., 266.—269. lpp.
Mikus. Īss atskats par biedrībām [Liepājas Latviešu Teātri] Liepājā. JV, 19
[*Milbergs Gotfrids*] *Skuju Fridis.* Dzīve un viņas nozīme. DzV, 57 (atref. -ln-)
Minus. Cēsu Viesīg. biedr. Teātris. [Saulieša «Jēkabs Saltups».] CA, 10
«Moskovskaja Gazeta». Zuzanna Ibsen †. L, 91
Muravjova A. Z. Nost ar modi! L, 152
N. Ļermontova dzejas motīvi. CB, 12
N. Lubenieki. Ld, 118
N. «Mūsu teļos mūsu nākotne». J. Vainovska. JC, 94
N. Saltikovs-Ščedrins. JAp, 19
N. Tautu atmoda. [Amerikas lietuvji un Lietuva.] VdB, 1, 2
N. Ventspils Latv. Biedr. zālē. [Cirikova «Ebreji».] JA, 52
[*Nonācs Oto.*] [*An.*] Mūsu tautiskie balamutes. [«Rīg. Av.» un «Dzimt. Vēstn».] L, 122
Ņemirovičs-Dančenko [*Vladimirs*]. Čehovs un Maskavas Dailes teātris. LpAtb, 149; Lp, 26
Obšteins Fr[icis]. Vords uz lasitojim. — [Ievads.] Rakstu krāj. «Jaunības Dūmas».
O. J. Vec-Piebalga. Lubenieciski kalendāri. [Piebalgas kalendārs. J. Ozola apg.] DzV, 2
O-ka. Kultūra Lītavā. JZn, 60
Ozoliņš J. Vārds par mākslas darbu saprašanu. JDr, 11
P. Liepājas Latv. Teātris. [Aspazijas «Gūna».] LDA, 22, 23
Paegle Leons. Balsis iz publikas. [Andr. Upīša kritika «Vārdā» par kādu neesošu L. Paegles dzeju.] L, 53
— M. J. Ļermontova dzīve un darbi (100 dzimšanas dienā). L, 227—229
[*Palcmanis Georgs*] *G. P-ns.* A. Švābes «Pilsēta». Rts, 1
— *G. P-ns.* «Darba balsis». J. Kārkliņa dzejas. Rts, 1
— *G. P-ns.* Marksisms un spinozisms. Rts, 1—3
Pandziņš Kr. Sibīrijas latv. gada grāmatas lietā. JB, 33
P-e. Ekrems-bejs †. DzVp, 36
[*Pekmanis Pēteris*] *P. Adata.* «Īstie marksisti un likvidatori». JDL, 117, 118
[*Pelše Roberts*] *P. Roberts.* Par proletārisko kultūru. Tgd, 8
— *P. R.* Piemineklis Robespjēram. DzA, 2

[*Pelše Roberts*] *P. R. Parīzē.* Pie svaigiem kapiem. [*Eugène Fournière un Francis de Pressensées.*] DzB, 7
— *P. R., Parīzē.* Polemika par angļu sindikālismu. DzA, 5
— [*Peškovs Alekseja Maksimoviča*] *M. Gorkijs.* Iespaidi. JAp, 7
— Par tagadējo teātri. JC, 44
— Priekšvārds [rakstu krājumam «Прибой»]. Drb, 195.—199. lpp.
«Pēterb. Kurjer». Vācu kultūra. JDL, 175
[*Pētersons Kārlis*] *K. Pt.* Jaunākie dramatiskie darbi. LpAtb, 49, 55
— *K. Pt.* Liepājas Latv. teātris. 1913./14. gadā. Dz, 547. un 548. lpp.
— *K. Pt.* M. Arcibaševa «Greizsirdība». LpAtb, 44
— *K. Pt.* Rīgas Krievu teātra aktieru viesizrāde Liepājā. [Andrejeva «Tev nebūs nokaut» («Kaina zīme»).] LpAtb, 50
Peti. Skolēnu žurnāli. JA, 125
Petrevics A[ndrejs]. Par dzīves atspoguļojumu literatūrā. JB, 27 (Atref. -le.)
Plāķis J. Tautas valoda un rakstu valoda. Dm, 102.—108., 209.—215. lpp.
Plauda Pēt. vēstule Āronu Matīsam. StrB, 7
Plaudis P., [arī] *P. P., -s.* «Dzīves Atbalss» aizliegta. RA, 56
— Huļigāni latviešu presē. [Par Plauda vēstuli M. Āronam.] RA, 191
— *P. Pls.* Krievu rakstnieks Antons Čehovs. RA, 198
— Latviešu teātris. [Kicberga «Vilkatis».] RA, 67
— *P. P.* Pilsētnieks. Jākobsonu Kārļa skatu luga. RA, 318
— *-s.* Sociāldemokrātu dienas avīze. [«Dzīves Balss».] RA, 2
— *-s.* Sociāldemokrātu «Dzīves Balss» apturēta, un tās vietā iznāk jauna lapa «Dzīves Atbalss». RA, 5
— *P. P.* Sociāldemokrātu lapas «Jaunās Balss» izdevējs. RA, 116
[*Plikausis Augusts*] *A. Saulietis.* Debess gaisma. Iz priekšlasījuma par Poruka dzeju. JT, 56.—60. lpp.
— T. G. Ševčenko. RA, 45
[*Poguls Augusts*] *A. Brūklenājs.* Proletāriskā māksla un pēdējā laika parādības tajā. JC, 23 (atref. tdr., t. i., T. Draudiņš)
Poruka vēstule Blaumanim. DzV, 117
Poruku Jāņa vēstule [aktrisei Melkertei 1896. g.]. DzV, 61
Potapenko I. N. A. P. Čehova piemiņai. Atst. pik. DzV, 148
P. R. Jaunākais virziens krievu dzejā un rakstniecībā. LpAtb, 54
— Liep. Latv. Teātris. [Alunāna «Mūsu senči».] LpAtb, 229
— Liep. Latv. T. [Ibsena «Ziemeļu varoņi».] LpAtb, 241
— Liep. L. T. Surgučova «Tirdzniecības nams». LpAtb, 253
— Liep. L. T. [«Sētā un gaitā».] LpAtb, 258
— Liep. L. T. [Adrejeva «Karalis, likums un brīvība».] LpAtb, 271
— Liep. L. T. [L. N. Tolstoja «Izglītības augļi».] LpAtb, 277
R. 1. Daugavas latvyskajs kalendārs 1914. g. 2. Dryvas kalendārs 1914. g DzV, 55
R. J. Vainovska «Mūsu teļos mūsu nākotne». Ld, 45
R. Tarass Ševčenko. L, 49
R. A. Latviešu teātra lietā. RA, 142
R. J. «Журналист». Ld, 35
Raff Helēna. Henriks Ibsens. L, 104, 105
[*Ramats Eduards*] *Ed. Lejgalietis.* Leona Paegļa «Dievi un cilvēki». Dr, 775. un 776. lpp.
— Kas jauns latviešu rakstniecībā. RZ, 93, 100, 107, 114, 121, 126, 135, 142, 149
— Rūd. Blaumaņa ievērojams drāmas «Dzīvais ūdens» fragments. DzV, 137
— Teodora [Zeiferta] karakteristika. DzV, 144
Rekkchji. Kaut kas par tagadējiem lībiešiem. DzV, 299
Resnais J. Stūrītis iz senlatviešu zinātnes. (Atreferējums.) L, 146
Rīg. Latv. Biedr. Valodniecības nodaļas sēdes. Atref. E. Br[encis]. DzV, 8, 14, 20, 26, 37, 45, 49, 63—67, 82, 94, 103, 107, 198, 204, 210, 216, 223, 230, 236, 249, 250, 254, 260, 267, 271, 280, 282, 298

Rīg. Latv. Biedr. Zinību Komisijas sēde 5. XII. JDL, 285 (A. [H. Asars]); L, 287

R. L. B. Derīgu Grāmatu Nodaļas gada sap. 27. II. DzV, 48 (-.-); L. 54 (t)

[*RLB*] Zinību Komisijas vasaras sapulces. DzV, 137—143, 145, 146; JDL, 137 u. turp.; L, 137—148; RA, 137 u. turp.; JZ, 166—168; LA, 167—172; Ld, 48; JDn, 28, 29; Dr, 780.—782. lpp.; EvG, 26, 27; T, 70—75; VA, 50—55; JLA, 50—56 (G.)

Rn. Jaun. Rīg. Teātris. [Visvalda — J. Lejnieka «Bērzgaliešos» pirmizr.] Ld, 141

R[obinsons] *P.* Jaunais kalendārs 1914. g. Sabiedr. «Ventas» izd. JAp, 10

Robs R. [*Bilmanis Roberts.*] Latviešu lubu literatūras valstībā. MK 1915. gadam, 65.—70. lpp.

Rolāna un Hauptmaņa vēstules [par Vācijas izturēšanos karā]. DzV, 211

[*Roze Jēkabs*] *Ligotņu Jēkabs, Lt., -t-.* A. Saulieša raksti. III grāmata. Pret kalnu. DzV, 291

— *Ligotņu Jēk.* Jaun. Rīg. Teātris. [E. Verharna «Filips II».] DzV, 104

— Julijas Skaidrītes jubileja. [Ar ģīmetni.] DzV, 61

— *Lt.* Karš un latviešu biedrības. Dr, 1140. un 1141. lpp.

— Krievu teātris. [Tartufāri «Dzīves briesmas» («Mamons»).] DzV, 3

— *Lt.* K. Varlamova viesu izrāde. DzV, 92

— *Lt.* Latviešu aktieru traģika. [Rob. Tautmiļa-Bērziņa ārprāts.] DzV, 12

— *Ligotņu Jēkabs.* Latviešu rakstnieks un karš. DzV, 229

— Latv. Interimteātris. [F. Molnāra «Velns» pirmizr.] DzV, 6

— Latv. Interimt. [L. Tolstoja «Dzīvais mironis».] DzV, 12

— Latv. Interimt. [O. Devrienta «Luters».] DzV, 34

— Latv. Interimt. [R. Blaumaņa «Trīnes grēki».] DzV, 38

— Latv. Interimt. [Grigorija Gē «Sods» pirmizr.] DzV, 49

— Latv. Interimt. [Annas Brigaderes «Raudupiete».] DzV, 73

— Latv. Interimt. [Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] DzV, 80

— Lugas «Raudupiete» lietā. [Atbilde Annai Brigaderei.] DzV, 78

— *Lt.* Mākslinieces Julijas Skaidrītes godināšana. [Ar ģīmetni.] DzV, 65

— *-t-* Rīgā 9. janv. [Muzikāli dramatiskā Biedrība un Jaunais Teātris.] DzV, 6

— *Ligotņu Jēkabs.* Tarass Ševčenko un viņa dzeja. Dr, 422.—428. lpp.

Roziņš [*Fricis — Āzis*]. Pilna darba vērtība. StrK 1915. gadam, 108.—119. lpp.

— *Āzis.* Sīkumi un satīra. StrK 1915. gadam, 124. lpp.

Rozīts P. [*Pāvils,* arī] *P. Rt.* Aičgārna mēraukla. [Art. Bērziņš par M. Daļska un P. Korsakova drāmu «Kultūras zvēri».] Ld, 183

— *R. Rt.* Andrejs Paparde [M. Valters]. Mūžība.

— Arvīda Siliņa Sirds un ziedi. Dr, 887. lpp.

— Augusta Brača «Drupas». Ld, 172

— Baltais miers. [Jāņa Jaunsudrabiņa raksturojums.] Dr, 8, 805.—814. lpp.

— *Homo duplex.* [M. J. Ļermontovs.] Ld, 114

— Jāņa Kļaviņa Laiku varā. Stāsti. Dr, 3, 323. un 324. lpp.

— *P. Rt.* Jaun. Rīg. Teātris. [L. Andrejeva «Profesors Storicins».] Ld, 121

— *P. Rt.* Jaun. Rīg. Teātris. [H. Ibsena «Ziemeļu varoņi».] Ld, 135

— *P. Rt.* Jaun. R. T. [A. Kicberga «Viesulī» pirmizr.] Ld, 152

— *P. Rt.* Jaun. R. T. [Andrejeva «Karalis, likums un brīvība» pirmizr.] Ld, 158

— *P. Rt.* Jaun. R. T. [Sova «Sātana apustulis».] Ld, 177

— *P. Rt.* R. J. T. [Ibsena «Brands».] Ld, 185, 186

— Kas bija Antons Čehovs? JDL, 148, 150

— K. Skalbes Ziemas pasakas. Dr, 5, 538.—541. lpp.

— Malienā. Linarda Laicena stāsti. Ld, 97

— Pilsētā un laukā. Linarda Laicena dzejoļi. Dr, 3, 321.—323. lpp.

— Prelūdijas. Naurenu Elzas [Stērstes] dzejoļi. Dr, 4, 436. un 437. lpp.

[*Rozīts Pāvils*] *P. Rt.* Rīg. Latv. Teātris. [Fr. Arnolda un E. Baha «Spāniešu mušas» pirmizr.] Ld, 156
— *P. Rt.* Rīg. Latv. T. [M. Daļska un P. Korsakova «Kulturālie zvēri».] Ld, 183
— *P. R.* R. Latv. T. [S. F. Mihailova pārstrādājums «*Quo vadis*».] Ld, 190
— *P. Rt.* Rob. Šterna Aforismi, paradoksi un līdzības. Dr, 9—12 un 1119.—1120. lpp.
— Sirēnas dziesma. (Henr. Ibsena «Ziemeļu varoņi».) SkDz, 193.—198. lpp.
— Tagadnes himnas. *(Anthologie des poètes nouveaux.)* Dr, 8, 884. un 885. lpp.
[*Rudzītis Eduards*] *-np-*. Bēres vai jubileja. [Latv. soc.-dem. 10. g. jubileja.] LA, 177
— *-tis*. Blēdības atmaksa (uz robežas). Boļ. Prusa stāsts. LA, 239
— *-ņ-*. Braslieša stāsti. LA, 104
— *-nieks*. Cik ilgi tas vēl tā vilksies? [Soc.-dem. aģitācija.] LA, 172
— Kāds mazs papildinājums. [J. Sudrabkalna ziņojums par Antonu Benjāmiņu.] LA, 25
— *-ņp-*. Kas latgalieši ir? LA, 180
— *-ņp-*. «Rokas nost!» [Par «Skolas un Mājas» pirmo numuru.] LA, 22, 23
— *-ņp-*. Tagadējā vācu kultūra savu bijušo ģēniju gaismā. LA, 247
— *-ņp-*. Universālā Bibliotēka. A. Gulbja izdevums. LA, 33
— *Zeltenietis*. Vadoņi un vadāmie. LAp, 2
«*Rusk. Vedom*». Futūrisma pagrimšana. JDL, 3
S. Bērnības pagalmos. Bērnu un jaunības literatūra, IV. Sakop. J. Grīns. L, 19
S. Čehova muzejs [un latvieši]. L, 149
S. Karš un nākošā teātra sezona. RZ, 7
S. Ko krieviem māca par Baltiju. L, 48
S. Viņu pašraksturojums. [Latv. buržuāzija «Dzimt. Vēstn.» apgaismojumā.] DzA, 17
S. A. «Jaunības Tekas». DzV, 297
— Latvieši un slavi. DzV, 274
Saucējs. Mūsu dzejnieki un rakstnieki kā mūsu valodas necienītāji. LA, 54
— Mūsu studēto dēlu un brāļu ticības apliecība. [Par «Latviešu studentu gada grāmatu».] LA, 34
Seskis J. Anrī Bergsona idejas. Apcerējums iz intuitīvās filozofijas. Dr, 161.—173., 272.—275. lpp.
— Mūsu garīgās kultūras trūkums. DzV, 148—150; L, 141 (atref.); VA, 59
Sija. Strādnieku avīze un strādn. kopība. StrB, 14
Simsons H[*enrijs*]. Baltijas baroni un latvieši. DzV, 3
S. J. Gabaliņš no leišu garīgās atmodas. Sīmanis Daukants. L, 299
Skalbe K. Paskaidrojums. [Bez viņa ziņas «Ventsp. Apsk.» izsludinājis Skalbi par savu faktisko redaktoru.] JA, 2
Skobojs Piters. Kaidi mes bijam un kaidi asam. [Poļu jūgs Latgalē.] JZn, 64
Skoborga [*Kemps Francis*]. Atbilde doktoram O. Skrindai, «Dryvas» kalendāra redaktoram. [Par valodu kalendārī.] JZn, 63
— «Pylna Svāta Vēsture». Sarakst. bkgs St. Vaikuls. [No valodas viedokļa.] JZn, 59
— Volūdas teirība. JZn, 69
[*Skrinda Kazimirs*] *Skudra*. Drukas breiviba pi leišim. Dry, 19
Skrinda Ontons, [arī] *Leidumnīks*. «Daugavas Kalendārs» 1914. g. Dry, 15
— *O. S.* Nu «Dryvas Kalendāra» redaktora. [Atbilde «Jaun. Ziņām» par kalendāra valodu.] Dry, 6
— *Skoborga* [*Fr. Kemps*] mani «moca». [Par valodu «DryK».] Dry, 10
Skujenieks M., [arī] *M. S.* Latviešu un cittautu kultūras avoti. Dm, 4, 417.—424. lpp.; Dz, 73 (atref. *-si*); JB, 6 (atref. *K. Gr*[*asis*]); JZ, 63 (atref. *-eks*.)
— *S.* Pārkrievinātāju ideāls. [Par Zemeca brošūru «Казенныя имения в Кур-

ляндской г. и вопрос о русской колонизации названной губернии. Вильна, 1913.] Dm, 1, 124. un 125. lpp.
[*Skujenieks M.*] Pašvaldība, demokrātija un valoda. Tgd, 2
Sleinis K. Liepājas Latv. teātris. [Šekspīra «Romeo un Jūlija».] JDL, 29—31
Smilga A[rveds]. Darbu uzsākot. [«Latvijas redaktora pienākumus uzņemoties.] L, 269
— Herberta Eilenberga «Saulgrieži». *(Zeitwende.)* LpAtb, 14
— J. Akuraters. Parādības. LpAtb, 20
— Liepājas Latv. Teātris. [Aspazijas «Guna».] LpAtb, 11
— Liep. L. T. [Šekspīra «Romeo un Jūlija».] LpAtb, 29
— Liepājas Latv. Teātris. [«Annas Kareņinas» izr.] LpAtb, 41
— Liep. Latv. T. [Arcibaševa «Greizsirdība».] LpAtb, 49
— *A. S.* Liep. Latv. T. [Fr. Šillera «Laupītāji».] LpAtb, 67
— Liep. L. T. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] LpAtb, 80
— Liep. L. t. [Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] LpAtb, 85
— *A. S.* Marijas Rehof viesu izrādes Liepājas Pilsēt. vācu teātrī. LpAtb, 25
Sologubs F[jodors Kuzmičs]. Mūsu dienu māksla. Atref. A. Erss. Ld, 13; DzV, 24 (atref. n.)
Sp. Leišu avīžniecības attīstīšanās Lietuvā un Rīgā. DzV, 298
Sp. Rainis kā literārisks zaglis. LA, 98
S. P. Antons Čehovs. T, 77
S. P. Ievērojama tautas darbinieka [Kaudzītes Reiņa] piemiņai. T, 48
S. P. [*Pēteris Stučka.*] «Nacionālais jautājums Latvijā». M. Skujenieka. JB, 11
Spr. A [*Valdmanis Arvīds?*] Augusts Bračs. Drupas. DzV, 235
Spr. A. Roberta Šterna Aforismi. Paradoksi. Līdzības. DzV, 199
Spriņģis A[ndrejs]. Ciešanu un prieka avoti. (Atreferējums.) L, 148
Spr. J. Moz-Krievijas dziesminieks. T. G. Ševčenko. Biografiska skice. T, 27
[*Sproģis Jānis*] *J. Sp.* Leišu avīžniecībai jubileja Rīgā. L, 284
S-s A. Profesors Balodis. DzV, 255
Stērstu Andrejs. Latviešu inteliģences un tautas nekavējamais kopdarbs. DzV, 228
Stolipins A. — «Nov. Vr.» Baltijas tautību attiecības. DzV, 266
Straubergs J [*ānis*]. Krievijas skolu shēma un tautskolas reforma Baltijā. SkM, 3, 56, 168.—171., 304.—310. lpp.
[*Stučka Pēteris*] *P. S.* «Jaunā strāva» (1893.—1903. g.). Piezīmes un atmiņas. Drb, 3, 144.—149. lpp.
Krievu un latviešu proletariāta vienība. [Krievu valodā.] Путь правды, 50
§. Mūsu domu starpības. DzB, 4, 5
— P. S. Nacionālais jautājums Latvijā. JB, 11
— *Ветерай.* Национальный вопрос и латышский пролетариат. [Rakstā skarta arī 60. gadu jaunlatviešu un «Pēterburgas Avīžu» darbība, kas devusi «noteiktu labumu visiem latviešu iedzīvotājiem». Rakstam pievienotas V. I. Ļeņina piezīmes par latviešu soc.-dem. uzskatiem nacionālajā jautājumā.] «Просвещение», 2, 32.—48. lpp.
— §. Nevaru neatbildēt. DzSp, 5
— *Veterāns.* Programas jautājumi 1904—1914. Atskats un piezīmes. Drb, 3, 172.—176. lpp.
— Strādnieku šķiras avīzei. DzA, 11
— *P. St.* Tautisko centienu nākotne un nākotnes tautiskie centieni. Drb, 1, 10.—24. lpp.
[*Stukmanis Kārlis Augusts*] *K. A. St.* Krievu avīžu korespondenti un latvieši. RA, 278
Sudrabkalns J. [*Arvids.*] Daži vārdi par mūsu sabiedrisko ētiku. JC, 14
— *Sdrbk.* «Domas». Ld, 165
— *Srbk.* «Domas», Nr. 10—12. Ld, 199
— Modernā vācu lirika Plūdoņa tulk. JC, 10
— Русская литература у латышей. Заметка Арвида Пейна. «Известия

книжн. магаз. Т-ва М. О. Вольф по литературе...» 1914, Nr. 4, 111.—115. slejā
Susejs V. Myusu dzīsminiki un jū dzīsmes. (Kritiskas pīzeimes.) Dry, 48—50
Š. V. Jaun. Rīg. Teātris. [M. Arcibaševa «Greizsirdība».] JZ, 15
Š. V. Maziņā bitīte. Paņina pasaka. EvG, 30
[*Šmits Aksels*] *-dt.* Māksla un policijas sargs. (Berlīnes vēstule.) DzV, 42
Šmits Ed. Vēstule redakcijai. [Atteikšanās no līdzdarbības «J. Dien. Lapā».] JAr, 7
[*Šmits Jānis*] *J. Kārsten.* Aleksandra Bloka dzejas «Nakts stundas». Dr, 885.—887. lpp.
Šmits P. Dažādas naudas mūsu tautas dziesmās. L. 100
— Konversācijas vārdnīcas 87. un 88. burtnīca. L, 122
— Par vietu vārdiem. L, 67
— Rīga mūsu tautas dziesmās. DzV, 100
— Tālās senatnes liecības mūsu dziesmās. DzV, 67
[*Šteins Aleksandrs*] *A. St.* Viens no daudziem. [A. Brūklenājs-Poguls un «Jaun. Ceļš».] JC, 32
[*Šulcs Ernests*] *E. Kr.* Eduards Kļaviņš †. JA, 130
— *E. Kr.* Jauns sindikāts. [Latv. Lauks. Ekon. Sab. un latv. prese.] JA, 32
— *E. Kr.* J. Grūbes un J. Jankava «gods» «Ventspils Apskatā». JA, 132
[*Švābe Arveds*] Š. Andreja Papardes Mūžība. Dm, 10—11, 1271.—1272. lpp.
— *Šv. A.* Saulieša raksti. Iz laiku ēnām. Otrā grāmata, stāsti. Dm, 8, 1008.—1010. lpp.
— Š. «Burtnieka Pūrs», 2. JDL, 3, 4
— Dzejnieks kā sociālists. Tgd, 3
— Dzīves patiesība un mākslas patiesība. Rts, 2
— Fr. Bārdas «Nu ar dievu, Vidzemīte». JVp, Paraugnum.
— J. Akuratera Puķes ziemeļos. Dm, 1141. un 1142. lpp.
— Latvju daiņas kā materiāls sociāloģiskai estētikai. Dm, 1—3, 94.—101., 177.—186., 282.—290. lpp.
— Literāriskie grāfi un literāriskie piķieri. Atbilde Antonam [Birkertam]. JDL, 20
— Malienā. Linarda Laicena stāsti. Dm, 9, 1143. lpp.
— Š. Panlatvisma traģikomēdijas beidzamais cēliens. Piezīmes pie J. Leca grāmatas Ārieši-latvieši. Dm, 12, 1386.—1388. lpp.
— Stils un juteklība. Dm, 10/11—12, 1227.—11234., 1308.—1315. lpp.
— Š. «Vārds». Otrais sējums. Tgd, 2
— Viktora Eglīša Ceļš uz latvju renesansi. Dm, 10/11, 1270. un 1271. lpp.
— Š. V. Belše. Māksla un īstenība. Tulk. R. Makstis. Dm, 1, 112. un 113. lpp.
T. A. Liep. Latv. t. [Ostrovska «Negaiss.»] LpAtb, 233
[*Taine Hyppolite*] *Ipolits Tēns.* Lekcijas par mākslu. Tulk. J. Urdziņš. Ausp, 10—32
Tandziņš Kr. Melnais Alksnis [Aug. Melnaksnis] reakcionārās avīzes «Jeņiseiskaja Mis|» līdzredaktors. JB, 32
[*Teikmanis Voldemārs*] *Juris Landskēns.* Tas pats [latviešu «politiskais katķisms»]. RA, 55
[*Tifentāls Kārlis*] *K. Dziļleja, K. Dzļ., K. Dz.* «Absolūtā inteliģence» un elementārā pieklājība. [Par V. Eglīša stāstu «Slāpes pēc dvēseles».] JDL, 70
— Atskats uz latv. rakstniecību 1913. gadā. Dz, 38, 41, 44
— «Domas», Nr. 7. JDL, 199
— *Dz.* «Domas», Nr. 8—9. JDL, 243
— *K. Dz.* Drupas. Aug. Brača dzejoļi. Dm, 10/11, 1272. un 1273. lpp.
— *K. Dz.* Galvenie motīvi jaunākā Vakar-Eiropas literatūrā. Dz, 3
— «Ints Grīns». Ed. Cālīša stāsts. JDL, 140
— «Islandes zvejnieks». Romāns no Pjēra Lotī. Tulk. J. Bērziņš [Ziemelis]. Dm, 2, 236. lpp.

[*Tifentāls K.*] Kā mūsu satīriķi smējās. («Vēja bultas». Humors un satīra. Paērkšķa sakopojums.) Dm, 9, 1010. un 1011. lpp.
— M. Ļermontova dzeja. JDL, 226
— *Dz.* Mūsu žurnāli 1914. gadā. JDL, 20, 21
— *K. Dz.* N. K. Mihailovskis. JDL, 24
— «Prelūdijas». Naurēnu Elzas dzejoļi. Dm, 9, 1142. un 1143. lpp.
— *K. Dz.* «Vēja Bultas». Humors un satīra. Paērkšķa sakopojums. Dm, 10/11, 1273. un 1274. lpp.
T-la. Jaun. Rīgas Teātris. [R. Valtera «Tornī» pirmizr.] Ld, 104
Tolstojs Iļja Nikolajevičs. Kāpēc Ļ. N. Tolstojs mira svešatnē. DzV, 50
Trojans E. V. Tautas teātra attīstība, mērķis un robežas. Latviski tulk. O. A. Dr, 848.—852. lpp.
Ulmanis K[ārlis] A[ugusts], agronoms. Veco gadu beidzot un jauno sagaidot. [Atskats uz «Zemes» 1913. gadu.] Zm, 24
[*Upītis Kārlis*] *K. U.* Ibika Tenara «Dzīve un Pats». Dzejoļu cikls. JDL, 296
— *K. U.* Par tā saucamiem «ortodokšiem» un «likvidatoriem». Rts, 1
— *K. U.* Paša lietā. [Atbilde «Laboremus» izmeklēšanas komisijai.] JDL, 288
— *K. U.* Siltara «Viņa nelaime». Ne joks, ne nopietnība. JDL, 298
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Andrieva Niedras kopoti raksti, 3. sējums. Jelgavā, 1914, 362 lpp. Dm, 6, 752. un 753. lpp.
— *A. U.* Annas Brigaderes rakstu otrais sējums. Stāsti. Rīgā, 1913, 363 lpp. Dm, 8, 1007. lpp.
— *A. U.* Annas Brigaderes «Rudens miglā». Stāsts, «Univ. Bibl.», 1914, Nr. 173, 67 lpp. Dm, 8, 1008. lpp.
— *A. U.* Ar rungu un dubļiem. Dm, 8, 1020. un 1021. lpp.
— *A. U.* Ar ušņu duramo. [Alberta Rutka «Apšu lapiņas», Arvīda Siliņa «Sirds un ziedi», P. Sērdienīša «Miglainā rītā», Bairona «Debess un zeme», Apsesdēla tulk., Ād. Alunāna «Humoristīgi satīriskā dzeja», otrā daļa.] Dm, 7, 882.—885. lpp.
— *A. U.* A. Saulieša «Pašam sava saimniecība». Komēdija vienā cēlienā. «Varavīksnas» izdevums, Rīgā, 1914, 50 lpp. Dm, 12, 1385. un 1386. lpp.
— Avīžnieciskā kritika. JVp, Parauga num., 20. decembrī.
— *A. U.* Bairona «Debess un zeme». Tulk. Apsesdēls [Aug. Apsīts]. Dm, 7, 884. un 885. lpp.
— *A. U.* Barbari un Roma. [Osiona-Nilsona romāns «Barbaru mežs».] Dm, 6, 713.—723. lpp.
— *A. U.* Birznieka-Upīša «Pelēkā akmens stāsti». «Univ. bibl.», 1914, Nr. 184. Dm, 8, 1008. lpp.
— Dzejnieks un politika. (Piezīmju lapas.) Dm, 7, 856.—864. lpp.
— *A. U. Enrichez-vous.* [A. Bergs par latv. buržuāzijas «kultūras» jautājumiem]. Dm, 1, 122.—124. lpp.
— Fr. Veinberga «jubileja». Dm, 4, 509. lpp.
— [*An.*] Futūristu klauni. [Par itāļu futūristu Marineti.] Dm, 5, 624. un 625. lpp.
— *A. U.* Henrika Ibsena «Brands». Dramatiska poēma 5 cēlienos. Tulk. Fr. Mierkalns. Pirmizr. Jaunajā teātrī, šī gada 12. dec. Dm, 12, 1392. un 1393. lpp.
— *A. U.* J. Akuratera «Parādības». Stāsti un tēlojumi. Rīgā, 1914, 191 lpp. Dm, 2, 233.—235. lpp.
— «Jaunais Vārds», liels sabiedrisks, politisks un literārisks dienas laikraksts... (Prospekts.) JV paraugnumurs, 20. dec.
— «Jaunā Vārda» pirmais vārds. JV, 1. paraugnumurs.
— *A. U.* Jaunie žurnāli. 1) «Lietuvēns», žurn. satīrai, red. Jūlijs Pētersons, 1913, 1—3, 1914, 1—4; 2) «Tagadne», žurn. sadzīvei, zin. un mākslai, red. K. Augenbergs-Ezerietis, izd. žurn. un rakstn. b-ba «Ideja», 1914, 1—5; 3) «Rīts», žurn. zin., lit. un politikai, red. A. Siliņš, izd. J. Sniedze, 1914, 1—3. Dm, 4, 499.—501. lpp.

[*Upits A.*] *A. U.* J. Raiņa «Pūt, vējiņi!». Tautas dziesma piecos cēlienos, pirmizr. R. Jaunā teātrī 31. janv. Dm, 3, 378. un 379. lpp.
— *A. U.* Jūlija Pētersona jaunākās satīras: 1) «Redaktors Podiņš». Satīra 2 cēlienos, 60 lpp. 2) «Nelaimīgais automobils». Satīra 1 cēlienā, 37 lpp., «Dramatiska bibliotēka», Nr. 30, 31, Rīgā, 1914. Dm, 4, 620. un 621. lpp.
— *A. U.* Jura Alunāna raksti. Izdoti rakstnieka piecdesmitā nāves gada piemiņai ar viņa kapa pieminekļa nobildējumu. Sakārtojis R. Klaustiņš. I daļa: Dzejoļi. II daļa: Vēstules un prozas raksti. «Univ. bibl.», 1914, Nr. 177—180, 181—183. Dm, 9, 1139. un 1140. lpp.
— [*An.*] Juris Alunāns. Dm, 5, 638. lpp.
— Karstos pelnos. (Piezīmes pie trim stāstiem.) [Viktora Eglīša «Skolotāja Kalēja piedzīvojumi», Jāņa Lapiņa «Šķīstīšanās ugunīs», Linarda Laicena «Vitolds Vītums».] Dm, 12, 1316.—1330. lpp.
— Karš un kultūra. JDL, 261
— [*An.*] Karš un literāriskie lubenieki. Dm, 10/11, 1276.—1278. lpp.
— *Laboremus!* [Par sportu vispār.] Dm, 6, 758. lpp.
— *A. U.* Latviešu avīžniecība jūgā. Dm, 12, 1397.—1400. lpp.
— Latviešu dūrē — latviešu cerības. [Olimpiāde Rīgā.] Dm, 8, 1019. lpp.
— *A. U.* Latviešu preses ekonomizēšanās. Dm, 5, 635.—637. lpp.
— [*An.*] Latviešu «Universālā Bibliotēka». JDL, 122
— *A. U.* Latviešu žurnālistika gada maiņā Dm, 126. un 127. lpp.
— *A. U.* Leona Paegles «Dievi un cilvēki». Drāma. Piecas ainas. «Certamena» izd., Rīgā, 1914, 103 lpp. Dm, 5, 623. un 624. lpp.
— Literāriskas ekskursijas. 1. Pēc trafareta. [A. Saulieša «Veļu tiesa».] JDL, 61, 62
— 2. Pornografija un tautiskā lieta. Tp, 92
— 3. Iz latv. emigrantu dzīves. [Linduļa «Laimes bērni».] Tp, 157
— [*An.*] Māksla un politiskā reakcija. [Par Maksima Gorkija protestu pret Dostojevska «Velni» dramatizējuma izrādīšanu Maskavas Dailes teātrī.] Dm, 3, 374.—377. lpp.
— [*An.*] M. J. Ļermontovs. (1814. g. 3. okt. — 1914. g. 3. okt.) Dm, 10/11, 1279. un 1280. lpp.
— [*An.*] Ņ. A. [G.] Černiševskis. Dm, 10/11, 1280. lpp.
— Nedramatiskā drāma. [Ed. Vulfa «Tapiņa atgriešanās». V. Bgs., t. i., Viļa Bergmaņa «Aklie».] SkDz, 3, 85.—87. lpp.
— [*An.*] Pauls Heize. Dm, 5, 640. lpp.
— *A. U.* Pārkrievotāji un krievu kultūra. JDL, 40
— *A. U.* P. Blaua «Ziemas dienas». Dzejoļi. Cēsīs, 1914, 87 lpp. Dm, 1, 109. un 110. lpp.
— Pēc piecdesmit gadiem. Jura Alunāna nāves 50 g. piemiņai. JDL, 77
— *A. U.* Plūdoņa «Dvēseles (Dzīves) simfonijas». Episki dzejojumi. Rīgā, 1913, 113 lpp. Dm, 3, 360.—367. lpp.
— *A. U.* Poruku Jāņa kopoti raksti. Līgotņu Jēk. redakcijā. A. Golta izd., Rīgā, 1913, 1914, četri sēj., sešās daļās. Dm, 6, 751. lpp.
— *A. U.* «Raudupiete». Annas Brigaderes drāma piecos cēlienos. Pirmizrāde Interimā 28. martā, Amtmaņa-Briedīša beneficē. Dm, 5, 627.—629. lpp.
— *A. U.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Piektais sējums. Stāsti. Jelgavā, 1913, 281 lpp. Dm, 8, 1007. lpp.
— *A. U.* Sabiedriskā un literāriska izglītība. [Par M. N. Pokrovska «Krievijas vēsturi», G. V. Plehanova «Krievu sabiedriskās domas vēsturi», «Krievu literatūras vēsturi», D. N. Kuļikovska «Krievu literatūras vēsturi 19. gadu simtenī», S. A. Vengerova «Krievu literatūra 20. gadu simtenī» un F. D. Batjuškova rediģēto «Vakareiropas literatūras vēsturi no 1800.—1910. gadam».] Dm, 12, 1389.—1391. lpp.
— Starp divām pasaulēm. [Upīša-Birznieka «No rīta» — «Pret vakaru».] Dm, 1, 23.—35. lpp.
— *A. U.* Studētie pirmziemnieki. [Par stud. rer. ing. K. Bērziņa «peršu» savai līgavai DzV, 231.] JDL, 247

[*Upīts A.*] [*An.*] Tarass Grigorjevičs Ševčenko. Dm, 4, 509. lpp.
— Tauta, laikmets un māksla. (Piezīmju lapas.) Dm, 10/11, 1208.—1217. lpp.
— *A. U.* Tautiskā lieta Liepājā. Dm, 7, 890.—892. lpp.
— *A. U.* Tautisko «liberāļu» Sedāna. [Rīg. Latv. Biedr. sapulce.] Dm, 5 634. un 635. lpp.
— *A. U.* Teodora kopoti raksti, I. Rīgā, 1913, 177 lpp. Dm, 9, 1139. un 1140. lpp.
— [*An.*] Tie sapņotāji un tie izsapņojušie... Dm, 12, 1395.—1397. lpp.
— [*An.*] «Uzticīgais pavalstnieks». Heinriha Manna jaunākais romāns. Dm, 10/11, 1275. un 1276. lpp.
— Vāgnera «Parsifāls». Dm, 8, 1014. lpp.
— *A. U.* Vēlreiz ar ušņu duramo. [A. Brūklenāja «Zelta sapnis», A. Švābes «Māsas», K. Jansona «Vientuļā dvēsele», Rinkusu Andreja «Zilās puķes jeb ilgu ziedi».] Dm, 10/11, 1267.—1270. lpp.
— *A. U.* Ziemassvētku noskaņas. [Latv. beletristika laikrakstā.] Dm, 2, 250.—253. lpp.
— *A. U.* Zilās puķes meklētāji. [A. Ķeniņš «Potrimpa zemē», K. Skalbes «Saules puķes», Annas Brigaderes «Dzejas».] Dm, 3, 291.—302. lpp.
— *A. U.* Zinību Komisijas vasaras sapulces 18. un 19. jūnijā. Dm, 7, 888.—890. lpp.
V. Bērnu un jaunības literatūra, II—VI. O. Jēpes apgādībā. SkM, 140.—142. lpp.
— Bilžu grāmatas. SkM, 69.—72. lpp.
— Ilustrēta bērnu literatūra: Aspazijas «Mazais saulainais stūrītis». Andr. Upīša «Jaunā dzērve». J. Jaunsudrabiņa «Rites meža burvības» un «Klibais Jurka». A. Austriņa «Dzērvju zābaki». SkM, 276.—278. lpp.
— K. Bormans. Skolēnu vakari. I—V. SkM, 143. un 144. lpp.
— «Mazajiem lasītājiem» Nr. 1—8. A. Jesena izd. SkM, 214.—216. lpp.
— Pūpoļi. Veltījums jaunībai uz lieldienām. Sakop. skolot. K. Bormans. SkM, 143. lpp.
— Skujiņas. Veltījumi jaunībai uz ziemas svētkiem. Sakopojis skolot. K. Bormans. SkM, 142. lpp.
— «Vispārīgā bibliotēka» Nr. 1—52. A. Jesena izd. SkM, 216.—219. lpp.
— Galvotājs. Gurviča 4 cēlienu ludziņa. SkDz, 278. lpp.
— Meža karaliene. M. Harkeviča bērnu ludziņa. SkDz, 278. lpp.
— Saulgodis un Pavasara. Dzejiska dabas luga no P. Solovjovas (Alegro). SkDz, 279. lpp.
— Kāds vārds par strādnieku presi. Rts, 3
— «Pie lielās dūres». V. Bisnaha un O. Gasteino dramatizējums Interimteātrī. Ld, 100
— Rīgas Latv. Interimteātris. [Broņ. Nušiča «Starp nesasniedzamiem krastiem».] Dz, 1, 106. lpp.
— Rīg. Latv. Teātris. [Andrejeva «Karalis, likums un brīvība» pirmizr.] Ld, 162
Valters A., J. Rapa un biedri. Kalendāru lietā. JDL, 246; L, 243
Valters E., doc. Atjaunotās leišu grāmatniecības pirmie desmit gadi. (Atrefer.) DzV, 94, 100
Valters M., Dr. Īpatnības Beļģijas mākslā. (No ceļojuma.) Dr, 9—12, 977.—990. lpp.
— Jaunais posms mūsu nacionālā attīstībā. Dr, 4, 337.—345. lpp.
— Nacionālisms un marksisms. Dr, 698.—712. lpp.
— Vēstules par Somijas kultūru. L, 44, 49, 55, 61, 66, 67, 72, 128, 134, 140, 145, 147, 150, 152, 157, 163, 169
Vd. A. Reņņikova «Brīnumu zemē Baltijā». JLAp, 74
Vecais. Latgalieši Rīgā. JDL, 101
Veics Reinholds, Interimteātra direktors. Atbilde [O. Grosvalda rakstam] kādam vārdam teātra lietā. DzV, 266; RA, 283
Velme J [ēkabs]. Atmiņas, sākot no studiju beigšanas. (Atref. -s.) DzV, 55

[*Velkme Jānis*] *Sābris.* Piezīme pie F. Ķempa kga atbildes prof. J. Endzelīnam. DzV, 26
Vengerovs S., prof. Kāda ir Krievijas garīgā dzīve kara laikā. DzV, 253
[*Vičs Andrejs*] *A. Jukāns.* Ansis Leitāns un Bieriņu pagasta tiesas darbība no 1845. līdz 1874. gadam. Dr, 1096.—1109. lpp.
Vietalvas Labdar. biedr. valde. No Vietalvas. [Īgnums un sakaru pārtraukšana ar «Dzimten. Vēstnesi».] JDL, 126
— Vietalva. [B-bas valde nolemj neielaisties ar DzV nekādos sakaros, jo DzV denuncējis kādu b-bas nolasītu lekciju par sociālistisku.] JDn, 19
Vinogradovs, prof. Krievu un vācu kultūra. DzV, 212
[*Vintiņš Pēteris*] *P. V.* Reālisma atdzimšana krievu rakstniecībā. JAp, 23
Витаее А. Культурно-правовое положение народного учителя инородческой школы, «Вестник Воспитания», 4
Vite, grāfs, par Baltijas revolūciju un zemnieku tiesībām. RA, 16
Vl. Plūdons. Dzīves simfonijas. JC, 67
«Vorwärts». Daniels de Leons †. JB, 31
V. P. [*Pēteris Vintiņš?*] *«Der Kampf»,* 4.—6. burtnīca. Drb, 2, 134.—136. lpp.
— *M. Beer, Geschichte des Sozialismus in England.* Drb, 2, 137.—139. lpp.
— Strādnieks kā dzejnieks. [Eižens Potjè †.] Rts, 3
Vr. J. Raiņa «Zelta zirgs». CA, 32, 33
V-rpa, Bl-ķis, Ans. P-ls, -va. Nevaram klusēt. [«Pravda» un frakcionārisms.] JB, 24
Vulfs E., [*arī*] *Ed. V.* A. R. Artems †. L, 112
— Čehovs un latvieši. L, 145
— [*An.*] Brencis un Žvingulis. [Sarunas par literāro un sabiedriski politisko dzīvi Latvijā 1913./14. g.] ĀAK 1915. gadam, 102.—110. lpp.
— Franka Vedekinda godināšana. L, 80
— *Ed. V.* Franks Vedekinds. L, 175
— Iz Maskavas Dailes teātra mākslinieku atmiņām par A. P. Čehovu. Lp, 26
— *Ed. V.-fs.* Jaunā Rīgas Latv. teātra atklāšanas izrāde. [Ad. Alunāna «Mūsu senči».] L, 188
— Jaun. Rīg. Teātris. [Fr. Šillera «Vilhelms Tells».] L, 195
— Jaun. Rīg. T. [A. J. Stoikina «Inteliģenti» pirmizr.] L, 200
— Jaun. Rīg. T. [V. Riškova «Tornī» pirmizr.] L, 224
— Jaun. Rīg. Teātris. [L. Andrejeva «Profesors Storicins».] L, 230
— Jaun. R. T. [Raiņa «Indulis un Ārija».] L, 236
— Jaun. Rīg. T. [V. Tunošenska «Guberņas Kleopatra».] L, 239
— Jaun. Rīg. Teātris. [Ibsena «Ziemeļu varoņi».] L, 246
— Jaun. Rīg. Teātris. [Visvalda «Bērzgaliešos» pirmizr.] L, 251
— Jaun. Rīg. T. [A. Kicberga «Viesulī» pirmizr.] L, 260
— Jaun. Rīg. T. [L. Andrejeva «Karalis, likums un brīvība».] L, 266
— Kalendārnieka korespondencija. [Vērtējumi un polemiskas replikas atbildēs līdzstrādniekiem par latviešu literatūru, literatūras kritiku, publicistiku un presi. Skarta E. Lauberta, Tijas Bangas, Kārkliņu Ģederta, RA, Alfr. Kalniņa, E. Dārziņa u. c. darbība.] ĀAK 1915. gadam, 111. un 112. lpp.
— Kā «tautieši» reklamējas. [Par aktieri Rodi Kaukāzā.] L, 73
— *Ed. V.* Ko bērniem sniedz. [K. Paucīša izdevumi. «Bērnu atpūtas brīžiem».] L, 117
— *Ed. V.* Ko darīs mūsu teātri. [Kara laikā.] L, 176
— *ts.* Korša teātra trupa. [T. L. Ščepkinas-Kuperņikas «Jaunkundze ar vijolītēm».] L, 91
— *Ed. V.* «Kurzemē». J. Akuratera komēdija. L, 110
— *Ed. V.* Latv. Dramatisko kursu izrāde. [Sigurjonsona «Kalnu Ejvins un viņa sieva».] L, 87
— Mākslas pratēji no galvaspilsētām. L, 212
— M. N. Zagoskina 125. dzimšanas dienas piemiņai. L, 135
— *Ed. V.* Rīgas (Gižicka) mūzikas skolas dramatisku kursu vakars. L 40
— *Ed. V.* Rīgas (Gižicka) mūzikas skolas audzēkņu eksāmena izrāde. L, 98

[*Vulfs Ed.*] Rīgas Latv. Teātris tagadējā brīdī. DzV, 9
— Sezonas atklāšana Rīgas Latv. Teātrī. L, 188
— Rīg. L. T. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] L, 194
— Rīg. L. T. [J. Laimnieka-Dravnieka «Skirmunda».] L, 197
— Rīgas Latviešu Teātris. L, 203
— Rīg. L. T. [Šillera «Orleānas jaunava».] L, 209
— Rīg. L. T. [«Pie lielās dūres» pirmizr.] L, 215
— Rīg. L. T. [Šekspīra «Antonijs un Kleopatra».] L, 222
— Rīg. L. T. [M. Lengiela «Taifūns» pirmizr.] L, 233
— Rīg Latv. teātris. [M. Lengjela «Taifūns».] Ld, 122
— Rīg. L. T. [Trīs vientēlieni.] L, 254
— Rīg. L. T. [Šillera «Laupītāji».] L, 257
— Rīg. L. T. [Fr. Arnolda un E. Baha «Spāniešu mušas» pirmizr.] L, 263
— Rīg. pils. kr. t. [Sezonas atklāšana.] L, 220
— Rīg. pils. kr. t. [L. L. Poļakova «Ugunīgs gredzens».] L, 229
— Rīg. pils. kr. teātris. [Goci «Princese Turandota».] L, 234
— Rīg. pils. kr. t. [O. Dimova «Mūžīgais ceļotājs» pirmizr.] L, 238
— Rīg. Pils. kr. t. [Viktora Senkeviča «Pirms uzvaras».] L, 224
— Rīgas pils. kr. t. [L. Andrejeva «Karalis, likums un brivība».] L, 250
— *Ed. V.* Sāpīga vieta. [Borisova un Ivina-Inozemceva konflikts.] L, 86
— Šekspīra jubileja. L, 91
— *Ed. V.* Teātra mākslas nedēļa. L, 84
— Teļu laikmets. [J. Vainovska «Mūsu teļos — mūsu nākotne».] L, 122
— V. A. Tihonovs. L, 111
Vulfs Ed., Kārlis Krūza, Nik. Alunāns. Izstāšanās no «Latvijas» redakcijas sastāva. JDL, 268
Zagorovs A. Karš un teātris. L, 217
Zālits J., v. domnieks. Svarīgās biedrības un piemirstā pienākuma lietā. [Paskaidrojums A. Stērstes rakstam.] DzV, 87
Zālits Fr., vēstures kandidāts. Tagadnes gara dzīves virziens. DzV, 240
— Tagadējās garīgās dzīves trūkumi. (Atrefer.) L, 143
Zālits P., Dr. philos. Profesors Dr. Kārlis Balodis. DzV, 295
Zaļmežs K. «Uguns un nakts» Jelgavā. Iz Jelgavas Latviešu teātra vēstures. SkDz, 116.—121. lpp.
[*Zeiferts Teodors*] *T., Teodors.* Andrieva Niedras kopoti raksti. IV/V. Dr, 9—12, 1111.—1113. lpp.
— *T.* Annas Brigaderes Raudupiete. Dr, 9—12, 1117. lpp.
— *T.* A. Saulieša raksti. I. Dr, I, 103. lpp.
— *T.* A. Saulieša raksti. III grāmata. Dr, 9—12, 1111. lpp.
— *T.* A. Saulieša raksti. IV grāmata. Dr, 9—12, 1111. lpp.
— *T.* Aug. Bračą Drupas. Dr, 9—12, 1116. un 1117. lpp.
— *T.* Berta fon Sutner †. Dr, 7, 783. lpp.
— *T.* Edmonds Rostāns. [Piecdesmit gadu dzimšanas dienas atcere.] Dr, 5, 552. lpp.
— *T.* Frederiks Mistrāls †. Dr, 4, 448. lpp.
— *T.* Fridrihs Veinbergs. Dr, 4. 445.—447. lpp.
— *Teodors.* Ievada piezīme. Grām.: «Brīvzemnieka raksti», IV, 5. un 6. lpp.
— *T.* Jēkabs Saltups. Drāma. Sarakst. A. Sauliets. Dr, 1, 102. un 103. lpp.
— *T.* J. Grīns. Rožu ugunī. Dzejoļi. Dr, 9—12, 1116. lpp.
— *T.* Jura Alunāna dziesmiņas. Dr, 5, 460.—462. lpp.
— *T.* Jura Alunāna raksti. I un II daļa. Dr, 9—12, 1113. lpp.
— Kāda ir «J. Dien. Lapas» patiesības mīlestība. [Atbilde JDL referentam H. Asaram par Zin. Kom. sap. lasīto referātu.] DzV, 141
— «J. Dienas Lapas» resp. Herm. Asara rīcība. DzV, 147
— «Jaun. Dien. Lapas» resp. Herm. Asara pašraksturojums. DzV, 157
— «J. Dienas Lapas» resp. H. Asara polemikas gala iznākums. DzV, 169
— *T.* Kamila Lemonjè [Lemonnier] romāns «Sādžas kakts». Dr, 5, 543.—547. lpp.

[*Zeiferts T.*] T. Kņazs V. P. Meščerskis †. Dr, 9—12, 1140. lpp.
— *T.* Krievu rakstnieka [V. Rozanova] spriedums par mazajām tautām. Dr, 3, 317.—319. lpp.
— *T.* Krievu valodnieki Fortunatovs un Koršs †. Dr, 9—12, 1139. lpp.
— *T.* Leišu dzejnieks Krišjānis Donalaitis. Dr, 2, 129.—135. lpp.
— *T.* Literatūras fonda godalgotie 1913. g. iznākušie literāriskie darbi. Dr, 7, 771.—774. lpp.
— *Teodors.* Ļermontova piemiņai. Dr, 9—12, 1015.—1018. lpp.
— *Teodors.* Par ievērojamu cilvēku un notikumu piemiņu. Dr, 7, 785.—791. lpp.
— Par ievērojamu cilvēku un notikumu piemiņu. (Atrefer.) DzV, 139
— [*An.*] Piezīmes (pie Brīvzemnieka rakstu IV daļas 1. posma). Grām.: «Brīvzemnieka raksti», IV, [65. un 66.] lpp.
— *T.* Pašam sava saimniecība. Sarakst. A. Sauliets. Dr, 9—12, 1112. lpp.
— *T.* Pauls Heize †. Dr, 4, 447. lpp.
— Pirmais latviešu laicīgās mākslas dzejas paraugs. [Vecā Stendera Brokesa «Rāms laiks pēc pērkoņa briesmām». Tulk.] Dr, 9—12, 912.—914. lpp.
— *T.* Прибалтийский край и война. Материалы из русской печати. Собрал и составил А. П. Тупин. Dr, 9—12, 1142. lpp.
— *T.* Roberts Auniņš. [Nekrologs.] Dr, 6, 671. un 672. lpp.
— *T.* Rūd. Blaumaņa kopotie raksti, V. Dr, 1, 102. lpp.
— *T.* Rūd. Blaumaņa kopotie raksti. VII sējums. Dr, 9—12, 1112. lpp.
— Sabiedrisks ideālisms. DzV, 181
— *T.* Skola un māja par [RLB Der. Grām.] Nodaļas izdevumiem. Dr, 8, 872.—875. lpp.
— Vadošā doma Saulieša darbos. Dr, 1, 21.—28. lpp.
— Vecā Stendera 200 gadu dzimšanas dienas piemiņa. Dr, 9—12, 1138. lpp.
— *T.* Vecā Stendera piemiņai. DzV, 193
Zibens. Dāvis Ķuzis. [Latvijas socd. darbinieka D. Ķuža (1884?—1914) revolucionāra pavārdi: Skuja, Elements, nekrologs.] Biļ, 11 un 12, 11. un 12. lpp.
Ziem. [*Jānis Bērziņš-Ziemelis.*] *Encyclopédie socialiste, syndicale et coopérative de l' Internationale ouvrière.* Drb, 3, 140. un 141. lpp.
Zit. [*Zlt.? t. i., Zeltmatis?*] Jaunais Rīgas Teātris. [L. Andrejeva «Kaina zīme». (Tev nebūs nokaut.)] Dr, 1, 107. un 108. lpp.
Žoress kara jautājumā. MK 1915. gadam, 45.—48. lpp.

1915

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Barons Kr. un *H. Visendorfs.* Latvju Dainas. Латышские народные песни, *Chansons populaires lataviennes.* V. Iespiests uz Ķeizariskās Zinību Akadēmijas pavēli. Petrogradā, 1915, Ķeizariskās Zinību Akadēmijas spiestuvā. 1 lapa ģīmetņu+(4)+812 lpp.+2 kartes. Vāku zīm. R. Zariņš. Saturs: VI. Gada svētki un svinamas dienas. 1. Metenis. 2. Jurģi. 3. Lieldiena. 4. Jāņi. 5. Miķeļi. 6. Veļu laiks. 7. Mārtiņš un Katrīna. 8. Ziemas svētki. VII. Mitiskas dziesmas. Debess draudze. Dabas priekšmetu un dabas parādību personifikācija un dievināšana. 1. Dievs, Laima, Māra. 2. Pērkons. 3. Debess kalējs. 4. Saule, Mēness, Auseklis, Zvaigznes. Dieva dēli un Saules meitas. 5. Pupa — debess trepes. 6. «Mātes». 7. Dažādas dziesmas. VIII. Ierašas un māņi. 1. Zīmes, zīmlemšana, zīlēšana. 2. Vectēvu gudrības, simpātiski līdzekļi, buramie un pūšamie vārdi. IX. Šis tas. Otrais pielikums un papildinājums. — «Latvju Dainās» izlietātie avoti. Dziesmu krājēju reģistrs un savākto dziesmu skaits. Pārskats par guberņu un apriņķu plašumu kv. jūdzēs, iedzīvotāju skaitu ārpus pilsētām un miestiem un sakrāto tautas dziesmu skaitu. Dziesmu krājēju-uzrakstītāju un dziesmu teicēju-dziedātāju alfabētiskais saraksts. Latiņu burti ar sevišķām rakstu zīmēm izlokšņu skaņu apzīmēšanai. Saturs: Оглавление всех пяти томов сборника латышских народных песен. «Latvju Dainas».

Latvju Dainas *(Sammlung lettischer Volkslieder). Inhaltsverzeichnis der Sammlung lettischer Volkslieder* «Latvju Dainas», *Bd. I—VI.* Drukas kļūdas. Pielikumā: Pārskats par sakrāto latviešu tautas dziesmu skaitu pa guberņām un apriņķiem (karte) un vietu (pagastu, muižu, ciemu) nosaukumi ar sakrāto latviešu tautas dziesmu skaitu Kurzemē, Vidzemē un Vitebskas guberņā. (Karte. Mērs. 1 : 705000.) Kartes iesp. Картографическ. зав. A. B. Кульчицкий С. П. Б. *Rec.: J. A.* — RA, 1915, 11; [*Jānis Lapiņš*] *J. L.* — Ld, 159; *K*[*ārlis*] *Milenbahs* — L, 134; [*Kārlis Skalbe*] *K. S.* — Ld, 161, 212; DzA, 14 un DzV, 44; *P*[*ēteris*] *Šmits* — L, 162; [*Arveds Švābe*] *Š.* — JV, 214; *J*[*ānis*] *Endzelins* — Известия Отделения русского языка и словесности имп. Академии наук, 1916 г., т. 21., кн. 2., стр. 313—319 (tas pats arī atsevišķā novilk. 1917. g.).

— VI. (Atsevišķais sējums.) *(Facetiae & erotica.)* В продажу не поступает. Tp., 1915, 191+(1) lpp. Saturs: Nerātnās dziesmas. Mīklas. Sakāmi vārdi un parunas. Latvju dainās izlietātie avoti. Dziesmu krājēju un vietu reģistrs un savākto dziesmu skaits. Dziesmu krājēju-uzrakstītāju un dziesmu teicēju-dziedātāju alfabētiskais saraksts. Latiņu burti ar sevišķām zīmēm izlokšņu skaņu apzīmēšanai. Drukas kļūdas.

Brīvas Balsis. Literāriski-kritiski un sabiedriski raksti. Rīgā, 1915. Komis. pie Valtera, J. Rapas un biedr. (4) + 169 lpp. Saturs: Alfr. Gobas Ētiskas problēmas latviešu rakstniecībā. — Reinholda Lazdiņa J. Raiņa lirika. — Pāvila Rozīša Kultūras slāpes. — Linarda Laicena Rakstnieks un žurnālists. — Augusta Brieža Kustamīpašuma pirkšana un pārdošana uz izmaksu. — A. Klīva Pašvaldība un nacionālisms. — Augusta Brieža Novērojumi mūsu kooperatīvos. *Rec. un polemikas: A*[*ugusts*] *Bračs* — Ld, 1915, 98; [*Kārlis Grasis*] *Kr. Gr.* — JDL, 5; [*Kārlis Tīfentāls*] *K. Dz.* — Dm, 1915, 2, 213.—215. lpp.; [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — JV, 13

Domas. Žurnāls literatūrai, zinātnei un mākslai, Nr. 6. Redaktors A. Kreplins. Izdevēja: Sabiedrība «Domas». Дозволено цензурою. Рига, 20-го мая 1915 g. 5...—656 lpp. Saturs: A. Švābes — Darbs. (Turpinājums.) M. Skujenieka — Austro-Ungārijas tautas. Jāņa Sudrabkalna — Lietava. [Dzejolis.] [Feliksa Cielēna.] F. Ciņa — Iz kara mākslas vēstures. (Turpinājums.) Pāvila Rozīša — Līgavai — mūzai. (Trioletas.) Kamila Lemonje — Apsēstais. Romāns. (Turpinājums.) Iz modernās krievu lirikas. Kaija. Brīvi pēc K. D. Baļmonta. Plūdons. [Pētera Birkerta.] P. Torrensa — Materiālistiskā estētika. (Turpinājums.) Jāņa Sudrabkalna — Vēju vaiņags. [Dzejolis.] [Arveds Švābe.] Š. — Valoda kā ideoloģija. (Beigas.) Pāvila Gruznas — Ipatnis. (Studija.) A. Švābes — Zaļais cietums. [Dzejolis.] Kronika. Latviešu rakstniecība. — Darba laikā Andreja Upīša noveles. A. Golta apg., R., 1915. [Kārlis Tīfentāls] K. Dz. — K. Dziļleja. Latviešu Rakstniecības Teorija... [Kārlis Kārkliņš?] K. K. — Sugu izcelšanās dabiskās izlases ceļā no Carlsa Darvina. No angļu valodas tulk. V. Dermanis un V. Teikmans. Otrā daļa... K. Dz. [Tīfentāls.] — Dažas piezīmes par latviešu grāmatniecību. M. — Iz laikrakstu beletristikas. [Līgotņu Jēkaba «Rotā», stāsts RZ, Jāņa Grīna «Zelta kurpītes», vidus-laiku leģenda — L, Roberta Eidemaņa «Pilsētā un priekšpilsētā». — L, A. Saulieša «Mantinieki» — Lp, K. Dzelza [Dzelzīša] «Skūpsts» — JDL, Paērkšķa [Mārča Rožkalna]. «Centrā» — Ld, kā arī A. Baltpurviņa, Birutas Skujenieces un P. Gruznas tēlojumi.] A. U[pīts]. — Cittautu rakstniecība. Poļu rakstnieki un Brandess. [Vilis Knoriņš.] Kn. — Teātri, mūzika, gleznieciba. Teātris un opera. [Pāvils Gruzna.] Pe. Ge. — Sadzīve. Vācijas ķīmiskā rūpniecība un karš. [Reinis Liepiņš.] R. L. — Zinātne un tehnika. Siltuma mērīšana, ko zeme saņem no zvaigznēm. R. L [iepiņš].[1]

[1] Vienīgajā eksemplārā ir šāda piezīme: «Šīs «Domu» 1915. gada 6. burtnīcas pēdējās korektūras novilkums ir vienīgais, jo kara apstākļu pēc burtnīca palikusi neiespiesta. R., 1929. gada novembrī. K. Egle.» Eksemplārs glabājas ZAFB J. Misiņa latviešu nodaļas reto grāmatu un rokrakstu sektorā. — *V. A.*

Latviešu bēgļu apgādāšanas organizāciju priekšstāvju kongress 1915, Petrogradā. Protokols 30./31. augustā 1915. g. Petrogradā, 1915, 64 lpp.

Latviešu mākslas veicināšanas biedrība 1914. g. [Rīgā, 1915.] 54 lpp. ar il.

Latvīšu tautas meikles (500 meikliu). Salasēja Rēzeknes Tērdzības škola audzēkni. Sarakstoja T[ekle] Miglinīk. Rēzeknē, 1915. Izdeve Ed. Kozlovskis. 24 lpp.

[*Lautenbahs-Jūsmiņš Jēkabs.*] Я. И. Лаутенбах. Очерки из истории литовско-латышского народного творчества. Опыт сравнительного изучения. Параллельные тексты и исследования. Юрьев, 1915 г. XVII+415 стр. Оглавление. Предисловие. Источники. а) Литовские, б) Латышские. Тексты. I. Пословицы. А. Сверхъестественные существа. Б. Естественныя существа. II. Поговорки, обороты, прибаутки. III. Заклинания, проклинания. IV. Бранныя, ругательныя слова. V. Ласкательныя, льстивыя слова. VI. Благословения, поздравления, поклоны, приветы, приветствия. Исследования. I. Пословицы. Введение. А. Сверхъестественныя существа. II. Поговорки, обороты, прибаутки, идиотизмы. III. Заклинания, проклинания. IV. Бранные и ругательные слова. V. Ласкательныя, льстивыя слова. VI. Благословения, поздравления, поклоны, приветы, приветствия. VII. К языку брахилогизмов. VIII. Культура литовцев и латышей по их брахилогизмам. Заключение.

[*Līcis Jānis, t. i., Indriķis Straumītis.*] Iz latviešu 700 gadu vergu laikiem. [Moto]: «Ar vārdiem nava izteicams, Ar rakstiem nava aprakstāms, Ko mūsu tēviem darījši Tie ļaunie prūšu nelieši.» Izdevis A. J. Kļaviņš, Cēsīs. (Дозволено воен. цензурою. г. Венден, 9 декабря 1915. г.) 16 lpp. Saturs: Priekšvārds. [An.] Iz Indriķa Straumīša rakstiem par latviešu verdzības laikiem.

P-ais Leonids. «Likums un ieraša Baltijā». *Rec.:* [*Kārlis Grasis*] *K. Gr.* — JDL, 1915, 72

Reņņikovs A. [*t. i., Andrejs Selitreņņikovs.*] Brīnumu zemē. Patiesība par Baltijas vāciešiem. Tulk., rediģējis A. Blūms. (Ar zīmējumiem.) [Otrā daļa.] Sv. Pēterburgā, 1915, 314 lpp. [3500 eks.] Saturs: Priekšvārds. Einleitung. Aeroplāni. Putni. Torņi. Baltijas priesteri. Wacht im Ost. Muļķīgas aizdomas. Mīlestība uz sargu torņiem. Pētera baznīcas torņa noslēpums. Kā Rīgas pilsētas mežkungi baidās no pērkoņa. Rīgas patriotisms. Aizlūgumi par brāļiem. Krievu ievainoto silta sagaidīšana. Krizantēmas gūstekņiem. Sarkanais Krusts vai Deutscher Verein's? Slimnieku izbailes. Daži Rīgas pilsētas domnieki. Daži vācu Vereina biedri. Sagadīšanās. Kalpotāju algas. Uzvārdu harmonija un saskaņa. Slēdzienu nevajadzība. Vācu uzņēmumi Rīgā. Pārvācošanas līdzekļi. Pamācība naiviem pārkrievotājiem. Liepājas patrioti. Bīrona ēna. Sporteļu nodoklis. Gubernators, galva un gondola. Par zemākām rāsām: krieviem un latviešiem. Mākslīgi cenzi. Jelgavas «kredītbiedrība». «Muižniecības komiteja». «Deutscher Geist». Vereini. Šis tas par muižniekiem, faktiem, baumām un ģermāņiem. Kas ir lojalitāte? Interesants muižnieku zemes ģeografisks stāvoklis. Kurzemes kolonizācija. Kam atļauts ieročus turēt. Bismarka novēlējums. Vācieši un latvieši. Latvieši. Patriotisms. Attiecības pret Krieviju. Viņu kultūra. Kopēji ceļi. Jurjeva. Fakti un baumas igauņu atstāstījumā. Jurjevas vācu viltība. «Varas kāre». Par nodokļu valdēm. Par Jurjevas universitāti. Vācu zinātnes augstumi. Ich verstehe nicht. Krievu valodas prašana. Teoloģijas fakultāte Jurjevā. Mācītāji-ģermanizatori. Vācu korporācijas Jurjevā. Vilhelma maigums. Veterinārinstitūts Jurjevā. Karolingu dinastija. «Magnificentissmus». «Herausloben» sistēma. Pazudusi grāmata. Kā rokās Kurzemes un Vidzemes policijas vara. Igaunijā. Ciņa ar vāciešiem. Iz kņaza Šahovskoja arhīva. Pētersons. Vācu mantojums Rēvelē. Nodoklis no rubļa. Patriotisms Nürnbergā un patriotisms še. Sarkanais Krusts. Igaunijas pievienošanas svinības. Vācieši likumnieki. Metamorfoza. Zirgu procesi. Šlikts sapnis. Vēsturisks maigums pret zirgiem. Deutscher Verein. Viņa izcelšanās iemesli. Skaitļu dati. Statūti.

Baušļi. Administrācijas nespēcība cīņā ar Šulverein'u. Publicisti no Deutscher Verein'a. Baltijas literatūra par Krievijas un krievu ierēdņiem. Kas uzkūda tautu jeb — barona N. Hoiningen-Hüne uzsaukums. Vēl par Baltijas literatūru. Palikt vai aiziet? Vācu un austriešu autori par baltiešiem. Nelaimīgo vajāšana un apspiešana. Kādēļ vāci ir vienaldzīgi pret Krieviju? Neizskaidrojamais. Privilēģijas. Priviliģētie vāci pilsētās. Par «muižniecības muižām». Pikants notikums ar vārdiņu «viņas». Deutscher Bank. Vai nevarētu konfiscēt? Baltijas likumi. Neaizskaramie «zaķi». Tautas apdzirdīšanas privilēģija. Likums par zelta zivtiņu. Kā muižnieki simtreiz labāk ir ierīkojušies ar ceļu klaušām nekā zemnieki. Patronāts. Reliģiozās privilēģijas. Par zemsti. Gala vārds. *Rec.:* [*CA red.*] — CA, 1915. 31

Rohrbah P. Russland und wir. Berlin, 1915, 94 S.

Roland-Holst Henrijete von der Salk. Sociālisms un literatūra. No holandiešu valodas tulkojis Fr. Roziņš-[Āzis]. Rīgā, 1915. g. Grāmatu apgādniecības «Izglītība» izd. 52 lpp. (Дозволено цензурою Рига, 4-го февраля 1915 г.) Saturs: Priekšvārds. I, II [nod]. Pielikums. *Rec.:* [*Kārlis Grasis*] *K. Gr.* — JDL, 1915, 66; [*Arveds Švābe*] *Š.* — JV, 54

Samarins Jurijs. Raksti par Baltiju, II. Pareizticīgā latvieša piezīmes (1840—1845). Tulk. A. Būmanis. Petrogradā. Izd. A. Gulbis, 1915, 116 lpp. Saturs: No izdevēja. (Prāgā, 1868. gada aprīlī.) J. Samarins. I. Vidzemes vārguļa slimība un pirmie krampji. II. Otrā krīze. Indriķis Straumīts. [J. Līcis.] Gala vārds. (J. Samarina.) *Rec.: s.* — L, 1915, 81; [*Teodors Draudiņš*] *T. Dr.* — JV, 75

Strādnieku Rakstu Krājums 1916. gadam. Bostonā, [1915], S. P. Latv. Kooperg. apg. *Progress Printing Company.* 97 lpp. Saturs: Zobeņa un uguns gadā. [Fr. Roziņš-Āzis] A. — K. Apsāna Pāri braucot. Dzejolis. — J. Ziemeļa-[Bērziņa.] Par virzienu cīņām starptautiskajā sociālismā. — Par Savienoto Valstu satversmi. G. B-rds. — [J. Jansona] O. Brauna. 1905. gads. Sīka piemiņas lapiņa. — Amerikas gāju proletariāts. J. Jurģis. — S. Berģa Zābaku nauda. Stāsts. — Dievs, svētī Latviju. (Ievads iz modernā panlatvisma epus «Jaunais Vidvuds».) [Fr. Roziņš-Āzis.]

Штерн Роберт. Афоризмы, парадоксы и притчи. Перевод с латышского. Рига, 1915, 55 стр. *Rec.:* [*Pāvils Rozitis*] *P. Rt.* — Dr, 1914, 9—12, 1119.—1120. lpp.; [*Ādolfs Erss*] *A. E.* — Ld, 1915, 2; [*Kārlis Tīfentāls*] *K. Dz.* — Dm, 3, 321. lpp.; [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — JV, 31

Таинственная брошюра о Курляндской губернии, Петроград, «Научное Дело», 1915 г., 66 стр. *Rec.:* [*An.*] — DzA, 1915, 13

[*Tīfentāls Kārlis*] *K. Dziļleja.* Latviešu rakstniecības teorija. Vidusskolu kurss. Izdevis Fr. Kundziņš, Majoros, 1914 [1915]. (Дозволено цензурою. Рига, 5 апреля 1915 г.) 128+(4) lpp. Saturs: Priekšvārds (1913). Ievads rakstniecības teorijā. Pirmā daļa. Valodas izteiksmes līdzekļi. I. Ko mēs izsakām vārdos? II. Valodas sastāvs. III. Valodas pārgrozība. Stilistika. IV. Valodas stils. V. Ko nosauc par saprotamu stilu. VI. Ko nosauc par gleznainu stilu. VII. Ko nosauc par emocionālu stilu. VIII. Epiteti. IX. Sinekdoha un metonīmija. X. Metafora. XI. Alegorija. XII. Personifikācija. XIII. Salīdzinājums. XIV. Paralēlisms un atkārtojums. XV. Hiperbola un antitēza. Metrika. XVI. Ritms. XVII. Pantmērs XVIII. Atskaņas. XIX. Ritms prozaiskā valodā. XX. Sakārtoti un pakārtoti periodi. Otrā daļa. Sacerējums. I. Kas ir sacerējums? II. Sacerējuma elementi. Poēzija un proza. III. Divējāds domu gājiens. IV. Poēzijas un prozas dažādie mērķi un nozīme. V. Kā notiek poētiskā un kā prozaiskā domāšana? VI. Dzejas gleznas. VII. Shēma, simbols, tips. VIII. Estētiskās jūtas. IX. Gleznainā un liriskā poēzija. X. Gleznainās poēzijas formas: eposs un drāma. XI. Teika, pasaka, fabula. XII. Balāde, romance, idile. XIII. Poēma. Romāns. XIV. Novele un stāsts. XV. Episkās dzejas uzbūve. Dramatiskā poēzija. XVI. Dramatiskās poēzijas īpašības. XVII. Dra-

matiskās dzejas uzbūve. XVIII. Dramatiskās dzejas attīstība un veidi. Lirika. XIX. Liriskās poēzijas īpašības un izteiksmes līdzekļi. XX. Lirikas veidi. Proza. XXI. Prozas veidi un formas. *Rec.:* [*Arveds Švābe*] Š. — JV, 1915, 98

Volters Eduards. Латышский катехизис 1585 года. Перeизданный Э. А. Вольтером. (Сборник Отделения русскаго языка и словесности Императорской Академии Наук. Том XCIV (94), № 2. К истории перевопечатных книг.) Петроград. Типогр. Им. Ак. Наук 1915. 85 стр. *Rec.: prof. P*[*ēteris*] *Šmits* — DzA, 1916, 43 un Ld, 120; *cand. phil. E*[*rnests*] *Blese* — Dznt, 1918, I, 61.—69. lpp.; [*J. Bebris*] *Bideru Juris* — Ld, 132

Zemgaliešu simtgadu cīņas par patstāvību. (Latviešu Etnografiskās Biedrības izd., Nr. 2.) Rīgā, 1915, 93 lpp. Saturs: Vispārīgas ziņas par Zemgali. 1. Ievads. 2. Zemgales ģeografiskie un etnografiskie apstākļi. 3. Pirmās rakstītās ziņas par zemgaliešiem. II. Zemgalieši pirmajā Baltijas krusta Karu laikmetā. 1. Vispārējie un vietējie Baltijas politiskie apstākļi. 2. Katoļu baznīcas nostiprināšanās Latvijā un viņas pirmie sakari ar zemgaliešiem. 3. Pirmie krustneši Latvijā. 4. Alberts — trešais Latvijas bīskaps un bīskapa sēdekļa pārcelšana uz Rīgu. Cīņa dēļ Zemgales vārtiem. III. Viestarts, Zemgales ķēniņš. 1. Viestarts ar zemgaliešiem sakauj leišus pie Ikšķiles. 2. Viestarta karš ar lībiešiem. Zemgalieši iekaro Turaidu. 3. Viestarts karo Lietavā un viņa jauna uzvara pār leišiem. 4. Zemgaliešu pirmais karš ar Rīgas bīskapu. 5. Ķēniņš Viestarts pie pāvesta sūtņa. Zemgalieši un kurši izposta Daugavas Grīvas cietoksni. IV. Zemgaliešu un leišu lielā uzvara pār Rīgas bīskapu un zobenbrāļu ordeņa iznīcināšana. Zemgalei 20 miera gadi. 1. Kurzemes ķēniņš Lamekins pieņem kristīgu ticību un strīdi Sv. Marijas valstī. 2. Karš Lietavā 1235. gadā. Latgalieši un lībieši negrib karot pret zemgaliešiem un leišiem. 3. Lielā kauja pie Saules un Zobenbrāļu ordeņa gals. 4. Notikumi pēc Saules kaujas. V. Zemgaliešu satiksme ar Sv. Marijas valsti un uzvaras līdz 1272. gadam. 1. Zemgale pievienojas Sv. Marijas valstij 1250. gadā un atkal atkrīt 1259. gadā. 2. Zemgaliešu uzvara pie Tērvetes un kauja pie Durbes. 3. Zemgaliešu uzvara 1265. gadā. Rīdzinieki iekaro Zemgales ostu Mintavu 1266. gadā. 4. Zemgaliešu uzvara 1266. gadā. VI. Zemgali iekaro 1272. gadā, bet viņa no jauna atkrīt. Notikumi līdz 1286. gadam. 1. Kara gaitas pret Zemgali 1272. gadā. 2. Lielā kauja pie Aizkraukles 1279. gadā. 3. Zemgalieši atkaro Tērveti 1279. gada vasarā. 4. Uzbrukums Dobelei 1279. gada rudenī. 5. Ķēniņš Nameitis grib ieņemt Rīgu un sagūsta ordeņa maršalu. 6. Uzbrukumi Dobelei un Tērvetei. 7. Ordeņa briesmu darbs. VII. Zemgales patstāvības beigas. 1. Ordenis ceļ Svētkalna pili pie Tērvetes un karo tur. 2. Zemgalieši atstāj un nodedzina Tērveti. Turpmākās kaujas pie Svētkalna. Zemgales valsts beigas. 3. Zemgaliešu uzbrukums Rīgai un Ikšķilei. 4. Zemgaliešu pēdējā uzvara pār ordeni pie Garozas 26. martā 1287. gadā. 5. Ordenis izposta Dobeli un Rakti 1288./89. gada ziemā. 6. Zemgalieši un leiši iebrūk Lībijā un ordenis izposta Sidrabenes (Jānišķes) pilsētu. 7. Bads Zemgalē. Zemgalieši aiziet no Dobeles un Raktes 1290. gada iesākumā. 8. Zemgalieši aiziet arī no Sidrabenes 1290. gadā. 9. Notikumi Zemgalē pēc 1290. gada. Gala vārds.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNĀLOS U. C.

Anrī Devoss †. L, 66
Bēgļu kalendārs 1916. g. JPA, 22
«Dryvas kalendāra» pordušonas lītā. Dry, 5
Dzejnieks Fallijs miris †. JV, 275
Dzejnieks-kareivis Kārlis Štrāls. [Par viņa ievainojumiem.] JZ, 155
«Dzimtenes Vēstnesis». [Dr. M. Valters un J. Jankavs.] L, 137
Fridols Fridolins (F. Ģēliņš) †. SkDz, 4

Fridols Fridolins (F. Ģēliņš) †. L, 73
Igauņu prese par Raiņa 50 gadu jubileju. JV, 208
«Jaunā Vārda» polemikas paņēmieni. [Par Jauno Rīg. Teātri.] L, 147
«Jaunā Vārda» polemikas paņēmieni. [Par J. Raini.] L, 80
Jaunais Rīgas Teātris Pēterpilī. JPA, 1
Jaunais Rīgas Teātris un «Jaunais Vārds». L, 133
J. Rainis kā tautības aizstāvētājs. L, 76
J. Rainis [50. dzimšanas diena]. JZ, 239
Kalevala. JDL, 48
Kara dzejnieks d'Annuncio. Ld, 184
Karā iesaukto latv. skolotāju vēlējums Rainim. JV, 216
Karš un teātris. JDL, 43
Karš un teātris. SkDz, 3
«Kāvi», sabiedrisks un literārisks žurnāls. [Programa.] Kv, 1
Ko grib latviešu sociāldemokrātija. RA, 10
Kr. Barona tēva 80. g. dzimš. diena. RZ, 292
Krievu sociālisti pret vāciešiem. [P|ehanova, Deiča, Aleksinska u. c. uzsaukums.] DzV, 274
Krievu žurnāla «Vestņik Jevropi» 50 g. pastāvēšana. DzV, 331
Kristjānis Barons (1835—1915). JV, 241
Krišjānis Barons. Ld, 271
Kurš J. Jankavs ir īstais? JV, 135
Laikrakstu apskats. [Plūdoņa atteikšanās no līdzstrādniecības «Dz. Vēstnesī.»] JPA, 1
Lasītājiem. SkDz, 1
Latv. Interimteātris. [V. Zenkeviča «Pirms uzvaras».] RA, 13
Latv. Interimteātris. [Mare Kop. Marleta «Lugošas kāzu dziesma».] RA, 46
Latv. Int. [Sumbatova «Karš un mīlestība».] RA, 51
Latv. Interimt. [Šekspīra «Makbets».] RA, 64
Latv. Interimt. [Rozentāla-Krūmiņa «Zelta ziedi».] RA, 92
Latv. Int. [L. Paegles «Dievi un cilvēki».] RA, 79
Latv. Int. [R. Veica jubileja, izr. «Ērglēns».] RA, 115
Latv. Int. [«Roberts un Betrams».] RA, 119
Latv. Int. [I. Surgučeva «Tirdzniecības nams».] RA, 127
«Latviešu Dzimtene», B. Dīriķa u. b-dru firmas izdošanai nodomātais žurnāls. DzV, 34
Latviešu rakstnieku pabalsta lieta Centrālkomit. sēdē. DzV, 305
Latviešu teātra nākotne. Ld, 43
Latviešu teātra nākotnes lietā [un «Jaunā Vārda» nostāja]. Ld, 48
Latviešu žurnāli. JDz, 5
«Latvija» pret Jauno Teātri. JV, 146
«Latvija» pret Raini. JV, 78
«Latvijas» tenkas [par Jauno Rīg. teātri]. JV, 136
«Līduma» zaimi par latv. tautas dzeju un kultūru. DzV, 161
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. DzV, 149
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. JDL, 125
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. L, 124
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. ŅV, 42
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. RA, 151
Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. RZ, 154
Literārisks dokuments. [Izvilkums no Līgotņu Jēkaba — Rozes romāna.] JV, 104
Mākslinieks T. Ūders †. JV, 185
Mārcis Zīrāks (Ziemciešu Marija) †. DzV, 164
M. Lomonosova piemiņa. ŅV, 25
M. V. Lomonosovs. CA, 15
Mūsu teātra lietā. JZ, 259
Mūsu rakstnieki un dzeja. Ld, 254

No redakcijas. [Par Ev 1915. gadā.] Ev, 1
Pēteris Vinters [Vintiņš] †. LpAtb, 7
Pie J. Raiņa viņa 50 gadu dzimšanas dienā. [Adreses un telegramas.] JV, 260—262
Полемика латышских газет. [Jankava un «Dzimt. Vēstn.» polemika ar «Līdumu», «Jauno Vārdu» u. c.] «Рижское Обозрение», Nr, 45, 26/VI
Raiņa jubileja. Dry, 35
Rīg. Latv. Biedr. Derīgu Grāmatu Nod. sap. 9. janv. DzV, 9; L, 7 (1.); Ld, 14 (Str.)
Rīg. Latv. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] DzV, 271
Rīg. Latv. Teātris. [A. Alunāna «Kas tie tādi...».] DzV, 276
Rīgas pilsētas teātris un latvieši. JV, 41
R. L. B. Derīgu grāmatu Nodaļas prospekts 1915. gadam. DzV, 135
Roberts Tautmīlis-Bērziņš †. JV, 82
Roberts Tautmīlis-Bērziņš †. SkDz, 5
Rob. Tautmīļa-Bērziņa paglabāšana. L, 87
Senprūši kā baltu tautas zars. DzV, 142, 144, 149
Strīds [brāļu Kaudzīšu un P. Gruznas] par «Mērnieku laiku» dramatizējumu. JV, 16
Strindberga dvēseles drāma. Ld, 191
Sveicinājumi Rainim. JV, 204
Teodors Zeiferts. RA, 79
Teodors Zeiferts. (Uz viņa 50. dzimšanas dienu.) L, 65
Vācu un leišu atsauksmes par latviešu darbību. JDL, 113
Vāja taisnošanās. [Līgotņu Jēkaba — Rozes un latviešu rakstnieki.] JV, 108
«Varavīksne». (Prospekts 1915. g.) Vrv, 3
Vājš advokāts. [«Jaun. Vārds» un Rīg. Jaun. Teātris.] RZ, 139
V. Bogučarskis [īstā vārdā Jakovļevs] †. JDL, 108
В стране чудес. Правда о прибалтийских немцах. А. Ренников. ŅV, 6
Valters Krēns [Valter Crane] †. L, 63
Vēl sveicieni J. Rainim. JV, 210
Vēlreiz Jaunais Teātris un H. Asars. L, 144
Vēsturisks dokuments. [Krievu soc.-dem. uzsaukums.] JPA, 4
Viktors Rīškovs. SkDz, 2
Ziemciešu Marija (Mārcis Zīrāks) †. Ld, 164
Ziņojums Velmes prēmijas lietā. JPt, 19
—.— Kultūras birojs un rakstnieku pabalsts. JDL, 47
□ Rīgas teātri. DzV, 53
** Piebildums par Valtenbergas gruntnieku pievārdiem. [Par Jāni Ruģēnu.] DzV, 82
a. Mārcis Zīrāks. [Viņa apbedīšana un «Dzimt. Vēstnesis».] Ld, 165
-a- Karš un krievu literatūra pa 100 gadiem. DzV, 57
-a- Par nerātnām tautas dziesmām. DzV, 29
ab. Lielkņazs Konstantins Konstantinovičs †. [Ar ģīmetni.] Vrv, 25
-aes. Maskava. Dzejnieka Fallija bēru dienā. DzV, 328
an. Kņazs A. Ceretelli †. DzV, 33
-cis. Galiciešu-bukoviniešu literatūra. DzV, 51
-d- Dzejnieks Fallijs miris. DzV, 312
-d- It kā bez spārniem. [Latv. Bēgļu Apg. centrālkomit. kalendārs 1916. g.] JV, 297
-d- Pedagoģiska žurnāla nozīme. JA, 39
-d- «Kas raksta dzejas, tam nav jāmaksā galvasnauda». [Par dzejnieku atsvabināšanu no nodokļiem.] Sdz, 46
-d- Jaunais Rīgas Teātris. RZ, 125
-e. Kā Rīgas laikraksti svin dzejnieka [Raiņa] jubileju. Ld. 227
-e- Laiks pārdomāt! [Par žurnālistu un literātu biedr. «Ideja».] JAr, 4
-en- «Dzimtenes teātris. [G. Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] JDL, 66
-g- Pētr. Labd. bdr. teātris. [Blaumaņa «Pazudušais dēls».] JDL, 1

gr- «Būs prieks». D. S. Merežkovska luga. DzV, 124
-is. Krievu teātris. [S. Juškeviča «Mendelis Spivaks» («Tēvs).] RA, 9
-j- Latv. Bēgļu Apg. centrālkomit. bēgļu kalendārs 1916. g. JDL, 79
-kl. Kara laika literātiskie parazīti. JDL, 12
-ks. K. Skalbes Kara gleznas. JLAp, 11
-kt. Mārcis Zīrāks-Ziemcietis †. DzV, 166
-l Mūzikas un Dzied. biedr. «Marsa» teātris «Uļejā». [J. Akuratera «Kurzemē».] JV, 254
— Mūz. un Dzied. biedr. «Marss» teātris. [Aspazijas «Neaizsniegts mērķis».] JV, 266
— Mūz. un Dzied. biedr. «Marss» teātris. [Mārt. Galanska «Gāju putni» pirmizr.] JV, 290
— Mūz. un Dzied. biedr. «Marss» teātris. [Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais tauriņš».] JV, 301
— Rīg. Latv. teātris. [R. Blaumaņa «No saldenās pudeles».] JV, 248
— Trešais pastāvīgais latv. teātris Rīgā. [V. Riškova «Cūskulēns».] JV, 260
-lk- Jaun. Rīg. Teātris. [A. Kicberga «Vilkatis».] JA, 5
— Jaun. Rīgas Latv. Teātris. [A. Upīša «Nanniņa».] JA, 7
-ma Krievu un angļu rakstnieku tuvošanās. DzV, 89
-mt. Jauns strīds dēļ L. N. Tolstoja manuskriptiem. DzV, 84
-n. Vēl par Jauno teātri un «Jauno Vārdu». L, 139
-nik. Staņislavskis. DzV, 78
-ns. Latviešu teātra nākotne no laucinieku redzes stāvokļa. Ld, 50
-ns. Viktors Igo. Vrv, 20
-ns. Mūz. un Dzied. biedr. «Marss» teātris. [J. Akuratera «Ķēža locekļi».] JV, 285
p. Latviešu darbi svešās valodās. Ld, 219
rik. Franču godalgas [karā kritušiem rakstniekiem]. DzV, 277
s. Jurija Samarina «Raksti par Baltiju, II». Pareizticīgā latvieša [Indriķa Straumītes, t. i., Jāņa Līča (1830—1905)] piezīmes. (1840.—1845. g.) Tulk. A. Būmanis. L, 81
-s. Karš un prese. [Izstāde.] (Vēstule no Maskavas.) JV, 28
-s. Maskavas Komercinstitūta Baltijas Novadniecības pilna biedru sapulce [nolemj: «Ņemot vērā DzV nosodāmo un denunciēlo izturēšanos pret latviešu presi, sabiedriskiem darbiniekiem un pazīstamām organizācijām... šo lapu neturēt uz sava avīžu galda.»] DzA, 15
-s. Roberts Tautmilis-Bērziņš †. Ld, 99
-s. Latviešu teātris Maskavā. JPA, 25
-s. Liepājas Latv. teātris. [J. Surgučeva «Tirdzniecības nams».] LpAtb, 16
-s. «Rotas» teātris. DzV, 48
— Teodors Zeiferts. [50. g. dzimšanas dienā.] DzV, 77
-š. Rūd. Blaumaņa «Ugunī». Limbāžu Saviesīgā biedrībā. Aus, 8
-um- Čehova spriedums par Gorkiju. DzV, 46
— Grāmatu fanātiķis Antons Hinkēns †. DzV, 8
— «Miera zobens». [Angļu rakstnieka Velsa jaunais romāns.] DzV, 116
— Vācu grāmatu tirgus. DzV, 37
x. Karš un krievu dramatiskā literatūra XIX gadu simteņa sākumā. L, 165
— Karš un lirika. L, 165
A. Dzejnieks K. Strāls ievainots. Ld, 181
A. Lietuvēna varā. [J. Jankavs pret Dr. M. Valteru.] L, 148
A. Rūd. Blaumaņa «Pazudušais dēls» krievu valodā. JPA, 15
Adlers M. «Kad mēs, mirušie, mostamies». [Ibsena drāma.] SkDz, 5
Ago. «Deutschland über Alles». [Kādas angļu rakstnieka grāmatas atstāstījums.] DzV, 186
— Ko liksim vietā. [Sēnalu literatūra.] DzV, 180
A. J. Latvju Daiņas. RA, 11
[*Akmens Jānis*] *J. A.* Aktieru vakars Jaunā Rīg. Teātrī. [Ed. Vulfa «Lielais vinnests».] DzV, 148

[*Akmens Jānis*] *J. A.* A. Laiviņš. Azes nāve. Stāsts. DzV, 146
— *J. A.* A. Saulieša raksti. Piektā grāmata. Pasaules vidū. DzV, 139
— *J. A.* «Druva». Mēnešraksts, Nr. 9—12, 1914. g. DzV, 181
— *J. A.* Jaun. Latv. Teātris. [Ibsena «Kad mēs, mirušie, mostamies».] DzV, 118
— *J. A.* J. Jaunsudrabiņa «Dzīvas un nedzīvas puķes». Drāma 1 cēl. DzV, 153
— *J. A.* K. Skalbes Kara gleznas. DzV, 160
— *J. A.* Latviešu rakstnieku un mākslinieku liktenis. DzV, 246
— *J. A.* Liepājas Latv. Teātris Rīg. Latv. Interimteātrī. [Surgučeva «Tirdzniecības nams».] DzV, 128
— *J. A.* Liepājas Latv. Teātra aktieru vakars Rīgā. [Ibsena «Sadzīves pīlāri».] DzV, 144
— *J. A.* Rīg. Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Princese Gundega...».] DzV, 25
— *J. A.* R. Latv. T. [Fitgera «Ragana».] DzV, 124
— *J. A.* R. J. T. [Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] DzV, 129
— *J. A.* R. L. T. [Ād. Alunāna «Kas tie tādi, kas dziedāja».] DzV, 134
— *J. A.* Rodrigo Kalniņa benefice J. Rīg. Teātrī. [Andrejeva «Mūsu mūža dienas».] DzV, 15
Akuraters J[*ānis*]. Bēgļu rakstnieku pabalsts. Ld, 268
— *J. Ak.* Dzejnieka Fallija izvadīšana uz pēdējo dusu. Ld, 308
— Franču teātris. [Piezīmes.] SkDz, 5
— Pozitīvais virziens mūsu nacionālos jautājumos, Ld, 311, 315, 317, 325
— *J. Ak.* Vācu kultūras vakarā. Ld, 45
— Vēstule redakcijai [par pabalstiem rakstniekiem]. Ld, 322
Alberts. «Avots» 1914. gadā. Av, 7
[*Alitsens R.*] *R. A.* Kalendārs latviešu luterticīgiem bērniem 1915. g. EvG, 5
Alnis. Rakstniecisks apstaigājums. LAp, 2, 3, 4
Amtmans Teodors. J. Rainis. JV, 198
Ap. K. Skalbes vakars 1. febr. DzV, 33
Ap. Valka. Lasītāji un grāmatas. Ld, 39
Apsīšu Jēkabs [*Jaunzems Jānis*]. Pa valodniecības tekām. DzV, 138
— Tukuma un Sēmes Draudzes Kalendārs 1915. g. EvG, 11
[*Āriņš Jēkabs.*] *J. A. Duburs.* Nelaidīsim šogad «Druvu» atmatā! DzV, 154
Arnolds K., stud. agr. Grāmatu nozīme. ĻV, 19, 20
Aro. Jaunais Teātris Pēterpilī [Pe-Ge dramatizētie «Mērnieku laiki».] JV, 250
[*Āronu Matiss*] *A. M.* Diždarbs galā. [«Latvju Daiņu» piektais — pēdējais sējums.] DzV, 152
— Mirušu vēstules. [Kr. Valdemāra un viņa māsas Marijas vēstules.] DzV, 187
— [Priestera J. P. Krauķļa vēstules.] Tp, 194
Arv. Guna Jaunā Pēterpils Teātrī. JV, 256
— Jaun. Teātris Pēterpilī. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] JV, 262
— Jaun. T. Pēterpilī. [Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».] JV, 274
— Jaunais Teātris Pēterpilī. JV, 288
[*Asars Hermanis*] *A.* Priekš desmit gadiem. 1. Petīciju laikmets. JV, 250
2. «Biedrību savienība» un latv. politisko partiju dibināšana. Tp, 254
— *A.* «Pūt, vējiņi!» interimteātrī. JV, 230
— *A.* Rakstnieku un mākslinieku pabalsta jautājumā. JV, 299
— *A.* Roberta Tautmīļa-Bērziņa apglabāšana. JV, 87
Atribūts. J. Raiņa jubilejas svinēšana Maskavā. [Strīdi ap to.] JV, 230
[«*Ausekļa*» *redakcija.*] God. lasītāji! [«Ausekļa» mērķi 1915. gadā.] As, 1
B. Rob. Tautmīļa-Bērziņa apbedīšana. DzV, 104
[*Bankavs Jānis.*] Jānis Ozols. DzA, 5
— *J. B-vs.* Personīgā lietā. DzA, 16
— *B.* Raiņa jubileja. DzA, 1
— *J. B.* Vientuļā ceļinieka piemiņai. [L. N. Tolstojs †.] DzA, 19
Bārda Fr[*icis*]. Andr. Kurcijs. Bez prieka un dailes. Dzejas. DzV, 118
— J. Grīns. Rožu ugunī. Dzejoļi. DzV, 43
— Māksla un kritika. L, 81

Bārda Fr. Pamati un paviršība. (Atbilde A. Bračam.) DzV, 71, 72
— Piezīmes [A. Brača rakstam «Paviršība un pamati»]. DzV, 111, 113, 114
— Rūd. Blaumaņa kopoti raksti. Septītais sējums. Dzejas. DzV, 37
B. E. Jozefs Zubatijs †. JV, 285
[*Bebris Juris*] *Bideru Juris.* J. Jaunsudrabiņa «Baltā grāmata», I daļa. LpAtb, 27
— *B. J.* J. Raiņa «Indulis un Ārija» Liepājas Latv. teātrī. L, 69
Benjamiņš. Dzejnieks Fallijs †. JDL, 63
[*Bergmanis Arvēds*] *A. B.* Vasaras teātris Vērmaņa dārzā. L, 146
[*Bērziņš Arturs*] *Ar. Br.* «Druva», 1914. g., Nr. 9—12. L, 115
— *A. B.* Grāmatas mazajiem lasītājiem. Nr. 9—12. Izd. A. Jesens. DzV, 11
— Jaunais Rīgas Teātris. [Aspazijas «Ragana».] DzV, 4
— Jaun. Rīgas Teātris. [A. Kicberga «Vilkatis».] DzV, 18
— Bertas Rūmnieces benefice J. Rīgas Teātrī. [Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais kungs».] DzV, 22
— Jaun. Rīg. T. Amtmaņa-Briedīša benefice. [V. N. Riškova «Patiesības avots».] DzV, 29
— Jaun. Rīg. t. Alekša Mierlauka benefice. [V. Riškova «Karjēras sākums».] DzV, 42
— Jaun. R. T. [Ibsena «Svētki Solhaugā».] DzV, 50
— J. R. T. Lilijas Ērikas benefice. [F. Faļkovska «Dzīves būvētāji».] DzV, 70
— J. R. T. Ed. Smiļģa benefice. [Ernesta Harta «Ners Tantris».] DzV, 83
— J. R. T. [Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».] DzV, 85
— J. R. T. Kristapa Koškina benefice. [Ibsena «Jaunatnes savienība».] DzV, 90
— *A. B.* J. R. T. Gustava Žibalta benefice. [Rozenova «Nabaga runcis».] DzV, 100, 104
— Jaun. Rīg. Teātris. [Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] L, 107
— J. R. T. [Ed. Vulfa «Romas degšana jeb Lielais vinnests».] L, 122
— Jaun. R. T. [M. Glasa «Potašs un Perlamuters».] L, 152
— Jaunākās latviešu lugas. DzV, 9, 16, 40, 50
— *Ar. Br.* Kara stāsti. Sakop. Lejas-Krūmiņš. L, 144
— *A. B.* Krievu teātris. [Juškeviča «Mendels Spivaks».] DzV, 8
— *A. B.* Krievu teātris. [Anrī Bataiļa «Spīdekļi».] DzV, 16
— *A. B.* Krievu teātris. Aktieru atvadīšanās vakars 1. febr. DzV, 33
— Krievu trupas viesošanās Interimteātrī. DzV, 48
— Latviešu rakstniecība. I. Saulieša stāsti. II. K. Skalbes pasakas. III. Andr. Upīša noveles. L, 127, 139, 150
— Latv. teātra izrāde Petrogradā. [Blaumaņa «Indrāni».] JZ, 264
— *A. B.* Latviešu teātris Petrogradā. Vrv, 32
— Liepājas Latv. Teātra aktieru otrā viesu izrāde. [Ibsena «Sabiedrības pīlāri».] L, 119
— *Ar. Br.* Pēdējās novitātes Jaunā Rīgas Latv. Teātrī. [Jaunsudrabiņa «Dzīvas un nedzīvas puķes». H. Ibsena «Kad mēs, mirušie, mostamies», Žila Renāra «Sargangalvītis».] Vrv, 23
— *A. B.* Rīgas Latv. Teātris. [V. Zenkeviča «Pirms uzvaras».] DzV, 11
— Rīg. Latv. Teātris. [Šekspīra «Romeo un Jūlija».] DzV, 28
— Rīg. L. T. [Mara Cop Marleta «Lugošas kāzu dziesmas».] DzV, 43
— R. L. T. [A. J. Sumbatova «Karš un mīlestība».] DzV, 48
— R. L. T. [Šekspīra «Makbets».] DzV, 62
— R. L. T. [A. Niedras «Zeme».] DzV, 71
— *A. B.* R. L. T. [Gētes «Fausts».] DzV, 80
— R. L. T. [Rozentāla-Krūmiņa «Zelta meža ziedi» pirmizr.] DzV, 89
— R. L. T. [L. Paegles «Dievi un cilvēki» pirmizr.] DzV, 96
— Rīg. Latv. Teātris. [A. Fitgera «Raganas» pirmizr.] L, 102
— R. Latv. T. [Liepājas teātra aktieru viesošanās ar Surgučeva «Tirdzniecības namu».] L, 106
— R. L. T. [Dž. Roveta «Negodīgie».] L, 109
— R. L. T. [Ād. Alunāna «Kas tie tādi, kas dziedāja».] L, 111

[*Bērziņš Arturs*] R. L. T. Reinh. Veica benefice. [Edm. Rostāna «Ērglēns».] DzV, 114
— *A. B.* Roberts Tautmīlis-Bērziņš †. DzV, 99
— Latviešu teātris pagājušā sezonā. L, 126, 133
— Latviešu teātris Petrogradā. JZ, 278
— *A. B.* Raiņa jubileja. [Ar ģīmetni.] Vrv, 31
Bērziņš P[*ēteris*]. Latviešu tautas dziesma. DzV, 222
[*Birkerts*] *Antons.* J. Rainis. JV, 198
— *Antons.* Sīkgruntniecība un tautības jautājums. Dm, 2, 3, 137.—151., 250.—258. lpp.
[*Birkerts Pēteris*] *P. Torrens.* Materiālistiskā estētika. Dm, 4, 481.—487. lpp. (Nenobeigts.)
Birznieks J., Stokholmā. Par mūsu «Jaunības Draugu». JDr, 3
Bračs A[*ugusts*]. Bārdas estētiskie pamati. DzV, 63, 64
— Brīvas Balsis. Saņavska augstskolas klausītāju rakstu krājums. Ld, 98
— Pa aplamu ceļu. (Piezīmes pie J. Lapiņa «Atskatiem».) Ld, 46, 47
— Paviršība un pamati. [Par Fr. Bārdas estētiskiem pamatiem.] DzV, 111, 113, 114
Būcens Fr. Nāciet un palīdziet mums. [Par PLV izplatīšanu.] PLV, 2
[*Bullis Žanis*] *-bis.* «De profundis». [Vold. Puķes lugas izrāde Pēterpilī.] ĻV, 30
— *-bis.* Latv. teātris Pēterpilī. [A. Upīša «Nanniņa» un «Ragana».] ĻV, 30
C. Novitāte Petrogradas Jaunā Latv. Teātrī. [A. Gulbja «Kaspars un Biruta».] Vrv, 43/52
[*Cālitis Eduards*] *Ed. C.* «Pasaka par nāvi». Ed. Vulfa. Kv, 15
[*CA red.*] Дополнительные материалы к книгам Ренникова «В стране чудес» и Артура Тупина «Прибалтийский край и война». CA, 31
Civrienxde — «Le Matin». Franču atsauksmes par latviešiem. JV, 124
C. P. Liepājas Latv. Teātris. [Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] JDL, 4
C. P. Liep. Latv. T. [Jevdokimova «Katjuša Maslova».] LDA, 10
— Liep. L. T. [Ibsena «Spoki».] LDA, 37
D. Latviešu rakstnieku pabalstīšanas jautājums. DzV, 309
Dāle P[*auls*]. Piezīmes pie Graša recenzijas par pirmo latv. inteliģences vakaru. DzA, 22
Daniševskis Jūlijs (J. Dns.) Vēstule redakcijai. [Personīgā lietā atbilde Fr. Menderam-Olavam.] JV, 107
Dauge A[*leksandrs*]. Par Meterlinku. Atrefer. T. V. JPA, 17
Dauge P[*auls*]. Raiņa 50 gadu dzimumdienai. JPA, 7
— Sabiedrība un avīžniecība. Domas par latviešu kultūras darba apvienošanas ideju. JPA, 14, 15
Db. «Kas tie tādi, kas dziedāja?» Rīg. Latv. teātrī. RZ, 248
— «Mērnieku laiki» pēdējo reizi šinī sezonā Jaun. Rīg. Teātrī. RZ, 61
— Roberts Tautmīlis-Bērziņš †. RZ, 102
Db. A [*Dobelis Ādolfs.*] «Rakstnieki un mākslinieki kareivjiem». DzV, 67
[*Deglavs Augusts*] *-ea-.* «Dzimtenes» latv. teātra izrādes Pēterpilī. [Heijermaņa «Septītais bauslis».] JDL, 23
— *-ea.* «Dzimtenes» teātris. [A. Brigaderes «Sprīdītis».] JDL, 82
— *-ea-* Latviešu teātra izrādes [Pēterpilī]. JDL, 11
— *-ea-* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [E. Rozenova «Og|raktuvēs».] JDL, 17
— *-ea-* Pēterpils Jaun. L. t. [Aspazijas «Guna».] JDL, 36
— *-ea-* Pēt. J. L. t. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] JDL, 42
— *-ea-* Pēt. Jaun. Latv. teātris un Visp. Palīdz. Biedr. «Dzimtenes» teātris. [R. Blaumaņa «Ugunī».] JDL, 48
— *-ea-* Pēt. J. L. t. [Kaudzīšu «Mērnieku laiku» atkārtojums.] JDL, 66
— *-ea-* Pēt. J. L. t. [A. Gulbja «Kaspars un Biruta».] JDL, 72
— *-ea-* Pēt. J. L. t. [Aspazijas «Vaidelote».] JDL, 78
[*Dēķens Kārlis*] *Vecais.* J. Rainis. JV, 198
[*Dirikis Kristaps*] *Salkons.* J. Rainim. JV, 198

[*Dobelis Ādolfs*] *A. Db.* Darba laikā. Andr. Upīša noveles. DzV, 167
Draudiņš T[eodors]. Jāņi un Pēteri jeb divas kultūras. Ld, 178
— *T. Dr.* J. Raiņa [gaidāmā] jubilejas svinēšana Maskavā. JPA, 5
— *T. Dr.* Jurija Samarina raksti par Baltiju. 2. Pareizticīgā latvieša piezīmes (1840—1845) JV, 75
— *T. Dr.* Latviešu teātris Maskavā. [R. Blaumaņa «Indrāni».] JPA, 9
— *tdr.* «Прибалтийский край и война». Собрал и составил А. Тупинь. Dm, 1, 106. un 107. lpp.
Druva J[ūlijs]. Sveiciens J. Rainim. JV, 210
Dumbergs Art. «Augstākais Prāts». Alfrēda Volesa pasaules uzskats. JDr, 1
[*DzA red.*] Laikrakstu apskats. [Par JDL atkal iznākšanu Petrogradā, Plūdoņa atteikšanos «no jebkādas līdzstrādības» DzV un desmit gadu ilgstošo prāvu Petrogradas tiesu palātā pret «Pēterburgas Avīžu» kantora pārziņiem — Pētersonu un Jablonski «par uzmusināšanu uz pastāvošās iekārtas gāšanu» 1905. g. dec.] DzA, 8
E. Popularitātes meklētāji. [Latv. rakstnieki un kreisais novirziens.] RA, 174
[*Egers N.*] *E-rs.* Augusta Kicberga 60 gadu jubileja. JV, 301
— J. Rainim. JV, 198
— *E-rs.* Latviešu teātris Rēvelē. [«Septītais bauslis».] JV, 270
[*Egle Kārlis*] *K. Eg.* Akakijs Ceretelli †. L, 21
— *K. Eg.* F. Koršs †. L, 61
— K. Skalbes Kara gleznas. L, 54
[*Egle Rūdolfs*] *R. E.* Annas Brigaderes Raudupiete. L, 13
— *E.* Jaunais Rīg. Teātris. Rodrigo Kalniņa benefices izrāde. L, 12
— *R. E.* Jaun. Rīg. t. [Kicberga «Vilkatis».] L, 17
— *R. E.* Jaun. R. T. Bertas Rūmniek benefice. L, 18
— *R. E.* J. R. T. [L. Rižovas «Patiesības avots».] L, 25
— *R. E.* Jaun. R. T. [V. Riškova «Karjēras sākums».] L, 37
— *R. E.* J. R. T. [Ibsena «Svētki Solhaugā».] L, 43
— *R. E.* J. Rīg. T. Lilijas Ērikas benefice. [F. Faļkovska «Dzīves būvētāji».] L, 60
— «Ners Tantris». Harta luga Jaun. Rīg. Teātrī. L, 69
— J. R. T. [Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».] L, 70
— J. R. T. [Ibsena «Jaunatnes savienība».] L, 75
— J. R. T. [E. Rozenova «Nelaimīgais runcis».] L, 87
— J. R. T. [Ibsena «Kad mēs, mirušie, mostamies» pirmizr.] L, 100
— *R. E.* Rīgas krievu teātris. [Juškeviča «Mendels Spivaks».] L, 5
— *R. E.* Rīg. Latv. Teātris. [V. Zenkeviča «Pirms uzvaras».] L, 8
— *R. E.* Rīg. Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Princese Gundega...».] L, 16
— *R. E.* R. L. t. [Šekspīra «Romeo un Jūlija».] L, 24
— *R. E.* R. L. t. [Marleta «Lugošas kāzu dziesmas».] L, 37
— *R. E.* R. L. T. [A. Sumbatova «Karš un mīlestība».] L, 41
— «Makbeta» inscenējums Rīg. Latv. Teātrī. L, 54
— R. L. T. [Rozentāla-Krūmiņa «Zelta meža ziedi».] L, 73
— R. L. T. [L. Paegles «Dievi un cilvēki».] L, 80
— *R. E.* R. L. T. [Edm. Rostāna «Ērglēns».] L, 96
— Rūd. Blaumaņa kopoti raksti, VII. Dzejas. L, 48
— Šekspīra «Makbets». L, 53
— Tautas rakstnieki. Teodora kopoti raksti, I. L, 65
Eglīts V[iktors]. Atbilde Pāvilam Rozītim. Ld, 219
— Kā jāsaprot atdarinājums pie klasiķiem. Ld, 178
— *V. Eg.* «Ņemnandu mantinieki». K. Jākobsona drāma. L, 7
[*Endzelins Jānis*] *J. E.* Mūsu inteliģence un valoda. Ld, 311
E. R. Latvju Daiņas — kultūrieguvums. JPA, 5
— Pēterp. Jaun. Latv. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JPA, 3
Ergo. Jaun. Rīg. Teātris. [Kicberga «Vilkatis» pirmizr.] JV, 14
— Jaun. Rīg. Teātris. [L. N. Rižovas «Patiesības avots» pirmizr.] JV, 25
— Jaun. Rīg. T. [Riškova «Karjēras sākums» pirmizr.] JV, 35

Ergo. Jaun. R. T. [Ibsena «Svētki Solhaugā».] JV, 42
— Jaun. Rīg. teātris. [Ernsta Harta «Ners Tantris».] JV, 69
— Jaun. Rīg. t. [Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».] JV, 70
— Jaun. Rīg. t. [Ibsena «Jaunatnes savienība».] JV, 74
— Jaun. Rīg. Teātris. [E. Rozenova «Nelaimīgais runcis».] JV, 87
— Jaun. R. T. [Ibsena «Kad mēs, mirušie, mostamies».] JV, 99
— Jaun. R. T. [Z. Renāra «Sarkangalvītis» un J. Jaunsudrabiņa «Istās un neīstās puķes».] JV, 107
— Jaunā Rīg. Teātra aktieru svētki. [Ed. Vulfa «Romas degšana jeb Lielais vinnests».] JV, 123
— Liepājas aktieru viesu izrāde. JV, 119
Ērmanis P[*ēteris*]. A. Saulieša raksti, III. Pret kalnu. Stāsti. L, 19
[*Erss Ādolfs*] *Ā. E.* «Jaunības Tekas». Ld, 5
— *A. E.* Roberta Sterna Aforismi, paradoksi un līdzības. Ld, 12
[*Ezeriņš Jānis*] *J. E.* Mūsu inteliģence un valoda. Ld, 311
Fallijs [*Bulāns Konrads*]. Vaļējā vēstule atklātībai. [Par Maskavas studentu sapulci.] DzA, 20
Флеровский И. В краю феодальных баронов. «Современник», январь
Freinbergs K[*ārlis*]. J. Rainis. JV, 198
— «Nelaimīgais runcis». [Emīļa Rozenova luga.] SkDz, 5
— «Pasaka par nāvi». [Ed. Vulfa luga.] SkDz, 4
— Patiesības avots. (L. N. Rižovas drāma-pasaka.) SkDz, 1
— Saules kalnā. (H. Ibsena «Svētki Solhaugā».) SkDz, 2
— Tristāns un Izolde. [Ernsta Harta «Ners Tantris».] SkDz, 3
Fridrihsens G. A. Uz «silto zemi». Vēsturiska skice. DzV, 219—222
Fr. V. Dzimtene. J. Jaunsudrabiņa. ĻV, 2
— «Nu ar dievu, Vidzemīte!». Drāma 1 cēl. no Fr. Bārdas. ĻV, 2
— Raudupiete. Drāma 5 cēl. no Annas Brigaderes. ĻV, 2
G. Franču atsauksmes par latviešiem. JDL, 122
G. Vēlreiz kara vezumnieki. [Polemika ar A. Stērsti-Tālvaiti.] L, 106
[*Gailis Mārtiņš*] *L. Šanteklers.* Šā laika tautas dziesmas. Ld, 293
[*Gailīts Augusts*] *Aug. G.* Eduards Vilde. Dm, 3, 334. un 335. lpp.
— Igauņu rakstniecība 1914. gadā. Dm, 327.—329. lpp.
— Teodors Altermans †. Dm, 4, 447. lpp.
Grāmatrūpniecības strādn. arodu biedrības valde. J. Rainim. JV, 198
Grants Emīls. Augusts Bračs. Drupas. Dzejas. JDL, 2
[*Grasis Kārlis*] *K. Gr.* Andr. Upīša Darba laikā. Noveles. JDL, 106
— *K. Gr.* Ar balsu vairākumu ... (Piezīmes pie protestiem pret Andr. Upīti.] JDL, 78
— Atbīlde P. Dāle kgm. DzA, 22, 23
— «Brīvas Balsis». Literāriski-kritiski un sabiedriski raksti. JDL, 5
— *K. Gr.* «Domas», 1—3. JDL, 88
— *K. Gr.* H. Roland-Holst. Sociālisms un literatūra. No holandiešu valodas tulk. Fr. Roziņš, JDL, 66
— Isa piezīme pie kādas «gudras» kritikas. [Atbilde K. Tīfentālam-Dziļlejam.] JDL, 14
— *K. Gr.* K. Skalbes Kara gleznas. JDL, 60
— Kurioza kritika. [Par K. Tīfentāla-Dziļlejas kritiku «Domās».] JDL, 73
— *K. Gr.* Leonida P-ais «Likums un ieraša Baltijā». JLD, 72
— *K. Gr.* Otrais latv. inteliģences vakars. DzA, 23
— Proletariāts un māksla. JDL, 33, 36, 38, 41, 42, 44, 47, 49, 51, 52
— Rainis un Vācija 90. gados. DzA, 2
— Raiņa svētki 18. oktobrī Politehniskajā Muzejā [Maskavā]. DzA, 14
— *K. Gr.* [Raksti par jaunlatviešiem un Krišjāni Valdemāru.] [1] «Starp divām ugunīm». DzA, 6
[2] Vēl par atmodas laikmeta ideoloģiju. DzA, 7
— [3] «Meklējiet pagātnē ...». (Par atmodas laikmeta ideoloģiju.) DzA, 8, 10

[*Grasis Kārlis*] [4] «Meklējiet pagātnē...». II. K. Valdemāra kosmopolītiskās tendences. DzA, 17
— [5] Lielākais no mums. [Kr. Valdemārs arī pēc J. Velmes atmiņām.] DzA, 21
— *K. Gr.* Romantisma stīgas un romantisma mūzika. J. Jaunsudrabiņa «Dzimtene». JDL, 8
— Таинственная брошюра о Курляндской губернии. Петроград, 1915. [Recenzija.] DzA, 13.
Graubiņš J[ēkabs]. Jautājums dzejniekam Plūdonim. [Par viņa līdzstrādību «Dzimt. Vēstnesī».] JV, 175
Grauds O. L. D'Ors. Lāsts iesācējiem! Tulk. L. Paegle. DzV, 202
[*Grēviņš Valdis*] *V. G.* Pie Fallija kapa. JPA, 20
— *V. G.* Vēlreiz par inteliģentiem. [Latv. inteliģ. vakars Maskavā.] JPA, 24
— Viktora Eglīša lekcija. [Trešā «inteliģences vakarā» 6. dec.] JPA, 24
Grīns J[ānis]. Fallijs un viņa dzimtene. Ld, 329
[*Grosvalds Olģerts*] *O. G.* Vēstule no Petrogradas. [Maskavas Dailes Teātra izrādes.] L, 144
Grūbe J., Bankavs J. Personīgā lieta. [Par E. Šulca un Ed. Sillera denuncēšanu.] Krz, 6
[*Gruzevskis Žanis*] *Gr.* Latv. teātris Vērmaņa parkā. [Vulfa «Lielais vinnests».] JZ, 356
Gruzna Pāvils. J. Rainim. JV, 198
Gulbis A[nsis]. J. Rainis. JV, 198
— *A. G.* Mārtiņš Remiķis. JPA, 12
[*Ģersons Ādolfs*] *V.* A. Saulieša raksti. Otrā un trešā grāmata. JT, 164. un 165. lpp.
— *V.* A. Saulieša raksti. Ceturtā grāmata: «Meža šalkas». JT, 242. lpp.
— *V.* Bērnības pagalmos. Bērnu un jaunības literatūra, VI. Sakopojis J. Grīns. JT, 241. lpp.
— *V.* Dzimtene. J. Jaunsudrabiņa. JT, 166. lpp.
— *V.* Fr. Jansona «Viļņiem šalcot» un citi stāsti. (Paštautu rakstnieki, VI.) JT, 241
— *V.* J. Jaunsudrabiņa Baltā grāmata. JT, 87. un 88. lpp.
— *V.* Maziņā bitīte. Paņina pasaka. Tulk. D. Brūkšis. JT, 88. lpp.
H. Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Kicberga «Viesulis».] JDL, 23
— Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Raiņa «Zelta zirgs».] JDL, 81
Hansens A. P. «Jaunatnes savienība». [H. Ibsena komēdija.] SkDz, 5
Her[manis] *J.* K. Marksa piemiņai. Drb, 1
Hiršs-Ortodokss L. Oskars Vailds — sabiedrisks rakstnieks. Atst. -a-. DzV, 64
Homo incognitus. Teod. Amtmaņa trupa. [Cirikova «Meža pīle».] JDL, 56
Iljičs Dragutins. Lekcija par serbu poēziju. Atref. K. Eg[le]. L, 51
Iv. Aug. Pirmā latviskā izrāde. Kanskas apr. kolonistiem. Ld, 99
J. Džungela. Uptona Sinklēra romāns. JA, 3
J. Vēstules no Liepājas. 4. Teātra jautājums. JDL, 64
Jankavs J[ānis]. Kad pusnakts pāri, maskas krīt. LA, 10—13
— Kas ir sadzīves reālisms? DzV, 152, 154
— *J. J.* Kā vācieši vēsturi vilto. DzV, 157
— Kristīgā civilizācija un jaunā strāva. DzV, 145
— No kurienes nāca sociāldemokrātija Baltijā. DzV, 159
— Par Dr. Miķeļa Valtera padevības rakstiem un darbiem. DzV, 3/5
— Par kādu atmetamu paziņu. [«Jaunā strāva».] DzV, 177
— Par kādu nodevības «politiķi». [Dr. M. Valteru.] DzV, 152
— Par tautas pagātnes pazīšanu un cienīšanu. DzV, 154
— Par tautas un tēvuzemes domu. DzV, 147
— Pret vācu preses biroju Baltijā. I. Par prof. Baloža un Dr. P. Zālīša darbību. DzV, 175
— II. Vāciskā M. Valtera darbība latv. «Līdumā». DzV, 176

[*Jankavs Jānis*] Pret vācu preses biroju Baltijā, IV. 1905. g. «strādnieku nemieru» īstais raksturs. DzV, 179
— Rainis un sociāldemokrātiskā kliķe. LAp, 4
— Sociāldemokrātijas [latv.] posta darbs. [Vēsturisks atskats.] DzV, 160
— Tradicionālā un modernā mācība. DzV, 189, 191
[*Jansons-Brauns Janis*] *O. Brauns.* Kāpēc visu zemju proletārieši nav savienojušies? Strdn, 33
— *br.* Latvijas sociāldemokrātija kara laikā. Cņ, 135—138
— *O. Brauns.* 1905. gads. Sīka piemiņas lapiņa. StrK 1916. gadam
— *Brauns.* «Uz ežiņas galvu liku...». Apcerējums par latviešu pilsonības «patriotismu». Cņ, 135—138
[*Janševskis-Janovskis Jēkabs*] — *J.* Kāda interesanta grāmata krievu valodā par latviešiem. [P. Dreimaņa — Токарев «Краткая история латышского народа.»] RA, 168
— *-J-* «Latvju Daiņas». RA, 145
— *-J.* Mārcis Zīrāks †. RA, 167
J. B. Poruka Jāņa kaps. Ld, 148
Julla Augusts. Karš un māksla. DzV, 159
Juškevičs P. Pjers Žozefs Prudons. JDL, 89
[*JV red.*] Strīds par «Mērnieku laiku» dramatizējuma autora tiesībām. [Paredzams RLB ar dramatizētāju P. Gruznu, Jauno teātri u. c. izrādītājiem.] JV, 16
K. Dr. phil P. Zālīts izraidīts no Baltijas guberņām. RA, 156
— Mākslinieks Teodors Ūders †. Ld, 218
— Rakstu krājums. 17. Rīg. Latv. Biedrības Zinību Komisijas izdots. DzV, 43
— Rob. Tautmīlis-Bērziņš †. JA, 42
Kāds [*Limbažu*] *dzied. un bibliotēkas biedr. biedrs.* Arī izrīkojums. [Par Fr. Bārdas «Nu ar dievu, Vidzemīte!».] Aus, 16
[*Kalniņš Juris — Prātkopis*] *Pr.* Mārtiņa Zīraka-Ziemcieša apbedīšana. RZ, 170
— *Pr.* Piezīmes par valodu. DzV, 104
Karaveirs. «Latgales» kalendārs 1915. g. [No valodniecības viedokļa.] Dry, 1
[*Kārkliņš Ernests — Zeltmatis*] *Zlt.* «Aktieru svētki» Jaun. Rīg. teātrī. [Vulfa «Romas degšana».] JZ, 149
— *Zlt.* Barona tēva jubileja. JZ, 289
— *Zlt.* H. Ibsena «Sabiedrības pīlāri». Liepājas aktieru izpildījumā, Jaun. Rīg. Teātrī. JZ, 148
— *Zlt.* Jaun. Rīg. Teātris. [A. Kicberga «Vilkatis».] JZ, 19
— *Zlt.* Jaun. R. L. T. [Bertas Rūmnieces benefice.] JZ, 23
— *Zeltmatis.* Jaun. R. L. T. [L. Rižovas «Patiesības avots».] JZ, 31
— *Zlt.* Jaun. Rīg. T. [Riškova «Karjēras sākums» pirmizr.] JZ, 45
— *Zlt.* Jaun. Rīg. L. t. [Ibsena «Svētki Solhaugā».] JZ, 53
— *Zlt.* Jaun. R. L. t. [F. Faļkovska «Dzīves būvētāji».] JZ, 73
— *Zlt.* Jaun. R. L. T. [E. Harta «Ners Tantris».] JZ, 85
— *Zlt.* Jaun. Rīg. T. [Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».] JZ, 88
— *Zlt.* Jaun. R. L. T. [Ibsena «Jaunatnes savienība».] JZ, 92
— *Zlt.* Jaun. R. L. T. [Ibsena «Kad mēs, miroņi, mostamies».] JZ, 121
— *Zlt.* Jaun. R. L. T. [Z. Renāra «Sarkangalvītis» un Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] JZ, 134
— *Zlt.* Rīg. Jaun. L. T. [«Potašs un Perlamuters».] JZ, 184
— *Zlt.* R. J. L. T. [Rozenova «Nelaimīgais runcis».] JZ, 106
— *Zlt.* Latv. teātris. [J. Pētersona «Ideālā sabiedrība».] JZ, 38
— *Zlt.* Latv. teātris Vērmaņa parkā. [V. Riškova «Cūskulēns».] JZ, 309
— *Zlt.* Lat. Interimt. [J. Akuratera «Kurzemē».] JZ, 310
— *Zlt.* Latv. T. V. Parkā. [Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] JZ, 317
— *Zlt.* Latv. T. Vērm. p. [Heijermansa «Ķēžu locekļi».] JZ, 338
— *Zlt.* «Marsa» teātris Uļejā. [M. Galanska «Gāju putni».] JZ, 346
— Rīg. Latv. teātris. Vrv, 37/38
— *Zlt.* Rīgas Latv. Teātris. [V. Zenkeviča «Pirms uzvaras».] JZ, 12

[*Kārkliņš E.*] *Zlt.* Rīg. Latv. Teātris. [Šekspīra «Romeo un Jūlija».] JZ, 30
— *Zlt.* Rīg. Latv. t. [A. Sumbatova «Karš un mīlestība» pirmizr.] JZ, 51
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Šekspīra «Makbets».] JZ, 65
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Rozentāla-Krūmiņa «Zelta meža ziedi».] JZ, 90
— *Zlt.* Rīg. L. T. [L. Paegles «Dievi un cilvēki».] JZ, 97
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Ed. Rostāna «Ērglēns».] JZ, 119
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Dž. Roveta «Negodīgie».] JZ, 134
— *Zlt.* Rīgas Latv. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JZ, 275
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Blaumaņa «No saldenās pudeles».] JZ, 297
— *Zlt.* Rīg. L. T. [Aspazijas «Guna».] JZ, 358
— *Zlt.* Roberts Tautmilis-Bērziņš †. Vrv, 18; JZ, 100
Kārkliņš J[ānis]. Rakstnieku un mākslinieku pabalstīšana. JV, 271
Kārkluvalks Fr. — *Gaigalits.* Mūsu dainas. (Iz atstātiem rakstiem.] LAp, 1
[*Kārkluvalks Kārlis*] — *Valks.* Drupas. Aug. Brača dzejoļi. JAp, 3
[*Kaudzītes Reinis*] *R. Vidzemnieks.* Mūsu latviešu pagājības atmiņu mantojums. RA, 136
Kazlovskis Ed. Kara upuri. [Sab. darbi un dzejnieks Staņislavs Cunskis †.] Dry, 13
K. J. «Ķežu locekļi» Latv. teātrī L. Vērmaņa parkā. JV, 285
— «Nogrimušais zvans». G. Hauptmaņa drāma Latv. teātrī Vērmaņa parkā. JV, 266
— «Potašs un Perlamuters» Latv. Teātrī Liel. Vērmaņa parkā. JV, 278
— «Romas degšana» izr. Korša teātrī L. Vērmaņa parkā. JV, 296
K[ļaviņš], J. K. Landavs. «Jaunības Tekas», 1915. g. Nr. 1. Dm, 105. un 106. lpp.
— *J. K. Land.* Krēslas bērni. J. Plakāna divi cēlieni skolnieku teātrim. JV, 10
— Lnd. «Skola un Māja». Pedagoģisks žurnāls. Nr. 1—10, 1914. g. JV, 42
— *J. Landavs.* Tolstoja piemiņas diena. JV, 266
[*Kleinbergs Jānis*] *J. Kl.* «Kara stāsti». Lejas-Krūmiņa sakopojumā. DzV, 188
— *J. Kl.* «Sarkangalvīte un citas pasakas». K. Skalbes. DzV, 174
Knoriņš V[ilhelms-Vilis]. J. Rainis, JV, 198
— Māksla Varšavā. Dm, 2, 219.—221. lpp.
«Kolokol». Atsauksme par latviešiem-luterāņiem. L, 126; DzV, 152
Kpt. Liepājas Latv. teātris 1914./15. gadā. L, 100, 101
[*Kroders Arturs*] *Art. K.* «Vaidelote» Jaunā Latv. Teātrī Petrogradā. JV, 298
Kronlins J[ānis]. Andreja Upīša «Jaunie avoti». [Romāns «Zīda tīklā».] Av, 10, 12
Krūza K[ārlis]. Jaun. Rīg. Teātris. [Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi».] Ld, 86
Kuprins A. J. Par karu. Tulk. R. L, 60
[*Kurševice Emilija*] *Nātre.* Iz jaunākās krievu literatūras. «Zemļa» 15. krājums. JV, 22, 25
— *Nātre.* J. Rainis. JV, 198
— *Nātre.* Vecie motīvi jaunākā krievu daiļliteratūrā. JV, 96, 106, 121, 130
Ķeniņš A[ltis]. «Dzejnieks Fallijs miris . . .». DzA, 24
L. Rakstnieks un kritiķis Teodors Zeiferts. RZ, 81
L. Rīgā, 21. jūlijā. [Rīgas evakuācija un rakstnieki.] Ld, 195
L. Vai vecais Indrāns ir traģisks varonis? [R. Blaumaņa lugā.] DzA, 19
[*Laicens, Linards*] *L. L.* Dzejnieks Fallijs †. DzA, 23
— Gotu vai latīņu burtus. Z-VĶ 1916. gadam, 29.—39. lpp.
— Husiti Latvijā. Ld, 176
— *L. L.* Husiti Vidzemē. Z-VĶ 1916. gadam, 36. un 37. lpp.
— *L. L.* Īstenība un ideāls. Ld, 92
— Karš un māksla. L, 75
— Latviešu māksla bēgļu laikā. (Pārskats.) DzA, 31, 32
— Latviešu mākslinieku pabalstīšana. DzA, 9
— Rakstnieks un tautas politika. Ld, 177
— Rakstnieku pabalstīšana Ld, 286

Laiviņš A[ugusts]. Saulains kalna gals. K. Barona 80. mūža gadu piemi-not. DzV, 282
Lapiņš J[ānis]. Četri atskati. I. Viktors Eglīts. Ld, 12, 19, 21
— II. Augusts Bračs. Tp, 26
— III. Atis Ķeniņš. Tp, 61, 62
— IV. Linards Laicens. Tp, 105
— J. Rainis. JV, 198
— Latviešu dižciltība Raiņa darbos. Ld, 231
— *J. L.* Rīgā 15. jūnijā «Latvju Daiņu» beidzamais krājums ir iznācis. Ld, 159
— Vēstule redakcijai. [Polemika ar Andr. Upīti.] Dm, 1, III. lpp.
Latv. Bēgļu Apg. Centrālk. Valde. Latviešu rakstniekiem un māksliniekiem. JPA, 12; JV, 259; DzA, 19
Latviši. «Latvišu Avizem». Atbilde. [Par latgaliešu izloksni.] Dry, 21
[*Lazdiņš Reinholds*] *R. Lzd*. Ceturtais inteliģences vakars. DzA, 31
— Krišjānis Valdemārs. DzA, 21
— Ļevs Tolstojs. DzA, 19, 20
— Maskavas Latv. Teātris. [Blaumaņa «Zagļi» un «Zelta kupris».] DzA, 22
— Maskavas Latv. Teātris. [Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] DzA, 25
— *R. L.* Trešais inteliģences vakars. DzA, 27
Lbs. Liepājas Latv. Teātris. [Ibsena «Spoki».] LpAtb, 31
[*Lejas-Krūmiņš Teodors*] *L-Kr*. Kaijavē †. DzV, 8
— *L-Kr*. Poļu tautas darbinieks Sigizmunds Milkovskis [pseid.: Teodors-Tomass Jožs] †. DzV, 8
— J. J. R. Rakstnieka domas par literatūras nākotni. DzV, 132
— *L-Kr*. Valērijs Gostovskis †. DzV, 38
[*Lieknis Eduards*] *Ed. Virza*. Gustavs Flobērs. L, 83
— *Ed. V*. Žožè Maria de Heredia. Vrv, 11
Liepiņš A. Jānis Skare (Pigmejs) †. KrV, 2
— Teodora Peln. (Teodora, Laukpuķīte.) Biografiska skice. KrV, 3
Liepiņš P. A. Laiviņš. Azes nāve. LA, 27
[*Liepiņš Reinis*] *R. L*. Krievu pedagoģiskā žurnāla «Вестник Воспитания» 25 gadu jubileja. Dm, 216. lpp.
Liepiņš R[einis], V. Bastjānis, T. Līventāls, P. Dauge, Indr. Ritiņš. Balsis iz publikas. [Protests pret Andr. Upīša rakstu «Karstos pelnos».] Dm, 2, 223. lpp.
L. J. Cēsīs. [Par noslēpumaino brošūru «Дополнительные материалы»...] DzV, 210.
Maeterlinks [Moris]. Varonība. Tulk. R. L, 48
[*Melnalksnis Augusts*] *Melņais Alksnis*. Sibīriešu sveiciens Rainim. JV, 204
— *Melnais Alksnis*. Vēstule redakcijai. [Rakstnieku izmantošana.] JV, 72
[*Menders Fricis*] *Z. Olavs*. Paskaidrojums. [Par nesoliderēšanos ar žurnāla «Наша Заря» virzienu.] JA, 11
[*Mierkalns Fricis*] *Coilos* Jaun. Rīg. L. T. [V. Riškova «Karjēras sākums».] JDL, 35
— *Coilos*. Jaun. Rīg. Latv. Teātris. [Ibsena «Svētki Solhaugā».] JDL, 41
— *Coilos*. Jaun. Rīg. L. T. [Harta «Ners Tantris».] JDL, 69
— *Coilos*. Jaun. Rīg. L. T. [Ibsena «Jaunatnes savienība».] JDL, 75
— Jaun. R. L. T. [Zila Renāra «Sarkangalvītis» un Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] JDL, 106
— *Coilos*. Liepājas aktieri Jaunā Rīg. Latv. Teātrī. [Ibsena «Sabiedrības pīlāri».] JDL, 121
Mierkalns Marta. Jaun. Rīg. Teātris. [Ibsena «Kad mēs, miroņi, mostamies».] JDL, 99
Mierlauks Aleksis. J. Rainis. JV, 198
[*Milbergs Gotfrids*] *Sk. Fr*. Jaunais Rīgas Latv. Teātris. [J. Vainovska «Mūsu teļos — mūsu nākotne» un A. Upīša «Nanniņa».] JDL, 1

[*Milbergs G.*] *Sk. Fr.* Jaun. Rīg. Latv. Teātris. [A. Ķicberga «Vilkatis».] JDL, 17
— *Sk. Fr.* Jaun. R. T. [Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais kungs».] JDL, 18
— *Sk. Fr.* Jaun. Rīg. t. [L. N. Rižovas «Patiesības avots» pirmizr.] JDL, 25
— *Sk. Fr.* Jaun. R. D. T. [F. N. Faļkovska «Dzīves būvētāji».] JDL, 60
— *Sk. Fr.* Jaun. Rīg. L. T. [Vulfa «Pasaka par nāvi».] JDL, 70
— *Sk. Fr.* Jaun. R. L. T. aktieru svētki. [Ed. Vulfa «Romas degšana» jeb «Lielais vinnests».] JDL, 123
— *Sk. Fr.* Jaun. Latv. Teātris. [Montega Glasa «Potašs un Perlamutrs».] JDL, 153
— *Sk. Fr.* Krievu Teātris. [S. Juškeviča «Mendels Spivaks» («Tēvs»).] JDL, 6
— *Sk. Fr.* Krievu Teātris. [G. Vildes «Noziedzniece».] JDL, 12
— *Sk. Fr.* Ķeiz. Teātra aktiera Grig. Grigor. Ge trupas viesizrādes. JDL, 33
— *Sk. Fr.* Roberts Tautmīls-Bērziņš †. JDL, 84
— *S. F.* Rob. Tautmīļa-Bērziņa apbedīšana. JDL, 87
Milenbahs K. Latvju Daiņas. L, 134
Misiņš J[ānis]. Atklāta vēstule žurnāla «Druvas» izdevējiem. DzV, 8
— Latviešu Susaņins Mamoliņš. (Vēsturiska teika.] DzV, 203
— Aizkrācnieks. No viņu augļiem būs jums viņus pazīt. Kāds vārds par mūsu kalendāriem. DzV, 331
M. K. J. Raiņa 50. gadu jubilejas izrāde Maskavā, Politehniskajā Muzejā. Ld, 275
N. Jaun. Rīgas Teātris. RZ, 142
N. Kāds vēsturisks dokuments. [Kāds mājas kontrakts no 1867. gada.] Krz, 21
— Margrieta Skolmeister † (Saulgriezīte). Krz, 41
— Margrietas Skolmeister izvadīšana. Krz, 42
— Roberts Tautmīls-Bērziņš †. Krz, 30
— Ventspils Latv. Skat. Biedrība. [Jūl. Pētersona «Seklā, pelēkā ikdienība».] Krz, 32
— Maskavas vēstules. 1. Karš un prese. [Izstāde.] JZ, 27
Ninus. Limbažu dr. Dzied. un bibl. biedr. muzikāli dramat. vakars. [Rob. Valtera «Tornī».] Aus, 3
[*Nonācs Oto. An.*] Kāda nevēlama parādība mūsu pagasta dzīvē. [Latviešu rakstnieku nodošana kara vezumniekos.] Ld, 121
P. «Induļa un Ārijas» pirmizrāde Liepājā. RZ, 94
Pipiņš E., H. Asars, K. Augenbergs-Ezerietis. J. Rainis. JV, 198
P. K. Nevēlama parādība. [Dzejnieku-diletantu reklamēšana strādnieku izrīkojumos.] JV, 155
[*Plaudis P.*] *P. P.* Izmeklētas Krilova fabulas. Tulk. Jākobsonu Kārlis. RA, 36
— «Ņemnaudas mantinieki». Drāma 4 cēl. Sarakst. Jākobsonu Kārlis. RA, 13
Pļehanovs G. V. Domas par karu. JAp, 1—10
— Par karu. JDL, 33, 35
— Vēstule [1915. g. 21. jūl. Valsts Domes loceklim Burjanovam ar uzaicinājumu balsot par kara kredītiem]. DzA, 6
Poruks J[ēkabs]. J[āņa]. Poruka kaps. L, 131
«Postimees». 10 gadu darbs. [Igauņu «Estonias» tautas teātris.] DzV, 173
P. R. Liepājas Latv. Teātris. [J. Akuratera «Kurzemē».] LpAtb, 4
— Liep. L. T. [Ļ. N. Tolstoja rom. dramatizējums «Katjuša Maslova».] LpAtb, 9
— Liep. Latv. T. [A. Brigaderes «Raudupiete».] LpAtb, 23
— Liep. L. T. [R. Blaumaņa «Ļaunais gars».] LpAtb, 23
— Liep. Latv. T. [Ibsena «Spoki».] LpAtb, 36
Priedkalns A., Dr., Anna Priedkaln. J. Rainim. JV, 198
Primum agens. Viktora Eglīša lekcija par latviešu literatūru. DzA, 13
— Maskavas Latv. Teātris. [R. Blaumaņa «Indrāni».] DzA, 16
— Latv. Teātris Maskavā. [«Kurzemē».] DzA, 18
— Raiņa svētki Maskavā. DzA, 14
Prūsis E., E. Litskovskis. J. Rainim. JV, 198

Ps. Uptona Sinklēra «Dzungela». JV, 10
Putniņš K. Vēstule redakcijai. [Atbilde Aug. Melnalksnim sakarā ar Surgučeva lugu tulkojumiem.] JV, 79
R. J. Grīns. Rožu ugunī. Dzejoļi. Ld, 52
R. A. Allažības maskas. (Rižkova «Karjēras sākums».) SkDz, 2
Rakstnieku iesniegums Centrālkomitejai. Ld, 312
[*Ramats Eduards*] *Ed. R.* Par Raiņa jubilejas svinēšanu kādā Iekškrievijas kara hospitālī. JV, 214
«Reč». Latviešu sociāldemokrāti pret Vācijas iekarošanas politiku. DzV, 235
Rīdzenieks. Latviešu teātri Rīgā. DzV, 313
Rig. Latv. Biedr. Priekšniecība. Paziņojums «Mērnieku laiki» lietā. [Par dramatizējuma izrāžu atļauju pieprasīšanu.] DzV, 20
R. J. Mailandē. Saruna ar varoņu tautas lielo dzejnieku [Meterlinku]. DzV, 64
Robiņa Natālija. En commemoration du cinquantième anniversaire de la naissance du grand patriote et poète des lettons, Jean Rainis. «Coenobium. Rivista internationale di liberi studi.» Ottobre-Novembre-Dicembre. 85.—87. lpp.
[*Roze Jēkabs*] *Ligotņu Jēkabs.* Dievi un cilvēki L. Paegles drāmas pirmizr. Interimteātrī. RZ, 98
— Ērglēns. E. Rostāna drāmas pirmizr. Interimteātrī. RZ, 116
— *Ligotņu Jēkabs.* Kas jauns latv. rakstniecībā. RZ, 5, 12, 19, 26, 33, 40, 47, 54, 61, 68
— «Kas tie tādi, kas dziedāja?» Kora benefice Interimteātrī. RZ, 136
— *Ligotņu Jēkabs.* Krišjānis Barons. DzA, 14
— *Ligotņu Jēkabs.* Krišjāņa Barona mūža darbs. [Ar ģīmetni.] Vrv, 27
— Latv. Interimteātris. [A. Brigaderes «Princese Gundega».] DzV, 18
— «Makbeta» pirmizrāde Interimteātrī. RZ. 64
— Negodīgie. Rovetlova [Roveta] drāmas pirmizrāde Interimteātrī. RZ, 133
— Ragana. Fitgera drāma Interimteātrī. RZ, 126
— Rīg. Latv. Teātris. [Roveta «Negodīgie».] DzV, 130
— *Lt.* Teodora Zeiferta [suminašana Olainē]. DzV, 79
— Zelta meža ziedi... Rozentāla-Krūmiņa ainu pirmizr. Interimteātrī. RZ, 91
[*Roziņš-Āzis Fricis. An.*] Dievs, svētī Latviju! (Parodija pēc Lautenbaha-Jūsmiņa). StrK 1916. gadam, 91.—97. lpp.
— *A.* Zobeņa un uguns gadā. StrK 1916. gadam, 17.—35. lpp.
[*Rozītis Pāvils*] *P. Rt.* Jaunais Rīgas Teātris. [A. Upīša «Nanniņa» un J. Vainovska «Mūsu teļos — mūsu nākotne».] Ld, 2
— Radīt vai atdarināt? Piezīmes pie V. Eglīša raksta «Kā jāsaprot atdarinājums pie klasiķiem?». Ld, 213
[*Rudzīts Eduards*] *-ņp-.* Sociālistu loma 1905. gadā un pēc tam. LA, 52
Rudzīts K. Māteru Jura 30 gadu nāves dienas piemiņai. JV, 19
Rūmnieks K., J. Riess, Eihmaņu Lidija, Lakstīgalu Lūcija. Jaunībai savs laikraksts. [«Jaunības Draugs».] JDr, 2
«Russk. Vedom.». Karš un franču literatūra. JDL, 109
S. Latviešu teātris Maskavā. JPA, 11
Sab[*olieša*] *J*[*onis*]. «Gaismas» vokors 12. apr. [Paleviča «Preilenīte».] Dry, 15
— «Jaunības Dūmas». Dry, 14
Sahnovskijs V. Teātris un garīgā kultūra., Tulk. E. SkDz, 4
Sams M[*ārtiņš*]. Fallija bēru dienā. DzA, 25
Sarkanais J. J. Rainim. JV, 198
Saucējs. Kāds vārds par «Ausekļa» izplatīšanu. As, 3
Saulietis A. [*Plikausis Augusts.*] Latviešu sēta un tautas gara tradīcijas. L, 30, 31, 36, 39, 42, 45
S. E. Serbu kulturālā kustība. JDL, 93, 94, 110, 112, 115, 116, 118
[*Sēja Pēteris*] *P. S-ja.* Atgādinājums. [Neaizmirst J. Raini viņa 50. dzimšanas dienā svešumā.] JV, 175; JDL, 177
— *P. S-ja.* Raiņa 50 gadu jubilejā, Ld, 211

126 latv. strādnieki, Rēvelē. J. Rainim. JV, 198
Skalbe K[ārlis]. Dzejnieka J. Raiņa piecdesmit gadu jubilejā. Ld, 225, 226, 232—234
— Krišjāņa Barona 80. gadu dzimšanas dienas jubileja. Ld, 259
— *K. S.* Latviešu kultūra un Kultūras Birojs Maskavā. Ld, 295
— Latvju Dainas. Ld, 161, 212; DzA, 14; DzV, 44
— *K. S.* Mūsu rakstniecības druva. Ld, 288
— *K. S.* Pabalstu izsniegšana latv. rakstniekiem un māksliniekiem Pēterpilī, Centrālkomitejas sēdē. Ld, 294
— Sapnis izsapņots. [Dzejnieks Fallijs †.] Ld, 300
— Vēl par Raini un viņa dzeju. Ld, 255
Skujenieks M[ārģers]. J. Rainis. JV, 198
— *M. S.* О. А. Дилевская. Прибалтийский край. JV. 141
Sproģis J[ānis]. Leišu pamošanās laikmets. L, 43, 47, 59, 62, 64
— No leišu rakstniecības. Leišu rakstniece Žemaite. L, 133
[*Stučka Pēteris*] *P. St.* 1905—1915. Politisks atskats. JAr, 1
[*Stukels Eduards*] *bk. E. S.* Kāds vārds «Ausek|a» lasītājiem. [«Ausek|a» mērķi.] As, 2
[*Stumbergs Jēkabs*] *Js.* «Прибалтийский край и война». Составил А. П. Тупинь. Ld, 8
[*Sudrabkalns Jānis*] *Srbk.* «Domas», Nr. 1, 1914. Ld, 40
— Liriska liktenа drāma. [Aug. Kicberga «Vilkatis».] SkDz, 1
Sveilis M. Atmiņas par Robertu Tautmīli-Bērziņu. L, 104
Š. E. [Ād. Alunāna] «Mūsu senči» Jaun. Pēterp. Latv. teātrī. JPA, 12
— A. Gulbja lugas «Kaspars un Biruta» pirmizr. Pēterp. J. Latv. Teātrī. JPA, 23
— Andrejeva «Kaina zīme» J. Pēterp. Teātrī. JPA, 26
— [Aspazijas] «Guna» Jaunā Pēterp. Latv. Teātrī. JPA, 10
— Aspazijas drāma «Vaidelote» J. Pēterp. Teātrī. JPA, 25
— Blaumaņa «Ugunī» Jaun. Pēterp. Latv. Teātrī. JPA, 14
— «Dzimtenes» Teātris Pēterpilī. [«Septītais bauslis».] JPA, 7
— «Dzimtenes» teātra izrāde. [Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] JPA, 21
— Ed. Vulfa «Pasaka par nāvi» J. Pēterp. Latv. Teātrī. JPA, 17
— Guna. [Sidraba šķidrauts — Aspazijas drāma.] JPA, 8
— Jaun. Pēterp. Latv. Teātris. [Rozenova «Og|raktuvēs».] JPA, 4
— Jaun. Pēt. Latv. Teātris. [Kicberga «Viesulī».] JPA, 6
— Kicberga «Viesulī», JPA, 5
— «Mērnieku laiki» Jaunā Pēterp. Latv. Teātrī. JPA, 9
— R. Blaumaņa «Ugunī». [«Dzimtenes» sarīkotā izr. Pollaka kursu telpās.] JPA, 15
Šķilters G[ustavs Bernhards]. Karš un māksla. ĻV, 1—33
— Mūsu mākslas liktenis. Ld, 249
— Tehnika un idejiskais saturs mākslas darbā. DzV, 166, 169
[*Šmits Jānis*] *J. Kārstens.* Andrejs Belijs. Raksturojums, L, 42
Šmits P[ēteris]. Iz Baltijas vēstures. J. Krodznieka raksti, II un III. DzV, 57, 59
— Laika rēķini pie seniem latviešiem. DzV, 64, 71
— Latvju dainas, V. L, 162
— R. L. B. Zinību Komisijas Rakstu krājums. 17. L, 54
Strāls Kārlis. [Vēstule no Sv. Troickas lazaretes Brodos.] JZ, 141
[*Svābe Arveds*] *Š.* Andr. Upīša Darba laikā. JV, 109
— *Š.* Jaunākā rakstniecība. [1. Ibika Tenara «Dzīve un Pats». 2. J. Grīna «Rožu ugunī». 3. Rūd. Blaumaņa Raksti VII.] JV, 7
— *Š.* Jaunlatvietības smagākā vārpa. (Kr. Barona jubilejas gadījumā) JV, 243
— *Š.* J. Raiņa vakars Maskavā. JV, 248
— *Š.* Kāds pabeigts nacionāls piemineklis. [«Latvju Dainas».] JV, 214

[*Švābe Arveds*] Š. Kāds neatliekams darbs. [Latv.-leišu-igauņu kopēja zinātnisku rakstu krājumu izdoš.] JV, 264, 265
— *Š.* K. Dziļleja. Latviešu Rakstniecības Teorija. Vidusskolu kurss. JV, 98
— *Š.* Mūku dzeja. Piezīmes pie A. Saulieša kopoto rakstu ceturtās grāmatas «Meža šalkas». Dm, 4, 439.—441. lpp.
— *Š.* Mūsu nedēļas žurnāli. [«Varavīksne», «Nedēļa» un «Lietuvēns».] JV, 19
— Отклики национальной борьбы в латышском мифотворчестве. «Голос Минувшаго», стр. 233—240
— Rainis kā dzejnieks. JV, 198
— *Š.* Rakstnieki un mākslinieki kareivjiem. Rīgas literātu un mākslinieku biedrības izdevums. Dm, 3, 319.—321. lpp.
— *Š.* Sociālisms un literatūra. No Henrijetes Roland-Holst. Tulk. Fr. Roziņš, JV, 54
— *Š.* Valoda kā ideoloģija. Dm, 2—5, 194.—203., 309.—314., 375.—382., 541.—547. lpp. (Nenobeigts.)
T. Iziršanas zīmes. [J. Jankavs un kompānija.] L, 146
T. E. «Mūsu žurnāls» («Наш журнал».) [Nodomātais bērnu žurn.] JVp 9
«Театр и искусство». Augstais dzejnieks lielkņazs Konstantins Konstantinovičs. DzV, 155
— Latviešu teātris. [Par A. Brigaderes «Raudupietes», «Sprīdīša» un R. Blaumaņa «Pazudušais dēls» V. Jakovļeva tulk. krievu valodā.] Театр и Искусство, 41
— Latviešu teātris. [Iepriekš minētā krievu mākslas žurnāla raksta saīsināts atreferējums.] DzA, 21
[*Tīfentāls Kārlis*] *K. D.* A. Gulbja Kaspars un Biruta. JPA, 20, 21
— *K. Dz.* Bez prieka un dailes. Andr. Kurcija dzejas. Dm, 5, 549.—551. lpp.
— *K. Dz.* Brīvas Balsis. Literāriski kritiski un sabiedriski raksti. Dm, 2, 213.—215. lpp.
— *Dz.* «Domas», Nr. 1. JV, 39
— *K. Dz.* «Domas», Nr. 2 un 3. JV, 69
— *K. Dz.* «Domas», Nr. 4. JV, 112
— *K. Dz.* «Domas», Nr. 5. JV, 136
— *K. Dz.* «Domu» pēdējais ceturksnis 1914. g. JV, 10
— *K. Dz.* Jāņa Jaunsudrabiņa «Baltā grāmata». Dm, 1, 103.—105. lpp.
— *K. Dz.* K. Skalbes «Kara gleznas». JV, 31
— *K. Dziļleja.* Lielajam sējējam [J. Rainim]. JV, 198
— *K. Dziļleja.* Rainis un Latvija. JPA, 24, 25
— *K. Dz.* Roberta Sterna «Aforismi, paradoksi, līdzības». Dm, 3, 321. lpp.
— *K. Dz.* «Skola un Māja», Nr. 1—10, 1914. g. Dm, 4, 446. un 447. lpp.
T. Z. Leons Perecs †. JVp, 14
[*Upītis Kārlis*] *K. U.* «Domas» Nr. 1. JDL, 40
— *K. U.* J. Grīns. Rožu ugunī. Dzejoļi. JDL, 34
— *K. U.* Viens no daudziem. Traģikomēdija no Andr. Upīša. JDL, 54
— *K. U.* Zališerana «Kas ir māksla?». JDL, 7
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Atbilde R. Liepiņam, V. Bastjānim, T. Līventālam, P. Daugem, Indr. Rītiņam. [Sakarā ar rakstu «Karstos pelnos» 1914. g. Dm.] Dm, 3, 325. un 326. lpp.
— *A. U.* Avīžniecības gūstekņi. Dm, 2, 221. lpp.
— *A. U.* «Brīvas Balsis». Literāriski kritiski un sabiedriski raksti. Rīgā, 1915, 169 lpp. JV, 13
— *A. U. Contradictio in adjecto.* [Par «tautas apvienotājiem».] JV, 33
— *A. U.* Demokrātiskais «šrifts». Dm, 4, 437. lpp.
— «Dramatiskā» gruntniecība. Dm, 1, 23.—36. lpp.
— Feļetona valstībā. Dm, 3—5, 279.—419., 532.—540. lpp.
— *A. U.* Gustava Flobēra «Salambo» JVp, 6, 7
— Jaunā gada un darba sākumā. JV, 1

[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Jaunais Rīg. latv. Teātris. [Ernsta Harta «Ners Tantris» un Vulfa «Pasaka par nāvi».] Dm, 4, 442. un 443. lpp.
— [*An.*] Jaunākā lirika, 1. Ievads JV, 81
— [*An.*] Jaunākā lirika, 2. Rūdolfa Blaumaņa dzejas. Kopotu rakstu septītais sējums, Jelgavā, 1914, 232 lpp., A. Saulieša dzejas. Kopotu rakstu ceturtā grāmata. «Varavīksnas» izd., Rīgā, 1915, 172 lpp. JV, 104
— [*An.*] Jaunākā lirika, 3. J. Grīna «Rožu ugunī». Dzejoļi (1911—1912). O. Jēpes izd., Cēsīs, 1914, 64 lpp. JV, 139
— [*An.*] Jaunākā lirika, 4. «Intelektuālā dzeja». (A. Brača «Drupas».) JV, 150
— [*An.*] Jaunākā lirika, 5. «Mītu» taisītāji. [Fr. Bārdas dzeja.] JV, 156
— [*An.*] Jaunākā lirika, 6. «Mūžības» dziesma. Andr. Papardes «Mūžība». Mana dziesma. Izdevis «Jaunu rakstu» apgādiens, Helsingforsā, 1914. 93 lpp. JV, 174
— *A. U.* Jezuītu politika. JV, 19
— [*An.*] Krievu un vācu kultūra. JV, 10
— *A. U.* Latīņu burti un jaunā pareizrakstība. Dm, 2, 215. lpp.
— [*An.*] Latviešu preses parāde. [RA, DzV, L, JDL, Ld un JV raksturojums.] Dm, 1, 108. lpp.
— *A. U.* Latviešu rakstniecības pagājušais gads. JV, 1
— [*An.*] Lielā diena. JV, 65
— [*An.*] Mūsu reakcionāri cilpā. JV, 142
— *A. U.* Piebildums [J. Lapiņa vēstulei redakcijai]. Dm, 1, 112. lpp.
— «Pūravietnieki». (Tēlojumi iz latviešu zemnieku dzīves.) JV, 29, 47
— Rakstnieku un mākslinieku almanahs. Dm, 4, 439. lpp.
— *A. U.* Roberta Šterna «Aforismi, paradoksi, līdzības». JV, 31
— [*An.*] Tagadējais laiks un laikraksti. JV, 3
— [*An.*] Tagadējais laiks vārdos un darbos. Dm, 3, 330
— *A. U.* Tās trīs valzivis... [RLB, Vidzemes savstarpīgā kredītbiedrība, Rīgas namu īpašnieku biedrība.] Dm, 4, 443.—446. lpp.
V. A. П. Тупинь. Прибалтийский край и война. JLAp, 9
— J. Jaunsudrabiņa «Baltā grāmata». JLAp, 16
V. A. Par vēsturisko materiālismu un viņa kritiķiem. JV, 66
V. A. Tagadējais angļu teātris. Vrv, 36
[*Valters Miķelis, Dr.*] *Ingmars Ingmarsons.* Arī «Latvija»... [Par rakstu «Vairāk pašcienības».] JDL, 34
— Atklāta vēstule latv. rakstniekiem un atklātības darbiniekiem. [«Dzim. Vēstn.» denunciācijas pret viņu.] L, 134
— Balsis iz publikas. [«Dzimten. Vēstnesis» par rakstu «Neskaidri jēdzieni».] Ld, 93
— Baltietības politika kāda baltieša [Jūliusa f. Eckarta] atmiņās. L, 115, 116, 118, 121
— *Ingmars Ingmarsons.* Dažas piezīmes par vietējām reformām. JDL, 4
— *Ingmars Ingmarsons.* Godīga un negodīga politika. JDL, 36, 37
— Ilūzijas. Ld, 55
— *Ingmars Ingmarsons.* Mūsu politisko nīkuļu balsis. [«Dzimt. Vēstn.» politika.] JDL, 81—83
— Neskaidri jēdzieni. [«Dzimt. Vēstnesim».] Ld, 77
— «Tie grib pielabināties»... [Par noslēpumaino brošūru.] Ld, 14
— Vai lauciniekiem der nodarboties ar politiku? Ld, 69
— *Ingmars Ingmarsons.* Vairāk pašcieņas! JDL, 26, 27
— Vairāk patiesības! JDL, 130—134
— Vēstule redakcijai. [Protests pret J. Jankava melu rakstiem, kas vērsti pret Valteru.] JV, 132
— Vispārības lietu birojs. (Kāds pašorganizēšanās jautājums.) Ld, 28
Veics Reinis. Latviešu Teātra lietā. JZ, 271
Vestienietis. Vestiena. J. Jankavs [un viņa parādi pagastam]. L, 135
Vox. Cīņas dēļ Kurzemes. DzV, 87
Vokora apmaklatojs. Latvyskajs vokors Petrogradā. Dry, 1

Vulfs Ed[uards]. Jaun. Rīg. Teātris. [Aspazijas «Ragana».] Ld, 6
— Jaun. Rīg. Teātris. [Kicberga «Vilkatis».] Ld, 20
— Jaun. Rīg. T. [Rozentāla-Krūmiņa «Sarkanais kungs».] Ld, 24
— Jaun. R. T. [L. N. Rižovas «Patiesības avots».] Ld, 31
— Jaun. R. T. [V. Riškova «Karjēras sākums».] Ld, 45
— Jaun. R. T. [Ibsena «Svētki Šolhaugā» pirmizr.] Ld, 51
— Jaun. R. T. [Faļkovska «Dzīves būvētāji».] Ld, 72
— Jaun. R. T. [E. Harta «Ners Tantris».] Ld, 83
— Jaun. R. T. [Ibsena «Jaunatnes savienība».] Ld, 90
— Jaun. R. T. [Rozenova «Nelaimīgais runcis».] Ld, 105
— Jaun. R. T. Kora benefice. Ld, 112
— Jaun. R. T. [Ibsena «Kad mēs, mirušie, mostamies» pirmizr.] Ld, 122
— Jaun. R. T. [Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] Ld, 129
— *Ed. V.* Jaun. R. T [M. Glasa «Potašs un Perlamutrs».] Ld, 218
— K. Skalbes vakars. Ld, 34
— Latv. Interimteātris. [Šekspīra «Romeo un Jūlija».] Ld, 30
— Latv. Interimt, [Sumbatova «Karš un mīlestība».] Ld, 50
— Zem aizmiglotas zvaigznes. [Šekspīra «Makbeta» izrāde Latv. Interimteātrī.] Ld, 66, 67
— Latv. Interimt. [Rozentāla-Krūmiņa «Zelta mūža ziedi».] Ld, 89
— Latv. Interimteātris. [Paegles «Dievi un cilvēki» pirmizr.] Ld, 96
— Latv. Interimt. [E. Rostāna «Erglēns».] Ld, 117
— Latv. Interimt. [Osvalda Gertsona benefice, izrādot Roveta «Negodīgie».] Ld, 132
— Liepājas aktieru viesošanās Rīgā. [Surgučeva «Tirdzniecības nams».] Ld, 127
— Liepājas latv. aktieri Rīgā. [Ibsena «Sabiedrības pīlāri».] Ld, 143
— Roberts Tautmīlis-Bērziņš. (Viņa piemiņai.) Ld, 103
— *-fs.* Rob. Tautmīļa-Bērziņa apbedīšana. Ld, 104
V. V. Latviešu teātris Maskavā. JDL, 38
Z. Rob. Tautmīļa-Bērziņa apbedīšana. JZ, 106
Zālits P., Dr. philos. «Jaunais Kangars». [Nepareizā informācija par Dr. phil. Kārli Balodi.] R, 2
— «Morālisks kroplis». [Dr. K. Balodis.] JZ, 2
[*Zeiferts T.*] *Teodors.* A. Saulieša Raksti. IV grāmata. Dzejas. Meža šalkas. Ld, 145
— Iziršanas zīmes. L, 146
— Latviešu organizēšanās. L, 159
— *Teodors.* Par reālistisko virzienu. [Polemika ar J. Jankavu.] Ld, 109
— Pateicība. [Viņa sumināt̄ajiem.] L, 66; DzV, 79
— *Teodors.* Rūd. Blaumaņa Kopoti raksti. VII sējums. Dzejas. Ld, 157
[*Zirāks Mārcis*] *Ziemciešu Marija.* Zilvio Peliko. DzV, 193
Žakovs K. F., prof. Vācijas garīgā kultūra un krievu filozofija. Lekcijas atrefer. DzV, 97, 104; L, 69
— Vl. Solovjeva filozofija un viņa uzskati par karu. Atref. G. Serģis. DzV, 118
X. Teodors Zeiferts. [Ar ģīmetni.] Kv, 14

1916

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

[*Deglavs Augusts.*] Огни. Третья книга. Латышский сборник современной литературы под редакцией Августа Деглава. Книгоиздательство «Огни», Петроград, 1916 г. 204 стр. Saturā: [A. Deglava «Kāds vārds par latviešu literatūru». R. Blaumaņa «Andriksons». (Tulk. L. Sniķers.) A. Niedras «Pēteris Salna». (Tulk. J. Grīns.) Plūdoņa «Rekviēms». (Tulk. R. Lapiņš.) Apsīšu Jēkaba «Krusttēvs Ādams». (Tulk. A. Blūms.) A. Deg-

lava «Samsons un Dalila». A. Upīša «Murgi». (Tulk. R. Lapiņš.) J. Kļaviņa «Dēls». (Tulk. J. Grīns.)] *Rec. un polemikas: Ed. Bl.* — DzA, 1916, 100; *-am.* — Ld, 295; *A. B* [*ērziņš*] — B, 163; *K. Putniņš* — DzV, 282; [*Jānis Lapiņš*] *J. L.* — Ld, 61; *A. Deglavs* — JDL, 69; [*Kārlis Tifentāls*] *K. Dz.* — JV, 288; [*An.*] — Strdn, 16

[*Garais Fricis.*] В. Земцев. Остатки феодальнаго строя в Прибалтийском Крае. I и II часть. Юрьев, 1916 г. 89 и 77 стр. Rec.: *V. E*[*glītis*] — DzA, 1916, 103; *G.* — Ld, 207

Hilners G [*othilfs*]. Roberts Auniņš un Jānis Neilands. Viena celma dēli, viena darba kopēji. [Ar J. Neilanda un R. Auniņa ģīm.] Sarakstījis —, Piņķu draudzes mācitājs. Rīgā, 1916, 16 lpp.

Kessler Otto. Die Baltenländer und Litauen. Berlin, 1916

Latviešu tautskolas programas projekts. Izstrād. Kultūras Biroja Izglīt. nod. Maskavā, Latv. bēgļu apg. CK, 1916, 64 lpp.

[*Ļeņins Vladimirs Iļjičs.*] N. Ļeņina. Otrās internacionāles sabrukums. Bostonā, 1916. g. A. S. P. Latviešu Koporganizācijas grāmatu veikala apgādībā. 39 lpp.

[*Meijendorfs, barons, Valsts domes loceklis.*] Разбор обвинений, заключающихся в книгах: Прибалтийский край и война Ар. Тупина и В стране чудес А. Ренникова. Материалы для характеристики похода в печати. Петроград, Государственная типография. Выпуск I. [Петроград, 1916 г.] VII, 112 стр. *Rec.: -g-.* — JZ, 1916, 91

Отечество. Сборники национальной литературы России, I. Петроград, 1916 г. ... стр. [Red.: prof Boduēns de Kurtenē, prof. Gredeskuls, Gurēvičs u. c.] *Rec.:* [*Andrejs Upīts*] *A. U.* — JV, 1916, 171—173

Roland-Holst Henriete. Proletāriešu šķiras cīņu vēsture. No holandiešu valodas pārstrādājis Fr. Roziņš-[*Āzis*], Bostonā, 1916. g. A. S. P. Latviešu Koporganizācijas grāmatu veikala apgādienā. 160 lpp. Saturs: Priekšvārds. Pirmais priekšlasījums. (No 1815. līdz 1848. g.) Proletāriešu šķiras cīņa līdz 1848. gadam. 1848. g. februāra revolūcija. Otrais priekšlasījums. (Turpinājums par 1848. g. revolūciju. Internacionāle.) Trešais priekšlasījums. Strādnieku kustības attīstība Vācijā līdz 1870. g. Ceturtais priekšlasījums. Piektais priekšlasījums. (No 1889. līdz 1900. g.) Sestais priekšlasījums. Satura rādītājs.

Сборник латышской литературы. Под ред. В. Брюсова, М. Горького. Петроград, «Парус», 1916 г. 396 стр. Оглавление: От издательства. (Петроград, Ноябрь, 1916 г.) И. Янсон. Латышское общественно-культурное развитие и латышская литература. (Лондон, 9. февраля 1916 г.) Латышские народные песни. Пер. В. Брюсов. (Из Сборника Спрогиса.) Аусеклис: Беверинский бард. Стихотворение. Пер. С. Шервинский, Трипула. Стихотворение. Пер. В. Иванова. Ю. Аллунан. Жизнь и смерть. Стихотворение. Пер. К. Липскеров. А. Пумпур: Голова на трех мечах. Стихотворение. Иманта. Стихотворение. Пер. В. Спасский. Р. и М. Каудзит. Времена землемеров. Роман (Часть I. Глава IV.) Пер. +++ Я. Апсит. Богатая родня. Рассказ. Пер. Б. Балта и Р. Эгле. Рудольф Блауман: В тени смерти. Рассказ, Заморозок весною. Пер +++ Эд. Вейденбаум: Когда я молод был... Стихотворение. Из мира, словно сон, уходят поколения. Стихотворение. Нет правды на земле... Стихотворение. Пер. Е. Сырейщикова. И дождь над грязью улиц... Стихотворение. Пер. С. Шервинский. Я помню счастливые годы. Стихотворение. Проснись, проснись, свободный дух. Стихотворение. Пер. Е. Сырейщикова. Аспазия. Молитва. Стихотворение. Пер. Вяч. Иванов. Сказочка. Стихотворение. Пер. В. Спасский. Небытие. Стихотворение. Пер. В. Ходасевич. Наивысшего. Стихотворение. Пер. С. Шервинский. Прощание с молодостью. Стихотворение. Пер. К. Липскеров, Где? Стихотворение. Пер. Н. Ащукин. Твоя любовь. Стихотворение. К прошлому. Лунный свет. Стихотворение. С. Шервинский. В лунном свете. Стихотворение. Перевёл Л. Остроумов. Майское утро. Стихотворение. Пер.

В. Спасский. А. Недре. Крестьянский сын. Современная сказка. Пер. Ян Страуян. Я. Порук: Ты спрашиваешь, что я принес... Стихотворение. Пер. С. Шервинский. Зимней ночью у окна. Стихотворение. Пер. В. Шершеневич. У целины. Стихотворение. Пер. Ю. Верховский. Я знаю. Стихотворение. Пер. В. Аренс. Осень. Стихотворение. Пер. К. Липскеров. Осенняя песня. Стихотворение. Твоя душа... Стихотворение. Пер. В. Брюсов. Песня любви. Стихотворение. Весна любви. Стихотворение. Пер. В. Шервинский. Неосуществленный и два Единственных. Пер. Б. Балта. Нищие на ярмарке. Рассказ. Пер. Ян Страуян. К. Скалбе: Парус. Стихотворение. Пер. С. Шервинский. Мой домик. Стихотворение. Пер. Ю. Верховский. Вечером. Стихотворение. Пер. В. Ходасевич. Лесная корчма. Стихотворение. Вечер. Стихотворение. Пер. С. Шервинский. Утро. Стихотворение. Пер. Ю. Верховский. Уходя. Стихотворение. Пер. С. Шервинский. Моя поездка к Снегурочке. Сказка. Пер. Б. Балта. Плудон: Два мира. Стихотворение. Пер. А. Блок. Реквием. Стихотворение. Пер. В. Ходасевич. И. Райнис: Золотой конь. Сказка в пяти действиях. Труд и радость. Стихотворение. Сосны. Стихотворение. Стань твердой, мысль. Стихотворение. Бедный брат. Стихотворение. Никогда. Стихотворение. Слова и дело. Стихотворение. Мой брат. Стихотворение. Звучащее пламя. Стихотворение. Наши дни. Стихотвор. День страшного суда. Стихотворение. Глубочайшие думы. Стихотворение. Умеренному. Стихотворение. Думы весной. Стихотвор. Бурное время. Стихотвор. Мои друзья. Стихотвор. Мои враги. Стихотвор. В горах. Стихотворение. Зерна меж жерновов. Стихотвор. Самоубийца. Стихотворение. Биение сердца. Стихотвор. Золотые листья. Медленное острие. Стихотвор. Волчья берлога. Стихотвор. Зеленое вино. Стихотвор. Песня девушки. Стихотвор. Пер. Вирза. *Pietà.* Стихотвор. Пер. В. Брюсов. +++ Стихотворение. Пер. Т. Кладо. Мостик. Стихотвор. Вечерний покой. Стихотвор. Лучина страданий. Стихотвор. Старые недуги. Стихотвор. Вопросы девушки. Стихотвор. Успокоившаяся ветка. Стихотворение. Una barca. Стихотворение. В зеленой тени. Стихотвор. Опять ночь. Стихотвор. Новая сила. Стихотвор. Королевна. Стихотвор. Длинный путь. Стихотворение. Пер. В. Брюсов. А. Курций. Ты одинок. Стихотвор. Пер. Юрий Верховский. Ожидание. Стихотвор. +++ Стихотвор. Пер. Е. Сырейщикова. Я. Яунсудрабин. Врата небесные. Рассказ. Пер. +++ И. Акуратер. Во власти сердца. Стихотвор. Без храма. Стихотвор. Чужестранец. Стихотвор. Пер. С. Шервинский. В Люксембургском саду после дождя. Стихотвор. Пер. В. Бакулин. Ф. Барда. Песни о бедноте. Серая лачуга. Бабушка. Старший сын. Стихотвор. Пер. В. Шершеневич. А. Швабе. Узел. Стихотвор. Столице. Стихотвор. Пер. Лариса Рейснер. А. Упит. Совесть. Рассказ. Пер. автор. Фаллий. Майский день вечереет. Стихотвор. Окно открываю, гляжу я... Стихотвор. Саблю, и броню, и щит мне давайте... Стихотвор. Пер. В. Брюсов. Апсесдэльс. Отверженные. Стихотвор. Пер. В. Ходасевич. Шалкон. Черные цветы. Стихотвор. Пер. В. Ходасевич. Библиография. [No latviešiem krājuma sastādīšanā piedalijušies: Andrejs Kuršinskis-Kurcijs, Dr. Andrejs Priedkalns, Dora un Pēteris Stučkas un Janis Jansons-Brauns. Dzejoļu tulkojumus rediģējis V. Brjusovs, prozas — M. Gorkijs un A. Serebrovs.] *Rec.:* [*Antons Birkerts*] *A. B.* — JV, 1917, 176—181 un LSk, 1; [*Viktors Eglītis*] *V. Eg.* — Ld, 182; *Kroks* — BV, 82; [*Jānis Sudrabkalns*] *Sdrbk.* — BrSt, 76; [*Kārlis Tifentāls*] *K. Dz.* — StrA, 98, 99; Полонский — Вестник культуры и политики, 1918, 4, 27.—32. стр.; [*Rūdolfs Egle*] *R. E.* — Dznt, I, 70.—72. lpp.

Вираб Г. И. Прибалтийские немцы. Их отношение к русской государственности и к коренному населению края в прошлом и настоящем. Юрьев, 1916. 187 стр. Rec.: *-ks.* — Ld, 1916, 115, 117—119; [*DzV red.*] — DzV, 44.

В Прибалтийском крае. Эсты и латыши, их история и быт. Сборник ста-

тей под ред. проф. М. А. Рейснера. Москва, 1916. XVI +287+(I) Стр. с карт. Оглавление: Карта Прибалтийского края. От издателей. Указатель литературы. Проф. М. А. Рейснер. Немцы и балтийская культура. Р. Элиасер. Роль дворян в местном самоуправлении Прибалтийского края. Э. Дубосарский. Несколько слов о суде присяжных в Прибалтийском крае. К. Ландер. Очерк развития аграрного строя Латвии и Эстонии. П. Семенов. Эсты (культурно-исторический очерк). П. Рубель. О социально-политических стремлениях эстской интеллигенции. К. Ландер. Латышская интеллигенция и ея социальныя стремления. И. Лапинь. Экономические и культурные успехи латышского народа. *Senex.* Латышская народная школа. С. Золотарев. 10 лет в Прибалтийской школе. Проф. И. Бодуен-де Куртенэ. Дерпт-Юрьев (к вопросу о равноправии). Скуенек. Прибалтийский край. (Географико-статистический очерк). Замеченные опечатки. *Rec.:* — Ld, 1916, 115, 117—119; *Arv.* — JV, 84, 86, 91, 93, 94, 97, 100

ATSEVIŠĶI RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNĀLOS U. C.

Arturs Renbò. Ld, 263
Barons Gustavs Manteifels †. RZ, 206
B. F. Geiers †. B, 41
Biedri strēlnieki! [Par «C. Biedra» turpmāko gaitu.] CBd, 6
Bojā gājuši veci armēņu rakstniecības pieminekļi. B, 39
«Cīņas Biedrs». 5. Kurzemes Latv. Strēln. Bat. žurnāls. Ld, 88
«Darba Balss» lasītājiem. DB, 1
Darbu atjaunojot. BL, 1
«Daugavas Kalendārs» un «Mazais Latvijas Kalendārs» 1917. g. A. Valtera un Rapas apg. Ld, 272
1) Daugavas Kalendārs. 2) Mazais Latvijas Kal. 3) Vidzemes Kalendārs 1917. g. DzV, 273
Dāvis Ozoliņš †. B, 87
Dāvis Ozoliņš †. DzV, 189
Deux poètes Lettons. [Par Raiņa un Aspazijas uzturēšanos Lozannā.] Lozannas laikr. *La Libre Pensée.*
Dubura jubileja. Ld, 68
Dubura pēdējie brīži. JZ, 163
Duburs miris. JV, 130
Duburs miris. Ld, 127
Duburs miris. RZ, 159
Dzejnieks K. Skalbe saslimis. DzA, 43
Dzimtenes un Tēvijas Kalendārs 1917. g. P. Stumpa izdevums. JV, 284
Džeks Londons †. DzV, 263
Džeks Londons †. JDL, 265
Džeks Londons †. JV, 264
Džeks Londons †. RZ, 317
Džeks Londons †. Tr, VIII, 54. lpp.
Ečegarajs (Hose de Echegaray). Tr, VII, 53. lpp.
Eduards Brencis †. DzV, 123
Ernsts Mahs †. JV, 37
Emīls Verharns †. JDL, 268
Emīls Verharns †. JV, 267
E. Verharns †. RZ, 321
Emīls Verharns miris. Ld, 266
Falliāna. [Par Bulānu-Falliju.] JV, 18
Franču prese par latviešiem. DzA, 80
Franču prese par latviešiem. JV, 240

Gleznotājs Jānis Rozentāls †. RZ, 349
G. V. Plehanova jubileja. DzA, 96
Heinrihs Vissendorfs †. B, 83
Henri Vissendorfs-Sinciems †. JDL, 193
H. Vissendorfs †. RZ, 232
Henriks Senkevičs †. B, 148
Henriks Senkevičs †. DzV, 255
Henriks Senkevičs †. JV, 257
Henriks Senkevičs †. JZ, 310
Henriks Senkevičs. Ld, 258
Henriks Senkevičs †. Tr, VIII, 54. lpp.
Hoze Ečegarajs †. DzV, 216
I. A. Gončarova 25. g. nāves dienas piemiņa. Tr, VII, 53. lpp.
I. A. Gončarova piemiņai. JDL, 216
Indriks Senkevičs †. Dry, 45
Ievadam. CBd, 1
Ievadam. LStr, 1
Izdevumi par latviešiem krievu valodā. JDL, 94—96
J. Āriņš-Duburs. JZ, 86
Jānis Rozentāls †. BgZ, 52
Jānis Rozentāls. JV, 292, 294
Jānis Rozentāls †. DzA, 99
Jānis Rozentāls †. DzV, 291
Kārlis Mīlenbahs †. JZ, 79
Karmen Silva †. JV, 43
Kaujā kritis varonis un dzejnieks Pāvils M. Piļskis. DzV, 73
«Komēdija». [R. Blaumaņa «Ugunī» izr.] JV, 290
Krievu prese par latviešiem. [Par Edm. Freivalda rakstu žurn. «Проблемы великой России».] DzA, 68
Krievu prese par latviešu kulturēlo dzīvi. DzA, 20
Krievu rakstniece O. A. Šapir †. JV, 136
Laikrakstu apskats. [«Baltija» un Aug. Deglava tulkojumi.] JDL, 247
Laikrakstu apskats. [J. Lapiņš un pabalstu sadalīšana rakstniekiem.] JDL, 18
L. Andrejevs pret M. Gorkiju. [Andrejeva referāta anotācija.] JDL, 237
Lapsingeru Juris pie tiesas. [Par «Tango Romānu».] Ld, 277
Latv. valodnieks K. Mīlenbahs †. JV, 64
Latviešu etnografisko mantu krājējs Dāvis Ozoliņš. JDL, 195
«Latviešu Strēlnieks». DzA, 93
«Latviešu Strēlnieks», Nr. 1. DzV, 224
«Latviešu Strēlnieks», Nr. 1. Ld, 230
«Latviešu Strēlnieks», Nr. 2. DzV, 265
Latviešu teātris Maskavā. Ld, 225
«Latvji Ārzemēs». JV, 207
Liedzas un dievojas! [J. Akuraters un pabalsta lieta.] JDL, 122
Lili Braun †. B, 65
Lilija Braun †. DzV, 173
Lilija Braun †. Tr, V, 54. lpp.
Ļermontovs. JDL, 162
Mākslinieks Duburs †. JZ, 160
Maskavas Latviešu teātra lietā. JZ, 7
Materiāli «brīvo līgumu vēsturei». JPA, 20
M. D. Gustavs Manteifels †. Dry, 18
M. D. Gustavs Manteifels †. DzV, 108
Mikus Skruzīts. Ld, 202
Miris Eduards Brencis. Ld, 124
Miris filozofs Ernsts Mahs. DzV, 35
Miris valodnieks Kārlis Mīlenbahs. Ld, 62
Mums līdzīga krusta nesēja. [Armēņu tauta un viņu literatūra.] DzV, 103

Mūsu baznīca. Ld, 220, 227—229, 233—237, 241, 248—251, 254, 255, 258, 260, 261, 264—268, 289—297, 299, 300
Mūsu valodnieks J. Plāķis. JV, 103
Nepareizs uzskats par latviešu teātri. [Dramatiskā cenzūra R. L. Teātri pielīdzina «tautas teātriem».] L, 80
N. M. Karamzina piemiņai. JDL, 281
No redakcijas. [«L. Strēln.» popularitāte.] LStr, 2
No redakcijas. [Par redakc. nodomiem 1917. g.] LStr, 3/4
Noslēpumainā rakstnieku un mākslinieku pabalsta lieta. DzV, 132
«Ņivas» pāriešana akcionāru īpašumā. JV, 62
Oto Plačs †. DzV, 129
Par Džeku Londonu. B, 186
Par Džeku Londonu. Ld, 265
Par J. A. Dubura pēdējiem brīžiem. DzA, 47
Par «Latviešu Strēlnieku». LStr, 2
Par latviešu tautas īsto vārdu. [Piezīmes Reformatora rakstam.] DzV, 208
Pēteris Gūtmanis †. Tr, IX, 53. lpp.
Pret latviešu pilsoniskiem rakstniekiem uzsācis «Jaunais Vārds» niknu karagājienu. DzV, 232
«Prometejs» Nr. 1. DzV, 65
[Raksti par latviešiem.] Lionas laikr. *«Progrès»*
Rakstnieka A. K. Losina-Losinska pašnāvības lietā. B, 150
Rakstnieku un mākslinieku pabalsta lietā. DzV, 121
Rumānijas karaliene Elīzabete, rakstnieces vārdā Karmen Silva †. DzV, 41
Saules ciemos. Bērnu un jaunības literatūra, 7. Sakopojis J. Grīns. DzV, 282
S. G. Frugs †. B, 99
«Taurētāja» 1917. g. prospekts. Tr, IX, 54.—56. lpp.
«Taurētājs». [Ievada vārdi.] Tr, I, 3.—5. lpp.
«Taurētājs», Nr. 1. JDL, 87
«Taurētājs», Nr. 1 un 2. BgZ, 24
Valodnieks Kārlis Mīlenbahs †. DzA, 23
Valodnieks K. Mīlenbahs †. Tr, I, 52. lpp.
«Varavīksna». DzV, 53
V. V. Protopopovs †. DzV, 81
-.- Kārlis Mīlenbahs †. JDL, 69
-„- Maskavas Latv. Teātris. DzA, 27
x Dīnsberģu Ernsta 100 gadu dzimšanas diena. DzV, 8
a. L. Andrejeva jaunā luga. [«Mīļie spoki».] B, 179
-a- Raiņa dzejoļi krievu valodā. JZ, 46
-am. «Латышский сборник современный литературы под редакцией Августа Деглава». Книгоизд. «Огни». Ld, 295
-ds. «Komēdijas» sezonas atklāšana. [Ed. Vulfa «Sensācija».] JV, 227
— «Komēdija». [Riškova «Kaujas sākums».] JV, 235
— «Komēdija». [Heijermansa «Septītais bauslis».] JV, 245
— «Komēdija». [Vulfa «Sirdsāķīši».] JV, 252
— «Komēdija». [Gogoļa «Revidents».] JV, 263
— «Komēdija». [Zeltmata lokalizējums «Augstākā matemātika».] JV, 267
— «Komēdija». [L. Andrejeva «Anfisa».] JV, 271
— Krievu teātris Rīgā. [Kajavè «Zelta rudens».] JV, 258
— Krievu teātris. [L. Urvanceva «Svētība».] JV, 260
— Rīgas krievu teātris. [Oļeņina-Valgara «Dvēsele, miesa un drēbes».] JV, 265
— Krievu teātris. [Konstantinova «Hamka».] JV, 286
— Rīgas Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Princese Gundega un karalis Brusubārda».] JV, 228
— Rīgas Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Raudupiete».] JV, 246
— Rīgas Latv. Teātris. [V. Sardū — E. Nažaka «Atlaulāsimies».] JV, 289

e. Divi latviešu folkloras darbinieki. [Dāva Ozoliņa un H. Visendorfa nekrologi.] Tr, VII, 53. lpp.
-e. J. Akuratera komēdijas «Kurzeme» izrāde Valkā. Ld, 2
-e. Pēterpils Latv. Saviesīgais Biedr. aktieru pulciņš. [J. Jaunsudrabiņa «Dzīvās un nedzīvās puķes».] JDL, 74
-fs. Jaun. Latv. Teātris Pēterpilī. [A. Brigaderes «Raudupiete».] DzA, 81
— Jaun. Latv. Teātris Pēterpilī. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] DzA, 85
— J. L. T. Pēterpilī. [J. Jēpa-Baldzena «Dzīves sērdieņi».] DzA, 98
-jnieks. Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [J. Pētersona «Ideāla sabiedrība».] JDL, 27
— Pēterp. Jaun. Latv. t. [Andrejeva «Kaina zīme».] JDL, 76
-ks. Divas grāmatas par Baltiju. 1) В Прибалтийском крае. Эсты и латыши, их история и быт. Под ред. проф. М. А. Рейснера. 2) Г. И. Вираб Прибалтийские немцы. Ld, 115, 117, 119
— Momenti latviešu tautas attīstībā. Ld, 99—101
— Toreiz un tagad. Ld, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 57, 59, 61
-l. Mūz. un Dzied. biedr. «Marss» t. «Uļejā». [Rozentāla-Krūmiņa «Čigāniete».] JV, 43
l. Latv. teātris liel. Vērmaņa parkā. [Molnāra «Velns».] JV, 77
-l. Rīg. Latv. teātris. [Ād. Alunāna «Mūsu senči».] JV, 278
l. Latv. dramatisko kursu audzēkņu repitīcijas vakars 6. dec. JV, 285
-lt. Džeks Londons †. JZ, 317
— Emīls Verharns †. JZ, 321
-m- Maskavas Latv. Teātris. [J. Pētersona «Cēlie mērķi».] JV, 256
n. Latviešu teātris Maskavā. JDL, 227; JV, 227; B, 118
-ns. Druviena. [Par Jāni Poruku.] DzV, 180
-ns- J. Raiņa [gaidāmā] jubileja Rēvelē. JV, 39
-s. Džeks Londons †. B, 154
-s. «Dzimtenes» teātris. [Dementjeva «Bezprāta naktis».] JPA, 24
-s. Emīls Verharns †. B, 157
-s. Latv. Teātris Lielajā Vērmaņa parkā. [Jūl. Pētersona «Ideālā sabiedrība».] JV, 31
-s. Pleskava. Oto Plača paglabāšana. DzV, 133
-s. Rakstnieku un žurnālistu vakars 10. II. JV, 35
-s. Rīgas Latv. Teātris. [Aspazijas «Vaidelote».] JV, 302
-s. Teātra sezona sākusies. Tr, VI, 50. un 51. lpp.
-sd- Rēveles Latv. teātris. [Aspazijas «Zeltīte».] JV, 232
— Rēveles Latv. Teātris. [Heijermansa «Cerība uz svētību».] JV, 255
— Rēveles Latv. teātris. [L. N. Tolstoja «Dzīvais mironis».] JV, 286
— «Zelta zirgs» pirmizrāde Rēvelē. JV, 298
-stra. 2. Pils. Teātris [S. A. Naidjonova «Vaņušina bērni».] JV, 290
-t- Latvju Strēlnieks. K. Skalbes redakcijā. JZ, 362
-t- Pēterpils Jaun. Latv. teātris. [Riškova «Šķīdonis».] JDL, 102
-tis. «Komēdijas» teātris. [K. Koškina lokalizētā komēdija «Traka ideja».] JV, 229
— Latv. Strēln. Bat. Org. komitejas izrāde. [A. Šniclera «Laika kavēklis».] JV, 84
— Mūz. un Dzied. biedrības «Marss» teātris. [Ād. Alunāna «Kas tie tādi, kas dziedāja . . .».] JV, 67
— Rīgas Latv. Teātra personāls. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JV, 236
— Rīgas Latv. Teātris. [Linduļa «Dižūdru Māle».] JV, 223
— II Pilsētas Teātris. [Ostrovska «Mežs».] JV, 274
— II Rīgas Pils. Teātris. [Sumbatova «Ērgļi un vārnas» izr.] JV, 282
— 2. Rīgas Pils. Teātris. [Ļeva Urvancova «Vera Minceva».] JV, 284
— 2. Rīg. Pils. Teātris. [Arcibaševa «Ienaidnieki» pirmizr.] JV, 297
A. J. Raiņa dzejas krievu valodā. JV, 65
A. Valodnieks Kārlis Mīlenbahs †. JPA, 25
At. Jaunā Pēterpils Teātra lietā. B, 85

[*Akmens Jānis*] *J. A.* Henrijs Visendorfs †. DzV, 191
— *J. A.* Jēkabs Āriņš-Duburs, 7. DzV, 127
— *J. A.* Maskavas latviešu centieni, 5. Viskrievijas Latviešu Mākslinieku un Rakstnieku Biedrība. DzV, 242
Akmentiņš A [*ugusts*]. Mūsu pienākums. PLV, 20/21
Akuraters J [*ānis*]. Atbilde «Baltijai». DzA, 68
— «Baltijas» uzbrukums Maskavas latviešu rakstnieku grupai. DzA, 65, 66
— *J. Ak.* Gara aristokrātisms un veikala sociālisms. [Piezīmes pie P. Dauges raksta.] DzA, 9
— *J. Ak.* Glabājiet latviešu valodu. DzA, 32
— J. A. Dubura darbība Maskavā. [Pēdējā teātra sezonā no okt. 1915. — maijam 1916.] Ld, 242, 243, 245, 247
— *J. Ak.* J. A. Duburs †. DzA, 44
— Latvieši ārzemju literatūrā. DzA, 87, 88
— Latviešu kultūras birojs. Ld, 130
— *J. Ak.* Latviešu nacionālais jautājums ārzemēs. Ld, 242
— Tagadējais un nākotnes teātris. Ld, 142—144
— *J. Ak.* Uzbrukums latviešu rakstniekiem un mākslinieciem. DzA, 12
— Vēstule redakcijai. [Paziņojums, ka J. Akuraters neraksta ar pseidonīmu «Dr. Flamingo».] DzA, 25
— Vēstule redakcijai [pret JDL ziņu, it kā viņam būtu piespriests 250 rubļu pabalsts]. DzA, 40
AL. H. Rakstnieku un žurnālistu vakars Rīgā, 10. febr. Ld, 34
Aļksnis R., T. Līventāls, M. Striķis, J. K. Malciņš, K. Landers. Atsaucieties. [Raksta krājuma izdošana par Latviju.] JV, 228
Apmeklētājs. Poruka vakars Pēterpilī. JZ, 313
[*Āriņš Jēkabs*] *J. A. Duburs.* Pateicība. [Par veltījumiem viņa 30 gadu skatuves darbības jubilejā.] JV, 83; Ld, 80; DzV, 85; DzA, 27
— *J. A. Duburs.* Vācu tautas dvēsele. DzV, 129
Arn. A. Gulbja «Kaspars un Biruta» Jaunā Pēterpils Teātrī. JV, 4
[*Āronu Matiss*] *A.* Valodnieks Kārlis Mīlenbahs †. DzV, 64
Arv. Grāmata par latviešiem krievu valodā. (В Прибалтийском крае. Эсты и латыши, их история и быт. Сборник статей под редакцией проф. М. А. Рейснера.) JV, 84, 86, 91, 93, 94, 97, 100
— Jaun. Teātris Petrogradā. [Heijermansa «Septītais bauslis».] JV, 13
— Jaunais Teātris Pēterpilī. [J. Pētersona «Ideālā sabiedrība».] JV, 31
— Jaun. Teātris Pēterpilī. [M. Halbes «Straume».] JV, 40
— Krievu teātris Rīgā. [Arcibaševa «Mežoņu likums».] JV, 112
— Krievu teātris Rīgā. [Andrejeva «Tas, kas saņem pliķus».] JV, 117
— Piezīme par Jauno Pēterpils Teātri. JV, 156
[*Austriņš Antons*] *A. A.* Servantess un Don Kihots. Ld, 90, 96
B. Pēterpils Jaunais Latv. teātris. JDL, 48
B. A. J. Raiņa «Zelta zirgs» Jaunā Latv. teātrī Pēterpilī. JPA, 1
— Jauna gada sagaidīšana Pēterp. Jaunā Teātrī. [J. Pētersona «Redaktors Podiņš».] JPA, 2
— G. Vīda «Divreiz divi ir pieci». Pēt. Jaun. Latv. Teātr. JPA, 20
— J. A. Dubura jubileja. Tr, I, 51. lpp.
Baļmonts K. Mīlestība un nāve pasaules dzejā. Atref. E. L. DzV, 46
Bandrevičs A[*nsis*]. Kr. Valdemāra nāves iemesls. JV, 284, 285
— *Band. Pastaritis.* Piezīmes par Jāņa Kriškāna darbiem. JV, 266
[*Bankavs Jānis*] *J. B-vs.* «Baltijas» un «Jaunā Vārda» raganu dejas. (Dažas paralēles.) DzA, 70
Benjamiņš. Kurpniek, paliec pie sava liesta! [K. Upītis par A. Dauges lekciju «Ētika un tautsaimniecība».] JDL, 126
[*Bērziņš Arturs*] *A. B.* Dubura piemiņas izrāde Pēterpilī. [Blaumaņa «Indrāni».] JZ, 264; B, 109
— *Ar. Br.* Fallija «Selgā» un Blaumaņa «Sestdienas vakars» Pollaku kursu zālē. B, 84

[*Bērziņš Arturs*] *A. B.* Henriks Senkevičs †. B, 150
— J. A. Duburs miris. B, 21, 23
— Jaun. Pēterp. Teātris. [Rozenova «Og|raktuvēs».] B, 114
— Jaun. Pēterp. Teātris. [A. Brigaderes «Raudupiete».] B, 127
— Pēterp. Jaun. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] B, 138
— Jaun. Pēterp. T. [Galsvortija «Sudraba maks».] B, 148
— Pēterp. Jaun. Teātris. [L. Tomā «Magdalēna».] B, 154
— Pēterp. Jaun. T. [J. Pētersona «Ideālā sabiedriba».] B, 156
— Pēterp. Jaun. Latv. T. [J. Jēpa-Baldzena «Dzīves sērdieņi».] B, 170
— Pēterp. Jaun. Latv. T. [Ed. Vulfa «Sensācija».] B, 176
— Jūl. Pētersona «Ideālās sabiedrības» izrāde Pēterpilī. JZ, 35
— *A. B.* Latviešu dramatisko rakstnieku izmantošana. B, 101
— Latviešu teātris pēdējā kara gadā. B, 16, 25, 31
— *A. B.* Огни. Третья книга. Латышский сборник современной литературы. Под ред. Авг. Деглава. B, 163
— *A. B.* Pēterpils Latv. Teātris. JZ, 289
— *A. B.* Pēterpils Latv. T. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JZ, 302
— *A. B.* Pēterpils Jaun. Latv. T. [Jēpa-Baldzena «Dzīves sērdieņi».] JZ, 333
— *A. B.* Pēterpils L. J. T. [Vulfa «Sensācija».] JZ, 342
— *A. B.* Teātra sezona Petrogradā. JZ, 258
— Vasaras Teātris Lielā Vērmaņa parkā. L, 116
— *A. B.* Vasaras Teātris Vērmaņa parkā. L, 136
— Vasaras teātris Vērmaņa parkā. [M. Glasa «Potašs un Perlamuters».] L, 140
Bērziņš Pēt[*eris*]. Latviešu materiālā attīstība 19. gada simtenī. DzV, 126—136
— Vai latviešiem iemesls svinēt 100 gadu «brīvlaišanas svētkus»? DzV, 91
B. F. R. «Komēdijas» teātris. [M. Maijo «Mans luteklītis».] Ld, 240
— Rīgas «Komēdijas» teātris. [H. Heijermansa «Septītais bauslis».] Ld, 246
— Rīgas «Komēdijas» teātrī. [«Sirdsāķīši».] Ld, 251
— Rīgas «Komēdijas» teātrī. [Riškova «Čūskulēns».] Ld, 285
— Rīgas «Komēdijas» t. [R. Blaumaņa «Ugunī».] Ld, 294
[*Birkerts Antons*] *A.* Andrejs Spāģis. Tr, V, 53. lpp.
— *Antons.* Aspazija un viņas dzeja. Tr, VI, 23.—27. lpp.
— *Antons.* J. A. Duburs †. Pēdējā loma. Tr, III, 51. lpp.
— *A.* J. Poruks. Tr, III, 52. lpp.
— *A.* Kr. Valdemārs un viņa laiks. Tr, VIII, 51. lpp.
— *Antons.* Mākslas dzīve latviešu kolonijās bēgļu laikmetā. (1915/16) Tr, V, 34.—41., VII, 54. lpp.
— *A.* Noslēpumains literārisks maiss. [Jēk. Zvaigznīša manuskripti.] Tr, V, 52. lpp.
— *Antons.* Rainis kā mākslinieks. Psiholoģiska un estētiska studija. Tr, II, 13.—19., III, 13.—17., IV, 12.—17., V, 14.—18., VI, 18.—23., VII, 16.—22., VIII, 12.—17., IX, 17.—29. lpp.
— *Antons.* Valdemāra portreja viņa aforismos. Tr, VIII, 47.—51. lpp.
— *A.* Zvārguļu Edvards (Treimanis) un viņa dzeja. Tr, VII, 52. un 53. lpp.
[*Birkerts Pēteris*] *P. B.* Individuālisms un tautas mīlestība. JV, 253, 255
— Kara psiholoģija latviešu tautas dziesmās. JV, 258, 261, 264, 268, 271, 273, 276, 278
— Mākslas darba baudīšana. Tr, I, 20.—26. lpp.
— Par mākslas mērķi. Tr, II, 19.—27. lpp.
B. J. J. A. Dubura jubileja. [Maskava.] DzA, 25
— J. A. Duburs. DzA, 23
Blanks E[*rnests*]. Jāņa Poruka piemiņai. DzA, 45
— Krišjānis Valdemārs. (Viņa 25 gadu nāves dienu pieminot.) DzA, 92—94
— Latviešu kulturēli nacionālā attīstība. DzA, 1, 4
— «Latvji Ārzemēs», Nr. 1. DzA, 74
— *Bl.* «Latvji Ārzemēs», Nr. 2. DzA, 81

[*Blanks Ernests*] *E. Bl.* Par A. Ķeniņa priekšlasījumu «Latviešu sabiedrības mērķi un taktika». DzA, 22

Bl. Ed. Огни. Третья книга. Латышский сборник современной литературы. DzA, 100

[*B red. Bergs Arvēds?*] Mūsu kultūras popularizēšana [krievu sabiedrībā un arī ārzemēs. Rakstā DzA rakstnieku grupa saskatīja arī pret viņiem vērstu uzbrukumu, tāpat kā J. Jona, t. i., Ed. Vulfa B publicētos rakstos.] B, 74

Brins F. Aspazijas vakars Maskavā. JV, 229

Brjusovs Valerijs. «Russk. Mis|.» Puškins mācīta vēsturnieka [N. N. Firsova] priekšā. DzV, 57

Брюсов А., М. Горький. От издательства. (Петроград. Ноябрь, 1916 г.) Grām.: «Сборник латышской литературы», [III] lpp.

Būcens F. A. Latviešu Strēlnieks». PLV, 34/35

[*Butevics Jūl.*] *J. O.* «Latviešu Strēlnieks». CBd, 6

Ceidzalitis. «Komēdijas» teātris. [Riškova «Ķarjēras sākums».] RZ, 282

— *Ceidz.* Nevajadzīgi «ziedojumi». [Sēnalu literatūra Latv. Strēln. Batalj.] RZ, 241

D. Jaun. Pēterpils Teātris. [E. Rozenova «Nelaimīgais runcis».] JV, 86

D. Jaun. Pēterpils Teātris. [E. Briē «Sarkanais tiesneša mētelis».] JV, 97

Dāle Pauls. Domas par reliģiju, mākslu un filozofiju. Vrv, 4

Daniševskis J[ūlijs]. *(J. Dans.)* Žurnālistu un mākslinieku fonda lietā. JV, 131

Dauge A[leksandrs]. Kultūra un māksla. Atref. A. B. JV, 240, 241

— Par mākslinieku kultūru. Vrv, 1—4

— Par mākslinieku kultūru. JPA, 10 (atrefer.); DzV, 24 (atrefer.)

— Sievišķīgais un vīrišķīgais kultūrā un mākslā. (Atref. -a-) DzA, 84, 85

Dauge P[auls]. Esi sveicināta Maskavā, Latvijas māksla! JPA, 21

— Kāds vārds par dzīviem un nedzīviem miroņiem. [Sakarā ar J. Akuratera rakstu «Miroņu varā.»] JPA, 7, 8

— Lekcija par Raini. [Stud. Latv. Pal. biedr. 1915. g. 18. dec.] JPA, 1

— Lekcija par Raini. [Atref. D-nts.] JV, 12—14

— Modernais kapitālisms un ētika. Tr, II, 27.—32. lpp.

— Paskaidrojums. [Par R. Lazdiņa rakstu Kultūras biroja lietā.] DzA, 89

— Prātnieciskais un intuitīvais elements Raiņa «Galā un sākumā». JPA, 3—10

— Raiņa dzejas vakars Maskavā. JPA, 26

— Vēlreiz par miroņiem. [Atbilde J. Akurateram.] JPA, 12

[*Deglavs A.*] *-ea-* «Dzimtenes» teātris. [L. Tolstoja «Izglītības aug|i».] JDL, 22

— *-ea-* «Dzimtenes» t. [A. Brigaderes «Raudupiete».] JDL, 36

— *-ea-* «Dzimtenes» t. [Dementjeva «Bezprāta naktis».] JDL, 70

— *Eos.* Karš un latviešu rakstniecība. JDL, 186, 187

— *-ea-* Latv. Vasaras teātris. [F. Molnāra «Velns».] JDL, 169

— Latviešu darbi krievu literatūrā. [Polemika ar J. Lapiņu.] JDL, 69

— *-ea-* Lejas-Krūmiņa viesu izrādes. [«Miķe|a Pīlupa manta».] JDL, 213

A. Деглав. Несколько слов о латышской литературе. Kŗāj. «Огни», 1916, стр. 5—12

— *-ea-* Pēterpils Jaun. Latv. teātris. [Jūl. Pētersona «Redaktors Podiņš».] JDL, 2

— *-ea-* Pēterp. J. Latv. t. [B. Šova «Sātana apustulis».] JDL, 6

— *-ea-* Pēterp. J. L. t. [Heijermansa «Septītais bauslis».] JDL, 10

— *-ea-* Pēterp. Jaun. Latv. t. [Heijermansa «Cerība uz svētību».] JDL, 16

— *-ea-* Pēt. J. L. t. [A. Upīša «Balss un atbalss».] JDL, 21

— *-ea-* Pēt. Jaun. L. t. [Linču|a «Dižūdru Māle».] JDL, 34

— *-ea-* Pēterp. J. L. T. [Heijermansa «Ķēžu locek|i».] JDL, 45

— *-ea-* Pēt. J. L. t. [G. Vida «2×2=5».] JDL, 57

— *-ea-* Pēt. J. L. t. [Raiņa «Indulis un Ārija».] JDL, 68

— *-ea-* Jaun. Pēterp. teātra «idejiskais» kurss. [Blaumaņa «Indrāni».] JDL, 225

Dievabērns R., skol. Par rakstnieku Poruku Jāni un viņa tēvu. DzV, 186
Dm. Pēterpils ainas. Teātri. DzV, 248, 251
D-nis. Pēterpils Latv. Teātris. [Sezonas atklāšana ar A. Brigaderes «Pie latviešu miljonāra».] JV, 214
Dn-ts. «Dzimtenes» teātris Pēterpilī. [Dementjeva «Bezprāta naktis».] JV, 71
— Latviešu literatūra krievu valodā. JV, 119
— Pagājušā sezona J. Pēterpils Teātrī. JV, 122
— Piezīme par pagājušo sezonu Jaun. Pēterp. Teātrī. JV, 37
[*Dobelis Ādolfs*] *Ā. Db.* Divas dzimšanas dienas. [Janis Rozentāls un J. A. Duburs.] Vrv, 6
— E. Vulfa «Sensācija» Pēterpilī. Ld, 284
— *D.* Jaunais Pēterpils Teātris. B, 67
— Latviešu un latviešu lietas krievu publicistikā. BSK 1917. gadam, 95.—104. lpp.
— *D.* Lejas-Krūmiņa otrā viesu izrāde. [R. Brako «Nāves spriedums».] B, 97
— Pēterpils Jaunā Latv. teātra izrādes. Ld, 265
— Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [J. Jēpa-Baldzena «Dzīves sērdieņi».] Ld, 278
— Pēterpils latviešu teātri. Ld, 251, 252
— *D.* Vasaras Teātris. [Jaunsudrabiņa «Pirmais sniegs».] B, 28
— *D.* Latv. Vasaras Teātris Pēterpilī. [«Ve|as mazgātāja».] B, 33
— *D.* Latv. Vasaras Teātris. [Vulfa «Atriebšanās».] B, 37
— *D.* Latv. Vasaras T. [Kleista «Sasistā krūze» un A. Upīša «Reinis un Jūle».] B, 53
— *D.* Latv. Vasaras T. [Molnāra «Velns».] B, 55
— *D.* Latv. Vasaras Teātris. [Dubura «Erglis un Šperbers».] B, 69
— *D.* Latv. Vasaras T. [Zūdermaņa «Jāņu ugunis».] B, 73
Dolfs. Jaun. Latv. Teātris Pēterpilī. [Rozenova «Og|raktuvēs».] DzA, 77
D. P. Dzejnieka Fallija piemiņas diena. DzA, 92
[*Draudiņš Teodors*] *T. Dr.* Latviešu kultūras svētki Maskavā. [Raiņa 50 g. dzimšanas dienas svinības.] JPA, 7
D-ts. Pēterpils Latv. Teātris. [Sezonas atklāšana ar Brigaderes «Pie latviešu miljonāra».] B, 108
Dubura bēres. JZ, 240; DzV, 239 *(Fulgus)*; JS, 279, 287 *(pl.)*; B, 134 *(V. Dus)* [*D. Vecaukums*]; RZ, 287, 288; Ld, 238
D. V. Maskavas Latv. Teātris. [Lindu|a «Dižūdru Māle».] JV, 253
— Maskavas Latv. Teātris. [J. Pētersona «Cēlie mērķi».] JV, 259
[*DzV red.*] Г. И. Выграб «Прибалтийские немцы». DzV, 44
[*Ēgers Ed.*] *E-rs.* Latviešu teātra pirmā sezona Rēvelē. JV, 136
— *E-rs.* Latv. teātris Rēvelē.]J. Trībsvasera «Heistera kungs».] JV, 64
— *E-rs.* Latv. teātris Rēvelē. [Aspazijas «Guna».] JV, 78
— *E-rs.* Latv. teātris Rēvelē. [Gogo|a «Precības» un Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] JV, 94
— *E-rs.* Latv. teātris Rēvelē. [Naidjonova «Vaņušina bērni».] JV, 117
— *E-rs.* Latv. teātris Rēvelē. [Ibsena «Spoki».] JV, 176
— *E.* Latv. teātris Rēvelē. [Sezonas atklāš. ar Heijermansa «Visu dvēse|u diena».] JV, 196
Egle Kārlis, Druvienas skolotājs. Paskaidrojums, [ka viņš nav tas K. Egle, kas parakstījis telegramu ZA Valstu prezidentam]. DzV, 162
Eglīts V[iktors]. Atbilde uz kādu rakstu «Baltijā». [Latv. dzejn'eki kā politiķi.] DzA, 101
— Ceturtais inteliģences vakars Maskavā. Ld, 1
— Kāds vārds par rakstnieka politisko pārliecību. Ld, 218
— Māksla un mākslas kritika latviešu kulturēlā attīstībā. DzA, 7—10
— Par latviešu jaunāko literatūru. Ld, 40, 41, 46, 49, 50, 51, 57, 63, 68, 74
— Piezīme [K. Grasim] pie manas lekcijas atreferējuma. DzV, 4
— «Put, vejiņi» izrāde Maskavā. DzA, 1
— *V. E.* В. Земцев (F. Garais). Остатки феодального строя в Прибалтийском крае. DzA, 103

Endzelīns J[ānis]. Kārļa Mīlenbaha darbi valodniecībā. B, 110
— Kr. Barons un H. Wissendorffs. Latvju Dainas. Хр. Барон и Г. Виссендорф. Латышские народные песни [т. 1—6 Митава—Петроград, 1894—1915]. Известия Отделения русского языка и словесности имп. Академии наук, т. 21, кн. 2, 1916, стр. 313—319
— Par Gaujas vārdu. DzV, 230
— Par inflantiešiem un viņu izloksni. DzV, 229
— Pašu vāciešu liecības par sevi. DzV, 56
[*Erss Ādolfs*] *A. E.* Kalendāri 1917. gadam. (1) Daugavas K. 2) Ziemeļ-Vidzemes K. 3) Mazais Latvijas K. 4) Rīta K. un 5) Laiks.) Ld, 282
— *A. E.* «Varavīksne». Ld, 61
Es. Par Jāni Rozentālu. JV, 301
Estēts. Maskavas Latv. Teātris. [Atklāš. izrāde ar Blaumaņa «Indrāniem».] JV, 240
— «Pūt, vējiņi!» izrāde Maskavā. JV, 289
Eilenbergs Herberts. Latvieši. DzZ, 78
Ev. Latvju tautas garamantas. JPA, 24
[*Ezeriņš Jānis*] *J. E.* Franču tautas dziesmas. Ld, 31
— *J. E.* «Taurētājs», Nr. 1, 2 un 3. Ld, 197, 198
— *J. E.* «Taurētājs», Nr. 4, 5 un 6. Ld, 292
F. Dramatiskā cenzūra un cittautiešu teātris. (Teātra darbinieku kongress Maskavā.) JV, 40
F. Karmen Silva. Ld, 42
Fausts. Maskavas Latv. Teātris [A. Upīša «Balss un atbalss».] JDL, 269
— Maskavas L. T. [Heijermansa «Cerība uz svētību».] JDL, 274
— Maskavas L. T. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JDL, 281
— Maskavas Latv. T. [«Zeltīte» un «Pirmais sniegs».] JDL, 298
— Maskavas L. T. [J. Pētersona «Ideālā savienība».] JDL, 299
Flamingo Dr. Vēstule redakcijai. [Paziņojums, ka viņš nav J. Akuraters.] DzV, 26
Freinats Atis. Darbaļaudīs. Par grāmatām. JV, 15, 31, 69, 135
[*Freinbergs K.*] *F.* Divas jubilejas. [Sekspīrs un Servantess.] Tr, II, 50. un 51. lpp.
— *F.* H. N. Bjaļiks. Tr, II, 51. lpp.
— *F.* J. A. Duburs †. Tr, III, 49. lpp.
Freivalds Edmunds. Голос латыша о великой России. «Проблемы великой России», 11
— «Taurētājs», Nr. 1—5. B, 114, 115
Fr. R. Aspazijas vakars Maskavā. JDL, 232
G. Jauna V. Zemceva brošūra. [Остатки феодального строя в Прибалтийском крае. I—II.] Ld, 207
Gailis J. «Ienaidnieki». Arcibaševa luga. DzA, 86, 87
— «Pienaglotie». Vinničenko jaunākā luga. DzA, 79
[*Gailis Mārtiņš*] *L. Š.* Mūsu strēlnieku žurnāli. [«Cīņas Biedrs» un «Latvju Strēlnieks».] B, 127
Glāznieks Osvalds. Balsis iz publikas. [Atbilde G. Žibaltam.] B, 35, 55; JDL, 144, 158
G-lis V. Daiļuma sajūta. Dry, 2, 3
Gņiedičs P. Dostojevska pravietojumi. Atskats. Tulk. F. Būcens PLV, 11, 12
[*Golts Dāvids*] *D. Zeltiņš.* Par grāmatu izplatīšanu. JPA, 11, 12
Grasis K[ārlis]. «Dzīvu vilni uz augšu sitot». [Par latv. zinātnisko valodu.] DzA, 42
— Iracionālais elements panslavismā. (Atceroties F. J. Tjučeva jubileju.) B, 180
— Kā P. Dauge «ar filozofiju nodarbojas». DzA, 73
— «Nacionālā psiholoģija». P. Birkerta priekšlasījums. DzA, 6
— Otrs taures pūtums. [«Taurētājs», Nr. 2.] DzA, 47
— Pie grēkā dzimušās dzejas... (85. Ņekrasova nāves diena.) B, 192

[*Grasis Kārlis.*] Poruks un tēvijas mīlestība. DzA, 34
— Rakstnieki, kas pārauguši kritiķus un politiķus. B, 187
— Savai simpātijai — —. [Par «Taurētāju».] DzA, 36
— «Tautiskais» un «sociālais» viedokļi. DzA, 67
— *K. Gr.* Viktora Eglīša lekcija par latviešu literatūru. DzA, 2
Grosvalds Olģerts. Jānis Rozentāls. Ld, 294
Grunte Fridrihs. J. A. Dubura bēres. B, 30
— J. A. Dubura piemiņai. DzA, 58, 59
Grūzenbergs S. Mīlestība saminusi nāvi. Apcerējums par L. N. Tolstoju. JDL, 51, 53—56
[*Gruzevskis Žanis*] *Gr.* «Karjēras sākums». Rižkova drāma Latv. teātrī. JZ, 13
— *Gr.* Latv. teātris. [G. Vīda-Zeltmata «Augstākā matemātika» (2×2=5).] JZ, 20
[*Gruzna Pāvils*] *Pe-Ge.* Aspazijas vakars, Maskavas Kultūras biroja sarīkots. Tr, VI, 51.—53. lpp.
— *Pe-Ge.* Duburs. Raksturojums. Tr, IV, 34.—37. lpp., V, 19.—23. lpp.
Gr. V. Piezīmīte par plātīšanos. [Latvju māksla un rakstniecība cittautiešiem.] Ld, 80
Gulbis Aug., Teātra Kom. priekšniecības un personāla vārdā. J. A. Dubura jubileja Maskavā. DzA, 19
H. Pēterpils latv. stud. novadniece. «Darba» izrīkojums. [E. Verharna «Filips 2».] JDL, 44
Издательская комиссия. От издателей. Grām.: «В Прибалтийском крае. Эсты и латыши, их история и быт». Москва, 1916, стр. [VI—XII]
Izgojevs A. S. — «*Russk. Mysl*». Maksims Gorkijs kā žurnālists. DzV, 72
Jago. Jaun. Pēterpils Teātris. [Sezonas atklāšana ar Blaumaņa «Indrāni».] JV, 219
Янкав И. Социализм на службе пангерманизма. «Церковный Вестник», 43—45
[*Jansons-Brauns Janis*] И. Янсон. Латышское общественно-культурное развитие и латышская литература. Grām.: Сборник латышской литературы, стр. 1—32
— *Brauns.* «Uz ežiņas galvu liku...». Apcerējums par latviešu pilsonības «patriotismu». Strdn, 34—39
Jaunsudrabiņš J. Vēstules no Kaukāza. 1. [Par pabalstu rakstniekiem.] Ld, 105
— Vēstules no Kaukāza. XI. (Teātri.) B, 70
— Vēstule par vēstulēm. [Atbilde A. Upītiņ.] B, 131
[*Jaunzems Jānis*] *Apsīšu Jēkabs.* Mūsu valodnieka K. Mīlenbaha piemiņai. DzV, 72, 73
[*Jēkabsons Kārlis*] *R. Sk.* Budiščevs †. DzV, 273
— *Jākobsonu Kārlis.* Emīls Verharns †. DzV, 264
— Vairāk darīt, mazāk prātot! [Kultūras birojs un Jēk. K. sastādītā latv. almanaha izdošana krievu valodā.] DzV, 193
Jevgeņjevs V. J. I. A. Gončarovs kā cenzors. B, 165
[*Jokums Konrāds*] *Ko.-Jo.* J. A. Dubura jubileja. Maskavā. JV, 76
— *Ko.-Jo.* Maskavas Latv. teātris. [Blaumaņa «Pazudušais dēls».] JV, 47
— *Ko.-Jo.* Septītais «inteliģences vakars» Maskavā. JV, 67
Jubilejas komisija. A. Mierlauka 50 g. jubileja. DzV, 99; JZ, 120; JDL, 98, JV, 103
K. Dubura piemiņas vakars. JZ, 261
K. A. Jaun. Pēterpils Teātris. [Aspazijas «Zaudētas tiesības».] B, 193
Kāda klausītāja. Iespaidi no latviešu inteliģences vakara. Ld, 64
Kāds lauku skatuves režisors. Līdzšinējās latviešu mākslas gaitas piepildījums. Piemiņas vārds Duburam. Ld, 130
[*Kaktiņš Jānis*] *Kt.* Dubura piemiņas vakars Rīgā. [R. Blaumaņa «Indrāni».] Ld, 216
— *J. Kt.* Duburs pēdējā gaitā. Ld, 232

[*Kalniņš Jūlijs*] *Jūl. K.* Eduards Brencis †. RZ, 153
— *Jūl. K.* «Komēdijas» atklāšanas izrāde. [Ed. Vulfa «Sensācija».] RZ, 274
— *Jūl. K.* «Komēdija». [Heijermansa «Septītais bauslis».] RZ, 295
— *Jūl. K.* «Komēdija». [«Sirdsāķīši».] RZ, 302
— *Jūl. K.* «Komēdija». [«Augstākā matemātika».] RZ, 320
— *Jūl. K.* «Komēdija». [R. Blaumaņa «Ugunī».] RZ, 335
— *Jūl. K.* «Latviešu Strēlnieks». RZ, 291
— *Jūl. K.* Strēlnieku žurnāli. [«Cīņas Biedrs» un «Latviešu Strēln.».] RZ, 350
— *Jūl. K.* Rīgas Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Princese Gundega...».] RZ, 276
[*Kalniņš Juris — Prātkopis*] *Pr.* Latviešu teātris. RZ, 346
— *Pr.* Vācietības cietokšņi Baltijā. RZ, 225, 226, 228, 230, 273—276, 278
— *Prātkopis.* Vēsturiski kritisku apcerējumu vajadzība. [Piezīmes Kaudzītes Matīsa rakstiem par Cimzes un Kronvalda konfliktu 1873. g.] DzV, 56, 57
[*Kārkliņš Ernests*] *Zeltmatis.* Dubura fonds. JZ, 246
— *Zeltmatis.* Dubura pēdējā gaita. DzA, 84
— *Zeltmatis.* Dubura piemiņai. B, 42
— *Zeltmatis.* «Indrānu tēva» [Dubura] piemiņai. JZ, 260; Ld, 218
— *Zlt.* Jaundibinātais «Komēdijas» teātris. JZ, 275
— *atis.* «Komēdijas» atklāšana. [Ed. Vulfa «Sensācija» un K. Laufa «Trakā ideja».] Ld, 228
— *-atis.* «Komēdijas» teātris. [V. Riškova «Karjēras sākums».] Ld, 233
— *Zlt.* «Komēdijas» atklāšana. [Vulfa «Sensācija».] JZ, 272, 273
— *Zlt.* «Komēdijas» teātris. [Koškina lokalizējums «Traka ideja».] JZ, 273
— *Zlt.* «Komēdijas» teātris. [Riškova «Karjēras sākums».] JZ, 283
— *Zlt.* «Komēdijas» teātris. [Margaritas Maijo «Mans luteklītis».] JZ, 288
— *Zlt.* «Komēdijas» t. [Heijermansa «Septītais bauslis».] JZ, 296
— *Zlt.* «Komēdijas» t. [«Sirdsāķīši».] JZ, 302
— *Zlt.* «Komēdijas» t. [G. Vīda «Augstākā matemātika».] JZ, 323
— *Zlt.* «Komēdijas» t. [Andrejeva «Anfisa».] JZ, 325
— *Zlt.* «Komēdijas» t. [Blaumaņa «Ugunī».] JZ, 337
— *Zlt.* «Komēdijas» t. [Riškova «Cūskulēns».] JZ, 351
— *-atis.* Rīgas Latviešu Teātris. Ld, 222
— *Zlt.* Rīgas Latv. Teātris. [Aspazijas «Guna».] JZ, 268
— *Zlt.* L. T. [Linduļa «Dižūdru Māle».] JZ, 269
— *Zlt.* Rīgas Latv. Teātris. [«Otello».] JZ, 354
[*Kārkliņš Jānis*] *J. K.* Dubura piemiņas vakars. [R. Blaumaņa «Indrāni» izr. Rīg. pils. krievu teātrī.] JV, 217
— *J. K.* «Karjēras sākums». V. Riškova komēdija Latv. teātrī. JV, 8
— *J. K.* Lenore — Uļejā! JV, 3
— *J. K.* R. Blaumaņa «Indrāni» Uļejas zālē. JV, 27
— *J. K.* «Taurētājs» Nr. 1. JV, 90
Kaudzītes Matiss. Atklāta vēstule cienījamam Prātkopim [Jurim Kalniņam] par sadursmi starp Kronvaldu un Cimzi un par tautiskās jeb nacionālās apziņas nozīmi. DzV, 68, 69
— Atmiņas par tautiskā laikmeta sākumu. Par Ādolfu Alunānu un latviešu teātra sākumu. DzV, 139—144
— *Kalnenieks.* Plača Ata piemiņai. DzV, 151, 152
— Tautiskā laikmeta sākums. Atmiņas par Krogzemju Miku — Ausekli. DzV, 27—31
— Tautiskā laikmeta sākums. Pirmie vispārīgie dziesmu svētki un sadursme starp Kronvaldu, Cimzi un Bīlenšteinu. DzV, 20—24
K. J. Baltīši un latgalīši. Dry, 6, 7
K. J. [*Kaktiņš Jānis?*] Kara dziesmas. K. Skalbes sakopojumā. DzV, 273
K. K. Karš un literatūra. Ld, 177, 180
Klaidons V. Henriks Senkevičs †. JDL, 259
— *V. Kl.* Pēterpils Jaun. teātris. [Amēlijas Podnieces 15 g. jubileja, uzvedot Andrejeva «Mūsu mūža dienas».] JDL, 227

Kļaviņš A. Latviešu rakstnieki krievu valodā. [K. Jokuma «Uz ielas» žurnālā «Рассвет».] DzA, 14
K. N. Jaunais Teātris Pēterpilī. [Linduļa «Dižūdru Māle».] JV, 32
— Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [G. Vīda «2×2=5».] JV, 57
— Pēterpils Jaun. Latv. T. [Raiņa «Indulis un Ārija».] JV, 69
— Pēterpils Jaun. Latv. T. [L. Andrejeva «Ķaina zīme».] JV, 74
[*Knoriņš Vilhelms-Vilis*] *V. Kn.* Emīls Verharns un latviešu dzeja. Nekrologa vietā. Tr, VIII, 24.—28. lpp.
[*Kornets Arturs*] *Art. K.* Vēl par Jauno Latv. Teātri. JV, 192
Kovorskis L. Dostojevska mīļākās grāmatas. Ld, 28
[*Kroders Arturs*] *Art. K.* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Aspazijas «Vaidelote».] JV, 7
— *Art. K.* Jaun. Latv. Teātris. Petrogradā. [Jūl. Pētersona «Redaktors Podiņš».] JV, 9
— *Art. K.* Jaunais Latviešu Teātris Pēterpilī. JV, 66
— *Art. K.* Pēterpils Jaun. Latv. teātris. [Sigurjonsona «Ķalnu Ejvins un viņa sieva».] JV, 95
— *Art. K.* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [V. Riškova «Šķīdonis».] JV, 104
— *Art. K.* Jaunais Latv. Teātris 1915.—16. g. sezonā Pēterpilī. JV, 131, 132
Kroders A[*rturs*], *K. Dziļleja* [*Tifentāls*]. Atklāta vēstule Latv. Kultūras Birojam. [Par pabalsta piešķiršanu māksliniekiem un rakstniekiem.] JV, 90
Krūza Kārlis. Zvārguļu Edvarda [Treimaņa] 50 gadu jubilejā. Ld, 283
Ks. Maskavas vēstules, II. [Aspazijas vakars.] B, 115
Ks. Rīgas Latviešu teātris. Ld, 287
Kultūras biroja valde. Vēstule redakcijai: [Par pabalsta piešķiršanu J. Daniševskim.] JV, 195
K. V. J. A. Dubura †. LStr, 2
Ķeniņš A. Latviešu sabiedrības mērķi un taktika. Atreferēts L. DzV, 62
Laicens Linards. Atbilde. [Melnstrādniekam.] DzA, 45
— *L. L.* Baltieši un latgalieši. Ld, 220
— *L. L.* «Brīvā Latvija — brīvā Krievijā». Ld, 258
— Dāvis Ozoliņš. DzA, 67
— *L. L.* Dienu grāmata. Z-VĶ 1917. gadam, 28.—30. lpp.
— *L. L.* Grūtie raksti. [Mirušie: Fallijs, K. Mīlenbahs, J. A. Duburs, E. Pulpe. Ar ģīmetnēm.] DgK 1917. gadam, 93.—99. lpp.
— *L. L.* Kādēļ pasaka nav dzīve? [Leišu mākslinieka M. Čurloņa darbu izstāde Maskavā.] Vrv, 1
— Kultūras birojs. (Vēsture un atbildes.) DzA, 44, 45
— Kulturēlās darbības atjaunošana Latvijā atgriežoties. DzA, 4
— Laikmets un valoda. Ld, 287
— *L. L.* Latgale Latvijā. Ld, 244
— Latviešu kulturēlā dzīve pagājušā gadā. DgĶ 1917. gadam, 86.—92. lpp.
— Mākslinieka [rakstnieka] tiesības. [Par pabalstiem.] DzA, 1
— Mūsu [rakstnieku] pēlējiem. Ld, 232
— Par personību un sabiedrisku darbu. DzA, 38, 39
— Raksti un uzraksti. Z-VĶ 1917. gadam, 36.—39. lpp.
— *L. L.* Reliģija un māksla. Z-VĶ 1917. gadam, 31.—35. lpp.
— *L. L.* Valsts dibināšanās. Ld, 268
— Vasaras piezīmes. XI. [Al. Kivi «Numiciema kurpnieki».] Ld, 176
— Vēstule redakcijai. [Pret V. Bastjāņa rakstu «Nacionālās kultūras atskaņas.»] DzA, 40
[*Landers Kārlis*] *K. Ландер.* Латышская интеллигенция и ее стремления. Grām.: «Эсты и латыши, их история и быт». Москва, 1916, стр. 190—208
[*Lapiņš Jānis*] *Ив. Лапиньш.* Экономические и культурные успехи латышского народа. Grām.: «Эсты и латыши, их история и быт». 1916, стр. 209—225
— *J. L.* Latviešu darbi krievu valodā. Ld, 61
— Latviešu mākslinieciskais talants. Ld, 240, 241

[*Lapiņš Jānis*]. Latviešu rakstnieku un mākslinieku pabalstīšana. [Ekspertu komisijas locekļu piezīmes.] Ld, 13, 14
Latviešu Bēgļu Apg. Centrālk. Maskavas Rajona Kom.-Kultūras Bir. Mākslas Nodaļa. Uzaicinājums latvju rakstniekiem un māksliniekiem. JV, 163; Ld, 162; JZ, 201; B, 55
Lazdiņš R[*einholds*]. Atbilde. P. Dauges kgm. DzA, 90
— Dažas piezīmes par mūsu kultūru. DzA, 97, 98
— Maskavas L. T. [Blaumaņa «Pazudušais dēls».] DzA, 15
— Maskavas Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Raudupiete».] DzV, 5
— Maskavas Latv. Teātris. [A. Upīša «Ragana».] DzA, 11
— Mask. L. T. [Linduļa «Dižūdru Māle».] DzA, 20
— Piektais Inteliģences Vakars. [Par A. Dauges rakstu «Mākslinieciskā kultūra».] DzA, 7
— Rakstnieki un sabiedriskais darbs. DzA, 71
L. E. Maskavas Latv. Teātris. [A. Brigaderes «Raudupiete».] DzV, 33
[*Lieknis Eduards*] *Ed. Virza.* Emīls Verharns. B, 168
Lielbārdis G. Latviešu valodas un vēstures materiāli. [Par A. A. Kārlēna manuskriptiem.] DzV, 137
L-š J. Latv. teātris Rēvelē. [Heijermansa «Visu dvēseļu diena».] DzV, 196
Madernieks Jūlijs. Latviešu māksla. Ld, 56; DzA, 17, 18; JPA, 19; JV, 57
Maskavas Studējošo Latv. Palīdz. Biedrība. Vēstule Rainim. [Sakarā ar viņa uzņemšanu par goda biedri.] JPA, 5
Meijendorfa, barona, jauna uzstāšanās pret latviešiem. [Par viņa brošūru «Разбор обвинений, заключающихся в книгах «Прибалтийский край и война». Ар. Тупина и «В стране чудес» А.Ренникова. Материалы для характеристики похода в печати...» un tās izplatīšanu Valsts domes locekļiem.] JZ, 91 *(-g-.)*
Melnstrādnieks. Piezīmes pie L. Laicena raksta «Personība un sabiedriskais darbs». DzA, 43
Meterlinks [*Moriss*]. Uzsaukums Amer. Savien. valstīm. DzV, 283
Mežsēts A[*ugusts*]. Dzejnieka [J. Poruka] piemiņai. DzA, 45
[*Milbergs Gotfr.*] *Skuju Fridis.* Atmiņas par valodnieku Ed. Brenci. DzA, 50
[*Misiņš Jānis*] *Aizkrācnieks.* Vēstures materiāli. DzV, 284, 285
N. Brīvzemnieka [Treilanda] vakars Maskavā. DzV, 24
[*Nonācs Oto. An.*] Jānis Rozentāls miris. Ld, 291
Nūmalnīks. Atbilde prof. P. Šmitam [uz viņa rakstu «Kas bijuši senēji latgalieši»]. Dry, 33
— Par Latgolu un latgolīšu volūdu. Dry, 21
Ņemirovičs — Dančenko V. Literāriskā ieila un laukums. B, 125
Ozoliņš Pēt[*eris*]. Mākslinieka Dubura-Āriņa pārvešanas lietā. DzV, 22
[*Ozols Jānis*] *J. O.* Sociālistu kustība. [Apskats.] DB, 88.—94. lpp.
[*Paegle Leons*] *L. P.* Bēgļu laikmets latviešu literatūrā. [Sakarā ar Ant. Birkerta lekciju.] B, 147
— *L. P.* Dubura piemiņas izrāde Maskavā. [Blaumaņa «Indrāni».] B, 129
— *L. P.* Kultūra un māksla. [Sakarā ar Al. Dauges priekšl.] B, 126
— *L. P.* Maskavas Latv. Kult. Biroja Izglīt. Nodaļa iesākusi savu rudens sesiju. JV, 216
— *L. P.* Maskavas Latv. Teātris. [J. Pētersona «Cēlie mērķi».] B, 148
— *L. P.* Maskavas Latv. T. [A. Upīša «Balss un atbalss».] B, 158
— *L. P.* Maskavas L. T. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] B, 181
— *L. P.* Raiņa vakars Maskavas Latviešu Teātrī. B, 152
Palcmanis G [*eorgs*]. Bergsona estētiskie principi. DzA, 57, 63, 68
— P. Dauge par N. Berdjajevu. DzA, 75, 77
P. E. «Dzimtenes» teātris. [Dementjeva «Bezprāta naktis».] JDL, 110
Peismalits A. Pors vordu bk. Fr. Trasunam. Dry, 5
P. J. Aspazijas «Guna». [«Sidraba šķidrauts».] Latviešu teātris Interimteātra telpās. JV, 5

P. J. «Augstākā matemātika» (2×2=5). G. Vīda komēdija, lokalizējis E. Zeltmatis, Latv. teātrī. JV, 15
— Latv. teātris lielajā Vērmaņa parkā. [M. Balucka «Vecpuišu biedrība».] JV, 22
— Ļ. Tolstoja «Dzīvais mironis» Interimā. JV, 23
P. K. «Latviešu vasaras Teātris» Pēterpilī. DzV, 198
Plūdons. Vēstule redakcijai. [Par kāda viņa tulkota Ševčenko dzejo|a ievietošanu «Dzimt. Vēstnesī».] JV, 214
Pļehanovs G. V. Par karu un internacionālismu. [Tulk. K. Upītis.] DzA, 17
— Par N. Z. Čeidžes runu Valsts domē. Tulk. K. U[pītis]. DzA, 37
— Par sociāldemokrātu jukām. DzV, 49
[*Porietis Jānis*] *J. Por.* Latv. teātris Vērmaņa parkā. (Zeltmata dramatiz. «Augstākā matemātika».] RZ, 19
— *Por.* Strēlnieku literatūra. [«Cīņas Biedrs», Nr. 5.] LStr, 2
Poruks Jēkabs, stud. Par rakstnieku Poruku Jāni un viņa tēvu. DzV, 187
— Poruka Jāņa vecāku lietā. DzV, 177
Priediņ O. Vērtības pārvērtējot. [Polemika pret Fr. Roziņu kā «Strādnieka» — ZASV — red.] DB, I, 26.—37. lpp. (Nenobeigts.)
Putniņš K. Liepājas Latv. teātra dramaturgs. Balsis iz publikas. [Par K. Jēkabsona lugu tulkošanu krievu valodā.] JDL, 244
Putniņš K. Сборник «Огни», № 3. «Латышский сборник». DzV, 282
Rainis J[ānis] Kastaņjolā. [Viņa izstāšanās no Latviešu Komitejas Šveicē.] JV, 240
— *Latvijas Komitejas Šveicē priekšsēdētājs.* Paskaidrojums no Stokholmas izgājušās intrigas lietā. JV, 154
— Protests pret pieteikto Latvijas aneksiju. JV, 154; Ld, 158; B, 48
— Protests [pret kādu «Krievijas sveštautiešu savienības» uzsaukumu]. B, 16
— *Austra Krauze-Ozoliņa, sekretāre.* Latviešu komiteja Šveicē. JV, 154
«Reč». Edvarda Stilgebauera *«Inferno».* («Pekle».) DzV, 211
— Kāda jubileja. [P|ehanova.] JV, 284
— 1915. g. Krievijā izdotie darbi. [Statistika.] RZ, 98
Рейснер М. Немцы и балтийская культура. Grām.: Эсты и латыши, их история и быт. Москва, 1916 г., стр. 1—55
Reisners M. A., prof. Vācija un Baltijas jautājums. JV, 35
Rodēns O. Domas par mākslu. Sakopojis A. K-is. B, 139, 140, 169, 173
[*Roze Jēkabs*] *Līgotņu Jēkabs.* Atmiņas par J. A. Duburu. DzA, 53
— *Līgotņu Jēkabs.* E. Valters. [Ar ģīmetni.] Vrv, 4
— *Līgotņu Jēkabs.* Latviešu pirmā drukātā grāmata. Vrv, 6
— *Lt.* Latviešu rakstnieki krievu tulkojumā. Vrv, 2
— *Lt.* П. М. Токарев. Краткая история латышского народа, Vrv, 1
— *Lt. Jēkabs.* Rakstnieks Jūlijs Pētersons. [Ar ģīmetni.] Vrv, 1
Rozīts Pāvils. Kalnu virsotnēs. Piezīmes par J. Jaunsudrabiņa gleznu izstādi. Ld, 289
— Salauzta gredzena lauzēji. (Literāriskas piezīmes.) Ld, 262
Rudzīts K. Jūlija Dievkociņa piemiņai. JV, 19
«Russk. Vedom». Jauns vācu romāna tips. DzV, 210
— Neatrisināma mīkla. [Divējādi spriedumi par Turgeņeva grāmatu «Krievija un krievi».] DzV, 98
R. V., Vairāku rakstnieku un mākslinieku vārdā. Vērtības pārvērtējot. [Centrālkomitejas pabalsti.] JDL, 108
Sams M[ārtiņš]. Ed. Brencis †. DzA, 46
Сенекс, Латышская народная школа. (По впечатлениям народного учителя.) Grām.: «Эсты и латыши, их история и быт». Москва, 1916, стр. 226—243
«Severnija Zapiski». Dzejnieks naidnieka nometnē. [Heinrihs Kleists.] Tulk. J. E[zeriņš]. Ld, 33
[*Siliņš Jānis*] *Indindi.* N. A. Berdjajevs un viņa lekcija par «Mākslas krīzi». DzA, 92, 93

S. J. Latviešu bēgšana uz Iekš-Krieviju 18. gada simteņa pirmā pusē. (Pēc prof. A. N. Fiļipova.) Ld, 260
S-js V. Latgalīši, turītīs sovas tautības un volūdas! DryK 1917. gadam, 38.—44. lpp.
Skalbe K[ārlis]. Duburs kā Indrānu tēvs. [Dubura bēru dienā.] JZ, 286
— *K. S.* Duburs pēdējā ceļā. JZ, 287
— J. A. Dubura piemiņai. Ld, 130
— *K. S.* Jānis Rozentāls †. JZ, 351
— Jāņu dziesmas. Ld, 140
— Mūsu jaunā māksla. JZ, 289—291
Skujenieks Luize. J. A. Duburs †. Tr, III, 50. un 51. lpp.
Sp. Rīgas vēstules 2. [Kulturēlā dzīve un avīžniecība.] JDL, 21, 22
— Vēstule no Pēterpils. [J. Pētersona «Ideālā sabiedrība» Pēterp. Jaunā Latv. teātrī.] Ld, 30
St. J. Tautas izredzes un mūsu jaunākā rakstniecība. DzV, 202
Straumes Jānis. Dubura piemiņas vakars Rīgā. [Blaumaņa «Indrāni».] RZ, 262
— «Komēdija». [«Traka ideja».] RZ, 275
— «Komēdija». [«Mans luteklītis».] RZ, 289
— «Komēdija». [Andrejeva «Anfisa».] RZ, 324
— Rīgas Latv. t. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] RZ, 283
— Rīg. Latv. T. [Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] RZ, 290
— R. Latv. T. [A. Brigaderes «Raudupiete».] RZ, 296
— Rīg. Latv. T. [«Precioza».] RZ, 303
[*Sudrabkalns Jānis*] *Sdrbk.* «Kārava kalps». (Vēstule no Maskavas.) JV, 286
— *Srbk.* Maskavas Latv. Teātris. [Aspazijas «Zeltīte» un Jaunsudrabiņa «Pirmais sniegs» izrādes.] JV, 292
[*Sudrabkalns J.?*] *Alkors.* Vācijas un Francijas sociāldemokrātijas un karš. B, 134
Sveilis Miķelis, J. Marsietis, Paula Baltābol. Balsis iz publikas. [Atteikšanās no Pēterpils vasaras teātra.] B, 31
Š. E. Andr. Upīša «Balss un atbalss» J. Pēt. Latv. Teātrī. JPA, 9
— Bernarda Šova «Sātana apustulis» Jaun. Pēterp. Teātrī. JPA, 3
— Emīla Verharna drāma «Filips II» Javorskajas Teātrī. JV, 48
— Em. Verharna traģēdija «Filips II» Javorskajas Teātrī. JPA, 16
— Heijermansa komēdija «Ķēžu locekļi» J. Pēterp. Teātrī. JPA, 17
— Heijermansa «Septītais bauslis» Pēterp. Jaun. Teātrī. JPA, 5
— Heijermansa traģēdija «Cerība uz svētību» Jaunā Pēterp. Teātrī. JPA, 7
— J. Raiņa «Induls un Ārija». JPA, 23
— Jūl. Pētersona «Ideālā sabiedrība» Jaun. Pēterp. Latv. Teātrī. JPA, 11
— Maksa Halbes «Straume» J. Pēt. Teātrī. JPA, 14
— Raiņa traģēdija «Induls un Ārija» J. Pēterp. Teātrī. JPA, 24
Sillers Ed. Bankavs kā denunciants. JV, 15
Šķilters G[ustavs]. Jānis Rozentāls †. B, 153
Šmits P., prof. Amerikas žurnāls «Prometejs». Ld, 232
— Э. А. Вольтер. Латышский катехизм 1585 года. DzA, 43
— Kāds mums tur labums? [Nepareizas ziņas par latv. senatni cittautu presē.] B, 26
— Kas bijuši senie latgalieši? Ld, 171; Dry, 33
— Mūsu valodnieks K. Mīlenbahs. Ld, 122
— Par latviešu pagātni un nākamību. DzA, 62
— Par latviešu tautas dziesmām. B, 82
— Par latviešu tautas dziesmu vecumu. DzA, 87 (atref. E. Blanks)
— Pirmā iespiestā latviešu grāmata. [Valoda 1585. g. iespiestajā latviešu katķismā.] Ld, 120
— Žurnālā «Живая старина» prof. E. A. Volters par K. Mīlenbaha darbiem. B, 182
[*Svābe Arveds*] *Š.* Angļi par mūsu mākslu. Tr, VII, 51. un 52. lpp.
— *Š.* «Prometejs». Literārisks žurnāls. Tr, IX, 50.—52. lpp.

[*Švābe Arveds*] Š. Vēstules par nacionālo kultūru. Tr, IV, 23.—29., V, 23.—29., VII, 27.—32., VIII, 28.—32. lpp.
«Taims». Par latviešiem kultūrtautās. DzV, 97, 99
Teofils. Raiņa dzejoļi krievu valodā. JDL, 102
[*Tīfentāls Kārlis*] *K. Dz.* Ed. Vulfa «Sensācijas» pirmizrāde Pēterp. J. Latv. Teātrī. JV, 284
— *K. Dz.* Jēpa-Baldzena «Dzīves sērdieņu» pirmizrāde Pēterpilī J. Latv. Teātrī. JV, 279
— *K. Dz.* Kā mūs reprezentē. («Огни». Третья книга. Латышский сборник современной литературы.) JV, 288
— *K-Dz.* Krievu šodienas literatūra. JV, 267
— *K. Dziļleja.* Latviešu rakstniecība 1915. gadā. JPA, 5, 6
— *K. Dziļleja.* Pie salauzta gredzena. (Atskats un izredzes.) Tr, VI, 28.—33. lpp.
T-ns. Birutas Skujeniek Raiņa dzeju daiļrunāšana. Tr, I, 50. un 51. lpp.
Toropovs A. D. — *«Kņižn. Ļetopis»*. Kara iespaids uz grāmatām un žurnāliem. DzV, 57
Uoilds Oskars. Estētiskais manifests. Lai, 5.—17. lpp.
Upitis K[*ārlis*]. Emīls Verharns. DzA, 95, 96
— Mūsu tuvākie pienākumi pret savu tautu. DzA, 79
— *K. U.* Dauges lekcija par «Ētiku un ekonomiju». DzA, 36
— Pirmais Tautas Vakars. Maskavā. DzA, 84
[*Upits Andrejs*] *A. U.* Latviešu rakstnieks ceļā un darbā. [Par K. Skalbes, Zeltmata, J. Jaunsudrabiņa, P. Rozīša, H. Eldgasta, L. Laicena un Art. Bērziņa ceļojumu piezīmēm.] JV, 184, 186—188
— *Tāravas Anniņa*. Liela pateikšana. [Satīra.] JV, 215
— Lieldienā. JV, 81
— *A. U.* Literatūras krāmu tirgū. 1. «Gara varoņi». [Par V. Eglīša, J. Akuratera, L. Laicena un Ed. Vulfa publicistiku.] JV, 229, 230
— *A. U.* Literatūras krāmu tirgū. 3. [2.] Īsu brunču mistērijas. [Par J. Akurateru.] JV, 279
— *A. U.* Literatūras krāmu tirgū. 4. [3.] «Celi, brāl, tu — es stenēšu». [Par Haraldu Eldgastu — J. Miķelsonu.] JV, 250
— *A. U.* Literatūras krāmu tirgū. 5. [4.] «Liberālais baltais bloks». [V. Eglīts, A. Ķeniņš u. c. DzA līdzstrādnieki.] JV, 262
— *A. U.* Literatūras krāmu tirgū. 2. [5.] «Ar diviem gaņģiem». [Zeltmata un Kr. Koškina nodibinātais teātris «Komēdija», kā arī Zeltmata eklektiskās teātra recenzijas par «Komēdijas» uzvedumiem JZ un Ld.] JV, 274
— *A. U.* Mazās tautas krievu rakstniecībā. 1. M. Gorkija «Летопись». JV, 149
— *A. U.* Mazās tautas krievu rakstniecībā. 2. «Отечество». Сборник национальной литературы России. Pirmais sējums. Red.: prof. Boduēns de Kurtenē, prof. Gredeskuls, Gurevičs u. c. JV, 171—173
— Pilsētas dzeja. Tr, VII, 22.—27., VIII, 18.—23. lpp.
— *Tāravas Anniņa*. Puķu valoda. [Satīra.] JV, 92
— *A U.* Raiņa jubileja Rēvelē. [«Pusideālists». T. Amtmaņa trupas uzvedumā.] JV, 47
— *Tāravas Anniņa*. Rakstnieks Jākobsonu Kārlis. [Satīra prozā.] JV, 221
— *A. U.* Rakstnieku un mākslinieku pabalsts. JV, 86
— *A. U.* Tautas vienība vārdos un darbos. JV, 193
— Teātra izrāžu rīkotājiem. JV, 83
— *Tāravas Anniņa*. Uz pasaules skatuves. [Satīra.] JV, 98
— *Tāravas Anniņa* zaļumos. Materiāls manas biografijas krājējiem. [Satīra.] JV, 199, 200
V. Pēterp. Jaun. Latv. Teātris. [«Raudupiete».] JV, 23
Vainovskis J[*ānis*]. No Latvijas lejām līdz Kaukāza kalniem. Piezīmes pie J. Jaunsudrabiņa gleznu izstādēm Bakū. B, 175
[*Vecaukums Dāvids*] *V. Dvs.* Dubura vakars Rīgas pils. Krievu teātrī. B, 111

[*Vecaukums Dāvīds*] *V. Dāvids.* «Kara dziesmas», veltītas tautas kareivjiem. Sakopojis K. Skalbe. B, 158
— *V. Dāvids.* «Komēdijas» teātra sezonas atklāšana. [Ed. Vulfa «Sensācija».] B, 121
— *V. Dvs.* «Komēdijas» teātris. [Kr. Koškina «Traka ideja».] B, 123
— *V. Dvs.* «Komēdijas» teātris. [Riškova «Karjēras sākums».] B, 128
— *V. Dvs.* «Komēdijas» teātris. [M. Maijo «Mans luteklītis».] B, 135
— *V. Ds.* «Komēdijas» teātris. [Heijermansa «Septītais bauslis».] B, 141
— *V. Dvs.* «Komēdijas» teātris. [Ed. Vulfa «Sirdsāķīši».] B, 148
— *V. Dvs.* «Komēdijas» t. [Zeltmata lokalizējums «Augstākā matemātika».] B, 160
— *V. Dvs.* «Komēdijas» t. [Andrejeva «Anfisa».] B, 162
— *V. Dvs.* «Komēdijas» t. [Blaumaņa «Ugunī».] B, 172
— *V. Ds.* «Komēdijas» t. [V. Riškova «Čūskulēns».] B, 178
— *V. Dvs.* Rīg. Latv. Teātra sezonas atklāšana. B, 118
Vecsibirietis. Atbilde Melnam Alksnim. [Aug. Melnalksnim.] JDL, 134
Veiherts T[*eodors*]. Ernsts Mahs. Vrv, 4
Verharns Emils. Necivilizētā Vācija. No fr. val. tulk. Ed. Virza [Lieknis]. Ld, 245
Vig. Varavīksne, aktuēls ilustrēts nedēļas žurnāls, Nr. 1, 1916. JPA, 17
Vija. Darbaļaudis. Arī par grāmatām. [Pretraksts A. Freinātam.] JV, 196—198
Vinters A. Kā cēlās latviešu starpā vācu uzvārdi? DzV, 41
Vl. J. Dubura jubileja. Maskavā. [Aspazijas «Zaudētās tiesības».] JPA, 26, 27
Volters E. — «Živaja Starina». Kārlis Mīlenbahs †. JV, 277
Вольтер Э. Латышская литература. Сборник, стр. 114—120
Вольтер Э. Судьба последних ливов в России, в связи с проблемою мелких народностей в государстве и их сохранения для науки. «Живая Старина», прил. № 5, стр. 050—056
[*Vulfs Eduards*] *-fs.* 25 gadi kopš I. A. Gončarova nāves. B, 105
— *Ed. V.* Jānis Rozentāls miris. B, 182
— *Ed. V.* «Latviešu Strēlnieks» B, 121
— *-fs.* Latviešu teātri nākošā sezonā. B, 94
— *Ed. V.* Latv. teātris Pēterpilī. [Riškova «Čūskulēns».] B, 9
— Lejas-Krūmiņa trešā viesu izrāde. [K. Reilinga «Miķeļa Pīlupa manta», Lejas-Krūmiņa lokalizējumā.] B, 107
— *fs.* Poruka vakars Pēterpilī 6. nov. B. 149
— Piezīme «akadēmiķim» [Viktoram Eglītim]. B, 67
— *J. Jo-na.* Rakstnieki un rakstniecība. I. Quo vadis? II. Sapņi un dzīve. B, 74, 75, 76
— *-fs.* Rīg. Latv. Teātris. [Mara Cop Marleta «Lugošas kāzu diena».] Ld, 47
— «Taurētājs» Nr. 1—5. B, 116
— *J. Jo-na.* Viņu atbilde. [Polemika ar J. Akurateru.] B, 93
Zālīts Fr[*idis*]. Latviešu tautas attīstības gaita. B, 98, 101, 104, 109, 113
[*Zeiferts*] *Teodors.* Duburam aizejot. Ld, 130
— Jānis Kriškāns. [Nekrologs.] JZ, 299
— Kultūras Biroja Tautas bibliotēku katalogs. Ld, 188
— Kultūras Biroja latviešu tautskolas projekts. Ld, 207
— Latgaliešu jautājumā. Ld, 265
— Latviešu bērnu dārzi. B, 30
— *Teodors.* «Latviešu Strēlnieks», Nr. 1. JZ, 295
— Latviešu strēlnieku bataljona žurnāls, Nr. 1. Ld, 295
— Pašdarbības un pašpalīdzība bērnu patversmēs. Ld, 230
— Pašpalīdzība. Ld, 248
— *Teodors.* Viljams Šekspīrs. Trīssimts gadu miršanas dienas piemiņai. Ld, 88, 89
Золотарев С. Десять лет в Прибалтийской школе. Grām.: «Эсты и латыши, их история и быт». Москва, 1916, стр. 244—259
Žibalts Gustavs. Balsis iz publikas. [Atbilde O. Glāzniekam.] B, 43; JDL, 156

Žibalts Gustavs. Balsis iz publikas. [Atteikšanās iemesli no Pēterpils vasaras teātra.] B, 31
— Vēstule redakcijai. [Par Pēterp. Latv. Biedr. vasaras teātri.] JV, 145
x. Latv. teātris. I. Vērmaņa dārzā. (Jaunsudrabiņa «Īstās un neīstās puķes» un Biļibina «Dārgs skūpsts».] JV, 94
x. Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Golsvortija «Sudraba maks».] JV, 255

1917

ATSEVIŠĶI IZDEVUMI

Amicus J. Der Nationalitätenhader im allgemeinen und in den Ostseeprovinzen im besondern. [1917]
[*Čakste Jānis*] *Tschakste J. Die Letten und ihre Latwija. Stokcholm,* 1917, 67 S.
[*Dauge Aleksandrs*] *A. Дауге.* Латыши. (Серия популярных брошюр «Свобода и братство народов». Под ред. Л. С. Козловского и А. Э. Саликовского. № 22.) Петроград—Москва, изд. «Задруги», 1917, 30+(2) стр.
Deviņviru Spēks. Kur paliek tautas graši? Ienākumu nodoklis pirms revolūcijas un pēc tās. Rīgā, «Prosveščeņije» izd., 1917, 14 lpp.
[*Dumergs Gastons.*] *Les Lettons. Les Provinces Baltiques et le Pangermanisme Prussien en Russie par G. Doumergue. Rec.: [Jānis Akuraters] J. Ak.* — LV, 1917, 31
[*Jansons-Brauns Janis.*] Latviešu sabiedriski kulturālā attīstība un latviešu literatūra. [Tulk. Jānis Sudrabkalns un Kārlis Ozoliņš-Dzirkstele. Atsevišķs novilkums no «Brīvā Strēlnieka», 1917. g.][1]
— *J. Jansona (O. Brauna)* †. Latvijas Sociāldemokrātija kara laikā. [Moto]: Visu zemju proletārieši, savienojieties! Bez cīņas nav uzvaras! K. S. D. S. P. Valkā, 1917. g., Valkas organizācijas izdevums, 35 lpp.
Kārkliņš Jānis. Vācieši Kurzemē. Vēsturisks skicējums ar daudziem fotografiskiem uzņēmumiem no J. Kārkliņa. Ar Dr. phil. P. Zālīša ievadu. Izd. J. A. Kukurs, Rīgā, 1917, 80 lpp. ar il.
Kurzemes zemes sapulce. 1. Tērbatā, 1917. [Protokols.] Pirmā kurzemnieku delegātu sapulce. [Kurzemes zemes sapulce.] Tērbatā, no 25.—28. aprīlim 1917. g.
[*Laicens Linards*] *L. L.* Latvijas valsts. (Latviešu Nacionāldemokrātu Partijas izd. Nr. 1) Maskavā, 1918 [1917] 16 lpp. *Rec.: [Arturs Kroders] A. Kr.* — JLt, 1918, 50. lpp.
Lapiņš Jānis. Latvija mijkrēslī. (Piezīmes par Latvijas valsti.) Rīgā, 1917, 28 lpp. *Rec.: T[eodors] Liventāls* — ND, I, 1918, 46. lpp.; [*Arturs Kroders*] *A. Krs.* — JLt, 49. un 50. lpp.; *Z-ns* — Zm, 1
Latviešu skolotāju delegātu kongress. Tērbata. 1917. Latviešu skolotāju delegātu kongresa darbība un lēmumi. Tērbatā, no 8.—13. jūnijam 1917. g. Tērbatā, izd. Bergmanis, 1917, 52 lpp.
Latviešu skolu likuma projekts Maskavā, 1917. Maskavas Latviešu Kultūras biroja Izglīt. nod. izd., 8 lpp.
Lecis J[uris]. Senlatviešu dievticība un dvēseles glītums sadzīvē. Rīgā, 1917, Latviešu Etnografiskās Biedrības izdevums, Nr. 3, 32 lpp.

---

[1] Par šo Jansona-Brauna darbu Tautas dzejnieks Jānis Sudrabkalns savās atmiņās raksta: «Visjaukākā atmiņā palicis ļoti simpātiskais Kārlis Ozoliņš, viens no «Brīvā Strēlnieka» redaktoriem. Ar viņu kopā pārtulkojām Jāņa Jansona rakstu par latviešu literatūru no tikko krievu valodā iznākušā Gorkija un Brjusova rediģētā «Latviešu rakstniecības krājuma» un, tā teikt, uz sava riska novilkām rakstu un izdevām brošūrā, kas gan laikam visa aizgāja zudumā.» (J. Sudrabkalns, «Dažas atmiņas par strēlnieku laikrakstu». — «Literatūra un Māksla», 1957, 44.) Rīgas zinātniskajās bibliotēkās šis izdevums nav atrodams. *V. A.*

Maskavas un Iekškrievijas latviešu skolotāju konference 1917. g. no 25. līdz 26. martam, Maskavā, 4 lpp.

[*Menders Fricis.*] *Die Baltische Frage im Weltkriege und in der russischen Revolution von Fr. Weiss. 71 S. Rec.:* [*Andrejs Upits*] *A. U.* — BrSt, 1917, 53

Osolin A. Selbstbefreiung oder Selbstvergewaltigung? Des lettischen Volkes Frage an das deutsche Volk. Olten, 1917, 102 S.

Pagaidu Valdības lēmums no 15. aprīļa 1917. g. par pilsētas domnieku vēlēšanām. [Tulkojums. Vald. nolik. un rīkoj. sakop. no 1917. g., Nr. 95, 529. pants. Teksts krievu un vācu val.] Rīgā, 1917, 24+20+23 lpp.

«Рижский улей», объединение женщин для культурной работы. Устав Рига, 1917, 16 стр.

Rohrbach P. Der Kampf um Livland. München, 1917, 108 *S.*

Schrader. Die Ostseeprovinzen deutsch! Berlin, 1917, 36 S.

Stučka P [*ēteris*]. Piezīmes par agrāro (zemes) jautājumu. Otrais, pārstrādātais izd. Rīgā, Latv. sociāldemokr. Centrālās Kom. izd., 1917, 44 lpp.

Valters M., Dr. Latvijas autonomija. [Divi izd. 10 000+10 000 eks.] Latviešu zemnieku savienība, Rīgā, 1917. (Дозволено военной цензурою.) 24 lpp.

RAKSTI LAIKRAKSTOS, ŽURNĀLOS U. C.

Aleksandrs Miķelsons. DgK 1918. gadam, 100. un 101. lpp.

Anatols Franss. [Kritiski biografisks skicējums.] Strl, 177. un 178. lpp.

Atskats un turpmākās izredzes. JR, 25

Attiecības starp igauņiem un latviešiem Tērbatā. Ld, 277

Brīvība — ikkura intelekta dabīga tiesība. Lt, 1

Cēsis. Prokuroram nodots tautas milicijas priekšnieks Augusts Apsīts [Apsesdēls]. Ld, 180

«Cīņa» — Latvijas Sociāldemokrātijas centrālorgans. Ziņ, 27

Cīņā pret bulvāra presi. BrSt, 65

«Cīņas Biedra» gada jubileja. CBd, 8

«Cīņas Biedrs». Kurzemes latv. strēln. pulka žurnāls Nr. 1—5. Strl, 128. lpp.

«Demokrātu» godprātība. [«Jaun. Laiks» un Raiņa privātās vēstules.] BrStr, 92

Dekrēts par presi. Ld, 251; BrSt, 114; Scd, 168

Domas par materiālo un ideālo pasaules uzskatu. BV, 9—14

Dr. philos. P. Zālīts kā lielinieks. JV, 167

Dzejnieka Fr. Bārdas vakars. JZ, 30 (*J. Ak*[*uraters.*]); Ld, 27 (*A. L.*)

Dzejnieks J. Gulbis [Z. Bullis.] †. StrA, 183

Dzērbene. [Toms Gailītis miris.] BV, 41

Džošia Roiss †. Prm, I, 14. lpp.

Ed. Veidenbauma vakars Maskavā. Ld, 80 (*J. K. Landavs*)

Ed. Veidenbaums un mūsu revolucionārā kustība. JV, 107

Emīls Verharns †. Prm, I, 15. lpp.

Ērglis vai zvirbulis? Strdn, 101, 102

Ētika vai politisks fakts. [P. Birkerta atbilde «Cīņai».] Cņ, 40

Franču rakstnieks Oktavs Mirbo †. Tr, III, 189. lpp.

Gaitu sākot. DJ, 1

Gaitu sākot. Strl, 1

Godīgumu politiskā cīņā. [«Ziņotājs» un Andr. Upīts pret Latv. soc.-rev. partiju.]

Gustavs Manteifels †. Agl, 46.—48. lpp.

Henriks Senkevičs †. Prm, I, 15 lpp.

Hozē Ečegarajs †. Prm, I, 14. lpp.

J D. Beļajevs †. B, 6

Igauņu laikraksti par latviešiem. B, 17

Iz kādas [no] Jaņa Jansona pēdējām vēstulēm. Strdn, 99

Jankavs un Kārlis Grasis. JV, 120
Jankavs un Kārlis Grasis. Ld, 124
Jankavs un Kārlis Grasis. StrA, 41
Jansona piemiņas vakars Minskā. Cņ, 4 *(Pm.)*
«Jaunais Rīts» 1918. gadā. JR, 35
Jauns soc.-dem. žurnāls. «Darba Jaunatne» Nr. 1. Strdn, 101
J. Jansons †. DzA, 29
J. Lautenbaha 70 gadu jubileja Tērbatā. Ld, 170
Kāda vārna pērta, tāda nepērta. [Par bij cenzoru Kārli Dišleru.] JDL, 64
Kaids eistajs vords myusu tautai. [Par vārdu «Letgale».] LžB, 2
Kā mūs reprezentē. («Ogņi, III kņiga».) Strdn, 16
Kara gājiens pret Raini. [Andr. Upīša raksts «Brīv. Strēlniekā».] DzA, 61
Kārlis Grasis. JV, 161
Kārlis Grasis arestēts. StrA, 103
Kārlis Grasis un «Dzimtenes Atbalss». JV, 179
Kā uzausa «Jaunais Rīts». JR, 35
«Komēdijas teātris». Leonida Andrejeva «Tas, kuru pliķē». JZ, 33
Komisāru pienākumi pret grāmatu palātu. Ld, 183
Ko viņš tur meklēja? [Par K. Augenberga-Ezerieša izstāšanos no Rīgas Str. dep. padomes.] Cņ, 11
«Krusta Ugunīs». [Nodomātais Latv. Strēln. satīriskais žurn.] BrSt, 95
K. Skalbes vakars 5. II. JV, 32 *(s)*; Ld, 33 *(A. Lv.)*; JZ, 37 *(J. Ak [uraters])*
Laikrakstu apskats. [«Strādn. Avīze» par P. Stučku.] LV, 49
«Laiks». Literārisks žurnāls. CBd, 8
Latgales strādnieku sveiciens Latvijas soc.-dem. biedrim Fr. Roziņam. BrSt, 132
Latviešu garīgā dzīve kara gados. LkK 1918. gadam, 100. un 101. lpp.
Latviešu garīgo spēku zaudējumi pēdējos gados. LkK 1918. gadam, 96.—100. lpp.
Latviešu Rakstnieku un Mākslinieku Biedrība. «1917. gada fonds». DzV, 26, Ld, 27
Latviešu teātris. [Sezonas atklāšana ar Aspazijas «Vaideloti».] RLA, 5
Latv. teātris. [H. Zūdermaņa «Tauriņu kauja».] RLA, 8
Latv. teātris. [Ibsena «Ziemeļu varoņi».] RLA, 14
Latv. teātris. [R. Blaumaņa «No saldenās pudeles».] RLA, 17
Latv. T. [R. Benediksa «Saticīgie radi».] RLA, 20
Latv. T. [R. Blaumaņa «Skroderdienas Silmačos».] RLA, 28
Latv. T. [Hauptmaņa «Nogrimušais zvans».] RLA, 31
Latv. T. [A. Brigaderes «Princese Gundega un karalis Brusubārda».] RLA, 43
Latv. T. [Fr. Šillera «Orleānas jaunava».] RLA, 49
Latv. T. [Gētes «Fausts».] RLA, 58
Latvijas Soc.-dem. Centrālais organs «Cīņa» tiek pārvērsts par dienas laikrakstu. BrSt, 150
Lieciet Raini mierā! JL, 31
Lielinieku uzvara «Jaunā Vārdā». BrSt, 53
«Lietuvēns». Žurnāls satīrai. DzA, 52
Linards Laicens [un zemnieku savienība]. Ld, 230
Ļeņina iebraukšana Pēterpilī. Scd, 16
Ļeņina valdības sabrukums. LV, 29
Ļeņins un Zaldātu Deputātu Padome. JV, 90
Mainītās lomās. [Andr. Upīts un Latv. soc.-rev. partija.] DT, 2
Marseļjēza. BrSt, 19
Mūsu mērķi. JR, 1
Nacionālais elements Fallija [Bulāna] dzejā. Ld, 42
Nacionālais jautājums [un «Balt. Vēstnesis»]. JV, 84
Nadsons. DzV, 17
N. G. Černiševska piemiņai. DT, 4
Oktavs Mirbo †. JDL, 31

Oktavs Mirbo †. JV, 31
Oktavs Mirbo †. Ld, 34
Oktavs Mirbo †. DzA, 11
Par preses, sapulču un runas brīvību. Prl, 25
Par Raini.. . [A. Upīša uzbrukumi.] BV, 95
Pēdīgais renegāts! [Andr. Upīts par Raini.] Ld, 174
Pēterpils. [Rakstnieku vakars 8. I.] JV, 14 *(N. N.)*
Plūdoņa vakars Maskavā. Ld, 98 (Cnd.)
Preses pārvaldes atcelšana un grāmatu palātas nodibināšana. Ld, 97
Pret «Brīvā Strēlnieka» slēgšanu. [Kareivju protesta rezolūcijas.] LStr, 3, 8, 13, 21, 22, 41
Priekšlasījums par latviešiem Londonas universitātē. JV, 13; DzV, 12
Prof. J. Lautenbaha 70 gadu dzimšanas diena. BV, 76
Provokatora liste Nr. 12. [Fr. Veinberga vēstule žandarmērijai.] Cņ, 77
Raiņa vēstule. StrA, 79
Rakstnieks Melnais Alksnis. [Aug. Melnalksnis.] DzA, 31
Redaktora Jura Kalniņa 70. gadīga dzimšanas diena. RLA, 57
Senākās Nobeļa prēmijas par rakstniecību. RLA, 49
Skalbes vakars Maskavā. Ld, 69 *(Lnd.)*; DzA, 17 *(E. Bl[anks])*
Sociālisms un kultūra. [J. Jankavs un Andr. Upīts.] DT, 2
«Strēlnieks». Literārisks, polit. sab. žurnāls. CBd, 8
Sveiciens «Cīņai». [Sakarā ar viņas atkal iznākšanu Valmierā.] BrSt, 116
Tagadējā brīdī. BL, 8/9
«Taurētāja» 1917. g. prospekts. Tr, I, 63. un 64. lpp.
Telegrama pamatšķiras dzejniekam [J. Rainim]. StrA, 1
Vācu kara literatūra. JV, 32, 33
Vidzemes Guberņas Pagaidu Valdības Komisāra ziņojums. Ld, 139
Vilis Olavs. [Ar ģīmetni.] DgK 1918. gadam. 88.—92. lpp.
Visiem, kam sabiedriska lieta rūp! [Par «Jaunā Rīta» izdoš.] JR, 30
Viskrievu Latv. Rakstnieku un Mākslinieku Biedrības sap. 12. febr. Maskavā. DzA, 13—15 *[J. Banka(vs)]*; B, 43 *(-d-)*; Ld, 51 *(Ts.)*
Viskrievijas Latviešu Rakstnieku un Mākslinieku Biedr. pilna sap. Maskavā 22. III. DzV, 71 *(-ts)*; Ld, 73, 76 *(-l-)*; DzA, 24
-a. Kā tagad strādā «lubenieki». StrA, 62
-a. Mūsu grāmatniecība laika maiņā. B, 33
-ats. «Darba Jaunatne» Nr. 1. BrSt, 86
-ds. Krievu teātris [M. Gorkija «Dibenā».] JV, 8
— Krievu teātris. [V. Riškova «Sahs un mats».] JV, 17
— «Komēdija». [N. Čerešņeva «Privāts uzņēmums».] JV, 34
-dz- Bura. Latvju dai|rakstniecības krājums. JL, 14
— Jūlijs Ozolzars. «Pēdējā stunda». [Karikatūra 2 cēl. no 1917. g. revolūcijas pirmajām dienām.] JL, 32
— «Latvijas Skola». Pirmā burtnīca. JL, 32
— «Strēlnieks». Ilustrēts žurnāls, Nr. 3—8. JL, 26
— «Taurētājs», Nr. 3. JL, 20
-fs. [*Vulfs Ēduards?*] Jaun. Latv. Teātris Pēterpilī. [J. Pētersona «Sastingušās dvēseles».] DzA, 6
— Jaun. L. T. Pēterpilī. [F. Langmaņa «Bartels Turazers».] DzA, 14
-ll. Latvju strēlnieks. K. Skalbes sakopojumā. DzA, 6
-ns. «Taurētājs», Nr. 3. JV, 164
-rs. Balsis iz publikas. [Grāmatu cenu paaugstināšana.] JL, 5
-rsk. Mirušais franču romānu rakstnieks Oktavs Mirbo. DzV, 32
-s. «Latvju Strēlnieks». K. Skalbes sakopojumā. CBd, 7
— Maskavas Latv. Teātris. [Rozenova «Og|raktuvēs».] JDL, 35
— Oktavs Mirbo †. B, 31
-š. Literatūras trūkums. JV, 148
-t- Kara dziesmas. Otrs, papildināts izdevums. K. Skalbes sakopojumā. JZ, 4
td- «Strēlnieks», Nr. 1—4. BrSt, 51

-ts. 1. Pilsēt. teātris. [L. Andrejeva «Mī|ie rēgi».] JV, 84
x. «Pēdējais streiks». Drāma no Tony Krēbsa. [Uzvedums Amerikā.] Strdn, 15. 16
A. «Lietuvēns», Nr. 1. JV, 143
Ad. «Laiks». Literārisks žurnāls Nr. 1. DzV, 41
Akmens J [*ānis*]. Andrieva Niedras «Zemes» izrāde Pleskavā. DzV, 25
— *J. A.* Bura. Latviešu dai|rakstniecības krājums. Sakop. J. Kārkliņš. DzV, 80
— *J. A.* Latviešu strēlnieku žurnāli. (1. Latviešu strēlnieks. 2. Cīņas biedrs. 3. Strēlnieks.) DzV, 99
[*Akuraters Jānis*] *J. Ak.* «*Les Lettons. Les Provinces Baltiques et le Pangermanisme Prussien en Russie par E. Doumergue*». LV, 31
— Sociāldemokrātija un tautība. BV, 14
Andrejevs Leonids. Cenzūra. [Nenobeigts.] B, 52
[*Āronu Matiss*] *A.* Jānis Kriškāns. DzV, 22, 23
B. A. «Darba Jaunatne», Nr. 1. JV, 166
B. A. Rakstnieku vakars Pēterpilī 8. I. B, 9
Bankavs J [*ānis*]. Kara iespaids uz rakstniecību. DzA, 12, 13
[*Bērziņš Arturs.*] *A. B.* Jaun. Pēterp. Latv. teātris. [J. Pētersona «Sastingušās dvēseles».] B, 16
— *A. B.* Pēterp. Jaun. T. [F. Langmaņa «Bartels Turazers».] B, 34
— *A. B.* Latvju Strēlnieks. Rakstu krājums K. Skalbes sakopojumā, B, 21, 22
— Mūsu teātris bēgļu gadā. BgK 1917. gadam, 73.—82. lpp.
— *A. B.* Satīru vakars Pēterb. latv. biedrībā. B, 26
[*Bērziņš Jānis — Ziemelis*] *J. Ziemelis.* Emīls Verharns. Strdn, 1, 3
— *J. B.* Tautas mistērijas. [Par Eižena Sī romānu.] Prl, 12
B., F. R. Eriha Lauberta benefice Rīgas «Komēdijas» teātrī. [A. Kosorotova «Mīlestības sapnis».] Ld, 52
— «Komēdijas» teātris. [L. Andrejeva «Tas, kuru pliķē».] Ld, 32
— Rīgas «Komēdijas» teātris. [N. Čerešņeva «Privāts uzņēmums».] Ld, 38
Birkerts A [*ntons*]. Audzināšanas ideāls Raiņa dzejā. LSk, 2
— *A. B.* Ed. Veidenbaums. Tr, III, 187.—189. lpp.
— *A. B.* J. Jansons †. Tr, III, 189. lpp.
— *Antons.* Kr. Valdemārs un dzimtene. BgK 1917. gadam, 105.—196. lpp.
— *A. B.* Latviešu rakstnieki krievu valodā. «Сборник латышской литературы. Под редакцией В. Брюсова и М. Горького». JV, 178—181
— Latviešu revolucionārā kustība un viņas ievērojamākie darbinieki. Piezīmes, atmiņas, raksturojumi. Tr, III, 162.—167. lpp. [Nenobeigts.]
— *Antons.* Raiņa dzeja. Tr, I, 22.—27., III, 152.—157. lpp. [Nenobeigts.]
— *A. B.* Raiņa un Aspazijas atgriešanās fonds. JV, 75
— *A. B.* Сборник латышской литературы. Под ред. В. Брюсова и М. Горького. LSk, 1
Birkerts P[*ēteris*]. Atbilde «Cīņai». Ziņ, 30; BrSt, 6
[*Blanks, Ernests*] *E. Bl.* IV Inteliģences vakars Maskavā 5. II. DzA, 11
— 700 un 200 gadi. DzA, 42
«*Brīvā Strēlnieka*» *Redakcijas Komisija* Lasītājiem. [M. Skujenieka atteikšanās no «Brīvā Strēln.» redaktora pienākumiem.] BrSt, 30
[*Caune Voldemārs*] *V. C.* Gala sākums. [Latv. s.-d.] StrA, 70
[*Celmiņš Pēteris*] *Pēters.* Kumēdiņi ap biedri Ļeņinu. Scd, 50
— *Pēters.* Meliem īsas kājas. [Baumas par Ļeņina bēgšanu uz Vāciju.] Scd, 73
— *Pēters.* Revolucionārā jaunatne. [Jaunatnes demonstrāciju un 1905. g. atcerei.] Scd, 122
Cietušais. Iz «melno varoņu» [1905. g.] arķīva. DT, 6
Čukovskis K. Slimā Krievija un viņas dziedinātājs M. Gorkijs. Atst. K. Dz. [K. Tīfentāls.] JV, 29
D. Maskavas Latv. Teātris. [Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JV, 18
D. A. Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Aspazijas «Zaudētas tiesības».] Ld, 3
Dalībnieks. Prof. J. Lautenbaha godināšana Tērbatā. BV, 80

Daniševskis J[ūlijs]. Ne taurētāji, bet svilpotāji. [Par žurnālu «Taurētājs».] Scd, 8—11
— Piezīme. [Em. Kurševices paskaidrojumam.] Scd, 20
Dauge P[auls]. Atklāta vēstule sabiedrībai. [Dokumenti par J. Raini.] JL, 18
— Atklāta vēstule sabiedrībai. [Par Raiņa vēstulēm.] StrA, 83
— Atklāta vēstule sabiedrībai. [Par Raiņa vēstuļu un darbu krāšanu.] JV, 161
— Atklāta vēstule Viktoram Eglītim. Ld, 237
— J. Raiņa dzīve un jaunradīšana. [Referāta atstāstījums.] JV, 46
[*Daumants J.*] *J. D-nts*. «Pāri mūsu spēkiem». B. Bjernsona drāma. Sk, 1
Deglavs Augusts. Atbilde K. Dišleram. JDL, 60
— Atbilde K. Dišleram. JDL, 66
— *-ea-* Vai tautība ir reakcija? JL, 18
Dišlers K[ārlis]. Vēstule redakcijai. [Par viņa cenzora darbību.] Cņ, 15
Dm. Aleksandrinas teātris. Pēterpilī. [L. Andrejeva «Mī|ie spoki».] DzV, 38
Dms. Pirmais solis. [M. Della-Gracia «Katastroſa» Pēterp. Jaunā Latv. Teātrī.] PC, 143
Dobelis Ādolfs. «Latviešu rakstnieku vakari Pēterpilī». Ld, 18
— Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Jūl. Pētersona «Sastingušās dvēseles».] Ld, 20
— Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [F. Langmaņa «Bartels Turazers».] Ld, 35
[*Draudiņš Teodors*] *T. Dr*. Maskavas Latv. Teātris. [E. Rozenova «Og|raktuvēs».] JV, 28
— *T. Dr*. Maskavas Latv. Teātris. [J. Pētersona «Seklā, pelēkā ikdienība».] JV, 34
— «Taurētājs», 1916. gads. JV, 45
Dubelzars, J. Kas notiks ar «Jauno Rītu» 1918. gadā. JR, 35
[*Egle Kārlis*] *K. Eg*. Latvijas skola. Latvijas skolotāju savienības laikraksts Nr. 1. Ld, 210
— Revolucionārā cīņa. DzA, 77
Eglits V[iktors]. Par mākslas un zinātnes mēnešraksta izdošanu. Ld, 82
— Par mākslas un zinātnes žurnāla platformu un veidu. Ld, 122
— *V. Eg*. Paskaidrojums «Trešā inteli̇ences vakara lietā». Ld, 3
— Сборник латышской литературы. Под ред. В. Брюсова и М. Горького. Ld, 182
[*Endzelīns Jānis*] *Я. Эндзелин*. О балтийском окончании 2-го лица единственного] числа. (Посвящается памяти Ф. Ф. Фортунатова.) Известия Отделения русского языка и словесности Российской Академии наук, т. 22, кн. 1, 1917, стр. 85—116
Ērglis. Akla mīlestība paved vīra prātu. [Atbilde Robertam Smitham.] Strdn, 92
— A. Kānberģim — Strdn, 97
— Atklāta vēstule «Amerikas latv. lit. darbu sakopotāju pulciņam». Strdn, 85
— K. Mergupam. Strdn, 95, 96
[*Erss Ādolfs*] *A. E*. «Laiks», Nr. 1, Ld, 130
— *A. E*. Teātris «Komēdija» Valkā. Ld, 262
Fausts. Jaunā gada sagaidīšana Maskavas Latv. Teātrī. JDL, 7
Филиппов А. Н. Тяга прибалтийских крестьян в Великороссию в 1-й половине XVIII века. Сборник статей в честь М. К. Любавского. Петроград, 1917, стр. 624—662
Freijvalds K[ārlis]. Apskats. [«Avota Kalendāra» priekšvēsture.] AvK 1918. gadam, 31.—36. lpp.
[*Freinberga Kārlis. An.*] Tekla Freinberg †. Tr, III, 186. un 187. lpp.
Frīdenfelds Fr. Džeks Londons †. AmV, 1
— Maldi un valgi. [No Jāņa Burtnieka-Ozoliņa.] AmV, 15
— «Prometejs» un viņa virziens. AmV, 21
Gorkijs M. Nevar klusēt! StrA, 156
— Par tagadējo momentu. (Несвоевременные мысли.) DzA, 92
— Raksts demokrātijai. LV, 31; Ld, 257

Gorkijs M. Runa patieso zinātņu institūta dibinātāju sapulcē. DzV, 82
— Vēstule lasītājiem. Tulk. Ok StrA, 79, 80
Grasis K. Atklāta vēstule [Pret «J. Vārda» insinuācijām.] Scd, 80
— Tā garām ejot. Mana atbilde. DzA, 48
[*Grīns Jānis*] *Gr.* Par mūsu sociāldemokrātu pozīciju nacionālā jautājumā. LV, 52
[*Gruzna Pāvils*] *Pe-Ge.* Krievu «Brīvais Teātris». [Konstantina Konstantiniviča «Jūdu Ķēniņš».] JV, 177
— *Pe-Ge.* Krievu brīvās drāmas teātris. [P. Samoilova viesu izrādes.] JV, 185
G. V. «Darba Jaunatne» Nr. 1. LSk, 2
Hamsters K [*ārlis*]. Krievu Drām. Brīvais Teātris. [K. Romanova — lielkņaza Konstantina Konstantiniviča «Jūdu Ķēniņš».] BrSt, 90
— Kriev. Drām. Brīvais Teātris. [A. Kosorotova «Pavasara ūdeņi».] BrSt, 98
— Kriev. drām. Brīvais Teātris. [Ibsena «Spoki».] BrSt, 100
— Kriev. drām. Brīv. T. [Sekspīra «Hamlets».] BrSt, 102
— Kriev. Drāmat. Brīvais Teātris. [Grig. Ge «Sods».] JV, 167
In. [*Siliņš Jānis?*] Saules ciemos. J. Grīna sakopojums. Bērnu un jaunības literatūra, VI. DzA, 1
Jansons A. Kāds moderns Spinoza. (Iz kara atmiņām.) B, 31, 32
[*Jansons-Brauns Janis.*] Iz kādas no Jaņa Jansona pēdējām vēstulēm. Strdn, 99; JV,147 *(XX.)*
— И Янсон. Из Лондона. [J. Jansona parakstīts Londonas boļševiku apsveikums par Februāra revolūcijas uzvaru.] Пр, 11
— *J. Jansons.* Latviešu sabiedriski kulturālā attīstība un latviešu literatūra. [Tulkojuši Jānis Sudrabkalns un Kārlis Ozoliņš-Dzirkstele.] BrSt, 98, 99, 102—105 [Nenobeigts.]
— *Brauns.* Latvijas sociāldemokrātija kara laikā. Scd, 13—22
— *Brauns.* «Uz ežiņas galvu liku...». Apcerējums par latviešu pilsonības patriotismu. [Pie raksta šāda Ziņ. red. piezīme: «Sākam ar šīs dienas numuru drukāt vienu no b. J. Jansona beidzamiem rakstiem, kurš nodrukāts nelegālās «Cīņas» Nr. 135—138 (kas drukāta Bostonā, Amerikā 1915. g. decembrī). Jansons te lieliski un pilnīgi pareizi rāda mūsu buržuisko patriotu dabu un aicina (jau toreiz) Latvijas proletariātu uz revolucionāru cīņu par mieru. Jansona darbi ir labākais paša rokas celtais piemineklis.»] Ziņ, 34—39
— *J. Jansons.* Vēstules. Tr, III, 184.—186. lpp.
«Jaunā Rita» administrācija Par ziņu. [Par JR virzienu sakarā ar baptistu konferences lēmumu.] JR, 15
Jaunsudrabiņš J [*ānis*]. Jānis Rozentāls. Tr, III, 157.—161. lpp.
[*Jēkabsons Kārlis*] *Rob. Skarga.* Apvārkšņi. Bērnu un jaunības literatūra, VIII. Sakop. J. Grīns. DzV, 89
[*Jokums Konrāds*] *Ko.-Jo.* — «Brīvā zemē...». Cņ, 70
— *Ko.-Jo.* — «Bura». (Latvju daiļrakstniecības krājums.) Cņ, 11
— *Ko.-Jo.* — Garām ejot. [Latv strēlnieki un latv. dzejnieki.] Ziņ, 39
— *Inter arma silent artes.* Kritiskas piezīmes par strēlniecisko literatūru. Strl. 273.—279. lpp.
Jokums K. Verdzības lāsts... Strl, 186.—189. lpp.
Kalēju Pēteris. Jāņa Burtnieka [J. A. Ozoliņa] «Maldi un valgi». Ld, 142
Kalniņš Edvarts, Dr. med. Dr. K. Kasparsona kandidatūra Rīgas pilsētas galvas amatam. DzV, 77
[*Kalniņš Juris —Prātkopis*]. *Pr.* Kā krievu sabiedrību iepazīstināt ar latviešiem? RZ, 36
— *Pr.* Latviešu tautība. RLA, 29
— *Pr.* Tautiskās politikas jautājumi. RZ, 62, 65
Kānbergs A. Neatzītie pravieši un atzītais ķiņķēziņu vācējs. Atbilde Erglim. Strdn, 90, 91
[*Kārkliņš Ernests — Zeltmatis*] *Zlt.* «Brīvais teātris». [K. K. Romanova «Jūdu Ķēniņš».] JZ, 182

[*Kārkliņš Ernests*] *Zltm.* «Komēdijas» teātris. [L. Andrejeva «Tas, kuru pliķē».] JZ, 35
— *Zlt.* «Komēdijas» teātris. [N. Čerešņeva (Novikova) «Privāts īpašums».] JZ, 40
— *Zeltmatis.* «Komēdijas» t. [A. Kosorotova «Mīlestības sapnis».] JZ, 54
— *Zlt.* Krievu drāmat. «Brīvais teātris». [Ibsena «Spoki».] JZ, 195
— *Zlt.* Rīg. Latv. Teātris. [Šekspīra «Ziemas pasaciņa».] JZ, 7
[*Kārkliņš Jānis.*] «Komēdijas» teātris. [L. Andrejeva «Tas, kuru pliķē».] JV, 29
— *J. K.* «Laiks», literārisks žurnāls, Nr. 2 JL, 4
— *J. K.* «Lietuvēns», žurnāls satīrai, Nr. 1, 1917. g. JL, 2
Kārkliņš Oto. Vēstule redakcijai. [A. Kroders un žurnālistiskā ētika.] LStr, 45
K. D. Maskavas Latv. Teātris. [Heijermansa «Septītais bauslis».] JV, 9
K. K. [*Kārkliņš Kārlis?*] Blaumaņa reliģiskie uzskati. Ld, 46—48
— Veresajevs. Ld, 9
Kr. Somu rakstnieki par latviešiem. B, 1
Kroders Artūrs. Atbilde Oto Kārkliņam. LV, 16
— Uz to ir spējīgs lielinieks... [Par O. Kārkliņa rīcību.] LV, 15; Ld, 239
Kroks. Ādolfs Dobelis. Maiņās un maldos. Dzejoļi. BV, 145
— Latviešu žurnāli. («Laiks», «Taurētājs», «Strēlnieks» un «Lietuvēns».) BV, 89
— Сборник латышской литературы. Под редакцией В. Брюсова и М. Горького. BV, 82
Kundziņš J. Amerikas latviešu literatūra. Prl, 42
Kurcits J. Kā aust «Jaunais rīts». JR, 19
[*Kurševice Emilija*] *Nātre.* Vēstule redakcijai. [Paskaidrojums J. Daniševskim «Taurētāja» lietā.] Scd, 20
[*Kuršinskis Andrejs*] *A. Kurcijs.* Demokrātiskās mākslas gaita. Sk,2
— *A. K.* Raiņa vakari. Sk, 1
Kute. «Kad pusnakts pāri, maskas krīt». [Fr. Veinberga denunciācijas raksts par «J. Vārdu» un «Līdumu».] StrA, 44
[*Laicens Linards*] *L. L.* Kara grāmatas. [1. «Latviešu Strēlnieku Bataljons». 2. «Kara dziesmas». K. Skalbes sakop. 3. Žurnāls «Latviešu Strēlnieks».] Ld, 13
— *L. L.* Latvijā tikai latviski! Ld, 122
— *L. L.* Vai «zemste» latviešiem pieņemams vārds? Ld, 4
Lasitājs. Kas par daudz, tas par daudz. [«Strādnieks» par Ežena Sī romānu.] Prl, 33
— Mergupa mistērijas. Prl, 40
Lazdiņš R [*einholds*]. Mūsu kritika. (Piezīmes pie Jansona ievada latv. rakstniecības krājumam krievu valodā.) LV, 29, 30
— «Ne kritizēt, bet talkā nākt». [V. Bastjānis un inteliģences vakari.] DzA, 77
Līdumnieks. Latviešu pirmā drukātā grāmata. AmV, 16
— Mūsu vārds. [Latviešu valoda un literatūra amerikāņu latv. laikrakstā.] AmV, 11
[*Lieknis Eduards*] *Ed. Virza.* Čarls Bodlērs. Ld, 245
[*Lindiņš Rūdolfs*] *R. L.* Bez paškritikas. (Leona Paegles «drāma» [«Par brīvību», t. i., «Augšāmcelšanās»] Pēterpils Jaunā Latv. Teātrī.) StrA, 134, 135
— Piezīme. [L. Paegles «Paskaidrojumam» drāmas «Par brīvību» lietā.] StrA, 153
Lunačarskaja. Strādnieku šķiras kulturēlie uzdevumi. Atst. D. V-ums. [Vecaukums.] BrSt. 95, 96
Ļeņins N. Atbilde. [Pēterpils Tiesu Palātas prokurora ziņojums.] Cņ, 73—77
Majs. Atklāts vārds Čikāgas lit. pulciņa dibinātājiem. Strdn, 98
Markus F. Propaganda un literatūras jautājums. Ziņ, 42
Mečņikovs Iļja. Pasaules uzskats un ārstniecība. Tulk. -ņš. JL, 28—30
Menders Fr [*icis.*], *(Z. Olavs).* Izstāšanās no «Brīvā Strēln.» redakcijas. BrSt, 42

[*Menders Fr*[*icis*.]. Vēstule redakcijai. [Par viņa izstāšanās iemesliem no «Brīv. Strēln.» redakcijas.] BrSt, 44
Merežkovskis D. S. Vampirs. Runa Krievu Rakstnieku Savienības mītiņā. LD, 2
Mergups K. Par Amerikas latviešu garamantu sakopošanu. Strdn, 79—81
— Pārs vārdu Ērglim. Strdn, 89
Mergups P. Atbilde lasītājiem. Strdn, 89
Minhauzens Kurzemē. DzŽ, 27
Muncis Jānis. Pēterpils Latv. Labd. Biedr. Teātris. [Ād. Alunāna «Kas tie tādi, kas dziedāja».] DzV, 18
N. Grāmatu sadārdzināšana. BrSt, 49
Okers. Valkas Latv. Teātris. «Komēdija». [Heijermansa «Septītais bauslis».] StrA, 178
Ozoliņš Jānis. Džeks Londons. Prm, I, 9.—13. lpp.
Ozols Jānis. Uzaicinājums. Visām latv. proletariāta kulturēlām organizācijām. BrSt, 131
[*Paegle Leons*] *L. P.* Maskavas Latv. Teātris. [H. Heijermansa «Septītais bauslis».] B, 10
— *L. P.* Maskavas Latv. Teātris. [Ibsena «Spoki».] B, 18
— *L. P.* Mask. Latv. T. [E. Rozenova «Og|raktuvēs».] B, 28
— Paskaidrojums. [Protests pret R. Lindiņa recenziju par drāmu «Par brīvību», t. i., «Augšāmcelšanos».] StrA, 153
— *L. P.* «Saules ciemos». Bērnu un jaunības literatūra, VII. Sakop. J. Grīns. Tr, I, 61. lpp.
Palcmans G[*eorgs Aleksandrs*]. *Coincidentia oppositorum.* DzA, 54, 55, 59
— Kāds latviešu rakstnieks. [Andrejs Upīts.] DzA, 53
— «Laiks». Literārisks žurnāls, Nr. 1. DzA, 43
— Materiālistiskais sociālisms un ideālistiskā filozofija. DzA, 2
— Mūsu rakstniecība un publicistika. DzA, 43
[*Pelše Roberts*] *R. P.* Sveiks, darba brīvais vārds! Scd, 19
[*Plikausis Augusts*] *A. Saulietis.* Tēvu zemes mīlestība dzejā un dzīvē. DzV, 26—37
P. M. Rakstnieku un Mākslinieku Biedrība. Ld, 14
«Pravda». Par preses brīvību. BrSt, 151
[*Puriņš Juris*] *Līvu Jurka.* «Labdari». [Par K. Dišleri.] JDL, 59
R. Stāsts ar bēdīgām beigām. [Par Andr. Upīti.] StrA, 96
Rainis J. Vēstule. [Izvilkums.] JL, 14
Rašo Gastons. Katils Mendes. (Kritiski biografisks skicējums.) Strl, 149.—151. lpp.
Rizga P[*ēteris*]. Prātnieku silueti. Strdn, 60. u. turpm.
R-its. Renegātu piemiņai. [Par K. Grasi.] Cņ, 21
Robiņš E., stud. agr. Latviešu strēlnieki. Dzejnieks Kārlis Kārkluvalks †. Ld, 14
[*Roze Jēkabs*] *Līgotņu Jēkabs.* Vēstule redakcijai. [Par V. Olava atstātiem papīriem.] JV, 83
Rozentāls Alfr. «Latv. Strēln.» red. Žurnāla «Latv. Strēlnieks» lietā. BrSt, 87
Roziņš Fr[*icis — Āzis*]. Kurzemes hercoga valsts. BrSt, 119
— *Fr. R.* Marksisms un modernās dabas zinātnes. Strdn, 1
— Runa «Iskolāta» sēdē 1917. g. 9. XI. BrSt, 16
Rozits Pāvils. Jānis Jaunsudrabiņš. (40. gadu dzimšanas dienu pieminot.) DzA, 93
Rožkalns D. Amerikas latviešu garamantas. Prl, 26
— Latviešu literatūras jautājums. Prl, 40—42
Rt. Krievu «Brīvais teātris». BrSt, 53
Rudzīts Rihards. Kareivja vēstule biedriem strādniekiem. [Strādnieku preses pabalstīšana.] Scd, 105
[*Siliņš Jānis*] *Indindi.* «Icigs Mozes» [Ād. Alunāna] dramatiskā pulciņa «Līgas» izrīkojumā. DzA, 90, 91

Siliņš K. Džeks Londons. Strdn, 16—19
— *K. S.* Mūža rente. [Roksburijas Nozare drāmas izrāde Amerikā.] Strdn, 25
Simsons H[enrijs]. «*The Graphic*». Angļi un īri Latvijā. BV, 127
— «*The Graphic*». Skoti Latvijā. DzV, 99
Skalbe K[ārlis]. Par nacionālu audzināšanu. [Atrefer. E. Blanks.] DzA, 59
[«*Skatuve*» *red.*] Lasītājiem. Sk, 1
Skr. J. Rīgas Latv. Teātris. [Fitgera «Caur dieva žēlastību».] BV, 11
Smirnovs *A. S.* — «Северн. зап.». Par latviešu rakstniecību. B, 44
Smith Aleks. «Žanis Ruls» Filadelfijā. Strdn, 3
Smith Robert. Strādnieku darbs un viņu māksla. Strdn, 87
S-ns Smags latviešu apvainojums. [Valdības rīkojums par latv. valodas lietošanu pašvaldības iestādēs.] Ld, 251
Staprāns S[ergejs]. Kārlis Kārkluvalks †. DzA, 2
[*Straumes Jānis*] *Str. J.* «Komēdija». [V. Protopopova «Melnie kraukļi.»] BV, 28
— *St. J.* «Komēdija». [Čerešņeva «Privāts uzņēmums».] RZ, 41
— «Komēdija». [Kosorotova «Mīlestības sapnis».] RZ, 55
— *Str. J.* R. L. T. [Blaumaņa «No saldenās pudeles».] RZ, 58
— *Str. J.* Rīg. Latv. Teātris. [Šenhera «Ticība un dzimtene».] BV, 22
— *Str. J.* Rīg. Latv. Teātris. [Sekspīra «Ziemas pasaciņa».] RZ, 54
— *Str. J.* R. L. T. [Blaumaņa «No saldenās pudeles».] RZ, 58
[*Stučka Pēteris*] *P. St.* Autonomiju vai federāciju? (Sociāldemokrāta piezīmes Latvijas autonomijas jautājumā.) Cņ, 12, 14
— *P. St.* Demokrātiskais centrālisms. Cņ, 82
— 9. janvāri 1905. g. — 17. martā 1917. g, Cņ, 14
— Galīgai uzvarai pretim. MC, 6
— Imperiālisma burzmā. (Vēstule no Pēterpils.) Cņ, 68
— Jauns latviešu s. d. (tikai kulturēlo) centrs? [Par Pēterpils s.-d. Latv. rajonu sapulci.] PC, 97
— J. Jansons (O. Brauns). [Nekrologs.] Cņ, 25
— Koalīcijas ministrija vai demokrātijas valdība. Cņ, 43
— Kontrrevolūcijas burzmā. (Vēstule no Pēterpils.) Cņ, 67
— Latvijas autonomijas lietā. Cņ, 64, 65
— Latvijas kalpu vietnieku saeimai. Cņ, 26
— Latvijas laukstrādnieku šķiras atmošanās. Cņ, 41
— Latvijas Sociāldemokrātija un agrārjautājums. LkC, 6
— Latvijas Strādnieku un Zaldātu Padome. Cņ, 10
— Pagaidvaldības maiņas imperiālisma laikmetā. [Izvilkums iz dienasgrāmatas.] Cņ, 46
— Pusceļā. BrSt, 97
— Revolūcijas burzmā. (Vēstule no Pēterpils.) MC, 4, 8
— Revolūcija un zemniecība. Пр, 21*
— Revolucionārie intriganti. Рабочий Путь, 2*
— *P. St.* Sargājieties no šovinisma. BrSt, 3 (110)
— «Sarkanās» Rīgas krišana. (Aculiecinieka piezīmes.) Рабочий, 10*
— Uz likuma pamata vai uz revolūcijas pamata. Пр, 54*
— Vairāk drosmes uzvarēt! Cņ, 44
— *P. St.* Vai tikai latviski? Cņ, 9
— Vēstule no Pēterpils. BrSt, 2 (109)
— Vēstule no Rīgas. [Uzrakstīta pēc V. I. Ļeņina ierosmes.] Пр, 73*
— Zemniecība un šķiru cīņa. Пр, 72*
Stied L. Līvi (lībieši) Kurzemē. DzZ, 52
[*Sudrabkalns Jānis*] *Sdrbk.* «Komēdija». [V. Protopopova «Melnie kraukļi».] BrSt, 21
— *Sdrbk.* Krievu teātris. [Jur. Beļajeva «Drāma no Toržoka».] JV, 91
— *Sdrbk.* Kristapa Koškina 25 gadu skatuves darbības jubileja. BrSt, 12

* Ar (*) apzīmēto rakstu pirmpublikācijas krievu valodā. *V. A.*

[*Sudrabkalns J.*] Latviešu dai|literatūras krājums krievu valodā. («Сборник латышской литературы» под ред. В. Брюсова и М. Горького.) BrSt, 76
— *J. S.* «Lietuvēns», žurnāls satīrai, Nr. 1, BrSt, 54
[*Sudrabkalns J.?*] *Alkors.* Kultūra un vēsture. B, 26, 28
«*Svobodnaja Reč*». P. Stučka. LV, 42
Šmits P., prof. Kāds vārds par mūsu valodu. Ld, 41
— Kas ir augšgalieši? DzV, 8
— Latviešu pasaka par mūžību. Ld, 27
— Latvju Dainas. Prm, I, 3.—7. lpp.
Švābe A [*rveds*]. Dzīves patiesība un mākslas patiesība. Strdn, 90
— Kara dainas. [Turpinājumu sk. 1918. g.] Tr, I, 27.—30., II, 90.—97., III, 168.—172. lpp.
— Š. Nācija un politika. Tr, III, 172.—184. lpp.
[*Tabaks V.*] *V. T.* Proletāriskās dzejas svētki. [Em. Verharna drāmas «Ausma» izrāde.] StrA, 150
Tautietis. Latviešu valodas liktenis. RZ, 53
[*Tīfentāls Kārlis*] *K. Dz.* «Ak dievs, neliec man zāli ēst!» [«Laiks», Nr. 1.] StrA, 61
— *K. Dz.* «Bura». Latvju dai|rakstniecības krājums. Sakop. J. Kārkliņš. Strdn, 51
— *K. Dz.* «Ērkšķu krūms». D. Aizmaņa luga. Sk, 1
— «Kad lielgabali runā» [J. Kārkliņa dzejas.] StrA, 151
— Kara dziesmas. K. Skalbes sakopojumā. JV, 13
— Karš un dzejnieki. StrA, 6
— *K. Dz.* Latvju rakstniecība tautās iet. («Сборник латышской литературы». Под ред. В. Брюсова и М. Горького.) StrA, 98, 99
— *K. Dz.* «Lietuvēns». Žurnāls satīrai, Nr. 1, 1917. g. StrA, 66
— L. N. Tolstojs. StrA, 168
— *K. Dz.* Pēterp. Jaun. Latv. Teātris. [E. Rozenova «Og|raktuvēs».] StrA, 3
— *K. Dz.* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Kicberga «Viesulī».] StrA, 5
— *K. Dz.* Pēterp. Jaun. Latv. Teātris. [«Priekšvakarā».] StrA, 15
— *K. Dz.* Pēt. Jaun. Latv. T. [I. Karpova «Rīta blāzma».] StrA, 33
— *K. Dz.* Pēterp. Jaun. Latv. Teātris. Aktieru svētki. StrA, 37
— *K. Dz.* Sezonas atklāšana Pēterp. Latv. Teātrī. [M. Delle-Gracie «Katastrofa».] StrA, 119
— *K. Dz.* Pēterp. Jaun. Latv. Teātris. [Galsvorsija «Cīņa».] StrA, 133
— *K. Dz.* Pēt. J. L. T. [Em. Verharna «Ausma».] StrA, 155
— *K. Dz.* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [Ziemas svētku izrādes: Aspazijas «Zaudētās tiesības» un Raiņa «Pūt, vējiņi!».] JV, 2, 3
— *K. Dz.* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. [J. Pētersona «Sastingušās dvēseles».] JV, 19
— *K. Dz.* Pēterpils Jaun. L. T. [F. Langmaņa «Bartels Turazers».] JV, 39
— *K. Dz.* Pēterpils Jaun. Latv. Teātris. Izr. 19. III. JV, 72
— *K. Dz.* «Taurētājs», Nr. 3, StrA, 90
Tūters K [*ārlis*]. Atbilde K. Dišleram. JDL, 60
— Atbilde K. Dišleram. JDL, 66
«Utro Rossiji». Par latviešu centieniem. LD, 39
Upītis K[*ārlis*]. IV Inteliģences vakars Maskavā, 5. II. Ld, 39
[*Upīts Andrejs*] *A. U.* Aitas un gani. LkC, 2
— Arodnieciskās biedrības kā «cunftes». Ziņ, 44
— Asiņainā jubileja. BrSt, 79
— *A. U.* Atbilde «Darba Tautai». JV, 109
— «Atpakaļ! Atpakaļ!». LkC, 6
— Bezzemnieku organizācija. Ziņ, 37
— Bezzemnieku padome Vidzemes Pagaidu Zemes Padomē. Cņ, 2
— Bezzemnieku padomes. Ziņ, 34
— Bīstamākais ienaidnieks. JV, 100
— Brīnišķīgi politiķi. BrSt, 71

[*Upīts Andrejs.*] «Darba tauta» un sociālrevolucionāri. JV, 101
— *A. U.* Dekadenti mostas. [Par J. Akuratera «Pilsonis Ozolārs».] BrSt, 61
— Demokrātiskās mākslas un mākslinieku labā. [Par cenzūras aizliegto lugu izrādīšanu.] JV, 59
— Demokrātiskās mākslas un mākslinieku labā. Ziņ, 2
— *Die Baltische Frage im Weltkriege und in der russischen Revolution von Fr. Weiss.* [Friča Mendera.] BrSt, 53
— Gruntnieku perēklī. LkC, 3
— «Humānais karš». JV, 135
— Izglītību vai pātarus? LkC, 4
— *A. U.* «Komēdija». 22. febr. Eriha Lauberta benefice. [Kosorotova «Mīlestības sapnis».] JV, 46
— *A. U.* «Komēdija». [Kristapa Koškina benefice.] JV, 54
— Krievijas demokrātija. Ziņ, 23
— Krievijas demokrātiskā republika un autonomā Latvija. JV, 80, 84
— Latviešu lauksaimnieki organizējas. Ziņ, 33
— Latviešu laukstrādnieki. JV, 88
— Latviešu «nacionālais» teātris. JV, 93
— Lauksaimnieki lamājas. Ziņ, 41
— Laukstrādnieki un gruntnieku avīzes. LkC, 1
— Liberālais baltais bloks. Strdn, 1
— Liriskā politika. [«Laiks», literārisks žurnāls, 1917. g., Nr. 1.] JV, 125
— Mācītāji kā cunftnieki. JV, 130, 131
— Mazie vēži. LkC, 5
— Melnie kraukļi. BrSt, 55
— Otrais pilsētas teātris. BrSt, 95
— Pelēkie baroni sāk palikt dumpīgi. BrSt, 62
— «Politiskās demokrātijas milzenis». LkC, 4
— *A. U.* Rainis un viņa draugi. BrSt, 89
— Rāmo vīru politika. Ziņ, 31
— Revolūcijas dzinēja spēki. BrSt, 77, 78
— Revolūcijas kumēdiņi. Ziņ, 3
— Revolucionārā nervozitāte un revolucionārā disciplīna. Ziņ, 38
— Revolucionārie kontrrevolucionāri. Cņ, 71, 72
— «Sociālais ideālisms» darbā. LkC, 6
— Stipra vara. Ziņ, 46
— Strādniecības teātris. Ziņ, 48
— Svarīgākais uzdevums. Ziņ, 17
— Šaubīgie un bailīgie. Ziņ, 16
— *A. U.* «Viskreisākā partija Latvijā». [Latv. rev.-soc.] LkC, 7
— «Zemnieku Savienība» darbā. BrSt, 56
[*Valdemāre-Naumane Marija*] *Medinsku Marijas* vēstules. DzV, 218, 222
Valters M., Dr. Augstākā cilvēcība. No kāda latviešu filozofa domām. Lk, 2 [Nenobeigts.]
[*Vecaukums Dāvids*] *V. Dāvids.* «Komēdijas» teātris. [Andrejeva «Tas, kuru pliķē».] B, 33
— *V. Dvs.* «Komēdijas» teātris. [N. Čerešņeva «Privāts uzņēmums».] B, 37
Vintiņ M. Maskavas Latv. Strādn. Teātris. [Sofijas Belajas «Bezdarbnieki».] Scd, 129
[*Vintiņš Pēteris*] *P. Veinis.* Cilvēces brālības svētki. Em. Verharna drāma «Ausma». Scd, 180—181
[*Vitoliņš Fricis*] *Fr. V.* Latvju teātris «Komēdija» Valkā. [I. Dondareva «Provokators».] LV, 23
— *Fr. V.* Latvju teātris «Komēdija». [«Amnestija» un J. Pētersona «Cēlie mērķi».] LV, 28
— *Fr. V.* Latvju teātris «Komēdija». [N. Čerešņeva «Privāts uzņēmums».] LV, 34
— *Fr. V.* Latv. t. «Komēdija. [«Septītais bauslis».] LV, 46

[*Vitoliņš Fricis*] *Fr. V.* Latv. t. «Komēdija». [M. Maijo «Mans luteklītis».] LV, 52
[*Vulfs Eduards*] *Ed. V.* «Jaun. Vārds» baras. [S. J. Nadsona piemiņas raksts «Baltijā» un latv. rakstniecība.] B, 23
— *Ed. V.* S. J. Nadsons. B, 15
Zālīts P., Dr. philos. Krievu atsauksmes par latviešiem. Ld, 42
Zeiferts Teodors. Ceļa jūtīs. LV, 5
— Latviešu prasījumi. Ld, 56
— Latviešu skola pārbaudījumu brīdī. Ld, 9
— Pagaidu skolu Padome. Ld, 78
— Skolotāju tiesības. Ld, 64
— Skolu valde. Ld, 75
— Vadošā zvaigzne. Ld, 72
Z-. P. Maskavas Latv. Strādn. Teātris. [I. B. Šova «Sātana apustulis».] Scd, 17

PAPILDINĀJUMI

Kopojuma iespiešanas laikā vēl apzināti šādi sacerējumi

1912

[*Akuraters J.*] *J. Ak.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. Ceturtais sējums. L, 284
[*Birkerts A.*] *A.* Poruku Jāņa Kopoti raksti. Otrais sējums. Dzejas. Izd. A. Golts. Dm, XII, 1343. lpp.
[*Brigadere Anna un Bērziņš Arturs.*] *Blaumaņa rakstu sakopotāji.* Paskaidrojums. (Piezīmes T. Zeiferta recenzijai.) Dr, VII, 901.—902. lpp.
Ducmanis K. (Atskabarga.) Kritikas dekadence. (Atbilde A. Švābes kgm.) JDL, 279
[*Knoriņš J.*] *V. Kn.* Kr. Greņģa dzejoļi Krītošās zvaigznes. JDLp, 280
— *V. Kn.* Strādnieku arodnieciskās biedrības. [Rec. par J. D[aniševska] izdoto grāmatu.] Dm, VI, 663.—665. lpp.
[*Laicens Linards*] *L.* Rūd. Blaumaņa Kopotie raksti. Otrais un trešais sējums. L, 251
[*Roze Jēk.*] *Ligotņu Jēkabs.* Annas Brigaderes rakstu pirmais sējums. Stāsti. JT, I, 255. lpp.
— *Ligotņu Jēkabs.* Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. I, II, III sējums. JT, I, 94.—95. lpp.
[*Švābe A.*] *A. Šv.* Raiņa goda glābēji. [T. Zeiferts un A. Spriņģis.] JDL, 218
[*Zeiferts Teodors*] *T.* Andrieva Niedras kopoti raksti I. Dr, VI, 769.—770. lpp.
— *T.* Jāņa Jaunsudrabiņa Latviešu rakstnieks. Dr, II, 257. lpp.
— *T.* Rūdolfa Blaumaņa kopotie raksti. [I—III.] Dr, VI, 768.—769. lpp.

1914

Knoriņš V. Literatūra un audzināšana. Pedagoģiski literāriskas skices. SkM, 1.—2., 43.—49. un 102.—107. lpp.

1916

Knoriņš V. Piezīmes pie latviešu tautskolas programas projekta. JV, 223, 225

1917

[*Knoriņš V.*] Свобода печати. Звезда 45(82)
[*Stučka P.*] Pilsoniskā revolūcija un proletariāts. Cņ, 12
Upīts A. Zemnieku ķērāji. [Atsev. izd.] Rīgā, 1917

V. Austrums

PERSONU UN IZDEVUMU RĀDĪTĀJS

PASKAIDROJUMI

Cipars pie autora uzvārda norāda, kurā lappusē atrodami viņa paša raksti vai arī kur viņš tekstā resp. bibliografijā pieminēts. Cipars pie izdevuma nosaukuma tāpat uzrāda vietu, kur tas pieminēts.

Iespēju robežās atsedzot autoru pseidonīmus un šifras, daudzos gadījumos bija jāsaduras ar nepārvaramām grūtībām, un vairāki autori pagaidām paliek bez identificējuma. Savukārt atsevišķos gadījumos, kad autoru izdevies noskaidrot krājuma pēdējā sagatavošanas stadijā, pie bibliografijā sniegtā pseidonīma vai šifras tās īpašnieka īstais vārds pievienots kvadrātiekavās, taču ne uzvārdam atbilstošajā alfabēta vietā (piem., daži *Jāņa Bērziņa-Ziemeļa* raksti atrodami ar šifru *-ib.* un saīsinājumu *Ziem.*). Bibliografijā tehnisku iemeslu dēļ nedaudzos gadījumos dažas personas palikušas nenoskaidrotas, bet atklātas rādītājā (piem., bibliografijā minētā *M-d-miņa,* t. i., *Madāmiņa,* personu rādītājā jau noskaidrota kā *Kovaļevska Olga*). Tais gadījumos, kad tekstā un bibliografijā minētas vairākas personas ar vienu uzvārdu (piem., *Zālītis*), rādītājā tās precizētas ar norādēm. Ar [?] apzīmēti raksti un pseidonīmi, kas autoram šķietami gan pieder, taču pilnīgi droši nav identificējami.

Autoru uzvārdi un izdevumu nosaukumi bibliografijā sniegti tā, kā iespiests oriģinālā, vienīgi saskaņojumā ar tagad vispārpieņemto rakstību, bet tie precizēti personu rādītājā, piem., ja oriģinālā *Lesiņš,* tad — *Lesings, Uitmens — Vitmens, Ferārs — Farērs* utt. Ja autora uzvārda rakstījums oriģinālā neatbilst tagad lietojamai formai, tad bibliografijā dažkārt pievienota norāde kvadrātiekavās.

Rādītājā uzņemtie autori un izdevumi, kas sniegti oriģinālvalodā resp. svešvalodā, sameklējami pēc latviešu alfabēta. Personas resp. izdevumi, kuru sākuma burta mūsu alfabētā nav (piem., *X*), uzrādīti rādītāja beigās.

Bibliografijā un personu rādītājā uzvārdam sekojošais priekšvārds šai kopojumā nav atdalīts ar komatu un komata nav arī tais gadījumos, kad doti vienīgi autora iniciāļi. Tātad pagaidām nenoskaidrotās šifras pirmais burts alfabēta sakārtojumā atbilst uzvārdam, otrais — vārdam (piem., *A. J.* nozīmē, ka oriģinālā iespiests *J. A.*). Tas pats ar atšifrētām signatūrām personu rādītājā (piem., *As. J.* te var nozīmēt gan *Jānis Asars,* gan formu *Asaru Jānis*).

V. A.

***., sk. Stučka Pēteris
***., sk. Dīnsberģis Ernests
**., sk. Dīnsberģis Ernests
-., *sk.* Alunāns Ādolfs
-., *sk.* Blaumanis Rūdolfs
-.-., sk. Apsīšu Jēkabs
-.-., sk. Kaudzītes Matīss
-.-., sk. Millers — Zariņu Kārlis
-.., sk. Blaumanis Rūdolfs
- - -., sk. Zvaigznīte Jēkabs
V., sk. Apsīšu Jēkabs — Jānis Jaunzems
§ sk. Stučka Pēteris
7., sk. Leitāns Ansis
«45»., sk. Līventāls Ansis
51., Dīnsberģis Ernests
-a-., sk. Alunāns Ādolfs

a²., sk. Asars Hermanis
aa., sk. Asars Jānis
aa., sk. Birkerts Antons
-a-a., sk. Alunāns Ādolfs
ak-val-., sk. Alunāns Ādolfs
-ar-., sk. Veismanis — Pavasaru Jānis
-ars., sk. Asars Jānis
-atis., sk. Zeltmatis
-ats., sk. Celms Jūlijs
-b-., sk. Alunāns Ādolfs
-be., sk. Dulbe Aleksandrs
-be., sk. Laubes Indriķis
-bis, sk. Gulbis Jānis
br., sk. Jansons-Brauns Janis
-bs., sk. Bīlmanis Roberts
-bs-., sk. Jēkabsons Kārlis
-d-, sk. Mednis Eduards
-dr.-dr-., *sk.* Niedra Andrievs
-ds — JV (1916) līdzstrādnieks 985
-dzī-g-dzt., sk. Rudzīts Eduards
-e., *sk.* Roze Jēkabs
-e-., *sk.* Šteins Aleksandrs
-e-, sk. Upīts Andrejs
-ea-., sk. Deglavs Augusts
-ee-., sk. Ambainis Valdemārs
-ei-., sk. Neikens Juris
-ei-., sk. Šteins Aleksandrs
-eins, sk. Šteins Aleksandrs
-er-., sk. Birkerts Antons
es., sk. Kaudzītes Reinis
-es., sk. Millers — Zariņu Kārlis
es R., sk. Kaudzītes Reinis
-fa., sk. Asars Jānis
frb., sk. Bārda Fricis
-fs., sk. Vulfs Eduards
-g., sk. Dīnsberģis Ernests
-g., sk. Dīnsberģis Krišjānis
-gm-., sk. Rudzītis Eduards
-gmj-., sk. Rudzītis Eduards
-gs., sk. Auseklis
-gs.— JDL līdzstrādnieks 865
ha., sk. Asars Hermanis
-i-., sk. Pīpiņš Ermanis — Vizulis
ib., sk. Bērziņš Jānis — Ziemelis
-id., sk. Vidiņš Juris Jānis
-ilm., sk. Rudzītis Eduards
-ir-., sk. Zīrāks Mārtiņš
-is., sk. Auseklis
-its., sk. Rudzītis Eduards
-js., sk. Rudzītis Eduards
-krāts., sk. Celms Jūlijs
-ks., sk. Buševics Ansis
-ks.-, sk. Millers — Zariņu Kārlis
-ks— Ld (1916) līdzstrād. 982
-ķis., sk. Māteru Juris
....ķis., sk. Māteru Juris
.....ķis., sk. Māteru Juris
-l-., sk. Blaus Pēteris
-l-., sk. Gulbis Ansis
-l-., sk. Lapas Mārtiņš
-l-., sk. Vulfs Eduards
-lēns, sk. Cielēns Fēlikss
-lers Ed., sk. Šillers Eduards
-lis., — JAr līdzstrādnieks 932
-lis., sk. Pīpiņš Ermanis — Vizulis
-ll., sk. Millers — Zariņu Kārlis
-ll-., sk. Millers — Zariņu Kārlis
-lmkr-., sk. Celms Jūlijs
-lmkrāts., sk. Celms Jūlijs
-lmkrts., sk. Celms Jūlijs
-lmokrāts., sk. Celms Jūlijs
-elms., sk. Celms Jūlijs
-lt-., sk. Baltpurviņš Augusts
-lta., sk. Dermanis Vilis
-ltp-., sk. Baltpurviņš Augusts
-m-., sk. Valdemārs Krišjānis
-m-., sk. Veismanis — Pavasaru Jānis
-mājs., sk. Rudzītis Eduards
-mb-., sk. Ambainis Valdemārs
-mj-., sk. Rudzītis Eduards
-ms., sk. Auseklis
-n., sk. Alunāns Ādolfs
-n., sk. Veinbergs Fricis
-n-., sk. Alunāns Ādolfs
-n-., sk. Alunāns Indriķis
-n-., sk. Jansons-Brauns Janis
-n-., sk. Leitāns Ansis
-nān., sk. Alunāns Ādolfs
-nb-., sk. Kleinbergs Jānis
-nis., sk. Asars Hermanis
-nis., sk. Ģersons Ādolfs
nn-., sk. Birkerts Antons
-nn-., sk. Birkerts Antons
ns., sk. Šteins Aleksandrs
-ns., sk. Alunāns Ādolfs
-ns., sk. Jansons-Brauns Janis
-ns-ns., sk. Jansons-Brauns Janis
-ņš., sk. Dēliņš Roberts
-ņš., sk. Grēviņš Valdis
-ņš., sk. Vidiņš Juris Jānis
-on-., sk. Ģersons Ādolfs
-p-., Barons Krišjānis
-p-., sk. Lapas Mārtiņš
pp., sk. Stučka Pēteris
-pp-., sk. Lapas Mārtiņš
-ps., sk. Stučka Pēteris
-ps-., sk. Dauge Pauls
-purs., sk. Pumpurs Andrejs
r., sk. Birkerts Antons
-r-., sk. Valdemārs Krišjānis
rbl., sk. Blaumanis Rūdolfs
-rbl., sk. Blaumanis Rūdolfs
rr., sk. Birkerts Antons
rs., sk. Asars Jānis

-rs., sk. Asars Jānis
-rs., sk. Pumpurs Andrejs
-rsietis, sk. Pērsietis
rt-., sk. Birkerts Antons
-rt-., sk. Birkerts Antons
-ru-., sk. Druva Jūlijs
-rv., sk. Ivanovs Roberts
-s., sk. Alunāns Ādolfs
-s., sk. Dravnieks Jēkabs
-s. — Dz līdzstrādnieks 77
-s., sk. Jansons-Brauns Janis
-s., sk. Plaudis Pēteris
-s., sk. Priedkalns Andrejs
-s., sk. Rudzītis Eduards
-s., sk. Stučka Pēteris
-s., sk. Upīts Andrejs
-s-., sk. Veismanis — Pavasaru Jānis
-s-n., sk. Leitāns Ansis
-sietis, sk. Pērsietis
-sr-., sk. Veismanis — Pavasaru Jānis
-ss-., sk. Veismanis — Pavasaru Jānis
-st-., sk. Klaustiņš Roberts
-š., sk. Vidiņš Juris Jānis
-t., sk. Zvaigznīte Jēkabs
-t-., sk. Birkerts Antons
-t-., sk. Roze Jēkabs
-t-., sk. Rudzītis Eduards
-t-., sk. Zeiferts Teodors
td.-, sk. Draudiņš Teodors
tdr., sk. Draudiņš Teodors
-tis., sk. Zeltmatis
tn., sk. Grēviņš Valdis
-tons., sk. Birkerts Antons
-tre., sk. Kurševice Emīlija
-ts., sk. Birkerts Antons
-ts., sk. Vulfs Eduards
tt., sk. Birkerts Antons
-tt., sk. Birkerts Antons
u., sk. Krūza Kārlis
-u-., sk. Alunāns Ādolfs
-u-., sk. Blaumanis Rūdolfs
-um.- — DzV līdzstrādnieks 933, 965
-um-., sk. Pumpurs Andrejs
-va., sk. Kalniņa Klāra
-valks., sk. Kārkluvalks Kārlis
-viņš., sk. Baltpurviņš Augusts
vs., sk. Jankavs Jānis
-vs., sk. Bankavs Jānis
-vs., sk. Jankavs Jānis
x., sk. Puriņš Nikolajs
-x., sk. Puriņš Nikolajs
xx., sk. Asars Jānis
x. x., sk. Āronu Matīss
x. x., sk. Puriņš Nikolajs
x-3., sk. Treimanis Eduards
xy., sk. Puriņš Nikolajs
-xy., sk. Puriņš Nikolajs
x un y., sk. Millers — Zariņu Kārlis
-y., sk. Barons Krišjānis
-zema M., sk. Auseklis
z-mājs., sk. Rudzītis Eduards
A., sk. Adamovičs Fricis
A., sk. Akmens Jānis
A., sk. Akuraters Jānis
A., sk. Alunāns Ādolfs
A., sk. Āronu Matīss
A., sk. Asars Hermanis
A., sk. Asars Jānis
A., sk. Aspazija
A., sk. Auseklis — Krogzemju, arī Krogzema Mikus
A., sk. Birkerts Antons
A., sk. Dauge Aleksandrs
A., sk. Roziņš Fricis
-A-., sk. Aspazija
Aa., sk. Aspazija
Aa. J., sk. Akuraters Jānis
A. A., sk. Alunāns Ādolfs
A. A., sk. Austriņš Antons
A. A. .., sk. Austriņš Antons
Ābele M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Ābeltiņš P. — Pēterburgas latviešu students 856
Āboliņš A. — kooperators, *«Les Annales des Nationalités»* (1913) līdzstrādnieks 892
Āboliņš A. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Āboliņš R. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Ābols A. un *Ābols E.*, sk. Birkerts Antons
Āboltiņa E. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
A-č., sk. Bandrevičs Ansis
Ād., sk. Alunāns Ādolfs
Adagio, sk. Poruks Jānis
Adamovičs, sk. Adamovičs Fricis
Adamovičs Fricis (ps. *A., Akots* — Pēterpilī (?), *F. A., Fr. Ad.*, 1863—1933) — skolotājs un literāts, klasiķu tulkotājs, 1912 Dr redaktors 769, 885, 922
Adams Georgs — rakstījis par serbu liriku 900
Adams Pols (Adam, 1862—1920) — franču rakstnieks 327
Ad. Fr., sk. Adamovičs Fricis
Ādlers M. — rakstījis par Ibsena dramaturģiju 965
Ādlers Viktors (Adler, 1852—1918) — viens no Austrijas sociāldemokrā-

tijas dibinātājiem, 1886—1895 sarakstījās ar Engelsu; vēlāk viens no reformisma līderiem II Internacionālē 934
«Ādolfa Alunāna Zobgala Kalendārs», arī *ĀAK* (no 1892. līdz 1915. gadam) — pirmais latv. satīriskais kalend., 1913 red. J. Kleinberģis, 1914—1915 Ed. Vulfs — Puliera Padēls 564, 565, 581, 870, 877, 880, 895, 922, 956
Ādolfs, sk. Alunāns Ādolfs
Ādolfs, sk. Erss Ādolfs
A. F., sk. Adamovičs Fricis
«Aglyna», arī *Agl* — latgaliešu «draudzes kalendārs 1917. godam», Ign. Asāna un Ed. Kozlovska redakcijā 1001
A. H., sk. Alunāns Indriķis
A. H., sk. Asars Hermanis
A.... H. sk. Alunāns Indriķis
Aidievs Augusts, sk. Laiviņš Augusts
Aihenvalds Jūlijs (1872—1928) — krievu literatūras kritiķis 900
Airētājs Fr., sk. Austriņš Antons
Aizkrācnieks, sk. Misiņš Jānis
Aizmanis D. (1869—1922) — krievu dramaturgs, pēc tautības ebrejs 1010
A. J., sk. Akmens Jānis
A. J., sk. Akuraters Jānis
A. J., sk. Alunāns Juris
A. J., sk. Asars Jānis
A... J., sk. Akuraters Jānis
A. J-bs., sk. Apsīšu Jēkabs
Ak., sk. Akuraters Jānis
Ak. J., sk. Akuraters Jānis
Akmens Jānis (ps. A-., J. A., J. Asmens, 1887—1858) — jurists, skolotājs, rakstnieks un literatūras kritiķis, 1914—1917 DzV red. loc., vēlāk BV red. 900, 934, 965, 966, 987, 1004
Akmentiņš Augusts (ps. Zilvija, dz. 1886) — žurnālists 987
Akmeņkalis — JA (1913) līdzstrādnieks 870
Akosta Uriels (Acosta, 1590—1640) — Portugāles ebreju filozofs-racionālists, kura vētrainā dzīve devusi vielu vairāku rakstnieku — vācu Guckova, kr. Serova, angļu Zangila u. c. literārajiem darbiem 860
Aksakovs Ivans Sergejevičs (1823—1866) — krievu publicists, slavofils, «День» u. c. laikrakstu red.-izdevējs 823
Akselrods I. — krievu literatūras kritiķis, popularizējis G. V. Plehanova uzskatus par mākslu 304
Aks. J., sk. Akuraters Jānis
Akuraters Jānis (ps. A., Ak., J. A., J. A. ..., J. Aa., J. Ak., J. Aks., Polluks, J. Vilks, 1876—1937) — rakstnieks, 1916 DzA, 1917 LV red. loc. 6, 7, 9, 19, 20, 28, 31—33, 35, 37, 39—41, 46, 47, 49, 51, 60, 62, 65, 66, 69, 97, 100, 161, 207, 210, 250, 262, 266, 279, 281, 282, 284, 337, 415, 459, 460, 466, 493, 500, 510, 537, 574, 575, 599, 600, 623, 624, 652, 660, 661, 730, 731, 734—737, 742—745, 748, 758, 761—795, 797, 798, 800, 837, 862—865, 870—872, 876—879, 883—886, 889, 890, 894, 900, 902—904, 909, 912, 915, 917—920, 933, 934, 937, 940, 943, 945, 951—953, 956, 965, 966, 972, 975, 982, 984, 986, 987, 989, 991, 998—1000, 1002, 1004, 1010, 1012
A. K. Z., sk. Alksnis-Zundulis Kristaps
Alainis Eduards (ps. Liriskais nelietis, dz. 1889) — literāts un izd. 861
Alberts (Bukshevdens) — Brēmenes domkungs, no 1199—1229 vācu iekarotāju trešais Rīgas bīskaps 962
Alberts K. — Av līdzstrādnieks 934
Aleihems Šoloms (īstajā vārdā Rabinovičs, 1859—1916) — ebreju rakstnieks 894, 903, 911
Aleksandrs Lielais (356—323 pr. m. e.) — Maķedonijas ķēniņš (336—323 pr. m. e.) 354, 711, 715
Aleksandrs II Nikolajevičs (1818—1881) — Krievijas ķeizars (1855—1881) 704, 705
Aleksandrs III Aleksandrovičs (1845—1894) — Krievijas ķeizars (1881—1894) 826
Aleksinskis G. A. — II Valsts domes deputāts, bija s.-d. frakcijas boļševistiskās daļas loceklis; pēc KSDSP Londonas kongresa aizstāvēja III Valsts domes boikota taktiku; vēlāk aizgāja no boļševiku partijas; pēc Oktobra sociālistiskās revolūcijas — baltgvardu emigrants 963
Alfr., sk. Lindiņš Rūdolfs
Alitsens R. (ps. R. A.) — EvG līdzstrādnieks 966
Alfa, sk. Upīts Andrejs
Alkors (nav J. Sudrabkalns) — DzV

(1913) un B (1916) līdzstrādnieks 900, 997, 1009
Alksnis Arvids, sk. Sudrabkalns Jānis
Alksnis J. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Alksnis R. — kopā ar K. Landeri u. c. ierosinājis rakstu krājuma par Latviju izdošanu krievu valodā 897
Alksnis-Zundulis Kristaps (ps. A. K. Z., A.-Z., Līgusainis-Zundulis, Līgusons-Zundulis, Līgusoņu Nozarītis, Naudižnieks, Z. Ņirga, Zundulis Ņirga, 1862—1912) — dzejnieks un literāts 890
All., sk. Alunāns Ādolfs
Allegro (īstajā vārdā Solovjeva Poliksena Sergejevna) — krievu bērnu rakstniece 909, 922, 955
«Allgemeine deutsche Zeitung für Russland» 860
Almokrāts, sk. Celms Jūlijs
Alnis — LA (1915) līdzstrādnieks 966
Als, — sk. Hermanis Jānis — Auseklis
Altenbergs Pēteris (īstajā vārdā Englenders Ŗihards, 1859—1919) — no ebrejiem cēlies Austrijas vācu rakstnieks 894, 909
Altermans Teodors (1885—1915) — izcils igauņu aktieris 970
«Alūksnes Kalendārs», arī *AlkK* (no 1905. līdz 1915. gadam) — red. P. Skrābāns, izd. J. Ozols Cēsīs 851
«Alunāna H. Kalendārs», arī *HAK* — Jelgavā 852, 900
Alunāns, sk. Alunāns Ādolfs
Alunāns Ādolfs (ps. -., -a-., -a-a., ak-vai-., -b-., -nān., -n., -n-., -ns, -s., -u-., A., A. A..... n., A. A-n., A. A-ns, A. A., Ādolfs, All., Ad., D., Dbl., Dobelnieks, Grāfs Dobelnieks, H. J. (baltvācu presē), Icigs Mozes, Kāds Dobelnieks, Kalendārnieks, Kurzemes Homērs, Paleijas Alfrēds, Paleijas Jānis, Palejas Ādolfs, Smaidulis, Tautbalss, Tmaidulīt Vecais Ādolfs, Vecais Brencis, Vecais Zobgals, Zobgals, Žvingulis, X. X., 1848—1912) 14, 277, 564, 565, 851, 858, 862, 865—870, 872—874, 876, 877, 880—884, 887, 890, 892, 895 912, 914, 916, 921, 922, 935, 936, 948, 953, 956, 957, 964, 966—968, 976, 977, 986, 993, 1008
Alunāns Indriķis, arī *Heinrihs* (ps. -n-., A-n., H. A...., H. A-n., Ind. A-n., Indriķis Kaulis, Kauļu Indriķis, 1835—1904) — publicists un grāmatizdevējs, iepriekšējā tēvabrālis 852, 858, 900
Alunāns Juris, arī *Georgs* (ps. A-n., G. A-n., J. A., 1832—1864) — iepriekšējā brālis 217, 224, 358, 359, 676, 821, 823, 862, 873, 892, 895, 923, 929, 941, 944, 954, 957, 981
Alunāns Nikolajs (1859—1919) — komponists, viens no pirmajiem latviešu simf. diriģentiem, iepriekšējā brāļadēls 900, 934, 957
Aļbavskijs E. A. — rakstījis par 1905.—1907. g. revolūcijas notikumiem Kurzemē 900
A. M., sk. Āronu Matīss
Amadejs, sk. Ŗinkusu Andrejs
Ambainis Andrejs — drēbnieks Jēkabpilī (Jēkabmiestā), «Manas četras kāzu runas» u. c. brošūru autors 946
Ambainis Valdemārs (ps. -ee-, -mb-, Čiekurs, Leons Silapuķe, Odiņš, V. A., Valītes Voldis, V. O., V. Odiņš, Vold. Od., Vold. Odiņš, 1889—1946) — skolotājs, Maskavas Komercinstitūta students, vēlāk ierēdnis, tulkotājs un literāts, L, LA, JC, JDL, JR, Sdz, JA, JV, DzV un JLA līdzstrādnieks 870, 925, 934
«Amerikas Latviešu Luterāņu Kalendārs», arī *AmLK* (no 1897) — Bostonā, red.- izd. J. Siebergs 851, 897
«Amerikas Vēstnesis», arī *AmV* (1896—1920) — divnedēļu «politiski literārisks un reliģisks» laikraksts Bostonā, red. H. Rebane, no 1917 red-izd. J. Siebergs 851, 1005, 1007
Amicus J. — brošūras *«Der Nationalitatenhader im Allgemeinem und in den Ostseeprovinzen im besondern»* (1917) autors 1000
Amigo, sk. Vulfs Eduards
Amtmanis-Briedītis Alfreds (dz. 1885) — aktieris un režisors, Latvijas PSR un PSRS Tautas mākslinieks 954, 967
Amtmanis Teodors (dz. 1884) — aktieris un režisors, Rīgas Jaunā teātra, vēlāk latviešu teātra Maskavā direktors, iepriekšējā brālis 929, 966, 971, 998
A-n., sk. Alunāns Indriķis
A-n., sk. Alunāns Juris
A--n., sk. Leitāns Ansis
A-n A., sk. Alunāns Ādolfs

A....n A., sk. Alunāns Ādolfs
Anaksagors (ap 500—428 pr. m. e) — sengrieķu filozofs no Klazomenām (Mazāzijā), nekonsekvents materiālists, progresīvās vergturu demokrātijas ideologs 695
Anaksimandrs (611—546 pr. m. e.) — sengrieķu filozofs 695
Andersens Hans Kristiāns (1805—1875) — dāņu rakstnieks 896, 899, 935
Andersens Nekse Martins (1869—1954) — revolucionārais dāņu rakstnieks 154, 531, 934
Andr., sk. Bērziņš Roberts
Andra, sk. Brigadere Anna
Andra, sk. Tirzmaliete
Andrāši Jūlijs (Andrassy Julius, 1823—1890) — Austroungārijas diplomāts, jaunībā 1848. g. revolūcijas dalībnieks, vēlāk renegāts, veda agresīvu Balkānu politiku 160
Andrejevs Leonids Nikolajevičs (1871—1919) — krievu rakstnieks 866, 894, 906, 908, 913, 920, 929, 932—934, 936, 937, 939—941, 943, 948, 949, 955—958, 966, 977, 984—987, 993, 994, 997, 999, 1002, 1004, 1006, 1007, 1011
Andrejs, sk. Niedra Andrievs
Andrejs, sk. Upīts Andrejs
Andrejsalietis, sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
Andrēns, sk. Bērziņš Arturs
Andr-ietis, sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
Andris, sk. Bērziņš Roberts
Andžadēls Andžs, sk. Austriņš Antons
Anednab, sk. Bandrevičs Ansis
A-n G., sk. Alunāns Juris
A-n H., sk. Alunāns Indriķis
A-n Ind., sk. Alunāns Indriķis
A-n Indr., sk. Alunāns Indriķis
Annuncio Gabriels d' (1864—1938) — reakcionārs itāliešu rakstnieks, dekadents, vēlāk fašists 900, 963
Anņenskis N. F. (1843—1912) — krievu rakstnieks 868, 878
Ans., sk. Buševics Ansis
A-ns A., sk. Alunāns Ādolfs
Ansbergs Aleksandrs, sk. Sudrabkalns Jānis
Anšons J. — lubu literatūras izdevējs 729
Ant., sk. Birkerts Antons
Antija, sk. Melnalksne Antonija
Antmans Teodors (1867—1913) — tipografs Ventspilī, VA izdevējs, 1907—1913 arī redaktors 868, 899, 900
Antonija, sk. Melnalksne Antonija
Antons, sk. Birkerts Antons
Aņičkovs Jevgeņijs — rakstījis par beļģu liriku 934
A. P. — RA līdzstrādnieks 870
Apsāns K. — revolucionārs Amerikas latviešu literāts, dzejnieks un dramaturgs, StrK un Strdn līdzstrādnieks 961
Apsesdēls (īstajā vārdā Augusts Apsītis, ps. Apsesdēls-Apsītis, Doct. Fils d' Apse, Oapsesdāls, Slēdsespa, 1880—1932) — rakstnieks 14, 462, 491, 525, 526, 550, 562, 563, 599, 864, 884, 893, 901, 910, 915, 918, 953, 982, 1001
Apsesdēls-Apsītis, sk. Apsesdēls
Apsīšu Jēkabs (īstajā vārdā Jānis Jaunzems, ps. -.-, V., A. J-bs, Aps. J., Jāņzemnieks, J. Aps., Jēkabs, J. J., J. J-z-ms, 1858—1929) 61, 103, 106, 223, 224, 229, 234, 254, 279, 280, 335, 429, 444, 465, 512, 539, 569, 570, 572, 642, 653, 627, 828, 833, 838, 839, 862, 870, 877, 895, 896, 899, 900, 914, 926, 935, 942, 966, 980, 981, 992
Apsītis, sk. Apsesdēls
Aps. J., sk. Apsīšu Jēkabs
«Apskats» (1903—1905) — «zinisks un literārisks» žurnāls Rīgā, atbildīgais izd.-red. J. Rozens, fakt. red. J. Janševskis 253
A. R., sk. Alitsens R.
Arabažins K. I. (1866—1929) — krievu literatūrvēsturnieks, L. Tolstojs un L. Andrejeva biografs, sarakstījis priekšvārdu A. Tupiņa grām. «Прибалтийский край и война» (1914) 926
Arāju Andrejs, sk. Upīts Andrejs
Arbuzovs, jaun., Leonids (Arbušow, dz. 1882) — no krieviem cēlies baltvācu vēsturnieks 858
Arcibaševs Mihails (1878—1927) — krievu rakstnieks, dekadents 551, 578, 745, 874, 901, 931, 934, 936—938, 940, 942—945, 948, 951, 952, 986, 987, 991
Arčuns — tulkojis N. Zuba brošūru «K. Marksa teorija par kapitāla rašanos un augšanu» (1912) 866
Ardens Edgars, sk. Gulbis Edvards
Arī bijis karaļa amata kandidāts, sk. Stučka Pēteris

Arenss V. — tulkojis V. Brjusova un M. Gorkija latviešu literatūras krājumam (1916) krievu valodā J. Poruka dzejoļus 982
Ārgals E. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Ā-riņš A., sk. Austriņš Antons
Āriņš Jēkabs, sk. Duburs
Ariosto Lodoviko (Ariosto Lodovico, 1474—1533) — viens no lielākajiem itāliešu renesanses dzejniekiem 653
Ariosts, sk. Ariosto Lodoviko
Aristotelis (Aristoteles, 384—322 pr. m. e.) — sengrieķu filozofs un dabas zinātnieks, pēc K. Marksa atziņas, «vislielākais senatnes domātājs» 221, 225, 227, 689, 716
Ārišu Andrs, sk. Blaumanis Rūdolfs
Arktiņa Berta — rakstījusi (1915) Krz. 934
Ārlavas mācītājs, sk. Hūgenberģers Kārlis
Arnis (īstajā vārdā Runcis Ernests, 1888—1957) — rakstnieks un žurnālists, oportūnistiskās «sociālistu revolucionāru» DT līdzstrādnieks, vēlāk buržuāziskais nacionālists, 1928—1937 JZ atb. red. 893
Arno, sk. Asars Hermanis
Arnolds Fr. — vācu dramaturgs, mazvērtīgu komēdiju autors 936, 943, 950, 957
Arnolds J., sk. Graubiņš Jēkabs
Arnolds K. — agronomijas students, ŅV līdzstrādnieks 966
Aro — JV līdzstrādnieks no Petrogradas 966
«Arodnieks», arī *Ar* (1909—1914) — pirmais latv. strādnieku arodkustības laikraksts, 2—3 reizes mēnesī, LSDSP neoficiāls izdevums ar Rīgas arodbiedrību pabalstu; oficiālais izd.-red. T. Puriņš, vēlāk J. A. Bite u. c., fakt. red. Vold. Teikmanis, pēc vairākām konfiskācijām 1914. g. aizliegts 45, 841, 866, 869, 874, 895, 895, 897, 898, 913, 916, 930
Ārons Matīss, arī *Āronu Matīss* (ps. x. x., A., A. M., Brencēnu Matīss, Kārlis, Noz., Nozarietis, 1858—1939) — žurnālists un bibliografs, 1910—1917 DzV atbildīgais redaktors 7, 8, 34, 35, 37—39, 44, 46—48, 50, 51, 63, 64, 69, 74, 76, 77, 82, 83, 85, 88, 97—100, 484, 854—857, 860, 866, 868, 870, 871, 882, 885, 900, 908, 919, 930, 948, 966, 987, 1004
Ars, sk. Asars Jānis
Artems A. R. (mir. 1914) 956
Arturs, sk. Bērziņš Arturs
Arturs, sk. Bērziņš Arturs Valdemārs
Ar-u Jānis, sk. Asars Jānis
Arv., sk. Bergmanis Arveds
Ārzemju Grupu Birojs — boļševistiskā Latvijas Sociāldemokrātijas Biļ. (1912—1914) izd., J. Bērziņa-Ziemeļa un J. Hermaņa-Ausekļa vadībā 934, 942
Ārzemnieks, sk. Niedra Andrievs
As., sk. Asars Hermanis
As., sk. Asars Jānis
A-s, sk. Erss Ādolfs
As- -., sk. Kļaviņš Jānis
Asāns Ignats (ps. Iga, 1874—1918) — tipografs un grāmatizdevējs, latgaliešu rakstnieks un kultūras darbinieks Pēterburgā, Dry un JZn līdzstrādnieks, 1917 «Liaužu Bolss» un kalendāra «Aglyuna» red. 858
Asara jaunkungs, sk. Asars Hermanis
Asare M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Asars Hermanis (ps. a², ha., -nis, A., Arno, As., H. A., H. As., Herm. A., R. O., Zemnieka dēls, dz. 1882) — žurnālists, 1909—1914 JDL, JV redakcijas loceklis, vēlāk revolucionārās kustības renegāts 43, 74, 127, 172, 488, 536, 584, 588, 591, 857, 864, 869—871, 875, 879, 881, 890, 893, 895, 900, 901, 911, 914, 923, 929, 932, 934, 935, 941, 949, 956, 957, 964, 966, 975
Asars Jānis (ps. aa., -ars., -fa., rs., -rs., xx., A., Ar-u Jānis, As., As. J., As. Jānis, Ars, Clio, 1877—1908) — revolucionārs literatūras kritiķis un publicists, iepriekšējā brālis 104, 108, 110, 112, 115, 116, 120, 125, 205, 246, 248, 256—258, 261, 262, 270, 503, 537, 538, 865, 872, 903, 919, 920.
As. H., sk. Asars Hermanis
As. J., sk. Asars Jānis
As. Jānis, sk. Asars Jānis
Askināzi Zigfrīds (Askenazi) — poļu teātra kritiķis 935
Asma, sk. Kļaviņš Jānis
Asmas Jancis, sk. Kļaviņš Jānis
Asmens J., sk. Akmens Jānis
Asnis, sk. Mednis Edvards
Asp., sk. Aspazija
Asp.-, sk. Aspazija

Aspazija-Pliekšāne Elza (dz. Rozenberga, ps. A., -A-, A.a., Asp., Asp-, 1868—1943) 5—9, 27, 39, 41, 43—50, 61—65, 67—77, 79, 98—101, 106, 109—129, 180, 237, 239, 242, 247, 254, 255, 279, 287, 288, 294, 295, 313—315, 322, 323, 335, 363—396, 420, 452, 458, 461, 465, 466, 525, 550, 595, 672, 709, 831, 845, 854—857, 859, 861, 862, 864—869, 871—873, 875—882, 884, 885, 889, 890, 892, 893, 895, 896, 899—901, 904, 907, 908, 910, 911, 913, 915, 918, 921, 922, 925, 927, 931, 941, 947, 955, 965, 967, 968, 973, 977, 980, 981, 983, 986, 988, 990—995, 997, 999, 1002, 1004, 1010

Assāns I., sk. Asāns Ignats

Ašešovs — lugas «Zelta māja» autors 936

Ašmanis Pauls (ps. P. A., 1881—1952) — žurnālists, tautsaimnieks, 1908—1914 DzV un 1918—1920 JZ red. loceklis, buržuāziskais nacionālists 871

Ашукин Н. — tulkojis V. Brjusova un M. Gorkija latv. literatūras krāj. (1916) krievu valodā Aspazijas dzejoļus 981

«Ataugas» (I, 1912) — beletristisku rakstu krājums, kur ievietoti R. Pelšes, Šalkoņa u. c. JA līdzstrādnieku darbi, izd. sab. «Venta» Ventspilī 872, 877, 894, 906

Atlanticus, sk. Balodis Kārlis

«Atpūta», arī *Atp* (1911—1912) — ilustrēts «literārisks un zinātnisks» žurnāls, 2 reizes mēnesī, red. A. Benjamiņš 851

Atribūts — JV līdzstrādnieks no Maskavas 966

Atskabarga, sk. Ducmanis Kārlis

«Atstumto» [*lugas*] *autors* 871, 885

Atvasa, sk, Janševskis-Janovskis Jēkabs

A. Au., sk. Austriņš Antons

Auerbahs Bertolds (1812—1882) — vācu rakstnieks 877

Augenbergs Kārlis (ps. E-ts, E-r-ts, Ezerietis, 1869—1923) — rakstnieks un žurnālists, 1909—1914 JDL, 1915—1918 JV red. loc., 1914 Tgd. red.-izd. 587, 853, 864, 865, 872, 885, 893, 937, 953, 975, 1002

Augurs — RA līdzstrādnieks 871

Augusts M., sk. Mežsēts Augusts

Aumalis P. — lugas «Savs stūrītis» (1912) autors 876, 887, 894, 920

Auniņš-Aunings Kārlis Roberts (1834—1914) — mācītājs un literāts, Mag. līdzstrādnieks 958, 981

Aurenieks Ed., sk. Lapiņš Jānis

«Auseklis» (1898—1901) — pirmais latviešu nelegālais revolucionārais laikraksts, Bostonā, 1898—1900 red. D. Bundža, 1900—1901 J. Kundziņš 414

«Auseklis», arī *Aus* (1911—1915) — progresīvs nedēļas laikraksts Limbažos, no 1914. g. 21. okt. 4 reizes nedēļā, no 18. nov. divreiz nedēļā, no 1913. līdz 1914. g. beigām ar literāro pielikumu, red.-izd. P. Stumps 68, 583, 851, 855, 861, 867, 868, 673, 874, 876, 880, 881, 883, 884, 896, 903, 905, 965, 972, 975

«Auseklis», arī *As* (1914—1915) — katoļu «ilustrēts mēnešraksts reliģijai, audzināšanai un sabiedrībai», Liepājā, red.-izd. Ed. Stukels 851, 930, 943, 966, 976, 977

Auseklis-Krogzemju, arī *Krogzema Mikus* (ps. -gs., -is., -ms, -zema M.-, A., Lejputrenieki, Pramšāns, Runcis no Silamice, Zobugals, Zvingulis 1850—1879) 219—221, 224, 225, 358, 359, 555, 824, 825, 831, 859, 862, 863, 877, 884, 892, 894, 895, 912, 918, 921, 981, 993

Auseklis, sk., Hermanis Jānis

«Ausekļa Gada Grāmata» (1902—1904) — atturības biedrības «Auseklis» izd., Rīgā, līdzstrādnieks V. Dermanis u. c. progresīvi literāti 246

«Ausekļa Kalendārs», arī *AusK*, (1908—1915) — atturības biedrības «Auseklis» izdevums 583, 851, 939, 944

«Ausekļa» literāriskais piel., arī *Ausp* (1913—1914) 851, 952

Austriņš Antons (ps. Austr., Fr. Airētājs, A. A., Herolds, A. A. .., Andžs Andžadēls, A. A-riņš, A. Au., Fra., Fra Diovolo, Kr. Beiziters, 1884—1934) — rakstnieks, 1915—1917 Ld literārās nodaļas vadītājs 6, 327, 329, 494, 510, 744, 745, 800, 837, 862, 865, 873, 885, 894, 902, 903, 909, 918, 922, 941, 945, 955, 987

Austris, sk. Skalbe Kārlis

«Austrums», arī *A un «Austr»* (1885—1906) — mēnešraksts Maskavā, Jelgavā, Rīgā, Cēsīs, 1904—1906 red.-izd. A. Niedra 57, 118, 164, 165, 224—229, 232, 238—243,

245, 262, 263, 426, 526, 609, 610, 851, 860
Auziņu Kārlis, sk. Kārlis Alberts Pētersons
A. V., sk. Ambainis Voldemārs
A-vič., sk. Bandrevičs Ansis
A-vičs, sk. Bandrevičs Ansis
«Avota Kalendārs», arī *AvK* 851, 1005
«Avots», arī *Av.* (1905—1915) — «bilžots kristīgs ģimenes laikraksts», Rīgā, 1 reizi nedēļā, red.-izd. J. A. Freijs 851, 867, 875, 928, 929, 934, 945, 966, 973
A.-Z., sk. Alksnis-Zundulis Kristaps
Azefs Jevno Fišelevičs (1869—1917) — līdz 1908 viens no krievu eseru vadoņiem, provokators, vēlāk viņa vārds lietots spiegu apzīmēšanai 78, 868, 901, 908, 911, 914
Azevs, sk. Azefs
Āzis, sk. Roziņš Fricis

B., sk. Balodis Kārlis
B., sk. Bandrevičs Ansis
B., sk. Bārda Fricis
B., sk. Barons Krišjānis
B., sk. Bergs Janis
B., sk. Birkerts Antons
B., sk. Birznieks-Upīts Ernests
B., sk. Blaumanis Rūdolfs
B., sk. Jansons-Brauns Janis
B., sk. Stučka Pēteris
B. A., sk. Bandrevičs Ansis
B. A., sk. Benjamiņš Antons
B. A., sk. Bergmanis Arveds
B. A., sk. Bergs Arveds
B. A., sk. Bērziņš Arturs
B. A., sk. Bīlenšteins Augusts
B. A., sk. Birkerts Antons
B. A., sk. Būmanis Aleksandrs
Bahs E. — vācu dramaturgs, mazvērtīgu komēdiju autors 936, 943, 950, 957
Bairens, sk. Bairons Džordžs Noels Gordons
Bairons Džordžs Noels Gordons (Byron, 1788—1824) — angļu dzejnieks 14, 140, 181, 198, 254, 421, 562, 563, 653, 712, 716, 953
Бакулин В. — tulkojis V. Brjusova un M. Gorkija latv. literatūras krāj. (1916) krievu valodā J. Akuratera dzejoļus 982
Bakuņins Mihails Aleksandrovičs (1814—1876) — ievērojams anarhisma ideologs, nikns marksisma un zinātniskā sociālisma ienaidnieks 377, 944
Bāliņš A. — skolotājs, literāts un tulkotājs, bērnu literatūras sakopotājs 900, 909
Balodis Antons (ps. Civis, A. Gauja, Kivinens, Krauja, A. Kr., A. Krauja, A. Kraujiņš, dz. 1880) — sīkburžuāzisks literatūrkritiķis, Vrd u. c. progresīvu izd. līdzstrādnieks, vēlāk buržuāziskais nacionālists, buržuāziskajā Latvijā diplomāts un ārl. ministrs 131, 532—535, 550, 859, 864, 865, 871, 893, 894, 901, 907, 909, 917, 918, 931, 935
Balodis Fridriks — brošūras «Mūsu senču... zelta padomi» (1913) autors 890
Balodis Kārlis (ps. Dr. K-s, K-s, Dr. K., Dr. K. B., B., Dr. D. K. B., Dr. phil. D. K., Dr. B., K. B., Dr. K. B-s, Atlanticus, 1864—1931) — ekonomikas zinātņu doktors, DL un MV red. loc., vēlāk LVU prof. 164, 881, 928, 930, 951, 957, 971, 980
«Balss», arī *Bs* (1878—1907) — politiska un literāriska buržuāziska avīze Rīgā, aizliegta, 1904—1906 red. V. Olavs 222, 851
Balta, sk Egle Elza
Балта Б., sk. Egle Elza
Baltābola Paula (dz. 1891) — aktrise, Latvijas PSR Nopelniem bagātā skatuves māksliniece 590, 592, 997
«Baltija», arī *B* (1916—1917, 1—194 un 1—52) — lielākā latv. bēgļu politiskā dienas avīze; stāvēja buržuāziskā nacionālisma pozīcijās, iznāca Petrogradā, izd. J. Čakste un V. Olavs, red. A. Bergs un A. Būmanis, literārās daļas vadītājs Ed. Vulfs 18, 19, 21, 726, 734, 742—745, 750, 752, 775—786, 788, 792, 851, 981, 983—993, 995—1001, 1003, 1004, 1006—1009, 1011, 1012
«Baltijas Kalendārs», arī *BK* (no 1893. līdz 1915. gadam) — P. Bērziņa izdevums, Rīgā 851, 870, 903
«Baltijas Lauksaimnieks», arī *BL* (vēlāk «Latvijas Lauksaimnieks», 1907—1936) — Rīgas lauksaimniecības centrālbiedrības žurnāls, divreiz mēnesī 851, 946, 983, 1003
«Baltijas» redaktors, sk. Bergs Arveds
«Baltijas Tirgotājs», arī *BT* (1912—1915) — «tirdzniecības un rūpniecības laikraksts», divreiz mēnesī, Rīgā, izd. J. A. Kukurs 851, 946
«Baltijas Vēstnesis», arī *BV* (1869—1906 un 1917—1920) — politisks

literārisks nedēļas, vēlāk dienas laikraksts Rīgā, 1906 aizliegts, 1917—1920 red. V. Gulbis, Juris Kalniņš un J. Akmens 48, 180, 220, 239, 549, 795, 851, 860, 982, 1001—1004, 1007, 1009
«Baltijas Zemkopis» (1875—1885) — nedēļas laikraksts Jelgavā, Māteru Jura izd. 220, 221
Baltiņa — ziedotāja DzV «labdarības» fondam 122
«Baltische Typographie» (1914) — progresīvs arodniecisks vietējo drukātavu strādnieku orgāns Rīgā ar Ar līdzīgu raksturu 941
Baltkauls A. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Baltp-iņš A., sk. Baltpurviņš Augusts
Baltpurviņš Augusts (ps. -ltp-., A. Balt-iņš, Bltp., -lt-., -viņš., Bp., 1871—1930) — rakstnieks un skolotājs, St, Zlkt, Zlk un Dr līdzstrādnieks 250, 287, 289, 494, 599, 862, 865, 871, 885, 935, 959
«Balt. V.», sk. «Baltijas Vēstnesis»
Baluckis Mihaels (Baļucki, 1837—1901) — poļu rakstnieks-dramaturgs 996
Balzaks Onorē d'e (Balzak Honoré de, 1799—1850) — franču rakstnieks 141, 142, 422
Baļmonts Konstantins Dimitrijevičs (1867—1942) — krievu dzejnieks 327, 648, 878, 889, 900, 937, 959, 987
Bandēnu Pastarīts, sk. Bandrevičs Ansis
Bandrevičs Ansis (ps. Bandēnu Pastarīts, Anednab, B-d-vic., Bd., A. B., Bndn. Pst., -vič., -š., B., A-vičs, A. Bndr., A-č, A-vič., B. Pastarīts, B. P., 1850—1935) — žurnālists, jūrniecības popularizētājs, 1906—1913 Jr redaktors 935, 987
Banga Tija (1882—1957) — aktrise un rakstniece, Latvijas PSR Nopelniem bagātā mākslas darbiniece 956
Bangaite Tija, sk. Banga Tija
Bangs Hermanis (1858—1912) — dāņu rakstnieks 867, 879, 883, 889
Bankavs Jānis (ps. -vs., J. B-vs., dz. 1886) — sīkburžuāzisks žurnālists un rakstnieks, 1910—1914 JA, 1914—1915 Krz, 1915—1918 DzA redaktors 525, 565, 588, 590, 594, 746, 869, 880, 881, 927, 931, 935, 966, 971, 987, 997, 1003, 1004
Bankavs Jakobs Fridrihs (mir. 1725) — baltvācu mācītājs, pazīstamās «Spredikļu grāmatas» autors 816
B-ans V., sk. Bastjānis Valdemārs
Bārda Antons (dz. 1891) — skolotājs un dzejnieks, DzV un Ld līdzstrādnieks 459, 864
Bārda Fricis (ps. Fr. Brd., Fr. B., frb., frb-., Brada-Brada, 1880—1919) — dzejnieks, iepriekšējā brālis 17, 18, 66, 262, 308, 313, 314, 323, 324, 337, 419, 459, 488, 490, 557—559, 643, 671—699, 725, 758, 790, 837, 862, 871, 882, 884, 885, 901, 905, 935, 937, 939, 943, 952, 966—968, 970, 972, 979, 982, 1001
Barklajs de Tolli Mihails Bogdanovičs (Barclay de Tolly, 1761—1818) — ievērojams krievu karavadonis 863
Barone Dārta (dz. Rudzīte, 1838—1914) — Kr. Barona dzīvesbiedre 935, 945
Barons fon Kamp ā Ausīm, sk. Gūtmanis Pēteris
Barons Krišjānis (ps. B., K. B-n., -y., -p-., 1835—1923) 37, 556, 558, 672, 815, 821, 862, 863, 870, 892, 895, 901, 958, 959, 963, 966, 972, 974, 976, 977, 991, 1010
Bārs Hermanis (Bahr, 1863—1934) — Austrijas vācu rakstnieks un teātra darbinieks 908, 915, 918
Bastjānis Voldemārs (agrāk Bašens Ernests Voldemārs, ps. B-nis, V. B., V. B-ans, V. B-nis, dz. 1884) — menševiku publicists, 1911 Dz red. loc., 1911—1912 JL faktiskais red., buržuāziskajā Latvijā saeimas deputāts un finansu ministrs 75, 668—670, 755, 757—759, 854, 856, 859, 863—866, 871, 872, 874, 891, 901, 902, 924, 935, 974, 978, 994, 1007
Bašens E., sk. Bastjānis Voldemārs
Batails Anrī, sk. Batajas Anrī
Batajs Anrī (Bataille, 1872—1922) — franču komēdiju rakstnieks 870, 961
Batjuškovs Fjodors D. (1857—1920) — krievu literatūrvēsturnieks un kritiķis 301, 954
Baumbahs Jānis Kristaps (1742—1801) — baltvācu mācītājs un literāts 862
Baumgartens Aleksandrs Gotlībs (1714—1762) — vācu filozofs 680
B. C. — Kv līdzstrādnieks 872
B. C. H., sk. Bertrams Kārlis

Bd., sk. Bandrevičs Ansis
B-d-vic., sk. Bandrevičs Ansis
B. E., sk. Blanks Ernests
Bēbels Augusts (Bebel, 1840—1913) — vācu soc-dem. vadonis, nekonsekvents marksists 411, 413, 844, 859, 895, 898—900, 907, 913, 922, 937, 942
Bebris Juris (ps. Ziedoņu Brīvaitis(?), Bīderu Juris, Ziedoņu Juris, Ziedons, B-ru J., B. J., Z. J., 1859—1951) — skolotājs un literāts 901, 962, 966
Becenbergers Adalberts (Bezzenberger, 1851—1922) — vācu valodnieks un arheologs, rakstījis par latv. valodu, Mag un A līdzstrādnieks, J. Neikena stāstu tulk. vācu valodā 816
Beer M. — *«Geschichte des Socialismus in England»* autors 956
«Bēgļu Kalendārs», arī *BgK* (no 1916. līdz 1917. gadam) — Latv. bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas izd. Petrogradā 851, 962, 965, 1004
Beizīters Kr., sk. Austriņš Antons
Bekelis O. (Boeckel) — folklorists 864
Bekera M. — Pēterburgas latviešu studente 78
Bekls Bakls Henrī Tomass (Buckle Henry Thomas, 1821—1862) — buržuāzisks angļu vēsturnieks, «Anglijas civilizācijas vēstures» (1857—1861) autors 707
Beku Bērtulis, sk. Melnalksnis Augusts
Belaja Sofija — krievu rakstniece, Maskavas Latv. strādn. teātrī (1917) uzvestās lugas «Bezdarbnieki» autore 1011
Belamijs Edvards (Bellamy Edward, 1850—1898) — amerikāņu publicists un rakstnieks, utopiskais sociālists 594
Belca Ladislavs (mir. 1913) 908
Beldavs Kārlis (1868—1936) — mācītājs un literāts, vēlāk buržuāziskajā Latvijā ministrs un deputāts 790, 935
Belijs Andrejs (īstajā vārdā Bugajevs Boriss Nikolajevičs, 1880—1934) — krievu dzejnieks 652, 945, 977
Belše Vilhelms (Bölsche Wilhelm, 1861—1939) — vācu dabaszinātnieks 890, 952
Belzācars (mir. 539 pr. m. e.) — pēdējais babiloniešu ķēniņš 181
Beļajevs J. D. — krievu dramaturgs 936, 1001, 1009
Beļinskis Visarions Grigorjevičs (1811—1848) — krievu materiālistiskās filozofijas izcils pārstāvis, viens no lielajiem revolucionārajiem demokrātiem, revolucionāri demokrātiskās estētikas pamatlicējs, ģeniāls literatūras kritiķis 356, 746
Beļtovs, sk. Pļehanovs Georgijs Valentinovičs
Bendradarbis, sk. Krūza Kārlis
Benedikss Roderihs (Benedix, 1811—1873) — vācu komēdiju rakstnieks 1002
Benjamiņa Emilija (agrāk Elks-Simsone, 1881—1942) — Tg (1913) red.-izd., vēlāk lielkapitāliste, JZ un žurnāla «Atpūta» oficiālā izd. 853
Benjamiņš — JDL līdzstrādnieks 967, 987
Benjamiņš Antons (ps. A. B., B. Pastariņš, 1860—1939) — skolotājs un žurnālists, 1907—1908 «Mājas Viesa», 1910—1911 RV, 1911—1912 Atp red., vēlāk lielkapitālists, 1917—1918 melnsimtnieciskās RLA līdzizdev., 1911—1939 JZ izdevējs 950
Benkendorfs — naftas rūpnieks, E. Birznieka-Upīša darba devējs Ķaukāzā 549
Bentams, sk. Bentems Džerimi
Bentems Džerimi (Bentham Jeremy, 1748—1832) — angļu jurists un filozofs, utilitārisma teorijas nodibinātājs 363
Benuā Aleksandrs (dz. 1870) — krievu gleznotājs un reakcionārs mākslas kritiķis un vēsturnieks 134
Berdjajevs Nikolajs Aleksandrovičs (1874—1948) — krievu kadetu publicists, ideālistiskās filozofijas un misticisma sludinātājs, vēlāk nikns Padomju Savienības ienaidnieks 368, 995, 996
Bērents Pauls Fridrihs (1866—1935) — baltvācu mācītājs un literāts 892, 893
Bergmanis — izd. Tērbatā 1000
Bergmanis Arveds (ps. A. B., Arv., dz. 1885) — aktieris, režisors un teātra kritiķis 966, 967, 983
Bergmanis Vilis (ps. Vlbd., Vilibalds, V. Bgs. V. Rocežnieks, Vlbds.,

dz. 1875) — skolotājs un literāts, dramaturgs un režisors 615, 954
Bergs Arveds (ps. A. B., B-s, dz. 1875) — jurists, buržuāzisko nacionālistu publicists; 1916 B redaktors, buržuāziskajā Latvijā iekšlietu ministrs un saeimas deputāts 18, 95, 743, 757, 758, 781, 782, 792, 872, 902, 953, 989
Bergs Janis (ps. J. B., B-s, b., B., Bgs, J. B-s, Brs, aktiera ps. Kalniņš, 1863—1927) — agronoms, kopš 1919. g. marta Latvijas Augstskolas mācībasspēks, jaunībā vairāku stāstu autors un lugu lokalizētājs, arī aktieris un režisors 892, 895, 912
Bergs Kārlis (1890—1930) — žurnālists, «Рижские новости» un 1910—1912 Dz redakcijas loceklis, 1912—1913 Krz redaktors 901, 919
Bergs Leo (1862—1908) — vācu mākslas kritiķis, viens no radikālās *«Die freie Bühne»* dibinātājiem 174, 902
Bergs Rubens G., Dr. 872
Bergsons Anri (Bergson Henri, 1859—1941) — franču filozofs ideālists un mistiķis, sociālisma, demokrātijas un zinātniskās, materiālistiskās pasaules izpratnes ienaidnieks, viens no visietekmīgākajiem imperiālistiskās buržuāzijas filozofiem 471, 684, 695, 616, 950, 995
Berģis, sk. Bergs Arveds
Berģis Pēteris (ps. P. B., Brgs, dz. 1882) — jurists un kooperators, Ld red. loc., buržuāziskajā Latvijā saeimas deputāts un iekšlietu ministrs 935
Berģis Simanis (1887—1937) — revolucionārs rakstnieks un publicists, 1919 Rīgas pilsētas Deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs un LKP CK loceklis, vēlāk PSRS Ārējās tirdzniecības tautas komisariāta darbinieks 961
Bernards P., sk. Bernhards Pēteris
Bernards Pēteris, sk. Bernhards Pēteris
Bernāts P., sk. Bernhards Pēteris
Bernātu Pēteris, sk. Bernhards Pēteris
Bernhards Pēteris (ps. P. Bernards, Pēteris Bernards, P. Bernāts, Bernātu Pēteris, Bern. Pēt., Bern-t-., P., 1876—1930) — literāts un tulkotājs, kopš 1919 darbojies Padomju Savienībā, Kijevā 932
Bernheims Ernests — vēstures prof. Greifsvaldes universitātē 891, 906
«Bērniem» (I—XI, 1902—1912) — bērnu literatūras sērija, RLB Der. Gr. Nod. izd. 907
Bern. Pet., sk. Bernhards Pēteris
Bernšteins Henrijs (Bernstein Henri, dz. 1876) — franču dramaturgs 869
Bern-t-., sk. Bernhards Pēteris
«Bērnu raksti» (1—4, 1903—1909) — bērnu literatūras kopojumi, red. A. Bāliņš 909
«Bērnu un jaunības literatūra» (1—21, 1907—1925) — izd. O. Jēpe Cēsīs, red. J. Kārstenis, J. Grīns un K. Egle 866, 870, 875, 876, 879, 904, 942, 971, 985, 1006, 1008
Bertrams Kārlis (ps. Neraudas Līgonis, C. H. B., Brtrm, K. Bm., Ceriņš, K. B., Bm., B. K., K., Raudenieks, Br. Kr., K. B-m., -a-s., Gaismiņš, K. Brīvnieks, Kr. Br., Lēdurdzietis, ...s, N. L., Naudižnieks, 1851—1903) — žurnālists un kooperators 412
Bērziņa P. «Mazais Tēvijas Kalendārs», arī BMTK 903
Bērziņš, sk. Bērziņš Ludis
Bērziņš A. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Bērziņš Arturs (ps. Ar. Br., A. B-š., A. B., Arturs, Spietāns, dz. 1882) — žurnālists un teātra kritiķis, 1907—1914 L un 1914—1915 DzV literārās nodaļas vadītājs 252, 262, 311, 312, 467, 471, 536, 720, 860, 869, 872, 891, 893, 902, 935—937, 949, 967, 968, 981, 987, 988, 998, 1004, 1012
Bērziņš Arturs Voldemārs (ps. Mīles Vīrs, Art. V. B., Arturs, M. V., 1876—1914) — žurnālists-feļetonists, 1910—1912 Cz redaktors 884, 927
Bērziņš Jānis — Ziemelis (ps. Vinters, J. B., Ziem., Z., Olonietis, J. Ziemelis, ib., J. B-ņš., J., 1881—1939) — revolucionārs publicists un literatūras kritiķis, V. I. Ļeņina cīņu biedrs, boļševiku avīzes Bil (1912—1914) un Cņ red., Latvijas Padomju valdības izglītības komisārs 1919. g., vēlāk Komunistiskās internacionāles sekretārs un PSRS diplomātiskais pārstāvis ārzemēs 12, 141, 452, 537, 538, 857, 859,

861, 864, 865, 869, 872, 886, 891—894, 899, 902, 910, 913, 915, 918, 937, 942, 952, 958, 961, 964, 1004
Bērziņš Jēkabs (ps. Rīksteskoks) — literāts, dažu lugu autors 934
Bērziņš K., stud. rer. ing. — dzejdaris, DzV līdzstrādnieks 954
Bērziņš Kārlis (1865—1934) — grāmatizdevējs un literāts, Rudzīšu Pētera brālis 862, 870
Bērziņš Ludis — Ludvigs Ernests, arī *Bērziņu Ludis* (ps. Pabērzis, L. B., L. Br., dz. 1870) — mācītājs, literatūrvēsturnieks, folklorists un dzejnieks, buržuāziskais nacionālists, 1912 Dr red. 676, 769
Bērziņš Pēteris (ps. Bērzs, R. P., Rudzīšu Pēteris, 1848—1926) — skolotājs, literāts un grāmatizdevējs 851, 870, 891, 903
Bērziņš Pēteris (ps. P. B., 1882—1954) — publicists, dažu vēsturisku darbu autors 915, 968, 988
Bērziņš Roberts (ps. R. B., Andris, Andr., 1868—1935) — skolotājs un literāts, Luda B. brālis 102, 163 867, 869, 875, 880, 897
Bērziņš R. — G līdzstrādnieks, dzejdaris-plaģiators 874, 875
Bērziņš Roberts — Tautmīlis (ps. Tautmīlis-Bērziņš, T.-B., Upciemu Milda Skaidrīte, Upciem. M. Skaidrīte, M. Up. Sk., M. Upciemu-Skaidrīte, R. T.-B., Rtb., V. Ļaudons, V. Ļ., 1873—1915) — dramaturgs, režisors un teātra kritiķis 467, 865, 870, 872, 881, 887, 903, 934, 935, 937, 938, 942, 946, 949, 964—966, 968, 972, 973, 975, 977, 980
Bērzmalietis A. — stud., «Latviešu studentu Gada grām.» (1914) līdzstrādnieks 924
Bērzs, sk. Bērziņš Pēteris
Bērzvīrs-Birkmanis, sk. Birkmanis Teodors
Bērzvīrs Tedis, sk. Birkmanis Teodors
Bestuževs K. — krievu rakstnieks 944
Bēthovens Ludvigs van (Beethoven, 1770—1827) — no flāmiem cēlies vācu komponists 134
Bezbārdis, sk. Biezbārdis Kaspars
Bezdarbis, sk. Rainis Jānis — Pliekšāns
Bezzemju Jānis, sk. Krišķāns Jānis
B. ſ. K. ā. A., sk. Gūtmanis Pēteris
B. Fr., sk. Bārda Fricis
Bgs., sk. Bergs Janis
Bgs. V., sk. Bergmanis Vilis
Bičer-Stou Henrieta (Beecher Stowe Harriet, 1811—1896) — amerikāņu rakstniece 882
Bideru Juris, sk. Bebris Juris
«Biedrību Kalendārs», arī *BdK* (1913. gadam) — red.-izd. G. Kurzemnieks 851, 868
Biezbārdis, arī *Bezbārdis Kaspars* (ps. K. B., 1806—1886) — jaunlatviešu publicists un valodnieks 862
Bihers Kārlis (Carl Bücher, 1847—1930) — vācu tautsaimnieks 319, 320
Bihners Georgs (Büchner) — vācu rakstnieks 872
Bīlenšteins, sk. Bīlenšteins Augusts
Bīlenšteins Augusts Johans Gotfrīds (Bielenstein, ps. A. B., B-n, A. B-n, A. B..... n, 1826—1907) — baltvācu mācītājs, valodnieks un literāts 815, 892, 893
Bīlenšteins H., sk. Bīlenšteins Vilhelms
Bīlenšteins Vilhelms (Bielenstein Wilhelm Georg Johannes, dz. 1863) — baltvācu mācītājs un literāts, Mag līdzstrādnieks, iepriekšējā dēls 891, 892
Bīlmanis Roberts (ps. -bs., R. Robs, R. B., dz. 1880) — skolotājs un publicists, arī *MK, SkM* un *Scd* līdzstrādnieks 20, 731, 949
Biļibins V. V. — krievu komēdiju rakstnieks 1000
«Biļetens», arī *Biļ* (1—12, 1912—1914) — Krievijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Latvijas sociāldemokrātijas Ārzemju komitejas izdevums. *Imprimerie H. Mommens Rue d' Idalie 17, Bruxelles (Belgique).* Galvenie redaktori J. Bērziņš-Ziemelis un J. Hermanis-Auseklis 851, 868, 872, 902, 905, 913, 934, 942, 958
Birgers Jēkabs (ps. Pilsonis, Pilsoņu Jēkabs, dz. 1877) — literāts 872, 937
Birka — JDL līdzstrādnieks 937
Birkerts Antons (ps. Pīlādze, Ant., Antons, A. Ābols, E. Ābols, Signāls, J. Signāls, A., Lauzums, Gājējs, -tons, A. B., Convalia, -rt-, B., Nora, Jānis Pīlādze, -t-, -ts, -tt-,

Br., -er-, rt-, Bts, nn-, -ons, A. B-ts, rr, tt, -nn-, r, aa, dz. 1876) — rakstnieks un literatūras kritiķis, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks 11, 14, 19, 147, 262, 270, 297, 419, 420, 448, 526, 527, 594, 724—746, 782, 860, 862, 864, 865, 867, 871, 873, 880, 885, 893, 903, 937, 952, 968, 982, 988, 995, 1004, 1012

Birkerts Pēteris (ps. Pēt., P. B., P. Ģints, P. Rublis, P. Torrens, 1881—1956) — publicists un folklorists, Latvijas PSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks, iepriekšējā brālis 893, 959, 968, 988, 991, 1004

Birkmanis Teodors (ps. Bērzvīrs-Birkmanis, Tedis Bērzvīrs, Teodors) — skiču krājuma «Zāļu stiebriņi» (1912) autors, DL līdzstrādnieks 874, 878

Biro Pols — reakcionārs franču sociologs 705

Birons Ernests Johans (1690—1772) — Kurzemes hercogs, ķeizarienes Annas Ivanovnas valdīšanas laikā (1730—1740) cariskās Krievijas valsts politiskais noteicējs 926, 960

Birons Pēteris (1724—1800) — pēdējais Kurzemes hercogs (1772—1795), iepriekšējā dēls 926, 960

Birutas Peksis, sk. Gūtmanis Pēteris

Birzgale Jūlija, sk. Skaidrīte Jūlija

Birzgalietis, sk. Jesens Andrejs

Birznieks J. Stokholmā — JDr līdzstrādnieks 968

Birznieks-Upīts Ernests (ps. B., E. B-Up., Upīts, Upīts-Birznieks, dz. 1871) — īstajā vārdā Birznieks Ernests 10, 14, 278, 279, 282—284, 494, 507, 538—550, 838, 870, 874, 877, 879, 889, 892—894, 898, 902, 907, 909, 910, 917, 922, 941, 945, 953, 954

Birznieku Ernests, sk. Birznieks-Upīts Ernests

Birznieku Pēteris, sk. Stučka Pēteris

«Биржевые ведомости» (1880—1917) — buržuāziskā dienas avīze Pēterburgā, pazīstama ar nosaukumu «Birževka», ko lietoja buržuāzijas pērkamības apzīmēšanai 937

Bisenieks, sk. Bisenieks Jānis

Bisenieks, sk. Bisnieks Pēteris

Bisenieks Jānis (1864—1923) — agronoms, latviešu buržuāzisko nacionālistu veikalnieks, Z, vēlāk arī LA un DzV faktiskais izdevējs 771, 792, 927, 929, 930

Bisērs Žoržs — reakcionārs franču literatūrkritiķis 645, 646

Bismarks Oto (Bismarck, 1815—1898) — reakcionārs vācu valstsvīrs 926, 960

Bisnieks Pēteris (1853—1911) — Rīgas latv. amatnieku palīdzības b-bas kases direktors, 1886—1899 DL izdevējs un īsu laiku arī atbildīgais redaktors 64, 67

Bisons Aleksandrs (Bisson Alexandre, mir. 1912) — franču komēdiju rakstnieks 869, 929, 939

Bite J. A. (ps. J. A. Bt.) — tulkotājs, grāmattirgotājs un izd. Cēsīs 418, 449, 860, 864, 888

«Bitīte», arī *Bt* (1913—1915) — reliģisks «bērnu un jaunības laikraksts», 4 reizes mēnesī, Ventspilī, red.-izd. māc. T. Grīnbergs 584, 851, 897, 941

Битнер В. В. — izdevniecības «Вестник знания», kas 1913 laida klajā latv. literatūras almanahu; īpašnieks 892

B. J., sk. Bebris Juris

B. J., sk. Bergs Janis

B. J. sk. Bērziņš Jānis — Ziemelis

Bjaļiks H. N. 991

Bjancovskis Vl. — krievu dramaturgs 871

Bjernsons-Bjernsterne Martinus (Bjornson Bjornstjerne, 1832—1910) — norvēģu rakstnieks un politiķis 865, 883, 885, 903, 910, 927, 946, 1005

Bjs. A. — Aus un Dz līdzstrādnieks 873, 879

B. K., sk. Balodis Kārlis

B. K., sk. Bertrams Kārlis

B. K., sk. Biezbārdis Kaspars

B. kungs, sk. Bergs Arveds

Bl., sk. Blanks Ernests

Bl., sk. Blaumanis Rūdolfs

B. L., sk. Bērziņš Ludis

Blanks Ernests (ps. E. B., E. Bl., Jaunzems, M. Jaunzems, Silzemnieks, E. Silzemnieks, dz. 1894) — sīkburžuāzisks publicists, JDL līdzstrādnieks, vēlāk buržuāziskais nacionālists, 1915—1918 DzA, 1918 BV red. loceklis 903, 981, 988, 989, 997, 1003, 1004, 1009

Blans Luijs (Blanc Jean Joseph Louis, 1811—1882) — sīkburžuā-

zisks franču vēsturnieks un sociālists 377
Blaumanis Rūdolfs (ps. Jirgensonu Pēteris, Ārīšu Andrs, R. B., Rūd. Bl., - . . ., R. Bl., Zobgals, rbl., -u-, Nabadziņi, Sinam-Ualb, hotentotu dzejnieks, -rbl., - ., L. Lūlands, Bl., B., M. Ķ., Matīss Ķezbers, Zodgals, Grāvraču Anna, Klimbims, Grāvracis, Vecais Grāvracis, f. Blēdriķis, Jonatāns, Pul., Puliers, P., Ing. tehn. Rielups, 1863—1908) 58, 177, 180, 201, 229, 279—282, 289, 294, 296, 301, 386, 463, 465, 466, 471, 496, 546, 589, 599, 677, 679, 725—727, 789, 828, 836, 865, 869, 874, 881, 884, 887, 888, 890, 892, 894, 897, 898, 905, 907, 909—911, 914, 921, 923, 933—937, 939, 941, 942, 944, 946, 948, 949, 954, 958, 964, 965, 967—969, 973—975, 977—981, 984, 987—989, 991—993, 995, 997, 999, 1002, 1007, 1009, 1012
Blaus Pēteris (ps. -l-., P. Bl., P. B., Zilais, 1856—1930) — dzejnieks un žurnālists, 1911—1915 L un 1915—1917 JV red. loc. 490, 882, 885, 893, 898, 911, 920, 923, 945, 954
«Blāzma», arī *BlĶ* — kalendārs, J. Rauskas izd. Valkā 851, 874
Bl. E., sk. Blanks Ernests
Bledaus A. — strādnieks, Tgd līdzstrādnieks 937
Blese Ernests (dz. 1892) — Pēterburgas universitātes filoloģijas students, vēlāk LVU prof., buržuāziskais nacionālists 922, 962
Bl-ķis, sk. Ķikveilis Voldemārs
Bloks Aleksandrs Aleksandrovičs (1880—1921) — krievu dzejnieks 952, 981
Bl. P., sk. Blaus Pēteris
Bl. R., sk. Blaumanis Rūdolfs
Bl. Rūd., sk. Blaumanis Rūdolfs
Bltp., sk. Baltpurviņš Augusts
Bluķis, sk. Ķikveilis Voldemārs
Blūmentāle L. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Blūms A., sk. Būmanis Aleksandrs
Blūms J. — JA (1912) līdzstrādnieks 873
Bm., sk. Bertrams Kārlis
Bm. K., sk. Bertrams Kārlis
B-m. K., sk. Bertrams Kārlis
Bmnis A., sk. Būmanis Aleksandrs
B-n., sk. Bīlenšteins Augusts
B-n. A., sk. Bīlenšteins Augusts
B. . . . . n. A., sk. Bīlenšteins Augusts
Bndn., sk. Bandrevičs Ansis
Bndr. A., sk. Bandrevičs Ansis
B-nis, sk. Bastjānis Voldemārs
B-nis V., sk. Bastjānis Voldemārs
B-n. K., sk. Barons Krišjānis
B-ņš J., sk. Bērziņš Jānis — Ziemelis
Bodlērs Šarls (Baudelaire, 1821—1867) — franču dzejnieks un literatūras kritiķis 327, 346, 348, 1007
Boduēns de Kurtenē Jans (Baudouin de Courtenay, 1845—1929) — poļu valodnieks 981, 983, 998
Bogučarskis V. (īstajā vārdā Jakovļevs, mir. 1915) 964
Bogdanovs Aleksandrs Aleksandrovičs (īstajā vārdā Maļinovskis, 1873—1928) — krievu revizionists, filozofs, ekonomists un rakstnieks, pēc profesijas ārsts, kādu laiku pieslējies boļševikiem, empiriomonisma nodibinātājs 138
Bokačio, sk. Bokačo
Bokačo Džovanni (Boccaccio, 1313—1375) — itāliešu novelists un dzejnieks 653, 896, 900, 918
Bokls, sk. Bekls
Bonalds Luijs de (Bonald, 1754—1840) — reakcionārs franču filozofs, jezuītu ideologs 345
Borisovs — krievu žurnālists 957
Boriss Godunovs (1551—1605) — Krievijas cars kopš 1598 — 836, 894, 918
Bormanis Kārlis (ps. Ķ. Brm., dz. 1877) — skolotājs, literāts un skolas grāmatu autors 922, 955
Bp., sk. Baltpurviņš Augusts
B. P., sk. Bandrevičs Ansis
B. P., sk. Berģis Pēteris
B. P., sk. Birkerts Pēteris
B. P., sk. Blaus Pēteris
B. P., sk. Stučka Pēteris
B. Pastarīts, sk. Bandrevičs Ansis
Br., sk. Birkerts Antons
Br., sk. Brīvzemnieks Fricis
Br., sk. Jansons-Brauns Janis
B. R., sk. Bērziņš Roberts
B. R., sk. Bīlmanis Roberts
B. R., sk. Blaumanis Rūdolfs
Br. -a., sk. Bračs Augusts
Br. A., sk. Bračs Augusts
Bračs Augusts (ps. A. Br., Aug. Br., A. Br-s, Aug. Br-s, Uz -Elli- Jās, Br. -a., V. Krauklis, Vecais Krauklis, dz. 1880) — skolotājs un rakstnieks 17, 490, 504, 671—695, 714, 716, 884, 893, 903, 908, 909, 911, 916,

917, 937, 945, 949, 951, 957, 959, 967, 968, 970, 973, 974, 979
Brada-Brada, sk. Bārda Fricis
Brahfogels Alberts Emils (Brachvogel, 1824—1878) — vācu rakstnieks 925
Brako Roberts (Bracco Roberto, 1862—1943) — itāliešu dramaturgs 990
Brakovs, sk. Niedra Andrievs
Brama Ernests — angļu rakstnieks 868
Brāms Oto (Brahm, 1856—1912) — vācu literatūrvēsturnieks, «Die freie Bühne» dibinātājs, vēlāk Vācu un Lesinga teātra direktors 879, 911
Brandess Georgs Moriss Kohens (1842—1927) — dāņu rakstnieks, literatūrvēsturnieks un kritiķis 241, 243, 244, 346, 349, 527, 830, 879, 888, 890, 903, 937
Br. Ar., sk. Bērziņš Arturs
Br. Aug., sk. Bračs Augusts
Brauna Lilija (Braun Lily, 1865—1916) — vācu sociāldemokrātu rakstniece 865, 872, 984
Brauns O., sk. Jansons-Brauns Janis
Braureja M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Brd. Fr., sk. Bārda Fricis
B-rds G. — «Strādnieku Rakstu Krājuma» (Bostonā) līdzstrādnieks 961
Brems Kristaps, sk. Rancāns Nikodems
Br. E., sk. Brencis Eduards
Brencēnu Matīss, sk. Āronu Matīss
Brencis Eduards (ps. E. Br., mir. 1916) — valodnieks, RKr tehn. red., DzV līdzstrādnieks 873, 914, 926, 958, 983, 984, 993, 995
Brentano Hanny — vācu rakstniece 870
Brešinskis J. — DzV un Ķibuļu Andr. inspirēts pseido «strādnieks», J. Jankava uzskatu piekritējs DzV polemikā ar Pēterburgas latv. studentiem marksistiem 45, 855
Breško-Breškovskaja — krievu revolucionāre 928
Breško-Breškovskijs St. — T. G. Ševčenko biografs 937
Brezovska Zelma — folkloriste, BP līdzstrādniece 891
Brgs, sk. Berģis Pēteris
Briāns Aristids (Briand Aristide, 1862—1932) — franču valstsvīrs 160
Briē Eižens (Brieux Eugen, dz. 1858) — franču dramaturgs 943, 989
Briedis, sk. Briedis Augusts
Briedis Augusts (ps. Piperu Augusts, A. B., 1877—1937) — skolotājs un žurnālists, vēlāk buržuāziskajā Latvijā «Brīvās Zemes» red. un Zemnieku savienības deputāts 790, 937, 959
Brigadere Anna (ps. Andra, Evelētājs, Tezejs, Mežmeita, 1861—1933) — rakstniece, 1908—1909 L literārās daļas vadītāja 127, 463, 467, 469, 507, 551, 726, 727, 797, 799, 862, 865, 867, 870, 872, 879, 880, 882, 885, 889, 892, 894, 895, 902, 918, 920—922, 933, 935—937, 941, 943—945, 949, 953—955, 957, 966, 968—970, 975, 976, 978, 985, 986, 988—990, 993, 995, 997, 1002, 1012
Brigaders Jānis (aktiera ps. Lauma, 1856—1936) — aktieris, lugu tulkotājs un grāmatizdevējs, L līdzizdevējs, RLB runasvīrs, buržuāziskajā Latvijā Nacionālā teātra direktors, iepriekšējās brālis 52, 60, 854
Brinkmanis J. — JDL līdzstrādnieks 903
Brins F. — JV līdzstrādnieks 989
«Brīvais Strēlnieks», arī *Brst* (1917—1918) — Latviešu strēlnieku pulka apvienotās Deputātu padomes izpildu komitejas (Iskolastrela) laikraksts, iznāca Rīgā no 10.(23.) apr. līdz 20. aug. (2. sept.), sākumā 3—4 reizes nedēļā, vēlāk ik dienas; līdz 1917. g. 7. maijam ieturēja vispārdemokrātisku virzienu, pēc Latv. strēln. pulku pāriešanas KP pusē kļuva visizplatītākais laikr. Latvijā ar komunistisku virzienu, 1917. g. aug. un sept. iznāca Cēsīs, Valkā, vēlāk Maskavā; sākumā galv. red. M. Skujenieks, F. Menders, vēlāk red. kolēģijā J. Daniševskis, T. Draudiņš, Kārlis Ozoliņš-Dzirkstele, red. līdzstrādnieks Jānis Sudrabkalns 22, 764, 832, 851, 982, 1000, 1001, 1003, 1004, 1006—1011
«Brīvas Balsis» (1915) — Maskavas latv. buržuāzisko studentu — Saņavska Tautas universitātes klausītāju rakstu krāj. 959, 968
Brīvnieks K., sk. Bertrams Kārlis
Brīvnieks Kārlis (īstajā vārdā Frei-

manis, 1854—1934) — aktieris, režisors un dramaturgs 908
Brivzemnieks Fricis (īstajā vārdā Treilands Fridrihs, ps. Br., 1846—1907) — skolotājs, folklorists un publicists 815, 862, 869, 881, 892, 895, 923, 924, 945, 957, 958, 995
Brjusovs Valerijs Jakovļevičs (1873—1924) — krievu dzejnieks, latviešu literatūras popularizētājs 22, 247, 249, 250, 327, 337, 551, 719, 746, 810, 840, 917, 939, 942, 944, 947, 981, 982, 989, 992, 1000, 1004, 1005, 1007, 1009, 1010
Br. Kr., sk. Bertrams Kārlis
Br. L., sk. Bērziņš Ludis
Brm. K., sk. Bormanis Kārlis
B. Roberts, sk. Bīlmanis Roberts
Brs., sk. Bergs Janis
Br-s A., sk. Bračs Augusts
Br-s Aug., sk. Bračs Augusts
Brtrm., sk. Bertrams Kārlis
B-ru J., sk. Bebris Juris
Brūklenājs Augusts (īstajā vārdā Ulmis-Poguls, 1891—1918) — rakstnieks un revolucionārs 14—16, 338, 341, 342, 491, 496, 525, 565—567, 592—595, 864, 877, 893, 894, 903, 909, 910, 914, 917, 920—922, 944, 945, 948, 952, 955
Brūkšis Dāvis — skolotājs un literāts, bērnu literatūras tulkotājs un sakopotājs 971
Brunhilde, sk. Priedīte Matilde un Kreicbergs Jānis
Bruno Džordāno (1548—1600) — itāliešu filozofs renesanses laikmetā, jauna, progresīva pasaules uzskata vēstnesis, nenogurstošs cīnītājs pret baznīcu, sholastiku un reliģisko tumsību, pēc inkvizīcijas pavēles Romā sadedzināts 874
Brusovs, sk. Brjusovs Valerijs
Bružs Mikus — Miķelis (dz. 1868) — inženieris-ķīmiķis un literāts, buržuāziskais nacionālists 868, 937
B-s, sk. Bergs Arveds
B-s, sk. Bergs Jānis
B-š A., sk. Bērziņš Arturs
-B. T., sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
Bts., sk. Birkerts Antons
Bts, sk. Birkerts Antons
Būcens Fr. — pareizticīgo priesteris, 1913—1917 PLV red. 937, 968, 989, 991
Buclers Mārtiņš (1866—1944) — fotogrāfs un literāts, pirmo grāmatu par fotografiju autors latv. valodā, 1913—1914 St red.-izd. 926, 937
Buduls Hermanis, Dr. (dz. 1882) — ārsts, vēlāk LU prof. 865, 883, 903
Buholcs Antons (Buchholtz, 1848—1901) — baltvācu vēsturnieks un arheologs 924
Buiserē Žoržs, sk. Bisers Žoržs
Bulgakovs Sergejs (1871—1927) — krievu ekonomists un publicists, kadets, marksisma renegāts, beidzot mistiķis un pareizticības slavinātājs 376, 592
Bulāns Konrads, sk. Fallijs
Bullis Žanis, sk. Gulbis Jānis
Būmanis Aleksandrs (ps. A. B., A. Bmnis, A. Blūms, 1881—1937) — žurnālists un jurists, R. Blaumaņa draugs un «Škroderdienu Silmačos» mūzikas autors, G. Merķeļa «Die Letten» tulkotājs latviešu valodā, 1915—1916 JPA, 1916—1917 B redaktors 18, 877, 878, 883, 885, 890, 891, 897, 899, 918, 920, 926, 960, 961, 965, 980
Buņins Ivans Aleksejevičs (1870—1953) — krievu rakstnieks 648, 863, 921
Bunduls, sk. Bundža Dāvids
Bundža Dāvids (ps. un revolucionāra iesaukas Priedulājs, Bunduls, 1873—1901) — revolucionārs publicists, 1896—1897 DL tieslietu referents, 1898—1900 pirmā latv. nelegālā revolucionārā žurnāla «Auseklis» red.-izd. Bostonā 414
B.-Up. E., sk. Birznieks-Upīts Ernests
«Bura» (1917) — «latvju daiļrakstniecības krājums», sokopojis J. Kārkliņš, izd. P. Stumps-Limbažos, saturā A. Upīša, A. Kurcija, Ed. Treimaņa, V. Plūdoņa, K. Skalbes u. c. darbi 1006, 1010, 1011
Burjanovs — cariskās Krievijas IV Valsts domes deputāts 975
Burkhards Maksis — buržuāzisks vācu mākslas teorētiķis, grām. «Teātris» autors 891, 894
«Burtnieka Pūrs», arī *BP* (I—II, 1912—1913) — Maskavas latv. studentu rakstu krāj., izd. D. Zeltiņš Rīgā 851, 857, 859, 874, 879, 881, 891, 895, 902, 904, 911, 940, 952
Burtnieks Andris, sk. Ozoliņš Jānis Andrejs
Burtnieks Jānis, sk. Ozoliņš Jānis Andrejs
Buševics Ansis (ps. -ks., Ans., Zv., Zvejnieks, 1878—1943) — jurists,

sociāldemokrātijas darbinieks, Cņ, JB, Scd un StrA līdzstrādnieks 956
Buševičs Ed., Dr. — Dz līdzstrādnieks 937
Buševics Jānis — Žanis (ps. S., Sk., Skbg., Skabarga, dz. 1875) — sociāldemokrātijas darbinieks, 128, 129, 891, 903
Butevics Jūlijs (ps. J. O., Jūlijs Ozolzars) — latviešu strēlnieks, CBd līdzstrādnieks 987
Butkis J. — «Tautas Bibliotekas» apgādātājs, lubenieks 729
B. V., sk. Bastjānis Voldemārs
B. V., sk. Bērziņš Arturs Voldemārs
B-vs J., sk. Bankavs Jānis

C., sk. Cielēns Fēlikss
Cālītis, arī *Cālits Eduards* (ps. Ed. C., Ed. Raimunds, Cicero, dz. 1881) — žurnālists un rakstnieks 250, 463, 533, 865, 883, 885, 919, 937, 940, 945, 952, 968
Cāns Ernests (Zahn, 1867—1952) — Šveices vācu rakstnieks 599
Carex, sk. Jansons Eduards
Caune Voldemārs (ps. V. C., 1890—1944) — bibliografs un žurnālists 1004
C. E., sk. Cālītis Eduards
C. Ed., sk. Cālītis Eduards
Ceidzalitis, arī *Ceidz.* — RZ (1916) līdzstrādnieks 989
«Zeitung für Stadt und Land» (1866—1894) — baltvācu laikraksts Rīgā 860
Celmiņš Pēteris (ps. Pēters) — revolucionārs literatūras kritiķis 1004
Celms Jūlijs (ps. Almokrāts, Alm., -ats., -krats., -lmkr-, -lmkrts, -lms, 1879—1935) — skolotājs un publicists, sociāldemakrātijas darbinieks, vēlāk meņševiks 925, 938
«Ceļa Biedris» (1863, 1865—1867) — J. Neikena rediģēts pārnedēļu laikraksts ar reliģisku tendenci, izd. Jelgavā 710
Ceretelli Akakijs (1840—1915) — gruzīnu liriķis un dramaturgs 964, 969
Ceriņš, sk. Bertrams Kārlis
Cērps, sk. Lencmanis Jānis
Cers Kārlis (ps. K. C., mir. 1918) — žurnālists un literatūras kritiķis 873, 893, 903, 938
«Cēsu Apskats», arī *CA* (1913—1915) — «politisks, sabiedrisks un literārisks nedēļas laikraksts» ar literāro piel. 2 reizes mēnesī un zemkop. piel. 1 reizi mēnesī 852, 926, 927, 932, 933, 942, 947, 956, 961, 963, 968
«Cēsu Apskata» piel., arī *CAp* (1913—1915) 852, 942, 961
«Cēsu Balss», arī *CB* (1914) — «politisks, sabiedrisks un literārisks laikraksts», no 23. jūl. līdz 3. dec., red.-izd. Ād. Paukuls 852, 947
«Cēsu Ziņas», arī *CZ* (1910—1913) — nedēļas laikraksts, 1911—1912 red. Art. V. Bērziņš 852, 883
Cetkina Klāra (Zetkin Clara, 1857—1933) — redzama vācu komuniste un starptautiskās strādnieku kustības darbiniece 139, 592
Chirjakovs, sk. Hirjakovs
Cicero, sk. Cālītis Eduards
Cielēns Fēlikss (ps. M. Baltezers, F. C., F. Cinis, Cinis, Cis, F. Cns., dz. 1888) — meņševiku publicists, 1910—1914 Cņ līdzstrādnieks, 1917 StrA, 1918 «Brīvās Latvijas» un LD red., buržuāziskajā Latvijā ārlietu ministrs un diplomāts 550, 857, 910, 959
Ciesa, sk. Mierkalns Fricis
Ciglers Teobalds (Ziegler, 1846—1918) — vācu filozofs un publicists 373, 374
Cilinskis Kārlis (ps. K. C.) — daudzražīgs lubeniecisku stāstu autors un izdevējs 122, 873, 876
Cilvēks J., sk. Endzelīns Jānis
Cimze Jānis (1814—1881) — Valkas skolotāju semināra direktors, latv. tautas dziesmu harmonizētājs 896, 924, 929, 938, 993
Cinis, sk. Cielēns Fēlikss
Cinis F., sk. Cielēns Fēlikss
Cincendorfs Nikolajs Ludvigs (Zinzendorff, 1700—1760) — grāfs, Hernhūtes brāļu draudzes nodibinātājs 814, 893
«Cīņa», arī *Cņ* (kopš 1904. g. marta) 802, 843, 852, 867, 872, 876, 895—897, 905, 907, 928, 930, 931, 942, 972, 1001—1012
«Cīņas Biedrs», arī *CBd* (1—8, 1916) — 3. Kurzemes Latv. strēlnieku pulka žurnāls, red. K. Butevics un K. Rinkuss 801, 852, 983, 984, 989, 991, 993, 996, 1002—1004
Circenis J. — lopkopības pārraugs no Daudzevas pagastskolas 609
Cirulis Indriķis (1860—1945) — reakcionārs skolotājs un literāts, RLB

Der. Gr. Nod. darbinieks un RKr līdzstrādnieks 893
Cis, sk. Cielēns Fēlikss
«Cittautu rakstnieki» (I—XXIV, 1894—1915) — RLB Der. Gr. Nod. izdevumu sērija 900, 906, 907, 931, 933
Civis, sk. Balodis Antons
C. F. sk. Cielēns Fēlikss
C. K., sk. Cers Kārlis
C. K., sk. Cilinskis Kārlis
Clio. sk. Asars Jānis
Cns F., sk. Cielēns Fēlikss
Coders Pauls (Zoder) — dramaturgs 943, 944
«Coenobium Rivista internationale di liberi studi» — Šveices žurnāls, kur ievietoti vairāki raksti par Latviju un J. Raini (1915) 976
Coilos, sk. Mierkalns Fricis
Convalia, sk. Birkerts Antons
Cunskis Staņislavs (1892—1915) — burtlicis, latgaliešu dzejnieks un folklorists, Dry un JZn līdzstrādnieks 892, 903, 925, 973
Cveigs Stefans (Zweig Stefan, 1881—1942) — austriešu rakstnieks 146

Č., sk. Eliāss Kristaps
Čakste Jānis (1859—1927) — advokāts, 1888—1906 T red., cariskās Krievijas I Valsts domes loc., 1916—1917 B līdzizd., Latv. Bēgļu apgād. centrālkomit. pr-ja biedrs un pr-js, 1922—1927 buržuāziskās Latvijas pirmais valsts prezidents 781, 785, 1000
Čehovs Antons Pavlovičs (1860—1904) — krievu rakstnieks 12, 56, 378, 415—418, 425, 550, 638, 828, 830, 865, 876, 877, 880, 885, 888, 889, 896, 924, 927, 932—934, 939, 941, 943, 946—951, 956, 965
Čehovs N. V. — krievu dramaturgs 877, 889
Čeidze N. Z. — cariskās Krievijas 4. Valsts domes loc., viens no krievu un gruzīnu meņševiku līderiem, pēc Februāra revolūcijas Petrogradas Strādnieku un zaldātu deputātu padomes un pirmā sasaukuma VCIK priekšsēdētājs 996
Čeka Gli Džiovani (Cecchi) — itāliešu rakstniece 888
Čemberlens Hustens (Chamberlain Houston Stewart, 1855—1927) — angļu tautības reakcionārs vācu filozofs, nezinātniskās rasu teorijas ideologs 681
Čerešņevs N. (Novikovs) — krievu dramaturgs 905, 1003, 1007, 1009, 1011
Černiševskis Nikolajs Gavrilovičs (1828—1889) — izcils krievu revolucionārais demokrāts, filozofs-materiālists, kritiķis un utopiskais sociālists, 19. gs. 60. gadu Krievijas revolucionārās demokrātiskās kustības vadonis un idejiskais iedvesmotājs 305, 823, 954, 1002
Četri bezstrādnieki-komunisti — DzB līdzstrādnieki 938
Čiekurs, sk. Ambainis Valdemārs
Čipus, sk. Eliāss Kristaps
Čirikovs Jevgeņijs Nikolajevičs (1864—1932) — krievu rakstnieks un publicists 910, 947, 971
Čukovskis Kornejs Ivanovičs (dz. 1882) — krievu rakstnieks un literatūrzinātnieks 1004
Čulkovs Georgijs Ivanovičs (1879—1939) — krievu rakstnieks un literatūrteorētiķis, dekadents 938
Čurļonis Mikalojs Konstantīns (Čiurlionis, 1875—1914) — lietuviešu gleznotājs un komponists 994

D., sk. Alunāns Ādolfs
D., sk. Deglavs Augusts
D., sk. Dermanis Vilis
D. — Dz līdzstrādnieks 61, 854, 874
D., sk. Tīfentāls Kārlis
D.- -, sk. Doku Atis
-D-, sk. Doku Atis
D. A., sk. Dauge Aleksandrs
D. A., sk. Deglavs Augusts
D. A. sk. Doku Atis
«Daba» (I, 1914) — R. Maksta sakopots populārzinātnisku rakstu krāj. 947
«Dadzis», arī *Ddz* (1912) — «satīrisks žurnāls dzīvei un mākslai», 2 reizes mēnesī, no apr. līdz nov., atb. red. Jūl. Pētersons, izd. s-ba *«Laboremus»* 852, 888, 919
«Dagens Nyheter» — zviedru laikraksts 941
Daimons-Poruks, sk. Poruks Jānis
Dāle Pauls (dz. 1889) — Maskavas universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes students, vēlāk LU prof., tagad LPSR ZA Valodas un literatūras institūta vec. zin. līdzstrādnieks 777, 790, 874, 891, 903, 906, 911, 915, 938, 968, 970, 989
Дале П., sk. Dāle Pauls

Dalkrozs Emils (īstajā vārdā Jaques-Dalcroze, 1865—1950) — franču komponists un ritmizētās ģimnastikas metodes nodibinātājs 321
Daļskis M. — krievu dramaturgs 936, 949, 950
Damblons, prof. — franču zinātnieks 874
Dambergs Valdemārs (ps. V. D-gs, dz. 1886) — dzejnieks, dekadents, «Dzelmes» un Ļ līdzstrādnieks 314, 725, 903, 904, 911, 915, 924, 938
Dambitis Vilis, sk. Dermanis Vilis
Daniševskis J., sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
Daniševskis Jūlijs, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
Daniševskis Kārlis Jūlijs (ps. Pakalns, Paleja, P-ja, P-lns, P-ns, J. Daniševskis, Daniševskis, Jūlijs, J. D., Dns, 1884—1939) — revolucionārs publicists, LSDSP un KSDSP Centrālās Komitejas loceklis, 1917. g. aktīvākais boļševiku propagandists latviešu strēlnieku vidū, 1919. g. pirmās Latvijas Padomju valdības priekšsēdētāja vietnieks un Kara revolucionārās padomes priekšsēdētājs, vēlāk PSRS Mežrūpniecības tautas komisāra vietnieks 859, 860, 874, 891, 894, 904, 924, 933, 938, 939, 968, 989, 994, 1005, 1007
Dans, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
Dante Aligieri (Alighieri, 1265—1321) — itāliešu dzejnieks 198, 352, 594, 653, 685, 712—714, 870
«Darba Balss», arī *DB* (1916) — marksistisks žurnāls politikai, zinātnei, literatūrai un mākslai, izd. ZASV Fičburgā katru otro mēnesi, red. V. Dermanis un J. Ozols 852, 983, 995, 996
«Darba Jaunatne», arī *DJ* (1917—1920) — meņševistisks Latv. socdem. Jaunatnes sav. izd., 2 reizes mēn., red. Br. Kalniņš 852, 1001—1004, 1006
«Darba Tauta», arī *DT* (1917, no 1. maija līdz 14. aug.) — oportūnistiskās latv. «revolucionāro sociālistu» partijas avīze Rīgā, red. Ž. Gruzevskis 852, 1002, 1004, 1010
«Darbs», arī *Drb* (1914—1915, 1—3 un 1) — legāls marksistisks mēnešraksts «politikai, zinātnei, sadzīvei un daiļrakstniecībai», fakt. red. P. Stučka, atb. red. 1914 K. Kūle, 1915 S. Mucenieks 415, 848, 852, 913, 934, 937, 940, 942, 946—948, 951, 956, 958, 971
«Darbs» (1. — 1918, 2. — 1919) — komunistisks žurnāls, nr. 1 septembrī 1918. Maskavā, Latv. S-dem. Centr. Kom. Kriev. Biroja, Viskrievijas latv. Komun. sekc. centra, Maskavas latv. apvienoto Komun. sekc. izp. komit. un latv. pulku Komunistisko frakciju Organizācijas komitejas izdevums, nr. 2 1919 Rīgā kā LKP CK izd. 850
Darvins Čarlzs Roberts (Darwin Charles, 1809—1882) — izcils angļu zinātnieks, materiālistiskās bioloģijas, augu izcelšanās un attīstības materiālistiskās mācības pamatlicējs, darvinisma teorijas nodibinātājs 363, 707, 830
Dārziņš Emīls (ps. Emīls, E. D., 1875—1910) — komponists un mūzikas kritiķis 956
«Das Literärische Echo» — vācu žurnāls, kur publicēti daudzi raksti par Latviju un latv. literatūru 867
D. Atis, sk. Doku Atis
Daugavietis, sk. Ilsters Jānis
«Daugavas Kalendārs», vēlāk *Gada grāmata*, arī *DgK* (no 1917.—1940.) — A. Valtera un Rapas izd. Rīgā, lit. daļas vadītāja A. Brigadere u. c. 852, 983, 994, 1001, 1003
«Daugavas, Latviskais Kalendārs», arī *Dgv* (no 1905. līdz 1914. gadam) — izd. F. Kemps 852, 944, 948, 950
Dauge Aleksandrs (ps. A. D., 1868—1937) — jaunstrāvnieku sīkburžuāziskā spārna pārstāvis, vēlāk buržuāziskās Latvijas izglītības ministrs un LU mācībasspēks 236, 246, 882, 887, 904, 911, 924, 938, 968, 989, 995, 998, 1000
Dauge Pauls (ps. un revolucionāra iesaukas -ps., P. D., Pīķis, Пук, Tuvais, 1869—1946) — revolucionārs publicists, viens no aktīvākiem jaunstrāvnieku radikālā spārna pārstāvjiem un latviešu revolucionārās kustības ideologiem, iepriekšējā brālis 536, 668—670, 753, 758, 872—874, 891, 900, 904, 934, 940, 968, 974, 978, 987, 989, 991, 995, 998, 1005
Дауге П., sk. Dauge Pauls
Daukants Simanis (Dowkonts, 1793—1864) — lietuviešu rakstnieks 942, 950

Daumants Jūlijs (ps. J. D-nts) — sarkanais strēlnieks un literāts-dramaturgs, Sk līdzstrādnieks
Dauškāns, sk. Niedra Andrievs
Dautendejs Maksimiliāns (Dauthendey, 1867—1918) — vācu rakstnieks 894, 902
Davidovs V. — krievu aktieris 936
Dāvids A. — joku lugas «Krusttēvs» autors 499, 894, 901, 904, 905, 917
Dāvids V., sk. Vecaukums Dāvids
Dāvids Valts, sk. Vecaukums Dāvids
Dāvis Jānis (dz. 1867) — reakcionārs skolotājs un literāts 45
Daži Rigas strādnieki 874
Dažas no Tavām mājām — Aspazijas apsveicējas 904
Daži skrivenieši 893, 904
D. B., sk. Dīriķis Bernhards
Dbl., sk. Alunāns Ādolfs
D. E., Dārziņš Emīls
D. E., sk. Dīnsberģis Ernests
Dēbners Teodors (Doebner, 1835—1919) — baltvācu mācītājs un literāts, reakcionārās Latviešu literāriskās («draugu») biedrības priekšnieks 583, 893
Deglava A. «Gada Grāmata», arī *DegGGr* 852, 938
Deglavs Augusts (ps. A. D., A. S-s., A. Saimniekdēls, -ea-, Eos, D., Deverots, 1862—1922) — rakstnieks, 1909—1915 JDL red. loc., 1915—1917 atb. red. 127, 286—288, 329, 463, 464, 495, 581, 583, 586, 593, 852, 865, 869, 870, 874, 877, 879, 881, 884, 886, 887, 894, 901, 903—905, 908, 910, 913, 917, 918, 924, 934, 938, 940, 968, 980, 981, 985, 988, 989, 998, 1002, 1005
Deičs Ļevs — krievu revolucionārs 860, 963
Deiks Antons van (van Dyck Anthonis, 1599—1641) — holandiešu gleznotājs, Rubensa skolnieks 133, 353, 528
Dēķens Kārlis (ps. K. D., V., Vecais, 1866—1942) — skolu darbinieks un literāts, 1909—1911 Izgl skolu nod. vadītājs, 1914 SkM red. 864, 889, 893, 904, 955, 968
Delatūr-Dipēn-Lašarss — marķīzs, reakcionārs franču sociologs 705
Dēliņš Roberts (ps. -ņš, Smildziņu Edgars, R. D., Smildz. Edg., R. Dhl..., Sml. Edg., 1875—1952) — žurnālists 933
Delle Gustavs (dz. 1889) — Pēterburgas latviešu students, vēlāk lopkopības inspektors 78, 856
Delle-Gracia M., sk. Grācie Marija Eiženija, delle
Dellingers — vācu operešu komponists 925
Deļevskis — reakcionārs krievu mākslas teorētiķis 261
Dēmels Rihards (Dehmel Richard, 1863—1920) — vācu dzejnieks
Dementjevs — krievu dramaturgs 986, 989, 990, 995
Demokrits (ap 460—370 pr. m. e.) — izcils sengrieķu filozofs-materiālists, pirmais grieķu enciklopēdiskais domātājs 695
«Der Kampf» (1914) — vācu sociāldemokrātu mēnešraksts 956
Dermanis Vilis (ps. un revolucionāra iesaukas — Dambītis Vilis, V. Dambītis, V. Der., V. D...., V. D., V. Der., D., V. D-s., Ds., -lta, Drms., 1875—19?) — revolucionārs publicists un literatūras kritiķis, 1916, DB red. 11, 109, 110, 112, 115, 116, 120, 125, 158, 246, 530, 531, 594, 609, 859, 864, 874, 904, 916
Der., sk. Dermanis Vilis
D. E., sen. sk. Dīnsberģis Ernests
Desuārs Maksa (Dessoir, 1876—1947) — vācu filozofs un psihologs 683
Deverots, sk. Deglavs Augusts
Deviņviru Spēks — brošūras «Kur paliek tautas graši?» (1917) autors 1000
Devoss Anrī (mir. 1915) 962
Devrients O. — dramaturgs 935, 936, 949
D-g. E., sk. Dīnsberģis Ernests
D-gs V., sk. Dambergs Valdemārs
Dibičs-Zabalkanskis Hanss Kārlis Fridrihs Antons (1785—1831) — grāfs, krievu feldmaršals, 1812. g. kara dalībnieks 863
Dīcgens Jozefs (Dietzgen Joseph, 1828—1880) — vācu strādnieks, ādminis, sociāldemokrāts, patstāvīgi izpētīja daudz filozofijas jautājumu un nonāca pie secinājumiem, kas bija ļoti tuvi Marksa un Engelsa dialektiskajam materiālismam 492, 865, 872—874, 902, 917
Diedelnieks, sk. Plostenieks Fricis
«Diena», arī *D* (1912) — politiski literāriska avīze Rīgā, izn. tikai 1 nrs. 1. dec. 852, 884

«*Dienas Lapa*», arī *DL* (1885—1905) — pirmais progresīvais latviešu dienas laikraksts, 1905—1906 faktiskais red. J. Jansons-Brauns; no 1905. g. 19. okt. (ar 230. n-ru) iznāk bez iepriekšējas cenzūras, aizliegts 1905. g. 20. dec. 12, 106, 126, 127, 167, 228, 231, 233, 235—237, 243, 249, 410—414, 485, 831, 832, 842, 845—847

«*Dienas Lapas*» *feļetona pielikums* 249

Dienvidnieks, sk. Dravnieks Jēkabs

«*Die Tal*» — progresīvs vācu izd.

Dievabērns R. — skolotājs, DzV līdzstrādnieks 990

Dievkociņš Jūlijs (ps. D. J., J-s., Jūlijs, Jūl. D., J. D., 1879—1906) — skolotājs un dzejnieks 996

Dievpaligs Kārlis, sk. Hūgenberģers Kārlis

Difārs Šarls (Düffar) — rakstnieks 940

Dikenss Čarls (Dickens, 1812—1870) — angļu rakstnieks 332, 869, 873, 877, 885

Dikrē Klāra — franču literatūras kritiķe 874

Diltejs Vilhelms (Dilthey Wilhelm, 1833—1911) — vācu ideālistisks filozofs un kultūrvēsturnieks 681

Дилевская О. А. — grām. «Прибалтийский край» (1914) autore 924, 977

Dimā Aleksandrs — tēvs *(Dumas*, 1803—1870) — franču rakstnieks 626

Dimā Aleksandrs — dēls *(Dumas*, 1824—1895) — franču rakstnieks 626

Dimovs Osips (īstajā vārdā Perelmans Osips Isidorovičs) — no ebrejiem cēlies krievu dramaturgs 934, 936, 957

Dinsberģis Ernests (ps. E. K., K. E., 51., E. D-g., Kubeles Ernests, ***, E. D., D-g., -g., ***, E. D., sen., 1816—1902) — skolotājs un rakstnieks 862, 925, 985

Dinsberģis Krišjānis (ps. -g., P. G. M., Kr-nis, 1830—1904) — skolotājs un literāts, viens no radikālākajiem 60. gadu jaunlatviešiem, 1862—1865 PA red. darbinieks. 1884—1885 T līdzstrādnieks, iepriekšējā brālis 928

Dirikis Bernhards (ps. B. D., 1831—1892) — žurnālists, BV nodibinātājs un ilggadīgs (1869—1892) red. 360, 860, 963

Dirings (Deering) — lauksaimniecības mašīnu fabrikants 477

Dirings Eižens (Düring Eugen, 1833—1921) — vācu filozofs un ekonomists, mehānikas profesors, filozofijā eklektiķis, kas apvienoja pozitīvismu, nekonsekvento mehānistisko materiālismu un atklāto ideālismu, uzstājās pret Marksa un Engelsa mācību tajā periodā, kad Vācijas sociāldemokrātiskā partija, kas radās, apvienojoties divām agrāk patstāvīgām partijām — lasaliešiem un eizenahiešiem, nostiprināja savas rindas un kad teorijas jautājumi ieguva sevišķi svarīgu nozīmi 368

Dirks Leons (Dierx, mir. 1912) 872

Dišlers Kārlis (ps. K. D., K. Galdnieks, dz. 1878) — literāts, jurists, buržuāziskajā Latvijā LU māc. spēks 1002, 1005, 1008, 1010

Diženajo Bernhards (īstajā vārdā Dižs, ps. B. D., 1864—1933) — tulkotājs un rakstnieks 890, 917, 944

Dižs, sk. Diženajo Bernhards

D. J., sk. Daniševskis Kārlis

D. J., sk. Dievkociņš Jūlijs

D. J., sk. Dravnieks Jēkabs

D. Jūl., sk. Dievkociņš Jūlijs

D. K., sk. Dēķens Kārlis

D. K., sk. Ducmanis Kārlis

Dk. At., sk. Doku Atis

D-mans K., sk. Ducmanis Kārlis

Dns, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs

Dns J., sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs

Do, sk. Vulfs Eduards

Dobelis Ādolfs (1889—1918) — žurnālists un dzejnieks, Dz lt. piel. vadītājs, 1913 JC, vēlāk DzV, RZ red. loc., B un Ld līdzstrādnieks 868, 874, 900, 904, 938, 968, 990, 1005, 1007

Dobelis Fricis, sk. Roziņš-Āzis Fricis

Dobelnieks, sk. Alunāns Ādolfs

Dobroļubovs Nikolajs Aleksandrovičs 1836—1861) — izcils krievu revolucionārais demokrāts, filozofs-materiālists un literatūras kritiķis, kopā ar Černiševski — zemnieku revolūcijas ideologs Krievijā 888

Dobulis Jānis (dz. 1876) — komerc-institūta students, vēlāk vidusskolas direktors 857, 899, 904

Doct. Fils d'Apsē, sk. Apsesdēls
Doku Atis (ps. D. A., -D.-, Dk. At., D- -, D. Atis, Švurksts, Š-x, 1861—1903) — rakstnieks 879, 895, 902, 908, 916, 922
«Domas» (1912—1915) — demokrātisks žurnāls literatūrai, zinātnei un sadzīvei, faktiskais izd.-red. E. Pīpiņš-Vizulis, dzejas un kritikas nodaļas vadītājs A. Upīts 10, 14, 15, 17, 107, 112, 118, 121, 124, 141, 147, 191, 197, 206, 215, 223, 310, 338, 341—343, 376, 452, 489, 492—497, 530, 534—536, 538, 546, 550, 565, 569, 572, 582—585, 591, 599, 607, 625, 641, 664—666, 668, 670, 770, 839, 852, 859—861, 863, 864, 866—869, 871—904, 906, 907, 909—915, 917—925, 927, 928, 930, 932—935, 937, 938, 940, 941, 944—946, 948, 950—955, 959, 961, 963, 969, 970, 973, 974, 978, 979
Dombrovskis Augusts (1845—1927) — latviešu lielkapitālists, «mecenāts» 33, 34, 37, 38, 97
Donaleitis Krišjānis (Donalitius, 1714—1780) — lietuviešu nacionālās literatūras nodibinātājs 899, 935, 958
Dondarevs I. — krievu dramaturgs 1011
Dorbe Herberts (ps. H. Biruts, H. B-ts, dz. 1894) — skolotājs un dzejnieks 874
D'Ors O. L. (īstajā vārdā Oršers Josifs Ļvovičs) — krievu rakstnieks 971
Dostojevskis Fjodors Mihailovičs 1821—1881) — krievu rakstnieks 335, 471, 653, 896, 899—901, 909, 954, 991, 994
D. P., sk. Dauge Pauls
D. P., sk. Dreimanis Pēteris
D. R., sk. Dēliņš Roberts
Dr., sk. Dravnieks Jēkabs
Draudiņa E. — ĻV līdzstrādniece 924, 939
Draudiņš Teodors (ps. td., tdr., T. Dr., dz. 1890) — revolucionārs publicists, Dm u. c. progresīvu izd. līdzstrādnieks, 1917—1918 BrSt red. loc., tagad vēstures zinātņu kandidāts, LPSR ZA Vēstures un materiālās kultūras institūta vec. zin. līdzstrādnieks 16, 595, 802, 894, 895, 899, 904, 914, 924, 927, 939, 961, 969, 990, 1005
«Draudzes Vēstnesis», arī *DrV* (1913—1914) — luterāņu «garīgs mēnešraksts», red. K. Beldavs 852, 935
«Draugs un Biedris» (1866—1869) — liberāls māc. H. Braunšveiga žurnāls, vēlāk nedēļas laikraksts, Rīgā 217, 218, 526
Draviņš, sk. Dravnieks Jēkabs
Dravnieks Alberts — lugas «Pelēkie baroni» autors, 620, 621, 943
Dravnieks, arī *Draviņ-Dravnieks Jēkabs* (ps. J. Draviņš, Dienvidnieks, J. Dr., Dr., J. D., J. Pērkoņdēls, J. Pd., J. H., Hd., H. d., Jūsmiņu Teodors, -s., J. Laimnieks, 1858—1927) — žurnālists, grāmatizdevējs un leksikografs 220, 221, 616, 904, 915, 936, 957
Dr. B., sk. Balodis Kārlis
Dr. D. K. B., sk. Balodis Kārlis
Dreimanis Ansis (dz. 1882) — Pēterburgas latviešu students, vēlāk fiziķis, vidusskolas direktors 78, 856
Dreimanis Pēteris (ps. P. D., П. М. Токарев, dz. 1879) — skolotājs un vēsturnieks, vēlāk buržuāziskais nacionālists 926, 945, 972, 996
Dr. Flamingo — DzV līdzstrādnieks 987, 991
Dripe P. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
«Dryva», arī *Dry* (1908—1917) — reakcionārs latgaliešu laikraksts, Pēterburgā, red. baznīckungs Kazimirs Skrinda 852, 858, 869, 877, 881—883, 895—897, 928, 930, 931, 950, 952, 962, 972—974, 976, 979, 984, 991, 993, 995
«Dryvas Kalendārs», arī *DryK* (1910. gadam un no 1914. līdz 1917. g.)— spīsts Pīterpīlī, O. Skryndas red. 852, 916, 928, 946, 948, 950, 962, 997
Dr. J., sk. Dravnieks Jēkabs
Dr. K., sk. Balodis Kārlis
Dr. K. B., sk. Balodis Kārlis
Dr. K. B-s, sk. Balodis Kārlis
Dr. K-s., sk. Balodis Kārlis
Drms., sk. Dermanis Vilis
Dr. O., sk. Grēviņš Valdis
Dr. Ods-Smaidonis, sk. Puriņš Nikolajs
Dr. Orientācijs, sk. Grēviņš Valdis
Dr. phil. — RA līdzstrādnieks 904
Dr. phil. D. K., sk. Balodis Kārlis
Dr. philos, sk., Sudrabkalns Jānis
Dr. philos. P. Z., sk. Zālīte Pēteris
Dr. simp. caus Švurksts, sk. Doku Atis
Dr. T., sk. Draudiņš Teodors

«Druva», arī *Dr* (1912—1914) — «daiļrakstniecības, zinātnes un mākslas mēnešraksts», izdevēja RLB Der. Gr. Nod., red. Fr. Adamovičs, pēc tam L. Bērziņš, vēlāk T. Zeiferts 72, 99, 101, 128, 176, 210, 313, 314, 419, 458, 489, 490, 492—496, 498, 499, 505, 579, 583, 584, 769, 770, 852, 859—864, 866—872, 874—879, 881—883, 885, 886, 888—893, 895—897, 899, 900, 903—911, 914—917, 919, 921—926, 930—935, 937—939, 941—946, 948—950, 952, 953, 955—958, 961, 966, 967, 975, 1012

Druva Jūlijs (ps. -ru-, J. Lielupietis, Mežmaļu Atis, 1882—1950) — skolotājs un žurnālists, Sdz, MD u. c. sīkburžuāzisku izdevumu red. loc., vēlāk buržuāziskais nacionālists, «Brīvās Zemes» red., K. Ulmaņa diktatūras laikā Rakstu un mākslas kameras priekšsēdētājs 969

Ds., sk. Dermanis Vilis

D-s, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs

D-s V., sk. Dermanis Vilis

Дубосарский Э. — rakstu krāj. «В Прибалтийском крае» (1916) līdzstrādnieks 983

Dubelšteine E. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856

Dubelzars J. — JR līdzstrādnieks (1917) 1005

Duburs Jēkabs (īstajā vārdā Āriņš, 1866—1916) — režisors un lugu rakstnieks 312, 313, 467, 741, 860, 870, 886, 966, 983, 984, 987, 988, 990—999

Ducmanis Kārlis (ps. K. D., K. D-mans, Atskabarga, Stud. K. D., 1881—1943) — publicists, 1905/06 PA, 1914 Ld red., buržuāziskās Latvijas diplomāts un senators 93, 100, 252, 255, 256, 301, 579, 580, 686, 852, 857, 859, 870, 874, 883, 884, 891, 892, 905, 1012

Dukura A. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856

Dulbe, arī *Dulbis Aleksandrs* (ps. -be, A. D., 1880—1931) — advokāts, reakcionārs literāts un diletantisku dzejoļu krāj. autors 769, 874, 898, 927, 939

Dumergs Gastons (Doumerge Gaston, 1863—1937) — franču valstsvīrs 1000, 1004

Dūmu Brencis, sk. Niedra Andrievs

Dūmu Ješka, sk. Niedra Andrievs

Dundadznieks, sk. Kārkluvalks Fricis

D. V., sk. Dermanis Vilis

D..... V., sk. Dermanis Vilis

Dvs V., sk. Vecaukums Dāvids

Dzelksnis — Aus līdzstrādnieks 874

«Dzelme», arī *Dzl* (1906—1907) — dekadentu mēnešraksts Rīgā — «literārisks mākslas žurnāls», red.-izd. Kārlis Štrāls, vēlāk K. Jēkabsons 250, 254, 346, 511, 740

Dzelzītis Kārlis (ps. K. Dzelzs, dz. 1892) — advokāts un dzejnieks, meņševiku literāts, JDL, JV un Scd līdzstrādnieks 959

Dzelzskalnu Kārlis (ps. Kārlis, Pastarīts, ap 1870—1933) — literāts, epigramu krāj. autors 874

Dzelzs Kārlis, sk. Dzelzītis Kārlis

Dzenis Burkards (dz. 1879) — tēlnieks 754, 863

Dzērkste, sk. Kindzulis Jezups

Dzērve J. — «Dzimtenes un Tēvijas Kalendāra» izd. 852, 983

Dzilna, sk. Veismanis — Pavasaru Jānis

Dziļleja K., sk. Tīfentāls Kārlis

«Dzimtenes Atbalss», arī *DzA* (1915—1918) — latv. bēgļu sīkburžuāziskās inteliģences «politisks, sabiedrisks un liter. laikraksts», Maskavā, 2 reizes nedēļā; pēc Februāra revolūcijas pauda krasas buržuāziskā nacionālisma idejas; 1915—1917 red. J. Bankavs, 1917—1918 K. Upītis 19—21, 727, 740, 742, 746, 748, 750—752, 757, 760, 782, 784, 785, 792, 852, 959, 961, 962, 965, 966, 968—971, 973—978, 981, 983—998, 1002—1009

«Dzimtenes un Tēvijas Kalendārs» (1917. gadam.) — P. Stumpa izd., Limbažos 983

«Dzimtenes Vēstnesis», arī *DzV* (1907—1917) — sava laika visizplatītākais latviešu «kliberālās» (A. Upīša termins) buržuāzijas laikraksts, no 1910 red. Āronu Matīss 5—9, 27, 31, 33, 34, 36, 38—42, 44—48, 50—52, 56, 59—69, 71—74, 76—78, 92—102, 109, 113, 114, 118, 121—123, 127—129, 146, 163, 164, 168—173, 207, 210, 253, 261, 266, 311, 312, 314, 419, 454, 459, 464, 465, 470, 471, 479, 482—484, 487, 489, 492, 494, 498, 499, 503, 512, 537, 538, 557, 559, 572, 573, 596, 607, 617, 628, 630—638, 652, 658, 659, 662, 673, 674, 679, 690, 707, 729, 731, 740, 782, 789, 791, 792, 795, 852, 854—858, 860, 862—878, 880—920, 922—924, 926—945, 947—

953, 955—959, 962—981, 983—998, 1002—1004, 1006, 1008—1011
«Dzimtenes Vēstneša» pielikums, arī *DzVp* 35, 852, 869, 876, 890, 899, 900, 904, 905, 910, 911, 946
«Dzimtenes Vēstneša» administrācija 905
«Dzimtenes Ziņas», arī *DzZ* (1916—1918) — vācu okupantu ziņojumu lapa, Jelgavā, red. J. Stumbergs, J. Roze-Līgotnis u. c. 852, 991, 1008, 1009
«Dzintars», arī *Dznt* (I, 1918) — «almanahs daiļliteratūrai, mākslai un zinātnei», Maskavā, izd. P. Skrābāns, red. Rūd. Egle 852, 962, 982
Dzirkstele, sk. Ozoliņš Kārlis
«Dzīve», arī *Dz* (1908—1914) — sīkburžuāziska «politiska, literāriska un sabiedriska avīze», Liepājā, 3 reizes nedēļā, no 1912 dienas laikraksts 39, 41, 42, 45, 70, 96, 100, 127, 245, 256, 852, 855—857, 859, 865—870, 872, 874, 875, 877—881, 884, 887, 890—899, 901, 902, 904, 906, 907, 910—914, 916, 917, 923, 927—931, 933, 935, 937, 940, 941, 947, 948, 950, 955
«Dzīves» literāriski zinātniskais pielikums, arī *Dzp* (1912—1914) 61, 77, 396, 852, 854, 856, 861, 863, 864, 866—869, 871, 874, 876, 877, 879—881, 883, 884, 889, 897, 898, 906, 913, 917, 927, 933
«Dzīves Atbalss», arī *DzA* (1914) — progresīva dienas avīze, Rīgā, no 1914. g. 7. janv. līdz 3. martam, LB 4. turpinājums, aizliegta, atb. red., tāpat kā DzB un DzSp, vienkārši strādnieki — revolucionārās kustības ierindas darbinieki, faktiskie vadītāji revolucionārie publicisti 852, 927, 930, 932, 937, 941, 944—946, 948, 950
«Dzīves Balss», arī *DzB* (1913—1914) — progresīva nedēļas avīze, Rīgā, no 1913. g. janv., 1914. g. no 2. līdz 25. janv. dienas avīze, LB 3. turpinājums, aizliegta 158, 852, 857, 891, 895—898, 902—904, 907, 910, 912—914, 916, 927, 933, 938, 944, 945, 948, 951
«Dzīves Spēks», arī *DzSp* (1914) — progresīva dienas avīze, Rīgā, no 29. apr. līdz 10. maijam, LB 6. turpinājums, aizliegta 852, 928, 930, 940, 942, 951
Dz. K., sk. Tīfentāls Kārlis
Džonsons A. 939
Džordans J., sk. Jordānss Jakobs

E. A., sk. Erss Ādolfs
Eberhards Karstens — vācu dramaturgs 905
Ečegarajs Hozē (Echegaray, 1832—1916) — spāniešu rakstnieks 983, 984, 1001
Egers N. Ed. (ps. E-rs) — JV līdzstrādnieks 969, 990
Eg. K., sk. Egle Kārlis
Egle Elza (ps. Balta, Б. Балта, 1888—1950) — tulkotāja un literāte, prof. R. Egles sieva 981, 982
Egle Elza — ziedotāja Aspazijas «kolektei» 122
Egle Kārlis (ps. K. E., K. Eg., dz. 1887) — Druvienas skolotājs, vēlāk bibliografs un literatūrvēsturnieks, 1922—1931 «Latvju Grāmatas» red., LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks 874, 909, 959, 969, 971, 990, 1005
Egle Kārlis — ZASV prezidenta apsveicējs 990
Egle Rūdolfs (ps. R. E. 1889—1947) — rakstnieks un literatūrzinātnieks, 1914—1915 L kritikas nod. vadītājs, 1916 JPA red. loc. 1918 Dznt red., Padomju Latvijā LVU prof. 939, 969, 981, 982
Эгле Р., sk. Egle Rūdolfs
Egle R. — Rūd. Egles vārda līdzinieks 939
Eglītis, arī *Eglīts Viktors* (ps. Jukums, V. E., V. Eg., Horacio, Pariss, 1877—1945) — rakstnieks dekadents, vēlāk buržuāziskais nacionālists 5, 18, 19, 32, 97, 163, 164, 247—250, 252, 254, 260, 314, 421, 463, 490, 503, 509, 510, 533, 537, 562, 569, 634—636, 652—659, 662, 666, 711—717, 731, 733, 734, 739, 740, 742, 751, 763, 769, 775, 790—792, 797, 800, 836, 837, 862, 865, 870, 873, 874, 876, 884, 887, 901, 904, 905, 910, 919, 921, 924, 933, 939, 952, 954, 969, 971, 974—976, 981, 982, 990, 992, 998, 999, 1005
Eg. V., sk. Eglīts Viktors
E. H., sk. Eldgasts Haralds
Eidemanis Roberts (ps. Lejenietis, Indriķis Priede, 1895—1937) — rakstnieks iesācējs, Valkas reālskolas audzēknis, kopš Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas izcils Sarkanās Armijas komandie-

ris, 1925—1932 Frunzes Kara akadēmijas priekšnieks, vēlāk PSRS Revolucionārās kara padomes loceklis, Osoaviahima vadītājs, viens no ievērojamākiem latviešu padomju rakstniekiem PSRS 459, 619, 620, 864, 871, 879, 884, 889, 943, 945, 959
Eiduks Jānis — DzV līdzstrādnieks 874
Eifelis Aleksandrs (Eiffel Alexandre Gustave, 1832—1923) — franču inženieris 535
Eihmaņu Lidija — JDr līdzstrādniece 976
Eikens Rūdolfs (Eucken, 1846—1926) — vācu filozofs 939
Eilenbergs Ģ., sk. Pūcīšu Ģederts
Eilenbergs Herberts (Eulenberg, 1876—1949) — vācu rakstnieks un dramaturgs 874, 899, 951, 991
Eiripids (ap 480—406 pr. m. e.) — grieķu klasiķis, traģēdiju autors 653, 675
Eisners Kurts (1867—1919) — vācu rakstnieks, sociāldemokrāts 939
Eizenberga M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Eizens fon Švarcenbergs Johans Georgs (1717—1779) — baltvācu mācītājs un publicists 863
E. J., sk. Mazvērsītis Jānis
E. K., sk. Dīnsberģis Ernests
Ekarts Jūlijs (Eckardt, 1836—1908) — baltvācu rakstnieks un publicists 979
Ekrems — bejs (mir. 1914) 947
Eldgasts Haralds (īstajā vārdā Miķelsons Jānis, ps. J. M., H. E., 1882—1926) — žurnālists un rakstnieks, dekadents, vēlāk buržuāziskais nacionālists 21, 249, 250, 252, 262, 270, 578, 720, 737—739, 786—788, 860, 862, 865, 872, 875, 876, 886, 890, 912, 920, 924, 998
Elferfelds Kārlis Gothards (1756—1819) — baltvācu mācītājs un literāts, pirmās oriģinālllugas autors latviešu valodā 818, 862
Елшасер Р. — rakstu krāj. «Эсты и латыши, их история и быт» līdzstr. (1916) 983
Eliāss Jausmiņš Voldemārs (1871—1892) — sentimentālu stāstu un romānu autors 104, 185, 631
Eliāss Kristaps (ps. un iesaukas — C., Cipus, Švarcs, dz. 1886) — meņševiku publicists 905, 910
Elvers Kaspars (1680—1750) — baltvācu mācītājs, vācu-latviešu vārdnīcas autors 893
Emīls, sk. Dārziņš Emīls
Empedokls (ap 483—424 pr. m. e.) — sengrieķu filozofs-materiālists, no Agrigentas (Sicīlijas salā), vergturu demokrātijas ideologs 695
Ena — Dz līdzstrādnieks 874
«Encyclopedie socialiste, syndicale et cooperative de'Internationale Ouvrière» 958
Енч Эрнст, sk. Jenčs Ernests
Endzelins Jānis (ps. Pēteris Liepiņa, J. Cilvēks, Kaugurietis, dz. 1873) — valodnieks, tagad Latvijas PSR ZA akadēmiķis un PSRS ZA korespondētājloceklis 864, 875, 881, 891, 893, 925, 926, 939, 944, 956, 959, 969, 991, 1005
Engelss Fricis, sk. Engelss Fridrihs
Engelss Fridrihs (1820—1895) 296, 362, 268, 377, 415, 830, 923, 934, 939
Engrs Žans Dominiks (Ingres, 1780—1867) — franču gleznotājs 712, 714
«Енисейская мысль» 952
Eos., sk. Deglavs Augusts
E. P., sk. Ērmanis Pēteris
Epens Š. — dramaturgs 913
E. R., sk. Egle Rūdolfs
Eredia Žožē Marija (Hérédia, 1842—1905) — franču dzejnieks 974
Erglis — Amerikas latviešu revolucionārs publicists un literatūras kritiķis 804, 806, 1005, 1006, 1008
Erglis — JDL līdzstrādnieks 866, 894, 905
Ergo — JDL (1914) teātra kritiķis 939, 969, 970
Erika Lilija (dz. 1893) — aktrise, Latvijas PSR Nopelniem bagātā skatuves māksliniece 963, 969
Erkšķis, sk. Šalkonis
Erkšķis, sk. Māteru Juris
Erkšķis Chr., sk. Māteru Juris
Ērmanis Jānis (1862—1932) — mācītājs un reakcionārs publicists 905
Ērmanis Pēteris (ps. P. E., Ed. Lapenieks, dz. 1893) — rakstnieks un literatūras kritiķis, L un Kv līdzstrādnieks 909, 939, 970
Ernsts Oto (īstajā vārdā Šmits, 1862—1926) — vācu pedagogs un rakstnieks 873, 925
Erss Ādolfs (agrāk Runiks, ps. Ādolfs, A-s, E. A., 1885—1945) — rakstnieks, 1915—1917 Ld red. loc. 489, 879, 883, 893, 894, 915, 918, 926, 939, 951, 961, 970, 991, 1005
E-r-ts, sk. Augenbergs Kārlis

Esenberģu Jānis (ps. Torņakalna Jānis, 1862—1890) — dzejnieks un teātra darbinieks 676, 862, 912
Eshils (525—456 pr. m. e.) — grieķu traģēdiju rakstnieks 653, 672
E-s, A., sk. Erss Ādolfs
Esens — ģenerālis, Rīgas priekšpilsētu nodedzinātājs 1812. g. 863
Estēts — JV (1916) līdzstrādnieks 991
Estols P. — dramaturgs 913
Etlingers Jozefs (mir. 1912) 879
«Etnografisku rakstu krājums» (I, 1912) — prof. P. Šmita 863, 864, 904, 917
E-ts, sk. Augenbergs Kārlis
Eucken Rudolfs, prof. Dr., sk. Eikens Rūdolfs
E. V., sk. Eglītis Viktors
«Evaņģēlists» (1903—1915) — baptistu žurnāls Klaipēdā, Berlīnē, no 1906 Rīgā 852, 870, 876, 964
«Evaņģēliuma Gaisma», arī *EvG* (1905—1915) — «garīgs mēnešraksts» 484, 569, 570, 852, 870, 900, 905, 914, 942, 949, 952, 966
Evaržu Jānis, sk. Mazvērsītis Jānis
Evelētājs, sk. Brigadere Anna
Ev. J., sk. Mazvērsītis Jānis
Ezerietis, sk. Augenbergs Kārlis
Ezerkalns K. sk. Tīfentāls Kārlis
Ezeriņš Jānis (ps. Orions, *Unus e multis*, Hihi, 1891—1924) — Lazdonas skolotājs, vēlāk viens no redzamākajiem latviešu novelistiem 970, 991, 996
Ezerlauka Olga (īstajā vārdā Zēfelde, dz. 1858) — aktrise un lugu tulkotāja 888
Ezernieks K. — JDr līdzstrādnieks 905
Ezops, sk. Akuraters Jānis

F., sk. Goliāts Fricis
Fallijs (īstajā vārdā Bulāns Konrads, ps. Tirtejs, Felikss, 1877—1915) — dzejnieks dekadents 19, 254, 464, 635, 715, 739, 753—757, 767, 777, 837, 862, 865, 885, 924, 962, 964, 967, 970, 971, 973, 976, 977, 982, 983, 987, 990, 994, 1002
Faļkovskis Fjodors N. — krievu dramaturgs 967, 969, 972, 975, 980
Farērs Klods (Farrère Claude, īstajā vārdā Bargone Frederic, dz. 1876) — franču romānists 599
Fausts Johanness, Dr (patiesībā Georgs, dz. ap 1480, mir., pirms 1540) — pirmoreiz minēts 1506, astrologs un dēkainis; teiksma par viņa sakaru ar velnu kā folkloras materiāls fiksēta 1587 grāmatā *«Historia von D. Johann Fausten»*, mākslas darbos vispirms Marlo drāmā, tad marionešu teātrī un vēlāk Lesinga, Grabes, Lēnava u. c. dzejojumos; Gēte, kurš pazina temas apstrādājumu leļļu teātrim, 1772—1775 uzrakstīja «Grietiņas traģēdiju» («Pirmfaustu») — visa darba I daļu dzejnieks pabeidza 1808, II daļu — 1831 131, 140, 355, 424, 425, 428, 529, 530, 564, 656, 657, 672, 677, 681, 686, 849, 865, 872, 882, 904, 967, 1002
Fausts — JDL (1916) līdzstrādnieks 991, 1005
Fehners Gustavs Teodors (1801—1887) — vācu fiziķis un filozofs 328, 680
Feidijs (5. gs. pr. m. e.) — grieķu tēlnieks 351
Feierbahs Ludvigs (Feuerbach Ludwig, 1804—1872) — vācu filozofs, ievērojams pirmsmarksisma perioda materiālists, kas sludināja un aizstāvēja materiālismu un ateismu Vācijā 19. gs. 30.—40. gados, demokrātiskās buržuāzijas ideologs 150, 269, 914
Fēlikss, sk. Fallijs
Ferers Gvardia (Ferrer Guardia, 1859—1909) — spāniešu pedagogs un revolucionārs 198
Fersters Fridrihs Vilhelms (Foerster, dz. 1869) — vācu pedagogs un ideālistisks filozofs 905
Fetlers Viljams (dz. 1883) — baptistu mācītājs, DzV līdzstrādnieks 102, 122, 163
Fidijs, sk. Feidijs
Fihte Johans Gotlībs (Fichte Johann Gottlieb, 1762—1814) — ievērojams vācu filozofs, viens no vācu klasiskās filozofijas pārstāvjiem, subjektīvais ideālists 938, 939
Filips II Augusts (1165—1223) — Francijas karalis, kura darbība devusi vielu E. Verharna līdzīga nosaukuma drāmai 934, 943—945, 949, 997
Fiļipovs A. N., prof. — krievu vēsturnieks, rakstījis par Baltijas zemnieku stāvokli 18. gadsimtā 940, 997, 1005
Firekers Kristaps (Fūreccerus Christphorus, 17. gs.) — baltvācietis, valodnieks un daudzu reliģisku

dziesmu autors un tulkotājs latviešu valodā 817, 861
Firsovs N. N. — krievu vēsturnieks 989
Firsts Arturs (Fürst) — vācu mākslas vēsturnieks 143
Fitgers A. — vācu dramaturgs 966, 967, 976, 1009
F. K., sk. Freinbergs Kārlis
Flaišlens Cēzars (Flaischlen, 1864—1920) — vācu rakstnieks 943, 944
Flamingo, Dr. — DzV līdzstrādnieks 991
Flegmatiķis, sk. Rozentāls Alfreds
Flērke H. (Floerke) — vācu mākslas vēsturnieks 353
Флеровский И. В. — «Современник» (1915) līdzstrādnieks, rakstījis par baltvācu baronu kundzību Latvijā 970
Flobērs Gustavs (Flaubert, 1821—1880) — franču rakstnieks 135, 141, 648, 653, 894, 896, 897, 906, 910, 916, 974, 978
Florestāns, sk. Sudrabkalns Jānis
Fogelzangs (Vogelsang) — reakcionārs vācu sociologs 705
Folkelts Johans (Volkelt, 1848—1930) — vācu ideālistisks filozofs 680
F. [on] Blēdriķis, sk. Blaumanis Rūdolfs
Fonvizins Deniss Ivanovičs (1745—1792) — krievu rakstnieks 356
Fortunatovs Filips (1848—1914) — krievu valodnieks akadēmiķis 927, 935, 958, 1005
Fournère Eugène (mir. 1914) 948
Fra, sk. Austriņš Antons
Fra, sk. Šprunks Fricis
Fra Diovolo, sk. Austriņš Antons
Fra Diovols, sk. Austriņš Antons
Franss Anatols (France, īstajā vārdā *Anatole Thibault,* 1844—1924) — franču rakstnieks 870, 872, 874, 875, 894, 908—910, 915, 918, 940, 1001
Freibergs M. — grāmattirgotājs un izd. Rīgā 728, 729, 852, 931
Freija kalendārs, arī *FrLK* — baptistu «Freija Latviešu Kalendārs» 583
Freijs Jānis Aleksandrs (dz. 1863) — baptistu mācītājs, Av un FrLK red.-izd. 583, 852, 875
Freiligrāts Ferdinands (Freiligrath, 1810—1876) — vācu revolucionārs dzejnieks 531, 536, 835
Freimane Lilija, sk. Ērika Lilija
Freimanis Aleksandrs (1864—1919) — aktieris un režisors 741
Freinats Atis (1889—1955) — rakstnieks un grāmatizdevējs 991, 999
Freinberga Tekla (mir. 1917) — literāte, Tr red. sekretāre 1005
Freinbergs Kārlis (ps. Frn., K. F. dz. 1888) — žurnālists un dramaturgs, Tr red. 860, 867, 870, 871, 875, 905, 940, 970, 991, 1006
Freitags Gustavs (Freytag, 1816—1895) — vācu rakstnieks 197
Freivalds Edmunds (1891—1922) — žurnālists, B un Ld red. loc., žurn. «Проблемы великой России» līdzstrādnieks, buržuāziskais nacionālists 984, 991
Freijvalds Kārlis (1865—1923) — skolotājs, literāts, grāmatizdevējs un baptistu literāts, JR u. c. red.-izd., iepriekšējā tēvs 860, 1005
Frencels Kārlis (Frenzel, 1827—1914) — vācu rakstnieks 946
Frensens Gustavs (Frenssen, 1863—1945) — vācu romānu rakstnieks 885, 886, 908
Friče V. M. (1870—1929) — krievu padomju literatūras vēsturnieks un teorētiķis 905
Fridenbergs, arī *Fridenberģis Jānis* (ps. Mieriņš, 1869—1894) — dzejnieks 170, 228, 862, 942
Fridenfelds Fr. — buržuāzisks Amerikas latv. literāts, AmV līdzstrādnieks 1005
Fridrihsens G. A. — DzV līdzstrādnieks 970
Frn, sk. Freinbergs Kārlis
Frugs Semjons G. (1859—1916) — ebreju rakstnieks 985
Furjē Fransuā Šarls (Fourier Charles, 1772—1837) — izcils franču sociālists-utopists, deva spīdošu kritiku par buržuāzisko sabiedrību, atsedza pretrunas starp franču revolūcijas ideologu idejām un solījumiem — par vienlīdzību, brālību, taisnīgumu un buržuāziskās sabiedrības materiālo un morālo nabadzību 377

G., sk. Grasis Kārlis
G., sk. Gulbis Jānis
G., sk. Māteru Juris
G. A., sk. Goba Alfreds
G. A., sk. Grāvītis Aleksandrs
Gaidulis, sk. Gailītis Toms

Gaidulītis, sk. Gailītis Toms
Gaigalis, sk. Hiršs Konstantins
Gaigals K., sk. Hiršs Konstantins
«Gailis» arī *Gl* (1—35, 1912, 1—25, 1913) — ilustrēts humoristiski satīrisks nedēļas žurnāls, Rīgā, red. Alf. Veinbergs (Klenders), vēlāk A. Mihelsons (Rutku Tēvs), izd. E. Kukura 852, 888, 919
Gailis J. — DzA (1916) līdzstrādnieks 991
Gailis Mārtiņš (ps. L. Santeklers, 1889—1941) — aktieris un humoristiski satīrisku feļetonu autors, viens no GdM red.-izd. 875, 922, 970, 991
Gailite Angelika (dz. 1884) — skolotāja un rakstniece, H. Eldgasta pirmā sieva 15, 497, 573—578, 894, 902, 905, 906, 909, 918, 920, 922
Gailītis Pauls (1869—1943) — mācītājs un literāts, buržuāziskajā Latvijā saeimas deputāts un izglītības ministrs 775
Gailītis Toms (ps. Gaidulis, Videnietis, Vidienas Gaidulis, Gaidulītis, 1843—1917) — skolotājs un literāts, DzV līdzstrādnieks 1001
Gailits Augusts (dz. 1891) — DzV līdzstrādnieks, igauņu rakstnieks, vēlāk buržuāziskais nacionālists 875, 905, 906, 940, 970
«Gaisma», arī *G* (1911—1912) — «politiska un literāriska avīze», Ventspilī, 2 reizes nedēļā, red.-izd. J. J. Ge-Bauers 852, 874, 875
Gaismiņš, sk. Bertrams Kārlis
Gaitn, sk. Grēviņš Valdis
Gaitnieks V., sk. Grēviņš Valdis
Gaitnieks Valdis, sk. Grēviņš Valdis
Gājējs, sk. Birkerts Antons
Galanskis Mārt. 965, 972
Galdnieks K., sk. Dišlers Kārlis
Galenieks Pauls (ps. G-nieks, Omegars, dz. 1891) — Rīgas Politehniskā institūta students, Tg līdzstrādnieks, dabas zinātņu prof., latv. padomju zinātnieks 910
Galvecs Pedro Luiss, sk. *Galvess de Montalvo Luiss*
Galvess de Montalvo Luiss (Galvez 1549—1591) — spāniešu rakstnieks 905
Ganšulevičs T. — krievu teātra kritiķis 906
Garais Fricis (ps. F. G., Zemcevs, 1865—1936) — valodnieks un publicists, agrārvēsturnieks 891, 927, 981, 990
Garborgs Arne (1851—1924) — norvēģu rakstnieks 830, 845, 846
Garibaldi Džuzepe (1807—1882) — itāliešu brīvības cīnītājs 858
Garšins Vsevolods Mihailovičs (1855—1888) — krievu rakstnieks 884, 899, 900, 910
Gastino — dramaturgs 936, 955
Gaudarvalks Ansis, sk. Saulietis Augusts
Gauja A., sk. Balodis Antons
G-bis J., sk. Gulbis Jānis
Gē, Grigorijs G. — krievu dramaturgs 933, 936, 949, 975, 1006
Geics 344
Geiers B. F. (mir. 1916) 983
Geršensons — krievu kritiķis 690
Gērts A. (Goert) — vācu psihologs 227
Gērts Jānis (mir. 1916) — grām. tirgot. un izd.
Gertsons Osvalds — aktieris 980
Gēte Johans Volfgangs (Goethe, 1749—1832) — vācu dzejnieks 27, 36, 131, 140, 255, 355, 378, 424, 425, 428, 528—530, 564, 591, 592, 599, 653, 656, 657, 672, 675, 677, 679, 681, 685, 686, 688, 691, 712, 713, 715, 739, 823, 836, 849, 864, 865, 871, 872, 876, 882, 883, 894, 899, 902, 925, 938, 967, 1002
G. F. sk. Garais Fricis
Gijo Žans Marija (Guyau, 1854—1888) — franču filozofs 143, 244, 245, 320—322, 527, 680
Gilberts Vilhelms (dz. 1868) — baltvācu mācītājs, latv. «draugu biedrības» Kurzemes direktors 582—584
Ginters Johans (Johannes von Günther, 1695—1723) — vācu dzejnieks 910
Gints P., sk. Birkerts Pēteris
Girgensons Kristaps Reinholds (1752—1814) — baltvācu mācītājs un literāts, «Robinsona Krūziņa» pirmais latviskotājs 862
Giršmona 712
Gižickis — Rīgas mūzikas skolas direktors un mūzikas kritiķis 956
G. J., sk. Gulbis Jānis
Glasers — franču literatūras kritiķis 200
Glass Montague — dramaturgs 967, 975, 980, 988
Glāznieks Osvalds — aktieris un režisors 991, 999
Gliks Ernsts (Glück, 1652—1705) — mācītājs, bībeles tulkošanas darba vadītājs 17. gs. latviešu valodā.

817, 861
Glinka Mihails Ivanovičs (1804—1857) — komponists, krievu nacionālās mūzikas klasiķis 925, 943
G-nieks, sk. Galenieks Paulis
Gņiedičs Pēteris (1855—1927) — krievu rakstnieks 991
G. O., sk. Grosvalds Olģerts
Goba Alfreds (ps. A. G., Antons Svarāns, Vectēvs, J. Dokalnietis, dz. 1889) — literatūras kritiķis, rakstu krāj. «Brīvas Balsis» līdzstrādnieks 959
Goci Karlo (Gozzi, 1720—1806) — itāliešu dramaturgs un dzejnieks 936, 957
Gogolis Nikolajs Vasiljevičs (1809—1852) — krievu rakstnieks 356, 528, 550, 827, 869, 881, 894, 910, 918, 920, 937, 985, 990
Goldbaums Vencels — dramaturgs 913
Goldberga C. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Goldmanis Jānis (1875—195?) — cariskās Krievijas IV Valsts domes deputāts un «urāpatriots», Latv. strēlnieku pulku «dibinātājs», buržuāziskais nacionālists 781, 784
Goliats Fricis (1890—1926) — revolucionārs publicists, Vrd u. c. demokrātiski progresīvu izd. līdzstrādnieks 894, 906, 921, 940
«Голос Либавы» — krievu laikraksts Liepājā 895
«Голос минувшего» — krievu vēstures žurnāls 978
Golsvorsijs Džons (Galsworthy, 1867—1933) — angļu rakstnieks 903, 907, 915, 932, 938, 943, 944, 988, 1000
Golts Augusts (dz. 1882) — grāmattirgotājs un izdevējs Rīgā 862, 891, 892, 893, 924, 925, 954, 959
Gončarovs Ivans Aleksandrovičs (1812—1891) — krievu rakstnieks 869, 881, 882, 984, 992, 999
Gordins — dramaturgs 940, 941
Gorkijs Maksims (īstajā vārdā Peškovs Aleksejs Maksimovičs, 1868—1936) — padomju literatūras nodibinātājs, latviešu literatūras ievedējs pasaules literatūrā 22, 144, 198, 270, 335, 378, 452, 521, 531, 746, 810, 830, 836, 849, 870, 871, 875, 894, 897, 899, 901, 904, 906—909, 911, 930, 932, 934, 938, 943, 948, 954, 965, 981, 982, 984, 989, 992, 998, 1000, 3—7, 10
Gostovskis Valerijs (mir. 1915) 974
Gotjē Teofils (Gautier, 1811—1872) — franču dzejnieks, gleznotājs un mākslas kritiķis 346, 499
Gotšals Rūdolfs (Gottschall, 1823—1909) — vācu rakstnieks un literatūrvēsturnieks 686
G. P., sk. Gailītis Pauls
G. P., sk. Gūtmanis Pēteris
Gr., sk. Grasis Kārlis
Grabars Igors Emanuilovičs (dz. 1871) — krievu padomju gleznotājs un mākslas zinātnieks 712
Grācie Marija Eižēnija delle (Grazie, dz. 1864) — Austrijas vācu rakstniece un dramaturģe 1005, 1010
Grāfs Dobelnieks, sk. Alunāns Adolfs
Grants-Alle 680
Grants Emils — JDL līdzstrādnieks 970
Grasis Arturs (1872—1943) — tālbraucēju kapteinis un literāts, *«Les Annales des Nationalités»* (1913) līdzstrādnieks 892
Grasis Kārlis (ps. K. Gr., dz. 1895) — publicists, Dm un JDL līdzstrādnieks, 1915—1917 DzA red. loc., Andreja Upīša darbu tulkotājs krievu valodā 891, 906, 924, 938, 940, 941, 945, 946, 950, 959—961, 968, 970, 971, 990—992, 1002, 6, 8
Graubiņš Jēkabs (ps. J. Arnolds, J. Gr., dz. 1886) — komponists un mūzikas kritiķis 971
Graudiņš Kārlis (ps. K. Gr., K. G., Pg., -š., G. K. 1863—1915) — žurnālists, T red. 1895—1914 892, 896
Grauds — DzV līdzstrādnieks 971
Grāvītis Aleksandrs (dz. 1883) — žurnālists, Parīzes latv. pulciņa priekšnieks, Dm un Ld līdzstrādnieks 892, 941
Grāvracis, sk. Blaumanis Rūdolfs
Grāvraču Anna, sk. Blaumanis Rūdolfs
Gredeskuls N. A., prof. 875, 981, 998
Gregri V., sk. Grēviņš Valdis un Grīns Jānis
Grenenbergs E. (ps. Majs) — revolucionārs Amerikas latviešu literāts, Prl un Strdn līdzstrādnieks 803—805, 1007
Greņģis Kr. — dzeju krāj. autors 489, 882, 894, 910, 915, 919
Grēviņš Valdis (ps. tn., ņš, V. G., V. Gaitn., V. Gaitnieks, Dr. O., Dr. Orientācijs, Gregri, dz. 1895) — rakstnieks un tulkotājs, JLA, JPA

u. c. laikrakstu līdzstrādnieks 869, 875, 933, 941, 971
Gribojedovs Aleksandrs Sergejevičs (1795—1829) — krievu rakstnieks 356
Grietiņa, sk. Prūsas Emīlija
Grigulis Arvīds (dz. 1906) 23
Grīnbergs Jānis (1869—1923) — teoloģijas kandidāts, vēlāk luterāņu bīskaps Ļeņingradā, studiju gados SDP un A līdzstrādnieks 228, 229
Grīnbergs Teodors (dz. 1870) — mācītājs, vēlāk luterāņu arhibīskaps, Bt red.-izd. 941
Grīners Kārlis Gustavs Hermanis (Grüner, dz. 1865) — baltvācu mācītājs Salgalē 893
Grīns Jānis (ps. Zieds, Roscijs, Ģederts Zars, dz. 1890) — skolotājs un literāts, vēlāk buržuāziskais nacionālists 459, 537, 671—675, 678, 731, 864, 866, 870—872, 875, 876, 878, 879, 881, 883, 887, 904, 906, 940—942, 950
Grīns Kārlis (Grün, 1817—1887) — vācu rakstnieks, «Jaunās Vācijas» literatūras kritiķis 536
Grīviņš Fricis (mir. 1926) — Vestienas draudzes skolotājs, DzV līdzstrādnieks 875
Gr. J., sk. Graubiņš Jēkabs
Gr. K., sk. Grasis Kārlis
Gr. K., sk. Graudiņš Kārlis
Gross Ervīns — Vidzemes mācītājs 42, 580—584, 586, 941
Gross Kārlis (Groos, dz. 1861—) — vācu filozofs 242, 680
Grosvalds Fridrihs (ps. Līgo, 1850—1924) — advokāts, RLB priekšnieks, cariskās Krievijas 1. Valsts domes deputāts, buržuāziskās Latvijas diplomāts 201, 866, 896, 905
Grosvalds Oļģerts, Dr., phil. (ps. O. Gr., dz. 1884) — buržuāzisko nacionālistu publicists un diplomāts 891, 924, 930, 941, 955, 971, 992
Grots N. J. — krievu filozofs 368
Groze Ernsts — vācu etnologs 680
Grūbe J. — VA līdzstrādnieks 952, 971
Grūbers — reakcionārs vācu sociologs 705
Grunavs Simons (16. gs.) — prūšu hronists, kas uzrakstījis latviešu reliģiskās literatūras vecāko piemineklī, t. s. «Grunava tēvreizi» 815
Grunte Fridrihs — B līdzstrādnieks 992
Gruzenbergs S. A. — liberāls zvērināts advokāts, kas cariskajās tiesās aizstāvēja daudzus 1905. g. revolūcijas dalībniekus 992
Gruzevskis Žanis (1888—1930) — žurnālists, 1914 JŽ red. loc., 1917 DT red. 875, 890, 891, 906, 941, 992
Gruzīte Emīlija (1873—1945) — gleznotāja un žurnāliste 925
Gruzna Pāvils (ps. Pe-Ge, P. Gr., P. G., 1878—1950) — rakstnieks un žurnālists 495, 590, 869, 875, 877, 906, 959, 964, 971, 972, 992, 1006
Gs. — B līdzstrādnieks 752, 782,
Gubernātiss Andželo de (1840—1913) — itāliešu zinātnieks un rakstnieks 909
Guckovs Kārlis (Gutzkow, 1811—1878) — vācu rakstnieks 860, 894
Gudrais Muļķis, arī *GdM* (1912, I—II) — «latviešu muļķu orgāns, lielāko latv. muļķu sarakstīts un sakopots» 852, 869, 890
Gudrais Muļķis zaļumos 875
Gulbis Ansis (ps. -l-. 1873—1936) — grāmatizdevējs un rakstnieks 37, 38, 61, 97, 140, 537, 550, 586, 854, 859, 861, 863—865, 874, 875, 884, 886—892, 895, 902, 906, 909, 914, 915, 918, 921, 923, 926, 927, 946, 950, 961, 968, 971, 978, 987
Gulbis Augusts — aktieris 992
Gulbis Edvards (ps. Edgars Ardenss, dz. 1887) — skolotājs un rakstnieks 498
Gulbis Jānis (īstajā vārdā Žanis Bullis, ps. -bis, 1885—1917) — dzejnieks un žurnālists, Sdz un «Tagadnes» (1911) red. 310, 461, 508, 525, 864, 867, 870, 871, 873, 876, 878, 881, 910, 914, 921, 957, 968, 1001
Gurevičs A., prof. 981, 998
Gurevičs J. — krievu dramaturgs 909, 955
Gurmons Remi de (Gourmont 1858—1915) — franču rakstnieks 946
Gusevs — krievu rakstnieks, Ļ. Tolstoja paziņa 875
Gūtmanis Jēkabs 941
Gūtmanis Pēteris (ps. Birutas Peksis, Vīķu Peksis, Barons Kampā Ausīm, B. f. K. ā A., K. ā A., V. P., P. G., 1848—1916) — skolotājs un satīriķis, atbildīgais «Dunduru» izdevējs 985

G. V. — Dr un Sp līdzstrādnieks 906, 914
G. V. — SkDz un Dz līdzstrādnieks 941
G. V., sk. Grēviņš Valdis

Ģederts, sk. Pūcīšu Ģederts
Ģēliņš Fridolins (ps. Fridolins Fridols, 1857—1915) — aktieris un grāmattirgotājs, A. Deglava darbu pirmais izdevējs, Fridola prototips romānā «Rīga», vēlāk vācu valodas skolotājs Rostovā 962, 963
Ģersons Ādolfs (ps. Sn., Sniegonis, -on-, Sn-s, -nis, Sn-is, Sngs, Snis, Ventmalnieks, 1876—1934) — žurnālists 923, 941, 971
Ģiedrs, sk. Kosa Juris

H., sk. Hiršs Konstantins
Hāfiss (arab. Hafis, Šemsadīns Muhameds, ap 1320—1389) — persiešu liriķis 713
Hailāns, sk. Krūza Kārlis
Halbe Makss (1865—1944) — vācu rakstnieks 987, 997
Hamanis Rihards (Hamann Richard, dz. 1879) — vācu mākslas vēsturnieks 677, 681, 685, 686, 691, 694
Hamsters Kārlis (1892—1923) — latviešu aktieris 1006
Hamsuns Knuts (īstajā vārdā *Pedersens*, 1859—1952) — norvēģu rakstnieks 254, 400, 531, 570, 865, 880, 894, 897, 899, 912, 915, 916
Hansens A. P. — teātra kritiķis 971
Harkevičs M. 909, 955
Hartlebens Oto Eriks (1864—1905) — vācu rakstnieks 908
Hartmans Eduards (1842—1906) — vācu filozofs 367, 369
Harts Ernests (Hardt, 1876—1947) — vācu rakstnieks un dramaturgs 967, 969, 970, 972, 974, 979, 980
Harts Jūlijs (1859—1930) — vācu rakstnieks 471
Haselblats Arnolds (Hasselblatt, dz. 1852) — baltvācu vēsturnieks 866
Hāzs Fridrihs Jozefs (Haas, 1780—1853) — ārsts, 1802 Maskavā, vēlāk cietumu apgādības komitejas loceklis 894, 918
Hauptmans Gerhards (1862—1946) — vācu rakstnieks 143, 531, 580, 830, 838, 850, 865, 867, 869, 871, 875, 880, 882, 883, 885, 889, 890, 896, 899, 903, 905, 914, 916, 920, 925, 928, 932, 935, 936, 943, 945, 949, 951, 964, 972, 973, 977, 990, 1002
Hd., sk. Dravnieks Jūlijs
Hebels Fridrihs (1813—1863) — vācu dramaturgs 254, 334, 336, 865, 875, 880, 896, 900, 908, 916, 934
Hegels Georgs Vilhelms Fridrihs (1770—1831) — izcils vācu filozofs, kuram bija milzīga loma dialektiskās attīstības teorijas izstrādāšanā 305, 313, 330
Haralds, sk. Vensku Edvards
Heibergs Gunārs (1857—1929) — norvēģu dramaturgs 946
Heijermanss Hermanis (1864—1921) — holandiešu rakstnieks 531, 865, 877, 894, 903, 908, 932, 968, 972, 985—990, 993, 995, 997, 999, 1007, 1008
Heils J. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Heils V. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Heimburga Vilhelmīne (īstajā vārdā Berta Bērens, 1850—1912) — vācu rakstniece 882, 890
Heine Heinrihs (1797—1856) — vācu dzejnieks 110, 130, 140, 181, 254, 271, 823, 843, 884, 894, 897, 906, 909
Heinemans E. 941
Heize Pauls (Heyse, 1830—1914) — vācu dzejnieks 932, 933, 954, 958
Hekels Ernests (Haeckel Ernst, 1834—1919) — izcils vācu dabas pētnieks, ievērojams darvinisma pārstāvis, ar saviem pētījumiem attīstīja tālāk un konkretizēja Darvina evolūcijas mācību 830, 940
«Hekera Vidzemes kalendārs», arī *HVK* (1813—1939) 583, 852, 875, 983
Hekers Vilhelms Ferdinands (1774—1842) — grāmatrūpnieks, Hekera firmas dibinātājs 852
Hekers Vilhelms — iepriekšējā dēls, firmas īpašnieks Blaumaņa līdzdarbības laikā pie HVK 583
Heniņš Jānis (1854—1914) — skolotājs un Talsu novada folklorists, savus krājumus nodevis A. Bīlenšteinam, Kr. Baronam, Jurjānu Andrejam, K. Mīlenbaham un J. Endzelīnam, RKr līdzstrādnieks 925, 926
Henkels Kārlis (Henckell, 1864—1929) — vācu dzejnieks 160
Henricus Lettus, sk. Rainis Jānis

Henneneks — mākslas teorētiķis 244
Heraklits (ap 540—480 pr. m. e.) — sengrieķu filozofs-materiālists no Efesas, viens no dialektikas pamatlicējiem 695
Hercens Aleksandrs Ivanovičs (ps. Iskanders, 1812—1870) — viens no lielajiem krievu revolucionārajiem demokrātiem, ievērojams filozofs-materiālists, izcils publicists un literāts 823, 869, 875, 877, 880
Herders Johans Gotfrīds (1744—1803) — vācu dzejnieks un filozofs 815
Heredia Žoze Maria de, sk. Erediā Ž. M. de
Herm., sk. Asars Hermanis
Hermanis Jānis — Auseklis (ps. Als, J. Her., dz. 1884.) — latviešu revolucionārais publicists, V. I. Ļeņina cīņu biedrs, Cņ, Drb (1914—1915) un Biļ (1912—1914) līdzstrādnieks 900, 905, 971
Hermans Georgs (Hermann Georg Borchardt, 1871—1943) — vācu rakstnieks 890, 906
Herodots (ap 480—425 pr. m. e.) — sengrieķu vēsturnieks 682
Herolds, sk. Austriņš Antons
Hervē G. 933
Hervegs Georgs (1817—1875) — vācu revolucionārais dzejnieks 294, 531, 835
Hesiods (Hesiodos, 8. gs. pr. m. e.) — sengrieķu dzejnieks 682
Hess Mozess (1812—1875) — vācu sīkburžuāzisks publicists, 40. gadu vidū viens no «īstā sociālisma» galvenajiem pārstāvjiem 416
Hgnbrgr. K., sk. Hugenberģers Kārlis
Hibners — vācu rakstnieks 645, 871
Hihi, sk. Ezeriņš Jānis
Hilkovs D. A. — krievu knazs 933
Hilners Gothilfs (1862—1925) — baltvācu mācītājs un literāts, HVK red. 875
Hinkēns Antons (mir. 1915) 965
Hirjakovs (Chirjakovs) — krievu literatūras kritiķis 875
Hirns Urjō — 20. gs. sākumā vācu mākslas pētnieks 680
Hiršs Konstantins (ps. Gaigalis, Konst. H., H., 1875—1923) — sīkburžuāzisks jurists un žurnālists, 1905 «Spēka» red. 866, 891, 892, 921
H. J., sk. Dravnieks Jēkabs
H. J., sk. Jankavs Jānis
H. J. (baltvācu presē), sk. Alunāns Ādolfs
H. Konst., sk. Hiršs Konstantins
Hodasevičs V. — Aspazijas dzejoļu tulkotājs krievu valodā 981, 982
H_2O, sk. Švābe Arveds
Hoečs, prof. — brošūras «Republik Lettland» autors 931
Hofdings Haralds — dāņu rakstnieks 912
Hofmanštāls Hugo (1874—1929) — vācu dzejnieks 254
Holcmanis Roberts (mir. 1914) — aktieris 945
Hoiningen-Hine N. — barons 961
Holcs Arno (Holz, 1863—1929) — vācu dzejnieks 911
«Homeopātiskais Kalendārs», 1914. gadam, J. Šimiņa red., izd. L. Upenieks Bauskā 944
Homers — antīkās pasaules grieķu dzejnieks 254, 270, 350, 351, 410, 635, 674, 675, 682, 711, 712, 715, 860, 870
Horacijs Flaks Kvints (65—8 pr. m. e.) — romiešu dzejnieks 677, 679, 830
Horacio, sk. Eglītis Viktors
H-r., sk. Hugenberģers Kārlis
H..... r., sk. Hugenberģers Kārlis
Ht., sk. Ozols Jānis
Huha Rikarda (1864—1947) — vācu dzejniece un kultūrvēsturniece 933, 945
Hugenberģers, arī *Hugenbergers Kārlis* (ps. K. Hgnbrgr, -pъ., apъ., ч... pъ, ... pъ., ... r, H .... r, H-r, -r., Kārlis Dievpalīgs, r ... pr, Ārlavas mācītājs, 1784—1860) — baltvācu mācītājs un dzejnieks 224, 862, 895
«Humanité» (*L' Humanité*, kopš 1904) — Francijas Komunistiskās partijas centrālorgāns kopš 1920; laikrakstu 1904 kā sociālistu orgānu nodibināja Žoress, no 1918 izdeva Marsels Kašēns; 1939—1944 iznāca nelegāli, taču nepārtraukti 902, 937
Hupels Augusts Vilhelms (1737—1819) — baltvācu mācītājs, publicists 863
Huss Johans (ap 1369—1415) — čehu reformators 974
Huysmans — Internac. soc. Biroja sekretārs 906

Ibsena Zuzana (mir. 1914) 947
Ibsens Henriks (1828—1906) — norvēģu rakstnieks 141, 308, 423—425, 452, 531, 589, 653, 830, 838, 845, 865, 873, 876, 878—880, 882, 883, 886, 894, 900, 903, 912, 913, 927, 928, 936, 937, 939, 943, 945, 947—950, 953, 956, 965—972, 974, 975, 980, 990, 1006, 1007
Ičass — «Рцssk. Ved.» līdzstrādnieks 941
Icigs Mozes, sk. Alunāns Ādolfs
Iedirbju Fricis, sk. Upīts Andrejs
Ieviņš Kārlis Viktors (īstajā vārdā Paķulis, dz. 1888) — dzejnieks 324, 461, 490, 550, 725, 864, 875, 878, 882, 884, 889, 890, 893, 910, 919, 920
Iga, sk. Asāns Ignats
Igatietis, sk. Melngailis Emīls
Igo Viktors (Hugo, 1802—1885) — franču rakstnieks 345, 534, 965
Ilgvars Pāvils, sk. Rozīts Pāvils
Ilsters Jānis (ps. Daugavietis, 1851—1889) — skolotājs, dzejnieks un botāniķis 875
Imanta (Imants) — lībietis, kas, pēc Indriķa «Livonijas hronikas» (II, 6) liecības, kaujā pie Rīgas kalna (1198) nodūris Livonijas otro bīskapu — Bertoldu 53, 819, 981
In., sk. Siliņš Jānis
Indindi, sk. Siliņš Jānis
Indriķis IV (1553—1610) — Francijas karalis 353
Inesietis, sk. Ozols Jānis (1859—1906)
Inesietis H., sk. Ozols Jānis
Inga, sk. Laubes Indriķis
Ingmarsons Ingmārs, sk. Valters Miķelis
Ing. Tehn. Rielups, sk. Blaumanis Rūdolfs
Inveiss V. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Irbe Kārlis (1861—1934) — ģermanofiliski noskaņots luterāņu mācītājs, buržuāziskajā Latvijā pirmais arhibīskaps — latvietis 873
Irvings Laurenss — angļu dramaturgs 932
Ivanovs-Razumņiks — krievu literatūrvēsturnieks 906
Ivanovs Roberts (ps. -rv., dz. 1883) — meņševiku žurnālists, Dz līdzstrādnieks, buržuāziskajā Latvijā valsts kontrolieris 906
Ivanovs Vjačeslovs Ivanovičs (1866—1949) — krievu dzejnieks dekadents 254, 327, 423, 981
Ivins A. (īstajā vārdā Inozemcevs J. A.) — krievu žurnālists 957
«Iz Baltijas vēstures» (I—III, 1912—1914) — J. Krodznieka (Krīgera) raksti 977
Izgojevs A. S. — «Rusk. mis|.» līdzstrādnieks 992
Izmaels, sk. Ramats Eduards (Lejgalietis)
«Известия книжн. магазина Т-ва М. О. Вольф по литературе...» (1914) 951, 952
«Известия Отделения русского языка и словестности имп. Академии наук», 959, 991, 1005
«Izglītība», arī *Izgl* (1909—1911) — literārisks, zinātnisks un pedagoģisks mēnešraksts, Rīgā, izd. Latvijas Skolotāju biedrība, atbildīgais red. Ē. Pīpiņš, faktiskais literārās un literatūras kritikas daļas vadītājs Andrejs Upīts 10, 45, 78, 89, 99, 263, 265, 266, 269, 301, 304, 310, 313, 337, 338, 385, 419, 515, 519, 521, 581, 609, 634, 852

J., sk. Bērziņš Jānis — Ziemelis
J., sk. Jankavs Jānis
J., sk. Jansons-Brauns Janis
J., sk. Janševskis-Janovskis Jēkabs
J., sk. Lautenbahs-Jūsmiņš Jēkabs
-J-, sk. Janševskis-Janovskis Jēkabs
J. A., sk. Jablonskis Andrejs
J. A., sk. Jurjānu Andrejs
J. A. sk. Vičs Andrejs
Jablonskis Andrejs (ps. J. A., 1880—1951) — PA (1901—1905) kantora pārzinis, revolucionārs publicists un strādnieku arodnieciskās kustības darbinieks, LPSR Tieslietu tautas komisārs 969
Jago — JV (1916) līdzstrādnieks 992
«Jahrbuch der bildenden Kunst in den Ostseeprovinzen» 891, 924, 941
Jakobijs L. — dzejnieks 294
Jākobsens Jenss Pēters (1847—1885) — dāņu rakstnieks 897
Jākobsons M. — JkTK izd. 852
Jakobus, sk. Lautenbahs-Jūsmiņš Jēkabs
Jākovičs L. — lietuviešu preses vēsturnieks 942
Jakovļevs V. — A. Brigaderes un R. Blaumaņa lugu (1915) tulkotājs krievu valodā 978
Janka, sk. Ozoliņš Jānis Andrejs
Jankavs Jānis (ps. -vs, vs, J. J., J. H., 1886—1918) — publicists, re-

volucionārās kustības renegāts 18, 39, 47, 51, 72, 74, 77, 95, 102, 160, 161, 170, 171, 173, 249, 251, 253, 254, 257, 260, 261, 311, 312, 470, 471, 483, 502, 525, 538, 700—710, 743, 746, 748, 781, 854, 857, 865, 876, 878, 886, 891, 893, 894, 896, 903, 904, 906, 907, 912, 913, 924, 925, 938, 942, 947, 952, 962—964, 971, 972, 978—980, 992, 1002, 1003

Jannaus Heinrihs Johans (Jannau, 1753—1820) — vācu tautības igauņu mācītājs un vēsturnieks 817, 863

Jansone Anna (dz. Bērziņa) — klasiķu tulkotāja, J. Jansona dzīves un darba biedre 877, 883, 885, 908

Янсон И., sk. Jansons-Brauns Janis

Jansons, sk. Jansons-Brauns Janis

Jansons A. — B (1917) līdzstrādnieks 1006

Jansons-Brauns Janis (ps. J., Jansons, J. J., -n-, -s., br., Br., B., -ns-ns, -ns, O. Brauns, J-ns, И. Янсон, 1872—1917) — revolucionārs publicists un literatūras kritiķis, 1904—1905 Cņ un DL, 1910—1915 Cņ red. 5, 9, 11, 13, 14, 21, 22, 102—126, 129, 147, 172, 229, 231, 233—236, 238, 243, 251, 253, 257, 260, 261, 266, 269, 304, 310, 410, 475, 502, 538, 549, 594, 733, 743, 745, 746, 748, 781, 810—850, 854, 857, 859, 860, 864, 866, 868, 876, 882, 893—901, 903, 906—908, 910, 911, 913, 914, 916, 919, 920, 922, 924, 934, 942, 961, 972, 981, 982, 992, 1000—1002, 1004, 1006, 1007, 1009

Jansons Eduards (ps. *Carex,* dz. 1884) — skolotājs un tulkotājs, vēlāk dabas zinātnieks 873

Jansons Fricis (1875—1957) — skolotājs un rakstnieks 537, 865, 885, 900, 971

Jansons Kārlis (ps. Jāņdēls) — Ed. Treimaņa ZvZK līdzstrādnieks, vēlāk pāris dzejolīšu krājumu autors 568, 569, 934, 945, 955

Janševskis-Janovskis Jēkabs (ps. J., J. J,. -J-, Nn, Zobgals, Atvasa, Jaunliepājnieks, 1865—1931) — rakstnieks un žurnālists, 1909—1915 RĀ red. loc. 926, 942, 972

Janus, sk. Kreicbergs Jānis

Jāņdēls, sk. Jansons Kārlis

Jāņzemnieks, sk. Apsīšu Jēkabs

Janžuls Ivans (1845—1914) — krievu ekonomikas zinātņu profesors, akadēmiķis 858, 941

J. Aps., sk. Apsīšu Jēkabs

Jarke 344

Jasēnu Plikšis Jāns, sk. Rainis Jānis

Jasietis, sk. Rainis Jānis

«Jaunā Avīze», arī *JA* (1912—1915) — sīkburžuāzisks politiski sabiedrisks un literārisks laikraksts, Ventspilī, 2 reizes, no 1914 3 reizes nedēļā, ar literāru un satīrisku piel., 1912—1914 red. J. Bankavs 128, 852, 854, 856, 870, 871, 873, 878, 880, 881, 895, 897, 901, 904, 910, 913—915, 926—930, 934, 935, 942, 947, 948, 950, 952, 965, 971, 972, 974

«Jaunā Balss», arī *JB* (1914) — sociālistiska dienas avīze, Rīgā, iznāca no 13. mar. līdz 28. apr. kā LB 5. turpinājums, bet no 17. maija līdz 21. jūn. kā LB 7. turpinājums 852, 927—933, 938—942, 944, 945, 947, 948, 950—952, 956

«Jaunā Ceļa» literārais sestdienas piel., arī *JCp* (1913—1914) 852, 939, 940, 944, 945

«Jaunā Diena», arī *JDn* (1914) — otrs JDL dienas laikraksts, no 22. maija līdz 10. aug., red-izd. K. Tūters, vēlāk A. Šteins 852, 929, 933, 939, 946, 949, 956

«Jaunā Dienas Lapa», arī *JDL* (1905—1918) — sīkburžuāzisks dienas laikraksts, Rīgā, kopš 1915 Petrogradā, aizliegtās DL turpinājums, JDL iznāca kopš 1905. g. 24. dec., aizliegta 1906. g. janv. un 1907. g. jūn., pēc tam no jauna iznāca ar 1908. g. 29. dec. līdz 6. okt. 1918. 7, 15, 16, 33, 39, 41—43, 45—47, 49—52, 60, 62—67, 70, 71, 73—76, 78, 79, 81, 83, 86—89, 93, 98—100, 102, 107, 110, 113, 120, 121, 124, 126, 128, 266, 313, 341, 409, 485, 495, 498, 516—520, 523, 578—580, 584, 588, 590—594, 596—598, 607, 640, 659, 664, 731, 747, 754, 779, 781, 784, 852, 854—857, 859, 861, 863—872, 874—881, 883—888, 890—898, 900—907, 909—924, 927—932, 934—935, 937—942, 944—946, 948—955, 959—961, 963—965, 967, 968, 970—972, 974—976, 978—981, 983, 984, 986, 987, 989, 991—993, 997—999, 1002, 1003, 1005, 1008, 1010, 1012

«Jaunā Dzīve», arī *JDz* (1914—1915) — dienas avīze, Liepājā,

Dz turpinājums, red. Fr. Roziņš, izd. E. Kuršinskis 852, 929
«Jaunais Arodnieks», arī *JAr* (1914—1915) — latv. strādnieku arodkustības pārnedēļu laikraksts, LSDSP neoficiāls izdevums ar Rīgas arodbiedrību pabalstu, Ar turpinājums, pēc vairākkārtējām konfiskācijām kara cenzūras aizliegts, cītīgākie līdzstrādnieki J. Daniševskis, Dr. A. Priedkalns un P. Stučka 852, 924, 928, 930, 932, 933, 935, 940, 952, 964, 977
«Jaunais Ārstniecības Kalendārs», arī *JĀrK* 852, 912
«Jaunais Ceļš», arī *JC* 16, 595, 852, 895—897, 899, 901, 904, 909, 912, 913, 916, 925, 927—935, 937—942, 947, 948, 951, 952, 956
«Jaunais Kalendārs», arī *JnK*, sastādījis Atskabarga (K. Ducmanis) 852, 870
«Jaunais Kalendārs», arī *VJK* — izd. «Venta» Ventspilī 853, 870, 883, 939, 949
«Jaunais Laiks», arī *JL* (1911—1912) — sociālistiskas nokrāsas sabiedriska un literāriska dienas avīze, Rīgā, no 1911. g. 13. aug., aizliegtās LB 1. turpinājums, faktiskais red. meņševiks V. Bastjānis 39, 41, 42, 44, 45, 61—63, 65, 72—77, 98, 99, 113, 131, 139, 146, 455, 852, 854—856, 867, 868, 874, 880, 881, 885, 888, 912, 921
«Jaunais Laiks», arī *JL* (1917—1918) 1001—1008
«Jaunais Rīts», arī *JK* (1917—1918) — «Kristīgās literatūras veicināšanas biedrības» nedēļas izd., Petrogradā un Liepājā 852, 1001—1003, 1005—1007
«Jaunais Tieslietu Kalendārs», arī *JTsK* 852, 891, 892, 944
«Jaunais Vārds», arī *JV* (1915—1918 ar pārtraukumu) — dienas laikraksts, Rīgā, kas līdz Februāra revolūcijai stāv samērā demokrātiskās pozīcijās, red.-izd. E. Pīpiņš-Vizulis, viens no galveniem līdzstrādniekiem A. Upīts 20, 217, 638, 699, 724, 735, 737, 739, 742—745, 747, 748, 754, 757, 759, 779, 781, 784, 791, 841, 852, 924, 926, 928—931, 934, 939, 947, 952, 953, 959, 961—979, 981—996, 998—1011
«Jaunais Zobgala Kalendārs» 880
«Jaunākās Ziņas», arī *JZ* (1911—1940 ar pārtraukumiem) — A. un E. Benjamiņu izdots dienas laikraksts, Rīgā, sākumā kapeikas avīze, vēlāk plašākā buržuāziskā bulvārlapa 485, 729, 731, 741, 801, 852, 866, 870, 875, 881, 882, 897, 903—905, 913, 923, 929, 931, 932, 934, 939, 941, 943, 946, 950, 952, 962, 963, 967, 968, 971—973, 975, 979—981, 983—988, 990, 992, 993, 995, 997—999, 1001—1003, 1006, 1007
«Jaunāko Ziņu» piel., arī *JZp* 948
«Jaunā Latvija», arī *JLt* (1—8, 1918) — buržuāzisko nacionālistu mēnešraksts, Valkā un Rīgā, red. A. Kroders un K. Skalbe 852, 1000
«Jaunā Raža», arī *JR* (I—XII, 1898—1910) — oriģinālliteratūras almanahs, Teodora Zeiferta sakopojumā, Cēsīs un Rīgā 176, 244—248, 252—254, 852
«Jaunās Avīzes» literāriskais un satiriskais pielikums, arī *JAp* (1912—1915) 610, 852, 864, 870, 871, 873, 874, 881, 883, 891, 894, 899, 901, 905, 908, 913, 917, 925, 930, 932—935, 937—939, 944, 946—949, 956, 873, 975
«Jaunās Dienas Lapas» pielikums, arī *JDLp* (1905—1918 ar pārtraukumiem) 852, 872, 878, 889, 895, 897, 899, 902, 908—910, 912, 913, 916, 918—920, 939, 1009
«Jaunās Latviešu Avīzes», arī *JLA* (1909—1915) — liberāli konservatīvs laikraksts, 2 reizes nedēļā, Jelgavā, J. Veismaņa-Pavasaru Jāņa izdevums, no 1912. red. Dr. P. Strautzels un R. Dēliņš 852, 866, 870, 877, 881, 895, 896, 904, 908, 911, 914, 927, 928, 931, 949
«Jaunās Pēterpils Avīzes», arī *JPA* (1915—1916) — «literārisks un politisks» laikraksts, 2 reizes nedēļā, Petrogradā, izd. A. Gulbis, red. A. Būmanis 747, 754, 779, 781, 852, 962—965, 968, 969, 971, 974, 976—978, 984, 986, 987, 989—991, 995, 997—999
«Jaunas Zinias», arī *JZn* (1—83, 1912 sept. — 1914 aug.) — sīkburžuāzisks latg. «nedelias laikroksts», Petrogradā, red. V. Krops, VI Rubulis un P. Laizāns 852, 895—897, 898, 903, 910, 912, 913, 928, 931, 944, 947, 950
«Jaunā Vārda» piel., arī *JVp* (1915—1918 ar pārtr.) 852, 952, 953, 978

Jaunbrakmane M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
«Jaunība» (1—4, 1914) — JDr literatūras sērija 929
«Jaunības Draugs», arī *JDr* (1905—1915) — Av bezmaksas pielikums, reliģisks «bilžots nedēļas laikraksts jaunībai», Rīgā 878, 896, 905, 928, 947, 968, 969, 976
«Jaunības Dūmas» (I, 1914) — latg. beletristikas rakstu krāj., izd. «Rēzeknes Tērdzibas Izgleitibas Bīdriba» 947
«Jaunības Raksti» (1—21) — O. Jēpes izd., Cēsīs 899
«Jaunības Tekas», arī *JT* (1910—1915 un 1920—1930) — progresīvs literārisks un zinātnisks mēnešraksts jaunatnei, Rīgā, red.-izd. A. Jesens 29, 31, 57, 128, 263, 420, 448, 581, 583, 852, 859, 860, 863, 868, 871, 873, 876, 880—882, 885, 889, 895, 897, 907, 914—916, 921—923, 927—929, 931, 933, 940—942, 948, 970, 971, 973
Jaun-Kārķenietis, sk. Lapas Mārtiņš
Jaunliepājnieks, sk. Janševskis-Janovskis Jēkabs
«Jauno Latviešu Avižu» literāriskais piel., arī *JLAp* (1909—1915) 852, 875, 880, 883, 889, 896, 897, 910, 913, 921, 926, 927, 932, 933, 937, 940, 941, 955, 965, 979
Jaunsudrabiņš Jānis (ps. Neizilberlings, J. J., Klaucānu Siepla, J. Ziemelis, dz. 1877) — rakstnieks, 1906—1907 St literārās nodaļas vadītājs 6, 7, 9, 29, 31, 33, 35, 37—41, 46, 47, 49, 51, 52, 59—62, 65, 66, 69, 97, 98, 100, 102, 210, 250, 267, 283, 284, 333, 334, 415, 463, 464, 466, 490, 494, 510, 521, 532, 536, 550, 575, 579, 580, 609, 636, 637, 719, 725, 839, 854—857, 860, 862, 864, 865, 869, 871, 874, 876, 878—883, 886, 892—894, 902, 907—910, 915—917, 921, 922, 928, 933, 936, 941, 942, 944, 945, 955, 966, 967, 970, 971, 974, 978—980, 982, 986, 990—992, 996—998, 1000, 6, 8
Jaunvanags, sk. Ģersons Ādolfs
Jaunzems, sk. Blanks Ernests
Jaunzems M., sk. Blanks Ernests
Jausmiņu Voldemārs, sk. Eliass-Jausmiņš Voldemārs
J. D., sk. Dievkociņš Jūlijs
Jefimenko A. — krievu rakstnieks 860
Jēkabs, sk. Apsīšu Jēkabs
Jēkabsons, arī *Jākobsons Kārlis* (ps. -bs-, Roberts Skarga, R. Sk., J. K., 1879—1946) — dzejnieks, dekadents, 1907 Dzl red. 250, 490, 731, 867, 869, 877, 879, 884, 901, 904, 907, 910, 914, 916, 918, 919, 931, 932, 942, 943, 945, 948, 969, 975, 992, 996, 998, 1006
«Jelgavas Kalendārs», arī *JlgK* 852, 866
«Jelgavas Latviešu Biedrības Rakstniecības Nodaļas Rakstu Krājums» (I—VI, 1890—1901) 549
Jenčs Ernsts — vācu psihologs 318
«Jeņiseiskaja misļ», sk. «Енисейская мысль»
Jensens Johans Vilhelms (1873—1950) — dāņu rakstnieks 889
Jēps, arī *Jēpe* — Baldzens Jānis (1891—1958) — dramaturgs 986, 988, 990, 998
Jēpe Oskars (1875—1951) — grāmattirgotājs un izdevējs, Cēsīs 955, 979
Jērings Rūdolfs fon (Jehring 1818—1892) — vācu jurists 892, 894, 921
Jeršovs P. — krievu rakstnieks 869
Jes. A., sk. Jesens Andrejs
Jes. Adr., sk. Jesens Andrejs
Jesens Andrejs (ps. A. Rūķis, A. Kamardietis, Adr. Jes., A. Jes., A. Birzgalietis, Birz-tis, Rutkis, 1873—1958) — skolotājs un literāts, vēlāk grāmatizdevējs un tirgotājs, JT red.-izd. 899, 905, 906, 914, 922, 932, 955, 967
Jevdokimovs — krievu dramaturgs 968
Jevgeņjevs V. J. — krievu literatūrvēsturnieks 992
Jirgens A. — Tgd līdzstrādnieks 917
Jirgensonu Pēteris, sk. Blaumanis Rūdolfs
J-is, sk. Lapiņš Jānis
J. J. sk. Apsīšu Jēkabs
J. J., sk. Jankavs Jānis
J. J., sk. Jansons-Brauns Janis
J. J., sk. Janševskis-Janovskis Jēkabs
J. J., sk. Jaunsudrabiņš Jānis
J. K., sk. Jēkabsonu Kārlis
J-ns, sk. Jansons-Brauns Janis
Jokums Konrads (ps. Ko.-Jo., 1894—1941) — latviešu strēlnieks, vēlāk viens no ievērojamākiem latviešu padomju rakstniekiem PSRS 22, 795, 802, 876, 994, 6
Jona, sk. Vulfs Eduards
Jo-na J., sk. Vulfs Eduards
Jonatāns, sk. Blaumanis Rūdolfs

Jordanskis N. J. — krievu publicists, «Современный мир» līdzstrādnieks 906, 946
Jordānss Jakobs (Jordaens, 1593—1678) — Beļģijas flāmu gleznotājs 363
Jorks Johans Dāvids Ludvigs (Yorck 1759—1830) — vācu feldmaršals 863
«Journal de Genève» — Šveices žurn., kur 1915 publ. latv. vēstules R. Rolānam 930
Jozutis J. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Js., sk. Stumbergs Jēkabs
J-s., sk. Dievkociņš Jūlijs
Juk., sk. Treimanis Eduards
Jukāns A., sk. Vičs Andrejs
Jukums, sk. Eglītis Viktors
Jukums, sk. Treimanis Eduards
Jūlijs, sk. Dievkociņš Jūlijs
Julla Augusts (dz. 1872) — keramiķis, tēlnieks un gleznotājs 972
Jumars, sk. Panovs K.
Juni, sk. Paegle Leons
Jurgens J. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Jurģis J. — Amerikas latv. literāts, StrK līdzstrādnieks 961
Juris Andrejevičs, sk. Māteru Juris
Jurjānu Andrejs (ps. J. A., 1856—1922) — komponists 907
«Jūrnieks», arī *Jr* (1906—1914) — «jūrniecības politikas un literatūras avīze», Rīgā, 1 reizi nedēļā, 1906—1912 red. A. Bandrevičs 852, 901
Jūsmiņš, sk. Lautenbahs-Jūsmiņš Jēkabs
Jūsmiņu Teodors, sk. Dravnieks Jēkabs
Justus, sk. Paegle Leons
Justus, sk. Veinberģis Fridrihs
Jušēna O. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Juškevičs P. S. — krievu publicists, grām. «Par materiālistisko vēstures saprašanu» autors 908, 965, 972
Juškevičs S. — krievu rakstnieks 967, 969, 975
Juvenāls (D. Juniuss Juvenalis, 47 vai 46 — ap. 127.) — romiešu dzejnieks 712
J-z-ms, J., sk. Apsīšu Jēkabs

K., sk. Bertrams Kārlis
K., sk. Kārkliņš Jānis
K., sk. Kasparsons Kārlis
K., sk. Ozols Jānis (Kļims)
-K-, sk. Ozols Jānis (Kļims)
K. ā A., sk. Gūtmanis Pēteris
Kadens (Kaden) — vācu grāmatu izdevējs 140
Kāds bērnu tēvs (DzV) 80, 81, 82, 99, 856
Kāds Dobelnieks, sk. Alunāns Ādolfs
Kāds dzejas cienītājs 876
Kāds dzejas sapratējs 876
Kāds latvietis, sk. Blaumanis Rūdolfs
Kāds skolotājs, sk. Dēķens Kārlis
Kāds students (DzV) 82, 86—88, 90—92, 99, 100, 856
Kāds tuvinieks, sk. Kalniņš Juris
Kāds valmierietis, sk. Lapas Mārtiņš
Kāds vecs lasītājs (DzV) 8, 81, 82, 99, 956
Kāds veclatvietis, sk. Pelcs Dāvīds
Kagarovs 678, 688
Kaija Ivande (īstajā vārdā Lukina Antonija, dz. Millere, 1876—1942) — rakstniece, vēlāk arī buržuāzisko nacionālistu publiciste, «Latvijas Sarga» red. loc. 15, 127, 327, 497, 573—578, 583, 629, 879, 892, 894, 896, 898, 900, 902, 906, 909, 911, 916, 918, 920
Kaimiņš S. — DzV līdzstrādnieks 942
Kaislers Fr. — teātra kritiķis 942
Kajavē Gastons — Armāns de (Caillavet, 1869—1915) — franču rakstnieks 974, 985
Kaktiņš Jānis (ps. Kt., dz. 1892) — žurnālists 992, 993
Kaktiņš Jānis Ādolfs (dz. 1885) — operdziedātājs 297
Kalass Aino Jūlija Marija (Kallass, dz. 1878) — somu rakstniece 875
Kalderons Pedro (Calderon de la Barca, 1600—1681) — spāniešu dzejnieks 653, 712
Kalēju Pēteris — Ld (1917) līdzstrādnieks 1006
Kalēju Pēteris, sk. Šmits Pēteris
Kalendārnieks, sk. Alunāns Ādolfs
«Kalendārs Latviešu Luterticīgiem Bērniem», arī *LBK* 852
Kalna Cirulis, sk. Kronvalda Atis
Kalninieks, sk. Kaudzītes Matīss
Kalniņa Klāra (ps. -ras, -as, -r-, Kl., Kļāra, -va, Una, Ens [kopā ar Paulu K.], dz. 1877) — meņševiku publiciste, 1917 Ziņ red. loc. 956
Kalniņš, sk. Bergs Janis
Kalniņš Alfreds (1879—1951) — komponists, Latvijas PSR Tautas mākslinieks 956

Kalniņš Ed. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Kalniņš Edvarts, Dr. med. (dz. 1869) — ārsts, DzV līdzstrādnieks, vēlāk LVU prof. 944, 1006
Kalniņš J. Palsmanē, sk. *Kalniņš Jānis Druvienā*
Kalniņš Jānis Druvienā un Palsmanē (1859—1924) — skolotājs un literāts, J. Poruka pirmais biografs, RKr un DzV līdzstrādnieks 876, 926
Kalniņš Jānis (ps. Vientulis) — literāts 489, 860, 915, 935, 945
Kalniņš Jūlijs (ps. Jul. K.) — 1916 RZ teātra kritiķis 993
Kalniņš Juris (saukts Vietalvas Kalniņš, ps. Prātkopis, Pr., P., J. K., Kāds tuvinieks, 1847—1919) — skolotājs un žurnālists, 1905—1906 BV red., vēlāk DzV red. loc. un RLB Zinību komisijas priekšnieks, 1917—1918 RLA red. loc. 169, 463, 862, 876, 886, 887, 915, 919, 922, 924, 942, 972, 993, 1003, 1006
Kalniņš Kārlis — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Kalniņš Krišjānis (1847—1885) — advokāts, RLB priekšnieks (1875—1885) 359, 360
Kalniņš Pauls (ps. un iesaukas P-ls, Pauls, Kk., Ks., E., Ens [kopā ar Klāru K.], 1872—1945) — viens no ievērojamākajiem latviešu meņševiku līderiem, oportūnisma, paudējs Latvijas strādnieku kustībā, buržuāziskās Latvijas laikā saeimas priekšsēdētājs 956
Kalniņš Rodrigo (1883—1940) — aktieris 966, 969
Kalnmalietis, sk. Kaudzītes Matīss
Kaļiņins F. — krievu strādnieks, rakstījis par proletāriskās mākslas jautājumiem 1912 «Новый журнал для всех» 594
Kalvu Oļģerts, sk. Kraujiņš Kārlis
Kamardietis A., sk. Jesens Andrejs
Kamenskijs, sk. Plehanovs Georgijs Valentinovičs
Kamols Kirils, sk. Sudrabkalns Jānis
«Kampf», sk. «Der Kampf»
Kampfs Leopolds (mir. 1913) — vācu dzejnieks 897, 900, 906, 920
Kamps Maksims de — 19. gs. franču dzejnieks 644
«Kanādietis» (1913—1914) — Vinnipegas Latv. sadraudzīgās b-bas izd., 2 reizes mēnesī, red. J. Šmits 896
Kanbergs Augusts (1898—1918) — revolucionārs Amerikas latv. literāts 803—806, 1005, 1006
Kandids, sk. Veiherts Teodors
Kānels — viens no Ld administratoriem, «Rīgas lauks. centrālb-bas» pārstāvjiem 792
Kants Imanuels (Kant Immanuel, 1724—1804) — lielākais vācu filozofs-ideālists, 18. gs. otrās puses un 19. gs. sākuma vācu ideālisma ciltstēvs 363, 367, 593, 680, 691, 695
Kapteinis Nemo, sk. Kūla Pauls
Karamzins Nikolajs Mihailovičs (1766—1826) — krievu rakstnieks 985
Karaveirs — Dry līdzstrādnieks 972
Karejevs Nikolajs, prof. (1850—1931) — buržuāzisks krievu vēsturnieks un sociologs 373
Kārkliņš Ernests, sk. Zeltmatis
Kārkliņš Jānis (dz. 1891) — skolotājs, dzejnieks un žurnālists, vēlāk JZ red. un mistisks murgotājs 310, 338, 341, 342, 491, 525, 593, 594, 800, 801, 864, 865, 873, 876—878, 880, 884, 887, 894, 906, 916, 919, 921, 935, 943, 947, 973, 993, 1000, 1004, 1007, 1010
Kārkliņš Kārlis (dz. 1888) — skolotājs un buržuāzisks literatūrvēsturnieks, Dr un JLt līdzstrādnieks, vēlāk LVU māc. spēks 876, 859, 1007
Kārkliņš Oto (1883—1939) — viens no redzamākajiem latv. revolucionārās kustības darbiniekiem, pēc Februāra revolūcijas Vidzemes padomes valdes priekšsēdētājs un Iskolāta pr-ja biedrs, LSD CK loceklis, 1919 L-jas Padomju valdības pr-ja biedrs 1007
Kārkliņu Ģederts — ĀAK u. c. humoristiski satīrisku izd. līdzstrādnieks 877, 922, 956
Kārklis-Ziedaitis M. — literāts, As u. c. izd. līdzstrādnieks 943
Kārkluvalks Fricis (ps. Gaigalietis) — literāts 944, 973
Kārkluvalks Kārlis (ps. -valks., 1895—1917) — latv. strēlnieku virsnieks, žurnālists un dzejnieks, JA, Dr un Ld līdzstrādnieks 908, 944, 973, 1008, 1009
Kārlēns A. A. — valodnieks 995
Kārlis, sk. Āronu Matīss
Kārlis, sk. Dzelzskalnu Kārlis

Kārlis Augusts, sk. Stukmanis Kārlis Augusts
Karmen-Silva (Carmen-Sylva, īstajā vārdā Elizabete Vīda, 1843—1916) — vācu dzejniece, Rumānijas karaliene Elizabete 898, 937, 939, 984, 985, 991
Karpovs J. — krievu dramaturgs 1010
Karpovičs 849
Kārstenis Jānis (īstajā vārdā Šmits, ps. J. Krst., J. Karsten, 1884—1921) — skolotājs un rakstnieks 327, 499, 631, 632, 910, 917, 945, 951, 977
Karters Leons — RA (1913) līdzstrādnieks 908
Kasparsons Kārlis (ps. Siguldiets, Sg., K., Unus, dz. 1865) — ārsts un dabas zinātnieks, jaunstrāvnieku sīkburžuāziskā spārna pārstāvis, vēlāk buržuāziskās Latvijas ministrs un deputāts 227, 229, 235, 236, 06
Katkovs Mihails Ņikiforovičs (1818—1887) — krievu žurnālists un publicists 823
Katons Marks Porcijs (Cato, 234—149 pr. m. ē.) — romiešu valstsvīrs un rakstnieks 171
Katrina II Aleksejevna (1729—1796) — Krievijas ķeizariene (1762—1796) 863
Kaudzes M., sk. Kaudzītes Matīss
Kaudzītes Matīss (ps. Kalninieks, Kalnmalietis, K. M., Kaudzes M., K-dt., -.-, Kdzt., Kdz., 1848—1926) — skolotājs, rakstnieks un literatūras kritiķis 106, 219, 220, 222, 223, 229, 234, 254, 335, 344, 359, 360, 526, 539, 676, 826, 827, 828, 862, 876, 877, 898, 909, 915, 951, 964, 968, 972, 976, 977, 981, 993, 1009
Kaudzītes Reinis (ps. R. Vidzemnieks, R. V., R. K., K. R., es, es R., 1839—1920) — rakstnieks un publicists 106, 220, 229, 234, 254, 335, 344, 359, 360, 539, 676, 826, 828, 862, 877, 898, 908, 909, 915, 932, 944, 964, 968, 972, 973, 976, 977, 981, 1009
Kaugurietis, sk. Endzelīns Jānis
Kauliņš Kārlis — žurnālists, Sp līdzstrādnieks 908, 944
Kaulis Indriķis, sk. Alunāns Indriķis
Kauļu Indriķis, sk. Alunāns Indriķis
Kaupiņš Hermanis (ps. H. Kps, dz. 1891) — žurnālists 755, 756, 944
Kaupo Reinhold (vācu izd.), sk. Zeiferts Teodors
Kautska Minna (mir. 1912) 869
Kautskis Kārlis (Kautsky Karl, 1854—1938) — viens no Vācijas sociāldemokrātijas un II Internacionāles līderiem, centrisma ideologs, vēlāk renegāts, nikns proletariāta diktatūras, marksisma un PSRS ienaidnieks 371, 538
«Kāvi» (1905—1906) — «žurnāls literatūrai un sabiedriskai dzīvei», pirmais latviešu dekadentu izdevums, red. K. Skalbe, izd. D. Zeltiņš, aizliegts 509
«Kāvi», arī *Kv* (1910—1912) — nedēļas laikraksts, Valkā, red. Jānis Lapiņš, vēlāk D. Eidemans, fakt. red. L. Laicens, izd. J. Rauska 852, 866, 872, 879, 910, 922
«Kāvu» pielikums, arī *Kvp* (1910—1912) 852
«Kāvi», arī *Kv* (1—4, 1914— 1—16, 1915) — «ilustrēts kara un citu rakstu krāj.», Rīgā, izd. A. Lācis 852, 963, 968, 980
Kāvs E. — Sp līdzstrādnieks 908
Kazanova Džovanni (Casanova, 1725—1798) — itāliešu avantūrists 602
Kažociņš, sk. Pelcs Dāvīds
Kažoku Dāvis, sk. Pelcs Dāvīds
K. B., sk. Bertram Kārlis
Kdz., sk. Kaudzītes Matīss
Kdzt., sk. Kaudzītes Matīss
K-dt., sk. Kaudzītes Matīss
K. E., sk. Dīnsberģis Ernests
Keislers Fr. (Kaisler) — «St. Peterb. Zeitung» līdzstrādnieks 858, 866
Keja Elena (Key, 1849—1926) — zviedru rakstniece 860
Kellere Elena (dz. 1880) — amerikāņu rakstniece 928
Kellermanis Bernhards (1879—1951) — vācu rakstnieks 865, 879, 896, 905, 909
Kemps, arī *Ķemps Francis* (ps. Skoborga, Skomba, Latgalis, sk. Latgalīts, 1876—1953) — inženieris un publicists, pirmās latgaliešu avīzes G izd.-red., vēlāk reakcionārs Latgales politisks darbinieks 877, 882, 910, 939, 944, 950, 956
Keslers Oto — brošūras *«Die Baltenländer und Litauen»* (1916) autors 981
Kicbergs Augusts (Kitsberg, 1855—1928) — igauņu rakstnieks, dramaturgs 932, 933, 935, 936, 940, 943, 948, 949, 956, 965, 967, 969, 971, 972, 975, 977, 980, 1010

Kierkegors Sērens (Kierkegaard Sören, 1813—1855) — dāņu teologs un filozofs, subjektīvais idealists 911
Kilands Āleksandrs (Kieland, 1849—1906) — norvēģu rakstnieks 830
Kilpe Francese (Külpe Frances, dz. 1862) — vācu literāte, rakstījusi noveles par 1905. gada revolūciju Baltijā 870
Kimmels N. (Kymmel) — vācu grāmattirgotājs un izdevējs, Rīgā 858, 866, 895
Kindzulis Jezups (ps. Čenču Jezups, Dzērkste, dz. 1888) — agronoms, latg. rakstnieks, buržuāziskajā Latvijā satversmes sapulces deputāts 877, 881, 882
Kipers Fr. — «BV» līdzstrādnieks, dzejdaris-plaģiators 180
Kivi Āleksis (1834—1872) — somu rakstnieks 994
Kīvinens, sk. Balodis Antons
K. J., sk. Kalniņš Juris
K. J., sk. Kovaļevskis Jānis
K., J., sk. Kleinbergs Jānis
K. Jūl., sk. Kalniņš Jūlijs
K. K., sk. Kundziņš Kārlis, sen.
Kl., sk. Kleinbergs Jānis
Kl. Ad. — VA līdzstrādnieks 908
Клаdo T., — latv. daiļliteratūras paraugu tulkotājs Brjusova-Gorkija krāj. 982
Klaidons V. — JDL līdzstrādnieks no Petrogradas 993
Klaidūns, sk. Pabērzs Juris
Klāra, sk. Kalniņa Klāra
Klaucānu Šiepla, sk. Jaunsudrabiņš Jānis
Klaustiņš Roberts (ps. R. Kl., R. K., -st-, dz. 1875) — skolotājs, literatūrvēsturnieks un kritiķis 128, 252—254, 267, 268, 471, 538, 591, 860, 862, 863, 877, 891, 893, 908, 909, 923, 926, 929, 944, 954
Klāvs, sk. Puriņš Nikolajs
Kleinbergs, arī *Kleinberģis Jānis* (ps. Kl., -nb-, J. Kl., J. K., J. Pakalns, 1874—1919) — dzejnieks un žurnālists, 1906 Jnt red., vēlāk Sdz, MD, LpAtb red. loc. 862, 877, 909, 973
Kleinborts — vācu literāts 944
Kleists Heinrihs (1777—1811) — vācu dzejnieks 888, 990, 996
Klepers A. — VA līdzstrādnieks 877
Klibais, sk. Zvirbulis Ludis
Klimbims, sk. Blaumanis Rūdolfs
Klingers Makss (1857—1920) — vācu tēlnieks un gleznotājs 143
Klive Ādolfs (dz. 1888) — Šaņavska tautas universitātes klausītājs, buržuāziskajā Latvijā viens no reakcionārās «Zemn. Savienības» līderiem 959
Klivs A., sk. Klīve Ādolfs
Klodēls Pols (Claudel, 1868—1955) franču rakstnieks 898
Kl. R., sk. Klaustiņš Roberts
Klūdziņš K. — JA līdzstrādnieks 944
Kļava V. — ZnK līdzstrādn. 909
Kļaviņa Lina — aktrise Ventspilī 935
Kļaviņš A. — DzA (1916) līdzstrādnieks 994
Kļaviņš A. J. — izd. Cēsīs 960
Kļaviņš Eduards (mir. 1914) 944
Kļaviņš Jānis (ps. Asmas Jancis, Asma, As--, J. Kl., dz. 1876) — rakstnieks, kopš 1915. g. dzīvo Kaukāzā 463, 495, 514, 515, 525, 550, 590, 839, 862, 864, 865, 872, 877, 881, 883, 886, 894, 898, 902, 903, 906, 909, 911, 916, 917, 919, 949, 981
Kļaviņš-Landavs J. — JDL līdzstrādnieks 909, 911, 944, 973, 1001
Kļims, sk. Ozols Jānis
Kļ. J., sk. Kļaviņš Jānis
Kļučinskis — katoļu arhibīskaps 869
K. M., sk. Kaudzītes Matīss
K. N. — JV (1910) līdzstrādnieks no Petrogradas 994
Kn., sk. Knoriņš Vilis
Knapsieris Fricis, sk. Roziņš Fricis
Knoriņš Vilis-Vilhelms (ps. Pr., Proprium, V. Kn., Kn., Priedulājs [?], 1890—1939) — revolucionārs publicists un literatūras kritiķis, viens no ievērojamākajiem latviešu padomju literatūras teorētiķiem un literatūrvēsturniekiem PSRS 11, 14, 15, 77, 127, 313, 315, 336, 343, 396, 532, 534, 537, 572, 578, 587, 592—594, 857—859, 861, 863—865, 876—878, 881, 893, 894, 895, 909, 910, 914, 917, 928, 944, 945, 958, 973, 994
Kn. V., sk. Knoriņš Vilis
K-ns, sk. Kronlins Jānis
K. O., sk. Kronvalda Atis
Kogans, sk. Kohans P.
Kohans P. — krievu literatūrvēsturnieks 878, 910, 945
Ko.-Jo., sk. Jokums Konrads
Kokovcevs — reakcionārs krievu politiķis 138

Koks A. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Končinskis F. (dz. 1876) — poļu rakstnieks 898, 910
Koni Anatolijs (1844—1927) — krievu jurists 873, 894, 918
«Königsberger Hartungsche Zeitung» 867, 868
Konsjanss Hendriks (Conscience 1812—1883) — flāmu rakstnieks 882
Kons-Viners — vācu mākslas teorētiķis 136
Konstantinovs — krievu dramaturgs 985
«Kooperators», arī *Kpr* (1913, 1—2, 1914, 1—10) — «kooperatīvs mēnešraksts», Rīgas kooperatoru biedrības izdevums, red. A. Frīdenbergs 852, 945
Kooperators — Kpr līdzstrādnieks literatūras un teātra kritikas jautājumos 945
Kornets Arturs (ps. Art. K.) — žurnālists, DzV līdzstrādn. 994
Koroļenko Vladimirs Galaktionovičs (1853—1921) — krievu rakstnieks 378, 550, 830, 897, 898, 901, 903, 907, 915, 921
Korsakovs P. — krievu dramaturgs 936, 949, 950, 1007
Koršs Fjodors (1843—1915) — krievu filologs, akadēmiķis 936, 956, 958, 969, 973
Kosorotovs Aleksandrs — krievu dramaturgs 866, 882, 1004, 1006, 1009, 1011
Koškins Kristaps (1875—1931) — aktieris un lugu tulkotājs 741, 742, 967, 986, 993, 998, 999, 1009, 1011
Kovaļevska Olga (ps. un revolucionāra iesaukas — M-d-miņa, Madāmiņa, 1866—1949) — revolucionārās kustības darbiniece, Jēk. Kovoļevska sieva 857, 910
Kovaļevskis Jānis (1873—1921) — revolucionārs jaunstrāvnieku publicists, 1907—1915 LpAtb red. 860, 884
Kovaļevskis Jēkabs (ps. un revoluc. iesaukas — Kundziņš, Valters 1862—1943) — revolucionārās kustības darbinieks, iepriekšējā brālis 857, 910
Kovarskis L. 994
Kozlovskijs L. S. 910, 973, 1000
Kozlovskis Eduards (ps. Maltānīts, dz. 1878) — latgaliešu literāts 892, 925, 960
Kps. H., sk. Kaupiņš H.
Kr., sk. Kreicberģis Jānis
Kr.-, sk. Kronvalda Atis
K. R., sk. Kaudzītes Reinis
K. R., sk. Klaustiņš Roberts
Krags Tomass (1868—1913) — norvēģu rakstnieks 911, 913
Kraijers de G. (Gaspard de Crayer, 1584—1668) — gleznotājs 353, 528
Krastiņš Fr. — skolotājs un literāts 905
Krastkalns Andrejs (1868—1939) — reakcionārs advokāts, pirmā impēriālistiskā pasaules kara laikā Rīgas pils. galva, vēlāk Pagaidu valdības Vidzemes komisārs un RLB priekšnieks 866, 931
Krašeņņikovs Nikolajs — krievu rakstnieks 937
Kraševskis Josefs Ignacijs (Kraszewski 1812—1887) — poļu rakstnieks un vēsturnieks 867, 882
Krauja, sk. Balodis Antons
Krauja A., sk. Balodis Antons
Kraujiņš A., sk. Balodis Antons
Kraujiņš Kārlis (ps. Rožmīlis, K. Kr., Kalvu Oļģerts, dz. 1879) — žurnālists un rakstnieks, R. Blaumaņa draugs 870, 884
Krauklis Jānis (mir. 1884) — pareizticīgo garīgā semināra Rīgā skolotājs, K. Biezbārža domu biedrs, 60. gados atbalstījis zemnieku sūdzības cara valdībai 966
Krauklis V., sk. Bračs Augusts
Krauze A., sk. Krauze-Ozoliņa Austra
Kr. Br., sk. Bertrams Kārlis
Krēbs Tony — amerikāņu dramaturgs 1004
Kreicberģis, arī *Kreicbergs Jānis* (ps. Līdumnieks, Krustkalns, Kr., J. Kr., Janus, Brunhilde, 1864—1948) — advokāts un literāts, «Dzimtenes» (1905—1906) red.-izdevējs, St, Dr un DzV līdzstrādnieks, buržuāziskais nacionālists 238, 527, 945
Krēns Valters (Crane 1845—1915) — angļu gleznotājs 964
Kreplins Augusts (dz. 1893) — Latvijas amatnieku krājaizdevu s-bas darbinieks, 1915 Dm red. 959
Kretuldražu Kažus, sk. Krūza Kārlis
Krilovs Ivans Andrejevičs (1768—1844) — krievu fabulists un dramaturgs 451, 975
Krispi Frančesko (Crispi, 1819—

1901) — itāliešu politiķis, 1848 revolūcijas dalībnieks 160
«Kristīgās Ģimenes Kalendārs», arī *KrĢK* — K. Paucīša apg., Limbažos 852, 1012
«Kristīgs Vēstnesis», arī *KrV* 852, 877, 974
Krišķāns Jānis (ps. Bezzemju Jānis, Krš., 1863—1916) — skolotājs un skolu vēsturnieks 924, 929, 945, 987, 999, 1004
Kr. J., sk. Kreicberģis Jānis
Kr. K., sk. Kraujiņš Kārlis
Kr. K., sk. Krūza Kārlis
Kr. M., sk. Auseklis
Kr-nis, sk. Dīnsberģis Krišjānis
Kroče Benedeto (Croce Benedetto, 1866—1952) — itāliešu filozofs, imperiālistiskās buržuāzijas ideologs, jau 19. gs. beigās uzstājās ar marksisma «kritiku», būdams absolūts ideālistiskās filozofijas piekritējs 681, 685
Kroders Arturs (ps. Art. K., dz. 1892) — revolūc. kustības renegāts, buržuāzisko nacionālistu publicists 973, 994, 1000, 1007
Kroders Roberts (1892—1956) — žurnālists, tulkotājs un teātra kritiķis 592, 593, 864, 878, 910, 912, 914
Krodznieks Jānis (īstajā vārdā Krīgers, 1851—1924) — vēsturnieks 860, 880, 882, 886, 892, 910, 917, 931, 945, 977
Krogs Cecīlija (mir. 1912) 889
Kroks — BV (1917) līdzstrādnieks 982, 1007
Krols Oto (dz. 1888) — žurnālists 878, 910, 945
Kronikus — L līdzstrādn. 945
Kronlins Jānis (ps. K. Lins, K-ns, dz. 1886) — skolotājs un reakcionārs literāts, īpaši baptistu izdevumos 945, 973
Krons Dionisijs (Croon, 1777—1838) — baltvācu mācītājs un literāts, mēģinājies arī dažu vācu klasiķu sacerējumu latviskošanā 862
Kronvalda Atis (ps. Kr. -, Kalna Cīrulis, O. K., 1837—1875) — 217, 218, 227, 526, 824,, 860, 862, 894, 908, 913, 919, 993
Kronvalde Karolīna (1836—1913) — skolotāja un literāte, iepriekšējā sieva 912, 913
Kropotkins Pjotrs Aļeksejevičs (1842—1921) — kņazs, krievu anarhists un ģeogrāfs 920, 933
Krosbi Ernests — Ļ. Tolstoja paziņa 878
Krs., sk. Kukurs Jānis Alfreds
Krst. J., sk. Kārstenis Jānis
Krš., sk. Krišķāns Jānis
Kr. T., sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
Kručkovs Kuzma — kazaks 728
Krūmiņš J. B. — izd. 888
Krūms, sk. Lencmanis Jānis
Krūms Augusts Reinholds (ps. A. R. Kr., Kr., 1859—1908) — DzV korektors, īsu laiku arī avīzes parakstītājs 51
«Krusta Ugunis» — 1917 projektējamais Latv. strēln. satīriskais žurn. 1002
Krustiņsons J. — RjV līdzstrādnieks 945
Krustkalns, sk. Kreicberģis Jānis
Krūza Kārlis (ps. Vēsmiņu Kārlis, u., K. Kr., V. K., Kretuldražu Kažus, Bendradarbis, Hailāns, dz. 1884) — dzejnieks 128, 250, 252, 262, 313, 314, 327, 419, 490, 533, 536, 537, 744, 862, 869, 889, 878, 886, 907, 910, 919, 920, 922, 924, 939, 945, 957, 973, 993
K-s, sk. Balodis Kārlis
Kubeles Ernests, sk. Dīnsberģis Ernests
Kučera A. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Kukļarskis Teodors 918
Kukurs Jānis Alfreds (ps. Pašvaldis, Mazais Dundurs, Krs., dz. 1879) — grāmattirgotājs, izdevējs un literāts 498, 517, 518, 728, 1000
Kūla J. — lubeniecisks dzejdaris, RA līdzstrādnieks 918
Kūla Pauls (ps. Kapteinis Nemo) — žurnālists un literāts, Vrd līdzstrādnieks 864
Кильчицкий А. В. — krievu kartogrāfs 959
Kuļikovskis D. N. — krievu literatūrvēsturnieks 954
Kundziņš Fricis (1875—1922) — skolotājs, populāru lasāmgrāmatu skolām autors, grāmattirg. un izd. 961
Kundziņš Jānis (ps. Zvanis, J. K.) — revolucionārs Amerikas latv. publicists, 1900—1901 «Ausekļa», vēlāk Prl red. 22, 805, 806, 809, 1007
Kundziņš Kārlis, sen. (ps. K. K., 1850—1937) — Smiltenes mācītājs un literāts 878, 892, 910, 945
Kundziņš Kārlis, jun. (dz. 1883) — mācītājs, skolotājs Valmieras sko-

lotāju seminārā, vēlāk LVU prof., buržuāziskais nacionālists 945
Kuprins Aleksandrs Ivanovičs (1870—1938) — krievu rakstnieks 895, 973
Kurcijs Andrejs (īstajā vārdā Kuršinskis, dz. 1884) — rakstnieks un ārsts 461, 525, 758, 839, 864, 893, 966, 978, 982, 1007
Kurcits J. — JR līdzstrādn. 1007
Kuri-Beri, sk. Valdmanis Ārvīds
Kurmis Oļģerts, sk. Upīts Andrejs
Kurmits E. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Kurševice Emīlija (dz. Kalniņa, ps. Nātre, N., N-re, M. -, -tre, dz. 1875) — publiciste un vēsturniece, no 1920 darbojusies PSRS 857, 910, 933, 973, 1005, 1007
Kurševics Kārlis (ps. K. Liepa, K. L., Kārlis Liepa, L-a, dz. 1874) — jurists un publicists, no 1920 darbojies PSRS, iepriekšējās vīrs 758, 945
«Kurzeme», arī *Krz* (1914—1915) — sīkburžuāzisks laikraksts, 2 reizes nedēļā, Ventspilī, red. J. Bankavs 852, 930, 934, 935, 971, 975
Kurzemes Homērs, sk. Alunāns Adolfs
«Kurzemes Vārds» (1918—1944 ar pārtrauk.) — buržuāzisko nacionālistu dienas laikraksts, Liepājā, 1923—1926 red. H. Eldgasts 21, 795
«Kurzemnieka» literāriskais piel., arī *Krzp* (1910—1913) 852, 871, 878
«Kurzemnieks», arī *Krz* (1910—1913) — nedēļas laikraksts, Kuldīgā, ar literāro piel. 866, 867, 871, 874, 878, 880, 881, 894, 910
Kurzemnieks G. — «Biedrību Kalendāra» sastādītājs 851
K. Z., sk. Millers — Zariņu Kārlis

Ķ. A., sk. Ķeniņš Atis
Ķemps Francis, sk. Ķemps Francis
Ķencis, sk. Lencmanis Jānis
Ķeniņa A., sk. Rūmane-Ķeniņa Anna
Ķeniņš Atis (ps. A. Ķ., dz. 1874) — dzejnieks un publicists, 1906—1910 «Zalkša» izd.-red. 15, 19, 163, 252, 254, 255, 458, 488, 599, 676, 739, 740, 753—755, 758, 765—767, 777, 788, 790, 792, 862, 865, 879, 885, 938, 941, 955, 973, 974, 989, 994, 998
Ķezbers Matiss, sk. Blaumanis Rūdolfs
Ķib. Andr., sk. Spriņģis Andrejs
Ķibuļu Andrejs, sk. Spriņģis Andrejs
Ķikuts Spricis, sk. Upīts Andrejs
Ķikunts — Krz līdzstrādnieks 866, 879, 894, 910
Ķirpis — JDL līdzstrādnieks Parīzē 910
Ķirsis J. — DzV un Ķibuļu Andr. inspirēts pseido «strādnieks», J. Jankava uzskatu piekritējs DzV polemikā ar Pēterburgas latv. studentiem marksistiem 45, 855
Ķ. M., sk. Blaumanis Rūdolfs
Ķuzis Dāvis (pavārdi Skuja, Elements, 1884—1914) — Latvijas socd. darbinieks 958

L., sk. Lapiņš Jānis
L., sk. Puriņš Nikolajs
L-a, sk. Kurševics Kārlis
Labers J. (ps. Valkīriāns, dz. 1884) — feļetonists 922, 946
Lāce Anna — režisore 756
Lācis Augusts — izdevējs 728
Ladiševskis Vl. — krievu literāts 946
Lafargs Pols (Lafargue Paul, 1842—1911) — franču sociālists un rakstnieks, Kārļa Marksa meitas Lauras vīrs 888
Lagerlefa Zelma (Lagerlof, 1858—1940) — zviedru rakstniece 900, 937
Laicens Linards (ps. Malenietis, L. Malenietis, L. L., Ln., L-s, L., Linards, Lūkapīcka, Jurģis Metums, 1883—1938) — rakstnieks un revolucionārs, politisks darbinieks, vēlāk viens no latviešu padomju literatūras pamatlicējiem 19, 327, 494, 662—667, 720, 734, 743—745, 750, 751, 756, 759, 760, 777, 788, 790, 865, 877, 879, 880, 887, 902, 906—908, 910—912, 922, 934, 936, 938, 941, 946, 949, 952, 954, 959, 973, 974, 994, 995, 998, 1000, 1002, 1007, 1012
«Laika Atbalss», arī *LAt* (no 1912. g. 12. aug. līdz 13. nov.) — nedēļas laikraksts, Rīgā, LB 2. turpinājums, aizliegts 852, 868, 874, 881
«Laika Atbalss» literāriskais piel., arī *LAtp* 852, 874
«Laika Balss», arī *LB* (1911) — sociāldemokrātiska sabiedriska un literāriska avīze, Rīgā, 3 reizes nedēļā, aizliegta 362, 852, 907
«Laika Domas», arī *LD* (1917) — kontrrevolucionārs buržuāzisko nacionālistu dienas laikraksts, no

21.—28. dec., Valkā, LV turpinājums, red. A. Kroders u. c. 852, 1008
«Laika Vēstis», arī *LV* (1917) — kontrrevolucionārs buržuāzisko nacionālistu laikraksts, Cēsīs, vēlāk Valkā, red. A. Kroders u. c. 1000, 1002, 1004—1007, 1010—1012
«Laiks», arī *Lai* (1—2, 1917) — buržuāzisks literārs žurn., Rīgā, red. K. Skalbe 998, 1004, 1005, 1007, 1010, 1011
Laiks A. — VA līdzstrādnieks 946
Laimnieks J., sk. Dravnieks Jēkabs
Laiviņš Augusts (dz. 1889) — rakstnieks 631, 966, 974
Lakstīgalu Lucija — JDr līdzstrādniece 976
«La Libre penseé» 983
La Menē, sk. Lamnē Igs Fēlisitē Robērs de
Lamnē Igs Fēlisitē Robērs, de (Lamennais Hugues, de, 1782—1854) —franču katoļu teologs un filozofs, viens no ultramontānisma ciltstēviem 345
Landsberga G. «Latviešu Kalendārs», arī LndK 853, 875, 883
Landsbergs G. — LLGr un LndK izd., tipografs, Jelgavā 853
Landavs J. K. — žurnālists 893
Landers Kārlis (ps. K. L., 1875—1937) — publicists un vēsturnieks, pirmās latviešu vēstures autors, arī viens no pirmajiem latviešu padomju vēstures zinātnes pamatlicējiem, 1907 «Прибалтийское Эхо», 1909—1910 Dz red. 252, 255, 983, 987, 994
Landskēnu Juris, sk. Teikmanis Voldemārs
Lange Jēkabs (1711—1777) — baltvācu mācītājs un valodnieks 893, 917
Langmans Filips (dz. 1862) — vācu dramaturgs 1003, 5, 10
Lapas Mārtiņš (ps. L. M., M. L. pp., M. L., Märt Lapp, Rūjenietis, L. Rūjeniets, L., -l-, -pp-, L-p-. Kāds valmieriets, L. R., -p-, Jaunkārķenietis, 1846—1909) — žurnālists un dzejnieks 862, 911
Lapiņš Jānis (ps. J. L., J-is, Ed. Aurenieks, 1885—1941) — skolotājs un sīkburžuāzisks publicists, 1910—1912 Valkas Kv red., vēlāk buržuāziskais nacionālists 17, 594, 651—670, 797, 798, 857, 859, 879, 891—893, 911, 924, 935, 940, 946, 954, 968, 974, 979, 980, 981, 983, 984, 989, 994, 995, 1000
Lapiņš M. — fotografs 926
Lapiņš R. — tulk. 981
Lapsingeru Juris (īstajā vārdā Lapsiņš) — lauku skroderis un dzejdaris 984
Lapskalnu Andrejs — literāts 19. gs. beigās 104
Largo, sk. Bērziņš Artūrs
Larve — L līdzstrādn. Maskavā 911
Lasals Ferdinands (Lassalle, 1825—1864) — vācu rakstnieks un Vācijas strādnieku kustības oportūnistisks darbinieks, kas atbalstīja Bismarka politiku un noslēdza ar viņu slepenu savienību, noraidīja strādnieku revolucionāro cīņu pret kapitālismu, pēc viņa apgalvojumiem, strādnieku šķirai pietiek iekarot vispārējas vēlēšanu tiesības, lai uzveiktu kapitāla kundzību 138, 655, 850, 938, 946
«La Science Sociale» (kopš 1886) — reakcionārs franču mēnešraksts 705
Lasītājs — Amerikas latv. revoluc. literāts 806, 807, 1007
Lasis Pēteris (ps. Strādonis, 1863—1946) — žurnālists 903
Lasmanis Fricis Aleksandrs (dz. 1862) — sēklu tirgotājs, RLB runas vīrs, dažu brošūru izd. 925
«Latgales Kalendārs» (1915. gadam) 972
Latgalis, sk. Ķemps Francis
Latgalits, sk. Ķemps Francis
«Латышский литературный альманах «Вестник знания» (1913) — A. Deglava sakop. 892, 906, 915
«Latv.», sk. Latvija
Latviešu Ādams, sk. Leitāns Ansis
«Latviešu Avīzes», arī *LA* (1822—1915) — pirmais latviešu nedēļas laikraksts, Jelgavā, baltvācu mācītāju vadībā, no 1905—1908 red. J. Veismanis, 1909—1915 N. Puriņš 584, 852, 866, 867, 869, 870, 874, 877, 879, 881, 895—997, 899, 911, 913, 914, 916, 921, 928—934, 937, 940, 942, 949—954, 971, 974, 976
«Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas» piel., arī *BSk* 851, 875
«Latviešu Avīžu» stāstu nodaļa un pielikums, arī *LAp* 852, 950, 966, 972, 973
«Latviešu Dzimtene» — projektējamais latv. buržuāzijas žurn. (1915) 963
«Latviešu Famīlijas Kalendārs» 932

Latviešu grāmatu izdevēju un tirgotāju biedrības valde 911
«Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata», arī *GGr* 852, 871, 873, 880, 882, 889, 900, 902, 903, 905, 912, 915, 919, 922, 935, 944
«Latviešu Literatūras Kritika» (no 1956) — rakstu kopojums 7, 13, 14,
«Latviešu Strēlnieks», arī *LStr* (1916) — pirmā Daugavgrīvas Latv. strēln. bataljona žurn., red. J. Poriets 853, 801, 984, 985, 989, 991, 993, 994, 996, 999, 1007
«Latviešu Studentu Gadagrāmata» (1914) 924, 925, 934, 939, 950
Latviete, sk. Brigadere Anna
Latviete, sk. Kaija Ivande
Latviete, sk. Krauze Austra
«Latvija», arī *L* (1906—1915) — konservatīva «politiska un literāriska dienas avīze», Rīgā, Latviešu konstitucionāldemokrātiskās («kadetu») partijas izd., 1906—1907 atbildīgais red. R. Blaumanis, vēlāk J. Stumbergs u. c. 28, 51, 83, 101, 128, 207, 260, 262, 311—314, 418, 419, 471, 484, 485, 488—490, 492—494, 497, 498, 503, 537, 596, 609, 635, 636, 742, 758, 852, 855, 860, 862, 863, 864, 866—872, 874—883, 885—887, 889—893, 895—900, 902—908, 910—917, 919, 921—943, 945, 947—952, 955—957, 959, 961—971, 973—980
«Latvijas» literāriskais pielikums, arī *Lp* 698, 852, 875, 883, 934, 947, 956, 959
«Latvijas Skola», arī *LSk* (1917) — Latvijas Skolotāju savienības žurn., 2 reizes mēnesī, red. K. Dēķens 853, 982, 1004—1006
«Latvji Ārzemēs» 988
«Latvju Strēlnieks», arī *LStr* (1917) — Latv. Strēlnieku Pulku Deputātu Padomes Izpildu Komitejas laikraksts, BrSt turpinājums 853, 1003, 1004, 1007, 1008
«Latvju Strēlnieks» (1915) — rakstu krāj., K. Skalbes red. 794, 797—800, 1004
Lauberga J. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Lauberts Erihs (1878—1931) — režisors un aktieris 956, 1004, 1011
Laube Indriķis (ps. L., I. L., H. L., -be., Tāmnieks, Zobugals, Rebbe Šmulle, Ņirga, Inga, 1841—1889) — rakstnieks, žurnālists un literatūras kritiķis 218, 219, 221, 222, 266, 526
Laucenieks — Sdz līdzstrādnieks 879
Laufs K. — vācu dramaturgs 993
«Lauksaimnieku Kalendārs», arī *LkK* 853, 1002
«Laukstrādnieku Ciņa», arī *LkC* (1917) — Latvijas Sociāldemokrātijas Centrālās Komitejas dienas laikraksts, Rīgā, no 7. jūl. līdz 18. aug. 853, 1009—1011
Lauma, sk. Brigaders Jānis
Laurinoviča Apolonija (dz. 1886) — latg. publiciste 930
Laursone-Hibšmane Elza 918
Lautenbaha cienītājs — L līdzstrādnieks 879
Lautenbahs-Jūsmiņš Jēkabs (ps. J., Jakobus, Jūsminis, Montanus? 1847—1928) — filoloģijas profesors Tērbatā un dzejnieks — pseidotautisko romantiķu vadonis 19. gs. 80. gados 104, 105, 221—227, 229, 235, 277, 301, 360, 467, 499, 525, 562, 584, 653, 699, 707, 825, 862, 865, 876, 879, 881, 887, 894, 911, 919, 920, 960, 976, 1002—1004
Lauva Jānis (dz. 1873) — sava «filozofiska» kalend. izd. 853, 878, 879
«Lauvas J. Kalendārs», arī *LvK* 853, 879
Lauzums A., sk. Birkerts Antons
Lavrovs Pēteris Lavrovičs (ps. Mirtovs, 1823—1900) — krievu sabiedrisks darbinieks, publicists un sociologs, subjektīvais ideālists un eklektiķis, narodņicisma ideologs 946
Lazdiņš Fr. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Lazdiņš Juris — advokāts, Rīgā 931
Lazdiņš Reinholds (ps. R. Lzd., 1882—1943) — žurnālists, DzA (1915—1918) un «Brīvas Balsis» līdzstrādnieks 752, 959, 974, 989, 995, 1007
Lebrēna Marija Luize (Lebrun, 1755—1842) — franču gleznotāja 354
Lebrēns Šarls (Lebrun, 1619—1690) — franču gleznotājs 354
Lecis Juris (1860—1935) — skolotājs, vēlāk buržuāzisko nacionālistu literāts 925, 935, 939, 946, 952
Lēdurdzietis, sk. Bertrams Kārlis
Leidumniks, sk. Skrinda Antons
Leimaņu Jānis (mr. 1919) — izdevējs 865
Leiše Andr. (ps. A. L. dz. 1888) — literāts 911, 946

Leitāns Ansis (ps. Latviešu Ādams, -s-n., 7., A. L., A- -n., -n., -n-., R., 1815—1874) — pirmais latvietis latviešu laikraksta (MV) red. 862, 956
Leja B. — Pēterburgas latviešu stud. 78, 856
Lejas-Krūmiņš Teodors (ps. L.-Kr., Kr. T., Tedžus, L. K., T., Andrejsalietis., Andr-ietis, 1871—1947) — rakstnieks un režisors 871, 872, 876, 879, 897, 900, 906—908, 911, 933, 937, 946, 967, 973, 974, 989, 990, 999
Lejenietis, sk. Eidemanis Roberts
Lejgalietis Ed., sk. Ramats Eduards (1886)
Leijkarts J. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Lejmalietis P. M. — T līdzstrādnieks 911
Lejnieks G. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Lejnieks Jānis (ps. Visvaldis, 1876—1938) — ārsts un rakstnieks, dažu lugu autors, Plūdoņa brālis 621, 622, 936, 939, 943, 945, 949, 956
Lejputrenieki, sk. Auseklis
Lekonts de Lils Šarls (Leconte de Lisle, 1818—1894) — franču dzejnieks 327, 346
«Le Matin» 968
Lemonjē Kamijs (Lemonnier, 1844—1913) — beļģu rakstnieks 354, 896, 908, 911, 919, 957, 959
Lencmanis Jānis (ps. un revolucionāra iesaukas: Ķencis, Cērps, Misiņbārdis, Krūms, 1881—1939) — redzams latviešu revolucionārās kustības darbinieks, 1919 Latvijas Padomju valdības priekšsēdētāja vietnieks un iekšlietu tautas komisārs, vēlāk 15. armijas Kara revolucionārās padomes loc. 610, 946
Lengjels Melhiors (Lengyel, dz. 1880) — ungāru dramaturgs 936, 943, 957
Leonardo da Vinči (1452—1519) — itāliešu gleznotājs, tēlnieks, arhitekts un zinātnieks 353, 354, 528, 946
Leopolds II (1835—1909) — Beļģijas karalis 142, 597
Leons Daniels de (mir. 1914) 956
Lepeļtjē Edmonds (mir. 1913) 918
Leplē Pjērs Frederiks (Le Play, 1806—1882) — franču metalurgs, reakcionārs publicists un sociologs 702—706, 708—710
Lepskis, sk. Kovaļevskis Jānis
Lerhs-Puškaitis Anss (ps. Anss-Puškaitis, A.-L. Puškaitis, 1859—1903) — skolotājs, folklorists un rakstnieks 815, 862, 895, 922
Leshafts P., prof. — krievu pedagogs 932
«Les Annales des Nationalités» — buržuāzisks franču izd., kur publicēti raksti par Latviju un latv. (1913) 892, 902, 910, 912, 923, 941
Lesings Gotholds Efraims (1729—1781) — izcils vācu un Eiropas apgaismības darbinieks, mākslas teorētiķis, publicists, dramaturgs, būdams demokrāts un cīnītājs pret feodālo dzimtbūtniecisko iekārtu un tās ideoloģiju, Lesings estētikā un filozofijā uzstājās kā 18. gs. revolucionārā buržuāziskā reālisma teorētiķis, savos filozofiskajos darbos sagrāva reliģisko pietismu, aizstāvēdams ideju par toleranci ticības lietās un apziņas brīvību 222, 225, 241, 332, 530, 537, 675, 836, 865, 882, 887
Lesings Teodors (1872—1933) — ideālistisks buržuāzisks vēstures un kultūras filozofs 879
Lesiņš, sk. Lesings G. E.
Lettus Henricus, sk. Rainis Jānis
Levensteins Ādolfs — vācu strādnieku daiļliteratūras mēģinājumu sakārtotājs 135
«Liaužu Bolss», arī *LžB* (1—16, 1917) — Latgales darbaļaužu partijas nedēļas laikraksts — «latgalīšu tautas gazeta», Petrogradā, no 6. V līdz 30. XII, izd. «Latgolas Tautas Komitets», red. Ignats Asāns 853, 1002
Libietis, sk. Ramats Eduards (1888)
Līce L. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Līcis Jānis (ps. Josts Viesuls, Indriķis Straumīte, 1830—1905) — pareizticīgo priesteris, publicējis Samarina rakstos un krievu presē materiālus par latviešu zemnieku stāvokli 19. gs. 40. gados 960, 965, 969
Līcis O. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Līcis Pēteris (ps. Rūtars Pēda, mir. 1926) — rakstnieks, iesācējs, R. Blaumaņa literārais audzēknis un laukstrādnieks «Brakos», L un Dr līdzstrādnieks 946
«Līd»., sk. «Līdums»

«Līduma» piel., arī *Ldp* 853, 942
Līdumnieks — AmV līdzstrādnieks 1007
Līdumnieks, sk. Kreicberģis Jānis
Līdumnieks V., sk. Roze Jēkabs
«Līdums», arī *Ld* (1913—1919 ar pārtraukumiem) — buržuāziska dienas avīze, Rīgā, Rīgas lauks. centrālbiedrības izd. 638, 710, 713, 716, 717, 733, 734, 741, 742, 761, 770, 771, 777, 779, 792, 852, 915, 924, 926—931, 933—935, 939, 942, 945—951, 953, 955, 959, 961, 963—966, 968—977, 979—988, 990—999, 1001—1010, 1012
Liekais, sk. Rempēters Jēkabs
Lieknis, sk. Virza
Lielais domātājs, sk. Markss Kārlis
Lielbārdis G. — DzV līdzstrādnieks (1916) 995
Lielupietis, sk. Druva Jūlijs
Liepa Kārlis, sk. Kurševics Kārlis
Liepa Mārtiņš (1874—1953) — skolotājs, rakstnieks un žurnālists, Izgl. Vrd un Dm līdzstrādnieks 495, 506, 525, 537, 864, 865, 879, 888, 892, 894, 912, 917
«Liepājas Atbalss», arī *LpAtb* (1907—1915) — sīkburžuāzisks progresīvi demokrātisks laikraksts, 3 reizes nedēļā, no 1908. dec. ik dienas, red. J. Kovaļevskis 118, 128, 853, 858, 860, 866—869, 874, 879—881, 890, 895—901, 905, 906, 908—910, 912—914, 916, 921, 922, 927—929, 932, 934, 941, 944, 946—948, 951, 952, 964, 965, 967, 974, 975
«Liepājas Atbalss» pielikums, arī *LpAtbp* 853, 909, 944
«Liepājas Dienas Avīze», arī *LDA* (1912—1915) — buržuāzisks dienas laikraksts, red.-izd. A. Apīnis 128, 852, 874, 895—897, 900, 904, 905, 914, 921, 947, 968
Liepiņa Pēteris, sk. Endzelīns Jānis
Liepiņš A. — KrV līdzstrādnieks 974
Liepiņš Pēteris (1878—1939) — rakstnieks 974
Liepiņš Reinis (ps. R. L., 1885—1946) — skolotājs un literāts, dabas zinātņu māc. grām. autors, Dm un JV līdzstrādnieks 668—670, 879, 959, 974, 978
«Lietuvēns», arī *Lt* (1—3, 1913, 1—23, 1914, 1—20, 1915, 1—2, 1917) — žurnāls satīrai, red. Jūlijs Pētersons, izd. A. Golts, Rīgā 927, 953, 978, 1001, 1004, 1007, 1009, 1010
Lietuvietis, sk. Puriņš Nikolajs
Ligciemnieks, sk. Mīlenbahs Kārlis
Ligo, sk. Grosvalds Fridrihs
Ligotnis, sk. Roze Jēkabs
Ligotņu Jēkabs, sk. Roze Jēkabs
Ligusainis-Zundulis, sk. Alksnis-Zundulis Kristaps
Linards, sk. Laicens Linards
Linde Jānis, sk. Lindulis
Lindiņš Rūdolfs (ps. Pagāns, R. L., Alfr., dz. 1887) — meņševiku publicists, Pēterburgas psihoneiroloģijas institūta students, buržuāziskajā Latvijā saeimas loceklis un zemkopības ministra biedrs 78, 856, 913, 916, 930, 946, 1007, 1008
Lindulis (īstajā vārdā Linde Jānis, 1870—1942) — lugu rakstnieks un grāmattirgotājs 500, 550, 621, 640, 868, 885, 904, 954, 986, 990, 993—995
Liniņa M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Linksmiņš, sk. Pētersons Augusts
Lins K., sk. Kronlins Jānis
Lipss Teodors (Lipps, 1851—1914) — vācu ideālistisks filozofs 680
Liriskais nelietis, sk. Alainis Eduards
«Literatūra un Māksla» (kopš 1945) 1000
«Liter. un Zinisks Latv. Kalendārs», arī *LZK* 853, 906, 917
Litskovskis E. 975
Līventāls Ansis (ps. L....s, «45», L....l., L—l., L., 1803—1878) — skolotājs un rakstnieks 276, 277, 862
Līventāls Teodors (ps. T. L., 1882—1956) — bibliografs un publicists, Dm un Tr līdzstrādnieks 668—670, 854, 855, 879, 892, 946, 974, 978, 987, 1000
Līvs Juhans (mir. 1913) — igauņu rakstnieks 905
Līvu Jurka (īstajā vārdā Puriņš Juris, dz. 1875) — literāts, dažu satīrisku krāj. un kal. red. 1008
L-ks J. — Aus līdzstrādnieks 880
L. K., sk. Kurševics Kārlis
L. K., sk. Landers Kārlis
L. K., sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
L-Kr., sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
L-l., sk. Līventāls Ansis
L. L., sk. Laicens Linards
Ln., sk. Laicens Linards
«Logoss» 159
Lomonosovs Mihails Vasiļjevičs (1711—1765) — krievu zinātnieks un rakstnieks 888, 963

Londons Džeks (īstajā vārdā *London John Griffith*, 1876—1916) — amerikāņu rakstnieks 896, 983, 985, 986, 1005, 1008
Lope de Vega Fēlikss (Lope de Vega Carpio, 1562—1635) — spāniešu dramaturģijas klasiķis un dzejnieks 490
Losinskis A. K. (mir. 1916) — krievu rakstnieks 985
Loti Pjers (īstajā vārdā *Viaud Julien*, 1850—1923) — franču rakstnieks 902
Lozins — krievu literatūrzinātnieks 678
L-p-, sk. Lapas Mārtiņš
L. R., sk. Liepiņš Reinis
L. R., sk. Lindiņš Rūdolfs
L-s, sk. Laicens Linards
Lt., sk. Roze Jēkabs
L-u Anna, sk. Roziņš Fricis
Lucavs Aleksandrs — J. Poruka stāstu (1913) tulk. krievu valodā 892
«Луч» (1912—1913) — meņševiku likvidatoru legāla dienas avīze; iznāca Pēterburgā, no 1912 sept. līdz 1913 jūl., avīzes slejās likvidatori atklāti uzstājās pret nelegālo partiju 869
Ludis, sk. Zvirbulis Ludis
Ludviķis XIV, sk. Luijs XIV
Luijs XIV (1638—1715) — Francijas karalis 142, 354
Lūkapicka, sk. Laicens Linards
Lukina Tonija, sk. Kaija Ivande
Luksemburga Roza (1871—1919) — izcila vācu un poļu revolucionārās kustības darbiniece, viena no Vācijas Komunistiskās partijas dibinātājiem; pielaida atsevišķas kļūdas jautājumā par partiju, imperiālismu, permanento revolūciju, kā arī nacionāli koloniālajā un zemniecības jautājumā, 1919. g. 13. janv. vācu militāristi, labējo sociālistu atbalstīti, viņu nobendēja 932
Lūlands L., sk. Blaumanis Rūdolfs
Lunačarskis Anatolijs Vasiļjevičs (1875—1933) — padomju valsts un sabiedrisks darbinieks, viens no izcilākajiem sociālistiskās kultūras celtniekiem, Stolipina reakcijas laikā ieņēma svārstīgas pozīcijas, pieslejoties empiriokritiķiem 167, 256, 504, 538, 592, 880, 956, 1007
Lundbergs Jakobs (1782—1858) — baltvācu mācītājs un literāts, A. Līventāla literārais skolotājs 862
Luters Arturs — vācu literatūras kritiķis, rakstījis par latviešu literatūras tulkojumiem vāciski 867
Luters Mārtiņš (1483—1546) — katoļu mūks, vēlāk protestantisma — luterānisma ticības nodibinātājs 227, 357, 815, 817, 900, 935, 936, 949
Lzd. R., sk. Lazdiņš Reinholds
Ļaudons V., sk. Bērziņš Roberts-Tautmīlis
Ļeņins N. sk. Ļeņins Vladimirs Iļjičs
Ļeņins Vladimirs Iļjičs (ps. Iļjins, N. Ļeņins, 1870—1924) 3, 849, 951, 981, 1002, 1004, 1007, 1009
Ļeontjevs — krievu prof., slavofils 823
Ļermontovs Mihails Jurjevičs (1814—1841) — krievu dzejnieks 131, 135, 136, 528, 591, 672, 678, 693, 713—715, 836, 864, 871, 888, 930, 934, 935, 941, 947, 949, 953, 954, 958, 984
Ļipskerovs K. — latviešu daiļliteratūras paraugu tulkotājs V. Brjusova un M. Gorkija izdotajā kopojumā 981, 982
Ļubavskijs Matvejs (1860—1933) — krievu vēsturnieks 1005
Ļ. V., sk. Bērziņš Roberts-Tautmīlis
Ļvovskis J. — krievu dramaturgs 942
Ļvovs-Rogačevskis V. 880, 912

M., sk. Mālberģis Fridrihs
M. — Dm līdzstrādnieks (1915) 959
?M?, sk. Pērsietis
M. A., sk. Melnalksnis Augusts
M. A., sk. Mežsēts Augusts
Mačevskis Fridrihs Gustavs (1760—1813) — baltvācu mācītājs un literāts 862
Madāmiņa, sk. Kovaļevska Olga
Madernieks Jūlijs (1870—1955) — gleznotājs un mākslas kritiķis 51, 101, 892, 926, 995
«Magazin, herausgegeben von der Lettisch-Literärischen Gesellschaft», arī *Mag* (I—XX, 1828—1913) — baltvācu mācītāju «Latviešu literāriskās (draugu) biedrības» rakstu krājumi 582, 892, 893, 905, 917
«Magazīnas», sk. *«Magazin, herausgegeben...»*
Mahs Ernsts (Mach Ernst, 1838—1916) — austriešu fiziķis un filozofs-ideālists 897, 908, 983, 999
Maigonis, sk. Mežītis Andrejs
Maigoņu Voldis, sk. Maldonis Voldemārs

Maijo Margarita — dramaturģe 988, 993, 999, 1012
Maijs Kārlis (mir. 1912) — avantūristisks lubu literatūras ražotājs Vācijā 867
«Mājas Viesa Mēnešraksts», arī *MVM* un *«Mēnešraksts»* (1895—1905) — ilustrēts literārisks un zinātnisks žurnāls, P. Zālīša vadībā, Rīgā 118, 249, 255, 585
«Mājas Viesis», arī *MV* (1856—1910) — nedēļas laikraksts, Rīgā, 1909—1910 ilustrēts nedēļas žurnāls, izd. A. Platess, red. P. Zālīts 28, 30, 66, 266, 289, 521
Majs, sk. Grenenbergs E.
«Māju Kalendārs», arī *MjK* — JLA red. izd. 853, 896
M. A. K., sk. Melnalksnis Augusts
Makajs Henrijs (dz. 1864) — vācu dzejnieks 160
Makarovs — pristavs Rīgā 931
Makiavelli Nikolo (Machiavelli Niccolo, 1469—1527) — itāliešu valstsvīrs un rakstnieks 716
Maklakovs — reakcionārs cariskās Krievijas politiķis 138
Mak-Kormiks — lauksaimniecības mašīnu lielrūpnieks 477
Makstis Roberts — publicists, dabas zinātņu popularizētājs, kopš Lielās Oktobra revolūcijas darbojies PSRS 583, 890, 947, 952
Maķedonijas Aleksandrs, sk. Aleksandrs Lielais
M. Al., sk. Melnalksnis Augusts
Malarmē Stefans (Mallarmé, 1842—1898) — franču dzejnieks 327, 346
Mālberģis Fridrihs-Fricis (ps. Fr. M., F. M., M., F. M....g., 1824—1907) — skolotājs un dzejnieks 221, 862
Malciņš J. K. — ierosinājis rakstu krāj. par Latviju izdošanu kr. valodā 987
Maldonis Voldemārs (ps. Maigoņu Valdis, 1870—1941) — mācītājs, vēlāk buržuāziskās Latvijas LU prof. 129
Malenietis, sk. Laicens Linards
Malenietis L., sk. Laicens Linards
«Malienas Dzive», arī *MlDz* (1911—1912) — progresīvs «sabiedrisks, politisks un literārisks» nedēļas laikraksts, Valkā 853, 855, 866, 874, 876, 879
M. Alksnis, sk. Melnalksnis Augusts
Malmgrens — izd. Jelgavā 860
Maltanits, sk. Kozlovskis Eduards
Mamins-Sibirjaks Dimitrijs Narkisovičs (1852—1912) — krievu rakstnieks 867, 871, 880, 889, 906
Mancelijs Juris (Mancelius Georg, 1593—1654) — baltvācu mācītājs un valodnieks, vācu-latviešu vārdnīcas sastādītājs 274, 275, 816, 861
Mandē, sk. Mendess Katils
Manns Heinrihs (Mann, 1871—1950) — vācu rakstnieks 865, 875, 878, 955
Mangaļu Olga — tulkotāja, JDr līdzstrādniece 928
Mansirevs Serafims (1866—1928) — kņazs, krievu jurists, Rīgas buržuāzijas pārstāvis 4. cariskās Krievijas Valsts domē 170, 947
Manteifels Gustavs (Mannteuffel, 1832—1916) — barons, baltvācu Latgales vēsturnieks, etnogrāfs un bibliogrāfs 983, 984, 1001
Marciāls (Marcus Valerius Martialis, ap 40—103) — romiešu literatūras klasiķis, epigramists 653, 712
Margota, sk. Dzelzkalne Minna
Marietons Pols (mir. 1912) 877
Māriņš, sk. Stepermaņu Krustiņš
Marineti Feliče Tomaso (Marinetti, dz. 1876) — itāliešu rakstnieks 953
Markss Kārlis (1818—1883) 42, 50, 51, 62, 94, 95, 136, 261, 269, 270, 302, 362, 363, 377, 415, 444, 470, 536, 655, 707, 830, 845, 866, 873, 896, 897, 899, 904, 922, 923, 934, 940, 947, 971, 1008
Marks Tvens (Mark Twain, īstajā vārdā *Samuel Langhorne Clemens*, 1835—1910) — amerikāņu rakstnieks 270, 609, 610, 946
Markuss F. — Ziņ līdzstrādnieks (1917), XII armijas strādnieku deputātu padomes priekšsēdētājs, armijas Kara revolucionārās komitejas loc. un priekšsēdētāja vietnieks 1007
Marķizs de Raun-Aiz, sk. Teikmanis Voldemārs
Marlets M. C. — dramaturgs 963, 969, 999
Marlita (īstajā vārdā Eiženija Džons *(Johns)* 1825—1887) — vācu rakstniece, ģimenes žurnālu romāniste 578, 598, 967
Mārsietis Jānis (dz. 1889) — aktieris 997
Martovičs L. 939
Mastropovskis Ignacis — itāliešu dramaturgs 900
Mateikas Miķelis, sk. Upīts Andrejs
Materlinks, sk. Meterlinks Moriss

Māteru Juris, arī *Māters Georgs* (ps. Teodors Rolands, Chr. Ēršķis, G. M., ...ķis, Vētītāju Dāvis, J. Viduklis, G., Th. R., M. J., Juris Andrejevičs, ...ķis, -ķis, Ērkšķis, 1845—1885) — publicists, «Baltijas Zemkopja» red.-izd. 359
Matisons — mācītājs Tukumā 880
M. Augusts, sk. Mežsēts Augusts
Mazais Dundurs, sk. Kukurs Jānis Alfreds
«Mazais Latvijas Kalendārs» 983
«Mazajiem lasītājiem» (1—11, 1913—1914) — bērnu literatūras sērija, A. Jesena izd. 922, 955, 967
«Mazie Dunduri» (1888) — J. Raiņa un P. Stučkas satīrisks rakstu krāj. 235
Mazvērsitis Jānis (ps. Evaržu Jānis, E. J., Ev. J., J. Ms., J. M., 1866—1943) — agronoms, lauksaimniecības rakstnieks, DL līdzstrādnieks 19. gs. 80. gados arī daiļliteratūrā, vēlāk buržuāziskais nacionālists 892, 895, 900, 912, 914
M-d-miņa, sk. Kovaļevska Olga
M. E., sk. Mednis Eduards
M. E., sk. Mežsargu Ernests
Mēbiuss P. J. — buržuāzisks vācu mākslas vēsturnieks 683, 689
Mečņikovs Iļja Iļjičs (1845—1916) — izcils krievu biologs, viens no mikrobioloģijas, salīdzinošās embrioloģijas un patoloģijas pamatlicējiem, darvinisma teorētiķis, kas radoši attīstīja šo mācību 875, 899, 1007
Med. Ed., sk. Mednis Eduards
Mediči Marija (1573—1642) — Francijas karaliene 353
Mednis Eduards (ps. Ed. Med., E. M., A. Toms, -d-, E. M...nis, Ansis, T. U., dz. 1863) — skolotājs un literāts, vēlāk buržuāziskais nacionālists 912
Megelins — vācu literāts 645
Meierovics Zigfrīds (1887—1925) — Latv. bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas Kultūras biroja Maskavā vadītājs, reakcionārs politiķis, vēlāk buržuāziskās Latvijas ārl. ministrs un ministru prezidents 755, 757, 758
Meijendorfs Aleksandrs, barons (Meyendorff, dz. 1869) — IV Valsts domes deputāts 981, 995
Meijers E. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Meijers Rūdolfs (Meyer, 1839—1899) — vācu publicists 705
Mejē Antuāns (Meillet, dz. 1866) — franču valodnieks, rakstījis arī par latviešu valodu 892, 912
Mekļers Eduards (dz. 1884) — skolotājs un literāts 458, 865, 873, 889, 883, 884, 888, 947
Melbārde K. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Mēlgalis, sk. Pērsietis
Melkerte-Zālīte Luize (1871—1925) — aktrise, V. Zāliša-Valda sieva 948
Melnais Alksnis, sk. Melnalksnis Augusts
Melnais Fricis, sk. Veinbergs Fricis
Meln. Alk., sk. Melnalksnis Augusts
Melnalksne Antonija (ps. Antija, Antonija, dz. 1877) — skolotāja un rakstniece 497, 912, 920
Melnalksnis Augusts (ps. Melnais Alksnis, A. K. M., Meln. Alk., Meln. Alksnis, M. A., M. Al., M. Alksnis, Sveķu Miķelis, Silabrancis, Beku Bērtulis, 1876—1944) — žurnālists un rakstnieks 496, 515, 516, 878, 884, 890, 894, 903, 922, 945, 947, 953, 976, 999, 1003
Melnstrādnieks — DzA (1916) līdzstrādnieks — polemizē ar L. Laicenu 994, 995
Melnupju Marija, sk. Stumberga Luize
Meimans Ernsts (Meumann, 1862—1915) — vācu psihologs 680, 694, 861, 886, 894, 909
Mencs — vācu psihologs 318
Menders Fricis (ps. Z. Olavs, S. Olavs, M. Solovs, Sol., Fr. Weiss, dz. 1885) — jurists, meņševiku publicists, bijušās Latv. sociāldemokrātu strādnieku partijas priekšsēdētājs 857, 891, 910, 912, 925, 938, 947, 968, 974, 1001, 1011
Mendess Katils (1841—1909) — no ebrejiem cēlies franču rakstnieks 344, 345, 346, 1008
«Mēnešraksts», sk. «Mājas Viesa Mēnešraksts»
Menjē Konstantins (Meunier, 1831—1905) — beļģu tēlnieks un gleznotājs 133, 142, 452, 531
«Mercur de France» 912
Merežkovskis Dmitrijs Sergejevičs (1865—1941) — reakcionārs krievu rakstnieks 368, 1008
Mergups K. — revolucionārs Amerikas latv. literāts, Strdn līdzstrādn. 803, 804, 806—808, 1007, 1008

Mergups P. — Amerikas Strdn līdzstrādn. 1008
Mēringa Francis (Mehring, 1846—1919) — vēsturnieks, literatūras kritiķis un publicists, Marksa biografs, Vācijas sociāldemokrātijas kreisā spārna ievērojams pārstāvis, viens no Vācijas Komunistiskās partijas dibinātājiem 536
Merķelis Garlībs (1769—1850) — 276, 358, 581, 819—821, 823, 862, 863, 905
Mestrs Žozefs (Maistre, 1753—1821) — franču reakcionārs filozofs 345
Meščerskis V. P. (mir. 1914) — kņazs 958, 965
Mešlins Felikss (Moeschlin, dz. 1882) — Šveices vācu rakstnieks 911
Meterlinks Moriss (Maeterlinck Maurice, 1862—1949) — beļģu rakstnieks 254, 308, 423—425, 552, 553, 868, 902, 912, 930, 945, 947, 968, 974, 976, 995
Metums Jurģis, sk. Laicens Linards
Metuzāls K. — literāts 860
Mezītis Andrejs (ps. Maigonis, 1869—1918) — skolotājs un rakstnieks 932
Mežance Marija (prec. Kronenberga, dz. 1887) — Pēterburgas latviešu studente, vēlāk ārste un literāte, māksl. Alb. Kronenberga sieva 78, 856
Meženieks — lubeniecisku «kara dziesmu» autors un izdevējs 730, 731
Mežmaliešu Andrejs, sk. Upīts Andrejs
Mežmaliešu Atis, sk. Druva Jūlijs
Mežmaļu Atis, sk. Druva Jūlijs
Mežmeita, sk. Brigadere Anna
Mežolietis — JDL līdzstrādn. 912
Mežsargu Ernests (ps. M. E.) — literāts, sentimentālu romānu un stāstu autors 19. gs. beigās 185
Mežsēts Augusts (ps. M. Augusts, M. A., dz. 1890) — rakstnieks un grāmatizdevējs 879, 908, 922, 995
M. F., sk. Mālberģis Fridrihs
M. Fr., sk. Mālberģis Fridrihs
M. Fr., sk. Mierkalns Fricis
M. Fr.-C., sk. Mierkalns Fricis
M. G., sk. Māteru Juris
M . . . g F., sk. Mālberģis Fridrihs
M. Grāvis, sk. Mīlgrāvis Krišjānis
Miciņš, sk. Frīdenbergs, arī Frīdenberģis Jānis
Mierkalns Fricis (ps. Coilos, M. Fr. -C., Ciesa, Fr. M., 1873—1955) — zobārsts un literāts 870, 947, 953, 974
Mierkalna Marta — JDL līdzstrādn. 974
Mierlauks Aleksis (īstajā vārdā Frīdfelds, 1866—1943) — aktieris un režisors 884, 947, 967, 974, 992
Miglinika Tekle — latg. folkloras vācēja 960
Mihaeliss Sofus (dz. 1865) — dāņu rakstnieks 879
Mihailovskis Nikolajs Konstantinovičs (1842—1904) — krievu literatūras kritiķis, sociologs un publicists, liberālā narodņicisma līderis, marksisma ienaidnieks 939, 941, 953
Mihelsons Aleksandrs (1875—1917) — aktieris 1001
Mikaelisa Karina (Michaelis, 1872—1950) — vācu rakstniece
Mikelandželo Buonaroti (Michelangelo, 1475—1564) — itāliešu tēlnieks, gleznotājs, arhitekts un dzejnieks 528, 529
Mikus — JV līdzstrādn. 947
Miķelsons Aleksandrs, sk. Mihelsons Aleksandrs
Miķelsons Jānis, sk. Eldgasts Haralds
Milbergs, arī *Milberģis Gotfrids* (ps. Skuju Frīdis, dz. 1887) — sīkburžuāzisks literāts, vēlāk buržuāziskās Latvijas ministrs un deputāts 146, 498, 525, 537, 630—631, 858, 865, 871—873, 877, 878, 880
Milenbahs Kārlis (ps. Līgciemnieks, 1853—1915) — valodnieks 232, 864, 880, 893, 912, 924, 959, 975, 984—987, 991, 992, 994, 997, 999
Milerāns Etjens Aleksandrs (Millerand, 1859—1943) — franču politiķis 160
Miles Virs, sk. Bērziņš Arturs Voldemārs
Milgrāvis Krišjānis (ps. Mil-vis, M. Grāvis, M. Gr., K. Mil-vis, K. M., dz. 1882) — skolotājs un literāts, 1911 Sdz red., L un LpAtb līdzstrādnieks, Ulmaņa diktatūras laikā Rīgas pilsētas valdes loceklis un izglītības pārvaldes priekšnieks [II sēj. bija izlaists] 164, 1052, 1096, 1129, 1132
Milkovskis Sigismunds (Miļkowski, ps. Jožs Teodors-Tomass, 1825—1915) — poļu rakstnieks 974

Millers — vācu filozofs 18. gs. beigās 344
Millers-Freienfelss Rihards (dz. 1882) — vācu filozofs un psihologs 316, 317, 321, 324, 331, 332
Millers — Zariņu Kārlis (ps. Z. K., Z., Vilks, N. N., Pilinieks, Pa-is, -ll-, -.-, P-s, -ll., x. un y., -ks.-, K. Z., -es, Pilsētnieks, 1844—1911) — skolotājs un literāts 889
Mills Pjers — franču literatūrteorētiķis 910
Mils Džems (Mill, 1773—1836) — angļu ideālistisks filozofs un vēsturnieks 377
Mil-vis, sk. Mīlgrāvis Krišjānis
Mil-vis K., sk. Mīlgrāvis Krišjānis
Mincs Eižēns (Müntz, 1845—1902) — franču mākslas vēsturnieks 894
Minhauzens Kārlis Fridrihs (Münchhausen, 1720—1797) — vestfāliešu dēkainais «brīvkungs» 1008
Minus — CA līdzstrādn. 947
Mirbo Oktavs (Mirbeau, 1850—1917) — franču rakstnieks un dramaturgs 270, 531, 902, 1001—1003
Miržē Anrī (Murger Henry, 1822—1861) — franču rakstnieks 28
Misē Alfreds (Musset, 1810—1857) — franču dzejnieks 345, 653
Misiņbārdis, sk. Lencmanis Jānis
Misiņš Jānis (ps. Aizkrācnieks, 1862—1945) — latviešu zinātniskās bibliografijas nodibinātājs 863, 867, 871, 874, 880, 898, 912, 926, 940, 959, 975, 995
Mistrals Frederiks (Mistral, 1830—1914) — provansiešu dzejnieks 928, 933, 957
Mišlē Žils (Michelet, 1798—1874) — franču vēsturnieks 349
Mištiks Vilems 879
M. J., sk. Eldgasts Haralds
M. J., sk. Māteru Juris
M. J., sk. Mazvērsītis Jānis
M. K., sk. Mīlgrāvis Krišjānis
M. L., sk. Lapas Mārtiņš
M. L. pp., sk. Lapas Mārtiņš
M...nis E., sk. Mednis Eduards
Mocarts Volfgangs Amadejs (1756—1791) — vācu komponists 254
Moisejenko Oļa — komercskolas skolniece, H. Eldgasta paziņa 720—722
Moljers (Molière, īstajā vārdā Žans Baptists Pokelēns, 1622—1673) — franču dzejnieks un dramaturgs 254, 332, 589, 712
Molnārs Ferencs (1878—1952) — ungāru dramaturgs un romānu rakstnieks 933, 934, 936, 938, 943, 949, 986, 989, 990
Montānus, sk. Lautenbahs-Jūsmiņš Jēkabs
Monte Erkus — senprūšu vadonis, kam arī A. Pumpurs veltījis savu pirmo prozas darbu 862
Monteskjē Šarls Luijs (Montesquieu Charles de Secondat, Baron de, 1689—1755) — franču filozofs un tiesībnieks, sociologs, 18. gs. vidus franču buržuāzijas politisko noskaņojumu izteicējs 355, 528
Mopasans Gijs de (Maupassant, 1850—1893) — franču rakstnieks 141, 525, 548, 550, 638, 729, 828, 830, 897, 911
Moriss Viljams (1834—1896) — angļu rakstnieks un reformators 594
Morozovs — L. Tolstoja paziņa, publicējis atmiņas par viņu 890
Morozovs Nikolajs A. (1854—1946) — krievu dzejnieks un zinātnieks 494
Moškovskis A. 922
Mrs — Dz līdzstrādnieks 96, 857, 880
Ms. J., sk. Mazvērsītis Jānis
Muiželis Viktors (1880—1924) — krievu rakstnieks 869
Mulai-Hofids — sultāns un dzejnieks 868, 883
Muncis Jānis (1886) — dekorators un režisors 1008
Munkevičs Kirils (ps. Letus, Куръяндский, Стрельский, dz. 1878) — skolotājs, vēlāk advokāts, reakcionārs žurnālists, RA un melnsimtnieciskās kr. preses līdzstrādnieks 912
Munķēnu Alberts — Amerikas latv. literāts dramaturgs 807
Muravjeva A. Z. 947
Mūrnieks Žanis — literāts, fantāzijas dzejā «Ziedu svētki» lugas autors, darbojies PSRS 864, 884
«Mūsu Ciņa», arī *MC* (1917) — Cņ turpinājums, kad Pagaidu valdība to aizliedza, iznāca Valmierā kā LSD centrālorgāns no 29. sept. (12. okt.)—27. okt. (9. nov.) 853, 1009
«Mūsu Domas», arī *MD* (1911—1913) — sīkburžuāziska «politiska, sabiedriska un literāriska» nedēļas avīze, vēlāk 3 reizes nedēļā, ar literārisku pielikumu, Jelgavā 853, 855, 866—870, 874—877, 880, 881, 883, 897, 904, 905, 922

«Mūsu Kalendārs», arī *MK* (1915. gadam) — ar zinātniskiem rakstiem (arī pretkara propagandu) un statistiku, Rīgā, 1915, apgādniecība «Izglītība» (Дозволено ценз. 7 и 25 ноября 1914 г.); P. Stučkas, J. Daniševska u. c. revolucionāru publicistu rediģēts un izd. 731, 853, 939, 949, 958
«Mūsu Laiki» feļetona pielikums, arī *MLp* 250
Muzikants, sk. Skare V.
M. V., sk. Bērziņš Arturs Voldemārs

N., sk. Kurševice Emīlija
N., sk. Nonācs Oto
N, sk. Purinš Nikolajs
N. A., sk. Niedra Andrievs
Nabadziņi, sk. Blaumanis Rūdolfs
Nabokovs Vladimirs Dmitrijevičs (dz. 1869) — krievu jurists un publicists 873
Nādravietis, sk. Puriņš Nikolajs
Nadsons Semjons Jakovļevičs (1862—1887) — krievu dzejnieks 875, 878, 888, 1012
Nāgels Johans (revolucionāra ps. Žanīts, Verners, 1883—1912) — revolucionārs, 1905—1906 Cņ nelegālās tipografijas vadītājs 867
Nagliņš A., sk. Rainis Jānis
Naidjonovs Sergejs (īstajā vārdā Aleksejevs Sergejs Aleksandrovičs, 1869—1922) — krievu dramaturgs 986, 990
«Nākotnes Domas», arī *ND* (I—II, 1918) — literārisku, sabiedrisku un zinātnisku rakstu krāj., izd. «Kultūras Balss», Valkā 853, 1000
Nameitis (Nameisis) — zemgaļu lielkungs 13. gadsimtā 962
Nansens Pēteris (Nansen Peter, 1862—1918) — dāņu rakstnieks 889
Napoleons I Bonaparts (1769—1821) — Francijas ķeizars 434, 711, 715
Napoleons III (1808—1873) — Francijas ķeizars 703
Nasvitis M. — leišu stud., «Latviešu studentu Gada Grāmatas» līdzstrādnieks 924
«Наша заря» 138, 974
Natansons G., sk. Natansons Henrī
Natansons Henrī (Nathanson, dz. 1868) — dāņu rakstnieks 940, 1002
Nātre, sk. Kurševice Emīlija
Naudižnieks, sk. Alksnis-Zundulis Kristaps
Naudižnieks, sk. Bertrams Kārlis
Naurēnu Elza, sk. Stērste Elza
Nažaks Emīls (Najac Emile, 1828—1889) — franču dramaturgs 985
Ncs., O., sk. Nonācs Oto
«Nedēļa», arī *Nd* (1—11, 1914, 1—4, 1915) — «ilustrēts rakstu krāj.», vēlāk ilustrēts žurnāls «sadzīvei un mākslai», red. Ed. Cālītis, izd. R. Baltiņš, Rīgā 853, 978
Nēģis K., sk. Zutis Kārlis
Neikens, arī *Neiķens Juris* (ps. N-n., J. N-n., -ei-, 1826—1868) — mācītājs un rakstnieks 106, 229, 277, 278, 539, 705—707, 710, 826, 828, 862, 895, 941
Neilands Jānis (1840—1915) — mācītājs un literāts 981
Neimanis Kr. — Vāres pag. skrīveris, Kr. Dīnsberģa cīņu biedrs, viens no latv. zemnieku kustības darbiniekiem Dundagas apkaimē 19. gs. 60. un 70. gados 928
Neimanis Ludvigs (1863—1926) — grāmatizdevējs Jelgavā 861, 885, 888, 921
Neizilberlings, sk. Jaunsudrabiņš Jānis
Nelikvidators, sk. Zutis Kārlis
Nemiers (iesauka) — Biļ līdzstrādnieks, revolucionārās kustības darbinieks, Latv. Socd. Ārzemju Grupu Biroja vai tā Revīzijas Komisijas loc. 913
Neminamais, sk. Rainis Jānis
Nemirovičs-Dančenko Vladimirs Ivanovičs (1858—1943) — krievu teātra darbinieks, kopā ar K. S. Staņislavski Maskavas Dailes teātra nodibinātājs, jauno mākslas talantu audzinātājs 936, 947, 995
Nemo, sk. Poruks Jānis
Neraudas Ligonis, sk. Bertrams Kārlis
Neredzīgais Indriķis (1783—1828) 862
«Neue Zeit, Die» (1883—1923) — Vācijas sociāldemokrātijas žurnāls, kopš 90. gadu otrās puses pēc Fr. Engelsa nāves iespieda revizionistu rakstus; no šī revolucionārā izd., pēc P. Dauges atmiņām, kopš 1891 ar marksismu iepazinušies Tērbatas latv. progresīvie stud. 140
Ng., sk. Rainis Jānis
NG., sk. Rainis Jānis
Ničše Fridrihs Vilhelms (Nietzsche,

1844—1900) — vācu filozofs un rakstnieks 254, 400, 452, 471, 680, 695, 752, 833, 878, 899
«Niderbergera Kalendārs», arī *NK* — Cēsis 853, 900
Niderbergers — grāmattirgotājs un kal. izd. Cēsīs 853, 900
Niedra Andrievs (ps. Andrejs, Dauškāns, -dr -dr-, A. N., Niedre, Brakovs, Dūmu Ješka, Dūmu Brencis, Ārzemnieks, Ješka Ūdensvaguls, 1871—1942) — reakcionārs rakstnieks un mācītājs, arī viens no vācu okupantu radītās buržuāziskās «neatkarīgas Latvijas ministru prezidentiem» 106, 161, 201, 237—243, 246, 247, 254, 258, 266, 279, 296, 315, 337, 437, 463, 464, 470, 471, 474, 496, 512—514, 527, 571, 609, 610, 615—618, 637, 638, 642, 652, 696, 775, 832, 833, 838, 865, 870, 876, 877, 880, 885, 887, 892, 894, 902, 908, 918, 921, 925, 939, 946, 953, 957, 967, 980, 982
Niedre, sk. Niedra Andrievs
Nilsens 912
N. K-, sk. Puriņš Nikolajs
Nn., sk. Janševskis-Janovskis Jēkabs
N-n., sk. Neikens Juris
N. N., sk. Millers — Zariņu Kārlis
N-n. J., sk. Neiķens Juris
N. O., sk. Nonācs Oto
Nobels Alfreds (1833—1896) — zviedru ķīmiķis, dinamīta atradējs, viņa vārdā nosauktās prēmijas nodibinātājs 911, 1003
Nonācs Oto (ps. O. N., O. Ncs., D., N., dz. 1880) — buržuāzisks publicists un žurnālists, 1906—1911 L red. loc. 880, 881, 890, 912, 933, 947, 975, 995
Nora, sk. Birkerts Antons
«Nordlivl. Zeitung» 866
Novērotājs — Dz līdzstrādn. 891, 912
Novikovs, sk. Čerešņevs N.
«Новое время» (1868—1917) — krievu avīze, iznāca Pēterburgā, piederēja dažādiem izdevējiem un vairākkārt mainīja savu politisko virzienu; sākumā mēreni liberāla, ar 1876. g. pārvērtās par reakcionāro muižnieku un birokrātu aprindu orgānu; cariskās valdības uzpirkta, avīze cīnījās ne tikai pret revolucionāro, bet arī pret liberāli buržuāzisko kustību 951
Noz., sk. Āronu Matīss
Nozarietis, sk. Āronu Matīss
N-re, sk. Kurševice Emīlija
Nūmalnieks — Dry līdzstrādn. 995
Nušičs Br. (*Nušic Branislav*, 1864—1937) — serbu dramaturgs 955

Ņekrasovs Nikolajs Aleksejevičs (1821—1878) — krievu dzejnieks, revolucionārais demokrāts 134, 170, 531, 873, 888, 900, 906, 920, 991
«Ņevas Viļņi», arī *ŅV* (1—10, 1914, 1—49, 1915) — buržuāziska «politiska un literāriska» avīze, Petrogradā, 2 reizes nedēļā, no 9. dec. līdz 13. jūl., izd. A. Dūnis, red. Blūms 924, 926, 930, 939, 963, 964, 966, 968, 970, 977
Ņirga, sk. Laubes Indriķis
Ņirga Z., sk. Alksnis Zundulis Kristaps
Ņirga Zundulis, sk. Alksnis Zundulis Kristaps
Ņižegorodcevs — krievu filozofs-ideālists 368
Ņutons Izaks (*Newton Sir Isaac*, 1643—1727) — izcils angļu fiziķis, astronoms un matemātiķis, mehānikas kā zinātnes nodibinātājs 692 752

O., sk. Ozols Jānis (dz. 1878)
O., sk. Upīts Andrejs
Oapsesdāls, sk. Apsesdēls
Ods., sk. Puriņš Nikolajs
Odiņš, sk. Ambainis Valdemārs
Odiņš, sk. Vulfs Eduards
Odiņš V., sk. Ambainis Valdemārs
Odiņš Vold., sk. Ambainis Valdemārs
Od. Vold., sk. Ambainis Valdemārs
Odū Margareta (*Audoux Marguerite*) — franču rakstniece 174, 270, 599
Ogredi — angļu 20. gs. sociālpatriots 849
Ogrietis (īstajā vārdā Karlsons Kārlis, mir. 1919) — komunists, V. I. Ļeņina cīņu biedrs; strādāja Briselē (1910—1914) kā burtlicis tipografijā, kurā iespieda Ārzemju grupu biroja Biļ, Cņ u. c. LSD izdevumus; bija viens no boļševistiskās opozīcijas organizētājiem ārzemēs pret LSD meņševistisko CK, «LSD Ārzemju grupu biroja» loceklis un kasieris, vadīja boļševistiskās literatūras nelegālo

transportu no ārzemēm uz Latviju; pēc 1917. gada Februāra revolūcijas strādāja Ārkārtējās komisijas orgānos, baltgvardu nogalināts Omskā 913
O. K., sk. Ozoliņš Kārlis (1892)
Ol., sk. Roze Jēkabs
Olavs-Plute Vilis (ps. V. O., O. V., V. Pl., V. P., Vilis, 1867—1917) — mācītājs un publicists, 1903—1906 Bs red. 163, 411, 753, 781, 784, 880, 913, 1003, 8
Olavs S., sk. Menders Fricis
Olavs Z., sk. Menders Fricis
«Olevik» — igauņu laikraksts 941
Olonietis, sk. Bērziņš Jānis — Ziemelis
Olonietis J., sk. Bērziņš Jānis — Ziemelis
Oļeņins Pēteris Aleksejevičs (ps. Volgars, 1864—1926) — krievu dramaturgs 985
Omegārs, sk. Galenieks Pauls
Ompteda Georgs (1863—1931) — vācu rakstnieks 908
Onkulis, sk. Pelše Roberts
O. P., sk. Ozoliņš Pēteris (režis.)
O. R., sk. Asars Hermanis
Orientācijs, sk. Grēviņš Valdis
Orions, sk. Ezeriņš Jānis
Orions, sk. Upīts Andrejs
Osiens-Nilsons — zviedru rakstnieks 662, 953
Osolin A. — grām. «Selbstbefreiung oder Selbstvergewaltigung? Des lettischen Volks Frage an das deutsche Volk» (1917) autors 1001
Остроумов Л. — latviešu dzejas tulkotājs krievu valodā 981
Ostrovskis Aleksandrs Nikolajevičs (1823—1886) — krievu rakstnieks 417, 936, 952, 986
Ostvalds Vilhelms (1853—1932) — vācu fiziķis un ķīmiķis 912, 913
O. V., sk. Ambainis Valdemārs
O. V., sk. Olavs Vilis
Ovens Roberts (Owen, 1771—1858) — viens no izciliem 19. gs. angļu utopiskajiem sociālistiem, vēlāk no filantropiskām idejām pārgāja uz komunismu 377
Ovidijs Nazons Publijs O. (43. pr. m. — 17. m. ē.) — romiešu dzejnieks 712
Ovsjaņiko-Kuļikovskis Dmitrijs (1853—1920) — krievu valodnieks un literatūrzinātnieks 325, 859, 874, 913
Ozerovs Ivans Kristoforovičs (dz. 1869) — krievu jurists un publicists 880
Ozolājs J., sk. Plačs Atis
Ozoliņa-Krauze Austra (1891—1941) — sekretāre latviešu komitejā Šveicē, rakstniece un publiciste 127, 879, 945, 996
Ozoliņš Dāvis (1856—1916) — skolotājs un tautas tradīciju krājējs 983, 984, 986, 994
Ozoliņš J. — JDr līdzstrādnieks 947
Ozoliņš J. — kora vadītājs Cīrihē 1913. g. Aspazijas jubilejā 128
Ozoliņš Jānis Andrejs (vēlāk Burtnieks J., ps. Jānis Burtnieks, Andris Burtnieks, Janka, Stīga, dz. 1894) — skolotājs un literāts, Prm red.-izd., vēlāk buržuāziskais nacionālists 1005, 1006, 1008
Ozoliņš Jēkabs (ps. J. O., dz. 1860) — Jaunpiebalgas mācītājs un literāts 913
Ozoliņš Kārlis (ps. K. O. dz. 1892) — meņševiku publicists, vēlāk StrA un Scd redaktors 913
Ozoliņš Kārlis (ps. Dzirkstele, Tomass, 1893—1938) — skolotājs, rakstnieks un revolucionārs publicists, 1917—1919 aktīvs latv. strēlnieku boļševistiskās organizācijas darbinieks, BrSt red. kolēģijas loc., kopš 1919 darbojies Padomju Savienībā, 1931—1937 «Prometeja» izdevniecības atbildīgais red. 832, 1000, 1006
Ozoliņš Osvalds (dz. 1888) — jurists un literāts 891
Ozoliņš Pēteris (ps. P. O., Vidrižu Pēteris, Vidr. P., 1864—1938) — režisors un reakcionārs teātra kritiķis, vēlāk bankas direktors 169, 995
Ozoliņš Pēteris (ps. P. Ramizars, Ra-Miza, dz. 1886) — skolotājs un literāts, Cņ, Tgd, Dm, JDL līdzstrādn. 525, 864
Ozols — Rīgas strādnieks, nelegāla strādnieku pulciņa loceklis, apcietināts 1896 beigās 414
Ozols Jānis (ps. Inesietis, H. Inesietis, 1859—1906) — grāmatizdevējs Cēsīs 851, 854, 947
Ozols Jānis (revolucionāra pavārds Zars, ps. Kļims, Kļ., -K-, K., O., J. Zars, dz. 1878) — revolucionārs publicists, Cņ red. loc., viens no 1905. g. revolucionārās kustības vadītājiem Latvijā, latv. strādniecības deputāts cariskās Krievijas

2. Valsts domē 895—898, 901, 907, 911, 913, 914, 916, 922, 966, 995, 1008
Ozolzars Jūlijs (ps.) — dramaturgs, īstajā vārdā Butevics Jūlijs 1003

P., sk. Blaumanis Rūdolfs
P., sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
P., sk. Kalniņš Juris
P., sk. Pērsietis
P., sk. Pīpiņš Ermanis-Vizulis
P., sk. Priedkalns Andrejs
P., sk. Roziņš Fricis
P. A., sk. Priedkalns Andrejs
P. A., sk. Pumpurs Andrejs
P. A., sk. Upīts Andrejs
Pabērzis, sk. Bērziņš Ludis
Pabērzs Juris (ps. Klaidūns, Zamdaga, dz. 1891) — jurists, latgaliešu rakstnieks un kultūras darbinieks, Dry un JZn līdzstrādnieks 912, 930
P. A. Dr., sk. Priedkalns Andrejs
Paegle Leons (ps. P. L., Juni, Justus, 1890—1926) — rakstnieks un revolucionārs 490, 498, 590, 726, 864, 880, 947, 948, 954, 963, 967, 969, 971, 973, 976, 980, 995, 1007, 1008
«Paērkšķa Viesula Kalendārs», arī *PVK* (no 1910. līdz 1914. gadam) — ar satīrisku rakstu krāj., red. Paērkšķis (M. Rožkalns), izd. P. Stumps, Limbažos, vēlāk J. Ozols, Cēsīs 853, 870, 871, 880, 944
Paērkšķis, sk. Rožkalns Mārcis
«Pagalms» (1881—1882) — «literārisks un zinātnisks laikraksts [žurnāls] ar bildēm», 1 reizi nedēļā, red. J. Lautenbahs, apg. E. Zīslaks, Jelgavā 221, 222, 359
Pagāns, sk. Lindiņš Rūdolfs
Pa-is, sk. Millers — Zariņu Kārlis
P-ais Leonīds, sk. Pelēkais Leonīds
Pakalns, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
Pakalns J., sk. Kleinberģis Jānis
Palcmanis Georgs Aleksandrs (ps. G. P-ns, 1895—1918) — sīkburžuāzisks publicists, JDL, Rts, DzA (1915—1918) līdzstrādn., 1918 «Vārda» red., vēlāk kontrrevolucionārs 947, 995, 1008
Paleijas Alfreds, sk. Alunāns Ādolfs
Paleijas Jānis, sk. Alunāns Ādolfs
Paleja, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
Palejas Ādolfs, sk. Alunāns Ādolfs
Palevičs Indriķis (1862—1940) — skolotājs un muzikas māc. grām. autors 929
Palevičs, arī *Paļevičs Jukums* (1873—1900) — rakstnieks, iepriekšējā brālis 106, 109, 465
Pampe M. — Pēterburgas latviešu stud. 78, 856
Pandziņš Kr. — JB līdzstrādnieks 947
Panovs K. (ps. Ziltars, Jumars) — dažu lugu, stāstu, dzejoļu un feļetonu autors, Dr un DzV līdzstrādnieks 498, 499, 871, 872, 876, 884, 887, 953
Panteniuss Teodors Hermanis (1843—1915) — baltvācu rakstnieks 898, 900, 911, 923
Panteniuss Vilhelms (1806—1849) — baltvācu mācītājs un literāts, LA red., iepriekšējā tēvs 900
Paņins (īstajā vārdā Gorškovs Vasilijs Vasiļjevičs) — krievu bērnu rakstnieks 952, 971
Paparde, sk. Valters Miķelis
Paparde Andrejs, sk. Valters Miķelis
Папаерафъ, sk. Stučka Pēteris
Paragrafs, sk. Stučka Pēteris
«Pareizticigo Latviešu Vēstnesis», arī *PLV* (1906—1917) 930, 937, 968, 987, 989, 991
Pariss, sk. Eglītis Viktors
Parmenīds (6. gs. pr. m. ē.) — sengrieķu filozofs 695
Parnī Evarists (Parny Evariste-Désiré, 1753—1814) — franču dzejnieks 712
Parsifals, sk. Poruks Jānis
Pārstrautu Jānis (1851—1929) — mācītājs un literāts 222, 223, 235, 526
Paskoli Džovanni (Pascoli Giovanni, 1855—1912) — itāliešu dzejnieks 873, 878
Pastariņš B., sk. Benjamiņš Antons
Pastarīts, sk. Dzelzskalnu Kārlis
«Paštautas Rakstnieki» (I—VI, 1906—1913) — RLB Der. Gr. Nod. izd. 909, 912, 921, 971
Pašvaldis, sk. Kukurs Jānis Alfreds
Paucits Kārlis (mir. 1919) — izd. Limbažos 884
Pauls, sk. Kalniņš Pauls
Paulsens Džons (dz. 1851) — norvēģu rakstnieks 913
Paulsons Dž., sk. Paulsens Džons
Pauluči Filips (Paulucci Philippe, 1779—1849) — Vidzemes un Kurzemes ģenerālgubernators 863

Pavasaru Jānis, sk. Veismanis — Pavasaru Jānis
Paziņa — L līdzstrādnieks 893, 913
Pd. J., t. i., Pērkoņdēls J., sk. Dravnieks Jēkabs
Pēda Rūtars, sk. Līcis Pēteris
Pe-Ge, sk. Gruzna Pāvils
Пеин Арвед, sk. Sudrabkalns Jānis
Peine Arvīds, sk. Sudrabkalns Jānis
Peismalits A. — Dry līdzstrādnieks 995
Peiverinta Pietari (Pāivārinta, 1827—1913) — somu rakstnieks 911, 920
Pekmanis Pēteris (ps. P. Adata) — JDL līdzstrādnieks 947
Pekšu Pēteris, sk. Šmits Pēteris
Pelcs Dāvids (ps. K. D., Kāds veclatvietis, Kažociņš, Kažoku Dāvis, 1850—1913) — skolotājs un literāts. demokrātisko «Dunduru» (1875—1878), vēlāk reakcionārās RA līdzstrādnieks 896—898, 908, 910, 919
Pele A. — Pēterburgas latviešu stud. 78, 856
Pelēkais Akmens, sk. Šteins Aleksandrs
Pelēkais Leonīds — tulkotājs un folkloras vācējs 960, 970
Peliko Zilvio (Pellico Silvio, 1789—1854) — itāliešu rakstnieks un publicists 980
Pelna Teodora (ps. Teodora, Laukpuķīte) — KrV līdzstrādniece 974
Pelše Roberts (ps. P. Roberts, Veltmans, V-tls, -R. Vt.-, Vtls, P. R., P. Rts, Onkulis, Sīpols 1880—1955) — viens no vecākajiem latviešu revolucionārās kustības organizētājiem, literatūras kritiķis un publicists, LPSR ZA akadēmiķis 11, 13, 131, 314, 315, 355, 362, 376, 377, 394—397, 409, 468, 498, 519, 527—532, 534, 537, 538, 591, 592, 619, 854, 857, 861, 863—865, 868, 873, 878, 880, 881, 884, 888, 891, 917, 947, 948, 1008
Pepermentes Pēters, sk. Upīts Andrejs
Perecs Leons (īstajā vārdā Ichoks Leibs, 1851—1915) — ebreju rakstnieks 978
Periklis (gr. *Periklēs,* 499—429 pr. m. ē.) — Atēnu valstsvīrs, Ksantipa un Agaristes dēls 32
Peregrīns, sk. Zālīte Pēteris
Pērkoņdēls J., sk. Dravnieks Jēkabs
Pērle Teodors, sk. Sudrabkalns Jānis
Perovskaja Sofija (1853—1881) — ievērojama narodņiku darbiniece 379
Pērsietis (īstajā vārdā Zemītis Kārlis, ps. Mēlgalis, -rsietis, P., -sietis, P-sietis, ?M?, 1862—1901) — rakstnieks 239, 279, 287, 708
Petefi Šandors (Petõfi Sándor, 1823—1849) — ungāru dzejnieks un revolucionārs 198
«Pēterburgas Avīzes» (1862—1865) — pirmais demokrātiskais latviešu nedēļas laikraksts 710, 822, 866, 868, 872, 951
«Pēterburgas Avīzes», arī *PĀ* (1901—1905) — O. Rāviņa izdots laikraksts, Pēterpilī, 2 reizes nedēļā, aizliegts 201, 239, 969
«Pēterburgas Avīžu» literārisks pielikums, arī *PAp* 240, 241
«Петерб. курьер» 948
Pēterburgas latv. studenti-marksisti 39, 41, 42, 44—47, 49, 50, 61, 62, 65, 67, 70, 76, 77, 79, 81—84, 86—88, 91, 98, 101, 117, 854, 855, 870, 881
Pēterburgas latviešu studenti un studentes 99, 856, 881
Pēteris, sk. Celmiņš Pēteris
Pēteris I Aleksejevičs (1672—1725) — Krievijas pirmais ķeizars 812
Pēterpilietis, sk. Rainis Jānis
Pētersone Erna — J. Poruka līgava 893
Петерсон Р., sk. Rainis Jānis
Pētersons — PA (1901—1905) kantora pārzinis 969
Pētersons Augusts (ps. Linksmiņš, AP., Link., Linksm., Aug. P., 1875—1924) — veterinārārsts un dzejnieks 922
Pētersons Eduards (dz. 1882) — pedagogs un literāts 869
Pētersons Jāks — igauņu nacionālās atbrīvošanās kustības darbinieks 19. gs. 60. gados, Kr. Biezbārža skolnieks 960
Pētersons Jūlijs (1880—1945) — rakstnieks un tipografs, Ddz un Lt red. 499, 500, 887, 894, 908, 919, 938, 943, 953, 954, 972, 975, 986—991, 994—997, 1003—1005, 1010, 1011
Pētersons Kārlis (ps. K. P., 1877—1926) — revolucionārs publicists, aktīvs KP darbinieks, 1911 LB u. c. progresīvu izd. faktiskais red., LpAtb līdzstrādn., 1917 Isko-

lastrela loc., Viskrievijas II Padomju kongresa delegāts, VCIK vairāku sasaukumu loc., 1919 Latvijas Padomju valdības kara lietu tautas komisārs, vēlāk komisārs un komandieris Sarkanajā Armijā 893, 913, 948
Pētersons Kārlis Alberts (ps. Auziņu Kārlis, 1855—1917) — etnografs 917, 925
Pētrapilietis, sk. Rainis Jānis
Petrarka Francesko (Petrarca, 1304—1374) — itāliešu dzejnieks 690
Petražickis Leons (Petražycki Leon, 1867—1931) — poļu jurists un buržuāzisks sociologs 686, 692
Petrevics Andrejs (ps. un iesaukas — Sinus, Dadzis, 1883—1939) — jurists, meņševiku publicists, 1912 LAt, 1912—1913 Ar, 1913 DzB red. 881, 948
Pfleiderers Otto (1839—1908) — vācu filozofs ideālists 682
P. Fr., sk. Plostenieks Fricis
P. G. M., sk. Dīnsberģis Krišjānis
«Piektais Ritenis», arī *PkR* (no 1913. līdz 1914. gadam) — satīrisks kalendārs — «nopietnība un joki», izd. A. Jurjāns, Pēterburgā 579, 870, 880
Piķis, sk. Dauge Pauls
Pilādze, sk. Birkerts Antons
Pilādze Jānis, sk. Birkerts Antons
Pilinieks, sk. Millers — Zariņu Kārlis
Pilsētnieks, sk. Millers — Zariņu Kārlis
Pilsonis, sk. Birgers Jēkabs
Pilsoņu Jēkabs, sk. Birgers Jēkabs
Piļskis Pāvels M. — krievu dzejnieks, kritis 1916. g. 984
Pipe J. — izd. Rīgā 853
Piperu Augusts, sk. Briedis Augusts
Pipiņš Ermanis — Vizulis (ps. -lis, V., V.-lis., -l-, P., 1873—1927) — literatūras kritiķis un žurnālists, Izgl, Dm un JV red. 12, 20, 50, 67, 75, 86, 120, 237, 238, 244—247, 664, 896, 905, 920, 975
Pirandello Luidži (1867—1936) — itāliešu dzejnieks 899
«Pirmais Talsu Almanahs», arī *PTA* (1914) 853, 917, 937
P. J. — JV (1916) līdzstrādnieks 996
P. J., sk. Poruks Jānis
P. J. P., sk. Poruks Jānis
P. K., sk. Pētersons Kārlis (1877—1926)
P. K., sk. Puriņš Nikolajs
P. Kl., sk. Puriņš Nikolajs
P-ku J., sk. Poruks Jānis
Pķ. J., sk. Purapuķe Jānis
Pl., sk. Plūdonis
Plačs Atis (ps. J. Ozolājs, 1851—1916) — skolotājs un mācības grāmatu sastādītājs, DzV līdzstrādnieks 985, 986, 993
Plakans J. — bērnu lugas «Krēslas bērni» autors 973
Plāķis Juris (1869—1942) — valodnieks, Dm līdzstrādn. 859, 948, 985
Plates Kalendārs 583
Platess Arnolds (1852—1915) — grāmatrūpnieks, MV, MVM un kādu laiku DL izdevējs 127, 583
Platons (427—347 pr. m. ē.) — sengrieķu filozofs ideālists, nikns materiālisma un zinātnes ienaidnieks, Atēnu demokrātijas pretinieks, kas savos politiskajos uzskatos aizstāvēja reakcionārās aristokrātijas intereses 13, 351, 363, 368, 370, 524, 530, 653, 680
Plaudis Pēteris (ps. -s., XX.) — reakcionārs žurnālists, RA līdzstrādn. 868, 890, 891, 895, 897, 913, 914, 948, 975
Plauks R. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Plebejs — JA līdzstrādnieks 854, 856, 881
Pl. Fr., sk. Plostenieks Fricis
Pliekšāns Krists, arī *Kristaps* (1825—1891) — J. Raiņa tēvs 834
Plostenieks Fricis (ps. Diedelnieks, Fr. P., Fr. Pl., 1870—1952) — grāmatrūpniecības darbinieks un dzejnieks 884
Plotins (ap 205—270) — grieķu filozofs, jaunplatonisma nodibinātājs 680
P-ls, sk. Kalniņš Pauls
Plūdons (īstajā vārdā Lejnieks Vilis, ps. Pl., 1874—1940) — dzejnieks un literatūrvēsturnieks 12, 151, 163, 254, 275, 314, 337, 338, 341, 342, 418—452, 458, 462, 494, 507, 588, 593, 608, 672, 678, 725, 758, 800, 834, 861, 862, 864, 867, 868, 870, 871, 873, 878—880, 884, 888, 890, 893, 894, 897, 899, 901—903, 906, 909, 913—915, 917, 920, 921, 923, 933, 938, 940, 941, 944, 946, 951, 954, 956, 959, 963, 969, 971, 980, 982, 996
Plute V., sk. Olavs Vilis

Pl. V., sk. Olavs Vilis
Pļehanovs Georgijs Valentinovičs (ps. Beļtovs, 1856—1918) — ievērojams krievu un starptautiskās sociālistiskās kustības propagandētājs, pirmās krievu marksistu grupas nodibinātājs, vēlāk meņševiks 298, 302—305, 308, 357, 531, 538, 587, 594, 848, 849, 954, 963, 975, 984, 996
P.-ns, sk. Daniševskis Kārlis Jūlijs
Pņu K., sk. Puriņš Nikolajs
Podniece Amelija — aktrise 993
Podnieks Fridrihs — puspārvācojies operdziedātājs, 1902—1905 Rīgas Jaunā latviešu teātra direktors 932, 943
Pogodins Aleksandrs (dz. 1872) — krievu valodnieks, interesējies arī par latviešu folkloru un mitoloģiju 914
Poišs E. — izd. 914
Pokrovskis Mihails N. (1868—1932) — krievu vēsturnieks 954
Полонский Григорий — krievu publicists, recenzējis Brjusova un Gorkija sastādīto latv. literatūras krājumu 982
Polluks, sk. Akuraters Jānis
Poļakovs L. L. — krievu dramaturgs 957
Pomjalovskis Nikolajs Gerasimovičs (1835—1863) — krievu rakstnieks 920, 922
«Populāri zinātniskā bibliotēka» 1—4, 1913) — izd. D. Zeltiņš, Rīgā
«Populāri zinātnisku rakstu krājums» (1892) — DL izd., kur ievietotas arī J. Jansona-Brauna pirmās «Domas par jaunlaiku literatūru» 231
Porietis Jānis (ps. J. Por., dz. 1886) — žurnālists 996
Por. J., sk. Poruks Jānis
Poruks Jānis (ps. P. J., Adagio, Parsifals, P-ku J., Daimons-Poruks, P. J. P., Por. J., Nemo, P-s, 1871—1911) — dzejnieks 106, 180, 237, 245, 247, 253, 254, 268, 283, 421, 486, 511, 548, 671, 687, 789, 790, 833, 834, 836, 862, 869, 874—877, 880, 882, 883, 888, 890, 892—894, 897, 902—904, 906, 909, 911, 914, 915, 919, 920, 922, 924, 925, 935, 938, 941, 944, 948, 975, 982, 986—988, 990, 992, 995, 996, 999
Poruks Jēkabs (1846—1925) — dzejnieka tēvs 996
Poruks Jēkabs (dzim. 1883) — dzejnieka brālis 975, 996
Poruks V. — RA līdzstrādn. 914
Potapenko Ignatijs (1856—1929) — krievu rakstnieks 948
Potebņa Aleksandrs (1835—1891) — ukraiņu valodnieks
Potjē Eižens (Pottier Eugéne, 1816—1887) — dzejnieks-komunārs, «Internacionāles» autors 956
Potresovs — krievu «likvidatoru» līderis 137, 138
Pp., sk. Purapuķe Jānis
Pr., sk. Kalniņš Juris
Pr., sk. Knoriņš Vilis
Pr., sk. Rožkalns Mārcis
P. R. — LpAtb līdzstrādnieks 948
Pr. A., sk. Priedkalns Andrejs
Pramšāns — Ausekļa, P. Gūtmaņa un Baumaņu Kārļa kolektīvpseidonīms
Prātkopis, sk. Kalniņš Juris
«Правда» — PSKP CK centrālorgāns, nodibināts pēc V. I. Ļeņina iniciatīvas; pirmais numurs iznāca 1912. g. 5. (18.) maijā Pēterburgā; cara valdība vērsa pret «Pravdu» nemitīgas represijas, bet avīze turpināja iznākt, mainījusi nosaukumu; īsi pirms pirmā pasaules kara sākuma cara valdība aizliedza «Pravdu» izdot ar jebkādu nosaukumu; pēc carisma gāšanas «Pravda» atkal sāka iznākt 1917. g. 5. (18.) martā Petrogradā; latviešu darbaļaužu un latviešu strēlnieku masās «Pravdai» bija daudz lasītāju; tā iedvesmoja, mācija un organizēja arī Latvijas darbaļaužu masas cīņā par sociālistiskās revolūcijas uzvaru 848, 849, 956, 1008, 1009
Prellers Luijs (1809—1861) — vācu valodnieks 683
«Pret Sauli» (I—III, 1906) — mākslas un literatūras mēnešraksts, izd. oportūnistiskā Latv. sociāldemokrātu savienība, red. J. Akuraters, vēlāk red.-izd. J. Jaunsudrabiņš 249, 510
Priediņa O. — latviešu literāte Amerikā, DB līdzstrādn. 996
Priedite Matilde (dz. Jurevičа, ps. Brunhilde, 1873—1957) — kopā ar J. Kreicbergu publicējusi pret J. Jansonu-Braunu vērstu brošūru «Latviešu literatūras soģiem un nievātājiem» (1895) 238, 527

Prieditis K. — grāmattirgotājs Cēsīs 914, 920
Priedkalna Anna (dz. Baumane, 1873—1949) — medicīnas darbiniece, J. Raiņa un D. Stučkas paziņa, A. Priedkalna sieva 975
Priedkalns Andrejs (ps. -s., A. P., Dr. A. P., A. Pr., 1873—1923) — ārsts un publicists, Krievijas 3. Valsts domes deputāts, sociāldemokrāts, Drb, Ar, JAr, «Звезда» (1910—1912) u. c. marksistisku izd., arī Brjusova-Gorkija latv. literatūras krāj. līdzstrādn. 78, 870, 915, 975, 982
Priede Indriķis, sk. Eidemanis Roberts
Priedulājs, sk. Bundža Dāvīds
Priedulājs, arī *Pr.* (Knoriņš Vilis[?]) — LpAtb līdzstrādn. 914
«Прибой» (1914) — krievu revolucionāro strādnieku rakstu krāj. M. Gorkija vadībā 948
Primum Agens — DzA (1915) līdzstrādn. 975
Prķe. J., sk. Purapuķe Jānis
Prķp. J., sk. Purapuķe Jānis
«Progrès» — franču laikraksts Lionā, kur 1916 ievietoti vairāki raksti par Latviju un latv. 985
Prohaska Kārlis — vācu izd. 653
«Proletariāta Ciņa», arī *PC* (1917) — Cņ turpinājums, izd. KSDSP Petrogradas organizācijas latv. rajons 853, 1005, 1009
«Proletārietis», arī *Prl* (1901—1918) — politisks un zinātnisks žurnāls, Amerikas Latv. Sociālistiskās Strādn. Federācijas orgāns Bostonā, iznāca neregulāri, red. J. Kundziņš, vēlāk J. Jurģis, J. Vecozols, K. Siliņš, E. Vilmans; likvidēts 1918. g. janvārī sakarā ar 1917. g. izdoto cenzūras likumu ZASV 22, 805—807, 809, 1003, 1004, 1007
«Prometejs», arī *Prm* (1915—1917) — «literārs žurnāls mākslai un dzīvei ar mākslas piel», 1 reizi mēnesī, Sanfrancisko, red. J. A. Ozoliņš 853, 985, 1000, 1008, 1010
Proprium, sk. Knoriņš Vilis
«Просвещение» (1911—1914) — legāls boļševiku sab. politisks un lit. mēnešraksts; izdots Pēterburgā kopš 1911. g. dec.; žurnālu vadīja V. I. Ļeņins, regulāri sarakstīdamies ar redakcijas kolēģijas locekļiem, kas atradās Krievijā; žurnāls bija cieši saistīts ar «Pravdu», 1914. g. jūn. žurnālu slēdza; no latv. revolucionāriem žurn. rakstīja P. Stučka u. c. 951
Protopopovs V. — krievu dramaturgs 936, 985, 1009
P-rs, sk. Pumpurs Andrejs
P-rs A. sk. Pumpurs Andrejs
Prudons Pjērs Žozefs (Proudhon Pierre Joseph, 1809—1865) — franču publicists, ekonomists un sociologs, viens no anarhisma ciltstēviem, sīkburžuāzijas ideologs, kas sapņoja padarīt par mūžīgu institūtu sīko privātīpašumu un kritizēja kapitālistisko lielīpašumu no sīkburžuāziskām pozīcijām 377, 972
Prūsas Emīlija (dz. Dzenīte, ps. Vijolīte, Grietiņa, 1878—1950) — rakstniece un tulkotāja 628—630, 887
Prūsis E. 975
Pruss Boļeslavs (īstajā vārdā *Głowacko Aleksander*, 1847—1912) — poļu rakstnieks 866, 868, 872, 882, 883, 950
P-s, sk. Millers — Zariņu Kārlis
P-s, sk. Poruks Jānis
PS, sk. Stučka Pēteris
P-sietis, sk. Pērsietis
PSt., sk. Stučka Pēteris
Pšibiševskis Staņislavs (Przybyszewski, 1868—1927) — poļu rakstnieks dekadents 152, 497, 574, 575
Puķe Valdemārs (dz. 1889) — žurnālists un lugas *«De profundis»* autors 968
Pul., sk. Blaumanis Rūdolfs
Puliera Padēls, sk. Vulfs Eduards
Puliers, sk. Blaumanis Rūdolfs
Pūcišu Ģederts (īstajā vārdā Eilenbergs, ps. Ģederts, 1846—1919) — grāmatizdevējs un literāts, viens no DL nodibinātājiem 875
Pugačovs Jemeļjans Ivanovičs (ap 1726—1775) — Donas kazaks, plašas zemnieku sacelšanās vadonis 18. gs. 70. gados 912
Пук, sk. Dauge Pauls
Pulpe Edvards (1886—1916) — matemātikas skolotājs, vēlāk inženieris-konstruktors un kara lidotājs 994
Pumpurs Andrejs (ps. -rs., AP., Puškaitis, A. P-rs, -purs., P-rs, -um- 1841—1902), 220, 254, 301, 358,

359, 555, 824, 825, 831, 862, 877, 884, 892, 895, 932, 981
Pupils Kārlis — provokators 897
Purapuķe Jānis (ps. J. Prpķ., J. Pķ., Pp., J. Prķe, 1864—1902) — rakstnieks, nikns jaunstrāvnieku apkarotājs 116, 262, 263, 278, 280, 281, 295, 296
Purēns, sk. Upīts Andrejs
Puriņš Ernests (ps. Sillarts, Zillarts, dz. 1886) — literāts, Dr un Dm līdzstrādnieks 914
Puriņš Nikolajs (ps. Puriņu Kļāvs, Nādravietis, -xy, P. Kl., xx, Lietuvietis, L., x, N. K., Puriņu Niklass, Pņu K., Klāvs, N., xy, Dr. Ods-Smaidonis, -X, Ods, P. K., 1858—1935) — žurnālists 105, 658, 869, 898, 934
Puriņu Klāvs, sk. Puriņš Nikolajs
Puriškevičs V. — krievu melnsimtnieks, 2. Valsts domes deputāts, dep. J. Ozola denuncētājs 868
Purkalitis Jēkabs (1861—1918) — skolotājs un dzejnieks 227, 862
«Pūrs» (I—III, 1891—1894) — Tērbatas universitātes studentu rakstu krājums, «darināts un piēlocīts ar populāri ziniskiem apcerējumiem», DL apgādībā, Rīgā 228, 235
Purvīts Vilhelms (1872—1945) — gleznotājs 297, 924, 926
Puškaitis, sk. Pumpurs Andrejs
Puškaitis A.-L., sk. Lerhs-Puškaitis Anss
Puškaitis Anss, sk. Lerhs-Puškaitis Anss
Puškina Natālija — A. S. Puškina sieva 871
Puškins Aleksandrs Sergejevičs (1799—1837) — krievu dzejnieks 131, 135, 335, 356, 528, 653, 677, 679, 712—717, 827, 836, 878, 894, 918, 989
«Путь правды» (1914) — viens no cara valdības vairākkārt slēgtās Пр turpinājumiem 951
Putniņš K. — DzV līdzstrādnieks 981, 996
Putniņš K. — Liepājas Latv. teātra dramaturgs 976, 996
P. V., sk. Ōlavs Vilis

R., sk. Leitāns Ansis
R., sk. Rainis Jānis
R.-, sk. Rainis Jānis
R., sk. Roze Jēkabs
R., sk. Roziņš Fricis
«Рабочая правда» (1913) — revolucionārs kr. laikraksts, viens no cara valdības slēgtās Пр turpinājumiem 914
«Рабочий путь» (1917) — sk. iepriekšējo piez. 1009
«Рабочий» (1917) — viens no Pagaidu valdības slēgtās Пр turpinājumiem, līdzstrādniekos P. Stučka 1009
Radiščevs Aleksandrs Nikolajevičs (1749—1802) — krievu revolucionārais demokrāts, rakstnieks un filozofs-materiālists, revolucionārās atbrīvošanās domas ciltstēvs Krievijā, krievu revolucionārās literatūras pamatlicējs 819
Rafaels Santi (Raffaello, 1483—1520) — itāliešu gleznotājs 252, 354, 528, 714, 894
Raff Helene — vācu literāte 948
Raimunds Ed., sk. Cālītis Eduards
Rainis Jānis (īstajā vārdā Pliekšāns, emigranta pavārds emigrācijā, Kastaņjolā, Nagliņš, ps. Jāns Jasenu Plikšis, Pēterpiliets, Petrapiliets, Bezdarbis, Neminamais, Vilniets, Jasietis, R., R.-, X., Henricus Lettus, J. R., P. Петерсон, 1865—1929) — 8, 11, 12, 14, 36, 38, 42, 43, 69, 74, 76, 128, 131, 140, 145, 146, 181, 191—198, 235, 242, 246, 247, 254, 263—266, 268, 279, 295, 296, 301, 305, 308, 312—314, 324, 325, 355, 359, 363—376, 387, 410, 418—452, 458, 468, 491, 492, 496, 502, 504, 507, 508, 522, 525, 526, 530, 531, 534, 535, 550—559, 580, 581, 587, 588, 591—595, 676, 677, 679, 694, 708, 725, 726, 831, 834—836, 838, 842, 844—846, 860, 862, 864, 865, 867, 868, 870—873, 875, 877—883, 885—888, 890—894, 899, 901—904, 907, 909, 910, 913—917, 919, 921, 924, 930—935, 938, 940, 941, 943, 944, 946, 951, 954, 956, 959, 963, 964, 966—971, 973—978, 982, 983, 985—991, 995—998, 1001—1005, 1008, 1010—1012
Rajinovs 687
«Rakstniecības Almanahs» kritikai un rakstniecībai ar kalendāru, arī *RAl* (I—II, 1907—1908) — sastādījis Zeltmatis, izd. E. Ēķis un Ed. Zirģelis, Rīgā 32, 262
«Rakstu krājums, izdots no RLB Zinību komisijas», arī *RKr* (I—XVI,

1876—1913) 245, 893, 905, 917, 925, 926, 939, 972, 977
R. Alfr., sk. Rozentāls Alfrēds
Ramats Eduards (ps. Lejgalietis, Ed. Lejgalietis, Ed. Lg., dz. 1886) — skolotājs un dzejnieks, 1906—1907 Kv un Dzl, 1911 JL un JDL, vēlāk buržuāzisko nacionālistu izd. līdzstrādnieks 327, 459, 864, 873, 878, 880, 882, 884, 894, 910, 915, 918, 948
Ramats Eduards (ps. Lībietis, dz. 1888) — skolotājs un Rīgas ķeizariskās mūzikas skolas audzēknis, 1911 Rt, Atp, «Precību Vēstneša» un kalendāra «Blāzma» līdzstrādnieks, vēlāk diriģents un mūzikas kritiķis 877, 908, 909, 916, 976
Ra-Miza, sk. Ozoliņš Pēteris (Ramizars)
Ramizars P., sk. Ozoliņš Pēteris
Rams Nikolajs [Nikolavs] (Ramm, 15./16. gs.) — pirmo reliģisko dziesmu tulkotājs latv. valodā 815
Raņķis Augusts (ps. A. Aipranks, 1875—1937) — grāmatizdevējs un tirgotājs, Rīgā 339, 858, 906, 914
Ransoms — lauksaimniecības mašīnu fabrikants 477
Rapa Jānis (1885—1941) — grāmatizdevējs Rīgā 574, 852, 927, 959, 983
Rasins Žans (Racine, 1639—1699) — franču traģēdiju rakstnieks 254
Rasmer Aina, sk. Rūmane-Ķeniņa Anna
Rašo Gastons — franču literāts 1008
Raudenieks, sk. Bertrams Kārlis
Rauska Jānis (dz. 1873) — grām. izd. Valkā 851
Rautenfelde Emilija — Heinriha R. sieva 483, 596, 876
Rautenfelds Heinrihs fon — baltvācu muižnieks 483, 596, 876
Rebbe Šmulle, sk. Laubes Indriķis
«Речь» (1912) 134, 875
Reders G. — dramaturgs 936
Redzoklis — LA līdzstrādn. 914
Reformators — DzV līdzstrādn. 985
Reilings K. 999
Reimonts Vladislavs Staņislavs (Reymont, 1867—1925) — poļu rakstnieks 921
Rehofa Marija — aktrise 951
Reinbergs Mārcis (ps. M. Rbg, -n, M. R., -n-, R. M., -h-b-g-, 1826—1861) — kādreiz populārā dzejojuma «Rīga» autors 650
Reinhards Maksis (Reinhardt Max, 1873—1943) — austriešu aktieris un režisors-inscenētājs 589
Рейснер Лариса — latv. dzejas tulkotāja Brjusova un Gorkija sastādītā latv. literatūras krājumā 982
Reisners M. A., fon, prof. — krievu vēsturnieks, rakstījis par latviešiem 914, 983, 986, 987, 996
R-e J., sk. Roze Jēkabs
Rekkehji (ps.) — kāds lībietis, DzV līdzstrādn. 948
Remiķis Mārtiņš (1845—1921) — skolotājs un latv. rakstu cenzors Pēterburgā 971
Rempeters Jēkabs (ps. Liekais, J. Liekais, dz. 1866) — skolotājs un literāts, viens no pirmajiem klasiskās dramaturģijas (Puškina «Skopais bruņinieks», Ostrovska «Ienesīga vieta», Šekspīra «Hamlets») tulkotājiem latv. valodā 876, 887, 890, 946
Remus, sk. Upīts Andrejs
Renārs Žils (Renard, 1864—1910) — franču rakstnieks 967, 970, 972, 974
Reņņikovs A. (īstajā vārdā Seļitreņņikovs Andrejs) — krievu publicists, daudz rakstījis par Latviju un latv. pirmā imperiālistiskā pasaules kara laikā 926, 932, 955, 960, 961, 964, 968, 981, 995
Rerihs Nikolajs (1874—1947) — krievu gleznotājs 712
Reskins Džons (Ruskin John, 1819—1900) — angļu mākslas teorētiķis 377
Resnais J. — L. līdzstrādnieks 948
Retlends — angļu lords, kam savā laikā nepamatoti piedēvēja Šekspīra drāmu sarakstīšanu 874
«Rew. Beobachter» 922
Renbo Arturs (1854—1891) — franču dzejnieks 983
«Revue Bleue» — franču izdevums 914
R. F., sk. Roziņš Fricis
Р. Ф. (krievu revolucionārajā presē), sk. Stučka Pēteris
R. Fr., sk. Roziņš Fricis
Риакст Я., sk. Rieksts J.
Ribo (Ribot Theodule-Armand, 1839—1916) — franču filozofs 604
Rieksts J. — fotografs Rīgā 926
Riemers, sk. Vulfs Edvards
Rietums, sk. Vensku Edvarts

«Rigaer Tageblatt», arī *RigTgl* 853, 868, 877, 901, 922
«Rigas Avize», arī *RA* (1902—1915) — «politiska un literāriska dienas avīze», reakcionārākais latviešu izdevums, red.-izd. Fr. Veinbergs 42, 45, 67, 71, 83, 98, 128, 159, 160, 171, 303, 482, 483, 484, 537, 538, 571, 584, 585, 597, 598, 731, 784, 853, 855—857, 860, 863, 867—871, 874—877, 879—883, 890—892, 895—900, 904, 906, 908, 911—914, 916, 926, 928—933, 939, 940, 942, 944, 946—949, 951, 952, 955, 956, 959, 963—965, 969, 972, 973, 975, 979
«Rigas Avizes» feļetona pielikums, arī *RAp* 254, 853
«Rigasche Zeitung» (1860—1914) — rekcionārs baltvācu laikraksts Rīgā 580, 872
«Rigasche Rundschau» (1894—1914) — reakcionārs baltvācu dienas laikr. Rīgā 877
«Rigas Latviešu Avize», arī *RLA* (1917—1918) — reakcionārs «politisks un literārisks dienas laikraksts», vienīgais, ko vācu okupācijas vara atļāva latv. Rīgā, izd. Fr. Veinbergs, Ant. Benjamiņš un J. Kalniņš 853, 1002, 1003, 1006
«Rigas Ziņas», arī *RZ* (1914—1917) — buržuāzisks dienas laikr., red. J. Roze, vēlāk Kornets, V. Gulbis, izd. K. Pēkšēns 853, 929, 948, 950, 959, 963, 964, 968, 972, 973, 975, 976, 983, 984, 989, 990, 993, 997, 1006, 1009, 1010
«Rygos Garsas» (1912) — lietuviešu laikraksts Rīgā 874
«Rygos Naujenos» (1911) — progresīvs lietuviešu laikraksts Rīgā, red. rakstnieks Jonas Vilkaitis 78
Rihters Pauls (mir. 1912) 872
Rijkurs J. — kāds «slaveni pazīstams tautietis» 560
Rīksteskoks, sk. Bērziņš Jēkabs
Rikveilis Voldemārs (ps. Bluķis, Bl-ķis) — meņševiku darbinieks, buržuāziskajā Latvijā viņu partijas pēdējais revizijas komitejas priekšsēdētājs 956
Rinkusu Andrejs (ps. Amadejs) — diletantisku dzeju autors 569, 955
Ripa, sk. Trasuns Francis
Riss J. — JDr līdzstrādnieks 976
Riškovs Viktors — krievu dramaturgs 934, 936, 956, 964, 965, 967, 969, 972, 974, 976, 980, 985, 986, 988, 989, 992—994, 999, 1003
«Rīta Kalendārs», arī *RtK* 853, 922, 929
«Rīta Skaņas» (I—II, 1903—1904) — latviešu rakstnieku oriģināldarbu kopojums, Jelgavā, red. Līgotņu Jēkabs 246, 278.
«Rīta Vēstnesis», arī *RV* (1910—1912) — dienas laikraksts, kapeikas avīze, buržuāziskās bulvārlapas JZ priekštecis, izd. Blankenšteins, red. A. Benjamiņš, īsu laiku arī K. Skalbe 853, 877
Rītiņš Indriķis (dz. 1872) — skolotājs un literāts 668—670, 974, 978
R-its — Cņ (1917) līdzstrādnieks 1008
«Rīts», arī *R* (1—48, 1907) — progresīvs zinātnes un mākslas žurnāls, Pēterburgā, izd.-red. A. Gulbis, faktiskais red. un arī galvenais līdzstrādnieks J. Asars; žurnāla piel. J. Asara sastādītā «Pasaules rakstniecības vēsturē» 269, 310
«Rīts», arī *Rīs* (1—4, 1914) — sīkburžuāzisks žurnāls zinātnei, literatūrai un politikai, Rīgā, izd. J. Sniedze, red. A. Siliņš, vēlāk K. Bērziņš 853, 940, 941, 945, 946, 947, 952, 953, 955, 956
Rizga Pēteris (1883—1955) — Latv. PSR ZA korespondētājloceklis, 1917. g. Strdn līdzstrādn. 1008
Rižova L. N. — krievu dramaturģe 969, 970, 972, 975, 980
«Рижский вестник» (1869—1917) — reakcionārs krievu laikraksts — carisma politikas, it īpaši rusifikācijas paudējs 897, 922, 930
«Рижское обозрение» (1915—1917) — baltvācu dienas laikraksts Rīgā krievu valodā, *«Rigasche Rundschau»* turpinājums, kad cara valdība vispār Krievijā aizliedza izd. vācu valodā, red. P. Šīmans, vēlāk O. Grosbergs 964
R. J. — DzV līdzstrādnieks Briselē 914, 915
R. J., sk. Rainis Jānis
R. J., sk. Rupais J.
R. J., sk. Ruģēns Jānis
R. K., sk. Kaudzītes Reinis
R. M., sk. Reinbergs Mārcis
Rn. J., sk. Ruģēns Jānis
R-n, sk. Ruģēns Jānis
R....n, sk. Ruģēns Jānis
Roberts P., sk. Pelše Roberts

Robespjērs Maksimiliāns (Robespierre Maximilien, 1758—1794) — viens no Francijas 1789. g. buržuāziskās revolūcijas vadoņiem 947
Robinsons P. — JA līdzstrādn. 949
Robiņa Natālija — Šveices žurnāla «*Coenobium*» līdzstrādniece, J. Raiņa «Uguns un nakts» tulk. fr. valodā 976
Robiņš Jānis Ēriks (dz. 1895) — agronoms un literāts 1008
Robs R., sk. Bīlmanis Roberts
Rocežnieks, sk. Bergmanis Vilis
Rode Aleksandrs, sk. Arnis Ernests
Rode-Ebelings Hermanis (1846—1906) — vācu aktieris, Rīgas Latv. teātra direktors 938
Rode Fricis (dz. 1887) — aktieris un režisors 956
Rodenbahs Žoržs (Rodenbach Georges, 1855—1898) — beļģu rakstnieks 648
Rodenbergs Jūlijs (1831—1914) — vācu rakstnieks 946
Rodēns Ogists (Rodin, 1840—1917) — franču tēlnieks 135, 142, 143, 915, 996
Roiss Džošia (Royce, 1855—1916) — amerikāņu filozofs 1001
Roland-Holst Henrieta fon der Šalk (dz. 1869) — holandiešu rakstniece 269, 310, 961, 970, 978, 981
Rolands Teodors, sk. Māteru Juris
Rolāns Romēns (Rolland Romain, 1866—1944) — franču rakstnieks, publicējis arī rakstus par Latviju un latv. 902, 930, 935, 949
Romanovs Konstantīns Konstantinovičs (ps. K. R., 1858—1915) — lielkņazs, dzejnieks 930, 963, 964, 978, 1006
Ropšins — krievu rakstnieks 652, 745
Rorbahs P. (Rohrbach) — dažu brošūru autors par latviešiem 961, 1001
Roscijs, sk. Grīns Jānis
Rosin Fr., sk. Roziņš Fricis
Rostāns Edmonds (Rostand, 1868—1918) — franču dramaturgs 957, 968, 969, 973, 976, 980
Rošķovs N. — krievu vēsturnieks un filozofs 915
«Rota» (1884—1887) — «literārisks un zinātnisks laikraksts ar bildēm, 1 reizi nedēļā», red.-izd. J. Kļaviņš 233
«Rota», arī *Rt* (1909—1914) — «ilustrēts ģimenes žurnāls, iznāk reizi mēnesī», red.-izd. J. B. Krūmiņš 853
Roveta Džerolamo (Rovetta, 1851—1910) — itāliešu rakstnieks 967, 973, 976, 980
Rozanovs V. — krievu rakstnieks, rakstījis arī par Latviju un latv. 931, 958, 967
Rozegers Pēteris (1843—1918) — vācu rakstnieks 900, 901, 908, 923, 942
Roze Jēkabs (ps. Līgotņu Jēkabs, Ld., Līdumnieks, J. R-e, Lt., R., L., V. Ld., V. Līdumnieks, -e., Lt., Jēkabs, -t-., 1874—1942) — rakstnieks un literatūras kritiķis, vēlāk buržuāziskais nacionālists, 1914—1915 DzV red. loc. un RZ red. 102, 103, 128, 156, 167—170, 172, 249—257, 260, 279, 287—289, 314, 487, 488, 496, 503, 525, 536, 537, 582, 782, 801, 859, 862—865, 867, 870, 871, 877—882, 886—888, 892, 893, 902, 903, 905, 909, 912, 914, 915, 918, 920, 925, 937, 949, 954, 959, 963, 964, 976, 996, 1008
Розе-Лиготнис Я. П., sk. Roze Jēkabs
Rozenberga, dz. Freimāne Margrieta (mir. 1912) — Aspazijas māte 874, 882
Rozenberg Elza, sk. Aspazija
Rozenbergs A. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Rozenberģis A. — advokāts 595
Rozenovs Emīls — krievu dramaturgs 860, 867, 871, 894, 903, 908, 941, 968—970, 972, 977, 980, 988—990, 1003, 1005, 1008, 1010
Rozentāls Alfrēds (ps. Flegmātiķis, Fr. Rozentāls) — literāts, 1912 L līdzstrādnieks, 1916 LStr red. 497, 884, 1008
Rozentāls Heinrihs — rakstījis par igauņu kultūras dzīvi 882
Rozentāls Jānis (1866—1916) — gleznotājs 6, 29, 30, 35, 297, 754, 926, 984, 990—992, 995, 997, 999
Rozentāls-Krūmiņš Jēkabs (1855—1918) — režisors un dramaturgs 865, 869, 873, 887, 925, 932, 965, 967, 969, 973, 975, 976, 980, 986
Розинг Ф., Roziņš Fricis
Roziņš Fricis (ps. Āzis, R., F. R., A., Fricis Dobelis, L-u Anna, V. Āzis, Vecais Āzis, Fr. R., Fr. Knapsieris, 1870—1919) — revolucionārs publicists, viens no latviešu nelegālās preses pirmajiem organizatoriem,

pirmās Latvijas padomju valdības Zemkopības tautas komisārs 78, 95, 96, 859, 907, 915, 947, 949, 970, 976, 981, 996, 1002, 1008
Rozits Eduards (dz. 1876) — tirgotājs, dažu grām. izd. 887
Rozits Pāvils (ps. J. Ilgvars, P. Rt., 1889—1937) — rakstnieks, 1918 Ld literatūras nod. vadītājs 18, 337, 338, 342, 460, 711—717, 719, 720, 860, 863, 873, 874, 878—881, 884, 915, 935, 937, 949, 950, 959, 961, 969, 976, 996, 998, 1008
Rožkalns Dāvis — revolucionārs Amerikas latv. literāts, Vrd, Prl, Strdn līdzstrādnieks, 20. un 30. gados darbojies Ļeņingradā 803, 804, 806—808, 865, 882, 1008
Rožkalns Mārcis (ps. Paērkšķis, Pr., mir. 1919) — literāts, PVK red. 853, 880, 942, 944, 953, 959
Rožkovs, sk. Roškovs
Rožmilis, sk. Kraujiņš Kārlis
R. P., sk. Bērziņš Pēteris
R. P., sk. Pelše Roberts
Rs Ād., sk. Erss Ādolfs
R-s, sk. Roziņš Fricis
Rtb., sk. Bērziņš Roberts-Tautmīlis
Rt. P., sk. Rozīts Pāvils
Rts P., sk. Pelše Roberts
Rū Alfons (Roux) — franču literatūrkritiķis 916
Рубель П. — rakstu krāj. «В Прибалтийском крае» (1916) līdzstrādn. 983
Rubenss Pēteris Pauls (1577—1640) — flāmu gleznotājs 133, 528
Rublis, sk. Birkerts Pēteris
Rudzīšu Pēteris, sk. Bērziņš Pēteris
Rudzītis Eduards (ps. Zilgmājs, -mj-, -gm-, -mājs, -gmj-, Ed. -dzīts, -js, Z-mājs, -īts, -s, -dzī-g-dzt, z-mājs, -ilm, R--j-R., Z-R-, gm-, Zd. -ts, -t-, Zm., Ed. R., Z., R., dz. 1882) — reakcionārs žurnālists, RA, LA u. c. līdzstrādnieks 860, 881, 882, 916, 950, 976
Rudzīts K. — JV līdzstrādn. 976, 996
Rudzīts Rihards (dz. 1898) — dzejnieks un bibliotekārs 1008
Ruģēns Jānis (ps. R-n., R. . . . n., «57», «57+54», J. Rn., J. R., 1817—1876) — dzejnieks 964
«Rūjienes Vēstnesis», arī *RjV* (1913—1915) — «lauksaimniecisks, literārisks un politisks laikraksts, Rūjienes Zemkopības biedrības orgāns», red. P. Martinsons 853, 929, 931, 945
Rūjenietis, sk. Lapas Mārtiņš
Rūjenietis L., sk. Lapas Mārtiņš
Rukavišņikovs J. — krievu rakstnieks 886
Rūmane-Ķeniņa Anna (ps. A. R., Anna Ķ., Aina Rasmer, 1877—1950) — rakstniece un žurnāliste 163, 862, 865, 885
Rūmniece Berta (1865—1953) — aktrise, LPSR Tautas māksliniece 967, 969, 972
Runcis no Silamice, sk. Auseklis
Rupais Jānis (dz. 1889) — skolotājs un literāts, 1913—1915 CA red.-izd. 565, 875, 877, 882, 915
Rusjē Pols, de — franču rakstnieks 705
Rusmane M. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
Ruso Žans Žaks (Rousseau Jeann-Jacques, 1712—1778) — franču rakstnieks 243, 355, 675, 819, 867—869, 872—875, 881, 889, 899
«Русская мысль» — liberāli narodņiciska virziena mēneša žurnāls, iznāca, sākot ar 1880. gadu, pēc 1905. g. revolūcijas žurnāls kļuva par kadetu partijas orgānu 883, 989, 992
«Русский инвалид» (1913) 899
«Русские ведомости» (1863—1917) — dienas avīze, ko Maskavas universitātes liberālie profesori un zemstes darbinieki izdeva Maskavā, pauda liberālo muižnieku un buržuāzijas intereses, no 1905. gada labējo kadetu orgāns 904, 929, 930, 941, 947
«Русская школа» — pedagoģisks žurnāls, kurā rakstīja arī latv. skolotāji 906
«Русское слово» (1895—1917) — liberāli buržuāziska dienas avīze, iznāca Maskavā 882
Rutenberģis, sk. Zvirbulis Ludis
Rutkis, sk. Jesens Andrejs
Rutkis Alberts — dzejoļu krāj. «Apšu lapiņas» autors 560, 909, 945, 953
-R. Vt.-, sk. Pelše Roberts

S., sk. Sanders Jānis
S., sk. Stučka Pēteris
Saboliešа Jonis — Dry līdzstrādnieks 976
«Sadzīve», arī *Sdz* (1908—1915) — laikraksts «par sabiedrību, politiku un literatūru», Jelgavā, 3 reizes nedēļā, 1910. g. red. J. Kleinbergs,

vēlāk K. Mīlgrāvis, Pūcīšu Ģederts u. c. 853, 869, 870, 873, 877, 879, 882, 889, 896, 898, 900, 914, 921, 937, 938, 947, 964
«Sadzīves» feļetons (sestdienas piel.), arī *Sdzf* un *Sdzp* 853, 875, 879
Sahnovskijs V. 976
«Saimnieču un Zelteņu Kalendārs», arī *SZK* (no 1893. līdz 1914. gadam) 117, 893, 875
Saimniekdēls A., sk. Deglavs Augusts
Саликовский А. Э. — brošūru sērijas «Свобода и братство народов» (1917) red. 1000
Salingrē Hermans — vācu dramaturgs 871
Saltikovs-Ščedrins Mihails Jevgrafovičs (1826—1889) — krievu rakstnieks, revolucionārais demokrāts 848, 933, 944, 947
Samarins Jurijs Fjodorovičs (1819—1876) — krievu publicists, slavofils, aizstāvējis latviešus un igauņus pret baltvācu apspiedējiem 821, 961, 965, 969
Samiljons Jānis (dz. 1889) — skolotājs un karikatūrists 924
Samoilovs P. — krievu aktieris 1006
Sams Mārtiņš (ps. M. S., 1892—1942) — publicists, DzA (1915—1918) līdzstrādnieks, žurn. «Latvji ārzemēs» (1925) red. 976, 996
Samsonovs — privātdocents, krievu filozofs 686, 691
Samsons — Himmelstjerns G. — Ķeizariskās Mūzikas skolas direktors 934
Sanders, arī *Zanders Jānis* (ps. Sumburu Atis, Austars, J. Austars, Sumburs, J. S., S., Mieriņš-Sanders, 1858—1951) — mācītājs un literāts, viens no buržuāziskā nacionālisma-«liellatvisma» ciltstēviem 359
Sardū Viktorjens (Sardou, 1831—1908) — franču dramaturgs 985
«Sarga Balss», arī *SgB* (1912—1914) — «garīga satura laikraksts» 928
Sarkanais J. — JV līdzstrādnieks 976
Sarķis Pēteris (1862—1895) — skolotājs un rakstnieks 235
Saucējs — JA un As līdzstrādn. 950, 976
Saulietis Augusts (īstajā vārdā Plikauss, ps. A. P., A. S., A. S-ts, A. Pl. A. S-s, A.-S, Skrabacs, S., Andris Vītalks, Ansis Gaudarvalks, 1869—1933) — rakstnieks 15, 169, 170, 254, 279, 282—284, 287, 299, 300, 302, 444, 455, 459, 464, 465, 467, 500, 504, 539, 569—573, 616—619, 637, 642, 659, 660, 692, 862, 863, 865, 871, 872, 877, 878, 882—885, 892, 894, 903, 908, 909, 912—916, 919, 921, 931, 938, 939, 941, 946, 948, 949, 952—954, 957—959, 966, 967, 970, 971, 976, 978—980, 1008
Sauvebois Gaston — franču literatūrzinātnieks 882
«Сборник латышской литературы под редакцией В. Брюсова, М. Горького». Книгоиздательство «Парус» А. Н. Тихонова, Петроград [1916] 840, 981, 982, 1000, 1007, 1009, 1010
«Сборник Отделения русского языка и словестности Императорской Академии Наук» 962
Sdrbk., sk. Sudrabkalns Jānis
S. E. — JDL (1915) līdzstrādnieks 976
S. E. — JPA (1915) līdzstrādnieks 977
Segals J. 883
Segliņš Vilis — aktieris un režisors 937
Sēja, sk. Sēja Pēteris
Sēja Pēteris (ps. P. S-ja, dz. 1880) — žurnālists, vēlāk buržuāziskās Latvijas diplomāts 128, 976
«Sēkla» (1905—1906) — dienas avīze Liepājā 860
Sekstons — angļu dramaturgs 935
Selli Džons — angļu zinātnieks 373
Sēlis Roberts (īstajā vārdā Hermanis, dz. 1884) — rakstnieks 594
Selitreņņikovs Andrejs, sk. Reņņikovs
Семенов П. — rakstu krāj. «В Прибалтийском крае» līdzstrādn. 983
Senex — rakstu krāj. «В Прибалтийском крае» līdzstrādn. 983, 996
Senkevičs Henriks, sk. Sjenkevičs Henriks
Senkevičs, sk. Zenkevičs Viktors
Sen-Simons (Saint-Simon Claude Henri, 1760—1825) — viens no 19. gs. lielajiem franču utopiskajiem sociālistiem, kas sapņoja par kapitālistiskās iekārtas aizstāšanu ar sociālismu, kaut gan nesaprata kapitālisma būtību un neredzēja ceļu uz sociālismu 377, 655
Sent-Bēvs Šarls Ogistens (Sainte-Beuve, 1804—1869) — franču literatūras kritiķis un rakstnieks 322

Seņoboss Šarls (Seignobos Charles, dz. 1854) — franču vēsturnieks, rakstījis par Latviju un latv. 923
Serafims Ernsts (Seraphim, dz. 1862) — reakcionārs baltvācu žurnālists un vēsturnieks, 1892.—1909. «Düna Zeitung», 1909.—1915. «Rigaer Tageblatt» red., vēlāk landesvēra preses nod. vadītājs 901
Serafimovičs (īstajā vārdā Popovs Aleksandrs Serafimovičs, 1863—1949) — krievu rakstnieks 936
Serao Matilde (1856—1927) — itāliešu rakstniece 935
Sēravs, sk. Erss Ādolfs
Serebrovs A. — krājuma «Сборник латышской литературы» red. 982
Sērdienīts P. — dzejoļu krāj. «Miglainā rītā» autors 562, 953
Serģis Cēzars — tulkotājs 980
Серый А. — J. Poruka stāstu (1913) tulk. kr. valodā 892
Serovs Valentins (1865—1911) — krievu gleznotājs 712, 714
Servantess Saavedra Miguels, de (1547—1616) — spāniešu rakstnieks 140, 530, 987, 991
Seskis Jānis (dz. 1877) — reakcionārs publicists, vēlāk buržuāziskās Latvijas diplomāts 883, 918, 950
Seton-Tompsens Ernests (1860—1946) — angļu tautības amerikāņu dabas zinātnieks un rakstnieks 933
Sevela Anna — angļu bērnu rakstniece 900
«Северн. зап.» — krievu izd., kur 1917 publ. apsk. par latv. literatūru 1009
Sg., sk. Kasparsons Kārlis
Shaw sk. Šovs Džordžs Bernards
Si Eižēns (Sue Eugene, 1804—1857) — franču rakstnieks 807, 1004, 1007
Signāls, sk. Birkerts Antons
Siguldietis, sk. Kasparsons Kārlis
Siguldietis K., sk. Kasparsons Kārlis
Sigurjonsons Johans (1880—1919) — zviedru dramaturgs 879, 905, 908, 912, 938, 956, 994
Sija — StrB līdzstrādn. 950
Sīkums — JLA līdzstrādnieks 883
Silabrencis, sk. Melnalksnis Augusts
Silapuķe Leons, sk. Ambainis Valdemārs
Silarājs E. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Siliņš, sk. Siliņš Matīss
Siliņš A. — 1914 Rts red. 953
Siliņš Arvīds — dzejoļu krāj. «Sirds un ziedi» autors 560—562, 949, 953
Siliņš Jānis (ps. Indindi, In., dz. 1896) — mākslas vēsturnieks, 1915—1918 DzA līdzstrādnieks 996, 1006, 1008
Siliņš K. — Amerikas latviešu literāts, Strdn līdzstrādn. 804, 1009
Siliņš Matiss (ps. M. S., M. Sl., Siliņš, 1861—1942) — kartografs un literāts, dzejdaris «tautiskā garā» 489, 862, 920, 923, 945
Silītis, arī *Silīšu Jānis* (1876—1917) — skolotājs un dekadentiem tuvs literāts 883
Sillarts, sk. Puriņš Ernests
Silzemnieks, sk. Blanks Ernests
Silzemnieks E., sk. Blanks Ernests
Simačeks M. A. (mir. 1913) 911
Simsone Anni (dz. 1890) — aktrise 930
Simsons Henrijs (ps. H. S., dz. 1885) — publicists, latv. buržuāzijas «kultūrpropagandists» Parīzē franču un angļu presē 863, 892, 916, 1009
Simsons Jānis (1887—1939) — aktieris 976
Sinam-Ualba, hotentotu dzejnieks, sk. Blaumanis Rūdolfs
Sinklers Eptons (Sinclair, dz. 1878) — amerikāņu rakstnieks 904, 914, 971, 975
Sinus, sk. Petrevics Andrejs
Sīpols, sk. Pelše Roberts
Сырейщиков Е. — latviešu daiļliteratūras tulkotājs krievu valodā 981, 982
«Сиринь» (1914) 945
Сивицкий С. Н. — grāmatas «Отечественная война в Прибалтийском крае» (1912) autors 863
Sīverss Fridrihs Vilhelms (1748—1823) — Vidzemes landrāts, guberņas maršals (1792—1797) un senators (kopš 1814. g.) 863
S. J., sk. Sudrabkalns Jānis
S-ja, sk. Sēja Pēteris
Sjenkevičs Henriks (Sienkiewicz, 1846—1916) — poļu rakstnieks 867, 984, 988, 993, 1001
S-js V., sk. Susejs V.
Sk., sk. Buševics J.
Sk., sk. Kemps Francis
Sk., sk. Skalbe Kārlis
S. K., sk. Skalbe Kārlis
Skābais, sk. Zvirbulis Ludis
Skabarga, sk. Buševics Jānis

Skabičevskis A. M. (1838—1910) — krievu literatūrvēsturnieks 653
Skarga Roberts, sk. Jēkabsons Kārlis
Skaidrīte Jūlija (Birzgale Jūlija, 1871—1942) — aktrise 929, 933, 936, 937, 943, 949
Skalbe Kārlis (ps. Skalbe-Austris, K. Austris, Vakargailis, K. S., 1879—1945) — dzejnieks, 1914 DzV, 1915 Ld red. loc. 1916 Vrv lit. nod. vad., 1918 JLt red. 6, 7, 9, 28—33, 35, 37, 39—41, 46, 47, 49, 51, 60, 62, 65, 66, 69, 97, 100—102, 144, 180, 202, 242, 250, 262, 301, 314, 337, 398, 452, 458, 463, 492, 493, 508, 509, 593, 608, 672, 674, 678, 693, 715, 719, 730, 731, 744, 745, 770, 774, 775, 777—792, 794, 795, 797—799, 834, 837, 841, 854, 857, 862, 863, 865, 870, 872, 878, 880, 886, 889, 891, 892, 894, 897—899, 901, 904, 909—911, 913, 915—918, 920, 921, 935, 936, 940, 941, 944, 949, 950, 955, 959, 965—967, 969, 970, 973, 977, 978, 980, 982, 983, 986, 993, 997, 998, 1002—1004, 1007, 1009, 1010
Skalbe Lizete (dz. 1886) — cittautu daiļdarbu tulkotāja, iepriekšējā sieva 860, 877
Skare Jānis (ps. Pigmejs, mir. 1913) — KrV līdzstrādnieks 974
Skare V. (ps. un iesaukas — Merķels, Zauers, Muzikants) — sociāldemokrātijas darbinieks 857, 910, 916
«Skatuve», arī *Sk* (1917, 1—2, 1918, 1) — žurnāls literatūrai un mākslai, izd. Latv. Skatuves darb. b-ba Petrogradā, red. kol.: A. Kurcijs, K. Dzilleja, J. Daumants, E. Smilģis 853, 1005, 1007, 1009, 1010
«Skatuve un Dzīve», arī *SkDz* (1913—1915) — teātrim veltīts žurnāls, Rīgā, reizi mēnesī, izd. Latv. Skatuves b-ba resp. Jaunais Rīgas teātris, red. K. Freinbergs 127, 853, 895, 898, 901, 905, 906, 908, 909, 911, 912, 916, 919, 921, 928—935, 938, 940, 940—947, 950, 954, 955, 962—966, 970, 971, 976, 977
Sk. M., sk. Skujenieks Marģers
Skobeļevs Mihails (1843—1882) — krievu ģenerālis 719
Skobojs Piters — JZn līdzstrādnieks 950
Skoborga, sk. Kemps Francis
«Skola un Māja», arī *SkM* (1—10, 1914) — pedagoģisks un zinātnisks žurnāls, Rīgā, izd. Skolu muzeja b-ba, red. K. Dēķens 853, 895, 927—929, 933, 941, 946, 950, 951, 955, 978, 1012
Skolmeistera Margarita (ps. Saulgriezīte, mir. 1915) 975
Skomba, sk. Kemps Francis
Sk. R., sk. Jēkabsons Kārlis
Skrabacis, sk. Saulietis Augusts
Skrābāns Pauls (ps. Skr-nu P--ls, 1884—1938) — tipografs, literāts un tulkotājs, AlkK red. un Dznt izd. 852
Skribs Ogists Eižēns (Scribe, 1791—1861) — franču dramaturgs 589
Skrinda Kazimirs (ps. Kazimirs Skudra, Skudra, 1875—1919) — baznīckungs un latgaliešu žurnālists, Dry red. 858, 883, 950
Skrinda Ontons (ps. Indr. Lejdumnīks, Indr. Lejd., 1881—1918) — latgaliešu rakstnieks, Dry līdzstrādnieks 916, 944, 959
Skr. M., sk. Skruzītis Mikus
Skr-nu P--ls, sk. Skrābāns Pauls
Skroderis, sk. Zvirbulis Ludis
Skruzītis Mikus (ps. M. S., Skr., M. Skr., 1861—1905) — etnografs un literāts 984
Skudra, sk. Skrinda Kazimirs
Skudra Kazimirs, sk. Skrinda Kazimirs
Skujeniece Biruta (1888—1931) — aktrise un dzejniece 904, 959, 998
Skujeniece Luize (ps. L. Sk., 1857—1934) — teātra kritiķe, iepriekšējās māte, Ād. Alunāna māsa un B. Skujenieces māte 916, 997
Skujenieks Eduards, sk. Vensku Edvarts
Skujenieks Marģers (ps. M. S., M. Sk., dz. 1886) — statistiķis, meņševiku publicists, vēlāk buržuāziskais nacionālists 751, 755, 758, 859, 891, 895, 916, 924, 935, 938, 950, 951, 959, 976, 983, 1004
Skujiņš Hugo — dzejoļu krājuma «Rudens šalkas» autors 458, 864, 878, 884
Skuju Frīdis, sk. Mīlbergs Gotfrīds
Slēdsespa, sk. Apsesdēls
Sleinis K. — JDL līdzstrādn. 951
Slīpernieks, sk. Tīfentāls Kārlis
S. M., sk. Sams Mārtiņš
S. M., sk. Skruzītis Mikus
S. M., sk. Skujenieks Marģers
Smaidulis, sk. Alunāns Ādolfs
Smildziņu Edgars, sk. Dēliņš Roberts

Smilga Arveds (1879—1947) — skolotājs, rakstnieks un žurnālists, LpAtb red. loc. un L red., vēlāk radiofona direktors, buržuāziskais nacionālists 464, 758, 862, 865, 871, 872, 884, 885, 916, 951
Smilģis Eduards (dz. 1886) — režisors un aktieris, PSRS un LPSR Tautas mākslinieks 967
Smirnovs A. S. — «Северн. зап.» līdzstrādn., rakstījis par latviešu literatūru 1009
Smiths Aleksandrs — Strdn līdzstrādn. 1009
Smiths Roberts — Strdn līdzstrādnieks 1005, 1009
Smits Ādams (Smith Adam, 1723—1790) — angļu ekonomists 683
Sn., sk. Ģersons Ādolfs
Sngs, sk. Ģersons Ādolfs
Sniedze J. — žurn. «Rīts» izd. 953
Sniegonis, sk. Ģersons Ādolfs
Sniķers L. — latviešu darbu tulkotājs krievu val. 980
Snis, sk. Ģersons Ādolfs
Sn-is, sk. Ģersons Ādolfs
Sn-s, sk. Ģersons Ādolfs
Soboļevs D. — krievu literāts 916
«Sociāldemokrāta bibliotēka» (1—28, 1900—1905) — sociālistisku rakstu sērija, izd. Vakareiropas Latv. sociāldem. savienība Londonā un Bernē, red. Fr. Roziņš 414
«Sociāldemokrāts» (1900—1905) — politisks, zinātnisks un literārisks laikraksts — žurnāls Londonā, red. Fr. Roziņš 414
«Sociāldemokrāts», arī *Scd* (1917—1918) — Latvijas Sociāldemokrātijas CK izd. laikraksts Maskavā 1001, 1002, 1004—1008, 1011, 1012
Sofokls (Sophokles, ap. 496.—406. pr. m. e.) — sengrieķu traģēdiju dzejnieks 653, 712
Sokrāts (470—390 pr. m. e.) — sengrieķu filozofs ideālists, kas uzstājās pret materiālismu, dabzinātniskām atziņām un bezdievību ar reliģiski tikumiskas mācības sludināšanu 305, 682, 695
Sologubs Fjodors (īstajā vārdā Fjodors Kuzmičs Tatarņikovs, 1863—1927) — krievu rakstnieks 152, 746, 894, 909, 910, 916, 951
Solovjovs Vladimirs (1853—1900) — krievu dzejnieks un filozofs 680, 889, 980
«Современник» (1915) 970
S. P., sk. Stučka Pēteris
С. П., sk. Stučka Pēteris
Spāģis Andrejs (1820—1871) — jaunlatviešu publicists 725, 821, 862, 988
Спасский В. — latviešu rakstnieku darbu tulkotājs krievu val. 981, 982
Spensers Herberts (Spencer, 1820—1903) — reakcionārs angļu filozofs un sociologs, filozofijā — pozitīvistiskā virziena ideālists, tuvs Kantam, karojošs agnostiķis, kas apgalvoja, ka lietu būtības izzināšana neesot iespējama 369, 370, 680, 683, 689, 858, 928
Spietāns, sk. Bērziņš Arturs
Spinoza Benedikts (1632—1677) — holandiešu filozofs 1006
Spitelers Kārlis (Spitteler, 1845—1924) — vācu dzejnieks 939
Spodris Arvīds, sk. Valdmanis Arvīds
«Spogulis», arī *Sp* (1—21, 1913—1914) — ilustrēts nedēļas žurnāls, red.-izd. A. Skariņš 853, 864, 898, 899, 903, 905—910, 912, 916, 921, 922, 947
Spr. A. — Dr līdzstrādnieks 916
Sprekelsens A. — vācu arheologs un bibliografs 924
Spriņģis Andrejs (ps. Ķibuļu Andrejs, Ķib. Andr.) — DzV korektors un literāts, vēlāk mežzinis, J. Jankava uzskatu piekritējs un dažu viņa brošūru izd. 8, 45, 73, 75, 76, 99, 855—857, 864, 865, 883, 891, 951
Spriņģis K. — J. Jankava uzskatu piekritējs 45, 855
Sproģis Jānis (1833—1918) — folklorists, etnografs un arhivārs 981
Sproģis Jānis (ps. J. Sp., dz. 1884) — žurnālists, DzV līdzstrādnieks 951, 977
Sprunguļu Juris, sk. Šillers Eduards
Srbk., sk. Sudrabkalns Jānis
S-s. A., sk. Deglavs Augusts
St., sk. Stumbergs Jēkabs
St., sk. Stučka Pēteris
Staņislavskis Konstantins Sergejevičs (1863—1938) — krievu režisors un aktieris, teātra teorētiķis 965
Staprāns Sergejs — strēlnieku virsnieks 1009
«Stari», arī *St* (1906—1908 un 1913—1914) — «mēnešraksts literatūrai un mākslai līdz ar nodaļu fotografijai», vēlāk «žurn. praktiskās un mākslas fotografijas

veicināšanai», Rīgā, red. M. Buclers 32, 43, 510, 898, 912, 937
Старик, sk. Stučka Pēteris
St-cs E. — JC līdzstrādnieks 916
Stefenhāgens Jānis Vridriķis (Steffenhagen, 1744—1812) — grāmatrūpnieks Jelgavā 853, 922
Steklovs I. M. 910
Stendāls (īstajā vārdā Anrī Beils, 1783—1842) — franču rakstnieks 505
Stenders Aleksandrs Johans (saukts Jaunais Stenders, 1744—1819) — mācītājs un literāts 276, 862
Stenders Gothards Fridrihs (saukts Vecais Stenders, 1714—1796) 275, 276, 357, 358, 484, 817, 861, 862, 911, 930, 939, 958
Stepermaņu Krustiņš (ps. A. C. St-pp-nn., A. C. S. jun., A. C. St. jun., St. Kr., Māriņš, St. K., 1860—1941) — grāmattirgotājs un rakstnieks 862
Stern, sk. Zvaigznīte Jēkabs
Sterns Roberts, sk. Šterns Roberts
Stērste, arī *Stērstu Andrejs* (ps. Tālvaitis, Tālvaldis, St. A., 1853—1921) — jurists un literāts 892, 951, 957, 970
Stērste Elza (ps. Naurēnu Elza, dz. 1885) — dzejniece 933, 949, 953
Stied L. — DzZ līdzstrādnieks 1009
Stīga Jānis, sk. Ozoliņš Jānis Andrejs
Stilgebauers — vācu dramaturgs 996
Stobe Matiss (1740—1817) — baltvācu teologs, mājskolotājs, pirmā latviskā žurnāla «Latviska Gada Grāmata» (1797—1798) red. 862
Stoikins A. J. — krievu dramaturgs 935, 939, 943, 956
Stolipins A. — «Новое время» līdzstrādnieks 951
Stols H. V. 900
St. P., sk. Stučka Pēteris
«St. Pēterburger Zeitung» 858, 866, 883
«Strādnieks», arī *Strdn* (1905—1919) — latviešu sociāldemokrātu laikraksts, iznāca 2 reizes mēnesī, ZASV Jamaic Plainā, vēlāk Bostonā 22, 803, 805—807, 942, 972, 981, 992, 996, 1001, 1003, 1004—1011
«Strādnieku Atbalss» arī *StrA* (1914) — dienas avīze, Rīgā, 2 nri, LB pēdējais (9.) turpinājums, aizliegts 853
«Strādnieku Avīze», arī *StrA* (1917—1934) — meņševiku-sociālšovinistu grupas izd. Petrogradā, Valkā, vēlāk Liepājā 853, 982, 1001—1004, 1006—1008, 1010
«Strādnieku Balss», arī *StrB* (1914) — dienas avīze, Rīgā, no 8. līdz 25. jūl., 6 nr-i, LB 8. turpinājums, aizliegts. 925, 930, 931, 938, 950
«Strādnieku Kalendārs» (1913, Rīgā) 496
«Strādnieku Kalendārs» (kopš 1909) — Amerikas latv. strādn. izd. Fičburgā 894, 913, 921, 949, 972, 976
Strādn. Kult. Biedr. referātu komisija 863, 883, 888
«Strādnieku Rakstu Krājums» (1915) — S. P. Latv. Koporg. izd. Bostonā, red. Fr. Roziņš 961
Strādonis, sk. Lasis Pēteris
Straubergs Jānis (1886—1952) — skolotājs, matemātiķis un vēsturnieks, SkM līdzstrādnieks 951
Straubergs Kārlis (dz. 1890) — filologs un folklorists 891
Straujāns Jānis (īstajā vārdā Masters, 1884—1938) — revolucionārs rakstnieks un publicists, M. Gorkija tuvs paziņa, vēlāk PSRS diplomātiskā dienesta darbinieks, 1931—1935 TASS pārstāvis Latvijā 937, 982
Straujāns Vilis (ps. Jns., 1880—1925) — žurnālists, Ar, DzB un DzA (1914) red. loc. 916
Straume, arī *Straumes Jānis* (ps. Vaidelots, Vaidelotis, -ots, V., V. J. S., Vaidelaitis, -s, V., V-tis, V-ts, J. Str., Gaujiņu Natālija, S. V., 1861—1929) — literāts un komponists 223, 883, 997, 1009
Straumīte Indriķis sk. Līcis Jānis
Strautmalis Jēkabs, sk. Niedra Andrievs
«Strēlnieks» arī *Strl* (1—9, 1917) — «literārisks, politisks un sabiedrisks žurnāls», izd. L. R. P. strēlnieki, red. A. Rutkis 802, 1001, 1003, 1004, 1006, 1008
Strīķis M. — ierosinājis rakstu krājuma par Latviju izdošanu kr. valodā 987
Strindbergs Augusts Juhans (1849—1912) — zviedru rakstnieks, 141, 685, 866—869, 872, 879, 880, 883, 894, 908, 912, 916, 946, 964
Strobls Kārlis Hanss 888
Struve Pēteris (dz. 1870) — buržuā-

zisks krievu tautsaimnieks un publicists 160
Stučka Dora (dz. Pliekšāna, 1870—1950) — revolucionārās kustības darbiniece, DL līdzstrādn., tulk. A. Bēbeļa, Fr. Engelsa, G. Pļehanova darbus un kopā ar P. Stučku K. Marksa «Kapitālu», P. Stučkas dzīves un darba biedre un J. Raiņa māsa 982
Stučka Pēteris (ps. un revolucionāra iesaukas: ***, §, -pp., -ps., xy., Arī bijis karaļa amata kandidāts, B., Birznieku Pēteris, B. P., Параграф, Paragrafs, PS, ПС, PST., Ф. P. [kr. revolucionārajā presē], S., S. P., St., Старик, Vet., Veter., Ветеран, Veterāns, X-Y., 1865—1932) — revolucionārs publicists, LKP dibinātājs, pirmais Latvijas padomju valdības priekšsēdētājs, 1914—1915 Drb un MK faktiskais red., Cņ, JDL, DzB, JAr, DzSp, «Просвещение», DzA (1914), Пр, JB u. c. revolucionāru izd. līdzstrādnieks 11, 12, 22, 235, 415, 841, 843, 850, 898, 903, 916, 930, 946, 951, 977, 982, 1001, 2, 9, 10, 12
Stud. K. D., sk. Ducmanis Kārlis
Stuģu Emils — «Līgo, apdziedāšanas un rotaļu dziesmu» sakopotājs 925
Stukels Eduards (dz. 1884) — katoļu mācītājs un literāts 977
Stukmanis Kārlis Aug. (ps. St., Kārlis Augusts) — reakcionārs žurnālists, RA līdzstrādn. 857, 863, 883, 916, 951
Stumbergs Jēkabs (1866—1935) — puspārvācojies žurnālists, L, DzV red. loc., vēlāk tiesnesis 51, 916, 927, 977
Stumberga Luize (dz. Bētiņa, ps. Melnupju Marija, Nama māte, 1870—1927) — literāte, J. Stumberga sieva 489, 902, 915, 921
Stumps, P. (mir. 1919) — izd. Limbažos 583, 694, 983
Suhovo-Kobiļins Aleksandrs (1820—1903) — krievu dramaturgs 934, 940
Sudrabkalns Jānis (īsteni Arvīds, agrāk Peine, ps. Arvīds Alksnis, Aleksandrs Ansbergs, Dr. philos, Florestāns, Kirils Kamols, Olivereto, Teodors Pērle, J. S., Srbk., Sdrbk., Арвид Пейн, dz. 1894) 832, 893, 916, 942, 950—952, 959, 977, 982, 997, 1000, 1006, 1009, 1010
Sudrabu E., sk. Sudrabu Edžus
Sudrabu Edžus (īstajā vārdā Zilbers Eduards, ps. E. S. Sudrabu E., -dž-, 1860—1940) — rakstnieks 284, 464, 506, 519—521, 550, 865, 880, 888, 889, 892
Sumbatovs Aleksandrs (1857—1927) — krievu dramaturgs 869, 963, 967, 969, 973, 980, 986
Surgučevs I. — krievu dramaturgs 916, 948, 963, 965—967, 976, 980
Susaņins Ivans (17. gs.) — krievu zemnieks, pēc tradīcijas cara Mihaila glābējs no poļu iebrucējiem 975
Susejs V., sk. Vaikuļs Staņislavs
Sutnere Berta (1843—1914) — austriešu rakstniece 908, 927, 930, 933, 957
Svarāns Antons, sk. Goba Alfreds
Svava, sk. Kalniņa Klāra
Sveilis Miķelis (dz. 1888) — žurnālists, L, B un JPA līdzstrādnieks 977, 997
Sveķu Miķelis, sk. Melnalksnis Augusts
Svemps P. — lugas «Dzīves drupinātāji» autors 913
«Свободная Речь» (1917) 1010

Š., sk. Zutis Kārlis
Š., sk. Švābe Arveds
Шаховской С. В. — kņazs 960
Šalkonis (īstajā vārdā Dīriķis Kristaps, ps. Ērkšķis, 1882—1957) — revolucionārs un dzejnieks 587, 590, 592—594, 874, 968, 982
Šanteklers, sk. Gailis Mārtiņš
Šanteklers Ludvigs, sk. Gailis Mārtiņš
Šapiro Olga Andrejevna (1850—1916) — krievu rakstniece 984
Šatobrians Fransuā Renē (Chateaubriand, 1768—1848) — franču rakstnieks un valstsvīrs 345
Š.-B. Ed., sk. Šmits Edvards
Š.-Birojs Ed., sk. Šmits Edvards
Ščepkina-Kupernika T. L. — krievu rakstniece 170, 900, 942, 956
Sekspirs Viljams (Shakespeare, 1564—1616) — angļu dzejnieks 36, 131, 140, 344, 346, 355, 421, 528—530, 553, 554, 589, 635, 677, 679, 681, 686, 689, 690, 712, 807, 835, 836, 865, 870, 874, 881, 882, 894, 903, 921, 925, 929, 932, 933, 936, 938, 943, 951, 957, 963, 967, 969,

973, 980, 991, 993, 999, 1006, 1007, 1009
Šellings Fridrihs Vilhelms Jozefs (Schelling, 1775—1854) — izcils vācu filozofs, viens no vācu klasiskās filozofijas pārstāvjiem, objektīvais ideālists 344, 697
Šellijs Persi (Shelley, 1792—1822) — angļu rakstnieks 140, 415
Šēnhers Kārlis (Schönherr, 1867—1943) — austriešu ārsts un dramaturgs 1009
Šenjē Andrē (Chénier, 1762—1794) — franču dzejnieks 653, 763
Šeremetjevs Boriss Petrovičs (1625—1719) — krievu feldmaršals 812
Шервинский С. — latv. dzeju tulkotājs Brjusova un Gorkija izdotā latv. literatūras krājumā 981, 982
Шершеневич В. — latv. dzeju tulkotājs Brjusova un Gorkija izdotā latv. literatūras krājumā 982
Ševčenko Tarass Grigorjevičs (1814—1861) — izcils ukraiņu dzejnieks, revolucionārs un domātājs, krievu revolucionāro demokrātu idejiskais līdzgaitnieks, revolucionāri demokrātiskā virziena pamatlicējs ukraiņu sabiedriskās domas vēsturē 931, 933, 935, 937, 942, 944, 948, 949, 951, 955, 996
Šillers Eduards (ps. Ed. -lers, Sprunguļu Juris) — latv. padomju rakstnieks un žurnālists, Dz, Dm, JA līdzstrādnieks, kopš 1919 darbojies Padomju Savienībā 594, 870, 881, 883, 914
Šillers Johans Christofs Fridrihs (Schiller, 1759—1805) — vācu dzejnieks 27, 36, 140, 228, 255, 298, 332, 346, 355, 378, 415, 528, 530, 537, 591, 592, 681, 685, 712, 739, 836, 865, 882—885, 929, 935, 936, 939, 943, 951, 956, 957, 971, 1002
Širokauers Alfrēds (Schirokauer) — vācu rakstnieks 929
Šķilters Gustavs (1874—1954) — tēlnieks un grafiķis 207, 891, 892, 893, 916, 917, 977
Šķipsna P. — Pēterburgas latviešu stud. 78, 856
Šlēgels Augusts Vilhelms (1767—1845) — vācu dzejnieks, mākslas teorētiķis un kritiķis 344
Šlēgels Fridrihs (1772—1829) — vācu filozofs, vēsturnieks un dzejnieks 344
Šleiermahers Fridrihs (1768—1834) — vācu teologs un ideālistisks filozofs 344
Šloss, sk. Zutis Kārlis
Šmeļevs Ivans (dz. 1875) — krievu rakstnieks 945
Šmitheners Ādolfs (Schmitthener) — vācu rakstnieks 869
Šmits — Kultūras biroja darbinieks Maskavā 755
Šmits — Bij. līdzstrādnieks 868
Šmits A. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Šmits Aksels (ps. -dt., dz. 1877) — veterinārārsts un DzV līdzstrādnieks 952
Šmits Edvards (ps. Ed. Birojs, Ed. Š.-B., Ed. Š.-Birojs) — JDL un JAr līdzstrādnieks, vēlāk latv. padomju rakstnieks PSRS 952
Šmits Pēteris (ps. P. Š., P. S., P. P. S., Pekšu Pēteris, Kalēju Pēteris, P. P. Š., 1869—1938) — filoloģijas profesors, folklorists un reakcionārs literatūras kritiķis 89, 860, 862—864, 893, 902, 904, 917, 925, 926, 938, 952, 959, 962, 977, 995, 1010
Šneiders — izdevējs 728
Šneiders Francis (1579—1657) — vācu gleznotājs 353, 528
Šniclers Arturs (Schnitzler, 1862—1931) — vācu rakstnieks 869, 899, 902, 986
Šopenhauers Arturs (Schopenhauer Arthur, 1788—1860) — reakc. vācu filozofs 348, 367—369, 680, 695
Šovs Džordžs Bernards (Shaw, 1856—1950) — angļu rakstnieks un dramaturgs 883, 939, 940, 943, 949, 989, 997, 1012
Špilhāgens Fridrihs (Spielhagen, 1829—1911) — vācu rakstnieks 598
Š. P., sk. Šmits Pēteris
S. P. P., sk. Šmits Pēteris
Šprunks Fricis (ps. Fra, Zovka, 1880—1915) — skolotājs un literāts, Izgl līdzstrādnieks, PTA red. 917, 937, 946
Šraders — vācu publicists, propagandēja Baltijas pievienošanu Vācijai 1001
Štasers Albērs (ps. Ransi Žoržs, dz. 1875) 933
Šteins Aleksandrs (ps. A.-eins, St., A. St-ns, A. St., -ei-, P. Akmens, -eins, Pelēkais Akmens, -e-, ns, 1879—1919) — žurnālists un dzejnieks 883, 901, 952

Šterns Roberts (1884—1943) — gleznotājs un literāts 926, 950, 951, 970, 978, 979
Štirners Maksis (īstajā vārdā *Schmidt Kaspar*, 1806—1856) — vācu filozofs un žurnālists, pauda radikālāko individuālismu, kas politiski ietekmēja anarhismu 363—365, 382
Štrāls, arī *Strāls Kārlis* (dz. 1880) — rakstnieks 250, 510, 511, 797, 799, 855, 862, 883, 885, 886, 962, 965, 977
Šulcs Ernests (ps. E. Kr.) — JA red. loceklis 883, 894, 917, 934, 935, 952, 971
Šulcs Kārlis Fridrihs (1720—1882) — Aizkraukles barons, landrāts, bruņniecības pārstāvis Pēterburgā 863, 926
Šulcs Rūdolfs (ps. S-c, R. S-c, Sc., ...z. j., R. S. 1807—1866) — mācītājs un literāts, LA red., baltvācu reakcijas galva preses un grāmatniecības frontē 19. gs. 50. un 60. gados 877
Šutlevorts — angļu lauks. mašīnu fabrikants 477
Šv. A., sk. Švābe Arveds
Švābe Arveds (ps. Š., A. Šv., A. Vilks, dz. 1888) — sīkburžuāzisks rakstnieks un publicists, vēlāk buržuāziskais nacionālists 12, 15, 131, 284, 285, 307, 314, 327, 337—343, 418, 420, 449—452, 463, 496, 525, 537, 565, 567, 568, 579, 580, 586—588, 593—595, 638—640, 725, 732, 839, 854, 857, 863—865, 873, 874, 877, 883—885, 888, 889, 891, 894, 899, 901, 902, 905, 907, 909, 913, 917, 924, 925, 937, 947, 952, 955, 959, 961, 962, 977, 978, 982, 997, 998, 1010, 1012
Švarcs, sk. Eliāss Kristaps
Sveders E. (Schweder) — vācu rakstnieks 899, 907
Svoarksts, sk. Doku Atis
Svurksts, sk. Doku Atis
Š.-x., sk. Doku Atis

T., sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
T., sk. Treimanis Eduards
T., sk. Zeiferts Teodors
Tabaks V. (ps. V. T.) — StrA līdzstrādnieks 1010
«Tagadne», arī *Tg* (1—25, 1913) — «ilustrēts nedēļas žurnals sabiedrībai, literatūrai un mākslai», Rīgā, red.-izd. E. Elks [Benjamiņa] 853, 891, 894—896, 898, 899, 904—906, 910, 912, 914, 915, 919, 921
«Tagadne», arī *Tgd* (1—8, 1913 dec. — 1914 apr.) — progresīvs žurnāls sadzīvei, zinātnei un mākslai, 2 reizes mēnesī, literātu b-bas «Ideja» izd., red. K. Augenbergs-Ezerietis 198, 341, 853, 894, 910, 917, 933, 937, 940—942, 944, 947, 951—953
«Tagadnes» [Tgd] *līdzstrādnieki* 917
Tagore Rabindranats (Thakur, 1861—1941) — indiešu rakstnieks un filozofs 897, 899, 904, 919, 939
Tālvaitis, sk. Stērste Andrejs
Tāmnieks, sk. Laubes Indriķis
Tandziņš Kr. — JB līdzstrādnieks 952
Tāravas Anniņa, sk. Upīts Andrejs
Tarhanovs — krievu akadēmiķis 676
Tartufari — dramaturgs 949
Tasso Torkvato (1544—1595) — itāliešu dzejnieks 712
Taškentietis, sk. Zeltmatis
«Taurētājs», arī *Tr* (1917—1920 neregulāri) — literārisks, sabiedriski politisks un zinātnisks mēnešraksts, līdz 1917. Maskavā, vēlāk Rīgā, red.-izd. K. Freinbergs 650, 853, 983—989, 991—994, 997, 998, 1001, 1003—1008, 1010
«Tautas Bibliotēka» (1914—1915) — lubeniecisks J. Butka izd. 728, 729
Tautbalss, sk. Alunāns Ādolfs
Tautmils-Bērziņš, sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
T.-B. R., sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
T. E., sk. Treimanis Edvards
«Театр и искусство» (1915) — krievu mākslas žurnāls 726, 978
Tedžus, sk. Lejas-Krūmiņš Teodors
Teibners (Teubner B. G.) — vācu izdevniecības dibinātājs 1811. g. 136
Teikmanis Voldemārs (mir. 1917) — revolucionārs žurnālists, Cņ līdzstrādnieks, Ar red. 959
Ţeikmanis Voldemārs (ps. Tk., V. Tk., Landskēnu Juris, V. T., Milakša, Juris L., Marķīzs de Raun -Aiz, 1871—1918) — advokāts un reakcionārs žurnālists, RA līdzstrādnieks 585, 769, 952
Teilors Fredriks Vinzlore (Taylor, 1856—1915) — amerikāņu inženieris, darba racionalizācijas ievedējs 891

Tenārs Ibiks (ps.) — dzejoļu cikla «Dzīve un Pats» autors 953, 977
Teodors, sk. Zeiferts Teodors
Tēns Ipolits (Taine, 1828—1893) — franču literaturvēsturnieks un filozofs 132, 244, 245, 346, 349, 352, 527, 707, 830, 926, 952
Teofils — JDL (1916) līdzstrādnieks 998
«Tēvija», arī *T* (1884—1914) — politiski literāriska nedēļas avīze, sākotnēji Rīgā, vēlāk Jelgavā, 1907—1912 red. K. Graudiņš, vēlāk arī J. Straume-Vaidelaitis 584, 853, 869, 870, 878, 884, 895, 899, 901, 911, 914, 921, 940, 949, 951
Tēzejs, sk. Brigadere Anna
Th. R., sk. Māteru Juris
Ticiāns Večellio (Tiziano, 1476 (77)—1576) — itāliešu greznotājs 528
Tīfentāls Kārlis (ps. D., K. Dz., K. Dziļleja, K. Lejnieks, K. Ezerkalns, Ģirts Bezdibens, dz. 1891) — skolotājs, meņševiku publicists un literatūrkritiķis Dm, JV, LD, Tr un Scd līdzstrādnieks 859, 863, 884, 891, 893, 917, 926, 952, 953, 959, 961, 962, 970, 978, 981, 982, 994, 998, 1004, 1010
Тихонов А. Н. — V. Brjusova un M. Gorkija latv. literatūras krāj. krievu valodā (1916) izdevējs Petrogradā 840
Tihonovs V. A. (mir. 1914) — krievu rakstnieks 929, 957
Tiks Ludvigs (Tieck, 1773—1853) — vācu rakstnieks 344
Tilbergs Jānis Roberts (dz. 1880) — gleznotājs 907, 942
Time Marianna 911
Tirtejs, sk. Fallijs
Tirzmaliete (īstajā vārdā Dzelzskalne Minna, ps. Andra, Margota, 1876—1942) — rakstniece 495, 496, 499, 865, 870, 886
Tjutčevs Fedors Ivanovičs (1803—1873) — krievu dzejnieks 991
Tk., sk. Teikmanis Voldemārs (1871—1918)
Tk. V., sk. Teikmanis Voldemārs (1871—1918)
Tmaidulit, sk. Alunāns Ādolfs
Токарев П. М., sk. Dreimanis Pēteris
Tolstoja Sofija Andrejevna (dz. Bēra) — L. N. Tolstoja sieva 898
Tolstojs Aleksejs Konstantinovičs (1817—1875) — krievu rakstnieks 916, 934, 942
Tolstojs Aleksejs Nikolajevičs (1883—1945) — krievu padomju rakstnieks 886
Tolstojs Iļja Nikolajevičs 953
Tolstojs Ļevs Nikolajevičs (1828—1910) — krievu rakstnieks 198, 301, 335, 356, 357, 363, 371, 378, 379, 400, 403, 421, 528, 534, 550, 587, 676, 685, 695, 853, 864, 865, 868, 871, 873, 875, 877, 878, 882, 884, 887, 888, 890, 894, 897, 901, 908, 910, 915, 917, 920, 930, 937, 940, 941, 948, 949, 951, 953, 955, 966, 973—975, 986, 989, 992, 996, 1010
Tomā Ludvigs (Thoma, 1867—1921) — vācu satīrisks rakstnieks un dramaturgs 870, 905, 931, 988
Tomass, sk. Ozoliņš Kārlis
Toms A., sk. Mednis Eduards
Torņakalna Jānis, sk. Esenberģu Jānis
Torns — angļu 20. gs. sociālpatriots 849
Toropovs A. D. 998
Torrenss P., sk. Birkerts Pēteris
Torsteinsons Steingrimurs (mir. 1913) — islandiešu dzejnieks 911
Tr., sk. Treimanis Edvards
Trasuns Francis (ps. Ripa, 1864—1926) — baznīckungs un latgaliešu literāts, 1906 «Ausekļa» red. 892, 895, 898, 995
Treifreinds Fr. 900
Treilands Fr., sk. Brīvzemnieks Fricis
Treimanis Eduards — Zvārguļu Edvarts (ps, Zv. Ed., T., Tr., Zobgals, Juk., Jukums, E. T., Ed. Zv., XXX, x-3, 1866—1950) — dzejnieks un cariskās Krievijas 2. Valsts domes deputāts, asi uzstājies pret revolucionāru spīdzināšanu Latvijā 106, 109, 177, 295, 708, 725, 854, 865, 877, 878, 880, 881, 884, 886, 988, 994
Trībners K. (Trübner) — J. Endzelīna darbu izd. Strasburgā 891
Tribsvasers Jāz. 894, 903
Tristāns — J. Vecozola darbu izd. Davosā 919
Троцкий В. — rakstījis par agrārjautājumu Baltijā 884
Trojans E. V. — vācu teātra vēsturnieks 953
T. U., sk. Mednis Eduards
Tūbele E. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856

«Tukuma un Sēmes Draudzes Kalendārs», arī *TkK* 853, 901, 966
Tunošenskis V. — krievu dramaturgs 936, 939, 943, 956
Tupiņš Arturs — žurnālists 926, 927, 958, 968, 969, 979, 981, 995
Turgeņevs Ivans Sergejevičs (1818—1883) — krievu rakstnieks 36, 235, 335, 356, 528, 865, 869, 883, 888, 894, 914, 918, 945, 996
Turkina — Latviešu Komitejas locekle Cīrihē 128
Tūters Kārlis (1873—1926) — tipografs un kādu laiku JDL ofic. red. 1010
Tuvais, sk. Dauge Pauls
T. V., sk. Teikmanis Voldemārs (1871—1918)

U., sk. Upīts Andrejs
-U-, sk. Upītis Kārlis
U. A., sk. Upīts Andrejs
Uailds Oskars (Wilde, 1856—1900) — angļu rakstnieks 152, 422, 450, 653, 677, 679, 687, 877, 894, 900, 902, 909, 921, 971, 998
U. Andr., sk. Upīts Andrejs
Ubāns Konrāds (dz. 1893) — gleznotājs 926
Ūdensvaguls Ješka, sk. Niedra Andrievs
Ūders Emils Teodors (1868—1915) — gleznotājs 963, 972
Udins Johans, de (Udine Giovanni Ricamatore, dit Jean d') — itāliešu estētikas teorētiķis 319—321, 330, 331
Uitmens Valts, sk. Vitmens Valts
U. K., sk. Upītis Kārlis
U. K. A., sk. Ulmanis Kārlis Augusts
Ūlands Ludvigs (Uhland, 1787—1862) — vācu dzejnieks 683
Ulmanis Kārlis Augusts (ps. K. A. U., dz. 1877) — agronoms, 1914—1915 Zm red., reakcionārs politiķis, 1917—1934 Zemnieku savienības priekšsēdētājs, 1918—1919 un vēlāk vairākkārt. buržuāziskās Latvijas ministru prezidents un ārlietu ministrs, pēc 1934 apvērsuma «autoritārā režīma» diktators 953
Una, sk. Kalniņa Klāra
«Unions des Nationalités» 896
«Universālā Bibliotēka» (1—276, 1911—1925 ar pārtraukumiem) — vērtīga daiļliteratūras un populārzinātnisku darbu sērija, Pēterburgā, vēlāk Rīgā A. Gulbja izd. 97, 101, 537, 562—564, 586, 859, 860, 863, 864, 875, 885—889, 891, 895, 896, 906, 909, 914, 915, 918—921, 923, 927, 946, 950, 953, 954
Unus, sk. Kasparsons Kārlis
Unus e multis, sk. Ezeriņš Jānis
Upciem. M. Skaidrīte, sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
Upciemu Milda Skaidrīte, sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
Upciemu-Skaidrīte M., sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
Upītis Kārlis (ps. K. U., -U-, dz. 1894) — žurnālists, JDL līdzstrādn. 1915—1918 DzA red. loc. 917, 941, 953, 978, 996, 998, 1010
Upīts Andrejs (ps. -e-, -s., Alfa, Andrejs, Arāju Andrejs, Iedirbju Fricis, Olģerts Kurmis, Spricis Ķikuts, Mateiku Miķelis, Mežmaliešu Andrejs, O., Orions, A. P., Pepermentes Pēteris, Purēns, Remus, Tāravas Anniņa, U., A. U., Andrejs U., Vecais Aizkrauklietis, Vecā Vibuliene, dz. 1877) 5, 7, 9—17, 19, 20, 23, 74, 78, 83, 84, 86, 99, 100, 102, 107—126, 129, 136, 146—148, 150—158, 172, 173, 191, 197, 206, 215, 217, 245, 252, 262—268, 279—281, 283, 284, 287—293, 296, 299—302, 305, 306, 308, 311—314, 333, 334, 379, 380, 391, 396—409, 421, 425, 426, 445, 448, 452, 459, 463, 466, 468, 476, 488, 496, 504, 523—525, 527, 532—537, 550, 565, 569, 571, 573, 581, 583, 585, 587, 588, 590, 591, 593, 594, 598, 607, 609, 625, 641, 650—670, 699, 714, 716, 724, 735, 737, 739, 740, 742, 743, 746, 764, 774, 775, 781, 782, 838, 839, 854—874, 876—881, 883—890, 892—895, 899, 901, 903—905, 907, 909, 910, 912—914, 916—924, 926, 941, 945, 947, 953—955, 959, 961, 965, 968, 970, 973, 974, 976—979, 981, 989—992, 995, 997, 998, 1001—1003, 1008, 1010—1012
Upīts-Birznieks, sk. Birznieks-Upīts Ernests
Upīts J. — N. K. Tolstoja romāna «Kņazs Serebrannijs» tulk., RA līdzstrādnieks 916
Up. Sk. M., sk. Bērziņš Roberts — Tautmīlis
Urdziņš J. — I. Tēna «Lekcijas par mākslu» tulk. 926, 952

Urvancevs Ļevs — krievu dramaturgs 985
«Утро Россиu» 921, 1010
Uz-Elli-Jās, sk. Bračs Augusts

V., sk. Dēķens Kārlis
V., sk. Ģersons Ādolfs
V., sk. Pīpiņš Ermanis — Vizulis
V., sk. Vainovskis Jānis
B., sk. Valdemārs Krišjānis
V., sk. Valdis
V., sk. Valters Miķelis
V., sk. Vēbers Aleksandrs
V., sk. Vidienieks Kārlis
V. A., sk. Vēbers Aleksandrs
V. A., sk. Vičs Andrejs
Vacais Susējs, sk. Vaikuļs Staņislavs
Vacais Sutris, sk. Vaikuļs Staņislavs
Vāgners Rihards (1813—1883) — vācu komponists 134, 198, 553, 592, 684, 685, 690, 694, 925, 955
Vaibstiņš (īstajā vārdā A. Bite) — DzV līdzstrādnieks, diletantisku stāstiņu autors 498
Vaidelaitis, sk. Straume Jānis
Vaikuļs Staņislavs (ps. Domka Ķibeļnīks, Lukstu Doms, Susejs, V. Susejs, V. S-js, Vacais Susejs, Vēja Grōbeklis, Iks, dz. 1887) — baznīckungs un latg. publicists, Dry līdzstrādnieks 950, 952, 997
Vainovskis Jānis (ps. Vn., Sukuburs, dz. 1887) — rakstnieks, DzV, Dm, Izgl, Dr un JZ līdzstrādnieks 6, 7, 9, 30, 33—38, 40, 46, 47, 60, 62, 97, 337, 340, 342, 494, 495, 525, 537, 588, 590, 593, 622, 623, 725, 854, 857, 864, 865, 886, 889, 892, 921, 943, 947, 948, 957, 974, 976, 998
Vakargailis, sk. Skalbe Kārlis
Vairāki Maskavas studenti un kursistes 77, 856, 889
Valdemāre-Naumane, arī *Medinsku Marija* (1830—1888) — rakstniece, Kr. Valdemāra māsa 966, 1011
Valdemārs Krišjānis (ps. C. V., C. Vr., C. V-r., -m-, -r-, 1825—1891) 725, 821—823, 862, 892, 921, 966, 970, 971, 974, 987, 988, 1004
Valdis (īstajā vārdā Zālītis Voldemārs, ps. B., V., 1865—1934) — rakstnieks 245, 584
Valdmanis Arvīds (ps. Arvīds Spodris, Kuri-Beri, 1890—1942) — agronoms un literāts 870, 889, 922, 926, 951
Valē Žils 902
Valītes Voldis, sk. Ambainis Voldemārs
Valkiriāns, sk. Labers Jānis
-Valks, sk. Kārkluvalks Kārlis
Valters Arturs (mir. 1924) — grāmatizdevējs Rīgā 573, 852, 927, 955, 959, 983
Valters E., sk. Volters Eduards
Valters Miķelis (ps. Andr. Paparde, Paparde, Ingmārs Ingmarsons, V., M. V., dz. 1874) — publicists un literatūras kritiķis, vēlāk buržuāziskās Latvijas ministrs un diplomāts, tagad viens no buržuāzisko nacionālistu ideologiem emigrācijā 104, 160, 161, 164—167, 257—262, 269, 343, 346, 470, 471, 502, 503, 894, 899, 904, 917, 918, 924, 927, 935, 939, 949, 952, 955, 962, 965, 971, 979, 1000, 1011
Valters Roberts — vācu dramaturgs 931, 936, 939, 940, 943, 953, 975
Vamberijs Hermanis (Vambery Armin, īstajā vārdā *Bamberger Hermann*, 1832—1913) — ievērojams ungāru zinātnieks, pētnieks-ceļotājs 911
Van Deiks, sk. Deiks Antons, van
Vandervelde Emīls (1866—1938) — beļģu strādnieku kustības darbinieks, viens no II internacionāles līderiem, sociālšovinists 848
Ван-Дидов — lugas «Врач безумия» autors — latvietis 912
Van-Diks, sk. Deiks Antons van
Van Gogs (Gogh Vincent van, 1853—1890) — izcils holandiešu gleznotājs 143
Varaidošu Zanderis, sk. Vēbers Aleksandrs
«Varavīksne», arī *Vrv* (1—20, 1—52, 1—7, 1914—1916) — «aktuāls ilustrēts nedēļas žurnāls», Rīgā, vēlāk Petrogradā, izd. J. A. Kukurs, red. P. Caue 854, 930, 964, 965, 967, 968, 973, 974, 976, 978, 979, 989, 990, 994, 996, 999
«Vārds», arī *Vrd* (I—II, 1912—1913) — literāriski kritisku rakstu krājums, A. Upīša sastādīts, «Dzirciemnieku» [E. Birznieka-Upīša] izd., Rīgā 9, 10, 14, 100, 113, 129, 147, 173, 270, 297, 315, 336, 362, 452, 476, 479, 496, 504, 524—538, 550, 573, 594, 854, 857—865, 869, 871—873, 876—889, 891—894, 901—903, 906, 907, 909, 910, 912, 916—922, 947, 952

Varlamovs — krievu režisors un aktieris 937, 949
Vārnzemis M. — lugas «Viļņi» autors 925
Vārpa, sk. Zandreiters Kārlis
«Vārpas» — divi demokrātiski izdevumi Pēterburgā: 1) zinātnisks un literārisks mēnešraksts (1—3, 1908), red. J. Jansons; 2) sabiedrisks un literārisks laikraksts (1909—1910), divreiz nedēļā, red. J. Jansons, aizliegts 260
Vasiļevskis J. M. — krievu literatūrkritiķis 921
V. Āzis, sk. Roziņš Fricis
V. C., sk. Valdemārs Krišjānis
V. E., sk. Veidenbaums Eduards
Vēbers Aleksandrs (ps. Varaidošu Zanderis, A. V., V. Z., V., Vēberu Zanderis, 1848—1910) — publicists — pārlatviskojies vācietis, 1879—1904 Bs red.-izd., nikns revolucionārās kustības ienaidnieks 105, 878, 895, 910
Vecais, sk. Dēķens Kārlis
Vecais Ādolfs, sk. Alunāns Ādolfs
Vecais Aizkrauklietis, sk. Upīts Andrejs
Vecais Āzis, sk. Roziņš Fricis
Vecais Brencis, sk. Alunāns Ādolfs
Vecais Grāvracis, sk. Blaumanis Rūdolfs
«Vecais Istais Pigornieka Zobgala Kalendārs» (1914. gadam) 937
Vecais Krauklis, sk. Bračs Augusts
Vecais Zobgals, sk. Alunāns Ādolfs
Vecaukums Dāvids (ps. V. Dvs, V. Dāvīds, Valts Dāvīds, dz. 1890) — rakstnieks un žurnālists, Tg līdzstrādnieks 595, 921, 939, 990, 998, 999, 1011
Vecā Vibuliene, sk. Upīts Andrejs
Vecozols Jūlijs (ps. Baltimārs, J. V., -ols, 1884—1945) — rakstnieks un žurnālists 498, 518, 519, 640, 641, 889, 903, 919, 921
Vectēvs, sk. Goba Alfrēds
V. Ed., sk. Vulfs Eduards
V. Ed., sk. Virza Eduards
Vedekinds Franks (1864—1918) — vācu rakstnieks un aktieris 943, 945, 956
Veics Reinholds (1882—1920) — aktieris un režisors 919, 930, 941, 955, 963, 968, 979
Veidemanis Rūdolfs (ps. Erve, dz. 1887) — Pēterburgas latviešu students, buržuāziskajā Latvijā departamenta direktors 78, 856
Veidenbaums Eduards (ps. E. V., 1867—1892) — 254, 294, 653, 672, 708, 830, 831, 884, 904, 911, 924, 981, 1001, 1004
Veidenbaums Kārlis (1865—1901) — dzejnieks, iepriekšējā brālis 653, 880, 889
Veiherts Teodors (ps. T. V., Kandids, 1894—195?) — žurnālists, 1915—1918 DzA un Vrv līdzstrādnieks, buržuāziskajā Latvijā diplomāts un departamenta dir. 999
Veinberga S. «Tēvijas Kalendārs», arī *VnTK* 854, 882
Veinbergs Fricis (ps. Fr. V., Fr. V-gs, -n., Justus, 1844—1924) — jurists un reakcionārs publicists, 1902—1915 RA red. 15, 47, 85, 87, 88, 201, 410, 411, 423, 464, 479, 571, 584, 585, 733, 762, 775, 784, 792, 866, 867, 870, 896, 898, 927—929, 953, 957, 1003, 1007
Veinbergs S. — izd. 854, 871
Veinis Pēters, sk. Vintiņš Pēteris
Veismanis — Pavasaru Jānis (ps. -ar-, -s-, -m-, -ss-, -sr-, Dzilna, V., J. V., 1867—1913) — mācītājs un dzejnieks, 1909—1913 JLA red.-izd. 707, 862, 896, 897, 899, 900, 908, 912, 915, 920, 921, 923, 929
Veiss (Weiss) — reakcionārs vācu sociologs 705
Weiss F., sk. Menders Fricis
Veiss T. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
«Vēja Bultas» (I, 1914) — humoristiski satīrisks rakstu krājums, sakopojis Paērkšķis [M. Rožkalns], izd. J. Ozols, Cēsīs 942, 952
Vēja Grōbeklis, sk. Vaikuļs Staņislavs
Velkme Jānis (ps. Sābris, dz. 1876) — baznīckungs un latg. literāts, buržuāziskais nacionālists 889, 956, 971
Velme Jēkabs (ps. J. V., 1855—1928) — valodnieks un literāts, 1885—1902 A atbildīgais red.-izd. 931, 955, 964
Velss Herberts Georgs (Wells, 1866—1946) — angļu rakstnieks 965
Veltmans, sk. Pelše Roberts
Vengerovs S. A. (dz. 1855) — krievu kritiķis un literatūrvēsturnieks, prof. 335, 954, 956
Vensku Edvarts (īstajā vārdā Skujenieks Eduards, ps. V. E., Ausrums, S-nieks, Rietruma Edis, E. Sk-k.,

Austrums, E. Sk., H. Soģenieks, E. V., Haralds, 1856—1897) — dzejnieks un žurnālists 844, 862, 892, 895
Ventmalnieks, sk. Ģersons Ādolfs
«Ventspils Apskata» literāriskais piel., arī *VAp* (1910—1914) 853, 945
«Ventspils Apskata» svētdienas pielikums, arī *VAsp* (1910—1914) 853, 877
«Ventspils Apskats», arī *VA* (1907—1914) — buržuāzisks nedēļas laikraksts, 1913—1914 red. Fr. Tīss, izd. T. Antmans 128, 853, 866, 868, 897, 899, 907, 908, 913, 914, 927, 931, 932, 934, 935, 946, 949, 950, 952
Verbickaja A. A. (1865—1928) — krievu rakstniece 574, 575, 578, 921
Veresajevs Vikentijs Vikentjevičs (īstajā vārdā Smidovičs, 1867—1945) — krievu rakstnieks 1007
Verģilijs Publijs Marons (70—19 pr. m. ē.) — romiešu dzejnieks 712
Verharns Emīls (Verhaeren, 1855—1916) — beļģu-franču dzejnieks 141, 142, 146, 156, 268, 308, 337, 339, 340, 423, 452, 531, 594, 641, 644, 645, 647—650, 872, 879, 896, 899, 910, 913, 921, 934, 941, 943—946, 949, 983, 986, 992, 994, 995, 997—999, 1001, 1004, 1010, 1011
Верховский Юрий — latviešu rakstnieku darbu tulkotājs krievu valodā 982
Verlēns Pols (Verlaine Paul, 1844—1896) — franču dzejnieks 324, 346, 490, 899
Vērmans Kārlis — mākslas vēsturnieks 351, 354, 355
Vērmans Kristjānis — H. Heines Rīgas paziņa 906
Vernere Velta (dz. 1890) — aktrise 941
Verners — filozofs 344
Verners, sk. Nāgels Johans
«Vērotājs» (1903—1905) — «mēnešraksts sirds un prāta izdaiļošanai», Jelgavā, red.-izd. J. Veismanis — Pavasaru Jānis 250
«Veselība», arī *Vsl* (1—2, 1914—1915) — populāri medicīnisks žurnāls, Rīgā, atb. red. Dr. A. Saliņš, izd. Latv. ārstu b-ba 854, 928
Veselovskis Aleksandrs Nikolajevičs (1838—1906) — krievu literatūrvēsturnieks, akadēmiķis 326
Vēsmiņu Kārlis, sk. Krūza Kārlis
Vestermans — Poruka labvēlis 789, 790
«Вестник европы» — krievu laikraksts, kurā ievietoti arī raksti par latv. lietām 884
«Вестник воспитания» — krievu pedagoģisks žurnāls, kurā ievietoti arī vairāki raksti par izglītības un kultūras lietām Latvijā 922, 956, 974
«Вестник знания» 912
Vet., sk. Stučka Pēteris
Veter., sk. Stučka Pēteris
Ветеран, sk. Stučka Pēteris
Veterāns, sk. Stučka Pēteris
Vētītāju Dāvis, sk. Māteru Juris
Vēvere A. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856
V. Fr., sk. Veinbergs Fricis
V-fs Ed., sk. Vulfs Eduards
V-gs Fr., sk. Veinbergs Fricis
B. X., sk. Valdemārs Krišjānis
Viardo-Garsia Polina (Viardot-Garcia, 1821—1910) — spāniešu dziedātāja, I. S. Turgeņeva laba paziņa 869
Vičs Andrejs (ps. A. Jukāns, A. J., A. V., A. Витаев, 1873—1943) — skolotājs un literāts, Dr līdzstrādnieks 862, 889, 906, 907, 909, 922, 924, 956
Videnieks Kārlis (ps. V., dz. 1880) — skolotājs un literāts, LPSR Nopelniem bagātais skolotājs 859, 889, 921, 922
Videnietis, sk. Gailītis Toms
Vidienes Gaidulis, sk. Gailītis Toms
Vids Gustavs (Wied Gustav, mir. 1914) — vācu dramaturgs 946, 987, 989, 992—994, 996
Viducis P. — Ļ. Tolstoja korespondents 884
Viduklis J., sk. Māteru Juris
«Vidzemes Balss», arī *VdB* (1914) — buržuāzisks Cēsu novada laikraksts, 2 reizes nedēļā, CB turpinājums, red.-izd. Ād. Paukuls 853, 947
Vidzemnieks R., sk. Kaudzītes Reinis
Vienkāršs lasītājs — JDL līdzstrādnieks 887, 889
Viens no latgaliešiem — Z līdzstrādnieks 922
Vientulis, sk. Kalniņš Jānis
Vientulis J., sk. Kalniņš Jānis
«Viesuļa Kalendārs», sk. «Paērkšķa Viesuļa Kalendārs
Viesulis Josts, sk. Līcis Jānis

Viestarts (Westhardus, Vester, 12. un 13. gs.) — zemgaliešu virsaitis 962
Vietalvas Labdarības biedr. valde 956
Виграбъ Г. И., sk. Vīgrabs Juris
Vigrabs Juris (1881—1958) — vēsturnieks 982, 986, 990
Vijolīte, sk. Prūsas Emīlija
Viksna Rūdolfs (ps. -uRu-, dz. 1876) — skolotājs un žurnālists 921
Viķu Peksis, sk. Gūtmanis Pēteris
Vilciņš-Lodigers — DzV līdzstrādnieks 615, 616
Vilde Eduards (1865—1933) — igauņu rakstnieks 970
Vilde G. — dramaturgs 975
Vildenbruhs Ernests, fon (1845—1909) — vācu dzejnieks 200, 925
Vilhelms II (1859—1941) — Vācijas ķeizars un Prūsijas ķēniņš (1888—1918) 142, 728, 731, 960
Vilibalds, sk. Bergmanis Vilis
Vilis, sk. Olavs Vilis
Vilkaitis Jonas — leišu rakstnieks, bij. «Rīgos Naujenos» vadītājs 78, 856
Vilks, sk. Millers — Zariņu Kārlis
Vilks A., sk. Svābe Arveds
Vilks J., sk. Akuraters Jānis
Vilnietis, sk. Rainis Jānis
Vindelbands Vilhelms (1848—1915) — vācu psihologs 889
Vinogradovs, prof. — krievu vēsturnieks 956
Vintēns P. — stud. 883, 888, 889
Vinters Aleksandrs (1867—1918) — žurnālists, virsnieks 999
Vinters, sk. Bērziņš-Ziemelis Jānis
Vinters P., sk. Bērziņš-Ziemelis Jānis 942, 964
Vintiņa M. 1011
Vintiņš Pēteris (ps. P. V., P. Veinis) — revolucionārs literāts 342, 491, 594, 894, 901, 903, 907, 917, 920—922, 956, 1011
Viničenko Volodimirs — ukraiņu rakstnieks 652, 991
Virauskis A. — apgād. 377, 394, 861
Virgils, sk. Verģilijs Publijs Marons
Virza Eduards (īstajā vārdā Lieknis, ps. Ed. V., 1883—1940) — dzejnieks, buržuāziskais nacionālists 141, 339, 490, 725, 799, 800, 837, 879, 912, 924, 937, 946, 974, 982, 995, 999, 1007
Visendorfs Henrijs (agrāk Ķiparts Indriķis, ps. Zinciems, Visukoks, 1861—1936) — lieltirgotājs Pēterburgā, viens no pirmajiem buržuāziskā nacionālisma — «lielllatvisma» ideoloģijas aizsācējiem, «Latvju Dainu» I sēj. oficiālais izd. 958, 959, 984, 986, 987, 991
«Vispārigais Zobgala Kalendārs» 880
«Vispārīgā Bibliotēka» (1913) — A. Jesena izdota tulkotās bērnu un jaunības literatūras sērija 899, 900, 905, 906, 922, 932, 955
«Vispārīgs Latvijas Kalendārs» arī *LVK* — LpAtb izd. 853, 873, 909
Visukoks, sk. Visendorfs Henrijs
Visvaldis, sk. Lejnieks Jānis
Vištelauskis Andrejs (mir. 1912) — lietuviešu kultūras darbinieks 869
Вигаев А., sk. Vičs Andrejs
Vitalks Andrs, sk. Saulietis Augusts
Vitands Frīdrihs (1865—1910) — žurnālists, 1908—1910 DzV red. 51
Vite — Kultūras Biroja Maskavā loc. 755
Vite Sergejs Juljevičs (1849—1915) — *grāfs,* reakcionārs cariskās Krievijas valstsvīrs 956
Vitezaks — vācu estētikas teorētiķis 680
Vitmens Valts (Whitman, 1819—1892) — amerikāņu dzejnieks 270, 415, 912
Vitola Alma (vēlāk Ducmane) — latviešu literatūras tulkotāja krievu val. 892
Vitoliņš Ādams — zemnieks 931
Vitoliņš Fricis (1894—1918) — žurnālists, Ld, JZ un LV red. loc., buržuāziskais nacionālists 1011, 1012
Vitols Indriķis — Kv līdzstrādnieks 922
Vitols J. — Alojas-Maz-Salaces Kalendāra izdev. 851
Vitols L. P. — VTK izd. 854
Vītols Jāzeps (1863—1948) — komponists 886
V. J., sk. Vainovskis Jānis
V. J., sk. Velme Jēkabs
Vjele-Grifins 254
V. K., sk. Krūza Kārlis
Vlbd., sk. Bergmanis Vilis
Vlbds., sk. Bergmanis Vilis
V-lis, sk. Pīpiņš Ermanis — Vizulis
V. M., sk. Valters Miķelis
V-ņš V. — Dz līdzstrādnieks 889
«Woche» — vācu žurn. 143
Voitolovskis L. 918
Volfbahs — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Volfs Ed. — Pēterburgas latviešu students 78, 856

Voless Alfrēds 969
Volfs Kārlis, Dr. — vācu literatūrkritiķis 922
Вольф М. О. — izd.-grāmatu tirgotājs 952
Volfs Vilhelms (Wolff-«Lupus» 1809—1864) — vācu proletārisks revolucionārs, ievērojams Komūnistu savienības darbinieks, Marksa un Engelsa draugs un cīņas biedrs 940
Volgars, sk. Oļeņins Pēteris Aleksejevičs 985
Волконский Сергей, князь — krievu tulkotājs 319
Volters Eduards (1856—1941) — lietuviešu filoloģijas prof., tuvs Raiņa paziņa 581, 582, 889, 922, 955, 962, 996, 997, 999
Voltērs Fransua Mari Arue (Voltaire, īstenībā *Arouet Francois Marie,* 1694—1778) — izcils 18. gs. franču apgaismotājs, rakstnieks, filozofs, viens no tiem domātājiem, kas ar savu aso baznīcas un feodālās iekārtas kritiku ideoloģiski sagatavoja franču buržuāzisko revolūciju 243, 712, 819
«Vorwärts» — Vācijas sociāldemokrātijas centrālorgāns, sāka iznākt 1876, V. Lībknehta un citu red., avīzes slejās Engelss cīnījās pret visādām oportūnisma izpausmēm; kopš 90. gadiem, pēc Engelsa nāves, avīzē sistemātiski iespieda Vācijas sociāldemokrātijā un Otrā internacionālē valdošo oportūnistu rakstus 571
V. P., sk. Gūtmanis Pēteris
V. P., sk. Vintiņš Pēteris
V-r C., sk. Valdemārs Krišjānis
Vr. C., sk. Valdemārs Krišjānis
Bp. X., sk. Valdemārs Krišjānis
V-rpa, sk. Zandreiters Kārlis
V. R., sk. Kaudzītes Reinis
Vrubels Mihails (1856—1910) — izcils krievu gleznotājs 712
V-s Ed., sk. Vulfs Eduards
Vtls, sk. Pelše Roberts
V-tls, sk. Pelše Roberts
Vulfiuss Voldemārs — baltvācu bibliografs 866, 894, 895
Vulfs Eduards (ps. -fs, -lf., -l-, -ts, Amigo, Do., J. Jona, Odiņš, Puliera Padēls, Riemers, Ed. V., Ed. V-s, Ed. V-fs, 1886—1919) — rakstnieks un žurnālists, «Русская мысль», L, «Rīta Blāzmas» red. loc., 1916—1917 B literārās nod. vadītājs 12, 18, 20, 21, 415, 418, 467, 488, 496, 537, 551, 638, 734, 742—745, 765—793, 871, 876, 881, 885, 887, 889, 892, 903, 907, 912, 913, 919, 922, 931, 932, 934, 939, 954, 956, 957, 965—972, 975, 977, 980, 985, 988—990, 993, 998, 999, 1003, 1012
Vunts Vilhelms (Wundt, 1832—1920) — vācu psihologs un filozofs-ideālists 322, 369, 676, 682—688, 694, 874, 889
V. V., sk. Olavs Vilis

Z., sk. Zālīte Pēteris
Z., sk. Zeiferts Teodors
Z., sk. Zvaigznīte Jēkabs
Zagorovs A 957
Zagoskins M. N. (1789—1852) — krievu rakstnieks 879, 956
Zalass H. 922
Zaless Pjers — franču rakstnieks 626
Zalingrē H., sk. Salingrē Hermanis
Zališerans 978
Zālīte, arī *Zālītis Pēteris* (ps. stud. philos. Z., Dr. P. Z., P. Z., Dr. Z., Z., Peregrins, 1864—1939) — MV, MVM un kādu laiku DL red., buržuāziskajā Latvijā LU prof. un deputāts 266, 653, 657, 755—757, 890, 957, 971, 972, 980, 1000, 1001, 1012
Zālītis Frīdis, stud. hist. (dz. 1887) — skolotājs un vēsturnieks, buržuāziskais nacionālists 890, 957, 999
Zālītis Jānis (1874—1919) — advokāts, cariskās Krievijas 4. valsts domes loceklis, buržuāziskais nacionālists 753, 922, 957
«Zalktis», arī *Zlkt* (I—IV, 1906—1908) — «rakstu krājums mākslai un kritikai»; rediģējuši J. Rozentāls, A. Saulietis, A. Ķeniņš, izd. «Zalkša» grām. apgādniece. 29, 254, 255
«Zalktis», arī *Zlk* (1—8, 1908—1910) — mēnešraksts literatūrai un mākslai, red. A. Ķeniņš, izd. apgādniecība «Zalktis», Rīgā 32, 255, 740
Zalktis, sk. Zalts Kārlis
Zalts Kārlis (ps. Zalktis, 1885—1953) — matemātiķis, Izgl līdzstrādnieks, vēlāk LU mācības spēks 890, 891, 922
Zaļkalns Teodors (dz. 1876) — tēlnieks, LPSR Tautas mākslinieks 892

Zaļmežs K. (ps. ?) — teātra kritiķis 957
Zandreiters Kārlis (ps. Vārpa, V-rpa) — revolucionārās kustības darbinieks, LB līdzstrādnieks 956
Zands Žoržs (īstajā vārdā Amandine Lucija Aurora Didevan [*Dupin-Dudevant*], 1804—1876) 379
Zapoļskaja E. — daiļlasītāja 593
«Za pravdu» (1913) — viens no cara valdības aizliegtās Пр turpinājumiem 134
Zasuļiča Vera Ivanovna (1851—1919) — narodņiciskās, vēlāk sociāldemokrātiskās kustības darbiniece, marksistiskās «Darba atbrīvošanas» grupas aktīva darbiniece, vēlāk nostājās meņševisma pozīcijās 379
Z. Dr., sk. Zālīte Pēteris
Z. Dr. P., sk. Zālīte Pēteris
Zeberiņš Indriķis (dz. 1882) — gleznotājs un grafiķis 924
Zeiberlihs Rūdolfs — Baltijas vācu dzejnieks un humorists 897
Zeiboltu Jēkabs (1867—1924) — rakstnieks 465, 632, 633, 890
Zeibots Eduards (ps. Ed. Z., 1864—1897) — mācītājs un literāts 104, 862
Zeidmans E. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Zeiferts Teodors (ps. -rs, -s, -t-, -ts, Teodors, T., T. Z., Reinhold Kaupo, 1865—1929) — literatūrvēsturnieks un kritiķis, 1913—1914 Dr red. 12, 18, 104, 224—229, 231, 232, 235, 237, 238, 242—244, 246, 247, 252—254, 274, 393, 419, 471, 488, 503, 526, 537, 584, 591, 653, 700—710, 758, 854, 855, 860—862, 864, 865, 888, 890, 892, 895, 899, 922—924, 926, 931, 942, 944, 948, 955, 957, 958, 965, 970, 973, 976, 980, 999, 1012
Zels J. — Pēterburgas latviešu students 78, 856
Zeltiņš-Golts Dāvids (1876—1943) — grāmatizdevējs un literāts 859, 860, 890, 891, 906, 924, 991
Zeltmatis (īstajā vārdā Kārkliņš Ernests, ps. -atis, E. K., -tis, Z., Zlt, Āķis, Vecbuku Ernests, Taškentiets, dz. 1868) — rakstnieks un teātra kritiķis 14, 252, 262, 499, 559, 633, 634, 719, 741, 742, 862, 865, 869, 872, 873, 876, 877, 889, 890, 894, 908, 915, 920, 921, 943, 958, 972, 973, 985, 992, 993, 996, 998, 999, 1006, 1007
«Zeme», arī *Zm* (1910—1919 ar pārtraukumiem) — Baltijas Lauks. b-bas laikraksts par lauk- un piensaimniecību, 2 reizes mēnesī, Valmierā, red. H. Enzeliņš, 1914—1915 K. Ulmanis 854, 953, 1000
Земец — brošūras «Казенные имения в Курляндской губ...» autors 895, 950, 951
Zemgaliešu Biruta (īstajā vārdā Konstance Grendzione, 1878—1906) — rakstniece 250, 870
Zemits J. — literāts, Vrd līdzstrādnieks 526, 864
«Zemkopis», arī *Z* (1893—1936 ar pārtraukumiem) — «lauksaimniecības, dārzkopības, tirdzniecības-rūpn. nedēļas raksti», Jelgavā, izd. J. Bisenieks, red. J. Bergs 210, 854, 912, 914, 916, 922, 931
«Земля» (1915) 973
Zemrans P. — MD līdzstrādnieks 588, 875, 890
Zenkevičs Viktors — dramaturgs 936, 957, 963, 967, 969, 972
Zibens — Bij līdzstrādnieks 958
Ziediņš Alfreds — dzej. krājuma «Pirmajā gaitā» autors 865, 872, 878, 883, 884
«Ziedoņa un Mīlestības Kalendārs», arī *ŽMK* 854, 873
«Ziemas Naktis», arī *ZN* (I—II, 1906—1907) — dekadentu «zinātnisku un literārisku» rakstu krājums, red. K. Skalbe, izd. D. Zeltiņš 66, 510
«Ziemelis» (1910) — sabiedrisks, politisks un literārs laikraksts, Pēterpilī, iznāk 2 reizes nedēļā, red.-izd. A. Bunge 313
«Ziemeļ-Vidzemes Kalendārs», arī *Z-VK* (1915.—1916. gadam) — L. Laicena vadībā 854, 946, 973, 994
Zigmunds Kārlis (1863—1925) — komponists 929
Ziltars, sk. Panovs K.
Zimroks Kārlis (Simrock, 1802—1876) — ģermānists 683
«Zinātne un Reliģija», arī *ZnR* (1908—1912) — populāri zinātnisks un literārisks žurnāls, reizi mēnesī 854, 909
«Zinātnisku, literārisku un pedagoģisku rakstu krājums», sk. «Latviešu Izglītības Biedrības Gada Grāmata» 919

«Ziņotājs», arī *Ziņ* (1917) — Rīgas strādnieku deputātu padomes izdevums; iznāca no 15. (28.) marta līdz 12. (25.) maijam; tā izdošana tika pārtraukta sakarā ar LSD centrālā orgāna «Cīņa» pārcelšanu uz Rīgu 795, 1001, 1004, 1006, 1007 1010, 1011

Zirāks Mārtiņš (ps. Ziem. M. Ziemciešu Marija. Tija ***, -ir-, Z. M., Ziem. Mar., Z-n, Marija, M-ja, Marcels — Marija Ziemcietis, M. Z... tis, Z-a, M-ja, Zrs, Zir, M. Zrs, 1852—1915) — žurnālists un lugu tulkotājs 963—965, 972, 980

Z. K., sk. Zvingevičs Kārlis

Zlatovratskis N. N. (1845—1911) — krievu rakstnieks 888

Zolā Emīls (1840—1902) — franču rakstnieks 141, 198, 230, 423, 531, 580, 830, 838, 865

Золотарев С. — progresīvs krievu pedagogs, ilgāku laiku darbojies Latvijā 983, 999

Zombarts Verners (1865—1941) — vācu filozofs un ekonomists 160, 164, 167, 895, 899, 938

Z. P., sk. Zālīte Pēteris

Z. T., sk. Zeiferts Teodors

Zubatijs Jozefs (Zubaty, 1855—1931) — čehu prof., kopš 1923. zinātņu akadēmijas prezidents Prāgā, daudz rakstījis par leišu un latviešu valodu 967

Zubs N. 866

Zudermanis, arī *Zudermans Hermans* (1857—1928) — vācu rakstnieks 413, 845, 870, 898, 925, 990, 1007

Zutis Kārlis (ps. un iesaukas: Šloss, Nēģis, Nelikvidators, 1876—1943) — revolucionārās kustības darbinieks, Biļ u. c. izd. līdzstrādn. 868

Zutnere Berta (Suttner, 1843—1914) — Austrijas vācu rakstniece, publiciste 908, 927, 930, 933, 957

Zvaigzne K. 890

Zvaigznite Jēkabs (ps. Toavs draugs Repis, E., Indriķis, -t., ---, J. Šterns, 1833—1867) — skolotājs un rakstnieks 862, 988

Zvaigžņu Andžs (mir. 1936) — kolportieris un folkloras vācējs 866

Zvagura R. — Pēterburgas latviešu studente 78, 856

Zvanis, sk. Kundziņš Jānis

Zvanpūtis (īstajā vārdā Kārlis Dāvis Viļķers, 1873—1909?) — jaunstrāvnieku dzejnieks 295

«Zvārguļa Zobgala Kalendārs», arī *ZvZK* (no 1901. līdz 1913. un no 1928. līdz 1929. gadam) 854, 880, 884

«Звезда» (1917—1918) — Smoļenskas un Ziemeļu-Vakaru apgabala KP komitejas laikraksts. 1918 red. Vilis Knoriņš 1012

Zvingevičs Kārlis (ps. K. Zv., K. Z., 1873—1913) — tulkotājs un publicists, 1905 DL red. loc. ún «Pēterburgas Latvieša» red. 896, 897, 910, 913

Zvirbulis Ludis (revolucionāra iesaukas: Ludis, Rutenberģis, Skābais, Klibais, Skroders, 1881—1912) — revolucionāras tipografijas vadītājs Liepājā 867

«Zvirgzdes», arī *Zvrg* (I, 1910) — «literāriskais krājums», J. Pāvila, t. i., P. Jansona sakopots, Rīgā 176

Zv. K., sk. Zvingevičs Kārlis

Žakovs, K. F., prof. 945, 980

Жамов В. Е. 866

Žemaite Jūlija (īstajā vārdā Žimantiene, 1845—1921) — leišu rakstniece 977

Žeromskis Stefans (1864—1912) — poļu rakstnieks 897

Žibalts Gustavs (1873—1938) — aktieris 967, 999, 1000

Žoress Žans Leons (Jaurés Jean, 1859—1914) — franču filozofijas profesors, sociālistu-revizionistu vadonis 931, 947, 958

X., sk. Rainis Jānis

X. X. — GdM līdzstrādnieks 890

X. X. — JV līdzstrādnieks 841, 1006

X-Y., sk. Stučka Pēteris

Ilustrāciju saraksts

1. Jānis Jaunsudrabiņš . . . . . 48.— 49. lpp.
2. Aspazija . . . . . 112.—113. „
3. Andrejs Upīts . . . . . 208.—209. „
4. Vilhelms Knoriņš . . . . . 320.—321. „
5. Roberts Pelše . . . . . 384.—385. „
6. Janis Jansons-Brauns . . . . . 528.—529. „
7. Eduards Vulfs . . . . . 752.—753. „
8. Konrads Jokums . . . . . 800.—801. „
9. Pēteris Stučka . . . . . 848.—489. „

SATURS

Latviešu literatūras kritika strādnieku kustības uzplūdu periodā, pirmā pasaules kara laikā un Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas priekšvakarā *A. Grigulis* 3

1

Latviešu literatūras kritika no 1912. līdz 1914. gadam 4

2

Latviešu literatūras kritika no 1915. līdz 1917. gadam 16

I

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA STRĀDNIEKU KUSTĪBAS UZPLŪDU PERIODĀ PIRMĀ PASAULES KARA PRIEKŠVAKARĀ (1912—1914)

1

Polemika par Aspaziju un «Dzimtenes Vēstnesi» 27
Es kaunos... *J. Vainovskis* 27
Balsis iz publikas! *J. Jaunsudrabiņš, K. Skalbe, J. Akuraters* . . . 33
Trīs rakstnieki un kritika. [*Āronu Matīss*] 33
Balsis no publikas. I. *A. Gulbis.* II. *Jānis Jaunsudrabiņš.* — Red. piezīme [*M. Ārons*] 35
Balsis no publikas. *Aspazija* 39
Cien. redakcija! *Pēterburgas latviešu studenti-marksisti* 39
Mūsu galējie kreisie un spriešanas brīvība. [*M. Ārons*] 40
Balsis no publikas. *A. Spriņģis, K. Spriņģis, J. Ķirsis* u. c. 44
«Dzimtenes Vēstnesis» kā Aspazijas aizstāvis 45
[«Dzimtenes Vēstneša» redakcijas paziņojums] 48
Vēl reizi «Dzimt. Vēstneša» «spriešanas brīvība» 50
Atklāta vēstule «Dzimtenes Vēstneša» redaktoram Āronu Matīsam. *J. Jaunsudrabiņš* 51
Latviešu rakstnieks. *Jāņa Jaunsudrabiņa* netieša atbilde «Dz. Vēstnesim» 52
«Latviešu rakstnieks» 59
Jāņa Jaunsudrabiņa «Latviešu rakstnieks». *D.* 60
Aspazijas paskaidrojums. *Aspazija* 61
«Jaunā Dienas Lapa» un viņas dīvainā loģika rakstnieku strīdus lietā 63
«Dzimtenes Vēstneša» redaktoram grūta galva 64
Atbilde «Dienas Lapas» redakcijai. *Aspazija.* — Red. piezīme . . . 64
Balsis no publikas. *Aspazija* 67

Aspazijas lieta 68
Tiem, kas nomaldījušies 68
[Aspazijas strīdus lietā. *M. Ārons*] 73
Aspazija, prese un strādnieki. *-s.* 76
Pēterburgas «marksistu» cīņas paņēmieni Aspazijas lietā. *Vairāki Maskavas studenti un kursistes. [M. Ārons]* 77
Aspazijai. *V. Kn[oriņš]* 77
Balsis iz publikas. *J. Alksnis, P. Dripe, Ed. Volfs u. c.* 77
Kas mūsu studentiem vispirms būtu jāiemācās? *Kāds bērnu tēvs* . . 79
Balsis no publikas. *Kāds vecs lasitājs* 80
Balsis no publikas studentu lietā. *Kāds students.* — Red. piezīme *[M. Ārons]* 81
Pie ābeces! *Pepermentes Pēters [A. Upīts]* 82
Latviešu studenti un vāja pareizrakstības prašana. *Kāds students.* — Red. piezīme 83
6 nedēļas laika un tomēr — nekas. *[M. Ārons]* 86
Latviešu valoda studentu aprindās. *K. D[ucmanis?]* 88
«Dzimtenes Vēstnesis» un latviešu studenti. *Mrs.* 93
Incidents bez gala. A. U[pīts] 97
Piespļautā bļoda jeb Kārļa Skalbes atgriešanās. *Andrejs Upīts* . . . 100
J. Jansons un jaunlaiku literatūra. *Andrejs Upīts* 102
Piezīmes pie Andr. Upīša raksta «Jansons un jaunlaiku literatūra». *A[spazija]* 107
«Tikai feļetonisti» un... «tikai demokrāte». *A. U[pīts]* 110
Andrejs Upīts vairāk nekā «tikai feļetonists». *Aspazīja* 113
«Tikai demokrāte» tālākā gaitā. *A. U[pīts]* 120
Atbilde uz A. Upīša neatbildēšanu. *Aspazija* 124
Aspazijas 25 gadu rakstniecības darbības jubileja 1913. g. 9. (22.) martā *A. U[pīts]* 126

2

Plašāki problēmu raksti 130
Vai gaidāma mums proletāriska māksla? *Jansons[-Brauns J.]* . . . 130
Proletāriskie tipi A. Upīša «Balsā un atbalsā» un «Zīda tīklā» *V. Dermans* 147
Renegāti un viņu laiks. *Andrejs Upīts* 158
Māksla un diletanti. *Andrejs Upīts* 174
«Tālo noskaņu» pirmie 10 gadi. *Andrejs Upīts* 191
Dzejnieks un politika. *Andrejs Upīts* 197
Tauta, laikmets un māksla. *Andrejs Upīts* 206
Avīžnieciskā kritika. *A. U[pīts]* 215
No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materiālismam. Mākslas kritikas vēstures skice. *Antons [Birkerts]* 217
Strādnieks latviešu rakstniecībā. *Antons [Birkerts]* 271
Māksla un dialektika. *V. Knoriņš* 298
Saturs un forma. Mākslas teorijas skice. *V. Knoriņš* 315
Jaunā pilsētas dzeja. *V. Knoriņš* 336
Šķiru elementi mākslā. *P. Roberts [Roberts Pelše]* 343
Antiņš vai Spīdola? Kritisks un ētisks apcerējums. *P. Roberts [Roberts Pelše]* 363
P. Roberts [Roberts Pelše.] Kurp trauc Aspazijas varones? Kritisks apcerējums 377
P. Roberts. Kurp trauc Aspazijas varones? *V. Kn[oriņš]* 394
Negaisa dvesmā. Piezīmes par A. Upīša romānu «Zīda tīklā». *P. Roberts [R. Pelše]* 396

3

Daži literatūrvēsturiski materiāli 410
«Jaunā strāva» (1893.—1903. g.). Piezīmes un atmiņas. *P. St[učka]* . 410
Čehovs un latvieši. *Ed. Vulfs* 415
Rainis vai Plūdons? Divi sveicieni saulei. Kritiskas paralēles no *A. Švābes* 418
Rainis vai Plūdons? *A. U[pīts]* 449
A. Švābes «Rainis vai Plūdons?». *J. B[ērziņš-Ziemelis]* 452

4

Literatūras pārskati 453
Latviešu rakstniecība (1911. g. otrā un 1912. g. pirmā puse). *Andrejs Upīts* 453
Latviešu rakstniecība (1912. g. otrā un 1913. g. pirmā puse). *Andrejs Upīts* 476
Latviešu emigrantu literatūra. (Kritiska skice.) *A. U[pīts]* 505

5

Recenzijas un atreferējumi 524
Kāds vārds par «Vārdu». Kritiskas piezīmes. *Jansons [-Brauns J.]* . 524
Starp divām pasaulēm. *Andrejs Upīts* 538
Mīlestība un nāve. III. *Fr. Bārda* 550
Pārmetums Rainim. (Piezīmes pie Fr. Bārdas kritikas par «Pūt, vējiņi!».) *Zeltmatis [E. Kārkliņš]* 557
Ar ušņu duramo. *A. U[pīts]* 560
Vēlreiz ar ušņu duramo. *A. U[pīts]* 565
[Recenzija par Andra Vītalka «Pasaku».] *V. Kn[oriņš]* 569
[Recenzija par Andra Vītalka «Pasaku».] *A. U[pīts]* 572
Modernā pilsoniskā sieviete un viņas seksualētika. *V. Knoriņš* . . 573
Govju slaucamā marseljēza. *A. Švābe* 579
«Latviešu draugu biedrības» tiesa par latviešu rakstniecību. *L. [J. Roze]* 580
Latviešu 1913. gada literatūra vācu mācītāju tiesas priekšā. *As. [Hermanis Asars]* 582
Fr. Veinberģa «jubileja». [Andrejs Upīts] 584

6

Rakstnieku vakari 586
[Žurnālistu un literātu biedrības «Ideja» 1. literāriskais vakars] . . 586
Žurnālistu un literātu biedrības «Ideja» 2. literāriskais vakars . . . 588
Žurnālistu un literātu biedrības «Ideja» 3. literāriskais vakars. *A.* . . 590
Žurnālistu un literātu biedrības «Ideja» 4. literāriskais vakars . . 592
Izglītības biedrības «Jaunā sēkla» literāriskais vakars. *tdr. [T.Draudiņš]* 593

7

Daži laikmetam raksturīgi vērtējumi un literāri notikumi 596
Saģiftētā tauta. *A. U[pīts]* 596
Dzejnieks kā kavalieris. *Andrejs Upīts* 599
Balsis iz publikas. *Andrejs Upīts* 607
Par dai[literatūras nelietīgu valkāšanu. *J. J[aunsudrabiņš]* 607
Mācītājs Andrievs Niedra un septītais bauslis. *Ķencis [J. Lencmanis]* . 609

II

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA PIRMĀ PASAULES KARA LAIKĀ UN LIELĀS OKTOBRA SOCIĀLISTISKĀS REVOLŪCIJAS PRIEKŠVAKARĀ (1914—1917)

1

Literatūras pārskati 613
«Dramatiskā» gruntniecība. *Andrejs Upīts* 613
Feļetona valstībā. *Andrejs Upits* 625
Pilsētas dzeja. *Andrejs Upits* 641

2

Andreja Upīša un Jāņa Lapiņa polemika 651
Karstos pelnos. *Andrejs Upits* 651
Vēstule redakcijai. *Jānis Lapiņš* 664
Piebildums pie augšējā raksta. *A. U[pits]* 665
Balsis iz publikas. *R. Liepiņš, V. Bastjānis, T. Līventāls* u. c. . . . 666
Atbilde R. Liepiņam, V. Bastjānim, T. Līventālam u. c. *A. U[pits]* . . 668

3

Fr. Bārdas un Augusta Brača polemika 671
J. Grīns. Rožu ugunī. *Fr. Bārda* 671
Bārdas estētiskie pamati. *A. Bračs* 674
Pamati un paviršība. (Atbilde A. Bračam.) *Fr. Bārda* 679
Paviršība un pamati. (Par Bārdas estētiskiem pamatiem.) *A. Bračs* . 685
Fr. Bārdas piezīmes 691
Jaunākā lirika. «Mitu taisītāji». *[A. Upits]* 696

4

J. Jankava un T. Zeiferta diskusija 700
Kas ir sadzīves reālisms? *J. Jankavs* 700
Par reālistisko virzienu. *Teodors [Zeiferts]* 707

5

Viktora Eglīša un Pāvila Rozīša polemika 711
Kā jāsaprot atdarinājums pie klasiķiem? *Viktors Eglīts* 711
Radīt vai atdarināt? *Pāvils Rozīts* 714
Atbilde Pāvilam Rozīšam. *V. Eglīts* 716

6

Par bēgļu literatūru un bēgļu literatūras «krāmu tirgu» 718
Latviešu rakstnieks ceļā un darbā! *A. U[pits]* 718
Bēgļu laikmets latviešu literatūrā. *L. P[aegle]* 724
Latviešu teātris krievu presē 726
Latviešu lubu literatūras valstībā. *R. Robs [Roberts Bilmanis]* . . . 727
Literatūras krāmu tirgū. 1. «Gara varoņi». *A. U[pits]* 732
Literatūras krāmu tirgū. 2. «Īsu brunču mistērijas». *A. U[pits]* . . . 735
Literatūras krāmu tirgū. 3. «Celi, brāl, tu — es stenēšu!». *A. U[pits]* . 737
Literatūras krāmu tirgū. 4. «Liberālais baltais bloks». *A. U[pits]* . . 739

Literatūras krāmu tirgū. 5. «Ar diviem gaņģiem». *A. U[pīts]* 741
«Baltijas» un «Jaunā Vārda» raganu dejas. (Dažas paralēles.) *J. B-vs [J. Bankavs]* 743
Uzbrukums latviešu rakstniekiem un māksliniekiem. *J. Ak[uraters]* . . 746
Mākslinieka tiesības. *Linards Laicens* 748
Rakstnieki un sabiedriskais darbs. *R. Lazdiņš* 750
Kultūras birojs. (Vēsture un atbildes.) *Linards Laicens* 753
Dekadenti mostas. *A. U[pīts]* 760

7

Ed. Vulfa un J. Akuratera polemika 765
Rakstnieki un rakstniecība. *J. Jo-na [Ed. Vulfs]* 765
«Baltijas» uzbrukums Maskavas latviešu rakstnieku grupai. *J. Akuraters* 776
Atbilde «Baltijai». *J. Akuraters* 782
Viņu atbilde. *J. Jo-na [Ed. Vulfs]* 782
Dažas Eduarda Vulfa domas par rakstnieku sabiedriskiem pienākumiem un latviešu literatūras nākotnes izredzēm. *H. E[ldgasts]* . . 786

8

Par strēlnieku literatūru 794
Garām ejot. *Ko -. Jo -. [K. Jokums]* 794
Inter arma silent artes. Kritiskas piezīmes par strēlnieku literatūru. *K. Jokums* 795

9

Par latviešu literatūru Amerikā 803
Atklāts vārds Čikāgas lit. pulciņa nodibinātājiem. *Majs [E. Grenenbergs]* 803
Amerikas latviešu literatūra. *J. Kundziņš* 805

10

J. Jansons-Brauns 810
Latviešu sabiedriski kulturālā attīstība un latviešu literatūra. *J. Jansons [-Brauns]* 810
Iz kādas no Jaņa Jansona pēdējām vēstulēm. *X. X.* 841
J. Jansons (O. Brauns). *P. Stučka* 842
J. Jansona «Domu» jubilejas dienā (29. aug. (11. sept.) 1893. g. — 11. sept. 1918. g.). *P. Stučka* 843
Bibliografija. *V. Austrums* 851
Personu un izdevumu rādītājs 1013
Ilustrāciju saraksts 1096

ЛАТЫШСКАЯ ЛИТЕРАТУРНАЯ КРИТИКА

Сборник статей, т. III (1912—1917 гг.)
Латвийское государственное
издательство
Рига 1958

На латышском языке

LATVIEŠU LITERATŪRAS KRITIKA
III daļa

Mākslinieks *V. Ozoliņš*
Redaktors *J. Frīde*
Mākslinieciskais redaktors *A. Jēgers*
Tehniskā redaktore *L. Vasiļevska*
Korektore *R. Zariņa*

Nodota salikšanai 1958. g. 14. jūlijā. Parakstīta iespiešanai 1958. g. 31. oktobrī. Papīra formāts 60×92/16. 70,13 fiz. iespiedl.; 70,13 uzsk. iespiedl.; 88,95 izdevn. l. Metiens 5000 eks. JT 07982. Maksā 24 rbļ. 60 kap.

Latvijas Valsts izdevniecība, Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 10978-D1613. Iespiesta Izdevniecību, poligrafiskās rūpniecības un grāmatu tirdzniecības Galvenās pārvaldes 2. tipografijā «Sovetskaja Latvija» Rīgā, Dzirnavu ielā 57. Pasūt. Nr. 6344.

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0305049813